

Draft working notes on the *Decretum*

Method of construction

The attached text is a rough working draft, and should only be used with great care. It is essentially an annotated copy of Migne's edition. It carries over from that much of its spelling and punctuation, many of its distinctive readings and most of its errors. It also includes almost all the information on the origins of the canons preserved by Migne, itself drawn from Fronteau's ed. of 1647, which in turn took much from the *editio princeps* of Molinaeus of 1561. These references are roughly in the form given by Molinaeus rather than Migne. Most of the biblical references have been removed, but other references to sources are preserved (except references to the Lombard where the cap. is also in Gratian). From time to time the punctuation has been altered, mostly by excision, and the spelling is partly revised - largely by the removal of the ae and oe diphthongs except where mid-s. xii practice normally preserved them (e.g. 'Israel', 'Michael'), the abandoning of 'y' and consonantal 'j', the insertion of a 'p' in forms such as 'condempnare', 'sollempnitas', the use of (e.g.) 'quicumque' for 'quicunque' and the change from 'quidquid' to 'quicquid'. However, much caution and some imagination is still called for in searching for words electronically. The agreement of the manuscripts **CP** usually replaces the reading of the Migne (or Molinaeus) edition where it has been noticed, and is not inferior by other criteria; otherwise the selection of the text readings is largely arbitrary. This is a series of signposts to divergences in the text, and should be used as a starting-point, not as an edition. Where a canon was not taken over into the *Panormia*, only the incipits and explicits have been accorded even cursory scrutiny. All the inscriptions and rubrics have in principle been collated against the Molinaeus ed. (**M** in the apparatus), and mss **C, P, D** and **S**, with occasional citations of other copies, esp. **B, R, V** and **A**. Correspondingly, minor variants in the rubrics and inscriptions are recorded quite fully. However, only where the canon was taken over by the *Panormia*, are there any significant notes on the main text, and again these are more systematic (but far from wholly so) from **C, P, D** and **S**, sporadic from **B** and **A**, rare from elsewhere. **R** is normally cited only as an occasional check against **C**, and **V** similarly only where **P** appears otherwise idiosyncratic. Since the *Panormia* does not draw on Bks XV and XVII, the texts of these are almost entirely unchecked.

In the text, canons omitted by **M** are inserted, followed by a capital letter (e.g. **174A**); these are from the manuscripts in the cases of **CRPVBSDA**, but second-hand from Brommer for **K**. Canons from these manuscripts are in the main type-face; canons so far only reported from the abbreviations of the **H** family or in **A** are in a smaller font. At the foot of the canon an effort has been made to report in each case a derivation from the principal formal sources so far identified, Burchard, the *Collectio Britannica* or the *Collectio Tripartita A*, and occasionally a convergence elsewhere (though this is unsystematic), but no effort is made to record the ultimate material sources, except in so far as Molinaeus attempted it in his edition of 1561. All references to actual or possible formal sources precede the square bracket. After the square bracket the references to use of the *Decretum* by the *Tripartita B* and *Panormia* are intended to be complete, though they may well not be. The references to Gratian taken from the earlier eds are mostly preserved in their archaic form; where the reference is in modern form or in square brackets it has been added or recast. These references are entirely unsystematic, since it is

not supposed that the *Decretum* was directly drawn upon by Gratian. In the apparatus Burchard is occasionally cited in support of one reading against another, but these readings are taken uncritically from the Migne reprint in *PL* 140. Canons marked with an asterisk are also found in sequence in ms Arsenal 713 (**A**).

It is chiefly the work of Martin Brett (mb110@cam.ac.uk) who is responsible for all the errors. Important corrections, advice and information have been supplied, particularly by Greta Austin, Bruce Brasington, Linda Fowler-Magerl, Michael Gullick, Christof Rolker, Robert Somerville and Anders Winroth, but they bear no responsibility for the text.

Manuscripts and sigla:

A = Paris, Bibl. de l' Arsenal 713B, fos 117-192v, s. xii in long lines. Partial and disorganised text, possibly taken from a draft text of the additions from elsewhere to be added to **BD** to produce the **ID** text more or less as we have it, but often a careless copy. By c. 1200 in the library of St Victor, Paris. See Landau (1984) 8n, Brett (1997) 150-56.

B = Paris BN lat. 3874, formerly a Colbertinus, s. xii², in two columns, from Moissac, and almost entirely in a single hand - Jean Dufour, *La bibliothèque et le scriptorium de Moissac*, *Hautes études médiévales et modernes* 15, 1972 136 no. 82, with a photograph of part of fo. 10 as pl. lxx. Ends now with Bk 16, but Bk 17 is in the *argumenta* at the beginning. The text is usually fairly close to **P**, particularly before **P** was corrected, though it has distinctive features in text and arrangement. It often omits rubrics or inscriptions otherwise well-attested. An early modern scholar occasionally entered the canon nos of the edition in the margin. The microfilm is not always easy to read, particularly in the gutters.

C = Cambridge, Corpus Christi Coll. 19. From Christ Church, Canterbury, in two columns, c. 1125, and written there. It is a stately copy in the characteristic Canterbury script of the period, in two columns. The text more frequently agrees with **M** than **P** does, but the agreement of **CP** against **M** is far commoner. **R** below is close to **C** in what it omits and includes, but cannot have been copied from it. See Somerville (1994) and *Councils and Synods* (1981) I (2) 729, 744-9 for the additions.

D = Vatican Lib, Palatinus lat. 587. s. xii. fos 1 - 105rb. Has only 1 - 6.432, and has lost leaves and, presumably, quires. The first lacuna runs from the end of 1.276 to the middle of 1.298 after fo. 19, the second from 3.30 after the first line to the middle of 3.158 after fo. 38, the third begins in 4.109 and ends in 5.1 after fo. 54, the fourth begins in 5.182 and ends in 5.271 after fo. 70. These losses had been suffered before the early modern foliation was inserted. At the beginning, and sometimes elsewhere, the text is badly rubbed. It is written in several, mostly not very expert, hands. The text apparently never extended beyond Bk 6, since the added matter follows without a break, and this in turn ends before the foot of fo. 108vb (Landau 1984, 11-12). Its readings, and some aspects of its arrangement, align it more closely with those of **M** than with any surviving ms, and like **M** it is sometimes closer to Burchard than **CP** are; elsewhere it is rather

nearer **C** than **P**. Its rendering of numbers is particularly idiosyncratic. Its exemplar apparently had a number of interlinear glosses which are here copied into the main text. An extraordinary variant in the rubric to 4.53 suggests that this exemplar was written by an Anglo-Norman scribe (and cf. 4.60). By the fifteenth century the book was in the hands of the Augustinian canons of Holy Cross, Dalby in modern Sweden, as the fly-leaf shows. Michael Gullick and Tessa Webber (personal comm.) suggest it as the work of a minor scriptorium in West Francia, conceivably a Norman one. See further Anzelm Szuromi (2005), who prints extracts from **D** at 182 nn 8-9, 183 nn 10-11, 200-2.

F = Roma, Accademia dei Lincei ms 41 E 1 (Corsini 1808), a copy of the abbreviated form described more fully under **H**. Here the synodal order and related texts which replace those in the main text of **ID** in **H** are at the end. The manuscript has clearly been in Italy since the end of the twelfth century, given the nature of the earliest additions to a long sequence of texts at the end. However, the most recent published analysis of the script proposes that the book was originally Anglo-Norman - Giorgia Corso in A. Cadei (ed.), *Il Trionfo sul tempo: Manoscritti illustrati dell' Accademia Nazionale dei Lincei*, Modena 2002, 191-2 no. 80. Michael Gullick (personal comm.) confirms an English origin for the main text hand, and proposes a date after 1150, and more probably late in the century. In the main text there are a number of marginal additions (incorporated in the *capitulatio* at the end) and some points where the text, apparently earlier resembling **H**, has been erased and replaced. The text in the notes below has been roughly checked to the end of Bk III, the marginal additions to the main text are noted to the beginning of Bk V, and the passages in the appendix are listed at the end of Bk XVI.

Fr = The text of **M** below as re-edited by Dom Fronteau for his collected edition of Ivo's works in 1647. This is essentially an imperfect reprinting of **M**, which has been altered sometimes on the authority of **P** below, sometimes by reference to the supposed sources, sometimes by the 'light' of nature, though it does take note of the *errata* listed at **M** on fo. 484a. Since only **M** has independent authority, some divergences between **M** and **Fr** in a reported reading have been checked in the selected canons collated, and the existence of an idiosyncrasy of **Fr** noted. Generally Migne follows **Fr**, but where a variant has been noticed as peculiar to Migne it has been silently suppressed - it does not follow that where no variant is noted **M**, **Fr** or any manuscript has the reading of the text, merely that it has not been checked. A variant from **M** without comment is normally followed by **Fr**.

H = London, British Library ms. Harley 3090 fos 1v-133v; one of a group of four twelfth-century copies of a heavily abbreviated text of the *Decretum*, which omit Bk XVII but have additions and many distinctive readings (Theiner 1836 182 n. 31, Fournier 1897 412-3). Fos 133v-34 are additions, though by a near-contemporary hand, very possibly that of the text. Bought by Humfrey Wanley for Harley on 16 Jan. 1722 (NS) from Charles Davis (C.E. Wright, *Fontes Harleiani* 125, *Diary of Humfrey Wanley* ed. C.E. and Ruth C. Wright (Bibliographical Soc. 1966 for 1961-2) 1. 127). Davis had been apprenticed to Noel, who had sold Harley many European mss, but by then was trading independently. The script suggests to Michael Gullick [personal comm.] a French hand of

s. xii¹ or xi/xii, though similar to hands also found at Christ Church, Canterbury, and with some rather English decoration. The other copies are:

Leipzig, Universitätsbibliothek 955.9

Vienna, ÖNB lat. 2196 fos 4 ff, described, and attributed to N. Italy s. xii², by J.H. Hermann, *Die romanischen Handschriften des Abendlandes mit Ausnahme der deutschen Handschriften*, Beschreibendes Verzeichnis der illuminierten Handschriften in Österreich VIII/3, Leipzig 1927, 107 (http://www.manuscripta-mediaevalia.de/bilder/hs-bilder/k/HSK0773_b0107.jpg):

Rome, Bibl. dell' Accad. Naz. dei Lincei, 41 E 1 (ex-Corsini 1808) (**F** above).

Schneider, *Ordines* 493-4 notices that **H** alone of the group integrates its aberrant conciliar *ordo* into Bk IV, rather than placing it at the end. The Leipzig and Vienna copies, not seen, appear closely related, not least through their added texts from Bernold of Constance (*De excommunicatis vitandis*, MGH Fontes iuris antiqui xv (2000), 19, 22-3) and their shared papal catalogue ending with Calixtus II. In detail **H** and **L**, though clearly independent abbreviations, share a number of lesser readings which suggest a common archetype distinct from **C** or **P**, and closest to **R**, with which they share some major variants. Apart from a considerable number of lesser variants which **H** and **R** share, there are more substantial examples of the relationship at: 1.306, where **H** and **R** have the canon otherwise peculiar to **M** (though it was added to the end of **L**); the beginning of 6.415, where both have a sentence found otherwise only in **A** and **L**; 8.10, where both have a short addition from Augustine; 8.57, where both reverse the two elements of the canon; 8.133, where both have an added passage; 9.9, where both share an odd confusion of text and (probable) inscription; 11.31, where both expand the inscription in the same way (but wrongly); 12.14 and 29 (where both, with **L**, have a fuller beginning to the text). There is another trivial but intriguing connection between **R** and **H** in the inscription to 8.224. All other manuscripts have this as a letter addressed by St Boniface to 'Hiltibaldo [or the like] regi Saxonum', but these (rightly) have 'Adelbaldo' and 'Aethelbaldo' – the 'd' perhaps representing an earlier thorn. There is a clear suggestion of accurate local knowledge of Aethelbald of Mercia here. If **L** (qv) is extremely close to **R** where they coincide, **H** differs sufficiently often from **R** to suggest that it derives independently from a shared ancestor. The omissions and insertions in **H** (first described by Theiner), are tabulated from the ms in the concordance below. See too the notes to Leiden BPL 184.1 below for a further reduction of this form.

K = Koblenz, Landeshauptarchiv, Best. 701 Nr. 759,35, three leaves from a copy of s. xii (**Kb-d**), of which a fourth survives as an unnumbered sheet in the Frh. von Stein'sches Archiv at Nassau (**Ka**). **Ka** has 1. 78-80 and 92-4, **Kb** 2. 129- 143, and the first six entries for a *capitulatio* to Bk. III, **Kc** has 3.169-80, **Kd** 3. 188-99 (not seen). See P. Brommer, 'Unbekannte Fragmente einer Dekretenhandschrift Ivos von Chartres', *Francia* v (1977), 753-5, with a facs. of **Kb** recto as pl. VIII. The manuscript omits all rubrics, and is distinctive both for its fragmentary *capitulatio*, otherwise now only attested by **M**, and for an erratic set of rubricated canon nos in the margins, equally absent in the other manuscripts. The readings in general resemble those of **M** and **D**.

Given the mixed origins of **M** it is conceivable that **K** represents a close relative of the Cologne copy known to Molinaeus or even, though improbably, the Cologne copy itself.

L = Lincoln, Cathedral Library 193, s. xii med. fos 2-205. English. A heavily abbreviated version of all seventeen books, which is distinct from **H** and its congeners in what it selects and omits, and has been partially re-arranged. Of the examples of canons with major variants which **H** shares with **R** against **CP**, listed above under **H**, **L** only has three, 1.306, 6.415 and 12.29, but these follow the same pattern. **L** is also linked to **R** by its adding a form of 1.306 at the end of Bk 17; very few variants have been noted between **R** and **L**, and both are Lincoln books, though the hand of **L** appears the earlier. For the omissions see the concordance below.

M = The *editio princeps* of Molinaeus (1561). This was based on two copies, both now unidentified, and so the readings have the status of a manuscript. In the dedicatory letter to Fresneda Mol. described his sources thus:

Of his first copy, supplied by Fresneda from the royal library, ‘Quod vero etiam elegantissimis et maiusculis litteris litterarum formis ut Bartholomeo Gravio excuderetur curaveris. ... ex collatione codicis tui manuscripti cum eo quem nunc emittimus, optime scire poteris. Equidem ut regii codicis tui hiatus, ac lacunas omittam, plerumque integri versus vel inducti erant, vel praeteriti, denique argumenta librorum deerant, quas difficultates fateor, citra alterius exemplaris (dein ad nos quod Colonia transmissum est) opem, nunquam licuisset superare.’

It seems clear at least from this that the capitula in **M**, found in no surviving manuscript except the fragments in **Kb**, were derived from the Cologne copy alone. The copy in the royal library evidently had gaps, some of which may reflect physical damage to the exemplar, but the reference to passages omitted or interpolated suggests that it was fundamentally idiosyncratic, or perhaps an abbreviated form comparable to that described under **H** above. In view of the merit of many of the readings in **M** by reference to Burchard, and a considerable number of convergences between **M** and **D**, at least one of the copies may well have been early and important. Occasionally editorial marginalia make it clear which ms provides which reading; more often it is uncertain. Variants in the margin to **M** in large type usually appear to be taken from one of these copies. Other notes in the margin are in much smaller type, and appear to be editorial. In the apparatus here the latter are distinguished as **M**², though the generally excellent type-setting of **M** may not always be trustworthy. Some corrections are noted at fo. 484, though it is not always clear whether these are drawn from the manuscripts or from elsewhere; they are occasionally noted as **M**^e. The text of **M** is often idiosyncratic, and the rubrics diverge widely from those of the manuscripts, but it shares many details of text and arrangement with **D**. Where **PVB** and **CR** divide **M** is almost always closer to **CR**, and **R** is the only reported ms of the full text to contain **M**'s 1. 306. However, **V** is the only manuscript to have the end of 11.102 as in **M**.

O = Three leaves from a single copy of s. xii¹, of which two are **Om** = Oxford, Merton College, Wrapper E. 3. 35 no. 2. fos 2-3, covering ID 8. 56 med. (‘nulla lege, quantum’) - 8. 69 med. (‘quem habere’), 8. 119 med. (‘legis, saltem ecclesiastice’) - 8.126 med.

(‘viatico, si sit qui’), and the third is **Ot** = Oxford, Trinity College, ms A*. 8. 5, the flyleaf of pd bk C 16 11 (Sadeelis, *Opera theologica*). Fragments covering ID 15. 37 (beginning mid-rubric, with ‘..rat quomodo’) - 41 med. (‘et in hac ob...’), 63 med. (‘clericorum ita ut’) - 66 med. (‘et frequenter cec...’). For **Om**, **Ot** see N.R. Ker, *Pastedowns in Oxford bindings* (Oxford Bibl. Soc. Public. ns v 1954 for 1951-2) 90, 184.

P = Paris BN lat. 14315, certainly later at St Victor, but perhaps written in the Chartres area (P. Stirnemann). s. xii, double column. The text has been extensively corrected; the earlier state of the text was nearer **B** than the later. It shares with **B** some distinctive readings which seem to require an ultimate common archetype, but it was clearly distinct from **B** even before correction. From the outset it was closest to **V** among the complete copies, both in what it included and omitted and in some detailed readings; the later alterations show that it had been collated with another exemplar even closer to **V**; there are some changes which cannot be explained so, but several (e.g. in 15.58) where a second hand in **P** has added passages now only known otherwise from the main text of **V**, and **V** cannot be a copy of **P**, since it lacks many of its minor peculiarities. In the passages where they overlap **P** sometimes agrees with **S** against **CM**. The book was known to Fronteau, who occasionally added variants from it in notes, or silently amended the text of **M** on its authority, and it provided the basis of Fournier’s classic account of the collection.

R = BL Royal ms 11 D vii; from Lincoln, s. xii/xiii. Close to **C** (Landau 1984, 10), though certainly not a copy of it, since **R** lacks **C**’s early additions, does not always follow its errors and, more cogently, has a number of additions and substantial variants. **R** alone shares 1. 306 with **M**. Further, some of **R**’s peculiarities are not reported in any other copy of the complete text, but do occur in the Harley group of abbreviations (**H** above, qv, where some are listed), and occasionally in **L**. More ambiguously, both **C** and **R** have sometimes been similarly corrected. Like **C**, it is in very large format, double column, written on thick parchment, with coloured and decorated initials. The rubricated annotations, particularly in Bk. 7, might suggest that it, or its ancestor, was the product of a monastic scriptorium. These *nota* marks have not been recorded with any consistent care, and are much more numerous than is here suggested.

S = Sigüenza, Bib. cap. 61, s. xiii. Contains only 9.3 to 17.135 med., quires 32 -54 of the original book, though the last quire has only one original leaf. It contains a number of canons not found in other mss. though some are also in **M** (Landau 1984, 12-13) and most of these are also in Burchard of Worms. The readings more often agree with **P** than **C** against **M** when not idiosyncratic. The inscriptions are sometimes truncated or missing.

Sf = Straubing, Stadtarchiv, Salbuch Sankt Nikola (1631), s. xi/xii according to Deutinger, s.xii^{1/4}, ?NW France Michael Gullick, pers. comment. Two leaves covering 5.73-80, 132-7. See R. Deutinger, ‘Neue Handschriftenfragmente zum Dekret Ivos von Chartres’, *Deutsches Archiv* li (1995) 539-42 with facsimiles.

So = A fragment, apparently from the end of Bk 8, reported in Bernd Michael, *Die mittelalterlichen Handschriften der Wissenschaftliche Stadtbibliothek Soest* (Wiesbaden 1990) as frg. 170 (not seen).

V = Vatican Lib. ms. Vat. lat. 1357, s. xii². French. Very close to **P** (Landau 1984, 9, Kuttner/Elze 1986, 122-24, listing the few added texts at end) in what it includes and omits. It cannot be a copy of **P**, since it has a long addition to 11.102 otherwise found only in **M**, with which it sometimes agrees against **P** elsewhere, it lacks many of **P**'s idiosyncracies, and contains some substantial variants in the main text which were only added in the margins of **P** later. The text has been extensively corrected – particularly by the insertion of missing words, or even whole canons – though the notes below record only the most substantial of these. These may be no more than corrections from the exemplar. However, at the end of the text, but in the main hand, are seven canons omitted in the main text (and **P**) – 16.19-21, 39-40; 17.32, 45. These were presumably drawn from a second exemplar which resembled **CRSM** rather than **P** or **B**. The distinction between the main hand and later annotators in the text below is entirely provisional. In Bk 1, and occasionally in Bk 16, a smaller hand has added a number of rubrics which sometimes resemble, but do not agree with, those found in **M**. The rubricator who inserted the initial letters for each canon was extremely accident-prone, sometimes absurdly so.

Vall. = Roma, Bibl. Vall. B 77, s. xii, a small volume 148 x 98 in long lines, ex S. Bartolomeo di Trisulti (ownership mark on last leaf, fo. 147v), thence via Achille Stazio to the Vallicelliana Library. Sometimes cited in the earlier literature as a copy of the *Panormia*, its true character was first established by Greta Austin (personal communication). It contains sequences of excerpts from the *Decretum* interspersed among numerous other patristic texts. A short form of the Preface begins in mid-quire on fo. 30v and ends at 35v: 'Quicumque ecclesiasticus doctor ecclesiasticas regulas – scandala in ecclesia pullulent'. From fo. 41 a sequence from Bks 1. 171, 173, 175-8, 181-3, 241, 310; 2. 1 to 'verum et corporali' and from 'Qui passus est – sacramentum significat invenitur', 4 from 'Nempe ita sepe loquimur' to 'fidei fides est', and from 'In actione penitentiae ubi tale' to 'non despicit Deus', 7 from 'Corpus Christi quod sumitur de altari' to 'veritate interius creditur' and from 'Quia morte Domini liberati' to 'oblata sunt significamus' and from 'Singuli accipiunt Christum' to 'prebet in singulis', 9 from 'Lanfrancus. Sic nempe in' to 'emanatio figuratur' and from 'Nec quisquam iuste movebitur' to 'ascensurum in celum' and from 'Item. Dicit aliquis, Quod tu asseris' to 'quam defendimus' and from 'Item invenitur etiam species' to 'ambulamus, non per speciem' and from 'Speciem autem pro veritate' to 'hec universa videatur', 26, 28, 31-2, 37, 45-6 ends at the foot of fo. 44 (the end of a quire). Between fos 46 and 54 are ID 11.66-72 (ending 'ego non sum locutus'); fos 78 (fifth of a quire of 8) – 87v have ID 1. 4-45, 46 to 'baptismatis consecravit', 47b from 'Finis autem legis', 49-50, 73, 89, 98, 115-6, 118-9, 122, 132-3, 136-7, 148. This is followed by an excerpt from Ivo ep. 74 (*PL* 162.95-6) to Hildebert of Le Mans: 'Consulis itaque humilitatem meam - corda filiorum hominum'; from ep. 155, 'Item Ivo. Sicut enim - sacramentum ordinationis altari apposita sunt, Ivo, Fautores vero eius igne consumpti sunt' / fo. 88v and from ep. 72 (cf ep. 80): 'Cum signa – denuo sunt consecranda'. This is followed by Augustine ep. 137 (*CSEL* lxiv. 96) 'Domino illustri – Volusiano – salutem. Legi litteras tuas in quibus' and

other texts. ID 12. 1 to ‘deceptor arbitratur aliorum’ stands alone on fos 103v-4v. From fo. 113v-147v the excerpts from ID are unbroken (with two apparent short insertions): 11.101, *Ambrosius de officiis*, Interdum honesta loca et suavia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula, quandoquidem in scripturis non reperimus ea quemadmodum usurpare possimus, 96, *Idem de Quadragesima*, Non solum autem gentilium, sed et Iudeorum consorcia vitare debemus, quorum etiam confubulacio magna pollutio est’, 99, 16-18, 21, 39b from ‘Qui immolant’, 41, 55, 22; 12. 4b from ‘Quamvis dictum’, 5-7, 12, 11, 13b from ‘Non solum’, 14, 15 from ‘Herodes’ to ‘corde peniteat’, 26, 28 from ‘Si quis provocaverit’ to ‘qui te provocavit’, and from ‘Ille homo’ to ‘provocavit et suam’, 29, 34-5, 36a to ‘iuratur intelligit’, 43-4, 53, 61, 63, 76, 82; 13. 2-4, 6, 16 to ‘et usuris’, 18, 26-7, 31-5, 37, 40-42, 43a to ‘consilio peniteat’ and from ‘Item. Quamvis pertinet’, 44-6, 47 to ‘homicidium perpetravit, *Ier’ ad Pascaliium Alexandrinum*, Si ille anatem’ meruit (i.e. 48b, mod.), 57-60, 63, 64 (beginning ‘Si quis proterus’), 67, 68 to ‘peccata paucorum’, 73-4, 76 from ‘Qui cogit hominem’ to ‘triginta dies peniteat’, 81-3, 85-7, 92 – ending in mid. fo. 147v, last of quire. The included and omitted texts show no significant relation to the abbreviations of the Harley group or to Lincoln 193.

Leiden BPL 184.1 fos 1v-41r is a further reduction and paraphrase of the Harley group of abbreviations, for it contains no canon found in ID sequence that they omit, and preserves a number of their idiosyncracies which are not found in CRPVBSDM. The order of the canons is sometimes rearranged, but there are very few apparent additions against the Harley set. The text is modified too drastically to make collation against the full version worthwhile here. A fuller account is provided separately.

For other abbreviations either not seen or barely surveyed see:

Paris BN lat. 14809 fos 312-93v, s. xiii, ending incomplete at 16.66, 134, 136-9, Fournier (1897) 413, and defined by Landau (1984) 32-3 as close to **P**. The Paris copy apparently once covered all seventeen books, but is even more incomplete than the Antwerp copy below, to judge by Fournier’s account.

Antwerp, Plantin Moretus Museum 144 (M 227; ex All Souls College, Oxford) fos 90-146v, also incomplete. The Antwerp copy excerpts all seventeen books, and does not coincide in its omissions and inclusions with either the Harley group (and so Leiden) or with the Lincoln abbreviation, and is much shorter than either. Other elements in the book are described by Michael Kulokowski, ‘An English abridgement of the Hispana of Autun at Antwerp’, *ZRG* 83 (1997) 198-208, esp. 198-9 treating the whole ms as English, and written s. xii/xiii. Neil Ker, *Records of All Souls Library 1437-1600* (Oxford Bibl. Soc. ns 16 (1971) 19-20, 132 shows it was presented to All Souls in 1471 by its first Master, and suggests rather s. xii¹, and possibly a French origin. Andrew Watson, *A descriptive catalogue of the medieval manuscripts of All Souls College, Oxford* (1997) 268 also prefers the earlier date.

A bifolium of s. xii² in Freiburg im Breisgau UB frg 53, noted by H. Mordek in ‘Isaak der Gute in Freiburg im Breisgau’, *Freiburger Diöcezan-Archiv* (Kirche im Oberrhein ...Festgabe Wolfgang Müller) 100 (1980) ** n. 5, contains excerpts from ID which are in

a different order to those in any of the abbreviations discussed above. It contains 9.64 (pt, and widely variant), 55-6, 20-1, 19, 27-8, 38, 44, 54, 35-6, 81 (pt).

Establishing a text

From what is said above, it should be clear that no one manuscript has unique authority. All reflect to some extent a process of edition, mostly by subtraction, sometimes by collation. The abbreviations also add some new material. **P** is a particularly complex copy, as it has certainly been collated with a second exemplar, though one in a broadly similar tradition. **C**, though sometimes idiosyncratic, provides a relatively good text, while **B** and **S**, though incomplete, and liable to omit rubrics or inscriptions, preserve what appear to be archaic elements which do not survive in **C** or **P**; the same is true for the incomplete and rather careless **D**, though most of what it has is also found in the *editio princeps*, which also preserves other elements, not all of them likely to be additions. **A** appears to be a copy of some of the early stages in compiling the *Decretum*, preserving some canons found in no surviving copy, though drawn from the same sources as those that are. However, **A**'s text is not a good one, littered with variants which command no particular respect. Where Migne has been checked below, and it usually has not, the preferred reading in the text is the agreement of **C** and **P**, if there is one. If not, it is largely random. In Landau's fundamental study the copies are divided into French and English families, which is perfectly legitimate in terms of their present distribution, but an incautious reader could be misled into supposing that the two groups are more coherent than they are, or into assuming that the distinctive qualities of the English copies were acquired after the text moved across the Channel. In some cases this is almost certainly not true. Further, as the concordance will show, the abbreviation in *Tripartita* B, which is surely French, even if its exact origin remains elusive, sometimes agrees more closely with the 'French' **PV**, sometimes with the 'English' **CR**. There are no short cuts to a trustworthy text – however that might be defined.

The scale of loss of manuscripts

The number of small fragments of the complete text which have been identified already is grim testimony to the misfortunes which copies of the *Decretum* suffered after the Reformation; no doubt their number will continue to grow as more early bindings are examined. Such evidence is, however, in its nature unsystematic. The recent publication of critical editions of a number of English library catalogues provides a broader indication of the scale of loss of such texts, if an imprecise and local one - <http://www.history.ox.ac.uk/sharpe/> (*List of identifications*, p. 420). It is far from clear whether medieval librarians invariably meant the *Decretum* when listing e.g. *Decreta Ivonis*, for not all copies of the *Panormia* have a title; even when they do they often have *Decreta* as part of it, so copies of that very widespread work could easily sail under false colours. **B** adds to the potential confusion, for though an incomplete *Decretum*, it is called a copy of the *Panormia* on the title page, and apparently in the Moissac catalogue. Since both *Decretum* and *Panormia* commonly begin with the Ivonian preface, the *secundo folio*, even if given, provides no secure means of distinguishing them. Nevertheless the following entries are at least thought-provoking:

The early-fourteenth-century attempt at a ‘union catalogue’ of the libraries of England by the Oxford Franciscans, the *Registrum*, for all its enormous lacunae, listed copies of *Decreta Ivonis* at Woburn, Bordesley, Salisbury, Lewes, Chichester, St James Northampton, Cirencester, and Hereford, as well as the surviving copy from Christ Church, Canterbury (though only four copies of the *Panormia*).

The abbey libraries of Glastonbury s. xiii, St Mary at York s. xiv and St Augustine Canterbury s. xv ex. and Rochester cathedral priory s. xiii¹ (all OSB) also listed copies which are neither those of the *Registrum* nor apparently to be identified with surviving books. The s. xiii¹ catalogue of Flaxley (OCist), founded in 1151, lists as no. 21 *Decreta Ivonis, de dedicatione ecclesie in eodem*. The late s. xv catalogue of St Mary Leicester (OSA) appears to list two copies, and the s. xv catalogue of Syon (Bridgettine) has a ‘liber decretorum Ivonis’, though that may equally well be either a *Panormia* or one of those listed earlier which had moved subsequently.

The Exeter cathedral library inventory of 1327 also listed: ‘decreta Brucardi, decreta Ivonis, decreta Graciani. Brumconi fideli’

(<http://www.devon.gov.uk/library/locstudy/bookhist/cathd.html>)

Select bibliography

This is a very short summary of secondary literature bearing on the text, rather than the content, largely based on the bibliography in L. Kéry, *Canonical collections of the early middle ages*, Washington 1999. For the abbreviations used in the notes see the *Panormia* file 'method'.

For the earlier editions, by Molinaeus, Fronteau and Migne (*PL* clxi. 59-1022) see above under **M, Fr**.

- A. Theiner, *Disquisitiones criticae in praecipuas canonum et decretalium collectiones* (Rome 1836)
- P. Ewald, 'Die Papstbriefe der Brittischen Sammlung', *NA* 5 (1879-80) 277-414, 501-96
- P. Fournier, 'Les collections canoniques attribuées à Yves de Chartres', *BEC* 58 (1897) 26-77, 312-26, 412-4 [an account based essentially on **P**]
- F. Bliemetzrieder, 'Zu den Schriften Ivos von Chartres (+1116)' *SB Wien* clxxxii.6 (1917), 3-89
- P. Fournier and G. Le Bras, *Histoire des grands collections* 2. 67-114
- N.R. Ker, *Pastedowns in Oxford bindings*, Oxford Bibl. Soc. Publications ns 5 (1954 for 1951-2)
- P. Brommer, 'Unbekannte Fragmente einer Dekretenhandschrift Ivos von Chartres', *Francia* 5 (1977), 753-5
- P. Landau, 'Das Dekret des Ivos von Chartres; die handschriftliche Überlieferung im Vergleich zum Text in den Editionen des 16. und 17. Jahrhunderts', *ZRG Kan. Abt.* 70 (1984) 1-44 [which is the fundamental study of the affiliations of the complete texts]
- S. Kuttner and W. Hartmann, 'A new version of Pope John VIII's decree on sacrilege (Council of Troyes, 878)' *BMCL* 17 (1987) 1-32.
- M. Brett, 'Urban II and the collections attributed to Ivo' *Proceedings San Diego* (1992) 27-46
- R. Somerville, 'A textual link between Canterbury and Lucca in the early twelfth century', *Studi in onore Luigi Prosdocimi* (1994) 1.2. 405-15.
- R. Deutinger, 'Neue Handschriftenfragmente zum Dekret Ivos von Chartres', *Deutsches Archiv* 51 (1995) 539-42
- Die Konzilsordines des Früh- und Hochmittelalters* ed. H. Schneider, MGH *Ordines de celebrando concilio* (1996) [for 4. 246-57]
- M. Brett, 'The sources and influence of Paris, Bibliothèque de l'Arsenal MS 713', *Proceedings Munich* (1997), 156-60.
- L. Fowler-Magerl, *KanonesJ* [CD-Rom], Piesenkofen 2003.
- R.E. Reynolds, *The Collectio canonum Casinensis duodecimi seculi (Codex terscriptus)...An implicit edition*, PIMS Toronto Studies and texts 137, 2001, 26-7.
- S.A. Szuromi, 'Some observations on BAV Pal. lat. 587 compared with other textual-witnesses of Ivo's works', *Parare viam Domino. Commemorative studies on the occasion of Rt Rev. Polikárp F. Zakar OCist. 's 75th birthday* ed. A. Szuromi (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici III. Studia, 7, Budapest 2005), 179-203

IVONIS CARNOTENSIS EPISCOPI DECRETUM

Incipit prologus domini Ivonis Carnotensis episcopi ante collectiones ecclesiasticarum regularum de convenientia et dispensatione earundem¹

Exceptiones ecclesiasticarum regularum partim ex epistolis² - necessarium querere debeat³.

Prologue

Argumenta singularum partium totius voluminis⁴

Prima pars continet de fide et sacramento fidei, id est baptisate et ministerio baptizantium et baptizatorum et consignantium et⁵ consignatorum, et de observatione singulorum, et quid conferat baptisma⁶, quid confirmatio.

Secunda pars continet de sacramento corporis et sanguinis Domini, et de perceptione et observatione, de⁷ missa, et aliorum sacramentorum sanctitate.

Tertia pars continet de ecclesia, et de rebus ecclesiasticis et earundem reverentia et observatione.

Quarta pars continet de observandis festivitatibus et ieiuniis legitimis, de scripturis canonicis⁸ et⁹ consuetudinibus et¹⁰ celebratione concilii.

Quinta pars continet de primatu Romane ecclesie, et de iure primatum et metropolitanorum atque episcoporum et de¹¹ ordinatione eorum, et de¹² sublimitate episcopali.

Sexta pars continet de clericorum conversatione et¹³ ordinatione et correptione et causis.

¹ Inc. - earundemdem CRF; Incipit liber extractionum sive excerptarum ecclesiasticarum rerum partim ex epistolis Romanorum pontificum, partim ex gestis conciliorum catholicorum episcoporum, regum et continet xvii partes V²; ...ormia Ivonis Carnotensis episcopi collecta ...bris autenticis decretorum, canonum, legum Romanorum et de libris orthodoxorum patrum B; Prologus D; Ivonis Carnotensis episcopi in Decretum a se concinnatum et partibus seu libris septem ac decem digestum M; *om.* PD

² R has a large space, presumably for an initial and the first line or so, and the text begins Romanorum pontificum partim

³ querere debeat CRPDF; *om.* B

⁴ Arg. - vol. M; Quid in prima parte huius libri contineatur L; *om.* CRPV BDF

⁵ et CRPVBD; *om.* M

⁶ et *add.* D, *om.* CRPBM

⁷ et de perc. et obs. de VM; et de perc. obs de PBD; et de perc. de R; *om.* with lacuna C

⁸ canonicis CRP²VDM; canonis PB

⁹ de *add.* D, *om.* CPBM

¹⁰ de *add.* M, *om.* CPB; ? D

¹¹ et de CVBDM; atque P

¹² de CRPV; *om.* BD

¹³ de *add.* D, *om.* CPVBM

Septima pars continet de monachorum et monacharum singularitate et quiete, et de revocatione et¹⁴ penitentia eorum qui continentie propositum transgrediuntur.

Octava pars continet de legitimis coniugiis, de virginibus et viduis non velatis, de raptoribus earum et de separatione eorum¹⁵, de concubinis et transgressione coniugii, et penitentia singulorum.

Nona pars continet de incesta copulatione et fornicatione diversi generis, et in qua linea fideles coniungi¹⁶ et separari debeant, et de correctione et penitentia singulorum.

Decima pars continet de homicidiis spontaneis et non spontaneis, de parricidiis et fratricidiis et¹⁷ de occisione legitimarum¹⁸ uxorum et seniorum et clericorum, et quod non omnis hominem occidens homicida sit, et eorum penitentia.

Undecima pars continet de incantatoribus, de auguribus¹⁹, de divinis, de sortilegis, de sortiariis, et variis illusionibus diaboli, et de singulorum penitentia.

Duodecima pars continet de mendatio et periurio, de accusatoribus, de iudicibus, de defensoribus, de falsis testibus, et de singulorum penitentia.

Tertiadecima pars continet de raptoribus, de furibus, de venatoribus, de maledicis²⁰ et contentiosis, de comessionibus et ebrietatibus, de furiosis, de Iudeis et eorum correctione.

Quartadecima pars continet de excommunicatione iusta vel iniusta, et quibus de causis et quo ordine facienda sit excommunicatio.

Quintadecima pars continet de penitentia sanorum et infirmorum, qua commutatione levari possit penitentia.

Sextadecima pars continet de officiis laicorum et²¹ causis eorundem.

Septa decima pars continet speculativas sanctorum patrum sententias de fide, caritate et spe.²²

¹⁴ de *add.* PV, *om.* CBDM

¹⁵ et *add.* P, *om.* CVBM; ? D

¹⁶ coniungi CBDM; coniugi PV

¹⁷ et CM; *om.* PVB; ? D

¹⁸ *corr. fr.* -orum P

¹⁹ *corr. fr.* auguriis P

²⁰ -diciis CVBDM; -dictis P

²¹ de *add.* PVBD, *om.* CM

²² Incipiunt capita primae partis, *followed by capitulatio of cc 1-311 M, om. CPBDFLFr*

1

¹*De speculo Augustini*²

Quis ignorat in scripturis sanctis, id est legitimis, propheticis, evangelicis et apostolicis, auctoritate canonica premissis, quedam sic esse posita, ut tantum scirentur et crederentur, ut est, quod in principio fecit Deus celum et terram. Et quod, in principio erat verbum; et quecumque facta divina vel humana tantummodo cognoscenda narrantur. Quedam vero sic esse iussa, ut observarentur, prohibita ne fierent. Ut est, Honora patrem et matrem; et, Non mechaberis. Horum autem que iubendo et vetando scripta sunt, alia sunt sacramentorum velata misteriis, que multa Veteris Testamenti populo illi facienda mandata sunt; neque a populo Christiano nunc fiunt, sed tantummodo intelligenda requiruntur atque tractantur, sicut est sabbatum ad visibilem vacationem, sicut est azima in pane sine fermento, pascha in ovis occisione; sic tot genera sacrificiorum ciborumque vetandorum, et neomenie, et annue solempnitates, quas observant nuncusque Iudei, et ille iustificationes, que non ad opera iustitie proprie pertinent, sed aliquid significare intelliguntur. Quis enim Christianus septimo anno cogitur servum reddere libertati, et si discedere ille noluerit, eius auriculam subula pertundere ad postem, et cetera huiusmodi? Alia vero etiam nunc facienda sunt, si facienda precepta sunt; nec facienda, si prohibita, qualia sunt illa, que dixi, Honora patrem et matrem; et, Non mechaberis. De his igitur que ita sunt posita in litteris sacris, vel iubendo, vel vetando, vel sinendo, ut etiam nunc, id est tempore Novi Testamenti ad vitam piam exercendam moresque pertineant, hoc opus quod in manus sumpsi, componere aggressus sum, ut quantum me Deus adiuvat, omnia talia de canonicis libris colligam, atque, ut facile inspici possint, in unum tanquam speculum congeram. Oportuit enim sic ea poni ab auctoribus nostris, quemadmodum posita sunt, ut precepta narrationibus vel disputationibus propriis figurata, et figuratis propria miscerentur, dum rerum gestarum ordo servatur, aut respondetur adversis; aut qui docendi sunt instruuntur, aut occultorum inventionem quodammodo renovantur hi qui prompta et aperta fastidiunt.

Augustine, *Speculum* CSEL 12. 3-5 (collating i.a. Chartres, BM ms 33)

¹ Quedam in scripturis sanctis sic esse posita, ut scirentur et crederentur; quedam sic iussa, ut observarentur; quedam prohibita, ne fierent *add. as rubric* M; Hec prima pars continet - baptizatorum et de observatione – confirmatio *repeated from capitulatio above* FH (cf c 3 below)

² Ipponensis episcopi *add. H, om. F*

2

¹*Que esse propria divine Trinitatis*² *senserint*³ *catholici tractatores*

Omnes quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate, que Deus est, divinorum librorum veterum et novorum catholici tractatores hoc intenderunt secundum scripturas docere, quod Pater, et Filius et Spiritus sanctus, unius eiusdemque substantie inseparabili equalitate divinam insinuent unitatem. Ideoque non sint tres dii, sed unus Deus. Quamvis Pater Filium genuerit et ideo Filius non sit qui Pater est; Filiusque a Patre sit genitus, et ideo Pater non sit qui Filius est; Spiritusque sanctus nec Pater sit nec Filius, sed tantummodo Patris et Filii Spiritus et Patri et Filio etiam ipse coequalis, et ad

¹ Idem in libro de Trinitate *add. FH*

² -ati H

³ -erint CPBDF; -erunt HM

Trinitatis pertinens unitatem. Non tamen eandem Trinitatem natam de virgine Maria, et sub Pontio Pilato crucifixam et sepultam, et tertio die⁴ resurrexisse, et in celum ascendisse, sed tantummodo filium. Nec eandem Trinitatem descendisse in specie columbe super Iesum baptizatum aut die Pentecostes post Ascensionem Domini sonitu facto de celo, quasi ferretur flatus vehemens, et linguis divisis velut ignis⁵ sed tantummodo Spiritum sanctum. Nec eandem Trinitatem dixisse de celo, Tu es Filius meus, sive cum baptizatus est a Iohanne, sive in monte quando cum illo erant tres discipuli, aut quando sonuit vox dicens, Et clarificavi, et iterum clarificabo; sed tantummodo Patris vocem fuisse ad Filium factam. Quamvis Pater et Filius et Spiritus sanctus sicut inseparabiles sunt; ita inseparabiliter operentur. Nam, quo intellectu homo Deum capit, qui ipsum intellectum suum, quo eum vult capere, nondum capit? Si autem hunc iam capit, attendat diligenter, nihil in eo esse in sua natura melius, et videat utrum ibi videat ulla lineamenta formarum, nitores colorum, spatiosam granditatem, partium distantiam, molis distensionem, aliquas per locorum intervalla motiones, vel aliquid huiusmodi⁶. Nihil certe istorum invenimus⁷ in eo, quo in natura nostra nihil melius invenimus, id est in nostro intellectu, quo sapientiam capimus, quanto capaces sumus. Quod ergo non invenimus in meliore nostro, non debemus in illo querere quod longe melius est meliore nostro. Ut sic intelligamus Deum, si possumus quantum possumus sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigentia creatorem, sine situ presentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum, sine ulla sui mutatione mutabilia facientem, nihilque patientem. Quisquis Deum ita cogitat, et nondum potest omnimodo invenire quid sit, pie tamen cavet quantum potest aliquid de eo sentire quod non sit⁸. Est tamen sine dubitatione substantia, vel si melius hoc appellatur, essentia quam Greci usiam⁹ vocant.

August., l. I De Trin. c. 4, PL 34. 824] Ctp 3.1.1 to inseparabiliter operentur only; IP 1.7; De consecrat. dist. 3, c. Omnes quos

⁴ tertio die CPBH; die tertio D; tertia die M

⁵ sedisse super unumquemque eorum *add.* MH, *om.* CRPBDLF

⁶ huiusmodi CRDHFM; eiusmodi PVB

⁷ certe ist. inv. CPBDH; ist. inv. certe M

⁸ sit CVBDHM; sensit P

⁹ usiam CPBD; ουσΙΑ M

¹Hec prima pars continet de fide et sacramento fidei, id est baptismate, et ministerio baptizandorum et baptizatorum consignandorum et consignatorum²; et de observatione singulorum. Et quid conferat baptisma, quid confirmatio.

¹ Hec prima pars continet - confirmatio *here* CRPVDHL; *om.* B(*with lacuna*)M; *before c 1* FFr

² cons. et cons. PVDL; *om.* CRHF

3

Symbolum Ephesini concilii ducentorum¹ episcoporum.

Credimus in unum Deum, Patrem, omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium Conditorum, et in unum Dominum Iesum Christum Filium Dei, natum de Patre, unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, natum, non factum, oImouvsion Patri, hoc est, unius cum Patre substantie, per quem omnia facta sunt in celo et in terra, qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus passus est, et resurgens tertia die, ascendit in celos, inde venturus est iudicare vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt, erat tempus quando non erat; et antequam nasceretur non erat; et quia ex nullis existentibus factus est, aut ex alia substantia vel essentia esse dicunt, aut treptoún, hoc est convertibilem, seu commutabilem Dei Filium, anathematizat catholica et apostolica ecclesia. Sequentes itaque omnium per omnia sanctorum patrum confessiones, quas loquente in eis sancto Spiritu protulerunt, et intentioni, que est in eorum intellectibus, equis vestigiis inherentes; atque iter ambulantes regium, profiteamur quod ipsum unigenitum Dei Verbum, natum ex ipsa Patris essentia, de Deo vero Deus verus; lumen de lumine, per quem omnia facta sunt, sive in celis, sive in terra, salutis nostre causa descendens ad exinanitionem sese dignatus est inclinare. Natus autem et homo factus, id est carnem de Virgine sancta suscipiens, eamque propriam faciens, nativatem nostram ex vulva sustinuit homo de muliere procedens, non quod erat abiiciens. Nam licet factus sit in assumptione carnis et sanguinis; tamen servavit quod erat. Deus scilicet natura et veritate persistens. Nec carnem itaque dicimus in, naturam Deitatis esse conversam, nec in substantiam carnis ineffabilem Dei Verbi essentiam commutatam. Inconvertibilis enim est incommutabilis, idemque ipse iuxta scripturas iugiter permanens. Visus est autem et parvulus, positus adhuc in cunabulis. Et in sinibus Genitricis virginis constitutus universam creaturam replebat, ut Deus genitori suo indivisus existens. Quod divinum est enim, sine quantitate et sine mole cognoscitur, nec ullis terminis continetur. Unitum ergo carni verbum Dei, secundum substantiam confitentes, unum adoramus Filium et Dominum Iesum Christum, non seorsum ponentes et determinantes hominem et Deum, velut invicem sibi dignitatis et auctoritatis unitate coniunctum. Hoc enim novitas vocis est, et aliud nihil. Nec item Christum specialiter nominantes Deum Verbum quod ex Deo est; nec alterum similiter Christum qui specialiter de muliere natus est, sed unum solummodo Christum Dei Patris Verbum cum propria carne cognoscimus. Tunc enim iuxta nos unctus est, quamvis Spiritum ipse dignis contulerit; et non ad mensuram, sicut beatus evangelista Iohannes asseruit. Sed nec illud dicimus, quod Dei verbum, velut in homine communi, qui de sancta Virgine natus est, habitaverit, ne Deum homo Christus habitatorem possidere credatur. Quamvis enim Verbum habitaverit in nobis, et dictum sit in Christo habitare omnem plenitudinem Deitatis corporaliter, tamen intelligimus Verbum quod caro factum est, non sicut in sanctis habitare dicitur; nec talem in ipso habitationem factam definire tentabimus. Sed unitus iuxta naturam, nec in carnem penitus commutatus, talem sibi fecit habitationem, qualem et anima hominis habere creditur ad proprium corpus. Unus igitur est Christus

¹ ducentorum CRPBDFM; trecentorum H

Filius et Dominus, non velut coniunctionem quamlibet in unitatem. dignitatis et auctoritatis hominis habens ad Deum. Non enim potest unire naturas sola dignitatis equalitas. Denique Petrus et Iohannes equalis sunt ad alterutrum dignitatis, propter quod et apostoli et sancti, discipuli esse monstrantur. Verumtamen uterque non unus est. Nec iuxta collationem vel connexionem, modum coniunctionis advertimus. Hoc enim ad unitatem non sufficit naturalem, nec secundum participationis effectum, sicut nos etiam adherentes Deo, unus cum eo spiritus sumus, immo potius coniunctionis nomen evitamus, tanquam non existens idoneum quod significet unitatis arcanum. Sed neque Deum aut Dominum Christi, verbum Dei Patris asserimus, ne iterum manifestius in duos dividamus unum Christum Filium et Dominum, et in crimen sacrilegii decidamus, Deum illi seipsum facientes et Dominum. Unitus quippe, sicut superius diximus, Deus Verbum carni secundum subsistentiam, Deus quidem est omnium et dominator universitatis, verumtamen nec servus est sibi ipse nec dominus; quia ineptum est, vel potius impium hoc sentire vel dicere. Quamvis enim Deum suum Patrem dixerit, cum Deus sit etiam ipse naturam et de illius essentia, tamen nullatenus ignoramus quod manens Deus homo quoque factus sit, qui sub Deo iuxta debitara legem nature humanitatis existeret. Ipse vero sibi quomodo vel Deus poterit esse, vel Dominus? Ergo sicut homo quantum decenter exinanitionis measure congruit, sub Deo se nobiscum esse asseruit. Hoc etiam modo sub lege factus est, quamvis ipse promulgaverit legem, et legislator ut Deus extiterit. Cavemus² de Christo dicere, Propter assumptem veneror assumptum, et propter invisibilem adoro visibilem. Horrendum vero super hoc etiam illud dicere, Is qui susceptus est cum eo qui suscepit connuncupatur Deus. Qui enim hoc dicit, dividit iterum in duos Christos eum qui unus est, hominem seorsum in parte, et Deum similiter in parte constituens. Evidenter enim denegat unitatem, secundum quam non alter cum altero coadoratur, aut connuncupatur Deus, sed unus intelligitur Christus Iesus Filius Dei unigenitus, una servitute cum propria carne venerandus. Confitemur etiam quod idem ipse qui ex Deo Patre natus est, Filius unigenitus Deus, licet iuxta naturam suam expers omnis passionis extiterit, pro nobis tamen secundum scripturas carne passus sit. Et erat in crucifixo corpore, proprie carnis impassibiliter ad se referens passiones. Gratia enim Dei pro omnibus gustavit mortem³, tradens proprium corpus, quamvis naturaliter ipse vita sit et resurrectio mortuorum. Nam ut mortem ineffabili potentia proculcaret, ac prius in sua carne primogenitus ex mortuis fieret, et primitie dormientium, viamque faceret humane nature ad incorruptionis recursum, gratia Dei, sicut supradictum est, pro omnibus gustavit mortem, et tertia die resurgens expoliavit infernum. Idcirco quamvis dicatur quod per hominem facta sit resurrectio mortuorum, tamen intelligimus hominem factum Verbum quod ex Deo est; et per ipsum mortis imperium fuisse destructum. Veniet autem temporibus prefinitis, sicut est unus Filius, et Dominus in gloria Patris, ut iudicet orbem terrarum in equitate, sicut scriptura testatur. Necessario igitur et hoc adiicimus. Annuntiantes enim secundum carnem mortem unigeniti Filii Dei, id est Iesu Christi et resurrectionem eius, et in celos ascensionem pariter confitentes, incruentam celebramus in ecclesiis sacrificii servitutem. Sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus, et sanctificamur participes sancti corporis et pretiosi sanguinis Christi omnium nostrorum redemptoris effecti; non ut communem carnem percipientes, quod absit! nec ut viri

² *corr. fr.* Canemus M^e

³ *corr. fr.* morent M^e

sanctificati et Verbo coniuncti secundum dignitatis unitatem, aut sicut divinam possidentis habitationem; sed vere vivificatricem, et ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter ut Deus existens, quia proprie carni unitus est, vivificatricem eam esse professus est. Et ideo quamvis dicat ad nos, Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem; non tamen eam ut hominis unius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suam vivificatrix esse caro hominis poterit? Sed ut vere propriam eius factam, qui propter nos Filius hominis est factus et vocatus. Eas autem voces, quas Salvator noster in Evangeliiis protulit, non in duabus subsistentiis, aut personis omnino partimur. Non est enim duplex, unus Christus et solus, quamvis ex duabus diversisque rebus ad unitatem cognoscitur individuum convenisse. Sicut homo quoque ex anima constans et corpore, non duplex potius, sed unus est ex utroque. Humanas ergo et divinas insuper voces ab uno Christo dictas animadvertentes, recte sentimus. Cum enim hec duo dignissime loquitur de seipso. Qui me videt, videt et Patrem; et, Ego et Pater unum sumus, divinam eius intelligimus ineffabilemque naturam, secundum quam unum est cum Patre suo, propter unam, eandemque substantiam, imago et character splendorque eius glorie existens. Cum vero humane nature mensuram nullatenus ignorans, Iudeos alloquitur, Nunc me queritis occidere hominem, qui veritatem vobis locutus sum, item non minus eum qui in similitudinem et equalitatem Patris est, Deum verum etiam in mensuris humanitatis eius agnoscimus. Si enim necessario creditur, quod natura Deus existens factus sit caro, immo potius homo animatus anima rationali, que causa est, ut in eius vocibus quilibet erubescat, si eas homine dignas effatus est? Quod si sermones homini congruentes abiicit, iuxta nos hominem fieri quid coegit? Cum vero se propter nos ad exinanitionem spontaneam misericorditer inclinaverit, quam ob causam dignos exinanitione sermones effugeret? Uni igitur persone cuncta eius in Evangelio ascribimus, uni hipostasi seu subsistentie Verbi scilicet incarnati, quia unus est Dominus Iesus Christus, ut scriptum est. Appellatum vero ab Apostolo pontificem confessionis nostre tanquam sacrificantem Deo et Patri fidei nostre confessionem, que a nobis ipsis per ipsum Deo et Patri incessanter offertur, iterum cum dicimus, qui ex Deo secundum naturam Filius est unigenitus, nec homini preter eum alteri, sacerdotii nomen et officium deputamus. Factus est enim mediator Dei et hominum, et reconciliator ad pacem, semetipsum Deo et Patri pro nobis offerens in odorem suavitatis. Ideoque dicebat, Sacrificium et oblationem noluisti, holocausta pro peccato non tibi placuerunt, corpus autem perfecisti mihi. Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam Deus voluntatem tuam. Obtulit enim proprium corpus non pro se, sed pro nobis, in odorem suavitatis. Nam qua pro se oblatione vel sacrificio indigeret, ab omni peccato liber ut Deus existens, Quod si omnes peccaverunt et egent gratia Dei, secundum hoc quod sumus ad mutabilitatis excessum proniores effecti, peccatis egrotavit humana natura, ipse vero non ita; ideoque nos gloria eius eguimus, cur erit ultra iam dubium quod Agnus verus pro nobis sit immolatus? Qui dicit autem, quia seipsum tam pro se quam pro nobis obtulerit, nullatenus impietatis crimen effugiet, cum nihil prorsus iste deliquerit, nec ullum fecerit omnino peccatum. Qua igitur eguerat oblatione; nullo suo extante facinore, pro quo si esset, satis admodum convenienter offerret. De spiritu quoque cum dicit, Ille me clarificabit, hoc rectissime sentientes, unum Christum et filium, non velut alterius egentem gloria, confitemur a Spiritu sancto gloriam consecutum; quia Spiritus eius nec melior, nec superior ipso est. Sed quia humana opera faciens, ad demonstrationem sue

Deitatis virtute proprii Spiritus utebatur, ab ipso glorificari dicitur, quod virtus sua vel disciplina quelibet unumquemque clarificet. Quamvis enim in sua sit substantia Spiritus eius, et intelligatur in persona proprietas iuxta id quod Spiritus est, et non Filius, attamen alienus non est ab illo. Nam Spiritus appellatus est veritatis, et veritas Christus est. Unde et ab isto similiter, sicut ex Deo Patre procedit. Denique hic ipse Spiritus etiam per sanctorum manus apostolorum miracula gloriosa perficiens, Dominum glorificavit Iesum Christum, postquam ascendit in celum. Nam creditus est Christus natura Deus existens, per suum Spiritum virtutes efficiens. Ideoque dicebat, De meo accipiet, et annuntiabit vobis. Nequaquam vero participatione alterius, idem Spiritus sapiens aut potens dicitur, quia per omnia perfectus est, et nullo prorsus indigens bono. Nam paterne virtutis et sapientie, id est Filii, Spiritus creditur, et ideo ipsa re et subsistentia virtus et sapientia comprobatur. Igitur quia Deum carni unitum iuxta subsistentiam sancta virgo corporaliter peperit, idcirco eam Dei Genitricem esse profiteamur. Non quod Verbi natura existendi principium de carne sortita sit, Erat enim in principio Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, et ipse est conditor seculorum, Patri coeternus, et universitatis creator. Sed quod, ut⁴ superius diximus, iuxta subsistentiam sibimet uniens humanam naturam, nativatem sustinuerit ex ipsa vulva corporea. Non quod egerit necessario ea propter suam naturam nativitate que est in extremis seculi facta temporibus, sed ut ipsas benediceret substantie nostre primitias, et dum Deum carni unitum mulier edidisset, illa que adversus omne genus humanum maledictio fuerat prolata desineret, nec iam morti nostra corpora destinaret. Illud quoque quod dictum est, In tristitia paries filios, ipse dissolvens, verum esse monstraret quod prophete voce predixerat, Absorpta est mors in victoria. Et iterum, Abstulit Deus omnem lacrimam ab omni facie. Propter hanc enim causam dicimus eum dispensatorie, et ipsis benedixisse tunc nuptiis, cum in Cana Galilee cum sanctis vocatus apostolis adesse dignatus est. Hec sapere sumus edocti a sanctis apostolis et evangelistis, et ab omni scriptura divinitus inspirata, nec non et a beatis patrum confessionibus veritate subnixis. His omnibus etiam religionem tuam concordare, et preter aliquem dolum consentire iam convenit. Que vero religioni tue anathematizare necesse est, huic epistole nostre⁵ subiecta sunt.⁶

Si quis non confitetur Deum esse veraciter Emmanuel, et propter hoc ipsam Dei Genitricem sanctam virginem (peperit enim secundum carnem, carnem factum Dei Verbum, secundum quod scriptum est, Et Verbum caro factum est anathema sit.

II. Si quis non confitetur carni, secundum substantiam unitum Dei Patris Verbum, unum quoque esse Christum cum propria carne, et eundem ipsum sine dubio Deum simul et hominem, anathema sit.

III. Si quis in uno Christo dividit subsistentias post unionem, sola societate contingens ea, que secundum dignitatem est, vel etiam auctoritatem aut potestatem, et non magis conventu, qui per unitatem factus est naturalem, anathema sit.

IV. Si quis in duabus personis vel subsistentiis dividat eas voces, que tam in Evangelicis, quam Apostolicis litteris continentur; vel etiam eas, que de Christo a sanctis dicuntur, vel ab ipso Christo de seipso; et aliquas quidem ex his tanquam homini, qui preter Dei Verbum specialiter intelligatur, applicandas crediderit; aliquas vero tanquam Deo dignas; soli Verbo Dei Patris deputaverit, anathema sit.

⁴ ut CRHM; *om.* PVBD

⁵ nostre CRPVHFM; vestre BD

⁶ CRPVBDHF *end.* M *continues*

V. Si quis audet dicere Christum hominem quod foron id est, Deiferum, et non potius Deum esse veraciter dixerit, tanquam unicum Filium per naturam, secundum quod Verbum caro factum est, et participavit nobis similiter carne et sanguine, anathema sit.

VI. Si quis Deum vel Dominum esse Christi Dei Patris Verbum, et non magis eundem ipsum confitetur Deum et hominem simul, propterea quod Verbum caro factum est, secundum scripturas, anathema sit.

VII. Si quis tanquam hominem Iesum, operante Deo Verbo, dicit adiutum, et unigeniti dignitatem, tanquam alteri preter ipsum existenti, tribuit, anathema sit.

VIII. Si quis audet dicere assumptum hominem coadorari cum Deo Verbo oportere, et connuncupari Deum tanquam alterum cum altero, (adiectio enim unius sillabe con, hoc cogit intelligi) et non magis una reverentia veneratur Emmanuelem, unamque ei glorificationem dependit, iuxta quod Verbum caro factum sit, anathema sit.

IX. Si quis unum Dominum Iesum Christum glorificatum dicit a Spiritu sancto, tanquam ab aliena virtute, qua per eum uteretur, et ab eo acceperit efficaciam contra immundos spiritus, et per eum implisse divina signa, et non magis proprium eius esse Spiritum dicit, sicut et Patrem, per quem signa operatus est, anathema sit.

X. Pontificem et apostolum confessionis nostre factum esse Christum, divina scriptura commemorat. Obtulit enim semetipsum pro nobis Deo Patri in odorem suavitatis. Si quis ergo pontificem et apostolum nostrum alium dixerit esse factum, preterquam ipsum Deum Dei Verbum, quando factum est caro, et secundum nos homo, sed quasi alterum preter ipsum specialiter hominem ex muliere; et si quis dicit, quia propter se obtulit seipsum in oblationem, et non magis pro nobis solis (non enim indignit oblatione qui peccatum nescivit) anathema sit.

XI. Si quis non confitetur carnem Domini vivificatricem esse, tanquam propriam ipsius Verbi Dei Patris, sed quasi alterius cuiuspiam, preter ipsum, coniuncti eidem secundum dignitatem, aut secundum quod solam divinam habitationem habuerit, et non potius, ut diximus, vivificatricem esse, quia facta est propria Verbo Dei, cui omnia vivificare possibile est, anathema sit.

XII. Si quis non confitetur Dei Verbum carne passum esse, et carne crucifixum, et mortem carne gustasse, factumque primogenitum ex mortuis, secundum quod est et vita et vivificator, ut Deus, anathema sit.

4

Augustinus in libro De fide ad Petrum diaconum¹. Unus Deus² i³

Firmissime⁴ tene, et nullatenus dubites, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unum esse naturaliter Deum, in cuius nomine baptizati sumus, cum enim aliud nomen sit Pater, aliud Filius aliud Spiritus sanctus, hoc est utique unum nature nomen horum trium quod dicitur Deus, qui dicit in Deuteronomio, Videte, videte, quoniam ego sum Deus, et non est alius preter me; et de quo dicitur, Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est; et, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.

cc 4- 44 are Fulgentius, De fide ad Petrum (CC 91A) 744-60 capp. 47-87a (iv – xliv)

¹ diaconum C; diaconem R; om. P; d' B; discipulum D; diaconum [discipulum] M

² Unus Deus in text RBDM; in mg. CV; om. P

³ CRPVD number cc 4-43 as i-xl

⁴ itaque add. ss D²

5

Dominus¹ ii

Firmissime tene, et nullatenus dubites Patrem et Filium et Spiritum sanctum, id est sanctam Trinitatem, esse solum naturaliter verum Deum Dominum; quia cum tres deos nobis colere non liceat, nisi unum solum verum Deum, tamen sicut Pater verus Deus dicitur, testante Apostolo, qui ait, Conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo, et vero, et expectare Filium eius de celis, quem suscitavit a mortis Iesum; ita quoque Filium verum Deum Iohannes commendat apostolus, dicens, Scimus quia Filius Dei venit et dedit nobis intellectum ut cognoscamus verum Deum, et scimus in vero Filio eius Iesu Christo, hic est verus Deus, et vita eterna. Qui utique quoniam verus Deus est, etiam veritas est, sicut ipse nos edocet, dicens, Ego sum via, veritas et vita. De Spiritu quoque sancto Iohannes apostolus ait, Quia Spiritus est veritas. Et utique non potest naturaliter verus Deus non esse, qui veritas est. Quem etiam Deum Paulus apostolus confitetur, dicens, Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri. Empti enim estis pretio magno; glorificate et portate Deum in corpore² vestro.

¹ Dominus *in text* RDM; *in mg.* C; Unus Dominus *in text* PVB

² corpore CRDM; corde PBV, Vall.

6

Sempiternus¹ iii

Firmissime tene, et nullatenus dubites Patrem et Filium et Spiritum sanctum, id est sanctam Trinitatem unum verum Deum sine initio sempiternum esse, propter quod scriptum est, In principio erat Verbum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Hec denuo sempiternitas intimatur in psalmo, ubi dicitur, Deus autem rex noster ante secula. Et alio loco, Sempiterna quoque eius virtus et divinitas.

¹ *in mg.* C

7

Incommutabilis¹ iv

Firmissime tene, et nullatenus dubites sanctam Trinitatem, solum verum Deum; sicut eternum, ita solum naturaliter incommutabilem esse. Hoc enim significat, cum dicit famulo suo Moisi, Ego sum qui sum. Huic in psalmo dicitur, In principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt celi. Ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnia sicut vestimentum veterascent. Et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur; tu autem idem ipse es.

¹ *in mg.* C

8

Omnium creator¹ v

Firmissime tene, et nullatenus dubites sanctam Trinitatem solum verum Deum, rerum omnium esse visibilium et invisibilium Creatorem. De quo in psalmis dicitur, Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius, spes eius in Domino Deo ipsius, qui fecit celum et terram, mare, et omnia que in eis sunt. De quo etiam Apostolus dicit, Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum.

¹ in mg. C

9

Tres persone¹ vi

Firmissime tene, et nullatenus dubites Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unam quidem esse naturam, tres vere esse personas. Patremque solum esse, qui dixit, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui; et Filium solum esse, super quem illa vox solius Patris sonuit, quando in Iordane secundum hominem baptizatus est, et hunc esse unigenitum, qui carnem solus accepit, et Spiritum sanctum Patris et Filii, solum esse qui in specie columbe super Christum baptizatum, et ascendentem de aqua, descendit, et quinquagesimo die post resurrectionem Christi fideles in uno loco positos, in linguarum ignearum visione adveniens replevit. Illam vero vocem, quam solus locutus est Deus Pater; et illam carnem, qua solus homo factus est, unigenitus Deus; et illam columbam, in cuius specie Spiritus sanctus super Christum descendit; illasque linguas igneas, in quarum visione fideles uno loco constitutos replevit, opera esse totius Trinitatis, id est, unius Dei, qui fecit omnia in celis et in terra, visibilia et invisibilia.

¹ in mg. C

10

Filius solus¹, Spiritus amborum² vii

Firmissime tene, et nullatenus dubites solum Deum Filium, id est unam ex Trinitate personam, solius Dei Patris esse Filium Spiritum vero sanctum, ipsum quoque unam ex Trinitate personam, non solius Patris, sed simul et Patris et Filii esse Spiritum. Ostendens enim Deus Filium solum esse de Patre genitum, ait, Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret; et paulo post, Qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei. Spiritum vero sanctum et Patris et Filii esse Spiritum Apostolus docet, qui ait, Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Et secutus ait³, Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius discipulus⁴.

¹ solus CPBD; solius Patris M

² in mg. C

³ sec. ait CPBD; sequitur M

⁴ non est eius discipulus CPB; eius non potest discipulus D; non est eius M

11*Spiritus¹ procedens² ab utroque³ viii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites eundem Spiritum sanctum qui Patris et Filii unus Spiritus est, de Patre et Filio procedere. Dicit enim Filius, Cum venerit Spiritus veritatis, qui a Patre procedit, ubi suum Spiritum esse docuit, quia ipse est veritas. De Filio quoque procedere Spiritum sanctum, prophetica atque apostolica nobis doctrina commendat. Isaias enim dicit de Filio, Percutiet terram virga oris sui, et Spiritu labiorum suorum interficiet impium. De quo et Apostolus ait, Quem interficiet Dominus Iesus spiritu oris sui. Quem etiam ipse unigenitus Dei Filius spiritum oris sui esse significans, post resurrectionem suam insufflans in discipulos, ait, Accipite Spiritum sanctum. De ore vero Domini Iesu ait Iohannes in Apocalypsi⁴, Quia gladius⁵ de ore eius procedit.

¹ Spiritus CRVBD; Semper PM

² procedens CRM; procedit PBD

³ Semp. - utr. *in mg.* C

⁴ -si CRDM; -sin PVB

⁵ utraque parte acutus procedebat. Ipse vero Spiritus oris eius, ipse est gladius qui *add. M, om.* CPBD

12*Deus immensus virtute¹ non mole² viiii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Trinitatem Deum, immensum esse, virtute non mole, et omnem creaturam spiritualem atque corporalem virtute eius et presentia contineri. Dicit enim Deus Pater, Celum et terram ego impleo. Dicitur ergo de sapientia Dei, qui Filius eius est, Quia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. De Spiritu quoque sancto legimus, Quia Spiritus Domini replevit orbem terrarum. Et David propheta dicit, Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in celum, tu illic es; et si descendero in infernum, ades.

¹ virtute RV²DM; virtus PVB; in virtute C?

² Deus - mole *in mg.* C

13*Solus¹ Filius incarnatus² x*

Firmissime tene, et nullatenus dubites unam ex Trinitate personam, id est Deum Filium, qui de natura Dei Patris solus natus est; et unius eiusdemque nature cum Patre est, ipsum in Spiritu, in plenitudine temporis secundum susceptionem forme servilis, voluntarie, in virgine conceptum; et de virgine natum; Verbum carnem factum; ipsumque esse, qui essentialiter natus est de Patre, et essentialiter conceptus natusque est de Virgine; ipsumque unum esse, et unius nature cum Patre, et unius nature cum Virgine, qui ait de Deo Patre, Ante secula fundavit me, et ante omnes colles genuit me. De quo etiam dixit Apostolus, Quia cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, natum ex muliere, factum sub lege.

¹ Solus CRP²VDLM; Deus PB

² Sol. - inc. *in mg.* C

14*Verus Deus, verus homo¹ xi*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Iesum Christum Filium Dei sicut de Deo Patre, plenum perfectumque Dominum; sic de Maria Virgine, plenum perfectumque hominem genitum, id est Verbum Dominum, habentem scilicet sine peccato veram nostri generis carnem, et animam rationabilem. Quod ipse Dei Filius evidenter ostendit, dicens de carne sua, Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Animam quoque se habere, his verbis ostendit. Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, et iterum sumam eam. Intellectum quoque anime se habere ostendit in eo quod dicit, Discite a me quia mitis sum et humilis corde. Et de ipso Deus per prophetam dicit, Ecce intelliget puer meus, et exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde. Nam et beatus Petrus secundum sancti David prophetiam in Christo carnem atque animam confitetur. De ipso enim loquens beatus Petrus ait, Propheta igitur cum esset, et sciret quia iureiurando iurasset illi Deus, de fructu lumbi eius sedere super sedem eius, providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelicta est anima eius in inferno, neque caro eius vidit corruptionem.

¹ Verus - homo *in mg.* C

15*Unum Verbum fecit omnia tempora, dedit legem factus sub lege¹ xii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites unum atque ipsum esse Deum verum Verbum, qui cum Patre Deo et Spiritu sancto Deo fecit omnia tempora, et in monte Sina legem dedit Moisi ordinatam per angelos, et ipsum Verbum Deum carnem factum, qui veniente plenitudine temporis missus a Patre et Spiritu sancto, solus factus est ex muliere quam fecit, solus factus est sub lege quam dedit.

¹ Unum - lege *C(in mg.)PVDM; om.* B

16*Unus inconfusus et inseparabilis¹ xiii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Dei Verbi² quod caro factum est, duas naturas inconfusibiliter atque inseparabiliter permanere, unam veram divinam quam habet communem cum Patre, secundum quam dicit, Ego et Pater unum sumus; et, Qui videt me, videt et Patrem; et, Ego in Patre, et Pater in me est, secundum quam eum Apostolus dixit, splendorem glorie et figuram substantie Dei, alteram veram humanam, secundum quam ipse Deus incarnatus dicit, Pater maior me est.

¹ Unus - insep. *in mg.* C

² Verbi CRVDM; Verbum PB

17*Una persona¹ xiiii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Deum Verbum carnem factum, unam habere divinitatis sue carnisque personam. Deus enim verbum plenam naturam humanam ita sibi veraciter unire dignatus est; et, permanente divinitate sua, ita Verbum caro factum est, ut quamvis naturaliter non hoc sit Verbum quod caro, quia duarum naturarum veritas manet in Christo. secundum unam tamen personam idem Verbum caro ab ipso fieret matris conceptionis initio. Deus enim Verbum, non accepit personam hominis, sed naturam; et in eternam personam divinitatis, accepit temporalem substantiam carnis. Unus est ergo Christus Verbum caro factum; qui et ex patribus secundum carnem, et super omnia Deus benedictus in secula unus est Iesus. Cui et Pater dicit, Ex utero ante luciferum genui te. Ubi significatur ante omne tempus sine initio eterna nativitas. De quo et evangelista dicit, Quia vocatum est nomen eius Iesus quod dictum est ab angelo priusquam in utero conciperetur.

¹ Una pers. in mg. C

18*¹xv*

Firmissime tene, et nullatenus dubites non carnem Christi sine divinitate conceptam in utero Virginis, priusquam susciperetur a verbo; sed ipsum Verbum Deum sua carnis acceptione conceptum, ipsamque carnem Verbi Dei incarnatione conceptam.

¹ Verbum conceptum *as rubric here* M; *before c 19* CPVB

19*Verbum conceptum¹ xvi*

Firmissime tene, et nullatenus dubites, ipsum unigenitum Deum Verbum carnem factum se pro nobis obtulisse sacrificium, et hostiam Deo in odorem suavitatis; cui cum Patre et Spiritu sancto, a patriarchis et prophetis, et sacerdotibus tempore Veteris Testamenti animalia sacrificabantur; et cui nunc, id est tempore Novi Testamenti cum Patre et Spiritu sancto, cum quibus illi est una divinitas, sacrificium et panis et vini in fide et caritate sancta catholica ecclesia per universum orbem terre offerre non cessat. In illis enim carnalibus victimis significatio fuit carnis Christi, quam pro peccatis nostris ipse sine peccato fuerat oblaturus, et sanguinis quem erat effusus in remissionem peccatorum nostrorum. In isto autem sacrificio gratiarum actio atque commemoratio est carnis Christi, quam pro nobis obtulit, et sanguinis, quem pro nobis idem Deus effudit. De quo beatus Paulus dicit in Actibus apostolorum, Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo. In illis ergo sacrificiis quid nobis esset donandum, figurate significabatur; in hoc sacrificio quid nobis iam donatum sit, evidenter ostenditur. In illis sacrificiis prenuntiabatur Filius Dei, pro impiis occidendus, in hoc autem pro impiis annuntiatur occisus. Testante Apostolo, quia Christus, dum adhuc essemus infirmi secundum tempus,

¹ Verb. conc. C(mg.)PBD; Dei Verbum carnem factum, se pro nobis obtulisse sacrificium M

pro impiis mortuus est. Et, quia cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo, per mortem filii eius.

20

Verbum semper habet¹ veram carnem² xvii

Firmissime tene³ et nullatenus dubites Verbum carnem factum, eamdem humanam carnem semper veram habere, qua de Virgine Verbum Deus natus est, qua crucifixus et mortuus est, qua resurrexit, et in celum ascendit, et in dextera Dei sedet, in qua etiam venturus est iudicare vivos et mortuos. Propter quod ab angelis apostoli audierunt, Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in celum. Et beatus Iohannes ait, Ecce veniet cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et qui cum crucifixerunt, et videbit eum omnis tribus terre.

¹ -bet CRM; -ere PVBD

² Verb. - carn. *in mg. C*

³ tene CVBDM; *om. P*

21

Quod¹ cuncta creatura bona² xviii

Firmissime tene, et nullatenus dubites Trinitatem Deum, id est Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum esse naturaliter summum atque incommutabile bonum, et ab ipso creatas esse omnes naturas. Bonas quidem, quia a summo bono facte sunt; sed mutabiles, quia de nihilo facte sunt. Nullamque esse malam naturam, quia omnis natura, in quantum natura est, bona est. Sed quia in ea bonum et minui et augeri potest, in tantum mala dicitur, in quantum bonum eius minuitur. Malum enim nihil aliud est, nisi privatio boni. Unde constat geminum esse creature rationalis malum, id est unum, quo voluntarie ipsa deficit a summo bono creatore suo; alterum quo invita punietur ignis eterni supplicio. Illud passura iuste, quia hoc admisit iniuste. Et que ordinem in se non servavit divine institutionis, ordinem non effugiet divine ultionis.

¹ Quod CPB; Ad DM

² Quod - bona *in mg. C*

22

Nihil preter Deum eiusdem esse nature¹ xviii

Firmissime tene, et nullatenus dubites neque angelos, neque quamlibet aliam creaturam eiusdem nature esse, cuius est secundum naturalem divinitatem suam, summa Trinitas, qui est unus naturaliter Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Ne que enim unius nature esse poterant, ille qui fecit, et ea que fecit.

¹ Nihil - nat. *C(in mg.)PVM; om. BD*

23*De immutabili et mutabili¹ xx*

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnem creaturam naturaliter mutabilem a Deo incommutabili factam; nec tamen posse iam quamlibet angelorum sanctorum creaturam in deterius commutari, quia sic acceperunt eternam beatitudinem, qua Deo stabiliter perfruuntur, ut ea carere non possint. Sed hoc ipsum quod ab illo statu beatitudinis, in quo sunt beati, mutari in deterius nullatenus possunt, non eis naturaliter insitum; sed postquam creati sunt, gratie divine largitate collatum. Si enim angeli naturaliter incommutabiles fierent, nunquam de eorum consortio diabolus et eius angeli cecidissent.

¹ De - mutabili Cmg.RPM; Nil preter Deum eius esse nature D (cf. c 22)

24*De differentia rationalis et irrationalis¹ xxi*

Firmissime tene, et nullatenus dubites, in omni creatura, quam spiritualem atque corpoream summa Trinitas fecit, solos spiritus angelicos et humanos intelligendi facultatem divinitus accepisse. Ceteros vero spiritus brutorum animalium rationalem intelligentiam non accepisse, et ob hoc omnino habere non posse. Propter quod dicitur hominibus, Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Et ideo nec animas pecorum in homines, nec animas hominum in pecora posse aliquando transire.

¹ De – irr. C(in mg.)PDM; om. B

25*De libero arbitrio¹ xxii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites primos homines, id est Adam et mulierem eius, bonos et rectos, et sine peccato creatos esse cum libero arbitrio, quo possent si vellent, Deo semper humili et bona voluntate servire atque obedire, quo arbitrio etiam possent si vellent, propria voluntate peccare; eosque non necessitate, sed propria voluntate peccasse; illoque peccato sic in deterius mutatam humanam naturam, ut non solum in ipsis primis hominibus per peccatum mors obtineret regnum, sed etiam in omnes homines transiret peccatum, mortisque dominium.

¹ rubr. in mg. C

26*De originali peccato, et remedio eius¹ xxiii²*

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnem hominem qui per concubitus viri et mulieris concipitur, cum originali peccato nasci atque³ impietati subditum, mortisque

¹ rubr. in mg. C; rem. eius CPBD; eiusque rem. M

² xxxiii V

³ atque CPBD; om. M

subiectum, et ob hoc natura⁴ ire filium nasci, de quo dicit Apostolus, Eramus enim et nos natura filii ire, sicut et ceteri. A qua ira nullus liberatur, nisi fide mediatoris Dei et hominum, hominis Iesu Christi, qui sine peccato conceptus sine peccato natus⁵, sine peccato mortuus, peccatum pro nobis factum est, id est sacrificium factus est pro peccatis nostris. In Veteri quippe Testamento peccata dicebantur sacrificia, que pro peccatis offerebantur. In quibus omnibus fuit significatio Christi, quia ipse est agnus Dei, qui tollit⁶ peccata mundi.

IP 1.8; cf De cons. D 4 c 3a to Iesu Christi

⁴ -ura PVM; -ure CRBD

⁵ qui sine peccato – natus *in mg* V²

⁶ tollit CPDM; tulit BP²V

27

De baptismo¹ xxiii

Firmissime tene, et nullatenus dubites non solum homines iam ratione utentes, verum etiam parvulos, qui sive in uteris matrum vivere incipiunt, et ibi moriuntur; sive iam de matribus nati, sine sacramento sancti baptismatis, quod datur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, de hoc seculo transeunt, ignis eterni supplicio sempiterno puniendos, quia, etsi peccatum proprie actionis nullum habuerunt, originalis tamen peccati dampnationem carnali conceptione et nativitate traxerunt.

IP 1.9; (De cons., dist. 4, c. Firmissime) [c 3b]

¹ *rubr. in mg. C*

28

De iudicio¹ xxv

Firmissime tene, et nullatenus dubites ideo Christum ad iudicandos vivos mortuosque venturum, ut homines quos hic dono gratie sue gratis iustificat per fidem, et eisdem iustificatis in fide et caritate sancte matris ecclesie usque in finem perseverantiam donat, in suo adventu resuscitet, glorificet, et secundum promissionem suam equales sanctis angelis faciat, et ad eum statum perducatur, in quo perfecte, quantum unicuique donat, boni sunt; et ab ipsa perfectione mutari deinceps non possunt; ubi diversa erit sanctorum gloria, sed una erit omnium vita eterna. Diabolum vero et angelos eius in ignem eternum a Christo esse mittendos; ubi nunquam carebunt pena, quam eis preparavit divina iustitia. Cum ipso diabolo impios et iniquos homines, de quibus scriptura dicit, Imitantur autem eum qui sunt ex parte illius, pro eo quod eum in malis operibus imitati sunt, et ante finem presentis vite congruam penitentiam non egerunt, resumptis corporibus supplicio eterne combustionis arsueros.

¹ *rubr. in mg. C; iudicio PVBDFr; iudeis CRM*

29*Ante finem presentis vite penitentiam agendam¹ xxvi*

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnibus hominibus, et bonis et malis resurrectionem carnis in adventu Domini futuram esse communem, retributionem vero iustitie Dei esse bonis malisque dissimilem, secundum quod Apostolus ait, Quia omne resurgemus, sed non omnes immutabimur. Mutabuntur autem iusti, qui ibunt in vitam eternam. Quod Apostolus ostendit dicens, Et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Et ostendens que erit ipsa immutatio, adiecit, Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. In eorum corporibus fiet, quod ipse Apostolus ait, Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale². Quod propterea dixit, non quia ipsum corpus spiritus erit, sed quia vivificante Spiritu immortale atque incorruptibile permanebit. Sic autem tunc dicitur spirituale corpus, cum non spiritus sit; sed permaneat corpus, sicut nunc animale dicitur, cum tamen inveniatur anima non esse, sed corpus.

¹ *rubr. in mg. C*

² *[ibidem] add. M*

30*De martirio, et de¹ penitentia, et baptismo² xxvii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites exceptis illis qui pro nomine Christi suo sanguine baptizantur, nullum accepturum vitam eternam, qui non hic a malis suis fuerit per penitentiam fidemque conversus. Et per sacramentum fidei et penitentie, id est per baptismum liberatus. Et maioribus quidem necessarium est, et penitentiam de malis suis agere, et fidem catholicam secundum regulam veritatis tenere, et sacramentum baptismatis accipere. Parvulis vero qui nec propria voluntate credere, nec penitentiam pro peccato quod originaliter trahunt, agere possunt, sacramentum fidei, quod est sanctum baptisma, quandiu rationis etas eorum capax esse non potest, sufficere ad salutem.

[C 15 q 1 c 3]

¹ de CPB; *om.DM*

² *rubr. in mg. C*

31*Ex¹ gratia penitentie² xxviii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites neminem hic hominum posse penitentiam agere, nisi quem Deus illuminaverit, et gratuita miseratione converterit. Apostolus enim dicit, Ne forte det Deus illis penitentiam ad cognoscendam veritatem, et respiscant a diaboli laqueis.

¹ Ex CPBD; De M

² *rubr. in mg. C*

32*Ex¹ gratia obedientie² xxviii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites posse quidem hominem quem nec ignorantia litterarum, nec aliqua prohibet imbecillitas, vel adversitas, verba sancta legis et Evangelii sive legere, sive ex ore cuiusquam predicatoris audire; sed divinis mandatis obedire neminem posse, nisi quem Deus gratia sua prevenerit; ut quod audit corpore etiam corde percipiat, et accepta divinitus bona voluntate atque virtute, mandata Dei facere et velit et possit. Neque enim qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus; qui³ etiam operatur in nobis et velle, et perficere pro bona voluntate.

¹ Ex CPBD; De M

² obedientie RPBM; obedient' C; obedientum D; *rubr. in mg. C*

³ *corr. fr.* quia M^e

33*Deum incommutabiliter omnia nosse¹ xxx*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Deo incommutabili non solum preterita, sed etiam futura omnia incommutabiliter esse notissima, cui dicitur, Qui occultorum es cognitor, qui scis omnia antequam fiant.

¹ *rubr. in mg. C*

34*De scientia¹ xxxi*

Firmissime tene, et nullatenus dubites Trinitatem Deum incommutabilem, rerum omnium atque operum tam suorum quam humanorum certissimum cognitorem; et ante omnia secula scire quibus esset per fidem gratiam largiturus, sine qua nemo potuit ab initio mundi, usque in finem a reatu peccati tam originalis quam actualis absolvi. Quos enim Deus presciit, et predestinavit conformes fieri imaginis Filii eius.

¹ *rubr. in mg. C*

35*De predestinatione¹ xxxii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnes, quos vasa misericordie gratuita bonitate Deus fecit, ante constitutionem mundi in adoptionem filiorum Dei predestinatos a Deo; neque perire posse aliquem eorum quos Deus predestinavit ad regnum celorum; nec quemquam eorum quos Deus non predestinavit ad vitam ulla posse ratione salvari. Predestinatio enim illa gratuita donationis est preparatio, qua nos Apostolus ait, predestinatos in adoptionem filiorum Dei per Iesum Christum in ipsum.

¹ *rubr. in mg. C*

36*Extra ecclesiam non prodesse baptismum¹ xxxiii*

Firmissime tene, et nullatenus dubites sacramentum baptismatis, non solum intra ecclesiam catholicam, sed etiam apud hereticos qui in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizant, esse posse; sed extra ecclesiam catholicam prodesse non posse. Immo, sicut intra ecclesiam recte credentibus per sacramentum baptismi conferri salutem; sic extra ecclesiam baptizatis, si ad ecclesiam non redierint, eodem baptismate cumulari perniciem. Tantum enim valet ecclesiastice societatis unitas ad salutem, ut baptismato non salvetur, cui non ibi datur, ubi oportuit ut detur. Inesse tamen homini baptismum etiam extra ecclesiam baptizato, sed ad iudicium inesse separato. Sed quia manifestum est ubicumque datum fuerit hoc baptismum semel esse dandum, ideo etsi ab hereticis in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti fuerit datum, venerabiliter agnoscendum, et ob hoc nullatenus iterandum. Salvator enim ait, Qui semel lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet.

[C 1 q 1 c 55 has part]

¹ rubr. in mg. C; -ismum BD; -ism' CV; -isma RM; ? P

37¹xxxiii

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnem extra ecclesiam catholicam baptizatum participem fieri non posse vite eterne, si ante finem vite huius catholice non fuerit redditus atque incorporatus ecclesie. Quia si habeam, inquit Apostolus, omnem fidem, et noverim omnia sacramenta, caritatem autem non habeam, nihil sum. Nam in diebus diluvii, neminem legimus extra arcam posse² salvari.

¹ De eodem *add.* M; *om.* CPBD

² posse CPBD; potuisse M

38*De hereticis et schismaticis¹ xxxv*

Firmissime tene, et nullatenus dubites non solum omnes paganos, sed et omnes Iudeos, hereticos atque schismaticos, qui extra ecclesiam catholicam finiunt vitam, in ignem eternum ituros, qui paratus est diabolo et angelis eius.

¹ her. et scism C(*in mg.*)PM; her. scism. B; scism. et her. D

39*Item unde supra¹ xxxvi*

Firmissime tene, et nullatenus dubites quemlibet hereticum sive schismaticum, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizatum, si ecclesie catholice non fuerit aggregatus, quantascumque elemosinas fecerit, etsi pro Christi nomine etiam sanguinem

¹ Item unde supra P; De eod. M; De hereticis et schismaticis *repeated from c 38* B; *om.* CRV; Item de schismaticis et hereticis D

fuderit, nullatenus posse salvari. Omni enim homini, qui ecclesie non tenet unitatem, neque baptismus, neque elemosina quamlibet copiosa, neque mors pro nomine Christi suscepta proficere poterit ad salutem, quando in eo vel heretica vel schismatica pravitas perseverat, que ducit ad mortem.

40

De catholicis et¹ criminosis² xxxvii

Firmissime tene, et nullatenus dubites non omnes qui intra ecclesiam catholicam baptizantur, accepturos esse vitam eternam, sed eos qui percepto baptismo recte vivunt, id est qui se abstinerunt a vitiis et concupiscentiis carnis. Regnum enim celorum sicut infideles heretici atque schismatici non habebunt; sic catholici criminosi possidere non poterunt.

¹ et CRPB; *om.* DM

² *rubr. in mg. C*

41

De necessitate remissionis¹ xxxviii

Firmissime tene, et nullatenus dubites² iustos atque sanctos homines, exceptis his qui baptizati parvuli mortui sunt, sine peccato hic neminem vivere posse; semperque omni homini esse necessarium, et peccata sua usque in finem vite presentis elemosinis diluere, et remissionem humiliter a Deo ac veraciter postulare.

¹ *rubr. in mg. C*

² etiam *add. M, om. CPBD*

42

De escis et nuptiis¹ xxxviiii

Firmissime tene, et nullatenus dubites omnem creaturam Dei bonam esse, et nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Et Dei servos qui a carnibus aut vino se abstinent, non tanquam immunda, quia a Deo facta sunt, respuere, sed a fortiori cibo et potu pro sola castigatione corporis abstinere. Nuptias quoque divinitus institutas et benedictas. Et melius quidem esse, si quisquam sine coniugio sit, ut liberius atque plenius cogitet, que sunt Dei, quomodo placeat Deo. Tamen illis qui continentiam non voverunt, nullum esse peccatum, si vel mulier nubat, vel vir uxorem ducat. ²Nec solas primas nuptias a Deo institutas, sed etiam secundas et tertias pro eorum qui se continere non possunt, infirmitate concessas. Verum qui sive coniugati, sive a coniugio liberi continentiam Deo voverunt, admodum esse dampnabiles, si vel illi coniugale opus voluerint appetere, quo se non accessuros, vel illi repetere a quo se recessuros; illi libera, hi communi professi sunt voluntate.

¹ *rubr. in mg. C*

² NOTA. Non solum primas sed etiam secundas et tertias a Deo institutas *add. in mg. CR*

43

xl¹

Firmissime tene, et nullatenus dubites aream Dei esse catholicam ecclesiam, et inter eam usque in finem seculi frumento mixtas paleas contineri, hoc est, bonos ac malos sub sacramentorum communione misceri, et in omni professione, sive monachorum, clericorum, sive laicorum esse bonos, esse simul malos. Nec pro malis bonos deserendos, sed pro bonis malos, in quantum fides exigit et caritatis ratio, tolerandos; id est, si vel in ecclesia nullius perfidie semen aspergunt, vel fratres ad aliquod malum mortifera imitatione non ducunt. Nec posse aliquem intra ecclesiam catholicam recte credentem, beneque viventem alieno unquam maculari peccato, si cuiusquam peccatis nec consensionem prebeat, nec favorem. Utiliterque malos a bonis intra ecclesiam tolerari, si hoc cum eis bene vivendo, et bene manendo agatur; ut et videntes et audientes que bona sunt, mala sua respuant, et iudicandos se a Deo pro suis malis operibus scientes respiscant. Atque ita preventi dono gratie de suis iniquitatibus confundantur, et ad bonam vitam per Dei misericordiam convertantur. Bonos vero a malis intra ecclesiam duntaxat catholicam constitutos, non debere nisi operum dissimilitudine separari; ut cum quibus divina communicant sacramenta, non habeant mala opera, quibus illi sunt criminosi, communia. In fine vero seculi bonos a malis etiam corpore separandos, quando veniet Christus habens ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum; paleas autem comburet igni inextinguibili, quando per iudicium iustum segregabit iustos ab iniustis, bonos a malis, rectos a perversis; bonos constituet a dextris, malos a sinistris. Et eius ore iusti eternique iudicii sempiterna atque incommutabili prolata sententia, iniqui omnes ibunt in combustionem eternam; iusti autem in vitam eternam, inique semper arsuri cum diabolo; iusti autem regnaturi cum Christo.

¹ xl RBD; *om.* CPVM; De baptismo *Migne*

44¹

Hec interim quadraginta capitula ad regulam vere fidei firmissime pertinentia fideliter crede, fortiter tene, veraciter patienterque defende². Et si quem contraria his dogmatizare cognoveris, tanquam pestem fuge et tanquam hereticum abiice. Ita enim ista que posuimus fidei catholice congruunt, ut si quis non solum omnibus, sed etiam singulis voluerit contraire, in eo quod singulis horum contumaciter repugnat, et his contraria docere non dubitat, hereticus et fidei Christiane inimicus, atque ex omnibus catholicis anathematizandus appareat.³

¹ Capitula vere fidei firmissime tenenda *add.* M, *om.* CPBD

² Nota dec' *add.* in mg. D

³ Explic' *add.* Vall.

45

Leo universis episcopis per Siciliam de baptismo¹

Proprie in morte crucifixi, et in resurrectione ex mortuis potentia baptismatis novam creaturam condit ex vetere, ut in renascentibus et mors Christi operetur et vita, dicente Apostolo, An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vite ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul et resurrectionis erimus. Et cetera que latius magister gentium ad commendandum sacramentum baptismatis disputavit, ut appareret ex huius doctrine spiritu regenerandis filiis hominum, et in Dei Filio adoptandis, illum diem, et illud tempus electum, in quo per similitudinem formamque misterii ea que geruntur in membris iis que in ipso sunt capite gesta, congruerent, dum in baptismatis regula, et mors intervenit interfectione peccati, et sepulturam triduanam imitatur trina dimersio, et ab aquis elevatio resurgentis instar est de sepulcro. Ipsa igitur operis qualitas docet celebrande generaliter gratie diem legitimum eum esse, in quo orta est et virtus muneris, et species actionis. Ad cuius rei confirmationem plurimum valet, quod ipse Dominus Iesus Christus posteaquam resurrexit a mortuis, discipulis suis, in quibus omnes ecclesiarum presules docebantur, et formam et potestatem tradidit baptizandi, dicens, Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. De quo utique eos etiam ante passionem potuisset instruere, nisi proprie voluisset intelligi regenerationis gratiam ex sua resurrectione cepisse. Additur sane huic observantie etiam Pentecostes² ex adventu sancti Spiritus sacrata solempnitas, que de paschalis festi pendet articulo. Et cum ad alios dies alia festa pertineant, hec semper ad eum diem, qui in resurrectione Domini est, insignis occurrit, porrigens quodammodo auxiliantis gratie manum, et eos quos a die Pasche, aut molestia infirmitatis aut longinquitas itineris, aut navigationis difficultas interclusit, invitans ut quibuslibet necessitatibus impediti, desiderii sui effectum dono sancti Spiritus consequantur.

(*epist. 4). Ctp 1.43.43a]*

¹ baptismo CRPVBVM; baptismi tempore FH

² *corr. fr.* -en M^e

46¹

Hoc autem nos non ex nostra persuasione defendere, sed ex apostolica auctoritate servare, satis idoneo probamus exemplo, sequentes beatum apostolum Petrum, qui in ipso die, quo omnem credentium numerum promissus sancti Spiritus replevit adventus, trium millium populum sua predicatione conversum lavacro baptismatis consecravit. Quod sancta scriptura, que apostolorum Actus continet, fidei historia docet dicens, His auditis compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum et reliquos apostolos, Quid faciemus, viri fratres? Petrus autem ad illos, Penitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque vestrum, in nomine Domini nostri Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum sancti Spiritus.

Ctp 1.43.43b] De cons. D 4 c 136

¹ Idem de eodem, ead. epist. 4 M, *om.* CPBD

47

Item¹ non esse celebrandum baptismum in Epiphania²

Si quis autem Epiphanie festivitatem, que in suo ordine debito honore veneranda est, ob hoc existimat privilegium habere baptismatis, quia hoc quidam putant, quod in eadem die Dominus ad baptismum sancti Iohannis accesserit, sciat illius baptismi aliam gratiam, aliam fuisse rationem, nec ad eandem pertinuisse virtutem, qua per Spiritum sanctum renascuntur, de quibus dicitur, Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Dominus enim nullius indigens remissione peccati, nec querens remedium renascendi, sic voluit baptizari quomodo et voluit circumcidi, hostiamque pro se emundationis offerri. Ut qui factus fuerat ex muliere, sicut Apostolus ait, fieret et sub lege, quam non venerat solvere, sed implere, et implendo finire, sicut beatus Apostolus predicat, dicens, Finis autem legis Christus, ad iustitiam omni credenti. Baptismi autem sui in se condidit sacramentum, quia in omnibus primatum tenens, se docuit esse principium. Et tunc regenerationis potentiam sanxit, quando de latere ipsius profluxerunt sanguis redemptionis et aqua baptismatis.

Epistola 35; Ctp 1.43.44] IP 1.18 (De Cons., dist. 4, c. Si quis autem.) [c 14]

¹ Item CPBD; Idem M

² bapt. in Ep. CPBM; in Ep. bapt. D

48

Idem¹ Leoni² episcopo Ravennati³. De his⁴ qui utrum baptizati sunt nescitur

Cum itaque baptismi sui nihil recordetur qui regenerationis est cupidus, nec alter attestari de eo possit qui sciat consecratum, nihil est in quo peccatum possit obrepere, cum in hac parte conscientie sue nec ille reus sit qui consecratur, nec ille qui consecrat, scimus quidem inexpiabile esse facinus, quotiens iuxta hereticorum dogma, contra sanctorum patrum instituta, cogitur aliquis lavacrum quod regenerandis semel tributum est, bis subire, Apostolica reclamante sententia, qui nobis unam predicat in Trinitate Deitatem unam in fide confessionem, unum in baptisate sacramentum. Sed in hoc nihil simile formidatur, quoniam non potest in iterationis crimen venire, quod factum esse omnino nescitur. Atque ideo quotiens persona talis inciderit, sollicita primum examinatione discutite, et longo tempore, nisi forte supremus finis immineat, indagate, utrum nemo penitus sit, qui testimonio suo iuvare possit ignorantiam nescientis. Et cum constiterit hunc qui baptismatis indiget sacramento, sola inaniter suspitione prohiberi, accedat intrepidus ad consequendam gratiam, cuius in se nullum scit esse vestigium. Nec vereamur huic ianuam salutis aperire, quam nunquam docetur ingressus.

(epist. 35); Ctp 1.43.50] (De cons., dist. 4, c. Cum itaque.) [c 112]

¹ Leo primus *add.* M

² Leoni CDM; Leo PVB

³ ep. Rav. CM; Ravennensi ep. RV; Rav. ep. PB; ep. Ravennensi D

⁴ his RPVBDM; iis C

49**Gregorius in Moralibus, lib. IV¹*

Quod apud nos valet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres, vel pro parvulis sola fides², vel pro maioribus virtus sacrificii, vel pro his, qui ex Abrahe stirpe prodierant, misterium circumcissionis.

IP 1.10; (De cons., dist. 4, c. Quod autem.) [c 5]

¹ cap. 2. Quod apud veteres idem fides, virtus sacrificii, mysterium circumcissionis, quod apud nos baptisma, valebat. *add. M, om. CPBFDH*

² vel pro - fides CPBM; sola fides vel - parv. D

50**¹Augustinus ad Valerium contra Iulianum*

Ex quo constituta² est circumcisio in populo Dei, quod erat tunc signaculum fidei iustitiae³, ad significationem purgationis, valebat et parvulis originalis veterisque peccati, sicut et baptismus ex illo valere cepit, ad innovationem hominis, ex quo institutus⁴ est.

August. De nuptiis et concup. l. II, c. 11] IP 1.11; [De cons. D 4 c 6]

¹ De eodem *add. as rubric M*

² constituta CPBDH; instituta M

³ fid. iust. CPBH; fid. iust. Dei D; iust. fid. M

⁴ inst- CPBM; const- D

51**Bracarense concilium I, cap. 21¹*

Placuit ut nullus eum baptizandi ordinem pretermittat quem et antea tenuit metropolitana Bracarensis ecclesia, et pro amputanda aliquorum dubietate profuturus episcopus, scriptum sibi et directum a sede beatissimi Petri apostoli suscepit.

¹ 21 CPBDA; 23 M

52**¹Victor papa Theophilo episcopo, cap. 1²*

Si necesse fuerit, aut mortis periculum ingruerit, gentiles ad fidem venientes, quocumque loco vel momento ubicumque evenerit, sive in flumine, sive in mari, sive in fontibus, tantum Christiane confessione credulitatis³ clarificata baptizentur⁴.

¹ De eadem re *add. as rubric M*

² Quod gentiles ad fidem venientes a quocumque, quacumque hora, in quocumque flumine baptizandi sunt *add. as rubric M*

³ confessione credulitatis CRPDH; confessionis credulitate M

⁴ Ipsum quoque quod in baptismo polliciti sunt, summopere est attendendum, ne infideles sed fideles inveniantur. Ipsi vero qui infidelitatis nota asperguntur, infames efficiuntur, atque inter fideles minime reputantur *add. M, om. CPBFDH*

53**Augustinus de 70 heresibus*

Lectiani¹ heretici negant esse visibilem paradisum, et baptismum in aqua non accipiunt.

¹ Lect. CPBDM; [Selestiani] *add.* M; [?]lestiani A

54**Haimo super primam epistolam¹ ad Romanos*

Fortassis querit² aliquis quare in aqua solummodo, et non aliquando in vino³ baptismus consecratur. Cui respondit beatus Ambrosius, Idcirco uniformiter hoc⁴ fieri in aqua, ut intelligatur quod, sicut aqua sordes corporis aut vestimenti abluit, ita illud baptisma anime maculas sordesque vitiorum emundando abstergit.

IP 1.102

¹ prim. ep. CDLM; ep. prim. PB

² querit CPBD; queret M

³ et non al. in vino *here* CPBM, *after* consecratur D

⁴ un. hoc CPVM; un. (hoc *ss after* fieri) B; hoc un. D

55**Gregorius Fortunato episcopo Neapolis¹*

Pridem precepimus ut de monasterio Sancti Andree, quod est super Mascalas, baptisterium propter monachorum insolentias debuisset auferri atque in eodem loco, quo fontes sunt, altaria fundari. Cuius rei perfectio hactenus est protracta. Admonemus itaque fraternitatem tuam ut nullam iam moram post susceptas presentes litteras nostras inferas; sed, repleto loco ipsorum fontium, altare ad sacra celebranda mistica, illic sine aliqua dilatione fundetur.

[C 18 q 2 c 7]

¹ Neapolis M; Neapol' CPB; Neapolitano D. [Gratianus 18 q 2 c pridem hoc caput Gelasio tribuit] *add.* M²; [Secundino Taurominitano episcopo] *add.* Fr

56**Gelasius Sabino episcopo¹*

Nec enim numerus baptizandis iuste creditur imponendus, cum quanti forte petierint, vel ad regenerationem festinaverint, non sint pro alterius voluntate pellendi. Et ideo superfluum constitutionem modis omnibus refutantes, volumus ut unusquisque aut in vicina sibi ecclesia, aut in electa, pro sue mentis baptizetur arbitrio.

CB Gel. 36a; Ctp 1.46.33a]

¹ Nota decreta *add.* in mg. D

57**Ex libro pontificali*

Marcellus viginti quinque titulos in urbe Roma¹ constituit, quasi dioceses propter baptismum, et penitentiam multorum.

¹ tit. in urbe Roma CRDM; in urbe Roma tit. PVB

58**Siricius papa Himerio¹ Tarraconensi episcopo, cap. 2*

Non ratione auctoritatis alicuius, sed sola temeritate presumitur, ut passim et libere natalitio Christi seu apparitione, nec non apostolorum seu martirum festivitatis, innumere, ut asseris, plebes baptismi misterium consequantur, cum hoc sibi privilegium apud nos, et apud omnes² ecclesias, Dominicum spiritualiter³ cum sancto Pentecosten Pascha⁴ defendat. Item. Infantibus qui necdum loqui possunt per etatem, vel his qui sunt in qualibet⁵ necessitate, si opus fuerit, sacri unda baptismatis⁶, omni volumus celeritate succurri.

IP 1.16 (De cons., dist. 4, c. Non ratione)

¹ Him- CPBM; Num- D

² et ap. omn. in mg. C

³ spiritualiter CPBDH; Pascha specialiter M

⁴ sancto Pent. Pascha CPBDHM; sancta Pentecoste M^eFr

⁵ qualibet CPBM; aliqua D

⁶ unda bapt. CPBD; bapt. H; bapt. unda M

59**Leo papa episcopis per Siciliam¹*

Evidenter agnoscitis in baptizandis electis, qui secundum apostolicam regulam et exorcismis scrutandi, et ieiuniis sanctificandi, et frequentibus predicationibus imbuendi, duo tantum tempora, id est Pascha et Pentecosten esse servanda².

IP 1.17 (De cons., dist. 4, c. Duo tempora, et c. Non potest.)

¹ epist. iiii cap. vi add. M, om. CPBD

² esse serv. PVBDFM; om. CRH; esse celebranda H²

60**Gerundense concilium¹, cap. 4*

De catechumenis baptizandis id decretum est, ut in Pasche solempnitate vel Pentecosten ad baptizandum veniant. Ceteris solempnitatibus infirmi tantummodo² debeant baptizari.

IP 1.20 (De cons., dist. 4, c. De catechumenis) [c 15]

¹ Ger. conc. CFHM; Gerundense concilio PVBD

² tantummodo CPM; tantum D

61**Gregorius Fantino defensori*

Si Iudeis baptizandis longum vel triste videtur solemnitatem sustinere paschalem¹; et eos nunc ad baptismum festinare cognoscis ne, quod absit, longa dilatio retro possit eorum animos revocare, cum fratre nostro episcopo loci illius loquere, ut penitentia ac abstinencia 40 diebus indicta, aut die Dominico, aut si celeberrima festivitas fortassis occurrerit, eos omnipotentis Dei² misericordia protegente baptizet.

IP 1.37 from Ne quod absit only [De cons. D 4 c 98 as IP]

¹ -alem RPBDM; -ale C

² Dei CPBM; eos D

62**Gregorius respondet¹ Augustino²*

Baptizari, vel ipsam³ mulierem, vel hoc quod genuerit, si mortis periculo urgetur, vel ipsam⁴ hora eadem⁵ qua gignit, vel hoc⁶ quod gignitur eadem hora qua natum est, nullo modo prohibetur.

epist. 31 M) Ctp 1.55.71] IP 1.22 (Dist. 5, parte prima, c. Baptizari)

¹ respondet C; rs PVB; ad interrogat' D; R' sancto R; resp. sancto LA; respondens M; *om.* FH

² Augustino CRPBM; Augustini D. Cantuariensi archiepiscopo *add.* FH

³ ipsam CRPBD; enixam ipsam M; enixam FH

⁴ ipsam CRFHM; ipsa PVBD

⁵ hora ead. CPBM; ead. hora D

⁶ hoc CPBM; *om.* D

63**Gelasius¹ clero et plebi Tarenti²*

Venerabilis³ baptismi sacramentum, nisi in festivitate Paschali et⁴ Pentecostes tradere non presumat episcopus, exceptis egritudine laborantibus, quibus mortis urgente periculo⁵, talibus oportet, ne in eternum pereant, remediis⁶ subveniri.

CB Gel. 11b] IP 1.21 (De cons., dist. 4, c. Venerabilis) [c 17]

¹ Gel' PVBDA; Gregorius CFHM

² Tarenti CPDHA; Tarenti M

³ Venerabilis CPBDHA; Generalis [Venerabilis] M

⁴ fest. Pasch. et CPM; Pasch. sollempnitate vel D

⁵ org. per. CPM; per. urg. D

⁶ remediis CPM; *om.* D

64*

Gelasius¹ episcopis per Lucaniam, Bricies² et Siciliam³

Laicis Christianis baptizare plerumque conceditur⁴.

IP 1.24 (De cons., dist. 4, c. In necessitate.)

¹ Gelasius PVBDM; Gregorius CRFHL

² Bricies CPBDHA; Brucios M

³ cap. 9 *add.* M, *om.* CPBD

⁴ pler. con. CPBM; con. pler. D

65*

Concilium Carthaginense IV, cap. 98¹

Mulier baptizare non presumat.

Ctp 2.18.99] IP 1.25

¹ 98 CLPDHA; 28 B; 100 M

66*

Isidorus de officiis, lib. II, cap. 23¹

Illud quod nec privatis, nec clericis² baptizare liceat, nisi tantum³ sacerdotibus in Evangelio legimus ab⁴ apostolis tantum permissum.

¹ 23 CLPBDHAM; 24 *Fr*

² [*adde sine gradu*] *add.* *Fr*

³ tantum CPM; tantummodo D

⁴ ab CPBD; *om.* M

67*

Item¹

Constat baptisma solis sacerdotibus traditum², eiusque ministerium nec ipsis diaconibus explere est licitum³ absque episcopo vel presbitero, nisi his procul absentibus ultima languoris cogat necessitudo⁴ quod et laicis fidelibus plerumque permittitur⁵.

IP 1.23 (as mss, not M)

¹ *Item with no break* CLPA; *Item with break* RVBDM; *Ibidem Fr; om.* H

² traditum CRM; esse traditum PVB; traditum esse D; traditum (*adde esse*) *Fr*

³ exp. est lic. CPM; esse lic. exp. D

⁴ [*necessitas*] *add.* *Fr*

⁵ ne quisquam sine remedio salutari de seculo evocetur *add.* M, *om.* CPBDLA

68*

Rabanus de institutione clericorum, lib. I, cap. 7

Apostoli septem diacones propter sacramentum eiusdem numeri ordinaverunt ad ministerium, et ad officium altaris, qui leguntur etiam et predicasse et baptizasse non paucos.

69**¹Ex libro Pontificali*

Bonifacius tertius constituit, ut Lateranus acolithus non baptizet, sed diaconus et subdiaconus sequentes.

¹ Quod acolythus non baptizet *as rubric*, Ex Lib. pont. *in text* M

70**Ambrosius¹ super prima epistola ad Corinthios²*

Maius est evangelizare quam baptizare, ideo Apostolus non se missum baptizare dicit, sed evangelizare, quia in episcopo omnium ordinationum dignus est. Caput est enim ceterorum membrorum. Per quod et illos humiliat, quibus Corinthii multum dabant, propterea quod ab illis fuerant baptizati, ut ex eo scirent non magnum esse baptizare, quia non omnis qui baptizat idoneus est et evangelizare. Verba enim solempnia sunt, que dicuntur in baptisate. Denique Petrus apostolus credentem Cornelium cum suis iussit baptizari, nec dignatus est ministris astantibus hoc opus facere. Si enim defuissent, ipse hoc ageret necessitate compulsus.

¹ Ambrosius CPBFM; Heymo D

² cap. 1 *add.* M, *om.* CPBDL

71**Leo nonus in sinodo habita¹ Remis²*

Ne quis pro sepultura vel baptismo, seu pro eucharistia, aut infirmorum visitatione quicquam exigit.

¹ habita CPBM; *om.* D

² cap. 4 *add.* M, *om.* CPBDL

72**Gelasius¹ per Campaniam episcopis Briceis et Siciliam, cap. 4²*

Baptizandis consignandisque fidelibus pretia nulla prefigant aliqui; nec illationibus quibuslibet impositis, exagitare cupiant renascentes.

CSem. 2.11a; Ctp 1.46.7a (var.)]

¹ Gelasius PVBAM; Gregorius CRLFH; Gelasius papa D

² per Camp. - 4 CPBLFDHA; episcopis per Campaniam et Brutios constitutis M

73**Toletanum concilium¹ XI, cap. 8*

Quicumque in ecclesiastico ordine constitutus², aut pro baptizandis, consignandisque fidelibus, aut pro collatione chrismatis, aut promotionibus graduum pretia quelibet vel premia nisi voluntarie oblata, pro huiusmodi ambitione susceperit; equidem si, sciente loci episcopo, tale quicquam a subditis perpetratur, idem episcopus duobus mensibus excommunicationi subiaceat, pro eo quod et scita mala contextit, et correctionem necessariam non adhibuit. Sin autem eorum quispiam eodem nesciente quodcumque pro supradictis capitulis accipiendum sibi esse crediderit, si presbiter trium mensium excommunicatione plectatur. Si diaconus, quatuor; subdiaconus vero vel clericus his cupiditatibus serviens, et competenti pena, et debita excommunicatione plectendus est.

Ctp 2.43.4b] (1, q. 1, c. Quidquid.)

¹ Toletanum concilium M; Toletano concilio PVBD; Toletane concilium R; Toletan' conc' C

² -utus CPBD; -uitur M

74**Bracarense concilium II, cap. 7¹*

Si² qui infantes suos ad baptismum offerunt, si quid voluntarie pro suo libitu offerent, suscipiatur³ a clericis.

Ctp 2.46.7a (var.)]

¹ 7 CPM; 8 D

² Si RPVBDLHM; Hi CP²A

³ si quid - susc. CPBDLHA; suscipiantur M

75**Bracarense concilium II¹, cap. 1*

Per singulas ecclesias episcopi, et per dioceses ambulantes, primum discutiant clericos, quomodo ordinem baptismi vel missarum teneant, et qualiter quecumque officia in ecclesia peragunt, et si rectum quid invenerint, Deo gratias agant. Si autem minime, docere debent ignaros, et hoc modis omnibus precipere, sicut antiqui canones iubent, ut ante 20 dies baptismi ad purgationem exorcismi catechumeni currant, in quibus 20 diebus omnino symbolum, quod est, Credo in Deum Patrem omnipotentem, specialiter² doceatur³.

Ctp 2.46.1a (mod.)] (10 q. 1, c. Placuit omnibus episcopis, De consecr., dist. 4, c. Ante 20 dies)

¹ Brac. conc. II CPBDAM; Ibidem Fr

² specialiter CRVFHM; spiritualiter PBM

³ -eatur CRHM; -eantur PBVD

76**Augustinus de penitentia*

Omnis qui iam sue voluntatis arbiter constitutus est¹, cum accedit ad sacramentum fidelium, nisi eum peniteat vite veteris, novam non potest inchoare. Ab hac penitentia cum baptizantur soli parvuli immunes sunt, nondum enim uti possunt² libero arbitrio³.
lib. 2 ca. 2] IP 1.35, De consec. dist. 4, c. Omnis qui.

¹ cons. est CRPHM; est cons. D

² uti poss. CRPBDFM; poss. uti H

³ Quibus tamen ad consecrationem remissionemque originalis peccati prodest eorum a quibus offeruntur fides ut quascumque maculas delictorum per alios ex quibus nati sunt contraxerunt, aliorum etiam interrogatione ac responsione purgentur *add. FH (cf c 121 below)*

77**Augustinus ad Selectianum¹*

Agunt homines ante baptismum penitentiam de prioribus peccatis; ita tamen ut etiam baptizentur sicut scriptum est in Actibus apostolorum, loquente Petro ad Iudeos ad dicente, Agite penitentiam et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini² Iesu Christi.

(epist. 108)] IP 1. 36 (De cons., dist. 4, c. Agunt.)

¹ Selectianum CRP²VDA; Selectitanum PB; Seleutianam [Solestianum] M

² nostri *add. PBVD, om. CRM*

78**Rabanus de institutione¹ clericorum lib. I, cap. 27*

Primum interrogetur paganus, si abrenuntiet diabolo et omnibus dampnosis eius operibus² atque fallacibus³ cunctis, ut primum respuat errorem, et⁴ sic appropinquet ad veritatem, possitque, iuxta Apostolum, deponere⁵ veterem hominem secundum⁶ pristinam⁷ conversationem, qui corrumpitur secundum desideria erroris, abnegans impietatem et secularia desideria.

IP 1.76 (De consec., dist. 4, c. Primum.)

¹ inst- CPM; const- D

² eius op. CPM; op. eius D

³ fallacibus CPBD; fallaciis M

⁴ et CPBD, *om. M*

⁵ Ka¹ *begins*

⁶ secundum CPM; *om. D*

⁷ prist. CPBD; veterem M

79**Ambrosius, De sacramentis tractatu 1¹*

Quando te interrogavit levita, abrenuntias diabolo et omnibus operibus eius, quid respondisti? Abrenuntio. Abrenuntias seculo, et omnibus voluptatibus eius, quid respondisti? Abrenuntio. Memor esto sermonis, et nunquam tibi excidat tue series cautionis.

(*lib. 1 ca. 2*)

¹ tr. 1 CLPBDAM; l. I, c. 11 *Fr*

80**Gregorius I¹, homilia 24²*

In die baptismatis omnibus nos actibus antiqui hostis, atque omnibus pompis abrenuntiare promisimus. Itaque unusquisque vestrum ad considerationem suam mentis oculos reducat, consideret si servet post baptismum, quod ante baptismum spondit.

¹ I CPBM; in D. Ka¹ *ends*

² de eodem *add. M*

81**Rabanus, de institutione clericorum¹*

Post abrenuntiationem apostolice fidei ostenditur ei Simbolum, et exquiritur ab eo si credat in Deum Patrem omnipotentem, et in Iesum Christum Filium eius unicum Dominum nostrum, et in Spiritum sanctum unum Deum in Trinitate et unitate; si confiteatur unam esse sanctam ecclesiam catholicam, et si credat remissionem peccatorum et vitam eternam. Hec ergo omnia si se vere profitetur credere, iam incipit per fidem induere novum hominem qui secundum Deum creatus est, in iustitia et sanctitate veritatis, quo tamen plene imbuitur, quando per baptismi lavacrum regeneratur.

¹ lib. 1 c 26[?] *add. A; om. CPBDM*

82**Cap. 25¹*

Ante baptismum catechizandi debet in² hominem prevenire officium³, ut fidei primum catechumenus accipiat rudimentum.

IP 1.38a

¹ lib. 1 *add. M, no break B*

² in CPBDM; *om. M^e*

³ [al. in hominem pervenire officium] *add. Fr*

83**Item*

Prius ipse¹ Iesus ceci nati oculos luto ex sputo² facto superlinivit³, et sic ad aquas Siloe misit, quia prius debet baptizandus fide incarnationis Christi instrui, et sic ad baptismum iam credulus admitti, ut sciat cuius gratie in eo est particeps, et cui iam debitor fiat deinceps.

IP 1.38b; C. ante baptismum de cons., dist. 4.

¹ enim partly ss V

² sputo CR²BDM; puto RPV

³ -inivit PVBD; -ivit CRM

84**Cap. 26*

Baptizandis traditur salutare Simbolum, quasi commonitorium fidei, et sancte confessionis indicium, quo instructi agnoscant quales iam ad gratiam Christi exhibere se debeant.

85**Beda super Esdram, lib. II*

Pulchre in ecclesia hic salubris mos doctrina patrum inolevit, ut his qui catechizantur, quatuor Evangeliorum sacramentum explanetur, ac recitentur exordia.

86**Item*

Nove vite auditoribus symbolum fidei tradimus, quod per duodecim apostolos ordinatum est, et totidem sententiis comprehensum.

87**Nicolaus papa¹ Iohanni archiepiscopo Ravenne²*

Catechismi baptizandorum a sacerdotibus uniuscuiusque ecclesie possunt fieri, sicut in sancta hac Romana (cui Deo auctore ministerium famulatus nostri exhibemus) ecclesia, solempniter fieri comprobatur.

IP 1.40 (De cons., dist. 4, c. Catechismi.)

¹ papa CRPM; om. D

² -enne CRDM; -ennensi PVB

88**Isidorus de officiis, lib. II, cap. 20¹*

Competentibus salutare Simbolum traditur quasi commonitorium fidei et sancte confessionis indicium, quo instructi agnoscant, quales iam ad gratiam Christi exhibere se debeant.

¹ cap. 20 CRPBDA; cap. 11 M; ccxx FH

89**Augustinus de Simbolo, lib. I¹*

Accipite regulam fidei, quod Simbolum dicitur; et cum acceperitis, in corde scribite et quotidie dicite apud vos, Antequam dormiatis, antequam procedatis, Simbolo vestro vos munite.

¹ cap. 1. *add. M, om. CPBDA*

90**Rabanus de institutione clericorum, lib. I, cap. 27¹*

Postquam se baptizandus per confessionem vere fidei in alterius commendaverit dominium, et per abrenuntiationem a prioris possessoris se alienaverit servitio, exufflatur ab eo seva potestas, ut per pium sacerdotis misterium² Spiritui sancto cedat fugiens spiritus malignus³.

IP 1.41 (De cons., dist. 4, c. Postquam.)

¹ 27 CPM; 26 D

² misterium CPBM; ministerium M

³ sp. mal. CPM. mal. sp. D

91**Beda super Regum lib.¹ IV²*

Recti ordinis est, ut doctores veritatis prius ab auditorum precordiis omnem spiritum immundum exsufflando, et catechizando abigant; et sic eos qui fuerant castra demonum, sed facti iam possessio spiritualis Israel, societati sortis sanctorum misteriis salutaribus imbuendo aggregent.

¹ Reg. lib. CPM; lib. Reg. D

² iv CPBDM; iii A

92**¹Augustinus contra Iulianum, lib. III²*

Exsufflantur parvuli in exorcismo, priusquam baptizentur.

¹ Ka² *begins*

² iii CPBDA; iv M

(*Aug., de ecclesias. dog., cap. 31.*)

93*

Lib. IV

Ab eis qui renascuntur in Christo, princeps mundi mittitur foras, quod misteria significant, quando parvuli baptizandi exorcizantur et exsufflantur.

94*

Augustinus de Simbolo, lib. I¹

Sicut nostis, parvuli et exsufflantur et exorcizantur ut pellatur ab eis diaboli potestas² inimica, que decepit hominem, ut possideret homines. Non ergo creatura Dei in infantibus³ exorcizatur⁴ aut exsufflantur, sed ille sub quo sunt qui sub peccato nascuntur.
IP 1.42 (De cons., dist. 4, c. Sicut nostis.)

¹ cap. 1. *add. M, om. CPDA*

² diab. pot. CPM; pot. diab. D

³ *Ka² ends*

⁴ in inf. ex. CPM. ex. in inf. D

95*

Rabanus de institutione clericorum, lib. I, cap. 27

Postea signatur baptizandus signaculo sancte crucis tam in fronte quam in corde, ut ipse apostata diabolus in vase suo pristino sue interemptionis cognoscens signum, iam sibi deinceps sciat illud esse alienum.

IP 1.43 (De cons., dist. 4, c. Postea.)

96*

Augustinus de Simbolo, lib. I¹

Nondum adhuc per sacrum baptisma renati estis, sed per crucis signum² in utero sancte matris ecclesie iam concepti estis.

¹ i CPBDA; ii cap. 1 M

² cr. sig. CPM; sig. cr. D

97*

Rabanus, eodem libro eodemque¹ capitulo²

Ex hinc³ iam dicuntur super eum orationes, ut fiat catechumenus.

IP 1.44a

¹ eodemque CPM; et eodem D

² eod. lib. - cap. CPBA(D)M; ibidem *Fr*

³ Ex hinc CPBDA; Exin M

98**Augustinus de Simbolo, lib. IV¹*

Omnia sacramenta que acta sunt et aguntur in vobis per ministerium servorum Dei exorcismis, orationibus, canticis spiritualibus, insufflationibus, cilicio, inclinatione cervicium, humilitate pedum, pavor ipse omni securitate appetendus. Hec omnia, ut dixi, esce sunt que nos reficiunt in utero, ut renatos ex baptismo hilares vos mater exhibeat Christo.

¹ cap. 1. *add. M*

99**Rabanus, eodem libro et¹ eodem capitulo²*

Tunc datur baptizando sal benedictum in os, ut per sal tipicum sapientie sale conditus, fetore careat iniquitatis, et nec a vermibus peccatorum ultra putrefiat, sed magis illesus servetur ad maiorem gratiam percipiendam.

IP 1.44b

¹ et CPM; *om. D*

² eod. lib. - cap. CPBDM; *ibid. Fr*

100**Beda super Regum¹ lib. II²*

Sal celeste³ sapientie quo initiantur catechumeni, in cunctis operum nostrorum sacrificiis offerri⁴ iubemur.

IP 1.45 (Lib. I, c. 27, De cons., dist. 4, c. Sal celestis.)

¹ [Esdram] *add. Fr*

² Reg. lib. II CPM; II lib. Reg. D; cap. 9 *add. Fr*

³ -este CPBD; -estis M

⁴ -erri CPDM; -erre M^e

101**Isidorus de officiis, lib. II, cap. 19¹*

Sales² in ministerio³ catechumenis dandos a patribus ideo est institutum, ut eorum gustu condimentum sapientie percipiant, neque desipiant a sapore Christi, nec sint fatui, ut retro respiciant sicut uxor Loth.

¹ 19 CRP²VM; 20 PB; 18 D

² Sales CRPMB; Tales D

³ ministerio CRPLM; misterio VBD

102*

*Rabanus, eodem titulo et eodem capitulo*¹

Dehinc iterum exorcizatur diabolus, ut suam nequitiam cognoscens, et iustum super se Dei iudicium timens recedat ab homine, nec iam contendat eum arte sua subvertere, ne baptismum consequatur, sed magis honorem Deo² creatori suo exhibens reddat opus Deo factori³ suo.

IP 1.46 (De cons., dist. 4, c. Dehinc.)

¹ eod. tit. - cap. CPBAM; eod. libro cap. D; ibid. *Fr*

² Deo CPM; *om.* D

³ *corr. fr.* creatori V

103*

Gregorius in homilia 24

Sacerdotes, cum per exorcismi gratiam manum credentibus imponunt, et habitare malignos spiritus in eorum mente contradicunt, quid aliud faciunt nisi demonia eiiciunt?

Greg. homilia 29 (super evangelia)] IP 1.47 (De cons., dist. 4, c. Sacerdotes.)

104*

*Rabanus, eodem libro et eodem capitulo*¹

Postea tanguntur ei nares et aures cum saliva, et dicitur ei verbum evangelicum, quod Iesus quando surdum et mutum sanavit, tangens cum sputo linguam eius, et mittens digitos in auriculas eius, dixit, Effeta, quod est adaperire. Hoc enim sacramentum hic² agitur, ut per salivam tipicam³ sacerdotis et actuum⁴ sapientia, et virtus divina salutem eiusdem catechumeni operetur; ut aperiantur illi⁵ nares ad accipiendum odorem notitiae Dei, ut aperiantur illi aures ad audiendum mandata Dei, sensuque intimo cordis reponendum⁶.

IP 1.48 (De cons., dist. 4, c. Postea.)

¹ eod. lib. - cap. CPBDAM; ibid. *Fr*

² sac. hic CPM; hic sac. D

³ et *add.* M, *om.* CPBD

⁴ et actuum CRPD; et tactum P²V; et B; tactum M

⁵ illi CPBD; ei M

⁶ repon- CRP²VM; respond- PD; ? B

105*

Beda in libro primo¹, homilia 19

Mos increvit² ecclesie, ut sacerdotes illius his quos percipiendis baptismi sacramentis preparant, prius inter cetera consecrationis exordia, de saliva oris sui nares tangant et aures, dicentes, Effeta. Per salivam quidem oris sui gustum, quo initiandi sunt, superne sapientie designantes; per tactum vero narium, ut abiectis delectationibus noxiis, solum Christi semper amplectantur odorem.

¹ omeliarum *add.* A, *om.* CPBDLM

² increvit CPBDLAM; increbuit *Fr*

(*homilia in Domin. XII post. Trinit.*)

106*

Ambrosius de sacramentis, tractatu I¹

Quid egimus in Sabbato? Nempe apertionem, quia misteria celebrata sunt apertionis², quando tibi aures sacerdos tetigit et nares. Quod significat³ in Evangelio Dominus noster Iesus Christus, cum ei oblatus esset surdus et mutus, tetigitque aures et os eius. Aures, quia surdus erat. Os, quia mutus erat, et⁴ ait, Effeta, Hebraicum verbum, quod Latine dicitur⁵, adaperire. Ideo igitur tibi sacerdos tetigit aures, ut aperirentur aures tue ad sermonem, et ad eloquium sacerdotis. Item, Propter gloriam muneris et operis non os tangit episcopus, sed nares, ut bonum odorem⁶ accipias pietatis eterne.

Lib. 1 ca. 1] IP 1.49

¹ tr. 1 CPDAM; lib. 1 cap. 1 *Fr*; de sac. - I *om.* B

² cel. sunt ap. CPM; apertionis cel. sunt D

³ -cat CPBD; -cavit M

⁴ et CRP²VM; *om.* PBD

⁵ Lat. dic. CPM; dic. Lat. D

⁶ bon. od. CPM; od. bon. D

107*

Niceno concilio¹, cap. 14

De catechumenis lapsis sancto et magno concilio placuit, ut tribus annis sint inter audientes; post hec autem cum catechumenis orent.

¹ Nic. conc. CPBDM; A *uncertain*; Nicenum concilium *Fr*

108*

Pro catechumenis¹. Rabanus, eodem libro² et eodem capitulo³

Deinde a sacerdote munitur⁴, ut⁵ sacrum baptismum⁶ cum fide accepta custodiatur⁷. Unguitur⁸ illius tunc pectus de oleo sanctificato, cum invocatione sancte Trinitatis ut nulle reliquie⁹ latentis inimici in eo resideant sed in fide sancte Trinitatis¹⁰

¹ Pro cat. CPBLM; *om.* DA

² eod. lib. CPBD; lib. eod. M

³ eod. lib. - cap. CPBAM; eod. lib. eodemque cap. D; cp. 14 L; *ibid.* *Fr*

⁴ a sac. munitur CPBDLM; benedictione sacerdotali munitur A; a sac. inungitur *Fr*

⁵ ad *add.* A

⁶ -mum CPBAM; -ma *DFr*

⁷ -atur CPBDM; -amur A

⁸ -uitur CPB; -itur DM

⁹ reliquie CPBM; insidie D

¹⁰ ut nulle - Trinitatis CPBDLAM; *om.* *Fr*

mens eius confortetur. Unguitur¹¹ et¹² inter scapulas de eodem oleo, ut undique muniatur, et ad bona opera facienda per Dei gratiam¹³ roboretur.

IP 1.50 (De cons., dist. 4, c. Deinde.)

¹¹ -uitur CPB; -itur DM

¹² ss D

¹³ fac. per Dei grat. CPBM; per Dei grat. fac. D

109*

Ambrosius de sacramentis, tractatu I¹

Venimus² ad fontem, ingressus es, considera quos videris; quid locutus sis, repete diligenter. Occurrit tibi levita; occurrit tibi presbiter, unctus es quasi athleta Christi³, ad baptismum catechumenus accedis⁴.

(Lib. I, c. 2)] IP 1.51 De cons., dist. 4, c. Venisti.)

¹ tract. 1 CPBDHAM; lib. 1, cap. 2 Fr

² Venimus CPBDHA; Venisti M

³ ut *add. M, om. CPBDH*

⁴ -dis CPBDH; -das M

110*

Rabanus, eodem libro, cap. 28

Consecratur fons, et ad ipsum baptismum catechumenus accedit.

IP 1.52

111*

Ambrosius de sacramentis, tractatu 2¹

Venit sacerdos, dat precem ad fontem², invocat Patris nomen, presentiam Filii et Spiritus sancti; utitur verbis celestibus, que Christi sunt, quod baptizetur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.

(De cons., dist. 4, c. Venit.)

¹ cap. 5 *add. M, om. CPBDA*

² dat prec. ad font. CPBDA; ad font. dicit prec. M

112*

Capitularium¹, lib. VI, cap. 77²

In Sabbato sancto Pasche vel Pentecostes, si quis velit aquam consecratam ad aspersionem in domo sua recipere, ante chrismatis infusionem accipiat.

IP 1.103

¹ Cap. RPB DAM; Cap. Rab' C

² 77 CRPBDM; 82 H

113**Ambrosius¹ de Simbolo, lib. I²*

Hac³ nocte circa vos⁴ actum est quod ceteris noctibus actum non est, ut ex locis secretis singuli produceremini in conspectu totius ecclesie. Ibiq; cervice humiliata, que male fuerat ante exaltata, in humilitate pedum cilicio substrato in vobis celebraretur examen, atque ex vobis extirparetur diabolus superbus, dum super nos invocatus est humiliter⁵ altissimus Christus.

(Lib. II, c. I.)

¹ Ambr. CPBD; Augustinus M² cap. 1 *add. Fr, om.* CPBDAM³ Hac CPBDM; Ac A⁴ vos CPBDA; nos M⁵ [humilis] *add. Fr***114****Stephanus V Stiliano¹ archiepiscopo*

Numquid non omnia charismata sacerdotalis misterii², crucis figura perficiuntur? Numquid ne baptismatis unda nisi cruce sanctificata peccata relaxat? Et ut cetera pretereamus, sine crucis signaculo quis sacerdotii gradus ascendit.

CB Steph. V 25a, Ctp 1.64.5]

¹ V Stiliano CRDM; Quintiliano PVB² misterii CPBD; ministerii M**115****Augustinus de unico¹ baptismo, lib. VI*

Si non sanctificatur aqua, cum aliqua erroris verba per imperitiam preator effundit, multi non solum mali, sed etiam boni fratres in ipsa ecclesia non sanctificant aquam. Multorum enim preces emendantur² quotidie, si doctoribus fuerint recitate, et multa in eis reperiuntur contra catholicam fidem. Numquid si manifestetur aliquos baptizatos, cum ille preces dicte super aquam³ fuissent, iubebuntur⁴ denuo baptizari? Quid ita? Quia plerumque precis vitium superat precantis affectus, et quia certa illa verba evangelica, sine quibus non potest baptismus⁵ consecrari, tantum valent ut per illa sic evacuentur, quecumque in prece vitiosa contra regulam fidei dicuntur, quemadmodum demonium Christi nomine⁶ excluditur. Nam, utique hereticus si afferat precem vitiosam, nec bonum habet⁷ caritatis affectum, quo possit illa imperitia superari, et ideo similis est ei quicumque in ipsa catholica invidus et malevolus quales illic arguit Ciprianus. Afferat etiam, ut fieri solet, aliquam precem in qua loquatur contra regulam fidei; multi quippe

¹ *om.* H² *emend-* CPM; *emund-* D³ *dict. super aq.* CPM; *super aq. dict.* D⁴ *iub-* CPM; *vid-* D⁵ *corr. fr. -atis* D⁶ Chr. nom. CPBDH; nom. Chr. M⁷ *bonum habet (habeat Fr)* CPDHM; *habet bonum* B

irruunt in preces, non solum ab imperitis loquacibus, sed etiam ab hereticis compositas, et per ignorantie⁸ simplicitatem non eas valentes discernere utuntur eis, arbitantes quod bone sint, nec tamen quod in eis perversum est evacuat illa que ibi recta sunt, sed ab eis potius evacuatur.

(Cap. 25) *CB Varia I C 6b] IP 1.53, from Multorum enim preces (De cons., dist. 4, c. Si non sanctificatur.)*

⁸ *corr. fr.* -tiam M^e

116*

Lib. III

Non est aqua profana et adultera, super quam Dei nomen invocatur, etiamsi a profanis et adulteris¹ invocetur, quia nec ipsa creatura, nec ipsum nomen adulterum est. (Cap. 10) *CB Varia I C 3d] IP 1.54; De cons., dist. 4, c. Non est aqua*

¹ prof. et ad. CPM; ad. et prof. D

117*

Lib. V

Quomodo aquam mundat, et sanctificat homicida? quomodo oleum benedicunt tenebre? Si autem sacramentis adest et verbis suis, per quoslibet administrentur, et sacramenta Dei ubique recta sunt, et mali homines, quibus nihil prosunt, ubique perversi sunt.

(Cap. 19) *CB Varia I C 6g]*

118*

Augustinus contra Iulianum, lib. IV¹

Recole quemadmodum in ecclesia Christi baptismatis misteria celebrentur, et invenies, quod abrenuntient et parvuli per ora gestantium, sicut credunt per ora gestantium².

¹ 4 CPBM; 3 DA

² sic. - gest. CPDA; sicut per ora gest. cred. Item M

119*

Item¹

Quisquis negat parvulos credere per ora gestantium, neget eos et accipere baptismum, quia in manibus gestantium reluctantur.

¹ *At end of c 118 M; here, with no break in text, CPBA, with break D*

120**Augustinus de libero arbitrio, lib. III¹*

Illud perscrutari homines solent, sacramentum baptismi Christi quid parvulis prosit, cum, eo accepto, plerumque moriuntur², priusquam ex eo quicquam cognoscere potuerint. Qua in re, satis pie recteque creditur prodesse parvulo eorum fidem, a quibus consecrandus³ offertur. Et hoc ecclesie commendat saluberrima auctoritas, ut ex eo quisque sentiat, quid sibi prosit fides sua, quando in aliorum quoque beneficio, qui propriam nondum habent potestatem, commoda sit.

IP 1.12 (De cons., dist. 4, c. Illud perscrutari.)

¹ lib. III CPDL; lib. III cap. 23 M; lib. IV cap. 23 Fr

² -untur CPBDH; -antur M

³ -dus CPM; -dis D

121**Augustinus de penitentia¹*

Parvulis ad consecrationem remissionemque originalis peccati prodest eorum fides a quibus offeruntur, ut quascumque maculas delictorum per alios ex quibus nati sunt, contraxerunt, aliorum etiam interrogatione purgentur.

¹ pen. CPBDA; penitentiae medicina cap. 2 M

122**Augustinus super Iohannem, parte 2, tract. 26¹*

Verbum fidei tantum valet in ecclesia Dei, ut per ipsum credentem, offerentem, benedicientem, ungentem, etiam tantillum mundet infantem², quamvis nondum valentem corde credere ad iustitiam, et ore confiteri ad salutem.

¹ parte 2, tr. 26 CVBLA; parte 2 tr. 36 P; parte prima tr. 26 D; tract. 80 M

² tingentem etiam tantillum mund. inf. in mg. V

123A (A)**Isidorus de officiis, lib. II, cap. 23*

[¹Parvuli alio profitente baptizantur, quia adhuc loqui vel credere nesciunt. Sicut etiam egri et muti et surdi quorum vice alius profitetur ut pro eis respondeat dum baptizantur.

IP 1.13

123**Cartag. concil. III cp. 34]*

Egrotantes si pro se respondere non possunt, cum voluntatis eorum testimonium sui dixerint, baptizentur. Similiter et de penitentibus agendum.

¹ The text of c 123A and the insc. of 123 are missing in CRPVBDLM, but occur in A; cf IP

IP 1.14 (*De consecr., dist. 4, c. Egrotantes.*)

124*

Augustinus de unico baptismo lib. IV¹

Si pro eo qui respondere potest in baptismo alius respondeat², non itidem valet. Ex qua regula illud in Evangelio dictum est cum³ omnes, quod⁴ legitur, naturaliter movet, Etatem habet, ipse⁵ pro⁶ se loquatur.

(*Contra Donat. l. IV, c. 24*) *CB Varia I C 41*] IP 1.15 (*de cons., dist. 4, c. Cum pro parvulis.*)

¹ de un. bapt. lib. iv CPBA; de un. bapt. D; de bapt. lib. iv M; De bapt. unico *Fr*

² -deat CPM; -det D

³ cum C²PBD; quod M

⁴ quod CPBD; cum M

⁵ hab. ipse CPM; ipse hab. D

⁶ pro CRP²VM; de PBD

125*

Augustinus de adulterinis coniugiis lib. I¹

Ego non solum alios catechumenos, verum etiam ipsos, qui viventium coniugiis copulati retinent adulterina consortia, cum salvos corpore in his permanentes non admittamus ad baptismum; tamen si desperati, et intra se penitentes iacuerint, nec pro se respondere potuerint, baptizandos esse puto, ut etiam hoc peccatum cum ceteris lavacro regenerationis abluatur. Quis enim novit utrum fortassis adulterine carnis illecebra usque ad baptismum statuerant detineri? Si autem ab illa desperatione recreati potuerint vivere, aut facient quod statuerant, aut edocti obtemperabunt, aut de contemptoribus fiet, quod fieri etiam de baptizatis talibus solet. Que autem baptismatis, eadem et reconciliationis est causa, si forte penitentem est finiende vite periculum preoccupaverit. Nec enim ipsos ex hac vita sine arrha sue pacis exire velle debet mater ecclesia.

¹ lib. I CPDA; Aug. - I *om.* B; ad Pollentium, lib. I, cap. 28, tomo VI operum M

126*

Ambrosius de sacramentis, tract. 2¹

Interrogatus es, Credis in Deum Patrem omnipotentem? Dixisti, Credo; et mersisti, hoc est sepultus es. Iterum interrogatus es, Credis et in Deum nostrum Iesum Christum, et in crucem eius? Dixisti, Credo; et mersisti. Ideo et Christo es consepultus. Qui enim Christo consepelitur, cum Christo resurgit. Tertio interrogatus es, Credis et in Spiritum sanctum? Credo; et tertio mersisti, ut multiplicem lapsum superioris etatis absolveret trina confessio.

¹ cap. 7 *add.* M

127**Gregorius III papa Bonifacio*

Quosdam baptizatos absque interrogatione Simboli, ab adulteris et indignis presbiteris fassus es. In his tua dilectio teneat antiquum morem ecclesie; quia quisquis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizatus est, eum rebaptizari minime liceat. Non enim in nomine baptizantis, sed in nomine Trinitatis huius gratie donum percepit. (*epistola 3*)

128**Canones¹ apostolorum, capitulo 50*

Si quis presbiter non² trinam mersionem unius misterii celebret, sed semel mergat in baptisate quod dare iubetur in Domini mortem, deponatur. Non dixit nobis³ Dominus, In morte mea baptizate; sed, Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos⁴ in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

IP 1.58 (De consec. dist. 4, c. Si quis.)

¹ -ones CPM; -one D² non *here* CPDA, *after* mysterii M³ nobis CPBD; *om.* M⁴ eos PVBDM; *om.* CR**129****Toletanum concilium¹ IV, cap. 7²*

Propter vitandum schismatis scandalum, vel heretici dogmatis usum, simplam teneamus baptismi mersionem.

IP 1.59 (De cons., dist. 4, c. Propter.)

¹ Concilium Toletanum CRM; Toletano concilio PBD² 7 CPBDA; 5 M**130****Gregorius Leandro episcopo*

De trina mersione baptismatis nihil responderi verius potest, quam ipsi sensistis, quia in una fide nihil officit sancte ecclesie consuetudo diversa. Nos autem quod¹ tertio mergimus, triduane sepulture sacramenta signamus, ut dum tertio ab aquis infans educitur, resurrectio triduanis temporis exprimat. Quod si quis forte, etiam² pro summe Trinitatis veneratione estimet fieri, neque hoc aliquid obsistit baptizandum semel in aquis³ mergere. Quia dum tribus subsistentiis una substantia est, reprehensibile esse nullatenus⁴ potest infantem in baptisate, vel ter, vel semel mergere, quando et in tribus mersionibus personarum Trinitas, et⁵ una potest divinitatis singularitas designari.

¹ quod CPM; qui D² in *add. and canc.* D³ semel in aq. CPM; in aq. semel D⁴ rep. est null. CPM; null. rep. est D⁵ in *add.* M^e, *om.* CPBHM

(lib. I, c. 41) IP 1.60 (De consec. dist., 4, c. De trina.)

130A (FH)

Gr' Valentino abbati

Pervenit ad nos quod in monasterio tuo passim mulieres ascendant et quod adhuc est gravius monachos tuos sibi commatres facere et ex hoc cum eis incautam communionem habere. Ideo huius te precepti serie commonemus ut neque mulieres in monasterio tuo deinceps qualibet occasione permittas ascendere neque monachos tuos sibi commatres facere.

Ctp 1.55.102; Ars 713 fo. 173] C 18 q 2 c 20

131*

Rabanus¹ super Epistolam ad Ephesios lib. II

Eodem modo in Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizamur, et ter mergimur², ut Trinitatis unum appareat sacramentum. Item, Licet ter baptizemus³ propter misterium Trinitatis, tamen unum baptisma reputetur⁴.

IP 1.61

¹ Rabanus CRM; R' PVB; Gregorius D; Ieronimus IP

² -mur CPBD; -mus M

³ -emus CRDM; -etur PVB

⁴ -etur CPBD; -atur M

132*

Autisiodorensis concilium, cap. 15¹

Non licet abbati nec² monachis de baptismo suscipere filios, nec commatres habere.

(Cap. 25) IP 1.80 (De cons., dist. 4, c. Non licet.)

¹ 15 CPBHDLAM; 25 Fr

² nec CRPBLM; vel H; aut D

133*

Capitularium¹, lib. VII, cap. 494

Monachi sibi compatres commatresve² non faciant, nec osculentur feminas.

IP 1.81

¹ Cap. RPBAM; *erased in C*; Capitularum DF; Cap. - VII om. H

² commatresve CPM; et commatres D

134*

Sermo Augustini¹ Dominica prima post Pascha, qui sic incipit, Hodiernus dies²

Vos³ ante omnia tam viros quam feminas qui filios in baptismo suscepistis⁴, ut vos cognoscatis fideiussores apud Deum extitisse, pro illis quos visi estis de sacro fonte suscipere, ideo semper eos admonete, ut castitatem custodiant, iustitiam diligant, caritatem teneant, hoc omnibus faciant quod sibi fieri volunt, auguria non servent, et ad arbores, et ad fontes vota non reddant, precantatores⁵, aut caragios et⁶ sacrilegia, philacteria, velut diaboli venena fugiant⁷, nec furtum faciant, nec⁸ falsum testimonium dicant. Ante omnia Simbolum et orationem Dominicam et vos ipsi tenete, et illis quos excepistis ostendite.

IP 1.82 (De cons., dist. 4, c. Vos ante omnia.)

¹ S. Aug' RPBHA; Sermo Augustini R; Sanctus Augustinus C; Sermo Ambrosii D; Augustinus M

² Cap. Lib. VII *add.* H (*cf c* 133), *om.* F

³ *corr. fr.* Eos R

⁴ -pistis CPM; -peritis D

⁵ *prec-* CPBDH; *inc-* M

⁶ *et* CPBDH; *om.* M

⁷ *ven. fug.* CPM; *fug. ven.* D

⁸ *nec* CPM; *aut* D

134A F² add in mg.**SILVEST'**

De prolibus duorum compatrum vel commatrum coniunctio interdicenda non est, nisi illis tamen personis in quibus Christianitas fit. Quod autem quesistis de muliere que tenet puerum ad capillos benedicendos, sciatis q'aml nunquam inde invenimus, et i'o ut putamus quia non computatur inter sacramenta baptismatis.

183T fos 175rb-va; 3L 3.11.95

135*

Nicolaus papa¹ ad consulta Bulgarorum²

Ita diligere debet homo eum, qui se suscepit ex sacro fonte³, sicut patrem⁴. Item⁵. Est inter fratres⁶ et filios spirituales gratuita et sancta communio, que non est dicenda consanguinitas, sed potius habenda⁷ spiritualis proximitas. Unde inter eos non arbitramur fieri⁸ posse⁹ quodlibet coniugale connubium, quandoquidem nec inter eos qui natura, et eos qui in adoptione¹⁰ filii sunt venerande Romane leges matrimonium contrahi

¹ papa CPBDHA; *om.* M

² Bulg- CPD; Burg- M

³ *ex sac. fonte* CPM; *de fonte sac.* D

⁴ *suum add.* D, *om.* CPM

⁵ *Ita - Item om.* FH

⁶ fratres CPBDHA; patres M

⁷ *pot. hab.* CPM; *hab. pot.* D

⁸ [*alias esse*] *add.* M

⁹ *fieri posse* CPM; *posse fieri* D

¹⁰ *-ione* CRHAM; *-ionem* PVBD

permittunt. Item. Si inter eos non¹¹ contrahitur matrimonium quos adoptio iungit; quanto potius a carnali oportet inter se contubernio cessare, quos per celeste sacramentum regeneratio sancti Spiritus vincit¹²? Longe igitur congruentius filius patris mei vel frater meus appellatur is quem gratia divina, quam quem humana voluntas, ut filius eius¹³ vel frater meus esset elegit, prudentiusque ab alterna corporis commixtione secernimur.
cf 9.34 below] Ctp 3.1.20; IP 6.123

¹¹ non CRDHA; *om.* PVBM

¹² vincit CPBDHA; iunxit M

¹³ eius CPBHA; *om.* DM

136*

Idem¹ Salemonio episcopo

Nosse desideras utrum mulier que viri filium ex alia femina² genitum de sacro fonte³ levaverit, postmodum possit cum⁴ eodem viro copulari? Quos ideo iungi posse decernimus, quia secundum sacros canones nisi amborum consensu nullius religionis obtentu debet coniunx dimittere coniugem. Pertinet autem ad ingens uxoris exitium, que habens odio virum vel infirmitatem eius non considerans, quasi causa pietatis operatur impietatem, maxime cum precipiat Apostolus, Nolite, inquiens, fraudare⁵ invicem, nisi ex consensu ad tempus ut vacetis orationi. Et iterum, Revertimini in idipsum, ne temptet vos Satanas propter incontinentiam vestram. Ergo, si non ex consensu utriusque coniugis hoc factum esse⁶ probatur, non fraudentur invicem, sed revertantur in idipsum, presertim cum dicat Apostolus, Uxor sui corporis potestatem non habet, sed vir; sic vir potestatem non habet sui corporis⁷, sed⁸ mulier.

Ctp 3.1.21; IP 6.124

¹ Idem RPBDHAM; Item C

² femina CPBDHA; filia M

³ sac. fon. CPM; fon. sac. D

⁴ *corr. fr.* eum M^e

⁵ inq. fraud- CVBAM; inq. frad- P; fraud- inq. D

⁶ factum esse CPBDHA; esse factum M

⁷ sui corporis P²VBDHAM; corporis sui CPR

⁸ sicut (vel sed *ss*) R

137*

Idem Salemoni¹ Constantiensi episcopo²

Sciscitatur a nobis sanctitas tua³, si aliquis homo duas spirituales commatres habere valeat, unam post alteram. In quo fraternitas tua meminisse debet scriptum esse, Erunt duo in carne una. Itaque, cum constet quia vir et uxor una caro per connubium efficiuntur, restat nimirum virum compatrem constitui illi mulieri cui in matrimonio

¹ -emoni CPBD;-emonio H; -amoni M

² Const. ep. CPM; ep. Const. D

³ tua CPBDA; vestra M

assumpta uxor commater esse videbatur, et idcirco liquet virum⁴ non posse illi femine⁵ iungi in copula que commater erat eius⁶, cum qua idem una fuerat caro effectus⁷.

CB Varia II 132, cf below 9.35] Ctp 3.1.22; IP 7.63

⁴ liq. vir. CPM; vir. liq. D

⁵ non posse illi fem. CPBDHA; illi fem. non posse M

⁶ erat eius CPM; eius erat D

⁷ idem una fuerat caro effectus CPM; fuerat idem una caro factus D

138*

Nicholas¹ Carolo archiepiscopo² et suffraganeis eius³

Si quis cum commatre⁴ spirituali fuerit fornicatus, anathematis ut scitis percutitur ictibus⁵. Similiter autem et illum percutere promulgamus, qui cum ea quam de sacro fonte baptismatis susceperit, aut cum illa, quam ante episcopum tenuerit cum sacro chrismate fuerit uncta, fornicationis perpetraverit scelus; legitimam tamen si habuerit, non dimittit uxorem⁶.

Ctp 1.62.23

¹ Nicholas CD; Nicholaus R; N. PVBA; Idem M

² archiep- CPM; ep- D

³ suff. eius CD; suffrag' eius A; suffraganeo eius RPVBL; eius suff. M

⁴ commatre CRM; matre PVBD

⁵ [iaculis] *add.* M

⁶ non dimittit (-at D) ux. CPDLA; ux. non dimittit M

139*

Ex decretis Gregorii iunioris

Si quis spiritualement commatrem in coniugium duxerit, anathema sit.

Ctp 1.56.1 med.] IP 6.129

140*

Rabanus eodem libro, cap. 28¹

Postquam ascenderit baptizatus de fonte, statim signatur in cerebro a presbitero cum sacro chrismate, sequente simul et oratione, ut Christi regni particeps fiat, et a Christo Christianus possit vocari.

IP 1.66] (De cons., dist. 4, c. Postquam.)

¹ 28 CPM; 23 D

141**Ambrosius de sacramentis, tractatu 2¹*

Mersisti², venisti ad sacerdotem; quid tibi dixit³? Deus, inquit, Pater omnipotens, qui te regeneravit ex aqua et Spiritu, concessitque tibi peccata tua, ipse te ungat⁴ in vitam eternam. Vide ubi unctus es, in vitam, inquit, eternam⁵.

IP 1.67 (De cons., dist. 4, c. Emersisti.)

¹ cap. 7 add. M

² Mers. CPBDLA; Emers. M

³ tibi dixit CRM; dixit tibi PVBD

⁴ ungat PVBAM; unguat CR; iungat D

⁵ Vide - eternam CPBM; om. D

142**Tractatu 3¹*

Accipis misterium, hoc est unguentum super caput. Quare super caput? Quia sensus sapientis in capite eius. Sequitur spirituale signaculum, quod audistis hodie legi², quod post fontem superest, quo perfectio fiat, quando ad invocationem sacerdotis Spiritus sanctus infunditur.

(Ambr. de iis qui mysteriis initiantur, cap. 6)] IP 1.68; de cons., dist. 4, c. Accipis.)

¹ eiusdem (cap. 1 add. Fr) add. M

² quod audistis hodie legi CPBDA; om. M

143**Rabanus eodem libro, cap. 29*

Post baptismum traditur Christiano vestis candida, quod¹ significat innocentiam et puritatem Christianam, quam post ablutas veteres maculas, studio sancte conversationis immaculatam servare debet, ad presentandum ante tribunal Christi. Cuncti vero renati albis induuntur vestibus, ad misterium resurgentis ecclesie. Item, Utuntur baptizati albis vestibus, ut quorum prime nativitatis faciem vetusti erroris pannus fuscaverat, habitus secunde generationis glorie preferat indumentum. Tegitur enim post sacram unctionem caput eius mistico velamine, ut intelligat se diademate regni, et sacerdotali dignitate potiri.

IP 1.69; De cons. dist. 4, c. Post baptismum

¹ quod CRVD; que PM; ? B

144**Ambrosius de misteriis¹*

Accepisti post baptismum vestimenta candida, ut esset indicium quod exueris² involucrem peccatorum, et indueris innocentie casta velamina.

IP 1.70

¹ misteriis RPVDLA; ministeriis C; ? B; misteriis initiandis, cap. 7. M

² sordes add. D, om. CRPBM

145*

Sanctus¹ Augustinus in octavis Pasche, qui sic incipit

Paschalis festivitas hodierna sollempnitate² concluditur, et ideo hodie neophitorum habitus commutatur; ita tamen, ut candor qui de habitu deponitur, semper in corde teneatur.

¹ Sanctus CM; S. PVBA; Sermo RD

² sollempnitate CPBDA; festivitate M

146*

Gregorius III¹ Bonifacio

Parvulos qui a parentibus subtracti sunt, et an baptizati sint an non ignorant², ut hos baptizare debeas, secundum patrum traditionem, si non fuerit qui testificetur, ratio poscit.

IP 1.92 (De cons., dist. 4, c. Parvulos.)

¹ IIII CPBD; III AM

² -ant CPBDA; -atur M

147*

Carthaginense concilium V¹, capitulo 6

Placuit de infantibus quotiens non inveniuntur certissimi testes, qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur, neque ipsi sunt per etatem idonei de traditis sibi sacramentis respondere, absque ullo scrupulo eos esse baptizandos. Similiter et de ecclesiis, quotiens super earum hesitatur consecratione², agendum est, id est ut sine trepidatione³ consecrentur.

Ctp 2.19.6] IP 1.93 (De cons., dist. 4, c. Placuit.)

¹ V CLPBAM; om. DFr

² hes. cons. CPM; cons. dubitatur vel hes. D

³ trep. CPM; dubitatione D

148*

Nicolaus ad consulta Bulgarorum, cap. 104

A quodam Iudeo, nescitis utrum Christiano an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, et quid inde sit consulitis¹ agendum. Hi profecto, si in nomine sancte Trinitatis, vel tantum in nomine Christi, sicut in Actibus apostolorum legimus, baptizati sunt, unum quippe, idemque est, ut sanctus exponit Ambrosius, constat non esse denuo baptizandos².

IP 1.29 (De cons., dist. 4, c. A quodam.)

¹ quid inde sit consulitis (*corr. fr.* -ultis P) CPBM; cons. quid inde sit D

² -izandos CVHADLM; -iz' P; -izatos B

149**Gregorius III Bonifacio*

Illi qui baptizati sunt per diversitatem¹ et declinationem linguarum gentilitatis, tamen quia in nomine Trinitatis baptizati sunt, oportet eos per manus impositionem, et sacri chrismatis² unctionem confirmari.

epistola 4] IP 1.89

¹ bapt. sunt per div. CPM; per div. bapt. sunt D

² chrismatis CVBDAM; baptismatis P

149A* (Pmg.V)*Zacharias papa Bonifacio*

Retulerunt¹ nuncii tui quod fuerit in eadem provincia sacerdos qui Latinam linguam penitus ignorabat, et dum baptizaret nesciens Latini eloquii infringens linguam diceret, Baptizo te in nomine patria et filia et spiritu scientia, et² per hoc tua reverenda fraternitas consideravit rebaptizare. Sed, sanctissime frater, si ille qui baptizavit non errorem introducens aut heresim, sed pro sola ignorantia Romane locutionis infringendo linguam ut supra fati sumus, baptizans dixisset, non possumus consentire ut denuo baptizentur.

cf BD 4.43, 1.237 below] Ctp 3.1.23; IP 1.65

¹ Ret- PA; Det- V

² et PV; ac A

150**Idem Bonifacio*

De illo falso episcopo, quem dixisti quod adulterati clerici et homicide filius in adulterio natus, et absque disciplina nutritus esset, et cetera mala horribilia, que per singula enarrasti, ac per hoc sui similes sacerdotes consecravit, de hoc meminit tua reverenda fraternitas, quia tibi¹ iam vicibus scripsimus, ut nullus homicida, nullus adulter, nullus fornicator sacrum ministerium debeat attrectare². De baptizatis vero ab illo seu ecclesiis consecratis, requirat³ tua fraternitas, si aut⁴ ecclesias⁵ in nomine sancte Trinitatis consecravit, aut⁶ parvulos similiter⁷ baptizavit, dum sacerdotio fungebatur, et si consecratio ecclesiarum et parvulorum baptisma sit rite confirmatum⁸.

CB Bon. 5]

¹ tibi CPBDA(CB); tribus M

² attrectare CPBDM; obtrectare A

³ req. PBA; requirit CRVD; quod requirit M

⁴ si aut CPVDA; si autem B; scito M

⁵ quas *add.* M, *om.* CPBDA

⁶ aut CPBDA; et M

⁷ quos *add.* M; *om.* CPBDA?

⁸ dum sacerdotio - confirmatum CPDA; qualiscunque sit qui sacerdotio fungebatur, non esse denuo eas per alium consecrandas, aut hos parvulos baptizandos M

151**Anastasius papa¹ Anastasio augusto²*

Sacratissimum serenitatis tue pectus agnoscat, quod nullum de his vel quos baptizavit Acatius, vel quos sacerdotes vel levitas secundum canones ordinavit, ulla ex nomine Acatii portio lesionis attingat, quod forsitan per iniquum tradita sacramenti gratia minus firma videatur. Nam et baptisma, quod procul sit ab ecclesia, sive ab adultero, vel a fure fuerit datum, ad percipientem munus pervenit illibatum.

Ctp 1.47.1 pt] (In dec., c. 7, c. Sancte Ecclesie catholice, dist. 19, part. prima.)

¹ II *add.* M

² aug. CPBHA; Agatensi D; *om.* M

152**Concilium III Carthaginense¹, cap. 41*

Non liceat² fieri rebaptizationes, reordinationes vel translationes episcoporum.
Ctp 2.17.28 pt] IP 1.83 (De cons., dist. 4, c. Non liceat.)

¹ Conc. III Cart. CPBA; Cart. Conc. III D; Conc. IV Cart. HM

² liceat CPM; liceant D

153**Gregorius Quirino episcopo in Hibernia¹*

Antiqua patrum institutione didicimus, ut quilibet² apud heresim in Trinitatis nomine baptizantur³, cum ad sanctam ecclesiam redeunt, aut unctione chrismatis, aut impositione manus⁴ sola professione fidei, ad sinum matris ecclesie revocentur. Unde Arianos per impositionem manus⁵ occidens, per unctionem vero sancti chrismatis, ad ingressum catholice⁶ oriens reformat.⁷ Monophysitas⁸ vero et alios ex sola vera confessione recipit, quia sanctum baptisma, quod sunt apud hereticos consecuti, tunc in eis vires emundationis accipit, cum vel illi per impositionem manus⁹ Spiritum sanctum acceperint; vel isti per confessionem vere fidei sancte et universalis ecclesie visceribus fuerint uniti¹⁰. ¹¹Hi vero heretici qui in Trinitatis nomine minime¹² baptizantur, sicut sunt Bonosiaci et Cataphrige, quia et illi Christum Dominum non credunt, et isti Spiritum

¹ lib. IX, epist. lxi *add.* M

² quil. CPBD; qui M

³ Trin. nom. baptizantur CPM; nom. Trin. baptizentur D

⁴ imp. manus CPBD; man. imp. aut M

⁵ imp. man. CPBD; man. imp. M

⁶ cath. CPBD; sancte cath. ecclesie M

⁷ qui singulares sententias dant de naturis rerum *add.* D, *om.* CPBM

⁸ [monothelitas] *add.* M

⁹ imp. man. CPBD; man. imp. M

¹⁰ uniti CPM; nutriti D

¹¹ FH *begin canon here*

¹² minime CPBDHM; *om.* Fr

sanctum perverso sensu esse quemdam pravum hominem Muntanum¹³ credunt¹⁴, quorum similes multi sunt alii, cum ad sanctam ecclesiam veniunt baptizantur, quia baptismum¹⁵ non fuit, quod in errore positi, in sancte Trinitatis nomine¹⁶ minime¹⁷ perceperunt, nec potest ipsum baptismum¹⁸ dici iteratum, quod, sicut dictum est, in Trinitatis nomine non erat datum.

IP 1.88 to oriens reformat, 1.64 from Hi vero heretici - perceperunt; (De cons., dist. 4, c. Ab antiqua.) (De cons., dist. 4, c. Hi vero.)

¹³ Munt- CPVB; imitandum D; Mont- M

¹⁴ et isti Spiritum – credunt in mg V²

¹⁵ -mum CPBDHM; -ma Fr

¹⁶ s. Trin. nom. CPM; nom. s. Trin. D

¹⁷ minime PVBDFM; om. CRH

¹⁸ ipsum baptismum CM; ipsum baptisma PVBR; baptismum ipsum D

154*

Augustinus de verbis Domini, tractatu 11¹

Ille non est dicendus esse in ecclesia, id est ad societatem spiritus pertinere, qui ovibus Christi corporali tantum commistione ficto corde miscetur. Spiritus enim discipline effugiet fictum. Quapropter quotquot in schismaticis vel hereticis congregationibus, vel potius segregationibus baptizantur, quamvis non sint renati Spiritu, tanquam Ismeli similes, qui secundum carnem natus est Abrahe, non sicut Isaac, qui secundum spiritum, quia per repromissionem; tamen cum ad catholicam veniunt, et societati spiritus aggregantur, quem foris procul dubio non habebant, non eis repetitur lavacrum carnis. Non enim defuit etiam foris positus ista forma pietatis, sed abfuit eis, que nisi intus non potest dari unitas spiritus, in vinculo pacis.

¹ 11 CPBDHA; 9 M

155*

¹Tractatu² 63

Heretici et schismatici de fiscis Dominicis peculia sibi fecerunt, et greges non Christi, sed suos contra Christum pascere voluerunt. Plane in ipsis dampnationibus³ suis, titulum illius posuerunt. Ut prede illorum defenderentur quasi per titulum potentis. Quid facit Christus, quando tales convertuntur, qui foris ab ecclesia titulum eius baptismatis acceperunt? Eiicit predatorem, et titulum non deponit. Sed possidet domum, quia invenit ibi titulum quid opus est, ut mutet nomen suum?

¹ De illis qui extra ecclesiam sacramentum accipiunt *add. as rubr.* D

² eiusdem *add.* M

³ [dominationibus] *add.* M

156**Augustinus super Iohannem parte I, tractatu 5*

Baptismus talis est, qualis est ille, in cuius potestate¹ datur; non qualis ille est² per cuius ministerium datur. Item³. **(157)** Quid noverat Iohannes Baptista? Dominum. Quid non noverat? Potestatem baptismi Domini in nullum hominem a Domino⁴ transiturum⁵, sed ministerium plane transiturum. Potestatem a Domino in neminem⁶, sed ministerium⁷ in bonos et in malos. Non exhorreat columba ministerium⁸ malorum; respiciat Domini potestatem. Quid tibi facit minister malus, ubi bonus est Dominus? Quid te impedit malitiosus prece, si benevolus est iudex⁹? Item¹⁰. **(158)** Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus¹¹. Qui vero superbus fuerit minister, cum diabolo computatur¹², sed non contaminatur donum¹³ Christi. Quod per illum fluit, purum est; quod per illum transit liquidum, venit ad fertilem terram. Puta quia iste lapideus est, qui¹⁴ ex aqua fructum ferre non potest, sed per lapideum canalem transit aqua ad areolas, in canali lapideo nihil generat, sed hortus fructus plurimos¹⁵ affert.¹⁶ Item¹⁷. Ego dico, et nos dicimus omnes, quia iustos oportet esse, per quos baptizatur, quia iustos oportet esse tanti iudicis ministros. Sint ministri iusti si volunt. Si autem noluerint esse iusti qui in cathedra Moisi sedent, securum me fecit magister meus, de quo spiritus eius dicit, Hic est qui baptizat. Item¹⁸. **(159)** Quos baptizavit Iudas, Christus baptizavit. Si ergo quos baptizavit ebriosus, quos baptizavit homicida, quos baptizavit adulter, si baptismus Christi erat, Christus baptizavit. Non timeo adulterum,¹⁹ ebriosum, non homicidam, quia columbam attendo, per quam mihi dicitur, Hic est qui baptizat. Item. Homicida dedit baptismum Christi, quod sacramentum tam sanctum est, ut nec homicida ministrante polluat. ²⁰Tract. VI. **(160)** Cum²¹ baptizat malus ex aliqua vel ignorantia ecclesie vel tolerantia, aut enim ignorantur mali aut toleratur palea, quousque in ultimo ventiletur²² area. Illud quod datum est, unum est, nec impar propter impares ministros, sed par et equale propter Hic est²³ qui baptizat.

¹ -ate CPBD; -atem M

² ille est CPM; est ille D

³ in eodem *add. M, which breaks this canon up with D, as CPA do not.*

⁴ a Dom. CPM. adeo D

⁵ -urum CPD; ur' B; -uram M

⁶ *corr. fr.* in nem. a Dom. D

⁷ *over erasure* C

⁸ minist- CVM; mist- RPBD

⁹ iudex CPM; Dominus D

¹⁰ in eodem tractatu *add. M. H begins cap. here*

¹¹ Christus *add. D, om.* CPM

¹² *corr. fr.* -etur D

¹³ Dei vel *add. D, om.* CPM

¹⁴ qui CPBDH; quia M

¹⁵ facit vel *add. D, om.* CPM

¹⁶ FH *end cap.158 here*

¹⁷ in eodem *add.* M

¹⁸ in eodem *add.* M

¹⁹ non *add. M, om.* CPBD

²⁰ I. *add.* M

²¹ Cum CPBD; Dum M

²² *corr. fr.* -atur D

²³ Hic est CPBDM; hunc M^e

Ctp 3.1.2-3; IP 1.31 (De cons., dist. 4, c. Baptismus.) (De cons., dist. 4, c. Cum baptismus.) (De cons., dist. 4, c. Cum baptizat.)

Augustinus de ecclesiasticis regulis

Si¹ qui apud illos hereticos baptizati sunt, qui in sancte Trinitatis confessione baptizantur et veniunt ad catholicam, recipiantur quidem ut baptizati, ne sancte Trinitatis invocatio vel confessio annulletur. Sed doceantur integre et instruantur quo sensu sancte Trinitatis misterium in ecclesia teneatur; et si consentiunt credere, vel acquiescunt confiteri, purgati fidei integritate, firmentur manus impositione. Si vero parvuli sunt et hebetes qui doctrinam non capiant, respondeant pro illis qui eos offerunt iuxta morem baptizandi, et sic per manus impositionem chrismate communiti, cum eucharistie misteriis admittantur.

Aug. de eccl. dog. cap. 52; Ctp 3.1.4

¹ Si CPFA; []i D; Hi M

Solutio Augustini ad questionem Orosii

Quamvis unum baptisma sit et¹ hereticorum, eorum scilicet qui in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizant, et ecclesie catholice; tamen quia foris ecclesiam baptizantur, non sumunt baptismum ad salutem, sed ad perniciem; habentes nimirum formam sacramenti, virtutem autem eius abnegantes. Et ideo eos ecclesia non rebaptizat, quia² in nomine Trinitatis baptizati sunt. Ipsa est³ profecto forma sacramenti. Ideo dum reversi fuerint, accipient virtutem Spiritus sancti, quam hi qui foris ecclesiam baptizantur, nondum habent.

(l. II, quest. 65 in dialogo)] Ctp 3.1.5; IP 1.28 to eius abnegantes (De cons., dist. 4, c. Baptismus.)

Augustinus contra Cresconium grammaticum, lib. II⁴

Hoc est verum, hoc sanum, hoc catholicum, quod Christus mundet accipientium⁵ conscientias, sive per bonos ministros baptismi sui⁶, sive per malos. Item.⁷ Si queris quomodo baptizent quos dampnavit ecclesia et⁸ respondeo⁹ sic eos baptizare quomodo baptizant, quos dampnavit Deus, antequam de illis quicquam iudicaret ecclesia¹⁰.

¹ et PVBD, om. CM

² reb. quia] *corr. fr.* bapt. C

³ est CPM; om. D

⁴ II CPHDLA; XI M

⁵ -tum CPB; -tium DM

⁶ mon. bapt. sui gratiam *after* malos D, *not* CPBM

⁷ cap. 2. *add.* M, om. CPDL

⁸ et RPVBM, *erasure in* C, om. D, *canc.* R²M^e

⁹ -deo CPBM; -debo D

¹⁰ quicq. iud. eccl. CPBM; eccl. iud. quicq. D

Lib. III¹

Si inter bonos ministros, cum sit alius alio melior, non est melior baptismus, qui per meliorem datur, nullo modo est malus, qui etiam per malum datur, quando idem

¹ cap. 6. *add.* M, om. CPDL

baptismus datur; et ideo per ministros dispares Dei munus equale est, quia non illorum², sed eius est.

IP 1.30 (De cons., dist. 4, c. Si inter.)

² *corr. to error ipsorum M^e*

161*

Pelagius¹ papa Gaudentio² episcopo

De hereticis, ex quibus per Paulinum filium tuum virum clarissimum nos consulendos esse duxisti, ut si quidam ex eis³ reverti volunt ad catholicam fidem, utrum baptizandi sint⁴, an tantummodo reconciliandi, hec tuam volumus observantiam⁵ custodire, quam⁶ circa Sirmie⁷ et Simgiduno⁸ aliaque vicina loca (ubi⁹ istius heresis homines multi sunt) novimus custodiri¹⁰, ut quia in nomine solummodo Christi, una etiam mersione se asserunt baptizari. ¹¹Evangelicum vero preceptum (ipso Deo Domino et ¹²Salvatore nostro Iesu Christo tradente) nos admonet in nomine Trinitatis, trina etiam mersione sanctum¹³ baptisma unicuique tribuere, dicente Domino nostro¹⁴ discipulis suis, Ite, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Si revera hi de prefatis hereticis, qui in locis dilectioni tue¹⁵ vicinis commorari dicuntur, solummodo se in nomine Domini baptizatos fuisse forsitan confitentur, sine cuiusdam¹⁶ dubitationis ambiguo eos ad catholicam fidem venientes, sancte Trinitatis nomine baptizabis. Sin vero apud dilectionem tuam eorum qui converti volunt, manifesta confessione claruerit, quod in Trinitatis fuerint nomine¹⁷ baptizati, sola reconciliationis¹⁸ gratia impensa, catholice reconciliare fidei¹⁹ maturabis, ut tali dispositione servata nihil aliter quam quod evangelica iubet auctoritas, temeritatis cuiusdam spiritu videatur effectum.

CB Pel. 8b] IP 1.62, 90 for part

¹ Pelagius CPBM; Gregorius D

² Gaud- CPBDFr; Gand- M

³ eis CPBD; iis M

⁴ *corr. fr.* sunt D

⁵ obs. CPBD; fraternitatem M

⁶ quam CPBD; que M

⁷ Sirmie CPBM; Sirminte D

⁸ -uno CPBD; -une M

⁹ ubi CRM; *om.* PVBD

¹⁰ -iri CPBM; -ire D

¹¹ FH *begin cap. here*

¹² Dom. et CPBM; et Dom. D

¹³ sanctum CPBD *om.* M

¹⁴ nostro CPBM; *om.* D

¹⁵ destinatis *add.* M, *om.* CPBD

¹⁶ -dam CPBM; -quam D

¹⁷ fu. nom. CPB; nom. fu. M

¹⁸ recon- CPBD con- M

¹⁹ rec. fid. CPBM; fid. rec. D

162*

Augustinus de unico¹ baptismo, lib. VIII

Solet etiam queri utrum approbandum sit baptisma, quod ab eo qui non accepit, accipitur, si forte hoc curiositate aliqua didicit quomodo dandum² sit, et utrum nihil intersit, quo animo accipiat ille, cui datur cum simulatione, an sine simulatione. Si cum simulatione, utrum fallens, sicut in ecclesia, vel in ea que putatur ecclesia, an iocans sicut in mimo. Et quid sit sceleratius in ecclesia fallaciter accipere, an in heresi vel schismate sine fallacia, id est animo non simulato. Et utrum in heresi fallaciter, an in mimo cum fide, si quisquam inter agendum repentina pietate moveatur. Quanquam talem, si etiam illi conferamus, qui in ipsa catholica fallaciter accipit, mirum si dubitatur quis cui preferendus sit. Quid enim prosit animus veraciter dantis fallaciter accipienti, non video. Sed arbitremur aliquem etiam fallaciter dantem, cum et tradens et accipiens, fallaciter agant in ipsa unitate catholica, utrum hoc magis baptisma sit acceptandum, an illud quod in mimo datur, si quis existat fideliter, subito commotus accipiens, an quantum ad ipsos quidem homines attinet plurimum distat inter credentem in mimo et in ecclesia irradientem, ad ipsius autem sacramenti integritatem nihil intersit. Si enim nihil interest ad integritatem sacramenti in ipsa catholica, utrum id aliqui fallaciter an veraciter agant, cum tamen hoc idem utrique agant, cur extra intersit non video, quando ille qui accipit, non simulatione palliatus, sed religione mutatus est. An plus valent ad confirmandum sacramentum veraces inter quos agitur, quam ad frustrandum illi fallaces a quibus agitur, et in quibus agitur. Et tamen si postea probatur, nemo repetit, sed aut excommunicando punitur illa simulatio, aut penitendo sanatur. Sed nobis tutum est in ea non progredi aliqua temeritate sententiae, que nullo in catholico regionali concilio cepta, nullo plenario terminata sunt. Id autem fiducia secure³ vocis⁴ asserere, quod in gubernatione Domini nostri Iesu Christi universalis ecclesiae consensione roboratum est. Verumtamen si quis me forte in illo concilio constitutum, ubi talium rerum questio versaretur, non procedentibus talibus, quorum sententias sequi mallet, urgeret ut dicerem, quid ipse sentirem, si eo modo affectus essem, quo eram, cum ea dictarem, nequaquam dubitarem habere baptismum eos qui ubicumque et a quibuscumque illud verbis evangelicis consecratum sine sua simulatione et cum aliqua fide accepissent; quanquam eis ad salutem spiritualem non prodesset, si caritate caruissent, qua catholice insererentur ecclesiae. Si enim, inquit, habeam fidem, ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum. Sicut iam preteritis maiorum statutis, non dubito etiam illos habere baptismum, qui, quamvis id fallaciter accipiant in ecclesia, tamen id accipiunt vel ubi esse putatur ecclesia ab eis in quorum societate id accipitur, de quibus dictum est, Ex nobis exierunt. Ubi autem neque societas ulla esset ita credentium, neque ille qui ibi acciperet, ita crederet, sed totum ludicre et mimice et ioculariter ageretur, utrum approbandus esset baptismus qui sic daretur, divinum iudicium per alicuius revelationis oraculum concordi oratione gemitibus implorandum esse censerem. Ita sane ut post me dicturos sententias, si quid iam exploratum et cognitum afferrent, humiliter expectarem⁵.

¹ unico PVBD; *om.* CRHM

² [quemadmodum] *add.* M

³ [sit cura] *add.* M

⁴ sec. vocis CPM; vocis sec. D

⁵ expectarem CRM; expectare A; explorarem PBD

(*Aug. de baptismo contra Donatistas lib. 7 cap. 53*); *CB Varia 1C 7] Ctp 3.1.6*, Solet etiam - in mimo. Verumtamen si quis - end; (*De cons., dist. 4, c. Solet etiam queri.*)

Lib. I¹.

Ostenditur illos impie facere, qui rebaptizare conantur orbis unitatem, et nos recte facere, qui Dei sacramenta improbare nec in ipso schismate audemus. In quo enim nobis consentiunt², in eo etiam nobiscum sunt. In eo autem a nobis recesserunt, in quo a nobis dissentiunt. Item³. ⁴Sacramentum baptismi est, quod habet qui baptizatur; et sacramentum dandi baptismi est, quod habet qui ordinatur. Sicut enim baptizatus si ab unitate recesserit, sacramentum baptismi non amittit; sic etiam ordinatus, si ab unitate recesserit, sacramentum dandi baptismi⁵ non amittit. Nulli etiam sacramento iniuria facienda est, si discedit a malis, utrumque discedit, si permanet in malis, utrumque permanet. Si ergo acceptatur baptismus, quem non potuit amittere qui ab unitate discesserat; sic acceptandus est⁶ baptismus, quem dedit ille qui sacramentum dandi, cum discederet, non amiserat.⁷ Item⁸. Si ad baptismum fictus accessit, dimissa sunt ei peccata, an non sunt⁹ dimissa? Eligant quod volunt, utrumlibet elegerint, sufficet nobis. Si dimissa dixerint, quomodo ergo Spiritus sanctus discipline effugiet¹⁰ fictum, si in isto ficto remissionem operatus est peccatorum? Si dixerint non esse dimissa, quero, si postea fictionem suam corde concusso et vero dolore fateretur, denuo baptizandus iudicaretur. Quod si dementissimum est dicere, fateantur vero baptismi Christi baptizari posse hominem, et tamen cor eius in malitia vel sacrilegio perseverans peccatorum abolitionem¹¹ non sinere fieri, atque ita intelligant in communionibus ab ecclesia separatis posse homines¹² baptizari, ubi Christi baptismus eadem sacramenti celebratione datur et sumitur, qui tamen tunc prosit ad remissionem peccatorum, cum quisque reconciliatus unitati sacrilegio dissensionis exiit, quo eius peccata tenebantur, et dimitti non sinebantur. (*Aug. de baptismo contra Donatistas lib. 7 cap. 53*) *CB Varia 1C 1b-c] Ctp 3.1.7; IP 1.87 from Sacramenti baptismi to discederet non amiserat; (De cons. dist. 4, c. Ostenditur.)*

¹ Lib. I CPHA; Lib. I, cap. 1 M; B *obsc.*

² consent. PVBD; cum sent. CR

³ ibidem *add.* M

⁴ FH *begin cap. 162b here*

⁵ dandi bap. CPM; bap. dandi D

⁶ est CPM; *om.* D

⁷ FH *end cap here*

⁸ cap. 12 eiusd. libri *add.* M

⁹ sunt CPBD *om.* M

¹⁰ -iet CPBD; -it *Fr*

¹¹ abol. CPB; ablutionem D; absolutionem M

¹² -ines CPBD; -inem M

163**Item*¹

Non² impeditur baptismi gratia, quominus omnia peccata dimittat, etiam si odium fraternum in eius cui dimittuntur, animo perseverat. Solvitur enim hesternus dies, et quicquid superest, solvitur etiam ipsa hora momentumque ante baptismum et in baptismo. Deinceps autem continuo reus esse incipit, non solum consequentium, sed etiam preteritorum dierum, horarum, momentorum, redeuntibus omnibus que dimissa sunt. Item³. Illa que schismatici vel heretici non aliter habent, non aliter agunt, quam vera ecclesia, cum ad nos veniunt non emendamus, sed potius approbamus. In quibus enim non dissentiant a nobis, in eis non disiunguntur a nobis. Sed tamen quia nihil eis prosunt, quandiu schismatici vel heretici sunt; propter alia, in quibus a veritate dissentiunt, et propter ipsum separationis immanissimum scelus, sive permanserint in eis peccata, sive continuo dimissa redierint, ut ad salutem pacis atque caritatis veniant adhortamur.
CB Varia 1C 1j] (De cons., dist. 4, c. Quomodo exaudit Deus, et P. Lom. l. IV, d. 4, c. Qui vero.)

¹ Item *with no break* CPBA, *with break* D; Item *ibidem* M

² Non CPBDAM; Nam *Fr*

³ cap. 13 eiusdem libri *add. M. FH begin cap. here*

163B (F)

*Beda super actus apostolorum [Quare Spiritus sanctus is specie culumbe venerit]*¹

Ideo Spiritus sanctus in columba descendit ut eos qui se accipere vellent simplices esse doceret. Nam qui fel amaritudinis in corde reservat, quamlibet baptizatus videatur, non est iniquitatis sue vinculis absolutus, sed quasi ad punctum hora baptizandi purgatus mox acriori demone septempliciter oppressus. Frustra igitur gratiam Spiritus habere temptat qui se mente corvina non curavit exuere.

¹ *rubr.. in mg. F*²

164**Lib. III*¹

Baptismus vero Christi² verbis evangelicis consecratus, et per adulteros, et in adulteris sanctus est, quamvis illi sint impudici et immundi, quia et ipsa eius sanctitas pollui non potest, et sacramento suo divina virtus assistit, sive ad salutem bene utentium, sive ad perniciem male utentium.³ Item. Catholica vero propterea non debet iterare⁴ baptismum, qui apud hereticos datus est, ne iudicare videatur ipsorum⁵ esse quod Christi est, aut eos non habere, quod intus cum acciperent amittere utique foras exeundo non possent. Item, Non autem sicut heresis hereticorum est, sicut error ipsorum est, sicut sacrilegium dissensionis ipsorum est, sic etiam baptismus qui Christi est, debet dici ipsorum. Item. Nos hereticorum esse baptismum dicimus verbis Evangelicis consecratum,

¹ cap. 10 *add. M, om. CPBD*

² est *add. PVBD, om. CRHM*

³ *FH end cap. here*

⁴ *propt. non debet it. CPM; ecclesia ideo it. non debet D*

⁵ *ipsorum CPM; om. D*

commoti factis eorum etiam que Dei sunt eis tribuere volumus quasi ea contaminare potuerint⁶, aut propterea sua facere que Dei sunt, quia ipsi Dei esse noluerunt.

(Aug. lib. III, contra epistolam Parmeniani cap. 11, cap. 19 eiusdem libri August.) CB Varia 1C 3 pt] IP 1.32 Non autem sicut - dici ipsorum, I.86 Catholici vero - non possent ; (De consecr., dist. 4, c. Non est aqua. (1 q. 1, c. Quod quidam) (De cons. dist., 4, c. Non autem)

⁶ -erint CRM; -erunt PVBD

165*

Lib. IV¹

Sicut urgeri videor cum mihi dicitur, Ergo hereticus dimittit peccata? sic et ego urgeo cum dico, Ergo qui celestia mandata non servat, avarus, raptor, fenerator, invidus, verbis seculo non factis renuntians, dimittit peccata? Si per vim sacramenti Dei, sicut ille, ita et ille. Si per meritum suum, nec ille, nec ille². Illud enim sacramentum et in malis hominibus Christi esse cognoscitur. Item³. Si in heresi baptizatus in nomine sancte Trinitatis, non fit tamen templum Dei, si ab heresi non recesserit, quomodo neque in avaritia, in eodem nomine baptizatus sit templum Dei, si ab avaritia non recedat, que est idolorum servitus.⁴ Item⁵. Sed si possunt ut dixi amborum peccata, equaliter appendantur, ignorantis blasphemia et scientis idololatria, et eadem sententia iudicentur, ille qui Christum querendo in verisimilem sermonem falsitatis incurrit; et ille qui sciens Christo resistit per Apostolum. Quoniam, omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi et Dei. Cur in illo baptismus et evangelica verba improbantur, in isto autem approbantur, cum ab illius columbe membris uterque inveniatur alienus? Item⁶. Perfidus autem et blasphemus, si in perfidia et blasphemia permanserit, nec extra ecclesiam, nec intra ecclesiam remissionem accipit peccatorum. Aut si propter vim sacramenti ad punctum temporis accipit, et foris et intus eadem vis operatur, sicut vis nominis Christi expulsionem demoniorum etiam foris operabatur. Item⁷. Satis ostendimus ad baptismum, qui verbis evangelicis consecratur, non pertinere⁸ cuiusquam vel⁹ dantis vel accipientis errorem, sive de Patre, sive de Filio, sive de Spiritu sancto aliter sentiat¹⁰, quam doctrina celestis insinuat. Item¹¹. Constituamus ergo duos aliquos isto modo, Unum eorum verbi gratia id sentire de Christo quod Photinus opinatus¹² est, et in eius heresi baptizari extra ecclesie catholice communionem; alium vero hoc idem sentire, sed in catholica baptizari, existimantem ipsam esse catholicam fidem. Istum nondum hereticum dico, nisi manifesta¹³ sibi

¹ De baptismo cap. iiii *add.* M, *om.* CPBDH

² Si per meritum – nec ille *in mg* V²

³ (eod. cap.) *add.* M². FH *begin cap. here*

⁴ FH *end cap here*

⁵ (capite 5 eiusdem lib.) *add.* M²

⁶ (c. 11. eiusd.) *add.* M²

⁷ (c. 15) *add.* M²

⁸ *ad add.* D, *om.* CPVM

⁹ *ss.* D

¹⁰ -iat CRM; -it PVBD

¹¹ c. 16 *add.* M²

¹² opinatus CRM; operatus PVBD

¹³ manifesta CPB; manifeste D; manifestata M

doctrina¹⁴ catholice fidei resistere maluerit et illud quod tenebat elegerit. Quod antequam fiat, manifestum est¹⁵ illum qui foris baptizatus est¹⁶ esse peiorem. Itaque in hoc sola falsa opinio, in illo autem etiam ipsa divisio corrigenda est, sed in neutro ipsorum sacramenti veritas repetenda.

(cap. 4) *CB Varia IC 4 (extracts)] IP 1.34 from Satis ostendimus - to celestis insinuat (De cons., dis. 4 c., Nullus autem) (De cons., dist. 4, c. Satis ostendimus)*

¹⁴ doctrina CPM; om. D

¹⁵ est CRM; et PVBD

¹⁶ baptizatus est C²RM; bapt. C; est PVBD

166*

Item

Potest nobis et hereticis baptisma esse commune, cum quibus potest et Evangelium esse commune, quamvis a fide nostra error distet illorum, sive aliud de Patre, vel de Filio, vel de Spiritu sancto sentiant quam veritas habet, sive ab unitate precisi non colligant cum Christo, sed spargant.

(c. 17.) *CB Varia IC 4 end]*

167*

Lib. V

Cum¹ tantum valet baptismus per hominem contemptibilem, quantum per apostolum datus, ita nec illius, nec illius, sed Christi, esse cognoscitur.² Item³. Invenimus dictum ab apostolis⁴, et gloriam meam, quamvis utique in Domino, et ministerium meum, et prudentiam meam, et evangelium meum, quamvis utique a Domino impertitum⁵ atque donatum, Baptismum autem⁶ meum, nemo eorum dixit omnino. Neque enim omnium equalis est gloria, nec ministrant omnes equaliter, nec equali prudentia sunt omnes prediti, et in evangelizando alius alio melius operatur. Et ideo⁷ dici potest alius alio doctior, et ipsa doctrina salutari⁸, alius autem⁹ alio maius minusve baptizatus dici non potest, sive ab inferiore, sive a maiore baptizetur¹⁰. Item, Si ius baptizandi non habuit qui baptizat, tamen Christi est quod dedit, et ille Christi est qui accepit. Multa enim contra ius dantur, nec tamen ideo vel nulla, vel non data dicuntur.¹¹ Item¹², Cum ergo et intus sint mortui, neque latentes, nam non de illis tanta diceret Ciprianus, qui vel non pertineant ad illam vivam columbam, vel nondum pertineant, et foris sint mortui, qui manifestius ad

¹ Dum R

² FH omit all from here to maiore baptizetur. Item below

³ (cap. 14, lib. V contra Donatistas.) add. M²

⁴ -olis CPBDM; -olo Fr

⁵ corr. fr. imperitum C

⁶ autem CPM; om. D

⁷ ideo RPBDM; ido C

⁸ salutari PVB; spirituali CR; spirituali [salutari] M

⁹ autem CRPM; vero D

¹⁰ (Aug. lib. V, De baptismo contra Donatistas, c. 15) add. M²

¹¹ FH end cap. here

¹² (cap. 18 eiusdem) add. M²

eam vel non pertineant, vel nondum pertineant, verumque sit non posse ab eo vivificari alterum qui ipse non vivit; manifestum est eos qui intus a talibus baptizantur, si vera conversione cordis accedunt, ab eo vivificari, cuius est baptismus. Item¹³. Illud autem quale est, ut ideo putetur hereticus non habere baptismum, quia non habet ecclesiam? Et utique cum baptizatur, etiam de sancta ecclesia interrogatur. Quasi vero ille qui intus non factis, sed verbis seculo renuntiat, non hoc in baptismo interrogetur. Sicut¹⁴ ergo huius falsa responsio non efficit ut baptismus non sit quem percipit¹⁵, et sicut ille si¹⁶ postea quod fallaciter responderat, veraciter impleat, non ei baptismus repetitur, sed vita corrigitur; sic et ille si postea veniat ad ecclesiam, de qua interrogatus falsum responderat, quia eam se habere, dum non haberet, putabat, ipsa, quam non habebat, ei datur, non quod acceperat, iteratur. Cur autem ad verba que procedunt ex ore homicide possit Deus tamen oleum sanctificare, et in altari quod heretici posuerunt non possit, nescio.

(*Aug. de baptismo li. 5 ca. 13*) *CB Varia 1C 5 (with omissions)*] *IP 1.33* to sive a maiore baptizetur (*De cons., dist. 4, c. Cum tantum.*)

¹³ (Cap. 20 eiusdem.) *add. M*²

¹⁴ *corr. fr. Si P*

¹⁵ sic et illius de ecclesia sancta falsa responsio non efficit ut baptismus non sit quem percipit *add. V*; baptismus non sit quem percipit ...us de ecclesia sancta falsa responsio non efficit *in mg. P*

¹⁶ si CP²VM; *om. PB*

168*

Lib. VI¹

In homine iusto et in homine iniusto semper sanctum est baptisma, quod neque alicuius equitate augetur, neque alicuius iniquitate minuitur.

CB Varia 1C 6a]

¹ cap. 5 *add. M, om. CPBD*

169*

Zacharias Bonifacio episcopo¹

In sinodo Anglorum decretum et iudicium firmissime preceptum et diligenter demonstratum esse dinoscitur², ut quicumque sine invocatione Trinitatis³ fuisset, quod sacramentum regenerationis non haberet; quod omnino verum est, quia si mersus in fonte baptismatis quis fuerit sine invocatione Trinitatis, perfectus⁴ non est, nisi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti fuerit baptizatus. Presbiteri⁵ scripsisti qui tauros et⁶ hircos diis paganorum immolabant, manducantes sacrificia mortuorum, habentes et pollutum ministerium, ipsique adulteri esse inventi sunt postea, et defuncti⁷. Modo vero

¹ Lib. VI *add. D, om. CPM*

² din- CPM; cogn- D

³ mersus *add. P²VM; om. CPBD*

⁴ Christianus *add. M, om. CPBD*

⁵ Presb. CPBD; De presbyteris M

⁶ et CPD; vel M

⁷ sunt *add. D, om. CPM*

incognitum est, utrum baptizantes⁸ Trinitatem dixissent, an non. Et timent illi qui vivi sunt quod in tali misterio non sint baptizati⁹, quibus respondens, iussisti omnes baptizare. Hoc quoque observari in supradicta synodo¹⁰ ob se¹¹ sacerdotes voluerunt, ut qui vel unam de Trinitate personam in baptismo non nominaret, illud baptismum¹² esse verum¹³ non posset, quod pro certo verum est, quia qui unum ex sancta Trinitate confessus non fuerit nomen, perfectus Christianus esse¹⁴ non potest. Qui enim confitetur Patrem et Filium, si¹⁵ confessus non fuerit et Spiritum sanctum¹⁶, nec Patrem habet nec Filium. Et qui confessus fuerit Patrem et Spiritum sanctum, et Filium non fuerit confessus¹⁷, nec Patrem habet nec Spiritum sanctum, sed vacuus est¹⁸ a divina gratia. ¹⁹Interea scripsit reverenda fraternitas tua reperisse te quemdam presbiterum genere Scotum, nomine Sampson, errantem a via veritatis, dicentem et affirmantem, quod sine mistica invocatione, aut lavacro regenerationis posset fieri catholicus Christianus per episcopalis manus impositionem. Hic autem qui hoc dicit, vacuus est Spiritu sancto, et alienus gratia Christi atque a consortio sacerdotali abiiciendus. Quis enim nisi baptizetur iuxta preceptum Domini, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et sic per manus impositionem consecratur, potest esse catholicus? Hunc nequissimum virum talia predicantem ab ecclesia Dei sancta condempnatum expelle; in illos autem qui ab hereticis baptizati sunt, hoc sine dubio iuxta predecessoris nostri beate memorie Gregorii pape, et sacrorum canonum, traditum tibi mandatum implere non omittas, ne in eternum pereant, sed potius evangelica consecratione salventur.

CB Bon. 6a-c] IP 1.63 to vacuus est a divina gratia (De cons. dist. 4, c. In synodo.)

⁸ sanctam *add. D, om. CPM*

⁹ mist. non sint bapt. CPB; mist. bapt. non sint D; minist. non sunt M

¹⁰ obs. in sup. sin. CPM; in sup. sin. obs. D

¹¹ ob se CPB; *om. DM*

¹² -um CPBDM; -a *Fr*

¹³ esse verum CPBD; verum esse M

¹⁴ Chr. esse CPM; esse Chr. D

¹⁵ si CPM; sed D

¹⁶ nisi etiam confessus fuerit Filium *add. D*

¹⁷ et Filium - conf. *om. D, in CPBM*

¹⁸ est CPM; *om. D*

¹⁹ FH *begin cap. here*

170*

Augustinus, De baptismo unico, lib. I

Si quem forte extrema coegerit necessitas, ubi catholicum, per quem accipiat, non invenerit, et in animo pace catholica constituta per aliquem extra unitatem catholicam positum acceperit, quod erat in ipsa catholica unitate percepturus, si statim etiam de hac vita migraverit, non eum nisi catholicum deputamus. Si autem fuerit a corporali morte liberatus, cum se catholice congregationi etiam corporali presentia reddiderit, unde nunquam corde discesserat, non solum non improbamus quod fecit, sed etiam securissime verissimeque laudamus; quia presentem Deum cordi suo unitate ibi servabat, et sine sancti baptismi sacramento (quod ubicumque invenit, non hominum, sed Dei esse cognovit), noluit ex hac vita migrare. Si quis autem, cum possit in ipsa catholica accipere, aliqua mentis perversitate eligit in schismate baptizari, etiamsi postea venerit ad

catholicam, quia certus est ibi prodesse sacramentum, quod alibi accipi potest, prodesse non potest, procul dubio perversus et iniquus est, et tanto perniciosior, quanto scientius¹.
(*De Bap. contra Donat. lib. I c. 2*) *CB Varia IC 8b*] *Ctp 3.1.8* (24, q, 1, c. *Si quem forte.*)

¹ -ius CPBDHA; -ior M

171*

Epistola Augustini¹ ad Bonifacium

Non illud te moveat, quod quidam non ea fide ad baptismum percipiendum parvulos ferunt, ut gratia spirituali ad vitam regenerentur eternam, sed eos putant hoc remedio temporalem² retinere vel recipere³ sanitatem. Non enim propterea illi non regenerantur, quia non ab istis hac intentione offeruntur.

(*Epi Au. 23*)] *Ctp 3.1.9*; *IP 1.95* (*De cons., dist. 4, c. Non illud.*)

¹ Ep. Aug. CPM; Aug. in ep. D

² continere vel *add. D, om. CPM*

³ rec- CPM; perc- D

172*

Epistola Augustini ad Maximianum¹

Rebaptizare hereticum hominem qui hec sanctitatis signa perceperit² que Christiana tradidit disciplina³, omnino peccatum est. Rebaptizare autem catholicum, immanissimum scelus est.

(*Epist. 203*)] *IP 1.84* (*De cons., dist. 4, c. Rebaptizare.*)

¹ -ianum CPBDL; -inum M

² -perit CPM; -pit D

³ Chr. trad. disc. CPM; disc. trad. Chr. D

173*

Beda, in libro I¹, homilia 37²

Sive hereticus, sive schismaticus, sive facinorosus quisque in confessione sancte Trinitatis baptizet, non valet ille qui baptizatus est a bonis catholicis rebaptizari, ne confessio vel invocatio tanti nominis videatur annullari.

(*in caput III Iohannis*) *IP 1.85* (*De cons., dis. 4, c. Sive hereticus.*)

¹ I BDL; L CRPV; Homiliarum M

² 37 CPBDLA; 36 M

174*

Haimo, super primam Epistolam ad Corinthios¹

In tantum retinuit sibi Christus potestatem baptizandi, ut sicut dimittuntur ei peccata omnia, qui a sancto et innocente viro tingitur in aqua, ita illi qui a peccatore et

¹ Car- A

scelerato, tantum ut in nomine sancte Trinitatis illud fiat. Meritum enim vite baptizantis sive agentis nec prodest, nec obest in hac parte illi qui baptizatur.

175*

Capitulorum libri V, capitulo 6

Si quis baptizatus fuerit a presbitero non baptizato, et sancta Trinitas in ipso baptismo invocata fuit, baptizatus est, sicut Sergius papa dixit, impositione vero manus indiget.

cf Ben. lev. i. 6

176*

Augustinus, super primam Epistolam ad Corinthios

Scimus Spiritum sanctum sine manus impositione datum a Deo, et non baptizatum consecutum remissionem peccatorum. Numquid non Cornelius invisibiliter baptizatus est, quando donum baptismatis consecutus est.

¹177*

Augustinus, De unico baptismo, liber IV

Baptismi vicem aliquando implere passionem, de latrone illo, cui non baptizato dictum est, Hodie mecum eris in paradiso, beatus Ciprianus non leve documentum assumit. Quod etiam atque etiam considerans invenio non tantum passionem pro nomine Christi id quod ex baptismo erat² posse supplere, sed etiam fidem, conversionemque³ cordis, si forte ad celebrandum misterium baptismi in angustiis temporum, succurri non potest. Neque enim latro ille pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorum suorum, nec quia credidit passus est, sed dum patitur credit. Quantum itaque valeat etiam⁴ sine visibili baptismi sacramento⁵ quod ait Apostolus, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, in illo latrone declaratum est. Sed tunc impletur visibiliter⁶, cum misterium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit.⁷ Et sicut in illo latrone quod de baptismi sacramento defuerat complevit Omnipotentis benignitas, quia non superbia vel contemptu⁸ sed necessitate defuerat; sic infantibus qui baptizati moriuntur eadem gratia Omnipotentis explere credenda est, quod non ex impia voluntate, sed ex etatis indigentia, nec corde credere ad iustitiam possunt, nec ore confiteri ad salutem. Ideo cum pro eis oratur, ut impleatur erga eos celebratio sacramenti, valet utique ad eorum celebrationem, quia ipsi respondere non possunt.

¹ *A precedes this with, Am' de consolatio... Valentiniani. Audio vos dolere quod non acceperit - et ille sint mecum. (cf Coll. Ces. 12.81), followed by, Aug' de Civitate Dei lib. xiii. Quicumque non percepto regenerationis lavacro - fonte baptismatis. (cf IP 1.106, Coll. Caes. 12.82)*

² erat CPBDH; deerat M

³ conversionemque CRP²VB²HM; conversationemque PBD

⁴ it. val. et. CPM; et. valet D

⁵ bapt. sac. CPM; sac. bapt. D

⁶ vis- CPBDH; invis- M

⁷ (Cap. 23 eiusdem lib.) *add.* M²

⁸ contemptu CBVDM; conteptu P

Alienum quippe opus est, cum credit per alterum, sicut alienum opus fuit, cum peccavit in altero.

(*Aug. de baptismo contra Donat. li. 4 ca. 22*) *CB Varia 1C 87*] *Ctp 3.1.10a*; *IP 1.109a* has to confiteri ad salutem (*De consec., dist. 4, c. Baptismi.*)

¹178*

*Item Augustinus*²

Si autem in latrone³ per necessitatem corporaliter baptismus defuit, perfecta salus est, quia per pietatem spiritualiter adfuit, sic et cum ipse presto est, si per necessitatem desit, quod latroni adfuit, perficitur salus, quod traditum tenet universitas ecclesie, cum parvuli infantes baptizantur, qui certe nondum possunt credere ad iustitiam et ore confiteri ad salutem, quod latro potuit, quin etiam flendo, et vagiendo cum in eis misterium celebratur, ipsis mysticis vocibus obstrepunt, et nullus Christianorum dixerit eos inaniter baptizari.⁴ Item.⁵ Quibus omnibus rebus ostenditur aliud esse sacramentum baptismi, aliud conversionem cordis, sed salutem hominis ex utroque compleri; nec si unum horum defuerit, ideo putare debemus consequens esse ut et alterum desit, quia et illud sine isto potest esse ut in infante, et illud sine illo potuit esse, ut in latrone, complente Deo, sive in illo, sive in isto, quod non voluntate defuisset. Cum vero ex voluntate alterum horum defuerit, reatu hominem involvi, et baptismus quidem potest inesse, ubi conversio cordis defuerit. Conversio autem cordis potest quidem inesse⁶, non percepto baptismo, sed contempto baptismo non potest. Neque ullo modo dicenda est conversio cordis ad Deum, cum Dei sacramentum contempnitur.

(*eodem c. 23*) *CB Varia 1C 4 end*] *Ctp 3.1.10b*; *IP 1.109b* from baptismus quidem potest

¹ A precedes this with, Aug' Questiones in Levitico cap. lxxxvi. Animadvertendum est - sine visibilibus sacramentis (*from CB Varia 1C 88, cf. Coll. Caes. 12.84*)

² Aug. CPBHM; om. DA

³ [quia] add. M^e

⁴ FH end cap. here

⁵ Vall. begins cap. here

⁶ quid. in. CPM; in. quid. D

179*

*Gregorius Landulfo*¹ *principi Salernitano*

Licet ex devotionis studio non dubitamus procedere, quod nobilitas tua Iudeos ad Christianum cultum disponit adducere, tamen quia id inordinato videris studio agere, necessarium duximus admonendo tibi litteras nostras dirigere. Dominus enim noster Iesus Christus nullum legitur ad sui servitium violenter coegisse, sed humili exhortatione reservata unicuique proprii arbitrii libertate, quoscumque ad vitam predestinavit eternam non vindicando, sed proprium sanguinem fundendo ab errore revocasse. Item. Beatus Gregorius ne eadem gens ad fidem violentia traheretur, in quadam sua epistola contradicit.

¹ -ulfo RPBDM; -unfo C

180*

Virgilio et Theodoro episcopo¹ Massilie

Plurimi Iudaice religionis viri in hac provincia commeantes², ac subinde ad Massilie partes pro diversis negotiis ambulantes, ad vestram produxere notitiam multos consistentium in illis partibus Iudeorum, vi magis quam predicatione ad fontem baptismatis perductos. Nam intentionem quidem huiuscemodi, et laude dignam censeo, et de Domini nostri dilectione descendere profiteor. Sed in hac eadem intentione [hanc eamd. intent.] nisi competens scripture sacre comitetur effectus, timeo ne aut mercedis opus exinde non proveniat, aut iuxta aliquid animorum quedam dispendia (quod absit!) consequantur. Dum enim quispiam ad baptismatis fontem non predicationis suavitate, sed necessitate pervenerit, ad pristinam superstitionem remeans, inde deterius moritur, unde renatus esse videbatur.

(*lib. I registri epistolarum, cap. 45*).

¹ [episcopis] *add. Fr*

² commeantes CPBD; commorantes M

181*

Nicolaus papa¹ ad consulta Bulgarorum, cap. 41

De his qui Christianitatis bonum suscipere renuunt, et idolis immolant, vel genua curvant, nihil aliud possumus scribere vobis, nisi ut ad fidem rectam monitis, et hortationibus, et ratione, eos potius quam vi quod vane sapiunt convincatis.

¹ papa CPM; *om. D*

182*

Item

Nulla cum his, qui non credunt, idolaque adorant, miscenda communie est. Porro illis ut credant, violentia nulla inferenda est; nam omne quod ex voto non est, bonum esse non potest¹. Capitulo cii². Non esse inferendam pagano violentiam ut Christianus fiat supra³ docuimus.

¹ *F ends cap. here*

² cii CPBA; secundo M; Idem Vall.

³ *corr. fr. super M^e*

183*

In vita beati Gregorii, lib. IV, cap. 42¹

Quemadmodum Iudeos baptizari violenter Gregorius denegabat, ita Christianos eis quoquo modo subiici nullatenus permittebat.

¹ 42 CPM; 45 D

184**Augustinus contra Iulianum*

Si ad matris corpus id quod in ea concipitur pertineret, ita ut eius pars deputaretur, non baptizaretur infans cuius mater baptizata est, aliquo mortis urgente periculo, cum eum gestaret in utero. Nunc vero cum etiam ipse baptizetur¹, non utique bis baptizatus habebitur². Non utique ad maternum corpus cum inesset³ in utero, pertinebat.⁴ Item.⁵ Si quicquid est in homine quando baptizatur et sanctificatur baptizari et sanctificari⁶ putandum est dicturus es et ipsa in illo baptizari et sanctificari que in⁷ intestinis et⁸ vesica per digestiones corporis digeruntur. Dicturus es baptizari et sanctificari hominem in matris utero constitutum, si ad hoc sacramentum accipiendum necessitas cogat gravidam, et ideo baptizari iam qui nascitur non debere. Postremo dicturus es⁹ baptizari et sanctificari febres, quando baptizantur egroti.

(lib. VI, cap. 5) CB Varia 1C 108-9] Ctp 3.1.11 has from Si quicquid est only; IP 1.111 (De cons., dist. 4, c. Si ad matris.)

¹ -zetur CPBDH; -zaretur M

² non utique bis - hab. CPM; om. D

³ inesset CPBH; esset DM

⁴ FH end cap. here

⁵ (Eiusdem lib. cap. 6.) add. M²

⁶ et sanct. ss P

⁷ in PVBM; om. CD

⁸ in add. D, om. CPM

⁹ dict. es CP²VDM; dicitur B

185**Isidorus, Sententiarum lib. I, cap. 18*

Qui in maternis uteris sunt, ideo cum matre baptizari non possunt, quia qui natus adhuc secundum Adam non est, secundum Christum non potest¹; neque enim dici regeneratio in eum² potest, quem generatio non precessit. Qui scelerate vivunt in ecclesia³ communicare non desinunt, putantes se tali communione mundari, discant nihil ad emundationem proficere sibi.

(Isid. lib. I de summo bono ca. 25)] IP 1.112 (De cons., dist. 4, c. Qui in maternis.)

¹ non potest CPBD; renasci potest H; non pot. renasci M

² reg. in eum CPM; in eo reg. D

³ et add. M, om. CPBDH

186**Gregorius respondens¹ Augustino*

Mulier pregnans cur non debeat baptizari ignoro, cum ante omnipotentis Dei oculos non sit culpa aliqua fecunditas carnis.

(c. 10) (De cons., dist. 4, c. Si que mulier.)

¹ respondens M; respond' C; rs' PVB; respondit D

187**Augustinus¹*

Nihil est aliud credere quam fidem habere; ac per hoc cum respondetur credere parvulus², qui fidei nondum³ habet affectum, respondetur fidem habere propter fidei sacramentum, et convertere se ad Deum⁴ propter conversionis sacramentum, quia et ipsa responsio ad celebrationem pertinet sacramenti⁵. Item⁶. Parvulum etsi nondum fides illa que in credentium voluntate consistit, iam tamen ipsius fidei sacramentum fidelem facit, sicut credere respondetur; ita etenim fideles vocantur, non rem ipsam mente annuendo⁷, sed ipsius rei sacramentum percipiendo.

(Bonifacio, *epist. 23*) *CB Varia 1C 29*] *IP 1.56* (*De cons., dist. 4, c. Nihil est.*)

¹ Aug. CPBDM; *om.* A

² cred. parv. CPM; parvulos (*corr. fr.* -lis) cred. D

³ fid. non. RPBDM(*CB*); non. fid. C

⁴ ad Deum RPBM; adm' C; ad Dominum D

⁵ pert. sac. CVBDM; sac. pert. P

⁶ Item PVBDM; *om.* CR

⁷ ann- CPBD; abn- M

188**Augustinus, ad Renatum de anima*

Misterium credulitatis in parvulis per eorum responsionem a quibus gestantur impletur.

(*Aug. de anima et eius origine l. II, c. 12*)

189**Augustinus¹ de Simbolo, liber I²*

Vos professi estis renuntiare diabolo, pompis et angelis eius. Videte, dilectissimi, quia hanc professionem vestram in curiam profertis angelicam, nomina profitentium in libro excipiuntur vite, non a quolibet homine, sed a superiore celitus potestate.

¹ Aug. CPM; Item D

² I CPBDA; II, cap. 1 M

190**Ambrosius super Lucam, liber decimus¹*

Si catechumenum quis vel hereticus, vel schismaticus, tanquam de utero vel anime vel ecclesie parturientis excusserit, levius punitur; si fidelem, gravius.

(*cap. 88*). *CB Varia II 15 pt.*

¹ liber decimus C; libro decimo DM; lib. x RPVB

191**Augustinus in libro¹ ad Fortunatum*

Sanctum est baptismum per seipsum quod datum est² in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; ita ut³ in eodem sacramento sit etiam⁴ auctoritas traditionis per Dominum nostrum ad apostolos, per illos autem in episcopos et alios sacerdotes, vel etiam laicos Christianos ab eadem origine ac stirpe venientes. Namque in necessitate⁵ cum episcopi, aut presbyteri, aut quilibet ministrorum non inveniuntur, et urget periculum eius qui petit, ne sine isto sacramento hanc vitam⁶ finiat, etiam laicos dare solere sacramentum quod acceperunt, solemus audire. Nam, cum illa historia narratur, omnes qui audiunt prope ad lacrimas movet. Cum in navi quadam fidelis nullus esset, preter unum penitentem, cepit eminere⁷ naufragium. Erat ibi quidam salutis sue non immemor, et sacramenti vehementissimus flagitator, nec erat aliquis qui dare posset, nisi penitens ille, acceperat enim de peccato de quo agebat penitentiam. Amiserat de senioribus sanctitatem, sed non amiserat sacramentum. Nam, si hoc amittunt peccantes cum reconciliantur post penitentiam, quare non iterum baptizantur? Dedit ergo quod acceperat et, ne periculose vitam finiret non reconciliatus, petit ab ipso quem baptizaverat ut eum reconciliaret. Et factum est; evaserunt naufragium. Cognitum habes quod fecerant, nemo exitit eorum, qui non pium animum ita crederet, ut consiliis eorum in illo periculo Dominum crederet abfuisse. Motus enim animus religiosus et supplex ab homine exegit sacramentum, a Deo impetrat sanctitatem. Quod si forte hoc quod narravi qui naufragio imminente periclitabantur, non vult aliquis credere, non enim hoc scripturarum divinarum auctoritas, sed incerto auctore fama commendat, non repugnabo, sed interrogo si tale aliquid contingat, quid futurum est? Non enim potest quisquam dicere, relinquendum illum esse, qui morte imminente baptizari desiderat, quem baptizatum a penitente quisquis non credit contigisse, oportet ut credat, posse contingere.

CB Varia 1C 89] Ctp 3.1.12; IP 1.26 from in necessitate to solemus audire only (De cons., dist. 4, c. Sanctum est.) (De cons., dist. 4, c. In necessitate.)

¹ in libro CRDAM; *om.* PVB

² dat. est CRM; est dat. PVBD

³ etiam *add.* D, *om.* CPM

⁴ etiam CPM; *om.* D

⁵ Namque in nec. CPM; *om.* D

⁶ hanc vitam CPM; vitam istam D

⁷ eminere nauf. CPB; nauf. imminere D; imminere nauf. M

192**Augustinus de anime origine ad Victorem¹, liber I*

Latro quamvis poterit divino iudicio inter eos deputari, qui martirii confessione purgantur; tamen etiam utrum non fuerit baptizatus ignoras. Nam, ut omittam quod creditur, aqua simul cum sanguine exiliente de latere Domini iuxta confixus potuisse perfundi, atque huiusmodi sanctissimo baptismate dilui. Quid si in carcere fuerat baptizatus? quod et postea persecutionis tempore nonnulli clanculo impetrare potuerunt. Quid si antequam teneretur? neque enim propterea illi publice leges parcere poterant,

¹ Victorem M; Victus CPB; Vict' V; Victorinum D

quantum attinet ad corporis mortem, quoniam divinitus remissionem acceperat peccatorum.

(*August. de anima et eius origine ad Renat. lib. I cap. 9*)

193

Augustinus¹ homilia ad Neophitos; que sic incipit, Omnis quidem de his sermo

Recordetur ergo unusquisque vestrum² singulas misteriorum³ species, quas per nostrum, donante Domino, estis ministerium consecuti; et ea que tunc suppliciter ac fideliter suscepistis, nunc intelligite prudenter, ut melius possitis intellectu servare. In primis certe aures vestras oleo benedictionis oblinimus. Sed ob quam causam secundum ecclesiasticam traditionem ab omnibus catholicis Christi sacerdotibus fiat agnoscite. Introitus fidei et totius sancte doctrine ad animum per aures admittitur, et de auditu intellectus exoritur. Neque enim potest aliquis fidei sacramenta cognoscere, nisi audiat predicantem. Item. Ergo adhibita auribus unctio sancta significat, ut omnes extra disciplinam sermones, quasi doctrine Christi obloquentes adversentur ac fugiant; sed ad sola Dei verba audienda convertant, quia illito illo oleo, auditum suum Christi eloquiis consecrarunt. Item. Vos autem postquam vestre aures oleo benedicto sunt illite, designati estis in numero auditorum sapientium, ut recte retinentes Dei verba, id est que auditis implentes, in die iudicii audiatis vobis Christum dicentem, Venite, benedicti Patris, mei, suscipite paratum vobis regnum a constitutione mundi. Illud autem non otiose, nec absque certa ratione misterii factum putetis, quod nares quoque vestras oleo benedictionis unximus. Quod idcirco fieri intelligitur, ut ii qui ad baptismum veniunt, admoneantur tanti misterii sacramentum usque ad mortem inviolatum atque integrum custodire ut, quandiu spiritum vite huius naribus suis attrahunt, a Christi Domini nostri cultura et servitio non recedant. Item. Sed⁴ adhuc subtilior intellectus in narium unctio signatur. Illius enim olei odor, quod in Christi nomine et virtute benedictum est, ad odoratum vos provocat spiritualem, ut non corporis sed mentis sensibus Christum inestimabili suavitate sentire possitis, et delectati notitia odoris eius ipsius vestigia subsequentes dicere valeatis illud quod ad Deum credentium chorus loquitur, Post te in odorem unguentorum tuorum currimus.

¹ in *add. D, om. CPB*

² vestrum CBDHM; nostrum PV

³ *corr. to ministerium M^c*

⁴ Sed CVBDHM; Si P

194

Homilia 3

Prima ergo et secunda predicatione de iis¹ tantum locuti sumus, que vobis priusquam ad fontem sanctum veniretis, iuxta catholice regule instituta tradidimus², et quid significaret unctio, que diversis corporis nostri adhibita partibus³ diversum⁴

¹ iis CRM; his PVBD

² tradid- CPM; trad- D

³ *part. here CPM, before corporis D*

⁴ diversum CPB; *om. D*

intellectum designat, prout Dominus donare dignatus est interpretati sumus, cum ostenderimus⁵ vos⁶ per oleum sanctificationis ad auditum plene⁷ fidei preparados, et⁸ bonum Christi odorem vocatos ex toto corde ad⁹ abrenuntiandum diabolo esse commonitos. ¹⁰Nunc vero de interioribus iam misteriis locuturi sumus, que in ipso sancto fonte¹¹ celebrata sunt. Emissa enim certissima cautione, qua vos abrenuntiare omnibus pompis et operibus eius, et omni fornicationi diabolice spondistis descendentes in fontem, fontem sacrum, fontem redemptionis, fontem sanctificatum virtute celesti. Item. In hoc ergo fonte antequam vos toto corpore tingeremus¹², interrogavimus, Credis in Deum Patrem omnipotentem? Respondistis, Credo. Rursum interrogavimus, Credis et in Iesum Christum Filium eius, qui natus est de Spiritu sancto et¹³ Maria virgine? Respondistis singuli, Credo. Iterum interrogavimus, Et in Spiritum sanctum? Respondistis similiter, Credo. Hoc autem fecimus iuxta¹⁴ Domini nostri Iesu Christi Salvatoris imperium. Qui cum ad Patrem in celos ascenderet¹⁵, discipulis suis, id est apostolis mandavit, dicens, Euntes, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Item. Quod autem interrogavimus, Credis sanctam ecclesiam¹⁶ et remissionem peccatorum, et carnis resurrectionem, non eo modo interrogavimus, ut quomodo in Deum creditur sic et in ecclesiam sanctam et catholicam. Propterea sancta et¹⁷ catholica est, quia¹⁸ recte credit in Deum. Non ergo diximus, ut in ecclesiam, quasi in Deum crederetis; sed intelligite nos¹⁹ dicere, et dixisse ut in ecclesia et²⁰ sancta et catholica conversantes in Deum crederetis²¹; crederetis etiam²² resurrectionem carnis que futura est. Item. Postquam vos credere promisistis, tertio capita vestra in sacro fonte demersimus. Qui ordo baptismatis duplici misterii significatione celebratur²³. Recte enim tertio mersi estis²⁴, qui accepistis baptismum in nomine²⁵ Trinitatis. Recte tertio mersi estis, qui²⁶ accepistis baptismum in nomine Iesu Christi, qui tertia die resurrexit a mortuis. Illa²⁷ enim tertio repetita dimensio tipum Dominice exprimit sepulture, per quam

⁵ -erimus CBPDM; -eremus Fr

⁶ vos CRVM; nos PD; ? B

⁷ plene CVBM; plane PD

⁸ ad *add. D, om. CPM*

⁹ ad CPM; *om. D*

¹⁰ FH *begin cap here*

¹¹ san. fon. CPM; fon. san. D

¹² corp. ting. CPM; tangeremus toto corp. D; toto corpore tangeremus D²

¹³ et CPBDH; ex M

¹⁴ iuxta CPBDH; secundum M

¹⁵ -deret CPM; -disset D

¹⁶ Cr. s. eccl. CPM; S. eccl. cr. D

¹⁷ et CPM; *om. D*

¹⁸ quia PVBDM; qui CR

¹⁹ nos CPD; vos M

²⁰ et RPDM; *om. C*

²¹ sed intelligite - crederetis CPDM; *om. B*

²² etiam CPM; et D

²³ vel signatur *add. D, om. CPM*

²⁴ tertio mersi estis CPM; ittercio mersistis D

²⁵ sancte *add. D, om. CPM*

²⁶ qui CPM; quia D

²⁷ Illa CPBD; Ita M

Christo consepulti estis in baptismo, et cum Christo resurrexistis in fide, ut²⁸ peccatis abluti in sanctitate virtutum, Christum vivatis imitando²⁹.

IP 1.55 to carnis que futura est (De cons. dist. 4, c. Prima igitur.), IP 1.57 from Postquam (De consecr., dist. 4, c. Postquam.)

²⁸ a *add. D, om. CPM*

²⁹ *viv. im. CPB; im. viv. DM*

195

Homilia IV

Hucusque de misteriis locuti sumus que vel in ipso baptismo¹ per sacramentum vel² in ipso baptismo celebrantur. Nunc vero de his acturi sumus que iam de baptizatis sancta institutione complentur. Impleto enim baptismo, caput vestrum chrismate, id est oleo sanctificationis infundimus, per quod ostenditur baptizatis regalem et sacerdotalem conferri a domino dignitatem. Nam in Veteri Testamento hi qui eligebantur in sacerdotio, vel in regno, sancto ungebantur oleo; et unctione capitis alii regnandi in populum Dei, alii sacrificia offerendi Deo, accipiebant a domino potestatem. Item. Completis autem omnibus sacramentis, etiam mandatum vobis et exemplo et sermone tradimus. Lavimus enim singulorum pedes, ad imitationem vos nostram, immo ipsius Domini et Salvatoris nostri provocantes, ut quemadmodum nos vestros pedes lavimus, ita etiam vos pedes fratrum et hospitem lavare debeatis.

¹ *vel in - bapt. CPBD; om. M*

² *vel CPBD; om. M*

196

Anastasius Epitecto episcopo

Gabriel mittitur ad Mariam, non transitorie virginem, sed ad virginem desponsatam viro; ut sponso ostenderet Mariam vere hominem fuisse, et partus meminit scriptura, et dicit, Involvit puerum, et beata sunt ubera que suxit, et oblatum est sacrificium, quoniam aperuit qui natus est vulvam. Hec autem omnia parturientis virginis erant indicia.

197

Ut preter Pascha et Pentecosten, nisi morte periclitantibus baptismus¹ non fiat. Ex epistola Leonis², cap. 11

Unde quia manifestissime patet baptizandis in ecclesia electis, hec duo tempora, id est Pascha et Pentecosten esse legitima, dilectionem vestram monemus ut nullos alios dies huic observationi misceatis, quia etsi sunt alia queque festa quibus in honore Dei multa reverentia debeatur, principalis tamen et maximi sacramenti custodienda nobis est mistica et rationabilis exemplatio, non interdicta licentia, qua in baptismo tribuendo, quolibet tempore periclitantibus subvenitur; ita enim ab his duabus festivitatibus connexis

¹ *-mus CPBD; -ma M*

² *Ex ep. Leonis CPB; Leo papa H; Ex ep. Leonis pape DM; Leo primus add. M²*

sibimet atque cognatis incolumium, et pacis securitate degentium libera vota differimus, ut in mortis periculo, in obsidionis discrimine, aut persecutionis angustia, in timore naufragii, nullo tempore hoc vere salutis singulare presidium cuiquam denegemus.

BD 4.2]

197A (FH)

Augustinus in¹ libro de baptismo parvulorum²

³*Ecclesia paradiso comparata indicat nobis posse quidem - nisi intra ecclesiam reperitur.*

Aug. De baptismo contra Donatistas iv. c. 1, CSEL li.223] De cons. D 4 c 45

¹ *om. F*

² *cap. lxxxiii add. F*

³ *In F the text of the additional caps is written over an erasure in a slightly smaller script*

Item in eodem¹

Manus impositio non sicut baptismus repeti non potest. Quid enim est aliud nisi oratio super hominem?

Aug. De baptismo iii. c. 16, CSEL li.213, AL 9.26] C 1 q 1 c 74

¹ *cap. lxxxiii add. F*

198

Quo tempore baptisma¹ celebrandum sit, ut qui baptizantur non infideles sed fideles inveniantur². Ex decretis Victoris pape, fratribus per Alexandriam constitutis

In Paschali vero tempore et Pentecosten³ baptisma celebrandum est catholicum, sed tamen⁴ si necesse fuerit aut mortis periculum ingruerit, gentiles ad fidem venientes quocumque loco vel momento, ubicumque evenerit, sive in flumine, sive in mari, sive in fontibus, tantum Christiane confessionis credulitate clarificata baptizentur. Ipsum quoque quod in baptismo polliciti sunt, summopere attendendum est ne infideles, sed fideles inveniantur. Ipsi vero qui infidelitatis nota asperguntur infames efficiuntur, atque inter fideles minime reputantur.

(Victor papa epist. 1 ad Theophilum).BD 4.3] (De cons., dist. 3, c. Celebritatem.)

¹ *-ma CPBDFr; -mum M*

² *ut qui bapt. - inv. CPBD (BD); om. M*

³ *-ten CPBDM; -tes M^e*

⁴ *tamen CPB; om. DM*

199

De duobus temporibus baptismatis. Ex decretis Gelasii pape cap.¹ 10

Baptizandi sibi quispiam passim quocumque tempore nullam credat inesse fiduciam, preter paschalis festi et Pentecostes² venerabile sacramentum, excepto duntaxat

¹ *cap. CPBDH; om. M*

² *corr. fr. -en M^e*

gravissimi languoris incurso, in quo verendum³ ne morbi crescente periculo sine remedio salutari fortassis egrotans exitio preventus abscedat⁴.

(*epistola Gelas. pap. ad episcopos Lucanie et Brutios, etc.*) BD 4.4] (*De cons., dist. 4, c. Baptizandi.*)

³ rever- H

⁴ abscedat CRP² VBH; excedat PDM

200

Item. Quo tempore baptismus¹ fieri debeat². Ex decretis Siricii pape, cap. 2

Sequitur de diversis baptizandorum prout unicuique³ libitum fuerit improbabilis et emendanda confusio, que a nostris consacerdotibus quod commoti dicimus, non ratione auctoritatis ullius, sed sola temeritate presumitur, ut passim ac libere natalitiis Christi seu apparitionis, nec non apostolorum seu martirum festivitibus innumere⁴, ut asseris, plebes baptismi misterium consequantur, cum hoc privilegium sibi apud nos et apud omnes ecclesias, Dominicum specialiter Pentecosten cum suo Pascha⁵ defendat.

(*Siricius papa epist. ad Himerium Terraconeum episcopum*).BD 4.5] (*De cons., dist. 4, c. Non ratione auctoritatis.*)

¹ -mus CPB; -mum D

² Item. Quo - deb. PVBDH; Item - deb. fieri C; De eodem M

³ unicuique CPBD; cuique HM

⁴ *corr. fr.* in munere R

⁵ Pent. - Pascha CP²; cum penitentia suo Pascha R; cum Pentecost' suo Pascha V BD; competenter suo Pascha BD; ? P; cum Pentecosten Pascha sibi F; Pascha cum sua Pentecosten (-ste Fr) M

201

De eadem re¹. Ex concilio² apud Compendium, cap. 3³

Ut extra statuta tempora canonum, id est⁴ in Pascha et Pentecoste⁵, baptisma non celebretur; quia sancti canones hoc modis omnibus, nisi aliquod periculum institerit fieri prohibent, in tantum ut etiam eos qui alio tempore baptizant, a gradibus ecclesiasticis abstineant, nec ad clerum admittantur.

BD 4.6]

¹ eadem re CPBD; eodem M

² Ex conc. CPM; *om.* D

³ 3 CPBDH; 4 M

⁴ id est CRHM BD; vel PVBD

⁵ *corr. fr.* -en M^e

202

De eadem re¹. Ex concilio Garmatensi², cap 10

Sacrosancti baptismi sacramentum non nisi in paschali festivitate et Pentecoste³ unusquisque fidelium noverit esse prebendum, excepto quod his qui, mortis periculo urgente, ne in eternum pereant talibus oportet remediis subvenire.

¹ De ead. re CPBD; Item de eodem M

² Garmat- PV; Warman- CR; B *obsc.*; Wormatiensi DM

BD 4.7]

³ *corr. fr. -en M^e*

203

Ut viginti dies ante baptismum ad purgationem exorcismi catechumeni veniant. Ex concilio Bracarenensi, cap. 3¹

Hoc omnimodis² precipimus, et antiqui canones iubent, ut ante baptismum 20 dies ad purgationem exorcismi catechumeni veniant, et in illis 20 diebus iuxta canonicum preceptum et erudiantur et consecrentur.

BD 4.8] *cf IP 1.39 (De cons., dist. 4, c. Ante dies 20.)*

¹ 3 CPBDH; 4 M

² omnim. CBPD; omnibus modis M

204

Quod omnes ad baptismum venientes quinta feria maioris hebdomade, fidem episcopo vel presbitero reddere debeant. Ex concilio Laodicensi, cap. 46

Quod oporteat eos qui ad baptismum veniunt, fidem¹ discere, et quinta feria septimane maioris, episcopo aut² presbiteris reddere.

BD 4.9]

¹ *supers. C*

² aut CBPDH; vel M

205

Ut¹ omnes baptizandi prius sint exorcizandi. Ex decretis Celestini pape Galliarum episcopis missis, cap. 12

Illud etiam quod circa baptizandos in universo mundo sancta ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplamur intuitu, cum sive parvuli, sive iuvenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vite adeant, quam exorcismis et exsufflationibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur, ut tunc vere appareat quomodo princeps huius mundi mittatur foras.

BD 4.10]

¹ Ut CPM; Quod D

206

Ut baptizandi nomine dato a carne et vino abstineant. Ex concilio Carthaginiensi¹, cap. 75

Baptizandi nomen suum dent sub abstinentia² vini et carni, ac manus impositione crebro examinent baptismum.

¹ IV *add. M*

² abst- RPBDM; ast- C

BD 4.11] (*De cons., dist. 4, c. Baptizandi.*)

207

*Quod neophiti a lautioribus cibis¹ aliquod tempus² et a coniugibus se abstinere³ debeant.
Ex⁴ eodem concilio, cap. 76⁵*

Neophiti aliquandiu⁶ a lautioribus epulis et spectaculis coniugalibus⁷ abstineant.
BD 4.12] (*De cons., dist. 5, c. Neophyti.*)

¹ ad *add.* M; *om.* CBPD

² tempus CP²VDM; corpus PB

³ se abst. CBP; abst. D; abst. se M

⁴ Ex PVBD; *om.* CRM

⁵ 76 CPM; 7 D

⁶ *after* epulis D

⁷ coniug. CBPD; et coniugibus M

208

Ut omnis presbiter vas baptismale habeat. Ex concilio Meldensi, cap. 7¹

Omnis presbiter qui fontem² lapideum habere nequiverit, vas conveniens ad hoc solummodo baptizandi officium habeat, quod extra ecclesiam non deportetur Similiter ad corporale lavandum, et ad pallas altaris propria habeantur vasa, in quibus nihil aliud fiat.
BD 4.13] *Ctp 3.1.13 (De cons., dist. 4, c. Omnis presbyter.)*

¹ 7 CBPDM; 6 HL

² fontem CPM; vas (id est fontem *ss*) D

209

Ut nullus presbiter nisi in civitatibus baptizare debeat¹, excepta causa infirmitatis. Ex concilio eodem², cap. 48

Nemo presbiterorum baptizare presumat, nisi in civitatibus atque temporibus constitutis, nisi causa egritudinis, aut certe necessitatis et in illis locis que auctoritatem et privilegia debita retineant.

BD 4.14]

¹ debeat CPM; audeat D

² conc. eod. CDM; eod. conc. PVB

210

Qualiter ei¹ qui fidelis existere² voluerit, baptismum sit tribuendum³. Ex decretis Clementis pape, cunctis fidelibus missis⁴

Si quis ergo fidelis existere voluerit et desiderat baptizari, ut exutus prioribus malis, de reliquo pro bonis actibus heres bonorum celestium fiat, accedat ad sacerdotem suum, et ipsi det nomen suum, atque ab eo audiat misteria regni celorum. Ieiuniis frequentibus operam impendat, ac semetipsum in omnibus probet, ut tres menses iam consummando, in die festo possit baptizari. Baptizetur unusquisque in aquis perennibus nomine trine beatitudinis invocato super se, perunctus primo oleo per orationem sanctificato, ut ita demum per hec consecratus possit percipere⁵ locum cum sanctis. (epistola 3.) BD 4.15]

¹ *supersc.* C

² existere CPM; esse D

³ sit trib- CVBHM; sit retrib- P; trib- sit D

⁴ cunctis fid. missis CPM; *om.* D

⁵ poss. perc. CBPD; perc. poss. HM

211

De martiribus qui sine baptismo martirium susceperunt¹. Ex dictis Augustini episcopi²

Catechumenum quamvis in bonis operibus defunctum, vitam habere non credimus, excepto duntaxat, nisi martirii sacramentum compleat. Baptizatus confitetur fidem suam³ coram sacerdote, et interrogatus respondet⁴. Hoc idem martir coram persecutore⁵ facit, qui et confitetur fidem, et interrogatus respondet. Ille post confessionem aspergitur aqua; hic vero aspergitur sanguine, vel tinguatur⁶ igne. Ille manus impositione pontificis accipit Spiritum sanctum; hic habitaculum efficitur⁷ Spiritus sancti, dum non est ipse qui loquitur, sed Spiritus sanctus qui in illo loquitur. Ille communicat eucharistie in commemoratione mortis Domini; hic ipsi Christo commoritur. Ille confitetur se mundi actibus renuntiare; hic ipse⁸ renuntiat et vite. Illi omnia peccata remittuntur; isti⁹ extinguuntur.

(Aug. De ecclesiast. dog., cap. 74.)BD 4.16] Ctp 3.1.14; IP 1.107-8 (De const., dist. 4, c. Catechumenum.)

¹ -unt CPM; -int D

² Ex - ep. CPBDM BD; Gennadius de ecclesiasticis dogmatibus cp. xlii FH

³ conf. fid. suam CPM; fid. suam conf. D

⁴ -det CPM; -deat D

⁵ suo *add.* CRHM, *om.* PVBD BD

⁶ -uitur CPBDH; -itur M

⁷ hab. eff. CPM; eff. hab. D

⁸ ipse CPBHM; ipsi P²VD

⁹ isti CPM; illi D

212

Quod catechumenis sacramentum¹ in Pascha dari non liceat². Ex concilio Carthaginensi, cap. 5

Item placuit ut per solemnissimos paschales dies sacramentum catechumenis non detur, nisi solitum sal, quia fideles per illos dies sacramentum non mutant, nec catechumenis oportet mutare³.

BD 4.17]

¹ cat. sac. CPM; sac. cat. D

² dari non lic. CPBD; non lic. dari HM

³ -are CPBDH; -ari M

213

De catechumenis a baptisterio removendis. Ex concilio Arausico¹, cap. 17²

Ad baptisterium catechumeni nunquam admittendi sunt, nisi prius baptizentur.

BD 4.18]

¹ Arausico CPH; Aurasico B; Arausiaco D; Arausico I M

² 17 RPBDH BD; 18 C; 13 M

214

De catechumenis segregandis et informandis. Ex eodem concilio, cap. 18¹

Ad fidelium benedictionem² catechumeni etiam inter domesticos ordines, in quantum caveri potest, segregandi sunt, informandique sunt, ut se signandos vel benedicendos semotim offerant.

BD 4.19]

¹ 18 CPBD; 14 M

² Ad fid. benedictionem CPB; Ab fid. benedictionem D; A fid. benedictione M

215

De catechumenis peccantibus. Ex concilio Neocesariensi, cap. 5

Catechumenus, si ingrediatur ad ecclesiam, in ordine eorum qui verbo instruuntur, assistat. Hic deprehensus peccans, siquidem genu flectit, audiat, ut non delinquat ulterius. Si vero et audiens peccaverit, expellatur.

BD 4.20]

216

De his qui nuper sunt baptizati, quod promoveri non debeant. Ex concilio Laodicensi cap. 3

De his qui nuper sunt illuminati baptizate, quod eos in sacerdotali non conveniat ordine promoveri.

BD 4.21]

217

De presbiteris, si in Trinitate iuxta preceptum Domini¹ non baptizaverint². Ex canone apostolorum

Si quis episcopus aut presbiter iuxta preceptum Domini non baptizaverit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, sed in tribus sine initio principiis, aut in tribus filiis, aut in tribus paracletis, abiciatur.

(*can. 49.*) *BD 4.22]*

¹ iuxta prec. Dom. CPM; *om.* D

² -rint CPBDM; -rit *Fr*

218

Quod in baptismo et in confirmatione, si necesse fuerit¹, unus patrinus possit esse². Ex decretis Higini³ pape, cap. 10

In catechumino⁴ et baptismo, et in confirmatione⁵ unus patrinus potest fieri, si necessitas cogit, non est tamen consuetudo Romana; sed per singulos singuli suscipiunt.

(*De cons., dist. 4, c. In catechismo.*) *BD 4.24] IP 1.77*

¹ si nec. fuer. CPDM; *om.* B

² pos. esse CPBM; esse pos. D

³ Higini CPBDM; Ignatii FH

⁴ catechumino CPBD; catechismo M

⁵ confirmatione CP²VBM; consummatione PD

219

Ut unus patrinus vel patrina ad suscipiendum infantem accedat. Ex decretis Leonis pape apud¹ sanctum Medardum

Ut non plures ad suscipiendum de baptismo infantem accedant quam unus, sive vir, sive mulier. In confirmationibus quoque id ipsum fiat.

BD 4.25] IP 1.78 (De cons., dist. 4, c. Non plures.)

¹ apud CP²VHMD; ad PBL

220

Ut ille qui non est confirmatus, ad baptismum nullum recipiat¹. Ex concilio Magontiensi, cap. 2

In baptismo vel in chrismate non potest alium suscipere in filiolum, ipse qui non est² baptizatus vel confirmatus.

BD 4.26] IP 1.79 (De cons., dist. 4, c. In baptismo.)

¹ *corr. fr.* -atur M^e

² ipse qui non est CPBDH; qui non est ipse M

221

Ut nullus¹ fiat patrinus, nisi recte credat. Ex concilio Parisiensi, cap. 2²

Ut nemo a sacro fonte aliquem³ suscipiat, nisi orationem Dominicam, et Simbolum iuxta linguam suam, et intellectum teneat, et coram presbitero decantet, et ut intelligant omnes pactum, quod cum Deo⁴ pepigerunt.

BD 4.27]

¹ nullus CPM; nemo D

² cap. 2 CPBDLH; *om.* M

³ a sac. fon. aliq. CPM; aliq. a sac. fon. D

⁴ Deo CPBLFM; Domino D; eo H

222

Ut presbiteri a patrinis¹ requirant si Simbolum sapiant². Ex concilio Warmatiensi³, cap. 1

⁴Caveant⁵ presbiteri ut neque viri neque femine de sacro fonte filiolos vel filiolas suscipiant, nisi memoriter Simbolum et orationem Dominicam tenuerint.

BD 4.28 (mod.)]

¹ *corr. fr.* -enis C, *to* -enis *fr.* -inis P

² sapiant CPM; sciant D

³ Warm- CHDL; Wart- R; Guarm- PVB; Worm- M

⁴ Ut *add.* H, *om.* CRPBDM

⁵ Paveant V

223

De Simbolo octo dies ante Pascha¹ publice in omnibus ecclesiis recitando. Ex concilio Agathensi, cap. 12²

Simbolum etiam placuit ab omnibus ecclesiis una die, id est, octavo die ante Dominicam resurrectionis publice in ecclesia competentibus tradi³.

(cap. 13). BD 4.29] (De cons., dist. 4, c. Symbolum.)

¹ octo dies ante P. CPM; ante P. septem dies D

² 12 CPM; 1 D

³ [al. predicari] *add.* Fr

224

De gentilibus infirmis, si baptismum desiderant¹. Item ex eodem², cap. 3

Gentiles si in Trinitate desideraverint sibi manum imponi, si fuerint ex aliqua parte honeste vite, placuit eis manum imponi, et fieri Christianos.

BD 4.30]

¹ -erant CPM; -eraverint D

² It. ex eod. CPM; *om.* D

225

De gravida baptizanda. Ex concilio Neocesariensi, cap. 6

Gravidam baptizari oportet quando voluerit. Nihil enim parte¹ nascenti communicat, propterea quod uniuscuiusque propositum in confessione declaratur².
BD 4.31] (*De cons., dist. 4, c. Si qua mulier.*)

¹ parte CPBD; in hoc que parit M BD

² -atur CPD; -etur M

226

De parvulis infirmis baptizandis. Ex concilio Gerundensi, cap. 5

De parvulis vero qui nuper materno utero editi sunt, placuit constitui, ut si infirmi (ut assolent) fuerint, et lac maternum non appetunt, etiam eadem die qua nati sunt, si allati fuerint, baptizentur.

BD 4.32]

227

De illis qui in egritudine baptizantur. Ex concilio Neocesariensi, cap. 12

Si quis ergo in egritudine fuerit baptizatus, presbiter ordinari non debet. Non enim fides illius est voluntaria, sed ex necessitate descendit, nisi forte postea ipsius studium et fides probari videatur, aut hominum parvitas¹ cogat.

BD 4.33]

¹ parv- CPBDH; pauc- M

228

De illis qui parvulos recentes negant esse baptizandos. Ex concilio Africano, cap. 66¹

Item placuit, ut quicumque parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, aut dicit in remissionem peccatorum eos non baptizari, sed et nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lavacro regenerationis expietur, unde fit consequens, ut in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum, non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit. Quoniam aliter intelligendum non est, quod ait Apostolus, Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit in quo omnes peccaverunt, nisi quemadmodum ecclesia catholica ubique diffusa semper intellexit. Propter hanc enim regulam fidei etiam parvuli, qui nihil peccatorum in seipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, ut in eis regeneratione mundetur quod generatione traxerunt.

BD 4.34] (*De cons., dist. 4, c. Placuit.*)

¹ 66 CPBDH; 77 M

229

De infirmis baptizatis. Ex concilio Laodicensi, cap. 67¹

Quod oporteat eos qui in egritudine percipiunt baptisma, postquam convaluerint fidem discere et scire, cuius muneris participes facti sunt.

(Cap. 47.) BD 4.35]

¹ 67 CPBD; 72 M

230

De illis egrotantibus qui baptismum desiderant, et post obmutescunt. Ex concilio Africano, cap. 12

Ut egrotantes si pro se respondere non possunt, cum voluntati eorum testimonium respondeat, qui si ex periculo proprio esse dixerint, baptizentur, et ut scenicis et histrionibus ceterisque huiusmodi personis reconciliatio non negetur.

BD 4.36]

231

De mortuis non baptizandis. Ex concilio Carthaginiensi¹, cap. 6

Cavendum est etiam ne mortuos baptizari² posse, fratrum infirmitas³ credat, quibus nec eucharistiam dare⁴ animadvertat.

BD 4.37]

¹ tertio add. M

² baptizari CVBHM; baptizati P; suscitari baptizari D

³ fr. inf. CPM; inf. fr. D

⁴ dare CPBDH; dari M

232

De subito obmutescente, si testes habuerit, baptizando¹. Ex concilio Arausico², cap. 11

Subito obmutescens prout statutum est, baptizari et penitentiam accipere potest, si voluntatis preterite testimonium aliorum verbis habet, aut presentes³ in suo nutu.

BD 4.38] (27, q. 6, c. Qui recedunt.)

¹ -ando CPM; -etur D

² Arausico PVHLM; Aurasico CRB; Aursiaco D

³ -tes CPBD; -tis HM

233

De his qui apud hereticos baptizantur in nomine sancte Trinitatis. Ex concilio Rothomagensi, cap. 5

Baptisma unum est in ecclesia catholica, cuius nos membra effecti sumus, ubi una fides est, ubi in nomine Patris et Filii, et Spiritus sancti datur. Et ideo qui apud illos hereticos baptizati sunt, qui in sancte Trinitatis confessione baptizant, et veniunt ad nos, recipiantur quidem quasi baptizati, ne sancte Trinitatis invocatio et confessio annulletur;

sed doceantur integre, et instruantur sensu sancte Trinitatis et misterio, quod in sancta ecclesia tenetur. Et si consentiunt credere, vel acquiescunt confiteri purgate fidei integritatem, manus impositione firmentur. Si vero parvuli sunt hebetes, qui doctrinam non capiant, respondeant pro illis qui eos offerunt iuxta morem baptizandi, et ita interrogentur ut sciant quid respondere debeant, et sic manus impositionem accipiant.
BD 4.39]

234

De eadem re¹. Ex concilio Warmatiensi², cap. 5

Quicumque baptizatus fuerit ab hereticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nullo modo rebaptizari debet, sed per solam manus impositionem purgandus est.
BD 4.40]

¹ De ead. re CPBDHM; L *has rubric from prev. canon*

² Warm- CRHL; Guarm- PVB; Worm- DM

235

Ut baptismus in Trinitate susceptus non iteretur. Ex concilio¹ Carthaginensi², cap. 1

Ut baptismum³ in Trinitate susceptum non iteretur. Ergo, si vobis placet, consideremus primitus titulum de rebaptizatis, et sanctitatem vestram postulo, ut mentis vestre intuitum placide, producat in aquam, et interrogatum in Trinitate secundum Evangelii fidem, et apostolorum doctrinam, et confessum bonam conscientiam in Deum de resurrectione Iesu Christi, an liceat iterum interrogari in eadem fide, et in aquam iterum tingi. Universi episcopi dixerunt, Absit, absit, illicitam sancimus esse rebaptizationem, et satis esse alienam a sincera fide, et a catholica disciplina.
BD 4.41]

¹ cons- M

² primo *add.* M

³ -mum CPBDM; -ma *Fr*

236

De illis qui nesciunt qua fide baptizati sunt. Ex decretis Leonis pape, episcopis per Siciliam constitutis missis, cap. 29¹

Tu² autem de quibus scripsisti qui se baptizatos sciunt, sed cuius fidei fuerint qui eos baptizaverunt se nescire profitentur, quoniam quolibet modo formam baptismatis acceperunt, rebaptizandi non sunt, sed per³ manus impositionem virtutem Spiritus sancti accipientes, quam ab hereticis accipere non potuerunt, catholicis copulandi sunt.

(*Leo primus, Epist. 92 ad Rusticum, cap. 15.*) BD 4.42] IP 1.91 (*De cons., dist. 4, c. Hi de quibus.*)

¹ 29 CPM; 30 D

² Tu CPBDH; Hi M

³ *ss* P

237

De presbitero qui grammaticam ignorabat, et tamen in Trinitate baptizabat. Epistola Zacharie ad Bonifacium Magontiensem archiepiscopum

Virgilius et Sedulius, religiosi viri apud Awariorum¹ provinciam degentes, suis nobis² litteris usi sunt, per quas³ intimaverunt, quod tua reverenda fraternitas iniungeret Christianos rebaptizare. Quod audientes nimis sumus conturbati et in admirationem quamdam incideremus⁴ si haberetur ut dictum est. Retulerunt quippe quod fuerit in eadem provincia sacerdos, qui Latinam linguam ignorabat penitus et dum baptizaret nesciens Latino eloquio infringere linguam⁵, diceret, Baptizo te in nomine patria, et filia et Spiritus sancti⁶, ac pro⁷ hoc tua reverenda fraternitas consideravit rebaptizare. Sed⁸, sanctissime frater, si ille qui baptizavit non errorem introducens⁹ aut heresim; sed pro sola¹⁰ ignorantia Romane locutionis infringendo¹¹ linguam, ut supra fati sumus, baptizans dixisset, non possumus consentire ut denuo baptizentur (quia quod bene compertum habet fraternitas sancta¹²) quicumque baptizatus fuerit ab hereticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nullo modo rebaptizari debet, sed per solam manus impositionem¹³ purgari debet. Nam, sanctissime frater, si ita est ut nobis relatum est¹⁴; non amplius a te illis¹⁵ predicetur¹⁶ aliquid huiusmodi¹⁷, sed ut sancti patres docent et predicant, tua sanctitas¹⁸ studeat conservare¹⁹.

BD 4.43] cf above 149A, Ctp 3.1.23., IP 1.65 (De cons. dist. 4, c. Retulerunt.)

¹ Awariorum CRBH; Awaricorum PV; Bawariorum D; Baioariorum M BD

² nobis CPBDH; apud nos M

³ nobis *add.* D, *om.* CPM

⁴ -eremus CPBDH; -imus M

⁵ inf. ling. CPM; ling. inf. D

⁶ Spiritus sancti CPBDH BD; Spiritus sancta M; spiritu sancta Fr

⁷ pro CRPBD; per HM

⁸ Sed CPBDH; Scias M

⁹ err. int. CPBDH; int. err. M

¹⁰ *corr. fr.* sila P

¹¹ infring- CPM; infig- D

¹² sancta CPBH; tua DM

¹³ -nem RPBMDH; -ne C

¹⁴ rel. est CPM; est rel. D

¹⁵ illis C²PH; *om.* C; ill' VB; illud DM

¹⁶ nec *add.* M, *om.* CPBDH

¹⁷ al. hui. CPBM; hui. al. H; et al. hui. D

¹⁸ sanctitas CPBH; fraternitas DM

¹⁹ conserv. CPL; serv. DM

238

De illis qui aliquam habent dubitationem baptismatis ut¹ rebaptizentur. Ex decretis Leonis pape ad Rusticum Narbonensem episcopum missis², cap. 28

Si nulla extant indicia inter propinquos aut³ familiares, nulla inter clericos aut vicinos quibus hi de quibus queritur⁴ baptizati fuisse⁵ doceantur, agendum est ut

¹ ut CRP²VDHM; *om.* PB

² missis CPBDH; *om.* M

³ aut CPBDH; et M

renascantur ne manifeste pereant. In quibus quod non ostenditur gestum, ratio non sinit ut videatur⁶ iteratum. Qui autem possunt meminisse quod ad ecclesiam veniebant cum parentibus suis, possunt recordari an quod eorum parentibus⁷ dabatur acceperint. Sed si hoc etiam ab ipsa memoria alienum est, conferendum eis videtur quod collatum esse nescitur, quia non temeritas intervenit presumptionis, ubi est diligentia pietatis.
(*epist. 92, cap. 15*).BD 4.44] IP 1.94 (De cons., dist. 4, c. Si nulla.)

⁴ an *add.* D, *om.* CPM

⁵ *corr. fr.* fuissent M^e

⁶ ut vid. CPBDH; *om.* M

⁷ eor. par. CPBDH; par. eor. M

239

De infantibus si certos testes habere non possunt eos non¹ esse baptizatos². Ex concilio Africano, cap. 39

Item placuit de infantibus quotiens non inveniuntur certissimi testes, qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur, neque ipsi sunt per etatem de traditis sibi sacramentis idonei respondere, absque ullo scrupulo esse baptizandos, ne ista trepidatio eos faciat sacramentorum purgatione privari. Hinc enim legati vestrorum³, fratres nostros consuluerunt, qui tales multos a barbaris redimunt.

(*concil. Cartha. V, cap. 6*).BD 4.45] (De cons., dist. 4, c. Placuit.)

¹ eius non CP?; *om.* D

² De - bapt. CPBD(BD); Quid agendum sit de infantibus de quibus non inveniuntur certissimi testes utrum baptizati sint M

³ [Maurorum] *add.* M

240

De presbiteris per quorum negligentiam sine baptisate¹ aliquis mortuus fuerit². Ex decretis Sixti³ pape, cap. 5

Perpendant presbiteri, quanti discriminis sit animas innocentium per eorum negligentiam perire, ianuasque paradisi innocentibus claudi. Et ideo presbiteri summa diligentia caveant, ne animas pro quibus sanguis Christi effusus est, per suam incuriam a celesti beatitudine separent. Et si, quod absit! evenerit, gravi penitentiae luctui diebus vite sue se submittat per cuius evenerit neglectum.

BD 4.46]

¹ -mate CPBDH; -mo M

² fuerit RPBDM; fuerat C

³ Sixti PVDH; Sixsti C; Syxti R; Xisti BM

241

Ut nullus presbiter in propria provincia¹ cuiquam infirmo² baptismum denegare presumat. Ex decretis Martiani pape, cap. 3

Quicumque presbiter in propria provincia³, aut in alia, vel ubicumque inventus fuerit, commendatum sibi infirmum baptizare noluerit, vel in profectioe itineris de aliqua excusatione, et sic sine baptismo moritur, deponatur.

BD 4.47]

¹ vel alia *add.* H

² cuiq. inf. *after* presbyter M; vel alicubi *add.* M

³ prop. prov. CPBHL; prov. prop. DM

242

De illis qui denuo baptizati sunt¹. Ex decretis Leonis pape ad Nicetam episcopum Aquileiensem. cap. 47

His vero de quibus similiter dilectio tua nos credit consulendos, qui ad iterandum baptismum vel metu coacti vel errore traducti sunt, et nunc se contra catholice fidei sacramentum egisse cognoscunt, ea est custodienda moderatio, qua in societatem nostram, non nisi per penitentiae remedium et per impositionem episcopalis manus communionis recipiant unitatem. Temporis² autem penitudinis habita moderatione tuo custodienda iudicio prout conversorum animos inspexeris esse devotos, pariterque etiam habens senilis etatis intuitum³, et periculorum quorumcumque autem egritudinum dispicientur necessitates. In quibus si quis ita graviter urgeatur, ut dum adhuc penitet de salute ipsius desperetur, oportet ei per sacerdotalem sollicitudinem communi gratia subvenire.

BD 4.48]

¹ De - sunt CPBD BD; De his qui ad iterandum baptismum vel metu coacti vel errore traducti sunt M

² *corr. fr.* -ore M^e

³ habens - intuitum *corr. fr.* habentes aetatis similiter tuitum M^e

243

De hoc si parvulus egrotans ad quem¹ presbiterum baptismi gratia defertur². Ex decretis Eugenii pape, cap. 6

Si parvulus³ egrotans ad quemlibet presbiterum baptismi gratia de cuiuslibet parochia allatus fuerit, ei baptismi sacramentum nullo modo denegetur. Si quis hoc munus petenti concedere detrectaverit, noverit se ille qui eum non baptizaverit, pro eius anima rationem redditurum, et apud sinodum acerrime corrigendum.

BD 4.49]

¹ quem CRPH; quemlibet R²BDL

² De - def. CPBDLH(BD); Non esse negandum baptismum parvo egroto, etiam de alterius parochia allato M

³ parvulus CRHDL BD; parvus PVBM

244

De illis¹ qui bis vel ter baptizati sunt². Ex concilio Terraconensi³, cap. 6

Dictum est nobis quod quidam de plebe bis vel ter aut eo amplius⁴ episcopis ignorantibus tamen ab eisdem episcopis⁵ confirmantur⁶. Unde nobis visum est eamdem confirmationem, sicut nec baptismum iterare⁷ minime debere; quia⁸ bis vel amplius baptizatos aut confirmatos non seculo, sed soli Deo⁹ sub habitu regulari vel clericali religiosissime famulari decretum est.

BD 4.50] Ctp 3.1.15; IP 1.121 (De cons., dist. 5, c. Dictum est.)

¹ illis CPM; his D

² De - sunt CPBDH(BD); Non esse iterandam confirmationem. M

³ Terrac- CPBDH; Tarac- M

⁴ ab *add.* M, *om.* CPBDH

⁵ ign. - eisdem episc. CPB BD; ign. - eisdem D; *om.* M

⁶ -entur CPDH; ? B; -antur M

⁷ -are CRPVBD; -ari P²M

⁸ *in mg.* C

⁹ soli Deo CPB; Deo soli D; solo Deo M

245

De illis¹ qui bis ignoranter baptizati sunt². Ex penitent. Theodori, cap. 14³

Qui bis ignoranter baptizati sunt non indigent pro eo penitere, nisi quod secundum canones ordinari non possunt, nisi magna aliqua necessitas⁴ cogat. Qui autem non ignari iterum⁵ baptizati sunt, quasi iterum Christum⁶ crucifixerunt, per septem annos⁷ peniteant quarta feria et sexta feria⁸, et tres quadragesimas peniteant. Si pro vitio aliquo fuerit⁹, similiter. Si pro munditia putaverint, tribus annis¹⁰ similiter peniteant¹¹.

BD 4.51] Ctp 3.1.16; IP 1.122 (De cons., dist. 4, c. Qui bis.)

¹ illis CPHM; his D

² De - sunt CPBH(BD); Quod ignoranter rebaptizati absque magna necessitate ordinari non possunt M

³ 14 CPHM; 13 D

⁴ al. nec. CPHM; nec. al. D

⁵ iterum CPBH; *om.* M

⁶ Chr. CPHM; *om.* D

⁷ sept. ann. CPBDH; ann. sept. M

⁸ sexta feria CRVDH; tertia feria PB; sexta M

⁹ [fecerint] *add.* Fr, *om.* CPBDM

¹⁰ tribus annis CPHM; tres annos D

¹¹ -iteant HM; -iteat CD; -it' PVB

246

*De parvulorum animabus qui sine baptismo moriuntur. Ex epistola Gregorii pape scripta
Secundino servo Dei incluso¹*

In extremo vero epistole requisisti quid eis respondendum sit qui dilectionem tuam de parvulorum animabus requirunt, qui sine gratia baptismatis moriuntur, dicentes

¹ scripta.- incl. CPBDH(BD); ad Secundinum servum Dei inclusum

si corpus originali culpa tenetur, unde anima que a Deo datur² rea erit, que adhuc in actuali delicto non consentit corpori. Sed de hac re dulcissima fraternitas sciat, quia de origine anime inter sanctos patres requisitio non parva versata est. Sed utrum ab Adam descenderit, an recte singulis detur incertum, remansit, eamque in hac vita insolubilem fassi sunt esse questionem. Gravis est enim questio nec valet ab homine comprehendi, quia si de eadem substantia anima cum carne nascitur, cur etiam non cum carne moritur? Si vero cum carne que ab Adam prolata est obligata peccato, peccatis tenetur.

*Ex eodem*³

Sed, cum hoc sit, incertum non⁴ est, quia nisi sacra baptismatis gratia fuerit, renatus homo, omnis anima originalis peccati est vinculis obstricta. Hinc enim scriptum est, Non est mundus in conspectu eius, nec unius diei infans super terram. Hinc David ait, In iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea. Hinc ipsa Veritas dicit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum celorum. Hinc Paulus apostolus ait, Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Cur ergo infans qui nihil peccavit in conspectu Dei omnipotentis, esse mundus non valet? Cur Psalmista ex legitimo coniugio prolatus in iniquitate conceptus est? Cur hec? nisi quia quis aqua baptismatis mundatus non fuerit, mundus non est. Cur in Adam omnis homo moritur, si originalis peccati vinculis non tenetur. Sed quia genus humanum in parente primo velut in radice patrum ariditatem erexit in ramis, et inde omnis homo cum peccatis nascitur, unde primus homo permanere voluit in peccato. De his autem subtilius ac latius loqui debueram, sed dum et curarum cumulus premit, et earum portitor ut laxaretur importunus extitit, unde multa debui, pauca locutus sum. (In registro, lib. VII, epist. 53.) BD 4.52]

² a Deo datur *corr. fr.* adeo M^e

³ Ex eod. CPBH; De eodem D; *om. with no break* M

⁴ non CVBDHM; *om.* P

247

De energumenis¹ baptizatis². Ex concilio Arausico³, cap. 13

Inerguminos baptizari⁴ de purgatione sua curantes, si se sollicitudini clericorum tradunt, monitisque obtemperans, omnimodis communicent, sacramenti ipsius virtute, vel muniendi ab incurso demonis, quo infestantur, vel purgandi quorum iam ostenditur vite⁵ purgatio⁶. (cap. 14). BD 4.53]

¹ energ- CBDM; nerg- P; inerg- P²V

² -atis CRBDH; -mis PV; -andis M

³ Arausico CPBH; Arausiaco D; Arausicano M

⁴ Inerguminos (*corr. fr.* -inis) bapt. CPBDH; Energumini baptizati F; Inergumini baptizati BD; Energumini iam baptizati M

⁵ vite CPBDH; vita M

⁶ -atio CPBDH(BD); -atior M

248

De inerguminis et catechuminis baptizandis¹. Ex eodem, cap. 14²

Inergumenis et³ catechumenis, in quantum vel necessitas exegerit vel opportunitas permiserit de baptisate consulendum.

(cap. 15). *BD 4.54]*

¹ De - bapt. CPBD(BD); De eodem M

² 14 CPB; 13 D; 22 M

³ Inerg. et CPBD; In inerg. M

249

De rebaptizatis¹. Ex concilio Ilerdensi, cap. 14²

Cur rebaptizatis fideles religiosi participant?

BD 4.55 var.]

¹ De rebapt- CPB(BD); De bapt- D; Quod rebaptizatis non sit communicandum M

² 14 PDM; 4 CR; Ex - 14 om. B

250

De presbitero qui recte baptizatum denuo baptizaverit, et non recte baptizatum ab hereticis non baptizaverit. Ex concilio¹ Lugdunensi, cap. 47

Episcopus autem vel presbiter si eum qui secundum veritatem habuerit baptisma, denuo baptizaverit, aut si pollutum ab impiis et non recte baptizatum non baptizaverit, deponatur, tanquam deridens crucem et mortem Domini, nec sacerdotes veros a falsis sacerdotibus vere discernens.

BD 4.56]

¹ conc- CPD; cons- M

251

De non ordinato si ordinem sibi usurpaverit¹. Ex decretis Hormisde pape, cap. 4.

Si quis baptizat, aut aliquid divinum exercuerit per temeritatem² non ordinatus, abiciatur³ ab ecclesia et nunquam ordinetur.

BD 4.58]

¹ De - usurp. CPBDH(BD corr. Fransen); Ut non ordinatus temere baptizare non presumat M

² ex. per tem. CPBDH; per tem. ex. M

³ abic- CPM; deponatur H; om. D

252

*Ut diaconi suam mensuram custodiant*¹. *Ex decretis Gelasii pape, cap. 7*²

Diaconos quoque propriam constituimus observare mensuram, nec ultra tenorem paternis canonibus deputatum, quidpiam attentare permittimus, nihilque eorum suo ministerio penitus applicare que primis ordinibus proprie decrevit antiquitas, absque episcopo et presbitero baptizare non audeant, nisi predictis fortassis officiis longius constitutis necessitas extrema compellat, quod et laicis Christianis facere plerumque conceditur.

BD 4.57] (Part. I, dist. 93, diaconos p. prima.)

¹ Ut - cust. CPBDH(BD); Quod diaconi officium presbyterorum non usurpent M

² 7 CPBDH; 6 M

253

*Ut presbiteri populum admoneant, ut suos infantulos ad confirmationem episcopo presentent. Ex concilio*¹ *Warmatiensi*², *cap. 2*

Annuntient presbiteri populis, ut quam citius potuerint suos infantulos ad confirmandum suo episcopo presentari faciant. Quod si neglexerint, et presbiter et populus canonicis disciplinis subiaceant.

BD 4.59]

¹ cons- M

² Warm- CPBD; Worm- M

254

*Ut omnes perfecte etatis ieiuni ad confirmationem*¹ *veniant. Ex concilio Aureliano*², *cap. 5*³

Ut ieiuni ad confirmationem veniant perfecte etatis, ut moneantur confessiones facere prius, ut mundi donum sancti Spiritus valeant accipere, et quia nunquam erit Christianus, nisi in confirmatōne episcopali fuerit chrismatus.

(cap. 3). BD 4.60] IP 1.119 (De cons., dist. 5, c. Ut ieiuni.)

¹ iei. ad conf. CPM; ad conf. iei. D

² Aureliano PBD; Aurianensi CR; ? V; Aureliensi M

³ 5 CRBD BD; 6 M; *om.* PV

255

*De duobus sacramentis, baptismo et impositione manus*¹. *Melchiades papa*² *Hispanorum episcopis hec scripsit*³, *cap. 6*

De his vero super quibus rogatis⁴ vos informari, id est, utrum maius est⁵ sacramentum manus impositionis episcoporum, aut baptismus, scitote utrumque magnum

¹ De - man. CPBDH; De sacramento baptismatis et confirmationis utrum maius sit M

² -des papa HM; -dis pape C; Melchiad' pp RVD; Mechiad' pp. B; P *obsc.*

³ hec scripsit CPBDF; *om.* HM

⁴ rogitatis CPBDH; rogatis M

esse sacramentum, et sicut unum⁶ maioribus est, id est summis pontificibus, quod a minoribus perfici non potest; ita et maiori veneratione venerandum et tenendum est⁷. Sed ita coniuncta sunt hec duo sacramenta, ut ab invicem nisi morte preveniente nullatenus possint⁸ segregari, et unum sine altero rite perfici non potest.

BD 4.61] IP 1.114 (De cons., dist. 4, c. De his.)

⁵ est CPBDH; sit M

⁶ a *add. Fr*

⁷ et ten. est CPM; est et ten. D

⁸ -int CPHM; -unt D

256

Ut omnes Christiani ad confirmationem festinent¹. Ex concilio Warmatiensi² cap. 6³
Ut⁴ ad predicationem et⁵ confirmationem episcopi, omnes devote conveniant,
eique fideliter ministrent et obediant.

BD 4.62]

¹ fest. CPBD(BD); veniant M

² Warm- CRVD; Guarm- PB; Worm- M

³ 6 CPBD; 3 M

⁴ Ut CPBD; *om.* M

⁵ ad *add.* BM, *om.* CRPD

257

Item de manus impositione. Eusebius papa fratribus per Campaniam et¹ Tusciam
constitutis scribit², cap. 22

Manus quoque³ impositionis sacramentum magna veneratione tenendum est quod ab aliis perfici non potest, nisi a summis sacerdotibus, nec tempore apostolorum ab aliis quam ab ipsis apostolis legitur aut scitur peractum esse, nec ab aliis quam qui eorum locum tenent, unquam perfici potest aut fieri debet. Nam, si aliter presumptum fuerit, irritum habeatur et vacuum, nec inter ecclesiastica unquam reputabitur sacramenta.

(epist. 3).BD 4.63] (De cons., dist. 5, c. Manus.)

¹ *corr. fr.* in M^e

² scribit CPBDH(BD); *om.* M

³ quoque CPBHM; vero D

258

Item de confirmatione. Ex concil. Magontiensi¹, cap. 5²

Precipimus ut ad accipiendum per manus impositionem pontificis, Spiritus sancti donum sollicite et devote omnes concurrant, et episcopo que necessaria sunt fideliter ministrent, eique in omnibus et per omnia obediant.

(cap. 3) BD 4.64]

¹ Mag- CRVM; Mog- P^DFr

² 5 CPB(BD); 3 DM

259

Quod omnes fideles, accepto baptisate, chrisma celeste percipere¹ debeant. Ex concilio Laodicensi, cap. 48²

Quod oporteat eos qui baptizantur post lavacrum chrisma celeste³ percipere, et regni Christi participes inveniri.

BD 4.65]

¹ perc- CPB; acc- DM

² 48 RPVBFr; 68 C; 49 DM

³ chr. cel. CPB; cel. chr. DM

260

Ut omnes renati fonte baptismatis, donum Spiritus sancti, per manus impositionem accipere debeant. Ex epistola Antheri¹ pape, cap.² 15

Omnes enim³ fideles per manus impositionem episcoporum, post baptismum accipere debent Spiritum sanctum, ut pleni Christiani inveniantur. De Spiritu accipimus, ut spirituales efficiamur, quia animalis homo non percipit que sunt Spiritus sancti Dei, quia cum Spiritus sanctus infunditur, cor fidele ad prudentiam et constantiam dilatatur. De Spiritu sancto accipimus, ut sapiamus, inter bonum et malum discernere, iusta diligere, iniusta respuere, ut invidie ac superbie repugnemus, ut luxurie ac diversis illecebris et fedis indignisque cupiditatibus resistamus. De Spiritu sancto accipimus, ut amore eterne glorie et ardore succensi, erigere a terrenis mentem ad superna et ad⁴ divina valeamus.

(Ex epistola 2 Urbani primi pape.) BD 4.66] (De cons., dist. 5, c. Omnes fideles.)

¹ -eri CPBDHFr; -eris M

² cap. RPBDM; om. C

³ enim RPDH BD; CB illeg.; om. M

⁴ ad CPBH; om. DM

261

Ut episcopi nonnisi ieiuni confirmationes¹ faciant, excepta causa infirmitatis². Ex concilio Meldensi, cap. 3

Ut episcopi nonnisi ieiuni per impositionem manuum Spiritum sanctum tradant, exceptis infirmis et morte periclitantibus. Sicut autem duobus temporibus Pascha videlicet et Pentecoste a ieiunis celebrari debet baptismus; ita etiam traditionem Spiritus sancti a ieiunis pontificibus convenit celebrari³.

BD 4.67] (De cons., dist. 5, c. Ut episcopi.)

¹ -nes CPBH; -nem DM

² exc. - inf. CPBH(BD); exc. periculo inf. D; om. M

³ -ari MP² BD; -are CPVBDH

262

Ut¹ episcopis in campo si necesse sit liceat confirmare², melius est autem³ in ecclesia aut in atrio⁴ ecclesie⁵. Ex concilio Remensi⁶, cap. 10

Episcopo liceat in campo, si necesse sit⁷, confirmare.

BD 4.68]

¹ Ut CPBDH; Quod M

² campo - conf. CPB; campo si nec. sit liceat conf. H; campis liceat si nec. fuerit D

³ autem CPBH; *om.* D

⁴ atrio CPB?H; atriis D

⁵ in campo - ecclesie CPB; liceat, si necesse sit, in campo confirmare M

⁶ *corr. fr.* Reminissi M^e

⁷ si nec. sit CPVHM *BD*; necesse sit B; si nec. fuerit D; sit si necesse *Fr*

263

Ut¹ a solis episcopis baptizati sint consignandi. Ex decretis Innocentii pape Decentio episcopo² missis, c. 3³

De consignandis vero infantibus manifestum est non ab alio quam ab episcopo fieri licere. Nam presbyteri, licet sint secundi sacerdotes, pontificatus tamen apicem non habent. Hoc autem solis pontificibus debetur ut vel consignent, vel Paracletum Spiritum sanctum tradant. Non solum consuetudo ecclesiastica monstrat, verum illa lectio Actuum apostolorum que asserit Petrum et Iohannem esse directos, quod iam baptizatis tradant Spiritum sanctum. Nam presbyteris seu extra episcopum, seu presente episcopo, cum baptizant, chrismate baptizatos ungere⁴ liceat; sed quod ab episcopo fuerit⁵ consecratum, non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur episcopis cum tradunt Paracletum.

BD 4.69] IP 1.116 from Nam presbyteris seu (De consec., dist. 4, c. Presbyteris.)

¹ Ut CPBDH; Quod M

² Dec. ep. CPBD(*BD*); *om.* M

³ 3 CPHM; 2 D

⁴ chr. bapt. ungere RPBDM; chr. bapt. unguere C; bapt. ungere chr. D

⁵ fuerit CPBDH; *om.* M

264

Ut presbyteri baptizandos¹ in frontibus chrismate signare non audeant². Ex registro Gregorii ad Ianuarium episcopum Caralitanum, cap. 200³

Presbyteri baptizatos⁴ infantes signare⁵ frontibus sancto chrismate non presumant⁶, sed presbyteri baptizatos tangant in pectore, ut episcopi postmodum confirment⁷ in fronte. (*lib. III, cap. 9) BD 4.70] IP 1.117 (De consec., dist. 4, c. Presbyteri.)*

¹ -andos CPVBL; -atos DFHM *BD*

² sign. non audeant CRDLFH *BD*; sign. non deb. PVB; non deb. sign. M

³ 200 CPBDLH; 90 M

⁴ Presbyteri baptizatos CVBDFHM; Presbyteri baptizandos P

⁵ in *add.* DM, *om.* CPBH

⁶ san. (sacro H) chr. non pres. CPBH; non pres. san. chr. DM

⁷ confirment CPHM; signent D

265

De presbiteris qui de baptisate¹ pretium requirunt². Ex epistola Gelasii pape, cap. 5

Baptizandis consignandisque fidelibus pretia nulla prefigant, nec alligationibus quibuslibet impositis exagitare cupiant renascentes, quomodo quod gratis accepimus gratis dare mandamur. Et ideo nihil a predictis prorsus exigere moliantur, quo vel paupertate agente deterriti, vel indignatione revocati redemptionis sue causas adire despiciant certum habentes quod qui prohibita deprehensi fuerint admisisse, vel commissa sponte non correxerint, periculum subituri proprii sunt honoris.

(cap. 7). *BD 4.71] (1 q. 1, c. Baptizandis.)*

¹ -mate CPHM; -mo D

² req. CPBHL(BD); querunt DM

266

De presbiteris qui¹ veteri chrismate baptizare presumunt. Ex concilio Lugdunensi, cap. 3

Si quis de² alio chrismate quam de illo novo quod proprii episcopi largitione vel confessione³ accipit⁴, baptizare, nisi⁵ preoccupante morte⁶, temptaverit, pro temeritatis ausu ipse in se sue dampnationis protulisse sententiam manifestatur.

BD 4.72] IP 1.100 (De cons., dist. 4, c. Si quis de alio.)

¹ de *add.* M; *om.* CPBDL

² de CPB?DH; ab M

³ conf- CPBHM; conc- P²V BD

⁴ accipit CPBH; accepit DM

⁵ nisi CPBDH; non M

⁶ pr. mor. CPHM; mor. pr. D

267

Ut¹ presbiter in sua plebe sine chrismate ire non debeat². Ex concilio Vasensi, cap. 5

Nullum presbiterorum in plebe sibi commissa sine chrismate unquam debere progredi, quia inter nos placuit semel in baptisate, quacumque necessitate faciente, qui non chrismatus fuerit, in confirmatione sacerdotis perficietur³.

BD 4.73]

¹ Ut CPBDL(BD); Quod M

² ire non deb. CPBD; non deb. ire M

³ -ietur CPBD; -iatur M

268

De presbitero qui se deprehenderit non esse¹ baptizatum. Ex concilio apud Compendium, cap. 5²

³Si quis presbiter ordinatus deprehenderit se non baptizatum esse, baptizetur et ordinetur iterum, et omnes quos prius baptizavit.

BD 4.74] IP 1.96

¹ ordinatum vel *add. D, om. CPM*

² Ex - 5 CPDM; *om. B*

³ [Ad marginem codicis regii vetustissima littera adscribitur, Hic dubitatur] *add. M²*

269

De presbiteris quomodo in Cena Domini de chrismate, de oleo sanctificato, de oleo infirmorum, facere debeant. Ex¹ concilio Meldensi², cap. 1

Ut³ presbiter in Cena Domini ampullas tres secum deferat, unam ad chrisma, alteram ad oleum ad catechumenos inungendos, tertiam ad infirmos iuxta sententiam apostolicam, ut quando quis infirmatur, inducat presbiteros ecclesie, etc.

BD 4.75]

¹ Ex CPBDFr; *om. M*

² conc. Meld. CPB; conc. Meld. III D; Meld. conc. M

³ Ut CPBDL (*BD*); *om. M*

270

De eadem re¹. Ex concilio apud Valentias, cap. 2

Presbiteri qui diocesananas ecclesias regunt non a quibuslibet episcopis, sed a suo, nec per iuniorem clericum, sed per seipsos, aut² per illum³ qui eiusdem ordinis sit, ante Pasche solempnitatem chrisma petant.

BD 4.76] IP 1.101 (De cons., dist. 4, c. Presbyteri.)

¹ ead. re CPBDH (*BD*); eodem M

² *corr. fr. apud P*

³ *corr. fr. illud P*

271

De eadem re¹. Ex² concilio Meldensi³, cap. 5

Ut⁴ nemo episcoporum vel quilibet ministrorum ecclesiasticus propter sacrum chrisma aliquid muneri accipiat denarium, vel quelibet⁵ munuscula, que per ministros episcoporum a presbiteris inordinabiliter exiguntur.

BD 4.77]

¹ De - re CPBD (*BD*); Quomodo sanctum chrisma dari debeat L; Item de eodem M

² Ex CPBDLFr; *om. M*

³ conc. Meld. CPD; Meld. conc. M

⁴ Ut CPBDL (*BD*); *om. M*

⁵ *corr. fr. quemlibet M^e*

272

Item de eadem re¹. Ex concilio² Vasensi, cap. 10³

Per singula territoria presbyteri vel ministri ab episcopis, non prout libitum fuerit a vicinioribus, sed a suis propriis per annos singulos petant chrisma, appropinquante solempnitate paschali, nec per quemquam alium quam per seipsos aut per vicarios eiusdem ordinis, quia inhonorum est inferioribus summa committi. Optimum est autem ut ipse accipiat qui in tradendo usus est

BD 4.78]

¹ ead. re CPBD(BD); eodem M

² Ex conc- CPBDFr; E cons- M

³ iii F

273

De presbiteris qui pro accipiendo chrismate ad civitates¹ venire solent. Ex concilio² Meldensi, cap. 6

De presbiteris qui accipiendi chrismatis gratia ad civitates in Cena Domini venire soliti sunt, sancitum est ut de his qui longe positi sunt de octo vel decem millibus, unus ab archidiacono³ eligatur, qui acceptum chrisma sibi et sociis diligenter perferat. Hi vero qui non longius a civitate quam quatuor aut quinque millibus habitant, more solito ad accipiendum chrisma per se veniant. Discendi vero gratia alio non quadragesimali tempore ad civitatem convocentur, propter plebes sibi commissas.

BD 4.79]

¹ -ates CPM; -atem D

² Ex conc- CPBDFr; E cons- M

³ corr. fr. -diano M^e

274

De chrismate quod semper sub sera esse debeat¹. Ex concilio² Turonensi, cap. 3

Preterea³ et illud omnimodis observandum est ut sacrum chrisma et oleum consecratum semper sub sera sit, ne illud unde Christo incorporamur, et unde omnes fideles sanctificantur, unde reges et sacerdotes inunguntur, aliquis infidelis aut immundus tangat, aut aliquis perfidus ad Dei iudicium subvertendum subripiat, quod experimento didicimus.

BD 4.80]

¹ corr. fr. -eant M^e

² Ex conc- CPBDFr; E cons- M

³ Preterea PVBDM BD; Propterea CRFH

275

De Iudeis quomodo ante baptismum examinari debeant¹. Ex² concilio Agathensi, cap. 35

Iudei quorum perfidia frequenter ad vomitum redit, si ad leges catholicas venire voluerint, octo³ menses inter catechumenos ecclesie limen intreat, et si pura fide venire noscuntur, tunc demum baptismatis gratiam mereantur. Quod si casu aliquod periculum infirmitatis intra scriptum tempus incurrerint, et desperati fuerint, baptizentur.

BD 4.81] IP 1.71 (De cons. dist. 4, c. Iudei).

¹ ante bapt. ex. deb. CPB; ex. ante bapt. deb. D; ex. deb. ante bapt. M

² Ex CPBDFr; E M

³ viii CPDH; vii M

276

De Iudeis, ut¹ nullus eis vim ad credendum debeat inferre². Ex concilio Toletano V, cap.

7

De Iudeis autem hec precepit sancta synodus nemini deinceps ad credendum vim inferre³. Cui enim vult Deus miseretur, et quem vult indurat. Non enim tales inviti⁴ salvandi sunt, sed volentes, ut integra sit forma iustitie. Sicut homo propria arbitrii voluntate serpenti⁵ obediens perit; sic, vocante se gratia Dei, proprie mentis conversione homo quisque credendo salvatur⁶. Ergo non vi, sed libera arbitrii facultate, ut convertantur⁷ salvandi sunt, non potius impellendi. Qui autem iampridem ad Christianitatem coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimi principis Sisemandi, quia iam constat eos sacramentis⁸ divinis⁹ associatos, et baptismi gratiam suscepisse, et chrismate unctos esse, et corporis Domini et sanguinis¹⁰ extitisse participes, oportet ut fidem etiam quam vi vel necessitate susceperunt tenere cogantur, ne¹¹ nomen Domini blasphemetur, fidesque quam susceperunt vilis ac¹² contemptibilis habeatur.

(conc. Tol. IV, c. 56) BD 4.82] IP 1.72 (Dist. 45, c. De Iudeis.)

¹ ut CPBDH BD; quod M

² vim ad cred. deb. inf. CBP; debeat vim inferre ad cred. D; inferat vim ad cred. FH; vim ad cred. inferri deb. M

³ ad. cred. vim inf. CPBFH; vim inf. ad cred. D; vim credendi inferri M

⁴ tales inv. CPBH; inv. tales DM

⁵ arb. vol. serp. CPBH; arb. libertate sep. vel voluntate D; vol. arb. serp. M

⁶ cred. salv. CPBD; salv. cred. M

⁷ qui add. M, om. CPBD

⁸ sacr. CPM; om. D

⁹ D fo. 19v ends. Text resumes in c 298 below.

¹⁰ Dom. et sang. CPB; et sang. Dom. M

¹¹ ne PVBHM BD; non C; nec R

¹² ac CPBH; et M

277

Ut Iudeorum filii baptizati ab eorum consortio separari debeant. Ex eodem¹ V, cap. 40

Iudeorum filios vel filias baptizatos, ne parentum ultra involvantur erroribus, ab eorum consortio separari decernimus, tradique aut monasteriis, aut Christianis viris, aut mulieribus Deum² timentibus, ut sub eorum³ conversatione cultum fidei discant, atque in melius constituti, tam in moribus quam in fide proficiant.

(*eod. conc. IV, c. 59*). *BD 4.83] IP 1.73 (28 q. 1, c. Iudeorum.)*

¹ consilio *add. M, concilio add Fr, om. CPB*

² Deum CPB; Dominum M

³ cura et *add. M, om. CRPB*

278

Ut nulla communio sit Hebreis ad fidem Christianam translatis, cum aliis nondum baptizatis. Ex eodem¹ V, cap. 62

Sepe malorum consortia etiam bonos corrumpunt, quanto magis eos qui ad vitia proni sunt? Nulla igitur ultra communio² sit Hebreis ad fidem Christianam translatis cum his qui adhuc in veteri ritu consistunt, ne forte eorum participatione subvertantur.

Quicumque igitur amodo ex his qui baptizati sunt, infidelium consortia non vitaverint³, et hi Christianis donentur, et illi publicis cedibus⁴ deputentur.

(*conc. Tolet. IV, cap 61*). *BD 4.84] IP 1.74 (28 q. 1, c. Sepe malorum.)*

¹ concilio *add. M, om. CPB*

² ult. comm. CPB; comm. ult. M

³ -erint CPB; -erit M

⁴ ced- CPM; sed- *Fr*

279

De Iudeis qui apostataverunt¹. Ex eodem concilio V, cap. 69

Plerique qui² ex Iudeis dudum ad Christianam fidem³ promoti sunt, nunc⁴ blasphemantes Christum, non solum Iudaicos ritus perpetrasse noscuntur, sed etiam et⁵ abominandas circumcisiones exercere. De quibus consultu⁶ piissimi ac religiosissimi domini nostri Sisemandi regis, hoc sanctum decrevit concilium, ut huiusmodi transgressores pontificali auctoritate correcti, ad cultum Christiani dogmatis revocentur, ut quos voluntas propria non emendat, animadversio sacerdotalis coerceat. Eos autem quos circumciderunt, si filii eorum sunt, a parentum consortio⁷ separentur; si servi, pro iniuria corporis sui, libertati tradantur.

(*conc. Tolet. IV, c. 58*). *BD 4.85] IP 1.75 (De consec., dist. 4., c. Plerique.)*

¹ -unt CPB; -int M

² *om. H, in F*

³ fidem CVBHM *BD; om. P*

⁴ nunc PVBHM *BD; non CR*

⁵ et CPB; *om. M*

⁶ -tu CPB; -tum M

⁷ par. cons. CPB; parentibus M

280

De Iudeorum servis. Ex eodem similiter¹, cap. 9

Item ut si Iudeorum servi necdum conversi, ad Christi gratiam convolaverint, libertati donentur.

BD 4.86J (Dist. 54, c. Etsi.)

¹ eodem sim. CPB; eodem M; eodem xiii *BD*

281

De Iudeorum mancipiis qui ad baptismum confugiunt¹. Ex concilio apud Avernas, cap. 30²

Licet³ prioribus canonibus iam fuerit definitum, ut de mancipiis paganis que apud Iudeos sunt, si ad ecclesiam confugerint, et baptismum petierint, etiam ad quoscumque Christianos confugerint, taxato et oblato a fidelibus iusto pretio ab eorum domino liberentur. Ideo statuimus hec ut tam iusta constitutio ab omnibus Catholicis conservetur

BD 4.87J

¹ -iunt CRM *BD*; -erint PVB

² 30 CPB; 80 M

³ Liqueat V

282

Item de mancipiis Iudeorum aut Christianis¹ ad fidem Christianam venire desiderantibus. Ex concilio Matiensi², cap. 16

Presenti concilio, Deo auctore, sancimus, ut nullum Christianum mancipium Iudeo deinceps serviat, sed datis pro quolibet bono mancipio duodecim solidis ipsum mancipium quicumque seu ad ingenuitatem, seu ad servitium licentiam habeat redimendi; et si Christianus fieri desiderat, et non permittitur, similiter faciat, quia nefas est quem Christus Dominus sanguinis sui effusione redemit, blasphemum Christiane religionis in vinculis tenere. Quod si acquiescere his que statuimus quicumque Iudeus noluerit, quandiu ad pecuniam statutam venire distulerit, liceat mancipium ipsum cum Christianis uibicumque voluerit habitare.

BD 4.88J (Dist. 54, c. Presenti.)

¹ aut *add.* M

² Matiensi CRFHM; Maticensi PVB; Masticensi F²; Matisconensi *Fr*

283

De illis qui ad fidem¹ de heresi venire desiderant. Ex concilio Arelatensi, cap. 9

Si ad ecclesiam aliquis de heresi venerit, interrogent eum de Simbolo, et si viderint eum in Patre et Filio et Spiritu sancto esse baptizatum, manus ei imponatur tantum ut accipiat Spiritum sanctum.

¹ Christianam *add.* M, *om.* CPBH

BD 4.89]

284

De Iudeis si mancipium circumciderint. Ex concilio apud Theodonis villam habito, cap. 4

Si quis Iudeorum Christianum¹ mancipium, vel cuiuslibet secte alterius emerit, et circumciderit, a Iudei ipsius potestate sublatus, in libertate permaneat.

BD 4.90]

¹ ss P

285

Quid sanctus Gregorius de Iudeis preceperit¹. Ex registro Gregorii ad Iohannem Terracinensem episcopum

Ioseph presentium lator, Iudeus, insinuavit nobis de loco quodam quo ad celebrandas festivitates suas Iudei in Terracinensi castro consistentes convenire consueverant, quod tua eos fraternitas expulisset, et in alium locum pro colendis similiter festivitibus suis, te quoque noscente et consentiente, migraverint, et nunc de eodem loco etiam expulisse denuo conqueruntur. Quod si ita est, volumus ut tua fraternitas ab huiusmodi se querela suspendat, et loco quem, sicut prediximus, cum tua conscientia quo congregentur adepti sunt eos, sicut mos fuit, liceat convenire. Hos enim qui a Christiana religione discordant, mansuetudine, benignitate, admonendo, suadendo, ad unitatem fidei necesse est congregare, ne quos dulcedo predicationis, et preventus futuri iudicis terror ad credendum invitare poterat, minis et terroribus repellantur. Oportet ergo ut ad audiendum de te Verbum Dei benigne conveniant, quam auctoritate que supramodum extenditur, expavescant.

(lib. I, ep. 34) BD 4.91]

¹ preceperit CPB; precipiat M

286

De illis baptizatis¹ qui pro periculo mortis a diaconibus baptizati fuerint. Ex concilio Turonensi, cap. 3

Si quis diaconus² regens plebem sine episcopo vel presbitero aliquos pro mortis occursu baptizaverit, episcopus eos per benedictionem et confirmationem perficere debebit, sub fide, qua quisque credendo poterit esse iustus.

BD 4.92]

¹ bapt. CPBH BD; om. M

² -onus RPBHM BD; -onibus C

287

De illis¹ qui presbiteros cogunt² denarios pro balsamo dare. Ex concilio Cabilonensi³, cap. 5

Quidam fratres dixerunt consuetudinis antike fuisse in eorum ecclesiis, ut pro balsamo emendo ad chrisma faciendum, sive pro luminaribus ecclesie concinnandis, binos vel quaternos denarios presbiteri darent. Unde omnes uno consensu statuimus, ut sicut pro dedicandis basilicis et dandis ordinibus nihil accipiendum est, ita etiam⁴ pro balsamo sive pro luminaribus emendis, nihil presbiteri chrisma accepturi dent. Episcopi itaque ecclesiasticis facultatibus balsamum emant, et luminaria singuli in ecclesiis suis. (*Conc. Cabilo. II, cap. 16*). *BD 4.93] IP 1.98 (1 q. 1, c. Statuimus)*

¹ illis CPB *BD*; his M

² pr. cog. CPB; cog. pr. M

³ *corr. fr.* Gab- P

⁴ *repeated and canc.* P

288

De chrismatis panno. Ex concilio apud Belvacum, cap. 8

Si quis voluerit chrismatis pannum iterum linire, et super alium baptizatum mittere, non est absurdum.

BD 4.94] IP 1.99 (De cons. dist. 4, c. Si quis.)

289

Quod cathecumeni cum baptizatis manducare non debeant. Ex concilio Magontiensi¹, cap. 5

Cathecumeni manducare non debent cum baptizatis, neque eis osculum dare, quanto magis gentilis²?

BD 4.95]

¹ -iensi CPB; -inensi M

² -is CPB; -es M

290

De scrutinio faciendo. Ex concilio Romano, cap. 15

De scrutinio faciendo decrevimus, ut in episcopiis¹ et ubi conventus est populi et cleri et possibilitas permittit ibi celebretur.

BD 4.96]

¹ in ep. CPBH; episcopus M

291

De ministerio baptismatis¹. Ex concilio Magontensi², cap. 9

Baptisterii et catechumenorum ventilata est ratio, ut sacerdotes plenius intelligant, qualiter cum dignis ordinibus efficiant Christianum.

BD 4.97]

¹ min. bapt. CPB *BD*; baptisterio M

² Mag. CPB; Mogontinensi M

292

Quod bigamus vocetur qui ante baptismum uxorem unam et post baptismum aliam habuit¹. Ex decreto Innocentii pape, cap. 52²

Deinde ponitur non dici oportere digamum³ eum, qui cathecumenus habuerit atque amiserit uxorem, si post baptismum aliam sortitus est, quia illud coniugium per baptismi sacramentum cum ceteris criminibus sit ablutum. Quod cum de una utique dicitur, certe si tres habuerit in veteri positus homine uxores, erit ea que post baptismum quarta est, sic interpretantibus, prima. Virginis eque nomen accipiet, que quarto ducta est loco. Quis, oro, istud non videat contra Apostoli esse preceptum, qui ait, unius uxoris virum oportere fieri sacerdotem? Sed obiicitur, quod in baptismo totum quicquid in veteri homine gestum est sit solutum. Dicite mihi (cum pace vestra loquar) crimina tantum in baptismo dimittuntur, an et illa que secundum Domini precepta ac Domini instituta complentur? Uxorem ducere crimen est, an non est crimen? Si crimen est, ergo auctor erit in culpa, qui ut crimina committerentur, in paradiso cum ipse eos iungeret, benedixit. Si vero non est crimen, quia quod Deus iunxit, nefas sit crimen appellari, et Salomon addidit; etenim a Deo preparatur viro uxor, quomodo creditur inter crimina esse dimissum, quod Deo auctore legitur consummatum? Quid de filiis talium percensetur? Numquid non erunt admittendi in hereditatis consortium, qui ex ea suscepti sunt, que ante baptismum fuit uxor? eruntque appellandi, vel naturales, vel spurii, quia non est legitimum matrimonium, nisi illud, ut vobis videtur, quod post baptismum assumitur? Ipse Dominus cum interrogaretur a Iudeis, si liceret dimittere uxorem, atque exponeret fieri non debere, addidit, Quod vero Deus coniunxit, homo non separet. Ac ne de his locutus esse credatur que post baptismum sortiuntur, meminerit hoc vere et a Iudeis interrogatum esse, et Iudeis esse responsum. Quero vero, et sollicitus quero, si una eademque sit uxor eius qui ante cathecumenus, postea fidelis sit, filiosque ex ea cum esset cathecumenus suscepit, ac postea alios cum fidelis, utrum sint fratres appellandi, an non. Habebunt postea defuncto patre cum ceteris hereditatis heriscunde consortium, quibus filiorum nomen regeneratio spiritualis creditur abstulisse. Quod cum ita sentire atque iudicare absurdum est, que ratio est, hoc malum defendi, et vacua magis opinione iactari, quam aliqua auctoritate roborari? cum non possit inter peccata deputari, quod lex precepit et Deus coniunxit. Numquid si quis catechumenus virtutibus studuerit, humilitatem secutus fuerit, patientiam tenuerit, elemosinas fecerit, morti destinatos qualibet ratione eripuerit, castitatem servaverit, quero si hec (cum factus fuerit fidelis)

¹ -uit CPB; -uerit M

² 52 CPBH *BD*; 2 M

³ op. dig. CPB *BD*; dig. op. M

amittit, quia per baptismum totum quod vetus homo gesserit putatur auferri? Aspiciamus gentilem hominem Cornelium orationibus et elemosinis Petrum ipsum revelatione vidisse. Numquid per baptismum hec illi ablata sunt, propter que ei baptisma concessum esse videtur? Si ita creditur, mihi credite non modicum erratur; quia quicquid bene gestum fuerit, et secundum precepta legalia custoditum, non potest facientibus deperire. Nuptiarum ergo copula quia Dei mandato perficitur, non potest dici peccatum, et quod peccatum non est, solvi⁴ inter peccata omnino credi non debet. Eritque integrum estimare aboleri non posse prioris nomen uxoris, cum non dimissum sit pro peccato quod ex Dei sit voluntate completum⁵.

(*epist. Inn. 22, ad episcopos Macedonie*). BD 4.98] (*Dist. 26, c. Deinde opponitur.*)

⁴ solvi CPB; *om.* M

⁵ Eritque - completum CPBH BD; dimissum *only* M

293

De episcopis et presbiteris et diaconibus rebaptizatis. Ex decretis Felicis¹ pape, cap. 1

Communis dolor et generalis est gemitus, quod intra Africam rebaptizatos etiam episcopos vel presbiteros, diaconosque cognovimus; que res sine dubio ad vestre quoque pervenit notitiam sanctitatis, qualiter in Africanis regionibus astutia diaboli sevierit in populum Christianum, atque in id multiplici deceptione proruperit, ut non modo vulgus incautum, sed etiam ipsos in mortis profunda demerserit sacerdotes, ut nullus orbis non ingemuerit, nulla terra nesciverit. Unde in grandi merore positi, dissimulare non possumus pereuntium, atque nobis exigendarum discrimen animarum. Quapropter competens adhibenda est talibus medela vulneribus, ne curandi immatura facilitas, mortifera captis peste nihil prosit, sed segnius tracta perniciēs reatu non legitime curationis involvat sauciatos pariter et medentes. In primis itaque venientis ad nos et remedium postulantis, sollicitè discutienda est confessio et persona decepti, ut medela possit congruens exhiberi, et qui satisfactorius Deo per penitentiam rebaptizatum se legitime doluerit, utrum ad hoc facinus concurrerit, an impulsus accesserit requiratur, sciens quod se decipiat ipse qui fallit, nihilque per nostram facilitatem tribunalis excelsi iudicio derogari cui illa sunt rata, que pia, que vera, que iusta sunt; et aliter necessitas, aliter tractanda est ratio voluntatis, deterior est autem causa illius, qui forte pretio sollicitatus est ut periret. Nihil intentatum enim reliquit inimicus, cui ne de sua liceat gaudere captura, succurrendum est irretitis, et conterendus est venantis laqueus, ut infucatum sine dolo lamentantibus lapsum tam iustitie moderatione, quam compunctione pietatis ad aulam quam reliquerant, sit ingressus. Nec pudeat forsitan aut pigeat, in dictis ieiuniorum gemituumque temporibus obedire, aut aliis observantie salubrioris obtemperare preceptis, quia humilibus datur gratia, non superbis. Sit ergo ruine sue dolore prostratus, quisquis in Christo fieri querit electus; et per dispensationis nostre ministerium quod vestram sequi convenit caritatem, nec alicui fas est vel velle, vel posse transcendere² causam eius, qui contra apostolicam doctrinam, iterationem infaustam baptismatis dedit; vel eius qui aliquibus argumentis excusandum callide proprium putaverit esse consensum; sacerdotali vigore et humanitate tractemus, ut eius fides, que

¹ iii *add.* ss F²

² FH *begin cap here*, H *reading* Causa

nisi una, nulla est, adiutorio Domini iudicis, ad salutem sine nostre properationis offensione, reparetur; quia, cum peccatoris a nobis satisfactio protrahitur, non preter nostram laudem atque letitiam mens eius ad veniam purgator invenitur, et ideo memineritis hanc super his nos habere sententiam, ut servata discretione peccantium non eadem cuncti qui lapsi sunt lance pensentur, quod maiori castigatione est exigendum; nostra cui in Domino commissa fuerit disciplina. Ut ergo ab ecclesie summitatibus inchemus, eos quos episcopos, vel presbiteros, aut diaconos fuisse constiterit, et seu optantes forsitan, seu coactos lavacri illius unici salutarisque claruerit fecisse iacturam, et Christum, quem non solum dono regenerationis, verum etiam gratia percepti honoris induerant, exuisse, cum constet neminem ad secundam³ tinctionem venire posse, nisi se palam Christianum negaverit, et confessus fuerit esse paganum, quod cum generaliter in omnibus sit execrandum, multo magis in episcopis, presbiteris et diaconibus auditu saltem, dictuque probatur horrendum. Sed quia idem Dominus atque Salvator clementissimus est, et neminem vult perire, usque ad exitus sui diem in penitentia (si respiscant) iacere conveniet; nec orationi non modo fidelium, sed nec catechumenorum quidem omnimodis interesse. Quibus communio laica in morte reddenda est. Quam rem diligentius explorare vel facere, probatissimi sacerdotis cura debebit. De monachis autem et clericis, et puellis Dei aut secularibus servari precipimus hunc tenorem, quem Nicena sinodus circa eos qui lapsi sunt, vel fuerint servandum esse constituit, ut scilicet qui nulla necessitate, nullius rei timore atque periculo, se hereticis ut rebaptizentur impie dederunt, si tamen eos ex corde peniteat, tribus annis inter audientes sint, septem vero annis subiaceant inter penitentes manibus sacerdotum, duobus etiam annis oblationes omnibus modis non sinantur offerre, sed tantummodo a popularibus⁴ in oratione socientur⁵, nec confundatur Deo colla submittere, qui eum non timuit abnegare. Quod si utpote mortales inter metas prescripti temporis ceperit vite finis urgere, subveniendum est imploranti, et seu ab episcopo qui penitentiam dederit, seu ab alio qui tamen datam esse probaverit, aut similiter presbitero, viaticum abeunti de seculo non negetur. Pueris autem quibus quod adhuc in veste sunt a puritate vocabulum est, seu clericis, seu laicis, aut etiam similibus puellis, quibus ignorantia suffragatur etatis, aliquandiu sub manus impositione detentis, reddenda communio est, nec eorum expectanda penitentia, quos excipit a coercitione censura. Quod est a nobis provide constitutum, ne hi quibus in terreni labe contagii plus minusve restat ad vitam, dum adhuc in penitentia sunt, penitentiam committant. Quod si ante prefinitum tempus penitentiae desperatus a medicis ob evidentia mortis indicia, recepta quisquam communionis gratia convalescit, servemus in eo quod Niceni canones ordinaverunt, ut habeatur inter illos qui oratione sola communicant, donec impleatur spatium temporis eidem prestitutum. Nec catechumenos nostros qui sub tali confessione baptizati sunt preterimus; quia non est causa dissimilis, sicut iidem sancti canones ordinarunt, eius qui quolibet modo Christum, quem semel confessus est abiurarit. Tribus annis inter audientes sint, et postea cum catechumenis permittantur orare, per manus impositionem, communionis catholice gratiam recepturi, exceptis tantummodo episcopis, presbiteris et diaconibus, quos solo mortis sue tempore reconciliandos esse, iam diximus, ceteros, id est sive clericos, sive laicos, vel monachos sexus utriusque personas, quos violentia et periculo coactos iterationem baptismatis

³ *ss above erasure V*

⁴ [secularibus] *add. M*

⁵ *sed tantum popularibus – soc. in mg V*

subisse constiterit, vel qui aliquo modo⁶ huius se facinoris piaculis dixerint non teneri, in penitentia per triennium durare decernimus, et per manus impositionem ad societatem recipi sacramenti, illo per omnia custodito, ne ex his unquam qui in qualibet etate alibi quam in ecclesia catholica baptizati aut rebaptizati sunt, ad ecclesiasticam militiam prorsus permittantur accedere. Quibus satis esse non debet quod in Catholicorum numero sunt recepti, quomodo de suo ordine et communione videbitur ferre iudicium, quisquis hec violaverit antistitum; vel qui non removerit eum, quem ex his ad ministerium clericale obrepisse cognoverit. Curandum vero maxime, et omni cautela est providendum, ne quis fratrum coepiscoporumque nostrorum, aut etiam presbiterorum in alterius civitate, vel diocesi penitentem, vel sub manu positum sacerdotis, aut eum qui reconciliatum se esse dixerit, sine episcopi, vel presbiteri testimonio et litteris, aut in parochia presbiter, aut episcopus in civitate suscipiat. Quod aliqua simulatione neglectum, culpam tangit etiam clericorum, qui in locis in quibus hoc minus curatum fuerit, commorantur. His itaque rite dispositis, et ad ecclesiarum nostrarum notitiam nostra deliberatione perlatis parere vos convenit. Quibus licet ad animarum reparationem nihil deesse videatur, tamen si cui aliquid novi et quod preterire nos potuit, revelatum fuerit, secundum beatum Paulum⁷ apostolum tacente priore fideliter insinuet, quia Spiritus ubi vult spirat, maxime cum eius causa tractatur; nec nos pigebit audire, et si qua sunt omissa non arroganter abnuere, sed rationabiliter ordinare. Data est Iduum Martiarum die, Dinanuo, et Sibidio IV coss.

(Felix 3). *BD 4.99*] (*De cons., dist. 4, c. Eos quos.*) (*1 q. 7, c. Qui in qualibet etate*)

⁶ [commento] *add. M*

⁷ *ss above P. V*

294

De eo qui per ignorantiam ordinatur antequam baptizetur. Ex dictis Isidori episcopi

Si quis per ignorantiam ordinatur antequam baptizetur, debent ab eo baptizati rebaptizari, et ipse non ordinetur, sed Romanus pontifex non hominem iudicat qui baptizat, sed Spiritum Dei subministrare gratiam¹ baptismi, licet paganus sit qui baptizat. *BD 4.100*] *IP 1.97, 1.27* from Romanus pontifex (*1, q. 1, c. Si quis per ignorantiam; vide ib. adnotationem.*) (*Item De cons., dist. 4, c. Romanus.*)

¹ *credit add. M, om. CPB*

295

*De illis qui gratiam Spiritus sancti¹ vendere conantur. Ex concilio Triburensi, cap. 22²
cui interfuit Arnulphus rex*

Dictum est solere in quibusdam locis pro perceptione chrismatis nummos dari, pro baptismo quoque et communione, hoc Simoniace heresis semen est detestata sancta synodus, et anathematizavit, et, ut de cetero nec pro ordinatione, nec pro chrismate, vel baptismo, vel pro balsamo, nec pro sepultura vel communione quicquam exigatur, sed gratis dona Christi gratuita dispensatione donentur.

¹ *Sp. s. CPB; s. Sp. LM*

² *22 CPBM; 12 L*

BD 4.101] (1, q. 1, c. Dictum est.)

296*

¹*Urbanus papa omnibus Christianis, cap. 7*

Omnes fideles per manus impositionem episcoporum, Spiritum sanctum post baptismum accipere debent, ut plene² Christiani inveniantur.

4L 3.42a; Ctp 1.15.5a] IP 1.113

¹ A quibus manus impositio perfici debeat. *add. as rubr.* M

² plene CPBA; pleni M

297*

¹*Eusebius papa episcopis per Campaniam et Tusciam, cap. 2²*

Manus impositionis sacramentum magna auctoritate tenendum est, quod ab aliis perfici non potest, nisi a summis sacerdotibus, nec tempore apostolorum ab aliis quam ab ipsis apostolis³ legitur ac scitur peractum esse; nec ab aliis, sicut iam dictum est, quam ab ipsis qui eorum locum tenent, unquam perfici potest, aut fieri debet. Nam si aliter presumptum fuerit, irritum habeatur et⁴ vacuum, nec inter ecclesiastica unquam reputabitur sacramenta.

cf above 1.257] IP 1.115 (De cons., dist. 5, c. Manus.)

¹ De eodem. *add. as rubr.* M

² epistola iii *add.* M

³ apost- CVBAM; epist- P

⁴ et CPBA; ac M

298*

¹*Beda super Actus apostolorum*

Philippus qui Samarie Evangelium predicabat, unus de septem diaconibus fuit. Si enim apostolus esset, ipse utique manum imponere potuisset, ut acciperent Spiritum sanctum. Hoc enim solis pontificibus debetur. Nam presbiteris sive extra episcopum, seu presente episcopo, cum chrismate baptizatos² ungere licet, sed quod ab episcopo fuerit consecratum; non tamen frontes ex eodem oleo signare, quod solis episcopis debetur, cum tradunt Spiritum sanctum paracletum baptizatis.

(In cap. 8.)

¹ Item de eodem. *add. as rubr.* M

² D fo. 20r *resumes*

299*

¹*Isidorus Etimologiarum lib. VII, cap. 12*²

Presbiteri licet sint sacerdotes, tamen pontificatus apicem non habent; quia nec chrismate frontem signant, nec Spiritum sanctum dant, quod solis episcopis deberi lectio Actus apostolorum demonstrat³.

¹ De eodem *add. as rubr.* M

² 12 CPBD; ? A; 20 M

³ demonstrat CPBA; demonstrant D; indicat M

300*

¹*Rabanus, De institutione clericorum, lib. I, cap. 30*

Novissime a summo sacerdote per impositionem manus Paracletus traditur baptizato², ut roboretur³ per Spiritum sanctum ad predicandum aliis idem donum quod ipse⁴ in baptizate consecutus est⁵ per gratiam, vite donatus⁶ eterne. Signatur enim baptizatus cum chrismate⁷ per sacerdotem in capitis summitatem⁸; per pontificem vero in fronte⁹, ut in¹⁰ priori unctione significetur super ipsum Spiritus sancti descensio, ad habitationem Deo consecrandam. In secunda quoque ut eiusdem Spiritus sancti septiformis gratia, cum omni plenitudine sanctitatis, et scientie et virtutis venire in homine¹¹ declaretur.

IP 1.118 (De cons., 5, c. Novissime.)

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

² -ato CPBA; -atur D; -atis M

³ -etur CPBDA; -entur M

⁴ ipse CPBDA; ipsi M

⁵ cons. est CPBA; est cons. D; consecuti sunt M

⁶ -atus CPBDA; -ati M

⁷ bapt. cum (ss P) chr. CPBA; cum chr. bapt. DM

⁸ -atem CPBA; -ate DM

⁹ fronte CM; frontum PVBD

¹⁰ in CPBM; *om.* D

¹¹ -ine CPB?ADLM; -inem *Fr*

301*

¹*Haimo super Deuteronomium*

Ingressus episcopus ecclesiam alicuius², potest ibi aliquos corrigere, vel etiam confirmare, totam autem plebem non licet ei disponere.

¹ Quid liceat episcopo alterius ecclesiam ingresso. *add. as rubr.* M

² ecc. al. CPDA; al. ecc. M

302*¹*Capitularium libro V, cap. 7*

Si quis filiastrum aut² filiastram suam ante episcopum ad confirmationem tenuerit, separetur ab uxore sua³, et alteram non accipiat.⁴

Ben. lev. 1.7, cf below 9.80, also second version at A fo. 157v, as PMJ IP 6.125

¹ Ab uxore sua separari debere eum qui filiastrum suum, vel filiastram suam ante episcopum ad confirmationem tenuerit. *add. as rubr. M*

² aut CPBLA; vel DM

³ sep. ab ux. sua CPBDA; ab ux. sua sep. M

⁴ Similiter et mulier virum non accipiat *add. A (as 9.80 below), om. CPBDLM*

302A* (CRPBVFHA)*Adiecti capitulares¹, cap. vi*

Episcopi nonnisi ieiuni per impositionem manus Spiritum Sanctum dent, exceptis infirmis et morte periclitantibus.

Ben. lev. Add. 1 6

¹ -ar's BA; -arum CR; -ar' PV

303*¹*Gregorius II Bonifacio*

Homini qui a pontifice confirmatus fuerit, denuo talis rei iteratio² prohibenda est. *CB Bon. 16; Ctp 1.57.6]*

¹ Non licet confirmatum denuo confirmari *add. as rubr. M*

² iteratio C²R²P²VM; itertio C; tercio RPB; intentio D

304*¹*Nicolaus papa Rudolpho Bituricensi² archiepiscopo³*

De his qui filiastrum suum ad confirmationem coram episcopis⁴ tenent, id est qui filios uxoris sue de viro priori⁵ dum chrismantur⁶ ab episcopis super se sustinent, si inscitia⁷, sicut asseris sit⁸, licet sit peccatum⁹, tamen non usque ad separationem coniugii puniendum est. Lugeant tamen et digna penitentia hoc diluentes Domino dicant¹⁰, Delicta ignorantie nostre ne memineris.

¹ Utrum separandus sit ab uxore sua qui filiastrum suum, vel filiastram suam coram episcopo ad confirmationem inscienter tenuerit. *add. as rubr. M*

² -icensi RBDHA; -iensi CPV; -ensi M

³ archiep- CPBDH; ep- M

⁴ -pis CPBDA; -po M

⁵ viro pr. CPB; viro priore DH; viro prioris A; priori marito M

⁶ -antur CPM; -atur D

⁷ inscitia PVBA; inscientia CRHDL; inscienter M

⁸ sic. ass. sit CPBDA; ut asseritur, fit M

⁹ sit pecc. CPM; pecc. sit D

¹⁰ Dom. dic. CPM; dic. Dom. D

Ctp 1.62.53, cf second version at A fo. 143] Ctp 3.1.17; IP 6.126 (30, q. 1, c. De his qui.)

305

¹*Ex dec' Desiderii pape*²

Deusdedit³ sancte Romane ecclesie et apostolice⁴ episcopus⁵ Gordiano Hispalensis⁶ ecclesie coepiscopo et fratri dilectissimo⁷. Pervenit ad nos diaconus vestre sanctitatis⁸ epistolam deferens, quod quidam viri etiam⁹ mulieres preterito Sabbato paschali die pro¹⁰ magno populorum incursu nescientes filios suos suscepissent ex lavacro sancto. Cupis ergo scire si pro tali ratione accidenti debeant viri ac mulieres ad proprium usum redire, an non. Nos vero ex hac re mesti, inquisivimus priorum dicta. Invenimus autem in archivis huius apostolice sedis iam talia contigisse in ecclesia Hisaurie et Ethesiorum¹¹, simulque Hierosolime, aliarum etiam ecclesiarum episcopis, et earum civitatum, ab hac apostolica sede volentibus scire¹² utrum viri ac mulieres redirent ad proprium torum. Beate memorie sanctissimi patres Iulius, Innocentius, et Celestinus cum episcoporum plurimorum et sacerdotum consensu in ecclesia beati apostolorum principis¹³ prohibentes talia perscripserunt et confirmaverunt, ut nullo modo se in coniugio reciperent¹⁴ mulieres ac viri quicumque aliqua ratione susceperint natos¹⁵, sed separent¹⁶ se, ne, suadente diabolo, tale vitium inolecat per mundum. Scitis quia quomodo¹⁷ sunt septem¹⁸ dona Spiritus sancti, ita sunt septem dona baptismi¹⁹. A primo ergo pabulo sacramenti salis²⁰ et ingressu²¹ ecclesie, usque ad confirmationem per chrisma, a primo hoc²² usque ad²³ septimum, nullus Christianus suam commatrem in coniugium suscipere debet, et qui presumpserit, tandiu anathematis vinculo religetur, donec penitentiam egerit digne²⁴.

BD 17.44, cf A fo. 157v, out of sequence, AL 10.29] Ctp 3.1.18; IP 6.127 (30, q. 1, c. Pervenit ad nos.)

¹ Utrum separari debeant ab uxoribus suis, qui filios suos ex lavacro sancto suscipiunt *add. as rubr.* M

² Deusdedit Gordiano episcopo *add.* M

³ Deusdedit CPBM; Desiderius D

⁴ sedis *add.* M, *om.* CPBD

⁵ *corr. fr.* -opo M^e

⁶ -ensis CPM; -ensi D

⁷ dil. CPD; charissimo M

⁸ vest. sanct. CR BD; sanct. vest. PVBDM

⁹ etiam CPBD; et M

¹⁰ pro CPBD; pre M

¹¹ et Eth- CPBM; et Hethes- D; Eph- M^e

¹² vol. sc. CPBD; sc. vol. M

¹³ ap. pr. CPM; pr. ap. D

¹⁴ se in con. rec. CPB; rec. se con. D; con. se rec. M

¹⁵ suos *add.* M, *om.* CPBD

¹⁶ -arent CPBDM; -ararent *Fr*

¹⁷ quomodo CPM; quemadmodum D

¹⁸ sunt septem CPM; septa sunt D

¹⁹ -ismi CPM; -ismatis D

²⁰ sac. sal. CPBD; sal. sac. M

²¹ in *add.* D, *om.* CPM

²² a primo hoc CPBD; hoc est a primo M

²³ ad RPBDM BD; *om.* C

²⁴ eg. dig. CPD; dig. eg. M

306 (RFHM)

¹*Item de eodem*². *Iohannes Anselmo Lemozine*³ *ecclesie episcopo*

Ad limina beatorum Petri ac⁴ Pauli apostolorum principum, hic presens homo nomine Stephanus orationis causa veniens, nostro presulatu suggerendo innotuit, quod filium suum in extremo vite positum, nec baptismatis unda lotum, absentia scilicet sacerdotum necessitate cogente baptizasset, eumque propriis manibus retinendo suscepisset. Atque pro huius rei negotio notitie tue patefacto reverentia tua quasi zelo rectitudinis flagrans prefatum hominem a sua iudicaverit coniuge separandum, quod fieri nullatenus debet, dicente scriptura, a Deo iunctam esse viro uxorem et quod Deus iunxit, homo non separet. Unde et Dominus in Evangelio ait, Nemo dimittere potest uxorem suam, nisi causa fornicationis. Quapropter et nos tante auctoritatis iussione precipue freti, dicimus omittendum esse et inculpabile iudicandum, quod necessitas intulit. Nam baptizandi hoc opus etiam laicis fidelibus iuxta canonicam sanctionem, si necesse fuerit facere libere conceditur. Unde si supradictus⁵ genitor filium suum corpore morientem aspiciens, ne animam morte perpetua pereuntem dimitteret, sacri unda baptismatis lavit, et eum de potestate auctoris mortis et tenebrarum eripuit, et in regnum Christi iam regeneratum indubitanter misit, bene fecisse laudatur, et idcirco suam uxorem sibi iam olim optime⁶ sociatam, impune quandiu vixerint iudicamus manere coniunctam, neque⁷ ob hoc contra prefatas auctoritates divinas aliquatenus separari debuisset.

AL 10.30; Ctp 3.29 addn]

¹ NB that this is also added at the end of Bk XVII by R.

² Item de eodem FHM; om. R

³ Lemonetine FH

⁴ ac RF; et HM

⁵ predictus RF

⁶ legitime RF

⁷ nec RF

307

¹*Zacharias papa Theodoro episcopo Ticinensi*²

Zacharias episcopus servus servorum Dei, reverendissimo et sanctissimo fratri Theodoro episcopo ecclesie Ticiniensis³. Pitacium quod⁴ nobis tua veneranda⁵ fraternitas obtulit, per quod nos sciscitari curasti, si liceat filium cuius pater alterius filiam ex sacro baptisate⁶ susceptam, id est spiritualem eiusdem patris filiam (quod dici crudele est), in matrimonio accipere, quod apud te enormiter asseruisti contigisse. Sed bene tua sancta fraternitas compertum habet, quod Dominus Moisi precepit dicens, Turpitudinem patris tui ne reveles, et turpitudinem matris tue non revelabis, turpitudinem sororis tue non

¹ Non licere aliquem filiastram patris sui in matrimonium ducere, et si duxerit separari debere. *add. as rubr.* M

² ep. Ticinensi CRPBD; ecclesie Ticiensi (Ticinensi Fr) M

³ eccl. Ticinensis C²R²PBD; eccl. Ticiensis CR; eccl. Ticensi M

⁴ quod CPBDLM; om. Fr

⁵ tua ven. CPB; rev. vestra D; tua reverenda M

⁶ baptisate CPB; fonte DM

revelabis, turpitudine enim tua est. Turpitudinem enim⁷ revelare dicitur,⁸ dum a propria consanguinitate precipimur⁹ abstinere¹⁰, multo magis a spirituali patris nostri filia omni occasione aut argumento seposito sub nimia districtione nos cavere convenit, ne iram divini examinis incidat, si quis tali facinori mixtus minime restrinxerit frena luxurie. Unde et omnes omnino cavendi sunt¹¹ talis sceleris commixtione, ne in eternum pereant. Sed is¹² qui huius perniciose temeritatis anime sue salutem despiciens impio se miscuerit¹³ matrimonio, per omnia tua fraternitas studeat separare, et penitentiae digne submittere, quatenus ab eterna eruti dampnatione animas eorum lucreris prestante Domino.¹⁴ De filiis autem qui ex eis nati esse probantur retulisti si liceat eos coniugio copulari. Sed hi cur prohibeantur a coniugio, aut pro huiusmodi penitentiam agere compellantur, dum ex hoc absque condemnatione¹⁵ esse perhibentur quia non pater pro filio, neque filius pro patre sustinebit tormenta, dicente Domino per prophetam Anima patris est mea¹⁶ et anima filii est mea¹⁷, anima que peccaverit¹⁸ morietur. Sed et, frater charissime, de his dixisse sufficiat. Cave autem ne aliter agere subiectis concedas, ne a recto tramite inveniatis deviare.

AL 10.27 to lucretis prestante Domino] Ctp 3.1.19; IP 6.128 (30, q. 3, c. Pytadium.)

⁷ non *add.* M, *om.* CPBD

⁸ FH *begin cap here*: Cum [Dum F] a propria

⁹ cons. prec. CPBM; prec. cons. D

¹⁰ -eri CPB; -ere DM

¹¹ a *add.* Fr, *om.* CPDM

¹² is CR²D; his RPB; hunc M

¹³ despiciens - miscuerit CPBD; despicientes - miscuerunt M

¹⁴ H *ends cap. here*

¹⁵ cond. CPBD; damnatione M

¹⁶ est mea CPB; mea est DM

¹⁷ est mea CPB; mea est D

¹⁸ ipsa *add.* DM, *om.* CPB

308

¹Augustinus super Iohannem homilia XXVI

Dominus dixit discipulis², Iam vos mundi estis, propter verbum quod locutus sum vobis. Quare non ait mundi estis propter baptismum quo abluti estis, sed ait propter verbum³ quod locutus sum vobis, nisi quia et in aqua verbum mundat?

(tract. 80) CB Varia IC 82

¹ Quod in baptismo non aqua mundat, sed verbum *add. as rubr.* M

² suis *add.* DM, *om.* CPB

³ verb. CPBDM; *om.* Fr

309*¹Augustinus in epistola ad Seleucianum²*

Quando ab Hierosolimis exiit Dominus Iesus cum discipulis suis in Iudeam terram, et ibi morabatur cum eis, baptizabat non per seipsum, sed per discipulos suos, quos intelligimus iam fuisse baptizatos, sive baptismo Iohannis sicut nonnulli arbitrantur, sive (quod magis credibile est) baptismo Christi.³ Item respondit Dominus Petro, Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Unde intelligitur quod iam Petrus fuerit baptizatus⁴.

(ep. 308) CB Varia 1C 83] IP 1.104 (De cons. dist. 4, c. Quando.)

¹ Apostolos baptizatos fuisse. *add. as rubr.* M

² -ianum CPB; Seletianum D; Seletianum F; -ium 108 M

³ FH *end cap. here*

⁴ Pet. fuerit bapt. CRP; fuerit bapt. Pet. DM. Item resp. Dom. - bapt. *om.* L

310*¹Augustinus ad Vincentium victorem*

Si eos de quibus scriptum non est utrum fuerint baptizati sine baptismo de hac vita recessisse contendimus, ipsis calumniatur apostolis, qui preter apostolum Paulum², quando baptizati fuerint ignoramus. Sed ipsos baptizatos esse per hoc nobis innotescere potuit, quod beato Petro Dominus ait, Qui lotus est, non indiget ut³ lavet.

(lib. III De anima et eius origine, cap. 9). CB Varia 1C 84] IP 1.105 (De cons., dist. 4, c. Si eos.)

¹ De eodem *add. as rubr.* M

² ap. Paulum CPBD; Paulum ap. M

³ ut CPB; nisi ut pedes DM

311*¹Augustinus ad Paulinum Nolanum episcopum de Pelagio*

Confiteatur Pelagius divites baptizatos, etiam si divitiis suis non careant, et sint tales, quales ad Timotheum scribit Apostolus dicens, Precipe divitibus huius seculi non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo² vivo³, qui prestat nobis omnia abundanter ad fruendum. ⁴Sint divites in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futuro, ut apprehendant vitam eternam, non⁵ eos regno Dei posse privari.

(epist. 106). CB Varia 1C 85]

¹ Divites baptizatos non privari regno Dei. *add. as rubr.* M

² Deo CPBD; Domino M

³ vivo CPM; *om.* D

⁴ ut *add.* M, *om.* CPBD

⁵ non CPBD; nec M

DECRETUM II

Hec secunda pars continet¹ de sacramento corporis et sanguinis Domini et de perceptione et observatione²; de missa et aliorum sacramentorum sanctitate

¹ Hec - continet CPVLFHD; Sequitur secunda pars que continet *followed by capitulatio 1-143 M*

² et *add. PV, om. CDM*

1

¹*Augustinus in libro² de catechizandis rudibus³*

Panis et calix non quilibet⁴ sed certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur. Proinde quod non ita fit⁵ nobis, quamvis sit panis et calix, alimentum est refectiois, non sacramentum religionis, nisi⁶ quod benedicimus gratiasque agimus Domino in omni eius munere, non tantum spirituali, verum etiam corporali.

(l. XX contra Faustum, c. 13) IP 1.123 (Grat. De consecr. dist. 2, cap. Panis et calix)

¹ Quod panis et calix non qualibet, sed certa consecratione fit corpus Christi. *add. as rubr. M*

² in libro PVBDM; *om. CFHL*

³ cap. 1 *add. M, om. CPBHD*

⁴ quil- CPBH; qual- MD

⁵ fit CRM; sit PD; VB?

⁶ nisi CVDFLM; non P

FH

Idem de eadem re. Libro III de Trinitate

Si apostolus Paulus quamvis adhuc portaret sarcinam corporis quod corrumpitur et aggravat animam – significandum et demonstrandum

Item ex sermone de sacramentis

Quia passus est pro nobis commendavit nobis in isto sacramento sanguinem suum et corpus, quod etiam fecit nosmetipsos. Nam et nos corpus ipsius facti sumus, et per misericordiam ipsius, quod accepimus nos sumus. Recordamini, et vos non fuistis, et creati estis, ad aream dominicam comportati estis, laboribus boum, id est annuntiantium Evangelium triturati estis. Quando catechumeni deferebamini, in horreo servabamini, nomina vestra dedistis, cepistis moli ieiuniis et exorcismis. Postea ad aquam venistis, et conspersi estis, et panis dominicus facti estis. Ecce quod accepistis. Quomodo ergo unum videtis esse quod factum est, sic et vos unum estote diligentes vos, tenendo unam fidem, unam spem, individua caritatem. Heretici quando hoc accipiunt, testimonium contra se accipiunt, quia illi querunt divisionem, cum panis iste indicet unitatem. Sic et vinum in multis racemis fuit, et modo unum est. Unum est in sua nativitate, calix post pressuram torcularis; et vos post illa ieiunia post labores, post humilitatem et contritionem, iam in nomine Christi tanquam ad calicem venistis, et ibi vos estis in mensa, et in calice nobiscum vos estis, simul enim hoc sumimus, simul bibimus, quia simul vivimus.

Ctp 3.2.1a; De con. D 2, c 36a

Item in sermone de infantibus¹

Ita Dominus noster Iesus Christus nos significavit, nos ad se pertinere voluit. Misterium pacis et unitatis nostre in mensa sua consecravit. Qui accipit misterium unitatis, et non tenet vinculum pacis, non misterium accipit pro se, sed testimonium contra se. Nulli est ambigendum aliquatenus, unumquemque fidelium corporis sanguinisque dominici tunc esse participem, quando in baptisate membrum efficitur Christi, nec alienari ab illius panis, calicisque consortio, etiamsi antequam panem illum comedat calicemque bibat, de hoc seculo migraverit, in unitate corporis Christi constitutus. Sacramenti quippe illius participatione ac beneficio non privatur, quando in se hoc quod illud sacramentum significat, invenitur.

Ctp 3.2.1b; De con. D 2 c 36b

¹ *rubric and break as here CVLD; unclear PB; no break M*

¹Item ex² libro de civitate Dei X³

In forma servi maluit Dominus sacrificium esse⁴ quam sumere, ne vel hac occasione quisquam existimaret cuilibet sacrificandum esse creature, per hoc et sacerdos est ipse offerens, ipse et oblatio. Cuius rei sacramentum cotidianum voluit ecclesie esse sacrificium, que cum capitis ipsius sit corpus, seipsam per ipsum discit⁵ offerre.⁶

¹ Item - *end* CPM; *om.* L

² ex CPM; in D

³ X CPM; *om.* D. (cap. 20) *add.* M²

⁴ sac. esse CPB; esse sac. DM

⁵ discit CPVM; dicit D

⁶ *om.* V

2

¹In sermone de utilitate agende penitentie²

Manna, inquit, de celo³ aperte ab ipso Domino exponitur. Patres vestri, inquit, mannam manducaverunt in deserto et mortui sunt. Quando enim viverent, figura prenuntiare vitam posset, vita esse non posset. Manducaverunt, inquit, manna et mortui sunt, id est, manna quod manducaverunt, non eos potuit de morte liberare, non quia manna ipsum mors illis fuit, sed quia a morte eos non liberavit. Ille autem a morte eos liberaturus erat, qui per manna figurabatur. Breviter ergo dixerim, quicumque in manna Christum intellexerunt, eundem quem nos cibum spirituales manducaverunt.

¹ Quod manna a patribus sumptum non liberavit a morte, sed qui figurabatur in manna *add. as rubr.* M

² cap. 1 *add.* M, *om.* CPD

³ inq. de celo CPD; de coelo inq. M

3

¹In libro de unico baptismo

An vero, inquit, solis, vel etiam lucerne lux cum per cenosa diffunditur, nihil inde sordidum attrahit, et baptismus Christi potest cuiusquam sceleribus inquinari? Si enim ad res ipsas visibiles quibus ipsa sacramenta tractantur animum conferamus, quis nesciat eas esse corruptibiles? Si autem ad id quod per eas agitur, quis non videat non posse corrumpi? quamvis homines per quos agitur, pro suis moribus vel premia percipiant vel penas luant.

¹ Quamvis res visibiles sacramentorum corrumpantur, non tamen id quod per eas agitur, corrumpi posse *add. as rubr. M*

4

¹In epistola ad² Bonifacium episcopum

Ecce facio, inquit post multa, quantum possum. Dominus adiuvet, ut quod postulas possim. Nempe sepe ita loquimur, ut Pascha appropinquante dicamus crastinam vel perendinam Domini esse passionem, cum ille ante multos annos passus sit, nec omnino nisi semel illa passio facta sit. Nempe ipso die dominico dicimus, Dominus hodie surrexit, cum ex quo resurrexit tot anni transierint. Cur nemo tam ineptus est, ut nos ita loquentes arguat esse mentitos? nisi quia dies istos secundum illorum quibus hec gesta sunt similitudinem nuncupamus, ut dicatur ipse est dies, qui non est ipse, sed revolutione temporis similis ei, ut dicatur illo die fieri propter sacramenti celebrationem, quod non illo die, sed olim factum est. ³Nonne semel immolatus est Christus in semetipso, et tamen in sacramento non solum per omnes pasche solempnitates, sed omni die populo immolatur, nec utique mentitur, qui interrogatus eum respondet immolari. Si enim sacramenta quamdam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerumque iam sacramenta ipsarum rerum nomina accipiunt. Sic ergo secundum quemdam modum sacramentum corporis Christi corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est, ita sacramentum fidei fides est. ⁴

(Epistola 23)

In libro de penitentiae remedio

Hoc, inquit, altare quod nunc in ecclesia est in terra positum, terrenis oculis expositum, ad misteriorum divinatorum signacula celebranda, ad hoc multi etiam scelerati possunt accedere, cum Deus commendat in hoc tempore patientiam suam, ut in futuro exerat severitatem suam. Ut quid paras, inquit beatus Augustinus in expositione evangeliste⁵ dentes et ventrem? Credere enim⁶ in eum, hoc est manducare panem vivum, qui credit in eum, manducat eum. Invisibiliter saginatur, quia invisibiliter renascitur.

¹ Non mentiri eum qui dicit Christum impassibilem et immortalem quotidie in sacramento immolari, et quomodo intelligendum sit sacramentum corporis Christi, corpus Christi esse *add. as rubr. M*

² ad RPVBD; ab C; Augustini ad M

³ H *begins cap. here*

⁴ H *omits all to idem potus, idem panis*

⁵ evangeliste CPM; evangelii D. (Tract. 26 in Joannem) *add. M²*

⁶ enim CPBD; *om. M*

Infans intus est, novus intus est⁷, ubi novellatur, ibi satiatur. Non enim buccella dominica⁸ venenum fuit Iude, quam cum accepit, inimicus in eum intravit, non quia malum accepit, sed quia bonum male malus⁹ accepit. Videte ergo fratres panem celestem, spiritualiter manducate¹⁰, innocentiam ad altare apportate. Peccata et si sunt cotidiana, non sint mortifera. Antequam ad altare accedatis attendite quid dicatis, Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Dimittas¹¹, dimittetur tibi. Securus accede, panis est non¹² venenum. Hic panis est, qui de celo descendit¹³. Hunc panem significavit¹⁴ manna, hunc panem significat¹⁵ altare Domini. Sacramenta illa fuerunt, in signis diversa sunt, in re que significatur¹⁶ paria sunt. Omnes¹⁷, inquit, eandem escam spiritualement manducaverunt, spiritualement utique eandem. Nam corporalement aliam, quia illi manna, nos aliud, spiritualement vero eandem quam nos. Adiungit, Et omnes eundem potum spiritualement¹⁸ biberunt, aliud illi, aliud nos, sed specie visibili, quod tamen hoc idem est virtute spirituali. Quomodo enim eundem potum? Bibebant, inquit¹⁹, de spirituali consequenti²⁰ eos petra, petra autem erat Christus; idem potus, idem panis. ²¹Petra Christus in signo, verus Christus in carne et verbo. Hic est ergo²² panis de celo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit non moriatur, quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum, qui manducat intus, non foris²³; qui manducat corde, non qui premit dente. Qui manducat carnem meam²⁴, et bibit meum sanguinem²⁵, habet vitam eternam. Hanc ergo non habet qui istum panem non manducat, nec istum sanguinem bibit. Nam temporalement vitam sine illo homines habere possunt. Qui ergo eius non manducat carnem, nec bibit eius sanguinem, non habet in se vitam, et qui manducat eius carnem, et bibit eius sanguinem, habet vitam²⁶. Ad utrumque autem respondet, quod dixit eternam. Hunc itaque²⁷ cibum et potum societatem vult intelligi corporis et membrorum suorum, quod est²⁸ ecclesia sancta. Huius rei sacramentum, id est unitatis corporis Christi et sanguinis, alicubi cotidie²⁹ alicubi³⁰ certis intervallis dierum,

⁷ int. est CPB; est D; est int. M

⁸ dominica CPBD; Domini M

⁹ male malus CPBD; malus male M

¹⁰ sp. mand. CPM; mand. sp. D

¹¹ C *obsc.*; *corr. to* -tis R

¹² est non CPM; non est D

¹³ de celo desc. CPD; desc. de coelo M

¹⁴ -avit CRP²BD; -at PM

¹⁵ -at CRPBM; -avit D

¹⁶ -atur CRPM; -antur D

¹⁷ enim *add. D, om.* CPM

¹⁸ eundem pt. sp. CPM; eandem sp. pot D

¹⁹ inquit CPM; autem D

²⁰ consequenti CD; sequenti PVB; consequente M

²¹ H *begins new section with inscr.*: Idem in libro de penitentia remedio

²² ergo CPM; *om.* D

²³ non foris CPM; foris non est D

²⁴ carn. meam CPM; meam carn. D

²⁵ meum sang. CPBD; sang. meum M

²⁶ eternam *add. M, om.* CPBD

²⁷ itaque CPBD; ergo M

²⁸ in *add. D, om.* CPM

²⁹ cotidie CPM; tota die D

³⁰ *corr. fr.* alicui C. quando *add. D, om.* CPM

in dominica mensa preparatur, et de mensa dominica sumitur, aliquibus ad vitam, aliquibus ad exitium. Res vero ipsa cuius sacramentum, omni homini ad vitam, nulli homini ad exitium, quicumque participes eius fuerint.

(*Cap. 7*); *IP 1.136 from Ut quid paras - eum manducat eum (De cons., dist. 2, c. Ut quid paras)*

FH

Idem¹ de infantibus.

Nulli est aliquatenus ambigendum tunc unumquemque fidelium – Christi constitutus abscedat.
cf 2. 1 c above

¹ in sermone *add ss F*

¹In simbolo Ephesini concilii²

Necessario, inquiunt, et hoc adiicimus, annuntiantes enim secundum carnem mortem unigeniti Filii Dei, et resurrectionem, incruentam celebremus sacri officii servitutem. Sic enim ad mysticas benedictiones accedimus, et sanctificamur, participes sancti corporis et pretiosi sanguinis Christi, omnium nostrum redemptoris effecti, non ut communem carnem percipientes, quod absit! nec viri sanctificati, et verbo coniuncti, secundum dignitatis unitatem, aut sicut divinam possidentis habitationem, sed vere vivificatricem, et ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter ut Deus existens, qua proprie carni unitus, et vivificatricem professus est, et ideo quamvis dicat, Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non tamen ut hominis cuiusquam existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suam vivificatrix esse poterit caro hominis? Sed ut vere eius propriam factam, qui propter nos filius hominis factus est, et vocatus.³ In actione penitentiae ubi tale commissum est, ut is qui commisit a Christi etiam corpore separetur, non tam consideranda est mensura temporis, quam doloris. Cor enim contritum et humiliatum non despiciet Deus⁴.

¹ *H omits all to despiciet Deus*

² (ex epistola conc. Ephesini ad Nestorium) *add. M²*

³ (Aug. in Enchiridio. cap. 65; Gra. de poeni., dist. 1, cap. In actione) *add. M²*

⁴ non despiciet Deus CR; non d. P; non d.d. VB; Deus non despiciet D; non despiciet Deus M

Hilarius in libro de Trinitate

Eos¹ inquiens qui inter Patrem et Filium voluntatis ingerunt unitatem, nec interrogo utrumne per naturae veritatem hodie Christus in nobis sit an per concordiam voluntatis. Si enim vere Verbum caro factum est, et vere Verbum carnem cibo dominico sumimus, quomodo non naturaliter in nobis manere existimandus est, qui et naturam carnis nostrae, iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, et naturam carnis nostrae ad naturam eternitatis, sub sacramento nobis communicandae carnis admiscuit? Ita enim omnes unum sumus, quia et in Christo Pater est, et Christus in nobis, unum in his esse nos faciunt. Si vere ergo carnem corporis nostri Christus assumpsit, et vere homo ille qui ex Maria natus fuit, Christus est, nosque vere sub misterio carnis corporis sumimus, et per hoc unum sumus, quia Pater in eo est, et ille in nobis, quomodo voluntatis unitas

¹ Hos H; Eos F

asseritur, cum naturalis per sacramentum proprietas, perfecte sacramentum sit unitatis? Non est humano aut seculi sensu in Dei rebus agendum, neque per violentiam, atque imprudentem predicationem celestium dicatorum, sanitati aliene, atque impie intelligentie, extorquenda perversitas est. Que scripta sunt legamus, que legimus intelligamus, et tunc perfecte fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate que dicimus, nisi ab eo didicimus, stulte atque impie dicemus. Ipse enim ait, Caro mea vere est esca, et sanguis meus vere est potus Qui edit carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo. De veritate carnis et sanguinis, non est relictus ambigendi locus. Nunc enim ipsius Domini professione, et fide nostra, vere caro est, et vere sanguis est, et hec accepta atque hausta id efficiunt, ut nos in Christo, et Christus in nobis sit. Anne hec veritas non est? Contingat plane iis verum non esse, qui Christum Iesum verum Deum esse negant. Est ergo in nobis ipse per carnem, et sumus in eo, dum secundum hoc quod nos sumus, in Deo est. Hec ergo vite nostre causa est, quod in nobis carnalibus manentem, per carnem Christum habemus, victuris nobis per eum, ea conditione qua vivit ipse per Patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum vivimus, id est naturam carnis sue adepti, quomodo non naturaliter secundum spiritum in se Patrem habeat, cum vivat ipse per Patrem?

Eusebius Emisenus²

Quia corpus assumptum ablaturus erat ab oculis et illaturus sideribus, necessarium erat ut die cene sacramentum nobis corporis et sanguinis consecraret, ut coleretur iugiter per misterium, quod semel offerebatur in pretium, ut quia cotidiana et indefessa currebat pro hominum salute redemptio, perpetua esset redemptionis oblatio, et perennis victima illa viveret in memoria, et semper presens esset in gratia. Vere unica et perfecta hostia fide estimanda, non specie, neque exteriori censenda visu, sed interiori affectu. Unde celestis confirmat auctoritas, quia caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Recedat ergo omne infidelitatis ambiguum, quando quidem qui auctor est muneris, ipse etiam testis est veritatis. Nam et invisibilis sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis sui, verbo suo secreta potestate convertit, ita dicens, Accipite et comedite; Hoc est corpus meum, et sanctificatione repetita, Accipite et bibite; hic est sanguis meus. Ergo ad nutum precipientis Domini, repente ex nihilo substiterunt excelsa celorum, profunda fluctuum, vasta terrarum. Pari potentia in spiritualibus sacramentis ubi precipit virtus, servit effectus. Quanta itaque, et quam celebranda beneficia vis divine benedictionis operetur, et quomodo tibi novum et impossibile esse non debeat, quod in Christi substantiam terrena et mortalia convertuntur, teipsum qui in Christo es regeneratus interroga. Dudum alienus a vita, peregrinus a misericordia, a salutis via, intrinsecus mortuus, exulabas, subito initiatus Christi legibus, et salutaribus misteriis innovatus, in corpus ecclesie non videndo, sed credendo transisti, et de filio perditionis adoptivus Dei fieri occulta puritate meruisti. In mensura visibili permanens, maior factus es te ipso invisibiliter, sine quantitatis augmento. Cum idem atque ipse esses, multo aliter fidei processibus extitisti. In exteriori nihil additum est, et totum in interiore mutatum est, ac sic homo Christi filius effectus, et Christus in hominis mente formatus est. Sicut ergo sine corporali sensu preterita vilitate deposita, subito novam indutus es dignitatem, et sicut hoc quod Deus lesa vite curavit, infecta diluit, maculata deterisit; non oculis tuis,

² Ex sermone de corpore et sanguine Domini *add. M, om.* CPD

sed sensibus tuis sunt credita, ita et cum reverendum altare cibis spiritualibus satiandus ascendis, sacrum Dei tui corpus, et sanguinem fide respice, honora, mirare, mente continge, cordis manu suscipe, et maxime totum haustu interioris hominis assume
Ctp A 2.14.32 as here; IP 1.129 from Invisibilis sacerdos - servit effectus (De cons., dist. 2, c. Quia corpus) (De cons. dist. 4, c. Queris, sub finem.)

5

¹*Hieronimus in epistola² ad Edibiam*

Nos autem audiamus panem, quem fregit Dominus, deditque discipulis³, esse corpus Domini salvatoris, ipso dicente ad eos, Accipite et comedite, Hoc est corpus meum, et calicem illum esse, de quo locutus est iterum, Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hic est calix de quo in Propheta legimus, Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo. Et alibi, Et calix meus inebrians, quam preclarus est. Si ergo panis qui de celo descendit corpus Domini est, et vinum quod discipulis dedit, sanguis est illius Novi Testamenti, qui effusus est in remissionem peccatorum, Iudaicas fabulas repellamus, et ascendamus cum Domino cenaculum magnum stratum atque mundatum, et accipiamus ab eo sursum calicem Novi Testamenti, ibique cum eo Pascha celebrantes, in ebrietur vino sobrietatis. Non enim est regnum Dei esca et potus, sed iustitia, et gaudium, et pax in Spiritu sancto. Nec Moises dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus ipse conviva, et convivium est, ipse comedens, et qui comeditur. Illius bibimus sanguinem, et sine ipso potare non possumus, et cotidie in sacrificiis eius de germine vitis vere, et vinee Sorech, que interpretatur electa. rubentia musta calcamus, et novum ex his vinum bibimus in regno Patris, non in vetustate littere, sed in novitate spiritus, canentes canticum novum, quod nemo potest canere, nisi in regno ecclesie, quod est regnum patris.

¹ Panem quem Dominus fregit, et dedit discipulis suis, esse corpus Domini salvatoris: et calicem quem porrexit eis, esse sanguinem ejus, et quomodo intelligi debeat caro et sanguis Christi *add. as rubr. M*

² in ep. CPBD; *om. M*

³ suis *add. M, om. CPBD*

¹*Item in epistolam ad Ephesios*

Dupliciter, inquit, intelligitur caro Christi, et sanguis², vel spiritualis illa³ atque divina, de qua ipse ait, Caro mea vere est cibus⁴, et sanguis meus vere est potus, et nisi manducaveritis carnem meam, et sanguinem meum biberitis, non habebitis⁵ vitam eternam, vel caro que crucifixa est, et sanguis qui militis effusus est⁶ lancea.

IP 1.138 (De cons., dist. 2, c. Dupliciter)

¹ FH *omit all to* Non soum in veteri testamento *below*

² in ecclesia *add. M, om. CPBD*

³ sp. illa CPM; illa sp. D

⁴ est cib. CPM; cib. est D

⁵ -ebitis CPM; -etis D

⁶ est PBDM; *om. C*

Item in Isaia¹

Secundum tropologiam possumus dicere, omnes voluptatum amatores magis quam Dei sanctificari in hortis et liminibus, quia misteria veritatis non valent introire, et comedunt cibos pietatis, dum non sunt sancti et corpore et spiritu, nec comedunt carnem Iesu, nec bibunt sanguinem eius, de quo ipse loquitur, Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, habet vitam eternam. Et enim pascha nostrum immolatus est Christus, qui non foris sed in domo una et intus comeditur.

Item in quadam homilia super Leviticum²

His ex auctoritate Evangelica atque apostolica comprobatis, vide quomodo unusquisque vel mundus, vel immundus, possit ostendi. Omnis homo habet in se aliquem cibum, quem accedenti ad se proximo suo prebeat. Non enim fieri potest ut, cum accesserimus adinvicem nos homines, et conserverimus sermonem, non aliquem ex interrogatione vel ex responsione, velut ex aliquo gustu, aut capiamus, aut prebeamus cibum, et siquidem quem bone mentis gustu capimus, mundum sumimus cibum, si vero immundus est quem contingimus, immundum. Unde apostolus de talibus dicit, Cum huiusmodi nec cibum sumere. Et ut tibi evidentius hec patescant, de maiori sumamus exemplum, ut inde ad inferiora veniamus. Dominus ait, Nisi manducaveritis carnem meam, et sanguinem meum biberitis, non habebitis vitam, Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus, quia omne opus eius sanctum est, et omnis sermo eius verus. Carnibus enim, et sanguine agni tanquam cibo mundo et potu, potatur et reficitur omne hominum genus. Secundo loco post illius carnem mundus cibus est Petrus et Paulus, et omnes apostoli. Tertio discipuli eorum, et sic unusquisque pro meritorum puritate proximo mundus fit cibus. Hoc qui audire nescit, avertit forsitan auditum secundum eos qui dicebant, Quis potest eum audire? Sed si filii estis ecclesie, si evangelicis imbuti misteriis, si Verbum caro factum habitat in vobis, agnoscite que dicimus quia Domini sunt, ne qui ignorat ignoretur. Agnoscite quia figure sunt, que in divinis voluminibus scripte sunt, ideo tanquam spirituales, et non carnales, intelligite que dicuntur. Si enim tanquam carnalia ista suscipitis, ledunt vos, non alunt. Est enim et, in Evangelii littera que occidat. Non solum in Veteri Testamento littera occidens deprehenditur, est et in Novo Testamento littera que occidat eum, qui non spiritualiter advertit. Si enim secundum litteram sequaris hoc ipsum quod scriptum est, Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis meum sanguinem, occidit hec littera. Vis et tibi aliam proferri de Evangelio litteram que occidit? Qui non habet gladium, inquit, vendat tunicam suam, et emat gladium. Ecce hec littera evangelium est; sed occidit. Si vero eam spiritualiter intelligas, non occidit, sed spiritus vivificans est in ea, et ideo sive in lege, sive in evangeliiis, que dicuntur spiritualiter suscipe, spiritualiter diiudica.³ Ut ergo diximus, omnis homo aliquem habet in se cibum, ex quo qui sumpserit siquidem bonus est, et de bono thesauro profert bonum, mundum cibum prebet proximo suo. Potest enim quis innocens et rectus corde, mundum videri animal, et prebere audienti se mundum cibum, tanquam ovis, que est animal mundum, similiter et in ceteris. Et ideo omnis homo cum loquitur proximo suo, sive prodest ei ex sermonibus, sive nocet, mundum ei aut immundum efficitur animal, ex quibus vel mundis utendum est, vel immundis precipitur

¹ Isaia CPBD; Esaiam in cap. LXVI M

² cap. XIII *add. M, om. CPD*

³ FH *end cap. here*

abstinendum. Si secundum hunc intellectum dicamus summum Deum leges hominibus promulgasse, digna videbitur humana maiestate legislatio. Si vero assideamus littere, et secundum quod vel Iudeis, vel vulgo dicitur, accipiamus que scripta sunt, erubesco confiteri Deum tales leges dedisse. Videbuntur enim magis elegantes leges hominum, verbi gratia, Romanorum, Atheniensium, Lacedemoniorum.
(*Quest. 2.*)

6

¹Ambrosius in libro de officiis²

Illa igitur sunt nobis expetenda, in quibus perfectio³, in quibus⁴ veritas⁵ est. Hic umbra, hic imago est, illic veritas; umbra in lege, imago in Evangelio, veritas in celestibus. Ante agnus offerebatur, offerebatur vitulus, nunc offertur Christus, sed quasi homo offertur⁶, quasi recipiens passionem et offert se ipse quasi sacerdos, ut peccata nostra dimittat, hic in imagine, ibi in veritate. Ibi apud Patrem quasi advocatus pro nobis intervenit.⁷

Item in epistola prima⁸ ad Corinthios⁹

Devoto animo, et cum timore accedendum ad communionem docet, ut sciant omnes se reverentiam debere ei, ad cuius corpus sumendum accedunt. Hoc enim debent apud se iudicare, quia Dominus est cuius in ministerio sanguinem¹⁰ potant.

Item in epistola¹¹ ad Hebreos¹²

Sed in ista carne ac sanguine nil cruentum, nil corruptibile mens humana concipiat, sed vivificatricem substantiam, atque salvatricem in pane et vino, per que si digne sumuntur, nobis est peccatorum remissio¹³ collata.

Item in eodem¹⁴

Una est ecclesie hostia, illi autem multe sunt. Propter hoc enim nec fortes erant, quia multe. Quid autem opus erat multis, dic mihi, una sufficiente? Proinde quod multe offerebantur, ostendit eos nunquam purgari, sicut medicamentum forte, et valens, et efficax, cunctam repellit valetudinem. Si ergo semel impositum totum operatum fuerit, ostendit virtutem, ut non ulterius apponatur. Si vero semper apponitur, manifestum

¹ Quod in lege fuerit umbra, in Evangelio veritas; et quod devoto animo, et cum timore ad communionem sit accedendum. *add. as rubr.* M

² cap. 14 *add.* M, *om.* CPD

³ in qu. perf. CPBD; *om.* M

⁴ in quib. *in mg.* C

⁵ *corr. fr.* perfectio D²

⁶ sed quasi – off. *in mg* V²

⁷ FH *omit all to* Una est ecclesie hostia

⁸ prima CPB; *om.* DM

⁹ (In I ad Corinth. cap. 59.) *add.* M²

¹⁰ in minist. (*corr. to* mist. P²) sang. PBM; min. sang. VD; sang. in mist. C

¹¹ -ola CPBD; -lam M

¹² (In V caput.) *add.* M²

¹³ pec. rem. CPBD; rem. pecc. M

¹⁴ eodem CRPBD; eadem C²; eandem M; (In X cap.) *add.* M²

indicium est, minus illud prevaluisse medicamentum, virtus quippe illius est, ut semel apponatur et non frequenter, sicut etiam hic. Si enim ab omnibus essent liberati peccatis, nequaquam per singulos dies offerret quis sacrificia. Proinde peccati commemoratio fuit, non absolutio, quia cotidie eisdem purgantur hostiis, etiam ipsi sacerdotes, et populus pariter. In Christo econtrario semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Offerimus, sed ad recordationem mortis eius, et una est hostia, non multe. Quomodo una et non multe? Quia semel oblatus est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum est illius¹⁵, idipsum semper idipsum, proinde¹⁶ hoc est sacrificium; alioquin, quoniam in multis¹⁷ locis offertur, multi sunt Christi? Nequaquam, sed unus ubique est Christus, et hic plenus existens, et illic plenus. Sicut enim quod ubique offertur¹⁸, unum corpus est, et non multa corpora, ita et unum sacrificium. Pontifex autem ille est, qui hostiam obtulit nos mundantem. Ipsam¹⁹ offerimus etiam nunc, que tunc oblata consumi non potest. Quod nos facimus, in commemorationem fit²⁰ eius quod factum est, Hoc enim facite, ait, in meam commemorationem, non aliud sacrificium, sed ipsum semper offerimus, magis autem sacrificii recordationem operamur. Unde etiam beatus Augustinus in decimo libro de civitate Dei eisdem verbis pene inquit, Dona eius in nobis, nosque ipsos vovemus et reddimus, et beneficiorum eius solempnitatibus, festis et diebus statutis dicamus, sacramusque memoriam, ne volumine temporum ingrata subrepat oblivio. Unde etiam in psalmo LXXX fratribus ait, Ecce innovavit nos Christus, donavit omnia peccata, cum non obliviscimur munus Salvatoris. Nonne Christus cotidie immolatur? et semel pro peccatis immolatus est. Cum credimus, ecce cogitatio. Ex ipsius reliquiis cogitationis cotidie nobis sic immolatur, quasi cotidie nos innovet, quia prima gratia sua nos innovavit. (cap. 14)] IP 1.144 from In Christo [econtrario] semel - in meam commemorationem (De cons., dist. 2, c. In Christ.)

¹⁵ est ill. PVBDM; ill. est CR

¹⁶ unum *add. M, om. CPBD*

¹⁷ in mult. CPM; mul. in D

¹⁸ ubique off. CPM; off. ubique D

¹⁹ vero *add. M, om. CPBD*

²⁰ fit CPM; facimus D

7

¹Item² Ambrosius in III de Spiritu sancto

Iudei audientes, Ego et Pater unum sumus, tulerunt lapides, ut lapidarent eum. Qui hoc audire non potest Iudeus est, qui hoc audire non potest lapidat Christum omni caute asperioribus perfidie sue saxis, et si mihi creditis, vulnerat Christum. Nam etsi ille vulnus iam sentire non possit, nunc enim secundum carnem iam non novimus Christum, tamen Arianorum impietate lapidatur, qui ecclesie pietate litatur. De hac litatione sanctus Iohannes in epistola, Et misit, inquit, Filium suum litatorem pro peccatis nostris. (cap.18)

¹ Quod Christum lapidat, qui audire non potest. Ego et Pater unum sumus: sicut Judaei hoc audientes tulerunt lapides, ut lapidarent eum. Et quod Divinitas in suae veritatis claritate videri non potest. *add. as rubr. M*

² Item CPBD; *om. M*

Item in sermone de Abel et Cain

Denique Spiritus sanctus in specie columbe visus est, quia videri Divinitas in sue veritatis claritate non poterat. Noli igitur, et tu secundum naturam interpretari, quod preter naturam divinitatis est. Nam et si credas, a Christo carnem fuisse susceptam, et offeras transfiguratum corpus altaribus, non distinguas tamen naturam Verbi et corporis, et tibi dicitur, Si recte offeras, recte autem non dividas, peccasti.

*Item in libro De sacramentis*³

Vera ait⁴ caro Christi, que crucifixa, que sepulta est, vere illius carnis sacramentum verum est.

Item in eodem

Ante benedictionem alia species nominatur, post benedictionem corpus significatur. Item.⁵ In illo sacramento Christus est. Item. Qui manducaverit hoc corpus, fiet ei remissio peccatorum. Item. Non est esca ista corporalis. Item. Non est iste panis qui in corpus vadit. Item. Esca ista vite eterne substantiam subministrat. Item. Talibus ecclesiam pascit, quibus anime firmatur substantia. Item.⁶ Denique cor nostrum esca ista confirmat, et vinum hoc letificat cor. Item.⁷ Vidisti sacramenta super altare posita, et ipsam miratus es creaturam, creatura tamen solempnis et nota. Item.⁸ Si est tanta vis⁹ in sermone Christi, ut inciperent esse que non erant, quanto magis operatorius est, ut sint que erant, et in aliud commutentur. Item.¹⁰ Sicut similitudinem mortis bibisti; ita similitudinem pretiosi sanguinis bibis. Item.¹¹ Fac nobis hanc oblationem acceptabilem, quod est figura corporis et sanguinis Domini. Item.¹² Figura corporis, altare est. Item. Ne horror cruoris esset, ideo in similitudinem accipis sacramentum. Item. Offerimus tibi immaculatam hostiam, rationabilem hostiam, incruentam hostiam, hunc panem sanctum. Item.¹³ Non erat corpus Christi ante consecrationem, sed post consecrationem dico tibi, quia iam corpus est. Item. Preveni in maturitate. Plures filios habuit Abraham, nullum alium ablactavit, in hoc solo dicitur fecisse epulum magnum, et bene magnum, quia tempus erat eius, quem semper epulantur corda sanctorum.

IP 1.124a from Ante benedictionem verborum - corpus significatur (De cons., dist. 2, c. Ante benedictionem.)

*In libro de Trinitate ad Gratianum*¹⁴

³ sacram. CPBD; misteriis initiandis M; (cap. 9) *add.* M²

⁴ ait CPL; ?? B; D *obsc.*; autem M

⁵ (De sacramentis lib. IV, c. 5.) *add.* M²

⁶ (De myster. initiand., c. 9.) *add.* M²

⁷ (De sacram. I, IV, c. 3.) *add.* M²

⁸ (Lib. IV De sacram., cap. 4.) *add.* M²

⁹ est tanta vis CPLD; tanta vis est M

¹⁰ (cap. 5.) *add.* M²

¹¹ (Lib. IV, De sacram. cap. 2.) *add.* M²

¹² (Lib. IV, cap. 6.) *add.* M²

¹³ (Lib. IV, cap. 5.) *add.* M²

¹⁴ (Aug. li. 2 de Spiritu sancto cap. 7) *add. and corr. to Ambro. lib. 2. 55 M^{2e}*

Absit ut se quisque tali impietate commaculet¹⁵, ut dicat frequenter creari Spiritum sanctum, aut unquam creari! Cur enim creari videatur frequenter¹⁶ non¹⁷ intelligo, et nisi eum mori credam frequenter¹⁸, et frequenter recreari.

Item¹⁹ ad Corinthios²⁰

²¹ Quia morte Domini liberati sumus. Huius rei memores, in edendo et potando carnem et sanguinem²² que pro²³ nobis oblata sunt, significamus. Item in eodem.²⁴ Beneficii divini sanguis testis est, in cuius tipum nos calicem misticum ad tuitionem corporis et anime percipimus.

IP 1.141 from Quia morte Domini - oblata sunt significamus

Dominica quinta post Theophaniam

²⁵ Singuli accipiunt Christum Dominum, et in singulis portionibus totus est, nec per singulas minuitur, sed integrum se prebet in singulis.²⁶ Beatus Hilarius. Corpus Domini Christi quod sumitur de altari, figura est, dum panis et vinum extra videtur; veritas autem, dum corpus et sanguis Christi in veritate interius creditur.

(De cons., dist 2, c. Singuli, De cons., dist. 2, c. Corpus Christi.)

Ambrosius de sacramentis²⁷

Non igitur humani sed divini est muneris sacramentum quod accipis, ab eo prolatum, qui benedixit fidei patrem Abraham illum, cuius gratiam et gesta miraris. Probatum est antiquiora esse ecclesie sacramenta, nunc cognosce potiora. Revera mirabile quod manna Deus pluerit patribus, et cotidiano celi pascebantur alimento. Unde dictum est, Panem angelorum manducavit homo; sed tamen panem illum qui manducaverunt, omnes in deserto mortui sunt. Ista autem esca quam accipis, iste panis vivus, qui de celo descendit, vite eterne subministrat substantiam, et quicumque hunc manducaverit, non morietur in eternum, et corpus est Christi. Considera nunc utrum prestantior sit panis angelorum, an caro Christi, que utique corpus est vite. Manna illud de celo, hoc supra celum. Illud celi, hoc Domini celorum. Illud corruptioni obnoxium, si in diem alterum servaretur; hoc alienum ab omni corruptione. Quod quicumque religiose gustaverit, corruptionem sentire non poterit. Illis aqua de petra fluxit; tibi sanguis ex Christo. Illos ad horam satiavit aqua; te sanguis diluit in eternum. Iudeus bibit et sitit; tu cum biberis sitire non poteris, et illud in umbra; hoc in veritate. Si illud quod miraris umbra est, quantum istud est, cuius et umbra miraris? Audi quia umbra est, que apud

¹⁵ commac- CPBD; mac- M

¹⁶ cr. vid. freq. CPM; freq. vid. cr. D

¹⁷ ss P

¹⁸ cr. freq. CPM; freq. cr. D

¹⁹ in epistolam *add.* DM, *om.* CP

²⁰ (cap. 58) *add.* M²

²¹ (De consecr., dist. 4, c. Quia morte.) *add.* M²

²² Domini *add.* M, *om.* CPBD

²³ pro CPM; *om.* D

²⁴ cap. *add.* M, *om.* CPD

²⁵ FH *begin cap. here*

²⁶ FH *omit all to* Non igitur humani

²⁷ Idem de sacramentis H; (De mysteriis initiandis, cap. 8.) *add.* M²

veteres facta est. Bibebant, inquit, de consequente petra, petra autem erat Christus. Sed non in pluribus beneplacitum est Deo, nam prostrati sunt in deserto. Hec autem in figura facta sunt nostri. Cognovisti prestantiora. Potior est lux quam umbra, veritas quam figura; corpus auctoris, quam manna de celo. Forte dicas, aliud video, quomodo tu mihi asseris quod corpus Christi accipiam? Et hoc nobis adhuc superest, ut probemus. Quantis igitur utimar exemplis ut probemus hoc non esse quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit, maioremque vim esse benedictionis, quam nature; quia benedictione etiam ipsa natura mutatur. Virgam tenebat Moises, proiecit eam et facta est serpens. Rursus apprehendit caudam serpentis, et in virge naturam revertitur. Vides prophetica gratia bis mutatam esse naturam, et serpentis, et virge? Currebant Egipti flumina puro aquarum meatu, subito de fontium venis sanguis cepit erumpere, non erat potus in fluviis. Rursus ad prophete preces cruor cessavit fluminum, aquarum natura remeavit. Circumclusus erat undique populus Hebreorum, hinc Egiptiis vallatus, inde mari conclusus. Virgam levavit Moises, separavit se aqua, et in murorum specie congelavit, atque inter undas via pedestris apparuit. Iordanis retrorsum conversus, contra naturam in sui fontis convertitur exordium. Nonne claret naturam vel maritimum fluctuum, vel fluvialis cursus esse mutatam? Sitebat populus patrum, tetigit Moises petram, et aqua de petra fluxit. Nunquid non preter naturam operata est gratia, ut aquam vomeret quam non habebat natura? Mara fluvius erat amarissimus, ut sitiens populus bibere non posset. Misit Moises lignum in aquam, et amaritudinem suam aquarum natura deposuit, quam infusa subito gratia temperavit. Sub Eliseo sancto propheta, uni ex filiis prophetarum excussum est ferrum de securi, et statim mersum est, rogavit Eliseum qui amiserat ferrum, et misit Eliseus lignum in aquam, et ferrum natavit. Utique et hoc preter naturam factum agnoscimus, gravior est enim ferri species, quam aquarum liquor. Advertimus igitur maiorem esse gratiam quam naturam; et adhuc prophetice benedictionis gratias numeramus²⁸. Quod si tantum valuit humana benedictio, ut naturam verteret, quid dicimus de ipsa consideratione divina, ubi verba ipsa Domini Salvatoris operantur? Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quod si tantum valuit sermo Elie, ut ignem de celo depromeret, non valebit Christi sermo, ut species mutet elementorum? De totius mundi operibus legistis, Quia ipse dixit et facta sunt; ipse mandavit et creata sunt. Sermo igitur Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea que sunt in id mutare quod non erant? Non enim minus est novas res dare, quam mutare naturas. Sed quid argumentis utimur? Suis utamur exemplis, Incarnationisque novitate astruamus misterii veritatem. Nunquid nature usus precessit cum Dominus Iesus de Maria nasceretur? Si ordinem querimus, viro mista femina generare consuevit. Liquet igitur quod preter ordinem nature virgo generavit, et hoc quod conficimus, corpus ex virgine est. Quid hic queris nature ordinem in Christi corpore, cum preter naturam sit ipse Dominus partus de virgine? Vera utique caro Christi, que crucifixa est, que sepulta est, vere carnis illius sacramentum est. Ipse clamat Dominus Iesus, Hoc est corpus meum. Ante benedictionem verborum celestium alia species nominatur, post consecrationem corpus significatur. Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur; post consecrationem sanguis nuncupatur. Tu dicis, Amen, hoc est, verum est. Quod sermo sonat, affectus sentiat. Item.²⁹ Sicut verus est Deus, Dei Filius, Dominus noster Iesus Christus non quemadmodum homines per

²⁸ (Lib. IV Senten., dis. 10, § d.) *add.* M²

²⁹ (Amb. lib. VI De sacramen. cap. I.) *add.* M²

gratiam, sed quasi Filius ex substantia Patris, ita vera caro Christi, sicut ipse dixit, quam accipimus, et sanguis, quo potamur. Sed fortasse dicas quod dixerunt tunc temporis discipuli Christi audientes dicentem, Nisi quis manducaverit carnem meam³⁰, et biberit sanguinem meum³¹, non manebit in me, nec habebit vitam eternam. Forte dicas³², Quomodo vera caro, quomodo verus sanguis, qui similitudinem non video carnis, non video sanguinis veritatem? Primo omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur ut possit mutare, et convertere genera et instituta nature. Deinde ubi non tulerunt sermonem Christi discipuli eius, sed audientes quod carnem suam daret manducare, et sanguinem suum daret bibendum³³, recedebant; solus tamen³⁴ Petrus dixit, Verba vite eterne habes, et ego quomodo a te recedam?³⁵ Ne igitur plures hoc dicerent, et ne veluti quidam esset cruoris horror, sed maneret gratia redemptionis, ideo in similitudinem quidem accipis sacramentum, sed vere nature gloriam³⁶ virtutemque³⁷ consequeris. Ego sum, inquit, panis qui de celo descendi.

IP 1.127 from fortasse dicas - celo descendi.

³⁰ carn. meam CPM; meam carn. D

³¹ sang. meum CPM; meum sang. D

³² (De cons., dist 2.) *add.* M²

³³ suum daret bibendum CPM; daret bibere D

³⁴ tamen CPB; *om.* D; tunc M

³⁵ (Lib. IV Senten., dist. 12, § e.) *add.* M²

³⁶ [gratiam] *add.* Fr

³⁷ virtutemque CPM; *om.* D

8

¹*Augustinus de catechizandis rudibus*²

Nonnunquam etiam, cum recte omnia vere dicantur, aut non intellectum aliquid, aut contra opinionem, aut consuetudinem veteris erroris ipsa novitate asperum offendit et perturbat audientem. Quod si apparuerit et sanabilem se prebet auctoritatum rationumque copia, sine ulla dilatione sanandus est. Si autem occulta offensio est, Dei medicina opitulari potest. At si resilierit et curari recusaverit, consoletur nos Dominus illo exemplo, qui offensis hominibus ex verbo suo, et tanquam durum refugientibus, etiam his qui remanserant ait, Nunquid et vos vultis abire? Satis enim fixum et immobile decet corde retineri, Hierusalem captivam ab huius seculi Babilonia decursis temporibus liberari, nullumque esse ex illa perituum, quia qui perierit non ex illa erat.

³*Item. De sacramento quod accipit*⁴ *cum*⁵ *ei commendatum fuerit*

⁶Signacula quidem rerum divinarum esse visibilia, sed res ipsas invisibiles in eis honorari, nec sic habendam esse illam speciem benedictione sanctificatam, quemadmodum habetur in usu quolibet; dicendum etiam quid significet, et sermo quem

¹ Hierusalem captivam ab huius saeculi Babilonia debere liberari, et signacula rerum divinarum esse visibilia, sed res ipsas invisibiles in eis honorari, et plurima in hunc modum. *add. as rubr.* M

² (cap. 11) *add.* M²

³ Ibidem caput 26 *add.* M²

⁴ accipit CPD; accepit M

⁵ bene *add.* M, *om.* CPD

⁶ H *begins cap. here*

audivit quid in illo condatur, cuius illa res similitudinem gerit, deinde monendus est ex hac occasione, ut si quid etiam in Scripturis audiat, quod carnaliter sonet, etiamsi non intelligat, credat tamen spirituale aliquid significari, quod ad sanctos mores, futuramque vitam pertineat. Hoc autem ita breviter discat, ut quicquid audierit ex libris canonicis, quod ad dilectionem eternitatis et sanctitatis, et ad dilectionem proximi referri non possit, figurate dictum vel gestum credat, atque ita conetur intelligere, ut ad illam geminam referat dilectionem.⁷ Item⁸. De sacramento autem sufficit prudentioribus audire, quid res illa significet, cum tardioribus autem, aliquando pluribus verbis, et similitudinibus agendum est, ne contempnant quod vident.

*Item contra Faustum*⁹

Quid enim sunt aliud queque sacramenta corporalia, nisi quedam quasi verba visibilia, sacrosancta quidem, verum tamen mutabilia et temporalia.

*Item in decimo*¹⁰ *de civitate Dei*¹¹

Qui autem putant hec visibilia sacrificia diis alienis congruere, illi vero tanquam invisibili invisibilia, et maiora maiori, meliorique meliora, qualia sunt pure mentis, boneque voluntatis officia; profecto nesciunt hec ita signa esse illorum, sicut verba sonantia signa sunt rerum. Quocirca sicut orantes atque laudantes, ad eum dirigimus significantes voces, cui res ipsas in corde quas significamus, offerimus, ita sacrificantes, non alteri sacrificium visibile offerendum esse noverimus, quam illi cuius in cordibus nostris invisibile sacrificium nos ipsi esse debemus.

*Item in*¹² *decimo de civitate Dei*¹³

Sacrificium visibile, invisibilis¹⁴ sacramentum, id est sacrum signum est. ¹⁵Alibi, Sacramentum invisibilis gratie visibilis forma.¹⁶

IP 1. 130 (De cons., dist. 2, c. Sacrificium)

¹⁷*In*¹⁸ *secundo de doctrina christiana*

Signum¹⁹ est res preter speciem, quam ingerit sensibus aliud aliquid ex se faciens in cognitionem venire. Ibidem libro tertio²⁰. Christiana libertas eos, quos invenit sub signis utilibus, tanquam prope inventos, interpretatis signis quibus subditi erant, elevatos ad eas res quarum illa signa sunt, liberavit. Ex his facte sunt ecclesie sanctorum

⁷ H omits all to Sacrificium visibile

⁸ De catechizandis rudibus, cap. 9. add. M, om. CPD

⁹ lib. XIX, cap. 16 add. M; om. CPD; insc. ss V

¹⁰ in dec. RPB; dec. C; in decimo tractatu D; in lib. dec. M

¹¹ (cap. 19) add. M²

¹² libro add. M, om. CPD

¹³ (Cap. 5) add. M²

¹⁴ -ilis CPV; -iles R; -ile R²D; -ilis (-ile Fr) sacrificii M

¹⁵ Et add. M, om. CPD

¹⁶ H omits all to Vota mea

¹⁷ Item add. M, om. CPD

¹⁸ in CPD; libro M

¹⁹ Dignum R

²⁰ cap. 1, cap. 8 & 9 add. M²

Israelitarum. Quos autem invenit sub signis inutilibus, non solum servilem in operationem sub talibus signis, sed etiam ipsa signa frustravit, removitque omnia, ut a corruptione multitudinis simulatorum deorum, quam sepe ac proprie Scriptura fornicationem vocat, ad unius Dei cultum gentes converterentur, nec sub ipsis iam signis utilibus servitute, sed excitature potius animum in eorum intelligentia spirituali. Sub signo enim servit, qui operatur, aut veneratur aliquam rem nesciens quid significet. Qui vero operatur aliquod signum divinitus institutum, cuius vim significationemque intelligit, non veneratur quod videtur et transit, sed illud potius, quo talia cuncta referenda sunt. Talis autem homo et spiritualis, et liber est tempore servitutis, quo carnalibus animis, nondum oportet signa illa revelari, quorum iugo edomandi sunt. Tales spirituales erant patriarche ac prophete omnesque in populo Israel, per quos nobis ipsa Scripturarum solatia et auxilia ministravit. Hoc vero tempore postea quam resurrectio Domini nostri, manifestissimum indicium nostre libertatis illuxit, nec eorum quidem signorum que iam intelligimus, operatione gravi onerati sumus, sed quedam pauca pro multis eademque factu facillima, et intellectu augustissima²¹, et observatione castissima, ipse Dominus et apostolica tradidit disciplina. Sicut est baptismi sacramentum, et celebratio corporis et sanguinis Domini, que unusquisque cum perceperit, quo referantur imbutus agnoscit, ut ea non carnali servitute, sed spirituali potius libertate veneretur. Et paulo inferius²². Servabitur, inquit, in locutionibus figuratis regula huiusmodi, ut tandiu versetur diligenti ratione quod legitur, donec ad regnum caritatis interpretatio perducatur. Si autem hoc iam proprie sonat, nulla putetur figurata locutio²³. Si preceptiva locutio est, aut flagitium aut facinus vetans, aut utilitatem aut beneficentiam iubens, non est figurata. Si autem flagitium, aut facinus videtur iubere, aut utilitatem aut beneficentiam vetare, figurata est. Nisi manducaveritis, inquit, carnem Filii hominis, et sanguinem eius biberitis, non habebitis vitam in vobis, facinus videtur aut flagitium iubere. Figura ergo est, precipiens passioni Domini esse communicandum, et suaviter atque utiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro eius crucifixa est, et vulnerata. Ait Scriptura, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi. Hic nullo dubitante beneficentiam precipit. Sed quod sequitur, Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius malevolentie facinus putes iuberi. Ne igitur dubitaveris figurate dictum, et cum possit dupliciter interpretari, uno modo ad nocendum, altero ad prestandum, ad beneficentiam caritas te potius revocet, ut intelligas carbones ignis, esse urentes penitentie gemitus, quibus superbia sanatur eius qui dolet se inimicum fuisse hominis, a quo miserie eius subvenitur. Item cum ait Dominus, Qui amat animam suam perdet eam, non utilitatem vetare putandus est, qua debet quisque conservare animam suam, sed figurate dictum, perdat, id est, perimat atque amittat eius usum quem nunc habet, perversum scilicet atque preposterum, quo inclinatur temporalibus ut eterna non querat. Scriptum est, Da misericordiam, et ne suscipias peccatorem. Posterior pars huius sententie videtur vetare beneficentiam. Ait enim, Ne suscipias peccatorem.²⁴ Intelligas peccatorem figurate dictum, pro peccato, ut peccatum eius non suscipias. In titulo²⁵ psalmi tertii,

²¹ *corr. fr. ang-* M^c

²² (cap. 15) *add.* M²; Et paulo inf. *in mg.* V²

²³ (ca. 16 eiusdem libri) *add.* M²

²⁴ Posterior pars huius – pecc. *in mg.* P

²⁵ In tit. CPD; Item in M

tractans de Iuda traditore Domini. Eum, inquit, adhibuit ad convivium, in quo corporis et sanguinis figuram discipulis commendavit et tradidit.

IP 1. 131 to cognitionem venire only

*Item in psalmo vigesimo*²⁶

²⁷Semel Christus mortuus est iustus pro iniustis; et scimus, et certum habemus, et spe immobili retinemus, quia Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Verba ista apostoli sunt, tamen ne obliviscamur quod semel factum est, in memoria nostra omni anno fit. Quotiens pascha celebratur, nunquid totiens Christus occiditur? Sed tamen anniversaria recordatio representat quod olim factum est, et sic nos facit moveri, tanquam videamus presentem Dominum²⁸ in cruce.

IP 1. 142

*In tractatu*³⁰ *psalmi XXI*

Vota mea reddam. Sacramenta corporis et sanguinis Domini mei reddam. Edent pauperes et saturabuntur. Edent contemptores seculi, et mutabuntur, et laudabunt Dominum, qui requirunt eum. Laus Domini eructatio saturitatis eius, vivent corda eorum in seculum seculi, nam cibus ille est cordis.³¹

*In expositione Psalmi LIV*³²

³³Prima, inquit, heresis in discipulis Christi velut a duritia sermonis eius facta est. Cum enim diceret, Nisi quis manducaverit carnem meam et biberit sanguinem meum, non habebit vitam eternam, illi non intelligentes dixerunt ad invicem, Durus est hic sermo, quis potest eum audire? Dicentes quia durus est hic sermo, separaverunt se ab illo, remansit cum duodecim; discedentibus illis, instruxit eos qui remanserant. Spiritus est, inquit, qui vivificat, caro nihil prodest. Verba que locutus sum ad vos³⁴, spiritus et vita sunt, id est spiritualiter intelligenda sunt. Intellexisti³⁵ spiritualiter? Spiritus et vita sunt; intellexisti carnaliter? etiam sic illa Spiritus et vita sunt, sed tibi non sunt. Spiritualiter intelligite que locutus sum.³⁶ Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, et bibitori illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi³⁷, spiritualiter intellectum vivificabit vos, caro autem non prodest quicquam. Sed quomodo illi intellexerunt. Carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere venditur, aut in macello dilaniatur. ³⁸Sciens autem Iesus ait, Hoc vos scandalizat, quia dixi vobis, do vobis carnem meam manducare, et sanguinem meum

²⁶ ps. vig. CPD; praef. 2 in psal. 21 M

²⁷ (De cons., dist. 2, c. Semel) *add.* M²

²⁸ pres. Dom. CPM; Dom. pres. D

²⁹ Item *add.* M

³⁰ tract. CPD; expos. priori M

³¹ H *omits all to* Invitat Dominus servos

³² LIV CPD; LIII et XCVIII M

³³ (De cons., dist. 2, c. Prima) *add.* M²

³⁴ ad vos CPD; vobis M

³⁵ -isti CPBM; -istis D

³⁶ (De cons. dist. 2, c. Non hoc.) *add.* M²; *Fr add.* Eod. c.

³⁷ commend- CPBM; commod- D

³⁸ Augustinus tract. 27 in Joannem *add.* M, *om.* CPD

bibere³⁹? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius⁴⁰. Quid est hoc? Hinc solvit quod illos moverat, hinc aperuit unde fuerant scandalizati. Hinc⁴¹ plane, si intelligerent. Illi autem putabant erogaturum corpus suum, ille dixit se ascensurum in celum, utique integrum. Cum videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius, certe vel tunc videbitis, quia non eo modo quo putatis erogatur corpus suum, vel tunc intelligetis, quia gratia eius non consumitur⁴² morsibus. Item⁴³. Donec⁴⁴ seculum finiatur⁴⁵ sursum est Dominus, sed tamen hic etiam⁴⁶ nobiscum est veritas Dominus. Corpus enim in quo resurrexit, uno loco esse oportet, veritas autem eius ubique diffusa est. Item⁴⁷. Quia tetigit hominem, confessus est Deum, et Dominus consolans nos, qui in celo iam Christum sedentem manibus contrectare non possumus, sed fide contingere, ait illi, Quia vidisti me, Thoma, credidisti; beati qui non viderunt et crediderunt. Item. Iam Christus ascendit in celos⁴⁸, non est venturus nisi in fine ut iudicet de vivis et mortuis⁴⁹. Item in quodam sermone de verbis Evangelii⁵⁰. Invitat Dominus servos et⁵¹ preparavit seipsum cibum. Quis audeat manducare Dominum suum? Et tamen ait, Qui manducat me, vivit propter me. Quando Christus manducatur, vita manducatur, nec occiditur ut manducetur, sed mortuos vivificat quando manducatur, quia resurrexit occisus, nec quando manducatur, partes de illo facimus, et quidem in sacramento sic fit. Norunt fideles, quemadmodum manducant carnem Christi, unusquisque partem suam accipit, per partes manducatur, et manet integer totus. Per partes manducatur in sacramento, manet integer totus in celo, manet integer totus in corde tuo. Item. Quod videtis in altari panis est et calix, quod etiam oculi vestri vobis renuntiant, quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus, calix est sanguis. Breviter quidem hoc dictum est, quod fidei forsitan sufficere debeat, sed fides instructionem desiderat. Dicit enim Propheta, Nisi credideritis, non intelligetis. Potestis ergo dicere mihi, Precepisti ut credamus, expone ut intelligamus. Potest enim animo cuiuspiam cogitatio talis oboriri. Dominus Iesus Christus novimus unde accepit carnem, de Virgine scilicet Maria; infans lactatus est, nutritus est, crevit, ad iuvenilem etatem perductus est, ligno suspensus est, interfectus, de ligno depositus, sepultus est, tertia die resurrexit, quo die voluit ascendit in celum. Illuc levavit corpus suum, unde venturus est iudicare vivos et mortuos, ibi est modo sedens ad dexteram Patris. Quomodo ergo panis est corpus eius et calix, vel quod habet calix, quomodo est sanguis eius? Ista, fratres, ideo dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur, et aliud intelligitur. Quod videtur speciem habet corporalem, quod intelligitur fructum habet spirituale.⁵²

IP 1. 133 to ubique diffusa est only

³⁹ bibere CPBD; potare M

⁴⁰ ubi erat pr. CPD; pr. ubi erat B; ubi pr. erat D

⁴¹ *corr. fr.* Hic P; Huic V

⁴² -itur CPM; -etur D

⁴³ tractatu 50 in Joannem *add. M, om. CPD*; (L. IV Sentent. dist. 10, § a.) *add. M*²

⁴⁴ Donec CPD; Dum M

⁴⁵ sec. fin. CRPV; sec. firmatur B; fin. sec. DM

⁴⁶ hic et. DM; et. hic C²PB; et. C

⁴⁷ tractatu 121 in Joannem *add. M, om. CPD*

⁴⁸ celos CPBM; celum D

⁴⁹ Item. Iam Christus - mortuis CPD; *om. M*

⁵⁰ Hujus sermonis Aug. initium est: Veritas quae est Christus. *add. M*²

⁵¹ et CPDM, *om. Fr*

⁵² H *here adds* Prima heresis in discipulis - consumitur morsibus *from above, then omits all to* Quid est Christum manducare

*Item in sexto de baptismo*⁵³

Inducit sanctum⁵⁴ Ciprianum⁵⁵ dicentem, Nam quoniam Dominus⁵⁶ vocat corpus suum panem, de multorum granorum adunatione congestum, populum nostrum quem portabat de gentibus indicat adunatum; et quando sanguinem suum vinum appellat, de botris atque acinis plurimis expressum, atque in unum coactum, gregem item nostrum significat commistione adunate multitudinis copulatum. Item. In presenti per fidem, in presenti per signum, in presenti per baptismatis sacramentum, in presenti per altaris cibum et potum.

Item in eodem Evangelio

De his sermo erat, inquit, cum hoc apostolus diceret, qui Domini corpus velut alium quemlibet cibum indiscrete negligenterque sumebant, et quid dixerit corpus Domini in sequentibus manifestans, intelligendum est, inquit, quod eis iam omnibus distribuerat sacramentum corporis et sanguinis sui. Et alibi, Videte fide manente signa variata. Ibi petra Christus, nobis Christus quod in altari Dei ponitur. Et illi pro magno sacramento eiusdem Christi biberunt aquam fluentem de petra, nos quid bibamus norunt fideles. Si speciem visibilem attendas, aliud est, si intelligibilem significationem, eundem potum spiritualem biberunt.

*Item in sermone de verbis Evangelii*⁵⁷

Quid est Christum manducare? Non hoc est⁵⁸ solum in sacramento corpus eius accipere. Multi enim indigni⁵⁹ accipiunt, de quibus ait apostolus, Qui manducat et bibit calicem Domini indigne, iudicium sibi manducat et bibit. Sed quomodo manducandus est Christus? Quomodo ipse dicit, Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum⁶⁰, in me manet, et ego in eo. Si in me manet et ego in eo, tunc bibit, qui autem non in me⁶¹ manet, nec ego in illo, et si accipit sacramentum, acquirit magnum tormentum.

IP 1. 135 (De cons., dist. 2, c. Quid est)

*Item ex tractatu Evangelii secundum Iohannem*⁶²

Talis erat Iudas, et tamen cum sanctis apostolis undecim intrabat, et exibat, ad ipsam cenam dominicam pariter accessit. Conversari cum illis potuit, eos inquinare non potuit. De uno pane accepit et Iudas, accepit et Petrus, et tamen que pars fideli cum infideli? Petrus enim accepit ad vitam, et Iudas accepit ad mortem.

Item in libro sententiarum Prosperii

⁵³ in sexto (sexta P) de bapt. CPD; lib. VII de baptismo contra Donatistas, cap. 50 M

⁵⁴ sanctum CPD; autem B. M

⁵⁵ sic *add.* M, *om.* CPD

⁵⁶ quoniam Dom. CPB; Dom. quoniam D; quando Dom. M

⁵⁷ Tract. 26 in Joannem *add.* M, *om.* CP

⁵⁸ hoc est CPB; est hoc DM

⁵⁹ indigni CPB; *om.* D; indigne M

⁶⁰ sang. meum CPM; meum sang. D

⁶¹ non in me CPBD; in me non M

⁶² (sentent. 339) *add.* M²

Escam vite accipit⁶³, eternitatis poculum bibit, qui in Christo manet, cuius Christus inhabitator est. Nam qui discordat a Christo, nec carnem Christi manducat, nec sanguinem bibit, etiamsi tante rei sacramentum ad iudicium sue presumptionis cotidie indifferenter accipiat.

⁶³ -ipit CRP²V; -epit PBDM

9

¹*Lanfrancus*²

Si tanta vis est in sermone Domini, ut inciperent esse que non erant, quanto magis operatorius est, ut sint que erant, et in aliud commutentur? Esse quidem que erant, testatur secundum visibilem speciem, commutari vero secundum interiorem essentiam, in naturam illarum rerum que ante non erant. ³Hoc est quod dicimus, quod modis omnibus approbare contendimus, sacrificium ecclesie duobus confici, duobus constare, visibili elementorum specie, et invisibili Domini nostri Iesu Christi carne et sanguine, sacramento et re sacramenti, id est corpore Christi; sicut Christi persona constat et conficitur Deo et homine, cum ipse Christus verus sit Deus, et verus homo? quia omnis res illarum rerum naturam et veritatem in se continet ex quibus conficitur. Conficitur autem sacrificium ecclesie duobus, sacramento et re sacramenti, id est corpore Christi. Est igitur sacramentum, et res sacramenti, id est corpus Christi. ⁴Christus enim resurgens a mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Sed sicut dicit Andreas apostolus, Cum vere carnes eius in terris sint comeste, et vere sanguis eius sit bibitus, ipse tamen usque in tempora restitutionis omnium, in celestibus ad dexteram Patris, integer perseverat et vivus. Si quis queris modum quo id fieri possit, breviter ad presens respondeo, Misterium fidei est ⁵credi salubriter potest, vestigari utiliter non potest. Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo, nec quando manducamus, partes de illo facimus. Absit enim ut sic intelligamus Christum manducare, quemadmodum illi intellexerunt, qui, cum audirent Dominum dicentem, Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, continuo responderunt, Durus est hic sermo, et ⁶quis potest eum audire? Putaverunt namque, sicut beatus Augustinus dicit in multis locis, quod in terris degentem Dominum in frustra essent concisuri, et sic carnes eius, aut elixas in lebetibus, aut assas in veribus essent comesturi, aut si hoc nollent, non possent eius esse discipuli, propterea elegerunt abire, et iam amplius cum eo non ire. Procul avertat Deus ab ecclesia sua talem sententiam! Sic nempe in terris immolatum Christum manducamus et bibimus, ut in celestibus ad dexteram Patris integer semper existat et vivus. ⁷Dum frangitur hostia dum

¹ Sicut in sermone Domini, ea quae non erant esse coeperunt, sic operatione ejus, ea quae sunt in aliud commutari: praeterea sacrificium Ecclesiae duobus confici, duobus constare, id est visibili elementorum specie, et invisibili Domini nostri Iesu Christi carne et sanguine. *add. as rubr.* M

² Lanf. *in text* CM; *in mg. with no break* PB; Item Lanfrancus episcopus *in text* R; Lanfredus *ss in mid-text* V; *om. with lacuna* D

³ (De cons., dist. 2, c. Hoc est quod dicimus) *add.* M²

⁴ Est igitur sacramentum – Christi *in mg.* P

⁵ est CPD; *om.* M

⁶ et CPD; *om.* M

⁷ (De cons., dist. 2, c. Dum frangitur) *add.* M²

sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud quam dominici corporis in cruce immolatio eiusque sanguinis de latere effusio designatur?⁸ Nos autem in specie panis et vini quam videmus, res invisibiles, id est Christi carnem et sanguinem honoramus, nec similiter pendimus has duas species, quemadmodum ante consecrationem pendebamus, cum fideliter fateamur ante consecrationem panem esse et vinum, quod natura formavit, post consecrationem vero⁹ carnem Christi, et sanguinem esse, quod benedictio consecravit. Sacramentum ergo corporis Christi quantum ad id spectat, quod in cruce immolatus est, ipse Dominus Iesus Christus. Caro eius est, quam forma panis operam accipimus in sacramento, et sanguis eius quem sub vini specie ac sapore potamus, caro videlicet carnis, et sanguis sacramentum est sanguinis. Carne et sanguine utroque invisibili, intelligibili, spirituali significatur corpus visibile Domini nostri et palpabile, plenum omnium gratia virtutum, et divina maiestate. Quorum alterum dum frangitur, et in populi salutem dividitur, alterum vero effusum de calice ab ore fidelium sumitur, mors eius in cruce, et sanguinis eius de latere emanatio figuratur. Utrumque beatus Gregorius et¹⁰ solerter attendit, et enucleate in quarto libro Dialogorum exponit dicens, Eius quippe caro ibi sumitur, eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Pensandum ergo est quale hoc sacrificium sit, quod pro absolutione nostra mortem unigeniti Filii Dei, semper imitatur. Imitatur dixit, non operatur, quia resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Caro ergo et sanguis, quibus ad impetrandam pro peccatis nostris misericordiam cotidie alimur, Christi corpus et sanguis vocantur, non solum quia essentialiter id sunt, qualitatibus multum discrepantes, verum etiam eo locutionis modo, quo res significans significate rei vocabulo solet nuncupari. Nec iuste quisquam movebitur, si eadem caro, idemque sanguis sui ipsorum sacramenta existant, secundum aliud atque aliud accepta, cum ipse Dominus Iesus post resurrectionem suam sui ipsius diversa temporum ratione, tipum gesserit, et figuram. Apparens enim duobus discipulis locutusque eis quantum satis esse iudicavit, dum finxit se longius ire, sicut beatus Augustinus dicit, significavit se post paucos dies in celum ascensurum. Quod iter longe remotum est a communi hominum vita, que ipsis est duobus discipulis evidentissime figurata. Christus ergo Christi est sacramentum longius videlicet ire se fingens longius suo tempore ascendentis in celum, idem eiusdem, nec tamen usquequaque eiusdem. Verus namque Deus, et verus homo, et fingens et ascendens. Verumtamen aliud est figmentum terreni itineris, aliud in celum ascendentis veritas. Nec aliquis ita desipuerit, ut propterea abnegare presumat fingentem se longius ire, esse verum Christum, quia figmento longioris itineris significavit verum Christum¹¹ ascensurum in celum. Porro sacramentum fidei in ipsa ad Bonifacium epistola beatus Augustinus baptismum vocat¹². Verus autem baptismus constat non tam ablutione corporis quam fide cordis, quemadmodum apostolica doctrina tradit dicens, Fide mundans corda eorum. Et alibi, Salvos facit baptismus, non carnis depositio sordium, sed conscientie bone interrogatio ad Deum, alterum tamen significatur per alterum. Nam per ablutionem qua corpori extrinsecus adhibetur, purgatio anime exprimitur, quam fides interior operatur, vocaturque fides baptismus, secundum eam locutionis figuram, qua

⁸ (De const. dist. 2, c. Nos aut.) *add.* M²

⁹ Christi carnem et sanguinem honoramus – carnem *over erasure* V

¹⁰ et CPD; *om.* M; (lib. IV Dialogorum cap. 58) *add.* M²

¹¹ quia figmento – Christum *in mg.* P

¹² (ad Bonifacium epist. 23) *add.* M²

mysterium eius rei, cuius mysterium est, censi nomine consuevit. Huius rei causa est similitudo, quam in sacramento et in re sacramenti reperiri semper necesse est, sicut in baptismo et in fide; utrumque enim lavat, purgat, purificat, illud carnem, istud mentem. Sicut ergo celestis panis, qui vere Christi caro est, suo modo vocatur corpus Christi, cum revera sit sacramentum corporis Christi, illius videlicet quod visibile, palpabile, mortale, in cruce positum est vocaturque ipsa carnis immolatio, que sacerdotis manibus fit, Christi passio, mors, crucifixio, non rei veritate, sed significanti misterio, sic sacramentum fidei quod baptisma intelligit, fides est.¹³ Semel immolatus est Christus in semetipso, et tamen cotidie immolatur¹⁴ in sacramento, quod¹⁵ ita intelligendum est, quia manifestatione sui corporis in distinctione membrorum suorum omnium¹⁶, verus Deus et verus homo, semel tantum¹⁷ in cruce pependit, offerens Patri seipsum hostiam vivam, passibilem, mortalem, vivorum ac¹⁸ mortuorum redemptionis efficacem, eorum scilicet quos altitudo divini consilii redimendos¹⁹ iudicavit, prescivit²⁰, predestinavit, vocavit modis atque temporibus, quibus id fieri congruebat. Quo nam modo panis efficiatur caro, vinumque convertatur in sanguinem, utriusque essentialiter mutata natura, vel utrum in secessum vadant more ciborum communium, iustus qui ex fide vivit, scrutari argumentis, et concipere ratione non querit. Mavult enim celestibus misteriis nunc fidem adhibere, ut ad fidei premia valeat quandoque pervenire, quam in his que²¹ comprehendere non possunt, supervacue laborare, sciens scriptum esse²², Altiora te ne quesieris, et fortiora te ne scrutatus fueris, sed que precepit tibi Deus, illa cogita semper, et in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Si credimus vero salubriterque manducari in terris a digne percipientibus dominum Iesum Christum, ut certissime teneamus existere illum²³ in celestibus incorruptum. Ineptis enim, si dicas propterea Sareptanam viduam non potuisse comedere oleum, quo²⁴ plenus erat lechitus²⁵ suus, quia sacra testante historia lechitus²⁶ olei non est imminutus²⁷, cum eadem Scriptura dicat, Abiit et fecit iuxta verbum Helie, et comedit ipse et illa, et domus eius. Non dissimili gravaris vecordia, si idcirco moliaris astruere, non posse ab ecclesia sumi carnem et sanguinem Redemptoris, quia apostolus dicit, Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Corporali quidem ore manducamus et bibimus, quotiens de altari dominico, ipsum dominicum corpus per manum sacerdotis accipimus. Spirituali vero ore cordis spiritualiter comeditur et hauritur, quando suaviter et utiliter, sicut beatus Augustinus dicit, in memoria reconditur, quod unigenitus Filius Dei pro salute mundi carnem accepit,

¹³ (De const., dist. 2, c. Semel) *add.* M²

¹⁴ cot. imm. CPM; imm. cot. D

¹⁵ tamen *add.* D, *om.* CPM

¹⁶ memb. suorum omn. CPM; omnium memb. suorum D

¹⁷ sem. tant. CPM; tant. sem. D

¹⁸ ac CPD; et M

¹⁹ -dos CPM; -das D

²⁰ presc. CPDM; *om.* Fr

²¹ que CPM; *om.* D

²² esse CPD; *om.* M

²³ ex. ill. CPM; illum ex. D

²⁴ quo CPM; quia D

²⁵ lechitus CPMD²; lechutus D; lechyus Fr

²⁶ hist. lech. CPM; scriptura lech. D; hist. lechynus Fr

²⁷ non est imm. CPD; imm. non est M

in cruce pependit, resurrexit, apparuit, ascendit. Ego sum, inquit, panis vivus qui de celo descendit, sed caro non descendit de celo, hoc est carnem assumpsit in terris ex Virgine. Quomodo ergo panis descendit de celo, et panis vivus? Quia idem Dominus noster Iesus Christus consors est divinitatis et corporis, et tu qui accipis carnem divine illius substantie, in illo participaris alimento.²⁸

IP 1.137a from Hoc est quod dicimus – intelligit fides est, 1.128 from Si queris modum – utiliter non potest, 1.139 from Dum frangitur hostia – effusio designatur, 1.125 from Nos autem in specie – benedictio consecravit, 1.137b from Caro eius est – et divina maiestate, 1.110 from Verus autem baptismus – interrogatio in Deum, 1.137c from Sicut ergo celestis – intelligit fides est, 1.143 from Semel immolatus est Christus - fieri congruebat.

Augustinus²⁹ in epistola ad Hireneum³⁰

Queris a me cur Dominus Deus manna pluerit³¹ populo patrum, et nunc non pluatur. Si cognoscis, pluit, et cotidie pluit de celo manna³² servientibus sibi³³. Et corporeum illud manna hodie plerisque in locis invenitur, sed nunc non est tanti res miraculi³⁴ quia venit quod perfectum est, perfectum autem panis de celo, corpus ex Virgine, de quo satis Evangelium te docet quanto prestantiora hec superioribus³⁵.

Item in homilia secunda³⁶ psalmi XXXIII

Accesserunt Iudei ut Christum crucifigerent, nos ad eum accedamus, ut corpus eius et sanguinem³⁷ accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati sunt, nos manducando crucifixum et bibendo illuminamur. Et post aliqua³⁸, Vere magnus Deus, et magna misericordia eius, vere qui nobis dedit manducare corpus suum, in quo tanta perpressus est, et sanguinem suum bibere.³⁹

Item in homilia psalmi LXV

Modo homicidis donatus est fusus sanguis innocentis, et ipsum sanguinem quem per insaniam fuderunt, per gratiam biberunt.

Item in homilia psalmi XXVIII

Suscepit Christus de terra terram, quia caro de terra est, de carne Marie virginis carnem accepit, et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem ad manducandum ad salutem dedit, nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit.

Item in eadem

²⁸ H omits all from here to Accesserunt Iudei

²⁹ Aug. CPD; Ambrosius M

³⁰ in ep. ad Hir. CPD; epist. 62. lib. 8 ad Hyrenaeum M

³¹ manna pl. CPD; pl. manna M

³² de celo manna CPD; manna de celo M

³³ sibi CPM; suis D

³⁴ Dei add. D, om. CPM

³⁵ prest. hec. sup. CPM; sup. hec prest. D

³⁶ sec. CPD; undecima M

³⁷ eius et sang. CPD; et sang. eius M

³⁸ aliqua CPD; pauca M

³⁹ H omits all to Hoc accipite

⁴⁰Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, et bibituri illum sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent, ipsum quidem et non ipsum, ipsum invisibiliter, non ipsum visibiliter. Unde et⁴¹ subditur, Et si necesse est illud visibiliter celebrari, necesse est tamen invisibiliter intelligi.

IP 1.134

In sermone ad neophitos

Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce; et hoc accipite in calice, quod effusum est de Christi latere. Erit enim illi mors non vita, qui estimaverit mendacem vitam.

Leo papa in sermone de ieiunio septimi mensis

Hanc confessionem dilectissimi toto corde promentes, impia hereticorum commenta respuite, ut ieiunia vestra et elemosine nulla cogitatione erroris polluantur. Tunc etenim sacrificii munda est oblatio, et misericordie sancta largitio, quando si qui ista dependunt, quod operantur intelligunt. Nam dicente Domino, Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, sic sacre misse communicare debetis, ut nihil prorsus de veritate corporis Christi et sanguinis ambigatis, hoc enim ore sumitur quod fide creditur, et frustra ab illis Amen dicitur, a quibus contra id quod accipitur disputatur.

Item in epistola Anatholio episcopo missa

Aliter enim in ecclesia Dei que corpus est Christi, nec rata sunt sacerdotia, nec vera sacrificia, nisi in nostre proprietate nature verus nos Pontifex reconciliet, verus immaculati agni sanguis emundet. Qui licet in Patris dextera constitutus, in eadem tamen carne quam assumpsit ex Virgine, sacramentum propitiationis exequitur.⁴²
(*Leo primus, epistola 40; l. q. 1, in Ecclesia Dei.*)

Item in sermone de passione⁴³ Domini

Fefellit ergo illum malignitas sua, intulit supplicium Filio Dei, quod cunctis filiis hominum remedium verteretur, fudit sanguinem iustum, qui reconciliando mundo et premium esset et poculum.
(*Leo serm. 11*)

Sanctus Gregorius⁴⁴ in homilia paschali⁴⁵

Quidnam⁴⁶ sit sanguis agni, non iam audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sanguis super utrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur⁴⁷.⁴⁸ Dicet aliquis, Quod tu asseris verum corpus Christi, in sacris litteris

⁴⁰ (De cons., dist. 2, c. Non hoc corpus.) *add.* M²

⁴¹ et CRP; *om.* DM

⁴² H *omits all to* Quidnam sit sanguis

⁴³ serm. de pass. PVDM; pass. de serm. C

⁴⁴ *corr. fr.* Augustinus P

⁴⁵ (Greg. Hom. 22 in Evangelia.) *add.* M

⁴⁶ Quid namque H

⁴⁷ Lanfrancus *add. in mg.* CPM, *om.* D

⁴⁸ Lanfrancus *add as rubric* H, Lanfredus *in mg.* V²

appellatur species, similitudo, figura, signum, misterium, sacramentum. Hec autem vocabula ad aliquid sunt. Nulla vero que ad aliquid sunt possunt esse id quod sunt ea, ad que referuntur, non est ergo corpus Christi. Verum his vocabulis in nullo prescribitur fidei, qua credimus, et veritati quam defendimus⁴⁹. Species namque et similitudo illarum rerum vocabula sunt, que ante fuerunt panis et vini. Unde in fine cuiusdam Misse, oratur et dicitur, Perficiant in nobis, Domine, quesumus, tua sacramenta quod continent, ut quod nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus. Postulat quippe sacerdos ut corpus Christi, quod sub specie panis ac vini nunc geritur, manifesta visione sicuti revera est, quandoque capiatur. De qua visione Dominus in Evangelio secundum Iohannem ait, Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. Quamvis non improbabiliter quidem exponant hoc loco, carnis et sanguinis veritatem, ipsam eorumdem efficientiam, id est peccatorum remissionem. Illis namque modis omnibus vera caro et sanguis existit, qui digne percipiunt. Unde sanctus Gregorius in quarto Dialogorum libro⁵⁰, Tunc vera pro nobis Deo hostia erit, cum nosmetipsos hostiam ferimus. Est quidem etiam peccatoribus, et indigne percipientibus vera Christi caro, verusque sanguis, sed essentia non salubri efficientia. Huius rei testis beatus Augustinus in quinto libro De baptismo⁵¹, dicens, Sicut enim Iudas⁵² cui bucellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo, locum in se diabolo prebuit, sic indigne quisque sumens dominicum sacramentum non efficit, ut quia ipse malus est, ipsum malum sit, aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit. Corpus etenim Domini erat nihilominus his quibus dicebat apostolus, Qui manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit. Invenitur etiam species, similitudo, et figura pro veritate. Unde apostolus ad Corinthios, Per fidem ambulamus, et non per speciem.

IP I. 132 (Species namque – peccatorum remissionem)

Ambrosius in libro De sacramentis

Speciem autem et pro veritate intelligendam invenimus, et de Christo, specie inventus ut homo, et de Patre Deo, neque speciem eius vidistis. Apostolus ad Philippenses, In similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Idem ad Hebreos, Qui cum sit splendor glorie et figura substantie eius. Porro hec nomina dominice passionis designativa sunt, si tamen sacramentum sacrum signum accipimus.⁵³

Unde beatus Gregorius in quarto Dialogi⁵⁴ libro⁵⁵

Hec namque singularis hostia, ab interitu eterno animam salvat, que illam nobis mortem Unigeniti reparat, per sacramentum. Et post aliqua⁵⁶, Qui passionis dominice misteria celebramus, debemus imitari quod colimus. Quod vero panis dicitur consueto sacre Scripture more id fit, que res quaslibet vocat nominibus illarum rerum, ex quibus seu que esse putantur, et non sunt, seu quibus similes aliquo modo existunt.

⁴⁹ (De cons., dist. 2, c. Species) *add.* M²

⁵⁰ (cap. 59) *add.* M²

⁵¹ (cap. 8) *add.* M²

⁵² (De cons., dist. 2, c. Sicut Judas) *add.* M²

⁵³ *H ends cap. here*

⁵⁴ -ogi CPD; -ogorum M

⁵⁵ (cap. 58) *add.* M²

⁵⁶ (idem, cap. 59) *add.* M²

*Unde beatus Hieronimus in secundo explanationum libro super Osee*⁵⁷

Postquam reversa fuerit terra in terram suam. Et superbo homini a sapiente dicitur, Quid superbis terra et cinis? Et Abraham tres viros vidisse legitur, cum essent angeli.

*Et beatus Hieronimus in supradicto explanationum libro Osee*⁵⁸

Quasi tinea efficitur et putredo, non quod Deus tinea sit aut putredo, sed sustentibus penas, hec universa videantur.

Et in Evangelio secundum Mattheum

Si ergo cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris.

De qua sententia beatus Augustinus in secundo libro de sermone in monte sic disputat

Quomodo mali dant bona? Sed malos vocat mundi amatores. Bona vero que dant, secundum sensum eorum, bona dicenda sunt, qui hec pro bonis habent. Adhuc instat aliquis et dicit.

*Ambrosius de sacramentis dicit*⁵⁹

Sicut similitudine mortis sumpsisti, ita similitudinem pretiosi sanguinis bibis. Unde infert et dicit non esse verum sanguinem in sacramento, cum non sit vera mors in baptismo. Sed fallitur. Neque enim similitudinis adverbium, identitatem semper significant, aut equalitatem. In Evangelio namque Salvator ait, Estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est. Non tamen eadem sive equalis Deo et hominibus potest inesse misericordia. Et in Evangelio secundum Iohannem, Ego, inquit, caritatem quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum sicut et nos. Et alibi, Dilexisti eos, sicut me dilexisti.

*Unde beatus Augustinus in expositione eiusdem Evangelii ait*⁶⁰

Neque enim semper equalitatem significat, qui dicit sicut illud, ita et illud. Sed aliquando tantum quia est illud, est et illud, aut quia est illud, ut sit et illud. Est adhuc aliud, quod obiicitur. Si panis in veram Christi carnem convertitur, aut panis sustollitur in celum, ut illic in Christi carnem transferatur, aut Christi caro ad terram defertur, ut hic in eam panis commutetur, aut nec panis sustollitur, nec caro defertur. Non est igitur vera caro in quam panis convertitur. Hoc colligitur secundum humanam sapientiam, et non secundum divinam. Humana autem sapientia opera divina perquiri prohibet apostolus ad Romanos, dicens, Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. Et ad Corinthios, Sermo meus, et predicatio mea non in persuasibilibus humane sapientie verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Et ad Colossenses, Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi.

*Et beatus Gregorius homilia in octavis Pasche*⁶¹

⁵⁷ (in cap. 5) *add.* M²

⁵⁸ (ibidem) *add.* M²

⁵⁹ (Ambro. lib. 4 de sacramentis, c. 4) *add.* M²

⁶⁰ (tract. 110) *add.* M²

⁶¹ (lib. Quadraginta homiliarum, homilia 26) *add.* M

Sciendum, inquit, nobis est, quod divina operatio, si ratione comprehenditur, non est admirabilis, nec fides habet meritum, cui humana ratio prebet experimentum. Faciendum est quod legislator agi oportere ostendit, dicens, Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui.

Et beatus Augustinus in primo libro de sermone Domini in monte

Quod vero aut obscurum aut absurdum illic sonat, non inde concitet contradictionum certamina, sed oret ut intelligat. Et in libro tercio de Trinitate⁶². Mihi autem, ait, utile est, ut meminerim virium mearum, fratresque meos admoneam, ut meminerint suarum, ne ultra quam tutum est humana progrediatur infirmitas.

Et in libro contra Felicianum hereticum⁶³

Scripturarum auctoritate contentus, simplicitati potius obedire studeo, quam tumori. Et paulo post. Quam rationem afferre potes, si partum predicas virginis? si redditos oculos non negas cecis? si sepultos ostendas rediisse a mortuis? Si ergo horum et incomprehensibilis est ratio, et veritas prompta, facilius in negotiis fidei testimoniis creditur, quam ratione vestigatur. His premissis, videamus nunc quid consequitur errorem illorum, qui credunt panem et vinum dominice mense inter sacrandum, quantum ad substantiam immobilia permanere. Quod si ita est, prestantiora et diviniore fuerunt sacramenta Iudeorum, sacramentis Christianorum. Quis enim nesciat manna quod de celo pluebat Dominus, seu animatas sensibilesque creaturas, quas populus ille consecrare consueverat, parva buccella panis, modicoque vini prestantiores extitisse? Rursus quis non intelligat divinius fuisse futura prenuntiare, quam narrare preterita? cum illud non possit nisi Spiritu Dei plenus, hoc autem faciat etiam idiota, vel quilibet imperitus. Sed absit hoc a fidelium corde et Christiana intelligentia! Christi namque miles Ambrosius, illa inferiora, hec potiora, et digniora esse in libro de misteriis confirmat, dicens⁶⁴, Summo studio comprobare volumus, quia antiquiora sunt sacramenta ecclesie quam Sinagoge et prestantiora quam manna.

Et iterum in quarto de sacramentis⁶⁵

Accipe que dico, diviniore esse sacramenta Christianorum, quam Iudeorum. Ergo falsa sunt que proponis. Amplius autem si verum est quod isti de corpore et sanguine Domini credunt et astruunt, falsum est quod ab ecclesia ubique gentium de eadem re creditur et astruitur. Omnes enim qui Christianos se esse et dici letantur, veram Christi carnem, verumque eius sanguinem utraque sumpta de virgine, in hoc sacramento percipere letantur. Interroga omnes qui Latine lingue nostrarumve litterarum notitiam perceperunt. Interroga Grecos et Armenos, seu cuiuslibet nationis quoscunque Christianos, uno ore hanc se fidem habere testantur. Porro si universalis ecclesie fides falsa extitit, aut nunquam fuit catholica ecclesia, aut periit. Nihil namque efficacius ad interitum animarum, quam perniciosus error. Si autem non fuisset aut periisset catholicus nemo consenserit, alioquin non est quod Abrahe promisit Veritas, In semine tuo benedicentur omnes gentes.

⁶² (cap. 10) *add.* M²

⁶³ (Aug. lib. De unitate Trinitatis ad Optatum contra Felicianum Arianum, cap. 2.) *add.* M

⁶⁴ (cap. 8) *add.* M²

⁶⁵ (cap. 3) *add.* M²

*Item in psalmo*⁶⁶

Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terre. Item, Remiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terre. Et alibi, Quos redemit de manu inimici, et de regionibus congregavit eos, a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari.

Item beatus Augustinus in prima expositionis psalmorum parte

Ecclesia magna, quid est, fratres? nunquid exigua pars orbis terrarum? Ecclesia magna totus orbis est. Item in eadem, Annuntiavi iustitiam tuam in ecclesia magna. Quam magna? Toto orbe terrarum. Quam magna? In omnibus gentibus. Cur in omnibus gentibus? Quia in omnem terram exivit sonus eorum. Item in tertia eiusdem operis parte Corpus Christi constat ex multis credentibus in toto orbe terrarum. Item in eodem. Tabernaculum Domini est ipsa ecclesia in toto orbe terrarum diffusa. Et alibi, Corpus Christi iam totus mundus est. Corpus Christi ab oriente in occidentem consonat.

*Item in libro de agone Christiano*⁶⁷.

Nec eos audiamus qui sanctam ecclesiam, que una catholica est, negant per orbem terrarum esse diffusam. Et Dominus in Evangelio, Ager est hic mundus. Et paulo post, Simile est regnum celorum sagene misse in mare, et ex omni genere piscium congreganti. Adversus tam preclara Spiritus sancti testimonia, obiiciunt isti tales, Predicatum est Evangelium in omnibus gentibus, credit mundus, facta est ecclesia, crevit, fructificavit, sed imperitia male intelligentium peribit. Hanc sacrilegam vanitatem evertit Evangelica veritas, et prophetarum non violanda auctoritas. Pollicetur enim Dominus ecclesie sue dicens, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.

*Augustinus in secunda parte expositionis psalmorum*⁶⁸

Spes omnium finium terre. Non unius anguli, non Pannonie, aut Iudee, aut Africe, non orientis aut occidentis, sed omnium finium terre.

*Item in eadem*⁶⁹

Hec prophetia propter eos promissa est, qui putant religionem nominis Christiani usque ad certum tempus in hoc mundo victuram, et postea non futuram. Permanebit autem cum sole, id est quandiu sol oritur et occidit. Falsum est igitur quod ab istis de corpore Christi creditur et astruitur. Ergo vera caro eius est quam accipimus, et verus sanguis quem⁷⁰ potamus.

(De sacramento corp. cap. 5 cum sequentibus.)

⁶⁶ 2 add. M, om. CPD

⁶⁷ (cap. 29) add. M²

⁶⁸ (in psal. 54) add. M²

⁶⁹ (in psal. 71) add. M²

⁷⁰ aqua add. C, om. RPMD

10

¹Ego Berengarius indignus ecclesie Sancti Mauricii Andegavensis diaconus, cognoscens² veram³, catholicam et apostolicam fidem, anathematizo omnem heresim, precipue eam de qua hactenus infamatus sum, que astruere conatur, panem et vinum que in altari ponuntur, post consecrationem solummodo sacramentum, et non verum corpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse⁴, nec posse⁵ sensualiter, nisi in solo sacramento manibus sacerdotum tractari, vel frangi, aut fidelium dentibus atteri. Consentio autem sancte Romane et apostolice sedi, et ore et corde profiteor, de sacramentis dominice mense eam fidem me⁶ tenere, quam Dominus et venerabilis⁷ papa Nicolaus, et hec sancta sinodus auctoritate evangelica et apostolica, tenendam tradidit, mihique firmavit, scilicet panem et vinum que in altari ponuntur, post consecrationem non solum sacramentum, sed etiam verum corpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse, et sensualiter non solum sacramento, sed in veritate manibus sacerdotum tractari, frangi, et fidelium dentibus atteri, iurans per sanctam et omousion Trinitatem, et per hec sacrosancta Christi Evangelia. Eos vero qui contra hanc fidem venerint, cum dogmatibus et sectatoribus suis eterno anathemate dignos esse pronuntio. Quod si ego ipse aliquando aliquid contra hec⁸ sentire ac predicare⁹ presumpsero, canonum severitati subiaceam. Lecto et perlecto sponte subscripsi. Hanc confessionem sue fidei de corpore et sanguine Domini a Berengario Rome coram centum tredecim¹⁰ episcopis factam, misit papa Nicolaus per urbes Italie, Gallie,¹¹ Germanie, et ad quecumque¹² loca fama pravitatis eius antea pervenire potuit, ut ecclesie que prius doluerant de adverso¹³ atque adverso¹⁴, postea gauderent de reverso atque converso.

IP 1.126 (De cons., dist. 2, c. Ego Berengarius.)

Item in homilia psalmi XLV, ad Iudeos loquens¹⁵

¹⁶In illius nomine quem occidistis baptizamini, et dimittuntur vobis peccata vestra, modicum vel postea cognovistis, securi iam bibite sanguinem quem fudistis. Videtur sanctus ille panis quo corpus Domini consecratur, et visibiliter ore percipitur, sed virtus Verbi Dei vel divinitas qua anima percipientis sanctificatur, videri non potest. Elementum panis videtur, sed verissime corpus Christi est? Inde Paulus apostolus, Panis quem frangimus nonne corpus Domini est, et calix cui benedicimus, nonne sanguis

¹ *No rubric or break* CPB; Nota R; Professio Berengarii quomodo consentiat sancte Romane Ecclesie de corpore et sanguine Domini. Berengarius *add.* M

² cogn- CPM; agn- D

³ et *add.* D, *om.* CPM

⁴ Ie. Chr. esse CPM; esse Ie. Chr. D

⁵ posse CPM; possit D

⁶ me CP; *om.* M

⁷ et ven. *in mg.* C

⁸ hec CPB; hoc D?M

⁹ sent. ac pred. CBM; sent. aut pred. PV; pred. ac sent. D

¹⁰ tred. CPBD; viginti M

¹¹ et *add.* DM, *om.* CRPB

¹² quecumque CVBDM; cumque P

¹³ adverso CPM; averso P²VBD

¹⁴ adverso CPV; perverso M

¹⁵ (Aug. in expos. psal. 45) *add.* M²

¹⁶ FH *begin cap. here*

Domini est? Nos perendie accipimus visibilem cibum, sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti¹⁷. Quam multi de altari accipiunt et moriuntur, et accipiendo indigne moriuntur. Ipsa Veritas dicit, Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, in me manet et ego in eo. Signum quia manducat et bibit, hoc est, si manet et manetur, si habitat et inhabitatur, si heret ut non deseratur. Verba Christi si spiritualiter intelligantur, spiritus et vita sunt. Si vero carnaliter accipiuntur, sunt quidem in seipsis spiritus et vita, sed illis non sunt qui carnaliter intelligunt, et ex fide non venerantur. Nam sicut spiritus hominis, id est anima, non vivificat, nisi ea membra que unitate corporis continentur, recisa vero membra non vivificat; sic nisi eos qui in corpore Christi, hoc est in unitate consistunt ecclesie. Sciendum est enim, valdeque timendum, quod quicumque fuerit superbus minister cum zabulo computatur, sed non contaminatur donum Christi.¹⁸ Quod per illum fluit purum, quod per illum transit liquidum, venit ad fertilem terram. Spiritualis vero virtus sacramenti ita est, que ab illuminandis pura excipitur, et si per immundos transeat; tamen non inquinatur.

¹⁷ (Aug., tract. 27 (26 Fr) in Joan. c. 16) *add.* M²

¹⁸ (Lib IV Sent., dist. 11, § 2, h; Aug. ser. 28, ad fratres in eremo.) *add.* M²

11

Quod omne crimen sacrificiis Deo oblatis deleatur¹. Ex decreto Iulii pape episcopis per Egiptum missis

Cum omne crimen atque peccatum oblatis Deo sacrificiis deleatur, quid de cetero pro delictorum expiatione Domino dabitur, quando in ipsa sacrificii oblatione erratur? Audivimus enim quosdam schismatica ambitione detentos, contra divinos ordines et apostolicas institutiones lac pro vino in divinis sacrificiis dedicare, alios quoque intinctam Eucharistiam populis pro complemento communionis porrigere, quosdam etiam² expressum vinum in sacramento dominici calicis offerre, alios vero pannum lineum musto intinctum per totum annum reservare, et in tempore sacrificii aqua partem eius lavare, et sic offerre. Quod quam sit evangelice atque apostolice doctrine contrarium, et consuetudini ecclesiastice adversum, non difficile ab ipso fonte veritatis³ probabitur, a quo ordinata ipsa sacramentorum misteria processerunt. Cum enim magister veritatis verum salutis nostre sacrificium suis commendaret discipulis, nulli lac, sed panem tantum et calicem⁴ sub hoc sacramento cognoscimus dedisse. Legitur enim in evangelica veritate, Accepit Iesus panem et calicem, et benedicens dedit discipulis suis. Cesset ergo lac sacrificando offerri, quia manifestum et evidens exemplum evangelice veritatis illuxit, quod preter panem et vinum aliud offerri non liceat. Illud vero quod⁵ pro complemento communionis intinctam tradunt eucharistiam populis, nec hoc prolatum⁶ ex evangelio testimonium receperunt, ubi apostolis corpus suum et sanguinem commendavit. Seorsum enim panis, et seorsum calicis commendatio memoratur. Nam intinctum panem aliis Christum prebuisse non legimus, excepto illi tantum discipulo, quem intincta buccella

¹ del. CPHD; expiatur M

² *ss* C

³ fonte ver. CPM; ver. fonte D

⁴ tantum et cal. CPM; et cal. tantum D

⁵ quod P²VM BD, *om.* CPBD

⁶ hoc prol. CPM; prol. hoc D

magistri proditorem ostenderet, non que sacramenti huius institutionem signaret. Nam quod⁷ de expresso botro, id est de uvarum granis populus communicat, valde est omnino confusum, sed si necesse fuerit botrus in calice comprimatur, et aqua misceatur, quia calix dominicus iuxta canonum preceptum⁸ vino et aqua permixtus debet offerri, quia videmus in aqua populum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi. Ergo cum in calice vino aqua⁹ miscetur, Christo populus adunatur, et credentium plebs ei in quem credidit copulatur et iungitur. Que copulatio et coniunctio¹⁰ aque et vini sic miscetur in calice Domini ut mixtio illa non possit separari. Nam si vinum tantum quis¹¹ offerat¹², sanguis Christi incipit esse¹³ sine nobis, si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Ergo quando¹⁴ botrus solus offertur, in quo vini efficientia tantum demonstratur, salutis nostre¹⁵ sacramentum¹⁶ negligitur¹⁷, quod aqua significatur. Non enim potest calix Domini esse aqua sola, aut vinum solum, nisi in¹⁸ utrumque misceatur. Et ideo quia iam ex hoc plurima et multiplex maiorum manavit sententia, deinceps omnis talis error atque presumptio cessare debet, ne perversorum inordinata compago statutum veritatis enervet. Et ideo nulli deinceps¹⁹ licitum erit aliud in divinis sacris²⁰ offerre, nisi iuxta antiquorum sententiam conciliorum panem tantum, et calicem vino et aqua permixtum. De cetero aliter quam preceptum est faciens tamdiu²¹ sacrificando cessabit, quamdiu legitima penitentiae²² satisfactione correptus, ad gradus sui officium redeat, quod amisit.

BD 5.1] IP 1.146 (De cons., dist. 4, c. Cum omne crimen. Concilii Bracar. III, cap. 1.)

⁷ quod CPM; *om.* D

⁸ can. preceptum CRP; preceptum can. D; can. precepta M

⁹ vino aqua CPM; aqua vino D

¹⁰ cop. et con. CPM; con. et cop. D

¹¹ quis P²VDFM; qui CRP

¹² off. quis *marked for reversal* D

¹³ inc. esse CPD; esse inc. M

¹⁴ quando CPDM; *om. Fr*

¹⁵ a non *add. and canc.* C

¹⁶ non *add.* PD, *later canc.* P

¹⁷ -lig- RPDM; -leg- C

¹⁸ in CPD; *om.* M

¹⁹ nulli dein. CPM; dein. nulli D

²⁰ sacris CRPF; sacrificiis DM

²¹ a *add.* CM; *om.* RPVBDFH

²² diu a sacrif. - pen. *over erasure and in mg.* C²

12

Quod in eucharistia nec pura aqua nec purum vinum offeratur¹. Ex concilio Warmatiensi, cap. 2

In Eucharistia non debet pura aqua offerri, ut quidam sobrietatis causam falluntur, sed vinum cum aqua mistum, quia et vinum fuit in redemptionis nostre misterio cum dicit, Non bibam de genimine vitis, et aqua mixtum quod post cenam dabat. Sed de latere eius aqua cum sanguine egressa, vinum de vera carnis eius vita cum aqua expressum, ostendit. Cum igitur veritas verum salutis nostre sacrificium suis commendaret discipulis, panem tantum, et calicem sub hoc sacramento prebuisse cognoscimus. Ideoque preter

¹ off. CPD; offerri debeat M

panem, et vinum cum aqua mistum, aliud non debet offerri². Calix enim dominicus vino et aqua commistus debet offerri, quia videmus in aqua populum intelligi, in vino vero ostendi sanguinem Christi. Ergo quando in calice vinum et aqua miscetur, Christus populusque adunatur, et credentium plebs ei in quem credit, copulatur et iungitur. Que copulatio et coniunctio aque et vini sic miscetur in calice Domini, ut commixto illa non possit separari; nam si vinum tantum, quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis; si vero aqua sit sola, plebs esse incipit sine Christo. Non potest calix Domini esse aqua sola, aut vinum solum, nisi utrumque sibi misceatur.

(*Concil. Wormat., cap. 4.*) *BD 5.2]*

² Idem habetur supra, cap. 11.*add. in note Fr*

13

Ut in sacrificio panis et vinum cum aqua mixtum offeratur¹. Ex concilio Carthaginensi², cap. 23

Ut in sacramentis corporis et sanguinis Domini nihil amplius offeratur, quam quod ipse Dominus dicit, hoc est, panis et vinum aqua mixtum, nec amplius in primitiis offeratur Deo vino et frumento.

BD 5.3] (*De cons., dist. 2, c. Ut in sacramentis.*)

¹ Ut - off. CPD; De eodem M

² III *add.* M

14

Ut nihil aliud in sacrificio offeratur nisi panis et vinum aqua mixtum¹. Ex concilio Africano², cap. 4

Ut in sacramentis corporis et sanguinis Domini nihil amplius offeratur, quam quod ipse Dominus tradidit, hoc est, panis et vinum aqua mistum. Primitie vero ceu mel, et lac quod uno die solempnissimo infantum misterio solet offerri, quamvis in altari offerantur, suam tamen habeant propriam benedictionem, ut a sacramento dominici corporis et sanguinis distinguantur, nec amplius in primitiis offeratur, quam de uvis et frumentis.

BD 5.4] (*De consecr., dist. 2, c. Ut in sacramentis.*)

¹ Ut - off. CP; Item de eodem M

² III *add.* M

15

De Passione Domini in consecratione corporis¹ miscenda. Ex decretis Alexandri pape, cap. 5

In sacramentorum quoque oblationibus que inter missarum solempnia Domino offeruntur, passio Domini miscenda est, ut ubi corpus eius et sanguis conficitur, passio celebretur, ita ut repulsis opinionibus superstitionum, panis tantum et vinum aqua mistum

¹ corp. CPM; *om.* D

in sacrificio offerantur. Non debet, ut a patribus accepimus, et ipsa ratio docet, in calice Domini, aut vinum solum, aut aqua sola offerri, sed utrumque permistum, quia utrumque ex latere eius in sua passione profluxisse legitur. Ipsa vero Veritas nos instruit calicem et panem in sacramento offerre, quando ait, Accepit Iesus panem, et benedixit, deditque discipulis suis, dicens, Accipite et manducate, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Similiter postquam cenavit, accepit calicem, deditque discipulis suis dicens, Accipite, et bibite ex eo omnes, quia hic est calix sanguinis mei qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. Crimina enim atque peccata, oblatis his Domino sacrificiis delentur, idcirco, et passio eius in his commemoranda est, qua redempti sumus, et sepius recitanda, atque hec Domino offerenda. Talibus hostiis delectabitur, et placabitur Dominus, et peccata dimittet indulgentia². Nihil enim in sacrificiis maius esse potest, quam corpus et sanguis Christi, nec ulla oblatio hac potior est, sed omnes precellit, que pura conscientia Domino offerenda est, et pura mente consummanda est. Et sicut potior est ceteris, ita potius excoli et venerari debet.

BD 5.5] (De cons., dist. 2, c. In sacramentorum.) (De cons., dist. 2, c. Nihil in sacrificiis.)

² [ingentia] *add.* M

16

Que species ad altare non ad sacrificium, sed ad benedictionem simplicem offerantur. Ex canone apostolorum, cap. 4

Offerri¹ non licet aliquid ad altare preter novas spicas, et uvas, et oleum ad luminaria, et fabas, et thimiamata ad incensum, tempore quo sacra celebratur oblatio.

BD 5.6]

¹ -rri CPL; -rre DM; Afferri V

17

De eadem re¹. Ex decreto Melchiadis pape, cap.² I³

He species quas non licet offerre super altare⁴, iuxta constitutionem apostolorum, eorumque successorum, ad domum sacerdotum deferantur, et a sacerdotibus benedicantur, et simplici benedictione benedicta, demum a populis sumantur. Fabe tantum et uve, spice nove, oleum, et odoramenta ad incensum, et cetera que apostoli constituerunt, super altare offerantur.

BD 5.7]

¹ ead. re CPD; eodem M

² cap. CPM; conc. D

³ i RBHM; *after corr.* CP

⁴ *ss* R

18

Nihil in sacrificium¹ preter quod² Dominus statuit offerendum. Ex canone apostolorum, cap. 3

Si quis episcopus aut presbiter preter ordinationem Domini alia quedam in sacrificio offerat super altare, id est mel aut lac, aut pro vino siceram, aut confecta quedam, aut volatilia, aut animalia aliqua, aut legumina, contra constitutionem faciens, deponatur.

BD 5.8]

¹ -ium CPBD; -io M

² quod CPBD; quae M

19

Ut presbiteri vas mundum habeant, ubi corpus Domini cum diligentia recondatur. Ex concilio Turonico, cap. 4¹

Ut² omnis presbiter habeat pixidem, aut vas tanto sacramento dignum, ubi corpus Domini cum diligentia recondatur ad viaticum recedentibus de seculo. Que tantum sacra oblatio intincta debet esse in sanguine Christi, ut veraciter presbiter possit dicere infirmo, Corpus et sanguis Domini nostri Iesu Christi proficiat tibi in remissionem peccatorum et vitam eternam. Semperque sit super altare obserata, propter mures et nefarios homines, et de septimo in septimum mutetur semper, id est a presbitero illa sumatur, et alia que eadem die consecrata est in loco eius subrogetur, ne forte diutius observata mucida, quod absit, fiat.

BD 5.9]

¹ 4 CPM; 3 D

² Ut CPD; *om.* M

20

De eadem re¹. Ex concilio Warmatiensi, cap. 5

Ut² presbiter semper eucharistiam habeat paratam, ut quando quis infirmatus fuerit, aut parvulus infirmus fuerit, statim eum communicet, ne sine communione moriatur.

BD 5.10] IP 1.147 (De cons., dist. 2, c. Presbyter.)

¹ De - re CPD; Ut presbiteri eucharistiam semper habeant paratam L; Ut presbyter semper Eucharistiam propter infirmos habeat paratam M

² Ut CPLD; *om.* M

21

De eadem re¹. Ex epistola Clementis pape, cap. 28²

Certe³ tanta in altari⁴ holocausta offerantur, quanta populo sufficere debeant. Quod remanserit, in crastinum non reservetur, sed cum timore, et tremore, clericorum diligentia consumatur. Qui autem residua corporis Domini, que in sacrario relictas sunt sumunt, non statim ad communes cibos sumendos conveniant, ne putent sancte portioni commiscere cibum, qui per aqualiculos digestus in secessum emittitur. Si ergo mane dominica portio editur, usque ad sextam ieiunent ministri qui eam sumpserunt, et si tertia vel quarta hora acceperint, ieiunent usque ad vesperam. Sic secreta sanctificatione eterna custodienda sunt sacramenta.

(*epist. II ad Iacob., fratrem Domini.*) BD 5.11] IP 1.148 to consumatur (*De cons., dist. 2, c. Tribus gradibus.*)

¹ De - re CPLD; Tanta in altari holocausta offerenda, quanta populo sufficere possint, et quod remanserit cum timore, et tremore, magna diligentia clericorum sumendum M

² cap. 28 CPLD; *om.* M

³ Certe CPLD; *om.* M

⁴ tanta in alt. CPM; in alt. tanta D

22

De eadem re. Ex concilio Aurelianensi, cap. 4

Illud etiam annectendum videtur, ut oblata que in altario¹ offeruntur, de sabbato in sabbatum semper innoventur; quia panes propositionis, qui super mensam Domini ponebantur a sabbato in sabbatum semper mutabantur ne diu servati mucidi fiant, et ut quidam seviunt², igni concrementur. Quod si aliquis diabolo instigante hoc facere presumpserit, anathema sit.

BD 5.12]

¹ -rio CPL; -ri M

² seviunt CRV²HM; sentiunt P?V?D; [sentiunt] *add.* M

23

Ut presente et precipiente presbitero, diaconus populum communicet. Ex concilio Carthaginiensi¹, cap. 38

Ut² diaconus presente presbitero eucharistiam corporis Christi, populo, si necessitas cogit, iussus eroget.

BD 5.13] (*Distinct. 93, c. Diaconi.*)

¹ IV *add.* M

² Ut RPDM; Et C

24

Quod discretio magna esse debeat in perceptione corporis et sanguinis Domini. Ex epistola Clementis pape, cap. 32¹

In perceptione corporis et sanguinis dominici magna discretio adhibenda est. Cavendum est enim ne, si nimium in longum differatur, ad perniciem anime pertineat, dicente Domino, Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Si vero indiscrete accipiatur, timendum est illud quod ait apostolus, Qui manducat et bibit corpus et sanguinem Domini indigne, iudicium sibi manducat et bibit. Iuxta eiusdem vero apostoli vocem, Probet seipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat, ut videlicet abstinens aliquantis diebus ab operibus carnis, et purificans corpus animamque suam, preparet se ad percipiendum tantum sacramentum, exemplo David, qui nisi confessus fuisset se abstinuisse ab opere coniugali ab heri, et nudius tertius, nequaquam panes propositionum a sacerdote accepisset. *BD 5.14] (Epist. II ad Iacob., fratrem Domini).*

¹ cap. 32 CPD; *om.M*

25¹

De cotidiana perceptione eucharistie². Ex dictis Augustini

Cotidie eucharistie communionem accipere nec laudo, nec vitupero, omnibus tamen dominicis diebus³ communicandum hortor⁴ Si tamen mens in affectu peccandi est, gravari magis dico eucharistie perceptione, quam purificari⁵. Et ideo quamvis quis peccato mordeatur, peccandi tamen non habeat de cetero⁶ voluntatem, communicaturus satisfaciat lacrimis et orationibus, et confidens de Domini miseratione⁷ accedat ad eucharistiam intrepidus et securus. Sed hoc de illo dico, quem mortalia peccata non gravant.⁸

(lib. De eccles. dogm., c. 53). BD 5.15] Ctp 3.2.2; IP 1.149 (De cons., dist. 2, c. Quotidie.)

¹ *between 2. 7 (pt) and 2. 8 (pt) H*

² euch. CPLD; corporis et sanguinis Domini M

³ Dom. dieb. CPLD; dieb. Dom. M

⁴ (Lib. IV Sententiarum, dist. 12, § h.) *add. M²*

⁵ purif. CPM; purgari D

⁶ non hab. de cet. CPD; de cet. non hab. M

⁷ miseratione CVBD; misericordia PM

⁸ Nam que mortalia crimina post baptismum commissa premunt, hortor primum publica penitentia satisfacere, et ita sacerdotis iudicio reconciliatum communioni sociari, si vult non ad iudicium suum eucharistiam percipere. *add. H*

26

De eadem re. Ex dictis eiusdem ad Ianuarium

Dixerit quisquam non cotidie accipiendam eucharistiam, alius affirmet cotidie. Faciat unusquisque quod secundum fidem suam pic credit esse faciendum. Neque enim litigaverunt inter se, aut quisquam se alteri preposuit Zacheus et ille centurie, cum alter eorum gaudens in domo sua suscepit Dominum; alter dixerit, Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum. Ambo Salvatorem honorificantes, quamvis non uno modo;

ambo peccatis miseri; ambo misericordiam consecuti. Ad hec valet quod manna secundum propriam voluntatem in ore cuiusque sapiebat¹.

(*Aug. epist. 118 ead., dist. 2*) *BD 5.16*] *Ctp 3.2.3*

¹ Ad hec (hoc D)- sapiebat CPBFLD (*BD*); Valet etiam ad hanc similitudinem quod in primo populo unicuique manna secundum propriam voluntatem in ore sapiebat: sic in ore cuiusque Christiani sacramentum, illud quomodo sumatur aestimandum. M

27

De laicis, si frequentius non sit¹ ter in anno communicent. Ex epistola Fabiani pape, cap. 4²

Ut³ si non frequentius oblatione⁴ homines communicent ter in anno⁵, nisi forte quis maioribus quibuslibet criminibus impediatur⁶, in Pascha⁷ et Pentecosten⁸ et Natali Domini.

BD 5.17] *IP 1.150* (*De cons., dist. 2, c. Etsi non frequentius.*)

¹ si - sit CPBLD; ut si non amplius, saltem M

² 4 CPBL; 3 DM

³ Ut CPDHM; Et RFL

⁴ obl. CPLD; saltem in anno ter M

⁵ ter in anno CPD; *om.* M

⁶ cr. imp. CPM; imp. cr. D

⁷ videlicet *add.* M, *om.* CPD

⁸ -ten RPDFHL; -t' C; -te M

28

De eucharistia, ut semper qui peccat¹, semper accipere debeat². Ex dictis Cipriani et aliorum sanctorum patrum³

Sanctus igitur⁴ Ciprianus dixit, Eucharistia cotidie ad cibum salutis accipitur. Sanctus Ambrosius dixit, Si quotienscunque effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum effunditur, debeo semper accipere, qui semper pecco, debeo semper accipere medicinam. Sanctus Hilarius dixit, Si non tanta sunt peccata, ut excommunicetur quis, non debet a medicina corporis Domini separari. Unde timendum est ne diu abstractus a Christi corpore alienus remaneat a salute. Nam manifestum est vivere, qui corpus attingunt Christi, ipso Domino dicente, Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui enim iam peccare quievit, communicare non desinat.

(*In serm. Cene Domini; lib. IV De sacram., cap. 6.*) *BD 5.18*] *De cons. D 2 c 14* *has* Si quotiensc. - medicinam

¹ semp. - pec. CPLD; qui semper peccant M

² debeat CPD; debeant M

³ patrum CPM; *om.* D

⁴ igitur CPBD, *om.* LM

29

Quod in¹ singulis diebus dominicis² in Quadragesima fideles communicandi sunt³. Ex decretis Silverii⁴ pape, cap. 3

Singulis diebus dominicis⁵ in Quadragesima, preter hos qui excommunicati sunt, et preter illos qui in publica penitentia sunt, sacramenta corporis et sanguinis Christi sumenda sunt, et in Cena Domini, in vigilia Pasche, et in die Resurrectionis Domini, et in Pentecoste; et in Natali Domini, penitus ab omnibus communicandum est.

BD 5.19]

¹ in CM; om. RPBDMH

² dieb. dom. CPM; dom. dieb. D (Quod dominicis diebus FH)

³ sunt CRP; sint BDHM

⁴ -erii CPM; -estri D

⁵ dieb. dom. CPHM; dom. dieb. D

30

Ut in Cena Domini eucharistie perceptio non negligatur¹. Ex decretis Soteris pape, cap. 5

In Cena Domini a quibusdam perceptio eucharistie negligitur². Que quoniam in eadem die ab omnibus fidelibus, exceptis his quibus pro gravibus criminibus inhibitum est, percipienda sit, ecclesiasticus usus demonstrat, cum etiam penitentes eadem die ad percipienda corporis et sanguinis dominici sacramenta, reconcilientur.

BD 5.20] Ctp 3.2.4 (De const., dist. 2, c. In Cena.)

¹ -lig- RPDM; -leg- C

² -lig- RPDM; -leg- C

31

De histrionibus et magis¹, si communionem cum ceteris fidelibus accipere debeant. Ex epistola sancti² Cipriani ad Eucratium³

Ciprianus Eucratio⁴ confratri salutem. Pro dilectione tua et reverentia⁵ consulendum me existimasti⁶, frater carissime, quid mihi videatur⁷ de histrione et mago⁸ illo, qui apud vos constitutus adhuc in⁹ artis sue dedecore perseverat et magister et doctor non erudiendorum, sed perdendorum puerorum, id est¹⁰ quod male didicit¹¹, ceteris quoque insinuat; an talibus sacra communio cum ceteris Christianis debeat dari. Haud¹²

¹ et mag. CPHD; om. M

² sancti CPHM; om. D

³ -atium CRPBM; -astium C²H; -aristium D; Car' V; Eucar' V²

⁴ -atio BM; -astio CRH; Eucharistio PVD

⁵ et rev. CPBD; et (om. Fr) verecundia mutua M

⁶ existim- CRM; estim- PV; extim- D

⁷ corr. fr. -antur D

⁸ et mago CPD; om. M

⁹ adhuc in CPD; in eiusdem adhuc M

¹⁰ est CPD; om. M

¹¹ corr. fr. -icerat D

¹² Haut PD

nobiscum communicare puto¹³ nec maiestati divine, nec evangelice discipline congruere, ut pudor et honor ecclesie tam turpi et infami contagione fedetur.

(10 lib. I Epistolarum).BD 5.21] Ctp 3.2.5; IP 1.152 (De const., dist. 2, c. Cyprianus.)

¹³ talibus sacra - puto CPD; talis debeat communicare nobiscum. Puto ego M

32

Quandiu unusquisque ante sacram communionem ab uxore se¹ abstinere debeat. Ex concilio Eliberitano, cap. 3²

Omnis homo ante sacram communionem a propria uxore abstinere debet tres, aut quatuor, aut septem dies.

BD 5.22] IP 1.151a (De cons., dist. 2, c. Omnis homo.)

¹ se CPD; om. M

² cap. 3 CPD; om. M

33

Quod¹ inter catholicos non connumeretur² qui in istis temporibus³ Pascha, Pentecoste⁴, Natale Domini non communicaverit⁵. Ex canone⁶ Agathensi⁷

Seculares qui Natale⁸ Domini, Pascha et Pentecosten⁹ non communicaverint, Catholici non credantur, nec inter Catholicos habeantur.

BD 5.23] IP 1. 151b treats the rubric as part of the preceding canon, with CP (De cons., dist. 2, c. Seculares.)

¹ Quod CPD; Ut M

² connum- CPM; num- D

³ ist. temp. CPD; om. M

⁴ et add. M, om. CPD

⁵ Quod - comm. as end of c 32 text C(before corr.)RPV; om. FH

⁶ canone CPBDF; concilio HM

⁷ cap. 18 add. FHM, om. CPD

⁸ -ale CRPBH; -ali C²R²M; -al' VD

⁹ -ten CD; Pentec' P; Penthec' V; Pent' B; -te RM

34

Ut oblatio altaris singulis dominicis diebus¹ fiat. Ex decretis Fabiani pape, cap. 5

Decrevimus ut in omnibus dominicis diebus, oblatio altaris ab omnibus viris vel mulieribus fiat, tam panis quam vini, ut per has immolationes a peccatorum suorum fascibus liberentur.

BD 5.24]

¹ Dom. dieb. CPD; dieb. Dom. M

35

De eadem re¹. Ex decretis eiusdem, cap. 10

Oblationem quoque et panem in ecclesia facere iugiter admoneatur populus Christianus, quia in ipsa oblatione sibi et suis magnum remedium est animarum, et ipsa pace vera² unanimitas et concordia demonstratur.

BD 5.25]

¹ ead. re CPD; eodem M

² pace vera CPD; vera pace M

36

De diaconibus quod communionem presbiteris¹ dare non debeant². Ex concilio Niceno, cap. 18³

Pervenit ad sanctum magnumque concilium, quod in quibusdam locis et civitatibus diaconi presbiteris gratiam sacre communionis porrigant, quod nulla regula tradidit, ut ab his qui potestatem non habent offerendi, illi qui offerunt Christi corpus accipiant. Nec non et illud innotuit, quod quidam diaconi ante episcopos sacram oblationem contingant. Hec igitur omnia resecentur, et in sua diaconi mensura permaneant, scientes quod episcoporum quidem ministri sint, inferiores autem presbiteris habeantur. Per ordinem ergo post presbiteros gratiam sacre communionis accipiant, aut episcopo aut presbitero eis porrigente. Sed nec sedere in medio presbiterorum diacono liceat, quia si hoc fiat, preter regulam et ordinem probatur existere. Si quis autem etiam post has definitiones obedire noluerit, a ministerio cessare debet⁴.

BD 5.26] (Dist. 93 c. Pervenit ad sanctum.)

¹ comm. presbiteris PDF; comm. presbiteri C; presbiteris comm. M

² -eant CPD; -ent M

³ cap. 18 CPM; om. D

⁴ cess. deb.] deponatur V

37

De eulogiis populis a presbitero¹ dandis. Ex decretis Pii pape, cap. 4

Ut² de oblationibus, que offeruntur a populo, et consecrationi supersunt, vel de panibus quos offerunt fideles ad ecclesiam, vel certe de suis, presbiter convenienter partes incisas habeat in vase nitido, ut post missarum solempnia qui communicare non fuerunt parati, eulogias omni dominico die, et in diebus festis inde accipiant, et illa unde eulogias presbiter daturus est, antea his verbis benedicat.

Oratio simplex eulogie

Domine sancte, Pater omnipotens, eterne Deus, benedicere digneris hunc panem, tua sancta et spirituali benedictione, ut sit omnibus salus mentis et corporis, atque contra omnes morbos et universas inimicorum insidias tutamen. Per Dominum nostrum Iesum

¹ pop. a pres. CPD; populo a presbyteris M

² Et H

Christum Filium tuum panem vite, qui de celo descendit, et dat vitam et salutem mundo, et tecum vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

BD 5.27-8]

38

De pane qui offerendus est. Ex decretis Anicii¹ pape, cap. 3

Panes quos Deo sacrificium offertis, aut a vobismetipsis, aut a vestris pueris coram vobis, nitide ac studiose fiant, et diligenter observentur, ut panis, et vinum, et aqua sine quibus misse nequeunt celebrari, mundissime atque studiose tractentur, et nihil in eis vile, nihil non probatum inveniatur, iuxta illud quod ait Scriptura, Sit timor Domini vobiscum, et cum diligentia cuncta facite.

BD 5.29]

¹ Anicii CPDM; Aniceti *Fr*

39

De presbiteris qui corpus dominicum ad deferendum infirmis, mulieribus tradunt. Ex concilio Remensi, cap. 2

Pervenit ad notitiam¹ nostram, quod quidam presbiteri in tantum parvipendunt² divina misteria, ut laico aut femine sacrum corpus Domini³ tradant ad deferendum infirmis; et quibus prohibet⁴ ne sacrarium⁵ ingrediantur, nec ad altare appropinquent, illis sancta sanctorum committuntur⁶. Quod quam⁷ sit horribile, quamque detestabile omnium religiosorum animadvertit prudentia. Igitur interdicat per omnia sinodus, ne talis temeraria presumptio ulterius fiat, sed omnimodis presbiter per semetipsum infirmum communicet. Quod si aliter fecerit, gradus sui periculo subiacebit.

BD 5.30] IP 1.153 (De cons., dist. 2, c. Pervenit.)

¹ corr. fr. notiam P

² in tantum parv. CPM; parv. in tantum D

³ corpus Dom. CPM. Dom. corpus D

⁴ -et CPVB; -etur RDM

⁵ sacrarium CPM; sacrum D

⁶ corr. fr. -itur D

⁷ Quod quam *over erasure and in mg.* C

40

Ut defunctis eucharistia non detur. Ex concilio Carthaginensi¹, cap. 6

Item placuit, ut corporibus defunctorum eucharistia non detur. Scriptum est enim, Accipite et comedite. Cadavera autem nec accipere possunt nec edere. Et nec iam mortuos homines baptizari faciat presbiterorum ignavia.

BD 5.31]

¹ III *add.* M

41

Ut oblationes in maioribus festis equanimiter fiant. Ex concilio Maticensi¹, cap. 50²

In sinodo Maticonensi³ decretum est ut, in omnibus diebus dominicis aliisque festivitatis, ab omnibus⁴ oblatio qui ad missam convenerint utriusque sexus offeratur in ecclesia; singulis singulas oblationes offerentibus, finita missa a presbitero oblationes accipiantur. Omnis autem qui hanc definitionem per inobedientiam evacuare presumpserit, anathemate percellatur.

BD 5.32]

¹ Mat. PVD; Masticensi CR; Maticonensi II M

² 50 CPD; 4 M

³ Matic- PV; Ma<s>tic- C; Maticense D; Matic- M

⁴ diebus dominicis – omnibus ss P

42

Quod ministris altaris supra altare solis¹ communicare liceat. Ex concilio Laodicensi, cap. 19

Solis autem ministris sacro ordini deditis ad altare accedere et communicare liceat.

BD 5.33]

¹ Quod - sol. CPB; Ut min. sol. D; Ut solis ministris altaris, super altare M

43

Ut nullus infra presbiterum ordinatus, rem a presbitero consecratam in altari porrigat. Ex decretis Silvestri pape, cap. 7¹

Nullus acolithorum, vel subdiaconorum rem consecratam a presbitero iam aliis porrigat, quia aliud est minister, aliud assistens, nisi tantum supportet quod ei sacerdos imposuerit ore suo benedictum.

BD 5.34] D 24 c 1

¹ 7 CPBM; 6? D

44

Ut presbiter illitteratus missam celebrare non debeat¹. Ex decretis Fabiani pape, cap. 10

Sacrificium non est accipiendum de manu sacerdotis, qui orationes, vel lectiones, et reliquas observationes in missa secundum ritum implere non potest.

BD 5.36]

¹ cel. non deb. CPBD; cel. non audeat L; non celebret M

45

De illis qui post aliquam degustationem, sacrificium acceperint. Ex decretis Eutichiani pape, cap. 2

Qui acceperit¹ sacrificium post cibum, aut post aliquam parvissimam² refectationem, nisi pro viatico, pueri tres dies, maiores septimanam, clerici viginti dies peniteant.

BD 5.35]

¹ -erit CPBH; -erint DM

² al. parv. ref. CPBF; al. degustationem vel parv. D; parv. al. ref. M

46

Pro unius oblatione alterius non spernenda¹. Ex decretis Eugenii pape, cap. 17

Presbiter pro unius oblatione alterius non spernat.

BD 5.37]

¹ -enda PVB;-at CR; -endam DM

47

Ut dissidentium fratrum oblationes non recipiantur. Ex concilio Africano¹, cap. 93²

Oblationes dissidentium fratrum neque in sacrario, neque in gazophilacio recipiantur.

BD 5.38] (*Dis. 90, c. Oblationes.*)

¹ Afr. CPD; Carthaginensi IV M

² 93 CPBM; 18 [or 23] D

48

Quod refutanda sunt eorum dona qui pauperes opprimunt. Ex concilio eodem, cap. 94

Eorum¹ qui pauperes opprimunt dona a sacerdotibus refutanda sunt.

BD 5.39] (*Dis. 90, c. Eorum qui.*)

¹ Horum F

49

De presbiteris immolantibus. Ex concilio Ancirano, cap. 1

Presbiteros immolantes et iterum luctamen adeuntes, si hoc non per illusionem aliquam, sed ex veritate fecerunt, nec ante parentes et affectantes atque suadentes ut estimarent quidem tormentis aptari, sed his tantum visu et habitu subiici, hos placuit quidem honorem retinere proprie sedis; offerre autem, aut alloqui populum, aut omnino sacerdotalibus fungi officiis non licere.

BD 5.40] (*Dis. 50, c. Presbyteros qui.*)

50

De eadem re. Ex eodem, cap. 12¹

Diaconi similiter qui immolaverunt, honorem quidem habeant; cessent vero ab omni sacro ministerio, sive a pane sive a calice offerendo. Quod si quidam episcoporum conscii sunt laboris eorum et humilitatis et mansuetudinis, et voluerint eis aliquid amplius tribuere vel adimere, penes ipsos erit potestas.

BD 5.41] (Dis. 50, c. Presbyteros qui.)

¹ De - 12 CPD; De diaconibus immolantibus. Ex eodem concilio, cap. 2 M

51

De presbiteris quibus solet sepe¹ dormiendo semen effluere². Interrogatio Augustini Anglorum apostoli³

Si post illusionem que per somnium solet contingere, vel corpus Domini quilibet accipere valeat, vel si sacerdos sit, sacra misteria celebrare?

(lib. epist. XII, cap. 11.); BD 5.42] (Dist. 6, c. Testamentum)

¹ sepe CP²VB; om. PD

² De - effl. (sem. eff. dorm.P) CPLD; de presbyteris, quibus dormientibus solet nonnunquam semen effluere *after* Int. Aug. Angl. ep. M

³ ap. CPB; primi apostoli V; episcopi DHLML

52

De eadem re¹. Responsio Gregorii pape

At quidem hunc² testamentum veteris legis, sicut superiori³ capitulo iam diximus, pollutum dicit, et nisi lotus⁴ aqua et⁵ usque ad vesperum⁶, intrare ecclesiam non conceditur⁷. Quod tamen aliter populus spiritualis intelligens, sub eodem intellectu accipiet, quod⁸ prefati sumus, qui⁹ quasi per somnium illuditur, cum¹⁰ tentatus immunditia veris¹¹ imaginibus in cogitatione inquinatur. Sed lavandus est aqua, ut culpas cogitationis lacrimis abluat, et nisi prius tentationes¹² recesserint, reum se quasi¹³ usque ad vesperum cognoscat. Sed est in eadem illusionem necessaria valde discretio, que¹⁴ subtiliter pensari debeatur¹⁵, ex qua re accidat menti dormientis¹⁶. Nam aliquando ex

¹ *rubr. after insc. M, as here* CPLD

² At qu. hunc CP²RBL; Et quidem hunc PVDFH; Hunc quidem M

³ su- ss D

⁴ -us CPD; -um M

⁵ et CPD; etiam M

⁶ -um CP; -am DM

⁷ -itur CPD; -it M

⁸ quod CPD; quem M

⁹ qui CPD; quia M

¹⁰ cum CPD; qui M

¹¹ veris CPD; vanis M

¹² *corr. to ignis temptationis* R

¹³ se CRPVBH; se quasi R²M

¹⁴ que CPD; qua M

¹⁵ -atur CPD; -at M

crapula, aliquando ex nature superfluitate, vel infirmitate¹⁷, aliquando ex cogitatione contingit. Et quidem cum ex nature superfluitate, vel infirmitate evenerit, omnino hec illusio non estimanda¹⁸ est, quia hanc animus nesciens pertulisse magis dolendus est¹⁹ quam fecisse. Cum vero ultra modum appetitus gule in sumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula gravantur, habet exinde aliquem reatum animus²⁰, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi corporis Christi, vel missarum solempnia celebrandi. ²¹Cum fortasse aut festus dies exigit aut²² exhiberi misterium, pro eo²³ quod sacerdos alius in loco²⁴ deest, ipsa²⁵ necessitas compellit²⁶, mutatis vestibis cantet. Nam si adsunt alii qui implere ministerium²⁷ valeant²⁸, illusio per crapulam facta a perceptione sacri misterii²⁹ abstinere³⁰ arbitror, humiliter debet; si tamen dormientis mentem turpi imaginatione³¹ concusserit. Nam sunt quibus ita plerumque illusio nascitur ut eorum animus etiam in somno corporis positus, turpibus imaginibus³² non fedetur. Qua in re unum ibi³³ ostenditur³⁴ ipsa³⁵ mens rea non tamen sit³⁶, vel suo iudicio libera, cum se et³⁷ dormienti³⁸ corpore nihil meminit vidisse, tamen³⁹ vigiliis corporeis⁴⁰ meminit ingluvie⁴¹ cecidisse. Sin⁴² vero ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio dormienti⁴³, patet animo reatus suus⁴⁴. Videt enim a qua radice inquinatio illa processerit quia⁴⁵ quod cogitavit sciens, hoc pertulit nesciens; propter talem pollutionem sacro misterio eo die abstinere oportet. Sed pensandum est, ipsa cogitatio utrum in suggestionem an in⁴⁶ delectationem, vel

¹⁶ menti dorm. RPBM; dorm. menti CD

¹⁷ quod dicitur gonorrhoea *add. ss H*

¹⁸ non est. CR(estimenda *add. ss*)P; est. non D; timenda non M

¹⁹ *ss C*

²⁰ al. reat. an. CPD; an. al. reat. M

²¹ Et *add. DM, om. CP*

²² aut CPD; *om. M*

²³ *ss C*

²⁴ eodem *add. M, om. CPD*

²⁵ ipsa CPD; ipse si M

²⁶ -ellit CPDM; -ulit *Fr*

²⁷ imp. min. CP²VBM; imp. ministerium P; officium implere D

²⁸ vel ministerium *add. D, om. CPBM*

²⁹ prohiberi non debet, sed ab immolatione sacri mysterii *add. R²M, om. CRPVDF*

³⁰ ut *add. R²M, om. CRPD*

³¹ turpi imag. CPD; turpitudine non M

³² *corr. to* imaginationibus R²; [imaginationibus] *add. M*

³³ unum ibi CPD; *om. M*

³⁴ facta a perceptione sacri – ostenditur *over erasure V*

³⁵ ipsa CPD; *om. M*

³⁶ tamen sit CPD; tuo M

³⁷ et CPD; etsi M

³⁸ -enti CP; -ienti DM

³⁹ in *add. M, om. CPD*

⁴⁰ -eis CPD; -is M

⁴¹ ingl. CRPD; in ingluviem R²M

⁴² Sin CPD; Si M

⁴³ -ti CPD; -tis M

⁴⁴ reatus suus CPD; suus reatus M

⁴⁵ quia CPD; qui M

⁴⁶ in CPD; *om. M*

quod maius est in⁴⁷ peccati consensu ceciderit⁴⁸. Tribus enim modis impletur omne peccatum, videlicet suggestione, delectatione, consensu. Suggestio quippe fit per diabolum, delectatio per carnem, consensus per spiritum, quia et⁴⁹ primam culpam serpens suggestit, Eva delectata est velut caro⁵⁰, Adam vero⁵¹ velut spiritus consensit. Et necessaria est magna discretio⁵² inter suggestionem atque delectationem et inter delectationem⁵³ atque consensum, iudicem sui presidere animum⁵⁴. Cum enim⁵⁵ malignus spiritus peccatum suggerit⁵⁶ in mente, si nulla peccati delectatio sequatur peccatum omnimodo⁵⁷ perpetratum non est. Cum vero delectari caro ceperit, tunc peccatum incipit nasci. Si autem etiam a consensu⁵⁸ ex deliberatione consentit⁵⁹, tunc peccatum cognoscitur perfici. In suggestione ergo peccati initium⁶⁰, in delectatione fit nutrimentum, in consensu perfectio. Et sepe contingit⁶¹ ut hoc quod malignus⁶² seminat in cogitatione, caro⁶³ ex delectatione trahat⁶⁴, nec tamen animus eiusdem⁶⁵ delectationi⁶⁶ consentiat, et cum caro delectari sine animo⁶⁷ nequeat, ipse tamen animus carnis voluptatibus reluctans in delectatione carnali aliquomodo ligatur invitus, ut ei ex ratione contradicat nec consentiat; et tamen delectatione ligatus sic se ligatum⁶⁸ vehementer⁶⁹ ingemiscat. Unde et ille celestis exercitus precipuus miles gemebat dicens, Video⁷⁰ aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis mee, et captivum me ducentem in lege peccati, que est in membris meis. Si autem captivus erat, minime pugnabat⁷¹, quapropter et captivus erat⁷², et pugnabat⁷³. Igitur legi mentis eius, lex que in membris est repugnabat. Si autem

⁴⁷ in CPD; *om.* M

⁴⁸ cec- CPD; acc- M

⁴⁹ et CPD; cum M

⁵⁰ del. est velut caro CPD; celut caro del. est M

⁵¹ vero CPD; *om.* M

⁵² ut *add.* M, *om.* CPD

⁵³ sugg. atque del. et inter delect. PBD (*with BD*); sugg. et del. C; sugg. del. atque M

⁵⁴ iudicem - animum CPD; iudex sui animus presideat M

⁵⁵ *in mg.* C

⁵⁶ -erit CPD; -esserit M

⁵⁷ omnimodo CPB; omnino DM

⁵⁸ a consensu CPD; ad consensum M

⁵⁹ consentit CPD; descendit M

⁶⁰ [semen] *add.* M

⁶¹ *corr. fr.* -igit R

⁶² spiritus *add.* R²M, *om.* CRPD

⁶³ *corr. to* carnem R

⁶⁴ ex del. trahat CP; trahat ex del. D; in delectationem trahat M

⁶⁵ eius- CPD; ei- M

⁶⁶ -oni PDM; -one C

⁶⁷ del. sine animo CPM; sine animo del. D

⁶⁸ sic se lig. CPD; sit, sed ligatum se M

⁶⁹ vehem. CPM; *om.* D

⁷⁰ *lacuna follows in C*

⁷¹ Sed pugnabat. Quapropter captivus non erat. Pugnabat igitur lege mentis, cui lex que in membris est, repugnabat. Ecce itaque homo est, ut ita dixerim, captivus et liber. Liber ex iustitia quam diligit, captivus ex delectatione quam portat invitus. *in mg.* R²

⁷² et captivus non erat *add.* M, *om.* CPD

⁷³ [repugnabat] *add.* Fr

pugnabat, captivus non erat. Itaque⁷⁴ est homo, ita ut⁷⁵ dixerim,⁷⁶ captivus et liber; liber ex iustitia⁷⁷, captivus ex delectatione quam portat invitus⁷⁸.

BD 5.43] IP 1.159 has med. variant (Ead. dist., c. Sed pensandum est.)

⁷⁴ Itaque C²RPBM; Ita CD

⁷⁵ ita ut CPB; ut ita DM

⁷⁶ et *add.* M

⁷⁷ quam git *add.* M; quam diligit *add.* Fr, om. CPD

⁷⁸ invitus CPVBHM; invictus R

53

De presbiteris villanis si¹ in civitate offerre audeant. Ex concilio Neocesariensi, cap. 13

Presbiteri ruris in ecclesia civitatis, episcopo presente vel presbiteris urbis ipsius, offerre non possunt, nec panem sanctificatum dare calicemque porrigere. Si vero absentes hi fuerint, et ad dandam orationem vocentur, soli dare debebunt.

BD 5.44]

¹ si CPBD; ne M

54

De eadem re. Ex decretis Soteris pape, cap. 13

Presbiteri qui congregationales non sunt, in ecclesiis presentibus episcopis, vel presbiteris civitatis, offerre non poterunt, nec panem dare in oratione, aut calicem bibere. Quod si absentes sunt civitatis sacerdotes, et fuerint invitati in orationem, soli possunt dare.

BD 5.45]

55

De illo qui per ebrietatem eucharistiam evomuerit¹. Ex penitentiali Bede presbiteri

Si quis per ebrietatem, vel voracitatem, eucharistiam evomuerit, quadraginta dies peniteat. Clerici vel monachi seu diaconi xl dies peniteant²; presbiteri septuaginta dies peniteant³; episcopi nonaginta. Si pro infirmitatis causa⁴ evomuerit⁵, septem dies peniteat⁶.

BD 5.46] IP 1.154 (De const. dist. 2, c. Si per ebriet.)

¹ -uerit CVBM; -uerint P; -it D

² Clerici - pen. CPBDH; si laicus est; clerici vel monachi, seu diaconi et M

³ dies pen. CPBDF; pen. H; *om.* M

⁴ causa CPBM; *om.* D

⁵ -erit CPB; -erint DM

⁶ -teat CFH; -t' RPB; -teant DM; pen' V

56

De hoc, si aliquid de calice sacri sanguinis stillaverit. Ex decretis Pii pape, cap. 3¹

Si vero per negligentiam de calice Domini aliquid² stillaverit in terram, linguabitur³, tabula radetur. Si non fuerit tabula, ut non conculcetur, locus corradetur, et igne consumetur⁴, et cinis intra altare recondetur⁵, et sacerdos quadraginta⁶ dies peniteat. Si super altare stillaverit calix, sorbeat minister stillam, et tres dies peniteat. Si super linteam altaris⁷ ad aliud stilla pervenerit, quatuor dies peniteat; si usque ad⁸ tertium, novem dies peniteat⁹; et linteamina que tetigerit stilla, minister abluat tribus vicibus¹⁰, calice subtus posito¹¹, et aqua ablutionis sumatur, et iuxta altare recondatur.

BD 5.47] Ctp 3.2.6; IP 1.155 (De cons. dist. 2, c. Si per negligentiam.)

¹ 3 CPDM; 4 L

² de cal. Dom. aliq. CPM; aliq. de cal. Dom. D

³ ling. CPD; lingua lambetur et M

⁴ et igne cons. PVBDM; *om.* CRHL

⁵ rec. CPBD; condatur M

⁶ quadrag. RPBLDHM; sexaginta C

⁷ et *add.* M, *om.* CPD

⁸ ad CDHM; *om.* PVB

⁹ si usque ad quartum, viginti (quindecim *BD*) dies peniteat *add.* MBD, *om.* CPVBHLD

¹⁰ min. abl. tr. vic. CPD; tr. vic. min. abl. M

¹¹ subtus pos. CPB; subposito D; supposito M

57

De illo qui evomuerit¹ sacrificium, et a canibus consumitur. Ex penitentiali Theodori

Qui evomuerit sacrificium, et a canibus consumitur, annum unum peniteat; sin autem, quadraginta dies peniteat. Si in die quando communicaverit sacrificium evomuerit, si ante mediam noctem, tres superpositiones faciat, si post mediam noctem, duas; si post matutinum, unam.

BD 5.48] (De cons. dist. 2, c. Qui non bene.)

¹ evom- CPD; vom- M

58

Item¹ de eodem. Ex penitentiali Romano

Si vero sacrificium evomuerit, quadraginta dies peniteat. Si in ignem proiecit, centum psalmos cantet. Si vero canes lambuerint talem vomitum, centum dies qui evomit² peniteat.

BD 5. 49]

¹ Item CPLD; *om.* M

² -mit CRP; -muerit D; -muit M

59

De¹ eucharistia inveterata. Ex² concilio Aurelianensi³, cap. 5

Omne sacrificium sordida vetustate perditum, igne comburendum est, et cinis iuxta altare sepeliendus.

BD 5.50]

¹ De CPDM; *om.* L

² III *add.* M

³ Aurelianensi CPBLD; Arelatensi M

60

De illis qui non bene custodierint¹ corpus et sanguinem Domini. Ex eodem², cap. 6

Qui non bene custodierit sacrificium, et mus vel aliquod aliud animal comederit illud, quadraginta dies peniteat. Qui autem perdidit illud in ecclesia, aut pars eius ceciderit et non inventa³ fuerit, triginta dies peniteat. Perfundens aliquod⁴ super altare de calice, quando offertur, sex dies peniteat, aut si abundantius, septem dies peniteat. Qui autem⁵ perfundit dum solemnitas misse celebratur, quadraginta dies peniteat. Si vero celebrata missa, presbiter neglexerit accipere sacrificium, similiter quadraginta dies peniteat. Et qui accipit sacrificium pollutus nocturno tempore, septem dies peniteat. Diaconus si obliviscens orationem⁶ offerre, donec offeratur linteamen, quando recitantur nomina pausantium, similiter peniteat. Qui negligentiam erga sacrificium fecerit, ut in eo vermis consumptus sit, et ad nihilum devenerit, tres quadragesimas cum pane et aqua peniteat. Si integrum inventum fuerit, in eo vermis comburatur, et cinis sub altare recondatur, et qui neglexerit, quaternis diebus suam negligentiam solvat. Si cum amissione saporis decoloratur sacrificium, viginti dies expleantur ieiunio, conglutinatum vero septem dies qui merserit, peniteat.

BD 5.51] IP 1.156 to trig. dies penit.

¹ -ierint CPL; -iunt DM

² concilio *add.* LD, *om.* CRPBM

³ non inv. CPD; inv. non M

⁴ -quod CP; -quid DM

⁵ aut si abundantius – autem *over erasure and partly in mg.* V

⁶ [oblationem] *add.* M

61

De eadem re. Ex penitentiali Romano

Si ceciderit sacrificium de manibus offerentis terra tenus ut non conculcetur, omne quodcunque inventum fuerit in loco in quo ceciderit comburatur, et cinis, ut supra, abscondatur, et cui acciderit medium annum peniteat; si vero sacrificium inventum fuerit, locus scopis mundetur, et stramen, ut supra, igni detur, et cinis, ut supra, recondatur, et sacerdos viginti¹ dies peniteat.

BD 5.52]

¹ *after corr.* C

Idem in libro de utilitate credendi.

Hereticus est qui alicuius temporalis commodi et maxime glorie principatus que sui gratia falsas ac novas opiniones vel gignit vel sequitur. Ille autem qui huiusmodi hominibus credit, homo est imaginatione quadam veritatis ac pietatis illusus.

Tarrac2 1. 16 has inscr. as here

62

De muliere que peperit, ut communicet si voluerit. Ex concilio Carthaginiensi¹

Mulier enixa, si voluerit, communionem percipiat².

BD 5.53]

63

Ex pontificali¹

Alexander passionem Domini miscuit in precatone sacerdotum, quando misse celebrantur. Siricius constituit, ut nullus presbiter missas celebraret per omnem hebdomadam, nisi consecratum episcopi loci designati susciperet declaratum, quod nominatur fermentum. Leo primus constituit, ut intra actionem sacrificii diceretur, Sanctum sacrificium, et cetera.

64

De custodibus sacramentorum¹. Clemens in secunda ad Iacobum epistola²

Tribus gradibus commissa sunt sacramenta divinorum secretorum, id est presbitero, diacono, et ministro, qui cum timore et tremore clericorum reliquias corporis Domini debent custodire fragmentorum.

Ctp 1.1.12] (De cons., dist. 2, c. Tribus.)

65

Item in eadem epistola¹. Sindonem sacram non esse vendendam².

Si forte quispiam presbiter sive diaconus sacrarii sindonem vel velum subtracta vendiderit, Iudei similis estimabitur Scariotis³.

Ctp 1.1.12A, 17a] (17 q. 4, c. Si forte.)

66

Quid faciendum sit de vetustate consumptis¹. Item ibi²

Altaris palla, cathedra, candelabrum, et velum si fuerint vetustate consumpta, incendio dentur.

Ctp 1.1.12B] (De cons., dist. 1, c. Altaris palla.)

67

¹Anacletus papa tertius a Petro in primo decretali²

Deo perfecte sacrificantes, quando Domino sacrificant, non soli hoc agere debent, sed testes secum adhibeant, ut Domino perfecte in locis Deo sacratis, sacrificare

probentur. Ait namque auctoritas legis divine, Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus. Episcopus Deo sacrificans testes (ut prefixum est) secum habeat, et plures quam alius sacerdos. Sicut enim maioris honoris gradu fruitur, sic maioris testimonii incrementatione³ indiget. In solemnioribus vero diebus, aut quatuor, aut quinque, aut tres diaconos, qui eius oculi dicuntur, et subdiaconos, atque reliquos ministros secum habeat, qui sacris induti vesti mentis a fronte et a tergo, et presbiteri e regione dextra levaque contrito corde, et humiliato spiritu, ac prono stent vultu, custodientes eum a malis hominibus, et consensum eius prebeant sacrificio. Peracta autem consecratione omnes communicent, qui noluerint ecclesiasticis carere liminibus.

Ctp 1.2.2b, 3, 4a] (De cons., dist. 2, c. Episcopus Deo sacrificans.)

68

Alexander papa quintus a Petro in suorum primo decretalium¹. Quod debeat aqua² misceri cum vino³ in calice

Non debet, ut a Patribus accepimus, et ipsa ratio docet, in calice Domini, aut vinum solum, aut aqua sola offerri, sed utrumque permistum, quia utrumque ex latere eius in sua passione profluxisse legitur⁴. Item⁵. Nihil enim in sacrificiis maius esse potest quam corpus et sanguis Christi. Nec ulla oblatio hac potior est, sed hec omnes precellit. Que pura conscientia Domino offerenda est, et pura mente sumenda, atque ab omnibus veneranda, et sicut potior est ceteris, ita potius excoli et venerari debet.

De conspersione salis et aque⁶

Aquam sale conspersam populis benedicimus, ut ea cuncti aspersi sanctificentur, ac purificentur, quod et omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus. Nam si cinis vitule aspersus populum sanctificabat atque mundabat, multo magis aqua sale aspersa, divinisque precibus sacrata, populum sanctificat atque mundat. Et si sale asperso per Eliseum prophetam sterilitas aque sanata est, quanto magis divinis precibus sacratus sterilitatem aufert humanarum rerum, et coinquinos sanctificat atque purgat, et cetera bona multiplicat, et insidias diaboli avertit et a phantasmatis versutiis homines⁷ defendit?
Ctp 1.4.3-5] (De cons., dist. 2, c. Nihil in sacrificiis.) (De const., dist. 3, c. Aquam sale.)

69

Item in secundo decretali¹. Quanto meliores sunt sacerdotes, tanto facilius exaudiri²

Ipsi sacerdotes pro populo interpellant, et peccata populi condemnant³, quia suis precibus ea delent, atque consumunt, qui quanto digniores⁴ fuerint, tanto facilius in necessitatibus pro quibus clamant, exaudiuntur.

Ctp 1.4.6] (1, q. 1, c. Ipsi sacerdotes.)

70

¹*Omnibus in Christo dilectis fratribus*² *Sixtus a Petro papa VI in primo suorum decretalium*³

A nobis et reliquis episcopis, ceterisque Domini sacerdotibus statutum est, ut sacra vasa non ab aliis quam a sacratis Dominoque dicatis contrectentur hominibus. Indignum enim valde est, ut sacra Domini vasa, quecunque sint, humanis usibus serviant, et ab aliis quam a Domino famulantibus eique dicatis tractentur viris, ne pro talibus presumptionibus iratus Dominus plagam imponat populo suo.

Ctp 1.5.1] (De const., dist. 1, c. In sancta hac apost.)

71¹

²*Telesphorus septimus a Petro in decretali suo*³

Nocte vero sancta Nativitatis Domini salvatoris missas celebrent, et himnum angelicum in eis solempniter decantent, quoniam et eadem nocte ab angelo pastoribus est enuntiatus⁴. Et subito facta est cum angelo multitudo militie celestis laudantium Deum et dicentium, Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bone voluntatis. Reliquis vero temporibus missarum celebrationes ante horam diei tertiam minime sunt celebrande, quia in eadem hora et Dominus crucifixus est, et Spiritus sanctus super apostolos legitur descendisse.

Ctp 1.6.3-4] (De consecr., dist. 1, c. Nocte sancta.)

72

¹*Sother papa undecimus a Petro, in decretali suo*²

Sacratas Deo feminas, vel monachas, sacra vasa vel sacratas pallas penes vos contingere, et incensum circa altaria deferre, perlatum est ad apostolicam sedem. Que omnia reprehensione et³ vituperatione plena esse, nulli recte sapientium dubium est. Quapropter huius sancte sedis auctoritate hec omnia vobis resecare funditus, quanto citius poteritis, censemus.

Ctp 1.10. la] (23 dist., c. Sacratas. Et infra, p. 3, c. 265.)

73

¹*Fabianus papa XVIII a Petro in secundo decretali suo*²

Litteris vestris inter cetera insertum invenimus, quosdam religionis³ vestre episcopos a vestro nostroque ordine discrepare, et non per singulos annos in cena Domini chrisma conficere.⁴ Errant vero qui talia excogitant, et mente vesana potius quam recta sentientes, hec audiunt⁵. Item. Sicut ipsius diei solempnitas per singulos annos celebranda est, ita ipsius sancti chrysmatis confectio per singulos annos est agenda, et de anno in annum renovanda, et fidelibus tradenda, quia novum sacramentum est per singulos annos in iam dicta die innovandum, et vetus in sanctis ecclesiis cremandum. Ita a sanctis apostolis et successoribus eorum accepimus, vobisque tenenda mandamus.

Ctp 1.18.3] (De consecr., dist. 3, c. Litteris vestris.)

74

¹*Stephanus papa XXII a Petro, in primo decretali² suo. Hilario amico de vestimentis ecclesie³*

Vestimenta ecclesiastica quibus Domino ministratur, et sacrata debent esse et honesta, quibus in aliis usibus non debet frui, quam ecclesiasticis et Deo dignis officiis. Que nec ab aliis debent contingi aut ferri, nisi a sacratis hominibus, ne ultio que Balthasar percussit, super hec transgredientes, et talia presumentes veniat divina, et corruiere eos faciat ad imum.

(Ep. 1, c. 3). Ctp 1.21.2] (De cons., dist. 1, c. Vestimenta.)

75

De unctione infirmorum facienda¹ ab episcopis vel presbiteris.² Ex decretis Innocentii pape, cap. 8³

Illud superfluum videmus adiectum, ut de episcopo ambigatur, quod presbiteris licere non dubium est. Nam idcirco presbiteris dictum est, quia episcopi occupationibus aliis impediti ad omnes languidos ire non possunt. Ceterum si episcopus aut potest aut dignum ducit aliquem a se visitandum, et benedicere et tangere chrismate sine cunctatione potest, cuius est ipsum chrisma conficere. Nam penitentibus istud infundi non potest, quia genus est sacramenti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi? His igitur frater carissime omnibus que tua dilectio voluit a nobis exponi prout potuimus respondere curamus.⁴

Ctp 1.38.5a] (Dist. 95, c. Illud superfluum.)

76

Non esse missam audiendam nisi in locis sacris absque summa necessitate¹. Felix papa omnibus episcopis

Satius² est missam non cantare aut non audire, quam in his locis ubi fieri non oportet, nisi (ut sepe dictum est) pro summa contingat necessitate, quando necessitas legem non habet. Unde scriptum est, Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus.

(ep. 1). Ctp 1.50.1] (De cons., dist. 1, c. Sicut non alii.)

77

¹Pelagius², Romane ecclesie et apostolice sedis episcopus, universis Germaniarum atque Galliarum³ episcopis.⁴ Cum in Dei nomine in Romana ecclesia sinodum episcoporum sive ceterorum consacerdotum Dei fidelium congregatam habuissemus, et de ecclesiasticis statutis, ut sunt ab apostolis et a sanctis Patribus tradita, diligentius tractarem, supervenere littere vestre, et ut magis essent auctoritative, etiam vive voces processerunt rogantes, ut ordinem prefationum quem sancta Romana ecclesia hactenus haberet, nostris litteris vobis mandarem. Tunc de vestra voluntate, et studio tam bono multum gavisi sumus, sacrum ordinem Romanum, sacraque constituta nostrorum antecessorum solerter relegentes, invenimus has novem prefationes in sacro⁵ catalogo tantummodo recipientes⁶, quas longa retro vetustas in Romana ecclesia hactenus servavit;

id est unam in albis Paschalibus, aliam de Ascensione Domini, tertiam de Pentecoste, quartam de natali⁷ Domini, quintam de apparitione Domini, sextam de apostolis, septimam de sancta Trinitate, octavam de⁸ cruce, nonam de ieiunio in quadragesima tantummodo⁹ dicendam. Has prefationes tenet et custodit sancta Romana ecclesia, has tenendas vobis mandamus.

Ctp 1.54.1] IP 1.157, as Gelasius (De cons., dist. 1, c. Invenimus has; sed titulo Gelasii)

78

Gregorius papa¹ ad Ianuarium episcopum²

Tanta³ autem nequitia ad aures meas de tua senectute pervenit, ut eam nisi adhuc humanitus pensarem, fixa iam maledictione feriremus. Dictum quippe mihi est, quod dominico die, priusquam missarum solempnia celebrares, ad exarandam messem latoris presentium perrexisti, et post exarationem eius, missarum solempnia celebrasti. Post solempnia etiam terminos possessionis illius eradicare minime timuisti. Quod factum que pena debuit insequi, omnes qui audiunt sciunt. Item infra. Et quidem pene sententia in te fuerat iaculanda, sed quia simplicitatem tuam cum senectute novimus, interim tacemus. Eos vero, quorum consilio hec egisti, in duobus mensibus excommunicatos esse decernimus, ita ut si quid eis intra duorum mensium spatium humanitus evenerit, benedictione viatici non priventur. Deinceps autem ab eorum consiliis cautus existe, te quoque sollicite custodi, ne si eis in malo discipulus fueris, quibus magister in bono esse debuisti, nec simplicitati tue nec ulterius⁴ senectuti parcamus.

(Lib. VII Registri, indictione 2, epist. 1). Ctp 1.55.17] (Dist. 86, c. Tanta.)

79

Quod diaconi non debent¹ servire modulationi vocis. Gregorius episcopus urbis Rome dixit²

In hac sancta³ Romana ecclesia cui divina dispensatio preesse me voluit, dudum consuetudo est valde reprehensibilis exorta, ut quidam ad sacrum altaris ministerium cantatores eligantur, et in diaconatus ordine constituti, modulationi vocis inserviant, quos ad predicationis officium, et elemosinarum studium vacare congruebat. Unde fit plerumque ut ad sacrum ministerium, dum vox blanda queritur, queri congrua vita negligatur, et cantor minister Domini⁴, moribus stimulet, cum populum vocibus delectat. Qua de re presenti decreto constituo ut in sede hac sacri altaris ministri cantare non debeant, solumque Evangelice lectionis officium inter missarum solempnia exolvant. Psalmos vero ac reliquas lectiones censeo per subdiaconos, vel, si necessitas exigit, per minores ordines exhiberi. Si quis autem contra hoc decretum meum venire tentaverit, anathema sit.

(Item lib. IV Regist., cap. 88, sive epist. 44.) Ctp 1.55.19] (Dist. 92, c. In sancta.)

80

Gregorius Augustino. Quod potior usus ecclesie sit tenendus¹

Novit fraternitas tua Romane ecclesie consuetudinem, in qua se meminit² nutritam. Sed mihi placet, ut sive in Romana, sive in Gallicana, seu in qualibet ecclesia

aliquid invenisti, quod plus omnipotenti Deo possit placere, sollicite eligas, et in Anglorum ecclesia que adhuc in fide nova est, institutione precipua, que de multis ecclesiis colligere poteris infundas. Non enim pro locis res, sed pro rebus loca amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque ecclesiis que pia, que religiosa, que recta sunt elige, et hec quasi in fasciculum collecta apud Anglorum mentes in consuetudinem depone. (*Anglorum episc., cap. 3). Ctp 1.55.22] (Dist. 12, c. Novit.)*

81

Alexander papa. De numero missarum¹

Sufficit sacerdoti unam missam² in die una celebrare, quia Christus semel passus est, et totum mundum redemit. Non modica res est unam missam facere, et valde felix est qui unam digne celebrare potest. Quidam tamen pro defunctis unam faciunt, et alteram de die, si necesse sit. Nam quicumque pro pecuniis, aut adulationibus secularium, una die presumunt plures facere missas, non existimo evadere condemnationem.

Ctp 3.2.7 [cf De cons. D 1 c 53]

82

De non abiciendis a populo presbiteris coniugatis. Responsiones¹ Nicolai² pape ad consulta Bulgarorum ad fidem conversorum, cap. 70³

Consulendum decernitis utrum presbiterum habentem uxorem debeatis sustentare⁴, et honorare, an a vobis proiicere. In quo respondemus quoniam, licet ipsi valde sint⁵ reprehensibiles, vos tamen Deum convenit imitari, qui solem suum oriri facit, ut Evangelium testatur⁶, super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos. Deicere enim⁷ a vobis ideo non debetis, quoniam nec Iudam Dominus, cum esset mendax discipulus, de numero apostolorum deiecit. Verum de presbiteris vobis quia⁸ laici estis nec iudicandum est, nec de vita eorum⁹ quicquam investigandum, sed episcoporum iudicio quicquid illud est reservandum¹⁰.

Ctp 1.62.60] IP 5.12 (Dist. 28, c. Consulendum.)

83

Quod polluti sacerdotes non polluant divina sacramenta. Item cap. 70¹

Sciscitantibus vobis si a sacerdote qui sive² comprehensus³ est in adulterio, sive de hac sola fama respersus est, debeatis communionem suscipere necne, respondemus, Non potest aliquis quantumcunque pollutus sit, sacramenta divina polluere, que purgatoria⁴ cunctarum contagionum⁵ existunt. Nec potest solis radius per cloacas et latrinas transiens, aliquid exinde contaminationis⁶ attrahere. Proinde qualiscunque sit sacerdos, que sancta sunt coinquinari non possunt. Idcirco ab eo, usquequo episcoporum iudicio⁷ reprobetur, communicatio percipienda est, quoniam mali bona ministrando se tantummodo ledunt; et cerea fax accensa sibi quidem detrimentum prestat, aliis vero lumen in tenebris administrat⁸, et unde aliis commodum exhibet, inde sibi dispendium prebet⁹. Sumite ergo ab omni sacerdote intrepide Christi misteria, quoniam omnia in fide purgantur. Fides est enim que vincit hunc mundum. Et quia non dantis¹⁰ sed accipientis fit, dicente beato Hieronimo, Ad credendum in omni anima baptismum est perfectum¹¹, et

in omni sacerdote corpus est perfectum. Qui¹² rursus sacre Scripture concordans ait, Priusquam audias, ne iudicaveris quemquam, atque ante probationem accusationis illate neminem a tua communionem suspendas, quia non statim qui accusatur reus est sed qui convincitur criminatus.

Ctp 1.62.61] IP 5.13

84

Ex decretis Paschasii¹ pape, cap. 18². De simoniaciis³

Fratere mortis incurrit crimen, quisquis potest et fratrem a morte minime defendit. Nos quoque qui excellentie vestre summum crimen audivimus, summam reatus penam incurrimus si tacemus, Domino terribiliter attestante, quia profecto sanguinem fundit qui impietatem iniquorum tacendo dissimulat. Audivimus enim quod valde miramur, quod sacri apud vos ordines pecuniis distrahuntur⁴, dum quicumque tale aliquid attentaverint, omnino heretici probentur⁵, Spiritu sancto per Gregorium intimante, quia quisquis per pecunias ordinatur, ad hoc ut fiat hereticus, promovetur.⁶ Et ut huius nostre paginule non presumptionis, sed timoris causam fuisse monstremus, beatus idem prosequitur, Quisquis contra Simoniacam et Neophitorum heresim pro officii sui loco vehementer non arserit, cum eo se non dubitet habiturum portionem, qui prius commisit hoc periculosum flagitium⁷. Quibus in verbis cum hereticus ex Simoniacam et Neophitorum heresi exprimatur, quod eterna morte dignissimum crimen sit, apertissime declaratur, divino oraculo per Augustinum protestante ac dicente, Firmissime tene et nullatenus dubites omnem hereticum et schismaticum quamvis multas elemosinas faciat, vel etiam pro Christo sanguinem fundat, cum diabolo et angelis eius eterni ignis incendio mancipandum, nisi ante finem huius vite catholice ecclesie fuerit incorporatus et redintegratus.⁸ Hinc est quod Dominus vendentes et ementes de templo eiecit. Dathan et Abiron ambientes terra deglutivit. Simonemque temptantem Petrus dampnavit, omnes⁹ simoniacos ecclesiasticis iaculis perpetuo anathemate condemnavit. Et turpe nimium est, ut plenissimo vigore iam confirmata ecclesia tam ferali inimico succumbat, de quo in primordio sue infantie tanta virtute¹⁰ triumphat¹¹. Si quis autem obiecerit non consecrationes emi, sed res ipsas que ex consecratione perveniunt¹², penitus desipere probatur. Nam cum corporalis ecclesia, aut episcopus, aut abbas aut¹³ tale aliquid sine rebus corporalibus et¹⁴ exterioribus in nullo proficiat, sicut nec anima sine corpore corporaliter vivit¹⁵, quisquis horum alterum vendit, sine quo nec alterum haberi¹⁶ provenit, neutrum vendere non derelinquit¹⁷. Quam tamen obiectionem sacer penitus canon¹⁸ exterminat, cum procuratorem¹⁹ vel defensorem ecclesie, vel regule subiectum, adeo per pecunias ordinari prohibeat, ut mediatores quoque huius sceleris anathematis mucrone incidat. Quid plura? Si anathematizati et excommunicati, et ut vere heretici Simoniaci et Neophiti, a²⁰ numero sunt fidelium ecclesie separati, quis non videat quod huiusmodi sacerdotum vel clericorum misse et orationes Deum²¹ super populum ad iracundiam provocent, quem placari talibus credunt? Scriptum est enim, Omne quod non est ex fide peccatum est, et veri sacrificii locus non est extra catholicam ecclesiam²². Unde et dicitur, Hereticum hominem post primam et secundam correptionem devita. Quomodo ergo tales episcopos²³ abbates, vel reliquos clericos devitamus, si eorum missas audimus cum quibus si vel simul oramus excommunicationem subimus? Quos quidem sacerdotes esse, saltem²⁴ credere, omnino errare est, cum Simoni dicat Petrus,

Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei pecuniis possidere. Ubi cum dicitur existimasti, patet quod non pro eo quod fecerit, sed facere se posse crediderit condempnatur, cum tamen minus sit existimare quam credere, cum quidem hereticum qualemcumque esse sit certa et indubitanda²⁵ dampnatio. Quid valet Arianos, Sabellianos, Photinianos, impiosque Manicheos urbe pepulisse, si Simoniaca et Neophitorum heresis, que ut beatus Gregorius dicit, ante omnes in sancta ecclesia diabolica fraude subrepsit, quasi primam et maximam castitatem ecclesie non solum corporali, sed animi pollutione contaminet? Igitur in Deum et propter Deum vestram excellentiam et omnes fideles Christi rogamus et obtestamur, si habere in Christo partem cupitis, summopere instate, ut tam seua pestis, que innumeros iam populos usquequaque seviendo eterna morte dampnavit, vestra auctoritate et exemplo penitus destruat, ut ulterius quod absit in Spiritu sancto peccare, neque hic neque in futuro seculo remittatur.

Dd 4.92-3, recte Guido of Arezzo] Ctp 3.29.[289]; IP 3.123 from Si quis autem obiecerit - mucrone incidat

FH¹

Aug' ad Renatum in libro de natura et origine anime contra V. victorem

Quis offerat corpus Christi nisi pro eis qui membra sunt Christi. – quantum si fuisset pro Domino crucifixus.

85

Ex decretis Iulii pape. Quod non sit porrigenda hostia intincta¹

Illud quod pro complemento communionis quidam intinctam tradunt eucharistiam populis, non hoc prolatum Evangelio testimonium reppererunt, ubi apostolis corpus et sanguinem suum Dominus commendavit. Seorsum enim panis, et seorsum calicis commendatio commemoratur. Nam intinctum panem aliis prebuisse Christum non legimus, excepto illo tantum discipulo quem intincta buccella Magistri proditorem ostenderet, non quod huius sacramenti institutionem signaret.

(Eamdem habentur supra, c. 11.) [recte C Braga III c 1] Ctp 3.2.8

85 A (CRPVB)

Clemens in secunda epistola sua¹. De mensura hostiarum et reliquiis earum²

Tanta in altario holocausta offerantur quanta populo sufficere debeant. Quod si remanserint, in crastina non reserventur³, sed cum timore et tremore clericorum diligentiaque consumantur.

Quantum abstinendum sit post Eucharistiam⁴

Qui autem residua corporis Domini que in sacrario relicta sunt consumunt non statim ad communes accipiendos cibos conveniant, ne putent sancte portioni commiscere cibum, qui per aliqualiculos digestus in secessum funditur.

cf 2.21 above; Ctp 1.1.13-14]

FH¹

Leo Dioscoro Alexandrino episcopo

Ut in omnibus observantia nostra concordet illud quoque volumus custodiri – per omnia nobis fide et actibus congruamus

86

Quibus non sint¹ dande reliquie². Item in eadem³

Precipimus etiam⁴ ne unquam extero ecclesie sive laico de fragmentis oblationum Domini ad mensam ponatur. Unde scis tu qui passim sacrarii panes indignis impendis, unde nosti, si a mulieribus mundi sunt? Hinc et David ab Abimelech sacerdote interrogatus, cum panes sibi ad comedendum posceret, si mundus esset a muliere, cum se mundum ante triduum⁵ profiteretur panes propositionis manducavit⁶. Ad dominica autem ministeria⁷ tales eligantur qui ante ordinationem coniuges suas noverint, quod si post ordinationem ministro contigerit proprium invadere cubile uxoris, sacrarii non intret limina, nec sacrificii portitor fiat, nec altare contingat, nec ab offerentibus holocausti oblationem suscipiat, nec ad dominici corporis portionem accedat, sed aquam tantum sacerdotum manibus porrigat, hostia⁸ forinsecus claudat, minora gerat officia, urceum sane ad altare suggerat.

Ctp 1.1.15 to manducavit. 1.1.16 has Ad dominica – end, cf below 6.87] (De cons., dist. 2, c. Tribus.)

86A (CRPBV)

Non distrahenda ecclesie ornamenta

Si forte quispiam presbiter sive diaconus sacrarii sindonem vel velum subtracta venderit, Iude similis estimabitur Scariothis. Qui propter cupiditatem fecerit hoc opus, noverit se supradicti Iude suscepturum penam.

cf 6.88 below; Ctp 1.1.17]

87

¹Plus quam unam missam faciendam esse in die². Leo Discoro³ Alexandrino episcopo⁴

Necesse est autem ut quedam populi pars sua devotione privetur, si unius tantum misse servato more sacrificium offerre non possunt, nisi prima diei parte convenerint. Studiose ergo fraternitatem tuam familiariter admonemus, ut quod nostre consuetudini, ex forma paterne traditionis incedit, tua quoque cura non negligat, ut per omnia nobis fide et actibus congruamus. Propter quod, remeante filio nostro Possidonio presbitero, hanc ad dilectionem tuam epistolam dedimus perferendam, qui nostris professionibus atque actionibus frequenter interfuit, et totiens ad nos missus, quid in omnibus apostolice sedis auctoritas teneret agnovit.

Ctp 1.43.51]

88

Gelasius papa¹. Non esse committenda misteria vexatis demone vel passione

Usque adeo sane comperimus illicita queque prorumpere, ut demonibus aliisque passionibus irretitis misteria sacrosancta tractare tribuatur. Quibus si in hoc opere positus aliquid proprie necessitatis occurrerit, quis de sua ac fidelium salute confidat, ubi ministros ipsos curationis humane tanta perspexerit calamitate vexari? Atque ideo necessario removendi sunt, ne quibuslibet (pro quibus Christus mortuus est) scandalum generetur infirmis. Postremo si corpore sauciatum fortassis, aut debilem nequaquam

sancta contingere lex divina permittit, quanto magis doni celestis dispensatores esse non convenit, quod est deterius, mente percussos?

Ctp 1.46.17] (Dist. 33, c. Usque adeo.)

89

¹*Gelasius Maiorico et Iohanni episcopis*

Comperimus autem quod quidam in eadem regione sumpta tantum corporis sacri portione, a calice sacri cruoris abstineant. Qui procul dubio, quoniam nescio qua superstitione docentur obstringi, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur, quia divisio unius eiusdem misterii, sine grandi sacrilegio non potest pervenire².

Ctp 1.46.39] (De cons., dist. 2, c. Comperimus.)

90

¹*Gelasius Helpidio episcopo*

Sacrosancta religio que catholicam continet² disciplinam, tantam sibi reverentiam³ vindicat ut ad eam quilibet nisi pura conscientia non audeat pervenire. Nam quomodo ad divini misterii⁴ consecrationem celestis Spiritus invocatus⁵ adveniet, si sacerdos, et qui eum adesse deprecatur, criminosis plenus actionibus⁶ reprobetur?

Ctp 1.46.50] (1, q. 1, c. Sacrosancta.)

91

De homine qui a pontifice confirmatus fuerit, denuo illi talis reiteratio prohibenda est¹. Stephanus² Stiliano, Anastasio³, Eusebio, Iohanni, Paulo, archiepiscopis et eorum clero⁴

Nunquid non omnia carismata sacerdotalis ministerii crucis figura perficiuntur? Nunquidne baptismatis unda nisi cruce sanctificata peccata relaxat? Et, ut cetera pretereamus, sine crucis signaculo quis sacerdotii gradus ascendit?

Ctp 1.64.5]

92

¹*De sexta² sinodo³*

Nullus episcopus, aut presbiter, aut⁴ diaconus, qui sacram dispensat communionem, a percipiente gratiam communionis aliquod pretium exigat. Neque enim venditur gratia, neque pro pretio gratiam Spiritus sancti damus; sed dignis munere sine defraudatione participamus⁵. Si quis vero eorum qui connumerantur in clero exegerit ab eo cui sacram communionem dispensat, aliquod pretium, deponatur, sicut imitator simoniace fraudis.

Ctp 2.11.10] (1, q. 1, c. Nullus episcopus.)

93

¹*Augustinus de unico baptismo, lib. II²*

Aliud est non habere aliquid, aliud non iure habere, vel illicite usurpare. Non itaque ideo³ non sunt sacramenta Christi, et ecclesie, quia eis illicite utuntur, non heretici solum, sed etiam omnes iniqui et impii; sed tamen illi corrigendi aut puniendi, illa vero agnoscenda et veneranda sunt.

(*contra Donat. lib. IV, cap. 4.*) *CB Varia IC 3c] Ctp 3.2.9; IP 3.78*

94¹

Augustinus lib. IV²

Sicut autem urgeri videor cum mihi dicitur, Ergo hereticus dimittit peccata; sic et ego urgeo, cum dico, Ergo qui celestia mandata non servat, avarus, raptor, fenerator, invidus, verbis seculo no factis renuntians, dimittit peccata. Si per vim sacramenti Dei, sicut ille, ita et ille, si per meritum suum, nec ille, nec ille. Illud enim sacramentum et in malis hominibus Christi esse cognoscitur. Item³. Sic in heresi baptizatus in nomine sancte Trinitatis, non fit tamen templum Dei si ab heresi non recesserit, quomodo neque in avaritia in eodem nomine baptizatus fit templum Dei, si ab avaritia non recedat, que est idolorum servitus? Item.⁴ Frustra quidam qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis obiiciunt, quasi consuetudo sit maior veritate, aut non id sit in spiritualibus sequendum, quod in melius fuerit a sancto Spiritu revelatum. Hoc plane verum est, quia si ratio et veritas consuetudini suffragatur, nihil oportet firmitus retineri. Forte in populo Dei stat iuxta te avarus, raptor, inhians rebus alienis, quem nosti talem, et fidelis est, vel potius fidelis vocatur, non eum potes de ecclesia pellere. Non habes aliquem aditum, castigando, et corripiendo corrigere. Accessurus est tecum ad altare, noli timere, unusquisque proprium onus portabit. Item.⁵ Quomodo, inquit, ferrem quem novi malum? Nonne melius ipsum ferres, quam te foras efferres? Ecce quomodo ferres, attenderes apostolum dicentem, Unusquisque proprium onus portabit, liberaret te ista sententia. Non enim cum illo communicares avaritiam, sed communicares cum illo Christi mensam. Et quid tibi obsesset si cum illo communicares Christi mensam?⁶ Apostolus dicit, Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, sibi, non tibi.⁷ Sane si iudex es, si iudicandi potestatem accepisti, ecclesiastica regula si apud te accusatur, si veris documentis testibusque convincitur, coerce, corripe, excommunica, degrada.⁸ Omnis Christianus, dilectissimi, qui a sacerdotibus excommunicatur, Satane tradi dicitur. Quomodo? Scilicet quia extra ecclesiam est diabolus, sicut in ecclesia Christus; ac per hoc quasi diabolo tradi dicitur, qui ab ecclesiastica communione removetur. Unde illos quos tunc apostolus Satane esse traditos predicat, excommunicatos a se esse demonstrat. *CB Varia IC 4a-c, 11a-b, 21] Ctp 3.2.10 (11, q. 3, c. Omnis Christianus.)*

95

¹*Bonifacius martir Zacharie pape*

Antecessor etenim² predecessoris vestri venerande memorie Gregorius, dum me indignum ordinavit, et ad predicandum verbum Dei Germanicis gentibus misit, fidei sacramento me constrinxit ut canonicis et iustis episcopis et presbiteris in verbo facto et consensu astipulator et adiutor fierem. Hoc autem cum divina gratia implere studui;

falsos autem sacerdotes hypocritas et seductores populorum, vel corrigerem ad viam salutis, vel declinarem et abstinere a communione ipsorum, quod ex parte servavi, et ex parte custodire et implere non potui, sed spiritualiter implevi sacramentum, quia in consensum, et in consilium illorum non venit anima mea, corporaliter autem ab eis omnino abstinere non potui. Dum venissem ad principem Francorum, cogente ecclesiarum necessitate, non tales ibi reperi quales volui, sed tamen in sancta communione corporis Christi illis non communicavi.

CB Bon. 17; Ctp 1.58.2] Ctp 3.2.11 (11, q. 3, c. Antecessor.)

96

¹Zacharias papa² Bonifacio martiri

Quod predecessor noster beate memorie Gregorius huius sedis apostolice presul, dum ad predicandum verbum Evangelii tuam misisset fraternitatem in Germanie partibus et gentibus illis paganis, verbo pollicitationis illam voluit ante esse munitam, ita ut orthodoxos episcopos, presbiteros vel quoscunque reperire potuisses in verbo exhortationis perfectos, amplius confirmares, et eis communicares, quod et factum est. Si quos vero seductores episcopos, aut pseudopresbiteros, vel quosque³ a recto fidei tramite deviantes reperisses, nulla tibi cum eis esset⁴ communio, quod te solo Deo solante⁵ usque ad presens spiritualiter servasse confessus es. Vel si omnino propter principalem, et humanum favorem gentis Francorum, dum ad eos accessisses, corporaliter abstinere non valuisti, cogente necessitate ecclesiarum Dei, et tamen in eorum consilio et consensu communionis anima tua non est coinquinata. Itaque propter hoc quod cum eis conversatus es non consentiens iniquitati eorum, nullum tibi est detrimentum coram Deo.

CB Bon. 7; Ctp 1.59.1] Ctp 3.2.12 (11, q. 2, c. Quod predecessor.)

97

¹Augustinus, libro II contra epistolam Parmeniani²

Per Isaiam dicit Dominus³, Facinorosus qui sacrificat mihi vitulum, quasi qui canem occidat; et qui ponit similaginem, quasi qui sanguinem porcinum; et qui offert thus in memoriam, quasi blasphemus⁴. Quilibet ubilibet offert sacrificium tale, corde, vel factis, hec ut audire mereatur, perniciem sibi infert, non illis bonis qui accipiunt ab eis sacramenta eadem, qui secundum prophetam Ezechielem gemunt et merent peccata et iniquitates, que fiunt in medio eorum, quamvis se non inde corporaliter separent. Infra⁵. Sacrificia impiorum, eis ipsis oberunt, qui offerunt impie. Nam unum atque idem est sacrificium propter nomen Domini quod invocatur, et semper sanctum est, et tale cuique fit, quali corde ad accipiendum accesserit. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit. Non ait aliis, sed sibi. ⁶Infra.⁷ Hoc pene in omnibus talibus questionibus intelligendum admonemus; quia scilicet omnia sacramenta cum obsint indigne tractantibus, presunt tamen per eos digne sumentibus. ⁸Infra.⁹ Spiritus sanctus in ecclesie preposito vel ministro sic inest, ut si fictus non est, operetur per eum Spiritus sanctus, et ad eius mercedem in salutem sempiternam, et eorum regenerationem vel edificationem, qui per eum sive consecrantur, sive evangelizantur. Si autem fictus est, quoniam verissime scriptum est, Spiritus sanctus discipline fugiet fictum; deest quidem saluti eius, ut auferat se a cogitationibus que sunt sine intellectu; ministerium tamen eius

non deserit, quo per eum salutem operatur aliorum.¹⁰ Utrumque sacramentum est, et¹¹ quadam consecratione utrumque homini datur, illud cum baptizatur, illud cum ordinatur, ideoque in catholica utrumque non licet iterari. Nam si quando ex ipsa parte venientes et propositi¹² bono pacis, correcto errore schismatis suscepti sunt¹³; etiam¹⁴ si visum est opus¹⁵ esse, ut¹⁶ eadem officia agerent¹⁷ que gerebant, non sunt rursus ordinati¹⁸, sed, sicut baptismus in eis, ita ordinatio mansit integra; quia in precisione fuerat vitium, quod unitatis pace correctum est, non in sacramentis, que ubicunque sunt, ipsa¹⁹ sunt. Et cum expedire ecclesie indicatur²⁰, ut prepositi eorum venientes in²¹ catholicam societatem honores suos ibi non administrent, non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur; sed super eos manent²², ideoque non eis in populo manus imponitur, ne²³ non homini, sed ipsi sacramento fiat iniuria.²⁴ De his²⁵ qui ab ecclesie catholice unitate separati sunt, nulla iam questio est, quod²⁶ habeant et dare possint, sed²⁷ perniciose habeant, pernicioseque tradant, extra vinculum pacis hii sunt²⁸.²⁹ Neutri sacramento iniuria facienda est.³⁰ Sicut non recte habet qui ab unitate discedit, sed tamen habet, et ideo redeunti non redditur; sic etiam non recte dat, qui ab unitate discedit, sed tamen dat, et ideo quod ab eo accepit venienti ad unitatem non iteratur. Infra. Sicut redeunti non redditur, quod et foris habebat; sic venienti non repetendum est, quod foris acceperat. Unde consequenter intelligitur, perversitatem hominum esse corrigendam, sanctitatem autem sacramentorum in nullo perverso esse violandam. Constat enim eam in perversis hominibus et sceleratis, sive in eis qui intus sunt, sive in eis qui foris, impollutam atque inviolabilem permanere, sed in bonis permanent ad premium, in malis permanent ad iucidium. Infra.³¹ Quomodo Catholici non clarificant Dominum qui sacramenta eius tam debita veneratione prosequuntur, ut ea si etiam ab indignis tractata fuerint, illis sua perversitate dampnatis, illa intemerata sanctitate permanere demonstrantur.³² Infra.³³ Cum quisque fratrum, id est Christianorum in ecclesie societate constitutorum, in aliquo tali peccato fuerit deprehensus, ut anathemate dignus habeatur, fiat hoc, ubi periculum schismatis nullum est³⁴ Infra idem³⁵. Quando ita cuiusquam crimen notum est omnibus, et omnibus execrabile apparet, ut vel nullos prorsus vel non tales habeat defensores, per quos possit schisma contingere, non dormiat severitas discipline.

Prol. 127 from Cum quisque fratrum; Ctp 3.2.13; IP 3.77 from Utrumque sacramentum - non iteratur (I, q. 1, c. Per Isaiam., I, q. 1, c. Quod quidam.)

98

¹*Augustinus in dialogo contra Petilianum*²

Dominus declaravit in uno cetu hominum eadem sacramenta sumentium, aliquorum immunditiam mundis obesse non posse. Item Petilianus dixit, Aut si quisquam carmina sacerdotis memorialiter teneat, nunquid inde sacerdos est, quod ore sacrilego carmen publicat sacerdotis?

(lib. II contra litteras Petiliani, cap. 30). Ctp 3.2.14a (I, q. 1, c. Dominus.)

99

*Augustinus respondit*¹

Ita istud dicis, quasi modo queramus, quis sit verus sacerdos, et non quid sit verum baptisma. Ut enim sit quisquis² verus sacerdos, oportet ut non solo sacramento,

sed iustitia quoque induatur, sicut scriptum est, Sacerdotes tui induantur iustitiam. Qui autem solo sacramento sacerdos est, sicut fuit pontifex Caiphas persecutor unius et verissimi Sacerdotis, quamvis ipse non sit verax, quod dat tamen verum est, si non det suum, sed Dei. Item³. Si ergo apostolus, nescio cuius alienigene testimonium, quia verum comperit, etiam ipse attestatus est; cur nos apud quemlibet invenerimus quod Christi est, et verum est, etiam si ille apud quem invenitur, perversus et fallax est, non discernimus vitium quod homo habet, et veritatem, quam non suam, sed Dei habet, et dicimus, Sacramentum hoc verum est; sicut ille ait, Testimonium hoc verum est, nunquid ideo dicimus etiam, Ipse homo verax est, quia dicimus, Sacramentum hoc verum est? Item.⁴ Vos autem necesse est, ut semper erretis quandiu propter hominum vitia, Dei sacramenta violatis, aut nos propter Dei sacramenta, que in vobis violare nolumus, etiam vestri schismatis sacrilegium assumere putatis. Item.⁵ Baptismi ergo puritas, a puritate vel immunditia conscientie sive dantis, sive accipientis omnino distincta est. Item.⁶ Memento sacramentis Dei nihil obesse mores malorum hominum, quo illa vel omnino non sint, vel minus sancta sint. Item.⁷ Si non habebat Saul sacramenti sanctitatem, quid in eo David venerabatur? Si autem habebat innocentiam, quare innocentem persequebatur? Nam eum propter sacrosanctam unctionem et honoravit vivum, et vindicavit occisum, et quia vel panniculum ex eius veste prescidit, percusso corde trepidavit. Ecco Saul non habebat innocentiam, et tamen habebat sanctitatem non vite sue (nam hec sine innocentia esse non potest), sed sacramenti Dei, quod et in malis hominibus sanctum est.⁸ Item.⁹ Tu dixisti, laqueo traditor periit, laqueum talibus dereliquit. Hoc ad nos omnino non pertinet; neque enim veneramur nomine martirum eos qui sibi collum ligaverunt. Item.¹⁰ Nos dicimus tale cuique fieri sacrificium, qualis accedit, ut offerat, et qualis accedit ut sumat, et eos de sacrificiis talium manducare, qui ad illam tales accedunt quales et illi sunt. Itaque si offerat Deo malus, et accipiat inde bonus, tale cuique est, qualis quisque fuerit, quia et illud scriptum est, Omnia munda mundis. Per hanc sententiam veridicam et catholicam etiam vos optati sacrificio non estis polluti, si¹¹ facta eius displicebant vobis. Nam utique panis illius panis luctus erat, sub cuius iniquitatibus Africa tota lugebat, sed panem luctus omnibus vobis communem esse, omnium vestrum malum schismatis facit.¹² Item.¹³ Gratias Deo, quia tandem confessus es, posse valere invocatum nomen Christi ad aliorum salutem, etiamsi a peccatoribus invocetur. Hinc ergo intelligite cum Christi nomen invocatur, non obesse aliorum saluti aliena peccata.

Ctp.3.2.14b

100

De pontificali dignitate¹. Idem² in libro questionum Veteris Testamenti³

Dictum est a Domino in Numeris ad⁴ Aaron, Vos ponite nomen meum super filios Israel, ego Dominus benedicam eos, ut gratiam traditio per ministerium⁵ ordinati transfundat hominibus, nec voluntas sacerdotis obesse aut prodesse possit, sed meritum benedictionem⁶ poscentis. Quanta autem dignitas sit ordinis sacerdotalis, hinc advertamus. Dictum est autem de nequissimo Caipha interfectore Salvatoris inter cetera, Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset princeps sacerdotum anni illius, prophetavit. Per quod ostenditur Spiritum sanctum gratiarum, non personam sequi digni aut indigni, sed ordinem traditionis, ut quamvis aliquis boni meriti sit, non tamen possit⁷

benedicere, nisi fuerit ordinatus, ut officium ministerii exhibeat. Dei autem est⁸ effectum tribuere benedictionis.

(cap. 11).Ctp 3.2.15; IP 3.79 (1, q. 1, c. Dictum est.)

101

De vitanda malorum consortia¹. Item² in epistola concilii ad Donatistas

Quisquis a³ catholica ecclesia fuerit⁴ separatus, quantumlibet laudabiliter vivere se estimet, hoc solo scelere quod a Christianitate disiunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum. Quisquis autem in hac ecclesia bene vixerit, nihil ei preiudicant peccata aliena, quia unusquisque in ea proprium onus portabit, sicut apostolus ait. Ergo communio malorum non maculat quemquam participatione sacramentorum, sed consensio factorum. Nam si in malis factis non eis quisque consentiat, portat malus causam suam et personam suam, nec preiudicat alteri, quem in confessione mali operis socium non habet criminis.

Ctp 3.2.16

F [upper mg of fos. 43v-4, but numbered in main sequence]

cp. c Pelagius Viatori

Noli quasi nulla scismatorum et ecclesie sit differentia, indifferenter utrorumque sacrificiis sociari. Non enim est corpus Domini quod scismaticus – sed se ipsum dividerit.

cp. ci. Augustinus ad Vincentium donatistam

Ex catholica ecclesia sunt omnia sacramenta dominica – quia non estis ibi un' habetis.

c. cii Idem ad donatistas

Sicut ficti veraciter conversi recipiuntur nec tamen eorum – non carebit, quamvis ad iudicium permanente. Dd 4.231

102

¹In sermone de verbis evangelii². Idem³, cap. 10⁴

A malis corde semper disiungimini ad tempus, caute corpore copulamini.⁵ Duobus modis non te maculat malus, si non consentias et si redarguas, hoc est non communicare, non consentire. Communicatur quippe, quando facto eius consortium voluntatis, vel approbationis adiungitur.⁶ Neque ergo consentientes sitis malis, ut approbetis, neque negligentes, ut non arguatis, neque superbientes, ut insultanter⁷ arguatis.

Ctp 3.2.17

103

Idem de eodem, cap. 28¹

Recedite, exite inde, et immundum ne tetigeritis, sed cum tactu cordis, non corporis. Quid enim est tangere immundum, nisi consentire peccatis? Quid est exire inde, nisi facere quod pertinet ad correctionem illorum, quantum pro uniuscuiusque gradu atque persona salva pace fieri potest? Displicuit tibi quod quisquam peccaverit, non tetigisti immundum, redarguisti, corripuisti, monuisti, adhibuisti etiam (si res exigit)

congruam et que unitatem non violet, disciplinam, existi inde. Clamavit ista Moises, clamavit Isaias, clamavit Ieremias, clamavit Ezechiel. Videamus si dimiserint populum Dei, et se ad gentes alias transtulerint. Quam multa et quam vehementer Ieremias increpavit in peccatores et sceleratos populi. Inter eos tamen erat, unum cum illis templum intrabat, eadem sacramenta celebrabat, in eadem sceleratorum hominum congregatione vivebat, sed clamando exhibat inde. Hoc est ergo exire inde, hoc est immundum non tangere, et voluntate non consentire, et ore non parcere.

Ctp 3.2.18

104

Idem de verbis evangelii qui dixerit verbum contra Spiritum Sanctum¹

Ita dicitur verbum contra Spiritum sanctum, cum ex dispersione ad congregationem nunquam venit, que ad remittenda peccata accepit Spiritum sanctum. Ad quam congregationem etiamsi per malum clericum, sed tamen catholicum, ministrum reprobum et fictum, aliquis accesserit corde non ficto, in ipso Spiritu sancto accepit remissionem peccatorum, qui spiritus in ecclesia hac etiam in isto tempore, quo velut area cum palea trituratur, sic operatur ut nullius veram confessionem aspernetur, nullius simulatione fallatur, atque ita reprobos fugiat, ut etiam per eorum ministerium probos colligat.

(Serm. 11, sub finem.) Ctp 3.2.19

105

¹Augustinus in expositione psalmi² contra hereticos³

Christus quid fecit vobis, qui traditorem suum tanta patientia pertulit, ut ei primum Eucharistiam confectam manibus suis, et ore suo commendatam, sicut ceteris apostolis traderet. Quid vobis fecit Christus, qui eundem traditorem suum quem diabolum nominavit, qui ante traditionem Domini nec oculis dominicis fidem potuit exhibere, cum ceteris discipulis ad predicandum regnum celorum misit, nisi ut monstraret dona Dei pervenire ad eos, qui cum fide accipiunt, etiamsi talis sit per quem accipiunt, qualis Iudas fuit?

Ctp 3.2.20 (1, q. 1, c. Christus.)

106

Eque servandum esse et verbum Christi et corpus Christi¹. Idem²

Interrogo vos, fratres et sorores, dicite mihi quid vobis plus esse videtur corpus Christi, an verbum Christi? Si vultis verum respondere, hoc dicere debetis, quod non sit minus verbum Dei, quam corpus Christi. Et ideo quanta sollicitudine observamus, quando nobis corpus Christi ministratur, ut nihil ex ipso de manibus nostris in terram cadat, tanta sollicitudine observemus, ne verbum Dei, quod nobis erogatur, dum aliud aut cogitamus aut loquimur, de corde nostro depereat, quia non minus reus erit, qui verbum Dei negligenter audierit, quam ille qui corpus Christi sua negligentia in terram cadere permiserit.

[Cesar. Arles Serm. 78.2] Ctp 3.2.21a (1, q. 1, c. Interrogo.)

107¹*Item*²

Neque enim id potest rite offerri, nisi per sacerdotem iustum et sanctum, nec nisi ab eis accipiatur quod offertur pro quibus offertur, atque id sine vitio sit, ut pro vitiosis mundandis possit offerri. Hoc certe omnes cupiunt, qui pro se offerri sacrificium Deo volunt.

Ctp 3.2.21b (1, q. 1, c. Neque potest rite.)

108¹*Hieronimus in Amos propheta*²

Odi et proieci festivitates vestras, et non capiam odorem cetuum vestrorum. Quod si obtuleritis mihi holocaustomata et munera vestra, non accipiam, et vota pinguium vestrorum non respiciam. Odit autem Deus, et non solum odit, sed proiicit festivitates eorum, qui non celebrant festivitates Dei, sed suas. Et post pauca. ³Odit Deus sacrificia hereticorum, et a se proiicit, et quotienscunque sub nomine Dei fuerint congregati, detestatur fetorem eorum, et claudit nares suas. Odisse autem, et non odorari, et proiicere, humana loquitur similitudine, ut nos affectum Dei nostris sermonibus agnoscamus. Et si holocausta obtulerent ut videantur ieiunare, dare elemosinas, pudicitiam polliceri, que holocausta sunt vera, non ea suscepit Dominus. Non sacrificiorum magnitudinem, sed offerentium merita causasque diiudicat. Unde et vidua que in carbonam duo minuta miserat, omnibus a Salvatore preferitur, quia Dominus non ea que offeruntur, sed, voluntatem respicit offerentium.

(In. cap. V Amos). Ctp 3.2.22 (24, q. 1, c. Odi.)

108A (FH)¹*Gr' Augustino Anglorum episcopo. in ea, Desiderabilem mihi a te*

In missarum sollempniis illud observandum est, quod Dominus Iesus suis tribuit discipulis. Accepit namque calicem et dedit eis dicens, Hic calix novi testamenti est in meo sanguine, hoc facite quotienscunque sumitis. Unde congruum est non duos vel tres calices in altario ponere cum missarum sollempnia celebrantur.

108B (FH)*Ysidorus ethimologiarum libro*¹

Sacramentum est in aliqua celebratione cum res gesta ita fit ut aliquid significare intelligatur --- reconditam habet dispensationem.

108C (FH)*Gr Bonifacio episcopo*

Leprosis si fideles Christiani fuerint, dominici corporis et sanguinis participatio tribuatur.
10P 1. 53 as 'Martinus papa'

108D (H)*Idem Iohanni episcopo Syracusano*

Orationem dominicam iccirco mox pro prece dicimus quia mos apostolorum fuit ut ad ipsam solummodo orationem oblationis hostiam consecratur.

109*¹Idem² super Mattheum*

Quecunque ligaveris³ super terram, et cetera. Istum locum episcopi et presbiteri non intelligentes, aliquid sibi de Phariseorum assumunt supercilio, ut vel dampnent innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Dominum non sententia sacerdotum, sed reorum vita queratur.

(cap. 16.). cf below 5.48] Ctp 3.2.23, cf 3.8.5

110*¹Idem² in Sophonia³*

Sacerdotes qui Eucharistie serviunt, et sanguinem Domini populis eius dividunt, impie agunt in legem Christi, putantes Eucharistiam imprecantis facere verba, non vitam, et necessariam⁴ esse tantum solempnem orationem, et non sacerdotum merita, de quibus dicitur, Et sacerdos in quacunque fuerit macula, non accedet offerre oblationes Domino.

(cap. 3.) Ctp 3.2.24 (1, q. 1, c. Sacerdotes.)

111*¹Beatus² Augustinus in libro Responsonum ad Ianuarium*

In Scripturis quidem veteribus ad agendum Pascha non est preceptum tempus, nisi ex mense novorum luna decima quarta usque ad vigesimam primam. Ex Evangelio tamen quia manifestum est quo etiam die Dominus crucifixus sit, et fuerit, et resurrexit, adiuncta est etiam ipsorum dierum observatio per Patrum concilia, et orbi universo Christiano persuasum, eo modo Pascha celebrari oportere. Quadragesima ieiuniorum habet auctoritatem et in veteribus libris ex ieiunio Moisi et Elie, et ex Evangelio, quia totidem diebus Dominus ieiunavit, demonstrans Evangelium non dissentire a lege et prophetis. In persona quippe Moisi lex, in persona Elie prophete accipiuntur. Inter quos in monte gloriosus apparuit Dominus, ut evidentius emereret, quod de illo dicit apostolus, Testimonium habens a lege et prophetis. In qua ergo parte anni congruentius observatio Quadragesime constitueretur, nisi confinis atque contigua dominice passioni? quia in ea significatur hec vita laboriosa, cui opus est hac continentia, ut ab ipsius mundi amicitia ieiunetur, que utique fallaciter blandiri, et illecebrarum succos circumspargere, atque iacere non cessat.

Epistol. nu. 119, cap. 15] Ctp 3.2.25

112*¹Idem in eodem²*

Liquido apparet quando primo acceperunt discipuli corpus et sanguinem Domini, non eos accepisse ieiunos. Nunquid tamen propterea calumniandum est universe ecclesie, quod a ieiunis semper accipitur? Ex hoc enim placuit Spiritui sancto, ut in honore³ tanti sacramenti prius in os Christiani dominicum corpus intraret quam ceteri cibi. Nam ideo per universum orbem mos iste servatur. Neque enim quia post cibos dedit Dominus, propterea pransi aut cenati fratres ad illud sacramentum accipiendum convenire debeant⁴, aut sicut faciebant⁵ quos apostolus arguit et emendat, mensis suis ista miscere. Namque

Salvator quo vehementius commendaret misterii⁶ illius altitudinem, ultimum hoc voluit infigere cordibus et memorie discipulorum, a quibus ad passionem digressurus erat. Et ideo non precepit quo deinceps ordine sumeretur, ut apostolis per quos ecclesias dispositurus erat, servaret hunc locum. Nam si hoc ille monuisset, ut post cibos alios semper acciperetur, credo quod eum morem nemo variasset⁷. Cum vero ait apostolus de hoc sacramento loquens, Propter quod, fratres, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate, si quis esurit, domi manducet, ut non ad iudicium conveniatis, statim subtexit, Cetera autem, cum venero, ordinabo. Unde intelligi datur, quia multum erat, ut in epistola totum illis agendi ordinem insinuaret, quem universa per orbem servat ecclesia, ab ipso ordinatum esse, quod nulla horarum diversitate variatur⁸.

Aug., epist. 118, ad Ianuarium] Ctp 3.2.26; IP 1.145 (De cons. dist. 1, c. Liquido)

F [fo. 45, in upper mg. but numbered in sequence]

Augustinus contra Crescentium

Romane sedi prepuerunt non solum dampnandi pro suis sceleribus sed et a fide catholica – in sui vigoris stabilitate permansit.

113

¹*Idem² ex libro pro defunctis secundo*

Non existimemus³ ad mortuos pro quibus curam gerimus pervenire, nisi quod pro eis sive altaris, sive orationum, sive elemosinarum sacrificiis solempniter supplicamus, quamvis non pro quibus fiunt omnibus prosint, sed his tantum pro quibus dum vivunt, comparatur, ut prosint. Sed quia non discernimus qui sint, oportet ea pro regeneratis omnibus facere, ut nullus eorum pretermittatur, ad quos hec beneficia possint et debeant pervenire. Melius enim semper erunt ista his quibus nec obsunt, nec prosunt, quam eis deerunt⁴ quibus prosunt, diligentius tamen facit hoc quisque pro necessariis suis, quod pro illo fiat similiter a suis. Corpori autem humano quicquid impenditur non est presidium salutis, sed humanitatis officium, secundum affectum quo nemo unquam carnem suam odio habuit. Unde oportet, ut quam potest pro carne proximi curam gerat, cum ille inde recesserit qui gerebat, et si hec faciunt qui carnis resurrectionem non credunt, quanto magis debent facere qui credunt? ut corpori mortuo, sed tamen resurrecturo, et in eternitate mansuro impensum huiusmodi officium sit etiam quodammodo eiusdem fidei testimonium. Quod vero quisque apud memorias martirum sepelitur, hoc tantum mihi videtur prodesse defuncto, ut commendans eum etiam martirum patrocinio, affectus pro illo supplicationis augeatur.

August., lib. De cura pro mor. agen., cap. 18] Ctp 3.2.27

114

¹*Cap. 5² ex concilio Toletano XII*

Relatum³ nobis est⁴ quosdam ex sacerdotibus non tot vicibus communionis sancte gratiam sumere, quot sacrificia una die videntur offerre, sed in una die si plurima per se Deo offerant sacrificia, in omnibus se oblationibus a communionem suspendunt, et in sola tantum extremi sacrificii oblatione, communionis sancte gratiam sumunt, quasi non sit totiens illi vero et singulari sacrificio participandum, quotiens corporis et sanguinis

Domini nostri Iesu Christi immolatio facta constiterit. Nam ecce ait apostolus, Nonne qui edunt hostias participes sunt altaris? Certum est quod hi qui sacrificantes non edunt, rei sunt dominici sacramenti. Quicumque ergo sacerdotum deinceps divino altario sacrificium oblaturus accesserit, et se a communionem suspendarit, ab ipsa qua se indecenter priverit gratia communionis, anno uno repulsum se noverit. Nam quale illud erit sacrificium, cuius nec ipse sacrificans particeps esse cognoscitur? Ergo modis omnibus tenendum, ut quotienscunque sacrificans corpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi in altari immolat, totiens perceptionis corporis et sanguinis Christi participem se prebeat.

Ctp 2.43.1] (De cons., dist. 2, c. Relatum est.)

115

¹Ne chrisma vendatur², cap. 4³

Placuit ut modicum⁴ balsami quod benedictum pro baptismi sacramento per ecclesias datur, quia a singulis tremisses pro ipso exigi solent, nihil ulterius exigatur, ne forte quod pro salute animarum per invocationem sancti Spiritus consecratur, sicut Simon Magus donum Dei pecunia voluit emere, ita nos venundantes dampnabiliter venundemur.

Ctp 2.46.4 [var.]

116

¹Idem in Epistola ad hominem² qui se dicit penitentem in seculo conversatum³

Heli sacerdos sanctus fuit, sed habuit filios qui, ut in Hebreorum voluminibus legimus, fornicabantur cum mulieribus in tabernaculo Dei, et in similitudinem tui impudenter sibi Dei ministerium vindicabant. Unde et locus tabernaculi ipse subversus est, et propter vitia sacerdotum, Dei sanctuarium destitutum est, quanquam et ipse Heli dum est nimium lenis in filios, offendit Deum, tantamque habeat potestatem te episcopi tui iustitia liberare, ut timendum sit ne propter te de solio suo corruens, pereat insanabilis. Oza levites arcam Domini, quam portare ipse debuerat, quasi ruentem sustentare voluit, et percussus est. Quid de te futurum putas, qui stantem arcam Domini precipitare conatus es? Quanto episcopus qui te ordinavit probabilis est, tanto tu amplius detestandus, quod talem hominem fefellisti. Solemus mala nostra scire novissimi, ac liberorum, ac coniugum vitia, vicinis canentibus ignorare. Noverat te omnis Italia, universi ante altare Christi stare ingemiscebant, nec tu tam callidus eras, ut prudenter tua vitia celares, sic estuabas, sic sudantem te, et lascivientem huc atque illuc rapiebat voluptas, ut quasi quosdam triumphos, palmamque vitiorum, de expletis libidinibus sublevares.

117

Ut nullus presbiter absque sacerdotalibus vestimentis missam celebret. Ex concilio Remensi, cap. 4

Ut nullus presbiter absque amictu, alba et stola, et fanone, et casula, ullatenus presumat missam celebrare, et hec sacra vestimenta mundissima sint, et in nitido loco infra ecclesiam collocentur, nec unquam presbiter his indutus extra ecclesiam exeat, quia hoc divina lex prohibet.

BD 2.50]

118

Ut omnis presbiter in sua ecclesia singulis¹ dominicis diebus aquam benedicat. Ex concilio Nannetensi, cap. 5

Omnibus diebus dominicis quisque presbiter in sua ecclesia ante missarum solempnia aquam benedictam faciat in vase mundo, et tanto ministerio² convenienti; de aqua populus intrans ecclesiam aspergatur, et atrium eiusdem ecclesie cum crucibus circumeundo similiter aspergatur, et pro animabus ibidem quiescentibus oret. Et qui voluerit in vasculis suis accipiat ex ipsa aqua, et per mansiones, et agros, et vineas, super pecora quoque sua, atque super pabula eorum, nec non super cibos et potum suum, conspergat.

BD 2.52]

119

Ut misse peculiare in diebus solempnibus non fiant. Ex dictis Augustini

Et hoc attendendum est, ut misse peculiare, que per dies solempnes a sacerdotibus fiunt, non ita in publico fiant, ut per eas populus a publicis missarum solempnibus, que hora tertia canonicè fiunt, abstrahatur, quia pessimus usus est apud quosdam in dominicis diebus, sive in quibuslibet festivitibus mox missam celebrare, quamvis et si pro defunctis sit, cum audierit abscedat, et per totum diem a primo mane ebrietati et comensationi potius quam Deo deserviat. Admonendus est populus, ut ante publicum peractumque officium ad cibum non accedat, sed omnes publica ad sanctam matrem ecclesiam missarum solempnia, et predicationem auditori convenient. Et ut sacerdotes missas celebrent hora tertia, ut populus a publicis solempnibus non abstrahatur. Sed et sacerdotes qui in circuitu urbis sunt, aut in eadem urbe, et populus (ut prediximus) in unum ad publicam missarum celebrationem convenient, exceptis Deo sacris feminis, quibus mos est ad publicum non egredi, sed clausis monasteriis¹ contineri.

BD 2.54]

120

Ut omnis presbiter¹ in diebus festis admoneat² populos quas³ preces ad Dominum⁴ fundere debeant. Ex concilio Aurelianensi, cap. 3⁵

Oportet ut in diebus dominicis vel festis post sermonem missarum intra solempnia habitum, plebem sacerdos admoneat, ut iuxta apostolicam institutionem, omnes in commune pro diversis necessitatibus preces fundant ad Dominum, pro rege, et episcopis, et rectoribus ecclesiarum, pro pace, pro peste, pro infirmis qui in ipsa parochia lecto decumbant, pro nuper defunctis, in quibus singulatim precibus orationem dominicam sub silentio dicat. Sacerdos vero orationes ad hoc pertinentes per singulas admonitiones solempniter expleant. Post hec sacra celebretur oblatio. Ait enim apostolus, Obsecro primum omnium fieri orationes, etcetera.

BD 2.70]

121

Ut presbiteri plebes admoneant, ut bubulcos atque porcarios in principalibus festis ad missam venire permittant. Ex concilio Rothomagensi cap. 5

Admonere debent sacerdotes plebes subditas sibi, ut bubulcos, atque porcarios, et alios pastores vel aratores, qui in agris assidue commorantur, vel in silvis, et ideo more pecundum vivunt, in dominicis et in aliis festis diebus saltem vel ad missam faciant vel permittant venire. Nam et hos Christus pretioso sanguine suo redemit. Quod si neglexerint, pro animabus eorum absque dubio rationem se reddituros sciant. Siquidem Dominus veniens in hunc mundum non elegit honoratiores atque nobiliores quosque, sed piscatores atque idiotas sibi discipulos ascivit, ut ostenderet in facto quod ipse verbis in Evangelio affirmat dicens, Quod hominibus est altum, abominabile est apud Deum. Et salva altiori intelligentia, nativitas nostri Redemptoris primo omnium pastoribus ab angelo nuntiatur.

BD 2.71]

122

De alterius presbiteri plebeiano¹. Ex concilio Nannetensi, cap. 19²

Ut dominicis vel festis diebus³ presbiteri antequam missas celebrent plebem interrogent, si alterius parochianus in ecclesia sit qui, proprio contempto presbitero, ibi velit missam audire. Quem si invenerint, statim ab ecclesia eiiciant, et ad suam parochiam redire compellatur. Similiter interrogent si aliqui discordantes sint, qui inter se litem implacabilem habeant, et si inventi fuerint statim reconcilientur. Quod si noluerint pacem suscipere, ab ecclesia eiiciantur usquequo ad caritatem redeant. Non enim possumus munus vel oblatam ad altare offerre, nisi prius fratri reconcilietur. His ita peractis, sacerdotes missarum solempnia rite peragant.

BD 2.92] (16, q. 1, c. cunctis fidelibus.)

123

De ordinatis et reliquis fidelibus, quod sine licentia sui¹ episcopi nihil agere debeant. Ex epistola Clementis pape cunctis fidelibus missa

Quapropter cunctis fidelibus et summopere omnibus presbiteris et diaconibus ac reliquis clericis attendendum est ut nihil absque licentia proprii episcopi agant. Non utique missas sine iussu eius quisquam presbiterorum in sua parochia agat, non baptizet, nec quicquam quod ad episcopum pertineat absque eius permissu faciat. Similiter et reliqui populi, maiores scilicet et minores, per eius licentiam quicquid agendum est agant, nec sine eius permissu a sua parochia abscedant, vel in ea adventantes morari presumant. Anime eorum ei credite sunt, ideo omnia eius consilio agere debent, et eo inconsulto nihil. Quicumque obediunt ei, Deo obediunt, quicumque autem ei non obediunt, indubitanter rei et reprobi existunt.

BD 2.93]

124

De sacerdotibus, missarum tempore si egritudinis aliquis eventus¹ accesserit. Ex concilio Toletano VIII², cap. 2

Nihil contra ordinem statutum³ temeritatis ausu presumatur, nec illa que summa veneratione censentur vel minimo presumptionis tactu⁴ solvantur, cum ad hoc tantum fieri iussa sunt, nec interrupta noscuntur, nec languoris preventu, robore salutis natura privetur. Non solum ergo fragilitati consulitur humane, sed etiam sacris ministeriorum Dei providetur habere sollicitudinem. Censemus ergo convenire, ut cum a sacerdotibus missarum tempore sancta misteria consecrantur, si egritudinis accidat quilibet eventus, quo ceptum nequeat consecrationis expleri misterium, sit liberum episcopo vel presbitero ut alter expleat consecrationem officii cepti. Non enim aliud ad supplementum initiatis misteriis competit, quam aut incipientis aut consequentis complenda benedictione sacerdotis, que nec perfecta videri possunt, nisi perfectionis ordine compleantur. Cum enim omnes simus unum in Christo, nihil contrarium diversitas format, ubi efficaciam prosperitatis unitas fidei representat. Quod etiam consultum cuncti ordinis clerici indictum vel indultum esse⁵ sibi non ambigant, sed ut permissum est precedentibus statim alii pro complemento succedant. Nec tamen quod nature languoris causa consulitur, in presumptionis perniciem convertatur. Nullus post cibum potumque sive quodlibet minimum sumptum missas facere, nullusque absque patentis proventu molestie minister vel sacerdos cum ceperit, imperfecta officia presumat omnino relinquere. Si quis hec temerare presumpserit, excommunicationis sententiam sustinebit.

BD 3.70; cf Ctp 2.39.1] (7, q. 1, c. Nihil contra.)

125

De presbiteris qui demonibus variisque passionibus vexantur, quod illis sacra tractare non licet¹. Ex decreto Pii pape, cap. 5

Bene siquidem maiorum regulis diffinitum est, ut demoniacis aliisque passionibus irretitis ministeria sacra tractare non liceat. Cui precepto, consulto rationis adhibito, id communiter diffinimus, ut nullus de his qui aut in terra arrepti a demonibus eliduntur, aut quolibet modo vexationis incursibus efferuntur, vel sacris audeant ministrare altaribus, vel indiscusse se divinis ingerant sacramentis, exceptis illis qui corporum incommoditatibus dediti, sine huiusmodi passionibus in terram probantur elisi, qui tamen et ipsi tandiu erunt ab officio suo, et ordine et loco suspensi, quousque unius anni spatium per discretionem episcopi inveniantur ab incursu demonum alieni².

BD 3.72] (Dist. 33, c. Communiter.)

126

De eadem re. Ex decretis Soteris pape, cap. 8

Et¹ illud divini oraculi monentis singuli precaveant quo scribitur, Ve soli, quia cum ceciderit non habet sublevantem. Summopere verendum est nobis et cavendum, ne horis illis atque temporibus quibus Deo psallitur, vel sacrificatur, unicuique divinis singulariter officiis insistenti, pernicioza passio, vel corporis quelibet valetudo occurrat, que aut corpus subito subruat, aut mentem alienatione vel terrore confundat. Pro huiusmodi ergo casibus precaventis necessarium duximus instruere, ut ubi temporis vel

loci sive cleri copia suffragatur, habeat quisquis ille canens Deo atque sacrificans post se vicini solaminis adiutorem, ut si aliquo casu ille qui officia impleturus accedit, turbatus fuerit, vel ad terram elisus, a tergo semper habeat, qui eius vicem exequatur intrepidus, et officium inceptum adimpleat.

BD 3.73, recte Toledo XI, c. 14] (De cons., dist. 1, c. Ut illud.)

127

De presbiteris, qui soli missas solent celebrare¹. Ex eodem, cap. 10

Hoc quoque statutum est, ut nullus presbiterorum missarum solemnitas celebrare presumat, nisi duobus presentibus, sibi que respondentibus, ipse tertius habeatur, quia cum pluraliter ab eo dicitur², Dominus vobiscum, et illud, in secretis, Orate pro me; apertissime convenit, ut et³ ipsius respondeatur salutationi.

BD 3.74] IP 1.158 (De cons., dist. 1, c. Hoc quoque.)

128

De illis qui coniugati presbiteri oblationes¹ spreverint. Ex² concilio Agathensi

Si quis discernit presbiterum coniugatum, tanquam occasione nuptiarum quod offerre non debeat, et ab eius oblatione ideo se abstinet, anathema sit.

BD 3.75]

129

Ut presbiteri communicent quotienscunque missas celebraverint. Ex concilio Rothomagensi cap. 2

Dictum est nobis quod quidam presbiteri celebrata missa detrectantes ipsi sumunt¹ divina misteria que consecrarunt, calicem Domini mulierculis que ad missas offerunt, tradunt, vel quibusdam laicis qui iudicare corpus Domini nesciunt, id est discernere inter cibum spiritualem atque carnalem. Quod quantum sit omni ecclesiastice religioni contrarium, pietas fidelium novit. Unde omnibus presbiteris interdiximus, ut nullus in posterum hoc facere presumat, sed ipse cum reverentia sumat, et diacono, aut subdiacono ministris altaris colligenda tradat. Illud enim attendat, ut eos propria manu communicet. Nulli autem laico aut femine eucharistiam in manibus ponat, sed tantum in os eius cum his verbis ponat, Corpus Domini et sanguis prosit tibi ad remissionem peccatorum, et ad vitam eternam. Si quis hec² transgressus fuerit, quia Deum omnipotentem contempsit, et quantum in ipso est inhonorat, ab altari removeatur.

BD 3.76]

¹130

De eadem re. Ex concilio Aurelianensi, cap. 10

Auditum est aliquos presbiteros missam celebrare et non communicare omnino, quod in canonibus apostolorum interdictum esse legitur. Vel quomodo recte dicere possunt si non communicaverint, Sumpsimus, Domine, sacramenta, etcetera.

BD 3.78]

²*De eadem re*³. *Ex eodem*⁴, *cap. 11*

Si quis episcopus, aut presbiter, aut diaconus, vel quilibet ex sacerdotali catalogo, facta oblatione non communicaverit, aut causam dicat, et si rationabilis fuerit veniam consequatur, aut si non dixerit communione privetur, tanquam qui populo causa lesionis extiterit.

BD 3.79]

¹**131**

*Ut calix, et patena ex auro aut ex*² *argento*³ *fiat*⁴. *Ex concilio Remensi, cap. 6*⁵

Ut calix Domini cum patena, si non ex auro, omnimodis⁶ ex argento fiat. Nec causentur presbiteri, avaritia suadente, de paupertate vel impossibilitate, cum quarta pars ex omnibus que ad ecclesiam pertinent in fabricis ipsius ecclesie sit impendenda.

Admonendus est etiam populus, ut aliquid in donariis Domini offerat, sicut ille antiquus populus sub Moise in tabernaculo Domini fecisse legitur. Si quis autem tam pauper est, saltem vel⁷ stanneum calicem habeat, de ere autem, aut ex⁸ aurichalco non fiat calix, quia ob vini virtutem eruginem pariterque vomitum provocat. Nullus autem in ligneo, aut in vitreo calice presumat cantare.

BD 3.96] IP 1.160 (de cons. dist. 1, c. Ut calix.)

¹**132**

²*De observanda mensa Christi. Ex eodem, cap. 5*

Observandum est ut mensa Christi, id est altare ubi corpus dominicum consecratur, ubi sanguis eius hauritur, ubi sanctorum reliquie reconduntur, ubi preces et vota populi in conspectu Dei a sacerdote offeruntur, cum omni veneratione honoretur, et mundissimis linteis et palliis diligentissime cooperiatur, nihilque super eo ponatur³, nisi capse cum sanctorum reliquiis, et quatuor evangelia. Expleta missa calix cum patena et sacramentorum liber, cum vestibus sacerdotalibus, in mundo loco sub sera recondantur.

BD 3.97]

¹**133**

*Ut corporale ex purissimo linteo sit, et unius materiei*². *Ex eodem concilio*³, *cap. 3*

Corporale super quod sacra oblatio immolatur, ex mundissimo linteo sit, nec in eo alterius generis materia pretiosior aut vilior misceatur, et nunquam super altare maneat, nisi in tempore misse, sed aut in sacrario cum libro ponatur, aut cum calice et patena in mundissimo loco recondatur, vel quando abluitur a sacerdote, diacono vel subdiacono, primo in ecclesia in loco et vase ad hoc preparato abluatur, eo quod ex dominico corpore et sanguine infectum sit. Post hec a lavandario in mundo loco ponatur.

BD 3.98]

¹134

Ut sacrificium² altaris non in serico panno³ aut intincto⁴ celebretur⁵. Ex epistola Eusebii pape, cap. 51⁶

Hic⁷ inter cetera predicta consulto omnium constituimus⁸ ut sacrificium altaris non in serico panno, aut intincto, quisquam celebrare presumat, sed in puro linteo ab episcopo consecrato, terreno scilicet lino procreato atque contexto, sicut corpus Domini nostri Iesu Christi in sindone linea munda sepultum fuit.

BD 3.99] IP 1.161 (De cons., dist. 1, c. Consulto.)

¹135

Ut mulieres ad altare non accedant, et² officii virorum se³ intromittant⁴. Ex concilio Laodicensi, cap. 43⁵

Quod non oportet mulieres ingredi ad altare, et ea contingere que virorum officii deputata sunt.

BD 3.100]

¹136

De eadem re². Ex decretis Gelasii pape, cap. 26³

Nihilominus impatienter audivimus, tantum divinarum rerum subisse despectum, ut femine sacris altaribus ministrare ferantur⁴, cunctaque non nisi virorum famulatu deputata, sexui cui non competit, exhiberi.

BD 3.101]

¹137

Ut laici iuxta altare non sedeant². Ex concilio Magontiensi³, cap. 13

Ut⁴ laici sexus ad⁵ altare quo sancta⁶ misteria celebrantur inter clericos tam ad vigiliis quam ad missas⁷ stare vel sedere penitus non presumant, sed pars illa que cancellis ab altari dividitur tantum psallentibus pateat clericis. Ad adorandum vero et communicandum laicis et feminis, sicut mos est, pateant sancta sanctorum.

BD 3.102]

138

De illis sacerdotibus qui in ecclesia dum evangelia leguntur, sedere presumunt¹.

²Anastasio primi pape epistola³ episcopis Germanie⁴ ac Burgundie directa⁵

Anastasius episcopus cunctis Germanicis et Burgundie regionis episcopis in Domino salutem. Exegit dilectio vestra, carissimi, ut ex auctoritate sedis apostolice vestris deberemus consultis respondere. Et quamvis non prolixè, sed succincte hoc agere propter quasdam alias occupationes festinarem, denuo tamen si necesse fuerit, ob has et alias necessitates quasi ad caput, mittere caritative non dubitatis, quia vestras preces et nunc, et tunc acceptabiles habemus. Significatis enim quosdam sacerdotes in ecclesia quando Evangelia leguntur sedere, et Salvatoris Domini verba non stantes, sed sedentes audire, et hoc ex maiorum traditione se accepisse narratur. Quod nullatenus deinceps fieri sinatis apostolica auctoritate mandamus; sed dum sancta Evangelia in ecclesia recitantur,

sacerdotes et ceteri omnes non sedentes, sed venerabiliter in conspectu Evangelii stantes, dominica verba intente audiant, et feliciter⁶ adorent.

BD 3.103]

139

Ut nullus calicem¹, patenam vel vestimentum sacerdotale² in vadimonium³ tabernario prestare presumat⁴. Ex concilio Remensi, cap. 11

Ut nullus presbiter presumat calicem vel patenam, vel pallium altaris, vel vestimentum sacerdotale, aut librum ecclesiasticum tabernario vel negotiatori, aut cuilibet laico vel femine, in vadimonio dare, nisi iustissima necessitate urgente; quia tanta est sanctitas sacri ministerii, ut, salva altioris misterii intelligentia, etiam Dominus per prophetam prohibuerit, ne cum sanctis vestimentis sacerdos procedat ad populum, sed illa intra sancta dimittat a colloquio divino rediens. Et cui in tabernas ad bibendum a sacris canonibus ingredi prohibetur, sanctificata sacro misterio nec ad contingendum immundis, quanto minus in vadimonium exhibere debet? Sicut Stephanus sanctus papa et martir sanctum Hilarium in suis decretis docuit.

(Burch. lib. III, cap. 104.) BD 3.104]

140

Ut nullus calicem¹, patenam vel vestimentum aut aliqua vasa sacrata ad alios usus presumat facere². Ex concilio Aurelianensi, cap. 9³

Nullus sacerdos seu laicus calicem aut patenam aut quelibet vasa sacra, et divino cultui mancipata ad alios suos usus retorquere presumat. Nam quicumque de calice sacro aliquid aliud bibit preter Christi sanguinem qui in sacramento accipitur, et patenam ad aliud officium habet quam ad altaris ministerium, deterrendus est exemplo Balthasar, qui dum vasa Domini in usus communes assumpsit, vitam pariter cum regno amisit.

BD 3.105]

141

Quod licitum sit episcopis cum consilio cleri de thesauro ecclesie sue familie in necessitate succurrere¹. Ex concilio Aurelianensi², cap. 5³

Licitum sit episcopis, presentibus presbiteris et diaconibus, de thesauro ecclesie, familie et pauperibus eiusdem ecclesie secundum canonicam institutionem iuxta quod indiguerint erogare.

BD 3.106]

142

Ne cadavera pallio altaris cooperiantur¹. Ex eodem², cap. 30

De opertorio dominici corporis vel altaris, nunquam corpus dum ad tumulum evehitur, obtegatur, et sacro velamine dum corpora honorantur, altaria polluantur.

BD 3.107]

143

Ne ad nuptiarum ornatum divina misteria¹ prestantur. Ex eodem, cap. 8
Ne² ad nuptiarum ornatum ministeria³ divina prestantur, ut⁴ dum improborum
tactu vel pompa secularis luxurie polluuntur, ad officia sacri misterii⁵ videantur indigna.
BD 3.108] IP 1.162 (De cons., dist. 1, c. Ad nuptiarum.)

Explicit secunda pars⁶

DECRETUM III

Hec pars continet¹ de ecclesia, et² rebus ecclesiasticis, et³ earundem reverentia et observatione⁴

¹ Hec pars continet CPVBDF; Hec tertia pars continet LM; Hec pars terta continet H; *om. Fr*

² de *add. M, om. CPBDH*

³ et CPBDHFr, deque M

⁴ rev. et obs. CPBFHFr; rerum obs. et rev. D; obs. et rev. *followed by capitulatio 1-284 M*

1

¹*Clemens Petri successor apostoli in epistola prima² ad Iacobum fratrem Domini Hierosolimitanum videlicet episcopum³*

Similis est omnis ecclesie status navi magne, que, per pelagus undosum, diversis e locis et regionibus viros portat, ad unam potentis regni urbem properare cupientes. Sit ergo navis huius Dominus ipse omnipotens, gubernator vero sit Christus. Tunc deinde prorate officium episcopus impleat, presbiteri nautarum, diaconi dispensatorum locum teneant, hi qui catechizant nautologis conferantur, epibatis autem totius fraternitatis multitudo sit similis. Ipsum quoque mare hic mundus habeatur, ventorum vero varietates et turbinum, diversis temptationibus conferantur; persecutiones, tribulationes, sive pericula, fluctibus exequentur. Terreni vero spiritus, qui vel de torrentibus, vel de convallibus spirant, pseudoprophetarum, et seductorum, seu prave doctrine verba docentur. Promontoria vero et loca confragosa, hi qui in potestatibus seculi sunt iudices, et pericula minantur et mortes. Bitalassa vero loca que duplicibus unde fallacis estibus verberantur, dubiis mente, et de promissionum veritate nutantibus conferantur. Hipocrite vero et dolosi, piratis similes habeantur. Iam vero rapidus vortex, et tartarea Charibdis, et saxis illisa naufragia, ac mortifere submersiones, quid aliud estimanda sunt quam peccata? Restat igitur ut hec navis cursu prospero, tuta possit portum desiderate urbis intrare, et ita Deo precem effundere ut navigantes mereantur audiri.

Cott. Cleop. C viii, fo.64; cf Ctp 1.1.10a]

¹ Ecclesie statum similem navi magnae, quae, per mare undosum, diversis e locis et regionibus viros portat, ad unam potentis regni urbem properantes. *add. M*

² in ep. prima CPBD; *om. M*

³ *insc. as text, in black F*

2

¹*Ex concilio Remensi, cap. 2*

Ut ecclesia domusque Dei a populis iuxta dignitatem honoretur, canibus autem pervia non sit. Secularia iudicia, negotia, vel vaniloquia, in ea non exercentur, quia domus Dei, domus orationis debet esse, non spelunca latronum, vel placita mulierum; nec inde exeant, donec compleatur benedictio.

¹ Ut ecclesia domusque Dei a populis honoretur, canibus autem pervia non sit *add. M*

3

Quid sit ecclesia. Ex decretis Iulii pape, cap. 5

Ecclesia Grecum¹ est, quod in Latinum vertitur convocatio, propter² quod omnes ad se vocet. Catholica, id est universalis, ideo dicitur, quia per universum mundum est constituta, vel quoniam catholica, hoc est generalis, in eadem doctrina est, ad instructionem.

BD 3.1] IP 2.1

¹ nomen *add. M, om. CPBD*

² propter CPBD; propterea M

4

¹De primitiva ecclesia². Ex decretis Melchiadis pape, cap. 8

Nemo qui scripturas divinas legit, ignorat quod in principio nascentis ecclesie discipuli in unum congregati sunt cum multitudine credentium, quibus erat cor unum et anima una; quique vendentes predia et possessiones suas, afferebant pretia, et dividebant singulis, prout cuique opus erat. Futuram namque ecclesiam in gentibus apostoli providebant, maximeque quia Dominus illis predixerat, Euntes in mundum universum, predicate evangelium; vel quia expellendos a Iudea noverant se, et in gentibus dispergendos, ecclesiamque congregandam ex rudi populo, idcirco predia in Iudea minime sunt adepti, sed pretia tantummodo ad fovendos egenos. At vero cum inter turbines, et adversa mundi succresceret ecclesia, adeo usque pervenit ut non solum gentes, sed etiam Romani principes, qui pene totius orbis monarchiam tenebant, ad fidem Christi et baptismi sacramenta concurrerent³.

BD 3.2] (12, q. 1, c. futuram ecclesiam.)

¹ Quare apostoli in Iudaea praedia ad exstruendas ecclesias non colligerint.*add. M*

² De - eccl. *om. D, after 8 M*

³ occurrerent F

5

Quod sacerdotes agros quos vendere solebant ad communem utilitatem ecclesiis¹ tradebant². Ex decretis Urbani pape, cap. 2

Videntes autem sacerdotes atque levite et³ reliqui fideles plus utilitatis posse afferre, si hereditates et agros quos vendebant, ecclesiis quibus presidebant episcopi, traderent, eo quod ex sumptibus eorum, tam presentibus quam futuris temporibus plura et elegantiora possent ministrare fidelibus communem vitam ducentibus, quam ex pretio ipsorum⁴, ceperunt predia et agros quos vendere solebant, matricibus ecclesiis tradere, et ex sumptibus eorum vivere.

BD 3.3] (12, q. 1, c. Videntes.)

¹ -siis CPBD; -sie M

² Quod - trad. *BD, CPDL*; Quod sacerdotes et caeteri fideles agros quos vendere solebant, decreverunt plus utilitatis conferre, si ecclesiis traditi, de annuis redditibus fideles pascerent, quam si venderentur M

³ atque Lev. et CPB; et Lev. atque DM

⁴ *corr. fr. eorum D*

6

Quo tempore viri religiosi se ipsos Domino consecrarunt¹, edificantes basilicas in suis fundis. Ex decretis Melchiadis pape, cap. 12

Ab illo etenim² tempore, et deinceps viri religiosi non solum possessiones et predia que possederant, sed etiam semetipsos Domino consecrarunt, edificantes basilicas in suis fundis in honore sanctorum martirum, ac per civitates monasteria, in quibus cetus Domino servientium conveniret. Denique reges, et presides, ac magistratus non solum adiacentia tribuere, sed etiam ipsi³ propria largiti sunt per universa regna terrarum, unde alerentur egentes, qui nihil in mundo possidebant, ecclesieque fabricarentur atque restaurarentur, Deoque et ecclesie eius rite famulantium servorumque illius⁴ supplementa⁵ absque necessitate essent, tribuerunt⁶.

BD 3.4]IP 2.2 from Denique reges

¹ -arunt CBD; ar' P; arint M

² etenim CPBD; om. M

³ in mg. C

⁴ rite famulantium servorumque illius CPH; servorumque illius rite fam. D; rite famulantibus servisque illius M

⁵ ut add. M, om. CPBD

⁶ -unt CPBD; -entur M

7

Quod Constantinus primus imperatorum¹ fabricandi ecclesias licentiam tribuit². Ex eodem, cap. 10

E³ quibus vir religiosissimus Constantinus primus fidem veritatis patenter adeptus, licentiam dedit per universum orbem in suo degentes imperio, non solum fieri Christianos, sed etiam fabricandas ecclesias, et predia tribuenda constituit. Denique idem prefatus princeps donaria immensa et fabricam templi prime sedis beati Petri principis apostolorum instituit, adeo ut sedem imperialem cui quique Romani principes presidebant, relinqueret, et beato Petro suisque successoribus profutura concederet.

BD 3.5] IP 2.3

¹ -orum P?M; -or CR(with lacuna)D

² fabricandi - trib. BD, CPLD; fidem Christianam patenter adeptus, fabricandi ecclesias omnibus potestatem dederit M

³ E CPBDM; Ex Fr

8

¹*Ut nullus ecclesiam edificet nisi illi cui² episcopus locum designaverit³. Ex concilio Aurelianensi, cap. 3*

Nemo ecclesiam edificet antequam civitatis episcopus veniat, et ibidem crucem figat publice, et atrium designet; et ante prefiniat qui edificare vult, quod⁴ ad luminaria et ad custodiam⁵, et stipendia custodum sufficiat, et ostensa donatione sic domum edificet. Et postquam consecrata fuerit, atrium eiusdem ecclesie sancta aqua conspergat.

BD 3.6] IP 2.6 (De cons., dist. 1, c. Nemo ecclesiam.)

¹ D numbers capp. 8-30 as i - xxi in mg.

² illi cui CPBD; ei M

³ et ipse dotem paratam habeat add. M

⁴ quod CPM; quid D

⁵ erasure follows C

9

De illo qui in suo predio ecclesiam edificare desiderat¹. Ex concilio Warmatiensi², cap. 6

Quicumque voluerit in sua proprietate ecclesiam edificare, et consensum et voluntatem episcopi habebit, in cuius parochia fuerit, licitum sit. Verumtamen omnino previdendum est episcopo, ut alie ecclesie antiquiores, propter novas, suam iustitiam aut decimam non perdant, sed semper ad antiquiores ecclesias persolvatur.

BD 3.7]

¹ desid. CPM; om. D

² War- CPD; Wor- M

10

Ut omnes ecclesie in illius episcopi potestate sint in cuius territorio posite¹ sunt. Ex concilio Aurelianensi², cap. 1³

Omnes basilice, que per⁴ diversa loca constructe sunt, vel quotidie construuntur, placuit secundum priscorum canonum regulam, ut in eius episcopi potestate, in cuius territorio posite sunt, consistent.

BD 3.8] (6, q. 7, c. Omnes basilice.)

¹ Ut omn. eccl. in illius ep. pot. sint in cuius terr. posite CPBD; Et omnes basilice constructe in pot. eius ep. esse debeant in cuius terr. M

² I add. M

³ 1 CPD; 19 M

⁴ ss C

11

De ecclesiis et altaribus ubi aliqua dubitatio de consecratione est ut consecretur¹. Ex concilio Meldensi, cap. 8²

Ut ecclesie vel altaria, que ambigua sunt et³ de consecratione⁴, consecrentur, et superflua altaria destruantur.

BD 3.10] Ctp 3.3.9; IP 2.18 (De cons., dist. 1, c. Ecclesie.)

¹ De - consecrentur (-etur D) DM (BD); Ut antique ecclesie iustitiis suis propter novas non spolientur CPB (cf c 12)

² conc. - 8 CPB; eodem concil. cap. 45 DM

³ et CPBM; om. D

⁴ dubitatur add. M, om. CPBD

12

Ut antique ecclesie suis iustitiis non spolientur propter novas.¹ Ex eodem concilio, cap. 45²

Ut ecclesie antiquitus constitute³, nec decimis, nec ulla possessione⁴ priventur, ita ut novis oratoriis tribuantur.

BD 3.9] Ctp 3.3.10

¹ Ut - novas D; Ut ecclesiae antiquitus constructae, nec decimis nec aliquibus possessionibus priventur, ut novis tribuantur M BD; De ecclesiis et altaribus ubi aliqua dubitatio de consecratione est ut consecretur CPB (cf c 11); Ut antiquitus ecclesie iustitiis suis propter novas non spolientur H

² eod. - 45 CP(mg.)B; concilio Meldensi, capitularium 8 D; concilio Meldensi, cap. 46 M

³ -itute CPBD; -ructe M

⁴ -ess- om. D

13

Si altare motum fuerit, ecclesia denuo consecretur¹. Ex decretis Higinii pape, cap. 4

Si motum fuerit altare², denuo consecretur ecclesia; si parietes mutantur et non altare, salibus tantum exorcizentur³.

BD 3.11] Ctp 3.3.11; IP 2.20 (De cons., dist. 1, c. Si motum.)

¹ Si - cons. CPBD; Quod denuo consecranda est ecclesia, si altare fuerit motum M

² fuer. alt. CPM; alt. fuer. D

³ -entur CPM; -etur D

14

Si ecclesia violata fuerit iterum consecretur¹. Ex decretis Ygini pape² cap. 6³

Si homicidio vel adulterio ecclesia fuerit violata⁴, diligentissime expurgetur, et denuo consecretur.

¹ Si - cons. CPBD; Quibus causis iterum debeat ecclesia consecrari F; Quod ecclesia denuo consecranda sit si homicidio vel adulterio fuerit polluta M

² Ex - Yg. pap. CPBD; Id' cap. vi F; Ex - eiusdem M

³ 6 CPM; 7 D

⁴ fuer. viol. CPM; viol. fuer. D

BD 3.12] Ctp 3.3.12; IP 2.21 (De cons., dist. 1, c. Si homicidio).

15

*Ut ecclesiam ubi paganus sepultus est non liceat dedicari¹. Ex concilio Aurelianensi²,
cap. 7*

³Ecclesiam ubi paganus sepultus est⁴ non liceat consecrari, neque missas in ea⁵
celebrari, sed iactari foras et mundari oportet.

BD 3.13] IP 2.22 (De cons., dist. 1, c. Ecclesiam).

¹ Ut - ded. CPD; Quod ecclesiam ubi paganus est sepultus non liceat consecrari, nisi eo eiecto M

² conc. Aur. CPM; decretis concil' Aurel' D

³ Ut *add.* DM, *om.* CPB

⁴ sep. est CPBD; est sep. M

⁵ consecrari vel *add.* D, *om.* CPB

16

*Ut in ecclesia in qua cadavera sepulta sunt¹, altare consecrari non liceat². Ex³ eodem,
cap. 6*

In ecclesia in qua cadavera mortuorum sepeliuntur, sanctificari⁴ altare non liceat.
Si autem consecratum prius fuit, missas licet celebrari⁵ in ea.

BD 3.14] IP 2.19

¹ sep. sunt CPD *BD*; mortuorum sepeliuntur BM

² cons. non liceat CPBD; non liceat consecrari: sed si prius consecratum fuit, missas in eo celebrari liceat
M

³ concilio *add.* M, *om.* CPBD

⁴ -ari CPBD; -are M

⁵ -ari CPBD; -are M

17

Ut loca semel¹ dedicata² perpetuo sic permaneant³. Ex concilio apud Aquasgrani, cap. 4⁴

Ut loca que semel Deo dedicata⁵ sunt, aut monasteria fuerunt, maneant perpetuo
sic, nec possunt⁶ ultra fieri secularia habitacula.

BD 3.15] IP 2.15 (19, q. 3, c. Que semel.)

¹ Deo *add.* M, *om.* CPBD

² dedicata CPF; dicata DM

³ perman- CPM; man- D

⁴ ap. Aq. cap. 4 CPD; Chalcedonensi, cap. 23 M

⁵ dedic- CP *BD*; dic- P²VBDFM

⁶ -unt CVBDF *BD*; -int PM

18

*Ex decretis Gregorii pape missis ad Iohannem Ravennensem episcopum. Ne monasteria
fiant clericorum habitacula¹*

Pervenit ad me quod in ecclesiis fraternitatis tue, aliqua loca monasteriis consecrata, nunc habitacula clericorum facta sunt; dumque hi² qui sunt in ecclesiis, fingunt se religiose vivere, monasteriis preponi appetunt, et per eorum vitam monasteria destruuntur. Nemo etenim potest ecclesiasticis obsequiis deservire, et in monachica regula ordinate persistere, ut ipse districtiorem monasterii teneat, qui quotidie in ministerio ecclesiastico cogitur permanere. Proinde fraternitas tua hoc, quolibet in loco factum sit, emendare festinet, quia ego nullo modo patior ut loca sacra per clericorum ambitum destruantur.

lib. IV, in registro epistola 1; Ctp 1.55. 100] (18, q. 2, c. Pervenit, 16, q. 1, c. Nemo)

¹ rubr. before insc. M, not CPDFr

² hi RPBDM; ii C

19

*De locis dudum sacratis et nunc neglectis ut¹ refoventur. De² concilio apud
Aquisgranum³, cap. 6*

Placuit, ut loca iam dudum consecrata, et nunc spurcitiis fedata, iuxta
possibilitatem in antiquum statum refoventur.

BD 3.16]

¹ De - ut CPBD; Ut loca dudum consecrata, et postea faedata M

² De CPBD; Ex M

³ ap. Aq. CPBD; Aquisgrani habito M

20

*Ut nullus aliud altare erigere presumat, nisi quod ab episcopo consecratum est. Ex
decretis¹ Hormisdæ pape, cap. 10*

Ut nullus presbiter in ecclesia consecrata aliud altare erigat, nisi quod ab episcopo loci, vel eius misso sanctificatum est, ut sit discretio inter sacrum et non sacrum. Nec dedicationem fingat nisi sit; quod si fecerit, si clericus est degradetur; si laicus, anathematizetur².

BD 3.17] IP 2.17 (De cons., dist. 1, c. Ut nullus.)

¹ -etis CBDM; -eto P; dec' V

² -etur CPM; -atur D

21

¹Ex concilio Cartaginiensi, cap. 10²

Pavimentum domorum Dei energumeni verrant³.

¹ Ut pavimentum domorum energumeni verrant *add. as rubr.* M

² Ex conc. Cart. cap. 10 CPBD; conc. Cart. 4, ca. 91 M; Ex conc. Cart. III ca. 111 Fr

³ verr- CPM; evert- D

BD 3.18]

22

De monasteriis¹ semel consecratis². Ex concilio³ Chalcedonensi, cap. 24

Que semel dedicata sunt monasteria consilio episcoporum qui civitates tenent, manere sic placuit perpetuo monasteria, et res que ad ea pertinent, monasteriis reservari debere, nec posse ea ultra fieri secularia habitacula. Qui vero hec fieri permiserint, canonum sententiis subiacebunt.

BD 3.19]

¹ *corr. fr. -ios D*

² *De - cons. CPD; Ut monasteria semel dedicata, et res eis collatae, perpetuo sic permaneant M*

³ *conc- CPDFr; cons- M*

23

De illis qui dotem ecclesie sibi vindicare presumpserint¹. Ex concilio Toletano IV cap. 19²

Multi contra canonum constituta sic ecclesias quas edificaverint³ postulant consecrari, ut dotem quam ecclesie contulerint⁴, censeant ad episcopi ordinationem non pertinere. Quod factum et preteritum displicet et in futuro prohibetur, sed omnia secundum consuetudinem antiquam ad episcopi ordinationem et potestatem pertineant⁵.

BD 3.20] IP 2.12

¹ *De - pres. CPD; Dotem ecclesiae ad ordinationem et potestatem episcopi pertinere M*

² *Tol. - 19 CPBD; Wormatiensi, cap. 5 M*

³ *-int CPV; -unt DM*

⁴ *-int CPM; -unt D*

⁵ *-eant CPM; -ent D*

24

Dedicationes ecclesiarum per octo dies celebrandas¹. Ex decretis Felicis pape

Solemnitates vero dedicationum ecclesiarum et sacerdotum per singulos annos solemniter sunt² celebrande, ipso Domino exemplum³ dante, qui ad festum⁴ dedicationis templi omnibus id faciendum dans formam, cum reliquis populis eandem festivitatem celebraturus venit, sicut scriptum est, Facta sunt encenia Hierosolimis, et hiems erat, et ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. Quod autem octo dierum sint encenia celebranda in libro Regum peracta dedicatione templi reperietis. De ecclesiarum vero consecratione quoties dubitatur, et nec certa scriptura nec certi testes existunt a quibus

¹ *Ded. - cel. CPD; Quod solemnitates dedicationum ecclesiarum singulis annis octo diebus sunt celebrandae M*

² *sol. sunt CPM; sunt sol. D*

³ *-lum C²DM; -lo PVBF; -la BD*

⁴ *-um CPBD; -a M*

consecratio sciatur, absque ulla dubitatione scitote eas esse sacrandas, nec talis trepidatio iterationem incurrit, quoniam⁵ non monstratur esse iteratum quod nescitur esse factum. (IV, epist. 1). BD 3.58 pt; cf B 3.61A below] IP 2.10-11 (De cons., dist. 1, c. Solemnitates.)

⁵ quoniam CPD; quia M

25

¹*Eutero fratri Vigilius papa, cap. 4*

De fabrica cuiuslibet ecclesie si diruta fuerit, instauranda, et si in eo loco consecrationis solempnitas debeat iterari, in qua sanctuaria non fuerint, nihil iudicamus officere, si per eam minime aqua exorcizata iactetur, quia consecrationem cuiuslibet ecclesie, in qua Spiritus sancti ara non ponitur, celebritatem tantum scimus esse missarum. Et ideo si qua sanctorum basilica a fundamentis etiam fuerit innovata, sine aliqua dubitatione, cum in ea missarum fuerit celebrata² solempnitas, totius sanctificatio consecrationis implebitur. Si vero sanctuaria³ que habebat ablata sunt, rursus earum⁴ depositione⁵, et missarum solempnitate reverentiam sanctificationis accipiet.

BD 3.62] IP 2.14

¹ De fabrica cuiuslibet ecclesie si diruta fuerit instauranda, et si consecrationis solempnitas debeat iterari ubi sanctuaria non fuerint *add. as rubr.* M

² fu. cel. CPD; cel. fu. M

³ -ria CPM; -rium D

⁴ ear- CPD²; eor- DM

⁵ dep- CPD; rep- M

26

De ecclesiis destructis quomodo restaurari debeant¹. Ex decretis Higinii pape, cap. 5

Ut ecclesie destructe ubi² aut plures quam necesse sit, aut maioris magnitudinis quam ut ex rebus ad eas pertinentibus restaurari possint, episcopi providentia modus inveniatur, qualiter consistere possint.

BD 3.21]

¹ De - deb. CPD; Ut ecclesie destructae non maiores reaedificentur, quam ex rebus ad eas pertinentibus instaurari possunt M

² ubi CPM; nisi D

27

Quod in una terminatione plures baptismales esse ecclesie¹ non possunt². Ex concilio apud Aquasgrani³, cap. 5

Plures baptismales ecclesie una terminatione esse non possunt, sed una tantummodo cum subditis capellis, et si contentio fuerit de terminatione duarum

¹ esse eccl. CRP; eccl. esse D

² Quod - possunt CRPD; Quomodo terminandum sit, si contentio de terminatione duarum matricum ecclesiarum orta fuerit M

³ Aquasgrani CPD; Aquisgranensi M; Aquisgranum M^e

matricum, plebes utrarumque discernant et si non conveniunt⁴ eternali Dei iudicio⁵ discernatur.

BD 3.22]

⁴ -iunt CP; -iant DM

⁵ discernant - iudicio CPBDM *BD*; discernatur *and ends Fr*

28

Ut regularia monasteria nec vendi nec commutari possint, nisi cum alio monasterio¹. Ex decretis Silverii² pape, cap. 1

Nemini regum aut cuiquam hominum proprium liceat monasterium tradere, nisi ad aliud monasterium, vel commutare nisi cum alio monasterio, vel quocumque commodo vendere. Hoc etiam divina et apostolica atque canonica sub anathematis pena sanxit auctoritas. Quod si factum fuerit non valebit, sed ipsum monasterium in pristinum reformetur statum.

BD 3.23]

¹ Ut - mon. CPLD; Quod nulli regum vel cuiquam hominum liceat proprium monasterium cuiquam nisi alii ecclesiae tradere: vel cum aliquo, nisi cum alia ecclesia commutare, vel pro aliquo commodo vendere M

² -erii CPM; -estri D

29

Ut non liceat alicui unius ecclesie terram nisi cambiat vertere ad aliam¹. Ex concilio Lugdunensi, cap. 5

Non liceat episcopo nec² abbati terram ecclesie vertere ad aliam, quamvis ambe sint in eius potestate. Tamen si commutare voluerint terras earum, cum consensu ambarum fiat.

BD 3.24]

¹ Ut - aliam CPD; Quod non liceat episcopo vel abbati rem unius ecclesie alteri tradere, quamvis ambe in potestate eius sunt M

² nec CPVH; vel DM

30

Ut altaria nisi sint lapidea crismate non consecrentur¹. Ex concilio Epaonensi², cap. 10

Altaria si non sint lapidea, chrismatis unguine³ non consecrentur. Ad celebranda autem divina officia, ordinem quem metropolitani tenent, comprovinciales eorum observare debent.

BD 3.25] IP 2.32 (De cons., dist. 1, c. Altaria, et primo.)

¹ Ut - cons. (secrentur C) CPBD; Quod altaria non sint chrismate unguenda, nisi lapidea, et quod ordinem metropolitanorum comprovinciales observare debent M

² Ep. CPB; Hipponensi M

³ *D fo. 38v ends at chrism. un/ and resumes in c 158 below.*

31

Ut monasterium ad meliorandum in alium liceat ponere locum¹. Ex decretis Bonifacii pape, cap. 6²

Si quis vult monasterium suum ad meliorandum in alium locum ponere, fiat cum consilio episcopi et fratrum suorum, et dimittat presbiterum in priori loco ad ministeria ecclesie.

BD 3.26]

¹ Ut - locum CPB; Quod non debet monasterium de loco in locum transferri sine consilio episcopi vel fratrum M

² 6 PVB *BD*; 5 CRFM

32

Ut sine missa ecclesia non debeat dedicari¹. Ex decretis Evaristi pape, cap. 4

Omnes basilice cum missa debent semper consecrari.

BD 3.27] IP 2.13 (De cons., dist. 1, c. Omnes basilice.)

¹ Ut - ded. CPB; Quod omnes basilicæ cum missa debent consecrari M

33

Ut episcopus neminem prohibeat ecclesiam ingredi¹ et audire verbum Dei². Ex concilio apud Valentiam, cap. 16

Ut³ nullum episcopus prohibeat ingredi ecclesiam et audire verbum Dei, sive gentilem, sive hereticum, sive Iudeum usque ad missam catechumenorum.

(Conc. Carth. IV, cap. 14.) BD 3.28] Ctp 3.3.1; IP 2.41 (De cons., dis.1 c. Episcopus.)

¹ eccl. ing. RPB *BD*; ing. eccl. C

² Ut (Et R) - Dei CR²PB; Ut nullum episcopus nec gentilem, nec haereticum, nec Iudaeum prohibeat ingredi ecclesiam, quando verbum Dei annuntiatur populo M

³ *corr. fr.* Et R

34

Ut populus qui convenerit ad missam antequam finiatur non discedat¹. Ex concilio Arelatensi, cap. 1

Item cum ad celebrandam missam in Dei nomine² convenit populus, non ante discedat quam misse solempnitas compleatur, et ubi episcopus defuerit, benedictionem accipiat sacerdotis.

BD 3.29]

¹ Ut - discedat CP; Quod populus qui ad celebrandam missam convenerit non nisi ea finita et benedictione accepta discedere debet M

² *ss* V²

35

De illis qui ecclesiastica habent beneficia¹. Ex concilio Magontiensi, cap. 42²

Quicumque officium³ ecclesiasticum habent, ad tecta ecclesie restauranda, vel ipsas ecclesias emendendas⁴ omnino adiuvent, et nomisma⁵ et decimam reddant.
BD 3.30]

¹ De - benef. CPB; Quod tecta ecclesiae restaurare debent qui ecclesiasticum habent beneficium M

² 42 PVBM; 12 CL

³ officium CPB; beneficium M

⁴ emendendas CP?BM; emendas Fr

⁵ nomisma P; numisma CM; nummisma RV; [nonam] add. M

36

De ecclesiis apud¹ barbaros constitutis². Ex concilio Constantinopolitano cap. 6³

Ecclesias autem Dei in barbaris gentibus constitutas, gubernari et administrari oportet secundum consuetudinem que est a patribus observata.
BD 3.31]

¹ eccl. apud CB; eccl. autem apud L; illis P

² De - const. CPB; Quomodo administrandae sint ecclesiae inter barbaros constitutae M

³ 6 CPL; I, cap. 4 M

37

De ecclesiis Arianorum¹. Ex decretis Iohannis primi² pape episcopis Italie directis³

Ecclesias vero Arianorum, ubicumque inveneritis, catholicas eas divinis precibus et operibus absque ulla mora consecrate, quia et nos quando fuimus Constantinopoli, tam pro religione catholica, quam et pro regis Theoderici causa negotii suadente atque hortante Arianosque extirpante piissimo atque Christianissimo Iustino orthodoxo imperatore, quascumque illis in partibus eorum ecclesias reperire potuimus, catholicas eas, Domino opem ferente, consecravimus.

BD 3.32]

¹ quod a Catholicis catholice consecrandae sunt add. M

² primi CVBM; prioris P

³ dir. CP; missis M

38

De diocesanis ecclesiis destructis¹. Ex concilio Terraconensi, cap. 9²

Multorum casu experientia magistrante reperimus, nonnullas diocesananas ecclesias destitutas. Pro qua re id³ constitutione decrevimus, ut antique consuetudinis ordo servetur, et annis singulis ab episcopo dioceses visitentur, et si qua forte basilica reperta

¹ De - dest. CP; Quid agendum sit de dioecesana ecclesia si destituta fuerit M

² 9 CP; 8 M

³ corr. to hac M^e

fuerit destituta, ordinatione ipsius reparetur, quia tertia pars ex omnibus per antiquam traditionem, ut accipiatur ab episcopis, ex principibus novimus statutum.⁴

BD 3.33] (10, q. c. Decrevimus.)

⁴ ordinatione ipsius reparetur – stat. *over erasure* V

39

Qualiter destitutam ecclesiam alteri ecclesie recte coniungere valeat episcopus¹. Ex registro Gregorii ad Bacaudam² episcopum Formiensem missam³

Et⁴ temporalis nos perurget necessitas, et imminutio exigit personarum, ut destitutis ecclesiis salubri ac provida debeamus dispositione succurrere. Et ideo quoniam ecclesiam Minturnensem funditus tam cleri quam plebis destitutam desolatione cognovimus, tuamque pro ea petitionem, quatenus Formiane ecclesie, in qua corpus beati Erasmi martiris requiescit, cuique fraternitas tua presidet, adiungi debeat, et pium esse ac iustissimum prevedentes, necessarium duximus consulentes tam desolationi loci illius, quam tue ecclesie paupertati, redditus supradicte ecclesie Minturnensis, vel quicquid ei antiquo, modernoque iure vel privilegio potuit potestative qualibet ratione competere, ad tue ecclesie potestatem hac precepti nostri auctoritate concedimus, ut a presenti tempore, sicuti ex propria quippe ecclesia, debeas cogitare, eique competentia tua disponere, quatenus deinceps quod perire nunc usque potuit, pauperum ecclesie utilitatibus clerique proficiat.

BD 3.34]

¹ Qualiter - ep. CP; De translatione Minturnensis ecclesiae ad Formianam ecclesiam M

² Bac- PBM; Bag- CFH; Baug- R

³ miss. CPB; *om.* M

⁴ Ut H

40

Ut pictura in ecclesia fieri non debeat¹. Ex concilio Eliberitano, cap. 1²

Placuit picturas in ecclesiis fieri non debere, ne quod colitur et adoratur in parietibus depingatur.

BD 3.35] IP 2.55 (De cons., dist. 4, c. Placuit.)

¹ Ut - deb. CP; Picturas in ecclesia non esse adorandas, sed quod adorandum est, mentibus fidelium per eas ad memoriam revocandum M

² 1 CPB; 36 M

41

Item de pictura¹. Ex epistola Gregorii pape Secundino servo Dei recluso directa²

Aliud est enim³ picturam adorare, aliud per picture historiam quid sit adorandum addiscere. Nam quod legentibus scripturam, hoc⁴ idiotis patet picturam cernentibus, quia

¹ Item de pict. CPB; De eodem M

² dir. CPB; *om.* M

³ enim CPB; *om.* FM

in ipsa ignorantes vident quod sequi debeant, in ipsa legunt qui litteras nesciunt, unde et precipue gentibus pro lectione pictura est. Quod magnopere tu qui inter gentes habitas attendere debueras, ne dum recto zelo incaute succenderis, ferocibus animis scandalum generares. Frangi ergo non debuit, quod non ad adorandum in ecclesiis, sed ad⁵ instruendas solummodo mentes fuit nescientium⁶ collocatum. Et quia in locis venerabilibus sanctorum depingi historias non sine ratione vetustas admisit, si zelum discretionem condisses, sine dubio et ea que intendebas salubriter obtinere, et collectum gregem non dispergere, sed potius poteras congregare, ut pastoris intemeratum excelleret nomen, non culpa dispersoris incumberet.

BD 3.36] IP 2.56

⁴ *corr. fr.* hac C

⁵ ad CPM; *om. Fr*

⁶ fuit nesc. CPB; nesc. fuit M

42

Ut non pro debito, episcopus de consecratione munus aliquod¹ requirat. Ex concilio Warmatiensi², cap. 1³

Placuit, ut quoties ab aliquo fidelium ad consecrandas ecclesias episcopus invitatur, non quasi ex debito munus aliquod a fundatore requirat, sed si ipse quidem aliquid ex suo voto obtulerit, non respuatur. Attamen unusquisque episcopus meminerit, ut non prius dedicet ecclesiam, nisi antea dotem basilice, et obsequium ipsius per donationem chartule confirmatum accipiat. Nam non levis est temeritas ista, si sine luminaribus vel sine substantiali sustentatione eorum qui ibidem servituri sunt, quasi domus privata consecretur ecclesia.

BD 3.37]

¹ mun. al. CP; al. mun. M

² War- CP; Wor- M

³ 1 CPL; 3 M

43 (PVM)

Vt ecclesiam in qua cadavera infidelium¹ sepulta sunt sanctificare non liceat². Ex concilio Agrippinensi, cap. 3

Ecclesiam in qua mortuorum cadavera infidelium sepeliuntur, sanctificare non licet. Sed si apta videtur ad consecrandum, inde evulsis corporibus, et rasis parietibus vel³ lignis eius loci, reedificetur⁴. Si hec consecrata prius fuit, missas in ea celebrare licet, si tamen fideles fuerint qui in ea sepulti sunt⁵.

BD 3.38] IP 2.23-4

¹ *corr. fr.* fid- P²; infid. *before* cadavera V

² Vt - lic. PV; Quod non licet consecrari ecclesiam ubi cadavera infidelium mortuorum sepulta fuerint, nisi eis eiectionibus et parietibus rasis M

³ vel PV; et M

⁴ -etur VM; -entur P

⁵ sep. sunt PV; sunt sep. M

44

De lignis dedicate ecclesie ad quos usus verti debeant¹. Ex decretis Higinii pape, cap. 3

Ligna² ecclesie dedicate non debent ad aliud opus iungi, nisi ad aliam ecclesiam, vel igni comburenda, vel ad profectum in monasterium fratribus; in laicorum vero opera non debent admitti.

BD 3.39] IP 2.16 (De cons., dist. 1, c. Ligna.)

¹ De - deb. CP; Ad quos usus verti debeant ligna dedicatee ecclesiae. M

² corr. fr. Signa B³

45[a] (PV)

Quid episcopo agendum sit¹ si plures heredes de una contenderint² ecclesia. Ex concilio Triburiensi, cap. 20

Si plures heredes contenderint de communi ecclesia, auferri iubeat episcopus reliquias sacras et ecclesiam claudi, donec communi consensu et consilio³ episcopi statuant ibi⁴ presbiterum, et unde vivat.

Fr's add. from P; BD 3.40] (16, q. 7, c. Plures.)

¹ ag. sit] sit ag. V

² de una cont.] cont. (corr. fr. conderint) in una V

³ consensu et consilio P; consilio et consensu V

⁴ ibi PV; inde Fr

45[b]

De eadem re¹. Ex decret' Gregorii pape, cap. 5²

De ecclesiis que inter coheredes sunt divise considerandum est, quatenus si secundum providentiam et admonitionem episcopi ipsi coheredes eas voluerint tenere, et honorare faciant. Sin autem hoc contradixerint, in episcopi potestate maneat, utrum eas ita consistere permittat, aut reliquias inde auferre velit.

BD 3.41] (16, q. 7, c. Considerandum est.)

¹ De ead. re CPF; Quid agendum sit de ecclesiis inter cohaeredes divisis, si eas honorifice tenere noluerint M; om. Fr

² Ex - 5 CPBM; Item Gregorius papa in decretis, cap. 5 Fr

46

De ecclesiis inter heredes divisis¹. Ex concilio Mediomatricis, cap. 1²

Perlatum est ad sanctam sinodum, quod inter heredes ecclesie in rebus propriis constitute dividantur, et tanta per eandem divisionem simultas oriatur, ut de uno altari quatuor partes fiant, et singule partes singulos habeant presbiteros. Quod sine discordia et simultate nullo modo fieri potest. Unde nobis visum est, quod huiusmodi ecclesie inter heredes dividi non debeant, et si in contentionem venerint, et simultates inter eos

¹ De - div. CP; De eadem re M

² -icis cap. 1 CPB; -icensi cap. 11 M

surrexerint, per quas sacerdos suo ibi officio canonicè fungi non possit, precipiatur ab episcopo civitatis, ut nullo modo ibi missarum solemnia celebrentur, donec illi ad concordiam redeant, et pari voto atque consilio ecclesia illa sacerdotem canonicè habeat qui libere suum ministerium ibi³ peragere possit.

BD 3.42]

³ suum min. ibi CP; ibi min. suum M

47

Ut singuli presbyteri singulas habeant ecclesias. Ex concilio Dionisii pape. cap. 4¹

De ecclesiis ergo parochianis, unde apostolicam sedem consulere voluisti, qualiter sint custodiende per Cordubensem provinciam, ac providende sacerdotibus, nihil tue charitati melius nobis videtur intimare, quam ut sequaris quod nos in Romana ecclesia nuper egisse cognoscitur. Ecclesias vero singulas singulis presbyteris dedimus, et unicuique ius proprium habere statuimus, ita videlicet ut nullus alterius parochie terminos aut ius invadat, sed unusquisque suis terminis sit contentus², et taliter ecclesiam et plebem sibi commissam custodiat, ut ante tribunal eterni iudicis ex omnibus sibi commissis rationem reddat, ut non iudicium, sed gloriam pro suis actibus³ accipiat. Hanc quoque normam, charissime, te et omnes episcopos sequi convenit, et quod tibi scribitur omnibus quibuscumque potueris notum facias. ut non specialis, sed generalis fiat ista preceptio.

BD 3.43] IP 2.42 from Ecclesias vero singulas to actibus accipiat.

¹ Ut - eccl. Ex - 4 CPF; Bonum esse parochianas ecclesias more Romanae ecclesiae ordinari et custodiri. Ex 2 epist. Dionysi (-ysii papae Fr) ad Severum episcopum. M

² *corr. fr.* contemptus P

³ *ss* C

48

De eadem re¹. Ex concilio Remensi, cap. 2²

Unusquisque presbyter ecclesia una ad quam ordinatus est contentus sit, et nullus in duabus ecclesiis ministrare presumat.

BD 3.44] IP 2.43

¹ De ead. re CP; Ut unusquisque presbyter una ecclesia sit contentus M

² 2 CPL; 3 M

49

Item ex eodem¹. Ex² concilio quod supra, cap. 8³

Sicut in unaquaque ecclesia presbyter debet esse, ita ipsa que sponsalis⁴ eius dicitur, non potest dividi inter plures presbyteros, sed unum tantummodo habebit

¹ ex eod. *in mg.* C

² *om.* R

³ Item ex eodem. Ex - 8 CP; Ut una ecclesia inter plures presbyteros non dividatur. Ex eodem concilio, cap. 9 M

sacerdotem qui eam caste et sinceriter regat. Unde interdicimus, ut nullus presumat ecclesiam inter duos vel plures dividere, quia ecclesia Christi uxor et sponsa esse debet, non scortum, sicut Calixtus papa testatur⁵.

BD 3.45] IP 2.44 (21, q. 2, c. Sicut in unaquaque.)

⁴ sponsalis CPVL; om. B; sponsa vel uxor M

⁵ (epist. 2, c. 3) *add. Fr*

50

¹*Ut unusquisque presbiter una ecclesia contentus sit². Ex eodem concilio, cap. 11³*

Statutum est ut unaquaque ecclesia suum presbiterum habeat, ubi id fieri facultas providente episcopo permiserit.

BD 3.46]

¹ Item *add. M*

² eccl. cont. sit CPB; sit eccl. cont. M

³ 11 CPB; 10 M

51

¹*De eadem re. Ex concilio Nannetensi, cap. 8*

Sicut enim episcopus non plus potest habere² quam unam civitatem, et vir unam uxorem, ita presbiter unam tantum ecclesiam. Itaque nullus presbiter habere presumat duas ecclesias, si de statu suo gaudere desiderat.

BD 3.47]

¹ Item *add. P?M, om. CRVBF*

² pot. hab. CPBF; hab. pot. M

52

De eadem re¹. Ex concilio Meldensi, cap. 10

Si quis de ordine sacerdotali, contemptu minoris ecclesie, ambitiose et improbe ad potiorem aspiraverit, canonica erga eum definitio conservetur, hoc² est ut utraque careat.

BD 3.48] IP 2.45 (7, q. 1, c. Si quis.)

¹ De ead. re CP; Quod nullus presbyter relicta sua ecclesia ad potiorem aspirare debet M

² hoc CPB; id M

53

De eadem re¹. Ex decretis Calixti pape, cap. 4

Sicut alterius uxor nec adulterari ab altero, nec iudicari aut disponi, nisi a proprio viro eo vivente permittitur; sic nec uxor episcopi vel presbiteri quod eius ecclesia vel parochia indubitanter intelligitur) eo vivente ab altero diiudicari vel disponi, aut eius

¹ De ead. re CPF; Quod sicut vivente viro uxor eius alteri nubere non permittitur, sic vivente presbytero ecclesia sibi commissa ab altero iudicari aut disponi non conceditur M

concubitu perfrui permittitur. Unde ait Apostolus, Alligata est uxor legi, quando vir eius vivit, eo defuncto soluta est a lege viri. Similiter et ecclesia, que uxor sacerdotis dicitur, eo vivente ei alligata est, eo defuncto nubat in Domino, id est regulariter. Si enim eo vivente alteri nupserit, adultera iudicabitur.

BD 3.49] (Ib., c. Sicut alterius.)

54

De ecclesiis seu¹ sanctis noviter inventis. Ex concilio Agrippinensi, cap. 5

De ecclesiis seu sanctis noviter sine auctoritate inventis², nisi episcopo probante in eius territorio minime venerentur, salva etiam de hoc et de omnibus ecclesiis canonica auctoritate.

BD 3.51]

¹ seu CP; vel M

² sine auct. inv. CP; inv. sine auct. inventoris M

55

Ut unaqueque ecclesia integrum mansum habeat sine servitio¹. Ex concilio Guarmaniensi cap. 18²

Sancitum est, ut unicuique ecclesie unus mansus integer absque ullo servitio attribuatur, et presbyteri in eis constituti non de decimis, neque de oblationibus fidelium, non de domibus, neque de atriis, vel de hortis iuxta ecclesiam positus, neque de prescripto manso aliquod servitium faciant, preter ecclesiasticum. Et si quid amplius habuerint, inde senioribus suis debitum servitium impendant.

BD 3.52] Ctp 3.3.2 (23, q. 8, c. Mansus.)

¹ Ut - sev. CP; Quod presbyter de dotali manso nullum servitium facere debet, nisi ecclesiasticum M

² 18 CPL; 50 M

56

Ut nullus de dote ecclesie vel manso presbyterum¹ censum persolvere cogat². Ex concilio Meldensi, cap. 8

Iuxta sinodalia precepta decrevimus, ut nullus mortalium de agro ecclesiastico et manso, et mancipiis, vel si quilibet pro loco sepulture aliquid largitus fuerit ecclesie, neque de decimis et oblationibus fidelium quemquam presbyterorum aliquem censum persolvere cogat, nec quisquam cuiuslibet ordinis aut dignitatis sit, exinde quicquam subtrahat, et redditionem quamcumque exigat temporalem. Quod si fecerit, communionem usque ad satisfactionem privetur.

BD 3.53] Ctp 3.3.3

¹ -erorum FH

² Ut - cogat CPH; Ut nullus mortalium de dotali manso, vel mancipiis, vel decimis, vel oblationibus fidelium, vel de redditibus qui ecclesiis collati fuerint, quemquam presbyterorum aliquem censum persolvere cogat M

57

De altaribus que passim fiunt per agros¹. Ex concilio Africano, cap. 50²

Item placuit ut altaria que passim per agros et per vias tanquam memorie martirum constituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquie martiris condite³ probantur, ab episcopis qui locis eisdem presunt, si fieri potest, evertantur. Si autem hoc per tumultus populares non sinitur, plebes tamen⁴ admoneantur, ne illa loca frequentent, ut qui recte sapiunt, nulla ibi superstitione devincti teneantur. Et omnino nulla memoria martirum probabiliter accipiatur, nisi aut ubi corpus aut reliquie certe sunt, aut origo alicuius habitationis, vel possessionis, vel passionis fidelissima origine traditur. Nam que per somnia, et per inanes quasi revelationes quorumlibet hominum ubicumque constituuntur altaria, omnimodo⁵ reprobentur.

BD 3.54] IP 2.28 (De consec., dist. 1, c. Placuit.)

¹ De - agros CP; Ut nulla memoria martyrum probabiliter accipiatur, nisi ubi corpus aut reliquie certae sunt, aut ubi origo alicuius habitationis vel possessionis, vel passionis fidelissima origine traditur M

² i H

³ *corr. fr.* cotidie P

⁴ tamen CP; tantum M

⁵ omnimodo CPF; omnino M

58

Ut martirum dignitatem nullus profanus infamet. Ex concilio Carthaginensi¹ cap. 3²

Martirum dignitatem nemo profanus infamet, neque³ passiva corpora, que sepulture tantum propter misericordiam ecclesiasticam commendari mandatum est, redigant⁴, ut aut insania precipitatos, aut tali peccato discretos⁵, non ratione vel tempore competenti, quo martiria celebrantur, martirum nomine appellet. Aut⁶ si quis in⁷ iniuriam martirum claritati eorum adiungat insaniam⁸, placet eos, si laici sunt, ad penitentiam redigi; si autem clerici, post communionem⁹, honore privari. Universi dixerunt, Recte statuit sanctitas vestra. Et hoc singulis statutum¹⁰ est conciliis¹¹.

BD 3.55]

¹ *corr. to* -iensi C

² cap. 3 CP; I, cap. 2 M

³ ad *add.* M

⁴ -ant CP; -at M

⁵ tali pacto disc. CP; aliquo tali pacto aut alia ratione peccati discretos [disiunctos] M

⁶ Aut CP; At M

⁷ in RPBL; ad CM

⁸ insaniam CP; infamiam M

⁹ communionem CPVB; commonitionem et post cognitionem M

¹⁰ *corr. fr.* statum R

¹¹ Universi - vestra. Et hoc singulis statutum est (in *add.* C) conciliis CRPVB (*cf rubr. to c 59*); *om.* M. Et hoc - conc. *as text* CD; *as first pt. of rubr. to c 59* PVB

59

Ut missarum sollempnia non ubique sed in locis ab episcopo consecratis¹ fiant. Ex concilio Triburiensi, cap. 4

Missarum sollempnia non ubicumque, sed in locis ab episcopo consecratis, vel ubi ipse permiserit, celebranda esse censemus. Concedimus etiam, et² sicubi (quod nostris peccatis exigentibus per plurimum est factum) a Northmannis, et Flavis³, et a Bulgaris, et a malis Christianis seu alio qualicumque modo ecclesie fuerint incense et combuste, in capellis cum tabula consecrata, missas interim celebrare permittimus, donec ipse ecclesie restaurari queant. In itinere vero positus, si ecclesia defuerit, ut sub divo⁴ seu in tentoriis. Item⁵. Si tabula altaris consecrata⁶, ceteraque sacra misteria⁷ ad id officium pertinentia affuerint, missarum sollempnia celebrare concedimus, aliter omnino interdiciamus⁸.

BD 3.56] IP 2.30-31 (De cons., dist. 1, c. Missarum et c. Concedimus.)

¹ vel ubi ipse permiserit *add. M, om. CP*

² et CP; ut M

³ [Sclavis] *add. Fr*

⁴ divo CVBF; divio P; dio M

⁵ Item CP*Fr; om. M*

⁶ alt. cons. CP; cons. alt. M

⁷ mist- CRPFH; minist- C²M

⁸ interdiciamus CVBFM; intercidimus P

60

De missa non¹ celebranda nisi in sacrato loco². Ex decretis Felicis pape omnibus episcopis directis

Scripta sanctitatis vestre, que ad sedem apostolicam misistis super quibusdam consultis, quasi ad caput, ut inde acciperetis³ responsa, unde omnis ecclesia totius religionis sumpsit exordium, gratanter⁴ suscepti, et breviter vobis respondere curavi. De ecclesiarum⁵ enim consecratione, et de missarum celebrationibus, non alicubi quam in sacratis Domino locis absque magna necessitate fieri debere, liquet omnibus, quibus sunt nota Novi et Veteris Testamenti precepta. Tabernaculum vero Moisen Domino precipiente fecisse, et sacrasse cum mensa, et altari eius, et cereis⁶ vasis et utensilibus, ad divinum cultum explendum legimus; et non solum divinis precibus eas⁷ sacrasse, sed etiam sancti olei unctione Domino iubente perlinisse⁸ novimus. Qualiter autem hec facta sunt, et quomodo ipsa sacra non alii quam sacerdotes unctione delibuti, Dominoque cum vestibus sanctis sacrati et Levite tractabant, ferebant, erigebant et deponebant, in ipsis institutionibus que iubente Domino per Moisen conscripte sunt, in lege Domini reperitur. Qualiter ergo regum piissimus David amplificaverit cultum Dei, et templum Domini edificare voluit, sed propter multum sanguinem quem effuderat prohibitus est, et ipse

¹ *ss V²*

² De - loco CP; Missam nisi ex magna necessitate, non nisi in sacrato loco esse celebrandam M

³ acc- CP; rec- M

⁴ *corr. fr. -tes M^e*

⁵ *corr. fr. ecclesiasticarum M^e*

⁶ cereis CP; ceteris M

⁷ eas CP; ea M

⁸ *corr. to -ivisse C²*

collegerat expensas; Salomon quoque, filius eius, idipsum quod ipse facere optaverat, iubente et auxiliante Domino perfecit, et templum cum altari et reliquis ad divinum cultum peragendum, consecravit⁹.

(*Foelix papa 4, epist. 1*). *BD 3.57*] *IP 2.33* from *De ecclesiarum enim to perlinisse novimus (De cons., dist. 1, cap. 1)*

⁹ (III Reg. per. totum) *add. Fr*

61

*Item de locis non consecratis*¹. *Ex epistola Felicis quarti pape*² *diversis episcopis missa*
Iudei ergo loca in quibus Domino sacrificabant³ divinis habebant supplicationibus consecrata, nec in aliis quam Deo dicatis locis munera Domino offerebant. Si enim Iudei qui umbre legis deserviebant, hoc faciebant, multo magis quibus veritas patefacta est, et gratia et veritas per Iesum Christum data est, templa Domino edificare, et prout melius possumus ornare, eaque divinis precibus, et sanctis unctionibus suis cum altaribus et vasis, vestibibus quoque et reliquis ad divinum cultum explendum utensilibus devote et solempniter sacrare, et non in aliis locis quam Deo sacratis ab episcopis, et non a chorepiscopis⁴, qui sepe prohibiti sunt, nisi, ut predictum est, summa exigente necessitate, missas celebrare nec sacrificia Domino offerre debemus. Et hoc cum summa necessitas agere compulerit, non in domibus, quia in sacris canonibus sacrificia in domibus offerri prohibita sunt, sed in tabernaculis, divinis precibus a pontificibus dedicatis, et in mensis Domino sacratis, et sacra unctione a pontificibus delibutis, pro summa, ut prefixum est, necessitate, et non pro libitu cuiusquam et pigritia agatur. Sanctius⁵ est enim missam non cantare aut non audire quam in his locis ubi fieri non oportet, nisi ut sepe dictum est, pro summa contingat necessitate, quoniam necessitas legem non habet. Unde scriptum est, Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in omni loco quem elegerit Dominus Deus tuus. Et in Exodo legitur, Vos vidistis quia de celo locutus sum vobis. Non facietis deos argenteos, neque deos aureos facietis vobis. Altare de terra facietis mihi, et offeretis super illud holocausta et pacifica vestra, oves vestras et boves in omni loco in quo fuerit memoria nominis mei. Et sicut non alii quam Domino sacrati sacerdotes debent missas cantare, nec sacrificia super altare offerre; sic nec in aliis quam in prefatis Domino sacratis locis missas cantare, aut sacrificia offerre licet⁶. Sic autem legitur in concilio Laodicensi capitulo vigesimo sexto. Quod si hi qui non sunt ab episcopis ordinati, tam in ecclesiis quam in domibus exorcizare non possunt, multo magis maioris gradus ministeria, nisi ab eis qui ad eos gradus sunt sacrati, quibus fungi debent, vel officia agi vel sacrificia offerri non licet. Quod autem, ut paulo superius prelibatum est, oblationes in domibus offerri non debent; in eodem concilio capitulo 58, prohibitum habetur ita. Non oportet in domibus oblationes celebrari ab episcopis vel presbiteris.

(*Ibidem.*) *BD 3.58a*] (*De cons., dist. 1, c. Sicut non alii.*) (*dist. 69, Non oportet.*)

¹ Item - cons. CP; De eadem re M

² quar. pape CPB; pape quar. M

³ Dom. sac. CPB; sac. Dom. M

⁴ et non a chor. *suppl. M*^e

⁵ [Satus] *add. Fr*

⁶ [licebit] *add. Fr*

61A (B)¹

Solempnitates vero dedicationis ecclesiarum et sacerdotum per singulos sollempniter sunt celebrande ipso Domino exempla dante, qui ad festum dedicationis templi id facere dans formam, cum reliquis populis eandem festivitatem celebraturus venit, sicut scriptum est, Facta sunt encenia Ierosolimis et hiemps erat, et ambulabat Iesus in [templo] in porticu Salomonis. Quod autem octo dierum [sint encenia] celebranda in libro Regum peracta dedicatione templi reperietis. De ecclesiarum vero consecratione quotiens dubitatur et nec certa scriptura nec [certi testes] existunt a quibus consecratio sciatur, absque dubitatione scitote eas esse sacrandas, nec talis trepidatio [faciat] deteriorationem quoniam non monstratur esse iteratum quod nescitur factum. His fratres testimoniis scripturarum ab [apostoli]ca auctoritate consultis vestris breviter respond[isse] sufficiat, vobis tamen providendum est et omnibus [predi]candum ut illicita non agantur.

BD 3.58b (cf 3.24 above)]

¹ *with no break in text*

62

Quod non liceat missas celebrare nisi in locis ab episcopo civitatis consecratis¹. Ex decretis Clementis pape, cap. 22²

Hic ergo, hoc est, in presenti vita positos, oportet vos agnoscere voluntatem et preceptum Dei, ubi agendi et sacrificandi sit locus, quoniam in aliis locis sacrificare, et missas celebrare non licet, nisi in his quibus proprius episcopus iusserit, aut ab episcopo regulariter ordinato, tenente videlicet civitatem, consecrati fuerint³. Aliter enim non sunt hec agenda, nec rite celebranda, docente Novo et Veteri Testamento. Hec apostoli a Domino acceperunt, et nobis tradiderunt; hec nos docemus, vobisque et omnibus absque reprehensione tenere et docere⁴, quibus agendum est, mandamus.

(epist. 3) BD 3.59] (De cons., dist. 1, c. Hic ergo, id est.)

¹ Quod - cons. CP; Item de eadem re M

² 22 CPB; 32 M

³ [consecratus fuerit] *add. Fr*

⁴ ten. et doc. *over erasure C*

63

De eadem re¹. Ex concilio Laodicensi, cap. 58

Quod non oportet in domibus oblationes celebrari ab episcopis, vel presbiteris. BD 3.60]

¹ De ead. re CP; Item de eodem M

64

Item de eadem re¹. Ex concilio Aurelianensi, cap. 4

Audivimus quod quidam laici in domibus propriis precipiant presbiteris suis missas celebrare, ut inter canum discursus, et scortorum greges sanctitatis misteria polluantur magis quam consecrentur. Quapropter precipimus, ut nullus presbiter extra ecclesiam presumat missam cantare, nisi forte itineris necessitas exposcat in tentorio, aut sub divo² in loco nitido, et longe ab omni immunditia remoto, missas permittimus celebrare, et hec nullatenus sine tabula consecrata.

BD 3.61]

¹ ead. re CP; eodem M

² divo CP; clivo L; dio M; [divo] *add. Fr*

65

Ut¹ ante horam diei tertiam non sint misse² celebrande. Ex³ epistola⁴ Telesphori pape, cap. 6

Missarum celebrationes ante horam diei tertiam minime sunt celebrande; quia eadem hora et Dominus crucifixus est, et super apostolos sanctus Spiritus⁵ descendisse legitur, excepta nocte Nativitatis.

BD 3.63] IP 2.40

¹ Ut CRPH; Quod LM

² non sint missae CPH; missae non sint M

³ Ex RP²LHM; De C

⁴ epistola CPH; concilio L

⁵ super ap. s. S. PVM; s. S. super ap. CRF; S. s. super ap. H

66

Ut pro fidelibus defunctis singulis diebus missas celebrari liceat¹. Ex concilio Cabilonensi cap. 39²

Visum preterea nobis est ut in omnibus missarum solempnitatibus pro defunctorum spiritibus loco competenti Dominus deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur, qua non pro viventibus, et pro quibuslibet necessitatibus deprecetur, ita nimirum nulla dies excipi debet quin pro animabus fidelium preces Domino in missarum solempnibus fundantur. Antiquitus igitur hunc morem sancta tenet ecclesia, ut missarum solempnibus et aliis precibus, Domino spiritus quiescentium commendentur, dicente beato Augustino³, Non sunt pretermittende supplicationes pro spiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Christiana et catholica societate laudamus. Defunctis etiam tantis hominibus, eorum sub generali commemoratione suscepit ecclesia memoriam, ut quibus ad ista desunt parentes aut filii, aut quicumque cognati vel amici, ab una eis exhibeatur pia matre communi.

BD 3.64] (De cons., dist. 1, c. Visum preterea nobis.)

¹ Ut - lic. CP; Quod singulis diebus missas in memoriam fidelium defunctorum liceat celebrare M

² 39 CVHM BD; 38 P

³ (l. De cura pro mortuis agenda, c. 4) *add. Fr*

67

Ut¹ missa mortuorum pro omnibus Christianis sit cantanda. Ex dictis Dionisii Areopagite

Dionisius Areopagita dicit, blasphemias Deo facere, qui missas offert pro malo homine. Augustinus dicit, pro omnibus Christianis esse faciendum quia vel eis proficit, aut offerentibus proderit.

BD 3.65]

¹ Ut CP; Quod M

68

Ut institutiones missarum sicut¹ in metropoli fiunt², sic et in reliquis³ comprovincialibus ecclesiis⁴. Ex concilio Gerundensi, cap. 6⁵

Ut institutiones missarum, sicut in metropolitana ecclesia fiunt, ita in Dei nomine in omnibus comprovincialibus ecclesiis, tam ipsius misse ordo, quam psallendi vel ministrandi consuetudo servetur.

BD 3.66] IP 2.30A (De cons., dist. 2, c. Institutio)

¹ inst. - sicut CP; sicut missarum institutiones M

² fiunt CPH; *om.* M

³ et in rel. CP; et rel. H; in omnibus M

⁴ fiant *add.* M, *om.* CRPH

⁵ 6 CPHL; primo M

68A

F² (mg) cap. lv Ex dec' Urb' pape ii, cap. xx

Ut in sabbato Pasche officium non celebretur usque ad occasum solis et ortum stellarum, quia noctis est illud officium, non diei.

Somerville, Decreta 112 from BN lat. 9631 fo. 48v (cp. xxi)

69

Ut preces et prefationes que in concilio probate non fuerint, non celebrentur. Ex concilio Africano, cap. 64

Placuit etiam hoc, ut preces que probate fuerint in concilio sive prefationes, sive commendationes, seu manus impositiones ab omnibus celebrentur, nec alie omnino contra fidem proferantur, sed quecumque cum prudentioribus fuerint collate¹ dicantur.

(Sub Bonifacio I, et Celestino I, c. 70.) BD 3.67]

¹ collate CPBH; collectae [collate] M; collate [collectae] Fr

70

Ut nullus presbiter solus missam cantare presumat¹. Ex concilio Nannetensi, cap. 30

Definivit sanctum concilium, ut nullus presbiter solus presumat missam cantare². Cui enim dicit, Dominus vobiscum, Sursum corda, aut Gratias agamus Domino Deo nostro, cum nullus sit qui respondeat; aut, in canone, Et omnium circumstantium, cum nemo adsit. Aut quem invitat ad orationem, cum dicit Oremus, cum nullus sit qui secum oret? Aut ergo ista penitus reticenda sunt, et non solum non erit perfectum sacrificium, verum etiam incurret (quisquis ille est) illam terribilem sententiam, Si quis tulerit de hoc, tollat Deus partem eius de libro vite, aut si hec muris et parietibus insurraverit, ridiculosum erit. Quapropter illa periculosa superstitio, maxime a monasteriis monachorum exterminanda est. Provideant autem prelati ut presbiteri in cenobiis et in aliis ecclesiis cooperatores habeant in celebratione missarum. Si quis hec transgressus fuerit, ab officio suspendatur.

BD 3.68] (17, q. 4, c. Definivit.)

¹ cant. pres. CPH; audeat celebrare M

² cant. CP; celebrare [cantare] M

71

Ut in ecclesia nil aliud agatur, nisi ad quod facta est. Ex dictis sancti Benedicti

Oratorium hoc sit quod dicitur, nec ibi quicquam aliud geratur aut condatur quam quod ministeriis conveniat¹.

(cap. 52 sue regule). BD 3.81] (Dist. 42, c. Oratorium.)

¹ -iat CPM; -it Fr

72

De¹ eadem re. Ex dictis² Augustini

In oratorio preter orandi psallendique Deo cultum, penitus nihil agatur, ut nomini huic et opera iugiter impensa concordent.

BD 3.80]

¹ De CM; Ex P

² sancti *add.* M, *om.* CP

73

¹De eadem re². Ex concilio Laodicensi, cap. 28

Quod non oporteat in domiciliis divinis, id est in ecclesiis, agapem³ fieri⁴ intra domum Domini comedere vel cubitus⁵ sternere.

BD 3.82] (Dist. 42, c. Non oportet.)

¹ Item *add.* M

² Ut in ecclesia nil aliud agatur, nisi ad quod facta est (*cf c71*) H

³ -em CP; -es M

⁴ et *add.* M, *om.* CP

⁵ vel cub. CP; et accubitus M

74

*Ut nullus in ecclesia convivetur*¹. *Ex concilio Carthaginiensi, cap. 28*

Ut nulli episcopi vel clerici in ecclesia conviventur, nisi forte transeuntes hospitii necessitate illic reficiantur; populi etiam ab huiusmodi conviviiis, quantum fieri potest, prohibeantur.

BD 3.83]

¹ conv. CP; tabernas constituat M

75

*Ut nullus in ecclesia tabernas constituat*¹. *Ex concilio Turonensi, cap. 2*

Perlatum est ad sanctam sinodum, quod quidam presbiteri in ecclesiis sibi commissis tabernas (quod nefas est) constituunt, ibique per caupones vinum vendant, aut vendere permittant, et ubi tantummodo orationes et verbum divinum, Deique laus debuerat resonare, ibi comessationes et ebrietates fiunt, ibi risus, et plausus, et verba turpia, ibi rixe et contentiones resultent. Quod quam sit Deo contrarium, Dominus Iesus demonstrat, qui cum venisset in templum, vendentes et ementes, et nummularios sedentes, facto funiculo, omnes eiecit de templo. Si enim ea que licite vendi videbantur in templo, et ad hoc emebantur, ut in eodem templo offerrentur Domini, ipse foras eiecit, quid putas de tam pestifera presumptione et Dei contemptu fiet? Et si non solum sacerdotibus, sed etiam omnibus clericis precipitur ne tabernas ingrediantur, quis audire potest, ut ecclesie Dei taberne fiant? Itaque interdicit per omnia sinodus, ne hoc in posterum ullatenus fiat. Quod si factum fuerit, presbiter deponatur, laici communione privati ab ecclesia quam dehonestaverunt, expellantur.

BD 3.84]

De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 3

Si enim domus Dei orationis domus² vocatur, hoc debet esse quod dicitur, nec ibi aliud debet geri aut recondi. Ubi enim corpus Domini consecratur, ubi angelorum presentia non dubitatur adesse, ubi sanctorum reliquie recondite venerantur, nec quicquam inhonestum appareat, quod oculos ad oraculum venientium offendat, ne quid videatur ibi quod ad lucrum temporale pertineat, sed omnia sancta, omnia munda, et tantummodo ad ecclesiasticum ministerium pertinentia.

BD 3.85]

¹ Ut - const. CP; De eodem M

² or. dom. CP; dom. or. M

76

Ut unicuique in domo sua orare liceat¹. Ex concilio Aurelianensi, cap. 3

Unicuique fidelium in domo sua oratorium licet habere, et ibi² orare, missas autem ibi celebrare non licet.

BD 3.86] IP 2.39 (De cons., dist. 1, c. Unicuique.)

¹ Ut - lic. CP; Quod unicuique fidelium licet oratorium in domo sua habere, missas autem ibi non licet celebrare M

² erasure follows C

77

Ut canticum turpe circa ecclesias non fiat¹. Ex concilio Cartaginensi²

Canticum turpe atque luxuriosum circa ecclesias atque in atriis ecclesie omnino contradicimus, quod ubique vitandum est.

BD 3.87] IP 2.54

¹ Ut - fiat. CP; Canticum luxuriosum circa ecclesias et atria omnino prohibendum est M

² Cart. CPL; Magontiensi I, cap. 48 M.

78

Ut sanctorum reliquie in oratoriis villaribus non ponantur¹. Ex concilio Epaonensi², cap.

25

Sanctorum reliquie in oratoriis villaribus non ponantur³ nisi forsitan clericum cuiusque parochie vicinum esse contingat, qui sacris pignoribus⁴ psallendi frequentia famuletur.

BD 3.88]

¹ Ut - pon. CP; Sanctorum reliquias in oratoriis villaribus sine praesentia clerici parochiani, non esse ponendas M

² Epaon- CPVB; Epam- RH; Epaun- M

³ Ex - 25. Sanct. - pon. *in mg.* C²

⁴ [cineribus] *add.* M

79

Ut sedes episcopalis si necessitas fuerit in alium locum transferatur¹. Ex registro Gregorii pape ad Iohannem Bellitranensem episcopum

Temporum qualitas admonet episcoporum² sedes antiquitas certis civitatibus constitutas, ad alia, que securiora putamus eiusdem dioceseos loca transponere, quo et habitatores securius degere, et barbaricum possit periculum facilius declinari. Propterea te Iohannem fratrem coepiscopumque nostrum Bellitranensis³ civitatis, sedemque tuam, in loco qui appellatur Renati ad sanctum Andream apostolum precipimus exinde

¹ Ut - transf. CP; Sedes episcoporum ad securiora loca propter diversas necessitates posse transferri M

² -orum CPM; -um *Fr*

³ Bell- RPHM; Bull- C

transmigrare; quatenus, et ab hostilitatis incursu liberior existere valeas; et illic consuetudinem solempnium festorum disponas.

(l. II, epist. 11). BD 3.89] IP 2.37 (17, q. 1, c. Temporis.)

79A (FH)

*Gr' Christiano*¹

Si in eodem loco nullum corpus constat humatum, sanctuaria predictorum martyrum cum reverentia sine ambiguitate suscepta diligenter consecrabis.

¹ Christiano H; C<h>ristanto episcopo F

80

*De mutandis sanctis locis*¹. *Augustinus dicit*²

Tribus causis loca³ sanctorum transmutanda sunt. Primo cum necessitas persecutorum loca eorum gravaverit. Secundo cum difficultas locorum fuerit. Tertio cum malorum societate gravantur.

BD 3.90] IP 2.38 (De cons., dist. 1, c. Tribus ex causis.)

¹ De - loc. CP; Tribus de causis loca sanctorum transmutanda esse M

² Aug. dic. CP; Divus Augustinus M

³ over erasure C

81

*Quod translatio martirum interdum cum sanctis migret, interdum in loco permaneat*¹. *Ex dictis Hieronimi*²

Notandum cum transferuntur aliqui de martiribus, cum his honor commigrat; aliis vero transmutatis honor in locis eorum esse non cessat.

BD 3.91]

¹ Quod - perm. CP; Quod in translatione martyrum honor cum eis transmigrat. M

² Ex - H. CP; D. Hieronymus M

82

*Quod sanguis martirum consecrat*¹ *locum, non locus sanguinem. Ex dictis Augustini*

Sanguis martirum consecrat locum, non locus sanguinem. Si aliquis dixerit², Mea est ecclesia, dices illi quod in Cantico legitur, Una est columba mea, et unus dilectus meus, et dices illi, Apertum est, filium occidi in sinu matris et nutricis sue; tamen scias nutricem tantum pollutam esse pro hac pollutione consecratam, filium autem mortuum esse.

BD 3.92]

¹ -et CP; -at M

² -erit CPM; -it Fr

83

Quid¹ sit basilica. Ex dictis Isidori²

BACYΛHION³ Grecorum rex erat. Hinc etenim basilica regalis, quia in primis temporibus reges tantum sepetiebantur in ea. Ideo nomen sortita est. Nam illis temporibus ceteri homines sive igne combusti, sive acervo lapidum sepulti sunt.

BD 3.93]

¹ Quid CPL; Unde dicta M

² Ex - Is. CPL; Isidorus M

³ BACYΛHION PV; BACYNΩN C; BACYMVN R; BACYΓWN L; Basileon M

84

De illis qui domum Dei contemptibilem faciunt. Ex concilio Gangrensi, cap. 5

Si quis docet domum Dei contemptibilem esse, et conventus qui in ea celebrantur, anathema sit.

BD 3.94] (*Dist. 30, c. Si quis docet.*)

85

Ut ecclesia seculari potentia minime pervadatur¹. Ex canone apostolorum, cap. 31

Si quis episcopus secularibus potestatibus usus, ecclesiam per ipsas obtineat, deponatur et segregetur, omnesque qui illi communicant.

BD 3.109] (*16, q. 7, Si quis episcopus.*)

¹ Ut - perv. CP; Quid faciendum sit episcopo qui ecclesiam per saeculares potestates obtinuerit M

86

De presbiteris qui ecclesias per precium adquisierunt¹. Ex concilio Maguntiensi², cap. 5

Quicumque presbiter per pretium ecclesiam fuerit adeptus, quando contra ecclesiastice regule disciplinam agere dignoscitur, et qui alium presbiterum legitime ad ecclesiam ordinatum per pecuniam expulerit, eamque sibi taliter vindicaverit, omnibus modis³ deponatur.

BD 3.110]

¹ De - adq. CP; Quid agendum sit de presbytero, qui alium presbyterum de ecclesia ad quam legitime ordinatus est, per pecuniam abstulerit M

² secundo *add. M, om. CP*

³ omnibus modis CFM; omnimodis PV

87

Ut nullus laicus ab ecclesia sua presbiterum eicere audeat¹. Ex eodem concilio, cap. 29²

Ut laici presbiteros non eiciant de ecclesiis neque constituent sine consensu episcoporum suorum.
BD 3.111] IP 2.47

¹ Ut - aud. CP; Ut laici presbyteros de ecclesiis non eiciant M

² 29 CM; 28 PV

88

Item de illis qui presbiteris ecclesias auferunt¹. Ex concilio Cabilonensi², cap. 42

Inventum est quod multi arbitrii sui temeritate, et (quod est gravius) ducti cupiditate, presbiteris quibuslibet absque consensu episcoporum suorum ecclesias dant vel auferunt. Unde oportet ut canonica regula servata, nullus absque consensu episcopi cuilibet presbitero ecclesiam det. Quam si iuste adeptus fuerit, hanc non nisi culpa gravi, et coram episcopo canonica severitate amittat.

BD 3.112] IP 2.46 (16, q. 7, c. Inventum est.)

¹ Item - auf. CP; Ut nulli absque consensu episcopi liceat presbytero ecclesiam dare vel auferre M

² II add. M, om. CP

89

Ut nullus aliquod munus propter ecclesiam a presbitero requirat¹. Ex concilio Maguntiensi²

Ut nullus omnino munera exigat a presbiteris propter commendationem ecclesie.
BD 3.113] IP 2.48

¹ aliq. - req. CP; a presbytero propter commendationem ecclesiae munus aliquod exigat M

² II, cap. 30 add. M, om. CP

90

De eadem re¹. Ex concilio Rothomagensi, cap. 5

Sancitum est atque omnibus modis prohibitum, ut si quis presbiter inventus fuerit alicui clerico aut² laico munera dare aut dedisse, aut aliam³ pecuniam tribuere, ut alterius presbiteri ecclesiam vacantem pretio redimat, pro hac cupiditate seu rapina, seu presumptione, turpis lucri gratia, deiciatur a clero et alienus existat a regula.

BD 3.114] IP 2.49

¹ De - re CP; Quod deponendus est presbyter qui alicui vel clerico vel laico pro investitura ecclesiae aliquid dederit M

² aut CBM BD; vel PV

³ aliam CP; aliquam M; [aliam] add. Fr

91

Ut presbiteri plebes ammoneant ut linteamina altaris preparent¹. Ex concilio Remensi, cap. 4

Ut presbiteri per plebes suas feminas² predicent ut linteamina in altaria preparent.
BD 3.115]

¹ Ut - praep. CP; Ut presbyteri per parochias foeminas admoneant ut ad altaria linteamina praeparent M

² -as CPB; -is M

92

Ut episcopi provideant quid presbiteri dominis suis pro ecclesiis facere debeant¹. Ex concilio Arelatensi, cap. 3

Ut episcopi provideant, quem honorem presbiteri pro ecclesiis suis² debeant.
BD 3.116]

¹ quid - deb. CP; quem honorem presbyteri pro ecclesiis dominis suis debeant M

² suis CP²VB; om. P; dominis suis M

93

¹Ex concilio Aurelianensi, cap. 10

Ut nullus presbiter ad introitum ecclesie exenia² donet.
BD 3.117]

¹ Ut nullus presbyter ad introitum ecclesiae pretia donet. add. M, om. CP

² exen- CRPV; xen- FHM

94

De presbiteris nichil habentibus quando ordinantur¹. Ex concilio Remensi, cap. 6

Investigandum est, si nihil patrimonii habens presbiter quando proventus est ad ordinem ecclesiasticum, postea emerit praedia, cuius iuris sint, quoniam ecclesie ad quam de nihil habenti promotus est esse debent iuxta canonicam auctoritatem.

BD 3.118] IP 2.50

¹ De - ord. CP; Quod praedia quae presbyter emerit ecclesiae esse debent, ad quam nihil habens accessit M

95

De eadem re. Ex concilio Arausico¹, cap. 54

Presbiter cum diocesim tenet, de his que emerit ad ecclesie nomen scripturam faciat, ut ab eius quam tenet ecclesie ordinatione non discedat.

BD 3.119] IP 2.51 (12, q. 4, c. Presbyter.)

¹ Arausico CP; Agathensi M

96a

De eadem re¹. Ex concilio Carthaginensi, cap. 47²

Placuit ut episcopi, presbyteri, diaconi, vel quicumque clerici³ qui nihil habentes ordinantur, et tempore episcopatus vel clericatus sui agros vel quecumque predia sui nominis comparant tanquam rerum Dominicarum invasionis crimine teneantur obnoxii, nisi ad ecclesiam ad quam titulati sunt eadem ipsa contulerint.⁴ Si autem ipsis propria liberalitate alicuius, vel successione cognationis, aliquid evenerit, faciant inde quod velint.

BD 3.120] IP 2.52

96b

De eadem re. Ex eodem, cap. 48

Ut unusquisque presbyter res quas post diem consecrationis acquisierit, proprie ecclesie relinquat.

BD 3.121] IP 2.53

96c

De eadem re. Ex concilio Toletano

Ceterum presbyter, si post ordinationem aliquid acquisierit, illud observandum est quod in canonibus de consecratis et nihil habentibus constitutum est.

BD 3.122]

96d

De presbyteris qui ex redditibus ecclesie res sibi comparaverint et structuras ibi fecerint et mulieres ibi posuerint⁵. Ex concilio Remensi, cap. 10

Inquirendum est si aliquis presbyterorum de redditibus ecclesie vel oblationibus ac votis fidelium alio nomine res comparaverit, et ibi structuras fecerit, vel que ad ecclesiam pertinent ibidem collocaverit, et mulierum frequentationem inibi fieri permiserit, vel (quod turpius est) tales mulieres ibidem habuerit, que lanificium suum exerceant, et curam domus agant, et in eadem presbyter frequenter veniens manserit, et contra decreta canonum hoc malum agat, quia sicut nec suo, ita nec alieno nomine presbyter fenus exercere debet, multo minus fraudem facere de facultatibus ecclesiasticis, quando hoc sacrilegium est, et par crimen⁶ Iude sit, qui sacras oblationes asportabat et furabatur.

BD 3.123] (12, q. 3, c. Placuit.)

¹ De - re CP; Ut episcopi, presbyteri, diaconi, vel quicumque clerici praedia, quae comparaverint, postquam ad aliquam ecclesiam titulati sunt, ecclesiae relinquere debeant; de his autem quae iure haereditario, vel aliquorum largitione habuerint ad voluntatem suam disponant M

² cap. 47 CP; III, cap. 49 M

³ *corr. fr. cleri P*

⁴ FH *end cap. 96 here*

⁵ De - pos. CP; *om. M*

⁶ par crim. CP; pars criminis M; [par crimen] *add. Fr*

97

¹*Gelasius Maximo et Eusebio episcopis*

Licet regulis contineatur antiquis, parochias unicuique ecclesie pristina dispositione deputatas, nulla posse ratione convelli, ne per consuetudinem pessimam exempli mali temeritate crescente ubique universalis confusio nasceretur; tamen etiam decretis nostris ante non multum temporis destinatis, omnia iussimus que taliter fuerant invasa restitui. Sed quia temeritas pervadentium, legem sibi putat posse generari, si sceleri suo pertinaciam retentionis adiungat, ea que inter fratrem et coepiscopum nostrum Constantium Camiscane ecclesie sacerdotem, et directos ab Anconitano pontifice decrevimus, per vos impleri cupimus. Tunc formam in ceteris cognitionibus, que sit sequenda perscripsimus. Nulla igitur presumptione statum parochiarum, qui perpetue etatis firmitate duravit, patimur immutari, quia neque negligentia pontificis, neque temporalis obiectio, que per incuriam forte generatur, nec ignavia faciente consensus, nec subripiente supplicatione preceptio divellere potest semel diocesim constitutam, ex qua semper ad generationem atque consignationem plebs devota convenit.

Ctp 1.46.25 (16, q. 3, c. Licet regulis.)

¹ Parochias unicuique ecclesiae pristina dispositione deputatas, perpetua firmitate inconvulsas permanere debere *add. as rubr. M*

98

¹*Iohannes octavus in libro Gothice legis*

Iohannes episcopus servus servorum Dei omnibus episcopis, comitibus, vicecomitibus, centenariis, iudicibus catholicis, in Hispania et Gothia, et provinciis degentibus, omnique populo occidentali catholico, salutem et apostolicam benedictionem. Noveritis, dilectissimi filii, quia nos pro statu sancte Dei ecclesie iussimus congregari sinodale concilium, apud urbem Trekas, ubi sedentibus nobis in corona, venit ante presentiam nostram filius noster Sineboldus sancte prime sedis Narbonensis episcopus, cum suis suffraganeis episcopis, et detulit nobis librum Gothice legis, ubi nihil habebatur de sacrilegiis, et in eisdem legibus scriptum, ut cause, quas ille leges non habent, non audirentur a iudicibus illius patrie, atque ita ius sancte ecclesie suffocabatur ab incolis Gallie, et Hispanie provinciis. Unde nostra serenitas cum prescriptis episcopis inspectis legibus Romanis ubi habebatur de sacrilegiis, invenimus ibi a Iustiniano² imperatore legem compositionis sacrilegii constitutam, scilicet in quinque libras auri optimi. Sed nos leniorem legem precepimus esse tenendam, que a Carolo est constituta pio principe, de compositione sacrilegii, videlicet in triginta libras argenti examinati, id est, sexcentorum solidorum summam argenti purissimi; ideoque quisquis inventus fuerit reus sacrilegii, istam leniorem compositionem emendet ipsis episcopis vel abbatibus sive personis, ad quos querimonia sacrilegii iuste pertinuerit, et si ipse reus sacrilegii facere noluerit, tandiu excommunicationi subiaceat, usquequo predictam compositionem sexcentorum solidorum persolvat. Et si in hac obstinatione mortuus fuerit, corpus eius cum psalmis et himnis non deferatur ad sepulturam; et precipimus, ut in fine codicis legis mundane scribatur hec lex. *Huc usque lex pape*. Sacrilegium enim committitur, si quis infregerit

¹ De compositione sacrilegii, et quot modis sacrilegium fieri possit *add. as rubr. M*

² Iustiniano PVF; Iustianiano C; Iustinianiano M

ecclesiam, vel triginta ecclesiasticos passus qui in circuitu ecclesie fuerint, vel in domibus que infra predictos passus fuerint, aliquid inde diripiendo vel auferendo, seu qui iniuriam vel ablationem³ rerum intulerit, clericis arma non ferentibus vel monachis sive Deo devotis omnibus⁴, ecclesiasticis personis. Non enim capelle que infra ambitum murorum⁵ castellorum sunt, mittuntur vel ponuntur in hac observatione. Similiter etiam sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro. Non sacrum vero de non sacro, quia non potest computari in crimine sacrilegii, secundum mundanarum legum censuram debet emendari, vel secundum morem patrie.

CB Varia 1B 20] Ctp 3.3.4-5; IP 2.80 from inspectis legibus Romanis to scribatur hec lex, 2.79 from Sacrilegium enim to end.

³ *corr. fr. obl- P*

⁴ *omnibus CP; hominibus M*

⁵ *corr. to multorum P²*

99

De duobus episcopis altercantibus de parochia cuiusdam basilice¹

Inter memoratos fratres nostros Fulgentium Astigitano² et Honorium Cordubensem episcopum discussio agitata est propter parochiam basilice cuiusdam, quam horum alter Celtasensem asseruit. Et quia inter utrasque partes hactenus limitis actio vindicata est, cuius quamvis vetusta retentione nullum iuris preiudicium afferret, ideoque ne in dubium ultra inter eos nostra devocaretur sententia, prolatis canonibus, sinodalia decreta perlecta sunt, quorum auctoritas premonet ita oportere inhiberi cupiditatem, ut ne quis terminos usurpet alienos. Ob hoc placuit inter alternas partes inspectionis viros mittendos, ita ut diocesis possidentis (si tamen basilicam, veri signi limes provisus monstraverit) ecclesie cuius est ius retentionis, sit eternum dominium. Quod et si limes legitimus eandem basilicam non concludit, et tamen longi temporis probatur obiecta prescriptio, appellatio presentis episcopi non valebit, quia illi tricennalis obiectio sitentium imponit. Hoc etiam et secularium principum edicta precipiunt et presulum Romanorum decrevit auctoritas. Si vero infra metas tricennalis temporis extra alios terminos basilice iniusta retentio reperitur, repetentis episcopi iuri sine mora restituatur.

BD 1.69] Ctp 3.3.6 (16, q. 3, c. Inter memoratos.)

¹ et quod tricennalis quietia possessio omnem obiectionem excludat *add. M*

² -ano CP; -anum M

100

¹Ex libro Capitulorum

Pervenit ad nos quod a quibusdam temeratoribus dicatur non plus immunitatis nomine complecti, quam claustra monasterii, cetera vero quamvis ad easdem ecclesias vel monasteria pertineant, extra immunitatem esse. Propter hoc volumus atque decernimus, ut omnes intelligant non solum claustra monasterii vel ecclesie, atque

¹ Quid immunitatis nomine comprehendatur, et quae sit in fractae immunitatis compositio. *add. as rubr. M*

castitia ecclesiarum sub immunitatis defensione, consistere, verum etiam domus, et villas, et septa villarum, et piscatoria manufacta, et quicquid fossis aut sepibus, vel etiam alio clausarum genere² precingitur, eodem immunitatis nomine contineri. Et quicquid infra huiusmodi munimenta ad ius earumdem ecclesiarum vel monasteriorum pertinentia, a quolibet homine nocendi, vel dampnum inferendi causa, spontanea voluntate committitur, in hoc facto immunitas fracta iudicatur. Quod vero in agros, et campos, et silvas, que sine laborationibus sunt, et nullo modo munitione cinguntur, casu (sicut fieri solet) a quibuslibet hominibus aliquod dampnum factum fuerit, quamvis idem ager, aut campus, vel silva ad ecclesiam vel monasterium preceptum immunitatis habentem pertineat, non tamen in hoc immunitas fracta iudicatur, et ideo non sexcentorum solidorum compositione, sed secundum legem que in eodem loco tenetur is multandus est, qui scandalum vel dampnum in tali loco fecisse convictus fuerit.

² genere CPB; nomine [genere] M; genere [nomine] Fr

101

¹*Gregorius Ianuario episcopo Sardinie*

Prave² nimis et procul est a sacerdotis officio, pretium de terra concessa putredini querere, et de alieno velle facere luctu compendium. Hoc autem vitium, et nos postquam Deo auctore ad episcopatus honorem accessimus, de ecclesia nostra omnino³ vetuimus, et pravam denuo consuetudinem nequaquam usurpari permisimus, memores quia dum Abraham a filiis Ephron, hoc est a filiis Seor, sepulcrum pretio ad humandum corpus coniugis postulare, pretium accipere renuit, ne commodum videretur de cadavere consecutus. Si ergo tante considerationis paganus vir fuit, quanto magis nos qui sacerdotes dicimur, hoc facere non debemus? unde ne hoc avaritie vitium, vel in alienis denuo temptari presumatur, admoneo. Sed si quando aliquem in ecclesia vestra sepeliri conceditis, si quidem parentes ipsius, vel proximi, vel heredes pro luminaribus sponte quid offerre voluerint, accipere non vetamus. Peti vero, aut aliquid exigi omnimodo⁴ prohibemus, ne quod valde irreligiosum est, aut venalis (quod absit) dicatur ecclesia⁵, aut vos de humanis videamini mortibus gratulari, si ex eorum cadaveribus studeatis quolibet modo compendium querere.

(lib. VII Registri, epist. 55). Ctp 1.55.82] IP 2. 27 from Peti vero (13, q. 2, c. Questa.)

¹ Nullum pretium pro loco sepulturae aliquo modo exigendum esse. *add. as rubr.* M

² Grave H

³ in mg. C²

⁴ omnimodo CP; omnino M

⁵ dic. eccl. CP; eccl. dic. M

102*¹Carolo regi Leo quartus²*

Contra sanctorum patrum censuras videtur existere, si secularis homo vel laicus, presbiteros ab ecclesiis in quibus tempore ordinationis eorum denominati, vel introducti fuerunt, nitatur expellere.

Ctp 1.60.14]

¹ Ne laici presbyteros ab ecclesiis ad quas denominati sunt, expellere audeant. *add. as rubr.* M

² IV CP; tertius M

103

Non licet clericis contempto episcopo semote colligere¹. Ex concilio Antiocheno, cap. 5²

Si quis presbiter aut diaconus, contempto episcopo seipsum ab ecclesia segregaverit, et privatim apud se collectis populis altare erigere ausus fuerit; et nihilominus episcopo suo exhortante, et semel, et iterum revocante inobediens extiterit, hic modis omnibus deponendus est, nec aliquando consequi curationem aut proprium honorem recipere speret. Quod si etiam perseveraverit perturbans cunctam ecclesiam, per potestatem que foris est, tanquam seditiosum corripere oportet.

Ctp 2.6.3]

¹ Non - coll. CP; Quod non liceat presbyteris, contempto episcopo, se ab ecclesiis suis segregare, et alias privatim vivere M

² cap. 5 before Ex CB, not PVM

104

De confiniis cimeteriorum¹

Nicolaus episcopis omnibus². Sicut antiquitus a sanctis patribus statutum est, statuimus, ita ut maior ecclesia per circuitum sexaginta passus habeat, capelle vero vel minores ecclesie triginta. Qui autem confinium eorum confringere temptaverit, aut personam hominis vel bona eius inde abstraxerit, nisi publicus latro fuerit, quousque emendet, et quod rapuerat reddat, excommunicetur.

JL 4404; add. to 4L 2.138] Ctp 3.3.7; IP 2. 81 (17, q. 4, c. Sicut antiquitus.)

¹ De - cem. PVBFHL; De - cem. De metis cimeteriorum C; De - cem. id est quot passus habere debeant M

² ep. omn. CPBL; papa omnibus episcopis. De confiniis coemeteriorum M

105

¹Capitulo 21

Quoniam non oportet subdiaconos licentiam habere in secretarium sive sacrarium quod Greci diaconion vocant, ingredi, et contingere vasa Dominica.

Ctp 2.7.7]

¹ Non oportere subdiaconos sacrarium ingredi et contingere vasa Dominica, *add. as rubr.* M

106

*De ecclesiis in parochiis per triginta annos ab episcopo habitis vel de renovatis urbibus¹.
Cap. 17 de² concilio Chalcedonensi³*

Per singulas ecclesias rusticanas parochias sive possessiones manere immobiles apud eos qui eas retinent episcopos⁴ et maxime, qui eas sine violentia iam⁵ per triginta annos tenentes gubernaverunt, Si vero intra triginta annos facta fuerit, aut fiat de his altercatio, licere eis qui se dixerint lesos, propter eas movere apud sinodum provincie certamen. Si quis vero putaverit se⁶ a proprio metropolitano gravari, apud primatem dioceseos, vel apud Constantinopolitanam⁷ civitatis sedem agat iudicium, sicut dictum est. Si vero quelibet civitas per auctoritatem imperialem renovata est, aut si renovetur in posterum civilibus et publicis ordinationibus etiam ecclesiarum parochianarum⁸ sequitur⁹ ordinatio.

Ctp 2.10.7; IP 2.64 to provincie certamen (16, q. 3, c. Per singulas.)

¹ De - urb. CP; Quod oporteat parochias rusticanas infra terminum eius episcopi permanere, qui eas per triginta annos gubernavit M

² de PVB; Ex CR

³ Cap. - Chalc. CPB; Ex concilio Chalcedonensi, cap. 17(16 M) FM

⁴ decrevimus *add.* M, *om.* CP

⁵ *ss* C

⁶ put. se CP; se putat M

⁷ -nam CP; -ne M

⁸ -ianarum CRM; -itanarum PVB

⁹ -itur CP; -atur M

107

De illis qui pro aliquo reatu fugiunt ad ecclesiam¹

In sinodo Aurelianensi prima sub Clodoveo rege in qua sederunt episcopi viginti quatuor de his qui ad ecclesiam pro reatibus suis fugiunt, id constitutum est observandum, quod antiqui canones decreverunt, et lex Romana constituit, ut ab ecclesie atriis, vel a domo episcopi, vel a claustro, quia hec pro immunitate habentur, eos abstrahere omnino non liceat, sed nec alteri consignare, nisi ad evangelia datis sacramentis de morte, et debilitate, et omni penarum genere sint securi, ita ut ei cui reus fuerit crimosus consignatus, de satisfactione conveniat. Quod si quis sacramenta sua convictus fuerit violasse, reus periurii, non solum a communione ecclesie, vel omnium clericorum, verum etiam a catholicorum convivio separetur. Quod si is cui reus est, noluerit sibi intentione faciente componi, et ipse reus de ecclesia actus timore discesserit, ab ecclesie clericis non requiratur.

(Conc. Aurelian. I, cap. 3) BD 3.190] (17, q. 4, c. Id constituimus.)

¹ De - eccl. CP; De his qui ad ecclesiam pro reatibus suis confugiunt, quod non sunt abstrahendi, nec de ecclesia vel de ecclesiasticis officinis, vel de atrio, vel de domo episcopi, vel a claustro: nec alicui reconsignari debent, nisi accepta securitate de morte et debilitate M

108

De raptore qui cum rapta ad ecclesiam confugerit. Ex eodem, cap. 3¹

De raptoribus autem feminarum id constituendum esse censuimus, ut si ad ecclesiam raptor cum rapta confugerit², et feminam ipsam violentiam pertulisse constiterit, statim liberetur de potestate raptoris et parentibus reddatur, et raptor, mortis vel penarum impunitate concessa, liberam habeat eundi facultatem. Si vero parentes mulieris ecclesiasticis viris obedire noluerint, excommunicentur.

BD 3.191] IP 2.72 (36, q. 1, c. De raptoribus.)

¹ 3 CPL; 4 M

² con- ss P²

109

De servo si¹ pro qualibet culpa² dominum suum ad ecclesiam fugerit³. Ex eodem, cap. 4⁴

Servus⁵ qui ad ecclesiam confugerit pro qualibet culpa, si a domino pro commissa culpa ecclesiasticum sacramentum susceperit, statim ad servitium domini sui redire cogatur. Et postquam dato sacramento domino suo fuerit consignatus, si aliquid pro eadem culpa qui accusatur probatus fuerit pertulisse, pro contemptu ecclesie, et prevaricatione⁶ fidei, a communione, vel convivio catholicorum, sicut superius comprehensum est, extraneus habeatur. Si vero servus pro culpa sua ab ecclesia defensatus sacramentum domini sui clericis exigentibus de impunitate perceperit, exire nolentem a domino liceat occupari.

BD 3.192] IP 2.73 (17, q. 4, c. Id constituimus.)

¹ si CPV; qui BM

² qual. culpa CPM; aliqua culpa sua B

³ dom. suum - eccl. fug. (fug. ad eccl. PV) CPVB; a domino suo ad ecclesiam confugerit M

⁴ 4 CP; 5 M

⁵ Pervus V

⁶ [privatione] *add.* M

110

De eadem re. Ex eodem concilio¹, cap. 5

Similiter in Maticensi² sinodo decretum est, ut hi qui fugiunt suos inimicos, aut in ecclesiam, aut in atrium ecclesie, aut in domum episcopi, aut in claustrum regularium, non inde abstrahantur, nisi prius supra sacra securitate accepta a persecutoribus³ morte, de debilitate, et omni penarum genere sint securi, etiam si servi sint illorum qui eos insequuntur⁴, ita ut ei cui rei criminosi fuerint, de satisfactione conveniat. Quod si is qui super sacra prius iuraverat convictus fuerit iuramentum violasse, reus periurii a communione privetur quousque satisfaciatur.

BD 3.193] IP 2.77

¹ eod. conc. CP; concilio Chalcedo. M

² -ensi PF²M; -ente CR; -ense VB

³ de *add.* M, *om.* CP

⁴ eos inseq. CP; persequuntur eos M

111

De eadem re¹. Ex concilio apud Theodonis villam, cap. 11

Servum confugientem ad ecclesiam seu in atrium ecclesie, aut in officinas regularium fratrum, vel in curtem, aut in domum episcopi, quia hec in antiquis canonibus pro emunitate tenentur, nemo abstrahere audeat, neque inde donare aut² ad penam vel ad mortem, ut honor Dei et sanctorum eius pre omnibus conservetur, sed rectores ecclesiarum pacem et vitam, ac³ membra eius cum iuramento obtinere studeant, tamen legitime componat quicquid inique fecerat, et si insecutor magistris ecclesie obedire noluerit canonice constringatur.

BD 3.194] IP 2.75 (17, q. 4, c. Reum ad ecclesiam.)

¹ De - re CP; Item de eodem M

² aut CP²VBM; om. P

³ ac CP; et M

112

¹De eadem re. Ex concilio Arausico. cap. 5

Hos² qui ad ecclesiam confugerint tradi non debere, sed loci reverentia, et intercessione defendi. Si quis autem clericorum mancipia, pro suis mancipiis ad ecclesiam confugientibus, crediderit occupare, per omnes ecclesias districtissima dampnatione feriat. *BD 3.195]*

BD 3.195]

¹ Item *add.* M

² Hos CPV; Vos H; Eos FM

113

De unitate¹ ecclesie. Ex concilio Triburiensi²

Si quis in atrio ecclesie³ pugnam committit, aut homicidium facit, quicquid pro immunitate violata emendandum est, altario solvatur, cuiuscumque fuerit ecclesia illa.

BD 3.196] Ctp 3.3.13 (17, q. 4, c. Si quis in atrio.)

¹ unitate CPL; immunitate M

² cap. 6 *add.* M

³ at. eccl. CP; eccl. at. M

114

De fugientibus ad ecclesiam. Ex concilio Mediomatricis, cap. 2

Si quis contumax vel superbus timorem cleri¹, vel reverentiam ecclesiarum non habuerit, et fugientem servum suum, vel quem persecutus fuerit, de atrio ecclesie, vel de porticibus quolibet modo ecclesie adherentibus, per vim abstraxerit, pro immunitate DCCCC solidos episcopo componat, et ipse publica penitentia iuxta iudicium episcopi

¹ *corr. fr.* clerici C

multetur, ut sit honor Dei et reverentia sanctorum, et ecclesia Dei semper invicta permaneat.

BD 3.197] (17, q. 4, c. Si quis contumax.)

115

¹*Gelasius*² *Bonifacio episcopo*

Metuentes famuli dominos, si ad ecclesie septa confugerint, intercessionem debent querere, non latebras, ne hec ipsa presumptio tarditatis temeritatem augeat renitendi. Filius enim noster vir spectabilis Petrus queritur servum suum in ecclesia Sancti Clementis diutius commorari, cui cum deputasset sacramenta prestari, illum egredi nulla ratione voluisse. Et ideo directos supradicti hominis de presenti cum eo quem elegerit, esse mittendos, qui cum de impunitate eius sacramenta prebuerint, cum statim facies ad dominum suum modis omnibus remeare, aut si³ in hac pertinacia forte perstiterit, post sacramentum sibi prestitum, reddatur invitus.

Ctp 1.46.34] IP 2.74 has Servus post sacramentum sibi prestitum reddatur invitus (17, q. 4, c. Metuentes.)

¹ Quod servi fugientes dominos suos ad ecclesiam, intercessionem debent quaerere, non latebras *add. as rubr. M*

² [Gregorius] *add. Fr*

³ eum statim facies – si *over erasure V*

116

¹*Idem Petro subdiacono Campanie*

Mancipia si qua in monasterium Sancti Severini, vel in aliam ecclesiam de civitate refugerint, mox ut ad notitiam tuam pervenerit, nullo modo ea illic immorari permittas, sed intra civitatem in ecclesiam revocentur, et si iustam contra dominos suos querelam habuerint, congrua ordinatione de ecclesia exire necesse est, si vero venialem culpam commiserint, dominis suis, accepto de venia sacramento, sine mora reddantur.

¹ De eodem. *add. as rubr. M*

117

¹*Hilerdense concilium*², *cap. 8*

Nullus clericorum servum aut discipulum suum ad ecclesiam fugientem extrahere audeat, vel flagellare presumat. Quod si fecerit, donec digne peniteat a loco cui honorem non dedit segregetur.

Ctp 2.34.7, cf below 6.370] IP 2.76 (17, q. 4, c. Nullus clericorum.)

¹ Ut nullus clericorum servum vel discipulum suum ab ecclesia extrahere audeat, vel flagellare praesumat. *add. as rubr. M*

² Hil. conc. CPB; Ex Herdensi concilio M

118¹*Arelatense concilio*², *cap. 6*³

Si quis mancipia clericorum pro suis mancipiis ad ecclesiam confugientibus crediderit occupanda, per omnes ecclesias districtissima dampnatione⁴ feriat. *Ctp 2.26.5]*

⁵*Codicum libro VI, cap. 1, titulo 4*

Quicumque fugitivum servum in domo vel in agro, inscio domino eius, susceperit, cum compari alio, vel viginti solidis reddat.

¹ Ne quis mancipia clericorum pro suis ad ecclesiam profugis occupare audeat. *add. as rubr. M*

² Arel. conc. CP; Ex concilio Arausicano M

³ cap. 6 PVBM; *om. CR*

⁴ per omn. eccl. dist. dam. CPB; dist. dam. per omn. eccl. M

⁵ Ex *add. M, om. CPB*

119¹*Gelasius Epiphanio episcopo*

Ad episcopos ceteros direximus iussionem ut eos qui ecclesias violasse perhibentur, accessu earum iudicent esse non dignos. *Ctp 1.46.51]*

¹ Ut episcopi eos indignos accessu ecclesiae iudicent, qui eas violaverint. *add. as rubr. M*

120¹*Gelasius Victori Constantino, Martirio, Felicissimo, Sereno et Timotheo episcopis*

Frater et coepiscopus noster Epiphanius sua nobis relatione suggestit, Benenatum et Maurum Beneventane municipes civitatis, in contumeliam religionis acerba nimis et plectibili contumacia prosiluisse, qui confugientem ad ecclesie septa curialem suum, ne illic quidem tutum, aut de iniuria securum esse siverunt, ausi irruptione temerarie mentis admittere, quod nec potestatibus quidem vel principibus unquam licuit perpetrare, ut hominem in sanctuariis constitutum, captata sacerdotis absentia, reluctantem reclamantemque violenter abstraherent; quos quantum nobis sua suggestione patefecit, merito indignos esse sacra communione iudicavit. Et si revera tanti facinoris constat admissum, nostra etiam auctoritas in hac parte consentit. Nec enim ad supplicandum iure debet admitti, ubi admittere sacrilegium non dubitavit. Nullus etenim intra limina tante venerationi deputata utrumque sibi licere existimet, pro sue voluntatis arbitrio, ut et humilitatem sibi vindicet et furorem. Et ideo, fratres charissimi, supra dictos, si manifesta reos facit conquestio, ab omnibus parochiarum vestrarum ecclesiis nostre preceptionis auctoritate prohibete, ut non solum hi, qui in iniuriam sanctorum locorum prosiluisse probabuntur, merito consequantur pro facti sui qualitate vindictam, verum etiam ceteri a tali presumptione ultionis istius timore revocentur.

Ctp 1.46.52] (17, q. 4, c. Frater et coepiscopus.)

¹ De eadem re. *add. as rubr. M*

121

¹*Ex concilio Toletano XII². De his qui ad ecclesiam confugientibus faciunt³*

Pro his qui quolibet metu vel terrore ecclesiam appetunt, consentiente pariter et iubente Domino nostro Ervigio rege, hoc sanctum concilium definivit, ut nullus audeat confugientes ad ecclesiam residentes inde abstrahere, aut quodcumque nocibilitatis vel dampni seu spoliationis residentibus in loco sancto, inferre, sed esse potius his ipsis qui ecclesiam petunt per omnia licitum in triginta passus ab ecclesie ianuis progredi, in quibus triginta passibus uniuscuiusque ecclesie in toto circuitu reverentia defendantur⁴, sic tamen ut hi qui ad eam confugiunt⁵ in extraneis, vel longe separatis ab ecclesia domibus, nullo modo abscedant, sed in hoc triginta passuum numero, absque domorum extranearum receptaculo progredientes, aditum obtinebunt, ut ad inquisite nature usum debitis exeant locis, et nullo teneantur eventu necessitudinis qui se Dominicis defendendos commiserunt⁶ claustris. Si quis autem hoc decretum violare temptaverit, ecclesiastice excommunicationi subiaceat, et severitatis regie ferietur⁷ sententia. Ipsos tamen qui ad ecclesiam confugium fecerunt, si iuxta priscorum canonum instituta hi qui eos repetunt sacramenta reddiderunt⁸, et sacerdos ecclesie ipsius ab ecclesie non abstraxerit foribus, aut fuga talium si evenerit, sacerdoti querenda est, aut dampnorum sententia secundum electionem principis huiusmodi sacerdotibus irroganda.

(*Tolet. XII cap. 10*). Ctp 2.43.3] IP 2.78 (17, q. 4, c. Definivit.)

¹ Item de eadem re. *add. as rubr.* M

² XII CP; cap. 12 M

³ De - fac. CP; *om.* M

⁴ [defendatur] *add. Fr*

⁵ ad eam conf. CP; conf. ad eam M

⁶ -unt CP; -int M

⁷ -ietur CP; -iatur M

⁸ -unt CP; -int M

122

¹*Epistola² beati Augustini ad Bonifacium cap. 30³*

Dilectissimo et spectabili viro filio Bonifacio Augustinus episcopus. Miror quomodo tam subito fidei murum aries ruperit inimici. Novi enim qua religione semper sis ecclesiam Dei veneratus. Quo instigante facere⁴ hominem de ecclesia rapuisti? Tuus si de tuo amico forte presumeret, fugitivus, posset procul dubio intercessoris causa veniam promereri. Ergo si amicus intenditur, cur Deus offenditur? Sed si de potestate presumitur, Nabuchodonosor regem intende qui causa superbie in bovem est ex homine commutatus. Non ut confundam te hec scribo, sed ut filium meum charissimum moneo. Ecclesie igitur illesum revoca, quem ut irreligiosissimus rapuisti. Oblatio vero domus tue a clericis ne

¹ Interdictio communionis facta in Bonifacium episcopum, nisi cito ecclesiae restituat quem inde rapuit. *add. as rubr.* M

² Ep. *after* Bon. M

³ cap. 30 CP; numero 187 M

⁴ facere CP; facinore M; [facere ausus es?] *add. Fr*

suscipiatur interdixi⁵. Communionemque tibi interdico, donec peracta pro ausibus vel errore a me definita tibimet penitentia, et tempore condonato pro hoc facto, corde contrito et humiliato dignum offeras sacrificium Deo.

(*ep. 187*). *Ctp 3.3.14 (17, q. 4, c. Miror.)*

⁵ [indixi] *add. Fr*

123

¹*Ex libro capitulorum*²

Reum ad ecclesiam fugientem nemo abstrahere audeat, neque inde donare ad penam vel ad mortem, ut honor ecclesiarum conservetur, sed rectores pacem ei et vitam et membra obtinere studeant; tamen legitime componat quod inique fecit.

(*l. V, c. 90*). *cf BD 3.194] Ctp 3.3.15 (17, q. 4, c. Reum ad ecclesiam.)*

¹ Quod reus ad ecclesiam fugiens accepta securitate mortis et debilitatis, quae inique gessit, legitime componere debeat *add. as rubr. M*

² *corr. fr. -arum C*

124

*De eadem re*¹. *Ex decretis*² *Iohannis pape, cap. 10*

Et³ hi qui monasteria, et loca Deo sacrata et ecclesias infringunt et deposita vel alia quelibet exinde abstrahunt, dampnum nonies componant, et immunitatem tripliciter, et velut sacrilegi canonice sententiae subiugentur.

BD 11.22, cf below 14.92]

¹ De - re CPH; Qui monasterium infringunt, et inde aliquid subtrahunt, sublatum nonies componere debeant, et immunitatem tripliciter. M

² -etis RHM; -eto P; -et' C; decr' V

³ Et CPF; Ut VHM *BD*

125

*De his qui domum Dei contemptibilem ducunt. Ex concilio Moguntiensi*¹, *cap. 7*

Quisquis fastu superbie elatus domum Dei ducit contemptibilem, et possessiones Deo sacratas, atque in honorem Dei sub regie immunitatis defensione constitutas, inhoneste tractaverit, vel infringere presumpserit, aut incendia vel vastationes ausu temerario perpetraverit, quasi invasor et violator ecclesie Dei, que est domus Dei vivi, a communionem omnium fidelium abscidatur.

IP 2.71 (Dist. 30, c. Communionem.)

¹ conc. Mog. CP; Mog. conc. M

126

Excommunicatione quarta¹. Ex concilio Arausicano cap. 5²

Canonica instituta et sanctorum patrum exempla sequentes, ecclesiarum Dei violatores, auctoritate Dei et iudicio sancti Spiritus, a gremio sancte matris ecclesie, et a consortio totius Christianitatis eliminamus quousque resipiscant, et ecclesie satisfaciant.
BD 11.7] (11, q. 3, c. Canonica instituta.)

¹ Exc. qu. CP; De excommunicatione eorum M

² cap. 5 CP; cap. vii F; *om.* M

127

De illis qui ecclesiam incenderint¹. Ex decreto² Iulii pape

Si quis ecclesiam igne³ comburit, quindecim annos peniteat⁴, et eam sedule restituat, et pretium suum pauperibus distribuat⁵.

IP 2.70 (17, q. 4, c. Si quis.)

¹ De - inc. CP; De incensoribus ecclesie V; De poenitentia eorum qui ecclesias incendunt M

² -eto PB; -et' C; -etis RLM

³ igne PVBM; igni CRHL

⁴ *after corr.* P

⁵ distrib- CVBHM; trib- PV²

127A (CRFH)

Ex concilio Laodicensi, cap. 21

Quoniam non oportet subdiaconos licentiam habere in secretarium sive sacrarium quod Greci diaconion appellant ingredi, et contingere vasa dominica.

Ctp 2.7.7, cf 3.105 above]

127B (FH)

Ieronimus in explanatione fidei ad Augustinum et Alippium¹

Alia monachi causa est, alia clericorum. Clerici oves pascunt, ego pascor. Illi de altario vivunt, mihi quasi infructuose arbori securis ponitur ad radicem, si munus ad altare non defero.

F mg. cont.

Nec possum obtendere paupertatem cum in evangelio anum viduam – contemptum expiabat cruore. Nunc vero inobediens spirituali animadversione truncatur, aut eiectus de ecclesia rabido demonum ore decerpitur

¹ Ier. – Alip. H; Ieronimus Eliodoro monacho in ea, Quanto amore et studio contenderim F

127C (FH)

Idem super Isaiam

Ille doctor ecclesiasticus est qui lacrimas, non risum movet, qui corripit peccatores, qui nullum beatum, nullum dicit esse beatum¹.

¹ beatum H; felicem F

127D (FH)

Gregorius episcopis Sicilie cp. cii¹

Delatum² nobis est sancte memorie decessoris mei temporibus per servum Dei diaconem, qui tunc ecclesiastici patrimonii curam gessit, fuisse dispositum ut sacerdotes per diversas vestras dioceses constituti quotiens ad cisignandos infantes egredimini ultra modum gravari minime debuissent. Summa enim prefixa fuerat, vobis ut audio consentientibus que ab eisdem sacerdotibus pro labore clericorum dare debuisset. Atque hoc quod tunc placuit, nunc sicut dicitur minime custoditur. Unde fraternitatem vestram ammoneo ut subiectis vestris graves non studeatis existere, sed si qua sunt gravamina temperetis, quia nec ab eo quod semel definitum est deflectere debuistis.

¹ cp. cii F; *om.* H

² Del- H; Rel- F

128

¹Non oportet ministros altaris vel quoslibet clericos ad agapen vocatos partes tollere, propter iniuriam que ex hac occasione ecclesiastico ordini poterit deputari.

Ctp 2.7.13] (Dist. 42, c. Non oportet.)

¹ De ministris altaris. Ex Laodicensi concilio, cap. 21 *add.* M; *om.* CPVB

129

De presbiteris parochianis¹ dum ordinantur quod² libellum officialem a sacerdote suo accipere debeant. Ex Toletano concilio IV, cap. 26³

Quando presbiteri in parochiis ordinantur, libellum officialem a sacerdote suo accipiant, ut ad ecclesias sibi deputatas instructi succedant, ne per ignorantiam etiam in ipsis divinis sacramentis offendant, ut quando ad litanias, vel ad concilium venerint, rationem episcopo suo⁴ reddant, qualiter susceptum officium celebrent vel baptizent. *Ctp 2.37.6] IP 3.23 (Dist. 38, c. Quando presbyteri.)*

¹ De pr. par. CPB; Quod presbyteri parochiani M

² quod CPB; *om.* M

³ Ex - 26 *before* debeant PV

⁴ ep. suo CP; suo ep. M

130

Quando presbiteri aut diaconi per parochias constituuntur, oportet eos professionem facere episcopo suo¹. cap. 27²

Quando presbiteri aut diaconi per parochias constituuntur, oportet eos professionem episcopo suo facere³, ut caste et pure vivant sub Dei timore, ut dum eos tali professione obligaverit, sanctam disciplinam retineant.

Ctp 2.37.7] IP 3.22 (Dist. 28, c. Quando presbyteri.)

¹ Quando - suo CPB; Presbyteros aut diaconos quando per parochias constituuntur, professionem episcopo suo facere oportere M

² cap. 27 CP; Ex concilio Toletano IV, cap. 26 M

³ ep. suo fac. PVBVM; fac. ep. suo CR

131

*Quicumque episcopus alterius episcopi diocesim per triginta annos sine aliqua interpellatione possederit, ut eam teneat*¹. *Cap. 34*²

Quicumque episcopus alterius episcopi diocesim annos triginta sine aliqua interpellatione possederit³, quia secundum ius legis eius videtur esse diocesis, et admittenda non est contra eum actio repossendi, sed hoc intra unam parochiam, extra vero nullomodo, ne dum diocesis defenditur, provinciarum termini confundantur. *cf BD 5.175; Ctp 2.37.11] IP 2.67 (16, q. 3, c. Quicumque.)*

¹ Quicumque - teneat CP; Ut quicumque episcopus diocesim alterius per triginta annos sine aliqua interpellatione possederit, eam teneat M

² Cap. 34 CPL; Ex cons. Tol. 4, c. 33 M

³ eam teneat *add. M, om. CPB*

132

*Ex Toletano concilio, cap. 4*¹. *De exactione ecclesiarum Galatie provincie*².

Non amplius quam duos solidos unusquisque episcoporum private provincie, per singulas dioceses, vel singulas ecclesias, iuxta sinodum Bracarensem annua illatione sibi expectet inferri, monasteriorum tamen basilicis ab hac solutionis expensione seiunctis. Cum vero episcopus diocesim visitat, nulli pre multitudine onerosus existat, nec unquam quinquagenarium numerum evectiois excedat, aut amplius quam una die per unamquamque remorandi licentiam habeat. Quicumque vero pontificum eorumdem aliter quam decernimus agendum presumpserit, correctioni procul dubio canonum subiacebit, tanquam constitutionum sinodalium transgressor, et priscorum patrum edicti corruptor. *Ctp 2.39.2b]*

¹ Ex - cap. 4 *after* provinciae M

² Gal. prov. *om. H*

133

*¹Ex concilio Cabilonensi, cap. 3*²

Cavendum sane est, ne cum episcopi parochias suas peragrant, quamdam non solum erga subditos, sed erga socios tyrannidem exerceant, nec (quod absit) non cum charitate, sed cum quadam iactantie temeritate, nec cum gratiarum actione, sed cum quadam iudiciaria invectione stipendia ab eis exigant. Observandum etiam modis omnibus est, ut si quando eis peragrande parochie necessitas incumbit, in confirmandis hominibus, in inquirendis rebus emendatione dignis, in predicatione verbi Dei, in lucris animarum potius, quam depredandis et spoliandis hominibus et scandalizandis fratribus, operam dent; et si quando eis ad peragendum ministerium suum a fratribus aut a subditis aliquid accipiendum est, hoc summopere observare debent, ne quem scandalizent aut gravent. Tanta ergo in hac re discretio tenenda est, ut et verbi Dei predicator ubi sumptus

¹ Ne dum parochias suas peragrant episcopi, tyrannidem exerceant, sed cum charitate stipendia exigant. *add. as rubr. M*

² Ex conc. Cab. cap. 3 CP; E Cab. conc. II, cap. 14 M

proprii desunt, a fratribus accipiat; et iidem fratres illius potentia non graventur, exemplo apostoli Pauli qui ne quem gravaret, arte et manibus victum querebat.

Cott. Cleop. fo.44] Ctp 3.3.16 (10, q. 3, c. Cavendum est.)

134

¹*Cap. 4*²

Dictum est etiam quod in plerisque locis archidiaconi super presbiteros parochianos quamdam exercent dominationem, et ab eis exigant census, quod magis ad tyrannidem quam ad rectitudinis fortitudinem pertinet. Si enim, iuxta apostoli sententiam, episcopi non debent esse dominatores in clero, sed forma facti gregis ex animo; multo minus isti hoc agere debent, sed contenti sint regularibus disciplinis, et teneant propriam mensuram, et quod eis ab episcopis iniungitur, hoc per parochiam exercere studeant, nihil per cupiditatem et avaritiam presumentes.

Cott. Cleop. fo.44v] Ctp 3.3.17 (Dist. 94, c. Dictum est.)

¹ Quod archidiaconi super presbyteros parochianos nullam dominationem tyrannicam exercere debent. *add. as rubr. M*

² Cap. 4 CP; Ex concilio Cabilonensi cp. iiii FH; Ibidem, cap. 15 M

135

¹*Gelasius Iusto episcopo*

Dilectio tua quesita omnium fideliter rerum veritate², si de spatiis quibus memoratur orta contentio, definitio dudum certa processit intemerata servetur, alioquin si nihil unquam constiterit terminatum, nunc de perscriptione temporum, si qua pars fidit³, prebeat sacramentum; ut tamen que hactenus possedissee perhibetur, iusiurandum sinatur offerre.

CB Gel. 23; Ctp 1.46.29, cf 6.105 below] IP 2.69 (16, q. 3, c. Dilectio.)

¹ Quod iureiurando in contentione obtinere debet, qui possessor rei inventus fuerit. *add. as rubr. M*

² veritate CPM; varietate V

³ fidit CPH; dissidet [fidit] M

136

¹*Pelagius*² *Cresconio illustri*

Illud te modis omnibus volumus custodire, ne quis episcoporum Sicilie de parochiis ad se pertinentibus nomine cathedralici, amplius quam duos solidos presumat accipere, neque compellere presbiteros aut clerum parochiarum suarum supra vires suas eis convivia preparare.

Ctp 1.54.11] (10, q. 3, c. Illud te modis.)

¹ De episcopis Siciliae quid de parochianis suis exigere debeant. *add. as rubr. M*

² Pelagius CPBHF; Gelasius M

137

¹*Ex concilio Toletano III, cap. 19*²

Quia cognovimus episcopos per parochias suas non sacerdotaliter, sed crudeliter deservire, et dum scriptum sit, Forma estote gregi, non ut dominantes in clero, exactiones diocesi sue vel dampna infligant; ideoque censemus, excepto, quod veterum constitutiones a parochiis habere iubent episcopos, ut alia que illis huc usque presumpta sunt, denegentur, hoc est, neque in angariis presbyteri aut diacones, neque in aliquibus fatigentur indictionibus, ne videamur in ecclesia Dei exactores potius quam Dei pontifices nominari. Hi vero clerici tam locales quam diocesani, qui se ab episcopo gravari cognoverint, querelas suas ad metropolitanum deferre non differant, et metropolitanus non moretur eiusmodi presumptiones coercere.

Ctp 2.36.8] (10, q. 3, c. Quia cognovimus.)

¹ Ut clerus qui ab episcopo suo pergravatur, querimoniam ad metropolitanum deferat. *add. as rubr.* M

² Ex conc. Tol. III cap. 19 CP; E (Ex Fr) Tol. conc. III cap. 20 M

138

*Ut non liceat iudicibus clericos vel servos ecclesie¹ in suis angariis occupare, cap. 21*²

Ecclesiarum servos, et episcoporum vel omnium³ clericorum a iudicibus vel actoribus publicis in diversis angariis fatigari dolemus, propter quod omne consilium a pietate gloriosissimi Domini nostri Iesu poposcit, ut tales deinceps ausus inhibeat, sed servi supradictorum officiorum in eorum usibus vel ecclesie laborent. Si qui vero iudicum aut actorum, clericum aut servum clerici vel ecclesie, in publicis ac privatis negotiis occupare voluerit, a communione ecclesiastica cui impedimentum facit, efficiatur extraneus.

Ctp 2.36.10] (12, q. 2, c. Ecclesiarum.)

¹ eccl. CPBFr; suos M

² cap. 21 *before* Ut CB, *here* PVM; Ex concilio Toletano cp. xxi H

³ vel omnium PVB; omn. C; et omnium RFH; omn. vel M

139

¹*Omnibus Christianis Urbanus xvi papa² Petro in primo decretali suo*³

Scimus vos non ignorare, quia hactenus vita communis inter bonos Christianos viguit, et adhuc Dei gratia viget, et maxime inter eos qui in sorte Domini electi sunt, id est clericos, sicut in Actibus apostolorum legitur, Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una, nec quisquam eorum que possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Et virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi Domini nostri; et gratia magna erat in omnibus illis; neque

¹ Vitam communem inter omnes Christianos vigere debere, maxime inter eos qui in sortem Domini electi sunt: et quod fideles primo pretium, deinde praedia sua ad sustentationem communiter viventium contulerint. *add. as rubr.* M

² a *add.* VB

³ Omn. - suo PVB; Urbanus xvi papa a Petro in primo decretali suo omn. Christ. CR; Urbanus in primo decretali suo omnibus Christianis M

enim quisquam egens erat inter illos; quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum que vendebant, et ponebant ante pedes apostolorum. Dividebatur autem singulis, prout cuique opus erat. Ioseph autem qui cognominatus est Barsabas ab apostolis (quod est interpretatum filius consolationis) levites, Ciprius genere, cum haberet agrum, vendidit illum, et attulit pretium, et posuit ante pedes apostolorum, etc. Videntes autem summi sacerdotes atque levite, et reliqui fideles plus utilitatis posse afferre, si hereditates et agros quos vendebant, ecclesiis quibus presidebant episcopi traderent, eo quod de sumptibus eorum, tam presentibus quam futuris temporibus plura et elegantiora possent ministrare fidelibus communem vitam ducentibus, quam ex pretio eorum, ceperunt predia et agros quos vendere solebant, matricibus ecclesiis tradere, et ex sumptibus eorum vivere. Ipse vero res in ditone singularum parochiarum episcoporum, qui locum tenent apostolorum, erant, et sunt usque adhuc, et futuris semper debent esse temporibus. E quibus episcopi et fideles dispensatores eorum, omnibus communem vitam degere volentibus, ministrare cuncta necessaria debent, prout melius potuerint, ut nemo in eis egens inveniatur. Ipse enim res, fidelium oblationes appellantur, quia Domino offeruntur. Non ergo debent in aliis usibus quam ecclesiasticis, et predictorum Christianorum fratrum vel indigentium converti; quia vota sunt fidelium, et pretia peccatorum, atque ad predictum opus explendum Domino tradite. Si quis autem (quod absit) secus egerit, videat ne dampnationem Ananie et Saphire percipiat, et reus sacrilegii efficiatur, sicut illi fecerunt, qui predictarum rerum pretia fraudaverunt. Memoratis augmentationibus ac cultibus in tantum ecclesie quibus episcopi president, Domino adminiculante creverunt, et tantis maxima pars earum abundat rebus, ut nullus sit in eis communem vitam degens, indigens, sed omnia necessaria ab episcopo suisque ministris percipit, ideo ut si aliquis extiterit modernis aut futuris temporibus, qui hoc avellere nitatur, iam dicta dampnatione feriatur.

Ctp 1.15.1-2] (12, q. 1, c. Scimus vos.)

140

¹Lucius² papa xxi a Petro³ in primo decretali⁴ suo, omnibus episcopis tam Gallis quam Hispanis

Sapiens non est omnis qui nocet. Res quoque ecclesiarum nostrarum et oblationes fidelium, quas significastis a quibusdam irruentibus vexari, nobisque et ecclesiis nostris auferri, indubitanter maximum est peccatum, testante scriptura que ait, Qui abstulerit aliquid patri vel matri, et dicit hoc non esse peccatum, homicide particeps est. Pater ergo noster sine dubio Deus est, qui nos creavit, et mater nostra ecclesia, que nos in baptismo spiritualiter generavit. Item. Hec fieri prophete, hec apostoli, hec successores eorum, et omnium catholicorum patrum vetant decreta, et tales presumptiones sacrilegia esse diiudicant. Quorum nos sequentes exempla, omnes tales presumptores, et ecclesie raptores, atque suarum facultatum alienatores, una vobiscum a liminibus sancte matris ecclesie anathematizatos, apostolica auctoritate pellimus, et dampnamus, atque sacrilegos

¹ Qui res ecclesiarum et oblationes fidelium abstulerit, in patrem Dominum, et matrem Ecclesiam peccat, et ideo a liminibus sanctae matris Ecclesiae pellendus est. *add. as rubr. M*

² *I add. M, om. CP*

³ *xxi a Petro CPBH; om. M*

⁴ *-ali CP; -o M*

esse iudicamus. Et non solum eos, sed omnes consentientes eis, quia non solum qui faciunt, rei iudicantur, sed etiam qui facientibus consentiunt. Par enim pena et agentes, et consentientes comprehendit.

Ctp 1.20.1(pt) - 3] (6, q. 1, c. Sapiens non est). (12, q. 2, c. Qui abstulerit), (17, q. 4, c. Omnes raptores.)

141

¹Ex generalibus decretis pape Gelasii², cap. 1

Dilectissimis fratribus universis episcopis per Lucaniam et Siciliam³, Gelasius⁴. Necessaria rerum dispositione⁵ constringimur, sic canonum paternorum decreta librare, et retro presulum decessorumque nostrorum precepta metiri, ut que presentium necessitas temporum restaurandis ecclesiis relaxanda deponit, adhibita consideratione diligenti, quantum potest fieri temperemus.

(ep. 1). Ctp 1.46.4] (1, q. 7, c. Necessaria rerum.)

¹ Pro necessitate temporum diligenti consideratione temperanda esse decreta Patrum. *add. as rubr. M*

² pape Gel. CPB; Gel. pape M

³ *corr. fr.* Siliciam P; Siliam V

⁴ Dil. - Gel. CPBH; *om. M*

⁵ [dispensatione] *add. M*

142

Ubi nulla urget necessitas instituta patrum non esse violanda, cap. 2, idem¹

Priscis igitur pro sua reverentia manentibus constitutis² que, ubi nulla vel rerum vel temporum perurget angustia, regulariter convenit custodiri, eatenus ecclesiis que vel cunctis sunt private ministris, vel sufficientibus usque adeo despoliate servitiis, ut plebibus ad se pertinentibus divina munera supplere non valeant, tam instituendi quam promovendi clericalis obsequii, sic spatia dispensanda concedimus.

Ctp 1.46.5] (Dist. 55, c. Priscis.)

¹ Ubi - viol. cap. 2 idem CP; Idem cap. ii FH; Ut cum nulla magna necessitas urget, instituta Patrum inconvulsa permaneant idem cap. 2 M

² const- CRPF; inst- HM

143

Ut cum defuerint cleri de monachis eligantur. Cap. 3 idem¹

Ut si quis etiam de religioso proposito, et disciplinis monasterialibus² eruditus, ad clericale munus accedit, in primis eius vita preteritis acta temporibus inquiratur, si nullo gravi facinore probatur infectus, si secundam fortasse non habuerit uxorem, nec a marito reiectam³ sortitus ostenditur.

Ctp 1.46.6] (Dist. 77, c. Si quis de.)

¹ Ut - idem CRP; Idem cap. iii H; De examinando eo qui ad clericale munus accedit. Idem ca. 3. M

² -erialibus RPBHM; -iabus C

³ reiectam CPH; relictam M; [reiectam] *add. Fr*

144*De tricennali possessione¹*

Gelasius² Romane ecclesie³ episcopus fratribus qui in Sicilia sunt constituti. Illud etiam annecti placuit, ut si (quod absit) facultates ecclesie nec non et dioceses ab aliquibus possidentur episcopis, iure sibi vindicent, quod tricennalis lex concludit. Quia et filiorum nostrorum principum ita emanavit auctoritas, ut ultra triginta annos nulli liceat pro eo appellare, quos legum tempus⁴ exclusit.

Ctp 1.46.11] (Idem habetur infra c. 147.)

¹ De - poss. CRPH; Iure sibi vindicari, quicquid tricennali lege concluditur. Idem M

² Pelasius B

³ ecclesie CRPVBM; sedis FH

⁴ tempus RPVM; tepus C

145

Captivos redimendos de rebus ecclesiasticis. Gregorius Demetrio¹ et Valeriano clericis Firmianis

Sacrorum canonum statuta² et legalis permittit auctoritas, licite res ecclesiasticas in redemptionem captivorum impendi. Et ideo quia edocti a vobis sumus, annos fere decem et octo virum reverendissimum quemdam Fabium episcopum ecclesie Firmiane pro redemptione vestra, ac patris vestri Passivi fratris et coepiscopi nostri, tunc vero clerici, nec non matris vestre libras argenti undecim eadem ecclesia hostibus impendisse, atque vos ex hoc quamdam habere formidinem, ne hoc quod datum est a vobis quolibet tempore repetatur. Huius precepti auctoritate suspicionem vestram previdimus auferendam, constituentes nullam vos exinde, heredesque vestros quolibet tempore repetitionis molestiam sustinere, nec a quoquam vobis aliquam obiici questionem.

(lib. VII registri, epist. 14).Ctp 1.55.12] (12, q. 2, c. Sacrorum.)

¹ [Demetriano] *add. Fr*

² stat. CP; instituta M

146*¹Gregorius Petro subdiacono*

Si² monasterium sancti Theodori, fines de quibus causatio commota³ est, inconcussis quadraginta annis possedissee repereris, nullam deinceps, etiamsi quid sancte Romane⁴ ecclesie competere potuit, patiaris sustinere calumniam, sed quietem eorum modis omnibus procurare⁵.

(Reg. I.9; Ctp 1.55.58] IP 2.66 (16, q. 4, c. Volumus accedentem c.2)

¹ De non repetenda possessione per quadraginta annos ab alio possessa. *add. as rubr.* M

² in *add.* RFH, *om.* CPVBM

³ commota CRPBH; mota M

⁴ s. Rom. C²RPBH; Rom. s. C; Rom. M

⁵ -rare CPH; -ra M

147

In potestate episcopi facultates ecclesie esse debere¹

Gelasius Romane ecclesie episcopus, dilectissimis et in Christi² unanimi charitate connexis fratribus episcopis qui in Sicilia sunt constituti. Quoniam³ presulum nostrorum auctoritas emanavit, ut facultates ecclesie episcopi ad regendum habeant potestatem, ita tamen ut viduarum, pupillorum, atque pauperum, nec non et clericorum stipendia distribuere debeant, hoc eis statuimus dari, quod hactenus decretum est. Reliquum sibi episcopi vindicent, ut sicut antea diximus peregrinorum atque captivorum largitores esse possint⁴. Illud quoque adnecti placuit, ut si (quod absit) facultates ecclesie et dioceses ab aliquibus possidentur⁵ episcopis, iure sibi vindicent, quod tricennaria lex conclusit, quia et filiorum nostrorum principum ita emanavit auctoritas ut ultra triginta annos nulli liceat pro eo appellare quod legem tempus exclusit.

(*Gelasius, ep. 2 ad Siculos, c. 1.*) *Ctp 1.46.20] IP 2.65 from Illud quoque adnecti (16, q. 3, cap. Presulum.)*

¹ In - deb. CPH; Episcopos facultatem ecclesiarum administrare debere, viduis, pupillis, pauperibus et clericorum stipendia distribuere: sibi vero nihil inde vindicare, nisi quod ad proprios usus tricennaria lege pertinet M

² -sti CP; -sto HM

³ Quoniam CP; Quomodo M

⁴ FH *end cap. here*

⁵ -entur CP; -eantur M

148

De inuasoribus, petitoribus, largitoribus rerum ecclesiasticarum vel pontificum¹. De VI. synodo Simmachi pape

Nec aliquo se ante tribunal Christi obstaculo muniat, qui a religiosis animabus ad substantiam pauperum derelicta, contra fas sine aliqua pietatis consideratione dispergit. Similiter et hoc ad omnium ecclesiarum notitiam vestra cunctorum exhortatione, et iudicio, censemur pervenire, et ab omnibus firmiter teneri, quia episcoporum res ecclesie esse non dubitantur, si in eorum facultatibus simili fuerit crudelitate grassatum, pervasores rerum memoratarum, predicta canonum districtione feriantur, ut qui moribus propriis ac nulla conscientie castigatione corriguntur, saltem ecclesiastice, et canonice vindicte perfodiantur aculeis. Generaliter vero quicumque res ecclesiasticas confiscare, aut competere, aut pervadere periculosa aut seva infestatione presumpserit, nisi se citissime per ecclesie de qua agitur, satisfactionem correxerit, perpetuo anathemate feriat. Similiter et hi qui res ecclesie iussu vel largitione principum, vel quorundam potentum, aut quadam invasione, aut tyrannica potestate retinuerint, et filiis vel heredibus suis, ut a quibusdam iam factum audivimus, quasi hereditarias reliquerint, nisi cito res Dei admoniti a pontifice, agnita veritate reddiderint, perpetuo anathemate feriantur. Iniquum enim esse censemus, ut potius custodes chartarum, quam defensores rerum creditarum, ut preceptum est, iudicemur.

Ctp 1.48.8] (19, q. 1, c. In canonibus.)

¹ De - pont. CPBH; Nullo obstaculo ante tribunal Christi muniri, qui substantiam ad usus pauperum derelictam contra fas dispergit: et quod anathemate feriat, quicumque res ecclesiae confiscare, vel competere, vel periculosa, aut saeva infestatione pervadere praesumpserit M

F (*over erasure*)

148A

Ambrosius de officiis libro i

Bellicarum rerum studium a clericorum officio iam videtur – stipendiorum suorum fructum. Item. Ratio iusticie non tantum quod factum sit – libramento equitatis examinet.

149 (CRLM)

De pervasoribus rerum alienarum. Iohannes papa Zacharie archiepiscopo¹

Est etiam in antiquis ecclesie statutis decretum, ut qui aliena invadit, non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituat. Unde et in evangelio scriptum est, Quod si aliquid defraudavi, reddo quadruplum. Et in legibus seculi cautum habetur, Qui rem subripit alienam illi cuius res direpta est, in undecuplum que sublata sunt restituat. Et in lege divina legitur, Maledictus omnis qui transfert terminos proximi sui, et dicit omnis populus, Amen. Talia ergo non presumantur absque ultione, nec exercentur absque sua dampnatione.

Ctp 1.53.2; cf below 13.1, 13.35A] (2 q. 2, c. In antiquis.)

¹ *rubr. after insc. CR*

150

¹Gelasius Maiorico, Sereno et Iohanni episcopis

Qui et humanis legibus in civili dampnatione calcatis, et reverentia religionis abiecta, vel ecclesiastica privilegia calcare contendunt, vel ubilibet in pauperum prosilire dispendium, nec huiusmodi saltem commoniti convictique nequitiam sopire consentiunt, atque illata sacris rebus detrimenta sarcire, omnino divini muneris sunt participatione privandi, ut huius perceptione careant, quod sacras leges habuere despectui.

CB Gel. 56a; Ctp 1.46.47 (12, q. 2, c. Qui et humanis.)

¹ De his qui ecclesiastica privilegia calcare contendunt. *add. as rubr. M*

151

¹Gelasius Iustino archidiacono², et Fausto defensori

Volatorane³ ecclesie actus vel patrimonium, quod hactenus comperimus destitutum, vel post dampnationem Eucharisti quo fuerat depravante dispersum, cure vestre decrevimus esse delegandum, ut diligentia, qua vos pro ecclesie utilitatibus existimamus esse vigilantes, predia culture restituitis antique, revocetis si qua sunt vendita aut donata mancipia, possessiones etiam que ab Eumatio et Oppilione episcopis vel ceteris quovis iure videritis teneri (quia contra constituta sinodi, ab episcopo predia alienari nullo potuerunt commento), nihilominus revocentur. Sit emptoribus ad eum recursus, qui presumpsit aliquid de ecclesie rebus illicita venditione distrahere, ita ut

¹ Quod episcopo nullo commento liceat res ecclesie alienare: et quod privilegia omni ratione integra convenit servari. *add. as rubr. M*

² Archadio H

³ [Wlteranae] *add. Fr*

pensiones annuas ad pontificem deferatis, cui privilegia sua integra convenit omni ratione servari, ut eius dispensatione portiones proveniant consuete, ita ut portionem quartam que ad eos pertinet, sua pontifex ordinatione distribuatur, prout cuiusque locum meritumque cognoscit. Pariter etiam ex fidelium oblatione faciendum, ut quartam clericis eroget, pro consideratione sue electionis, antistes, fabricarum etiam portio episcopo sciente et disponente, vestra erogatione pendatur, quatenus nihil penitus in detrimentum alicuius rei patiamini generari. Si quod vero in ecclesie vestre dampnum, aut in his que sunt preceptionis nostre prohibita, pontificem vestrum videritis admittere, mox nostris auribus relatione signate, ut quid fieri debeat censeamus. Decimas iusto ordine non tantum nobis, sed maioribus visum est, plebibusque tantum ubi sacrosancta dantur baptismata, deberi. *CB Gel. 63; Ctp 1.46.57 both to fieri debeat censeamus. CB Leo IV 18i; Ctp 1.60.7 for last sentence (12, q. 2, c. Vulterane.)*

152

¹*Nicolaus Adoni Viennensi archiepiscopo*

De rebus que semel Deo contribute atque dicte sunt, et postea sub occasione concessionis principum, a quibusdam invaduntur atque diripiuntur, sancimus, ut prius consulto principe ad resecandum presumptivam factionem, et cognoscendum, utrum illius sit concessio an invasoris presumptio. Quod si principis inordinata fuerit largitio, ipse sit princeps pro emendatione redarguendus.

Ctp 1.62.13a] (12, q. 2, c. De rebus.)

¹ De rebus quae semel Deo consecratae et contributae sunt, quod nullorum principum concessione invadendae et diripiendae sunt. *add. as rubr. M*

153

De rebus ecclesie sine consultu Metropolitanani episcopi non alienandis. Ex concilio Carthaginensi¹ V², cap. 4

Placuit etiam ut rem ecclesie nemo vendat. Quod si aliqua necessitas cogit, hanc insinuandam esse primati ecclesie, ut cum statuto numero episcoporum utrum faciendum sit arbitretur. Quod si tanta urget necessitas ecclesie, ut non possit ante consulere saltem post factum curiositatem habeat, et vicinis episcopis hoc ante indicare, et ad concilium referre has ecclesie necessitates. Quod si non fecerit reus concilii venditor teneatur.

Ctp 2.19.4] (17, q. 4, c. Nullus.)

¹ conc. Cart. CPB; Cart. conc. M

² V PV²M; quarto B?; *om.* CRVH

154*¹Ex concilio Arausico², cap. 7*

In ecclesia manumissos, et per testamentum ecclesie commendatos, si quis in servitute, vel obsequium, vel ad colonariam conditionem imprimere temptaverit, animadversione ecclesiastica coercebitur.

Ctp 2.26.6] IP 2.84 (Dist. 87, c. Eos qui.)

¹ De manumissis, et per testamentum ecclesiae commendatis. *add. as rubr.* M

² conc. Ar. CRPH; Ar. conc. I M

155*¹Ex concilio Vasensi², cap. 4*

Qui oblationes defunctorum retinent, et ecclesiis tradere demorantur, ut infideles, sunt ab ecclesia abiiciendi; quia usque ad exinanitionem fidei pervenire certum est hanc pietatis divine exacerbationem, quia et fideles de corpore recedentes votorum plenitudine, et pauperes consolatu alimonie, et necessaria sustentatione fraudantur, hi enim tales quasi egentium necatores iudicio Dei digni habiti sunt. Unde et quidam patrum hoc scriptis suis inseruit, congruente sententia qua ait, Amico quidpiam rapere furtum est, ecclesiam fraudare sacrilegium.³

Ctp 2.27.1] (13, q. 2, c. Qui oblationes.)

¹ Quod hi qui oblationes defunctorum retinent, et ecclesiis reddere morantur, quasi necatores egentium Dei iudicio deputantur *add. as rubr.* M

² Ex cons. Vas. CP; E Vas. conc. I M

³ (Hieron. ep. ad Nepotianum.) *add. Fr*

156*¹Ex concilio Agathensi², cap. 26*

Si qui³ de clericis documenta quibus ecclesie possessio firmatur, aut suppressere, aut negare, aut adversariis fortasse tradere dampnabili et punienda obstinatione presumpserit, quicquid per absentiam documentorum dampni ecclesie illatum est, de propriis facultatibus reddat, et communione privetur. Hi etiam qui in dampno ecclesie impie sollicitati a traditoribus aliquid susceperint, superiori sententia teneantur.

Ctp 2.28.24] (12, q. 2, c. Si quis.)

¹ De clericis qui documenta quibus possessio ecclesiae firmatur, aut suppressere, aut negare, aut adversariis tradere praesumpserint. *add. as rubr.* M

² conc. Ag. CP; Ag. conc. M

³ qui CPVB; quis RHM

157¹Cap. 27

Ut de monachis monasterium novum, nisi episcopo aut permittente aut probante nullus incipere aut fundare presumat. Monachi etiam vagantes, ad officium clericatus, nisi eis testimonium abbas suus dederit, nec in civitatibus nec in parochiis ordinentur. Monachum, nisi abbatis sui aut permissu, aut voluntate, ad alterum monasterium commigrantem, nullus abbas suscipere aut retinere presumat; sed ubicumque fuerit abbati suo auctoritate canonum revocetur. Si enim necesse fuerit clericum de monachis ordinari, cum consensu et voluntate abbatis presumat episcopus.

Ctp 2.28.25] (18, q. (?), c. De monachis.) (16, q. 1, c. Monachi vagantes.) (20, q. 4, c. Monachum.)

¹ Ut de monachis nullus monasterium novum nisi permittente episcopo fundare praesumat *as rubr.* Ibidem M

158¹Cap. 28

Monasteria puellarum longius a monasterio monachorum, aut propter insidias diaboli², aut propter oblocutiones hominum collocentur.

Ctp 2.28.26] (18, q. 2, c. Monasteria.)

¹ Ut monasteria puellarum longius a monasterio monachorum collocentur. (*as rubr.*) Ibidem *add.* M

² D *fo. 39ra resumes with /boli*

159¹Cap. 29

Libertos legitime² a dominis suis factos ecclesia si necessitas exegerit³ tueatur. Quod si quis ante audientiam pervadere aut expoliare presumpserit, ab ecclesia repellatur.

Ctp 2.28.27] (Dist. 87, c. Libertos.)

¹ Ut liberos legitime factos ecclesia si necesse fuerit tueatur. (*as rubr.*) Ibidem *add.* M

² leg. *after dom. suis DM, not CRPH*

³ exegerit CPHM; fuerit D

160

Ut episcopus exiguum aliquid sine clericorum coniventia distrahat¹. Cap. 45

Terrulas aut vineolas exiguas ecclesie minus utiles, aut longe positas parvas, episcopus sine concilio fratrum (si necessitas fuerit) distrahendi habeat potestatem.

Ctp 2.28.44] (12, q. 1, c. Terrulas.)

¹ Ut - dist. CPD; Ut episcopus licentiam habeat distrahendi terrulas, et vineolas exiguas ecclesiae minus utiles. Ibidem M

161

De non alienandis ab episcopo rebus ecclesie et de libertis. Cap. 48¹

Diaconi vel presbyteri in parochia constituti, de rebus ecclesie sibi creditis, nihil audeant commutare, vel vendere, quia res Deo sacrate esse noscuntur. Similiter et sacerdotes nihil de rebus ecclesie sibi commisse, ut superius comprehensum est, alienare presumant. Quod si fecerint cuncti in concilio, et ab honore depositi, de suo proprio aliud tantum restituant quantum visi sunt presumpsisse. Sane si quis pro qualibet conditione de rebus ecclesie aliquid alienare presumpserit, si de suo proprio tantum ecclesie contulerit, quantum visus est abstulisse, tunc demum istud stare licebit, libertos tamen quos sacerdotes vel diaconi de ecclesia sibi commissa se facere voluerint, actus ecclesie persequi iubemus. Quod si facere contempserint, placuit eos ad proprium reverti servitium.

Ctp 2.28.48] (12, q. 2, c. Diaconi.) (12, q. 2, c. Si quis qualibet.)

¹ De - lib. Cap. 48 CPD; Presbyteri aut diaconi non audeant res ecclesiae sibi creditas commutare, vel vendere, si autem fecerint honore suo depositi, de proprio illud restituant. Ibidem, cap. 49 M

162

De presbyteris parochitanis¹ res ecclesie detrahentibus², cap. 53³

Quicquid parochiarum presbyter de ecclesiastici iuris possessione dixtraxerit, inane habeatur et vacuum, venditione comparantis et actione vendentis.

Ctp 2.28.52] (12, q. 2, c. Quidquid parochiarum.)

¹ *corr. fr.* -ianis D

² De - detr. CPB; Quicquid presbyteri de possessione parochiarum distraxerint, et in comparante, et in vendente irritum habendum. Ibidem M

³ 53 CRPHM; 54 D

163

De venditionibus quas abbates facere presumunt¹. Cap. 53²

³Venditionibus quas abbates facere presumunt, hec forma servetur, ut quicquid sine episcopi notitia venditum fuerit, ad potestatem episcopi revocetur. Mancipia vero monachis donata, ab abbate non liceat manumitti. Iniustum enim putamus, ut monachis quotidianum rurale opus facientibus, servi eorum libertatis otio⁴ potiantur.

Ctp 2.28.55] (17, q. 4, c. In venditionibus.)

¹ *corr. fr.* -ant C

² Cap. 53 RPVD; 53 CB; cap. 56 H; Ibidem, cap. 56 M

³ De *add.* DM, *om.* CPVB

⁴ libertatis otio CRPVFH; ? B; libertatis dono DM, [otio] *add.* M; libertate H

164

¹*Cap. 57*

Unum abbatem duobus monasteriis interdicimus presidere.

¹ Unum abbatem duobus monasteriis non praeficiendum *add. as rubr.* M

Ctp 2.28.56] (21, q. 1, c. Unum.)

165

¹*Cap. 58*²

Cellulas novas aut congregatiunculas monachorum absque episcopi notitia, prohibemus institui.

Ctp 2.28.57] (18, q. 2, c. Cellulas.)

¹ Cellulas novas monachorum, sine notitia episcopi non instituendas (*as rubr.*). Ibidem *add.* M

² 58 CPHM; 28 D

166

¹*Cap. 59*

Clerici quilibet quantacumque diuturnitate temporis, ecclesie² remuneratione aliqua possederint, in ius proprium prescriptione temporis non vocetur³, dummodo pateat ecclesie rem fuisse; ne videantur etiam episcopi administrationes prolixas, aut precatórias cum ordinati sunt facere debuisse, aut diu retentas facultates, in ius proprietatis sue posse transcribere.

Ctp 2.28.58] (16, q. 3, c. Clerici quilibet.)

¹ Ut clerici res ecclesiarum diuturna possessione iuri proprio non subscribant (*as rubr.*). Ibidem *add.* M

² [al., de Eccl.] *add.* Fr

³ vocetur CPD; ? B; vocentur M; [revoc.] *add.* Fr

167

*Ut ne quis contra necessitatem ecclesie rem alienet*¹. *Ex concilio Toletano tertio*²

Hec sancta sinodus nulli episcoporum licentiam tribuit res alienare ecclesie, quoniam et antiquioribus canonibus hoc³ prohibetur. Si quid vero quod utilitatem non gravet ecclesie⁴, pro suffragio monachorum vel ecclesiis ad parochiam suam pertinentium⁵ dederint, firmum maneat. Peregrinorum vel clericorum et egenorum necessitati, salvo iure ecclesie, prestare permittuntur pro tempore que potuerint.

IP 2. 85; (12, q. 2, c. Sine exceptione.)

¹ Ut - al. CPD; Ut liceat episcopo redditus ecclesie sue, qui eam non multum gravent, ad usus regulariter viventium, peregrinorum, et egenorum assignare M

² Ex conc. Tol. tert. CPD; Ex Tol. tert. conc. cap. 3 M

³ posse *add.* D, *om.* CPM

⁴ non grav. eccl. CPM; eccl. non grav. D

⁵ -ium CPM; -iam D

168

Ut liceat episcopo unam ex parochiis monasterium dedicare¹, cap. 4

Si episcopus unam de parochianis² ecclesiis suis³ monasterium dedicare voluerit, ut in ea monachorum regulariter congregatio vivat, hoc de consensu concilii sui habeat licentiam faciendi. Qui etiam, si de rebus ecclesie pro eorum substantia aliquid quod detrimentum ecclesie non exhibeat, eidem loco donaverit, sit stabile, rei enim bone statuende sanctum concilium dat consensum.

Ctp 2.36.1] (12, q. 2, c. Si episcopus.)

¹ Ut - ded. CPD; Ut episcopis liceat unam de parochianis ecclesiis in monasterium dedicare. Ex concilio Toleta. 3 M

² -itanis CRPVB²L; -ianis R²DFHM

³ om. L; in add. M, om. CPDH

¹169

Ex concilio Toletano V, cap. 4. Quod de conquisitis rebus inter ecclesiam et sacerdotis heredes equa divisio fiat²

Sacerdotes, vel quique³ illi sunt quibus ecclesiasticarum rerum cura com missa est, quecumque administrationis sue tempore emerint, si de rebus propriis vel vile vel parum habuerint, ad ecclesie nomen cui presunt, chartarum conficere instrumenta procurent. Non enim convenit ut ecclesia, que suscepit externum, efficiat in alieno divitem, et in suo retineat fraudatorem⁴.

Ctp 2.40.1a] (12, q. 4, c. Sacerdotes.)

¹ Kc begins, numbering this as c lxxiii in mg

² Ex - 4. Quod - fiat CPD(which reverses insc. and rubr.); Ut presbyteri, vel quibuscumque res ecclesie commissae sunt, quaecumque tempore suae administrationis emerunt, ecclesiae per chartam as signare debeant. E Toletano concilio IX, cap. 4 M

³ quique CRPBHD; quicumque LM

⁴ pauperem H

¹170

Si episcopus monasterium faciat², vel parochitanam³ ecclesiam ditet⁴ quadragesimam partem de rebus ecclesie⁵ ibidem conferat⁶. ⁷Cap. 5

Bone rei dare consultum et presentis habetur vite subsidium, et eterne remunerationis expectare cernitur premium. Quisquis itaque episcoporum in parochia sua monasterium construere forte voluerit, et hoc rebus ecclesie cui presidet ditaverit, non amplius ibidem quam quadragesimam partem dare debet, ut hac temperantie equitate servata, et cui tribuit competens subsidium conferat, et cui tollit dampna gravia non

¹ clxxv add. in mg. Kc

² faciat CPD; facere M

³ -itanam CPD; -ianam M

⁴ ditet CPD; ditare voluerit licere ei M

⁵ vel centesimam add. M, om. CPD

⁶ conferat CPD; conferre M

⁷ Ex eodem concilio Kc; Ex concilio Tolet. IX (om. Fr) add. M

inflat. Ad ecclesiam vero que monasticis non informabitur regulis, aut quam suis magnificare voluerit scripturis, non amplius quam centesimam partem census ecclesie cui presidet ibidem conferre licebit; ea tamen cautela servata, ut unam tantummodo que placuerit ex his duabus remunerationem assumat.

Ctp 2.40.2] (12, q. 2, c. Bone rei.)

¹171

Ut episcopus tertiam² ecclesiasticarum rerum tam sibi quam cui elegerit conferat³. Cap. 6

Cum preteritis sanctionibus notissimum habeatur, que de rebus parochialium ecclesiarum⁴ pars episcopo conferatur, opportune tamen duximus decernendum, ut si episcopus tertiam, quam de rebus eisdem sanctione pariter sibi debitam novit, aut ipsi ecclesie cuius res esse patebit, aut alteri ecclesie⁵ cui⁶ elegit conferre decreverit, et licitum maneat, et irrevocabile robur eius sententia ferat.

Ctp 2.40.3] (12, q. 3, c. Episcopus si partem.)

¹ clxxvi *add. in mg.* Kc

² partem *add.* RD, *om.* CPB

³ Ut - conf. CRP; Item Kc; Ut ep. – rerum partem sibi competentem ecclesie quam eleg. conf. H; Ut ep. de ea parte quae sibi de parochianis ecclesiis debetur, tertiam partem vel eidem ecclesiae vel altari si placet, conferre possit. Ex eod. cons. (conc. *Fr*) M

⁴ *corr. fr.* episcoporum *in mg.* D

⁵ cuius res - ecclesiae *in mg.* P

⁶ cui CPD; quam M

¹172

Ex concilio Martini pape, cap. 14. De presumptione episcopi de rebus ecclesie²

Si quis episcopus nulla ecclesiastice rationis necessitate compulsus, in suo clero, aut forte ubi presbiter non est, de rebus ecclesiasticis aliquid presumpserit vendere, res ipsas ecclesie proprie restaurare cogatur, et in iudicio episcoporum deiiciatur auditus, et tanquam furti aut latrocinii reus a³ suo privetur honore.

Ctp 2.47.4] (10, q. 2, c. Si quis episcopus.)

¹ clxxvii *add. in mg.* Kc

² Ex - 14. De - eccl. P; Ex - pape. De - eccl. cap. 14 CBH; De - eccl. Ex - 14 D; Ut episcopus qui res ecclesiae vendiderit, et eas de suo restituat, et iudicio episcoporum tanquam furti aut latrocinii reus a suo honore privetur. Ex - 14 M

³ a CPBD; *om.* M

¹173*De his qui de ministerio ecclesie aliquid vendiderint². Cap. 18³*

Si quis presbiter aut diaconus inventus fuerit aliquid de ministeriis ecclesie venundasse, quia sacrilegium commisit, placuit eum in ordinatione ecclesiastica non haberi. In iudicio tamen episcopi dimittendus est, si dignus in suo recipi debeat gradu, quia multoties hoc ipsum quod de sacrosancto altario contaminatum est, in episcopi potestate dimissum est.

Ctp 2.47.17] (10, q. 2, c. Si quis presbyter.)

¹ clxxviii *add. in mg.* Kc

² De - vend. CPBDH; Item eisdem Kc; Quid agendum sit de presbyteris, si inventi fuerint de ministeriis ecclesiae aliquid venundasse. Ex eodem M

³ 18 CPBDKbM; 17 Fr

¹174*De dotibus et decimis ecclesiarum, et de censu pro eis non exigendo². Ex concilio Spanensi³*

Ut unicuique ecclesie mansus integer absque ullo servitio attribuat. Omnes primitias et decimas tam de pecoribus quam de frugibus, dives simul et pauper ecclesiis suis recte offerant. Dicit enim Dominus per prophetam, Apportate omnem decimam in horreo meo, ut cibus sit servientibus in domo mea. Omnis rusticus et artifex quisque de negotio iustam decimationem faciat. Sicut enim Dominus omnia dedit, ita de omnibus decimam exigit; ut de fructibus agri, ita de nutrimento omni; ut de apibus, ita de melle; ut de agnis, ita de velleribus et caseis; ut de porcellis, ita de capris, de bubus et equis; ut de minoribus, ita de maioribus exigimus et ceteris. Si quis autem hec omnia non decimaverit, predo Dei est, et fur, et latro, et maledicta que intulit Dominus Cain non recte dividendi congeruntur. De his vero omnibus nullus sit qui de sacerdotibus requirat censum, vel aliquod servitium preter ecclesiasticum.

Cleop. C viii fo. 41]

¹ clxxviii *add. in mg.* Kc

² eccl. - exig. CPLD; ecclesiae M

³ conc. Sp. PV; conc. Spalensi FHD; conc. Yspalensi Kb; Hispalensi conc. M; Ex conc. Sp. *before* De dot. CRBLFH, *not* PVM

¹175*De censu a presbitero non dando. Ex concilio Parisiensi²*

Ut³ secundum canonicam auctoritatem et constitutionem domini imperatoris Ludovici, de agro ecclesiastico et manso, de mancipiis que ipse suis capitulis constituit, vel si quilibet pro loco sepulture aliquid largitus fuerit ecclesie, neque de decimis et oblationibus fidelium cuiquam presbitero aliquem censum persolvere cogat, nec quisquam cuiuslibet ordinis vel dignitatis, exinde quicquam subtrahat, aut redhibitionem

¹ clxxx *add. in mg.* Kc

² conc. Par. (*corr. fr.* Pariensi C) CPDKc; Par. conc. M

³ Ut P²VBDM; []t C; ? P

quamcumque exigit temporalem. Quod si fecerit, communione usque ad satisfactionem privetur, et regia potestate dare cogatur.

Reg.P 1.29, BD 3.53 widely var] Ctp 3.3.18

¹176

Idem² in epistola ad Donum³

Sicut omnino grave est frustra ecclesiastica misteria⁴ venundare; sic iterum est culpa, imminente huiusmodi necessitate, res maxime desolate ecclesie, captivis suis preponere, et in eorum redemptione cessare.

(lib. VI, epist. 35). Ctp 1.55.106] (12, q. 2, c. Sicut omnino.)

¹ clxx add. in mg. Kc

² Gregorius add. P², om. CPBD

³ Id. - Donum CPD; om. Kc; Culpam esse thesaurum ecclesie redemptioni captivorum praeponere.

Gregorius ad Domium ([Bonum] add. Fr) episcopum Messanensem M

⁴ mist- CPV; ? B; minist- DM

¹177

²Augustinus in sermone³ secundo de vita clericorum

Quicumque vult exheredato filio heredem facere ecclesiam, querat alterum qui suscipiat, non Augustinum; imo, Deo propitio, neminem inveniat. Quam laudabile factum sancti et venerandi episcopi Aurelii Carthaginensis? quomodo implevit omnium qui sciunt os laudibus Dei? Quidam enim cum filios non haberet neque speraret, res suas omnes retento sibi usufructu donavit ecclesie. Nati sunt illi filii, et reddidit episcopus nec opinanti, que illi donaverat. In potestate habebat episcopus non reddere, sed iure fori, non iure celi⁴.

(ad fratres in eremo) Ctp 3.3.19 (17, q. 4, c. Quicumque.)

¹ clxxii add. in mg. Kc

² Ut nullus eius donum suscipiat, qui exhaeredato filio haeredem facere vult ecclesiam. add. as rubr. M

³ sermone CRPBM; libro H

⁴ celi CPLDH; poli M

¹178

Item in eodem idem²

Si quis irascitur filio suo, et moriens exheredat eum, si viveret non eum placarem? non ei filium reconciliare deberem? Quomodo ergo cum filio suo volo ut habeat pacem, cuius appeto hereditatem? Sed plane si faciat, quod sepe hortatus sum. Unum filium habet putet Christum alterum; duos habet, putet Christum tertium; decem habet, Christum undecimum faciat, et suscipio³.

Ctp 3.3.20 (13, q. 2, c. Si quis irasc.)

¹ clxxiii add. in mg. Kc

² Item - idem PV; Idem in eodem CRL; Item in eodem D; Item Augustinus in eodem H; Ibidem, de eadem re M

³ -pio CPHM; -piat D

¹179²*Idem in epistola ad Vincentium*

Quicumque vos ex occasione legis huius imperialis, non dilectione corrigendi, sed inimicandi odio persequitur, displicet nobis. Et, quamvis res quecumque terrena non recte a quoquam possideri possit, nisi vel iure divino (quo cuncta iustorum sunt) vel iure humano (quod in potestate est regum terre), ideoque res falso appelletis vestras, quas nec iuste possidetis, et secundum leges terrenorum regum amittere iussi estis; frustra que dicatis, nos in eis congregandis laboravimus, cum scriptum legatis, Labores impiorum iusti edent, sed tamen quisquis ex occasione huius legis quam reges terre Christo servientes ad emendandam impietatem vestram promulgaverunt, res vestras cupide appetit, displicet nobis. Quisquis denique ipsas res pauperum vel basilicas congregationum, quas sub nomine ecclesie tenebatis (que omnino non debentur, nisi ei ecclesie, que vera Christi ecclesia est), non per iustitiam, sed per avaritiam tenet, displicet nobis. Quisquis pro aliquo flagitio vel facinore proiectum a nobis ita suscipit, sicut suscipiuntur qui (excepto errore quo a nobis separamini) sine crimine apud vos vixerunt, displicet nobis. Sed nec facile ista monstratis, et si monstretis nonnullos toleramus, quos corrigere vel punire non possumus; neque propter paleam, relinquimus aream Domini; neque propter pisces malos, rumpimus retia Domini; neque propter hedos in fine segregandos deserimus gregem Domini; neque propter vasa facta in contumeliam migramus de³ domo Domini.

(*epist. 48*). Ctp 3.3.21 (23, q. 7, c. *Quicumque*.)

¹ clxxiiii *after corr. add. in mg.* Kc

² Res terrenas a nullo recte possideri, nisi vel iure divino, vel humano. *add. as rubr.* M

³ de CPD; a M

180

¹*Ambrosius in libro De officiis*²

Aurum³ ecclesia habet, ut non⁴ servet, sed ut eroget et subveniat in necessitatibus. Quid opus est custodire, quod nihil adiuvat? An ignoramus quantum auri atque argenti de templo Domini Assirii sustulerunt? Nonne melius conflat sacerdos propter alimoniam pauperum, si alia subsidia desint, quam sacrilegus contaminat atque asportat hostis? Nonne dicturus est Dominus, Cur passus es tot inopes fame mori? Et certe habebas aurum, unde ministrasses alimoniam. Cur tot captivi deducti in commercium, nec redempti, ab hoste occisi sunt? Melius fuerat ut vasa viventium servares, quam metallorum, his non posset responsum referri. Quid enim diceres? Timui, ne templo Dei ornatus deesset. Responderet, Aurum sacramenta non querunt, neque auro placent, que auro non emuntur. Ornatus sacrorum, redemptio captivorum est. Et vere illa sunt vasa pretiosa que redimunt animas a morte. Ille verus thesaurus est Domini, qui operatur, quod

¹ Quod ecclesia aurum habeat, non ut servet, sed ut eroget, et in necessitatibus subveniat. *add. as rubr.* M

² libro II, cap. 28 *add. M, om. CPD*

³ *corr. fr. Murum CP?D?; Aurum VFHM*

⁴ ut non CPF; non ut DM

sanguis eius operatus est. Et post pauca. In his tribus generibus vasa ecclesie, etiam initiata confringere, conflare, vendere licet. Opus est ut de ecclesia mistici ⁵poculi forma non exeat, nec ad usus nefarios sacri calicis ministerium transferatur. Ideo primum intra ecclesiam quesita sunt vasa, que initiata non essent, deinde comminuta, postremo conflata, per minutas erogationes dispensata egentibus, captivorum queque pretiis profecerunt. Quod si desunt nova, et que nequaquam initiata videantur, in huiusmodi quos supra dixi usus, omnia arbitror pie posse converti.

Ctp 3.3.22 (12, q. 2, c. Aurum ecclesia habet.)

⁵ Kc ends

181

De privilegiis ecclesiarum. Ex concilio Tullensi¹

Sunt forte tales, qui privilegia de locis Deo dicatis sanctorum manibus confirmata parvipendentes, sibi quia volunt, non quia possunt excommunicationes usurpatoribus rerum, et facultatum ecclesiasticarum a sanctis Domini intentatas alleviant, dicentes se pro hoc illata dampnatione, id est anathematis vinculo non teneri. De quibus sanctus Gregorius in epistola ad Theotistam patriciam dicit, Ipsi, inquit, sibi testes sunt, quia Christiani non sunt, qui ligamenta ecclesie vanis se estimant conatibus solvere, ac per hoc nec absolutionem sancte ecclesie quam prestat fidelibus, veram putant, si ligaturas eius valere non estimant. Contra quos diutius disputandum non est; quia per omnia despiciendi et anathematizandi sunt, et unde se fallere veritatem credunt, inde in peccatis suis veraciter ligantur.

¹ conc. Tull. CPD; Tull. conc. M

182

Sententia Simmachi pape. De rerum ecclesiasticarum¹ invasoribus²

Indigne ad altare Domini properare permittitur, qui res ecclesiasticas audet invadere, aut iniuste possidere, aut iniqua seu iniusta defensione in eis perdurat. Debet tamen esse provisio, ut vinctam admonitio precedat, et res usurpatas iniuste qui abstulit, aut iniuste ablatas retinet, equitate patrocinante legibus restituat. Quod si neglexerit, et necessitas compulerit, demum predonem sacerdotalis districtio maturata percellat. Valde enim iniquum est et ingens sacrilegium, ut quecumque vel pro remedio peccatorum, vel salute animarum suarum unusquisque venerabili ecclesie contulerit, aut certe reliquerit, ab his quibus maxime servari convenit, id est Christianis et Deum timentibus hominibus, in aliud transferri vel converti. Propterea qui hec non previderit, et aliter quam scriptum est, predia ecclesiis tradita petierit, vel acceperit, aut possederit, nisi se cito correxerit, quo iratus Deus animas percutit, anathemate feriat, sitque accipienti, et danti, et possidenti anathema; et institute pene contubernium assiduum, nec aliquo se ante tribunal Christi obstaculo muniat, qui a religiosis animabus ad substantiam pauperum derelicta dispergit.

¹ ecclesiasticarum CPHM; ecclesiarum D

² rubr. before insc. M, not CPD

(In synodo Romana c. 6) Ctp 1.48.10] (12, q. 2, c. Indigne.)

183

¹Constitutio septima, cap. 1

Nullus sub Romana ditione² constitutam ecclesiam vel xenodochium, vel ptochotrophium, vel nosocomium, vel orphanotrophium, vel gerontocomium, vel brephotrophium, vel monasterium tam monachorum, quam sanctimonialium archimandritam habens vel archimandritissam, infestare audeat. Ergo his omnibus non liceat alienare rem immobilem, sive domum, sive agrum, sive hortum, sive rusticum mancipium, vel panes civiles, neque creditoribus specialis hypothetice titulo obligare. Alienationis autem verbum continet venditionem, donationem, permutationem, emphiteuseos perpetuum contractum, sed omnes omnino sacerdotes huiusmodi alienatione abstineant; penas timentes quas Leonina constitutio minatur, id est ut is quidem qui comparavit rem loci venerabilis reddat ei cuius et ante fuerat, scilicet cum fructibus aliisque emolumentis, que in medio tempore facta sunt, economo autem ecclesie prestare omne lucrum quod ex huiusmodi prohibita alienatione senserit; vel si ecclesiam dampno affecerit, ita ut in posterum economus non sit, non solum autem ipse, sed successores eius teneantur, sive ipse economus alienaverit, sive respiciens alienantem episcopum non prohibuerit, et multo magis consenserit; tabellionem autem qui talia interdicta instrumenta conscripsit, perpetuo exilio tradi oportet.

(Iustinianus imperator novella constitutione 7.) cf BD 3.164] Ctp 3.3.23

¹ Quid agendum sit de oeconomio, qui res ecclesiae vel ipse alienaverit, vel respiciens alienantem episcopum non prohibuerit. *add. as rubr. M*

² dit- CPM; condit- D

184

¹Cap. 2

Si princeps voluerit rem immobilem sancto loco prestare, et accipere ab eo aliam rem immobilem, et eo modo permutationem contrahere, liceat hoc facere.

(Iustinianus, *ibidem.*) cf BD 3.165a]

¹ Permutationem contrahere liceat hoc facere *add. as rubr. D*, Quod principi per commutationem cum ecclesia contrahere liceat *add. as rubr. M*; Constitutio VI cp. ii FH

185

¹Cap. 5

Si quis contra saluberrima iura presentis constitutionis rem immobilem loci venerabilis comparaverit, primum quidem rei estimationem amittat, et rem quam illicite

¹ Iterum eadem *add. F*; Ut is, qui immobilem rem ecclesiae comparavit, vel ab aliquo accepit, cum omnibus emolumentis eius, quae in medio tempore facta sunt eam restituat: sed et aliud tantum, quantum accepit poenae nomine venerabili loco componat, et quod nulli liceat nisi principi cum ecclesia commutare, et si creditor rem immobilem ecclesiae ad corporalem acceperit detentionem, primo quidem sortem quam dedit cum usuris amittat, deinde ipsam rem cum suis emolumentis venerabili loco restituat *add. as rubr. M*

emerit, restituat cum omnibus emolumentis eius, que in medio tempore facta sunt, et omnia lucro ecclesie, vel alterius loci venerabilis cedant, et nullam habeat ipse contra ecclesias actionem, sed tantum adversus economos, vel alias venditorum personas ex empto iudicium moveat. Nam venditorum patrimonia emptori subiecta esse equum est, etiamsi venditio contra presentem legem rei immobilis ad venerabilem locum pertinentis contracta sit. Alioquin si donatio facta fuerit, tunc is qui liberalitatem interdictam accepit, non solum ipsam rem cum fructibus suis et causis venerabili loco constituat, sed etiam aliud quantum accepit pene nomine prestat sanctissimo loco, cuius res donata fuerit ab his, qui res eius administrant. Sin autem titulo permutationis rem loci venerabilis capiat aliquis, tunc et rem quam accepit reddat, et quam ipse dedit amittat, actione scilicet adversus personas et patrimonia eorum conservanda, que cum eo contraxerunt, excepto videlicet principe, cui secundum prefatam superius divisionem, permutationem facere rerum immobilium cum sacrosanctis locis permissum est. Sin autem pignus creditor ad corporalem detentionem acceperit, et res immobilis sit que pertinet ad ecclesiam, vel ad alia venerabilia loca, veluti domus, vel pratum, vel ager, vel hortus, vel panes civiles, vel mancipia rusticana, nam ea quoque veluti membra immobilium rerum sunt. Si quis horum aliquid pignoris nomine corporaliter acceperit, prius quidem neque sortem quam dedit, neque usuras quas forte stipulatus est exigat; deinde etiam ipsam rem cum suis emolumentis venerabili loco restituat. Sed et in hoc casu adversus economum, vel alios administratores venerabilium locorum actionibus creditori competentibus, omnia enim que diximus etiam in mulierum monasteriis vel asciteriis² obtinere oportet.

(Iustinianus, *ibidem*.)

² asciteriis CPBH; ascytheriis D; ascetriis M

186

¹Cap. 6

Si qua necessaria causa et inexcusabilis imminet, ut mutuam pecuniam capiat venerabilis locus, liceat economis etiam res immobiles obligare pignoris iure, tamen ut corporaliter creditoribus non tradantur.

(Iustinianus, *ibidem*.)

¹ Ut mutuam pecuniam venerabilis locus capiat, si qua necessaria et inexcusabilis causa immineat *add. as rubr.* M

187

¹Cap. 8

Eisdem² penis coerceri oportet etiam illos³ qui sancta vasa, sive sacra dona contra legem vel pigneraverit, vel distraxerit, vel conflaverit, vel quocumque modo alienaverit, excepta videlicet captivorum redemptione.

(Iustinianus, *eadem nov. const. 7.*)

¹ Qua poena coercendus sit, qui sancta vasa, vel sacra dona, contra legem vel pigneraverit, vel distraxerit, vel conflaverit, vel quocumque modo alienaverit *add. as rubr.* M

² Eisdem CPBFM; Hisdem HD

³ illos CPDM; illud *Fr*

188¹Cap. 8²

Nulli liceat per pragmaticam sanctionem aliquid capere, que³ sacrosanctis ecclesiis, aliisque venerabilibus locis competunt, scilicet et si immobiles sint, vel mobiles quidem, sed alienari non possunt. Sin autem questor magnificus tale descriptum dictaverit, vel ceteri magistratus intimatione pragmatice forme receperit, unusquisque quinquaginta librarum auri pena multetur. Sin autem religiosi episcopi tales pragmaticas sanctiones contempserint, sine periculo contempsisse cognoscant, nam, si receperint eas, etiam episcopatus honorem amissuros se non dubitent. Nemini liceat in posterum cuiusquam monasterii venditionem impiam vel donationem, vel permutationem contrahere, ubi et altare collocatum est, et sacre misse facte et monachica conversatio. Sin autem aliquid tale fuerit admissum, et quod factum est pro infecto habeatur, et is qui accepit pretium amittat, et qui distraxerit, et rem et pretium reddat sacrosancte ecclesie, et venerabilibus monasteriis, quorum cura erat, ut alienatum contra leges monasterium rursus in pristinum statum reducerent. Nulli autem licentia sit nec titulo pignorum, nec hypothecarum sacrosanctum obligare monasterium. Nam et si tale aliquid admissum fuerit, refutari oportet, ut iterum in sanctissimo monasterio sacre procedant misse⁴.
(*Iustin., eadem nov. const. 7.*)

Presens constitutio que consule Elisario a.⁵ kl' Maias data est iubet quidem sacratissimam⁶ ecclesiam Rome centum annorum prescriptionem solum in suis actionibus removeri. Termini sanctorum non prosunt neque homicidis neque adulteris neque raptoribus virginum, sed si quis tributa fisco debet, poterit ultra sanctorum terminos ab eo exigere publicum debitum, ut tam eueconomus⁷ quam defensores ecclesiarum ad hoc subveniant presidi magis quam debitorem eripiant. Nam si quid tale fecerint, de sua substantia tributa fisco reddere compelluntur⁸.

¹ Kd *begins*. Quod nulli liceat per pragmaticam sanctionem aliquid capere de ecclesiis, aliisque venerabilibus locis, sive res sint mobiles vel immobiles *add. as rubr.* M

² 8 CPBDM; 9 Fr

³ a *add. C, om.* RPBDM

⁴ FH *end cap. here*

⁵ a. CPB; ad D

⁶ sacrat- CPDB; sanct- Kd

⁷ -mus CPB; -mos D; -mi Kd

⁸ Presens - comp. CPBDKd; *om.* M

189¹Cap. 8²

Si venerabilis locus cum alio venerabili loco, rerum immobilium permutationem facere maluerit³; si ecclesia cum ecclesia, vel ptochius⁴ cum ptochio, vel ecclesia cum

¹ Item *add. F*; Si venerabilis locus cum alio venerabili loco permutationem rerum immobilium facere voluerit, liceat, deliberato prius utriusque loci commodo *add. as rubr.* M

² 8 CPBD; 9 F; 10 M

ptochio vel monasterio, vel⁵ ut simpliciter dixerim, ⁶Si venerabilis locus cum alio venerabili loco, rerum immobilium permutationem facere maluerit⁷, hocque fieri prosit utriusque loco; liceat primatibus eius permutare, decreto tamen prius celebrando apud locorum metropolitanos disceptatione procedente, ut ipsi deliberent an ambabus partibus prosit rerum immobilium permutatio.

[Ctp 3.3.24]

³ mal- CP²VB; maluerint P; vol- DM

⁴ -ius CPB; thocius D; -ium M

⁵ vel PV²BDM; om. CR

⁶ FH *begin c. here*

⁷ si ecclesia cum ecclesia - mal. *in mg. C*

190

¹Constitutio 49, cap. 2

Si quis ecclesiam edificaverit, aut clericis annonam² ex substantia sua dederit, non liceat ei quos voluerit clericos in eadem ecclesia facere; sed si voluerit, quosdam sibi consecrari, offerat eos beatissimo patriarche; et ille si viderit eos dignos, consecret; et si non probaverit, arbitrio³ suo reiiciat.

(Iustinianus imperator, *nov. sua constitut. 57.*)

¹ Quod non liceat ei qui ecclesiam aedificat, quos ipse voluerit clericos in ea disponere, sed quos episcopus dignos iudicaverit. *add. as rubr. M*

² ann. *after sua D, not CPM*

³ arbitrio CPM; iudicio D

191

¹Constitutio 50², cap. I

Si quis in domo sua³ oratorium habuerit, non audeat in eo facere sacras missas, nisi clericos catholice fidei habuerit, qui ei deputentur ex iussu religiosissimi episcopi civitatis, vel beatissimi patriarche. Si quis autem adversus ea fecerit, domus ipsius fisci iuribus addicatur.

(Iustin. *imp., nov. constit. 57*)

¹ Quod non liceat ei qui oratorium in domo sua habet, missas in eo sine iussu episcopi celebrare. *add. as rubr. M*

² 50 CPBM; 1 DKd

³ sua C²RPBM; suo CD

192*¹Constitutio 59², cap. 1*

Nullus audeat edificare ecclesiam vel oratorium antequam civitatis episcopus veniat, et vota faciens sanctissimam crucem infixit publice in eodem loco procedens, et rem omnibus manifestam faciens, unusquisque ante edificationem loquatur episcopo, et prefiniat modum quod ad luminaria sacro ministerio apta, et custodiam oratorii, et alimonias eorum qui ibi observant, sufficiat, et si hec sufficientia visa fuerint, faciat prius donationem eorum, et postea domum edificent. Sin autem que ab eo prefinita sunt non sufficiunt ad custodiendum oratorium, equum est vetera oratoria que forte ruinam minantur reparare, cum arbitrio religiosissimi civitatis episcopi.

(*Iustin. imper., nov. sua constitut. 67.*)

¹ Ut nullus ecclesiam vel oratorium aedificare audeat, nisi prius allocutus episcopum, expensam praeфинiat, quae ad luminaria, et custodiam oratorii, et alimoniam eorum qui ibi servituri sunt, sufficiat. *add. as rubr.*

M

² 59 CB?DKdM; LVIII PV

193*¹Libro II², titulo primo³*

Nullius autem sunt res sacre, et religiose, et sancte. Quod enim divini iuris est, id nullius in bonis est. Sacra enim sunt, que rite, et per pontifices Deo consecrata sunt, veluti edes sacre et dona, que rite ad ministerium Dei consecrata sunt, que etiam per nostram constitutionem alienari et obligari prohibemus, excepta causa redemptionis captivorum⁴. Item. Sancte quoque res, veluti murus et porte quodammodo divini iuris sunt, et ideo nullius in bonis sunt. Ideo autem muros sanctos dicimus, quia pena capitis constituta est in eos, qui aliquid in muros deliquerint.

(*Iustin. imperator, lib. II Institutionum; De rerum divis. et acquir. car. dom.*) CB Varia IA 29b-c] Ctp 3.3.25

¹ Quod quicquid divini iuris et sacrum est, in nullius sit bonis. *add. as rubr.* M

² II CPHM, III D

³ titulo primo RVDM; titulus primus C; titl' i BFH; ? P

⁴ FH *end cap. here*

194*¹Augustinus super Iohannem parte I, tract. 6²*

Quo iure defendis villas ecclesie, divino, an humano? ³Divinum ius in scripturis habemus, humanum in legibus regum. Unde quisque possidet quod possidet nonne iure humano? Nam iure divino Domini est terra, et plenitudo eius. Pauperes et divites Dominus de uno limo fecit, et pauperes et divites una terra⁴ supportat. Iure ergo humano dicitur, hec villa mea est⁵, hec domus mea est, ⁶hic servus meus est. Iura ergo humana,

¹ De iure divino, et iure humano. *add. as rubr.* M

² Aug. - 6 CPDH; Aug. super Iob in parte prima tr. 6 Kd; Aug. tract. vi in i cap. Ioannis M

³ Respondeant *add. M, om. CPBD*

⁴ una terra *ss P, after corr. D*

⁵ mea est CPBM; est mea D

iura imperatorum. Quare? Quia ipsa iura humana per imperatores et reges seculi Deus distribuit generi humano⁷. Item⁸. Tolle iura imperatoris⁹ et quis audet dicere, Mea illa villa¹⁰, meus est iste¹¹ servus, mea est hec¹² domus¹³? Si autem ut teneantur ista ab omnibus iura acceperunt regum¹⁴, vultis¹⁵ recitemus¹⁶ leges, ut gaudeatis? Item. Relegantur¹⁷ leges, ubi manifeste preceperunt imperatores eos qui propter ecclesie catholice communionem usurpant sibi nomen Christianum, nec volunt in pace colere¹⁸ pacis auctorem¹⁹ nihil nomine ecclesie audeant possidere. Sed²⁰ quid nobis et imperatori? Sed²¹ iam dixi de iure humano agitur, et tamen apostolus²² voluit serviri legibus²³, voluit honorari reges, et dixit, Regem veremini²⁴. Dicere noli, quid mihi et regi? Quid tibi ergo et possessioni? Per iura regum possidentur possessiones. Dixisti. Quid mihi et regi? Noli dicere possessiones tuas, quia ad ipsa iura renuntiasti humana, quibus possessiones possidentur.

Ctp 3.3.26; IP 2.63 (Dist. 8, c. Quo iure.)

⁶ From here on F is in small cramped script

⁷ H ends cp. here

⁸ Item CPBD; Post aliquot versus M

⁹ -ris CPBD; -rum M

¹⁰ illa villa CPD; est villa illa M

¹¹ iste CPBM; ille D

¹² ista F

¹³ mea - domus CPD; aut domus hec mea est M. F ends cp. here

¹⁴ omnibus - regum CPD; hominibus regum iura fecerunt M

¹⁵ ut add. D, om. CPM

¹⁶ corr. fr. recitemus R

¹⁷ Item. Rel. CPD; Ac rursum. Legantur M

¹⁸ colere CPM; credere D

¹⁹ ut add. M, om. CPD

²⁰ dicitis add. M, om. CPD

²¹ ut add. DM, om. CRP

²² apost. CPM; amplius D

²³ leg- CPM; reg- D

²⁴ ver- CPD; rever- M

195

Ut cuncta que Deo¹ offeruntur consecrata habeantur. Ex concilio Aurelianensi², cap. 7

Omnia que Deo offeruntur consecrata habeantur, in vineis, terris, silvis, utensilibus, vestimentis, pecoribus et reliquis possessionibus, et que ecclesiis, sine dubio Christo, qui sponsus earum est³ offeruntur⁴.

BD 3.129]

¹ cuncta que Deo CPHM; Deo cuncta que D

² conc. Aur. CPDKd; Aur. conc. M

³ earum est CPD; est earum M

⁴ -eruntur CPHM; -erimus D

196

Ut decima nullo modo negligatur. Ex concilio Rothomagensi, cap. 3¹

Omnes decime terre sive de frugibus sive de pomis arborum Domini sunt et illi sanctificantur. Boves et oves et capras² que sub pastoris virga transeunt, quicquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. Non eligetur nec bonum nec³ malum, nec altero commutabitur. Si quis mutaverit, et quod mutat et quod mutatum est sanctificabitur Domino, et non redimetur⁴. Sed quia multimodo⁵ inveniuntur decimas dare nolentes, statuimus ut secundum Domini nostri preceptum admoneantur semel et secundo et tertio, si non emendaverint, anathematis vinculis constringantur, usque ad satisfactionem et ad⁶ emendationem congruam.

BD 3.130] IP 2.58 (16, q. 7, c. Omnes decime.)

¹ 3 CRPBM; 4 H

² -ras CPD; -re M

³ nec bon. nec CPH; bon. neque D; neque bon. neque M

⁴ et non red. CPM; *om.* D

⁵ multimodo CPD; multi M

⁶ ad P BD; *om.* CRVBDHM

197

Ut decima nullo modo negligatur¹. Ex concilio Moguntiensi, cap. 38²

Admonemus atque precipimus ut decimas Deo omnino dare non negligatur³, quas Deus ipse dare⁴ constituit, quia timendum est ut quisquis Deo suum debitum⁵ abstrahit, ne forte Deus per peccatum suum auferat ei⁶ necessaria sua.

BD 3.131] IP 2.57 (16, q. 2, c. Admonemus.)

¹ Ut decima nullo modo negligatur CPD BD; De eod. M

² 38 CPFr; 39 D; 8 M

³ -gatur CPM; -gant D

⁴ dare CPD; dari M

⁵ suum deb. CPD; deb. suum M

⁶ auf. ei CPM; ei auf. D

198

De illis qui decimas dare nolunt¹. Ex concilio Cabillonensi cap. 18²

Questi sunt preterea quidam sancti quod essent aliqui episcopi et abbates, qui decimas non dare sinerent³ ad ecclesias ubi illorum coloni missam audiunt. Proinde decrevit sacer iste conventus ut episcopi et abbates de agris et de vineis, que ad suum vel fratrum stipendium habent⁴, decimas ad ecclesias deferri faciant. Familie vero ibidem decimas suas ferant, ubi infantes eorum baptizantur, et ubi per totum anni circulum missas audiunt.

BD 3.132] IP 2.59 (16, q. 1, c. Questi sunt.)

¹ De - nol. CPD; Quod episcopi et abbates decimas de agris, et vineis quae ad usum suum vel fratrum stipendium habent, ad parochianas ecclesias persolvere debeant M

² cap. 18 CPBLKdD; II, cap. 19 M

³ non dare sin. CPVB; non sin. dare D; dare non sin. FH; non sin. dari M

⁴ *obsc. corr.* D

199

Quod decime ab omnibus Christianis ex debito reposci debeant¹. Ex concilio Magontiensi², cap. 8

Decimas Deo et sacerdotibus Dei³ dandas Abraham factis Iacob promissis insinuat. Deinde lex statuit⁴, et omnes doctores sancti commemorant. Et profecto dignum erat ut Israelite decimas pecorum et frugum et omnium⁵ pecuniarum Domino darent, qui eos liberaverat a decem plagis quibus percussit Egiptios, et in novissima plaga primogenita cunctorum⁶ disperdidit, gratiamque suis prestitit, ut impetratis⁷ pecuniis spoliarent Egiptum. De quibus decimis Augustinus doctor venerabilis dicit, Decime ex debito requiruntur. Quid⁸ si diceret Deus, Nempe meus est homo, mea est⁹ terra quam colis, mea sunt semina que spargis, mea animalia que fatigas, meus est solis calor; et cum omnia mea sint¹⁰, tu qui minus accommodas, solam decimam vix¹¹ merebaris¹², sed¹³ reservo tibi novem, da mihi decimam. Si non dederis mihi decimam auferam novem. Si dederis mihi decimam, multiplicabo novem. Cum itaque Iudaicus populus preceptum decimarum tanta diligentia observaret, ut de quibusque¹⁴ minimis rebus, ruta videlicet menta¹⁵ et cimino, ut ipse Dominus testatur decimas daret, cur non maiori studio plebs evangelica eamdem impleat iussionem, et cui maior numerus est¹⁶ sacerdotum, et sincerior cultus sacramentorum? Ideo ergo dande sunt, ut hac devotione Deus¹⁷ placatus, largius prestat que necessaria sunt, sicut superius ostendimus. Et ut sacerdotes ac¹⁸ ministri ecclesie cura et sollicitudine necessitatum corporalium, sine quibus hec vita transigi non potest, relevati, liberiores fiant ad meditationem¹⁹ divine²⁰ legis et doctrine administrationem, atque spiritualis servitii voluntariam expletionem. Et ut munus populi in²¹ quotidiana oblatione Domino immoletur, nec non statuta²² canonica in²³

¹ Quod - deb. CPD; Decimas Deo et sacerdotibus dandas, et exemplo patrum Abraham, et Iacob, et auctoritate veteris et novae legis, et multimoda ratione M

² Magon- CPD; Mogon- M

³ ss D

⁴ statuit CPBM; instituit D

⁵ et omn. CPD; omn. et M

⁶ Egiptiorum *add.* DM, *om.* CPBFr

⁷ -etr- ss D

⁸ Quid CPM; Quod D

⁹ ss C

¹⁰ sint CPM; sunt D

¹¹ solam dec. vix CPM; vix solam dec. D

¹² *corr. fr.* -eris P

¹³ sed PVBDM; *om.* CR

¹⁴ quibusque CPM; quibuscumque D

¹⁵ vid. menta CPDM; *om.* Fr

¹⁶ num. est CPB; est num. DM

¹⁷ Deus CPD; Dominus BM

¹⁸ ac CPBM; et D

¹⁹ meditationem CPDM; emendationem B

²⁰ divine CPM; *om.* D

²¹ ss D

²² Kd *ends*

²³ in CPBM; *om.* D

sustentatione²⁴ pauperum, et restaurationem²⁵ ecclesiarum proficiat²⁶. Quatuor enim partes iuxta canones fieri de fidelium oblationibus debent²⁷ ut una sit episcopi, altera clericorum, tertia pauperum, quarta restorationi ecclesiarum servetur.

BD 3.133] IP 2.60 (16, q. 7, c. Decimas.)

²⁴ -one CPDM; -onem Fr

²⁵ -onem CPM; -one D

²⁶ -iat CPD; -iant M

²⁷ deb. here CPB, before fieri M. D ends canon here.

200

De illis qui decimas dare nolunt nisi precio conducantur¹. Ex concilio Mediomatricis², cap. 3

Decime³ quas populus dare non vult nisi quolibet munere ab eo redimantur, ab episcopis prohibendum est ne fiat.

(Maguntien. conc., cap. 3.) BD 3.134] IP 2.62 (16, q. 7, c. Decimas.)

¹ De - cond. CPD; Item de decimis M

² -ma- ss D

³ -ime CPV; -imas DM

201

Ut decima census Dei nuncupetur¹. Ex concilio Agripinensi², cap. 6

Item quod decima que a fidelibus datur, Dei census nuncupanda est, et Deo ex integro reddenda. Cuius tertia pars secundum canonem Toletanum, episcoporum esse debet. Nos vero hac potestate uti nolumus, sed tantum singulis annis quartam partem iuxta usum Romanorum pontificum, et observantiam sancte Romane ecclesie de eadem habere volumus. Quod si quis contentiosus inde repertus fuerit, sive clericus sive ille laicus sit, communione privabitur³, et sinodali censura iudicabitur.

BD 3.135]

¹ Ut - nunc. CPDH; Quod partes de decimis fieri debeant, et quota pars ad usum pertineat episcopi M

² conc. Agr. CPBD; Agr. conc. M

³ H ends c. here

202

De oblationibus parochiarum cuius esse debeant¹. Ex concilio Toletano²

De his que ad ecclesiam a parochianis offeruntur, in terris, in vineis, mancipiis, peculiis, antiquorum canonum instituta serventur, ut omnia in episcopi potestate consistent. De his autem que altaribus offeruntur, tertia pars fideliter episcopis³ deferatur,

¹ De - deb. CPD; Quod ea quae ad ecclesiam offeruntur in terris, vineis, mancipiis, peculiis, ad dispositionem episcopi pertineant; quae vero ad altare offeruntur, duae partes clericorum sint, tertia pars episcoporum (-pis Fr) fideliter deferatur M

² Ex conc. Tol. CPD; E Toletano [Aurelianensi] conc. M

³ fid. ep. CPM; ep. fid. D

due clericis; decime autem secundum quosdam singulis annis tertia pars, aut in tertio tota. Sed tamen nos sequentes Romanos, singulis annis⁴ quartam partem, aut in quarto totam episcopi recipiant.

(Aurelianense, I, c. 17.)BD 3.136] IP 2.61 (10, q, 1, c. De his.)

⁴ tertia pars aut - annis *in mg.* C

203

Quod in unaquaque ecclesia tam¹ de redditibus quam de oblationibus quatuor debeant fieri² portiones³. Ex epistola Gelasii pape cap. 27⁴

Quatuor autem tam de redditibus, quam de oblationibus fidelium, prout cuiuslibet ecclesie facultas admittit, sicut dudum rationabiliter est⁵ decretum, convenit fieri portiones. Quarum sit una⁶ pontificis, altera clericorum, tertia pauperum, quarta fabricis amplificandis ecclesie⁷. De quibus sicut sacerdotis intererit, integram ministris ecclesie⁸ memoratam dependere⁹ quantitatem, sic clericus ultra delegatam sibi¹⁰ summam, nihil insolenter noverit expetendum. Ea vero que ecclesiasticis¹¹ edificiis attributa sunt, huic operi veraciter prerogata locorum doceat instauratio manifesta sanctorum; quia nefas est si, sacris edibus destitutis, in lucrum suum presul impendia his designata convertat. Ipsam nihilominus ascriptam pauperibus¹² portionem, quamvis divinis orationibus se dispensasse monstraturus esse videatur; tamen quod iuxta¹³ scriptum est¹⁴, oportet etiam presenti testificatione predicare¹⁵, et bone fame preconii non taceri¹⁶.

BD 3.137] IP 2.7 to est applicanda (12, q, 2, c. Quatuor.)

¹ tam CP; *om.* V; ? B

² deb. fieri CPB; fieri deb. V

³ Quod - port. CPD; Quod partes quatuor [*om. Fr*], tam de redditibus, quam de oblationibus fidelium in unaquaque ecclesia faciendae sint, et inter quos dividendae M

⁴ Ex - 27 (26 D) CPVDH; Gelasius eius nominis primus in epist. ad episco. per Lucaniam et Brutiam, cap. 29 M

⁵ rat. est CPVD; est rationaliter M

⁶ sit una CPVB; una sit DM

⁷ amplificandis ecclesie RPVB; ampl. ecclesiis C; ampliandis ecclesie D; est applicanda M

⁸ ecclesie PVHM; ecclesiam CR; ? B; *om.* D

⁹ ecclesie mem. dep. *over erasure* F²

¹⁰ del. sibi CPVBM; sibi del. D

¹¹ restaurandis *add.* M, *om.* CPVBD

¹² ascr. paup. CPVBM; paup. ascr. D

¹³ quod iuxta CPB; quod iusta V; quod iuste D; iuxta hoc quod M

¹⁴ Ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in coelis est *add.* M, *om.* CPVB

¹⁵ -are CPBD; -ari M

¹⁶ *corr. fr.* -ere D

204

Item quod de decimis quatuor fieri debeant portiones¹. Ex concilio Nannetensi, cap. 6

Instruendi² sunt presbyteri pariterque admonendi, quatenus noverint decimas et oblationes, quas a fidelibus accipiunt, pauperum et hospitem et peregrinorum stipendia, et non quasi suis, sed quasi commendatis uti, de quibus omnibus sciant se rationem posituros in conspectu Dei, et nisi eas fideliter pauperibus, et his quibus iussi sunt administraverint, dampna passuros.³ Qualiter vero dispensari debeant, canones sancti instituunt, scilicet ut quatuor partes inde fiant, una ad fabricam ecclesie relevandam, altera pauperibus distribuenda, tertia presbyteris sive clericis exhibenda, quarta episcopo reservanda, ut quicquid exinde iusserit, prudenti consilio fiat.

BD 3.138]

¹ Item - port. CPD; De eadem re M

² Instruendi CPM; Instituendi V

³ nisi eas pauperibus – passuros *over erasure* V

205

Ubi¹ terminari debeant² contentiones³ ortē⁴ inter Christianos. Ex decretis Marcelli⁵ pape, cap. 3

Quecumque ergo contentiones inter Christianos ortē fuerint, ad ecclesiam deferantur, et ab ecclesiasticis viris terminentur; et si obedire noluerint, quousque obediant a liminibus sancte ecclesie excludantur⁶.

BD 3.139]

¹ Ubi CPB; Ut M

² *corr. fr.* -ent P

³ contentiones CPBM; contempiones V

⁴ *after* Christ. M

⁵ -elli CPHD; -ellini M

⁶ *corr. fr.* -entur P

206

De his qui oblationes parentum, aut¹ testamenta, vel quod ipsi donaverint ecclesiis², retinere aut auferre conantur. Ex concilio apud Valentiam, cap. 3³

Clerici etiam vel⁴ seculares qui oblationes parentum aut donatas aut testamentis relictas retinere perstiterint, aut id quod ipsi donaverint⁵ ecclesiis vel monasteriis crediderint auferendum, sicut sinodus sancta constituit, velut⁶ necatores pauperum quousque reddant, ab ecclesiis excludantur.

BD 3.140] IP 2.5 (13, q. 2, c. Clerici vel seculares.)

¹ aut CPVBD?M; vel P²

² -siis CPBD; -siae M

³ ap. Val. cap. 3 CPBD; Agathensi cap. 4 M

⁴ vel CPM; et D

⁵ *after corr.* D

⁶ velut C²RP²VBDHM; vel CP

207

De illis qui Deum heredem faciunt¹. Sanctus Isidorus² dicit³

Augustinus dicit in libro de heredibus, Noli sub imagine pietatis augere pecuniam, dicens, Filiis meis servo has res. Quare non potius servas illi, qui te ex nihilo fecit, qui te pascit, et filios reservat? Nonne melius Creatori tuo thesaurizabis quam filiis? Item idem⁴, Qua fronte hereditatem a Christo queris, cum Christum tua hereditate fraudaveris, qui dixit, Thesaurizate vobis thesauros in celo.

BD 3.141]

¹ De - fac. CPD; Quod Deum haeredem facere debemus M

² *corr. fr.* sinodus P²

³ dicit CPD; *om.* M. S. Isid. dic. *om.* L

⁴ It. id. CPD; Ac rursus M; L *ends cap.*

208a (PVDM)

De his qui oblationes defunctorum, aut negant aut difficulter reddunt. Ex concilio Valentino, cap. 4

Qui oblationes defunctorum aut negant ecclesiis, aut cum difficultate reddunt, tanquam egentium necatores excommunicentur.

BD 3.142] Ctp 3.3.27

208b¹

De eadem re. Ex decretis Urbani pape, cap. 4²

Ipse enim res fidelium oblationes appellantur, quia Deo offeruntur; non ergo debent in alios usus quam ecclesiasticos et predictorum Christianorum fratrum vel indigentium converti; quia vota sunt fidelium et pretia peccatorum, atque ad predictum opus explendum Deo tradita, si quis autem, quod absit, secus egerit, videat ne dampnationem Ananie et Saphire percipiat, et reus sacrilegii efficiatur, sicut illi fecerunt qui pretia predictarum rerum fraudabant, de quibus ita predictis legitur³ in apostolorum actibus⁴.

BD 3.143]

¹ *om.* M; *in* CRPBVHDFHFr

² De eadem - cap. 4 CPBH; *om.* D

³ -itur CPD; -it Fr

⁴ ap. act. PVB BD; act. ap. C²DH; ap. C

209

De eadem re¹. Ex concilio Gangrensi², cap. 7

Si quis oblationes ecclesie extra ecclesiam accipere vel dare voluerit, preter conscientiam episcopi, vel eius cui huiusmodi officia commissa sunt, nec cum eius voluerit agere consilio³, anathema sit.

BD 3.144]

¹ De ead. re CPD; Ne quis oblationes ecclesiae, extra ecclesiam dare vel accipere praesumat M

² *corr. fr.* -gensi D

³ ag. cons. CPM; cons. ag. D

210

De eadem re. Ex eodem¹, cap. 8

Si quis dederit vel acceperit oblata, preter episcopum vel eum qui constitutus est ab eo ad dispensandam misericordiam pauperibus, et qui dat et qui accipit, anathema sit.

BD 3.145]

¹ concilio *add. D, om.* CPM

211

Ut omnes ecclesie vel decime¹ in episcoporum potestate² consistent. Ex concilio Cabillonensi³, cap. 1

In sancto Cabillonensi concilio decretum est ut omnes ecclesie cum dotibus suis, et decimis, et omnibus rebus suis in episcopi proprii potestate consistent, atque ad ordinationem suam semper pertineant.

BD 3.146] Ctp 3.3.28

¹ decime CPD; cum dotibus suis, et decimis, et omnibus rebus suis M

² ep. pot. CPD; pot. episcopi M

³ conc. Cab. CPD; Cab. conc. M

212

Quod tricennalis possessio firma sit. Ex concilio Toletano, cap. 25¹

Sicut diocesim alienam tricennalis possessio tollit, ita territorii² conventum non admittit³. Ideoque basilice que nove condite fuerint, ad eum procul dubio episcopum pertinebunt, cuius conventus esse constiterit.

BD 3.147] IP 2.68(16, q. 3, c. Sicut diecesim.)

¹ conc. Tol. cap. 25 CPLD; Toletano conc. IV, cap. 34 M

² possessio *add. M, om.* CPD

³ adm- CPB; am- DM

212A (F² mg)*cp. clxv. Ex concil' Calcedonensi cap. xvii*

Singularum aecclesiarum rusticas parochias vel possessiones manere – movere certamen decrevimus.

Atto of San Marco 50.10; Anselm A aucta 5. 21

212B (BF²)

¹*Quod si tricennalis possessio intacta permansit mutari non debeat. Ex epistola Gelasii, cap. 11*

Illud etiam adnecti placuit ut si, quod absit, facultates ecclesie necnon et dioceseos ab aliis quibusque possidentur episcopis iure sibi vendicent quod tricennalis lex conclusit, quia et ultra triginta annos nulli liceat pro eo appellare quod legum tempus excludit.

cf above 3. 144; BD 3.149]

¹ cp. clxvi *add.* F²

212C (F² mg.)*Ex concil. Maticensi cap. vii*

Ut de rebus ecclesiarum que ab eis per triginta annorum – modo contineantur sicut res ad fiscum dominicum pertinentes contineri solent.

BD 3.150; 9L 5.72 (etc)

213

De illis qui de ecclesiis cimiteria faciunt¹. Ex concilio Meldensi², cap. 9

Antiquus in his regionibus in ecclesia sepeliendorum mortuorum usus fuit, et plerumque loca divino cultui mancipata, et ad offerendas Deo hostias preparata, cemeteria sive poliandria facta sunt. Unde volumus ut ab hac re deinceps abstinenceatur, et nemo in ecclesia sepeliatur, nisi forte talis sit persona aut sacerdotis, aut cuiuslibet iusti hominis, qui per vite meritum talem vivendo defuncto locum acquisivit. Corpora que in ecclesiis antiquitus sepulta sunt, nequaquam proiiciantur nisi sint paganorum; sed tumuli qui apparent profundius in terra mittantur, et pavimento desuper facto, nullo tumulorum vestigio apparente, ecclesie reverentia conservetur. Ubi vero tanta est multitudo cadaverum, ut hec facere difficile sit, locus ille pro cemeterio habeatur, ablato inde altari, et in alio loco constituto, ubi religiose et pure Deo sacrificium offerri valeat.

BD 3.151]

¹ De illis (his V) - fac. CPVBDH; Ut nullus in ecclesia sepeliatur nisi pie, et iuste vivendo, talem sibi defuncto locum acquisierit: et ut nullus in ecclesia antiquitus sepultus, nisi sit paganus inde eiciatur, sed tumuli apparentes ad modum pavimenti demergantur M

² conc. Meld. CPD; Meld. conc. M

214

De illis qui in sacris locis se sepelire petierint¹. Augustinus dicit²

Quibus peccata dimissa non sunt, a sacris locis post mortem adiuvari non possunt; quia quos peccata graviora deprimunt, si in sacris locis sepelire se faciunt, restat ut de sua presumptione iudicentur, quatenus eos sacra loca non liberent, sed culpa temeritatis accuset.

BD 3.152]

¹ De - pet. CPD; Quod sepultos in ecclesia, si peccata dimissa non sunt, sacra loca non liberant, sed culpa temeritatis accusat M

² dicit CPD; *om.* M

215

¹Ex concilio Triburiensi²

In ecclesiastico namque libro³ scriptum est, Mortuo non prohibeas gratiam, sciens quia omnes moriemur. Item omnia que de terra orta sunt, in terram convertentur. Quid terra, terram vendis? Memento quod terra es, et in terram ibis, et quoniam tibi mors futura est, appropriat et non tardat. Recordare quia hominis non est terra, sed ut Psalmista commemorat, Domini est terra et plenitudo eius. Si terram vendis, invasione aliene rei reus teneberis. Gratis accepisti a Deo, gratis da pro eo. Quare interdictum sit omnibus omnino Christianis terram mortuis vendere, et debitam sepulturam denegare, nisi forte proximi et amici defuncti propter nomen et redemptionem anime viri, gratis aliquid dare velint.

Ctp 3.3.29 (13, q. 2, c. In ecclesiastico.)

¹ Quod pro loco sepulturae nihil exigendum sit, sed si quid proximi et amici defuncti pro redemptione animae dare voluerint, cum charitate accipiendum *add. as rubr.* M

² Ex conc. Trib. CPD; E Trib. conc. cap. 16 M

³ namque lib. CPD; lib. namq. M

216

De eadem re. Gregorius dicit in Dialogo suo¹

Cum² graviora peccata non deprimunt, hoc prodest mortuis si in ecclesiis sepeliantur, quod eorum proximi quoties ad eadem sacra loca veniunt, suorumque sepulturam aspiciunt, recordentur, et pro eis Domino preces fundant. Nam quos peccata gravia deprimunt, non ad absolutionem potius, quam ad dampnationis cumulum maiorem, eorum corpora in ecclesiis ponuntur. Quod melius ostendimus, si ea que diebus nostris gesta sunt breviter enarremus. Vir namque vite venerabilis, Felix Portuensis episcopus, in Sabinensi provincia ortus atque nutritus est. Qui quamdam sanctimoniam feminam in loco eodem fuisse testatur, que carnis quidem continentiam habuit, sed lingue procacitatem atque stultiloquium non declinavit. Hec igitur defuncta, atque in ecclesia

¹ De - re. Gr. - suo CPD; Quod prodest sepeliri in ecclesia, cum gravia peccata non deprimunt, alioqui potius ad maiorem cumulum damnationis, quam absolutionem fieri. Greg. quarto lib. Dialogorum, cap. 50. M

² [Quos] *add. Fr*

sepulta est. Nocte autem eadem eiusdem ecclesie custos per revelationem vidit, quia deducta ante sacrum altare per medium secabatur, et pars una illius igni cremabatur, pars autem altera intacta remansit. Cumque hoc surgens mane fratribus narraret, et locum vellet ostendere in quo fuerat igne consumpta, ipsa flamme combustio ita ante altare apparuit in marmoribus, ac si illic eadem femina corporeo fuisset igne concremata. Ex qua re aperte datur intelligi, quia quibus peccata dimissa non fuerint, ad vitandum iudicium sacris locis post mortem non valent³ adiuvari.

BD 3.153]

³ post mor. non val. CP; non val. post mor. DM

217

De eadem re. Item Gregorius¹

Iohannes quoque² magnificus in hac urbe locum prefectorium³ servans, cuius veritatis atque gravitatis sit novimus, qui mihi testatus est Valerianum patricium in civitate que Brixa dicitur fuisse defunctum. Cui eiusdem civitatis episcopus accepto pretio locum in ecclesia prebuit, in quo sepeliri debuisset. Qui videlicet Valerianus usque ad etatem decrepitam levis ac lubricus extitit, modumque suis pravitatibus ponere contempsit. Eadem vero nocte qua sepultus est, beatus Faustinus martir, in cuius ecclesia corpus eius fuit humatum, custodi suo apparuit dicens, Vade et dic episcopo, proiciat hinc fetentes carnes quas hic posuit; quia si non fecerit, ipse die tricesimo morietur. Quam visionem custos episcopo timuit confiteri, et rursus admonitus declinavit. Die autem tricesimo eiusdem civitatis episcopus, cum vespertina hora sanus et incolumis ad lectum redisset, subita et inopinata morte defunctus est.

BD 3.154]

¹ It. Greg. CPD(*before insc.*); Ibid. cap. 52 M

² vir *add.* M, *om.* CPD

³ -ium CPD; -um M

218

De eadem re. Idem¹

Adest quoque² in presenti seculo senex venerabilis vel³ pater Venantius Lunensis episcopus, et magnificus Liberius vir nobilissimus atque veracissimus, qui se scire, suosque homines interfuisse testatur ei rei quam narrat in Genuensi urbe contigisse.⁴ Ibi namque (ut dicunt) Valentinus nomine, Mediolanensis ecclesie defensor, defunctus est, vir valde lubricus et cunctis levitatibus occupatus, cuius corpus in ecclesia beati martiris Siri sepultum est. Nocte autem media, in eadem ecclesia facte sunt voces, ac si aliqui violenter ex ea repellerentur ac traherentur foras. Ad quas nimirum voces currebant custodes, et viderunt duos quosdam teterrimos spiritus, qui eiusdem Valentini pedes quadam ligatura strinxerant, et eum ab ecclesia clamantem ac nimium vociferantem foras

¹ Idem CPB; Item *before* De D; Ibidem, cap. 53 M

² quoque CPM; namque D

³ vel CPM; *om.* D

⁴ (Istud commemoratur in cons. Triburi. cap. 17) *add.* M²

trahebant. Qui videlicet territi ad sua strata sunt reversi. Mane autem facto aperuerunt sepulcrum in quo idem Valentinus positus erat, eiusque corpus non invenerunt. Cumque intra ecclesiam quererent ubi proiectum esset, invenerunt eum in sepulcro alio positum ligatis adhuc pedibus, sicut de ecclesia fuit abstractum. Ex qua re, Petre, collige, quia hi quos peccata deprimunt gravia, si in sacro loco sepeliri se faciunt, restat etiam ut de sua presumptione iudicentur, quatenus eos sacra loca non liberent, sed etiam culpa temeritatis accuset.

BD 3.155]

219

¹*De eadem re. Item Gregorius*²

Nam quid quoque in hac urbe contigerit, cunctorum³ qui hic habitant multitudo testatur, quod cum quidam artis corum primus defunctus fuisset, intra ecclesiam beati Ianuarii martiris, iuxta portam sancti Laurentii a coniuge sua sepultus est. Sequenti autem nocte, ex sepultura eadem, audiente custode, eius spiritus cepit clamare, Ardeo, ardeo. Cum vero has diu voces emitteret, custos hoc eius nuntiavit coniugi. Uxor vero illius eos qui diligenter inspicerent, eiusdem artis viros transmisit ad ecclesiam, volens agnoscere qualiter eius corpus esset in sepulcro, de quo talia clamarent. Qui aperientes sepulcrum vestimenta quidem intacta reppererunt (que nunc usque in eadem ecclesia pro eiusdem cause testimonio servantur), corpus vero illius omnino non invenerunt, ac si in eodem sepulcro positum minime fuisset. Ex qua re colligendum est, qua ultione anima eius dampnata sit, cuius et caro est ab ecclesia proiecta. Quid igitur sepultis sacra loca prosunt, quando hi qui indigni sunt, ab eisdem sacris locis divinitus proiciuntur⁴?

BD 3.156]

¹ Ibidem *add.* M

² Item Iidem D) Gregorius CPBD; cap. 54 M

³ cunct- CVBD *BD*; tinct- PM

⁴ proic- CPM; eic- D

220

*Ut corpora defunctorum in ecclesia non sepeliantur*¹. *Ex concilio Bracarenensi, capitulo 4*²

Item placuit ut corpora defunctorum nullomodo intra basilicam sepeliantur, sed si necesse est deforis circa murum basilice sepeliantur. Nam si firmissimum hoc privilegium usque nunc retinent Gallie civitates³, ut nullo modo intra ambitum murorum civitatum cuiuslibet defuncti corpus sit humatum, quanto magis venerabilium martirum debet reverentia obtineri?

BD 3.157]

¹ sed si necesse sit, deforis circa murum *add.* M

² Ex conc. Brac. cap. 4 (3 D) CPD; Ex Brac. cons. I, cap. 36 M

³ [manet civitates] *add.* Fr

221*De eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 10¹*

Ut nemo quemlibet mortuum in ecclesia, quasi hereditario iure, nisi quem episcopus aut presbiter pro qualitate conversationis et vite dignum duxerit, sepelire presumat; nec quisquam ossa cuiuslibet mortui de sepulcro suo eicere, aut² sepulturam cuiusquam temerario ausu quoquo modo violare, sed unumquemque in loculo³ sibi a Deo parato⁴ atque concesso adventum sui iudicis prestolari concedat.

BD 3.158] IP 2.25

¹ Ex conc. Meld (Meld conc. M) - 10 CPM *BD*; Ex concilio Bracharensi, cap. 4 L

² in mg. after erasure P; corr. fr. ut V

³ in loculo CBM *BD*; in loco PV; loco corr. fr. loca D

⁴ parato CBD²M *BD*; preparato PV; parata D

222*Ut nemo pro sepeliendis mortuorum corporibus aliquid muneris exigit¹. Ex concilio Nannetensi², cap. 11*

Precipiendum secundum canonum auctoritatem, ut de sepulcris, et omnibus³ sepeliendis nihil muneris exigant, nisi forte qui sepelitur, vivens iusserit ecclesie in cuius atrio sepelitur, de suis rebus aliquid tribuere, aut etiam post mortem illius quibus commissum est, cuius elemosinam facere, de rebus illius aliud exigatur, sive ab illis qui locis et vicis presunt. Prohibendum est etiam secundum maiorum instituta, ut in ecclesia nullatenus sepeliantur, sed in atrio, aut in porticu, aut in exedris ecclesie, intra ecclesiam vero, aut prope altare ubi corpus et sanguis Domini conficitur, nullatenus habeant licentiam sepeliendi.

(conc. Vassen. 2, cap. 5) BD 3.159] Ctp 3.3.30.(13, q. 2, c. Precipiendum.)

¹ Ut - ex. CPD; Nihil pro sepeliendis corporibus exigendum M

² conc. Nan. CPH; conc. Nannentino D; Nan. conc. M

³ omnibus CPH; hominibus DM

223*De sepultura coniugatorum in primis connubiis¹. Hieronimus dicit²*

Ebron dicitur esse civitas trium virorum, quia in ea sepulti sunt tres patriarche in spelunca duplici, cum tribus uxoribus suis, id est Abraham et Sara, Isaac et Rebecca, Iacob et Lia, preter ipsum Adam et Evam uxorem eius. Tobias dicit ad filium suum, Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum sepelies, et honorem habebis matri tue omnibus diebus, et cum ipsa compleverit tempus, sepelies eam iuxta me in uno sepulcro.

BD 3.160] Ctp 3.3.31 (12, q. 2, c. Ebron.)

¹ De - con. CPBD; Quod conveniens sit, uxorem cum viro suo eodem sepulcro sepeliri M

² dicit CPBD; om. M. [In quaest. Hebr. in Genes. et de locis Hebraicis] add. Fr

224*De eadem re. Item¹ idem*

Quos coniungit unum coniugium coniungat² unum sepulcrum, quia una caro est et, Quod³ Deus coniungit⁴ homo non separet.

BD 3.161]

¹ Item CPBD; *om.* M

² un. con. con. *ss* D

³ Quod CPBM; Quos D

⁴ -git CP; -xit DM

225*¹De eadem re. Augustinus dicit²*

Unaqueque mulier sequatur virum suum, sive in vita sive in morte.

BD 3.162] (13, q. 2, c. Unaqueque.)

¹ Item *add.* M

² dicit PV *BD*; *om.* CRBDM

226*De illis quorum mens una fuerit, sepultura non¹ separet². Gregorius dicit³*

Soror sancti Benedicti sepulta est in sepulcro, quod ipse sibi paraverat, ut quorum mens una semper fuit in Domino, eorum quoque corpora sepultura non separaret. Ita in primo connubio coniuncti, quia una et eadem caro est, in uno sepulcro sepeliebantur⁴.

BD 3.163]

¹ non CPBM; eas <non> D

² De - sep. CPBD; Ut sepultura non separet eos quorum mens una fuit in Domino M

³ dicit CPBD; , cap. xxxiv, lib. II Dialogorum M

⁴ -iebantur CRPV; -iebatur B; -iantur DM

227*De prestariis¹ viduarum² ecclesiarum, ut non valeant³. Ex concilio apud Belvacum cap. 10, presente Ludovico⁴*

Ut precarie⁵ et commutationes tempore viduarum ecclesiarum facte ab his, qui loca episcoporum occupaverant, rescindantur, et cum auctoritate ecclesiastica vel civili si faciende sunt fiant.

BD 3.166]

¹ prest- CRPBH; prec- D

² -uatarum CPB; -uarum HD

³ De - val. CPBD; Ut non valeant precariae vel commutationes viduarum ecclesiarum M

⁴ apud - Lud. PVB; ap. Belvacum presente Ludovico cap. 10 (11 D) CRHDM

⁵ precarie PVBDM *BD*; precarie CR²FH

228*Item¹ de eadem re. Ex eodem², cap. 11*

Precarie³ a nemine de rebus ecclesiasticis fieri presumantur, nisi quantum de qualitate convenienti dat ex proprio, duplum accipiatur ex rebus ecclesie, in suo tantum qui dederunt nomine, si res proprias et ecclesiasticus usu fructuario tenere voluerint. Si autem res proprias ad presens dimisit, ex rebus ecclesiasticis triplum fructuario usu in suo tantum quis nomine sumat, quia sic eas quemque tractare oportet, ut alienarum dispensatorem convenit, non propriarum largitorem.

BD 3.167] (10, q. 2, c. Precarie a nemine.)

¹ Item CPBD; om. RHM

² Ex eodem CPV(followed by erasure); ? B; Ex eod. concilio D; De eadem re H; Ex concilio eod. M

³ Precarie CPVBM; Prestarie RFH

229*Ex¹ eadem re. Ex eodem concilio, cap. 12*

A² nulla potestate quis cogatur facere precariam de rebus Deo et sanctis eius dicatis, cum ratio et usus obtineat neminem, cui non vult contra utilitatem et rationem prestitum de proprio facere beneficium.

BD 3.168]

¹ Ex CPD; De BH BD; Item de M

² N H; A F

230*De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 13¹*

Ut² precarie³ de quinquennio in quinquennium secundum antiquam consuetudinem et auctoritatem renouentur.

BD 3.169] (10, q. 2, c. Precarie.)

¹ 13 CPBM; 14 D

² Ut VRDHM BD; Et CPB

³ precarie CPVBM; prestarie RFH

231*De donatione vel venditione vel commutatione rei ecclesiastice. Ex concilio apud Valentias, cap. 50¹*

Irrita erit episcoporum donatio vel venditio vel commutatio rei ecclesiastice absque collaudatione² et subscriptione clericorum.

BD 3.170] IP 2.86 (12, q. 2, c. Sine exceptione.)

¹ apud - 50 (i H) CRPH; apud - Val. D; Carth. IV, cap. 32 M

² collaud- CPHM; laud- D

232

De commutationibus ecclesiasticarum rerum. Ex concilio apud Belvacum¹

Ut² commutationes rerum ecclesiasticarum valde³ caveantur, et subtilissime, si aliquo modo fieri debent, inspiciantur. Que autem inconsulte facte sunt, iuxta decretum canonicum Hilarii pape, quas illicite decessor episcopus admiserit⁴ vel ab aliis illicite commisse sunt⁵, ab eo qui successor est emendentur.

BD 3.171] IP 2.87 (Extra de rerum permut., c. Ut commutationes.)

¹ conc. - Bel. CPDH; Belvacensi concilio M

² Ut RLHDM BD; Et CPVB

³ timeantur vel *add.* D, *om.* CPLM

⁴ adm- CP²B BD; am- RPVLHM

⁵ decessor ep. - sunt CRPLHM; commiserint D

233

De eadem re. Ex concilio Maticensi¹, cap. 4²

A sancta sinodo decretum³ et imperialis auctoritas denuntiat, ne commutationes rerum vel mancipiorum ecclesiasticorum quelibet persona sine licentia et consensu religionis, presumat facere.

BD 3.172]

¹ conc. Mat. CPD; Mat. conc. M

² D *reverses the insc. and rubrics of cc 233-4*

³ dec. CRPB; est dec. D; dec. est M

234

De ecclesiasticis mancipiis¹. Ex concilio apud Carisiacum², cap. 2

Quod³ mancipia ecclesiastica quisquam nisi ad libertatem commutet, videlicet ut⁴ mancipia que pro ecclesiastico homine dabuntur, in ecclesie servitute permaneant, et ecclesiasticus homo qui commutatur, perpetua libertate fruatur. Quod enim semel Domino consecratum est, ad humanos usus iam transferri non potest. Ait enim lex, Si quis mutaverit, et quod mutatum est sanctificabitur Domino.

BD 3.173]

¹ De - manc. CPD; De commutatione ecclesiasticorum mancipiorum M

² [al. Sylvanectum] *add.* Fr

³ Quod CRPVBHD; Ne M; Neque BD

⁴ vid. ut CPD; ut vid. M

235

De eadem re¹. Ex eodem concilio, cap. 3

Iniustum videtur et impium ut mancipia que fideles viri seu femine pro remedio anime sue Deo et sanctis eius consecrarunt, cuiuscumque muneris mancipio vel commutationis commercio, iterum in secularium servitutum redigantur, cum auctoritas

¹ eadem re CPD; eodem M

canonica servos fugitivos tantummodo distrahi permittat? et ideo omnes rectores ecclesiarum summpere caveant ne unius elemosina alterius peccatum fiat, et absurdum est ut ex ecclesiastica dignitate servus decedens humane obnoxius sit² servituti.

BD 3.174] (2, q. 2, c. Iniustum.)

² obn. sit CPM; sit obn. D

236

De regalibus¹ preceptis super precariis ecclesiasticis². Ex concilio apud sanctum Medardum, cap. 11³

Precepta⁴ regalia super precariis ecclesiasticis⁵ fieri nec ratio sinit, nec auctoritas quolibet modo permittit, quoniam precepta in iure ecclesiastico firmare indignum iudicatur, necesse est ut maiestas regia non nisi ab ecclesiastico rectore petatur, id est ut custos ecclesie solertissime caveat ne sui ordinis et ecclesiastice commutationis forte immemor, contra auctoritatem preceptum regium pro quacumque assentatione fieri petat. Quod et si fecerit non audiatur. Si autem et obtinuerit, regali districtione, episcopali iudicio idem rescindatur, et petitor iniustus pro principis iniusta suggestionem digne corripiatur.

BD 3.175]

¹ reg. CRP; legalibus D; regularibus M

² non admittendis *add.* M

³ 11 CPM; 6 D

⁴ *altered to* precaria D

⁵ prec. eccl. CRPM; eccl. prec. D

237

De episcopo qui in¹ mancipium ecclesie manum mitti² desiderat. Ex concilio Toletano³, cap. 68⁴

Episcopus qui⁵ mancipium iuris ecclesie non retento ecclesiastico patrocinio manumitti⁶ desiderat, duos meriti eiusdem et peculii, coram concilio ecclesie cui preeminet, per commutationem subscribentibus sacerdotibus offerat, ut rata et iusta inveniatur definitio commutantis. Tunc enim liberam manumissionem sine patrocinio condere poterit, quando eum quem libertati tradere disponit, iam iuri proprio acquisivit. Huiusmodi autem liberto adversus ecclesiam cuius iuris extitit, accusandi vel testificandi denegetur licentia. Quod si presumpserit, placet ut stante commutatione in servitutum propriam ecclesie revocetur.

BD 3.176] (12, q. 2, c. Episcopus qui.)

¹ in CRPBD; *om.* C²M

² manumitti C²HM; manum mitti CRPBD

³ IV *add.* M

⁴ 68 CPBD; 67 M

⁵ in *add.* D, *om.* CPBM

⁶ manumitti CPBM; manum mitti D

238

De¹ sacerdotibus qui res suas ecclesie relinquunt². Ex eodem concilio V³, cap. 69⁴

Consensus totius concilii definivit ut sacerdotibus qui aut res suas ecclesie relinquunt, aut nihil habentes aliqua tamen predia aut familias ecclesiis suis conquirunt, liceat aliquos de familiis eiusdem ecclesie manumittere, iuxta rei collate modum quem antiqui canones decreverunt, ita ut cum peculio et posteritate sua si ingenui sunt, sub patrocinio ecclesie maneant, utilitates iniunctas sibi iuxta quod potuerint, prosequentes.
BD 3.177]

¹ De CPBDH; Ut M

² aut aliqua praedia vel familias ecclesiae conquirunt, liceat aliquos si placet de familia eiusdem ecclesiae manumittere *add. M*

³ V CPBDH; *om. M*

⁴ 69 CPBDH; 68 M

239

Ut presbyteri rem ecclesie vendere non presumant. Ex concilio Carthaginensi, cap. 33¹

Item placuit ut presbyteri non vendant rem ecclesie ubi sunt constituti nescientibus episcopis suis, quomodo et episcopis non liceat vendere predia ecclesie ignorante concilio vel presbyteris suis. Non habenti ergo necessitatem, nec episcopo liceat rem matris ecclesie ignorante concilio vel presbyteris, suis titulis usurpare.

BD 3.178] (12, q. 2, c. Placuit.)

¹ conc. Cart. cap. 33 (34 D) CPBD; Cart. conc. V, cap. 4 M

240

Ut nullus ordinatus de ministeriis¹ ecclesie aliquid vendere presumat². Ex concilio Bracarenensi, cap. 30³

Si quis presbyter aut diaconus inventus fuerit de ministeriis ecclesie, ignorante concilio, aliquid vendidisse, quia sacrilegium commisit, placuit eum in ordinatione ecclesie non haberi; in iudicio tamen episcopi dimittendum sive dignus sit sive indignus⁴ in suo recipi⁵ gradu.

BD 3.179 (Dist. 50, c. Si quis presbyt.)

¹ ministeriis CPB; ministris D

² Ut - presumat (-at CPV, -ant BD) CPBD (*BD*); De eadem re M

³ conc. - 30 CPD (*BD*); Bracarenensi concilio I, cap. 17 M

⁴ sit sive ind. CPBDM; *om. Fr*

⁵ in suo recipi CPBM; recipi in suo D

241

De presbiteris qui de iure sui tituli¹ aliquid distrahunt². Ex eodem concilio³, cap. 31

Quicumque presbiter de iure tituli sui⁴ quolibet modo aurum⁵, argentum vel gemmas, vestes⁶ quoque si sunt, vel si accesserint aliqua mobilia⁷ ad ornamenta divina⁸ aliquid in perpetuum alienare temptaverit donator, alienator ac venditor, honoris sui amissione multetur.

BD 3.180] IP 2.88 (2, q. 3, c. Placuit.)

¹ sui tit. CRPH; tit. sui D

² De - dist. CPD (BD); Quid agendum sit de episcopo qui res ecclesiae vendiderit M

³ eod. conc. CPM; conc. eod. D; eod. H

⁴ tit. sui RPBDHM; sui tit. C

⁵ vel *add.* D, *om.* CPM

⁶ gemm. vestes CPM; vestes (*corr. fr.* -tas) gemmas D

⁷ mobilia CPM; monilia D

⁸ div. CPDM; *om. Fr*

242

De eadem re. Ex eodem¹, cap. 32²

Si quis episcopus nulla ecclesiastice rationis necessitate compulsus, in suo clero, aut ubi forte non est presbiter, de rebus ecclesiasticis aliquid presumpserit vendere, res ipsas ecclesie proprie restaurare cogatur, et in iudicio episcoporum deiiciatur auditus, atque furti et latrocinii reus, suo privetur honore.

BD 3.181] (10, q. 2, c. Si quis.)

¹ eodem CPB; capitulo M; eodem concilio DFr

² 32 CPDH; 33 B; 14 M

243

Quod quantum remedium venie oblatio ecclesiastica tribuit conferenti, tantum dampnum preparat fraudatori¹. Ex concilio Toletano², cap. 33

Omnis itaque rei ecclesiastice quantitas³ sicut remedium venie tribuit conferenti, ita dampnum rite preparat fraudatori. Et ideo nullus sacerdotum vel ministrorum ex rebus ecclesie, que in quibuscumque locis a fidelibus largiuntur, aliquid auferat, et iuri suo aut cathedre proprie unitati connectat. Verum ut huius rei soliditas potior habeatur, propinquis eius qui construxerunt vel ditaverunt ecclesiam, licitum sit hanc bone intentionis habere solertiam, ut si sacerdotem vel ministrum aliquid ex rebus collatis previderint defraudare, aut commonitionis honesta conventionem compescant, aut talia episcopo aut iudici corrigenda denuntient. Quod si talia episcopus agere temptat, metropolitano eius hec insinuare ne differant. Ipsis tamen heredibus in eisdem rebus non liceat quasi iuris proprii potestatem preferre, non rapinam, non fraudem inferre, vel ingerere, non violentiam quamcumque presumere. Si quis hec monita temerare

¹ Quod - fraudatori (fraudanti D) CPD; Quod quantitas rei ecclesiasticae sicut remedium veniae tribuit conferenti, ita damnum rite praearet fraudatori M

² conc. Tol. CPD; Tol. conc. M

³ *corr. fr.* -titatis D

presumpserit, et male rapta cum confusione restituet, et excommunicationis annue sententiam sustinebit.

BD 3.182]

244

De libertis qui a patrocínio ecclesie¹ discesserunt. Ex concilio Toletano cap. 71²

Liberti ecclesie qui a patrocínio eius discedentes quibuslibet personis adhererunt, si admoniti redire contempserint, manumissio eorum irrita sit; quia per inobedientie contemptum ingrati actione tenentur.

BD 1.184] (12, q. 2, c. Liberti.)

¹ a pat. eccl. CPD; ab eccl. pat. M

² 71 CPD; IV, cap. 70 M

245

De libertis ecclesie. Ex eodem concilio V, cap. 70¹

Liberti ecclesie, quia nunquam moritur eorum matrona, a patrocínio eiusdem nunquam discedant, nec posteritas quidem eorum, sicut priores canones decreverunt. Et ne forte libertas eorum in futura prole non pateat, ipsaque posteritas naturali ingenuitate obnitens sese ab ecclesie sancte patrocínio non subtrahat, necesse est ut tam iidem liberti, quam ab eis progeniti professionem episcopo suo faciant, per quam se ei familia ecclesie liberos esse fatentur eiusque patrocínium non relinquunt, sed iuxta virtutem suam obsequium ei vel obedientiam prebeant.

BD 3.185] (12, q. 2, c. Liberti.)

¹ Ex eodem conc. V, cap. 70 CD(lxx added in black ink) BD; Ex eodem V cap. 70 PVB; Ibidem. cap. 69 M

246

De libertis qui a quibuscumque manumissi sunt. Ex eodem concilio, cap. 72¹

Liberti² quibuscumque manumissi sunt, atque ecclesie patrocínio commendati existunt, sicut regule antiquorum patrum constituerunt, sacerdotali defensione a cuiuslibet insolentia protegantur, sive in statu libertatis eorum, seu in peculio quod habere noscuntur.

BD 3.186] (Dist. 87, c. Liberti.)

¹ 72 CPD; 71 M

² a add. M, om. CPBD

247*De manumissis in ecclesia. Ex concilio Arausico¹, cap. 6²*

In ecclesie³ manumissos vel per testamentum ecclesie commendatos, si quis in servitute, vel in obsequium, vel ad colonariam conditionem imprimere⁴ temptaverit, animadversione ecclesiastica coerebitur.

BD 3.187]

¹ conc. Ar. CPD; Ar. conc. M

² 6 CPD; I, ca. 7 M

³ -sie CP; -sia DM

⁴ [revocare] *add.* M

248*De fugitivis ecclesiasticis servis. Ex concilio Toletano¹*

Fugitivos etiam servos ecclesiasticos, domos suas aut familias deserentes, qui etiam si revocati fuerint, teneri non possint simili ratione, ab episcopo si voluerit, aut si illi ita meruerint, distraherentur².

BD 3.188]

¹ conc. Tol. CPD; Tol. conc. M

² -antur CPM; -untur D

249*De episcopis qui nihil suis ecclesiis¹ conferunt, et tamen² ex familia³ liberos facere presumunt. Ex eodem⁴*

Episcopi qui nihil ex proprio suo ecclesie Christi conferunt, liberos ex familiis ecclesie, ad condemnationem suam facere non presumant. Impium est enim, ut qui res suas ecclesie Christi non contulerit, dampnum ecclesie inferat. Tales igitur liberos successor episcopi absque aliqua oppositione ad ius ecclesie revocabit.

BD 3.189]

¹ suis eccl. CRPH; ecclesie D; ecclesiae suae M

² tamen CRPD; *om.* M

³ ecclesie *add.* M, *om.* CPD

⁴ concilio *add.* M

250*Quid in ecclesia legi debeat. Ex concilio Aurelianensi¹, cap. 3*

Nihil aliud² in ecclesia legatur aut cantetur³, nisi que auctoritatis divine sunt, et patrum orthodoxorum sanxit auctoritas. Nec falsa angelorum nomina colant⁴, sed ea tantum que prophetica, et evangelica docet scriptura, id est Michael, Gabriel, Raphael.

¹ conc. Aur. CPD; Aur. conc. M

² *after* legatur V

³ *corr. fr.* -atur P

⁴ nom. col. CBDM *BD*; col. nom. PV

BD 3.198] IP 2.89a

251

Excommunicandi sunt qui libros famosos legerint¹. Ex decr. Adriani pape, cap. 2²

Si qui inventi fuerint libros famosos et ignotos in ecclesia legere vel cantare, excommunicentur.

BD 3.199]

¹ Exc. - leg. CPD; Excommunicandos esse eos qui libros famosos in ecclesia legunt. M

² Ex - pape cap. 2 (9 D) CPBD; Ex conc. Elibertino, cap. 52 M

252

De illis que¹ clam concipiunt. Ex concilio Maticensi², cap. 6³

In hoc sancto concilio decretum est ut unusquisque presbiter in sua plebe publice annuntiet, ut si aliqua femina clanculo corrupta conceperit, nequaquam filium aut filiam suam interficiat; sed quocumque prevalet ingenio ante ianuas ecclesie partum deportari ibique poni faciat, ut coram sacerdote in crastinum delatus ab aliquo fidei suscipiatur, et enutriatur, et tali ex causa homicidii reatum, et quod maius est parricidium evadat. Nam, qui filium aut filiam interficit, parricida omnimodo⁴ destinetur.

BD 3.200]

¹ illis que CPD; mulieribus quae M

² conc. Mat. CPDH; Mat. conc. M

³ 6 CPBM; 5 D

⁴ -modo CPF; -no DM

253

De infantibus in adulterio natis¹ ad ecclesiam expositis. Ex concilio Arelatensi, cap. 5²

Si expositus ante ecclesiam, cuiusque³ fuerit miseratione collectus, contestationis ponat epistolam, ut si is qui collectus est intra decem dies quesitus, agnitus non fuerit, securus habeat qui collegit. Sane qui post predictum tempus calumniator extiterit, ut homicida ecclesiastica districtione dampnabitur, sicut patrum sanxit auctoritas.

BD 3.201]

¹ et add. DM, om. CP

² conc. Ar. cap. 5 CPLD; Ar. II conc., cap. 32 M

³ cuiusque CPD; cuiuscumque M

254

De eadem re. Ex concilio Vasensi¹, cap. 9

De expositis quia collata² ab omnibus querela processit, eos non³ misericordia iam sed⁴ canibus exponi, quos colligere calumniarum metu, quamvis inflexa preceptis misericordie mens humana detrectet, id observandum est, ut secundum statuta fidelissimorum Augustorum, piissimorumque principum quisquis expositum colligit, ecclesiam contestetur, contestationem colligat. Nihilominus de altario Dominico die minister annuntiet, ut ecclesia sciat expositum esse collectum, ut intra dies decem, ab expositionis die expositum recipiat. Si quis se probaverit agnovisse, collectorum pro ipsorum decem dierum misericordia prout maluerit ad presens tribuat, aut in perpetuum cum Dei gratia, si voluerit possideat. Si quis expositorum hoc ordine collectorum repetitor vel calumniator extiterit, ut⁵ homicida habendus est.

BD 3.202]

¹ conc. Vas. CPD; Vas. conc. M

² -ata C²RPBM; -ecta D; -ocata D²

³ non RPDM; non non C; *om.* B

⁴ mis. iam sed CPB; mis. sed iam D; iam misericordiae sed M

⁵ ut CPD; *om.* M

255

De avaritia sacerdotum¹. Ex concilio Toletano, cap. 33²

Avaritia radix cunctorum malorum est³, cuius sitis etiam sacerdotum mentes obtinet. Multi enim fidelium in amore Christi et martirum, in parochiis episcoporum basilicas construunt⁴, oblationes conscribunt; sacerdotes hec auferunt, atque in usus suos⁵ convertunt. Inde est quod cultores sacrorum deficiunt, dum stipendia perdunt, inde basilicarum labentium ruine non reparantur, quia avaritia sacerdotali omnia auferuntur. Pro qua re constitutum est a presenti concilio episcopos ita dioceses suas regere, ut nihil ex earum iure presumant auferre, sed iuxta priorum auctoritatem conciliorum⁶ tam de oblationibus quam de decimis, et de tributis ac frugibus tertiam consequantur. Quod si amplius quippiam ab eis⁷ presumptum fuerit, per concilium restaurentur, appellantis ipsis conditoribus, aut certe propinquis eorum, si iam illi a seculo discesserunt. Noverint autem conditores basilicarum in rebus quas eisdem ecclesiis⁸ conferunt⁹, nullam potestatem habere, sed iuxta canonum instituta, sicut ecclesiam, ita dotem eius ad ordinationem episcopi¹⁰ pertinere.

(Tol. IV) BD 3.203] IP 2.4 from Noverint autem conditores (16, q. 1, c. Constitutum est.) (10, q. 1, c. Noverint.)

¹ De - sac. CPD; Si sacerdotes oblationes fidelium, ab ecclesia auferunt, et in suos usus convertunt M

² 33 CPD; 32 M

³ cunct. malorum est RP²V; cunct. est CPB; est cunctorum malorum M

⁴ et *add.* P?D, *om.* CVBM

⁵ usus suos CPM; suos usus D

⁶ pr. auct. conc. CPB; priorem auctoritatem conc. D; pr. conc. auct. M

⁷ quip. ab eis CPM; ab eis quip. D

⁸ eccl. CPB; basilicis DM

⁹ *corr. fr.* auf- B

¹⁰ *ss* D

256*De quodam a demonio vexato. Ex dialogo Gregorii pape¹*

Ex eodem quoque tempore quidam Aquinensis ecclesie clericus demonio vexabatur, qui a venerabili viro Constantio eiusdem ecclesie antistite per multa fuit martirum loca transmissus, ut sanari potuisset. Sed sancti Dei martires noluerunt ei sanitatis donum tribuere, ut quanta esset in Benedicto gratia demonstrarent. Ductus itaque est ad omnipotentis Dei famulum Benedictum, qui Iesu Christo Domino preces fudit, et antiquum hostem de obsesso homine protinus expulit cui sanato precepit, dicens. Vade, et posthac carnem ne comedas, et ad sacrum ordinem nunquam accedere presumas. Quacumque autem die sacrum ordinem temerare presumpseris, statim iuri diaboli iterum mancipaberis. Discessit itaque clericus sanus, ac sicut terrere solet animum pena recens, ea que vir Dei precepit interim custodivit. Cum ergo post annos plurimos omnes priores illius de hac luce migrassent, et minores suos sibimet superponi in sacris ordinibus cerneret, verba viri Dei quasi ex longo tempore oblitus postposuit, atque ad sacrum ordinem accessit. Quem mox is qui reliquit diabolus tenuit, eumque vexare quousque animam eius excuteret, non cessavit.

BD 3.205]

¹ Ex - pap. CPBD; Greg. papa, cap. 16, lib. II Dialog. M

257*De rebus ecclesie que mortuo episcopo a presbiteris vendite fuerint. Ex concilio Ancirano¹, cap. 14*

De his que pertinent ad ecclesiam, que cum non adesset episcopus, presbiteri vendiderunt, placuit² rescisso contractu ad iura ecclesiastica revocari³. In iudicio autem erit episcopi, si⁴ pretium⁵ debeat recipi, necne, quia plerumque⁶ rerum distractarum reditus ampliorem summam pro pretio dato reddiderit⁷.

BD 3.206]

¹ conc. Anc. CPD; Anc. conc. M

² ut *add. D, om.* CPM

³ debeant *add. D, om.* CPM

⁴ constitutum *add.* M

⁵ eius *add. D, om.* CPM

⁶ plerumque CPLH; *om. D;* saepe contingit M

⁷ ampl. summ. - redd. CPLD; ampliore summa quam accepto pretio reddi M

258

De eo qui spernit oblatam presbiteri qui uxorem habuit¹. Ex concilio Gangrensi², cap. 4³

Quicumque discernit a presbitero qui uxorem habuit⁴ quia non oporteat⁵ eo ministrante de oblatione percipere, anathema sit.

BD 3.207]

¹ habuit CPH; habuerit LDM

² Ex conc. Gang. CPD; E (Ex Fr) Gang. conc. M

³ 4 CPDM; 3 L

⁴ -uit CPBH; -uerit LDM

⁵ -eat PVBDM; -et CHL

259

Quod non permittantur ecclesiastici ad hereticorum cetera accedere. Ex concilio Laodicensi¹, cap. 8²

Quod non permittantur ecclesiastici ad hereticorum cetera³ vel ad ea que ab eis appellantur martiria, orationis causa vel sanationis accedere; sed huiusmodi si fideles fuerint, certo tempore communionem privari, penitentes autem et confitentes se deliquisse, convenit suscipi.

BD 3.208]

¹ Ex conc. Laod. CPD; E (Ex Fr) Laod. conc. M

² 8 CPD; 9 M

³ her. cim. CRPH; clericorum cim. D; cim. her. M

260

Quod non oporteat ab hereticis eulogias accipere. Ex eodem, cap. 32¹

Quod non oporteat² ab hereticis eulogias accipere, que sunt maledictiones potius quam benedictiones.

BD 3.209] (1, q. 1, c. Non oportet.)

¹ 32 C²RPM; 2 D

² -eat CPD; -et M

261

Quod nullus Christianus ad pseudomartires ire debeat. Ex eodem concilio, cap. 34

Quod omnem Christianum non oporteat deserere martires Christi, et ire ad pseudomartires, id est hereticorum, et ipsos quos constat hereticos extitisse, hi namque alienati sunt a Domino. Sint ergo anathema, qui ad tales accesserint.

BD 3.210]

262

Quod non oporteat plebeios psalmos in ecclesia cantare. Ex eodem concilio¹, cap. 59

Quod non oporteat plebeios psalmos in ecclesia cantare, nec libros preter canonem legi, sed sola sacra volumina Novi Testamenti, vel Veteris.

BD 3.211]

¹ Ex eod. conc. CPD; Ibid. M

263a

De illis, qui conventus qui ad confessionem¹ martirum fiunt, abominantur. Ex concilio Antiocheno², cap. 20

Si quis superbie usus affectu, conventus abominatur qui ad confessiones martirum celebrantur, et ministeria que in eis fiunt simul cum eorum memoriis execratur, anathema sit.³

BD 3.212]

¹ -nem C(*corr. fr.* -fusionem)PDH; -nes M

² conc. Ant. CPD; Ant. conc. M

³ FH *end cap. here*

263b

Ut victus ab exorcistis energumenis¹ in domo Dei sedentibus² ministretur. Ex concilio Carthaginiensi,³ cap. 92

Inergumenis⁴ in domo Dei⁵ sedentibus, victus quotidianus per exorcistas opportuno tempore ministretur.

BD 3.213]

¹ energ- CM; inerg- P²V

² energ. - sed. *before* victus M

³ IV. *add.* M

⁴ Inerg. CP; Energ. CVDM

⁵ Dei DM *BD*; clerici CRPVB

264

Ut sacra vasa non ab aliis quam a sacris viris tractari debeant¹. Ex decreto² Sixti pape

Cognoscat sapientia vestra, fratres charissimi, quia in hac sacra apostolica sede a nobis et reliquis episcopis, ceterisque Domini sacerdotibus staturum est, ut sacra vasa, non ab aliis, quam a sacris, Dominoque dicatis contrectentur hominibus. Indignum enim valde est, ut sacra Domini vasa, quecumque sunt, humanis usibus serviant, ut non ab aliis quam a Domino servientibus, eique dicatis tractentur viris, ne pro talibus presumptionibus iratus Dominus plagam imponat populo suo, et hi qui etiam non peccaverunt, mala patiantur, aut pereant, quia perit iustus sepissime pro impiis. Attendite

¹ tract. deb. CPBD; tractentur M

² -eto PV; et' C; concilio D; d' H; -etis RM

ne talia in ecclesiis vestris permittatis deinceps fieri, ne grex pretiosissimo sanguine Christi redemptus, in precipitium, quod absit, ruat.

BD 3.214]

265

*De sacris feminis, que sacra vasa et pallas altaris tractare presumpserint. Ex epistola¹
Soteris pape*

Sacratas Deo feminas vel monachas sacra vasa, vel sacras² pallas penes vos contingere, et incensum ponere, et circa altaria deferre, perlatum est ad apostolicam sedem. Que omnia reprehensione, et vituperatione plena esse nulli recte sapientium dubium est. Quapropter per huius sancte sedis auctoritatem hec omnia vobis resecare, funditus quantocitius poteritis censemus et ne pestis hec latius divulgetur per omnes provincias, abstergi citissime mandamus.

(Idem supra, c. 72.) BD 3.215] (Dist. 23, c.)

¹ Ex ep. corr. fr. exempla D

² [sacratas] add. Fr

266

De vasis sacris, de pallis altaris, et¹ velis ecclesie, si vetustate consumpta fuerint quid inde faciendum sit². Ex epistola Clementis pape³

De vasis sane sacris quid gerendum, quidve inde faciendum sit, altaris palla, cathedra, candelabrum et velum, si fuerint vetustate⁴ consumpta, incendio dentur; quoniam non licet ea que in sanctuario fuerint, male tractari, sed incendio universa tradantur, cineres quoque eorum in baptisterium inferantur, ubi nullus transitus habeatur, aut in pariete aut in fossis pavementorum iacentur, ne ab introcuntiam pedibus inquinentur. Pallas vero et velum que in sanctuario sordidata fuerint, diaconi cum humilibus ministri intra sanctuarium lavent, non eiicientes foras a sanctuario velamina Dominice mense, ne forte pulvis Dominici corporis male decidat sindone foris delata, et erit hoc operanti peccatum. Idcirco in sacrario ministris precipimus cum diligentia custodire. Palle vero in alia pelvi laventur, in alia vela⁵.

(epist. 20). BD 3.216] (De cons., dist. 1, c. Altaris palla.)

¹ de add. M

² quid fac. sit before De vasis M

³ prima add. D, om. CRPM

⁴ corr. fr. vectate R

⁵ in alia vela CRPLH; vela in alia DM

266A (FH)

¹Item in eadem.

Si forte quispiam presbiter sive diaconus – Iude suscepturum penam.

Ctp 1.1.17; cf above 2.86A, below 6. 88

¹ change of hand in F

266B (FH)

Anacletus papa iii a Petro in primo decretali. Ut episcopus sacrificans testes secum habeat. Episcopus Deo sacrificans testes secum habeat – Romana tenet ecclesiam. Ctp 1.2.3-4

267

Ut¹ in oblatione corporis et sanguinis Domini incensum poni debeat. Ex concilio Rothomagensi², cap. 2

Ut tempore quo Evangelium legitur, finitoque offertorio, super oblationem³ incensum in mortem videlicet Redemptoris nostri ponatur decrevimus.
BD 3.227]

¹ Ut CPD; Quod M

² Conc. Rot. CPD; Rot. conc. M

³ -nem CPD; -ne M

268

Ut quotiens basilicam ad quam itur, presentia nove plebis impleverit, totiens sacrificium subsequens offeratur. Ex epistola Leonis¹ cap 2² ad Dioscorum Alexandrinum missa³

Ut autem in omnibus observantia nostra concordet, illud quoque volumus custodiri ut cum solempnium festivitas conventum populi numerosioris indixerit, et ad eandem multitudo fidelium convenerit, quam recipere basilica una non possit, sacrificium indubitanter iteretur, ne his tantum admissis ad hanc devotionem qui prius advenerint, videantur hi scilicet qui postmodum confluerint, non recepti, cum plenum pietatis atque orationis opus sit, ut quoties basilicam aliquam iterum presentia nove plebis impleverit, toties sacrificium subsequens offeratur. Necesse est autem ut quedam⁴ populi pars sua devotione privetur, si unius tantum misse more⁵ servato, sacrificium offerri non possit nisi prima diei parte⁶ convenient.

BD 3.228]

¹ pape *add. D, om. CPM*

² cap 2 CPD; *after Alex. M*

³ ad Diosc. Alex. missa CP; *om. D; ad Diosc. Alex. M*

⁴ ut qu. *in mg. D*

⁵ *ss D*

⁶ diei parte CPD; parte diei M

269

Ut nullus presbiter titulum super titulum usurpare presumat. Ex concilio Nannetensi¹

Ut si quilibet presbiterorum² defunctus fuerit, vicinus presbiter apud senioremem secularem, nulla precatone vel aliquo xenio ecclesiam illam obtineat; quia titulus per se constans ante constitit, sed neque capellam, sine consultu episcopi, quod si fecerit

¹ conc. Nan. CP; conc. Nannetino D; Nan. conc. M

² presb. CPM; episcoporum D

definitam sententiam sibi prolatam suscipiat, sicuti de episcopo canonica decrevit auctoritas, ut si per ambitionem maiorem civitatem appetierit, et illam perdat quam tenuit, et illam nequaquam obtineat, quam usurpare temptavit.

BD 3.229]

270a

¹*De altaribus in quibus sancte reliquie non² inveniuntur. Ex concilio Africano³, cap. 1*

Altaria in quibus sacra corpora, vel reliquie⁴ martirum non esse probantur, ab eiusdem episcopo loci⁵ destruantur.

BD 3.225] Ctp 3.3.32; IP 2.34

¹ Quid faciendum sit *add.* M

² non CPM; *om.* D

³ Ex conc. Afr. CPD; E Africano conc. M

⁴ *corr. fr.* requie D

⁵ ep. loci CP; loci ep. DM

270b

In altari in quo episcopus missam celebrat¹, eo die presbiter aliam iterare non presumat². Ex concilio Urbico

Nec³ in altari quo missam episcopus cantavit, presbiter eo die missam celebrare⁴ presumat.

BD 3.226]

¹ -at C²PBH; -et CD

² In - pres. CPD; In altari quo missam episcopus celebravit, nulli presbytero die illo celebrandum M

³ Nec CPBD²H; ? D; Ne M; *om.* L

⁴ cantare non. L

271

Ut episcopus aut¹ presbiter postquam missam inceperit et orationem dixerit, nisi passio aliqua intervenerit², antequam inceptum³ ministerium adimpleat ab altario Dei nullo modo discedere audeat⁴. Ex decr.⁵ Zacharie pape, cap. 14⁶

Ut episcopus aut presbiter, dum ingressus fuerit ad missarum solempnia celebranda, nisi passio aliqua intervenerit, nullo modo audeat data oratione discedere, ut ab alio episcopo aut a presbytero suppleantur missarum solempnia, sed qui initium sumpsit, suppleat usque ad finem, quia scriptum est, Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Si quis vero presumpserit preter quod posuimus agere, a sacro corpore et sanguine Domini nostri Iesu Christi sit suspensus.

¹ aut CPD; vel M

² -erit CPD; -iat M

³ inc. CPD; *om.* M

⁴ disc. aud. CPD; discedat M

⁵ decr' CP?B; dictis *corr. fr.* domno D

⁶ Ex - 14 CPD; Zacharias papa, ca. 9 M

BD 3.230]

272

Ut nullus episcopus vel presbiter ad celebranda missarum solempnia cum baculo ire, aut velato capite altario¹ Dei assistere presumat. Ex decretis eiusdem, cap. 13

Ut nullus episcopus², presbiter, aut diaconus ad celebranda missarum solempnia presumat cum baculo introire, aut velato capite altario³ Dei assistere, quoniam et Apostolus prohibet viros velato capite⁴ orare in ecclesia, et si temere presumpserit, excommunicetur.

BD 3.231] (*De cons., dist. 1, c. Nullus.*)

¹ -rio CP; -ri BDHM

² vel *add.* H

³ -ario CPDHM; -ari B

⁴ altario Dei - cap. *in upper mg.* D

273

Ne corpora sanctorum transferantur de loco ad locum. Ex concilio¹ Magontiensi, cap. 51

Deinceps vero corpora sanctorum de loco ad locum nullus² transferre presumat, sine consilio principis vel episcoporum sancteque sinodi licentia.

BD 3.232] *Ctp* 3.3.33; *IP* 2.36

¹ *I add.* M

² *ss* P

274

Qui mortui in ecclesia sepeliantur¹. Ex eodem, cap. 52

Nullus mortuus infra ecclesiam sepeliatur, nisi episcopi aut abbates aut digni presbiteri, vel fideles laici.

BD 3.233]

¹ Qui - sep. CPD; Quos mortuos in ecclesia sepelire liceat M

275

Quod omnes fideles in ecclesia nihil agere debeant nisi orare. Ex concilio Turonensi¹, cap. 38

Sacerdotes debent fideles admonere, ut quando ad ecclesiam veniunt², sine strepitu ac tumultu eam ingrediantur, in qua etiam quandiu orationis causa morantur, nequaquam inter se proferant inanes confabulationes, sed tempore quo missarum solempnia celebrantur, non solum ab otiosis et inutilibus verbis, verum etiam et a perniciosis cogitationibus funditus abstinendum sit³.

¹ Ex conc. Tur. CPD; Ex III Tur. conc. M

² ven- CPD; conven- M

³ sit CPDM; est *Fr*

BD 3.234]

276

Quod divina clementia fixis in terra genibus exoranda sit, nisi in maioribus solemnitatibus¹. Ex eodem, cap. 37²

Sciendum est quod exceptis diebus Dominicis, et illis solemnitatibus, quibus sancta et universalis ecclesia ob recordationem Dominice Resurrectionis solet stando orare, fixis in terra genibus suppliciter clementiam nobis profuturam nostrorumque criminum indulgentiam deprecandum est. Cuius rei in Evangelio ipse Dominus nobis dedit exemplum. Sed Stephanum martirem, et apostolum Paulum eadem fecisse, liber Actuum apostolorum testis est. Ex quibus intelligi datur, oportere Christianum humiliter ad terram prosterni, ne forte illi dicatur, Cur³ superbis, terra et cinis?

BD 3.235]

¹ soll. CPM; festis D

² 37 CPr; 36 DM

³ Cur CRP; Quid DM

277

Quod non¹ liceat mortuis osculum dare. Ex concilio Agathensi, cap. 3²

Non liceat mortuis osculum dare, nec palliis que sacrificiis super altare ponuntur, corpora eorum involvere, vel super feretrum ponere.

BD 3.236]

¹ ss D

² 3 CPM; 4 D; 2 Fr

277A (FH)

Ieronimus super Iohalem

In tempore ieiunii non serviat sponsus et sponsa operi nuptiali – pudica expleat penitentia.

278

Ubi fideles sepeliri debeant. Ex concilio Triburiensi, cap. 15¹

Restat propter instantem, que nunc maxima occurrit, necessitatem, ubicumque facultas rerum et opportunitas temporum suppetat, sepulturam morientium apud ecclesiam ubi episcopi sedes est, celebrari. Si autem propter itineris longinquitatem aut adiacentem alicuius inopportunitatis difficultatem impossibile videatur, expectet cum terra sepulture sue, quo canonicorum aut monachorum sive sanctimonialium congregatio sancta communiter degat, ut eorum orationibus iudici suo commendatus occurrat, et remissionem delictorum, quam meritis non obtinet, illorum intercessionibus percipiat. Quod si et hoc ineptum et difficile estimetur ubi decimam persolvebat vivus, sepeliatur² mortuus.

¹ 15 CPM; 3 D

² -iatur CPM; -ietur D

BD 3.237]

279

Ut sacerdotes ad tempus orationibus¹ vacent, antequam sacrificent. Ex decretis Innocentii pape, cap. 36

Nam² Paulus ad Corinthios scribit dicens, Abstinete vos ad tempus, ut vacetis orationi. Et si hoc laicis precipit, multo magis sacerdotes, quibus et orandi et sacrificandi iuge sacrificium est, semper debent ab huiusmodi consortio abstinere. Qui contaminatus fuerit carnali concupiscentia, quo pudore, vel sacrificare forsitan usurpabit, aut qua conscientia, quove merito exaudiri se credit, cum dictum sit, Omnia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil mundum.

BD 3.238]

¹ -nibus CPDH; -ni M

² Nam CPDHL; *om.* M

280

De ecclesiis monachorum. Ex concilio apud Confluentiam¹, cui interfuit Henricus et Carolus reges, cap. 6

Hoc quoque² statutum est, quatenus ecclesie quorumcumque³ monachorum, in singulis parochiis suorum episcoporum, ut decet divinitus subdantur regimini, eisque debita obsequia in exercendis ecclesiastice cure negotiis sollicitate exhibeant, ipsi procul dubio monachi episcopis suis in omnibus obediant.

BD 3.240]

¹ ap. Conf. CPD; Confluentiae habito M

² Hoc quoque CPDM; Hocque *Fr*

³ quorumcumque CPM; quorumque D

281

De laicis qui proprias ecclesias habent. Ex eodem concilio, cap. 5

Si laici capellas proprias habuerint, a ratione et auctoritate alienum habeatur, ut ipsi decimas accipiant, et inde canes aut genitarias suas pascant; sed potius presbiteri ecclesiarum eas accipiant, et inde restaurationem exhibeant, et pro sancta ecclesia ac pro statu regni Dei misericordiam studiose implorent.

BD 3.239]

282

De vasculis quibus misteria sacra¹ conficiuntur. Ex concilio Triburiensi, cap. 9 cui interfuit rex Arnulfus²

Vasa quibus sacrosancta conficiuntur misteria calices³ et patene. De quibus Bonifacius martir et episcopus interrogatus, si liceret in vasculis ligneis sacramenta conficere, respondit, Quondam sacerdotes aurei ligneis calicibus utebantur, nunc e contrario lignei sacerdotes aureis utuntur calicibus. ⁴Zepherinus sextus decimus Romanus episcopus patenis vitreis missas celebrari constituit. Tunc deinde Urbanus octavus decimus papa omnia ministeria sacra⁵ fecit argentea. In hoc enim, sicut in reliquis cultibus, magis ac magis per incrementum temporum decus succrevit ecclesiarum. Nostris enim temporibus qui servi patrisfamilias sumus, ne decus matris ecclesie imminuatur, sed magis cumuletur, et amplificetur statuimus ut deinceps nullus sacerdos sacrum misterium corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi in ligneis vasculis ullo modo conficere presumat, ne unde placari debet, inde irascatur Deus.

BD 3.223] Ctp 3.3.34 (De cons., dist. 1, c. Vasa in quibus.)

¹ mist. sacra CV BD; minist. sacra RPDB; sacra mist. HM

² Ex conc. Trib. cap. 9 (8 D), cui - Arn. CBDH; Ex conc. Trib. cui (ubi V) int. rex Arn. cap. 9 PV; Ex Triburiensi conc. cap. 18, cui interfuit rex Arnulphus M

³ sunt *add.* M, *om.* CPBD

⁴ FH *begin cap. here*

⁵ *in mg.* P

283

De ecclesia a compluribus coheredibus obsessa¹. Ex eodem², cap. 32

Quecumque ecclesia a compluribus coheredibus sit possessa, concordii unanimitate undique procuretur, ne propter aliquas disceptationes servitium Dei minuatur, et cura populi irreligiose agatur. Si vero contingat pro ea participes dissidere, et sub nullo presbitero eam procurare, et propterea iurgia, et contentiones, tam inter ipsos, quam inter clericos incipiant frequentare; quia iuxta Apostolum, servos Dei non oportet litigare. Episcopus tollat inde reliquias, et sub magna cura honorifice collocet eas, atque eiusdem ecclesie claudat ostia, et sub sigillo consignet ea, et sacrum misterium nullus celebret in ea, antequam concordii unanimitate, unum omnes eligant presbiterum, qui idoneus sit sacrosanctum locum procurare, et populo Dei utiliter preesse.

BD 3.224]

¹ compluribus coher. obs. CPBH; pluribus coher. obs. D; pluribus haeredibus possessa M

² conc. *add.* DM, *om.* CPBH

284

De illis qui dum se proprietatis¹ loca alicubi dare voluerint decimam numquam tradere se² posse cognoscant³. Ex concilio apud Confluentiam, cap. 8

Si quis vero laicus vel clericus, seu utriusque sexus persona proprietatis sue loca, vel res alicubi donare delegaverit, decimationum proventum priori ecclesie legitime signatum, inde abstrahere nullam habeat potestatem. Quod si facere temptaverit, talis traditio irrita prorsus ducatur, et ipse ad emendationem ecclesiastica coerceatur censura. *BD 3.241]*

¹ *corr. fr.* -ates D

² nun. trad. se CPH; se nun trad. D

³ De - cogn. CPDH; De - decimam se nunquam abstrahere posse cogn. L; Ut hi qui suae proprietatis loca alicubi dare voluerint, cognoscant decimam nusquam se tradere posse M

DECRETUM IV

Hec pars¹ continet de observandis festivitibus et ieiuniis legitimis, de scripturis canonicis, et consuetudinibus, et celebratione concilii

¹ Hec pars CRPV BDF; Haec quarta pars HLM; *followed by capitulatio* M; Decreti pars quarta *Fr*

1

¹*Ambrosius*² *in expositione epistole*³ *ad Galatas*⁴

Dies observatis, et menses, et tempora, et annos. Timeo ne sine causa laboraverim in vobis⁵. Dies ergo observant qui dicunt, ut puta, crastino proficiscendum non est, post crastinum enim non debet aliquid inchoari, et sic solent magis decipi. Hi autem colunt menses qui cursus perscrutantur lune dicentes, ut puta, septima luna instrumenta confici non debent; nona iterum luna, ut puta emptum servum domum duci non oportet, et per hec facilius solent adversa provenire. Tempora vero sic observant cum dicunt, Hodie veris initium est, festivitas est; post cras Vulcanalia sunt. Posterum est, domum egredi non licet. Annos sic colunt cum dicunt, Kalendis Ianuariis novus est annus quasi non quotidie anni impleantur. Sed ut Iani illius memoriam recolant bifrontis, hac superstitione utuntur, que longe debet esse a servis Dei. Si enim Deus ex toto corde diligitur, ipso propitio nulla debet esse formido, neque suspicio harum rerum. Prospere enim potest cedere, quicquid simpliciter sub Dei devotione fit.

Quad. 4.140; BD 10. 11 ends widely variant; CSem. 2.28] Ctp 3.4.1

¹ Quomodo intelligendum sit quod Apostolus ait, Dies observatis et menses, et tempora, et annos, timeo ne sine causa laboraverim in vobis. *add. as rubr.* M

² episcopus *add.* PVD, *om.* CBLHM

³ epist. exp. H

⁴ in cap. IV *add.* M

⁵ Timeo - laboraverim *here* CPBD; *in insc.* M

2

¹*Beatus Augustinus in libro responsionum ad Ianuarium*

In scripturis quidem veteribus ad agendum Pascha non est preceptum tempus, nisi ex mense novorum, luna quadragesima usque ad vigesimam primam. Ex evangelio tamen quia manifestum est, quo etiam die Dominus crucifixus sit, et in sepultura fuerit, et resurrexerit, adiuncta est etiam ipsorum dierum observatio, per patrum concilia, et orbi universo Christiano persuasum, eo modo Pascha celebrari oportere. quadragesima ieiuniorum habet auctoritatem, et in veteribus libris ex ieiunio Moisi et Elie, et ex evangelio, quia totidem diebus Dominus ieiunavit, demonstrans evangelium non dissentire a lege et prophetis. In persona quippe Moisi lex, in persona Elie prophete accipiuntur, inter quos in monte gloriosus apparuit, ut evidentius emereret, quod de illo dicit apostolus, testimonium habens a lege et prophetis. In qua ergo parte anni

¹ Quod Pascha et Quadragesima a veteri lege trahunt auctoritatem, et quomodo Pascha nunc celebrandum *add. as rubr.* M

congruentius observatio quadragesime constitueretur, nisi confinis atque contigua dominice passioni? Quia in ea significatur hec vita laboriosa, cui opus est continentia, ut ab ipsius mundi amicitia ieiunetur, que utique fallaciter blandiri, et illecebrarum fucos circumspargere atque iacere non cessat.

(*lib. II, c. 15*)

3

¹*Omnibus ecclesiis*²

Pius papa³ nonus a Petro apostolus⁴ in primo suorum decretalium⁵. Nosse vos volumus, quod Pascha Domini die dominico annuis temporibus sit celebrandum. Istis ergo temporibus, Hermes doctor fidei et scripture effulsit inter nos, licet nos eodem predicto die celebraremus, et quidam inde dubitarent, ad corroborandas tamen animas eorum eidem Herme angelus Domini in habitu pastoris apparuit, et precepit ei ut Pascha die dominico ab omnibus celebraretur tempore suo. Unde et vos apostolica auctoritate instruimus omnes eadem die servare debere, quia et nos eadem servamus, nec debetis a capite quoquomodo dissidere.

Ctp 1.8.1] (De consec., dist. 3, c. Nosse vos vol.)

¹ Quod Pascha Dominica die celebrandum sit *add. as rubr.* M

² Omn. eccl. CRPBD; Pius nonus [Pius I *add. Fr*] a Petro papa (papa *before* nonus H) omnibus ecclesiis (omn. eccl. *after* decretalium H) in primo decr. suorum *as insc.* HM

³ papa CPBD; *om.* M

⁴ apost. CPBD; papa M

⁵ suorum dec. CPBD; dec. suorum M; Pius – decr. *as rubric only* H

4

*Theophilo episcopo et fratribus Alexandrie positus*¹

Victor papa XIII a Petro in primo decretali suo². Celebritatem sancte Pasche die dominica³ agi debere, et predecessores nostri iam statuerunt; et vos illud eadem die celebrare solempniter mandamus; quia non decet ut membra a capite discrepent, nec contra gerant.

Ctp 1.12.1a] (De cons. dist. 3, c. Celebritatem.)

¹ Theoph. - pos. CPDL; De eodem. Victor XIII a Petro papa Theophilo episcopo et fratribus Alexandriae positus, in primo decretali suo *as insc. and rubric* M; Victor papa xiii a Petro in primo decretali suo Theophilo – positus H

² Victor – suo *as inscr. only* H

³ -ica CPBD; -ico M

5

De solempnitate inventionis¹ sancte crucis. Eusebii pape²

Crucis Domini nostri Iesu Christi, que nuper nobis gubernacula sancte Romane ecclesie tenentibus, quinto Nonas Maii inventa est, in predicto Kalendarum die.

Inventionis festum vobis solempniter celebrare mandamus.

(*epist. 3.*) *Ctp 1.30.4] (De cons., dist. 3, c. Crucis.)*

¹ -ionis RPBDLM; -ione C

² Eus. pap. CPBDM; Eusebius pape *Fr*; cap. 4 *add. M*

6

Gregorius¹ gratia Dei episcopus, dilectissimis suis civibus Rome. De non prohibendo opere sabbatis²

Pervenit ad me quosdam perversi spiritus homines prava inter vos aliqua et sancte fidei contraria seminasse; ita ut die sabbati aliquid operari prohiberent. Quos quid aliud nisi Antichristi predicatorum dixerimus, qui veniens diem sabbatum atque dominicum³ ab omni faciet opere custodiri⁴? Quia enim mori se et resurgere⁵ simulat, haberi vult in veneratione dominicum diem. Et quia populum iudaizare compellit⁶, ut exteriorem ritum legis⁷ revocet, et sibi Iudeorum perfidiam⁸ subdat, coli vult sabbatum. Aliud quoque ad me perlatum est, vobis a perversis hominibus esse predicatum⁹, ut dominicorum die nullus debeat lavari. Et quidem si pro luxu animi, et pro voluptate quis lavari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus. Si autem pro necessitate corporis, hoc nec dominico die prohibemus.

(*lib. XI registri epist. 3*) *Ctp 1.55.50-51] IP 2.169 to vult Sabbatum only (De cons., dist 3, c. Pervenit.)*

¹ Greg. CPBM; *om. D*

² Sabbatis PV; Sabbato B; Sabb' C; Sabbati RDHL; in Sabbato M (*which has rubr. before insc.*)

³ sab. atque dom. CPHM; dom. atque sab. D

⁴ fac. op. custodiri CPHM; op. fac. custodire D

⁵ se et res. CPHM; et res. se D

⁶ -it CP?D; -et HM

⁷ rit. leg. CPM; leg. rit. D

⁸ sumat vel *add. D, om. CPHM*

⁹ -dicatum CPHM; -dictum D

7

De his¹ qui² dominico die studiose ieiunant. Cap. 65³

Qui dominico die studiose ieiunat, non credatur catholicus.

Ctp 2.18.63] (26, q. 7, c. Sacerdos.)

¹ his RPBDLM; iis C

² in *add. M, om. CPBD*

³ Cap. 65 CPBD (*before De P*). Ex concilio Carthaginensi IV, cap. 64 M

8

De his qui ecclesia pretermisssa ad spectacula pergunt¹, cap. 88

Qui die solemni, pretermisso ecclesie conventu ad spectacula vadit, excommunicetur.

Ctp 2.18.87] (De cons., dist. 1, c. Qui die solem)

¹ pergunt CPBM; vadunt D; Ibidem *add.* M

9

Ut solempnitates maiores in civitatibus celebrentur, cap. 21¹. Ex concilio Agathensi²

Si quis etiam extra parochias in quibus legitimus est ordinariusque conventus, oratorium in agro habere voluerit, reliquis festivitibus, ut ibi missas teneat propter fatigationem familie, iuxta ordinem permittimus. Pascha vero, Natalem Domini, Epiphaniam Domini, Ascensionem, Pentecosten, et Nativitatem sancti Iohannis Baptiste, et si qui maximi dies in festivitibus habent ut, nonnisi in civitatibus, aut in parochiis teneant. Clerici vero si qui in his festivitibus, quas supra diximus, in oratoriis, (nisi iubente aut permittente episcopo) facere aut tenere voluerint, a communione pellantur.

Ctp 2.28.19] (De cons., dist. 1, c. Si quis)

¹ Cap. 21 *here* PVBD; *om.* CRH; *after* Agat. M

² Ex conc. Ag. CPHM; *om.* D

10

De laicis¹ qui solempnitatibus maioribus² ad civitatem non occurrunt. Cap. 63³. Ex eodem⁴

Ut cives qui superiorum solempnitatum, id est Pasche, ac⁵ Natalis Domini vel Pentecostes festivitibus cum episcopis interesse neglexerint, in quibus civitatibus positos⁶ se accipiende communionis, vel benedictionis desiderio noverint, qui hoc facere neglexerint⁷, triennio a communione priventur ecclesie.

Ctp 2.28.62]

¹ laicis CPBM; civibus D

² sol. mai. CPBM; mai. sol. D

³ Cap. 63 (62 M) *after* eodem conc. DM

⁴ conc. *add.* DM, *om.* CPB; Nullus civium festivitates maiores in villa celebret *add.* C, *cf c* 12

⁵ ac CPBD; aut M

⁶ pos. CPBM; *om.* D

⁷ in quibus civ. - neglex. *in upper mg.* D¹

11

Ut litanie ante Ascensionem Domini celebrentur. Ex concilio Aurelianensi¹, cap. 22².

Rogationes, id est litanias, ante Ascensionem Domini placuit celebrari, ita ut post missam triduanum ieiunium in dominice Ascensionis solempnitate solvatur, per quod

¹ I *add.* M

² 22 CPD(*after* celebr.); ? B; 29 M

triduum servi et ancille ab opere relaxentur, quo magis plebs universa conveniat, quo triduo omnes abstineant, et quadragesimalibus cibis utantur.

Ctp 2.29.22] (De cons., dist. 3, c. Rogationes.)

12

Ut nullus¹ civium festivitates maiores in villa celebret. Cap. 20. Item ex eodem²

Ut nulli civium Pasche, Natalis Domini, vel Quinquagesime solemnitatem in villa liceat celebrare, nisi quem infirmitas probatur tenuisse. Irreligiosa consuetudo est quam vulgus per sanctorum solemnitates agere consuevit. Populi qui debent officia divina attendere, saltationibus turpibus invigilant, cantica non solum mala canentes, sed et religiosorum officiis perstreperentes. Hec etenim ut ab omni Hispania depellantur, sacerdotum et iudicum a concilio sancto cure committitur.

Ctp 2.29.20 to tenuisse, Ctp 2.36.11 (C. Tol. III) from Irreligiosa] (De cons., dist. 3, c. Nulli civium.)

¹ nullus CPBM; nulli D

² Cap. 20. Item ex eod. CPBH; Item ex eodem cap. 20 D; Ex eodem ca. 27 M

13

De dominico¹ die. Ex statutis patrum

Die autem dominica² nihil aliud agendum est, nisi Deo vacandum, nulla operatio in die illa sancta comperiat, nisi tantum himnis, et psalmis, et canticis spiritualibus dies illa transeatur.

Ctp 2.50.8]

¹ -ico CPBD; -ica M

² -ica CPM; -ico D

14

Ut presbiteri plebibus annuntient quot dies sunt feriandi¹. Ex concilio Lugdunensi², cap. 3³

Item⁴ pronuntiandum est, ut sciant tempore feriandi per annum, id est omnem dominicam a vespera usque ad vesperam, ne iudaismo capiantur. Feriandi vero per annum isti sunt dies, Natale Domini, sancti Stephani, sancti Iohannis evangeliste, Innocentium, sancti Silvestri, Octave Domini et Theophania, Purificatio sancte Marie, sanctum Pascha cum tota hebdomada, Rogationes tribus diebus, Ascensio Domini, sancti dies Pentecostes, sancti Iohannis Baptiste, duodecim apostolorum, maxime sanctorum Petri et Pauli, qui mundum sua predicatione illuminaverunt, sancti Laurentii, Assumptio sancte Marie, Nativitas eiusdem, Dedicatio basilice sancti archangeli Michaelis, Dedicatio cuiuscumque oratorii, et omnium sanctorum, et sancti Martini et ille festivitates, quas singuli episcopi in suis episcopatibus cum populo collaudaverint, que

¹ quot (quod D) - feriandi CPBD; dies qui feriandi sunt M

² conc. Lug. CPBD; Lug. conc. M

³ 2 H

⁴ Item CPBDH; om. M

vicinis tamen circummorantibus indicende sunt, non generaliter omnibus. Reliquae vero festivitates per annum non sunt cogende ad feriandum, nec prohibende. Indictum vero ieiunium quando fuerit denuntiatum, ab omnibus observetur.

BD 2.77] Ctp 3.4.2 (De cons., dist. 3, c. pronuntiandum)

15

Ut¹ presbyteri cum festivitates annuntiant² vigiliarum³ non obliviscantur. Ex concilio apud Compendium, cap. 1

Item cum presbyteri⁴ festivitates sacras populo annuntiant, etiam ieiunium vigiliarum ubi esse debeat, eos omnimodo servare moneant.

BD 2.78]

¹ om. H

² etiam ieiuniorum (et add. M) add. DM, om. CPBH

³ -iarum CPM; -ie D

⁴ cum pres. C²RPBDH; pres. cum CM

16

De dominica die quomodo sit veneranda¹. Ex eodem concilio cap. 2²

Omnes dies dominicos a vespera in vesperam cum³ omni veneratione et observatione decrevimus⁴, et ab illicito opere abstinere, et ut mercatus⁵ in eis minime⁶ sit⁷, nec placitum ubi aliquis ad mortem vel penam iudicetur, nec sacramenta iurentur, nisi pro pace facienda.

BD 2.81] IP 2.170; cf 4.21A below

¹ Dominica (-ico D) die - veneranda (-dus D) CPBDH; observatione Dominicae diei, et quod mercatus nec placitum in ea sit tenendum M

² eod. conc. cap. 2 CPBDH; concilio Magunt. I c. 37 M

³ -eram cum RPBDHM; -erum cum C; -eram Fr

⁴ observare add. DM, om. CPBH

⁵ corr. fr. -is D

⁶ in eis min. CPBH; min. in eis DM

⁷ ss D

17

Item de dominica die¹. Ex concilio apud sanctum Medardum presente Carolo imperatore², cap. 5

Statuimus quoque, secundum quod in lege Dominus mandavit, ut opera servilia diebus dominicis non agantur, sicut genitor meus in suis sinodalibus edictis mandavit, quod nec viri ruralia exerceant, nec in vinea colenda, nec in campis arando, vel metendo, vel fenum secando, vel sepem ponendo, vel in silvis stirpando, vel arbores cedere, vel in petris laborare, nec ad placita conveniant, nec mercatus fiat, nec venationes exerceantur.

BD 2.82]

¹ dom. die CPD; eadem re M

² imp. CPM; rege D

18

De diebus dominicis et Pentecostes¹, ut in eis² stantes oremus. Ex Niceno concilio³, cap. 11⁴

Quoniam sunt in die dominica quidam⁵ ad orationem genua flectentes, et in diebus Pentecostes, propterea est utique constitutum a sancta synodo, quoniam consona et conveniens per omnes ecclesias custodienda consuetudo est, ut stantes ad orationem Domino vota reddamus.

cf BD 2.88; Ctp 2.1.20] (De cons., dist. 3, c. Quoniam sunt.)

¹ -tes CPM; -ten D

² De diebus - eis CPBD; Ut in diebus Dominicis, et in diebus Pentecostes M

³ I *add.* M

⁴ 11 CPBLD; 20 M. Ex - conc. *before* De BD

⁵ *before* in die L

19

Ut uno die et tempore Pascha¹ celebretur². Ex concilio Arelatensi I³, cap. 1

De observatione Pasche Domini, ut uno die et tempore per omnem orbem, observetur, et iuxta consuetudinem litteras ad omnes tu dirigas.

Ctp 2.22.1] (De cons., dist. 3, c. De observ.)

¹ *ubique add.* M

² Ut - celeb. *after* cap. 1 CRB

³ conc. Arel. I CPBD; Arel. I conc. M

20

De eadem re¹. Ex concilio apud Compendium, cap. 6

Tria catartaria² opera licet fieri in dominica die, id est hostilicidia, carra, victualia, vel angaria, et si forte necesse sit, corpus cuiuslibet duci ad sepulcrum.

BD 2.83] IP 2.172

¹ De ead. re CPBD; Quae opera Dominica die liceat fieri M

² catartaria C(*over eras.*)RPBD; carraria M

21

Item de eadem re¹. Ex eodem² concilio, cap. 7

Femine³ opera textrilia non faciant in die dominico, non capulent vestimenta, vestitus non consuunt, nec lanam carpant, non licet linum battere, aut vestimenta lavare nec verveces tondere, ut omnibus modis honor et requies die dominica persolvatur, sed ad

¹ eadem re RPVD; eadem C; observatione Dominicae diei M

² eodem CPM; *om.* D

³ Femine CPDM; Nemine VB

missarum solempnia ubique conveniant, et laudent Dominum pro omnibus bonis que nobis in illa die conferre dignatus est.

BD 2.84]

21A (CR)

De eodem. Ex eodem concilio, cap. 8

Omnes dies dominicos cum omni veneratione observare decrevimus, et ab illicito opere abstinere, et ut mercatus in eis minime fiat, nec placitum ubi aliquis ad mortem vel ad penam iudicetur, nec sacramenta iurentur nisi ad pacem.

BD 2.85] cf 4.16 above

21B (CRPVBL)

De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 8

Ut¹ mercatus die dominico in nullo² loco habeatur.

BD 2.86] IP 2.171

¹ Ut RPBLM; Et C

² ullo R

22

De eadem re¹. Ex eodem concilio², cap. 10³

Ut nullus episcoporum vel presbiterorum, vel clericorum die dominica propositum cuiuscumque cause negotium audeat vindicare, nisi hoc tantum, ut Deo statuta solempnia peragantur.

BD 2.87]

¹ De eadem re CPBD; *om.* L; Item M

² Ex eod. conc. CPBM; Ex concilio Aurelianensi H; *om.* D

³ 10 CPBH; 12 L; 8 DM

22A (CRPVBLH)

Ut nullus in dominicis diebus genua flectat¹. Ex concilio Niceno² 20

Quoniam sunt quidam in die dominico genua flectentes et in diebus Pentecostes, ut omnia in diversis locis consonanter observentur, placuit sancto concilio a Pascha usque in octavas Pentecostes stantes Domino vota persolvere.

BD 2.88] cf 4.19 above

¹ flectat RPVBH; fletet C

² cap. *add.* RLH

23

¹*Augustinus ex² libro questionum evangelicarum*

Quod Dominus dicit in evangelio, Iustificata est sapientia ab omnibus filiis suis, ostendit filios sapientie intelligere nec in abstinendo, nec in manducando esse iustitiam, sed in equanimitate tolerandi inopiam, et temperantiam, per abundantiam non se corrumpendi atque opportune sumendi, vel non sumendi ea quorum non usus, sed concupiscentia reprehendenda est. Non enim interest omnino quid alimentorum sumas, ut succurras necessitati corporis, dummodo congruas in generibus alimentorum his cum quibus tibi vivendum est, neque quantum sumas multum interest, cum videamus aliorum stomachum citius saturari, et eos tamen illi ipsi parvo quo satiantur ardentem et intolerabiliter, et omnino turpiter inhiare; alios autem plusculo quidem satiari, sed tolerabiliter inopiam perpeti, et vel ante horam positas epulas, si id in tempore aut opus sit, aut necesse sit cum tranquillitate aspicere, neque tangere. Magis ergo interest, non quid, vel quantum alimentorum pro congruentia hominum atque persone sue et pro sue valetudinis necessitate quis capiat, sed quanta facilitate et serenitate animi careat, cum his vel oportet vel etiam necesse est carere, ut illud in animo Christiani compleatur quod apostolus dicit, Scio et minus habere, scio et abundare, ubique et in omnibus imbutus sum et satiari et esurire, et abundare, et penuriam pati. Omnia possum in eo qui me confortat.

Ctp 3.5.1

¹ Nihil interesse quantum ciborum vel potus homo sumat, sed considerandum esse qua aviditate sumat, qua etiam facilitate, et serenitate animi ut si necesse sit his careat *add. as rubr. M*

² ex CPM; *om. D*

24

Idem¹. Ex libro de² doctrina Christiana

Quisquis³ autem rebus pretereuntibus restrictius⁴ utitur, quam sese habent mores eorum cum quibus vivit, aut intemperans⁵, aut superstitiosus est. Quisquis vero sic eis utitur, ut metas consuetudinis bonorum inter quos versatur excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. In omnibus enim talibus non usus rerum, sed libido⁶ in culpa est.⁷ Quid igitur⁸ locis et tempori⁹ et personis¹⁰ conveniat diligenter attendendum est, ne temere flagitia reprehendamus. Fieri enim potest ut sine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis pretiosissimo cibo sapiens utatur, insipiens autem fedissima gule flamma in vilissimum ardescat¹¹, et sanius quisque¹² maluerit more Domini pisce vesci, quam

¹ Idem PBD; Item CRH; Ut unusquisque cibo et potu non superstitiose, sed temperanter utatur, et metas consuetudinis bonorum inter quos conversatur, non excedat M

² Ex libro de CBDHM; De libro PV

³ Suisquis B

⁴ restrictius CPBDM; rectius *Fr*

⁵ aut intem- CPBH; *om. D*; aut tem- M

⁶ utentis *add. M, om. CPBDH*

⁷ (Post pauca.) *add. M²*

⁸ igitur CPBDH; ergo M

⁹ -ori CPBD²H; -orum D; -oribus M

¹⁰ et personis CPBH; et persone D; personisque M

¹¹ ard- CPBD; inard- M

¹² quisque CPM; quisquis D

lenticula more Esau nepotis Abraham, aut hordeo more iumentorum. Non enim propterea continentiores¹³ nobis sunt pluresque¹⁴ bestie quia¹⁵ vilioribus aluntur escis. Nam in omnibus huiusmodi¹⁶ rebus¹⁷, non ex earum rerum natura quibus utimur, sed ex causa utendi et modo appetendi, vel probandum est vel improbandum, quod facimus.

(lib. III, cap. 12) Ctp 3.5.2; IP 2.195

¹³ contin. CPM; cuncte D

¹⁴ pluresque CPB; plureque VDH; plereque RM

¹⁵ quia CPBD; quod M

¹⁶ -cemod- CPBH; -mod- DM

¹⁷ ss P

25

Omnibus episcopis¹

Telesphorus VII a Petro in² decretali suo³. Cognoscite a nobis, et cunctis episcopis in hac sancta et apostolica sede congregatis statutum esse, ut septem hebdomadas plenas ante sanctum Pascha omnes clerici in sorte Domini vocati a carne ieiunent; quia sicut discreta debet esse vita clericorum a laicorum conversatione, ita et in ieiunio debet fieri⁴ discretio. Has ergo septem hebdomadas omnes clerici a carne et deliciis ieiunent, et himnis, et vigiliis atque⁵ orationibus Domino inherere die noctuque studeant⁶.

Ctp 1.6.1] IP 2.174; (Dist. 4, c. Statuimus.)

¹ Omn. episc. CRP; Telesphorus omnibus episc. D; Tel. papa omn. epp. L; Telesphorus vii a Petro in decretali suo omnibus episcopis H; Ut clerici septem hebdomadas ante Pascha a carne, et aliis deliciis abstineant *add. as rubr.* M, *with* Tel. VII a Petro in primo decreto suo omnibus episcopis *as insc.*

² .i. *add.* L

³ Tel. – suo *as insc. only* H

⁴ deb. fieri CPBD; fieri deb. M

⁵ atque CBMHD; et PV

⁶ *corr. fr.* -ent D

26

De ieiunio Quatuor Temporum. Benedicto episcopo¹

Calixtus papa et martir XV a Petro Benedicto fratri suo et coepiscopo salutem². Ieiunium quod ter in anno apud nos celebrari didicisti, convenientius nunc per Quatuor Tempora fieri decernimus, ut sicut annus per quatuor volvitur tempora, sic et nos quaternum solempne agamus ieiunium, per anni quatuor³ tempora.

Ctp 1.14.1] IP 2.175; (Dist. 76, c. Ieiunium.)

¹ Ben. ep. CPBD; Calixtus papa et mart. xv a Petro Benedicto episcopo *as insc.* H; Calixtus papa et martyr XV, a Petro Benedicto fratri suo et coepiscopo salutem *as insc.* M

² Cal. – sal. *as insc. only* H

³ anni quat. CPBH; quat. anni DM

27

*Ad episcopos Hispaniarum¹ Melchiodorus papa XXVIII² a Petro, in primo decretali³ suo.
Dominica die non esse ieiunandum⁴*

Ieiunium⁵ dominici⁶ diei, et quinte ferie nemo celebrare debet⁷, ut inter ieiunium Christianorum et gentilium, et veraciter credentium et infidelium atque⁸ hereticorum vera et non falsa discretio habeatur.

(cap. 3) Ctp 1.31.3] IP 2.176; (De cons., dist. 3, c. Ieiunium Dominice.)

¹ ad epp. Hisp. CPBDL; episcopis Hisp. *after* dec. suo M

² xxviii CPHLM; xxix D

³ decretali CPBHD; decreto M

⁴ *rubr. before insc.* M

⁵ Iei. *after diei* L

⁶ -ici CPHD; -icae M

⁷ cel. deb. CPHD; deb. cel. M

⁸ *ss* D

28

Innocentius¹ Decentio Egubino². Quod rite omni sabbato ieiunetur³, cap. 4

Sabbato vero ieiunandum esse ratio evidentissima⁴ demonstrat. Nam si diem dominicum, ob venerabilem resurrectionem Domini nostri Iesu Christi, non solum in Pascha celebramus, verum etiam per singulos hebdomadarum dies⁵, ipsius diei imaginem frequentamus, ac sicut sexta feria propter passionem Domini ieiunamus, sabbatum pretermittere non debemus, quia inter tristitiam et letitiam temporis illius videtur inclusus⁶. Nam utique constat apostolos biduo isto⁷ et in merore fuisse, et propter metum Iudeorum se occulisse. Quod utique non dubium est in tantum eos ieiunasse biduo memorato, ut traditio ecclesie habeat, isto⁸ biduo sacramenta penitus non celebrari. Que forma utique⁹ per singulas tenenda est hebdomadas, propter id quod¹⁰ commemoratio diei illius¹¹ semper est celebranda. Quod si putant semel atque uno sabbato ieiunandum, ergo et dominicum¹² et sexta feria semel in Pascha erit utique¹³ celebrandum.

Ctp 1.38.3] IP 2.177 (De cons., dist. 3, c. Sabbato.)

¹ papa *add.* H; I *add.* M

² Egubino CPBD; Eugubino episcopo M

³ Quod rite - ieiun. *before* Innoc. M

⁴ -ima PVBDM; -ime CRH

⁵ hebd. dies CPBD; circulos hebd. M

⁶ -sus CPBD; -sum M

⁷ bid. isto CPHM; isto bid. D

⁸ isto CPHM; ista D

⁹ forma ut. CPBD; ut. forma M

¹⁰ quod CPDFr; *om.* M

¹¹ diei ill. CPBD; ill. diei M

¹² -icum CPBD; -ica M

¹³ utique CPHM; *om.* D

29

Gregorius¹ ad Augustinum². De quadragesima³, episcopo Anglorum⁴

Denique sacerdotes, et diaconi, et reliqui⁵ quos dignitas ecclesiastici gradus exornat, a Quinquagesima propositum ieiunandi suscipiant, quo et aliquid ad pensum sancte institutionis adiciant, et eorum qui in laicali ordine consistunt observantiam, sicut loco ita et religione precellant. De ipsa vero dominica die hesitamus quidnam dicendum sit, cum omnes laici et seculares illa die plus solito ceteris diebus accuratius cibos carniū appetant, et nisi nova quadam aviditate usque ad medias noctes se ingurgitent, non aliter se huius sancti temporis observationem suscipere putant. Quod utique non rationi sed voluptati, imo cuidam cecitati mentis ascribendum est. Unde nec a tali consuetudine averti possunt, et ideo cum venia suo ingenio relinquendi sunt, ne forte peiores existant, si a tali consuetudine prohibeantur, ut enim ait Salomon, Qui multum emungit, elicit sanguinem. Et post pauca. Par autem est, ut qui his diebus a carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoque que sementivam carnis trahunt originem, ieiunemus, a lacte videlicet, caseo et ovis. Et post pauca. Ceterum piscium esus ita Christiano relinquitur, ut hic ei infirmitatis solatium, non luxurie pariat incendium. Dumque a carne abstinet, nequaquam sibi sumptuosiora marinarum belluarum convivia paret. Vinum vero ita bibere permittimur, ut ebrietatem per omnia fugiamus. Alioquin restat, ut omnia que corpori libent similiter faciamus.

Ctp 1.55.69] (Dist. 4, c. Denique sacerdotes.)

¹ papa *add.* L

² ad Aug. CPBDLH; Augustino M

³ *as here* CP; De quad. *before* Greg. MB, *after* Greg. D

⁴ ep. Angl. CPB; episcopum Anglorum D, *after* Augustinum RLH; Angl. ep. M

⁵ omnes *add.* M, *om.* CPBD

30

De concilio Gangrensi post Nicenum¹. De his qui carnem manducantes dampnant, cap. 2²

Si quis carnem manducantem ex fide cum religione preter sanguinem, et idolis immolatum, et suffocatum, crediderit condemnandum, tanquam spem non habentem, quod eas manducat, anathema sit.

Ctp 2.4.2] (Dist. 30, c. Si quis carnem.)

¹ De - Nic. CPD; Ex Gangrensi concilio *after* dampnant M

² cap. 2 CPM; *om.* D

31

De temporibus ieiuniorum. Ex concilio Eliberitano¹, cap. 23

Ieiunia super² abstinencias per singulos menses placuit celebrari, exceptis diebus³ duorum mensium, Iulio et Augusto⁴ ob eorumdem infirmitatem.

¹ conc. El. CPBD; El. conc. M

² super CPBHD; seu M

³ *in upper mg.* D

IP 2.178

⁴ et *add.* D, et hoc *add.* M, *om.* CPH

32

¹*Ex dictis sancti Apollonii*

Ieiunia sane² legitima, id est quarta et sexta feria, non sunt solvenda, nisi grandis aliqua necessitas fuerit³, quia quarta feria Iudas de traditione Domini cogitaverit⁴, et sexta feria crucifixus est Salvator. Videbitur ergo qui in his diebus sine aliqua necessitate solverit⁵ statuta ieiunia, vel cum tradente tradere Salvatorem, vel cum crucifigentibus crucifigere.

(*apud Palladium in eius Vita*) Ctp 2.50.7] IP 2.179 (*De cons., dist. 3, Ieiunia sane.*)

¹ Ieiunia quarta et sexta feria nisi ex magna necessitate non esse solvenda *add. as rubr.* M

² sane CPLD; vero M

³ nec. fu. CPM; fu. nec. D

⁴ -erit CPBD; -it M

⁵ sine aliq. nec. solv. CPM; solv. nisi magna nec. D

33

Ex concilio¹ Salegonstat² habito³. De custodiendo ieiunio⁴

De incerto autem ieiunio Quatuor Temporum, hanc certitudinem statuimus, ut si Kalendas⁵ Martii in quarta feria sive antea evenerit, eadem hebdomada celebretur. Sin autem Kalendas⁶ Martii in quinta feria aut in sexta feria⁷, aut in sabbato⁸ distenduntur⁹, in sequentem hebdomadam ieiunium differatur. Simili quoque modo si Kalendas¹⁰ Iunii in quarta feria aut antea evenerit¹¹, in subsequente¹² hebdomada celebretur ieiunium. Et si in quinta, aut in¹³ sexta feria aut¹⁴ sabbato contigerit, ieiunium in tertiam hebdomadam reservetur. Et hoc sciendum est¹⁵ quod si quando ieiunium mensis Iunii in vigilia Pentecostes¹⁶ secundum predictam regulam evenerit, non ibi celebrandum erit, sed in ipsa hebdomada solempni Pentecostes¹⁷, quia vigiliam similiter et ieiunium celebrare non

¹ apud *add.* M

² Salegonstat CPHD; Salengonstat B; Salegonstath. LM

³ cap. 2 *add.* M, *om.* CPD

⁴ *rubr. before insc.* M

⁵ -as CR; -is M; Kal' PVD; K' B

⁶ -as CR; -ae M; Kal' PVD

⁷ quinta - feria CPBLH; quinta feria aut in sexta fuerit D; sexta feria, aut in quinta fuerint M

⁸ -ato R²VBM; -atum CHD; Sab' P

⁹ distenduntur CPBM; descendunt D

¹⁰ -as C; in Kalendis P; Kl' RVD; -ae M

¹¹ -it CPBD; -int M

¹² -ente CPBM; -enti D

¹³ in CPB; *om.* DM

¹⁴ in sexta feria aut CPBH; feria D; in sexta feria vel M

¹⁵ hoc sc. est CPBM; sc. est hoc D

¹⁶ -tes CPM; -ten D

¹⁷ -tes CPM; -ten D

convenit¹⁸, et tunc propter solemnitatem Spiritus sancti diacones¹⁹ dalmaticis induantur, et Alleluia cantetur, et Flectamus genua non dicatur. Eodem modo de Septembris ieiunio constitutum est ut, si Kalendas²⁰ Septembris in quarta feria evenerit²¹ aut antea, ieiunium in tertia hebdomada celebretur; et si in quinta, aut in²² sexta²³, aut²⁴ sabbato²⁵ contigerit, in quarta hebdomada ieiunandum erit. In Decembri vero illud observandum erit, ut²⁶ proximo sabbato ante vigiliam Natalis Domini celebretur ieiunium, quia si vigilia in sabbato²⁷ evenerit, similiter vigilia²⁸ et ieiunium celebrare non convenit.

BD Suppl. c. 2] Ctp 3.5.3; IP 2.181

¹⁸ -nit CPBM; -niat D

¹⁹ -nes CPBM; -ni D

²⁰ -as C; Kl' PVD; -ae M

²¹ -erit CPBD; -erint M

²² in CVBDM; *om. P*

²³ feria *add. M, om. CPBD*

²⁴ in *add. BD, om. CPHM*

²⁵ evenerit vel *add. D, om. CPHM*

²⁶ si *add. D, om. CPM*

²⁷ ante vig. Nat. - sabb. CPM; *om. D*

²⁸ sim. vig. CPBL; simul vigiliam DM

34

De observatione quadragesime. Ex epistola Gregorii pape¹

Quadragesima summa observatione est² observanda, ut ieiunium in ea preter dies dominicos qui de abstinentia subtracti sunt, nisi quem infirmitas impenderit, nullatenus solvatur, quia ipsi dies decime sunt anni. A prima igitur dominica quadragesime, usque in Pascha Domini sex³ hebdomade computantur, quarum videlicet dies quadraginta duo fiunt⁴. Ex quibus dum sex dies dominici⁵ abstinentie subtrahuntur⁶, non plus in abstinentia quam triginta et sex dies remanent. Verbi gratia, Si per trecentos sexaginta quinque dies annus ducitur⁷, et nos per triginta sex dies affligimur⁸, quasi anni decimas Deo damus; et ut sacer numerus quadraginta dierum adimpleatur⁹, quem Salvator noster suo sacro ieiunio consecravit¹⁰, quatuor dies prioris hebdomade ad supplementum quadraginta dierum tolluntur, id est quarta feria, que caput ieiunii subnotatur et¹¹ quinta feria sequens¹² et sexta, et sabbatum. Nisi quatuor istos dies superioribus triginta et sex adiunxerimus, quadraginta dies in abstinentiam¹³ non habemus. Iubemur etiam ab

¹ liber quadraginta homiliarum, homil. 16 *add. M*

² est CPBM; *om. D*

³ sex CPBM; vii D

⁴ fiunt CPBM; sunt D; *om. Fr*

⁵ dies dom. CPB; dom. dies DM

⁶ dies dom. abst. subt. CPBH; dom. dies abst. sub. D; dom. dies subt. abst. M

⁷ duc- CPBDM; dic- *Fr*

⁸ dies affl. CPM; affl. dies D

⁹ sacro ieiunio *add. D, om. CPM*

¹⁰ sac. iei. cons. *in mg. D*

¹¹ et CPBDM; *om. Fr*

¹² seq. PV(*after sexta*)BDM; *om. CRH*

¹³ -iam CPB; -ia DM

omnipotente Deo omnium bonorum nostrorum decimas dare. Quapropter ut omnis decima a nobis Deo rite¹⁴ persolvatur, tollamus decimam anni, et in ea peccata nostra confitendo, corrigendo nos, ieiunando, vigilando, orando, elemosinas dando abstergamus, et carnem nostram decimemus¹⁵, ut ad sanctum Pascha securi pervenire possimus.
BD 13.1] IP 2.182 (De cons., dist. 5, c. Quadragesima.)

¹⁴ Deo rite CPM; rite Deo D

¹⁵ *corr. fr.* -amus D

34A (F² mg.)

cp. xxiii. Ex decretis Urbani pape II. Cap. xviii

Ut ieiunium verni temporis in i. ebdomada fiat xlme sive sit in Februario sive in Martio, et ieiunium estivi temporis in ebd' Pentecostes

34B (F² mg.)

cp. xxv. Ex dec' Urb' pape II. Cap. xvii

Ut nemo post acceptos cineres in capite ieiunii carnem comedat.

35

De ieiunio Quatuor Temporum¹. Ex concilio Magontiensi cap. 2²

Constituimus ut Quatuor Tempora anni ab omnibus hominibus cum ieiunio observentur, id est in Martio hebdomada prima, in Iunio secunda, in Septembri tertia, in Decembri quarta, que fuerit plena ante vigiliam Natalis Domini; id est feria³ quarta et sexta⁴ et sabbato, veniant omnes ad ecclesiam hora nona, cum litaniis ad missarum solempnia.

BD 13.2] IP 2.180

¹ iei. Q. Temp. CPBD; Quat. T. iei. M

² conc. - 2 CPBDH; Magont. concilio I, cap. 34 M

³ feria CPBD; *om.* M

⁴ feria *add.* M, *om.* CPBD

36

Quo tempore ad missam flectamus genua¹. Ex concilio Aurelianensi², cap. 13

Ut presbiteri plebibus annuntient, quod in quadragesima, et in ieiunio Quatuor Temporum tantummodo ad missarum solempnia genua flectere debeant. In dominicis econtra³ diebus, vel ceteris festis⁴ a vespera usque ad vesperum⁵ non⁶ flectant genua⁷, sed stantes incurvati orent, nec quisquam uno genu solo tenus impresso⁸, orare presumat

¹ fl. gen. CPD; dicendum est Flectamus genua LH; pronuntiandum sit, Flectamus genua M

² conc. Aur. CPD; Aur. conc. M

³ econtra CPD; contra M

⁴ festis CPM; *om.* D

⁵ -um CRP; -am HDM

⁶ non CPM; nec D

⁷ festis *add.* D, *om.* CPM

⁸ impresso CV²BDHM; vel presso P; impresso V

(sicut Iudei irridentes Dominum in passione eius fecisse leguntur), sed utraque genua in terram ponat. Ait enim apostolus, Flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi. *BD 13.3] IP 2.173 from In Dominicis - orent, 2.183 as here (Dist. 30, c. Placuit, et c. Si quis presbyter.)*

37

De illis qui indictum ieiunium contempserint¹. Ex concilio Maguntiensi, cap. 5²

Si quis indictum ieiunium superbiendo contempserit, et observare cum ceteris Christianis noluerit, in Gangrensi concilio precipitur, ut³ anathematizetur.

BD 13.4]

¹ iei. cont. CPBD; cont. iei. M

² cap. 5 CPB; Ex - 5 om. D; I cap. 35 M

³ ut CVBDM; aut P

38

De eadem re. Ex concilio Gangrensi, cap. 19

Si quis eorum qui continentie student absque necessitate corporea tradita in commune ieiunia et ab ecclesia custodita¹ superbiendo dissolvit, stimulo sue cogitationis impulsus, anathema sit.

BD 13.5] (Dist. 30, c. Si quis.)

¹ cust. CPBD; constituta M

39

De litania maiore¹ quomodo observanda² sit. Ex concilio Magontiensi, cap. 6³

Placuit nobis⁴ ut litania maior observanda sit a cunctis Christianis uno die, septimo Kalendarum Maii, sicut in Romana ecclesia constitutum reperimus, et sicut sancti patres nostri instituerunt, non equitando, non pretiosis vestibus induti, sed cinere aspersi et cilicio induti, nisi infirmitas impederit.

BD 13.6

¹ -ore CPM; -ori D

² observanda CPBD; celebranda M

³ 6 CPHLD; 33 M

⁴ ss C²; om. L

40

De ieiunio rogationum. Ex concilio Aurelianensi¹, cap. 6

Cum² exigentibus peccatis Galliarum populi luporum rabie acriter interimerentur, nec illius flagelli aliquod remedium invenire possent, congregati traduntur Galliarum episcopi apud Viennam urbem, atque in commune statuerunt ut triduanum ieiunium facerent. Cumque Dominus pestem misericorditer abstulisset, hi dies in consuetudinem

¹ conc. Aur. CPBD; Aur. conc. M

² Cum PVBD; Dum CR; Quum M

annue celebritatis venerunt, ut per Galliarum provincias ante Ascensionis Domini diem celebrarentur. Agamus et nos hos dies cum summa reverentia et devotione, cum abstinentia carnis et humilitate mentis et cordis, ut non solum visibilium luporum rabiem evadamus, sed ut invisibilium, id est spirituum immundorum tentamenta vincere valeamus. Nullus autem his diebus vestimentis pretiosis induatur, quia in sacco et cinere lugere debemus. Prohibeantur ebrietates et comessationes, que fiunt in vulgari plebe. Nemo ibi equitare presumat, sed discalceatis pedibus omnes incedant. Nequaquam muliercule choros ducant, sed omnes in commune Kyrie eleison decantent, et cum contritione cordis³ Dei misericordiam exorent pro peccatis, pro pace, pro peste, pro conservatione frugum, et pro ceteris necessitatibus, dies enim sunt abstinentie, non letitie. (*Eadem Burchard. lib. XIII, c. 7.*) *BD 13.7]*

³ in mg. D

41

Ut in Cena Domini, et in reliquis quadragesime diebus¹ ieiunium non solvatur. Ex concilio Laodicensi², cap. 50

Quod non oporteat in quadragesima in ultima septimana quinte ferie ieiunium solvere, totamque quadragesimam sine veneratione transire, magisque omnem districto venerari ieiunio.

BD 13.8]

¹ quad. diebus CHM; quad. P; diebus quad. BD

² conc. Laod. CPBD; Laod. conc. M

42

Ut in sabbato sancto, ieiunium¹ ante noctis initium non solvatur². Ex concilio Arausico³, cap. 2

Ut⁴ in sabbato sancto⁵, hoc est in vigilia Pasche, ieiunium ante noctis initium, nisi a parvulis aut infirmis non solvatur. Parasceve, et sabbatum ad illos quadraginta dies respiciunt, nec divina misteria his duobus diebus celebrentur. In canonibus quippe iubetur, biduo isto, id est Parasceve et sabbato, sacramenta penitus non celebrari.

(*Idem habetur l. VII capitularis regum, c. 328.*) *BD 13.9]*

¹ iei. PVBDM; om. CRH

² ieiunium add. CRH, om. PVBDM

³ conc. Ar. CPBD; Ar. conc. M

⁴ Ut RPVDM; Et CB

⁵ sab. sancto CPM; sancto sab. D

43

Quod non oporteat in quadragesima natalitia sanctorum celebrari. Ex concilio Laodicensi¹, cap. 51

Quod non oporteat² in quadragesima natalitia martirum celebrari, sed eorum sancta commemoratio in diebus sabbatorum et dominicorum fieri conveniat.

BD 13.10] (33, q. 4, c. Non licet.)

¹ Ex conc. Laod. CPD; E Laod. conc. M

² -eat CPBD; -et M

44

Quod in diebus ieiunii elemosina sit facienda. Ex concilio Cabilonensi¹, cap. 5²

Diebus vero ieiunii elemosina facienda est, et cibum sive potum quo quisque uti debuit, si ieiunaverit, pauperibus erogat, quia ieiunare et cibos prandii ad cenam reservare, non mercedis sed ciborum est incrementum.

BD 13.11] IP 2.190

¹ conc. Cab. CPBD; Cab. conc. M

² cap. 5 CPHM; cap. c v D

45

Ut in quadragesima tempus prandii observetur. Ex¹ concilio Cabilonensi, cap. 5

Solent plures qui se ieiunare putant in quadragesima mox ut signum audierint, ad horam nonam manducare. Qui nullatenus ieiunare credendi sunt si ante manducaverint quam vespertinum celebretur officium. Concurrentum est enim² ad missam, et auditis missarum solempnibus et vespertinis officiis, largitis elemosinis ad cibum accedendum est. Si vero aliquis necessitate constrictus fuerit, ut ad missam venire non valeat³ estimata vespertina hora, completa oratione sua, ieiunium solvat⁴.

BD 13.12] Ctp 3.5.4; IP 2.184 (De cons., dist. 1, c. Solent.)

¹ eodem *add.* M

² est enim CPM; enim est D

³ -eat CPM; -uerit D

⁴ *corr. fr.* -it D

46

Quod in diebus ieiuniorum nulla iurgia esse debeant. Ex concilio Liberii pape, cap. 4

In his ieiuniorum diebus nulle lites, nulle contentiones esse debent, sed in Dei laudibus, et opere necessario persistendum. Arguit eos qui contentiones et lites quadragesime tempore faciunt, et qui debita a debitoribus exigunt Dominus per prophetam dicens, Ecce in die ieiunii vestri inveniuntur voluntates vestre, et omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites et contentiones ieiunatis, et percutitis pugno impie.

BD 13.13]

47

Ut in illis sacris¹ diebus ieiuniorum² coniugati a³ coniugibus⁴ se abstinere debeant⁵. Item eiusdem⁶, cap 5

Abstinendum est enim sacratissimis quadragesime diebus a coniugibus, et caste et pie vivendo in sanctificato corde et corpore isti dies transigantur, et sic perveniatur ad diem sanctum Pasche; quia pene nihil valet ieiunium, quod coniugali opere polluitur, et quod orationes, vigilie et elemosine non commendant.

BD 13.14]

¹ illis sacris CPL; illis D; sacris M

² diebus iei. CPD; quadragesimae diebus M

³ a CPM; om. D

⁴ -gibus CPD; -gio M

⁵ abst. deb. CPD; abstineant M

⁶ It. eiusd. CPBD; Ex eodem M

48

De his qui in clero sunt et carni esum habuerint exosum¹. Ex concilio Ancirano², cap. 13

Si qui in clero sunt presbiteri aut diaconi, et a carnibus abstinent, placuit eas quidem contingere, et ita si voluerint abstinere. Quod si in tantum eas abominantur, ut nec olera, que cum eis coquantur existiment comedenda, tanquam non consentientes regule, ab ordine cessare debent.

BD 13.15]

¹ De - esum (sunt *add.* D) hab. exosum CPBD; Ut clerici qui a carnibus abstinent, non eas quasi abominales reputent M

² conc. Anc. CPBD; Anc. conc. M

49

De eadem re¹. Ex decretis Eusebii pape, cap. 10²

Ut in ecclesia a sacerdotibus ieiunia constituta sine necessitate rationabili non solvantur.

BD 13.17] (De cons., dist. 5, c. Ieiunia.)

¹ De eadem re (ss D) CPBD; Ut ieiunia a sacerdotibus constituta non facile solvantur M

² 10 CPBHD; 3 M

50

De hoc, si evenerit pestilentia vel¹ inequalitas eris. Ex decretis Liberii pape², cap. 2

Si evenerit fames, aut pestilentia, aut inequalitas eris, vel alia qualiscumque tribulatio, statim ieiuniis et elemosinis, et obsecrationibus misericordia Domini³ deprecetur.

(ex decreto Liberii pape) BD 13.18]

¹ pest. vel CPM; pestilentialis D

² Ex - pape CPBD; Ibidem M

³ mis. Dom. CPM; Dom. mis. D

51

Ut nullus in die dominica¹ pro abstinentia ieiunet. Ex concilio Gangrensi², cap. 18³

Si quis propter continentiam⁴ que putatur aut propter contumaciam⁵ in die dominica ieiunat, anathema sit.

BD 13.19] (Dist. 30, c. Si quis tanquam.)

¹ die Dominica CPD; Dominica die B; die Dominico M

² conc. Gang. CPBD; Gang. conc. M

³ 18 CPBD; 13 M

⁴ cont. CPHM; penitentia D

⁵ contumaciam CPHM; continentiam D

52

De eadem re. Ex concilio Turonico¹, cap. 57

Si quis propter publicam penitentiam a sacerdote acceptam, aut pro aliqua necessitate die dominica velut pro quadam religione ieiunaverit, sicut² Manichei, anathema sit.

BD 13.20] (Dist. 30, c. Si quis presbyter.)

¹ conc. Tur. CPBD; Tur. conc. M

² sicut CPM; velut D

53

Ut placita secularia in diebus dominicis et in¹ precipuis festivitibus et in diebus ieiuniorum² non fiant. Ex concilio apud Erphesfur³ habito, cap. 2⁴ iussu Henrici regis⁵

Placita secularia dominicis diebus, vel aliis⁶ precipuis festis, seu etiam in his diebus in quibus legitima ieiunia celebrantur, secundum canonicam constitutionem minime fieri decrevimus. Insuper sancta synodus decrevit, ut nulla iudiciaria potestas licentiam habeat sua auctoritate Christianos ad placitum bannire in supradictis diebus, id

¹ in CPD; aliis M

² et in diebus iei. CPD; om. M

³ Erphesfur C; Ephesfur R; Erphessur P; Heresford D; Efesphur H; Erfphord M; Erphord Fr

⁴ cap. 2 after regis RM

⁵ regis CRPBM; gloriosi regis Anglie D

⁶ aliis CPM; quibuslibet D

est septem dies ante Natale Domini usque in octavas Epiphanie, et a Quinquagesima usque in octavam Pasche, et septem dies ante natalem sancti Iohannis Baptiste, quatenus eundi ad ecclesiam, orationibusque vacandi liberius habeatur facultas.

BD 13.21] Ctp 3.5.5 (15, q. 4, cap. Placita.)

54

Ut ieiunia absque cibo luxurie observari debeant. Ex dictis Ieronimi¹

Non dico hebdomadas, non dico ieiunia duplicata², sed saltem singulos dies absque ciborum luxuria transigamus.

BD 13.22] (De cons., dist. 5, c. Non dico.)

¹ Ut - debeant. Ex - Ier. (presbiteri *add.* D) CPD; Quod ieiunia a sacerdotibus constituta, absque ciborum luxuria observari debeant. August. sermone 65 M

² dico iei. dupl. CPD; duplicata, non multiplicata ieiunia M

55

Ut quotidianum ieiunium non sit sine refectioe aliqua¹. Ex dictis Pimenii² eremite

Sint tibi quotidiana ieiunia et refectio satietatem fugiens. Nihil³ enim prodest tibi biduo vel⁴ triduo transmissio vacuum portare ventrem, si pariter obruatur, si compensantur saturitate ieiunia. Ilico mens repleta⁵ torpescit, et irrigata terra corporis huius spinas et carduos germinat.

(Leguntur hec in epist. Hieron. ad Eustochium de custodia virginitatis) BD 13.23] IP 2.185 (De cons., dist. 5, c. Sint. tibi quotidiana.)

¹ ref. al. CRP; al. ref. DM

² Penenii *after corr.* D

³ [quid] *add.* Fr

⁴ vel CBDM; aut PV

⁵ repleta CPM; erecta D

56

De eadem re. Item idem¹

Sint tibi ieiunia pura, continua moderataque², id est quotidie esurire, et quotidie prandere.

BD 13.24] IP 2.186

¹ Item idem CRP; Item ibi D; Hieronym. ad Nepotia. De vita clericorum M

² cont. mod. CPBD; continuata et moderata M

57

Quod ieiunium curet vulnera delinquentis¹. Ex dictis apostoli Pauli²

Noli³ adhuc aquam bibere, sed modico utere vino⁴ propter⁵ infirmitates tuas.
Curat enim vulnera delinquentis, curatosque sanctificat ieiunium.

BD 13.25]

¹ del- CPDM; rel- *Fr*

² dictis ap. Pauli CPD; eodem loco M

³ inquit Apostolus *add.* M

⁴ utere vino CPVB; vino utere RDM

⁵ frequentes *add.* D, *om.* CPM

58

De quodam Alcibiade, qui sibi grave iugum ieiunii¹ imposuerat². Eusebius in ecclesiastica historia dicit³

Alcibiades quidam erat ex numero eorum, qui pro Christo vincti⁴ tenebantur. Hic vitam satis arduam et austeram gerebat, nihil ciborum volens accipere, sed tantum pane et sale cum aqua utebatur. Cum vite hunc rigorem vellet etiam in carcere positus obtinere, Attalo cuidam servo Dei revelatum est, quia non recte faceret Alcibiades creaturis Dei, et vellet aliis formam scandali derelinquere. Quibus cognitis Alcibiades⁵, cepit omnia cum gratiarum actione percipere, quia que illi revelabat spiritus ut doceret, huic⁶ ut sequeretur idem spiritus persuadebat.

BD 13.26]

¹ iug. iei. CP; <iug.> iei. D; iei. iug. M

² et admonitus est a Domino, quod non recte faceret *add.* M

³ in eccl. hist. dicit CPBD; ecclesiasticae historiae libro 5, cap. 3 M

⁴ [sunt] *add.* M

⁵ -bi- *ss* D

⁶ huic CPM; hinc D

59

De eo qui¹ sub obtentu religionis sine iussu episcopi sui vel presbiteri² ieiunium sibi³ imponit⁴. Ex concilio apud Erphesfur⁵ habito⁶, cui interfuit Henricus rex⁷

Ut nemo nisi consentiente episcopo proprio, aut eius misso, ieiunia sub obtentu religionis sibi imponat, unum pre aliis diem excipiendo, omnino interdiciamus, quod et factum displicet, et in futurum fieri prohibemus, quia plus causa ariolandi esse dignoscitur, quam supplementum catholice legis.

BD 13.27]

¹ De eo qui CPBDH; Ne aliquis sibi M

² sui vel pres. CPM; vel pres. sui D

³ sibi CPBD; *om.* M

⁴ -it CPD; -at M

⁵ -esfur CR; -erfur P; -essur V; Esphersur B; Herbesford D; -ort M; -ord *Fr*

⁶ hab. CPBD; *om.* M

⁷ Ex conc. – rex] Ex eodem concilio H

60

Ut nullus Christianus dum sancta loca pro reverentia petierit, alicuius publice potestatis banno ibidem constringatur. Ex eodem concilio, cui interfuit Henricus rex¹

Precipimus namque² ut nullus Christianus pro reverentia ecclesiam petendo, alicuius publice potestatis banno ibidem constringatur, ne forte dum ad ecclesiam causa orationis properat, per bannum impediatur pro salute anime sue Domini misericordiam minus devote³ postulare.

BD 13.28]

¹ cui - rex (Anglie add. D) CPBD; om. M

² namque CRP(after erasure)VHM; om. L

³ devote CPM; iuste D

61

De ordine librorum veteris testamenti

Genesis, lib. 1. Exodus, lib. 1. Leviticus, lib. 1¹. Numerus, lib. 1². Deuteronomii, lib. 1, Iesu nave, lib. 1. Iudicum, lib. 1. Regum, lib. 1³. Ruth, lib. 1. Paralipomenon, lib. 1⁴. Psalmorum 150, lib. 1⁵. Salomonis lib. 1⁶. Iob, lib. 1. Tobie⁷, lib. 1. Esdre, lib. 1. Esther, lib. 1. Iudith, lib. 1. Machabeorum lib. 1⁸.

De ordine prophetarum, Isaie, lib. 1. Ieremie, cum⁹ Cinoth, id est¹⁰ lamentationibus suis, lib. 1¹¹. Ezechiel, lib. 1. Danihel, lib. 1. Osee, lib. 1. Amos, lib. 1. Michee, lib. 1. Iohel, lib. 1. Abdie, lib. 1. Ione, lib. 1. Naum, lib. 1. ¹² Habacuc, lib. 1. Sophonie, lib. 1. Aggei, lib. 1. Zacharie, lib. 1. Malachie, lib. 1¹³.

(Gelasius papa in concilio Rome habito cum 70 episcopis.) BD 3.217-8] IP 2.89b

¹ etc. add. M, which then omits lib. 1 passim

² Num. lib. 1 CPM; om. D

³ 1 CPD; 4 M

⁴ 1 CPD; 2 M

⁵ lib. 1 CPBD; om. M

⁶ 1 CPD; 3 M

⁷ -bie CPM; -bi D

⁸ Iudith - 1 CPM; Mach. lib. 1. Iudith lib. 1 D

⁹ con D

¹⁰ cum add. D, om. CPM

¹¹ lib. 1 after Cinoth D

¹² Amos - lib. 1 CPBD; Iohel, Amos, Abdiae, Iona, Micheae, Naum M

¹³ Mal. lib. 1 CPM; om. D

62

De ordine librorum Novi Testamenti quos sancta Romana ecclesia tenet et omnis¹ universalis ecclesia observat

Evangeliorum libri quatuor, Secundum Mattheum, lib. 1². Secundum Marcum, lib. 1. Secundum Lucam, lib. 1. Secundum Iohannem lib. 1., Actus apostolorum lib. 1.

¹ omnis CRPD; om. M

² lib. 1 om. passim M

Epistole Pauli numero quatuordecim. Ad Romanos epistola³ una, Ad Corinthios, due. Ad Galatas, una⁴, Ad Ephesios, una. Ad Philippenses, una. Ad Colossenses, una. Ad Thessalonicenses, due. Ad Timotheum, due. Ad Titum, una. Ad Philemonem, una. Ad Hebreos una. Apocalipsis Iohannis, liber 1.

Ordo septem epistolarum canonicarum⁵. Petri apostoli epistole 2. Iacobi apostoli⁶ epistola 1. Iohannis apostoli epistole 3. Iude Zelotis apostoli⁷ epistola 1.

BD 3.219-20a] IP 2.89c

³ epist. CPR; *om.* DM

⁴ una *om. passim* M

⁵ Ordo - can. *here* RPBDM; *as rubr. at end of c.* C

⁶ apost. CPM; *om.* D

⁷ apost. CRP; *om.* DM

63

Quando et¹ quo tempore libri veteris et novi² testamenti legendi sunt³

In Septuagesima ponunt eptaticum⁴, usque in quindecim dies ante Pascha. Quinta decima die ante Pascha ponunt Ieremiam usque in Cenam⁵ Domini. In Cena Domini legunt tres lectiones de lamentatione Ieremie, Quomodo sedet sola civitas plena populo⁶ etc., et tres de tractatu sancti Augustini in Psalmo LXIII⁷, Exaudi, Deus, orationem meam cum deprecor⁸; et tres de apostolo, ubi ait ad Corinthios, Convenientibus vobis in unum. Secunda lectio sic incipit, Similiter⁹ postquam cenavit. Tertia, De spiritualibus autem¹⁰ nolimus¹¹ ignorare, fratres. In Parasceven, tres lectiones de lamentatione¹² Ieremie, et tres de tractatu sancti Augustini in psalmo¹³ LXIII¹⁴, et tres de apostolo, ubi ait in epistola ad Hebreos, Festinemus ingredi in illam requiem. Secunda lectio¹⁵, Omnis namque¹⁶ pontifex. Tertia, De quo grandis nobis¹⁷ sermo est. In sabbato sancto tres lectiones de lamentatione¹⁸ Ieremie, et tres de tractatu sancti Augustini in psalmo¹⁹ LXIII, Exaudi, Deus, orationem meam, cum deprecor²⁰; et tres de apostolo ubi ait, in epistola ad

¹ a *add.* D, *om.* CPM

² et Novi CPBD; Novique M

³ sunt CPBD; sint M

⁴ eptaticum PVBDL; e...ptaticum C; heptateuchum M; [pentat.] *add.* Fr

⁵ cenam CPBM; cena D

⁶ plena populo CRPD; *om.* BM; etc L

⁷ psalmo LXIII CP?BD; psalmum LIV M

⁸ cum dep. CPBD; et ne despexeris M

⁹ et calicem *add.* M, *om.* CPBD

¹⁰ autem CPM; *om.* D

¹¹ vos *add.* DM, *om.* CPB

¹² -ione CPD; -ionibus BM

¹³ in psalmo CPB; *om.* D; in psalmum M

¹⁴ *corr. fr.* LIII C; Exaudi, Deus, orationem meam, cum deprecor *add.* M, *om.* CPB

¹⁵ lect. CPB; *om.* M

¹⁶ namque CPBM; *om.* D

¹⁷ gr. nobis CPM; nobis gr. D

¹⁸ -ione CPM; -ionibus B

¹⁹ in psalmo CPBD; [in *add.* Fr] eundem psalmum M

²⁰ Ex - deprec. CPBD; *om.* M

Hebreos, Christus assistens pontifex. Secunda lectio ubi ait, Testamentum enim. Tertia, Umbram enim habens, lex bonorum futurorum²¹. In Pascha Domini homilias ad ipsum diem pertinentes. Infra hebdomadam, homilias. In octavis²² Pasche ponunt Actus apostolorum, et Epistolas canonicas, et Apocalipsin, usque in octavas²³ Pentecosten²⁴. In octavis²⁵ Pentecosten²⁶ ponunt²⁷ Regum et Paralipomenon, usque in Kalendas Augusti. In dominica prima²⁸ mensis²⁹ Augusti ponunt Salomonem, usque in Kalendas Septembris; ex tunc³⁰ ponunt Iob, Tobiam³¹, Esther, Esdram, usque in Kalendis³² Octobris. In dominica prima mensis Octobris, ponunt Machabeorum³³ usque in Kalendis³⁴ Novembris. In dominica prima mensis Novembris ponunt Ezechiel et³⁵ Daniel, et minores prophetas usque in Kalendas Decembris. In dominica prima mensis Decembris ponunt Isaiaam prophetam, usque in Nativitatem³⁶ Domini. In vigilia³⁷ natalis Domini, legunt primum de Isaia tres lectiones. Prima lectio, Primo tempore alleviata est terra Zabulon³⁸. Secunda, Consolamini. Tertia, Consurge³⁹. Deinde leguntur⁴⁰ sermones vel homilie ad ipsum diem pertinentes. In natali sancti Stephani, homelias⁴¹ de ipso die. In Natali sancti Iohannis similiter⁴². In natali sancti Silvestri similiter. In octavas⁴³ Domini, homilia⁴⁴ de ipso die. In dominica prima post Nativitatem Domini, ponunt epistolas Pauli usque in Septuagesimam. In Epiphania lectiones tres de Isaia. Prima lectio sic incipit, Omnes sitiientes. Secunda, Surge, illuminare. Tertia, Gaudens gaudebo in Domino⁴⁵, deinde leguntur sermones vel homilie ad ipsum diem pertinentes.

BD 3.222] IP 2.90 (Dist., 15, c. Sancta.)

²¹ bon. fut. CPB; fut. bon. DM

²² -vis CPD; ? B; -va M

²³ -bas CP; -vis D; -vas M

²⁴ -en CPBD; -es M

²⁵ -va M; -bis P; ? C; -vis D; -ab' V(ss)B

²⁶ -en PD; -es M; ? C; -ost' V

²⁷ lib. *add.* M, *om.* CPBD

²⁸ prima CPM; primi D

²⁹ mensis CPBD; *om.* M

³⁰ po *add.* C

³¹ Iudith *add.* M, *om.* CPBD

³² -is P; kl' CVD; -as RM

³³ libros *add.* M, *om.* CPD

³⁴ -is P; kl' CVD; -as RM

³⁵ et CPD; *om.* M

³⁶ Nativitatem CRPM; Natale BD

³⁷ -ia CVDM; -ias P

³⁸ terra Zab. PV; terra B; *om.* CRD; etc. M

³⁹ *repeated* M, *not* CPBD

⁴⁰ leg. CPDM; *om.* B

⁴¹ -elias CPBD; -ilia M

⁴² In natali Innocentium similiter *add.* M, *om.* CPBD

⁴³ -bas C; -vis R; -b' VD; -va M

⁴⁴ -ia CBM; -ias PV; omel' D

⁴⁵ in Dom. CRPV; *om.* BDM

64

De libris authenticis et apocriphis¹. Ex decretis Gelasii²

Sancta Romana ecclesia post illas Veteris vel Novi Testamenti quas regulariter suscipimus, etiam has suscipi non prohibet³ scripturas. Sanctam sinodum Nicenam 318 patrum, mediante⁴ maximo Constantino augusto, in qua Arius hereticus condempnatus⁵ est. Sanctam sinodum Constantinopolitanam, mediante Theodosio seniore augusto⁶, in qua Macedonius hereticus debitam dampnationem excepit. Sanctam sinodum Ephesinam, in qua Nestorius dampnatus est cum⁷ consensu beatissimi Celestini pape⁸, mediante Cirillo Alexandrine sedis antistite⁹, et Arcadio episcopo ab Italia¹⁰ destinato. Sanctam sinodum Chalcedonensem, mediante Martiano Augusto et Anatolino¹¹ Constantinopolitano episcopo, in qua Nestoriana et Eutichiana¹² heresis, simul cum Dioscoro eiusque complicibus dampnate sunt. Sed et si qua sunt concilia a sanctis patribus hactenus instituta, preter istorum quatuor auctoritatem, et custodienda et recipienda decrevimus. Iam nunc subiciendum¹³ de opusculis sanctorum patrum, que in ecclesia catholica recipiuntur. Opuscula beati Cipriani martiris, et Carthaginensis episcopi. Item. Opuscula beati Gregorii Nazanzen¹⁴ episcopi¹⁵. Item. Opuscula beati¹⁶ Basilii Cappadoceni episcopi. Item. Opuscula beati Athanasii Alexandrini episcopi¹⁷. Item. Opuscula beati Iohannis Constantinopolitani episcopi. Item. Opuscula beati¹⁸ Theophili Alexandrini episcopi. Item. Opuscula beati Cirilli Alexandrini episcopi¹⁹. Item. Opuscula beati²⁰ Hilarii Pictavensis²¹ episcopi. Item. Opuscula beati Ambrosii Mediolanensis episcopi. Item. Opuscula beati Augustini Hipponensis episcopi. Item. Opuscula beati Hieronimi presbiteri. Item. Opuscula beati Prosperi, viri religiosissimi. Item. epistola beati²² Leonis pape ad Flavianum Constantinopolitanum episcopum destinata, cuius textum quispiam si²³ usque ad unum iota disputaverit, et non eam in omnibus venerabiliter receperit, anathema sit. Item. Opuscula atque tractatus omnium

¹ et apoc. CPL; *om.* D; quos recipit Ecclesia praeter illos qui in canone sunt *add.* M

² pape *add.* D; papae de libris authenticis, et apocryphis *add.* M. CDL *have insc. before rubr.*

³ susc. non proh. CPM; non proh. susc. D

⁴ mediante PRDM; meditante C

⁵ condempn- CPB; dampn- DM

⁶ augero D

⁷ cum PRBD; *om.* C²M

⁸ Cel. pape CPD; pape Cel. M

⁹ sedis ant. CPD; civitatis episcopo M

¹⁰ Italio D

¹¹ -ino CRP; -io DM

¹² -ana et -ana CPM; -ano et -ano D

¹³ *corr. fr.* suscip- D

¹⁴ Naza- CPD; Nazia- M

¹⁵ Item opuscula beati Gregorii Nazanzen¹⁴ episcopi *in mg.* R²

¹⁶ beati CPM; *om.* D

¹⁷ op. beati Greg. - episc. CPBD; opuscula beati Gregorii Nazianzen¹⁴ episcopi. Item, opuscula beati Athanasii Alexandrini episcopi. Item, opuscula beati Basilii Cappadoceni episcopi M

¹⁸ beati CPB; *om.* DM

¹⁹ Opusc. b. Cir. Al. ep. CPM; *in mg.* R², *om.* RD

²⁰ beati RPBDM; *om.* C

²¹ -vensis CPD; -viensis D

²² beati CPB; *om.* DM

²³ quispiam si CPM; si quispiam D

patrum orthodoxorum qui in nullo²⁴ a sancte²⁵ Romane ecclesie consortio deviarunt, nec ab eius fideli predicatione²⁶ seiuncti sunt; sed ipsius communionis per gratiam Dei usque ad ultimum diem vite sue fuere participes, legendos decernimus. Item. Decretales epistolas quas beatissimi pape diversis temporibus ab urbe Roma²⁷ pro diversorum patrum consolatione²⁸ dederunt, venerabiliter suscipiendas. Item. Gesta sanctorum martirum que multiplicibus tormentorum cruciatibus, et mirabilibus confessionum triumphis²⁹ irradiant. Quis ita³⁰ esse catholicorum dubitet, et maiora eos in agonibus fuisse perpressos, nec suis viribus, sed Dei gratia et adiutorio universa tolerasse? Sed ideo secundum antiquam auctoritatem vel³¹ consuetudinem singulari cautela in sancta Romana ecclesia non leguntur, quia et eorum qui scripsere nomina penitus ignorantur, et ab infidelibus aut dictis³² superflua, aut minus apta quam rei ordo fuerit, scripta esse putantur, sicut cuiusdam Cirici³³ et Iulite, sicut Georgii aliorumque huiusmodi passiones³⁴, que ab hereticis perhibentur conscripte, propter quod, ut dictum est, ne vel levis³⁵ subsannandi oriretur occasio, in sancta Romana ecclesia³⁶ non leguntur. Nos tamen cum predicta ecclesia omnes martires, et eorum gloriosos³⁷ agones, qui Deo magis quam hominibus noti sunt, omni devotione veneremur³⁸. Item. Vitas patrum, Pauli, Antonii, Hilarionis et omnium eremitarum quas tamen vir beatissimus scripsit Hieronimus, cum omni honore suscipimus. Item. Actus beati Silvestri apostolice sedis presulis³⁹, licet eius qui scripsit⁴⁰ nomen ignoremus, a multis tamen in urbe Romana catholicis legi cognovimus, et pro antiquo usu multe hec⁴¹ imitantur ecclesie. Item. Scriptura⁴² de inventione crucis dominice⁴³, et alia scriptura de inventione capitis beati Iohannis Baptiste novelle quidem revelationes sunt, et nonnulli eas catholici legunt. Sed cum hec ad catholicorum manus advenerint, beati Pauli apostoli precedat sententia⁴⁴, Omnia probate, quod bonum est tenete. Item. Ruffinus vir religiosus plurimos ecclesiastici operis⁴⁵ edidit libros⁴⁶, nonnullas autem scripturas interpretatus est. Sed

²⁴ nullo CPM; nulla D

²⁵ -te PBDM; -ta C

²⁶ [fide vel pred.] *add Fr*

²⁷ Roma CPBDM; Romana *Fr*

²⁸ [consultatione] *add. M*

²⁹ conf. tr. CPM; tr. conf. D

³⁰ [ista] *add. Fr*

³¹ auct. vel CPBDM; *om. Fr*

³² aut *add. D*, [idiotis] *add. Fr, om. CPM*

³³ [Quirici] *add. Fr*

³⁴ hui. pass. CPM; pass. hui. D

³⁵ levis CPM; levius D

³⁶ Rom. eccl. CPM; eccl. Rom. D

³⁷ eorum glor. CPM; glor. eorum D

³⁸ -emur CPBD; -amur M

³⁹ presulis CPM; episcopi D

⁴⁰ qui scr. CPM; *om. D*

⁴¹ hec CPB; hoc DM

⁴² -ura CPM; -ure D

⁴³ crucis dom. CPM; sancte crucis D

⁴⁴ Pauli ap. prec. sent. CPB; Pauli ap. sent. preveniat D; ap. Pauli sent. prec. M

⁴⁵ operis CPM; ordinis D

⁴⁶ vel operis *add. D, om. CPM*

quoniam beatissimus⁴⁷ Hieronimus in aliquibus eum de arbitrii libertate notavit, illa sentimus, que predictum beatum Hieronimum⁴⁸ sentire cognoscimus, et non solum de Ruffino, sed etiam de universis quos vir sepius⁴⁹ memoratus zelo Dei et fidei religione reprehendit. Item. Origenis⁵⁰ nonnulla opuscula que vir beatissimus Hieronimus non repudiat, legenda⁵¹ suscipimus. Reliqua autem omnia cum auctore suo⁵² dicimus esse renuenda. Item. Chronica Eusebii Cesariensis, atque eiusdem historie ecclesiastice⁵³ libros, quamvis in primo narrationis sue libro tepuerit, et post in laudibus atque excusatione Origenis scismatici⁵⁴ unum conscripserit librum. Propter rerum tamen singularem notitiam, que⁵⁵ ad instructionem pertinet⁵⁶, usquequaque non dicimus renuendos. Item. Orosium virum eruditissimum collaudamus, quia valde nobis necessaria⁵⁷ adversus paganorum calumpnias ordinavit⁵⁸, mira que brevitate contexuit. Item venerabilis viri Sedulii Paschale opus, quod heroicis descripsit⁵⁹ versibus, insigni laude proferimus. Item. Iuveni nihilominus laboriosum opus non spernimus, sed miramur. Ceterum que ab hereticis conscripta vel predicta⁶⁰ sunt, nullatenus recipit catholica et apostolica Romana ecclesia⁶¹. E⁶² quibus pauca que ad memoriam venerint⁶³, et a catholicis vitanda sunt, credimus esse subdenda.

BD 3.220c] IP 2.91 (Dist. 15, cap. Sancta Romana.)

⁴⁷ beatissimus CPBD; beatus M

⁴⁸ pred. b. Hier. CPM; b. Hier. supradictum D

⁴⁹ sepius CPM; sapiens D

⁵⁰ -enis CPM; -enes D

⁵¹ -enda CPM; -endo D

⁵² auctore suo CPM; auctoritate sua D

⁵³ hist. eccl. CPM; eccl. hist. D

⁵⁴ -atici CPM; -atis D

⁵⁵ que CPD; qui M

⁵⁶ -et CPDM; -ent *Fr*

⁵⁷ -ia CPBDM; -iam *Fr*

⁵⁸ historiam *add. Fr, om. CPBDM*

⁵⁹ -ipsit CPM; -ibit D

⁶⁰ predicta CPM; predicata D

⁶¹ et ap. Rom. eccl. CPBLH (*H ends cap. here*); eccl. et ap. Rom. D; et ap. eccl. Rom. D²M

⁶² E CPB*Fr*; Ex D; De M

⁶³ -int CPBDM; -unt *Fr*

65

De notitia librorum apocriphorum, qui a sanctis patribus dampnati sunt eterna dampnatione

In primis Ariminensem sinodum a Constantino¹ Cesare Constantini filio congregatam, mediante Tauro prefecto ex tunc et² in eternum confitemur esse dampnatam. Item. Itinerarium nomine Petri apostoli, quod appellatur sancti Clementis, libri octo³ apocriphi⁴. Actus nomine Andree apostoli, apocriphus⁵. Actus nomine Thome

¹ -ino CPBDM; -io *Fr*

² et CPBD; *om. M*; et nunc et usque *Fr*

³ octo CPB*DFr*; decem [octo] M

⁴ -i CPBDM; -um *Fr*

⁵ -us CPBDM; -i *Fr*

apostoli, apocriphus⁶. Alius⁷ autem nomine Petri apostoli, apocriphus⁸. Actus nomine Philippi apostoli, apocriphus⁹. Evangelia¹⁰ Thaddei nomine¹¹, apocripha. Evangelia¹² nomine Barnabe, apocripha. Evangelia¹³ Thome apostoli quibus¹⁴ Manichei utuntur, apocripha. Evangelia¹⁵ nomine Bartholomei apostoli¹⁶, apocripha. Evangelia¹⁷ nomine Andree apostoli, apocripha¹⁸. Evangelia que falsavit Lucianus, apocripha. Evangelia que falsavit Ycius¹⁹, apocripha. Liber de infantia Salvatoris, apocriphus. Liber de nativitate Salvatoris, vel²⁰ de sancta Maria, et de obstetrice Salvatoris, apocriphus²¹. Liber, qui appellatur Pastoris, apocriphus. Libri omnes quos fecit Leutius discipulus diaboli²², apocriphi. Liber, qui appellatur fundamentum, apocriphus. Liber, qui appellatur thesaurus, apocriphus. Liber, qui est²³ de filiabus Ade vel Genesis, apocriphus. Centimetrum de Christo virgilianis compaginatum versibus, apocriphum²⁴. Liber, qui appellatur Actus Thecle et Pauli²⁵, apocriphus. Liber, qui appellatur Nepotis, apocriphus. Liber proverbiorum ab hereticis conscriptus, et sancti Sixti nomine signatus, apocriphus. Revelatio que appellatur Pauli apocripha. Revelatio que appellatur Thome²⁶, apocripha. Revelatio, que appellatur Stephani, apocripha. Liber, qui appellatur²⁷ transitus²⁸ sancte Marie, apocriphus. Liber, qui appellatur penitentia Adam²⁹, apocriphus. Liber Diogie³⁰, nomine gigantis, qui post diluvium cum dracone ab hereticis pugnasse perhibetur, apocriphus. Liber, qui appellatur Testamentum Iob, apocriphus³¹. Liber, qui appellatur penitentia Origenis³², apocriphus. Liber, qui appellatur penitentia³³ Cipriani, apocriphus. Liber, qui appellatur Iamne³⁴ et Mambre³⁵, apocriphus. Liber, qui appellatur sors³⁶

⁶ -us CPBDM; -i Fr

⁷ Alius CBDM; Actus PFr; Auctus V

⁸ -us CPBDM; -i Fr

⁹ -us CPD; -i M

¹⁰ -lia CPDM; -lium Fr

¹¹ Thad. nom. CPB; nom. Thad. DM

¹² -lia CPDM; -lium Fr

¹³ -lia CPDM; -lium Fr

¹⁴ quibus CPBM; nomine quibus D; quo Fr

¹⁵ -lia CPDM; -lium Fr

¹⁶ ap. RPDM; om. CB

¹⁷ -lia CPM; -lium Fr

¹⁸ Ev. nom. And. ap. apoc. CPM; om. D

¹⁹ Ycius CPBD; Ysius M [Esitius vel Hesychius] add. Fr

²⁰ vel CPBM; et DFr

²¹ -iphus M; -ipha D

²² omnes add. D, om. CPM

²³ est CPB; appellatur DM

²⁴ Centimetrum - versibus apoc. below, after et Pauli apoc. D, not CPM

²⁵ apostoli add. Fr, om. CPBDM

²⁶ apostoli add. PFr, om. CBDM

²⁷ app. CPBD; vocatur M

²⁸ [trans., id est assumptio] add. Fr

²⁹ Adam CPDM; Ade Fr

³⁰ Diogie CPDB; Diogeniae [Diogiae] M; [Ogiae] add. Fr

³¹ Lib. qui app. Test. Iob. ap. in mg. C

³² -enis CPM; -inis D

³³ sancti add. Fr, om. CPBDM

³⁴ Iamne CPBDM; penitentia Iamnis Fr

³⁵ Mambre CPM; Mabre D

apostolorum, apocriphus. Liber Lusam³⁷, apocriphus. Liber canonum apostolorum, apocriphus. Liber Physiologus ab hereticis conscriptus, et beati Ambrosii nomine presignatus, apocriphus. Historia Eusebii Pamphili, apocripha. Opuscula Tertullini³⁸ sive Africani, apocripha. Opuscula Postumiani et Galli³⁹, apocripha. Opuscula Montani et⁴⁰ Priscille et Maximille, apocripha⁴¹. Omnia opuscula Fausti⁴² Manichei, apocripha. Opuscula alterius Clementis Alexandrini, apocripha. Opuscula Cassiani presbiteri Galliarum, apocripha. Opuscula Victorini Pictavensis⁴³, apocripha. Opuscula Fausti Reginensis⁴⁴ Galliarum, apocripha. Opuscula Frumentii, apocripha. Epistola Iesu ad Abagarum⁴⁵, apocripha⁴⁶. Passio Cirici et Iulite, apocripha. Passio Georgii, apocripha. Scripta que appellatur⁴⁷ Salomonis contradictio, apocripha. Philacteria omnia, que non ab angelo, ut illi confingunt, sed magis⁴⁸ demone conscripta sunt, apocripha. Hec⁴⁹ et his similia que Simon Magus, Nicolaus, Cerinthus, Marcion, Basilides, Ebion, Paulus etiam Samosatenus⁵⁰, Photinus et Bonosus⁵¹, qui simili errore⁵² defecerunt, Montanus quoque⁵³ cum suis obscenissimis sequacibus, Apollinaris, Valentinus sive Manicheus, Faustus, Sabellius, Arius⁵⁴, Macedonius, Eunomius, Novatus, Sabbatius⁵⁵, Calistus, Donatus et⁵⁶ Eustathius, Nibianus⁵⁷, Pelagius, Iulianus et Latiensis⁵⁸, Celestinus, Maximianus, Priscillianus ab Hispania, Lampedius, Dioscorus, Euticius⁵⁹, Petrus et alius Petrus, e quibus unus Alexandriam, alius Antiochiam maculavit. Acacius Constantinopolitanus cum consortibus suis⁶⁰, nec non et omnes hereses, quas ipsi eorumque discipuli, sive scismatici docuerunt, vel conscripserunt⁶¹, quorum nomina minime retinemus, non solum repudiata, verum etiam ab omni catholica⁶² Romana ecclesia eliminata, atque cum suis

³⁶ sors CPBDM; sortes *Fr*

³⁷ Lusam CM; Lusan PVD. qui appellatur laus apostolorum [*etc*] *add. Fr mg*

³⁸ -ini CPB; -iani DM

³⁹ et Galli CPM; et Priscille et Mammille D

⁴⁰ et CPBDM; *om. Fr*

⁴¹ et Max. apoc. PBM; apoc. et Max. C; et Mammille apoc. D

⁴² Fausti CPM; Faustini et D

⁴³ -vensis CPD; -viensis M

⁴⁴ Reginensis CPM; Remensis D; Regiensis *Fr*

⁴⁵ regem *add. Fr, om. CPM*

⁴⁶ Opusc. Frum. - Abag. apoc. CPM; *om. D*

⁴⁷ -atur CRPBD; -antur C²M

⁴⁸ a *add. DM, om. CP*

⁴⁹ omnia *add. Fr, om. CPDM*

⁵⁰ Samos- CPM; Samas- D

⁵¹ -sus CPM; -sius D. et *add. Fr, om. CPDM*

⁵² decepti sunt vel *add. D, om. CPM*

⁵³ quoque CPM; que D

⁵⁴ Arius CPM; *om. D*

⁵⁵ -atius CPM; -atinus D

⁵⁶ et CPDM; *om. Fr*

⁵⁷ Nibianus CBD; Iubianus P; Vibianus M; Iovinianus *Fr*

⁵⁸ [*al. Celestius*] *add. Fr*

⁵⁹ Euticius CPBDM; Eutyches *Fr*

⁶⁰ cons. suis CPD; suis cons. M

⁶¹ conscr- CPM; scr- D

⁶² cath. CP; *om. DM*

auctoribus auctorumque sequacibus, sub anathematis indissolubili vinculo in eternum confitemur esse dampnata.

BD 3.221] IP 2.123 (Dist. 15, cap. Sancta.)

66

De consuetudine servanda¹ que non est contra fidem². Ex epistola Pii pape
Petistis enim per Hilarium³ chartularium nostrum a beate memorie decessore nostro, ut omnes vobis retro⁴ temporum consuetudines servarentur, quas beati Petri apostolorum principis ordinatione intus hactenus vetustas longa servavit. Et nos quidem iuxta seriem relationis nostre consuetudinem laudamus, que tamen contra⁵ fidem catholicam nihil usurpare dignoscitur.

(decret. 7) BD 3.124] IP 2.157 from consuetudinem laudamus (Dist. 11, c. Consuetudinem.)

¹ De cons. serv. CPBD; Consuetudinem servandam esse M

² catholicam *add.* M

³ per Hil. CPM; philarium D

⁴ vobis retro CPM; retro vobis D

⁵ contra CPBDM; *om. Fr*

67

Ut ecclesiastica statuta ab apostolis¹ et reliquis² magistris ecclesie tradita, integra serventur³. Ex decretis Innocentii pape, cap.⁴ 1

Innocentius Decentio⁵ Egubino⁶ salutem. Si instituta ecclesiastica, ut sunt⁷ a beatis apostolis tradita, integra vellent servare Domini sacerdotes, nulla diversitas, nulla varietas in ipsis ordinibus et consecrationibus haberetur. Sed dum unusquisque non quod traditum est, sed quod ipsi visum fuerit, hoc estimat esse tenendum, inde diversa in diversis locis vel ecclesiis aut teneri aut celebrari videntur, ac fit scandalum populis, qui dum nesciunt traditiones antiquas humana presumptione corruptas, putant sibi aut ecclesiis non convenire, aut ab apostolis vel ab apostolicis viris contrarietatem inductam. Quis enim nesciat aut non advertat, id quod a principe apostolorum Petro Romane ecclesie traditum est, ac nunc usque custoditur, ab omnibus debere servari, nec superinduci, aut introduci aliquid, quod aut auctoritatem non habeat, aut aliunde accipere videatur exemplum? presertim cum sit manifestum in omnem Italiam, Gallias, Africam atque Siciliam, insulasque interiacentes nullum instituisse ecclesias, nisi eos quos venerabilis apostolus Petrus aut eius successores constituerunt sacerdotes? aut legant si in his provinciis alius apostolorum invenitur aut legitur docuisse? Quod si non legunt quia nusquam inveniunt, oportet eos sequi que ecclesia Romana custodit, a qua eos principium accepisse non dubium est, ne dum peregrinis assertionibus student, caput institutionum

¹ -olis CPM; -olicis D

² rel. CPVD; aliis B; apostolicis M

³ et nullus secundum quod sibi visum fuerit, sed secundum antiquam traditionem ea teneat *add.* M

⁴ cap. CPBD; epist. M

⁵ Decentio CPBD; decenti episcopo M; Decentio episcopo *Fr*

⁶ Egu- CPB; Ege- D; Egu- M

⁷ *corr. fr.* sint D

videantur omittere. Sepe dilectionem tuam ad urbem venisse, ac nobiscum in ecclesiam convenisse, et quem morem vel in consecrandis misteriis, vel in ceteris agendis arcanis teneat cognovisse non dubium est. Quod sufficere arbitrari ad informationem ecclesie tue, vel reformationem, si quod predecessores tui minus aliquid aut aliter tenuerint satis certum haberem, nisi de aliquibus consulendos nos esse duxisses. Quibus idcirco respondimus, non quod te aliqua ignorare credamus, sed ut maiori auctoritate vel tuos instituas, vel eos qui a Romane ecclesie institutionibus errant, aut commoneas, aut indicare non differas, ut scire valeamus, qui sint qui aut novitates inducunt, aut alterius ecclesie quam Romane existimant consuetudinem esse servandam⁸.

BD 3.125] (Dist. 11, c. Quis enim nesciat.)

⁸ const. esse serv. om. H

68

Ut¹ consuetudines ecclesiastice pro lege sint tenende. Augustinus² ad Casulanum presbiterum

In his enim rebus de quibus nihil certi statuit scriptura divina³, mos populi Dei et instituta maiorum pro lege tenenda sunt, et sicut prevaricatores legum divinarum, ita contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coercendi sunt.

BD 3.126] Ctp 3.6.1; IP 2.158 (Dist. 11, c. In his rebus.)

¹ Ut CPBD; Quod M

² epist. 86 add. M

³ scr. div. CPM; div. scr. D

69

Item de consuetudinibus ecclesiasticis observandis¹. Ex dictis Basili², cap. 27

Ecclesiasticarum institutionum³ quasdam scripturis, quasdam vero apostolica⁴ traditione per successiones⁵ in ministerio confirmatas accepimus⁶, quedam⁷ vero consuetudine roborata approbavit usus. Quibus par ritus, et idem utrisque pietatis debetur affectus⁸, unde quis vel aliquantulum sacrarum expertus scripturarum hesitaverit? Si enim attentaverimus consuetudines ecclesie, non per scripturas a patribus traditas nihil estimare, quantum religio detrimenti latura sit, dispicientibus liquido constabit. Que enim, ut inde ordiamur⁹, scriptura salutifere crucis signaculo fideles docuit insigniri? Que vel trifariam digesta super panem et calicem¹⁰ prolixè orationis, vel etiam¹¹

¹ consuetudinibus eccl. obs. CPBD; obs. constitutionibus eccl. M

² Ex dict. (sancti add. L) Bas. CPDL; Basilius lib. De Spiritu sancto M

³ Ecclesiasticarum institutionum CPM; Ecclesiasticas institutiones D

⁴ institutione vel add. D, om. CPM

⁵ -iones CPDM; -ores B

⁶ min. - acc. CPBD; misterio, id est in occulto, traditas recepimus M; misterio traditas recepimus Fr

⁷ quedam CPM; quasdam D

⁸ aff- CPM; eff- D

⁹ -iamur CP²VM; -eamur P; -inamur D

¹⁰ pan. et cal. CPD; calicem et panem M

¹¹ etiam CDM; et P?B; om. V

consecrationis verba commendavit? Nam non modo quod in evangelio continetur, vel ab apostolo insertum¹², secretis¹³ dicimus, sed et alia perplura adicimus, magnam quasi vim commendantia misteriis. Que orientem versus nos orare litterarum forma prestitit¹⁴? Benedicimus fontem baptismatis oleo unctionis, huc¹⁵ accedit quod ter immergimus, quos baptizamus, oleo unguimus, verbis abrenuntiare Satane et angelis eius informamus. Unde hec et alia in hunc modum non pauca nisi tacita ac mistica traditione a patribus ecclesiastico more reverentiori diligentia sunt in ministeriis observata silentio, quam publicata scripto?

BD 3.127] Ctp 3.6.2; IP 2.159 (Dist. 11, c. Ecclesiasticarum.)

¹² est in *add. M, om. CPD*

¹³ -tis CPM; -tum D

¹⁴ prest. CPD; docuit M

¹⁵ huc CPM; hic D

70

Quod agendum sit in causis in quibus certa in canonibus non inveniuntur iudicia¹. Ex decretis Innocentii pape, cap. 18

De quibus causis nulla solvendi² ligandique auctoritas in libris Veteris Testamenti, quatuor evangeliorum, cum scriptis totis apostolorum appareat, ad divina recurre scripta Greca. Si nec in illis, ad catholice ecclesie historias catholicas a doctoribus catholicis scriptas manum mitte. Si nec in illis, canones apostolice sedis intueri. Si nec in illis, sanctorum exempla perspicaciter recordare. Quod si his omnibus inspectis, huius questionis qualitas non lucide investigatur, seniores provincie congrega, et eos interroga. Facilius namque invenitur, quod a pluribus senioribus queritur. Verus etiam repromissor Dominus ait, Si duo ex vobis, vel tres conveniunt super terram in nomine meo, de omni re quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo.

BD 3.128] Ctp 3.6.3 (Dist. 20, c. De quibus.)

¹ Quod - iudicia CPD; Ad quos recurrendum, cum sacrae Scripturae auctoritas non occurrit M

² *corr. fr.* -da D

71*

¹Augustinus in prologo lib. III de Trinitate

Noli meis litteris quasi scripturis canonicis² inservire³, sed in illis, et quod non credebas, cum inveneris incunctanter crede. In istis autem quod certum non habebas nisi certum intellexeris, noli firme retinere⁴.

CB Varia 1C 63] Ctp 3.6.4; IP 2.120 (Dist. 9, c. Noli meis.)

¹ Quae in canone inveniuntur firmiter tenenda, quae vero in aliorum scriptis reperiuntur, diligenter esse considerata *add. as rubr. M*

² scr. can. CPBM; litteris can. vel scr. D

³ ins- CPBDA; des- M

⁴ firme retinere CPBA; retinere firme D; firme tenere M

72*

¹*Leo quartus episcopis Britannie*

De libellis et commentariis aliorum non convenit aliquos iudicare, et sanctorum conciliorum canones relinquere, vel decretalium regulas, id est², que³ habentur apud nos simul cum canone, in illis⁴ quibus in omnibus ecclesiasticis utimur iudiciis, id est apostolorum, Nicenorum, Anciranorum, Neocesariensium, Gangrensi⁵, Antiochensium, Laodicensium⁶, Chalcedonensium, Sardicensium⁷, Carthaginensium, Africanensium, et cum illis regule presulum Romanorum⁸, Silvestri, Siricii, Innocentii, Zosimi, Celestini, Leonis, Gelasii, Hilarii, Simmachi, Simplicii, Hormisde et Gregorii iunioris. Isti omnino sunt et per quos iudicant episcopi, et per quos episcopi simul et clerici⁹ iudicantur. Nam, si tale emerit vel contigerit¹⁰ inusitatum¹¹ negotium, quod minime possit per istos finiri, tunc si illorum, quorum meministis, dicta Hieronimi, Augustini, Isidori, vel ceterorum similiter¹² sanctorum doctorum similium reperta fuerint, magnanimitate sunt retinenda ac promulganda, vel ad apostolicam sedem referatur de talibus. Quam ob causam luculentius et magna voce pronuntiare non timeo, quia qui illa que diximus sanctorum patrum statuta, que apud nos canones pretitulatur, sive sit episcopus, sive clericus vel laicus¹³ indifferenter receperit, ipse convincitur nec catholicam et¹⁴ apostolicam fidem¹⁵, nec sancta vera Christi¹⁶ quatuor evangelia¹⁷ utiliter et efficaciter¹⁸ ad effectum¹⁹ suum retinere vel credere.

CB Leo IV 16k; Ctp 1.60.9] Ctp 3.6.5; IP 2.118 (Dist. 20, c. De libellis.)

¹ Quorum Patrum scripta magis sint authentica *add. as rubr.* M

² *ss C*

³ que CPBDM; qui A

⁴ et *add. A, om.* CPBDM

⁵ Gangr- RPHM; Grangr- C; Gang- D

⁶ Ant. Laod. CPM; *om.* D

⁷ Laod. - Sard. *here* CPBA, *after* Africanensium M

⁸ pres. Rom. CPBA; Rom. pres. D; Rom. pontificum M

⁹ ep. simul et cl. CPBM; etiam ep. et cler. sim. D

¹⁰ *after corr.* D

¹¹ inus. CPBDAM; inusitatum *Fr*

¹² similiter CPM; que simul D

¹³ vel. laic. CPA; sive laicus D; sive laicus non M

¹⁴ et PBDAM; nec CR

¹⁵ fidem CPM; sedem D

¹⁶ vera Chr. CPM; Chr. vera D

¹⁷ quat. Ev. CPA; Ev. quat. DM

¹⁸ et *add. M, om.* CPDA

¹⁹ [profectum] *add. Fr*

73*

¹*Augustinus ad Vincentium Victorem, libro II*

Negare non possum nec debeo, sicut in ipsis moribus, ita multa esse in tam multis opusculis meis, que possunt iusto iudicio, et nulla temeritate culpari (*L. IV De anima et eius origine, cap. 1*) *Ctp 3.6.6 (Dist. 9, c. Negare.)*

¹ Augustinus dicit multa esse in opusculis suis, quae culpari possunt *add. as rubr.* M

74*

¹*Augustinus ad Hieronimum epistola 8*²

Ego solis eis scriptorum qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque referre³, ut nullum eorum scribendo errasse⁴ aliquid firmissime credam. Aut si aliquid in eis⁵ offendero, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam vel⁶ mendosum esse codicem⁷, vel non esse assecutum interpretem quod dictum est, vel me⁸ minime intellexisse non ambigam. Alios autem ita⁹ lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi vel per illos auctores et canonicas¹⁰, vel probabiles¹¹ rationes, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt.

Ctp 3.6.7; IP 2.119 (Dist. 9, c. Ego solis.)

¹ Scriptores canonicarum Scripturarum, et si non intelligantur, non tamen eos errasse credendum esse; alii vero scriptores si auctoritate vel ratione probaverint, que dicunt notanda esse *add. as rubr.* M

² ep. 8 CP??DA; epist. 19 *after* Aug. M

³ ref- CPBDA; def- M

⁴ *corr. fr.* era- D

⁵ al. in eis CPBHA; in eis al. invenero vel D; in eis al. M

⁶ vel CPBA; *om.* DM

⁷ esse cod. CPBA; cod. esse DM

⁸ *ss* D

⁹ *ss* D

¹⁰ et can. CPBDA; canonicos M

¹¹ *corr. fr.* probil- D

75*

¹*Gelasius. De vinculo anathematis*

Ne forte, quod solent, hoc dicant. Quod si synodus Chalcedonensis admittitur, omnia constare debeant que illic videntur esse deprompta. Aut enim ex toto admitti oportere, aut si ex parte repudiabilis est, firmam ex toto constare non posse cognoscant, igitur, quoniam illud secundum scripturas sanctas traditionemque maiorum, secundum canones regulasque ecclesie pro fidei communione, et veritate catholica et apostolica, pro qua hanc fieri sedes apostolica delegavit, factamque firmavit, a tota ecclesia indubitanter admitti; alia autem que per incompetentem presumptionem illic prolata sunt, vel potius ventilata, que sedes apostolica gerenda nullatenus² delegavit³, que⁴ mox a vicariis sedis apostolice contradicta manifestum est, que sedes apostolica etiam petente Martino principe nullatenus approbavit. Que presul ecclesie Constantinopolitane tunc Anatolius, nec se presumpsisse professus est, et in apostolice sedis antistitis non negavit posita potestate. Que ideo, sicut dictum est, sedes apostolica non recipit, quia que privilegiis universalis ecclesie contraria probantur, nulla ratione subsistunt⁵. Quid enim, quia in

¹ Quod ea quae privilegiis universalis Ecclesie contraria probantur, nulla ratione subsistant *add. as rubr.* M

² nullatenus CPDAM; *om.* Fr

³ [forte deneg.] *add.* Fr

⁴ que CPDAM; *om.* Fr

⁵ [sustinet] *add.* Fr

libris sanctis quos utique veneramur et sequimur, quoniam quorumdam illic et profanitates esse feruntur, et scelera gesta narrantur, et ideo nobis pariter aut veneranda sunt aut sequenda, quia in illis sanctis libris et venerabilibus continentur?

CB Varia II 10a]

76*

¹*Iohannes VIII Potnio patriarche*²

Illam que contra facta³ est Constantinopoli synodum irritam fecimus⁴ et omnino delevimus, tum propter alia, tum quoniam Adrianus papa non subscripsit⁵ in ea.

¹ Constantinopolitanam synodum eam quae contra Photium facta est non esse recipiendam *add. as rubr.* M

² Potnio pat. CPBHA; Pothio pat. D; pat. Photino M

³ contra facta CPDA; confracta B; contra Photium facta M

⁴ fec- CPBDA; fac- M

⁵ subscr. C²RP²VBDHM; scr- P

77*

¹*Iohannes papa apocrisariis*² *suis*

Dicetis quod illas sinodos³ que contra Photium sub Adriano papa Rome vel Constantinopoli sunt facte, cassamus et de numero sanctarum sinodorum delemus.

¹ De eodem. *add. as rubr.* M

² -sariis CRP; -sariis DM

³ -dos CPM; -dus D

78*

¹*In prologo historie Anastasii*² *bibliothecarii Romane ecclesie*

Frustra garriunt quidam dicentes post quatuor annos factas fuisse³ sexte sinodi capitulares, que diffamate sunt formas. Item. Ex ipsa chronica adnotatione patenter apparet, quod collectio a sancta universali sexta synodo usque ad deditas formas anni viginti et septem sint.

¹ Quo tempore sexta synodus facta sit *add. as rubr.* M

² Anast- CPM; Anath- D

³ fact. fu. CPBDA; fu. fact. M

79*

¹*Ex libro pontificatus*²

Sergii pape temporibus Iustinianus imperator concilium in Regia urbe³ fieri iussit, in quo et legati sedis apostolice convenerunt, et decepti subscripserunt. Compellebat

¹ Sergium papam propter quaedam capitula extra ritum ecclesiasticum annexa, non subscripsisse synodo, quam Iustinianus imperator in Regia urbe collegerat *add. as rubr.* M

² -atus CBDA; -ali PM

³ Reg. urbe CPBDA; urbe Reg. M

autem et ipsum subscribere, sed nullatenus acquievit pro eo quod quedam capitula extra ritum ecclesiasticum fuerant in eis annexa. Que quasi sinodaliter definita, et in septima⁴ sinodo conscripta, ac a⁵ tribus patriarchis, id est Constantinopolitano, Alexandrino et Antiocheno, vel ceteris presulibus qui in tempore convenerant subscripta, manu imperiali confirmata, missis in locello quod scebro⁶ carnaliter vocatur, in hac Romana urbe ad confirmandum, vel in superiori loco subscribendum, Sergio pontifici, utpote capiti omnium sacerdotum direxit, qui beatissimus pontifex, ut dictum est, penitus eidem Iustiniano⁷ augusto non acquievit, nec eosdem tomos suscipere aut lectioni pandere passus est. Porro eos ut invalidos respuit aut⁸ reiecit, eligens ante mori quam novitatum erroribus consentiret⁹. Item. Sub Iohanne VII pro tomis quos antea sub domino Sergio apostolice sedis pontifice Romam Iustinianus¹⁰ augustus direxerat, in quibus capitula diversa Romane ecclesie contraria scripta, duos metropolitans episcopos demandavit, dirigens per eos et sacram, per quam denominatum pontificem coniuravit ac adhortatus est, ut apostolice ecclesie concilium congregaret, et que ei visa essent stabiliret, et queque adversa renuendo cassaret.

IP 2.122 to in eis annexa only

⁴ septima CPM; vi D

⁵ ss D

⁶ scebro CPBA; crebro D; cribro [crebro alias scebro] M

⁷ -iniano CPM; -iano D

⁸ aut CRP; ac D; et M

⁹ -iret CPM; -ire D

¹⁰ Romam Iustinianus CRP; Romam Iustianus D; Romano Iustianus M

80*

¹*Augustinus contra Cresconium grammaticum libro tertio*

Disce quod nescis, Sardicense² concilium Arianorum fuit. Item libro quarto. Sardicense concilium non te lateat³ Arriani fecerunt⁴.

¹ Quod Sardicense concilium Arianorum fuerit *add. as rubr.* M

² -dicense CPM; -di<ni>ense D

³ -eat CRP; -et D

⁴ non - fecerunt CPDA; Arianorum fuit M

81*

¹*Fulgentius² Alexandrino et Athanasio³ Antiocheno episcopis*

In historia Sozomen⁴ de quodam Euxodio⁵, qui Constantinopolitane ecclesie episcopatum arripuisse dicitur, aliqua narrantur. Sed ipsam quoque historiam sedes apostolica suscipere recusat, quando multa mentitur, et Theodorum inconsuete nimium laudat, atque usque ad diem obitus sui magnum doctorem ecclesie perhibet. Restat ergo

¹ Historiam Sozomeni ab apostolica sede recusari *add. as rubr.* M

² Eulg- C (*not R*)

³ Ath. PV²BD; Anathasio C; Anastasio RVAM

⁴ Sozomen CPA; Sozemen R; Sozomeni P²VBM; Zozomeni D

⁵ Euxodio CPBA?; Euzodio D; Eudoxio M

ut si quis illam historiam recipit, sinodo que pie memorie Iustiniani temporibus de tribus capitulis facta est, contradicat. Qui vero huic contradicere non valet, illam historiam necesse est ut repellat.

82*

¹*Augustinus de doctrina Christiana*² libro II

Quod Eusebius fecit de temporum historia, propter divinorum librorum questiones que usum eius flagitant, suscipimus.

(cap. 39) IP 2.94

¹ Scripta Eusebii de temporum historia suscipienda *add. as rubr.* M

² -ana CPBDA; -orum M

83*

¹*Responsiones Adriani pape*² *contra obiectiones quorundam ad Agarum*, cap. 18³

Predecessor noster sancte recordationis dominus Stephanus papa quondam sanctissimus, in supradicto concilio presidens, inter plurima veridica testimonia per semetipsum asserens docuit ita. Sed nec illud est pretereundum, quod relatione fidelium de partibus orientis advenientium sepe agnovimus, in quibus licet evangelium sileat, tamen nequaquam in omnibus incredibile fidei meritum, et hoc affirmante ipso evangelio, Multa quidem et alia signa fecit Iesus, que non scripta sunt in libro hoc. Denique fertur ab asserentibus, quod Redemptor numani generis appropinquante die passionis cuidam regi Edessene civitatis desideranti corporaliter eum cernere, et ut persecutiones Iudeorum aufugiens ad illum convolaret, et auditas miraculorum opiniones et sanitatum curationes illi et populo suo impertiret, respondisse, Quod si faciem meam corporaliter cernere cupis, en tibi vultus mei speciem transformatam in linteo dirigo, per quam et desiderii tui fervorem refrigeres, et quod de me audivisti, impossibile nequaquam fieri existimes. Postquam tamen complevero ea que de me scripta sunt, dirigam tibi unum ex discipulis meis, qui tibi et populo tuo sanitates impertiat, et ad sublimitatem fidei vos perducatur.

CB Varia 1C 42]

¹ De quodam rege Edissenae civitatis *add. as rubr.* M

² Ad. pape CRVAM; ad R' papam PBD

³ ad Agarum, cap. 18 M; ad Agarum xviii cap. CP²V; cap. 18 R; ad Agarum Kar' cap. 18 (*corr. fr.* 8 D) PB; ad Kar' cap. 18 A

84*

¹*Beda super parabolae Salomonis libro I*

Soli ei conceditur hereticorum libros legere, qui a Deo solidatus est in fide catholica, ut verborum dulcedine vel astutia nequeat ab ea segregari. ²Item. Furtum non

¹ Soli ei libros haereticorum legere concedendum esse, qui in Deo et in fide firmatus decipi nequit *add. as rubr.* M

² Item. Furtum - perhib. CRPVBDA; *om.* M

ex sua estimatione sed ex comparatione peccati maioris, id est adulterii, non grandis esse culpa³ perhibetur⁴.

³ esse culpa CRP; culpa esse D

⁴ *corr. fr.* cognoscitur A

85*

¹*Beda super Regum lib. II*

Turbat acumen legentium et deficere cogit, qui eos a legendis secularibus litteris omnimodis estimat prohibendos, quibus ubilibet inventa utilia quasi sua sumere licet. Alioquin² Moises et Daniel sapientia vel litteris Egiptiorum³, Chaldeorumque⁴ paterent eruditi⁵ quorum tamen superstitiones⁶ simul et delicias horrebant⁷, nec ipse magister gentium aliquot versus poetarum suis vel dictis indidisset vel scriptis.

(*cap. IX*] IP 2.133 (*Dist. 37, c. Turbat acumen.*)

¹ Quod subtilitatem legentium turbat, qui eos a saecularibus litteris legendis omnimodis prohibendos esse aestimat *add. as rubr.* M

² nec *add. Fr, om.* CPDAM

³ non *add* M, *om.* CPBDFr

⁴ se *add.* M, *om.* CPDA

⁵ pat. er. CPDA; paterentur eruditi (-iri *Fr*) M

⁶ superstit- CPM; sustit- D

⁷ hor CPDA; adhor- M

86*

¹*Nicolaus papa in concilio apud Convicinum*

Lege imperatorum non² in omnibus ecclesiasticis controversiis utendum est³, presertim cum conveniat⁴ evangelice⁵ ac canonice sanctioni aliquotiens obviare.

(*ep. 32, ad episcopos synodi Silvanectensis*). *CB Varia II 114a; Ctp 1.62.3*] IP 2.138 (*Dist. 10, c. Lege imperat.*)

Adiecti capitulares, cap. 18⁶

Lex imperatorum non est supra⁷ legem Dei, sed subtus.

IP 2.139

¹ Legibus imperatorum non in omnibus controversiis ecclesiasticis utendum esse *add. as rubr.* M

² non AM; *om.* CRPBD

³ con. ut. est. CPM; ut. est con. D

⁴ conveniat CPBDM; conveniatur A; inveniuntur *Fr*

⁵ [ecclesiasticae] *add. Fr*

⁶ Adiecti - 18 CPA; *om.* DM

⁷ supra PVBDA; super CRH

87**¹Hieronimus ad Letam de constitutione² filie³*

Cipriani opuscula semper in manu teneat filia tua, Athanasii epistolas, et Hilarii libros inoffenso decurrat pede. Illorum tractatibus, illorum delectetur ingeniis, in quorum libris pietas fidei non vacillat. Ceteros sic legat, ut magis iudicet, quam sequatur.

¹ Cypriani opuscula, Athanasii, Hilarii firma et in nullo convulsa *add. as rubr.* M

² const- CPBD; inst- AM

³ cap. 18 *add. D (cf c 86b)*

88**¹Ex regula sancti Benedicti, cap. 69²*

Quis liber sanctorum catholicorum patrum hoc non resonat, ut recto cursu perveniamus ad Creatorem nostrum? nec non et cellationes patrum et instituta, et vite eorum, sed et regula sancti patris nostri Basilii, quid aliud sunt, nisi bene viventium et obedientium monachorum, instrumenta virtutum?

¹ Libros catholicorum Patrum qui sanctorum vitam describunt non reiiciendos *add. as rubr.* M

² 69 CBDA; 19 PV; 63 M; 73 Fr

89**¹Isidorus Etimologiarum lib. VI, cap. 7*

Hieronimus atque Gennadius ecclesiasticos scriptores toto orbe querentes ordine prosecuti sunt, eorumque studia in uno voluminis indiculo comprehenderunt.

IP 2.95

¹ Quod Hieronymus, et Gennadius ecclesiasticos scriptores in uno volumine comprehenderint *add. as rubr.* M

90**¹Beda super Actus apostolorum*

Dionisius Areopagita episcopus ordinatus Corinthiorum rexit ecclesiam gloriose, multaque ad utilitatem ecclesie pertinentia que hactenus manent ingenii sui volumina reliquit, cognomen a loco cui preerat accipiens Areopagus.

IP 2.96

¹ De utilitate (vilitate Fr) voluminum Dionysii Areopagitae *add. as rubr.* M

91**¹Gregorius in Dialogo lib. II²*

Benedictus scripsit monachorum regulam, discretione precipuam, sermone luculentam.

¹ De discretione Regulae sancti Benedicti *add. as rubr.* M

² II CPDA; II cap. 36 M

IP 2.97

92*

Actio prima¹ Chalcedonensis sinodi²

Gloriosi iudices dixerunt, Dominus noster imperator secundum canonicas Epistolas, et constitutiones sanctorum patrum, Gregorii, Basilio, Hilarii, Athanasii, Ambrosii et Cirilli credit, et nullo modo ab eorum fide recedit.

¹ prima CPBDA; secunda M

² sin. CPBDA; concilii M

93*

Actio quarta¹

Gloriosi principes dixerunt, Piissimus imperator iuxta constitutionem sanctorum trecentorum decem octo² patrum, et confirmationem centum quinquaginta patrum, et expositiones sanctorum Gregorii, Basilio, Hilarii, Athanasii, Ambrosii et Cirilli credit, et ab eorum fide nullo modo recedit.

¹ quarta CPBDA; tertia M

² octo C²RM; et viiii PD

94*

¹Ex libro Pontificali

Gelasius fecit libros quinque adversus Nestorium et Eutichen, fecit et² tractatus in modum Ambrosii, item, libros duos adversus Arium. Fecit autem et sacramentorum prefationes, et orationes cauto sermone, et epistolas fidei delimito³ sermone multas.

IP 2.98

¹ De libris Gelasii *add. as rubr.* M

² ss D

³ del. CPDA; delinito B; elimato M

95*

Ex eodem¹

Clemens fecit duas epistolas que catholice nominantur.

¹ Ex eodem CPDA; De libris Clementis, ibidem M

96**¹Beda in Historia Anglorum, libro II, cap. 1*

Libellum sinodicum cum² episcopis³ Italie de necessariis ecclesie causis
utilimum⁴ composuit Gregorius⁵.

¹ De synodico libello Gregorii *add. as rubr.* M

² cum CPBDAM; *om. Fr*

³ episcopis CPBM; epistolis D

⁴ utilimum RPBDA; utilissimum CM

⁵ comp. Greg. CRPBA; Greg. comp. DM

97**¹Gregorius² in prologo quadraginta³ homeliarum*

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, Secundino coepiscopo⁴. Inter sacra
missarum solempnia, ex his que diebus certis in ecclesia hac legi ex more solent, sancti
evangelii lectiones exposui quadraginta; et⁵ quarumdam quidem⁶ dictata expositio
assistenti⁷ plebi est recitata per notarium, quarumdam vero explanationem coram populo
ipse locutus sum, atque⁸ ut loquebar⁹ excepta est.

IP 2.99a

¹ De quadraginta homiliis Gregorii *add. as rubr.* M

² episcopus *add.* M

³ xl PVAM; xi CRBD

⁴ coep- CPM; ep- BD

⁵ *ss* P

⁶ quidem CPB*Fr*; *om.* DM

⁷ *corr. fr.* existenti P

⁸ ita *add.* M, *om.* CPBD

⁹ -bar VBDAM; -batur CRP

98**Item¹*

Easdem homilias eo quo dicte sunt ordine in duobus codicibus ponere curavi, et
priors quidem viginti que dicte sunt, et posteriores totidem.

IP 2.99b

¹ Item *with no break* PVA, *with break* CRBD; De dispositione eorundem (earundem *Fr*). Ibidem M

99**Gesta quinte sinodi, die tertia*

Sequimur¹ per omnia sanctos patres et doctores ecclesie Athanasium, Hilarium,
Basilium, Gregorium theologum, et Gregorium Nisenum², Ambrosium, Augustinum,
Theophilum, Iohannem Constantinopolitanum, Cirillum, Leonem, Proculum, et

¹ *corr. fr.* -itur P, *obsc. corr.* D

² Nis- CPBM; Mis- D

suscipimus omnia que de recta³ fide, et condempnatione hereticorum exposuerunt, suscipimus autem et alios sanctos et⁴ orthodoxos patres, qui in sancta Dei ecclesia rectam fidem irreprehensibiliter usque in finem sue vite⁵ predicaverunt.

IP 2.102

³ de recta CPM; decreta D

⁴ et CPBFr; om. DM

⁵ sue vite CRPB; vite sue DAM

100*

¹*Sinodus quinta Simmachi pape*

Sinodus dixit², Ea que in libello quem Ennodius nostra auctoritate conscripsit, sicut in nostra presentia relecta³ sunt, ut propriis manibus roborentur, rogamus, atque⁴ in perpetuum conserventur, sicut predictum est, vestra apostolica auctoritate firmentur. Simmachus respondit, Fiat.

¹ De confirmatione libelli Ennodii *add. as rubr.* M

² Et *add.* D, *om.* CPBM

³ relecta PVBAM; relecta CR

⁴ ut *add.* M, *om.* CPA

101*

¹*Nicolaus papa Michaeli Augusto*

Sicut² magnus Christi confessor³ Ennodius Ticinensis episcopus qui ab Hormisda apostolice memorie Constantinopolim missus, innumeras miseras a Grecorum vesania pro fide Christi et statu ecclesie non semel pertulit, ex propheta de his meminit, Numquid gloriabitur securis contra eum qui secatur in ea, aut exaltabitur serra contra eum qui trahit eam?

(ep. 2 vel 8) Ctp 1.62.69 med.]

¹ Quid idem Ennodius sentiat de auctoritate Romani pontificis *add. as rubr.* M

² Sicut CPVDM; Dicit B

³ Chr. conf. CPM; conf. Chr. D

102*

¹*Iohannes VIII Bertari² abbati*

Absit autem³ a piis mentibus quid de Romani culminis pontifice sinistrum sentire, cum beato Ennodio confessore Ticinensis urbis antistite scribente doceamur quia Deus omnipotens aut claros ad tanta fastigia erigit, aut certe quos elegit illustrat.

CB Ioh. VIII 1b]

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

² Bertari CPDA; *insc. in mg.* D; Berrario [Bercari] M

³ autem CPDA; *om.* M

103**¹Hieronimus ad Amandum²*

Obsecro ut tu³ petas Rufinum⁴ plurimum queso, ut tibi beati Rheticii⁵ Augustodunensis episcopi commentarium ad describendum largiatur, in quo Cantica⁶ canticorum sublimi ore disseruit.

¹ De commentario Rheticii Augustodunensis episcopi, in Canticum canticorum *add. as rubr.* M

² ad Amandum CPA; ad Mandum D; in epist. ad Florentium, quae incipit, In ea mihi parte M

³ Obsecro ut tu CPBDA; Ob hoc et ego obs. et tu ut M

⁴ Rufinum CPDA; *om.* M

⁵ Reti- *ss* D

⁶ -ica CPDA; -icum M

104**¹Nicolaus Carolo regi maiori*

Relatum est² apostolatu nostro quod opus beati Dionisii Areopagite quod de divinis nominibus vel celestibus ordinibus Greco descripsit eloquio, quidam vir Iohannes, genere Scotus, nuper in Latinum transtulerit. Quod iuxta morem nobis mitti, et nostro debuit iudicio approbari, presertim cum idem Iohannes, licet multe scientie esse predicetur, olim non sane sapere in quibusdam frequenti rumore diceretur. Itaque quod hactenus omissum est, vestra industria suppleat, et nobis prefatum opus sine ulla cunctatione mittat, quatenus, dum a nostri apostolatus iudicio fuerit approbatum, ab omnibus incunctanter nostra auctoritate acceptius habeatur.

¹ De Ioanne Scoto, quod in quibusdam bene non senserit *add. as rubr.* M

² Rel. est CM; Rel. RPYDA; Del. BH

105**¹Leo IX² contra epistolam Nicete abbatis de monasterio Studii³*

Clementis librum, id est⁴ Petri apostoli Itinerarium⁵, et canones apostolorum numerarunt sancti patres inter apocripha, exceptis capitulis quinquaginta, que decreverunt regulis orthodoxie⁶ adiungenda.

IP 2.124 (Dist. 16, cap. Clementis.)

¹ De canonibus apostolorum quid in eis recipiendum sit, quid non *add. as rubr.* M

² Leo IX CPM; XIII D

³ de mon. Stud. *in mg.* D²

⁴ id est CRM; .i. P; unum D

⁵ Pet. ap. Itin. CPA; It. (*corr. fr.* Iten- D) Pet. ap. DM

⁶ -ie CPBDA; -is M

106*¹*Sexta synodus, cap. 2*

Placuit huic sancte synodo ut amodo confirmata et rata sint² canonum apostolorum 85 capitula³.

(*Constan. in Trullo, c. 2.*) Ctp 2.10.8 med.] IP 2.125a (Dist. 16, c. Placuit.)

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

² sint CBAM; sibi t' PV; sit D

³ cap. BDAM; epistola CRPVH; lxxxv epistola *as rubr.* RH

107*¹*Epistola Isidori in capite canonum*²

Isidorus mercator³, servus Christi, lectori servo suo⁴. Propter eorum auctoritatem ceteris conciliis preposuimus canones qui dicuntur apostolorum, licet a quibusdam apocriphi dicantur, quoniam populares⁵ eos recipiunt, et sancti patres eorum sententias sinodali auctoritate roboraverunt, et inter canonicas posuerunt constitutiones. Item. Primus ordo, ut predictum est, de celebrando concilio insertus habetur, et postmodum canonum apostolorum ac primorum apostolicorum (id est, a sancto Clemente usque ad sanctum Silvestrum) decretorum atque diversorum conciliorum breviarium interpolatum⁶ sequens ordinem suum.

(*Ead. dist. eod. c.*) IP 2.125b

⁷*Zepherinus papa episcopis per Siciliam*⁸

Sexaginta apostoli sententias prefixerunt cum aliis quamplurimis episcopis, et servandas censuerunt.

IP 2.105 (Dist. 16, c. Sexaginta)

¹ Canones apostolorum aliis conciliis praeponendos *add. as rubr.* M

² Ep. Isid. in cap. can. CPBDA; Ex praefatione Isidori in opus canonum M

³ [peccator] *add.* M

⁴ lectori servo suo CPBD; lectori conservo suo A; conservo suo , et parenti fidei, in Domino salutem M

⁵ populares CPBD; pop. [plures] M; plures A

⁶ -atum CPBD; -atus A; -atur M

⁷ Item de eodem *add. as rubr.* M

⁸ constitutis *add.* M

108*¹*Athanasius Alexandrinus Marco pape*²

Septuaginta Niceni concilii capitula que de prefata synodo, iubente domino meo Alexandro, decreto omnium episcoporum attuli, quia sunt igne combusta, optamus, ut a sedis sancte³ ecclesie vestre auctoritate, percipere per presentes legatos mereamur. Item. Presentibus nobis, octoginta in memorata synodo capitula tractata sunt, scilicet

¹ De 70 capitulis Nicaeni concilii *add. as rubr.* M

² *insc. in text in black* D

³ sedis sancte CDM; sancte sedis PV; sed' sancte A; sede sancte B

quadraginta⁴ a Grecis, Greca edita lingua, et quadraginta a Latinis, similiter Latina edita lingua⁵. Sed visum 318 episcopis est in predicto sancto Spiritu repletis⁶ concilio congregatis, et maxime iam dicto Alexandro, et apostolice sedis apocriariis, ut decem capitula adunarentur aliis, atque congruis locis insererentur, et ad formam septuaginta discipulorum, vel totius orbis terre linguarum septuaginta tanti et tam excellentis concilii fierent capitula, que omnem⁷ Christianorum informarent⁸ orbem.

IP 2.106 (Dist. 16, c. Septuaginta).

⁴ *corr. fr.* lxl D

⁵ et quad. a Lat. - lingua at head of leaf D

⁶ 318 episc. est in pred. Sp. sancto repl. CPA; est 319 episc. in pred. Sp. sancto repl. D; est 318 episcopis, Spiritu sancto repletis in predicto M

⁷ omnem CPM; omnium D

⁸ inform- RPVB²DAM; infirm- CB

109*

¹*Marcus papa Athanasio episcopo*²

De capitulorum verorum Niceni concilii exemplaribus, quibus³ vos interfuisse litteris vestre fraternitatis significastis, a nostris, qui una vobiscum interfuerunt diligentioribus requisivimus collocutionibus, qui ita, ut vestre testate sunt littere, omnem nobis ordinem exposuerunt, et epistolam vestram per omnia veram esse testati sunt, non ut nos vestra ex parte aliquid sinistram arbitraremur, sed quod nos et vos, illosque absque ulla in posterum titubatione unum sentire optaremus, et sancta Romana ecclesia que semper immaculata mansit, et domino providente, et beato Petro opem ferente in futuro manebit, sine ulla hereticorum insultatione, firma et immobilis omni tempore persisteret. His ita peractis, diligenter inquirentes in sancto nostre et apostolice sedis servitio⁴, eadem que sancte recordationis predecessori meo Silvestro⁵ sunt directa, septuaginta, sicut significastis, capitula illesa invenimus.

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

² et omnibus Aegyptiorum episcopis *add. M, om.* CPDA

³ quibus CPDA; cui M

⁴ [scrinio] *add. Fr*

⁵ D *fo. 54v ends; text resumes in 5.1 below.*

110*

¹*Epistola Isidori in capite canonum*

Plura quam illa viginti capitula, que apud nos habentur Nicene sinodi reperimus et in decretis Iulii pape 70 eiusdem sinodi esse debere legimus.

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

111*

¹*Iulius papa Eusebio, Teogrio*², *Theodoro*,³ *Berintho*⁴

Sequuntur hec ex predicto concilio Niceno capitula. Id est, 18, 19, 21, 23, 26, 27, 28, 30, 40, 41, 45, 47, 49, 51, 52, 53, 54, 58, 55, 57,⁵ 59⁶, 60, 61, 62, 63, 66.

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

² Teogrio CBA; Teogno P; Tegneo [Theogonio] M

³ et *add.* M, om. CPA

⁴ etc. *add.* M

⁵ 58, 55, 57 CPB; 55, 57, 58 AM

⁶ *ss* P

112*

¹*Leo Anatolio episcopo*

Nulla sibimet de multiplicatione sinodalia congregationis concilia blandiantur, neque trecentis illis octodecim episcopis quantumlibet copiosior numerus sacerdotum vel comparare se vel preferre audeat, cum tanto divinitus privilegio Nicena sit sinodus consecrata, ut sive per pauciores² sive per plures ecclesiastica iudicia celebrentur, omni penitus auctoritate sit vacuum, quicquid ab illorum fuerit constitutione divisum³.
(*ep. 51*).

¹ Quod nullum concilium vel praeferre vel comparare se audeat Nicaeno concilio *add. as rubr.* M

² sive per pauc. *ss* V

³ [diversum] *add. Fr*

113*

*Item*¹

Sancti illi² venerabiles patres, qui in urbe Nicena sacrilego Ario, cum sua impietate dampnato, mansuras usque in finem seculi leges ecclesiasticorum canonum condiderunt, et apud nos in toto orbe terrarum, in suis constitutionibus vivunt, et si quid usquam aliter quam statuerunt presumitur, sine cunctatione cassatur.
(*Post pauca.*)

¹ Item *with break* CR, *with no break* PVA; Item de auctoritate Nicaeni concilii M

² et *add. Fr, om.* CPAM

114*

¹*Nicolaus*² *Michaeli imperatori*

Nos non numerosum tantum sanctorum episcoporum collegium Niceni vel Chalcedonensis conciliorum, ceterorumque sanctorum patrum sinodicas constitutiones sequimur, sed illorum liberales veneramus, iustas et divinitas sententias, et non tantum pro suorum multitudine observantur a nobis.

¹ Item de auctoritate Nicaeni, et Chalcedonensis concilii *add. as rubr.* M

² papa *add.* M, *om* CPA

115*¹*Novellarum constitutio*² 115, cap. 1

Quatuor sanctorum conciliorum canones pro legibus habeantur.

¹ De auctoritate quatuor conciliorum *add. as rubr.* M² -io CPA; -ione M**116***¹*Gregorius clero et plebi Ravenne*²

Veneramur sanctam Nicenam sinodum, in qua Arius; Constantinopolitanam, in qua Macedonius; Ephesinam primam, in qua Nestorius; et sanctam Chalcedonensem sinodum, in qua idem Nestorius, Dioscorus atque Eutiches dampnati sunt. Si quis autem contra harum quatuor sinodorum fidem³, et contra sancte memorie Leonis pape tomum atque definitionem aliquid unquam loqui presumat, anathema sit.

¹ Quae sint quatuor concilia *add. as rubr.* M² ep. ii lib. v *add. M. Insc. in black as text, with no break* PV³ in qua Macedonius – fidem *over erasure* V²**117***¹*Gregorius*² *Iohanni*³ *Constantinopolitano, Eulogio Alexandrino, Gregorio*⁴ *Antiocheno, Iohanni Hierosolimitano,*⁵ *Anastasio expatriarche*⁶ *a paribus*

Sicut sancti evangelii quatuor libros, sic quatuor concilia suscipere et venerari me fateor. Nicenum scilicet, in quo perversum Aarii dogma destruitur, Constantinopolitanum quoque in quo Eunomii et Macedonii error vincitur, Ephesinum etiam primum, in quo Nestorii impietas iudicatur, Chalcedonense vero, in quo Eutichis Dioscorique pravitas reprobatur, tota devotione complector, integerrima approbatione custodio, quia in his, velut in quadrato lapide, sancte fidei structura consurgit, et cuiuslibet vite atque actionis norma consistit. Quisquis soliditatem eorum non tenet, etiamsi lapis esse cernitur, tamen extra edificium iacet. Quintum quoque concilium veneror, in quo epistola, que Ibe dicitur, erroris plena reprobatur. Theodorus personam mediatoris Dei et hominum in duabus subsistentiis⁷ separans, ad impietatis perfidiam cecidisse vincitur; scripta quoque Theodore, per que B. Cirilli fides reprehenditur, ausu dementie prolata refutantur. Cunctas vero quas prefata veneranda concilia respuunt personas respuo; quas venerantur amplector, quia dum universali sunt consensu constituta, se et non illa destruit quisquis presumat aut solvere quos religant, aut ligare quos solvunt. Quisquis ergo aliud sapit, anathema sit.

¹ Item de eodem, et de quinto concilio *add. as rubr.* M² epistol. 24, lib. I *add.* M³ episcopo *add.* M, *om.* CPBA⁴ Greg. M; *om.* CPBA⁵ et *add.* M, *om.* CPBA⁶ expatr- CPBA; patr- Antiocheno M⁷ subsistentiis CPA; substantiis M [subsistentiis] *add. Fr*

Ctp 2.10A. 3] (Dist. 15, c. Sicut sancti.)

118*

¹*Gregorius servo Dei Secundino² incluso*

Quotiens in quatuor precipuis sedibus antistites ordinantur, sinodales sibi epistolas vicissim mittant, in quibus se sanctam Chalcedonensem sinodum, cum aliis generalibus sinodis custodire fateantur, sicut et nos adversamur, et anathemate plectendos ducimus, si qui de fide eiusdem sinodi aliquid imminuere, vel aliquid in ea addere presumunt. Nam sinodus que post eam generaliter facta est, idcirco a nobis recipitur, quia eiusdem sinodi in omnibus sequens tenorem, illius auctoritatem³ custodit.

¹ Item de auctoritate quatuor conciliorum, et quinti *add. as rubr.* M

² servo Dei Sec. CPB; Sec. servo Dei AM

³ -atem CPM; -atemque A

119*

¹*Beda de temporibus*

Sinodus Aquileie facta, ob imperitiam fidei, quintum universale concilium suscipere diffidit, donec salutaribus beati pape Sergii monitis instructa, et ipsa huic cum ceteris Christi ecclesiis annuere consentit.

CB Varia 1C 115a] IP 2.112

¹ Item de auctoritate quinti concilii *add. as rubr.* M

120*

¹*Leo II Constantino Augusto*

Legatos huius apostolice sedis, matris vestre² Romane ecclesie, servos pietatis vestre Theodorum et Georgium presbiteros, et Iohannem diaconum, et Constantinum subdiaconum regionarium, cum aliis que a beate memorie predecessore nostro Agathone papa ex precepto serenitatis vestre transmissa sunt, et divinas litteras vestras, et gesta sancte sinodi cum gaudio multo exsultantes in Domino suscepimus. Item³. Cognovimus quando sancta et universalis sinodus, que per gratiam Dei ex imperiali vestro precepto nuper Constantinopoli congregata est, eadem que universalis sinodus que in hac apostolica sede convenit, cui et humilitas nostra prefuit, sapuit et definivit de fide catholica. Item. Quoniam sicut dictum est, sancta sexta sinodus recte fidei definitionem perfecte predicavit, quam et apostolica sedes beati Petri cui, quamvis indigni, deservimus, reverenter suscepit, propterea et nos, per nostram constitutionem, adoranda hec et apostolica sedes ea que in illa sunt constituta comprobant et auctoritate beati Petri confirmat. Propterea sicut recipimus et firmiter predicamus quinque sanctas et universales sinodos, id est Nicenam, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, Chalcedonensem, itemque Constantinopolitanam, quas omnes ecclesia Christi confirmat

¹ De auctoritate sextae synodi *add. as rubr.* M

² vestre CPA; nostre M

³ Item CPA; *om.* M; H *begins cap. here*

et sequitur, sic et hanc que nuper Constantinopoli sub serenitate vestra facta est, sicut eas sequentem et interpretantem simili veneratione suscipimus, et digne eis connumerari precipimus.

121*

Actio quarta septime¹ sinodi

Petrus episcopus Nicomedie² dixit, Habeo librum continentem canones sancte sinodi sexte. ³Patriarcha dixit, Quidam per ignorantiam scandalizantur pro canonibus istis dicentes, Numquid sexta sinodus canones fecit? Sciant ergo quoniam sancta sinodus sexta sub Constantino congregata est, contra eos qui dicebant unam operationem et voluntatem in Christo. In qua sancti patres illos ut hereticos anathematizaverunt, et orthodoxam fidem explanaverunt, et soluta sinodus est Constantini decimo quarto anno. Post quatuor vero aut quinque annos iidem sancti patres congregati sunt, sub Iustiniano filio Constantini, et predictos canones promulgaverunt, ut nullus de eis dubitet. Qui enim sub Constantino in sinodo fuerunt, iidem ipsi sub Iustiniano istis canonibus subscripserunt. Oportebat enim ut sinodus universalis canones ecclesiasticos promulgaret.

Ctp 2.10A.4]

Actio 6, tomo I, contra falsam septimam sinodum

Septima sinodus, quomodo dicitur que non concordat precedentibus sex universalibus sinodis? Omne quod septimum ponitur consequens debet habere cum rebus prenumeratis. Si vero in nullo rebus prenumeratis participat, nec eis connumerari potest. Item. Sancta sexta sinodus, et universalis, post promulgatam ab ea definitionem contra Monothelitas, Constantino imperatore qui congregaverat eam, non multo post defuncto, et Iustiniano filio eius regnante pro eo, eadem sancta sinodus divinitus inspirata, iterum Constantinopoli quarto aut quinto anno congregata est, et canones numero centum duos ad correptionem ecclesie promulgavit.

Ctp 2.10A.5] (Dist. 16, cap. Habeo librum.)

¹ sept. CPA; sextae M

² ep. Nich. CPA; Nich. ep. M

³ Tharasius *add. A, om CPBM*

122*

¹Adrianus² papa Tarasio patriarche. Actio secunda septime sinodi³

Sanctam sextam sinodum recipio cum omnibus canonibus suis in quibus dicitur, In quibus scripturis⁴ sanctarum imaginum agnus precursoris digito ostensus depingitur, qui in tipum gratie assumptus verum nobis per legem Moisi premonstrat Agnum Iesum Christum Dominum nostrum. Antiquis igitur figuris et umbris ad veritatis

¹ Item de auctoritate sextae synodi *add. as rubr.* M

² Adrianus CRPM; Anacletus H

³ sept. sin. CPA; syn. sept. M

⁴ quib. scr. CPBH; quibusdam picturis AM

prefigurationem ecclesie sancte traditis valedicentes, gratiam et veritatem preferimus, et sicut plenitudinem legis recipimus. Verum igitur agnum⁵ Dominum nostrum Iesum Christum secundum⁶ humanam imaginem⁷ amodo et in imaginibus pro veteri agno⁸ depingi iubemus.

Ctp 2.10A..6] (Dist. 16, cap. Sextam syn.)

⁵ qui *add.* M, *om.* CPBA

⁶ secundum P²M; sed CRPBA

⁷ effigiat *add.* M, *om.* CPBA

⁸ et in (*ss* A) im. pro vet. agno CPBA; pro vet. agno in imag. *om.* M

123*

¹*Epistola septime synodi ad Iustinianum filium Constantini*

Quoniam sancte et universales synodi quinta sub Iustiniano Augusto, sexta sub Constantino patre tuo Augusto de misterio fidei plenissime disputantes canones non fecerunt, sicut quatuor ceterae universales synodi, propterea nos convenientes in hanc imperialem urbem, canones scripsimus.

Ctp 2.10A..8a] (Dist. 16, c. Quoniam.)

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

124*

¹*Ex libro Pontificali*

Philippus hereticus ad imperialem promotus est arcem, cuius et sacram² cum pravi dogmatis execratione suscepit sedem, apostolice sedis concilia respuit, huius rei causa zelo fidei accensus omnis ceterus Romane urbis imaginem, quam Greci pan vocant, sex continentem sanctas et universales synodos, in ecclesia Beati Petri erexit. Item. Leo Iunior suscepit sanctam sextam synodum, que per Dei providentiam nuper regia³ urbe celebrata est, Greco eloquio scripta⁴, exsequente ac residente⁵ piissimo ac clementissimo magno principe Constantino.

IP 2.114 from Leo iunior

¹ Item de confirmatione sextae synodi *add. as rubr.* M

² sacram CPBA; sanctam M

³ in *add.* M, *om.* CPBA

⁴ -ta CPA; -tam M

⁵ res- CPBA; pres- M

125**¹Beda de temporibus², cap. 639³*

Sexta sinodus universalis Constantinopoli celebrata est, et⁴ Greco sermone conscripta, temporibus pape Agathonis, exsequente ac residente piissimo principe Constantino intra palatium suum, simulque legatis apostolice sedis, et episcopis centum quinquaginta residentibus. Prima enim universalis sinodus in Nicea⁵ congregata est contra Arium, trecentorum et octodecim patrum, temporibus Iulii pape sub Constantino principe. Secunda in Constantinopoli, centum quinquaginta patrum, contra Macedonium, et Eudoxium, temporibus Damasi pape et Gratiani principis, quando Nectarius eiusdem urbis episcopus est ordinatus⁶. Tertia, in Epheso, ducentorum patrum contra Nestorium Auguste urbis episcopum sub Theodosio magno principe, et papa Celestino⁷. Quarta, in Chalcedone, sexcentorum et triginta patrum sub Leone papa, temporibus Martiani principis⁸, contra Eutichen nefandissimorum presulem monachorum. Quinta in Constantinopoli temporibus Vigilii pape, sub Iustiniano principe, contra Theodorum, et omnes hereticos. Sexta de qua in presenti diximus. Item. Constantinus papa⁹ fecit picturas in porticu Sancti Petri, que acta sex sanctarum sinodorum universalium continerent. Nam et huiusmodi picturas cum haberentur in urbe regia, Philippus iusserat auferri, statuitque populus Romanus ne heretici imperatoris nomen in chartas aut figuram solidi susciperent. Unde nec eius effigies in ecclesia introducta est, nec nomen ad missarum solempnia prolatum.

Ctp 2.10A.2 to et omnes hereticos] IP 2.113 to quinquaginta residentibus, IP 2.111 from Quinta in Const. - omnes hereticos (Dist. 16, c. Sexta).

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

² quattuor *add. A, om.* CPM

³ 639 RPVLA; 4639 C; 65 M

⁴ *ss* P

⁵ -ea CPA; ? B; -ena M

⁶ est *add.* P

⁷ Tertia - Cel. C¹M; *om.* CRPBA

⁸ eiusdem urbis episcopus – principis] eiusdem urbis episcopus est ordinatus. Tercia Efesina prima in qua Nestorii impietas adnullatur, Quarta – Martiani principis V² (*all over eraure*)

⁹ papa CPBA; imperator M

126**Responsiones Adriani pape contra obiectiones quorundam, ad Carolum, cap. 35*

Sancta sexta sinodus fideliter per canones orthodoxie¹ statuens, ista² constituit dicens, In quibusdam venerabilium imaginum picturis, agnus digito precursoris monstratus designatur qui in signum relictus est gratie. Et post pauca. Secundum humanam figuram et in³ imaginibus, at⁴ nunc pro veteri agno retitulari decernimus.

CB Varia 1C 46]

¹ -xie CPA; -xe M

² ista CPA; ita M

³ in CBAM; *om.* PV

⁴ at CPBA; et M; ac V

127**Item*¹ *cap. 60*

Superius exaravimus septime synodi divina dogmata² irreprehensibilia existentia, sicut precipuorum sanctorum patrum mirifice demonstrant opuscula. Nam si quis³ predictae synodi simbolo discrepare se dixerit, discrepare videtur sanctarum sex synodorum simbolo.

CB Varia 1C 50]

¹ Item CPA *with no break*; Responsiones - Carolum (*see c 126*) H; De receptione septimae synodi M

² sept. sin. div. dog. CPA; septem divina dogmata synodi M

³ a *add. in mg.* P

128**Item cap. 25*²

Ipsam septimam synodum suscepimus³. Nam si eam minime recepissemus, ad suum pristinum vomitum erroris fuissent reversi Greci⁴, qui pro tot millibus animarum Christianorum interitu habemus reddere rationem.

CB Varia 1C 54] IP 2.116

¹ De eodem *add. as rubr.* M

² 25 CPA; 30 M

³ -epimus CPA; -ipimus M

⁴ rev. Gr. CPA; Gr. rev. M

129**In prologo Historie Anastasii bibliothecarii Romane ecclesie.*

Sufficere arbitror ad preconium Theophanii² chronographi, quod a sede approbatus sit apostolica, quando scilicet vicarii eius una cum trecentis quinquaginta patribus in Nicena urbe secundo convenientes universalem synodum celebrarunt. Siquidem et laus eius in eodem septimo sancto concilio³ reperitur.

IP 2.115

¹ De laude Theophani *add. as rubr.* M

² -nii CPB; -ni AM

³ s. conc. CPA; conc. s. M

130**Item*¹

Constantinus cum Irene matre regnavit annos decem, mensibus duobus, diebus duobus. Horum anno nono facta est synodus Nicena secundo² trecentorum quinquaginta sanctorum patrum.

¹ Item *with no break* CPA; De secunda Nicaena synodo inter universales octava M

² -do CPA; -da M

131**Item*¹

Anno imperii Irene² et Constantini octavo, exivit Tharasius archiepiscopus sanctissimus Constantinopoleos in Niceam³ civitatem, et celebrata est septima sancta et⁴ universalis synodus.

Ctp 2.12.pref.]

¹ *no break* PVA; de eodem *add.* M

² -ne CPA; -nes M

³ -eam CPA; -enam M

⁴ sept. sancta et CPA; sancta octava M

132**¹Ex libro diurno professio Romani pontificis*

Sancta VIII universalia concilia, id est² Nicenum,³ Constantinopolitanum,⁴ Ephesinum primum⁵, Chalcedonense quintum et sextum⁶. Item. ⁷Constantinopolitana⁸ et VII⁹. Item Nicenum VIII quoque constanter¹⁰, usque ad unum¹¹ apicem immutilata servare, et pari honore et veneratione digna habere, et que predicaverunt¹² et statuerunt omnibus modis¹³ sequi et predicare, queque condempnaverunt ore et corde condempnare profiteor.

CB Varia II 129; Ctp 2.10A.1] IP 2.103 (Dist. 16, c. Sancta.)

¹ De octo universalibus conciliis *add. as rubr.* M

² I *add.* M

³ II *add.* M

⁴ III *add.* M

⁵ primum CPA; *om.* M; IV *Fr*

⁶ quint. et sext. CPA; quartum et quintum M; *om. Fr*

⁷ V *add. Fr*

⁸ -ana CPA; -anum M

⁹ et VII CPA; VI M; et VI *Fr*

¹⁰ VIII quoque constanter CPA; VII [Octavum quoque Constantinopolitanum] M

¹¹ usque ad unum CRP*Fr*; ad unum usque M

¹² -averunt CPA; -arunt M

¹³ omn. mod. CPA; omnimodis M

133**¹Iohannes VIII, Neopolitanis, Salernitis et Amalfitanis*²

Quia fidelibus, et misterium Christianitatis scientibus loqui nos credimus, per sacrarum scripturarum testimonia longius tendere devitantes, dilectioni vestre Donatum venerabilem episcopum, cuius laus est in sancta synodo octava, et Eugenium religiosum presbiterum, dilectos fideles, et consiliarios nostros ecce dirigimus.

CB Ioh. VIII 50]

¹ De commendatione Donati et Eugenii episcoporum *add. as rubr.* M

² [Melfitanis] *add.* M; *insc. in text, P, in mg V, both with no break*

134**¹Sexta synodus cap. 2*

Confirmamus sanctorum patrum canones et sinodos, id est Nicenam, Anciranam, Neocesariensem, Gangrensem, Antiochensem, Laodicensem, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, Chalcedonensem, Sardicensem et² Carthaginensem³. Et opuscula Theophili Alexandrini episcopi et Dionisii Alexandrini episcopi et martiris et⁴ Gregorii thaumaturgi Neocesariensis episcopi, Athanasii Alexandrini episcopi⁵, Basilio Cesareo Cappadociae episcopi, Gregorii Nisseni episcopi, Gregorii theologi, Amphilochi Biconiensis⁶ episcopi, Timothei Alexandrini episcopi⁷, Cirilli Alexandrini episcopi⁸, Germani Constantinopolitani episcopi, Cipriani Carthaginensis episcopi, et synodum suam⁹.

Ctp 2.10A. 8b] IP 2.117a (Dist. 16, c. Quoniam sancte.)

¹ Quae concilia et quorum sanctorum Patrum opuscula sint authentica *add. as rubr.* M

² et CPBA; *om.* M

³ Constantinopolitanam sub Nectario *add. M, om.* CPBA

⁴ Theophili (Theosii CRPH) .. Dionisii (Diosii CRPH) .. martiris et CRPHA; Theosii Alex. ep. et martiris et B; Theodosii [Theophili], qui fuit Alexandriae archiepiscopus; quin etiam Dionysii archiepiscopi Alexandrinorum Megalopolis, (et *add. Fr*) Petri Alexandriae archiepiscopi et martyris, M

⁵ -rini ep- CPBA; -rie archiep- M; Ath. Alexandrini ep. *in mg.* V²

⁶ -iensis CPBA; -onensis [Iconii] M

⁷ ep- CPBA; archiep- M

⁸ Alex. ep. CPBA; eiusdem Alexandriae archiepiscopi M

⁹ suam CPA; eius M

135**¹Nicolaus Photio*

Quod dicitis neque Sardicense concilium neque decretalia vos habere pontificum sanctorum, vel recipere, non facile nobis facultas credendi tribuitur, maxime cum Sardicense concilium quod penes vos in vestris regionibus² actum est, et omnis ecclesia recipit, qua ratione convenerit ut hec sancta Constantinopolitana ecclesia abiceret et, ut dictum³ est, non retineret?

Ctp 1.62.15] IP 2.100, 2.117b (Dist. 16, c. Quod dicitis.)

¹ De auctoritate Sardicensis concilii *add. as rubr.* M

² vestris reg. CPA; reg. vestris M

³ dictum CPBAM; dignum *Fr*

136**¹Benedictus papa Hicmaro archiepiscopo*

Synodi textum in momentis² ventilantes intuitu, quam apud Suessionis civitatem tua beatitudo statuit celebrare, cum episcopis tue dioceseos et archiepiscopis Welenone Senonensi, et Amalrico Turonensi aliisque episcopis, ea que ad profectum sancte ecclesie

¹ De auctoritate synodi apud Suessionis civitatem celebratae *add. as rubr.* M

² monumentis *obsc. corr.* P

noscuntur piis auctoritatibus statuta sancitaque reperimus.³ Item. Diffinitiones fraternitatis tue, et ceterorum episcoporum quas in presenti sinodo, apostolicis canonicisque auctoritatibus, propriis digitis reborasti, ratas easdem apostolica in omnibus fore promulgamus auctoritate, semperque manere statuimus, ut inde questio nullis aliquando temporibus oriatur. Item. Et ne quilibet contra eadem statuta canonica et decreta Romanorum pontificum, manus pertinaciter inferre presumat, cum anathematis interpositione nostra apostolica, et beati Petri apostolorum principis auctoritate prohibemus.

(*epist. 1*)

³ H ends *cap. here*

137*

¹*Nicolaus Igmario*²

Sinodum illam, que³ a te et ceteris⁴ venerabilibus archiepiscopis atque episcopis⁵ in urbe Suessionis anno Incarnationis dominice 853, indictione prima, quinto Kalendarum Maii fuerat celebrata, et a predecessore nostro beate memorie Benedicto papa est confirmata, sicut idem sancte recordationis pontifex illam confirmavit, ita et nos eam confirmatam, et irrefragabilem perpetuoque mansuram, apostolica auctoritate decernimus, salvo tamen Romane sedis in omnibus iussu atque iudicio.

(*In Appendice ad epistolas Nicolai I, epist. 6.*)

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

² Igmario CPA; Hycmaro B; papa Hincmaro archiepiscopo M

³ que CPA?; qua M

⁴ cet. CPBA; *om.* M

⁵ arch. atque ep. RPBA; arch. et ep. C; ep. et arch. M

138*

¹*Augustinus, De unico baptismo, lib. II*

Concilia posteriora prioribus apud posteros preponuntur, et universum partibus semper optimo iure preponitur. Item.² Ipsa concilia que per singulas regiones vel provincias fiunt, plenariorum conciliorum auctoritati, que³ fiunt ex universo orbe Christiano, sine ullis ambagibus cedunt; ipsaque plenaria sepe priora a posterioribus emendantur, cum aliquo experimento rerum aperitur quod clausum erat, et cognoscitur quod latebat, sine ullo tipo sacrilege superbie.

(*cap. 3*) *CB Varia 1C 2g, II 62]*

¹ Quod priora concilia per posteriora saepe emendentur *add. as rubr.* M

² H begins *cap. here*

³ fiunt - quae *in mg.* P

139*

¹*Alexander II episcopis et regi Dalmatarum*

Notificamus omnia capitula que per confratres nostros venerabiles, Mainardum scilicet collateralem episcopum nostrum, et Iohannem, archipresulem nostrum, in Spoleto aliisque civitatibus sunt statuta, eadem in Romana sinodo seriatim ea referente, a beate memorie predecessore nostro Nicolao, apostolica auctoritate roborata, et sub anathematis interpositione firmata².

CB Alexander II 4a]

¹ De auctoritate Mainardi episcopi et Ioannis archiepiscopi *add. as rubr.* M

² firmata CPBA; roborata M

140*

¹*Ambrosius contra Axentium² de tradendis basilicis*

Petrus, victo Simone, cum precepta Dei populo seminaret, doceretque castimoniam, excitavit animos gentilium, quibus cum querentibus Christiane anime deprecate sunt ut paulisper cederet; et quamvis esset cupidus passionis, tamen deprecatione populi precantis inflexus est. Rogabatur enim ut ad instruendum et confirmandum populum se reservaret. Quid multa? Nocte muros egredi cepit, et videns sibi in porta Christum occurrere urbemque ingredi ait, Domine, quo venis? Respondit Christus, Venio iterum Romam crucifigi. Intellexit Petrus ad suam crucem divinum pertinere responsum. Christum enim non oportuerat iterum crucifigi, qui carnem passionis suscepta morte exuerat. Quod enim mortuus est, semel mortuus est; quod autem vivit, vivit Deo. Intellexit ergo Petrus quod iterum Christus crucifigendus esset in servulo, sponteque remeavit. Interrogantibusque Christianis, responsum reddidit, statimque correptus per crucem suam honorificavit Dominum Iesum.

CB Varia 1B 52]

¹ De morte Petri apostoli *add. as rubr.* M

² Amb. contra Axent. CPBA; Ex oratiove (-one *Fr*) Ambrosii contra Auxentium M

141*

¹*Responsio² Adriani pape ad obiectiones quorundam ad Carolum³, cap. 17*

Vite patrum sine probabilibus auctoribus minime in ecclesia leguntur. Nam ab orthodoxis titulate, et suscipiuntur et leguntur. Magis enim passiones sanctorum martirum sacri canones censent, ut liceat eas etiam in ecclesia legi, cum anniversarii dies eorum celebrantur.

CB Varia 1C 53] IP 2.126

¹ Ut vitae Patrum sine probabilibus auctoritatibus scriptae minime legantur *add. as rubr.* M

² -onsio CPB; -onsiones M; A *unclear*

³ imperatorem *add. M, om.* CPBA

142**¹Hieronimus ad Tranquillinum*

Ex parte ego sic Origenem propter eruditionem interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, et Novatum, Arnobium et Apollinarem, et nonnullos ecclesiasticos scriptores Grecos pariter et Latinos, ut bona eorum eligamus, vitemusque contraria.

¹ Quomodo Origenes et alii haeretici sunt legendi *add. as rubr.* M

143**¹Cassiodorus in prologo tripartite historie*

Historia ecclesiastica² que a cunctis Christianis valde necessaria comprobatur, a tribus Grecis auctoribus mirabiliter constat esse conscripta³, uno scilicet Theodorico⁴ venerabili episcopo, et duobus disertissimis viris Sozomeno et Socrate, quos nos per Epiphanium scholasticum Latino condentes eloquio, necessarium duximus eorum dicta deflorata, in unius stili tractu Domino iuvante perducere, et de tribus auctoribus unam facere dictionem⁵. Item. Legat intrepidus qui, Domino iuvante, ad⁶ opuscula pervenerit⁷, multum utilitatis et notitiae lucraturus, si que posita sunt per hos duodecim libros, memorie sue sollicita mente condiderit⁸.

IP 2.92

¹ De auctoritate ecclesiasticae historiae *add. as rubr.* M

² -oriam -ticam M

³ -ta CPA; -tam M

⁴ -ico CPBA; -eto M

⁵ dict- CPBA; edit- M

⁶ hec *add.* M, *om.* CPB; ad *before* Domino A

⁷ perven- CPBA; ven- M

⁸ condiderit CPA; crediderit M

144**¹In Vita beati Gregorii², libro quarto, cap. 71*

Epistolarum tot libros in scrinio reliquit Gregorius, quot annos in episcopatu vixit. Unde decimum tertium epistolarum librum septime indictionis³ imperfectum reliquit, quoniam ad eius⁴ indictionis terminum non pervenit.

¹ Quot epistolas Gregorius reliquerit *add. as rubr.* M

² papae *add.* M

³ ep. - ind. CPBA; librum epistolarum indictionis septime M

⁴ eius CPBAM; *om. Fr*

145**¹Ex libro Pontificali*

Sub Pii pape episcopatu Hermes librum scripsit, in quo mandatum continetur quod ei precepit angelus Domini cum venit ad eum in habitu pastoris, et precepit ei ut pascha Domini die dominico celebraretur.

¹ De libro quem Hermes scripsit *add. as rubr.* M

145A (V)*Leo Tur-<i>bio episcopo*

Curandum est et sacerdotali diligentia providendum – errare demonstrat.
cf below c 153

146**¹Beda de temporibus²*

Theodosius³ archiepiscopus, et Adrianus abbas vir eque doctissimus, a Vitaliano papa missi Britanniam, plurimas ecclesias Anglorum doctrine ecclesiastice fruge fecundarunt. E quibus Theodorus peccantium iudicia, quantis scilicet annis pro unoquoque peccato quis penitere debeat mirabiliter scripsit.

CB Varia 1C 114]

¹ De poenitentiali Theodori *add. as rubr.* M

² cap. 4622 *add. C², om.* CBPAM

³ Theodosius RPBVA; Theodorus CR²M

147**¹Leo nonus Michaeli patriarche*

Recordamini illius nefande synodi, quam voluerunt vocari septimam nostri heresiarche, quorum conspiratione ipsius Domini nostri Iesu Christi, et sanctorum reverende imagines aut flammis tradite sunt, aut aquis submerse, picture vero de parietibus basilicarum delete. Quibus quamvis restiterit Romanorum pontificum auctoritas, pre cunctis tamen sanctissimi pape Nicolai ubivis predicanda libertas, qui per legatos suos tam pro sacris imaginibus, quam pro depositione beati antistitis Ignatii, et substitutione Photii neophiti, ecclesie Sancte Sophie clausit, donec sedis apostolice² acquiesceret decretis.

¹ De reprobatione synodi, in qua imagines sanctorum, et picturae in ecclesiis damnatae sunt *add. as rubr.*
M

² sed. ap. CBPA; sancte sedis M

148**¹Actio XI² Chalcedonensis concilii*

Apocrisarii pape dixerunt, Sinodus non debet vocari, in qua tot nefanda facta sunt, propter quod videtur superfluum gesta eius relegere. Si enim et ab apostolico papa omnia eius evacuata sunt, manifestum est quod et beatissimus papa in communione receperit, et principatum Antiochene ecclesie habere dignum duxerit. Item.³ Stephanus episcopus Ephesi dixit, Illa que in Ephesina sinodo prima acta sunt, irrita fiant. Preterea que contra dominum Antiochenum episcopum facta sunt, pro eo quod ordinatio Maximi, qui pro eo in Antiochena ecclesia episcopus factus est, a sanctissimo papa Leone, et ab universali sinodo recepta sunt⁴.

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

² XI RPHAM; secunda C; ? B; 9 Migne

³ H *begins cap. here*

⁴ sunt CPM; est A

149**¹Augustinus super Iohannem, partis secunde tractatu 124²*

Creditur Iohannes evangelista vivus dormire sub terra, quem tradunt, quod etiam in quibusdam scripturis, quamvis apocriphis, reperitur, quando sibi sepulcrum iussit fieri, incolumem fuisse presentem, eoque effosso et diligentissime preparato, ibi se tanquam in lectulum collocasse, statimque esse defunctum.

¹ De sepultura Ioannis evangelistae *add. as rubr.* M

² partis (patris M) - 124 CPMFr; Pars secunda tr. 70 A

150**¹Sermo² Ambrosii in natali martirum, qui sic incipit, Dignum et congruum³*

Si martires nondum liberati sunt ab inferis, liberati a peccatis. Hec enim prima est resurrectio, peccatorum evasisse tenebras, lucem possidere iustitie.⁴ Verumtamen etiam fortasse plurimi ex eisdem beatis martiribus cum Domino resurrectionem corporaliter vel consequuntur, vel fuerunt consecuti. Nam, sicut legimus prima resurrectionis festivitate, suscitante se Domino, multa sanctorum corpora suscitasse, vixisse, et introisse in sanctam civitatem, cur non quotiescumque resurrectionis eius festivitas celebratur, totienscredimus resurgere etiam sanctos? Ubi enim votorum iugis est solempnitas, gratia iugis est et donorum. Sed fortasse quis dicat, Sepulcra clausa sunt, monumenta constructa sunt, quemadmodum inde prodire poterint? Ut taceamus, quia omnia possibile sunt Deo, et quod clausis tumuli penetralibus possit spirituale corpus prodire, ut hec omnia pretermittam, Iohannis tamen apostoli habemus exemplum, quem tumulus susceptum claudere potuit, custodire non potuit. Nam depositum corpus perdidit, non assumpsit. Hoc enim clausis tumuli foribus gratia resurrectionis ablatum est, ut constaret sepultura, nec

¹ Quod plus martyres cum corpore iam surrexerint *add. as rubr.* M

² Sermo CPBA; Ex sermone sancti M

³ Dign. et cong. *as first words of text* PV

⁴ (Haec ibi non reperiuntur.) *add.* M²

inveniretur sepultus. Denique cum sacerdotes honorandi causa corpus inquirerent, reserato aditu, tumulus non potuit reddere quem suscepit.

151*

¹*Augustinus contra Faustum, libro II, cap. 2*

²Legunt scripturas apocriphas Manichei nescio quibus sutoribus fabularum, sub apostolorum nomine scriptas, que suorum scriptorum temporibus in auctoritate sancte ecclesie recipi mererentur, si sancti homines et iusti et docti qui tunc in hac³ vita erant, et examinare talia poterant, eos vera locutos esse cognoscerent. Ibi tamen legunt apostolum Thomam, cum esset in quodam nuptiarum convivio peregrinus, et prorsus incognitus, a quodam ministro palma percussus, imprecatum fuisse homini continuam sevamque vindictam. Nam, cum⁴ egressus fuisset ad fontem, ut inde aquam convivantibus ministraret, eum leo rugiens interemit, manumque eius, qua caput apostoli levi ictu percusserat, a corpore avulsam⁵, secundum vocem eiusdem apostoli id optantis atque imprecantis, canis intulit mensis, in quibus ipse⁶ discumbebat apostolus. Item cap. 4⁷. Quod beata Maria patrem habuerit ex tribu Levi, sacerdotem quemdam nomine Ioachim, canonicum non est.

Ctp 3.6.8-9 to disc. apostolus; IP 2.127-8

¹ De non recipienda Vita Thomae apostoli et aliorum *add. as rubr.* M

² [Habet hoc August. contra Adimantum Manichaei discipulum, cap. 17, quanquam non iisdem omnino verbis. Rursum in sermone Domini in monte, lib. I, cap. 38] *add.* M²

³ hac CBPA; *om.* M

⁴ cum CBPA; dum M

⁵ av- CPBA; ev- M

⁶ ipse CR²PBA; esse R; *om.* M

⁷ [Id habetur 9 c. 23 lib. quam (contra *Fr*) Faustum Manichaeum] *add.* M²

152*

*Hieronimus ad Paulam et Eustochium. De assumptione sancte Marie*¹

Si forte venerit² illud apocriphum in manibus vestris de transitu beate Marie, dubia pro certis non recipiatis, quod multi Latinorum pietatis amore, studio legendi charius amplectuntur, presertim ex his cum nihil aliud experiri potest pro certo, nisi quod hodie beata Virgo migravit a corpore. Item. Multi nostrorum dubitant utrum assumpta fuerit simul cum corpore, an obierit relicto corpore. Qualiter autem migraverit a corpore, aut a quibus personis sanctissimum corpus eius ablatum fuerit, vel ubi transpositum, utrumve resurrexerit, nescitur, quamvis nonnulli astruere velint eam iam resuscitatam et beata iam cum Christo immortalitate vestiri. Quod et de beato Iohanne evangelista eius ministro (cui virgini a Christo virgo commissa est) plurimi asseverant, quia in sepulcro eius (ut fertur) nonnisi manna invenitur, quod et scaturire cernitur. Verumtamen quid horum verius censeatur, ambiguum est. Melius tamen Deo totum, cui nihil impossibile est, committimus, quam aliud temere diffinire velimus auctoritate nostra, quod non probamus sicut et de his quos cum Domino, teste evangelio, resurrexisse credimus. Sed

¹ De ass. S. Mariae CPA; De libro qui est de transitu beatae Mariae apocrypho *before insc.* M

² ven. forte V

utrum redierint in terre pulverem, certum non habemus, nisi quod legimus, quia multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt, et venerunt in sanctam civitatem Hierusalem, et apparuerunt multis. De quibus profecto nonnulli doctorum senserunt etiam, et in suis reliquerunt scriptis, quod iam in illis perpetua sit completa resurrectio. Fatentur enim quod veri Christi testes non essent, nisi et vera esset eorum resurrectio. Item. Celebritas unius diei non nisi accensis lampadibus intus et foris recte colitur.³

³ Item. Celeb. - colitur CRPVBA; *om.* M

153*¹

²*Leo Turibio episcopo*

Curandum est et sacerdotali diligentia providendum, ut falsatos codices, et a vera et sincera veritate discordes in nullo usu lectionis habeantur. Apocriphe autem scripture, que sub nominibus apostolorum, multarum habent seminarium falsitatum, non solum interdicende sunt, sed etiam penitus auferende, et ignibus concremande. Item. Si quis episcoporum apocriphe haberi per domos non prohibuerit, vel sub canonicorum nomine eos codices in ecclesia permiserit legi, qui Priscilliani adulterina sunt emendatione corrupti, hereticum se noverit iudicandum, quoniam qui alios ab errore non revocat, seipsum errare demonstrat.

¹ *above c 145A for V*

² Quod episcopi prohibere debent, ne libri apocryphi vel in publico vel in privato legantur *add. as rubr.* M

154*¹

²*Ex epistola Adriani pape tradita Ingelranno, cap. 62*

Si qui inventi fuerint libros famosos legere vel cantare³, excommunicentur.⁴
(*conc. Eliber. cap. 52*). (5, q. 1, cap. Si qui inventi.)

¹ *repeated H*

² Quod excommunicandi sunt qui libros famosos legunt *add. as rubr.* M

³ vel cant. CPA; *om.* M

⁴ *A adds, without a break*, Nullus episcopus vel infra positus die Dominica causas audire praesumat (*Ctp 2.31.3*)

155*

¹*Hieronimus ad Letam, de institutione filie*

Caveat omnia apocriphe, et si quando ea, non ad dogmatum veritatem, sed ad signorum reverentiam legere voluerit, sciat non eorum esse quorum titulis² prenotantur, multaque in his admixta vitiosa, et grandis esse prudentie aurum in luto querere.
IP 2.129

¹ Quam caute aliquando libri apocryphi legendi sint *add. as rubr.* M

² titulis RAM; titulus C; titul' PVB

156*¹*Adrianus ad Ingelrannum, cap. 49*²

Qui in alterius famam in publico scripturam, aut verba contumeliosa confinxerit, et repertus scripta non probaverit, flagelletur, et qui ea prius invenerit rumpat, si non vult auctoris causam incurrere.

¹ Ne aliquis in alterius famam scripturam vel verba confingat, nisi probare velit *add. as rubr.* M

² 49 CPAM; 48 L

157*¹*Capitularium*² *libro VII, cap. 200*

Hi³ qui in blasphemiam alterius⁴ cantica composuerint, vel qui cantaverint ea, extra ordinem iudicentur. Nam lex exsulari iubet eos qui libellos famosos excogitant aut proponunt. Notatur infamia quicumque, dum appellat iudicem, convitium dixerit. Non tantum is qui maledictum aut convitium dixerit, famosus efficitur, sed et is cuius consilio factum esse patuerit.

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

² -arium CPBA; -orum M

³ Is H

⁴ blas. alt. CPA; alt. blas. M

158*¹*Actio 13 sexte sinodi*

Precipimus illos qui falsaverunt libros catholicos anathemati subiici, et cum hereticis anathematizari, et sermonem qui dicitur in me ad Vigilium, et libellos qui dicuntur Vigilii ad Iustinianum et Theodoram, ut hereticorum adinventiones abiicimus.

¹ De anathematizandis eis qui libros catholicos falsaverunt *add. as rubr.* M

159*¹*Actio 2 septime sinodi. Adrianus papa Tharasio patriarche*

Sanctitas vestra piis et triumphatoribus imperatoribus suggerat, quatenus falsum concilium illud quod factum est sine apostolica sede inordinabiliter, contra constitutionem venerabilium patrum, adversus sacras² imagines, anathematizetur coram apocrisiariis nostris.

¹ De damnando concilio quod factum est adversus sacras imagines *add. as rubr.* M

² *in mg.* C

160**Concilium IV Carthaginense, cap. 9¹*

Episcopus gentilium libros non legat; hereticorum autem pro necessitate et tempore.

Ctp 2.18.15] IP 2.130 (Dist. 37, cap. Episcopus.)

¹ Conc. IV Cart. cap. 9 CPLA; Ut episcopus gentilium libros non legat *add. as rubr.* Ex Carth. conc. IV cap. 16 M

161**Gregorius Desiderio episcopo¹*

Pervenit ad nos, quod sine verecundia memorare non possumus, fraternitatem tuam grammaticam quibusdam exponere. Quam rem ita moleste suscepimus, ac sumus vehementius aspernati, ut ea que prius dicta fuerant, in gemitum et tristitiam verteremus, quia in uno se² ore cum Iovis laudibus Christi laudes³ non capiunt. Et quam grave nefandumque sit episcopum canere quod nec laico religioso conveniat, ipse considera. *Ctp 1.55.14b] (Dist. 86, C. cum multa.)*

¹ Greg. Desid. ep. PLA; Item, de eodem. Gregorius, lib. IX registri, epist. 48, ad Desiderium episcopum Galliae. M

² in uno se CPA; se in uno M

³ Chr. laud. CPA; laud. Chr. M

162**¹Hieronimus ad Damasum², de prodigo filio³*

Sacerdotes Dei, omissis evangeliis et prophetis, videmus comedias legere, amatoria bucolicorum versuum verba cantare Virgilium⁴, et id quod in pueris necessitatis est, crimen in se facere voluptatis.

tomo III, epist. 146] IP 2.131 (Dist. 37, cap. Sacerdotes.)

¹ Quod auctores pueris, non presbyteris sunt legendi *add. as rubr.* M

² ad Dam. CPA; Damaso M

³ tomo iii *add.* M

⁴ Virg. CPB; tenere Virgilium A; tenere Virgilium in manibus M

163**¹Hieronimus ad Eustochium, De virginitate*

Quis consensus Christi cum Belial? Quid facit cum psalterio Horatius? Cum evangelio Maro? Cum apostolo Cicero?

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

164*

¹*Rabanus, De pressuris ecclesiasticis, parte secunda*

Legimus de beato Hieronimo, quoniam cum librum legeret Ciceronis, ab angelo est correptus, eo quod Christianus vir² paganorum intenderet figmentis.
IP 2.132 (Dist. 37, cap. Legimus.)

¹ De eodem *add. as rubr.* M

² Chr. vir CPBM; vir Chr. A

165*

¹*In Vita Gregorii, lib. III, cap. 34*

Omnes omnino pontifices a lectione librorum gentilium Gregorius inhibebat.

¹ De eodem *add. as rubr.* M

166*

¹*Hieronimus super epistolam ad Ephesios, lib. III²*

Educate, ait apostolus, filios in disciplina et correptione Domini. Legant episcopi atque presbiteri, qui filios suos secularibus litteris erudiunt et faciunt comedias legere, et amorum³ scripta turpia⁴ cantare, de ecclesiasticis forte sumptibus eruditos, et quod in corbanam pro peccato virgo vel vidua, vel quilibet pauper totam substantiam suam effundens obtulerat, hoc in talendanam⁵ strenam, et Saturnalium sportulam et Minerve et Arator⁶, aut in sumptus domesticos, aut in templi stipes, aut in sordida scorta convertit.
(in cap. VI.) (Dist. 37, c. Legant episc.)

¹ Item de Eodem *add. as rubr.* M

² in cap. vi *add.* M

³ amorum CPB; nemorum (vel amorum *superscr.*) A; mimorum M

⁴ scr. tur. CPBA; tur. scr. M

⁵ talendanam CPB; calendanum A; calendarum M

⁶ Min. et Ar. CPB; Min. gra⁷ et Arator A; Minervale munus grammaticus et orator M

167*

¹*Isidorus, Sententiarum libro III, cap. 13²*

Ideo prohibetur Christianus legere figmenta poetarum, quia per oblectamenta inanium fabularum mentem incitant ad incentiva libidinum. Non enim solum thura offerendo demonibus immolatur, sed etiam eorum dicta libentius capiend³. Item. Cavendi sunt libri gentilium, et propter amorem sacrarum scripturarum vitandi. Simplicioribus litteris non est preponendus succus grammaticae artis. Meliores enim sunt communes littere, et simpliciores et⁴ ad solam utilitatem legentium pertinentes. Ille vero nequiores sunt, que ingerunt hominibus perniciosam mentis elationem. Meliores sunt

¹ Quare Christiani figmenta poetarum prohibeantur legere *add. as rubr.* M

² 13 CPAM; 14 L

³ capiend³ CPAL; audiendo M; H *ends cap. here*

⁴ et CPA; *om.* M

grammatici quam heretici. Heretici enim haustum lethiferi succi hominibus persuadendo propinant. Grammaticorum autem doctrina potest etiam proficere ad vitam, dum fuerit in meliores usus assumpta.

IP 2.137 to libentius capiendo, IP 2.136 from Grammaticorum (Dist. 37, c. Ideo prohibetur.) (Dist. 37, c. Si quis artem.)

168*

¹*Isidorus, Etimologiarum lib. V, cap. 20*

Erit lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinem patrie, loco temporique conveniens, necessaria, utilis, manifesta quoque ne aliquid per obscuritatem in cautione contineat, nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta.

Ctp 3.6.10; IP 2.142 (Dist. 4, c. Erit autem lex.)

¹ Quid sit lex honesta *add. as rubr. M*

169*

¹*Augustinus, De vera religione*²

In istis temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent, cum eas instituunt, tamen cum fuerint institute ac firmate³, non licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas.

(cap. 31) Ctp 3.6.11; IP 2.143 (Dist. 4, c. In istis.)

¹ Quod leges temporales postquam institutae sunt, servandae sint *add. as rubr. M*

² cap. xxxi *add. M*

³ ac firm. CPLA; *om. M; et firm. Fr*

170*

¹*Isidorus, Etimologiarum libro V, cap. 1*

Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani et Hermogeniani, codicem factum institutionum, a Constantini temporibus sub proprio cuiusque imperatoris titulo disposuit, quem a suo nomine Theodosianum vocant².

Ctp 3.6.12; IP 2.144 (Dist. 7, c. Fuerunt autem hi.)

¹ De libro constitutionum Theodosii *add. as rubr. M*

² -ant CPA; -avit M

171*

¹*Historia Longobardorum, libro V, cap. 25*

Iustinianus Augustus leges Romanorum, quarum prolixitas nimia erat et inutilis dissonantia, mirabili brevitate correxit. Nam omnes constitutiones principum, que utique multis in voluminibus habebantur, intra duodecim libros coarctavit, idemque volumen

¹ De libro quem appellant codicem Iustiani, et de libro Pandectarum, et de eo quem appellant codicem Novellarum (*as rubr.*) *Ex add. M*

codicem Iustiniani appellari precepit. Rursus singulorum magistratuuum sive iudicum leges, que usque ad duo millia pene libros erant extense, intra quinquaginta librorum numerum redegit, eumque codicem Digestorum sive Pandectarum vocabulo nuncupavit. Quatuor etiam Institutionum libros in quibus breviter universarum legum textus comprehenditur noviter composuit. Novas quoque leges quas ipse statuerat in unum volumen redactas, codicem Novellarum appellari sancivit.

Ctp 3.6.13; IP 2.145a

Item (PVA)

Tunc apud Constantinopolim Priscianus Cesariensis grammaticæ artis profunda rimatus est.

IP 2.145b

172*

¹Historia Anastasii bibliothecarii Romane ecclesie

Removit Iustinianus² Augustus contrarias leges, faciens singularem codicem, et vocans eum Novellas constitutiones, in quibus non permittit principem, in quibus preest, tenere possessionem, aut edificare domum, aut hereditari extraneam personam, nisi quis sibi cognatus³ existat.

IP 2.146

¹ Item de libro Iustiniani, quem vocant Novellas constitutiones. (*as rubr.*) Ex *add.* M

² -ini *ss* C

³ cognatus CPBA; cognitus M; cognitus [cognatus] *Fr*

173*

¹Institutionum libro I, titulo 2

Quodcumque imperator per epistolam constituit, vel cognoscens decrevit, vel edicto precepit, legem esse constat. Hec sunt que constitutiones appellantur. Plane ex his quedam² sunt personales, que non ad exemplum trahuntur, quod non hoc princeps vult; nam quod alicui ob merita indulset, vel si cui penam irrogavit, vel si cui sine exemplo subvenit, personam non transgreditur.

CB Varia 1A 24a; Prol. 141] IP 2.147

¹ Quod constet esse legem quidquid imperator per epistolam constituit, vel cognoscens decrevit, vel edicto præcepit *add. as rubr.* M

² qued. sunt CPA; sunt quaed. M

174**¹Prefatio libri quinti capitularum²*

Precedentes quatuor libelli nonnulla gloriosorum Caroli atque Ludovici imperatorum continent capitula. Item. Illa que postmodum a fidelibus sancte Dei ecclesie³ Pippini et Caroli atque Ludovici didicimus, in iam dictis libellis minime inserta esse, pro Dei omnipotentis amore, et Sancte Dei ecclesie ac servorum eius, atque totius populi utilitate fideliter investigare curavimus, et in tribus subsequentibus libellis distincte cum suis coadunare, ac Ludovico, Lothario, atque Carolo nobilissimis regibus, filiis videlicet Ludovici imperatoris piissimi, habenda, et omnibus Christianorum fidelibus tradenda, scribere non distulimus. Item. His itaque peractis, est in fronte primi libelli posita Zacharie pape epistola omnibus episcopis ac reliquis ecclesiastici ordinis gradibus, et cunctis ducibus atque comitibus, omnibus Deum timentibus per Gallias et Francorum provincias constitutis directa, sicut in ea continetur. Quam sequuntur sinodales conventus quos sancte Romane et apostolice ecclesie⁴ legatus Bonifacius Maguntiensis archiepiscopus, vice supradicti Zacharie pape, una cum Carolo magno Francorum principe⁵, canonicè tenuit, ut agnoscant omnes hec predictorum principum capitula maxime apostolica auctoritate fore firmata.

IP 2.148

¹ De capitulis a Carolo legibus insertis *add. as rubr.* M

² -arum C; -arium A; -orum M; cap' PB

³ et *add.* M, *om.* CPA

⁴ et ap. eccl. CPA; eccl. et ap. B; eccl. et ap. sedis M

⁵ princ. CPBA; duce M

175**¹Beda in Historia Anglorum, libro, II, cap. 6²*

Inter cetera bona que genti sue consulendo conferebat rex Edelbertus, etiam decreta illi iudiciorum, iuxta exempla Romanorum, cum consilio sapientium constituit, que conscripta Anglorum sermone hactenus habentur, et observantur ab ea.

¹ De lege Anglorum ab Edelberto rege edita *add. as rubr.* M

² 6 CPA; 5 M

176**¹Leo² IV, Lothario Augusto*

De capitulis vel preceptis imperialibus vestris, nostrorumque etiam pontificum predecessorum, irrefragabiliter custodiendis et conservandis quanto valuimus et valemus Christo propitio³, et nunc et in evum conservaturos, modis omnibus profitemur. Et si fortasse quislibet⁴ vobis aliter dixit⁵ vel dicturus fuerit, sciatis eum pro certo mendacem. *CB Leo IV 29a] IP 2.149 (Dist. 10, c. De capitulis.)*

¹ De capitulis a Lothario Augusto legibus additis *add. as rubr.* M

² papa *add.* M

³ Chr. pr. CPBA; pr. Chr. M

⁴ quisl- CPBA; quil- M

⁵ -it CPB; dix' A; -ixerit M

177*

¹*Hincmarus Remensis archiepiscopus de² causa Lotharii regis et uxoris sue*

Sunt diverse ut gentes, ita et earum leges, quas si Christiani sunt, in suis ordinibus que iusta sunt decernentes, ecclesia sua non reicit.

Ctp 3.6.14

¹ Leges Christianorum regum ab Ecclesiis recipiendas *add. as rubr.* M

² archiepiscopus de CPBA; episcopus de M; ep. in *Fr*

178*

¹*Augustinus, Confessionum lib. III²*

Que contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate sunt vitanda, ut pactum inter se, gentis aut civitatis consuetudine, vel lege firmatum, nulla civis aut peregrini libidine violeatur. Turpis enim omnis pars est universo suo non congruens. Cum autem Deus aliquid contra morem aut pactum quorumlibet iubet, et si nunquam ibi factum est tamen faciendum est,³ et si omissum instaurandum est, et si statutum non erat instituendum est. Si enim regi licet in civitate, cui regnat, iubere aliquid quod neque ante ipsum quisquam, nec ipse unquam iusserat, et si non est contra societatem civitatis eius, obtemperatur ei, imo contra societatem fit, si ei non obtemperaretur⁴, generale quippe pactum est societatis humane obtemperare regibus suis, quanto magis Deo regnatori universe creature sue, ad ea que iusserit sine dubitatione serviendum est? Sicut enim in potestatibus societatis humane maior potestas minori ad obediendum preponitur, ita Deus omnibus.

(cap. 8) Ctp 3.6.15 (Dist. 8, cap. Que contra.)

¹ Quod faciendum est quicquid Deus iubet, etsi sit contra morem aut pactum quorumlibet *add. as rubr.* M

² cap. viii *add.* M

³ Item *add.* H

⁴ quisquam nec ipse unquam – obtemperatur *over erasure* P

179*

¹*Gelasius Rufino et Aprilli episcopis*

Quis² aut leges principum, aut patrum regulas aut admonitiones modernas dicat debere contempni, nisi qui impunitum sibi tantum estimet transire commissum?

CB Gel. 22a; Ctp 1.46.28a] IP 2.150 (Dist. 10, c. Quis autem.)

¹ Quod leges principum, et regulas vel admonitiones Patrum nulli liceat contemnere *add. as rubr.* M

² Quis CPHM; Qui A

180**Item¹Theodorico regi*

Certum est, magnificentiam vestram leges Romanorum principum, quas in negotiis hominum custodiendas esse precepit, multo magis circa reverentiam beati Petri apostoli pro sue felicitatis augmento velle servari.

CB Gel. 55; Ctp 1.46.38] IP 2.151

¹ de eodem *add. M*

181**¹Leo quartus Lothario Augusto*

Habetis de hoc apud Deum retributionem non modicam, si antique legis dogmata minime observantes, vestra imperiali censura pro viribus castigatis, atque corrigitis. Item. Vestram flagitamus clementiam, ut sicut hactenus Romana lex vigit, absque universis procellis, et pro nullius persona hominis reminiscitur esse corrupta, ita nunc suum robur propriumque vigorem obtineat.

CB Leo IV 25, 43b] IP 2.152 from Vestram (Dist. 11, cap. Vestram.)

¹ Quod imperiali censura castigandi sint qui leges contemnunt *add. as rubr. M*

182**Item¹Widoni² comiti*

Valde indignum est, futuris gentibus etiam contrarium tam gloriosam legem, quam multi retro custodierunt imperatores, nunc suam vim perdere, ac iniuste dampnari.

CB Leo IV 44]

¹ de eodem *add. M*

² Wid- CRAM; Guid- PV

183**¹Dialogus Augustini contra Petilianum²*

Si in adiutorium vestrum, et terreni imperii leges assumendas putastis³, non reprehendimus. Fecit hoc Paulus, cum adversus iniuriosos Romanum civem se esse testatur.

Ctp 3.6.16; IP 2.153 (Dist. 10, c. Si in adiutor.)

¹ Licere ecclesiasticis viris pro defensione sua leges terrenas assumere *add. as rubr. M*

² Dial. - Pet. CPA; August., cap. 58 lib. II contra literas Petiliani. M

³ -astis CRPA; -atis BM

184^{1*}²*Augustinus ad Bonifacium*³

Quicumque autem legibus imperatorum, que pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium. Quicumque ergo legibus imperatorum que contra veritatem Dei feruntur⁴ obtemperare non vult, acquirit grande premium.
(*epist. 50*) *Ctp 3.6.17; IP 2.154 (Dist. 9, c. Imperatores.)*

¹ *Whole canon over an erasure V*² Legibus imperatorum obediendum esse *add. as rubr. M*³ ad Bon. CPA; Bonifacio M⁴ feruntur RPBLAM; *om. C***185***¹*Gelasius Maiorico, Sereno et Iohanni episcopis*²

Qui et humanis legibus in civili dampnatione conculcatis, et reverentia religionis abiecta, vel ecclesiastica privilegia calcare contendunt, vel ubilibet in pauperum prosilire dispendium, nec huiusmodi saltem commoniti convictique nequitiam sopire consentiunt, atque illata sacris rebus detrimenta sarcire, merito divini muneris sunt participatione privandi, ut huius perceptione careant, quod sacrilegis ausibus habuere despectui.
CB Gel. 50a; Ctp 1.46.47] (12, q. 2, c. Qui et divinis.)

¹ Quod communione privari possunt qui legibus contradicunt *add. as rubr. M*² Ioh. episcopis CPA; Bertuso M; [Iohanni] *add. Fr***186***¹*Leo quartus Coloroth*² *archiepiscopo et Bertuso*

Ideo permittente Domino³ pastores hominum sumus effecti, ut quod patres nostri sive in sanctis canonibus, sive in mundanis legibus affixere, excedere minime debeamus. Contra eorum quippe saluberrima agimus instituta, si que ipsi divino statuerunt consilio, intacta non servamus.

*CB Leo IV 14; Ctp 1.60.1] (25, q. 1, cap. Ideo permittente.)*¹ Item de servandis legibus *add. as rubr. M*² -oth CPA; -odo M³ Dom. CPBA; Deo M**187***¹*Nicolaus*² *in concilio episcopis*³ *apud Convicinum*⁴

Imperiali iudicio non possunt ecclesiastica iura dissolvi. Non quod imperatorum leges, quibus sepe ecclesia contra⁵ hereticos utitur, sepe contra tyrannos, atque contra

¹ Quod ecclesiastica iura legibus imperialibus non possunt dissolvi *add. as rubr. M*² papa *add. M*³ in conc. epp. CRPH; epp. in conc. AM⁴ congregatis *add. M, om. CPBA*⁵ (circa) *add. Fr*

pravos quosque defenditur, dicamus penitus renuendas; sed eas quidem evangelicis, apostolicis atque canonicis decretis, quibus postponende sunt, nullum posse inferre iudicium⁶ asseramus.

(*ep. 32) CB Varia II 114b; Ctp 1.62.4] IP 2.140 (Dist. 10, c. Lege imper.)*

⁶ iudicium CPA; praeiudicium M

188*

¹*Ciprianus Iubiano*²

Quoniam idem mediator Dei et hominum est³ homo Christus Iesus, sic actibus propriis et dignitatibus distinctis, officia potestatis utriusque discrevit propria volens medicinali humilitate hominum corda sursum efferri, non humana superbia rursus in inferno demergi, ut etiam Christiani imperatores pro eterna vita pontificibus indigerent, et pontifices, pro cursu temporalium tantummodo rerum, imperialibus legibus uterentur, quatenus spiritualis actio carnalibus distaret incursibus, et ideo militans Deo minime se secularibus negotiis implicaret, ac vicissim ne ille rebus divinis presidere videretur, qui esset secularibus negotiis implicatus.

(*Nicolaus papa II id habet in epist. ad Michaellem imperatorem) CB Varia II 114g; Ctp 1.62.7] Ctp 3.6.18 (Dist. 10, cap. Quoniam.)*

¹ Quod Christiani imperatores pro aeterna vita pontificibus indigent; pontifices vero pro cursu temporalium rerum legibus imperatorum utuntur *add. as rubr.* M

² Iubiano CPB; Iubaino A; Urbiano RH; Iuliano M

³ est CPB; *om.* AM

189*

¹*Novellarum constitutio LXI*², cap. 5

Nulla persona privilegio aliquo utatur ad fugiendos presentis legis laqueos, quamvis ecclesia sit vel xenion, vel oratorium, vel quivis alius locus qui pietatis causa colitur, id est, eiusdem iuris est, sive fiscus, sive patrimonium, sive aliquis quivis divinus titulus pulsetur; et multo magis si potentis hominis persona in iudicium fuerit evocata, quamvis privilegium ex sacro oraculo pretendat.

¹ Quod nulla persona privilegio utatur, ad fugiendos praesentis legis laqueos *add. as rubr.* M

² const. LXI PVBA; libro XI CR; constitutionum lib. IX M

190*

¹*Gelasius ad imperatorem Anastasium*

Si quantum ad ordinem publice pertinet discipline, cognoscentes imperium tibi superna dispositione collatum, legibus tuis ipsi quoque parent religionis antistites, ne vel in rebus humanis excluse videantur obviare sententiae, quo ore te decet, et convenit eis obedire affectu, qui prorogandis venerabilibus sunt attributi² misteriis?

¹ Quod convenit regem legibus divinis subiacere *add. as rubr.* M

² -uti CPA; -uta M

190A (F² mg)

cp. ciiii. Isidorus Ethimologiarum lib. v De legibus cap. ii

Omnes leges aut divine sunt aut humane – in communi est usu
cf Collectio Hibernensis beta, Vall. Tome XVIII, 13. 4

191*

¹*Pelagius Iohanni comiti*

Dicenti sacras iussiones se habere pre manibus, respondimus, scire illum oportere quod ipse clementissimus princeps generalibus legibus constituerit, illa sacra uniuscuiusque desiderio concessa prevalere, et effectui mancipari, que cum iuris et legum ratione concordant. Ea vero que subreptione, vel falsis precibus forsitan impetrantur, nullum supplicantibus ferre remedium.

CB Pel. 61; Ctp 1.54.27

¹ Quod illa in legibus praevalent, quae concordant cum ratione iuris et legum *add. as rubr. M*

192*

¹*Novellarum constitutio LXXIII cap. 13²*

Omnes lites secundum leges et constitutiones breviantur; quamvis iussio nostra vel pragmatica sanctio contrarium statuerit.

¹ Omnes lites secundum leges breviari *add. as rubr. M*

² const. LXXIII (P? *after corr.*) cap. 13 CPA; constitutionum libro VII, cap. 73 M

193*

¹*Constitutio CIII², cap. 1*

Nemo iudicum sive in pecuniaria, sive criminali causa pragmaticam nostram timeat sanctionem, vel aliud cuiusvis generis rescriptum, sive divinas iussiones, sive referendariorum depositiones, aut illustris magistratus precepta, nam secundum generales leges finiri singulas causas iubemus, et predictas ambitiones nullum sibi locum in iudiciis vindicare.

¹ Secundum generales leges singulas causas finiri (-ire *Fr*) debere *add. as rubr. M*

² CIII CPA; CI [cui] M

194*¹*Constitutionum*² *lib. I, titulo 2*³

Non scripto in⁴ ius venit quod usus probavit. Nam diuturni mores consensu utentium approbati legem imitantur. Item. Ea que ipsa⁵ sibi queque civitas constituit sepe mutari solent, vel tacito consensu principis⁶, vel alia postea lege lata⁷.

CB Varia 1A 25b] IP 2.160

¹ Quod diuturni mores consensu utentium approbati, legem imitantur *add. as rubr.* M² Const. CPBA; Inst. M³ 2 CRHAM; 1 PVB⁴ Non scr. in CPA; Ex non scr. M⁵ ipsa CPBA; *om.* M⁶ [populi] *add.* M⁷ lata CPBA; data M**195***¹*Augustinus, De unico baptismo*², *lib. II*

Multa non inveniuntur in litteris apostolorum, neque in conciliis posterorum, et tamen quia per universam custodiuntur ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita et commendata credimus.

(cap. 7) CB Varia 1C 2f]

¹ Quod ea quae universa custodit Ecclesia, et si non inveniuntur scripta, vel ab apostolis vel ab apostolicis viris credantur tradita *add. as rubr.* M² De un. bapt. CPA; De bapt. contra Donatistas M**196***¹*Leo IV iudici Sardinie*

Nec mos nec noviter introducta consuetudo nostre ecclesie predecessoribusque nostris fuit, contra sanctorum canonum nova vel inusitata presumere. Quamobrem nos devotius volentes vestras petitiones suscipere, si in his nos sanctorum patrum censura iuaret. Sed ideo quia sinodice pagine, in hoc favore non videntur, nos tantam novitatem presumere non possumus et ab illo rectissimo tramite deviare.

CB Leo IV 45]

¹ Nova non esse praesumenda, nisi aliqua auctoritas faveat *add. as rubr.* M**197***¹*Ex libro Pontificum*² *qui dicitur Diurnus. Professio Romani pontificis antequam consecratur*³

Nihil de traditione quam a probatissimis predecessoribus meis traditam et servatam reperi, diminuere vel mutare, aut aliquam novitatem admittere, sed ferventer ut

¹ Quod canonice tradita nulla novitate sunt commutanda *add. as rubr.* M² -icum CPA; -icium M³ Prof. - consecratur C(*before insc.*)PB; *om.* HAM

eorum vere discipulus et sequipeda totis mentis mee conatibus⁴ que tradita canonicè comperio, observare ac venerari profiteor.

CB Varia II 129 med.] IP 3.4

⁴ totis - conatibus CPA; toto mentis meae conamine M

198*

¹*Actio 7 contra falsam sinodum*²

Omnes traditiones ecclesiasticas sive in scripto, sive sine scripto inviolabiliter custodimus.³ Item. Si quis omnem traditionem ecclesiasticam vel scriptam vel non scriptam violat, anathema sit.

¹ De eodem *add. as rubr.* M

² sextam *add. A, om.* CPBM

³ H *ends cap. here*

199*

¹*Gregorius Maurentio magistro militum*²

Omnino contristamur cur in Theodori defensionem veritas non permovet, ut et libere quid esset ratio disceretis, et reservari quod longa sibi consuetudo iure vindicat, faceretis, quia grave nimis est contra veterem usum sacerdotes sibi quidpiam arripere. Item.³ Omnia que usus antiquitatis statuit, in omnibus intemerata serventur.

¹ Ut ea quae usus antiquitatis statuit, intemerata serventur *add. as rubr.* M

² lib. vii registri, epist. 70 *add.* M

³ H *begins cap. here*

200*

¹*Isidorus, Etimologiarum lib. V, cap. 3*

Mos est vetustate probata consuetudo, sive lex non scripta. Item. Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex, nec differt utrum scriptura an ratione consistat.

Ctp 3.7.1; IP 2.161 (Dist. 1, c. Mos est.) (Ibid., c. Consuetudo autem.)

¹ De eodem *add. as rubr.* M

201*

¹*Codicum lib. VIII, cap. 52, titul' 1*

Consuetudo precedens, et ratio que consuetudinem suasit, tenenda est, et quicquid contra longam consuetudinem fiet, ad sollicitudinem suam revocabit preses provincie.

Ctp 3.7.2; IP 2.162 (Dist. 12, c. Consuetudo.)

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

202*¹*Titulo secundo*

Consuetudines² ususque longevi non vilis auctoritas est, verum non usque adeo valituram³ momento, ut aut rationem vincat aut legem.

Ctp 3.7.3; IP 2.163 (Dist. 11, c. Consuetudinis.)

¹ Quod consuetudo non adeo valet, ut rationem vincat, vel legem *add. as rubr.* M

² -ines CRPV; -inis AHM

³ valituram CRPB; sui valituram A; <sui> valitura H; sui valitura M

203*¹*Nicolaus papa Igmario*²

Mala consuetudo, que non minus quam perniciose corruptela vitanda est, que nisi citius radicitus evellatur, in privilegiorum ius ab impiis assumitur, et incipiunt prevaricationes, et varie presumptiones celerrime non compresse, pro legibus venerari et privilegiorum more perpetuo celebrari.

Ctp 3.7.4; IP 2.164 (Dist. 8, c. Mala consuet.)

¹ Malas consuetudines citissime esse evellendas *add. as rubr.* M

² Remensi archiepiscopo *add.* M

204*¹*Gregorius*² *universis episcopis Numidis*³

Nos consuetudinem, que contra fidem catholicam nihil usurpare dignoscitur, immotam permanere concedimus, sive de primatibus constituendis⁴ ceterisque capitulis, exceptis his qui ex Donatistis ad episcopatum perveniunt, quos provehi ad primatus dignitatem, etiam cum ordo eos ad locum eundem deferat, modis omnibus prohibemus. Sufficiat autem illis commisse sibi plebis curam gerere, non autem etiam illos antistites, quos catholica fides in ecclesie sinu et docuit et genuit, ad obtinendi culmen primatus anteire.

Ctp 3.7.5 (Dist. 12, cap. Nos.)

¹ Bonam consuetudinem, et si videatur obviare rationi non facile mutandam *add. as rubr.* M

² epist. 75, lib. I registri *add.* M

³ -idis CPBLH; -idiaie AM

⁴ [custodiendis] *add.* M

205¹*²*Iohanni episcopo Larisseo*³

Si contra hec que statuimus, quolibet tempore, qualibet occasione vel subreptione venire tentaveris, sacra scias te communionem privatum, nec eam te (excepto ultimo vite tue tempore) nisi cum concessa Romani pontificis decernimus iussione recipere.

¹ *om.* V

² Ut communionem privetur qui statuta Romanorum pontificum infregit. Idem, epist. 7, lib. II *add.* M

³ ep. Lar. CPA; Lar. ep. M

206**¹Augustinus ad inquisitiones Ianuarii*

Omnia talia que neque sanctorum scripturarum auctoritatibus continentur, nec de conciliis episcoporum statuta inveniuntur, nec consuetudine universe ecclesie roborata sunt, sed diversorum locorum, diversis moribus innumerabiliter variantur, ita ut vix aut omnino nunquam inveniri possint cause, quas in eis instituendis homines secuti sunt, ubi facultas tribuitur, sine ulla dubitatione resecanda estimo². Quamvis enim neque hoc inveniri possit, quomodo contra fidem sint, ipsam tamen religionem quam paucissimis et manifestissimis celebrationum sacramentis misericordia Dei esse voluit liberam, quam servilibus oneribus premunt, ut tolerabilior sit conditio Iudeorum, qui etiam si tempus libertatis non cognoverunt, legalibus tamen sacramentis non humanis presumptionibus subiiciuntur.

(*epist. 109, cap. 19*) (*lib. I, c. 19*).CSem 2.227] Ctp 3.7.6; IP 2.168 (*Dist. 12, cap. Omnia talia.*)

¹ Omnia quae nec conciliis episcoporum statuta sunt, nec consuetudine universae Ecclesiae roborata, sed diversorum locorum diversis moribus irrationabiliter sunt variata, resecanda esse *add. as rubr.* M

² est- CPBA; exist- M

207**¹Isidorus, in Sinonimis, lib. II*

Usus auctoritati cedat, pravum usum lex et ratio vincat.
Ctp 3.7.7; IP 2.165a (*Dist. 11, cap. Usus.*)

¹ Quod usus auctoritati cedere debet *add. as rubr.* M; H *has inscr. from cap. 208*

208**¹Augustinus, de unico baptismo lib. III²*

Veritate manifestata, cedat consuetudo veritati. Plane³quis dubitet veritati manifestate⁴ consuetudinem cedere⁵. Item.⁶ Nemo consuetudinem rationi et veritati preponat, quia consuetudinem ratio et veritas semper excludit, si ratio, si veritas, optime⁷.
CB Varia 1C 3a] Ctp 3.7.8; IP 2.165b (*Dist. 8, c. Veritate.*)

¹ De eodem *add. as rubr.* M

² de un. bap. lib. III RPA; cap. 6 lib. III De baptismo contra Dona. M

³ respondeo (inquit August.) *add.* M

⁴ debere *add.* AM, *om.* CPB

⁵ ecclesie (vel cedere *ss*) R

⁶ (Ibidem c. 8) *add.* M²

⁷ si ratio - optime CPBAL; *om.* M

209**¹Item lib. V*

Consuetudo illa que opponatur Cipriano, ab apostolorum traditione exordium sumpsisse credenda est, sicut sunt multa que universa tenet ecclesia, et ob hoc ab apostolis precepta bene creduntur, quanquam scripta non reperiantur.

CB Varia 1C 5j]

¹ Quod multa ab apostolis creduntur tradita, quae non sunt scripta *add. as rubr.* M

210**¹Leo quartus Lothario Augusto*

Mandastis ut privilegium et pallium Alteo episcopo preberemus. Unde poscimus ut vestra super hoc magnitudo non indignetur, quoniam quod ab ipso sanctissimo papa Gregorio usque ad hec tempora nostra factum minime recordamur, facere non potuimus, neque prefixos patrum terminos immutare.² Item. Quod iusta³ ac⁴ sedula nos imitari consuetudo non precipit, ita ab hoc veluti a magno nos precipitio custodire oportet.

CB Leo IV 36]

¹ Quod non facile incipiendum, quod nec auctoritas principis, nec usus Ecclesiae suadet *add. as rubr.* M

² H ends cap. here

³ iusta R²PVAM; iuxta CRB

⁴ ac CPA; et M

211**¹Nicolaus Photio²*

Consequens est ut quod ab huius sedis rectoribus plena auctoritate sancitur, nullius consuetudinis prepediente occasione, proprias tantum sequendo voluntates, removeatur, sed firmiter atque inconcussa teneatur.³ Item. De consuetudinibus quas nobis opponere visi estis, scribentes, per diversas ecclesias diversas esse consuetudines, si illis canonica non obstat⁴ auctoritas, pro qua eis obviare debemus, nil iudicamus, vel eis resistimus.

Ctp 1.62.14, 17] IP 2.156a from De consuetudinibus (Dist. 11, c. Consequens est.)

¹ Quod nulla consuetudine poterit impediri quicquid auctoritas apostolica sanxerit *add. as rubr.* M

² Photio CPA; I, epist. ad Michaellem imperatorem. M

³ H ends cap. here

⁴ obstatit CRPV; obsistit BM

212**Item¹ Igaro² archiepiscopo*

Ridiculum est, et satis abominabile dedecus, ut traditiones quas antiquitus a patribus suscepimus, infringi patiamur.

IP 2.156b (Dist. 12, c. 5, Ridiculum.)

¹ de eodem *add.* M

² Remensi *add.* M

213*

¹*Gregorius VII² Wimundo Aversano episcopo*

Si consuetudinem fortassis opponas, advertendum fuerit quod Dominus dicit³, Ego sum, inquit⁴, veritas⁵. Non ait, Ego sum consuetudo sed veritas. Et certe, ut beati Cipriani utamur sententia, quelibet consuetudo quantumvis vetusta, quantumvis vulgata, veritati est omnino postponenda, et usus qui veritati est contrarius abolendus.

(*Aug. c. 5 et 6 lib. III De baptismo*). Ctp 3.7.9; IP 2.166 (*Dist. 8, c. Si consuetudinem.*)

¹ Usus qui veritati contrarius est, abolendum esse *add. as rubr.* M

² Gregorius VII CPBHM; Urbanus II A

³ -cit CPBA; -xit M

⁴ inquit CPA; *om.* M

⁵ et vita *add.* M, *om.* CPBA

214*

¹*Sinodus Eugenii pape, tempore Ludovici²*

De quibusdam locis ad nos refertur, non magistros, neque curam inveniri pro studio litterarum. Idcirco universis episcopis, subiectisque plebibus, et aliis locis, in quibus necessitas occurrerit, omnino cura et diligentia adhibeatur, ut magistri et doctores constituentur, qui studia litterarum, liberaliumque artium habentes dogmata, doceant, quia in his maxime divina manifestantur atque declarantur mandata.

(*Dist. 37, c. De quibusdam.*)

¹ Magistros qui liberales artes doceant per singulas ecclesias esse constituendos *add. as rubr.* M

² et *with erasure to follow add.* A

215*

¹*Epistola prima Augustini² ad Hieronimum*

Si ad scripturas sanctas admissa fuerint vel officiosa mendacia, quid in eis remanebit auctoritatis? Que tandem de scripturis illis sententia proferetur, cuius pondere contentiose falsitatis obteretur improbitas?

Ctp 3.7.10 (*Dist. 9, c. Si ad Scripturas.*)

¹ Ad sacras Scripturas nulla admittenda mendacia *add. as rubr.* M

² Ep. prima Aug. CPA; Augustinus epist. 9, quae est M

216*

Epistola quarta¹

Mihi videtur exitiosissime credi aliquid² in sacris libris esse mendacium, id est eos homines, per quos nobis illa scriptura ministrata est, atque conscripta, aliquid in suis libris fuisse mentitos. Alia questio est utrum scriptorem sanctarum scripturarum mentiri

¹ Ep. quarta CPA; De eodem, epistola, 8. M

² -quid CPB; -quod AM

oportuerit; imo non alia vero, sed nulla questio est. Admisso enim semel in tantum auctoritatis fastigium officioso mendacio aliquo³, nulla illorum⁴ librorum particula remanebit, que non ut cuique⁵ videbitur, vel ad mores difficilis, vel ad fidem incredibilis, eadem perniciosissima ad mentientis auctoris consilium officiumque referatur.

Ctp 3.7.11; IP 2.121 to nulla questio est

³ mend. al. CPBA; al. mend. M

⁴ ill- CPBA; ist- M

⁵ cuique CPBA; unicuique M

217*

¹*Augustinus², De cura pro mortuis*

Legimus in ecclesiastica Historia, quam Grece scripsit Eusebius, et in Latinam linguam vertit Ruffinus, martirum corpora in Gallia canibus exposita, canumque reliquias, atque ossa mortuorum usque ad extremam consumptionem ignibus concremata, eosdemque cineres fluvio Rhodano, ne quid ad memoriam qualemcumque relinqueretur, inspersionem.

(c. 6)

¹ De cura pro mortuis habenda *add. as rubr.* M

² lib. *add.* M

218*

¹*Beda super Lucam, lib. I, cap. 1*

Evangelium quod dicitur iuxta Hebreos, non inter apocryphas sed inter ecclesiasticas numerandum historias, nam et ipsi sacre scripture interprete Hieronimo pleraque ex eo testimonia usurpare, et ipsum in Latinum Grecumque visum est transferre sermonem.

¹ Evangelium quod dicitur iuxta Hebraeos non esse apocryphum sed ecclesiasticum *add. as rubr.* M

219*

¹*Urbanus II, Girardo episcopo Tervannensi²*

Canonum contemptores et³ excommunicandi sunt et dampnandi, quandoquidem a sacris altaris misteriis est removendus, qui sacris non vult obedire canonibus.

¹ Canonum contemptores excommunicandos esse *add. as rubr.* M

² ep. Ter. CPBA; Ter. ep. M

³ et CPBA; *om.* M

220*¹*Toletanum concilium V², cap. 17*

Si quis Apocalipsim deinceps non receperit, aut a Pascha usque ad Pentecosten tempore missarum in ecclesia non predicaverit, excommunicationis sententiam habebit. *Ctp 2.37.2b]*

³*Capitul. 19⁴*

Qui ne provehantur ad sacerdotium et regulis canonum necessario credimus⁵ inserendum⁶.

¹ Quod excommunicandus est qui Apocalypsim non receperit. *as rubr. add. M*

² Tol. conc. V CPA; Ex Toletano concilio IV M

³ Et *add. M*

⁴ 19 CPA; 18 M

⁵ esse *add. M, om. CPBA*

⁶ ins- CPM; inf- B; ? A

221**Actio octava sexte sinodi*

Theophanius presbiter et abbas obtulit duas schedas, unam sancti Athanasii Alexandrini episcopi, et alteram sancti Augustini Yporegiensis¹ episcopi.

¹ Ypor. CPA; Ypogeriensis B; Hipponensis M

222*¹*De V libro contra Iulianum Pelagianistam. Item sancta sinodus dixit²*

Splendide et vere Theophanius venerabilis presbiter prosecutus est in schedis sanctorum et mirabilium patrum³. Item. Rursum relecta est de eodem codicillo alia scheda sancti Ambrosii Mediolanensis episcopi.

¹ Item de eodem *add. as rubr. M*

² Item - dixit CPBA; Sancta - dicit M

³ etc *add. M*

223*¹*Leo IX Michaeli patriarche² Constantinopolitano*

Scit sancta Romana ecclesia quia nihil obsunt saluti credentium diverse pro loco et tempore consuetudines, quando una fides per dilectionem operans uni Deo commendat omnes.

IP 2.155 (Dist. 12, c. Scit sancta.)

¹ Diversas pro loco et tempore in una fide consuetudines non obesse *add. as rubr. M*

² patriarchae CPBA; imperatori M

224*

¹*Augustinus, De catechizandis rudibus*

Natus est Christus de matre que quamvis intacta a viro² conceperit, semperque intacta permanserit, virgo concipiens, virgo pariens, virgo moriens, tamen fabro desponsata erat, omnem tiphum carnalis nobilitatis extinxit.

(cap. 22) *CB Varia 1C 91]*

¹ Quod mater Christi omnem typhum carnalis nobilitatis exclusit *add. as rubr.* M

² int. a viro CPBA; a viro int. M

225*

¹*Responsio Adriani pape contra obiectiones quorundam², cap. 23³*

In libro sancti Ambrosii secundo de Spiritu sancto, inter cetera. Esdras nos docuit⁴ in tertio libro similiter.⁵ Nec in nostris codicibus qui ex Hebraica veritate translati sunt, susceptus est tertius liber Esdre, nisi tantummodo duo.

CB Varia 1C 44]

¹ Quod duo tantum libri Esdrae recipiuntur *add. as rubr.* M

² ad K. *add. A, om.* CPM

³ (cap. 7) *add. Fr*

⁴ dicens *add. M*

⁵ (Id ibi nusquam reperitur, verum in lib. de Tobia, cap. 20, quamquam in libello de bono mortis, ca. 10 producit testimonium ex 4 lib. Esdrae) *add. M²*

226*

¹*Zosimus papa episcopis Narbonensis provincie*

Contra statuta patrum concedere² aliquid, vel mutare nec huius quidem sedis potest auctoritas. Apud nos enim inconvulsis radicibus vivit antiquitas, cui decreta patrum sanxere reverentiam.

CB Varia 1B 11; Ctp 1.39.2] (25, q. 1, c. Contra statuta.)

¹ Quod inconvulsa vivit antiquitas, cui sanctorum Patrum auctoritas suffragatur *add. as rubr.* M

² concedere CPBA; condere M

227*

¹*Augustinus, De unitate baptismi lib. II²*

Quis nesciat sanctam scripturam canonicam tam Veteris quam Novi Testamenti certis suis terminis contineri, eamque omnibus posterioribus episcoporum litteris ita preponi, ut de illa omnino dubitari et disceptari non possit utrum verum vel utrum rectum sit quicquid in ea scriptum constiterit esse? Episcoporum autem litteras, que post confirmatum canonem vel scripture sunt vel scribuntur, et per sermonem forte sapientiore

¹ Sanctam Scripturam canonicam tam Veteris quam Novi Testamenti, certis suis terminis contineri, ita ut omnino de ea dubitari non possit; episcoporum vero litteras aliorum episcoporum auctoritate reprehendi licere *add. as rubr.* M

² De unitate Bapt. lib. 2 C?PBA; cap. 3 lib. II De baptismo contra Donatistas. M

cuiuslibet in ea re peritioris, et per aliorum episcoporum graviolem auctoritatem doctioremque prudentiam, et per concilia licere reprehendi, si quid in eis forte a veritate deviatum est?

CB Varia 1C 2d] Ctp 3.7.12 (Dist. 9, c. Quis nesciat.)

228*

¹*Augustinus ad Prosperum et Hilarium, De vita sanctorum*

Non debuit repudiari sententia libri Sapientie, qui meruit in ecclesia Christi de gradu lectorum ecclesie Christi tam longa annositate recitari, et ab omnibus Christianis, ab episcopis usque ad extremos laicos fideles, penitentes, catechumenos cum veneratione divine auctoritatis audiri. Item. Qui sententiis tractatorum instrui volunt, oportet ut istum librum² Sapientie ubi legitur, Raptus est ne malitia mutaret intellectum illius, omnibus tractoribus antepoant, quoniam sic³ eum anteposuerunt etiam temporibus proximis apostolorum egregii tractatores, qui eum⁴ testem adhibentes, nihil se adhibere nisi divinum testimonium⁵ crediderunt. Item. Liber Sapientie qui tanta numerositate annorum legi meruit in ecclesia Christi, nullam pati debet iniuriam, quoniam resistit eis qui pro meritis hominum falluntur.

(De predest. sanctorum, c. 14) CB Varia 1C 30] IP 2.93

¹ De auctoritate libri Sapientie *add. as rubr.* M

² ist. lib. CPBA; lib. ist. M

³ [sibi] *add. Fr*

⁴ eum CPB; cum AM

⁵ test. PVBAM; misterium CR

229*

¹*Responsiones² Adriani pape contra obiectiones quorundam ad Carolum, cap. 49*

Omnem vim venenorum³ suorum in dialectica disputantes ponunt⁴ heretici, que philosophorum sententia diffinitur, non astruendi vim habere, sed studium destruendi. Sed non in dialectica placuit Deo salvum facere populum suum; regnum enim Dei in simplicitate fidei est non in contentione⁵ sermonis.

CB Varia 1C 48] (Dist. 37, c. Omnem vim.)

¹ Quod in dialectica non placuit Deo salvare populum suum *add. as rubr.* M

² -iones CPA; -io M

³ venenorum CPA; inventorum [venenorum] M

⁴ [disputatione constituunt] *add. Fr*

⁵ contentione CRM; contemptione PVBA

230*

¹*Iohannes VIII Ludovico imperatori*

Vides, fili charissime, quia quod contra leges accipitur, per leges dissolvi meretur.
CB Ioh. VIII 49a; Ctp 1.63.7] (Dist. 10, cap. Vides.)

¹ Quod contra leges accipitur, per leges dissolvitur *add. as rubr.* M

231**¹Sexta synodus Simmachi pape*

Non licet imperatori vel cuiquam pietatem custodienti aliquid contra mandata divina presumere, nec quicquam quod evangelicis, propheticis, apostolicisque² regulis obviat³, agere.

(*In 6 Synodo Romana tempore Theodorici regis*) Chartres BM 193; CSem 1.67 as Marcellinus] IP 2.141 (Dist. 10, cap. Non licet.)

¹ Quod non licet imperatori contra leges divinas aliquid agere *add. as rubr.* M

² -isque PBAM; -is CRH

³ obviat CPM; obviatur A

232**¹Stephanus Liuthobio² Maguntino episcopo*

Capitula Niceni concilii testimonio Athanasii septuaginta in figuram septuaginta discipulorum scripta non dubitamus. E quibus viginti in ecclesia tantum³ sancta Romana habentur, sed quo neglectu reliqua defecerint ambiguum est, arbitrantur enim plurimi ea Antiocheno inserta concilio.

IP 2.107 from viginti tantum (Dist. 16, c. Viginti.)

¹ Quot sint capitula Nicaeni concilii *add. as rubr.* M

² Liuthobio CRP; Liutberto A; Luythobio M

³ in eccl. tant. s. Rom. CPB; tant. in s. Rom. eccl. A; tant. in eccl. s. Rom. M

233*¹Augustinus in libro de baptismo parvulorum²*

Ubi enim de re obscurissima disputatur, non adiuvantibus divinarum scripturarum ceteris³ clarisque documentis, cohibere se debet humana presumptio, nihil faciens in alteram partem declinando.

CSem 2.8] Ctp 3.7.13

¹ De re obscurissima non esse disputandum sine auctoritate divinarum Scripturarum *add. as rubr.* M

² contra Donatistas *add.* M

³ ceteris CPB; certis M

234*Item de baptismo, de consuetudine. Ut non cito iudicetur ubi res obscura fuerit¹*

Qui, contempta veritate, presumit consuetudinem sequi, aut circa fratres invidus est, et malignus, quibus veritas revelatur; aut circa Deum ingratus est, inspiratione cuius ecclesia eius instruitur. ²Nam Dominus in evangelio, Ego sum, inquit, veritas. Non dixit, Ego sum consuetudo. Itaque veritate manifestata cedat consuetudo veritati. ³Revelatione

¹ Item - fuerit CP; Ut, manifestata veritate, consuetudo cedat. Ibidem, lib. III, cap. 5. M

² (Ibidem c. 6) *add.* M²

³ (Ibidem c. 7) *add.* M²

igitur facta veritatis cedat error veritati, quia et Petrus qui⁴ circumcidebat cessit Paulo veritatem predicanti⁵. Igitur cum Christus veritas sit, magis veritatem quam consuetudinem sequi debemus, quia consuetudinem ratio et veritas semper excedit⁶.
CSem 2.10a] Ctp 3.7.14; IP 2.167 from Revelatione - predicanti (Dist. 8, c. Qui contempta.)

⁴ prius *add. Fr, om. CPM*

⁵ (Item c. 9) *add. Fr*

⁶ excedit CPB; excludit M

235

Item idem in libro¹ IV de baptismo²

Frustra, inquit, quidam qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis obiiciunt, quasi consuetudo maior sit veritate, aut non id sit in spiritualibus sequendum, quod in melius fuerit a Spiritu sancto revelatum. Hoc plane verum est, quia ratio et veritas consuetudini preponenda est; sed cum consuetudini veritas suffragatur, nihil oportet firmius³ retinere.

(cap. 5) CSem 2.10b; CB Varia 1C 4a] Ctp 3.7.15 (Dist. 8, c. Frustra.)

¹ ilib- C

² Item - bapt. CRP; De eodem. Augustinus, cap. 4 lib. IV De baptismo M

³ op. firm. CPB; firm. op. M

236

¹Augustinus, in² epistola³ ad Vincentium

Habent etiam scripture canonice hunc arguendi morem, ut tanquam omnibus dicatur, et ad quosdam verba perveniant. Item ibi. Noli, frater, contra divina tam multa, tam clara, tam indubitata testimonia, colligere velle calumpnias ex episcoporum scriptis, sive nostrorum sicut Hilarii; sive, antequam pars Donati separaretur, ipsius unitatis, sicut Cipriani et Agrippini, primo, quia hoc genus litterarum ab auctoritate canonis distinguendum est. Non enim sic leguntur, tanquam ita ex eis testimonium proferatur, ut contra sentire non liceat, sicubi forte aliter sapuerint quam veritas postulat. In eo quippe numero sumus, ut non dedignemur etiam nobis dictum ab apostolo accipere. Et si quid aliter sapitis, id quoque vobis Deus revelavit⁴.

CB Varia II 63 from Noli] Ctp 3.7.16 (Dist. 9, cap. Noli frater.)

¹ Quod scripturae episcoporum ab auctoritate canonis distinguendae sunt *add. as rubr. M*

² in CP; *om. M*

³ 48 *add. M*

⁴ vobis D. rev. CR²PV; nobis D. rev. R; D. rev. vobis B; D. vobis rev. M

237¹*Augustinus in epistola² ad Fortunatianum³*

Neque quorumlibet disputationes, quamvis catholicorum et laudatorum hominum, velut scripturas canonicas habere debemus, ut nobis non liceat salva honorificentia que illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere, si forte invenerimus quod aliter senserint quam veritas habet, divino adiutorio, vel ab aliis intellecta, vel a nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum quales volo esse intellectores meorum.

Ctp 3.7.17 (Dist. 9, c. Neque quorumlibet.)

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

² in ep. *ss* C

³ Aug. - Fort. CP; Epist. iii (*om. Fr*) ad Fortunatianum episcopum Sircensem. M

238¹*Agatho papa omnibus episcopis*

Sic omnes apostolice sedis sanctiones accipiende sunt, tanquam ipsius divini Petri voce firmate².

CB Varia II 27] Ctp 3.8.1; IP 2.101

¹ Apostolicas sanctiones a Deo firmatas esse *add. as rubr.* M

² sint *add.* M

239¹*Pelagius Valeriano patricio inter cetera*

Sic nec licuit aliquem², nec licebit particularem synodum ad iudicandum, generalem synodum congregari. Sed quotiens aliqua de universali synodo aliquibus dubitatio nascitur, ad recipiendam de hoc quod non intelligitur rationem, aut sponte hi qui salutem anime sue desiderant ad apostolicas sedes pro percipienda³ ratione conveniant, aut si forte sicut de talibus dictum est, Peccator, cum venerit in profundum malorum, contempnit, ita obstinati et contumaces exstiterint, ut doceri non velint, eos ab eisdem apostolicis sedibus aut attrahi ad salutem quoquomodo necesse est, aut ne aliorum perditio esse possint, secundum canones per seculares opprimi⁴ potestates.

CB Varia II 47 (cf CB Pel. 46d); Ctp 1.54.29B] (Dist. 17, c. Nec licuit.)

¹ Quod particularis synodus ad generalem synodum iudicandam congregari non possit *add. as rubr.* M

² [forte, aliquando] *add.* M

³ percipienda CP; recipienda M; [percipienda] *add. Fr*

⁴ opprimi CP; comprimi M; [opprimi] *add. Fr*

240¹*Marcellus papa XXVIII a Petro in secundo decretali suo*

Synodum episcoporum absque huius sancte sedis auctoritate, quanquam quosdam episcopos possitis congregare, non potestis regulariter facere, neque illum episcopum qui

¹ Non esse congregandam synodum episcoporum absque auctoritate Romanae sedis *add. as rubr.* M

hanc appellaverit sedem apostolicam dampnare, antequam hinc sententia finitiva procedat. Nam, si seculares in publicis iudiciis libellis utuntur appellatoriis, quanto magis sacerdotibus hec eadem agere licet qui super illos sunt? De quibus dictum est, Ego, dixi, Dii estis, et filii excelsi omnes. Et ideo nullus episcopus, nisi in legitima synodo, suo tempore apostolica aut regulari auctoritate convocata, super quibuslibet pulsatus criminibus audiatur vel iudicetur, ne innocens dampnetur, aut perdat communionem.
Ctp 1.29.1 med.] (Dist. 17, cap. Synodum.)

241

Ut bina per annum¹ provincialia episcoporum concilia² celebrentur, et si res difficilis emerit nec fuerit³ Thessalonicensis episcopi iudicio terminata ad Romanum episcopum referatur⁴, cap. 7. Leo episcopus urbis Rome Anastasio episcopo Thessalonicensi⁵

De conciliis autem episcopalibus, non aliud indicimus, quam sancti patres salubriter ordinaverunt, ut scilicet bini conventus per annos singulos⁶ habeantur, in quibus de omnibus querelis que inter diversos⁷ ecclesie ordine nasci assolent iudicetur. Ac si forte inter ipsos qui presunt, de maioribus peccatis, quod absit, causa nascitur, que provinciali nequeat examine diffiniri, fraternitatem tuam de totius negotii qualitate metropolitanus curabit instruere, ut si coram positis patribus nec tuo fuerit res sopita iudicio, ad nostram cognitionem⁸ quicquid illud est transferatur.

BD 1.43; Ctp 1.43.24] IP 4.13 (Dist. 18, c. De conciliis.)

¹ per annum CPB; om. M

² per annum add. M, om. CPB

³ after episcopi R

⁴ et si res - referatur CRP; om. M

⁵ cap. 7 Leo ep. - Tess. CRVBH; Leo episcopus - cap. 7 P (Leo - Tess. in mg.); Leo papa I, epist. 82 M

⁶ ann. sing. CPB; sing. ann. M

⁷ after corr. P

⁸ nost. cogn. CP; cogn. before transferatur M

242

In quinta synodo Simmachii pape. Non esse rata concilia sine auctoritate apostolica¹

Concilia sacerdotum ecclesiasticis legibus quotannis decreta per provincias quia presentiam pape non habent, valetudinem perdiderunt. Legite insanissimi, aliquando, illis preter apostolici apicis sanctionem, aliquid constitutum, et non de maioribus negotiis ad consultationem si quid occurrit, prefate sedis arbitrio fuisse servatum.

Ctp 1.48.3] (Dist. 17, cap. Concilia.)

¹ rubr. before insc. M

243

¹*Ex concilio Chalcedonensi*²

Pervenit ad nostras aures quod in provinciis constituta episcoporum concilia minimo celebrentur, et ex hoc probatur, quod multe, que correctione opus habeant, ecclesiastice res negligantur. Statuit igitur hec ancta synodus secundum patrum regulas bis in anno in unum convenire per singulas provincias episcopos, ubi singula que emergerint corrigantur. Qui vero noluerint convenire episcopi, constituti in suis civitatibus, et hoc maxime cum sui corporis sanitate consistentes, etiam omnibus aliis urgentibus, et inexcusabilibus negotiis liberi sunt, licere eos fraterne charitatis admonitionibus corripi.

(*actione decima quinta, cap. 19. Ctp 2.10.19] (Dist. 8, cap. Pervenit ad nostras.)*)

¹ Item bis in anno celebranda esse episcoporum concilia *add. as rubr. M*

² Pateat per provincias bis in anno fieri concilia *add. B, om. CP*

244

¹*Ex concilio Toletano IV*², *cap. 18*

Precipit hec sancta et³ universalis synodus ut, stante priorum auctoritate canonum, que bis in anno precipit congregari concilia, consulta itineris longitudine et paupertate ecclesiarum Hispanie, semel in anno in locum quem metropolitanus elegerit, episcopi congregentur, iudices vero locorum, vel actores fiscalium patrimoniorum, ex decreto gloriosissimi Domini nostri simul cum sacerdotali concilio, aut vernali⁴ tempore, aut die Kalendarum Novembrium, in unum conveniant, ut discant quam pie et iuste cum populis agere debeant, ne in angariis, aut in operationibus superfluis sive privatum onerent, sive fiscalem gravent. Sint etenim⁵ perspectores⁶ episcopi, secundum regiam admonitionem, qualiter iudices cum populis agant, ita ut ipsos premonitos corrigant, aut insolentias eorum auribus principum innotescant. Quod si correptos emendare nequiverint, et ab ecclesia et a communione suspendant. A sacerdote vero et senioribus deliberetur quid per provincias in suo detrimento prestare debeant iudices, si ad concilium non venerint; concilium autem non solvatur nisi prius locum elegerint, quo succedenti tempore iterum ad concilium veniatur, ut iam non necesse habeat metropolitanus episcopus pro congregando concilio litteras destinare, si in priori concilio tempus omnibus denuntietur et locus.

¹ Ut in ecclesiis Hispaniae semel in anno propter paupertatem concilia fiant *add. as rubr. M*

² IV CPBM; III *Fr*

³ et CVBM; *om. P*

⁴ [autumnali] *add. Fr*

⁵ etenim CPBM; enim *Fr*

⁶ [prosp.] *add. Fr*

245

¹*Ex concilio Toletano XI, cap. 1*

In loco benedictionis consedentes Domini sacerdotes, nullis debent aut indiscretis vocibus perstreperere, aut quibuslibet tumultibus perturbari, nullis etiam vanis fabulis vel risibus agi, et, quod est deterius, obstinatis disceptationibus tumultuosas voces effundere. Si quis enim, ut apostolus ait, putat se religiosum esse, non refrenans linguam suam, sed seducens cor suum, huius vana est religio. Cultum enim suum iustitia perdit, quando silentia iudicii obstrepentium turba confundit, dicente propheta, Erit cultus iustitiae silentium. Debet ergo quicquid aut considentium consultationibus agitur, aut accusantium parte proponitur, sic mitissima verborum relatione proferri, ut nec contentiosis vocibus sensus audientium turbent, nec iudicum vigorem de tumultu enervent. Quicumque ergo in conventu concilii hec que premissa sunt violanda crediderit, et contra hec interdicta, aut tumultu, aut contumeliis vel risibus concilium perturbaverit, iuxta divine legis edictum quo precipitur, Eius derisorem et exhibit cum eo iurgium, cum omni dedecore de confessione abstractus a communi cetu secedat, et trium dierum excommunicationis sententiam perferat.

Ctp 2.41.1] (5, q. 4, c. In loco benedictionis.)

¹ Quam reverenter et composite sacerdotes Domini in iudiciis praesidere debent *add. as rubr. M*

246

Incipit ordo qualiter ab episcopo sinodus agatur

Hora diei prima ante solis ortum eiciantur omnes ab ecclesia, obseratisque foribus cunctis, ad unam ianuam, per quam sacerdotes ingredi oportet, ostiarii stabunt, et convenientes cardinales, sacerdotes pariter cum episcopo introibunt, et secundum ordinis sui tempus residebunt. Post hos ingrediantur et diaconi qui, corona facta in conspectu episcopi et sacerdotum, stent. Deinde forenses ingrediantur presbiteri, in ordine suo, procul ab aliis stantes, et ut iussi fuerint residentes. Ingradiantur quoque subdiaconi quos ad recitandum vel excipiendum congruus ordo requirit, obseratisque ianuis sedentes in diuturno silentio episcopi videlicet et sacerdotes, atque cor totum habentes ad Dominum, dicturus est archidiaconus, Orate; et tunc agatur litania. Statimque omnes incurventur tam episcopi quam presbiteri orantes diutius, tacite cum fletibus atque gemitibus. Tunc surgens episcopus cunctis¹ adhuc incurvatis, hanc orationem palam fundat ad Dominum. (*Desumpta ex concilio Salegonstadiensi. Vide Isidorum M², praefatione in collectionem canonum, et in principio conciliorum add. Fr*); for 246-57 see *Konzilsordines* ed. Schneider *Ordo 5* (Schneider collated PBV) – 240-1

¹ *in mg. P*

247*Oratio ab episcopo in sinodo dicenda¹*

Adsumus, Domine sancte Spiritus, adsumus, peccati quidem immanitate detenti, sed in nomine tuo spiritualiter aggregati. Veni ad nos, esto nobiscum, et dignare illabi cordibus nostris. Doce nos quid agamus, quo gradiamur, et ostende quid efficere debeamus ut, te auxiliante, tibi in omnibus placere valeamus. Esto salus, et suggestor, et effector iudiciorum nostrorum qui solus cum Deo Patre et eius Filio nomen possides gloriosum. Non nos patiaris perturbatores esse iustitiae, qui summam diligis equitatem, ut in sinistram nos non ignorantia trahat, non favor inflectat, non acceptio muneris vel persone corrumpat, sed iunge nos tibi efficaciter solius gratiae tuae dono, ut simus in te unum, et in nullo deviemus a vero, qualiter in nomine tuo collecti sic in cunctis teneamus cum moderatione pietatis iustitiam, ut hic a te in nullo dissentiat sententia nostra, et in futuro pro bene gestis consequamur premia sempiterna.

¹ Oratio - dic. M; *om.* CPB

248*Qua oratione finita, ab omnibus respondeatur, Amen. Rursumque dicat archidiaconus, Erigite vos¹*

Confestim² surgant, et ab archidiacono legatur evangelium, Designavit Iesus et alios LXX³. Quo perlecto, cum timore et disciplina tam episcopus quam presbyteri⁴ sedeant. Diaconus dalmatica indutus codicem canonum in medium proferens, capitula Niceni concilii perlegat, ubi de fide catholica plenius tractatur, qualiter omnes Christicole unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate fiducialiter venerari, corde credere, ore confiteri, et incessanter excolere debeant, ubi satis aperte depromitur quomodo Pater et Filius et Spiritus sanctus veraciter unus sit Deus. Deinde legatur liber officiorum, ut scire valeant quo ordine in ecclesia cuncta peragantur officia. Post hec autem perquirantur presbyteri qualiter energumenos exorcizare, qualiter scrutinia et aurium apertiones facere, vel eosdem baptizare debeant. Quibus expletis, taliter cunctos clericos alloquatur episcopus.

¹ Qua - vos *as rubr.* CPB; *in text* M; Quod Evangelium in synodo dicendum, et quae capitula sint recitanda *add. as rubr.* M

² omnes *add.* M, *om.* CPB

³ Iesus et alios LXX CPB; Dominus Iesus M; (*etc add. Fr*)

⁴ presb. CRP; caeteri [presbyteri] M

249*Admonitio¹*

Precibus itaque Deo premissis, fraternitatem vestram, dilectissimi filii, cum pia exhortatione admoneo, et per divinum nomen obtestor, ut ea que nobis de Deo, et sacris ordinibus, vel sanctis moribus dicta fuerint, cum omni pietate suscipiatis, et cum summa reverentia perficere studeatis, quatenus, superna auxiliante gratia, ea que ad salutem

¹ episcopi *add.* M, *om.* CRP

nostram et Christiani populi nobis commissi pertinere videbuntur, diligenter et provide omnia tractemus, ne oves Domini nostri Iesu Christi nobis commisse, licet indigne, ob nostram pereant negligentiam, pro quibus in die iudicii rationem reddituri sumus. Deinde simili vos obtestatione coniuro vel obsecro, ut nullus vestrum in iudicando, fratrem suum aut personam accipiat, aut² quolibet favore vel munere pulsatus, a iusto iudicio scienter avertatur aut discedat, sed cum tota pietate fraterne dilectionis, et cum Dei timore libenter nobiscum adhibeatis studium, quatenus per doctrinam et sacram admonitionem peccata, errores et pravitates filiorum nostrorum, que ante nos vel tempore nostro, instigante diabolo in civitate ista vel parochiis nostris perpetrata fuerint, Dei auxiliante misericordia, ad correctionis emendationem et bonorum executionem perducere valeamus, et in extremo iudicii die non de negligentibus et culpibus a Domino sicut pigri et mali servi iudicemur, sed de benefactis ac recte dispositis premium eterne beatitudinis recipere mereamur. Per Dominum³.

² aut CPB; ut [aut] M

³ etc *add.* M, *om.* CRP

250

De examinatione fidei et aliarum virtutum¹

Quibus taliter narratis, perscrutandi et inquirendi sunt cardinales, sacerdotes et levite, nec non et reliqui, videlicet de credulitate Trinitatis, et unitatis, id est de dilectione Dei et proximi; secundo de humilitate et castitate; tertio de ieiunio et oratione; quarto de elemosinarum largitate; quinto de officiis ecclesiasticis simul et omnibus cavendis vitiis et virtutibus adipiscendis.

¹ De exam. - virt. M; *om.* CRP

251

His itaque prima die¹ sinodali iudicio deliberatis, surgens archidiaconus dicat²

In nomine Domini nostri Iesu Christi eamus in pace. Tunc dicat episcopus benedictionem³.

¹ die RPB; de C

² His - dicat *as rubr.* RPB; *in text* M, *which has rubric*, Finis concilii primae diei. C *treats all c 251 as rubr. to c 252*

³ Tunc - ben. *as beg. of rubr. to c 252* BL

252

Tunc dicat episcopus benedictionem¹

Qui dispersos Israel congregat, ipse vos hic et ubique custodiat. Amen. Et non solum vos custodiat, sed ovium suarum idoneos custodes efficiat. Amen. Ut cum summo

¹ Tunc - ben. C(*cf c 251*)RPB; Benedictio episcopi. M

pastore Christo de gregum suorum pastione gaudeatis in celo. Amen. Quod ipse prestare dignetur.²

² qui nos ante constitutionem mundi praedestinos, et ante finem saeculi iustificatos praescivit, per infinita saecula saeculorum. Amen. *add. M*

253

In secunda die¹

Secunda vero die iterum² ingressi³, simulque, ut supradictum est, omnibus incurvatis, hec ab episcopo dicenda sunt⁴. Nostrorum tibi, Domine, curvantes genua cordium, quesumus, ut bonum quod a nobis a te requiritur, exsequamur, scilicet ut prompta tecum sollicitudine gradientes, discretionis arduae subtile iudicium faciamus, ac misericordiam diligentes, clareamus studiis tibi placite actionis. Tunc ab omnibus respondeatur, Amen.

Surgentibusque illis legatur evangelium⁵

Vos estis sal terre vel, Estote misericordes.

Post hec per ordinem, sicut prius, in suis resideant sedibus, quos deinde alloquatur episcopus. Quibus verbis die secunda⁶ peractis, perquirantur que in sinodo necessaria sunt, ac diligenti cura pertractentur. Hora autem sexta vel nona expleta, iterum pronuntiet archidiaconus⁷

In nomine Domini nostri Iesu Christi eamus cum⁸ pace.

¹ In sec. die. CRPVBR; Actio secundae diei M

² it. CPB; *om. M*

³ -si CPM; -sis *Fr*

⁴ ab ep. - sunt CRPB (PVBL *have all from Secunda vero as pt. of rubr.*); dicenda est ab episcopo oratio M

⁵ Surg. - Ev. *as rubr. C, as text R*; Tunc ab omnibus - Ev. *as rubr. P*; Tunc ab omn. *as rubric, Surg. - miser. as text L, all in text M*

⁶ die sec. CPB; sec. die M

⁷ Post hec - archid. *as rubr. CRPL; in text M*

⁸ cum CPB; in M

254

Tunc dicat episcopus benedictionem¹

Dominus mentis et lingue corporalis et spiritualis det vobis incrementa gratie sacerdotalis. Amen. Atque vobis ad dexteram constitutis participium celestis tribuit regni². Amen. Quod ipse prestare dignetur qui nos ante constitutionem mundi³ predestinos et ante finem iustificatos praescivit per infinita saecula saeculorum. Amen.⁴

¹ Tunc - ben. CPB; Benedictio episcopi M

² cel. reg. tr. CPB; reg. trib. cel. M

³ con. mun. CP; mun. con. B

⁴ const. mund. - Amen CPB; etc M

255

Tertia deinde die omnibus, prout suprataxatum¹ est, expletis, ecclesiam ingressis hanc item orationem ipsis incurvatis dicat episcopus²

Ad te, Domine, interim clamoris vocibus proclamantes, unanimiter postulamus, ut respectu gratie tue solidati, precones virtutis efficiamur intrepidi, tuumque valeamus verbum cum omni fiducia loqui. Et respondeatur ab omnibus, Amen. Et surgentibus cunctis iterum legatur evangelium, Ego sum pastor bonus. Post hec per ordinem resideant in sedibus suis, quos iterum alloquatur episcopus. His taliter prelibatis, cetera que in sinodo sunt necessaria pertractentur. Quibus omnibus expletis, hanc orationem super cunctos clericos dicat episcopus.

¹ pr. sup. CPB; sicut supradictum M

² Actio tertie diei *add.* M

256

¹Nulla est, Domine, humane conscientie virtus, que inoffense possit tue voluntatis iudicia expedire. Et ideo quia imperfectum nostrum viderunt oculi tui, perfectioni deputa, que perfecto equitatis fine a te concludere preoptamus. Te itaque in nostris principiis occursores exoravimus, te quoque in hoc fine iudiciorum nostrorum excessibus adesse precamur, scilicet ut ignorantie parcas, errori indulgeas, perfectis votis perfectam operis efficaciam largiaris. Et quia conscientia remordente tabescimus, ne aut ignorantia traxerit nos in errorem, aut preceps forsitan voluntas impulerit iustitiam declinare. Ob hoc te poscimus, te rogamus, ut si quid offensionis in hac sinodali celebritate attraximus, condonare ac remissibile facere digneris, ut qui soluturi sumus aggregatam sinodum, a cunctis primum absolvamur nostrorum nexibus delictorum, qualiter et transgressores veniam, et confitentes tibi consequamur remunerationem sempiternam. Amen.

¹ Oratio *add. as rubr.* M

257

Huic orationi oratio paterna adiungatur, et¹ cunctis interim incurvatis hec benedictio explicetur²

Omnipotentis Dei Filius, qui est initium et finis complementum vobis tribuat charitatis. Amen. Et qui vos ad expletionem huius fecit pervenire sinodi, absolutos vos faciat ab omni contagione delicti. Amen. Ut ab omni reatu liberiores effecti, absoluti etiam per donum sancti Spiritus, felici reditu vestrarum sedium cubilia repetatis illesi. Amen. Quod ipse prestare³.

Quibus⁴ expletis, archidiaconus dicat⁵

¹ et CPB; *om.* M

² hec ben. expl. CPB; Benedictio episcopi et finis concilii M

³ prestare PV; prestat C; p'ra're R; *om.* B; etc M

⁴ omnibus *add.* M, *om.* CPB

⁵ Quib. - dic. *as rubr.* RPL, *as text* CM

In nomine Domini nostri Iesu Christi eamus cum pace.

*Tunc omnes pariter surgant et ad propria redeant cum pace*⁶.

⁶ *rubr. CPL, text RBM*

H departs from the main text entirely from after cap. 245 to the end of the book:

Ex concilio Arelatensi secundo, cap. xviii. Ut metropolitani arbitrio synodus congregetur
Ad Arelatensis episcopi arbitrium synodus est congreganda, ad quam urbem ex omnibus mundi partibus sub sancti Marini tempore legimus celebratum concilium atque conventum. Si quis commonitus infirmitatis causa defuerit, personam vice sua dirigat.

H 322b]

Ex eodem concilio cap. xviii Ut nuli¹ episcopo liceat in synodo deesse vel ante oeractam synodum discedere

Si quis autem adesse neglexerit aut cetum fratrum antequam concilium dissolvatur crediderit deserendum, alienatum se a fratrum communione cognoscat, nec eum recipi liceat nisi in sequenti synodo fuerit absolutus.

ibid.]

¹ *sic H*

Qualiter concilium agatur provinciale prima, secunda et tertia die

Sancta synodus bis in anno - tertia die sic solvatur.

Konzilsordines ed. Schneider Ordo 18, collating the Corsini copy. The form is largely confined to England, Normandy and the province of Lyon. In the Vienna, Leipzig and Corsini copies the ordo is at the end of the volume, and only in H is it in the main text as here.

Ex concilio Aurelianensi sub Childeberto cp. i. Ut unusquisque metropolitanus in provincia sua cum provincialibus suis singulis annis debeat opportuno tempore habere concilium aut officio carere per annum

Cum provincialibus suis metropolitanus singulis annis synodale debeat opportuno tempore habere concilium. Quod si illum infirmitas aut necessitas certa tenuerit, ut ad alium constitutum locum adesse non possit, ad suam civitatem suos evocet fratres. Quod si intra biennium divinitus temporum tranquillitate concessa ammonitis comprovincialibus a metropolitano synodus indita non fuerit, metropolitanus ipse pro evocationis tarditate anno integro missas facere non presumat. Quod si evocati nulla infirmitate detenti adesse sua abusione despexerint, simili sententie subiacebunt. Qui tamen et hanc excusationem sibi noverint esse sublatam si absentiam suam divisione forti non excusaverint.

Ut bis in anno synodus celebretur. Ex concilio Antyocho cp. xx

Propter utilitates ecclesiasticas et absolutiones earum rerum que dubitationem controversiamque recipiunt, optime placuit ut per singulas quasque provincias bis in anno episcoporum concilia celebrentur. Semel quidem post tertiam septimanam festi Paschalis, ita ut quarta septima Pentecosten conveniat synodus metropolitano provinciales episcopos ammonente. Secunda vero synodus fiat idus Octobris, id est quinto decimo die mensis Oct' quam hyperberete Greci cognominant. In ipsis autem conciliis adsint presbiteri et dyaconi et omnes qui se lesos existimant, et synodi experiantur examen. Nullis vero liceat apud se celebrare concilia preter eos quibus metropolitana iura videntur esse commissa.

BD 1. 24; cf 5.154 below

Quod ad communes causas ecclesie generale concilium congregatur, in privatis vero causis speciali uniuscuiusque provincie. Ex concilio Millevitano cap. viiii

Placuit ut non sit ultra fatigandis fratribus anniversaria necessitas, sed quotiens exegerit causa communis, id est totius Affrice, undecumque ad hanc sedem pro concilio date littere fuerint, congregandam esse synodum in ea provincia ubi opportunitas persuaserit. Cause autem que communes non sunt in suis provinciis iudicentur.

H 318a; cf below 5. 163

Ex eodem concilio cp. x. Ut epistolas ad concilium evocandum metropolitanus scribat et dirigat.
Placuit etiam petiti omnium episcoporum epistolis omnibus de conciliis dandis sanctitas tua sola subscribat.

ibid.; cf Tarrac2 7. 19

De episcopis qui ad concilia non occurrunt. Ex concilio Affric' cp xliii

Quotiescumque concilium congregandum est, episcopi qui neque etate neque egritudine neque aliqua graviore necessitate impediuntur, competenter occurrant, et primatibus suarum quarumque provinciarum intimetur ut de universis episcopis vel due vel tres turme fiant, ac de singulis quotquot electi fuerint ad diem concilii occurrant, et nisi rationem impedimenti sui reddiderint, ecclesie sue communionem debere esse contentos.

cf Tarrac2. 7. 16; Ctp 2.22.

DECRETUM V

Hec pars continet¹ de primatu Romane ecclesie, et de iure primatum, et² metropolitanorum, atque episcoporum, et de ordinatione eorum, et de sublimitate episcopali

1

Anacletus in secundo decretali³. Unde cepit⁴ ordo sacerdotalis⁵

In Novo Testamento, post Christum Dominum, a Petro sacerdotalis cepit ordo, quia ipsi primo pontificatus in ecclesia Christi datus est, dicente Domino ad eum, Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram edificabo ecclesiam meam, et porte inferi non prevalebunt adversus eam, et tibi dabo claves regni celorum. Hic ergo ligandi solvendique potestatem primus accepit a Domino, primusque ad fidem populorum virtute sue predicationis adduxit. Ceteri vero apostoli cum eodem pari consortio honorem et potestatem acceperunt. Ipsumque principem eorum esse voluerunt. ⁶Qui etiam, iubente Domino, in toto orbe⁷ dispersi evangelium predicaverunt. Ipsis quoque decedentibus, in loco eorum surrexerunt episcopi, quorum ordinatio pretaxato fieri debet ordine et modo⁸. Quos qui recipit et verba eorum, Deum⁹ recipit; qui autem spernit eos, eum a quo missi sunt, et cuius funguntur legatione, spernit, et ipse indubitanter spernetur a Domino. Videntes autem ipsi apostoli messem esse multam, et operarios paucos, rogaverunt dominum messis, ut mitteret operarios in messem suam. Unde electi ab eis sunt septuaginta¹⁰ discipuli, quorum tipum gerunt presbiteri, atque in eorum loco sunt constituti¹¹ in ecclesia. De quorum ordinatione et reliquorum ministrorum, supradixisse sufficiat.

(epist. 2. ad episc. Italie) BD 1.1 to adduxit only; Ctp 1.2.14-15a] IP 3.82; D 21 c 2 lacks last sentence

¹ Hec pars cont. CRPBL; Haec quinta pars continet HM (*and capitulatio* M); Decreti pars quinta Fr

² de *add.* RHFr, *om.* CPM

³ suo *add.* M

⁴ cepit CPB; ceperit M

⁵ *rubr. before insc.* M

⁶ D *fo. 55 resumes*

⁷ terrarum *add.* DM, *om.* CPB

⁸ *after corr.* D

⁹ Deum CPBDM; Dominum Fr

¹⁰ sunt (*in mg.*) lxx (ii *add. ss*) C

¹¹ sunt const. CPM; const. sunt D

2

Anacletus in tertio decretali¹. Que sit prima sedes²

Prima sedes est celesti beneficio Romana ecclesia, quam, ut memoratum est, beatissimi³ Petrus et Paulus suo martirio consecrarunt. ⁴Secunda autem sedes apud

¹ suo *add.* M

² *rubr. before insc.* M

³ -imi CPBHF; -imus DM

⁴ Que secunda *add. as rubr. C, om.* RPBDM

Alexandriam, que beati Petri nomine a Marco eius discipulo atque evangelista consecrata est, quia ipse et in Egipto primum verbum veritatis directus a Petro, predicavit, et gloriosum suscepit martirium; cui venerabilis successit Abilius⁵. ⁶Tertia vero sedes apud Antiochiam eiusdem beati Petri apostoli habetur honorabilis, quia illic priusquam veniret Romam habitavit, et Ignatium episcopum constituit, et illic primum nomen Christianorum novelle gentis exortum est.

(*epist. 3 ad omnes episcopos*) *Ctp 1.2.20-22*] *IP 4.4* to consecrarunt (*Dist 22, c. Sacrosancta [c 2 pt. var.]*)

⁵ ven. succ. Ab. CPBD; successit venerabilis Abilius M; [Anianus et post hunc Abilius] *add. Fr*

⁶ Que tertia *add. as rubr. C, om. RPBDM*

2A (PV)

Eleutherus papa duodecimo loco succedens Petro apostolo in primo decretali suo

De accusationibus ergo clericorum de quibus consulti sumus, quia omnes eorum accusationes difficile est ad sedem apostolicam deferri, finitiva episcoporum tantum iudicia huc deferantur, et huius sancte sedis auctoritate finiantur, sicut ab apostolis eorumque successoribus multorum consensu episcoporum iam definitum est. Nec in eorum ecclesiis alii aut preponantur aut ordinentur antequam hic eorum iuste terminentur negotia. Quoniam quamvis liceat apud provinciales et metropolitanos atque primates eorum ventilare accusationes vel criminationes, non tamen licet definire secus quam predictum est. Reliquorum vero clericorum apud provinciales et metropolitanos et primates et ventilare et iuste finire licet.

Ctp 1.11.1] cf 6.316 below; IP 4.136

3

¹*Omnibus in Christo dilectis fratribus. Sixtus a Petro papa sextus² in primo suorum decretalium³*

Si quis vestrum pulsatus fuerit in aliqua adversitate, licenter hanc sanctam apostolicam appellet sedem, et ad eam quasi ad caput suffugium habeat, ne innocens dampnetur, aut ecclesia sua detrimentum patiat. Si autem necesse ei evenerit, eamque minime appellare voluerit, et vocatus tamen ab hac sede fuerit, non renuat venire, sed confestim ut ei nuntiatum fuerit, venire festinet, et causas pro quibus vocatus est prudenter disponat, atque si necesse aliquid corrigere fuerit, cum his quos hic primum invenerit, corrigat. Ad ecclesiam tamen suam non prius revertatur, quam hinc litteris apostolicis vel formatis pleniter instructus atque purgatus sit, si fuerit unde. Et postquam domum reversus fuerit, cognoscant vicini sui qualiter hic suam aliorumque causam finierit, quatenus eam absque aliqua ambiguitate nuntiare et predicare omnibus possit. Ab hac enim sancta sede, a sanctis apostolis fueri, defendi et liberari episcopi iussi sunt, ut sicut eorum dispositione, ordinante Domino, primitus sunt constituti, sic huius sancte sedis, cuius dispositioni eorum causas et iudicia servaverunt, protectione, futuris temporibus sint ab omnibus perversitatibus⁴ semper liberi. Unde culpantur hi qui aliter

¹ De appellatione *add. as rubr. M*

² a Petro papa sextus CPH; ? B; papa sextus a Petro D; a Petro sextus M

³ suorum decr. CPDH; decretalium suorum B; decretali suo M. De appellatione *add. CR*

⁴ perversitatibus CPBD; adversitatibus [perversitatibus] M

circa fratres egerint, quam huius sedis rectoribus placere cognoverint. His taliter consideratis, atque cum reliquis episcopis decretis tanquam omnium curam gerentes, propter sedis proprie apicem decernimus, ut nemo pontificum aliquem suis rebus expoliatum episcopum, aut a sede pulsum excommunicare aut iudicare presumat, quia non est privilegium quo expoliari possit iam nudatus. Si quis autem aliter presumpserit agere, sciat censuram huius sedis cum omnibus membris suis sibi non deesse venturam. (*epist. 2, c. 2*). *Ctp 1.5.2-5*] (2, q. 6, c. Si quis vestrum [c. 4 to patiatur])

4

¹*Victor papa XIII a Petro in primo decretali suo*²

Placuit ut accusatus vel iudicatus a comprovincialibus in aliqua causa episcopus licenter appellet et adeat apostolice sedis pontificem, qui aut per se, aut per vicarios suos eius retractari negotium procuret. Et dum iterato iudicio pontifex causam suam agit, nullus alius in eius loco ponatur, aut ordinetur episcopus; quoniam quanquam comprovincialibus episcopis accusati causam pontificis scrutari liceat, non tamen diffinire inconsulto Romano pontifice permissum est. Et alibi in statutis apostolicis legitur, Si quis putaverit se a proprio metropolitano gravari, apud patriarcam, vel primatem diocesis, aut penes universalis apostolice ecclesie iudicetur sedem. Nihil aliud est, fratres, talis presumptio, nisi apostolorum suorumque successorumque terminos transgredi, eorumque decreta violari³.

(*ep. 1, c. 3*). *Ctp 1.12.3-4*] (3, q. 6, c. Accusatus [c 5 to permissum est] 2, q. 6, c. Si quis putav. [c 4 from iudicetur])

¹ Item de eodem, et quod non licet diffiniri causam accusati episcopi inconsulto Romano pontifice *add. as rubr. M*

² *insc. in mg. D*

³ -ari CPBD; -are M

5 (DM)

¹*Gregorius Nazanzenus*² *sic*³ *ipsis imperatoribus loquitur*

Suscipitisne libertatem verbi? Libenter accipitis quod lex Christi sacerdotali vos vestre subicit⁴ potestati, atque istis tribunalibus subdit⁵? Dedit enim nobis potestatem, dedit⁶ principatum multo potentior⁷ principatibus vestris. Aut numquid iustum videtur vobis⁸, si cedat spiritus carni, si a terrenis celestia superentur, si divinis preferantur humana?

(*in oratione ad cives Nazianzenos*). *cf below 5.368A for PBV, 378A for CR; Ctp 2.14.6*] (*Dist. 10, cap. Suscipitisne [c 6]*)

¹ Quod sacerdotalis dignitas excellit imperialem *add. as rubr. M*

² Nazan- D; Nazian- M

³ sic D; de M

⁴ vestre subicit D; subiecit M

⁵ -dit D; -didit M

⁶ et *add. Fr, om. DM*

⁷ potent- D; perfect- M

⁸ vid. vob. D; vob. vid. M

6

¹*Beatissimus Leo papa universis Viennensis² provincie episcopis*

Ita Dominus noster Iesus Christus humani generis Salvator instituit ut veritas, que antea legis et prophetarum preconio continebatur, per apostolicam tubam in salutem universitatis exiret, sicut scriptum est, In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terre verba eorum. Sed huius muneris sacramentum ita Dominus ad omnium apostolorum officium pertinere volunt, et in beatissimo Petro apostolorum omnium summo principaliter collocaret, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet, ut exortem se misterii³ intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate discedere. Hunc enim in consortium individue unitatis assumptum, id quod ipse erat voluit nominare dicendo, Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo ecclesiam meam, ut eterni templi edificatio mirabili munere gratie Dei in Petri soliditate consisteret. Hanc ecclesiam suam firmitate corroborans, ut illam nec humana temeritas posset appetere, nec porte inferi contra illam prevalerent. Verum hanc petre istius sacratissimam firmitatem Domino, ut diximus, edificante constructam, nimis impia vult presumptione violare, quisquis eius potestatem temptat infringere, favendo cupiditatibus suis, et id quod accepit a veteribus, non sequendo.

(ep. 87) Ctp 1.43.1] (Dist. 19, c. Ita Dominus. [c 7])

¹ Quod Petro Dominus inter discipulos primatum contulit, ut sic ad Ecclesiam diffunderetur *add. as rubr.*
M

² Viennensis CPM; Venensis D

³ misterii CPBD; ministerii M, [mysterii] *add. Fr*

6A (F² mg.)

cp. v. Ex epistola Clementis prima. Verba Petri ad populum

Convenientes ad Clementum date operam omnes pro ipso – dispergit ac vastat.

7¹

Quod imperatori non sit obediendum si aliquid precepit contra Deum. Augustinus in psalmis²

Iulianus extitit infidelis imperator, nonne extitit apostata, iniquus idololatra? Milites Christiani servierunt imperatori infideli. Ubi veniebatur ad causam Christi non agnoscebant, nisi illum qui in celo erat. Quando volebat³ ut thurificarent, preponebant illi Deum. Quando autem dicebat, Producite aciem, ite contra illam gentem, statim obtemperabant. Distinguebant Dominum eternum a domino temporali, et tamen subditi⁴ propter Dominum eternum etiam domino⁵ temporali.

(In psal. CXXIV, ad versiculum, Quoniam non derelinquet virgam.) cf below 16.9A, 11A] Ctp 3.29.2 (C 11, q. 3, c. Imperatores. [98b])

¹ as here MD; om. CRH; after 16.11 PV; after 16.9 B; PB have here 5.9 below

² -mis PD; -mos M. D has whole rubr. and insc. in black in mid-text

³ volebat P; volebant D; volebat ut idola colerent M

⁴ erant *add. Fr, om. PDM*

⁵ et. dom. PFr; dom. et. D; dom. M

8

¹Nicolaus servus servorum Dei piissimo et dilectissimo² filio Michaeli a Deo dilecto semper augusto³. Nunc⁴ autem divina inspiratione non nos pigebit, nec nobis impossibile erit ostendere vobis, si tamen audire velitis, non posse quemquam rite ab his qui inferioris dignitatis vel ordinis sunt, iudiciariis⁵ submitti diffinitionibus. Si⁶ quidem tempore Diocletiani et Maximiani augustorum, Marcellinus episcopus urbis Rome, qui postea insignis martir effectus est, adeo compulsus est a paganis, ut templum eorum ingressus grana thuris super prunas imponeret. Cuius rei gratia collecto numerosorum⁷ concilio episcoporum⁸, et inquisitione facta, hoc idem pontifex se⁹ egisse confessus est, nullus tamen eorum proferre sententiam¹⁰ ausus est, dum ei sepissime omnes perhiberent, Tuo ore iudica causam tuam, non nostro iudicio. Et item¹¹. Noli¹² audiri in nostro iudicio, sed collige in sinu tuo causam tuam. Et rursus. Quoniam ex te (inquiunt) iustificaberis, aut ex ore tuo condempnaberis. Et iterum dicunt, Prima sedes non iudicabitur a quoquam. Item in eadem. Sed et cum quidam tempore quodam contra Sixtum papam temptassent quedam mali¹³ rumoris obicere, et in concilio cui¹⁴ Valentinianus augustus intererat, dictum fuisset non licere adversus pontificem sententiam dare¹⁵, surrexit idem protinus imperator, et in arbitrio prefati pontificis tribuit¹⁶ iudicare iudicium suum. Etenim nullus¹⁷ pontificum minorum vel inferiorum urbium subactus iudicii invenitur. Item in eadem. In tantum autem hanc presumptionem sancti patres apud Calcedoniam¹⁸ detestati sunt, ut Dioscorum Alexandrinum antistitem inter cetera idcirco potissimum sine ulla restitutione dampnaverint¹⁹, quia ponens in celum os suum et lingua eius²⁰ transeunte super terram, excommunicationem in sanctum papam Leonem dictavit, ita ut in sententia²¹ contra ipsum²² prolata²³ hoc videantur memorare precipue dicentes, quoniam secundus excelsus²⁴ priorem iniquitatem²⁵ valde transcendit. Presumpsit enim

¹ Quod nullus ab inferiori iudicandus est *add. as rubr.* H; Non posse quemquam superiorem ab his qui inferioris dignitatis, vel ordinis sunt iudiciariis submitti diffinitionibus *add. as rubr.* M

² servus - dilectissimo CPBD; dilecto M

³ Nich. - aug. *as insc.* M, *in text* CPBD

⁴ Nunc CRDM; Hunc PVB

⁵ -aribus CPB; -ariis DM; -alibus Fr

⁶ Si CPM; Sed D

⁷ numerosorum CPM; universorum D

⁸ conc. ep. CPB; ep. conc. DM

⁹ id. pont. se CPBDM; se id. pont. Fr

¹⁰ prof. sent. CPM; sent. prof. D. [in eum] *add. Fr*

¹¹ Et it. CPBDM; *om. Fr*

¹² aiunt *add. Fr, om. CPBDM*

¹³ [non boni] *add. Fr*

¹⁴ conc. cui CPBDM; consilio cui et Fr

¹⁵ sent. dare CPBD; dare sent. M

¹⁶ pont. trib. CPM; iudicis prebuit D

¹⁷ -us PVBD Fr; -ius CRM

¹⁸ -iam CPBDM; -em Fr

¹⁹ -erint CPM; -erunt D

²⁰ eius CPM; *om. D*

²¹ -tia CRDM; -iam PB

²² ipsum CPM; illum D

²³ -ta CDM; -tam PB

²⁴ -elsus CVBD; -sus PM; -sus [secundis excessibus] *add. Fr*

excommunicationem dictare adversus sanctissimum et beatissimum²⁶ archiepiscopum magne Rome Leonem. Numquid inquisitionem²⁷ fuisse factam, utrum iuste an iniuste, Dioscorus ipsam excommunicationem dictasset? Non plane, sed absque omni controversia hoc in eo multati²⁸ sunt, quia cum esset inferior, potio²⁹rem quibuslibet conatus est lacessere³⁰ iniuriis³¹, teste³² Anatolio Constantinopolitano presule qui dicit, Propter fidem non est dampnatus Dioscorus, sed quia excommunicationem fecit³³ domino archiepiscopo Leoni.

(ep. 2, vol. 8). *CB Varia II 35] Ctp 3.8.9; IP 4.6-7 (Dist. 21, c. Nunc autem. [c 7]) (Dist. 21, c. In tantum. [c 9 from In tantum to end])*

²⁵ -atem CPBDM; -ate Fr

²⁶ papam vel *add. D, om. CPM*

²⁷ legimus *add. M, om. CPBD*

²⁸ [ulti] *add. Fr*

²⁹ potio²⁹rem CRP²M; portionem PB; potentio²⁹rem D

³⁰ quib. conatus est lac. CPM; con. est quib. lac. D

³¹ [contumeliis] *add. Fr*

³² teste PVBDM; testante CR

³³ in *add. DM, om. CPVFr*

9¹

²*Gelasius Fausto magistro fungenti legationis officio Constantinopolim*³

Nobis opponunt canones, dum nesciunt quid loquantur. Contra quos hoc ipso venire se produnt, quod prime sedi sana rectaque suadenti parere diffugiunt. Ipsi sunt canones, qui appellationes totius ecclesie ad huius sedis examen voluere deferri; ab ipsa vero nusquam prorsus appellari debere sanxerunt, ac per hoc illam de tota ecclesia iudicare, ipsam ad nullius commeare iudicium, nec de eius unquam preceperunt iudicio iudicari, sententiamque illius constituerunt oportere dissolvi, cuius potius sequenda decreta mandaverunt. In hac ipsa causa, Timotheus Alexandrinus et Petrus Antiochenus, Petrus, Paulus, Iohannes et ceteri non solum unus, sed plures utique nomen sacerdotii preferentes, sola sedis apostolice sunt auctoritate deiecti.⁴ Qua traditione maiorum, apostolicam sedem in iudicium vocant? An secunde sedis antistites, et tertie, ceterique bene conscii sibi sacerdotes depelli debuerunt, et qui religionis extitit inimicus, depelli non debuit? Viderint ergo si alios habent canones, quibus suas ineptias exequantur. Ceterum isti qui ecclesiastici, qui legitimi celebrantur, sedem apostolicam ad iudicium vocare non possunt. Et Constantinopolitane episcopus civitatis, que utique per canones inter sedes nullum nomen accepit, in communionem recidens perfidorum, non debuit submoveri⁵?

(*epist. 4). Ctp 1.46.2b] (9, q. 3, c. Ipsi sunt canones. [c 16 to mandaverunt] Dist. 22, c. Qua traditione)*

¹ PVB *place after 5.6 above.*

² Romanam sedem de tota Ecclesia iudicare, ipsam vero ad nullius commeare iudicium *add. as rubr. M*

³ -olim CPD; -oli M

⁴ [Post pauca] *add. M²*

⁵ subm. PVBDM; subveniri CRH

cp. viii. Ex decretis Gelasii pape cap. iii

Gelasius episcopus episcopis omnibus. Cuncta per mundum novit ecclesia quod sacrosancta – est appellare permissus.

AL 2.24a; 3L 1.7.4; Polyc. 1.9.2

9B (F² mg.)

cp. viiii. Ex decretis Nicholai pape cap. i

Nicholaus papa omnibus episcopis. Nemini est de sedis apostolice iudicio iudicare – apostolo divinitus collatum.

74T 17; AL 1.21; 3L 1.5.2; Polyc. 1.18.9

10

¹In quinta² synodo Simmachi pape

Aliorum forte hominum causas Deus voluerit per homines terminare sedis³ istius presulum suo sine questione reservavit arbitrio. Voluit beati Petri apostoli successores celo tantum debere innocentiam, et subtilissimi⁴ discussoris indagini inviolatam exhibere conscientiam.

(in libro Ennodii de 4 et 5 synodis Romanis.) Ctp 1.48.4] IP 4.8 (9, q. 3, c. Aliorum.)

¹ De eodem *add. as rubr. M*

² in quinta CBHM; Inquisita PV; in vi D

³ vol. per homines term. sed. CPBDM; voluit per omnes term. sed sedes *Fr*

⁴ -imi C²M; -ima C; -imam RPVBD

11

Quod vicarii Romane ecclesie non habent plenitudinem potestatis apostolice¹

Gregorius Gallie, Europe, Germanie episcopis. Romana ecclesia vices suas ita aliis² impertivit ecclesiis, ut in partem sint vocate sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Proinde dilectio vestra, quorum devotione gaudemus, iungat curam suam dispositionibus nostris. Et post plura. Nec pigeat forte, aut pudeat nostris obedire mandatis, aut apostolice sedis obsecundare preceptis, quia humilibus datur gratia, non superbis. Nam nulli fas est, vel³ velle, vel⁴ posse⁵ transgredi apostolice sedis precepta, nec nostre dispositionis ministerium, quod vestram oportet sequi caritatem. Sit ergo ruine sue dolore prostratus, quisquis apostolicis voluerit contraire decretis, nec locum deinceps inter sacerdotes habeat, sed extorris sit a sancto ministerio; nec de eius iudicio postea quisquam curam habeat, quoniam iam dampnatus a sancta et apostolica sede, hac auctoritate pro sua inobedientia atque presumptione, a quoquam esse non dubitatur.⁶

Ctp 1.55.32] (Dist. 19, cap. Nulli fas est).

¹ eccl. - apost. CPBD; sedis non habeant plenitudinem apostolicae potestatis M

² ita al. CPM; al. ita D

³ *om. V*

⁴ *in mg. P*

⁵ P *obscurely corrected*; [vel leve posse] *add. M*

⁶ quia maioris excommunicationis deiectione est exigendus cui sanctae Ecclesiae fuerit commissa disciplina, qui non solum praefatae sanctae Ecclesiae iussionibus parere debuit, sed etiam alios ne praeterirent, insinuare. Sitque alienus a divinis et pontificalibus officiis, qui noluit praecceptis obtemperare apostolicis. *add. M, om. CRPVBD, cf below 5.39A, 349b; Landau 1984, 36-7*

12

*Pelagius¹ episcopis² Constantinopoli congregatis. Non esse convocandam generalem
sinodum sine precepto pape³*

Relatum est enim ad apostolicam sedem, Iohannem Constantinopolitanum episcopum universalem se scribere, vosque ex hac presumptione ad sinodum convocasse generalem, cum generales sinodos convocandi auctoritas apostolice beati Petri apostoli sedi singulari privilegio sit tradita, et nulla unquam sinodus rata, que apostolica auctoritate non fuerit fulta. Quapropter quicquid in predicto vestro conventiculo, (quia sinodus taliter presumppta esse non potuit) statuistis, ex auctoritate sancti Petri apostolorum principis, et Domini Salvatoris voce, qua beato Petro potestatem ligandi et solvendi ipse salvator dedit, que etiam potestas in successoribus eius indubitanter transivit, precipio omnia que ibi statuistis vana et cassata esse; ita ut deinceps nunquam appareant, nec mutilentur⁴. Quapropter caritas vestra neminem unquam suis in epistolis universalem nominet, ne sibi debitum subtrahat, cum alteri honorem offert indebitum.⁵
[Ctp 1.54.2]

¹ papa *add.* M

² -pis CPM; -pus D

³ *insc. before rubr.* M

⁴ mutilentur CPB; ventilentur [sed mutilentur] M. [Post pauca] *add. Fr*

⁵ *Last three lines apparently rewritten V*

13

¹Stephanus² Walberto patriarche

Miramur prudentiam tuam Cumensi ecclesie denegare consecrare pastorem, cum te iam ad hoc provocatum noveris apostolica exhortatione. Sic enim in eius electione quod³ tibi displicuit sacris canonibus interdictum, apologeticis litteris tuis respondere nobis debueras. Nunc vero iterato tibi scribimus, nolentes alicuius ecclesie privilegium infringere, licet apostolica prerogativa possimus de qualibet ecclesia clericum ordinare. Desine iam cuiuspiam zelo electum a clero et expetitur a populo Lituardum⁴ Cumensi ecclesie antistitem protelare; quia si protelaveris, et eum consecrare totiens monitus non maturaveris, cum ad nos venerit, procul dubio consecratus abibit, quia licet apostolica auctoritate id facere valeamus, tuo tamen incitatur exemplo, qui transgressis terminis tibi commissis, in ecclesia Salonensi episcoporum ordinare ad indecentiam apostolice sedis presumpsisti, quod quante prevaricationis sit ipse perpende.

[CB Steph. V 23; Ctp 1.64.3]

¹ Quod solo Romano pontifici liceat de qualibet Ecclesia, si voluerit, clericum ordinare *add. as rubr.* M

² papa *add.* D, *om.* CPM

³ [forte, quid] *add.* M

⁴ Lituardum CRP; Lithuardum D; Lintwardum [Litwardum] M

14

¹*Leo IV Lothario et Ludovico augustis*

Inter nos et vos pacti serie statutum et confirmatum est² quod electio et consecratio futuri Romani pontificis non nisi iuste et canonice fieri debeat.

CB Leo IV 34; Ctp 1.60.18] (Dist. 63, cap. Inter nos.)

¹ Quod electio et consecratio Romani pontificis iuste et canonice fieri debeat *add. as rubr. M*

² et conf. est CPBD; est et conf. M

15

¹*Anastasius patriarcha Felici pape*

Fuit semper vestre apostolice sedis² licentia iniuste dampnatos vel excommunicatos potestative sua auctoritate restituere, et sua eis omnia reddere, et illos qui eos condemnauerunt aut excommunicaverunt, apostolico punire privilegio, sicut etiam nostris et anterioribus cognovimus actum temporibus. Item. Antiquis regulis censitum³ est, ut quicquid quamvis in remotis aut in longinquo positis provinciis, super episcoporum querelis aut accusationibus ageretur, non prius tractandum vel accipiendum esset, quam ad notitiam alme sedis vestre esset deductum, ut huius auctoritate iuxta quod fuisset pronuntiatio infirmaretur aut firmaretur.

(inter epist. Felicis I, ep. 1). CB Varia II 17; Ctp 2.14.5] (9, q. 3, c. Fuit semper.) (9, q. 3, c. Antiquis.)

¹ In potestate papae esse iniuste damnatos vel excommunicatos restituere *add. as rubr. M; CB as here; P runs on from 5.14 without break.*

² -dis CPBDM; -di Fr

³ [sancitum] *add. Fr*

16

¹*Gregorius II*

Cum Adrianus secundus ad Romanum pontificatum ab ecclesia Dei Genitricis domine nostre, que dicitur ad Presepe, traheretur ad Lateranense patriarchium, certatim a clero et proceribus et plebe deportatus est. Quod audientes missi Ludovici imperatoris moleste tulerunt et indignati, scilicet quod dum presentes essent, non invitati fuerunt, nec optate a se futuri presulis electioni interesse meruerunt. Qui accepta ratione, quod non causa contemptus Augusti, sed futuri temporis prospectu omissum hoc fuerit, ne videlicet legatos principum in electionem Romanorum presulum² expectandi mos per huiusmodi fomitem inolesceret, omnem indignationem medullitus sedaverunt, et ad salutandum electum etiam ipsi humiliter accesserunt.

Ctp 1.61.1] (Dist. 63, c. Adrianus.)

¹ Quod in electione Romani pontificis legati imperatoris non sunt expectandi *add. as rubr. M; break in CVM; no break in P*

² presulum CPBD; pontificum [praesulum] M

17

¹*Nicolaus papa Michaeli imperatori*

Denique si in Epistola ad Hebreos legimus quod minor a maiore benedicatur, restat profecto ut, exigente ratione, etiam maledicatur. Si quidem prenoscentes hec periculosa tempora illi qui ante nos fuerunt, providam in ecclesiis tradiderunt consuetudinem, hodieque in Romana ecclesia, que magistra est omnium ecclesiarum impretermisse servatur, ita ut nullus sacerdos² maiore suo non innuente consacerdote³ cuilibet rei benedicere nitatur; si⁴ et anterior stans ad pronuntiandam aliquam lectionem, benedictionem quidem postulat, sed ei quilibet inferior non audet benedicere. Cur hoc? Numquid benedicere peccatum est? Absit! De maledicis enim, non de benedicis dicit apostolus, quia regnum Dei non possidebunt. Sed per hoc innuitur quante censure freno inferiores quique ad suos iudicandos prepositos coercendi sunt, si hi nec etiam benedicendi ius nullum penitus obtineant.

(*epist. 2, vel 8*). *CB Varia II 71; Ctp 1.62.1] (Dist. 21, c. Denique.)*

¹ Quod semper minor a maiore benedictionem petere debeant (-eat *Fr*) *add. as rubr. M*

² nullus sac. CPM; sac. nullus D

³ non inn. consac. *CPFr*; non innuente cum sacerdote D; non minuente cum sacerdote [invente consacerdote] M

⁴ si CRBD; sic R²PVH; sed [si] M

18

¹*Nicolaus² Michaeli imperatori*

Non quales sacerdotes Domini, sed quid de Domino loquantur, est vobis magnopere providendum, nec in vicariis beati Petri apostoli vobis est attendendum qui sint, sed quid pro correctione ecclesiarum, quid pro salute vestra satagant. Nec enim illos inferiores dicetis Scribis et Phariseis sedentibus super cathedram Moisi, de quibus Dominus precepit dicens, Quecumque dixerint vobis facite, secundum opera vero eorum nolite facere. Ergo, imperator, considera si illos dixit audiendos, qui super cathedram Moisi sedebant, quanto potius qui super cathedram Petri resident esse existimatis³ obaudiendos?

(*ibid.*). *CB Varia II 113; Ctp 1.62.2 (1, q. 1, c. Non quales.)*

¹ Non esse attendendum quales sacerdotes sint, sed quid de Domino loquantur *add. as rubr. M*

² papa *add. M*

³ -atis CPBD; -as M

19

Idem Nicholaus¹

Patet profecto sedis apostolice (cuius auctoritate maior non est) iudicium a nemine foris² retractandum, neque cuiquam de eius liceat iudicare iudicio, iuxta quod Bonifacius papa Rufo et ceteris episcopis per Thessaliam constitutis scribens, Nemo, ait,

¹ Idem Nich. CPD (*P with no break*) ; Id. Nich. papa H; Quod apostolice sedis iudicium a nemine sit retractandum. Item Nicolaus eidem M

² foris CPBDM; fore P²VFr

unquam apostolico culmini (de cuius iudicio non licet retractari³) manus obvias audacter intulit, nemo in hoc rebellis extitit, nisi qui de se voluit iudicari. Et beatus papa Gelasius, Nec de eius (id est Romane ecclesie) canones unquam preceperunt iudicare iudicio, nec sententiam illius constituerunt oportere dissolvi, cuius potius sequenda decreta mandarunt⁴. Ergo de iudicio Romani presulis non retractando, quia nec mos exigit quod diximus comprobato, non negamus eiusdem sedis sententiam posse in melius commutari, cum aut subreptum aliquid fuerit, aut ipsa pro consideratione etatum, et temporum seu gravium necessitatum dispensatione quiddam ordinare decrevit; quoniam et egregium Paulum apostolum quedam fecisse dispensatorie legimus, que postea reprobasse legitur. Quod tamen observandum est, quando illa Romana videlicet ecclesia, discretissima consideratione fieri delegerit, non quando ipsa que bene sunt definita retractare renuerit⁵.
CB Varia II 115e; Ctp 1.62.5] IP 4.11 to decreta mandaverunt (9, q. 3, c. Patet.)

³ -ari CPDM; -are Fr

⁴ -arunt CP; -averunt DM

⁵ [voluerit] *add. Fr*

19A (CRHL)

Item Nicholaus episcopis per Galliam, Italiam et Germaniam

Si quis dogmata, mandata, interdicta, sanctiones vel decreta pro catholica fide, pro ecclesiastica disciplina, pro correctione fidelium, pro emendatione sceleratorum vel interdictione imminentium vel futurorum malorum a sedis apostolice presule salubriter promulgata contempserit, anathema sit.

CB Varia II 31; Ctp 1.62.38] cf 5.35 below

20

¹*Idem Radulfo Bituricensi archiepiscopo*

Porro Gloria in excelsis Deo² ab episcopis in Cena Domini inter missarum solemniam more nostro dicenda est. Pallio vero apostolico eadem die uti illis solis est licitum quibus est ab apostolica sede permissum.

(ep. 19, c. 7). Ctp 1.62.54b] Ctp 3.8.2 (De cons., dist. 1, c. Porro Gloria.)

¹ Quod Gloria in excelsis ab episcopis in Coena Domini dicendum sit *add. as rubr. M*

² Deo CPM; *om. D*

21

¹*Leo IV Carolo regi*

Si fortassis², quod non credimus, apud vos inutiles³ iudicamur, ecclesia tamen, cui permittente Domino presidemus, non inutilis; sed caput principiumque omnium merito simul ab omnibus vocatur.

CB Leo IV 40; Ctp 1.60.22] (16, q. 6, c. Si fortassis.)

¹ De primatu Romanae Ecclesiae *add. as rubr. M*

² fortassis CPBD; fortasse M

³ *in mg. P*

22

¹*Idem Ludovico*² *imperator*

Nos si incompetenter aliquid egimus, et in subditis iuste legis tramitem non conservavimus, vestro ac missorum vestrorum cuncta volumus emendare iudicio; quoniam si nos qui aliena debemus corrigere peiora committimus, certe non veritatis discipuli, sed, quod dolentes dicimus, erimus pre ceteris erroris magistri. Inde magnitudinis vestre magnopere clementiam imploramus, ut tales ad hec que diximus perquirenda, missos in his partibus dirigatis, qui Deum per omnia timeant, et cuncta, quemadmodum si vestra presens fuisset imperialis gloria, diligenter exquirant; et non tantum hec sola, que superius diximus, querimus, ut ex amussim exagitent, sed sive minora, sive etiam maiora illis sint de nobis indicata negotia, ita eorum cuncta legitimo terminentur examine, quatenus in posterum nihil sit quod ex his indiscussum vel indefinitum remaneat.

CB Leo IV 41; Ctp 1.60.23] (2, q. 7, c. Nos si incompetenter.)

¹ Quod in praesentia legatorum imperatoris Leo papa causam suam examinari voluerit *add. as rubr.* M

² Ludovico CPBHD²; Lado D; Nicolaus M

23

¹*Ex gestis Bonifacii martiris legati Romane ecclesie*

Si papa sue et fraterne salutis negligens reprehenditur² inutilis et remissus in operibus suis, et insuper a bono taciturnus, quod magis officit sibi et omnibus, nihilominus innumerabiles populos catervatim secum ducit, primo mancipio gehenne cum ipso, plagis multis in eternum vapulatuos. Huius culpas istic redarguere presumit mortalium nullus, quia cunctos iudicaturus ipse a nemine est iudicandus, nisi deprehendatur a fide devius, pro cuius perpetuo statu universitas fidelium tanto instantius orat, quanto suam salutem post Deum, ex illius incolumitate animadvertunt propensius pendere.

CB Varia II 64] Ctp 3.8.3 (Dist. 40, c. Si papa.)

¹ Quod nulli mortalium praesumendum est Romanum pontificem etiam graviter delinquentem redarguere *add. as rubr.* M

² rep- CPBD; dep- M

24

¹*Augustinus, De unico baptismo, lib. II*²

Puto quod sine ulla sui contumelia Ciprianus episcopus Petro apostolo comparatur, quantum attinet ad martirii coronam. Ceterum magis vereri debeo, ne in Petrum contumeliosus existam. Quis enim nescit illum apostolatus principatu cuilibet episcopatu preferendum Sed etiamsi distat cathedrarum gratia, una est tamen³ martirii

¹ Apostolatus principatum omnibus praeferendum *add. as rubr.* M

² De unico - II CPD; cap. 1 lib. II cap. (om. Fr) De unico baptism. contra Donat. M

³ est tam. CPBD; tam. est M

gloria. Item⁴. Cum Petrus a Paulo posteriore corrigitur⁵, et pacis atque unitatis vinculo custodito ad martirium promovetur, quanto facilius et fortius quod per universe ecclesie statuta firmatum est, vel unius episcopi auctoritati, vel unius provincie concilio preferendum est.

CB Varia 1C 2a] Ctp 3.8.4 (2, q. 7, c. Puto quod sine.)

⁴ Item C(beginning new line)PBD; Ibidem paulo inferius M

⁵ corrigitur CPBD; corrigatur [corrigitur] M

25

¹*Beda super Mattheum*

Quicumque ab unitate fidei vel societatis Petri apostoli quolibet modo semetipsos segregant, tales nec vinculis peccatorum absolvi nec ianuam possunt regni celestis² ingredi.

(homil. de festo Apost. Petri et Pauli).Ctp 2.50.17] (24, q. 1, c. Quicumque ab unitate.)

¹ Nullum se a societate Petri segregare debere *add. as rubr.* M

² reg. cel. CRP; cel. reg. DM

26

*Prefatio Niceni concilii*¹

Beatissimo Silvestro in urbe Roma apostolice sedis antistite, Augusto Constantino et Licinio Cesare, consulatu Paulini et Iuliani virorum clarissimorum, anno ab Alexandro millesimo trigesimo sexto², mense Iunio XIII Kalendas Iulii propter insurgentes hereses fides catholica exposita est apud Nicenam Bithinie, quam sancta et reverendissima Romana complectitur et veneratur ecclesia, quippe quam trecenti decem et octo patres mediantibus Victore atque Vincentio religiosissimis Romane sedis presbiteris, inspirante Deo, ad obstruenda³ Arii venena protulerunt.⁴ Nam et nonnullae regule subnexae sunt, quas memorata suscipiens confirmavit ecclesia. Sciendum est sane ab omnibus Catholicis quoniam sancta Romana ecclesia nullis sinodis decretis prelata est, sed evangelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum obtinuit, ubi dixit beato Petro apostolo, Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo ecclesiam meam, et porte inferi non prevalebunt adversus eam; et tibi dabo claves regni celorum; et quecumque ligaveris super terram, erunt ligata et in celo, et quecumque solveris super terram, erunt soluta et in celo. Adhibita est etiam societas in eadem urbe Romana beatissimi apostoli Pauli, vasis electionis, qui uno die unoque tempore gloriosa morte cum Petro, sub principe Nerone agonizans coronatus est, et ambo pariter sanctam ecclesiam Romanam Christo Domino consecrarunt, aliisque omnibus urbibus in universo mundo eam sua presentia atque venerando triumpho pretulerunt. Et licet pro omnibus assidua apud Deum sanctorum omnium fundatur oratio, his tamen verbis Paulus beatissimus Romanis proprio

¹ de primatu Romanae sedis *add.* M

² [306] *add.* M

³ [destruenda] *add.* Fr

⁴ Quae sequuntur non reperies in praefatione synodi Nicaenae, at in epistolis decretalibus Anacleti papae *add.* M²; (Vide etiam Anacleti, ep. 3.) *add.* Fr

chirographo pollicetur dicens, Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in evangelio Filii eius, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Prima ergo sedes est celesti beneficio Romane ecclesie, quam beatissimi apostoli Petrus atque Paulus suo martirio dedicaverunt. Secunda autem sedes apud Alexandriam, beati Petri nomine a Marco eius discipulo atque evangelista consecrata est, quia ipse et in Egipto primus verbum veritatis directus a Petro predicavit, et gloriosum suscepit martirium, cui venerabilis successit Abilius⁵. Tertia vero sedes apud Antiochiam, eiusdem beati Petri apostoli habetur honorabilis, quia illic priusquam Romam veniret, habitavit, et Ignatium episcopum constituit, et illic primum nomen Christianorum novelle gentis exortum est. Nam et Hierosolimitanus episcopus pro tanti loci reverentia, ab omnibus habetur honorabilis, maxime quoniam illic primus beatissimus Iacobus, qui dicebatur iustus, qui etiam secundum carnem frater Domini nuncupatus est, a Petro, Iacobo et Iohanne apostolis episcopus est ordinatus. Itaque secundum antiquorum patrum definitionem, sedes prima in Hierosolimis esse minime dicitur, ne forte ab infidelibus aut idiotis sedes Domini nostri Iesu Christi, que in celo est, in terra esse putaretur. Est enim sedes eius celum, terra autem scabellum pedum eius, quoniam ipse est per quem omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil, quoniam ex ipso et per ipsum, et in ipso sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum. Apud Ephesum vero beatissimus Iohannes apostolus et evangelista multo tempore post Domini resurrectionem et ascensionem in celos⁶. Evangelium divina inspiratione conscripsit, atque requievit, et ob hoc episcopus Ephesinus pro tanti apostoli et evangeliste memoria ceteris episcopis metropolitanis in sinodis honorabiliorem obtinet sedem⁷.

(Dist. 22, c. Sacrosancta.)

⁵ [Anianus, et post hunc Abilius] *add. Fr*

⁶ celos CPDM; coelo [Domini nostri Iesu Christi commoratus est, ibique etiam] *Fr*

⁷ [locum] *add. M*

27

¹*Ex concilio Sardicense², cap. 7*

Osius episcopus dixit, Et hoc placuit, ut si episcopus accusatus fuerit, et omnes iudicaverint episcopi congregati regionis illius, et de gradu suo deiecerint eum, si appellaverit qui deiectus videtur³, et confugerit ad beatissimum Romane ecclesie episcopum, et voluerit se audiri, si iustum putaverit ut renovetur examen, scribere his episcopis dignetur Romanus episcopus his⁴ qui in finitima et propinqua altera⁵ provincia sunt, ut ipsi diligenter omnia requirant, et iuxta veritatis fidem definiant. Quod si is qui rogat causam suam iterum audiri, deprecatione sua monuerit episcopum Romanum, ut de latere suo presbiteros mittat, erit in potestate ipsius quid velit et quid estimet. Et si decreverit mittendos esse, qui presentes cum episcopis iudicent, habeant etiam

¹ Quod legati Romani pontificis in causis episcoporum examinandis, funguntur auctoritate eius a quo missi sunt *add. as rubr. M*

² -ense CPV; -ensi D; -ensi I M

³ vid. CP; fuerit D; [est] videtur M

⁴ his CPD; *om. M*

⁵ altera CPD; [altera], vel qui in altera M

auctoritatem⁶ persone illius, a quo destinati sunt, quod erit in eius arbitrio. Si vero crediderit sufficere episcopos comprovinciales, ut negotio terminum imponant, faciet quod sapientissimo concilio suo iudicaverit.

Ctp 2.5.6] (2, q. 6, c. Si quis episcopus.)

⁶ auctoritatem CPD; potestatem [auctoritatem] M

27A (F² mg.)

cp. xxii. Leo papa Martino augusto

Privilegia ecclesiarum et monasteriorum sanctorum patrum – vel negligentibus violentur.
74T 25; AL 4.2; Dd 3.36; 3L 2.27.6 (etc)

27B (F² mg.)

28

¹*Ex concilio Carthaginensium², cap. 3*

Aurelius episcopus dixit, Proferatur commonitorium quod fratres et sacerdotes nostri Actis nuper allegaverunt, et cetera que acta sunt, vel que agenda sunt subsequantur. Daniel notarius recitavit commonitorium. Fratri Faustino, et filiis Philippo et Asello presbiteris, Zosimus episcopus, Vobis commissa negotia non latent. Vos ita, ut nostra, imo quia nostra ibi in vobis presentia est, cuncta peragite, maxime cum et hoc nostrum possitis habere mandatum, et verba canonum que in pleniorum firmitatem huic commonitorio inscripsimus. Ita enim dixerunt dilectissimi fratres in concilio Niceno, cum de episcoporum appellatione decernerent.

C. Carthage VI c 3, H 308; Tarrac2, 7.17c]

¹ Item quod legatus vice eius fungitur a quo missus est *add. as rubr.* M

² Carthaginiensium CP; -inensi R²B; -inensium VD; -inensi VI M

29

¹*Cap. 5 ex eodem concilio²*

Faustinus episcopus, legatus ecclesie Romane dixit. Nec vestra sanctitas preiudicat ecclesie Romane, sive de hoc capitulo, sive de aliis; quia dicere dignatus est frater noster et coepiscopus Alipius, dubios esse canones. Sed hec ipsa ad sanctum ac beatissimum papam nostrum scribere dignemini, ut et ipse integros canones inquirens, cum vestra sanctitate de omnibus constitutis tractare possit. Sufficit autem ut et ipse beatissimus episcopus urbis Rome, sicuti vestra sanctitas apud se tractat, ita et ipse inquiret, ne contentio inter ecclesias nasci videatur, sed magis caritate fraterna deliberare possitis, ipso rescribente, quid melius observari debeat. Aurelius episcopus dixit, Preter ista que promisimus³ actis, necesse est ut etiam nostre parvitat⁴ litteris sancto fratri et

¹ Quod episcoporum sententiae apostolica auctoritate roborari debeant *add. as rubr.* M

² Cap. 5 - conc. CP; Ex concilio eodem, c. 5 DM

³ promisimus CPD; praemisimus [prompsimus, alias promisimus] M

⁴ parvitat⁴ CP²VBDM; pravitat⁴ P; [paternitat⁴] *add.* M

consacerdoti nostro Bonifacio, singula que tractamus plenissime intimemus. Ergo si omnibus placet prosecutio nostra, ore omnium condiscamus. Universum concilium dixit, Placet.

C. Carthage VI c 5, H 308; Tarrac2, 7.17e]

30

¹*Item, cap. 8*

Faustinus episcopus legatus ecclesie Romane² dixit. Adhuc secundum professionem sanctitatis vestre, tam sancti Alipii, quam etiam fratris nostri Iocundi, aliqua firmari credo, aliqua vero firmari debeant, cum iam in dubium ipsi canones venerint. Ergo placet et nobis, et beatitudini vestre ad sanctum et venerabilem ecclesie Romane Bonifacium episcopum vestra dignetur scribere sanctitas, ut et ipse quod sanctus Augustinus statuere dignatus est, deliberare possit, utrum et hoc constituendum sit, an reticendum, hoc est de appellationibus inferioris gradus. Si ergo adhuc in dubium venit de hoc capitulo, iustum est ut beatissime Romane sedis episcopus informari debeat, si tamen in approbatis canonibus hoc inveniri possit.

C. Carthage VI c 8, H 309; Tarrac2, 7.17h]

¹ Quod dubia ad sedem Romanam perferenda sint *add. as rubr.* M

² eccl. Rom. CPM; Rom. eccl. D

31

¹*Alexander II Philippo regi Francorum*

Ignorant miseri quod huius sancte² sedis decreta, ita pia fide a filiis matris ecclesie accipienda sint et veneranda, ut tanquam regule canonum ab eisdem absque ullo scrupulo admittantur.

CB Alex II 20a

¹ Quod Romanae sedis decreta tanquam regulae canonum admittenda sunt *add. as rubr.* M

² sancte CBDM; *om.* PV

32

¹*Hilarius papa Victuro² et ceteris episcopis*

Christianorum principum lege decretum est, ut quicquid pro ecclesiis eorumque rectoribus pro quiete omnium Domini sacerdotum, atque ipsius observantia discipline in auferendis confusionibus apostolice sedis antistes suo pronuntiasset examine, veneranter accipi, tenaciterque servari³.

CB Varia 1B 9a

¹ De eodem *add. as rubr.* M

² Victuro CPBHD; Victorino M

³ servari CPHD; reservari M

33*

¹*Nicolaus archiepiscopus per Gallias*

Si Romanorum pontificum² decreto ceterorum opuscula tractatorum approbantur vel reprobantur, ita ut quod sedes apostolica probavit, hodie teneatur acceptum, et quod illa repulit inefficax habeatur; quanto potius que ipsa pro catholica fide, pro sanis dogmatibus, pro variis et multifariis ecclesie necessitatibus, et fidelium moribus diverso tempore scripsit, omni debentur honore preferri, et ab omnibus prorsus in quibuslibet opportunitatibus dispensatione vel discretionem magistra, reverenter assumi; quanquam quidam vestrum scripserint, haud illa decretalia priscorum pontificum in toto canonum codicis corpore descripta, cum ipsi ubi sue intentioni hec suffragari conspiciunt, vel indifferenter utantur, et solum nunc ad imminutionem sedis apostolice potestatis, et ad suorum augmentum privilegiorum, minus accepta esse perhibeant. Item³. Si ideo non esse decretales sanctorum pontificum admittendas dicunt, quia in codice canonum non habentur ascripte, ergo nec Gregorii sancti, nec ullius alterius qui ante ipsum fuit, vel post ipsum est aliquod institutum vel scriptum recipiendum est, eo quod in codice canonum non habetur ascriptum. Ergo doctrinas eorum et sanctiones que ab omni lingua venerantur, quia in codice canonum non habentur ascripte, de codicibus suis eradant. Ut quid vel membranas occupant, postquam non habentur accepte? Scilicet cur multum immoremur, cum nec ipsas divinas Scripturas Novi et Veteris Testamenti iam recipimus, si istos dixerimus non audiendos? Etenim neutrum horum in codice ecclesiasticorum canonum habetur insertum. Sed responsuri sunt isti, qui non ad obediendum potius, quam ad resistendum semper sunt parati, aientes, Quod inter canones inveniatur capitulum sancti pape Innocentii⁴, cuius auctoritate doceatur a nobis utrumque Testamentum esse recipiendum, quanquam in ipsis paternis canonibus nullum eorum ex toto contineatur insertum. Quibus ad hec referendum est, quoniam si Vetus Novumque Testamentum recipienda sunt, non quod codici canonum ex toto habeantur annexa, sed quod de his recipiendum sancti pape⁵ Innocentii prolata videatur esse sententia, restat nimirum quod decretales epistole Romanorum pontificum sunt recipiende, etsi non sint canonum codici compaginate; quoniam inter ipsos canones unum beati Leonis capitulum constat esse permixtum⁶, quo ita omnia decretalia constituta sedis apostolice custodiri mandantur, ut si quis in illa commiserit, noverit sibi veniam denegari. Ait enim capitulo quinto suorum decretalium, Ne quid vero sit quod pretermisum forte a nobis credatur, omnia decretalia constituta tam beate recordationis Innocentii, quam omnium decessorum nostrorum, que de ecclesiasticis ordinibus, et canonum promulgata sunt disciplinis, ita a vestra dilectione custodiri mandamus, ut si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari. Dicendo vero omnia decretalia constituta, nullum pretermisit quod non mandaverit esse custodiendum, et rursus, asserendo omnium decessorum nostrorum, nullum Romanorum pontificum qui ante se fuerunt excepit, cuius ita non preceperit decretalia constituta ab omnibus custodiri, ut si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari.

¹ Ut qui in decreta Romanorum pontificum commiserit, veniam sibi deinceps noverit negari *add. as rubr.* M

² Romanorum pontificum [Romani pontificis] M; Romanus pontifex C; R. P. PBA; Romani pape D

³ [ibidem] *add.* M²

⁴ [Innoc. pa. I, epist. 3 ad Exuperium] *add.* M²

⁵ pape CPA; patris D; Patris [papae] M

⁶ [Leo pa. I, epist. 1] *add.* M²

Itaque nihil interest utrum sint omnia necne decretalia, scu apostolica constituta inter canones conciliorum immista, cum omnia in uno corpore compaginari non possint, et illa eis intersint que firmitatem his que desunt, et vigorem suum assignent, presertim cum sinodalia gesta, inter que ipsi canones constituti sunt, in codice canonum non habeantur, sed a nobis omni cultu debito venerentur. Consonat autem huic beatissimo pape Leoni et facundissimus in decretis suis papa Gelasius⁷ ita inquit, Decretales epistolas quas beatissimi pape diversis temporibus, ab urbe Roma, pro diversorum patrum consultatione dederunt, constituimus venerabiliter suscipiendas. In quo notandum quia non dixit, Decretales epistolas que inter canones habentur, nec tantum quas moderni pontifices ediderunt; sed quas beatissimi pape diversis temporibus, ab urbe Roma dederunt. Dietis autem diversis temporibus, et illa tempora vir sanctus comprehendit, que crebrescentibus paganorum persecutionibus, ad sedem apostolicam deferri causas episcoporum difficillime permittebant. His ita divina favente gratia prelibatis, ostendimus nullam differentiam esse inter illa decreta, que in codice canonum habentur sedis apostolice presulum, et ea que pre multitudine vix per singula voluminum corpora reperiuntur, cum omnia omniumque suorum decessorum decretalia constituta, atque decretales epistolas, quas beatissimi pape diversis temporibus ab urbe Roma dederunt, venerabiliter fore suscipiendas, et custodiendas, eximios presules scilicet Leonem et Gelasium mandasse probavimus.

CB Varia II 130 b; Ctp 1.62.10-11 (Dist. 19, c. Si Romanorum pontificum.)

⁷ [Gelas. pa. I, cum 70 episcopis statuit] *add.* M²

34*

¹*Adrianus papa sinodo apud Trekas.*

Si sedis apostolice presul vel ipsius decreta detestationi vel abdicationi habentur² nullius vestrum³ vel nomen vel institutum firmum, aut stabile permanere valebit; quin potius et dogmatibus, que de sancta et individua Trinitate a presulibus sedis apostolice promulgantur, nonnulla fieri possunt detrimenta, si precedentium quorumque et maxime prime sedis pontificum statuta, vel ulli (quod dici nefas est, quin et ipso auditu prorsus horrendum) a consequentibus quibusque, imo et inferioribus, additioni cuidam vel dampnationi subiiciantur, vel impie temeritatis ausu saltem soli derogationi prodantur.

CB Varia II 11

¹ Quod nulli liceat vel addere aliquid vel demere de decretis pontificum *add. as rubr.* M

² si *add.* M, *om.* CPBDA

³ vestrum CPA; nostrum DM; [vestrum] *add.* M

35*

¹*Ex concilio Leonis pape IV, episcoporum 72, cap. 5*

Si quis dogmata, mandata², sanctiones, interdicta vel decreta pro catholica fide, pro ecclesiastica disciplina, pro correctione fidelium, pro emendatione sceleratorum, vel

¹ Quod qui decreta Romanorum pontificum violaverit anathema sit *add. as rubr.* M

² mandata CPDAM; *om.* Fr

interdictione imminentium, vel futurorum malorum a sedis apostolice presule salubriter promulgata contempserit, anathema sit.

CB Varia II 31 (cf Ctp 1.62.38). cf 5.19A above

36*

¹*Ex decretis Gregorii pape VII*²

Qui apostolice sedis saluberrimo precepto obedire noluerit³, idololatrie peccatum incurrit, teste Samuele, et beato Gregorio astruente⁴. Peccatum enim ariolandi est non obedire, et scelus idolatrie nolle acquiescere. Peccatum igitur paganitatis incurrit quisquis, dum Christianum se asserit, sedi apostolice obedire contempnit⁵.

¹ Quod scelus idololatriae incurrit, qui sedi apostolicae obedire noluerit *add. as rubr.* M

² cap. 1 *add. D, om.* CPM

³ ob. nol. CPBM; <non> obedierit H

⁴ (B. Gregor. moralis expo. Iob, li. XXXV, cap. 10) *add. M*²

⁵ contempnit CVBHDM; contennit P; contendit A

37*

¹*Hilarius papa sinodo presidens ait*

Nulli fas sit sine status sui periculo, vel divinas constitutiones, vel apostolice sedis decreta temerare.

(in synodo Romana, c. 1).BN lat. 13658 fo. 28] (25, q. 1, c. Nulli fas sit.)

¹ Constitutiones contra canones et decreta pontificum, nullius momenti esse *add. as rubr.* M

38*

¹*Epistola Adriani pape tradita Ingelranno*² *Mediomatrice urbis episcopo, cap. 38*³

Constitutiones contra canones et decreta presulum Romanorum, vel bonos mores, nullius sint momenti.

(Dist. 10, cap. Constitutiones ubi ad Felicem papam refertur.) H 764; Tarrac1, 273]

¹ De eodem *add. as rubr.* M

² -anno CBHAM; -ando PV; Engelramno D

³ 38 CPHM; 28 D

39*

¹*Hormisda papa*²

Nemo mihi alia³ contra canones, contra auctoritatem sedis apostolice, vel contra trecentorum decem et octo patrum obiiciat, quia quicquid contra illorum definitionem, in

¹ Quod alienus sit a divinis et pontificalibus officiis, qui praeceptis noluerit obedire apostolicis *add. as rubr.* M

² dixit *add.* M

³ alia CPDA; aliena M

quibus Spiritum sanctum locutum fuisse credimus, dictum fuerit, recipere non solum temerarium, sed etiam periculosum esse non dubito.

39A* (CRPVBHD)

Benedictus universis episcopis per Galliam et Europam

Sit ruine sue dolore prostratus quisquis apostolicis voluerit contraire¹ decretis, nec locum² deinceps inter sacerdotes habeat, sed extorris a sancto fiat misterio. Non de eius iudicio quisquam postea curam habeat, quoniam iam dampnatus a sancta ecclesia et apostolica³ auctoritate suaque inobedientia atque presumptione a quoquam esse non dubitatur, quia maioris excommunicationis deiectione est exigendus cui sancte fuerit ecclesie commissa disciplina, qui non solum prelate sancte ecclesie iussionibus parere debuit sed etiam alios⁴ ne preterirent insinuare. Sitque alienus a⁵ divinis et pontificalibus officiis qui noluit⁶ preceptis obtemperare⁷ apostolicis.

cf 5.349b below (as Gregory I, from Ctp 1.55.1); for end see also M's add. to c.5.11 above.

¹ cont. vol. marked for reversal D

² locum CPVBH; solum D

³ eccl. et ap. CPVH; et ap. D; et ap. eccl. A

⁴ alios CPVBH; aliis D

⁵ a CPVBH; om. D

⁶ noluit CPVHD; nolunt A

⁷ obtemp. CPVBH; parere D

40

¹*Adrianus papa² ex actione secunda septime sinodi*

Sanctitas vestra piis et triumphatoribus imperatoribus suggerat, quatenus falsum concilium illud quod factum est sine apostolica sede inordinabiliter contra constitutionem venerabilium patrum adversus sacras imagines, anathematizetur coram apocrisiariis nostris. Item. Beati Petri sedes per universum orbem principatum tenens refulget, et caput omnium ecclesiarum Dei existit. Unde ipse beatus apostolus Petrus ex precepto Domini pascens ecclesiam nihil defecit, sed tenuit semper et tenet principatum, per quem si adheret sanctitas vestra apostolico throno, qui est caput omnium ecclesiarum Dei, eiusque sacrum et orthodoxum ordinem incorruptibiliter et inviolabiliter servare studet, sicut orthodoxa et Deicola existens, hoc primum sacrificium omnipotenti Deo offerat, et vice mea ante piissimorum vestigia imperatorum procidat, et terribile iudicium Dei in conspectu eorum proponat, quatenus venerabiles iconas in antiquum statum restitui precipiant, observantes traditiones huius sacrosancte Romane ecclesie. Item. Apocrisarii pape dixerunt, Dicat nobis sanctissimus Tharadius patriarcha, si consentit litteris sanctissimi pape. Tharadius patriarcha dixit, Paulus apostolus, quem lux circumfulsit de celo, qui genuit nos per evangelium suum, cum Romanis scriberet; dixit de fide illorum, Fides vestra annuntiatur in universo mundo. Tale testimonium sequi necessarium est et contradicere non est consilium. Quid ergo Adrianus Roma senioris antistes, cum sit

¹ Quod beati Petri sedes caput est omnium Ecclesiarum, et omnes decretis eius assentire debent *add. as rubr. M*

² Ad. papa *here* PVBDM; *after* sinodi CR

eorum particeps, quibus apostolus testimonium perhibet, piis imperatoribus et nostre mediocritati scripsit? Confessi sumus, et confitemur, et confitebimur, et sentimus, et corroboramus litteras suas. Item. Apocrisiarii pape dixerunt, Dicat nobis sancta synodus, si recipit³ litteras sanctissimi pape. Sancta synodus dixit, Sequimur, et recipimus, et consentimus. Iohannes intercessor orientalium dioceseon dixit, Nunc gaudium magnum factum est, in lectione sanctorum litterarum sanctissimi pape Adriani, ad serenissimos imperatores nostros, et ad beatissimum patriarcham Tharasium. Item. Constantinus episcopus Cipri dixit, Omnibus modis epistole Adriani pape, que missa est ad nos et nostros imperatores et illi que missa est ad patriarcham Tharasium consentio, et ita confiteor, et cum fide hac ante tribunal Christi assistam.

cf 4.159 above]

³ -ipit CPD; -iat M

41

¹*Actione sexta tomo primo*², *contra falsam septimam synodum*³

Quomodo magna et universalis est synodus, quam nec receperunt, neque consonaverunt ceterarum ecclesiarum antistites, sed et anathemati tradiderunt? Non habuit cooperatorem Romanum pontificem, aut sacerdotes qui cum eo sunt, neque per canonicam epistolam sicut lex est in synodis; sed neque consentientes habuit orientales patriarchas, id est Alexandrinum, Antiochenum, Hierosolimitanum et archiepiscopos qui cum eis sunt.

¹ De damnatione septimae synodi, quia sine Romana auctoritate acta est *add. as rubr.* M

² tomo primo CM; ptomo primo RPVB; phtomo D

³ sept. sin. CRP; septime synodi D; syn. sept. M

42

¹*Ex actione quarta sexte synodi*

Agathon² papa Constantino, Heraclio, Tiberio Augustis. Apostolica ecclesia hec per gratiam Omnipotentis, a via apostolice traditionis nullatenus deviasse ostenditur, neque hereticorum novitatibus adversata decidit, sed sicut a principio Christiane fidei accepit a dominis et principibus suis, sine mutatione usque in finem manebit, iuxta Domini et Salvatoris nostri divinam promissionem, dicentis, Simon, Simon, ecce Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum, ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua³. Intelligat ergo serenitas vestra, quoniam Dominus, qui fidem Petri non defecturam promisit ipsum fratres confirmaturum predixit. Quod apostolicos sacerdotes parvitas mee predecesores confidenter semper fecisse omnibus notum est, quos et humilitas mea quamvis inequalis et minima propter assumptum ex divina virtute ministerium sequi desiderat.

¹ Quod apostolica sedes a via apostolice praedicationis non deviaverit, nec haereticorum novitatibus deciderit *add. as rubr.* M

² -thon CPBD; -tho M

³ C *begins new para.*

43

¹*Ex actione secunde Ephesine sinodi*²

Cirillus episcopus Alexandrie³ dixit, Suscepta epistola sanctissimi et per omnia beatissimi sancte sedis et apostolice ecclesie Romanorum episcopi Celestini, cum competenti honore relegatur sancto concilio. Siricius notarius sancte catholice urbis Rome Latine legit. Item. Omnes reverendissimi episcopi petierunt interpretari epistolam et legi. Philippus presbiter apostolice sedis et⁴ legatus dixit, Satisfactum est consuetudini, ut littere apostolice sedis⁵ in primis Latine legerentur, nunc vero similiter quoniam vestra expetit beatitudo, ut etiam Grece legantur, necessarium est desiderio vestre satisfieri sanctitatis, quam agere curavimus, ut Latina locutio Grece transferatur.

¹ Quod litteris Romani pontificis concilia auctorizentur *add. as rubr.* M

² Eph. sin. CPB; Ephesini concilii vel sinodi D; sin. Eph. M

³ Alexandrie CPM; Antiochie D

⁴ et CPV; *om.* M

⁵ et legatus dix. Satisfactum est ut littere apost. sedis *in mg.* V²

44

¹*Leo IX Michaeli patriarche Constantinopolitano*

A sede principis apostolorum Petri, Romana videlicet ecclesia, tam per eundem Petrum, quam per successores suos, reprobata et convicta atque expugnata sunt omnium hereticorum commenta, et fratrum corda in fide Petri, que hactenus nec defecit, nec usque in finem deficiet, sunt confirmata. Item. ²Romane ecclesie facitis preiudicium, de quo nec vobis, nec cuilibet mortalium licet facere iudicium, beatissimo et apostolico pontifice Silvestro divinitus decernente, spiritualique eius filio Constantino religiosissimo Augusto, cum universa sinodo Nicena approbante ac subscribente, ut summa sedes a nemine iudicetur, inviolabiliter et inconcusse sibi conservato illo privilegio, quod idem princeps quarto baptismatis sui die devotus contulit pontifici Romano scilicet, ut in toto orbe terrarum sacerdotes ita hunc caput habeant, sicut omnes iudices³ regem. Quam sanctorum patrum reverendam omni mundo sententiam, sicut veraciter divina inspiratione, non humana estimatione promulgatam, amplexu relique universales sinodi, id est Constantinopolitana prima, consensu pii Augusti et religiosi maioris Theodosii; Ephesina prior, sub iuniore Theodosio filio Arcadii; Calcedonensis, sub imperio dive memorie Martiani, secunda Constantinopolitana, in presentia Augusti Iustiniani; item tertia Constantinopolitana, rogatu et consensu iunioris Constantini, unanimi voluntate concordique verbo et scripto confirmavere sanctam Romanam et apostolicam sedem post Dominum Iesum caput esse omnium ecclesiarum Dei, et hoc debere credi, confiteri et scribi ab omnibus veneratoribus Niceni concilii. Cuius statutorum usque ad unum iota contemptoribus, districtum anathema cautum est a quinque prefatis et cunctis sanctorum patrum sinodis subsequentibus. Item. Dolemus quia preiudicium faciendo summe sedi, de qua nec iudicium facere licet cuiquam hominum, anathema accepistis ab universis

¹ Quod sicut cardine totum regitur ostium, ita a Petro et successoribus eius totius Ecclesie disponitur emolumentum *add. as rubr.* M

² H *begins cap. here*

³ [iudicem] *add.* M

patribus sanctorum omnium conciliorum. Item. Apicem celestis dignitatis in beato Petro et in eius vicariis prudentissimus terrene monarchie princeps Constantinus intima consideratione reveritus, cunctos usque in finem seculi successores eidem apostolo in Romana sede pontifices per beatum Silvestrum, non solum imperiali potestate et dignitate, verum etiam insulis et ministris adornavit imperialibus, valde indignum fore arbitratus, terreno imperio subdi, quos divina maiestas prefecit celesti. ⁴Item. Recordamini illius nefande sinodi, quam voluerunt vocari septimam vestri heresiarche, quorum conspiratione ipsius Domini nostri Iesu Christi, et sanctorum reverende imagines aut flammis tradite sunt, aut aquis submerse, picture vero ex parietibus basilicarum delete. Quibus quamvis semper restiterit Romanorum pontificum auctoritas, pre cunctis tamen sanctissimi pape Nicolai ubivis predicanda libertas, qui per legatos suos, tam pro sacris imaginibus, quam pro depositione beati antistitis Ignatii, et substitutione Photii neophiti ecclesiam Sancte Sophie clausit, donec sedis apostolice acquiesceret decretis. Item. Cum nullo divino vel humano privilegio honorabilior seu clarior aliis ecclesiis Constantinopolitana existat ecclesia, et Antiochena atque Alexandrina ob reverentiam principis apostolorum inter alias retentent dignitatis iura; tamen pia mater, Romana scilicet ecclesia, nolens dilectam filiam dote honorificentie ex toto carere, per beatos predecessores nostros in aliquot sinodis curavit decernere, ut salva principalium et apostolicarum sedium antiqua dignitate, Constantinopolitanus antistes honoraretur sicut civitates regie, quamvis Iustinianus religiosus Augustus legibus humanis voluisset astruere, ut post Romanum papam sedeat Constantinopolitane presul ecclesie. Item. Scit sancta Romana ecclesia, quia nihil obsunt saluti credentium diverse pro loco et tempore consuetudines, quando una fides per dilectionem operans uni Deo commendet omnes. Item. Absit, ut religiosi principes et orthodoxi atque Christianissima et Deo devota civitas vos in errore vestro audiendos putent, quos potius ad unitatis bonum terrore potestatis cogere debent. Item. Romane ecclesie sedes per Petrum super petram edificata, nec hactenus deficiet in secula, Christo Domino rogante pro ea, sicut ipse testatur, Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. Quo dicto demonstravit fidem fratrum vario defectu periclitandam, sed inconcussa et indeficiente fide Petri, velut firme ancere subsidio regendam, et in fundamento universalis ecclesie confirmandam. Quod nemo negat, nisi qui evidenter hec ipsa veritatis verba impugnat; quia sicut cardine totum regitur ostium, ita et a Petro et successoribus eius totius ecclesie disponitur emolumentum; et sicut cardo immobilis permanens ducit ostium, sic Petrus et successores eius liberum de omni ecclesia habent iudicium; cum nemo eorum debeat movere statum. Unde clerici eius dicuntur cardinales, cardini utique illi, quo cetera moventur, vicinius adherentes. Item. Quicumque sacerdotes, etsi dispares sunt merito, pares sunt tamen officio. Non potest denegari merito quod debetur officio. Alioquin non staret sacerdotium, si maius aut minus fieret, seu variaretur secundum humanorum varietatem meritorum. Qua de re, fratres, utinam non ad iudicium nostrum dicamus. Tales profecto sumus, qualis Petrus, et non sumus qualis Petrus, quia et idem sumus officio, et non idem merito; et quotiescumque lac et lanam, stipendium scilicet et honorificentiam ab ovibus Dei exigimus, nulla meriti nostri ibi fit commemoratio, sed officio nostro debita recompensatio queritur, ac sic meritum Petri non habentes, officium autem Petri exequentes officio nostro debitos reposcimus honores. Item. Beatissimus

⁴ H omits all from here to Item. Beatissimus predecessor below.

predecessor noster Gregorius dixit, Nemo nos propter nos in loco Petri despiciat, quia ex cathedra eius, cui auctore Deo qualescumque presidemus, debita sibi iura nostrum officium reclamat. Frequenter enim solet evenire quod dicimus, ut persona potens despectum suum habeat. Cumque per eum suis vel extraneis aliqua mandat, non despicitur persona servi missi, quia in corde servatur reverentia Domini mittentis.⁵ Item. Quisquis Romane ecclesie auctoritatem, vel privilegia evacuare, seu imminuere nititur, non hic unius ecclesie, sed totius Christianitatis submersionem et interitum machinatur. (*epist. 1, c. 10*)] *IP 2.155 from Scit sancta Romana - commendet omnes*

⁵ *H ends cap. here*

45

¹*Nicolaus papa Michaeli augusto*

Non ergo dicatis non eguisse vos in causa pietatis Romane ecclesie, que collecta concilia sua auctoritate firmat², sua moderatione custodit. Unde quedam eorum quia consensum Romani pontificis non habuerunt, validitatem perdidit.³ Item⁴. Alexandrinam ecclesiam suam fecerunt sancti apostoli Petrus et Paulus, per beatum scilicet Marcum unius horum filium et discipulum. Hereditas quippe filii in postestate parentis existit, et gloria discipuli ad magistrum sine cunctatione refertur. Fecerat autem beatissimus Petrus presentia corporali et ecclesiam Antiochenam iam suam, que sicut beatus papa dicit Innocentius⁵, urbis Rome sedi non cederet, nisi quod illa in transitu meruit, ista suscepit quin⁶ beatum Petrum apud se consummatum gauderet. Per has igitur tres precipuas ecclesias omnium ecclesiarum sollicitudo beatorum principum apostolorum Petri et Pauli procul dubio moderamen expectat. Pro quibus patribus nos divinitus incremento gratie ministrato nati sumus filii, et constituti (licet indigni, licet eis longe meritis impares) principes super omnem terram, et super universam ecclesiam. Item⁷. Porro ne dicatis nos preter ecclesie legem Ignatium vel Photium Romam venire sanxisse, scitote nos antiqui patris, et predecessoris nostri Iulii in hoc esse secutos exemplum; qui, iuxta quod in epistola sua reperitur, his qui convenerant Antiochie hoc precepisse dignoscitur, et Theodoretus historiographus his hoc ipsum verbis ostendit⁸, Verum, inquit, Eusebius eiusque consortes, calumpnias in Athanasium factas, Iulio Romano pontifici destinaverunt. Qui ecclesiasticam sequens legem, etiam ipsos Romam venire precepit, et venerabilem Athanasium ad iudicium regulariter evocavit. Ille continuo vocatione facta⁹ venit. Quod si ad hoc dicitis, Ille quidem vocavit, sed ipsi venire contempserunt; audite sequentia, et videbitis utrum in laudem aut vituperium ista

¹ Quod Romana Ecclesia inter omnes primum locum obtinet, Alexandrina vero et Antiochena secundum *add. as rubr. M*

² auct. firmat *in mg. P, ss V*

³ *H ends cap. here*

⁴ [paulo post] *add. Fr*

⁵ [epist. 21] *add. Fr*

⁶ quin CPD; quae [quin] M

⁷ [post multa] *add. Fr*

⁸ (Theodoretus Ecclesiasticae suae historiae, lib. II, c. 3. Tripartitae autem Hist. lib. IV, c. 6] *add. M²*

⁹ [evocatione suscepta] *add. M*

sit illis reputata contentio¹⁰. Subiunxit enim idem historiographus, dicens, Calumpniarum vero sarcinatores Romam quidem profecti non sunt, scientes facile posse suum capi mendacium. Ne ergo dicatis nos preter ecclesie legem prefatos Romam venire sanxisse, quoniam sicut ab historiographo ecce audistis, beatus Iulius et accusatum et accusatores Romam venire precepit, et venerabilem Athanasium ad iudicium regulariter evocavit. Sed ille, qui bonam conscientiam gerebat, nihil reluctans venit; illi vero qui malam, contempserunt, scientes procul dubio, sicut ibi legitur, facile suum posse capi¹¹ mendacium.

(*epist. 2, vel 8*).

¹⁰ [forte, contemptio] *add.* M

¹¹ posse capi CPB; capi posse DM

46

¹*Ex decretis Melchiadis pape, cap. 2², Hispanie episcopis directis*

Atque hoc privilegium Dominus beato clavigero Petro³ sua vice solummodo commisit, quod eius iuste prerogativum successit sedi futuris hereditandum atque tenendum temporibus, quoniam et inter beatissimos apostolos fuit quedam discretio potestatis. Et licet cunctorum par electio foret, beato tamen Petro concessum est ut aliis preemineret, et eorum que ad querelam venirent, causas et interrogationes prudenter disponeret. Quod Dei ordinatione taliter ordinatum esse credimus, ne omnes posteri eorum cuncta sibi vindicarent, sed semper cause maiores, sicut sunt episcoporum, et potiorum cure negotiorum, ad unam beati Petri principis apostolorum sedem confluerent, ut inde suscipiant finem iudiciorum, unde acceperunt initium institutionum, ne quandoque a suo discreparent capite.

BD 1.2]

¹ Quod sicut Petro concessum est a Domino ut aliis apostolis praeemineret, ita eius sedi *add. as rubr.* M

² cap. ii *after* directis R

³ clav. Petro CPM; Petro clav. D

47

In prima epistola Clementis¹, verba Petri² de Clemente. De potestate et discretione doctorum³

Trado ipsi Clementi a Domino traditam mihi potestatem ligandi et solvendi, ut de omnibus quibuscumque decreverit in terris, hoc decretum sit in celis. Ligabit enim quod oportet ligari, et solvet quod expedit⁴ solvi, tanquam qui ad liquidum ecclesie regulam noverit. Ipsum ergo audite, scientes quia Quicumque contristaverit doctorem veritatis, peccat in Christum, et Patrem omnium exacerbat Deum.

Ctp 1.1.1a]

H variant text

¹ pape *add.* DM, *om.* CRP

² Petri CM; petit RPD

³ *rubr. before insc.* M

⁴ expedit CPD; oportet [expedit] M

Clementem audite, scientes - exacerbat Deum, propter quod et vita carebit. Ipsum autem qui preest ceteris oportet medici vices agere, et non fere bestie furore commoveri.

48

¹*Hieronimus super Mattheum*²

Quecumque ligaveritis super terram, etc. Istum locum episcopi et presbiteri non intelligentes, aliquid sibi de Phariseorum assumunt supercilio, ut vel dampnent innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Dominum non sententia sacerdotum, sed reorum vita queratur.

Tarrac2, 6.194; BN lat. 13368, no.161. cf above 2.109] Ctp 3.2.23, 3.8.5

¹ Quod apud Dominum non sententia sacerdotum, sed vita requiratur *add. as rubr.* M

² super Matt. CPD; lib. III, in XVI cap. Matthaiei. M

49

*Exemplar*¹ *constituti Constantini imperatoris*²

Ex testamento constituti nostri concedimus ipsis sanctis apostolis dominis meis beatissimis Petro et Paulo, et per eos etiam beato Silvestro patri nostro, summo pontifici et universali urbis Rome pape, et omnibus eius successoribus pontificibus, qui usque in finem mundi in sede beati Petri erunt sessuri, atque de presenti contradimus palatium imperii nostri Lateranense, quod omnibus in toto orbe terrarum prefertur, atque precellit palatiis. Deinde diadema, videlicet coronam capitis nostri, simulque phrigium, nec non et superhumeralia³, videlicet lorum quo imperiale circumdari assolet collum, verum etiam clamidem purpuream atque tunicam coccineam, et omnia imperialia indumenta, seu⁴ et dignitatem⁵ imperialium presidentium, equum conferentes etiam, et imperialia sceptrata, simulque et⁶ cuncta atque signabanda etiam⁷ diversa ornamenta imperialia, et omnem processionem imperialis culminis, et gloriam potestatis nostre. Viris enim⁸ reverendissimis clericis, in diversis ordinibus eidem sacrosancte Romane ecclesie servientibus, illud culmen singulare potentiam et precellentiam⁹ habere sancimus, cuius amplissimus noster senatus¹⁰ videtur gloria adornari, id est, patricios atque consules effici, nec non et ceteris dignitatibus imperialibus eos promulgantibus¹¹ decorari, et sicut

¹ Exemplar CPVD; Exemplum M

² de insignibus imperialibus Ecclesiae concessis *add.* M

³ -ale CM; -alem RPVD

⁴ seu CPDM; sed *Fr*

⁵ [Gratianus legit sic habet imperialem praesidentium equitum, conferentes ei etiam imperialia, etc.] *add.* M²

⁶ et CPBD; *om.* M

⁷ atq. signabanda etiam CRP; etiam signabunda etiam et D; signa atque banda et M

⁸ enim CPD; etiam M

⁹ sing. - prec. CPD; singularis potentiae et praecellentiae M

¹⁰ noster sen. CPM; sen. noster D

¹¹ -antibus PVBD; -amus C²M

imperialis¹² militia, ita et clero¹³ sancte Romane ecclesie ornari decernimus. Item ibi¹⁴. Ipse beatissimus papa super coronam clericatus quam gerit, ad gloriam beati Petri omnino ipsa ex auro¹⁵ non est passus uti corona. Phrigium vero candido nitore splendidum, resurrectionem Dominicam designans, eius sacratissimo vertici manibus nostris imposuimus, et tenentes frenum equi ipsius, pro reverentia beati Petri, stratoris officium illi exhibuimus, statuente eodem phrigio omnes¹⁶ eius successores singulariter uti¹⁷ in processionibus, ad imitationem imperii nostri. Unde ut non pontificalis apex vilescat, sed magis amplius quam terreni imperii dignitas et¹⁸ glorie potentia¹⁹ decoretur, ecce tam palatium nostrum, ut prelatum est, quamque Rome²⁰ urbis et omnes Italie seu occidentalium regionum provincias, loca et civitates sepe fato beatissimo pontifici patri nostro Silvestro universali²¹ pape contradentes, atque relinquentes ei, vel successoribus ipsius²² pontificum potestati, et ditioni firma imperialis censura²³, per hanc nostram divalem sacram et pragmaticum²⁴ constitutum, decernimus disponendum, atque iure²⁵ sancte Romane ecclesie²⁶ concedimus permanendum²⁷. Unde congruum perspeximus nostrum imperium et regni potestatem orientalibus transferri ac transmutari regionibus, et in Bizantie²⁸ provincia, in optimo loco²⁹ nomini nostro civitatem edificari³⁰, et nostrum illic constitui imperium, quoniam ubi³¹ principatus³² sacerdotum, et Christiane religionis caput ab imperatore celesti constitutum est, iustum non est, ut illic imperator terrenus³³ habeat potestatem.

Ctp 1.31A.1] IP 4.1 (Dist. 96, c. Constantinus.)

¹² -alis CPBD; -alibus exstat decorata M

¹³ clero CPD; clerum M

¹⁴ Item ibi CPD; Et paulo post M

¹⁵ ipsa ex auro CPM; ex auro ipsa D

¹⁶ omnes CPM; *om.* D

¹⁷ sing. uti CBM; sing. PV; uti sing. D

¹⁸ et CPD; *om.* M

¹⁹ [gloria et potentia] *add.* M

²⁰ quamque Rome CP; quamque Romane D; quam Rome M

²¹ universali CPM; *om.* D

²² ipsius CPD; suis M

²³ [Successorum ipsius pontificum potestati et ditioni firma imperiali censura. Isidorus in conciliis manuscriptus] *add.* M²

²⁴ -cum CPM; -cam D

²⁵ iure CPD; iuri M

²⁶ Rom. eccl. CPD; eccl. Rom. M

²⁷ [permansurum] *add.* M²

²⁸ -tie CPD; -tii M

²⁹ opt. loco CPD; loco optimo [Byzantiae provinciae optimo, etc.] M

³⁰ civ. ed. CPM; ed. civ. D

³¹ *corr. fr.* ibi D

³² potestatum seu *add.* D, *om.* CPM

³³ imp. terr. CRP; terr. imp. DM

50

De eo si quis¹ apostolico falsam detulerit epistolam. Ex capitulis Caroli² imperatoris

In memoriam beati Petri apostoli honoremus sanctam Romanam et apostolicam sedem, ut que nobis sacerdotalis mater est dignitatis, esse debeat magistra ecclesiastice rationis. Quare servanda est cum mansuetudine humanitas, et licet vix ferendum ab illa sancta sede imponatur iugum, feramus et pia devotione toleremus. Si vero (quod non decet) quilibet, sive sit presbiter, sive diaconus aliquam perturbationem machinando, et nostro ministerio insidiando, redarguatur falsam ab apostolica sede detulisse epistolam, vel aliud quod inde non venerit; salva fide, et integra circa³ apostolicum humilitate, penes episcopum sit potestas, utrum eum in carcerem aut in aliam detrudat custodiam, usquequo per epistolam aut per idoneos sue partis legatos apostolicam interpellat sublimitatem, ut potissimum sua sancta legatione dignetur decernere, quid de talibus iusto ordine lex nomana statuatur definire, ut et is corrigatur, et ceteris modus imponatur.

(*conc. Tribur., cap. 3*). *BD 1.220] Ctp 3.8.6 (Dist. 19, c. In memoriam.)*

¹ ab *add.* M

² Magni *add.* M

³ *in mg.* P

51

Pactum constitutionis imperatoris primi Ludovici¹ cum Romanis pontificibus

Ego Ludovicus imperator Augustus, statuo et concedo per hoc pactum confirmationis nostre tibi beato Petro principi apostolorum, et per te vicario tuo domino Paschali summo pontifici, et successoribus eius in perpetuum, sicut a predecessoribus vestris usque nunc in vestra potestate, et ditione tenuistis et disposuistis civitatem Romanam, cum ducatu suo, et suburbanis atque viculis omnibus, et territoriis eius, montanis et maritimis littoribus et portibus, seu cunctis civitatibus, castellis, oppidis ac viculis² in Tuscie partibus. Idem³. Quando divina vocatione huius sacratissime sedis pontifex de hoc mundo migraverit, nullus ex regno nostro aut Francus, aut Longobardus, aut de qualibet gente homo sub nostra potestate constitutus, licentiam habeat contra Romam aut publice aut privatim veniendi, vel electionem faciendi, nullusque in civitatibus vel territoriis ad ecclesie beati Petri apostoli potestatem pertinentibus aliquod malum propter hoc facere presumat; sed liceat Romanis cum omni veneratione, et sine qualibet perturbatione⁴, honorificam suo pontifici exhibere sepulturam, et eum quem divina inspiratione, et beati Petri intercessione omnes Romani uno consilio atque concordia, sine aliqua promissione ad pontificatus ordinem elegerint, sine qualibet ambiguitate vel contradictione more canonico consecrare. Et dum consecratus fuerit, legati ad nos, vel ad successores nostros reges Francorum dirigantur, qui inter nos et illum amicitiam, et caritatem ac pacem socient⁵.

CB Varia II 103] Ctp 3.8.7 (Dist. 63, c. Ego Ludovicus.)

¹ *imp. primi Lud. CPHD; imp. Lud. primi M*

² [*villis legit Gratia.*] *add.* M

³ *Idem CPD; Item M*

⁴ *et sine aliqua perturbatione in mg. V*

⁵ *socient CPHM; firment D*

52

Constitutum primi Henrici¹, et primi Ottonis cum Romanis pontificibus

Ut nullus missorum nostrorum, cuiuscumque impeditionis argumentum componere, in electione Romani pontificis audeat, omnino prohibemus.² Item³. In electione Romanorum pontificum neque liber neque servus ad hoc venire presumat, ut illis Romanis quos ad hanc electionem, per constitutionem sanctorum patrum antiqua admisit consuetudo, aliquod faciat impedimentum. Quod si quis contra hanc nostram constitutionem presumpserit, exilio tradatur.

CB Varia II 104] Ctp 3.8.8 (Dist. 63, cap. Constitutum.)

¹ *corr. fr.* heretici V

² H *ends cap. here*

³ [Ibidem] *add.* M²

53

¹Anacletus² in secundo decretali³

Provinciae autem multo ante Christi adventum tempore⁴ divise sunt maxima ex parte⁵, et postea ab apostolis et beato Clemente predecessore nostro ipsa divisio est renovata. Et in capite provinciarum⁶, ubi dudum primates legis⁷ erant seculi, ac prima iudiciaria potestas, ad quos qui per reliquas commorabantur, quando eis necesse erat, qui ad aulam imperatorum vel regum confugere non poterant, vel quibus permissum non erat, confugiebant pro oppressionibus vel iniustitiis suis⁸, ipsosque appellabant quoties⁹ opus erat, sicut in lege eorum preceptum¹⁰ erat. Ipsis quoque in civitatibus vel locis nostris patriarchas, vel primates qui unam formam tenent, licet diversa sint nomina, leges¹¹ divine et ecclesiastice poni, et esse iusserunt, ad quos episcopi si necesse fuerit confugerent, eosque appellarent, et ipsi nomine primatum¹² fruerentur, et non¹³ alii.

In quibus locis sint metropolitani¹⁴

Relique vero metropolitane civitates que minores iudices habebant, licet maiores comitibus¹⁵ essent, haberent metropolitanos suos, qui predictis iuste¹⁶ obedirent

¹ In quibus civitatibus sint primates vel patriarchae *add. as rubr. VM, in upper mg* P²

² papa *add.* M

³ suo *add.* M. Nota in quibus civitatibus sint primates vel patriarche *add.* D

⁴ tempore CPM; *om.* D

⁵ max. ex parte CPM; ex parte max. D

⁶ [renovata est in capite provinciarum, etc.] *add.* M²

⁷ legis CPD; leges M

⁸ *corr. fr.* suos D

⁹ cunque *add.* M, *om.* CPBD

¹⁰ [scriptum] *add.* M

¹¹ leges CPM; legis D

¹² nom. prim. CPBD; prim. nom. M

¹³ non RPBDM; *om.* C

¹⁴ In - metr. CV *text*, P *mg*; *om.* RBDM

¹⁵ [comitatibus] *add.* M

¹⁶ iuste CPM; *om.* D

primatibus, sicut et in legibus seculi ordinatum erat, qui non primatum, sed aut metropolitanorum aut archiepiscoporum nomine fruerentur. Et licet singule metropoles civitates, suas provincias habeant, et suos metropolitanos habere debeant episcopos, sicut prius metropolitanos habebant iudices seculares, primates tamen ut prefixum est, et tunc et nunc habere iusse sunt, ad quos post sedem apostolicam summa negotia conveniant, ut ibidem quibus necesse fuerit releventur, et iuste restituantur, et ii¹⁷ qui iniuste opprimuntur iuste reformatur atque fulciantur, episcoporumque cause et summorum negotiorum iudicia¹⁸, salva apostolice sedis auctoritate, iustissime terminentur.

CB Varia 1B 5 end; Ctp 1.2.15b-17] IP 4.23 (Dist. 99, cap. Provincie.)

¹⁷ ii CRPV; hi BDM

¹⁸ neg. iud. CPM; iud. neg. D

54

Qui sint¹ primates. Anitius² papa episcopis Gallie³

Nulli archiepiscopi primates vocentur, nisi illi qui primas tenent civitates, quarum episcopos⁴ apostoli et successores apostolorum⁵, regulariter patriarchas et primates esse constituerunt, nisi aliqua gens deinceps ad fidem convertatur, cui necesse sit, propter multitudinem episcoporum⁶ primatem constitui. Reliqui vero qui alias metropolitanas sedes adepti sunt, non primates, sed metropolitani nominentur.

Nihil diffiniat archiepiscopus sine coepiscopis⁷

Si autem aliquis metropolitanorum inflatus fuerit, et sine omnium comprovincialium presentia vel consilio episcoporum aut eorum⁸, aut alias causas nisi eas tantum, que ad propriam suam pertinent parochiam agere aut eos gravare voluerit, ab omnibus districte corrigatur, ne talia deinceps presumere audeat. Si vero incorrigibilis eisque inobediens apparuerit, ad hanc apostolicam sedem, cui omnia⁹ episcoporum iudicia terminare precepta sunt, eius contumacia referatur, ut vindicta de eo¹⁰ fiat et¹¹ ceteri timorem habeant¹². Si autem propter nimiam longinquitatem, aut temporis incommoditatem, vel itineris asperitatem grave ad hanc¹³ sedem eius causam deferre fuerit, tunc ad eius primatem causa deferatur, et penes ipsum huius sancte sedis auctoritate iudicetur.

¹ sint RPBHDM; sunt C

² [Anicetus] *add. Fr*

³ Anit. - Gallie CPBM; *om.* RH

⁴ *after corr.* P

⁵ apostolorum CRP; eorum DM

⁶ mult. ep. CPB; mult. D; eorum mult. M

⁷ Nih. - coep. CV *text*, P *upper mg.*; *om.* RBHDM

⁸ eorum CPM; aliorum D

⁹ omnia CPBD; omnium M

¹⁰ de eo CPM; Deo D

¹¹ et CPBD; ut M

¹² tim. hab. CPM; metum hab. vel timorem D

¹³ apostolicam *add. M, om.* CPBD

*Suspecta iudicia vel ad primatem vel ad sedem referantur apostolicam*¹⁴

Similiter, si aliquis episcoporum proprium metropolitanum suspectum habuerit, apud primatem dioceseos, aut apud hanc apostolicam sedem audiatur.

Ctp 1.9.3-6] IP 4.25-6 (Dist. 99, cap. Nulli archiepiscopi.) (9, q. 3, c. Si autem aliquis.)

¹⁴ Sus. - ap. CPV; om. RBHDM

55

¹*Nicolaus papa Michaeli augusto*

Placuit sancte sinodo episcoporum qui Constantinopolim concurrerunt, ne sine discussione admittantur accusatores, nec omnibus precipiatur accusationes facere, contra dispensatores ecclesiarum. Veniamus ad sanctam Calcedonensem sinodum, et quid nobis de Athanasio Perrenorum referat episcopo audiamus. Is enim antistes tertio evocatus ad sinodum, quia non occurrit, a patriarcha suo canonice condempnatus extiterat. Sed solum, quia cum vocaretur ad sinodum, quod inimicus esset ipse qui iudicabat, clamavit a sancta Calcedonensi sinodo ad causas illatas sibi examinandus reservatur et, nisi denuo convinceretur, recipere ecclesiam propriam iudicatur. Quod si Athanasius a patriarcha suo depositus, quia de inimicitia eius conquestus est, iterato ad iudicium renovandum dirigitur, et nisi manifesta sibi officiant crimina, sue reddi ecclesie precipitur, quanto magis Ignatius, qui non a patriarcha, sed ipse potius existens patriarcha, minime debuit ecclesia propria inimicis et suspectis iudicibus decernentibus expoliari? Quod quamvis factum sit, multo magis quam Athanasius, inimicorum soluto iudicio, sua debuerat ab ecclesia recipi. ²Veniat et facundissimus noster papa Gelasius, hereticorum expugnator fortissimus, et quod de Constantinopolitanis episcopis, more solito tunc egrotantibus dixit, etiam nobis nunc edisserat. Quero, inquit, ab his, iudicium quod pretendunt, ubi possit agitari? an apud ipsos, ut iidem inimici testes sint et iudices? Sed tali iudicio nec humana debent committi negotia. Quod si iudicio, ubi iidem sunt inimici qui iudices, nec humana debent committi iudicia³, quanto minus⁴ divina id est ecclesiastica? Qui sapiens est intelligat. Et revera hinc Iustinianus⁵ imperator pius⁶ legibus suis promulgasse dignoscitur, dicens, Liceat ei qui suspectum iudicem putat⁷, antequam lis incoetur, eum recusare, ut ad alium recurratur. Nam quodammodo naturale est suspectorum iudicium insidias declinare et inimicorum iudicium velle fugere. Hinc sanctus Iohannes os aureum concilii contra se congregati renuit intrare collegium.⁸

(epist. 2, vel. 8). Ctp 1.62.64]

¹ Quod inimici accusatores esse non possunt *add. as rubr. M*

² *H begins cap. here*

³ committi iudicia CPB; iud. comm. D; comm. negotia [iudicia] M

⁴ minus CPM; magis D

⁵ *corr. fr. Iustianus D*

⁶ pius CPD; piis [pius] M

⁷ putat CPD; habet [putat] M

⁸ (Ioannes Chrysostomus) *add. M², epist. 19, c. 2 superadd. Fr*

56

Nicolaus Radulpho Bituricensi archiepiscopo. De iure primatum¹

Conquestus est apostolatui nostro frater Sigegodus² archiepiscopus Narbonensis, quod clericos suos eo invito ad iudicium tuum³ venire compellas, et de rebus ad ecclesiam suam⁴ pertinentibus, eo inconsulto, quasi iure patriarchatus tui disponas, cum hoc nec⁵ antiquitas cui patres sanxere⁶ reverentiam habeat, et auctoritas sacrorum⁷ canonum penitus interdicat, nisi forte pro causis quas apud se terminare non possunt, ad te quasi ad patriarcham suum provocaverint, vel si episcopus suus decesserit, res ecclesie sue iudicio tuo dispensare⁸ voluerint. Primates enim vel patriarchas nihil privilegii habere pre ceteris episcopis, nisi quantum sacri canones concedunt, et prisca consuetudo illis antiquitus contulit, definimus; ita ut secundum Nicenas regulas sua privilegia serventur ecclesiis, preter⁹ si apostolica sedes aliquam ecclesiam, vel rectorem ipsius quolibet speciali¹⁰ privilegio decreverit honorare.

Ctp 1.62.74 to dispensari voluerint, 1.62.50 from Primates] IP 4.29 (9, q. 3, c. Conquestus.)

¹ *rubr. before insc.* M

² -egodus CPDM; -ebodus Fr

³ *corr. fr. suum* P

⁴ *ss* D

⁵ *nec* CPD; *neque* M

⁶ -ere CPM; -erunt D

⁷ *sacr-* CPM; *sanct-* M

⁸ -are CPD; -ari M

⁹ *preter* CVBD; ? P; *preterquam* M

¹⁰ *speciali* CPBM; *spirituali* D

57

Ut summus sacerdos non vocetur Romanus pontifex sed¹ prime sedis episcopus². Cap. 6 concilio Africano³

Ut prime sedis episcopus non appelletur princeps sacerdotum, aut summus sacerdos, aut aliquid huiusmodi, sed tantum prime sedis episcopus.

(conc. Carth. III, cap. 26). BD 1.3] (Dist. 99, cap. Prime sedis.)

¹ *Ut - sed* CPD; *Quod papa* M

² *vocandus est add.* M

³ *Cap. - Afr. (cap. vi after Afr. R) CRP; Cap. 5 ex conc. Affricano D; Ex conc. Africano, cap. 6 (5 M) HM*

58

Quod bipertitus sit ordo sacerdotum. Ex epistola Anacleti pape tertia, missa omnibus episcopis et reliquis¹ sacerdotibus, cap. 18²

Sacerdotum, fratres³, ordo bipertitus est, et sicut Dominus illum constituit, a nullo debet perturbari. Scitis autem apostolos a Domino esse electos et constitutos, et postea per diversas provincias ad predicandum dispersos. Cum vero messis cepit crescere,

¹ *reliquis* CPD; *caeteris* M

² *cap. 18* CPBDM; *om. Fr*

³ *ss* P

videns paucos esse operarios, ad eorum adiumentum septuaginta eligi precepit discipulos. Episcopi vero apostolorum, presbiteri quoque septuaginta discipulorum locum tenent. Episcopi autem non in castellis aut in modicis civitatibus debent constitui, sed presbiteri per castella, et per modicas civitates atque villas debent ab episcopis ordinari et poni, singuli tamen per singulos titulos suos. Amplius quam isti duo ordines sacerdotum, nec nobis a Deo collati sunt, nec apostoli docuerunt.

(cap. 1). BD 1.4] (Dist. 8, cap. Episcopi non in)

59

Ut non laici,¹ nec bigami, nec viduarum mariti, sed irreprehensibiles ordinentur episcopi.

Ex decretis Leonis pape²

In civitatibus, quarum pastores obierint, de substituendis episcopis hec forma servetur, ut is qui ordinandus est, etiam si bone vite testimonio fulciatur, non laicus, non neophitus, nec secunde coniugis sit maritus, sed aut qui unam quidem habeat vel habuerit, et quam sibi virginem copulaverit. Sacerdotum enim tam excellens est electio, ut hec que in aliis membris ecclesie non vocantur ad culpam, in illis³ habeantur illicita.

(ep. 82, c. 3). BD 1.5]

¹ nec neophyti *add.* M

² Leon. pape CPM; pape Leon. D

³ tamen *add.* M, *om.* CPBD

60

Ut dum episcopus eligitur¹ si contradictores habeat² quinque episcopi conveniant³. Ex concilio Africano, cap. 17⁴

Sed et illud est statuendum, ut quando ad eligendum episcopum convenerimus, si qua contradictio fuerit oborta (quia talia facta sunt apud nos) non presumant ad purgandum eum qui ordinandus est, tres episcopi, sed postulentur ad numerum supra dictorum (si haberi possint) unus vel duo in eadem plebe cui ordinandus est, et discutiantur⁵ primo persone contradicentium; postremo etiam illa que obiiciuntur pertractentur. Et cum purgatus fuerit, sub conspectu publico ita demum ordinetur. Si hoc cum vestre sanctitatis animo concordat, roboretur vestre dignationis⁶ responsione. Ab universis episcopis dictum est, Satis placet.

(et in conc. Carth. III, c. 40). BD 1.6]

¹ et *add.* P, *om.* CBDM

² -eat CPBD; -uerit M

³ ep. con. CP; con. ep. D; ep. ad examinandos eos con. M

⁴ 17 C²BHDM; 18 P; 7 C

⁵ [duo vel tres, et in eadem plebe, cui ordinandus est, discutiantur, etc.] *add.* M²

⁶ dignationis CPBD; dignitatis M

61

*Quod nolentibus clericis vel populis nemo debeat episcopus ordinari¹. Ex decretis
Celestini pape, cap. 18*

Nullus invitis² detur episcopus, cleri³, plebis et ordinis consensus et desiderium requiratur. Tunc alter de altera eligatur ecclesia, si de civitatis ipsius clericis, cui est episcopus ordinandus⁴, nullus dignus, quod evenire non⁵ credimus, potuerit⁶ inveniri. Primum enim illi reprobandi sunt, ut aliqui de alienis ecclesiis⁷ merito preferantur. Habeat⁸ unusquisque sue fructum militie in ecclesia, in qua suam per omnia officia peregit etatem. In aliena stipendia alius minime obrepat, nec alii debitam, alter sibi audeat vindicare mercedem. Sit facultas clericis renitendi⁹, si se viderint pregravari, et quos sibi ingeri ex transverso cognoverint, non timeant refutare, qui si¹⁰ non¹¹ debitum¹² premium, vel liberum de eo¹³, qui eos rector est, debent habere iudicium.

(*epist. 2 ad episc. Gallie, cap. 5*).BD 1.7] Ctp 3.9.2C to merito preferantur; IP 3.7 (Dist. 61, cap. Nullus.)

¹ Quod - debeat (*om. D*) ep. ordinari CPBD; Ut nemo episcopus ordinetur nolente clero et populo M

² *corr. fr.* -tus C

³ cleri CPBM; clerici D

⁴ ep. ord. CPBM; ord. ep. D

⁵ possit nec *add. D, om. CPM*

⁶ -uerit CPBD; -erit M

⁷ al. eccl. CPD; eccl. al. M

⁸ ergo *add. M, om. CPBD*

⁹ renit- CPBM; retin- D

¹⁰ si CPBD; etsi M

¹¹ liberum vel *add. D, om. CPBM*

¹² episcopatus *add. M, om. CPBD*

¹³ vel lib. de eo CPBM; de ea D

62

*Qui episcopi sunt¹ ordinandi quod prius debeant examinari². Ex concilio Carthaginensi³,
cap. 1*

Qui episcopus ordinandus est, ante examinetur si natura prudens est, si docibilis⁴, si moribus temperatus, si vita castus, si sobrius, si semper sui negotii cavens, si humilis, si affabilis, si misericors, si litteratus, si in lege Domini instructus, si in Scripturarum sensibus cautus, si in dogmatibus ecclesiasticis exercitatus. Et ante omnia fidei documenta verbis simplicibus asserat, id est Patrem et Filium et Spiritum sanctum unum esse Deum confirmans, totamque in Trinitate Deitatem cessentialem, et consubstantialem, et coeternam, et coomnipotentem predicans⁵, singulamque⁶ in Trinitate personam plenum Deum, et totas tres personas unum Deum, si incarnationem divinam, non in Patre neque in Spiritu sancto factam, sed in Filio tantum credat, ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, ipse fieret in homine hominis matris filius, Deus verus ex Patre, homo verus ex

¹ *ss D*

² Qui - examinari CPBD; Quod prius examinari debeant qui episcopi sunt ordinandi M

³ -ensi CVB; -iensi P; -ag' HD; IV *add. M*

⁴ docibilis CPD; docilis [docibilis] M

⁵ [si singulas quasque in Trinitate personas] *add. M²*

⁶ -que CPM; *om. D*

matre, carnem ex matris visceribus habens, et animam humanam rationabilem, simul in eo utramque naturam, id est hominis et Dei, una persona, unus filius, unus Christus, unus Dominus creaturarum⁷ omnium, que sunt, et auctor, et rector, et Deus cum Patre et Spiritu sancto, qui passus sit vera⁸ carnis passione, mortuus vera corporis sui morte, resurrexit vera carnis sue resurrectione⁹, et vera anime resumptione, in qua veniet iudicare vivos et mortuos. Querendum est etiam ab eo, si Novi et Veteris Testamenti, id est legis, et prophetarum, et apostolorum unum eundemque credat auctorem Deum; si diabolus non per conditionem, sed per arbitrium suum factus sit malus. Querendum etiam ab eo, si credat huius quam gestamus, et non alterius carnis resurrectionem; si credat iudicium futurum, et recepturos singulos pro his que hac carne¹⁰ gesserunt, vel penas vel premia; si nuptias improbet; si secunda matrimonia non condempnet; si carnum perceptionem non culpet, si penitentibus reconciliatis communicet; si in baptismo omnia peccata, id est tam illud originale contractum, quam illa que voluntarie admissa sunt, dimittantur; si extra ecclesiam catholicam nullus salvetur. Cum in omnibus his examinatus, pleniterque instructus repertus fuerit, tunc ordinetur episcopus.

BD 1.8] (Dist. 23, cap. Qui episcopus.)

⁷ creaturarum CPD; creator [creaturanum] M

⁸ [sit pro salute nostra vera, etc.] *add.* M²

⁹ resurrexit vera carnis – resurr. *in upper mg.* P

¹⁰ hac carne CPD; in carne [hac carne] M

63

Ut episcopi diligentissime probentur antequam¹ ordinentur. Ex concilio Aurelianensi, cap. 12²

Ut episcopi, iudicio metropolitanorum, et eorum episcoporum, qui circumcirca sunt, provehantur ad ecclesiasticam potestatem, ii videlicet, qui plurimo tempore probantur tam verbo fidei quam recte conversationis exemplo.

BD 1.9]

¹ antequam CPD; priusquam M

² 12 CPHD; 7 [12] M

64

Quod populo non liceat per se sacerdotum facere electiones¹. Ex concilio Bracarensi cap. 1

Non licet populo electionem facere per se eorum qui ad sacerdotium provocantur², sed in iudicio episcoporum esse debet, ut ipsi cum qui ordinandus est probent, si in sermone, et fide, et spirituali vita edoctus sit.

BD 1.10] (Dist. 63, c. Non licet.)

¹ per se - electiones CPH; per se electionem facere sac. D; sacerdotum electiones per se facere M

² provocantur CPD; provehantur [promoveantur] M

65

Quod non habeantur episcopi, quos nec clerus, nec populus elegit¹, nec comprovinciales episcopi consecrarunt². Leo Rustico Narbonensi episcopo, cap. 1³

Nulla ratio sinit, ut inter episcopos habeantur qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus expetiti, nec a comprovincialibus episcopis cum metropolitani iudicio consecrati. Unde, cum sepe questio de male accepto honore nascatur, quis ambigat nequaquam istis essetribuendum quod non docetur fuisse collatum? Si qui autem clerici ab istis pseudepiscopis in eis ecclesiis ordinati sunt, que ad proprios episcopos pertinebant, et ordinatio eorum cum consensu et iudicio presidentium facta est, potest rata haberi, ita ut in ipsis ecclesiis perseverent, aliter autem vana habenda est consecratio, quia nec loco fundata est, nec auctoritate munita.

BD 1.11] Ctp 3.9.2B (Dist. 62, c. Nulla ratio.) (1, q. 1, c. Si qui clerici.)

¹ elegit CRP; elegerit DM; eligit H

² -arunt CPBD; -erant H; -arint M; xi *add.* PVB, *om.* CDM

³ cap. 1 CPBHD; epistola 90 M

66

Quod nullus ordinari episcopus debeat¹ nisi ex conventione. Ex concilio Aurelianensi², cap. 2

Nullus est ordinandus³ episcopus, nisi convocatis clericis et parochianis, et in unum consentientibus⁴.

BD 1.12]

¹ ord. ep. deb. CP; ordinari debeat D; ordinandus est episcopus M

² conc. Aur. CPD; Aur. conc. M

³ est ord. CPD; ord. est M

⁴ *corr. fr.* consistentibus P; consentibus D

67

De illis qui accipiunt regimina ecclesiarum et cunctos fastu superbie parvipendunt¹. Origenes dicit²

Qui dum³ assumpta ecclesia et rebus divinis, elevantur, et cunctos fastu superbie parvipendunt, hi canes magis, quam principes nominantur.

BD 1.13]

¹ De illis - parvipendunt CPD; Quod canes magis, quam principes nominantur, qui assumpto regimine superbiunt M

² dicit CPD; *om.* M

³ Qui dum CPD; Quidam M

68

De illis episcopis qui superbire incipiunt¹. Ex dictis Gregorii et apostoli Pauli²

Humilis debet episcopus esse, gradum enim mansuetudinis accepit, non superbie, Paulus dicit, Decet huiusmodi hominem mansuetum esse, non elatum, non superbum.
BD 1.14]

¹ De illis - incipiunt CPD; Item de superbientibus episcopis M

² ap. Pauli CRP; Pauli ap. DM

69

Quod ordinationes episcoporum apostolica auctoritate a cunctis comprovincialibus fieri debeant. Ex epistola¹ Anacleti pape scripta episcopis Italie, cap. 1²

Ordinationes episcoporum auctoritate apostolica ab omnibus qui in eadem fuerint provincia, sunt celebrande³. Qui simul convenientes scrutinium diligenter agant, ieiuniumque convenientibus precibus celebrent, et manus cum sanctis evangelii que predicaturi sunt imponentes, Dominica die hora tertia orantes, sacraque unctione⁴ exemplo prophetarum et regum, capita eorum more apostolorum et Moisi⁵ unguentes⁶, quia omnis sanctificatio constat in Spiritu sancto, cuius virtus invisibilis sancto est crismati permixta, hoc ritu solemnem celebrent ordinationem. Quod si omnes simul convenire minime⁷ potuerint, assensum tamen suis precibus et scriptis prebeant, ut ab ipsa ordinatione animo non desint. Porro et Hierosolimitanorum⁸ primus archiepiscopus, beatus Iacobus, qui iustus dicebatur, et secundum carnem Domini nuncupatus est frater a Petro, Iacobo⁹ et Iohanne apostolis est ordinatus, successoribus videlicet dantes formam¹⁰ eorum¹¹, ut minus quam a tribus episcopis, reliquisque omnibus assensum prebentibus, nullatenus ordinetur, et cum communi voto ordinatio celebretur.

BD 1.15] IP 3.12 to celebrent ordinationem, 3.17 from Quod si omnes (Dist. 64, c. Ordinationes.)

¹ secunda *add.* M

² cap. 1 CPD; *om.* M

³ sunt cel. CPM; celebrentur D

⁴ sacraque unctione CPM; sacramque unctionem D

⁵ -si CPD; -sis M

⁶ ungu- CPD; ung- M

⁷ conv. min. CPM; min. venire D

⁸ -tanorum PVM; -tarum CRV²HD

⁹ Iacobo CPM; *om.* D

¹⁰ dantes formam CPD; formam dantes M

¹¹ eorum *here* CPM, *before* videlicet D

70

Ne laicus fiat episcopus ante 30 annos, et¹ ante anni conversionem². Ex concilio Arelatensi, cap. 3³

Episcopatus vero vel presbiterii honorem nullus laicus ante⁴ anni conversionem, vel ante triginta annos accipiat.

BD 1.16]

¹ et CPD; vel M

² conversionem CPM; conversationem D

³ cap. 3 CPD; III, sub finem cap. 1 M

⁴ *obsc. mg. add. here* P

71

De laicis non temere faciendum¹ episcopos. Ex concilio Sardicensi, cap. 13

Osius episcopus dixit, Et hoc necessarium arbitror ut diligentissime tractetis, si forte aut dives, aut scolasticus de foro, aut ex administratione episcopus fuerit postulatus, ut non prius ordinetur, nisi ante lectoris munere, et officio diaconi aut presbiteri fuerit perfunctus, et ita per singulos gradus (si dignus fuerit) ascendat ad culmen episcopatus. Potest enim per has promotiones, que habebunt ubique prolixum tempus, probari qua fide sit, qua modestia, qua gravitate et verecundia. Et si dignus fuerit probatus, divino sacerdotio illustretur; quia conveniens non est, nec ratio vel disciplina patitur, ut temere et leviter ordinetur, aut episcopus, aut presbiter, aut diaconus, qui neophitus est, maxime cum et magister gentium beatus apostolus, ne hoc fieret denuntiasset et prohibuisse videatur; sed hi quorum per longum tempus, examinata sit vita, et merita fuerint² comprobata.

BD 1.17] (Dist 61, c. Osius episcopus.)

¹ -dum CRP; -dis D; -dos M

² fuerint (*corr. fr. -erit* C) comp. CPM; comp. fuerint D

72

Quod per gradus ecclesiasticos ad episcopatus debeat officium perveniri. Ex decretis Celestini pape Galliarum episcopis missis

Ordinatos vero quosdam, fratres carissimi, episcopos qui nullis ecclesiasticis ordinibus ad tante dignitatis fastigium fuerint instituti, contra patrum decreta, huius usurpatione, qui se hec recognoscit fecisse, didicimus, cum ad episcopatum his gradibus, quibus frequentissime cautum est, debeat perveniri, ut minoribus initiati officii ad maiora firmentur. Debet enim ante esse discipulus, quisquis doctor esse desiderat, ut possit docere quod didicit. Omnis vite institutio, hac ad id quo tendit, se ratione confirmat. Qui minime litteris operam dederit, preceptor esse non potest litterarum. Qui non per singula stipendia creverit, ad meritum stipendii ordinem non potest pervenire. Solum sacerdotium inter ista, rogo, vilius est, quod facilius tribuitur, cum difficilius impleatur.

(epist. 2 ad epist. Gallie, cap. 3).BD 1.18] (Dist. 59, c. Ordinatos.)

¹*Item de eodem*². *Ex Beneventana sinodo Urbani pape, capitulo primo*

Nullus in episcopatum eligatur, nisi in sacris ordinibus religiose vivens inventus est. Sacros autem ordines dicimus diaconatus et presbiteratus, hos siquidem solos primitiva legitur ecclesia habuisse; super his solis preceptum apostoli habemus. Subdiacones vero, quia et ipsi altaribus administrant, opportunitate exigente concedimus, sed rarissime, si tamen spectate sint religionis et scientie, quod ipsum³ sine Romani pontificum⁴ vel metropolitani licentia⁵.

Ctp 3.9.3; IP 3.5 (Dist. 60, c. Nullus in episcopatum.)

¹ *pt. 2 of canon as here CRHM, as 5.378B PVBD*

² *It. de eod. M; om. CR*

³ *non fiat add. ss H²*

⁴ *-cis R*

⁵ *non fiat add. M, fiat add. R; om. C*

73

Ut laicam communionem non accipiat qui per ambitionem episcopatum acceperit. Ex concilio Sardicensi, cap. 2

Osius episcopus dixit, Etiam si talis aliquis extiterit temerarius, ut fortassis talem¹ excusationem afferens, asseveret quia litteras populi acceperit, cum² manifestum sit potius se³ plures premio et mercede corrumpi eorum, qui sinceram fidem non habent, ut clamarent in ecclesia, et ipsum petere viderentur episcopum, omnino has fraudes dampnandas esse arbitror, ita ut ne laicam in fine communionem talis accipiat. Si vobis omnibus placet, statuite. Sinodus respondit, Placet.

BD 1.19]

¹ *Sf¹ begins*

² *cum CPM; eum B?*

³ *se CPDSf; potuisse M*

74

Quod episcopus esse non possit qui nesciente metropolitano consecratus fuerit. Ex concilio Arelatensi¹, cap. 6²

Illud autem ante omnia claret, quod eum qui sine conscientia metropolitani constitutus fuerit episcopus, iuxta magnam sinodum esse episcopum non debere.

BD 1.20]

¹ *Meldensi H; II add. M*

² *cap. xliii H*

75

Ne episcopi per Simoniacam heresim regiminis locum obtineant. Ex concilio Meldensi¹, cap. 43

Cavendum, et summopere² precavendum, ac per virtutem Christi sanguinis³ interdicendum episcopis, et regibus, et omnibus sublimioribus potestatibus atque cunctis fautoribus et electoribus quorumcumque, atque consensoribus seu ordinatoribus in gradu ecclesiastico, ut nemo per Simoniacam heresim regiminis locum obtineat, quacumque fauione, calliditate, promissione, seu commoditate, aut donatione per se, aut per submissam personam, cum Spiritus sanctus inter cetera documenta per os dicat Gregorii⁴, Cur non videtur, cur non perpenditur, quia benedictio illi in maledictionem convertitur qui ad hoc ut fiat hereticus ordinatur? Et⁵ item. Quisquis⁶ contra hanc Simoniacam et neophitorum heresim vehementer pro officii sui consideratione non arserit, cum Simone mago se non dubitet habere portionem, qui primus commisit hoc piaculare flagitium. Et alibi⁷, Quisquis hoc pretio studet accipere, non esse sacerdos, sed dici tantummodo inaniter concupiscit. Et alibi⁸. Dolens⁹, inquit, dico, gemens denuntio, quia sacerdotium quod apud vos intus cecidit, foris diu stare non poterit¹⁰.

BD 1.21 augmented; cf Fowler-Magerl ZRG 1997, 149] (1, q. 7, c. Cavendum.)

¹ conc. Meld. CPD; Meld. conc. M

² est *add.* M, *om.* CPDSf

³ Chr. sang. CPDSf; sang. Chr. M

⁴ dic. Greg. CPM; Greg. dic. D(Greg. epist. 110 lib. 7 regist. ad Syagrium) *add.* M²

⁵ Et CPD; *om.* M

⁶ Quisquis CPM; Si quis D

⁷ (Gre. Virg. episc. Arelatensi epist. 51, seu c. 95, l. 4) *add.* M²

⁸ (ibidem) *add.* M²; (epist. 9) *add.* Fr

⁹ Dol- CPM; Nol- D

¹⁰ poterit CP; potuit vel poterit D; potuit M

76

De his qui pretio sacram mercati sunt dignitatem¹. Ex epistola Gelasii pape

²Quos constiterit indignos meritis³, sacram mercatos esse pretio dignitatem, convictos oportet arceri, quia dantem pariter et accipientem dampnatio Simonis, quam sacra lectio testatur, involvit.

(ep. 9, c. 26) BD 1.22] (1, q. 1, c. Quos constiterit.)

¹ sac. merc. sunt dig. CPM; dig. sac. merc. sunt D

² Sf² *begins*

³ -tis CPD; -tos M

77

De eadem re. Ex epistola Hormisde pape

Hoc itaque ad priora coniungimus, ne benedictio per impositionem manus, que a Deo esse creditur, pretio comparetur, quia Simon¹ Spiritum sanctum volens pretio mercari apostoli Petri fuit detestatione percussus.

¹ Magus *add.* M, *om.* CPDSf

(cap. 25, c. 2) BD 1.23]

78

¹*De eadem re. In² canone apostolorum, cap. 30³*

Si quis episcopus aut presbiter, aut abbas⁴ per pecuniam hanc obtinuerit dignitatem, deiciatur⁵ ipse et ordinator eius, et a communione sancta modis omnibus abscondatur, et sit anathema, sicut Simon Magus a Petro.

Coll. of St Hilaire 1.22] IP 3.116

¹ Item *add. M, om. CPDSf*

² In CPDSf; Ex M

³ [29] *add. Fr*

⁴ [diaconus] *add. Fr*

⁵ *lacuna follows P*

79*

¹*Nicolaus iunior sinodo presidens in ecclesia Constantiniana² dixit³*

Erga Simoniacos nullam misericordiam in dignitate servanda habendam esse decernimus, sed iuxta canonum sanctiones, et sanctorum patrum⁴ decreta eos omnino dampnamus, ac deponendos eos apostolica auctoritate sancimus. Item. ⁵De cetero, si quis⁶ in posterum ab eo quem Simoniacum esse non dubitat, se consecrari permiserit, et consecrator et⁷ consecratus non disparem dampnationis sententiam subeat, sed et⁸ uterque depositus penitentiam agat, et privatus a propria dignitate persistat.

Enlarged BD 1.112, Coll. of St Hilaire 1.32; IP 3.125-6 (I, q. 1, c. Erga Simoniacos.)

¹ Erga Simoniacos nullam misericordiam servandam *add. as rubr. M*

² *eccl. Const. CPHA; eccl. Constantinopolitana D; Constantinopolitana eccl. M*

³ *in mg. P*

⁴ *Sf ends*

⁵ *H begins cap. here*

⁶ *De cet. si quis CPM; Si quis de cet. D*

⁷ *consecrator et CPM; consecratorum D*

⁸ *et CPM; om. D*

80*

¹*Cap. 2*

Si quis pecunia aut gratia humana, aut populari seu militari tumultu, sine concordia et canonica electione et benedictione cardinalium, episcoporum ac deinde sequentium ordinum religiosorum, apostolice sedi fuerit inthronizatus, non papa vel apostolicus, sed apostaticus habeatur, liceat que cardinalibus, episcopis cum religiosis et Deum timentibus clericis et laicis invasorem, etiam cum anathemate et humano auxilio et studio a sede apostolica repellere, et quem dignum iudicaverint preponere. Quod si hoc intra urbem perficere nequiverint, nostra auctoritate extra urbem congregati in loco quo eis placuerit,

¹ *Quod si Romanus pontifex Simoniace, et sine consensu cardinalium intrusus fuerit, ab eis excommunicandus, et humano etiam iudicio a sede pellendus sit as rubr. Ibid add. M*

eligant quem digniorem et utiliorem apostolice sedi perspexerint, concessa ei auctoritate regendi et disponendi res ad utilitatem sancte Romane ecclesie, secundum quod ei melius videbitur, iuxta qualitatem temporis, quasi iam omnino inthronizatus sit².

² sit CPDM; *om.* A

81*

¹*Decreta*² *Gregorii*³ VII, *cap. 11*

Ordinationes que interveniente pretio vel precibus, vel obsequio ea intentione impenso alicui persone, vel que non communi consensu cleri et populi secundum canonicas sanctiones fiunt, et ab his ad quos consecratio pertinet, non comprobantur, falsas esse diiudicamus; quoniam qui taliter ordinantur, non per ostium intrant, id est per Christum, sed ut ipsa Veritas testatur, fures sunt et latrones.

Tarrac1, no. 559, Tarrac2,5.47] Ctp 3.9.1 (1, q. 1, c. Ordinationes.)

¹ Qualiter iudicandi sint qui Simoniace ordines acceperint *add. as rubr.* M

² Decreta CPLHA; Decretum D; Ex decretis M

³ pape *add. DM, om.* CRPLH

82*

¹*Toletano concilio VI, cap. 4*

Quicumque Simonis imitator, Simoniace quoque heresis extiterit sectator, ut ecclesiasticorum ordinum gradus non dignitate morum obtineat, sed munerum impensione conquirat, et per oblata munera capiat, quibus hanc nec rationis ordo, nec dignitas morum ulla commendat, talis inventus, sacrorum apices ordinum nullo modo adipisci permittatur; sed et si adeptus fuerit, communionem privatus cum ordinibus suis propriorum bonorum amissione dampnetur.

¹ Quod ordinatores Simoniacorum simul cum ipsis damnandi sunt *as rubr.* Ex *add.* M

83*

¹*Toletano*² *concilio VIII, cap. 5*³

Quicumque propter accipiendam sacerdotii dignitatem quodlibet premium fuerit detectus obtulisse, ex eodem tempore se noverit anathematis opprobrio condemnatum, atque a participatione Christi corporis et sanguinis alienum, ex quo illum constat execrabile Christo perpetrasse flagitium. Quod si aliquis extiterit qui accuset, ille qui hunc ordinem munerum fuerit datione lucratus, et suscepti honoris gradu privetur, et in monasterio sub perenni penitentia religetur; illi vero qui pro causa hac munerum

¹ Ut qui Simoniace a Simoniacis munera acceperint, si clerici fuerint honoris amissione multentur, si laici anathemate damnentur. *as rubr.* Ex *add.* M

² Tolet. CBHDM; Ter' C; T' PVA

³ 5 CPDA; 3 M

acceptores extiterint, si clerici fuerint, honoris amissione multentur, si vero laici, anathemate perpetuo⁴ condempnentur.

(*I, q. 1, c. Reperiuntur.*)

⁴ multentur added here H (which also has it above)

84*

¹*Toletano concilio XI cap. 11*²

Unusquisque qui ad ecclesiasticos gradus est accessurus, non ante honoris consecrationem accipiat, quam placiti sui innodatione promittat, ut fidem catholicam sinceri cordis devotione custodiens, iuste et pie vivere debeat, et in nullis operibus suis canonicis regulis contradicat, atque ut debitum per omnia honorem atque obsequii reverentiam preeminenti sibi unicuique dependat.

¹ Quid episcopus vovere debeat ordines accepturus *as rubr.* Ex *add.* M

² XI cap. 11 CPBHDA; XI cap. 10 M; IX, cap. 10 *Fr*

85*

¹*Bracarense*² *concilio III, cap. 8*³

Quicumque pro conferendo cuiquam sacerdotii gradu, aut munus quodcumque, aut promissiones muneris antequam ordinetur acceperit, vel etiam postquam ordinatus fuerit, in aliquo se⁴ pro hoc ipso presumpserit munerari, sive ille qui dederit, sive⁵ qui acceperit, iuxta sententiam Calcedonensis concilii gradus sui periculum sustinebit⁶.

IP 3.117 (I, q. 1, c. Qui per pecuniam.)

¹ Ut nullus pro gradu sacerdotii conferendo, nec antea, nec post munus sine periculo exigat *as rubr.* Ex *add.* M

² -ense CPD; -ensi M

³ 8 CPDA; 7 M

⁴ se CPM; *om.* D

⁵ ille *add.* D, *om.* CPM

⁶ [cap. 2] *add.* M²

86*

¹*Gregorius in libro*² *quadraginta homiliarum, homelia 4*

Columbas vendere est impositionem manus, qua Spiritus sanctus datur, non ad vite meritum, sed ad premium dare. Sed sunt nonnulli, qui quidem nummorum premia ex ordinatione non accipiunt, et³ tamen sacros ordines pro humana gratia largiuntur, atque de largitate eadem laudis solummodo retributionem querunt. Hi nimirum quod gratis acceptum est, gratis non tribuunt, quia de impenso officio sanctitatis, nummum favoris expetunt. Unde bene cum virum iustum describeret propheta, ait, Qui excutit manus suas

¹ Quod Simonia alia ab obsequio, alia a manu, alia a lingua sit *add. as rubr.* M

² libro CPDA; codice M

³ et CPD; sed M

ab omni munere. Neque enim dicit, Qui excutit manus suas a⁴ munere, sed adiunxit, ab omni⁵. Quia aliud est munus ab obsequio, aliud munus a manu, aliud munus a lingua. Munus quippe ab obsequio est subiectio⁶ indebite impensa⁷, munus a manu, pecunia, munus a lingua, favor. Qui ergo sacros ordines tribuit, tunc ab omni munere manus excutit, quando in divinis rebus non solum pecuniam⁸, sed etiam humanam gratiam non requirit.

cf BD 1.113 for end; Ctp 1.55.13b] IP 3.120-1 (1, q. 1, c. Sunt nonnulli.)

⁴ a CPM; ex omni D

⁵ ad. ab omni CPM; ab omni ad. D

⁶ impense vel *add. D, om. CPM*

⁷ -ensa CPM; -ense D

⁸ -iam CVBDA; -ias P; nullam pecuniam M

87*

Omelia 17¹

Nonnullos vestrum cum premiis ordinationes facere agnovimus², spiritualem gratiam vendere, et de alienis iniquitatibus cum peccati dampno temporalia lucra cumulare. Cur ergo ad memoriam vestram non redit, quod vox Dominica precipiens dicit, *Gratis accepistis, gratis date?* Cur non ante mentis oculos revocatis quod templum Redemptor noster ingressus, cathedras vendentium columbas evertit, et nummulariorum effudit es? Qui namque sunt in templo Dei hodie, qui columbas vendunt, nisi qui in ecclesia pretium de impositione manus accipiunt, per quam videlicet impositionem Spiritus sanctus celitus datur? Columba igitur venditur, quia manus impositio, per quam Spiritus sanctus accipitur, ad pretium datur. Sed Redemptor noster cathedras vendentium columbas evertit, quia talium negotiatorum sacerdotium destruit. Hinc est enim quod sacri canones Simoniacam heresim dampnant, et eos a sacerdotio privari precipiunt, qui de largiendis ordinibus pretium querunt. Cathedra ergo vendentium columbas evertitur, quando hi qui spiritualem gratiam vendunt, vel ante humanos, vel ante Dei oculos sacerdotio privantur.

¹ Omelia 17 CPDA (*with no break PA*); Quod columbas vendunt, qui manus impositionem ad pretium distribuunt. Ibidem homilia 17 M

² agn- CPDA; cogn- M

88*

¹*Homilia 13²*

Vendentes et ementes e³ templo eliminat⁴ Christus, quia vel eos qui pro munere impositionem manuum tribuunt, vel eos qui donum Dei emere nituntur, dampnat.⁵ Item.⁶

¹ De eadem re *add. as rubr. M; no break PA*

² 13 CPBD; xiii cuius supra H; xiiiviii A; 39 M

³ e CPBHA; de DM

⁴ -nat CPM; -navit D

⁵ H *ends cap. here*

⁶ [ibidem] *add. M²*

In templo vendentes sunt, qui hoc quod⁷ quibusdam iure competit, ad premium largiuntur. Iustitiam enim vendere est, hanc pro premii acceptione servare. Ementes vero in templo sunt, qui dum hoc quod iustum est proximo persolvere nolunt, dumque rem iure debitam facere contempnunt, dato patronis pretio⁸ emunt peccatum.

IP 3.119 (1, q. 3, c. Vendentes.)

⁷ *ss P*

⁸ [praemio] *add. M*

89*

¹*Gregorius Maximo presumptori Salone*²

Pervenit ad nos, quod per Simoniacam heresim fueris ordinatus, sed et alia de te multa hic dicta sunt, de quibus unum quam maxime fuit, propter quod necesse habuimus, summopere per scripta nostra prohibere, ne missarum solempnia celebrare debuisses.

(lib. 5 regist., epist. 3).

¹ De episcopo Simoniace ordinato *add. as rubr. M; no break CPA, break in D*

² Max. - Salone CPDLA; Maximino [Maximo] praesumptori Ecclesiae Salonitanae M

90*

¹*Gregorius Brunechilde regine Francorum*

Christianitatis vestre sollicitudo diligenter invigilet, ut nullum qui sub vestro regno est, ad sacrum ordinem ex datione pecunie, vel quarumlibet patrocini personarum, seu proximitatis iure patiatur accedere, sed ille ad episcopatus vel alterius sacri ordinis officium eligatur, quem dignum vita et mores ostenderit².

(lib. VII regist., epist. 5).

¹ Ut dignus vita et moribus ad sacros ordines eligatur *add. as rubr. M; no break P*

² -derint CPHM; -dunt D

91*

¹*Item Etherio, Virgilio et Desiderio episcopis*²

Fraternitatem vestram auctore Deo volumus sinodum congregare, atque in ea reverendissimo fratre nostro Aregio³ episcopo⁴, et dilectissimo filio nostro Ciriaco⁵ abbate mediantibus, omnia que sanctis canonibus sicut prediximus sunt adversa, districte sub anathematis interpositione dampnentur, id est ut nullus pro adipiscendis ordinibus ecclesiasticis dare aliquod commodum presumat, vel pro datis accipere; neque ex laico habitu quisquam repente audeat ad locum sacri regiminis pervenire; neque ut alie mulieres cum sacerdotibus habitent, nisi que sacris canonibus sunt permissae.

¹ Ut nullus sacros ordines emat, nec aliquis ex laico habitu ad regimen Ecclesiae perveniat *add. as rubr. M; no break CP*

² Item - epp. CPDA; Gregorio (-ius Fr) Syagrio, Betherio, Virgilio, et Desiderio episcopis aparibus M

³ [Syagrio] *add. Fr*

⁴ ep. CPDA; coep- M

⁵ Ciriaco CM; Chiriaco PVB; Chyrio D

(lib. VII regist., epist. 3).

92*

¹Item². *Gregorius Theodorico regi Francorum*

Iterata vos pro vestra mercede adhortatione pulsamus, ut congregari sinodum iubeatis, et sicut dudum scripsimus, corporalia in sacerdotibus vitia, et Simoniace hereseos pravitate, episcoporum omnium definitione dampnari, atque a vestri regni amputari finibus faciatis.

(lib. IX registri, epist. 53).

¹ De Simoniaca pravitate extirpanda *add. as rubr.* M

² Item CPBHA; *om.* M

93*

¹*Gregorius Brunehilde regine Francorum*

Sinodum congregari² precipite, et peccatum Simoniace hereseos de regno vestro inter alia que supra scripsimus, definitione concilii studiosius prohibete.

(lib. IX registri, epist. 57).

¹ De eodem *add. as rubr.* M

² -ari CPM; -are D

94*

¹*Gregorius Clothario Francorum regi*²

Quia simoniaca heresis prima in ecclesia surgens apostolorum est auctoritate dampnata, petimus ut pro mercede vestra sinodum congregari faciatis, quatenus omnium sacerdotum definitione compressa et radicitus amputata, nullas illic vires de cetero in periculum animarum inveniatur, nec ulterius sub qualibet occasione permittatur exurgere.

(lib. IX regist., epist. 55).

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M; *no break P (bu there is one in V)*

² Fr. regi CPDA; regi Fr. M

95*

¹*Ambrosius in pastoralis suo*²

Quod dedit episcopus cum ordinaretur³ aurum fuit; et quod perdidit, anima fuit. Cum alium ordinaret, quod accepit, pecunia fuit; quod dedit, lepra fuit.⁴ Hec sunt mercimonia iniquorum in perniciem eorum. Interrogo tamen fratrem et⁵ coepiscopum

¹ Quod episcopus Simoniace ordinatus aurum dedit, et animam perdidit; ordinans autem pecuniam accepit, lepram dedit *add. as rubr.* M

² suo CPDM; *om.* A

³ cum ord. CPBM; in ordinatione sua D

⁴ H ends cap. here

⁵ Int. tamen fr. et AM; et. CPBDA²; et ad L

nostrum⁶, quia et ego episcopus sum, et cum episcopo loquor. Dic ergo mihi paulisper, frater episcope, cum dares pecuniam, quid accepisti? Gratiam episcopalem accepi. Ergo interrogo te. Hec gratia cui tali vocabulo nuncupatur? Respondit, Cur, inquis? Ut reor, quod gratis datur, ideo gratia vocatur. Ergo si gratis gratia datur, et auro non estimatur, a te cur gratia pecuniis comparatur? Respondit, Non, inquit, mihi daretur, si pecunia non emeretur; nec episcopus fuissem ordinatus, si pecunias non dedissem. Ergo, ut apparet ex responsionibus tuis, gratiam cum ordinareris non accepisti, quia gratuito eam non meruisti. Et ideo, frater, si gratiam non accepisti, quomodo episcopus effici potuisti? Nam et ad discipulos suos Dominus ait, Gratis accepistis, gratis date. Cur ergo gratuitam gratiam estimasti te pretio possidere? Nam, ut video, aurum dans perdidisti, et sanctam gratiam non acquisisti.

(*lib. De dignit. sacerdotali, cap. 5*) (1, q. 1, c. Cum ordinareretur.)

⁶ coepiscopum nostrum CPM; coepiscoporum nostrorum D

96*

¹*Ambrosius. De officiis*² *libro primo*

Si percunctari³ fideliter velis⁴ Simoniacos, quis eos fecerit sacerdotes, respondebunt mox et dicent, Ab archiepiscopo sum nuper episcopus ordinatus, centumque ei solidos dedi, ut episcopalem gratiam consequi meruissem. Quos si minime dedissem episcopus hodie non essem. Unde melius volui, mi domine, aurum de sacello invehere⁵, quam totum⁶ sacerdotium perdere. Aurum dedi, et episcopatum comparavi, quos tamen solidos, si vixero, recepturum me illico iterum non diffido. Ordino presbiterum, consecro diaconum, et aurum accipio. Nam et de aliis nihilominus ordinibus pecunie questum flagitare confido. Ecce et aurum quod dedi, in meo sacello recepi, et episcopatum gratis accepi. Nempe hoc est quod doleo, quia archiepiscopus carnaliter episcopum fecit, nam propter pecunias spiritualiter leprosum ordinavit. Pecunia, inquit,⁷ tecum sit in perditionem, quia donum Spiritus sancti gratie pretio comparasti, et commercium miserabile in animarum exitium peregristi. Et nescii homines, et indocti inordinationibus eorum clamant, et dicunt, Dignus est, iustus est, conscientia misera, indignus, iniustus⁸ est dicit⁹. Pronuntiat enim episcopus hic¹⁰ ad populum, dicens, Pax vobis. Oculis quidem carnalibus videtur magnus episcopus, et divinis obtutibus inspicitur magnus leprosus.

(*de dignitate sacerdotali, cap. 5*).

¹ De eodem *add. as rubr. M; no break P*

² De offic. CPDA; officiorum M

³ -ari CPM; -aris D

⁴ velis CPM; *om.* D

⁵ invehere CPA; minuere DM; [invehere] *add.* M

⁶ totum CPDA; tantum [totum] M

⁷ inquit CPA; tua inquit D; inquit tua M

⁸ iniustus CPDM; iniustusque A

⁹ [Dignus es, et iustus es, et conscientia misera. Indignus es, et iniustus es, dicit, etc.] *add.* M²

¹⁰ hic CPDM; huius A; [huiusmodi] *add.* M

97**¹Beda in libro homiliarum² 20³*

Non solum venditores sunt columbarum, et domum Dei faciunt domum negotiationis, qui sacros ordines largiendo pretium pecunie, vel laudis, vel etiam honoris inquirunt, verum hi quoque qui gradum vel gratiam in ecclesia spiritualem, quam⁴ Domino largiente perceperunt⁵, non simplici intentione, sed cuiuslibet humane causa retributionis exercent, contra illud apostoli Petri, qui loquitur, quasi sermones Dei, Qui ministrat, tanquam ex virtute quam administrat Deus, ut in omnibus honorificetur⁶ Deus per Iesum Christum. Quicumque ergo tales sunt, si nolunt veniente Domino de ecclesia auferri, auferant ista de suis actibus, ne faciant domum Dei domum⁷ negotiationis.

(*ad cap. 2 Iohannis*) IP 3.124 (1, q. 3, c. Non solum.)

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

² homel. *add.* BA, *om.* CRPDM

³ 20 CPBDA; 70 M

⁴ in eccl. spir. quam CPM; spir. in eccl. Deo vel D

⁵ percepere CPM; percipere D

⁶ -no- ss D

⁷ domum RPBDA; donum C

98

Anacletus in tertio decretali¹ omnibus episcopis. Quibus in locis presbiteri, quibus episcopi² esse debeant³

Episcopi apostolorum, presbiteri quoque⁴ 72 discipulorum locum tenent. Episcopi autem non in castellis, neque in modicis civitatibus debent constitui, sed presbiteri per castella et modicas civitates atque villas debent ab episcopis ordinari et poni, singuli tamen per singulos titulos suos. Et episcopus non ab uno, sed a pluribus debet episcopis ordinari et, ut dictum est, non ad modicam civitatem, ne vilescat nomen episcopi, sed ad honorabilem urbem titulandus et denominandus est. Presbiter vero ad qualemcumque locum ecclesie in eo constitute est preficiendus.

(*supra c. 58*) Ctp 1.2.19]

¹ suo *add.* M. Quibus - debeant *om.* B

² pres. qu. ep. CPD; ep. qu. pres. M

³ *rubr. before insc.* M

⁴ quoque CPBD; vero M

99

*Higinus¹ papa a Petro octavus apostolo² in primo decretali suo omnibus episcopis³.
Irritam esse sententiam archiepiscopi sine assensu⁴ coepiscoporum⁵*

Salvo in omnibus Romane ecclesie privilegio, nullus metropolitanus absque ceterorum omnium comprovincialium episcoporum instantia aliquorum audiat causas reorum, quia irritae erunt aliter actae quam in conspectu eorum omnium ventilatae, et ipse, si fecerit, coerceatur a fratribus.⁶ Criminationes maiorum natu per alios non fiant, nisi per ipsos qui crimina intendunt, si tamen ipsi digni et irreprehensibiles apparuerint, et actis publicis docuerint omni se suspitione carere et inimicitia, atque irreprehensibilem fidem ac conversationem ducere.

(*cap. 2) Ctp 1.7.1] (9, q. 3, c. Salvo.) (2, q. 7, c. Criminationes.)*

¹ -inus CPD; -inius M

² oct. ap. CPD; ap. oct. M

³ omn. ep. *before* Hig. CRBH, *here* PDM

⁴ ass- CPM; cons- D

⁵ *rubr. before* *in*sc. DM, *om.* B

⁶ [Cap. 2.] *add.* Fr

100

¹Calixtus papa XV a Petro², Benedicto fratri et coepiscopo

Nullus primas vel metropolitanus³ dioecesiani ecclesiam vel parochiam aut⁴ aliquem de eius parochia presumat excommunicare, vel iudicare, aliquidve agere absque eius consilio⁵ vel iudicio, sed⁶ hoc observent⁷ quod ab apostolis ac patribus et predecessoribus nostris est statutum et a nobis confirmatum.

(*epist. 2 episc. Gallie, c. 3) BD 1.66a; Ctp 1.14.5a] IP 4.27a (9, q. 3, c. Nullus primas.)*

¹ Ut nullus metropolitanus alterius dioecesani parochianum praesumat excommunicare, vel aliquid de eo agere sine concilio vel iudicio episcopi sui *add. as rubr.* M

² XV a Petro CPBD; a Petro XV M

³ -nus CPM; -nas D

⁴ aut CPD; vel M

⁵ cons. CPDM; conc- Fr

⁶ sed CPM; si D

⁷ -ent CPD; -et M

101

Irritum esse quod facit archiepiscopus de alterius parochia sine eius voluntate.¹ Idem²

Si quis³ metropolitanus episcopus, nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam, sine consilio⁴ et voluntate omnium comprovincialium episcoporum, extra aliquid agere temptaverit, gradus sui periculo subiacebit, et quod egerit irritum habeatur, et vacuum; sed quicquid⁵ de provincialium coepiscoporum causis⁶, eorumque

¹ Irritum - voluntate C²P²(*at foot of leaf*)DM; *before* Sed quicquid *below* V; *om.* RBH

² Idem CPV; Item RD; Calixtus papa xv a Petro Benedicto fratri et coepiscopo H; Idem ibidem M

³ vero *add.* M, *om.* CPBD

⁴ consilio CPBD; consensu [consilio] M

⁵ quicquid CPD; si quid [quicquid] M

ecclesiarum et clericorum atque secularium necessitatibus agere aut disponere necesse fuerit, hoc cum omnium consensu comprovincialium agatur pontificum, non aliquo dominationis fastu, sed humillima et concordi administratione, sicut Dominus ait, Non veni ministrari, sed ministrare. Et alibi, Qui maior est vestrum, erit minister vester, et reliqua. Similiter et ipsi comprovinciales episcopi cum eius consilio nisi quantum ad proprias pertinent⁷ parochias agant⁸ iuxta sanctorum constituta patrum, ut uno animo, uno ore concorditer sancta glorificetur Trinitas in secula. Nullus primas, nullus metropolitanus, nullusque reliquorum episcoporum alterius adeat civitatem, aut ad possessionem accedat, que ad eum non pertinet, et alterius episcopi parochiam super cuiusquam⁹ dispositione, nisi vocatus ab eo cuius iuris esse dinoscitur, ut quicumque ibi disponat vel ordinet, aut¹⁰ iudicet, si sui gradus honore potiri voluerit. Sin aliter presumpserit dampnabitur, et non solum ille, sed et cooperantes, et consentientes ei¹¹, quia sicut ordinatio, ita eis¹² et iudicatio, et aliarum rerum dispositio¹³ prohibetur. Nam qui ordinare non poterit, qualiter¹⁴ iudicabit? Nullatenus procul dubio iudicabit, aut iudicare poterit. Quoniam sicut¹⁵ alterius uxor nec adulterari ab aliquo, vel iudicari, aut disponi nisi a proprio viro eo vivente permittitur, sicut nec uxor episcopi que eius ecclesia vel parochia indubitanter intelligitur eo vivente, absque¹⁶ iudicio et¹⁷ voluntate, alteri¹⁸ iudicare vel disponere¹⁹, aut eius concubitu frui, id est, ordinatione ullatenus²⁰ conceditur. *BD 1.66 b to dispositio prohibetur; Ctp 1.14.5b] IP 4.27b to habeatur et vacuum, 4.28 from Nullus primas - dispositio prohibetur*

⁶ provincialium coepiscoporum causis CPB; prov. episcoporum causis D; comprovincialium causis ep. M

⁷ -ent CPD; -et M

⁸ cum consilio vel *add. D, om. CPM*

⁹ [eius] *add. M*

¹⁰ vel ord. aut CPM; aut ord. vel D

¹¹ ei CPD; illi M

¹² eis CPD; eius [eis] M

¹³ permittitur vel *add. D, om. CMP*

¹⁴ qualiter CPD; quomodo M

¹⁵ sicut CPM; si D

¹⁶ eius *add. M, om. CPD*

¹⁷ et CPM; atque D

¹⁸ alteri CPM; alterius D

¹⁹ [iudicio et voluntate alterius iudicari, etc.] *add. M*

²⁰ ullatenus CPM; ulterius D

102

Quod monachi vel laici nisi per gradus ecclesiasticos non debeant ad summum sacerdotium pervenire¹, cap. 1

Zosimus² episcopus urbis Rome Hesichio episcopo Salonitano. Hoc autem specialiter, et sub predecessoribus nostris, et nuper a nobis interdictum constat litteris ad Gallias, Hispaniasque transmissis, in quibus regionibus familiarior est ista presumptio, quamvis nec Africa super hoc³ admonitione nostra habeatur aliena, ne quis penitus contra

¹ Quod monachi vel (mon. vel. *om. D*) laici - perv. CPD; Quod nullus nisi per gradus ecclesiasticos ad summum sacerdotium pervenire debeat M

² Osimus B; [Jozimus D

³ hoc CPH; hac DM; [hoc] *add. M*

patrum precepta, quia ecclesiasticis disciplinis per ordinem non fuisset imbutus, et temporum approbatione divinis stipendiis eruditus, nequaquam ad summum ecclesie sacerdotium, aspirare presumeret, et non solum in eo ambitio inefficax haberetur, verum etiam ordinatores eius carerent eo ordine, quem contra precepta patrum crediderant presumendum.

(*ep. 1, c. 1) Ctp 1.39.1] (Dist. 36 et 59, c. Qui ecclesiast.)*

103

Ut si quis episcopus maiorem sedem ambierit, et suam perdat, et illam¹ non obtineat, cap. 8². Leo Anastasio Thessalonicensi episcopo

Si quis autem³ episcopus civitatis sue mediocritate despecta, administrationem loci celebrioris ambierit, et ad maiorem se plebem quacumque ratione⁴ transtulerit, a cathedra quidem pellatur aliena, sed carebit et propria, ut nec illis presideat, quos per avaritiam concupivit, nec illis quos per superbiam sprexit. Suis ergo terminis quisque contentus sit, nec supra mensuram iuris sui affectet augeri.

(*epist. 84, cap. 8 [2 Fr] BD 1.74; Ctp 1.43.25]*

¹ illam CPM; aliam D

² cap. 8 *here* CRBH; *after* episcopo P²VD; *om.* PM

³ autem CPD; *om.* M

⁴ [occasione] *add.* M

104

Ut nullus episcopus sibi eligat successorem, cap. 5¹. Hilarius episcopus urbis Rome² synodo presidens dixit

Preterea, fratres, nova et inaudita (sicut ad nos missis de Hispaniis epistolis sub certa relatione pervenit) in quibusdam locis perversitatum semina subinde nascuntur. Denique nonnulli episcopatum, qui nonnisi meritis precedentibus datur, non divinum munus, sed hereditarium putant esse compendium, et credunt sicut res caducas atque mortales, ita sacerdotium velut legatorio aut testamentario iure posse dimitti. Nam plerique sacerdotes in mortis confinio constituti, locum suum feruntur alios designatis nominibus subrogare, scilicet ut non legi tima expectetur electio, sed defuncti gratificatio pro populi habeatur assensu. Quod quam grave sit existimatis³. Atque ideo, si placet, etiam hanc licentiam generaliter ecclesiis auferamus.

(*in concilio Romano) Ctp 1.45.1]*

¹ cap (tit. R) 5 *here* CRP, *after* dixit DM

² ep. urb. Rome CPD; papa M

³ -atis CPM; -astis D; [aestimate] *add.* M

105

Quod non sit principatus per ambitum ac¹ seditionem² occupandus³

Leo episcopus⁴ universis episcopis per Africam constitutis. Necessarium fuit ut dolorem cordis nostri, quo pro Dominicorum gregum periculis estuamus, datis nunc ad vos litteris promeremus, mirantes tantum apud vos, per occasionem temporis impacati, aut ambientium presumptionem, aut tumultum valuisse popularem, ut indignis quibusque, et longe extra sacerdotale meritum constitutis, pastorale fastigium et gubernatio ecclesie crederetur. Non est hoc consulere populo, sed nocere; nec prestare regimen, sed augere discrimen. Integritas enim presidentium salus est subditorum; et ubi est incolumitas obedientie, ibi sana est forma doctrine. Principatus autem quem aut seditio extorsit, aut ambitus occupavit, etiamsi moribus atque actibus non offendit, ipso tamen initii sui est perniciosus exemplo, et difficile est ut bono peragantur exitu que malo sunt incoata principio. Quod si in quibuslibet ecclesie gradibus providenter scienterque curandum est ut in domo Domini nihil sit inordinatum, nihilque preposterum, quanto magis elaborandum est ut, in electione eius qui supra omnes gradus constituitur, non erretur? Nam totius familie Domini status et ordo nutabit, si quod requiritur in corpore, non invenitur in capite. Ubi est illa beati Pauli apostoli per Spiritum Dei emissa preceptio, qua in persona Timothei omnium sacerdotum Christi numerus eruditur, et inde⁵ unicuique nostrum dicitur, Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Quid est cito manus imponere, nisi ante etatem maturitatis, ante tempus examinis, ante meritum laboris, ante experientiam discipline, sacerdotalem honorem tribuere non probatis? Et quid est communicare peccatis alienis, nisi talem effici ordinantem, qualis ille est, qui non meruit ordinari? Sicut enim boni operis sibi comparat fructum qui rectum tenet⁶ in eligendo sacerdote iudicium, ita gravi semetipsum afficit dampno qui ad sue dignitatis collegium sublimat indignum. Non enim in cuiusquam persona pretermittendum est quod institutis generalibus continetur, nec putandus est honor ille legitimus qui fuerit contra divine precepta legis collatus.⁷ Merito patrum beatorum venerabiles sanctiones, cum de sacerdotum electione loquerentur, eos demum idoneos sacris administrationibus censuerunt, quorum omnis etas a puerilibus exordiis, usque ad perfectiores annos, per discipline ecclesiastice stipendia cucurrisset, ut unicuique testimonium prior vita perhiberet. Nec potest de eius provectione dubitari, cui pro laboribus multis, pro moribus castis, pro actibus strenuis celsioris loci premium debetur. Si enim ad honores mundi sine suffragio temporis, sine merito laboris indignum est pervenire, et notari ambitus solent, quos probitatis documenta non adiuvant, quam diligens, et quam prudens habenda est dispensatio divinorum munerum, et celestium dignitatum, ne in aliquo apostolica et canonica decreta violentur, et his ecclesia Domini regenda credatur, qui legitimarum institutionum nescii, et totius humilitatis ignari, non ab infimis sumere incrementum, sed a summis volunt habere⁸ principium, cum valde

¹ ac CRPH; vel DM

² obtinendus vel *add. D, om. CPM*

³ et quod non sit episcopo manus imponenda, nisi diligenter examinato *add. M*

⁴ ep. CPBD; papa M

⁵ [proinde] *add. M*

⁶ [sectatur] *add. M*

⁷ (Paulo post) *add. M²*

⁸ habere CRP; accipere DM; [habere] *add. M*

iniquum sit, et absurdum, ut imperiti magistris, novi antiquis, et rudes preferantur emeritis.

(*epist. 87, cap. 1) Ctp 1.43.34-5]*

106

¹De superiori epistola ad episcopos Africe²

Superest, fratres, ut concorditer³ salubres suscipiatis hortatus, et nihil per contentionem agentes, sed ad omne studium devotionis unanimes, divinis et apostolicis constitutionibus pareatis, et in nullo patiamini providentissima canonum decreta violari. Que enim certarum remisimus consideratione causarum, antiquis deinceps custodienda sunt regulis, ne quod ad tempus pia lenitate concessimus, iusta post ultione plectamus, in eos specialius et propensius commovendi, qui in episcopis ordinandis sanctorum patrum statuta neglexerint, et quos refutare debuerint, consecrarint.

(*cap. 2) Ctp 1.43.37a]*

¹Ne in ordinandis episcopis sanctorum patrum statuta negligantur *add. as rubr. M*

² ad epp. Afr. CPM; Afr. ad epp. D

³ [concordi obedientia] *add. M*

107

Quod qui ordinant indignos¹, ius debeant amittere consecrandi²

Unde qui episcopi³ talem consecraverint sacerdotem, qualem esse non liceat, etiam si aliquomodo dampnum proprii honoris evaserint, ordinationis tamen ius ulterius non habebunt, nec unquam ei sacramento intererunt, quod neglecto divino iudicio, immerito prestiterunt. Illud sane quod ad sacerdotalem pertinet dignitatem, inter omnia volumus canonum statuta servari, ut non quibuslibet locis, neque quibuscumque castellis, et ubi ante non fuerunt episcopi consecrentur, cum ubi minores sunt plebes, minoresque conventus, presbiterorum cura sufficiat. Episcopalia autem gubernacula non nisi maioribus populis, et frequentioribus civitatibus oporteat presidere, ne quod sanctorum patrum divinitus inspirata decreta vetuerunt, viculis, et possessionibus, vel obscuris et solitariis municipiis tribuatur sacerdotale⁴ fastigium.

(*Ctp 1.43.37b]*

¹ ord. ind. CPD; ind. ord. M

² (Nota *add. PV*) Quod - cons. (eodem cap. *add. M*) *in mg. CRPV, in text DM; om. B. No break CRPB*

³ qui ep. CPD; ep. qui M

⁴ suffragium vel *add. D, om. CPM*

108

De Simoniaca heresi eradicanda, et de episcopo non alicuius gratia faciendo¹

Gregorius universis episcopis per Helladam provinciam constitutis. Quibusdam narrantibus agnovi quod in illis partibus nullus ad sacrum ordinem sine commodi datione perveniat. Quod si ita est, flens dico, gemens denuntio, quia cum sacerdotalis ordo intus

¹ non alicuius (alterius D) gr. faciendo CPD; alterius gratia non faciendo M

cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Scimus quippe ex evangelio, quid Redemptor noster per semetipsum fecerit, quia ingressus templum, cathedras vendentium columbas evertit. Columbas enim vendere est, de Spiritu sancto quem Deus omnipotens consubstantialem per impositionem manuum hominibus tribuit, commodum temporale percipere. Ex quo ut predixi malo iam innuitur, quia qui in templo Dei columbas vendere presumpserunt, eorum Deo iudice cathedre ceciderunt. Qui videlicet error in subditis propagatur cum augmento, nam ipse quoque cum ad sacrum ordinem premiis perducatur iam in ipsa proventus sui radice vitiatus, paratior est aliis venundare, quod emit. Et ubi est quod scriptum est, *Gratis accepistis, gratis date?* Et cum prima contra sanctam ecclesiam Simoniaca heresis sit exorta, cur non perpenditur, cur non videtur, quia eum quem pretio quis ordinat, provehendo agit, ut hereticus fiat? Ideoque hortamur ut vestrum nullus denuo hoc fieri patiat. Sed neque gratia alicuius, neque supplicatione aliquos ad sacros ordines audeat promovere, nisi eum quem vite et actionis qualitas ad hoc dignum esse monstraverit; nam, si aliter factum denuo senserimus, districta et canonica illud noveritis ultione compesci.

(*lib. IV regist., epistola 56) Ctp 1.55.13] (1, q. 1, c. Quibusdam.)*

109

Ut nihil accipiatur pro ordinatione vel pallio vel cartis. Cuius supra

Antiquam patrum regulam sequens, nihil unquam de ordinationibus accipiendum esse constituo, neque ex datione pallii, neque ex traditione cartarum, neque ex ea, quam nova per ambitionem invenit simulatio, appellatione pastelli. Quia enim ordinando episcopo pontifex manum imponit, evangelicam vero¹ lectionem minister legit, confirmationis vero huius epistolam notarius scribit, sicut episcopum non decet manum quam imponit vendere, ita minister vel notarius non debet in ordinatione eius vocem suam, vel calamum vendere. Pro ordinatione ergo, et pro pallio, cartis atque pastello, eundem qui ordinandus est, vel qui ordinatus est, aliqua dare prohibeo. Ex quibus predictis rebus, si quis aliquid commodi appellatione exigere, vel petere forte presumpserit, in districto omnipotentis Dei examine, reatui subiacebit. Is autem qui ordinatus fuerit, si non ex placito, neque exactus ac petitus, post acceptas cartas et pallium, offerre aliquid cuilibet ex clero, gratie tantummodo causa voluerit, hoc accipi nullo modo prohibemus, quia eius oblatio nullam culpe maculam gerit, que ex ambientis petitione non processit.

Ctp 1.55.24] IP 3.14 from ordinando episcopo - notarius scribit (var.)

¹ ss P

110

Eiusdem¹. Ad Theodericum et Theodebertum²

Qua de re ut magnum omnipotenti Deo munus valeatis offerre, sinodum congregari precipite, in qua sicut fratribus coepiscopis nostris mandavimus, presente

¹ Eiusdem CBD; Ex eod. P; De eod. M

² Ad - Theod. CPB; Ad Theodericum et Theodericum D; Greg. Theodorico et Theodeberto regibus Francorum M

dilectissimo filio nostro Ciriaco abbate, sub anathematis debeat obligatione constitui, nullum pro ecclesiastico ordine aliquid unquam dare³, aliquid accipere.

(*lib. VII regist., epist. 116.*) Ctp 1.55.36]

³ vel *add.* M

111

*Idem de eodem ad eosdem*¹. *Quod nullum opus Simoniaci valeat*²

Fertur Simoniaca heresis (que prima contra Dei ecclesiam diabolica supplantatione subrepsit, et in ipso ortu suo zelo apostolice ultionis percussa, atque dampnata est) in regni vestri finibus dominari, cum in sacerdotio fides sit eligenda cum vita. Si enim vita deest, fides meritum non habet, beato Iacobo attestante, qui ait, Fides sine operibus mortua est. Que enim opera esse valeant sacerdotis, qui honores tanti sacramenti convincitur obtinere per premium? Et post pauca. Hinc igitur non solum in ordinatoris et ordinati animam lethale vulnus infligitur, verum etiam excellentie vestre regnum vestrorum episcoporum culpa, quorum magis intercessionibus iuvari debuerat, pregravatur. Si enim dignus is sacerdotio creditur, cui non actionis merita, sed premiorum copia suffragatur, restat ut nihil sibi in honores ecclesiasticos gravitas, nihil sibi defendat industria, sed totum auri profanus amor obtineat, et dum vitia honor remunerat, in locum ultoris is fortasse qui fuerat ulciscendus adducitur, atque hinc sacerdotes non proficere, sed perire potius iudicantur. Vulnerato namque pastore, quis curandis ovibus adhibeat medicinam? Aut quando populum orationis clipeo tueatur, qui iaculis se hostium feriendum exposuit³? Aut qualem fructum producturus est, cui gravi peste radix infecta est, Maior ergo calamitas metuenda est forte locis illis, ubi tales intercessores adducuntur ad locum regiminis, qui iram Dei provocant, quam per semetipsos populis placare debuerant.

(*1, q. 1, c. Fertur Simoniaca.*) Ctp 1.55.40]

¹ Idem - eosdem *here* CBD, *after* valeat PV; *om.* M

² et quod iram Dei super populum potius provocat quam placat. Ibidem paulo post initium *add.* M

³ Aut quando pop. - exposuit *in display script* D

112

*Gregorius Etherio episcopo*¹, *Siagio*², *Virgilio et Desiderio, episcopis Galliarum. De simoniacis*³

Dum⁴ non attenditur, quod divina voce dicitur⁵, Gratis accepistis, gratis date, agitur ut crescat et geminata fiat in uno eodemque delicti contagio, ementis scilicet et vendentis. Et cum liqueat hanc heresim ante omnes radice pestifera subrepsisse, atque in ipsa sua origine apostolica esse detestatione dampnatam, cur non perpenditur, cur non cavetur, quia illi benedictio in maledictionem convertitur, quia ad hoc ut fiat hereticus

¹ *episc.* CPBD; [betherio] M

² Siag- C²RDHM; Suag- CPV

³ De sim. CPD; Item de sim. *before insc.* M

⁴ Dum CPBM; Cum RVH

⁵ [praecipitur] *add.* M

promovetur?⁶ Item⁷. Neque enim elemosina reputanda est, si pauperibus dispensetur, quod ex illicitis rebus accipitur, quia qui hac intentione male accipit, ut bene dispenset, gravatur potius quam adiuvetur.

(lib. VII regist., epist. 110.) Ctp 1.55.45-6] IP 2.194 from Neque enim

⁶ H ends cap. here

⁷ (ibidem) add. M²

113

Innocentius Victricio Rothomagensi episcopo. Non esse ordinandum episcopum sine conscientia¹ metropolitani²

Primum, ut extra conscientiam metropolitani episcopi, nullus audeat ordinare episcopum. Integrum est enim³ iudicium quod plurimorum sententiis confirmatur. Nec unus episcopus ordinare presumat episcopum, ne furtivum prestitum beneficium videatur. Hoc enim et sinodus Nicena constituit atque definivit⁴.

(epist. 2, c. 1.) Ctp 1.38.18]

¹ conscientia CPBD; consensu M

² rubr. before insc. M

³ est enim CPD; enim est M

⁴ corr. fr. definit P

114

Hilarius papa Ascanio, et aliis episcopis Terraconensis provincie. De episcopis preter conscientiam metropolitani ordinatis¹

Hoc autem primum iuxta eorumdem regulas patrum volumus custodiri, ut nullus preter notitiam atque consensum fratris nostri Ascanii aliquatenus consecretur antistes; quia hoc vetus ordo tenuit, hoc trecentorum decem et octo sanctorum patrum definivit auctoritas. Cui quisquis obvias tetenderit manus, eorum se consortio fatetur indignum, quorum preceptionibus resultarit².

(cap. 4.)

¹ De - ordinatis CPD; De eodem before insc. M

² obsc. corr. D

115

¹Leo IV episcopis Britannie

Requiritis de iis² qui turpissimo lucro columbas in templo Domini vendere non pertimescunt, et sui acta improba temeritate Simonis heresi coniungentes, utrum possint in ordine penitentiam agere, aut tantummodo extra ordinem et sacerdotalem fieri gradum. Quod³ nos quidem convictis, et qui tam detestabile nefas (quod iam multis est

¹ Nota. Nullam penitentiam dandam esse simoniacis in ordine add. CR mg, P foot of leaf; De simoniacis cunctis ab ordine et dignitate removendis add. as rubr. M; om. VBD

² iis CP; is R; his R²VBDM

³ Quod CPD; Quibus M

dampnatum conciliis) peregrisse noscuntur, nulla penitentia possumus subvenire, et tot spiritualibus patribus obviare, sed in illorum patrum me sententia convenire omnibus certum sit.

(ep. 2, c. 1.) *CB Leo IV 18a; Ctp 1.60.2] (1, q. 7, c. Requiritis de his.)*

116

Quomodo, aut sub¹ quot testibus dampnandus sit episcopus. ²Item³

Nullam dampnationem episcoporum esse⁴ unquam censemus, nisi aut ante legitimum numerum episcoporum, qui fit per duodecim episcopos, aut certe probata sententia per septuaginta duos idoneos testes, qui tales sint, qui et accusare possint, et prius ad sacra Christi quatuor evangelia sacramenta prestent, quod nil falsum depromant, sicut nobis beatus Silvester tradidit et Romana sancta tenere videtur ecclesia. Et si inter eos quos dampnandos esse dixerint homines, fuerit episcopus qui suam causam in presentia Romane sedis episcopi petierit audiri, nullus super illum finitivam presumat dare sententiam, sed omnino eum audire decernimus.

CB Leo IV 18b; Ctp 1.60.3] (2, q. 4, c. Nullam damnationem.)

¹ sub CPD; om. M

² Quomodo - episcopus CR(mg.)P(mg.)VDM; om. BH. No break PB

³ Item CPVBD(D and V before Quomodo); Leo III episcopis Britannie H; Idem M

⁴ epp. esse CPM; esse epp. D

117

Qualiter episcopi debeant¹ ordinari. Cap. 4² ex concilio Niceno³

Episcopum oportet ab omnibus episcopis, si fieri potest, qui sunt in provincia eius, ordinari. Si vero hoc difficile fuerit, vel aliqua urgente necessitate, vel itineris longitudine certe tres episcopi debent in unum esse congregari, ita ut etiam ceterorum qui absentes sunt, consensum litteris teneant, et ita facient ordinationem, potestas sane vel confirmatio pertinebit per singulas provincias ad metropolitanum episcopum.

Ctp 2.1.4]

¹ epp. deb. CPM; deb. epp. D

² cap. 4 here CPD, after Nic. BM

³ conc. Nic. CPM; Nic. conc. D

118

Quod non oporteat episcopos aut quoslibet ex clero per pecunias ordinari¹. Ex concilio Calcedonensi, cap. 2²

Si quis episcoporum accepta pecunia ordinationem fecerit, et sub pretium deduxerit impretiabilem³ gratiam⁴, atque ordinaverit per pecunias⁵ episcopum, sive

¹ Quod - ordinari CPBD; Cui periculo subiaceat episcopus vel aliquis de clero per pecuniam ordinatus, vel ad aliquos honores promotus M

² Ex conc. Calc. cap. 2 CB; cap. 2 Ex conc. Chal. PVD; Ex Chal. conc. cap. 2 M

³ ded. impret. CPM; dederit impretabilem D

⁴ -iam CPBDM; -ia Fr

corepiscopum⁶, sive presbiterum, sive diaconum, aut quemcumque alium qui connumeratur inter clericos⁷, aut accepta pecunia ordinaverit eorum, id est defensorem, sive paramonarium, Quicumque ergo⁸ hoc meditatus fuerit, si convictus fuerit, ipse quidem subeat gradus sui periculum, et qui sic ordinatus fuerit, nullum habeat fructum⁹ ex huiuscemodi¹⁰ mercimonio et creatione probrosa¹¹, sed sit¹² alienus et dignitatis et sollicitudinis eius¹³, quam per pecunias intravit; sed et ille qui tam turpibus et illicitis¹⁴ intercessor apparuit, siquidem clericus fuerit¹⁵, de proprio decidat gradu¹⁶; si vero laicus sive monachus fuerit, anathema sit.

Ctp 2.10.2; cf below 5.213A] IP 3.118 (1, q. 1, c. 1. Si quis episcopus.)

⁵ -ias CRPD; -iam BM

⁶ corep- C²RPM; coep- CD

⁷ clericos CPM; clericos D

⁸ ergo CPBD; *om.* M

⁹ fructum CPBD; *om.* M

¹⁰ -cemodi CRPV; -modi BDM

¹¹ profectum *add.* M, *om.* CPBD

¹² *ss* C

¹³ *in add. ss* P, *om.* CVBDM

¹⁴ illicitis D

¹⁵ fuerit CPM; *om.* D

¹⁶ dec. gradu CPBD; gradu dec. M

119

Ut ecclesia seculari potentia minime pervadatur¹. Cap. 31 Ex canone apostolorum²

Si quis episcopus secularibus potestatibus³ usus ecclesiam per ipsos obtineat, deponatur, et segregentur omnes qui illi communicant.

(18, q. 7, c. Si quis episcopus.)

¹ Ut - pervadatur CPD; Quid agendum sit de episcopo, qui ecclesiam per saecularem potestatem obtinuerit M

² Cap. 31 *here* CPDL, *after* apost. BM

³ sec. pot. CPM; pot. sec. D

120

De eodem¹. Septima synodus, cap. 3²

Omnis electio episcopi vel presbiteri, aut diaconi a principibus facta, irrita maneat, secundum regulam que dicit, Si quis episcopus secularibus potestatibus usus ecclesiam per ipsas obtineat, deponatur, et segregentur omnes qui illi communicant.

CB Varia II 105; Ctp 2.12.6] (Dist. 63, cap. Omnis electio.)

¹ Ut ecclesia - pervadatur (*cf* cap. 119) H

² 3 CPM; 20 D

121*De eodem¹. Septima sinodus², cap. 20³*

Omnis episcopus, vel presbiter, aut diaconus convictus quod per pecuniam manus impositionem dederit vel acceperit, a sacerdotio et gradu decidat. Fortassis autem dicunt aliqui, quia penitentiam agimus de peccato, et Deus ignoscit illud. Ita est, quia omnes agentes penitentiam Deus suscipit, et indulget per penitentiam peccata queque patrata. Item. Qui per pecunias quemquam consecraverit, vel consecratus est, alienus est a sacerdotio.

CB Varia II 106; Ctp 2.12.7] (1, q. 1, c. Qui per pecunias.)

¹ De eodem CPBD; De eo qui per pecuniam manus impositionem dedit vel accepit M

² Sept. sin. CPBD; Syn. sept. M

³ De - xx in mg. B

122*De eodem¹. Octava sinodus cap. 11*

Promotiones et consecrationes episcoporum concordans prioribus conciliis, clericorum² electione ac decreto, et episcoporum collegio fieri hec sancta et universalis sinodus definivit, et statuit atque³ iure promulgavit neminem laicorum principum vel potentum⁴ semet inserere⁵ electioni vel promotioni patriarche, vel metropolitani, aut cuiuslibet episcopi, ne videlicet inordinata et incongrua hinc⁶ fiat contentio vel confusio, presertim cum nullam in talibus potestatem, quemquam potestativorum, vel ceterorum laicorum habere conveniat. Sed silere et attendere sibi⁷, usquequo regulariter a collegio ecclesie suscipiat finem electio futuri pontificis. Si vero quis laicorum ad concertandum et cooperandum invitatur ab ecclesia, licet huiusmodi, cum reverentia, si forte voluerit, obtemperare se asciscentibus. Taliter enim dignum pastorem sibi regulariter ad suam ecclesia salutem promovet. Quisquis autem secularium principum, vel potentum, vel alterius dignitatis laicus, adversus communem ac⁸ consonantem, atque canonicam electionem ecclesiastici ordinis agere temptaverit, anathema sit, donec obediat et consentiat, quod ecclesia de electione et ordinatione proprii presulis se velle monstraverit.

CB Varia II 107; Ctp 2.13.1] IP 3.8

¹ De eodem CPD; Nullum principum, vel potestatum laicorum, electioni episcoporum se inserere violenter debere, et si fecerint quid de eis agendum sit M

² clericorum CPM; om. D

³ atque CPM; om. D

⁴ -tum CPDM; -tium Fr

⁵ inserere CPD; ingerere [inserere] M

⁶ hinc CPM; huic D

⁷ sibi CPM; si D

⁸ ac CPM; et D

123

¹*Canones Parisiaci*² *sub Ludovico imperatore*³

Quia in aliquibus consuetudo prisca negligitur ac⁴ decreta canonum violantur, placuit iuxta antiquam consuetudinem ut decreta canonum serventur. Nullus civibus invitis ordinetur episcopus, nisi quem populi et clericorum electio plenissima quesierit voluntate. Non principis imperio, neque per quamlibet conditionem, contra metropolis⁵ voluntatem vel episcoporum comprovincialium ingeratur. Quod si per ordinationem regiam honoris istius culmen pervadere aliquis nimia⁶ temeritate presumpserit, a comprovincialibus loci ipsius⁷ episcopis recipi penitus⁸ nullatenus mereatur, quem indebite ordinatum agnoscunt. Si quis de comprovincialibus recipere⁹ contra interdicta presumpserit, sit a fratribus omnibus segregatus, et ab ipsorum omnium¹⁰ caritate semotus. Nam de ante actis ordinationibus pontificum ita convenit observari, ut metropolis¹¹ cum suis comprovincialibus episcopis, vel quos vicinos episcopos eligere voluerit, in loco ubi convenerit, iuxta antiqua statuta canonum, omnia communi consilio et sententia decernantur¹².

(*Conc. Parisiens. I, c. 8.*) *Cleop. C viii fo. 47]* *Ctp 3.9.2; IP 3.9 from* Si per ordinationem - caritate semotus.

¹ De eodem *add. as rubr.* M

² Parisiaci CPBD; apud Parisios M

³ imp. CPD; rege M

⁴ ac CBDM; aut PV

⁵ vel metropolitani *add. in mg.* R

⁶ nimia CP?M; minima D

⁷ ipsius CPM; illius D

⁸ penitus CPD; *om.* M

⁹ eum *add.* M, *om.* CPD

¹⁰ ips. omn. CPM; omn. ips. D

¹¹ metropolis CRPD; vel metropolitanus *add ss* R²; metropolitanus [metropolis] M

¹² decernantur CPBDL; decernant [decernantur] M

124

*Qualiter consecrentur episcopi. Ex concilio Carthaginensi quarto*¹, *cap. 2*

Episcopus cum ordinatur, duo episcopi ponant et teneant evangeliorum codicem super caput et super cervicem² eius, et uno super eum fundente benedictionem³, reliqui omnes episcopi qui adsunt⁴ manibus suis caput eius tangant.

Ctp 2.18.2] *IP 3.18 (Dist. 23, c. Episcopus cum.)*

¹ Ex conc. Carth. quarto CPH; Ex conc. Cart. D; quarto Carthaginensi concilio M

² cervicem CPM; verticem vel cervices D

³ et *add.* D, *om.* CPM

⁴ ep. qui ad. CPD; qui ad. ep. M

125

De episcopo vel clerico¹ in alio loco² non transferendo. Cap. 27³ Ex eodem concilio

Ut episcopus de loco ignobili ad nobilem per ambitionem non transeat, nec quisquam inferioris ordinis clericus. Sane si pro utilitate⁴ ecclesie faciendum poposcerit, decreto pro eo clericorum et laicorum episcopis porrecto⁵ in presentiam⁶ sinodi transferatur, nihilominus alio in loco⁷ eius episcopo subrogato. Inferioris vero gradus sacerdotes vel alii clerici concessione suorum episcoporum possunt ad alias ecclesias transmigrare.

Ctp 2.18.26] IP 3.70 (7, q. 1, c. Episcopus de loco.)

¹ clerico CPD; clero M

² alio loco CPD; alium locum M

³ Cap. 27 *after* conc. DM

⁴ pro util. CPD; id utilitas M

⁵ [per sententiam] *add.* M

⁶ -iam CPD; -ia M

⁷ -co CPD; -cum M

126

Ne quicquam premii pro divinis sacramentis accipiatur. Cap. 8¹ Ex concilio Toletano² XI

Quicquid invisibilis gratie collatione tribuitur, nunquam questu, vel quibuslibet premiis venundari penitus debet, dicente Domino, Quod gratis accepistis, gratis date. Et ideo Quicumque deinceps in ecclesiastico ordine constitutus, aut pro baptizandis consignandisque fidelibus, aut collatione crismatis, vel promotionibus graduum pretia quelibet, vel premia, nisi voluntarie oblata, pro huiusmodi oblatione³ susceperit, equidem si, sciente loci episcopo, tale quicquam a subditis perpetratur, idem episcopus duobus mensibus excommunicationi subiaceat, pro eo quod in scientia mala conticuit⁴, et correctionem necessariam non adhibuit. Sin autem suorum quispiam eodem nesciente, quodcumque do supradictis capitulis accipiendum sibi esse crediderit, si presbiter est, trium mensium excommunicationi plectatur; si diaconus, duobus, subdiaconus vero vel clericus his cupiditatibus serviens, et competenti pena et debita excommunicatione plectendus est.

H 409b; Ctp 2.41.4] (1, q. 1, Quicquid invisibilis.)

¹ Cap. 8 *after* XI DM

² Tol. conc. M

³ [ambitione] *add.* M

⁴ contextit (vel conticuit *ss*) R

127

Quid custodiri debeat si per premium quis episcopus fiat vel qua sententia feriat qui post honorem acceptum per premium ordinatus fuisse detegitur¹. Ex eodem concilio, cap.

9

Multe super hoc capitulo² patrum sententiae manaverunt, scilicet ne impretiabilem sancti Spiritus gratiam donis vel muneribus quis estimet comparandam. Sed, quod non sine gravi dolore dicendum est, quanto hec frequenti decretorum est preceptione prohibita, tanto a nobis fraudibus cognoscitur iterata, dum hi qui tali pretio mercari nituntur gratiam, sue ordinationis tempora preveniunt munere, aut post acceptum honorem, promissis suis conferunt apparitoribus turpis lucri mercedem. Et ideo ut horum et similium argumentorum deinceps amputetur occasio, hec sancta synodus definivit ut, cum quisque pontificale culmen ante Domini altare percepturus accesserit, et actione astringatur, quod pro conferenda sibi consecratione honoris, nulli persone cuiuslibet premii collationem, vel aliquando dedisset, vel aliquando in futurum dare procurat. Sicque aut mundus ab hoc contagio, prelationis consecrationem accipiat, aut publicato hoc scelere manifeste denudatus, coram ecclesia ad honorem quem mercari voluit, non accedat. Illos tamen, quos deinceps post prelationem per premium ordinatos fuisse patuerit, sub definitis penitentiae legibus, ut vere Simoniacos ab ecclesia separandos esse censemus, id est, ut duorum annorum spatio exilio relegati, et digna satisfactione vel excommunicationis sententia coerciti, honoris gradum quem premiis emerant, lacrimis conquirere et reparare intendant; ut si digna eos satisfactio penitentiae tempore invenerit, non tantum communione³ sed et loco et totius ordinis officiis, a quibus separati fuerant, restaurandi sunt.

H 410a]

¹ Quid - detegitur CPD; Qua sententia feriendi sint qui Simoniace ad episcopatum eliguntur, vel electi Simoniace ordinantur M

² hoc capitulo CBM; hoc PV; cap. hoc D

³ -one CPD; -oni M. [commendaverit, peracto indictae poenitentiae tempore, non tantum, etc.] *add. M*²

128

Ne episcopus per pecuniam aliquem ordinet, cap. 2. Ex concilio Bracarensi¹

Placuit ut de ordinatione clericorum episcopi munera nulla suscipiant, sed sicut scriptum est, Quod gratis Deo donante acceperint, gratis dent. Non aliquo pretio gratia et impositio manuum venundetur, quia antiqua definitio patrum ita de ecclesiasticis ordinationibus statuit dicens, Anathema sit danti et accipienti, propterea quia multi aliquando multis sceleribus obruti, et sancto altari indigne ministrantes non ob testimonium bonorum actuum, sed profusione munerum obtinent. Oportet ergo non per gratiam munerum, sed per diligentem prius discussionem, deinde per multorum testimonium clericos ordinare.

H 425b; Ctp 2.46.3] (1, q. 1, c. Placuit ut de.)

¹ cap. 2 Ex - Brac. CPL(Ex - Brac. in mg. P); Ex conc. Brac. cap. 2 BD; Ex II Bracarensi concilio cap. 3 M

129

Gregorius Antonio subdiacono, in quarto libro Registri¹. Non esse faciendum episcopum premio, vel personarum patrocínio²

Illud quidem pre omnibus cure tibi sit ut, in hac electione, nec datio quibuscumque modis interveniat premiorum, nec quarumlibet personarum patrocinia convalescant. Nam si quorundam patrocínio quisquam fuerit electus, voluntatibus eorum, cum fuerit ordinatus, obedire reverentia exigente compellitur, sicque fit ut et res illius minuantur ecclesie, et ordo ecclesiasticus non servetur. Talem ergo³ te⁴ imminente⁵, debent personam eligere, que nullius incongrue voluntati deserviat, sed vita et moribus decorata tanto ordine digna valeat inveniri.

Ctp 1.55.99] (8, q. 2, c. Illud quidem.)

¹ in - Reg. CPD; registri lib. II, epist. 22, sive ca. 61 M

² rubr. before insc. M

³ repeated P

⁴ te CPM; me D

⁵ [admonente] add. M

130

¹Idem² ex epistola³ ad clerum Mediolanensem

Dilectissimi⁴ filii, officii nostri censura commoniti, suademus, ut in suscipiendi antistitis causa, nullus vestrum neglecta utilitate communi, suo lucro proficiat, ne si quisquam propria commoda appetit, frivola estimatione fallatur, quia nec libero iudicio preferendam sibi personam examinat mens, quam cupiditas ligat. Pensantes ergo que cunctis expediunt ei quem vobis divina gratia pretulerit, integerrimam semper in omnibus obedientiam prebete. Iudicari namque a vobis ultra non debet semel prelatum, sed tanto nunc subtiliter iudicandus est, quanto postmodum iudicandus non est

(epist. 29, sive c. 68).Ctp 1.55.100] cf 6.380A below (8, q. 2, c. Dilectissimi.)

¹ Ut nullus privatum commodum, sed commune quaerat in electione episcopi add. as rubr. M

² Idem] Gregorius in iiii libro registri H

³ ex ep. CPD; om. M

⁴ Sidelect- D

131

¹Item² Virgilio Arelatensi³

Cum ad sacros ordines Paulus apostolus neophitum venire prohibeat, sciendum nobis est quia, sicut tunc neophitus vocabatur qui adhuc noviter erat plantatus in fide, ita nunc inter neophitos deputamus, qui adhuc novus est in sancta conversatione. Scimus autem quod edificati parietes non prius tignorum pondus accipiant, nisi a novitatis sue humore siccentur; ne si ante pondera quam solidentur accipiant, cunctam simul fabricam ad terram deponant.

(lib. IV regist., epist. 50).Ctp 1.55.103] (Dist. 48, c. Sicut.)

¹ Quid in primitiva Ecclesia, et quid nunc, neophytus vocetur add. as rubr. M

² Item CPD(in mid-text P); Idem M

³ episcopo add. M

132

Ambrosius¹. Quod inexpiabilis sit culpa venditi² misterii

Accepisti pecuniam, et possidebis³ ex ea agrum, et vineas, et oliveta, et greges, et lepra Naaman applicabit⁴ se in te, et semini tuo usque in eternum. Vides quia facto auctoris successio dampnatur heredis. Inexpiabilis est enim venditi culpa misterii, et gratie vindicta celestis transit ad posteros. Denique Moabite, et ceteri non intrabunt in ecclesiam Dei usque in tertiam et quartam progeniem, tamdiu videlicet ut simplicius interpretemur donec culpam auctorum multiplicis successio generationis aboleret. Sed cum illi, qui in Deum idololatrie errore deliquerunt, in quartam generationem videantur esse multati, profecto durior videtur esse sententia, qua Giezi semen usque in eternum pro cupiditate habendi prophetica auctoritate dampnatur, presertim cum Dominus noster Iesus Christus per lavacri regenerationem omnibus remissionem dederit peccatorum, nisi ut vitiorum magis quam generis semen intelligas. Sicut enim qui filii promissionis sunt, existimantur in semen bonum, ita etiam qui filii erroris sunt, existimantur in semen malum. Nam et Iudei ex patre diabolo sunt, non utique carnis successione, sed criminis. Ergo omnes cupidi, omnes avari, Giezi lepram cum divitiis suis possident, et male quesita mercede non tam patrimonium facultatum, quam thesaurum criminum congregarunt, eterno supplicio et brevi fructu.

(l. IV. In IV c. Lucae, titulo. De confirmatione eiusdem, exemplo Elisei et Naaman. 4 Reg. 5)

¹ *after rubr. M*

² *cul. ven. CPM; ven. cul. D*

³ *corr. fr. possedisti P*

⁴ *[adhaerebit tibi] add. M*

133

Gregorius. ¹Solius nefas ambitus canonica districtione dampnari ad Maximum presumptorem², cap. 20

Licet cetera cuiuspian talia vite³ sint merita, ut nihil sit quod ex his sacerdotalibus valeat ordinationibus obviare, tamen solius nefas ambitus severissima canonum districtione dampnatur.

(Lib. III registri, epist. seu cap. 20.) CSem 2.181]

¹ *Sf2 begins*

² *Gregorius - pres. CPDSf Quod solius nefas ambitus severissime damnetur. Gregorius ad Maximum [Maximianum] praesumptorem in Salona M*

³ *talia vite CPM; vite talia D*

134

Idem in eodem capitulo. Quia non est consecratio ab excommunicatis celebrata¹
 Cognoscimus² itaque quod vel³ subrepta vel simulata piissimorum principum
 iussione, dum vita dignus non fueris, te ad sacerdotii ordinem cunctis venerabilem
 proripuisse. Quod nos ideo sine ulla hesitatione credimus, quia vitam etatemque tuam non
 habemus incognitam, ac deinde quia serenissimi Domini imperatoris animum non
 ignoramus, quod se in causis sacerdotalibus miscere non soleat, ne nostris in aliquo
 peccatis gravetur. Additur inauditum nefas, quod post interdictionem quoque nostram,
 que sub excommunicatione tua ordinantiumque te facta est, cesis presbiteris, diaconibus
 ceteroque clero, manu militari diceris ad medium deductus. Quam rem nos
 consecrationem dicere nullomodo possumus, quia ab excommunicatis est celebrata. Quia
 igitur sine ullius exempli forma violasti talem tantamque sacerdotii dignitatem, ut usque
 dum Dominicis vel responsalis nostri cognoverimus apicibus, quod non subreptitia, sed
 vera fueris iussione ordinatus, nullatenus tu ordinatorumque tui atrectare quicquam
 presumatis sacerdotalis officii, nec usque ad rescriptum nostrum, ad cultum vos sacri
 altaris accedere.

¹ Quia - celebrata (-anda D) CPDSf; Quod non sit consecratio ab excommunicatis celebranda M

² [Cognovimus] *add.* M

³ de *add.* D, *om.* CPM

135

*Quod non oporteat ordinationes episcoporum diu differri. Ex concilio Calcedonensi¹ cap.
 25²*

Quoniam quidam metropolitanorum (quantum comperimus³) negligunt
 commissos sibi greges, et ordinationes episcoporum facere differunt, placuit sancte
 sinodo, intra tres menses ordinationes episcoporum celebrari, nisi forte necessitas
 inexcusabilis preparet⁴ tempus dilationis extendi⁵. Quod si hoc minime fecerit,
 correctioni ecclesiastice subiacebit. Verumtamen reditus ecclesie viduate penes
 economum eiusdem ecclesie integri⁶ reserventur.

BD 1.24] (Dist. 75, cap. Quoniam quidam.)

¹ conc. Chal. PBD; Chal. conc. M

² Ex - 25 *om.* CH

³ [sicut ad nos perlatum est] *add.* M

⁴ preparet CPBD; coegerit M

⁵ [protelari] *add.* M

⁶ -egre H

136

De ordinationibus episcoporum diu minime differendis¹. Ex decretis Damasi² pape, cap. 1

Quoniam quidam metropolitanorum fidem suam, secundum priscam consuetudinem, sancte sedi apostolice exponere detrectantes, usum pallii neque expetunt, neque percipiunt, ac per hoc episcoporum consecratio viduatis ecclesiis non sine periculo protelatur, placuit ut quisquis metropolitanus ultra tres menses consecrationis sue ad fidem suam exponendam, palliumque suscipiendum, ad apostolicam sedem non miserit, commissa sibi careat dignitate, sitque licentia metropolitanis aliis³, post secundam et tertiam commotionem⁴, viduatis ecclesiis, cum consilio Romani pontificis ordinando episcopos⁵ subvenire. Si vero consecrandi episcopi negligentia provenerit, ut ultra tres menses ecclesia viduata consistat, communionem privetur, quousque aut loco cedat, aut se consecrandum prebere non differat. Quod si ultra quinque menses per suam negligentiam retinuerit viduatam ecclesiam, neque ibi, neque alicubi consecrationis donum percipiat⁶, imo metropolitani sui⁷ iudicio cedat.

BD 1.25] IP 3.11 (Dist. 100, c. Quoniam quidam.)

¹ De - diff. CPD; Ut archiepiscopus infra tres menses pallium suum ab apostolica sede accipiat, vel dignitate sua careat M

² Damasi CPHD; Pelagii M

³ met. al. CPM; al. met. D

⁴ commotionem C²DM; communionem CPBH

⁵ -pos CPBD; -po M

⁶ perc- CPM; acc- D

⁷ sui CPM; om. D

137

Quomodo quis debeat a vicinis provincie episcopis¹ ordinari. Ex concilio Sardicensi, cap. 5

Osius episcopus dixit, Si contigerit in una provincia, in qua plurimi fuerint episcopi ceteris necessariis rebus occupati, extra provinciam unum forte remanere episcopum, et populi convenerint, episcopi vicine provincie debent illum prius convenire episcopum, qui in ea provincia moratur, et ostendere quod populi petant sibi rectorem, et hoc iustum esse, ut et ipsi veniant, et cum ipso ordinent episcopum. Quod si conventus litteris tacuerit et dissimulaverit, nihilque rescripserit satisfaciendum esse populis, veniant ex vicina provincia episcopi, et ordinent episcopum.

BD 1.26] (Dist. 65, c. Si forte.)

¹ prov. ep. CPM; ep. prov. D

138

Ut episcopus non consecretur sine¹ tribus episcopis. Ex concilio Arelatensi², cap. 5

Nullus episcopus sine metropolitana permissu, nec episcopum³ metropolitanus sine tribus episcopis comprovincialibus presumat episcopum ordinare, ita ut alii

¹ sine PBDM; nisi C

² II add. M

comprovinciales episcopi admoneantur, ut se suo responso consensisse significant. Quod si inter partes aliqua fuerit dubitatio, maiori numero metropolitanus in electione consentiat⁴.

BD 1.27] IP 3.15

³ ep. CPBD; om. M

⁴ cons. CPM; om. D(at end of leaf)

139

Ut episcopus non¹ minus quam a tribus ordinetur et si fieri possit archiepiscopus ab omnibus comprovincialibus². Ex epistola Anitii³ pape ecclesiis per Galliam constitutis⁴ directa.

De ordinationibus episcoporum, super quibus nos consulere voluistis⁵, olim alii in scriptis in spiritu⁶ predecessoris nostri Anacleti⁷ quedam iam decreta reperimus. Scimus enim beatissimum⁸ Iacobum, qui dicebatur iustus, qui etiam secundum carnem frater Domini nuncupatus est, a Petro, Iacobo, et Iohanne apostolis Hierosolimis episcopum esse ordinatum. Si autem non minus quam a⁹ tribus apostolis tantus vir fuit ordinatus, patet profecto eos formam, instituentem¹⁰ Domino, tradidisse non minus quam a tribus episcopis, episcopum ordinari debere. Sed crescente numero episcoporum, nisi intervenerit necessitas, debent etiam plures augeri. Si autem archiepiscopus obierit, et¹¹ alter ordinandus archiepiscopus fuerit, omnes eiusdem provincie episcopi ad sedem metropolitanam veniant, ut ab omnibus episcopis eligatur et ordinetur.¹² Reliqui vero comprovinciales episcopi, si necesse fuerit, ceteris consentientibus¹³ a tribus, iussu archiepiscopi, consecrari possunt episcopi¹⁴. Sed melius est, si ipse cum omnibus eum qui dignus est elegerit, et cuncti pariter consecraverint¹⁵ pontificem¹⁶. Et licet istud, necessitate cogente¹⁷, concessum sit, illud tamen quod de archiepiscopi consecratione

¹ a add. D, om. CPH

² Ut episc. - comprov. CPHD; De eodem et ut archiepiscopus ab omnibus comprovincialibus ordinetur, si fieri potest M

³ Anitii CP; Amicii D; Aniceti M

⁴ per Galliam const. CPD; Galliae M

⁵ (Volumen conciliorum sic habet, Olim in sancti praedecessoris nostri Anacleti ordinationibus quaedam iam, etc.) add. M²

⁶ in spiritu CPD; om. M

⁷ (Anacletus epist. 2) add. M²

⁸ beatissimum CPM; beatum D

⁹ minus quam a CPM; a minus quam D

¹⁰ instituentem CPM; instruente D

¹¹ ss P

¹² Oportet autem ut ipse qui illis omnibus preesse debet, ab illis omnibus eligatur et ordinetur add. M, om.

CPBD

¹³ consentibus D

¹⁴ -pi CPBD; -pis M

¹⁵ corr. fr. -erit P. episcopum vel add. D, om. CPB

¹⁶ [pontifices] add. M

¹⁷ istud nec. cog. CPM; iusta cog. nec. D

preceptum atque predictum est, id est ut omnes¹⁸ suffraganei eum ordinent, nullatenus immutari licet, quia qui illis preest¹⁹ ab omnibus episcopis quibus preest debet constitui. Sin aliter presumptum fuerit, viribus carere non dubium est, quia irrita erit eius secus acta ordinatio.

BD 1.28] IP 3.10 from Si autem archiepiscopus obierit

¹⁸ preceptum atque predictum (predicatum D) - omnes CPBD; praedictum est atque praeceptum, ut omnes videlicet M

¹⁹ preest CP²VHDM; prodest PB

140

De episcopo qui alium¹ sine sua voluntate episcopum ordinaverat². Ex epistola Simplicii pape missa Iohanni Ravennati episcopo

Si quid esses intuitus ad normam ecclesiastice discipline, vel si quid apud te sacerdotalis modestie teneretur, nunquam plectibiles perpetrarentur excessus. A quibus si nullo te paternarum regularum poteras continere precepto, saltem sancte memorie predecessoris tui fueras revocandus exemplo, qui cum faciendo presbiterum minus deliquisset, invitum, senserat tamen dignum pro tali usurpatione iudicium. Ubi ista didicisti que in fratrem, et coepiscopum nostrum Gregorium, non electione, sed invidia perpetrasti? Quem inexcusabili violentia pertram ad te passus es atque vexari, ut ei honorem tantum non pro animi tranquillitate, sed pro amentia sicut dicendum est, irrogares. Neque enim talia fieri potuissent sanitate consilii. Nolumus exaggerare quod gestum est, ne cogamur iudicare quod dignum est. Nam privilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate.

BD 1.29]

¹ episcopum *add.* CRH, *om.* PVBM

² sine - ordinaverat CPD; violenter ordinavit episcopum M

141

De abiectioe eius quem duo presumpserint ordinare episcopi. Ex concilio Aurasico¹, cap. 20²

De abiectioe eius, quem duo presumpserint ordinare episcopi, in nostris provinciis placuit de presumptoribus, ut sicubi contigerit duos episcopos tertium consecrare, et ipse et auctores dampnabuntur, quo cautius ea que sunt antiquitus statuta, serventur.

BD 1.30] IP 3.20 (Dist. 64, c. De abiectioe.)

¹ Aurasico PV; Arausico C; Arausiaco D; Arausico I M

² 20 CPBD; 21 M

142

De non¹ ordinandis episcopis per vicos et modicas civitates. Ex concilio Sardicensi, cap. 6

Licentia vero danda non est ordinandi episcopum, aut in vico aliquo, aut in modica civitate, cui sufficit unus presbiter, quia non est necesse ibi fieri episcopum, ne vilescat nomen episcopi et auctoritas. Non debent ex alia provincia invitati facere episcopum, nisi aut in his civitatibus que episcopos habuerunt, aut si qua talis, aut tam populosa est civitas, que mereatur habere episcopum. Si omnibus placet? Sinodus respondit, Placet.

BD 1.31]

¹ non CPHM; *om.* D

143 (DM)

De eadem re. Leonis pape

Illud sane quod ad sacerdotalem pertinet dignitatem, inter omnia volumus canonum statuta servari, ut non in quibuslibet locis, neque quibuscumque castellis, et ubi antea non fuerunt episcopi consecrentur, cum ubi minores sunt plebes, minoresque conventus, presbiterorum cura sufficiat. Episcopalia alia¹ autem gubernacula, non nisi maioribus populis et frequentioribus² civitatibus oporteat³ presidere. Namque sanctorum patrum divinitus inspirata decreta vetuerunt ne viculis et possessionibus vel obscuris, vel solitariis municipiis tribuatur sacerdotale fastigium, et honor cui debent excellentiora committi, ipse⁴ numerositate vilescat.

(cap. 2, epist, 87 ad episc. Africanos.) BD 1.32] cf above 5.107

¹ alia D; *om.* M

² pop. et freq. D; *om.* M

³ -eat D; -et M

⁴ sui *add.* M, *om.* D

144

De Wamba rege Gallorum¹, qui contra canones in quadam villula episcopatum fecerat, quomodo annullatum est². Ex concilio Toletano XII³, cap. 3⁴

Maioribus institutis contraire, et sanctorum patrum decreta convellere, quid aliud est quam vinculum societatis Christi abrumpere, et usurpare⁵ preceptionis⁶ licentia, statum ecclesie dissipare? Prosequente igitur venerabili et sanctissimo viro fratre nostro Stephano, Emeritensis sedis episcopo, res novelle presumptionis usurpatione sese intulit pertractanda, tanto communionis nostre iudicio convellenda, quanto et pravitatis vestre noscitur ausu perpetrata. Dixit enim violentia principali se impulsus fuisse, ut in

¹ Gall. CPD; Hispanorum [Gallorum] M

² est CPD; sit M

³ conc. Tol. XII CPD; XII conc. Tol. M

⁴ 3 CPD; 4 M

⁵ -are CPD; -atae M

⁶ [praesumptionis] *add.* Fr

monasterio villule, in qua venerabile corpus sanctissimi Pigmenii⁷ confessoris debito quiescit honore, novam episcopalis honoris ordinationem efficeret. Et ideo quia indiscreto et facillimo assensu, iniustis Wambe principis iussionibus parens novam et iniustam illic pontificalis sedis prelationem induxit, ubi canonica institutio id fieri omnimoda ratione refellit, predictus idem vir prostratus humi, medicamine nostri precepti, et sibi dari veniam petit, et quid potissimum fieri oporteat de persona eius qui illic ordinatus fuerat, nostri oris sententia decerni poposcit. Sed quia veraciter, imo communiter noveramus predictum principem consilio levitatis agentem, non solum precepisse, ut in predicto loco aliquis episcopus fieret, sed etiam ita eum obstinationibus definisse, ut in suburbio Toletano in ecclesia Pretoriensi sanctorum Petri et Pauli episcopum ordinaret, nec non et in aliis vicis vel villulis similiter faceret, ideo pro tam insolenti huiusmodi extirpationis licentia, quicquid de hac re canonum instituta haberent, in medium proferri precepimus. Tunc hec ordine constituto⁸ perlecta sunt. In primis ex Epistola Pauli, ubi Tito discipulo suo, ut episcopos per civitates constituere deberet precepit. Item ex concilio Niceno titulo octavo⁹, ubi inter cetera precipitur, ut in civitate una non videantur duo episcopi esse. Item ex concilio Laodiceno titulo 7, ubi dicit¹⁰, Non oportet in vicis, et in viculis, vel in villulis episcopos ordinari, etc.¹¹. Item ex concilio Africe secundo, titulo 5, ubi Felix episcopus Solenisitanus¹² dixit, Etiam, si hoc placet sanctitati vestre, insinuo, ut dioceses que nunquam episcopos habuerunt, non habeant, diocesis vero que aliquando habuerit, habeat proprium. Secundum hanc autem prosecutionem, sanctitatis vestre est estimare que fieri debeant. Genegletus¹³ episcopus dixit, Si placet insinuatio fratris et coepiscopi nostri Felicis ab omnibus confirmetur. Ab universis¹⁴ episcopis dictum est, Placet.¹⁵ Item ex concilio Africe tertio, titulo secundo¹⁶, ubi dicitur ut non accipiat alterum episcopum plebs, que in diocesi semper subiacuit. Epigonius enim episcopus inter cetera sic dixit, Hoc dico, non debere rectorem accipere eam plebem que in diocesi semper subiacuit, nec unquam proprium episcopum habuit. Quapropter si universo sanctissimo cetui placet, hoc quod prefatus¹⁷ sum, confirmetur. Aurelius episcopus dixit, Fratris et consacerdotis nostri prosecutioni non obsisto, sed hoc me et fecisse et facturum esse profiteor. Item ex concilio Sardicensi, ubi inter cetera precipitur, Licentia passim danda non est. Si enim subito aut vicus aliquis, aut modica civitas, cui satis est unus presbiter, voluerit sibi episcopum ordinari, ad hoc ut vilescat nomen episcopi, et auctoritas, non debent illi ex alia provincia invitati, facere episcopum in quibus locis antea non fuit. Item de sententia eorum qui huiusmodi ordinationes faciunt, vel de his qui contra hec canonum instituta ordinantur, ex concilio Tauritano titulo secundo, ubi dicit, Gestorum quoque serie¹⁸ conscribi placuit ad perpetem

⁷ [Pinevii] *add.* M

⁸ [in ordine constituta] *add.* M²

⁹ (26, si ut fere fit, capita Sardicensis concilii addantur Nicaeno) *add.* M²

¹⁰ dicit CPD; dicitur M

¹¹ (Co. Carth. II) *add.* M²

¹² Solenisitanus CP; Solensitanus DM, [Selemselitanus, alias Selambinitanus] *add.* M²

¹³ -egletus CPBD; -edius M

¹⁴ univ. CPBD; omnibus M

¹⁵ (Co. Carth. III) *add.* M²

¹⁶ secundo CPD; 42 M

¹⁷ [prosecutus] *add.* M

¹⁸ serie CPD; seriem [serie] M

disciplinam, que circa Octavium, Ursionem, Remigium, ad Trefe¹⁹ episcopum sinodus sancta decrevit, qui in usurpationem quamdam de ordinatione sacerdotum ad invidiam vocabantur, quod ita his videtur indultum ut de cetero hac auctoritate commoniti nihil usurpare conentur. Siquidem se ab hac causa tali excusatione defenderint, qua dicerent prius se non esse conventos. Proinde iudicavit sinodus sancta, ut si quis ex hoc fecerit contra instituta maiorum, sciat is qui ordinatus fuerit sacerdotis se honore privandum, et ille qui ordinaverit auctoritatem se in ordinationibus, vel in conciliis minime retenturum. Non solum autem circa memoratum episcopum hec sententia prevalebit, sed et circa omnes simili errore deceptos, qui ordinationes huiusmodi perpetrarunt. His ergo fortissimis regulis effectum pii opposites in communi definitione elegimus, ut in loco villule supradicte deinceps sedes episcopalis non maneat, neque illic episcopus ultra constituendus existat. Hic tamen Convildus qui contra maiorum decreta illic videtur institutus fuisse episcopus, nulla canonum erit ad condemnationem sui sententia ulciscendus, quia non ambitione, sed principis impulsione constitit ordinatus. Et ideo²⁰ hoc illi remedium humanitatis concedimus, ut in sedem aliam decedentis cuiuslibet episcopi transducatur²¹, et predictus locus sub monastica deinceps institutione mansurus, non episcopali ultra privilegio fretus, sed sub abbatis regimine sicut hucusque fuit, erit modis omnibus mancipandus. Iam vero²² decreto generale ponentes²³ edictum, Si quis contra canonum interdicta venire conatus fuerit, ut in locis illis episcopum eligat fieri, ubi episcopus nunquam fuit, anathema in conspectu omnipotentis Dei²⁴ incurrat. Et insuper tam ordinator quam ordinatus gradum sui honoris perdat, qui non solum antiquorum patrum decreta, sed apostolica ausus est convellere instituta.

BD 1.33] (16, q. 1, cap. Felix ep.) (16, q. 1, c. Multis conciliis.)

¹⁹ [ac Triferium] *add.* M

²⁰ Et ideo hoc CPM; Et hoc ideo D; Ideo hoc *Fr*

²¹ transducatur CRPBD; traducatur C²; traducatur [transferatur] M

²² [de caetero] *add.* M

²³ [ponamus] *add.* M

²⁴ an. in con. omn. Dei CPD; an. in con. Dei omn. M, [anathema sit in conspectu Dei omnipotentis] *add.* M²

145

Ut plebs que nunquam habuit episcopum, nisi ex consensu non habeat. Ex concilio Africano, cap. 61

Placuit et illud, ut plebes¹ que nunquam habuerunt proprios episcopos, nisi ex concilio plenario uniuscuiusque provincie et primatis², atque consensu eius ad cuius diocesim eadem ecclesia pertinebat, decretum fuerit, minime accipiant.

(sub Bonifac. et Celest., c. 65). BD 1.34]

¹ plebes R²P²DM; plebs CRPBH

² primatis CVBD; primatus RH; primate P; primates P²; primati [primatus] M

146

*Ut nequaquam in duos metropolitanos provincia dividatur. Ex concilio Calcedonensi¹,
cap. 12*

Pervenit ad nos quod quidam preter² ecclesiastica statuta facientes convolarunt ad potestates, et per pragmaticam formam in duo unam provinciam dividerunt, ita ut ex hoc facto duo metropolitani esse videantur in una provincia. Statuit sancta synodus de reliquo nihil ab episcopis tale temptari, alioquin qui hoc admissus fuerit, amissioni gradus proprii subiacebit. Quaecumque vero civitates litteris imperialibus metropolitani nominis honore subnixae sunt, honore tantummodo perfruantur, et qui ecclesiam eius gubernat episcopus, salvis scilicet veris³ metropoli privilegiis suis⁴.

BD 1.35]

¹ conc. Calc. CPD; Chalc. conc. M

² preter CPM; *om.* D

³ veris CPD; verae M

⁴ (Editio secunda sic habet, Privilegio metropolitani episcopi iure proprio reservato) *add.* M²

147

*De illis qui non sunt recepti ab illis¹ ad quos sunt ordinati vel denominati². Ex concilio
Ancirano³, cap. 17*

Si qui episcopi ordinati sunt⁴, nec recepti ab illa parochia in qua fuerant denominati, voluerintque alias occupare parochias, et vim presulibus earum inferre, seditiones adversus eos excitando, hos abiici placuit. Quod si voluerint in presbiterii ordine, ubi prius fuerant, ut presbiteri residere, non abiiciantur propria dignitate. Si autem seditiones commoverint ibidem constitutis episcopis, presbiterii quoque honor talibus auferatur, fiantque dampnatione notabiles⁵.

BD 1.36] (Dist. 92, c. Si qui episcopi.)

¹ illis CPD; his M

² vel den. CPD; *om.* M

³ conc. Anc. CPD; Anc. conc. M

⁴ episcopi *repeated here* D

⁵ notabiles PVBD; nobiles C; notabiles [nobiles] M

148

*De episcopo qui¹ ecclesiam ad quam ordinatus est adire² neglexerit. Ex concilio
Antiocheno, cap. 17*

Si quis episcopus per manus impositionem episcopatum acceperit, et sibi commissum ministerium subire neglexerit, ne acquieverit ire ad ecclesiam sibi commissam, hunc oportet communionem privari, donec acceperit coactus officium, aut certe de eo aliquid integra decreverit eiusdem provinciae synodus sacerdotum.

BD 1.37] (Dist. 92, c. Si quis.)

¹ ad *add.* D, *om.* CPM

² adire CPM; ire D

149

De episcopo qui non suscepit¹ officium sibi commissum. Ex concilio Arelatensi, cap. 16

Si quis episcopus non suscepit officium sibi commissum², hic communione privetur, quoadusque consentiat, obedientie se commendans. Si vero perrexerit, nec receptus fuerit, non pro malitia populi, ipse quidem maneat episcopus, clerici vero civitatis communione priventur, qui erudiendis inobedientes populis³ non fuerint⁴.
BD 1.38]

¹ suscepit CRPBD; accepit H; suscepit M

² ep. non - comm. CPM; off. sibi comm. non susc. ep. D

³ -ulis CPDM; -uli B

⁴ qui erud. - fuerint CPBD *as BD*; quod in erudiendo inobedientes populos diligentes non fuerint M, [quod erudiendis inobedientes populis non fuerint] *add. M*²

150

De episcopo vacante qui ecclesiam vacantem invaserit. Ex concilio Antiocheno, cap. 16

Si quis episcopus vacans in ecclesiam non habentem episcopum subripiens populos, sine¹ consilio integri² ordinis irruerit, etiamsi populus quem seduxit desideret illum, alienum eum ab ecclesia esse oportet. Integrum autem et perfectum concilium dicimus illud cui metropolitanus episcopus interfuerit.

BD 1.39] IP 4.16A has Integ. - interfuit (Dist. 92, c. Si quis.)

¹ *in mg.* C

² integri CPM; integritatis vel D

151

De episcopo qui est ordinatus ad ecclesiam et non est receptus¹. Ex concilio Aurelianensi, cap. 10

Si quis ordinatus² per contentionem populi, aut pro aliqua ratione, et non pro sua culpa in parochia, que ei data fuerat, receptus non fuerit, hunc oportet honorem sacerdotii tantummodo contingere, ita ut de rebus ecclesie, in quam venit, sibi nihil presumat. Sustineat autem quicquid de eo sanctum concilium iudicaverit.

(cap. 10 lib. Martini Brach. ex synodis Grecorum) BD 1.40]

¹ qui est - receptus CPD; ordinato per contentionem populi M

² episcopus *add. M, om. CPBD*

152

De his qui promoventur ad episcopatum et non recipiuntur. Ex concilio Antiocheno¹, cap. 18

Si quis episcopus ordinatus ad parochiam minime, cui est electus², accesserit, non suo vitio, sed quod eum aut populus vetet, aut propter aliam causam, non tamen eius vitio perpetrata, hic et honoris sit et ministerii particeps, dummodo nihil molestus ecclesie

¹ conc. Ant. CP; Anticheno D; Ant. conc. M

² est el. CPD; el. est M

rebus assistat, ubi ministrare cognoscitur; quem etiam observare conveniet quicquid sinodus perfecta provincie iudicando decreverit.

BD 1.41] (Dist. 92, c. Si quis episcop.)

153

Quod auctoritas congregandarum sinodorum apostolice sedi commissa sit¹ privata potestate, cap. Isidori 8²

Sinodorum vero congregandarum auctoritas apostolice sedi privata commissa³ est potestate, nec ullam sinodum generalem ratam esse legimus, que eius non fuerit auctoritate congregata vel fulta. Hec auctoritas testatur canonica, hec historia ecclesiastica roborat, hec sancti patres confirmant.

BD 1.42] IP 4.14

¹ ex co *add. and canc.* D

² cong. - potestate, cap. Is. 8 CPBD; generalium conciliorum congregandorum apostolice sedi privata potestate commissa sit. Isidorus cap. 8 M

³ priv. com. PBDM; com. priv. C

154

De sinodis, quo tempore sint habende. Ex concilio Antiocheno¹, cap. 10²

Propter utilitates ecclesiasticas et absolutiones earum rerum que dubitationem controversiamque recipiunt, optime placuit ut per singulas quasque provincias, bis in anno episcoporum concilia celebrentur. Semel quidem, post tertiam septimanam festi pascalis, ita ut in quarta septimana que consequitur, id est medio³ Pentecosten conveniat⁴ sinodus, metropolitano comprovinciales episcopos admonente. Secunda vero sinodus fiat idibus Octobris, id est quinto decimo die mensis Octobris, quem Perberethon⁵ Greci nominant. In ipsis autem conciliis adsint presbiteri et diaconi, et omnes qui se lesos existimant, et sinodi experiantur examen. Nullis liceat⁶ celebrare apud se concilia⁷, preter eos, quibus metropolitana iura videntur esse commissa.

BD 1.44] IP 4.15-16 to experiantur examen (Dist. 18, cap. Propter ecclesiasticas causas.)

¹ conc. Ant.] eodem concilio H

² 10 CPBD; 20 M

³ temporis inter Pascha et *add. M, om.* CPBD

⁴ -iat CPM; -iant D

⁵ Perb. CPBD; Hyperberetaeum M

⁶ -ceat CPDM; -cet *Fr*

⁷ apud se conc. CPM; conc. apud se D

155

De synodo congreganda. Ex concilio Arvernensi¹, cap. 15²

Peractis omnibus que ad correptionem³ nostri ordinis in hoc concilio promulgata sunt, placuit definire, ut omni anno ad peragendum celebritatem concilii in metropolitana sede, tempore quo principis vel metropolitani electio definierit, devotis semper animorum studiis conferamus; nec quibuslibet requisitis occasionibus dissentiamus, sed in preparato⁴ die quo indictum fuerit, adunatis in metropolitana sede omnibus provincie pontificibus, concilium Deo presule celebretur. Quisquis autem episcoporum excepta inevitabili causa, vel necessitate de peragendo se concilio absentaverit, per unius anni spatium erit communionem plectendus. Quod si deinceps absque celebratione concilii unius anni metas transierit, omnium in communionem pontificum eiusdem provincie sententiam obnoxius retinebit, id est ut si nulla sibi⁵ impediende principis potestate, vel infirmitate, aut inevitabili causa, sed solius proprie voluntatis libitu, sese ad celebrandum concilium non collegerit⁶.

[16] BD 1.45] IP 4.18 from Quisquis autem episcoporum - plectendus (var.)

¹ Arvern- PVB; Avern- CM; Arven- D

² 15 CPB; 12 D; 21 [15] M

³ corrept- CPBM; correct- D

⁴ preparato C(-to ss)PBM; indicto, with preparato in mg. D

⁵ sibi RPBD; se C²M; ? C

⁶ De restitutis episcopis per Romanum pontificem add. P, om. CVBDM

156

De archiepiscopo qui tempore pacis ultra biennium sinodum annuntiare neglexerit. Ex concilio Meldensi, cap. 3

Quod si intra biennium divinitus temporum tranquillitate concessa, admonitis¹ comprovincialibus, a metropolitano sinodus indicta non fuerit, et metropolitanus ipse provocationes tardaverit, anno integro missam facere non presumat. Quod si et vocati et non corporali infirmitate detenti, adesse sua abusione despexerint, simili sententie subiacebunt.

BD 1.46] cf end of Bk IV in H

¹ admonitis CPBD; monentibus [admonitis] M

157

De episcopis¹ ad sinodum vocatis, ut venire non² contempnant. Ex concilio Laodicensi, cap. 40

Quod non oporteat episcopos ad sinodum vocatos omnino contempnere, sed protinus ire, et docere vel discere ea que ad correctionem ecclesie vel reliquarum pertinent rerum. Seipsum vero accusabit, qui contempserit, nisi forte per egritudinem ire non possit.

BD 1.47] (Dist. 18, c. Non oportet.)

¹ corr. fr. archiepiscopo D

² ut ven non CPH; ne venire D; si venire M

158

Quales epistole a metropolitano sint fratribus¹ dirigende. Ex concilio Tarraconensi, cap. 13

Epistole tales per fratres a metropolitano sunt² dirigende, ut non solum de cathedralibus ecclesie presbiteris, verum etiam de diocesanis ad concilium trahant, et aliquos de filiis ecclesie secularium secum adducere studeant.

BD 1.48J (Dist. 18, c. Si episcopus.)

¹ frat. CP; om. DM

² a met. sunt CP; sunt a met. DM

159

De eadem re¹. Ex concilio Agathensi, cap. 36²

Si metropolitanus episcopus ad comprovinciales episcopos epistolas³ direxit⁴, in quibus eos aut ad ordinationem alicuius fratris, aut ad⁵ synodum invitet, postpositis omnibus, excepta gravi infirmitate corporis, aut preceptione regia, ad constitutam diem adesse non differant. Quod si defuerint, sicut prisca canonum precepit auctoritas, usque ad proximam synodum caritate fratrum, et ecclesie communi priverentur.

BD 1.49J IP 4.17

¹ De eadem re CPD; Quibus ex causis episcopi ad synodum vocati abesse possint M

² 36 CPB; 26 H; 35 DM

³ -las CPM; -lam D

⁴ -it CPBDM; -erit Fr

⁵ ad PBDM; om. C

160

De episcopo qui¹ synodo adesse neglexerit. Ex concilio Spalensi, cap. 10

Si quis autem episcoporum synodo adesse neglexerit, aut cetum fratrum, antequam concilium dissolvatur crediderit deserendum, alienum se a fratrum communi agnoscat, nec eum recipi liceat, nisi in sequenti synodo fuerit absolutus.

(cap. 19, conc. Arelaten. II) BD 1.50J (Dist. 18, c. Si quis autem.)

¹ in add. M

161

De episcopis¹ qui pro infirmitate² ad sinodum venire non poterunt. Ex decretis³ Felicis pape⁴, capitulo 11

Quod si egrotans fuerit episcopus, aut aliqua eum gravis necessitas detinuerit⁵, pro se legatum ad sinodum mittat, suscepturus salva fidei veritate quicquid sinodus statuerit. *BD 1.51] IP 4.19 (5, q. 3, c. Si egrotans.)*

¹ his H

² pro inf. CVBH; per infirmitatem PM; infirmitate D

³ -etis CM; -eto PV; decr' B

⁴ Ex - pape CPHM; om. D

⁵ nec. det. CPM; det. nec. D

162

De episcopis ad sinodum vocatis, et venire, et¹ missos suos mittere dedignantibus. De sinodo ad Alteum², cap. 11

Placuit sancte sinodo episcopos, qui vocati de Saxonia ad sanctum concilium non venerunt, nec secundum canones sacros missos suos vel vicarios direxerunt, gravi increpatione obiurgare, et pro culpa inobedientie increpare. Unde iterum eos fraterna caritate ad condictum concilium invitamus et vocamus. Quod si et hoc quod non optamus pro nihilo duxerint, iustamque rationem inobedientie sue detrectaverint; apostolica auctoritate interdicat eis sanctus Petrus, et sancti Petri pape missus, una cum sancta sinodo missas celebrare, quoadusque Romam veniant, et coram papa et³ sancta ecclesia dignam reddiderint rationem.

BD 1.52]

¹ et CPD; vel M

² Alteum CPD; Altheim habito M

³ et CPDM; om. Fr

163

Concilium universale nonnisi necessitate faciendum. Ex concilio Africano, cap. 42

Placuit ut non sit ultra fatigandis fratribus universalis necessitas, sed quotiens exegerit causa communis, id est si totius Africe undecumque ad hanc sedem de hac re date littere fuerint, congregandam esse sinodum in ea provincia, ubi opportunitas persuaserit. Cause autem que communes non sunt, in suis provinciis iudicentur.

(cap. 62) BD 1.53] cf adds to Bk IV in H; Ctp 3.9.4

164

Ut episcopi posteriores se prioribus suis non preferant¹. Ex epistola Lucii pape occidentalibus missa

Episcopi vero per² singulas provincias observent, ne posteriores se prioribus suis³ preferant, nec eis inconsultis, nisi quantum ad propriam pertinet parochiam, aliquid agent,

¹ suis non pref. CPHM; non pref. suis D

² suas vel add. D, om. CPM

sed omnes de communibus eorum causis consonam sententiam proferant et determinent, quoniam aliter acte nullas vires habebunt, nec ecclesiastice reputabuntur.

BD 1.54]

³ *in mg.* D

165

Ut episcopi sui ordinis tempus observent, alter alteri honorem prebens. Ex concilio Cabilonensi, cap. 6¹

Item placuit ut conservato metropolitani episcopi primatu, ceteri episcoporum secundum sue ordinationis tempus alii sedenti² deferat locum³.

BD 1.55] IP 4.20 (Dist. 18, cap. Placuit.)

¹ Ex decretis Alexandri pape *add.* D, *om.* CPM

² sedenti CPD; sedendi [sedenti] M

³ Qui posterius ordinati sunt prioribus se non audeant anteferre *add.* DM (*cf n. to next canon*), *om.* CRPVBH *with* BD

166

De episcoporum ordine ut qui posterius ordinati sunt prioribus se non audeant anteferre¹. Ex concilio Africano, cap. 53

Valentinianus episcopus dixit, Si permittit bonum patientie vestre², prosequor ea que preterito tempore in ecclesia Carthaginensi gesta sunt, et subscriptionibus fratrum firmata claruerunt, etiam nos servaturos esse profiteor. Sed illic scimus inviolate semper mansisse ecclesiasticam disciplinam, ita ut nullus fratrum prioribus suis se aliquando auderet antepone, sed officiis caritatis id semper exhibitum est prioribus, quod ab insequentibus gratanter semper³ acciperetur.

(et conc. Milevit., cap. 13) BD 1.56]

¹ De episcoporum ordine (De episcopis D) - anteferre CPD; Ut episcopi posterius ordinati prioribus suis anteferre se non audeant M

² vestre CPM; nostre D

³ grat. semp. CPM; semp. grat. D

167

De rebus dubiis in conciliis episcoporum emergentibus. Ex epistola Bonifacii pape ad episcopos Gallie

Si inter episcopos eiusdem concilii dubitatio emerserit de ecclesiastico iure vel de aliis negotiis, primum¹ metropolitanus eorum cum aliis quibusdam in concilio considerans rem videlicet², et si non acquiescat utraque pars iudicatis, tunc primas regionis inter ipsos audiatur, et quod ecclesiasticis canonibus et legibus nostris consentaneum sit, hoc definiat; et nulla pars valeat³ calculo eius contradicere.

¹ primum CPM; primus D

² diiudicet *add.* M, *om.* CPBD

³ val. *after* contradicere M

BD 1.57] IP 4.22 (6, q. 4, c. Si inter episcopos.)

168

*Ut episcopi in sinodo residentes que ad emendationem¹ vite pertinent primum emendent.
Ex concilio Arvernensi², cap. 1*

In primis placuit ut quotiens secundum statuta patrum sancta sinodus congregatur, nullus episcoporum aliquam prius causam suggerere³ audeat, quam ea que ad emendationem vite, ad severitatem regule, ad anime remedia, pertinent, fiant⁴.

BD 1.58] IP 4.21

¹ emend. CPD; commendationem [emendationem] M

² Arvern- CPH; Arven- D; Avern- M

³ suggere D

⁴ fiant CHLM; finiant PVBD

169

De metropolitano, si comprovincialem episcopum in sua causa audire distulerit. Ex decretis¹ Alexandri pape

Si metropolitanus a quocumque provinciali² episcopo bis³ fuerit in causa propria appellatus, et eum audire distulerit, in proxima sinodo negotii sui habeat⁴ licentiam exercendi, et quicquid propter iustitiam a comprovincialibus suis fuerit statutum, debet custodiri.

BD 1.59]

¹ Ex dec. CPM; om. D

² prov- CPH; comprov- DM

³ bis CPD; in mg M

⁴ habeat CPD; habebit M

170

Ut episcopi iusta iudicia semper diiudicent. Ex concilio Remensi, cap. 19

Ut episcopi et iudices discernant iudicia, quia sunt quedam iudicanda modo, quedam Dei iudicio reservanda. Scriptum est, Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo. Et illius memores sint, In quo iudicio iudicaveritis, iudicabimini et vos.

BD 1.60]

171

Ut canonum statuta ab omnibus rite custodiantur, et nullus¹ suo sensu diudicare² presumat. Ex concilio Meldensi, cap. 11

Canonum statuta sine preiudicio ab omnibus³ custodiantur, et nemo in actionibus vel in iudiciis ecclesiasticis suo sensu, sed eorum auctoritate ducatur. In exponendis etiam vel predicandis divinis Scripturis, sanctorum catholicorum patrum et probatissimorum sensum quisque sequatur, in quorum scriptis, ut dicit beatus Hieronimus, fidei veritas non vacillat.

(*epist. ad Laetam, de iust. filiae*) BD 1.61]

¹ ex add. M, om. CP?VD

² diud- CPD; iud- M

³ rite add. DM, om. CPV

172

De dissidentibus episcopis. Ex concilio Carthaginiensi¹ c. 25

Dissidentes episcopos, si non timor Dei, vel synodus reconciliet.
BD 1.62] (*Dist. 90 c. Dissidentes.*)

¹ conc. Carth. CPD; Carth. conc. IV M

173

Ut plebes alienas alius episcopus non¹ usurpet². Ex concilio Carthaginiensi, cap. 19³

Placuit ut a nullo episcopo usurpentur plebes aliene, nec aliquis episcoporum supergrediatur in diocesim collegam suam.

BD 1.64]

¹ non CRPB; om. H

² plebes - usurpet CPD; nullus episcopus plebes alienas usurpet M

³ 19 CPBM; 18 D

174

Ut nullus primas vel metropolitanus¹ aliquid agat de clericis vel parochiis comprovincialium episcoporum, et de ipsorum causis², sine eorum consilio³ omnium. Ex epistola Calixti⁴ pape episcopis⁵ per Gallias⁶ constitutis missa

De cetero, fratres, salvo in omnibus Romane ecclesie privilegio, nullus metropolitanus absque ceterorum omnium comprovincialium episcoporum instantia, aliquorum audiat causas, quia irritae erunt aliter actae quam in conspectu eorum omnium ventilatae. Et si ipse fecerit, coerceatur a fratribus.

¹ pr. vel met. CPBD; met. vel pr. M

² et de - ipsorum (eorum D) causis CPHD; nec de causis eorum M

³ consilio CPM; consensu D

⁴ Callist' M; Calixti C; Cal' P; Calixti V; B *obsc.*; Kalixti D

⁵ episcopis CRPM; om. H; ?B

⁶ per Gallias CM; per Galliam PV; om. D

BD 1.65]

175

Ex concilio Arvernensi¹. De diocesi per triginta annos possessa, cap. 25²

Quicumque episcopus alterius episcopi diocesim per triginta annos sine aliqua interpellatione possederit, quamvis³, secundum ius legis, eius videatur⁴ esse diocesis, admittenda non est contra eum actio repossendi, sed hoc intra unam parochiam⁵, extra vero nullo modo, ne dum diocesis defenditur, provinciarum termini confundantur. (con. Tolet. IV, cap. 33).BD 1.67] cf above 3.131, IP 2.67 (16, q. 3, c. Quicumque episcopus.)

¹ Arvernensi CP; Arvenensi D; Wormatiensi M

² cap. 25 CB; om. PV; cap. 23 HDM; rubr. before insc. M

³ [quia] add. M

⁴ videatur CPD; iudicatur [videtur] M

⁵ [provinciam] add. M

176

Ut episcopi qui negligunt loca sua, a vicinis episcopis ut se corrigant, admoneantur. Ex concilio Africano, cap. 76¹

Item placuit ut quicumque² negligunt loca ad suam cathedram pertinentia in catholicam unitatem lucrari, convenienter a diligentibus Deum vicinis episcopis, ut id agere non morentur. Quod si intra sex menses a die conventionis non effecerint, qui potuerit ea lucrari, ad ipsum pertineant, et ita sane, ut si ille ad quem pertinuisse videbantur probare potuerit, magis illius electam negligentiam ab hereticis, ut impune ibi sint, et diligentiam suam preventam, ut eo modo eius cura sollicitior vetaretur, cum hoc iudices episcopi cognoverint, sue cathedre loca restituant. Sane si episcopi inter quos causa versatur diversarum sunt provinciarum, ille primus diiudicet in cuius provincia est locus de quo contenditur. Si autem ex communi placito vicinos iudices elegerint, aut unus eligatur aut tres, et si tres elegerint, aut omnium sententiam sequantur, aut duorum. (con. Afric. can. 88, et Milev. c. 24) BD 1.68] (16, q. 3, c. Placuit.)

¹ 76 CPD; 75 M

² episcopi add. M, om. CPD

177

De episcopis qui contendunt de parochiis suis¹. Ex concilio Africano², cap. 71

Placuit, ut quicumque episcopi plebes³ quas ad suam cathedra estimant pertinere non ita repetunt, ut causas suas episcopis iudicantibus agant, sed si alio renitente⁴ irruerint, sive volentibus sine nolentibus plebibus, cause sue detrimentum patiantur. Et Quicumque hoc iam fecerunt, si nondum est inter episcopos finita contentio, sed adhuc inde contendunt, inde ille discedat, quem constiterit pretermisissis iudiciis ecclesiasticis

¹ suis CPD; om. M

² conc. Afr. CPD; eodem M

³ corr. fr. plebs P

⁴ renitente CPM; retinente D; [retinente] add. M

irruisse. Nec sibi quisquam blandiatur, si a primate, ut retineat, litteras impetrarit. Sed sive habeat litteras, sive non habeat, conveniat eam qui tenet, et eius litteras accipiat, ut eum appareat pacifice tenuisse ecclesiam ad se pertinentem. Si autem ille aliquam questionem retulerit, per episcopos iudices causa finiatur, sive quos ipsi vicinos ex consensu delegerint.

(c. 87, et Milev. c. 21) *BD 1.70]* (16, q. 6, c. *Placuit.*)

178

Ut in altera parochia clericus alterius diocesis nullatenus ordinetur. Ex concilio Antiocheno, cap. 23¹

Episcopus alienam² civitatem, que non est illi subiecta, non adeat; nec ad possessionem accedat que ad eum non pertinet, nec ordinationem ibi facere presumat, nisi forte cum concilio et voluntate regionis episcopi. Si quis autem tale aliquid facere temptaverit, irrita eius sit ordinatio, et ipse coerceatur a synodo.

BD 1.71] (9, q. 2, c. *Episcoporum non debere.*)

¹ 23 CPD; 22 M

² aliam (vel alienam *superscr.*) L

179

Ut nullo modo de una parochia ad aliam episcopus transeat. Ex eodem cap. 21

Episcopus ab alia parochia nequaquam migret ad aliam, nec sponte sua prorsus insiliens, nec vi coactus a populis, nec ab episcopis necessitate compulsus. Maneat autem in ecclesia quam primitus a Deo sortitus est, nec inde transmigret, secundum pristinum terminum de hac re constitutum.

BD 1.72] (7, q. 1, c. *Episcopum de diecesi.*)

180

De presumptione aliene diocesis. Ex epistola Bonifacii pape

Si quis episcopus non rogatus de alia provincia in aliam venerit, presumptione irruens ad ordinationem et constitutionem clericorum, et ad ea que ad illum non pertinent importunus existat, vacua sint et inania omnia que ab eo fuerint constituta. Ipse autem increpatione digna excommunicetur, et abominetur a sancto concilio.

BD 1.73]

181

Ut ab episcopis aliena parochia minime pervadatur. De¹ canonibus apostolorum, titulo 14

Episcopo non licere alienam parochiam propria relicta pervadere, licet cogatur a plurimis, nisi forte quevis eum rationabilis causa compellat, tanquam qui possit ibidem constitutis plus lucri conferre, et in causa religionis aliquid profecto prospicere, et hoc

¹ De CPD; Ex M

non a semetipso pertentet, sed multorum episcoporum iudicio, et maxima supplicatione² perficiat.

(*et Niceni conc. cap. 15, et Antioch., cap. 21.*) *BD 1.75]*

² proficiat vel *add. D, om. CPM*

182

*De eadem re*¹. *Ex*² *epistola*³ *Evaristi pape fratribus per Egiptum directa, cap. 4*

Sacerdotes vero vice Christi legatione funguntur in ecclesia, et sicut ei sua coniuncta est sponsa, id est, ecclesia, sic episcopis iunguntur ecclesie, unicuique pro portione sua. Et sicut vir non debet uxorem suam negligere, sed diligere, et caste custodire, et amare atque prudenter regere, ita et episcopus debet ecclesiam suam. Et velut uxor que sub manu est viri obedire debet viro suo, eumque amare et diligere, potius etiam ecclesia episcopo suo in omnibus obedire⁴, eumque amare et diligere ut animam suam debet, quia illud fit carnaliter, istud spiritualiter. Et sicut vir non debet adulterare uxorem suam, ita nec episcopus ecclesiam suam, id est, ut illam dimittat ad quam consecratus est, absque inevitabili necessitate, et apostolica vel regulari immutatione, et alteri se ambitus causa coniungat. Et sicut uxori non licet dimittere virum suum, ut alteri (vivente eo) se matrimonio societ, et eum adulteret, licet fornicatus sit vir eius, sed, iuxta apostolum, aut viro suo debet reconciliari, aut manere innupta, ita ecclesie non licet dimittere episcopum⁵ suum, aut ab eo segregari, ut alterum eo vivente accipiat, sed aut ipsum habeat, aut innupta maneat, id est, ne alterum episcopo suo vivente accipiat, ut fornicationis aut adulterii crimen incurrat. Nam si adulterata fuerit, id est, si se alteri episcopo iunxerit, aut super se alterum episcopum addiderit, aut esse fecerit vel desideraverit, per acerrimam penitentiam, aut suo reconcilietur episcopo, aut innupta permaneat.

BD 1.76]

¹ et causa eius *add. M*

² *om. H*

³ II *add. M*

⁴ *D fo. 70v ends; resumes in mid. 5.271*

⁵ episcopum CP; virum [episcopum] M

183

*De mutatione episcoporum*¹. *Ex epistola Anteri pape episcopis per Beticam atque Toletanam provincias constitutis missa, cap. 14*

De mutatione ergo episcoporum, unde sanctam sedem apostolicam consulere voluistis, scitote etiam communi utilitate atque necessitate fieri licere, sed non libitu cuiusquam aut dominatione. Petrus sanctus magister² et princeps apostolorum de Antiochia, utilitatis causa, translatus est Romam, ut ibidem potius proficere posset. Eusebius quoque de quadam parva civitate apostolica auctoritate translatus est

¹ De mut. episc. CPH; De licita mutatione episcoporum causa communis utilitatis M

² mag. CVBM; et mag. P; [noster] *add. Fr*

Alexandriam³. Similiter Felix de civitate in qua ordinatus erat electione civium, propter doctrinam et bonam vitam quam habebat, communi episcoporum et reliquorum sacerdotum ac populorum consilio, translatus est Ephesum. Non enim transit de civitate ad civitatem, qui non suo libitu aut ambitu hoc facit, sed utilitate quadam, aut necessitate aliorum, hortatu et consilio potiorum; nec transfertur de minori civitate ad maiorem, qui hoc non ambitu vel proprie voluntate facit; sed aut vi propria sede pulsus, aut necessitate coactus, aut utilitate loci vel populi non superbe, sed humiliter, ab aliis translatus, et inthronizatus est, quia homo videt in facie, Deus autem in corde. Et Dominus per Prophetam loquitur dicens, Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vane sunt. Non ergo mutat sedem, qui non mutat mentem. Non mutat civitatem, qui non sua sponte, sed consilio et electione aliorum mutat. Non ergo migrat de civitate ad civitatem, qui non avaritiae causa sponte dimittit suam, sed ut iam dictum est aut pulsus a sua, aut necessitate coactus, vel electione vel exhortatione sacerdotum et populorum translatus est ad alteram civitatem. Nam sicut episcopi habent potestatem ordinare regulariter episcopos et reliquos sacerdotes, sic quotiens utilitas aut necessitas exposcerit, supradicto modo et mutare, et inthronizare potestatem habent.

BD 1.77] (7, q. 1, c. Mutationes.)

³ (Qua de re plura vide apud Socratem Historiae ecclesiasticae, lib. VII, cap. 36) *add. M*²

184

De eadem re¹. Ex canone² apostolorum

Episcopus autem uxorem propriam nequaquam sub obtentu religionis abiiciat; si vero reiecerit, excommunicetur; sed si perseveraverit, deiciatur.

BD 1.78] (Dist. 28, c. Si quis docuerit.)

¹ De ead. re CP; Quod non licet episcopo relicta sua civitate ad aliam transire M

² 6 *add. M, om. CP*

185

Item ex eodem¹. Ex concilio Sardicensi, cap. 1

Osius episcopus dixit, Non minus mala consuetudo, quam perniciose corruptela funditus eradicanda est, ne cui liceat episcopo de civitate sua ad aliam transire civitatem. Manifesta enim est causa, pro qua re hoc facere temptat, cum nullus in hac re inventus est episcopus qui de maiori civitate ad minorem transiret. Unde apparet avaritiae ardore eos inflammari, et ambitioni servire, ut dominationes agant. Si omnibus placet, huiusmodi pernicies severius et austerius iudicetur, ut nec laicam communionem habeat, qui talis est. Responderunt universi, Placet.

BD 1.79]

¹ Item ex eodem CP; De eadem re M

186

De episcopo qui in sua ecclesia fuerit persecutus quod ad aliam sit ei¹ fugiendum². Ex decretis Calixti pape episcopis per Galliam³ constitutis⁴ missis

Si quis episcopus persecutus in sua fuerit ecclesia, fugiendum est illi ad alteram, eique solatiandum⁵, dicente Domino, Si persecuti vos fuerint in una civitate, fugite in aliam. Si autem utilitatis causa fuerit mutandum, non per se hoc agat, sed fratribus invitantibus, et auctoritate huius sancte sedis faciat, non ambitus causa, sed utilitatis.
BD 1.80]

¹ *ss* P

² De - fugiendum CP; Quod liceat episcopo, si in sua ecclesia persecutionem sustinuerit, ad aliam confugere M

³ epp. per Gall. CPH; per Gall. ep. M

⁴ const. CPB; *om.* M

⁵ solatiandum PVB²H; solatium dandum C; solatiandam B; sociandum [solatiandum, alias associandus] M

187

De episcopo qui principalem cathedram sue ecclesie¹ neglexerit. Ex concilio Rothomagensi, cap. 6

Ut non liceat episcopo principalem cathedram sue parochie negligere, et aliam ecclesiam in sua diocesi magis frequentare.

BD 1.81]

¹ cath. sue eccl. CP; eccl. suae cath. M

188

De episcopis qui sedes suas negligunt et in possessionibus suis longe positas demorantur¹. Ex concilio Sardicensi, cap. 15²

Osius episcopus dixit, Quia nihil pretermitti oportet, sunt quidam fratres et coepiscopi qui non in ea civitate resident, in qua videntur esse episcopi constituti, quo vel parvam rem illic habeant, alibi autem idonea predia habere noscuntur, vel affectione proximorum, quibus indulgeant. Hactenus permitti eis oportet ut accedant ad possessiones suas, et disponant, vel ordinent fructum laboris sui, ut post quatuor dominicos dies, id est, post tres hebdomadas, si morari necesse est, in suis potius fundis morentur, aut si est proxima civitas in qua est presbiter, nisi ad ecclesiam videantur facere diem Dominicum, illuc accedant, ut neque res domestice per absentiam eorum detrimentum sustineant, et ut non frequenter veniendo ad civitatem in qua episcopus moratur, suspicionem iactantiae et ambitionis evadant. Universi dixerunt placere sibi.

BD 1.82]

¹ De - demorantur CP; De eadem re diligentius M

² (Videndus est textus Graecus, cap. ib., quod interpres sententiam non sit adsecutus) *add.* M²

189

Ut episcopus singulis annis parochiam suam circumeat. Ex concilio Spalensi, cap. 4

Ut singulis annis quisque episcopus parochiam suam circumeat, populumque confirmet ac doceat, et ea que vitanda sunt prohibeat, et ea que agenda sunt utiliter agere studeat.

BD 1.83]

190

De episcopis qui raro aut nunquam per se ipsos¹ plebes sibi commissas visitant. Ex concilio Meldensi, cap. 5

Ut episcopi, qui plebes sibi creditas aut raro aut nunquam per se ipsos visitant, iuxta ordinem evangelicum, et apostolicum atque ecclesiasticum, cum Dominus Ezechieli dicat, Speculatorem dedi te domui Isrel, et audies ex ore meo verbum, et annunties eis ex me, etc, a comprovincialibus episcopis acrius corripiantur².

BD 1.84]

¹ ipsos CP; om. M

² corripiantur CP; coerceantur [corripiantur] M

191

Ut episcopi presbiteros suos de ministeriis eorum diligenter discutiant. Ex concilio Bracarenensi, cap. 2

Placuit nobis atque convenit ut episcopi per singulas ecclesias et dioceses euntes, primum discutiant clericos quomodo ordinem teneant baptismi, vel missarum, et qualiter queque officia in ecclesia peragant, et si recte quidem invenerint, Deo gratias; si vero¹ minime, docere debent ignaros.

(conc. Brac. II, cap. 1). BD 1.85] (10, q. 1, c. Placuit omnibus episcopis.)

¹ si vero] si<n> autem L

192

Ut episcopi cum paucis parochiam suam¹ circumeant. Ex concilio Toletano, cap. 5

Cum episcopus suam diocesim visitat², nulli pre multitudine onerosus existat, nec unquam quinquagenarium numerum evectiois excedat, nec amplius quam una die per unamquamque basilicam remorandi licentiam habeat.

BD 1.86]

¹ -iam suam CP; -ias suas M

² om. L

193

Si episcopus parochiam suam visitare nequiverit, viros probabilis vite pro se mittat. Ex eodem, cap. 6

Quod si episcopus languore detentus, aut aliis occupationibus implicatus, visitationem dioceseos explere nequiverit, presbiteros probabilis vite, aut diaconos mittat, qui redditus basilicarum et reparationes, et ministrantium vitam inquirent.

BD 1.87]

194¹

Qualem ministrum episcopus iuxta se² habere debeat. Ex concilio Meldensi, cap. 3

Ut quisquis³ episcopus talem iuxta se pro viribus habere decertet, qui iuxta sincerissimum et purissimum sensum catholicorum patrum, fide et observatione mandatorum Dei, seu et predicationis doctrina, presbiteros plebium assidue instruat, et informet, ne domus Dei vivi (que est ecclesia) sine lucerna verbi divini remaneat. Sed et eisdem talis existat, quem amor pecunie non vexet, aut reprobi mores et conversatio reprehensibilis contemptibilem reddat. Hinc est quod cum Moises, querelam in conspectu Dei poneret, non se posse portare tantum onus quod ei fuerat impositum, audivit a Domino, Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Isrel, quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri; et auferam de spiritu tuo, tradamque eis ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris. Quid in Moise nisi summum sacerdotium? quid in septuaginta viris, nisi presbiteros accipimus? Quod autem Dominus aufert de spiritu Moisi, traditque eis, patenter ostendit quia hi qui ab episcopo in conspectu Dei vocati sunt, ut secum onus populi sustentent, eadem velle et impertito sibi honore totis viribus cooperari debent. Hoc enim significat, quod non alium, sed eiusdem Moisi spiritum accipiunt.

BD 1.88]

¹ *after cap. 195 H*

² *ep. iuxta se CP; iuxta se ep. M*

³ *[forte, quisque] add. M*

195

De episcopo ne laicum ponat sibi vicarium¹. Ex concilio Bracarense, cap. 9

Nova² actione didicimus quosdam ex nostro collegio, contra mores ecclesiasticos, laicos habere in rebus divinis constitutos economos. Proinde pariter tractantes, elegimus ut unusquisque nostrum, secundum Calcedonensium patrum decreta, economum ex proprio clero sibi constituat. Indecorum est namque laicum esse vicarium episcopi, et seculares in ecclesia iudicare. In uno enim eodemque officio non debet dispar esse professio. Quod etiam in lege divina prohibetur, dicente Moise, Non arabis in bove simul et asino, quod est, homines diverse professionis officio uno non sociabis. Unde oportet nos et divinis libris, et sanctorum patrum obedire preceptis, constituentes ut hi qui administrationibus ecclesie pontificibus sociantur, discrepare non debeant nec

¹ *De episcopo - vic. CP; Ne episcopus laicum sibi ponat vicarium M*

² *Nona H*

professione, nec habitu, nec coherere et coniungi possunt, quibus studia et vota diversa sunt. Si quis autem episcopus post³ ecclesiasticam rem ad laicalem procuracionem administrandam elegerit, aut sine testimonio economi gubernandam crediderit, verum et contemptor canonum et fraudator ecclesiasticarum rerum, non solum Christo de rebus pauperum iudicabitur reus, sed etiam ex concilio manebit obnoxius.

BD 1.89]

³ post *in mg* M

196

Ut in circuitione episcopi omnes qui sunt in parochia singularum ecclesiarum matricum¹, exceptis infirmis, ad sinodum eius venire debeant. Ex concilio Rothomagensi, cap. 11

Cum episcopus suam diocesim circuit; archidiaconus vel archipresbiter eum preire debet, uno aut duobus diebus per² parochias quas visitaturus est, et convocata plebe, annuntiare debet proprii passoris adventum, et ut omnes exceptis infirmis ad eius sinodum die denominata impretermisse occurrant, et omnimodis ex auctoritate sanctorum canonum precipere, et minaciter denuntiare debet, quod si quis absque gravi necessitate defuerit, procul dubio a communione Christiana sit repellendus. Deinde adscitis secum presbiteris qui in illo loco servitium debent exhibere episcopo, quicquid de minoribus et levioribus causis corrigere potest, emendare satagat, ut pontifex veniens nequaquam in facilioribus negotiis fatigetur, aut sibi immorari amplius necesse³ sit ibi, quam expensa sufficiat. Ait enim dominus ad Moisen de huiusmodi cooperatoribus, Ut tecum, inquit, sustentent onus populi, et non tu solus graveris. Et beatus Iohannes Baptista adventum Domini precucurrit predicando dicens, Penitentiam agite, etc.; et idem, Parate viam Domini. Siquidem episcopus vicem Christi agere videtur, et ideo cum gaudio et timore, et summa reverentia, a plebibus sibi subiectis suscipiendus est, ut illis cum laude dicatur, quod apostolus discipulis dicit, Testimonium, inquit, vobis perhibeo, quod ita suscepistis me, sicut angelum Dei, sicut Dominum⁴ Iesum.

BD 1.90]

¹ sing. eccl. mat. CP; mat. eccl. M

² per CP; ad [per] M

³ negotiis fatigetur aut – amplius ne *in mg*. V

⁴ nostrum *add. M, om. CPB*

197

¹Ex concilio Carthaginiensi², cap. 16

Ut episcopi libros gentilium non legant, hereticorum autem pro necessitate et tempore.

BD 1.95] (Dist. 37, c. Episcopus gentilium)

¹ Ut episcopi libros gentilium non legant. *add. as rubr.* M

² IV *add.* M

198

Ut episcopus¹ prout vulgus intelligere possit, secundum proprietatem communis lingue illorum predicationem temperet². Ex concilio Remensi, cap. 11

Ut episcopi sermones et homilias sanctorum patrum, prout omnes intelligere possint, secundum proprietatem communis lingue, predicare studeant.
(cap. 15). BD 1.96]

¹ -opus CP; -opi M

² -eret CP; -erent M

199

Reprehensio episcopi in pulpito paganos libros exponentis eo quod cum Iovis laudibus Christi laudes non conveniant¹. Ex registro Gregorii ad Desiderium episcopum, cap. 180

Cum multa nobis bona de vestris fuissent studiis nuntiata, ita cordi nostro est nata letitia, ut negare ea que sibi fraternitas vestra concedenda poposcerat minime pateremur. Sed post hec venit ad nos, quod sine verecundia memorare non possumus, fraternitatem tuam grammaticam, et illa difficiliora quibusdam exponere. Quam rem ita moleste suscepimus, ac sumus vehementius aspernati, ut ea que prius dicta fuerant in gemitum et tristitiam verteremus, quia in uno ore cum Iovis laudibus Christi laudes esse non possunt. Et quam grave nefandumque sit episcopus canere quod nec laico religioso conveniat, considera. Et quamvis dilectissimus filius noster Candidus presbiter postmodum veniens, hac de re subtiliter requisitus, negaverit atque vos conatus fuerit excusare, de nostro tamen adhuc animo non recessit, quia quantum execrabile est hoc de sacerdote narrari, tanto utrum ita necne sit, districta et veraci oportet satisfactione cognosci. Unde, si fieri potest, hec evidenter que ad nos perlata sunt inquirere satagemus, ut si falsa esse claruerit, neque nugis et secularibus litteris studere constiterit, et Deo nostro gratias agamus, qui cor vestrum maculari blasphemis nefandorum laudibus non permisit, et de concedendis que poscitis securi iam et sine aliqua dubitatione tractemus.
(Lib. IX, epist. 48). BD 1.97] (Dist. 86, cap. Cum multa.)

¹ eo quod cum - conveniant CP; om. M

200

Quantum discrimen immineat pastoribus qui veritatem Christi predicare negligunt¹. Ex decretis Marci pape Egiptiorum episcopis² missis

Ve enim erit nobis, qui huius misterii³ onus susceptum habemus, si veritatem Salvatoris nostri Iesu Christi, quam apostoli predicaverunt, predicare neglexerimus. Ve erit nobis, si silentio veritatem oppresserimus, qui erogare nummulariis iubemur, id est Christianos populos imbuere et docere. Quid in ipsius Christi futuro dicturi sumus examine, si sermonis eius veritatem confundimur predicare? Quid erit de nobis, cum de commissis nobis animabus, et de officio suscepto, rationem iustus iudex Christus Deus noster districtam exegerit?

¹ pred. neg. PVBHM; neg. pred. C

² Egip. epp. CP; epp. Aegyp. M

³ mist- CP; minist- M

BD 1.98]

201

Quod episcopum oporteat sine intermissione¹ ecclesiam suam docere et amare. Ex decretis Evaristi pape fratribus per Egiptum missis

Episcopum vero oportet opportune atque sine intermissione ecclesiam suam docere, eamque prudenter regere et amare, ut a vitiis se abstineat, ut salutem consequi possit eternam, et illa cum tanta reverentia eius doctrinam possit suscipere, eumque et diligere, ut legatum Dei et preconem veritatis; quia, testante Veritate, Quodcumque ligaverit super terram, erit ligatum et in celis; et quodcumque solverit super terram erit solutum et in celis.

BD 1.99]

¹ op. sine int. CP; sine int. op. M

202

De ignorantia omnibus maxime sacerdotibus vitanda. Ex concilio Toletano V, cap. 25¹

Ignorantia mater cunctorum errorum, maxime in sacerdotibus Dei vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt. Sacerdotes enim legere sancta scriptura admonet, Paulo apostolo dicente ad Timotheum, Intende lectioni et exhortationi. Doctores enim semper se in his permanere sciant. Igitur sacerdotes Scripturas sanctas et canones meditentur, ut omne opus in predicatione et doctrina consistat, atque edificent cunctos tam fidei scientia, quam operum disciplina.
(Tol. IV, c. 24). BD 1.100] (Dist. 38, cap. Ignorantia mater.)

¹ V cap. 25 CP; cap. 5 M

203

Ut episcopus dissidentes concordare compellat. Ex concilio Carthaginensi¹, cap. 26

Studendum est episcopo ut dissidentes fratres, sive clericos, sive laicos, ad pacem magis quam ad iudicium hortetur.
BD 1.101] (Dist. 90, c. Studendum est.)

¹ IV add. M

204

Ut in die Dominica¹ rerum diiudicationes non fiant ab episcopo. Ex concil. Spalensi, cap.

2

Ut nullus episcopus, vel infra positus, die Dominico causas iudicare presumat.
BD 1.102]

¹ -ica CP; -ico M

205

De domestica et interiori conversatione episcoporum. Ex concilio Aurelianensi cap. 5

Decrevit sancta synodus domesticam et interiorem episcopi conversationem totius reprehensionis atque suspicionis impenetrabilem fieri debere ut, iuxta apostolum, provideamus bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. Oportet igitur ut in cubiculo episcopi et secretioribus quibuslibet obsequiis sincere opinionis sacerdotes et clerici assistant, qui vigilantem, orantem, sacra eloquia scrutantem episcopum suum iugiter attendant, eiusque sancte conversationis testes, imitatores et ad Dei gloriam predicationis¹ existant.

BD 1.103]

¹ predicationis CRPBM; vel predicatorum ss R²; predicatorum H

206

Ut episcopus quasi hospes se continere debeat. Ex dictis Augustini

Episcopus quasi hospes fieri debet, et privatam domum non habeat, sed quasi hospes fieri debet, ut Christus ait, Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet.

BD 1.104]

207

Ut episcopi frequenter missas celebrent. Ex concilio Arausico, cap. 3

Statuimus ut non tantum Dominicis diebus, et precipuis festivitibus episcopi missas celebrent, sed, cum possibile fuerit, quotidiana queque sacrificia¹ frequentent, nec fastidiant.

BD 1.105]

¹ sacrificia CP; sacramenta [sacrificia] M

208

Ne episcopus pretio corruptus alterius clericum ordinare presumat. Ex concilio Nannetensi, c. 1

Omnibus ministris ecclesiastice dignitatis interdiximus, ut nullus, cuiuscumque munere aut favore corruptus, clericum alterius parochie latenter ac furtive ad ordinationem subintroducere presumat. Quod si fecerit, iuxta Calcedonense decretum, is qui mediator extitit, si clericus, proprio gradu decidat, si laicus aut monachus, anathematizetur.

BD 1.106]

209

Ut episcopus alterius clericum parochie nullatenus ordinet¹. Ex concilio Parisiensi, cap. 22

Episcopus non constituat presbiteros aut diaconos alteri subiectos episcopo, nisi forte consilio et voluntate ipsius. Si quis autem tale aliquid agere temptaverit, irrita sit eius ordinatio, et ipse coerceatur a synodo.

BD 1.107]

¹ Ut - ordinet CP; De eadem re M

210

Ut nullus episcopus in alterius episcopi parochia ad promotionem ministerii accedere presumat. Ex concilio Antiocheno, cap. 13

Nullus episcopus ex alia provincia audeat ad aliam transgredi, et ad promotionem ministerii aliquos in ecclesiis ordinare, licet consensum prebere videantur nonnulli, nisi litteris tam metropolitani, quam ceterorum episcoporum, qui cum eo sunt, rogatus adveniat, et sic ad actionem ordinationis accedat. Si vero, nullo vocante, inordinato more deproperet super aliquibus ordinationibus et ecclesiasticis negotiis, ad eum non pertinentibus, componendis, irrita quidem que ab eo geruntur existant, ipse vero incompositi motus sui et irrationabilis audacie subeat ultionem, ex hoc iam dampnatus a sancto concilio.

BD 1.108] (9, q. 2, c. Nullum episcopum.)

211

Ne episcopus alterius ecclesie clericum audacter invadere attemptet¹. Ex concilio Niceno, cap. 16²

Si quis episcopus clericum ad alium³ pertinentem audacter invadere et in sua ecclesia ordinare temptaverit, non consentiente episcopo a quo discessit, ordinatio huiusmodi irrita comprobetur.

BD 1.109]

¹ attemptet CPL; audeat M

² 16 CP; 1 L; 17 M

³ locum *add.* M, *om.* CP

212

De non presumendis illicitis ordinationibus. Ex epistola Simplicii pape missa Equitio, Florentino et Severo episcopis, cap. 1

Relatio nos vestre dilectionis instruxit, et gestorum series plenius intimavit, Gaudentium Osiniensis ecclesie sacerdotem, contra statuta canonum ac nostra precepta, ordinationes illicitas perpetrasse, quarum illi totam penitus auferri precipimus potestatem. Scripsimus enim ad Severum fratrem et coepiscopum nostrum, ut, si necesse fuerit, ipse in supradicta ecclesia, consideratis patrum regulis, hoc fungatur officio, quo ille abusus

esse convictus est, ut hi qui illicite ab eodem sint provecti, ab ecclesiasticis ministeriis sint remoti.

BD 1.110]

213

De episcopo ceco qui per quemdam presbiterum suum presbiterum unum et diaconos duos ordinaverat¹. Ex concilio Carthaginensi, cap. 5

Ad cognitionem nostri examinis Gabrenensis diaconi relatu pervenit, de quibusdam² ipsius ecclesie clericis, quod dum unus ad presbiterii, duo ad levitarum ministerium consecrarentur, episcopus eorum, oculorum dolore detentus, fertur manum suam super hos tantum posuisse, et presbiterum quemdam illis contra ecclesiasticum ordinem benedictionem dedisse. Qui licet propter tantam presumptionis audaciam poterat accusatus iudicio presenti dampnari si adhuc in corpore positus, non fuisset mortis vocatione preventus. Sed quia ille examini divino relictus est, humano iudicio accusari non potest; his qui supersunt, et ab eo non consecrationis titulum, sed ignominie potius elogium perceperunt, ne sibi licentiam talis usurpatio faciat, decrevimus ut gradu sacerdotis, vel levitici ordinis quem perverse adepti sunt, depositi, equo iudicio abiiciantur. Tales enim merito iudicati sunt removendi, quia prave inventi sunt constituti.

BD 1.111]

¹ De episcopo - ordinaverat CP; De depositione eorum qui ab episcopo suo solum manus impositionem, et ab alio presbytero reliquam ordinum benedictionem susceperunt M

² [tribus] *add.* M

213A (PV)

Quod non oporteat episcopum per pecuniam quempiam ordinare¹. Ex concilio Calcedonensi cap. 2

Si quis episcopus per pecuniam fecerit ordinationem et sub pretio redegerit Spiritus Sancti gratiam, que non potest vendi, ordinaveritque per pecuniam episcopum aut presbiterum aut diaconum aut procuratorem aut dispensatorem ecclesie, vel quemlibet ex his qui connumerantur in clero, pro sui turpissimi lucri commodo² proprii gradus periculo subiacebit. Et qui ordinatus est nichil ex hac ordinatione proficiat, sed alienus sit a dignitate vel sollicitudine quam pecuniis adquisivit. Si quis vero mediator tam turpibus et nefandis datis vel acceptis extiterit, siquidem clericus fuerit proprio gradu decidat. Si vero monachus aut laicus, anathematizetur.

BD 1.112] cf above 5.118

¹ quemp. ord. P; ord. quemp. V

² commodo P; commendo V

214

Ut non valeat sententia episcopi, nisi clericorum suorum presentia firmetur. Ex concilio Carthaginiensi¹ cap. 23²

Irrita erit sententia episcopi, nisi clericorum suorum presentia confirmetur.
(*conc. Carth. IV, cap. 32*) *BD 1.114*] (12, q. 2, c. *Sine exceptione.*)

¹ conc. Carth. CP; eodem conc. M

² xxii H

215

Ut episcopus secundum redditum¹ ecclesiarum numerum clericorum faciat. Et concilio Spalensi², cap. 1

Ne passim episcopus multitudinem clericorum faciat, sed secundum meritum vel redditum³ ecclesiarum numerum moderetur.
BD 1.115]

¹ -itum CPB; -itus M

² Spalensi CBHM; Arelatensi PV

³ -itum CPB; -itus M

216

De episcopis peregrinis. Ex concilio Arelatensi¹, cap. 20

De episcopis peregrinis qui in urbem solent venire, quos veraciter episcopos scimus esse, placuit eis locum dari ut offerant.
BD 1.116]

¹ I *add.* M, *om.* CP

217

Ut episcopi levitate vagantes, ad propria redire compellantur¹. Ex registro Gregorii ad Siagrium episcopum Augustodunensem, cap. 122

Cum sacerdotis dignitas eminere videatur, quisquis iam ordinatus² est, cunctis se imitandum debet ostendere, ut exemplo sui nulli nocere, sed vitam potius valeat componere subiectorum. Nam si actus dissentiant a nomine, quanto pontificatus ipse plus erigit, tanto magis addicit³. Itaque Mennatem episcopum quemdam, qui illuc de diocesi nostre ordinationis⁴ profectus est, in tanta se levitate didicimus exhibere, ut et nobis de eo maior sit verecundia, et illi episcopatus nomen non sit honori, sed oneri. Quod quia pudoris nobis est de eo illa cognoscere, que in aliarum provinciarum omnino reprehendimus sacerdotibus, fraternitas vestra eum illic immorari amplius non permittat, sed ad nos quantocius reverti compellat, ac magis inventa per omnia occasione transmittat, ut sub ea qua dignum est observantia refrenatus, seculares mores ad

¹ compellantur CPB?; cogantur M

² quisquis iam ordinatus CPB; ita quisquis ea ordinatus M, [ornatus] *add.* Fr

³ addicit CPB; abiicit M, [addicit] *add.* Fr

⁴ [diocesi Romanae Ecclesiae nostra ordinatione, etc.,] *add.* M²

sacerdotalem studeat convertere gravitatem. Nam satis noxium atque perniciosum est ut imitatione ipsius qui edificari debuerant destruantur, in qua re non solum ille culpabilis, sed etiam qui non restiterit invenitur. Nam consentire videtur erranti, qui corrigenda, ut resecari debeant, non occurrit. Quia vero quidam Theodorus episcopus de diocesi reverendissimi fratris nostri Constantii Mediolanensis ecclesie episcopi, disciplinam ut dicitur evitans, illuc venisse firmatur, hortamur, ut et isto diligentius requisito, ad episcopum suum vestra fraternitas transmittat. Et quia sicut legitur, Qui abiicit disciplinam, infelix est, nulla cum illic excusatione patiamini retinere, quatenus ex his qui levitatis eorum vitio possunt decipi, liberentur, et de ipsis habere mercedem, ne hac stultitia pereant, valeatis.

(*Lib. VII, ep. 119, seu cap. 117.*) *BD 1.117]*

218

Quamdiu episcopus in aliena civitate remoretur¹. Ex concilio Sardicensi, cap. 13²

Osius episcopus dixit, Et hoc quoque statuere debetis, ut ex alia civitate cum venerit episcopus ad aliam civitatem, et, ambitioni magis quam devotioni serviens, voluerit in alia civitate multo tempore residere, forte enim evenit episcopum loci non esse tam instructum neque tam doctum, is vero qui advenit incipiat contempnere eum, et frequenter facere sermonem, ut dehonestet et infirmet eius personam, ita ut hac occasione non dubitet relinquere assignatam sibi ecclesiam et transeat ad alienam. Diffinite igitur tempora, quia et non recipi episcopum inhumanum est, et si diutius resideat, perniciosum est. Hoc ergo ne fiat, providendum est. ³Memini autem ⁴superiori concilio fratres nostros constituisse, ut si quis laicus in ea in qua commoratur civitate, quatuor Dominicos dies, id est, per tres septimanas non celebrasset conventum, communione privaretur. Si hec circa laicos constituta sunt, multo magis episcopum nec licet, nec decet, si nulla sit tam gravis necessitas que detineat, ut amplius a supradicto tempore absens sit ab ecclesia sua. Universi dixerunt placere sibi.

BD 1.118]

¹ remoretur CPH; morari debeat M

² 13 CP; 14 M

³ H begins cap. here

⁴ om. H

219

De suscipiendis episcopis qui persecutionem patiuntur. Ex eodem cap. 21

Osius episcopus dixit, Suggestente fratre et coepiscopo nostro Olimpico, etiam hoc placuit, ut si aliquis vim peressus est, et inique expulsus; pro disciplina et catholica confessione, vel pro defensione veritatis effugiens pericula, innocens et devotus ad aliam venerit civitatem, non prohibeatur immorari, quandiu redire possit, aut iniuria eius remedium acceperit, quia durum est eum qui persecutionem patitur non recipi, etiam et larga benevolentia, et humanitas ei est exhibenda. Omnis synodus dixit, Universa que

constituta sunt, catholica ecclesia universo orbe diffusa custodiat. Et subscripserunt¹ qui convenerant.

BD 1.119]

¹ omnes *add. M, om. CP*

220

De illis qui se dicunt esse episcopos¹. Ex concilio² Remensi, cap. 43³

Sunt in quibusdam locis Scoti, et alii erronei qui se dicunt episcopos esse, et multos negligentes absque licentia dominorum suorum sive magistrorum suorum presbiteros et diaconos ordinant. Quorum ordinationem, quia plerumque incidit⁴ heresim⁵ et multis erroribus subiacet, modis omnibus irritam fieri debere, omnes uno consensu decrevimus.

(concil. Cabillonensi, cap. 43). BD 1.120]

¹ esse ep. CPB; ep. esse M

² Ex concilio CPB; E conc. M; Conc. Fr

³ 43 CPBM; 44 L. Nota *in mg.* L

⁴ in *add. P², om. CPVBM*

⁵ [forte haeresis] *add. M*

221

Qualiter peregrini episcopi recipiantur¹. Ex registro sancti² Gregorii, universis episcopis per Illiricum directis³, cap. 42

Iovinus excellentissimus vir, filius noster, per Illiricum scriptis suis nobis indicasse dignoscitur, a se, sacris apicibus destinatis, iussum fuisse episcopos, quos e propriis locis hostilis furor expulerat, ad eos episcopos qui nunc quoque in locis propriis degunt, pro sustentatione ac stipendiis presentis vite esse iungendos, et licet ad hec fraternitatem vestram iussio principalis admoneat, habemus tamen maius horum mandatum eterni Principis, quo ad hec terribilius peragenda compellimur, ut non dico fratres et coepiscopos nostros, sed etiam ipsos quos nobis contrarios patimur, cum oportunitas postulat, in conferendis subsidiis necessitatum carnalium diligamus. Oportet ergo vos ad hanc rem et celesti primitus Principi obedientes existere, et imperialibus etiam iussionibus consentire, quatenus fratres coepiscoposque nostros, quos et captivitatis et diversarum necessitatum angustie comprimunt, debeatis consolandos conveniendosque vobiscum in ecclesiasticis sustentationibus libenter suscipere, non quidem ad communionem episcopalis throni et dignitatem, sed ut ab ecclesia iuxta possibilitatem sufficientia debeant alimenta percipere. Sic enim et proximum in Deo et Deum in proximo diligere comprobamur. Nullam quippe eis in vestris ecclesiis auctoritatem tribuimus, sed tantum eos vestris solatiis continere summopere hortamur.

(l. I, ep. 43.) BD 1.121]

¹ recipiantur CPH; suscipiendi sunt M

² sancti CP; *om. M*

³ directis CP; dilectis M

222

*De episcopis vel presbiteris ignotis ut ante probationem sinodalem ministrare non permittantur*¹. *Ex concilio Rothomagensi, cap. 8*²

Statuimus secundum canonicam cautelam omnes undecumque supervenientes ignotos episcopos vel presbiteros, ante probationem sinodalem in ecclesiasticum ministerium non admittere.

[68]. *BD 1.122*

¹ De episcopis - permittantur CP; Episcopos vel presbyteros ignotos ante probationem in ministerium non admittendos M

² 8 CP; 23 [68] M

223

*Ut episcopus hostilitate compulsus, ad aliam vacantem transeat ecclesiam. Ex registro sancti Gregorii pape*¹ *ad Agnellum*² *episcopum, cap. 125*³

Pastoralis officii cura nos admonet destitutis ecclesiis proprios constituere sacerdotes, qui gregem Dominicum sollicitudine pastorali debeant gubernare. Propterea te Iohannem ab hostibus captivatum Lisitane civitatis episcopum, in Squilatina ecclesia cardinalem necesse duximus constituere sacerdotem, ut et susceptam semel animarum curam intuitu future retributionis impleas, et licet a tua hoste imminente depulsus sis, alienam, que pastore vacat, ecclesiam debes gubernare, ita tamen, ut si civitatem illam ab hostibus liberam effectam, Domino protegente, ad priorem statum contigerit revocari, in eam in qua prius ordinatus es ecclesiam revertaris. Sin autem predicta civitas continua captivitatis calamitate premitur, in hac in qua et a nobis incardinatus es ecclesia debeas permanere.

(*lib. II, c. 25, ad Iohannem Squilatinum episc.*) *BD 1.123*] (7, q. 1, c. *Pastoralis officii.*)

¹ s. Greg. pape CP; Greg. M

² Agnellum CP; Angelum M

³ cap. 125 CPH; *om.* M

224

*De episcopis, quod omnes homines eis iure*¹ *obedire debeant. Ex decretis Clementis pape, cap. 15*

Omnes principes terre, et cunctos homines episcopis obedire, et capita sua submittere, eorumque adiutores existere Petrus precipiebat, ut omnes pariter fideles et cooperatores legis Dei monstrarentur, ne de eis dicatur, Confundentur et erubescunt omnes, qui pugnant adversum te, et erunt quasi non sint, et peribunt viri qui contradicunt tibi. Queres eos et non invenies, viros rebelles tuos. Erunt quasi non sint, et veluti consumptio hominis bellantis adversum te. Omnes ergo qui eis contreunt, ita dampnatos et infames usque ad satisfactionem monstrabat, et nisi converterentur, a liminibus ecclesie alienos esse precipiebat.

(*ep. I, longe ante finem.*) *BD 1.124*] (11, q. 3, c. *Si autem vobis contraveniunt*)

¹ eis iure CP; iure eis M

225

Quod episcopi claves sint ecclesie et habent potestatem claudere celum et aperire portas eius¹. Ex eodem², cap. 37

Sanctam ergo ecclesiam immaculatam omnes servare debere evangelizabat, cuius claves episcopos esse dicebat. Ipsi enim habent potestatem claudere celum, et aperire portas eius, quia claves celi facti sunt. Admonebat autem eos neminem nocere debere, quia oculi Domini sunt, et qui eos tangit, quasi qui tangit pupillam oculi eius. Et quanta pena dignus sit qui eos scandalizat, ipsum Dominum docuisse dicebat ubi ait, Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris.

(ibid., post medium). BD 1.125]

¹ et habent - eius CP; om. M

² eodem CP; eiusdem decretis M

226

Quod episcopus Dominus ad glorificandum se elegerit et quod omnes principes terre eis obedire oporteat et capita submittere¹. Ex eodem, cap. 29

Ad glorificandum se, et divina mandata seminanda et evangelizanda, episcopos Dominus elegit, et non ut prohibeantur aut perturbentur aiebat, quoniam qui eos ledit eum ledit cuius legatione funguntur. Predicare eos assidue et mandata Domini sine intermissione annuntiare rogabat. Opera eorum bona coram hominibus demonstrare, et conscientiam bonam coram Deo habere insinuabat.

(ibid., longe ante finem) BD 1.126]

¹ et quod - submittere CP; om. M

227

De episcopis quod se invicem diligere debeant. Ex eodem cap. 30

Episcopos ergo¹ vice apostolorum regere, Dominum docuisse dicebat, et reliquorum discipulorum vicem tenere presbiteros debere insinuabat, et si quis aliquem ex his scandalizaret, gravissimam penam inferri² debere predicabat. Cunctos se invicem diligere et adiuvare debere, et neminem ab adiutorio fratris se subtrahere instruebat.

(ibid., post medium) BD 1.127] IP 3.83

¹ ergo CBM BD; vero PV

² corr. fr. -erre B

228

Ut episcopus episcopum alium non¹ conculcet. Ex concilio Arelatensi, cap. 18²

Ut nullus episcopus alium conculcet, eumque calumpniare vel iniuriare presumat.
Quod si fecerit gradus sui periculo subiacebit.
BD 1.128]

¹Ut episcopus - non CPBH; Nec episcopus alium episcopum M

² cap. 18 CPB; primo, cap. 17 M

229

De episcopis qui se a fratrum adiutorio subtraxerint. Ex decretis Alexandri pape omnibus episcopis missis, cap. 30¹

Qui autem ex vestro collegio fugerit², et ab auxilio vestro se subtraxerit, magis scismaticus quam sacerdos esse probabitur. Ecce, inquit propheta, quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum. Illi vero non in unum habitant, qui a fratrum se solatio subtrahunt, et, quod deterius est, qui fratribus insidias ponunt, aut laqueos preparant.³ Item post pauca. Nos ergo qui discipuli Domini et dici esse cupimus, portare crucem Domini et compati fratribus debemus, et non quascumque eis insidias aut foveas preparare, quia talionem meretur⁴, qui fratribus foveam parat. Nolite errare, fratres, quia Deus non irridetur. Huius rei gratia Dominus vobis commisit ecclesiam suam, ut pro omnibus laboretis et cunctis oppressis opem ferre non negligatis. Unde et Dominus per prophetam loquitur, dicens, Hec dicit Dominus, Iudicate mane iudicium, et eruite vi oppressos de manu calumpniantis, ne forte egrediatur, quasi ignis, indignatio mea et succendatur, et non sit qui extinguat. Vos ergo qui in summa specula a Domino constituti estis, attendere eos et opprimere oportet qui inter fratres seditiones et scandala excitant, ne simul cum eis pereatis.

(epist. 2) BD 1.129]

¹ 30 CPH; 22 M

² fugerit CP²VB; fuerit P; fugerit [fuerit] M

³ prep. - pon. CRPBH; pon. - prep. M (*H ends cap. here*)

⁴ meretur CP; recipiet [meretur] M

230

De episcopis qui se quasi¹ canino dente invicem² corroserint. Ex eiusdem ad eosdem, cap. 13

Si vero (quod absit!) discordes fueritis, et canino dente vos derodere ceperitis, non solum eos non superabitis, sed et vebis ipsis nocebitis, atque ab eis superabimini, et nocenter forte peribitis.

(eadem epistola, paulo ante) BD 1.130]

¹ quasi CP; om. M

² invicem CP; om. M

231

De episcopis qui fratribus nocere desiderant. Ex decretis Bonifacii pape

Sicut omnis qui diligit fratrem suum, ex Deo est, ita omnis qui odit proximum suum ex diabolo est; dilectione enim sola discernitur quis ex quo genitus approbetur, dicente Iohanne, In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli. Omnis qui non facit iustitiam et non diligit fratrem suum, non est ex Deo. Quoniam hec est annuntiatio quam ab initio audistis, Ut diligamus alterutrum. Et post paululum¹. Omnis qui odit fratrem suum homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam eternam in se manentem. Ecce homicida esse probabiliter declaratur, qui a fraterna societate dividitur. Nam et si manus non moveat ad occidendum, pro eo tamen quia inmitis est² ad nocendum, iam a Deo homicida tenetur. Vivit ille, et iste iam interfector convincitur. Cum his igitur preceptis beatus apostolus Paulus consona predicatione concordat dicens, Non occidat sol super iracundiam vestram, et Nolite locum dare diabolo. Item. ³Relate nobis sunt quorundam sacerdotum persone in tantam obstinationis efferbuisse discordiam, ut non solum illos ab ira occasus solis non revocet, sed ne annosa quidem transactio temporum, ad bonum caritatis inclinet; quippe in quorum cordibus idem sol iustitie Christus occubuit, ut ad lumen caritatis⁴ redire vix possint. Horum igitur et similium discordantium fratrum oblationes, iuxta antiquam canonum definitionem, nullo modo recipiendas esse censemus, persenis tamen discordantium in speciali definitione precipimus, ut antequam eos reconciliatio vera innectat, nullus eorum accedere ad altare Dei audeat, vel gratiam sancte communionis percipiat, sed geminato tempore per penitentiam compensabunt, quo discordie servierunt. Quod si unus eorum alio contempnente, ad satisfactionem caritatis cucurrerit, ex eo tempore iam pacificus intra ecclesiam recipietur, ex quo ad concordiam festinasse convincitur, sententia tamen superiori servata, ut tempus quod in ira expendit, geminatum in penitentie satisfactione persolvat.

BD 1.131]

¹ (ibidem) *add.* M

² inmitis est CP; munitus est [immitis, ali. nititur ad nocendum] M

³ H *begins cap. here*

⁴ [veritatis] *add.* M

232

Ut episcopi a solo Domino sint diudicandi¹. Ex decretis Clementis pape, cap. 38

Episcopos autem a solo Domino iudicandos aut removendos, et non ab aliis esse dicebat, quia sui sunt, et non alterius. Et quis est qui alterius iudicet servum, Nam si ista non patiuntur homines, nec Deus deorum², et Dominus dominantium hec ullatenus patitur. Unde et prophetas sibi testes esse dicebat, per quos Dominus loquitur dicens, Ecce excoxi te, sed non quasi argentum elegi te in camino paupertatis. Propter me faciam, ut non blasphemem, et gloriam meam alteri non dabo.

BD 1.133]

¹ diud- CP; iud- M

² deorum CP; coelorum [deorum] M

233

Nimis timendum¹ et previdendum, ne offendantur episcopi. De eodem². Ex decretis Evaristi pape fratribus per Egiptum missis, cap. 6

Nimis timenda est, fratres, hec sententia, et previdendum est vobis, ne offendatis eos qui tantam a Domino habent potestatem, et ideo potius obediendi, diligendi, et non detrahendi vel lacerandi aut eiiciendi sunt, sed portandi et amandi, ipso dicente Domino, Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Ideo hec vobis, et omnibus fidelibus scribimus, fratres, ut ab his caveatis, et posteris vestris non malum, sed bonum exemplum relinquatis, quoniam iniuria episcoporum ad Christum pertinet, cuius vice funguntur.

BD 1.134]

¹ esse *add.* M

² De eod. CP; *om.* M

234

De episcopis qui ab ovibus suis criminantur ut¹ eorum criminatio non² recipiatur. Ex epistola Calixti pape cap. 1³

Calixtus episcopus ecclesie catholice urbis Rome, Benedicto fratri et coepiscopo, salutem in Christo. Criminationes contra doctorem nemo suscipiat, quia non oportet filios patres reprehendere, nec servos dominos lacerare. Filii ergo doctorum sunt omnes quos instruunt, et sicut filii patres carnales, sic et hi patres debent diligere spirituales. Non enim bene vivunt qui non recte credunt, aut patres reprehendunt, vel detrahunt suis. Doctores⁴ ergo qui et patres vocantur, magis portandi quam reprehendendi sunt, nisi in recta fide erraverint. Nullus ergo doctorum per scripta accusetur, nec nisi fideli et legitimo qui etiam irreprehensibilem vitam ac conversationem ducat, accusatori respondeat, quia indignum est ut doctor stulto et indocto atque reprehensibiliter viventi, respondeat, iuxta stultitiam suam, dicente Scriptura, Non respondeas stulto iuxta stultitiam suam. Non bene vivit qui non recte credit. Nihil mali vult, qui fidelis est. Si quis fidelis est, videat ne falsa loquatur, aut cuiquam insidias ponat. Fidelis homo semper fideliter agit, et infidelis callide insidiatur, atque fideles et pie ac iuste viventes perdere nititur, quia similis similem sibi querit. Infidelis vero homo mortuus est in corpore vivente, econtra sermones fidelis hominis vitam custodiunt auditorum. Doctorem enim catholicum, et precipue Domini sacerdotem, sicut nullo errori implicari, ita nulla oportet machinatione aut cupiditate violari, dicente Scriptura sancta, Post concupiscentias tuas ne eas, et a voluntate tua avertaris.

BD 1.135] IP 4.38 (Doctores – erraverint only), 4.55a Nullus ergo doctorum per scripta accusetur only

¹ ut PBH; et C

² De - crim. non CPB; Ne criminatio ovium contra episcopum suum M

³ ep. - cap. 1 CP; prima epistola Calixti papae M

⁴ suos *add.* B

235*¹Item idem²*

Quicquid irreprehensibile est catholica defendit ecclesia. Nulli imperatori, vel cuiquam pietatem custodienti licet aliquid contra mandata divina presumere. Iniustum ergo iudicium et definitio iniusta, regio metu aut iussu, aut cuiuscumque episcopi aut potentis, a iudicibus ordinata vel acta, non valeat. Homini religioso parum esse debet inimicitias aliorum non exercere vel augere, male loquendo, nisi etiam eas extinguere bene loquendo studuerit. Melior est in malis factis humilis confessio quam in bonis superba gloriatio.

Ctp 1.14.2a-3]

¹ Quod iniustum iudicium iussu regis vel episcopi, vel alicuius potentis factum, irritum habeatur *add. as rubr. M*

² *No break in CPB; (paulo post) add. M²*

236*¹Idem in secundo decretali²*

Nemo alterius terminos usurpet, nec alterius parochianum iudicare aut excommunicare presumat, quia talis diiudicatio aut excommunicatio vel dampnatio nec rata erit, nec vires ullas habebit, quoniam nullus alterius iudicis nisi sui, sententia tenebitur aut dampnabitur. Unde Dominus loquitur dicens Ne transgrediaris terminos antiquos quos posuerunt patres tui.

Ctp 1.14.4]

¹ Ne aliquis alterius terminos usurpet, nec alterius paroecianum iudicet aut excommunicet *add. as rubr. M*

² *Idem - decr. CPB (with no break P); Item in secundo decretali suo M*

236A (H)*Aug' in libro de unico baptismo*

Si est ulla humanitas in rebus humanis, puto nos posse iustius reprehendi si ignotos homines quos criminantur inimici nec eorum crimen ulla testificatione monstrant nocentes potius quam innocentes crediderimus. Quis si forte se aliter veritas habet, ipsi certe humanitati debitum redditur cum homo de homine nichil mali temere suspicatur, nec cuiquam criminanti facile credit quanto sine teste ac sine ullo documento crimen obiciens maledicus potius convitiator quam veredicus accusator extiterit.

237*Omnibus episcopis¹. Qui non debeant recipi ad accusationem vel² testimonium³*

Anacletus papa tertius a Petro, in primo decretali⁴. Beatus predecessor noster Clemens, vir apostolicus, et Spiritu Dei plenus, una cum reliquis sanctis collegis suis statuit, dicens, Accusandi vel testificandi licentia denegetur his, qui Christiane religionis⁵ et nominis dignitatem, et sue legis vel sui propositi normam aut regulariter prohibita

¹ *Omn. epp. om. H; after insc. M*

² *vel CP; et M*

³ *contra episcopos add. M*

⁴ *suo, omnibus episcopis add. M*

⁵ *Chr. rel. CPBM; Christi rel. Chr. P*

neglexerint. Transgressores⁶ enim sponte legis sue, eiusque violatores apostate nominantur. Omnis enim apostata refutandus est ante reversionem suam, nec in accusationem recte agentium, aut testimonium suscipiendus⁷. Scimus autem multos ob id infestare doctores, ut eos perdant et proprie voluntatis placita adimpleant, non propterea tamen doctores, in quantum vires suppetunt, a recta emulatione et bona intentione recedere debent, scientes quia Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Nihil autem illo est⁸ pastore miserius qui luporum laudibus gloriatur; quibus si placere voluerit atque ab his amari delegerit, erit hinc ovibus magna pernicies. Nullus ergo pastorum placere lupis et gregibus ovium potest. Deo enim perfecte sacrificantes non debent vexari, sed portari, consolari atque ab omnibus venerari.

Ctp 1.2.1-2a] cf IP 4.60

⁶ -ores CP; -or M

⁷ suscipiendus CP; recipiendus [suscipiendus] M

⁸ autem illo est CP; est autem illo M

238

¹Idem, in secundo decretali², episcopis Italie

Accusatio eorum quoque, super qua nos consulere voluistis, non nisi ab idoneis et probatissimis viris, qui et suspicionibus et sceleribus careant, fieri debet, quia Dominus sacri sui corporis tractatores a vilibus et reprobis, ac non idoneis personis infamari noluit, nec calumpniari, sed ipse proprio flagello peccantes sacerdotes a templo eiecit. Unde liquet quod summi sacerdotes, id est episcopi, a Deo sunt iudicandi, non ab humanis aut prave vite hominibus lacerandi, sed potius ab hominibus fidelibus portandi, ipso Domino exemplum dante, quando per seipsum, et non per alium vendentes et ementes eiecit de templo sacerdotes. Nullus enim, ut reor, inter nos invenitur qui velit servum suum ab alio quam a se iudicari. Quod si presumptum fuerit, aut multo indignatione ipse irascitur, aut potius vindictam querit super eum. Unde et Dominus ait per propheram, Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei. Et paulo post.

IP 4.58 to calumpniari, or a templo eicit

De laceratoribus servorum Dei³

Si detractores quorumcumque graviter iudicantur, et in perditionis laqueum cadunt, multo magis laceratores et detractores atque accusatores famulorum Dei dampnantur, et in barathrum, nisi se correxerint et per eorum satisfactionem condignam egerint penitentiam, indubitanter vadunt et vindicibus flammis exuruntur. Hec et alia periculosa considerantes apostoli statuerunt ne facile commoverentur, aut lacerarentur, vel accusarentur columpne sancte Dei ecclesie, que apostoli et successores eorum non immerito dicuntur.

Ctp 1.2.11-12]

¹ De eodem expressius. *add. as rubr.* M

² suo *add.* M

³ De lac. serv. Dei CP; *om.* BHM

*Quo ordine accedendum sit ad accusationem*⁴

Sed si quis adversus eos vel ecclesias eorum commotus fuerit aut causas habuerit, prius ad eos recurat caritatis studio ut⁵ familiari colloquio, ea sanent commoniti⁶ que sananda sunt, et caritative emendent que iuste emendenda agnoverint⁷. Si autem aliqui eos priusquam hec⁸ egerint lacerare, accusare, aut infestare presumpserint, excommunicentur, et minime absolvantur antequam per satisfactionem, ut iam dictum est, condignam egerint penitentiam, quoniam iniuria eorum ad Christum pertinet, cuius legatione funguntur. Item. Eiectionem quoque, ut supra memoratum est, summorum sacerdotum sibi Dominus reservavit; licet electionem eorum bonis sacerdotibus et spiritualibus populis concessisset.

Ctp 1.2.13] IP 4.34 (2, q. 7, c. Accusatio.)

⁴ Quo - accus. CP; *no break* BHM

⁵ ut CPB; aut M

⁶ commoniti CPB; commoti M

⁷ agn- CVBH; cogn- PM

⁸ hec CPB; hoc M

239

¹Anacletus in tertio decretali²

Accusatores et testes esse non possunt, qui ante hesternum aut nudius tertius diem³ inimici fuerunt, ne irati nocere cupiant, vel lesi se ulcisci velint. Inoffensus igitur⁴ accusatorum et testium affectus querendus est, et non suspectus.

Ctp 1.2.22A-3a] IP 4.84 (3, q. 5, c. Accusatores)

⁵Quod inoffensus querendus sit affectus accusatorum et testium⁶

Et paulo inferius. Deteriores quippe sunt qui prepositorum vitam moresque corrumpunt, his qui substantias aliorum prediaque corrumpunt. Sententia quippe Cham filii Noe dampnantur, qui suorum prepositorum culpam produunt, ceu Cham qui patris pudenda⁷ non operuit, sed deridenda monstravit. Pastor ecclesie si a fide exorbitaverit, erit a fidelibus corrigendus, sed pro reprobis moribus magis est tolerandus quam⁸ dstringendus; quia rectores ecclesie a Deo iudicandi sunt, sicut ait propheta, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diudicat. Item. Tam sacerdotes quam reliqui fideles omnes summam debent habere curam de his qui pereunt, quatenus eorum

¹ Quod accusatores et testes esse non possunt, qui ante hesternum diem, aut nudius tertius inimici fuerunt *add. M; om. B; for CPV see below*

² An. - decr. (suo *add. L*) CPL; Idem in tertio decretali suo (*om. H*) HM

³ aut nud. diem CP; diem aut nud. M

⁴ igitur CRVBHL; ergo P?M

⁵ H *omits the rest of c 239, replacing it with 239A below.*

⁶ Quod - affectus accusatorum (acc. aff. V) et test. CRPV (RP *in mg.*); *om. LM*

⁷ pat. pud. PVB; pat. C; pat. verenda RL; verenda patris M

⁸ *ss C*

redargutione aut corrigantur a peccatis, aut si incorrigibiles apparuerint⁹, ab ecclesia separentur.

Ctp 1.2. 23b-24] IP 4.40 from Pastor eccl. - diudicat

⁹ apparuerint CP; sunt [apparuerint] M

239A (H)

Ysidorus in libro ethimologiarum

Testes antiquitus superstites dicebantur, eo quod super statum cause proferebantur, nunc parte ablata nominis testes vovantur. Testis enim consideratur conditione, natura, vita. Conditione, si liber non servus, nam sepe servus metu dominantis testimonium suppressit veritatis. Natura, si vir non femina, nam varium et mutabile semper femina. Vita, si innocens et integer actu. Si eni bona vita defuerit, fide carebit. Non enim potest iusticia cum iniusto societatem habere. Duo sunt genera testium, aut dicendo quod viderunt aut proferendo id quod audierunt. Duobus autem modis testes delinquant, cum aut falsa promunt aut vera silentio opprimunt.

240

De eodem¹. Evaristus² episcopis Africe

Non est itaque a plebe aut a vulgaribus hominibus arguendus vel accusandus episcopus, licet sit inordinatus, quia pro meritis subditorum disponitur vita rectorum³. Unde si qui sunt vituperatores aut accusatores episcoporum vel reliquorum sacerdotum, non oportet eos a iudicibus ecclesie audiri antequam eorum discutiatur estimationis suspicio vel opinio, qua intentione, qua fide, qua temeritate, qua vita, qua conscientia, quove merito, si pro Deo aut pro vana gloria aut inimicitia vel odio vel⁴ cupiditate ista presumpserint.

Ctp 1.3.3b-4] IP 4.37 to vita rectorum, 4. 59 from Si qui sunt (2, q. 7, c. Non est a plebe)

De vitanda precipiti sententia⁵

Et paulo post. Deus omnipotens ut nos a precipitante sententie prolatione compesceret, cum omnia nuda et aperta sint oculis eius, mala tamen Sodomorum noluit audita iudicare priusquam manifeste agnosceret que dicebantur. Unde ipse ait, Descendam et videbo utrum clamorem, qui venit ad me opere compleverint, an non est ita, ut sciam. Deus omnipotens cui nihil absconditum est, sed omnia ei manifesta sunt, etiam⁶ antequam fiant, non ob aliud hec et alia multa que hic prolixitatem vitantes non inseruimus, per se inquirere dignatus est, nisi ut nobis exemplum daret, nec⁷ precipites in discutiendis et iudicandis negotiis essemus.

(epist. 2). Ctp 1.3.5] cf IP 4. 116; (2, q. 7, c. Deus omnipotens.)

¹ De eodem CPB; *om.* H; Quod a plebe vel a vulgaribus hominibus non sit arguendus vel accusandus episcopus M

² papa *add.* M

³ Ante discussionem non esse suscipiendos accusatores *add. in mg.* C

⁴ aut B

⁵ De - sent. C(*after paulo post*)PV; *om.* BHM

⁶ *om.* B

⁷ ne B

241

Omnibus episcopis¹. De extorta confessione

Alexander papa quintus a Petro in suorum primo decretalium². Si sacerdotibus vel actoribus ecclesie quedam scripture quoquomodo per metum, aut fraudem, aut per vim extorte fuerint, vel ut³ se liberare possent quocumque ab eis conscripte vel laborate fuerint ingenio, ad nullum eis preiudicium vel nocumentum valere censemus, neque ullam eis infamiam vel⁴ calumpniam, aut a suis sequestrationem bonis unquam auctore Deo, et sanctis apostolis eorumque successoribus sustinere permittimus.⁵ Confessio enim in talibus non compulsa, sed spontanea fieri debet, omnis enim confessio que fit ex necessitate, fides non est. Confessio ergo in talibus non extorqueri, sed debet sponte profiteri⁶, pessimum est enim de suspicione aut extorta confessione quemquam iudicare, cum magis inspector cordis sit Dominus quam operis.⁷ Non potest autem humano condemnari examine, quem Dominus suo reservavit iudicio. Si omnia namque in hoc seculo vindicata essent, locum divina iudicia non haberent.⁸ Et paulo post. Peius malum non esse existimo, quam Christianos suis invidere sacerdotibus.

Ctp 1.4.1] IP 4.118 to sustinere permittimus

¹ Omn. epp. here PB, after confessione C; om. HM

² suorum - decret. CPB as text; primo decretali suo omnibus episcopis misso (om. H) HM as insc.

³ [velut] add. M

⁴ vel CP; aut M

⁵ (paulo post) add. M²

⁶ profiteri CPH; proferri [profiteri] M

⁷ (paulo post) add. M²

⁸ Et paulo – end om. H

242

Quo ordine adeundi sunt¹ primates vel alii iudices²

Si quis erga episcopum vel actores ecclesie quamlibet querelam iustam habere crediderit, non prius primates aut alios adeat iudices, quam ipsos a quibus se lesum existimat conveniat familiariter, non semel, sed sepissime ut ab eis aut suam iustitiam³ accipiat, aut excusationem. Si autem secus egerit, ab ipsis et ab aliis communione privetur, tanquam apostolorum patrumque aliorum contemptor.

Ctp 1.4.2] IP 4.35

¹ sunt CP; sint M

² Idem add. M

³ suam ius. CP; ius. suam M

243

¹*Pius papa IX a Petro omnibus ecclesiis*²

Oves pastorem suum non reprehendant, plebs episcopum non accuset³, nec vulgus eum arguat, quia non est discipulus super magistrum. Episcopi a Deo sunt iudicandi, qui eos sibi oculos elegit. Nam a subditis aut⁴ prave vite hominibus non sunt arguendi, aut accusandi, aut lacerandi. ⁵Et in sequentibus. Nemo bonum faciens alteri verbo aut facto nocere vult. Quanto minus in suspicionem debet venire fidelis homo, ut dicat aut faciat ea que pati non vult? Quia omnis suspicio est potius repellenda, quam approbanda vel recipienda.

Ctp 1.8.3] IP 4.36 to aut lacerandi (6, q. 1, c. Oves pastorem.)

*Item ipse*⁶ *in secundo decretali suo. Sacrilegii reum qui sacerdotes persequitur*⁷

Sicut qui ecclesiam Dei vastat, eiusque predia et donaria expoliat et invadit, fit sacrilegus; sic et ille qui eius sacerdotes insequitur, sacrilegii reus existit, et sacrilegus iudicatur. Et sicut peccatum quod in Deum committitur gravius est quam quod in hominem, sic gravius est sacrilegium agere quam fornicari. ⁸Si quis sacerdotum vel reliquorum clericorum suo episcopo inobediens fuerit, aut ei insidias paraverit, aut contumeliam aut calumpniam, et convinci potuerit, mox curie tradatur, et recipiat quod inique gessit.

Ctp 1.8.4-5] (17, q. 4, cap. Sicut qui Ecclesiam.) (11, q. 1, c. Si quis sacer.)

¹ Quod nec oves pastorem suum reprehendere, nec plebs episcopum accusare, nec vulgus eum debeat arguere *add. as rubr. M*

² Nota. Sacrilegii reum esse qui –persequitur (*from below*) *add. V*

³ *corr. fr. -at P*

⁴ *a add. M, om. CP*

⁵ *H omits Et in sequentibus – vel recipienda.*

⁶ *ipse CPH; idem M*

⁷ *Sac. - pers. CP(in mg.); om. BHM; for V see above*

⁸ *(paulo post) add. Fr*

244

*Victor papa fratribus Alexandrie positus*¹. *De incertis iudiciis vitandis*²

Audivimus apud vos vestrosque diversa iudicia fieri, et incerta iudicari. Incerta, carissimi, nullatenus iudicemus, quoadusque veniet³ Dominus qui latentia producet in lucem et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Quia quamvis vera sint, non tamen credenda sunt, nisi que manifestis indiciis comprobantur, nisi que manifesto iudicio convincuntur, nisi que iudiciario ordine publicantur. ⁴Item.⁵ Placuit ut accusatus vel iudicatus a comprovincialibus in aliqua causa episcopus licenter appellet, et adeat apostolice sedis pontificem, qui aut per se aut per vicarios suos eius

¹ *Victor - pos. CBM; om. P*

² *et quod nec vera sint credenda, nisi certis indiciis probata, et iudiciario ordine publicata add. M, with rubr. before insc.; no rubr. H*

³ *-iet CP; -iat M*

⁴ *H omits all from Item to end of c 244*

⁵ *(paulo post) add. M; (Haec habentur supra c. 4.) add. Fr*

retractari negotium procuret, et dum iterato iudicio pontifex causam suam agit, nullus alius in eius loco ponatur aut ordinetur episcopus

Ctp 1.12.2-3a] cf IP 4.113

*Ut retractetur negotium iudicati per vicarios sedis apostolice*⁶

Quoniam quanquam comprovincialibus episcopis accusati causam pontificis scrutari liceat, non tamen definire inconsulto Romano pontifice permissum est. Et alibi in statutis legitur apostolicis⁷,

Ctp 1.12.3b to permissum est, insc. to 4] IP 4.134 to permissum est

*Quid facere debet gravatus*⁸

Si quis putaverit se a proprio metropolitano gravari apud patriarcham vel primatem dioceseos, aut penes universalis apostolice ecclesie iudicetur sedem. Nihil aliud est, fratres, talis presumptio, nisi apostolorum suorumque successorum⁹ terminos transgredi, eorumque decreta violari.

(ep. 1, c. 2) Ctp 1.12.4]

⁶ Ut - apost. CP; *om.* BM

⁷ (epist. 1 Clementis) *add.* M²

⁸ Quid - gravatus CP; *om.* BM

⁹ successorum CP; decessorum [successorum] M

245

*Omnibus episcopis per Siciliam*¹. *Quomodo quo testimonio faciendum sit iudicium super episcopum*²

Zephirinus XIV a Petro papa³ in primo decretali suo. Patriarche vero⁴ vel primates accusatum discutientes episcopum, non ante sententiam proferant finitivam quam apostolica fulti auctoritate, aut reum se ipse confiteatur, aut per innocentes et regulariter examinatos vincatur testes. Qui minori non sint numero quam illi discipuli fuerunt, quos Dominus ad⁵ adiumentum apostolorum eligere precepit, id est 72. Detractores quoque qui divina auctoritate eradicandi sunt, et auctores⁶ inimicorum ab episcopali submovemus accusatione vel testimonio. Nec summorum quispiam minorum accusationibus impetatur aut dispereat, neque in re dubia certa iudicetur sententia, nec ullum iudicium nisi ordinabiliter habitum teneatur. Absens vero nemo iudicetur, quia et divine et humane hoc prohibent leges. Accusatores autem eorum omni careant suspicione, quia columpnas Dominus suas⁷ firmiter stare voluit, non a quibuslibet agitari. Nullum namque eorum sententia a suo iudice non dicta constringat, quia et leges seculi

¹ Omn. - Sic. *here* CPB; *after* decr. suo *below* M; Omn. epp. *after* dec. suo H

² Quomodo quo test. - episcopum CP; *om.* BH; Quomodo iudicandus sit episcopus, et quot testibus convincendus M

³ papa CPB; *om.* M

⁴ vero CPB; *om.* M

⁵ ad CPB; in M

⁶ auctores CP²BM; actores PH; auctoritate V; authores M; [al. actores] *add.* Fr

⁷ Dom. suas CPB; suas Dom. M

idipsum fieri precipiunt. Duodecim enim iudices quilibet episcopus accusatus si necesse fuerit eligat, a quibus eius causa iuste iudicetur. Nec prius audiatur, aut excommunicetur vel iudicetur, quam ipsi per se eligantur, et regulariter vocato ad suorum primo conventum episcoporum, per eos eius causa iuste audiatur et rationabiliter discernatur. Finis vero eius cause ad sedem apostolicam deferatur, ut ibidem terminetur⁸.

Ctp 1.13.1] IP 4.135 to id est lxxii (2, q. 1, c. Primates accusatum.) (3, q. 4, c. Detractores.) (3, q. 9, c. Absens vero.) (5, q. 4, c. Duodecim.)

⁸ term- CPB; determ- M

246

¹Fratribus per Egiptum². Idem in secundo decretali³

Nuntiatum est sedi apostolice per apocrisarios vestros, quosdam⁴ fratrum nostrorum episcoporum videlicet ab ecclesiis et sedibus propriis pelli, suaque eis auferri suppellectilia, et sic nudos et expoliatos ad iudicia vocari. Quod omni ratione caret, cum constituta apostolicorum eorumque⁵ successorum, et precepta imperatorum, ac constitutiones legum idipsum prohibeant, et⁶ apostolice sedis auctoritas idipsum fieri vetet.

Ctp 1.13.2a] IP 4.42

Non esse cogendos ad responsionem a sedibus suis⁷ pulsos⁸

Preceptum est ergo in antiquis statutis, episcopos eiectos, atque suis rebus expoliatos ecclesias proprias recipere, et primo sua omnia eis reddi, et⁹ demum si quis eos iuste accusare voluerit, equo periculo facere, iudices esse decernentes, episcopos recta sapientes¹⁰ et in ecclesia convenientes, ubi testes essent singulorum qui oppressi videbantur, nec prius eos respondere debere, quam omnia sua eis et ecclesiis eorum legibus integerrime restituantur.

Ctp 1.13.2b] IP 4.43

¹ Quod spoliati episcopi respondere non debeant, nisi res ablatae prius eis restituantur *add. as rubr.* M

² Fr. per Aeg. *after* decr. suo HM

³ suo *add.* M

⁴ *corr. fr.* quod- P

⁵ apostolicorum eorumque CP; apostoli eorum B; apostolorum eorumque M

⁶ et CPB; ac M

⁷ sed. suis P; suis sed. C

⁸ Non - pulsos CPV; *om.* BHM

⁹ tum *add.* M; *om.* CPB

¹⁰ sapientes CPB; facientes [sapientes] M

247

Fratribus per Hispaniam¹. Iniuste condemnatos oportere restitui²

Sixtus papa XXIII a Petro, in secundo decretali suo. Fratres quos timore terreno iniuste dampnastis, scitote a nobis iuste esse restitutos. Quibus ex auctoritate sancti Petri, apostolica auctoritate omnia que eis ablata sunt integerrime reddi precipimus, si non vultis et vos et principes vestri a collegio nostro et membris ecclesie separari. Iusto enim iudicio Dei plerumque peccatoribus potestas, qua sanctos ipsius persequuntur, conceditur, ut qui Spiritu Dei iuvantur et aguntur fiant per laborum exercitia clariores. Illi tamen qui hoc agunt nullatenus evadunt penam; quia, ut ait Dominus, Ve illi per quem scandalum venit. Item.³ Incerta non iudicemus quoadusque veniat Dominus⁴, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Et quamvis vera sint, non tamen credenda sunt, nisi que certis indiciis comprobantur, nisi que manifesto iudicio convincuntur, nisi que iudiciario ordine publicantur. Nullus ergo humano potest condemnari examine, quem Deus suo iudicio reservavit. Hec omnia summopere sunt precavenda, ne presumptores esse videamur. Et accusatio episcoporum non est facile recipienda, dicente Domino, Non suscipias vocem mendacii; et apostolus inquit, Adversus presbiterum inscriptionem non recipiendam absque duobus vel tribus idoneis testibus. Si hec de presbiteris vel ceteris fidelibus sunt precavenda, quanto magis de episcopis.

Ctp 1.22.1] IP 4.95 from Apostolus inquit - end, 4.114 from Incerta non iudicemus - ordine publicantur var. (22, q. 3, c. Fratres quos.)

¹ Fr. per Hisp. *as here* CP; *after* decretali suo HM

² Iniuste condemnatos oportere restitui *as rubr. M, in text after* esse restitutos CP; *om.* BH

³ (paulo post) *add.* M²

⁴ Ve illi per quem – Dominus *in mg.* V

248

¹Felix² episcopis Gallie in secundo decretali³

Si suis fuerit episcopus aut ecclesie rebus sibi commisse expoliatus aut, quod absit, quod alienum ab omnibus esse debet fidelibus, a sede propria eiectus, aut in detentione aliqua a suis ovibus fuerit sequestratus, tunc canonice ante in pristino statu restituatur, cum omni privilegio sui honoris, et sua omnia que insidiis inimicorum suorum ei ablata fuerunt, legibus redintegrentur⁴, nec convocari nec iudicari poterit, nisi ipse pro sua necessitate minime tamen iudicandus, advenire sponte elegerit. Nullatenus ergo a quoquam cogatur antequam integerrime omnia, que per suggestiones inimicorum suorum amiserat, potestati eius ab honorabili concilio legali ordine redintegrentur.⁵ Presul vero cum omni honore statui pristino reddatur, et ipse dispositis ordinatisque libere ac secure diu suis⁶, tunc regulariter infra quatuor aut quinque, aut septem menses, iuxta quod

¹ Quod episcopus accusantium propositionibus non respondeat, nec ad concilium veniat, nisi res ablatae prius restituantur, et quales esse debeant accusatores *add. as rubr. M*

² episcopus *add.* M

³ suo *add.* M

⁴ -d- *ss* P

⁵ CP *mg. add.* Quantum debeat dari restituto; *om.* VM

⁶ rebus *add. Fr, om.* CPM

possibilitas ei fuerit, et non ante convocatus, ad tempus, concilio in⁷ legitimo, et canonico, veniat ad causam, et, si ita iuste videtur, accusantium propositionibus respondeat. Item⁸. Quod si ex utraque parte ad causam dicendam venerint⁹, quia unus absque altero audiri non debet, querendum est in iudicio cuius sint conversationis et fidei, atque suspicionis accusatores, aut qua intentione hoc faciant, quia ad hoc admitti non debent, nisi bone conversationis et recte fidei viri, hi videlicet qui omni suspicione careant, et bone vite¹⁰ clareant, neque infames existant.

Ctp 1.24.4b-6a] IP 4.44 to ordine redintegrentur, IP 4.48 from Presul vero - respondeat, IP 4.57 from si ex utraque, cf IP 4.54 (3, q. 2, c. Si episcopus suis fuerit.)

Quod infames non sunt repellendi a propriis causis¹¹

Quod si accusatorum persone in iudicio episcoporum culpabiles apparuerint, ad arguendum non admittantur, nisi proprias causas asserere, non tamen criminales vel ecclesiasticas voluerint. Infamis enim persona, nec procurator potest esse, nec cognitor. Absente vero adversario non audiatur accusator, nec sententia absente parte alia a iudice dicta ullam obtinebit firmitatem. Neque absens per alium accusare vel accusari poterit, nec affinis testis admittatur. Neminem ergo exhiberi de provincia ad provinciam, vel ad comitatum oportet, nisi ad relationem iudicis, ad quem fuerit appellatum, id est ut actor semper rei forum sequatur. Si quis autem iudicem adversum sibi senserit, vocem appellationis exhibeat, quam nulli oportet negari. Peregrina vero iudicia generali actione prohibemus, quia indignum est ut ab externis iudicetur, qui comprovinciales et a se electos debet habere iudices.

Ctp 1.24.6b-7] IP 4.54 from Absente vero - accusari potest (3, q. 10, c. Si accusatorum.) (3, q. 7, c. Infamis persona.) (3, q. 9, c. Absente adversario.) (3, q. 9, c. Absens per alium.) (2, q. 6, c. Si quis iudicem.) (3, q. 6, c. Peregrina.)

⁷ conc. in CP; in conc. M

⁸ P mg. De ... one accusatorum (C also has illeg. mg. note)

⁹ ven- CP; conven- M

¹⁰ aestimatione add. M, om. CPH

¹¹ Quod - causis PV; C has mg. note; om. BHM

249

Eusebius fratribus per Alexandriam et Egiptum in secundo decretali¹. Non posse convocari spoliatum donec sit plene restitutus²

Eusebius papa in secundo decretali suo³. In scripturis vestris reperimus quosdam episcopos vestris in partibus a propriis ovibus accusatos, aliquos videlicet ex suspicione, et aliquos ex certa ratione, et idcirco quosdam suis esse rebus expoliatos, quosdam vero a propria sede pulsos; quos sciatis nec ad sinodum comprovincialem, nec ad generalem posse convocari, nec in aliquo iudicari, antequam cuncta que eis sublata sunt, legibus potestati eorum redintegrentur. Prius ergo oportet omnia illis legibus redintegrari, et

¹ Eusebius - decretali CPH; Eusebius papa in secundo decretali suo B; Eusebius papa in secundo decretali suo fratribus per Alex. et Aeg. M

² Non - rest. C text, P mg; om. VBH; Quod episcopi ad concilium vocati non debeant venire, nisi tanto tempore supersederint, quanto tempore vel ecclesiis vel rebus suis spoliati sunt *before insc.* M

³ Eusebius - suo CPH; om. M

ecclesias que sibi sublatae sunt, cum omni privilegio suo restitui, et postmodum⁴ non sub angusti temporis spatio, sed tantum temporis spatium eis indulgeatur, quantum expoliari⁵ vel pulsus esse videntur, antequam ad sinodum convocentur, et ab omnibus quisque sue provincie episcopis audiatur. Nam nec convocari ad causam, nec iudicari potest expoliatus, vel expulsus, quia non est privilegium quo expoliari possit iam nudatus, unde et antiquitus decretum est omnes possessiones, et omnia sibi sublata, atque fructus cunctos, ante litem contestatam preceptor⁶ vel primas possessori restituat. Item. Est in antiquis ecclesie statutis decretum ut qui aliena invadit, non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituat. Unde et in evangelio scriptum est, Quod si aliquid defraudavi, reddo quadruplum. Et in legibus secularibus cautum habetur, Qui rem subripit alienam, illi cuius res direpta est in undecuplum que sublata sunt restituat.

Ctp 1.30.2a] IP 4.45 to eorum redintegrentur, 4.46 from Nec convocari - iam nudatus, 4.47 from Unde et antiquitus - end, 4.50 from Prius ergo oportet - episcopis audiantur (2, q. 2, c. In scripturis.) (5, q. 2, c. Prius ergo.) (12, q. 2, c. In antiquis.)

⁴ lacuna follows C

⁵ -ari CP; -ati M

⁶ prec- CPM; perc- Fr

250

Episcopos a suis ovibus¹ non reprehendendos, quod absit², nisi in fide erraverint. Ex epistola Anacleti pape scripta omnibus sacerdotibus Christi, cap. 1

Doctor autem vel pastor ecclesie, si a fide exorbitaverit, erit a fidelibus corrigendus; sed pro reprobis moribus magis est tolerandus quam distringendus, quia rectores ecclesiarum a Domino sunt iudicandi, sicut ait Propheta, Deus stetit in sinagoga deorum, in medio autem deos diiudicat. Unde³ oportet unumquemque fidelem, si viderit aut cognoverit plebes suas adversus pastorem suum tumescere, aut clerum⁴ detractionibus vacare, hoc vitium pro viribus extirpare⁵, prudenterque corrigere satagat, nec eis in quibuscumque negotiis misceri, si incorrigibiles apparuerint, antequam suo reconcilientur doctori, presumat, quoniam tam sacerdotes quam reliqui fideles omnes, summam debent habere curam, de his qui pereunt, quatenus eorum redargutione aut corrigantur a peccatis, aut, si incorrigibiles apparuerint, ab ecclesia separentur.

(epist. 3) BD 1.136] IP 4.40 from Doctor a fide - deos diiudicat

¹ a suis ov. CPH; ab ovibus suis M

² quod absit CPH; om. M

³ Doctor autem - Unde om. L

⁴ clerum CPH; cleri M, [clerum, ali., contra clerum] add. M²

⁵ corr. fr. extrip- P

251

De eadem re. Ex decretis Clementis pape

Ipsi autem episcopi si exorbitaverint, ab istis non sunt reprehendendi vel arguendi, sed portandi, nisi in fide erraverint. Hi ergo super hos sunt, non illi super istos, quoniam maior a minore non argui nec iudicari potest. Nullus se extollat erga doctores ac magistros suos, quia discipulus super magistrum esse non potest, nec debet; nullus velit

dici sanctus antequam sit; sed prius sit, ut verius dicatur. Precepta Domini doctorumque ac magistrorum facta quotidie adimplere, et in Christi nomine pro inimicis orare oportet. (*epist. 1) BD 1.137]*

252

De eadem re. Ex epistola Eusebii pape, cap. 20

Necesse enim est ut rectores a subditis timeantur, et ab ipsis corrigantur, ut humana formidine peccare metuant, qui divina iudicia non formidant. Deteriores quippe sunt qui doctorum vitam moresque corrumpunt his qui substantias aliorum prediaque diripiunt. Ipsi quidem ea que extra nos, licet nostra sint, auferunt; nostri vero detractores, et morum nostrorum corruptores, sive qui adversum nos armantur, proprie nos ipsos decipiunt, et ideo iuste infames sunt, et merito ab ecclesia extorres fiunt.

(*Anacletus, ep. 3, c. 5) BD 1.138] (6, q. 1, c. Deteriores.)*

253

De eadem re¹. Ex decr. Gagai² pape, cap. 7

Oves vero que pastori suo commisse fuerint, eum nec reprehendere, nisi a recta fide exorbitaverit, debent, nec ullatenus accusare possunt, quia facta pastorum oris gladio ferienda non sunt, quanquam recte reprehendenda videantur.

(*Euseb. epist. 2 ad episc. Alexandrie.) BD 1.139] IP 4.39*

¹ De eadem re CPH; Quod infames sunt qui praelatorum vitam corripiunt, et conversationi detrahunt M

² Gagai CPB; Gaii H; Caii M

254

De infamatis et dilaceratis episcopis et a civitatibus propriis expulsis¹. Ex decretis Evaristi pape omnibus per Egiptum fratribus missis, cap. 18

Audivimus enim quosdam a vobis infamatos et dilaceratos episcopos et a civitatibus propriis pulsos, (qui² alibi episcopi constitui non possunt, nisi in civitatibus non minimis) et alios in eis ipsis viventibus constitutos. Ideo hec vobis scribimus, ut sciatis hec fieri non licere, sed proprios revocari, et integerrime restitui debere. Illos vero qui adulterina feditate suas sponsas (quas et uxores eorum prefixo tenore esse intelligimus) tenent, eiici, ut adulteros atque infames fieri, eosque ab ecclesiasticis honoribus arceri iubemus. Si autem adversus eos aliquam querelam habueritis, his peractis inquirendum erit, et auctoritate huius sancte sedis terminandum.

BD 1.140] (3, q. 2, c. Audivimus.)

¹ De inf. - expulsis CPH (*cf M below, c 255*); De non reprehendendis episcopis M

² qui CP; quia [qui] M

255

Ut episcopus non diiudicetur qui suis rebus est expoliatus¹. Ex decretis Stephani pape omnibus episcopis missis², cap. 6

Nullus enim episcoporum, dum suis fuerit rebus expoliatus, aut a sede propria pro qualibet occasione pulsus, debet accusari, aut a quoquam ei potest crimen obiici, priusquam integerrime restauretur, et omnia, que ei ablata quocumque sunt ingenio, legibus redintegrentur, et ipse sedi proprie et pristino statui regulariter reddatur, ita ut omnes possessiones, et cuncta sibi predia iniuste sublata, atque fructus omnes ante conceptam accusationem primates, et sinodus episcopo de quo agitur, funditus restituant, quia hoc non solum ecclesiastice, sed etiam seculi leges fieri prohibent. Neque aliquis eorum aut ecclesiarum auctor³ vel defensor ad aliquos prius accusari debet, quam ipse caritative bis aut ter ab eis, qui se lesos estimant, vel eos pro aliquibus erratibus corripere cupiunt, conveniatur, ut ab eis aut familiarem emendationem, aut iustam percipiat excusationem. Quod qui presumpserit, liminibus arceatur ecclesie, usque ad condignam satisfactionem.

(*ep. 2, c. 1*) *BD 1.142*]

¹ Ut episcopus - expoliatus CPH; De infamatis et dilaceratis episcopis, et a civitatibus propriis expulsis, sine Romana auctoritate M

² missis CPH; *om.* M

³ auctor CP; actor [autor] M

256

De eadem re¹. Ex decretis Felicis pape episcopis per Egiptum missis, cap. 10

Nullus enim episcopus qui suis est rebus expoliatus, aut a sede propria vi aut terrore pulsus, antequam omnia sibi ablata legibus restituantur, et ipse pacifice annum vel plus suis fruatur honoribus, sedique proprie sit regulariter restitutus, iuxta canonicam institutionem accusari, vocari, iudicari, aut dampnari potest.

BD 1.141] *IP 4.49 (2, q. 2, c. Nullus episcop.)*

¹ De eadem re CPH; Ut episcopus non diiudicetur qui suis rebus est spoliatus M

¹257

Ut episcopi criminati libere apostolicam sedem appellent². Ex decretis Iulii pape orientalibus episcopis missis, cap. 18³

Ut omnes episcopi qui in quibusdam gravioribus pulsantur vel criminantur causis, quotiens necesse fuerit, libere apostolicam appellent sedem, atque ad eam, quasi ad matrem, confugiant, ut ab ea sicut semper fuit pie fulciantur, defendantur et liberentur. Cuius dispositioni omnes maiores et ecclesiasticas causas, et episcoporum iudicia, antiqua apostolorum eorumque successorum atque canonum auctoritas reservavit, quoniam culpantur episcopi qui aliter erga fratres egerint quam eiusdem sedis pape fieri placuerit. Placuit ut accusatus vel iudicatus a comprovincialibus in aliqua causa

¹ *H has only* Placuit ut semper in accusationem - *end*

² et quod non possunt sine Romano pontifice vel eius vicario iudicari *add.* M; Ut – app. *om.* H

³ orient. – 18 *om.* H

episcopus, licenter appellet et adeat apostolice sedis pontificem, qui aut per se aut per vicarios suos, eius retractari negotium⁴ procuret. Et dum iterato iudicio pontifex suam causam agit, nullus alius in eius loco subrogetur, ponatur aut ordinetur episcopus, quoniam quanquam comprovincialibus episcopis, accusati causam pontificis liceat scrutari, non tamen definiri inconsulto Romano pontifice permissum est, cum beato Petro apostolo, non ab alio aliquo quam ab ipso dictum sit Domino, Quodcumque ligaveris super terram erit ligatum et in celis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in celis. Si quis putaverit se a proprio metropolitano gravari, apud primatem dioceseos aut penes apostolice universalis ecclesie papam⁵ iudicetur. Accusatores et⁶ accusationes quas leges seculi non asciscunt, et nos unanimiter submovemus, ne fiat indistricta probatione impietas, cum recta sit iudicii in lectione sententia. Si quis erga episcopum vel auctores⁷ ecclesie se proprium habere crediderit negotium, non prius adeat iudices quam ad eos recurat caritatis studio, ut familiari colloquio moniti ea sanare debeant que in querimoniam deducuntur. Quod si aliter egerit communione privetur. Nemo pontificum deinceps aliquem episcopum suis expoliatis rebus, aut a sede pulsum excommunicare presumat, quia non est privilegium quo spoliari possit iam nudatus. Pari tenore decernimus non credi accusatori, qui absente adversario causam suggerit, ante utriusque partis discussionem, nec accusatores vel testes suscipi, qui non sunt idonei. Placuit, si accusatus vel dampnatus episcopus appellaverit Romanum pontificem, id statuendum, quod ipse iuste censuerit. Et omnes qui adversus patres armantur infames esse censemus, neque eos qui cum inimicis morantur ad accusationem vel testimonium recipiendos. Placuit ut semper in accusationem clericorum primo persona, fides, vita et conversatio blasphemantium perscrutetur. Nam fides omnes actus hominis precedere debet, quia dubius in fide infidelis est, nec eis omnino est credendum qui veritatis fidem ignorant, nec recte conversationis vitam ducunt, quoniam tales facile et indifferenter lacerant et criminantur recte et pie viventes. Ideo suspicio eorum discutienda est primo et corrigenda, neque accusationibus suspectis, vel de inimicorum domibus prodeuntibus credendum.

(Sixtus II, *id habet, ep. 1.*) *BD 1.144*] *IP 4.55b* from decernimus non *to* partis discussionem, *4.124* *to* et liberentur, *4.125* from Placuit ut accusatus - negotium procuret, *4.126* from Si quis putaverit - sedem iudicetur (*2, q. 6, c. Omnes episcopi.*) (*2, q. 6, c. Si quis putaverit.*)

⁴ ret. neg. CP; neg. ret. M

⁵ [sedem] *add. Fr*

⁶ Acc. et CPM; *om. Fr*

⁷ auctores CP; actores [autores] M

258

Episcopus si ab aliquo pulsatur per episcopos iudices causa finiatur¹. Ex concilio Spalensi, cap. 8

Si quis episcopus a quoquam impetitur, vel ille aliquam questionem retulerit, per episcopos iudices causa finiatur², sive quos eis primates dederint, sive quos ipsi vicinos ex consensu elegerint.

(*Spal. I.*) *BD 1.145*]

¹ Episcopus - finiatur CPH; Quod causa pulsati episcopi per episcopos iudices iudicanda sit M

² finiatur CPH; iudicetur [finiatur] M

259

De episcopis iudicibus quos communis consensus elegerit¹. Ex eodem concilio, cap. 9

Iudices autem episcopos, quos communi consensu elegerint, non liceat quemquam provocare. Et quisquis probatus fuerit pro contumacia nolle obtemperare iudicibus, cum hoc prime sedis episcopo fuerit probatum, det litteras ut nullus ei communicet episcoporum donec obtemperet.

BD 1.146]

¹ De epp. - elegerit CPH; Quod episcopos iudices non liceat quemquam provocare. Item M

260

Ut episcopi comprovinciales peregrina iudicia non patiantur. Ex decretis Fabiani pape Hilario episcopo missis, cap. 26

Peregrina vero iudicia salva in omnibus apostolica auctoritate generali sanctione prohibemus, quia indignum est ut ab exteris iudicetur qui provinciales et a se lectos debet habere iudices, nisi fuerit appellatum. Unde oportet si aliquis episcoporum super certis accusetur criminibus, ut ab omnibus audiatur qui sunt in provincia, episcopis, quia non oportet accusatum, alibi quam in foro suo¹ audiri.

(epist. 3, c. 2) BD 1.147] (3, q. 6, c. Peregrina iudicia.)

¹ foro suo CP; suo foro HM

261

De episcopo criminato¹ si iudicem suspectum² habuerit³. Ex decretis eiusdem, ad eundem episcopum, cap. 27⁴

Si quis vero episcopus iudicem suspectum habuerit, et viderit se ingravari⁵, libere sedem apostolicam appellet⁶. Appellantiem autem non habeat afflictio ulla aut detentionis⁷ iniuriose custodia, sed liceat appellatori vitiatam causam, appellationis remedio sublevare; liceat etiam in causis criminalibus appellare, nec appellandi vox denegetur ei quem in supplicium sententia destinarat⁸.

BD 1.148] IP 4.120-2 (2, q. 6, c. Liceat et c. Si quis.)

¹ De ep. criminato CPH; Ut episcopus criminatus M

² susceptum H

³ libere sedem apostolicam appellet *add.* M

⁴ cap. 27 CP; cap. 25 RH; *om.* M

⁵ ingrav- CP; grav- M

⁶ apos. app. CP; app. apos. M

⁷ [deceptionis] *add.* M

⁸ -arat CBHM; -arit P²Fr; -it P

262

Si quis episcopus in crimine detentus fuerit et non potest¹ plurimos congregare, a duodecim episcopis audiatur². Ex concilio Carthaginensi, cap. 12

Felix episcopus dixit, Suggesto secundum statuta veterum conciliorum, ut si quis episcopus (quod non optamus) in reatum aliquem incurrerit, et fuerit ei nimia necessitas, non posse plurimos congregare, ne in crimine maneat, a duodecim episcopis, et presbiter a septem episcopis, cum proprio suo episcopo audiatur, et diaconus a tribus.

(*Carth. II sub Siricio, c. 10*) *BD 1.149*] (15, q. 7, c. *Felix episc.*) (3, q. 8, c. *Suggesto*)

¹ potest CRPB; poterit H

² Si quis - audiatur CRPH; A quot episcopis episcopus vel presbyter vel diaconus sint audiendi M

263

De episcopo criminato si episcopi comprovinciales in eius criminatione¹ dissenserint. Ex concilio Antiocheno, cap. 14

Si quis episcopus de certis criminibus diiudicatur, et contingat de eo comprovinciales episcopos dissidere, cum iudicatus ab aliis innocens creditur, reus ab aliis estimatur, propter huius ambiguitatis absolutionem, sancte sinodo placuit ut metropolitanus episcopus a vicina provincia iudices alios convocet qui controversiam tollant, et ut per eos simul et comprovinciales episcopos quod iustum visum fuerit approbetur.

(*Ant. I sub Iulio I*) *BD 1.150*]

¹ criminato - criminatione CP; si comprovinciales in eius examinatione M

264

Ut episcopis¹ nullus laicus crimen imponere possit². Ex decretis Silvestri pape, cap. 2³

In consensu⁴ subscriptione omnium constitutum est ut nullus laicus episcopo vel alicui in ordinibus posito, crimen aliquod possit inferre. Et ut presbiter non adversus episcopum, non diaconus adversus presbiterum, non subdiaconus adversus diaconum, non acolithus adversus subdiaconem⁵, non exorcista adversus acolithum, nec lector adversus exorcistam, nec ostiarius adversus lectorem det accusationem aliquam. Et non dampnetur presul nisi in septuaginta duobus idoneis testibus.

(*in epilogo conc. Rom. II sub Silvestro*) *BD 1.151, below 6.334*] *cf IP 4.90 (2, q. 7, c. Nullus laicus.)*

¹ vel alicui in ordinibus posito *add.* M

² possit CP; [intendere] audeat M

³ 2 CPM; 1 *Fr*

⁴ et *add.* M, om. CPH

⁵ -em CP; -um M

265

Ut¹ episcopi accusatorum episcoporum iudices esse debeant. Ex decr. Damasi pape, cap. 3

Accusatorum episcoporum iudices esse decernimus episcopos sapientes iuste et recte viventes.

BD 1.153

¹ Ut CPH; Quod M

265A (PV)

Qualiter episcopus accusatus discutiendus sit apud patriarchas vel primates, et quot testibus convinci debeat. Ex decretis Zephirini pape omnibus episcopis per Siciliam constitutis, cap. 2

Patriarche uero vel primates accusatum discutientes episcopum non ante sententiam proferant finitivam quam apostolica fulti auctoritate aut reum se ipsum confiteatur, aut per innocentes et regulariter examinatos vincatur testes, qui minoris non sunt numeri quam illi discipuli fuerunt quos Dominus ad adiumentum apostolorum eligere precepit.

BD 1.154] cf above 5.245, below 5.267

266

De vocatione accusati episcopi¹. Ex epistola Damasi pape² ad Stephanum et ad concilia³ Africe

Vocatio enim⁴ ad sinodum iuxta decreta patrum canonica, eius qui impetitur, rationabilibus scriptis per spatium fieri debet congruum, atque canonicum; quia nisi canonicè vocatus fuerit et suo tempore et canonica ordinatione, licet ad conventum quacumque necessitate venerit, nisi sponte voluerit, nullatenus suis respondebit insidiatoribus, quoniam nec seculi leges hoc permittunt fieri, quanto magis divine? (*ep. 4, c. 4) BD 1.156] (5, q. 2, c. Vocatio ad synodum.)*

¹ De voc. - episcopi CPH; De legitima vocatione episcopi accusati M

² Damasi pape CPH; eiusdem M

³ -ilia CPH; -ilium M

⁴ enim CPH; om. M

267

Ut primates de accusato episcopo, non ante sententiam proferant dampnationis, quam aut reum se ipse confiteatur, aut canonicè per innocentes testes vincatur. Ex epistola Felicis pape Paterno episcopo missa, cap. 4

Primates quoque accusatum discutientes episcopum, non ante sententiam proferant dampnationis, quam apostolica freti auctoritate, aut reum se ipse confiteatur, aut per innocentes et canonicè examinatos testes regulariter vincatur, aliter censemur irritam esse et iniustam episcoporum dampnationem, et idcirco a sinodo retractandam, ita ut oppressis ab omnibus in cunctis subveniatur causis.

(Felix I, epist. 1) BD 1.157] (2, q. 1, c. Primates.)

268

Qualis primas esse vel quid agere debeat¹. Ex registro² ad Gennadium patricium et exarchum Africe

Concilium vero catholicorum episcoporum admoneri precipitur, ut primatem non ex ordine loci postpositis vite meritis faciat, quoniam apud Dominum non gradus elegantior, sed vite melioris actio comprobatur. Ipse vero primas non passim sicut moris est, per villas, sed in una, iuxta eorum electionem, civitate resideat.

(l. I, ep. 73) BD 1.158]

¹ Qualis - debeat CPH; Qualiter primas, et ubi sit faciendus M

² Gregorii *add.* M

269

Ut episcopi singularum gentium sciant quis inter eos sit primus. Ex epistola Anacleti pape omnibus episcopis missa¹

Beati etiam apostoli inter se statuerunt, ut episcopi singularum scirent gentium quis eos primus esset, quatenus ad eum potior eorum sollicitudo pertineret. Nam inter beatos apostolos quedam fuit discretio. Et licet omnes essent apostoli, Petro tamen a Domino concessus est primatus. Et ipsi inter se voluerunt, ut reliquis omnibus preesset apostolis Cephas, id est, ut Petrus principatum teneret apostolatus, quia et eandem formam suis successoribus et reliquis episcopis tenendam tradiderunt. Et non solum hoc in Novo Testamento constitutum, sed etiam in Veteri Testamento fuit. Unde scriptum est, Moises et Aaron in sacerdotibus eius, id est, primi inter eos fuerunt. Et quamvis ita sit ordinatum, nemo tamen quod suum est querat, sed quod alterius, unde ait beatus Paulus apostolus, Unusquisque placeat proximo suo in bonum, ad edificationem. Et sicut ipse Salvator suis ait apostolis, Qui maior est vestrum, erit minister vester, et reliqua².

(ep. 3, c. 3) BD 1.159] (Dist. 22, c. Sacrosancta.)

¹ missa CP; *om.* M; *omn. epp. missa om.* H

² rel. CRPBM; cetera H

270

Ut episcopus accusatus non communionem¹ privetur, nisi die statuta² venire noluerit. Ex concilio Carthaginensi, cap. 19³

Aurelius episcopus dixit, Quisquis episcoporum accusatur, ad primatem provincie ipsius causam deferat accusator, nec a communionem suspendatur, cui crimen intenditur, nisi ad causam suam dicendam, electorum iudicio, die statuta, litteris evocatus, minime occurrerit, hoc est infra spatium mensis ex ea die, qua eum litteras accepisse constiterit. Quod si aliquas vere⁴ necessitatis causas probaverit, quibus eum occurrere non potuisse

¹ non comm. CPH; comm. non M

² die stat. CPH; stat. die M

³ 19 CPH; 8 M

⁴ [veras] *add.* Fr

manifestum sit, cause sue dicende intra alterum mensem integram habeat facultatem. Verum post mensem secundum⁵ non communicet, donec examinetur⁶. Si autem ad concilium universale infra anni spatium occurrere noluerit, ut vel ibi causa eius terminetur, ipse in se dampnationis sententiam dixisse iudicetur. Tempore sane quo non communicat, nec in sua ecclesia vel parochia communicet. Accusator autem eius, si nunquam diebus cause dicende defuerit, a communione non removeatur. Si vero aliquando defuerit subtrahens se, restituto in communione episcopo, ipse removeatur a communione accusator; ita tamen, ut nec ipsi adimatur facultas cause peragende, si se ad diem constitutum occurrere⁷ non noluisse⁸ sed non potuisse probaverit. Illud vero placuit, ut cum agere ceperit in episcoporum iudicio, si fuerit accusatoris persona culpabilis, ad arguendum non admittatur, nisi proprias causas, non tamen ecclesiasticas, asserere voluerit.

(*Carth. III, c. 7*) *BD 1.160*] *IP 4.106 (4, q. 5, c. Quisquis primates.)*

⁵ [tandiu] *add. Fr*

⁶ [purgetur] *add. Fr*

⁷ occurrere CM; occurre P; *om. B*

⁸ nol- CPB; vol- M

271

De Maximo episcopo variis criminibus infamato, et ad sinodum sepius vocato, qui venire et se excusare neglexerat. Ex¹ epistola Bonifacii pape ad episcopos Gallie

Bonifacius episcopus, Patroclo, Remigio, Maximo, Hilario, Severo, Valerio, Iuliano, Castorio, Leontio, Constantino, Iohanni, Montano, Marino², et ceteris episcopis per Gallias, et per septem provincias constitutis. Valentine nos clerici civitatis adierunt, proponentes libellum et crimina que Maximum, teste tota provincia, asserunt commisisse. Delegata totiens cognitione illum constituta semper subterfugisse iudicia, nec confisum conscientia festinasse, ut³ si esset innocens examinatis omnibus purgaretur⁴, que totiens decreta ex nostrarum⁵ quoque cartarum instructione cognovimus. Qui econtrario probavit de se illa que dicta sunt, quia⁶ ad ea confutanda, cum essent innumera, a decessoribus meis provincialis est delegata cognitio. Conventus etiam dicitur vitasse⁷, et adesse minime voluisse. Et nullus dubitat quod ita iudicium nocens subterfugit, quemadmodum ut absolvatur, qui est innocens, querit. Sed astuta cavillatio eorum, qui versutis agendum credunt esse consiliis, nunquam innocentie nomen accipiet. Confitetur enim de omnibus, quisquis se subterfugere iudicium dilationibus putat. Veniet tamen aliquando ille, qui talis perhibetur, in medium, nec prodest⁸ illi totiens latuisse, totiens subterfugisse, quem sui actus et commissa, quocumque fugerit, ea que obiiciuntur illi, si vera sunt, crimina

¹ secunda *add. M*

² [Mauritio] *add. Fr*

³ *ss P*

⁴ *corr. fr. -eretur P*

⁵ nostr. CP; vestrarum [nostrarum] M

⁶ [cui] *add. M*

⁷ vit- CP; evit- M

⁸ [proderit] *add. M*

persequuntur. Debueram quidem iam nunc⁹ dignam pro eius accusatis in nostro iudicio actibus, qui cognitionem et decretum iudicium sepe declinando credidit illudendum, dare sententiam.¹⁰ Aliquis preco qui¹¹ forsitan iudicaret, et sibi qui absens est, licet sit quesitus, a nobis reservatum esse nihil diceret, maluimus intercapedine temporis data differri, cum hoc etiam eius accusatores assererent, de cuius¹² intentionibus et moribus sit decretum¹³, Maximum tanto magis dampnanda committere, quanto tardius se constituto iudicio presentaret. Quem Manicheorum involutum caligine, arguunt turpique¹⁴ secta olim ita eum ne posse¹⁵ abluere, animum in sordida improbatione obiectaque ei¹⁶ gesta sinodalia proferentes, et commissis involutum undique flagitiis, nullum eum sanitatis habuisse respectum quem furore suo et insana temeritate ad secularium quoque iudicum tribunalia subsidium¹⁷ questioni, quod in vili persona turpissimum est, obicerent¹⁸. Pervenisse eum ad homicidii dampna¹⁹ asserunt, gestis prolatis in medium. Et hunc talem post tanta taliaque commissa episcopatus adhuc sibi nomen in suis latibulis vindicare, in proprie civitatis infamia²⁰ nimiis doloribus conqueruntur, et sanctum nomen vindicando sibi velle polluere. Ideoque, fratres carissimi, quia audiendus hic²¹ presentare se noluit, ne convictus forsitan ab accusantibus se clericis²² possit digna tandem aliquando, presentatus episcopali iudicio, pronuntiationis congrue feriri sententia iudicamus²³ quanquam illi, cum hec docta fuerint, sciamus huius nominis iacturam esse²⁴, qui pudorem nunquam habuisse sacerdotii perhibetur, et locum suum nec²⁵ modico quidem tempore custodisse, dilationem dedimus, et decrevimus, vestrum²⁶ debere intra provinciam esse iudicium, et congregare²⁷ sinodum ante diem Kalendarum Novembrium, ut si adesse voluerit, presens si confidit, ad obiecta respondeat, si adesse neglexerit, dilationem sententie de absentia non lucretur. Nam manifestum est confiteri eum²⁸ de crimine, qui indulto²⁹ et totiens delegato iudicio purgandi se occasione non utitur. Nihil enim interest³⁰, utrum in presenti examine omnia que dicta sunt comprobentur, cum ipsa quoque professione³¹ procurata totiens constet absentia. Nos autem per omnes

⁹ nunc CP; *om.* M

¹⁰ Quam ne *add.* M, *om.* CP

¹¹ qui CP; quam M

¹² [quorum] *add.* M

¹³ [securum] *add.* M

¹⁴ turpique CP; turpi M

¹⁵ posse CP; possit M

¹⁶ in sord. - ei CP; sordidasse, in probationem obiecte rei M

¹⁷ subsidium CP; subditum M

¹⁸ obicerent CP; obiiciunt M

¹⁹ ad hom. dampna CP; et homicidii damnatum M

²⁰ -ia CP; -iam M

²¹ aud. hic CP; hic aud. M

²² se clericis CM; se clericis defendere P; seculis defendere B

²³ iud. CP; *om.* M

²⁴ iact. esse CP; esse iact. M

²⁵ nec CP; ne M

²⁶ [vestram] *add.* M

²⁷ -are CP; -ari M

²⁸ conf. eum CP; eum conf. M

²⁹ *D fo. 71 resumes*

³⁰ *corr. fr. potest D*

³¹ [pro confess.] *add. Fr*

provinciales litteras dirigemus, ne excusationem sibi ignorationis obtendat, ut ad provinciam venire cogatur, et illic se constituto presentare iudicio. Quicquid autem vestra caritas de hac causa duxerit³² decernendum, cum ad nos relatum fuerit, nostra (ut concedam³³) necesse est auctoritate firmetur.

BD 1.161] IP 4.105

³² dux- CPM; dix- D

³³ concedam CPD; condecet M

272

De episcopo incriminato¹ qui ad sinodum vocatus, venire contempserat². De sinodo apud Alteum³ habita, cap. 10

Richuvinum episcopum, qui contra sanctorum canonum sanctiones Strazburiensem⁴ ecclesiam invasit, quem ad sanctam sinodum per litteras nostras invitavimus, et venire contempnens nec vicarium suum misit, auctoritate sancti Petri ego Iohannes vicarius apostolici, ex precepto sancte sinodi iniungendo vocamus iterum et precipimus quatenus ad concilium, id est, Moguntie indictum a metropolitano suo episcopo ad presentiam venerabilis Herigeri archiepiscopi et confratrum suorum veniat, sue inobedientie et perversitatis ibidem iustam rationem redditurus. Sin autem negligenter et hoc agere parvipenderit, abstineat se a proprio gradu, donec Romam veniens coram domino papa et sancta ecclesia reddat rationem.

BD 1.162]

¹ incrim- CPBD; crim- M

² -erat PD; C *obsc. corr.*; -erit M

³ Alteum PBD; Altheum C; Altheim [Alcheum] M

⁴ -buriensem CPD; -urgensem M

273

Qui primates sint, qui metropolitani¹. Ex capitulis Niceni concilii, que addita sunt² a Felice papa

Primates illi et non alii sunt quam qui in Nicena sinodo sunt constituti. Reliqui vero³ qui metropoles tenent sedes, archiepiscopi vocantur et non primates, salva in omnibus apostolice sedis dignitate, que ei ab ipso Domino est concessa, et postea a sanctis patribus roborata.

BD 1.163]

¹ prim. sint qui met. CP; met. sint qui prim. D; sint prim. qui met. M

² sunt CPM; est D

³ sunt constituti – vero *in mg.* P

274

Quod neganda sit accusatis licentia criminandi¹ priusquam² se crimine quo premuntur, exuerint et familiaribus atque sponte confessis³ et his qui hesterno vel perhendie aut antea fuerunt inimici⁴. Ex decretis Stephani pape, omnibus episcopis missis, cap. 11⁵

Quod neganda est accusatis licentia criminandi, priusquam se crimine quo premuntur exuerint; quia non est credendum contra alios eorum confessioni, qui criminibus implicati sunt, nisi se prius probaverint innocentes, quoniam periculosa est, et admitti non debet rei adversus quemcumque confessio. Familiares vero et sponte confessi atque sceleribus irretiti non debent admitti; nec hi qui hesterna⁶ die, aut perendie⁷, aut ante fuerunt inimici.

(Steph. I, ep. 2, c. 7) BD 1.164] IP 4.67 (3, q. 11, c. Neganda est.)

¹ lic. crim. CPBDH; crim. lic. M

² priusquam CPDHM; antequam B

³ conf- CPB; conc- D

⁴ et familiaribus - fuerunt (-erint D) inimici CPBDH; om. M

⁵ omn. epp. - 11 CRPBDM; om. H

⁶ hest- CPBFr; ext- DM

⁷ [pridie] add. M

275

*De criminationibus adversus doctores non suscipiendis et de peregrinis iudiciis¹.
²Eusebii pape, cap. 17*

Et licet hec possint generaliter dicta sufficere ut vel declinemus errata, vel custodiamus catholica, ab apostolis tamen eorumque successoribus novimus constitutum, criminationes adversus doctores non debere suscipi, nec peregrina iudicia fieri, nec quemquam alterius iudicis quam sui sententia debere constringi.

BD 1.165]

¹ et de per. iudiciis CPD; om M

² Ex decretis add. M

276¹

Adversus doctorem accusationem nemo suscipiat². Ex concilio Spalensi, cap. 3.

Accusatores adversus doctorem nemo suscipiat, quia non potest humano condemnari examine, quem Dominus suo iudicio reservavit.

BD 1.166]

¹ Whole canon in mg. V²

² Adversus - suscipiat CPD; De eadem re M

277

Ut nemo episcopum apud seculares¹ accuset². Ex epistola Felicis pape Egiptiis³ missa, c. 1

Ut nemo episcopum penes seculares arbitros accuset, sed apud summos primates.
BD 1.167]

¹ iudices *add.* D, *om.* CPHM

² acc. *after* nemo M

³ Egiptiis CPDH; ad Egiptios M

278

De episcopis ad iudicium seculare non vocandis¹. Ex epistola Bonifacii pape ad episcopos Gallie

Nullus episcopus neque pro civili, neque pro criminali causa apud quemvis iudicem sive civilem sive militarem producat, vel exhibeatur. Magistratus enim qui hoc iubere ausus fuerit, amissionis cinguli condempnatione² plectetur.

BD 1.168] (11, q. 1, c. Nullus episcopus.)

¹ episcopis - vocandis CPDH; eadem re M

² condemp. CRPBDM; damp- H

279

Ut non accusetur episcopus a criminosis. Ex epistola Felicis pape supradictis episcopis missa, cap. 18

Quotiens episcopus super certis accusatur criminibus¹, si tales fuerint accusatores qui iuste et canonice recipi debeant, synodo legitima in suo tempore congregata, ab omnibus canonice audiatur qui sunt in provincia episcopis. Quod si legitimi non fuerint accusatores qui iuste et canonice recipi debeant, non fatigetur episcopus, quia sacerdotes ad sacrificandum vacare debent, non ad litigandum, nec illi qui throni Dei vocantur, pravorum hominum insidiis turbari, sed libere Christo Domino famulari².

BD 1.169]

¹ acc. crim. CBDHM; crim. acc. P

² -ulari CPDHFr; -iliari M

280

Quod¹ nullus episcopus extra suam provinciam ad iudicium invitetur. Ex decretis Iulii pape, orientalibus² episcopis missis, cap. 18

Nullus episcopus extra suam provinciam ad iudicium devocetur, sed vocato eo canonice in loco omnibus congruo, tempore sinodali ab omnibus comprovincialibus episcopis audiatur, qui concordem super cum canonicamque proferre debent sententiam. Quia si hoc minoribus tam de clericis quam de laicis concessum est, quanto magis de episcopis servari convenit? Nam si ipse metropolitanum aut iudices suspectos habuerit,

¹ Quod CPBDH; Ut M

² orientalibus CPHM; omnibus D

aut infestos senserit, apud primatem dioceseos, aut apud Romane sedis pontificem iudicetur.

(cp. 3, c. 17) BD 1.170] Ctp 3.9.5

281

¹Excerpta² de legibus Theodosianis, quas interpretatur³ Paulus, cap. 35⁴

Propter superfluum appellatorum licentiam, ne in retractandis⁵ vel revocandis sententiis liberum habere arbitrium viderentur, et tempora appellationis, et pene constitute sunt, ut Quicumque apud iudicem qui causam eius audivit, appellare⁶, et ad alium iudicem provocare voluerit, infra⁷ quinque dies appellet, et in his ipsis quinque diebus, ad iudicem ad quem⁸ provocaverit, sine aliqua dissimulatione perveniat, et ipse dies in⁹ quo accepit litteras, in his quinque diebus specialiter computetur. Quod si longius iter sit, exceptis his quinque diebus, spatium dierum quo iter agi possit, computetur.

CSem. 2.61] Ctp 3.9.6; IP 4.127 (2, q. 6, c. Propter superfluum.)

¹ Infra quot dies appellandus est *add. as rubr.* M

² Excerpta CLD²HFr; Excepta PDM; Excerta B

³ -atur CPBHM; -tus est D

⁴ cap. 35 CBLDM (*before* Excerpta CLH); 35 cap. PDM

⁵ -tan- ss D

⁶ aud. appellare CH; aud ...vit P; aud. postulare appellare B; appellavit vel appellare aud. D; aud. appellaverit M

⁷ [intra] *add. Fr*

⁸ ad quem ss P

⁹ in CPDM; *om. Fr*

282

36 Cap.¹

Ab eo² a quo appellatum est ad eum qui de appellatione cogniturus est, littere dimissorie dirigantur, que vulgo epistola appellatur, quarum postulatio et acceptio³ intra quintum diem ex officio facienda est. Ista iam⁴ superius sub titulo⁵ de cautionibus et penis appellationum interpretata est, qui intra tempora prestituta dimissorias non postulaverint, vel acceperint, vel reddiderint, rescriptione ab agendo submoventur⁶, et penam appellationis ferre cogentur⁷.

Ctp 3.9.7; IP 4.128 (2, q. 6, c. Ab eo.)

¹ 36 cap. CP; cap. 36 D; De accipiendis litteris appellationis, cap. 36 M

² autem *add. M, om. CPDL*

³ -tio CPDM; -tatio *Fr*

⁴ iam CPM; *om. D*

⁵ sub tit. CPM; subtilitudo D

⁶ -entur CPD; -eantur P²?M

⁷ -entur CPD; -antur LM

283
37 cap.¹

Quicumque non confidentia iuste cause, sed causa afferende more, ne contra cum sententia proferatur, appellaverit, vel si de facto suo confessus ne addicatur, appellare voluerit, huiusmodi appellationes non recipiuntur².

Ctp 3.9.8a; IP 4.129 (2, q. 6, c. Quicumque.)

¹ 37 cap. CL; 27 cap. P; Cap. 37 DB. Quae appellatio sit accipienda, quae non, cap. 37 M

² -untur CPBDM; -antur H

284

¹Quotiens post auditam² causam iudici³ possessor appellat, fructus possessionis de qua agitur, dum sequende⁴ audientie⁵ eventus in dubium⁶ est, merito sequestrantur. Nam, si petitor appellaverit, hoc ab eo non potest postulari, quia non potest sequestrari quod non habet. Si propter predia⁷ urbana, vel mancipia appellatur, pensiones eorum, vel mercedes vecturarum⁸ etiam si de navi agatur, deponi solent.

Ctp 3.9.8b; IP 4.130 (2, q. 6, c. Quoties)

¹ Quid agendum sit de possessione appellantis, cap. 38 *add.* M

² *corr. fr.* add- P

³ -ici CPBDM; -icii *Fr*

⁴ sequende CPBDM; secundae *Fr*

⁵ audientie CPM; audacie D

⁶ in dub. CPBD; dubius M

⁷ humana vel *add.* D, *om.* CPM

⁸ vecturarum CLM; victuram PBD; [vecturae] *add.* *Fr*

285

38¹

Omnimodo puniendum² est³, ut quotiens iniusta appellatio pronuntiatur, sumptus quos dum sequeretur adversarius impendit, reddere cogatur non simplos sed quadruplos.

Ctp 3.9.9; IP 4.131 (2, q. 6, c. Omnimodo.)

¹ 38 CPB; cap. 39 D; 39 cap. L; cap. 38 H; Ut iniuste appellans adversario sumptus quos sibi expenderit, quadrupliciter restituat, cap. 39 M

² [probandum] *add.* *Fr*

³ est CPBM; *om.* D

286

¹*De libro nono*² *earumdem legum*

Ante inscriptionem nemo efficiatur criminosus³. Nam, inscriptione per ordinem facta, tunc a iudice suscipiendus est reus, et custodie cum accusatore tradendus est, ea tamen ratione, ut tam accusati quam accusatoris dignitas estimetur, et unumquemque ante

¹ Quod ante inscriptionem nemo criminosus inveniatur *add. as rubr.* M

² nono CRPBDM; xi H

³ *corr. fr.* -onosus P

discussionem ita iudex faciat custodire⁴, ut eorum natalis aut dignitas patiuntur. Sane hi⁵ qui crimina sua in questione confessi sunt, de aliis si dicere voluerint a iudice non credantur, quia⁶ iure et legibus constitutum est, ut spontanea professione reus reum non faciat, neque illi de altero credatur, qui se criminosum esse confessus est.

cf below 16.247b; Ctp 3.9.10, 3.29.171b; IP 4.68

⁴ -ire CP; -iri DM

⁵ hi PBM; ii C; *om.* D

⁶ et *add.* C, *om.* PBDM

287

*Damasus*¹

Inducie accusatis in criminalibus² episcopis sex mensium, vel eo amplius concedende sunt; quoniam et laicis hoc permissum nullus secularibus disciplinis imbutus ignorat, quanto magis sacerdotibus, qui superiores eis esse non dubitantur?

(ep. 4, c. 8) cf BM Chartres 172] IP 4.101 to concedende sunt (3, q. 3, c. Inducie accusatis.)

¹ Damasus CPBH; Ex epistola decretorum de commiscendis personis cause D; Quae induciae accusatis episcopis sint dandae. Ex epist. decretali Damasi M

² -alibus CPBHF; -inis D; -inibus M

288

Dionisius Severo coepiscopo

Nemini de se confesso credi potest super crimen alienum, quoniam eius omnisque rei professio periculosa est, et admitti non debet. Similiter alieni erroris socium, vel a sui voluntarie propositi tramite recedentem, aut sacris patrum regulis et constitutionibus inobedientem, suscipere non² possumus nec debemus.

(epist. 2) IP 4.87b-88, 69-70 (15, q. 3, c. Nemini preterquam.)

¹ Damasus *add.* D (*cf c 287*); Quod de se confesso in alieno crimine non sit credendum. *add. as rubr.* M

² non CPHM; *om.* D

289

*De accusatoribus et testibus episcoporum*¹. *Ex decreto Calixti pape episcopis per Galliam constitutis, cap. 17*

Omnes ergo qui in recta fide suspecti sunt, in accusatione sacerdotum et eorum super quorum fide non hesitatur minime recipiantur, et in testimonio dubii habeantur. Infirmari ergo oportet eorum vocem de quorum fide dubitatur, nec eis omnimodo esse credendum qui rectam fidem ignorant. Querendum est ergo in iudicio cuius sit conversationis, ac fidei is qui accusat et is qui accusatur, quoniam hi qui non sunt recte fidei ac conversationis, quorum vita est accusabilis, non permittuntur eos accusare, quorum fides, vita et libertas noscitur, neque viles persone in eorum recipiantur accusationem. Rimande sunt accusatorum enucleatim persone, que sine scripto difficile,

¹ qui sint recipiendi, qui non *add.* M

per scriptum autem nunquam recipiantur; quia per scripturam nullus accusare, vel accusari potest, sed propria voce, et presente eo quem accusare voluerit, suam quisque agat accusationem, nec absente eo quem accusare voluerit, quisquam accusator credatur. Similiter testes per quamcumque scripturam testimonium non dicant², nec³ de aliis causis vel negotiis testimonium dicant, nisi de his que sub presentia eorum acta esse noscuntur. Accusatores vero consanguinei adversus eos testimonium non dicant, nec eorum familiares, vel de domibus eorum prodeuntes, sed si voluerint et invicem consenserint, inter se parentes tantum testificentur, et non in alios. Nec accusatores vel testes suspecti recipiantur, quia propinquatis et familiaritatis ac dominationis affectio, veritatem impedire solet.

(ep. 2, c. 5). *BD 1.171*] *IP 4.93* from *Testes per quamcumque - esse noscuntur var.*, cf 4. 85 (2, q. 7, c. *Querendum est*; et in *Carthag. IV*, c. 96.) (3, q. 8, c. *Accusatorum.*) (3, q. 9, c. *Testes.*)

² sed *add. C, om. PBDM*

³ *two words (?) erased P*

290

De eadem re. Ex decretis Damasi pape Stephano, et universis episcopis Africe missis, cap. 10¹

Accusatores autem episcoporum, et testes super quibus rogitastis, absque ulla infamia, aut suspicione, vel manifesta macula, et vera fide pleniter instructi esse debent, et tales quales ad sacerdotium eligere iubet divina auctoritas, quoniam sacerdotes ut antiquorum tradit auctoritas, criminari non possunt, nec in eos testificari, qui ad eundem non debent, nec possunt provehi honorem.

[10] (ep. 4, c. 3) *BD 1.172*] (2, q. 7, c. *Testes absque ulla.*)

¹ 10 CPDH; 17 [10] M

291

Que sint¹ infames persone. Ex epistola Stephani pape ad Hilarium

Infames autem esse eas² personas dicimus³, que pro aliqua culpa notantur infamia, id est omnes qui Christiane legis normam abiiciunt, et statuta ecclesiastica contempnunt. Similiter fures, sacrilegos et omnes capitalibus criminibus irretitos, sepulcrorum quoque violatores, et apostolorum atque successorum eorum atque sanctorum patrum religiosa statuta libenter violantes, et omnes qui adversus patres armantur, qui in omni mundo infamia notantur, similiter et incestuosos, homicidas, periuros, raptores, maleficos, veneficos, adulteros, de bellis publicis fugientes, et qui indigna sibi petunt loca tenere, aut facultates ecclesie abstrahunt iniuste, et qui fratres calumpniantur aut accusant et non probant, vel qui contra innocentes principum animos ad iracundiam provocant, et omnes anathematizatos, vel pro suis sceleribus ab ecclesia expulsos, et omnes quos ecclesiastice vel seculi leges infames pronuntiant; hos vero non ad sacros ordines licet promovere, nec servos ante legitimam libertatem, nec penitentes, nec bigamos, nec eos qui curie

¹ sint PBDM; sunt CLH

² esse eas CPH; eas esse DM

³ pers. dic. CPDH; dic. pers. M

deserviunt, vel qui non sunt integri corpore, aut sanam non habent mentem, vel intellectum, aut inobedientes sanctorum decretis existunt, aut furiosi manifestantur. Hi omnes nec ad sacros gradus debent provehi; nec isti, nec liberti, nec suspecti, neque rectam fidem, vel dignam conversationem non habentes summos sacerdotes possunt accusare⁴.

(*ep. 1, c. 1*) *BD 1.173*] (6, q. 1, c. *Infames.*)

⁴ sac. possunt acc. CPD; possunt acc. sac. M

292

De episcopo accusato et accusatoribus recipiendis et vocatione¹. Ex decretis Felicis pape episcopis per Galliam missis, cap. 9

Si quis episcopus ab illis accusatoribus qui recipiendi sunt fuerit accusatus, postquam ipse ab eis caritative conventus fuerit, ut ipsam causam emendet, et eam corrigere noluerit, non olim, sed tunc ad summos primates causa eius canonice deferatur, qui in congruo loco infra ipsam provinciam tempore congruo, id est, aut vernali², aut estivo, concilium regulariter convocare debebunt, ita ut ab omnibus eiusdem provincie episcopis inibi audiatur, quo et ipse regulariter convocatus, si eum, aut infirmitas, aut alia gravis necessitas non detinuerit, adesse debet, quia ultra provincie terminos accusandi ante licentia non est quam audientia rogetur. Quod, si quomodo presumptum fuerit, statuerunt ut antequam proprius locus et sua omnia ei legibus redintegrentur, nullatenus a quoquam accusetur aut criminetur, et nisi sponte elegerit, cuiquam pro talibus respondeat. Sed postquam, ut prefixum est, restitutus fuerit, et sua omnia ei legibus redintegrata sunt, dispositis ordinatisque suis, magnum spatium tractandi causam ei concedatur, et postea si necesse fuerit, regulariter vocatus veniat ad causam, et si iuste visum fuerit, accusantium propositionibus, sustentatione fratrum, respondeat. Nulla enim permittit ratio, dum ad tempus eius bona, vel ecclesie res ab emulis, aut a quibuscumque detinentur, ut aliquid illi obiici debeat, nec quicquam potest ei quolibet modo maiorum vel minorum obiici, dum ecclesiis vel rebus aut potestatibus caret suis.

(*Felix I, epist. 2*) *BD 1.174*]

De dampnatione episcoporum accusantium episcopum absque auctoritate apostolice sedis³. Ex epistola Iulii pape orientalibus episcopis missa⁴

Si quis ab hodierna die et deinceps episcopum preter huius sancte sedis sententiam dampnare aut propria pellere sede presumpserit, sciat se irrecuperabiliter esse dampnatum, et proprio carere perpetim honore, eosque qui absque huius sancte sedis sententia sunt dampnati vel eiecti, huius sancte sedis auctoritate scitote pristinam recipere communionem, et in propriis restitui sedibus, quoniam et prius a tempore scilicet apostolorum hec sancte huic sedi concessa sunt, et postea in memorata Nicena sinodo, propter pravorum hominum infestationes, atque hereticorum persecutiones et

¹ De episcopo accusato et acc. - vocatione CPBH; De episcopi acc. - vocatione D; Quod absque auctoritate Romani pontificis nullus episcopus damnari possit M

² [autumnali] *add. Fr*

³ De - sedis CPDH; Item M

⁴ or. epp. miss. CRPBDM: *om. H*

insidiantium molimina fratrum, sunt concorditer ab omnibus roborata, ut magis singuli provideant ne talia audeant perpetrare.

(ep. I, c. 4). *BD 1.175*

293

*Ut per scripta nullius accusatio suscipiatur eo absente qui accusatur. Ex epistola¹
Stephani pape cunctis² episcopis missa³, cap. 8⁴*

Per scripta enim nullius accusatio accusatoris, eo qui accusatur absente, suscipiatur, sed⁵ propria voce si⁶ legitima et condigna accusatoris persona fuerit, presente videlicet eo quem accusare desiderat, quia nullus absens aut accusari potest aut accusare. Nullus tamen prefati ordinis vir aut accusari potest, aut respondere suis accusatoribus debet, priusquam regulariter a suo primite vocatus sit, locumque defendendi aut inquirendi accipiat ad⁷ abluenda crimina.⁸

BD 1.177] IP 4.53 to aut accusare (2, q. 8, c. Per scripta.)

¹ 2 *add.* M

² cunctis CM; c'tis P; ceteris D

³ cunct. epp. missa CRPBDM; *om.* H

⁴ 8 CPDM; 4 *Fr*

⁵ sed CPM; si D

⁶ si CPM; *om.* D

⁷ ad CM; P??; *om.* D

⁸ quia nullus absens – crimina *over erasure* V

294

Ut difficiliore cause ad apicem Romane sedis referantur, ut apostolico¹ terminentur iudicio cuius sedis auctoritate omnes ecclesie reguntur². Ex epistola Anacleti pape omnibus episcopis missa³

Si que vero cause difficiliore inter vos orde fuerint, ad huius sedis sancte⁴ apicem, quasi ad caput referte, ut apostolico terminentur iudicio, quia sic Deum velle, et ab eo ita esse constitutum ante dictis terminis declaratur. Hec vero apostolica sedes, cardo et caput facta est a Domino, et non ab alio constituta, et sicut cardine ostium regitur. sic huius sancte sedis auctoritate omnes ecclesie, Domino disponente, reguntur.

BD 1.178]

¹ *corr. fr.* -olo D

² term. iud. cuius - reguntur CPBD; iud. term. M

³ omn. ep. missa CRPBDM; *om.* H

⁴ sed. san. CPM; san. sed. D

295

Quod omnes episcopi¹ possint appellare Romanam sedem² in necessitatibus³. Ex decretis Calixti pape, Stephano Africe missis⁴

Quam⁵ omnes appellare si necesse fuerit, et eius fulciri auxilio oportet. Nam ut nostis sinodum sine eius auctoritate fieri non est canonicum, nec episcopus nisi⁶ in legitima⁷ sinodo et suo tempore apostolica vocatione congregata definite dampnari potest, neque ulla unquam concilia rata leguntur, que non sunt fulta⁸ apostolica auctoritate.

BD 1.179]

¹ episc. CPHM; *om.* D

² app. Rom. sed. CPHM; Rom. sed. <app.> D

³ -atibus CPHM; -ate D

⁴ St. Afr. missis CRPBDM; ad Steph. ep. H

⁵ sedem *add.* C, Romanam *add.* L, *om.* PBDHM

⁶ nisi CPHM; non D

⁷ leg. CPBH; canonica DM; [legitima] *add.* M

⁸ sunt fulta CPBD; fulta fuerint M

¹296

De induciis criminatorum episcoporum quales esse debeant². Ex epistola Felicis pape fratribus Egiptiorum³ missa, c. 15

De induciis vero episcoporum super quibus consuluistis, diversas a patribus regulas invenimus constitutas. Quidam enim ad repellenda imperitorum machinamenta, et suas preparandas responsiones, et testes confirmandos, et consilia episcoporum atque amicorum querenda, annum et sex menses mandaverunt concedi; quidam autem annum, in quo plurimi concordant. Minus vero quam sex menses non repperi, quia et laicis hec indulta sunt, quanto magis Domini sacerdotibus. ⁴Nam et a nostris antecessoribus atque reliquis sanctis patribus, multotiens inhibitum est ne quis Domini sacerdotes detractionibus, non ex radice caritatis prolatis, vexet. Quiescite, inquiunt, et nolite persequi eos qui Deo perfecte ministrant, quorum orationibus et terrena bella sedantur, et recedentium a Deo angelorum pelluntur incursus, quique omnes demones corruptores⁵ precum assiduitate, confundunt. Inducie namque non sub⁶ angusto tempore, sed sub longo⁷ spatio concedende sunt, ut accusati se preparare et universos⁸ communicatores in provinciis positos convenire, et testes preparare atque contra insidiatores se pleniter⁹ armare¹⁰ valeant. ¹¹Iudices enim et accusatores tales esse debent, qui omni careant suspicione, et ex caritatis radice suam desiderent promere sententiam.

(Felix, ep. 2, 1, c. 20) BD 1.180] IP 4.102 from Inducie namque -pleniter armare (3, q. 3, c. De induciis.)

¹ H lacks section in middle Nam et a nostris antecessoribus – assiduitate confundunt

² *no rubr.* H

³ Egiptiorum CPD; per Aegyptum M

⁴ H replaces Nam et a nostris antecessoribus – assiduitate confundunt with Item

⁵ [al. qui corrupti sunt] *add.* Fr

⁶ sub CPHM; sunt D

⁷ longo CPM; longinquo D

⁸ et univ. CP; univ. D; universosque M

⁹ se plen. CPM; plen. se D

¹⁰ *corr. fr.* amare P

¹¹ valeant CPDH; possint M. (ib. c. 21.) *add.* Fr

297

De episcopo Centuriensi¹ qui causam suam in synodo agere renuerat². Ex concilio Africe, cap. 54³

De Quodvultdeo etiam Centuriensi, quoniam adversarius illius cum se petisset introduci ad concilium nostrum, interrogatus utrum cum eo vellet apud episcopos experiri, primo promiserat et alia die respondit hoc sibi non placere, atque discessit, placuit omnibus episcopis ut nullus eidem Quodvultdeo communicet, donec causa eius qualem potuerit terminum sumat. Nam adimi ei episcopatus antequam cause eius exitus appareret, nulli Christiano videri iure potuit.

(sub Celestino et Bonifacio) BD 1.181]

¹ -ensi C; P??; -ense D

² De episcopo - renuerat CPD; Quid agendum sit de episcopo qui causam suam in synodo agere renuerit M

³ 54 CPM; 57 D

298

Iudicium episcopi qui pro crimine eiectus¹ ab officio, postea episcopium more predonis invasit². Ex registro Gregorii ad Iohannem episcopum prime Iustiniane

Quando mala que penitentie fletu purganda sunt, augentur excessibus, ita maior est delinquentibus adhibenda correptio, ut et ipsi facinus suum pena saltem vindicante cognoscant, et alios ab illicitis ecclesiastice tuitionis timor inhibeat. Dilectissimus itaque lator presentium Nemesion ad nos veniens, indicavit sicut et gestorum exemplaria, que hec detulit, continebant Paulum Doclavene³ civitatis episcopum inter alia mala, in corporali crimine⁴ lapsus, a suis fuisse clericis accusatum, atque habita cognitione, ita quod sine dolore dicere non possumus claruisse, atque insuper postquam convictus est, etiam libellum illum in quo ea, de quibus accusatus fuerat, vera esse confessus est obtulisse. Qua de re sententia illum episcopali depositum, et se eius loco cum fraternitatis vestre consensu esse episcopum iudicavimus ordinatum. Sed nunc eundem Paulum cum auxilio secularium iudicum venientem episcopum more predonis ingressum, ablatisque violenter rebus ecclesie ab eo se proiectum, et ad summam iniuriam, ac necem pene perductum cognovimus. Et quoniam tante nequitie pravitas, nec dissimulanda, nec leviter arguenda est, fraternitas vestra hec omnia diligenter curet addicere. Et si ita se ut docti sumus veritas habet, predictum Paulum districta faciat excusatione⁵ compelli, ut quodcumque abstulit omni morali⁶ excusatione⁷ cessante restituat. Si vero nihil ecclesie, sed proprium se dixerit abstulisse, quamvis grave et iniquum fuit, ut non a vobis, vel a metropolitano eius hoc petierit, sed ausu temerario manu presumeret agere, verumtamen si quid proprium tulit, sub fraternitatis vestre debet examinatione constare, si verum est.

¹ eiectus CP; eiectus est D; depositus M

² -asit CPD; -adit M

³ Doclavene CP; Doctavene D; Declanene [Deaclinae, alias doclevenae] M

⁴ [corporale crimen] *add.* M

⁵ excusatione CPD; executione [excusatione] M

⁶ morali CPVBM; mora vel *Fr*

⁷ ione compelli ut quodcumque – excusati *in mg.* P

Sed et illud diligenter querendum est, si quid male de rebus dilapidavit ecclesie, ut ex eo quod nunc abstulit, hoc reformare, ac satisfacere modis omnibus compellatur. Si autem differre temptaverit, quousque omne quod dilapidavit, vel de substantia tulit ecclesie, restituat, in monasterium mittendus est, ut saltem coactus reddat quod male auferre non timuit. Quod si forte quod non credimus post depositionem suam inverecunda⁸ ac insana mente persona⁹ aliquid de episcopatu loqui, atque rursus ad hoc qualibet aspirare¹⁰ presumptione temptaverit¹¹, fraternitatis vestre se contra improbitatem ipsius omnimodo vigor accendat, atque Dominici corporis et sanguinis communionem privatum in monasterium cum usque ad diem obitus sui, ad agendam penitentiam, curet retrudendum, quatenus perpetrati sceleris maculas dignis discat fletibus emendare, quas magis ad interitum anime sue nequiter augere desiderat. Supra scriptus autem dilectissimus frater noster Nemesion in suo loco et episcopatus officio procul dubio reformetur, et ne denuo hac de re inquietudinem ac molestiam patiat, sollicitos vos esse necesse est, quia hoc non solum ad huius munitionem, verum ad aliorum constat emendationem proficere, ut pravorum hominum presumptio nil de cetero contra sacrorum canonum statuta vel ecclesiasticam disciplinam, ullo¹² modo audeat attemptare¹³.

(lib. X registr., ep. 33) BD I.182] (2, q. 7, cap. Lator.)

⁸ -cunda PBDM; -cia C; [inverecunde ac mente perversa] add. M²

⁹ persona CPBD; om. M

¹⁰ qualibet asp. C²P²?B; quaslibet asp. personas D

¹¹ qualibet - temptaverit CPD; per quaslibet personas aspirare praesumptive tentaverit M, [qualibet aspirare praesumptione tentaverit, etc.] add. M²

¹² ullo CPD; nullo M

¹³ attemptare CP²D; attentare BM

299

Cur sancti apostoli eorumque successores voluerint difficilem esse¹ accusationem sacerdotum². Ex decretis Fabiani pape orientalibus episcopis³ missis, cap. 19⁴

Talia cogitantes⁵ sancti apostoli eorumque successores Spiritu Dei repleti, homines malos previdentes, et simplices considerantes, difficile aut nunquam voluerunt esse accusationem sacerdotum, ne a malis potuissent averti, aut submoveri, quia si hoc facile concederetur, secularibus et malis hominibus, aut nullus aut vix perpauci remanerent, quoniam semper fuit, et est, et (quod peius est) nimis viget, ut mali bonos persequantur, et carnales spirituales infestent. Idcirco, ut predictum est, statuerunt ne accusarentur, aut si aliter fieri non posset, perdifficilis fieret eorum accusatio, et a quibus, ut predictum est, non presumeretur, neque a propriis sedibus aut ecclesiis⁶ eiicerentur.

(ep. 2, c. 2) BD I.183]

¹ vol. diff. esse CPD; diff. esse vol. M

² sacerdotum CPD; episcoporum [sacerdotum] M

³ or. episcopis CPD; om. H; or. fratribus M

⁴ 19 CRPBDM; 18 H

⁵ Tal. cog. om. H

⁶ episcopi add. Fr

300

Si episcopus expulsus¹ ausus fuerit² ingredi civitatem. Ex epistola Bonifacii pape ad episcopos Gallie

Si episcopus expulsus ausus fuerit ingredi civitatem qua repulsus³ est, vel exire de loco in quo degere iussus est, iubemus eum in monasterium in alia provincia constitutum tradi, ut qui in sacerdotio peccavit, degens in monasterio⁴ corrigatur.

(l. in decretis, c. 6) BD 1.184]

¹ Si ep. expulsus CPDH; De episcopo expulso si M

² fuerit CDHM; fueri P

³ rep- CPDM; exp- Fr

⁴ deg. in mon. CPHM; in mon. deg. D

301

De¹ episcopis, qui se viventibus successores eligere desiderant. Ex concilio Antiocheno, cap. 23²

Episcopo non licere pro se alterum³ successorem sibi constituere, licet ad exitum vite perveniat. Quod si tale aliquid factum fuerit, irritum esse huiusmodi constitutum. Servetur autem ius ecclesiasticum, id continens oportere non aliter fieri, nisi cum sinodo et iudicio episcoporum, qui post obitum quiescentis potestatem habent cum qui dignus extiterit, promovere⁴.

(sub Iulio) BD 1.185] (8, q. 1, c. Episcopo non licere.)

¹ De CPDM; Ut Fr

² 23 CPM; 33 D

³ pro se alt. CPD; per se M

⁴ -ere CPM; -eri D

302

Ut episcopo vivente nullus superordinetur. Ex concilio Arvernensi, cap. 13¹

Ut nullus vivente episcopo alius superponatur, aut superordinetur² episcopus, nisi forsitan in eius loco, quem capitalis culpa deiecerit.

(in fragmentis conc. Arver. II, sub Vigilio, capitulo 2) BD 1.186]

¹ 13 CBDHM; 12 P??

² superord- CPM; ord- D

303

Quod non liceat episcopo successorem eligere. Ex concilio Spalensi, cap. 9

Episcopo non liceat¹ ante finem vite alium in loco suo constituere successorem. Si quis autem usurpare temptaverit, constitutio illa irrita erit. Non ergo aliter fieri oportet, nisi cum consilio et iudicio episcoporum, qui post exitum predecessoris potestatem habent dignum eligere.

(Spal. I, in fragmentis, c. 8) BD 1.187]

¹ liceat CPBDH; licet M

303A (D)

Ut nullus accusati sedem usurpet episcopi. Ex concilio Sardicensi, cap. 4

Gaudentius episcopus dixit, Cum aliquis episcopus depositus fuerit eorum iudicio episcoporum qui in vicinis locis commorantur, et proclamaverit agendum sibi negotium in urbe Roma, alter episcopus in eius cathedra post appellationem eiusdem qui videtur esse depositus omnino non ordinetur, nisi causa illa fuerit in iudicio episcopi Romani determinata.

BD 1.199] cf below 5.313A, 362

304

Quod nusquam canones precipiant¹ ut pro egritudine episcopi² alius succedat, et si ipse pro sua molestia petierit, qualiter fieri possit³. Ex registro Gregorii pape⁴ ad Anatolium Constantinopolitanum diaconum

Scrpsit mihi dilectio tua, reverendissimo⁵ fratri meo Iohanni prime Iustiniane episcopo pro egritudine capitis quam patitur, episcopum precipere succedi, ne fortasse dum episcopi iura eadem civitas non habeat, quod absit! ab hoste depereat. Hec quidem canones nusquam precipiunt, ut pro egritudine episcopi episcopus succedat et omnino iniustum est ut, si molestia corporis irruit, honore suo privetur egrotus. Sed suggerendum est ut, si⁶ quis in regimine egrotat, dispensator illi talis requiratur qui possit eius curam agere omnem, et locum illius in regimine ecclesie ipso non disposito conservare, ut neque Deus omnipotens offendatur, neque civitas neglecta esse inveniat.

(lib. IX Regist., epist. 41) BD 1.188] (7, q. 1, c. Scripsit mihi.)

¹ Quod - precipiant CPDH; *om.* M

² nullus *add.* M

³ et si - possit CPDH; *om.* M

⁴ pape CPHM; *om.* D

⁵ [piissimum dominum nostrum reverendissimo, etc.] *add.* M²

⁶ [is qui est] *add.* M

305

De Ariminensi episcopo dolore capitis laborante et in eius loco¹ altero subrogato². Ex registro Gregorii pape³, cap. 239⁴

Qualiter ordinati a nobis sacerdotis corporis⁵ quia⁶ notum est impediende molestia, Ariminensis ecclesia pastorali hactenus ac sacerdotali sit regimine destituta, dudum fraternitas vestra cognovit. Quem dudum habitatorem loci illius permoti preorbus, sepius hortati sumus, ut si de eadem capitis, qua detinebatur, molestia melioratum se esse sentiret, ad suam, auxiliante Deo, reverteretur ecclesiam. Qui datis induciis in hoc

¹ eius loco CPB; loco eius D

² De Arim. - subrog. CPBD; Ut episcopo assidua infirmitate capitis laborante, et diu gravato alter subrogetur M

³ pape CP; *om.* M

⁴ 239 CPBM; cap. 39 D; [338] *add.* M; 305 *Fr*

⁵ sacerdotis corporis (corp. *add. in mg.* P)CPBD; sacerdotibus corporali M

⁶ corporis quia *ss* V

quadriennio expectatur. Quem dum vos clerici vel cives illic venientes, nos quoque precibus arguentes⁷, instantius hortaremur ut, si valeret, cum eis auxiliante Domino, remearet, datis scriptis nos supplicatione petiit ut, quia ad eiusdem ecclesie regimen vel susceptum officium pro eadem qua detinetur molestia assurgere nullatenus possit, ecclesie ipsi ordinare deberemus episcopum. Unde quia cunctarum ecclesiarum iniuncta nos sollicitudinis cura constringit, ne diutius gregi fidelium desit custodia pastoralis, illorum precibus, et huius ex sue impossibilitatis renuntiatione compulsi, iussum est a nobis eidem Ariminensi ecclesie debere episcopum ordinari, et datis ex more preceptis clerum plebemque eiusdem ecclesie non destitimus adn onere, quatenus ad eligendum sibi antistitem concordi provisione concurrant. Hortamur ergo ut fraternitas vestra eum quem in uno consensu omnes elegerint, sicut et ipsi a nobis poposcisse noscuntur, ad se faciat evocari. Quem cauta ex omnibus examinatione discutite, et si ea in eo que in textu eptatici morte multata sunt, minime⁸ fuerint Domino opitulante reperta, atque fidelium personarum relatione, eius quoque vobis vita placuerit, ad nos eum cum decreta pagina vestra⁹, addita quoque testificationis epistola, destinate, quatenus eiusdem a nobis ecclesie, disponente Domino consecretur antistes.

(l. VII, indict. 2, c. 50) BD 1.189](7, q. 1, c. Qualiter ordinati.)

⁷ [urgentes] *add.* M

⁸ [heptateuchi continentur, minime, etc.] *add.* M

⁹ [decreti vestri pagina] *add.* M

306

De episcopo qui per¹ infirmitatem² in hebetudinem mentis inciderit. Ex concilio Arausico, c. 2

Et³ si quis episcopus in⁴ infirmitatem aut aliquam hebetudinem sensus inciderit, aut officium oris amiserit, ea que episcopis operari conveniunt, presbiterum agere non permittat, sed episcopum qui vicinus est vocet, cui que in ecclesia agenda fuerint, imponat.

BD 1.190]

¹ per P²LM; *om.* CPBD; in C²

² -atem C²PBM; -ate D

³ Et CPB; Ut DLM

⁴ in CPBM; *om.* D

1307

²*De episcopo qui propter dolorem capitis sepe in³ amentiam devenerat⁴. Ex registro Gregorii⁵ ad Antherum⁶ episcopum*

Quamvis triste nobis sit valde⁷ quod loquimur, atque fraterna nos compassio potius arguat⁸, quam aliquid de auditis definire permittat, suscepti tamen sollicitudo regiminis cor nostrum instanti pulsat aculeo, magna nos ecclesiis cura prospicere, et ne qua earum⁹ possit utilitas deperire, quid fieri debeat, Deo auctore disponere. Pervenit ergo ad nos, quibusdam referentibus, quemdam episcopum ita passionem capitis incurrisse ut quod mente alienata agero soleat, gemitus et fletus audire sit. Ne ergo languente pastore, grex (quod absit!) insidiatoris laniandus dentibus exponatur, vel ecclesie ipsius utilitates depereant, cauta nos necesse est provisione tractare. Et ideo quia viventem episcopum ab officio suo necessitas infirmitatis, non crimen abducit, alium loco eius nisi¹⁰ recusante eo nulla sinit ratio ordinari. Sed si intervalla egritudinis habere est solitus, ipse data petitione, non se ulterius ad hoc ministerium intellectum habere, nec ad alia officia subvertente infirmitate, posse fateatur assurgere, alium suo loco expetat ordinandum. Quo facto omnium solempniter electione alter qui dignus fuerit, episcopus ordinetur, sic tamen ut quousque eundem episcopum in hoc seculo vita detinuerit, sumptus ei debiti de eadem ecclesia ministrentur. Enimvero si nullo tempore ad sane mentis redit officium, persona fidelis ac vite probabilis est eligenda, que ad regimen ecclesie idonea possit existere, atque de animarum utilitate cogitare, inquietos sub discipline vinculo restringere, ecclesiasticarum rerum curam gerere, et maturum atque efficacem se in omnibus exhibere; qui etiam episcopo, qui nunc egrotat, superstes, loco eius debeat consecrari.

(lib. II Regist., ep. 7) BD 1.191] (7, q. 1, c. *Quamvis triste.*)

¹ H omits Quamvis triste nobis – Deo auctore disponere

² Item add. M

³ in CPD; om. M

⁴ devenerat CPH; deveniat D; incurrit quod alter ei subrogandus et ipse de rebus Ecclesiae sit procurandus add. M

⁵ Gregorii CPBDM; eiusdem H

⁶ Antherum CPD; Antherium H; Eleuterium M; [Etherium] add. Fr

⁷ triste nobis sit valde CPB; nobis triste valde sit D; triste sit nobis valde M

⁸ [aggravat] add. M

⁹ ne qua eorum in mg. M

¹⁰ [deest nisi in origin.] add. Fr

308

Ut sacerdotes Domini, sicut vulgus facere solet, iurare non presumant¹ vel compellantur². Ex decretis Cornelii pape

Sacramentum autem hactenus³ ab episcopis et reliquis ordinibus exigere, nisi pro recta fide, minime cognovimus, nec sponte eos iurasse reperimus. Summopere ergo sanctus Iacobus apostolus prohibens sacramentum, loquitur dicens, Ante omnia, fratres

¹ -ant PDLM; -at CB

² sicut - vel (nec M) comp. CPDM; non presumant iurare vel compellantur, sicut vulgus facere solet R; sicut - presumant BH

³ autem hact. RPBDLH; hact. autem C; hact. M

mei, nolite iurare neque per celum, neque per terram, neque aliud quodcumque iuramentum. Sit autem sermo vester, Est, est, Non, non, ut sub iudicium non decidatis⁴.
(*epist. 2) BD 1.193] (2, q. 4, c. Sacramentum.)*

⁴ sub iud. non dec. C²RPB; non sub iud. non dec. C; non sub iud. dec. DM

309

De episcopo sinistro rumore asperso¹ per sacramentum autem et² purgato et absoluto. Ex registro Gregorii pape ad Iustinum imperatorem³

Habet⁴ proprium antiqui hostis invidia, ut quos in pravorum actuum perpetrationem⁵ sibi resistentes⁶ decipere non valet, opinionem eorum falsa ad presens⁷ simulando, dilaceret. Quoniam igitur quedam contra sacerdotale propositum de Leone fratre et coepiscopo nostro sinister rumor asperserat, utrum vera essent districta diutius fecimus inquisitione⁸ perquiri, et nullam in eo de his que fuerant dicta culpam⁹ invenimus. Sed ne quid¹⁰ videretur omissum nostro potuisse¹¹ cordi dubium remanere, ad beati Petri sacratissimum corpus districta eum ex abundantia fecimus sacramenta prebere. Quibus prestistis magna sumus exultatione gavisi, quod huiusmodi innocentia¹² eius evidenter enituit¹³. Pro qua re gloria vestra predictum virum cum omni¹⁴ caritate suscipiat, et reverentiam ei qualem sacerdotem¹⁵ decet¹⁶, exhibeat, nec¹⁷ ulla remaneat¹⁸ de his que iam sunt purgata dubietas. Et¹⁹ ita suprascripto vos episcopo devotissime oportet in omnibus adherere, ut congrue decenterque Deum in eius persona videamini cuius minister est honorare²⁰.

(*lib. II, indict. X, ep. 23, 2) BD 1.194] IP 5.5 (Q. 5, c. Habet hoc)*

¹ *corr. fr.* aspero C

² et CPH; *om.* DM

³ Iust. imp. CPHM; Anterium episcopum D. (presbyterum habet Gregorius) *add.* M; [praetorem apud Gratianum] *add.* Fr

⁴ hoc *add.* M, *om.* CPD

⁵ -nem CPD; -ne M

⁶ [Deo sibi resistente] *add.* Fr

⁷ opinione *add.* D, *om.* CPM

⁸ fec. inq. CPM; inq. fec. D

⁹ *in mg.* C

¹⁰ quid CPM; quidem D

¹¹ [quod nostro potuisset] *add.* M²

¹² [huiusmodi experimento innocentia, etc.] *add.* M²

¹³ *corr. fr.* inn- D

¹⁴ pred. virum cum omni CPM; eundem virum predictum cum D

¹⁵ -otem CPD; -oti M

¹⁶ decet CPM; debeat D

¹⁷ nec CP; ne DM

¹⁸ [ne qua in cordibus remaneat] *add.* M²

¹⁹ Et CPD; Sed M

²⁰ vid. cuius min. est hon. CPHD; cuius min. est vid. hon. M

1310*Correptio episcopi qui concubinam habuit². Ex registro eiusdem³ ad Andream episcopum Tarentinum⁴*

Tribunal eterni iudicis securus aspiciet, quisquis reatus sui conscius, digna eum modo penitentia placare contendit. Habuisse te siquidem concubinam manifesta veritate comperimus, de qua etiam contraria est quibusdam nata suspicio. Sed quia in rebus ambiguis absolutum non debet esse iudicium, hoc tue conscientie eligimus committendum. Qua de re, si in sacro ordine constitutus, eius te permistione recolis esse maculatum, sacerdotii honore deposito ad administrandum nullo modo presumas accedere, sciturus in anime tue periculo te ministrare, et Deo nostro te sine dubio reddere rationem, si huiusmodi sceleris conscius, in eo quo es ordine celans veritatem, permanere volueris. Unde iterum adhortamur, ut si te deceptum hostis antiqui calliditate cognoscis, competenti eum dum licet penitentia superare festines, ne cum eo particeps (quod non optamus) in die iudicii deputeris. Si vero huius reatus tibi conscius non es, in eo te necesse est quo es, ordine permanere. Preterea quoniam mulierem de matriculis contra ordinem sacerdotii cedi crudeliter fustibus deputasti, quam licet post octo menses exinde minime arbitremur fuisse defunctam, tamen quia ordinis tui habere nolueris respectum, propterea duobus te mensibus ab administratione missarum statuimus abstinere, in quibus ab officio te suspensum flere convenit, quod fecisti. Nam valde dignum est ut, postquam te ad vite istius tranquillam rectitudinem laudabilium sacerdotum exempla non provocant, saltem correctionis medicina compellat.

(*lib. II, Regist., indict. II epist. 44*) *BD 1.195] cf below 6. 344A (D 33 c 7) for part*

¹ H lacks first sentence to contendit.

² -uit CPH; -uerit DM

³ eiusdem CP; Gregorii eiusdem D; Gregorii M

⁴ ep. Tar. CPM; Tar. ep. D

311*De episcopo per sacramenta purgato et absoluto. Ex registro¹ ad Brunichildem reginam Francorum*

Mennam vero reverendissimum fratrem coepiscopumque nostrum, postquam ea que de eo dicta fuerant requirentes, in nullo invenimus² esse culpabilem, qui insuper ad sacratissimum corpus beati Petri apostoli sub iureiurando satisfaciens, ab his que obiecta eius opinioni fuerant se monstravit alienum; reverti illum purgatum absolutumque permisimus. Quia sicut dignum erat ut si in aliquo reus existeret, culpam in eo canonicè puniremus, ita dignum non fuit, ut eum adiuvante innocentia diutius retinere vel affligere in aliquo deberemus.

(*lib. II Regist., ep. 8*) *BD 1.196] IP 5.6 (2, q. 5, c. Mennam.)*

¹ Gregorii *add.* M

² eum *add.* M, *om.* CPD

312

Qualiter senex episcopus corripiendus sit, et quomodo mali eius consilarii excommunicandi sunt¹. Ex eodem registro

Predicator omnipotentis Domini² Paulus apostolus dicit³, Seniore[m] ne increpaveris. Sed hec eius regula tunc in eo servanda est, cum culpa senioris exemplo suo non trahit ad interitum corda iuniorum. Ubi autem senior iuvenibus exemplum ad interitum prebet, ibi districta increpatione feriendus est. Nam scriptum est, Laqueus iuvenum omnes vos. Et rursus propheta dicit, Peccator centum annorum maledictus est. Tanta autem nequitia ad aures meas de tua senectute pervenit, ut eam nisi adhuc humanitus pensarem, fixa iam maledictione feriremus. Dictum quippe mihi est, quod Dominico die priusquam missarum solempnia celebrares, ad exarandam messem latoris presentium perrexisti, et post exarationem eius missarum solempnia celebrasti; et post missarum solempnia etiam terminos possessionis illius eradicare minime timuisti. Quod factum que pena debuit insequi, omnes qui audiunt sciunt. Dubii autem de tanta hac perversitate fueramus, sed filius noster Ciriacus abbas a nobis requisitus, dum esset coralis, id est regionarius, ita se cognovisse perhibuit. Et quia adhuc canis tuis parcimus, hortamur aliquando, resipisce senex, atque a tanta levitate morum et operum perversitate compescere. Quanto enim morti vicinior efficeris, tanto fieri sollicitior atque timidior debes. Et quidem pene sententia in te fuerat iaculanda, sed quia simplicitatem tuam cum senectute novimus, interim tacemus. Eos vero quorum consiliis hec egisti, in duobus mensibus excommunicatos esse decernimus, ita ut si quid eis intra duorum mensium spatium humanitus evenerit, benedictione viatici non priventur. Deinceps autem ab eorum consiliis cautus existe. Te quoque sollicite custodi, ne si eis in malo discipulus fueris, quibus magister in bono esse debuisti, nec simplicitati tue nec ulterius⁴ senectuti parcamus.

ad Ianuarium episcopum Caralitanum (lib. VII Regist., indict. II, epist. 1) BD 1.197]

¹ quomodo - sunt CPD; mali cons. eius excomm. M

² Domini CP; Dei DM

³ dicit CPD2M; ait D

⁴ nec. ult. CPDM; ult. nec. Fr

313

De purgatione Leonis pape

Auditum est, fratres carissimi, et divulgatum est¹ per multa loca qualiter homines mali adversus me² insurrexerunt³, et debilitare⁴ voluerunt, et miserunt⁵ super me gravia crimina, propter quam causam iste clementissimus ac serenissimus dominus rex Carolus una cum sacerdotibus et optimatibus suis istam pervenit ad⁶ urbem. Quam ob rem ego Leo⁷ pontifex sancte Romane ecclesie a nemine iudicatus, neque coactus, sed spontanea

¹ divulgatum est CPBDL; dimulgatum M

² hom. mali adv. me CPM; adv. me hom. mali D

³ in- ss P

⁴ corr. fr. -litate P

⁵ mis. CPB; posuerunt DM

⁶ ss C

⁷ Leo CPBH; om. DM; Leo in mg. Fr

mea voluntate⁸ purifico me in conspectu vestro coram Deo, et angelis eius, qui conscientiam meam novit, et beato Petro principe apostolorum, in cuius conspectu consistimus⁹, quia istas criminosas et sceleratas res, quas illi mihi obiciunt, nec¹⁰ perpetravi nec¹¹ perpetrare iussi. Testis est mihi¹² Deus in cuius iudicium venturi sumus, et in cuius conspectu consistimus. Et hoc propter suspiciones malas tollendas¹³ mea spontanea voluntate facio, non quasi in canonibus inventum sit, aut quasi ego hanc consuetudinem, aut decretum in sancta ecclesia successoribus meis, nec non et fratribus et coepiscopis nostris imponam¹⁴, sed ut melius a vobis abscondatis rebelles cogitationes.
BD 1.198] IP 5.4 (2, q. 4, c. Auditum est.)

⁸ mea vol. CBDLM; vol. mea P

⁹ consp. cons. CPM; cons. consp. D

¹⁰ nec CPD; neque M

¹¹ nec CPD; neque M

¹² est mihi CDM; mihi est PBL

¹³ tollendas CPM; tolerandas D

¹⁴ imponam CP²BM; *om.* P; innovam (*corr. to -em*) V

313 A (PVB)

Si quis ex ecclesiastico ordine dampnatus fuerit in sinodo et ausus fuerit de sacro ministerio aliquid contingere. Ex concilio Antioceno cap. 4

Si quis episcopus dampnatus a sinodo vel presbiter aut diaconus a suo episcopo ausi fuerint aliquid de ministerio sancto contingere, sive episcopus iuxta precedentem consuetudinem sive presbiter aut diaconus, nullo modo liceat ei nec in alia sinodo restitutionis spem aut locum habere satisfactionis. Sed et communicantes ei omnes abici¹ ab ecclesia et maxime si postea quam didicerint adversum memoratos prolatam fuisse sententiam eisdem communicare temptaverint.

BD 1.199, cf 5.303A, 5.362 below]

¹ ab PV; de B

314

Si quis ecclesiastico ordine excommunicatus fuerit, et excommunicare¹ presumpserit, seipsum dampnat.² Ex concilio Africano, cap. 29³

Item placuit universo concilio, ut qui excommunicatus fuit⁴ pro suo neglectu, sive episcopus quilibet, sive clericus, et tempore excommunicationis sue ante audientiam communicare⁵ presumpserit, ipse in se damnationis iudicetur protulisse sententiam.

BD 1.200] Ctp 3.9.11 (11, q. 3, c. Placuit universo.)

¹ excom- CPM; com- DH

² Si quis - damnat CPHD; Quod seipsum damnat quisquis ecclesiastico ordine excommunicatus fuerit, et communicare praesumpserit M

³ Ex conc. Afr. c. 29 CLH; Ex conc. Afr. c. 28 PB; Ex conc. Afr. c. 18 D; ex Afr. conc. c. 29 M

⁴ fuit CP; fuerit DM

⁵ -icare CPM; -ionem D

315

De ordinatis si aliquis illorum percussor extiterit. Ex concilio Toletano¹

His a quibus Domini sacramenta tractantur, iudicium sanguinis agitare non licet, et ideo magnopere talis excessus prohibendus est, ne indiscrete presumptionis motibus agitari, aut quod morte plectendum est sententia propria iudicare presumant, aut truncationes quibuslibet personis aut per se inferant, aut inferendas precipiant. Quod si quisquam horum immemor preceptorum, aut in ecclesie sue familiis, aut in quibuslibet personis² tale aliquid perpetraverit, et concessi ordinis honore privetur et loco, et sub perpetue dampnationis religetur ergastulo, cui tamen communio exeunti de hac vita, non est neganda propter Domini misericordiam.

BD 1.201] (23, q. 8, c. His a quibus.)

¹ conc. Tol. CPHD; Toletano concilio, cap. 6 M

² aut per se inferant - personis *in mg.* P

316

De episcopis sua manu cedentibus¹. Ex decretis Bonifacii pape

Non liceat episcopo manibus suis aliquem² cedere, hoc enim alienum a sacerdote esse debet.

(id legitur post conc. Agath. ex Gratia) BD 1.202] (Dist. 86, c. Non liceat.)

¹ De - cedentibus CPHD; Ne episcopus sua manu aliquem caedat M

² man. suis al. CPM; al. man. suis D

317

De illo¹ qui seipsum et sibi commissos corrigere neglexerit. Gregorius² dicit³

Qui nec regiminis in se rationem habuit⁴, nec sua delicta detersit, nec crimen filiorum correxit, canis impudicus magis dicendus est⁵ quam episcopus.

(Augustin.) BD 1.203] (2, q. 7, c. Qui nec.)

¹ illo CPD; episcopo M

² [Augusti.] *add.* M

³ dicit CPD; *om.* M

⁴ -uit CPM; -uerit D

⁵ dic. est CPM; est dic. D

318

Ex eadem re¹. Ex dictis Hieronimi²

Ut lexiva per crinem³ humidum fluens lavat, et non lavatur; ita bona doctrina per malum doctorem animas credentium lavat sorde peccatorum.

BD 1.204]

¹ Ex eadem re CPD; Quod bonus pastor subditos lavat a crimine M

² Ex dictis Hieronimi CPD; Hieronymus M

³ lexiva per crinem (*corr. fr.* crimen C) CPB; lixiviva per cinerem M

319

De malo pastore quem sue oves fugiunt. Ex dictis Augustini¹

Sicut fugiunt oves vocem pastoris, quem non cognoscunt, et deserta petunt, ita malos pastores ovilia.

BD 1.205]

¹ De malo - fugiunt. Ex dict. Aug. B; De malo - fugiunt PD; De malo pastore. Ex dictis Augustini C; Quod malum pastorem oves fugiunt. Ex dictis Augustini M

320

De illo¹ qui nobilitatem Dei a se eicit. Gregorius dicit²

Adam primus homo pro peccato de paradiso eiectus est, hoc est, qui nobilitatem Dei a se proiecit nobilitate loci³ privetur

(Hom. 9 in Ezech., lib. I) BD 1.206] (Dist. 40, c. Adam.)

¹ illo CPD; eo M

² dicit CPD; om. M

³ loci CPM; om. D

321

Quod non sint omnes filii sanctorum qui tenent loca sanctorum. Hieronimus dicit¹

Non facile est stare in loco Petri et Pauli et tenere cathedram regentium cum Christo, quia hinc dicitur non sanctorum filii sunt qui tenent loca sanctorum, sed qui exercent opera eorum.

(epistola ad Heliodorum) BD 1.207] (Dist. 40, c. Non est facile.)

¹ Hier. dicit CPD; Ex dictis Hieronymi M

322

Quod nullus ex genere, nec¹ ex loco gloriari debeat². Gregorius dicit³

Nos qui presumus, non ex locorum nec generis dignitate, sed morum nobilitate innotescere debemus, nec urbium claritate, sed fidei puritate.

BD 1.208] (Dist. 40, c. Nos qui.)

¹ nec CPD; vel M

² -eat CPD; -et M

³ dicit CPD; om. M

323

De sacerdotibus¹ qui ovibus suis mala prebent exempla. Ex dictis Augustini²

Nemo quippe amplius in ecclesia nocet, quam qui perverse agens nomen vel ordinem sanctitatis et sacerdotii habet. Delinquentem hunc namque redarguere nullus presumit, et in exemplum culpa vehementer extenditur, cum pro³ reverentia ordinis peccator honoratur.

BD 1.209] IP 5.5A (Dist. 83, c. Nemo quippe.)

¹ sac. CPM; presbiteris D

² Ex dictis Aug. CPD; Augustinus M

³ ss D

324

Ut tantum curam rerum ecclesiasticarum¹ episcopi habeant. Ex canone² apostolorum, cap. 39

Omnium negotiorum ecclesiasticorum curam episcopus habeat³, et ea, velut Deo contemplante, dispenset, nec ei liceat ex his aliquid omnino contingere, aut parentibus propriis, que Dei sunt condonare. Quod si pauperes sunt, tanquam pauperibus subministret, nec eorum occasione ecclesie negotia depredentur.

BD 1.210]

¹ rerum eccl. CPD; eccl. rerum M

² -one CPD; -onibus M

³ ep. hab. CP; ep. gerat D; gerat ep. M

325

De¹ usu pallii ne a metropolitano² presumptivo utatur. Ex decretis Honorii pape, cap. 3³

Quicumque metropolitanorum per plateas, vel in litiis uti pallio presumpserit, et non tantum in precipuis festivitibus et ab apostolica sede indictis temporibus ad missarum solummodo solempnia careat illo honore, et ut beatus papa Gregorius ad Iohannem Panormi episcopum ait, quia grave iugum atque vinculum cervicis, non pro ecclesiastica, sed pro quadam seculari dignitate defendat, permissa qua abutitur careat dignitate, quia iure privilegium meretur amittere, qui audacter usurpat illicita.

BD 1.211]

¹ De CPDH; Ne M

² ne a metr. CPDH; metropolitanus M

³ 3 CPHM; 4 D

326

*Quod episcopus res¹ ecclesie sue nisi prius cum suo² commutet, testamentare non possit.
Ex concilio Agathensi, cap. 6*

Si quis episcopus condito³ testamento aliquid de ecclesiastici iuris proprietate legaverit, aliter non valebit, nisi tantum de iuris proprii facultatibus suppleverit.
(cap. 51) *BD 1.212] (12, q. 5, c. Si episcopus condito.)*

¹ res CPB; om. D

² res (om. D) ecclesie sue nisi prius cum suo CPD; res ecclesie sue B; de rebus ecclesiae suae nisi prius M

³ condito CPBM; cognito D

327

*De episcopo qui res sue¹ ecclesie parentibus suis indiscrete tribuit². Ex concilio
Spalensi³, cap. 10*

Ut episcopi in rebus ecclesie circa propinquos suos exponendam reprehensionem caveant, et ut discretionis modum teneant.

BD 1.213]

¹ De - res sue CPD; Ne episcopus res M

² -uit CPD; -uat M

³ conc. Spal. CPD; Spal. conc. M

328

De eadem re. Ex eodem¹, cap. 5

Quoniam multi episcoporum amore propinquorum suorum, de rebus sibi commendatis, suo aut quolibet amicorum nomine, predia et mancipia emunt, et ut propinquorum suorum ius cedant statuunt, et ob hoc iura ecclesiastica convelluntur, et ministerium sacerdotale fuscatur, imo a subditis detrahitur et contempnitur, placuit omnibus ut deinceps hoc genus avaritiae caveatur, fixumque abhinc et perpetuo mansurum esse decrevimus, ut episcopus res sui iuris, quas ante episcopatum aut certe in episcopatu hereditaria successione acquisivit, secundum canonicam auctoritatem quicquid vult faciat, et cui vult conferat, postquam autem episcopus factus est, quascumque res de facultatibus ecclesie, aut suo aut alterius nomine qualibet conditione comparaverit, decrevimus ut non in propinquorum suorum, sed in ecclesie cui preest iura deveniant.

BD 1.214]

¹ De – eodem CRP; De – eodem concilio DM; De episcopo qui res ecclesie sue parentibus suis indiscrete tribuit, ex c. Spal' H

329

*Ne episcopus de rebus viduate ecclesie quicquam alienare presumat. Ex decretis Martini
pape, cap. 20*

Si quis episcopus nulla ecclesiastice rationis necessitate¹ compulsus, in suo clero, aut ubi forte non est presbiter, de rebus ecclesiasticis aliquid presumpserit vendere, res

¹ rationis nec. CRPBDM; necessitatis ratione H

ipsas ecclesie restaurare cogatur, et in iudicio episcoporum deiiciatur, et tanquam furti et latrocinii reus suo privetur honore.

BD 1.215] (10, q. 3, c. Si quis episcop.)

330

De illis qui ad sacerdotum¹ exequias² venire contempnunt. Ex concilio Toletano VIII³, cap. 3⁴

Ea que competunt honestati, contigit sepe quorundam desidia non impleri. Proinde quia notum est que dignitas in exequiis morientis episcopi ex canonibus conservetur, traditione moris antiqui hoc tantum adicimus, ut si quis sacerdotum secundum statuta Valentini concilii⁵ ad humanda defuncti episcopi membra venire commonitus, pigra voluntate distulerit, appellantis clericis obeuntis episcopi apud sinodum, sive metropolitanum episcopum, tempore anni unius nec faciendi missam nec communicandi habeat omnimodo licentiam. Presbyteri autem sive ceteri clerici, quibus maior honoris locus apud eandem ecclesiam fuerit, cuius sacerdos obierit, si omni sollicitudine pro exequiis iam mortui, aut continuo antistitis morituri, ad commovendum vicinum episcopum tardi inveniantur, aut per quamcumque molestiam animi id negligere comprobentur⁶, totius anni spatio ad penitentiam monasteriis deputentur.

(Tolet. VII, cap. 3) BD 1.216].

¹ *corr. fr.* -tium D

² De - exequias CPHD; De sacerdotibus qui ad exsequias episcopi M

³ VIII CRPDM; *om* BH

⁴ 3 CP; 2 DM

⁵ (cap. 4) *add.* M²

⁶ comprobentur CP; videantur DM; [comprobentur] *add.* M

331

Ut quicquid episcopo relinquatur id emissum¹ in facultates ecclesie computetur². Ex concilio Agathensi³

Pontificibus vero, quibus in summo sacerdotio constitutis ab extraneis duntaxat donatur aliquid, vel⁴ cum ecclesia⁵, aut sequestratum⁶ dimittitur aut donatur, quia hoc ille qui donat pro redemptione anime sue, non pro commodo sacerdotis probatur offerre, non quasi suum, sed quasi dimissum in facultates ecclesie computetur; quia iustum est, ut sicut sacerdos habet, quod ecclesie dimissum est, ita et ecclesia habeat quod relinquatur a sacerdote⁷.

BD 1.217] (12, q. 3, c. Pontifices.)

¹ id emissum CPB; id est missum D

² Ut quicquid - computetur CPD; Ut quod episcopo pro redemptione animarum datur, ecclesie relinquatur M

³ Ex - Agat. *in mg.* P; cap. 6 *add.* M

⁴ aliquid *add. and canc.* D

⁵ [extraneis aliquid, aut cum ecclesia, etc.] *add.* M²

⁶ -atum CBD; -atim PM

⁷ rel. a sac. CPM; a sacerdotibus rel. D

332

Ut nullus episcopus nisi cum consilio¹ episcoporum et principis, in hostem ire² debeat.

Capitulum³ Caroli imperatoris

Carolus gratia Dei rex regnique⁴ Francorum, et devotus sancte ecclesie defensor atque adiutor in omnibus apostolice sedis. Hortatu omnium fidelium nostrorum, maxime episcoporum ac reliquorum sacerdotum consulto, servis Dei omnibus per omnia armaturam portare vel pugnare, aut in exercitum, et in hostem pergere omnino prohibemus, nisi illis tantummodo qui propter divinum ministerium, missarum solempnia scilicet adimplenda, et sanctorum patrocinia portanda allecti sunt, id est unum vel duos episcopos cum capellanis presbiteris, et unusquisque princeps unum presbiterum secum habeat, qui peccata confitentibus, iudicare penitentiam possit⁵.

BD 1.218] Ctp 3.9.12

¹ nisi cum consilio CPBHD; sine concilio aliorum M

² non *add.* D, *om.* CPBHM

³ Capit' PM; Cap' CH; Conc' D

⁴ gratia Dei rex regnique CRPBH; Dei gratia rex DM

⁵ iud. pen. possit CPBH; pen. indicare possit D; indicere pen. possit M

333

De eadem re. Capitulum¹ eiusdem

Secunda vice propter² ampliorem observantiam³ apostolica auctoritate et multorum episcoporum admonitione instructi, sanctorum quoque canonum regulis edocti, consultu videlicet omnium nostrum nosmetipsos corrigentes, posterisque nostris exemplum dantes, volumus ut nullus sacerdos in hostem pergat, nisi duo vel tres episcopi tantum, electione cunctorum propter benedictionem, predicationem populique reconciliationem, et cum illis electi sacerdotes, qui bene populis penitentiam dare, missas celebrare, et infirmorum curam gerere, sacratique olei cum sacris precibus unctionem impendere sciant, et hoc maxime providere, ne sine viatico quis de⁴ seculo recedat.

BD 1.219] Ctp 3.9.13

¹ eadem re. Capit. CPD; eodem. Item M

² vicem *add.* D, *om.* CPBM

³ -antiam CPBM; -andum D

⁴ hoc *add.* D, *om.* CPBM

334

¹Nicolaus ad Carolum imperatorem

Reprehensibile valde esse constat, quod subintulisti², dicendo maiorem partem omnium episcoporum die noctuque eum aliis fidelibus tuis contra piratas maritimos invigilare, ob idque episcopi impediuntur venire; cum militibus³ Christi sit Christo

¹ Item de eadem re *add. as rubr.* M

² sub- *ss* D

³ [militum] *add.* M²

servire, militibus vero seculi seculo⁴, sicut scriptum est, Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus. Quod si seculi milites militie student, quid ad episcopos, et milites Christi, nisi ut vacent orationibus?

CB Var. II 116; Ctp 1.62.9] (23, q. 8, c. Reprehensibile.)

⁴ [militibus vero saeculi serviant saeculo] *add. M*²

335

*De accusatis episcopis*¹. *Ex decretis Felicis pape, cap. 4*²

Si primates accusatores episcoporum cum eis pacificari familiariter minime potuerint, tunc tempore legitimo eos ad sinodum canonice convocatam, non infra angusta tempora, canonice convocent, priusquam eis per scripta significant quod eis opponitur, ut ad responsonem preparati adveniant. Nam si aut vi, aut timore eiecti, aut suis rebus expoliati fuerint, nec canonice ad sinodum vocari possunt, nec respondere emulis debent, antequam canonice restituantur, et sua omnia eis legaliter reddantur.

BD 1.221] (5. q. 2, c. Si primates.)

¹ qualiter ad concilium vocari debeant *add. M*

² 4 CPDM; 3 Fr

335A (PVB)

Quod non ita in ecclesiasticis agendum sit sicut in secularibus negotiis. Ex decretis eiusdem capitul' 18

Non enim in ecclesiasticis agendum est negotiis sicut in secularibus. Nam in secularibus postquam legibus vocatus venerit et in foro decertare ceperit aliquis, non licet ante peractam causam recedere. In ecclesiasticis vero causa dicta recedere licet si necesse fuerit aut si se pregravari viderit.

BD 1.222]

336

*Quod nulli papa vivente alium*¹ *eligere liceat. Ex decretis Simmachi pape, c. 3*²

Si quis presbiter, aut diaconus, aut clericus, papa incolumi et eo inconsulto, subscriptionem pro Romano pontificatu commendare, aut pitacia promittere, aut sacramentum prebere temptaverit, aut aliquod suffragium polliceri, vel de hac causa privatis conventiculis factis debilitare atque³ decernere, loci sui dignitate et communione privetur.

(ex syn. Symm. pap.) BD 1.223]

¹ Quod nulli - alium el. lic. CPB; Ne episcopi propter suam quietem sibi commissos negligere presumant D (*cf c 340*); Quod papa vivente nulli alium eo inconsulto el. lic. M

² Ex - 3 CPBHM; Ex c' apud sanctum Medardum habito, presente Carolo imperatore D

³ deb. atque CPB; deb. aut D; deliberare atque M

337

De¹ sessione episcopi. Ex concilio Carthaginensi

In ecclesia in consensu presbiterorum episcopus sublimior sedeat.²
(*Carth. IV, cap. 35*) *BD 1.224*] (*Dist. 59, c. Episcopus in ecclesia.*)

¹ De CBDHM; Ex P

² *Whole cap. in smaller script* D

338

Item¹ de ordinatione episcopi. Ex dictis Teodoti² archiepiscopi

In ordinatione episcopi ipse qui ordinat missam celebrare debet, et qui ordinatur similiter.

BD 1.225] *IP 3.19*

¹ Item CPD; *om.* M

² -oti CPM; -otii D; -osii H

339

Que sacerdotes Dei¹ declinare debent². Ex concilio Turonensi³, cap. 7

Quecumque ad aurium et ad oculorum pertinent illecebras, unde vigor animi emolliri posse credatur, ut de aliquibus generibus musicorum aliisque nonnullis rebus, omnes sacerdotes Domini se abstinere debent; quia per aurium oculorumque illecebras vitiorum turba ad animum ingredi solet, histrionum quoque turpium et obscenorum insolentias iocorum, ipsi animo effugere ceterisque sacerdotibus effugienda predicare debent.

BD 1.226]

¹ Dei CPH; Domini DM

² -ent CPDH; -eant M

³ -ronensi CPHM; -ronicensi D

340

Ne episcopi propter suam quietem plebem¹ sibi commissam negligere presumant². Ex concilio apud sanctum Medardum habito³, presente Carolo imperatore, cap. 5⁴

Providendum⁵ est ne episcopi propter suam quietem ad remotiora loca secedentes et suum ministerium negligentes, proprias deserant civitates, sed aut parochias suas cum officii efficacia circumeant, aut cum religione in suis civitatibus canonicè cum filiis degant. Presbiteros etiam sibi commissos doctrina, castitate et sobrietate, atque hospitalitate secundum suum ministerium ordinari compellant.

BD 1.228]

¹ plebem CP; *om.* D

² plebem - presumant CPD; a civitatibus suis diu absint M

³ habito CPD; *om.* M

⁴ 5 CPM; 6 D (*and cf D for c 336 above*)

⁵ Prov- CPM; Prev- D

341

De episcopis, qui non visitatis parochiis pretium servitutis requirunt. Ex concilio apud Triburias habito, tempore Arnulfi regis¹, cap. 26²

Relata est coram sancta sinodo querimonia plebium, eo quod sint quidam episcopi, nolentes ad predicandum vel ad confirmandum³ suas per annum parochias circuire, qui tamen exigant ut mansiones quibus in profectioe uti debuerant, alio pretio redimant qui parare debent, que duplex infamia et negligentia, et avaritia sancte sinodo horrore fuit magno, et statuerunt ne quis ultra exerceat id cupiditatis ingenium, et ut sollicitiores sint episcopi de suis gregibus visitandis.

BD 1.229] (10, q. 1, c. Relata est.)

¹ temp. Arn. regis CPHD; praesente Arnulfo rege M

² 26 CPBDM; 5 R; 16 H

³ vel ad conf. ss V

342

De purgatione episcoporum. Ex concilio apud Altheum habito¹, presente Conrado² rege, cap. 16

Statuimus propter Dei dilectionem³ et proximi, et fidelium honorem catholicorum, et precipue ob multitudinum scandala eruenda et funditus extirpanda, et perturbationes que noviter exorte sunt et oriuntur, nec non ut omnes sciant, nos episcopos tales Dei misericordia nequaquam fuisse quales dicimur, exemplum sancti Leonis pape, qui super quatuor evangelia iurans coram populo se purgavit, sequi et imitari, salva tamen⁴ auctoritate canonica.

BD 1.230]

¹ Altheum habito CD; Alteum habito PH; Altheim M

² -ardo M

³ Dei dil. CPHM; dil. Dei D

⁴ tamen CPM; om. D

343

De eo qui ex monacho factus fuerit¹ episcopus. Ex eodem concilio², cap. 36

Statutum et rationabiliter secundum sanctos patres a sinodo est confirmatum, ut monachus, quem canonica electio a iugo regule³ monastice professionis absolvit, et sacra ordinatio de monacho episcopum facit, velut legitimus heres paternam sibi hereditatem postea iure vindicandi potestatem habeat. Sed quicquid acquisierat, vel habere iussus fuerat monasterio relinquat, et abbatis sui qui fuerat, secundum regulam Sancti Benedicti, arbitrio. Postquam enim episcopus ordinatur, ad altare ad quod sanctificatur et titulatur secundum sanctos canones, quod acquirere poterit, restituat.

BD 1.231] Ctp 3.9.14 (18, q. 1, c. Statutum est.)

¹ -erit CPM; -erat D

² concilio CPDM; comm. Fr

³ regule CP; regule et D; regulari [regulae] M

344

De illo qui de aliqua heresi infamatur, quod in sacro conventu formulam istius libelli recitare debeat. Ex epistola Cirilli¹ ad Iohannem Antiochenum

Ego nomine² hac scriptura quam manu mea perscripsi, profiteor, sequens³ sanctum iudicium patrum Nicene sinodi trecentorum⁴ decem et octo, vel Calcedonensis⁵ sinodi universale concilium, cuius definitionem⁶ sedes apostolica confirmavit, quod etiam beatissimi pape Leonis epistola ad sancte memorie Flavianum Constantinopolitane urbis episcopum data, predicatione lucidissime veritatis exposuit. Confiteor unum eundemque Dominum nostrum Iesum Christum, unigenitum Dei Patris, perfectum eundem in deitate, perfectum⁷ eundem in humanitate, Deum verum et hominem verum, ipsum eundemque ex anima rationali et carne, consubstantiali Patri⁸ secundum deitatem⁹, consubstantiali nobis eundem¹⁰ secundum humanam rationem, in omnibus similem nobis absque peccato, ante secula quidem de Patre genitum¹¹ secundum deitatem¹², in novissimis vero diebus eundem propter nos, et propter nostram salutem de Virgine Maria natum, que¹³ eundem Deum peperit secundum humanitatem unum eundemque Christum, Filium Dei Dominum unigenitum in duabus naturis, inconfuse, inconvertibiliter, individue et inseparabiliter cognitum, nequaquam naturarum differentia sublata¹⁴ propter unionem, sed potius salva manente proprietate utriusque nature, in unam non in duas concurrisse¹⁵ personas, sed unum eundemque Filium unigenitum Deum verum Dominum Iesum Christum, sicut olim prophete de eo, vel ipse nos Christus per semetipsum Dominus erudivit. Qui autem ita non sentiunt, cum Nestorio et Eutiche vel¹⁶ eorum sectatoribus eterno¹⁷ anathemate dignos esse pronuntio.

BD 1.232] IP 3.132

¹ pape *add. D, om. CPHM*

² nomine CPBH; ille nomine P²; nomine N. DM

³ prof. sequens CPM; confiteor sequens secundum D

⁴ -que *add. P, om. CBMD*

⁵ *corr. fr. -ensi C*

⁶ cuius def. CPM; vel diffinitione D

⁷ deit. perf. CPD; divinitate [deitate] M

⁸ Patri CBM; Patris PD

⁹ deit. CP; div<in>itatem et D; divinitatem M

¹⁰ eund. CPD; *om. M*

¹¹ de Patre gen. CPM; gen. de Patre D

¹² deit. CP; divinitatem DM

¹³ que CPM; quem D

¹⁴ nat. diff. sublata CMP; differentiarum natura sublata vel naturarum differentia D

¹⁵ conc- CPM; inc- D

¹⁶ et Eut. vel CPM; vel Eut. et D

¹⁷ *corr. fr. -erna D*

345

Quales debeant ad clericatus¹ officium pervenire². Ex decretis Damasi pape, cap. 8³

Didicimus etiam licenter⁴ ac⁵ libere inexplorate vite homines, quibus etiam fuerint numerosa coniugia, ad prefatas dignitates, prout cuique libuerit, aspirare, quod non tantum illis qui ad hec immoderata ambitione perveniunt, quantum metropolitanis specialiter pontificibus imputamus, qui dum inhibitis ausibus non obsistunt, Dei nostri, quantum in se est, precepta contempnunt. Et ut taceamus quod altius suspicamur, ubi illud est quod Deus noster data per Moisen lege constituit, dicens, Sacerdotes mei semel nubant. Et alio loco, Sacerdos uxorem virginem accipiat, non viduam, non repudiatam, non meretricem. Quod secutus apostolus ex persecutore predicator, unius uxoris virum, tam sacerdotem quam diaconum fieri debere mandavit.

Ctp 1.36.5]

¹ clericatus CPDH; sacerdotii M

² pervenire CPD; venire M

³ cap. 8 *before* Ex PD

⁴ ac libenter *add.* D, *om.* CPM

⁵ ac CPBH; et M

346

Ut metropolitanis sua iura servantur¹. Leo Anastasio Thessalonicensi episcopo, cap. 2²

Igitur secundum sanctorum patrum canones spiritu Dei conditos, et totius mundi reverentia consecratos, metropolitanos singularum provinciarum episcopos, quibus ex delegatione nostra fraternitatis tue cura pretenditur, ius tradite sibi antiquitus dignitatis intemeratum habere decernimus; ita ut a regulis prestitutis, nulla aut negligentia, aut presumptione discedant.

(epist. 84) Ctp 1.43.21 (25, q. 2, c. Igitur secundum.)

¹ metropolitanis - servantur CPD(*after* c. 2); metropolitani - servant M

² cap. 2 *before* Ut C, *here* PDM; 2 *only*, in mg. B

347

Ut nullus invit¹ ordinetur episcopus. ²cap. 5³

Cum ergo de summi sacerdotis electione tractabitur, ille modis omnibus preponatur, quem cleri⁴ plebisque consensus concorditer postularint, ita ut si in aliam fortasse personam partium se vota dividerint, metropolitani iudicio is alteri preferatur, qui maioribus et studiis iuvatur⁵ et meritis tantum ut nullus invit⁶ et non petentibus⁶ ordinetur, ne plebs invita episcopum non optatum aut contempnat, aut oderit, et fiat minus religiosa quam convenit, cui non licuerit⁷ habere quem⁸ voluit.

¹ -is CP; -us BDM

² Ibidem *add.* M

³ cap. 5 *before* Ut D; Leo Anastasio Thessalonicensi episcopo *add.* H

⁴ cleri CPHM; clerici D

⁵ iuvatur CPM; vivat D

⁶ *corr. fr.* penitentibus C

⁷ -uerit CPBH; -uit DM

Ctp 1.43.22] Ctp 3.9.2A; IP 3.6 (Dist. 63, c. Si forte.)

⁸ quem CPHM; quod D

348

Ut metropolitanus episcopus de electo quem est ordinaturus episcopum referat ad vicarium sedis apostolice¹, cap. 6²

De persona igitur consecrandi episcopi, et de cleri plebisque consensu, metropolitanus episcopus ad fraternitatem tuam referat, quodque in provincia bene placuit scire te faciat, ut ordinationem rite celebrandam tua quoque firmet auctoritas, que rectis dispositionibus nihil more aut difficultatis debet afferre, ne gregibus Domini sui diu desit cura pastorum³. Metropolitano vero defuncto, cum in loco eius alius fuerit subrogandus, provinciales episcopi ad civitatem metropolim convenire debent, ut omnium clericorum atque omnium civium voluntate discussa, ex presbiteris eiusdem ecclesie, vel ex diaconibus optimus eligatur. De cuius nomine ad tuam notitiam provinciales referant sacerdotes, impleturi vota poscentium, cum quod ipsis placuit, tibi quoque placuisse cognoverint. Sicut enim iustas electiones nullis dilationibus volumus fatigari, ita nihil permittimus te ignorante presumi.

Ctp 1.43.23] (Dist. 65, c. De persona.)

¹ Ut - apostolice CPDH; Ut personam consecrandi episcopi primas quoque sua auctoritate confirmet. Ibidem M

² cap 6 CRPBDM; om H

³ ne gregibus - pastorum *as rubric D, not CPM Ctp*

349¹

Dilectissimis fratribus universis episcopis per Galliam, Europam, Germaniam et per universas provincias constitutis, Gregorius servus servorum Dei. Decreto nostro² mandamus, ut si aliquis (quod non optamus) suorum emulorum Edricum Cenomanice ecclesia episcopum accusare dampnabiliter attemptaverit, liceat illi post auditionem primatum dioceseos (si necesse fuerit) nos appellare, et nostra auctoritate, aut ante nos, aut ante legatos nostros e latere missos iuxta patrum decreta suas exercere³ atque finire actiones, nullusque illum ante hec iudicet aut dampnare presumat.⁴ Sed si quid, quod absit! grave intolerandumque ei obiectum fuerit, nostra erit expectanda censura, ut nihil prius de eo, qui ad sinum sancte Romane confugit ecclesie, eiusque implorat auxilium, decernatur, quam ab eius ecclesie fuerit preceptum auctoritate, que vices suas ita aliis impertivit ecclesiis ut in partem sint vocate sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Proinde dilectio vestra quorum devotione gaudemus, iungat curam suam dispositionibus nostris, et det operam ut non cuiusquam presumptione circa memoratum fratrem nostrum, vestra provisione vel successorum vestrorum, si ipse superstes fuerit, aliter quam hic

¹ Gregorius universis episcopis per Gall' Europ' *add. D*; Quod primates et metropolitani, a Romana Ecclesia sint vocati in partem sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis. Greg. *add. M*

² Decreto nostro CPBM; De cetero vero D

³ exercere PB; exerere C; exequi DM; [exercere] *add. M*

⁴ (Supra, c. 11.) *add. Fr*

insertum est, fiat ullo modo. Nam nulli fas est vel velle, vel posse transgredi apostolice sedis precepta, nec nostre dispositionis ministerium, quod vestram sequi oportet caritatem. Sit ergo ruine sue dolore prostratus, quisquis apostolicis voluerit contraire decretis⁵, nec locum deinceps inter sacerdotes habeat, sed extorris a sancto fiat ministerio. Non de eius iudicio quisquam postea curam habeat; quoniam iam dampnatus a sancta et apostolica ecclesia ac auctoritate, sua de inobedientia atque presumptione a quoquam esse non dubitatur; quia maioris excommunicationis deiectione est exigendus, cui sancte ecclesie commissa fuerit disciplina, qui non solum prelate sancte ecclesie iussionibus parere debuit, sed etiam aliis ne preterirent insinuare. Sitque alienus a divinis et pontificalibus officiis, qui noluit preceptis obtemperare apostolicis.

Ctp 1.55.1] (2, q. 6, c. Decreto.)

⁵ decretis CP; mandatis DM; [decretis] *add.* M

350

¹*Idem ad Ciriacum*² *episcopum Constantinopolitanum*

In scripturis³ autem vestris requiem vos magnopere quesisse narratis. Sed per hoc ad pastorem sollicitudinem venisse congrue ostenditis, quia sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita fugientibus offerendus, et sicut scriptum est, Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Et rursus idem egregius predicator dicit, Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus. Superest⁴ ut qui vivunt iam non sibi vivant, sed ei⁵, qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. Et pastori sancte ecclesie dicitur, Simon Iohannis, amas me? Pasce oves meas. Ex quibus verbis colligitur, quia si is qui valet, omnipotentis Dei oves renuit pascere, ostendit pastorem summum se minime amare. Si enim Unigenitus Patris pro explenda utilitate omnium, de secreto Patris egressus est ad publicum nostrum; nos quid dicturi sumus, si secretum preponimus utilitati proximorum? Quies itaque nobis et ex corde appetenda est, et tamen pro multorum lucro aliquando postponenda. Nam, sicut toto desiderio debemus occupationem fugere, ita, si desit qui predicet, occupationis onus libenti necesse est animo subire.

(lib. VI regist., c. 169, ep. 5) Ctp 1.55.44] (8, q. 1, c. In scriptis.)

¹ Quod pro quiete contemplationis non est fugiendus locus regiminis *add. as rubr.* M

² Ciri- CPD; Syri- M

³ -turis CPH; scr<ip>turis D; -tis M

⁴ Superest CPBD; *om.* M

⁵ ei CPM, [al. Deo] *add.* M; Dei D

351

*Gregorius Ianuario episcopo*¹. *Ut episcopus ex*² *propria iniuria non excommunicet*³

Isidorus a fraternitate tua frustra se excommunicatum anathematizatumque conquestus est. Quod quamobrem factum fuerit, dum a clerico tuo qui presens erat,

¹ Calaritano *add.* M

² ex CPDH; pro M

³ *rubr. before insc.* M

voluissemus addiscere, pro nulla alia causa, nisi quod te iniuriaverat, factum cognovimus. Que res nos vehementer afflixit; quia si ita est, nil te ostendis de celestibus cogitare, sed terrenam te habere conversationem⁴ significas, dum pro vindicta proprie iniurie (quod sacris regulis prohibetur) maledictionem anathematis invexisti. Unde de cetero esto circumspectus atque sollicitus, et talia cuiquam pro defensione iniurie tue inferre denuo non presumas.

(lib. II regist., cap. 34) Ctp 1.55.49] (23, q. 4. Inter querelas.)

⁴ te hab. conv. CPD; mentem te habereM, [te habere conversationem] add. M²

352

¹Nicolaus Alvino Iovanensi² archiepiscopo³

Pontifices, qui aliqua occupantur infirmitate vel egritudine, abiiciendi non sunt, nec alios in loco eorum consecrari oportet, nisi ex hac fuerint luce subtracti. Quod si de ministerio sibi concesso conqueruntur, que licita sunt sacerdotes expleant. In his vero que eis presumere non licet, vicinorum usque ad recuperandam sanitatem episcoporum, auxilia subrogentur; et hoc cum cautele studio peragatur, ne per necessitatis occasionem presumptionis pullulet ambitio. Episcopi vero qui Dominici gregis susceperunt curam atque sollicitudinem, ab administratione eorum discedere non oportet, ut accepti talenti pulchritudo non deleatur, sed certamine eorum salubriter augeatur et triplicetur⁴.

Ctp 1.62.19] (7, q. 1, c. Pontifices qui.)

¹ Episcopo infirmante, nisi de hac vita migraverit, alter non substituatur, ne commissi talenti pulchritudo deleatur add. as rubr. M

² Iovanensi CPM, [Ianuensi] add. M; Iohannensi D; Iorianensi H

³ archiep. CPBDH; ep. M

⁴ -etur CPBDM; -iter RH

353

Nicholaus Alvino archiepiscopo¹

Quorumdam relatione fidelium nostris auribus² intimatum est quod Lanfredus episcopus, qui et iuvenis esse dicitur, venationi sit deditus. Quod vitium plurimos etiam de clericali³ catalogo genere duntaxat Germanos et Gallos irreverentes⁴ implicat, Verum iste si ita est, ut audivimus, merito iuvenis dicitur, qui iuvenilibus desideriis occupatus, nulla senum gravitate constringitur.

¹ Nich. Alv. archiep. CPBD; Quod episcopus vel clericus nullo modo venationi debeat insistere. Idem ad eundem M

² nos. aur. CPD; aur. nos. M

³ -ali CPM; -orum D

⁴ irreverentes CPM, [reverentes] add. M; inreverenter D

Item¹

¹ break CP; no break BDM

O miseram vitam hominum, et maxime sacerdotum qui, dum lucrandis fidelibus debent insistere, venandis feris incumbunt, et quos capere oportet homines, capiunt aves et bestias; qui, dum mortibus student animantium, vitam suarum amittunt animarum. O infelicem vitam super omnem vitam! Nam, in quo magis quisque carnalis apparet, quam in tali vita? Venatorum enim vita nil preter carnes capit, in qua dum quisque permansit nunquam probatus est. Nam, ut beatus dixit Hieronimus, venatorem nunquam legimus sanctum. Ve huiusmodi presulibus, qui, dum debent Petrum, Andream, Iacobum et Iohannem, quibus a Domino dictum est, Venite post me, faciam vos piscatores hominum, ad imitationem suam eligere, quorum et discipuli sunt, magis Nemrod et Ismaelem, atque Esan reprobos imitantur, qui huiusmodi adinventionibus incubuisse referuntur. Nihilominus autem de hoc episcopo relatum est apostolatui nostro quod cum quadam filia sua immoderatam teneat familiaritatem, et ob id mala fama ei orta sit. Pro qua re a sanctitate sua ceterisque coepiscopis suis commonitus ac correptus est, sed nullatenus emendatus. Que res in hoc maxime displicet, et magis ac magis de se deteriore reddit opinionem. In quo beatitudini tue et coepiscoporum suorum rationibus non obedit, et per inobedientiam in culpam protoplasti relabitur. Oportet ergo fraternitatem tuam, sinodale cum episcopis et suffraganeis tuis convocare concilium, et hunc salutaribus eloquiis episcopum convenire, atque illi pastoralis auctoritatis precipere quatenus et ab omnium bestiarum et volucrum venatione penitus alienus existat, atque immoderata filie sue familiaritate semetipsum omnimodo coerceat. Quod si parere contempserit, et tam pro venationis declinatione quam pro immoderata filie sue vitanda conversatione, vobis admonentibus obedire distulerit, a vestro collegio excommunicatus abscedat. Quod si in hoc contumax adhuc apparuerit, a ministerio cessare debebit.

Ctp 1.62.56-7] (Dist. 34, c. Quorumdam relatione.)

354

¹Iohannes VIII, ex concilio III apud Ravennam

Quisquis metropolitanus intra tres menses consecrationis sue, ad fidem suam exponendam, palliumque suscipiendum ab apostolica sede, nulla inevitabili necessitate imminente, non miserit, commissa sibi careat dignitate, ita ut tamdiu episcopali illi sedi cedat, omnique consecrandi licentia careat, quandiu in exponenda fide, et in expetendo pallio priscum morem contempserit.

CB Varia II 38; Ctp 1.63.1]

¹ Quod omnis metropolitanus infra tres menses consecrationis suae pro pallio debet Romam mittere, vel ire *add. as rubr. M*

355

¹Ciprianus Rogatiano

Dominus noster Iesus Christus rex, et iudex, et sacerdos servavit honorem malis sacerdotibus usque ad suam passionem, in qua sacerdotem appellavit, quem sciebat esse sacrilegum, et cum alapam accepisset, et ei diceretur, Sic respondes pontifici? nihil contumeliose locutus est in personam pontificis, sed magis innocentiam suam tuitus est,

¹ Qualiter honorandi sunt veri sacerdotes, quum Dominus falsos honoraverit *add. as rubr. M*

dicens, Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo, ut nos eius humilitatis haberemus exemplum, et docuit sacerdotes veros legitime et plene honorari, dum circa falsos sacerdotes ipse talis extitit.

(lib. III, cap. 9) *CB Varia II 75] Ctp 3.9.15 (Dist. 93, c. Dominus noster.)*

356

¹*Hieronimus ad Rusticum monachum*²

In apibus princeps unus est; grues unam³ sequuntur ordine litterato. Imperator unus, iudex unus provincie. Roma, ut condita est, duos fratres simul reges habere non potuit, et parricidio dedicatur. In Rebecce utero Esau et Iacob bella gesserunt. Singuli ecclesiarum episcopi, singuli archiepiscopi, singuli archidiaconi, et omnis ordo ecclesiasticus suis rectoribus nititur.

CB Varia II 85 as Jerome; cf Ctp 1.57.8 as Gregory II] (7, q. 1, c. In apibus.)

¹ Quod singulae Ecclesiae singulos debent habere praelatos *add. as rubr.* M

² Ier' (*after corr.* P) - monachum PD; Gregorius ad Rusticum monachum CB; Hieronymus Rustico monacho M

³ unam CPD; unum M

357

¹*Nicolaus Lothario regi*

Porro quia relatum est nobis quod Quicumque ad episcopatum in regno tuo promovendus est, non nisi faventem tibi permittas eligi, idcirco apostolica auctoritate sub divini iudicii obtestatione iniungimus tibi, ut in Treverensi urbe, et in Agrippina Colonia nullum eligi patiaris, antequam relatum super hoc nostro fiat apostolatui.

Ctp 1.62.62]

¹ Ut in Treverensi urbe et Coloniensi nullus inconsulto Romano pontifice eligatur *add. as rubr.* M

358

¹*Pelagius Childeberto regi*

Satagendum est ut pro auferendo suspicionis scandalo obsequium confessionis nostre regibus ministremus, quibus nos etiam subditos esse Scripture sancte precipiunt. Veniens etenim² Rufinus vir magnificus excellentie vestre legatus, confidenter a nobis (ut decuit) postulavit, quatenus vobis aut beate recordationis pape Leonis domum a nobis per omnia conservari significare debuissimus, aut propriis verbis nostre confessionem fidei destinare; et primam quidem petitionis eius partem quia facilius fuit, mox ut dixit, implevimus, neque in omnibus presulis tomum pro catholice fidei assertione conscriptum Deo propitio custodire, manus nostre ad vos professione signavimus. Ut autem nullius deinceps quod absit suspicionis resideret occasio, etiam illam aliam partem quam

¹ De professione fidei *add. as rubr.* M

² etenim CP; etiam D; autem M

memoratus vir illustris Rufinus admonuit facere³, scilicet propriis verbis confessionem fidei quam tenemus, exponens⁴.

CB Varia IB 17; Ctp 1.54.30] (25, q. 1, c. Satagendum.)

³ [al. facere maturavi] *add.* M²

⁴ [exposui] *add.* M²

359

¹ *Ciprianus in epistola sua Romanis*²

Factus est Cornelius episcopus de³ Dei et Christi eius iudicio, de clericorum omnium testimonio, de plebeio suffragio, de sacerdotum antiquorum et bonorum virorum consensu, cum nemo episcopus inibi factus esset, cum gradus cathedre vacaret. Quo occupato et omnium vestrum consensu firmato, quisquis iam episcopus fieri voluerit, omnimodis necesse est ut ecclesiasticam non habeat ordinationem, qui ecclesie non tenet per consensum, unitatem. Post primum secundus esse non potest. Quisquis enim post unum, qui per electionem consecratus est, esse voluerit, tam non secundus ille, sed nullus est.

(l. IV, epist. 2, ad Antonianum) CB Varia II 58] Ctp 3.9.16 (7, q. 1, c. Factus est.)

¹ Quod post primum per electionem consecratum episcopum, secundus esse non possit *add. as rubr.* M

² Romanis CPBD; ad Romanos M

³ de CPM; *om.* D

360

¹ *Ciprianus ad Pupianum*²

Scire debes episcopum in ecclesia esse, et ecclesiam in episcopo, et si quis eum episcopo non sit, in ecclesia non esse, et frustra sibi blandiri eos, qui pacem cum sacerdotibus Dei non habentes, obrepunt et latenter apud quosdam communicare se credunt, quando ecclesia, que catholica una est, scissa non sit, neque divisa.

(l. IV, epist. 9, ad Florentium Papianum) CB Varia II 59] Ctp 3.9.17 (7, q. 1, c. Scire debes.)

¹ Quod Ecclesie contradicit qui episcopo contradicit *add. as rubr.* M

² Pup- CPBD; Pap- M

361

*Ciprianus de unitate ecclesie*¹

Petri unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? Qui cathedram Petri, super quam fundata est ecclesia, deserit, in ecclesia se esse confidit?

CB Varia II 60] Ctp 3.9.18 from Qui cathedram Petri

¹ *rubr. before insc.* M

362

Non licere¹ episcopo vel cuicumque clerico si exauctoratus fuerit ministrare². Ex concilio Antiocheno, cap. 4³

Si quis episcopus a sinodo fuerit depositus, vel presbiter, vel diaconus a proprio episcopo condempnatus, et presumpserit sacerdotii seu sacri ministerii quidpiam, non ei amplius liceat, neque in alia sinodo spem restitutionis habere, neque assertionis alicuius locum, sed et communicantes ei abiici omnes ab ecclesia, et maxime si postquam cognoverunt sententiam adversus eum fuisse prolatam, ei contumaciter communicaverunt⁴.

Ctp 2.6.2, cf 5.313A above] (11, q. 4, c. Si quis episcopus.)

¹ licere CRPBDM; liceat H

² Non - ministrare CPDH; Quod agendum sit de episcopo, vel quocunque clerico, qui post depositionem communicare praesumpserit M

³ 4 CPHM; 3 D

⁴ -unt CPBDH; -int M

363

De episcopo qui excommunicat eum qui sibi crimen dicit¹ esse confessum². Ex concilio Carthaginensi VI³, cap. 5⁴

Item placuit, ut si quando episcopus dicit aliquem sibi soli proprium crimen fuisse confessum atque ille neget, non putet ad iniuriam suam episcopus pertinere, quod illi soli non creditur, et si scrupulo proprie conscientie se dicit neganti nolle communicare, quandiu excommunicato non communicaverit suus episcopus, eidem episcopo ab aliis non communicetur episcopis, ut magis caveat episcopus ne dicat in quemquam, quod aliis documentis convincere non potest.

Ctp 2.21.5]

¹ crim. dic. CPH; dic. crim. D

² De - confessum CPD; Ne episcopus in aliquem, etiam sibi confessum, dicat quod probare non possit M

³ VI CRPBDM; om. H; Ex – VI in mg. P

⁴ cap. 5 before Ex D

364

Ut episcopus alienum clericum peccantem redarguat¹. Ex concilio Vasensi, cap. 8

Quod si tantum episcopus alieni sceleris se conscium novit, quandiu probare non potest, nihil proferat, sed cum ipso ad compunctionem eius secretis correptionibus elaboret. Qui, si correptus, pertinacior fuerit, et se communioni publice ingresserit, etiam si episcopus in redarguendo illo, quem reum iudicat, probatione deficiat, indempnatus, licet ab his qui nihil sciunt, secedere ad tempus pro persona maioris auctoritatis, iubeatur, illo, quandiu probari nihil potest in commune omnium preterquam eius qui cum reum iudicat, permanente.

Ctp 2.27.3] (6, q. 2, c. Si tantum episcopus.)

¹ Ut - redarguat CPD; De eodem M

365

Qua etate diacones¹ ordinentur². Ex eodem concilio, cap. 16³

Episcopus benedictionem diaconatus minoribus quam viginti et quinque annorum penitus non committat. Sane si coniugati iuvenes consenserint ordinari, etiam uxorum voluntas ita requirenda est, ut sequestrato mansionis cubiculo, religione promissa, postea quam pariter conversi fuerint ordinentur.

(*conc. Agat.*) Ctp 2.28.14] (C. 16, Dist. 77, c. Episcopus.)

¹ -nes CPDH; -ni M

² ordinentur CPD; consecrandi sint M

³ cap. 16 *after* conc. CMD; 16 *before* Ex PB

366

Ut sacerdotes¹ et levite canes ad venandum et accipitres non habeant, ex concilio Agathensi, cap. 55

Episcopis, presbiteris, diaconibus, canes ad venandum, aut accipitres habere non liceat. Quod si quis talium personarum in hac voluntate² detectus³ fuerit, si episcopus est, tribus mensibus se a communione suspendat; presbiter, duobus mensibus se absteineat; diaconus vero ab omni officio vel⁴ communione cessabit.

Ctp 2.28.54] (Dist. 34, c. Episcopum.)

¹ sacerdotes CPDH; episcopi, presbyteri M

² [voluptate] *add.* M

³ detectus CPD; repertus [detectus al., detentus] M

⁴ vel CPD; et M

367

Si episcopus, presbiter, diaconus, subdiaconus a gradibus suis deiecti fuerint et in secunda sinodo innocentes inveniantur, qualiter recipi debeant¹. Ex concilio Toletano IV, cap. 28²

Episcopus, presbiter, aut diaconus, si a gradu suo iniuste deiectus in secunda³ sinodo innocens reperiatur, non potest esse quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat coram altario, de manu episcoporum. Si episcopus est, orarium, annulum et baculum; si presbiter, orarium et planetam⁴; si diaconus, orarium et albam, si subdiaconus, patenam et calicem; sic et reliqui gradus, eam reparationem sui accipiant, quam, cum ordinarentur, perceperant.

(25) Ctp 2.37.8] (11, q. 3, c. Episcopus, presbyter.)

¹ Si - debeant CPDH; Quid agendum sit de episcopo vel cuiuscunque ordinis clerico a gradibus suis iniuste deiecto M

² Ex conc. Tol. IIII (ss P) cap. 28 CPH; Ex conc. Tol. IV cap. 127 D; Toletano concilio cap. 28 M

³ secunda CPD; sancta [secunda] M

⁴ [al. platenam] *add.* M

¹368

²*Gregorius universis episcopis per Galliam, Europam, Germaniam constitutis*

Licet plerumque accidant sacerdotibus que sunt reprehendenda, plus tamen erga corrigendos agat benevolentia quam severitas, plus exhortatio quam commotio, plus caritas quam potestas, cum nemo nostrum sine reprehensione aut sine peccato vivat. Nam si Dominus statim post trinam negationem, beatum Petrum preceptorem nostrum apostolum iudicasset, non tantum ex eo fructum, sicut fecit, recepisset. Expectandi ergo magis sunt atque corrigendi rectores ecclesie quam statim absque nostro consulto iudicandi, cum maiora negotia et difficiliores causarum exitus sanctorum patrum canones Spiritu Dei conditi, et totius mundi reverentia consecrati, iubeant sub nostre sententie expectatione suspendere nostroque moderamine finiri. Unde necesse est hec et alia queque negotia ecclesiastica post multarum experimenta causarum, sollicitius perspicere, et diligentius precaveri, quatenus per spiritum caritatis et pacis omnis materies scandalorum, et presumptio invidorum, atque oppressio simplicium fratrum de ecclesiis Domini auferantur. Et sicut non vult quisquam fratrum se aliorum iudicio pregravari, ita non audeat alii inferre quod sibi non vult fieri.

(*Pleraque horum leguntur ep. 84 Leonis pa. I ad Anasta. Tessa. episc. c. 1*) Ctp 1.55.107] (*Dist. 45, c. Licet plerumque.*)

¹ H lacks all from nostroque moderamine finiri.

² Quod rectores Ecclesiarum magis sint expectandi et corrigendi quam statim iudicandi *add. as rubr. M*; [Pleraque horum leguntur epist. 84. Leonis pa. I ad Anasta. Tessa. episc. c. 1] *add. M*²

368A (PBV)¹

Gregorius Nazanzenus sic ipsis imperatoribus loquitur

Suscipitisne libertatem verbi? Libenter accipitis quod lex Christi sacerdotali vos nostre subicit potestati, atque istis tribunalibus subdit. Dedit enim et nobis potestatem, dedit principatum multo perfectiorem principatibus vestris. Aut numquid iustum vobis videtur si cedat spiritus carni, si a terrenis celestia superentur, si divinis preferantur humane?

Ctp 2.14.6] *cf 5.5 above, 5.378A below*

¹ cf 5.5 above for MD, 5.378A for CR

¹369

²*De libro constitutionum*³, cap. 6⁴

Nullus episcoporum cogatur ad iudicium⁵ venire dicendi causa, sed iudex apud episcopum mittat suos ministros, ut propositis sanctis evangeliiis quod scit episcopus dicat secundum quod sacerdotibus honestum est.

¹ H lacks all to honestum est

² Ut nullus episcopus cogatur ad saeculare iudicium venire, et de poena eius qui episcopum ad iudicium saeculare venire coegerit *add. as rubr. M*

³ const. CBDLM; inst- P²

⁴ cap. 6 before De PD, here CBLM

⁵ cog. ad iud. CPM; ad iud. cog. D

Ctp 3.9.19

⁶*Cap. 7*

Nullus episcopus neque pro civili neque pro criminali causa apud quemvis iudicem sive civilem, sive militarem producat, vel exhibeatur, nisi imperialis iussio processerit. Magistratus enim qui hoc iubere ausus fuerit, amissione cinguli et XX librarum auri condemnatione plectatur, ut iste viginti libre ecclesie addicantur, cuius episcopus produci vel exhiberi iussus est. Litis autem executor post cinguli amissionem tormentis subiiciatur et in eculeo mittatur.

Ctp 3.9.20 (11, q. 1, c. Nullus episcopus, sed sub titulo Marcelli pape.)

⁶ Ex eodem *add. M*; De libro constitutionum *add H*

370

¹*Cap. 9*

Neque episcopus, neque presbiter, neque diaconus, neque subdiaconus², neque lector, neque alius cuiuscumque religiosi consortii vel habitus constitutus, tabolizare audeat, vel socius ludentium fieri, vel spectator, vel in quocumque spectaculo spectandi causa venire. Ac si quis contra hec fecerit, per tres annos a sacro ministerio prohibeatur.

Ctp 3.9.21

¹ Ne episcopus aleator, nec aliquis clericus, nec ludorum spectator fiat. Ibidem *add. as rubr. M*

² diaconus neque subdiaconus D

371

¹*Cap. 11*

Nemo episcopus, nemo presbiter excommunicet aliquem, antequam causa probetur propter quam ecclesiastici canones hoc fieri iubent. Si quis autem adversus eam excommunicaverit aliquem, ille qui excommunicatus est, maioris sacerdotis auctoritate ad gratiam sancte communionis redeat; is autem qui non legitime excommunicavit, in tantum absteineat tempus quantum maiori sacerdoti visum fuerit, ut quod iniuste fecit, ipse iuste patiat.

CSem. 2.183] cf 14.42 below; Ctp 3.9.22 (2. q. 1, c. Nemo episcopus.)

¹ Ut nullus excommunicetur, antequam causa excommunicationis eius probetur. Ibid *add. as rubr. M*

372

¹*De septima sinodo², cap. 2³*

Quoniam psallentes repromittimus Deo, In iustificationibus tuis meditabor, non obliviscar sermones tuos, omnes quidem Christianos observare saluberrimum est, sed

¹ Ut episcopus omni scientia legis divine sit instructus *add. as rubr. M*

² De VII sin. CPD; Synodi VII M

³ cap. 2 *before De D*

precipue hos qui ecclesiasticam consecuti fuerint dignitatem. Unde diffinimus, omnem qui ad episcopatus provehendus est gradum, modis omnibus psalterium nosse, ut ex hoc etiam omnis clerus qui sub eo fuerit ita moveatur et imbuatur. Inquiratur autem diligenter a metropolitano⁴, si in promptu habeat legere⁵, scrutabiliter et non transitorie, tam sacros canones et sanctum evangelium, quam divini apostoli librum, et omnem divinam Scripturam; atque secundum mandata conversari, et docere populum sibi commissum, substantia enim summi sacerdotii nostri sunt eloquia divinitus tradita, id est, vera divinarum Scripturarum disciplina, quemadmodum magnus perhibet Dionisius. Quod si disceptaverit, et ita libenter facere et docere minime sponderit, nullatenus consecratur. Ait enim per prophetam Deus, Tu scientiam repulisti, et ego repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.

Ctp 2.12.5]

⁴ dil. a met. CPM; a met. dil. D

⁵ legere CPL; legem DM, [legere] *add.* M

373

¹Cap. 6

Quoniam² quidem regula est que dicit bis in anno per singulas provincias oportere fieri per conventum episcoporum regulares inquisitiones, propter fatigationem, et ut opportune habeantur, ad iter agendum, hi qui congregandi sunt, diffinierunt sexte sinodi sancti patres, omni excusatione remota, modis omnibus semel in anno fieri et depravata corrigi. Hunc canonem et nos renovamus, et si quisquam princeps inventus fuerit hoc prohibere, communionem privetur. Si quis vero metropolitanorum hoc neglexerit agere absque necessitate, vel vi, seu aliqua rationabili occasione³, canonicis penis subiaceat. Dum autem sinodus agitur super canonicis et evangelicis negotiis, oportet congregatos episcopos in meditatione et sollicitudine fieri custodiendorum divinorum et vivificorum Domini mandatorum. In custodiendis enim illis retributio multa; quia et lucerna mandatum; lex autem lux, et via vite argatio, et disciplina est; et, Mandatum Domini lucidum, illuminans oculos. Porro non habeat metropolitanus licentiam ex his, que defert episcopus secum, sive iumentum, sive aliquam speciem expendendi⁴. Quod si hoc egisse coniunctus fuerit, solvat quadruplum.

Ctp 2.12.8] (Dist. 18, c. Quoniam quidem.)

¹ Quod semel in anno concilia episcoporum debeant celebrari, et non bis. *Ibid. add. as rubr.* M

² Quoniam CPD; Quando M

³ occasione CPD; causa [occasione] M

⁴ expendendi CP; expetendi DM, [expetendi] *add.* M [*sic*]

374

¹Cap. 11

Cum simus² debitores omnes sacras regulas custodire, eam que dixit in una quaque ecclesia economus esse, modis omnibus inviolabilem conservare debemus, et

¹ De oeconomis per singulas ecclesias constituendis. *Ibid. add. as rubr.* M; De septima synodo *add.* H

² simus CPM; sumus D

siquidem unusquisque metropolitanus in sua ecclesia constituerit economum, bene utique; sin autem ex auctoritate propria Constantinopoleos episcopis licentia est preponendi economos in eius ecclesia, similiter et metropolitanis, si episcopi qui sub ipsis sunt non satergerint economos statuere in suis ecclesiis. Idipsum autem servandum est etiam in monasteriis.

Ctp 2.12.9] (9, q. 5, c. Cum simus.)

375

¹Cap. 12

Quisquis² episcopus inventus fuerit vel abbas³ de salariis⁴ episcopi, sive monasteriis transferre quicquam in principum manus, vel etiam aliquid persone alicui conferre, irritum sit quod datum esse constiterit, secundum canonem sanctorum apostolorum qui dicit, Omnium ecclesiasticarum rerum episcopus habeat sollicitudinem, ut dispenset eas tanquam Deo contemplante. Non licere autem fraudare ei quicquam ex illis, vel cognatis propriis donare que Dei sunt. Quod si pauperes fuerint, ut pauperibus largiatur, sed non sub horum occasione que sunt ecclesie defraudentur. Quod si excusationem pretenderint, dampnum facere, et nihil ad profectum agrum existere; nec sic principibus qui loca per illa sunt, tribuatur ager ille vel locus, sed clericis vel agricultoribus. Quod si calliditate usus fuerit, et a colono vel clerico emerit princeps agrum, etiam sic irrita sit venditio, et restituatur in episcopio vel in monasterio, et episcopus vel abbas hoc faciens abiiciatur, episcopus quidem ab episcopio, abbas autem a monasterio, tanquam qui dispergit male que⁵ non colligit⁶.

Ctp 2.12.10]

¹ Ne episcopus vel abbas alicui principum, vel parentibus suis fundum ecclesie largiatur. Ibid. *add. as rubr.* M

² Quisquis CPD; Si quis M

³ inv. fu. vel ab. CPD; vel ab. inv. fu. M

⁴ sol- D

⁵ que CPM; quod D

⁶ colligit CPD; collegit [colligit] M

376

¹Cap. 14

Quia ordo debet in sacratione² custodiri, omnibus modis liquet, et cum diligentia conservare sacerdotii³ promotiones, Deo est prorsus acceptum. Et quoniam videmus sine manus impositione, a parvula etate quosdam tonsuram clerici accipientes, nondumque, ab episcopo manus impositione percepta, super ambonem irregulariter in collecta legentes, precipimus amodo id minime fieri. Idipsum quoque observandum est etiam inter monachos. Lectoris autem, manus impositione licentia est unicuique abbati in proprio monasterio solummodo faciendi, si duntaxat eidem abbati manus impositio facta noscatur ab episcopo, secundum morem preficiendorum abbatum, dum constet illum esse

¹ Quod abbati in proprio tantum monasterio lectorem liceat facere. Ibid. *add. as rubr.* M

² sacratione CP; consecratione DM

³ sacerdotii CPD; sacerdotum [sacerdotii] M

presbiterum. Simili modo secundum antiquam consuetudinem corepiscopum preceptione oportet episcopi⁴ promovere lectores.⁵

Ctp 2.12.11] (Dist. 69, cap. Quoniam videmus.)

⁴ op. ep. CPD; ep. op. M

⁵ manus impositio facta – lectores *over erasure* V²

377

¹Cap. 16

Omnis iactantia et ornatura corporalis aliena est a sacro ordine. Eos ergo episcopos vel clericos, qui se fulgidis et claris vestibus ornant, emendari oportet. Quod si in hoc permanserint epitimio tradantur; similiter et eos qui unguentis inunguntur. Quoniam vero radice amaritudinis exorta conterminatio facta est in ecclesia catholica Christianos calumpniantium heresis et hi qui hanc receperunt non solum imaginarias picturas abominati sunt, sed etiam omnem reverentiam repulerunt, eos qui pie ac religiose vivunt offendentes, ac per hoc completur in eis quod scriptum est, Abominatio est peccatori Dei cultus. Igitur si inventi fuerint deridentes eos qui vilibus et religiosis vestimentis amicti sunt, per epitimum corrigantur. Priscis enim temporibus omnis sacratus vir cum mediocri ac vili veste conversabatur. Omne quippe quod non propter necessitatem suam, sed propter venustatem accipitur, elationis habet calumpniam, quemadmodum magnus ait Basilius. Sed neque ex sericis texturis vestem quis variatam induebat, neque apponebant variorum colorum ornamenta in summitatibus vestimentorum, audierant enim ex Deisona. lingua, Quia qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt.

CB Varia II 61 has pt. 1 only; Ctp 2.12.13] (21, q. 4, c. Omnis iactantia.)

¹ Ut episcopi vel clerici fulgidis et claris vestibus non ornentur. Ibid. *add. as rubr.* M

378

¹Ex² epistola Gregorii ad Herimannum Metensem episcopum

Quis dubitet sacerdotes Christi regum et principum³, omniumque fidelium patres et magistros censerit? Nonne miserabilis insanie esse cognoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur⁴ subiugare, et iniquis obligationibus illum sue potestati subicere, a quo⁵ credit non solum in terra, sed etiam in celis se⁶ ligari posse et solvi? Hec sic⁷ beatus Gregorius in epistola ad Mauritium imperatorem directa commemorat, Constantinus magnus imperator, omnium regum et principum fere totius orbis dominus, evidenter intelligens, in sancta Nicena sinodo post omnes episcopos ultimus residens,

¹ Nullam dignitatem saecularem, sed nec imperialem, honori vel dignitati episcopali posse adaequari *add. as rubr.* M

² Ex CPHM; *om.* D

³ *corr. fr.* -ium D

⁴ *corr. fr.* contin- D

⁵ *se add.* HM, *om.* CPD

⁶ *se* CPDH; *om.* M

⁷ sic CPD; sicut M

nullam iudicii sententiam supra eos dare presumpsit; sed⁸ illos etiam dominos vocans, non suo debere subesse iudicio⁹, verum se ad illorum pendere¹⁰ arbitrium iudicavit. Supradicto quoque Anastasio prelibatus papa Gelasius persuadens ne ille intimatam suis sensibus veritatem arbitraretur iniuriam, subintulit dicens, Duo sunt quippe, imperator¹¹ auguste, quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacrata¹² pontificum et regalis potestas; in quibus tanto gravius pondus est¹³ sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus hominum in divino redditori sunt examine rationem. Et paucis interpositis inquit¹⁴, Nosti itaque inter hec ex illorum te pendere iudicio; non illos ad tuam velle redigi voluntatem. Talibus ergo institutis, talibusque fulti auctoritatibus plerique pontificum, alii reges, alii imperatores excommunicaverunt¹⁵. Nam si speciale aliquod de personis¹⁶ principum¹⁷ requiratur exemplum, beatus Innocentius papa Arcadium imperatorem, quia consensit ut sanctus Iohannes Chrisostomus a sede sua pelleretur, excommunicavit. Alius item Romanus pontifex regem Francorum, non tam pro suis iniquitatibus, quam pro eo, quod tante potestati erat inutilis, a regno deposuit, et Pippinum Caroli imperatoris patrem in eius loco substituit, omnesque Francigenas a iuramento fidelitatis absolvit. Quod etiam ex frequenti auctoritate agit sancta¹⁸ ecclesia, cum milites absolvit a vinculo iuramenti, quod factum est his episcopis, qui apostolica auctoritate a pontificali gradu deponuntur. Et beatus Ambrosius, licet sanctus, non tamen universalis ecclesie episcopus, pro culpa que ab aliis sacerdotibus non adeo gravis videbatur, Theodosium magnum imperatorem excommunicans, ab ecclesia exclusit. Qui¹⁹ etiam in suis scriptis ostendit quod aurum non tam pretiosius sit plumbo quam regia potestate sit altior sacerdotalis, hoc modo circa principium²⁰ sui Pastoralis scribens²¹, Honor, fratres, et sublimitas episcopalis nullis poterit comparationibus adequari. Si regum fulgori compares et principum²² diademati, longe erit inferius, quam si plumbi metallum ad auri fulgorem compares. Quippe cum videas regum colla et principum submitti genibus²³ sacerdotum, et exosculata²⁴ eorum dextera, orationibus eorum credant se²⁵ communiri. Et post pauca²⁶, Hec cuncta²⁷, fratres, ideo nos premisisse debetis cognoscere, ut ostenderemus nihil esse in hoc seculo

⁸ eos *add. and canc.* D

⁹ deb. sub. iud. CPM; sub. iud. deb. D

¹⁰ se ad ill. pend. CPH; ad ill. pend. se DM

¹¹ sunt quippe imp. CPM; quippe imp. sunt D

¹² sacr. CPDH; videlicet sacra M

¹³ pond. est CP; est pond. DHM

¹⁴ inq. CPD; ait M

¹⁵ *corr. fr.* -int P

¹⁶ *after corr.* P

¹⁷ *corr. fr.* -ium D

¹⁸ agit sancta CPHM; sancta agit D

¹⁹ Qui CPM; Quod D

²⁰ *altered to* -pum D

²¹ (Ambro. de dignitate sacerdotali, cap. 2) *add.* M²

²² *corr. fr.* -ium D

²³ sub. gen. CPM; gen. sub. D

²⁴ exos- CPM; os- D

²⁵ or. eorum cred. se CP; or. eorum se cred. D; se cred. M

²⁶ (ibid., cap. 3) *add.* M²

²⁷ *after corr.* P

excellentiſſe ſacerdotibus, nihil ſublimum episcopis reperiri²⁸. Nonne, ſicut ait beatus Gregorius, recordande memorie Vigilius papa contra Theodoram tunc Auguſtam dampnationis promulgavit²⁹ ſententiam? Sic quoque Charibertus Parisiorum rex, cum Ingobergam³⁰ legitimam uxorem ſuam reliquiſſet, et duas ſoroſes Meroflidem³¹ et Marcovevam³² in uxores duxiſſet, a beato Germano Parisiorum episcopo excommunicatus eſt. Et cum reſipiscere nollet, non multo poſt divino iudicio ipſe³³ defunctus eſt³⁴.

Ctp 3.9.23; IP 5.108-9 (Dist. 96, c. Quis dubitet.) (Dist. 96, Duo sunt)

²⁸ rep. C²PD; inveniri M

²⁹ promulgavit CPD; protulit [promulgavit] M

³⁰ Ingobergam CRP; Gobergam D; Ingodebertam H; Gotbergam M; [*al. Ingobergam*] *add. Fr*

³¹ -flidem CPHM; -fredem D

³² -evam CPHM; -enam D

³³ *ss P, om. H*

³⁴ Explicit quinta pars *add. DM*

378A (CR)¹

Gregorius Nazanzenus sic ipsis imperatoribus loquitur

Suſcipitiſne libertatem verbi? Libenter accipitis quod lex Chriſti ſacerdotali voſ noſtre ſubicit poſtati, atque iſtis tribunalibus ſubdit. Dedit enim et nobis poſtatem, dedit principatum multo perfectiorem principatibus veſtris. Aut numquid iuſtum vobis videtur ſi cedat ſpiritus carni, ſi a terrenis ceſtalia ſuperentur, ſi diviniſ preferantur humana?

Ctp 2.14.6; cf 5.5, 5.368A above]

¹ *cf 5.5 above for MD, 5.368A for PBV*

378B (PBVD)

Ex Beneventana ſinodo Urbani pape, capitulo primo

Nullus in episcopatum deligatur¹ niſi² in ſacriſ ordinibus religioſe vivens inventus eſt. Sacroſ autem ordines dicimus diaconatus, preſbiteratus. Hoſ ſiquidem ſoloſ primitiva legitur eccleſia habuiſſe. Super hiſ ſoliſ preceptum apoſtoli habemus. Subdiacones vero, quia et ipſi altaribus adminiſtrant³, opportunitate exigente concedimus, ſed rariffime, ſi tamen ſpectate⁴ ſint⁵ religioniſ et ſcientie, quod ipſum non ſine Romani pontificiſ vel metropolitani licentia.

cf 5.72b above]

¹ del- PB; el- D

² qui *add. Pmg. om. BD*

³ adm- PB; ſubm- D

⁴ -ate PD; -ande B

⁵ ſint P?B; ſunt D

DECRETUM VI

Hec pars continet¹ de clericorum conversatione, et ordinatione, et correctione, et causis²

1

De vita clericorum³. Ex epistola Hieronimi ad Nepotianum

Clericus, qui Christi servit ecclesie, interpretetur primo vocabulum suum, et nominis diffinitione prolata nitatur esse quod dicitur. Si enim clericos Grece, Latine sors appellatur, propterea clerici vocantur, quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est pars, clericorum est. Et quia⁴ vel ipse pars Domini est, vel Domini⁵ partem habet, talem se exhibere debet ut ipse possideat Dominum, et ipse possideatur a Domino. Qui possidet Dominum, et cum propheta dicit, Pars mea Dominus, nihil extra Dominum habere potest. Quod si quidpiam aliud habuerit preter Dominum, pars eius non erit Dominus. Verbi gratia, si aurum, si argentum, si possessiones, si variam suppellectilem, cum istis partibus Dominus pars eius fieri non dignatur. Si autem ego pars Domini sum, et funiculus hereditatis eius, nec accipio partem inter ceteras tribus, sed quasi levita et sacerdos vivo de decimis, et altari deserviens, altaris oblatione sustentor, habens victum et vestitum, his contentus ero, et nudam crucem nudus sequar. Obsecro itaque te, et repetens iterum iterumque monebo, ne officium clericatus genus antique militie putes, id est, ne lucra seculi in Christi queras militia, ne plus habeas quam quando clericus esse cepisti, et dicatur tibi, Clericatus eorum non proderit eis.

(Isidorus, lib. II Off. eccl., c. 1.)] (12, q. 1, c. Clericus)

¹ Hec pars cont. CPD; Hec sexta pars continet L; Hec pars sexta cont. H; Sexta pars cont. M; *om. Fr*

² M *but not edd. here adds a capitulatio to cc 1-435*

³ De vita clericorum CPDH; Unde clericus dicatur M

⁴ [al., qui autem] *add. Fr*

⁵ *lacuna follows C*

2

¹Isidori² de generibus clericorum

Duo sunt genera clericorum, unum ecclesiasticorum sub regimine episcopali degentium; alterum acephalorum, id est sine capite, quem sequantur ignorantium. Hos neque inter laicos secularium officiorum studia, neque inter clericos religio retentat divina, sed solutos atque oberrantes, sola turpis vita complectitur et vaga. Qui quidem nullum³ metuentes, explende voluptatis sue licentiam consecantur, quasi animalia bruta libertate ac desiderio suo feruntur, habentes signum religionis, non religionis officium, hippocentauris similes, neque equi, neque homines, mixtumque (ut ait poeta) genus

¹ Quod duo sint genera clericorum. *as rubr. Ex dictis beati add. M*

² -ori CPBDM; -orus RH

³ [quique dum nullum, etc.] *add. M*

prolesque biformis⁴. Quorum quidem sordida atque infami numerositate satis superque nostra pars occidua pollet⁵.

(*Eccl. offic.*, l. II, c. 3.)

⁴ (VIRG., Aen. VI) *add.* M²

⁵ pollet CPBDLH; polluitur [pollet] M

3

¹*Epilogus ex² regula clericorum breviter collectus³.*

Legalibus interea institutis et evangelicis saluberrimis monemur preceptis ut Dominum nostrum totis precordiis diligamus, et proximos tanquam nosipsos, et cetera. Si igitur ab omnibus fidelibus his salutiferis preceptis totis nisibus est favendum, quanto magis ab his qui divinis cultibus mancipati sunt, et aliis exemplo virtutum condimentum esse debent. Proinde oportet ut primo omnium Dominum Deum diligant ex toto corde, ex tota anima, tota virtute, et proximos tanquam seipsos, et nosse quia in his duobus preceptis tota lex pendet et prophete. Non occidant, neque fratrem oderint, quia, ut ait apostolus, Qui fratrem suum odit, homicida est. Non adulterent, non faciant furtum, non concupiscant rem alienam, non falsum testimonium dicant, et quod sibi nolunt fieri, alteri non faciant. Non sint superbi, aut tumidi, non detractionibus assueti, non ebrietati servientes, non luxuria enervati, non iracundia turbidi, non quibuslibet aliis vitiis substrati, non vaniloqui, non invidi, non somnolenti, non pigri, non murmuratores, non susurratores⁴, non vinolenti, non multum edaces. Fraudes et dolositates caveant, usuris nequaquam inserviant, non iurent, ne forte periurent⁵, malum pro malo non reddant. Cum in se aliquid boni viderint, Deo; et malum cum viderint, sibi deputent. Discordiam fugiant, et quos invenerint discordantes⁶, ad charitatis concordiam revocent, et iuxta psalmiste vocem, declinent a malo, et faciant bonum. Attendant et apostolum prohibentem, Non, inquit, in comessionibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiiis, non in contentione et emulatione, sed induimini Dominum Iesum Christum. Animadvertant etiam quod ab his vitiis ab apostolo prohibitis omnium vitiorum seges emergat, et quod horum morborum mater superbia sit. Oportet etiam ut animam corpusque suum ab omni inquinamento carnis et spiritus custodiant, ut, iuxta apostolum, integer spiritus eorum, et anima et corpus sine querela in adventu Domini Iesu Christi servetur. Sobrie, et iuste, et pie vivant. Secularia negotia prorsus abiciant, quia, iuxta eundem apostolum, Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probavit. Ieiunium ament, hospites colligant, pauperes recreent, nudos vestiant, infirmos visitent, mortuos sepeliant, in tribulatione positos opem ferant, dolentem consolentur, amori Christi nihil preponant, caritatem non derelinquant, pacem, si fieri potest, cum omnibus hominibus habeant. Diem iudicii timeant, vitam eternam spiritualiter concupiscant. Spem suam Deo committant, proprio episcopo in omnibus

¹ Quod clericis praecipue convenit Deum diligere et proximum, et de conversatione et officio eorum. *add. as rubr.* M

² ex CPB; et RM; et collectus L

³ -ectus CRPV; -ectis B; -ecta M; Epilogus - coll. *om. D, with no break*

⁴ susurratores CPVM; sussorones *Fr*; non sus. *ss V*

⁵ periurent CPD; peierent [periurent] M

⁶ inv. disc. CP; noverint discordantes D; noverint discordes [invenerint discordantes] M

secundum canonicam institutionem obtemperent, magistros suos non temere reprehendant. Postremo in doctrinis spiritualibus operam dent, lectionibus, psalmis, himnis, canticis spiritualibus, et ceterorum bonorum operum exercitiis iugiter incumbant. In dormitorio, nisi quem infirmitas detinuerit, omnes dormiant. In refectorio pariter reficiantur, cotidie ad collationem veniant. Mox, ut signum datum fuerit, ad ecclesiam omnes festinate veniant, et horas canonicas non negligenter, sed cum omni religione pariter celebrent. Ecclesiam non pompaticè, sed reverenter ingrediantur. In choro cum baculis non stent. Vaniloquiis nequaquam insistant, sed cum omni devotione et veneratione divine servitutis opus peragant, scientes angelorum presentiam semper illic adesse. E claustris non nisi per licentiam egrediantur. Egressi irreprehensibiliter vivant, ut ab his qui foris sunt bonum testimonium habeant, et religionem ac propositum suum actibus illicitis nequaquam maculent. Sed potius omnes quibus se coniunxerint, sale sapientie et bonorum operum exemplis condiant. Contubernia feminarum nullatenus appetant, non vanis oculis, aut petulanti tumidoque gestu ac dissolutis renibus incedant. Non spectaculis, non pompis secularibus intersint, non alee, non quibuslibet venationibus inserviant. Apostoli namque instructi documento, quo ait, Non in veste pretiosa, nequaquam pretiosis delectentur vestibus. Caveant summopere ne extra claustra moras faciant, nisi prout sibi a priore constitutum fuerit, et opportunitas temporis dictaverit. Intra claustra positi non otio vacent, sed aut divinis officiis, aut propriis utilitatibus, aut certe magistrorum pareant iussionibus, ne otio torpentes ab apostolo audiant, Qui non vult operari, nec manducet. Seniores spiritualiter iuniores diligant; iuniores senioribus obsequium dignum exhibeant. Doctiores minus doctis nequaquam se preferant, sed magis eos cum charitate edificent. Neque hi qui nobilitate generis, aut virtutum donis pollent, ceteris se tumide superextollant. Omnes in congregatione vicissim sibi charitatis officio serviant. Quibus etiam in refectorio comedentibus, et religiosissime silentium tenentibus, continuatim legatur lectio. Delinquentes zelo rectitudinis pariter arguant, et castigent. Pueros et adolescentes negligentes verborum disciplinis corrigant. Singuli secundum capacitatem suam diversarum artium erudiantur disciplinis, ut nullus in collegio canonico inutilis appareat, nec vota fidelium otiosus comedat. Tales quippe esse, imo taliter conversari decet omnes, qui divinis officiis se manciparunt. Quapropter studeant hec breviter collecta sedula meditatione perlegere et memorie commendare, et adiuvante divina gratia, iuxta vires adimplere, quo facilius et liberius maiora a sanctis patribus edita, exequi valeant. Vocatione ergo qua vocati sunt, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinantes, ambulent, quatenus divinis iussionibus obtemperantes, ad Christum, in cuius sorte esse noscuntur, qui via, veritas et vita est, eo opitulante, pervenire mereantur.

4

¹Isidori in libro officiorum. De tonsura²

Tonsure ecclesiastice usus a Nazareis (ni fallor) exortus est, qui prius crine servato, denuo post vite magne continentiam devotione completa³, caput radebant, et capillos in igne sacrificii ponere iubebantur, scilicet ut perfectionem devotionis sue Domino consecrarent. Huius ergo exempli usus ab apostolis introductus est, ut hi qui in

¹ De tonsura clericorum. *add. as rubr.* M

² Is. - off. De tons. CPD; De tons. Isidorus in libro ecclesiasticorum officiorum M

³ [devotionem continentia completa, etc.] *add.* M²

divinis cultibus mancipati, Domino consecrantur, quasi Nazarei, id est, sancti Dei crine preciso innoventur. Hoc quippe et Ezechieli prophete iubetur, dicente Domino, Tu, fili hominis, sume tibi gladium acutum, et duces per caput tuum, et barbam. Videlicet quia et ipse sacerdotali genere Deo in ministerio sanctificationis deserviebat. Hoc et Nazareos illos Priscillam et Aquilam in Actibus apostolorum primum fecisse legimus. Paulum quoque apostolum, et quosdam discipulorum Christi, qui in huiusmodi cultu imitandi extiterunt. Est autem in clericis tonsura, signum quoddam, quod in corpore figuratur, sed in animo agitur, scilicet ut hoc signo in religione vitia recensentur, et criminibus carnis nostre quasi crinibus exuamur, atque inde innovatis sensibus, ut comis rudibus enitescamus, expoliantes nos, iuxta apostolum, veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum qui renovatur in agnitionem Dei. Quam renovationem in mente oportet fieri, sed in capite demonstrari, ubi ipsa mens noscitur habitare. Quod vero de tonso capite superius, inferius circuli corona relinquitur, sacerdotium regnumque ecclesie in eis existimo figurari. Tiara enim apud⁴ veteres constituebatur in capite sacerdotum. Hec ex bisso confecta rotunda erat, quasi sphaera media, et hoc significatur in parte capitis tonsa. Corona autem latitudo aurei⁵ est circuli, que regum⁶ capita cingit. Utrumque itaque signum exprimitur in capite clericorum, ut impleatur etiam quadam corporis similitudine, quod scriptum est, Petro apostolo perdocente, Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Queritur autem cur, sicut apud antiquos Nazareos, non ante coma nutritur, et sic tondetur. Sed qui hec exquirunt, advertant quid sit inter illud propheticum velamentum, et hanc evangelii revelationem, de qua dicit apostolus, Cum transieris ad Christum, auferetur velamen. Quod autem significabat velamen interpositum inter faciem Moisi, et aspectum populi Isrel, hoc significabat illis temporibus etiam coma sanctorum. Nam et apostolus comam pro velamento esse dicit. Proinde iam non oportet, ut velentur crinibus eorum capita, qui Domino consecrantur, sed tantum ut revelentur, quia quod erat occultum in sacramento prophetie, iam in evangelio declaratum est.

(lib. II, c. 4).

⁴ ss C

⁵ aurei CPD; aurea [aurei] M

⁶ in mg. C

5

II. Item Isidori¹ de ostiariis²

Ostiarii sunt, qui in Veteri Testamento ianitores templi vocabantur; qui preerant portis templi Hierusalem, quique ordinati, per vices suas omnia interiora templi vel exteriora custodiebant. Hi denique inter sanctum et iniquum discernentes, eos tantum in ecclesia qui sunt fideles, recipiunt. Intrare enim templum nisi per hos³ non possumus⁴. Habent enim⁵ potestatem tam bonos recipiendi, quam reiciendi indignos.

(lib. II, c. 14).

¹ I M

² II. It. Isid. de ost. CP; Item. Is. de ost. D; I. de ost. Idem M

³ hos CPDM; eos Fr

⁴ [possunt] add. M

⁵ enim CPM; om. D

6

III. Item Isidori de lectoribus¹

Lectorum ordo formam et initium a prophetis accepit. Sunt igitur lectores, qui verbum Dei predicant, quibus dicitur, Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. Isti quippe dum ordinantur, primum de eorum conversatione episcopus verbum facit ad populum, deinde coram plebe tradit eis codicem apicum divinorum, ad Dei verbum annuntiandum. Qui autem ad huiusmodi provehitur gradum, iste erit doctrina et libris imbutus, sensuumque ac verborum scientia perornatus, ita ut distinctionibus sententiarum intelligat ubi finiatur iunctura, ubi adhuc pendeat oratio, ubi sententia extrema claudatur. Sicque expeditus vim² pronuntiationis tenebit, ut ad intellectum omnium mentes sensuumque promoveat, discernendo genera pronuntiationum, atque exprimendo proprios sententiarum affectus, modo indicantis voce, modo dolentis³, modo increpantis, modo exhortantis, sive his similia, secundum genus proprie pronuntiationis, in quo magis⁴ illa ambigua sententiarum adhibenda cognitio est. Multa enim sunt in scripturis, que nisi proprio modo pronuntientur, in contrariam recidunt sententiam, sicuti est, Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui iustificat?⁵ Quod si quasi confirmative, non servato genere pronuntiationis sue, dicatur, magna perversitas oritur. Sic ergo pronuntiandum est, ac si diceret, Deusne qui iustificat? Subauditur⁶, non. Necesse est ergo in tantis rebus scientie ingenium, quo proprie singula convenienterque pronuntientur. Propterea et accentuum vim oportet lectorem scire, ut noverit in qua sillaba vox protendatur pronuntiantis. Plerumque enim imperiti lectores in verborum accentibus errant, et solent irridere nos imperitie hi qui videntur habere notitiam, detrahentes et iurantes penitus nos nescire quod dicimus. Porro vox lectoris simplex erit, clara, ad omne pronuntiationis genus accommodata, plena virili succo, agrestem et subrusticum effugiens sonum, non humilis, nec adeo sublimis, non fracta vel tenera, nihilque femineum sonans, neque cum motu corporis, sed tantum cum gravitatis specie. Auribus enim et cordi consulere debet lector, non oculis, ne potius ex seipso eos spectatores magis, quam auditores faciat. Vetus opinio est, lectores pronuntiandi causa precipuam curam vocis habuisse, ut exaudiri in tumultu possent. Unde et dudum lectores precones vel proclamatores vocabantur. (*lib. II, c. 11*).

¹ III - lect. CPD; II. De lectoribus. Idem M

² [al. usum] *add. Fr*

³ [iubentis] *add. M*

⁴ [maxime] *add. M*

⁵ Deus qui iust. *in mg. P*

⁶ [ut subaudiatur] *add. M*

7

III. Item¹ Isidori de exorcistis²

In³ ordine et⁴ ministerio ecclesie esse exorcistas, secundum officia que in templo Salomonis erant disposita, queque posterius sunt ab Esdra dispertita invenimus, eosque quos Esdras auctores⁵ memorat templi, eos nunc esse exorcistas in ecclesia Dei. Fuerunt enim sub Esdra actores templi, servorum Salomonis filii qui actum templi totius sub cura sua haberent, aut sacris oblationibus⁶ deservirent. Et cum fuissent ex ordine et ministerio templi, longe fuerunt ab officio altaris Dei; quia nec psalmistis nec ostiariis, nec sacrorum servis, attingere licebat munera altaris, nisi tantummodo levitis. Quid ergo est? Nullam aliam curam habebant actores templi, nisi ad sarta tecta sarcienda⁷, ut quecumque fuissent vexata in edificatione templi, aut dilapsa, per eosdem actores de thesauris dominicis reficerentur atque excolerentur. Ergo auctores templi exorciste sunt in populo Dei⁸. Quomodo enim actor prudens et bonus scit, quis sit Domini sui census, et omnis substantie modus, et redigit apud se totius possessionis instrumenta originalia, sic et exorcista redigit in sua diligentia totius regni Domini secreta, ut memorie mandet de scripturarum sacramentis, unde exerceat, scilicet donum quod illi est a Spiritu sancto concessum, secundum apostoli preconium. Exorcistas enim memorat apostolus, cum dicit, Numquid omnes donationes habent sanationum. Hi enim cum ordinantur, sicut ait canon⁹, accipiant de manu episcopi libellum, in quo scripti sunt exorcismi, accipientes potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos sive catechumenos. (*lib. II, c. 13*).

¹ *ss C*

² IIII Item Isid. de exorc. CP; III. Item de exorc. D; III De exorcistis. Idem M

³ primo *add. Fr, om. CPLM*

⁴ et CPM; *om. D*

⁵ auctores CP; actores [autores] M

⁶ [actionibus] *add. M*

⁷ [reficienda] *add. M*

⁸ auctores (act- M) templi - populo (templo [populo] M) Dei CPBM; exorciste Dei in populo sunt auctores templi D

⁹ (conc. Carth. IV, can. 7) *add. M²*

8

V. Item Isidori de acolitis¹

Acolithi Grece, Latine ceroferarii dicuntur, a deportandis cereis, quando legendum est evangelium, aut sacrificium offerendum. Tunc enim accenduntur luminaria ab eis, et deportantur, non ad effugandas tenebras, dum sol eo tempore rutilet, sed ad signum letitie demonstrandum, ut sub tipo luminis corporalis, illa lux ostendatur, de qua in evangelio legitur, Erat lux vera, que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

L. VII, c. 12. Et in conc. Aquisgran. Non reperitur hoc caput in exemplaribus Isidori excusis sed etymolog. etc)

¹ V. Item Isid. de acol. CPBD; IV. De acolythis. Idem. M

9

VI. Idem Isidori¹ de subdiaconibus²

Subdiaconi qui apud Grecos hipodiaconi vocitantur, in Esdra inveniuntur appellaturque ibi Nathanei, id est, in humilitate Domino servientes. Ex eorum ordine fuit ille Nathanel³, qui in evangelio Iohannis divina prodicione commonitus, Salvatorem meruit confiteri, quique etiam ad primum Divinitatis indicium fidelis enituit, protestante Domino ac dicente, Ecce vere Isrelita, in quo dolus non est. Denique isti oblationes in templo Domini suscipiunt a populis. Isti obediunt officiis levitarum, isti quoque vasa corporis et sanguinis Christi diaconibus ad altaria Domini offerunt. De quibus quidem placuit patribus, ut qui sacra misteria contrectant, casti et continentes sint ab uxoribus, et ab omni carnali immunditia liberi, iuxta quod illis propheta dicente iubetur, Mundamini, qui fertis vasa Domini. Hi igitur cum ordinantur, sicut sacerdotes et levite, manus impositionem non suscipiunt, sed patenam tantum et calicem de manu episcopi, et ab archidiacono sciphum aque cum aquamanile⁴ et manutergium accipiunt. (*lib. II, c. 10*).

¹ VI Idem Isid. CBD; VI. Isid. P; V M

² Idem *add.* M

³ [Nathanei] *add.* M

⁴ aquamanile CVBD; -ili C²; -ille P; aqua, manile [aquamanili] M

10

VII. Item Isidori de diaconibus¹

Diaconorum ordo a tribu Levi accepit exordium. Precepit enim Dominus Moisi ut, post ordinationem Aaron sacerdotis et filiorum eius, rursus Levi² tribus in divini cultus ministerio ordinarentur, et consecrarentur Domino pro omnibus primogenitis, et servirent pro Israel coram Aaron et filiis eius in tabernaculo Dei, excubantes in templo Dei die ac nocte, ipsique gestarent arcam et tabernaculum, et omnia vasa eius, et in circuitu tabernaculi castra ipsi constituerent, et in promovendo tabernaculo ipsi deponerent, rursus ipsi componerent. A viginti quinque annis et supra, in tabernaculo illis servire mandatum est. Quam regulam sancti patres, et in Novo Testamento constituerunt in evangelio autem primordia eorum, in actibus apostolorum ita leguntur, Convocantes autem duodecim apostoli multitudinem discipulorum dixerunt, Non placet nos relinquere verbum Dei, et ministrare mensis. Quid ergo est fratres? Considerate ex vobis viros boni testimonii septem, plenos spiritu sapientie³, quos constituamus in hanc rem, nos vero erimus orationi et ministerio sermonis instantes. Et placuit hic sermo coram multitudine, et elegerunt statim Stephanum virum plenum fide et Spiritu sancto, Philippum et Prochorum, Nicanorem et Timonem, Parmenam et Nicolaum advenam Antiochensem. Hos statuerunt ante apostolos, et cum orassent, imposuerunt illis manus, verbumque Dei crescebat, et multiplicabatur numerus credentium. Ex hinc iam decreverunt apostoli, vel successores apostolorum, ut per omnes ecclesias septem diacones, qui sublimiori gradu ceteris, proxime circa aram Christi quasi columnae altaris assisterent, et non sine aliquo

¹ VII - diacon. CPD; VI. De diaconis. Ibidem M

² rursus Levi CPD; Levi [rursus Levi, etc.] M

³ [Spiritu sancto et sapientia] *add.* Fr

septenarii numeri misterio. Hi enim sunt, quos in Apocalipsi legimus, septem angeli tuba canentes. Hi sunt septem candelabra aurea; hi voces tonitruorum. Ipsi enim clara voce in modum preconis, admonent cunctos, sive in orando, sive in flectendis genibus, sive in psallendo, sive lectiones audiendo. Ipsi etiam ut aures habeamus ad Dominum clamant, ipsi quoque evangelizant. Sine ipsis sacerdos nomen habet, officium non habet. Nam, sicut in sacerdote consecratio, ita in ministro sacramenti dispensatio est. Ille orare, hic psallere mandat. Ille oblata sanctificat, hic sanctificata dispensat. Ipsi etiam sacerdotibus propter presumptionem non licet de mensa Domini tollere calicem, nisi eis traditus fuerit a diaconibus. Levite inferunt oblationes in altaria; Levite componunt mensam Domini; Levite operiunt arcam testamenti. Non enim omnes vident alta misteriorum que operiuntur a Levitis, ne videant qui videre non debent, et sumant qui servare non possunt. Qui propterea altario albis induti assistunt, ut celestem vitam habeant, candidique ad hostias et immaculati accedant, mundi scilicet corpore et incorrupti pudore. Tales enim decet Dominum habere ministros qui nullo carnis corrumpantur contagio, sed potius eminentia castitatis splendeant. Quales enim diaconi ordinentur Paulus apostolus plenissime scribit ad Timotheum. Nam, cum premisisset de sacerdotum electione, continuo subiunxit, Diaconi similiter irreprehensibiles, hoc est sine macula, sicut episcopi; Pudici utique, id est, a libidine continentes; non bilingues, scilicet ne conturbent habentes pacem; non multo vino dediti, quia ubi ebrietas, ibi libido dominatur et furor; non turpe lucrum sectantes, ne de celesti misterio lucra terrena sectentur. Est quoque et turpis lucri appetitus, plus de presentibus quam de futuris cogitare. Post hec subiecit, Hi autem probentur primum, et sic ministrent nullum crimen habentes. Hi utique sicut episcopi, ante ordinationem probari debent, si digni sint, et sic postea ministrare. (*lib. II, c. 8*).

11

VIII Item Isidori de presbiteris¹

Presbiterorum ordo exordium sumpsit, ut dictum est², a filiis³ Aaron. Qui enim sacerdotes vocabantur in Veteri Testamento, hi sunt qui nunc appellantur presbiteri. Et qui nuncupabantur principes sacerdotum, nunc episcopi nominantur. Presbiteri autem interpretantur seniores, quia seniores etate Greci presbiteros vocant. His enim, sicut episcopis, dispensatio misteriorum Dei commissa est. Presunt enim ecclesie Christi, et in confectione divini corporis et sanguinis consortes cum episcopis sunt. Similiter et in doctrina populorum, et in officio predicandi. Ad solam auctoritatem summi sacerdotii clericorum ordinatio et consecratio reservata est, ne a multis disciplina ecclesie vindicata concordiam solveret, et scandala generaret. Nam Paulus apostolus eosdem presbiteros, ut vere sacerdotes sub nomine episcoporum ita asseverat, loquens ad Titum, Huius, inquit, rei gratia reliqui te Crete, ut ea que desunt corrigas, et constituas per civitates presbiteros, quemadmodum ego tibi disposui. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxurie, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse. Qua sententia ostendit etiam presbiteros sub episcoporum nomine taxari. Unde ad Timotheum de ordinatione episcopi et diaconi scribens, de presbiteris omnino

¹ VIII - de presb. PBD; Item Isidori de presb. VIII C; VII. De presbyteris. Idem [Ibidem Fr] M

² exordium - est CPM; ut dictum est exord. sumpsit D

³ Israhel *add. and canc.* D

tacuit, quia eos in episcoporum nomine comprehendit. Secundus enim primo⁴ coniunctus gradus est, sicut et ad Philippenses, episcopis et diaconibus, scribit, cum una civitas plures episcopos habere non possit. Et in actibus apostolorum presbiteros ecclesie, iturus Hierosolimam congregavit, quibus inter cetera, ait, Videte gregem, in quo vos Spiritus sanctus episcopos ordinavit. Unde etiam tales in ecclesia presbiteros constituendos esse sicut episcopos et apostolus ad Titum loquitur, et canones ipsi testantur; presbiteros autem merito et sapientia dici, non etate⁵. Nam et Moysi precipitur, ut eligat presbiteros. Unde in Proverbiis dicitur, Gloria senum canities. Que est hec canities? Haud dubium quin sapientia, de qua scriptum est, Canities hominum prudentia est. Cumque nongentos et amplius annos ab Adam usque ad Abraham vixisse homines legerimus, nullus alius primus appellatus est presbiter, id est senior, nisi Abraham, qui multo paucioribus annis vixisse convincitur. Non ergo propter decrepitam senectutem, sed propter sapientiam presbiteri nominantur. Quod si ita est, mirum⁶ cur insipientes constituuntur.

(lib. 2, ca. 7)

⁴ [al. et pene] *add. Fr*

⁵ (Anacletus, Ep. 2, c. 2) *add. Fr*

⁶ [miror] *add. M*

12

Ex concilio Carthaginensi IV,¹ huic² interfuit Augustinus. Qualiter debent³ ordinari presbiteri

Presbiter, cum ordinatur, episcopo eum benedicente et manum super caput eius tenente, etiam omnes presbiteri qui presentes sunt, manus suas iuxta manum episcopi super caput illius teneant.

Ctp 2.18.3] IP 3.33 (Dist. 23, cap. Presbyter.)

¹ cap. 3 *add. M, om. CPDH*

² huic CPDH; cui M

³ -ent CPDH; -eant M

13

Quemadmodum diacones constituentur¹, cap. 4.

Diaconus, cum ordinatur, solus episcopus qui eum benedicit, manus² super caput illius ponat, quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur.

Ctp 2.18.4] IP 3.34 (Dist. 23, cap. Diaconus.)

¹ Quemadm. - const. CPDH; Qualiter ordinandi sint diaconi. Ibidem M

² -us CPDM; -um *Fr*

14*Quemadmodum subdiaconi ordinentur¹*

Subdiaconus, cum ordinatur, quia manus impositionem non accipit, patenam² de manu episcopi accipiat vacuum et calicem vacuum³. De manu vero archidiaconi accipiat urceolum cum aqua et aquamanile ac⁴ manutergium.

Ctp 2.18.5] IP 3.35 (Dist. 25, cap. Subdiaconus.)

¹ Quemadm. - ord. CPDH; De ordinatione subdiaconorum. Ibidem M; cap. 5 *add.* DM

² patenam CPHM; calicem D

³ vacuum et cal. vacuum CPHM; vacuum et patenam vacuum D

⁴ cum aqua et aquam. ac CPH; cum aqua et aquam et manile et D; cum aqua, manile et M

15*Quemadmodum acolithi ordinentur¹, cap. 6²*

Acolithus, cum ordinatur, ab episcopo quidem doceatur qualiter³ in officio suo agere debeat; sed ab⁴ archidiacono accipiat ceroferarium cum cereo, ut sciat se ad accendenda ecclesie luminaria mancipari. Accipiat et urceolum vacuum ad suggerendum vinum in eucharistiam sanguinis Christi.

Ctp 2.18.6] IP 3.36 (Dist. 23, c. Acolythus.)

¹ Quemadm. - ord. CPD; De ordinatione acolythorum M

² cap. 6 RPBDM; 6 cap. C

³ *in mg.* C

⁴ *ss* C

16*Qualiter exorciste constituentur¹, cap. 7²*

Exorcista, cum ordinatur, accipiat de manu episcopi libellum in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi episcopo, Accipe et commenda memorie, et habeto potestatem imponendi manus super energumenum, sive baptizatum, sive catechumenum³.

Ctp 2.18.7] IP 3.37 (Dist. 23, c. Exorcista.)

¹ Qual. - const. CPD; Qualiter – ordinentur H; De ordinatione exorcistarum M

² cap. 7 RPDM; 7 cap. C; 7 B

³ -num et -tum et -num CPM; -nos et -tos et -nos D

17*Qualiter lectores fiant¹, cap. 8*

²Lector, cum ordinatur, faciat de illo verbum episcopus ad plebem, indicans eius fidem, ac vitam atque ingenium. Post hec spectante plebe tradat ei codicem, de quo lecturus³ est, dicens, Accipe et esto relator verbi Dei, habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium, partem cum eis qui verbum Dei ministraverint.

¹ Qual. - fiant CPDH; De ordinatione lectorum M

² B *lacks text of c17, insc. of c18*

³ lect- PDM; locut- C

Ctp 2.18.8] IP 3.38 (Dist. 23, c. Lector.)

18

Qualiter ostiarii ordinentur¹, cap. 9²

Ostiarius, cum ordinatur, postquam ab archidiacono instructus fuerit qualiter in domo Dei debeat conversari, ad suggestionem archidiaconi tradit ei episcopus claves ecclesie de³ altario, dicens ei, Sic age, quasi redditurus Deo rationem pro his rebus, que istis clavibus recluduntur.

Ctp 2.18.9] IP 3.39 (Dist. 23, c. Ostiarius.)

¹ Qual. - ord. CPDH; De ordinatione ostiariorum M

² B lacks *in sc.*

³ after corr. P

19

Qualiter psalmiste¹, cap. 10

Psalmista, id est cantor, potest absque scientia episcopi, sola iussione presbiteri officium suscipere cantandi, dicente sibi presbitero, Vide ut quod ore cantas, corde credas; et quod corde credis, operibus probes.

Ctp 2.18.10] IP 3.40 (Dist. 23, c. Psalmista.)

¹ psalmiste CPDH; psalmista ordinetur M

20

¹Incipit epistola Isidori episcopi Hispalensis² ad Ludefredum³ Cordubensem episcopum directa

Perlectis sanctitatis tue litteris gavisus sum quod optatam salutem tuam earum relatu cognovi. De his autem⁴ in consequentibus insinuare eloquii tui sermo studuit, gratias ago Deo⁵ quod sollicitudinem officii pastoralis⁶ impendis, qualiterque ecclesiastica officia ordinentur perquiris. Et licet omnia prudentie vestre⁷ sint cognita, tamen, quia affectu fraterno me consulis, ex parte qua⁸ valeo expediam, et de omnibus ecclesie gradibus quid ad quem⁹ pertineat eloquar. Ad ostiarium namque pertinent claves ecclesie, ut claudat et aperiatur templum Dei, et omnia que sunt intus extraque custodiat, fideles recipiat, excommunicatos et infideles excipiat. Ad exorcistam pertinet exorcismos memoriter retinere, manusque super energumenos et catechumenos in exorcizando

¹ Qualiter ecclesiastica officia ordinentur, et in omnibus gradibus quid ad quemque pertineat. *add. as rubr.* M

² Incipit - Hisp. CP; Epist. Isid. ep. Hispalensis D; Epist. Isid. Hisp. ep. M

³ Ludefredum CP?M; Iubestum D

⁴ que *add.* P²M, *om.* CPVDB

⁵ ago Deo CPM; Deo ago D

⁶ sol. off. past. CPM; off. past. sol. D

⁷ vestre CPDM; tue *Fr*

⁸ qua CPM; que D

⁹ -que *add. Fr, om.* CPDM

imponere. Ad acolitum pertinet preparatio luminariorum in sacrario. Ipse cereum portat, ipse suggesta¹⁰ pro eucharistia calicis¹¹ preparat. Ad psalmistam pertinet officium canendi, dicere benedictiones, laudes, sacrificium¹², responsoria, et quicquid pertinet ad cantandi peritiam. Ad lectorem pertinet lectiones pronuntiare, et ea que prophete vaticinaverunt populis predicare. Ad subdiaconum pertinet calicem et patenam¹³ ad altare Christi deferre, et levitis tradere eis¹⁴ ministrare. Urceolum quoque et aquemanile¹⁵ et manutergium tenere, episcopo et¹⁶ presbitero, et levitis pro¹⁷ lavandis ante altare manibus aquam prebere. Ad diaconum pertinet assistere sacerdotibus, et ministrare in omnibus que aguntur in¹⁸ sacramentis Christi, in baptismo scilicet¹⁹, in chrismate, in patena et calice; oblationes quoque inferre et disponere in altare²⁰, componere etiam mensam Domini atque vestire, crucem ferre, et predicare evangelium, et apostolum²¹. Nam sicut lectoribus Vetus Testamentum, ita diaconibus Novum predicare preceptum est. Ad ipsum quoque pertinet officium precum²² et recitatio nominum. Ipse premonet²³ aures²⁴ ad Dominum, ipse hortatur orare, ipse clamat, et pacem ipse annuntiat. Ad presbiterum pertinet sacramentum corporis et sanguinis Domini in altario Dei conficere²⁵, orationes dicere, et benedicere dona Dei. Ad episcopum pertinet basilicarum consecratio, unctio altaris et confectio chrismatis. Ipse predicta officia et ordines ecclesiasticos²⁶ distribuit, ipse sacras virgines benedicit. Et dum precessit unusquisque in singulis, ipse tamen est preordinator²⁷ in cunctis. Hi sunt ordines et ministeria clericorum, que tamen auctoritate pontificali in archidiaconi cura, et primicerii ac²⁸ thesaurarii sollicitudine dividuntur. Archidiaconus enim imperat subdiaconis et levitis, ad quem ista pertinent²⁹ ministeria, ordinatio vestiendi altaris a levitis, cura incensi, et sacrificii necessaria sollicitudo, quis levitarum apostolum³⁰ et evangelium legat, quis preces dicat seu responsorium in dominicis diebus aut solempnitatum³¹ decantet. Sollicitudo quoque parochiarum et ordinatio et iurgia ad eius pertinent curam; pro reparandis diocesanis basilicis, ipse suggerit sacerdoti. Ipse inquit parochias cum iussione episcopi, et ornamenta, vel res³²

¹⁰ [al. vasa sug.] *add. Fr*

¹¹ [calices subdiaconis] *add. Fr*

¹² [al. laudis sacrif.] *add. Fr*

¹³ *corr. fr. -tin- D*

¹⁴ -que *ss C*

¹⁵ et aquamanile C; et aquamanilem PB; et aquemanilem VD; cum aqua, manile M

¹⁶ ep. et CPD; episcopo M; episcopoque *Fr*

¹⁷ presb. et lev. pro CPM; lev. et pres. et D

¹⁸ ecclesia Dei videlicet in *add. D, om. CPM*

¹⁹ scilicet CPM; *om. D*

²⁰ -are CPDB; -ari C²M

²¹ [forte epistolam] *add. Fr*

²² *corr. fr. precium D*

²³ premonet CPM; preponit D

²⁴ habere *add. M, om. CPD*

²⁵ *corr. fr. perf- D*

²⁶ ipse *add. and canc. P*

²⁷ est pre. CPD; pre. est M

²⁸ ac CPM; aut D

²⁹ ista pert. CP; pert. ista DM

³⁰ [Gratianus, epistolam] *add. Fr*

³¹ -tum CPBDM; -tem *Fr*

³² res CP²VBDM; vires P

basilicarum vel parochiarum, gesta libertatum ecclesiasticarum episcopo idem refert. Collectam pecuniam de communione ipse accipit, et episcopo defert, et cleri³³ partes proprias idem distribuit. Ab archidiacono nuntiantur episcopo excessus diaconorum. Ipse denuntiat sacerdoti in sacrario ieiuniorum dies atque solempnitatum, et ab ipso publice in ecclesia predicantur³⁴. Quando vero archidiaconus absens est, vicem eius diaconus sequens adimplet.³⁵ Ad primicerium pertinent acoliti, exorciste, psalmiste atque lectores, signum quoque dandum pro officio clericorum, pro vite honestate, et officium cantandi³⁶, et peragendi sollicite³⁷ lectiones, benedictiones, psalmum, laudes, offertorium, et sponsoria, quis clericorum dicere debeat. Ordo quoque et modus psallendi in choro pro solempnitate et tempore, ordinatio quoque pro luminaribus deportandis. Si quid etiam necessarium est pro reparatione basilicarum que sunt in urbe, ipse denuntiat³⁸ sacerdoti. Epistolas episcopi pro diebus ieiuniorum parochianis per ostiarios ipse dirigat. Clericos quos delinquere cognoscit ipse dstringat, quos vero emendare non valet, eorum excessus ad agnitionem episcopi deferat. Basilicarios iste³⁹ constituat, et matriculas ipse disponat. Quando autem primicerius absens est, ea que predicta sunt ipse exquirat, qui ei aut longe⁴⁰ est proximus, aut eruditione his explendis certus Ad thesaurarium⁴¹ pertinet ostiarii basilicarum ordinatio, incensi preparatio, cura chrismatis conficiendi, cura baptisterii ordinandi, preparatio luminariorum in sacrificio et sacrificii⁴²
Ctp 3.10.1; IP 3.41 (Dist. 25, c. Perlectis.)

³³ cleri CDM; clericis BFr; cleris PV

³⁴ [praedicatur] *add. Fr*

³⁵ Archipresbyter se esse sub archidiacono, eiusque praeceptis sicut episcopi sui obedire sciat, et quod specialiter ad eius ministerium pertinet, super omnes presbyteros in ordine positos curam gerere, et assidue in Ecclesia stare, et quando episcopi sui absentia contigerit, ipse vice eius missarum solemniam celebret, et collectas dicat, vel cui ipse iniunxerit. *add. M, , om. CRPVB* [Haec non habentur in codice regio suspectaque mihi perpetuo visa sunt quod archipresbyter subdatur archidiaconis quod vetustum non esse, in canonibus conciliorum vel mediocriter versatus nemo ignorat. Io. Molinaeus] *add. M²*

³⁶ [officii meditandi] *add. Fr*

³⁷ sollicite CPM; sollicitare D

³⁸ -iat CPD; -iet M

³⁹ iste CPD; ipse M

⁴⁰ longe CPBDM; lege Fr

⁴¹ -aurarium P²VBM; -aurium CP -aurum ecclesie D

⁴² [al. sacrario et sacrificiis.] *add. Fr*

21

¹*Ex concilio Nannetensi, cap. 3*

Episcopus quando ordinationes facere disponit, omnes qui ad sacrum ministerium² accedere volunt, feria quarta ante ipsam ordinationem evocandi sunt ad civitatem una cum presbiteris³ qui eos representare debent. Et tunc episcopus e latere suo⁴ eligere debet sacerdotes, et alios prudentes viros gnaros legis divinae, et exercitatos in ecclesiasticis sanctionibus, qui ordinandorum vitam, genus, patriam, etatem,

¹ Qualiter ordinandi ab episcopo examinandi sint. *add. as rubr. M*

² ministerium CPHM; misterium D

³ [al. archipresb.] *add. Fr*

⁴ ep. e latere suo CPH; a latere suo ep. D; ep. a latere suo M

institutionem, locum ubi educati⁵ sunt, si sint bene litterati, si in lege Domini instructi, diligenter investigent. Ante omnia si fidem catholicam firmiter teneant, et verbis simplicibus asserere queant. Ipsi autem quibus⁶ committitur cavere debent, ne aut favoris gratia aut cuiuscumque muneris cupiditate illecti a vero deviant, ut indignum et minus idoneum, ad sacros gradus suscipiendos episcopi manibus applicent. Quod si fecerint, et ille qui indigne accesserit⁷ ab altari removebitur, et illi qui donum sancti Spiritus vendere conati sunt, coram Deo iam⁸ condemnati, ecclesiastica dignitate carebunt. Igitur per tres continuos dies diligenter⁹ examinentur, et sic sabbato qui probati inventi sunt episcopo represententur¹⁰.

[cap. 6].BD 2.1] Ctp 3.10.2; IP 3.21 (Dist. 24, c. Quando episcopus.)

⁵ -ati CBDHM; -andi P

⁶ hoc add. Fr, om. CPDM

⁷ ind. acc. (corr. fr. -int P) CPM; acc. ind. D

⁸ ss D

⁹ dil. CPDM; om. Fr

¹⁰ corr. fr. -sentur P

22

Que presbiteri necessario discere et scire debeant. Ex dictis Augustini

Que ipsis sacerdotibus necessaria sunt ad discendum, id est liber sacramentorum, lectionarius, baptisterium, computus, canon penitentialis, psalterium, homilie¹ per circulum anni dominicis diebus et singulis festivitibus apte. Ex quibus omnibus si unum defuerit sacerdotis nomen vix in eo² constabit, quia valde periculose sunt mine evangelice quibus³ dicitur, Si cecus ceco ducatum prestat, ambo in foveam cadunt.

Cap. Haito c.15; BD 2.2] IP 3.24

¹ after corr. P

² vix in eo CPD; in eo vix M

³ quia valde - quibus CPM; quod valde periculosum est quod in evangelio D

23

De eadem re¹. Ex epistola² Zepherini pape, fratribus per Egiptum³ missa, cap. 10⁴

Ordinationes vero presbiterorum et levitarum⁵, tempore congruo et multis coram⁶ astantibus⁷ solempniter agite, et probabiles ac⁸ doctos viros ad hoc constituite⁹, ut¹⁰ illorum societate et adiumento plurimum gaudeatis¹¹.

¹ De ead. re CPDH; om. B; De ordinationibus presbyterorum ac diaconorum M

² 2 add. M

³ -ptum CVBDHM; -ptiis P

⁴ 10 CPBHM; 11 D

⁵ et levitarum CPBDH; diaconorum [et levitarum] M

⁶ ss D

⁷ astantibus CPBDH; positis [adstantibus] M

⁸ ac CBHM; et PVD

⁹ [ad hoc opus provehite c 52] add. Fr

¹⁰ de add. Fr, om. CPDM

¹¹ plur. gaud. CPBHM; gaud. plur. D

[23].Ps. Remed. 42; BD 2.3] (Dist., 75, c. Ordinationes.)

24

Quod ordinationes fieri non debeant, nisi in loco certo et religioso. Ex concilio Meldensi, cap. 6

Si ¹qui ordinari petuntur², nullatenus ordinentur, nisi in loco certo et religioso, vel etiam in civitate, saltem uno anno immorentur, ut de vita et conversatione atque doctrina illorum certitudo possit agnosci³.

[52] BD 2.4] IP 3.26

¹ Si CRPDM; Hi H

² -untur CPHD; -unt M

³ agn- CPBHM; cogn- D

25

Quod Abraham primus sit appellatus¹ presbiter, et cur presbiter nominetur². Ex³ epistola Anacleti pape omnibus episcopis in Italia constitutis missa⁴, cap. 22⁵

Porro et Moysi precipitur ut eligat presbiteros, id est seniores. Unde et in Proverbiis dicitur, Gloria senum canities. Hec vero canities sapientiam designat, de qua scriptum est, Canities hominum prudentia est. Cumque nongentos et amplius annos ab Adam usque ad Abraham vixisse homines legimus, nullus alius primus appellatus est presbiter, id est senior, nisi Abraham, qui multo paucioribus vixisse annis convincitur. Non ergo propter decrepitam senectutem, sed propter sapientiam presbiteri nominantur. Initium enim sacerdotii Aaron fuit, licet Melchisedech prior obtulit sacrificium Deo, et post hec⁶ Abraham, Isaac, et Iacob. Sed hi spontanea voluntate, non sacerdotali auctoritate ista fecerunt.

(epist. 2, c. 2) BD 2.5] (Dist. 84, c. Porro et Moysi.)

¹ sit app. CPBD; app. sit M

² -etur CPBM; -atur D

³ Ex CVDM; om. P

⁴ missa CPD; om. M

⁵ Ex - 22 om. B

⁶ [post hunc] add. M

26

Quod nullus ex¹ ecclesiastico ordine absolute debeat ordinari². Ex concilio Chalcedonensi, cap. 6³

Nullum absolute ordinari debere presbiterum⁴ aut diaconum, nec quemlibet in gradu ecclesiastico, nisi specialiter ecclesie, civitatis, aut possessionis, aut martirii, aut monasterii cui ordinandus est, pronuntietur. Qui vero absolute ordinantur, decrevit

¹ ex CP²VBH; om. PD

² nullus - ord. CPBHD; nulli ordinandi sint, nisi alicubi attitulati sint M

³ 6 CBDHM BD; 11 PV

⁴ deb. pr. CPBM; pr. deb. D

sinodus irritam haberi huiuscemodi manus impositionem, et nusquam posse ministrare ad ordinantis iniuriam.

(*actione XV*).BD 2.6] IP 3.27 (*Dist. 70, c. Neminem.*)

27

*Quod sub aspectu audientium ordinationes celebrari non debeant*¹. *Ex concilio Laodicensi, cap. 4*

Quod non oporteat ordinationes sub audientium aspectu celebrari².

BD 2.7]

¹ Quod - debeant CPD; non oporteat ordinationes celebrari sub aspectu audientium M

² (De catechumenis sentit, quos audientes vocat) *add.* M²

28

*Quod turbis electionem promovendorum facere non liceat*¹. *Ex eodem, cap. 13*²

Quod non sit permittendum turbis electiones³ eorum facere qui sunt ad sacerdotium provehendi.

BD 2.8] (*Dist. 63, c. Non est permittendum.*)

¹ turbis (turpibus D) - lic. CPBD; electione turbarum sacerdos promovendus non est M

² Ex eodem cap. 13 PBM BD; *om.* C (*cf c29*) ; Ex conc. Meldensi, cap. 15 D

³ turbis electiones CPM; turbis electionem B; turpibus electionem D

29

*Quod episcopum vel*¹ *presbiterum ante triginta annos ordinare*² *non liceat*³. *Ex eodem, cap. 13*⁴

Episcopum vero⁵ vel presbiterum, ante triginta annos⁶, id est antequam ad viri perfecti etatem⁷ perveniat⁸ nullus metropolitanorum ordinare presumat, ne per etatem (quod aliquotiens evenit) aliquo errore detineantur⁹.

(*conc. Agat., c. 17.*) BD 2.9] IP 3.28 (*Dist. 77, c. Episcopus.*)

¹ vel.CBDHM BD; *om.* PV

² ordinare CPBHD; ordinari M; et diaconos ante 25 annos ordinari Fr

³ -eat CPBD; -et M

⁴ Ex eodem cap. 13 (14 M) CM; Ex conc. Laodicensi cap. xiii H; *om.* PVBD

⁵ vero CPBH; *om.* DM

⁶ annos trig. *marked for reversal* D

⁷ perfecti etatem CPBDH; perfectionem [perfecti aetatem] M

⁸ et diaconos ante 25 *add.* Fr, *om.* CPBDM

⁹ [culpentur] *add.* M

30

*De presbiteris qui ante triginta¹ annos ordinantur². Ex decretis Fabiani pape
orientalibus missis*

Si quis triginta etatis sue non impleverit annos, nullo modo presbiter ordinetur, etiam si valde sit dignus; quia et ipse Dominus triginta annorum baptizatus est, et sic cepit docere. Non³ oportet ergo eum qui ordinandus est usque⁴ ad⁵ hanc etatem legitimam consecrari.

BD 2.10] IP 3.29 (Dist. 78, c. Si quis.)

¹ trig. CPBD; 25 M

² presb. - ord. CRPBD; Presb. ante triginta annos non ordinandis H; eadem re M

³ Non CPBM; *om.* D

⁴ usque CPBM; *om.* D

⁵ *short erasure follows* P

31

*Quod ante viginti quinque annos diaconi non sint ordinandi. ¹Carthaginensi concilio²,
cap. 16³*

Placuit ut ante viginti quinque annos etatis nec diaconi ordinentur nec virgines consecrentur, et ut lector populum non salutet.

(Carth. III, c. 4). BD 2.11] IP 3.30 (Dist. 77, c. Placuit.)

¹ Ex *add.* MD

² Cart. conc. CPBM; conc. Cart. D; Ex conc. Karthag' H

³ 16 CPB; 7 D; 20 M

32

*Quod in veteri lege precipiatur¹ ut ante viginti quinque annos levite in tabernaculo non
serviant². Ex concilio Toletano V³, cap. 20⁴*

In veteri lege ab anno 25 levite in tabernaculo servire precipiuntur; cuius auctoritatem in canonibus sancti patres⁵ secuti sunt. Nos et divine legis, et conciliorum precepti immemores, infantes et pueros levitas facimus, ante legitimam etatem, et ante experientiam vite. Ideoque ne ulterius fiat a nobis, et divine legis, et canonum admonemur sententiis, sed 25 annorum diaconi⁶ ordinentur, ita ut secundum apostolicum preceptum probentur primum, et sic ministrent nullum crimen habentes.

BD 2.12] IP 3.31 (Dist. 77, c. In veteri lege, num. 8.)

¹ -iatur CP; -iebatur D

² Quod - serviant CPD; De eadem re M

³ V CPD; IV M

⁴ 20 CPBDFr; 19 M

⁵ in can. s. patres CPM; s. patres in can. D

⁶ diac. CDM; presbiteri PB

33

De presbiteris qui¹ sine examine sunt proveci². Ex concilio Niceno, cap. 9

Si qui presbiteri sine examine sunt proveci, id est, cum discuterentur peccata sua confessi sunt, et homines contra canones commoti, manus confessis imponere tentaverunt, tales regula non admittit, quia quod irreprehensibile est, catholica defendit ecclesia.

BD 2.13] (Dist. 81, c. Si qui sine.)

¹ qui CPHD; om. M

² sunt proveci CPDH; provecis M

34

De clericis qui a¹ medicorum incisione claudi efficiuntur. Ex concilio Hilerdensi, cap. 20²

Si quis in infirmitate positus clericus, in medicorum incisione claudus efficitur, promoveri eum ad sacros ordines non denegamus³.

(habetur in fragmentis huius concilii). BD 2.15] IP 3.42 (Dist. 55, c. Si quis.)

¹ a CPDH; om. M

² 20 CPHM; 30 D

³ after complex corr. P

35

De illis qui invident fratrum provectionibus. Ex concilio Africano, cap. 54¹

Clericus invidens fratrum provectionibus, donec in vitio est, non promoveatur.
(conc. Carth., IV, c. 54). BD 2.16] (Dist. 46, c. Clericus invidens.)

¹ 54 CPM; 4 D

36

Ut seditonarii non ordinentur. Ex eodem, cap. 67

Seditonarios¹ nunquam ordinari² clericos decernimus, sicut nec usurarios, vel³ iniuriarum suarum ultores.

BD 2.17] (Dist. 46, c. Seditonarios.)

¹ Sed- CPHM; Med- D; Ded- L

² -ari CPDM; -andos Fr

³ vel CPHM; nec DFr

37

Quod illitteratus, et aliquo membro imminutus provehi non debeat. Ex epistola Gelasii pape, cap. 16

Illitteratos quoque, aut¹ aliqua parte corporis imminutos nullus presumat ad clerum² provehere; quia nec litteris carens sacris³ esse potest aptus officii, et vitiosum nihil Deo prorsus offerri legalia precepta sanxerunt⁴. Similiter qui seipsos abscondunt. (*epist. 9 universis episcopis per Lucaniam, cap. 18*). *BD 2.18] IP 3.47*

¹ in *add.* DM, *om* CP

² clerum P²VDLHM; cl'r C; clericum PB

³ sacris CPM; *om.* D

⁴ *corr. to* sancx- P

38

De bonis illorum qui a dominis propriis¹ libertate donantur. Ex concilio Toletano, cap. 2

De rebus vero illorum vel peculiari, qui a dominis propriis libertate donantur, ut ad gradus ecclesiasticos promoveri debeant, statutum est, ut in potestate dominorum consistat, quicquid ante libertatem habuerunt, utrum illis concedere voluerint, an sibi retinere.

BD 2.23]

¹ dom. prop. CPD; prop. dom. M

39

De filiis concubinarum. Ex concilio Aurelianensi¹, cap. 10

De his qui ex concubinis filios habent, et uxores legitimas post habuerint, et defunctis uxoribus sibi concubinas publice sociant, id observandum censuimus, ut sicut eos qui iam clerici per ignorantiam ordinati sunt, non removemus, iam statuimus ne ulterius ordinentur.

(*Aurel. III, c. 9*). *BD 2.19]*

¹ Aurel. PBD *BD*; Arelatensi CH; Aurel. [Arelatensi] M

40

Ut demonibus similibusque¹ passionibus irretiti sacra tractare non debeant². Ex epistola Gelasii pape, cap. 19³

Usque adeo sane comperimus illicita queque prorumpere, ut demonibus⁴ similibusque passionibus irretitis, misteria sacrosancta tractanda tribuantur. Et post pauca. Si corpore sauciatum aut debilem nequaquam sancta contingere lex divina

¹ -que *ss* D

² tract. non deb. CPD; non tractent M

³ 19 CPDM; 21 *Fr*

⁴ [daemonialis] *add.* *Fr*

permisit, quanto magis doni celestis dispensatores esse non convenit (quod est deterius) mente percussos⁵.

(*epist. universis episc. per Lucaniam, cap. 21*). *BD 2.20*] (*Dist. 33, c. Usque adeo.*)

⁵ -ulsos CDM; -ussos PVB

41

Ut¹ de servili conditione nisi prius a dominis propriis libertatem habeant nulli² ordinentur. Ex concilio Triburiensi, cap. 5

Ut nulli de servili conditione ad sacros ordines promoveantur, nisi prius a dominis propriis legitimam³ libertatem consequantur. Cuius libertatis carta ante⁴ ordinationem in ambone publice legatur, et si nullus contradixerit, rite consecrabuntur. Porro servus non canonice consecratus postquam de gradu deciderit, eius conditionis sit cuius fuerat ante gradum.

(*Cap. 29*) *BD 2.21*] *Ctp 3.10.3*; *IP 3.48* (*dist. 54, c. Nulli.*)

¹ nulli *add. PM, om. CVBD*

² a dominis - nulli (non H) CRPDH; liberi facti M

³ legit. CPM; *om. D*

⁴ *ss over erasure D*

42

¹Ex concilio Carthaginiensi

Si qui clerici ab episcopis suis promoveri contempserint, nec illic maneant, unde recedere noluerunt.

(*Cap. 31*) *Ctp 3.10.4* (*dist. 74, c. Si qui.*)

²Cap. 31

Placuit ut quicumque clerici vel diaconi pro necessitatibus ecclesiasticarum rerum non obtemperaverint episcopis suis, volentibus eos ad honorem ampliorem in ecclesia sua promovere, nec illic ministrent in gradu suo, unde recedere noluerunt.

BD 2.178] *Ctp 3.10.5* (*Dist 74, c. Placuit.*)

¹ Ut qui ab episcopis suis promoveri contempnunt, nec cum illis remaneant ubi volunt. *add. as rubr. M*

² Ex eodem concilio *add. as rubr. M*

43

¹Ex registro Gelasii pape

Qui proficere noluerunt, suis reddantur inferioribus posteriores, ipsaque commoda presbiteri propensius quam diaconi consequantur, ut hac saltem ratione constricti et honorem quem fugiunt, appetere nitantur et questum.

CB Varia II 86; Ctp 1.46.22]

¹ De eadem re. *add. as rubr. M*

44

Presbyteri septuaginta discipulorum¹. Anacletus papa² in secundo³ decretali⁴

Electi ab apostolis sunt septuaginta⁵ discipuli, quorum tipum gerunt presbyteri, atque in eorum loco sunt constituti in ecclesia, de quorum ordinatione, et reliquorum ministrorum supra dixisse sufficiat.

(*ep. 2, c. 2*). *cf Ctp 1.2.15 med.*]

¹ Presbyteri septuaginta discipulorum CPB; Pres. sept. disc. tipum gerant D; Quod presbyteri septuaginta discipulorum typum gerant M

² papa CPM; *om.* D

³ *added in black* D

⁴ suo *add.* M

⁵ duo *add.* Fr

45

¹Quanto meliores² sunt sacerdotes, tanto facilius exaudiri³. Alexander in secundo⁴ decretali⁵

Ipsi sacerdotes pro populo interpellant et peccata condemnant⁶, quia suis precibus ea delent atque consumunt. Qui quanto digniores fuerint, tanto facilius in necessi tatibus pro quibus clamant exaudiuntur.

(*1, q. 1, c. Ipsi sacerdotes.*) *Ctp 1.4.6]*

¹ Quod *add.* M

² mel. CPD; digniores M

³ exaud. CPD; exaudiantur M

⁴ *in black in mg.* D

⁵ suo *add.* M

⁶ condemnant CPD; comedunt M; populi comedunt Fr

46

Ne clericus comam nutriat. Anicius papa

Prohibete, fratres, per universas¹ regionum vestrarum² ecclesias, ut clerici, iuxta apostolum, comam non nutriant, sed desuper caput in modum sphere radant.

(*Anicetus IV ep. Gallie. Ctp 1.9.7]* (*Dist. 23, c. Prohibete.*)

¹ -ersas CPH; -ersarum DM

² vestr- CPHM; nostr- D

47

Quales et qualiter ordinandi sint¹ sacerdotes. Zephirinus papa in primo decretali suo²

Ordinationes vero presbyterorum et levitarum tempore congruo et multis coram astantibus solempniter agite, et probabiles ac doctos viros ad hoc opus provehite, ut de eorum societate et adiumento plurimum gaudeatis. Ponite indesinenter corda vestra in

¹ sint CP?M; sunt D

² suo CBDM; *om.* PV

virtute Dei, et enarrate hec, et cetera divina verba in progenies alteras, quoniam hic est Deus Deus noster in eternum, et ipse reget nos in secula.

(*vide supra, c. 23*). Ctp 1.13.3]

48

De lapsis¹. Calixtus papa Benedicto episcopo²

Si quis lapsus quoquomodo fuerit, portemus eum, et fraterno corripiamus affectu, sicut ait beatus apostolus, Si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu levitatis, considerans teipsum ne et tu tenteris. Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Porro sanctus David de criminibus mortiferis egit penitentiam, et tamen in honore permansit. Beatus quoque Petrus amarissimas lacrimas fudit, quando Dominum negasse penituit, sed tamen apostolus permansit. Et Dominus per prophetam peccantibus pollicetur dicens, Peccator in quacumque die conversus ingemuerit, omnium iniquitatum illius non recordabor.

Sacerdotes per penitentiam redire post lapsum³

Errant enim qui putant sacerdotes post lapsum si condignam egerint penitentiam Domino ministrare non posse, et suis honoribus frui, si bonam deinceps vitam duxerint, et suum sacerdotium condigne custodierint. Et ipsi qui hoc putant non solum errant, sed etiam traditas ecclesie claves despiciere videntur, de quibus dictum est, Quecumque solveritis in terra erunt soluta et in celo. Alioquin hec sententia aut Domini non est, aut vera⁴. Nos vero⁵ indubitanter tam Domini sacerdotes, quam reliquos fideles post dignam satisfactionem posse redire ad honores credimus, testante Domino per prophetam, Numquid qui cadit non adiciet ut resurgat? Et qui aversus est non revertetur? Et alibi. Nolo, inquit Dominus, mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Et propheta David penitentiam agens dicit, Redde mihi letitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me. Ipse namque post penitentiam et alios docuit, et sacrificium Deo obtulit, dans exemplum doctoribus sancte ecclesie si lapsi fuerint, et condignam penitentiam Deo gesserint utrumque facere posse. Docuit enim quando dixit, Doceam⁶ iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur. Et sacrificium Deo pro se obtulit, dum dicebat, Sacrificium Deo spiritus contribulatus.

(*epist. 2 ad omnes Galliarum episcopos*) Ctp 1.14.9-10] IP 3.148 from Errant qui putant - spiritus contribulatus, but has more.

¹ et eorum reparatione *add.* M

² Cal. papa Ben. ep. CPM; Ben. ep. Cal. papa D

³ Sac. - lapsum CPV; Quod sac. – lapsum possunt H; *om.* BDM

⁴ est *add.* M, *om.* CPBD

⁵ *ss* C

⁶ -eam CPH; -ebo DM

49

Non prohibendam esse misericordiam¹

Sententiam², fratres, que misericordiam vetat, non solum tenere, sed et audire refugite; quia potior est misericordia omnibus holocaustomatibus et sacrificiis. (*eadem epist. sub finem*). Ctp 1.14.11] IP 3.148 end

¹ Idem add. M. as here D; no break in C(though rubric)P, which has rubric as text

² Sententiam CPHM; Pen<i>tentiam D

50

De clericis incontinentibus. Siricius papa Himerio Tarraconensi episcopo

Plurimos sacerdotes Christi atque levitas post longa consecrationis sue tempora, tam de coniugibus propriis, quam etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse, et crimen suum hac prescriptione¹ defendere, quia in veteri testamento² sacerdotibus ac ministris generandi facultas legitur attributa. Dicat mihi nunc quisquis ille est sectator libidinum, preceptorque³ vitiorum, si estimat quod in lege Moisi passim sacris ordinibus a Deo nostro laxata sunt frena luxurie, cur eos quibus commitebantur Sancta sanctorum premonet dicens, Sancti estote, quia ego sanctus sum, Dominus Deus vester? Cur etiam procul a domibus suis, anno vicis sue in templo habitare iussi sunt sacerdotes? He videlicet ratione, ne vel cum uxoribus possent carnale exercere commercium, ut conscientie integritate fulgentes acceptabile Deo munus offerrent. Quibus expleto deservitionis sue tempore, uxoris⁴ usus solius successionis causa fuerat relaxatus, quia non ex alia, nisi ex tribu Levi quisquam ad Dei ministerium preceptus est admitti. Item⁵. Quia aliquanti de quibus loquimur (ut tua sanctitas retulit) ignorantia lapsos se esse deflent, his hac conditione, misericordiam dicimus non negandam, ut sine ullo honoris augmento, in hoc quo detecti⁶ sunt quandiu vixerint officio perseverent, si tamen post hec continentes se studuerint exhibere. Hi vero qui illiciti privilegii excusatione nituntur, et sibi asserunt veteri hoc lege concessum, noverint se ab omni ecclesiastico honore, quo indigne usi sunt, apostolice sedis auctoritate deiectos, nec unquam posse veneranda attractare misteria, quibus se ipsi dum obscenis cupiditatibus inhiant, privaverunt. Et quia exempla presentia cavere nos premonent in futurum, si quilibet episcopus presbiter atque diaconus (quod non optamus) deinceps fuerit talis inventus, iam nunc sibi omnem per nos indulgentie aditum intelligat obseratum; quia ferro necesse est abscindantur⁷ vulnera, que fomentorum non senserint medicinam.

(*epist. 1, c. 7.*) Ctp 1.36.4] (*Dist. 82, c. Plurimos sacerdotes.*)

¹ prescriptione CP; presumptione DM, [praescriptione] add. M

² test. CPD; lege M

³ est ille sectator lib. prec. in upper mg. D

⁴ [al. uxorius] add. Fr

⁵ (Paulo post) add. M²

⁶ [deiecti] add. M

⁷ in mg. C

51

Quod¹ clericus qui secundam uxorem² duxerit deponatur, cap. 11

Quisquis sane clericus aut viduam aut certe secundam coniugem duxerit, omni ecclesiastice dignitatis privilegio mox nudetur, laica tantum sibi communionem concessa. Quam ita demum poterit possidere, si nihil postea propter quod hanc perdat, admittat.
Ctp 1.36.6] (Dist. 84, c. Quisquis clericus.)

¹ Quod CPDH; Ut M

² in mg. C

52

Que femine cum clericis habitent¹, cap. 12

Feminas vero non esse alias² patimur in domibus clericorum, nisi eas tantum quas propter solas necessitudinum causas habitare cum eisdem sinodus Nicena permisit.
Ctp 1.36.7] (Dist. 81, c. Feminas.)

¹ habitent CP; habitare debeant D; habitare possint M

² non esse al. CPD; al. non esse M

53

De monachorum promotione, cap. 13

Monachos quoque, quos tamen morum gravitas, et vite ac fidei institutio sancta commendat, clericorum officiis aggregari et optamus et volumus.
Ctp 1.36.8] (16, q. 1, c. Monachos quoque.)

54

Quod penitens non¹ fiat clericus, cap. 14

Illud quoque nos par fuit providere, ut sicut penitentiam agere cuiquam non conceditur clericorum, ita et post penitudinem ac reconciliationem, nulli unquam laico liceat honorem clericatus adipisci.
Ctp 1.36.9] (Dist. 50, c. Illud quoque.)

¹ Quod pen. non CPHD; Ne poenitens M

55

Ut si laicus¹ viduam duxerit², clericus non fiat³. Innocentius papa Victorico⁴ episcopo

Ut is qui viduam licet laicus duxerit uxorem⁵, seu ante baptismum⁶, sive post baptismum⁷, non admittatur ad clerum, quia eodem vitio videtur exclusus. In baptismo enim crimina dimittuntur, non accepte uxoris consortium relaxatur.

¹ laicus si *marked for reversal* D

² uxorem *add. D, om. CPM*

³ cler. non fiat CPHM; non fiat cler. D

⁴ Victorico CPDH; I Victorino MFr, [Victricio] *add. Fr*

⁵ dux. ux. C(*preceded by lacuna*)BH; viduam dux. ux. P; ux. D; ux. dux. M

(ep. 2, c. 5). Ctp. 1.38.6] (Dist. 34, c. Si viduam licet.)

⁶ duxerit add. D

⁷ sive post. bapt. in mg. D

56

Ut clericus non fiat qui secundam habuerit uxorem¹, cap. 6²

Ne is³ qui secundam duxerit uxorem clericus fiat, quia scriptum est, Unius uxoris virum, et iterum, Sacerdotes mei semel nubant.

Ctp 1.38.7]

¹ Ut - ux. CPDH; De eadem re M

² cap. 6 CRPDM; cap. 16 B; om. H

³ Ne (lacuna follows C) is CP; De his RD; De is B; Nec his D³M; obsc. corr. H (Ctp divided)

57

De incontinentia sacerdotum vel levitarum. ¹Eiusdem ad Exuperium Tolosanum episcopum

Proposuisti quid de his observari debeat, quos in diaconii ministerio, aut in officio presbiterii positos, incontinentes esse aut fuisse generati filii prodiderunt. De his et divinarum legum est disciplina, et beate recordationis viri, Siricii episcopi monita evidenti commearunt, ut incontinentes in officiis talibus positi, omni honore ecclesiastico privarentur, nec admitterentur ad tale ministerium, quod sola continentia oportet impleri.

(ep. 3, c. 1). Ctp 1.38.10] (Dist. 82, c. Proposuisti.)

¹ Ex epistola add. M

58

Incipit eiusdem pape Innocentii¹ ad Felicem episcopum Nucerinum. Si quis² volens partem sibi³ corporis amputaverit⁴ clericus esse non potest, nolens autem potest⁵

Innocentius Felici episcopo Nucerino salutem. Qui igitur partem cuiuslibet digiti sibi ipse⁶ volens abscidit, hunc ad clerum canones non admittunt. Cui vero casu⁷ aliquo contigit⁸, dum aut operi rustico curam impendit, aut aliquid faciens se non sponte percussit, hos canones precipiunt et clericos fieri, et si in clero fuerint reperti⁹, non abici.

¹ Inc. (om. D) - Innoc. CPBD; Ex epist. eiusdem M

² Si quis CPBH; Si quis sibi D; Quod si M

³ sibi CPM; om. D

⁴ amputaverit CPBD; absciderit M

⁵ Si quis vol. - potest in black as text CPV; here as rubric BDH; Si quis - autem possit before insc. M

⁶ ipse CPD; ipsi M

⁷ fter corr. C

⁸ -igit C²PM; -ingit CD

⁹ fu. rep. CPM; rep. fu. D

In illis enim voluntas est iudicata, que sibi ausa¹⁰ fuit ferrum inicere, quod scilicet, et alii id facere dubitare¹¹ non possit. In istis vero casus veniam meruit.

(ep. 4, c. 1). Ctp 1.38.11] IP 3.43 (Dist. 55, c. Qui partem.)

¹⁰ ausa CPM; causa D

¹¹ -are CPDM; -ari Fr

59

Item cuius supra¹. Quod non admittantur clerici² ab hereticis ordinati

Innocentius Rufo et Eusebio et ceteris episcopis Macedonibus. Ventum³ est ad tertiam questionem, que pro sui difficultate longiorem exigit disputationem, cum nos dicamus ab hereticis ordinatos vulneratum per illam manus impositionem habere caput. Ubi vulnus infixum est, medicina est adhibenda, qua possit recipere sanitatem. Que sanitas post vulnus secuta⁴ sine cicatrice esse non poterit, atque ubi penitentie remedium necessarium est, illic ordinationis honorem locum habere non posse⁵. Nam si, ut legitur, quod tetigerit immundus, immundum erit, quomodo ei tribuetur quod munditia ac puritas consuevit accipere? Sed econtra asseritur eum qui honorem amisit honorem dare non posse, nec illum aliquid accepisse, quia nihil in dante erat, quod ille posset accipere. Acquiescimus, et verum est certe, qui⁶ quod non habuit dare non potuit. Dampnationem utique quam habuit per pravam manus impositionem dedit. Et qui particeps factus est dampnato, quomodo debeat honorem accipere, invenire⁷ non possum. Et⁸ dicitur vera ac iusta legitimi sacerdotis benedictio auferre omne vitium quod a vitioso fuerat⁹ iniectum. (epist. 22, c. 3) Ctp 1.38.12] cf IP 3.130a (1, q. 1, c. Ventum est.)

¹ Item - sup. after rubr. M

² clerici CPD; ad clerum M

³ Vent- CVBHM; Invent- P?D

⁴ sec. CPD; consecuta est M

⁵ decernimus add. Fr

⁶ qui CP; quia DM

⁷ invenire CPM; videre D

⁸ Et CPDM; At Fr

⁹ fuerat CPFr; fuerit DM

60

Quod in ordinationibus crimina vel vicia non bene credantur auferri¹, cap. 4

Ergo si ita est, applicentur ad ordinationem sacrilegi, adulteri² atque omnium criminum rei, quia per benedictionem ordinationis crimina vel vitia putentur³ auferri. Nullus sit penitentiae locus, quia id potest prestare ordinatio quod longa satisfactio prestare consuevit. Sed nostre lex est ecclesie venientibus ab hereticis, qui tamen illic baptizati sunt, per manus impositionem laicam tantum tribuere communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogare.

(Ibidem continuo.) Ctp 1.38.13] IP 3.130b, 3.58 from nostre lex

¹ crimina vel vicia non - auf. CP; criminalia peccata non - auf. D; non auferuntur M

² sac. ad. CPM; ad. sac. D

³ -entur CPDM; -antur Fr

61

Quod in ecclesia peccatum populi inultum soleat preteriri¹, cap. 6

Pervideat² ergo dilectio vestra hactenus talia transisse, et advertite quod utique, ut dicitis, necessitas imperavit, in pace iam ecclesias constitutas non posse presumere. Sed, ut sepe accidit, quotiens a populis aut a turba peccatur, quia in omnes propter multitudinem non potest vindicari, inultum soleat transire. Priora ergo dico dimittenda Dei iudicio, et de reliquo maxima sollicitudine precavendum.

Ctp 1.38.14] (1, q, 7, c. Quoties a populis.)

¹ soleat (soleant P, solet M) pret. CPVHM; remaneat vel preteriri soleant D

² Perv- CPVDM; Prev- BH

62

Ut quicumque tales¹ ordinati fuerint, cum ordinatoribus² deponantur, cap. 3³

Innocentius universis episcopis in Tolosana sinodo constitutis. Si quis adversus formas canonum ad ecclesiasticum ordinem, vel ad ipsum sacerdotium venire tentaverit, una cum ordinatoribus suis, ipso in quo inventi fuerint ordine et honore priventur. Et quamvis dilectioni vestre, fratres charissimi, regule Nicene sint cognite, secundum quas ordines faciendos esse per sententiam decernimus, tamen aliquam partem que de ordinationibus est provisiva, inserendam putavi, ut secundum eam ordinationes in posterum celebrandas esse sciamus, ne cui interpretandi aliter liberum arbitrium relinquatur. Ac primum que sunt prohibita⁴ digerantur.

(ep. 23, c. 3) Ctp 1.38.16]

¹ tales CPH; adversus formas canonum D; contra formas canonum M

² suis *add.* M

³ cap. 3 CPHM; *om.* D

⁴ dirigantur vel *add.* D, *om.* CPHM

63

De commemoratione Niceni concilii¹ in qua² supradicta prohibentur³

Prohibendum est⁴ de curialibus aliquem ad ecclesiasticum ordinem venire posse, qui post baptismum vel coronati fuerunt, vel sacerdotium quod dicitur sustinuerint, et editiones publicas cebraverint. Nam et hoc de curialibus est cavendum, ne idem qui ex curialibus fuerint, aliquando a suis curiis (quod frequenter videmus accidere) reposcantur, que omnia rationabiliter prohibita, oportet modis omnibus custodiri.

(ibid., c. 4). Ctp 1.38.17]

¹ comm. Nic. conc. CPDH; Nicaeno concilio M

² qua CP; quo DHM

³ supr. proh. PBHD; proh. supr. C; predicta proh. Idem M

⁴ ut *add.* D, *om.* CPHM

64

Leo¹ omnibus episcopis per Campaniam et Picenum². Ut nullus episcoporum servum alterius ad clericatus officium promovere presumat³

Admittuntur passim ad ordinem sacrum, quibus nulla natalium, nulla morum dignitas suffragatur, et qui a dominis suis libertatem consequi minime potuerunt, ad fastigium sacerdotii (tanquam servilis vilitas hunc honorem iure capiat) provehuntur, et probari posse Deo creditur, qui Domino suo necdum probare se potuit. Duplex itaque in hac parte reatus est, quod est sacrum ministerium talis consortii vilitate polluitur, et dominorum quantum ad illicite usurpationis temeritatem pertinet, iura solvuntur. Ab his itaque, fratres charissimi, omnes vestre provincie abstineant sacerdotes, et non tantum ab his, sed ab aliis etiam, qui aut originali⁴ aut alicui conditioni obligati sunt, volumus temperari nisi forte eorum petitio aut voluntas accesserit, qui aliquid sibi in eos vindicant potestatis. Debet enim esse immunis ab aliis, qui divine militie fuerit aggregandus, ut a castris dominicis, quibus nomen eius ascribitur, nullis necessitatis vinculis abstrahatur. (Leo I, epist. 1, cap. 1). Ctp 1.43.5] (Dist. 54, c. Admittuntur passim.)

¹ papa add. M

² -num CPM; -na D

³ rubr. before insc. DM

⁴ [al. origini] add. Fr

65

Quod usuras non solum clerici exigere¹ non debeant, sed nec laici, cap. 2

Nec hoc quoque pretereundum esse duximus, quosdam lucri turpis cupiditate captos usurariam exercere pecuniam, et fenore velle ditescere. Quod nos, ut non dicamus eos qui sunt in clericali officio constituti, sed et in laicos cadere qui Christianos se dici cupiunt, condolemus quod vindicari acrius in eos qui fuerint confutati, decernimus, ut omnis peccandi opportunitas adimatur². [3 Fr]. Ctp 1.43.6] (14, q. 4, c. Nec hoc.)

¹ -x- ss C

² corr. fr. opor- adm- C

66

Ut clericus nec suo nec alieno nomine fenus exercent, cap. 3

Illud etiam duximus premonendum¹, ut sicut non suo, ita nec alieno nomine aliquis clericorum exercere fenus attentet. Indecens enim est crimen suum commodis alienis impendere. Fenus autem hoc solum aspicere et exercere debemus, ut quod hic misericorditer tribuimus a Domino² qui multipliciter et in perpetuum mansura retribuit³ recipere valeamus. [4].Ctp 1.43.7] (Dist. 46, c. Sicut non suo.)

¹ prem- CPM; prop- D

² [ab eod.] add. Fr

³ retribuit CBDHM; tribuit PV

67

Quod presbiteri aut diaconi si in aliquo crimine prolapsi¹ fuerint non possunt per manus impositionem penitentiae remedium consequi². Leo Rustico Narbonensi episcopo, cap. 2

Alienum est a consuetudine ecclesiastica, ut qui in presbiterali honore aut diaconii fuerint gradu consecrati, ii pro crimine aliquo suo, per manus impositionem remedium accipiant penitendi, quod sine dubio ex apostolica traditione descendit, secundum quod scriptum est, Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro illo? Unde huiusmodi lapsis ad promerendam misericordiam Dei, privata est expetenda secessio³, ubi si illis satisfactio fuerit digna, sit etiam fructuosa.

(*epist. 92*). Ctp 1.43.9] (*Dist. 50, c. Alienum est.*)

¹ crim. prol. CVHD; prol. crim. P

² Quod - cons. CPDH; Quomodo presbyteri vel diaconi in crimine lapsi reconciliari debeant M

³ [successio vel concessio] *add.* M²

68

Quod diaconi sicut¹ episcopus et presbiter cessare debent ab opere coniugali, non tamen repudiare coniugia², cap. 3

Lex³ continentiae eadem est altaris ministris quae episcopis atque⁴ presbiteris. Qui cum essent laici sive lectores, licito⁵ et uxores ducere, et filios procreare potuerunt. Sed cum ad predictos pervenerint⁶ gradus, cepit eis non licere quod licuit. Unde ut de carnali fiat spirituale⁷ coniugium, oportet eos nec dimittere uxores, et quasi non habeant sic habere, quo et salva sit charitas connubiorum, et cessent opera nuptiarum.

cf BD 2.114; Ctp 1.43.10] IP 3.106 (Dist. 31, c. Lex continentiae.)

¹ *corr. fr.* si P

² Quod - coniugia PBD; Quod - opere coniugali C; Quod diac. sicut ep et pr. cessent ab op. con. nec non repudient coniugia H; Quod diaconibus eadem lex continentiae est, quae episcopis et presbyteris M

³ Lex C; Rex R

⁴ atque CPM; et D

⁵ -ito CPD; -ite M

⁶ pervenerint CPH; perveniunt D; pervenerunt M

⁷ fiat sp. CPM; sp. fiat D

69

Ut nullus alienum clericum sollicitet invito episcopo suo. Leo Anastasio Thessalonicensi episcopo, cap. 9¹

Alienum clericum invito episcopo ipsius nemo suscipiat, nemo sollicitet, nisi forte ex placito charitatis, id inter dantem et accipientem conveniat. Nam gravis iniurie reus est, qui de fratris ecclesia, id quod est utilius aut pretiosius, audet vel allicere vel tenere. Itaque si intra provinciam res agitur, transfugam clericum ad ecclesiam suam metropolitanus redire compellat. Si autem longius recessit, sui precepti auctoritate revocabitur, ut nec cupiditati, nec ambitioni occasio relinquatur.

(*ep. 84*). Ctp 1.43.26] (*19, q. 2, c. Alienum clericum.*)

¹ Leo - ep. cap. 9 CDH; cap. 9. Leo - episcopo PVB; cap. 9 M

71¹

Ex epistola Leonis ad Dioscorum². Ut in die Resurrectionis levitica et sacerdotalis³ fiat ordinatio

Quod die dominico ordinationes sacerdotum celebrantur non tantum ex consuetudine, sed etiam ex apostolica novimus venire doctrina scriptura manifestante, quod cum apostoli Paulum et Barnabam ex Spiritus sancti precepto ad evangelium gentibus mitterent⁴ predicandum, ieiunantes et orantes imposuerunt eis⁵ manus, ut intelligamus quanta et dantium et accipientium devotione curandum sit ne tante benedictionis sacramentum negligenter videatur impletum. Et ideo pie et laudabiliter apostolicis morem⁶ gesseris institutis, si hanc ordinandorum sacerdotum formam, per ecclesias, quibus Dominus preesse te⁷ voluit, etiam ipse servaveris, ut his qui consecrandi sunt nunquam benedictio, nisi in die Resurrectionis dominice⁸ tribuatur. Cui a vespere sabbati initium constat ascribi⁹, que¹⁰ tantis divinarum dispensationum misteriis est consecrata ut quicquid a Domino eius insigniis¹¹ constitutum¹², in huius diei dignitate sit gestum. In hoc¹³ mundus sumpsit exordium. In hac per resurrectionem Christi et mors interitum, et vita accepit principium¹⁴.

(*ibidem*). Ctp 1.43.36] IP 3.13 (Dist. 75, c. Quod die.)

¹ 71, 70 CPBDHM, 70, 71 Fr

² Ex - Diosc. CPD; Ex - Diosc. Alexandrinum episcopum M; Ad eundem *after rubric Fr*

³ lev. et sac. CPD; sac. et lev. M

⁴ gent. mitt. CPM; mitt. gent. D

⁵ eis CP²VM; *om.* P; illis D

⁶ morem CPM; *om.* D

⁷ Dom. pr. te CPM; te Dom. pr. D

⁸ Res. dom. CPM; dom. Res. D

⁹ const. (*repeated and canc.* D) asc. PBDM; asc. const. ? *before corr.* C

¹⁰ que CPDM; et Fr

¹¹ a Dom. eius insigniis (-ius B) CPBHD; a Dom. est insignius P²VFr; est a Dom. eius insignius M

¹² est *add.* D, *om.* CPM

¹³ hoc CPBH; hac DM

¹⁴ principium CPM; initium D

70

Quod mane dominico continuato ieiunio sabbati possit fieri ordinatio, cap.1¹

Leo Dioscoro episcopo Alexandrino. Quod a patribus nostris propensiore cura novimus esse servatum, a vobis quoque volumus² custodiri, ut non passim diebus omnibus sacerdotalis vel levitica ordinatio celebretur, sed post diem sabbati eiusque noctis que in prima sabbati lucescit exordio³ consecrandi eligantur, in quibus his qui consecrandi sunt ieiunis, et a ieiunantibus sacra benedictio conferatur. Quod eiusdem observantie erit, si mane ipso dominico die continuato sabbati ieiunio celebretur, a quo

¹ cap. 1 CVBDHM; cap. 9 P?; Epistola Leonis ad Dioscorum Alexandrinum episc. Fr

² -umus CPDH; -uimus M

³ -dio CPD; -dia M

tempore precedentis noctis initia non recedunt⁴, quod ad diem Resurrectionis (sicut etiam in Pascha Domini declaratur) pertinere non dubium est.

(*ep. 81, c. 1*). *Ctp 1.43.40*] (*Dist. 75, c. Quod presbyteris.*)

⁴ *corr. fr. -ant P*

72

Quid plus habeant episcopi quam chorepiscopi¹ vel presbyteri²

Leo Romane ecclesie et apostolice sedis episcopus universis Germaniarum atque Galliarum regionum³ episcopis. Quamvis cum episcopis plurima chorepiscopis ministeriorum communis sit dispensatio, quedam tamen auctoritate veteris legis, quedam novellis, et ecclesiasticis regulis sibi prohibita noverit sicut presbiterorum et diaconorum, ac virginum consecratio, sicut constitutio altaris, ac benedictio, vel unctio. Siquidem nec erigere eis altaria, nec ecclesias vel altaria consecrare permittimus, nec per impositiones manuum fidelibus baptizandis, vel conversis de heresi Paracletum Spiritum sanctum tradere, nec chrisma conficere, nec chrismate baptizatorum frontes signare, nec publice quidem in missa quemquam penitentem reconciliare, nec formatas cuilibet epistolas mittere. Hec etenim omnia illicita sunt chorepiscopis, qui ad exemplum et formam LXX discipulorum esse noscuntur, vel presbiteris, qui eandem gestant figuram, quoniam quamquam consecrationem habeant, pontificatus tamen apicem non habent. Que omnia solis deberi summis pontificibus auctoritate canonum precipitur, ut per hoc et discretio graduum, et dignitatis fastigium summi pontificis demonstraretur. Sed neque coram episcopo licere presbiteris in baptisterium introire, nec presente antistite infantem tingere, aut signare, nec penitentem sine preceptione episcopi sui reconciliare, nec eo presente, nisi illo iubente, sacramentum corporis et sanguinis Christi conficere, nec eo coram posito populum docere vel benedicere, aut salutare, nec plebem utique exhortari.

(*epist. 88*). *Ctp 1.43.41*]

¹ chorep. CPBDFr; archiep- M

² Item eiusdem *add.* M

³ reg. CPM; *om.* D

73

Ex decretis Silverii pape. Quod priorem dignitatem amittit, qui quod non accepit usurpat¹

Sic decet fidem sanctorum patrum in ecclesia servari catholica, ut quod habuit amittat, qui improbabiliter temeritate quod non accepit, assumpserit².

(*epist. ult. quae est ad Verg. episcop.*). *Ctp 1.51.1*] (*25, q. 2, c. Sic decet.*)

¹ Quod - *us. as rubr. here PV, before insc. DM, as first line of text CH, om. B*

² assumpserit CPDH; usurpaverit [assumpserit] M

74

Ordinationes non esse faciendas, nisi in ieiunio Quatuor Temporum. Ex decretis Gelasii pape, cap. 13

Ordinationes etiam presbiterorum et diaconorum nisi certis temporibus et diebus exerceri non debent, id est quarti mensis ieiunio, septimi et decimi, sed etiam Quadragesimalis initii, ac mediane Quadragesime die sabbati, ieiunia circa vesperam noverint celebranda¹ nec cuiuslibet utilitatis² seu presbiterum seu diaconum his preferre, qui ante ipsos fuerint ordinati.

(*epist. ad epis. per Lucaniam, cap. 13*) Ctp 1.46.9] IP 3.25 (Dist. 75, c. Ordinationes.)

¹ [hebdomadae et sabbati ieiunio circa vesperam, ipsas ordinationes noverint celebrandas] *add. M*²

² causa *add. M, om. CPD*

75

Ne illitteratus vel¹ membro imminutus ad clerum promoveatur. ²Cap. 18

Illitteratos quoque et nonnulla parte corporis imminutos, sine ullo respectu ad ecclesiasticum didicimus venire servitium, quod simul antiqua traditio, et apostolice sedis vetus forma non recepit, quia nec litteris carens sacris esse potest aptus officiis, et vitiosum nihil Deo prorsus offerri legalia precepta sanxerunt. Itaque de cetero modis omnibus hec vitentur, nec quisquam talis suscipiatur in clerum.

Ctp 1.46.10]

¹ in *add. D, om. CPM*

² Ex eodem *add. M*

76

De ministris incontinentibus. Gregorius civibus Rome

Oportet sacerdotes, ad quorum curam Domini¹ populus commissus est, cum magna animi constantia vigilare super dominicas oves, ut lupinis morsibus, id est, diaboli stimulis non lanientur. Neque enim hoc silere debeo (quod cum grandi animi tristitia dico) sacerdotes cum feminis habitare conspicio, quod nefarium est dicere et audire, et contra sanctorum canonum sancita. Ubi enim talis fuerit commorantium cohabitatio, antiqui hostis stimuli non desunt. Ideoque admonendi sunt ut non antiqui hostis decipiantur fraude, quatenus, iuxta apostoli vocem, Non vituperetur ministerium nostrum. Cavere enim nos oportet, fratres, ab illicitis, ut mundas valeamus ad Dominum levare manus. Scriptum est enim, Sancti estote quia ego sanctus sum. Si quis vero presumpserit aliter agere, sacerdotii sui honore privetur. Unde omnino cavendum est, fratres, ne fallamus populum, et impleatur in nobis prophete dictum, Sacerdotes mei contaminant sancta, et reprobant legem. Quos et alius propheta increpat dicens, Vos, o sacerdotes qui fallitis nomen meum, et dixistis, In qua re fallimus nomen tuum? Quibus responsum est, Offerentes ad altare meum panes pollutos. Non mihi voluntas in vobis, dicit Dominus, et sacrificium non accipiam de manibus vestris, quia polluti estis.

Ctp 1.55.52] (Dist. 81, c. Oportet.)

¹ Domini CPDH; Dei M

77

De vitanda familiaritate mulierum¹. Idem in registro

Legitur quod beatus Augustinus nec cum sorore² habitare consenserit, dicens, Que cum sorore mea sunt, sorores mee non sunt. Docti ergo viri cautela, magna nobis debet esse³ instructio.

(*lib. VII, indict. 2, ep. 39*). Ctp 1.55.53] (*Dist. 81, c. Legitur. Possid. in Vita B. Aug.*)

¹ fam. mul. CPBDM; mul. fam. RH

² sua *add. Fr, om.* CPBDM

³ *in mg. for insertion before debet C*

78

Item in eodem. Ianuario episcopo Caralitano. De non reparandis lapsis¹

Pervenit etiam ad nos, quosdam de sacris ordinibus lapsos, vel post penitentiam, vel ante penitentiam ad ministerii sui officium revocari; quod omnino prohibemus, et in hac re sacratissimi² canones contradicunt. Qui igitur³ post acceptum sacrum ordinem lapsus in peccato⁴ carnis fuerit⁵, sacro ordine ita careat ut ad⁶ altaris ministerium ulterius non accedat.

(*lib. III, ep. 26*). Ctp 1.55.54] IP 3.133 (*Dist. 50, c. Pervenit.*)

¹ Item in eodem. Ian. - Caralitano. De - lapsis CPD; De - lapsis. Idem ad Ianuarium episcopum Caralitanum M

² quoque *add. Fr, om.* CPDM

³ igitur CP; ergo DM

⁴ -ato CPDM; -atum *Fr*

⁵ carn. fu. CPM; fu. carn. D

⁶ ad CPM; *om.* D

79

Item in¹ eodem.² Constantino Mediolanensium³ episcopo. De eodem⁴

Iovinum⁵ de portu Veneris⁶ quondam⁷ diaconum et abbatem suo decrevimus privandum officio, atque ut alter in loco eius debeat ordinari scripsimus. Similiter et tres subdiaconos, quos fraternitas vestra lapsos innotuit, a suo semper vacare, ac decernimus esse privatos officio, quibus nihil aliud nisi inter laicos sacra est prebenda communio.

(*lib. IV, ep. 17*). Ctp 1.55.55]

¹ Item in CPDH; De M

² Idem *add.* M

³ -ium CPD; -i M

⁴ De eodem CPD; *om.* M

⁵ Iovinum CPD; Iobinum [Iovinum] M

⁶ por. Ven. CPM; portune meum D

⁷ quondam CPDM; quodam *Fr*

80*Idem ad eundem. De eodem¹*

Si lapsis ad suum ordinem revertendi licentia concedatur, vigor canonice procul dubio frangitur² discipline, dum per reversionis spem³ prave actionis desideria quisque concipere non formidat. Et post pauca. Illud⁴ pre omnibus studete, ut lapsos in sacrum ordinem nullius vobis supplicatio aliquo modo revocare suadeat, ne huiusmodi non statuta, sed temporaliter dilata credatur esse vindicta.

(*ibidem; principium est epistole*). Ctp 1.55.56] IP 3.145 (Dist. 50, c. Si lapsis.)

¹ Item ad eundem. De eodem CPDH; Item de eodem. Ad eundem M

² can. proc. dub. frangitur CPM; proc. dub. can. rumpitur D

³ per rev. spem CPM; perversionis speciem D; pro rev. spe Fr

⁴ igitur add. M, om. CPD

81*Cum quibus feminis sacerdotes possint habitare¹. Idem Simmacho²*

Volumus³ ut sacerdotes prohiberi debeant, ne cum mulieribus conversentur, excepta duntaxat matre vel sorore⁴, vel uxore que caste regenda est.

(*lib. I, ep. 50*). Ctp 1.55.61] (Dist. 81, c. Volumus.)

¹ poss. hab. CPHM; debeant hab. vel possint D

² defensori add M, om. CP?BDH

³ corr. fr. Nol- D

⁴ vel sor. after regenda est D

82*Non fieri debere reordinationes¹. Gregorius² episcopo Iohanni³ Ravennati*

Illud quod dicitis, ut ille qui ordinatus est iterum ordinetur, valde ridiculum⁴ est. Sicut enim baptizatus semel iterum baptizari non debet, ita qui consecratus est semel in eodem ordine non valet iterum⁵ consecrari. Sed si quis cum levi forsitan culpa ad sacerdotium venit, pro culpa⁶ indici penitentia debet, et tamen ordo servari.

(*l. II, indict. 10, ep. 32*). Ctp 1.55.64] IP 3.76 (Dist. 68, cap. Sicut semel.)

¹ Non – reord. CPBDM; om. RH

² Greg. CPD; Idem M

³ ep. Ioh. CPDM; Ioh. ep. Fr

⁴ -lum CPM; -losum DH

⁵ non valet (debet Fr) it. CPHM; it. non valet D

⁶ ad sac. venit pro culpa CPHM; om. D

83

*Idem Venantio Lunensi episcopo*¹. *De eo*² *qui post depositionem sacrificare presumpsit*³

Accedens ad Gorgonam insulam fraternitas vestra discutiat, id quod ad nos de Saturnino⁴ expresbitero⁵ est perlatum. Pervenit namque ad nos quia, postquam pro crimine lapsus sui a sacerdotii ordine est deiectus, ad explendum presbiterii ministerium presumpsit accedere, et omnipotenti Deo hostias immolare. Quod si ita factum fraternitas vestra repererit, eum sacri corporis et sanguinis dominici participatione privatum in penitentiam redigat, ita ut usque ad diem obitus sui in eadem excommunicatione permaneat, et viaticum tantummodo exitus sui tempore percipiat. Sin autem eum talem penitentiam agere fraternitas tua cognoverit ut ei iuste ad recipiendam communionem inter laicos, et ante exitum debeat misereri, hoc in tue fraternitatis ponimus potestate. (*lib. IV, ep. 5*). *Ctp 1.55.66*] (*Dist. 50, c. Accedens.*)

¹ *rubric before insc.* M

² eo CVBDH; illo P; presbytero M

³ -sit CPH; -serit DM

⁴ nos de Saturnino CPHM; quos de Saturno D

⁵ expresbitero CPH; presbitero DM, [ex presbytero] *add.* M

84

*Idem Iohanni episcopo Panormi*¹. *Quod que non*² *fuit legitima uxor diaconi*³ *possit nubere alteri*

Itaque pervenit ad nos Fantinum⁴ defensorem ultionem exercere in Petrum latorem presentium voluisse, pro eo quod (quantum dicitur) relictam cuiusdam diaconi, tempore quo conductor fuerat, marito tradiderit. Sed quoniam iste coniugem diaconi asserit non fuisse, dicens nec illam virginem ad eum venisse, denique nec religiosam vestem mutasse, postquam ille in ordine sacro promotus est, adiciens et priusquam ad diaconatum veniret, et postea, prava illam opinione vixisse, ideo fraternitatem tuam his hortamur affatibus, ut cum Dei (sicut decet) timore, causam hanc subtili omnino investigatione perquiras, et si in coniugio diaconi mulierem de qua agitur fuisse constiterit, et suprascriptus lator memorato defensori et rectori patri monasterii⁵ ad vindictam modis omnibus tradatur, et cum competenti emendatione hi qui male sociati sunt disiungantur. Si vero in eius coniugio non fuerit, memoratum Fantinum, ex nostro mandato commonere te volumus, ut ei facere nihil presumat, nec falsa illum accusatio apud eum in aliquo pregravet.

(*lib. II, ep. 62*). *Ctp 1.55.68b*]

¹ -ormi CPH; -omi D; -itano *with rubric before insc.* M

² non CPDH; *om.* M

³ leg. ux. diaconi (diani D) CPD; ux. leg. diaconi non M

⁴ Fantinum CPHM; Fotinum D, [Fotinum] *add.* M

⁵ patri monasterii CPDM; patrimonii [patrimonasterii] *Fr*

85

Beatus Gregorius¹ ad Secundinum² inclusum³. Quomodo lapsi possint restitui

Sanctitas tua hoc a nobis requisivit ut tibi rescriberem de sacerdotali officio post lapsum resurgendi, dum dicis de hoc canones diversos te legisse, diversasque sententias, alias resurgendi, alias nequaquam. Nam nos generaliter a Nicena sinodo⁴ incipientes, hanc cum reliquis quatuor veneramus, que ipsam sequentes in cunctis sententiis unanimes⁵ concordant. Nos ergo precedentes pat res sequimur, quia auctore Deo a sacra doctrina illorum non discordamus. A capite itaque incipientes usque in quartum altaris ministrum, hanc formam servandam cognoscimus, ut quem minorem maior precedit, sicut est maior honore ita sit in crimine; et quem maior sequitur culpa, maior ei implicetur vindicta, et sic postea penitentia credatur esse fructuosa. Quid enim prodest triticum seminare, et fructum eius non colligere? Aut domum construere⁶, et non illic habitare? Post dignam enim satisfactionem credimus lapsum redire posse⁷ ad honorem, propheta dicente, Numquid qui cadit non adiciet ut resurgat? Et qui aversus est, non revertetur? Idem peccatori ait, In quacumque die conversus ingemueris⁸ tunc salvus eris. Unde et⁹ psalmista ait, Cor mundum crea in me Deus, et spiritum rectum innova¹⁰ in visceribus meis. Ne proicias me a facie tua, et Spiritum sanctum¹¹ tuum ne auferas a me¹². Alienam quippe rex et propheta rapuisse se¹³ uxorem tremefactus expavit. ¹⁴Propheta indicante flagitium suum, et penitentiam agens, addit, Redde mihi letitiam Salutaris tui¹⁵, et spiritu principali confirma me¹⁶. Si enim ipse dignam Deo penitentiam non fecisset, nequaquam aliis predicaret? Ait enim, Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur¹⁷. Dum enim peccata sua prospexit¹⁸ per penitentiam mundata, non dubitavit predicando castigare¹⁹ aliena. Et sic sacrificium de semetipso²⁰ offerre Deo studuit cum dixit, Sacrificium Deo spiritus contribulatus²¹. Ad hec ista sufficerent, sed omnis sententia quo plus sacre scripture testimoniis confirmatur, facilius creditur. De hoc enim propheta dicit²², Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. De hoc peccantibus dicitur, Peccator, in quacumque die conversus ingemuerit, omnes iniquitates eius in oblivionem

¹ Beatus Greg. CPH; Beatus Augustinus D; Idem M

² servum Dei *add.* M, *om.* CPDH

³ *rubric before insc.* M

⁴ Nic. sin. CP; syn. Nic. DM

⁵ unan. CPM; *om.* D

⁶ domum *add. and canc.* D

⁷ red. posse CPD; posse red. M

⁸ conv. ing. CPM; ing. conv. D

⁹ et CPD; *om.* M

¹⁰ corde et *add.* D, *om.* CPM

¹¹ sanctum PBD; s. V; *om.* C

¹² et Sp. - me CPBD; etc M

¹³ se CPM; *om.* D

¹⁴ Et *add. Fr, om.* CPDM

¹⁵ (ibidem) *add.* M²

¹⁶ et sp. princ. - me CPBD; etc M

¹⁷ et impii - conv. CPD; *om.* M, (ibid.) *add.* M²

¹⁸ pro- CP; per- DM

¹⁹ [al. curare] *add. Fr*

²⁰ semetipso CPM; se ipso D

²¹ sp. cont. CPD; etc M

²² proph. dic. CPM; Dominus D

tradentur. Si enim Redemptor noster qui peccatores non perdere, sed iustificare venit, in oblivione delicta peccantium²³ derelinquit, quis hominum condemnanda reservet, cum dicat²⁴ apostolus, Si Deus iustificat, quis est qui condemnet? Ad fontem²⁵ misericordie recurrentes evangelicam proferamus sententiam. Gaudebo²⁶, inquit, super uno peccatore penitentiam agente²⁷ quam super nonaginta²⁸ novem iustis²⁹ qui non indigent penitentia, et ovem perditam nonaginta novem non errantibus relictis, in humero ad ovile reportavit³⁰. Si ovis errans post inventionem ad ovile humero reportatur, cur lapsus post penam³¹ ad ministerium non revocetur? Quid³² est³³ ergo gravius³⁴ carnale delictum admittere, sine quo pauci inveniuntur, aut Dei Filium³⁵ negare? In quo peccato³⁶ ipsum beatum principem apostolorum³⁷ Petrum, ad cuius nunc corpus³⁸ indigni sedemus, lapsum esse cognoscimus. Sed post negationem penitentia secuta est, et post negationem penitentia data quia³⁹ illum ab apostolatu non deiecit, quem ante seipsum negaturum esse predixit. Tibi hec, fili charissime, dicta sufficiant, ut illum quem conspicias delicta⁴⁰ fletu delere⁴¹, non dubites⁴² in conspectu divinitatis misericordiam consequi, quia nullum peccantem reversum despicit⁴³, qui peccatores sanguine suo⁴⁴ redimere venit.

(lib. VII, ind. 2, ep. 54). Ctp 1.55.77] IP 3.147 (Dist. 50, c. Quia sanctitas tua.)

²³ del. pecc. CPM; peccata delinquentium D

²⁴ -at CPD; -it M

²⁵ -tem PBDM; -tes C

²⁶ -ebo CPBD; -eo M

²⁷ magis *add. Fr, om.* CPBDM

²⁸ *ss P*

²⁹ -tis CPM; -tos D

³⁰ ad ov. rep. CPDH; rep. ad ov. M

³¹ penam CPH; penitentiam DM

³² Quid CPBDFr; Quod M

³³ est CPDM; *om.* B

³⁴ aut *add. Fr, om.* CPDM

³⁵ iureiurando *add. Fr*

³⁶ [al. verbo] *add. Fr*

³⁷ b. pr. ap. CPD; pr. ap. b. M

³⁸ nunc corp. CBDHM; corp. nunc PV

³⁹ neg. pen. data quia CPHM; penitentiam indulgentiam data est et D; penitentiam misericordia data est quia *Fr*

⁴⁰ cum *add. D, om.* CPM

⁴¹ delere CPH; diluere DM

⁴² non *add. D, om.* CPM

⁴³ *after corr.* P

⁴⁴ sang. suo C²PBDH; sang. C; suo sang. M

86

Gregorius Augustino¹

Si qui sunt clerici extra sacros ordines constituti qui se continere² non possunt, sortiri uxores debent, et stipendia sua exterius accipere³ et de eisdem patribus⁴ de quibus

¹ Greg. Aug. CRPD; Greg. Aug. Cantauriensi H; Quid agendum sit de clericis incontinentibus. Idem Augustino episcopo M

² -re *ss P*

³ Quia *add. M, om.* CPD

prefati sumus novimus scriptum, quod dividebatur singulis prout cuique opus erat. De eorum quoque⁵ stipendio cogitandum atque providendum est, et⁶ sub ecclesiastica regula sunt tenendi, ut bonis moribus vivant, et canendis psalmis invigilent, et ab omnibus illicitis et cor et linguam et corpus⁷ Deo auctore conservent.

(*responsione ad secundam August. interrogationem*). Ctp 1.55.87] IP 3.108 (Dist. 32, c. Si qui sunt clerici.)

⁴ patr- CPM; part- D

⁵ [ergo] *add.* M

⁶ *corr. fr.* ut P

⁷ et corpus CPHM; *om.* D

87

Ut incontinens presbiter non ministret. Clemens in secunda epistola

Ad dominica autem ministeria¹ tales eligantur, qui ante ordinationem coniuges suas noverint. Quod si post ordinationem ministro contigerit proprium invadere cubile uxoris, sacrarii non intret limina, nec sacrificii portitor fiat, nec altare contingat, nec ab offerentibus holocausti oblationem suscipiat, nec ad dominici corporis portationem accedat; sed aquam tantum sacerdotum manibus porrigat, ostia² forinsecus claudat, minora gestet officia, urceum sane ad altare suggerat³.

Ctp 1.1.16] cf. 2.86A above

¹ minist- CPM; mist- D

² [al. nec aquam sacerdotibus porr. ad manus. Os.] *add.* Fr

³ [al. sive calicem ad altare non sufferat] *add.* Fr

88

Non distrahenda¹ a presbiteris² ecclesie ornamenta³

Si forte quispiam⁴ presbiter sive diaconus sacrarii sindonem vel velum subtracta vendiderit, Iude similis estimabitur Iscariotis. Qui propter cupiditatem fecerit hoc opus, noverit se supradicti Iude suscepturum penam.

Ctp 1.1.17] cf. 2.86B above (17, q. 4, c. Si forte.)

¹ Non dist. CP²VD; Non abst. P; De non distrahendis M

² -eris CPD; -ero M

³ -enta CPD; -entis. Item eiusdem M; *whole rubr. om. with no break* B

⁴ quispiam PBDM; quisquam (vel quispiam *in mg.*) C

89

De vitanda familiaritate feminarum¹

Clericus vero solus ad femine tabernaculum non accedat, nec properet sine maioris natu iussione. Nec presbiter solus cum sola adiungatur, sed duobus adductis testibus visitet infirmam; nec solus cum sola femina fabulas misceat; nec archidiaconus, nec diaconus sub pretextu humilitatis vel officii frequenter domicilia matronarum, aut

¹ Item de vit. – fem. H; Idem eiusdem *add.* M

forte per clericos aut domesticos eius matrone mandent secreti aliquid. Si cognitum fuerit, et ille deponatur, et illa a liminibus arceatur ecclesie. Sed si forte aliqua intercessio fuerit, episcopo suggeratur. Et si talis est, ad quam debeat ire pro interventu, ipse pergat. Sin autem, de latere suo dirigat cum duobus aut tribus qui hoc debeant sanari².

Ctp 1.1.18] (Dist. 81, c. Clericus solus.)

² -ari CPB; -are C²DHM

90

Nihil agendum clericis absque licentia episcopi eiusdem¹

Cunctis fidelibus, et summopere omnibus presbiteris et diaconibus, ac reliquis clericis attendendum est, ut nihil absque episcopi proprii licentia agant. Non utique missas sine eius iussu quisque presbiterorum in sua parochia agat, non baptizet, nec quidquam absque eius permissu faciat. Similiter et reliqui populi maiores scilicet et minores per eius licentiam quicquid agendum est, agant; nec sine eius permissu a sua parochia abscedant, vel in ea adventantes morari presumant. Anime enim eorum ei credite sunt, ideo omnia eius consilio agere debent, et eo inconsulto nihil.

(epist. 3). Ctp 1.1.21] (16, q. 1, c. Cunctis fidelibus.)

¹ eiusdem CPD; sui. Item eiusdem M

91

Quomodo ad sacros gradus¹ ascendendum sit². Siricius papa Himerio Tarraconensi episcopo

Quicumque itaque³ se ecclesie vovit obsequiis a sua infantia, ante pubertatis annos baptizari, et lectorum debet ministerio sociari. Qui ab accessu adolescentie usque ad trigesimum⁴ etatis annum, si probabiliter vixerit, una tantum et ea, quam virginem communi per sacerdotem benedictione percepit, uxore contentus, acolithus et subdiaconus esse debet; posteaque ad diaconii gradum, si se ipse primitus continentia preeunte dignum probaverit, accedat. Ubi si ultra quinque annos laudabiliter ministrarit, congrue presbiteratum consequatur. Exinde post decennium⁵ episcopalem cathedram poterit adipisci, si tamen per hec tempora integritas vite et fidei eius fuerit approbata.

(epist. 1, c. 9). Ctp 1.36.10 (Dist. 77, c. Quicumque itaque.)

¹ gradus CPHD; ordines BM

² rubric after insc. D

³ itaque CP; ita H; om. DM

⁴ [al., vigesimum] add. Fr

⁵ [al. quinquennium] add. M

92

Idem¹. Quomodo laicus sit provehendus

Qui vero iam etate grandevus melioris propositi conversatione provocatus, ex laico ad sacram militiam pervenire festinat, desiderii sui fructum non aliter obtinebit, nisi eo quo baptizatur tempore, statim lectorum aut exorcistarum numero societetur, si tamen unam habuisse vel habere, et hanc virginem accepisse constet uxorem. Qui dum initiatus fuerit expleto biennio, per quinquennium aliud acolithus et subdiaconus fiat, et sic ad diaconatum, si per hec tempora dignus iudicatus fuerit, provehatur. Exinde iam accessu temporum presbiterio vel episcopatu, si eum plebis ac cleri evocaverit electio, non immerito societetur.

(*ibid.*, c. 10) Ctp 1.36.11]

¹ *after* promovendus M

93

Anastasius¹ cunctis Germanicis². Non sedendum quando legitur evangelium

Significatis³ enim quosdam sacerdotes in ecclesia quando evangelia leguntur⁴ sedere, et Domini⁵ Salvatoris verba non stantes, sed sedentes audire, et hoc ex maiorum traditione se accepisse narrant. Quod nullatenus fieri deinceps sinatis, apostolica auctoritate mandamus, sed dum sancta evangelia in ecclesia recitantur, sacerdotes et ceteri omnes presentes⁶ fideles non sedentes, sed venerabiliter curvi in conspectu evangelii stantes, dominica verba intente audiant, et fideliter adorent.

(*Anast. I, epist. 1, c. 1*) Ctp 1.37.1] (*De cons. dist. 1, c. Apostolica.*)

¹ papa *add.* M

² *rubr. before* *insc.* M

³ -atis CPM; -astis D

⁴ evang. leguntur CP; legitur Evangelium DM

⁵ et *add.* M, *om.* CPD

⁶ *omn. praes. add. in mg.* M

94

De castitate sacerdotum et levitarum. Innocentius Victorico¹ Rothomagensi episcopo

Preterea quod dignum et² pudicum et³ honestum est tenere⁴ ecclesia omnimodo⁵ debet⁶, ut sacerdotes et levite cum uxoribus suis non misceantur, quia ministerii cotidiani⁷ necessitatibus occupantur. Scriptum est enim, Sancti estote, quoniam et ego sanctus sum Dominus Deus vester. Nam priscis temporibus de templo Dei sacerdotes⁸ anno vicis sue non discedebant, sicut de Zacharia legimus, nec domum suam omnino tangebant, quibus

¹ Victorico CPDM; Victricio HFr

² et CPD; quod M

³ et CPD; quod M

⁴ est tenere CPM; tenere in D

⁵ omnimodo CPBH; omnino DM

⁶ -etur D?

⁷ -iani CPM; -ianis D

⁸ *sac. before* de templo D

utique propter sobolis successionem uxoris usus fuerat relaxatus, quia⁹ ex alia tribu et preter ex semine Aaron ad sacerdotium nullus fuerat preceptus accedere, quanto magis ii¹⁰ sacerdotes vel¹¹ levite pudicitiam ex die ordinationis sue servare debent, quibus vel sacerdotium¹² vel ministerium sine successione est, nec preterit dies qua vel a sacrificiis divinis aut a¹³ baptismatis officio vacent?

(*epist. 2, c. 9. Ctp 1.38.21] cf 6.194 below; IP 3.94 (Dist. 31, c. Tenere debet.)*)

⁹ et *add. M, om. CPD*

¹⁰ ii CP; hi DM

¹¹ vel CPM; et D

¹² -otium CPM; -otum D

¹³ div. aut a CHM; div. vel a PV; vel D

95

Non repellendos omnes laicos a clericatu. Idem Exuperio Tolosano inter cetera¹

De laicis vero religio tua consuluit, quos canones ordinari prohibent. Certum est quidem hoc et regulas ecclesiasticas continere, sed non ita diffinitum est, ut de omnibus sit laicis constitutum. Neque enim clerici nasci et non fieri possunt. Sed designata sunt genera, de quibus ad clericatum pervenire non possunt, id est si quis fidelis militaverit, si quis fidelis causas egerit, hoc est postulaverit, si quis fidelis administraverit. De curialibus autem manifesta ratio est, quoniam et si inveniantur huiusmodi viri, qui debeant clerici fieri, tamen quoniam sepius ad curiam repetuntur cavendum ab his est, propter tribulationem que sepe de his ecclesie provenit. Laici² vero qui habentes uxores baptizati sunt, ac sic se instituerunt ut opinio eorum in nullo vacillet, ut aut clericis iuncti sint, aut monasteriis ex quo baptizati sunt heserint³, si non concubinam, non⁴ pellicem norint⁵, sed in omnibus operibus⁶ vigilaverint, non prohibentur huiusmodi ad clericatus sortem⁷ assumi, ita sane ut in eis⁸ tempora a maioribus constituta servantur, ne cito quilibet lector cito acolithus, cito diaconus, cito sacerdos fiat.

(*epist. 4, c. 3, Felici Nucерiano episcopo) Ctp 1.38.25] IP 3.45 from Laici vero qui (Dist. 51, c. Designata sunt.)*)

¹ inter cet. CPD; episcopo M

² *after corr. P*

³ hes- CPD; adhaes- M

⁴ non PBM; nec C

⁵ norint CPBD; noverint M

⁶ bonis *add. DM, om. CPB*

⁷ [partem] *add. M*

⁸ in eis *fter* constituta D

96

Idem Maximo et Severo episcopis. De presbiteris filios generantibus¹

Eos presbiteros qui in presbiterio filios procrearunt iubebitis in medio collocari, discussisque obiectionibus que ipsis presbiteris impinguntur, si convicti fuerint, a sacerdotali removeantur officio, quia qui sancti non sunt, sancta tractare non possunt,

¹ gener. CPHM; procreantibus D; *rubric before insc. M*

atque alieni efficiantur a ministerio quod vivendo illicite polluerunt. Miramur autem hec eorum dissimulare episcopos, ut aut cohibere², aut nescire esse illicita, iudicentur.
(*epist. 5*). *Ctp 1.38.26, A form*](*Dist. 81, c. Maximilianus.*)

² [al. connivere] *add. Fr*

97

Ianuario¹ episcopo Aquileiensi². De revertentibus ab heresi³

Saluberrimum enim⁴ et⁵ spiritualis medicine utilitate plenissimum est, ut sive presbyteri, sive diaconi, vel subdiaconi, aut cuiuslibet ordinis clerici, qui se correctos videri volunt, atque ad catholicam fidem quam pridem amiserant, rursus reverti ambiunt, prius errores suos et ipsos auctores erroris a se dampnatos, sine ambiguitate fateantur; et sensibus pravis etiam peremptis, nulla sperandi supersit occasio, nec ullum membrum talium possit societate violari, cum per omnia illis professio propria ceperit obviare. Circa quos etiam illam canonum constitutionem precipimus custodiri, ut in magno habeant beneficio, si adempta sibi omni spe promotionis, in quo inveniuntur ordine stabilitate perpetua maneant, si tamen iterata tinctione non fuerint maculati.
[Leo I, ep. 1]. Ctp 1.43.45] (1, q. 7, c. Saluberrimum.)

¹ [al. Iuliano] *add. Fr*

² Idem Ian. - Aquil. *after rubric M*

³ Leo primus *add H*

⁴ enim CPD; *om. M*

⁵ Sal. - *et om. H*

98

Idem¹ Anastasio episcopo Thessalicensi². De castitate ministrorum

Sacerdotum enim tam excellens est electio, ut hec que in aliis membris ecclesie non vocantur ad culpam, in illis tamen habeantur illicita. Nam cum extra clericorum ordinem constitutis, nuptiarum societati et procreationi filiorum studere sit liberum, ad exhibendum tamen perfecte continentie puritatem, nec subdiaconibus quidem carnale connubium conceditur; ut et qui habent, sint tanquam non habentes, et qui non habent permaneant singulares. Quod si in hoc ordine, qui quartus est a capite, dignum est custodiri, quanto magis in primo vel secundo, tertiove servandum est, ne aut levitico, aut presbiterali honore, aut episcopali excellentia quisquam idoneus estimetur, qui se a voluptate luxurie³ necdum refrenasse detegitur?

(*ep. 84, c. 3 et 4*); *Ctp 1.43.48; IP 3.100 (med. only); Dist. 32 c 1.*

¹ Idem CPD; Item M

² Thessalicensi CPD; Thessalon' M; M *has insc. before rubric.*

³ [uxoria] *add. Fr*

99

*Ne diaconi baptizent¹ sine episcopo vel presbitero. Gelasius² universis episcopis per
Lucaniam et Siciliam³*

Diaconos quoque propriam constituimus servare⁴ mensuram, nec ultra tenorem paternis canonibus deputatum quidpiam tentare permittimus, nihil eorum suo ministerio penitus applicare, que prioribus ordinibus proprie decrevit antiquitas. Absque episcopo vel presbitero baptizare non presumant, nisi predictis fortassis officii longius constitutis necessitas extrema compellat, quod et la eis Christianis facere pierumque conceditur. Hos non in presbiterio residere cum divina celebrantur, vel ecclesiasticus celebratur⁵ quicumque tractatus, sacrique corporis prorogationem⁶, sub conspectu episcopi vel presbiteri, nisi his absentibus, ius non habeant exercendi.

(*epist. 9, c. 9*). Ctp 1.46.13] cf 1.252 above

¹ habiteant D [*sic*]

² papa *add. C, om. PBDM*

³ et Sic. CBD; vel Sic. P (*with obsc. mg. add.*); *om. M*

⁴ servare CPDM; *om. Fr*

⁵ [al. habetur] *add. Fr*

⁶ [al. praerog.] *add. Fr*

100

De non recipiendis servis ad clerum. Idem¹

Generalis etiam querele vitanda presumptio est², qua propemodum causantur universi passim servos et originarios dominorum iura possessionemque fugientes, sub religiose conversationis obtentu, vel ad monasteria sese conferre, vel ad ecclesiasticum famulatum conniventibus quoque presulibus indifferenter admitti. Que modis omnibus est amovenda pernicies, ne per Christiani nominis institutum, aut aliena pervadi, aut publica videatur disciplina subverti, precipue cum nec ipsam ministerii clericalis hac obligatione fuscari conveniat dignitatem, cogaturque pro statu militantium sibi, conditioneque iurgari, aut videri (quod absit) obnoxia. Quibus sollicita competenter interdictione prohibitis, quisquis episcopus, presbiter, vel diaconus, vel eorum qui monasteriis presse noscuntur, huiusmodi personas apud se tenentes, non restituendas patronis, aut deinceps vel ecclesiastice servituti, vel religiosis congregationibus putaverit applicandas, nisi voluntate forsitan dominorum subscriptionis testimonio primitus absolutas, vel legitima transactione concessas, periculum se honoris proprii non ambigant communionisque subituros, si super hac re cuiusquam verax nos querela pulsaverit. Magnis quippe studiis, secundum beatum apostolum, precavendum est, ne fides et disciplina Domini blasphemetur.

(*ibid., c. 16*).Ctp 1.46.16] (*Dist. 54, c. Generalis.*)

¹ Gelasius *add. M, om. CPD*; Gelasius *before De H, Idem before De D*

² pres. est CPHM; est pres. D

101

Ex concilio Neocesariensi¹. De baptizatis in egritudine, cap. 12

Si quis in egritudine constitutus fuerit baptizatus², presbiter ordinari non debet. Non enim fides illius voluntaria, sed ex necessitate est, nisi forte postea ipsius studium et fides probabilis fuerit, aut hominum caritas³ cogat.

Ctp 2.3.8] (Dist 57, c. Si quis in egritudine.)

¹ Ex conc. Neoc. *after* aegritudine M

² fu. bapt. CPM; bapt. fu. D

³ car- CPBDM; rar- Fr

102

Ex concilio Spalensi¹. Ne presbiter diaconum aut presbiterum ordinet, cap. 5

Quinto iudicio ad cognitionem² nostri examinis³ Gabrensis⁴ diaconi relatu deductum est, de quibusdam ipsius ecclesie clericis, quorum dum unus ad presbiterium, duo ad levitarum ministerium sacrarentur, episcopus eorum, oculorum dolore detentus, fertur super eos manum suam tantum posuisse, et presbiter quidam illis, contra ecclesiasticum ordinem, benedictionem dedisse. Qui licet propter tantam presumptionis audaciam poterat accusatus iudicio presenti dampnari, si adhuc in corpore positus, non fuisset mortis vocatione preventus. Sed quia iam ille examini divino relictus, humano iudicio accusari non potest, hi qui supersunt, et ab eo non consecrationis titulum, sed ignominie potius elogium perceperunt, ne sibi licentiam talis ultra usurpatio faciat, decrevimus ut a gradu sacerdotali vel levitici ordinis, quem perverse adepti sunt depositi, equo iudicio abiciantur. Tales enim merito iudicati sunt removendi, quia prave inventi sunt constituti.

(Dist. 23, c. Quorumdam.)

¹ II *add.* M, *which has* Ex - Spal. *after* ordinet.

² cogn. CPD; agn. M

³ [nostram Aniani] *add.* Fr

⁴ Gabrensis CPM; appensis D

103

Ex eodem concilio¹. Quod non debeant presbiteri basilicas² consecrare vel altaria erigere, cap. 7

Septimo examine relatum est nobis venerandissimum quondam Agapium, Cordubensis urbis episcopum, frequenter presbiteros vel chorepiscopos (qui tamen iuxta canones unum sunt) destinasse, qui absente pontifice altaria erigerent, basilicas consecrarent. Quod quidem non est mirum id precepisse virum, ecclesiastice discipline ignarum, et statim a seculari militia in sacerdotale ministerium delegatum. Ergo ne ultra talis a nobis licentia usurpetur communi sententia statuendum oportuit, scientes quia sicut presbitero vel chorepiscopo illicita consecratio est altaris, ita et constitutio. In divinis

¹ Ex - conc. *after* erigere M

² bas. CPBD; ecclesias M

enim litteris precipiente Domino, solus Moises³ in tabernaculo Dei erexit altare, solus ipse unxit utique, quia summus sacerdos Dei erat, sicut scriptum est de eo, Moises et Aaron in sacerdotibus eius.

³ [Aaron] *add.* M

104

¹*Rufino et Aprili episcopis Gelasius*²

Quis enim aut leges principum, aut patrum regulas, aut admonitiones modernas dicat debere contempni, nisi qui impunitum sibi tantum estimet³ transire commissum? Auctores⁴ siquidem filie nostre, illustris et magnifice femine Maxime petitorii nobis insinuatione conquesti sunt Silvestrum atque Candidum originarios suos, supra⁵ constitutiones que supradicte sunt, etiam contradictione preeunte, a Lucerino pontifice diaconos ordinatos. Et ideo, fratres charissimi, tante prevaricationis excessus noveritis sagacius inquirendos. Et si constiterit querelam veritate fulciri, continuo qui contradictione preeunte non legitime sunt creati, a sacris officiis repellantur. *CB Gel. 22; Ctp 1.46.28] cf 4.179 above; IP 2.150 as 4.179 (Dist. 54, c. Quis aut.)*

¹ De servis super interdictum dominorum ordinatis *add. as rubr.* M

² Gel. *before* Rufino M

³ -et CPHM; -at D

⁴ Auct- CPD; Act- M

⁵ supra CPDM; contra *Fr*

105

¹*Gelasius Iusto episcopo*

Dilectio tua, quesita omnium fideliter rerum veritate, si de spatiis quibus memoratur orta contentio, diffinitio dudum certa processit, intemerata servetur. Alioquin, si nihil unquam constiterit terminatum, nunc de perscriptione² temporum, si qua pars fidit, prebeat sacramentum, ut tamen que hactenus possedissee probabitur. iusiurandum sinatur offerre.

CB Gel. 23; Ctp 1.46.29] cf 3.135 above; IP 2.69; C 16 q 3 c 7

¹ De iureiurando possessoris *add. as rubr.* M

² per- CPD; pre- M

106

¹*Gelasius Victori episcopo*

Consuluit dilectio tua de suorum promissione² clericorum, perhibens quod diaconi ad presbiterii gradum, quo ecclesiam tuam commemoras indigere, venire detrectant. Quapropter quia invitos fieri ecclesiastica moderatio gravitasque non patitur, ut ex nolentibus sint³ volentes, ordinatio illa potest proficere, quia scilicet si quos habes vel in

¹ Ne invitus aliquis ordinetur *add. as rubr.* M

² promissione CPVBDM; promotione P²Fr

³ [al. fiant] *add.* Fr

acolitibus, vel in subdiaconibus maturioris etatis, et quorum sit vita probabilis, hos, in presbiteratum studeas promovere.

CB Gel. 27a; Ctp 1.46.30] (Dist. 74, c. Consuluit.)

107

¹*Gelasius Palladio episcopo*

Precepta canonum quibus ecclesiastica regitur disciplina, sicut ad sacerdotium debiles corpore non patitur² venire, ita et si quis in eo actu fuerit constitutus, ac fuerit sauciatus, amittere non potest quod tempore sue sinceritatis accepit. Stephanus siquidem presbiter petitorio nobis deflevit³ oblato⁴, quod habebatur⁵ in subditis, olim sibi ante annos plurimos⁶ collatam presbiterii dignitatem, quam revera immaculati corporis iudicio suscepit, sed nuper propter provincie vastitatem, quam Thuscie pre omnibus⁷ barbarorum⁸ diversa sectantium, et ambiguitas invexit animorum, cum imminentes gladios evadere fuge presidio niteretur⁹, acutis sudibus occurrentia sibi septa transiliens, inferiores¹⁰ partes corporis¹¹ inseruisse¹² suggestit, que vix adhibita curatione biennio potuisset abstergi. Et ideo, frater charissime, supradicto locum suum, dignitatemque restitue quatenus sacrosancta misteria sicut consuevit exercent. Nec¹³ enim convenit ob hoc¹⁴ auferri ante susceptum ordinem, in quo postmodum invalitudinem corporis casu¹⁵ probatur faciente collapsus¹⁶.

CB Gel. 31; Ctp 1.46.31] IP 3.55 (Dist. 55, cap. Precepta canonica.)

¹ Quod sauciatus et debilitatus, in sacerdotio ordinem non amittat *add. as rubr. M*

² -itur CPBD; -iuntur M

³ deflevit C²RPBHM; defluit C; retulit D

⁴ vel deflevit *add. D, om. CPM*

⁵ habebatur CPHD; haberet M; haberet [habetur] *Fr*

⁶ ann. plur. CPH; annos B; plur. ann. DM

⁷ [vastitatem Thusciae, quam prae omnibus provinciis] *add. M²*

⁸ feritas *add. Fr, om. CPBDM*

⁹ -etur CPM; -entur D

¹⁰ [al. inter] *add. Fr*

¹¹ part. corp. CPM; corp. part. D

¹² [forte insecuisse] *add. Fr*

¹³ Nec CP; Neque DM

¹⁴ conv. ob hoc CPM; ob hoc conv. D

¹⁵ casu CVDHM; casu P; *om. B*

¹⁶ coll- CPHM; prol- D

108

¹*Gelasius Crispino et² Sabino episcopis*

Silvester et Faustinianus ecclesie Grumentie clerici lacrimosa nobis insinuatione conquesti sunt, libertatem sibi Domini sui benignitate concessam, heredum eius oppressionem pulsari, sibique in clericatus officio pene ab incunabulis servientibus, etiam manumissores vivente, in eodem actu nihilominus constitutis, divinis ministeriis

¹ Ut qui a dominis suis manumissi sunt, post ordines ab haeredibus non repetantur *add. as rubr. M*

² et CBDM; *om. P*

impendere servitium non licere, cum (si petitionem veritas subsequatur) contra patris et auctoris sui factum venientibus, ut indignis hereditas legibus auferatur, nec eis liceat hereditatem capientibus contra auctoris sui prosilire iudicium. Et ideo, fratres charissimi, quoniam se etiam ab archidiacono predictae ecclesiae queruntur oppressos, qui per eorum absentiam moderatoris iudicium promisit eos esse secuturos, calcatis omnibus³ et que contra leges divinas et publicas pulsatis, forum suum putavit⁴ auferri, in vestro iudicio, queso, ille qui⁵ clericum lacessit adveniat, ut ecclesiae iura que vetusti principes assidua sanctione firmarunt, impetitis clericis non negentur⁶.

CB Gel. 50; Ctp 1.46.41] (11, q. 1, c. Sylvester.)

³ [rationibus] *add. Fr*

⁴ *ss P*

⁵ [al., quisquis ille est qui] *add. Fr*

⁶ *neg- PBDM; leg- CH*

109

¹*Gelasius Fortunato episcopo*

Irreligiosum² prorsus et execrabile iudicamus, si quisquam vel extraneos, in sua tuitione susceptos, non omni fide et tota animi sui educaverit sanctitate. Ac cum Olimpius diaconus dilectionis tue, Felicis atque Olimpium suggeratur avunculus, eosque parvulos tutele vice susceperit nutriendos, ultra latrocinium esse iudicamus, quod eos bonisculis parentum (sicut asserunt) reliquit extorres, alia retinendo, alia contra leges et iura³ vendendo.

CB Gel. 57; Ctp 1.46.49] (Dist. 87, c. Irreligiosum.)

¹ De eo qui nepotem suum tutandum suscepit, et paternis bonis privavit *add. as rubr. M*

² *corr. fr. Irril- C*

³ *tenendo et add. D, om. CPM*

110

¹*Gelasius² Helpidio episcopo*

Sacrosancta religio, que catholicam continet disciplinam, tantam sibi reverentiam vindicat ut ad eam quilibet nisi pura conscientia non audeat pervenire. Nam quomodo ad divini misterii consecrationem celestis Spiritus invocatus adveniet, si sacerdos et qui eum adesse deprecatur criminosis plenus actionibus reprobetur?

CB Gel. 58; Ctp 1.46.50] cf 2.90 above (1, q. 1, c. Sacrosancta.)

¹ Quod ad invocationem criminosi sacerdotis Spiritus sanctus non adveniat *add. as rubr. M*

² *Gel. CPD; Idem M*

111*¹Pelagius Rufino episcopo*

Illi cui erutus oculus² est, non possunt iuxta canones sacerdotii iura concedi. Neque enim aliquid ei prodest, quod oculum invitus amisit, cum nec volens quisquam oculum amisisse credendus est. Nec sacratissimi³ canones aliquem casum in amissionem oculi, ei⁴ qui ad sacerdotium adipiscendum non impediret, suis excepisse regulis invenimus, sed hoc tantum modo ad prohibitionem fecisse videmus patribus, ut qui careret oculo, sacerdotii officium adipisci non possit. Sed nec illi ullatenus quasi in compensationem iniurie, sacratus ordo concedi poterit, qui ad tantam sacerdotem proprium potuit iracundiam provocare, ut et ille officium in quo erat amitteret, et iste proventus sui perderet facultatem.

CB Pel. 21(2); Ctp 1.54.14 (Dist. 55, c. Si evangelica.)

¹ Ut qui caret oculo, sacerdotii officium adipisci non possit *add. as rubr.* M

² er. oc. CPHM; oc. er. D

³ -issimi CPB²DH; -issimis B; -issimos M

⁴ [haec vox abest ab orig. et Grat.] *add. Fr*

112*¹Pelagius Tuliano² episcopo Grumentino*

Litteras caritatis tue suscepimus, quibus significas Latinum diaconum tuum ad episcopatum ecclesie Marcellianensis a clero, et ab omnibus illic convenientibus postulari, de quo, iam ante hoc tempus, retinemus nobis a visitatore et quibusdam loci habitatoribus fuisse relatam. Sed nos credentes quia iam dimissoriam ipsius a tua charitate perceperint, scripsimus cum venire debere. Verum quia nunc consulis utrum nobis de persona eius placeat, et a te debeat relaxari, ad nos nihil attinet, nisi ut qui sacerdotem necessarium habent, concorditer personam eligant, cui canones obviare non possint. Sed et nunc hoc dicimus, ut si eum omnes eligunt, et vis eum concedere, gratum nobis esse cognosce et si potest ante diem sanctum festinet occurrere, ut vel sabbato ipso nostis magne post baptismum, cum Dei gratia valeat ordinari. Alioquin necesse est eos usque ad quarti mensis ieiunia sustinere

CB Pel. 43; Ctp 1.54.21 (Dist. 63, c. Litteras charitatis.)

¹ Ut qui episcopum necessarium habent, concorditer eligant *add. as rubr.* M

² Tul- CRPBDM; Iul- H

113*¹Pelagius Marcello episcopo Atoniensi*

Valentinum clericum², cui³ mulier cum alio ante velata non tamen ei nupta, sed virgo permanens, post mortem eius, cum quo velata erat sponso⁴, coniugali est copula

¹ De eo qui uxorem duxit cum alio ante velatam *add. as rubr.* M

² Valentinum clericum CPD; Valentino clerico M

³ cui CRPBDM; cuius H

⁴ sponso CP; sponsa [sponso] M

sociata, quia interim velamen accepit, nullum in promovendo generetur obstaculum, quia nihil est, quantum ad hunc articulum pertinet, quod ei de canonicis obviet constitutis⁵.
CB Pel. 44; Ctp 1.54.22 (Dist. 34, c. Valentino.)

⁵ const- CPD; inst- M

114

¹*Iohannes VIII Cennemoco Veneticensi episcopo*²

Mirror minus doctam scientiam tuam sacerdotem putare post perpetratum homicidium posse in sacerdotio ministrare, immo, quod est ineptius³, nobis suadere velle ut ipsi tali presumptioni⁴ preberemus assensum. Quis enim tam demens tamque perversi sensus tale quid estimaret⁵, vel post quantamcumque penitentiam concedendum cum omni⁶ sit canonicè discipline contrarium? Debet ergo sacerdotio privatus lacrimarum fonte flagitium tam immane diluere, ut talibus saltem remediis curatus, salutis possit invenire suffragium.

(Cenomantico Uticensi episcopo in fragmentis). CB Joh. VIII 48a; Ctp 1.63.6] cf 10.5 below; IP 3.153 (Dist. 50, c. Mirror minus.)

¹ Quod sacerdos homicida non potest in sacerdotio permanere *add. as rubr.* M

² Veneticensi ep. CBDH; Veneciensi ep. PV; ep. Venetiensi M

³ ineptius CPBD; peius M

⁴ *lacuna follows in C*

⁵ -aret CPM; -are D

⁶ [omnino] *add.* M

115

*Idem Ludovico imperatori*¹

Vides, fili charissime, quia quod contra leges accipitur per leges dissolvi meretur. Item. Facientis procul dubio culpam habet, qui quod potest corrigere negligit emendare. Scriptum quippe est, Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, participes iudicantur. Et libat Domino prospera, qui ab afflictis pellit adversa. Et negligere, cum possis deturbare perversos, nihil aliud est quam fovere, nec caret scrupulo consensionis occulte, qui manifesto facinori desinit obviare. Et probat odisse se vitia, qui condempnat errantes nec relinquit sibi locum deviandi, qui non pepercerit excedenti. Et primus innocentie gradus est, odisse nefanda. Et latum pandit delinquentibus aditum, qui iungit cum pravitate consensum, et nihil prodest alicui non puniri proprio, qui puniendus est alieno peccato.

(Dist. 10, c. Vides.) CB Joh. VIII 49; Ctp 1.63.7-8] (Dist. 86, c. Facientis.)

¹ Lud. imp. CPD; ad Ludovicum imperatorem, non consentiendum malis. M

116*¹Gregorius secundus universis²*

Si quis vero, quod non optamus, adversando Bonifacio misso nostro prepedire conatus fuerit laborem, aut contrarius extiterit ministerio sibi credito, successorumque eius eundem laborem intrantium, ex divina sententia anathematis vinculo percettatur, ac perpetue dampnationi subiaceat.

(*epist. 4*). *CB Bon. 2; Ctp 1.57.1]*

¹ Ne quis misso papae contradicat *add. as rubr. M*

² episcopis *add. M, om. CPD*

117*¹Gregorius II² Bonifatio presbitero*

Presbiteros quos ibidem reperisti, si incogniti fuerint viri illi a quibus sunt ordinati, et dubium est fuisse episcopos, an non, qui eos ordinarunt, si bone actionis et catholici viri sunt presbiteri ipsi, et in ministerio Christo omnique lege sancta edocti, a patre vel episcopo suo³ benedictionem presbiteratus suscipiant, et consecrentur, et sic ministerio sacro fungantur.

(*epist. 5*). *CB Bon. 3; Ctp 1.57.2]* (*Dist. 68, c. Presbyteri.*)

¹ De reordinandis presbyteris ab incognitis episcopis ordinatis *add. as rubr. M*

² II CP; III M

³ [al. apti, ab Episc. Origin.] *add. Fr*

118*¹Stephanus Roberto Metensi episcopo*

Lator presentium, Flavinus scilicet clericus², ad sanctam sedem apostolicam veniens, detulit a te nobis directam epistolam, qua indagare studuisti eum a Northmannis nuperrime captum sinistre manus digitum habere³ abscissum, sciscitans⁴ si ob hoc ad ecclesiasticum ordinem valeat promoveri, an non. Quod et nos reperientes, quia solertia tua magis super hoc⁵ sollicita a sede apostolica doceri flagitat, normam iustitie semper sequi exoptans, studium⁶ tue sanctitatis merito collaudamus, reverentiam tuam, scire volentes quoniam si ita est quod a Northmannis digitum ipsum⁷ habeat abscissum, ad promovendum, si alias dignus fuerit, nil ei nocebit, eo quod quid de his qui a dominis vel medicis sive⁸ a paganis non sponte tale quid patiuntur sacri censeant canones, dilectionem tuam latere non credimus, quos eis obviare debere, si ita est, minime reperimus, monentes religionem tuam, ut circa illum ita peragat, quatenus et mercedem

¹ De licita promotione eius cui digitus ab hostibus abscissus est *add. as rubr. M*

² clericus CRPHM; diaconus D

³ -ere CRVHD; -eret M; PB *unclear*

⁴ *corr. fr. sisc-* D

⁵ super hoc CPM; *om. D*

⁶ -d- *ss P*

⁷ ipsum CPM; *om. D*

⁸ sive CPM; seu D

pro eo magnam incurrat, et desiderium istius canonica ei auctoritate in aliis non obviante, Deo adiuvante perficiat.

CB Steph. V 28; Ctp 1.64.8] IP 3.44 (Dist. 55, c. Lator presentium.)

119

¹*Adoni Viennensi archiepiscopo*

De illo clerico, Alvico nomine, quem per ordines ecclesiasticos, usque ad subdiaconatum vixisse dicitis, cur vestra auctoritate uxorem duxerit miramur, eo quod nulli unquam, exceptis illis quos ecclesiastica regula habere permittit uxorem, ducendi licentiam dedimus².

(inter fragmenta epist. Nicolai I).Ctp 1.62.45] Dist. 32, c. De illo clerico.)

¹ De subdiacono, qui uxorem duxit post ordines *as rubr.* Stephanus *add.* M

² dedimus CPB; dederimus DM

120

¹*Nicolaus Wilfredo*² *Morinensis ecclesie episcopo*

Clericum autem³ qui paganum occiderit non oportet ad gradum⁴ maiorem provehi, qui carere debet etiam acquisito; homicida enim est. Nam cum discreti sint milites seculi a militibus ecclesie, non convenit militem ecclesie seculo militare, per quod ad effusionem sanguinis necesse sit pervenire. Denique sicut turpe ac perniciosum est laicum missas facere, sacramenta corporis et sanguinis Christi conficere, ita ridiculum est et inconveniens, clericum arma sustollere, et ad bella procedere, cum Paulus apostolus dicat, Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. Ac si liquido versa vice⁵ dicat, Nemo militans mundo implicat se negotiis spiritualibus.

(in rescriptis Nicolai I collectis ex Gratiano, tit. 12).Ctp 1.62.48] (Dist. 50, c. Clericum.)

¹ Quod clericus si paganum occiderit promoveri non possit *add. as rubr.* M

² Wilf- R²VHM; Wif- CBD

³ autem CRPBDM; *om.* H

⁴ [honorem] *add.* M

⁵ *in mg.* C

121

¹*Idem Nicolaus Radulpho Bituricensi*² *archiepiscopo*

Sciscitaris utrum solis presbiteris, an et³ diaconibus debeant, cum ordinantur, manus chrysmatis liquore perungi. Quod in sancta hac Romana, cui Deo auctore deservimus, ecclesia neutris agitur. Sed et quia sit a nove legis ministris actum, nusquam (nisi nos fallat oblivio) legimus. Ergo ad beati Innocentii pape canonica decreta sanctitatem tuam transmittimus, et que tibi sint in consecrationibus, et ordinibus

¹ Ne presbyteris et diaconis cum ordinantur manus chrysmate inungantur *add. as rubr.* M

² -icensi CP²VHM; -iensi PD

³ an et CBHM; annon et PV; an etiam D

observanda, principia pagine ad Decentium Eugubinum episcopum misse, te affatim edocebunt.

(*Nicol. I, ep. 19, cap. 3*).*Ctp 1.62.51] (Dist. 23, c. Preterea.)*

122

¹*Idem Salomoni Constantiensi episcopo*

Presbyter vel diaconus quem asseris crimina nolle publice confiteri, sed velle cum sacramento defendere se, et tamen notum est episcopo esse scelus ab ipso perpetratum, non potest per aliquam penitentiam sacerdotali vel diaconali officio potiri. Sed mirandum, si ipse confessus non fuerit, quomodo notum possit esse episcopo scelus ab ipso perpetratum, nisi accusatore forte idoneo per testes idoneos approbante. Unde si examinante episcopo causam presbyteri vel diaconi, non fuerit per testium approbationem ille presbyter vel diaconus forte convictus, non est scelus episcopo legitime manifestum², nisi presbyter vel diaconus sua sponte scelus ipsum confiteatur. Quod nisi fecerit, interim non videmus suo debere presbyterum vel diaconum officio privari. Sola ergo spontanea confessio, et canonicus numerus vel qualitas testium, decernentibus episcopis, et accusatore quod obiecerat comprobante, clericum³ privat proprio gradu.

Ctp 1.62.55] (15, q. 5, c. Presbyter, vel diaconus.)

¹ Quod nemo damnandus sit nisi sponte confessus, vel canonicè convictus *add. as rubr. M*

² -estum CPV; -estatum M

³ ille presbyter vel diaconus forte – clericum] presbyter ille vel diaconus – clericum *over erasure and partly in mg. V²*

123

¹*Canones² VI³ sinodi cap. 7*

Precipimus ne diaconus quamvis in dignitate, hoc est⁴ in officio quolibet ecclesiastico, sit ante presbyterum sedeat, nisi cum vices habuerit proprii patriarche aut metropolitani pro aliquo capitulo. Tunc enim sicut illius locum tenens honorabitur. Si quis vero presumpserit hoc tyrannice facere, a proprio gradu repulsus, ultimus omnium fiat in ordine suo.

Ctp 2.11.3] (Dist. 93, c. Precipimus.)

¹ Ne diaconus ante presbyterum sedeat *add. as rubr. M*

² -ones CPBD; -onum M

³ VI CPBDFr; VII M

⁴ *ss C*

124

¹*Cap. 10*

Qui pro culpis suis irrecuperabiliter depositi sunt, et in locum laicorum redacti, si sponte sua convertantur ad Deum, peccato renuntiantes pro quo depositi sunt, et omnino se alienant ab eo, clericalem tonsuram non perdant. Si vero peccato adhererint,

¹ De irrecuperabiliter depositis *add. as rubr. M*; Canones VI synodi *add. H*

quemadmodum laici comas dimittant, quia mundanam conversationem celesti vite preposuerunt.

[cap. 21].Ctp 2.11.9]

125

Ut servus¹ nesciente domino suo ordinari non debeat². Ex concilio Aurelianensi, cap. 5

Servus si absente aut nesciente domino³ episcopo autem sciente quod servus sit, diaconus aut presbiter fuerit ordinatus, ipso in clericatus officio permanente, episcopus eum domino duplici satisfactione compenset. Si vero episcopus eum servum nescierit, qui testimonium perhibet, aut eum supplicaverint ordinari, simili redibitione teneantur obnoxii.

(conc. Aur. II, c. 10). BD 2.24] (Dist. 54, c. Si servus.)

¹ servus *after* suo D

² ord. non debeat CPBDH; non ordinetur M

³ aut nesc. dom. CPB; dom. aut nesc. DM

126

De his qui libertatem a dominis suis¹ ita percipiunt² ut nullum sibi³ obsequium retentent.

Ex concilio Toletano, cap. 74⁴

Quicumque libertatem a dominis suis ita percipiunt ut nullum sibimet in eis obsequium patronus retentet, isti si⁵ sine crimine capitali sunt, ad clericatus ordinem liberi⁶ suscipiantur⁷, quia directa manumissione absoluti esse noscuntur. Qui vero retento obsequio manumissi sunt, pro eo quod adhuc patroni servitute tenentur⁸ obnoxii, nullatenus ad ecclesiasticum ordinem promovendi⁹, ne quando voluerint eorum domini fiant ex clericis servi.

(conc. Tol. IV, c. 73).BD 2.25] IP 3.46 (Dist. 54, c. Quicumque.)

¹ a dom. suis CPBHD; *om.* M

² percipiunt CPBDH; consequuntur M

³ domini *add.* M, *om.* CPDH

⁴ 74 CRPBDM; 72 H

⁵ *ss* C

⁶ -eri CPBDM; -ere *Fr*

⁷ -iantur CPM; -iuntur D

⁸ ten- CPM; vid- D

⁹ prom. CPB; sunt prom. *after corr.* D; prom. sunt M

127

De servis ordinandis secundum ecclesiastica mandata¹ quomodo ingenui fieri debeant.

Ex concilio Remensi, cap. 1

Auctoritas ecclesiastica patenter admonet, insuper et maiestas regia canonice religioni assensum prebet, ut quemcumque ad sacros ordines ex familia propria promovere ecclesia queque delegaverit, in presentia sacerdotum canonicorum, simul et

¹ sec. eccl. mand. CPBD; *om.* M

nobilium laicorum, eius cui subiectus est subscriptione vel manumissione, sub libertatis testamento, solempniter roboretur.

BD 2.26a]

128

¹*Ex concilio Toletano*

Debent autem suprascripte ingenuitatis carte non solum nomen illius qui has fieri rogat, sed etiam nomina sacerdotum et nobilium laicorum qui ibi fuerint, in ordine digesta, cum signis propria manu impressis continere. Nam sine horum astipulatione pagina auctoritate testium nudata pro nihilo deputatur. Oportet etiam ut locus, dies, annus, princeps, et indictiones in fine vel in margine adnotata habeantur in hunc modum. Actum in illa civitate, in domo Sancti Petri, Kalendis illis, anno dominice Incarnationis illo, regnante illo rege, et presidente in cathedra supradicte civitatis episcopo illo vel in monasterio illo² (quatuor hec verba non sunt in originali), indictione illa, in Dei nomine feliciter. Amen. Ait enim Romana auctoritas, Quaecumque leges sine die et consule fuerint prolate, non valeant.

(in fragmentis conc. Tolet. I) BD 2.27]

¹ De eodem *add. as rubr. M*

² rege et pres. - illo *in mg. D*

129

¹*De eodem. Ex eodem concilio*

Instruendi sunt preterea² laici ut sciant quod nullatenus alio loco manumittere proprios possunt servos, quos dominicis castris aggregari decreverunt, nisi in sacrosancta ecclesia ordine supranotato. Quomodo enim clerici extra sanctam ecclesiam libertatem consequi possunt, qui a lege mundana extranei sunt? Et quibus interdicitur ne ad seculare iudicium procedant, quomodo seculari iudicio a iugo servitutis absolvuntur? Sed fortasse dicit aliquis³, Clericus fieri non permittitur, nisi ante susceptum clericatus officium, ingenuitate potiatur. Revera verum dicit, Et ideo quod infirmari vel vituperari potest, precaveri⁴ debet.

(ibidem). BD 2.28]

¹ Item *add. M*

² preterea *CDHM BD; propterea PVB*

³ Sed fort. dic. al. *in upper mg. D*

⁴ precaveri *CPHM; previderi D*

130*¹De eodem. Ex² eodem concilio*

Non solum autem qui ad clericatus ordinem³ promovendi sunt⁴ manumittendi sunt, verum etiam⁵ hi quos quisque⁶ pro remedio anime sue emancipari vult, quia sic scriptum quippe⁷ est in pacto Francorum.

(*ibidem*). *BD 2.29]*

¹ Item *add.* M

² eodem Ex CPM; *om.* D

³ ordinem CPM; auctoritatem D

⁴ in ecclesia *add. Fr, om.* CPDM

⁵ etiam CPM; et D

⁶ *ss* D

⁷ *scr.* quippe *CPFr*; quippe *scr.* D; *scr.* M

131*Exemplar libertatis de proprio servo. Ex eodem concilio*

Qui debitum sibi nexum atque competens relaxat servitium, premium in futuro apud Dominum sibi provenire non dubitet. Quapropter ego, in Dei nomine, illum pro remedio anime mee, vel eterna retributione in ecclesia Sancti Petri, vel illius sancti, sub presentia episcopi vel sacerdotum ibi consistentium, ac nobilium laicorum, ante cornu altaris istius ecclesie, absolvo servum meum illum, per hanc cartam absolutionis, et ingenuitatis, ab omni vinculo servitutis, ita ut ab hac die, et deinceps ingenuus sit, et ingenuus permaneat, tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset natus, aut procreatus. Eam pergat partem quam maluerit, vel quam ei auctoritas canonica permittit, et sicut alii ingenui vitam ducat ingenuam. Nulli autem heredum meorum, ac proheredum, nec cuiquam persone alii quidquam debeat servitutis, vel libertatis obsequium, nisi soli Deo, cui omnia subiecta sunt, vel pro cuius amore ipsum devotus ad eius servitium obtuli. Peculiare vero suum quod Dominus ei dederit, vel deinceps, Deo auxiliante, assequi¹ potuerit, concessum in perpetuum habeat, ut inde faciat quicquid illi placuerit, secundum ecclesiasticas sanctiones. Si quis vero (quod futurum esse non credo) si ego ipse, aut aliquis de heredibus meis, vel quolibet opposita persona, contra hanc ingenuitatis cartam venire tentaverit, aut eam quolibet modo infringere voluerit, inprimis iram Dei incurrat, et a liminibus sancte ecclesie extraneus efficiatur, et insuper qui litem intulit sexaginta² solidos persolvat, et³ quod repetit vindicare non valeat; sed presens ingenuitas mea vel aliorum bonorum hominum manibus roborata cum⁴ astipulatione⁵ subnixa⁶ omni tempore maneat inconvulsa⁷.

(*ibidem*). *BD 2.30]*

¹ [al. laborare] *add. Fr*

² sexaginta CPH; quadraginta DM, [sexaginta] *add.* M

³ et CPM; eo D

⁴ cum CPHM; eum D; aut *Fr*

⁵ *corr. fr.* aust- C

⁶ subnixa CPH; subiecta D; subiuncta M; [al. subnixa] *add. Fr*

⁷ *corr. fr.* inconcussa B

132*De servorum ordinatione. Ex eodem concilio, cap. 32*

De servorum ordinatione qui passim ad gradus ecclesiasticos in discrete promoventur, placuit omnibus cum sacris canonibus concordare debere, et statutum est ut nullus episcoporum deinceps, eos ad sacros ordines promovere presumat, nisi prius a dominis propriis consecuti fuerint libertatem. Et si quilibet servus dominum suum fugiens aut latitans, aut adhibitis testibus munere conductis vel corruptis, aut qualibet calliditate vel fraude ad gradus ecclesiasticos pervenerit, decretum est ut deponatur, et dominus eius eum recipiat. Si vero avus aut pater ab alia patria in aliam migrans in eadem provincia filium genuerit, et ipse filius ibidem educatus ad gradus ecclesiasticos promotus fuerit, et utrum servus sit ignotum sit, et postea veniens dominus illius legibus eum acquisierit, sancitum est ut si dominus eius¹ libertatem dare voluerit, in gradu suo permaneat. Si vero eum catena servitutis a castris dominicis abstrahere voluerit, gradum amittat; quia iuxta sacros canones vilis persona manens, sacerdotii dignitate fungi non potest.

BD 2.31] IP 3.163 from Si quilibet servus dominum (Dist. 54, c. De servorum.)

¹ eius CPD; ei [eius] M

133*De ecclesiarum servis. Ex eodem concilio, cap. 33*

De ecclesiarum vero servis communi sententia est decretum, ut archiepiscopi per singulas provincias constituti nostram auctoritatem sequantur. Suffraganei autem illorum exemplar illius penes se habeant, et quandocumque de familia ecclesie utilis inventus aliquis ordinandus est, in ambone ipsa auctoritas coram populo legatur, te coram sacerdotibus et omni clero ante cornu altaris (sicut in nostra auctoritate continetur) remota qualibet calliditate, libertatem consequatur, et tunc demum ad gradus ecclesiasticos promoveatur.

(ibidem). BD 2.32]

134*Ut penitentes vel bigami¹ non promoveantur. Ex concilio Arelatensi III², cap 3*

Ut digami³ vel penitentes vel repudiatarum mariti ad sacerdotium non promoveantur.

BD 2.33] IP 3.59a (Dist. 55, c. Nullus penitentem.)

¹ big- CRPBDM; dig- H

² *corr. fr.* IIII P

³ dig- CPBH; big- DM

135

Energumini non solum¹ assumendi sunt ad clerum sed inventi ab officio removendi². Ex concilio Arausico, cap. 6

Energumini non solum assumendi non sunt ad ullum ordinem clericatus, sed etiam illi³ qui ordinati sunt, ab imposito officio repellendi sunt.

(Araus. I). BD 2.34] IP 3.59b as P, i.e. has rubric as end of c.134

¹ non add. D, om. C²P

² Energ. - remov. CP(in black as end of previous canon)BD; De energumenis M

³ illi CPD; om. M

136

Ut nullus ex penitentibus ordinetur¹. Ex concilio Carthaginensi, cap. 78²

Ex penitentibus, quamvis³ bonus, clericus non ordinetur. Si per ignorantiam episcopi factum fuerit, deponatur a clero; quia se ordinationis tempore non prodidit fuisse in penitentia.⁴

(Cart. IV, c. 68). BD 2.35] IP 3.60 (Dist. 50, c. Ex penitentibus.)

¹ Ut - ord. CPDH; Item ne poenitentes ordinentur M

² 78 CPBDH; 77 M

³ sit add. Fr, om. CPDM

⁴ Si autem sciens episcopus ordinauerit talem, etiam ab episcopatus sui, ordinandi duntaxat, potestate privetur. add. Fr, om. CPBDHM

137

De auctoribus¹ et procuratoribus si ordinari debeant. Ex eodem concilio, cap. 9

Magnus episcopus Astuagensis dixit, Quid dilectioni vestre² videtur, procuratores et actores, etiam executores pupillorum, si debeant ordinari? Gratus episcopus dixit, Si post disposita universa et reddita ratiocinia, actus vite ipsorum fuerint comprobati in omnibus, debent et cum laude clericatus si postulatum fuerit, honore munerari. Si enim ante libertatem negotiorum vel officiorum ab aliquo sine consideratione fuerint ordinati, ecclesia infamatur. Universi dixerunt, Recte omnia statuit sanctitas tua, ideoque ita nostra est quoque³ sententia.

BD 2.36]

¹ auct- CPD; act- M

² dil. vestre CBD; dil. PH; vestre dil. M

³ nostra est quoque CPHM; est nostra D

138

Ut de penitentibus nullus admittatur ad clerum¹. Ex concilio Toletano, cap. 1²

Item placuit ut penitentes non admittantur ad clerum, nisi tantum si necessitas aut usus exegerit³ inter ostiarios deputentur⁴ vel inter lectores, ita ut evangelia et apostolum⁵

¹ Ut de - ad clerum CPBD; Item de poenitentibus M

² Ex conc. Tol. cap. 1 CP; cap. 1 D; Ex Toletano concilio I, cap. 2 M

non legant. Si qui autem ante ordinati sunt, inter subdiaconos habeantur⁶, ita ut manum non imponant, aut sacra contingant⁷. Eum vero penitentem dicimus qui post baptismum aut⁸ pro homicidio, aut pro diversis criminibus gravissimisque peccatis⁹ publicam penitentiam gerens, sub cilicio¹⁰ divino fuerit reconciliatus altario.

BD 2.37] IP 3.61 (Dist. 50, c. Placuit.)

³ ex- ss D

⁴ [et tunc deputentur] *add.* M

⁵ ev. et ap. CPM; ap. et ev. D

⁶ *corr. fr.* -entur D

⁷ -ant CVBDM; -uant P

⁸ aut CPB; *om.* DM

⁹ grav. pecc. CPM; et pecc. gravissimis D

¹⁰ cil. CPM; concilio D

139

Laicus, si secundam uxorem duxerit, clericus non fiat. Ex concilio Aurelianensi¹, cap. 8

Si quis de laicis post uxorem aliam cuiusque² conditionis cognoverit mulierem, in clerum nullatenus admittatur.

(Aurel. III, cap. 9). BD 2.38] IP 3.62

¹ -ianensi CPD; Aurel' B; -iensi M

² cuiusque CPB; cuiuscumque DM

140

Ut nullus alterius parochianum retinere presumat. Ex decretis Adriani pape, cap. 15

Nullus episcopus alterius¹ parochianum presumat retinere aut ordinare absque eius voluntate, vel iudicare; quia sicut irrita erit eius ordinatio, ita et iudicium; quoniam censemus nullum alterius iudicis, nisi sui sententia teneri. Nam qui eum ordinare non potuit, nec iudicare ullatenus potest².

(inter 80 canones contra falsos accusatores episcoporum). BD 2.39]

¹ -te- ss D

² potest CPBDM; poterit *Fr*

141

Ut ab alieno¹ episcopo ordinatus in clero non maneat. Ex concilio Magontiensi, cap. 4

Ordinatus clericus ab alio episcopo, non deprecante vel consentiente suo, in clero non maneat.

BD 2.40]

¹ alieno CPBHD; alio M

142

De quodam episcopo qui alterius episcopi¹ clericum eo nolente ordinaverat. Ex concilio Africano, cap. 42

Epigonius episcopus dixit, In multis conciliis hoc statutum² est, etiam³ nunc confirmandum est a vestra prudentia, fratres beatissimi⁴ ut clericum alienum nullus sibi preriipiat episcopus, preter eius arbitrium cuius fuerit clericus. Dico autem Iulianum, qui ingratus est Dei beneficiis, per meam parvitatem in se collatis, ita temerarium et audacem extitisse, ut eum qui a me baptizatus est, cum esset puer egentissimus mihi ab eodem commendatus, cumque multis annis a me aleretur, atque incresceret, hunc ut dixi baptizatum esse in ecclesia mea, per manum parvitatatis mee constat, idem in diocesi Mapaliensi lector esse ceperat, imo annis ferme duobus legerat. Nam⁵ nescio quo contemptu⁶ immanissimo idem Iulianus eum arripuit, quem dicit quasi proprium civem sui loci Vazaritani me inconsulto usurpare. Nam et diaconem illum ordinavit. Hoc si liceat, pateat hec licentia a vobis, beatissimi fratres. Sin minus, tam impudens cohibeatur ne se misceat communioni cuiusquam. Numidius episcopus dixit, Si non postulata neque consulta tua dignatione, id videtur fecisse Iulianus, iudicamus omnes inique factum atque indigne. Quapropter idem Iulianus si non correxerit errorem suum, et cum satisfactione eumdem clericum quem fuit ausus ordinare, revocaverit tue plebi, contra statuta concilii faciens, contumacie sue separatus a nobis excipiet iudicium. Epigonius episcopus dixit, Etate pater, et ipse promotione antiquissimus vir laudabilis frater et collega noster Victor, vult hanc petitionem generalem omnibus effici.

(*Carth. III, c. 44*). *BD 2.41*]

¹ episc. CPM; *om. D*

² statutum CPM; factum D

³ etiam CPD; et M

⁴ beatissimi CPD; charissimi [beatissimi] M

⁵ Nam CPDM; *om. Fr*

⁶ [al. humilitatis meae] *add. Fr*

143

Ut nemo clericum alienum suscipiat sine voluntate sui episcopi¹. Ex concilio Carthaginensi, cap. 20²

Ut clericum alienum non concedente proprio episcopo nemo audeat vel retinere, vel promovere in ecclesia sibi credita. Clericorum autem nomen etiam lectores, et psalmiste et ostiarii retineant.

(*Carth. III, c. 2*). *BD 2.42*] (*Dist. 72, c. Alienum clericum*)

¹ Ut – sui episcopi (ep. sui H) CPBDH; Ne alienum clericum quis retineat M

² 20 CDHM; 25 PV; 5 B

144

Ut nullus episcopus alienum clericum sine litteris sui episcopi¹ suscipiat. Ex eodem², cap. 6

Privatus³ episcopus Begesilitanus⁴ dixit, Suggesto sanctitati vestre ut statuatis non licere clericum alienum ab aliquo suscipi sine litteris episcopi sui, neque apud se retinere, nec laicum usurpare sibi de plebe aliena, ut eum ordinet sine conscientia episcopi eius, de cuius plebe est. Gratus episcopus dixit, Hoc observare⁵ pacem custodit. Nam in mensa concilii sanctissimi Sardicensis similiter statutum est⁶, ut nemo alterius plebis hominem usurpet. Sed, si forte erit necessarium⁷, petat a collega suo, et⁸ consensum habeat.
(*Carth. I, c. 5*). *BD 2.43*] (*Dist. 71, c. Privatus.*)

¹ sui ep. CPB; ep. sui DM

² concilio *add.* DM, *om.* CPB

³ Priv- CPBDM; Prim- *Fr*

⁴ Beg- CPBDM; Veg- *Fr*

⁵ Hoc observare CPD; Hoc obs. [Hec observantia] M; Hec obs. *Fr*

⁶ in mensa - est CPD; et memini in sanctissimo concilio Sardicensi similiter (*om. Fr*) statutum M; (c. 16, 18, 19) *add. Fr*

⁷ -ium CPD; -ius [-ium] M; -ius *Fr*

⁸ per *add. Fr, om.* CPBM

145

De presbiteris et diaconibus qui sine litteris episcopi sui ambulant. Ex concilio Agathensi, cap. 5

Presbiter et¹ diaconus, aut clericus si sine antistitis sui epistolis² ambulant, communionem eis nullus impendat.

(*cap. 52*). *BD 2.44*]

¹ et CPHM; aut D

² ant. sui epist. CPHM; epist. ant. sui D

146

De eadem re¹. Ex concilio Laodicensi, cap. 41²

Quod non oporteat³ sacerdotem vel clericum sine litteris proficisci canonicis.
BD 2.45] (*De cons., dist. 5, c. Non oportet.*)

¹ eadem re CPD; eodem M

² 41 CPM; 1 D

³ *corr. fr.* -et D

147

Ut quisque ordinatus¹ litteras ab ordinatore suo accipiat. Ex concilio Milevitano, cap. 14

Deinde placuit ut quicumque deinceps ab episcopis ordinantur, litteras accipiant ab ordinatoribus suis manu eorum subscriptas, continentes annum Domini et diem², ut nulla altercatio de posterioribus vel anterioribus oriatur.

BD 2.46]

¹ quisque ordinatus CPBD; unusquisque presbyter cum ordinatur M

² [consulem et diem] *add. Fr*

148

Ut ordinatus quisque in illis locis permaneat ad que ordinatus est¹. Ex concilio Agathensi, cap. 2

De his qui in quibuscumque² locis ordinati fuerint, ministri in ipsis locis perseverent.

BD 2.47]

¹ Ut ord. quisque in illis locis perm. ad que ord. est CPH; Ut ord. in locis ad quae ord. est. perm. M

² -cumque CPDH; -dam M

149

De presbitero qui confessus fuerit quod ante ordinationem peccaverit¹. Ex concilio Cabilonensi, cap. 25

Si quis presbiter ante ordinationem peccaverit, et post ordinationem peccata confessus fuerit quod ante erraverit², non offerat sed tantum³ pro religione⁴ nomen presbiteri portet. Si autem non ipse confessus, sed ab⁵ alio publice convictus; nec hoc ipsum habeat, ut nomen presbiteri portet. Similiter et de diaconibus observandum est, ut si ipse confessus fuerit, ordinem subdiaconi retineat.

(cap. 25, syno. Greca a Marti. episc. Brac. collectarum). BD 2.48] IP 3.150 (25, q. 8, c. Si quis presbyter.)

¹ quod ante ord. pecc. CP; ante ord. se peccasse M

² -erit CPM; -it D

³ sed tantum CP²VB; tantum P; sed tamen DM

⁴ -li- ss D

⁵ ab *repeated and canc.* D

150

De eodem¹. Ex concilio Neocesariensi², cap. 8³

Presbiter si preoccupatus corporali⁴ peccato promoveatur, et confessus fuerit de se quod ante ordinationem deliquerit, oblata non consecret, manens in reliquis officiis

¹ eodem CRPD; presbitero qui confessus fuerit quod ante ordinationem peccaverit H; eadem re M

² Neoc. CRPM; Cabilonensi H

³ 8 CPBD; 13 M

⁴ corp. CPM; criminali D

propter studium bonum⁵. Quod si de se ipse⁶ confessus non fuerit, et argui manifeste nequiverit, potestatis sue iudicio⁷ relinquatur.

[cap. 9]. BD 2.49] IP 3.151 (15, q. 8, c. Qui admisit.)

⁵ stud. bon. CPM; bon. stud. D

⁶ se ipse CPD; se B; seipso M

⁷ ss P

151

De ministerio¹ presbiterorum, vel² quid eis commissum sit. Ex dictis³ Augustini

Vos presbiteri veraciter⁴ nosse debetis, et semper meminisse, quia nos quibus regendarum animarum cura commissa est, pro his qui nostra negligentia pereunt, rationem reddituri sumus; pro his vero quos verbis et exemplis lucrati fuerimus, premium eterne vite percipiemus. Nobis enim a Domino dictum est, Vos estis sal terre. Quod si populus fidelis cibus est Dei, eiusdem cibi condimentum nos sumus. Scitote vestrum gradum nostro gradui secundum, et pene coniunctum esse. Sicut enim episcopi apostolorum in ecclesia, ita nimirum presbiteri ceterorum discipulorum Domini vicem tenent. Et illi tenent gradum summi pontificis Aaron, isti vero filiorum eius. Unde oportet vos semper memores esse tante dignitatis, memores vestre consecrationis, memores sacre, quam in manibus suscepistis, unctionis, ut nec ab eadem dignitate degeneretis, nec vestram consecrationem irritam faciatis, nec manus sacro unguine delibutas peccando polluatis, sed cordis et corporis munditiam conservantes plebibus exemplum bene vivendi prebentes, his quibus preestis ducatum ad celestia regna⁵ prebeatis.

BD 2.55]

¹ -erio CPDH; -eriis M

² vel CPD; et M

³ Ex dictis CPHM; om. D

⁴ veraciter CPH; om. DM

⁵ cel. regna CPHM; reg. cel. D

152

Ut singuli presbiteri singulos habeant clericos¹. Ex concilio Nannetensi, cap. 8²

Ut quisque presbiter qui plebem³ regit, clericum habeat qui secum cantet, et Epistolam et lectionem legat, et qui scholam possit tenere, et admoneat suos parochianos, ut filios suos ad fidem discendam mittant ad ecclesiam, quos ipse cum omni castitate erudiat.

BD 2.56]

¹ hab. cler. CPD; cler. hab. M

² 8 CRPDM; ? B; 9 H

³ pbebem H

153

Quod presbiterorum fides primum discutienda sit¹. Ex concilio Maticensi, cap. 3

Primo omnium discutienda est fides sacerdotum, qualiter credant, et alios credere doceant. Ibi exempla proponenda sunt, quatenus creatura Creator quantumcumque possit intelligi.

BD 2.57]

¹ Quod - sit. CPD; De discutienda fide presbyterorum M

154

De eadem re¹. Ex dictis Augustini

Hortamur vos paratos esse ad docendas plebes vestras. Qui scripturas scit, predicet scripturas; qui vero nescit, saltem hoc quod notissimum habet plebibus dicat, ut declinent a malo et faciant bonum, inquirant pacem et sequantur eam. Quia oculi Domini super iustos, et aures eius in preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Nullus ergo excusare se poterit, quod non habeat linguam unde aliquam possit edificare. Mox enim ut quemlibet errantem viderit, prout valet et potest, aut arguendo, vel obsecrando, vel increpando ab errore retrahat, et ad peragendum opus bonum² hortetur.

BD 2.58]

¹ De eadem re CPD; Quomodo vel quid presbyteri sibi commissos docere debeant M

² op. bon. CPM; bon. op. D

155

Quod in primis predicandum sit qualiter credere debeant¹. Ex concilio Rothomagensi, cap. 6

In primis predicandum est omnibus generaliter, ut credant Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unum esse Deum omnipotentem, qui omnia fecit, et unam esse deitatem et substantiam, et maiestatem in tribus personis Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

BD 2.59]

¹ Quod - debeant CPD; De eadem re M

156

¹De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 2

Item predicandum est quomodo Filius Dei incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria virgine, pro salute humani generis passus, sepultus, tertia die resurrexit, et in celum ascendit, in fine mundi venturus iudicare omnes homines secundum opera propria, quomodo impii cum diabolo in ignem eternum mittentur, iusti cum Christo in vita eterna² erunt.

BD 2.60]

¹ Item *add.* M

² vita eterna CRM; vitam eternam PVD

157*De eadem re¹, cap. 3*

Item predicandum est quod omnes homines in propria carne resurgent.
BD 2.61]

¹ De eadem re CPD; Item de eodem M

158*Ut omnis presbiter parochianis suis symbolum et orationem dominicam insinuet. Ex concilio Remensi, cap. 8*

Ut omnis presbiter omnibus parochianis suis symbolum et orationem dominicam, aut ipse per se insinuet, aut aliis insinuandum iniungat, ut cum ad confessionem tempore quadragesimali veniunt, hec ab unoquoque memoriter sibi decantari faciat, nec ante sanctam communionem alicui tradat, nisi hec ex corde pronuntiare noverit. Siquidem sine horam scientia, nullus salvus esse poterit. In uno enim fides et credulitas Christiana continetur, in alio quid orare et petere a Deo debeamus exprimitur. Quod vero sine fide nemo possit esse salvus Dominus ostendit, cum dicit, Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Nullus autem credere potest quod nescit, nec audivit. Ait enim Paulus, Quomodo credent ei, quem non audierunt? Nec sola sufficit fides in corde, nisi etiam verbis enuntietur, ut idem apostolus testis est, Corde enim, inquit, creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Nullus autem de stoliditate sensus vel tenuitate ingenii causetur; quia hec tam parva sunt, ut nemo tam hebes et barbarus sit qui hoc discere et verbis communibus pronuntiare non possit; tam magna, ut qui horum scientiam pleniter capere potuerit, sufficere sibi credatur ad salutem perpetuam. Illud etiam observandum ut nullus suscipiat infantem in baptismo a sacro fonte, antequam idem symbolum et orationem dominicam coram presbitero¹ decantent. Et tunc presbiter omnibus patrinis annuntiet, quod debitores sint suis filiolis cum ad intelligibilem etatem venerint, hec eadem insinuare.

BD 2.62]

¹ presb. CPD; populo [presbytero] M

159*De eadem re¹. Ex concilio Cabilonensi, cap. 3*

Iubendum est ut oratio dominica in qua omnia necessaria humane vite comprehenduntur, et symbolum apostolorum in quo fides catholica ex integro comprehenditur, ab omnibus discatur, tam Latine quam barbarice, ut quod ore confitentur, corde credant.

BD 2.63 var.]

¹ De ead. re] Ut oratio dominica et symbolum ab omnibus discatur H

160

De¹ dilectione Dei et proximi. Ex eodem², cap. 5

Item predicandum est de dilectione Dei et proximi, de fide, et spe in Deo, de humilitate, patientia, castitate, benignitate, misericordia, de elemosinis, de confessione ut fratribus ex corde remittatur, quia qui hec et similia agunt, regnum Dei consequentur.
BD 2.64]

¹ praedicanda *add.* M

² concilio *add.* D, *om.* CPM

161

De criminibus quibus homines cum diabolo deputantur¹. Ex eodem², cap. 4³

Item predicandum est, pro quibus criminibus homines cum diabolo deputantur, que apostolus sic enumerat, Fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitie, contentiones, emulationes, ire, rixe, dissensiones, secte, invidie, homicidia, ebrietates, comessiones et his similia. Qui talia agunt, regnum Dei⁴ non consequentur. Et ideo hec omnia cum omni studio prohibeantur.

BD 2.65]

¹ criminibus - deput. CPD; criminalibus peccatis M

² Ex eodem CBM; Item ex eodem PV; Ex eodem concilio D

³ 4 CPDM *BD*; 5 B; 3 *Fr*

⁴ *in mg.* C

162

Ut de auditorio nullus egrediatur sacerdote verbum faciente. Ex concilio Carthaginensi¹, cap. 24

Sacerdote in ecclesia² verbum faciente, qui egressus de auditorio fuerit sine gravi necessitate³, excommunicetur.

BD 2.66] (De cons., dist. 1, c. Sacerdote.)

¹ -iensi CPD; -ensi BH; -iensi IV M

² *erasure follows in C*

³ [haec tria verba desunt in orig.] *add.* *Fr*

163

De eadem re. Ex canone apostolorum¹

Omnes fideles qui conveniunt in solemnitatibus sacris ad ecclesiam, et scripturas apostolorum et evangelium audiunt, non autem perseverant in oratione usque dum missa peragatur, nec sanctam communionem percipiunt, velut inquietudines ecclesie commoventes, convenit communionem privari.

BD 2.67] (De cons., dist. 1, c. Omnes fideles.)

¹ can. ap. CPBD; canonibus ap. , cap. 10. M

164*De eadem re¹. Ex canone apostolorum*

Omnes Christiani qui ingrediuntur² ecclesiam Dei, et scripturas sacras audiunt, neque communicant in oratione cum populo, sed pro quadam intemperantia se a perceptione sacre communionis avertunt, hi de ecclesia removeantur, donec per confessionem penitentiae fructus³ ostendant.

BD 2.68]

¹ De eadem re CPD; Item de eodem M

² in *add. DM, om. CP*

³-tus CPM; -tum D

165*De precibus post allocutionem. Ex concilio Laodicensi, cap. 19*

Quod oporteat seorsum primum post allocutionem episcoporum vel presbiterorum orationes super catechumenos celebrari, et postquam catechumeni egressi fuerint, super eos qui sunt¹ in penitentia² preces fieri, his etiam accedentibus ad manum sacerdotis et discedentibus, tres orationes consummari fidelium, ita ut prima quidem sub silentio, secunda vero et tertia per exclamationes solitas expleantur.³

BD 2.69

¹ super -sunt *in mg. D*

² penitentia CPM; ecclesia penitentes D

³ Et ita demum pacem sibi invicem dabunt. Et postea quam dederit episcopus presbyteris osculum pacis, tunc laici sibi tribuent, et ita sancta celebrabitur oblatio. *add. Fr, om. CPBDM with BD*

166*De admonitione presbiterorum¹. Ex concilio Aurelianensi, cap. 4*

Ut sacerdotes admoneant populum, ut elemosinam dent, et orationes faciant pro diversis plagis, quas assidue pro peccatis nostris patimur.

BD 2.72]

¹ De adm. presb. CPD; Quae admonere debeant presbyteri M

167*Quomodo unusquisque orare debeat. Ex eodem¹, cap. 6*

Item instruendus est populus² ut singulis diebus qui amplius non potest, saltem duabus vicibus oret, mane scilicet et vespere, dicens Simbolum et orationem dominicam, sive, Qui plasmasti me miserere mei, vel etiam, Deus, propitius esto mihi peccatori, et Deo gratias agens pro cotidiane vite comeatibus, et quia se ad imaginem suam creare dignatus sit, et a pecudibus segregare. His ita peractis et solo Deo creatore suo adorato, sanctos invocet, ut pro se intercedere apud maiestatem divinam dignentur. Hec faciant, quibus basilice locus prope est, in basilica; qui vero in itinere, aut pro qualibet occasione

¹ concilio *add. D, om. CPM*

² instr. est pop. CPM; ammonendus est populus et instruendus D

in silvis, aut in agris ubicumque eos ipsa hora matutinalis vel vespertina invenerit, sic faciant, scientes Deum ubique presentem esse, dicente psalmista in omni loco dominationes³ eius.

BD 2.73]

³ -nes CPM; -nis D

168

De filiis quomodo parentibus obedire debeant. Ex concilio apud Avernas, cap. 3¹

Admonendi sunt fideles sancte² Dei ecclesie³, ut filii vel⁴ filie parentibus suis obedientiam exhibeant, dicente Domino, Fili, honorifica patrem tuum. Nam, ut ipsi parentes erga filios suos ac filias modeste se agant, admonendi sunt, dicente apostolo, Et vos parentes, nolite ad iracundiam provocare filios vestros. Nam et hoc dicendum est eis, ut si illi genitali affectu parcere velint iniuriis filiorum, non hos impunitos Dominus sinit, nisi forte penitentiae subiciantur. Sed tamen levius est filiis parentum quelibet flagella suscipere, quam Dei iram incurrere.

[3]. BD 2.74]

¹ 3 CPD; 6 [3] M

² erasure follows in C

³ Dei eccl. CPD; eccl. Dei M

⁴ vel CPD; et M

169

Ut ad salutationes sacerdotales ad missam¹ omnes devote² respondeant. Ex concilio Aurelianensi, cap. 2³

Item intimandum est, ut ad sacerdotales salutationes⁴ congrue responsiones discantur⁵, ubi non solum clerici et Deo dicati, sacerdoti responsiones offerant, sed omnis plebs devote consona voce⁶ respondere debet.

BD 2.79]

¹ -tales ad missam CPD; -tis in missa M

² devote CPD; om. M

³ 2 CPDM; om. Fr

⁴ sac. sal. CP; sal. sac. DM

⁵ disc- CPM; dic-D

⁶ dev. cons. voce CP; cons. voce dev. DM

170

Ut nullus ordinatus per sancta discurrat, ecclesie sue cura derelicta¹. Ex dictis Augustini

Interdicendum est ut nullus ordinatus migret de sua parochia ad aliam nec in limina apostolorum causa orationis, sue ecclesie cura derelicta, nec ad palatium causa interpellandi. Quod si fecerit, nihil valet huiusmodi aut² demigratio. Et hoc

¹ Ut nullus - derel. CPD; Ne presbyter relicta ecclesia sua, per sancta loca discurrat M

² aut CPBD; vel M

omnibus denunciandum, ut qui causa orationis ad limina beatorum apostolorum pergere cupiunt, domi confiteantur peccata sua, et sic proficiscantur, quia a³ proprio episcopo suo, aut a⁴ sacerdote ligandi aut solvendi sunt, non ab extraneo.

BD 2.80] IP 3.71

³ quia a CPDM; qui a *Fr*

⁴ *ss C*

171

Ex epistola Clementis. Nihil agendum sine licentia episcopi¹

Nullum enim presbiterum in alicuius episcopi parochia aliquid agere debere, absque eius permissu docebat. Cunctos presbiteros propriis episcopis in omnibus absque mora obedientes, instituentem Domino, esse debere docebat. Nullum aliena concupiscere aut presumere que eorum erant, sed unumquemque suis sibi commisis contentum esse docebat. Neminem etiam alicui aliquid facere, nisi quod sibi vult fieri, instruebat.

(epist. 1, ante finem). BD 2.94]

¹ *rubric before insc. M*

172

De eadem re¹. Ex concilio Arelatensi², cap. 2

De presbiteris aut diaconibus qui solent dimittere loca sua in quibus ordinati sunt, et ad³ alia loca se transferunt, placuit ut hisdem⁴ locis ministrent⁵. Quod⁶ si derelictis locis suis ad alium se locum transferre voluerint, deponantur.

BD 2.95] IP 3.72

¹ De eadem re CPB; *om. H*; Ne presbyteri relictis locis sibi commissis ad alia transeant M

² primo *add. Fr*

³ *ss P*

⁴ hisdem CPB; iisdem C²M; isdem D

⁵ quibus prefixi sunt *add. M, om. CPBD*

⁶ Quod CPBDM; Qui *Fr*

173

Quod non liceat clericum in duarum civitatum simul conscribi¹ ecclesiis. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 10

Non licere clericum in duarum civitatum conscribi simul ecclesiis, sed in qua ab initio ordinatus est ministret; nec ad aliam confugiat, quasi ad² potiorem, ob inanis glorie cupiditatem. Hoc autem facientes revocari debent ad suam ecclesiam, in qua primitus ordinati sunt, et ibi tantummodo ministrare.

(actione 15) BD 2.96] IP 3.73 (21, q. 1, c. Clericum duarum.)

¹ sim. cons. CPHM; cons. sim. D

² ad CPD; *om. M*

174

De ordinatis ne de civitate in civitatem contra ius canonum transferantur¹. Ex concilio Niceno, cap. 15

Propter multam perturbationem, et seditiones² que fiunt, placuit consuetudinem omnimodis amputari, que preter regulam in quibusdam partibus videtur admissa; ita de civitate in civitatem³ non episcopus, non presbiter, non diaconus transferatur. Si quis autem post diffinitionem sancti et magni concilii tale quid agere tentaverit, et se huiusmodi negotio manciparit, hoc factum prorsus irritum ducatur, et restituatur ecclesie cui fuerit, episcopus aut presbiter, aut diaconus ordinatus.

(*et Aquisgr., c. 43*). *BD 2.97] (7, q. 1, c. Non oportet.)*

¹ De - transferantur CPD; Ne quis ordinatus de civ. in civ. transferatur M

² et sedit. CP; seditionis D; seditionesque M

³ in civ. *in mg.* C

175

De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 16

Quicumque temere ac¹ periculose neque timorem Domini pre oculis habentes, nec agnoscentes ecclesiasticam regulam discedunt² ab ecclesia commissa presbiteri aut diaconi, vel quicumque sub regula prorsus existunt, hi nequaquam debent in aliam ecclesiam recipi, sed omnem necessitatem convenit illis imponi, ut ad suas parochias revertantur. Quod si non fecerint, oportet eos communionem privari.

BD 2.98]

¹ ac CP; aut DVM

² agnoscentes – disc. *ss* V

176

Ne presbiteri causa legationis per diversa mittantur loca, cura animarum derelicta¹. Ex concilio Arelatensi, cap. 3

Statutum² est ut presbiteri, sicut hactenus factum est, indiscrete per diversa non mittantur loca, nec ab episcopis nec ab aliis prelati, nec etiam a laicis, ne forte propter eorum absentiam et animarum pericula³ et ecclesiarum in quibus constituti sunt negligantur officia.

BD 2.99] IP 3.74

¹ causa leg. - derel. CPD; per diversa loca legati mittantur, dimissa cura sua [animarum *Fr*] M

² *corr. fr.* Statum P

³ fiant *add.* M, *om.* CPD

177

Quod presbiteri assidue legere debeant¹. Ex dictis Augustini

Presbiteri, oportet vos assiduitatem habere legendi et instantiam orandi, quia vita viri iusti lectione instruitur, oratione ornatur, et assiduitate lectionis munitur homo a peccato, iuxta illum qui dicebat, In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi. Hec sunt enim arma videlicet lectio et oratio, quibus diabolus expugnatur². Hec sunt instrumenta quibus eterna beatitudo acquiritur; his armis vitia comprimuntur; his alimentis virtutes nutriuntur. Sed et si quando a lectione cessatur, debet manuum operatio subsequi, quia otiositas inimica est anime. Et antiquus hostis quem a lectione sive ab oratione vacantem invenerit, facile ad vitia rapit. Per usum namque lectionis discetis qualiter et vos vivatis, et alios doceatis. Per usum orationis et vobis, et³ his quibus in caritate coniuncti estis, prodesse valebitis. Per manuum operationem et corporis macerationem, et vitiis alimenta negabitis et vestris necessitatibus subvenietis, et habebitis unde necessitatem patientibus porrigatis.

BD 2.100]

¹ et orare *add.* M

² *in mg.* D

³ vobis et *in mg.* P

178

Quod¹ presbiteri sine orariis non vadant. Ex concilio Magontensi²

Presbiteri sine intermissione utantur orariis, propter differentiam sacerdotalis dignitatis.

(sub Leone III cap. 28). BD 2.101]

¹ Quod CPD; Ut M

² -iensi CPM; -iacensi D

179

Ut clericus honesto artificio¹ victum² querat. Ex concilio Africano, cap. 51³

Clericus quilibet⁴ verbo Dei eruditus, artificio honesto victum querat.

(conc. Carth. IV, cap. 51). BD 2.102] (Dist. 91, cap. Clericus.)

¹ artificio CPM; officio D

² sibi *add.* M

³ cap. 51 CPD; *om.* M

⁴ [quantumlibet] *add.* M²

180

De eadem re¹. Ex eodem², cap.3³

Clericus quilibet verbo Dei eruditus⁴ artificio vel agricultura, absque officii suiduntaxat detrimento, preparet sibi victum et vestimentum.

BD 2.103 mod.] (Dist. 91, c. Clericus victum.)

¹ De ead. re] Ut clericus honesto officio victum querat H

² concilio *add. D, om. CPM*

³ 3 CPBD; 52 M

⁴ vel *add. P; om. CVBDM*

181

De presbiteris quid matutinali officio expleto agere debeant. Ex concilio Nannetensi, cap. 60

Presbiter mane, matutinali officio expleto pensum servitutis sue canendo primam, tertiam, sextam, nonamque persolvat; ita tamen ut postea horis competentibus, et signis designantibus, iusta possibilitatem, aut a se, aut a scholaribus publice compleantur. Deinde peractis horis, infirmis visitatis, si voluerit ad opus rurale exeat ieiunus, ut iterum necessitatibus peregrinorum et hospitem, sive diversorum commeantium, infirmorum quoque atque defunctorum succurrere possit, usque ad statutam horam, pro qualitate temporis et opportunitate.

BD 2.104] (Dist. 91, c. Presbyter mane.)

182

De eadem re. Ex dictis sancti Benedicti

Propheta dicente, Septies in die laudem dixi tibi, qui septenarius¹ numerus a nobis sic implebitur, si matutino, prime, tertie, sexte, none, vespere, completoriique tempore nostre servitutis officia persolvamus, quia de his dixit Propheta, Septies in die laudem dixi tibi. Nam de nocturnis vigiliis idem ipse Propheta ait, Media nocte surgebam ad confitendum tibi². Ergo his temporibus referamus laudes Creatori nostro super iudicia iustitie sue.

(Regule sue cap. 16) BD 2.105].

¹ sacratus *add. C²RM, om. CPD*

² (ibidem) *add. M²*

183

Quod magnum periculum¹ sit aliquem fieri iudicem vite aliene² qui nescit suam temperare³. Ex dictis Augustini

Admonendi sunt presbyteri ut perpendant quia quicquid a fidelibus datur, redemptio peccatorum est. Et ideo non gloriantur talibus sumptibus uti, sed magis timeant

¹ mag. per. RPVBD; per. mag. C

² iud. vite aliene CBD; vite aliene (*corr. fr. alie*) iud. P

³ Quod - temperare CPBD; Ut presbyteri super eos solliciti sint quorum bonis participantur M

quod in Veteri Testamento de sacerdotibus dictum est, Iniquitatem populi eos debere portare. Et ideo cum magno timore super eos solliciti sint, quorum donis⁴ participantur, quia magnum periculum est iudicem fieri vite aliene, qui nescit tenere moderamina vite sue.

BD 2.106]

⁴ donis CPBD; bonis [donis] M

184

Ut presbiteri iuxta ecclesiam hospitentur. Ex concilio Meldensi, cap. 5

Ut presbiteri nullatenus ubique¹ hospitari sinantur, aut aliquo modo ipsi presumant, sed assidue omnes apud ecclesias suas esse studeant, propter sacra misteria vel ministeria fidelibus exhibenda, nec etiam alibi habitare permittantur. Neque mulieres quamcumque habitationem² habeant in locis, in quibus presbiteri aliquem recursum habuerint. Quod si observare parvipenderit ita ut transgressores, et qui contra interdicta fecerint, iudicentur.

(cap. 36). BD 2.107]

¹ ubique CPDM; ubicunque *Fr*

² [al. frequentationem] *add. Fr*

185

De presbitero¹ si uxorem acceperit² deponatur. Ex concilio Neocesariensi, cap. 1³

Presbiter si uxorem acceperit ab ordine deponatur. Si vero fornicatus fuerit, aut adulterium⁴ perpetraverit, amplius pelli debet, et ad penitentiam redigi. Simili modo etiam diaconus, si eodem⁵ peccato succubuerit, ab ordine ministerii subtrahatur.

BD 2.108] cf IP 3.91 (Dist. 28, cap. Presbyter si uxorem, cap. 10.)

¹ De presb. CPD; Ut presbyter M

² acc. CPD; duxerit M

³ cap. 1 *over erasure C*

⁴ ad- *ss C*

⁵ eodem PVBD; eidem C²RM; ? C

186

De eadem re¹. Ex concilio Niceno, cap. 3

Interdixit per omnia magna sinodus² non episcopo, non presbitero, non diacono, vel³ alicui omnino qui in clero est licere subintroductam habere mulierem, nisi forte matrem, aut sororem, aut amitam, vel eas tantum personas que suspensiones effugiunt.

BD 2.109] cf IP 3.112 (Dist. 32, c. Interdixit per omnia.)

¹ De ead. re CRPBDM; *om. H*

² mag.sin. CPHM; sin. mag. D

³ vel CPDM; nec *Fr*

187

De eadem re¹. Ex decretis Siricii pape, cap. 12

Feminas vero non alias esse patimur² in domibus clericorum, nisi eas tantum quas propter solas necessitudinis causas habitare cum iisdem sinodus Nicena permisit.
(*epist. 1*).BD 2.110] (*Dist. 18, c. Feminas.*)

¹ eadem re CPD; eodem M

² esse pat. CPM; pat. esse D

188

De eadem re¹. Ex decretis Siricii pape, cap. 5²

Statutum est ab episcopis de presbiteris, qui feminas secum indiscrete habitare permittunt, et propter hoc male opinionis suspicione denotantur; ut si deinceps admoniti non se correxerint, velut contemptores sanctorum canonum, canonica invectione feriantur.

[*cap. 3*].BD 2.111]

¹ De eadem re CPHD; Item de eodem M

² 5 CPDH; 2 M

189

Item de eadem re¹. Ex concilio Agathensi, cap. 3²

Id etiam ad custodiendam vitam et famam³ speciali ordinatione precipimus, ut nullus clericorum extranee sit mulieri qualibet consolatione⁴, aut familiaritate coniunctus; et non solum in domum illius extranea mulier non accedat, sed nec ipse frequentandi extraneam mulierem habeat potestatem, sed cum matre tantum, et sorore, et nepte, si habuerit, aut voluerit, liberam habeat vivendi potestatem, de quibus nominibus nefas est aliud quam natura constituit suspicari.

[*cap. 10*].BD 2.112]

¹ Item de eadem re CPD; Cum quibus mulieribus presbytero habitare liceat M

² 3 CPD; 4 M

³ et famam CP; nostra D; et famam nostra M

⁴ [al. collatione] *add. Fr*

190

Ut ancille a cellario presbiterorum¹ removeantur. Ex concilio Remensi, cap. 4

Ancillas vel libertas a cellario, vel a secreto ministerio, et ab eadem mansionem in qua clericus manet, placuit removeri.

(*Agathens. 1*). BD 2.113]

¹ presb. CPD; fratrum M

191*De eodem¹. Ex concilio Turonico, cap. 6*

Et quia diabolo nullum locum dare oportet, hoc precipue custodiendum decernimus, ut nulli clericorum cum extraneis feminis habeant familiaritatem, nec ullum male loquendi vel sentiendi hominibus aditum tribuant, quia frequenter per hanc indecentem occasionem contingit ut diabolus qui insidiatur sicut leo in cubili suo de ruinis servorum Dei insultet. Si quis vero clericus post interdictum episcopi sui his inherere presumpserit², a communione habeatur alienus³.

(*con. Turo. I, c. 3*).BD 2.115]

¹ De eodem CPD; Ut nullus clericorum cum extraneis feminis habeat familiaritatem M

² [illicitis familiaritatibus extraneorum feminarum] *add. Fr*

³ a comm. hab. al. PBDM; al. a comm. hab. C

192*De eadem re. Ex concilio Nannetensi, cap. 10*

Inhibendum¹, et modis omnibus interminandum² est ut nullus sacerdos eas personas feminarum (sicut et in canone insertum continetur) de quibus suspicio esse potest, in domo sua habeat; sed neque illas, quas canones concedunt, matrem, amitam, sororem, quia instigante diabolo etiam in illis scelus frequenter perpetratum reperitur, aut etiam in pedisequis illarum. Sed si quis de his habuerit talem necessitatem patientem, cui sit necessaria sustentatio presbiteri, habeat in vico aut in villa domum longe a presbiteri conversatione, et ibi eis subministret que necessaria sunt. Sed hoc secundum auctoritatem canonum modis omnibus prohibendum ut nulla femina ad altare presumat accedere, aut presbitero ministrare, aut infra cancellos stare aut sedere.

[*cap. 3*].BD 2.116]

¹ *corr. fr.* Inib- D

² -imandum C

193*De incontinentibus¹. Ex canone² apostolorum, cap. 22*

De presbiteris et diaconibus divinarum legum est disciplina, ut incontinentes in officii talibus positi omni honore ecclesiastico priventur, et ad tale ministerium non recipiantur quod sola continentia oportet impleri.

BD 2.117]

¹ clericis *add.* M

² -one CPD; -onibus M

194

De ordinatis si capti fuerint in fornicatione , periurio aut furto. Ex eodem¹

Preterea quod dignum et pudicum, et honestum est tenere² ecclesia omnino debet, ut sacerdotes et levite cum mulieribus non cocant, quia ministerii cotidiani necessitatibus occupantur. Scriptum est, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester. *BD 2.118]*

¹ De ord. - furto. Ex eodem CPD; De eadem re. Ex eisdem. M

² tenere CVBDM; temere P

194A (PV)

De ordinatis si usuras exercuerint. Ieronimus in epistola ad Epitalamium

Quos in ecclesiastico ordine videris usurarios, adulteros, concubinarios et ad cumulandam Mammone pecuniam semper intentos, velut hereticos devita. Si presbiter est, corpus et sanguinem Domini illum tractando non audieris, sed etiam tractare non permiseris.

194B (PV)

De eadem re

Non potestis, inquit Deus veritas, Deo servire et Mammone. Cui ergo servit qui Mammone servit? Vis audire cui? Idolorum culture. Audi apostolum, Avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi et Dei. Qui ergo propter suam aviditatem perdit regnum Dei, et efficitur idolatra potest dici Christicola? Non colit Christum, non sacrat corpus suum nec Christus per ipsum. Quid ergo? Iudicium et suam condemnationem tractat, non solum dico sibi sed et tibi, si sibi consentiens extiteris.

195

De eadem re¹. Ex concilio Nannetensi

Episcopus, presbiter, aut diaconus usuras a debitoribus exigens, aut desinat, aut certe dampnetur.

(Apost. can. 43) (cap. 195). BD 2.119] cf 13.15 below (dist. 47, c. Episcopus.)

¹ De eadem re CPB; De ordinatis si usuras exercuerint D; De clericis usuram exigentibus M

196

De eodem¹. Ex concilio Niceno, cap. 17

Quoniam multi sub regula constituti avaritiam et turpia lucra sectantur, oblitique divine scripture dicentis, Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, mutuuum dantes centesimas exigunt, iuste censuit sancta et magna sinodus, ut si quis inventus fuerit post hanc diffinitionem usuras accipiens, aut adinventionem aliqua, vel quolibet modo negotium

¹ eodem CPD; eadem re M

transigens, aut hemiolia, id est, sexcupla exigens, vel aliquid tale prorsus excogitans turpis lucri gratia, deiciatur a clero, et alienus existat a regula.

(cap. 17) *BD 2.120] (Dist. 47, c. Quoniam multi.)*

197

¹*Ex concilio Tarraconensi, cap. 3*²

Quicumque esse voluerit³ in clero, emendi vilius vel⁴ venundandi carius studio non utatur.⁵

(sub *Hormisda*). *BD 2.122] (14, q. 4, c. Canonum.)*

¹ Item de eadem re. *add. as rubr. M*

² 3 CPBD; 2 HM

³ esse vol. CPHM; vol. esse D

⁴ vel CPBH; et DM

⁵ Quod certe si voluerit exercere, cohibeatur a clero. *add. Fr, om. CPDHM BD*

197A (PVB)

Item de usurariis. Ex epistola Leonis pape, cap. 3

Nec hoc quoque pretereundum esse duximus, quosdam turpis lucri cupiditate captos usurariam exercere pecuniam et fenore velle ditescere. Quod non dicam in eos, id est in clericali officio constitutos sed in laicos cadere qui Christianos se dici cupiunt condolemus.

BD 2.123]

198

*Quid sit usura*¹. *Ex concilio Cartaginensi, cap. 16*²

Item placuit, ut clericus si commodaverit³ pecuniam, pecuniam accipiat; si speciem, eandem speciem, quantum dederit accipiat.

(*can. 3, c. 16*). *BD 2.124] (14 q. 4, c. Nullus.)*

¹ Quid sit usura PBD; De eadem re CRH; Item de eodem M

² Cartag. cap. 16 PBD; Agatensi, cap. 1 CRHM (*cf 6.200 below*)

³ commod- CPHM; commend- D

199

*De eadem re*¹. *Ex concilio Aurelianensi*², *cap. 36*³

Ut presbyteri a turpibus lucris et usuris non solum ipsi abstineant, verum etiam plebes sibi subditas abstinere instruant.

BD 2.125]

¹ De eadem re CPBD; Ut presbyteri plebes sibi commissas ab usuris abstinere doceant M

² [Arelatensi] *add. M*

³ 36 CPM; 26 D

1200

*Quid sit usura*². *Ex concilio Agatensi, cap. 1*³

Usura est ubi amplius⁴ requiritur⁵ quam datur. Verbi gratia, si dederis solidos decem, et amplius requisieris, vel dederis frumenti modium unum, et super aliquid exegeris.

(*conc. Agat. cap. 16*). *BD 2.126] IP 3.161 (14, q. 3, c. Usura est.)*

¹ before c 198 in B

² Quid sit usura CRM; De eadem re PVBD

³ Agatensi cap. 1 PVBD with BD; Cartaginensi cap. 16 CRH; Cart. cap. 13 M (cf 6.198 above)

⁴ amplius CRPBDH; plus M

⁵ requiritur CPM; exigitur D

201

*De eadem re. Ex decreto*¹ *Iulii pape usurariis messis*², *cap.131*

Quicumque enim³ tempore messis vel vindemie, non necessitate, sed propter cupiditatem, comparat annonam vel vinum, verbi gratia, de duobus⁴ denariis comparat modium unum⁵, et servat usque dum venundetur denariis quatuor aut sex, aut amplius⁶, hoc turpe lucrum dicimus.

Bd 2.127] IP 3.162 (14, q. 4, c. Quicumque.)

¹ -eto CP; -etis DM

² us. messis CP; om. D; us. missis HM

³ enim CPBDM; om. H

⁴ -bus ss P

⁵ verbi gratia - unum CPM; om. D

⁶ aut amplius CPM; om. D

202

*De eadem re*¹. *Ex decretis Leonis pape*

Qualitas lucri negotiantem aut excusat aut arguit, quia est honestus questus et turpis. Verumtamen penitenti utilius est dispendia pati, quam periculis negotiationis astringi, quia difficile est, inter eumentis vendentisque commercium, non intervenire peccatum.

(*Leo I, epist. 90, ad Rusticum episc.*). *BD 2.128 var, and cf BD 19.95] (De cons. dist. 45, c. Qualitas.)*

¹ De eadem re CPDH; Quod qualitas lucri, negotiantem aut excusat, aut arguit M

203

*Ut nullus ex ecclesiastico ordine edendi vel bibendi causa*¹ *tabernas ingrediatur. Ex dictis Augustini*²

Canonum statuta prohibent ut nullus ecclesiastici ordinis, sumendi cibi aut potus causa, nisi peregrinationis necessitate compulsus, tabernas ingredi habeat³. Sed si aliquis

¹ ex eccl. - causa CPD; ecclesiastici ordinis M

² dictis Aug. CPM; conc. Cartag' cap. 22 D

hec interdicta violaverit, ut sanctorum canonum contemptor, acerrimis corripiatur disciplinis.

BD 2.129]

³ ingredi habeat CP; ingredi licentiam habeat D; ingrediatur [ingredi habeat] M

204

Ut nullus ex sacro ordine cibi vel potus¹ causa tabernas ingrediatur². Ex concilio Carthaginensi, cap. 25³

Ut clerici edendi vel bibendi causa tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi.

(conc. Cart. III, cap 27). BD 2.130] (Dist. 44, c. Clerici edendi.)

¹ cibi vel potus CRPBD; edendi vel bibendi H

² Ut nullus - ingrediatur CPD; De eadem re M

³ 25 CPHM; 22 D

205

De eadem re¹. Ex concilio Laodicensi, cap. 24

Quod non oporteat sacro ministerio deditos a presbiteris usque ad diaconos, et reliquum ecclesiasticum ordinem, id est usque ad subdiaconos, lectores, cantores, exorcistas ostiarios et ex numero continentium et monachorum, ingredi tabernas.

BD 2.131] (Dist. 44, c. Non oportet.)

¹ De ead. re CPD; Item de eodem M

206

Ut illi quibus uxores ducendi licitum aliorum non est¹, nuptias devitent. Ex epistola Leonis pape, cap. 10²

Quibus licentia uxores ducendi non est alienarum nuptiarum evitent convivia.
BD 2.132]

¹ illi quibus ux. licitum al. non est P; illi quibus ux. lic. non est al. V; illi quibus ux. al. non est C; licitum non est al. BD; illi quibus uxores ducere licitum non est H; illi quibus licentia nubendi non est M

² cap. 10 CPD; *om.* M

207

Quod non oporteat in bigami nuptiis orare presbiterum¹. Ex concilio Neocesariensi, cap. 7²

Presbiterum in nuptiis bigami prandere non convenit, quia cum penitentia bigamus egeat, quis erit presbiter, qui propter convivium, talibus nuptiis possit prebere³ consensum?

¹ Quod - presb. CPDH; Ut presbyter bigami nuptiis non intersit M

² *corr. fr.* 8 C

BD 2.133] (13, q., c. De his qui.)

³ possit preb. CPHM; preb. poss. D

208

De eadem re¹. Ex dictis Augustini

Presbyteri et² diaconi, vel³ deinceps quibus ducendi uxores non est licitum, etiam alienarum nuptiarum evitent convivia, neque his cetibus admisceantur ubi amatoria cantantur, et turpia carmina, aut obsceni motus corporum choris⁴ et saltationibus efferuntur, ne auditus et obtutus sacris misteriis⁵ deputati, turpium spectaculorum atque verborum contagione polluantur.

(conc. Veneti. I, c. 11, et Agat, c. 39.).BD 2.134] (Dist. 34, c. Presbyteri.)

¹ De eadem re CPD; Ut presbyteri, et diaconi, et reliqui clerici nuptiarum evitent convivia M

² et CPDM; om. Fr

³ (subdiaconi, orig.) add. Fr

⁴ [al. choreis] add. Fr, though there is an obelus with no text keyed to it here M

⁵ [al. ministeriis] add. Fr, though there is an obelus with no text keyed to it here M

209

De eadem re. Ex decretis¹ Martini pape, cap. 1²

Non liceat sacerdotibus vel³ clericis aliqua spectacula in nuptiis vel conviviis spectare, sed oportet antequam ingrediantur ipsa spectacula, surgere et redire⁴ inde. (Bracar. cap. 60). BD 2.135]

¹ -etis CM; -eto P; decr' V; D?

² cap 1 CRPBDM; om. H

³ vel CPHM; aut D

⁴ [al. recedere] add. Fr

210

Ut nullus clericus in alia¹ civitate suscipiatur sine commendatitiis litteris². Ex canone apostolorum³.

Ut si quis clericus vel⁴ laicus ad alteram⁵ properat civitatem, et suscipitur preter commendatitias epistolas⁶, et qui susceperit, et qui susceptus est communione privetur. BD 2.136] IP 3.65

¹ alia CPDH; aliena M

² comm. lit. PM; lit. comm. C; comm. epistolis VDH

³ can. ap. CPH; canonibus apostolorum, cap. 13 M

⁴ vel CPHM; aut D

⁵ alteram CPHM; aliam D

⁶ epist. CPDH; litteras M

211¹*De eadem re. Ex concilio Antiocheno, cap. 7*

Nullus peregrinorum sine pacificis, id est, commendatitiis suscipiatur epistolis.
 (Ant. I, sub Iulio).BD 2.137] (Dist. 71, c. Nullum absque.)

¹ after 212 D

212*De clericis fugitivis ne ab aliis recipiantur¹. Ex concilio Aurelianensi, cap. 8*

In concilio Antiocheno, similiter et in Chalcedonensi precipitur ut fugitivi clerici et peregrini a nullo recipiantur² nec ordinentur, nisi cum commendatitiis³ litteris et sui episcopi vel abbatis licentia.

BD 2.138] IP 3.66

¹ De cler. - recip. (suscipiantur D) CPD; Item de eodem M

² rec- CPD; susc- M

³ -ti- ss D

213*Ut clerici in¹ aliena² civitate non maneant, nisi episcopus mores eorum previderit³. Ex concilio Carthaginiensi, cap. 35⁴*

Ut clerici in alia⁵ civitate non immorentur⁶, nisi causas eorum iustas episcopus loci, vel presbyteri locorum perviderint⁷.

(Car. 3, c. 37).BD 2.140]

¹ ss P; after aliena V

² aliena PBDM; alia CH

³ episc. - prev. CPDH; causas eorum episcopus cognoverit M

⁴ 35 CBDM; 25 PH

⁵ alia CPBH; aliena DM

⁶ immor- CPM; mor- D

⁷ perv- CBDM; prev- PV; prov- H

214*De clericis et¹ monachis qui sine litteris sui episcopi² vagantur³. Ex concilio Carthaginiensi, cap. 36*

Clericis vel monachis sine commendatitiis litteris⁴ licentia non pateat evagandi.
 (conc. Vene. I, cap. 5) BD 2.141] IP 3.67

¹ et CPH; vel D

² sui ep. CPH; ep. sui D

³ De cler. - episc. vagantur CPBD; Ne clerici vel monachi sine commendatitiis litteris vagentur M

⁴ comm. lit. CPBH; comm. epistolis D; lit. comm. M

214A (D)*De eadem re*

Clericis sine commendatitiis epistolis episcopi sui non pateat licentia evagandi.

215

¹*Ex concilio Neocesariensi, cap. 7²*

Clericis sine commendatitiis epistolis episcopi sui, licentia non pateat evagandi.
In monachis quoque presentis sententiae forma servetur
(*co. Agath. cap. 38*) *BD 2.142*]

¹ De eadem re *add. as rubr.* DM

² 7 CPM; 6 D

216

Ut pauperibus et indigentibus auxilio cum proficiscuntur cum pacificis¹ litteris subveniantur. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 11

Omnes pauperes et indigentes auxilio, cum proficiscuntur, sub probatione epistolis vel ecclesiasticis pacificis tantummodo commendari decrevimus, et non commendatitiis litteris, propter quod commendatitias litteras honoratioribus tantummodo prestari personis conveniat.
(*actione 15*).*BD 2.143*]

¹ et indig. - pacificis CPDH; exsulantibus pacificis tantum M

217

Ut clerici illi qui in alias provincias suos sequuntur seniores sine formata ministrare non permittantur¹. Ex concilio Meldensi, cap. 2

Quicumque² senioribus suis de aliis provinciis in aliam provinciam³ veniunt, sine formata ministrare non permittantur; quam et si attulerint, et ministrare idonei inventi fuerint, instruantur quam religiose atque studiose sacrum ministerium peragant, et in quibus locis illud agere debeant⁴.
(*sub Sergio II, cap. 51*). *BD 2.144*]

¹ Ut clerici - permittantur CPBDH; Quando clerici formatis litteris uti debeant M

² Quicumque CRPBD; Qui cum H; Quicumque cum R²M

³ [ad nostras parochias orig.] *add. Fr*

⁴ [non deb., orig] *add. Fr*

218

Item ex eodem¹. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 3

Pervenit ad sanctam sinodum quod quidam qui in clero videntur electi, propter lucra turpia conductores alienarum possessionum fiant, et secularia negotia sub cura sua suscipiant, Dei quidem ministerium parvipendentes, secularium vero discurrentes domos, et propter avaritiam patrimoniorum sollicitudinem sumentes. Decretum itaque est nec

¹ Item ex eod. CP; *om.* D; Item de eod. H; Ne clerici vel monachi possessiones conducant, aut negotiis saecularibus se misceant M

clericum, nec monachum aut possessiones conducere, aut negotiis secularibus se miscere, preter ecclesiasticarum rerum sollicitudinem.

(*actione 15*).BD 2.145] (*Dist. 86, c. Pervenit.*)

219

Ut nullus laicus presbiterum villicatione implicari¹ presumat. Ex concilio Meldensi cap.

6

Item iubendum est ut nemo laicorum presbiteros ecclesiarum suarum turpi villicationi, et, secundum apostolum, seculari et inhonesta negotiatione implicare, nec secum aliorum contra auctoritatem presumat ducere, quo ministerium sibi commissum cogantur negligere. Quod si contra interdicta presumpserit, excommunicetur.

(*cap. 50*).BD 2.146]

¹ -ari CPBD; -are HM

220

De illis presbiteris¹ qui contra statuta canonum villici fiunt. Ex eodem concilio, cap. 15

Similiter de illis presbiteris qui contra statuta canonum villici fiunt, tabernas ingrediuntur, turpia lucra sectantur, et diversissimis modis usuris inserviunt, et aliorum domos inhoneste et impudice frequentant, et comessionibus et ebrietatibus deservire non erubescunt, et per diversos mercatus indiscrete discurrunt, observandum iudicavimus ut abhinc districte severiterque coerceantur, ne per eorum illicitam et indecentem actionem, et ministerium sacerdotale vituperetur, et quibus debuerant esse in exemplum deveniant in scandalum².

(*capitulum. l. V, c. 173*).BD 2.147]

¹ *corr. fr. clericis D*

² [opprobrium orig.] *add. Fr*

221

Item de eodem¹. Ex epistola Leonis pape, cap. 34²

Nam, cum extra clericorum ordinem constitutis nuptiarum societati et procreationi filiorum studere sit liberum arbitrium³, ad exhibendam tamen perfecte continentie puritatem, nec subdiaconis quidem connubium carnale conceditur, ut⁴ qui habent sint tanquam non habentes, et qui non habent, permaneant singulares. Quod si in hoc ordine, qui quartus est a capite, dignum est custodiri, quanto magis in primo vel⁵ secundo et⁶

¹ Item de eodem CPD; Quod nec subdiaconis connubium carnale concedatur M

² 34 CPM; 37 D

³ [arbitr. non est in originali] *add. Fr*

⁴ et *add. Fr, om. CPDM*

⁵ vel CP; et D; aut M

⁶ et CP; vel DM

tertio servandum est⁷, ne aut levitico⁸ aut presbiterali honore aut episcopali⁹ excellentia¹⁰ quisquam idoneus estimetur, qui se a voluptate uxoria necdum frenasse detegitur.
(*Leo I epist. 84, cap. 4*).BD 2.148]

⁷ est CPM; om. D?

⁸ [levitico ministerio] add. M

⁹ -pali CPM; -pi D

¹⁰ -tia CPDM; -tie Fr

222

De principibus qui solent illorum sacerdotes facere ministeriales¹. Ex concilio Toletano V², cap. 30

Sepe principes contra quoslibet maiestatis obnoxios, sacerdotibus negotia sua committunt, et quia³ sacerdotes a Christo ad ministerium salutis electi sunt, ibi consentiant regibus fieri iudices, ubi iureiurando supplicii indulgentia promittitur, non ubi discriminis sententia preparatur. Si quis ergo sacerdotum contra hoc commune consultum discussor in alienis periculis extiterit, sit reus effusi sanguinis apud Christum, et apud ecclesiam perdat proprium gradum.

(*conc. Tol. IV, cap. 30*).BD 2.149] (23, q. 8, c. *Sepe principes.*)

¹ fac. min. CP; min. fac. M

² V CRPBDM; om. H

³ [quia vero] add. M

223

De illis qui Deo servire disponunt ut ad ministrationem domorum non accedant¹. Ex concilio Carthaginensi, cap. 7.

Nicasius Evastitanus² episcopus dixit, Credo placere suggestionem meam sanctitati vestre, et displicere vobis ut qui serviunt Deo, et annexi sunt clero, accedant ad actus et administrationem vel procurationem domorum.³

BD 2.150 beginning Nicasius ep. Culusitanus; cf Landau 1984, 28 and below 6.268]

¹ De illis - non accedant CPD; De eo qui auribus principis suggestionem attulerit sine consensu episcopi. M

² Evastitanus CPD; Evaristianus B; Evaristanus M

³ Credo placere suggestionem - domorum CPBD; Credo placere suggestorem abiici oportere, non solum a communione, verum et ab honore cuius particeps videtur existere, qui venerandi principis auribus molestiam tentaverit inferre, contra leges ecclesiae. Si igitur contra principem necessaria causa deposcit, hoc agatur cum tractatu et consilio metropolitani, et caeterorum episcoporum qui in eadem provincia commorantur; qui etiam proficiscentem suis sequantur epistolis. M [in codice regio variat ordo sed nos a Coloniensi non recessimus] add. M²; Credo placere suggestorem - epistolis. (Aliter omnino habetur hoc caput in originali concilii Carthag. I, cap. 6; in ms. Victor. et apud Gratianum 21, q. 3, c. Credo, sic autem ibi:) Nicasius episcopus Culusitanus dixit, Credo placere suggestionem meam - domorum. Gratus episcopus dixit: Et apostolorum statuta sunt, qui dicunt, Nemo militans Deo, ingerit [implicat] se negotiis saecularibus, proinde aut clerici sint sine actionibus domorum, aut actores sine officio clericorum universi dixerunt: Hoc observamus Fr (cf Ctp 2.15.2)

242¹

Item. Si liceat aliquem ex clero conductorem privatorum fieri². Ex eodem concilio³ cap. 14

Item placuit ut episcopi, presbiteri et⁴ diaconi, vel clerici non sint conductores aut procuratores privatorum, neque ullo turpi et inhonesto negotio victum querant, quia respicere debent scriptum esse, Nemo, militans Deo, implicat se negotiis secularibus. (*Carth. III, c. 15*).BD 2.151] (2, q. 3, c. Placuit ut.)

¹ CRPVBD all have sequence 6.242-68, 224-41, 269 - end, against M

² Item. Si lic. - fieri. CPD; Ut nullus ex clero conductor privatorum fiat [ex Conc. Cartha. I] M

³ eod. conc. CPD; eod. BM; conc. Karthag. H

⁴ et PVBD; om. CM

243

Ut si quilibet ordinatus infra muros civitatis manens et ad sacrificium cotidianum non venerit¹, clericus non habeatur². Ex concilio Toletano³, cap. 5.

Presbiter vel⁴ diaconus, vel subdiaconus, vel quilibet ecclesie deputatus clericus, si intra civitatem fuerit, vel in loco in quo ecclesia est, aut in castello, aut in vico, vel in villa, si ad ecclesiam ad sacrificium cotidianum non venerit, clericus non habeatur, si castigatus non emendaverit.

BD 2.152]

¹ venerit CPH; invenitur D

² Ut si - habeatur CPDH; Ut clericus non habeatur qui intra civitatem manens ad quotidianum sacrificium non venerit M

³ I add. M

⁴ vel CPDLH; om. M

244

De eadem re. Ex concilio Venetico, cap. 1¹

Clericus qui intra muros civitatis manet, et ea die² matutinis himnis sine egritudine defuerit, septem dies a communione habeatur extraneus³.

(*Venet. I, c. 14*). BD 2.153]

¹ 1 CPBDH; 5 M

² ea die CPBDH; qua die [et ea die] M

³ quia ministrum sacrorum eo tempore quo non potest ab officio suo ulla honesti necessitas occupare, fas non est a salubri cessare add. Fr; om. CPBDHM

245

*Quod omnes sacerdotes Domini oporteat doceri¹, ut ceteros instruant, et sibi proficiant.
Ex epistola Anacleti pape cunctis fidelibus missa. cap. 10*

Doceri ergo omnes² oportet qui Domini sacerdotio funguntur, et ut ceteros instruant, et sibi proficiant. Scriptum enim est, Qui docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti; et qui ad iustitiam crudiunt multos, quasi stelle in perpetuas eternitates; et alibi, Populus autem sciens Dominum suum obtinebit et faciet, et docti in populo docebunt multos. Ipsa enim Veritas per se infert, et dicit, Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. Ille procul dubio scandalizatus est in Deum, qui recte³ non docet, et qui eius scandalizat episcopum vel sacerdotem.

(ep. 2, c. 1).BD 2.154]

¹ Dom. op. doc. CPD; doc. op. M

² omnes CPM; *om.* D

³ recte CPD; recta [recte] M

246

Ut singuli¹ presbyteri singulis annis episcopo suo² de ministerio suo rationem reddant. Ex concilio Magontensi³ a Riculfo⁴ eiusdem sedis archiepiscopo habito⁵, cap. 2⁶

Unusquisque presbyter per singulos annos episcopo suo rationem ministerii sui reddat, tam de fide catholica, quam de baptismo atque omni ordine ministerii sui.

BD 2.155]

¹ singuli CPBDH; *om.* M

² suo CPDH; *om.* M

³ -iensi CPHM; -iacensi D

⁴ Riculfo CRD; Richolfo PV; ...olfo B; Arnulfo H; Richelpho [Riculfo] M

⁵ habito CPBDM; *om.* RH

⁶ 2 CP?BHD; 10 M

247

Ut omnis presbyter sibi subditos fidem discere constringat. Ex concilio Gangrensi cap. 5

Simbolum, quod est signaculum fidei, et orationem dominicam discere semper admoneant sacerdotes populum Christianum, volumusque ut disciplinam condignam habeant, qui hec discere negligunt, sive in ieiunio, sive in alia castigatione. Propterea dignum est, ut filios suos ducant ad scholam, sive ad monasterium, sive foras presbyteris, ut fidem catholicam recte discant, et orationem dominicam, ut domi alios edocere valeant. Qui vero aliter non potuerint, vel in sua lingua hoc¹ discant.

(Mogontiac. con. I, ca. 45). BD 2.156]

¹ sua ling. hoc CP; sua ling. D; ling. sua hoc M

248

Qualem professionem presbiteros aut diaconos suo episcopo oporteat facere quando per parochias constituuntur¹. Ex concilio Toletano quinto², cap. 27

Quando presbiteri aut diaconi per³ parochias constituuntur, oportet eos professionem episcopo suo facere ut caste et pure⁴ vivant sub Dei timore ut, dum eos talis professio alligat, vite sancte disciplinam teneant⁵.

(*Conc. Tole. IV, c.26*) BD 2.157, cf 3.130 above, 6.225A below] IP 3.22 (Dist. 28 c. *Quando presbyt.*)

¹ suo ep. oporteat facere -constituuntur CPD; ep. suo fac. op. M

² quinto CPD; om. M

³ ss P

⁴ pure CPD; pie M

⁵ teneant CPM; habeant D

249

De monachis et laicis qui in loquelis suis gloriantur quod predicare non audeant¹. Ex epistola Leonis pape

De his vero² que in sepe dicto concilio illicita contra venerandos Nicenos canones presumptione tentata sunt, ad fratrem et coepiscopum nostrum Antiochene sedis presulem scripsimus, adicientes et illud, quod nobis propter improbitatem monachorum quorundam regionis³ vestre verbo mandastis per vicarios nostros, et hoc specialiter statuentes, ut preter Domini sacerdotes nullus audeat predicare, seu monachus, sive ille sit laicus, qui cuiuslibet scientie nomine gloriatur.⁴

(*epist. 63 ad Theodoretum*). BD 2.158] (6, q. 1, c. *adiicimus*)

¹ De mon. et laicis (laic. et mon. P) - audeant CPBD; Ne monachi vel laici qualicunque scientia instructi praedicare audeant M

² vero CVBDHM; om. P

³ regionis CP²V²BHM; religionis PVD; [al. religionis] *add. Fr*

⁴ whole canon apparently rewritten P

250

Ut parochiarum clerici¹ ab episcopis suis canones discant. Ex concilio Aurelianensi, cap.

6

Ut parochiani clerici a pontificibus suis necessaria sibi statuta canonum legenda percipiant, ne rei ipsi² vel populi que pro salute eorum decreta sunt, excusent se postmodum ignorasse.

(*conc. Aurel. IV, c. 6.*) BD 2.159]

¹ parochiarum cler. CBH; cler. parochiarum. PV; parochiani cler. D; cler. M

² rei ipsi CPBDH; vel ipsi [ne rei ipsi, etc.] M

¹251

Quod nulli sacerdotum canones liceat² ignorare. Ex epistola Celestini pape, cap. 20

Celestinus universis episcopis per Apuliam et Calabriam constitutis. Nulli sacerdoti suos liceat³ canones ignorare, nec quidquam facere, quod patrum possit regulis obviare. Que enim a nobis res digne servabitur, si decretalium norma constitutorum pro aliquorum libitu licentia populis permissa frangatur?

(Celest. I, ep. 3, 1).BD 2.160] (Dist. 38, cap. Nulli sacerdotum.)

¹ H has rubrics and inscr. of cc 251-2 as here, but reverses the texts beneath them

² can. lic CPDH; lic. can. M

³ suos lic. CPBDH; lic. suos M

¹252

De presbiteris parochialibus cum convenerint² ut se inebriare non audeant³. Ex concilio Nannetensi, cap. 10⁴

Ut nullus presbiterorum quando ad anniversarium diem XXX. aut VII. vel III. alicuius defuncti, aut quacumque vocatione ad collectam presbiteri convenerint, se inebriare nullatenus presumat, nec precatus in amore sanctorum, vel ipsius anime, bibere, aut alios ad bibendum cogere, vel se aliena precatione ingurgitare, nec plausus et risus inconditos et fabulas inanes ibi referre aut cantare presumat, vel turpia ioca, vel urso, vel tornatricibus ante se facere permittat⁵. Nec larvas demonum ante se ferri consentiat, quia hoc diabolicum est, et a sacris canonibus prohibitum.

BD 2.161] Ctp 3.10.6 (Dist. 44, cap. Nullus presbyterorum.)

¹ H has rubrics and inscr. of cc 251-2 as here, but reverses the texts beneath them

² con- ss C

³ De presb. - audeant CPDH; Ut presbyteri, quando ad collectam veniunt, minime se inebriare praesumant M

⁴ cap. 10 CPHM; om. D

⁵ [fieri patiat] add. M

253

De eadem re¹. Ex eodem², cap. 11

Quando autem convenerint presbiteri ad aliquod convivium, prior illorum versum ante mensam incipiat, et cibum benedicat, et tunc secundum ordinem sedeant, alter alteri honorem prebentes, et per vices cibum et potum benedicant, et aliquis de illorum clericis aliquid de sancta scriptura legat. Et post refectionem similiter sanctum himnum dicant, ad exemplum Domini, sicut in cena fecisse legitur; et sic contineant se omnes presbiteri maxime in talibus locis, ut non vituperetur ministerium illorum.

BD 2.162] (Dist. 44, cap. Quando veniunt.)

¹ De eadem re CPDH; Quam religiose in convivio se presbyteri habere debeant M

² concilio add. M

254*De eadem re. Ex¹ eodem, cap. 12*

Summopere etiam quisque² presbiter caveat, sicut de statu suo vult gaudere, ut non quacumque occasione patrem suum aut alium quemlibet ad iram et ad rixam, quantominus ad pugnam, vel ad cedem aliquo verbo irritet seu provocet, nec provocatus ad hec quisquam prosiliat, quia in talibus comessionibus et potationibus semper se immiscet diabolus.

BD 2.163]

¹ Ex PBDM; Item de C

² quisque CPM; quisquam D

255*¹De eadem re. Item de² eodem, cap. 13*

Quando presbiteri per Kalendas simul conveniunt post³ peractum divinum misterium⁴ ad necessariam collationem, non quasi ad plenam refectionem, se quas ad prandium ibi ad tabulas resideant, ne per talia inhonesta convivia se invicem gravent, quia indecens est et onerosum. Sepe etiam tarde ad ecclesiam redeuntes maius dampnum de reprehensione conquirunt, (et⁵ de gravedine mutua contrahunt) quam lucrum ibi faciant. Nam de huiusmodi conventu Paulus Corinthios reprehendit, qui inconvenienter cenam dominicam manducare conveniebant. Sic et qui ad cenam dominicam, id est ad collationem verbi sub occasione conveniunt, et ex veritate⁶ ventris causa, coniunguntur, reprehensibiles coram Deo et hominibus habentur. Et ideo peractis omnibus, qui voluerint, panem cum caritate in domo fratris sui simul cum fratribus frangant, et singuli singulos bibere faciant, maxime ut ultra tertiam vicem poculum non contingant, et sic ad ecclesias redeant.

BD 2.164] (Dist. 44, cap. Quando presbyteri.)

¹ Item here DM

² de CP; ex DM

³ lacuna follows C

⁴ misterium CP; ministerium DM, [mysterium] add. M

⁵ et CPD; quod [et] M

⁶ veritate CPD; ingluvietate [veritate] M

256*Nec¹ clerici nec viri religiosi² ante horam tertiam ineant convivia³. Ex concilio Carthaginensi, cap. 12*

Non oportet clericos vel laicos religiosos ante sacram horam diei tertiam inire convivia, neque aliquando clericos nisi himno dicto ecclesie panem sumere, et post cibum gratias auctori Deo referre.

BD 2.165]

¹ Nec CPDH; Ne M

² viri rel. CPDH; rel. laici M

³ in. conv. CPDH; conv. in. M

257

De presbiteris ut¹ hospitales sint. Ex concilio Nannetensi, cap. 3

Ut curam hospitum, maxime pauperum atque debilium, orphanorum quoque atque peregrinorum habeat presbiter, hos quoque ad prandium suum cotidie iuxta possibilitatem convocet, eisque hospitium tribuat.

BD 2.166]

¹ De presb. ut CPD; Ut presbyteri M

258

De eadem re. Ex eodem¹, cap. 5

Ut autem omnis occasio rapine tollatur², volumus ut presbiteri qui bonum exemplum caritatis omnibus ostendere debent, hospitales, existant iuxta dominicum et apostolicum preceptum, ut humanitatem prebeant iter facientibus, quia per hospitalitatem placuerunt quidam Deo angelis hospitio receptis. Et Dominus in die iudicii dicturus est electis, Hospes eram et suscepistis me. Et Iob dicit, Ostium meum semper viatori patuit.

BD 2.167]

¹ concilio *add.* M

² occ. rap. toll. CPD; rap. toll. occ. M

259

Ut presbiteri plebes suas ut hospitales sint admoneant¹. Ex concilio apud Arvernas

Placuit ut presbiteri suas plebes admoneant, ut ipsi hospitales sint, et nulli iter facienti mansionem denegent. Et ut omnis rapine occasio tollatur, nihil carius vendant transeuntibus nisi quantum² in mercato vendere possint. Quod si carius vendere voluerint, ad presbiterum transeuntes hoc referant, et illius iussu cum humanitate eis vendant. (*adiungitur huic concilio*). *BD 2.168]*

¹ Ut - admoneant CPDH; De eodem M

² quantum CPM, [quanto] *add.* M; quanto D

260

Ut cibus sacerdotum semper lectio divina¹ misceatur. Ex concilio Africano, cap. 6²

Pro reverentia Dei et sacerdotum id universa sancta synodus statuit, ut quia solent crebro mensis otiose fabule interponi, in omni sacerdotali convivio lectio divinarum scripturarum misceatur. Per hoc enim et anime edificantur ad bonum, et fabule³ recenseri prohibentur⁴.

(*conc. Tol. III, cap. 7*). *BD 2.169] (Dist. 44, c. Pro reverentia.)*

¹ lect. div. CPD; div. lect. M

² 6 CPDH; 7 M

³ [non necessariae, orig.] *add.* Fr

⁴ -entur CPBDH; -etur M

261

De clericis intemperate viventibus¹. Ex concilio Carthaginensi, cap. 62

Clerici inter epulas cantantes ab officio detrahendi² sunt.

BD 2.170] (22, q. 1, cap. Clericum.)

¹ int. viv. CPD; inter epulas cantantibus M

² det- PBDM; ret- CH

262

De clericis scurrilibus. Ex eodem cap. 80

Si quis clericus aut monachus scurrilia, iocularia, risumque moventia¹ loquitur, acerrime corripatur.

(ponitur post concilium tertium Carth., ca. 4) BD 2.171] (Dist. 46, cap. Clericum.)

¹ verba *add.* M, *om.* CPBD

263

De eadem re. De eodem¹ cap. 60

Clericos scurriles et verbis turpibus iocundatores² ab officio detrahendos.

BD 2.172] IP 3.172

¹ De eodem CPD; Ex eodem MH; Ex Carthag. 4 Fr

² iocund- CP?M; iocul- D

264

Ut clericus fideiussor non sit. De eodem cap. 70

Clericus fideiussionibus inserviens¹ abiciatur.

(Ex canon. apost., c. 20.) BD 2.173]

¹ fid. ins. CPHM; fideiussoribus deserviens D

265

Ut clericus barbam non¹ nutriat. Ex eodem, cap. 44²

Clericus nec comam nutriat nec barbam³.

BD 2.174]

¹ Ut clericus barbam (comam D) non CPBDH; Ne clericus comam vel barbam M

² 44 CRPBDM; 40 H

³ nutr. (ss D) nec barbam CPDH; nec barbam nutr. M

266

De clericis per creaturam iurantibus¹. Item de² eodem, cap. 61³

Clericum per creaturam iurantem acerrime obiurgandum; si perstiterit in vitio, excommunicandum.

BD 2.175] (22, q. 1, c. Clericum.)

¹ De cler. per creat. iur. CVBDH; Item de eodem P; Ne clericus per creaturam iuret M

² Item de CPDH; Ex M

³ 61 CPBHM; 41 D

267

De clericis qui adulationibus et proditionibus vacare deprehenduntur¹. Ex eodem concilio², cap. 56³

Clericus qui adulationibus et proditionibus vacare deprehenditur degradetur ab officio⁴.

BD 2.176] IP 3.173 (Dist. 46, c. Clericus qui adulationibus.)

¹ qui - depreh. CPBD; adulatoribus M

² conc. CPBD; om. M

³ 56 CPBD; 53 H; 57 M; om. R

⁴ degr. ab off. CPHM; ab off. degr. D

268

De ordinatis qui solent contra ecclesiastica mandata auribus principis molestiam inferre.¹ Ex concilio Antiocheno, cap. 11

Si quis episcopus aut presbiter, aut quilibet regule subiectus ecclesie, preter consilium et litteras episcoporum provincie et precipue metropolitani, adierit imperatorem, hunc reprobari, et abici oportere non solum a communione, verum et ab honore cuius particeps videtur existere, quia venerandi principis auribus molestiam tentavit inferre contra leges ecclesie. Si igitur adire principem necessaria causa deposcit, hoc agatur cum tractatu et consilio metropolitani et et ceterorum episcoporum qui in eadem provincia commorantur, qui etiam proficiscentem suis prosequantur epistolis².

BD 2.177; cf Landau 1984, 28, and above 6.223] (23, q. 8, c. Si quis episcopus.)

¹ De ord. - inferre CPDH; Ne quis ex clero sine consensu episcopi ad imperatorem querimoniam deferat M

² epistolis CPHM; episcopis (vel litteris in mg.) D

268A (H)

Qualem professionem presbiteros aut diaconos suo episcopo oporteat facere quando per parrochias constituuntur. Ex conc' Toletano V cap. xxvii

Quando presbiteri aut diaconi per parrochias constituuntur, oportet eos episcopo suo professionem facere ut caste et pie vivant sub Dei timore, ut dum eos talis professio alligat, vite sancte disciplinam teneant.

cf 6.. 247; H 368, C. Toledo IV c 26; rubr. as here in Coll XIIP 2. 130

224

De presbitero certo crimine deposito si de ministerio sibi interdicto aliquid agere presumpserit¹. Ex concilio Toletano, cap. 6²

Si quis presbiter ab episcopo suo fuerit degradatus, aut ab officio pro certis criminibus suspensus, et ipse per contemptum et superbiam aliquid de ministerio sibi interdicto agere presumpserit, et postea ab episcopo suo correptus³ incepta presumptione perduraverit, hic omnimodis excommunicetur, et ab ecclesia expellatur. Et quicumque cum eo communicaverit⁴, similiter se sciat excommunicatum. Similiter de clericis, laicis, et⁵ feminis excommunicatis observandum est. Quod si aliquis ista omnia contempserit, et episcopus emendare non⁶ potuerit, regis iudicio exilio dampnetur.

BD 2.179]

¹ certo crimine - presumpserit CPDH; deposito, si ministerium praesumpserit M

² In codice Regio variat ordo, sed nos a coloniensi non recessimus. M; variat etiam in ms. Victorino. *add. Fr note; cf above, note to c 223*

³ correctus in H

⁴ hic omnimodis - communicaverit *om.* H

⁵ vel H

⁶ minime H

225

De presbitero vel diacono¹ dampnato qui imperatoris auribus molestus extiterit. Ex concilio Antiocheno, cap. 12

Si quis a proprio episcopo presbiter aut diaconus, aut a sinodo fuerit episcopus forte dampnatus et imperialibus auribus molestus extiterit, oportet ad maius episcoporum converti concilium, et que putaverint habere iusta plurimis episcopis suggerant, eorumque discussiones ac iudicia prestolentur. Si vero hec parvipendentes molesti fuerint imperatori, hos nulla venia dignos esse, nec locum satisfactionis habere, nec spem future restitutionis penitus operiri².

(Ant. I, sub Iulio I).BD 2.180 ends operiri.] (21, q. 5, c. Si quis a proprio)

¹ vel diac. CPBDH; *om* M

² operiri C²DHM; aperiri PV; periri CB; aperiri diiudicamus *Fr*

225A¹

Qualem professionem presbiteros aut diaconos suo episcopo oporteat facere quando per parrochias constituuntur. Ex concilio Toletano V cp. xxvii

Quando presbiteri aut diaconi per parrochias constituuntur – sancte disciplinam teneant.
above 6. 248

¹ H *only*

¹226*De presbitero qui pravis exemplis mala² de se suspicari permiserit. Ex concilio Agathensi, cap. 4³*

Si quis presbiter vite sue negligens pravis exemplis mala⁴ de se suspicari permiserit, et populus ab episcopo iuramento seu banno Christianitatis constrictus, infamiam eius patefecerit, et certi accusatores criminis eius defuerint, admoneatur primo seorsum ab episcopo, deinde sub duobus vel tribus testibus. Si non emendaverit, in conventu presbiterorum episcopus eum publica increpatione admoneat. Si vero neque sic se⁵ correxerit, ab officio suspendatur usque ad dignam⁶ satisfactionem⁷, ne populus fidelium in eum⁸ scandalum patiatur. Si autem accusatores legitimi non fuerint, qui eius crimina manifestis indiciis probare⁹ contenderint, et ipse negaverit, tunc ipse cum septem sociis suis eiusdem ordinis, si valet, a crimine semetipsum expurget. Diaconus vero si eodem crimine accusatus fuerit, semetipsum cum tribus excuset¹⁰.

(in fragmentis, cap. 3). *BD 2.181] Ctp 3.10.7; IP 5.1 (2 q. 4, c. Si legitimi.)*

¹ H omits last sentence from Diaconus vero si .

² pravis ex. mala CPHM; malis ex. prava D

³ Agat. cap. 4 CPHM; om. D

⁴ mala PBM; male CVD

⁵ se CPDFr; om. BM

⁶ dig- CPDM; condig- B

⁷ usque - satisf. ss P

⁸ eum PVBD; eo C²M; ? C; R??

⁹ ss D

¹⁰ excuset CPD; expurget VM; Diaconus vero si – exc. om. H

227

De eadem re¹. Ex concilio Triburiensi, cap. 21

Si quis presbiter contra laicum, vel laicus contra presbiterum aliquam habet querimonie controversiam, episcopo precipiente sine personarum acceptione finiatur. Laicus per iuramentum, si necesse sit, se expurget. Presbiter vero vice iuramenti per sanctam consecrationem interrogetur; quia sacerdotes ex levi causa iurare non debent. Manus² per quam corpus et sanguis Christi conficitur, iuramento polluatur?³ Absit. Cum Dominus in evangelio discipulis suis⁴, quorum vicem nos indigni in sancta gerimus ecclesia, dicat, Nolite omnino iurare. Sit autem sermo vester est, est, non non; quod autem his abundantius est, ex⁵ malo est.

BD 2.182] Ctp 3.10.8; IP 5.10 (2 q. 5, c. Si quis presbyter.)

¹ De eadem re CPD; Quomodo controversia inter clericum et laicum exorta finiatur M

² enim add. Fr, om. CPDM

³ -atur CPM; -etur DFr

⁴ suis CPM; om. D

⁵ ex CPD; a M

228

Si¹ clericus adversus clericum habet² negotium, ut³ ad secularia non⁴ recurrat iudicia. Ex concilio Chalcedonensi, cap. 9

Si quis clericus adversus clericum habet negotium, non deserat episcopum proprium⁵, et ad secularia percurrat iudicia, sed prius actio ventiletur apud proprium episcopum, vel certe consilio eiusdem episcopi apud quos utreque partes voluerint iudicium obtinebunt. Si quis autem preter hec fecerit, canonicis correptionibus subiacebit. (*actione 15*). *BD 2.183] (1, q. 1, c. Si clericus.)*

¹ Si CPBDH; Ne M

² habet CPBH; habeat D; habens M

³ ut CPBDH; *om.* M

⁴ non CPBDH; *om.* M

⁵ propr. CPBDH; suum M

229

De presbiteris qui a plebibus¹ infamantur, quomodo purgari debeant. Ex concilio Hilerdensi, cap. 10

Si quis presbiter a plebe sibi commissa mala opinione infamatus² fuerit, et episcopus legitimis testibus³ approbare non potuerit, suspendatur⁴ presbiter usque ad⁵ dignam satisfactionem⁶, ne populus fidelium in eo scandalum patiat. Digna enim satisfactio est, si⁷ eis a quibus reus creditur, post rectam⁸ securitatem de imposito crimine, innocens esse manifestetur. Quod ita a nobis et a maioribus constitutum esse docetur. Sed sive secundum canones sive ad⁹ arbitrium episcopi sibi collegas septem coniungat, et iuret in sacro coram posito evangelio, quod eum sancta Trinitas, et Christus Filius Dei qui illum fecit et docuit quod evangelium continet, et sancti quatuor evangeliste qui illud scripserunt¹⁰, sic adiuvent quod ille prenominatam actionem ita non perpetrarit, sicut ei¹¹ de illo oblatum¹² est. Et in hac satisfactione purgatus, secure deinceps suum exercent¹³ ministerium. Quam satisfactionem nonnulli precedentium patrum sanctum papam Leonem in basilica sancti Petri apostoli, coram reverendissimo Cesare Carolo ac clero et¹⁴ plebe ita fecisse commemorant¹⁵, atque ita mox venerandum principem contra eiusdem sancti pape adversarios digne ultionis vindictam exercuisse. (*inter fragmenta*). *BD 2.184] Ctp 3.10.9; IP 5.2 (2, q. 4, c. Presbyter si a plebe.)*

¹ suis *add.* M, *om.* CPD

² infam- CPBD; inform- M

³ testibus CPBDFr; testimoniis [testibus] M

⁴ [ab officio in conc.] *add.* Fr

⁵ ad CP²HM; *om.* PV; dum D

⁶ egerit *add.* D, *om.* CPM

⁷ est si CPM; *lacuna* D

⁸ rectam CPDM; factam [al. rectam] Fr

⁹ ad CPM; secundum D

¹⁰ eum *add.* D, *om.* CPM

¹¹ ei CPM; illi D

¹² vel ...tum *add.* ss C

¹³ -er- ss D

¹⁴ et CPM; ac D

¹⁵ commem- CPM; mem- D

230

Si aliquis ex ordinatis ab episcopo suo dampnatus fuerit ut non debeat ab aliquo defensari¹. Ex concilio Africano, cap. 29

Et illud petendum ut statuere dignetur², ut si quis cuiuslibet honoris clericus iudicio episcopi quocumque crimine fuerit dampnatus, non liceat eum, sive ab ecclesiis quibus preluit, sive a quolibet homine defensari, interposita pena dampni pecunie et honoris, quo nec etatem nec sexum excusandum esse precipiant.

(*sub Bonif. et Celest.*). BD 2.185] Ctp 3.10.12 (21, q. 5, c. Si quis cuiuslibet.)

¹ Si aliquis - defensari CPD; Quod nullus ordinatus ab episcopo suo damnatus, ab aliquo defensari debeat M

² -etur CPDM; -entur Fr

231

De presbitero a populo accusato. Ex epistola Gregorii¹

De presbitero vel quolibet sacerdote² a populo accusato, si certi non fuerint testes qui crimini illato veritatem dicant, iusiurandum erit in medio, et illum testem proferat de innocentie sue puritate, cui nuda et aperta sunt omnia; sicque maneat in proprio gradu.

(*Greg. II, epist. 13, c. 3*). BD 2.186] Ctp 3.10.13; IP 5.9 (2, q. 4, c. Presbyter.)

¹ papae add. M

² sac. CPBD; in clero [sacerdote] M

232

De clericis convictis et confessis, si intra annum causam suam purgare¹ contempserint, nulla vox eorum post audiatur². Ex concilio Africano, cap. 46

Rursum constitutum est ut aliquotiens clerici convicti et confessi in aliquo crimine, vel propter eorum quorum verecundie parcitur vel propter ecclesie opprobrium, aut insolentem exultationem hereticorum atque gentilium, si forte cause sue adesse voluerint, et innocentiam suam asserere, intra unum annum excommunicationis hoc faciant. Si vero intra annum causam suam purgare contempserint, nulla eorum vox postea penitus audiatur.

(*et conc. Carth. V, cap. 12*). BD 2.187] Ctp 3.10.14 (11, q. 3, c. Rursus.)

¹ purg. CPBDH; finire M

² nulla vox - audiatur CPBD; om. M

233

Ut nullus ex ordinatis laico iurare presumat. Ex concilio Remensi, cap. 5

Ut nullus ex ecclesiastico ordine¹ cuiquam laico quicquam supra sacra vel super sancta² evangelia iuret, sed simpliciter cum veritate et puritate³ dicat, Est est, non non.

¹ ordine CPDHM; om. B

Sed, si est aliquid quod eis a laicis obiciatur ad episcopum in cuius territorio est, deferatur; et iuxta id quod illi qui eiusdem sunt ordinis diudicaverint⁴, aut corrigatur aut expurgetur.

BD 2.188] IP 5.11 (22, q. 5, c. Nullus.)

² sacra vel super (supra B) sancta CPBD; sacrosancta M

³ ver. et pur. CM; pur. et ver. PVBD

⁴ -averint CPBD; -arint M

234

Si presbiter aut diaconus in fornicatione aut periurio¹ aut furto captus fuerit, ab officio suspendatur². Ex canone³ apostolorum⁴

Presbiter⁵ aut diaconus qui in fornicatione, aut periurio, aut in furto, aut homicidio captus est, deponatur, non tamen communione privetur. Dicit enim scriptura, Non iudicat⁶ Dominus bis in idipsum.

BD 2.189] (Dist. 81, c. Presbyter.)

¹ aut per. CRPBD; *om.* H

² Si presb. - suspendatur CPD; De presbytero si in aliquo criminali peccato deprehensus fuerit M

³ canone CPD; canonibus M

⁴ cap. 25 *add.* M, *om.* CPDH

⁵ [Episcopus presb. in orig.] *add.* Fr

⁶ [Naum I, secundum aliam litteram] *add.* M²; [hoc verbum non est in orig. οὐκ εκδικησει. Naum I, secundum aliam litteram apud LXX interp.] *add.* Fr

235

De ordinatis, si aliquis illorum percussor extiterit. Ex concilio Agathensi, cap. 3.

Si quis aliquo ecclesiastico gradu sacratus percussor extiterit, corripiatur acerrime. Si non emendaverit, deponatur.

BD 2.190]

236

De presbiteris qui propter suam negligentiam¹ degradantur. Ex concilio Mogontiensi, cap. 40²

Dictum est nobis presbiteros propter suam negligentiam canonice degradatos, et seculariter gradu amisso vivere, et penitentiae agende bonum negligere. Unde statuimus ut gradu amisso, agende penitentiae gratia in monasterio aut canonico aut regulari mittantur. Si vero quid horum fieri causa quilibet prohibuerit, ubicumque sint penitentiam agere non desistant. Si autem amisso gradu seculariter vivere voluerint, et penitentiam agere neglexerint, ab ecclesiae communione separentur.

BD 2.191] Ctp 3.10.15 (Dist. 81, c. Dictum est.)

¹ propter suam negl. CPDH; suo vitio M

² 40 PBD; 60 CHM

237

De ordinatis si iniuste degradati fuerint¹. Ex eodem concilio, cap. 28²

Episcopus, presbiter, aut diaconus, si a gradu suo iniuste deiectus in secunda sinodo innocens reperiatur, non potest esse quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat coram altari de manu episcoporum. Si episcopus est, orarium, annulum, et baculum; si presbiter, orarium et planetam³; si diaconus, orarium⁴ et albam; si subdiaconus, patenam et calicem. Sic et reliqui gradus in reparatione sui⁵ recipiant, que cum ordinarentur perceperant.

(*Tol. IV, cap. 27*). *BD 2.192] Ctp 3.10.16; IP 3.80 (11, q. 3, c. Episcopus presbyter.)*

¹ De - fuerint CPDH; Quomodo restituendi sint qui iniuste degradantur M

² 28 CPM; 27 D

³ planetam CP; patenam DM, [planetam] *add.* M

⁴ orarium - or. *over erasure* C

⁵ rep. sui CPM; sui rep. D

238

De ordinatis¹ qui episcopum proprium contempnunt². Ex concilio Antiocheno, cap. 5

Si quis presbiter aut diaconus episcopum proprium contempnens se ab ecclesia sequestraverit, et seorsum colligens altare constituerit, et commonenti episcopo non acquieverit, nec consentire vel obedire voluerit, semel et iterum convocatus hic dampnetur omnino, nec ultra remedium consequatur³.

(*sub Iulio I*). *BD 2.193]*

¹ ord. CPBDH; clericis M

² ep. prop. contempnunt CPBDH; prop. ep. contempserint M

³ quia suam non potest recipere dignitatem. Quod si Ecclesiam conturbare et sollicitare persistat, tanquam seditiosus per potestates externas opprimatur [castigetur]. *add. Fr, om. CPDHM BD*

239

Si presbiter contra suum episcopum inflatus schisma fecerit anathematizetur¹. Ex concilio Carthaginiensi², cap. 11

Ab universis episcopis dictum est, Si quis³ presbiter ab episcopo suo⁴ correptus fuerit, debet utique apud vicinos episcopos conqueri, ut ab ipsis eius causa possit audiri, ac per ipsos suo episcopo reconciliari. Quod si non fecerit, sed superbia, quod absit, inflatus discernendum se ab episcopi sui communione duxerit; ac separatim, cum aliquibus schisma faciens, sacrificium Deo obtulerit, anathema habeatur et locum amittat. Si querimoniam iustam adversus episcopum non habuerit, inquirendum erit.

(*alia versio, conc. Carth. II, cap. 8*) *BD 2.194] .(11, q. 3, c. Si quis presbyter.)*

¹ Si - anath. CPBD; De presbytero, qui contra episcopum suum schisma fecerit M

² -ieni C

³ quis CPM; *om.* D

⁴ excommunicatus vel *add. Fr, om. CPDM*

240

De illis qui aliquem ex ordinatis falso crimine appetierint. Ex eodem concilio¹ cap. 5

Si quis episcopum, aut presbiterum, vel diaconum falsis criminibus appetierit, et probare non potuerit, nisi² in fine dandam ei non³ esse communionem⁴.
(*Annectitur conc. Carth. III, capitulo 3*).BD 2.195] (2, q. 3 c. Si quis episcopum.)

¹ eod. concilio CPD; conc. Kartag. H; eod. M

² nisi CPH; nonnisi DM

³ non CP; om. DHM

⁴ corr. fr. communionem C

241

Ut criminator crimen criminati litteris comprehensum ante accusationem episcopo suo representet¹. Ex concilio Aurelianensi, cap. 10

Illud preterea² omni ecclesiastico ordini omnimodo³ observandum est, ut nullatenus aliquis presumat in concilio vel sinodali conventu aliquem confratrum accusatione pulsare, nisi prius ipsum accusationis crimen et litigationis causas litteris per ordinem comprehensas manu propria subscripserit⁴, et episcopo vel sacre sinodo porrexerit, ut iuste canonicè litigantium controversie finiantur. Non enim licet, ut auctoritas Romana testatur, nisi inscriptione celebrata reum quemquam fieri, nec ad iudicium exhiberi; quia, sicut convictum de crimine pena constringit, ita et accusatorem, si non probaverit quod obiecit.

BD 2.196]

¹ criminator - representet CPDH; nullus clericorum alium nisi scripto criminetur M

² omnino add. D, om. CPHM

³ omnimodo CP; om. D; omnino M

⁴ subscripserit CPD; conscripserit [subscripserit] M

269

Ut nullus¹ ex ordinatis² se proclamet in sinodo nisi scriptis. Ex concilio apud sanctum Medardum, cap. 8

Hincmarus archiepiscopus Remorum suis accusatoribus dixit, Que est vestra petitio, fratres? Misericordiam, inquiunt, petimus nobis a vestra paternitate impendi de ministracione ordinum ecclesiasticorum, ad quos a domino Ebbone quondam provecti, a vestra auctoritate suspensi sumus. Hincmarus archiepiscopus dixit, Habetis libellum reclamacionis sive postulacionis, sicut ecclesiastica se habet traditio? Illi autem responderunt se pre manibus nullum habere libellum. Hincmarus archiepiscopus dixit, Legum ecclesiasticarum consuetudo et auctoritas talis est, in causis gestorum semper scripturam requirant, adeo ut qui ad sacrum fontem accedit, suum dare nomen precipiatur, et qui ad summum sacerdotium provehitur, decreto manibus omnium roborato eligitur. Ordinatus autem a suis ordinatoribus litteras accipere iubetur. Qui etiam ab ecclesiastica societate quolibet excessu discinditur, libellari inscriptione recipitur aut

¹ nullus PBDM; om. C

² ordinatis CPD; clero M

deicitur. Sed qui accusatur, vel aut recipitur qui excommunicatur, seu reconciliatur, per scripturam accusari vel reconciliari iubetur. Et sic in ceteris huiusmodi in tantum scriptura deposcitur, ut sicut beatus Gregorius³ in commonitorio ad Iohannem defensorem ex Romanis legibus sumens⁴ scribit, Sententia que sine scriptura⁵ profertur nec nomen sententie habere non meretur. Quapropter fratres et filii, oportet vos secundum ecclesiasticam auctoritatem reclamationem vestram libelli serie allegare, eamque manibus vestris roboratam, sinodo sacre porrigere, ut convenienter et canonicè vobis valeat responderi. Et tunc ipsi fratres libellum conscribentes, eique sua nomina subscribentes, porrexerunt Hincmaro archiepiscopo, qui tunc una cum Wenilone Sennensi⁶ archiepiscopo, et cum⁷ Amalrico⁸ Turonensi eque archiepiscopo, sub presentia gloriosi regis Caroli sinodo presidebat.

(*Suessione sub Leone IV, initio, cap. 269*). *BD 2.197*]

³ (regist. I. II, epist. 54, in fine) *add. M*²

⁴ (codic. lib. 7. tit. 44) *add. M*²

⁵ [scripto] *add. M*

⁶ Senn. CPB; Senonensi C²M; Senensi D; [Muclone Senensi] *add. M*²

⁷ cum CPD; *om. M*

⁸ [Almarico] *add. M*²

270

De presbiteris qui parochias¹ fugerint in quibus locati sunt². Ex concilio Cabilonensi, cap. 41

Presbiter proprio loco dimisso ad alium migrans nequaquam recipiatur nisi sue migrationis causam dixerit³, et se innocenter vixisse in parochia in qua ordinatus est sub testibus probaverit. Litteras etiam habebit, in quibus sint nomina episcopi et civitatis plumbo impressa. Quibus cognitis, et talibus inventis, quibus fides adhiberi possit, recipiatur.

BD 2.235, after c. 226 in MSS Freiburg and Vat lat. 979] IP 3.75

¹ par. CPV; de parrochiis D

² De presb. - locati sunt CPD; Ne presbyteri relictis paroeciis suis ad alias migrent, nisi certis de causis M

³ dix- CBDM; dux- PV

271

De clericorum accusatoribus¹ si unum ex² obiectis probare non potuerint, ad cetera non admittantur. Ex concilio Africano, cap. 75³

Item placuit⁴ quotiescumque clericis ab accusatoribus multa crimina obiciuntur, et unum ex ipsis de quo prius egerint probare non valuerint, ad cetera iam⁵ non admittantur.

(*conc. Afric. 97, et Car. 7, cap. 3*). *BD 2.198] IP 4.64 (3, q. 10, cap. Placuit.)*

¹ De cler. acc. CPBD; Ut accusatores clericorum M

² ex CPBD; de M

³ 75 CPDH; 7 M

⁴ ut *add. M*

⁵ iam CPBDH; *om. M*

272

De episcopo aut¹ presbitero si causa criminalis eis reputata fuerit, quomodo² se expurgare debeant. Ex concilio Wormatiensi, cap. 8

Si episcopo aut³ presbitero causa criminalis⁴, homicidium, adulterium aut⁵ maleficium reputatum⁶ fuerit, in⁷ singulis missam tractare⁸ debet, et secretam publice dicere, et communicare, et de⁹ singulis sibi reputatis¹⁰ innocentem se ostendere. Quod si non fecerit, quinquennio a liminibus ecclesie extraneus habeatur.

(sub Adriano II, cap. 10).BD 2.199] (2, q. 4, cap. Si episcopo.)

¹ aut CPH; vel D

² De - quomodo CPD; Quomodo episcopi, vel presbyteri de obiecto crimine M

³ aut CPHM; vel BD

⁴ hoc est *add.* M

⁵ aut CPBD; furtum aut M; furtum et *Fr*

⁶ rep- CPBD; imp- M

⁷ in CPBD; pro M

⁸ [celebrare] *add.* M

⁹ de CPM; *om.* D

¹⁰ rep- CPD; imp- M

273

Ut clerici ab¹ alienis iudicibus non constringantur. Ex decretis Adriani pape, cap. 38

In clericorum causa huiusmodi forma servetur, ut nequaquam eos sententia non a suo iudice dicta² constringat.

(inter canones 80 Adriani I ad Ingelramnum). BD 2.200]

¹ ab CPD; *om.* M

² dicta CPDH; data M

274

Criminantem iniuste et non probantem verberibus publice castigandum et in exilium deportandum¹. Ex² registro³ ad Anthemium subdiaconum⁴ Campanie, cap. 201

Cum fortius punienda sint crimina que insontibus maxime sacratis ordinibus ingeruntur, quam sitis culpabiles omnes qui in causa Iohannis diaconi resedistis, attendite, ut Hilarum⁵ criminatorem ipsius nulla ex diffinitione vestra pena veniens castigaret. Nec illud ad excusationem vestram esse credatis idoneum, quod vobis quasi iudicare volentibus solus frater et coepiscopus noster Paschasius dicitur distulisse. Nam, si zelus in vobis rectitudinis viguisset, facilius uni a multis rationabiliter suaderi quam multi ab uno poterant sine causa differri. Quia ergo tante nequitie malum sine digna non debet ultione transire, suprascriptum fratrem nostrum Paschasium volumus admoneri, ut

¹ Criminantem - deportandum CPDH; Ut verberibus publice castigatus in exsilium deputetur, qui alii crimen iniuste intenderit quod non probaverit M

² Ex C²PHM; E C; In D

³ Gregorii *add.* HM, *om.* CPD

⁴ subdiac. CPM; diac. D

⁵ Hilarum CPD; Hilarium D²M, [Hilarum] *add.* M

eumdem Hilarum⁶ prius subdiaconii, quo indignus fungitur, privet officio, atque verberibus publice castigatum, faciat in exilium deportari, ut unius pena multorum possit esse correctio.

(lib. IX, epist. 66). BD 2.201]

⁶ Hilarum CPD; Hilarium D²M

275

De ecclesiasticis qui¹ seculares potestates habere desiderant². Ex epistola Gregorii Secundino incluso³ directa

Certum namque est non vos ante exercitui ducem preponere, nisi vobis labor eius fidesque complaceret, et nisi eum anteacte vite virtus et sollicitudo aptum esse monstraret. Si vero non aliis nisi huiusmodi viris committitur gubernandus exercitus, qualis dux esse debeat animarum, ex istius bone rei comparatione colligitur. Sed verecundum nobis est dicere, et pudet, quia sacerdotes sibi ducatum arripiunt, qui exordium religiose militie non viderunt.

BD 2.238, after 2.221 in Freiburg/Vat 969]

¹ De eccl. qui CPD; Ne ecclesiastici M

² -ant CPD; -ent M

³ incl- CPM; recl- D

276

Ut qui¹ clericum accusaverit et testimoniare non potuerit, accusator penam accusati² accipiat³. Ex concilio Bracarense II⁴, cap. 8

Placuit ut, si quis aliquem clericorum in accusatione fornicationis impetit, secundum preceptum Pauli apostoli⁵, duo vel tria testimonia requirantur ab illo. Quod si non potuerit datis testimoniis approbare quod dixit, accusationem⁶ accusati accusator accipiat.

(conc. Brac. II, c. 8). BD 2.202] IP 4.97 (2, q. 5, c. Placuit.)

¹ qui CPH; si quis D

² corr. fr. -anti C

³ Ut qui cler. - accipiat (suscipiat D) CPD; Ut poenam accusati suscipiat, qui non potest probare quod intendit M

⁴ II CPDH; om. M

⁵ Pauli ap. CPD; ap. Pauli M

⁶ illo CPM; eo D. [al. excommunicationem. Origin.] add. Fr

277

Ut sicut laici clericos in secularibus in sua accusatione¹ non recipiunt, ita nec ipsi in sacerdotum². Ex concilio Aurelianensi, cap. 5

Omnes episcopi in tertia sessione acclamaverunt, Sane dignum est ut sicut sacerdotes vel clericos in sua accusatione, vel secularibus iudiciis laici non recipiunt, ita ipsi in sacerdotum vel clericorum accusationibus seu ecclesiasticis negotiis, nisi sponte collaudetur, non recipiantur. Quoniam inconueniens est ut hi qui hos respuunt, ab his recipiantur.

BD 2.203]

¹ in sec. in sua acc. CPD; in sua acc. in sec. M

² sacerdotum CPD; eorum accusatione recipiant M

278

Ut testimonium laici contra clericum¹ nemo suscipiat². Ex concilio Triburiensi, cap. 4

Testimonium laici adversus clericum nemo suscipiat.

BD 2.204] (11, q. 1, c. Testimonium.)

¹ -icum CPD; -icos M

² suscipiat CPDH; recipiat M

279

De predicatione presbiterorum. Ex eodem concilio, cui interfuit rex Arnulfus¹

Precipimus vobis ut unusquisque vestrum super duas seu tres hebdomadas diebus dominicis seu festivitibus sanctorum, populum sibi commissum, doctrinis salutiferis ex sacra scriptura sumptis, in ecclesia sibi commissa, post evangelium perlectum, instruere studeat, et iubeat illis, ut nullus de ecclesia exeat antequam a presbitero sive a diacono ultima laus, id est Benedicamus Domino, aut Ite missa est pronuntietur.

BD 2.237, after 2.204 Freiburg/Vat. 969]

¹ rex Arn. CP; Arn. rex DM

280

De ordinatis, si accusati fuerint, quot testibus se excusare debuerint¹. Ex concilio Carthaginensi², cap. 20

Si qui presbiteri vel diaconi fuerint accusati, adiuncto sibi ex vicinis locis episcopus proprius legitimo numero collegarum, quos ab eodem accusati petierint, id est una secum in presbiteri nomine sex, in diaconi tribus, ipsorum causas discutiat, eadem dierum et dilationum, et a communione remotionum, et discussione personarum, inter accusatores et eos qui accusantur forma servata. Reliquorum autem clericorum causas etiam solus episcopus loci agnoscat et finiat.

(con. Carth. III, c. 2). BD 2.205] (15, q. 7, c. Si autem presbyteri.)

¹ si accusati - debuerint CPD; quot testibus discuti debeant, si accusati fuerint M

² -ensi PM; -iensi C; Cartag' VHD

281

*De¹ substantia defuncti presbiteri² cuius esse debeat. Ex concilio³ Triburiensi, cap. 23
cui interfuit Arnulfus rex*

Sancto concilio allatum est quod quidam laici improbe agant contra presbiteros suos, ita ut de morientium presbiterorum substantia partes sibi vindicent, sicut de propriis servis. Interdicimus itaque canonica auctoritate, ne hoc ulterius fiat, sed, sicuti liberi facti sunt ad suscipiendum gradum et agendum divinum officium, ita nihil ab eis exigatur, preter divinum officium. De peculiari vero sacerdotum nihil sibi usurpent, sed totum dividatur in quatuor partes, una episcopo, alia altari, tertia pauperibus, quarta parentibus. Et si non sunt idonei parentes, episcopus eam recipiat, et in usum ecclesie diligenter distribuatur. Et si quis contra hoc facere presumpserit, anathematizetur.

BD 2.206]

¹ De CPBD; *om.* M

² presb. CPD; sacerdotis M

³ concilio CVBDM; *om.* P

282

De presbiteris¹ qui sine testamento discesserint². Ex eodem concilio³, cap. 14⁴

*Si quisquamque⁵ ex gradu ecclesiastico sine testamento et sine cognatione⁶
decesserit, hereditas eius ad ecclesiam ubi⁷ servivit devolvatur. Similiter⁸ de
sanctimonialibus.*

BD 2.207]

¹ presbiteris CPBD; clericis M

² -int CPBD; -unt M

³ eod. conc. CVBDM; conc. eod. P

⁴ 14 CPM; 27 D

⁵ Si quisquamque CPB; Quicumque D; Si quicumque M

⁶ sine cognat- CPD; cognit- M

⁷ ubi CPM; cui D

⁸ et *add.* M, *om.* CPBD

283

De clericis qui laicalibus vestimentis utuntur¹. Ex eodem concilio, cap. 27

Ut laicalibus vestimentis clerici non utantur, id est mantello vel cotto, sive cappa, nec pretiosis et ineptis calciamentis, et aliis novitatum vanitatibus, sed religioso et decenti habitu induti incedant.

BD 2.208]

¹ utuntur CPD; induuntur M

284

De eadem re¹. Ex concilio Carthaginiensi, cap. 44

Clericus professionem suam etiam² habitu et incessu probet, et ideo nec in vestibus, nec calciamentis decorem querat.

(*con. Carth. IV, cap. 45*).BD 2.209] (*Dist. 42, c. Clericus.*)

¹ De ead. re CRPBDM; De habitu clericorum H

² etiam CPHM; et D

285

De clericis qui otiose in nudinis deambulant. Ex concilio Carthaginiensi¹, cap. 48²

Clericus qui non pro emendo aliquid in nudinis³, vel in foro deambulat, ab officio suo degradetur.

(*ibidem*). BD 2.210]

¹ conc. Carth. (-iensi C) CPD; eodem concilio M

² 48 CPM; 47 D

³ non pro emendo aliquid in nud. CP *with* BD; pro commodo aliquo in nudinis DM; [qui non pro emendo aliquid in n. orig. *add. Fr*]

286

Ut nullus ex clero arma militaria portet. Ex concilio Meldensi, cap. 18

Quicumque ex clero esse videntur, arma militaria non sumant, nec armati incedant, sed professionis sue vocabulum religiosi¹ moribus et religioso habitu prebeant². Quod si contempserint, tanquam sacrorum canonum contemptores et ecclesiastice sanctitatis profanatores, proprii gradus amissione multentur, quia non possunt simul Deo et seculo militare.

(*sub Sergio II, c. 37*).BD 2.211] IP 3.168 (23, q. 8, c. *Quicumque.*)

¹ -osis CPM; -onis D

² -eant CPM; -ent D

287

Ut omnes clerici magis confidant in defensione Dei quam in armis¹. Ex concilio Aurelianensi, cap. 9²

Omnimodis³ dicendum est presbiteris et diaconibus ut arma non portent, sed magis confidant in defensione Dei quam in armis.

BD 2.212]

¹ Ut omnes - armis CPD; De eadem re M

² 9 CPM; 8 D

³ -dis CPM; -do D

288

De illis qui ex ecclesiastico ordine aut venantur aut cum accipitribus iocantur¹. Ex concilio Meldensi², cap. 8

Episcopum, presbiterum, aut diaconum canes ad venandum, aut accipitres, aut huiusmodi res habere non licet. Quod si quis talium personarum in hac voluntate sepius detectus fuerit, si episcopus est, tribus mensibus a communione suspendatur; presbiter duobus mensibus; diaconus uno³ ab omni officio et communione suspendatur.

BD 2.213] IP 3.167 (Dist. 34, c. Episcopum, presbyterum.)

¹ De illis qui ex (in R, om. CHB) - iocantur CPBDH; Ne ecclesiasticae personae canes aut accipitres habeant M

² conc. Meld. CRPD; eodem conc. H

³ uno CPBDM; vero Fr

289

De servis Dei ut omnes silvaticae vagationes¹ cum canibus et accipitribus illis interdicantur². Ex concilio Aurelianensi, cap. 3

Omnibus servis Dei venationes et silvaticas³ vagationes cum canibus, et ut accipitres et⁴ falcones non habeant, interdicimus.

(Dist. 34, c. Omnibus servis.) BD 2.214]

¹ silv. vag. CP; vag. silv. D

² De servis - interdicantur CPD; De eadem re M

³ et silv. CPM; silv. et D

⁴ vel add. D, om. CPM

290

Ut clericos discordantes¹ episcopus sua potestate conciliet. Ex concilio Africano, cap. 59

Discordantes clericos episcopus vel ratione vel potestate² ad concordiam trahat, inobedientes sinodus per audientiam dampnet.

(con. Carth. IV, c. 59). BD 2.215] (Dist. 90, c. Discordantes.)

¹ -dantes CVBDHM; -des P

² rat. vel pot. CPHM; pot. vel rat. D

291

De clericis qui proruperint in mutuum cedem. Ex concilio Hilerdensi, cap. 6

Si qui clerici in mutuum cedem proruperint, prout dignitas officiorum in tali excessu contumeliam pertulerit, a pontifice districtius vindicetur.

(conc. Hilerdensi, c. 11). BD 2.216]

292

De eadem re. Ex eodem concilio¹, cap. 7

Frater in fratrem si ausus fuerit² manum mittere, legitimam disciplinam accipiat.
(*inter fragmenta*). *BD 2.217]*

¹ concilio CPBD; *om.* M

² ausus fu. CPM; fu. ausus D

293

De officiis et ministeriis septem diaconorum cum subdiaconibus et sequentium ordinum ministris observandis¹. Ex epistola Fabiani pape, cap. 2

Septem ergo diaconi sunt in urbe Roma per septem regiones civitatis, sicut a patribus accepimus, qui per singulas hebdomadas et dominicos dies atque festivitatum solempnia, cum subdiaconibus et acolitibus ac sequentium ordinum ministris, iniuncta sibi observent ministeria, et parati omni hora divinum officium sint, et quicquid eis iniungitur peragendum. Similiter et vobis, prout opportunum fuerit, per singulas civitates est faciendum ut divinum absque ulla mora aut negligentia studiose ac solempniter agatur² officium.

(*epist. 1, initio*). *BD 2.218]*

¹ De officiis et (vel D) - observandis CPBD; Quod septem diaconi sufficiant in unaquaque Ecclesia M

² ag- CPM; perag- D

294

De numero certo diaconorum¹. Ex concilio Neocesariensi, cap. 14

Diaconi septem debent esse² iuxta regulam, licet et valde magna sit civitas. Idipsum autem et Actuum apostolorum liber insinuat.
BD 2.219] (*Dist. 93, c. Diaconi septem*).

¹ numero certo diaconorum CPBD; eadem re M

² deb. esse CP²BD; deb. secundum esse P; esse debent secundum V; esse deb. M

295

¹De eadem re². Ex concilio episcoporum qui in Ancira et Cesarea convenerunt, cap. 9³

Diaconi septem esse debent secundum regulam, quamvis magna sit civitas; cui regule auctoritas erit liber Actuum apostolorum.
BD 2.220]

¹ Item *add.* M, *om.* CPD

² Item – re] De numero certo diaconorum H

³ 9 CPHM; 11 D

296

Ut diaconi coram presbiteris non sedeant. Ex concilio Laodicensi, cap. 20

Quod non oporteat diaconum coram presbitero¹ sedere, sed iussione presbiteri sedeat. Similiter autem diaconis honor habeatur ab obsequentibus², id est a subdiaconis, et omnibus clericis.

(*et conc. Agathen., c. 65*) BD 2.221] (*Dist. 93, c. Non oportet.*)

¹ coram pres. CPHM; iuxta pres. vel coram D

² obseq- CPHM; subseq- D

297

De diaconis¹ qui se presbiteris anteponunt². Ex concilio Toletano, cap. 39³

Nonnulli diacones in tantam erumpunt⁴ superbiam, ut sese presbiteris anteponant, atque in primo choro ipsi priores stare presumant, presbiteris in secundo choro constitutis. Ergo ut sublimiores sibi presbiteros agnoscant, tam hi quam illi in utroque choro consistant.

(*conc. Tol. IV, cap. 38*).BD 2.222] (*Dist. 93, c. Nonnulli diaconi.*)

¹ -onis CPD; -onibus B

² De diac. - presb. anteponunt CPBD; Ne diaconi presbyteris se anteponat (-ant Fr) MFr

³ 39 CPD; 34 B; 30 M

⁴ er- CPM; pror- D

298

Ut exorciste energumenis manus imponant. Ex concilio Carthaginensi, cap. 20

Omni die exorciste energumenis manus imponant.

(*conc. Carth. IV, c. 90*). BD 2.223] (*De cons. dis. 5, c. Omni die.*)

299

De honore universis ordinibus competente. Ex decretis sancti Silvestri pape, cap. 4

Ita fratres iubet auctoritas divina et affirmat ut a subdiacono usque ad lectorem omnes subditi sint diacono. Cardinali urbis Rome in ecclesia honorem representantes tantum. Pontifici vero presbiter diaconus, subdiaconus acolitus, exorcista, lector, abbas, monachus in omni loco representent obsequium, sive in publico sive in gremio ecclesie. BD 2.224]

300

De sacerdotibus qui adimplere ministerium suum¹ nesciunt nec discere volunt, quod ab officio sint submovendi². Ex concilio Aurelianensi, cap. 6

Sacerdotes qui rite non sapiunt adimplere ministerium suum, nec discere iuxta preceptum episcoporum suorum, pro viribus satagunt, et contemptores canonum existunt, ab officio proprio sunt submovendi, quosque hec pleniter³ emendata habeant.

BD 2.225]

¹ adimp. min. suum CPDH; min. suum adimp. M

² quod ab - submov. CPD; *om.* M

³ hec plen. CPHM; plen. hec D

301

Ut inter clericos non¹ computentur² qui sub³ nullius episcopi disciplina inveniuntur. Ex concilio Parisiensi, cap. 10

Nulla ratione clerici aut sacerdotes habendi sunt, qui sub nullius episcopi disciplina et providentia gubernantur. Tales enim acephalos, id est sine capite, prisca ecclesie consuetudo nuncupavit⁴.

BD 2.226] (Dist. 93, c. Nulla ratione.)

¹ *ss* CP

² Ut inter - computentur CPD; Ut clerici non reputentur M

³ sub C²P²VHM; C?; *om.* PB; in D

⁴ nuncupavit CPDH; nominavit M

302

De clericis qui a dominis suis liberi facti sunt¹. Ex concilio apud Altheum² habito, cap. 38

Nullus clericus ad gradum presbiteri³ promoveatur, nisi ut scriptum in canonibus habetur, Si enim propter Dei dilectionem quis de servis suis quem quam elegerit. et docuerit litteras, et libertati condonaverit, et per intercessionem erga episcopum presbiterum effecerit, ille autem postea in superbiam elatus, missam dominis suis et canonicas horas servare et psallere renuerit, et eis iuste obedire, dicens se liberum esse, noluerit, et quasi libere cuius vult homo fiat, hec sancta sinodus anathematizat, et illum a sancta communione arceri iudicat, donec resipiscat et domino suo obediat secundum canonica precepta. Si autem obstinato animo et hec contempserit, accusetur apud episcopum qui eum ordinavit, et degradetur, et fiat servus illius, id est domini sui, sicut natus fuerat. Quisquis vero talem secum habuerit, posteaquam rem illius predictam audierit, et domino suo non reddiderit, vel a se proiecerit sive episcopus, sive comes, sive clericus, sive laicus anathematis illius societate nodatus penam excommunicationis luat.

BD 2.234, after 2.226 Vat. 969]

¹ De clericis - sunt CPD; Ut clerici liberi facti a dominis suis, eos honorent et canonice serviant M

² Altheum CPD; Altheim [Altheum] M

³ -eri CPD; -erii M

303

De illo¹ qui fugam fratris² celaverit³. Ex dictis Basilii

Si quis eum qui distractionem ecclesiasticam non ferens, fugam meditari, cognoverit; si non statim prodiderit, prodicionis illius participem se esse non dubitet, et tandiu a conventu fratrum est sequestrandus, quamdiu⁴ ille valeat revocari.

BD 2.228 var.]

¹ illo CP; illis DM

² sui *add.* D, *om.* CPM

³ -erit CP; -erint DM

⁴ diu a conv. fratrum sequest. quam *in mg.* P

304

De illis qui presbiteros suos male tractaverint. Ex concilio apud Arvernas, cap. 7

Si quis presbiterum proprium inhonorat, aut verbo aut facto contumeliam fecit, tandiu a liminibus ecclesie arceatur, quousque per condignam penitentiam satisfaciatur. Ait enim apostolus, presbiteri qui bene presunt duplici honore digni habeantur. Item alibi dicit, Obedite prepositis vestris, et subiecti eis estote¹. Et cetera².

BD 2.229]

¹ eis est. CPHD; est. eis M

² et cet. CRPBDM; *om.* H

305

Ut nomen pape in ecclesiis sanctis recitetur¹. Ex concilio Vasensi², cap. 3³

Et hoc iustum visum est nobis, ut nomen domini pape quicumque sedi apostolice prefuert in nostris⁴ ecclesiis recitetur.

(Vasense I, c. 2). BD 2.230]

¹ sanctis recitetur (-te- ss P) CPM; rec. sanct. D

² II *add.* M

³ 3 CVBD; ? P; 4 M

⁴ nostris CPBD; vestris [nostris] M

306

Ut presbiter aut diaconus qui canonicus non est sed in villis habitat nusquam summas festivitates celebrent¹ nisi in civitatibus.² Ex concilio Arvernensi³, cap. 9⁴

Si quis presbiter aut diaconus, qui non in civitate canonicus esse dignoscitur, sed in villis habitans in oratoriis officio sancto deserviens, celebrat divina miteria, festivitates precipuas, Domini Natalem, Pascha, Pentecosten, et si que principales sunt festivitates

¹ celebrent CP; *om.* D

² Ut presbiter - civitatibus CPD; Ut presbyteri et diaconi in villis habitantes summas festivitates in civitatibus celebrent M

³ *corr. fr.* Av- D

⁴ 9 CPD; 14 M

relique, dehinc ne faciat commonemus, et nusquam alibi, nisi cum episcopo suo in civitate festivitates supradictas celebret. Quicumque sunt cives laici natu maiores, pari modo in urbibus ad pontifices suos in predictis festivitibus veniant, et ibi divina misteria celebriter audiant. Quod si qui improba temeritate hec contempserint, a communione pellantur.

BD 2.231]

307

Ut presbiteris potestas predicandi in suis plebibus concedatur. Ex concilio Vasensi¹, cap. 6²

Hoc etiam pro edificatione omnium ecclesiarum, et pro utilitate totius populi nobis placuit, ut non solum in civitatibus, sed etiam in omnibus parochiis verbum faciendi daremus presbiteris potestatem, ita ut si presbiter aliqua infirmitate prohibente per seipsum non potuerit predicare, sanctorum patrum homilie a diaconibus probatis³ recitentur.

(verius III, c. 2). BD 2.232]

¹ II *add. M*

² 6 CPBD; 2 M

³ [prob. deest in orig.] *add. Fr*

308

De clericis qui in rixa interficiuntur¹. Ex concilio Triburiensi, cap. 50, cui Arnulfus rex interfuit²

Quicumque clericus aut in bello, aut in rixa, aut gentiliū ludis mortuus fuerit, neque oblatione pro eo postuletur, sed in manus incidat iudicis. Sepultura tantum³ non privetur.

BD 2.233] Ctp 3.10.17 (23, q. 8, cap. Quicumque clericus.)

¹ in rixa int. CPM; int. in rixa D

² Arn. rex interf. CPHD; interf. Arn. rex RLM

³ tantum CP; tamen DM

309

De presbiteris qui crimine capitali¹ accusantur et collegas quibus se excusare possint non habent². Ex eodem concilio, cui interfuit Arnulfus rex³, cap. 6

De presbiteris qui⁴ crimine fornicationis sive aliquo capitali flagitio accusantur, et non habent collegas cum quibus se excusare⁵ possint, aut si forte lapsi fuerint, quomodo satisfaciant. In quorum iudicio neque ad dexteram neque ad sinistram declinandum est, sed recta via gradiendum. In concilio namque Neocesariensi capitulo primo scriptum est,

¹ crim. cap. CPBD; cap. crim. M

² accusantur - habent CPBD; accusati excusare se non possunt M

³ cui - rex CPBD; *om. M*

⁴ de *add. Fr, om. CPDM*

⁵ [al. expurgare] *add. Fr*

Presbiter si uxorem acceperit, deponatur ab ordine; si vero fornicatus fuerit aut adulterium perpetraverit, amplius pelli debet, et ad penitentiam redigi.

(*Annectitur conc. Arvern.*). *BD 2.236] (Dist. 28, c. Presbyter.)*

310

Ut viri¹ veraces et Deum timentes in civitatibus et² publicis³ vicis constituentur. Ex concilio Rothomagensi, cap. 9

Ut populus admoneatur ut in dominicis et festis diebus omnes ad vespervas et nocturnas vigiliis, et ad missam omnimodo occurrant, et ut decani in civitatibus et in vicis publicis viri veraces et Deum timentes constituentur, qui desides et negligentes commoneant, ut ad Dei servitium absque occasione properent, et ut ipsi decani sacramento astringantur, ut nulla interveniente causa, scilicet aut amoris, aut timoris, aut propinquitatis, aut muneris, negligentes et transgressores reticeant, quin sacerdotibus proprias eorum culpas manifestent. Sacerdotum autem erit ita eorum vitia zelo et amore divino cum debita disciplina corrigere, sicut ipsi nolunt pro aliorum erratis sententiam iuste dampnationis suscipere. Et ut dies festi a vespere usque ad vesperam absque opere servili cum debito honore celebrentur.

BD 2.239]

¹ *repeated and conc. D*

² *in add. D, om. CPM*

³ *publicis CPD; om. M*

311

¹De septima sinodo², cap. 15

Clericus ab instanti tempore non connumeretur in duabus ecclesiis. Negotiationis enim est hoc et turpis commodi proprium, et ab ecclesiastica consuetudine penitus alienum. Audivimus enim ex ipsa dominica voce, quia, nemo potest duobus dominis servire, aut enim unum odio habebit et alterum diligit, aut unum sustinebit³ et alterum contempnet. Unusquisque enim secundum apostolicam vocem quo vocatus est, in hoc debet manere, et in una locari ecclesia. Que enim per turpe lucrum in ecclesiasticis rebus efficiuntur, aliena consistunt a Deo; ad vite vero huius necessitatem studia sunt diversa. Ex eis ergo qui voluerit acquirat corporis opportuna. Ait enim apostolus, Ad ea que mihi opus erant, et his qui mecum sunt ministraverunt manus iste. Et hec quidem in hac servanda urbe. Ceterum in villis que foris sunt, propter inopiam hominum indulgeatur.

Ctp 2.12.12]

¹ *Ne aliquis clericorum in duabus Ecclesiis facile connumeretur add. as rubr. M*

² *De sept. syn. CPD; 7 synodi M*

³ *et alterum - sustinebit in mg. D*

312

Ante discussionem non esse suscipiendos accusatores. Anacletus in tertio decretali¹

Si² qui sunt vituperatores aut accusatores episcoporum vel reliquorum sacerdotum, non oportet eos a iudicibus ecclesie audiri, antequam eorum discutiatur estimationis suspicio, vel opinio, qua intentione, qua fide, qua temeritate, qua vita, qua conscientia, quove merito, si pro Deo, aut pro vana gloria, aut inimicitia vel odio, vel cupiditate ista presumpserint.³

(*Evaristus ep. 2, ante medium*). Ctp 1.3.4] IP 4.59; (2, q. 7, c. Si qui sunt vituperatores).

¹ suo add. DM, om. CPH. insc. before rubr. D

² Si CRPBDM; Hi H

³ Et paulo post add. PVB, nec ne add. Fr, om. CDHM

312A (PVB)

De vitanda precipiti sententia. Eiusdem

Deus omnipotens ut nos a precipitante sententie¹ prolatione compesceret, cum omnia² nuda et aperta sint³ oculis eius, mala tamen Sodome noluit audita iudicare, priusquam manifeste agnosceret que dicebantur. Unde ipse ait, Descendam et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint an non est ita ut sciam. Deus omnipotens cui nichil absconditum est, sed omnia ei manifesta sunt etiam antequam fiant, non ob aliud hec et alia multa que hic prolixitatem uitantes non inseruimus per se inquirere dignatus est, nisi ut nobis exemplum daret ne precipites in discutiendis et iudicandis negotiis essemus.

Ctp 1.3.5] IP 4.116a; C 2 q 1 c 20a

¹ ss V

² corr. fr. omni V

³ sint PV; sunt B

313

Clericos non esse accusandos¹ a laicis. Telesphorus papa in primo decretali suo omnibus episcopis²

³Sicut laici seculares homines nolunt clericos recipere in accusationibus et infamationibus suis, ita nec clerici debent eos recipere in pulsationibus suis, quoniam in omnibus discreta debet semper esse et segregata vita, et conversatio clericorum ac⁴ secularium laicorum.

(cap. I). Ctp 1.6.2]

¹ esse acc. CPM; acc. esse D

² omn. epp. CRPBDM; om. H

³ text of this cap. and rubric. of next in mg. V²

⁴ ac PVBDM; a CR

314

Vulgus non¹ recipiendum in accusatione sacerdotum. Paulo post²

Sacerdotes qui proprio ore corpus Domini conficiunt, ab omnibus sunt³ obediendi⁴ et timendi, non dilacerandi aut detrahendi, quia a quibus se Domini populus benedici, salvari et instrui cupit, nullatenus eos debet arguere, nec vulgus in eorum accusationem suscipi. Populus enim ab eis docendus est et corripiendus, non ipsi ab eo, quia non est discipulus supra magistrum⁵. Dei ergo ordinationem accusat, qui eos qui ab eo constituuntur sacerdotes accusat vel dampnare cupit.

(in eodem decretali cap. 2). Ctp 1.6.5] (6, q. 1, cap Sacerdotes.)

¹ esse add. M, om. CPBD

² Paulo post PB; om. CHD; Et paulo post VD²; Paulo post in eodem decretali M

³ sunt CPM; om. D

⁴ [forte obaudiendi] add. M²

⁵ (Post pauca.) add. Fr

315

Et¹ post pauca². Accusatori non esse credendum qui absentem accusat³

Accusatores et accusationes quas leges seculi non admittunt et nos submovemus, et accusatori omnino non credi decernimus, qui absente adversario causam suggerit ante utriusque partis iustam discussionem. Nec hi qui non sunt idonei suscipiantur ad accusationem, et omnes qui adversus patres, id est sacerdotes⁴ armantur, infames esse censemus. Patres enim omnes, id est sacerdotes, venerandi sunt, non respuendi, aut accusandi vel insidiandi.

(cap. 4). Ctp 1.6.6]

¹ Et CPB; Ibidem M

² Et post pauca as rubr. CP, as text H; Ibidem post pauca after rubric M, om. BD

³ Accus. – acc. om. H

⁴ [id est, sacerdot. abest ab orig.] add. Fr

315A (PVB)

Sacrilegium esse¹ sacerdotes persequi. Pius papa in primo decretali suo²

Sicut qui ecclesiam Dei vastat eiusque predia et donaria expoliat et invadit fit sacrilegus, sic et ille qui eius sacerdotes insequitur sacrilegii reus existit et sacrilegus iudicatur. Et sicut peccatum quod in Deum committitur gravius est quam quod in hominem, sic gravius est sacrilegium agere quam fornicari.

Ctp 1.8.4] cf above 5.243b, below partially in 13.39 (C 17 q 4 c 12)

¹ in add V

² Pius - suo PV; om. B

315B (PVB)*Insidiatores curie tradendos*

Si quis sacerdotum vel reliquorum clericorum suo episcopo inobediens fuerit, aut ei insidias paraverit aut contumeliam aut calumniam, et convinci potuerit, mox curie tradatur et recipiat quod inique gessit.

Ctp 1.8.5] cf 5.243c above (C 11 q 1 c 18)

316

Ecclesiis Gallie¹. Finitiva tantum clericorum iudicia², deferenda ad apostolicam sedem³.

Eleutherus papa duodecimo loco succedens⁴ Petro apostolo⁵ in primo decretali suo⁶

De accusationibus ergo clericorum de quibus consulti sumus, quia omnes eorum accusationes difficile est ad sedem apostolicam deferri, finitiva episcoporum tantum⁷ iudicia huc deferantur, et huius sancte sedis⁸ auctoritate finiantur, sicut ab apostolis eorumque successoribus multorum consensu episcoporum iam diffinitum est. Nec in eorum ecclesiis alii aut preponantur, aut ordinentur, antequam hic eorum iuste terminentur negotia. Quoniam, quamvis liceat apud provinciales et metropolitanos⁹ atque primates eorum ventilare accusationes vel criminationes, non tamen licet diffinire secus quam predictum est. Reliquorum vero¹⁰ clericorum¹¹ apud provinciales et metropolitanos et primates et¹² ventilare et iuste finire licet. Iudicantem tamen oportet cuncta rimari, et ordinem rerum plena inquisitione discutere, interrogandi ac¹³ proponendi adiciendique prebita patientia ab eo, ut ibi actio ambarum partium limitata¹⁴ sit pleniter.

(epistole sue, c. 2). Ctp 1.11.1] IP 4.119 Iudicantem - pleniter, 4.136 De accusationibus - iuste finire liceat (3. q. 6, c. Quamvis.)

¹ *after* decretali suo DM; *here* CPB

² cler. iud. CPM; iud. cler. D

³ Fin. - sedem CPDM; *om.* BH

⁴ *a add.* D, *om.* CPM

⁵ ap. CPBD; *om.* M

⁶ El. - suo *as insc.* PM; *in text* CBDH

⁷ ep. tantum CPB; tantum (tamen D?) ep. DM

⁸ et (ut *Fr*) huius sancte sedis CPDM; et huius sedis B

⁹ prov. et met. CPM; met. et prov. D

¹⁰ sacerdotum vel *add.* D, *om.* CPM

¹¹ causas *add.* M, *om.* CPBD

¹² et CPBD; *om.* M

¹³ ac CPM; aut D

¹⁴ limitata CPB*Fr*; imitata DM; liminata H

317

Non esse iudicandum donec utrinque sit peroratum¹

Nec litigantibus iudex prius sua velit sententia obviare, nisi quando ipsi iam peractis omnibus nihil habeant² in questione quod proponant, et tamdiu³ actio ventiletur

¹ Non - per. CPD; *om. with no break* BH; Non - per. Ibidem M

² *corr. fr.* -eat P

³ *after corr.* P

quousque ad rei veritatem perveniatur. Frequenter interrogari⁴ oportet, ne aliquid pretermisum forte remaneat, quod adnecti conveniat. Inducie enim non modice ad inquirendum dande sunt⁵, ne aliquid prepropere agi a quacumque parte videatur, quia per subreptionem⁶ multa proveniunt. Nihil tamen absque legitimo et idoneo accusatore⁷ fiat. Nam et Dominus noster Iesus Christus Iudam esse sciebat furem⁸, sed quia non est accusatus, ideo non est eiectus; et quicquid inter apostolos egit, pro dignitate ministerii, ratum mansit. Nam, si leges seculi accusatores requirunt, quanto magis ecclesiastice regule? Docent enim terrestria et humana que sunt⁹ ecclesiastica atque celestia¹⁰. De accusatoribus vero comprovincialibus ita legitur esse statutum.¹¹

(consequente). Ctp 1.11.2] IP 4.103 from Inducie - proveniunt , 4.104 from Litigantibus - conveniat , cf 4.115 from Dominus noster - permansit , IP 4.119b has rubric, IP 4.119A has text from Nec litigantibus - conveniat (3, q. 3, Inducie non mod.) (2, q. 1, c. Nihil contra.)

⁴ -ari CPBD; -are M

⁵ ad inq. dande sunt CPM; dande sunt ad inq. D

⁶ subr- CPM; prer- D

⁷ accusatore CPM; auctore D

⁸ sc. fur. CPBD; fur. sc. M

⁹ sunt CPB; D?; sint M

¹⁰ eccl. atque cel. CPM; cel. atque eccl. D

¹¹ De accusatoribus - statutum as first sentence of c 318 M; here CPVBD, B running cc 317-8 together

318

Intra provinciam exerendas pulsati actiones¹

²Si quis super quibuslibet criminibus quemlibet clericum pulsandum crediderit, in provincia, in qua consistit ille qui pulsatur, suas exercent actiones, nec estimet eum alibi aut longius ad iudicium protrahendum. Illi vero qui pulsatus fuerit, si iudicem suspectum habuerit, liceat appellare.

(cap. 3, et in epist. 1 Felicis I). Ctp 1.11.3] (3, q. 6, c. Si quis clericus.)

¹ Intra prov. exerendas (exercendi D) puls. act. CPD; om. BH with no break; Intra prov. exercendas puls. act. Idem M

² M adds last sentence of c 317 here.

319

Non esse iudicandum de absente¹

Caveant etiam iudices ecclesie, ne absente eo cuius causa ventilatur, sententiam proferant; quia irrita erit, imo et causam in sinodo pro facto dabunt. Proditoris vero nec calumpnia nec vox audiatur. Nemo enim debitorem amplius potest² cognoscere, quam ille qui iniuriam eiusque³ sustinuit nequitiam.

(ex conc. Carth. IV, c. 30). Ctp 1.11.4] IP 4.87-8a (3, q. 9, c. Caveant iudices.)

¹ Non - abs. CPD; om. BH; Non - abs. Idem add. M

² potest CPM; debet D

³ tulit calumpniam vel add. D, om. CPHM

320

Quod laici non debent¹ clericos accusare. Fabianus in secundo decretali² orientalibus episcopis³

Sicut sacerdotes vel reliqui clerici⁴ a secularium laicorum⁵ excluduntur accusatione, ita illi ab istorum sunt excludendi et alienandi criminatione. Et, sicut isti ab illis, ita et illi ab istis non recipiantur; quoniam, sicut Domini sacerdotum segregata debet esse conversatio ab eorum⁶, ita et litigatio; quia servum Dei non oportet litigare.⁷ Hec ideo presumpsimus⁸ ut cognoscatur ab his quibus incognitum est, quia et sacerdotes quos sibi Dominus de omnibus ascivit, et suos esse voluit, non sunt leviter tractandi, nec lacerandi, vel⁹ temere accusandi, aut reprehendendi, nisi a magistris suis; quoniam eorum causas sibi Dominus reservare voluit, et suo iudicio iudicari¹⁰.

(cap. 2). Ctp 1.18.5] IP 4.61 to litigare (2, q. 7. c. Sicut sacerdotes.)

¹ -ent CPBD; -eant M

² suo add. DM, om. CPH

³ Fab. - ep. CPDHM; om. B

⁴ rel. cl. CPBD; cl. rel. M

⁵ laicorum CPDM; om. Fr

⁶ conv. ab eorum CVBDM; conversatione ab eorum P; ab eorum conv. Fr

⁷ (Post pauca) add. Fr

⁸ presumpsimus CPBDM; premisimus Fr

⁹ vel CPBDM; nec Fr

¹⁰ [vindicari] add. Fr

¹321

Item². De ordine cause et numero personarum³

Nullus unquam presumat accusator simul esse et iudex, et testis; quoniam in omni iudicio quatuor personas necesse est semper adesse, id est iudices electos, et accusatores, ac defensores, atque testes⁴. Similiter statuentes apostolica auctoritate iubemus ne pastorem suum oves que ei commisse fuerant⁵, nisi in fide erraverit, reprehendere audeant; quia facta prepositorum oris gladio ferienda non sunt, neque potest esse discipulus super magistrum.

(*ibidem non ita procul a fine*). Ctp 1.18.6] cf IP 4.81a (var.) (4, q. 4, c. Nullus unquam.)

¹ H to defensores et testes only

² after personarum M

³ De - pers. CPDM; om. B

⁴ ac def. atque test. CRPDM; et def. atque test. B; atque def. et test. H (*which ends c. here*)

⁵ -ant CPBD; -int M

322

Item. Non esse contreundum¹ auctoritati²

Qui vero³ omnipotentem Deum metuit, nec contra evangelium, nec contra apostolos, nec contra prophetas, vel sanctorum patrum instituta agere aliquid⁴ ullo modo consentit.

(*Ibidem paulo post*) Ctp 1.18.7] (11, q. 3, c. *Qui omnip.*)

¹ contraeundum CP; contrahendum D; contradicendum M

² Item - auct. CPDM; om. B; Item - auct. *Ibidem Fr*

³ vero CPBD; om. M

⁴ ag. al. CPBD; al. ag. M

323

De pulsatis¹. Idem in tertio decretali²

Pulsatus ante suum iudicem³ causam dicat, et non ante⁴ suum iudicem⁵ pulsatus si voluerit taceat, et ut pulsatis quotiens appellaverint⁶ inducie dentur.

(*ad Hilarium episc., c. 3*). Ctp 1.18.10] IP 4.123a ([C 3] q. 6, c. *Pulsatus*.)

¹ ubi respondere debeant, ubi non *add.* M

² suo *add.* DM, om. CPB

³ suum iud. CPBD; iud. suum M

⁴ non ante CPD; ante non M

⁵ causam dicat – iudicem *ss V*

⁶ -erint CPM; -erit D

324

De conviciis¹

Si quis ergo iratus crimen aliquod cui libet temere obiecerit², convicium non est pro accusatione habendum sed permissio tractandi spatio id quod iratus dixit per scripturam se probaturum esse fateatur, ut si fortasse³ resipiscens que pro iracundia dixit iterare aut scribere noluerit, non ut reus criminis teneatur⁴. Omnis ergo qui crimen obicit⁵, scribat se probaturum. Revera ibi semper causa agatur, ubi crimen admittitur⁶. ⁷Et qui non probaverit quod obiecit, penam quam intulerit, ipse patiatur.

(*ibidem, paulo post*). Ctp 1.18.11-12] (2, q. 3, c. *de peniten., dis. 1, ca. Si quis iratus*.) IP 4.74-5 (C 3, q. 6, c. *Qui crimen*.)

¹ De conv. CPH; om. BD; De conv. pro accusatione non habendis. Idem M

² tem. ob. CPM; obie<ce>rit tem. D

³ fortasse CPD; forte M

⁴ De talione *add. in mg. P*

⁵ obic- CPM; obiec- D

⁶ adm- CPM; comm- D

⁷ De talione *as rubr. in text add. C, in mg. P*

325

De alieno iudicio. Cornelius papa in secundo decretali suo¹ Rufo episcopo²

Nullus sacerdotum causam suam alieno committat³ iudicio, nisi ad sedem apostolicam fuerit appellatum; sed unusquisque provinciales iudices et notos habeat, nisi aliquam vim temerarie multitudinis illic tumuerit; aut infestos vel suspectos inibi iudices habuerit; pro quibus causis ad maioris auctoritatis iudices, et ad alias provincias appellare et venire concessum est. Omnia ergo que adversus absentes in omni negotio aut loco aguntur, aut iudicantur, omnino vacuentur; quoniam absentem nullus addicit, nec ulla lex dampnat.

(cap. 2). Ctp 1.19.2-3] (3, q. 9, c. Omnia que.)

¹ suo CDHM; om. PV

² Corn. - ep. CPDM; om. B

³ al. comm. CPM; comm. al. D

326

¹Episcopis tam Gallis quam Hispanis². Sententiam cassam in absentem³. Quod qui crimina intendunt per se accusare debeant⁴

Lucius papa vigesimus primus a Petro, in primo decretali suo. Constitui placuit ut criminationes maiorum natu per alios non fiant, nisi per ipsos qui crimina intendunt, si tamen ipsi digni et irreprehensibiles apparuerint, et actis docuerint publicis omni se carere suspicione, atque inimicitia et irreprehensibilem fidem ac conversationem ducere. Unde placuit ut a quibuscumque iudicibus ecclesiasticis ad alios iudices ecclesiasticos ubi maior est auctoritas, si fuerit provocatum, audientia non negetur.

(cap. 2). Ctp 1.20.1] for end see above 3.140a (2, q. 7, c. Criminationes.) (2, q. 6, c. Placuit ut.)

¹ Omnibus add. M

² Gallis - Hispanis CPB; Galliae - Hispaniae M. Ep. - Hisp. here in CP, at end of insc. D?M

³ Sent. cassam (Sententie causa D) - absentem CPD; om. VBHM

⁴ Quod - debeant in mg. P, in text CVM, om. BH, obscured in D

327

Que¹ accusationes recipi non debeant. Stephanus papa² in secundo decretali omnibus episcopis³

Accusatores et⁴ accusationes quas seculi leges non recipiunt, et antecessores nostri prohibuerunt, et nos submovemus. Nullus enim alienigena aut accusator eorum fiat, aut iudex. Item.⁵ Repellantur habitantes cum inimicis et omnes laici quia infestationem blasphemie affectio amicitie⁶ incitare solet. Nec illi in vestra sunt suscipiendi⁷ accusatione, qui vos in sua nolunt recipere infamatione. Nullus enim

¹ Que CPHM; Quod D

² I add. M

³ omn. epp. CPH; obscured D; suo M. Steph. - epp. om. B

⁴ et CPD?HM; vel B

⁵ (Idem supra, c. 315.) add. Fr

⁶ amic- CPB; inimic- DM

⁷ sunt susc. CPB; susc. sunt DM

anathema suscipiatur⁸ nec a quoquam credantur que ab eis vel dicuntur vel conscribuntur⁹. Eos dico anathematizatos esse, quos episcopi sui¹⁰ scriptis anathematizaverunt aut eorum statuta anathematizant.

(*cap. 3. Ctp 1.21.4] IP 4.79 from Nullus alien. - aut iudex, IP 4.62 from repellantur - infamatione, IP 4.71 from Nullus anathema to end; (3, q. 5, c. Accusatores.) (3, q. 4, c. Nullus anathem.)*)

⁸ an. susc. CPB?D; anathematizatos suscipiat M

⁹ conscrib- CPM; scrib- D

¹⁰ sui CPBDM; suis Fr

¹328

Quod per scriptum tantum² nullus sit accusandus³

Per scripta enim nullius accusatio suscipiatur, sed propria voce, si legitima et condigna accusatoris persona fuerit, presente videlicet eo quem accusare desiderat, quia nullus absens aut accusari potest. aut accusare.

(*cap. 4. Ctp 1.21.5] cf above 5.293a; IP 4.53 (2, q. 8, c. Per scripta.)*)

¹ H to accusare desiderat only

² tantum CPDM; om. Fr

³ Idem add. M; Quod - acc. CPD; om. with no break BH

329

Paterno coepiscopo¹. De incertis iudiciis²

Felix papa XXV³ a Petro, in primo decretali suo. In re dubia certa non iudicetur sententia, nec ullum iudicium nisi ordinabiliter habitum teneatur. Si quis super qui buslibet criminibus clericum pulsandum crediderit, in provincia in qua consistit ille qui pulsatur, suas exerat⁴ actiones, nec estimet eum accusator alibi aut longius pertrahendum ad iudicium. **330.** ⁵Ille vero qui pulsatus fuerit, si iudices suspectos habuerit, liceat⁶ appellare primates.

(*Proxime post. Idem supra habetur, c. 318.) Ctp 1.24.1-2] cf above 5.267*)

¹ Pat. coep. after iudiciis D, after decretali suo M

² De inc. iud. CPDM; om. B

³ XXV CP; XV DM

⁴ [al. exercent] add. Fr

⁵ No break CPB; Ubi facienda sit discussio add. D; De appellatione eius qui iudices suspectos habet. Idem add. M

⁶ -eat CPD; -et M

331

¹*Idem episcopis Gallie² in secundo decretali³. Que accusationes non sunt admittende⁴*

Infamis enim persona nec procurator potest esse, nec cognitor. Absente vero adversario non⁵ audiatur accusator, nec sententia absente parte alia a iudice dicta ullam obtinebit firmitatem. Neque⁶ absens per alium accusare aut accusari potest, nec affinis testis admittatur. Neminem ergo exhiberi de provincia⁷ ad provinciam, vel ad comitatum oportet, nisi ad relationem iudicis ad quem fuerit appellatum, id est ut auctor⁸ semper rei⁹ forum sequatur. Si quis autem iudicem adversum sibi senserit, vocem appellationis exhibeat, quam nulli oportet negari. Peregrina vero iudicia generali sanctione prohibemus, quia indignum est ut ab externis¹⁰ iudicetur, qui comprovinciales et a se electos debet habere iudices.

Ctp 1.24.7] cf above 5.248d; IP 4.78 to cognitor (3, q. 7, c. Infamis.) (3, q. 9, c. Absente.) (3, q. 6, c. Peregrina.)

¹ Ubi facienda sit discussio *add.* P; Item de eodem *add.* M; *om.* CBD

² Gallie CPM; *om.* D

³ suo *add.* DM, *om.* CPB

⁴ Que acc. - sunt (sint CD) admitt. CPBD (BDH *before* Idem); Et quae acc. non sint recipiendae M *before* Idem

⁵ non CPM; nec D

⁶ lacuna follows C

⁷ de prov. *in mg.* P

⁸ auct- CPBD; act- M

⁹ semper rei CPM; rei semper D

¹⁰ *corr. fr.* extremis P

332

De¹ vinculo inscriptionis

Eutichianus² episcopis per Siciliam. Accusationis ordinem talem et didicimus³, et servari iubemus, id est si quis clericorum in crimine impetitur, non statim reus estimetur qui accusari potuit, ne subiectam⁴ innocentiam faciamus. Sed quisquis⁵ ille est qui crimen intendit, in iudicium veniat, nomen rei indicet, vinculum inscriptionis arripiat, custodiat similitudinem, habita tamen dignitatis estimatione potiatur⁶. Nec fore sibi noverit⁷ licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicii.

(epist. 2, c. 2). Ctp 1.25.1a] IP 4.76 (2, q. 8, c. Quisquis.)

¹ ordine accusationis et *add.* M

² Eut- CHM; Eeut- P; Lut- V; Aut- B; Lu.... D; papa *add.* M, *om.* CPBD?

³ didic- CPM; dic- D

⁴ subiectam CPBD; suspectam M

⁵ quisquis CPM; si quis D

⁶ [patiatur, ne forte, orig.] *add.* Fr

⁷ Nec (*corr. fr.* Ne P) fore sibi nov. CPV; Nec forte sibi nov. B; ? D; Nec fore nov. sibi M

333

Qui non sint admittendi ad accusationem¹

Heretici enim² omnes, et suspecti, et excommunicati, homicide quoque atque malefici, fures, sacrilegi, raptores, venefici, adulteri, et qui raptum fecerint, vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad³ sortilegos magosque concurrerint⁴, nullatenus ad accusationem sunt admittendi. Nulli infami unquam atque⁵ sacrilego de quocumque negotio liceat adversus religiosum Christianum⁶, quamvis humilis servilisque persona sit, testimonium dicere⁷, nec de qualibet ratione vel inscriptione Christianum impetere.

(*Proxime post*) Ctp 1.25.1b] IP 4.92 from Nulli unquam infami; C 3 q 4 c 11 as IP

¹ As here CDM (M adding Idem); Qui - accus. at foot of leaf, with no break P; no rubr., no break VBL

² enim CPBD; om. M

³ ad CPB; om. DM

⁴ concurrerint CPB; occurrerint D; consuluerint M, [ad sortilegos magosque concurrerint] add. M²

⁵ atque CPB; aut DM

⁶ rel. Chr. CPM; Chr. rel. D

⁷ dicere CPM; dare D?

334

Sub quot testibus cuiusque ordinis accusatio fieri debeat. Ex sinodalibus gestis Silvestri pape¹

Presbiter autem cardinalis nisi in quadraginta quatuor testibus non dampnabitur. Diaconus cardinarius² constitutus urbis Rome, nisi in XXXVI non dampnabitur. Subdiaconus, acolitus, exorcista, lector, ostiarius³ nisi sicut scriptum est in sex⁴ testibus⁵ dampnabitur. Testes autem et accusatores sine aliqua sint⁶ infamia, uxores, et filios habentes, et omnino Christum predicantes⁷. Testimonium clerici adversus laicum nemo recipiat⁸. Nemo enim clericum quemlibet⁹ in publico¹⁰ examinare presumat, nisi in ecclesia. Nemo enim clericus vel¹¹ diaconus aut presbiter propter quamlibet¹² causam intret in curiam, nec ante iudicem¹³ cinctum causam dicere presumat, quoniam omnis curia, a cruore dicitur et immolatione simulacrorum. Et si quis clericus accusans clericum in curiam introierit, anathema suscipiat.

Ctp 1.31B] cf above 5.264, IP 4.91

¹ Sub - pape CPDHM; om. B

² -arius CPBD; -alis M

³ non add. ss C²

⁴ sex CPBDH; septem M

⁵ non add. M, om. CPBD

⁶ sint CPM; om. D

⁷ predicantes CPBD; timentes [praedicantes] M

⁸ rec- CPM; susc- D

⁹ after examinare D

¹⁰ aut add. D, om. CPM

¹¹ vel CPM; aut D

¹² quaml- PVDM; queml- CB

¹³ quemquam add. D, om. CPM

335

Anastasio et Egiptiis¹. De petendis induciis, cap. 14

Felix papa in primo decretali suo. Cum ad iudicium venerit quis², si voluerit et necesse fuerit, inducie ei petenti a patribus constitute absque impedimento concedantur, et iudices a se electi tribuantur.

Ctp 1.33.1a] IP 4.98

Qui timet locum tutum sibi eligat³

Ut in loco unde est ille qui accusatur, aut, si ibi aliquam temerarie multitudinis vim⁴ metuerit, locum sibi congruum eligat quod⁵ absque timore suos, si necessitas exposcerit, testes habere, et absque impedimento suam canonicè sententiam finire⁶ valeat, quia multa per subreptionem evenire solent.

(Felix II, ep. 1, c. 8). Ctp 1.33.1b] IP 4.99

¹ An. et Eg. here CPBDH, after decr. suo M; Athanasio Alexandrino episcopo et c' add in mg. H²

² ven. quis CPBD; quis ven. M

³ Qui timet - eligat CRP (CR in mg.); om. with no break, BDM

⁴ before temerarie D

⁵ sibi congruum eligat quod CPBD; eligat sibi congruum quo M

⁶ sent. fin. CPM; fin. sent. D

336

De differentia ecclesiastice et secularis cause, cap. 17. Item¹

Non ita in ecclesiasticis agendum² negotiis est, sicut in secularibus. Nam in secularibus, postquam³ legibus vocatus⁴ venerit⁵, et in foro decertare ceperit aliquis, non licet ante peractam causam recedere⁶. In ecclesiasticis vero dicta causa recedere licet, si necesse fuerit, aut si se pregravari viderit⁷.

(Eutych. pap., epist. 2, episcopis per Siciliam). Ctp 1.33.2] IP 4.100; (2, q. 6, c. Non ita.)

¹ cap. 17. Item (Idem H) CPBH; cap. 17 D; Idem cap. 17 M

² in eccl. ag. CPHM; ag. in eccl. D

³ postquam CPM; priusquam D

⁴ leg. voc. CPM; voc. leg. D

⁵ ven. CPDM; fuerit B; quis venerit Fr

⁶ causam rec. CPM; rec. causam D

⁷ -erit CVBDLHM; -eri P

337

Ex epistola decretali. De non commiscendis¹ personis cause²

Damasus papa Stephano archiepiscopo Mauritanie³ salutem⁴. Nullus introducatur personaliter ad causam, sed accusatores et accusati equa audiantur ratione, iuxta quod⁵

¹ comm- CP; perm- M

² Ex ep. dec. De - causae CPV; Ex ep. decr. BH; De - cause. Ex - dec. D; De non - causae. Ex ep. dec.

Damasi papae ad Steph. arch. Maur. M

³ Dam. - Maur. as inscr. M

⁴ sal. CPBD; om. M

ordo exigit. Accusatores vero et iudices non idem sint⁶, sed per se accusatores, per se iudices⁷, per se testes, per se accusati⁸, unusquisque in suo ordinabiliter ordine. Nam inscriptio primo semper fiat, ut talionem calumniator recipiat, quia ante inscriptionem nemo debet iudicari vel dampnari, cum et seculi leges hec⁹ retineant.

(*ep. 4, c. 7*). cf 4L 4.63; Ctp 1.35.1] IP 4.80 from Accusatores et iudices - ordin. loco, IP 4.77, Inscriptio - end; (4, q. 4, c. Nullus introducatur.)

⁵ gestorum *add. Fr, om.* CPBDM

⁶ sint CPM; sunt D

⁷ per se iud. CPM; iud. per se D

⁸ *after corr.* P

⁹ hec CPBM; hoc D; hec eadem *Fr*

338

Epistola Bonifacii pape ad episcopos Gallie de Maximo episcopo diversis criminibus accusato¹, cap. 1

Bonifacius episcopis Gallie². Decrevimus vestram debere intra provinciam esse iudicium, et congregare³ sinodum ante diem Kalendarum Novembrium, ut, si adesse voluerit, Maximus presens, si confidit, ad obiecta respondeat⁴. Si vero adesse neglexerit, dilationem sententie de absentia non lucretur. Nam manifestum est confiteri eum⁵ de crimine, qui indulto et totiens delegato iudicio, purgandi se occasione non utitur.

(*Bonif. I, ep. 2*).Ctp 1.40.1] cf above 5.271; IP 4.105 as ID 5.271; (3, q. 9, c. Decernimus.)

¹ Ep. - Galliae de - accusato CPBD; De Max. ep. Ep. (Ex ep. *Fr*) Bon. - Galliae M

² Bon. ep. Gall. *om.* H

³ -are CPDM; -ari *Fr*

⁴ *corr. fr.* -eant P

⁵ conf. eum CPM; eum conf. D

339

De abiciendis familiaribus inimicis. Leo episcopus¹ Anatolio episcopo

Illud sane plurimum mihi² displicere significo, quod inter ditionis tue clericos³ quidam esse dicuntur, qui adversariorum conibeant⁴ pravitati, et vesani⁵ vasis misericordie vasa misceantur, quibus investigandis et severitate congrua coercendis debet diligentia tua vigilanter insistere, ita ut his quibus prodesse non potuerit correctio, non parcat abscissio. Oportet enim nos evangelici meminisse mandati, quo ab ipsa Veritate precipitur, ut si nos oculus, aut pes, aut dextera scandalizaverit manus, a compage corporis auferatur, quia melius sit his in ecclesia⁶ carere membris quam cum ipsis in eterna ire supplicia. Nam superfluo extra ecclesiam positus resistimus, si ab his qui intus

¹ ep. CPBDH; papa M

² plur. mihi CPBH; mihi plur. DM

³ [iurisdictionis tuae clerici] *add.* M²

⁴ conibeant CP; conniveant D; convenient M, [conniveant] *add.* M²

⁵ vesani CPB; vesaniae M, [irae] *add.* M²

⁶ his in eccl. CPM, [saeculo] *add.* M; in eccl. his D

sunt, in eis quos decipiunt, vulneramur. Abicienda prorsus pestifera hec a sacerdotali vigore patientia est, que sibimet peccatis aliorum parcendo non parcit.
(*epist. 76*). *Ctp 1.43.2]* (24, q. 3, c. *Illud sane*.)

340

*Episcopum accusatum non esse deserendum ante exitum cause*¹. *In quinta sinodo
Simmachi pape*

Nonne directa verba sunt² canonum, quicumque clericorum ab episcopo suo ante sententie tempus pro dubia suspicione discesserit, manifestam eum manere censuram?
(*ex lib. Ennodii, in IV syn.*). *Ctp 1.48.1]* (8, q. 4, c. *Nonne directa*.)

¹ ante exitum causae CPD; a suis ante finem causae M

² verba sunt CPDH; sunt verba M

341

*In eadem de eodem*¹

Lex ecclesiastica pontificem ab aliis accusatum, priusquam sub luce obiecta constiterint, exigit non relinqui.
(*proxime post*). *Ctp 1.48.2]*

¹ In - eodem CPD; De eodem in eadem M

342

Natali episcopo Salonitano Gregorius.¹ *De invasione alterius archidiaconatus*²

Eum qui contra iustitie regulam in archidiaconatum alterius se provehi consensit, ab eiusdem archidiaconatus honore deponimus. Qui si ulterius in loco eodem ministrare presumpserit, se participatione communionis sacre noverit esse privatum.
(*lib. II, indict. 10, ep. 14 et 16*). *Ctp 1.55.62]* (7, q. 1, c. *Eum qui contra*.)

¹ Nat. ep. Sal. Greg. CRPBD; Greg. Nat. ep. Sal. HM

² De - archid. CR(mg.)PD; om. BH; De depositione eius qui archidiaconatum alterius invaserat. M

343

*Quod nullam vim habeant iniusta iudicia*¹ *vel incerta. Idem*² *Iohanni defensori*³, *cap. 40*⁴

Quod quidam frater de falsis se capitulis accusatum, neque aliquid ordinabiliter factum, sed iniuste se asserit condemnatum, diligenter querendum est, primo, si iudicium ordinabiliter est habitum, si alii accusatores⁵, alii testes fuerunt⁶; deinde causarum qualitas, si digna exilio vel depositione fuit, si eo presente sub iureiurando

¹ in. iud. CPHM; iud. in. D

² vel incerta. Idem CPD; om. M

³ Gregorius *add.* M, *om.* CPD

⁴ cap. 40 CPHM; *om.* D?

⁵ alii acc. *ss* P

⁶ -unt CP; -int DM

contra eum testimonium dictum est, si scriptis actum est, si ipse licentiam respondendi ac⁷ defendendi se habuit⁸. Sed et de personis accusantium ac testificantium subtiliter querendum est cuius conditionis, cuiusve opinionis, et ne inopes sint, ne forte aliquas contra prefatum pastorem inimicitias habuissent, utrum testimonium ex auditu dixerint, aut certe specialiter se scire testati sunt, si scriptis iudicatum est, et partibus presentibus sententia recitata est. Quod si forte hec solempniter acta non sunt, neque causa probata est, que exilio vel depositione digna sit, in ecclesiam suam modis omnibus revocetur. (*lib. XI, c. 50, vel epist. 52*). Ctp 1.55.79] IP 4.82, cf 4.94 (2, q. 1, c. In primis.)

⁷ ac CPM; aut D

⁸ habuit CPM; habuerit D

344

Ut singulis personis singula ecclesie tribuantur officia

Gregorius omnibus episcopis¹. Singula ecclesiastici iuris officia, singulis quibusque personis, singulatim debere committi iubemus. Neque enim uni quamlibet exercitate persone uno tempore duarum rerum officia committenda censemus². Quia si totum corpus oculus, ubi auditus? Sicut enim varietas membrorum per diversa officia³ et robur corporis servat, et pulchritudinem representat, ita varietas personarum nihilominus per officia distributa, et fortitudinem et venustatem sancte Dei ecclesie manifestat. Et sicut indecorum est ut in corpore humano alterutrum membrum alterius fungatur officio, ita nimirum noxium simulque turpissimum, si singula rerum ministeria, personis totidem non fuerint distributa.

(*apud Ioan. diaconum in Vita B. Gregorii, n. 54*). Ctp 1.55.80] (*Dist. 89, c. Singula ecclesiastici*.)

¹ Greg. - epp. *as insc.* M

² comm. cens. CPVB; cens. comm. M

³ committenda censemus. Quia – officia *in mg.* P

344A (CRPVBL)

Idem Andree Tarentino episcopo. De incertis iudiciis¹

Habuisse te concubinam manifesta veritate comperimus, et te illius criminis participationem habere de qua etiam contraria est quibusdam nata suspicio. Sed² quia in rebus ambiguis absolutum non debet esse iudicium, hoc tue conscientie committendum elegimus. Qua de re si in sacro ordine constitutus eius te permixtione recolis³ maculatum sacerdotii honore deposito ad administrandum nullomodo presumas accedere, sciturus in anime tue periculo ministrare, et Deo nostro te sine dubio reddere rationem, si huius sceleris conscius in eo quo es ordine celans veritatem permanere volueris.

Ctp 1.55.81] *cf above 5.310 (D 33 c 7)*

¹ De inc. iud. CPV; *om.* B

² et *add.* B, *om.* CPV

³ -lis CVB; -li P

345

Ex prima epistola¹ Clementis². Ubi fieri³ debeant iudicia ecclesiastica⁴

Si qui ex fratribus negotia habent inter se, apud cognitores seculi non iudicentur, sed apud presbiteros ecclesie quicquid illud est dirimatur, et omnimodo obediant statutis eorum.

(*post initium*). Ctp 1.1.6] (11, q. 1, c. Si qui ex fratribus.)

¹ prima ep. CPBM; ep. prima BH

² *insc. after rubric* M

³ fieri CVBDM; fueri P

⁴ iud. eccl. CPV; ? D; eccl. iud. BHM

¹346

Calixtus in secunda epistola². De conspiratione³

Conspirationum vero crimina vestris in⁴ partibus vigere audivimus, et plebes contra episcopos suos conspirare nobis mandatum est. Cuius criminis astutia non solum inter Christianos abominabilis est, sed etiam inter ethnicos, et ab exteris legibus prohibita. Et idcirco huius criminis reos non solum ecclesiastice, sed etiam seculi dampnant leges. Et non solum conspirantes, sed etiam consentientes eis. Antecessores vero nostri cum plurima turba episcoporum, quicumque eorum in sacerdotali honore sunt positi, aut existunt clerici, honore quo utuntur carere preceperunt, ceteros vero communionem privari, et ab ecclesia extorres fieri iusserunt, omnesque simul utriusque ordinis viros infames esse censuerunt, et non solum facientes, sed et eis consentientes⁵. Iustum est enim ut qui divina contempnunt mandata, et inobedientes patrum existunt iussionibus, severioribus corrigantur vindictis, quatenus timorem ceteri habeant talia committere, et Deus gaudeat fraternitate ac concordia, et cuncti sumant severitatis ac bonitatis exemplum. Nam, si (quod absit) ecclesiasticam sollicitudinem vigoremque negligimus, perdit desidia disciplinam, et animabus fidelium profecto nocebitur. Hi vero in nullius sunt accusatione recipiendi, nec eorum vel anathematizantium vox, ullum nocere aut accusare potest.

(*cap. 1*). Ctp 1.14.12] cf below 12.85, 14.23 (11, q. 1, c. Conspirationum.) (23, q. 3, c. Iustum est.) (3, q. 4, c. Conspiratores.)

¹ H ends at sed et eis conconsentientes.

² *insc. after rubric* M

³ conspiratione CPBD; abominabili crimine conspirationis M

⁴ vestris in CPD; in vestris M

⁵ H ends cap. here

347

De modo accusandi. Damasus papa¹ in secunda epistola

Habetur quoque in decretis patrum, sancitum non fore canonicum, quemquam sacerdotum iudicare vel dampnare, antequam accusatores canonicè examinatos presentes habeat, locumque defendendi accipiat, id est inducias ecclesiasticas ad abluenda crimina et cetera, nec extra propriam fiat provinciam prima discussionis accusatio, sine apostolica

¹ papa CPD; om. M

preceptione, cui in omnibus causis debet reverentia custodiri, quoniam et antiqua docet hoc patrum regula; in qua et imperialia pariter statuta concinunt².

(*epist. 4, c. 8*). Ctp 1.35.3] (3, q. 9, c. *Habetur.*)

² stat. conc. CPM; conc. stat. D

348

Item idem¹ in ultima epistola de modo accusandi²

Qui accusare alium³ elegerit, presens per se et non per alium accuset, inscriptione videlicet premissa. Neque ullus unquam iudicetur, antequam legitimos accusatores presentes habeat, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina.

(*epist. 7, ad episc. Italie*). Ctp 1.35.4] (3, q. 9, c. *Qui accusare.*)

¹ idem CVBD; idem dicit P²; dicit P

² Item - accus. CPBD; Item – epist. de eodem H; De eadem re. Idem in epistola ultima M

³ acc. al. CPHD; al. acc. M

349

De curialibus non clericandis¹. Innocentius Vitricio Rothomagensi archiepiscopo

Preterea frequenter quidam ex fratribus nostris² curiales, vel quibuslibet publicis functionibus occupatos, clericos facere contendunt, quibus postea maior tristitia cum de revocandis eis aliquid ab imperatore precipitur, quam gratia nascitur de adscito. Constat enim eos in ipsis muniis³ voluptates exhibere, quas a diabolo inventas esse non dubium est, et ludorum aut munerum⁴ apparatus aut presse, aut forsitan interesse. Si certe in exemplum sollicitudo et tristitia fratrum, quam sepe pertulimus, imperatore presente, cum pro his sepius rogaremus, quam ipse nobiscum positus cognovisti, quibus non solum inferiores clerici ex curialibus, verum etiam iam ex sacerdotio constituti, ingens molestia ut redderentur, instabat.

(*epist. 2, c. 11*). Ctp 1.38.22] (*Dist. 51, c. Preterea frequenter.*)

¹ non cler. CPD; ad clerum non promovendis M

² nostris CPH; ? D; vestris M

³ [mimis] *add.* M

⁴ munerum CP; numerum DM, [mimorum] *add.* M

349A (PVB)

Idem Exuperio Tholosano inter cetera. De iis¹ qui tormenta exercuerunt

Quesitum etiam est super his² qui post baptismum administraverunt et aut tormenta sola exercuerunt aut etiam capitalem protulere sententiam. Nichil de his legimus a maioribus definitum. Meminerant enim a Deo potestates has fuisse concessas, et propter vindictam noxiorum gladium fuisse permissum, et Dei ministrum esse datum in huiusmodi vindicem. Quomodo igitur reprehenderent factum quod auctore Domino viderent esse concessum? De his ergo ut hactenus servatum est sic habeamus ne aut

¹ iis P; his VB

² his VB; iis P?

disciplinam avertere aut contra auctoritatem Domini venire videamur. Ipsi autem in ratione reddenda gesta sua omnia servabuntur.

Ctp 1.38.23] cf 10.94 below (C 23 q 4 c 45)

350

Idem Rufo et Eusebio Macedonibus episcopis¹. Cur recepti sunt a Bonosianis et Catharis et Novatianis ordinati²

Sacerdotum summa deliberatio hec fuit³, ut quos Bonosus ordinaverat⁴, ne cum eodem remaneret, ac ne fieret non mediocre scandalum, ordinati reciperentur. Vicimus (ut opinor) ambigua. Iam ergo quod pro remedio ac necessitate temporis statutum est, constat primitus non fuisse, ac fuisse regulas veteres quas ab apostolis aut apostolicis traditas ecclesia Romana custodit, custodiendasque mandat his, qui eam audire consuerunt. Sed necessitas temporis id fieri magnopere postulabat. Ergo quod necessitas pro remedio reperit, cessante necessitate, debet utique cessare pariter quod urgebat, quia alius est ordo legitimus, alia usurpatio, quam ad presens fieri tempus impellit. Sed canones apud Niceam constituti de Novatianis fieri permiserunt. Prius ille canon a patribus institutus ponendus est, ut possimus advertere, vel quid, vel qualiter ab eisdem sensum sit vel preceptum.⁵ De his, inquit, qui nominant seipsos catharos, id est mundos, et aliquando veniunt ad catholicam ecclesiam, placuit sancte et magne sinodo ut accepta manus impositione, sic maneant in clero. Possumus vero dicere de solis hoc Novatianis esse preceptum, nec ad aliarum hereseon clericos pertinere. Nam, si utique de omnibus ita definirent, addidissent a Novatianis, aliisque hereticis revertentes debere in suum ordinem recipi. Quod ita non esse, etiam illud maxime quod de Paulianistis dictum est, poterit confirmare, a quibus venientes etiam baptizari precipiuntur. Numquidnam cum de Paulianistis⁶ iubent, omnes qui⁷ ab hereticis revertuntur, erunt hoc exemplo baptizandi? Quod cum nullus audeat facere, de ipsis tantum esse preceptum ratio ipsa demonstrat.

(epist. 22, c. 5). Ctp 1.38.27] (1, q. 7, c. Quod pro remedio.) (1, q. 1, c. Quod pro necessitate.)

¹ Id. - ep. CPDM; om. B

² Cur - ordinati CPD; om. B; Quod id quod necessitas reperit pro remedio, cessante necessitate, delet [debet Fr] utique cessare M *before insc.*

³ hec fuit CRPBDM; fuit hec H

⁴ -na- ss D

⁵ (Can. 8, Nic. syn.) *add. Fr*

⁶ dictum est poterit - Paulianistis *in mg.* P

⁷ ss P

351

¹Quotquot virginitatem promittentes irritam faciunt² sponsionem, inter bigamos censeantur.

(conc. Ancyr. sub Sylvestro, c. 18). Ctp 2.2.8a] (27, q. 1, c. Quotquot.)

¹ De his qui virginitatis sponsionem irritam faciunt. Idem *add. M; large initial and break CB; large initial but neither break nor rubric PV, neither large initial nor break D*

² -iunt CPM; -iant D

352

Ex concilio Eliberitano. De peregre baptizatis¹, cap. 23²

Omnes qui peregre fuerint baptizati, eo quod eorum minime sit cognita vita, placuit ad clerum non esse promovendos in alienis provinciis.

Ctp 2.30.7] (Dist. 98, c. Omnes qui.)

¹ De per. bapt. before Ex conc. M

² 23 CPD; 24 M

353

Gelasius Martirio et Iusto episcopis. De servis sine consensu dominorum ordinatis¹

Actores² siquidem³ illustris viri filii nostri Amandiani graviter conqueruntur homines suo iuri debitos⁴, alios adhuc⁵ clericos, alios iam diaconos ordinatos, cum non solum post modernum, quod tantorum collectione pontificum⁶ sub omnium saluberrime provisionis assensu constat esse perfectum, huiusmodi personas suscipere non debere⁷, verum etiam, si qui forte in divine cultum militie, ante fuerint ignorantia faciente suscepti, eliminare prorsus, et exutos religioso privilegio ad dominorum⁸ possessiones⁹ iusta debuerint admonitione compelli. Et ideo, fratres charissimi, eos quos supradicti viri actores in clericatus officio monstraverint atteneri¹⁰, discussos et obnoxios ac probatos custodito legum tramite sine intermissione restituere¹¹, ita ut si quis iam presbiter reperitur¹², in eodem gradu peculii sola amissione permaneat. Diaconus vero aut vicarium prestat, aut si non habuerit, reddatur. Residua officia sciant¹³ neminem posse ab obnoxietate, si convincitur, vindicari, quatenus hoc¹⁴ ordine custodito nec dominorum iura nec privilegia ulla ratione turbentur.

CB Gel.15; Ctp 1.46.26] IP 3.164

¹ rubr. before insc. M

² Act- CPHM; Auct- D

³ lacuna follows C

⁴ deb- CP; ded- DM

⁵ alios adhuc CPM; adhuc alios D

⁶ coll. pont. CPD?; pont. coll. M

⁷ suscipere non debere CP; non debere suscipere D; suscipi non debere M

⁸ in add. D, om. CPM

⁹ -ses- ss P

¹⁰ atten- CPBD; attin- M

¹¹ -ue CPD; -uite M

¹² after corr. C

¹³ corr. fr. sciat P

¹⁴ hoc CPD; om. M

354

Gelasius Herculentio, Stephano et Iusto episcopis. De eadem re¹

Nuper² etenim actores illustris femine Placidie³ petitorii oblatione conquesti sunt, Sabinum Marcellianensis sive Cusilinitis⁴ urbis antistitem, Antiochum servum iuris patrone sue absentis domine occasione captata, ad presbiterii honorem usque perductum, eiusque fratrem Leontium clericalis officii privilegio decorasse. Et ideo, fratres charissimi, inter supradictos⁵ actores, et eos qui conditionis extreme repetuntur obiectam⁶, cognitionem⁷ vobis nostra⁸ auctoritate deputamus⁹, ut, omni veritate discussa, si revera obiectam sibi maculam iustitie, refragationis non potuerit ratione diluere, Leontium clericum, quem gradus prefinitus legibus non defendit, ad sequendam cognitionis sue necessitatem modis omnibus redibete. Antiochum vero, quia per sacerdotium non iam¹⁰ potest retolli, si¹¹ in suam ecclesiam in hoc in quo est honore, desiderat collocare, non velut redditum sibi, sed habeat pro ministeriorum celebratione susceptum.

CB Gel. 17a; Ctp 1.46.27] IP 3.165

¹ *rubr. before insc.* M

² Nuper CPDHM; Super B

³ *corr. fr.* -de P

⁴ Cusil- CPM; Cusul- D

⁵ -tos CPM; -to D?

⁶ *condit.* - obiectam CDM; *added at foot of leaf P*; C has an .x. in mg.

⁷ cognitionem CBDM; conditionem PV

⁸ nostra CBM; vestra PD

⁹ dep- CPM; disp- D

¹⁰ non iam CPM; iam non D

¹¹ si CPM; *om.*D

355

Nicolaus papa Michaeli imperatori. De reverentia exhibenda prius ordinatis¹

Denique, si in epistola ad Hebreos legimus² quod minor a maiore benedicatur, restat profecto ut exigente ratione etiam maledicatur. Si quidem hoc utique prenoscentes periculosa tempora, illi qui ante nos fuerunt providam in ecclesiis consuetudinem tradiderunt, hodieque in Romana ecclesia que magistra est omnium ecclesiarum impretermisse servatur, ita ut nullus sacerdos maiori suo interveniente consacerdote cuilibet rei benedicere nitatur. Sed et anterior stans ad pronuntiandum aliquam lectionem, benedictionem quidem postulat, sed ei quilibet inferior non audet benedicere. Cur hoc? Nunquid benedicere peccatum est? Absit. De maledicis enim, non benedicis dicit apostolus, Quia regnum Dei non possidebunt. Sed per hoc innuitur quante censure freno inferiores quique ad suos iudicandos prepositos coercendi sunt, si his nec etiam benedicendi ius³, illum penitus obtineant.

(epist. 8 ante medium).CB Varia II 71; Ctp 1.62.1] cf 5.17 above (Dist. 21, c. Denique.)

¹ *rubr. before insc.* M

² legimus CPD; legitur M

³ sunt si his – ius *in mg.* P

356

Nicolaus¹ omnibus episcopis in regno Ludovici. De puero sine propria voluntate² cucullato³

Presens clericus nomine Lambertus, una cum patre suo nomine Atho, quondam videlicet comite, nunc autem clerico, ad limina apostolorum properans adit presentiam nostram, asserens qualiter idem pater eius in laicali adhuc ordine⁴ in prediis propriis edificasset monasteria, duo voluntatem gerens, ut post suum discessum presens filius eius Lambertus in locum ei succederet. Quem infra teneram etatem inter octavum et undecimum annum constitutum, memoratus pater proprio arbitrio absque regulari institutione extra omnem voluntatem illius cucullam induit. Igitur, post quoddam ipsius temporis spatium, ut ipse dicit, Salomon episcopus eum cum quibusdam aliis eidem Lamberto, absque patris oblatione vel abbatis percepta benedictione, monasticum illum induere fecit habitum, ut fertur, invitum, et sub hac occasione paterna seu materna hereditate a fratribus suis privatum esse, atque contra omnem (ut dictum est) voluntatem suam quasi regularem illum monachum permanere voluit. Super qua re diligenti cura investigantes, etiam sub adiuratione patrem ipsius si verum diceret interrogavimus. Sed idem clericus Atho respondit se talem habuisse et habere voluntatem, ut suus filius verus monachus fuisset, et in locum ei successisset. Sed sub testificatione iureiurando firmabat, quod quando primitus ei cucullam induit, idem Lambertus semper restitit et nunquam se monachum fieri consensit, sed demum ab insequentibus monachico habitu violenter indutus fuerit, asserens quia nunquam regulam aliquando promisit, neque ego pater eius palla altaris indutum⁵ illum obtuli. neque a quocumque sacerdote vel abbate, ut mos deposcit, benedictione percepta⁶ regule unquam subactum monachum fuisse⁷. Super his etiam omnibus⁸ protestatus est prefatus clericus Atho, quia si eo tempore tam dure observantie monasticam intellexisset regulam, nunquam eundem filium suum Lambertum coegisset portare cucullam. Quapropter psalmographi consulte verba recolentes, quibus voluntarie se Deo sacrificare pronuntiat, et voluntaria oris sui beneplacita fieri in conspectu Dei obsecrat, presentem, ut dictum est, clericum nomine Lambertum minime debere existimavimus sub tali violentia fieri monachum. Quod enim quis non elegit, nec optat, profecto non diligit. Quod autem non diligit, facile contempnit. Nullum quippe bonum, nisi voluntarium. Idcirco et Dominus non ferendam in via virgam, per quam violentia ulli inferatur, precepit. Quapropter consultius agitur, si piis suasionibus contemptum mundi, et amorem Dei predicando, quam violentiam inferendo ad celestem amorem illum accenderitis. Unde omnium vestrum charitati hanc nostri apostolatus mandare decrevimus epistolam, monentes atque precipientes, quatenus si ita est verum, ut isti dicunt, nullus episcopus vel abbas seu monachorum reliquorum conventus monasticis illum regulis invitum subiacerere compellat; neque ullo modo fratres

¹ papa I *add.* M

² prop. vol. CPHM; vol. prop. D

³ *rubr. before insc.* DM

⁴ adhuc ordine CPBHD; adhuc ordine P; adhuc habitu [ordine] M

⁵ indutum CPD; involutum [indutum] M; [al. pallio alt. indutum] *Fr*

⁶ percepta CVBDM; precepta P

⁷ monachum fuisse CP; fuisse monachum DM, [se fieri monachum subiectum promisit] *add.* M²

⁸ et. omn. CPBD; omn. et. M

illius per hanc occasionem licentiam habeant paterna seu materna illum, quod absit hereditate privare, sed usque dum divina inspiratione compunctus propria voluntate regulis se subdat, liceat illum a mundanis, et laicalibus remotum vagationibus vel negotiis inter religiosos et ecclesiasticos viros in canonica degere vita. Non enim putamus, quod absit, religiosos canonicos a sanctorum monachorum vita et consortio seiunctos, quia unusquisque secundum apostolum propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. (*in rescriptis Nicolai I tit. 13, c. 2). Ctp 1.62.28] (20, q. 3, c. Presens clericus.)*

357

*De clericorum excommunicatione*¹. *De*² *concilio Sardicensi, cap. 16*

Osius episcopus dixit, Si hoc quoque omnibus placet, ut sive diaconus, sive presbiter, sive quis clericorum ab episcopo suo communionem fuerit³ privatus, et ad alterum perrexerit episcopum, et scierit ille ad quem confugerit, eum ab episcopo suo fuisse abiectum, non oportet ut ei communionem indulgeat. Quod si fecerit, sciat se convocatis episcopis causas⁴ esse dicturum. Universi dixerunt, Hoc statutum et pacem servabit, et concordiam custodiet.

Ctp 2.5.9] cf below 14.25; IP 5.100 as ID 14.25

¹ De cler. excomm. CPD; Quod clericus a suo excommunicatus episcopo ab alio episcopo non est recipiendus M

² De CPD; Ex M

³ suo comm. fuerit CP; fuerit sua comm. D; suo fuerit comm. M

⁴ -as CP; -am DM

358

Ex concilio Chalcedonensi, cap. 8

Clerici in ptochiis² monasteriis, aut martiriis constituti³, sub potestate sint eius, qui in ea est civitate episcopus, secundum traditionem sanctorum patrum, nec per presumptionem recedant a suo episcopo. Eos vero qui ausi fuerint rescindere huiusmodi institutionem quocumque modo, vel si noluerint subiicere proprio episcopo, si quidem fuerint clerici personarum ordinatione, subiaceant condemnationibus canonum.

(actione 15). Ctp 2.10.8] (18, q. 2, c. Quidam monach.)

¹ Ut clerici episcopis suis subiecti sint *add. as rubr.* M

² ptochiis CPD; paroeciis M; par. [ptochiis orig.], et in *Fr*

³ mon. aut mart. const. CPM; a<u>t mart. cons. mon. D

359

*De*¹ *eodem*

Clerici qui pauperum dispositioni vel monasteriorum vel martiriorum² presunt, sub potestate singularum civitatum episcoporum, secundum sanctorum canonum traditionem perdurent, nec per suam temeritatem episcopi sui moderationem declinent.

¹ De CPD; De eadem re. Ex M

² -iorum CPM; -um D

Qui autem huiusmodi dispositionem quolibet modo subvertere ausi fuerint, et episcopo suo non obedierint, si quidem clerici fuerint³, canonicè dampnationi subiaceant, si autem monachi aut laici sint, a communione suspendantur.

(*ibidem sed ex alia versione*).Ctp 2.10.9]

³ et episcopo suo – fuerint *in mg*. P

360

Ex eodem concilio, cap. 9¹. Quod non oporteat clericos, pretermisso episcopo, ad secularia iudicia commeari²

Si clericus adversus clericum habeat negotium, non relinquat suum episcopum, et ad secularia iudicia concurrat; sed prius negotium agitetur apud proprium episcopum, vel certe (si fuerit iudicium ipsius episcopi) apud arbitros ex utraque parte electos audiatur negotium. Si quis vero contra hec fecerit, canonum subiacebit correctionibus. Et si clericus adversus suum seu alium episcopum habeat causam, apud audientiam sinodi provincie conqueratur³. Si vero contra ipsius provincie metropolitanum episcopum episcopus sive clericus⁴ habeat controversiam, pergat ad ipsius diocesis primatem; aut certe ad Constantinopolitane regie civitatis sedem, ut eorum ibi proprium negotium exquiratur.

Ctp 2.10.10] (11, q. 1, c. Si clericus.)

¹ Quod non iudicia transmeare. Cap. 9 ex eodem concilio D; Ex eod. conc. *after* commeari M; cap. 9 *after* commeari P

² Quod - comm. CP(D)M; *om.* B

³ [conquir. orig.] *add.* Fr

⁴ habeat causam - sive clericus *over erasure* C

361

Quod minime clericis in aliam civitatem transmigrare liceat, nisi eis qui pro persecutione proprias amiserint¹ civitates². Ex eodem concilio, cap. 20

Clericos in singulis ecclesiis constitutos, sicut iam decrevimus, non licere in alterius civitatis ecclesiis ordinari, sed acquiescere in ea in qua ab initio ministrare meruerunt, exceptis illis qui proprias civitates perdiderunt, et ex necessitate ad alias ecclesias migraverunt. Si vero quicumque episcopus post definitionem istam ad alium episcopum pertinentem clericum susceperit, placuit sancte sinodo et hunc qui suscipit, et eum qui susceptus est, tandiu excommunicatos manere quandiu ipse clericus ad propriam revertatur ecclesiam.

Ctp 2.10.20]

¹ *corr. to* -unt D

² Quod minime - civitates CPD; Quod minime liceat clericis transmigrare in aliam civitatem, nisi pro persecutione M

1362

Ut clerici publica iudicia non appellent. Ex concilio Carthaginensi III, cap. 9²

De diversis ordinibus ecclesie servientibus, ut si quis in causam criminis incurrerit, et abnuerit iudicium ecclesiasticum, debeat periclitari, ut et filii sacerdotum spectacula secularia non adeant. Item placuit ut quisquis episcoporum, presbiterorum et diaconorum, seu clericorum, cum in ecclesia ei crimen fuerit intentatum, vel civilis causa fuerit commota, si derelicto ecclesiastico iudicio publicis iudiciis purgari voluerit, etiam si pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum amittat; et hoc in criminali actione³; in civili vero perdat quod evicit si locum suum obtinere maluerit⁴.

Ctp 2.17.5a] (11, q. 1, c. Placuit.)

¹ H begins at Item placuit ut quisquis

² III cap 9 CRPM; IV cap 9 B; cap. 9 H; III cap 11 D

³ [iudicio orig.] *add. Fr*

⁴ [voluerit orig.] *add. Fr*

363

Si a quoquam ab¹ aliis iudicibus ecclesiasticis ad alios iudices ecclesiasticos maioris² auctoritatis provocatum fuerit non obesse prioribus diversas³ sententias proferentibus⁴.

Ex eodem concilio⁵, cap. 10

Hoc etiam placuit ut a quibuscumque iudicibus ecclesiasticis ad alios iudices ecclesiasticos, ubi est maior auctoritas, fuerit provocatum, non eis obsit quorum fuerit soluta sententia, si convinci non potuerint⁶, vel inimico animo iudicasse, vel aliqua cupiditate aut gratia depravati⁷. Sane si ex consensu partium iudices electi fuerint, etiam a pauciore numero quam constitutum est, non liceat provocari.

(2, q. 6, c. Placuit.) Ctp 2.17.6a] IP 4.133 (2, q. 6, c. Sane.)

¹ ad C; ab *repeated* P

² *corr. fr.* -ores P; dignitatis vel *add. D, om. CP*

³ *after corr.* P

⁴ Si a quoquam - proferentibus (protereuntibus C, proferenti D) CPD; Quid agendum sit si provocatum fuerit de ecclesiasticis, ad alios ecclesiasticos iudices M

⁵ conc. CPD; *om. M*

⁶ -uerint CVM; -erint PB; -erit D

⁷ -ati CPBD; -atos esse M

364

Qui ad testimonium non¹ admittendi sunt². Ex concilio Carthaginensi VII, cap. 4

Testes autem ad testimonium non admittendos, qui nec ad accusationem admitti precepti sunt, vel etiam quos ipse³ accusator de sua domo produxerit. Ad testimonium autem intra⁴ annos quatuordecim etatis sue non admittantur.

Ctp 2.21.4] IP 4.83 (2, q. 2, c. Testes autem.)

¹ non PVM; *om. CD*

² adm. sunt CPBD; sint admittendi M; *rubr. after insc. CH*

³ ipse CPD; *om. M*

⁴ intra CPD; infra M

365

Quod electorum iudicum sententia sperni non debeat. Ex concilio Milevitano, cap. 24

A iudicibus¹ autem quos communis consensus² elegerit, non liceat provocare. Et quisquis probatus fuerit pro contumacia³ nolle obtemperare iudicibus, cum hoc prime sedis episcopo fuerit probatum, det litteras, ut nullus ei communicet episcoporum, donec obtemperet.

Ctp 2.22.11] cf IP 4.132 (2, q. 6, c. A iudicibus.)

¹ A iudicibus CPM; Iudices D

² ...vel *add.* D

³ [percent., orig.] *add.* Fr

366

De contumacibus clericis, et ad officium tardis. Ex concilio Agathensi, cap. 2

Contumaces vero clerici, prout dignitatis ordo permiserit, ab episcopis corrigantur. Et si qui prioris gradus elati superbia, communionem fortasse contempserint, aut ecclesiam frequentare, vel officium suum implere neglexerint, peregrina eis communio tribuatur, ita ut cum eos penitentia correxerit, rescripti in matricula gradum suum dignitatemque recipiant.

Ctp 2.28.1] (Dist., 50, c. Contumaces.)

367

Ut clericus inconsulto episcopo¹ ad iudicem secularem² non pergat. Ex eodem concilio, cap. 32

Clericus nec quemquam presumat apud secularem iudicem, episcopo non permittente, pulsare; sed qui pulsatus fuerit non respondeat, nec proponat, nec adeat criminale negotium in iudicio seculari. Si quis vero secularium per calumniam ecclesiam aut clericum fatigare tentaverit, et victus fuerit, ab ecclesie liminibus et catholicorum communione, nisi digne penituerit, arceatur.

Ctp 2.28.30-31 var.] (11, q. 1 et 2, c. Clericum.)

¹ suo *add.* M

² iud. sec. CPBDH; sec. iud. M

368

Si presbiter aut diaconus se pro reatu aliquo ab eucharistia suspenderit¹. Ex concilio Aurelianensi, cap. 8

Si diaconus vel² presbiter pro reatu suo se ab altaris communione, sub penitentis confessione submoverint, sic quoque si alii defuerint, et causa certe necessitatis exoritur, poscentem baptismum liceat baptizare.

¹ Si presb. - suspenderit CPD; Quod liceat presbytero vel diacono a communione suspenso, si necesse fuerit, baptizare M

(Aurel. I, c. 14). Ctp 2.29.8] cf 15.18 below (Dist. 81, c. Si diaconus.)

² vel CPHM; aut D

369

Ut clerici si quid prestiterint sine usura recipiant. Ex concilio Terraconensi¹, cap. 3

Si quis clericus solidum in necessitate² prestiterit, hoc de vino vel³ de frumento accipiat, quod mercandi causa tempore statuto decretum fuerit venundare⁴. Ceterum si speciem non habuerit necessariam, ipsum quod dedit sine ullo augmento recipiat. (sub Hormisda). Ctp 2.31.2] cf 13.14 below; IP 3.159 (14, q. 4, c. Si quis clericus.)

¹ Tarrac- Fr

² sol. in nec. CP; in nec. sol. DM

³ vel CPM; hoc D

⁴ -are CPDM; -ari Fr

370

Si clericus¹ servum vel discipulum de² ecclesia traxerit ut penitentiam agat³. Ex concilio Ereloeni⁴, cap. 8

Nullus clericorum servum aut discipulum suum ad ecclesiam confugientem extrahere audeat, vel flagellare presumat. Quod si fecerit, donec digne peniteat, a loco cui honorem non dedit segregetur⁵.

Ctp 2.34.7 var.] cf 3.117 above; (17, q. 4, c. Nullus cler.)

¹ Si clericus CPBDH; Ut nullus clericorum M

² de CPDH; suum ab M

³ trax. - ut pen. agat CPH; trax. - ut peniteat D; extrahere audeat M

⁴ conc. Ereloeni PVBD; conc. Eleroensi C; Preloensi H; conc. Hilerdensi M

⁵ segreg. CPD; sequestretur [segregetur] M

371

De clericis qui monachorum propositum appetunt. Ex concilio Toletano IV, cap. 50¹

Clerici qui monachorum propositum appetunt, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos eis ab episcopo in monasteriis largiri oportet ingressus, nec interdici propositum eorum, qui ad contemplationis desiderium transire nituntur.

(Tol. IV, c. 49). Ctp 2.37.17 (19, q. I, c. Clerici qui.)

¹ IV cap.50 PVBD; cap. 50 Ex - IV CH; cap. 54 M

372

De stipendiis¹ clericorum ne² a iure alienentur ecclesiarum. Ex concilio Toletano VII, cap. 5

Sepe fit ut proprietati originis obsistat longinquitas temporis. Quapropter providentes decernimus, ut si quis clericorum stipendium de rebus ecclesie cuiuscumque episcopi percipit largitate, sub precarie nomine debeat professionem scribere, nec per retentionem diuturnam preiudicium afferat ecclesie, et quecumque in usu perceperit, debeat utiliter laborare, ut nec res divini iuris videantur aliqua occasione negligi, et subsidium ab ecclesia cui deserviunt percipere possint clerici. Quod si quis eorum contempserit facere, ipse se stipendio suo videbitur privare.

Ctp 2.38.1] (12, q. 2, c. Sepe fit.)

¹ De stipendiis CPD; Ne stipendia M

² ne CPD; om. M

373

Quod servilibus clericis¹ dare debeant² episcopi libertatem.³ Ex concilio Toletano IX, cap. 11⁴

Qui ex familiis⁵ ecclesie servituri devocantur in clerum, ab episcopis suis libertatis necesse est ut percipiant donum, et si honeste⁶ vite claruerint meritis, tunc demum maioribus fungantur officiis. Quos vero flagitiis ordinaverit⁷ incorrigibilis noxa, perpetua servitus conditionis religet in catena.

Ctp 2.41.5] (Dist. 54, cap. Qui ex familiis.)

¹ serv. cler. CPBD; clericis servis ecclesiarum M

² dare deb. CPM; deb. dare D

³ Item add. M

⁴ 11 CPDM; 9 Fr

⁵ familiis CPM; famulis D

⁶ -este CVBDM; -estate P

⁷ vel obligaverit add. ss PV

374

De eunuchis qui ab aliis fiunt¹, vel qui ipsi² sibi naturalia abscidunt. Ex concilio³ Martini pape, cap. 21

Si quis per egritudinem⁴ naturalia a medicis habuerit secta, similiter et qui a barbaris aut dominis stultis fuerint castrati, et moribus digni fuerint⁵ visi, hos canon admittit ad clericatus officium promoveri. Si quis autem sanus non per disciplinam religionis et abstinentie, sed per abscissionem plasmati a Deo⁶ corporis, existimans posse

¹ fiunt CPM; fuerint D

² ipsi CP; om. DM

³ concilio CPD; decretis M

⁴ per egr. CPDM; pro aegritudine Fr

⁵ castrati et - fuerint CPM; om. D

⁶ plas. a Deo CPM; a Deo plas. D

a se carnales concupiscentias amputari, castraverit se, non⁷ eum admitti decernimus ad aliquod clericatus officium. Quod si iam ante fuerat promotus ad clerum, prohibitus a suo ministerio deponatur.

(*ex decretis Martini Bracarensi*). Ctp 2.47.21] IP 3.56; (Dist. 55, c. Si quis per egritudinem.)

⁷ enim add. D, om. CPM

375

¹Cap. 40

Non liceat diaconem ante presbiterum² sedere, nisi cum iussione presbiteri.
Ctp 2.47.40]

¹ Quod non liceat diacono ante presbyterum sedere *add. as rubr.* M

² diaconem ante presb. CPD; ante pres. diacono M

376

De his qui ad diaconem¹ eliguntur², cap. 40³

Diaconus qui eligitur, si contestatus⁴ fuerit pro accipiendo matrimonio, et dixerit se non posse in castitate permanere, hic non ordinetur. Quod si in ordinatione tacuerit, et ordinatus fuerit, et postea matrimonium desideraverit, alienus sit a ministerio, et vacet a clero.

[*cap. 39*]. Ctp 2.47.39] IP 3.97; (Dist. 27, c. Diaconus qui.)

¹ -nem CP; diaconatum DM

² De his - elig. CPBD; Ut ordinandus ad diaconatum matrimonio renuntiet M

³ 40 CPD; ?B; 41 M

⁴ *corr. fr.* sicut test- P

377

De eo quod non licet quemlibet sacra misteria¹ tangere. Cap. 41 ex eodem concilio²

Non liceat quemlibet ministeria tangere, nisi subdiacono, aut acolito in secretario vasa dominica.

(*ibid. 41*). Ctp 2.47.41] (Dist. 23, c. Non liceat.)

¹ De eo - misteria CPD; Quod non liceat cuilibet vasa Dominica M

² Cap. 41 - concilio CP; Ex - 41 D; Ex eod. conc. cap. 42 [41] M

378

De attendenda¹ coma clericorum vel² habitu ornato. Ex eodem concilio, cap. 68³

Non oportet clericos comam nutrire et sic ministrare, sed attonso capite patentibus auribus, et secundum Aaron talarem tunicam⁴ induere, ut sint in habitu ornato.

¹ attond- CPD; tond- M

² vel CPD; et M

³ 68 CPD; 67 M; 66 Fr

Ctp 2.47.66] (Dist. 13, c. Non oportet.)

⁴ [vestem, orig.] *add. Fr*

379

De non¹ ordinandis invititis vel deiciendis immeritis². Gregorius³ Natali episcopo in primo libro registri

Gesta que nobis in concilii vestri confecta secretario direxistis⁴, in quibus archidiaconus honoratus addicitur, plena esse cognovimus semine iurgiorum, cum uno eodemque tempore una persona nolens ad sacerdotii ordinem provehitur, que tanquam immerita a diaconatus officio removetur. Et sicut iustum est ut nemo crescere compellatur invitus, ita censendum puto, similiter, ne quisquam insons ab ordinis sui ministerio deiciatur iniuste.

(epist. 19). Ctp 1.55.94] (Dist. 74, cap. Gesta que.)

¹ *om. B*

² *rubr. before insc. CRDHM, after PVB*

³ *papa add. M*

⁴ *-istis CPBDM; -isti Fr*

380

Quid agendum sit de rebus lapsorum clericorum.¹ Idem² Petro subdiacono

De lapsis sacerdotibus³ vel quolibet ex clero, observare te volumus. Ut in rebus eorum nulla contaminatione miscearis, sed pauperrima regularia monasteria require, que secundum Deum vivere sciunt⁴, et in eisdem monasteriis ad penitentiam lapsos trade, ut res lapsorum in eodem loco proficiant, in quo agere penitentiam traduntur, quatenus ipsi ex rebus eorum subsidium habeant, qui de correctione eorum sollicitudinem gerunt. Si vero parentes habent, res eorum legitimis parentibus dentur, ita tamen ut eorum stipendia qui in penitentiam dati fuerint, sufficienter debeant procurari. Si qui vero ex familia ecclesiastica sacerdotes vel levite, vel monachi, vel clerici, vel quilibet alii lapsi fuerint, dari eos in penitentiam volumus, sed res eorum ecclesiastico iuri non subtrahi. Ad usum tamen suum accipiant unde ad penitentiam subsistant, ne si nudentur, locis in quibus dampnati⁵ fuerint, onerosi sunt.

(lib. I, cap. 42). Ctp 1.55.95] cf below 15.20 (16, q. De lapsis.)

¹ *Quid- cler. before insc. CDM, after PV; om. B*

² *Idem CPD; Gregorius M*

³ *vel levitis add. Fr, om. CPBDM*

⁴ *sciunt CPD; sciuntur [sciunt] M*

⁵ *dampnati CPM (P obsc. corr.); nati D; [dati, orig.] add. Fr*

380A (PVB)

Idem ex¹ epistola ad clerum Mediolanensem. Quam diligentes esse debeant clerici in eligendo episcopo²

Dilectissimi filii, officii nostri censura commoniti suademus ut in suscipiendi antistitis causa nullus vestrum neglecta utilitate communi suo lucro proficiat, ne si quisquam propria commoda appetit frivola estimatione fallatur, quia nec libero iudicio preferendam sibi personam examinat³ mens quam cupiditas ligat. Pensantes ergo que cunctis expediunt ei quem vobis gratia⁴ divina pretulerit, integerrimam semper in omnibus obedientiam prebete. Iudicari namque a vobis ultra non debet semel prelatus, sed tanto nunc subtiliter iudicandus est quanto postmodum iudicandus non est.

Ctp 1.55.100] cf above 5.130

¹ ex PV; in B

² Quam - ep. PV; om. B

³ ss V

⁴ Pensantes ergo que cunctis – gratia VP²mg (with Trip.)B; om. P

381

Idem¹ clero et populo Ravenne in sexto libro² registri. Que pena sequatur occulte infamantem³

Quia⁴ maligni spiritus consilio repletus, contra Castorium notarium ac responsalem nostrum nocturno silentio in civitatis loco contestationem posuit in eius crimen loquentem, mihi que etiam de facienda pace callide contradicentem, et quia quisquis veraciter loquitur, semetipsum innotescere non debet formidare, oportet ut publice exeat, et quecumque in contestatione sua loqui presumpsit, ostendat. Quod si non exierit, neque publice confessus fuerit, quisquis ille sit qui hoc agere presumpsit, vel consensum in tante iniquitatis consilio prebuit, ex Dei et Domini nostri Iesu Christi sententia⁵ definimus, ut sancti eius corporis et sanguinis participatione privatus sit. Si vero, quia latet et quoniam nescitur, teneri a disciplina non valet, si tanti mali conscius, et prohibitus, corpus et sanguinem Domini percipere presumit, anathematis ultione percussus ut fallax ac pestifer, a sancte ecclesie corpore sit divisus. Si quis autem fortasse talis est, quem nos huius facti auctorem ac participem esse nescientes, ad eum bona optantes epistolas transmittamus, ipsa pro eo apud omnipotentem Deum deprecatio sit vacua. Sin autem in eadem civitate egressus ad publicum, potuerit docere que dixit, vel certe sciens se non posse quem scripsit ostendere, errorem suum fuerit aperte confessus, dominici corporis et sanguinis participatione non sit privatus, neque a sancte ecclesie corpore alienus existat, quia nos apud omnipotentem Deum ex nostris cotidie culpis agnoscimus, ut quamvis servato discipline moderamine, aliorum tamen errata⁶ parcamus. (*l. V, ep. 30*). *Ctp 1.55.105]*

¹ Idem CPD; Gregorius M

² sexto lib. CPD; lib. sexto M

³ rubr. before insc. DM

⁴ [quidam, orig.] add. Fr

⁵ [spiritu, orig.] add. Fr

⁶ errata CPD; erratibus M

382

Hieronimus in epistola ad Oceanum. De bigamis et¹ concubinariis²

Nulla pacto digamos vel concubinarum catenis insertos decet subire ministerium. In Levitico scriptum est, ac prefinitum quales eligi debeant sacerdotes. Sic habes, Et dixit Dominus ad Moysen³, Sacerdos uxorem accipiat virginem de semine patrum suorum; viduam vero et destitutam, aut a vivo marito derelictam non accipiat. Bene audivi precipiente Domino Moysi, quia nec uxor debet sacerdoti digama convenire, ne honorem polluat sacerdotii. Sicut unius uxoris virum, sic unius viri mandat uxorem. Si ergo clericus monogamus fuerit, et uxor eius digama, noli eum ministerio applicare; digamam enim duxit uxorem. Hec Tito precepta apostolus de ordinandis clericis dedit. Et quia liber finem expectat, ad id redeamus unde digressi sumus. Nec si due aut tres pariter Dei ancille morentur, solum ad ea decet ingredi sacerdotem. Si quis hec precepta non observaverit, hostis est anime sue. Quod si post nostra monita, agapetas aliquis clericus amplius quesierit amare quam Christum, secundum sinodalem regulam conveniatur, et precepta patrum in Nicea diffinita ei legantur. Iam vero si conversus predicta reliquerit, consecuti sumus maximum lucrum. Alio quin talis ab ecclesia anathematizandus est. Germinant enim femine cum viris habitantes spinas, et arcana mentium acuto mucrone percutiunt. Proh nefas. Dolor est dicere, sed preterire non decet, Christo iste voverunt nubere non⁴ clericis.

(tomo II, incipit Sophronius Eusebius).

¹ et CPM; om. D

² rubr. before insc. M

³ Et - Moysen as rubric PV, not CBDM

⁴ non CPM; cum D

383

Augustinus ex libro De catechizandis rudibus. Ut Christiani scholastici solecismos¹ quorundam pie² tolerant sacerdotum³

Sedulo monendi⁴ sunt scholastici, ut humilitate⁵ induti Christiani discant non contempnere, quos cognoverint morum vitia quam verborum amplius devitare, et corde casto linguam exercitatum nec conferre audeant, quam etiam preferre consueverant.⁶ His enim maxime utile est nosse ita esse preponendas verbis sententias, ut preponitur animus corpori. Ex quo fit ut ita malle debeant veriores quam disertiores audire sermones, sicut malle debent prudentiores⁷ quam formosiores habere amicos. Noverint etiam non esse vocem ad aures Dei, nisi amici affectum. Ita enim non irridebunt si aliquos antistites et ministros ecclesie forte animadverterint, vel cum barbarismis et solecismis Deum invocare, vel eadem verba que pronuntiant non intelligere, perturbateque distinguere, non

¹ -ismos CBDFr; -ismo PV; -ismus M

² pie CPBD; om. M

³ rubr. before insc. DM

⁴ mon- CPM; ammon- D

⁵ humilitate CPM; humanitate D

⁶ ferre audeant – preferre con in mg. P; (Paulo post) add. M²

⁷ audire sermones sicut – prud. in mg. P

quia ista minime corrigenda sunt, ut populus ad id quod plane intelligit, dicat amen, sed tamen pie toleranda sunt ab eis qui didicerint, ut sono in foro, sic in ecclesia benedici. Itaque forensis illa nonnunquam forte bona dictio, nunquam tamen benedictio dici potest.

(*cap. 9*). *Ctp 3.10.18 (Dist. 38, c. Sedulo mon.)*

384

*Item*¹ *Augustinus de vita clericorum. Pro excessu correctionis*² *non esse petendam veniam*³ *a subditis*⁴

Quando necessitas discipline moribus⁵ coercendis dicere vos dura verba compellit, si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis, non a vobis exigitur, ut a vobis subditis veniam postuletis, ne apud eos quos oportet esse subiectos, dum nimium servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas. Sed tamen petenda est venia ab omnium Domino, qui novit eos quos plus iusto forte corripitis, quanta benevolentia diligatis.

(*epist. 109, ad monachas*). *Ctp 3.10.19 (Dist. 86, c. Quando nec.)*

¹ Item CPD; *om.* HM

² -essu correctionis PDM; -essus correctione CH

³ pet. ven. CPD; ven. pet. M

⁴ Pro - subd. *here* CPH; *om.* B; *before insc.* DM

⁵ [minoribus] *add.* M²

385

*Idem in epistola ad Bonifacium*¹. *Cur permittantur*² *fungi officii suis revertentes ab heresi*

Si, inquit, oportet, ut nos extra ecclesiam et adversus ecclesiam fuisse peniteat, ut salvi esse possimus, quomodo post istam penitentiam apud vos clerici vel etiam episcopi permanemus? Hoc non fieret, quoniam revera (quod fatendum est) fieri non deberet, nisi pacis ipsius compensatione sanaretur. Sed sibi hoc dicant et multo maxime humiliter doleant qui in tanta morte precisionis iacent, ut isto quodam vulnere matris catholice reviscant. Cum enim precisus ramus inseritur, fit aliud vulnus in arbore, quo possit recipi ut vivat, qui sine vita radicis peribat. Sed cum receptus recipienti coaluerit, et vigor consequitur et fructus, si autem non coaluerit, ille quidem arescit, sed vita arboris permanebit. Est enim et tale inserendi genus, ut nullo preciso ramo qui intus est, ille qui foris est inseratur, non tamen nullo, sed vel levissimo arboris vulnere. Ita ergo et isti cum ad radicem catholicam veniunt, nec eis quamvis post erroris sui penitentiam honor clericatus, aut episcopatus aufertur; fit quidem aliquid tanquam in cortice arboris matris, contra integritatem severitatis, verumtamen quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, ad Dei misericordiam precibus fuis coalescente insitorum pace ramorum; charitas cooperit multitudinem peccatorum.

(*epist. 50, non ita procul a fine*). *Prol. 126-7; Ctp 3.10.20 (23, q. 4, c. Ipsa pietas.)*

¹ *insc. after rubr.* D

² -antur CPD; -untur M

386

Cur¹ penitentes non sint in clericatu². Item ibidem³

Ut enim constitueretur in ecclesia ne quisquam post alicuius criminis penitentia clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu permaneat, non desperatione indulgentie, sed rigore factum est discipline. Alioquin contra claves datas ecclesie disputabitur de quibus dictum est, Que solveritis in terra, soluta erunt in celo. Sed ne forsitan etiam de ceteris criminibus spe honoris ecclesiastici, animus intumescens superbe ageret penitentiam, severissime placuit ut post actam de crimine dampnabili penitentiam nemo sit clericus, ut desperatione temporalis altitudinis medicina maior et verior esset humilitatis. Nam et sanctus David de criminibus mortiferis egit penitentiam, et tamen in honore suo perstitit. Et beatum Petrum quando amarissimas lacrimas fudit, utique Dominum negasse penituit, et tamen apostolus mansit. Sed non ideo supervacua putanda est posteriorum diligentia, qui ubi saluti nihil detrahetur, humilitati aliquid addiderunt, quo salus tutius muniretur, experti credo aliquorum fictas penitentias, per affectatas honorum potentias. Cogunt enim multas invenire medicinas, multorum experimenta morborum. Verum in huiusmodi causis, ubi per graves dissentionum scissuras, non huius aut illius hominis est periculum, sed populorum strages iacent, detrahendum est aliquid severitati, ut maioribus malis sanandis charitas sincera⁴ subveniat.

cf Prol. 126 for last sentence; Ctp 3.10.21 (Dist. 50, c. Ut constitueretur.)

¹ publice add. M, om. CPD?

² Cur - in cler. CP²DM; om. PVB

³ Item ibid. add. M, om. CD (which break) PVB (with no break)

⁴ -era CPDM; -ere Fr

387

Item ibi¹. Cur Donatiste correcti ministrare sunt permissi²

Hoc erga istos ab initio servavit Africana catholica ex episcoporum sententia, qui in ecclesia Romana inter Cecilianum et partem Donati iudicaverunt, dampnatoque uno quodam Donato qui auctor schismatis fuisse manifestatus est, ceteros correctos, etiamsi extra ecclesiam ordinati essent, in suis honoribus suscipiendos esse censuerunt, non quo etiam foris ab unitate corporis Christi possent habere Spiritum sanctum, sed maxime propter eos quos foris positi possent decipere, et a susceptione illius muneris impedire; deinde ut etiam ipsorum infirmitas lenius excepta intus sanabilis fieret, iam nulla pertinacia claudente oculos cordis, adversus evidentiam veritatis.

(paulo post). Ctp 3.10.22

¹ Item ibi CPD; Ibidem after rubr. M

² sunt perm. CPD; perm. sint M; Cur - perm. om. B

388

Idem in epistola ad clerum, et universam plebem ecclesie Hipponensis. De vitando preiudicio¹

Nomen presbiteri propterea non ausus sum de numero collegarum eius vel suppressere vel delere, ne divine potestati, sub cuius examine causa adhuc pendet, facere viderer iniuriam, si illius iudicium meo vellem iudicio prevenire. Quod nec in negotiis secularibus iudices faciunt, quando cause dubitatio ad maiorem potestatem refertur, ut pendente relatione aliquid audeant commutare. Et in episcoporum concilio constitutum est, nullum clericum qui nondum convictus sit suspendi a communione debere, nisi ad causam suam examinandam se non presentaverit.

(*epist. 137*). Ctp 3.10.23 (2, q. 1, c. *Nomen presbyteri.*)

¹ De vit. prei. *here* CPH; *om.* B; De prei. vit. *before insc.* DM

389

Item¹ Augustinus in epistola ad Valerium². De onere presbiterii³

Domino beatissimo et venerabili et in conspectu Domini sinceritate⁴ charissimo patri Valerio Augustinus presbiter in Domino salutem. Ante omnia peto ut cogitet religiosa⁵ prudentia tua nihil esse in hac vita, et maxime hoc tempore, facilius et levius, et hominibus acceptabilius episcopi, aut presbiteri, aut diaconi, officio, si perfunctorie atque adulatorie res agatur, sed nihil apud Deum miserius et tristius et dampnabilius. Item nihil esse in hac vita, et maxime hoc tempore difficilius, laboriosius, periculosius episcopi, aut presbiteri, aut diaconi officio, sed apud Deum nihil beatius, si eo modo militetur quo noster imperator iubet. Quid autem iste sit modus nec a pueritia, nec ab adolescentia mea didici. Et eo tempore quo discere ceperam, vis mihi facta est, merito peccatorum meorum. Nam quid aliud existimem nescio, ut secundus locus gubernaculorum mihi traderetur, qui remum tenere non noveram.

(*epist. 148*). Ctp 3.10.24 (*Dist. 40, c. Ante omnia.*)

¹ Item CP; Idem D; *om.* M

² episcopum *add.* M, *om.* CPD

³ *rubr. here* CP, *before insc.* DM, *om.* B

⁴ -eritate CPD?; -eriter M

⁵ religiosa CVBDM; religiosa P

390

Idem¹ in epistola ad Eusebium. De vitando² inordinato accessu³ sanctimonialium⁴

Subdiaconus quondam Spaniensis ecclesie, vocabulo Primus, cum ab accessu indisciplinato sanctimonialium prohiberetur, atque ordinata et sana precepta contempneret, a clericatu remotus est.

(*epist. 69*). Ctp 3.10.25 (24, q. 1. *Subdiaconus.*)

¹ Idem CPD; Augustinus M

² vitando CPD; *om.* M

³ -essu CPM; -essum D

⁴ *rubr. before insc.* D

391

Idem in eadem epistola¹. De eodem²

Ego, si Domino placet, istum modum servo, ut quisquis apud eos propter disciplinam degradatus ad catholicam transire voluerit, in humiliatione penitentiae recipiatur, quo et ipsi eum forsitan cogent, si apud eos manere voluisset.

(*Proxime post.*) Ctp 3.10.26

¹ Item (Idem M) - epist. CPM; *om.* D

² De eodem CP; *om.* D; Ut transiens ab haereticis in humilitate poenitentiae recipiatur *before insc.* M

392

¹Augustinus in epistola ad Pascentium comitem Arrianum²

Iniquum est ut quisque iudicare de alio³ velit, et iudicari de se nolit.
(*epist. 174.*) Ctp 3.10.27 (32, q. 6, c. *Iniquum est.*)

¹ Ut quisque alterius iudicium suscipiat, quod ipse de alio iudicare velit *add. as rubr.* M

² Arrianum CP; Africanum M

³ iud. de alio CPM; de alio iud. D

393

*Epistola Cipriani ad presbiteros et diacones¹ plebemque² Furnensem³. Ne clerici
secularia negotia tractent⁴*

Ciprianus presbiteris, et diaconibus, ⁵plebi Furnensi⁶ consistentibus salutem. Iam pridem concilio episcoporum statutum est ne quis de clericis et Dei ministris tutorem vel curatorem testamento suo nominaverit⁷; quoniam singuli divino sacerdotio honorati, et in clerico ministerio constituti, non nisi altari et sacrificiis deservire, et precibus atque orationibus vacare debeant. Scriptum est enim, Nemo militans Deo, obligat se molestiis secularibus, ut possit placere ei cui se probavit⁸. Quod episcopi antecessores nostri religiose considerantes et salubriter providentes, censuerunt ne quis excedens, ad tutelam vel curam clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur. Neque enim apud altare Dei merentur⁹ nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes et ministros volunt¹⁰ avocare.
(*epist. 9, lib. I, alias epist. 66.*) Quad. 4.314; CB Varia II 76 (*much mod.*)] Ctp 3.10.28 (21, q. 3, c. *Cyprianus.*)

¹ -nes CPD; -nos M

² plebemque P²VM; plebem et C; et plebem BD

³ -ur- ss P

⁴ Ne - tract. CPD; *before insc.* M; *om.* B

⁵ et *add.* M, *om.* CPBD

⁶ Furnensi CPBD; Furnis M

⁷ [constituat, orig.] *add. Fr*

⁸ (Post aliquot versus) *add.* M²

⁹ merentur CPD; meretur M, [merentur] *add.* M²

¹⁰ volunt CPD; voluit M, [volunt] *add.* M²

394

Unde supra¹. Ex² eadem epistola

Mollitiis³ et secularibus rebus laqueisque obligari non debent, qui divinis rebus et spiritualibus occupati sunt, nec ad terrenos et seculares actus vacare.
(*ibidem aliquanto superius*). *Quad. 4.315*] *Ctp 3.10.29 (21, q. 3, c. Mollitiis.)*

¹ Unde supra CPBD; De eadem re M

² Ex CPM; In D

³ [Molestiis] *add. M²*; [Molestiis et laq. saecul. orig.] *add. Fr*

395

Cuius supra. Ex eadem re¹

Hi² qui in ecclesia Domini ad ordinationem clericam³ promoventur, in nullo ab administratione divina avocentur, ne⁴ molestiis et secularibus negotiis alligentur, nec ab altariis et sacrificiis recedant, sed die ac nocte celestibus rebus et spiritualibus serviant.
(*ibidem paulo inferius*) *Quad. 4.316; CB Varia II 76 mod.*] *Ctp 3.10.30 (21, q. 3, c. Hi. qui in ecclesia.)*

¹ Cuius sup. Ex eadem re CPB; Cuius supra in eadem re D; Item de eodem M

² Hi CPDM; Si B

³ -cam CPB; -calem DM

⁴ [nec] *add. M²*

396

Item. Cuius supra¹

Sacerdotum secretum² religiose et necessarie factum servetur a nobis. Simul et ceteris fratribus detur exemplum, ne quis sacerdotes et ministros Dei altari eius et ecclesie vacantes, ad seculares molestias devocet. Observari enim de cetero poterit, ne quis ultra hoc faciat circa personam clericorum, si quod nunc factum est, fuerit vindicatum,

(*ibid. in calce epist.*) *Quad. 4.317*] *Ctp 3.10.31*

¹ Item. Cuius supra CPD; De eadem re. Idem M

² secretum CPD; decretum M

397

Isidorus ad Massionem¹ episcopum. Quod² clerici sint reparandi post lapsum³

Quod in epistolis venerabilis fraternitas tua innotuit, nulla est in huiusmodi sententiis decretorum diversitas intelligenda, quod alibi legitur in lapsu corporali restaurandum honoris gradum post penitentiam, alibi post huiusmodi delictum

¹ Mass- CPM; Mans- DH

² Quod CDH; Qui PM

³ sint rep. post lapsum CPDH (D *rubr. before insc.*); recipiendi sint post lapsum, qui non M; Qui - lapsum *om. B*

nequaquam reparandum antiqui ordinis⁴ meritum. Hec enim⁵ diversitas hoc modo distinguitur. Illos enim ad pristinos officii gradus redire canon precepit, quos penitentie precessit satisfactio et digna peccatorum confessio. At contra hi qui nec a vitio corruptionis⁶ emendantur, atque hoc ipsum carnale delictum quod admittunt vindicare quadam superstitiosa temeritate nituntur⁷, nec gradum utique honoris, nec gratiam communionis accipiunt. Ergo ita est utraque dirimenda sententia, ut necesse sit illos restaurari in loco honoris, qui per penitentiam meruerunt reconciliationem divine pietatis. Nec immerito hi consequuntur adeptae⁸ dignitatis statum, qui per penitentiam recepisse noscuntur vite remedium.

(*inter opera D. Isidori, De lapsu sacerdotis et reparatione*). Ctp 3.10.32

⁴ ordinis CP; ? D; honoris M; hon. [ordinis, orig. et vict.] Fr

⁵ enim CPDM; om. Fr

⁶ [correpti, orig.] add. Fr

⁷ vindicare quadam – nituntur in mg. P

⁸ [ademptae, orig.] add. Fr

398

Idem in eadem¹. Quare septem anni abstinentie penitentibus iniungantur²

Nec ipsum quod canonum censura post septem annos remeare penitentem in statum pristinum precipit, electione proprii arbitrii, sed potius sancti pat res ex sententia divini iudicii sanxerunt. Nam legitur quod Maria soror Aaron prophetissa dum detractionis adversus Moisen incurrisset delictum, illico stigmate lepre perfusa³ est. Cumque peteret Moises ut emendaretur, precepit eam Dominus extra castra septem diebus egredi, et post emundationem rursus eam intra castra admitti. Maria ergo soror Aaron, caro intelligitur sacerdotis, que dum superbie dedita sordidissimis cogitationum maculatur contagiis⁴, extra castra septem diebus, hoc est, extra collegium sancte ecclesie septem annis proicitur, ubi post emundationem vitiorum, loci vel pristinae dignitatis recipiet⁵ meritum. Et post pauca⁶. In fine autem epistole, hoc adiciendum putavi, ut quotiescumque in gestis conciliorum discors sententia invenitur, illius magis teneatur sententia, cuius antiquior et potior extat auctoritas.

Ctp 3.10.33

¹ Idem in eadem CPDH; Ibidem *after rubric* M

² Quare - iniung. CPDHM; om. B

³ perfusa CPH; ? D; percussa [perfusa] M, orig. et Vict. add. Fr

⁴ mac. cont. CPD; illecebris [contagiis] maculatur M

⁵ -piet CPDM; -pit Fr

⁶ et post pauca in text CBDHM; as rubric, with break P

399

Fructuosi episcopi¹. De diligenti investigatione iudicii²

Quelibet causa in³ conventu omnium fratrum est ventilanda, et iuste ac subtiliter perscrutanda, ne fortasse⁴ dolositate et malitia senioris innocens iunior opprimatur.

¹ Fruct. ep. here CPD, after rubr. M

² De - iud. CPDM; om. B

Rectori⁵ iuxta persone acceptionem, non liceat iudicare, neque aliquem fraudulenter, vel iniuste dampnare; sed, ut dictum est, spiritualium vel veridicorum fratrum in huiuscemodi rebus est alia tradenda, et retinenda sententia, qui sibi Dei iudicium ponentes pre oculis, non permittant pessime opprimere animam innocentis.

(in eius regula, c. 4) Ctp 2.50.9] Ctp 3.10.34

³ conspectu vel *add.* D, *om.* CPM

⁴ fortasse CPD; forte M

⁵ [adde : ab abbate vel praeposito, ex or.] *add.* Fr

400

De his qui, post ordinationem vel ante¹, crimina² commiserunt. Ex³ epistola Rabani archiepiscopi ad Heribaldum, ex concilio Hilerdensi, cap. 10⁴

De his vero visum est nobis scribendum, qui sacros ordines habent, et ante vel post ordinationem contaminatos in capitalibus criminibus se esse profitentur. In quibus, ut mihi videtur hec distantia esse debet⁵, ut hi qui deprehensi vel capti fuerint publice in periurio, furto atque⁶ fornicatione, et⁷ ceteris huiusmodi criminibus secundum sacrorum canonum instituta a gradu proprio deponantur; quia scandalum est populo Dei tales personas superpositas⁸ habere, quas ultra modum vitiosas esse constat. Nempe inde detrahunt homines sacrificio Dei, sicut quondam filiis Heli peccantibus fecisse leguntur; et rebelles hinc atque contrarii existentes⁹ eorum pravis exemplis cotidie peiores fiunt. Qui autem de predictis peccatis abscondite a se admissis per occultam confessionem coram oculis Dei, presente etiam sacerdote, qui eis indicturus est penitentiam confitentur¹⁰, et semetipsos graviter deliquisse queruntur, si se per ieiunia et elemosinas, vigiliisque¹¹ et sacras orationes cum lacrimis purgare certaverint, his etiam, gradu servato, spes venie de misericordia Dei promittenda est.

(Rabanus, c. 1, lib. penitentium). BD 19.150] Ctp 3.10.35; IP 3.152 (Dist. 50, c. De his.)

¹ post ord. vel ante CPM; ante ord. vel post D

² publice *add.* M

³ Ex CVBDM; De P

⁴ ex conc. – 10 CRPBDM; *om.* H

⁵ esse deb. PVBDM; deb. esse CH

⁶ furto atque CPM; adulterio D

⁷ in *add.* D, *om.* CPM

⁸ [super se pos., orig.] *add.* Fr

⁹ et *add.* D, *om.* CPM

¹⁰ -entur CPM; -entium D

¹¹ -asque CPM; -aque D

401

De iniuriis clericorum¹. Ex libro capitularium²

Si quis ministros ecclesie subdiaconum, lectorem, exorcistam, acolitum³ iniuriaverit, aut percusserit, vel plagiaverit⁴, componat hoc tripliciter, sicut solent componere parentes eius. Diaconi vero, presbiteri atque episcopi iniuria in quadruplum⁵ componatur. Reliquorum autem clericorum iniuria componatur⁶ sicut parentum eorum. Monachorum quoque qui secundum regulam in monasterio vivunt, iniuria dupliciter componatur, secundum genealogiam suam, et⁷ reverentia sit Deo et ecclesie, et pax eis qui illi serviunt.

(*lib. V, c. 184*). *Ctp 3.10.36*

¹ et compositione eorum *add. M, om. CPBD*

² -larium PV; -lorium C²; lar' B; -lorum DM

³ [ostiarium, orig.] *add. Fr*

⁴ [al., plagaverit] *add. Fr*

⁵ in quad. *ss P*

⁶ Reliquorum - componatur *in mg. P*

⁷ [ut, orig.] *add. Fr*

402

In quinto libello capitulorum 185¹. Quod² canonici in claustris³ vivere debeant

In omnibus igitur, quantum humana permittit fragilitas, decrevimus ut canonici clerici canonicè vivant, observantes divine scripture doctrinam, et documenta sanctorum patrum, et nihil sine licentia episcopi sui vel magistri eorum incomposite⁴ agere presumant. In unoquoque episcopatu ut simul manducent et dormiant, ubi his facultas id faciendi suppetit; vel qui de rebus ecclesiasticis stipendia accipiunt in suo claustro maneant, et singulis diebus mane prima⁵ ad lectionem veniant et audiant quid eis imperetur. Ad mensam vero similiter lectionem audiant, et obedientiam secundum canones, suis magistris faciant⁶.

(*c. 115*). *Ctp 3.10.37 (De const. dist. 5, c. In omnibus.)*

¹ In quinto lib. cap. 185 CP; In decimo lib. cap. 85 D; Lib. (Ex lib. *Fr*)V Capitulorum, cap. 185 M *after rubr.*

² Quod CPD; Quomodo M

³ claustris CPD; claustro M

⁴ [composite, orig.] *add. Fr*

⁵ [Hora prima] *add. M*; [primo] *add. Fr*

⁶ [exhibeant, orig.] *add. Fr*

403

191¹. Anathematizandos² qui clericis iniurias inferunt³

Quicumque iudex aut⁴ secularis presbitero, aut diacono, aut cuilibet clerico, aut de iunioribus, absque audientia episcopi vel archidiaconi, aut archipresbiteri, iniuriam inferre presumpserit, anathema ab omnium Christianorum consortio habeatur.

Chartres BM 172; cf 16.206 below] Ctp 3.10.38 (cf 3.29.134)

¹ 191 CP; Ibid. cap. 191 *after rubr.* M

² Anathematizandos CPD; Ut anathematizentur M

³ cler. iniur. inf. CPM; iniurias faciunt D

⁴ aut CPM; *om.* D

404

Quid agendum sit de occulte infamantibus¹

Qui famosam chartam ad cuiuscumque² iniuriam et maculam conscripserit³ in secreto, et in⁴ publico affixerit, inveniendamque proiecerit, illum contra quem posita chartula est non nocebit, nec fame eius aliquid derogabit, sed si inveniri potuerit, qui huiusmodi chartulam fecit, constringatur ut probet que scripsit. Qui si etiam que scripsit probare non potuerit, fustigetur, qui infamare maluit quam accusare.

Ctp 3.10.39 (cf 3.29.172)

¹ Item *add.* M

² ad cuiuscumque CPM; alicuiuscumque D

³ conscripserit CPM; contempserit D

⁴ in CPM; *om.* D

405

Alexander II Gebonardo¹ Iuvanensi² archiepiscopo³. Ne epilepticus missam celebret⁴

In litteris tuis continebatur⁵ sic. Hic clericus ordinem habet presbiterii, sed quia caduco morbo laborat, et ipsi hoc impresentiarum agnovimus, non ausi fuimus⁶ ei concedere ut offerret, vel missam celebraret. Quia vero languor non in culpa est, super hac re auctoritatis nostre decreto consulendum⁷ deliberavimus. Consulimus itaque ut si frequenter hoc morbo tangitur, ab oblatione omnimodis et missarum celebratione prohibeatur. Indecens enim est et periculosissimum ut hoc ei accidat, quatenus in consecratione eucharistie morbo victus epileptico cadat. Si vero Dei misericordia convaluerit, quandoquidem non culpa sed infirmitas est in causa, eum sacrificare iam non interdicimus⁸.

CB Alex. II 82] Ctp 3.10.40 (7, q. 2, c. In litteris.)

¹ Gebon- CPBHM; Rebornardo D; Genob- *Fr*

² [Vivacensi, al., Viennensi Grat.] *add. Fr*; Iuvanehsi H

³ -opo CPM; -opi D

⁴ Ne epil. miss. cel. CPBH; Ne epilepticus id est caducus missam cel. D; De presbytero caduco morbo laborante *before insc.* M

⁵ -ebatur PVDM; -ebitur C; -etur C²; -uabatur B; [continetur] *add.* M

⁶ *in mg.* D

⁷ [consulendo, Gratian.] *add. Fr*

⁸ non int. CPM; int. minime D

406

Urbanus secundus Gebehardo¹ episcopo² Constantiensi³. De ordinatis ab⁴ excommunicatis⁵

Ut⁶ ab excommunicatis quondam tamen⁷ catholicis episcopis ordinatos, siquidem simoniace ordines ipsos non acceperint, et si episcopos ipsos Simoniacos non fuisse constiterit, ad hoc si eorum religiosior vita et doctrine prerogativa visa fuerit promereri, penitentia indicta quam congruam duxeris, in ipsis quos acceperunt ordinibus, permanere permittas. Ad superiores autem ascendere non concedimus, nisi necessitas et utilitas maxima flagitaverit, et ipsorum sancta conversatio promeruerit, et hoc tamen ipsum rarius cum cautela est precipua concedendum.

CB Urban II 38b; Ctp 1.67.1] Ctp 3.10.41 (9, q. 1, c. Ab excommunicatis.)

¹ Gebehardo CP; Gebelardo D; Gebeardo H; Gebhardo [Gebeardo] M; Gebbardo Fr

² et add. D, om. CPM

³ ep. Const. CPB; Const. ep. DM

⁴ corr. fr. per- D

⁵ rubr. here CPD, before insc. M, om. B

⁶ Ut CRPBDM; Et H

⁷ tamen CPHM; om. D

407

Idem Anselmo archiepiscopo Mediolanensi¹. De modo reconciliandi²

Discretionis nostre videtur, quatenus secundum precepti nostri tenorem, quando secundum ecclesie vestre morem sacros daturus quibuslibet aliis ordines, benedicere ceperis, eos quos tua duxerit solertia reconciliandos, inter benedicendum et manus imponendum facias interesse, quibus cetera omnia consecrationis instrumenta preter unctionis explebis, et sic ad sancta ministeria reconciliabis.

(epist. 4). CB Urban II 23b]

¹ arch. Med. CPBD; Med. arch. M

² rubr. here CPD, before insc. BM

408

Urbanus II Radulfo comiti. Quod¹ nullus secularis super clericos habeat potestatem²

Nosse te volumus quia nulli seculari Domino potestatem in clericos habere licet; sed omnes clerici episcopo soli esse debent subiecti. Quicumque vero aliter presumpserit, canonice procul dubio sententie subiacebit.

(epist. 14) JL 5722

¹ Quod CPBDH; Ut M

² rubr. here CPBDH, before insc. M

409

Alexander secundus Rumaldo¹ Constantiensi episcopo. De eo qui sine subdiaconatu² factus est diaconus³

Sollicitudo dilectionis tue studuit consulere, utrum portitor istarum litterarum diaconatus et presbiteratus officium sit idoneus peragere, nec ne, cum ad id prepropero cursu videlicet sine subdiaconatus ordine, negligentia potius quam superbia cognoscatur ascendisse. Unde nos consulendo charitati tue, mandamus ut ab officio sacerdotali eum prohibeatis, donec proximo Quatuor Temporum ieiunio subdiaconatus ministerium sibi rite imponas, et sic deinceps ad maiora officia eum redire concedas.

CB Alex. II 54] (Dist. 52, c. Sollicitudo)

¹ [Grimaldo] *add.* M

² -natu CPHM; -no D

³ -onus CVBDHM; -ono P; *rubr. before insc.* HM

410

Decretum Gregorii VII et Urbani II. De filiis sacerdotum¹

Presbiterorum filios a sacri altaris ministeriis removendos decernimus, nisi aut in cenobiis, aut in canonicis regularibus² religiose probati fuerint conversari.³

(conc. Melfitanum, c. 14). CB Urban II 47 ii] Ctp 3.10.42; IP 3.51 (Dist. 56, c. Presbyterorum.)

¹ *rubr. before insc.* M

² [reg. non habetur in orig.] *add.* Fr

³ L *continues*: sicut satius est mori fame - est nuptiarum *cf c 415 below, but longer*

411

Urbanus II abbati Sancti Rufi. De stabilitate canonicorum¹ regularium²

Statuimus ne professionis canonicis quispiam, postquam Dei vice super caput sibi hominem imposuerit, alicuius levitatis instinctu, vel districtioris religionis obtentu, ex eodem claustro audeat sine abbatis totiusque congregationis permissione discedere; discedentem vero nullus abbatum, vel episcoporum, et nullus monachorum sine communi litterarum cautione, suscipiat.

JL 5763] Ctp 3.10.43

¹ et *add.* M, *om.* CPBDFr

² *rubr. before insc.* M

Urbanus Hugoni Lugdunensi episcopo. De ordinatis a non suis¹ episcopis²

Lugdunensis parochie³ clericos, quos contra statuta canonum ab alterius parochie episcopis ordinatos litterarum tuarum significatione monstrasti, cum graduum suorum honore recipere religionis tue poterit prudentia, si eos alias canonicè et sine pravitate aliqua constiterit ordinatos; si tamen eorum vitam probabilem id indulgentie perspexeris promereri⁴. Legimus quippe sanctum Epiphanium episcopum e diocesi sancti Iohannis Chrisostomi quosdam clericos ordinasse. Quod sanctus vir omnino non fecisset, si eis detrimentum fore perpenderet. Quos ergo recipiendos moderatio tua arbitrata fuerit, iniuncta satisfactionis gratia, propter ecclesiam quam offenderunt, congrua penitentia, miserationis intuitu, in suo quemque honore recipies, salva in omnibus sanctorum canonum disciplina.

Ctp 3.10.44 (9, q. 2, c. Lugdunensi.)

¹ a non suis RPHM; non a suis CV; a suis non D

² *rubr. before insc.* RHM

³ parochie CRPH; ecclesie DM; Eccl. [parochiae, Gr. et Vict.] Fr

⁴ (Vide socratem, ecclesiasticae historiae li. 6, cap. 12 et 13) *add.* M²

413¹

²*Hieronimus in epistola contra Rufinum*

Nasci de adulterio non est eius culpa qui nascitur, sed illius qui generat. Quomodo in seminibus non peccat terra, que confovet; non semen quod in sulcis iacitur; non humor et calor quibus temperata frumenta in germen pullulant, sed, verbi gratia, fur et latro qui fraude et vi eripit semina. Sic genus humanum recipit terra, id est vulva, quod suum est, et receptum confovet, confotum corporat, corporatum in membra distinguit; et inter illas sacri ventris angustias Dei manus semper operatur, idemque est corporis Creator et anime. Noli despiciere bonitatem figuli qui te plasmavit et fecit ut voluit; ipse est Dei virtus, et Dei sapientia que in utero Virginis edificavit sibi domum. Iephte inter viros sanctos apostoli voce numeratus meretricis est filius. Esau ex Rebecca et Isaac hispidus tam mente quam corpore, quasi bonum triticum in lolium avenasque degenerat, quia non in seminibus, sed in voluntate noscentis causa vitiorum est atque virtutum.

(lib. II, ep. ad Pammach. adversus errores Ioannis Hierosolymi.) Ctp 3.10.47 (Dist. 56, c. Nasci de adulterio)

¹ *c 413 here* CRHM; *after 416* PVB; *om.* D; hic variat ordo capitum in Victor. *add. in note* Fr

² Non obesse inhonestatem parentum filiis honeste viventibus *add. as rubr. (cf below)* M

414

Chrisostomus super Mattheum homilia 3. Non obesse inhonestatem¹ parentum filiis honeste viventibus²

Nunquam de vitiis erubescamus parentum, sed unum illud queramus semper, amplectamurque virtutem. Huiusmodi enim etiamsi alienigenam habeat matrem, etiam si fornicatione pollutam, vel quolibet huiusmodi dedecore sordidatam, nihil tamen de eius aut vilitate fuscabitur, aut crimine polluetur. Quod si fornicatorem ipsum ad meliora conversum nequaquam prior vita commaculat, multo magis ex meretrice natus et adultera, si propria virtute decoretur, parentum suorum non decoloratur opprobriis. Item. Non est omnino, non est nec de virtute, nec de vitio parentum aut laudandus aliquis aut culpandus, nemo inde vere aut obscurus aut clarus est. Imo etiam, ut consideratius aliquid dicamus ac expressius, nescio quomodo magis ille resplendet, qui natus est ex parentibus a virtutibus prorsus alienis, ipse tamen fuerit de virtute mirabilis.

(*ad locum Mat. Iudas autem genuit Phares, cap. 1). CB Varia 1B 22; Ctp 2.14.7] (Dist. 56, c. Nunquam.)*

¹ -atem CV; -ate B; ? P; inhonesta. Item de D

² Non - viventibus CPBD; De eodem *before insc.* M

415

¹Sententia beati Augustini² de bono coniugali, lib. I unde supra³

⁴Undecumque nascantur homines, si parentum vitia non sectentur et Deum recte colant, honesti et salvi erunt. Semen enim hominis ex qualicumque homine Dei creatura est, et eo male utentibus male erit, non ipsum aliquando malum erit. Sicut autem filii boni adulterorum nulla defensio est adulteriorum⁵, sic mali filii coniugatorum nullum crimen est nuptiarum.

Ctp 3.10.45 (Dist. 56, c. Undecunque.)

¹ De eadem *add. as rubr.* M

² Sent. beati Aug. CPD; Augustinus B; Sent. Aug. M

³ lib. 1 unde sup. CBD; unde sup. lib. I P; *om.* H; cap. 16 M

⁴ RH *add here*: Sicut satius est mori fame quam idolotitis vesci, ita satius est defungi sine liberis quam ex illicito concubitu stirpem querere.

⁵ est adulteriorum CPH; adulteri D; est adulterii M; [adulteriorum, orig. et Vict.] *add. Fr*

416

Idem in epistola ad Hieronimum presbiterum de origine anime. Unde supra¹

Illud quod in libro adversus Rufinum posuisti, quosdam huic sententiae calumniari quod Deum dare animas adulterinis conceptibus videatur indignum, unde conantur astruere meritis geste ante carnem vite, animas quasi ad ergastula huius mundi iuste posse perducere, non me movet multa cogitantem, quibus hec calumnia possit refutari. Et quod ipse respondisti, non esse vitium sementis in tritico, quod furto dicitur esse sublatum, sed in eo qui frumentum furatus est; nec idcirco terram non debuisse gremio suo semina confovere, qui sator immunda ea proiecerit manu, elegantissima similitudo est. Quam et

¹ Unde supra CPD; *om.* B; Item de eodem *before insc.* M

antequam legerem nullas² mihi obiectio ista de adulterinis fetibus, in hac questione faciebat angustias, generaliter intuenti multa bona Deum facere, etiam de nostris malis³ nostrisque peccatis. Animalis autem cuiuscumque creatio, si habeat prudentem piumque consideratorem, ineffabilem laudem Creatori excitat, quanto magis creatio non cuiuslibet animalis, sed hominis?

(*epist. 28, in medio*). Ctp 3.10.46

² nullas CPB?DCtp; nonnullas M; [nullas orig. et Vict.] *add. Fr*

³ nostris malis *in mg.* P

417

Augustinus in epistola¹ ad Bonifacium de baptismo. Utilis solutio² de baptismo, et parentum sacrilegio in filiis³

Iam itaque cum homo⁴ in seipso⁵ ab eo qui genuit, alter est effectus, peccato alterius sine sua consensione, non tenetur obnoxius. Traxit ergo reatum, quia unus erat cum illo, et in illo a quo traxit, quando quod traxit admissum est. Non autem trahit alter ab altero, quando sua unoquoque propria vita vivente, iam est unde dicatur, Anima que peccaverit, ipsa morietur. Ut autem possit regenerari per officium voluntatis aliene cum offertur consecrandus, facit hoc unus spiritus, ex quo regeneratur oblatus.

(*epist. 23*). Ctp 3.10.48 (1, q. 4, *Iam itaque.*)

¹ in ep. CPD; *om.* M

² Util. sol. CPD; *om.* M

³ *rubr. here* CPD, *om.* B, *before insc.* M

⁴ homo CPDM; bono B

⁵ *est add. Fr, om.* CPBDM

418

Felix in¹ secundo decretali² episcopis Gallie. Quod infamis de propria possit agere causa³

Si accusatorum persone in iudicio episcoporum culpabiles apparuerint, ad arguendum non admittantur, nisi proprias causas asserere, et non tamen criminales, vel ecclesiasticas voluerint.

(*Ex cap. 13 epist. decretalis*) Ctp 1.24.6b] Ctp 3.10.49 (4, q. 6, et 3, q. 10, c. *Si accusatorum.*)

¹ in CPD; papa tertius M

² suo *add.* M

³ *rubr. here* CPD, *before insc.* BM

¹419*Decretum et responsio Leonis pape ad Carolum imperatorem. Quomodo purgare se debeant accusati sacerdotes*²

Omnibus vobis visu³ aut auditu⁴ notum esse non dubitamus, quod sepiissime, suadente antiquo hoste, sacerdotibus⁵ crimina diversa obiciantur. Sed quoniam qualiter ex eis ab his rationabilis examinatio et⁶ satisfactio fiat, licet tempore bone memorie domini genitoris nostri⁷ Pippini, sive priscis temporibus a sanctis patribus, et a reliquis bone devotionis⁸ hominibus sepiissime ventilatum fuerit; nos tamen pleniter, et ad⁹ liquidum diffinitum reperire minime quivimus. Nostris quippe temporibus idipsum a sanctis¹⁰ episcopis, et reliquis sacerdotibus, ac¹¹ ceteris ecclesiastice dignitatis ministris nostris¹² in regnis seu in aliis Deo de gentibus, nobisque una cum eis agentibus sepiissime propter multas et nimias reclamaciones, que ex hoc ad nos ex diversis partibus venerunt, ventilatum est. Sed qualiter consultu domini et patris nostri Leonis apostolici, ceterorumque Romane ecclesie episcoporum, et reliquorum sacerdotum, sive orientalium et Grecorum patriarcharum et multorum sanctorum episcoporum et sacerdotum, nec non et nostrorum episcoporum omnium, ceterorumque sacerdotum ac levitarum auctoritate et consensu, atque reliquorum fidelium et cunctorum consiliariorum¹³ nostrorum consultu diffinitum est, omnes vos¹⁴ utriusque ordinis ministros scire volumus. Statutum¹⁵ est namque ratione et necessitate atque auctoritate predicta, consultu omnium, ut quotiescumque cuique¹⁶ sacerdoti crimen imponitur, si ipse¹⁷ accusator talis fuerit, ut recipi debeat (quia quales ad accusationem sacerdotum admitti debeant in canonibus pleniter expressum est), si autem, ut dictum est, ille accusator qui canonicè est recipiendus, eum cum legitimo virorum numero et bonorum testium approbare in conspectu episcoporum poterit, tunc canonicè diudicetur, et si culpabilis inventus fuerit canonicè dampnetur. Si vero eum¹⁸ supra scripto pretextu approbare ipse accusator minime potuerit, et hoc canonicè diudicetur. Ipse ergo sacerdos si suspiciosus aut incredibilis suo episcopo aut reliquis suis consacerdotibus, sive bonis et iustis de suo¹⁹ populo vel de sua plebe hominibus fuerit, ne in crimine aut predicta suspicione remaneat

¹ H omits all to Statutum est namque ratione

² rubr. before insc. M

³ visu CPD; visum [visu] M, (orig. et Vict. add. Fr)

⁴ auditu PBDM; di<c>tu C

⁵ sac. before suadente D

⁶ et CPM; aut D

⁷ nostri CP?D; vestri M; [nostri] add. Fr

⁸ devotionis CPM; vite D

⁹ corr. fr. a P

¹⁰ patribus add. D, om. CPM

¹¹ ac CPM; a D

¹² nostris CPD?; vestris M; vestris [nostris] Fr

¹³ -ariorum CPM; -arium D

¹⁴ omnes vos CM; vos omnes PD

¹⁵ Statutum CPDM; Statum B

¹⁶ cuique CPB; cuidam D; cuiquam M

¹⁷ ipse CPM; per se D

¹⁸ eum CPM; om. D

¹⁹ suo pop. CPM; pop. suo D. episcopo aut rel. - de suo repeated P

cum tribus aut quinque vel²⁰ septem bonis ac vicinis sacerdotibus, exemplo Leonis pape qui duodecim episcopos in sua purgatione habuit, vel eo amplius si suo episcopo²¹ visum fuerit, aut necesse²² propter tumultum²³ populi perspexerit²⁴, et cum aliis bonis et iustis²⁵ hominibus se sacramento coram populo, super quatuor evangelia dato, purgatum ecclesie reddat²⁶. Si quis autem scire desiderat quales testes ad accusationem sacerdotum recipi debeant, et quid²⁷ de accusatore²⁸ faciendum sit, pleniter in canonibus reperiri²⁹ poterit. (*capitul. XLV, c. 34, et XLVII, c. 285*). *Cleop. C viii, fo. 47] Ctp 3.10.50; IP 5.3 (2, q. 5, c. Omnibus vobis.)*

²⁰ quinque vel CPM; *om.* D

²¹ suo ep. CPB; ep. suo DM

²² necesse CPM; necessitate D

²³ tumultum CVBDM; tumultum P

²⁴ pers- CDM; pros- PVB

²⁵ bon. et iust. CPM; iust. et bon. D

²⁶ reddat CVBDM; raddat P

²⁷ [quidquid or. et Grat.] *add. Fr*

²⁸ -atore CPFr; -atione DM

²⁹ -iri CPVH; -ire BDM

420 (CRM)

¹Hincmarus Remorum episcopus et plebis Dei famulus² dilecto fratri et venerabili coepiscopo Iohanni salutem

Si mala fama ex similitudine per parochiam de presbitero exierit, et accusatores ac testes legales defuerint, ne contra apostolum, infirmorum corda de mala fama presbiteri percutiantur, et ne vituperetur ministerium nostrum, neque securiores presbiteri existentes, licentius in peccatum labantur, secundum decreta maiorum, cum denominatis sibi vicinis presbiteris, quos scimus se nolle periurare, sacramento famam suam purget. (*epist. 53*). *Ctp 3.10.11 (2, q. 4, c. Si mala fama.)*

¹ De eadem re *add. M*

² -lus CM; -lis Fr

421

Constitutio sexta, cap. 7¹. Ex libro constitutionum, de clericis apostatis²

Quisquis sive lector, sive subdiaconus, sive diaconus³, sive presbiter, clericatus honorem contempserit, et in aliam vitam transierit, duorum alterum vel curiali conditioni cum suis facultatibus subiciatur, vel si plures curiales civitas habeat, sive ipse vilior sit, ad officiatem conditionem tradatur, id est⁴ texeoticam⁵. (*Iustin. imp. Novell. constit. 6.*)

¹ cap. 7 *after* apost. PV, *here* CBDM

² apostatis CPM; apostaticis D; De cler. ap. *before* Constitutio M

³ sive diac. CPM; *om.* D

⁴ id est CPBD; *om.* M

⁵ tex- CPBD; tax- M. Graece est: η εν απορια προσταξεωτικην κατενεχθησεται τυχην quae verba Aegyleus sic vertit: Aut egens ad apparitorum conditionem deiiciatur. *add. M²*

422*Constitutio trigesima septima, cap. 28. De castitate clericorum¹*

Clericus qui super lectores et cantores² est, veluti subdiaconus vel³ diaconus, nullas nuptias contrahere audeat, alioquin a sacerdotio cadat. Lector quoque, si secundas contraxerit nuptias, ad maiorem gradum ordinis ecclesiastici prohibetur accedere. Laicus etiam si appareat uxori coniunctus esse que alium maritum habuit, aut si non iure coniunctus sit, aut si ipse aliam uxorem habuit, neque subdiaconus neque diaconus neque presbiter fieri potest. Et si clandestinis artibus ad consecrationem irreperit, honore eius cadat⁴.

¹ Const. - 28. De - cler. CD; Const. - sept. De - cler. c. 28 P; De cast. cler. Const. - 28 BM

² lect. et cant. CPM; cant. et lect. D

³ vel CPM; et D

⁴ cadat CPM; careat D

423*Constitutio quadragesima nona, cap. 2¹. Ne laicus in ecclesia quam facit ex propria elemosina sine licentia episcopi clericos constituat²*

Si quis ecclesiam edificaverit, aut clericis annonam ex substantia sua dederit, non liceat ei quos voluerit clericos in eadem ecclesia facere. Sed si voluerit quosdam sibi consecrari, offerat eos beatissimo patriarcho, et, si ille viderit eos dignos, consecret, et si non probaverit, arbitrio suo reiciat³.

¹ cap. 2 *after* constituat PV

² Ne - const. *here* CPDH, *before* Constitutio BM

³ *corr. fr.* -iant D

424*¹Constitutio quinquagesima, cap. 1*

Si quis in domo sua oratorium habuerit, non audeat in eo facere sacras missas, nisi clericos catholice fidei habuerit, qui deputentur ei ex iussu religiosi episcopi civitatis, vel beatissimi patriarcho. Si quis autem adversus ea fecerit, domus ipsius fidei iuribus addicatur. Si clerici ab ecclesiis destiterint, alios clericos in locum eorum ordinare necesse est, ut scilicet annonas et dona ecclesiastica que illis lectoribus prestabantur, accipiant, et si postea redierint, nihil eis prestetur, quia annone eorum aliis clericis pro ipsis subrogatis prestite sunt.

¹ De eodem *add. as rubr.* M

424A (PV)*Ut sacerdotes et levite canes ad venandum et accipitres non habeant. Ex concilio Agatensi, cap. 55*

Episcopis, presbiteris, diaconibus canes ad venandum aut accipitres habere non liceat. Quod si quis talium personarum in hac voluntate detectus fuerit, si episcopus est

tribus mensibus se communione suspendat, presbiter duobus mensibus se abstineat. Diaconus vero ab omni officio vel communione cessabit.

Ctp 2.28.54] cf 5.366, 6.288, 13.30

425

De dampnatione¹ filiorum qui ex sacerdotibus geniti comprobantur². Ex concilio Toletano IX, cap. 10

Cum multe super incontinentiam³ ordinis clericorum⁴ hactenus emanaverint sententie patrum, et nullatenus ipsorum firmari quiverit correptio morum, usque adeo sententiam iudicantium protraxere commissa culparum, ut non tantum feriretur ultio in actoribus scelerum, verum etiam in progenie dampnatorum, ideoque quilibet ab episcopo usque ad subdiaconum deinceps vel ex ancille, vel ex ingenue detestando connubio⁵ in honore constituti filios procrearint, illi quidem ex quibus geniti probabuntur, canonica censura dampnentur, proles autem ab hac pollutione nata non solum parentum hereditatem usquam accipient, sed etiam in servitute eius ecclesie, de cuius sacerdotis vel ministri ignominia nati sunt, iure perenni manebunt.

Ctp 2.40.4] (15, q. 8, c. Cum multe.)

¹ dampnatione CPM; ordinatione D

² qui ex - compr. CPBD; sacerdotum M

³ -iam CPD; -ia M

⁴ ord. cler. CPM; cler. ord. D

⁵ [coniugio] *add.* M

426

¹Constitutio sexagesima septima, cap. 1

Quicumque in monasterium intrant, videant substantias suas in monasterio consecrari. Nam ante introitum liberam habent facultatem, quomodo voluerint bona sua distribuere. Postquam autem intraverint, talem licentiam non habent, quamvis liberos habeant.

¹ Quod qui monasterio se tradit, de rebus suis postea disponere non possit *add. as rubr.* M

427

Constitutio 74¹, cap. 1². Apud quos iudices queque³ cause clericorum sint terminande⁴

Si quis cum clerico litigium habuerit, si quidem de causa pecuniaria, adeat prius episcopum cuius iudicio clericus suppositus est. Ille autem, sine dampno et sine dilatione, competentem finem liti impositurus est. Sin autem noluerit episcopus litem dirimere, tunc ad civiles iudices disceptatio cause proveniat. Ubi autem causam dirimere vult episcopus, sine scriptura omnia procedant, et diffinitiva sententia ab eo sine scripturis inseratur.

¹ 74 CPBDH; 83 M

² Const. cap. 1 *here* CDH, Const. 74. Apud - term. cap. 1 P, Apud - terminande. Const. - 1 BM

³ queque CPH; que M

⁴ Apud - term. CPHM; *om.* D

Quod si de criminali causa litigium emerit, tunc competentes interpellati consentaneum legibus terminum cause imponant, ita tamen ut disceptatio litis duorum mensium spatium non excedat, a litis contestatione numerandum. Non aliter autem puniatur clericus, nisi obnoxius repertus sacerdotio nudatus⁵ fuerit a suo episcopo, vel clericatus honore. Sin autem crimen ecclesiasticum est, tunc secundum canones episcopo soli cause examinatio et pena procedat, nullam communionem aliis iudicibus in huiusmodi causis habentibus.

Ctp 3.10.51 and cf 3.29.33 (11, q. 1, c. Si quis cum clerico.)

⁵ nudatus CPBD; privatus [nudatus] M

428

Alexander II, Hugoni¹ Treverensi² et Theodorico Viridunensi episcopis. De eo qui infirmitate pressus³ monachum se fieri promisit⁴

Presentium lator Cosaldus⁵ presbiter, ad limina apostolorum veniens, querelam apostolice sedi deposuit, beneficium et altaria que per canonicam Viridunensis ecclesie obtinere solebat, a quodam diacono, Richerio nomine, sibi ablata esse. Dixit enim quod quondam in infirmitate fervore passionis oppressus monachum se facere promiserit, non tamen ut monasterio vel abbati se tradiderit, vel promissionem scripserit, sed confitetur quod prefatum beneficium in manu advocati ecclesie refutaverit. At postquam convaluit, monachum facere mox negavit. Dixit etiam quod cum infirmus iaceret predictus Richerius beneficium suum ab episcopo Viridunensi acquirere potuisset, quia dixit eum monachum iam factum esse. Causa differtur in Treverensem sinodum, in qua prefatus Richerius diaconus mala fide acquisisse, ac male intrasse convictus est. Quapropter quia et⁶ beati Benedicti, canonicaque et precipue patris et predecessoris nostri sancti Gregorii pape constitutio interdicit monachum⁷ ante unius anni probationem effici⁸, si ita est, ut dixit, iudicamus et auctoritate apostolica precipimus, ut vestra diligentia⁹ atque clementia horum portitor Cosaldus¹⁰ presbiter¹¹ videlicet, beneficium¹² et altaria recipiat, habeat, et quiete retineat.

CB Alex. II 86] Ctp 3.10.52; IP 3.183 from beati Benedicti - probationem effici (17, q. 2, c. Cosaldus.)

¹ Hugoni CRB; Hudoni PVH²; Udoni DM, [Hugoni] *add.* M

² Trev. CPDM; Erev. *Fr*

³ pressus CPD; depressus M

⁴ *rubr. before insc.* M, *not* CPBD

⁵ Cos- CPHM; Gos- D

⁶ quia et CP; *om.* D; quia M

⁷ mon. CPD; *om.* M

⁸ monachum *add.* M, *om.* CPD

⁹ vestra dil. CP; dil. vestra DM

¹⁰ Cos- CPM; Gos- D

¹¹ [presbyteri] *add.* M

¹² -ium CPBD; -ia M

429

Nicholaus Airardo¹ Turonensi archiepiscopo. De presbitero qui sine culpa perdiderat ecclesiam²

Notum sit tue fraterne charitati quod iste presbiter pauper, nomine Christophorus, de sua angustia ad nostram clementiam lacrimabiliter sit conquestus, dicens se falsis criminibus impetitus, et ab ecclesia sua, non convictum neque confessum, irrationabiliter fuisse eiectum Nam (ut ipse refert) tua diligentia per tres vices inquisitione facta, nulla in se neque de fornicationis crimine, neque de homicidii consensione³ reperiri potuit culpa⁴, nisi quia sue paupertatis causa quod petebatur, aut consentire noluit, aut implere non potuit; quod suus tamen emulus ultroneus egit, qui illius ecclesiam iniuste preripuit. Idcirco magnopere monemus reverentiam tuam, ut que te forte ignorante Giezica cupiditate peracta esse videntur, tue fraternitatis censura celeri emendatione corrigantur, scilicet restituendo ecclesie proprie iam dictum sacerdotem, atque eidem reddendo tua pietate quem perdidit pristinum honorem, et nullatenus canonica instituta alicuius temeritate contempni permittatis, quia facientem et consentientem par pena constringit. (in rescriptis Nicolai I, tit. 1, c, 4). Ctp 1.62.59] (2, q. 1, c. Notum sit.)

¹ Airardo CPM; Alardo D

² suam add. M, om. CPD; rubr. before insc. M, not CPB

³ consensione CPD; consensu [confessione or. add. Fr] (de quibus impetebatur) M

⁴ rep. pot. culpa CPD; pot. culpa rep. M

430

¹Stephanus papa quintus Leoni Thianensi episcopo²

De crimine sibi illato diaconus tuus verissime se fatebatur immunem. Verumtamen si suspicio habetur, et accusatores idonei reperiuntur, et testes quales sacri canones sanciant, adscito tecum certo episcoporum numero veniant accusatores, vocetur et ipse Aldericus diaconus, et si negaverit, ventiletur causa canonice; et si vel sponte confessus, vel legitimis testibus fuerit approbatus, canonica feriat sententia. Quod si nec sponte confitetur, nec accusatores et testes legitimi reperti fuerint, et mala fama crebrescit, non publico examine, sed coram te et aliquantis reverendissimis presbiteris et diaconibus ecclesie tue secreto iuramento se purificet, et tu deinceps boni testimonii eum annuntia, et compesce ac admone ecclesie filios, ne sacerdotem Dei infamare ulterius presumant, timentes maledictionem Cham, qui patris verenda derisit. (15, q. 5, c. De crimine.) Ctp 1.64.9]

¹ De diacono, de crimine iniuste infamato add. as rubr. M

² Th. ep. CPDH; ep. Th. M

431

*Manifestam causam non egere testibus*¹

De manifesta et nota plurimis² causa non sunt querendi testes, ut sanctus³ Ambrosius⁴ in epistolam ad Corinthios dicit⁵ de fornicatione⁶ sententiam exponens apostoli, Iudicis, inquam⁷, non est sine accusatore dampnare quia Dominus Iudam cum fuisset fur, quia non est accusatus, minime abiecit. ⁸Cognito autem opere isto pellendum illum de cetu fuisse fraternitatis⁹ censuit. Omnes enim crimen eius sciebant, et non arguebant. Publice enim novercam suam loco uxoris habebat¹⁰. In qua re neque testibus opus erat, neque tergiversatione aliqua poterat tegi crimen¹¹. Et paulo post. Absens facie, presens autem auctoritate Spiritus¹² qui nusquam abest, iam iudicavi ut presens eum qui hoc admisit tradi Satane in interitum carnis.

Ctp 3.10.53; IP 4.117 (2, q. 2, c. De manifesta.)

¹ Idem. *add.* M, *om.* CPD

² -imis CPM; -ibus D

³ sanctus CPBD; beatus M

⁴ (in 5 capite, statim post initium) *add.* M

⁵ dicit CP; scribit DM

⁶ -ione CPD; -ore M

⁷ -quam CP; -quit DM

⁸ Ac mox *add.* M, *om.* CPD

⁹ fuisse frat. CPM; frat. fuisse D

¹⁰ habebat CPM; habuit D

¹¹ tegi (*after corr.* C) crim. CPM; crim. tegi D

¹² auct. Sp. CPM; Sp. auct. D

432

¹*Ex libro Capitularium*², *cap. 357*

Rem in contentione positam non liceat³ donare vel vendere.⁴

Ctp 3.10.54

¹ Rem in contentione positam, non licere donare vel vendere *add. as rubr.* M

² Capitularium PV; Capitulum CDH; Capit. M

³ liceat CPBD; licet HM

⁴ *As here* CBDHM; *whole text as rubric, with nothing following*, PV. D (*fo. 105rb*) *ends here, and continues without a break with new matter.* M only *adds* 433-5.

433 (M)

De modo conficiendarum epistolarum formatarum, quem Nicena sinodus inter episcopos in faciendis epistolis conservandum esse instituit.

Greca elementa litterarum numeros etiam exprimere, nullus qui vel tenuiter Greci sermonis notitiam habet, ignorat. Ne igitur in faciendis epistolis canonicis (quas mos Latinus formatas appellat) aliqua fraus falsitatis temere presumeretur, hoc a patribus trecentis octodecim Nicee congregatis saluberrime inventum est et constitutum, ut formate epistole hanc calculationis seu supputationis sue habeant rationem, id est ut assumantur in supputationem prima Greca elementa Patris, et Filii, et Spiritus sancti, id est π υ α. Que elementa octogenarium quadingentesimum et primum servant numeros.

Petri quoque apostoli prima littera id est π , que numerum octogesimum significat. Eius qui scribit epistolam prima littera, cui scribitur secunda, accipientis tertia, civitatis quoque de qua scribitur quarta, et indictionis quecumque est illius temporis, numerus assumatur; atque ita his omnibus Grecis litteris, que (ut diximus) numeros exprimunt, in unum ductis, unam, quecumque collecta fuerit, summam epistola teneat. Addat preterea separatim in epistola etiam nonagenarium et nonum numeros, qui secundum Greca elementa significant, $\alpha\mu\eta\nu$. Tres igitur predictae littere Grece, id est π ν α , et prima littera ex nomine Petri, id est π , quingentesimum et unum faciunt numeros; π enim prima, que est in nomine summi Patris, sexagesimum numerat; ν vero, que est prima in nomine Filii, octoginta numerat; α vero, que prima est in nomine Spiritus sancti, unum indicat. Si addas π que in nomine Petri est prima, id est quadringenta reperies octoginta, $\alpha\mu\eta\nu$ vero, quod in fine predictae epistole scriptum est, quingenta sexaginta unum, indicat; α enim unum, μ nonaginta novem, η quadraginta octo, ν nonaginta numerum, qui nonaginta novem efficiunt numeros. Si vero totam summam simul iungas sexcentos sexaginta epistola numeros tenet. Sed propter minus scientes ponenda videntur elementa ipsa Greca, cum numeris propriis.

I. A. II. B. III. Γ. IIII. Δ. V. E. VI.**. VII. Z. VIII. H. IX. Θ. X. I. XX. K. XXX. Λ. XL. M. L. N. LX. **X. LXX. O. LXXX. Π. XC. ζ. C. R. CC. Σ. CCC. T. CCCC. U. D. Φ. DC. X. DCC. Ψ. DCCC. Ω. DCCCC. ΠΤ. M. A

Numerantur autem ita. en, duo, tria, tessara, pente, ex, epta, oktw, ennea, deka, eikosi, triakonta, tessarakonta, penthkonta, exhkonta, ebdomhkonta, ogdohkonta, ennenhkonta, ekaton, diakosia, triakosia, tessarakosia, pentakosia, exakosia, eIptakovsia, oktakosia, eneakasia, cilioi.

Reg. P 1.449] (Dist. 73, c. Qualiter.)

434 (M)

Exemplum epistole formate.

In nomine π Patris, ν Filii, et α Spiritus sancti, Rathbodus sancte Treverensis ecclesie ac plebis ipsius humilis famulus Rotberto reverende sancte Metensis ecclesie antistiti in Christo principe pastorum mansuram cum gaudio prosperitatis ac perpetuitatis gloriam. Decreta sanctorum trecentorum decem et octo patrum Nicee constitutorum saluberrima servantes, Deo dignam piamque fraternitatem vestram canonicè aggredimur, et sub nomine formate epistole reverenter vestram sanctitatem adimus, vobis videlicet intimando quia presenti presbitero nostro, nomine Gislemaro, has dimissorias dedimus litteras, quem in nostra diocesi ecclesiastice educatum, de ordine clericatus ad presbiteratus proveximus gradum, ut his canonicis munitus apicibus, cum nostra licentia ei in vestra parochia sub defensione ac regimine vestre chare dilectionis degere liceat, illumque in sinu sancte matris ecclesie canonicè fovendum ac regendum vobis committimus. Hanc ergo epistolam Grecis litteris hinc inde munire decrevimus et annulo ecclesie nostre bullare censuimus. Christus pastorum princeps interventu beati Petri, cui specialiter ovile dominicum commissum est, fraternitatem vestram ad custodiam sui gregis diu nobis conservet incolumem, $\alpha\mu\eta\nu$. Summa horum Mille DXXXIX. π ν α ω ρ σ ν ϕ . $\alpha\mu\eta\nu$. Data Treveris. Idib. Octob., anno dominice Incarnationis D. CCCC. VI, indict. IX π ν α π δ α π δ ϕ .

(*Simile fere habetur, dist. 73 c. In nomine.*) Reg P 1.450; BD 2.227]

435 (M)

Item aliud exemplum formate.

Reverendissimo et sanctissimo Rathbodo sancte Treverensis ecclesie archiepiscopo, Dado Viridunensis ecclesie devotus gregis Christi famulus in Domino vero rege summe felicitatis beatitudinem. Cum sancta catholica ecclesia prompta sit sequi documenta evangelica, que dicunt, Qui recipit prophetam in nomine prophete, mercedem prophete accipiet; et qui recipit iustum in nomine iusti, et cetera; et apostolus iubeat hospitalitatem sectari, et necessitatibus sanctorum virorum communicare, tamen propter eos qui cauteriatam habent suam conscientiam, dicentes se esse simplices, cum sint astutia diabolica repleti, et pro opere pietatis dicunt se de loco ad locum transire, cum sint sua malitia faciente fugitivi, et dicunt se esse ministerio sacro insertos, cum non sint, statutum est a sanctis patribus neminem, clericum alienum et ignotum recipi ab aliquo episcopo, et inthronizare in sua ecclesia, nisi habeat a proprio episcopo epistolam, que in canonibus nominatur formata. Ideo notum facimus paternitati vestre quod presens frater noster harum litterarum portitor, nomine Adruinus, non pro sua nequitia expulsus est a nobis, sed postulantibus fratribus nostris, eo quod ex familia nostra fuit, dedimus ei libertatem receptam a cornu altaris canonice, et ordinavimus eum ad gradum presbiterii. Cui etiam has dimissorias sive commendatitias litteras fecimus, et eum ad vestram dilectam fraternitatem dirigimus, ut in vestra parochia sub vestro sacro regimine et defensione consistere valeat. Ego, inquam, in nomine ꝑ Patris, et υ Filii, et α Spiritus sancti, et in unitate sancte ecclesie, in qua Petro datum est ius ligandi atque solvendi, absolvo Dado humilis episcopus presbiterum Adruinum de civitate Viridunensi, indict. IX. Et licentiam do vobis, Rathbode venerabilis archiepiscope, inthronizandi cum in quacumque ecclesia vultis vestre parochie. Dilectam paternitatem vestram virtutum floribus insignitam omnipotens Deus conservare dignetur. αμην. D. CC. LXXVIII, π υ α π δ α λ φ. Data V Idus Maii, anno dominice Incarnationis D. CCCC. VI, indict. IX
Reg P 1.451

DECRETUM VII

¹De monachorum et monacharum singularitate et quiete continet liber iste² et de³ revocatione et penitentia eorum qui continentie propositum transgrediuntur⁴

1

⁵*Ex concilio Calcedonensi, cap. 3⁶. De honore monachis competente et ut nullus eorum⁷
temptet ecclesiastica aut secularia inquietare negotia nec alienum servum preter⁸
conscientiam domini eius suscipere⁹*

Qui vere et pure solitariam eligunt vitam, digni sunt convenienti honore. Quia tamen sunt quidam monachi habitantes indifferenter per civitates, nec non et¹⁰ monasteria seipsos presumptione propria commendantes, placuit neminem aut edificare, aut construere¹¹ monasteria, aut oratorii domum, sine conscientia ipsius civitatis episcopi. Eos vero qui per singulas civitates seu possessiones in monasteriis sunt, subiectos esse debere episcopo, et quieti operam dare, atque observare ieiunia et orationes, in locis in quibus semel Deo se devoverunt, permanentes; et neque communicare ecclesiasticis, neque seculares aliquas attrahere actiones, relinquentes propria monasteria, nisi forte iubeantur propter urgentes necessitates ab ipsius civitatis episcopo. Et neminem servorum suscipi in monasterium, ut sit cum¹² eis monachus, nisi cum domini propria¹³ conscientia. Pretereuntem vero hec decrevimus extra communionem esse, ne nomen Domini blasphemetur. Convenit vero civitatis episcopo curam sollicitudinemque necessariam monasteriis exhibere.

(actione 15).Ctp 2.10.4] IP 3.174 (16, q. 1, c. Qui vere.)

¹ Hec pars continet *add.* B, Hec septima pars continet *add.* L; Hec septima pars *add.* M, *om.* CPVHFr
² cont. lib. iste (septimus *add.* H) CRPH; *om.* BLM

³ de CPM; *om.* R

⁴ M *adds capitulatio 1- 158*

⁵ Ut monachi per singulas civitates subiecti sint episcopis, et quieti operam dantes, ieiuniis et orationibus intendant. *add. as rubr.* M

⁶ 3 CPVB; 4 MP², Ex - 4 *after* intendant M, *om.* HL

⁷ eorum CP; *om.* R

⁸ preter CPRH; propter B

⁹ De - susc. CRP²(*in mg.*)VB; *as rubr. to c 2* H; *om.* PM

¹⁰ per *add.* M, *om.* CPB

¹¹ construere CRLM; constituere PVB

¹² *ss* P

¹³ propria CRPV; proprii BM

2

*Hieronimus in epistola ad Paulinum presbiterum de institutione clericorum. De
monachorum singularitate¹*

Si cupis esse quod diceris, monachus, id est solus, quid facis in urbibus que utique non sunt solorum habitacula, sed multorum? Habet unumquodque propositum principes

¹ *rubr. before insc.* M

suos. Et ut ad vestra² veniamus, episcopi et presbiteri habeant ad exemplum apostolos et apostolicos viros, quorum honorem possidentes habere nitantur et meritum, nos autem habeamus propositi nostri principes Paulos et³ Antonios, Iulianos, Hilarios⁴, Macharios. Habeto simplicitatem columbe, ne⁵ cuiquam machinetis dolos, et serpentis astutiam, ne aliorum supplanteris insidiis. Non multum distat in vitio vel decipere posse, vel decipi Christianum. Quem senseris tibi aut semper aut crebro de nummis loquentem, excepta eleemosina que indifferenter omnibus patet, institorem potius habeto⁶ quam monachum. Preter victum et vestimentum, et manifestas necessitates, nihil cuiquam tribuas, nec⁷ filiorum panem canes comedant.

(lib. II, ep. 14). Ctp 3.11.1; IP 3.175 (16, q. 1, c. Si cupis.).

² [nostra, orig.] add. Fr

³ et CPM; om. BFr

⁴ -arios CPB; -ariones M

⁵ ne CPB; nec M

⁶ corr. fr. -eato P

⁷ nec CPVBM; ne P²; [ne, orig.] add. Fr

3

¹ *Idem in epistola ad Riparium et Desiderium presbiteros. Unde supra²*

Monachus non doctoris habet, sed plangentis officium, qui vel se vel mundum lugeat, et Domini pavidus prestoletur adventum. Qui sciens imbecillitatem suam, et vas fragile quod portat, timet offendere ne impingat et corruat atque frangatur. Unde et mulierum maximeque adolescentularum vitat aspectum; et intantum castigator sui est, ut etiam que tuta sunt pertimescat. Cur, inquis, pergis ad eremum? Videlicet ut te non audiam, non videam, ut tuo furore non movear, ut tua bella non patiar, ne me capiat oculus meretricis, ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. Respondebis, Hoc non est pugnare, sed fugere; sta in acie, adversariis armatus obsiste, ut postquam viceris, coroneris. Fateor imbecillitatem meam, nolo spe pugnare victorie, ne perdam aliquando victoriam.

(lib. III, ep. ult., circa finem). Ctp 3.11.2; IP 3.176 (16, q. 1, c. Monachus.).

¹ De eodem. add. as rubr. M

² Unde supra CPBH; om. M

4

¹ *Idem in epistola ad Rusticum monachum, de labore monachorum. Unde supra²*

Mihi oppidum carcer, et solitudo paradus est. Quid desideramus urbium frequentiam, qui de singularitate censemur? Moises ut preesset populo Iudeorum quadraginta annis eruditur in eremo; pastor ovium, hominum factus est pastor. Apostoli de piscatione lacus Genezareth ad piscationem hominum transierunt. Tunc habebant patrem, rete, naviculam; secuti Dominum protinus omnia reliquerunt, portantes quotidie crucem suam, et ne virgam quidem in manu habentes. Hec dico, ut si clericatus te titillat

¹ Item de eodem. add. as rubr. M

² Unde supra CPBH; om. M

desiderium, discas quod possis docere, et rationabilem hostiam offeras Deo, ne miles antequam tiro, ne prius magister sis quam discipulus. Non est humilitatis mee, neque mensura iudicare de ceteris, et de ministris ecclesiarum sinistrum quidpiam dicere. Habeant illi ordinem et gradum suum; quem si tenueris, quomodo tibi in eo vivendum sit, editus ad Nepotianum liber docere te poterit. Nunc monachi incunabula moresque discutimus, et eius monachi³, qui liberalibus studiis eruditus in adolescentia, iugum Christi collo suo imposuit. Primumque tractandum est utrum solus an cum aliis in monasterio vivere debeas. Mihi placet ut habeas sanctorum contubernium, nec ipse te doceas, et absque doctore ingrediaris viam quam nunquam ingressus es.

(*l. II, ep. 13*). *Ctp 3.11.3; IP 3.177 to in manu habentes (16, q. 1, c. Si clericatus.)*

³ incunabula - monachi *in text CVBM, in mg. P*

5

¹*Idem in eadem epistola*

Nunquam de manu aut oculis tuis liber psalterii descendat², discatur ad verbum. Oratio sine intermissione; vigilet sensus, nec vagis cogitationibus patens corpus pariter animusque tendatur ad Deum. Iram vince patientia. Ama scientiam scripturarum, et carnis vitia non amabis. Nec vacet mens tua variis perturbationibus, que, si pectori insederint, dominabuntur tui, et te deducunt ad delictum maximum. Facito aliquid operis, ut semper te diabolus inveniatur occupatum. Si apostoli habentes potestatem de Evangelio vivere, laborabant manibus suis, ne quem gravarent, et aliis tribuebant refrigeria, quorum pro spiritualibus debebant metere carnalia, cur tu in usus tuos successura non prepares? Vel fiscellam texe iunco, vel canistrum lentis plecte viminibus, sarriatur humus, arcole equo limite dividantur, in quibus cum olerum iactata fuerint semina, vel plante per ordinem posite, aque ducantur irrigue. Hinc pulcherrimorum versuum spectator assistas,

Ecce supercilio clivosi tramitis undam

Elicit; illa cadens raucum per levia murmur

Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.³

Inserantur fructuose arbores, vel gemmis vel surculis, ut parvo post tempore laboris tui dulcia poma decerpas. Apum fabricare alvearia, ad quas te mittunt Salomonis proverbialia. Monasteriorum ordinem ac regiam disciplinam in parvis disce corporibus. Texantur et lina capiendis piscibus. Scribantur et libri, ut et manus operetur cibos, et anima lectione saturetur. In desideriis est omnis otiosus. Egiptiorum monasteria hunc morem tenent, ut nullum absque opere ac labore suscipiant, non tam propter victus necessaria, quam propter anime salutem, ne vagentur perniciosis cogitationibus, et instar fornicantis Hierusalem, omni transeunti divaricent pedes suos.

(*post quedam*). *Ctp 3.11.4; IP 3.178 from Facito aliquid operis - non prepares, then In desideriis est - end (De cons. dist. 5, c. Nunquam de manu.)*

¹ Ut monachus semper laboret. *add. as rubr. M*

² [recedat, orig.] *add. Fr*

³ (Vergilius, I lib. Georgi.) *add. M²; vers. 103 add. Fr*

6

¹*Et in sequentibus*

Quid ergo? Peribunt omnes qui in urbibus habitant? Ecce illi fruuntur suis rebus, ministrant eccles iis, adeunt balnea, unguenta non spernunt, et tamen in omnium ore versantur. Ad quod et ante respondi, et nunc breviter respondeo me in presenti opusculo, non de clericis disputare, sed monachum instituere.

¹ Quod non peribunt omnes habitantes in urbibus *add. as rubr. M*

7

Augustinus in epistola ad Aurelium. De monachis fugitivis ad clerum non promovendis¹

Legi epistolam benignitatis tue de Donato et fratre eius, et quid responderem diu fluctuavi. Sed tamen etiam atque etiam cogitanti quid sit utile saluti eorum, quibus nutriendis in Christo servimus, nihil mihi aliud occurrere potuit, nisi non esse istam viam dandam servis Dei, ut se facilius putent eligi ad aliquid melius, si facti fuerint deteriores. Et ipsis enim facilis lapsus, et ordini clericorum sit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eliguntur, cum ex his qui in monasterio permanent, non tamen nisi probatiores atque meliores in clerum assumere soleamus, nisi forte (sicut vulgares dicunt) malus coraula bonus simphoniacus est, ita idem ipsi vulgares de nobis iocabuntur dicentes, Malus monachus, bonus clericus est. Nimis dolendum, si ad tam ruinosam superbiam monachos subrigimus², et tam gravi contumelia clericos dignos putamus. In quorum numero sumus, cum aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat; si adsit ei sufficiens continentia, et tamen desit instructio necessaria, aut persone regularis integritas. Sed de istis credo quod arbitrata sit beatitudo tua, nostra voluntate, ut suis potius corregionalibus utiles essent de monasterio recessisse; sed falsum est. Sponte abierunt, sponte deseruerunt, nobis quantum potuimus, pro eorum salute renitentibus.

(*epist. 76*). *Ctp 3.11.5; IP 3.180* *from* ex his qui in monasterio - regularis integritas (*16, q. 1, c. Legi epistolam.*)

¹ De mon. fug. non prom. ad clerum *before insc. M*

² [surrigamus, orig., et Grat.] *add. Fr*

8

Idem in epistola ad Eudoxium. De quiete monachorum¹

Domino dilecto, et exoptatissimo fratri, et compresbitero Eudoxio, et qui tecum sunt fratribus, Augustinus, et qui mecum sunt fratres in Domino, salutem. Quando quietem vestram cogitamus quam habetis in Christo, etiam nos quamvis in laboribus variis asperisque versemur, in vestra caritate requiescimus. Unum enim corpus sub uno capite sumus, ut et vos in nobis negotiosi, et nos in vobis otiosi simus. Quia si patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra, et si glorificatur unum membrum, congaudent omnia membra. Admonemus ergo et petimus et obsecramus per Christi altissimam humilitatem, et misericordissimam celsitudinem, ut nostri memores sitis in

¹ *rubr. before insc. M*

sanctis orationibus vestris, quas vigilantiores et magis sobrias credimus habere. Nostras enim sepe sauciat et debilitat caligo et tumultus secularium actionum; quas etsi sinistras non habemus, eorum tamen qui nos angariant mille passus, et iubemur ire cum eis alia duo, tanta nobis ingeruntur, ut vix respirare possimus, credentes tamen quod ille in cuius conspectu intrat gemitus compeditorum, perseverantes nos in eo ministerio in quo collocare dignatus est, cum promissa mercede adiuvantibus orationibus vestris, ab omni angustia liberabit. Vos autem, fratres, et² hortamur in Domino ut propositum vestrum custodiatis, et usque ad finem perseveretis. Ac si qua opera vestra³ mater ecclesie desideraverit, nec elatione avida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis, sed miti corde obtemperetis Deo, cum mansuetudine portantes eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, docebit⁴ mansuetos vias⁵ suas, nec vestrum otium necessitatibus ecclesie preponatis, cui parturienti si nulli boni ministrare vellent, quomodo nasceremini non inveniretis.

(*epist. 81*). Ctp 3.11.6; IP 3.179 from Vos autem fratres (16, q. 1, c. Vos autem.)

² et CPB; om. M

³ Ac si qua opera vestra CPB; At si quam operam [qua opera, or. Vict., Pann. *add. Fr*] vestram M

⁴ docebit CPB; qui docet M

⁵ in mg. P

9

¹*Augustinus in epistola ad Bonifacium comitem. Unde supra²*

Nos novimus, nos testes sumus quod nobiscum apud Tubanas de animo et voluntate tua fuerimus collocuti. Soli tecum eramus ego et frater Alipius. Non enim existimo tantum valuisse terrenas curas quibus impletus es, ut hoc de memoria tua penitus delere potuerint. Nempe omnes actus publicos, quibus occupatus eras, relinquere cupiebas, et te in otium sanctum conferre, atque in ea vita vivere, in qua servi Dei monachi vivunt.³ Cum ergo te esse in hoc proposito gauderemus, navigasti, uxoremque duxisti. Si enim coniugem non haberes, dicerem tibi quod et Tubanis diximus, ut in castitate continentie viveres, adderem quod tunc fieri prohibuimus, ut iam te, quantum rerum humanarum salva pace potuisses, ab istis bellicis rebus abstraheres, et huic vite vacares, et societati sanctorum, cui tunc vacare cupiebas, ubi in silentio pugnant milites Christi, non ut occidant homines, sed ut expugnent principes et potestates et spiritualia nequitie, id est, diabolium et angelos eius.⁴ Sed ut te ad istam vitam non exhorter coniux impedimentum est, sine cuius consensione continenter tibi non licet vivere.

(*epist. 70*). Ctp 3.11.7a (17, q. 2, cap. Nos novimus.)

¹ De voto Bonifacii comitis. *add. as rubr.* M

² Unde supra CPB; om. M

³ (Post aliquot versus sub finem.) *add.* M²

⁴ (Post pauca.) *add. Fr*

10

Non solvi coniugium, quia¹ mulier nesciens² de voto³ nupsit⁴

Quia et si tu eam post illa tua verba Tubanensia ducere non debebas, illa tibi tamen, nihil eorum sciens, innocenter et simpliciter nupsit. Atque utinam posses ei persuadere continentiam, ut sine impedimento redderes Deo quod te debere cognoscis. Sed si cum illa agere non potes, saltem conserva pudicitiam coniugalem, et roga Deum, qui te de necessitatibus eruit, ut quod non potes modo, possis aliquando. Verumtamen ut Deum diligas, non diligas mundum, ut in ipsis bellis si adhuc te in eis versari opus est, fidem teneas pacemque queras, ut ex mundi bonis facias opera bona, et propter mundi bona non facias opera mala, aut non impedit coniux, aut impedire non debet. Hec ad te, fili carissime, ut scriberem caritas iussit, qua te secundum Deum, non secundum hoc seculum diligo, quia et cogitans quod scriptum est, Corripe sapientem et amabit te, corripe stultum et adiiciet odisse te, non te utique stultum, sed sapientem debui cogitare. *Proxime post] Ctp 3.11.7b*

¹ quia CP; si M

² nesciens CPV; nescia M

³ viri *add.* M

⁴ ei *add.* M. Non - nupsit *in mg.* CPV, *om.* B, *in text* M; Idem in eadem epistola *add.* M

11

Decretum papae¹ Gregorii². De quiete monachorum³

Quam sit necessarium monasteriorum quieti prospicere, et de eorum perpetua securitate tractare, antea nos⁴ officium quod in regimine cenobii exhibuimus⁵ informat. Et quia in plurimis monasteriis multa a presulibus preiudicia atque gravamina monachos pertulisse cognoscimus, oportet ut nostre fraternitatis provisio de futura quiete eorum, salubri disponat ordinatione, quatenus conversantes in illis in Dei servitio, gratia ipsius suffragante, mente libera perseverent. Sed ne ex ea que magis emendanda est consuetudine, quisquam monachis quicquam molestie presumat inferre, necesse est ut hec inferius enumeranda curavimus, ita studio fraternitatis episcoporum debeant custodiri, ut ex eis non possit ulterius inferende inquietudinis occasio reperiri. Interdicimus igitur in nomine Domini nostri Iesu Christi, et ex auctoritate beati Petri apostolorum principis prohibemus, cuius vice huic Romane ecclesie presidemus, ut nullus episcoporum aut secularium ultra presumat de redditibus, vel rebus, vel cartis monasteriorum, vel de cellis, vel villis, que ad ea pertinent, quocumque modo vel qualibet occasione minuere, vel dolos vel immissiones aliquas facere. Sed si qua forte causa inter terram venientem ad partem suarum ecclesiarum et monasteriorum evenerit, et pacifice non potuerit ordinari, apud electos abbates et alios patres timentes Deum sine voluntaria dilatione, mediis sacrosanctis Evangeliiis finiatur. Defuncto vero abbate cuiusque congregationis, non extraneus, nisi de eadem congregatione, quem sibi propria voluntate concors fratrum societas elegerit, et qui electus fuerit, sine dolo vel venalitate aliqua ordinetur. Quod si

¹ papae CP; sancti M

² papae *add.* M

³ *rubr. before insc.* M

⁴ (vos, [or. *add. Fr*]) *add.* M²

⁵ (exhibuistis, [orig. *add. Fr*]) *add.* M²

aptam inter se personam invenire nequeunt, solerter sibi de aliis monasteriis similiter eligant ordinandum. Neque constituto abbate, quecumque persona qualibet occasione preponatur, nisi forte extantibus (quod absit!) criminibus, que sacri canones punire monstrantur. Pariter autem custodiendum est, ut invito abbate ad ordinanda⁶ alia monasteria, aut ad ordines sacros vel clericatus officium, tolli exinde monachi non debeant.

(*Reg. li. 7, ep. 18, Mariniano episcopo*). Ctp 1.55.18] IP 3.181 from Defuncto vero abbate (18, q. 2, c. Quam sit necessarium.)

⁶ -anda CPB; -andum M

12

¹*Greg. in epistola 87² Castorio episcopo Arimino³*

Luminoso abbate referente, plurimis in monasteriis multa a presulibus preiudicia atque gravamina monachos pertulisse comperimus. Oportet ergo ut tue fraternitatis provisio de futura quiete eorum salubri disponat ordinatione, quatenus conversantes in illis in Dei servitio gratia illius suffragante, mente libera perseverent.

(*l. IV, ep. 43*). Ctp 1.55.37a] (18, q. 2, cap. Luminoso.)

¹ De eodem. *add.* M

² in ep. 87 CPB; cap. 87 M

³ Arimino CPB; Ariminensi M

13

Ne publice misse fiant in cenobiis¹

Missas quoque publicas in cenobio fieri omnimodo prohibemus, ne in Dei servorum recessibus et eorum receptaculis ulla populis prebeaturoccasio conventus, quia non expedit animabus eorum. Nec audeat illic episcopus cathedram collocare, vel quamlibet potestatem exercere imperandi, nec aliquam ordinationem quamvis levissimam faciendi, nisi ab abbate fuerit rogatus; quatenus monachi semper maneant in abbatum suorum potestate, ut remotis vexationibus ac cunctis gravaminibus divinum opus cum summa devotione animi perficiant in perpetuum. Vale, optime Pater, memor nostri.

Ctp 1.55.37b]

¹ Ne - cen. in text HM, in mg. PV. Gregorius *add.* M, *om.* CPBH

14

Ne monasterium gravet episcopus. Idem Gregorius¹

Visitandi exhortandique gratia ad monasterium quoties placuerit, ab antistite civitatis accedatur. Sed sic caritatis officium illic impleat episcopus, ut gravamen aliquod monasterium non incurrat.

(*ind. 1, lib. VII, epist. 18, ad Marinianum in fine*). Ctp 1.55.38] (18, q. 2, c. Visitandi.)

¹ Red Nota in mg. R

15

Epist. Greg¹. Cuius supra² ad Augustinum Anglorum³. De oblatiis a parentibus⁴

Addidisti adhuc quod si pater vel mater filium filiamque intra septa monasterii infantie annis sub regulari tradiderunt disciplina, utrum liceat eis postquam pubertatis inoleverint annos, egredi, et matrimonio copulari. Hoc omnino devitamus; quia nefas est ut oblatiis a parentibus Deo filiiis voluptatis frena laxentur.

(*Gregorius tertius epist. 4, vol. 13, cap. 7 ad Bonifac.*). Ctp 1.55.9] (20, q. 1, c. Addidisti.)

¹ Ep. Greg CPHM; om. B

² Cuius sup. CPH; III M.

³ archiepiscopum *add.* H, pontificem *add.* M

⁴ *rubr. before insc.* M

16

De monachis et virginibus propositum non servantibus.¹ Siricii pape cap. 6

Preterea monachorum quosdam atque monacharum abiecto proposito sanctitatis in tantam protestaris dimersos esse lasciviam, ut prius clanculo velut sub monasteriorum pretextu illicita ac sacrilega se contagione miscuerint. Postea vero in abruptum conscientie desperatione perducti de illicitis complexibus libere filios procrearint, quod et publice leges et ecclesiastica iura condemnant. Has ergo impudicas detestabilesque personas, a monasteriorum cetu ecclesiarumque conventibus eliminandas esse mandamus, quatenus retruse in suis ergastulis, tantum facinus continua lamentatione deflentes, purificatorio possint penitudinis igne decoqui, ut eis vel ad mortem saltem solius misericordie intuitu, per communionis gratiam possit indulgentia subvenire.

(*epist. 1*). Ctp 1.36.3]

¹ epistola *add.* M, om. CPBH

17

De virginibus sacratis, si lapse fuerint. Cap. 12¹ ex decr. Innocentii pape

Item que Christo spiritualiter nubunt, et a sacerdote velantur, si postea vel publice nupserint vel occulte corrupte fuerint, non eas admittendas esse ad agendam penitentiam, nisi is cui se iunxerant de hac vita discesserit. Si enim de hominibus hec ratio custoditur, ut quecumque vivente viro alteri nupserit, habeatur adultera, nec ei agende penitentiae licentia concedatur, nisi unus ex eis fuerit defunctus, quanto magis de illa tenenda est, que antea immortalis se sponso coniunxerat, at postea ad humanas nuptias transire elegit?

(*Innocentius I epist. 2 ad Victricium episc.*). Ctp 1.38.8] IP 3.215A (27, q. 1, c. Que Christo.)

¹ c. 12 *after* papae M

18

De virginibus non velatis si deviaverint. ¹Cap. 13 cuius supra²

He vero que necdum sacro velamine tecte, tamen in proposito virginali semper se simulaverunt permanere, licet velate non fuerint, si forte nupserint, his agenda aliquanto tempore penitentia est; quia sponso earum a Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bone fidei contractus nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio, quam cum Deo pepigerunt, solvi sine vindicta non poterit?

Ctp 1.38.9] (27. q. 1, c. He vero que.)

¹ Ibidem *add.* M

² cuius supra CP; *om.* M

19

Quod si quis propositum monachi deseruerit publica sit penitentia et satisfactione purgandus¹. Leo Rustico Narbonensi episcopo cap. 12²

Propositum monachi proprio arbitrio aut voluntate susceptum deseri non potest absque peccato. Quod enim quis vovit Deo, debet et reddere. Unde qui, relicta singularitatis professione, ad militiam vel ad nuptias devolutus est, publice penitentiae satisfactione purgandus est; quia et si innocens militia et honestum potest esse coniugium, electionem tamen meliorum deseruisse transgressio est.

(epist. 92, c. 12, vel inquis. 14). Ctp 1.43.17] IP 3.182 (20, q. 3, c. Propositum.)

¹ Quod - purg. CPBH; Qua poenitentia purgandus sit qui propositum monachi deseruerit M

² cap. 12 *here* CRH, *before* Leo PVB; *om.* M

20

Cap. 13. Cuius supra¹. Quod puelle delinquant que voluntarium virginitatis propositum deserunt²

Puelle que non parentum coacte imperio, sed spontaneo iudicio virginitatis propositum atque habitum susceperint, si postea nuptias eligunt, prevaricantur, etiamsi nondum eis gratia consecrationis accessit³. Cuius utique non fraudarentur munere, si in proposito permanerent.

cf BD 8.2; Ctp 1.43.18] (20, q. 1, c. Puelle.)

¹ Cuius - supra CPBH; *om.* M.

² delinquant - deserunt CPB; spontaneum virginitatis propositum deserentes delinquant . Ibidem, cap. 13 M

³ [etiamsi consecratio non accessit, or. et Grat.] *add.* Fr

21

Cap. 14. De his qui iam consecrate sunt si postea nupserint. Cuius supra¹

Ambigi non potest magnum crimen admitti, ubi et propositum deseritur, et consecratio violatur. Nam si humana pacta non possunt impune calcari, quid² de his manebit, qui corruerint divini federa sacramenti.

¹ Cap. - supra CPBH; De consecratis si nupserint. Ibidem, cap. 14 M

² [eos] *add.* M

Ctp 1.43.19]

22

Ex concilio Bonifacii pape, qui quartus a beato Gregorio fuit. Quod liceat monachis cum sacerdotali officio ubique ministrare¹

Non nullo² fulti³ dogmate, audacissime quidam magis zelo amaritudinis quam dilectionis inflammati, asserunt monachos, quia mundo mortui sunt et Deo vivunt, sacerdotali officio indignos, neque penitentiam, neque Christianitatem largiri, neque absolvere posse per sacerdotalis officii⁴ iniunctam gratiam, sed omnino labuntur. Nam si ex hac causa veteres emuli vera predicarent apostolice sedis compar beatus Gregorius monachico cultu pollens, ad summum nullatenus apicem conscenderet, cui quidem ostiatim fungendi, ligandi, solvendique officio potestas summa conceditur. Augustinus quoque eiusdem sanctissimi Gregorii discipulus, Anglorum predicator egregius, ac Pannoniensis beatus Martinus, aliique quamplurimi viri sanctissimi pretiosorum monachorum habitu fulgentes, nequaquam annulo pontificali subarrharentur. Sed quia monachi fuerunt, predictis uti perhibentur. Neque enim Benedictus monachorum preceptor huiusmodi rei aliquomodo fuit interdictor, sed eos secularium negotiorum edixit expertes fore solummodo, quod quidem apostolicis documentis, et omnium sanctorum patrum institutis, non solum monachis, verum etiam canonicis maximopere imperatur. Utrisque enim prefatorum patrum exemplis perspicacibus circumquaque ut mundo mortui sint, evidentissima ratione precipitur. Tantorum ergo patrum institutis et exemplis periculosum est refragari. Credimus ergo a sacerdotibus monachis ligandi solvendique potestatem atque officium, Deo operante, haud indigne administrari, si eos digne contigerit ad hoc ministerium sublimari. Quod incunctanter et evidenter affirmat quisquis statum monachorum et habitum potentatumque evidenter considerat, verbi gratia, Angelus Grece, Latine nuntius dicitur. Sacerdotes igitur monachi atque canonici, qui quotidie sancta Dei precepta annuntiant, angeli vocantur, ratione non incongrua. Sed unusquisque angelicus ordo quanto claritatem Dei vicinius contemplatur, tanto dignitate sublimior affirmatur. Nam, uti cherubim, monachi sex alis velantur. Due quidem in capitis quo caput tegitur verisimilibus demonstrantur assertionibus. Illud vero tunice quod brachiis intenditur, alas duas esse dicimus; et illud tandem quo conditur corpus, sex alarum numerum certissime implere asseritur. Decertantes igitur monachice professionis presbiteros sacerdotalis potentie arcere officio omnimodo precipimus, ut ab huiusmodi nefandis ausibus reprimantur in posterum, quia quanto quisque excelsior, tanto plus⁵ potentior.

Ctp 3.11.8 (16, q. 1, c. Sunt nonnulli.)

¹ rubr. before insc. M. Red Nota in mg. R

² Non nullo RPBH; Non nulli C (after corr.); Non ullo M

³ fulti CPBM; functi RH

⁴ indignos neque penitentiam – seacerdotal' officii in mg. P

⁵ exc. - plus CRPB; exc. tanto H; celsior tanto M

23

Pelagius Antonine, Patricie et Decie. Ne monachus defensor fiat¹

De presentium portitore quod defensor factus non est, nulla animi molestia sit; quia vere satis amarissimum habeo de isto proposito ad illud officium homines deduci, in quo nullo modo que a monachis Deo promissa sunt valeant adimpleri. Omnimoda enim et illius habitus, et istius officii diversitas est. Illic enim quies, oratio, labor manuum; at hic causarum conditio, conventiones, actus, publica litigia, et quecumque vel ecclesiastica instituta vel supplicantium necessitas poscit. Faciat autem Deus, ut tales sint qui vel a vobis in isto habitu nutriuntur, vel in monasteriis crescunt, ut provecta etate et probata vita, non ad litigiorum officia, sed ad sacerdotium valeant promoveri.

(in fragm. Pelagii II).CB Pel. 14; Ctp 1.54.6] (16. q. 1, c. De presentium.)

¹ rubr. before insc. M

24

Pelagius Melleo¹ subdiacono. Qualis et a quibus debeat abbas eligi²

Abbatem autem³ in eodem loco⁴ illum volumus ordinari, quem sibi de sua congregatione et monachorum electio, et possessionis Dominus, et (quod magis observandum est) ordo vite ac meritum poposcerit ordinari.

CB Pel. 15; Ctp 1.54.7] (18, q. 2, c. Abbatem.)

¹ [Mellito] add. M

² rubr. before insc. M

³ autem CPH; om. M

⁴ loco CPBH; monasterio [loco] M

25

De¹ septima sinodo, cap. 19². Ne duplex fiat monasterium³

Et⁴ hoc diffinimus, minime duplex fieri monasterium, quia scandalum id est offenciculum, multis efficitur. Si vero aliqui cum cognatis abrenuntiare et monasticam vitam sectari voluerint, debent viri quidem virorum adire, cenobium, femine vero mulierum ingredi monasterium, in hoc enim placatur Deus. Que autem hactenus sunt dupla secundum regulam sancti patris Basilii, et secundum preceptionem eius ita formentur. Non habitent in uno monasterio monachi et monache. Adulterium enim intercipit cohabitatio, si habeat aditum monachus ad monacham, vel monacha ad monachum secreto ad collocutionem. Non cubat monachus in muliebri monasterio neque cum monacha singulariter convivetur, et quando necessaria vite a virorum parte ad regulares deferuntur monachas, extra portam hec suscipiat abbatissa monasterii feminarum, cum quadam vetula monacha. Porro, si contigerit ut aliquam propinquam suam videre voluerit monachus, in presentia abbatisse huic confabuletur, per modica et compendiosa verba, et in brevi ab ea discedat.

¹ De CPB; Ex M

² 19 CPB; 11 M

³ rubr. before insc. M

⁴ Et CPM; Ex Fr

(*synod. 7 cetu, c. 20*). *Ctp 2.12.14J (18, q. 2, c. Diffinimus.)*

26

De illis¹ qui se ante legitimos annos totonderunt et velaverunt². Ex concilio Magontiensis³, cui interfuerunt⁴ Carolus imperator et Richolfus archiepiscopus in claustro Sancti Albani, cap. 20

Si quis ante annos legitimos tonsuratus est sine consensu parentum suorum, et si ipsi parentes infra annum non se reclamaverint ad principem, aut ad proprium episcopum, aut ad missum dominicum, in ipso clericatu permaneat⁵. Si vero post legitimos annos per vim clericus factus est, et infra annum ad supra memoratas personas minime se reclamavit⁶, in clericatu permaneat, sicut is de quo superius dictum est. Si vero pefate persone infra annum reclamationem fecerunt⁷, hi qui eos clericos fecerunt ipsis sive⁸ parentibus eorum hoc per legem exsolvant⁹, quod contra eos contraxerunt. Ille vero qui ante legitimos annos tonsuratus est, utrum in eadem tonsura permanere debeat necne, in potestate sit parentum. Si vero is¹⁰ qui tonsuratus est, alicuius servus fuit¹¹, Domino per legem emendetur, quicquid de eius servo contra eum contractum est. Ille vero qui tonsuratus est, utrum in eadem tonsura permaneat, in potestate sit domini sui. Si vero hi qui liberi sunt, ante legitimos aut post legitimos annos hoc modo, sicut superius taxatum¹² est, tonsurati sunt, et ad gradus ecclesiasticos pervenerint, in eisdem gradibus perseverare cogantur. Si vero servus qui¹³ superius taxato modo tonsuratus est, et ad gradus ecclesiasticos pervenerit, domino suo per legem emendetur, et ei redditus in suo gradu permaneat. Hoc et de velandis puellis observandum est.

BD 8.3] IP 3.185 (De regular. tit. 31, c. Si quis.)

¹ illis CPB; his M

² -erunt et -erunt CPB; -erint et -erint M

³ Magont. PV; Magot. C; Magontino M

⁴ -uerunt CPB; -uit M

⁵ -eat CPBM; -et *Fr*

⁶ -avit CPB; -averit M

⁷ -unt CPB; -int M

⁸ ipsis sive CB; ipsi (*after corr.P*) sive PV; ipsis sine M

⁹ -ant CBM; -ent PV

¹⁰ is CPM; *om.* B

¹¹ serv. fuit CPB; fuit serv. M

¹² tax- CVBM; tex- P

¹³ qui CVBM; quis P

27 (M)

De illis quos unus aut ambo parentes sancte religioni tradiderunt. Ex concilio Toletano. cap. 6

Quoniam huc usque dissolute operationis effectus interdum fecit nutare honestum, constitutionis edictum proponimus, ne resolvi putetur quod indissolubili sanctionis auctoritate tenetur, ideo quicquid obvium ex incerto occurrerit, evidenter abiici debet, ut de cetero nihil supersit, quod in dubium nutet. Ideoque si in qualibet iuniori etate vel religione tonsuram, vel religioni debitam vestem in utroque sexu, filiis aut unus aut ambo

parentes dederint, certe vel nolentibus aut nescientibus se susceptam, et non mox visam in filiis abdicaverint; sed vel coram se, vel coram ecclesia palamque in conventu eosdem filios talia habere permiserint, ad secularem reverti habitum ipsis filiis quandoque penitus non licebit, sed convicti quod tonsuram aut religiosam vestem aliquando habuerint, mox ad religionis cultum habitumque revocentur, et sub strenua districtione huiusce observantie inservire cogantur. Parentibus sane filios suos religioni contradere non amplius, quam usque ad duodecimum etatis eorum annum licentia poterit esse. Postea vero an voluntate parentum, an sue devotionis solitarium sit votum, erit filiis licitum religionis assumere cultum. Quisquis autem vel abolitione tonsure, vel secularis vestis assumptione detectus fuerit attigisse transgressionem, excommunicationis censuram accipiat, et religioni semper inhereat.

(Tolet. X). *BD 8.1] IP 3.186 (20, q. 2, Si in qualibet.)*

28

De illis qui semel in clero deputati sunt, aut monachorum vitam expetiverunt. Ex concilio Calcedonensi, cap. 7

Qui semel in clero deputati sunt, aut monachorum vitam expetiverunt, statuimus neque ad militiam, neque ad dignitatem aliquam venire mundanam; et hoc tentantes et non agentes penitentiam, quo minus redeant, ad hoc quod propter Deum primitus elegerunt, anathematizari.

(*actione 15*). *BD 8.4] (20, q. 3, c. Eos qui semel.)*

29

Ut canonici qui in monasterio monachorum conversantur aut monachice vivant aut sub canonica regula constringantur¹. Ex concilio Maguntiensi, cap. 17²

Precipimus ut unusquisque episcopus sciat per singula monasteria, quantos quisque abbas canonicos in monasterio suo habeat; et hoc omnino ambo pariter provideant, ut si monachi fieri voluerint, regulariter vivant; sin autem, canonicè vivant omnino.

(*conn. Mago. I sub Leone III, cap. 21*). *BD 8.5]*

¹ Ut can. - const. CP; Ut can. inter monachos conversantes, aut monachi fiant, aut canonicè vivere cogantur M

² 17 CMP²VB; ? P

30

Quod monachum paterna devotio, vel propria professio faciat. Ex concilio Toletano V¹ cap. 49²

Monachum aut paterna devotio, aut propria professio facit. Quidquid horum fuerit alligatum³, tenebit. Proinde his ad mundum revertendi intercludimus aditum, et omnes ad seculum interdiciamus regressus.

¹ V CPBH; IV M

² 49 CPBH; 48 M

³ [al. allegatum] *add. Fr*

BD 8.6] (20, q. 1, c. Monachum.)

31

De clericis qui se fingunt monachos esse. Ex eodem concilio

Ut¹ clerici qui se fingunt habitu et nomine monachos esse, et non sunt, omnimodis corrigantur atque emendentur, ut vel veri monachi sint, vel veri canonici.
(*capitul. lib. I, c. 77*). *BD 8.7] (De regular. tit. 31, c. Ut clerici.)*

¹ Ut CRPBFr; Et HM

32

Ut monacho sine conscientia¹ sui abbatis votum vovere non liceat. Ex dictis Basilii

Monacho non licet votum vovere sine consensu abbatis sui. Si autem voverit, frangendum erit.

BD 8.9] Ctp 3.11.9 (20, q. 4, c. Monacho.)

¹ consc. CPH; consensu M

33

De virginibus que ante 12 annos¹ insciis mundiburdis² suis velamen sibi imposuerint. Ex concilio Triburiensi, cap. 10³

Virgines que ante 12 annos insciis mundiburdis⁴ suis sacrum velamen capiti suo imposuerint, et illi mundiburdi⁵ annum et diem hoc tacendo consenserint, in⁶ sancto proposito permaneant. Et si in predicto anno et die pro illis se proclamaverint, petitioni eorum assensus⁷ prebeat, nisi forte Dei timore tacti⁸, cum eorum licentia in religionis habitu perseverent.

BD 8.10] Ctp 3.12.1; IP 3.187

¹ 12 ann. CPB; ann. 12 M

² mundiburdis CPB; mundiburnis M, [mundiburdis] *add. Fr*

³ 10 CPBH; 24 M

⁴ -burdis CPB; -urnis [patronis, orig.] M

⁵ -urdi CPB; -urni M

⁶ suo *add. M, om. CPB*

⁷ *after corr. P*

⁸ tacti CPB; tactae [tacti] M

34 (PVM)

Ut clerici in qua ecclesia semel legerint ab alia non recipiantur¹. Ex concilio Africano, cap. 57

Item placuit ut quicumque in ecclesia vel semel legerit, ab alia ecclesia ad clericatum non teneatur.

BD 8.11]

¹ Ut - recip. PV; Ut clericus in qua eccl. semel legerit, deinceps maneat M

35

Ex concilio Toletano¹

De viris ac feminis sacris² propositum transgredientibus sacrum³. Proclivis cursus est a voluntate⁴, et imitatrix natura vitiorum. Quamobrem quisquis virorum vel mulierum habitum semel induerint spontanee religiosum, aut si vir deditus ecclesie choro, vel femina fuerit aut fuit delegata puellarum monasterio, in utroque sexu prevaricator ad propositum invitus reverti cogatur, ut vir detondeatur, et puella monasterium ingrediatur⁵. Si autem quolibet patrocinio desertores permanere voluerint, sacerdotali sententia ita a Christianorum cetu habeantur extorres, ut nec locus eis ullus sit communis⁶, viduas quoque universalis iamdudum statuit sinodus professionis vel habitus sui desertrices, ut superiori sententia condempnentur.

BD 8.14] (20, q. 3, c. Proclivis.)

¹ VI, cap. 6 *add.* M

² sacris CPH; sacrum M

³ sacrum CP; *om.* M (*in rubr.*). De - sacrum *as first line of text* CP; *also as rubr. before insc.* M

⁴ a voluntate CP; ad voluptatem M

⁵ [ad mon. regrediatur, orig.] *add.* Fr

⁶ [communio, orig.] *add.* Fr

36

Quo tempore sacrum¹ velamen sacris virginibus imponi debeat. Ex decreto Gelasii pape, cap. 12

Devotis quoque² virginibus nisi aut in Epiphania, aut in Albis paschalibus, aut in apostolorum natalitiis sacrum minime velamen imponatur (et non ante 25 annos, nisi forte sicut de baptisate dictum est) gravi langore correptis, ne sine hoc munere de seculo exeant, implorantibus non negetur³.

(cap. 14 ep. 9 ad episc. per Lucan.). BD 8.15] IP 3.189 (20, q. 1, c. Devotis Deo virginib.)

¹ sacrum CPH; *om.* M

² Deo *add.* Fr, *om.* CPBM

³ -etur CP(impl. non neg. *ss* P²); -entur M

37

De eadem re¹. Ex concilio Milevitano², cap. 26

Item placuit ut quicumque episcoporum necessitate periclitantis pudicitie virginalis, cum vel petitor potens, vel raptor aliquis formidatur, vel si etiam aliquando mortis periculoso³ scrupulo compuncta fuerit, ne non velata moriatur, aut exigentibus parentibus, aut his ad quorum curam pertinet, velaverit virginem, seu velavit intra 25 annos etatis, non ei obsit concilium, quod de isto numero annorum constitutum⁴ est.

¹ De ead. re CP; Quod non obsit episcopo si pro necessitate ante xxv aetatis annum virginem velaverit M

² *corr. fr.* Lev- P²

³ -so *ss* C²

⁴ *corr. fr.* constitutum P

(*Carth. III, c. 4, Africanum, c. 93*). *BD 8.16] IP 3.191*

38

De sanctimonialibus¹ que alias velare presumunt. Ex decretis Eutichiani pape, cap. 13

Nihilominus etiam in quibusdam locis inolitum invenimus usum stultitie plenum, et ecclesiastice auctoritati contrarium, eo quod videlicet nonnullae abbatissae, et aliquae ex sanctimonialibus viduis, et puellis virginibus contra fas velum imponere presumant, et ideo nonnullae² iniuste velate putant se liberius suis carnalibus desideriis posse inservire et suas voluntates explere. Quapropter statuimus ut, si abbatissa aut quelibet sanctimonialis post hanc diffinitionem in tantam audaciam proruperit, ut aut viduam aut puellam virginem velare presumpserit, iudicio canonico usque ad satisfactionem subdatur. (*in fragm., cap. 2*). *BD 8.17] IP 3.194 (20, q. 2, c. Statuimus.)*

¹ sanctimon. CPBH; mon. M

² abbatissae et aliq. - nonnullae *in mg.* P

39

De virginibus, qua etate velari debeant. Ex decretis Pii pape

Ut virgines non velentur ante 25 annos etatis, nisi forte necessitate¹ periclitantis virginalis pudicitie. Et non sunt consecrande alio tempore², nisi in Epiphania et Albis paschalibus, et in apostolorum natalitiis³, nisi causa mortis urgente.

BD 8.18] IP 3.190 (20, q. 1, c. Virgines.)

¹ -ate R²PVBM; -atem CR

² pudicitiae - alio tempore *in mg.* P

³ *corr. fr. nati-* P

40

Quod desponsatam puellam alii viro non sit licitum¹ dare; monasterium autem licet eligere si vult². Ex decretis Eusebii pape

Desponsatam puellam non licet parentibus dare alii viro³, tamen monasterium licet eligere, si voluerit.

(in fragm., c. 1). BD 18.19] Ctp 3.12.2 (27, q. 2, c. Desponsatam.)

¹ alii viro - lic. CP; non liceat alio viro M

² mon. - vult CP; licere autem, si voluerit, monasterium ingredi M

³ non *add. and canc.* P

41

Ut aliquis incognitus non¹ cito in monasterium monachorum recipiatur. Ex concilio Toletano, cap. 5

Si aliquis² incognitus monasterium ingredi voluerit, ante triennium monachi habitus ei non prestetur. Et si intra tres annos aut servus, aut libertus, vel colonus queratur

¹ aliquis incog. non CPBH; nullus incog. M

a domino suo, reddatur ei cum omnibus que attulit, fide tamen accepta de impunitate. Si autem intra triennium non fuerit requisitus, postea queri non potest nisi sit tam longe quod inveniri non possit; sed tantum ea que in monasterium³ adduxit dominus servi recipiat.

(*Capitular., lib. V, c. 227*). *BD 8.20] IP 3.184 (17, q. 2, c. Si quis incognitus.)*

² aliquis CPB; quis M

³ -ium CPB; -io M

42

De virginibus sacris que propter districtiorem¹ vitam ad aliud monasterium ire² disposuerunt. Ex concilio Triburiensi, cap. 11³

Virgines sacre, si pro lucro anime sue propter districtiorem vitam ad aliud monasterium ire disposuerint ibique manere decreverint, sinodus concedit; si vero fuga discipline alium locum quesierint, redire cogantur.

BD 8.22] Ctp 3.12.3 (12, q. 4, c. Virgines.)

¹ distr. CPB; str. M

² ire CPB; transire M

³ 11 CPB; 26 M

43

Quo vestitu virgines ad consecrationem venire debeant. Ex concilio Carthaginiensi¹ cap. 11

Sanctimonialis virgo cum ad consecrationem suo episcopo² offertur, in talibus vestibus applicetur, qualibus semper usura est professioni et sanctimonie aptis.

BD 8.23] Ctp 3.12.4; IP 3.188 (Dist. 23, c. Sanctimonialis.)

¹ IV *add.* M

² suo ep. CPB; ep. suo M

44

Ut preter scientiam domini sui servus non efficiatur monachus. Ex concilio Arelatensi, cap. 3¹

Placuit in monasteriis² non esse suscipiendum servum ad monachum faciendum, preter domini proprii voluntatem. Qui vero hoc constitutum nostrum excesserit, eum a communione suspendi decrevimus, ne nomen Domini blasphemetur.

BD 8.24]

¹ *corr. fr.* 47 P

² -eriis CPB; -erio M

45

De illo qui servum alienum causa religionis docet contempnere dominum suum¹. Ex concilio Bracarensi² cap. 47

Si quis servum alienum causa religionis docet contempnere dominum suum, et recedere ab eius servitio, durissime in omnibus arguatur, et ad penitentiam compellatur. (Martinus Bracarens. c. 47). BD 8.25] (17, q. 4, c. Si quis ser.)

¹ De illo - dom. suum CPB; Ne quis causa religionis servum doceat contempnere dominum suum M

² II add. M

46

De fugitivis clericis¹. Ex decretis Leonis pape²

Fugitivum vero clericum, aut monachum deserentem disciplinam, velut contemptorem placuit revocare.

BD 8.26]

¹ seu monachis add. M

² Ex - pape om. B

47

De secularibus si semel per religionem totonderint et post laici efficiuntur¹. Ex concilio Tolet. V, cap. 45²

Quicumque ex secularibus accipientes penitentiam se totonderunt, et rursus prevaricantes laici effecti sunt³, comprehensi ab episcopo suo ad penitentiam, ex qua recesserunt, revocentur. Quod si aliqui per penitentiam irrevocabiles sunt, nec admoniti revertuntur, vere ut apostate coram ecclesia anathematis sententia condempnentur; non aliter et hi qui tonsi collaudantibus parentibus fuerunt, aut sponte sua amissis parentibus seipsos religioni devoverunt, et postea habitum secularem sumpserunt, ut iidem a sacerdote comprehensi, ad cultum religionis, acta prius penitentia, revocentur. Quod si reverti nolunt, vere ut apostate anathematis sententiae subiiciantur. Que forma servabitur etiam in viduis, virginibusque sacris, ac penitentibus feminis, que sanctimoniam habitum induerunt, et postea aut vestem mutaverunt, aut ad nuptias transierunt. (Tol. IV, c. 54). BD 8.27]

¹ De sec. - effic. CPB; De his qui cum semel tonsi fuerint, laici efficiuntur M

² Ex - 45 om. B

³ laici - sunt in mg. P

48

Ut servus in monasterium non recipiatur nesciente domino suo¹. Ex concilio Calcedonensi, cap. 4

Nullum vero recipere servum in monasteriis² obtentu monachi, preter domini sui conscientiam, licet.

¹ Ut - suo CPB(after insc.); Ne servus nesciente domino suo in monasterio recipiatur M

² serv. in mon.] in mon. serv. H

(actione 15). *BD 8.28]* (16, q. 1, c. *Qui vere.*)

49

¹*Non liceat Deo sacratis nuptialia iura contrahere. Ex concilio Calcedonensi, cap. 16*

Virginem que se Deo consecravit, similiter et monachum, non licere nuptialia iura contrahere. Quod si hoc inventi fuerint perpetrantes, excommunicentur. Confitentibus autem decrevimus, ut habeat auctoritatem eiusdem loci episcopus, misericordiam humanitatemque largiri.

BD 8.30] (27, q. 1, c. *Si qua virgo.*)

¹ Quod *add.* M

50

*De his qui sanctimoniales in matrimonium acceperint ut separati sine spe coniugii maneant*¹. *Ex epistola Paschalis pape, cap. 11*

Hi igitur² qui scientes sanctimonialibus feminis in matrimonio sunt ad iniuriam Christi copulati, iuxta censuram Christiani zeli separentur, et nunquam eis concedatur iugali vinculo religari, sed in penitentia se lamentis vehementer, dum vivunt, afficiant. *BD 8.31]* (27, q. 1, c. *Hi ergo.*)

¹ De - man. CPB; Ut sine spe coniugii maneant, qui sanctimoniales in matrimonium duxerint M

² Hi igitur CB *BD*; Hi *PFr*; Si ergo RH; Si VM

51

*De virginibus*¹ *que prevaricate sunt. Ex decreto Gelasii pape, cap. 20*

Virginibus sacris temere se quosdam sociare cognovimus, et post dicatum Deo propositum incesta federa sacrilegaque miscere. Quos protinus equum est a sacra communione detrudi; et nisi per publicam probatamque penitentiam omnino non recipi, sed tamen his viaticum de seculo transeuntibus, si digne² penituerint, non negetur. (*epist. 9, ad episc. Lucanie, c. 22*). *BD 8.32]* (27, q. 1, c. *Virginibus.*)

¹ sacris *add.* M

² [tamen, orig.] *add.* Fr

52

*Ut vidue velum sibi imponere non debeant*¹ *inconsulto episcopo suo, et ne presbyteri eis imponere presumant, quod et episcopis non licet. Ex concilio Rothomagensi, cap. 9*

Statutum est viduas non debere velare². Simul et hoc statutum est ut si quispiam³ presbiterorum deinceps huius constitutionis norme contumaciter transgressor exstiterit, scilicet ut aliquas viduas velare presumat, quia hoc et episcopis non licet, gradus sui

¹ imp. non deb. CP; non imponant M

² -are CRPV; -ari R²BM

³ quispiam CRPV; quisquam BM

periculum incurrat. Similiter et de puellis virginibus a presbiteris non velandis statutum est ut si quis hoc facere tentaverit, tanquam transgressor canonum dampnetur.

BD 8.33] IP 3.196

53

Quod vidue sub nulla benedictione sint¹ velande. Ex decretis Gelasii pape, cap. 21

Nam de viduis sub nulla benedictione velandis superius latius duximus disserendum. Que si propria voluntate professam pristini coniugii castitatem mutabili mente calcaverint, periculi earum intererit, quali Deum debeant satisfactione placare, quia, iuxta apostolum, primam fidem irritam fecerunt. Sicut enim si se forsitan continere non poterant, secundum apostolum, nullatenus nubere vetabantur, sic habita secum deliberatione, promissam Deo padicitie fidem debuerunt custodire.² Nos autem nullum talibus laqueum debemus iniicere, sed solas adhortationes premii sempiterni penasque proponere divini iudicii, ut nostra sit absoluta conscientia, et illarum pro se rationem Deo reddat intentio. Cavendum est quippe quod de earum moribus actibusque beatus Paulus testatur apostolus, quod plenius exponere preterimus, ne sexus instabilis non tam deterreri quam admoneri videatur.

(cap. 23, ep. 9 ad episc. per Lucan.). BD 8.34]

¹ ben. sint CPB; sint ben. M

² (Ibidem) *add. Fr*

54

De viduis que semel sacre¹ conversationis velamen suscipiunt². Ex concilio Aurelianensi, cap. 3

Vidue que spontanea voluntate ab altari sacre conversationis velamen suscipiunt, decrevit sancta synodus in eodem proposito eas permanere. Non enim fas esse decernimus, ut postquam se Domino semel sub velo³ consecraverint⁴, et inter velatas oblationes fecerint, iterum eis concedi Spiritui sancto mentiri.

BD 8.35] IP 3.198 (27, q. 1, Viduas que.)

¹ sacrae CP; sacratae M

² suscipiunt CP; susceperunt M

³ *corr. fr.* Domino P

⁴ [Haec desunt apud Grat.] *add. Fr*

55

De viduis ut nullus eas velare attemptet¹. Ex concilio Magontiensi, cap. 6

Viduas² autem velare pontificum nullus³ attemptet⁴, prout statutum est in decretis Gelasii⁵ cap. tredecimo⁶, quod nec auctoritas divina, nec canonum forma prestitit. Que si

¹ De - att. (*corr. fr.* apem- P) CPV; Ut nullus viduas velare attentet M

² Siduas V

³ pont. null. CPM; null. pont. B

⁴ attemptet CPB; attentet M

⁵ pape *add.* BM, *om.* CRPVH

propria fuerit voluntate continentiam professa, ut in eiusdem Gelasii cap. vigesimo primo legitur, eius intentio pro se reddat rationem Deo, quia sicut, secundum apostolum, si se continere non poterat⁷, nullatenus nubere vetabatur, sic secum habita deliberatione promissam fidem pudicitie Deo debet custodire. Nos autem auctoritate patrum suffulti in hoc sacro conventu sancimus et libere iudicamus, si sponte velamen, quamvis non consecratum sibi imposuerit, et in ecclesia inter velatas oblationem Deo obtulerit, velit nolit, sanctimonie habitum ulterius habere debet, licet sacramento confirmare velit eo tenere et ratione velamen sibi imposuisse, ut iterum posset deponere.

(*conc. Trib., c. 25*). *BD 8.36*] *IP 3.197* (27, q. 1, c. *Viduas*)

⁶ (Gelas. c. 13, ep. ad episcopos per Lucaniam) *add. M*²

⁷ et *add. M, om. CPB*

56

De nobilibus feminis¹ velatis que postquam velate fuerint² domi in deliciis residere delectantur. Ex concilio apud Aquisgrani³ Ludovico Pio presente, cap. 6

De nobilibus feminis que amissis viris repente velantur, et in propriis domibus diversas necessitates opponentes residere-delectantur, de quibus in aliis conventibus coram serenitate vestra iamdudum ventilatum est et definitum, maiori solertique studio admonendas et instruendas ab episcopis statuimus, quatenus sue saluti consulant, nec sic indiscrete vivendo, et propria noxiaque libertate utendo, et per diversa vagando periculum animarum suarum incurrant, semper illud apostolicum ante oculos habentes quo dicitur, Vidua, que in deliciis est, vivens mortua est.

(*in capitul. adiectis, additione 2, c. 15*). *BD 8.37*] *Ctp 3.12.5*

¹ feminis CPB; *om. M*

² postquam - fuerint CPB; postea M

³ -ani CPB; -anum M

57

De his qui velatas et Deo sacratas in coniugium duxerint. Ex concilio Aurelianensi, cap. 23

Si quis sacro velamine consecratam in coniugium duxerit, et post dicatum Deo propositum incesta federa sacriligaque miscuerit, ut in constitutis Gelasii pape cap. vigesimo legitur, protinus equum est a sacra communione detrudi, et nisi per publicam probatamque penitentiam omnino non recipi. Si tamen penituerint, transeuntibus de seculo viaticum non negetur. In Calcedonensi concilio, cap. sextodecimo, hoc perpetrantes excommunicantur; confitentibus autem auctoritate episcopi misericordia largiatur. In epistola Siricii pape cap. 6, velate et Deo consecrate si abiecto proposito sanctitatis clanculum sacriliga se contagione miscuerint et illicitis complexibus publice et libere filios procreaverint, has nuptias detestabiles¹ a monasteriorum cetu et ecclesiarum conventibus eliminandas esse iudicatum est, quatenus detruse ergastulis tantum facinus continua lamentatione defleant. Unde verbo Domini et canonica auctoritate in hac sancta synodo precipimus, ut omnimodo separentur, et iuramento colligentur, ulterius sub uno

¹ [impudicas detestabilesque personas, orig. et Grat.] *add. Fr*

non cohabitare tecto, nec familiari frui colloquio, excepto in ecclesia aut in publico, aut rem ullam habere communem, unde suspicio illecebrosi desiderii, aut scandalum libidinosi facti iuste possit oriri. Si que etiam inter se dividenda sunt dividant, et uterque sua provideat et incestuosus sine spe coniugii maneat.

(cap. 23, conc. Triburien.). *BD 8.38] (27, q. 1, Si quis sacro.)*

58

De viduis que professam continentiam prevaricate sunt. Ex concilio Carthaginensi cap. 104¹

Sicut est bonum² castitatis premium, ita et maiori observantia et preceptione custodiendum est, ut si que vidue, quamlibet adhuc in minoribus annis posite, et in matura etate a viro relicte, se devoverint Deo et veste laicali abiecta sub testimonio episcopi et ecclesie religioso habitu apparuerint; postea vero ad nuptias seculares transierunt, secundum apostolum, dampnationem habebunt³, quia fidem castitatis quam Deo voverunt, irritam facere vise⁴ sunt. Tales ergo persone a Christianorum communione sequestrentur, neque etiam in convivio cum Christianis communicent. Nam, si adultere coniuges ree sunt, si suis viris obnoxie⁵ fuerint, quanto magis vidue, que Dei religiositatem mutaverunt, crimine adulterii notabuntur, si devotionem quam sponte nec coacte Deo obtulerunt, libidinosa voluntate⁶ corruperint, atque ad secundas nuptias transitum fecerint? Que etsi violentia irruente ab aliquo oppresse fuerint, ac postea delectatione libidinis permanere in coniugio raptori, vel violento viro consenserint, dampnatione superius dicta teneantur obnoxie. De talibus ait apostolus, Cum enim luxuriate fuerint in Christo, nubere volunt, habentes dampnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.

BD 8.39] (27, q. 1, c. Sicut.)

¹ cap. 104 CPB; IV, cap. 4 (10 Fr) M

² est bonum CPVB; bonum est M

³ [habeant] *add.* M²

⁴ [nisae, alias ausae sunt] *add.* M²

⁵ [reatu sunt viris suis obn., orig.] *add.* Fr

⁶ [voluptate, orig.] *add.* Fr

59

De eadem re¹. Ex decretis Zepherini pape, cap. 4

Ut vidue in deliciis non sint, sed secundum apostolum sub potestate episcopi vivant, De eadem re apostolus dicit², Precipe, inquit, ut vidue irreprehensibiles sint. Vidua eligatur³ non minus quadraginta annorum, in operibus bonis testimonium habens, Si filios educavit, et cetera. Adolescentiores viduas devita. Cum enim luxuriate fuerint, in Christo nubere volunt, habentes dampnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, simul et otiose loquentes quod non oportet. Volo ergo iuniores nubere, filios procreare,

¹ eadem re CPB; eodem M

² De ead. - dicit CP *with* BD; De ead. re ap. B; *om.* M

³ elig- CPB; delig- M

matresfamilias esse, nullam occasionem dare adversario⁴ maledicti gratia. Iam enim quedam converse sunt retro⁵ Satanam.

(*conc. Aquisgran., c. 35*). *BD 8.40-41 IP 3.208 from Precipe*

⁴ *after corr. P*

⁵ *post add. M, om. CPB*

60

De feminis¹, quarum mariti obierunt, ut non² cito se velent. Ex concilio Aurelianensi, cap. 5

De feminis que viros amittunt, placet ne se (sicut hactenus) indiscrete velent, sed XXX dies post decessum viri sui expectent, et post tricesimum diem, per consilium episcopi sui, vel si episcopus absens fuerit, consilio aliorum religiosorum sacerdotum, suorumque amicorum id quod eligere debent, eligant. Et ut rogetur princeps a sacro conventu, ut hi qui publicam egerint penitentiam, et femine que viros amittunt, sua auctoritate donentur, deliberent quid agant, tueantur et specialiter pro his capitula fieri, et legis mundane capitulis inserenda decrevimus.

(*Capitul. lib. I, c. 102*). *BD 8.42]*

¹ *De feminis CPB; Ne feminae M*

² *ut non CPBH; om. M*

61

Ut viduitatis professio coram episcopo fiat. Ex concilio Arausico, cap. 6

Viduitatis servande professionem coram episcopo in secretario habitam, imposita coram episcopo veste viduali non esse violandam. Ipsam¹ talis professionis desertricem, merito esse dampnandam² decernimus.

(*conc. Araus. I, cap. 27*). *BD 8.43] IP 3.201 (27, q. 1, c. Viduitatis.)*

¹ *autem add. M, om. CPB*

² *esse damp. CPB; damp. esse M*

62

Ut nullus vetet viduas nubere, si voluerint. Ex concilio Toletano IV¹, cap. 10

Pro consultu castitatis, quod maxime hortamento concilii proficere debeat, annuente glorioso domino nostro Recaredo rege, hoc sanctum confirmat² concilium, ut vidue, quibus placuerit tenere castitatem, nulla vi ad nuptias iterandas venire cogantur. Quod si priusquam profiteantur continentiam, nubere elegerint, illis nubant, quos propria voluntate voluerint habere maritos. Similis conditio et de virginibus habeatur, nec contra voluntatem parentum vel suam cogantur maritos accipere. Si quis vero propositum castitatis vidue vel virginis impedierit, a sancta communione et a liminibus ecclesie habeatur extraneus.

¹ *IV CP; III M*

² *[affirmat, or. et Grat.] add. Fr*

BD 8.44] (32, q. 2, c. Hoc sanctum.)

63

*De eadem re*¹. *Ex epistola*² *Gregorii pape missa ad Bonifacium*³

Viduas a proposito discedentes viduitatis, super quibus nos consulere voluit dilectio tua, frater carissime, credo te nosse a sancto Paulo et a multis sanctis patribus, nisi convertantur, olim esse dampnatas⁴, quas et nos apostolica auctoritate dampnandas, et a communione fidelium, atque a⁵ liminibus ecclesie arcendas fore censemus, usquequo obediant suis episcopis, et ad bonum quod ceperunt, invite aut voluntarie revertantur. De virginibus autem non velatis si deviaverint, a sancte memorie predecessore nostro papa Innocentio taliter decretum habemus, He vero que necdum sacro velamine tecte, tamen in proposito virginali semper se simulaverunt permanere, licet velate non fuerint, si nupserint, aliquanto tempore his agenda penitentia est, quia sponsio earum a Domino tenebatur. Si enim inter homines solet bone fidei contactus⁶ nulla ratione dissolvi, quanto magis ista pollicitatio quam cum Deo pepigit solvi sine vindicta non poterit, etc. Nam, si virgines nondum velate taliter penitentia publica puniuntur, et a cetu fidelium usque ad satisfactionem excluduntur, quanto potius vidue, que perfectioris etatis et maturioris sapientie atque consilii existunt, virorumque consortio multoties use sunt, et habitum religionis assumpserunt, et demum apostataverunt, atque ad priorem vomitum sunt reverse, a nobis et ab omnibus fidelibus a liminibus ecclesie et a cetu fidelium usque ad satisfactionem sunt eliminande, et carceribus tradende, qualiter iuxta beatum apostolum Paulum tradentes huiusmodi hominem Satane⁷, ut spiritus salvus sit in die Domini. De talibus enim et Dominus per Moysen loquitur, dicens, Auferte malum de medio vestri. De quibus et per prophetam ait, Letabitur iustus cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris. De talibus namque et eorum similibus, atque eisdem consentientibus dicitur, Quia non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, rei⁸ sunt.

(*capitul. addit. 4, c. 65 fusius*). BD 8.45] IP 3.204 (27, q. 1, c. Viduas.)

¹ De eadem re CP; Ut viduae a proposito viduitatis discedentes excommunicentur M

² sancti *add.* M

³ Ex - Bon. *in mg.* P

⁴ -atas CVBM; ? P

⁵ a RPBHM; *om.* C

⁶ contactus CRPVH; contractus BM

⁷ in interitum carnis *add.* M, *om.* CPB

⁸ iudicandi *add.* M, *om.* CPB

64

Ut vidue velate ad nuptias ire non debeant¹. Ex decretis Gelasii pape ad Sicilienses episcopos missis², cap. 9³

Neque viduas ad nuptias transire patimur, que in⁴ religioso proposito diuturna observatione permanserunt. Similiter⁵ virgines nubere prohibemus, quas annis plurimis in monasteriis⁶ etatem peregisse contigerit.

BD 8.46] IP 3.203 (27, q. 1, c. Neque viduas.)

¹ ire non deb. CP; non eant M; non transeant Fr

² missis CP; om. M

³ 9 CVM; ? P

⁴ in CM; om. PVB

⁵ et add. M, om. CPB

⁶ -eriis CPB; -erio M

65

De vidua que sub obtentu religionis velum ad tempus sibi¹ imposuerit. Ex epistola Nicolai pape, cap. 5²

Nicholaus episcopus servus servorum Dei reverendissimo et sanctissimo confratri nostro Adalwino sancte Iuvavensis³ ecclesie archiepiscopo. Quod interrogasti de femina que post obitum mariti sui velamen sacrum super caput suum imposuit⁴, et finxit se sub eodem velamine sanctimoniam esse, postea vero ad nuptias rediit, bonum mihi videtur, quia per hipocrisim ecclesiasticam regulam conturbare voluit, et non legitime in voto suo permansit, ut penitentiam agat de illusionem nefanda, et revertatur ad id quod spondit, et in sacro ministerio inchoavit. Nam, si consenserimus quod omnia sacramenta ecclesiastica, quisque prout vult fingat, et non vere faciat, omnis ordo ecclesiasticus conturbabitur, nec catholice fidei iura consistunt⁵, nec canones sacri rite observabuntur. Quid enim profuit Simoni Mago baptismum sacrum fecte suscipere, et in Christianitate permansurum se finxisse, cum per apostolum fraude eius detecta, quid sibi futurum esset prenuntiatum est. Ait enim, Pecunia tua tecum sit in perditionem, cor enim tuum non est rectum coram Deo. Penitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et roga Deum, ut⁶ forte remittatur tibi hec cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse. Ideo tales nisi resipiscant, spirituali gladio percutere censemus. Non enim fas est Spiritui sancto mentiri, sicuti Ananias et Saphira mentiti sunt, et statim perierunt. (*inter rescripta Nic. I, tit. 13, c. 1*). *BD 8.47] cf below 7.152, Ctp 3.12.6; IP 3.205-6 (Dist. 27, c. Quod interrogasti.)*

¹ ad temp. sibi CPH; sibi ad temp. M

² Red Nota in mg. R

³ Iuvanensis CVH; Iuvavensis P; Viennensis [Vinanensis] add. M

⁴ P uncertain; Magont. P; V as here

⁵ -unt CPB; -ent M

⁶ ut CPM; si B

66

De viduis et puellis que in domibus propriis habitum religionis susceperunt. Ex concilio Toletano IV, cap. 57

De viduis et puellis que habitum religionis in domibus propriis tam a parentibus, quam per se mutaverunt, si postea contra instituta patrum vel precepta canonum coniugia crediderint copulanda, tandiu utrique¹ habeantur a communione suspensi², quo usque quod illicite perpetraverunt, emendent. Quod si emendare neglexerint, a communione et omnium Christianorum convivio in perpetuum sint sequestrate.

(*conc. Paris. V, c. 13, Capitulum lib. VII, c. 257*). *BD 8.48*] (27, q. 1, c. *De viduis et.*)

¹ [utraeque, Grat.] *add. Fr*

² [suspensae, Grat.] *add. Fr*

67

Quod sanctus Gregorius quamdam feminam velatam, que sacrum propositum transgressa est¹ comprehendi iusserit. Ex registro Gregorii ad² Sipontinum episcopum

Si custos religiosi habitus fuisses, aut esse nosses episcopus, filiam gloriose memorie Tulliani magistri militie, te illic posito, nec proiectis religiosis vestibus ad secularem reverti habitum, nec ad nos licuisset perversam epistolam destinare. Sed, quia nimia desidia ac torpore deprimeris, in tuo dedecore res ad presens illicita impune commissa est. Nam, sicut prefati sumus, si sollicitus esses, prius ad nos ultio mulieris pravissime quam culpa debuit pervenire. Quia igitur tantum hebes, tantumque es negligens, ut nisi canonicam in te fueris coercionem expertus, in aliis districtiorem disciplinam nescias custodire, qualiter debeas esse sollicitus, congrue tibi, si Domino placuerit, tempore demonstrabimus. Presentia igitur scripta suscipiens evigila, et excitatus saltem exsequere, quod pressus nunc usque ignavia distulisti. Instantie ergo tue sic predictam mulierem una cum Sergio defensore³ comprehendere, et statim non solum ad male contemptum habitum sine excusatione aliqua revocare, sed etiam in monasterio, ubi omnino districte valeat custodiri, detrudere, et ita omnem circa illam sollicitudinem exhibere, ut quam sit nefarium quod commisit ex tua possit districtione cognoscere. Qua in re si quis (quod non credimus) laicorum aliquo tibi ingenio tentaverit obsistendum, a sanctissime eum communionis participatione suspende, nobisque renuntiare festina ut quantum sit execrabile quod presumit, postquam consideratione propria non advertit, emendationis qualitate cognoscat. In his autem omnibus ita cautum ac stude vigilantem te ostendere, ut culpam tuam non geminare neglectus, sed aliquantisper valeat et sollicitudo minuere.

(*lib. VII registri, c. 9*). *BD 8.49*] (27, q. 1, c. *Si custos.*)

¹ est CPB; erat M

² Vitalianum *add. M, om. CPB*

³ [nostro, orig.] *add. Fr*

68

De viduis velatis si voluptatibus carnis inservire accusantur. Ex concilio Meldensi, cap. 2

Ut ille que quasi sanctimoniales sub velamine religionis degere videntur, sed potius in deliciis viventes mortue in divinis oculis computantur, per provincias discurrentes curiose¹ et verbose, si libidinibus ceterisque carnis voluptatibus inservire accusantur, si manifeste detegi potuerint, episcopali auctoritate et regia potestate, in talibus locis residere sub testimonio religioso cogantur, ubi penitentiam si fecerint dignam, assequantur etiam fructuosam. Si enim manifeste detegi non valuerint, erga ecclesiam sue opinionis malam famam canonice purgare cogantur; et ut religiosius de cetero vivant, et in monasteriis conserventur, episcopali decreto et regia potestate coerceantur. De his enim apostolus dicit, Que cum fornicate fuerint in Christo, nubere volunt.

(sub Sergio II, cap. 70). BD 8.50]

¹ [ociosae] add. M

69

Ut sacrilegi diudicentur¹, qui se sacris feminis miscuerint. Ex concilio Arelatensi, cap. 7

Sciendum est omnibus quod Deo sacratarum feminarum corpora, per votum proprie sponsionis et verba sacerdotis, Deo consecrata templa esse, Scripturarum testimoniis comprobantur, et ideo violatores earum, sacrilegi ac iuxta apostolum filii perditionis esse noscuntur.

(in fragm.). BD 8.51] IP 3.207 (27, q. 1, c. Sciendum.)

¹ diud- CPB; iud- M

70

De his qui sanctimoniales virgines vel viduas velatas¹ rapiunt. Ex concilio Meldensi, cap.

6

Qui sanctimoniales virgines, vel viduas rapiunt, et progressu etiam criminis in coniugium sumunt, publice penitentiae subigantur² Ipse vero femine locis congruis penitentiae retrudantur, et ad habitum religionis redire cogantur. Ipse autem incestuosus sine³ spe uxorie copulationis perenniter maneat, nisi nescisse se velatam expurgare potuerit⁴. Si vero, quod absit! coniugia iterare presumpserint, acriori subdantur vindicte, et amplius propellantur. Quod⁵ si forte obedire monitis salutaribus noluerint, anathematizentur.

(cap. 67). BD 8.52]

¹ velatas CPB; om. M

² [iuxta modum quibus praeviderit episcopus, orig.] add. Fr

³ [uterque autem sine, orig.] add. Fr

⁴ [haec absunt ab orig.] add. Fr

⁵ [qui] add. M, orig. add. Fr

71

Ut¹ clerici seu² laici cum bono testimonio cum sacris puellis loqui debeant. Ex concilio Spalensi, cap. 10

Hec cautela circa omnes servetur, ut laici remoti a peculiaritate virginum, nec usque ad vestibulum habeant accedendi familiare permissum. Nec ipse qui preest cum sola colloqui debet, sed sub testimonio duarum aut trium sororum, ita ut rara sit accessio, brevisque locutio.³

BD 8.53]

¹ Ut CPB; Quod M

² seu CPB; et M

³ B leaves most of fo. 144vb blank

72

Quod mulieres velate aut in monasteriis aut in domibus suis habitum observent. Ex decretis Eugenii pape, cap. 26¹

Mulieres obtentu religionis velate, aut in monasterio regulariter vivant, aut in domibus suis susceptum habitum caste observent.

BD 8.54] Ctp 3.12.7 (27, q. 1, c. Mulieres.)

¹ Ex - 26 om. B

73

Ut adolescentiores vidue, vel sanctimoniales ab episcopo non negligantur. Ex concilio Carthaginensi¹ cap. 102²

Ad reatum episcopi pertinet vel presbiteri, qui parochie preest, si sustentande ab eccles ia vite presentis causa adolescentiores vidue, vel sanctimoniales, eorum³ familiaritatibus subiiciantur.

BD 8.55] (Dist. 81, c. Ad reatum.)

¹ IV add. M

² Ex - 102 om. B

³ [clericorum, orig.] add. Fr

74

Ut unusquisque episcopus clericos in suo episcopio vagantes ad suum episcopum redire faciat. Ex concilio Magontiensi, cap. 19¹

Ut unusquisque episcopus in sua parochia diligenter presbiteros vel clericos inquirat unde sint, et si aliquem fugitivum invenerit ad suum episcopum redire faciat.

BD 8.56]

¹ Ex - 19 om. B

75

¹De clericis vagis. Ex eodem, cap. 18²

De clericis vagis seu de³ acephalis, id est de his qui sunt sine capite, neque in servitio Domini nostri, neque sub episcopo, neque sub abbate, sed sine canonica vel regulari vita degentes, ut in libro⁴ Officiorum secundo, cap. 3 de his dicitur, Hos neque inter laicos, inter secularium officiorum studia, neque inter clericos religio retentat divina, sed solutos atque oberrantes sola turpis vita complectitur et vaga; quique dum nullum metuunt, explende voluptatis sue licentie sectantur, et quasi animalia bruta libertate ac desiderio feruntur, habentes signum religionis non religionis officium, hippocentauris similes, nec equi nec homines, tales omnino precipimus ut ubicumque inventi fuerint, episcopi sine ulla mora eos sub custodia constringant canonica, et nullatenus eos amplius ita errabundos et vagos secundum desideria voluptatum suarum vivere permittant. Sin autem episcopis suis canonice obedire noluerint, excommunicentur usque ad iudicium episcopi⁵ regionis illius. Sin autem nec illi eos corrigere valuerint, omnino sub vinculis constringantur usque ad sinodum, ut eis ibi iudicetur, utrum ad iudicium principis⁶ an ad universalem sinodum deferantur sub custodia publica.
(cap. 22). *BD 8.57]*

¹ Item *add. M*

² Ex - 18 *om. B*

³ de CP; *om M*

⁴ (Isidorus officio. eccle. lib. 2 cap. 3) *add. M²*

⁵ [archiep., orig.] *add. Fr*

⁶ [domini nostri, or.] *add. Fr*

76

Ut monache monastice vivant et canonice, secundum vitam canonicam vivant¹. Ex eodem concilio, cap. 13, cui interfuit² Carolus imperator, et Riculfus archiepiscopus in claustro Sancti Albani³

Abbatissas autem cum sanctimonialibus omnino recte et iuste vivere censemus. Que vero professionem secundum regulam Sancti Benedicti fecerunt, regulariter vivant. Sin autem canonice vivant pleniter, et sub diligenti cura custodiam habeant, et in claustris⁴ suis permaneant, nec foras exitum habeant. Sed et ipse abbatisse in monasteriis sedeant, nec foras vadant sine licentia et consilio episcopi sui.

BD 8.58] Ctp 3.12.8; IP 3.209

¹ can. vitam vivant CPB; vitam can. M

² interfuit CP; interfuerunt M

³ Ex - Albani *om. B*

⁴ *corr. fr. caust- P*

77

Ut sanctimoniales abbatisse sue sint obedientes¹. Ex eodem², cap. 14³

Sanctimoniales, nisi forte abbatissa sua pro aliqua necessitate incumbente⁴ mittente, nequaquam de monasterio egrediantur. He vero que famulos aut famulas non habent ad exercenda negotia, ad mediam monasterii portam perveniant, et ibi coram testibus negotium suum exercent.

(*conc. Cabillon. II sub Carolo. Magno, c. 62*). *BD 8.59] IP 3.212 to egrediantur*

¹ abb. - sue (*om. B*) sint obed. CPB; non egrediantur sine licentia abbatissae M

² conc. *add. M*

³ Ex - 14 *om. B*

⁴ illas *add. M, om. CPB*

78

De feminis que propter continentiam muliebrem mutant¹ habitum. Ex concilio Gangrensi, cap. 13²

Si qua mulier propter continentiam que putatur, habitum mutat, et pro solito muliebre³ amictum virilem sumit, anathema sit.

BD 8.60] IP 3.213 (Dist. 30, c. Si qua mulier.)

¹ mul. mut. CP; assumunt virilem M

² Ex - 13 *om. B*

³ -ebre CPB; -ebri M

79

De illo qui virginitatem custodierit, nuptias autem execraverit¹. Ex eodem concilio, cap. 9²

Quicumque virginitatem custodiens, aut continentie studens, velut horrescens nuptias temerat, nec propter hoc quod bonum et sanctum est, nomen virginitatis assumit, anathema sit.

BD 8.61] (Dist. 30, c. Si quis vel.)

¹ cust. - exec. CPB; observans, nuptias execratur M

² Ex - 9 *om. B*

80

De feminis que propter religionem crines totonderunt. Ex eodem concilio, cap. 17¹

Si qua mulier propter divinum cultum ut estimat² crines attondet, quos ei Deus ad subiunctionis memoriam tribuit, tanquam preceptum dissolvens obedientie, anathema sit.

BD 8.62] IP 3.214 (Dist. 30, c. Quecunque mulieres.)

¹ Ex - 17 *om. B*

² est- CPB; exist- M

81

De illis qui propter continentiam pallii vestiuntur. Ex concilio Cabilonensi¹, cap. 12²

Si quis virorum, propter continentiam que putatur³, amictu pallii utitur, quasi per hoc habere se iustitiam credens, et despicit eos qui cum reverentia et birris, et aliis communibus et solitis vestibus utuntur, anathema sit.

BD 8.63] (Dist. 30, c. Si quis virorum.)

¹ conc. Cab. CP; eodem M

² Ex - 12 om. B

³ quae putatur CBM; deputatur P; deputatam V

82

¹Ex eodem², cap. 10

Si quis ex his qui virginitatem servant propter Deum, extollitur adversum coniugatos, anathema sit.

BD 8.64]

¹ Ne continens adversum coniugatos extollatur *add. as rubr.* M

² concilio *add.* M

83

Quod non sit permittendum monachos et monachas in¹ monasterio simul habitare. Ex registro² Gregorii³

In nullo loco monachos et monachas permittimus unum monasterium habere; sed nec ea que duplicia vocant. Et si quid tale est, religiosus episcopus mulieres quidem in suo loco studeat manere, monachos autem aliud monasterium edificare cogat. Si autem plurima sint talia monasteria, separentur in aliis monasteriis monache, et in aliis monachi. Res autem quas habent communes, secundum iura eis competentia distribuantur.

BD 8.65] Ctp 3.13.1

¹ eodem *add.* M

² sancti *add.* M

³ Ex - Greg. *om.* B

84

Ut¹ episcopi monasteria monachorum et sanctimonialium² frequenter visitent. Ex concilio Rothomagensi, cap. 3

Ut episcopus monasteria monachorum et sanctimonialium frequenter intreat, et cum gravibus et religiosis personis in eorum vel in earum conventu residens, eorum vitam et conversationem diligenter discutiat; et si quid reprehensibile invenerit, corrigere satagat. Sanctimonialium etiam pudicitiam subtiliter³ investiget, et si aliqua invenitur que neglecto proposito castitatis clerico aut laico impudenter misceatur, acriter verberibus

¹ Ut CPB; *om.* M

² sanctim. CPB; monacharum M

³ *ss* C

coerceatur, et in privata custodia retrudatur, ubi quod male commisit⁴ digne peniteat. Interdicat etiam ex auctoritate sanctorum canonum ut nullus laicus aut clericus in earum claustris et secretis habitationibus accessum habeat, neque presbiteri, nisi tantum ad missam. Expleta missa ad ecclesias suas⁵ redeant. Omnibus preterea publice et privatim denuntiet, quantum piaculum sit, qui sponsam Christi vitiare presumit. Si enim ille reus tenetur, qui sponsam hominis violat, quanto magis reus maiestatis efficitur, qui sponsam omnipotentis Dei corrumpit?

BD 8.66] IP 3.215

⁴ comm- CPB; adm- M

⁵ suas PVBM; *om.* CR

85

Ut abbates in potestate episcoporum consistant. Ex¹ concilio Aurelianensi, cap. 4²

Abbates pro humilitate religionis in episcoporum potestate consistant, et si quid extra regulam fecerint, ab episcopis corrigantur. Non semel, sed sepius in anno episcopi visitent monasteria monachorum, et si quid corrigendum fuerit, corrigatur. Monachi autem abbatibus omni obedientia et devotione subiaceant. Quod si quis per contumaciam exstiterit indevotus, ac per loca aliqua vagari, aut peculiare aliquid habere presumpserit, omnia que acquisierit ab abbatibus auferantur, secundum regulam Sancti Benedicti, monasterio profutura. Ipsi autem qui fuerint pervagati, ubi inventi fuerint, cum auxilio episcopi tanquam fugaces, sub custodia revocentur et constringantur.

(Aurel. I, c. 21). BD 8.67] (18, q. 2, c. Abbates.) (Et c. Non semel.)

¹ Ex CPBFr, *om.* M

² 4 CPVH; 3 BM

86

De monachis qui filios procreaverint. Ex dictis Isidori

Monachi filios procreantes in carcere¹ retrudantur tantum facinus continua lamentatione deflentes, ut eis vel ad mortem sola misericordia in communionis gratia possit indulgeri.

BD 8.68] Ctp 3.13.2

¹ -ere CPB; -erem M

87

De sanctimonialibus que vim barbaricam pertulerunt. Ex decretis Leonis pape cap. 49¹

De his autem que in sacro virginitatis proposito constitute barbaricam pertulere violentiam, et integritatem pudoris non animo, sed corpore perdidere, ea nobis videtur servanda moderatio, ut neque in viduarum deiiciantur gradum, neque in sacrarum et perseverantium virginum numero censeantur. Quibus, si in omnibus virginalibus observationibus perseverant, et castimonie soliditatem mente custodiunt, sacramentorum

¹ cap. 49 CPV; ? B; *om.* M

non est neganda communio, quia iniustum est illas in eo vel argui vel notari, quod non voluntas admisit, sed vis hostilis eripuit.

(*epist. 87, ad episc. Africanos, c. 2*). *BD 8.69*]

88

De quadam abbatissa, que se proclamaverat super militibus in claustro suo hospitantibus. Ex registro Gregorii ad Fortunatum episcopum Neapolitanum

Insinuavit nobis latrrix presentium Agnella abbatissa quod intra monasterium ipsius milites hospitentur. Et omnino de fraternitatis vestre sollicitudine mirati sumus, cur hoc patienter tulerit, et non illud cum omni celeritate fecerit emendare. Unde hortamur, ut vel nunc studii vestri sit, inscanter eis, quorum interest, imminere, quatenus sine aliqua exinde excusatione tollantur, et nullus illic ulterius meatum accipiat, ne callidus hostis occasionem inveniens, de deceptione religiosi habitus (quod absit) valeat exsultare.

(*l. VII, ind. 2, c. 107; alias ep. 108*). *BD 8.70*]

89

Quod res ecclesiastice a laicis disponende non respiciant¹. Ex concilio apud Compendium, cap. 10

Sinodali decreto sancitum est ne laici vel seculares de viris Deo dicatis ecclesieque facultatibus aliquid ad se putent vel presumant preter reverentiam pertinere, quorum quarumque sacerdotibus disponendi indiscusse a Deo cura commissa esse docetur. Si quis contra hec venire presumpserit, anathemate feriat.

BD 8.71]

¹ disp. non resp. (resipiscat B) CPVB; non sint disponendae M

90

De eadem re¹. Ex eodem concilio, cap. 3

De viris Deo dicatis, vel ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi, nulla legitur laicis quamvis religiosis unquam attributa facultas.

BD 8.72]

¹ De eadem re CPB; De eodem M

91

Ut¹ abbates ad sinodum ire non² cogantur, nisi pro rationabili causa. Ex concilio Turonico, cap. 11³

Episcopus non debet cogere abbatem ad sinodum ire, nisi aliqua rationabilis causa consistat.

BD 8.73] (Dist. 18, c. Episcopus, c. 10.)

¹ Ut CPB; Ne M

² non CPB; om. M

³ Red .N. in mg. R

92

Ut congregationes monachorum sine collaudatione¹ episcopi fieri non debeant². Ex concilio Epaonensi cap. 10³

Cellulas novas aut congregatiunculas monachorum absque notitia episcopi prohibemus institui.

(*Co. Agath. cap. 58*) *BD 8.74*] (18, q. 2, c. *Cellulas.*)

¹ sine coll. CPB; absque consensu M

² fieri non deb. CPB; non fiant M

³ 10 CPB; 11 M

93

De virginibus sacris que parentibus privantur. Ex concilio Africano, cap. 11¹

Ut virgines sacre, si parentibus a quibus custodiebantur private fuerint, ab episcopo custodiantur. Ubi autem episcopus absens est, providentia gravioribus feminis commendetur, ut simul habitantes invicem se custodiant, ne passim vagando ecclesie ledant existimationem².

(*et Carth. III, c. 33*) *BD 8.75*].

¹ 11 CM; ixi B; 6 P

² existimationem CPB; aestimationem M; [existimat. orig.] *add. Fr*

94

Quis sit religiosus¹ feminis preponendus. Ex concilio Carthaginensi, cap. 27

Qui religiosus feminis preponendus sit, ab episcopo probetur.
(*Carth. IV, c. 97*). *BD 8.76*] (18, q. 2, c. *Qui religiosus.*)

¹ religiosus C²VRBM; religiosus C; regiosis P

95

De sanctimoniales quid¹ in claustro facere debeant. Ex concilio Magantino capitulo 6²

Sanctimoniales in monasterio constitute habeant studium in legendo, et in cantando, et horas canonicas solempniter pariter celebrent, et omnes, exceptis quas infirmitas tenet, in dormitorio dormiant, et omnibus diebus ad capitulum et ad collationem veniant, et regulam a sanctis patribus illis constitutam diligenter observent.

(*conc. Cabillon. II, sub Carolo Magno, c. 59*) *BD 8.77*].

¹ De sanct. quid CPB; Quid sanct. M

² -ino cap. 6 CPB; -iensi M

96

Nullus laicus¹ claustra sanctimonialium ingrediatur, nisi ad opera exercenda. Ex eodem concilio, cap. 16

Nullus vassus abbatisse, nec² minister aliquis nec clericus, nec laicus claustra ancillarum Dei ingrediatur, nisi forte quando necessitas operandi incumbit.
(*conc. Cabillon. II*). *BD 8.78*]

¹ Nullus laicus CPB; Ut nullus M

² nec CPB; aut M

97

¹ Ianitrix claustris² non eligatur, nisi testimonium habet bonum³. Ex eodem, cap. 15⁴

Portaria non eligatur, nisi que etate matura sit, et testimonium habeat bonum, et vite probabilis sit.

(*conc. Cabillon. II, c. 64*). *BD 8.79*]

¹ Ut *add.* M

² claustris CPB; *om.* M

³ test. hab. bon. CP; boni testimonii M

⁴ 15 CRP; 16 B; 11 M

98

Ut abbatissa nisi per licentiam sui episcopi, a¹ monasterio non egrediatur. Ex concilio Gangrensi, cap. 9²

Abbatissa³ nequaquam de monasterio egrediatur, nisi per licentiam sui episcopi⁴. Et si quando foras pergit, de sanctimonialibus quas secum ducit curam maximam habeat, ut nulla eis detur occasio peccandi.

(*conc. Cabillon. II, c. 57*). *BD 8.80*] *IP 3.210*

¹ a CPB; e M

² 9 CPBM; 8 *Fr*

³ quae in civitate monasterium habet *add.* M, *om.* CPB

⁴ sui ep. CPV; ep. sui BM

99

Ut unus¹ abbas duobus monasteriis praesesse non debeat². Ex concilio Arausico, cap. 54

Unum abbatem duobus monasteriis interdicimus presidere.
(*conc. Agath., c. 57*) *BD 8.81*] (*21, q. 1, c. Unum.*)

¹ unus CB *with* *BD*; nullus PVM

² praesesse non debeat CPB; praesit M

100

Ut monachi vel monache compatres non habeant. Ex¹ concilio Augustodunensi, cap. 5
Ut monachi vel² monache compatres habere non presumant.

BD 8.82]

¹ Ex CPBFr; om. M

² vel CP; et M

101

Quod femine in conventu docere non debeant¹. Ex concilio Carthaginiensi, cap. 1

Mulier quamvis docta, in conventu docere non audeat.
(conc. Carth. IV, cap. 99). BD 8.83] (Dist. 22, c. Mulier.)

¹ debeant CPB; possint M

102

Ut femina¹ penitentiam dare non debeat², nec sedere inter sacerdotes in convivio³. Ex
concilio Remensi, cap. 5, presente Ludovico imperatore

Femina non det penitentiam nec corporale cum oblatione, nec calicem super altare
ponat, nec inter ordinatos stet in ecclesia, nec sedeat inter sacerdotes in convivio.

BD 8.84]

¹ Ut femina CPB; Quod feminae M

² debeat RPVBH; possit C; possint M

³ sed. - conv. CPB; inter sacerdotes in convivio sedere M

103

De mulieribus virorum causas discutientibus. Ex concilio Nannetensi, cap. 8

Cum apostolus dicat, Mulieres in ecclesia taceant non enim permittitur eis loqui, turpe est enim mulieri in ecclesia loqui, mirum videtur quod quedam muliercule contra divinas humanasque leges attrita fronte impudenter agentes, placita generalia et publicos conventus indesinenter adeant, et negotia regni utilitatesque reipublice magis perturbent quam disponant, cum indecens sit, et etiam apud barbaras gentes reprehensibile mulieres virorum causas discutere, et que de lanificiis suis operibus textilibus et muliebribus, inter genitiaras suas residentes debuerant disputare, in conventu publico, ac si in curia residentes, senatoriam sibi usurpant auctoritatem. Que ignominiosa presumptio fautoribus magis imputanda videtur, quam feminis. Unde, quia divine leges, ut supra monstratum est, hoc contradicunt, et humane nihilominus idipsum prohibent, ut femine nihil aliud prosequantur in publico, quam suam causam. Ait enim lex Theodosiana, Nulla ratione femine amplius quam suas causas agendi habeant potestatem, nec alicuius causam a se noverint prosequendam, idcirco ex auctoritate canonica interdiciamus, ut nulla sanctimonialis virgo vel vidua conventus generales adeat, nisi a principe fuerit evocata,

aut ab episcopo suo, nisi forte proprie necessitatis ratio impulerit, et hoc ipsum cum licentia et nuntio¹ episcopi sui.

(sub Formoso, c. 19). *BD 8.85*

¹ [et nun. desunt in origin.] *add. Fr*

104

Quod abbas pro humilitate locum suum relinquere possit. Ex concilio Magontiensi, cap. 18

Abbas potest pro humiliatione, et cum permissione episcopi locum suum derelinquere¹. Tamen fratres eligant sibi abbatem de ipsis, sin autem de extraneis. Nec episcopus debet abbatem violenter retinere in loco suo. Congregatio debet sibi eligere abbatem post mortem abbatis sui, vel eo vivente, si ipse discesserit, vel peccaverit. Ipse enim non potest aliquem ordinare de suis propinquis, vel amicis, sine voluntate fratrum. *BD 8.86] Ctp 3.13.3 (18, q. 2, c. Abbas potest.)*

¹ derelinquere CP; deserere M; [derelinquere] *add. M*²

105

Quod laicus in ecclesia lectionem recitare non debeat¹. Ex eodem², cap. 19³

Laicus non debet in ecclesia lectionem recitare, nec Alleluia dicere, nisi psalmos tantum et responsoria, sine Alleluia.

(inter Herardi Tur. arch. capitula, c. 136). *BD 8.87]*

¹ debeat CPB; possit M

² concilio *add. B, om. CPB*

³ 19 P?VB; 9 CRM

106

Quod non liceat episcopo abstrahere rem monasterii quamvis erga se peccaverit¹ abbas². Ex eodem³, cap. 20⁴

Episcopo non licet tollere possessionem monasterii, quamvis abbas peccaverit; sed mittat eum in aliud monasterium in potestatem alterius abbatis.

BD 8.88] (16, q. 6, c. Episcopo.)

¹ -erit CPB; -erat M

² abstr. - abbas CPB; rem monasterii abstrahere M

³ concilio *add. MB, om. CRPV*

⁴ *Red N in mg. R*

107*Ne monachi placita secularia adeant. Ex eodem¹, cap. 21*

Ac deinde decrevimus, sicut sancta regula dicit, ut monasterium ubi fieri possit, per decanos ordinetur, quia illi prepositi sepe in elationem incidunt, et in laqueum diaboli. Hoc tamen omnino volumus ut non monachi ad secularia placita ullatenus veniant neque ipse abbas sine licentia episcopi sui, et cum necessitas exigit, tunc per iussionem et consilium episcopi sui illuc vadat. Nequaquam tamen contentiones aut lites aliquas ibi movere presumat, sed quicquid querendum vel etiam respondendum sit, per advocatos suos hoc faciat. Abbates et monachi usque ad interrogationem silentium habeant et cum interrogantur cum humilitate et reverentia respondeant; alias querelas omnino devitent. In eorum claustro permaneant, nullusque ex eis foras vadat, nisi per necessitatem ab abbate mittatur in obedientiam, nec foras manducet neque bibat sine permissione abbatis, nec ad convivia secularia vadant².

(*Conc. Magon. I, cap. 12; c. 65 Regule S. Benedicti*) BD 8.89]

¹ concilio *add.* M

² vadant CPB; vadat M

108*De negotio seculari¹. Ex eodem, cap. 22*

Ministri² autem altaris Domini vel monachi, nobis placuit, ut a negotiis secularibus omnino abstineant. Multa sunt ergo negotia secularia; de his tamen pauca perstringamus, ad que pertinet omnis libido, non solum immunditia carnis, sed etiam omnis carnalis concupiscentia. Quidquid plus iusto appetit homo, turpe lucrum est. Munera iniusta accipere vel etiam dare, pro aliquo seculari conquestu, pretio aliquem conducere, contentiones et lites vel³ rixas amare, in placitis secularibus disputare excepta defensione orphanorum aut viduarum, conductores aut procuratores esse secularium rerum, turpis verbi vel facti iocularum⁴ esse vel iocum secularem diligere, aleas amare, ornamentum inconueniens proposito suo querere, in deliciis vivere velle, gulam et ebrietatem sequi, pondera iniusta vel mensuras habere, negotium iniustum exercere. Nec tamen iustum negotium est contradicendum, propter necessitates diversas, quia legimus sanctos apostolos negotiasse, et in regula sancti Benedicti⁵ precipitur providere, per quorum manus negotium monasterii transeat. Canes et aves sequi ad venandum, et in omnibus quibuslibet causis superfluum esse. Ecce talia, et his similia ministris altaris Domini nec non et monachis omnino contradicimus, de quibus dicit apostolus, Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus⁶.

(*Co. Magont. cap. 14*) BD 8.90]

¹ De neg. saeculari CPB; Quae sint saecularia negotia M

² Sinistri V

³ et lites vel CPB; lites et M

⁴ iocularum CP; iaculatorem BM; [iocularum] *add.* M

⁵ (cap. 57) *add.* M²

⁶ neg. sec. CBM; sec. neg. PV

109

De clericis¹ iniuste tonsuratis. Ex eodem², cap. 23

De clericis vero hoc³ statuimus, ut hi qui hactenus inventi sunt, sive in canonico, sive in monachico ordine tonsurati sine eorum voluntate, si liberi sunt, ut ita permaneant; et deinceps cavendum ut nullus tondeatur nisi legitima etate, et spontanea voluntate, vel cum licentia domini sui, vel consensu parentum.

BD 8.91]

¹ vel monachis *add.* M

² conc. *add.* M

³ *ss* P

110

Ut episcopi sive¹ abbates ante se ioca turpia² fieri non permittant. Ex eodem, cap. 24³

Ut episcopi vel abbates ante se ioca turpia fieri non permittant, sed pauperes secum ad mensam habeant, et lectio divina ibi personet, et sumant cibum cum benedictione et laude Domini secundum apostolum, Sive manducatis, sive bibitis, omnia in laudem Dei faciatis.

(con. Rhem. c. 17). BD 8.92]

¹ sive CPB; vel M

² ante - ioca turpia CPB; turpes iocos ante se M

³ *Red N in mg.* R

111

De illis qui ab episcopo¹ seu ab aliis avaritiae causa² seducti se totonderunt. Ex eodem, cap. 25³

Constituit sane sacer iste conventus ut episcopi sive abbates, qui non in fructum animarum, sed in avaritiam et turpe lucrum inhiantes, quoslibet homines illectos circumveniendo totonderunt, et res illorum tali persuasione non solum acceperunt, sed potius subriperunt, penitentiae canonice sive regulari (utpote turpis lucri sectatores) subiiciantur. Hi vero qui vanis⁴ promissionibus illecti, vel quibuslibet machinationibus persuasi, mentis inopes effecti, rerum suarum domini esse nescientes, comam deposuerunt, in eo quod ceperunt perseverare cogantur. Res namque que ab illectis et negligentibus date, ab avaris et negligentibus non solum accepte, sed rapte noscuntur, heredibus reddantur qui dementia parentum, et avaritia incentorum exheredati esse noscuntur. Si vero nescientibus episcopis aut abbatibus, ministri eorum quilibet, videlicet in clero hoc fecisse convincuntur, episcopi et abbates de desidia, illi vero rapacitate et avaritia iudicentur. Hoc vero quod quis Deo iuste et rationabiliter de rebus suis offert, firmiter ecclesiae tenere debet.

(Cabillon. II, c. 17). BD 8.93] (16, q. 7, c. Constituit sane.)

¹ -opo CPB; -opis M

² av. causa CPB; *om.*M

³ 25 CPV; ? B; 23 M

⁴ [variis] *add.* M

112

Ut abbatissa magnam curam habeat de congregatione sua. Ex eodem, cap. 26

Abbatissa diligentem habeat curam de congregatione sibi commissa, et provideat ut in lectione et in officio et in modulatione psalmodiarum, ipse sanctimonialia strenue sint, et in omnibus operibus bonis¹ illa eis ducatum prebeat, utpote pro animabus earum rationem redditura in conspectu Domini, et stipendia sanctimonialibus prebeat necessaria, ne forte per indigentiam² cibi³ aut potus peccare compellantur.

(*ibid.*, c. 54). *BD 8.94* | *IP 3.211*

¹ op. bon. CPB; bon. op. M

² indigentiam PVBM; indulgentia C; indulgentiam R

³ *corr. fr.* sibi P

113

Ut sanctimoniales in domibus suis cum aliquibus¹ masculis manducare vel bibere non presumant. Ex eodem, cap. 27

Non debere sanctimoniales in propriis mansionibus cum aliquibus masculis clericis sive laicis, consanguineis sive extraneis, bibere sive comedere, sed, si quando id agendum est, in auditorio agatur. Et cum nullo masculo colloquium eis habere liceat, nisi in auditorio, et ibi coram testibus idoneis.

(*ibid.*, c. 61). *BD 8.95*]

¹ aliquibus CPB; *om.* M

114

Qualiter indignus abbas a suo separetur officio¹. Ex concilio Triburiensi, cui interfuit Arnulfus rex, cap. 15

Si quis autem abbas cautus in regimine, humilis, castus sobriusque, misericors, discretus non fuerit, ac divina precepta verbis et exemplis non ostenderit, ab episcopo, in cuius territorio consistit, et a vicinis abbatibus, et ceteris Deum timentibus, a suo arceatur honore², etiamsi omnis congregatio vitiis suis consentiens, abbatem eum sibi habere voluerit.

BD 8.96 | *Ctp 3.13.4 (31, q. 1, c. Si quis abbas.)*

¹ a suo - sep. off. CPB; deponendus sit M

² arceatur hon. CPH; hon. arc. B; deponatur [arceatur] hon. M

115

¹*De clericis qui tonsuram dimiserunt, et uxores acceperunt*². *Ex eodem concilio, presente Arnulfo rege*³, *cap. 16*

Clericus si tonsura dimissa uxorem acceperit qui quidem sit sine gradu, nec ad monasterium aliquod a parentibus traditus, si uxorem habere permittitur, iterum tonderi cogatur, nec in vita sua tonsuram negligere audeat. Quem autem progenitores ad monasterium tradiderunt, et in ecclesia ceperit cantare, et legere, nec uxorem ducere, nec monasterium deserere poterit; sed, si discesserit, reducatur; si tonsuram dimiserit, rursum tondeatur. Uxorem si usurpaverit, dimittere compellatur.

BD 8.97]

¹ Quid agendum sit *add.* M, *om.* CPB

² acceperunt CPB; duxerunt M

³ conc. pres. Arn. rege CPM; *om.* B; conc. *Fr*

116

*De puellis que se ante legitimos annos sua sponte sacre religioni tradiderint*¹. *Ex eodem concilio, cap. 17, cui interfuit rex Arnulfus*²

Puella si ante duodecim annos etatis³ sponte sua sacrum sibi velamen assumit, possunt statim parentes vel tutores eius id factum irritum facere si volunt. At si annum et diem id dissimulando consenserint, ulterius nec ipsi mutare hoc poterunt. Porro, si in fortiori etate adolescentula vel adolescens Deo servire elegerint, non est potestas parentibus hoc prohibendi.

BD 8.98] Ctp 3.13.5 (20, q. 2, c. Puella.)

¹ -erint CP; -erunt M

² 17 - Arnulfus CP; 24 M; Ex - Arn. *om.* B

³ suae *add.* M

117

*De illo qui*¹ *filiam aut neptem vel*² *parentem suam Deo omnipotenti offerre voluerit*³. *Ex eodem concilio, cap. 6, cui interfuit rex Arnulfus*⁴

Quicumque filiam suam aut neptem vel parentem⁵ Deo omnipotenti offerre voluerit, licentiam habeat. Sin autem virum accipiat, domi infantes suos nutriat, et non alias infra monasterium mittere nutriendi gratia presumat, nisi eam quam firmiter in ipso loco in Dei servitio perseverare voluerit, secundum statuta sanctorum patrum, seu secundum canonicam auctoritatem.

BD 8.99]

¹ De illo qui CPB; Ut qui voluerit M

² vel CPB; seu M

³ omn. - vol. CPB; offerat M

⁴ cui - Arn. CP; *om.* M; Ex - Arn. *om.* B

⁵ suam *add.* M

118

De eadem re¹. Ex eodem concilio, cap. 7, cui interfuit rex Arnulfus²

Omnino prohibemus, ut nullus filium, aut nepotem, vel parentem suum in monasterio puellarum ad nutriendum commendare presumat, nec quisquam ullum ibi suscipere presumat.

BD 8.100]

¹ De eadem re CPB; Ut nullus filium suum vel filiam (parentem *Fr*) in monasterio puellarum nutriendos ponat M

² cui - Arn. CP; *om.* M; Ex - Arn. *om.* B

119

De abbate qui feminas in monasterio suo festiuitates celebrare permiserit¹. Ex concilio Urbico²

Si abbas mulierem in monasterium suum ingredi permiserit, aut festiuitates aliquas ibidem spectare, tribus mensibus in alio monasterio retrudatur, pane et aqua tantum contentus.

BD 8.101]

¹ De abbate - qui permiserit CPB; Ne abbas mulieres monasterium ingredi, aut festiuitates ibidem spectare permittat M

² cap. *add.* C, *om.* RPBHM

120

Ambrosius ad hortationem virginitatis, libro I. Quod virginitas sit voluntaria¹

Integritas corporis expetenda a nobis est, quam ego pro consilio suadeo, non pro imperio precipio. Sola est enim virginitas que suaderi potest, imperari non potest, res magis voti, quam precepti.

(post initium). Ctp 3.13.6 (23, q. 2, c. Integritas).

¹ Amb. - I. Quod - vol. CP; Ambr. - 1 B; Quod virginitas voluntaria sit, non ex lege vel imperio. Ambrosius in libro exhortationis ad virgines M

121

¹Beda, De tabernaculo. Unde supra²

Feminalibus Aaron³ videlicet lineis, tunica linea, hiacinthina, superhumerali, rationali, balteo, tiara, petalo aureo; filii vero eius quatuor tantum ex his, id est feminalibus, linea stricta, cingulo et tiara utebantur. Verum quia de ceteris⁴ tractatum est, feminalia hec que ad operiendam carnem turpitudinis filiis Aaron dantur, illam⁵

¹ De eadem re. *add. as rubr.* M

² Unde sup. CPB; *om.* M

³ Feminalibus Aaron CPB; Aaron octo vestibus induebatur feminalibus M

⁴ supra *add.* M, *om.* CPB

⁵ [fieri mandantur, illam etc] *add.* M²; [carnis turpitudinem fieri mandatur, illam, etc. orig.] *add.* Fr

castimonie portionem, que appetitum⁶ copule coniugalis proprie cohibet, designant, sine qua nemo vel sacerdotium suscipere, vel ad altaris potest ministerium consecrari, id est nisi aut virgo permanserit, aut cum uxore coniunctionis federa solverit. Quod videlicet genus virtutis nulli per legem Dei necessario imperatum, sed voluntaria est devotione Domino offerendum, dicente ipso de hoc, Non omnes capiunt verbum istud. Ad quam tamen benigna mox exhortatione eos qui possunt, invitat dicens, Qui potest capere capiat. Et paulo post, eisdem qui vel uxorem, vel alios cognatos, et huius mundi implicamenta propter ipsum reliquerint, centuplum promittit in hac vita premium, et in seculo futuro vitam eternam. Unde certe gratia distinctionis non Moises hoc indumento vestire Aaron fratrem suum, et filios eius cum eo iubetur, sicut de⁷ prioribus dicitur, Vestiesque his omnibus Aaron fratrem tuum, et filios eius cum eo, Sed facies, inquit, feminalia linea, ut operiant carnem. Ipsi, inquit, operiant carnem turpitudinis sue. Tu feminalia pontifici, et filiis eius facies, tu regulam castitatis docebis, tu abstinendum ab uxorio complexu eis qui sacerdotio functuri sunt, intimabis. Nulli tamen violentum huiusmodi continentie iugum impones, sed quicumque sacerdotes fieri, ac ministerio altaris inservire volunt, ipsi sua sponte uxorum servi esse desistant. Quod ubi perfecerint, susceptoque semel continentie⁸ proposito, ministros se sanctuarii atque altaris censuerint⁹, aderit lex divina, que velut ceterum illius habitum¹⁰ sacerdotibus congruum imponens, quomodo vivere vel docere debeant, abundanter instituat, congaudensque spontanee ipsorum devotioni dignum sacerdotio decus sapientie, patientie, mansuetudinis, zeli spiritualis, humilitatis, misericordie, timoris Domini, ceterorumque huiusmodi ornamentorum superaddat, alioquin iniquitatis rei moriuntur. Mortem namque certissimam incurrit anime, si quis, luxuriose vivens, sacerdotalem sibi usurpare gradum presumit.

(*De tabernaculo lib. III, c. 9 in 28 cap. Exodi*)

⁶ [ab appetitu] *add.* M², *orig. add.* Fr

⁷ [in] *add.* M

⁸ -que *add.* B, *om.* CPM

⁹ censuerint CP; censuerunt B; fore consentiunt M

¹⁰ ceterum illius habitum CPM, [velut illis habitum] *add.* M; velut illis habitum B

121A (PBV)

Gelasius episcopis per Lucaniam, Briceis et Siciliam, cap. 17

Virginibus sacris temere se quosdam sociare cognovimus, et post dicatum Deo propositum incesta feda sacrilegaque commiscere. Quos protinus equum est a sacra communione detrudi, et nisi per publicam probatamque penitentiam omnino non recipi. *cf* BD 8.32, *above* 7.51, *Ctp* 1.46.18]

122

¹*Gregorius Antemio*² *subdiacono*

Quia aliquos monachorum usque ad tantum nefas prosiluisse cognovimus, ut uxores publice sortiantur, sub omni eos vigilantia requiras, et inventos coercitione³ in

¹ Quid agendum sit de monachis uxores ducentibus. *add. as rubr.* M

² Antemio CPB; Antenio M

³ debita *add.* M, *om.* CPB

monasteriis quorum monachi fuerant, retransmittas. Sed et de clericis ad monachatum venientibus, sicut supra diximus, peragere non omittas.

(*lib. I regist., c. 40*). (27, q 1, c. *Et quia aliquos.*)

123

¹*Gregorius Ianuario episcopo Caralitano*

Si qua monacharum vel per anteriorem licentiam, vel per impunitatis pravam consuetudinem ad lapsum adulterii deducta fuerit², aut in futurum fuerit³ perducta voraginem, hanc post competentis severitatem vindicte, in aliud districtius virginum monasterium in penitentiam volumus redigi⁴, ut illic orationibus atque ieiuniis vacet, et sic penitendo proficiat, et metuendum ceteris arctioris discipline prestat exemplum. Is autem qui cum huiusmodi feminis in aliqua fuerit iniquitate repertus, communione⁵ privetur, si laicus⁶, si vero clericus est, a suo quoque remotus officio, pro suis continue lugendis excessibus in monasterium detrudatur.

(*regist. lib. III, c. 6, 9*). *Ctp 3.13.7 (27, q. 1, c. Si qua monacharum.)*

¹ Qualiter monachae poenitere debeant in adulterium delapsae *add. as rubr.* M

² fuerit CPB; est M

³ futurum fuerit CP; futurum B; stupri fuerit M

⁴ vol. red. CPB; red. vol. M

⁵ [omni com., orig. Paris.] *add. Fr*

⁶ est *add. M, om. CPB*

124*

¹*Hieronimus contra Iovinianum*²

Si nupserit virgo, non peccavit, non illa virgo que se semel Dei cultui dedicavit. Harum enim si qua nupserit, habebit dampnationem, quia primam fidem irritam fecit. Si autem hoc de viduis dictum obiecerit, quanto magis de virginibus prevalebit, cum etiam his non liceat, quibus aliquando licuerit³? Virgines enim, que post consecrationem nupserunt⁴, non tam adultere sunt quam inceste.

Ctp 3.13.8; IP 3.192-3

¹ Quod corruptio velatae virginis pro incestu reputatur. *add. as rubr.* M

² libro primo *add. M, om. CP?B*

³ -erit CPB; -erat M

⁴ -unt CPB; -int M

125*

¹*Pelagius Secundino defensori*

Quicumque de his qui ecclesie militare videntur, vel in habitu (ut dictum est) monachorum, monacharum ita inveniuntur inherere consortiis, ut aliqua turpis ex eis (quod absit) possit esse suspicio, te exsequente Secundino presententur episcopo, ut canonica possit in eis² vindicta procedere.

¹ Quid agendum sit de iis, si lapsi fuerint monachi vel monachae. *add. as rubr.* M

² possit in eis CPBA; in eis possit M

CB Pel.33]

126*

¹*Idem Severo*²

Iurasti nobis (quod negare non potes) te Iulianam, cuius nec habitum nec consecrationem veritus, Deo in correptione ipsius iniuriam irrogas, ut si cognosceres quia revera a te vellet discedere, mox eam nobis tu ipse deduceres³.

CB Pel. 36]

¹ De eodem. *add. as rubr.* M

² Severo CPA; Severino M

³ -eres CPBM; -eras A

127*

¹*Ciprianus ad Pomponium de virginibus*

Legi² litteras tuas, frater carissime, quas per Pacomium fratrem nostrum misisti, postulans et desiderans ut tibi scriberemus quid nobis de his virginibus videatur que cum semel statum suum continenter ac firmiter tenere decreverint, detecte sunt postea in eodem lecto pariter mansisse cum masculis; ex quibus unum diaconum esse dicis. Plane easdem que se cum viris dormisse confesse sunt, asseverare non decet se integras esse. Circa quam rem quoniam consilium nostrum desiderasti. Item³. Primum igitur, frater carissime, et prepositis et plebi nihil aliud elaborandum est, quam ut Deum timeamus, nec patiamur errare fratres nostros, nec virgines cum masculis habitare, non dico simul dormire, sed nec simul vivere.⁴ Quando est⁵ sexus infirmus et etas adhuc lubrica, per omnia frenari a nobis et regi adhuc debeat, ne diabolo insidiant ad nocendum detur occasio. Item⁶. Quia graves multorum ruinas hinc fieri videmus, et per huiusmodi illicitas et perniciosas coniunctiones corrumpi plurimas virgines conspicimus. Quod si se ex fide Christo dicaverunt pudice et caste sine ulla fabula perseverent; ita fortes et stabiles premium virginitatis exspectent. Si autem pro premio virginitatis perseverare nolunt, vel non possunt, melius est ut nubant, quam igne delicti sui⁷ cadant, et certe nullum fratribus aut sororibus scandalum faciant.⁸ Nec aliqua putet se excusatione defendi, quod inspici et probari potest an virgo sit, cum et manus obstetricum et oculus sepe fallatur, et si incorrupta fuerit inventa virgo ea parte qua mulier potest esse, poterit tamen et ex alia corporis parte peccasse, que corrumpi potest, et tamen inspici non potest. Certe et ipse concubitus, ipse complexus, ista confabulatio, ista duorum iacentium turpis et feda dormitio, quantum dedecoris et criminis confitentur?

(lib. I ep. 11 [al., epist. 62]). CB Varia 1B 59]

¹ De virginibus quae, cum masculis in eodem lecto deprehensae, corruptionem non fatentur. *add. as rubr.* M

² [legimus, orig.] *add. Fr*

³ Item CPB; etc (Ibidem paulo post.) M²

⁴ (Post aliquot versus.) *add. M*²

⁵ est CPA; et M

⁶ Item CPA; *om.* M

⁷ [in ignem delictis suis orig.] *add. Fr*

⁸ (Post pauca.) *add. M*²

128*

*Item de examinatione virginum que in uno lecto cum masculis iacuerunt*¹

Consulte fecisti, frater carissime, abstinendo diaconum, qui cum virgine mansit, sed et ceteros qui cum virginibus dormire consueverunt. Quod si penitentiam illiciti concubitus sui egerunt, et a se invicem recesserunt, inspiciantur interim virgines ab obstetricibus diligenter, et si virgines invente fuerint, in accepta communione² admittantur; hac tamen interminatione, ut si ad eosdem masculos postmodum reverse fuerint, aut si cum eisdem in una domo, et sub eodem tecto simul habitaverint, graviore censura eiciantur; nec in ecclesiam postmodum facile recipiantur. Si autem de eis aliqua fuerit corrupta, et deprehensa, agat penitentiam plenam, quia que hoc crimen admisit, non mariti, sed Christi adultera est. Et ideo estimato iusto tempore postea exomologesi facta ad ecclesiam redeat. Quod si obstinate perseverant, nec ab invicem se separant, sciant se cum hac impudica obstinatione nunquam a nobis admitti in ecclesia posse.

(*ibidem*) *CB Varia 1B 61*].

¹ -erunt RVM; -erint C; - er' P. Idem *add. M*; *rubric in mid-text P, om. A*; de exam. -iac. *om. B*
² [acc. communicatione in ecclesiam, orig.] *add. Fr*

130*¹

²*Iohannes octavus*³ *Bulcred*⁴ *regi Saxonum*

Quoniam, sicut audivimus, fornicationis in vobis peccatum maxime regnat, eo quod sanctimonialiales et Deo iam devotas feminas, atque de propria consanguinitate homines regni vestri, ultra sancti Gregorii statutum novello tunc populo necessario mandatum, uxores ducere presumant; quod nimirum scelus graveque delictum, his apostolatus nostri litteris, omnes qui sub iure vestro existunt, tam laicos quam clericos, amodo et deinceps cavere, ac propriam de factis penitentiam dignam peragere, et ultra talia nunquam committere monemus, hortamur atque precipimus. Quod si vobis hoc impium emendare fortasse grave videtur, pro quo talia sustinetis adversa, nostre paternitati vestris innotescite litteris, ut apostolice sedis eos qui tali nefando operi enerviter subiacent, corripiamus, et modis omnibus arguamus⁵ decretis.

CB Ioh. VIII 33]

¹ Here CPVBA; *after 8.129 M*

² Quod maior sit incestus sanctimonialium, quam adulterium *add. as rubr. M*

³ octavus CPBA; quartus [octavus] M

⁴ -red CPBA; -redo M

⁵ arguamus CPBA: aggravemus [arguamus.*add. Fr*] M

129*

¹*Bonifacius martir Hiltribaldo² regi Anglorum. Quod maius sit incestus sanctimonialium quam adulterium³*

Si (quod absit), ut multi dicunt, nec legitimam accepisti uxorem, nec castitatis abstinentiam pro Deo servasti, sed libidine dominante in scelere luxurie et adulterii, famam glorie tue coram Deo et hominibus confuderis', in hoc valde contristamur, quia et in conspectu Dei flagitium, et coram hominibus fame confusio esse dignoscitur, et adhuc quod peius est qui nobis narrant adiiciunt quod hoc scelus ignominie, maxime cum sanctimonialibus et Deo sacratis virginibus per monasteria commissum sit. Nam hoc peccatum non dubium est esse duplex peccatum, ut verbi gratia dicamus, cuius vindicte reus sit puer apud dominum suum, qui uxorem domini sui adulterio violaverit, quanto magis ille, qui sponsam Creatoris Christi celi et terre putredine sue libidinis commaculavit? Item. Apud Grecos et Romanos quasi blasphemiam Deo irrogasset, qui in hoc reus sit, ut proprie de hoc peccato ante ordinationem interrogatus, si reus inventus fuerit, ut cum velata et consecrata nonna concubisset, ab omni gradu sacerdotii⁴ Dei prohiberetur. Propter hoc, fili carissime, sollicite considerandum est quanti ponderis hoc peccatum esse iudicetur ante oculos eterni Iudicis, quod facientem inter idolatrie servos constituet⁵, et divino misterio⁶ altaris abicit, licet ante peracta penitentia reconciliatus sit Deo.

CB Bon. 12] IP 3.195 from Apud Grecos

¹ Ad regem Anglorum de prohibendo matrimonio sanctimonialium et consanguinearum *add. as rubr.* M

² mart. Hiltribaldo CPB; *om. with lacuna* R; mart. Hileribaldo [Hiltribaldo. (*Vict.add. Fr*)] M

³ Quod - adult. CP; *om.* BAM

⁴ -tii CPB; -tum M

⁵ -uet CPB; -uit M

⁶ mist- CPB; minist- M

131*

¹*Stephanus omnibus episcopis per Italiam*

Vestre fraternitati fortasse non manet incognitum, qualiter Giseltruda relicta quondam Petri, Deo contempto, et sacro velamine relicto, cum Winnigildo cognato suo (quod valde dolendum dicimus), stuprum est operata. Unde nos, hoc audito, quia magis ac magis tale nefandissimum scelus deleri voluimus, et ita statuere ne aliis exemplum tribuatur, eos utrosque ad satisfactionem vocavimus, et sepe ut venirent, et a tali impio scelere resipiscerent, monendo, ad nos venire decrevimus. Qui quoniam venire nolentes, sed in eadem inobedientia perseverantes, monita nostra pro nihilo duxerunt, ideo illos canonico conventu celebrato excommunicavimus, et nisi ad veram satisfactionem accurrere studuerint, perpetuo anathemati² commisimus.

CB Steph. V 20]

¹ De excommunicatione eius qui velatam duxerat. *add. as rubr.* M

² -ati CPBM; -atis A

132*

¹*Honorius papa Iohanni episcopo, et Gaudio² notario Campanie³*

Presentium lator, interclusa voce, et suspiriis atque gemitibus, lacrimisque indesinentibus supplicatione sua nobis exorsus est, eo quod quidam illic alumnus filiam supplicantis in sacris vestibis constitutam assiduitate sua decepit, quoadusque in stuprum corporis adulterio perpetrato deciderit, ita ut post compertum flagitium, in opprobrio totius generalitatis illic commorantis, ipse perditissimus conversetur, atque omissa insecutione huc usque quorundam forsitan patrociniis eundem ipsum impunitum servari. Unde dilectio tua divino zelo succensa, iurisdictioni competenti imminere non desinas⁴, quousque perpetrator sceleris questioni communi et severissimo presentatus examini, ultimi supplicii penam suscipiat, ne retardata in eum animadversione, divini iudicii in plurimos propagetur sententia.

CB Varia II 1]

¹ De eodem. *add. as rubr. M. Inscription interlined V*

² Gaudio CPM; Gaudio A

³ Hon. - Camp. *om. B; in cramped hand, ? added later V*

⁴ [forte desinat] *add. Fr*

133*

¹*Nicolaus² Carolo archiepiscopo et eius suffraganeis*

Femine que sacro sunt consecrate velamine, si fuerint (quod nolumus) fornicate, velamen deponere non presumant, sed penitentiae iugo submisae, summopere decertare festinent, ut ad indulgentiae et remissionis valeant gratiam pervenire.

¹ De poenitentia sacratae virginis, si lapsa fuerit *add. as rubr. M*

² papa *add. M*

134*

¹*Ambrosius de lapsu virginis consecrate²*

O fili serpentis, minister diaboli, violator virginis, id est templi Dei, qui in uno scelere duo crimina perpetrasti, adulterium utique et sacrilegium. Sacrilegium plane, ubi vas Christo oblatum, Deo dicatum, dementi temeritate polluisti.

(Cap. 9, Quod est in corruptorem virginis.)

¹ Quod corruptio sacratae virginis sacrilegium sit *add. as rubr. M*

² de lapsu virg. cons. CPBA; ad virginem lapsam M

135*

Item¹. Lamentatio eius qui virginem violavit vel ipsius virginis violatæ²

Accipe lamentum, et³ nullo⁴ die quinquagesimus psalmus intermittatur, quia in negotio tali cantatus est, et usque versiculum illum, Cor contritum et humiliatum Deus non spernit, tum lacrimis gemituque percurrens, insuper etiam hanc lamentationem non sine compunctione cordis in conspectu Dei iudicis funde, Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrimarum, ut defleam vulnera anime mee? Conversi sunt dies festi mei in luctum, et cantica in lamentationem, Recessit sonus himnorum et letitia psalmoreum, et successit stridor dentium et fletus oculorum. Obmutui et humiliata sum, et silui a bonis, et dolor meus renovatus est. Concaluit cor meum intra me et in meditatione mea exardescet ignis. Timor et tremor venerunt super me, et contexerunt me tenebre. Abissus me circumdedit, postremo mersit caput meum, in fissuras montium. Heu me! quia facta sum sicut Sodoma et combusta sum sicut Gomorrha. Quis miserebitur cineres meos? Durius offendi quam Sodoma, quia illa legem nesciens deliquerat, ego autem accepta gratia peccavi, Domino. Si homo peccet in hominem, erit qui interveniat. Ego, que peccavi in Dominum, quem propitiatorem inveniam? Concepi dolorem, et peperii iniquitatem, lacum aperui et offendi eum, et incidi in foveam quam feci. Ideo conversus est dolor meus in capite meo, et in vertice meo iniquitas mea descendit. Immunditia mea ante pedes meos; non fui memor novissimorum, et cecidi mirabiliter, nec est qui consoletur. O quam acerbus fructus luxurie, amarior felle, crudelior gladio. Quomodo facta sum in desolationem? Subito defeci, perii propter iniquitatem meam, velut e somno exurgens, ideo in civitate Domini nullificata est imago mea. Deletum est de libro nomen meum, facta sum sicut noctua in domicilio, sicut passer unicus in edificio, non est qui consoletur me. Considero a dextris, et video, et non est qui agnoscat me. Perii fuga a me, et non est qui requirat animam meam. Factus sum sicut vas perditum, audivi vituperationem omnium circa me habitantium. Ve diei illi in quo me infelix genuit pater, et lux ista crudelis excepit. Oportuerat me non fuisse natam quam sic in gentibus fabula fierem. Propter me confusio facta est omnibus famulis Domini, et condigne colentibus. Lugete, montes et colles, lugete, fontes et flumina, quia fletus filia ego sum. Lugete me, silvarum bestie, reptilia terre, et volucres celi, et omnis anima que vita frueris. Nam, vos beate fere et volucres celi, quibus nullus metus de⁵ inferis, neque post mortem reddenda est ratio. In nos manet pena crudelis tartari, qui habentes sensum deliquimus, ideo non est pax peccatoribus⁶. Meum peccatum, mea iniquitas non sunt consimilia offense hominum, quia impietas est, carnem pollicitam servare virginem, et castam, professa publice mentita sum Domino. Ideo non est mihi fiducia invocandi Dominum altissimum, quia obstructum est os delinquentium. Nam meum malum Propheta cecinit, quod qui se elongant a Domino peribunt, disperdit omnem fornicantem a se. Et iterum, Adhesit lingua mea faucibus meis, et in pulverem mortis deduxisti me. Verumtamen clamabo ad Dominum Deum, dum adhuc tempus est, dum datur spatium, quia in morte non est memoria, et in

¹ Item as last word of previous canon P, as here CRBA, at end of rubr. M

² eius – virg. violatæ CP; eius - viol. virg. R; violatæ virginis poenitentis M; Lamentatio - viol. om. BA

³ priusquam add. A; primum quidem add. M

⁴ nullo CPM; in nullo B; in illo A

⁵ de CPBA; ab [de] M

⁶ (Ambros. hodie sic habet. Meum est peccatum, mea iniquitas. Non sunt similia offensa hominum: quia horribilis haec impietas est, carne pollicita servare virginem, et castitatem professa publice, etc) add. M²

inferno non est confessio. Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me. Quoniam sagitte tue infixae sunt mihi, et nec est sanitas in carne mea. A vultu ire tue, non est pax ossibus meis, a facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates mee supergressae sunt caput meum, sicut onus grave gravatae sunt super me. Computruerunt, et deterioraverunt cicatrices mee, a facie insipientiae mee. Miseriis afflicta sum et curvata sum usque in finem, rugio a gemitu cordis mei. Cor meum conturbatum est intra me, dereliquit me virtus mea, et lumen oculorum meorum et ipsum non est mecum. Deus, repulisti me, et destruxisti me, ostendisti mihi dura, potasti me vino compunctionis. Expulsa sum ab oculis tuis, iam non adiciam ut resurgam ad templum sanctum tuum, et facta sum in exterminio. Que utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?. Numquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt?. Tuus sermo, tua promissio est, Nolo mortem peccatoris, sed convertatur et vivat. Ad te, Deus, mea conversio, qui solus potes novare omnia, et ab inferis animas revocas. Tu solvis compeditos et allisos erigis, cecos illuminas, mortuos suscitans. Erravi sicut ovis perdita, require famulam tuam, ne lupus crudelis glutiat me. Multi dicunt anime mee, Non est illi salus in Deo eius. Sed tuum consilium tecum est. Quot sunt dies famule tue, quando facies meum iudicium? Defecit anima mea in salutari tuo, oculi mei in lacrimis defecerunt; effusa est in terra gloria mea. Quando respiciens restitues animam meam? Propter iniquitatem corripuisti me, et tabescere fecisti sicut araneam, animam meam. Memento, Domine, quia pulvis sum. Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte omnia peccata mea. Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam, et amplius non ero. Nec in inferno erit redemptio. Potens es, Domine, conscindere saccum meum, et precingere me letitia. Potens es Domine vincula mea dirumpere, quibus ligata sum atque constricta. Iram tuam, Domine, aufer a me, quia peccavi tibi crudeliter, donec iustifices causam meam, et educa me in lumine, Deus virtutum. Da penitentiae effectum, penitentiae perseverantiam, ne me induret deceptor anime. Hoc mihi dona, hanc gratiam de tuo fonte prestare digneris. Qui vivis et regnas in Trinitate in secula seculorum.

(*Ibidem*, c. 10.)

136*

¹*Epistola Ambrosii² ad Siagrium³*

Si habuisset probationes nunquam inspectionem genitalium virginis tua sententia flagitasset. Quid ergo sibi velit, et quo spectet quod obstetricem adhibendam credideris, non possum advertere. Itane ergo liberum erit accusare omnibus, et cum probationes destiterint, patebit ut genitalium secretorum petant inspectionem, et addicentur sacre virgines semper ad huiusmodi ludibria que et visu et nec auditu horri et pudori sint?⁴ Item⁵. Virgo Domini suis est nexa fulcris, ad sui probationem; nec alienis dotibus eget, ut se virginem probet, et nec abditorum occultorumque inspectio, sed⁶ obvia omnibus

¹ De accusatione virginis *add. as rubr.* M

² Ep. Ambr. CPVBM; Ambrosius R

³ episcopum Veronensem *add.* M

⁴ H *ends cap. here*

⁵ (*ibidem*) *add.* M²

⁶ *ss* P

modestia astipulatur integritati. Item⁷. Illud non arbitror iustum, quod tuis comprehendisti litteris, quia nisi inspecta fuerit⁸, virginitas⁹ periclitetur et incerta¹⁰ sui fluctuet. Ergo omnes que inspecte non sunt, periculum subierunt pudoris. Ergo et que nupture sunt, prius inspiciantur ut nubant. Probatiores ergo he¹¹ que velande sunt, prius subiiciende sunt¹² huic attrectationi?¹³

(lib. 8 epist. 64)

⁷ (ibidem) add. M²

⁸ fuerit CPRM; om. B

⁹ [integritas, orig.] add. Fr

¹⁰ [incerto orig.] add. Fr

¹¹ he CRPBV; om. M

¹² pr. subic. sunt in mg. C²

¹³ etc. add. M

137*

Ambrosius, de virginibus, lib. II. Non posse corpus corrumpi, nisi prius corruptus sit animus¹

Tolerabilius est mentem virginem, quam carnem habere.² Utrumque bonum, si liceat; si non liceat, saltem non homini casti, sed Deo simus.³ Virgo prostitui potest, adulterari non potest. Ubi cumque Dei virgo est, Dei templum est; nec lupanaria infamant castitatem, sed etiam castitas loci abolet infamiam.

(*Epistolarum lib. VIII, ep. 64, vel lib. VI, ep. 46.*) Ctp 3.14.1 (32, q. 5, c. Tolerabilis.)

¹ rubr. here CP, before insc. M, omitted BA

² (Post pauca.) add. Fr

³ H begins cap. here

138*

¹Ambrosius de lapsu virginis consecrate

Revera non potest caro ante corrumpi, nisi mens fuerit ante corrupta.
(*Amb. c. 4. lib. ad virginem lapsam*) Ctp 3.14.2 (32, q. 5, c. Revera.)

¹ De eodem. add. as rubr. M

139*

¹Augustinus, De civitate Dei libro²

Ne aliquem polluat aliena libido, metuitur? Non polluet, si aliena erit; si autem polluet, aliena non erit. Sed, cum pudicitia virtus sit animi, comitemque habeat fortitudinem qua potius quelibet mala tolerare, quam malo consentire decernat. Nullus autem magnanimus et pudicus in potestate habeat, quid de sua carne fiat, sed tantum quid annuat mente, vel renuat, quis tandem sana mente putaverit se perdere pudicitiam si forte

¹ Quod non polluitur corpus ubi integer est animus add. as rubr. M

² libro CPV; libro quarto R; om. B; libro i H; libro primo, cap. xviii M

in apprehensa vel oppressa carne sua exerceatur et expleatur libido non sua?³ Item⁴.
 Proposito animi permanente, per quod etiam corpus sanctificari meruit, ipsi corpori non aufert sanctitatem violentia libidinis aliene, quam servat perseverantia sue continentie.
 An vero si aliqua femina mente corrupta, violatoque proposito quod Deo voverat, pergat vitianda ad suum deceptorem, adhuc eam pergentem sanctam vel corpore dicimus, ea sanctitate animi per quam corpus sanctificabatur amissa atque destructa? Absit hic error; et hinc potius admoneamur, ita amitti corporis sanctitatem, etiam intacto corpore. Item.⁵
 Lucretiam matronam nobilem veteremque Romanam pudicitie magnis efferunt laudibus. Huius corpore cum violentus⁶, Tarquini regis filius libidinose potitus esset, illa scelus improbissimi iuvenis marito Collatino et propinquo Bruto viris clarissimis et fortissimis indicavit, eosque ad vindictam constrinxit. Deinde fedi in se commissi egra atque impatiens, se peremit. Quid dicemus? Adultera hec, an casta dicenda est? Quis in hac controversia laborabit? Egregie quidam ex hoc, et veraciter declamans ait, Mirabile dictu! duo fuerunt, et adulterium unus commisit. Splendide atque verissime. Intuens enim in duum corporum commissione⁷ unius inquinatissimam cupiditatem, alterius castissimam voluntatem, et non quid coniunctione corporum, sed quid animorum diversitate ageretur attendens, Duo, inquit, fuerunt, et unus adulterium admisit.

Ctp 3.14.3-5 (32, q. 5, c. Ita ne aliquem.)

³ H ends cap. here

⁴ (ibidem, post pauca) add. M²

⁵ (ibidem cap. 19) add. M²

⁶ [violenter oppresso, orig] add. Fr

⁷ [commixtione, orig.] add. Fr

140*

¹*Augustinus, De libero arbitrio lib. I²*

De pudicitia quis dubitaverit, quin ea sit in ipso constituta, quandoquidem virtus est? Unde a violento stupratore nec ipsa eripi potest³.

(lib. I, c. 5). Ctp 3.14.6 (32, q. 5, c. De pudicitia.)

¹ De eodem. add. as rubr. M

² Lib. I CPBA; om. M

³ Unde - eripi pot. in mg. P

141*

¹*Hieronimus super epistolam ad Romanos, lib. I²*

Fieri non potest, ut nisi quis mechetur prius in corde, mechari possit in corpore.
Ctp 3.14.7

¹ Item de eodem. add. as rubr. M

² Lib. I CPBA; om. M

142*¹*Isidorus in Sinonimis, lib. II²*

Non potest corpus eorumpi, nisi prius corruptus animus fuerit. Item. Munda a contagione animi caro non peccat.

Ctp 3.14.8-9

¹ Item de eodem. *add. as rubr.* M

² Lib. II CPBA; *om.* M

143*¹*Novellarum constitutio undecima*

Si quis rapuerit, vel sollicitaverit, vel corruperit matricuriam, vel diaconissam, vel monasteriam, vel etiam feminam religiosum habitum habentem², vel religiosam vitam ducentem, bona ipsius, et eorum qui huiusmodi sceleris communionem contaminati sunt, religioso loco vendentur, in quo talis mulier habitabat, per religiosos episcopos, economos, et per provinciarum presides, et eorum officiales; ipsi autem capitali periculo subiiciantur. Mulier autem ubique investigetur et cum suis rebus monasterii cautioni tradatur.

(27, q. 1, c. Si quis rapuerit.)

¹ Quod capitalem sententiam subeat, qui sacratam virginem rapuerit *add. as rubr.* M

² *in mg.* P

144*¹*Simmachus² papa Cesario, cap. 3³*

Viduas ad nuptias transire non patimur, que in religioso proposito diuturna observatione permanserunt. Similiter virgines nubere prohibemus, quas annis plurimis in monasteriis etatem egisse contigerit.

(Symmach., epist. 5). (27, q. 1, c. Neque viduas.)

¹ De prohibendis nuptiis viduis et virginibus in monasterio diu conversatis. *add. as rubr.* M

² Symm. CPBA; Gelasius M

³ 3 CPBHA; 4 M

145*¹*Nicolaus Carolo archiepiscopo et eius suffraganeis*

Vidua quidem que capiti posuerit² sacrum velamen³ inter ceteras velatas feminas in ecclesia oraverit, et oblationem cum illis obtulerit; si professa est⁴ in eodem habitu permanere, spondens nunquam religionis velamen deponere, a religionis observantia discedere non presumat.

(in rescriptis, tit. 13, c. 3). IP 3.199 (27, q. 1, c. Vidua quidem.)

¹ De eodem. *add. as rubr.* M

² pos- CPBA; impos- M

³ si *add.* M, *om.* CPB

⁴ se *add.* BFr, *om.* CPVM

146*¹*Augustinus*,² *De bono viduitatis*

Vidue que se non continent nubant, antequam professe continentiam Deo voveant³, quod nisi reddant, iure dampnantur.

(cap. 8).IP 3.200 (27, q. 1, c. Vidue.)

¹ Item de eodem. *add. as rubr.* M

² lib. *add.* M

³ *corr. fr.* -ent P

147*¹*Ex concilio IV Carthaginensi, cap. 104*²

Si que vidue quamlibet adhuc in minoribus annis posite, et immatura etate a viro relicte, se Deo voverunt, et veste laicali abiecta, sub testimonio episcopi et ecclesie religioso habitu apparuerunt; postea vero ad nuptias seculares transierunt, secundum apostolum dampnationem habebunt, quoniam fidem castitatis, quam Deo voverant, irritam facere ause sunt. Tales ergo persone sine Christianorum communione maneant, que nec etiam in convivio cum Christianis communicent.

(27, q. 1, c. Sicut bonum.)

¹ Item de eadem re. *add. as rubr.* M

² 104 CPAM; 4 Fr

148*¹*Catello*² *Reatino Pel.*³ *et Marcellino*⁴ *Amiternino*⁵ *episcopis*

Tuizia a filio veniens nostro clarissimo viro Georgio comite, et agente vices illustris viri clarissimi Marcellini vicarii, questa monstratur, quod eam Maximus, quem suum coniugem perhibebat, nulla exstante legitima necessitate vel ratione desereret, et ob hoc sponsaliorum sibi promissorum, que compleri poterat quantitatem, vel cetera que iniuste repudiantibus leges infligunt, eum debuisse subire dispendia. Cuius tali querela deposita predictum Maximum memoratus filius noster comes Georgius per publicum fecit officium detineri. Qui tentus asseruit eandem causam caritatis vestre iudicio cognitam vel diffinitam, et illam mulierem ob hoc quod non paucis annis in conversationis officium fuerit commorata, et diabolico fuerit subripiante spiritu concitata, deposito ancille Dei habitu ad secularem fuerit reversa lasciviam, in monasterium fuisse detrusam, et ex eodem nunc latenter monasterio discessisse. Cuius excessione cognita, necesse habuimus equitatis consideratione permoti, propter inquirendam rerum gestarum plenius veritatem, absolutum predictum Maximum a prefati viri clarissimi Georgii

¹ De eadem re. *add. as rubr.* M

² Catello CPBA; Catellino [Catello] M

³ Pel. CPBA; presb. M

⁴ Marcellino CPB; Marcello M

⁵ Amiternino CP?BA; Amertino [Amiternino] M

comitis iudicio, ad dilectionis vestre, qui cognitores fuisse dicimini, cum predicta Tuizia destinare presentiam, hoc scilicet decernentes, ut residente vobiscum eo cui memoratus noster Georgius comes prefatam causam scripserit, sine ullo dilationis obstaculo cognoscatis; etsi sepe dictam feminam propter precedentes excessus, caritatis vestre providentia retineatis in monasterio constitutam, in his que pro Dei timore a vobis salubriter statuta sunt permanentes, eamdem in ipsum de quo discessit monasterium sollicitius et arctius constituite retinendam, nulla ei quolibet tempore discedendi concessa licentia.

CB Pel. 49]

149

¹*Ex actione quinta sinodi Constantinopolitane trecentorum et octoginta² trium patrum, sub octavo³ Iohanne Papa, cui prefuit Petrus presbiter cardinalis et Paulus Anconitanus episcopus et Eugenius Hostiensis episcopus⁴*

Apocrisarii pape dixerunt, Hoc nequaquam apud nos habetur, ut quicumque de pontificali ordine ad monachorum, id est penitentium, descenderit vitam, ulterius possit ad pontificatum reverti. Item. ⁵Precepit sancta sinodus, ut quicumque de pontificali dignitate ad monachorum vitam, et ad penitentie descenderit locum, nequaquam iam ad pontificatum resurgat. Monachorum enim vitam subiectionis verbum habet et discipulatus non docendi, vel presidendi, vel pascendi alios.

Ctp 2.13.2] (7, q. 1, c. Hoc nequaquam.)

¹ Quod episcopus monachus factus ad pontificatum reverti non potest *add. as rubr. M*

² octog- CPM; septuag- B

³ *after papa M*

⁴ sub octavo - ep. om. B

⁵ *H begins cap. here*

150

Decretum Leonis pape noni¹. De rapacitate monachorum²

Relatum est auribus nostris esse quosdam perverse agentes, qui subvertere atque dividere conantur ecclesie unitatem, videlicet abbates et monachi, qui non studio caritatis, sed zelo rapacitatis invigilant, et docent atque seducere non cessant seculares homines quos illaqueare possunt, ut res suas atque possessiones in vita sive³ in morte in monasteriis eorum tradant, et ecclesiis quibus subiecti esse videntur, et a quibus baptismum, penitentiam, Eucharistiam, nec non pabulum vite cum lacte carnis acceperunt vel accipiunt, nihil de bonis suis relinquunt. Hanc denique famam discordie nos animadvertentes, omnibus modis inhibere volumus, et ne amplius fiat omnino prohibemus, considerantes non esse bonum, ut illi qui olim fuerunt socii passionum secundum apostolum, sint immunes a societate consolationum, et quia dignus est operarius mercede sua. Ideoque precipimus atque iubemus ut quicumque amodo in

¹ noni CPB; om. M

² *rubr. before insc. M, om. B*

³ sive CPB; vel M

monasterio converti voluerit, sive in vita, sive in morte, ut omnium rerum et⁴ possessionum. quas pro salute anime sue disponi decreverit, medietatem ecclesie cui ipse pertinere dignoscitur, relinquat, et sic demum in monasterio prout sibi libitum fuerit eundi convertendique habeat licentiam. Quicumque autem huius nostri decreti contradictor, convulsor ac temerator extiterit, gladio anathematis subiaceat.

CB Varia II. 90] Ctp 3.11.10; IP 2.29

⁴ et CPB; suarum atque M

151

Alexander II clero et populo Florentino. De prohibenda vagatione monachorum¹

Iuxta Calcedonensis tenorem optimi concilii, cuius series adnectitur inferius, monachis quamvis religiosus ad normam Sancti Benedicti inter claustra morari precipimus; vicos, castella, civitates peragrare prohibemus, a populorum omnino predicatione cessare censuimus, nisi forte quis de sue salute anime sollicitus, ut eorum habitum assumat, eos intra claustrum consulere voluerit.

CB Alex. II 27] Ctp 3.11.11 (16, q. 1, c. Iuxta Calcedonensis.)

¹ *rubr. before insc. M, om. B*

152 (PVBM)

¹Nicolaus Alwino² Iuvariensi³ episcopo

Quod interrogasti de femina, que post obitum mariti sui velamen sacrum super caput suum imposuit⁴ finxit se sub eodem velamine sanctimoniam esse, postea ad nuptias rediit, bonum mihi videtur quia per hipocrisim ecclesiasticam regulam conturbare voluit, et non legitime in voto suo permanserit⁵, ut penitentiam agat de illusionem nefanda, et revertatur ad id quod spondit, et in sacro monasterio⁶ inchoavit. Nam, si consenserimus⁷ quod omnia sacramenta ecclesiastica quisque prout vult fingat, et non vere faciat, omnis ordo ecclesiasticus est turbatus, nec catholice fidei iura consistunt, nec canones sacri rite observantur. Quid enim profuit Simoni Mago baptismum sacrum fecte suscipere, et in Christianitate permansurum se finxisse, cum per apostolum eius fraude detecta, quod sibi futurum esset prenuntiatum est? Ait enim, Pecunia tua tecum sit in perditionem cor enim tuum non est rectum coram Domino. Penitentiam itaque age ab hac tua nequitia, et roga Deum ut forte dimittatur hec cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse. Ideo tales, nisi resipiscant, spirituali gladio percutere censemus. Non enim fas est Spiritui sancto mentiri sicut Ananias et Saphira mentiti sunt, et statim perierunt.

(habetur supra c. 65). BD 8.47] above 7.65

¹ De femina quae sibi velamen imposuit, et post ad nuptias rediit *add. as rubr. M*

² Alwino P; Aluwino B?; Alumino VM

³ Iuvar- PVB; Iunar- M

⁴ et *add. M BD, om. PVB*

⁵ -erit PVB; -it M BD

⁶ monast- PVB; minist- M BD

⁷ consens- PVB BD; concess- M

153

Constitutio quinta, cap. 1 Ex libro Constitutionum¹. Ne qui monachus fieri vult, statim habitum accipiat²

Qui monachus fieri vult, sive liber sive servus, non statim monachus fiat, sed per triennium tonsura quidem et veste laicorum utatur, et divinas Scripturas addiscat, et confiteatur suam conditionem, id est utrum ingenuus sit an servus, vel alterius cuiuscumque conditionis vel status, et narret causas propter quas ad solitariam vitam migrare desideraverit, ne forte male sint, et Deo displiceant. Oportet autem et monachos verba ei afferre que mores eius et vitam corrigant. Et si per triennium talis appareat, ut videatur dignus tonsura, et veste religiosa, tunc et tondeatur, et stolam monachicam vestiat, sive liber sit sive servus, et nulla ei molestia inferatur, neque de servili, neque de libertina conditione. Si autem intra triennium aliquis retrahere eum ut servum suum voluerit, et dicat quod res suas furatus ad monasterium concurrerit, non statim eum abstrahat, sed prius probet quod et servus est, et furto, vel vita mala et peccatis atrocibus timuit et fugit, et si hec vere sunt, reddatur servus domino suo cum rebus subreptis, si etiam ipse quoque in monasterio fuerit. Dominus autem eum recipiens fidem ei prestet, quod nullum ei malum propter hec que iam peccavit facturus sit. Quod si nullo delicto servum suppositum dominus esse probaverit, et ipse servus ex castitate morum suorum bona testimonia habeat, et si nondum triennium preterierit, tamen maneat in eodem monasterio. Triennio autem semel transacto, et inter monachos servo Dei numerato, nulla sit postea licentia, qualemcumque molestiam ei inferre, sive vere famulus sit sive ingenuus, sed omnimodo in solitaria vita permaneat, etiam si peccatum in priori vita admissum sit. Ea autem que furto subrepta sunt, procul dubio si inveniantur, domino reddi oportet.

(titulo V, c. 2).

¹ Const. cap. 1. Ex - Const. CP; Const. - cap. 1 B; Ex - Const. Const - cap. 1 M

² Ne - accip. CRP, *om.* B; Ne - sumat M *before insc.*

154

¹Cap. 2

Sin autem servitutem effugiens, veniat quis ad monasterium, postea autem reliquerit venerabilem² locum, et in aliam vite figuram transierit, liceat domino retrahere eum, et probanti quod servus est, ut³ servum eum habere.

(ibid.).

¹ De servo qui servitium fugiens monachus factus est *add. as rubr.* M

² *ss* R¹

³ ut CPB; in [ut] M

155¹*Cap. 4*²

Si quis in monasterio se consecraverit, et postquam religiosa veste vestitus est, a monasterio recesserit, omnia bona ipsius que in monasterio introduxit, ad ipsum monasterium pertineant. Idem est ex alia constitutione, et si non introduxit, omnes enim res eius domini monasterii sint.

(*cap. 4*). *Ctp 3.11.12*

¹ Quid agendum sit de bonis eius qui monachus factus apostataverit *add. as rubr.* M

² 4 CPB; 3 M

156¹*Cap. 6*²

Si quis introierit in monasterium, et post religiosam vestem recesserit et militaverit, vel simpliciter laicus factus fuerit, spoliatur cingulo militari, et vita libera non potiat, sed officio presulis provincie servire cogatur, substantia autem eius in monasterio maneat.

(*cap. 7*) *Ctp 3.11.13*

¹ De eadem re *add. as rubr.* M

² 6 CPB; 4 M

157¹*Cap. 7*²

Si quis in monasterio consecratus fuerit, posteaque in aliud monasterium transire maluerit, substantia quidem eius a priori monasterio vendicetur, aliorum autem monasteriorum primates, prohibeant eum transire et in alio monasterio non recipiatur. Et hoc curare debent non solum religiosissimi episcopi, sed etiam reverendissimi archimandrite.

(*et Capitul. lib., V, c. 226*). *Ctp 3.11.14*

¹ Item, de eodem *add. as rubr.* M

² 7 CPB; 6 M

158¹*Constitutio sexagesima sexta, cap. 1*

Quicumque in monasterium intrant, videant substantias suas in monasterio consecrari. Nam ante introitum liberam habent facultatem quomodo voluerint, bona sua distribuere. Postquam autem intraverint, talem licentiam non habent, quamvis liberos habeant.

¹ Ut qui monachus fieri vult, ante ingressum de substantia sua disponat, quia postea non licet *add. as rubr.*

M

DECRETI PARS OCTAVA

Hec pars continet¹ de legitimis coniugiis. De virginibus et viduis non velatis. De raptoribus earum et de separatione eorum². De concubinibus et transgressione coniugii, et³ penitentia singulorum⁴

1*

Quid sit matrimonium⁵ ex libro Constitutionum⁶ primo, tit. ix⁷

Nuptie sive matrimonium est viri mulierisque coniunctio, individuum consuetudinem vite continens.

CB Varia IA 28a] Ctp 3.15.1; IP 6.1 (29, q. 1, In principio.)

¹ Hec pars cont. CPB; Hec pars octava cont. H; Hec octava pars cont. LM; *om. Fr*

² sep. eorum CPB; eorum sep. M

³ et CPBM; deque *Fr*

⁴ *Capitulatio I - 334 add. M*

⁵ Quid - matr. *after ix CPVL, om. A, here M*

⁶ Const. CPM(-inoum); Institutionum A; [Institut.] *add. Fr*

⁷ Quid - ix *om. B*

2*

Quando fiat coniugium¹. Ambrosius ad virginittatis exhortationem, lib. II

Desponsata viro, coniugis nomen accepit. Cum enim initiatur coniugium, tunc coniugii nomen assumitur, non enim defloratio virginittatis facit coniugium, sed pactio coniugalis. Denique, cum iungitur puella coniugium est, non cum viri admixtione cognoscitur.

(cap. 5 et 6, lib. De institutione virginis). Ctp 3.15.2; IP 6.14 (27, q. 2, c. Cum initiatur.)

¹ Quando - con. CPM, *after II VH; om. BA*

3*

De eodem¹. Isidorus, Etimologiarum lib. IX², cap. 7

Coniuges verius appellantur a prima desponsationis fide, quamvis adhuc inter eos ignoretur coniugalis concubitus.

(In fine libri 9, cap. 8) Ctp 3.15.3; IP 6.15 (27, q. 2, c. Coniuges.)

¹ De eod. PVM; Ex eodem CR; *om. BA*

² ix CPAM; xi B

4*

Descriptio legitimi coniugii¹. Evaristus² episcopis Africe, cap. 2

Aliter legitimum non fit coniugium, nisi ab his qui super ipsam feminam dominationem habere videntur, et a quibus custoditur, uxor petatur, et a parentibus propinquioribus sponsetur, et legibus dotetur, et suo tempore sacerdotaliter, ut mos est, cum precibus et oblationibus a sacerdote benedicatur, et a paranimphis, ut consuetudo docet, custodita et sociata a proximis congruo tempore petita, legibus

¹ Desc. - con. CPM; *om. BA*

² Evar- RM; Evur- C; Ewar- PA; Eunar- V; ? B

detur ac solemniter accipiatur, et biduo vel triduo orationibus vacent, et castitatem custodiant. **5***. Item³. Ita peracta legitima scitote esse connubia, aliter vero presumpta, non coniugia, sed adulteria vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes potius quam legitima coniugia esse non dubitate, nisi voluntas propria suffragaverit, et vota succurrerint legitima.

(*ep. 1, c. 2*] *Ctp 1.3.2*] *Ctp 3.15.4*; *IP 6.31(30, q. 5, c. Aliter.)*)

³ *no break* CPBA; De eodem *add. M*

6*

¹*Responsa Nicolai ad consulta Bulgarorum, libro primo*². Unde supra³

Nostrates tam mares quam femine, non ligaturam auream vel⁴ argenteam, aut ex quolibet metallo compositam, quando nuptialia federa contrahunt, in capitibus deferunt; sed post sponsalia, que futurarum sunt nuptiarum promissa federa, queque consensu eorum qui hec contrahunt, et eorum in quorum potestate sunt, celebrantur, et postquam arrhis sponsam sibi sponsus per digitum fidei a se annulo insignitam disponderit, dotemque utrique placitam sponsus ei cum scripto⁵ pactum hoc continente, coram invitatis ab utraque parte tradiderit, aut mox aut apto tempore, ne videlicet ante tempus lege definitum tale quid fieri presumatur, ambo ad nuptialia federa perducuntur, et primum quidem in ecclesia Domini cum oblationibus quas offerre debent Deo per sacerdotis manum statuuntur, sicque demum benedictionem et velamen celeste suscipiunt. Item. Hec sunt preter alia que ad memoriam non occurrunt pacta coniugiorum solemnia. Peccatum autem esse, si hec cuncta in nuptiali federe non interveniant, non dicimus.

Ctp 3.15.5; *IP 6.9 (to celeste suscipiunt)*, *6.32 (from Hec sunt)*; *(30, q. 5, c. Nostrates.)*

¹ De benedictione sponsi et sponse *add. M*

² libr. primo CPBM; *om. A*

³ Unde supra CPV; *om. BAM*

⁴ vel CBM; aut PV

⁵ cum scripto PBM; conscripto CRV

Concilium IV Carthagin., cap. 13

Sponsus et sponsa cum benedicendi sunt a sacerdote, a parentibus¹, a paranimphis offerantur. Qui cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia benedictionis in virginitate permaneant.

(*cap. 3*) *Ctp 3.15.6 (30, q. 5, c. Sponsus.)*

¹ suis vel *add. Fr, om. CPBM*

7*

*Cur sponse velentur*¹. *Isidorus, De officiis, lib. II, cap. 17*²

Quod femine, dum maritantur, velantur, scilicet³ ut noverint semper se viris suis esse subiectas et humiles.

¹ cur - vel. *om. A*

² 17 CPA; 19 M

³ scil. CPB; significat M

Ctp 3.15.7; IP 6.8a

8*

*Item*¹

Quod nubentes post benedictionem vitta uno² invicem vinculo copulantur, videlicet ne compagem coniugalis unitatis dirumpant. At vero quod eadem vitta candido purpureoque colore permiscetur, candor quippe est, munditia vite, purpura ad sanguinis posteritatem adhibetur, ut hoc signo et continentie lex tenenda ab utrisque ad tempus admoneatur, et post hec reddendum debitum non negetur. Item. Quod imprimis annulus ab³ sponso sponse datur, fit hoc nimirum vel propter mutue dilectionis signum, vel propter id magis, ut eodem pignore eorum corda iungantur. Unde et quarto digito annulus inseritur, id est quod in eo vena quedam, ut fertur, sanguinis ad cor usque perveniat.

Ctp 3.15.8-9; IP 6.8b

¹ Item PBA *with no break*; Item. Quid significant insignia sponsarum C; *om. with no break* V; Quid - spons. Ibidem M

² vitta uno PVB; vitte unius C; vitte uno R²; vita uno A; vite uno RM

³ ab CPAM; a B

9

*Augustinus, De bono coniugali*¹. *Inviolabile esse sacramentum coniugii*²

Interveniente divortio non aboletur confederatio nuptialis, ita ut sibi coniuges sint etiam separati, cum illis autem adulterium committant, quibus fuerint etiam post suum repudium copulati. Nec tamen nisi in civitate Dei nostri, in monte sancto eius talis est causa cum uxore. Ceterum aliter se³ habere iura gentilium, quis ignoret⁴? Ubi interposito repudio, et illa cui voluerit nubet, et ille quam voluerit, ducit.

cf 8.235 below] Ctp 3.15.10; IP 7.6 (32, q. 7, c. Interveniente.)

¹ cap. 7 *add.* M; Aug. - con. *after* sacramentum M

² sacr. con. CP; con. sacr. M; Inv. - con. *om.* B

³ se R²PVBM; si CR

⁴ -et CPB; -at M

10

*Quod concubine fieri possunt uxores*¹. *Idem*² *ibidem*

Nec concubine ad tempus adhibite, si filiorum causa concumbant, iustum faciunt concubinatum suum. Posse sane fieri nuptias ex male coniunctis, honesto postea placito consequente, manifestum est.

(cap. 14.)] Ctp 3.15.11; IP 6.45 (32, q. 2, c. Concubine.)

¹ Quod - ux. *om.* B, *after* ibidem C

² Idem CP; Item B; *om.* M

10A (RH)

*Idem in libro de nuptiis et*¹ *concupiscentiis carnis*²

¹ et H², *om.* RH

² *insc. in mid-text in black, and cancelled* R

Mortuo viro cum quo fuit verum connubium non³ potest cum quo prius adulterium fuit.
cf 10P 8.16.2

³ non H²; *om.* RH

11

¹*Idem, in libro de sancta virginitate*

Sicut nemo impudice utitur corpore, nisi spiritu prius concepta nequitia, ita nemo pudicitiam servat in corpore, nisi spiritui prius insita castitate.²
(cap. 8). Ctp 3.15.12

¹ Quod nemo est pudicus corpore, nisi pudicus sit spiritu. *add. as rubr.* M

² concepta nequitia – castitate *partly interlined, partly in mg.* V

12

Idem, De nuptiis et concupiscentia. Inviolabile esse sacramentum coniugii¹

Usque adeo manent inter viventes semel inita iura nuptiarum, ut potius sint inter se coniuges etiam separati, quam cum his quibus aliis adhererunt.
(cap. 10, lib. I). Chartres BM 193] Ctp 3.15.13; IP 6.74a (32, q. 7, c. Usque adeo.)

¹ Inv. - con. *om.* B, *before* Idem M

13

Item, ibidem, De eodem

Et¹ post. Manet inter viventes quoddam coniugale, quod nec separatio, nec cum adultero² copulatio possit auferre, sicut apostata anima velut de coniugio Christi recedens, etiam fide perdita, sacramentum fidei non amittat, quod lavacro regenerationis accepit. Redderetur enim procul dubio redeunti, si amisisset abscedens³. Habet autem⁴ hoc qui recesserit ad cumulum supplicii, non ad meritum premii.

Chartres BM 193] Ctp 3.15.14; IP 6.74b

¹ paulo *add.* M, *om.* CPB

² adultero PM; adulterio CR; altero VB

³ *corr. fr.* asc- C

⁴ *hautem* P

14

Item, idem¹. De² eodem

Quibus vero³ placuerit ex consensu ab usu carnalis concupiscentie in perpetuum continere, absit ut vinculum inter illos coniugale rumpatur. Immo firmius erit, quo magis ea pacta secum inierunt⁴, que carius concordiusque servanda sunt, non

¹ idem CPB; ibidem M

² De CPVBHM; In R

³ vero CRPVBM; *om.* H

⁴ -unt CPB; -int M

voluptariis corporum nexibus, sed voluntariis affectibus animorum. Neque enim fallaciter ab angelo dictum est ad Ioseph, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Coniux vocatur ex prima desponsationis fide, quam concubitu nec cognoverat, nec fuerat cogniturus. Nec perierat, nec mendax manserat coniugis appellatio, ubi nec fuerat, nec futura erat carnis ulla commixtio. Propter quod fidele coniugium parentes Christi ambo vocari meruerunt, et non solum illa mater, verum etiam ille pater eius, sicut coniux matris eius; utrumque mente non carne.

(cap. 11) Ctp 3.15.15; IP 6.75 to affectibus animorum, 6.16 from Coniux vocatur

15

De tripartito bono nuptiarum¹. Item² ibidem

Omne itaque nuptiarum bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum dominum; fidem, quia nullum adulterium, sacramentum, quia nullum divortium.³ Solus ibi nuptialis concubitus non fuit, quia in carne peccati fieri non poterant⁴, sine pudenda concupiscentia carnis, que occidit⁵ ex peccato; sine qua concipi voluit, qui futurus erat sine peccato⁶.

(sub finem). BM Chartres 193] Ctp 3.15.16; IP 6.30 (27, q. 2, c. Omne.)

¹ De - nupt. after ibidem B

² Item CP; om. M

³ (Cap. 12) add. M²

⁴ -ant CPB; -at M

⁵ occ- CPB; acc- M

⁶ erat sine pecc. CP; sine pecc. erat M

16 (PVBM)

Quod sine consensu uxoris non liceat viro continenter vivere¹. Augustinus in epistola ad Bonifacium comitem²

Nos novimus, nos testes sumus quod nobiscum apud Tubanas de animo et voluntate tua fuerimus collocti. Soli tecum eramus, ego et frater Alipius. Non enim existimo tantum valuisse terrenas curas, quibus impletus es, ut hoc de memoria tua penitus delere³ potuerint. Nempe omnes actus⁴ publicos quibus occupatus eras relinquere cupiebas, et te in otium sanctum conferre, atque in ea vita vivere in qua servi Dei monachi vivunt. Cum ergo te esse in hoc proposito gauderemus, navigasti uxoremque duxisti. Si enim coniugem non haberes, dicerem tibi quod et Tubanis diximus, ut in castitate continentie viveres.⁵ Adderem⁶ quod tunc fieri prohibuimus, ut iam te, quantum rerum humanarum salva pace potuisses, ab istis rebus bellicis abstraheres, et huic vite vacares et societati sanctorum, cui tunc vacare cupiebas, ubi in silentio pugnant milites Christi, non ut occidant homines, sed ut expugnent principes et potestates et spiritualia nequitie, id est diabolus et angelos eius. Sed ut te ad istam vitam non exhorter, coniux impedimento est, sine cuius consensione⁷ continenter tibi non liceat vivere. Quia et si tu eam post illa tua verba Tubanensia,

¹ Quod - viv. PM; om. VB

² unde supra add. VB

³ pen. delere PVB; del. pen. M*

⁴ omnes actus PBM*; actus omnes V

⁵ (Sub fine) add. M²

⁶ Adderem M*; Ad rem PVB

⁷ consensione PVB; consensu M*

ducere non debebas, illa tibi tamen nihil eorum sciens, innocenter et simpliciter nupsit, atque utinam posses ei persuadere continentiam, ut sine impedimento redderes Deo quod te debere cognoscis. Sed si cum illa agere non potes, serva saltem pudicitiam coniugalem, et roga Deum, qui de necessitatibus eruit, ut quod non potes modo, possis aliquando. Verumtamen ut Deum diligas, non diligas mundum, ut in ipsis bellis, si adhuc te in eis⁸ versari opus est, fidem teneas, pacem⁹ queras, ut ex mundi bonis facias opera bona, et ut propter mundi bona non facias opera mala, aut¹⁰ non impedit coniunx, aut impedire non debet. Hec ad te, fili carissime, ut scriberem caritas iussit, qua te secundum Deum, non secundum hoc seculum diligo, quia et cogitans quod scriptum est, Corripi sapientem, et amabit te; corripi stultum et adiciet odisse te, non te utique stultum, sed sapientem debui cogitare.

(*epist. 70*) cf 7.9 above for part]

⁸ eis PVB; illis M*

⁹ -que *add.* M*, *om.* PVB

¹⁰ aut PV; ? B; id M*

17*

*Quod consensus matrimonium faciat*¹. Nicolaus Hicmaro episcopo²

Sufficiat secundum leges solus eorum consensus, quorum de coniunctionibus agitur. Qui consensus si in nuptiis solus³ forte defuerit, cetera omnia etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur, Iohanne Crisostomo magno doctore testante, qui ait⁴, Matrimonium non facit coitus, sed voluntas.

(*ad consulta Bulgar.*, c. 3). *Ctp* 3.15.17; *IP* 6.107 (27, q. 2, c. Sufficiat.)

¹ Quod - fac. *om.* BA

² Nic. - ep. *before* Quod CR

³ in nupt. sol. CRM; sol. in nupt. PVB

⁴ (homelia 33 super Mat. in opere imperfecto) *add.* M²

18*

¹*Toletan. concil. III, cap. 10*²

Vidue, si priusquam continentiam profiteantur nubere elegerunt, illis nubant quos propria voluntate voluerint habere maritos.

cf *Ctp* 2.36.4a] *Ctp* 3.15.18a (27, q. 1, c. Vidue.)

¹ Ut vidua ante professionem continentie nubat cui vult. E *add.* M

² 10 CPMA; 18 B?Fr

19*

*Ne virgo vel vidua cogatur nubere cui non vult*¹

Similis conditio et de virginibus habeatur, nec extra voluntatem parentum, vel suam, cogantur accipere maritos.

Ctp 2.36.4b] *Ctp* 3.15.18b

²*Ambrosius super*³ *Epistolam ad Corinthios*⁴

¹ Ne - vult *om.* BA with no break; Ex eodem *add.* M

² De eodem. *add.* M

Nubat vidua cui vult, tantum in Domino, id est quem sibi aptum putaverit illi nubat; quia invite nuptie solent malos proventus habere. Tantum autem in Domino, id est ut et sine suspicione turpitudinis nubat, et religionis sue viro nubat.

cap. 39 in caput 7.] Ctp 3.15.19

³ primam *add. A, om. CPBM*

⁴ cap. xxxix in caput vii *add. M, om. CP; ? B*

20*

¹*Pandectarum lib. XXIII, titulo primo*²

In sponsalibus consensus eorum exigendus est, quorum in nuptiis desideratur. Intelligitur tamen semper filiam patri³ consentire, nisi evidenter dissentiat. **21*** ⁴Item.⁵ Sponsalia sicut nuptie consensu fiunt contrahentium, et ideo sicut nuptiis, ita sponsalibus filiam familias consentire oportet. Que patris voluntati non repugnat, consentire intelligitur. Tunc autem dissentienti a patre licentia conceditur, si indignus moribus vel turpis sponsus ei a patre eligitur. Filio familias dissentiente, sponsalia eius nomine fieri non possunt. **22*** Item.⁶ In sponsalibus contrahendis etas contrahentium diffinita non est, ut in matrimoniis. Quapropter a primordio etatis sponsalia effici possunt, si modo id fieri ab utraque persona intelligatur, id est si non sint minores quam septem annis.

CB Varia IA 21] Ctp 3.15.20; IP 6.11-13

¹ Quod in sponsalibus, sicut in, nuptiis, consensus requirendus est *add. as rubr. M*

² Ex eodem *add. PV*

³ [filie patrem, orig.] *add. Fr*

⁴ Quod alii viro mulier legitime nubere possit, si invita et repugnans alteri a patre tradita fuerit. *add. as rubr. M; no break in CPBA*

⁵ *H iomits all to here*

⁶ De eodem. *add. M; no break in CPBA*

23*

¹*Iudicium Urbani pape de filia Iordani*² *principis. Unde supra*³

Si verum esse constiterit quod nobis legati Iordani principis retulerunt, scilicet quod ipse coactus et dolens filiam suam infantulam, nolentem, flentem, et pro viribus renitentem, non assentientibus, sed valde dolentibus⁴, matre et parentela, Rainaldo Ridelli filio desponsaverit, quoniam canonum et legum auctoritas talia sponsalia, ut infra ostenditur, non approbat, ne ignorantibus leges et canones nimis durum quod dicimus videatur, ita sententiam temperamus, ut si principes cum assensu filie, matris et parentele, id quod ceptum est perficere voluerint⁵, concedamus. Sin autem, legatus noster utrasque partes audiat, et si nihil fuerit ex parte supradicti Rainaldi amplius quod impediatur, ab ipso Iordane sacramentum quod ita constent. Hec ut dicta sunt, accipiat, et nos canonum ac legum scita sequentes, deinceps non prohibemus quin alii viro, si voluerit, predicta filia eius tantum in Domino nubat.

CB Urban II 29] Ctp 3.15.21; IP 6.108 (31, q. 2, c. Si verum esse.)

¹ Ut nullus mulierem invitis parentibus rapere presumat *add. as rubr. M*

² -ani RPVBAM; -anis C

³ Unde supra CPV; *om. BAM*

⁴ *corr. fr. -ebus P*

⁵ -int CRM; -it PVB

24*

¹*Urbanus Sanctio*² *regi Aragonum. Unde supra*³

De neptis tue coniugio, quam te cuidam militi daturum necessitatis instante articulo, sub fidei pollicitatione firmasti, hoc, equitate dictante, decernimus, ut si illa virum illum omnino, ut dicitur, renuit, et in eadem voluntatis auctoritate persistit, ut viro illi prorsus se deneget nupturam, nequaquam eam invitam et renitentem eiusdem viri cogas coniugio sociari. Quorum enim unum⁴ corpus est, unus debet esse et animus, ne forte, cum virgo fuerit alicui invita copulata, contra Domini apostolique preceptum, aut reatum discidii⁵, aut crimen fornicationis incurrat. Cuius videlicet peccati malum in eum redundare constat, qui eam coniunxit invitam, quod pari tenore de viro est etiam sentiendum.

CB Urban II 41b] Ctp 3.15.22; IP 6.109 (31, q. 2, c. De neptis.)

¹ Quod raptus pro stupro reputatur. *add. as rubr.* M

² Urbanus Sanctio (Santio V) PVB; Ursanctio C; Ursantio R; U Sancio A; Satino [Sacratio legit Gratianus] M

³ Unde sup. CP; *om.* BAM

⁴ -um *ss* C

⁵ disc- C²PV; diss- AM

25*

¹*Parisiacense concilium*², *cap. 6*

Nullus aut viduam aut filiam alterius extra parentum voluntatem, aut rapere presumat, aut regis beneficio estimet postulandam, quod si fecerit, ab ecclesie communionem remotus, anathematis gladio feriat.

Ctp 3.15.23 (36, q. 2, c. Nullus.)

¹ De vindicta raptus *add. as rubr.* M

² I *add.* M

26*

¹*Isidorus etimologiarum libro V, cap. 24*

Raptus, proprie est illicitus coitus, a corrumpendo dictus, unde et qui rapto potitur, stupro fruitur.

(cap. 26) Ctp 3.15.24; IP 6.53 (27, q. 2, c. Raptus.)

²*Capitularium libro primo, cap. 99. De raptu*⁴

Raptor publica penitentia⁵ multetur. Raptam vero si sponsus recipere noluerit, et ipsa eidem crimini consentiens non fuit, licentia nubendi alii non negetur. Quod et si ipsa consensit, simili sententiae subiaceat. Quod si ipsi post hec se coniungere presumpserit, utrique anathematizentur.

(cap. 105) Ctp 3.15.25

¹ Quomodo rapta reddenda sit *add. as rubr.* M

² Item. *add.* M

³ *ss* P

⁴ De raptu CRP; *om.* BM

⁵ *corr. fr.* -tie P

*Libro IV capitulorum*⁶

Si quis sponsam alienam rapuerit, aut patri eius, aut ei qui legibus eius defensor esse debet, cum sua lege eam reddet, et quicquid cum ea abstulerit, unamquamque rem secundum legem reddat.

(cap. 22) Ctp 3.15.26 (27 q. 2, c. Raptor.)

⁶ cap 14 add. A, om. CPBM

27**¹Pelagius Potentio defensori*

Patrem puellae ecclesiae nostrae famulum, avum vero liberis ortum constat esse natalibus; et ideo avi magis electione de coniunctione neptis, quam patris, cuius nullo modo liberum esse potest arbitrium, decernimus attendi.

CB Pel. 32] Ctp 3.15.27; C 32 q 3 c 1

¹ Ut puella si patrem habuerit servum, avum vero liberum. avi potius electione quam presbiteris nubat add. as rubr. M

28**Quod rapta precipitur fieri coniunx¹. Gregorius Pantaleoni notario*

Questus nobis est Evangelus, Sipontine ecclesiae diaconus, filiam suam a Felice (quod dici nefas est) fuisse stupratam. Pro qua re huius precepti suffultum auctoritate ad Sipontinam civitatem te proficisci necesse est, et adhibitis tibi sapientibus illic viris, cum omni subtilitate veritatem curabis addiscere, et si ita repereris, eam quam stupravit, aut uxorem factis nuptialibus instrumentis accipiat, aut corporaliter castigatum, in monasterium eum, privatum communione, ubi penitentiam peragat, dare festinabis.

(lib. II regist. cap. 79).

¹ Quod - coniunx CPM; om. A

29**¹Idem Felici episcopo Sipontino. Unde supra²*

Pervenit ad nos quod Felix nepos tuus Evangelii diaconi tui filiam stupro deceperit. Quod si verum est, (quamvis gravi esset de lege pena puniendus) nos tamen aliquatenus legis duritiam mollientes, decernimus huiusmodi disponendo, id est, ut aut quam stupravit uxorem habeat, aut certe si renuendum putaverit, districtus, aut corporaliter castigatus, excommunicatusque in monasterium ubi penitentiam peragat retrudatur.

(lib. II regist. cap. 81).

¹ De eadem re. add. as rubr. M

² Unde sup. CRPV; om. BAM

30*

*De prohibendis concubinis*¹. *Sermo Ambrosii*² *de sancto Iohanne, qui sic incipit, Diximus superiori Dominica*

Dicat aliquis, Uxorem non habeo, ideo mihi ancillam sociavi. Audi quid dicat Scriptura ad Abraham, Eice ancillam et filium eius; non enim heres erit filius ancille cum filio libere. Si igitur ancille filius heres non est, ergo nec filius est. Cur autem queritur tale coniugium de quo susceptus filius nec successionis possit heres esse, nec sanguinis? Nec enim habere potest hereditatis consortium, qui non habet originis privilegium. Cur, inquam, queritur tale contubernium de quo nati filii non matrimonii, sed testes sunt adulterii? Cur huiusmodi suscipiuntur adulterini, qui patri pudori sunt, non honori? Dicit Scriptura. Adulterorum filii in consummatione erunt, etc. Mulier igitur tua si talibus moribus predita est ut mereatur consortium, mereatur et nomen uxoris. Presta concubine tue libertatem, et nomen uxoris, ne tu adulter sis potius quam maritus.

(*sermone 65*). *Ctp 3.15.28*

¹ De - conc. om. B

² Serm. Ambr. CRBAM; Sancti Amb. sermo PV

31*

¹*Codicum libro septimo, cap. 15, titulo 3*

Si quis sine uxore constitutus, ancillam suam nomine habeat concubine, et in eadem usque ad mortem consuetudine permanserit, et forsitan ex ea liberos susceperit, sancimus omnino non concedi heredibus defuncti eandem vel liberos eius, si etiam liberos habuerit, in servitatem deducere, sed post mortem domini eripiatur in libertatem, una cum sobole sua.

IP 6.51]

¹ Si concubina usque ad mortem cum aliquo nobili permanserit, ut ab heredibus eius cum filiis suis liberetur *add. as rubr.* M

32*

¹*Sacrarum institutionum libro III, titulo 1*

Si quis mulierem in suo contubernio copulaverit, non ab initio affectione maritali, eam tamen cum qua potuerit² habere coniugium, et ex ea liberos sustulerit, postea vero affectione procedente etiam nuptialia instrumenta cum ea fecerit, filiosque vel filias habuerit, non solum eos liberos qui post dotem editi sunt, iustos, et in potestate esse patris, sed etiam anteriores, quia et³ his qui postea nati sunt occasionem legitimi nominis prestiterunt,⁴ obtinere censuimus, etiam si non progeniti fuerint post dotale instrumentum confectum liberi, vel etiam nati ab hac luce subtracti fuerint, ita demum tamen nepos neptisve vel⁵ pronepos proneptis⁶ sue⁷ suorum heredum numero sunt.⁸

¹ Ut filii de concubina nati, que postea in uxorem ducta est, legitimi liberi sint, priores sicut posteriores *add. as rubr.* M

² -uerit CP; -erit M

³ [qui et orig.] *add. Fr*

⁴ Quod *add. Fr, om. CPM*

⁵ nepos neptisve vel *in mg.* R

⁶ -eptis CPBM; -eti A

CB Varia 1A 34] Ctp 3.15.29

⁷ sue CAM; ve PV; om. B

⁸ ita demum tamen - numero sunt CPVBA; om. M

33*

¹*August. lib. VIII Confessionum*

Institutum² ut iam pacte sponse non tradantur statim, ne vilem habeat maritus datam, quam suspiraverat sponsus dilatam.

IP 6.10 (27, q. 2, c. Institutum.)

¹ Ne sponse pacte statim tradantur. *add. as rubr. M*

² est *add. M, om. CPBA*

34*

¹*Novellarum constitutionum 32, cap. 3*

Si quis cum muliere consuetudinem habuerit, cuius nuptie interdicte non sunt, et liberos ab eo illa procreaverit, posteaque dotalia instrumenta composuerit ei, non solum iam nati filii legitimi et in potestate eius sint, sed etiam postea procreati.

Ctp 3.15.30

¹ De eo qui cum muliere quam ducere potuit, consuetudinem habuerit *add. as rubr. M*

35*

¹*Constitutio 37, cap. 7*

Si quis sine dotalibus instrumentis, affectione maritali uxorem duxerit, non audeat sine causa legibus cognita repudium ei mittere.

Ctp 3.15.31

¹ Ne legitima repudiatur. *add. as rubr. M*

36*

¹*Constit. 64, cap. 14*

Si quis cum muliere libera consuetudinem habeat non affectione maritali, et ex ea liberos procreaverit, eosque velit liberos² legitimos et in potestate sua habere, liceat ei cum matre eorum instrumenta dotalia componere. Nam filii qui ante naturales erant, post compositionem strumentorum³ dotalium sui et in potestate patris efficiuntur, sive postea nati filii vivunt, sive mortui sunt, sive omnino nullus alius procreatus est.

IP 6.52

¹ Quod de concubina potest legitima fieri. *add. as rubr. M*

² liberos CRM; filios PVBA; id est filios *add. ss C²*

³ str- CPBA; instr- M

37*¹*Constitutio novellarum 46, cap. 1*

Princeps constituit ut liceat meretricibus honestiorem vitam eligere sine aliquo timore, quamvis iuratoriam cautionem exposuerunt². Hi autem qui tale iusurandum exegerunt, et contra castitatem operam suam dederunt, pene nomine decem libras³ auri persolvant hisdem⁴ meretricibus, que sacramenta dederunt; pena autem decem librarum officio presidis flagitetur. Quod si preses neglexerit, de suo patrimonio penam prestare cogatur, et magistratu sibi commisso cadat, et non solum mulieribus, sed etiam heredibus et aliis successoribus earum, penam solvat. Hoc si probatum sit, quod sacramentum a meretrice exegerit. Si autem ipse sacramentum⁵ exegerit a meretrice⁶ teneatur quidem ea pena.

IP 6.58

¹ Quod liceat meretricibus honestam vitam eligere. *add. as rubr.* M

² -unt CPBA; -int M

³ *ss* P

⁴ hisdem CPB; iisdem M

⁵ ipse sac. CPBA; sac. non M

⁶ ne *add.* M, *om.* CPBA

38*¹*Hier. super Osee. lib I²*

Non est culpandus Osee propheta, si meretricem quam duxit converterit ad pudicitiam, sed potius laudandus quod ex mala bonam fecerit. Non enim qui bonus permanet ipse polluitur, si societur malo, sed qui malus est, in bonum vertitur, si boni exempla sectetur. Ex quo intelligimus non prophetam perdidisse pudicitiam fornicarie copulatum, sed fornicariam assumpsisse pudicitiam quam antea non habebat.

Ctp 3.15.32; IP 6.57 (32, q. 1, c. Non est culpandus.)

¹ De Osee propheta qui meretricem duxit *add. as rubr.* M

² ad ca. 1 *add.* M, *om.* CPBA

39*Quare matrimonium parentum prohibitum sit¹. Augustinus in libro de civitate Dei, XV²*

Dum³ igitur genus humanum post primam copulam viri facti ex pulvere, et coniugis eius ex viri latere, marum⁴ feminarumque coniunctione opus haberet, ut gignendo multiplicarent, nec essent ulli homines, nisi qui ex illis duobus nati fuissent, viri coniuges sorores suas acceperunt. Quod profecto quanto est antiquius compellente necessitate, tanto postea factum est dampnabilius religione prohibente. Habita est enim ratio rectissima caritatis, ut homines quibus esset utilis atque honesta concordia diversarum necessitudinum vinculis necterentur. Nec unus in uno multas haberet, sed singule spargerentur in singulos, ac sic⁵ ad socialem vitam diligentius plurime plurimos obtinerent. Pater quippe, et socer duarum sunt necessitudinum nomina. Ut

¹ par. proh. sit CRP; inter cognatos sit prohibitum M; Quare - sit *om.* B

² XV CR; XII PV; ? B; lib. XV, cap. 16 M

³ Dum CPB; Cum VM

⁴ marum CP; marium M

⁵ sic CP; si M

ergo alium quisque habeat patrem, alium socerum, numerosius se caritas porrigat. Utrumque autem unus Adam esse cobeatur et filiis, et filiabus suis, quando fratres, sororesque coniugio iungebantur. Sic et Eva uxor eius, utrique sexui filiorum fuit et socrus et mater. Que si due femine fuissent, mater altera, et socrus altera, copiosius se socialis dilectio colligaret. Sed hoc unde fieret tunc non erat, quando nisi fratres et sorores ex illis duobus primis, nulli homines erant. Fieri ergo debuit⁶ quando potuit, ut existente copia, inde ducerentur uxores que non erant iam sorores, ut non solum illud ut fieret⁷ necessitas esset, verum etiam, si fieret, nefas esset; quod, humano genere crescente, etiam inter impios deorum multorum falsorumque cultores, sic observari cernimus, ut etiamsi perversis legibus permittantur fraterna coniugia, melior tamen consuetudo ipsa malit exhorre licentiam, sicque adversetur⁸, quasi nunquam licere potuerit. Copulatio ergo maris et femine, quantum attinet ad genus humanum, quoddam seminarium est civitatis. Celestis vero civitas opus habet ut noxam generationis evadat.

Ctp 3.15.33; IP 7.52

⁶ debuit CPBM; debui V

⁷ nulla *add.* PVB, *om.* CRM

⁸ adv- CRVB; av- P²M

40

De¹ legitimis coniugiis

Hieronimus ait², Tria legitima coniugia in scripturis leguntur. Primum legitimum coniugium est virgo casta in virginitate viro data legitime, et relique sequuntur in predictis. Secundum virgo in civitate deprehensa a viro, et illi per vim copulata, si voluerit pater eius, dotabit eam iste vir, quantum iudicaverit pater, et dabit pretium pudicitie eius. Tertium, filia predicta deprehensa, si non fuerit voluntas patris, trahet eam a viro predicto, et tradet eam alio³ et dotabit eam, et legitima erit ei. Sed primum his duobus preferitur.

Ctp 3.15.34; IP 6.33 (36, q. 2, cap. Tria.)

¹ tribus *add.* M

² ait CP; *om.* M

³ alio CPB; alii M

41

De quarto coniugio noto¹

Hieronimus ait², Additur itaque aliud quartum legitimum coniugium. Dum mortua fuerit uxor eius, licet illi accipere aliam, sed non repudiatam, nec desponsatam viro, sed filiam. Similiter debet et mulier. Unde et³ Paulus ait, Mulier que sub viro est, ligata sub lege viri est⁴, quandiu vivit vir eius⁵. Igitur, vivente viro eius, vocabitur adultera, si iuncta fuerit alteri viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est a lege viri, ita ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro.

Ctp 3.15.35; IP 6.34 (27, q. 2, c. Additur.)

¹ con. noto CP; legitimo con. M

² ait CP; *om.* M

³ et CPB; *om.* M

⁴ *after* ligata M

⁵ viv. vir eius CPB; vir eius viv. M

42

¹Hieronimus ait², In legitimo coniugio adulterium est cavendum, non quantum voluptas expetierit, sed quantum modus nature, et causa posteritatis postulaverit. Et non licet illi habere alteram, preter uxorem suam. Si enim habuerit, non erit licita³ que licita fuit. Paulus quoque apostolus ait, Omne peccatum quodcumque homo fecerit⁴, extra corpus est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat, hoc est in coniugio positus, quecumque fecerit peccata, non infuscant uxorem propriam. Si autem fornicatur cum aliis, maculat eam ut non sit licita, sed quasi adultera.

¹ Quod in coniugio quasi adulterium sit voluptuosus concubitus et immoderatus *add. as rubr.* M

² ait CPB; *om.* M

³ licita CPB; legitima M

⁴ hom. fec. CBM; fec. hom. RPV

43

¹*Idem Hieronimus*

Ait Dominus in Evangelio, Quicumque dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mechatur. Et qui dimissam duxerit, mechatur. Sola fornicatio est que uxoris vincit affectum, immo cum illa unam carnem in aliam diviserit, et se fornicatione separaverit a marito, non debet teneri, ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente scriptura, Qui adulteram tenet stultus et impius est. Ubicumque est igitur fornicatio, aut fornicationis suspicio, libere uxor dimittitur. Et quia poterat accidere ut aliquis calumniam faceret innocenti, et ob secundam copulam nuptiarum veteri crimen impingeret, sic priorem dimittere iubetur uxorem, ut secundam prima vivente non habeat. Quod enim dicit, tale est, Si non propter libidinem, sed propter iniuriam dimittis uxorem, quare expertus infelices priores nuptias, novarum te immittis² periculo? Nec non quia poterat evenire, ut iuxta eandem legem uxor quoque marito daret repudium, eadem cautela precipitur ne secundum accipiat virum, et quia meretrix, et que semel fuerat adultera, opprobrium non timebat, secundo non nubere precipitur viro³, quod si talem duxerit, sub adulterii crimine sit.

(*lib. 3 in Matth., ad caput 19) Quad. 4.59] IP 7.7*

¹ Quod propter fornicationem licet uxorem dimittere, non tamen aliam ducere *add. as rubr.* M

² *corr. fr.* inmittentis C

³ [Hieron, excusus sic habet secundo precipitur viro, etc.] *add.* M²

44*

¹*Novellarum constitutio*²*sexagesima quinta, cap. 1*

Si quis divinis tactis scripturis iuraverit mulieri se eam legitimam uxorem habiturum, vel si in oratorio tale sacramentum dederit, sit illa legitima uxor, quamvis nulla dos, nulla scriptura alia interposita sit.

Ctp 3.15.36; IP 6.7 (30, q. 5, c. Si quis.)

¹ Quod legitima sit, que interposito sacramento assumpta fuerit *add. as rubr.* M

² -tio PVB; -tio lib. CR; con' A; -tionum M

45*¹ *Augustinus de verbis Domini*², tractatu 47

Si ducturi estis uxores, servate vos uxoribus vestris. Quales eas vultis ad vos venire, tales vos debent, et ipse invenire. Quis iuvenis est qui non castam velit ducere uxorem? Et si accepturus est virginem, quis non intactam desideret? Intactam queris? intactus esto. Puram queris? noli esse impurus. Non enim illa potest, et tu non potes.

*Ctp 3.15.37*¹ Ut talis sit vir uxori, qualem sibi vult esse uxorem *add. as rubr.* M² Aug. de verb. Dom. CBM; De verb. Dom. Aug. PV**46¹***² *Eliberitano concilio*, cap. 54

Si qui parentes fidem fregerint sponsaliorum, triennii tempore abstineant se a communione. Si tamen idem³ sponsus vel sponsa in gravi crimine fuerint deprehensi, excusati erunt parentes.

*Ctp 2.30.11a]*¹ *here CVBM, after c 47 P*² Ne parentes fidem sponsaliorum frangent. Ex *add.* M³ [iidem, orig.] *add. Fr***47***¹ *Responsa Nicolai ad consulta Bulgarorum*, cap. 48

Nec uxorem² ducere, nec convivia facere in quadragesimali tempore convenire posse, ullatenus³ arbitramur.

*IP 6.3 (33, q. 4, c. Nec uxorem.)*¹ Ne uxor in quadragesimali tempore ducatur *add. as rubr.* M² -orem CVBM; -ores P³ ull- CPB; *om.* H; null- M**48***¹ *Neocesariensi concilio*, cap. 6

Presbiterum in nuptiis bigami prandere² non convenit. Quia cum penitentia bigamus egeat, quis erit presbiter qui propter convivium talibus nuptiis possit prebere consensum?

*Vers. Dion.] IP 6.67 (31, q. 1, c. De his.)*¹ Ne presbiter in nuptiis bigami prandeat. Ex *add.* M² *after Presb.* M**49***¹ *Laodicense concilium*, cap. 52

Non oportet in Quadragesima aut nuptias aut natalitia celebrare.

*Vers. Dion.] (33, q. 4, c. Non oportet.)*¹ Ne nuptie in quadragesimali tempore fiant *add. as rubr.* M

50*¹*Hieronimus ad Nepotianum*

Predicator continentie nuptias non conciliet. Qui apostolum legit, superest, ut qui habent uxores tanquam non habentes sint, cur virginem cogit ut nubat? Qui de monogamia sacerdos est, quare viduam hortatur ut bigama sit.

¹ Ut predicator continentie nuptias non celebret *add. as rubr.* M

51*¹*Capitularium libro III, cap. 16*²

De liberis hominibus qui uxores fiscalinas regias, et de feminis liberis qui homines fiscalinos regios accipiunt, ut non de hereditate parentum, vel de causa³ querenda, nec de testimonio pro hac re abiiciantur.

cf 16.346 below] Ctp 3.15.38; IP 5.38

¹ De his qui fiscalinas uxores ducunt *add. as rubr.* M

² 16 CPBM; 19 A

³ sua *add. Fr, om.* CPBM

52*¹*Lib. V, cap. 20*

Si mulier ingenua acceperit servum, sciens quod servus esset, habeat eum; una autem lex erit et viro et femine.

Ctp 3.15.39 (29, q. 2, c. Si femina.)

¹ Ut ingenua si servum duxerit ancilla sit *add. as rubr.* M

53*¹*Lib. VI, cap. 95*

Si quis liber ancillam in matrimonium acceperit, non habet licentiam dimittere eam, si prius amborum consensu coniuncti sint.

(c. 94). Ctp 3.15.40 (29, q. 2, c. Si quis.)

¹ Ut liber si ancillam duxerit non dimittat eam *add. as rubr.* M

54*¹*Adiecti capitulares, cap. 55*

Coniugia servorum non dirimantur, etiamsi diversos dominos habeant, sed in uno coniugio permanentes dominis suis serviant. Hoc in illis observandum est, ubi legalis coniunctio fuit, et per voluntatem dominorum.

Ctp 3.15.41

¹ Quod coniugium non dirimitur inter servum et ancillam etiamsi diversos dominos habeant *add. as rubr.* M

55*

¹*Pelagius Melleo subdiacono*

Dulcitia ecclesie nostre famula, in Tarpeiana massa consistens, huiusmodi querelam suam nostris sensibus intimavit, dicens quod, postea quam eam marito suo defuncto contigit viduari, Clerentius quidam nomine ex ancilla, ut perhibetur, ecclesie procreatus, diversis blanditiis atque suasionibus prefate mulieris animos inclinando in suo eam curasset afficere consortio, ex qua etiam filium procreasset. Nunc autem post coniunctionis sue non parvum tempus, quippe iam nato et educato filio nullis, ut perhibetur, rationalibus causis exstantibus, eandem mulierem deseruisse, atque in eam prosiluisse contumaciam, ut ad declinandam servitutem debitam, curialis sibi nomen audeat usurpare, qui et primam in ecclesie possessione genitam ex colonis ecclesie habuisse memoratur uxorem. Ex cuius peculio quemdam agellum dicitur hactenus detinere; sed et alia non pauca in suo fertur habuisse peculio. Quapropter experientia tua presentis iussionis vigore suscepto, eodem detento Clarentio cause totius veritatem diligenter agnoscens, que de memorati persona seu rebus ecclesiastica requirit utilitas exsequatur, et si eum de ecclesie ancilla genitum, vel alio modo legitimo iuri ecclesie constat obnoxium reperiri, cum omnibus rebus suis in massam ecclesie festinet revocare, et ei prefatam mulierem, quam sibi ipse ascivit in consortium, sociare, nullatenus habituro de cetero eam relinquendi licentiam.
CB Pel. 51]

¹ De quodam famulo ecclesie, qui eiusdem ecclesie ancillam relinquere volebat. *add. as rubr. M*

56*

¹*Novellarum constitutionum trigesima septima*

Si quis per errorem ancillam mulierem duxerit uxorem, liberam eam esse putans, vel ex contrario si libera mulier servo per errorem iuncta sit, posteaque veritas reperta fuerit, dicendum est omnino nuptias non constitisse². Inter liberum enim et ancillam, servum et liberam mulierem, nuptie contrahi non possunt. Quod si calliditate et coniventia³ domini servus vel ancilla matrimonium contraxerit cum libera persona (forte enim dominus ancillam suam ut liberam viro ingenuo coniunxit, et dotem pro ea prestitit, ut propter nuptias donationem lucretur totam vel pro parte). Si quid ergo tale contigerit, ipsam donationem dotis, et ancillam liberam faciat et nuptie consistant⁴, nulla lege, quantum pertinet ad servitutem, huiusmodi matrimonium concutiente. Sin autem dominus specialiter quidem⁵ nuptias ancille sue vel servi non consenserit, sciens⁶ autem quod non conibuerit⁷ (forte enim ideo hoc facit, ut postea negotium moveat homini libero quod ancillam eius⁸ duxit uxorem, vel ingenue mulieri quod servo eius nupta est), si quid ergo tale evenerit⁹, specialiter dominus non consenserit, attamen nesciens¹⁰ non prohibuerit, et nuptie¹¹ integro iure

¹ Si quis per errorem duxerit ancillam uxorem, liberam eam putans, vel si qua servum duxerit maritum, non subsistere tales nuptias. *add. as rubr. M*

² *corr. fr. -uisse C*

³ coniv- PVM; cohib- CRP²?B

⁴ Om *begins*

⁵ in *add. M, om. CP?BOM*

⁶ *corr. fr. sentiens P*

⁷ con- CPBOM; coh- M

⁸ anc. eius CPBOM; eius anc. M

⁹ et *add. M, om. CPB*

¹⁰ vel re *add. ss P*

consistant, et servilis conditionis persona eripiatur, ad ingenuitatem illo sine dubitatione¹² aperto, quod liberi qui ex huiusmodi nuptiis procreati fuerint, tam ingenui quam legitimi sunt¹³.

Ctp 3.15.42; IP 6.110

¹¹ -ti Om

¹² dubitatione CRPB; dubitationem Om; dubio M

¹³ sunt CRPBOmM; fuerint H

57*¹

²Cap. 25

Si liberta mulier patrono suo copulata nuptiis quidem eius renuntiaverit, ad secundum autem matrimonium migrare voluerit, id facere invito patrono non poterit. Alioquin si contra voluntatem eius nupsit, non fiunt nuptie, sed ut meretrix coniuncta³ esse videatur.

cf 16.128 below]

¹ RH reverse 57b-a

² Quod liberta que patrono suo nupsit eo invito alii iungi non possit *add. as rubr.* M

³ coniuncta CRPBM; convicta Om

Constitutio sexagesima nona¹, cap. 3

Si quis libertam suam uxorem ducere voluerit, dotalia instrumenta cum ea componat², et habeat legitimam uxorem, quamvis ipse summa dignitate prefulgeat. Et si liberi ex tali connubio procreati fuerint, legitimi successores patri suo succedant.

¹ octava Om

² -net Om

58*

¹Gregorius Maximiano² episcopo Siracusano

Presentium portitor lacrimabiliter questus est, ante plurimos annos ab homine (nescio quo) de possessione Massanensis ecclesie, de fontibus se susceptum, et violenter diversis persuasionibus puelle³ iunctum, ex qua filios iam iuenculos habere se asserit, quam nunc violenter huic disiunctam abstulisse dicitur, atque cuidam alii venundedis. Quod si verum est, quam sit inauditum atque crudele malum, tua dilectio perspicit. Ideoque admonemus, ut hoc tantum nefas, sub ea vivacitate, quam te in causis piis habere certissime scimus, requiras atque discutias; et si ita, ut supradictus portitor insinuavit, esse cognoveris, non solum quod male factum est ad statum pristinum revocare curabis, sed et vindictam que Deum possit placare, exhibere modis omnibus festinabis.

(lib. III regist., cap. 12).

¹ De quodam qui filiolo suo ancillam suam copulavit, et postea abstulit *add. as rubr.* M

² -mano Om

³ -li Om

59**¹Stephanus V Theodosio episcopo*

Numquidne duabus simul sponsis nubere barbaricam gentem instruis? Numquidne sacramentum ecclesie exponentem apostolum non legisti, Erunt duo in carne una? an forsitan tui codices falso tres in carne una asserunt? Desine iam tali tabescere ignavia, et disce paternis obedire regulis, ne inveniaris statutos a patribus terminos transgredi, vel per ambitionem de maiori ad maiorem transire ecclesiam, quod tentantem laica etiam communione sacri privant canones.

CB Steph.V 9b]

¹ Quod nulli liceat duas habere legitimas *add. as rubr.* M

60**¹Novellarum constitutionum septuagesima nona*

Nemo intelligatur concubinam habere, qui cum multis mulieribus concumbere cum aliqua² solet. Nam, quemadmodum qui legitimam uxorem habet, aliam habere durante eodem matrimonio non potest, ita et qui unam concubinam habet, non potest alias eo tempore habere.

IP 6.46

¹ Quod nec concubinam habeat qui cum pluribus concumbere solet *add. as rubr.* M

² cum al. CPB; *om.* M

61**¹Augustinus de unico baptismo, lib. I*

Ismael ut separaretur a populo Dei non obfuit mater ancilla, sed obfuit fraterna discordia. Et non profuit potestas uxoris, cuius magis filius erat, quia per ipsius iura coniugalia, et in ancilla seminatus erat, et ex ancilla susceptus.

(lib. I De baptis. contra Donatistas, cap. 13). CB Varia 1C 1h] IP 6.47 (Dist. 56, c. Ismel.)

¹ Quod Ismael non fuit eiectus propter matrem ancillam, sed propter fraternam discordiam *add. as rubr.* M

62**¹Pandectarum, libro XXIII, tit. II*

In libere mulieris consuetudine non concubinatus, sed nuptie intelligende sunt, si non corpore questum fecerit.

CB Varia 1A 22b] IP 6.48

¹ Quod in libere mulieris consuetudine nuptie intelligende sint *add. as rubr.* M

63**¹Responsa Nicolai ad consulta Bulgarorum, cap. 51*

Apud quem uno tempore due uxores inveniuntur, interim priore retenta, posteriorem cogatur amittere; insuper et penitentiam quam loci sacerdos previderit, compellatur² suscipere.

¹ De penitentia eius qui duas uxores nititur habere *add. as rubr.* M

² compellatur CRPBOmM; cogatur H

64*

¹*Toletano concilio I, cap. 17*

Si quis habens uxorem fidelem, concubinam habeat, non communicet. Ceterum is qui non habet uxorem, et pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur, tantum ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubine (ut ei placuerit) sit coniunctione contentus. Alias vero abiiciatur, donec desinat, et ad penitentiam revertatur².

Ctp 2.35.9] IP 6.49 (Dist. 34, c. Is qui non.)

¹ Ut habens concubinam si alia non utatur, communione non privetur. *as rubr. Ex add. M*

² revertatur CRPBOmM; revocetur H

65*

¹*Augustinus de bono coniugali*²

Solet queri, cum masculus et femina nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibimet non filiorum procreandorum, sed pro incontinentia solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera id faciat, utrum nuptie sint vocande. Et potest quidem fortasse non absurde hoc appellari connubium, si usque ad mortem alicuius eorum id³ inter eos placuerit, et prolis generationem, quamvis non ea causa coniuncti sunt; non tamen vitaverunt, ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant ne nascantur. Ceterum, si vel utrumque, vel unum horum desit, non inuenio quemadmodum has nuptias appellare possimus. Etenim si aliquam sibi ad tempus adhibuerit, donec illam dignam honoribus, vel suis facultatibus inueniat, quam comparem ducat, ipso animo adulter est, nec cum illa quam cupit inuenire, sed cum ista cum qua sic cubat, ut cum ea non habeat maritale consortium.

Ctp 3.15.43; IP 6.27 (cf 6.44, 6.50A) (32, q. 2, c. Solet.)

¹ Quod quasi matrimonium sit, si quis concubina sic utatur ut alteram non habeat, nec habere desideret *add. as rubr. M*

² cap. 5 *add. M*

³ *ss C*

66*

¹*Isidorus de consonantia Novi et Veteris Testamenti, cap. 3*

Christiano non dicam plurimas, sed nec duas simul habere licitum est, nisi unam tantum, aut uxorem, aut certe loco uxoris, si coniux deest, concubinam.

IP 6.50 (Dist. 34, c. Christiano.)

¹ Quod unam tantum liceat habere Christiano *add. as rubr. M*

67**¹Pelagius Sindule magistro militum*

Hortamur ut nihil ulterius Montanianus, qui se, contra omnem veritatem, et contra leges, dum sit ex ancilla genitus, legitimum filium tentat astruere sensibus vestris qualibet forte subripiat, quia Montanianum illum, de cuius substantia agitur, constat sine propriis liberis decessisse, et germani fratris filios, qui ei legitima ratione succedunt, superstites dimisisse, ac propterea istum Montanianum, de cuius substantia agitur, nullam habere in illius defuncti successione personam. Nam, etsi principalia sacra promeruit, hoc illis legitimis successoribus preiudicare nil poterit, quia ipse clementissimus imperator generales leges protulit quibus iubet nulli qui in precibus suis deprehenditur esse mentitus, ea sacra prodesse que meruit. Qui cum esset naturalis, se contra veritatem dicit esse legitimum, quod nulla ratione monstrari lege potuit.

CB Pel. 59]

¹ Quod non sit legitimus a nobili et ab ancilla genitus *add. as rubr. M*

68*¹Pandectarum lib. I, tit. V*

Cum legitime nuptie facte sunt, patrem liberi sequuntur, vulgo quesiti matrem sequuntur.

CB Varia II 16c]

¹ Quod de legitimis nuptiis procreati patrem, vulgo quesiti matrem sequuntur *add. as rubr. M*

69**¹Item*

Vulgo concepti dicuntur, qui patrem demonstrare non possunt; et qui possunt quidem, sed eum habent quem habere² non licet.

CB Varia II 16c]

¹ Quis sit vulgo quesitus *add. as rubr. M; break here C; no break RPVA*

² Om ends

70**¹Item*

Lex nature hec est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur. Qui in utero sunt, in toto pene iure civili intelliguntur in rerum natura esse. Nam et legitime hereditates restituuntur his, ita ut pregnans mulier ab hostibus capta sit, et id quod natum erit, quamvis apud bone fidei emptorem peperit, tanquam furtivum usu non capitur.

CB Varia II 16 d-e]

¹ Quod matrem potius quam patrem sequuntur de non legitimo coniugio nati *add. as rubr. M; no break CRPA*

71*

¹*Libro I, Institutionum*² *tit. IV*

Ingenuus est qui, statim ut natus est, liber est, sive ex duobus ingenuis matrimonio editur, sive ex libertinis, sive ex altero libertino et altero ingenuo. Sed et si quis libera de matre nascitur, patre servo, ingenuus nihilominus nascitur, quemadmodum qui ex matre libera et incerto patre natus est, quoniam vulgo conceptus est. Sufficit autem liberam habuisse matrem eo tempore quo nascitur, licet ancilla conceperit; et econtrario, si libera conceperit, deinde ancilla facta pariat. Placuit enim qui nascitur liberum nasci, quia non debet calamitas matris ei nocere qui in utero est. Ex his et illud quesitum est, si ancilla pregnans manumissa sit, deinde ancilla postea facta peperit, liberum an servum pariat. Marcellus³ probat liberum nasci. Sufficit enim ei qui in ventre est, liberam matrem vel medio tempore habuisse, quod et verum est.

CB Varia IA 26]

¹ Quod liberorum status dependeat a conditione matris, non patris. *add. as rubr. M*

² Inst. CPBA; constitutio M

³ [Martianus] *add. Fr*

*Isidorus Etimologiarum lib. IX, cap. 4*¹

Liberi dicti sunt, qui ex libero matrimonio sunt orti. Nam filii ex libero et ancilla, servilis conditionis sunt. Semper enim qui nascitur deteriolem parentis statum sumit.

Ctp 3.15.44; C 32 q 4 c 15a

¹ 4 CPBA; 5 M

Eiusdem lib. IX, cap. 5

Naturales¹ filii dicuntur ingenuarum concubinarum filii, quos sola natura genuit, non honestas coniugii. Item. Hi² qui non sunt de legitimo matrimonio, matrem potius quam patrem sequuntur.³

Ctp 3.15.45; C 32 q 4 c 15b

¹ siquidem *add. H, om. CRPBLM*

² Hi CRPBHM; Si L

³ A *adds here*, Anchiranum concilium cp. xviii. Quotquot virginitatem promittentes irritam faciunt -- habitare prohibemus. *cf above 6.351 (var.)*

72*

¹*Augustinus de conflictu vitiorum atque virtutum, cap. 22*

Nubendi licentia quibusdam tribuitur, hoc est qui virginitatem vel castimoniam vidualem nequaquam professi sunt; quibusdam autem non tribuitur, id est qui virgines vel² continentis esse decreverunt; fornicatio vero nulli impune conceditur.

(cap. 24).] Ctp 3.15.46; IP 6.4 (27, q. 1, c. Nubendi.)

¹ Quod coniugia quibusdam conceduntur, quibusdam non *add. as rubr. M*

² vel CPB; aut M

73*¹*Augustinus de adulterinis coniugiis, lib. I*

Non solum mechandum non est, quod faciunt quidam² sed omnis qui dimittit uxorem suam et ducit alteram, etsi propterea duxerit, Christianam ut faciat; sed etiam quisquis non alligatus uxori continentiam Deo voverit, nullo modo debet ista compensatione peccare, ut ideo uxorem credat sibi esse ducendam, quia promisit, que nuptias eius appetit, futuram se esse Christianam. Quod enim cuiquam antequam vovisset licebat, cum id se nunquam facturum voverit, non licebit; si tamen id voverit, quod vovendum fuit, sicuti est perpetua virginitas, vel continentia vidualis post experta connubia solutis a vinculo coniugali, vel ex consensu voventibus, et carnalia debita sibi invicem relaxantibus fidelibus castisque coniugibus, quod alterum sine altera, vel alteram sine altero vovere fas non est. Hec ergo et si qua alia sunt que rectissime voventur, cum homines voverint, nulla conditione rumpenda sunt, que sine ulla conditione voverunt.

(c. 24) cf Cott. Cleop C viii, fo. 109v] Ctp 3.15.47 (32, q. 8. c. Non solum.)

¹ Quod multa licent ante votum, que post votum non licent *add. as rubr.* M

² [facit non quidam, or.] *add. Fr*

74*¹*Leo Rustico Narbonensi*

Cum societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, ut preter sexuum coniunctionem haberet etiam in se Christi et ecclesie sacramentum, dubium non est eam mulierem ad matrimonium non pertinere, in qua docetur nuptiale non fuisse misterium.

(ep. 92, c. 4). IP 6.23; (27, q. 2, c. Cum societas.)

¹ Quod nuptie habent in se Christi et ecclesie sacramentum *add. as rubr.* M

75*¹*Ambrosius super Lucam, lib. I*

Sara partus sui erubescerat etatem, et rursus se caruisse gaudebat opprobrio. Pudor est enim feminis nuptiarum premia non habere, quibus hec sola causa est nubendi.

Sub finem lib. I, ad 1 cap. Lucae, de Elizabeth agit Amb.] CB Varia II 15d] IP 6.24 from Pudor est (32, q. 2, c. Pudor.)

¹ Quod pudor est feminis nuptiarum premia non habere *add. as rubr.* M

76*¹*Lib. II*

²Coniugii premium et gratia nuptiarum partus sit feminarum, non mediocris causa est ut virginitas Marie falleret principem mundi.

(statim post principium). CB Varia II 15 e] IP 6.25 (32, q. 2, c. Pudor.)

¹ Quod premium nuptiarum partus sit feminarum *add. as rubr.* M

² Cum *add. P²VA, Quum add. M, om. CPB with CB*

77*¹*Augustinus contra Iulianum lib. I²*

Non in sola ut deliras commixtione³ maris et femine nuptiarum veritas est, quamvis sine illa nuptie filios propagare non possint. Sed alia sunt ad nuptias proprie pertinentia, quibus ab adulteriis nuptie decernuntur. Sicuti est thori coniugalis fides, et cura ordinate filios procreandi, et, que maxima differentia est, bonus usus mali, hoc est, bonus usus concupiscentie carnis, quo malo⁴ adulteri utuntur⁵ male.

IP 6.29 (32, q. 1, c. Non enim.)

¹ Quod tantum procreatio filiorum sit vinculum nuptiarum *add. as rubr.* M

² I CPBA?; II M

³ -ione PVBM; -ionis CR

⁴ [al. bono] *add. Fr*

⁵ utuntur CPM; vertuntur B

78*¹*Gregorius Iunior Bonifacio episcopo*

Quod posuistis², si mulier infirmitate correpta nunquam valuerit viri³ debitum reddere, quid eius faciat iugalis. Bonum esset si sic permaneret, ut abstinentie vacaret, sed quia hoc magnorum est, ille qui se non poterit continere, nubat magis; non tamen ei subsidii opem subtrahat⁴ quod⁵ infirmitas prepedit⁶, cum non detestabilis culpa excludit.

(Gregorius II, ep. 13, c. 2). IP 6.112 (32, q. 7, c. Quod proposuisti.)

¹ Quid viro faciendum sit si mulier nulla ratione ei debitum reddere poterit *add. as rubr.* M

² posuistis CPA; proposuisti M

³ viri CPB; viro M

⁴ ab illa *add. Fr, om. CPBM*

⁵ [quam] *add. Fr*

⁶ prep- CPB; prop- M

79*¹*Codicum lib. V, cap. 19, tit. X*

Si maritus uxori ab initio matrimonii usque ad duos continuos annos computandos coire minime propter naturalem imbecillitatem valeat, possit mulier vel eius parentes, sine periculo dotis amittende, repudium marito ducere².

Ctp 3.15.48; IP 6.113

¹ De repudio mariti si debitum uxori reddere non poterit. *add. as rubr.* M

² duc. CPBA; dic. M

80*¹*Capitularium² lib VI, cap. 91*

Si vir et mulier coniunxerint se in matrimonio, et postea dixerit mulier de viro non posse nubere cum ea³; si poterit⁴ probare quod verum sit accipiat alium, eo quod, iuxta apostolum, non potuit illi reddere vir suus debitum.

¹ De eadem re *add. as rubr.* M

² -arium M; -arum CR; cap' P; capl' V; capitular' H

³ ea CRPBM; eo C²Fr

(c. 55) *Isaac of Langres, cap. xi. 13. cf below 8.178] IP 6.114*

⁴ -erit CPB; -uerit M

81*

¹*Constitutio Novellarum 37*

Si quis non poterit² cum uxore sua misceri³, etiam sine repudio matrimonium dissolvatur.

¹ De eadem re. *add. as rubr.* M

² poterit CPBA; potest M

³ forte enim frigide nature triennio transacto qui connumerabitur scilicet ex eo tempore quo copulati sunt. Si non potuerit in toto triennio cum muliere sua misceri *add. A, om.* CPM

82*

¹*Augustinus contra Faustum lib. I, cap. 31²*

Ad explendam tantum libidinem feminis impudica coniunctione miscentur Manichei; filios autem inviti suscipiunt, propter quod solum coniugia copulanda sunt. Quomodo ergo non prohibes nubere, quando id conaris auferre de nuptiis, unde sunt nuptie? Quo ablato, mariti erunt turpiter amatores, meretrices uxores, thalami fornices, soceri lenones.

¹ Quod propter spem prolis coniugia copulanda sint *add. as rubr.* M

² cap. 31 CPBA; *om.* M

83*

¹*Responsa Nicolai ad consulta Bulgarorum, cap. 63*

Consultis preterea, si liceat viro, Dominico nocturno tempore vel diurno cum uxore sua coniungi, aut dormire. Quibus respondemus, Quoniam si Dominico die ab opere mundano cessandum est, sicut supra docuimus, quanto magis a voluptate carnali, et omnimoda corporis pollutione cavendum.

¹ Quod Dominica die ab uxore abstinendum sit *add. as rubr.* M

84*

¹*Ambrosius super epistolam² primam ad Corinthios*

Si causa creandorum filiorum ducitur uxor, non multum tempus concessum videtur ad usum ipsum, quia et dies festi et dies processiois, et ipsa ratio conceptus et partus iuxta legem cessari temporibus his debere monstrant³.

(*ad 7 cap. 1 ad Corint. semipagina a principio*) IP 6.21 (33. q. 4, c. Si causa.)

¹ De eadem re. *add. as rubr.* M

² ep. CPM; *om.* A

³ mon- CPBM; demon- Fr

85*

¹*Ambrosius* ²*in libro Questionum Veteris et Novi Testamenti, cap. 65*³.

Mulierem constat dominio viri subiectam esse et nullam auctoritatem habere, nec docere enim potest, nec testis esse, neque fidem dicere, nec iudicare⁴.
IP 7.49 (as CP); (33, q. 5, c. Mulierem.)

¹ Ut mulier dominio viri sui subiecta sit *add. as rubr. M*

² (Augustinus) *add. Fr*

³ 65 CPBAM; 45 Fr

⁴ CPM *as here*; quanto minus iudicare *add. A*; quanto magis non potest imperare *add. Fr*

86*

¹*Hieronimus super Ezechielem lib. VII*²

Caveat uxor ne forte victa desiderio coeundi celet virum, et maritus ne vim faciat uxori, putans omni tempore subiectam sibi debere coniugii voluntatem.

¹ Quod vir non debet mulieri subtrahere debitum. *add. as rubr. M*

² VII CRPAM; VI C²

87*

¹*Sermo Hieronimi in vigilia Pasche, qui sic incipit, Hodie populus*² *Israel*

Sciatis, fratres carissimi, quoniam quicumque uxori debitum reddit, vacare non potest orationi, nec de carnibus Agni comedere. Item³. Si panes propositionis ab his qui uxores suas tetigerant comedi non poterant, quanto magis panis ille qui de celo descendit, non potest ab his, qui coniugalibus paulo ante hesere complexibus, violari atque contingi! Non quod nuptias condemnemus, sed quod eo tempore quo carnes Agni manducaturi sumus, vacare a carnis operibus debeamus.
(tomo IX sermone 33, De esu agni, sed qui inter nothos). Ctp 3.15.49 (33, q. 4, c. Sciatis.)

¹ Ut communicaturi se eo tempore ab uxoribus abstineant. *add. as rubr. M*

² populus CPBA; fratres charissimi populis M

³ (post unum atque alterum versum) *add. M*²

88*

¹*Beda in Historia Anglorum, lib. I, cap. 44*². *Gregorius respondet Augustino*

Ad enixe mulieris concubitum vir suus accedere non debet, quoadusque qui gignitur ablactetur. Prava autem in coniugatorum moribus consuetudo subrepsit, ut mulieres filios quos gignunt nutrire contemnant, eosque aliis mulieribus ad nutriendum tradant. Quod videlicet sola causa incontinentie videtur inventum. Quia, dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt. He itaque que filios suos ex prava consuetudine aliis ad nutriendum tradunt, nisi purgationis tempus transierit, viris suis non debent commisceri. Quippe cum et sine partus causa, dum in consuetis menstruis detinentur, viris suis misceri prohibeantur, ita ut morte lex sacra feriat, si quis vir ad mulierem menstruatam accedat. Que tamen mulier dum consuetudinem menstruam patitur, prohiberi ecclesiam intrare non debet, quia ei nature superfluitas in culpam non valet reputari, et per hoc quod invita patitur, iustum non est ut ab ingressu

¹ Ne mariti cum uxoribus suis puerperis congregiantur ante tempus purgationis *add. as rubr. M*

² 44 CPBA; I cap. 44 *om. H*; 27 M

ecclesie privetur.³ Item⁴. Vir cum propria coniuge dormiens, nisi lotus aqua intrare ecclesiam non debet, sed neque lotus statim intrare debet. Item⁵. Romanorum semper ab antiquioribus usus fuit, post admixtionem proprie coniugis, et lavacri purificationem querere, et ab ingressu ecclesie paululum reverenter abstinere. Nec hec dicentes culpam deputamus esse coniugium, sed quia ipsa licita admixtio coniugum sine voluptate carnis fieri non potest, a sacri loci ingressu abstinendum est, quia voluptas ipsa esse sine culpa nullatenus potest. Item⁶. Oportet legitima carnis copula ut causa prolis sit, non voluptatis, et carnis commixtio creandorum liberorum sit gratia, non satisfactio vitiorum. Si quis vero sua coniuge non voluptatis cupiditate raptus, sed solummodo creandorum liberorum gratia utitur, iste profecto sive de ingressu ecclesie, sive de sumendo Dominici corporis et sanguinis misterio, suo est relinquendus iudicio, quia a nobis prohiberi non debet accipere, qui in igne positus nescit ardere. Cum vero non amor procreande sobolis, sed voluptas dampnatur in opere commixtionis, habent etiam coniuges quod de sua commixtione defleant. Item⁷. Tunc vir qui post admixtionem coniugis lotus aqua fuerit, etiam sacre communionis misterium valet accipere, cum ei iuxtam prefinitam sententiam ecclesiam etiam licuerit intrare.

(*Greg. ad 10 August. interrogationem.*) Ctp 1.55. 72, 74] Ctp 3.15.50 to videtur inventum, 51 from Vir cum to intrare debet, 52 from Romanorum - nullatenus potest (*Dist. 5, c. Ad eius vero.*)

³ H ends cap. here

⁴ (ibidem aliquanto post; 33, q. 4, c. Vir cum) add. M²

⁵ (post aliquot versus) add. M²

⁶ (paulo post) add. M²

⁷ (ad calcem) add. M²

89*

¹Augustinus in libro *Questionum Veteris et Novi Testamenti*, cap. 127²

Fornicari omnibus semper non licet, negotiari vero aliquando licet, aliquando non licet. Antequam enim ecclesiasticus quis sit, licet ei negotiari; facto iam non licet. Et Christiano cum uxore sua convenire aliquando licet, aliquando vero³ non licet⁴. Propter dies enim⁵ processionis aliquando non licet convenire, quia etiam a licitis abstinendum est, ut facilius impetrari possit quod postulatur. Unde apostolus, Ex consensu, ait, abstinendum est ad tempus, ut vacetis orationi. Nam et secundum legem in ieiunio cedere et iurgari licet, postea non licet⁶.

IP 7.26 (*Dist. 88, c. Fornicari.*)

¹ Quod Christiano cum uxore aliquando licet convenire, aliquando non. add. as rubr. M

² 127 CPA; 128 M

³ vero RPVBM; om. C

⁴ Et Christiano – licet in mg. V

⁵ dies enim RPVBM; enim dies C

⁶ lic. postea non lic. CPB; non lic. postea lic. AM; Nam et secundum - licet om. H

90*

¹Sermo 65 Augustini² de verbis Domini

Si in una domo litem inter se habeant vir et uxor, ad hoc debet laborare vir ut domet uxorem, domita uxor subiugetur viro. Subiugata uxore viro, fiat pax in domo.

¹ Ut vir, si litigium inter eos fuerit, domet uxorem suam. add. as rubr. M

² Aug. PVBA with CB; Amb. CRM

CB Varia 1C 18]

91*

¹*Ambrosius Hexaameron in tractatu diei quarti*

Adam per Evam deceptus est, non Eva per Adam, quem vocavit ad culpam mulier. Iustum est ut eam gubernatione² assumat, ne iterum femina³ facilitate labatur. (*lib. V, c. 7. IP 7.50 (33, q. 5, Adam.)*)

¹ Ut mulier subiecta sit viro *add. as rubr. M*

² gubernatione CPB; in gubernationem M; [eum gubernatorem, orig.] *add. Fr*

³ -ina CRPVBM; -inea C²Fr

92*

¹*Ambrosius super primam epistolam² ad Corinthios*

Mulier debet velare caput, quia non est imago Dei, sed ut ostendatur subiecta. Et quia prevaricatio per illam inchoata est, hoc signi debet habere in³ ecclesia propter reverentiam episcopalem non habeat caput liberum, sed velamine tectum; nec habeat potestatem loquendi, quia episcopus personam habet Christi. Quasi ergo ante iudicem sic ante episcopum, quia vicarius Domini est, propter reatus originem subiecta debet videri.

(*ad II, c. I, Ad Corinth.*) IP 7.51 (33, q. 5, c. Mulier.)

¹ Quare mulier debeat velare caput suum *add. as rubr. M*

² primam epistolam CPB; primam. A; prima epistola M

³ [ut in orig.] *add. Fr*

93*

¹*Augustinus super Iohannem parte prima, tractatu II*

Caro in Scriptura ponitur pro uxore, quomodo aliquando spiritus pro marito. Et quare? Quia ipse regit, hec regitur; ille imperare debet hec servire. Nam ubi caro imperat et spiritus servit, perversa domus est. Quid peius domo ubi femina habet imperium super virum? Recta autem illa domus est ubi vir imperat, femina obtemperat.

¹ Quod vir debet imperare, mulier obtemperare. *add. as rubr. M*

94*

¹*Augustinus lib. questionum super Genesim, cap. 153*

Est ordo naturalis in hominibus, ut serviant femine viris, et filii parentibus; quia et illi² hec iustitia est, ut infirmior³ serviat maiori. (*IP 7.43 (33, q. 5, c. Est ordo.)*)

¹ Quod naturalis ordo sit ut mulier serviat viro *add. as rubr. M*

² illi CPB; illis M

³ infirmior RPBA; infimior C; inferior VM

95*

¹*Augustinus* ²*questionum de Veteri et Novo Testamento, cap. 106*

Hec imago Dei est in homine, ut unus factus sit Dominus³ ex quo ceteri orientur, habens imperium Dei, quasi vicarius eius; quia omnis rex⁴ Dei habet imaginem. Ideoque mulier non est facta ad Dei imaginem, sic et enim dicit, Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum⁵. Hinc est unde apostolus, Vir quidem, ait, non debet velare caput, quia imago et gloria Dei est; mulier autem ideo velat, quia non est gloria aut imago Dei.

(*Quaest. 45) IP 7.44] (33, q. 5, c. Imago.)*

¹ De eodem *add. as rubr. M*

² lib. *add. M*

³ Dom. CPV; homo M; *om. Fr*

⁴ *corr. fr. lex C*

⁵ eum CPB; illum M

96*

¹*Augustinus*

Satis hinc apparet quemadmodum subditas feminas viris, et pene famulas lex esse voluerit uxores, quod dicens adversus uxorem vir testimonium, unde lapidaretur illa, si hoc verum esse demonstraretur, ipse tamen non vicissim lapidatur² si hoc falsum esse constiterit; sed tantummodo castigatur, et dampnificatur, eique perpetuo iubetur adherere qua carere voluerat. In aliis autem causis, eum qui testimonio falso cuiquam nocuerit, quasi³ probaretur, iussit occidi, eadem pena plecti iubet, qua fuerat, si verum esset, iste plectendus.

(*Lib. 5 quaest. super Deut. quaest 33) IP 7.45 (33, q. 5, c. Satis.)*

¹ Item, de eodem *add. as rubr. M*

² -atur CPB; -aretur M

³ quasi CPV; quod si M; (quasi, Vict.) *add. Fr*

97*

¹*Hieronimus super epistolam ad Titum*

Cum caput mulieris vir sit, caput autem viri Christus, quecumque uxor non subiicitur viro, hoc est, capiti suo, eiusdem criminis rea est, cuius et vir, si non subiiciatur capiti suo, Christo. Verbum autem Domini blasphematur, vel cum contemnitur Dei prima sententia, et pro nihilo ducitur, vel Christi infamatur Evangelium, dum contra legem, fidemque nature, ea que Christiana est et ex Dei lege subiecta, viro imperare desiderat, cum etiam gentiles femine viris suis serviant communi lege nature.

(*ad cap. II) IP 7.46 (33, q. 5, c. Cum caput.)*

¹ Quod, sicut vir Christo, ita mulier viro suo subiecta esse debet. *add. as rubr. M*

98*

¹*Augustinus, questionum in libro² Numer. cap. 53*

Noluit³ ita lex aliquid vovere Deo adversus animam suam, ut⁴ in aliquarum rerum licitarum, atque concessarum abstinentia in eisdem⁵ votis femine valeat auctoritas, sed virilis; ita ut si adhuc innupte concesserat pater vota persolvere, si⁶ antequam persolverit nupserit, et viro eius hoc cognitum non placuerit, non persolvat, et hoc omnino sine peccato, quia Deus mundavit eam, sicut dicit⁷, id est mundam iudicavit. Neque hoc contra Dominum⁸ fieri putandum est, cum ipse Deus hoc preceperit⁹, hoc voluerit. Item¹⁰. Manifestum est, ita voluisse legem, feminam sub viro esse, ut nulla vota eius que abstinentie causa voverit, reddantur ab ea, nisi auctor vir fuerit permittendo. Nam, cum ad peccatum eiusdem viri pertinere voluerit, si prius permiserit, et postea prohibuerit, etiam hoc¹¹ tamen non dixit ut faciat mulier quod voverat, quia permissa iam¹² prius a viro fuerat; viri dixit esse peccatum, quia abnuvit quod prius concesserat; non tamen mulieri vel ex hoc permissum dedit, ut cum prius vir ei concesserat, postea si prohibuerit, contempnatur¹³.

(*lib. IV Quest. super numer. quest. 59*). *Ctp 3.15.53* from Manifestum est; *IP 7.47-8 (33, q. 5, c. Noluit.) (33, q. 5, c. Manifestum.)*

¹ Quod mulier votum abstinentie reddere non possit, nisi permittente viro *add. as rubr. M*

² qu. in lib. CPA; lib. qu. M; lib. qu. in *Fr*

³ Noluit CRPBM; Voluit H

⁴ non *add. PBFr, om. CRVM*

⁵ eis- CPB; iis- M

⁶ si CPB; sed M; *om. Fr*

⁷ lex *add. M, om. CRPB*

⁸ Dominum CPBM; Deum *Fr*

⁹ preceperit CPM; pepercerit B

¹⁰ (*ibidem aliquanto post*) *add. M²*

¹¹ CPBM; hic *Fr*

¹² iam CPBM; *om. Fr*

¹³ contempnatur CPM; condemnetur B; [*condemnetur, orig.*] *add. Fr*

99*

¹*Ex epistola prima Clementis ad Iacobum*

Quid in omnibus peccatis est adulterio gravius? Secundum namque in penis obtinet locum; quoniam quidem primum illi habent, qui aberrant a Deo, etiamsi sobrie vixerint.

Ctp 1.1.4b-5a *IP 7.21 (32, q. 7, c. Quid in omnibus.)*

¹ Quod adulterium secundum locum in penis obtineat *add. as rubr. M*

100*

¹*Gregorius in Moralibus lib. XXI*

Cum turpiter vel innupta concupiscitur adulterium perpetratur.
(*c. 9, init.*).

¹ De adulterio *add. as rubr. M*

101**¹Ambrosius ad Paternum*

Si quis desponsata sibi, et tradita utatur, coniugium vocat. Qui aliene expugnat² pudorem, adulterium facit; cuius vel solo nomine reprimitur plerumque tentandi audacia.

(*epist. 66, init.*). IP 6.17 to con. vocat (27, q. 2, c. Si quis.)

¹ Quid sit adulterium. *add. as rubr.* M

² *after corr.* C

102**¹Augustinus de bono coniugali*

Adulterium dicitur, cum vel proprie libidinis instinctu, vel aliene consensu, cum altero vel altera, contra pactum coniugale concumbitur, atque ita frangitur fides, que in rebus etiam corporeis et abiectis magnum animi bonum est. Et ideo eam saluti quoque corporali, qua etiam vita ista continetur, certum est debere preponi.

(*cap. 4*). IP 7.22 (32, q. 5, c. Ille autem.)

¹ De eodem. *add. as rubr.* M

103**¹Idem de verbis Domini, cap. 17*

Ipsum corpus tuum, templum est Spiritus Dei. Iam vide quid facias de templo Dei. Si eligeres in ecclesia facere adulterium intra ipsos parietes, quid te esset sceleratius? Modo autem tu ipse es templum Dei.

(*sermone 16, c. 10*)

¹ Quod templum Dei violat qui adulterium facit *add. as rubr.* M

104**¹Augustinus de libero arbitrio lib. I*

Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum coniuge aliena, planum tamen aliquomodo sit id eum cupere, et si potestas detur esse facturum, non minus reus est quam si in ipso facto deprehenderetur.

(*circa principium cap. 3*). IP 7.19 (*De peniten., dist. 1, c. Si cui*)

¹ Qui alienam coniugem concupiscit, ita ut, si locus detur, ea sit abusurus, iam reus est facti. *add. as rubr.* M

105**¹Augustinus ad Claudium contra Iulianum, lib. V*

Sic non facienda sunt adulteria, etiam voluntate generandi regenerandos, quemadmodum nec furta sunt facienda, etiam voluntate pascendi pauperes sanctos, quod tamen faciendum est, non furta perpetrando, sed bene utendo mammona iniquitatis.

(*cap. 8, initio*). IP 7.20 (32, q. 4, c. Sic non facienda.)

¹ Quod non est faciendum adulterium, nec spe generandi regenerandos *add. as rubr.* M

106*¹*Isidorus*² *sententiarum, cap. 39*

Fornicatio carnis adulterium est; fornicatio anime, servitus idolorum est.
(*lib. II. IP 7.27*)

¹ Quid sit adulterium. *add. as rubr. M*² *lib. add. M***107***¹*Isidorus super Exodum, cap. 29*

Non mechaberis, id est, ne quisquam preter matrimonii federa aliis feminis misceatur ad explendam libidinem. Nam adulterium facit specialiter, qui preter suam ad alteram accedit.

*IP 7.23 (32, q. 5, c. Non mechaberis.)*¹ Quod adulterium facit, qui praeter (propter *Fr*) suam ad alteram vadit *add. as rubr. M***108***¹*Augustinus ad Valerium*

Si quisquam² fecerit adulterium, etiamsi nunquam deinceps faciat, reus est adulterii, donec reatus ipsius indulgentia remittatur. Habet ergo peccatum quamvis illud iam non sit quod admisit, quia cum tempore, quod factum est, perit.

*(de nuptiis et concupisc. lib. I, c. 26)*¹ Quod reus est adulterii qui semel fecerit illud, etiamsi nunquam amplius facturus sit *add. as rubr. M*² quisquam CPB; quisque A; quis M**109***¹*Novellarum constitut. 105², cap. 7*

Si in adulterio maritus putaverit suam uxorem convinci, prius debet inscriptiones deponere, vel contra mulierem vel contra adulterum, et si talis accusatio vera comprobata fuerit, tunc repudium mittat.

¹ Quomodo repudianda sit adultera. *add. as rubr. M*² 105 CPAM; cap. vii c v B; c. v *Fr***110***¹*Cap. 8*

Si vite mulieris quocumque modo insidiatus fuerit maritus, vel si aliis hoc facientibus conscius non manifestaverit mulieri, et secundum leges eam non iudicaverit, si mulieris castitati insidiatus fuerit, vel aliis eam in adulterium prodere conatus fuerit. Item. Si maritus ei de adulterio inscriptiones posuerit, et adulterium probare non poterit, liceat mulieri repudium mittere marito. Item. Illis penis subiiciatur maritus, si accusationem adulterii probare non poterit, quas mulier passura

¹ Marito in accusatione succumbente, eadem pene que uxori convictae irrogandae *add. as rubr. M*

fuisset, si convicta fuisset. Item. Si in eadem domo in qua mulier cum ipso habitat, contemnens eam cum alia muliere frequenter manens convincatur, et semel et bis criminatus, vel per parentes suos, vel per mulieris parentes, vel per alias idoneas personas huiusmodi turpitudine non abstinerit, liceat mulieri dissolvere nuptias.

111*

¹Capitul. 14

Si quis suspicatus fuerit de aliquo, velle eum pudori uxoris sue illudere, liceat ipsi marito testationes in scriptis habitas ad suspectum hominem mittere, et ter ei denunciare per testationes ipsas idoneos testes continentis, ne cum uxore sua inveniatur. Et si post tres testationes in scriptis habitas, et idoneos homines habentes, invenerit eum quem contestatus est cum uxore sua, vel in sua domo vel in domo mulieris, vel in domo illius adulteri, vel in popina², vel in prastino, liceat marito sine ullo periculo manibus suis illum occidere. Sin autem in alio loco deprehenderit eum colloquium habentem cum uxore sua, convocatis tribus testibus idoneis, per quos possit probare apud iudicem invenisse eum cum uxore sua colloquium habentem, tradat eum iudici, et si iudex invenerit post tres testationes suspectum hominem collocutum mulieri fuisse, nullo alio exquisito quasi adulterum puniat.

Ctp 3.15.54

¹ Quod liceat marito occidere eum quem, postquam ter prohibuerit, cum uxore sua in una domo invenerit *add. as rubr. M*

² [propinquo] *add. M*

112*

¹Cap. 15

Si post tres testationes² invenerit maritus uxorem suam in sacro loco cum suspecto homine colloquium habentem, tradat eos ecclesie defensori, vel aliis clericis, ut separatim custodiantur in periculo defensoris vel clericorum, ut auditos iudex mittat ad religiosum civitatis episcopum, et auctoritate ipsius accipiat eos, penis contra adulteros positus utrosque afficiat nullo alio requisito, si post tres attestaciones inventus est cum muliere locutus. Est autem iustissimum neque adulteros, neque raptos mulierum, sacrorum septis vindicare, et multo magis si quis de ipso adulterio intra sacra aliene mulieri locutus est. Et generaliter definimus, si quis invenerit uxorem suam, vel filiam, vel neptem, vel nurum, et deprehenderit cum aliquo colloquium habentem, et suspicatus fuerit turpitudinis causa eos convenisse, liceat ambos ecclesie tradere defensori, vel aliis clericis, periculo eorum separatim custodiendos, donec iudici innotescere fecerit, et ille secundum leges personas acceperit, et causam discussit.

¹ Ut maritus si post tres contestaciones invenerit uxorem suam cum suspecto homine in loco sacro colloquentem, ab episcopo eos ad penam requirat *add. as rubr. M*

² [testificationes] *add. M*

113*¹*Codicum, lib. IX², tractatu V*

Adulter post quinquennium quam commissum adulterium dicitur, quod continuum numeratur, accusari non potest.

¹ De adulterio, post quinquennium quam admissum est, neminem posse accusari *add. as rubr.* M

² IX CPA; XI M

114*¹*Tractatus XI*

Crimen adulterii maritum retenta in matrimonio uxore inferre non posse, nemini dubium est.

¹ Quod maritus non potest inferre crimen adulterii uxori in matrimonio retente *add. as rubr.* M

115*¹*Tract. XXIX*

Ne² volentibus temere liceat fedare connubia, proximis necessariisque personis solummodo placet deferri copiam accusandi adulterium, hoc est fratri, patri, nec non patruo et avunculo, quos verus dolor ad accusationem impellit. Sed et his personis legem ita imponimus³ ut crimen abolitione si voluerint compescant. Imprimis maritum tori genitalis iudicem esse oportet, cui quidem ex suspitione ream coniugem facere⁴ licet. Extraneos procul arceri ab hac accusatione censemus⁵.

¹ Quod proximis tantum accusare licet de adulterio *add. as rubr.* M

² Ne CRPBM; De H

³ imponimus CPBA; ponimus [imponimus] M, Vict. *add. Fr*

⁴ fac. CPBA; *om.* M

⁵ Ext. - censemus *superscr.* P

116*¹*Nicolaus papa Carolo regi*

Sicut multorum relatu didicimus, Lotharius rex conventum celebrare disponit, et Theibergam reginam examini proprio et iudicio meditatur subiicere, et siquidem eam prestigiis falsitatis sue potuerit exhibere, quasi non fuerit legitima sua uxor, vult eam penitus a se sequestrare. Sin autem vult eam tanquam propriam uxorem dimittere, sed deinde quasi mechata fuerit insimulare, atque pro hoc hominem suum, et hominem Theiberge ad monomachiam impellere, et si homo ipsius regine ceciderit, disponit hanc sine dilatione perimere. Item. Preterea sive de coniugii federe, sive de adulterii crimine iudicium sit agitandum, nulla ratio patet² Theibergam cum Lothario posse inire conflictum, vel legitimum controversie inire certamen, nisi prius ad tempus fuerit sue potestati³ et consanguineis propriis sociata, inter quos etiam locus previdendus est, in quo nulla sit vis multitudinis formidanda, et non sit difficile testes perducere⁴, vel ceteras personas, que tam a sanctis canonibus quam a venerandis

¹ De Lotario rege et uxore eius, quod per monomachiam non est convincenda *add. as rubr.* M

² patet CPB; patitur M; [ratione patet, orig.] *add. Fr*

³ [reddita, origin] *add. Fr*

⁴ perd- CPB; prod- M

Romanis legibus in huiusmodi controversiis requiruntur⁵. Hec idcirco diximus, ut ostendamus quem legum conflictum Lotharius congregari posse autumat cum persona, quam in suis penetralibus quotidie fatigat, et conterit. Quando vult ad iudicium, quando vult ad claustra reducit, et quando educta fuerit, nisi ea profiteatur que ipse preceperit, punit. Proprie igitur libertati committi, et ab omni oppressione atque potestate illius cum quo inicitur conflictus oportet liberari, atque suis liberaliter uti, et suspectas personas convenit declinare, que se ab obiectis ostendere cupit immunem. (*epist. 49*). *BD 9.50, 52] IP 7.24*

⁵ -untur CP?VB; -itur M; -antur Fr

117*

¹Nicolaus Theiberge² regine

Nos hanc confessionem tuam, quam non voluntas, sed vis extorsit, nequaquam pro confessione recipimus, tantum vitium radices extendere nec permittimus, quod nisi evulsum intime fuerit, ad multorum perniciem potest accrescere. Denique si hoc licet, omnes viri possunt quas iure sortiti sunt feminas, si has odio habuerint, diversis afflictionibus macerare, et quod legitime non fuerint assumpte statim cogere, quin etiam ut mortale crimen contra se dicant, illatis intolerabilibus penis, compellere. (*epist. 48*). *IP 7.25*

¹ Confessionem quam vis extorsit, nequaquam pro confessione esse habendam *add. as rubr.* M

² Thei- CRBM; Thet- PV; Ted- A

118*

¹Iohannes VIII Theiberge² et Alberico³ filio eius

Iterum iterumque vos admonemus, et presentibus apostolatus nostri litteris hortamur feminam suam nobili viro Radulpho, sicut iam ante diximus, maturius restituere, et viro suo adherere, secundum legem Domini facere, non enim lex ulla permittit quominus, aut iniectum sibi crimen confiteatur, aut certe a crimine iniecto, legitima premissa purgatione solvatur. Quod si neutrum agere illa delegerit, sed sola obstinatione usa, nulli satisfactioni dare operam procuraverit, liquet aperte quia crimen quod non diluit, procul dubio confitetur. Sole namque, ut sanctus papa scribit Hormisda, examen effugiunt conscientie, que recta sunt non tenentes. Ergo si is, vel illa, vel vos apostolatus nostri decretis obedire postponentes, sepe memoratam feminam aut a viri potestate, aut a legis examine nulla rationabili causa exstante, subducere amplius conati fueritis, tam illa quam vos Theiberge et Alderice quousque sanctioni nostre pareatis, Dei omnipotentis iudicio, et beatorum Petri et Pauli apostolorum, sententia principum, excommunicati et a corpore et sanguine⁴ Domini nostri Iesu Christi sitis alienati, una cum fautoribus, consentaneis, sequacibus et complicitibus vestris, utpote divinarum et humanarum legum violatores, sedisque apostolice decretorum contemptores, et toties ac multipliciter infractores. *CB Ioh. VIII 51]*

¹ Ut nobili viro Radulpho uxor iniuste ablata restituatur *add. as rubr.* M

² Thei- CRM; Tet- PB; Te- V; Ted- A

³ Alberico CPBA; Alderico M; [Alberico] *add. Fr*

⁴ et sang. *in mg.* P

119*

¹*Iohannes VIII Ansperto*² *archiepiscopo Mediolanensi*

Vir spectabilis Radulphus nomine, imperatorius nomen, nos nuper adierat, queritans et asseverans se uxorem suam, nomine Bavam, zelo pudoris fervente obscene suspicionis macula denotasse, ac sinistra crebrescente fama carnalis accusatione criminis impetisse. Qui cum hanc ad purgandum secundum legis proprie tenorem, parentibus eius et consanguineis tradidisset, ultra spatium anni fuerit sub criminalium reatu calumniarum retenta. Qua de re nos equitatis amore succensi, apostolica parentibus eius auctoritate precipimus, quatenus mediante mense Augusto preteritate septime indictionis, sive purgatam, sive aliter eandem feminam viro proprio reddidissent, haud dubium quin subituram si non secularis legis³, saltem ecclesiastice pietatis medelam. Alioquin, corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi se nossent cum ea communione privandos, qui nec mundanarum vel divinarum legum censuram, nec apostolice sedis reverentes decretum, horum nihil (ut predictus vir ad nos iterato veniens retulit, et ipsius rei exitus innuit) agere curaverunt. Quamobrem in sacro communionis munere, secundum quod illis intendendo comminati fuimus eos merito privaremus, nisi alteram partem audiendam fore iudicarem. Unde, quia nos esse iustos mediatores oportet, unius autem mediator non est, eosdemque vexare longius proficiscendo nolumus, sanctitati tue super huiusce controversie circumstantia, vice nostra delegata hortamur, ut statuto et indicto tempore venerabiles Luitfridum Ticinensem, Paulum Placentinum antistites ad certum accersas et uxore iam memorati Radulphi missis vestris et litteris advocata, que legis sive mundane sive divine sunt, super utroque coniuge incunctanter exerceas, secundum prestitutam vobis sacerdotalis mensuram duntaxat officii. Que, si post vocationem vestram quam tertiam esse post secundam nostram procul dubio constat, ad virum proprium collata sibi legali et indubitabili se libertate purgandi, minime redire delegerit, examenque sanctitatis vestre subterfugiens declinaverit, a sacri corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi communione in idipsum una cum spiritu nostro convenientes, tam ipsam quam nequiter eam tuentes et defendentes consanguineos, quinimo fautores eius, et omnes omnino communicatores, donec obediant, sequestrate⁴.

CB Ioh. VIII 52]

¹ De eodem et purgatione eius *add. as rubr.* M

² Ansp- CPBA; Ausb- M

³ Om *begins*

⁴ -ate CPBOMM. -atem A

120*

¹*Sermo Ambrosii de accusato Domino, que sic incipit, Mirum forsitan*

Pudicitie causam, nisi vir pudicus, audire non debuit. Talem enim arbitrum meretur castimonia, apud quem non periclitetur verecundia.

(Ser. 49 qui est Maximi episc., falso Ambro. inscriptus.)

¹ De pudicitia *add. as rubr.* M

121*¹*Ambrosius ad Ireneum*

Dominus dixit, Qui sine peccato est, prior lapidet adulteram. Quid tam divinum, quid tam iustum, quam ut is peccata censeat, qui expers peccati sit? Quomodo enim feras alieni ultorem, et proprii criminis defensorem? Item². Cum accusatur mulier, caput Christus inclinat. Elevat autem, ubi defecit accusator. Ita nullum dampnari vult, absolvi omnes.

(*lib. IX, epist. 76, ad Studium*)

¹ Ut is peccatum damnet, qui eiusdem peccati reus non est *add. as rubr. M*

² paulo post *add. M²*

122*¹*Augustinus de verbis Domini, tractatu XLVIII*

Dicit Dominus, quod dicere debet et mansuetus et iustus, Qui sine peccato est prior in adulteram lapidem mittat. Hec vox iustitiae est. Puniatur peccatrix, sed non a peccatoribus. Impleatur lex, sed non a prevaricatoribus legis. Hec vox omnino iustitiae est.

(*serm. 47 De verb. Dom., vel. tract. 33 in Ioan.*)

¹ De eodem *add. as rubr. M*

123*¹*Pandectarum, lib. I, tit. XII*

Si quis servum suum adulterium commisisse dicat in uxorem suam, apud prefectum urbis erit audiendus.

CB Varia II 16 f]

¹ Quomodo accusandus sit servus de adulterio domine sue infamatus *add. as rubr. M*

124*¹*Nicolaus² Carolo archiepiscopo et eius suffraganeis*

Inter hec vestra sanctitas addere studuit, si cuius uxor adulterium perpetraverit, utrum marito liceat secundum mundanam legem interficere eam. Sed sancta Dei ecclesia mundanis nunquam constringitur legibus; non habet gladium nisi spiritualem; non occidit, sed vivificat.

(*Aluino Ianuensi archiep. inter rescripta tit. XVIII, c. 8) Ctp 1.62.24; cf below 8.333] IP 7.14 (33, q. 2. Inter hec.)*

¹ Ne uxor pro adulterio secundum divinas leges occidatur *add. as rubr. M*

² *after suffr. A*

125*¹*Nicolaus Radulpho Bituricensi archiepiscopo*

Interfectores² suarum coniugum sine iudicio³, cum non addis adulterarum, vel aliquid huiusmodi, quid aliud habendi nisi homicide? Ac per hoc ad penitentiam

¹ De eodem. *add. as rubr. M*

redigendi, quibus coniugium penitus denegatur, exceptis adolescentibus, de quibus est beati pape Leonis⁴ XXV regula decretalium, immo indulgentia observanda.
(*tit. XVII, c. 3*). *IP 7.15 (33, q. 2, c. Interfectores.)*

² *corr fr.* Interfectiones P

³ con. sine iud. CROmM; sine iud. con. PA; sine iud. V

⁴ pape L. CPBOM; L. pape M

126*

¹*Stephanus V Hastulfo*²

Admonere te cum lacrimis, et multo gemitu cordis curamus, fili Hastulfe³, sed non filius dici debes, qui tam crudeliter infelix homicidium perpetrasti. Nam occidisti uxorem tuam partem corporis tui legitimo matrimonio tibi sociatam, sine causa mortis; non tibi resistantem, non insidiantem quocumque modo vite tue. Non invenisti eam cum alio viro nefariam rem facientem, sed concitatus a diabolo impio furore flammatus, latronum more atrocius eam gladio tuo crudelior omni bestia, interemixti, et nunc post mortem eius addis iniquitatem super iniquitatem. Filiorum tuorum, improbe predo, qui matri non pepercisti, et filios tuos orphanos fecisti, inducere super eam vis mortis causam, post mortem, per unum homicidam et reprobum testem. Quoniam nec Evangelium nec ulla divina humanaque lex unius testimonio etiam idoneo, quempiam condemnat, vel iustificat, quanto magis per istum flagitiosissimum et scelestum, nec illa viva debuit condemnari, nec tu post mortem eius excusari. Pius causa criminis subtiliter erat investiganda, et tunc si ita fuisset inventa, secundum legis tramitem debuit excipere ultionis vindictam. Nam, si verum, quod absit, fuisset, sicut adulter mentitus est, post octo annos penitentia forsitan peracta dimittere eam per approbatam causam poteris, si voluisses, occidere tamen eam nullatenus debuisti. Non enim Deus vult mortem peccatoris, sed ut convertatur ad penitentiam et vivat. Idcirco placeat tibi consilium nostrum, et faciat⁴ hoc quod tibi melius et levius videri potest. Miserere anime tue, ut non sis tuus tibimetipsi homicida. Relinquere quapropter te rogamus hoc malum, secundum quod te traxit ad tam immanissimum peccati facinus. Ingredere in monasterium, humiliare sub manu abbatis, multorum fratrum precibus adiutus, observa cuncta supplici animo que tibi fuerint imperata, si forte ignoscat infinita Dei bonitas peccatis tuis, et refrigeret anima tua priusquam crucieris perpetuis flammis. Hoc melius et levius certissime scias. Sin autem publicam penitentiam permanens in domo tua, vel in hoc mundo, vis agere, quod tibi peius et durius et gravius esse non dubites, ita ut agere debeas exhortamur. Omnibus diebus quibus penitere debes, vinum et omnem siceram non bibas, carnem nunquam ullo tempore comedas preter Pascha, et die Natalis Domini, in pane et aqua, saleque penitere⁵. In vigiliis, in ieiuniis, orationibus et eleemosinis omni tempore persevera. Armis nunquam cingere, nec in quolibet loco litigare presumas. Uxorem nunquam ducere, concubinam non habere, nec adulterium committere. In balneo nunquam lavare, in conviviis letantium nunquam te miscere. In ecclesia segregatus ab aliis Christianis post ostium et postes humiliter te reponere, ingredientium et

¹ De penitentia eius qui proprie uxoris necem patravit (perpetravit *Fr*); quodque nec divina lex, nec humana aliquem condemnat, unius, etiam probatissimi, testimonio *add. as rubr.* M

² Hastulfo CRBVOM; Astulfo P; Aistulcho A; Hastulpho M

³ Hastulfe CRM; Aistulphe PV; Astulfe B; Haistulfe Om; Aistuphe A

⁴ -iat CPBOM; -ias M

⁵ debes *add. M, om.* CPBOM

regredientium⁶ suppliciter orationibus commendare. Communionem corporis et sanguinis Domini cunctis diebus vite tue indignum te existimes. In ultimo tamen exitus vite tue die si merueris, pro viatico, si sit qui⁷ tribuat, tantummodo venialiter ut accipias tibi concedimus. Sunt et alia multa que tibi durius et satis acrius erant iuxta magnum pondus peccati, infelix adiicienda. Sed, si hec omnia que supra misericorditer dicta sunt, perfecto corde Domino auxiliante feceris et custodieris, confidimus de immensa Dei clementia, remissionem te tuorum habiturum peccatorum, et secundum iusti bonique Pastoris donum⁸, resolvet te sancta ecclesia ab hoc vinculo peccati in terris, ut per ipsius gratiam qui eam sanguine suo acquisivit, solutus sis in celis. Sin autem aliter feceris, et sancte matris ecclesie tam salubrem admonitionem despexeris, ipse tibi sis iudex, et in laqueo diaboli quo irretitus teneris, permanebis. Sanguis tuus super caput tuum, nos alieni a consortio tuo pro aliorum filiorum Dei salute, ipso opitulante, omni sollicitudine nitimur desudare et Domini attentius misericordiam quotidie implorare. Qui cum Patre⁹.

BD 6.40 var.] IP 7.16 (33, q. 2, c. Admonere.)

⁶ regr- CROmM; egr- PVB

⁷ Om ends

⁸ [dictum Vict. et Grat.] add. Fr

⁹ etc add. M

127*

¹*Eugenii pape sinodus tempore Ludovici et Lotharii augustorum, cap. 36*

Si vir et uxor divertere pro sola religiosa inter se consenserint vita, nullatenus sine conscientia episcopi fiat, ut ab eo singulariter proviso constituentur loco. Nam, uxore nolente, aut altero eorum, etiam pro tali re matrimonium non solvitur².

IP 6.76 (27, q. 1, c. Si vir et uxor.)

¹ Ut nec pro religiosa vita vir ab uxore, nisi consensu eius recedat *add. as rubr.* M

² -itur CPBM; -atur A

128*

¹*Nicolaus papa Carolo regi*

Scriptis nobis Thetberga² regina se velle dignitate seu copula exui, et solam³ privata vita esse contentam⁴ desiderare. Cui nos scripsimus, non hoc aliter fieri posse, nisi eandem vitam coniux eius Lotharius elegerit.

(in rescr. tit. XVIII, c. 2). BD 9.49a] IP 6.77 (27, q. 2, c. Scripsit nobis.)

¹ De eodem. *add. as rubr.* M

² Thetb- C; Tetb- RP; Teb- V; Thieb- B; Thietb- A; Theib- M

³ solam CPBA; sola [solam] M

⁴ contentam RPLM *with BD*; contemptam CVB; contemptum A

129*

¹*Gregorius Theotiste patricie*

Si dicunt aliqui religionis causa coniugia debere dissolvi, sciendum est quia et si hoc lex humana concessit, lex tamen divina prohibuit. Per se enim Veritas dixit,

¹ Non solvi coniugia causa religionis *add. as rubr.* M

Que Deus iunxit homo non separet. Que etiam ait, Non licet dimittere uxorem excepta causa fornicationis². Item. Si vir et uxor una caro sunt, et religionis causa vir dimittit³ uxorem, vel mulier virum in hoc mundo remanentem, vel fortasse ad illicita migrantem, que ista conversio in qua eadem caro, et ex parte transit ad continentiam, et ex parte remanet in pollutione? Si vero utrisque conveniat continentem vitam ducere, hoc quis audeat accusare? Item. ⁴Cum boni coniuges aut meritum augere⁵ desiderant, aut anteacte vite culpas delere, ut se ad continentiam astringant, et meliorem vitam appetant, licet. Si vero continentiam, quam vir appetit, uxor non sequitur, aut quam uxor⁶ appetit, vir recusat, dividi coniugium non licet.
(*lib. IX, ep. 39, c. 2*). cf *Ctp 1.55.31*] *IP 6.78 (27, q. 2, c. Sunt qui.)*

² C breaks here

³ -it CPB; -at M

⁴ L omits all to here

⁵ corr. fr. agere P

⁶ non add. Fr, om. CPBM

130*

¹*Sermo Crisostomi, de titulo psalmi 50*

Si tu abstines sine uxoris voluntate, tribuis illi fornicandi licentiam, et peccatum illius tue imputabitur abstinentie².

(*sub finem 1 homilie in psal. L*). *IP 6.79a (27, q. 2. Si tu abstines.)*

¹ Ne vir abstinens uxori occasionem fornicandi faciat. *add. as rubr. M*

² tue imp. abst. CVB; abst. tue imp. RH; tue abs. imp. PA; abs. imp. tue M

131*

¹*Nicolaus episcopus Britannie.*

Scriptum est, Quod Deus coniunxit homo non separet. Tamen nuptie, ut maximi et religiosi viri sanxerunt, suo sunt ordine peragende. Nam de raptis et huiusmodi copulatis patrum est regula subsequenda. Rursum sive elationis causa², vel vacandi Deo separari ab uxore maluerit vix, ex consensu ambarum partium fore debebit, ut neuter eorum ad alias transeat ullo modo nuptias.

¹ Quod inter separatos manet vinculum coniugii *add. as rubr. M*

² [Forte si vel orationis causa] *add. M*²

132*

¹*Augustinus de nuptiis et concupiscentia*

Quibus placuerit ex consensu ab usu carnalis concupiscentie in perpetuum continere, absit ut vinculum inter eos coniugale rumpatur, immo firmius erit, quo magis ea pacta secum inierunt, que carius concordiusque servanda sunt, non voluptariis corporum nexibus, sed voluntariis affectibus animarum².

(*lib. I, c. 11*). *Ctp 3.15.55*

¹ De eodem. *add. as rubr. M*

² -arum CPBA; -orum M

133**¹Augustinus de adulterinis coniugiis*

Apostolus nec ad tempus, ut² vacetur orationi, nisi ex consensu, voluit coniuges carnali invicem fraudare³ debito. Item⁴. Si dicat vir, Dimitto quidem uxorem meam sine ulla causa fornicationis, sed continens permanebo, ideone dicemus eum impune fecisse quod fecit? Quis hoc dicere audebit, qui voluntatem domini hec dicentis intelligit, quoniam nec continentie causa dimitti coniugem voluit, qui solam fornicationis causam excepit? Item⁵. Ecce placuit continentia mulieri, viro non placuit; discessit a viro mulier, et cepit vivere continenter, ipsa scilicet casta mansura, sed factura quod Dominus non vult adulterum virum, qui cum se non contineret alteram querebat. Quid sumus dicturi mulieri, nonne quod dicit ecclesie⁶ sana doctrina, Redde debitum viro, ne dum tu queris unde amplius honoreris, ille unde dampnetur inveniat? Hec enim⁷ et illi diceremus si te volente continere voluisset. Non enim habes potestatem corporis tui, sed ille, sicut nec ille habet potestatem corporis sui sed tu. Nolite ergo invicem fraudare nisi ex consensu.⁸

(lib. I, c. 2). Ctp 3.15.56-8; IP 6.79b (33, q. 4, c. Apostolus.)

¹ Ut nec causa orationis invicem se fraudent coniuges debito carnali, nisi ex consensu. *add. as rubr.* M
² ss P

³ *corr. fr.* -ere P

⁴ (cap. 3) *add.* M²

⁵ (cap. 4) *add.* M². H *omits all to here*

⁶ -sie PVBM; -sia CRH

⁷ Hec (*corr. to Hoc*) enim R; Necnon H

⁸ Hec enim – consensu *add.* RH, *om.* CPVBM

134**¹Idem ad Armentarium² et Paulinam*

Una sola causa esse potest, qua te id quod vovisti non solum non cohortaremur, verum etiam prohiberemus implere, si forte tua coniux hoc tecum suscipere animi seu carnis infirmitate recusaret. Nam et vovenda talia non sunt a coniugatis, nisi ex consensu et voluntate communi. Et si prepropere factum fuerit, magis est corrigenda temeritas quam persolvenda promissio. Neque enim Deus exigit, si quis ex alieno aliquid voverit, sed potius usurpare vetat alienum.

(*epist.* 45). Ctp 3.15.59 (33, q. 5, c. Una.)

¹ Quod nulla vovenda sunt a coniugatis, nisi ex consensu *add. as rubr.* M

² et Priparium *add.* M, Riparium *add.* Fr

135**¹Beda super Marcum, cap. 31*

Una solummodo carnalis est fornicatio, una spiritualis. Timor Dei facit ut uxor dimittatur, sicut multi religionis causa fecisse leguntur. Nulla autem causa est Dei lege prescripta, ut vivente ea que relicta est, alia ducatur.

¹ Quod vivente uxore pro quacunque causa dimissa, altera duci non possit *add. as rubr.* M

136*

¹*Augustinus ad Editiam*²

Quod Deo pari consensu ambo voveratis, perseveranter usque in finem reddere debuistis. A quo proposito si lapsus³ ille, tu saltem constantissime persevera, quod te non exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Nam si nunquam tenuisses eius assensum, numerus te nullus defendisset annorum.⁴ Item⁵. Non quia pariter temperabatis a commixtione carnali, ideo tuus maritus esse destiterat. Immo vero tanto sanctius inter vos coniuges manebatis, quanto sanctiora concorditer placita servabatis. Nihil ergo de tua veste, nihil de auro, vel de⁶ argento, vel quacumque pecunia, vel rebus illis terrenis tuis sine arbitrio eius facere debuisti. Item⁷. Est quidam pro modulo persone habitus matronalis a viduali veste distinctus, qui potest fidelibus coniugatis salva religionis causa vel observantia convenire.⁸ Hunc te maritus si deponere noluit, ne te velut viduam illo vivente iactares, puto quia non fuerat in hac re, usque ad dissensionis scandalum perducendus, magis inobedientie malo quam ullius abstinentie bono. Quid enim est absurdius quam mulierem de humili veste viro superbire, cui te potius expediret obtemperare candidis moribus, quam nigellis vestibus repugnare? Quia et si te indumentum monache delectabat, etiam hoc gratius posset marito observato exoratoque sumi, quam illo inconsulto contemptoque presumi. Quod si omnino non sineret, quid tuo proposito deperiret? Absit ut hinc displiceret Deo, quod coniuge tuo nondum defuncto non⁹ indueris sicut Anna, sed sicut Susanna.

(*epist.* 199). *Ctp* 3.15.60-2; *IP* 6.80 (33, q. 5, c. *Quod Deo.*)

¹ Quod votum est tenendum quod coniuges ex consensu voverint, aliter non *add. as rubr.* M

² Edit- CPBM; Exit- A

³ est *add. Fr, om.* CPBM

⁴ LH *end cap. here*

⁵ (post pauca) *add.* M²

⁶ vel de P; vel C(*with lacuna*)RB; nichil de VM

⁷ (Aliquanto infra) *add.* M²

⁸ A *canon ends*

⁹ *ss P*

137

¹*Augustinus in epistola ad Armentarium*² et Paulinam

Possim pro modulo meo eosdem ipsos pertinentes ad dexteram regnumque celorum in suis gradibus meritisque distinguere atque ostendere, quo differat vita coniugalis, filios procreantium patrum matrumque familias, verumtamen religiosorum ac piorum, ab ea vita quam vos Deo vovistis, si nunc ad eam vovendam exhortandus esses. Sed quia iam vovisti, iam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Priusquam esses voti reus, liberum fuit, quo esses inferior, quamvis non sit gratulanda libertas, qua fit ut non debeatur quod cum lucro redditur. Nunc vero quia tenetur apud Deum³ sponsio tua, non te ad magnam iustitiam invito, sed a magna iniquitate deterreo. Non enim talis eris, si non feceris quod vovisti qualis mansisses, si nihil tale vovisses. Minor enim tunc esses, non peior. Modo autem tantum⁴ quod absit miserior, si fidem

¹ Quod post votum sit necessarium, quod antea fuit voluntarium *add. as rubr.* M

² Riparium *add.* M

³ Deum CPB; Dominum M

⁴ tantum CPB; tanto M

Deo fregeris, quanto beatior, si persolveris. Nec ideo te vovisse peniteat, immo gaude⁵ iam tibi non⁶ licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus et dicta imple factis, ipse adiuvabit qui vota tua expetit, felix est necessitas, que in meliora compellit⁷. Una sola esse causa posset qua te id quod vovisti, non solum non hortaremur, verum etiam prohiberemus implere, si forte tua coniux hoc tecum suscipere animi seu carnis infirmitate recusaret. Nam et vovenda talia non sunt coniugatis, nisi ex consensu et voluntate communi. Et si prepropere factum fuerit, magis est corrigenda temeritas quam persolvenda promissio. Neque enim Deus exigit, si quis ex alieno aliquid voverit, sed potius usurpare vetat alienum. Divina quippe de hac re per apostolum est prolata sententia, Uxor non habet potestatem corporis sui⁸, sed vir. Similiter et vir non habet potestatem corporis sui⁹, sed mulier.
(*epist. 45*). IP 6.81

⁵ gaude CPB; gaudeat M

⁶ non CPBM; *om. Fr*

⁷ (*Supra cap. 134*) *add. Fr*

⁸ corp. sui CRP; sui corp. BM

⁹ corp. sui CRP; sui corp. BM

138

¹*Augustinus in epistola ad Iulianum*

Ministerii nostri adiuvante gratia et misericordia Salvatoris, in domo vestra tantus fructus exortus est, ut humanis nuptiis iam paratis sancta Demetrias spiritualem sponsi illius preferret amplexum, cui specioso pre filiis hominum ad habendam Spiritus uberiolem fecunditatem, nec ad amittendam carnis integritatem virgines nubunt. Nesciremus autem quemadmodum nostra illa tunc exhortatio, a fideli et nobili virgine fuisset accepta, nisi nobis profectis, cum post paululum professa fuisset sanctimoniam virginalem, hoc ingens Dei donum, quod per servos quidem suos plantat et rigat, sed per seipsum dat incrementum, nobis operariis provenisse, vestrarum litterarum letissimo nuntio, et veraci testimonio disceremus.
(*epist. 143*).

¹ De Demetria virgine *add. as rubr.* M

139

Quod non erret qui filiam suam dat viro habenti concubinam. Ex decretis Leonis pape cap. 18¹

Non omnis mulier viro iuncta uxor est viri, quia nec omnis filius heres est patris. Nuptiarum autem federa inter ingenuos sunt legitima, et inter equales, et multo prius hoc ipsum Domino constituate, quam initium Romani iuris existeret. Itaque aliud est uxor, aliud concubina; sicut est aliud ancilla, aliud libera. Propter quod etiam apostolus ad manifestandam harum personarum discretionem, testimonium ponit ex Genesi, ubi dicitur Abrahe, Eiice ancillam et filium eius, non enim heres erit filius ancille cum filio meo Isaac. Unde cum societas nuptiarum ita ab initio constituta sit, ut preter sexuum coniunctionem que² haberet in se Christi et ecclesie sacramentum; dubium non est eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur nuptiale

¹ cap. 18 CRPH; I M

² que CPB; *om. M*

non fuisse ministerium³. Igitur cuiuslibet loci laicus⁴ si filiam suam viro habenti concubinam in matrimonium dederit, non ita accipiendum est, quasi eam coniugato dederit⁵, nisi forte illa mulier et ingenua facta, et dotata legitime, et publicis nuptiis honestata videatur; quia paterno arbitrio viris coniuncte carent culpa, si mulieres, que a viris habebantur, in matrimonio non fuerunt⁶ quia aliud est nupta, aliud concubina. (*epist. 91, ad Rusticum episc. c. 4*). *BD 9.1] IP 6.35, cf IP 6.23 (32, q. 2, c. Non omnis.)*

³ minist- CPR; mist- VBM

⁴ [clericus, orig.] *add. Fr*

⁵ non ita acc. - ded. *in mg P*

⁶ -unt CPB; -int M

140

Qualis uxor legitima esse debeat. Ex epistola Leonis pape

Qualis uxor esse debeat que habenda est secundum legem. Virgo casta et desponsata in virginitate, et dotata legitime, et a parentibus tradita, et a sponso, et a paranimphis accipienda, et ita secundum legem et Evangelium publicis nuptiis honeste in coniugium liquide sumenda, et omnibus diebus vite (nisi ex consensu et causa vacandi Deo) nunquam propter hominem separanda, et si fornicata fuerit dimittenda; sed, illa vivente, altera non ducenda, quia adulteri regnum Dei non possidebunt, et penitentia illius per Scripturas recipienda.

BD 9.2] IP 6.36 (30, q. 5, c. Qualis.)

141

Ut nullus occulte nuptias celebret. Ex decret. Ormisde pape, cap. 6

Ut nullus fidelis, cuiuscumque conditionis sit, occulte nuptias faciat; sed benedictione a sacerdote accepta, publice nubat¹ in Domino.

(In frag.). BD 9.3] Ctp 3.15.63; IP 6.5 (30, q. 5, c. Nullus.)

¹ *after corr. C*

142

Quo tempore nuptie celebrande sint. Ex concilio Hilerdensi, cap. 3

Quod non oporteat a Septuagesima usque in octavas Pasche, et tribus hebdomadibus ante festivitatem sancti Iohannis¹, et ab Adventu Domini usque post Epiphaniam nuptias celebrare. Quod si factum fuerit, separentur.

(Invenies in tomis concil. ad calcri Ilerden. concil.) BD 9.4] Ctp 3.15.64; IP 6.2 (33, q. 4, c. Non oportet.)

¹ Baptiste *add. Fr, om. CPBM*

143

Qualiter benedicantur a sacerdote¹. Ex concilio apud Valentias, cap. 101

Sponsus et sponsa cum benedicendi sunt a sacerdote, a parentibus vel a² paranimphis in ecclesia sacerdoti offerantur, et cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia ipsius benedictionis in virginitate permaneant.

¹ sponsus et sponsa *add. B, nubentes add. M*

(sub Ioan. I, in fragmentis et Carth. IV, c. 13). BD 9.5] IP 6.20 (Dist. 23, c. Sponsus.)

² a CPB; om. M

144

Ut nullum coniugium sine dote fiat. Ex concilio Arelatensi¹, cap. 6²

Nullum sine dote fiat coniugium; iuxta possibilitatem fiat dos, nec sine publicis nuptiis quisquam nubere vel uxorem ducere presumat.
(In fragm.) BD 9.6] IP 6.6 (30, q. 5, c. Nullum.)

¹ III add. M

² 6 CPB; 7 M

145

Ut sponsus et sponsa ante nuptias a sacerdote benedicantur. Ex decretis Sotheris pape, cap. 5

Ut sponsus ac sponsa cum precibus et oblationibus a sacerdote benedicantur, et legibus sponsetur ac donetur, et a paranimphis custodiatur, et publice solemniterque accipiatur. Biduo etiam ac triduo se absterneant, et doceantur ut castitatem inter se custodiant, certisque temporibus nubant, ut filios non spurios, sed hereditarios Deo et secula generent.

BD 9.7]

146

De primo coniugio¹. Ex concilio Mediolanensi, cap. 2

In primo coniugio debet presbiter missam agere et benedicere ambos, et postea se absterneant ab ecclesia 30 diebus.

BD 9.8]

¹ primo coniugio CP; primi coniugii benedictione M

147

Quod vir fidelis a muliere infideli separari non debeat. Apostolus dicit

Si quis frater uxorem habet infidelem, et hec consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus enim vir erit infidelis in muliere fidei, et sanctificata erit mulier infidelis per virum fidelem.

BD 9.9] IP 6.94

148

Ut in Christianorum nuptiis non saltetur. Ex concilio Laodicensi, cap. 53

Quod non oporteat Christianos euntes ad nuptias plaudere vel saltare¹, sed venerabiliter cenare vel prandere, sicut Christianos decet.

BD 9.10]

¹ [βαλλιζειν, origin.] add. Fr

149

Ut viduam nemo furetur in uxorem. Gregorius dicit

Si quis viduam furatus fuerit in uxorem, vel consentiens ei, anathema sit. Et responderunt omnes tertio, Anathema sit.¹

(*Ex decre. Gre. 3, c. 10, conc. Rom. I, sub Greg. II, c. 10*). *BD 9.11] cf IP 6.54a (36, q. 2, c. Si quis.)*

¹ Et resp. – sit *ss V*

150

Ut virginem nemo furetur in uxorem. Item eiusdem

Si quis virginem nisi desponsaverit, furatus fuerit in uxorem, vel consentiens ei, anathema sit. Et responderunt omnes tertio, Anathema sit.

BD 9.12] cf IP 6.54b

151

De virgine vel vidua furata. Ex decretis Eusebii pape, cap 10

Si quis virginem vel viduam furatus fuerit in uxorem, nisi a se desponsatam, anathema sit.

(*ibid., cap. 11*). *BD 9.13]*

152

De virginibus que virginitatem ante nuptias¹ non custodierint. Ex concilio Eliberitano cap. 5

Virgines que virginitatem suam non custodierint, si eosdem qui eas violaverint, maritos acceperint, eo quod solas nuptias violaverint, post penitentiam unius anni reconcilientur. Si alios cognoverint viros, eo quod mechate sint, quinquennio peniteant, et sic ad communionem accedant.

(*cap. 14*). *BD 9.14]*

¹ virg. ante nupt. CRBM; ante nupt. virg. PV

153

Quod nulli liceat concubinam habere. Ex dictis Augustini

Audite, carissimi, membra Christi et matris catholice ecclesie¹ filii. Quod dico competentibus, audiant fideles. Quod dico fidelibus, audiant competentes. Quod dico fidelibus et competentibus et penitentibus, audiant et catechumeni, audiant omnes, timeant, et nemo contemnat. Sit mihi in consolationem vester auditus, ne vobis sit in testimonium dolor meus. Competentibus dico, Fornicari vobis non licet, sufficientiam vobis uxores; concubinas vobis non licet² habere. Audiatur Deus si vos surdi estis; audiant³ angeli eius, si vos contemnit, concubinas non licet vobis habere. Et si non habetis uxores, tamen non licet vobis habere concubinas, quas postea dimittatis et ducatis uxores; Tanto maior dampnatio vobis erit, si volueritis habere et concubinas et

¹ cath. eccl. CPM; eccl. cath. B

² vobis *add.* B (*again*)

³ audiant CPM; *om.* B

uxores. Non licet vobis habere uxores, quarum priores mariti vivunt. Nec vobis feminis⁴ habere viros licet, quorum priores uxores vivunt. Adulteria sive⁵ ista coniugia, non sunt iure celi, sed iure seculi. Nec illam feminam licet habere, que per repudium⁶ discessit⁷ a marito. Solius fornicationis causa licet uxorem adulteram dimittere; sed illa vivente, non licet alteram ducere.

(lib. L, hom. 49, tomo 10). BD 9.15] IP 6.43a to concubinas et uxores (Dist. 34, c. Audite.)

⁴ -inis CPBM; -ine Fr

⁵ sive CPB; sunt M

⁶ re- ss P

⁷ disc- CPB; dec- M

154

De illis qui ante nuptias concubinas habuerint¹. Item Augustinus

Quale est et illud² quod multi virorum ante nuptias concubinas sibi adherere non erubescunt, quas post aliquot annos dimittunt, et sic postea legitimas uxores accipiunt.³ Unde coram Deo et coram angelis eius contestor atque denuntio, Deum et ista semper prohibuisse, et nunquam ei placuisse et⁴ precipue temporibus Christianis, concubinas habere nunquam licet⁵, et nunquam licebit.

(serm. de tempore 243) BD 9.16] IP 6.43b

¹ -erint CP; ? B; -erunt M

² et illud CPB; om. M

³ (Paulo post) add. M²

⁴ et CPBM; quia Fr

⁵ licet CPBM; licuit Fr

155

Item de concubinis. Ex concilio Arelatensi, cap. 15

Nulli liceat uno¹ tempore duas uxores habere, sed neque unquam concubinam.
BD 9.17]

¹ uno CPB; ullo M

156

De ancilla, si¹ proprio domino suo legitima fieri possit. Ex decretis Iulii pape, cap. 4

Si quis ancillam suam libertate donaverit, et in matrimonio sibi sociaverit, dubitabatur apud quosdam utrum huiusmodi nuptie legitime esse videantur, an non. Nos itaque vetustam ambiguitatem decidentes, talia connubia legitima esse censuimus. Si enim ex affectu fiunt omnes nuptie, et nihil impium et legibus contrarium in tali copulatione fieri potest, quare predictas nuptias inhibendas existimaverimus? Omnibus vobis unus est Pater in celis, et unusquisque dives et pauper, liber et servus, equaliter pro se et pro animabus eorum rationem daturi sunt. Quapropter omnes cuiuscumque conditionis sint, unam legem quantum ad Deum habere non dubitamus.

(in fragm). BD 19.18] IP 6.37-8 (29, q. 2, Si quis ancillam.)

¹ si CPB; utrum M

157

De illo qui servum suum et ancillam in matrimonium coniunxerit. Ex concilio Matiscensi, cap. 10

Si servum et ancillam dominus amborum in matrimonium coniunxerit, et postea liberato servo vel ancilla non potest redimi que¹ in servitio est, ideo matrimonia non solvuntur.

BD 9.19] IP 6.39

¹ que CP?B; qui M

158

De multinubis. Ex concilio Bracarensi, cap. 81

Si quis multis nuptiis¹ fuerit copulatus, penitentiam agat. Conversatio autem et fides penitentis compendit² tempus.

(Martinus Braca. in capitulis sinodorum Grec. c. 80, epist. 9.) BD 9.20]

¹ nuptiis CHM; nuptis RPVB

² -dit CPB; -diat M

159

Quod secunda coniugia secularibus non negentur, quibus tamen ad clericum minime venire conceditur. Ex decretis Gelasii pape, cap. 22¹

Secundas nuptias sicut secularibus inire² conceditur, ita post eas ad clericale nullus sinitur venire collegium. Alia est enim humane fragilitati generaliter concessa licentia, alia debet esse vita divinarum rerum servitio dedicata.

BD 9.21]

¹ 22 CPV; ? B; 24 M

² inire CPBM; iniri Fr

160

De illis qui in plurimas nuptias inciderint. Ex concilio Neocesariensi, cap. 3

De his qui in¹ plurimas nuptias inciderunt², tempus quidem prefinitum manifestum est, sed conversatio eorum et fides tempus abbreviat.

BD 9.22] (31, q. 1, c. De his qui.)

¹ in RPVM BD; om. CB

² -unt CPBFr; -int M

161

De illis qui tertio nuptias celebraverint. Ex decretis Hormisde pape, cap. 2

Ne quisquam amplius quam duas accipiat uxores, quia iam tertia superflua est. BD 9.23]

162*De bigamis¹. Ex concilio Laodicensi, cap. 1*

De his qui secundum ecclesiasticam regulam libere ac legitime secundis nuptiis iuncti sunt, nec occulte nuptiarum copulam fecerunt², oportet ut parvo tempore transacto, vacent orationibus et ieiuniis. Quibus etiam iuxta indulgentiam, communionem reddi decrevimus.

BD 9.24]

¹ bigamis PBM *with* BD; eadem re CR

² [μυλαθραμιαν ποιωσαντες] *add. Fr*

163*De numero maritorum. Ex dictis Hieronimi*

Ubi fuerit numerus maritorum, ibi vir proprius unus esse desistit.
(*tomo III, contra Iovinianum lib. I*). BD 9.25]

164*De ingenuo homine¹, si alterius ancillam pro ingenua acceperit, et postea ancillam esse intellexerit. Ex concilio apud Vermeriam, cui interfuit rex Pipinus, cap. 7*

Si quis ingenuus homo ancillam alterius uxorem² acceperit, et existimat³ quod ingenua sit, si ipsa femina postea fuerit in servitute detecta, si eam a servitute redimere potest, faciat; si non potest, si voluerit, aliam accipiat. Si autem servam eam scierat et collaudaverat, post ut legitimam habeat. Similiter et mulier ingenua de servo alterius facere debet.

BD 9.26] IP 6.41, cf 6.111 (29, q. 2, c. Si quis ingenuus.)

¹ homine CPB; *om.* M

² uxorem CPB; *om.* M

³ exist- CPB; est- M

165*De femina ingenua, si servum maritum acceperit. Ex eodem concilio, cap. 8*

Si femina ingenua accipit¹ servum, sciens quia servus esset, habeat eum, quia omnes unum patrem habemus in celis. Una lex erit et viro et femine.

BD 9.27] IP 6.42 (29, q. 2, c. Si femina.)

¹ accipit CRBM; acceperit PV

166*De legitime coniunctis, si alter illorum in amentiam devenerit. Ex epistola Nicolai ad Carolum Maguntensem¹ episcopum missa²*

Si qui³ matrimonium sani contraxerint, et uni ex duobus amentia aut furor, aut aliqua infirmitas accesserit, ob hanc infirmitatem coniugia talium solvi non possunt. Similiter sentiendum de his qui ab adversariis excecantur, aut membris detruncantur.

¹ -ensem CM; -ensi PV

² Ex - missa *om.* B

³ qui CRVHM; quis P; qui in B

(in rescript. tit. XVIII, c. 7). BD 9.28] IP 6.93 (32, q. 7, c. Si qui matrimonium.)

167

De legitimis matrimoniis servorum. Ex concilio Cabillonensi¹, cap. 30

Dictum est nobis quod quidam legitima servorum matrimonia, potestativa quadam presumptione, dirimant, non attendentes illud evangelicum, Quod Deus coniunxit homo non separet. Unde nobis visum est ut coniugia servorum non dirimantur, etiamsi diversos dominos habeant; sed in uno coniugio permanentes, dominis serviant suis. Et hoc in illis observandum est, ubi legalis coniunctio fuit, et per voluntatem dominorum.

Additur ad calcem decretorum. BD 9.29] IP 6.40 (29, q. 7, c. Dictum est.)

¹ II *add.* M

168

Si furiosi matrimonia contraxerint¹. Ex decretis Fabiani pape, cap. 5

Neque furiosus neque furiosa matrimonium contrahere possunt; sed si contractum fuerit, non separetur².

(ad calcem decretorum). BD 9.30] IP 6.92 (32, q. 7, c. Neque furiosus.)

¹ Si - contr. CPB; De furiosorum matrimoniis M

² -etur CPBM; -entur Fr

169

De desponsata puella, utrum alter eam in matrimonium¹ possit accipere². Ex epistola³ Siricii pape, cap. 4

De coniugali autem violatione requisisti, si⁴ desponsatam alii puellam alter in matrimonium possit accipere. Hoc ne fiat modis omnibus inhibemus; quia illa benedictio, quam nupture sacerdos imponit, apud fideles cuiusdam sacrilegii instar est, si ulla transitione violetur.

BD 9.30] IP 6.18 (27, q. 2, c. De coniugali.)

¹ -ium PVBM; -io CR

² possit acc. RPVBH; posset acc. C; acc. possit M

³ prima *add.* M

⁴ *ss* C

170

De his qui sponsas alienas rapiunt. Ex concilio Meldensi, cap. 5

De his qui sponsas alienas rapiunt, antiqua et sinodalis sententia observetur. Quod et si forte in ecclesia eventus talis reperiri dignoscitur, ut pro salutis et religionis competentibus humanius quiddam debeant tractare pontifices, sicut canonica, ut eisdem verbis utamur, docet auctoritas; quia prior, inquam, definitio durius, posterior autem quiddam tractavit humanius, nullo modo, ut ad maximam indulgentiam descendamus, alterius sponse acceptor sine publica transeat penitentia. Quod si hec¹ obedire renuerit, sine ulla refragatione anathematizetur. Fautores vero illius iuxta modum

¹ [his orig.] *add.* Fr

culpe episcopi decreto peniteant. Si vero, quod non optamus, de gradu ecclesiastico talibus nuptiis se consensorem vel interventorem manifeste prodiderit, a gradu proprio repellatur; et si verisimilibus exinde suspicionibus fuerit propulsatus, canonice se purget.

(*sub Sergio II, cap. 68*). *BD 9.32]*

171

*De eadem re*¹. *Ex concilio Aquisgrani*², *cap. 3*³

Placuit, ut hi qui rapiunt feminas vel furantur aut seducunt, eas nullatenus habeant uxores, quamvis eis postmodum conveniat, aut eas dotaverint, vel nuptialiter cum consensu parentum suorum acceperint. Si quis autem uxorem habere voluerit, canonice et legaliter eam accipiat, et non rapiat. Qui vero eam rapuerit, vel furatus fuerit, aut seduxerit, nunquam eam uxorem habeat.

BD 9.33]

¹ *L has rubric to 170*

² *Aq. CP; Aquas [lacuna] grani R; apud Aquisgranum M*

³ *Ex - 3 om. B*

172

*Item de eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 10*¹

Qui vero deinceps rapere virgines presumpserint vel viduas, secundum sinodalem beati Gregorii definitionem, ipsi et complices eorum anathematizentur, et raptores sine spe coniugii perpetuo maneant.

(*sub. Serg. II, c. 66; conc. Rom., sub Greg. II, c. 10*). *BD 9.34]*

¹ *Ex - 10 om. B*

173

De his qui rapiunt puellas sub nomine simul habitandi. Ex concilio Calcedonensi, cap. 27

Eos¹ qui rapiunt mulieres sub nomine simul habitandi, cooperantes autem et conniventes raptoribus, decrevit sancta synodus, ut si quidem clerici sint, decidant de gradu proprio; si vero laici, anathematizentur.

(*actione 15*). *BD 9.35]* (36, q. 2, c. *Eos qui rapiunt.*)

¹ *Eos CRPBM; Eis H*

174

De puellis raptis nondum desponsatis. Ex concilio Cabillonensi, cap. 27

De puellis raptis necdum desponsatis in Calcedonensi concilio scriptum est, Eos qui rapiunt puellas, sub nomine simul habitandi, cooperantes et conibentes¹ raptoribus, decrevit sancta synodus, ut si quidem clerici sunt, decidant de gradu proprio; si vero laici, anathematizentur. Quibus verbis datur intelligi, qualiter huius mali auctores dampnandi sint, quando participes consilium conibentes² tanto

¹ *conib- CPVB; conniv- M*

² *cons. conib. CPB; cons. combentes V; consilii et conniventes M*

anathemate feriuntur, et³ iuxta canonicam auctoritatem ad coniugia legitima raptas sibi iure vindicare nullatenus possunt.

BD 9.36] IP 6.55 (36, q. 2, c. De puellis.)

³ et CPVB; ut M

175

De eadem re. Ex concilio Toletano

Proinde placuit atque statutum est a sacro conventu ut, si aliquis sponsam alterius rapuerit, publica penitentia multetur, et sine spe coniugii maneat. Et si ipsa eidem crimini consentiens non fuit, licentia nubendi alii non negetur. Quod si et ipsi post hec se coniungere presumpserint, utrique usque ad satisfactionem anathematizentur.

BD 9.37]

176

De eadem re. Ex concilio Ancirano, cap. 10¹

Desponsatas puellas et post ab aliis raptas, placuit erui, et eis reddi quibus ante fuerant desponsate, etiam si eis a raptoribus vis illata constiterit.

(cap. 10). BD 9.38] IP 6.19 (27, q. 2, c. Desponsatas.)

¹ 10 CPV; 11 M. Ex - 10 om. B

177

De eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 65¹

Si autem² necdum eas quas rapuerant, cum voluntate parentum sub prefato desponsionis vel dotalitii nomine, in coniugium sumptas habent, quando in omnium aures hec fuerit constitutio promulgata, ab earum coniunctione separentur, et publice penitentiae subigantur. Rapte autem parentibus legaliter restituantur. Post actam vero publicam penitentiam, si etas et incontinentia exegerit, legitimo et³ ex utrisque partibus placito coniugio socientur. Nam in his non regulam constituimus, sed, ut verbis magni Leonis utamur, quod⁴ sit tolerabilius estimamus. Quod si unus ex coniugatis obierit, is qui publicam penitentiam exegerit et superstes exstiterit, iterare coniugium non presumat, nisi forte episcopus previderit aliquam concedere indulgentiam, ut graviorem possit amovere offensam.

BD 9.39] IP 6.56

¹ Ex - 65 om. B

² [hi a. qui, orig.] *add. Fr*

³ et CPB; om. M

⁴ quod RPVBM; quid C

178

De illis qui in¹ matrimonio iuncti sunt, et concumbere non possunt. Ex epistola Gregorii ad Iohannem Ravennatem episcopum

Quod autem interrogasti de his, qui in matrimonio iuncti sunt, et nubere non possunt, si ille aliam vel illa alium ducere possit, quibus scriptum est, Vir et mulier si se coniunxerint, et postea dixerit mulier de viro, quod non possit coire cum ea; si potest probare per iustum iudicium quod verum sit, accipiat alium; si autem ille aliam acceperit, separentur.

BD 9.40] IP 6.115

¹ in CPBM; om. Fr

179

De eadem re. Ex concilio apud Vermeriam, temporibus Pipini regis, cap. 17

Si qua mulier se proclamaverit quod vir suus nunquam coisset cum ea, exeant inde ad crucem, et si verum fuerit separentur, et illa faciat quod vult.

BD 9.41] IP 6.118

180

De eadem re. Ex concilio apud Compendium, cap. 20

Si quis accepit uxorem, et habuit ipsam aliquo tempore, et ipsa femina dicit quod non coisset¹ cum ea, et ille vir dicit quod sic fecit, in veritate viri consistat, quia vir caput est mulieris.

BD 9.42] IP 6.119 (33, q. 1, c. Si quis)

¹ corr. fr. oisset C

181

De eadem re. Ex concilio Triburiensi, cap. 3¹

Vir si duxerit² uxorem concumbere cum ea non valens, et frater eius clanculo eam vitiaverit, et gravidam reddiderit, separentur. Considerata autem imbecillitate³, misericordia eis impertiatur⁴ ad coniugium, tantum in Domino.

(conc. Tribur., c. 41). BD 9.43] IP 6.120 (27, q. 2, c. Quidam despondit.)

¹ H places inscs. of 180-4 over 181-5

² corr. fr. dix- P

³ -ci- ss C

⁴ impert- CRP; imperit- V; ? B; impart- M

182

¹De eadem re. Ex epistola Gregorii

De his requisitis² qui ob causam frigide nature se dicunt non posse invicem operam carnis dantes, commisceri. Iste vero, si non potest ea uti pro uxore, habeat quasi sororem. Quod si retinaculum iugale volunt rescindere, maneant utrique inupti. Nam si huic non potuit naturaliter concordare, quomodo alteri conveniet? Igitur si vir

¹ Item add. CM, om. PVB

² -istis CPB; -isti M

aliam vult accipere uxorem, manifesta ratio patet, quia succedente diabolo odii fomitem³, exosam eam habuit, et idcirco illam dimittere mendacii falsitate molitur. Quod si mulier causatur et dicit, Volo mater esse et filios procreare, uterque eorum septima⁴ manu propinquorum tactis sacrosanctis reliquiis, iureiurando dicat, ut nunquam per commixtionem carnis coniuncti una caro effecti fuissent; tunc videtur mulierem secundas posse contrahere nuptias. Humanum dico, propter infirmitatem carnis eorum. Vir autem qui frigide nature est, maneat sine coniuge. Quod si et ille aliam copulam acceperit, tunc hi⁵ qui iuraverint periurii crimine rei teneantur, et penitentia peracta priora cogantur recipere connubia.

BD 9.44] IP 6.116 (33, q. 50, c. Requististi)

³ -tem PVBM; -te CR

⁴ septima M; septem C; vii RPV; ? B

⁵ hi RPVBM; ii C; *om. Fr*

183

De coniugatis qui secularia relinquere desiderant. Ex dictis Basilii episcopi

Si quis vult coniugatus¹ converti ad monasterium, non est recipiendus, nisi prius a coniuge castimoniam profitente fuerit absolutus. Nam si illa, vivente illo, per incontinentiam alteri nupserit, procul dubio adultera erit, nec recipitur apud Deum eiusmodi viri conversio, cuius sequitur coniugalis federis prostitutio. Tales igitur tunc sine culpa sequuntur Christum, relicto seculo, si habeant ex pari voluntate castitatis consensum.

(Ex syn. VIII sub Photio Constant, celebrata, penult. can. cui aliquot interfuere episcopi Basilii nomine) BD 9.45; Ctp 2.14.22]

¹ vult. con. CRPBH; desiderat con. L; con. vult M

184

De viro qui uxorem suam velare¹ permiserit. Ex concilio Remensi, capitulo 3²

Qui uxorem suam permiserit velare, aliam non accipiat, sed similiter convertatur.

BD 9.46] Ctp 3.15.65; IP 6.82 (33, q. 5, c. Qui uxorem.)

¹ -are CPB; -ari M

² 3 CP; 4 M. Ex - 3 *om.* B

185

De muliere, si sine licentia viri sui velum sibi imposuerit. Ex concilio apud Compendium, cap. 6

Mulier si sine licentia viri sui velum in caput miserit, si viro placuerit, recipiet eam iterum ad coniugium.

BD 9.47] Ctp 3.15.66 (33, q. 5, c. Mulier si sine.)

186*De eadem re. Ex registro¹ ad Adrianum notarium cap. 80²*

Agathosa latrix presentium questa est maritum suum contra voluntatem suam in monasterio Urbici abbatis esse conversum. Quod quia ad eiusdem abbatis culpam et invidiam non est dubium pertinere, experientie tue precipimus, ut diligenti inquisitione discutiatur, ne forte cum eius voluntate conversus sit, vel ipsa se mutare promiserit. Et si hoc repperit, et illum in monasterio permanere provideat, et hanc, sicut promisit, mutare compellat. Si vero nil horum est, nec quoddam fornicationis crimen propter quod viro licet uxorem relinquere predictam mulierem commisisse cognoveris, ne illius conversio uxori relicte in seculo fieri possit perditionis occasio, volumus ut maritum suum illi, vel si³ iam tonsuratus est, reddas omni excusatione cessante. Nam, excepta fornicationis causa, virum uxorem relinquere nulla ratione conceditur; quia postquam copulatione coniugii viri atque mulieris unum corpus efficitur, non potest ex parte converti, et ex parte in seculo manere.

BD 9.48] IP 6.84 (27, q. 2, c. Agathosa.)

¹ Greg. *add.* H²M, *om.* CRPVH

² cap. 80 CPH; lib. IX, cap. 46 M. ad Adr. - 80 *om.* B

³ vel si CPV²; vel VB; et si M

187*De singulari certamine, quod Lotharius molitus est contra Theibergam¹ uxorem suam. Nicolai pape*

Monomachiam vero in legem non assumimus, quam preceptam fuisse non reperimus. Quam licet inisse quosdam legamus, sicut sanctum David et Goliam sacra prodit historia, nusquam tamen ut pro lege teneatur, alicubi divina sanxit auctoritas, cum hoc et huiusmodi sectantes, Deum solummodo tentare videantur.

(in rescr. tit. XX, c. 1).BD 9.51] Ctp 3.15.67 (2, q. 4, c. Monomachiam)

¹ -am CRM; -iam PV

188*De eadem re, eiusdem Nicolai ad Lotharium*

Itaque summo studio Thiebergam¹ coniugem tuam tanquam propriam carnem fovere ac diligere procurato, et ne illam a te² ullo pacto consentias discedere³, vigilanter attende⁴. Unde si vult a te discedere, corripe, immo corrige eam, et a tali intentione per omnia revocare satage. Iam vero si amore pudicitie separationem querit, et coniugalis connubii solutionem efflagitat, certum est, apostolo dicente, quia mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Verum si et ipse pudicitiam sectatus religionis obtentu copulam dissolvere vis, tantum ne simulate fiat concedimus. Nam, licet sit scriptum, Quod Deus coniunxit homo non separet, Deus tamen, et non homo separat⁵, quando divini amoris intuitu ex consensu utriusque coniugis matrimonia dissolvuntur. Si ergo hoc modo vis, gratuito permittimus animo, celeremque prebemus assensum; aliter autem fieri mutuam separationem vestram prohibemus.

¹ Theib- CVM; Tetb- R; Thietb- P; Thetb- B

² a te CPB; *om.* M

³ a te *add.* M, *om.* CPB

⁴ -de CPBM; -dere Fr

⁵ Deus tamen et – sep. *ss* V

(*epist. 51*). *BD 9.53] IP 6.83 (27, q. 2, c. Scripsit.)*

189

De illis qui in alias provincias fugerint, aut suos seniores secuti fuerint, et uxores suas domi reliquerint¹. Ex concilio apud Vermeriam², cap. 6³

Si quis necessitate inevitabili cogente, in alium ducatum seu provinciam fugerit, et uxor eius cum valet et potest amore parentum aut rerum suarum eum sequi noluerit, ipsa omni tempore, quandiu vir eius quem secuta non fuit, vivit, semper innupta permaneat.

BD 9.54] Ctp 3.15.68; IP 6.91 (34, q. 2, c. Si quis necessitate.)

¹ et ux. - reliquerant (-erant CB) CPVB; uxoribus suis domi relictis M

² -eriam PVBM; -anniam CR

³ 6 CPM; 5 B

190¹

De feminis que, captis viris, vel in captivitatem missis aliis nupserunt². Ex epistola Leonis pape, cap. 42³

Quod debeant femine que, captis viris et in captivitatem ductis, aliis viris nupserant, putantes interemptos maritos, remeatis de captivitate prioribus viris copulari, ut cuique id quod legitime habuit reformetur, et recipiat unusquisque quod suum est, et redintegrentur federa nuptiarum.

(*ad Nicetam Aquileiensem episc. epist. 74 ca. 1, quanquam non iisdem omnino verbis*) *BD 9.55] IP 6.86*

¹ after 191 V

² -erunt CPB; -erint M

³ Ex - 42 om. B

191

Quod non probetur esse culpabilis qui uxorem capti¹ in matrimonio videtur esse sortitus. Ex epistola eiusdem, cap. 43

Nec tamen culpabilis iudicetur, et tanquam alieni iuris pervasor habeatur, qui personam eius mariti, qui iam non esse existimabatur, assumpsit. Sic enim multa, que ad eos qui in captivitatem ducti sunt pertinebant, in ius alienum transire potuerunt; tamen plenum iustitie est ut eiusdem reversis propria reformentur. Quod si in mancipiis, vel in agris, aut etiam in domibus ac possessionibus rite servatur, quanto magis in coniugiorum redintegratione faciendum sit ut, quod bellica necessitate turbatum est, pacis remedio reformetur?

(*ibidem, c. 2*). *BD 9.56]*

¹ capti CPB; captivi M

192

Ut si mulieres ad priores maritos redire noluerint, velut impie ecclesiastica communionem privande sunt. Eiusdem Leonis, cap. 45

Si autem aliquae mulieres ita posteriorum virorum amore sunt capte ut malint his coherere, quam ad legitimum redire consortium, merito sunt notande, ita ut

ecclesiastica communione priventur, que de re excusabili contaminationem¹ criminis elegerunt, ostendentes sibimet pro sua incontinentia placuisse, quod iusta remissio poterat expiare. Redeant ergo in suum statum voluntaria redintegratione coniugia, neque ullo modo ad opprobrium male voluntatis trahatur, quod conditio necessitatis extorsit; quia sicut he mulieres, que ad viros suos reverti noluerint, impie sunt habende, ita ille, que in affectum ex Deo initum² redeunt, merito sunt laudande. (*ibidem* c. 4). *BD 9.57] IP 6.88 (34, q. 2, c. Si autem.)*

¹ [quia inexcusabiliter cont. orig.] *add. Fr*

² *corr. fr. -tium C*

193

Ut si viri de captivitate regressi, intemperantia uxorum offensi non fuerint, et voluerint eas in coniugio recipere, liberam habeant facultatem. Item Leonis pape, cap. 44¹

Et ideo si viri post longam captivitatem reversi, ita in dilectione suarum coniugum² perseverent, ut eas cupiant in suum redire consortium, omittendum est, et inculpabile iudicandum, quod necessitas intulit, et restituendum est quod fides poscit. (*ibidem*, c. 3) *BD 9.58]*

¹ Item - 44 *om. B*

² *corr. fr. -gium C*

194

¹*Hicmarus*²

Si per sortiarias atque maleficas occulto, sed nunquam vel nusquam³ iniusto Dei iudicio permittente, et diabolo preparante, concubitus non sequitur, hortandi sunt quibus ista eveniunt ut corde contrito et spiritu humiliato Deo et sacerdoti de omnibus peccatis suis puram confessionem faciant, et profusis lacrimis ac largioribus elemosinis et orationibus atque ieiuniis Domino satisfaciant, et per exorcismos ac cetera medicine ecclesiastice munia, ministri ecclesie tales quantum annuerit Dominus, qui Abimelech, ac domum eius, Abrahe orationibus sanavit, sanare percurent⁴. Qui forte si sanari non potuerint, separari valebunt. Sed postquam alias nuptias expetierint, illis in carne viventibus quibus iuncte fuerint prioribus quos reliquerant, etiam si possibilitas concumbendi eis reddita fuerit, reconciliari nequibunt.

Chartres BM 193] Ctp 3.15.69; IP 6.117 (33, q. 1, c. Si quis per sortiarias.)

¹ Quid agendum sit si per sortiarias vel maleficas, concubitus impeditus fuerit *add. as rubr. M*

² Hicmarus RPVB; Hincmarus C; Hincmarus, Remensis episcopus M

³ vel nus. CPB; *om. M*

⁴ percurent C²RPVB; percurent C; procurant M

195

De illo qui in paganismo uxorem suam dimiserit. Ex decretis Eutichiani pape

Si quis gentilis gentilem dimiserit uxorem ante baptismum, post baptismum in potestate eius erit eam habere, vel non habere.

(*in frag., decr. 5*). *BD 9.59] Ctp 3.15.70; IP 6.97a (28, q. 1, c. Si quis gentilis)*

196

De baptizato, si uxor eius infidelis converti noluerit. Ex decretis eiusdem
 Simili modo si unus ex coniugatis baptizatus est, et alter gentilis, et sequi non
 vult, sicut dicit apostolus, infidelis, si discedit, discedat.
 (cap. 6). *BD 9.60] Ctp 3.15.71; IP 6.97b (28, q. 1, c. Simili modo.)*

197

De illo qui ante baptismum mulierem virginem acceperat. Ex concilio Meldensi, cap.
2¹.

Si quis habuerit uxorem virginem ante baptisma², vivente illa, post baptisma
 alteram habere non potest. Crimina in baptismo solvuntur, non coniugia.
BD 9.61] Ctp 3.15.72; IP 6.98 (28, q. 2, c. Si quis uxorem.)

¹ 2 CRVM; 1 PB

² -ma CPB; -mum M

198

De illis feminis que, nulla causa interveniente, reliquerunt viros suos. Ex concilio
Heliberitano, cap. 7¹

Item femine que, nulla precedente causa, reliquerunt viros suos, et alteri se
 copulaverunt, et in hoc permanere voluerint, nec in fine accipiant communionem.
BD 9.62]

¹ 7 CPV; secundo R; ? B; 8 M

199

De femina que adulterum reliquerit, et adulterum acceperit¹. Unde supra², cap. 9

Item femina fidelis que adulterum maritum reliquerit fidelem, et adulterum³
 ducit, prohibeatur ne ducat. Si autem duxerit, non prius accipiat communionem, quam
 is quem reliquit de seculo exierit, nisi forte necessitas infirmitatis dare compulerit.
BD 9.63] (32, q. 7, c. Fidelis.)

¹ De - acc. om. B

² Unde sup. CRP; Ibidem M

³ [alterum, orig.] *add. Fr*

200

Quod neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito alteri coniungantur. Ex
concilio Africano, cap. 63¹

Placuit ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus
 ab uxore, neque dimissa a marito alteri coniungantur; sed ita maneant, aut sibimet
 reconcilientur. Quod si contempserint, ad penitentiam redigantur.
 (et conc. Milevit, c. 17). *BD 9.64] (32, q. 7, c. Placuit.)*

¹ 63 CPB; 69 M

201

De illo qui vivente marito coniugem illius adulterasse accusatur, et eam post mortem sumpsisse dinoscitur. Ex concilio Meldensi, cap. 69

Is qui, vivente marito, coniugem illius adulterasse accusatur, et eo in proximo defuncto eandem sumpsisse dignoscitur, omnimodis publice penitentiae subigatur. De quo etiam post penitentiam prefata¹, si expedierit, servabitur regula, nisi forte idem aut mulier virum qui mortuus fuerat, occidisse notentur, aut propinquitas, vel alia quolibet actio criminalis impediatur. Quod si probatum fuerit, sine ulla spe coniugii cum penitentia perpetuo maneat. Si autem negaverit se eandem feminam, vivente viro, nequaquam adulterasse, et prefati homicidii neuter eorum convinci potuerit, purgent legaliter famam suae opinionis, et sumpto utantur coniugio, si alia, ut diximus, non impederit ratio.

(*et conc. Tribur., c. 51*). *BD 9.65] Ctp 3.15.73; IP 7.12 (31, q. 1, c. Si quis vivente.)*

¹ -ata CPB; -atem M

202

De eadem re. Ex concilio Triburiensi, cap. 3¹

Relatum² est auribus sanctorum sacerdotum quemdam alterius uxorem stupro violasse, insuper et meche, vivente viro suo, iuramentum dedisse ut, post legitimi mariti mortem si supervixisset, duceret uxorem. Quod et factum est. Tale igitur connubium prohibemus et anathematizamus.

BD 9.66] Ctp 3.15.74; IP 7.9 (31, q. 1, c. Relatum.)

¹ 3 CP; 40 M. Ex - 3 om. B

² Relatum CPBM; Delatum RH

203

De illo qui uxorem habet, et sepius mechatus fuerit. Ex concilio Elibertino, cap. 4¹

Si quis fidelis habens uxorem, non semel sed sepius fuerit mechatus, in fine mortis est conveniendus. Quod si se promiserit cessaturum, detur ei communio.

BD 9.67a]

¹ 4 CP; 7 M. Ex - 4 om. B

204

Quod non conveniat cum hereticis Christianos nuptialia iura contrahere¹. Ex concilio Laodicensi, cap. 31

Quod non oporteat cum hereticis universis nuptiarum federa celebrare, nec eis filios dare vel filias; sed magis accipere, si tamen Christianos se fieri promittant.

(*et conc. Agathen., c. 67*). *BD 9.78] (28, q. 1, c. Non oportet.)*

¹ Quod - cont. om. B

205

Si laicus absolutus cum laica absoluta peccaverit¹. Ex concilio Meldensi, cap 7

Si laicus cum laica femina, id est uterque absolutus a lege coniugii concubuerit, tres annos peniteat. Et quanto sepius et negligentius ea peccata commiserit, tanto magis et tempus addatur et modus penitentiae.

BD 9.68]

¹ Si - pecc. om. B

206

De uxore que, conscio marito, mechata fuerit¹. Ex concilio Magontiensi, cap. 9

Si, conscio marito et ipsa² consentiente, uxor fuerit mechata, placuit nec in fine dandam eis communionem. Si vero eam reliquerit, et separati fuerint, et digne penituerint, post 10 annos accipiant communionem.

BD 9.69] cf 8.264 below

¹ De - fuerit om. B

² ipsa CPV; ipso M

207

De viro uxorem non habente, si cum alterius uxore adulterium perpetraverit¹. Ex concilio Nannetensi, cap. 6

Quod si vir non habens uxorem cum alterius uxore adulterium perpetraverit; aut si qua mulier non habens virum cum alterius viro, ille qui fedus violavit coniugii, 7 annos, ut supradictum est peniteat. Ille qui lege coniugii non tenetur, 5 annos peniteat. Neque enim equalis penitentia danda est his, quibus sufficere poterat ad explendam libidinem suam coniugum amplexus, et illis qui coniuge carentes, ardore libidinis impellente, in fornicationem ceciderunt.

(sub Formoso, c. 14). BD 9.70]

¹ De - perp. om. B

208

De coniugatis qui aliqua certa re discidium fecerint, ut innupti maneant¹. Ex dictis Augustini²

Apostolus Paulus dicit, His qui sunt in coniugio precipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Potest enim fieri ut discedat ea causa qua Dominus permisit. Aut si femine licet virum dimittere etiam propter causam fornicationis, quid respondebimus de hoc quod dicit posterius, Et vir uxorem non dimittat? Quare non addidit excepta causa fornicationis quod Dominus permittit, nisi quia similem formam vult intelligi, ut si dimiserit (quod causa fornicationis permittitur) maneat sine uxore aut reconcilietur uxori? Et post pauca. Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti; sed quia permisit, non iussit.

(lib. I De sermone Domini in monte, c. 28). BD 9.71] IP 7.2 (32, q. 7, c. Apostolus.)

¹ De - man. om. B

² Ex dict. Aug. CPM; August' B

209

De illis qui, interveniente repudio, aliis se in matrimonio copulaverint¹. Ex decretis Innocentii pape, cap. 26

De his etiam requisivit dilectio tua qui, interveniente repudio, aliis se matrimonio copulaverunt, quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui vero vel uxore vivente, quamvis dissociatum esse videatur coniugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri, intantum ut hec etiam persone quibus tales coniuncti sunt, etiam ipse adulterium commisisse videantur secundum illud, quod legimus in Evangelio, Qui dimiserit uxorem suam, et duxerit aliam, mechatur. Et ideo omnes a communione fidelium decrevimus abstinendos. De parentibus autem aut propinquis eorum, nihil tale statui potest, nisi si inceptores illiciti consortii fuisse videantur².

(*epist. 3, c. 6*) *BD 9.72*

¹ De - cop. *om.* B

² [detegantur, orig.] *add. Fr*

210

Si cuius uxor constuprata fuerit et propterea maritus perdere illam machinaverit¹. Ex concilio Triburiensi, cui interfuit Arnulfus rex, cap. 46

Si cuius uxor constuprata fuerit, et propterea maritus capitali sententia delere illam machinaverit; ipsa vero, urgente mortis periculo, ad episcopum confugerit, et auxilium quesierit, operosiori tamen si potest episcopus labore desudet, ne occidatur; si vero non potest, nullo modo liceat ei requirenti eam reddere ad occidendum, que se ei obtulit ad defendendum. Sed solerti cura transmittat eam ad locum quem ipsa delegerit, ut segura possit vivere. Si vero interdum maritus eam invenerit et repetierit, secundum seculum potestatem habebit quid ei agere velit. Sed audiat² sanctum Augustinum dicentem³, Cum enim vir a virtute nomen accepit⁴, et mulier a mollitia⁵, id est fragilitate, quare contra crudelissimam libidinis bestiam vult unusquisque uxorem suam esse victricem, cum ipse ad primum libidinis ictum victus cadat?⁶ Nam quicquid contra fidem catholicam non licet mulieribus, nec viris licebit.⁷ Si autem eadem mulier timore perterrita, a loco ubi eam episcopus destinavit aufugerit, et vir eius ab episcopo semel aut bis vel sepius repetierit, si vitam ei obtinere possit, perquirat et reddat. Sin autem, omnino non reddat. Maritus vero quandiu ipsa vivat, nullo modo alteram ducat.

BD 9.73] *IP 7.13*

¹ Si - mach. *om.* B

² *corr. fr.* audeat C

³ (sermone de tempore 243) *add. M*²

⁴ -epit CPB; -ipit M

⁵ -tia CPB; -tie M

⁶ (Aliquanto post) *add. M*²

⁷ (Hactenus August.) *add. M*²

211

De eo, si quis cum uxore alterius vivente eo fornicatus fuerit¹. Ex concilio apud Altheum habito, presente Conrado rege, cap. 5

Illud vero communi decreto secundum canonum instituta definimus, et preiudicamus ut, si quis cum uxore alterius, vivente eo, fornicatus fuerit, moriente marito, sinodali iudicio aditus ei claudatur illicitus, ne ulterius ei coniungatur matrimonio, quam prius polluit adulterio. Nolumus enim, nec Christiane religioni convenit, ut ullus ducat in coniugium quam prius polluit per adulterium.

BD 9.74] Ctp 3.15.75; IP 7.10-11 (31, q. 2, c. Illud vero.)

¹ De - fuerit *om.* B

212

De ingenuo, si ingenuam acceperit uxorem, et postea se servum esse profitetur¹. Ex concilio Triburiensi, cap. 8 cui interfuit rex Arnulfus²

Perlatum est ad sanctam synodum, quod quidam ingenuus ingenuam acceperit uxorem, et post filiorum procreationem occasione divortii cuiusdam servum se fecerit, utrum necessario mulierem tenere debeat, et si tenuerit, utrum illa quoque secundum secularem legem servituti subiici debeat. Iudicatum est, uxorem minime debere dimitti; non tamen ob Christi legem mulierem in servitutem redigi, dum ille non ex consensu coniugis se servum fecit³, quem liberum ipsa maritum accepit.

BD 9.75] Ctp 3.15.76; IP 6.99 (29, q. 2, c. Perlatum est.)

¹ De - prof. *om.* B

² cui - Arn. CPB; *om.* M

³ fecit CPB; fecerit M

213

De illis coniugatis quorum leges diverse sunt¹. Ex eodem concilio, cap. 15 cui interfuit rex Arnulfus²

De Francia nobilis quidam homo, nobilem de Saxonia Saxonum lege duxit uxorem. Tenuit multis annis, et ex ea filios procreavit. Verum, quia non iisdem utuntur legibus Saxones et Franci, causatus est quod eam non sua, id est, Francorum lege desponsaverit, vel acceperit, aut dotaverit, dimissaque illa duxit alteram. Definivit super hoc sancta synodus ut ille transgressor evangelice legis subigatur penitentiae; a secunda coniuge separetur, priorem resumere cogatur.

BD 9.76] IP 6.102

¹ De - sunt *om.* B

² 15 cui - Arn. CRPB; 15 H; 39 M

214

Cur communicantes¹ viri², cum adulteris uxoribus non conveniant³. Ex decretis Innocentii pape, cap. 24

Cur viri cum adulteris non conveniant⁴ et illud desideratum est sciri, cur communicantes viri cum adulteris uxoribus non conveniant, cum contra uxores in consortio adulterorum virorum manere videantur, dum super hoc Christiana religio adulterium in utroque sexu pari ratione condemnet. Sed viros suos mulieres non facile de adulterio accusant, et non habent latentia peccata vindictam. Viri autem liberius uxores adulteras apud sacerdotes deferre consueverunt; et ideo mulieribus prodito earum crimine, communicatio denegatur; virorum autem latente commisso, non facile quisquam ex suspicionibus abstinetur, qui utique submovebitur, si eius flagitium detegatur. Cum ergo par causa sit, interdum probatione cessante, vindicte ratio conquiescit.

(*epist. 3, c. 4*). *BD 9.77] (32, q. 5, c. Christiana)*

¹ -antes CP; -entur M

² adulteri *add.* M

³ conv. CP; comunicetur M. Cur - conv. *om.* B

⁴ Cur - conv. CPVB; *om.* M

215*Iudicii examinatio*

De hoc quod mihi reputatum est in hac synodo, quod simul cum ista femina adulterium vel fornicationem fecissem, quod ego non ita feci, nec inde me culpabilem recognosco, sic me Deus adiuvet ad¹ istud iudicium.

BD 9.79] IP 7.39

¹ ad CPB; et M

216*Separatio incestu copulationis*

Ab isto die in antea, cum ista femina cum qua adulterium vel fornicationem fecisti, unde disciplinam vel penitentiam suscepisti, amplius non adulterabis, nec fornicaberis cum ea, nec aliam uxorem accipies, nisi post peractam penitentiam tibi licentia data fuerit ab episcopo aut ab eius misso. Sic te Deus adiuvet.

BD 9.80] IP 7.40 (35, q. 6, c. Ab isto die.)

217*Reconciliatio coniugatorum*

Ab isto die in antea, istam tuam coniugem nomine ill'¹ quam iniuste dimiseras, ita tenebis, sicut per rectum maritus suam debet habere coniugem in dilectione, et debita disciplina. Nec eam per ullum malum ingenium a te separabis, nec ea vivente aliam accipies. Sic te Deus adiuvet.

BD 9.81] Ctp 3.15.77; IP 7.41 (35, q. 6, c. Ab isto.)

¹ ill' CPBH; N. M

218*De eadem re*

Amodo in antea istum tuum maritum, quem iniuste dimiseras, ita tenebis, et amplexaberis, et ei in servitio, et¹ in amore, et in timore, ita eris subiecta et obediens, sicut per rectum uxor suo debet subiecta esse marito. Nec unquam ab eo te separabis, nec illo vivente, alteri viro te sociabis, nec coniugio aut adulterio. Sic te Deus adiuvet.

BD 9.82] Ctp 3.15.78; IP 7.42

¹ et CRM; *om.* PV; ? B

219*¹*Gregorius Secundino episcopo Taurominitano*

Presentium portitor Leo cartularius ad nos veniens, indicavit uxorem suam, que relicto eo pro fornicationis crimine, quo vehementius stimulatam aiebat, atque ob hoc religiosam vestem induerat, culpabilem nullatenus exstitisse, neque post initum coniugium in fornicationis culpam collapsum. Adiciens quoque quod eidem uxori sue districtissima sacramenta prebuerit, insontem se de ea re, unde illam mordebat suspicio, permansisse, et idcirco propria eam voluntate reversam. Sed quia communione illam cum familia sua pro hoc solo a fraternitate vestra privatam asserit, quod ad eum clam postpositis vobis redierit, volumus ut familia quidem ipsius sacramentum recipiat, et domine eam culpa in huius afflictionis pena² diu non teneat. De ipsa vero uxore predicti portitoris hoc vos observare necesse est ut, si manifeste constat quia contra coniugem suum dicere nihil potuit, sed insuper suspicio ipsius prestito, ut edocti sumus, sacramento amputata est, atque post hoc, sua ad eum sponte reversa est, et in ea quoque ita temperanda est censura iudicii, ut longo iam tempore communione minime privetur.

(lib. VIII regist., epistola 32)

¹ De uxore cuiusdam, que propter suspicionem fornicationis eo relicto, postea ad eum reversa est *add. as rubr.* M

² [familiam orig.] *add. Fr*

220*¹*Alexander² II Landulfo in Corsica*

Notificasti te³ morte tenus infirmatum, et peccatorum tuorum recordatione et terrore valde pavefactum, anxie quesuisse monachum fieri, et a tua uxore minis et terroribus eam occidendi, ad hoc licentiam extorsisse, et sic te monachicam vestem sine abbate sumpsisse, et monasterium petiisse. Postea vero cum sanus factus esses, tue uxoris reclamationibus, eiulatibus⁴ et planctibus, tueque familie dispersionibus, utpote penitens devictus⁵ domum remeasse, et post multos dies quorundam sapientium⁶ consilio ad iam dicte cubile mulieris rediisse. Nunc autem si tibi tua uxore uti liceat, nostrum requiris consilium. Si ita denique est, ut tuus nuntius narrat,

¹ Ne uxor sine voluntate viri ab eo separetur. *add. as rubr.* M

² papa *add.* M, *om.* CP; ?B

³ *ss* C

⁴ eiulatibus CRVB; eiulantibus P; eiulationibus M

⁵ (penitus dev., orig. et pann.) *add. Fr*

⁶ -tium CPB; -tum M

non videtur nobis rationabiliter, neque sana mente id factum; quoniam cum omni homini ad monachicam vitam tendenti legaliter, sancte, et iuste sit peragendum, tu contra leges minaciter et violenter a tua uxore, partim terrore mortis partim tue infirmitatis doloribus examinatus, devia secutus, nulla, ut dicitur, licentia accepta, recessisti et monasterium petisti. Non enim violentia, sed ex pari voluntate et consensu, sicut sancti patres dicunt, hoc fieri debet; neque vir in monasterium recipiendus est, nisi uxor illius femineum monasterium elegerit, aut professa continentiam, habitum cum festinatione mutaverit.

Sanctus enim Basilius de hac re taliter dicit⁷

Si quis coniugatus vult converti ad monasterium, non est recipiendus, nisi prius a coniuge castimoniam profitente fuerit absolutus. Nam si illa, vivente illo, per incontinentiam alteri nupserit, procul dubio adultera erit, nec recipitur apud Deum eiusmodi viri conversio, cuius sequitur coniugalis federis prostitutio. Tales igitur tunc sine culpa relicto seculo sequuntur Christum, si habeant ex pari voluntate castitatis consensum. Itaque, fili carissime, perpende, et vide si sic canonice a tua es absolutus uxore, et tua uxor ita pollicita est, et tu et illa adimplere bonum inceptum et votum vestrum; aliter autem non debemus vobis necessitatem imponere separationis. (*epist. 11). CB Alex II 14] Ctp 3.15.79 to festinatione mutaverit; IP 6.85 (33, q. 5, c. Notificasti.) (27, q. 2, c. Si quis coniugatus)*)

⁷ Sanctus – re taliter (realiter R) dicit *as rubric CR with CB; in text PVBM*. (Ex synodo 8 sub Photio Contantinopoli celebrata penult. cano.) *add. M²*

221*

¹Nicolaus archiepiscopo² Ravenne

De senatoris coniuge, quam adulteram esse dicitis, et propter adulterii reatum disiunctam a viro suo esse iudicatam, et monachicam vestem indutam atque velatam, nescimus utrum iuste, an aliter hoc sit terminatum iudicium, et si adultera apparuit, hoc magis a viro suo debuit esse inquisitum; et si a viro suo requisitum fuit, indagativorum vel iudicum presentia debuerat examinatum esse, atque terminatum, et post terminationem et approbationem atque manifestationem, tunc aut legali calculo aut canonico iudicio ipsius cause sententie diffiniri. Etsi nec hoc, nec illud factum est, quis eam ausus est religiosa induere veste, et sacro cooperire velamine? Tamen id subtilius Dei pre oculis habentes timorem, precipimus ut, presentia missi vel vicarii vestri in vero examine, presente viro suo, examinatio fiat. Et si iusta et rationabilis eorum causa apparuerit, maneat. Et si aliter apparuerit, ut pretulimus, secundum Dei omniipotentis voluntatem atque timorem, eorum, definiatur causa.

¹ De illis qui uxoribus suis dimissis, ad alias nuptias transierint *add. as rubr. M*

² -opo M; arch' PVA; -opus CR; ? B

222*

Iohannes¹ VIII Totzili² comiti.

Porro eos qui uxores suas dimiserunt, vel ad alias illis viventibus nuptias migraverunt, tandiu eos cum consentaneis eorum excommunicamus, quousque

¹ Iohannes CPB; De eodem omnes M; De eodem Iohannes *Fr*

² Totzili CRAM; Tozili PVB

posterioribus remotis, priores penitendo receperint. Sicut enim nuptie a Deo, ita divortium a diabolo est, teste sancto Augustino, repertum. Quod enim Deus coniunxit homo non separet, precipue cum hec pessima consuetudo ex paganorum more remanserit, quorum in talibus non alius nisi ipse diabolus erat magister et auctor.
CB Ioh. VIII 16; Ctp 1.63.5]

223*

¹*Idem eidem*

Prudentissime vir, stude et provide ut duo viri illi qui uxores suas, quas Deus illis preparavit et iunxit, abiecerunt, eas repellere minime permittantur; quia impium est ut qui, auctore Deo, legali federe copulati sunt, pro humano libitu, immo fraude diabolica separentur.

CB Ioh. VIII 18

¹ De eodem *add. as rubr.* M

Idem. Commonitorium Paulo episcopo

Provide¹ ut de separatione coniugatorum maximam curam geras, ita ut qui a susceptione sedis apostolice litterarum separati sunt, inculpate reducant priores uxores, iniuncta convenienti penitentia, dimissis quas postmodum sunt sortiti. Quod si noluerint, extra ecclesiam facite una cum his, qui eos in communione recipiunt, donec emendent que admiserint².

CB Ioh. VIII 20d]

¹ Provide V

² -erint CPA; -erunt M

224*

¹*Bonifacius martir Hiltibaldo*² *regi Anglorum*³

Si gens Anglorum, sicut per istas provincias divulgatum est, et nobis in Francia et in Italia impropertur, et ab ipsis paganis improperturum est, spretis legalibus connubiis, adulterando et luxuriando ad instar Sodomitane gentis fedam vitam vixerit; de tali commixtione meretricum estimandum est, degeneres populos et ignobiles, et furentes libidine fore procreandos, et ad extremum universam plebem ad deteriora et ignobiliora vergentem, et novissime nec in bello seculari fortem, nec in fide stabilem, et nec honorabilem hominibus, nec Deo amabilem esse venturam, sicut aliis gentibus Hispanie, et Provincie, et Burgundionum populis contigit, que sic a Deo recedentes fornicatae sunt. Donec⁴ talium criminum ultrices penas per ignorantiam legis Dei et per Sarracenos venire et sevir⁵ permisit.

CB Bon. 12c; Ctp 1.58.1] (Dist. 56, c. Si gens Anglorum.)

¹ De gente Anglorum secundam fornicationem exercente *add. as rubr.* M

² Hilti- CPVA; Adel- R; Athel- H; Hyti- B; Hiltri- M

³ [Alias, item idem.] *add. M. A mg. has Hildibaldo only as insc.*

⁴ (iudex, al. vindex omnipotens orig.) *add. Fr*

⁵ sevir CBAM; servire PV; (al. servire) *add. Fr*

225*

¹*Nicolaus omnibus archiepiscopis per Galliam et Germaniam constitutis*²

Iuxta statutum nostrum, cum duos partes in illas destinaremus episcopos, accidit ad nostram pervenire notitiam quod Lotharius, prima et legitima repulsa, secundam sibi adsciverit coniugem, neque sedis nostre petitum aut permissum exspectans, neque canonico iudicio uspiam succumbens. Qua ex re quid aliud datur intelligi, nisi quia ubi populorum iudicium prevenit, ibi suo iudicio prevaricatorem se iudicavit.

Ctp 1.62.25]

¹ De Lothario rege qui legitima sua relicta aliam duxerat. *add. as rubr. M*

² [Alias item idem.] *add. M*

226*

¹*Nicolaus episcopis et archiepiscopis per Galliam, Italiam, Germaniam atque per universas provincias constitutis*

Scelus quod Lotharius rex (si tamen rex veraciter dici possit qui nullo salubri regimine corporis appetitus refrenat, sed lubrica enervatione magis illicitis ipsius motibus cedit) in duabus feminis, Theiberga scilicet et Waldrada, commisit, omnibus manifestum est. Sed et dudum episcopos Teugaldum et Guntharium in tali facto eum habuisse tutores atque fautores pene totus nobis orbis, undique ad limina seu sedem confluens apostolicam referebat. Item². Igitur decernente nobiscum sancta synodo in presentia depositi et ab officio sacerdotali excommunicati, atque a regimine episcopatus alienati indubitanter existunt.³ Item⁴. Teugaldum Treverensem, et primatem Belgice provincie, et Guntharium Agrippine Colonie archiepiscopos nunc coram nobis et sancta synodo sub gestorum insinuatione, qualiter causam Lotharii regis et duarum mulierum eius Theiberge et Waldrade recognoverunt, et iudicaverunt, scriptum super hoc propriis manibus roboratum afferentes, nihilque se plus vel minus aut aliter egisse, ore proprio multis coram positis affirmantes, et sententiam quam a sede apostolica in Geltruden Bosonis uxorem sanctissimus frater noster Mediolanensis archiepiscopus Thado et ceteri coepiscopi nostri petiverant emittendam, nosque divino succensi zelo sub anathematis obtestatione canonice protuleramus, publice una voce se violasse confitentes, in quibus omnibus invenimus eos apostolicas atque canonicas sanctiones in pluribus excessisse, et equitatis normam nequiter temerasse, omni iudicamus sacerdotii officio penitus alienos, Spiritus sancti iudicio et beati Petri per nos auctoritate episcopatus exutos regimine, subsistere definientes.

(conc. Rom. III sub Nicol. I, c. 1) Ctp 1.62.35-7].(2, q. 1, c. Scelus.) (11, q. 3, c. Teugaldum.)

¹ De depositione duorum archiepiscoporum Lothario in ipsius errore consentientium (alias item idem *in mg*) *add. as rubr. M*

² Item CPBA; Et paulo post M

³ *H ends cap. here*

⁴ *infra add. M; (cap. 2) add. Fr*

227*¹*Idem*² *Lothario regi*

Ita corporis tui motibus cedere consensisti, et relaxatis habenis voluptatum temetipsum in lacum miserie et in lutum fecis pro libitu deiecisti, ut, qui positus fueras ad gubernationem populorum, effectus sis ruina multorum. Probat hoc Teugaldi et Guntarii episcoporum dudum legitimus casus, qui pro eo quod te minime competenter erudierunt, quinimo quia prevaricationem tuam tegere argumentis suis sub quadam iustitie specie fuscatis, quibusdam et exquisitis adinventionibus equitatem obruere studuerunt, nostra sunt auctoritate depositi, et ab omni episcopatus regimine regulariter sequestrati. Item³. An non districta ultione feriendus es, qui in duabus uxoribus adulterium Lamech, et flagitium imitatus dignosceris esse? Quod Dominus nonnisi post 77 generationes suo salutifero adventu delevit, cum Cain fratricidium 7 generatione aquis abolitum sit cataclismi.

(*in rescrip., tit. VII, c. 5*). Ctp 1.62.40-41] (11, q. 3, c. *Ita corporis.*) (24, q. 5, c. *An non districta.*)

¹ De correctione Lotharii. *add. as rubr.* M

² Idem CRBAM; Item PV

³ *infra add. M; (cap. 7) add. Fr*

228*¹*Responsa Nicolai ad consulta Bulgarorum, cap. 96*

Quicquid mulier tua contra te cogitaverit, aut fecerit, vel si te accusaverit, non est, excepta causa fornicationis, reiicienda, vel odio prorsus habenda.²

Ctp 3.15.80 (32, q. 5, c. *Quidquid mulier.*)

¹ Quod sola causa fornicationis uxor dimitti possit *add. as rubr.* M

² que est, Apostolo precipiente, sicut ecclesia a Deo diligenda (Ephes. V.) *add. Fr, om.* CPAM

229*¹*Gangrense concilium, cap. 14*

Si qua mulier virum proprium relinquens discedere voluerit, nuptias exsecrata, sit anathema.

vers. Dion. (Dist. 30, c. Si qua mulier.)

¹ Ne mulier a viro discedat *add. as rubr.* M

230*¹*Concilium Milevitanum, cap. 17²*

Neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito alteri iungatur. Sed ita maneant, aut sibi reconcilientur.

cf Ctp 2.22.7]

¹ Ut dimissus ab uxore et dimissa a viro alii non nubant *add. as rubr.* M

² 17 CPM; 18 A

231*¹*Agatensi concilio, cap. 23²*

Seculares qui coniugale consortium nulla culpa graviore dimittunt, vel etiam dimiserunt; et nullas causas discidii probabiliter proponentes, propterea sua matrimonia dimittunt, ut illicita aut aliena presumant, si antequam apud episcopos comprovinciales discidii causas dixerint, et prius uxores quam iudicio dampnentur abiecerint, a communione ecclesie et sui³ populi cetu, pro eo quod fidem coniugii maculant, excludantur.

Ctp 2.28.23, cf below 8.328] IP 6.106 (33, q. 2, c. Seculares.)

¹ De his qui consortium coniugale sine gravi culpa dimittunt. *add. as rubr.* M

² Ag. - 23 CPA; Ag. - 24 B; Ex concilio Agathensi, cap. 25 M

³ [sancto, orig.] *add. Fr*

232*¹*Hexaameron Ambrosii, in titulo diei quarte*

Sed horrendus² et incultus est vir. Semel placuit. Numquid vir alius eligendus est? Comparem suum et equus diligit, et si mutetur alius, trahere iugum nescit compar alterius, et se non totum putat. Tu iugalem repudias tuum, et sepe putas mutandum, et si uno defecerit die, superducis rivalem, et statim incognita causa quasi cognita, pudoris exsequeris iniuriam.

(lib. V, c. 7, cf 8.328 below] Ctp 3.15.81; IP 6.103 (32, q. 5, c. Horrendus.)

¹ Ne incultus et horridus vir ab uxore dimittatur *add. as rubr.* M

² [horridus] *add.* M

233*¹*Chrisostomus super Mattheum cap. 109*

Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, mechatur. Omnis res per quas causas nascitur, per ipsas absolvitur. Matrimonium enim non facit coitus, sed voluntas, et ideo illud non solvit separatio corporis, sed voluntas, ideo qui dimittit uxorem suam, et alteram non accipit, adhuc maritus est. Nam et si corpore iam separatus est, tamen adhuc voluntate coniunctus est. Cum ergo alteram acceperit, tunc plene dimittit. Non ergo qui dimittit mechatur, sed qui alteram ducit. Sicut autem crudelis est et iniquus qui castam dimittit, sic fatuus est et iniustus qui retinet meretricem. Nam patronus turpitudinis eius est, qui crimen celat uxoris.

(homil. 32 in Matth. in opere imperfecto). IP 7.8 from Sicut autem crudelis; C 27 q 2 c 1, Matrimonium quidem non fecit – alteram ducit only, + C 27 q 2 c 4 from Omnis

¹ Quod sicut crudelis et iniquus est, qui castam dimittit, sic fatuus est et iniustus, qui retinet meretricem. *add. as rubr.* M

234*¹*Augustinus, De bono coniugali*

Quicquid inter se coniugati immodestum, inverecundum sordidumve gerunt, vitium est hominum non culpa nuptiarum. Iam in ipsa quoque immoderata exactione

¹ Quod quicquid inter se coniugati immodestum vel sordidum gerunt, vitium sit hominum, non culpa nuptiarum; sed propter illas ignosci *add. as rubr.* M

debiti carnalis, quam eis non secundum imperium precepit, sed secundum veniam concedit apostolus, ut etiam preter causam procreandi sibi misceantur, etsi eos pravi mores ad talem concubitus impellunt, nuptie tamen ab adulterio seu fornicatione defendunt. Neque enim illud propter nuptias admittitur, sed propter nuptias ignoscitur. Debent ergo sibi coniugati non solum ipsius sexus sui commiscendi fidem liberorum procreandorum causa (quia² prima est humani generis in ista mortalitate societas), verum etiam infirmitatis invicem excipiende ad illicitos concubitus evitandos mutuam quodammodo servitutem, ut etsi alteri eorum continentia perpetua placeat, nisi ex alterius consensu non possit.

(cap. 6). Ctp 3.15.82; IP 6.26a from Debent ergo (32, q. 2, c. *Quidquid inter.*)

² quia CP; que M

235*

¹Item

Reddere vero debitum coniugale, nullius est criminis, exigere autem ultra generandi necessitatem, culpe venialis; fornicari vero vel mechari puniendi criminis.² Cavere debet caritas coniugalis, ne dum sibi querit unde amplius honoretur, coniugi faciat unde dampnetur. Qui enim dimittit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mechari. Usque adeo fedus illud initum nuptiarum cuiusdam sacramenti res est, ut nec ipsa separatione irritum fiat, quandoquidem, vivente viro, et a quo relicta est, mechatur, si alteri nupserit, et ille huius mali causa est, qui reliquit.

(*ibidem*). IP 6.26b to culpe venialis

¹ Quod licite dimittitur coniux causa fornicationis, manere tamen vinculum prioris *add. as rubr.* M

² (*Ibid.*, c. 7.) *add.* M²

*Item*¹

Interveniente divortio, non aboletur confederatio nuptialis; ita ut sibi coniuges sint etiam separati, cum illis autem adulterium committant quibus fuerint etiam post suum repudium copulati, vel illa viro vel ille mulieri. *Item*². A viro vivo in alterius transire connubium nec tunc licuit, nec nunc licet, nec unquam licebit. Apostatare quippe ab uno Deo, et ire in alterius adulterinam superstitionem semper est malum. *cf 8.9 above*] IP 7.6 (32, q. 7, c. *Interveniente.*)

¹ Aug. De bono coniugali. *ibidem*, eodem cap.) *add.* M²

² (*ibid.*, c. 18) *add.* M²

*Augustinus, De adulterinis coniugiis, lib. II*¹

Licite dimittitur coniux ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris.² Propter quod fit reus adulterii dimissam qui duxerit, etiam ob causam fornicationis. Sicut enim manente in se sacramento regenerationis, excommunicatur quisquis reus criminis, nec illo sacramento caret, etiamsi nunquam reconcilietur Deo; ita manente in se vinculo, non caret coniugii sacramento, etiamsi nunquam reconcilietur³ viro, carebit autem, si mortuus fuerit vir eius. Reus vero

¹ (cap. 4) *add.* M²

² (*Ibidem*, c. 5.) *add.* M²

³ Deo ita manente in se – *reconc. in mg.* V

excommunicationis⁴ ideo nunquam carebit regenerationis sacramento, etiam non reconciliatus; quia nunquam moritur.

IP 7.5 (32, q. 7, c. Licite.)

⁴ -ationis CP; -atus M

236*

¹*Item, lib. I*

Non est quisquam ita absurdus, qui mechum neget esse qui duxerit eam, quam maritus propter causam fornicationis abiecit, cum Dominus mechum dicat eum, qui duxerit eam que preter fornicationis causam abiecta est.

(cap. 9).

¹ Ne uxor propter fornicationem dimissa ab alio ducatur *add. as rubr.* M

237*

¹*Augustinus de sermone Domini in monte*

Dominus ad illud confirmandum, ut non facile dimittatur uxor, solam fornicationis causam exceptit; ceteras vero universales molestias si que exstiterint, iubet pro fide coniugali, et pro castitate fortiter sustineri, et mechum dicit etiam virum² qui eam duxerit, que soluta est a viro. Item³. Fieri potest ut vir dimittat uxorem causa fornicationis, quam Dominus exceptam esse voluerit⁴. Iam vero, si nec illi nubere conceditur viro vivo a quo recessit, neque huic alteram ducere, viva uxore quam dimisit, multo minus fas est illicita eum cum quibuslibet stupra committere. *(lib. I, c. 20). Ctp 3.15.83-4; IP 7.4 (32, q. 7, c. Dominus ad illud.) (32, q. 5, c. Fieri potest.)*

¹ Ut non facile dimittatur uxor *add. as rubr.* M

² virum CPBM; *om. Fr*

³ (ibidem paulo post) *add. M*²

⁴ -uerit CP; -uit M

238*

Item, Quod non sit abicienda uxor¹ pro qualibet² carnis infirmitate³

Si uxorem quisque⁴ habeat sive sterilem sive deformem corpore, sive debilem membris, vel cecam, vel surdam, vel claudam, vel si quid aliud, sive morbis et doloribus laboribusque confectam, et quicquid (excepta fornicatione) cogitari potest vehementer horribile, pro societate et fide sustineat.

(ibid., c. 27). Ctp 3.15.85; IP 6.104 (32 q. 5, c. Si uxorem.)

¹ ab. (*corr fr.* alienda P) ux. CPR; ux. ab. M

² qualibet CPV; aliquolibet R

³ Quod - inf. *as rubric* CRM; *in text* PV(*struck through*); *om.* BA

⁴ quisque CPBA; quis M

239*¹*Hieronimus ad Amandum presbiterum*

Omnes causationes apostolus amputans apertissime definivit, vivente viro, esse adulteram mulierem, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris prestationem², patris auctoritatem, propinquorum catervam, servorum insidias et parentum³, dampna rei familiaris. Quandiu vivit vir, licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, et ab uxore propter hec scelera derelictus, maritus est reputatus cui alterum virum accipere non licet.

(*tomo 4, epist. cuius initium, Brevis epistola longas.*) Ctp 3.15.86 (32, q. 7, c. *Omnes causationes.*)

¹ Quod vivente viro, dimissa nulla de causa alteri nubere potest *add. as rubr.* M

² [persuasionem] *add. M², [orig.] add. Fr*

³ [atque contemptum] *add. M², [orig.] add. Fr*

240*¹*Idem ad Oceanum de morte Fabiole*

Precepit Dominus uxorem non debere dimitti, excepta causa fornicationis²; et si dimissa fuerit, manere innuptam. Quicquid viris precipitur, hoc consequenter redundat ad³ feminas. Neque enim adultera uxor dimittenda est, et vir mechus tenendus est⁴. Item⁵. Apud nos quod non licet feminis, eque non licet viris, et eadem servitus pari conditione censetur.

(*tomo I in epitaphio Fabiole, cuius initium, Plures anni sunt.*) Ctp 3.15.87; IP 7.3 (32, q. 5, c. *Precepit.*) (32, q. (?) c. *Apud nos.*)

¹ Quod feminis non licet eque nec maritis licere *add. as rubr.* M

² causa forn. CBM; forn. causa PV

³ ad CPBM; in *Fr*

⁴ est RVHM, *om. CP*; ? B. H *ends cap. here*

⁵ ibidem, paulo post *add. M*

241*¹*Capitularium lib. V, cap. 300*

Quicumque propria uxore derelicta, vel sine culpa interfecta aliam duxerit, armis depositis publicam agat penitentiam. Et si contumax fuerit, comprehendatur a comite, et ferro vinciatur, et in custodiam mittatur.

(*c. 149.*) *cf 10.166 below*] (33, q. 2, c. *Quicumque.*)

¹ De pena eius qui uxore relictam duxerit. *add. as rubr.* M

242*¹*Augustinus de adulterinis coniugiis, libro secundo*

Quod tibi durum videtur, ut post adulterium reconcilietur coniugi coniunx, si fides adsit non erit durum. Cur enim deputamus adhuc² adulteros quos vel baptisate ablutos, vel penitentia credimus esse sanatos? Hec crimina in veteri Dei lege nullis sacrificiis mundabantur, que Novi Testamenti sanguine sine dubitatione mundantur, et ideo tunc omnimodo prohibitum est ab alio contaminatam viro recipere uxorem,

¹ Quod non sit durum reconciliari uxori post adulterium. *add. as rubr.* M; CPA *mark beginning of text with large initial*

² *dep. adhuc CPM; adhuc dep. Fr*

quamvis David Saulis filiam, quam pater eiusdem mulieris ab eo separatam dederat alteri, tanquam Novi Testamenti prefigurator sine contaminatione receperit. Nunc autem postea quam Christus ait adultere, Nec ego te condemnabo, vade, deinceps noli peccare, quis non intelligit debere ignoscere maritum, quod videt ignovisse Dominum amborum, nec iam se debere adulteram dicere, cuius penitentis crimen divina credit miseratione deletum?

(cap. 6) IP 7.35.(32, q. 1. c. *Quod autem tibi durum.*)

*Item*¹

Indignantur mariti, si audiant adulteros² viros pendere similes adulteris feminis penas, cum tanto gravius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet et virtute vincere, et exemplo regere feminas.

Ctp 3.15.88; IP 7.36 (32, q. 6, c. *Indignantur.*)

¹ (ibidem ca. 8.) *add.* M²

² adult- CPM; alt- Fr

*Item*¹

Non erit turpis neque difficilis, etiam post patrata atque purgata adulteria reconciliatio coniugum, ubi per claves regni celorum, non dubitatur fieri remissio peccatorum, non ut post viri divortium adultera revocetur, sed ut post Christi consortium, adultera non vocetur.

Ctp 3.15.89; IP 7. 37 (3, q. 1, c. *Non erit turpis.*)

¹ (ibidem ca. 9) *add.* M²

*Item*¹

Puto Christianum neminem reluctari adulterum esse qui vel diu languente, vel diu absente, vel continenter vivere cupiente uxore sua, alteri commixtus est femine.

Ctp 3.15.90 (32, q. 5, c. *Puto Christianum.*)

¹ (ibidem ca.13) *add.* M²

*Item*¹

Si (quod verius esse dicitur) non licet homini Christiano adulteram coniugem occidere, sed tantum dimittere, quis est tam demens, qui ei dicat, Fac quod non licet, ut liceat tibi quod non licet? Cum enim utrumque secundum legem Christi illicitum sit, sive adulteram occidere, sive illa vivente alteram ducere, ab utroque est abstinendum, non illicitum pro illicito faciendum. Si enim facturus est quod non licet, iam faciat adulterium, et non faciat homicidium, ut vivente uxore sua alteram ducat, et non humanum sanguinem fundat.

Ctp 3.15.91; IP 7.17 (33, q. 2, c. *Si quod verius.*)

¹ (ibidem ca. 15) *add.* M²

243*

¹*Hermes in libro Pastoris, mandato 4*

Ego dixi pastori, Domine, si quis habuerit uxorem fidelem in Domino, et hanc invenerit in adulterio, numquid peccat vir, si convivit cum illa? Et dixit mihi, Quandiu

¹ De eodem. *add. as rubr.* M

nescit peccatum eius, sine crimine est vivens cum illa; si autem scierit vir uxorem suam deliquisse, et non egerit penitentiam² mulier, et permanet in fornicatione sua, et convivit cum illa vir, reus erit peccati eius, et particeps mechationis eius. Et dixi illi, Quid ergo, si permanet in vitio suo mulier? Et dixit, Dimittat illam vir, et vir per se maneat. Quod si mulier dimissa penitentiam egerit, et voluerit ad virum suum reverti, non recipietur a viro suo? Dixit, Immo si non receperit eam vir suus, peccat, et magnum peccatum sibi³ admittit. Sed debet recipere peccatricem que penitentiam agit, sed non sepe. Servis enim Dei penitentia una est. Propter penitentiam ergo non debet dimissa uxore sua aliam ducere. Hic actus similis est in muliere et viro. Non solum mechatio est illi, qui carnem suam coinquinat, sed etiam qui simulacrum facit, mechatur. Quod si in his factis perseverat, et penitentiam non agit, recede ab illa, et noli convivere cum illa. Sin autem, et tu particeps eris peccati eius⁴. Propter hoc preceptum est vobis per⁵ vos manere, sive viro sive mulieri, potest enim in eiusmodi penitentia esse.

IP 7.38 to mulier et viro, 7.34 from Non solum mechatio (34, q. 2, c. Ego dixi.)

² -iam RPVBM; -ia C

³ ss C

⁴ eius CPB; illius M

⁵ ss P

244*

¹*Leo Nicete Aquileiensi episcopo, cap. 1*

Cum per bellicam cladem, et per gravissimos hostilitatis incursus, ita quedam dicatis esse diversa² coniugia, ut abductis in captivitatem viris femine eorum remanserint destitute, que viros proprios interemptos putarent, aut nunquam dominatione crederent liberandos, et in aliorum coniugio³ sollicitudine cogente transierint, cumque statu rerum, auxiliante Domino, in meliora converso, nonnulli eorum qui putabantur perisse, remearint, merito caritas tua videtur ambigere, quid de mulieribus que aliis sunt iuncte viris, a nobis debeat ordinari. Sed⁴ quia novimus scriptum quod a Domino iungitur viro mulier; et iterum preceptum agnovimus ut que Dominus iunxit homo non separet, necesse est, ut legitimarum federa nuptiarum redintegrandam credamus, et remotis his que hostilitas intulit, unicuique id quod legitime intulit⁵, reformetur, omnique studio procurandum est, ut recipiat unusquisque quod proprium est.⁶ Nec tamen culpabiles iudicentur, si⁷ in ius alienum transire potuerunt, et tamen plenum iustitie est, ut eisdem reversis propria reformentur. Quod si in mancipiis vel in agris aut etiam in domibus ac possessionibus recte⁸ servatur, quanto magis in coniugatorum redintegratione faciendum est ut quod clade bellica turbatum est, pacis remedio reformetur?⁹ Et ideo, si viri post longam captivitatem

¹ Ut femine que captivatis viris suis et diu detentis, aliis nupserint, prioribus reddantur si redierint *add. as rubr. M*

² diversa CPB; divisa M

³ -gio CPVB; -gium C²RM

⁴ H *begins cap. here*

⁵ intulit CPB; habuit M

⁶ (Cap. 2.) *add. M²*

⁷ si] et tanquam alieni iuris pervasor habeatur qui personam eius mariti qui iam non esse putabatur assumpsit. Sic enim multi que ad eos qui in captivitatem ducti sunt pertinebant H

⁸ [rite, orig.] *add. Fr*

⁹ (Cap. 3.) *add. M²*

reversi, ita in dilectione suarum coniugum perseverant, ut eas cupiant in suum redire consortium, omittendum est, et inculpabile iudicandum quod necessitas intulit, et restituendum quod fides poscit.¹⁰ Si autem aliquae mulieres ita posteriorum virorum amore sunt capte, ut malint his coherere, quam ad legitimum redire consortium, merito notande sunt, ita ut ecclesie communionem priventur.¹¹

(*epist. 79*). Ctp 1.43.28-31a] IP 6.87-8a (34, q. 2, c. *Cum per bellicam*.)

¹⁰ (Cap. 4.) *add. M*²

¹¹ qua de re excusabili contaminatione criminis elegerunt, ostendentes sibi ex sua incontinentia placuisse quod iusta remissio poterat expiare *add. H*

245*

¹*Innocentius Probo*

Cum in captivitate Ursa mulier teneretur, aliud coniugium cum Restituta Fontanum inisse cognoscimus. Sed favore Domini reversa Ursa², nos adiit et, nullo diffiniente³, uxorem se memorati esse perdocuit. Qua de re, domine fili merito illustris, statuimus, fide catholica suffragante, illud esse coniugium, quod erat primitus gratia divina fundatum, conventumque secunde mulieris priore superstate, nec divortio eiecta, nullo pacto esse posse legitimum.

(*Innocent. I, epist. 9*). IP 6.89 (34, q. 2, c. *Cum in captivitate*.)

¹ Ut vir si uxore sua captivata aliam duxerit, priori reddatur *add. as rubr. M*

² *in mg. C*

³ -iniente CPB; -tente M

246*

¹*Pandectarum lib. XXIV, tit. II*

Generaliter definiendum est, donec certum est maritum vivere in captivitate constitutum, nullam habere licentiam uxores eorum migrare ad aliud matrimonium. *CB Var 1A 24a] IP 6.90*

¹ Unde donec certum est virum in captivitate vivere, nunquam uxor alium ducat *add. as rubr. M*

247*

¹*Augustinus de adulterinis coniugiis², lib. I*

Si propter fornicationem carnis permittitur homo a coniuge separari, quanto magis in coniuge mentis fornicatio detestanda est, id est infidelitas.³ Item⁴. Infidelis hominis fornicatio est maior in corde; nec vera eius pudicitia dici potest cum coniuge, quia omne quod non est ex fide, peccatum est.

(*cap. 17*) IP 7.28

¹ Quod infidelitas fornicatio sit. *add. as rubr. M*

² Aug. de ad. con. CRM; De ad. con. Aug. PVBA

³ H *ends cap. here*

⁴ Item CBM; *om. PV. (ibid., ca. 18) add. M*²

248*

¹*Augustinus de sermone Domini in monte, lib. I*

Idolatria, quam sequuntur infideles et quelibet noxia superstitione, fornicatio est. Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti. Sed quia permisit non iussit, dedit locum apostolo monendi ut, qui voluerit non dimittat uxorem infidelem, quo sic fortasse possit² fidelis fieri. **249***. Item.³ Si infidelitas fornicatio est, et idololatria infidelitas, et avaritia idololatria, non est dubitandum et avaritiam fornicationem⁴ esse. Quis ergo iam quamlibet illicitam concupiscentiam potest recte a fornicationis genere separare, si avaritia fornicatio est? **250***⁵. Ex quo intelligitur quod propter illicitas concupiscentias, non tantum que in stupris cum alienis viris aut feminis committuntur, sed omnino quaslibet que animam corpore utentem male⁶ a lege Dei aberrare faciunt, et perniciose turpiterque corrumpi, possit sine crimine et vir uxorem dimittere et uxor virum; quia exceptam facit Dominus causam fornicationis, quam fornicationem, sicut supra consideratum est, generalem et universalem intelligere cogimur.⁷ Cum autem ait, excepta fornicationis causa, non dixit cuius uxorum⁸, viri ac⁹ femine. Non enim tantum fornicantem uxorem dimittere conceditur, sed quisquis eam quoque uxorem dimittit, a qua ipse cogitur fornicari, causa fornicationis utique dimittit. Velut si aliquem cogat uxor sacrificare idolis, qui talem dimittit, causa fornicationis dimittit, non tantum illius, sed¹⁰ et sue; illius quia fornicatur, sue ne fornicetur. Nihil enim¹¹ iniquius quam fornicationis causa dimittere uxorem, si et ipse convincitur fornicari. Occurrit enim illud, In quo enim alterum iudicas teipsum condemnas, eadem¹² agis que iudicas. Quapropter quisquis fornicationis causa vult abiicere uxorem, prior debet esse a fornicatione purgatus. Quod similiter etiam de femina dixerim.

(*ibid.*, capp.27, 28)] IP 7.29,30,31(28, q. 1, c. Idololatria.)

¹ Quod dimittenda sit uxor si cogit tirum a Deo fornicari. *add. as rubr. M*

² -it CPBM; et *Fr*

³ de eadem re *add. M*; *no break CPBA. H begins cap. here*

⁴ *erasure follows C*

⁵ Ut uxor dimittatur, ubi aut Christus aut uxor est dimittenda. Item *add. as rubr. M, no break CPBA. Retractationum liber aliter habet add. in mg P (om. V)*

⁶ ut. male CPB; male ut. M

⁷ (I *Retract.*, cap. 19.) *add. M²*

⁸ uxorum CRPV; utrum R²; vel ipsorum P²; uxor B; ipsorum M

⁹ ac CPVB; aut P², an M

¹⁰ *erasure follows C*

¹¹ enim CPBM; autem *Fr*

¹² enim *add. M, om. CPB*

251*¹*Augustinus de fide et operibus*

Uxor legitima societate coniuncta sine ulla culpa relinquitur, si cum viro Christiano permanere noluerit. Non attenditur eo modo eam rectissime dimitti, si viro suo dicat, Non ero uxor tua nisi mihi vel² de latrocinio divitias congeras, aut nisi solita lenocinia quibus nostram domum transigebas, etiam Christianus exerceas, aut si quid aliud vel facinosum, vel flagitiosum in viro noverat, quo delectata vel libidinem explebat, vel facilem victum habebat, vel etiam incedebat³ ornatio, tunc

¹ De eadem re. *add. as rubr. M*

² vel CPB; *om. M*

³ -ebat RPVBM; -at C

enim ille cui hoc uxor⁴ dicit, si veraciter egit penitentiam ab operibus mortuis quando accessit ad baptismum, habetque in fundamento fidem que per⁵ dilectionem operatur, procul dubio plus tenebitur amore divine gratie, quam carnis luxurie, et membrum quod eum scandalizat fortiter amputabit.

(cap. 16). Ctp 3.15.92; IP 7.32 (28, q. 1, c. Uxor legitima.)

⁴ ux. hoc before corr. C

⁵ ss P

252*

¹Rabanus super Matheum lib. II

Exoritur questio, cum Dominus causa fornicationis permittat dimitti uxorem, quatenus hoc loco intelligenda sit fornicatio, utrum quousque intelligunt homines, id est, ut eam credamus fornicationem dictam que in stupris committitur, an quemadmodum Scripture solent fornicationem vocare, sicut supradictum est, omnem illicitam corruptionem, sicut idololatria vel avaritia, et ex eo iam omnis transgressio legis propter illicitam concupiscentiam. Quis ergo iam quamlibet illicitam concupiscentiam² potest recte a fornicationis genere separare, si avaritia fornicatio est?

(August., lib. I De serm. Domini in monte, cap. 26)

¹ Item de eadem re add. as rubr. M

² Quis ergo iam – conc. in mg. V

253*

¹Ambrosius² ad Hilarium

Si infidelis, dicit apostolus, discedit, discedat, non est servituti subiectus frater aut soror in huiusmodi; id est, si infidelis noluerit esse cum coniuge fidei, hic agnoscat fidelis suam libertatem, ne ita se subiectum deputet servituti, ut ipsam dimittat fidem, ne coniugem amittat infidelem. Hoc et de fidelibus³ atque parentibus, hoc et de fratribus ac⁴ sororibus intelligitur, propter Christum esse omnes dimittendos, cum ponitur ista conditio ut Christum dimittat, si eum⁵ secum habere desiderat. Hoc ergo et de domo et de agris, hoc est⁶ de his rebus que iure pecuniario possidentur.

(epist. 89) CB Varia IB 28b] Ctp 3.15.93; IP 7.33 (28, q. 1, c. Si infidelis.)

¹ Item de eadem re. add. as rubr. M

² [Augustinus] add. Fr

³ fidelibus CPBM; filiis Fr

⁴ atque parentibus – ac ss V

⁵ [illos, orig.] add. Fr

⁶ [et, orig.] add. Fr

254*

¹Augustinus de bono coniugali²

Tantum valet sociale vinculum, ut cum causa procreandi colligetur, nec ipsa causa procreandi solvatur. Possit³ enim homo dimittere sterilem uxorem, et ducere de

¹ Quod uxor propter sterilitatem non est dimittenda, et alia fecunda ducenda. add. as rubr. M; PA both begin here with large initial.

² cap. 7 add. M, om. CPB

qua filios habeat, et tamen non licet. Item⁴. Manet vinculum nuptiarum, etiamsi proles cuius causa initum est, manifesta sterilitate non subsequatur, ita ut iam⁵ scientibus coniugibus non se filios habituros, separare se tamen vel ipsa causa filiorum atque aliis copulare non liceat. Quod si fecerint, cum iis quibus se copulaverint adulterium committunt; ipsi autem coniugi manente plane⁶ uxoris voluntate adhibere aliam, unde communes filii nascantur, unius commixtione ac semine, alterius autem iure ac potestate, apud antiquos patres fas erat, utrum et nunc fas sit temere⁷ non dixerim. *cap. 7] Ctp 3.15.94-5; IP 6.28 to procreandi solvatur, 6.105 as here (32, q. 7, c. Tantum valet.)*

³ -sit CPBM; -set Fr

⁴ (ibid., cap. 15) *add. M*²

⁵ iam CPB; *om. M*

⁶ (Ipsa autem coniugio manente plane, etc.) *add. M*; (originale sic habet, ipsi autem coniuges manent plane, etc.) *add. Fr*

⁷ *corr. fr. tenere C*

255*

¹ *Lib. I August. de adulterinis coniugiis*

Quemadmodum recte dici non potest, si nescit homo, non peccat, sunt enim etiam peccata ignorantium, quamvis minora quam scientium, ita non recte dici potest, si causa fornicationis dimiserit vir uxorem et aliam duxerit, non mechatur. Est enim mechatio etiam eorum qui alias ducunt, relictis propter fornicationem prioribus; sed utique minor, quam eorum qui² non propter fornicationem dimittunt³. *cap. 9] Ctp 3.15.96 (32, q. 7, c. Quemadmodum.)*

¹ Adulter est etiam is qui uxore ob fornicationem dimissa ea superstita alteri sese copulaverit *add. as rubr. M*

² minor quam – qui CPM; minor (vel eorum *ss*) quam (vel qui *ss*) V

³ et alteras ducunt *add. Fr, om. CPBAM*

256*

¹ *Capitularium lib. V, cap. 21*

Si quis homo habens mulierem legitimam, si frater eius adulteraverit cum ea, ille frater vel illa femina qui adulterium perpetraverunt, interim quod vivunt nunquam habeant coniugium.² *cf Ben. L. 1.21]*

¹ De eo qui adulteravit uxorem fratris sui *add. as rubr. M*

² Ille vero cuius uxor fuit si vult potestatem habet accipere aliam *add. A, om. CPBHM*

257*

¹ *Ambrosius in prima epistola ad Corinthios*

Hos alloquitur, qui matrimonio iuncti sunt, ore Dominico, Uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam. Hoc apostoli consilium est ut si discesserit propter malam conversationem viri, iam innupta maneat. Aut viro suo reconciliari. Quod si se continere, inquit, non potest, quia pugnare non vult contra carnem, viro reconcilietur. Non enim permittitur mulieri ut nubat, si virum suum

¹ Ut mulier a viro propter fornicationem discedens, innupta permaneat, vel eidem reconcilietur *add. as rubr. M*

causa fornicationis dimiserit aut apostataverit, aut si² impellente lascivia usum querat uxoris invertere; quia inferior non omnino hac lege utitur qua potior. Si tamen apostataverit, aut usum uxoris querat invertere; nec alii potest nubere mulier, nec reverti ad illum. Et virum uxorem non dimittere. Subauditur autem excepta fornicationis causa.³

(in cap. 7 ante med.).

² [apostasie, orig.] *add. Fr*

³ et ideo non subiecit sicut de muliere, dicens, Quod si discesserit manere sic quia viro licet ducere uxorem si dimiserit uxorem peccantem, quia non ita lege constringitur vir sicut mulier *add. A.*

258*

¹*Arelatense concil. I, cap. 10*

De his qui coniuges suas in adulterioprehendunt, et iidem sunt adolescentes fideles, et prohibentur nubere, placuit ut quantum potest, consilium eis detur, ne viventibus suis uxoribus licet adulteris, alias accipiant.

Cleop C viii fo.81]

¹ Ut quantumvis adolescentes, viventibus uxoribus suis, alias non ducant *add. as rubr. M*

259*

¹*Augustinus de adulterinis coniugiis, lib. II*

Non dubitas esse adulterium, si quisquam ducat viventis uxorem, a viro suo per libellum repudii sine ulla mulieris fornicatione dimissam. Quid ergo, cum viderit se nec ad baptismum admitti, si catechumenus est, nec utiliter agere penitentiam, si baptizatus hoc fecerit, non corrigendo, et linquendo quod fecit; si eum voluerit et potuerit occidere, cuius duxit uxorem, ut hoc scelus vel baptismate diluatur, vel penitendo solvatur, atque ita etiam illud adulterium non permaneat, evacuata muliere a lege viri post mortem viri, sed de transacto quod actum est penitentiam satisfiat, vel regeneratione deleatur? Numquid propterea est accusanda lex Christi, tanquam compulerit fieri homicidium, cum sine crimine fornicationis repudiatam ducere, dicit esse adulterium?

(cap. 16).

¹ Quod lex Dei non compellat hominem malum facere, quamvis per eam aliquando malum fiat *add. as rubr. M*

260*

Hicmarus¹ Remensis archiepiscopus de causa Lotharii regis et uxoris sue², cap. 13

Si forte, ut fertur, rex de quo agitur, post legaliter initum coniugium cum alia aliqua carnis commixtione negotium concumbendi exercuit, negari non potest adulterium perpetrasse, etiamsi femina quam duxit uxorem, de his de quibus accusatur, rea fuerit fortassis inventa, quoniam post legaliter initum coniugium, ante legalem definitionem presumpsit illicita.

(lib. De divortio Lotharii et Thetb., interrog. 13).

¹ Hicm- CPBA; Hincm- M

² de causa - sue *before* Hincm. M

261*¹*Cap. 21*²

Scripturarum testimoniis atque sanctorum dictis manifestatur, quod concubinam cum qua adulterasse dicitur rex, si voluerit, in coniugium sibi sociare prevaleat³, videlicet si aut uxor legaliter accepta, et innoxia erga illum inventa, mortua fuerit corpore, vel si inventa fuerit anima adeo mortua, ut ipsius cum ea copula incestus, et nullo coniugii nomine deputandus legaliter comprobetur. Item. Est aliud observandum, ne ante legitimam penitentiam secundum leges ecclesie susceptam atque peractam, et reconciliationem adeptam⁴, multo minus eidem, de qua agitur, concubine se copulet. Quoniam nec David sine penitentia Bethsabee cum qua adulteraverat, coniugem habuit.

(*interr. 21, circa med.*).

¹ Ut nullus eam cum qua adulteravit, nisi peracta penitentia ducat uxorem *add. as rubr. M*

² 21 CPBA; 20 M

³ (locus obscurus) *add. M*²

⁴ [coniugio, orig.] *add. Fr*

262*¹*De adulterinis coniugiis. Aug. lib. II*

Illi quibus displicet, ut inter virum et uxorem par pudicitie forma servetur, et potius eligunt maximeque in hac causa, mundi legibus subditi esse, quam Christi; quoniam iura forensia non iisdem, quibus feminas pudicitie nexibus, viros videtur astringere²; legant quid imperator Antoninus, non utique Christianus, de hac re constituerit, Ubi maritus uxorem de adulterii crimine accusare non sinitur, cui moribus suis non prebuit castitatis exemplum, ita ut ambo dampnentur, si ambos pariter impudicos conflictus ipse convicerit. Nam supradicti imperatoris hec verba sunt, que apud Gregorianum leguntur, Sane, inquit, littere mee nulla parte cause preiudicabunt. Neque enim si penes te culpa fuit, ut matrimonium solveretur, et secundum legem Iuliam Eupasia uxor tua nuberet, propter rescriptum meum adulterii dampnata erit, nisi constet esse commissum. Habebunt autem ante oculos inquirere, an cum tu pudice viveres, illi quoque bonos mores colendi auctor fuisti. Periniquum enim videtur mihi esse ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipse non exhibet.

(*cap. 8*).

¹ Ut par pudicitie forma sit inter virum et uxorem *add. as rubr. M*

² [obstr., orig.] *add. Fr*

263*¹*Augustinus*² *de decem cordis*

Non mechaberis, id est, non ibis ad aliam aliquam preter uxorem tuam. Tu autem exigis hoc ab uxore, et non vis reddere hoc uxori? Et cum debeas in virtute precedere uxorem (quoniam castitas virtus est) tu sub uno impetu libidinis cadis, et vis uxorem tuam victricem esse, et tu victus iaces? Et cum tu caput sis uxoris, precedit te ad Deum, cuius caput es. Vis tuam domum capite deorsum pendere? Caput est enim mulieris vir. Ubi autem melius vivit mulier quam vir, capite deorsum domus pendet.

¹ Quod vir exemplum castitatis debeat esse uxori *add. as rubr. M*

² lib. *add. M*

Si caput est vir, melius debet vivere vir et precedere in omnibus bonis factis uxorem suam.

(cap. 3). *Ctp 3.15.97 (32, q. 6, c. Non mechaberis.)*

264*

¹*Concilium Eliberitanum, cap. 70*

Si, conscio marito, uxor fuerit mechata, placuit nec in fine dandam ei communionem. Si vero eam reliquerit, post annos 10 accipiat communionem, si eam, cum scierit adulteram, aliquo tempore in domo sua retinuerit.

cf 8.206 above]

¹ De penitentia viri, cuius conscientia uxor mechatur *add. as rubr.* M

265*

¹*Augustinus contra Iulianum ad Claudium, lib. V²*

Sicut fecisse Cato perhibetur, ab eo viro qui plures non vult suscipere filios, alteri fetanda³ uxor non tradatur.

(*idem refert lib. De bono coniug., c. 18; rursus De fide et oper., c. 7.*)

¹ Ne propter filiorum desiderium alteri fecunda uxor tradatur *add. as rubr.* M

² cap. 9 *add. M, om. CPB*

³ fetanda CPB; fecunda [fetanda] M

266*

¹*Codicum lib. IX, cap. 9, tit. II*

Crimen lenocinii contrahunt, qui deprehensam in adulterio uxorem ad matrimonium detinuerint, non qui suspectam adulteram habuerint.

(*tit IX, ad legem Iuliam De adult. et stupr. lib. II.*)

¹ De abiicienda adultera *add. as rubr.* M

267*

¹*Haimo super Genesim*

Excusari potest Sara in hoc quod in domum Pharaonis translata est invita vel coacta, non solum in hoc quia non coinquinatur corpus, nisi ex consensu mentis, sed etiam in hoc quod, conveniente et permittente viro, factum est hoc.

(*32, q. 1, c. Apud misericordem.*)

¹ De excusatione Sare *add. as rubr.* M

268*

¹*Augustinus de bono viduitatis*

De tertiis et de quartis, et de ultra pluribus nuptiis, solent homines movere questionem. Unde ut breviter respondeam, nec ulla nuptias audeo dampnare, nec eis

¹ Nec plures nuptias laudari, nec quantaslibet damnari. *add. as rubr.* M

verecundiam numerositatis auferre. Item². Nec contra humane verecundie sensum audeo dicere ut, quoties voluerit, viris mortuis, nubat femina; nec ex meo corde preter Scripture sancte auctoritatem, quotaslibet³ nuptias audeo condemnare.

(cap. 12). IP 6.59 (31, q. 1, c. Quod si dormierit.)

² H begins cap. here; (ibidem sub finem cap.) add. M²

³ [quantaslibet] add. M²; [orig.] add. Fr

269*

¹Augustinus contra adversarium legis et prophetarum, lib. II

Iste Abrahe etiam usque ad decrepitam senectutem fornicationis obiicit crimen, profecto quia et post mortem Sare alteram duxit. Ubi etsi nullum intelligeretur rei abdite sacramentum, propter hoc solum id facere debuit Abraham, ne putarent heretici adversus apostolum (quibus etiam Tertullianus² astipulator assistit) post uxoris mortem, crimen esse ducere uxorem. Item³. Deus qui masculum et feminam propagandi generis causa nuptiali castitate coniunxit, et secundas nuptias que in unoquoque⁴ testamento permittuntur, licitas esse monstravit.

(cap. 9) Ctp 3.15.98-9; IP 6.60-1, 6.22 from Deus qui (32, q. 4, c. Iste Abrahe.)

¹ Quod secunde nuptie licite sint add. as rubr. M

² (lib. De monogamia) add. M²

³ (ibidem. ca. 11) add. M²

⁴ unoquoque CPB; Novo quoque M, [unoquoque] add. M²

270*

¹Hieronimus ad Pammachium

Aperiant, queso, aures obtrectantes² mei, et videant me secundas et tertias nuptias in Domino consensisse. Qui secundas et tertias non dampnavi, primum potui dampnare matrimonium? Item³. Non dampno⁴ digamos, immo nec trigamos, et si dici potest octogamos. Item⁵. Ego nunc libera voce proclamo non dampnari in ecclesia digamiam, immo nec trigamiam⁶, et ita licere quinto, et sexto, et ultra, quomodo et secundo marito nubere.

(tomo III epist. cuius initium, Quod ad te). Ctp 3.15.100-2; IP 6.62 (21, q. 1, c. Aperiant.)

¹ Quod sicut nec secunde, ita nec plures damnentur nuptie add. as rubr. M

² obtrectantes CPB; obtrectatores M

³ (ibidem, aliquando post) add. M²

⁴ dampno CPA; dampnavi M

⁵ Non dampno digamos – Item om. H; (non ita procul a fine) add. M²

⁶ trig- CRVBM; dig- P

271*

¹Libro V, cap. 33

Matres² que amissis viris tutelam administrandorum negotiorum in liberos postulant, priusquam confirmatio officii talis in eos iure eveniat, fateantur actis sacramento prestito ad alias se nuptias non venire. Sane in optione huiusmodi nulla

¹ Ut matres que tutelam filiorum suscipere volunt, ad alias nuptias non transeant add. as rubr. M

² Patres H

cogatur sed libera in conditiones quas prestimus, voluntate descendat. Nam, si malunt alia optare matrimonia, tutelas filiorum administrare non debent.

Ctp 3.15.103; IP 6.69

272*

¹*Novellarum constitutio*² *trigesima septima, cap. 11*

³Si mulier post mortem mariti, nondum annali spatio completo, ad secundas properaverit nuptias, omni quidem modo inter infames⁴ erit; sed si quidem liberos non habeat ex priori⁵ matrimonio, infamiam quidem solvere poterit, si preces imperatori porrexerit⁶, et divino principis nutu priori opinione restituta fuerit. Res autem a priore marito sibi relictas nullo modo lucrabitur.

cf below, 16.125] Ctp 3.15.104; IP 6.70

¹ De pena nubentis vidue intra annum luctus *add. as rubr.* M

² constitutio CRVB; constit' P; constitutionum M

³ Similiter *add. M, om. CPA*

⁴ in- ss C

⁵ priori CPB; priore M

⁶ *corr. fr. perr-* P

273*

¹*Cap. 23*

Mulier que ad secundas migravit nuptias, privilegiis vel dignitatibus prioris mariti non utitur.² Si autem hac observatione contenta³ secundas contraxerit nuptias, non solum res ipsius, id est matris, liberis eius hypothece titulo supponatur, sed etiam res vitrici, ex presentis constitutionis auctoritate.

cf 16.127 below] Ctp 3.15.105 and IP 6.71 to non utitur only

¹ Novellarum const. *add. H; Ut mulier si ad secundas nuptias migraverit, prioris mariti privilegio non utatur add. as rubr.* M

² A *adds, cap. xxvii.* Si mulier liberorum suorum tutelam amministraverit et post incoatam administrationem ad secundas migrare voluerit nuptias prius filiis suis inpuberibus tutorem petere debet eique ministrationem administrationis sue reddere et post reddita ratione si debetrix apareat debitum suum persolvere debet, deinde si velit ad matrimonium secundum perveniat. (*cf 16.129 below*), *om CPBHM*

³ contenta CPBM; contempta A

274*

¹*Constitutio octogesima quarta, cap. 1*

Si mater marito defuncto filiorum suorum tutelam gubernare maluerit, renuntiet secundis nuptiis, in iudicio, sive² iusiurando, res autem suas filio suo impuberi obliget, atque ita ei tutela committatur.

cf 16.157 below] IP 6.73

¹ De eodem *add. as rubr.* M

² in *add. M, om. CPB*

275*¹*Augustinus super Epistolam ad Galatas*

Fornicatio est amor a² legitimo connubio solutus et vagus, explende libidinis consecrando licentiam.

(in c. V, ad illum locum, *Manifesta sunt autem opera carnis ante fin.*).

¹ Quid sit fornicatio *add. as rubr. M*

² a PVBA; *om. CRM*

276*¹*Augustinus ad Aurelium episcopum*

Ait Vas electionis, Non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudiciis, non in contentione et dolo; horum trium cubilia et impudicitie ita malum crimen putantur, ut nemo dignus non modo ecclesiastico ministerio, sed ipsa etiam sacramentorum communione videatur, qui se isto peccato maculaverit; et recte omnino.

(*epist. 64*).

¹ Quantum peccatum sint cubilia et impudicitie *add. as rubr. M*

277*¹*Hieronimus, libro III super epistolam ad Ephesios*²

Sicut non omnis congregatio hereticorum Christi ecclesia dici potest, nec caput eorum Christus est; sic non omne matrimonium quo non uxor viro secundum Christi precepta coniungitur, rite coniugium appellari potest, sed magis adulterium.

(in c. V, circa med.). C 32 q 2 c 2

¹ Quod non omne matrimonium sit coniugium. *add. as rubr. M; A precedes this canon with, Augustinus contra mendacium, Gravius avaricia quam mi'a furtum facere, itemque gravius est luxuria quam mi'a perpetrare et tamen gravius est adulterare mi'a quam furari avaricia. Ier' super epistolam ad Ephesios l' i, Carnis peccatum est in pudicia atque luxuria et ea que per ministerium eius in libidinibus explentur.*

² Hier. - Ephes. CPM; Hier. super - Eph. lib. iii B; l' iii A (*see previous note*)

278*¹*Isidorus, Sententiarum lib. II, cap. 39*

Omnis immunda pollutio fornicatio dicitur, quamvis quisque diversa turpitudinis voluptate prostituatur. Ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagitia, quibus Dei regnum clauditur, et homo ab eo² separatur.

¹ Quod omnis immunda pollutio fornicatio dicitur *add. as rubr. M*

² [a Deo, orig.] *add. Fr*

279*¹*Augustinus, ²questionum in Exodum, cap. 38³*

Omnis mechia etiam fornicatio in Scriptura dicitur, sed utrum etiam omnis fornicatio mechia dici possit, in eisdem Scripturis non mihi interim occurrit locutionis exemplum. Sed si omnis fornicatio etiam mechia dici non potest, ubi sit in Decalogo prohibita illa fornicatio quam faciunt viri qui uxores non habent cum feminis que viros⁴ non habent, utrum inveniri possit, ignoro. Sed si furti nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei aliene (non enim rapinam permisit, qui furtum prohibuit, sed utique a parte totum intelligi voluit, quicquid illicite rerum proximi aufertur), profecto nomine mechie omnis illicitus concubitus, atque illorum membrorum non legitimus usus prohibitus debet intelligi.

(in libro *questionum septem.*, cap. XX *Exod.*, quest. 71). Ctp 3.15.106

¹ Quod nomine mechie omnis illicitus concubitus in lege intelligatur *add. as rubr.* M

² lib. *add.* M

³ cap. 38 CPBA; *om.* M

⁴ [maritos, orig.] *add.* Fr

280*¹*Concilium Arelatense ²II, cap. 20³*

Penitentiam coniugatis non nisi ex consensu dandam.

Ctp 2.24.22]

¹ Penitentiam coniugatis non nisi ex consensu dandam. *add. as rubr.* M

² lib. *add.* CRH, *om.* PVBM

³ 20 CPB; 22 M

281*¹*Eliberitanum concilium, cap. 69*

Si quis habens uxorem semel fuerit lapsus, placuit eum quinquennio agere debere penitentiam. Item². Hoc et circa feminas observandum est.

(33, q. 4, c. *Penitentiam.*)

¹ De poenitentia uxorum si semel lapsi fuerint *add. as rubr.* M

² (ibidem) *add.* M²

282*¹*Cap. 78*

Si quis fidelis habens uxorem cum Iudea vel gentili fuerit mechatus, a communione arceatur. Quod si alius eum detexerit, post quinquennium acta penitentia legitima poterit Dominice communioni sociari.

¹ De poenitentia eius qui habens uxorem, cum Iudea vel gentili lapsus fuerit *add. as rubr.* M

283*¹*Tol. concil. I, cap. 8*²

Placuit ut si quecumque clericorum uxores peccaverint (ne forte licentiam peccandi plus habeant), accipiant mariti earum hanc potestatem, preter necem, custodiendi ac ligandi in domo sua, ad ieiunia salutifera, non mortifera eas cogentes, ita ut invicem sibi clerici pauperes auxilium ferant, si servitia non habeant. Cum uxoribus autem ipsis qui peccaverint, nec cibos sumant, nisi forte ad timorem Dei, acta penitentia, revertantur.

Ctp 2.35.3] (33, q. 2, c. placuit ut si quor.)

¹ Quid agendum sit de uxoribus clericorum, si peccaverint. Ex *add. M*

² 8 CPB; 7 M

284a*¹*Canones Martini ad laicos, cap. 8*

Si cuius uxor adulterium fecerit, aut vir in alienam uxorem² irruerit, septem annos penitentiam agat.

(ex sinod. Grecorum Martini Bracarens. cap. in universum 77 inter laicorum 8) Ctp 2.47.76

¹ De penitentia laicorum, si adulterium fecerint *add. as rubr. M. For rest of canon in M see after 8.285*

² uxorem CPHM; mulierem B

285*¹*Sinodus Aurelianensis*², *tempore Childeberti regis, cap. 7*

Si quis clericus adulterasse aut confessus aut convictus fuerit, depositus ab officio suo communionem concessa, in monasterio toto vite sue tradatur tempore³.

IP 3.143 (Dist. 81, c. Si quis clericus.)

¹ De poenitentia clericorum si adulterio sese commacularunt. *add. as rubr. M*

² III *add. M*

³ trad. temp. CPB; temp. trad. M

284b*¹²*Anciranum concilium, cap. 20*³

Si cuius uxor adulterata⁴ fuerit, vel si⁵ ipse adulterium fecerit, septem annorum penitentiam⁶ oportet eum perfectione⁷ consequi, secundum pristinos gradus.

¹ *As here PVBA; as 8.284 pt 2 LM. after 8.286 CRH*

² Et *add. M*

³ 20 CPB; 19 M

⁴ -erata CRPVM; -era B

⁵ si CRPV, *om. M*

⁶ -iam CPVB; -ia M

⁷ -ione CPVB; -ionem M

286*¹*Toletanum concilium IV, cap. 45*²

Clerici qui sine consultu episcopi sui uxores duxerint, aut viduam, aut repudiatam, vel meretricem in coniugium acceperint, separari eos a proprio episcopo oportebit.

¹ Si clerici inconsulto episcopo uxores duxerint *add. as rubr.* M

² 45 CPBA; 43 M

287*¹*Canones apostolorum*², cap. 7³

Si quis post baptismum secundis fuerit nuptiis⁴ copulatus, aut concubinam habuerit, non episcopus, non presbiter potest esse aut diaconus, non prorsus ex eorum numero qui ministerio sacro deserviunt.

(*Dist. 33, c. Si quis post.*)

¹ Ut bigamus ad sacros ordines non accedat. *add. as rubr.* M

² Can. ap. CPBFr; Ap. can. M

³ 7 CPBA; 17 M

⁴ fu. nup. CPB; nup. fu. M

288*¹*Gregorius Iohanni episcopo Squilatio*

Precipimus ne unquam illicitas ordinationes facias, ne bigamum, aut qui virginem non est sortitus uxorem, aut ignorantem litteras, aut in qualibet parte corporis vitiatum, penitentem, aut cuilibet conditioni obnoxium, ad sacros ordines permittas accedere; sed si quos huiusmodi homines repereris, non audeas promovere. (*lib. II regist., cap. 25*).(*Dist. 34, c. Precipimus.*)

¹ De eodem *add. as rubr.* M

289*¹*Gregorius Etherio episcopo*

De quodam bigamo requisisti an ad sacrum ordinem potuisset accedere; et iuxta canonicam regulam vetuimus. (*lib. II, epist. 8 ad Brunichil.*)

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

290*¹*Ambrosius in epistola ad Vercellenses*²

Quia³ sine crimine est, unius uxoris vir, tenetur ad legem sacerdotii suscipiendi. Qui autem iteraverit coniugium, culpam quidem non habet coinquinati,

¹ De eadem re *add. as rubr.* M

² -enses CPA; -ensem ecclesiam M

³ Quia CRPBA²; Qui C²AM; Qua V?

sed prerogativa exuitur sacerdotis. Item⁴. Cognoscamus non solum de episcopo et presbitero apostolum statuuisse, sed etiam patres in concilii Niceni tractatu addidisse, clericum quemquam non debere esse qui secunda coniugia sortitus sit.

(*lib. X, epist. 82, post med.*). IP 6.63 (*Dist. 36, c. Qui sine crimine.*)

⁴ (post versum) *add. M*²

291*

¹*Ambrosius de officiis, libro primo*

Una tantum, nec repetita nobis permittitur copula. Et in ipso coniugio lex est, non reiterare coniugium, nec secunde coniugis sortiri coniunctionem. Quod plerisque mirum videtur, cur etiam ante baptismum iterati coniugii ad electionem muneris et ordinationis prerogativam, impedimenta generentur; cum etiam delicta obesse non soleant, si lavacri remissa fuerint sacramento. Sed intelligere debemus quia baptismo culpa dimitti potest, lex aboleri non potest. In coniugio non culpa sed lex est. Quod culpe est igitur, in baptismo relaxatur; quod legis est, in coniugio non solvitur.

Quomodo autem potest hortator esse viduitatis, qui ipse² coniugia frequentaverit?

(*c. ultimo*). Ctp 3.15.107; IP 6.64 (*Dist. [26], c. Una tantum.*)

¹ Quod bigamus ante baptismum ad sacros ordines non accedat *add. as rubr. M*

² ipse CPB; ipsa M

292*

¹*Pastoralis Ambrosii*

Unius uxoris virum² si ad superficiem tantum littere respiciamus, prohibet bigamum episcopum ordinari. Si vero ad altiorem sensum conscendimus, inhibet episcopum duas usurpare ecclesias. Et si adhuc introrsus profundiora perscruteris, monet ne per catholicum dogma sensum inveniatur episcopus habere hereticum, sed Christianam tantum catholicam et orthodoxam sibi associet fidem, et³ unius uxoris tantummodo et catholice ecclesie vir episcopus vocitetur⁴.

(*De dignit. sacerdotali, c. 4 init.*)

¹ Simplex expositio, et mistica, quid sit unius uxoris virum *add. as rubr. M*

² Un. - virum *here CPBA; in rubr. M*

³ [ut, orig.] *add. Fr*

⁴ episcopus vocitetur CRPBA; episcopus vocetur H; episcopis vocetur M

293*

¹*Leo episcopis universis per Africam, cap. 1*

Eos² qui vel secundas nuptias inierunt, vel viduarum se coniugio sociarunt, in sacerdotio³ manere non patimur. Et multo magis illum, si fuerit in vestro iudicio confutatus, (qui, sicut ad nos relatum est,) duarum simul est maritus uxorum, vel illum qui prima uxore dimissa alteram duxisse perhibetur, privandum honore decernimus.

(*epist. 87, ad episc. Africanos, cap. 1*).

¹ Ut bigami vel viduarum mariti in sacerdotio non maneant *add. as rubr. M*

² *corr. fr.* Hos H

³ soc. in sac. ss V

294**¹Augustinus de bono coniugali*

Sacramentum nuptiarum temporis nostri, sic ad unum virum et unam uxorem redactum est, ut ecclesie dispensatorem non liceat ordinari, nisi unius uxoris virum. Quod acutius intellexerunt qui nec eum qui catechumenus vel paganus alteram habuerit, ordinandum esse censuerunt. De sacramento enim agitur, non de peccato, nam in baptismo peccata omnia² dimittuntur. Sed qui dixit, Si acceperis uxorem non peccasti, et si nupserit virgo non peccat, et quod vult faciat, non peccat si nubat, satis declaravit nuptias nullum esse peccatum. Propter sacramenti autem sanctitatem, sicut femina etiam si catechumena fuerit vitata, non potest post baptismum inter Dei virgines consecrari, ita non absurdum visum est, eum qui excessit uxorum numerum singularem, non peccatum aliquod commisisse, sed normam quamdam sacramenti amisisse, non ad vite bone meritum, sed ad ordinationis ecclesiastice signaculum necessarium.

(cap. 18)] Ctp 3.15.108; IP 6.65-6 (Dist. 26, c. Acutius.)

¹ Episcopum unius uxoris virum esse oportere, non propter culpam nuptiarum sed propter (culpam - propter om. Fr) sanctitatem sacramenti add. as rubr. M

² pecc. omn. CPB; omn. pecc. M

295**¹Augustinus de ecclesiasticis regulis, cap. 70²*

Maritum duarum post baptismum matronarum, clericum non ordinandum; nec eum qui unam quidem sed concubinam, non matronam habuit; nec illum qui repudiatam, nec meretricem, nec viduam sumpsit, aut eum qui semetipsum, quolibet corporis sui membro indignatione aliqua iusto iniustoque timore superatus truncaverit, neque illum qui aliquando usuras accepisse convincitur, aut in scena lusisse probatur; neque eum qui publica penitentia crimina mortalia deflet; neque illum qui aliquando in furiam versus insaniit, vel afflictione diaboli est tentatus; neque eum qui per ambitionem ad imitationem Simonis Magi pecuniam offert expectando³ honorem.

(Dist. 33, c. Maritum.)

¹ Que sint que impediunt ne quis ad clerum promoveatur add. as rubr. M

² 70 CPBA; 72 M

³ expectando CPBA; expetendo M

296**¹Hieronimus ad Oceanum, cap. 18²*

Si clericus monogamus fuerit, et uxor sua digama, noli eum officio applicare, digamam enim duxit uxorem.

(tomo II epist. cuius initium, Sophronius, Eusebius).

¹ De eodem. add. as rubr. M

² cap. 18 CPB; 18 A; om. M

297*¹*Hieronimus ad Fabiolam de veste sacerdotali*

Vidua est, cuius maritus est mortuus. Eiecta, que a marito vivente proicitur.
Meretrix, que multorum libidini patet.

(*tom. IV epist. cuius initium, Usque hodie, ante med.*). IP 6.68 (*Dist. 34, c. Vidua est.*)

¹ Quid sit vidua, quid eiecta, quid meretrix *add. as rubr.* M

298*¹*Hieronimus contra Iovinianum, libro primo*

Quam sancta sit digamia hinc ostenditur quod digamus in clerum eligi non potest.

(*tom. 3, longe ante med.*).

¹ Quod digamus in clerum non eligatur *add. as rubr.* M

299*¹*Hieronimus ad Aggeruntiam² de monogamia*

Nos putamus³ tantum sacerdotum hoc esse privilegium, ut non admittatur ad altare, nisi qui unam tantum uxorem habuerit. Non solum enim ab officio sacerdotii digamus excluditur, sed ab eleemosina ecclesie, dum indigna sit stipe que ad secunda coniugia devoluta est, quanquam in lege sacerdotali teneatur et laicus, qui talem se prebere debet ut possit eligi in sacerdotium, non enim eligitur si digamus fuerit. Porro ex laicis sacerdotes eliguntur.

(*tom. I, epist. cuius initium est, In veteri via, ante med.*).

¹ De eodem. *add. as rubr.* M

² Agger- CPBA; Ger- M

³ putamus CPBM; putabamus A

300*¹*Isidorus, De officiis lib. II², cap. 5*

Sacerdotem querit ecclesia aut de monogamia ordinatum, aut de virginitate sanctum.

¹ Quod sacerdos vel monogamus, vel virgo eligatur *add. as rubr.* M

² De off. lib. II CPBA; lib. II de off. ecclesiasticis M

301*¹*Aurelianum concilium² tempore Childeberti regis, cap. 10*

Si quis episcoporum sciens aut bigamum, aut internupte maritum ad officium levitice dignitatis sive presbiterii, contra ius canonicum promoveri presumpserit, sciat se unius anni spatio ab omni sacerdotii dignitate suspensum. Qui si forte sententie

¹ De pena episcopi qui bigamum ad sacres ordines promoverit *add. as rubr.* M

² tertium *add.* M

subiacere noluerit, a communione eius usque in aliam synodum se fraternitas universa suspendat. Illi vero qui illicite promoti sunt, degradentur³.

³ degr. CPBM; regr. A

302*

¹*Innocentius Felici episcopo Nucerino*

De digamis nec consuli debuit, quod manifesta lectio sit apostoli, Unius uxoris virum, ad sacerdotium vel ad clericatum admitti debere, et hanc ipsam tamen si virginem accepit. Nam ea que habuerit ante virum, licet defunctus sit, tamen si clerico fuerit copulata, postea clericus esse non poterit qui eam accepit. Quia in lege cautum est, non abiectam habere posse coniugem sacerdotem.

(*epist. 4, c. 2*).

¹ Quod non potest promoveri qui viduam duxerit *add. as rubr.* M

303*

¹*Innocentius Rufo et Eusebio ceterisque episcopis Macedonibus*²

Eos³ qui viduas accepisse suggeruntur, non solum clericos effectos agnovi, verum etiam usque ad infulas sacerdotii summi pervenisse, quod contra legis precepta esse nullus ignorat. Nam cum Moises legislator clamitet, Sacerdos virginem uxorem accipiat, et ne in hoc precepto aliquid putaretur ambiguum, addidit, non viduam, neque eiectam, contra quod preceptum divina auctoritate subnixum nulla defensio mandati alterius submovetur⁴, nisi consuetudo vestra, que, ut ipsi fatemini, ex ignorantia (ut verecundius dicam), non ex apostolica traditione et ratione, integra est. Nos autem omnesque per Orientem Occidentemque ecclesias noverit vestra dilectio, hec penitus non admittere, nec ad ultimum ecclesiastici ordinis locum tales assumere, et si reperti fuerint, submovere.⁵ Deinde ponitur, non dici oportere eum digamum qui catechumenus habuerit atque amiserit uxorem, si post baptismum fuerit aliam sortitus, eamque primam videri que novo homini copulata sit. Quia illud coniugium per baptismi sacramentum cum ceteris criminibus sit ablutum. Quod cum de una utique dicitur, certe si tres habuerit in veteri positus homine, uxor erit eius, que post baptismum quarta est, sic interpretantibus prima virginisque hec nomen⁶ accipiet, que quarto ducta est loco. Quis oro istud non videat contra apostoli esse preceptum, qui ait unius uxoris virum oportet fieri sacerdotem? Sed obicitur, quod in baptismo quicquid in homine gestum, totum sit lotum. Dicite mihi (cum pace vestra loquor), crimina tantum dimittuntur in baptismo, an illa que secundum Dei precepta, ac Dei instituta complentur? Uxorem ducere crimen est, aut non est crimen? Si crimen est, ergo (quod prefata venia dixerim) ipse auctor est in culpa, qui ut crimina committerentur in paradiso, cum ipse eos iungeret, benedixit. Si vero non est crimen, quia quod Deus instituit nefas sit crimen appellari (et Salomon addidit, Etenim a Deo preparatur viro uxor), quomodo creditur inter crimina esse dimissum quod Deo auctore legitur

¹ Ut non promoveatur qui ante baptismum unam habuit, et postea aliam uxorem duxerit *add. as rubr.*

M

² -onibus CPB; -oniensibus M

³ Eos CPVBM; Hos R

⁴ [opponitur orig.] *add. Fr*

⁵ (Ibid. cap. 2) *add. M*²

⁶ [virginis aequae nomen] *add. M*²

consummatum? Quid de talium filiis percensetur? Numquid non erunt admittendi in hereditatis consortio, quia ex ea suscepti sunt que ante baptismum fuit uxor? Eruntque appellandi naturales, vel⁷ quia non legitimum est matrimonium (ut vobis videtur⁸) nisi illud quod post baptismum assumitur? Ipse Dominus cum interrogaretur a Iudeis, si liceret dimittere uxorem, atque exponeret fieri non debere, addidit, quod Deus coniunxit, homo non separet. Ac ne de his locutus esse credatur qui post baptismum uxores sortiuntur, meminerint hoc et a Iudeis interrogatum, et⁹ Iudeis esse responsum. Quero, et sollicitus quero, si una eademque sit uxor¹⁰, qui ante catechumenus, postea fidelis sit, filiosque ex ea cum esset catechumenus suscepit, et postea alios cum fidelis, utrum sint fratres appellandi, an non habeant postea defuncto patre hereditatis consortium, quibus filiorum nomen regeneratio spiritualis dicitur abstulisse. Quod cum ita iudicare atque sentire absurdum est, que ratio est hoc malum defendi, et vacua magis opinione iactari, quam aliqua auctoritate roborari, cum non posset inter peccata deputari, quod lex precepit, et Deus coniunxit, et lex iungit? Item¹¹. Nuptiarum copula quia Dei mandato perficitur, non potest dici peccatum, et peccatum non est, quod inter peccata deputari omnino non debet, critque integrum estimare, aboleri non posse prioris nomen uxoris, cum non dimissum sit pro peccato, quia ex Dei sit voluntate completum.

(*epist. 22, cap. 1*). *cf Ctp 1.38.15] IP 6.95-6 from Nunquid non erunt admittendi - precepit et Deus coniunxit (dist. 26, c. Deinde.) (28, q. 1, c. Nunquid.)*

⁷ vel RPVBM; *om. C*; vel spurii *in mg. C*²

⁸ vob. vid. *partly in mg C*

⁹ a *add. CRPB*; *canc. C²R²*; *om. M*

¹⁰ sit uxor (eius *add. C²*) CPM; (*caro add. and canc.*) uxor sit B

¹¹ (*ibidem paulo post*) *add. M²*

304*

¹*Quartus liber Pandectarum, titulo 2*

Lenocinium facit qui questuaria mancipia habuerit. Sed et qui in liberis hunc questum exercet, in eadem causa est, sive autem hoc principaliter negotium gerat, sive alterius negotiationis accessione utatur, ut puta si caupo fuit vel stabularius, mancipia talia habuit ministrantia, et occasione ministerii questum facientia; sive balneator fuerit vel (ut quibusdam provinciis fit) in balneis ad custodienda vestimenta conducta habent mancipia.

CB Varia IA 8b]

¹ Quod lenocinium facit, qui questuaria mancipia habuerit *add. as rubr. M*

305*

¹*Novellarum constitutio 31, cap. 1*

Hec constitutio iubet neminem lenonem esse, neque in urbe imperiali, neque in provinciis, et hoc prohibere debent pretores et presides. Ultimo tamen supplicio subiiciuntur qui contra constitutionis normam lenones esse ausi sunt. Omnia autem instrumenta et fideiussiones apud lenones interpositas, vel a lenonibus factas, contra bonos mores, infirmas atque invalidas esse constitutio iubet.

cf 16.121 below] Ctp 3.29.68

¹ Ut lenones in civitatibus non sint *add. as rubr. M*

306*¹*Eliberitanum concilium, cap. 11*²

Mater vel³ parens, vel quelibet fidelis, si lenocinium exercuerit, eo quod alienum corpus vendiderit vel⁴ suum, placuit nec in fine communicandam.
Ctp 2.10.4 var.]

¹ Ut que suum vel alienum corpus vendiderit, nec in fine communicet *add. as rubr.* M

² 11 CPVA; ? B; 12 M

³ vel CPBA; aut M

⁴ [potius orig.] *add. Fr*

307*¹*Pandectarum lib. XII, titul. 4*

Quod meretrici datur repeti non potest, ut Labeo et Marcellus scribunt, sed nova ratione, id est non quia utriusque turpitudine versatur, sed solius dantis, illius est enim turpiter facere quod sit meretrix, non turpiter² accipere cum sit meretrix.
CB Varia 1A 15d]

¹ Quod turpitudine dantis est, non accipientis, in hoc quod meretrici datur *add. as rubr.* M

² facere quod sit – turp. *ss V*

308*¹*Ambrosius super*²*epistola prima ad Corinthios*

Qui adheret meretrici unum corpus efficitur. Hoc dicit, quia qui contaminationi se admiscet, unum fit cum eo cui se admiscet. Fornicatio enim ambos unum facit, ut quomodo in natura, sic et in macula unum sint.
(in cap. VI; post med.) CB Varia 1C 73g]

¹ Quod adherens meretrici unum corpus efficitur *add. as rubr.* M

² super CPA; R' B; in M

309*¹*Honorius Petro episcopo Siracusano*

Quorundam relatione didicimus quod in causis criminalibus tua fraternitas miscetur, et quod sacris canonibus interdictum, non tantum lectionibus, quantum etiam ipsis quotidianis usibus scire procul dubio coaretatur. Nam et hoc pari modo ab ea incautius gestum fuisse audivimus, quia cum CCC et amplius prostitutis hora iam pene prandii elapsa ad eminentissimum filium nostrum prefectum in balneo neo constitutum sit profecta, et concatervata pestiferis prefatarum male viventium vocibus imminebat, ut his qui super eas curator pridem fuerat constitutus, ab eis modis omnibus tolleretur, et alter in eius loco nihilominus subrogaretur. Et si ita est, deflere potius libuit quam ista corrigere. Sed ne tale tantumque flagitium diu videretur permanere inultum, quia et actum est, sacerdotali contrarium, simul et vite habitui inimicum, quid de hoc fieri debeat veritate patefacta, filio nostro Ciriaco diacono iniunximus, quatenus ea que illicita et contra pudoris reverentiam perpetrantur, ense canonico iuxta ecclesiasticam disciplinam radicitus amputentur.

¹ De correptione cuiusdam episcopi prostitutis consentientis *add. as rubr.* M

CB Varia II 6]

310*

¹*Hieronimus super Iesu Nave, homilia 5*

Multo maioris opprobrii est qui post Evangelium quam qui sub lege positus fornicatur, quia iste tollens membra Christi facit membra meretricis. Denique iam nemo reum stupri te arguit, sed sacrilegii scelere condemnat.

(*Origenes in V cap. Iesu Nave, hom. 5, ex interpretatione Hieron., aut potius Rufini*)

¹ Quod maior sit fornicatio post Evangelium, quam sub lege *add. as rubr.* M

311*

¹*Augustinus² Questionum Deuteronomii, cap. 37*

Meretrices esse, et ad meretrices accedere prohibet Dominus, quarum publice venalis est turpitude. In Decalogo autem mechie nomine non videtur hoc aperte prohibuisse, quoniam mechia non nisi adulterium intelligi solet.

(*Quest. 37 ad Deut. cap. 23 lib. 5*). *Ctp 3.15.109 (32, q. 4, cap. Meretrices.)*

¹ De prohibitione meretricum *add. as rubr.* M

² lib. *add.* M

312*

¹*Novellarum constitutionum 38, cap. 2*

Si mulier defuncto marito, antequam annus legitimus transeat ad secundas quidem nuptias non migraverit, more autem meretricum ab aliquo stuprata conceperit et pepererit, ut sit clarum id quod natum est defuncti mariti non esse, easdem penas patiatur quas ex superiori constitutione patitur ea que ante tempus legitimum nuptias secundas contraxit.

cf 16.130 below

¹ De pena eius que defuncto marito clanculo concepit *add. as rubr.* M

313*

¹*Sermo Augustini de tribus caritatibus, qui sic incipit,*

De caritate nobis apostolus ait², Nescitis quoniam qui adheret meretrici unum corpus est? Et testimonium de Scriptura dedit, quod scriptum est, Erunt duo in carne una. Dictum est enim hoc divinitus, sed de viro et uxore, ubi licet, ubi concessum est, ubi honestum est, non ubi turpe, non ubi illicitum, non ubi omni ratione est dampnabile. Sicut autem una fit caro in permixtione licita viri et uxoris, sic una fit caro in permixtione illicita meretricis et amatoris. Item³. Qui non habent uxores, sunt quasi meretricum licentius amatores. Ideo dixi, quasi, quia et ipsi dampnantur, si iam sunt fideles.

(*sermone 52 De tempore*).

¹ Quod adherens meretrici unum corpus cum illa efficitur *add. as rubr.* M

² ap. ait CPBA; *om.* M

³ (aliquanto post) *add.* M²

314

De mulieribus que fornicate partus suos necant. Cap. 21

De mulieribus que fornicantur, et partus suos necant, sed et de his que agunt secum ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad exitum vite eas ab ecclesia removet. Humanius autem nunc definimus ut eis decem annorum tempus penitentia tribuatur.

Ctp 2.2.10]

315

¹*De² concilio Neocesariensi quod prius fuit Niceno tamen post Anciritanum³, cap. 8⁴.
Presbiteros in secundis orare non debere⁵*

Presbiterum connubio secundarum nuptiarum interesse non debere maxime cum precipiatur secundis nuptiis penitentiam tribuere, quis erit presbiter qui propter convivium illis consentiat nuptiis?

Ctp 2.3.3] (31, q. 1, cap. De his qui frequenter.)

¹ Ne presbiter secundis nuptiis intersit *add. as rubr.* M

² De CP; Ex M

³ tamen - Anc. CPB; *om.* M

⁴ 8 CPB; 7 M

⁵ Presb. in secundis orare non debere nuptiis [*add. C²*] CH; Presb. in secundis non debere orare [nuptiis *add. R*] RPV; *om.* BM

316

Ex concilio Gangrensi post Nicenum¹ cap. 10². De his qui de virginitate superbiunt³

Si quis propter Deum virginitatem professus in coniugio positos per arrogantiam vituperaverit, anathema sit.

Ctp 2.4.10] (Dist. 30, cap. Si quis propter Deum.)

¹ Ex - post Nic. CP; Ex - Gang. M; *om.* B

² 10 CPM; 14 B

³ De - sup. *om.* B, *before inscr.* M

317

¹*Cap. 14*

Si qua mulier derelicto viro discedere voluerit, soluto vinculo coniugii nuptias contemnendo, anathema sit.

Ctp 2.4.14] (Dist. 30, c. Si qua mulier.)

¹ Ne mulier spretis nuptiis a viro discedat. Ibidem *add. as rubr.* M

318¹*De eodem². Cap. 15*

Si quis dereliquerit proprios filios, et non eos aluerit, et, quod pietatis est, necessaria non prebuerit, sed sub occasione continentie negligendos putaverit, anathema sit.

Ctp 2.4.15] (Dist. 30, cap. Si quis dereliquerit.)

¹ here CVBM, after c 319 P

² De eodem CRVBM; om. P

319*Ne filii occasione religionis parentes suos despiciant.¹ Cap. 16*

Si qui filii parentes, maxime fideles deseruerint occasione Dei cultus, hoc iustum esse iudicantes, et non potius debitum honorem parentibus reddiderint, ut ipsum in eis venerentur, quod fideles sint, anathema sit.

Ctp 2.4.16] (Dist. 30, c. Si qui filii.)

¹ Ibidem add. M

320*Caput mulieris tonderi non debere¹. Cap. 17*

Quecumque mulier religioni iudicans convenire, comam sibi amputaverit, quam Deus ad velamen eius et ad memoriam subiectionis illi dedit, tanquam resolvens ius subiectionis, anathema sit.

Ctp 2.4.17] (Dist. 30, cap. Quecumque mulier.)

¹ Cap. mulieris (-eris P) tondere non debere RPV; Cap. mulieris non debet tonderi C; om. B; Cap. mulieris tonderi non debere M

321*¹De eodem concilio*

Hec autem scripsimus, non abscedentes eos qui in ecclesia Dei secundum Scripturas sanctum propositum continentie eligunt, sed eos qui suscipiunt habitum eius, et in superbiam efferuntur adversus eos qui simplicius vivunt. Sed et hos condemnamus qui se extollunt adversus Scripturas, et ecclesiasticos canones, et nova introducunt precepta. Nos autem et virginitatem cum humilitate admiramus, et continentiam cum castitate et religione Deo acceptissimam dicimus, et renuntiationem secularium negotiorum atque actuum cum humilitate approbando laudamus, et nuptiarum vinculum quod secundum castitatem secum perdurat honoramus, et divites cum iustitia et operibus bonis non abiicimus, et parcimoniam cum veste humili non reprobamus, sicut et iam ornatum preter corporis diligentiam infucatum laudamus. Dissolutos autem in vestibus et fractos incessu non recipimus, et domos Dei honoramus et conventus qui in his fiunt, tanquam sanctos et utiles recipimus; pietatem in privatis domibus non concludentes, et omnem locum in nomine Dei edificatum honoramus, et congregationem in ecclesia factam ad utilitatem communem recipimus, et bona opera que supra vires inter fratres pauperes exercentur secundum

¹ Ne quis de habitu religionis superbiat, vel nova precepta in ecclesiam inducat *add. as rubr.* M

ecclesiasticas traditiones beatificamus, et omnia que conveniunt traditionibus apostolicis et sacrarum Scripturarum preceptis in ecclesia fieri² exoptamus.
(*subscriptio est episcoporum in concil. Gangren., c. 21*) Ctp 2.4.20]

² fieri CRM; fidei PVB

322

Ex concilio Calcedonensi, cap. 17. De his qui sibi rapiunt uxores¹

Eos qui sibi rapiunt uxores, vel eos qui eis auxilium prestiterint, statuit sancta synodus, siquidem clerici fuerint, cadere de proprio gradu; si vero laici fuerint, anathema esse.

(*Actio. 15, c. 27*). Ctp 2.10.26] (36, q. 2, c. Eos qui.)

¹ rubric before insc. M

323

Ex concilio Carthaginiensi IV. Huic¹ interfuit Augustinus, cap. 98. Ut laicus presentibus clericis non doceat²

Laicus presentibus clericis, nisi ipsis rogantibus³ docere non audeat.

Ctp 2.18.97]

¹ Huic CPB; cui M

² rubric om. B, before insc. M

³ [iubentibus, or.] add. Fr

324

Ut mulieres publice docere non presumant¹, cap. 98²

Mulier, quamvis docta et sancta, viros in conventu docere non audeat.

Ctp 2.18.98] (*Dist. 23, c. Mulier.*)

¹ Ut - pres. CV; after canon but marked for insertion here P (which is difficult to interpret over these short canons); om. B; Ne mulier doceat. Ibidem M

² 99 CM; ? P; 101 V

325

¹Cap. 100

Mulier baptizare non presumat.

Ctp 2.18.99]

¹ Ne mulier baptizet add. as rubr. M

326

De viduis adolescentulis et infirmis, cap. 101.

Ut vidue adolescentes, que corpore debiles sunt, sumptu ecclesie cuius vidue sunt sustententur.

Ctp 2.18.100]

327

Cap. 103. De viduis que ecclesie stipendiis sustentantur¹

Vidue que stipendio ecclesie sustentantur, tam assidue in Dei opere esse debent ut et meritis et orationibus suis ecclesiam adiuvent.

Ctp 2.18.108] (Dist. 81, c. Vidue.)

¹ *rubr. om. B; before insc. M*

328 (PVBM)

¹Cap. 25. De secularibus² qui uxores suas³ relinquunt⁴

Hi⁵ vero seculares qui coniugale consortium nulla culpa graviore dimittunt vel etiam⁶ dimiserunt, et nullas causas discidii probabiliter proponentes, propterea sua matrimonia dimittunt, ut aut illicita aut aliena presumant, si, antequam apud episcopos comprovinciales discidii causas dixerint, et prius uxores quam iudicio dampnentur abiecerint, a communione ecclesie, et sancto populi cetu, pro eo quod fidem et coniugia maculant, excludantur.

(Agath. c. 25). Ctp 2.28.23] cf 8.231 above; IP 6.106 (33, q. 2, c. Seculares.)

¹ Ex concilio Agatensi *add. B, om. PVM*

² *sec. PV; his M*

³ *sine causa add. M*

⁴ *rubr. om. B, before insc. M*

⁵ *Hi P²VBFr; Si PM*

⁶ *etiam PVB; om. M*

329

Ex concilio Toletano XII, cap. 8. De his qui uxores suas divortio incidente relinquunt¹

Preceptum Domini est ut, excepta causa fornicationis², uxor a viro dimitti non debeat. Et ideo quicumque circa³ culpam criminis supradicti uxorem suam quacumque occasione reliquerint⁴ (quia quod Deus iunxit, ille separare⁵ disposuit), tandiu ab ecclesiastica communione privatus et a cetu hominum Christianorum maneat alienus, quandiu societatem relicte coniugis sinceriter amplectatur et foveat; ita tamen⁶ qui iam moniti a sacerdote semel et bis terque ut corrigerentur, ad tori sue coniugis noluerint redire consortium, ipsi suis meritis et a palatine dignitatis officio separabuntur, et insuper generose dignitatis testimonia quandiu in culpa fuerint amissuri sunt, quia carnem suam discidii⁷ iugulo tradiderunt.

Ctp 2.42.2] IP 7.1 (32, q. 5, c. Preceptum Domini.)

¹ *relinquunt CPB; reliquerunt M. rubr. before insc. M*

² *causa forn. CPB; forn. causa M*

³ *circa CRPB; extra R²; citra M*

⁴ *-int CPB; -it M*

⁵ *sap- C*

⁶ *[hi tam, orig.] add. Fr*

⁷ *disc- CPB; diss- M*

330

De eo quod non liceat mulieres Christianas in lanificiis aliquid observare. Ex concilio Martini pape cap. 76¹

Non liceat mulieres Christianas aliquam vanitatem in suis lanificiis observare, sed Dominum invocent adiutorem, qui eis sapientiam texendi donavit.
(c. 76 *sinodorum Greearum Martin. Bracar. episc.*). Ctp 2.47.75] (26, q. 5, c. Non liceat Christiani.)

¹ *rubr. om. B, after insc. CR*

331

De mulieribus fornicariis, et abortum facientibus. De eodem concilio cap. 78¹

Si qua mulier fornicaverit, et exinde infantem qui fuerit natus occiderit, et que studuerit abortum facere, et quod conceptum est necare, aut certe ne concipiat elaborare, sive ex adulterio sive ex legitimo coniugio, has tales mulieres in morte² recipere communionem priores canones decreverunt, nos tamen pro misericordia, sive tales mulieres, sive conscias scelerum ipsorum, decem annis agere penitentiam iudicamus.

(cap. 77) Ctp 2.47.76]

¹ De (Ex M) - fac. De - 78 CM; De - fac. P; De - fac. cp. 68 V; Capitul' lxxvii. De adulteris B

² [nec in m., alia versio] *add. Fr*

332 (PVBM)

80¹

Si quis multis nuptiis fuerit copulatus, penitentiam agat, conversatio autem et fides penitendi compendiat tempus.

(c. 80). Ctp 2.47.80] cf 8.158 above

¹ 80 PB; cp. 80 V; De multinubis. Ibidem cap. 81 M

333 (PVBM)

¹*Nicolaus Aluino archiepiscopo*

Inter hec vestra sanctitas² addere studuit, Si cuius uxor adulterium perpetraverit, utrum marito ipsius liceat secundum mundanam legem eam³ interficere. Sed sancta Dei ecclesia mundana nunquam constringitur legibus⁴, gladium non habet nisi spiritualem; non occidit, sed vivificat.

(idem habetur supra c. 124). Ctp 1.62.24] cf 8.124 above

¹ Quod ecclesia non habeat gladium nisi spiritualem *add. as rubr. M*

² ves. sanct. PVB; sanct. ves. M

³ *ss V*

⁴ const. legibus PVB; lege const. M

334

¹*Idem Radoaldo Portuensi et Iohanni Phicolensi*² *episcopis*

Lotharius rex in commonitorio profitetur Waldradam se a patre accepisse, et sororem postmodum admisisse Huberti. Ubi primum diligenti investigatione inquirete, et si eundem gloriosum regem predictam Waldradam premissis dotibus coram testibus secundum legem et ritum quo nuptie celebrari solent, per omnia inveneritis accepisse, et publica manifestatione eadem Waldrada in matrimonium ipsius admissa est, restat ut perscrutemini, cur illa repudiata sit, vel filia Bosonis admissa. Sed quia idem gloriosus rex metu Theibergam admisisse se dicit, vos illud evangelicum recolite, quo Dominus, Nolite, inquit, timere eos qui corpus occidunt. Et iterum ait, Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, anime vero sue detrimentum patiat? In quibus Dominicis sententiis considerandum est, quod si occisores corporis timendi non sunt, contra iustitiam hominem impellentes, et lucrum totius mundi non prosit homini anima perdita; quanto minus metu unius hominis tantus rex debuit contra divinum preceptum in immane precipitium mergi? In hoc certe se magis reprehensibilem ostendit, in quo amor mundi amorem Dei postposuit. Ubi nihil vobis aliud precipimus, manifestatione sua eodem rege convicto, nisi ut secundum canonicam auctoritatem nostra vice freti causam illius definiatis. Sin vero minime probatum fuerit Waldradam uxorem fuisse legitimam, neque nuptiis secundum morem celebratis per benedictionem scilicet sacerdotis, filio nostro Lothario exstitisse coniunctam, suggerite illi ut non moleste ferat legitimam sibi, si ipsa innocens apparuerit, reconciliari uxorem, nec in hoc carnis voci obtemperet, sed potius divinis preceptis obediens pudeat eum, immo pertimescat in luxurie stercore putrefieri, et voluntatem propriam sequendo ante tribunal Christi districtam ponere rationem. Preterea vos scire volo quia prefata Theiberga apostolicam sedem bis et ter appellavit, et se a prefato rege glorioso questa est iniuste fuisse deiectam et vi coactam, falsum contra se composuisse piaculum. Nam eo tempore ad apostolicam sedem libellum appellationis sue misit, in quo non quidem adhuc confessam, sed ut contra se falsum diceret crimen cogi sese innotuit, insuper subiungens, Quod si amplius compulsus fuero, scitote non veritate, sed timore mortis et evadendi studio quia aliter non possum, quod voluerint dicam. Vos tamen memores estote mei hec vobis insinuantis. Unde precipimus vobis, ut cum eadem Theiberga ad condictam synodum, sicut statuimus, advenerit, causam eius diligenti examinatione tractetis, et si ei obiicitur quod illa crimen se aliquod admisisse confessa fuisset, et contra illa violentiam se pertulisse proclamaverit, vel si inimicos sibi iudices fuisse testata fuerit, tunc illud renovetis iudicium, secundum equitatis normam, ut iniustitie mole non opprimatur. (In appendice epist. 2). Ctp 1.62.26] (31, q. 2, c. Lotharius.)

¹ De Lothario rege et examine cause eius *add. as rubr.* M

² Phicol- CRM *with Ctp*; Phicolon- PV; ? B

DECRETI PARS NONA

**Hec pars continet¹ de incesta copulatione et fornicatione diversi generis, et in qua
linea fideles coniungi et separari debeant, et de correctione et penitentia
singulorum²**

1

³*Primus liber⁴ Institutionum, titulo decimo*

Inter eas personas que parentum liberorumve locum⁵ obtinent, inter se nuptie contrahi non possunt, veluti inter patrem et filiam, vel avum vel⁶ neptem, vel matrem et filium, vel aviam et nepotem, et usque ad infinitum. Et si tales persone inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. Et hec adeo ita⁷ sunt ut, quamvis per adoptionem parentum liberorum⁸ loco sibi esse ceperunt, non possunt⁹ inter se matrimonio iungi, in tantum ut etiam dissoluta adoptione idem iuris maneat. Itaque eam que per adoptionem filia aut neptis esse ceperit, non poteris uxorem ducere, quamvis eam mancipaveris¹⁰. Inter eas quoque personas que ex transverso gradu cognationis¹¹ iunguntur est quedam similis observatio, sed non tanta. Sane enim inter fratrem sororemque nuptie prohibite sunt, sive ab eodem patre eademque matre nati fuerant¹², sive ex alterutro eorumdem. Et si qua per adoptionem soror tibi esse ceperit, quoad quidem constat adoptio, sane inter te et eam nuptie consistere non possunt.¹³ Filiam uxorem ducere non licet, sed nec neptem fratris vel sororem¹⁴ ducere quis potest, quamvis quartus gradus¹⁵ sit. Cuius enim filiam uxorem ducere non licet, eius neque neptem permittitur. Eius vero mulieris quam pater tuus adoptavit, filiam, non videris impediri uxorem ducere, quia neque naturali neque civili iure tibi coniungitur. Duorum autem fratrum sororumve liberi, vel fratris et sororis iungi non possunt¹⁶. Item. Amitam licet adoptivam, uxorem ducere non licet, item¹⁷ materteram, quia parentum loco habentur. Qua ratione verum est magnam quoque amitam et materteram magnam prohiberi uxorem ducere. Affinitatis quoque veneratione quorundam¹⁸ nuptiis abstinere

¹ Hec - cont. CRPVB; Haec nona pars cont. HLM; *om. Fr*

² M (*but not Fr*) adds capitulatio of 129 cc

³ Inter quas personas incesta copulatio, inter quas legitimae nuptiae fiant *add. as rubr. M*

⁴ Pr. lib. CRVBH; Lib. pr. PM

⁵ locum PVBM; *om. CRH*

⁶ vel CPB; et M

⁷ ita C²PBM; vera *Fr*

⁸ -orum CPB; -orumque M; -orumve *Fr*

⁹ -unt CRPBM; -int *Fr*

¹⁰ man- CPBM; eman- *Fr*

¹¹ *corr. fr. cognit- C*

¹² -ant CRP²VB; -int PM

¹³ (Post pauca.) *add. Fr*

¹⁴ -em CPB; -is M

¹⁵ quartus gradus CPBM; quarto gradu *Fr*

¹⁶ (Ex hoc loco restitui potest § duorum autem fratrum. Inst. de nuptiis, qui passim corruptus legitur) *add.*

M²

¹⁷ item CPA; item nec M, *om. B*

¹⁸ quorundam CPBM; a quarundam *Fr*

necesse est, ut ecce privignam, aut nurum uxorem ducere non licet, quia utreque filie loco sunt. Item. Mariti autem filius ex alia uxore, et uxoris filia ex alio marito vel contra, matrimonium recte contrahunt, licet habeant fratrem vel sororem ex matrimonio postea contracto¹⁹. Si uxor tua post divortium ex alio filiam procreaverit, hec quidem non est privigna tua. Item. Si adversus ea que diximus aliqui coierint, nec vir, nec uxor, nec matrimonium intelligitur, nec dos. Itaque qui ex eo coitu nascuntur, in potestate patris non sunt, sed tales sunt, quantum ad patriam potestatem pertinent²⁰, quales sunt hi quos mater vulgo concepit. Nam nec hi patrem habere intelliguntur. Cum his etiam incertus est coitus, unde solent filii²¹ spurii appellari vel a Greca voce sporadii²² concepti, quasi sine patre filii. Sequitur ergo ut et dissoluto tali coitu dotis exactioni locus sit.

CB Varia 1A 28] Ctp 3.16.1; IP 7.53 lacks last sentence

¹⁹ natos *add. Fr*

²⁰ -ent CPB; -et M

²¹ filii CPBM; *om. Fr*

²² sporadii CPB; *σπωραδλιυ M*

2

¹*Pandectarum lib. III, tit. II*

Si cum ea quis nuptias vel sponsalia constituerit, quam uxorem vel ducere non potest, vel fas non est, erit notatus.

CB Varia 1A 6d (pt); cf 16.166 below] Ctp 3.16.2

¹ Ut notabilis sit, qui cum his nuptias constituerit, cum quibus fieri non possunt *add. as rubr. M*

3

¹*Novellarum constitutionum 32, cap. 1*

Si quis nefarium et incestum atque dampnandum matrimonium contraxit, liberos autem ex priore legitimo matrimonio non habuerit, statim suis facultatibus careat; dos que ei data est fisci iuribus vindicetur. Post publicationem² autem et cinguli patiatu amissionem, et exsilio puniatur. Quod si vilior sit, corporali questioni subsistat, et uxor eius contra leges easdem nupta, penas patiatu seculi, si nulla iusta excusetur ignorantia. *Ctp 3.16.3*

¹ De poena eius qui incestum matrimonium contraxerit *add. as rubr. M*

² *S begins*

4

¹*Cap. 2²*

Si autem liberi sint, et incestas nuptias contraxerint, illi autem sint liberi legitimi (quod forte ex alio matrimonio procreati sint) in penam patris, sui iuris fiant, et paternas

¹ Ut liberi ex alia coniuge nati, bona incestuosi patris accipiant *add. as rubr. M*

² *No break P, but there is one in B*

accipiant facultates; sic tamen ut patri suo alimonias prebeant, et que necessaria sunt administrent.

Ctp 3.16.4

5*

¹*Ambrosius Paterno*

Tu copulares² filium tuum et neptem ex filia, id est ut accipiat sororis sue filiam. Interroga nominum legionem³, nempe avunculus iste illius, illa huius neptis vocatur. Item⁴. Quid est quod dubitari queat, cum lex divina etiam fratres patruales prohibeat convenire in coniugalem copulam, qui sibi quarto copulantur⁵ gradu? Hic autem gradus tertius est, qui etiam civili iure a consortio coniugii videtur exceptus.

(lib. 8 epistolarum, epistola 66) CB Varia 1B 46-7] IP 7.54

¹ Quod coniugium in quarto gradu fieri non possit *add. as rubr. M*

² copulares CRPVSH; copulare paras AH²M

³ leg- CRPBS; relig- MH²; H ?

⁴ (ibidem paulo post) *add. M²*

⁵ [society, orig.] *add. Fr*

6*

¹*Alexander II clericis Neapolitanis²*

De parentele gradibus famose tam³ questionis apud illos scrupulum nuper etiam inter vos emersisse cognovimus; super qua nonnullos perniciosos interpretes ac disputatores contra veritatis regulam sanamque doctrinam dogmatizare dolemus. Sedentes enim in cathedra pestilentie dictant iura que nesciunt, et docent illa que nullatenus didicerunt. Nam (ut fertur) ita generationes a duobus fratribus altrinsecus prodeuntes enumerant, ut eorum invicem filios quartam, nepotes sextam, pronepotes octavam generationem esse perhibeant. Hoc itaque modo unumquemque generationis gradum qui unus procul dubio dicendus est, dividunt, atque imperite numerandam⁴ progeniem desecare contendunt. Qui nimirum nequaquam in huius fetoris ructus pestilenter irrumperent, si sacre pabulum Scripture vivacis ingenii faucibus ruminarent. Nam quod duorum fratrum sive nepotum, vel deinceps utrinque descendendum generationes non diverse dici, sed eodem ac sub uno nomine debeant uniformiter appellari, testatur liber Geneseos cum dicit, Vixit Ioseph centum et decem annis, et vidit Ephraim filios usque ad tertiam generationem. Filii quoque Machir, filii Manasse, nati sunt in genibus Ioseph. Porro autem si sic cognationes supputari deberent, ut vestri disputatores autumant, dum Ioseph ex utroque filio Ephraim scilicet et Manasse nepotes haberet, nequaquam Scriptura diceret, quia vidit filios Ephraim usque ad tertiam, sed usque ad sextam generationem.

¹ Quomodo gradus consanguinitatis computandi sint *add. as rubr. M*

² cap. lv *add. M, om. CPBS*

³ fam. tam CPBS; tam fam. M

⁴ -dam CBM; -do P²VS

*Item*¹

Beatus quoque Gregorius dum super Anglorum² coniugiis scriberet, hec fere verba deprompsit. Quedam lex Romana in³ republica precepit⁴ ut duorum fratrum vel sororum filius vel filia in coniugio copularentur sed omnino cognoscitur ex hoc coniugio sobolem non posse succrescere. Unde necesse est ut iam quatuor vel quinque invicem generationes copulentur. In quibus nimirum verbis luce clarius patet quia, dum doctor insignis duorum fratrum soboles prohibet in matrimonio iungi, in quarta vero generatione permittit neophitos copulari, ut quamquam⁵ cultores perversi dogmatis astruunt, generatio quarta in duorum fratrum filiis valet inveniri.

(cap. 55.) *CB Alex. II 50] IP 7.55-6*

¹ *Break CS, not RPVBM. (Greg. ad 6 interrog. August.) add. M²*

² *Angl. CPBSM; angelorum Fr*

³ *Rom. in CPSB; in Rom. M*

⁴ *[permittit est apud Gregor.] add. M²*

⁵ *ut quamquam CPBS; nequaquam ut M*

7*

¹*Isidorus, Etimologiarum l. XI², cap. 6*

Consanguinitas dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens usque ad ultimum gradum subtraxerit, et propinquitas esse desierit. eam rursus lex matrimonii vinculo repetit, et quodammodo revocat refugientem. Ideo autem usque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est ut sicut sex etatibus mundi generatio et hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur.

Ctp 3.16.5; IP 7.74

¹ *Quod sex ramis consanguinitas terminatur add. as rubr. M*

² *XI CPBSM; IX AFr*

8*

¹*Leo nonus Henrico² regi Francorum*

Pater tuus Robertus laude et consultu episcoporum regni tui, Bertham matrem Odonis comitis sibi duxit uxorem; ob quam rem, quoniam sibi erat carnis affinitate coniuncta, ab antecessore nostro cum episcopis, qui placito interfuerunt³, post ad sedem apostolicam venientes cum satisfactione sumpta penitentia, redierunt ad propria.

¹ *De dissidio Roberti regis Francorum, et Berthae coniugis ipsius. add. as rubr. M*

² *Hen- RBSM; Hain- CPV*

³ *(Forte addendum est excommunicati alias sensus est integer) add. Fr*

9**¹Alexander II Mangiso² Venetensi episcopo*

Huius viri causam, supra qua apostolicam sedem consulisti retractantes, si quomodo misericorditer coniunctam sibi illicite consanguineam retinere posset, et orationibus, ieiuniis, ac hereditatis et eleemosinarum se largitione redimere; nullam auctoritatem comperimus qua sibi concederemus.

CB Alex. II 18]

¹ Quod nullus eleemosynis possit redimi, quin consanguinei separentur *add. as rubr.* M

² Mangiso CRPBHM; Manciso S; Mangaso A

10**¹Item² Berengario Basiliensi episcopo³*

Iste penitens venit ad nos, confessusque est se filiam patru sui corrupisse, cui quatuordecim annorum penitentiam iniunximus, ut ieiunet quidem tribus quadragesimis. In quadragesima post Pentecosten, duobus diebus in pane et aqua in septimana; et in Adventu, tribus; et in maiori quadragesima, tribus; et abstineat se ab ingressu ecclesie, et a communione duobus annis.

CB Alex. II 21]

¹ De poenitentia eius qui filiam patru corruerat *add. as rubr.* M

² Item CRPBHM; Idem A. Alexander II *add.* M

³ cap. 3 *add.* M, *om.* CPBS

11**¹Leo IV episcopis Britannie*

Ut definitum est a patribus, nullus de propria cognatione coniugem sibi audeat copulare, alioquin anathema sit. Unde beati Iunioris Gregorii² decreta eximia sunt tenenda.

CB Leo IV 16e]

¹ Ut nullus de propria cognatione sibi coniugem copulet *add. as rubr.* M

² (Greg. papa 3, cuius hac de re decreta paulo post sequuntur, cap. 19, 59, 60, 61) *add.* M²

12**¹Nicolaus Ieremie episcopo*

Qui consanguinitatis copulas diligunt summopere se cavere oportet, ne in laqueum diaboli cadant, quamque sit nefarium sanctimoniales, que mundi contempto coniugio Christo se devoverunt, aut consobrinam vel de propria consanguinitate uxores ducere, omnibus in recta fide Christi permanentibus patet.

¹ Quam nefarium sit consanguineis copulari *add. as rubr.* M

13*

¹*Item Carolo archiepiscopo, et suis² suffraganeis*

Dixistis in quota generatione sibi fideles iungantur; nos autem in hac re generationum numerum non definivimus³, sed ut supra protulimus incunctanter observare monemus.

¹ De observatione consanguinitatis. *add. as rubr.* M

² suis CPBM; eius S

³ definivimus CRPV; definivimus A; definimus BSM; [definivimus] *add.* M²

14*

¹*Nicolaus Tadoni² archiepiscopo Mediolano*

Eos qui cum amite sue filia vel patru, vel avunculi heu forte peccaverint, iuxta gradus cognationis statuimus modum culpe tractari, sicuti pridem tibi per apostolicam epistolam de his qui cum spirituali matre huiusce flagitium commiserint, innotuimus.

¹ Ut iuxta gradus cognationis modus culpe tractetur *add. as rubr.* M

² Tadoni CPBSA; Tandoni M

15*

¹*Ex sinodo Leonis IV*

Nullus de propria cognatione aut velatam diaconam, vel raptam uxorem accipiat.

¹ Ut nullus de propria cognatione uxorem accipiat *add. as rubr.* M

16*

¹*Libro III locutionum² Augustini, cap. 8*

Turpitudinem patris tui et matris tue non revelabis. Hac locutione concubitus vetuit in his personis, ibi est enim turpitudine patris et matris.
(*August. q. 58 l. III Q. Super Levit., ad c. XVIII.*)

¹ Quomodo intelligendum sit, Turpitudinem patris tui et matris non revelabis *add. as rubr.* M

² loc. CPBSA; lectionum M

17*

¹*August. questio² super Leviticum, cap. 76³*

Quicumque acceperit sororem suam ex patre suo aut ex matre sua, et viderit turpitudinem eius, vituperium est, vel improprium, et exterminabuntur in conspectu generis sui. Turpitudinem sororis sue revelavit, peccatum suum accipient. Quid ait in hoc loco, viderit, nisi concumbendo cognoverit, sicut in lege dicitur, Cognovit uxorem suam, pro eo quod mixtus est ei?

¹ Ut qui turpitudinem sororis suae viderit de genere suo exterminetur. *add. as rubr.* M

² questio CPBS; lib. Quaestionum M

³ 76 CPBSA; 75 M

(*ibid.*, q. 75, ad *Levit.*, c. 20) *Ctp* 3.16.6

18*

¹*Cap.* 77²

Quid est, Quicumque dormierit cum cognata sua, sine filiis morietur, cum filii ex huiusmodi coniunctionibus et ante nati sint, hodieque nascantur? An hoc intelligendum est lege Dei constitutum ut quicumque ex eis nati fuerint non deputentur filii, id est nullo parentibus iure succedant?

(*ibid.*, q. *Proxima*). *Ctp* 3.16.7 (35, q. 7, c. *Quid est.*)

¹ Quid sit: Filii de cognatis nati morientur *add. as rubr.* M

² 77 CPBSA; 76 M

19*

¹*Decretum Gregorii iunioris*

Si quis fratris uxorem duxerit in coniugium, anathema sit. Si quis novercam aut nurum suam duxerit, anathema sit. Si quis consobrinam suam duxerit, anathema sit. Si quis de propria cognatione, vel quam cognatus habuit, duxerit in coniugium, anathema sit².

(*Ex decr. Greg. pa. 3, Ex Conc. Rom. I, sub Greg. II, c. 5, 7, 8, 9*). *Ctp* 1.56.1 (pt.)] *IP* 7.57

¹ Ut qui uxorem fratris sui vel quam cognatus suus habuit duxerit, anathema sit *add. as rubr.* M

² an. sit CPBM; an. S; sit an. A; Si quis neptem in coniugio duxerit, anathema sit *add.* L

20*

¹*Zacharias papa, cap. 1*

Asserentibus hominibus de Germanie partibus, didici quod beate recordationis papa Gregorius, dum eos ad religionem Christianitatis divina gratia illustraret, licentiam illis dedisset in quarta sese copulari generatione. Quod quidem Christianis² licitum non est, dum usque se cognoverint. Sed dum rudes erant invitandi ad fidem, quanquam³ minime scriptum reperimus, non ambigamus.

(*Greg. I, ad 6 interrog. August.*). *IP* 7.58

¹ Ut Christiani inter se non copulentur usque dum se cognoverint *add. as rubr.* M

² Christianis CPVB²M; Christianitatis RB; *om.* S

³ quamquam CRSM; quoque PB; qq V

21*

¹*Cap.* 5

Ut consobrinam, neptem, novercam, fratris uxorem vel de propria cognatione, vel quam cognatus habuit, nullus audeat sibi in coniugio copulare. Si quis huic tali nefario coniugio convenerit, et in eo permanserit, sciat se apostolice auctoritatis² anathematis

¹ Quae personae ob agnationem duci non possint *add. as rubr.* M

² apostolice auctoritatis CPBS; apostolica auctoritate M

vinculis esse innodatum, et nullus sacerdos tribuat ei communionem. Si vero conversus divisusque fuerit a tali copulatione, digne penitentiae submitatur, ut sacerdos loci consideraverit.

IP 7.59

22*

¹*Calixtus papa episcopis Gallie, cap. 4*

Coniunctiones consanguineorum fieri prohibete², quia has et divine³ fieri prohibent leges. Leges vero⁴ divine et hec⁵ agentes, et eos qui ex eis prodeunt non solum eiciunt, sed et maledictos appellant. Leges vero⁶ seculi infames tales vocant, et ab hereditate repellunt. Nos vero sequentes patres nostros, infamia eos notamus et infames esse censemus, quia infamie maculis sunt aspersi. Nec eos viros vel ad accusationes quas⁷ leges seculi reiiciunt, suscipere debemus. ⁸Eos autem consanguineos dicimus, quos divine et imperatorum, ac Romanorum, atque Grecorum leges consanguineos appellant, et in hereditatem suscipiunt, nec repellere possunt. Talium enim coniunctiones nec legitime sunt, nec manere possunt, sed reiiciende sunt.

(epist. 2 ad episc. Gall.). cf BD 9.1a, Ctp 1.14.6-7a (var.)

¹ Quod maledicti appellantur et infames, qui consanguineas ducunt uxores *add. as rubr. M*

² -ete CPBSAM; -entur *Fr*

³ et seculi *add. Fr, om. CPBSAM*

⁴ vero CPBSM; ergo *Fr*

⁵ et hec CPBSAM; hoc *Fr*

⁶ vero CPBSAM; ergo *Fr*

⁷ vel ad acc. quas CPBS; vel acc. quas A; nec eorum accusationes quas (quos *Fr*) M

⁸ (Paulo post) *add. M²*

23*

¹*Item², cap. 5*

Quisquis non est legitime coniunctus, vel absque dotali titulo ac benedictione sacerdotis constat copulatus, sacerdotes, vel legitime coniunctos criminari, vel in eos testificari non potest. Quoniam omnis incesti macula pollutus infamis est, et accusare supradictos non permittitur. Non solum ergo hi reiiciendi sunt et infames officiantur, sed etiam omnes eis consentientes. Similiter de raptoribus, vel eis qui seniores impetunt fieri censemus. Hos vero seculi leges interficiunt, sed nos preeunte misericordia sub infamie nota ad penitentiam recipimus. Ipsam quoque infamiam delere non possumus qua sunt aspersi, sed animas eorum per penitentiam publicam et ecclesie satisfactionem sanare cupimus, quia manifesta peccata non sunt occulta correctione purganda³.

(Ibidem post pauculos versus) Fuller than Ctp 1.14.7b-8]

¹ Quod infamia incestuosorum deleri non potest, peccata autem possunt *add. as rubr. M*

² Item CPBSM; *om. A*

³ purganda CRPBSM; curanda H

24**¹Anciranum concilium², cap. 25³*

Quidam sponsam habens, sororem eius violavit, et gravidam reddidit, postmodum desponsatam duxit uxorem. Illa vero que corrupta est, laqueo se peremit. Hi qui fuerunt conscii post decennem satisfactionem iussi sunt suscipi secundum gradus penitentiae constitutos.

vers. (D), cf Reg.P 2.193]

¹ De decenniali poenitentia eorum qui consentiunt incestuosis *add. as rubr. M*

² Anchiranum concilium CPSM; Ancirano concilio B

³ 25 CPBSA; 24 M

25**¹Agatense concilium, cap. 59²*

Incestos³ nullo coniugii nomine deputandos (quos etiam designare funestum est) hos esse censemus. Si quis relictam fratris carnali coniunctione polluerit, si quis frater germanam uxorem acceperit, si quis novercam duxerit, si quis consobrine se sociaverit, si quis relicte vel filie avunculi misceatur, aut patruis filie vel privigne sue, aut qui ex propria consanguinitate aliquam, aut quam consanguineus habuit, concubitu polluerit aut duxerit uxorem. Item.⁴ Sane quibus coniunctio illicita interdicitur, habebunt ineundi melioris coniugii libertatem.

(Etiam conc. Epau., c. 30, et Arelat. III, c. 2) Ctp 2.28.60 paraph.; cf 9.40 below] (35, q. 2 et 3, c. De incestis coniunctionibus.)

¹ Qui sint incestuosi. *add. as rubr. M*

² Ag. - 59 PVA; Ag. - 70 CR; Ag. - 49 BS; Ex concilio Agathensi, cap. 61 M

³ Incestos CPBSAM; [incestus] *add. M*, [incestuosos] *add. Fr*

⁴ (eodem cap.) *add. M²*

26**¹Gregorius Felici episcopo*

Progeniem suam unumquemque, de his qui fideliter edocti sunt, et iam firma radice plantati stant inconvulsi, usque ad septimam observare decernimus generationem, et quandiu se agnoscunt affinitate propinquos, ad huius copule non accedere se societatem presumant, nec eam quam aliquis ex propria consanguinitate coniugem habuit, vel aliqua illicita pollutione maculavit, in coniugio ducere ulli profecto Christianorum licet, vel licebit, quia incestus est talis coitus et abominabilis Deo et cunctis bonis hominibus. Incestuosos vero nullo coniugii nomine deputandos a sanctis patribus dudum statutum esse legimus.

(lib. XII registri, ep. 31 vel 32). cf BD 7.11, Abb. Ans. 584, 9.46A below] (35, q. 2 et 3, c. Progeniem.)

¹ Quod usque ad septimam generationem coniungi non debeant fideles *add. as rubr. M*

27*

¹*Beda in Historia Anglorum, cap.² 34, et v. interrogatione Aug³*

Si debeant duo germani fratres singulas sorores uxores accipere, que sunt ab illis longa progenie generate. Responsio Gregorii. Hoc fieri modis omnibus licet. Nequaquam enim in sacris eloquiis invenitur, quod huic capitulo contradicere videatur.
(*Beda, c. 27, lib. I, quinta interrogatio Aug. Cantuariensis episcopi*] IP 7.60-1

¹ Quod duobus fratribus duas sorores liceat uxores accipere *add. as rubr.* M

² cap. CRM; *om.* PVBA

³ et v. [*om.* A] interr. Aug. CVBSAM; in responsione Aug. P

28*

¹*Cap. 37². Gregorius respondet Augustino*

Cum noverca misceri grave facinus est, quia in lege scriptum est, Turpitudinem patris tui³ non revelabis, neque enim turpitudinem patris filius revelare potest, sed quia scriptum est, Erunt duo in carne una, qui turpitudinem noverce que una caro cum patre fuit, revelare presumpserit, profecto patris turpitudinem revelabit. Cum cognata⁴ quoque⁵ misceri prohibitum est, quia per coniunctionem⁶ priorem⁷ caro fratris fuerit facta, pro qua re etiam Iohannes Baptista capite truncatus est, et sancto martirio est consummatus⁸.
(*Greg. ibidem, c. 6*). IP 7.62

¹ Quod cum noverca misceri grande sit scelus *add. as rubr.* M

² 37 C²RPVAM; ?B; 30 CS

³ tui CPVBAM; *om.* S

⁴ cognata CRPBSM; cognita C²; [affine] *add.* M

⁵ fratri *add.ss* C²

⁶ [coniugem] *add.* M

⁷ con. pr. CPBM; pr. con. S

⁸ est con. CRM; con. est PVS; ?B; [coronatus, orig.] *add.Fr*

29*

¹*Hilerdense² concilium, cap. 4*

Hi³ qui incesta pollutione se commaculant, placuit, ut quousque in ipso detestando et illicito carnis contubernio perseverant, usque ad missam tantum catechumenorum in ecclesia admittantur, cum quibus etiam nec cibum sumere ullum Christianorum sicut iussit apostolus oportet.
cf 9.39A below, BD 7.3, Ctp 2.34.4

¹ Ut cum his qui se incesta pollutione commaculant, nulli Christianorum nec victum sumant *add. as rubr.*
M

² Hilerdense CVBSA; Hilerdense P; Ilerdense M

³ Hi CRVBSAM; Si PH

30*

¹*Nicolaus Carolo archiepiscopo Maguntino*

De consanguinitatis propinquitate atque coniunctione, quam apud vos fieri dicitis, quam illicitam iudicamus, hoc de materna sentimus linea, quod et de paterna; quibus talem coniunctionem modis omnibus inhibemus.

¹ Quod idem sentiendum sit de materna linea consanguinitatis, quod de paterna *add. as rubr.* M

31*

¹*Nicolaus Carolo archiepiscopo et eius suffraganeis*

Si quis cum duabus sororibus fornicatus fuerit, aut cum his personis de quibus sacra Scriptura prohibet, si dignam egerit penitentiam et castitatis non valuerit continentiam² sustinere, liceat ei legitimam in coniugio uxorem accipere. Similiter mulier que tali fuerit scelere lapsa, ut fornicationis non perducatur ad chaos, perficiat. Sed hoc de laicis viris ac mulieribus solummodo statuimus.

(*Idem habet conc. Wormat. cap. 33; in rescr. tit. XVII, c. 5) Ctp 1.62.22] (33, q. 2, c. Si quis cum.)*

¹ Ut incestuosis post dignam poenitentiam liceat matrimonia contrahere, ne absorbeantur *add. as rubr.* M

² et cast. non val. cont. *ss V*

32*

¹*Alexander II Guillelmo² de Monasteriolo³*

Multorum relatione cognovimus te propriam velle abiicere uxorem et adherere alteri, pretendente consanguinitatis occasionem. Unde apostolica auctoritate interdicens mandamus tibi, ut hanc quam nunc habes uxorem nullatenus presumas dimittere vel aliam ducere, donec episcoporum religiosorum concilium causam istam examinaverit⁴.

(*CB Alex. II 19] IP 7.83 (35, q. 6, c. Multorum.)*)

¹ Ut coniugium occasione consanguinitatis non solvatur *add. as rubr.* M

² Guillelmo CPVA; Willelmo RB; Guillermo S; Guilliemo M

³ [Monstrolico legit Gratian.] *add. M²*

⁴ -erit CBSM; -eris PV

33*

¹*Urbanus II² Ciriaco Genuensi episcopo³*

Notificamus tibi, ut⁴ tres aut duo ex propinquieribus iam defuncte uxoris eius qui accusatur vel vive, hanc propinquitatem iureiurando firmaverint, vel tres aut duos⁵ ex antiquioribus Genuensibus quibus hec propinquitas nota est, qui bone fame et veracis testimonii sint, remoto amore, timore, pretio, et omni malo studio, supradicto modo

¹ Ut propter consanguinitatem nisi iuramento probatam, non solvatur coniugium *add. as rubr.* M

² II CPBSM; *om. A*

³ [Richardo Ianuen. episcopo habet Gratian.] *add. M²*

⁴ si *add. C²M, om. CRP(with mark of omission)VBSHA*

⁵ duos CRP; ? B; duo VSAM

consanguinitatem firmaverint⁶, sine omni mora coniugia dissolvantur. Quod si propinqui vel extranei verbis tantum propinquitatem testantur, et iuramento probare vel noluerint vel nequiverint, coniugium nullatenus dissolvatur, sed competens eis⁷ penitentia propter infamiam vel peccati maculam (si forte in hac re contraxerint aliquam) iniungatur.

CB Urban II 35] Ctp 3.16.8; IP 7.86 (35, q. 6, c. Notificamus.)

⁶ *corr. fr. -erit C*

⁷ *eis CPBSM; e Fr*

34*

¹*Responsio Nicolai ad consulta Bulgarorum*², cap. 1³

Ita diligere debet homo eum qui se suscipit⁴ ex sacro fonte, sicut patrem. ⁵Est ⁶inter patres et filios spirituales gratuitas⁷ et sancta⁸ communio que non est dicenda consanguinitas, sed potius habenda spiritualis proximitas. Unde inter eos non arbitramur esse quodlibet posse coniugale connubium, quandoquidem nec inter eos qui natura, et eos qui adoptione filii sunt, venerande Romane leges matrimonium contrahi permittunt. Item. Si inter eos non contrahitur matrimonium quos⁹ adoptio iungit, quanto potius a carnali oportet inter se contubernio cessare, quos per celeste sacramentum regeneratio sancti Spiritus vincit? Longe igitur congruentius filius patris mei vel frater meus appellatur is, quem gratia divina, quam quod¹⁰ humana voluntas ut filius eius vel frater meus esset¹¹, elegit, prudentiusque ab alterna commixtione secernimur.

cf 1.135 above] IP 6.123 (30, q. c. Ita.)

¹ Quod spiritualis propinquitas sit inter compatrem et filiolum *add. as rubr. M*

² Bulg- CPBAM; Burg- S

³ 1 CPBSA; 3 M

⁴ -ipit CPSAM; -epit B

⁵ Item *add. A, om. CPBSM*

⁶ enim *add. C²RM, om. CPBSA*

⁷ spiritalis gratuita CPSM; spiritalis gravitas B; spiritales gratuitas A; spirituales gratuita *Fr*

⁸ [Gratia. sic habet: Item est inter fratres et filios spirituales gratuita et sancta, etc.] *add. M²*

⁹ contrahi perm. - quos CPSM; *om. B*

¹⁰ quod CPBS; quem M

¹¹ *ss S*

35*

¹*Idem Constantiensi episcopo Salomoni*²

Sciscitatur a nobis sanctitas vestra, si aliquis homo³ commatres spirituales habere valeat, unam post alteram; in quo fraternitas tua meminisse debet scriptum esse, Erunt duo in carne una. Itaque cum constet quia vir et uxor una caro per connubium efficiuntur, restat nimirum virum compatrem constitui illi mulieri, cuius matrimonio assumpta uxor commater esse videbatur; et idcirco liquet virum illi femine non posse iungi in copula, que commater erat eius, cum qua idem una fuerit caro effectus.

¹ Ne quis uxore defuncta commatrem eius ducat. *add. as rubr. M*

² C. ep. Sal. CPSA; Sal. C. ep. M

³ duas *add. Fr, om. CPBSM*

(in resc. tit. XIX, c. 4) CB Varia 2.132, cf above 1.137] IP 7.63 (30, q. 4, c. Sciscitatur.)

36*

¹*Idem Carolo archiepiscopo et eius suffraganeis*

Si quis cum matre² spirituali³ fuerit fornicatus, anathematis (ut scitis) percutitur ictibus. Similiter autem et illum percutere promulgamus, qui cum ea quam de sacro fonte baptismatis susceperit, aut cum illa quam ante episcopum tenuerit, cum sacro chrismate fuerit uncta, fornicationis perpetraverit scelus; legitimam tamen si habuerit, non dimittere cogatur uxorem.

(*ibid.*, c. 5; *Ex conc. WORMAT.*, c. 34).cf *Reg.P* 2.229; *Ctp* 1.62.23] IP 7.64 (33, q. 2, c. Si quis.)

¹ Si quis cum ma *add. as rubr.* S, Ne quis filiolum vel commatrem ducat uxorem *add. as rubr.* M

² [cum commatre] *add.* M

³ spirituali CPBM; *om.* S

37

¹*Alexander II Constantino Aretino episcopo*

Scriptisti quemdam ecclesie tue filium concubine sue in quarta linea consanguineam, alterius scilicet desponsatam pro coniuge duxisse. Iuraverat enim eam (ut asseris) in matrimonium proprius² ducere sponsus; iuravit etiam illam in fornicatione retinere incestuosus. Item³. Apostolica fulti auctoritate tibi iudicando consulimus, sponsam proprio sponso concedi, illi videlicet qui nulla consanguinitatis copula iungitur sibi. Quoniam misericordius periurii pena, que pro vitandis culpis contrahit, indulgenda est, quam pena periurii cum perseverantia criminis vel delicti. Tribus denique peccator iste notatur criminibus, periurio, adulterio, incestu. Periurio namque, quia quod observare legaliter non potuit, sine iudicio parentum, vel iudicum temere iurare presumpsit. Adulterio quidem, quoniam alterius sponsam vivente proximo concupivit et seduxit. Incestu, quia contra decreta patrum vicinius quam liceat permiscere sanguinem sanguini, non veretur. Item⁴. Nosti quid sacri canones super huiusmodi homine decreverunt, videlicet si laicus, ut non promoveatur ad clerum; si clericus, ulterius non ascendat.
CB Alex. II 78]

¹ De quodam, qui concubinae suae consanguineam, ut alteri desponsatam duxerit uxorem *add. as rubr.* M

² proprius CPBS; prius M; [proprius Victor.] *add. Fr*

³ *infra add.* M

⁴ *infra add.* M

38

¹Gregorius, servus servorum Dei, Venerio Caralitano. Fraternalitatis tue studiose sagacitati, frater amande, quas debeo refero grates, quoniam quesisti que debuisti, iucundum reddidisti me². Unde placide ad inquisita respondeo. Sedem apostolicam consulere decrevisti, si mulier copula nuptiali extraneo viro iuncta, cognationi eius

¹ Quod mulier adfinitatem contrahit cum omnibus cognatis viri sui. Ex epistola Gregorii. M; *om.* CPS

² red. me CPBM; me red. S

pertineat, si eo defuncto cognatio maneat eadem, vel si³ sub alio viro cognationis vocabula dissolvantur, vel si suscepte soboles possint legitime ad prioris viri cognationis transire copulam. Est enim verbum Domini validum et forte, est durabile, est perseverabile, est immutabile, non momentaneum, non transitorium. Ait autem per se ipsa Veritas, quod⁴ Deus est⁵ Verbum Dei, Celum et terra transibunt, verba autem mea non transient⁶. Antequam Deus in carne inter homines appareret, eo inspirante dixit Adam, Quamobrem relinquet homo patrem et matrem suam, et adhaerebit uxori sue, et erunt duo in carne una. Cui non contradixit Dominus. Deinde cum veritas oriretur de terra in terram, et invisibilis⁷ in humanitate apparuit, interrogatum est, si licitum esset homini uxorem relinquere⁸. Quod prohibens fieri vetuit, preter⁹ si fornicatio sola excluderet¹⁰ copulam maritalem. Unde protulit statim in medium eandem¹¹ ipsam sententiam, quam ante secula manens cum patre Verbum inspiraverat in Adam, ipse confirmans, quod ipse protinus protulit homo, Quamobrem relinquet homo patrem et matrem suam et adhaerebit uxori sue, et erunt duo in carne una. Si una caro fiunt, quomodo poterit aliquis eorum propinquus pertinere uni, si non pertineat alteri? Quod minime fieri posse credendum est, nam uno defuncto in superstite affinitas non deletur, nec alia copula coniugalis affinitatem prioris copule solvere potest. Sed neque alterius coniunctionis sobolem placet ad ipsius affinitatis prioris siquidem transire consortium, pro eo quod verbum Domini validum est et¹² forte, et ut inquis dixit propheta, Verbum Domini manet in eternum. Et alius propheta, Quoniam ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt; statuit ea in seculum et in seculum seculi, preceptum posuit et non preteribit. Nam potest per verbum suum atque preceptum efficere duo in carnem unam, et masculum et feminam, qui innumeram multitudinem sexus utriusque non destitit secum facere unum, sicut per se Veritas dixit, Non pro his tantum rogo, sed¹³ pro eis qui credituri sunt¹⁴ per verbum eorum in me, ut unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, et ipsi in nobis unum sint. Si quis¹⁵ temerario ausu¹⁶ et sacrilego in defuncto querit propinquitatem, vel sub altero affinitatis vocabula dissipare, vel susceptam sobolem alterius copule credens legitime sociari, propinquitatis prioris, hic negat Dei verbum¹⁷ validum esse vel¹⁸ forte. Et qui tam facile vel tam velociter querit dissolvere, hic non credit verbum Domini manere in eternum. Confice terram ex quatuor locis distantibus magna intercapedine, et confectam et conglutinatam finge, cuiuscumque figure vel immensitatis corpus¹⁹ volueris.²⁰

³ *erasure follows C*

⁴ quod CPBS; quae M

⁵ et *add. M, om. CPBS*

⁶ -ient CPBS; -ibunt M

⁷ invisibilis CPBS; visibilis [invisibilis] M

⁸ relinquere CPBM; dimittere S

⁹ quam *add. M, om. CPBS*

¹⁰ -deret CPBS; -serit M

¹¹ eandem CPBM; *om. S*

¹² et CP²VBM; *om. PS*

¹³ etiam *add. M, om. CPS*

¹⁴ sunt CPBM; *om. S*

¹⁵ ergo *add. M, om. CPBS*

¹⁶ *corr. fr. usu P*

¹⁷ Dei verbum CPBM; verbum Dei S

¹⁸ vel CPBS; et M

¹⁹ quod *add. M*

Ctp 1.55.111] IP 7.68 (35, q. 10, c. Fraternitatis.)

²⁰ etc. *add. M*; (Quae sequuntur invenies apud Gratian.) *add. M*²

39

Quod nulli liceat de propria cognatione uxorem ducere. Ex concilio Wormaciensi, cap. 2¹

In copulatione fidelium, generationum numerum non definimus; sed id statuimus ut nulli liceat Christiano de propria consanguinitate vel cognatione uxorem accipere, usque dum generatio recordatur, cognoscitur, aut memoria retinetur.
(*c. 32*).*BD 7.2] Ctp 3.16.9 (35, q. 3, c. In copulatione.)*

¹ 2 CPBS; 11 M

39A (CRPBVS)

De incestuosus. Ex concilio Hilerdensi, cap. 10

De his qui se incesta pollutione commaculant placuit ut quousque in ipso detestando et illicito carnis contubernio perseverant, usque ad missam tantum catecuminum in ecclesia admittantur, cum quibus etiam nec cibum sumere ulli Christianorum sicut apostolus iussit oportet.
cf 9.29 above; BD 7.3] Ctp 3.16.10

40

De eadem re¹. Ex concilio Agathensi, cap. 8²

De incestis coniunctionibus nil prorsus venie reservamus, nisi cum adulterium separatione sanaverint. Et si sanare noluerint, anathematizentur.
(*ex conc. Epaun., c. 30*). *BD 7.4] (35, q. 2, c. De incestis.)*

¹ ead. re CPBS; incestuosus M

² 8 CPBSH; 61 M

41

¹De eadem re²

Incestuosi dum in ipso detestando atque nefando scelere manent, non inter fideles Christianos, sed inter gentiles aut catechumenos habeantur, id est cum Christianis non sumant potum nec cibum, sed soli hoc faciant, non osculentur, aut salutentur ab eis. Sed si suis sacerdotibus inobedientes exstiterint; et a tam nefando scelere se segregare, atque ad publicam penitentiam redire noluerint, inter eos habeantur qui spiritu periclitantur immundo, vel etiam inter eos de quibus per se Veritas ait, Si te non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Et si alter eorum preventus fuerit, alter quandiu vivat graviter peniteat, et sine spe coniugii maneat.

¹ Item *add. M*

² (Gratia. tribuit Aurelia. conc.) *add. M*²

BD 7.5] (35, q. 8, c. Incestuosi.)

42

Ne aliquis fidelium ad propinquam sanguinis sui accedat. Ex concilio Toletano II¹, cap. 5

Nam et hec salubriter precavenda sancimus, ne quis fidelium propinquam sanguinis sui usquequo affinitatis lineamenta successione generis cognoscit, in matrimonio sibi desideret copulari quoniam scriptum est, Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, ut revelet turpitudinem eius. Et iterum, Anima que fecerit quidpiam ex istis, peribit de medio populi sui. Sane quibus coniunctio illicita interdicitur, habebunt ineundi melioris coniugii libertatem.

(Toleta. conc. II, c. 5). BD 7.6]

¹ II CPS; om. B; XI M

43

Quod equaliter non¹ coniungendus sit in matrimonio vir suis consanguineis², et uxoribus³. Ex decretis Iulii pape

Equaliter vir non coniungitur in matrimonio consanguineis suis, et consanguineis uxoris sue.

BD 7.7] (35, q. 2, c. Aequaliter.)

¹ non C²RVM; om. CPBS

² suis con. CPSM; con. suis B

³ et uxoribus RPVB; et uxoris M; et uxoriis C; et consanguineis uxoris sue S

44

Quod uno modo parentela viri et mulieris in coniunctione consideranda sit. Ex concilio Maticensi¹, cap. 3²

Sane consanguinitas que in proprio viro observanda est, hec nimirum in uxoris parentela de lege nuptiarum custodienda est, et³ quia constat eos duos fuisse in carne una, communis illis utraque parentela esse credenda est, sicut scriptum est, Erunt duo in carne una.

(conc. Cabilon. II, c. 29). BD 7.8] IP 7.69

¹ Maticensi CPV; Matiscensi S; Mantieco M

² Ex - 3 om. B

³ et C²RHM; om. CPVS; ? B

45

In quo geniculo abstinendum sit. Ex dictis Isidori

Isidorus in Etimologiis suis usque ad septimam generationem consanguinitatis abstinendum, et sic legitimo connubio coniungendum asseruit. Inde reor eum fecisse, quod genealogie seriem retexens, quousque ordinem numerandi perducere posset, eo

cognitionem sanguinis servandam estimavit, sicque ad invocationem¹ generis et amicitie ius confirmandum², redire ad connubium sancivit, quando iam cognationis ordo numerari desinit.

(*Isidor., c. 6 l. IX Etym.*). BD 7.9] IP 7.75

¹ inv- CPBS; rev- M

² -dum CPBM; -dam S

46

In quo ramusculo consanguinitatis legitima connubia fieri possint. Ex dictis eiusdem

Beatus Isidorus de consanguinitate sic¹ loquitur, cuius series septem gradibus dirimitur, hoc modo², Filius et filia quod est frater et soror, sit ipse truncus. Illis seorsum seiunctis, ex radice illius trunci egrediuntur isti ramusculi, nepos et neptis primus, pronepos et proneptis³ secundus, abnepos et abneptis tertius, adnepos et⁴ adneptis⁵ quartus, trinepos et trineptis quintus, trinepotis nepos⁶, et trineptis⁷ sextus.⁸ Hec consanguinitas dum se paulatim in propaginum ordinibus dirimens, usque ad ultimum⁹ gradum sese subtraxerit, et propinquitas esse desierit, tunc primum lex in matrimonii vinculum recipietur, et quodammodo revocabit fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est, ut sicut in sex etatibus mundi generatio et hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur.

(*ibid., c. 5*). BD 7.10] Ctp 3.16.11; IP 7.76 (35, q. 4 et 5, c. Series, et c. Consanguinitas.)

¹ erasure follows C

² Beatus Isid. - modo om. H

³ pronepotis Fr

⁴ et C²RPBSFr; om. CM

⁵ adnepotis Fr

⁶ et trineptis neptis add. in mg. V

⁷ -eptis CBM; -epotis PVS

⁸ (Ibidem, c. 6.) add. M²

⁹ usq. ad ult. CPBM; ult. adusque S

46A (CRPVBS)

Quod consanguinitas usque ad septimum¹ geniculum conservari debeat. Ex epistola Gregorii pape episcopis Gallie missa

Progeniem suam unumquemque ad septimam observare decernimus² generationem, et quamdiu se agnoscunt affinitate propinquos, ad coniugalem copulam accedere denegamus. Quod si fecerint separentur.

cf 9.26 above, BD 7.11] IP 7.77

¹ septimum CPVB; sextum R

² obs. dec. CPBS; dec. obs. V

47

*De eadem re*¹. *Ex*² *concilio apud Theodonis villam habito, cap. 8*³

Nullus fidelium usque ad affinitatis lineam, id est usque in septimam progeniem consanguineam suam ducat uxorem, vel eam quoquo modo incesti macula polluat. Si quis vero hoc temere presumpserit, ut⁴ incestum luat, ac publice iuxta canonicos gradus peniteat.

BD 7.12] IP 7.78

¹ De eadem re CPBS(*after* 10); Quod consanguinitas usque ad septimum geniculum conservari debeat. M

² Ex CPS; *om.* M

³ 8 CPM; 10 S; Ex - 8 *om.* B

⁴ *ss* P

48

De eadem re. Ex concilio Lugdunensi, cap. 10

Nulli ex propinquitatem sui sanguinis² usque ad septimum gradum uxores ducant, neque sine benedictione sacerdotis. Qui³ ante innupti erant, a sacerdote benedicti, nubere audeant⁴.

BD 7.13] IP 7.79 (55, q. 2 et 3, c. Nulli.)

¹ Item *add.* M

² sang. CPBM; generis S

³ autem *add.* M, *om.* CPBS

⁴ [Gratia. sic habet: qui autem nupturi erunt a sacerdote, etc.]. *add.* M²

49

*De eadem re.*² *Ex concilio Aurelianensi, cap. 20*³

Nullum in utroque sexu permittimus ex propinquitatem sanguinis, vel uxoris, usque in septimum generis gradum uxorem ducere, vel incesti macula commaculati.

BD 7.14] IP 7.80a (35, q. 3, c. Nullum.)

¹ Item *add.* M

² De ead. re *after* 20 V

³ 20 CRBS; 10 PVM. (Gratianus tribuit Iulio papae) *add.* M²

50

De eadem re. Ex concilio Agripinensi, cap. 6

In septem gradibus omnia propinquitatum nomina continentur, ultra quos nec affinitas invenitur, nec successio potest amplius prerogari¹.

BD 7.15] Ctp 3.16.12; IP 7.81

¹ prerogari CPVS; propagari B; prorogari M

51*Item de eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 7*

De affinitate namque sanguinis per gradus cognationis, placuit usque ad septimam generationem observare. Nam et hereditas rerum per legales definitiones sancit usque ad septimum gradum pretendere heredum successionem. Non enim succederent, nisi eis de propagine cognationis deberetur.

BD 7.16] IP 7.82 (35, q. 2, c. De affinitate.)

52*Ut duobus vel tribus testibus testimonia dicentibus consanguinei separentur. Ex concilio Hilerdensi, cap. 20*

Ut omnis controversia que de ecclesiasticis rebus sit, secundum divinam legem sub duobus vel tribus testibus terminetur. Testis est Dominus cum dicit, Non unus stet contra alium, sed in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.

(Annectitur ad calcem Ilerden' concil.) BD 7.17] Ctp 3.16.13; IP 7.84 (35, q. 6, c. Ab isto.)

53*¹Ex registro Urbani II²*

Convenit Troie in Apulia concilium episcoporum fere LXXV, abbatum XII; in quo actum est de consanguinitatis linea coniugati³, cum nemo tamen dictum sacramenti vellet assertionem firmare. Preceptum est ut episcopi, quorum diocesani sunt, eos per congrua spatia trina advocacione convenient. Tunc si duo vel tres viri consanguinitatem iureiurando firmaverint, vel ipsimet forte confessi fuerint, coniugia dissolvantur. Si vero neutrum contigerit, episcopi eos per baptismum, per fidem, per iudicium Christi, in vera obedientia obtestentur, quatenus palam faciant utrum se (sicut fama est) consanguineos recognoscant; si negaverint, sibi ipsis relinquendi sunt, ita tamen ut si aliud in conscientia habeant, se a liminibus ecclesie, a corpore et sanguine Domini, a fidelium communione noverint segregatos, atque infames effectos, donec ab incesti facinore desinant. Si se episcoporum iudicio segregaverint, si iuvenes sunt, alia matrimonia contrahere non prohibeantur.

Ctp 3.16.14 (35, q. 6, c. Si duo.)

¹ Quid faciendum sit si nemo consanguinitatem sacramento firmare voluerit. *add. as rubr.* M

² II CPBS; papae M

³ -ati CPBS; -atis M

54*De eadem re¹. Ex concilio Cabilonensi, cap. 5*

Contradicimus quoque ut in quarta vel quinta sextaque² generatione nullus amplius coniugio copuletur. Ubi autem post interdictum, factum fuerit inventum, separetur.

(Mogunt. conc. sub Carolo Magno, c. 54). BD 7.18] IP 7.70 (35, q. 2, c. Contradicimus.)

¹ De ead. re CPBS; In qua linea consanguinitas separari debeat M

² sextaque CPBM; vel sexta S

55

Quod sanctus Gregorius Augustino Anglorum predicatori propter teneritatem¹ nove fidei permiserit². Ex epistola Iohannis Constantinopolitani ad Felicem episcopum Sicilie³

Gregorius papa requisitus ab Augustino Anglorum gentis episcopo quota generatione fideles debeant copulari, dispensatorie sic rescribit⁴, Quedam lex in Romana republica permittit ut sive frater et soror, seu duorum fratrum germanorum, vel duarum sororum filius et filia misceantur, sicut⁵ experimento didicimus ex tali coniugio sobolem non posse succrescere. Unde necesse est, ut iam quarta vel quinta generatio fidelium licenter sibi iungantur⁶.

BD 7.19] IP 7.71 (35, q. 2, c. Quaedam lex Romana.)

¹ *corr. fr.* tem- C

² Quod - perm. CPBS; In qua linea S. Gregorius Anglorum genti coniugia permiserit M

³ Ex - Sic. *om.* B, ep. Sic. *add.* S²

⁴ (Greg. cap. 5 ad interroga. August. Cantuari. episcopi) *add.* M²

⁵ sicut RPVBSM; sed C

⁶ *corr. to* -atur C

56

Quod sanctus Gregorius hoc Anglorum genti specialiter, non generaliter permiserit¹. Item idem Iohannes dicit²

Verum post multum temporis a Felice Messane Sicilie presule requisitus utrum Augustino Gregorius scripserit ut Anglorum quarta generatione contracta matrimonia minime solverentur, humillimus pater Gregorius³ inter cetera talem dedit rationem, «Quod scripsi Augustino Anglorum gentis episcopo alumno, videlicet (ut recordaris⁴) tuo, de consanguinitatis coniunctione, ipsi et Anglorum genti que nuper ad fidem venerat, ne a bono quod ceperat metuendo austeriora recederet⁵, specialiter et non generaliter certissime scripsisse me cognoscas. Unde et mihi omnis Romana civitas testis existit, nec ea intentione hec illis scripsi mandata, ut postquam firma radice in fide fuerint solidati, si infra propriam consanguinitatem inventi fuerint⁶, non separentur, aut infra affinitatis lineam, id est usque ad septimam generationem iungantur, sed quod adhuc illis neophitis existentibus eis primum illicita consentire, et eos verbis ac exemplis instruere, et que post de talibus egerint rationabiliter et fideliter excludere oporteret. Nam iuxta apostolum qui ait, Lac dedi vobis potum, non escam, ista illis modo, non posteris ut prefixum est temporibus tenenda indulsumus, ne bonum quod infirma adhuc⁷ radice plantatum erat exureretur, sed aliquantum firmaretur, et usque ad perfectionem custodiretur. Hec ergo⁸

¹ -iserit CPBS; -isit M

² Item - dic. CPBS; Ibidem M

³ (Greg. epist. 31 lib. XII) *add.* M²

⁴ -aris CPM; -eris BS

⁵ met. aust. rec. CPBM; aust. met. discederet S

⁶ inv. fu. CPBM; fu. inv. S

⁷ adhuc CPVB; *om.* RSM

⁸ ergo CPSM; *om.* B

ego Iohannes idcirco perstringendo⁹ curavi, ut hi qui occasione nove dispensationis illicita matrimonia contra hunc eruditissimum virum causantur¹⁰, non generaliter quarte generationis copulam censuisse, imo venialiter simulque temporaliter permisisse cognoscant.

BD 7.20] IP 7.72-3

⁹ -endo CRM; -enda PVBS

¹⁰ Gregorium *add. ss C*

57

Quod extranei nisi ex necessario¹ discidium² inter consanguineos facere non debeant. Ex decretis Fabiani pape, cap. 8

Consanguineos extraneorum nullus accuset vel consanguinitatem in sinodo computet, sed propinqui ad quorum notam³ pertinet, id est pater, mater⁴, soror, frater, patruus, avunculus, amita, matertera, et eorum procreatio. Si autem progenies tota defecerit, ab antiquioribus et veracioribus quibus eadem propinquitatis nota sit, episcopus canonicè perquirat, et si inventa fuerit propinquitatis, separentur.

(*in fragm.*) BD 7.21] Ctp 3.16.15; IP 7.85 (35, q. 6, c. Consanguineos.)

¹ necessario CPBS; necessitate M

² disc- CPS; diss- M

³ notam RPVBS; notitiam CM

⁴ pat. mat. CPBM; mat. pat. S

58

De eadem re¹. Ex concilio Romano. Gregorius

Si quis neptem suam in coniugio duxerit, anathema sit.

(*ex decretis Greg. 3 iunioris appellati, c. 6.*) BD 7.22]

¹ De ead. re CPBS; Ne quis nemptem suam ducat M

59

De eadem re, Ex¹ eiusdem Gregorii

Si quis consobrinam in coniugium duxerit, anathema sit.

(*c. 8.*) BD 7.23]

¹ Ex CPBS; *om.* C²RM

60

De eadem re

Si quis de propria cognatione, vel quam cognatus habuit in coniugio duxerit, anathema sit.

(*c. 9.*) BD 7.24]

61*Sacramentum de parentela quomodo sit inquirenda*

De illa parentela quam dicunt esse inter N. et istam eius¹ coniugem N. quicquid inde scis aut audisti a tuis vicinis, aut a tuis antiquioribus propinquis, quod tu per nullum ingenium, nec propter amorem, nec propter timorem, aut per premium aut per consanguinitatem celabis episcopum tuum aut eius missum, cui hoc inquirere iusserit² quandocumque te ex hoc interrogaverit, Sic te Deus adiuvet et iste sanctorum reliquie.
BD 7.25] Ctp 3.16.16; IP 7.87 (35, q. 6, c. De parentela.)

¹ istam eius CPVB; eius istam S; istam M

² *corr. fr.* inq. miss. cui hoc P

62*Iuramentum testium*

Illud sacramentum quod iste iuravit de illa parentela que inter filium et eius coniugem N. computatur, quod tu illud observabis in quantum sapis aut audisti. Sic te Deus adiuvet.
BD 7.26] Ctp 3.16.17; IP 7.88 (35, q. 6, c. Illud iuramentum.)

63*Sacramentum de incestuoso discidio¹*

Ab isto die in antea, quod tu per nullum ingenium te sociabis huic tue consanguinee N. cum qua contra legem et rectam² Christianitatem tuam, adulterium et incestum perpetrasti, nec in coniugio, nec in adulterio illam tibi sociabis, nec cum illa ad unam mensam manducabis et bibes, aut sub uno tecto manebis, nisi forte in ecclesia, aut in aliquo publico loco, ubi nulla mala suspicio possit esse, et ibi coram testibus idoneis pro certa necessitate pariter colloquamini. Nec aliam coniugem accipies, nisi forte post³ peractam penitentiam tibi licentia data⁴ fuerit ab episcopo tuo, aut eius misso, sic te Deus adiuvet, et iste sanctorum reliquie.
BD 7.27] Ctp 3.16.18; IP 7.89 (35, q. 6, c. Ab isto.)

¹ disc. CPBS; coniugio M

² cons. *add. and canc.* S

³ *ss* C

⁴ lic. data CPBM; data lic. S

64

Hec capitula de septem gradibus consanguinitatis S. Isidorus diligenti inquisitione¹ descripserat², et in figura inferius depicta apertius³ ordinaverat⁴. Cap. I de septem gradibus Isidorus de VII gradibus consanguinitatis⁵

Primo gradu superiori linea continentur pater, mater; inferiori filius, filia, quibus que⁶ nulle alie persone iunguntur.

Secundo gradu continentur superiori linea avus, avia; inferiori nepos, neptis. In transversa frater, soror, que persone duplicantur. Avus enim et avia tam ex patre quam ex matre accipiuntur. Que persone, sequentibus quoque gradibus similiter pro substantia earum que in quo gradu subsistunt⁷, ipso ordine duplicantur. Iste persone in secundo gradu ideo⁸ duplices appellantur, quia duo avi⁹, et paternus est¹⁰ et maternus. Item duo genera nepotum sunt sive ex filio, sive ex filia procreati. Frater et soror ex transverso veniunt, id est aut frater patris aut frater matris, quia¹¹ aut patruus aut¹² avunculus nominatur. Qui et ipsi hoc ordine duplicantur.

Tertio gradu veniunt supra, proavus, proavia; infra pronepos, proneptis. Ex obliquo fratris sororisque filius vel filia; patruus, amita, id est patris frater et soror, avunculus, matertera,¹³ matris frater et soror.

Quarto gradu veniunt supra, abavus, abavia; infra abnepos¹⁴, abneptis. Ex obliquo fratris et sororis nepos, neptis. patruelis¹⁵ soror; patruelis, id est patris filius vel filia. Consobrinus, consobrina, id est avunculi et matertere filius vel filia. Amitinus, amitina, id est amite filius vel filia. Itemque consobrini quia¹⁶ ex duabus sororibus nascuntur. Quibus accrescit¹⁷ patruus magnus, amita magna, id est avi paterni frater et soror. Avunculus magnus, matertera magna, id est avie tam paterne, quam materne frater et soror.

Quinto gradu veniunt supra quidem atavus, atavia; infra adnepos, adneptis. Ex obliquo fratris et sororis pronepos, proneptis; fratres patruales, sorores patruales¹⁸ amitini, amitine, consobrini consobrini filius vel filia, proprius¹⁹ consobrinus, consobrina, id est patris magni, amite magne, avunculi magni, matertere magne²⁰ filius vel filia. Quibus accrescunt propatruus, proamita. Hi sunt proavi materni, frater et soror,

¹ -si- ss C

² -serat CPBS; -sit M

³ inf. dep. ap. CPBS; ap. dep. M

⁴ -verat CPB; -vit M

⁵ Isid. - cons. CPHLM; om. B; Isid. S

⁶ que PVBS; lacuna C; om. RLM

⁷ [Gratia. sic habet: Eorum in quo gradu consistunt] add. M²

⁸ ideo CPSM; om. B

⁹ sunt add. M, om. CPBS

¹⁰ est CPBS; om. M

¹¹ quia CRPBS; qui C²M

¹² ss C

¹³ id est add. M, om. CPBS

¹⁴ corr. fr. adn- S

¹⁵ frater add. M, om. CPBS

¹⁶ quia CRPBS; qui C²M

¹⁷ accrescit CPBS; accessit M

¹⁸ fratres - patruales CPBS; fratris - patruelis M

¹⁹ proprius CPBS; propior M

²⁰ av. magni, mat. magne ss V

proavunculus, promatertera. Hi sunt proavie paterne materneque²¹ frater et soror, proaviaque²² materni. Hec species nec aliis gradibus quam scripta est, nec aliis vocabulis declarari potest.

Sexto gradu veniunt supra triavus, triavia; infra trinepos, trineptis. Ex obliquo fratris et sororis, adnepos adneptis²³, fratres²⁴ patruelis, sorores²⁵ matruelis amitini, amitine, consobrini, consobrine; patru magni, amite magne; avunculi magni, matertere magne nepos, neptis, proprioris²⁶ consobrini filius vel filia, qui consobrini appellantur, quibus ex latere accrescunt propatruui, proamite; proavunculi, promatertere filius vel filia, adpatruus adamita. Hi sunt abavi paterni frater et soror, abavunculus, abmatertera. Hi sunt abavie paterne materneque frater et soror²⁷ abavique materni. Hec quoque explanari amplius non possunt, quam ipse auctor disseruit.

Septimo gradu qui²⁸ sunt cognati, recta linea supra infraque prioris²⁹ nominibus non appellantur, sed ex transversa linea continentur fratris, sororis, adnepos, adneptis, consobrini filii filieque successionis, idcirco gradus septem constituti sunt, quia ulterius per rerum naturam nec nomina inveniri, nec vita succedentibus propagari³⁰ potest. In his³¹ septem gradibus omnia propinquitatum nomina continentur, ultra quos affinitas inveniri, nec successio potest amplius propagari³².

(Isid. c. 5 lib. IX Etym.) BD 7.28] Ctp 3.17.1; IP 7.90

²¹ pat. mat. CPSM; materne paterneque B

²² -aviaque CRPBS; -avique C²; -avique magni M

²³ adn- adn- CPBS; abn- abn- M

²⁴ -res CP?VB²S; -ris BM

²⁵ -res CPVBS; -ris M

²⁶ proprioris PBS; prioris CR; proprioris VM

²⁷ abav. - frater et soror CPBM; abavunculus - soror et frater *in mg.* S

²⁸ sibi *add.* M, *om.* CPBS

²⁹ prioris CPBS; propriis M

³⁰ pro- PVBSM; pre- CR

³¹ enim *add.* M, *om.* CPBS

³² propag- CRPVBSL; prerog- H; prorog- M

Auctor mei generis mihi pater est
Patris mei pater mihi avus est
Patris mei avus mihi proavus est
Patris mei proavus mihi abavus est
Patris mei abavus mihi atavus est
Patris mei atavus mihi tritavus est

¹DE PATRIBUS

ego illi Filius aut filia
ego illi Nepos aut neptis
ego illi Pronepos aut proneptis
ego illi Abnepos aut abneptis
ego illi Adnepos aut adneptis
ego illi Trinepos aut trineptis

Patris mei frater mihi patruus est
Patris mei pater mihi pater magnus est
Patruui mei avus mihi propatruus est
Patruui mei proavus mihi adpatruus est

DE PATRUIS

ego illi Fratris filius aut filia
ego illi Filii fratris filius aut filia
ego illi Filii filiae nepos aut neptis
ego illi Neptis filius vel filia

Patris mei soror mihi amita est

DE AMITIS

ego illi Fratris filius aut filia

¹ M as here; whole sect. om. CRPVBSHL

Amitae meae mater mihi amita magna est ego illi Filiae fratris filius aut filia
 Amitae meae avia mihi proamita est ego illi Neptis filius aut filia
 Amitae meae proavia mihi abamita est ego illi Neptis nepos aut neptis

DE AVUNCULIS

Matris meae frater mihi avunculus est ego illi Sororis filius aut filia
 Avunculi mei pater mihi avunculus magnus est ego illi Filii sororis filius aut filia
 Avunculi mei avus mihi proavunculus est ego illi Filii nepos aut neptis
 Avunculi mei proavus mihi abavunculus est ego illi Neptis filius aut filia

DE MATERTERIS

Matris meae soror mihi matertera est ego illi Sororis filius aut filia
 Materterae meae soror mihi matertera mag. est ego illi Sororis nepos aut neptis
 Aviae meae soror mihi abmatertera est ego illi Sororis pronepes aut pronepos
 Proaviae meae soror mihi pro matertera est ego illi Neptis filius vel filia

Schemata dicuntur Ramusculi quos advocati faciunt in Genere cum gradus cognationum partiuntur, ut puta, ille filius, ille pater, ille avus, ille agnatus, et caeteri quorum figurae hae sunt.

[Here PVSHLM, but not CRB, have tree of consanguinity, though R leaves most of fo. 217r and all 217v blank]

M only

Haec consanguinitas dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens, usque ad ultimum gradum subtraxerit, et propinquitas esse desierit, eam rursus lex matrimonii vinculo repetit, et quodammodo revocat fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est, ut sicut sex aetatibus mundi generatio et hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminaretur.

H only, either side of the arbor

De libro legum Theodosii, cap. cccxli. Qui sunt agnati, et qui sunt cognati

Agnati sunt qui per virilem sexum - cognati sunt et non agnati.
cf below 16.326

Ex concilio Salegunstat habito de computatione generis

Quidam etiam generationem - sororis primi habeatur.
cf below 15.177

65

De incestuosis qui admonitiones sacerdotum contempnunt. Ex concilio Turonensi¹, cap. 41²

Incestuosi, parricide, homicide multi apud nos (proh dolor!) reperiuntur, sed aliqui ex illis sacerdotum nolunt admonitionibus aurem accommodare, volentes in pristinis perdurare criminibus; quos oportet per secularis potentie disciplinam a tam prava consuetudine coerceri, qui per salutifera sacerdotum monita noluerunt revocari.

BD 7.29] (23, q. 5, c. Incestuosi.)

¹ III add. M

² 41 CRVBS²M; 40 P

66

Quod¹ infra septimam generationem coniugia non² fiant. Ex concilio apud Confluentiam, cap. 1, cui interfuerunt Carolus et Henricus reges

Anno Dominice Incarnationis 912, apud Confluentiam, iussu venerabilium principum, Caroli videlicet et Henrici, regum reverendissimorum, congregati sunt episcopi numero octo Herimannus Agrippinensis archiepiscopus, Thiedo Witeburgensis episcopus, Luitharius Mundanensis episcopus, Doto Osneburgensis episcopus, Rihgovunno Wormatiensis episcopus, Rithwius Strazburgensis episcopus, Unwanus Padebrunensis episcopus, cum abbatibus aliisque sacri ordinis viris quamplurimis³, qui ipso cooperante et sententias eorum confirmante Domino Christo, in sinodali residentes conventu multa utilia, ac sancte Dei ecclesie profutura saluberrimo tractantes consilio, inter cetera que statuerunt, hoc maxime necessarium, et instanti, proh dolor, tempore per abusioem frequentissimum cognationis incestum, summa cautela vitandum firmaverunt, hoc est, ne ullus Christianus infra septimam generationem nuptias copulare presumat.
BD 7.30]

¹ Quod CPBS; Ne M

² non CPBS; *om.* M

³ (cap. 1) *add.* M²

67

De muliere que cum duobus fratribus fornicata est. Ex concilio Neocesarensi cap. 1¹

Mulier si duobus fratribus nupserit, abiiciatur usque ad mortem; verumtamen in exitu, propter misericordiam, si promiserit quod facta incolumis huius coniunctionis vincula dissolvat, fructum penitentiae consequatur, et communio ei concedatur. Quod si defecerit vir aut mulier in talibus nuptiis, difficilis erit penitentia in vita permanenti.
BD 17.1]

¹ 1 CPBS; 2 M

68

De eadem re. Ex decret. Martini pape¹, cap. 8²

Si qua mulier duos fratres, aut si quis vir duas sorores duxerit, a communione separentur, usque ad mortem. In morte, pro misericordia viaticum accipiant.
(Ex collectaneis synodorum Graecarum Mart. Bracarens. episc. c. 79) BD 17.2]

¹ pape CPBS; *om.* M

² 8 CPBS; 80 M

69

De illo qui cum duabus sororibus fornicatus est¹, quarum una uxor fuit. Ex concilio Aurelianensi, cap. 6

Qui dormierit cum duabus sororibus, et una ex illis antea uxor fuerit, neutram ex ipsis habeat, nec ipsi adulteri unquam coniugio copulentur.

(*Vermer. c. 12). BD 17.3] (32, q. 7, c. Qui dormierit.)*

¹ forn. est ss S²

70

De illo qui cum duabus sororibus, cum noverca, vel cum sorore sua, vel cum amita, vel matertera sua, vel filia patrum, vel avunculi sui¹ cum filia amite vel matertere sue², vel cum nepte sua³, vel cum commatre⁴, vel cum filiola quam de fonte suscepit, vel ante episcopum tenuit, fornicatus est⁵

Si quis fornicatus fuerit cum duabus sororibus, vel cum noverca sua, vel cum sorore sua, vel cum amita sua, vel cum matertera sua, vel cum filia patrum sui, et avunculi sui, vel cum filia amite sue sive matertere sue, vel cum nepte sua, vel cum commatre sua, aut filiola sua sive quam de fonte suscepit, vel ante episcopum tenuit, et si qua mulier simili modo fornicata fuerit, absteat se ab ingressu domus Dei annum, et eodem anno nisi Dominicis diebus et festis solummodo pane et aqua et sale utatur, arma non ferat, osculum nulli prebeat, sacrificium nisi pro viatico minime accipiat. Sex deinde annis ingrediatur quidem domum Dei, sed carnibus et vino et sicera minime utatur, nisi festis diebus. De armis vero et osculis, sive de sacrificio, sicut supradictum est. Postea vero duobus annis quando carne vescitur, a potu omni quo inebriari potest se contineat. Et si potum biberit, minime carne vescatur absque precipuis festis diebus. De armis vero vel osculo et sacrificio modum teneat iam dictum. Inde usque ad obitum suum nisi predictis festis diebus a carne absteat, et tres ferias legitimas in omni hebdomada, et tres quadragesimas in anno legitime custodiat. De armis vero, ut supradictum est, et nunquam aliquando coniugio copuletur. Hec eadem penitentia imponenda est parricidis vel fratricidis vel consanguineis, nec non et qui sponte per fraudem et avaritiam hominem innocuum, quod morchidum vocant⁶.

BD 17.8]

¹ vel *add.* C²RM; *om.* CPBS

² sue CPBM; *om.* S

³ sua CPBM; *om.* S

⁴ sua *add.* VBM, *om.* CRPS

⁵ Ex eodem concilio *add.* M

⁶ [ali. morth. dicitur] *add.* M²

71

De illo qui cum matrem¹ habuerit uxorem, cum filiastra fornicatus fuerit. Item² ex concil. Magontiensi cap. 2³

Si quis viduam uxorem duxerit, et postea cum filiastra sua fornicatus fuerit. seu cum duabus sororibus concubuerit, aut si qua duobus fratribus nupserit, seu cum patre et filio fornicata fuerit, tales copulationes anathematizari et disiungi precipimus, nec unquam amplius coniugio copulari, sed sub magna distictione fieri⁴.

(sub Carolo Magno, c. 56). *BD 17.9] Ctp 3.16.19 (32, q. 7, c. Si quis.)*

¹ cum matrem CBSM; commatrem P

² Item CPBM; om. S

³ Mag. cap. 2 CP?BS; Moguntinensi M

⁴ (forte, feriri). *add.* M

72

De illo qui cum filiastra ignorante fornicatus est. Ex concilio apud Vermeriam, cap. 4

Si quis cum matre et filia fornicatus est ignorante matre de filia, et filia de matre, ille nunquam accipiat uxorem, ille vero si voluerint accipiant maritos. Si autem hoc scierint ipse femine absque maritis in perpetuo maneant.

BD 17.12] Ctp 3.16.20 (35, q. 2 et 3, c. Si quis cum matre.)

73

De illo qui stupraverat quamdam, quam frater eius postea duxerat¹ uxorem. Ex eodem, cap 5

Si homo fornicatus² fuerit cum muliere, et frater eius nesciens eandem duxerit uxorem, frater eo quod fratri crimen celaverit, peniteat, et post penitentiam nubat. Mulier autem usque ad mortem peniteat, et sine spe coniugii maneat.

(*conc. Tribur. c. 44*). *BD 17.13] Ctp 3.16.21 (35, q. 2 et 3, c. Si homo.)*

¹ duxerat CPBS; ignorans duxit M

² homo forn. CRVBSM; quis homo forn. P; forn. homo H; quis forn. L

74

De eadem re. Ex eodem¹, cap. 6

Si frater² cum muliere fornicatus fuerit, et frater nesciens cum eadem concubuerit, mulier diebus vite sue peniteat; post penitentiam autem frater ignarus sceleris coniugium accipiat si vult.

BD 17.14]

¹ concilio *add.* M

² frater CRPBSM; quis L

75

De eadem re. Ex concilio Matiscensi, cap. 5

Item indicatum¹ est quemdam stuprasse quamdam feminam, quam postea frater eius accepit uxorem. Statuerunt eum qui stupravit et a se stupratam fratri celavit, quia geminavit peccatum, penitentia districtiori castigandum, coniugium tale dissolvi oportere, et mulieri quidem nunquam dari potestatem nubendi; illis autem pro misericordia coniugium indulgere, sed cum penitentia.

BD 17.15]

¹ indic- C²RPBSH; iudic- C?M

76

De muliere cum qua et¹ pater et filius fornicati sunt. Ex concilio Triburiensi cap. 6²

Quidam fornicatus est cum quadam muliere, postea filius nesciens patris factum stupravit eandem. Quod cum pater rescisceret, de se filioque confessus est. Statuerunt melius esse ut taliter lapsis cum digna penitentia, legitima permittantur coniugia quam forte deterius delinquant. Fornicaria autem sine spe coniugii maneat.

(c. 43). BD 17.16] (34, q. 1 et 2, c. Quidam.)

¹ et CRPVM; *om.* BS

² cap. 6 CPBS; *om.* M

77

De illo qui cum uxore, matre, et filiastra fornicatus est. Ex concilio Magontiensi cap. 6¹

Si quis viduam uxorem duxerit, et postea cum filiastra fuerit fornicatus, seu cum duabus sororibus, aut² si qua cum duobus fratribus, seu cum patre et filio, si quis relictam fratris, si quis neptem, aut novercam, aut nurum, aut consobrinam, aut filiam avunculi, aut eius relictam, aut privignam polluerit, eos disiungi, et ulterius nunquam coniugio copulari precipimus.

cap. 65; (sub Leone IV, c. 29). BD 17.19] IP 6.121 (32, q. 7, c. Si quis.)

¹ cap. 6 CPBS; *om.* M

² aut CPBM; vel S

78

De illo coniugato qui cum filia matertere sue, vel avunculi, vel amite, vel patru fornicatus fuerit. Ex concilio Triburiensi cap. 1¹

Interrogatum est si quis cum filia matertere sue vel amite vel avunculi vel patru sui concubuerit, si coniugatus fuerit, liceatne illi ulterius uti coniugio, aut non coniugato uxorem accipere. Iustum esset, sicut aliqua statuta priorum habentur, ut in perpetuum tales a coniugio absterneant. Visum est humane fragilitatis intuitu, ut post penitentiam non quidem penitus priventur coniugio, durissime tamen tam immanis fornicatio vindicetur.

¹ cap. 1 CPBS; *om.* M

Sicut sanctus papa Nicolaus et alii Romani pontifices statuerunt, ne forte desperati multiplicius peccent.

(*Penit. Rom. tit. III, c. 13*). *BD 17.20*]

79

De patre et filio, de avunculo et de¹ nepote, si cum una muliere fornicati fuerint. Ex concilio Maguntiens², cap. 5

Interrogatum est si pater et filius, vel si duo fratres, vel si avunculus et nepos cum una muliere fornicati sint, quid inde faciendum sit. Manifestum est quod gravi vindicta plectendum est, quod grave facinus esse reperitur. Omnis enim mechia interdicitur, ubi scriptum est, Non mechaberis, quanto magis cum cognata vel cum coniuge, seu concubina cognati? Hinc in Levitico scriptum est, Si mechatus fuerit quis cum uxore alterius, morte moriantur et mechus et adultera. Qui dormierit cum noverca sua et cum nuru sua, et qui filiam et matrem duxerit, et qui acceperit sororem suam, morte moriantur. Si enim in lege turpitudinem incestus mortis sententia vindicare iussit, quomodo in Evangelio ubi summa iustitia est, incestuosus peccati penitentiam evadet? Unde apostolus, Irritam qui fecerit legem Moisi, si sine ulla miseratione sub duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et Spiritui gratie contumeliam fecerit? Igitur Theodorus iudicavit eum qui incestum fecerit, duodecim annos penitere debere, alii decem, alii septem. Sed nos priscorum patrum vestigia sequentes, his solis spatium penitentiae temperemus, qui devote et cum lacrimis penitentiam egerint, ceteri definitum tempus observent.

BD 17.21]

¹ de CPV; *om.* RBSM

² -tienti C²RVHM; -tienti C; -t' PS; -tino B

80

De eadem re. Ex concilio¹ apud Vermeriam, cap. 4²

Si quis filiastrum aut filiastram suam ante episcopum ad confirmationem tenuerit, separetur ab uxore sua, et aliam nunquam accipiat; similiter et mulier.

(*Magunt. sub Carolo Magno, c. 55*). *BD 17.22, cf 1.302 above*] *Ctp 3.16.22; cf IP 6.125 (30, q. 1, c. Si quis filiastrum.)*

¹ Ex conc. CPHM; *om.* S

² Ex - 4 *om.* B

81

De illis qui infantes suos a baptismo suscipiunt¹ ut separentur a coniugibus. Ex concilio Cabilonensi, cap. 4²

Dictum etiam nobis est quasdam feminas desidiose, quasdam vero fraudulenter, ut a viris suis separentur, proprios filios³ coram episcopis ad confirmandum tenuisse. Unde nos dignum duximus ut si qua mulier filium suum desidia aut fraude aliqua⁴ coram episcopo tenuerit ad confirmandum, propter fallaciam suam aut propter fraudem, quamdiu vivat penitentiam agat, a viro tamen suo non separetur.

(*conc. Cabilon. II sub Carolo Magno, c. 31*). *BD 17.23*] *Ctp 3.16.23*; *IP 7.65 (30, q. 1, c. Dictum est.)*

¹ a bapt. sus. CPBS; sus. a bapt. M

² S reverses the rubrics of cc 82-81

³ fil. prop. marked for reversal C

⁴ aliqua CPBM; sua S

82

De eadem re¹. Item ex concilio Magontiensi, cap. 10 in claustro Sancti Albani habito, presente Ludovico imperatore²

De eo quod interrogasti, si ille qui filiolum suam duxit uxorem, et de eo qui concubuit cum commatre sua spirituali, et de eo qui filium suum baptizavit, et cuius uxor eum de fonte suscepit, ea ratione ut discidium coniugii fieret, si postea in tali copulatione permanere possent; de talibus sic respondendum est,³ Si filiolum aut commatrem suam spirituales aliquis in coniugio duxerit, separandos eos esse iudicamus, et gravi penitentia plectendos. Si autem coniuges legitimi unus aut ambo ex industria fecerint, ut filium suum de fonte suscipiant ut discidium fiat, tale consilium damus, Si innupti manere voluerint, bonum est; sin autem, gravis penitentia insidiatori iniungatur⁴ et simul maneant. Et si supervixerit prevaricator coniugii, acerrima penitentia multetur, et sine spe coniugii maneant.

BD 17.24] *Ctp 3.16.24*; *IP 7.66 (30, q. 1, c. De eo quod.)*

¹ De eadem re CPBM; om. S

² Item - imp. om. B; cap. 10 here S

³ De eo quod inter. - resp. est om. H

⁴ in- ss S

83

De eadem re. Ex concilio Triburiensi, cap. 8¹

Nullus proprium filium aut filiam a fonte baptismatis suscipiat, nec filiolum nec commatrem ducat uxorem, nec illam cuius filium² ad confirmationem ante episcopum tenuerit. Ubi autem factum fuerit, separentur.

(*Mogunt. sub Car. Mag. c. 55*). *BD 17.25*]

¹ Ex - 8 om. B

² [aut filiam, orig.] add. Fr

84*De eadem re. Ex concilio Magontiensi, cap. 5¹*

Quam detestabile et execrabile scelus sit unicuique Christiano filiolum suam stuprare, testatur sanctus Gregorius papa in Dialogis suis², ubi refert quemdam hominem polluisse filiolum suam. Et quia neglexit penitentiam agere, subito miserabili morbo correptus exspiravit, et sepulto non solum corpus, sed etiam omne sepulcrum ignis invisibilis consumpsit.

BD 17.26]

¹ Ex - 5 om. B

² (lib. IV, c. 32 dialogorum) add. M²

85*De mulieribus que aliquo molimine inter se fornicantur. Ex Penitentiali Theodori¹*

Mulier quocumque molimine, aut in se ipsa, aut cum altera fornicans, duos annos peniteat.

(Penit. Rom. tit. III, c. 15). BD 17.27]

¹ Ex - Theod. CPM; om. BS

86*De sanctimonialibus si¹ inter se fornicantur². De eodem³*

Si sanctimonialis cum alia sanctimoniali per aliquod machinamentum fornicate fuerint, septem annos peniteant.

BD 17.28]

¹ si CP²VMS; ?P; que B

² -antur CPBS; -entur M

³ De eod. CP²VM; om. PBS

87*De muliere si¹ cum altera² fornicata fuerit. Ex concilio Anquirensi³, cap. 8⁴*

Mulier si cum muliere fornicata fuerit, duos annos peniteat. Sic et illa que semen viri sui cibo miscet⁵, ut inde plus eius accipiat amorem, peniteat.

BD 17.29]

¹ si CP²BS; quae M

² altera CPSM; alia B

³ Anquir- CRV; Aquir- P; Ancyrano M

⁴ Ex - 8 om. B

⁵ cib. misc. CPV; in cib. misc. B; misc. cib. M

88

De illis qui irrationabiliter versati sunt¹. Ex concilio Ancirano, cap. 15²

De his qui irrationabiliter versati sunt sive versantur, id est, qui cum pecoribus et masculis se coinquinaverint, quotquot ante 20 etatis sue annum tale crimen commiserint, 15 annis exactis in penitentia, communionem mereantur orationum. Deinde quinquennio in hac communione durantes, tunc demum oblationis sacramenta contingant. Discutiatur autem et vita eorum, qualis tempore penitudinis exstiterit, et ita misericordiam consequantur. Quod si inexplebiliter his hesere criminibus, ad agendam penitentiam prolixius tempus insumant. Quotquot autem post 20 annos etatis uxores habentes in hoc peccato prolapsi sunt, 25 annos penitentiam agentes ad orationis communionem recipiantur. In qua quinquennio perdurantes, tunc oblationis sacramenta percipiant. Quod si qui et uxores habentes, et transcendentis quinquagesimum annum etatis ita deliquerint, ad extremum vite communionis gratiam consequantur.

BD 17.30]

¹ vers. sunt CPBS; versantur M

² Ex - 15 om. B

89

De eadem re. Ex¹ eodem concilio, cap. 16²

Eos³ qui irrationabiliter⁴ vixerint, et lepra iniusti criminis alios polluerint, precepit sancta synodus inter eos orare qui spiritu periclitantur immundo.

BD 17.31]

¹ Ex CPBM; et S

² 16 PVSM; 9 CR; ? B

³ Eos CPVBSM; Hos RL

⁴ rationabiliter V

90

De illis qui cum pecudibus fornicantur. Ex penitentiali Theodori

Qui cum pecude peccat, quidam iudicant annos 10, quidam 7, quidam tres¹, quidam centum dies, iuxta qualitatem persone, peniteat².

(c. 17). BD 17.32]

¹ tres CPBS; duos [tres] M

² peniteat CBSM; pertineat PV

91

Item de quadrupedum fornicatoribus. Ex Romano penitentiali

Si inventi fuerint qui cum quadrupedibus, vel masculis contra naturam peccant, dura et districta penitentia coercendi sunt. Quapropter episcopi vel presbyteri a quibus iudicium penitentiae iniungitur, conentur omnibus modis hoc malum radicitus abscidere.

BD 17.33] Ctp 3.16.25

92

De illis qui fornicantur sicut Sodomite. Ex penitentiali Theodori

Qui fornicatus fuerit sicut Sodomite, si servus est, scopis castigabitur et duos annos peniteat, si liber est et¹ coniugatus, decem annos; si privatus, septem annos peniteat. Puer centum dies, si in consuetudine est; laicus coniugatus, si in consuetudine habet, quindecim annos peniteat. Si ex ordinibus est et in consuetudine habet, degradatus ut laicus peniteat. Qui autem cum fratre naturali fornicatus fuerit, per tam sordidam commixtionem, ab omni carne se absteineat, vel² quindecim annos peniteat; si clericus est amplius pelli debet.

(c. 18). *BD 17.34] Ctp 3.16.26*

¹ et CPBSM; *om. Fr*

² [et] *add. Fr*

93

De clericis vel monachis si fuerint masculorum insectatores. Ex dictis Basilii

Clericus vel¹ monachus ut² parvulorum insectator, vel qui osculo vel aliqua occasione turpi deprehensus fuerit, publice verberetur, et comam amittat, decalvatusque turpiter sputamentis oblitus in facie, vinculisque arctatus ferreis, carcerali sex mensibus angustia maceretur, et triduo per hebdomadas singulas ex pane hordeaceo ad vesperam reficiatur. Post hec aliis sex mensibus sub senioris spiritualis custodia segregata in curticula degens, operi manuum et orationi sit intentus, vigiliis et fletibus subiectus, et sub custodia semper duorum fratrum spiritualium ambulet, nulla privata locutione vel consilio deinceps iuvenibus coniungendus.

BD 17.35]

¹ Clericus vel CPBSLM; *om. H*

² ut RBSLM; vel PV; *om C(with lacuna)R²H*

94

De eadem re. Ex dictis Isidori

Si quis ex iuvenibus, vel aliqua suspiciosa persona cum parvulis iocatus fuerit, diuturna penitentia maceretur.

BD 17.36]

95

De eadem re. Ex dictis eiusdem

Si deprehensus fuerit aliquis frater ludere cum pueris, et habere amicitias etatis infirme, tertio commoneatur ut memor sit honestatis, atque timoris Dei; si non cessaverit, severissime corripiatur.

BD 17.37]

96

De eo qui spiritualem habet compatrem, cuius uxor commater non est, et eo defuncto, si eius viduam possit ducere uxorem. Ex concilio Triburiensi, cap. 47, cui interfuit rex Arnulphus¹

Qui spiritualem habet compatrem, cuius filium de lavacro sacri fontis accepit², et eius uxor commater non est, liceat ei, defuncto compatre suo, eius viduam ducere in uxorem si nullam habent consanguinitatis propinquitatem³. Quid enim? Numquid non possunt coniungi, quos nulla proximitas carnalis, vel in id generatio secernit spiritualis? *BD 17.45] Ctp 3.16.27; IP 7.67 (30, q. 4, c. Qui spiritualem.)*

¹ Ex - Arn. om. B

² acc- CPBM; susc- S

³ prop. CPLM; propinquitates B; affinitatem S

97

De eo si aliquis sue spiritualis commatris filiam¹ uxorem ducere possit. Ex eodem concilio²

Illud etiam nec canonica institutione definimus, nec interdictione aliqua refutamus, sed propter eos qui diverse de eo sentiunt, hoc loco aliquid commemoramus. Si quis sue spiritualis commatris filiam fortuito, et ita contingente rerum casu in coniugium duxerit, (consilio maturiori servato) habeat, atque honeste legitimo coniugio operam det.

BD 17.46] Ctp 3.16.28

¹ De - filiam CPBS; Utrum quis filiam spiritualis commatris suae M

² Ex eod. conc. CPBM; om. S; cap. 48 add. M

98

De quodam qui suam filiolum spiritualem constupravit¹. Ex dialogo Gregorii²

Terribile etiam quiddam in Valerie provincia contigisse vir venerabilis Maximianus Siracusanus episcopus, qui diu in hac urbe meo monasterio preefuit, narrare consuevit dicens, Quidam curialis illic, sacratissimo paschali Sabbato, iuenculam cuiusdam filiam in baptisate suscepit. Qui post ieiunium domum reversus, multo vino inebriatus, eadem filiolum suam secum manere petiit, eamque nocte illa (quod dictu nefas est!) perdidit. Cumque mane facto surrexisset, reus cogitare cepit ut ad balneum pergeret, ac si aqua balnei lavaret maculam peccati. Perrexit igitur, lavit, cepit trepidate ecclesiam ingredi, sed si tanto die non iret ad ecclesiam, erubescere homines; sin vero iret, pertimescebat iudicium Dei. Vicit itaque humana verecundia, perrexit ad ecclesiam, sed tremebundus et pavens stare cepit, atque per singula momenta suspectus qua hora immundo spiritui traderetur, et caram omni populo vexaretur. Cumque vehementer timeret, ei in illa missarum celebritate quasi adversi nihil contigit, qui letus exiit, et die altero ecclesiam iam securus intravit; factumque est ut per sex continuos dies letus ac securus procederet, estimans quod eius scelus Dominus aut non vidisset, aut visum

¹ -avit CPBS; -averat M

² dial. Greg. CPBS; lib. Dialogorum Gregorii M

misericorditer dimisisset; die autem septimo, subita morte defunctus est. Cumque sepulture traditus fuisset, per longum tempus cunctis videntibus de sepulcro eius flamma exiit, et tandiu ossa eius concremavit quousque omne sepulcrum consumpsit, et terra que in tumulo collecta fuerat defossa videretur. Quod videlicet omnipotens Deus faciens, ostendit quid eius anima pertulit in occulto, cuius etiam corpus ante humanos oculos flamma consumpsit. Qua in re quoque nobis hec audientibus exemplum formidinis dare dignatus est, quatenus ex hac consideratione colligamus, quid anima vivens ac sentiens³ pro reatu suo patitur, si tanto ignis supplicio etiam insensibilia ossa concremantur.

(lib. IV, c. 32). BD 17.47]

³ in mg. S

99

De quodam fratre qui impugnabatur a spiritu fornicationis. Ex dictis Pahnutii¹ eremite

Quidam frater molestiam sustinebat a spiritu fornicationis. Abiit autem ad probatissimum seniore, et precabatur eum dicens, Pone tibi sollicitudinem, beatissime Pater, et ora pro me, quia graviter impugnat me passio fornicationis. Hec cum audisset senior, orabat intente diebus ac noctibus, pro eo deprecans Domini misericordiam. Iterum autem veniebat idem frater, et rogabat seniore ut magis intentius pro eo oraret. Similiter autem cum omni sollicitudine beatus senior intentius orabat pro eo. Frequenter autem venientem ad se monachum videns senior et deprecantem se ut oraret, valde contristatus admirabatur quia non exaudiret Dominus orationes eius. Eadem autem nocte revelavit ei Dominus, que circa illum monachum erant, negligentie et ignavie resolutionem, et delectationes forte corporeas cordis eius. Ita autem ostensum est sancto seniori, Vidit sedentem illum monachum, et spiritum fornicationis in diversis mulierum formis ante illum ludentem, et ipsum condelectari. Videbat et angelum Domini astantem et indignantem graviter contra eumdem fratrem, quia non surgebat neque prosternebat se in orationibus ad Dominum, sed magis delectabatur in cogitationibus suis. Hec ergo ostensa sunt per revelationem sancto seniori. Cognovit autem quia culpa erat et negligentia illius monachi, ut non exaudirentur orationes eius. Et tunc dixit ei senior, Quia tua culpa est, frater, qui condelectaris cogitationibus malis; impossibile est enim discedere a te spiritum fornicationis immundum, aliis orantibus et Deum pro te deprecantibus, nisi et tu ipse laborem assumas ieiuniis, et orationibus et vigiliis multis, cum gemitu deprecans, ut misericordiam suam et adiutorium det gratie sue, prebeatque tibi Dominus Christus ut possis resistere malis cogitationibus. Nam et medici qui corporibus hominum medicamenta conficiunt et adhibent, quamvis omnia cum summa diligentia faciant, verumtamen si ille qui infirmatur non se absteineat a noxiis cibis, vel de aliis que solent ledere infirmitates, nihil ei proficit cura et diligentia et sollicitudo medicorum. Similiter etiam et in anime languoribus eveniet, licet cum omni intentione et ex toto corde sancti patres, qui sunt medici spirituales, exorent misericordiam Christi Salvatoris nostri pro eis, qui orationibus eorum se postulant adiuvari, nisi et ipsi cum omni intentione mentis tam in orationibus, quam in omni opere spirituali, que Deo placita sunt faciant, non eis proficient orationes eorum.

(Refertur in *Vitis patrum*). BD 17.48]

¹ Pahnutii CPBS; Paphuntii M

100

De sponsa fratris, si frater eam¹ violaverit. Ex concilio Triburiensi cap. 10, cui interfuit rex Arnulphus

Quidam desponsavit uxorem et dotavit, et cum ea coire non potuit; quam frater eius clanculo corrupit, et gravidam reddidit, decretum est ut, quamvis nupta esse non potuerit legitimo viro, desponsatam tamen fratri frater habere non possit, sed mechus et mecha fornicationis quidem penam sustineant; licita vero eis coniugia non negentur. (c. 41). *BD 17.49] Ctp 3.16.29 (32, q. 2, c. Quidam.)*

¹ eam CPSM; *om.* B

101

Si quis de uno in alium transmigrat¹ episcopatum, et consanguineam suam polluerit, vel aliquod crimen capitale commiserit. Ex eodem concilio, cap. 42, cui interfuit rex Arnulfus²

Si quis de uno in alium omnino transmigrat episcopatum, et si (quod absit!) contingat eum filiam sororis sue, amite, aut matertere, aut avunculi, vel patru polluere, aut aliquod crimen capitale committere, episcopus in cuius tunc diecesi commoratur et tali criminatur scelere, habeat ius et potestatem secundum canonicam auctoritatem et nostram sinodalem institutionem flagitiosum coercere, et ad penitentiam emollire. Per quem enim melius rei veritas ventilatur quam per illum sub quo habitat, et habitare desiderat?

BD 17.50]

¹ -migrat CPSM; -igat B

² cui inter. rex Arn. *om.* M

102

De mulieribus que absente marito conceperint. Ex concilio Heliberritano, cap. 3

Si qua mulier per adulterium, absente marito, conceperit, idque post facinus occiderit, placuit vix in fine dandam esse communionem, eo quod geminaverit scelus.¹ De illis² mulieribus que male conceptos ex adulterio fetus³, vel editos necare studuerint⁴, vel in ventre matrum potionibus aliquibus colliserint⁵, in utroque sexu adulteris post septem annorum curricula communio tribuatur, ita tamen ut omni tempore vite sue fletibus et humilitati insistant.⁶

¹ (Ex concil. Ilerdensi, cap. 2.) *add.* M²

² illis CPBM; *om.* S

³ fetus CRHM; factus PVBS

⁴ vel ed. – stud. *om.* H

⁵ colliserint C *with* BD; consilerint PVBS; perdiderint H; consumpserint M. in ventre matrum – consilerint *in mg.* V

⁶ De illis - insistant *as first rubric to c103* CRS; De mulieribus que male conceptos ex adulterio fetus vel editos necare studuerint, vel in ventre matrum potionibus aliquibus perdiderint, in utroque sexu post decem annorum curricula communio tribuatur adulteris *as rubr. to c 103* H

(cap. 63). *BD 17.51-2]*

103 (CRSHM)

De mulieribus que partus suos occulte interficiunt. Ex concilio Arelatensi, cap. 6

Mulieres quedam, ut audivimus, que ex fornicatione concipientes, metuentes ne scelus quod occulte perpetraverunt manifestum fieret, infantes quos pepererunt occiderunt, et terre congerie operuerunt, aut in aquas proiicerunt¹. Quod quantum nefas sit, canones Ancirani², Eliberitani³, atque⁴ Ilerdensis⁵, concilii testes sunt. His itaque vix in fine dandam esse communionem decernunt; sed humanius tractantes, post decennem penitentiam tales placuit ad communionem recipi.

BD 17.53]

¹ aut - proiicerent CRS; ut - proiicerent M [aut in aquas proiecerunt] *add.* M²

² (c. 20) *add.* M²

³ (c. 63) *add.* M²

⁴ atque CRM; *om.* S

⁵ (c. 2) *add.* M²

103A (S)

De eadem re. Ex concilio Warmatiensi cap. 10

De mulieribus que fornicantur et partus suos necant, vel que agunt secum ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad exitum vite eas ab ecclesia removet. Humanius autem nunc definimus ut eis trium annorum tempus secundum prefixos gradus penitentia largiatur.

BD 17.54 cf above 8.314, below 10.91, Ctp 2.2.10]

104

De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 10

Si¹ qui infantem oppresserint, tres annos peniteant, unum ex his in pane et aqua. Si clericus fuerit, quatuor annos, unum ex his in pane et aqua.²

BD 17.55]

¹ Si CPBM; Hi S

² Si clericus - aqua *in mg.* C

105*

¹*Augustinus, Confessionum lib. III²*

Flagitia que sunt contra naturam ubique ac semper repudianda atque punienda sunt, qualia Sodomitarum fuerunt. Que si omnes gentes facerent, eodem criminis reatu divina lege tenerentur, que non sic fecit homines ut se illo uterentur modo; violatur

¹ De his qui contra naturam peccant. *add. as rubr.* M

² cap. 8 *add.* M

quippe ipsa societas que cum Deo nobis esse debet, cum eadem natura, cuius ipse auctor est, libidinis perversitate polluitur.

Ctp 3.16.30 (32, q. 7, c. Flagitia.)

106*

¹*Augustinus, Contra Iulianum, lib. V*

Usus naturalis et licitus est in coniugio, sicut illicitus in adulterio. Contra naturam vero semper illicitus² et procul dubio flagitiosior atque turpior, quem sanctus apostolus et in feminis et in masculis arguebat, dampnabiliores volens intelligi, quam si in usu naturali vel adulterando vel fornicando peccarent.

Ctp 3.16.31 (32, q. 7, c. Usus naturalis.)

¹ Quod gravius sit contra naturam peccare quam adulterare *add. as rubr.* M

² sicut in adulterio – illicitus *in mg.* P

107*

¹*Canones Martini ad laicos*

Si quis² cuiuslibet animalis commixtione peccaverit 15 annis in humilitate subiaceat ad ecclesie ianua, et post hos aliis quinque annis in orationis communionem receptus penitentiam agat, et sic sacramenti gratiam percipiat. Interrogentur autem alii de eo qualem vitam in penitentia egerit, et sic misericordiam communionis consequatur. Si quis autem post 20 annos habens uxorem huic peccato irruerit, 25 annos humilitati subiaceat, et quinque annis orationi tantum communicans, postea recipiat sacramentum. Quod si et hec mensuram aliquis transgressus fuerit, sacramentum in exitu consequatur.

(ex lib. capitul. synod. Graecar. Martin. Bracarens. episc. c. 82) Ctp 2.47.81]

¹ De poenitentia eorum qui commixtione animalis peccaverint *add. as rubr.* M

² ante 20 annos [in *add. Fr*] *add. M; om. CPBSA*

108*

¹*Questionum*² *Augustini super Leviticum cap. 75*³

Mulier que accesserit ad omne pecus, ascendi ab eo, interficietis mulierem, et pecus morte moriatur, rei enim sunt. Queritur quomodo sit reum pecus, cum sit irrationabile nec ullo modo capax legis? Item⁴. Pecora inde credendum est iussa interfici, quia tali flagitio contaminata, indignam refricant facti memoriam.

(q. 74, sup. XX c. Levit.). Ctp 3.16.32

¹ Quare pecus humana commixtione pollutum iussum sit interfici *add. as rubr.* M

² Questionum RM; Question' C; Quest' PVS; Questiones B

³ cap. 75 CPBSA; *om. B*; cap. 74 M

⁴ (*ibid.* post aliquot versus) *add. M*²

109**¹Eliberitanum concilium, cap. 71*

Stupratoribus puerorum, nec in fine dandam esse communionem censuimus.
Ctp 2.30.12]

¹ De stupratoribus puerorum *add. as rubr. M*

109A* (SA)*Anchiranum concilium, cap. 16*

De his qui irrationabiliter versati sunt vel versantur, quotquot ante vicesimum annum tale crimen commiserunt quindecim annis in penitentia communionem mereantur orationum. Deinde quinquennio in hac communionem durante, tunc demum oblationis sacramenta contingant. Discutiatur autem et vita eorum qualis penitudinis extiterit, et ita misericordiam consequantur. Quod si inexplebiliter¹ his hesere criminibus ad penitentiam agenda prolixius tempus insumant. Quotquot autem peracta viginti annorum etate et uxores habentes hoc peccato sunt prolapsi, viginti quinque annis penitentiam agentes in communionem suscipiantur orationum. Et sic in quinquennio perdurantes, tunc demum oblationis sacramenta percipiant. Quod si et uxores habentes et transcendentem quinquagesimum annum etatis ita deliquerint, ad exitum vite communionis gratiam consequantur.

cf 9.88 above]

¹ inexpebiliter A

109B* (SA)*Cap. 17*

Eos qui irrationabiliter vixerunt et lepra iniusti criminis alios polluerunt, precipit sancta synodus inter eos orare qui spiritu periclitantur inmundo

cf 9.89 above]

110**¹Augustinus, De bono coniugali*

Peius est alienum matrimonium violare, quam meretrici adherere. Item². Peius est cum matre, quam cum aliena uxore concumbere³. Item⁴. Quedam necessaria sunt propter sapientiam, sicut doctrina; quedam propter salutem, sicut cibus et potus et somnus; quedam propter amicitiam, sicut nuptie et concubitus. Hinc enim subsistit propagatio generis humani, in quo societas amicabile magnum bonum est. His itaque bonis que propter aliud necessaria sunt, qui non ad hoc utitur propter quod instituta sunt, peccat alias venialiter, alias dampnabiliter. Quisquis vero iis propter hoc utitur propter quod data

¹ Quod naturalis usus venialis est in uxore propria, uti in aliena vel meretrice dampnabilis *add. as rubr. M*

² (ibidem) *add. M*²

³ L *omits all from here to end of cap.*

⁴ (ibidem c. 9) *add. M*²

sunt, bene facit. Item⁵. Cum naturalis usus quando prolabitur ultra pacta nuptialia, id est ultra propagandi necessitatem, venialis sit in uxore, in meretrice dampnabilis; iste quidem contra⁶ naturam execrabilius fit in meretrice, sed tolerabilius⁷ in uxore. Tantum valet ordinatio creatoris et ordo creature ut in rebus⁸ ad utendum concessis et⁹ cum modus exceditur, longe sit tolerabilius quam in eis que concessa non sunt, vel unus vel rarus excessus. Et ideo in re concessa immoderatio coniugis, ne in rem non concessam libido prorumpat, toleranda est. Hinc est etiam quod longe minus peccat quamlibet assiduus ad uxorem, quam vel rarissimus ad fornicationem. Cum vero vir membro mulieris non ad hoc concessio uti voluerit, turpior est uxor, si in se, quam si in alia fieri permiserit. (cap. 8).

⁵ (ibidem ca. 11) *add.* M²

⁶ [qui est contra, etc.] *add.* M²

⁷ tolerabilius CPBS; execrabilius M; execrabilius *add.* ss V³

⁸ in uxore. Tantum valet – rebus *om. Fr*

⁹ et CPBS; ut M;

111*

¹*Beda in Historia Anglorum lib. I. Gregorius respondit Augustino*

Aliquando ex crapula, aliquando ex nature superfluitate vel infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit pollutio. Et quidem cum ex nature superfluitate vel infirmitate evenerit, omnimodo illusio non est timenda, quia hanc animus nesciens pertulisse magis dolendus est quam fecisse. Cum vero ultra modum appetitus gule in sumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula gravantur, habet exinde animus aliquem reatum, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi sacri misterii, vel missarum solempnia celebranda, cum fortasse aut festus dies exigit, aut exhibere ministerium (pro eo quod sacerdos alius in loco deest) ipsa necessitas compellit. Nam si adsunt alii, qui implere ministerium valeant, illusio per crapulam facta a perceptione sacri misterii prohibere non debet, sed ab immolatione sacri misterii abstinere (ut arbitror) humiliter debet. Item². Si ex turpi cogitatione vigilantis oritur illusio in mente dormientis, patet anime suus reatus. Videt enim a qua radice inquinatio illa processerit, que quod cogitavit sciens, hoc pertulit nesciens.

Beda, c. 27, lib. I Hist. eccl. et apud Greg. in calce registri, ad interroga. Aug. c. 11] Ctp 3.18.1; D 6 c1

¹ De pollutionibus quae varia ex causa eveniunt *add. as rubr.* M

² (ibidem paulo post) *add.* M²

112*

¹*Isidorus. Sententiarum libro primo*²

Non est peccatum quando nolentes imaginibus nocturnis illudimur, sed tunc est peccatum, si antequam illudamur, cogitationis affectibus prevenimur. Luxurie quippe imagines quas in veritate gessimus, sepe dormientibus in animo apparent, sed innoxie, si non concupiscendo occurrunt. Qui nocturna illusionem pollutitur, quamvis extra memoriam

¹ De eodem. *add. as rubr.* M

² primo CPBSM; III A

turpium cogitationum sese persentiat inquinatum, tamen hoc ut tentaretur culpe sue tribuat, suamque immunditiam statim fletibus tergat.

(*Isidor. c. 6 l. III De summo bono*). *Ctp 3.18.2 (Dist. 6, c. Non est peccatum, part. I.)*

113*

¹*Vita sancti Dioscori*

Sanctus Dioscorus dicebat, Si absque mulierum phantasia pollutio veniat, non esse peccatum. Ingenitus enim humor in corpore, ubi propria repleverit conceptacula, suis necesse est meatibus egeratur, et ideo non trahitur ad peccatum.

Ctp 3.18.3

¹ Item de eodem. Ex *add. M*

114*

¹*Haimo super Genesim*

Queri solet utrum hec compensatio fieri debeat, ut videlicet minus peccatum fieri permittamus, ut gravius delictum devitetur. Ecce enim Lot filias suas incestui tradere voluit, ne maius peccatum contra naturam in viros committeretur. Sed hoc perturbato animo dare debemus. Nesciens enim quid ageret, vel quomodo hospites quos homines putabat, liberaret, hoc egisse credendus est.

¹ Utrum minus peccatum sit permittendum ut gravius evitetur *add. as rubr. M*

115*

¹*Ambrosius in libro*² *de Abraham*³

Offerebat sanctus Lot filiarum pudorem, nam et si illa quoque impuritas flagitiosa erat, tamen minus erat secundum naturam coire, quam adversus naturam delinquere.

(*32, q. 7, c. Offerebat.*)

¹ Quod minus est secundum naturam coire quam contra naturam delinquere *add. as rubr. M*

² *I add. M*

³ *cap. 6 add. M*

116*

¹*Augustinus, Contra Faustum, lib. 2*²

Inebriaverunt Lot filie eius, et se nescienti miscuerunt. Quapropter culpandus est quidem, non tamen quantum ille incestus, sed quantum meretur illa ebrietas.

(*lib. XXII, c. 44*). *Ctp 3.19.1*

¹ Quod Loth de ebrietate potius quam de incestu culpandus sit *add. as rubr. M*

² *lib. 2 om. M*

117*

¹*Augustinus lib. Questionum super Genesim, cap. 42*

Quod ait Sodomitae Lot, Sunt mihi due filiae que nondum noverunt viros, producam illas ad vos, utimini illis, sicut placuerit vobis, tantum in viros istos ne faciatis iniquum, quoniam prostituere volebat filias suas hac compensatione, ut viri hospites eius nihil a Sodomitae tale paterentur, utrum admittenda sit compensatio flagitiorum vel quorumcumque peccatorum, ut nos faciamus mali aliquid, ne alius gravius malum faciat, an potius perturbationi Lot, non consilio tribuendum sit, quia hoc dixerit merito queritur; et nimirum periculosissime admittitur hec compensatio. Si autem perturbationi humane tribuitur, et menti tanto malo permote nullo modo imitanda est.

Ctp 3.19.2

¹ Quod Loth prostituere volebat filias suas potius perturbatione quam dispensatione *add. as rubr. M*

118*

¹*Cap. 44*

Intelligamus non pro auctoritate habendum quod dixit Lot de turpitudine filiarum.

¹ De eodem. Ibidem *add. as rubr. M*

119*

¹*Clemens Iulio et Iuliano*

Observet unusquisque ne menstruate mulieri misceatur; hoc enim execrabile dicit lex Dei.

¹ Ne quis menstruatæ mulieri misceatur *add. as rubr. M*

120*

¹*Augustinus super Genesim ad litteram, lib. X²*

Quod scriptum est, Puer eram ingeniosus, et sum sortitus animam bonam, videlicet ex paterno ingenio vel corporali temperamento; deinde cum essem magis bonus veni ad corpus coinquinatum³, coinquinatum videlicet, vel a cruore menstruo (dicuntur enim ex hoc ingenia gravari), vel a contaminatione adulterina.

(c. 17). CB Varia IC 94]

¹ Quod conceptus menstruatæ mulieris multis modi corrumpitur *add. as rubr. M*

² cap. 7 *add. M*

³ (ibidem ca. 17) *add. M²*

121*¹*Hieronimus super Ezechielem, lib. VI²*

Per singulos menses gravia atque torpentia mulierum corpora immundi sanguinis effusione relevantur. Quo tempore si vir coierit cum muliere, dicuntur concepti fetus secum vitium seminis trahere, ita ut leprosi et elephantiosi ex hac conceptione nascantur et feda in utroque sexu corpora, parvitate vel enormitate membrorum sanitas³ corrupta degeneret. Precipitur ergo viris ut non solum in alienis mulieribus, sed in suis quoque quibus videntur lege coniungi, certa concubitus norint tempora, quando ceundum, quando ab uxoribus sit abstinendum. Item. Caveat uxor ne desiderio victa ceundi celet virum, et maritus ne vim faciat uxori, putans omni tempore sibi subiectam esse debere coniugii voluntatem.⁴

(in medio).

¹ De eodem. *add. as rubr.* M² VI RPVSHM; V C; ?B. in caput XVIII *add.* M³ [sanies] *add.* M⁴ Item. Caveat uxor – voluntatem *om.* H**122***¹*Gregorius Domitiano metropolitano*

Qui culpam plangunt luxurie, et voluptatem carnis in dolorem vertunt, a magistris sentire non debent asperitatem discipline, ne ipse humani generis Redemptor minus ametur, si pro eo anima plus quam debet atteritur.

(l. II regist., c. 101, ep. 62).

¹ Ne nimis aspera alicui iniungatur paenitentia *add. as rubr.* M**123***¹*Augustinus, De civitate Dei, lib. I²*

Si concupiscentialis inobedientia³, que adhuc in membris moribundis habitat, preter nostre voluntatis legem quasi sua lege movetur, si absque culpa est in corpore dormientis, quanto magis absque culpa est in corpore non consentientis?

Ctp 3.18.4

¹ Non esse culpam inordinatum motum membrorum sine consensu *add. as rubr.* M² c ? *add.* S, cap. 25 *add.* M, *om.* CRPVB³ -ialis inob- P²VSM; -ia vel inob- CPRH; ? B**124***¹*Capitularium² lib. V, cap. 18³*

Mulier si sine comneatu⁴ viri sui velum in caput miserit, si viro suo placeat, recipiat eam iterum ad coniugium.

¹ Ne mulier sine consensu viri veletur *add. as rubr.* M² Capit. CPBM; *om.* S³ 18 CVBSAM; 19 P

(c. 16). cf 8.185 above]

⁴ [comiato, orig.] *add. Fr*

125*

¹*Gregorius Felici episcopo*²

Omnes incestuosi a liminibus sancte Dei ecclesie sunt separandi, usque dum per satisfactionem sacerdotum precibus eidem sancte ecclesie canonice reconcilientur. Sunt enim mali segregandi a bonis, et iniqui a iustis, ut saltem rubore suo conscientias suas recognoscant, et convertantur a pravitatibus suis. At si incorrigibiles apparent, segregentur a fidelibus usque ad satisfactionem.

(*lib. XII regist. epist. 31*).

¹ Quod incestuosi ab ecclesia separandi sint *add. as rubr. M*

² Siciliae *add. M*

126*

¹*Gregorius Iohanni episcopo Panormitano*

Quia sunt culpe in quibus culpa est relaxare vindictam, querenda semper est veritas, ut inquiri valeat utrum accusatum noxa condempnet, an a pena innocentia patefacta subducatur.²

(*Regist., lib. 12, epist. 59*)

Augustinus de verbis Domini, cap 16³, tit. 11

Sunt homines adulteri in domibus suis, in secreto peccant, aliquando nobis produntur ab uxoribus suis⁴, plerumque zelantibus, aliquando maritorum salutem querentibus; nos non prodimus palam, sed in secreto arguimus. Ubi contigit malum, ibi moriatur malum; non tamen vulnus illud negligimus.

(*De verbis Domini in evangelium Matt. serm. 16*) Ctp 3.19.3

¹ Quod veritas culpae diligenter investiganda est ante poenam. *add. as rubr. M*

² SA here insert, Itaque pervenit ad nos Fantinum defensorem ultionem exercere in Petrum latorem presentium voluisse - in se dignam debet ultionem suscipere.

³ cap. 16 CPBSA, om. M

⁴ in secreto - suis *at foot of leaf S*

127

¹*Augustinus super psalmum CXLVII*²

Si dicat vir, Continere iam volo, nolo iam uxorem, non potest. Quid si tu vis et illa non vult? Numquid per continentiam tuam debet illa fieri fornicaria? Si alii nupserit te vivo, adultera erit. Non vult tali lucro Deus tale dampnum compensare. Redde debitum, et si non exigit, redde. Pro sanctificatione perfecta Deus tibi computabit, si non quod tibi debetur exigit, sed reddis quod debetur uxori.

¹ Ut vir nolente uxore non contineat *add. as rubr. M*

² cxlvii CPBSA; cxlix M

(Sub finem ad versiculum, Ut alligent reges eorum in compedibus) Ctp 3.19.4 (33, q. 5, c. Si dicat.)

128*

¹*Augustinus ad Valerium, contra Iulianum*²

Ab ea parte corporis, que non ad generandum est instituta, si et coniuge quisque utatur, contra naturam est et flagitiosum.

(lib. II, c. 20).

¹ Quid sit abuti uxore *add. as rubr.* M

² contra Iul. CPBSA; De nuptiis et concupiscentia M

129*

¹*Augustinus ad Claudium contra Iulianum, lib. V*²

Si pars corporis nomine corporis non posset nuncupari, non diceret apostolus, Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir; similiter et vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier. Ipsa utique membra appellat corporis nomine, quibus discernitur sexus peragiturque concubitus. Quis est enim qui dicat virum sui corporis potestatem non habere, si in his verbis apostoli totum corpus intelligas, quod constat omnibus membris? Ac per hoc, secundum apostolum, etiam solum genitale membrum nomine corporis nuncupatur.

¹ Quod nomine corporis pars corporis intelligatur *add. as rubr.* M

² cap. 4 *add.* M

DECRETI PARS DECIMA.

Hec pars continet¹ de homicidiis spontaneis, et non spontaneis. De parricidiis et fratricidiis². Et³ de occisione legitimarum uxorum, et seniorum⁴, et clericorum. Et quod non omnis hominem occidens homicida sit; et⁵ eorum penitentia⁶

¹ Hec - cont. CRPS; Hec pars decima cont. H; Hec decima pars cont. LM; *om. Fr*

² et fratr. CPBSFr; *om. M*

³ Et CPBM; *om. S*

⁴ seniorum CPBSFr; servorum M

⁵ de *add. PFr, om. CRVBSM*

⁶ *M adds capitulatio 1-188*

1a

Omnes leges¹, tam ecclesiastice quam seculares, effusionem humani sanguinis prohibent².

IP 8.4

¹ leges CPSM; *om. B*

² -ent CPBS; -eant M. CRPBS *as here, for M see below.*

1b

¹*Augustinus in epistola ad Publicolam*

De occidendis hominibus, ne ab eis quisque occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, vel pro civitate, ubi etiam ipse est, accepta legitima potestate, si eius congruit persone. Qui vero repelluntur aliquo terrore ne male faciant, etiam ipsis aliquid fortasse prestatur. Hinc autem dictum est, non resistamus malo, ne nos vindicta delectet, que alieno malo animum pascit, non ut correctionem hominum negligamus; unde nec reus est mortis aliene, qui cum sue possessioni et murorum² circumdlexerit, aliquis ex ipsorum usu percussus intereat. Neque enim reus est Christianus, si bos eius aliquem feriendo, vel equus calcem iaciendo aliquem occidat. Aut ideo non debent Christiani boves habere cornua, aut equus³ ungulas, aut dentes canes? Aut vero quomodo⁴ Paulus apostolus satis egit ut in tribuni notitiam perferretur insidias sibi a quibusdam perditis preparari, et ob hoc deductores accepit armatos, si in illa arma scelerati homines incidissent, Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret? Absit ut ea que propter bonum ac licitum facimus, aut habemus, si quid per hec preter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur. Alioquin nec ferramenta domestica et agrestia sunt habenda, ne quis eis vel se vel alterum interimat.

(epist. 154) Ctp 3.20.1; IP 8.1 (23, q. 5, c. De occidendis hominibus.)

¹ Quod omnes - sang. prohib. (*c 1*) *as rubric to c IA M*

² possessioni et murorum CRPB; possessioni murum R²; possessionis et in vestrorum S; possessionis muros M

³ equus CPBM; eius S

⁴ quomodo CR; quo' PVS; quando B; quoniam M. H *lacks all from De occidendis hominibus to here.*

2

¹*Augustinus in epistola ad Marcellinum*

Soleo audire in potestate esse iudicis mollire sententiam, et mitius vindicare quam leges.
(*episto. 158*)

¹ De potestate iudicis *as rubric M*

3

Item¹ in eadem epistola

Scio in causa clericorum Anaunensium, qui occisi a gentilibus nunc martires honorantur, imperatorem rogatum facile concessisse, ne illi qui eos occiderant et capti iam tenebantur, pena simili punirentur.
(*Paulo post*)

¹ de eadem re *add. M*

4*¹²*Augustinus de civitate Dei, lib. I³*

Si non licet privata potestate alicui hominem occidere vel nocentem, cuius occidendi licentiam lex nulla concedit, profecto etiam qui seipsum occidit, homicida est. Et tanto fit nocentior cum se occiderit, quanto innocentior in eo⁴ causa fuit, qua se occidendum putavit. Nam si Iude factum merito detestamur, eumque veritas iudicat, cum se laqueo suspendit, scelerate illius traditionis auxisse potius quam expiasset commissum, quoniam de Dei misericordia desperando⁵ exitiabiliter penitens, nullum sibi salubris penitentiae locum reliquit, quanto magis a sua cede⁶ se abstinere debet, qui tali supplicio quid in se puniat non habet? Iudas enim cum se occidit, sceleratum hominem occidit et tamen non solum Christi, verum etiam sue mortis reus finivit hanc vitam, quia, licet propter suum scelus, alio suo scelere occisus est. ⁷Cur autem homo qui nihil mali fecit, sibi male faciat, et seipsum interficiendo hominem interficiat innocentem, ne alium patiatur nocentem, atque in se perpetret peccatum proprium, ne in eo perpetretur alienum?

Item⁸. In sanctis⁹ canonicisque libris nusquam nobis divinitus preceptum permissumve reperiri potest, ut vel ipsius adipiscende immortalitatis, vel ipsius cavendi carendive mali causa nobismetipsis necem inferamus. Nam et prohibitos nos esse

¹ *H begins at* In sanctis canonicisque, *ends at* crimine innectitur, *and has a substantial insertion in mid-canon.*

² Quod qui seipsum occidit, homicida est *as rubric M*

³ cap. 17 *add. M*

⁴ eo CPBSM; ea *Fr*

⁵ *corr. fr.* -antes S

⁶ cede CPSM; nece A; [nece] *add. Fr*

⁷ (*ibidem c. 18*) *add. Fr*

⁸ (*ibidem cap. 20*) *add. M²*

⁹ sanctis CPBSM; suis V

intelligendum est, ubi lex ait, Non occides, presertim quia non addidit proximum tuum, sicut falsum testimonium cum vetaret, Falsum, inquit, testimonium non dices adversus proximum tuum. Ne ideo tamen, si adversus seipsum quisquam falsum testimonium dixerit, ob¹⁰ hoc crimine se putaverit alienum, quoniam regulam diligendi proximum a semetipso accepit¹¹, quandoquidem scriptum est, Diliges proximum tuum tanquam teipsum. Porro si falsi testimonii non minus reus est, qui de ipso falsum fatetur, quam si adversus proximum hoc faceret, cum in eo precepto¹² quo falsum testimonium prohibetur, adversus proximum prohibeatur, possitque non recte intelligentibus videri non esse prohibitum, ut adversus seipsum quisque falsus testis assistat, quanto magis intelligendum est non licere homini seipsum occidere, cum in eo quod scriptum est, Non occides, nihil deinde addito, nec ipse¹³ utique cui precipitur, intelligatur exceptus? Item¹⁴. Scriptum est, Non occides, nec alterum, nec¹⁵ te. Neque enim qui se occidit, aliud quam hominem occidit.¹⁶ Quasdam vero exceptiones eadem ipsa divina fecit auctoritas. Sed his exceptis quos Deus occidi iubet, sive data lege¹⁷ ad personam pro tempore expressa iussione. Non autem ipse occidit qui ministerium debet iubenti, sicut adminiculum gladius¹⁸ utenti, et ideo nequaquam contra hoc preceptum fecerunt, quo dictum est, Non occides, qui Deo auctore bella gesserunt, aut personas¹⁹ gerentes publice potestatis secundum leges eius, hoc est iustissime rationis imperio²⁰, sceleratos morte punierunt. Et Abraham non solum non est culpatus crudelitatis crimine, verum etiam laudatus est²¹ nomine pietatis, quod voluit filium nequaquam scelerate, sed obedienter occidere. Et merito queritur utrum pro iussu Dei sit habendum, quod Iepte filiam que patri occurrit²² occidit, cum se advovisset²³ immolaturum Deo, quod ei redeunti de prelio victori primitus occurrisset. Nec Samson aliter excusatur, quod seipsum cum hostibus ruina domus oppressit, nisi quia spiritus latenter hoc iusserat, qui per illum miracula faciebat²⁴. His ergo exceptis, quos²⁵ vel lex iusta generaliter, vel ipse iustitie fons Deus occidi iubet, quisquis hominem vel seipsum, vel quemlibet occiderit, homicidii crimine innectitur. Item²⁶. Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus, neminem

¹⁰ ab *Fr*

¹¹ [dilector] *add. Fr*

¹² *corr. fr. testimonio S*

¹³ [nullus] *add. Fr*

¹⁴ (ibidem ad calcem) *add. M²*

¹⁵ [ergo] *add. Fr. Item. Scriptum est - nec] Aug. in libro i de civitate Dei. Cum legimus, Non occides, si propterea non accipimus hoc dictum esse de fructetis, quia nullus eis sensus est, nec de irrationabilibus animantibus, quia nulla nobis ratione sociantur que non eis datum est nobis habere communionem, unde iustissima ordinatione creatoris et vita et mors eorum nostris usibus subditur, restat ut de homine intelligatur quod dictum est, Non occides. Nec H*

¹⁶ (Ibidem, ca. 21) *add. M²*

¹⁷ sive *add. M, om. CPBS*

¹⁸ est *add. Fr, om. CPBSM*

¹⁹ -onas CPBS; -onam M

²⁰ -erio CPBSM; -erium *Fr*

²¹ laud. est CPBM; est laud. S

²² *in mg. S*

²³ [id vovisset] *add. M²*

²⁴ (cap. 22) *add. Fr*

²⁵ quos CBSM; quod PV

²⁶ (ibidem cap. 26) *add. M²*

spontaneam mortem sibi inferre debere, velut fugiendo molestias temporales, ne incidat in perpetuas; neminem propter aliena peccata, ne hoc ipso incipiat habere gravissimum proprium; neminem propter sua peccata preterita, propter que magis in²⁷ hac vita opus est, ut possint penitendo sanari; neminem velut desiderio melioris vite que post mortem separatur²⁸, quia reos sue mortis melior post mortem vita non²⁹ suscipit.

Ctp 3.20.2; IP 8.2 (23, q. 5, c. Si non licet.)

²⁷ in CPBS; *om.* M

²⁸ separatur CP(*after corr.*)BS; speratur VFr; sperant M

²⁹ non PVM; *om.* CBS

4A* (H)

Idem in libro de civitate Dei XIII cap. vii

Cum sit mors peccati retributio, aliquando – fructus uberior nasceretur.

5*

¹*Capitul. lib. VI², cap. 70*

De eo qui semetipsum occidit, aut laqueo se suspendit, consideratum est ut, si quis compatiens velit eleemosinam dare, tribuat, et orationes in psalmodiis faciat, oblationibus tamen et missis careat.

¹ Ut missa et oblationibus careat, qui seipsum occidit *as rubric* M

² VI CPSAM; V B; VII Fr

6*

¹*Antissiodorensis concilium, cap. 17*

Quicumque se propria voluntate aut in aquam iactaverit, aut collum ligaverit, aut de arbore precipitaverit, aut furiose percusserit, aut qualibet occasione sponte sua se morti tradiderit, istorum oblata non recipiantur.

¹ De eodem *add. as rubric* M

7*

¹*Dialogus² Augustini contra Petilianum*

Tu dixisti, Laqueo traditor periit, laqueum talibus dereliquit. Hoc ad nos omnino non pertinet, neque enim veneramur nomine martirum eos qui sibi collum ligaverunt.

(lib. contra litteras Petil., c. 49). Ctp 3.20.3

¹ Quod Ecclesia nullum occidit *add. as rubric* M

² Aug. dialogus CPS; Dialogus Aug. BA; Ex dialogis Aug. M

8*¹*Capitularium lib. V, cap. 90*²

Presbiteri interfecti episcopo ad cuius parociam pertinent, solvantur.
(*l. IV, c. 15*) cf below, 10.140] *Ctp* 3.20.4; *IP* 8.6

¹ Quod presbyteri interfecti episcopo solvi debeant *add. as rubric* M

² 90 CPSM; 10 B; 186 A

9*¹*Item, cap. 261*²

Qui subdiaconum occiderit, trecentos solidos componat; qui diaconum, quadringentos; qui presbiterum, 600; qui episcopum, 900; qui monachum, 400³.
(*l. III c. 25*)] *Ctp* 3.20.5; *IP* 8.7 (17, q. 4, c. *Subdiaconum.*)

¹ De compositione subdiaconi, diaconi, presbyteri, episcopi, vel monachi *add. as rubric* M

² 261 CVBESHAM; 265 P

³ qui presb. - 400 *in mg. S. For* 400 RH (and Leiden) have cccclvi – the lvi possibly from the *inscr. to cap. 10, the whole of which H omits.*

10*¹*Lib. VI, cap. 90*

Qui occiderit monachum aut clericum², arma relinquat, et ideo³ in monasterio serviat cunctis diebus vite sue, nunquam⁴ ad seculum reversurus, et septem⁵ annos publicam⁶ penitentiam gerat.
Ctp 3.20.6; *IP* 8.8 (17, q. 4, c. *Qui occiderit.*)

¹ De poenitentia eius qui clericum aut monachum occiderit. *add. as rubric* M

² mon. aut cler. CBSM; cler. aut mon. PV

³ ideo CPBSM; Deo *Fr*

⁴ nunquam CRM; non quod PVBS

⁵ vii RPBSM; vi C

⁶ pub. CPBM; *om. S*

11*¹*Haimo super epistolam ad Romanos*

Sunt quedam enormia flagitia, que potius per mundi iudices quam per antistites et rectores ecclesiarum iudicantur. Sicut est, cum quis interficiat² pontificem apostolicum, episcopum, presbiterum, sive diaconum, huiusmodi reos reges et principes mundi damnant. Ergo non sine causa portat gladium, qui talia scelera diiudicat³. Sunt etiam maxime constituti propter homicidas, raptores, ut⁴ illos damnent, et alios suo timore compescere faciant.

(*in cap. 12*)] *IP* 8.5 (23, q. 5, c. *Sunt quedam.*)

¹ Quod ad hoc iudex gladium portat, ut sceleratos damnet. *add. as rubric* M

² -iat CRM; -it PVBS

³ [iudicat, orig.] *add. Fr*

⁴ *corr. fr. et P*

12**¹Gelasius Philippo et² Cassiodoro*

Celestini causa talis est, quam vos quoque non arbitror ignorare. Siquidem hic conscius convictus in cede parentis et episcopi, quemadmodum gestorum tenore monstratur, cunctorum iudicio nullatenus estimatus est officio dignus altaris, eique pro tam detestando facinore unius anni interdicta communio est, quatenus penitudine competenti tanti facinoris curaret abruptum. Quod etiam si a nobis minime iuberetur, ipse magis cogitans divini corporis sacramentum, debuit ad hoc mente purgatori remeare. Quod tempus tamen aut expletum, aut prope iam putamus exactum, post quod ei communionis facultatem patere non dubium est; ut et sententia sinodalis possit abrumpi, et, ut illi magis prosit, valeat maiore satisfactione mundari.

CB Gel. 33

¹ De quodam qui de caede episcopi sui convictus est fuisse conscius *add. as rubric M*

² et CPBSM; *om. A*

13**¹Gelasius Iohanni episcopo*

Nos ausus impii commovere Aselli, qui archidiaconatus fungebatur officio. Nam cum, tam duro casu lethaliter sauciato pontifice, pre ceteris ecclesiam custodire debuerit, ac ne quid de episcopali domo subduceretur, et eum ipsum in tumultu presenti permisit occidi, cum et ad fatendum servari debuisset, utrum hec sua voluntate peregerit, an cuiusquam precipitatus impulsu, et prius ab eo, quia idem creditarius presulis fuisse dicitur interempti, ecclesiastica requiri substantia. Quis autem non evidenter intelligat propter hoc precipue dictum citius fuisse sublatum, quatenus nec complices proderet, et ignorata facultas ecclesie facilius direptionibus subiaceret? Nam et libellaris incisus episcopi perhibetur inventus, et vir bonus Asellus ac suo gradu dignus (quod nunquam ante tentatum est) prius in se decretum, adactis ecclesie ministris, compulit celebrari, quam de excessu secundum tramitem vetustatis, ad sedis apostolice notitiam relatio mitteretur. Quam sit autem intolerabile malum, quis Christianus addubitet? ut cum soleat etiam communi sorte defuncto pontifice transitus eius ante omnia nuntiari, competens deputari visitatio, atque ita de subrogando sacerdote tractari, hic unus extiterit, qui interfecto religionis antistite, de suo mox honore cogitaverit, quam studuerit deferre quod gestum est. Ubi tametsi latet extrinsecus quid agatur, tamen affectate potestatis abruptum, conscientiam suspicione non exuit, defuncti locum taliter ambientis. Interim ne quis hoc unquam audeat usurpare quod ante istum nullus est ausus, ab officio quod gerebat nostra sit auctoritate submotus, donec quid in perpetuum de tali ordinari censeamus plenius retractetur. Si qua sane iuris ecclesiastici sustulisse convincitur, modis omnibus reformare cogatur.

CB Gel. 47a

¹ De simili causa. *add. as rubric M*

14*

¹*Alexander II Amalgerio Civitanensi*² *episcopo*

Fratri huic quem³ perpetrati homicidii reatu ad iudicium canonicè penitentiam suscipiendum, ad apostolicam sedem misisti, noveris nos huius ordinis penitentiam misericordie respectu iniunxisse. Nam quia presbiter presbiterum occidit, quadrupliciter, 28 videlicet annis, eum penitere oportet; quatuordecim annos sibi misericorditer indiximus, irrecuperabiliter deicientes eum a presbiteratu, et omni administratione altaris. Quos quidem quatuordecim annos hoc ordine observabit, tribus prioribus annis extra ecclesiam, nisi ad extrema mortis absque communione, et mense participatione et pace sit. Sed a cena Domini solummodo reconcilietur, usque ad octavas Pentecostes. Hac presenti quadragesima quotidie ieiunet in pane et aqua diebus tribus hebdomade, usque in Pascha. Ab octavis Pentecostes usque in festum sancti Michaelis duobus; deinde, tres. Post tres annos reddita sibi communione ecclesie et mense, inter idiotas sit usque ad expletos septem annos, eodem modo totum penitentie tempus servans. Et quia convenit eum esse sub regimine abbatis, mandamus tibi ut mittas eum in aliquo monasterio, ut ibi condigne penitens salvetur, et si tibi vel abbati videtur sibi remittere, si hunc condigne observasse penitentiam videris, post tres annos liceat.

CB Alex. II 31

¹ De poenitentia presbyteri qui presbyterum occidit *add. as rubric M*

² -anensi CRPBSM; -atensi H

³ pro *add. C¹P¹, om. CRPVBSHM*

15*

¹*Alexander II² Rainaldo Cumano episcopo*

Super causas Guillandi³ presbyteri tui, de morte episcopi sui predecessoris tui infamati, in medium consulimus. Itaque circum omnium astantium fratrum unanimi assensu tue dilectioni rescribimus prefatum Gislandum presbiterum⁴ ante te presentandum; ubi si certi accusatores defuerint, tunc dictante iustitia, sine omni controversia, presbiter quecumque ob hoc iniuste amisit ac sacerdotium accipiat, et integra beneficia, purgationem tamen antea, duobus sibi sacerdotibus iunctis⁵, ubi accusator cessaverit, eundem ex se prebere tuo committimus arbitrio. Vulgarem denique ac nulla canonica sanctione fultam legem, ferventis scilicet sive frigide aque, ignitique ferri contactum, aut cuiuslibet popularis inventionis, quia fabricante hec sunt omnino ficta invidia, nec ipsum exhibere, nec aliquo modo te volumus postulare, imo apostolica auctoritate prohibemus firmissime.

CB Alex II 49] IP 5.7-8

¹ De purgatione presbyteri qui sine accusatoribus de morte episcopi sui fuerat infamatus *add. as rubric M*

² Alex. II CRPSM; Idem H

³ Guillandi CRPBSM; Gwillandi H; Gillandi A

⁴ Gislandum pr. CRPVBA; pr. Gisl. S; Gwilandum pr. H; Guilandum pr. M

⁵ sibi sac. iun. CPBM; iun. sibi sac. S

16**¹Alexander II clero Vulturensi*

Penitens presentium portitor ad nos veniens, retulit se instinctu diaboli quemdam presbiterum armatum super se irruentem, ictumque ferentem occidisse. Unde quia in canonibus habetur pro interfectione armati presbiteri simplicem penitentiam esse dandam, iniunximus penitentiam decem annorum, ita ut hinc usque ad Pascha ieiunet tribus diebus per septimanam in pane et aqua, et non utatur calciamenti neque lino. Ab octava Pentecostes usque ad festivitatem sancti Martini ieiunet duobus diebus per septimanam, et a festivitate sancti Martini usque ad Natalem Domini, aut faciat carcerem ieiunans quotidie in pane et aqua, aut eat exsul et ieiunet tribus diebus in pane et aqua. Ab octava Epiphaniae usque ad quadragesimam ieiunet duobus diebus. A quadragesima usque in Pascha ieiunet tribus diebus in pane et aqua, et hec faciat usque ad annos quinque. Ab ingressu autem ecclesie et communione septem annos abstineat.

CB Alex. II 59

¹ De poenitentia eius qui presbyterum in se armis irruentem interfecerit *add. as rubric M*

17**Excommunicatio Iohannis VIII pro¹ morte Romani²*

Qui de homicidio Romani religiosi clerici suspecti, a nobisque canonice sue excommunicationis intentatione, mediante Iunio presentis octave indictionis, vocati venire contempserunt, et ob hoc per nostras litteras secundo et tertio advocati, extremum vero per Iohannem, Leonem, episcopos omnimoda communione privati, quia apostolatus iudicium hactenus subterfugisse, neque venisse neque misisse probantur, auctoritate sancti Spiritus anathematizatos esse decernimus, quousque futuris Kalendis Octobribus, future nonne indictionis, purificari canonice mereantur. Si autem neque tunc plenissimam nobis satisfactionem ostenderint, perpetuo anathemate teneantur innexi, ita ut quicumque amodo eis in cibo, potu, vel oratione communicaverint, pari cum eis anathematis sententia colligentur.

CB Ioh. VIII 55

¹ pro CPBSA; in eos qui de M

² clerici suspecti erant *add. M*

18**¹Gelasius Maiorico et Iohanni episcopis*

Ita nos quidem latinorum cedes geminata pontificum horrendi sceleris atrocitate confudit ut diu constitutio nostre deliberationis hesitaret, dum et ingerere quemquam parricidalibus exemplis dubitarem antistitem. Quapropter iam velut usum consuetudinemque sacrilegam declinantes, eatenus religioni duximus consulendum, ut parociae vices ab extrinsecus positis sacerdotibus gubernentur, qui² ibidem commanentes ferro didicerunt necare pastores, inauditoque facinore (quod etiam nullis provinciis

¹ De his qui duos episcopos suos occiderunt, ut amplius episcopo careant *add. as rubric M*

² qui CPBSA; quia [qui] M; [Vict.] *add. Fr*

nusquam prorsus acciderit, que bellorum continuis diversisque incursionibus affliguntur) hec reperta sit civitas, que presules ministrando sibi fidem Christianam, sine persecutore prosternat. Curandum est igitur ut illic funesta pernicies cessatione propriorum sanetur antistitum, atque ita saltem furoris tanti materies subtrahatur, eoque modo vel illa dum in quos seviat non habebit, ab huiusmodi temeritate desistat, vel aliis imitantibus dira contagia non prebeat. Egeat ergo episcopalibus subsidiis sibimet aliunde depensis, que sacram in suo gremio collocatam fuso crudeliter macularat sanguine dignitatem. Quia in utroque hac est ultione plectenda, sive scilicet instinctu domestico, seu furiis incitata, nefas hoc committit exterius.

*CB Varia II 41**; *Ctp 3.20.7*

19*

¹*Nicolaus Iohanni archiepiscopo Ravenne*

De Oleoberti episcopi Gravellensis crudelissima nece multum apostolatus noster condoluit, et magno merore affectus est; sed rursus non minus prudentiam tuam miramur utrum verum sit quod illuc vestrum factura episcopum sine nostra licentia transmiserit, cum licitum non sit, sicut dicitis, missum. Certe etsi aliud non impediret, saltem vos tantum scelus paululum retardare debuerat, ne cito in tali et de tali populo episcopum constitueretis, ubi oves morbidæ Iudeorum in Dominum Salvatorem imitans flagitium, proprium ausi sunt truncare pastorem. Sustinete igitur paulisper, et causam quam nescitis, secundum beatum Iob, diligentissime investigate, ne forte (nisi digna examinatio prevenerit) manus super caput sanguine plenum posuisse (quod absit!) inveniamini. Cum autem, detectis reis atque punitis, qui dignus sit apparuerit, et cleri plebisque, et ducis nostri nostram habentis auctoritatem, qui utique unus e plebe eadem esse dignoscitur, concordia effecta fuerit, celebretur electio, sicque demum, sicut in sinodo deliberatum est atque constitutum, nobis hoc innotescite, et cum de electo nostro apostolatus nuntiatum fuerit, adiuvante Domino, sanctione premissa episcopus a vestra beatitudine consecratur.

¹ Ut si episcopus occisus fuerit alter non subrogetur, nisi reis detectis et punitis *add. as rubric M*

20*

¹*Nicolaus Tadoni*² *archiepiscopo Mediolano*

De presbiterorum flagellatoribus et occisoribus, predonibus scilicet, qui seculari brachio minime coercentur, iuxta preceptum Domini, placet fraterno amore conveniantur secundo ac tertio, quique si te non audierint, conveniente ecclesia eos eucaristia privare, atque si in sua obstinatione parvipendentes sacerdotalia monita forte permanserint, ab ecclesie compage sub anathematis interdictione resecare licentiam tribuimus. Quos etiam resipiscentes, tandem digna satisfactione premissa, in gremio sancte matris ecclesie revocari noveris posse.

Ctp 3.20.8

¹ De flagellatoribus et occisoribus episcoporum *add. as rubric M*

² Tab- S

21*

¹*Alexander II Aumoldo Constantiensi episcopo*

Intelleximus in litteris tuis quod earum lator sacerdos videlicet et abbas ira acerrime stimulatus servientem uno fustis ictu in dorso percusserit, et sic percussus (ut per coniecturam admittitur) sex tamen mensibus transactis obierit. Unde hunc quasi homicidii culpa notatum, et sui gradus horrens incurrisse periculum, et dignitatis perpendimus pertulisse naufragium. In qua re (salvo tui ordinis privilegio) quodammodo repentina severitas et statuere videtur preiudicium, et precipue discretionis excessisse modum, que nimirum clementiori nobis videtur moderamine temperanda. De qua videlicet habenda discretione si tua fraternitas hesitat, Gregoriane auctoritatis testimonium² legat. Item. Fraternitati tue mandamus ut fratrem istum abbacie restituat, et si iam annus penitentie transactus habetur, sacerdotali sibi officio restituto, eum sacris altaribus ministrare permittat.

CB Alex. II 55]

¹ De abbate qui servum fuste uno ictu percussit, et post sex menses mortuus est *add. as rubric M*

² *in mg. P*

22*

¹*Ex² concilio Eliberitano³*

Si qua⁴ furore⁵ zeli accensa⁶, flagellis verberaverit ancillam suam ut infra tertium diem cum cruciatu animam effundat, eo quod incertum sit voluntate an casu occiderit; si voluntate, per septem annos; si casu, per quinque annorum tempora acta legitima penitentia, ad communionem placuit admitti. Quod si infra tertium diem fuerit infirmata, accipiat communionem.

cf below 10.148, BD 6.19] Ctp 2.30.1 (Dist. 50, c. Si qua femina.)

¹ De poenitentia eius quae ancillam flagellans occiderit *add. as rubric M*

² *Ex CPBSM, om. A; I add. M*

³ *cap. 5 add. M; cap. add. A*

⁴ *femina add. A; domina add. M, om. CPVBS*

⁵ *fuerit corr. to forte S*

⁶ *after corr. S*

23*

¹*Gregorius Andree episcopo Tarentino²*

Quoniam mulierem de matriculis contra ordinem sacerdotii cedi crudeliter fustibus deputasti, quam licet post octo menses exinde minime arbitremur fuisse defunctam, tamen quia ordinis tui habere noluisti respectum, propterea duobus te mensibus ab administratione missarum statuimus abstinere. Item³. Matriculam vero quam fecit fustibus castigari, quamvis exinde post octo menses obiisse non credimus, tamen

¹ De eo qui mulierem fustibus caedi praeceperat. *add. as rubric M*

² *Tar- CPBSFr; Iar- M*

³ (idem Iohanni episc. Calliopolitano, lib. 2 epist. 84, ep. 45) *add. M²*

quia eam contra propositi sui ordinem huiusmodi fecit affligi, duobus hunc mensibus a missarum solemnitate suspende.⁴

(*lib. 2 registri epist. 83*)

⁴ Item. Matriculam vero quam – suspende *om.* H

24*

¹*Nicolaus Hosbaldo*² *corepiscopo*³ *Quadrantino*⁴

Studeat sanctitas tua persuadere episcopo tuo sibi canonicum sociare numerum collegarum, id est, ex vicinis provinciis fratres et coepiscopos tuos, quibus tecum iunctis et decernentibus diligenter investigate, et omni annisu scrutari procure, quatenus invenire valeatis utrum percussione iam nominati presbiteri, an cervicis fractione idem diaconus (ut fertur) extinctus est. Et si quidem a sepefato presbitero non ad mortem percussus est, sed ex equo cadens cervice fracta interiit, secundum arbitrium vestrum pro percussione incaute agenti presbitero penitentiam competentem indicite, et aliquanto tempore a missarum solemnibus suspendatur, denuo ad sacerdotale post hec rediturus officium. Quod si veraciter qualicumque percussione istius presbiteri ille mortuus est diaconus, nulla hunc ratione ministrare sacerdotis more decernimus, quoniam etsi voluntatem occidendi non habuit, furor tamen et indignatio ex quibus motio illa mortifera prodiit, in omnibus, sed precipue in Dei ministris multipliciter inhihentur, atque ubique damnantur. Verum si presbiter adeo vestro studio noxius forte claruerit, precipimus ut tale beneficium sibi ecclesie sue concedatur, quo et ipse et sui sufficienter possint habere sue sustentationis solatium.

Ctp 1.62.43

¹ De poena presbyteri qui diaconum percusserit *add. as rubric M*

² -aldo CRM; -albo PVBA; -algo S

³ corep. CPBSA; ep. M

⁴ Nic. – Quad.] Stephanus – Magontino (*cf c 27*) H

25*

¹*Anciranum concilium, cap. 23*²

De homicidiis non sponte commissis, prior quidem diffinitio post septennem penitentiam perfectionem consequi precepit, secunda vero quinquennii tempus explere. (*et conc. Tribur. cap. 52*)

¹ De septennali vel quinquennali poenitentia homicidarum *add. as rubric M*; Ex Ancyrano concil. M; Anciranum conc. PSA

² Anciranum - 23 (22 M) CPBSAM; Nicolaus – Mediolano (*cf c 29*) H.

26*

¹Iohannes VIII Sigigodo² Narbonensi³ episcopo

Presentium litterarum gerulus sedi apostolice presentatus se presbiterum esse querela et lamentabili voce perhibuit, et a sanctitati tue subiecte dioceseos episcopis ab officio presbiteratus suspensum, et aliis quibusdam episcopis usque ad speciale iudicium nostrum submissum, pro eo quod, inquit, facto tumultu quidam se apprehensum et a terra brachiis sublevatum in proprium fratrem forti iactaverit impetu, ut idem germanus suus tanti operis mole impulsus in terram ruerit, et prostratus atque oppressus vite flatum violenter amiserit. Denique illi reverendi antistites cum sibi, ut iste retulit, res in dubium veniret, utrum commisso sibi dudum carere, necne penitus debuisset officio, non ipsi hanc deliberare, sed nostro decerni et diffiniri iudicio voluerunt. Sed tunc hoc solemniter agerent, si primum ipsi plenario, et ex canonibus in causa presbiteri delegato iudicio quatuor deputatis, ex venerandis decretis et legibus personis presentibus, hanc ventilassent, et subtili examine discussissent, ut ita facta scripto relatione, si quid dubium sibi seu difficile ingessisse videretur, nostrum super hoc more prisco decretum exposcerent. At ubi nobis et persona relatoris incognita, et nullo episcoporum scripto commendatio approbata est, et rursus ubi nulla est accusatoris obiectio, nec accusati reatus confessio, nec fidelium comprobatio testium, nos nec illius solius narrationi creduli esse possumus, nec rursus in eum diffinitivam damnationis sententiam proferre valemus. Ergo saltem nunc fraternitas tua metropolitani iure potita ex episcopis sub se degentium, vel vicinorum sex, una cum episcopo cuius est iste parociae sibi socians, tantum negotium subtili ventilet discussionis ventilabro, et invento quod iustum est canonicè decernat, et communi fratrum censura diffiniat.

CB Ioh. VIII 42]

¹ De examinanda causa cuiusdam presbyteri *add. as rubric* M

² -igodo CPSM; -ibodo B

³ archiNarbonensi A

27*

¹Stephanus Ludberto episcopo Mogontino²

Consuluisti³ etiam de infantibus, qui in uno lecto cum parentibus dormientes mortui reperiuntur, utrum ferro candente, an aqua fervente, seu alio quolibet examine parentes se purificare debeant eos non oppressisse. Monendi namque sunt et protestandi parentes, ne tam tenellos secum in uno collocent lecto, ne negligentia qualibet proveniente suffocentur vel opprimantur, unde ipsi homicidii rei inveniantur. Nam ferri candentis vel aque ferventis examinatione confessionem extorqueri a quolibet, sacri non censent canones, et quod sanctorum patrum documento sancitum non est, superstitione adinventionem non est presumendum. Spontanea enim confessione, vel testium approbatione publicata delicta, habito pre oculis Dei timore, commissa sunt regimini iudicare; occulta vero et incognita illius sunt iudicio relinquenda, qui solus novit corda filiorum hominum. Hi autem qui probantur vel confitentur talis reatus se noxios, tua eos

¹ Quod homicidae sint qui filios dormientes opprimerint *add. as rubric* M

² Stephanus – Mog.] Alexander – episcopo H (*cf capp. 24, 30*)

³ Consuluisti CPBSHLM; Constituisti A

castiget moderatio, quia si conceptum in utero qui per abortum deleverit, homicida est, quanto magis qui unius saltem diei puerulum peremerit homicidam se esse excusare nequibit?

CB Steph. V 24, Ctp 1.64.4] Ctp 3.20.9 (2, q. 5, Consuluisti.)

28*

¹Nicolaus Carolo episcopo et eius suffraganeis

De his qui non sponte homicidium commiserunt, in 22 capitulo Ancirani concilii, qualiter agere penitentiam debeant, diffinitum habetis. Item. Homicidas post unius anni spatium liceat ecclesiam intrare.

¹ De poenitentia eorum qui non sponte homicidium commiserint *add. as rubric M*

29*

¹Nicolaus Tadoni² archiepiscopo Mediolano³

Propterea⁴ de presbiteris qui non sponte homicidium perpetraverunt, et tamen homicidii noxam qua revera homicide sunt incurrunt, sancimus, ut subducti a sacerdotali ministerio penitentia iuxta sacros ordines macerentur, et post emensis temporibus penitentie indictae dignam satisfactionem prebentes, communionis gratiam consequantur. Intemeratis duntaxat in omnibus sacrosanctis canonibus ac apostolice sedis pontificum decretis, quibus conversis et penitentibus misericordiam largiri posse et ecclesie aditum non denegamus, imo hortamur salubriter atque iubemus.

¹ Ut presbyter homicida sacerdotali officio careat *add. as rubric M*

² Tab- S

³ Nic. – Mediol.] Idem Adelardo – ep. (*cf capp. 25, 31*) H

⁴ Propt. CPBSLM; Preterea A

30*

¹Alexander II Wilfredo Constantie episcopo²

Dicebant se latores presentium homicidio illi, pro quo penitentia illis iniuncta est, penitus non interfuisse, sed preliantibus solummodo casu supervenisse. Quod si ita est, quandoquidem nec in causa homicidii, nec in culpa fuerint, misericordia super eos moti exilium eis apostolica auctoritate remisimus.

CB Alex. II 7]

¹ De misericordia impendenda his qui homicidio supervenientes nec voluntate nec actione perpetraverint *add. as rubric M*

² Alex. – ep.] Nicholas papa – Rivoladro H (*cf capp. 27, 33*)

31*

Item.¹Alexander II Adelardo Suessionensi episcopo

Quod in triginta annorum longitudinem homicidii in treva Dei² facti penitentiam extendistis, constitutioni huic auctoritatem non damus, quia in sacris hoc canonibus non invenimus. Tamen quoniam a prudentibus et religiosis viris treva Dei pro conservanda in populo pace est constituta, omnino non reprobamus.

CB Alex. II 84]

¹ Item PVB, *om.* CRSHA; De poenitentia eorum qui homicidium in treva Dei fecerint M

² (Trevae Dei videtur proprium nomen esse alicuius loci) *add.* M²

32*

¹Pandectarum libro IX, titulo II²

Mulio si per imperitiam impetum mularum retinere non poterit, si alienum hominem obtriverint, vulgo dicitur culpe nomine teneri. Idem dicitur, et si propter infirmitatem retinere mularum impetum non potuerit. Nec videtur iniquum si infirmitas culpe adnumeretur, cum affectare quisque non debet infirmitatem suam aliis periculosam futuram. Idem iuris est, in persona eius qui impetum equi quo vehebatur, propter imperitiam suam vel infirmitatem retinere non poterit. Item³. Lusus quoque noxius in culpa est.

(ad legem Aquiliam, l. VIII). CB Varia IA 13b-c] Ctp 3.20.10

¹ Quod mulio culpabilis sit, si mularum quas ex imperitia, vel infirmitate retinere non poterat, hominem obtriverint *add. as rubric* M

² (L. VIII) *add.* M

³ (l. X) *add.* M

33*

¹Nicolaus papa² Rivoladro³ episcopo

Istum Wimarum⁴ ad apostolorum limina festinasse cognoscite, et penitentiae modum pro perpetrato trium filiorum suorum homicidio sibi impositum manifestasse. Quorum quedam temperavimus, eo quod suffragia apostolorum principis nutritoris nostri postulare devote festinavit. Nam eum ad beati archangeli oraculum ire volentem instantia temporis revocavit, atque constitutionis sibi impositae modum continentem epistolam vestre sanctitati deferendam, apostolica sollicitudo transmisit. In ea igitur statutum est ut triennio ante fores ecclesiae pro peccatis suis oraturus assistat. Et deinde inter auditores permaneat quadriennio, ut septem annorum curricula absque communionem Dominici corporis ac sanguinis transeat, ita quidem ut diebus omnibus vite suae carnem non manducet, et isto septennio vinum non sumat, nisi diebus Dominicis et festivitibus. Abinde quinquennio tribus diebus per septimanam a vino abstineat, ut duodecim annis quantitas penitentiae extendatur. Liceat itaque illi uxorem propriam non deserere, ne forte

¹ Item. Lusus quoque noxius in culpa est *add.* B, De poenitentia eius qui tres filios occiderat *add.* M

² papa CBSHAM, *om.* PV

³ -adro CPBM; -ardo S

⁴ Wimarum PVBSM; Wimarum Cumarum CRH; Cumarum A

incidat in adulterium, et pro occasione unius delicti precipitetur fragilitate carnis in peius. Concessimus etenim ei calceatum ad vos pervenire, ac deinde triennio discalceatum ire debere, et vestimentis secundum quantitatem⁵ temporis et eris temperiem indui, atque lacte perfrui. Ceterum vero ita actus ipsius discernentes, per omnia considerate atque disponite, quatenus et evangelica misericordia in illo agnoscat, et canonica auctoritas conservetur. Attamen permittimus eum caseum sumere, atque possessionem suam habere, et post septimum annum usque ad diem mortis perseveret in iam dicta penitentia, atque arma nisi contra paganos non ferat.

(*epist. 17) CB Varia IC 32]*

⁵ [qualitatem, orig.] *add. Fr*

34*

¹*Epistola Zacharie pape in capite capitularium², omnibus³ in regno Francorum constitutis*

Habuistis peccatis facientibus nunc quoque falsos erroneosque sacerdotes. Unde et cuncte pagane gentes vobis pugnantibus prevalebant, quia non erat differentia inter laicos et sacerdotes, quibus pugnare licitum non est. Qualis enim victoria datur, ubi sacerdotes una Dominica pertractant misteria, Christianis Dominicum porrigunt corpus pro suarum animarum redemptione, et post Christianos quibus hoc ministrare, ac paganos quibus Christum predicare debuerant, propriis sacrilegis manibus necant?

(*lib. V, c. 1, et Zacharias, ep. 3)*

¹ Quod non sit licitum sacerdotibus pugnare *add. as rubric M*

² Capitularium M; capit' CPV; capitul' R; capitis B; capituli S

³ episcopis *add. M, om. CPBSA*

35*

¹*Zacharias² Bonifacio*

Scripsimus vobis ut nullus homicida, nullus adulter, nullus fornicator sacrum ministerium debeat atrectare, neque penitens, ita ut talis sit qualem sacri canones perhibent esse sacerdotem. De baptizatis vero ab illo, seu ecclesiis consecratis, requirit tua fraternitas, si aut ecclesias in nomine Trinitatis consecravit, aut parvulos similiter baptizavit, dum sacerdotio fungebatur, et sic consecratio ecclesiarum, et parvulorum baptisma sit confirmatum.

cf above I.150. CB Bon. 5 mod.]

¹ Ut presbyter homicida non ministret *add. as rubric M*

² pro *add. A, om. CPBSM*

36**¹Epistola prima Clementis ad Iacobum*

Homicidas et adulteros, ac cunctos criminalibus nexibus alligatos, et qui episcopis coequales non erant, ab eorum vexatione et accusatione docente Domino prohibebat, et non nisi cum coequalibus aliquid sibi inferri debere docebat, quia discipulum super magistrum esse, aut ullam ei iniuriam inferre nullatenus oportet.

(6, q. 1, c. B. Petrus.)

¹ Ne homicida vel adulter episcopum accuset. Ex *add.* M

37**¹Epistola ab Adriano papa tradita Ingelranno Mediomatrice urbis episcopo, cap. 66²*

Homicide, malefici, fures, sacrilegi, raptores, venefici, adulteri, et qui raptum fecerint, vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad sortilegos magosque concurrerint, nullatenus ad accusationem vel ad testimonium erunt admittendi.

(c. 63) *BD 16.4]*

¹ Quod homicidae venefici, et aliis criminibus notabiles ad accusationem non admittantur. Ex *add.* M

² Ep. – 66] Agathense conc. cp. xxxv (*cf c 38*) H

38**¹Agathense concilium, cap. 35²*

³Homicidas et falsos testes a communione ecclesiastica submovendos, nisi penitentiae satisfactione crimina admissa diluerint.

Ctp 2.28.86] (24, q. 3, c. Itaque.)

¹ Homicidas et falsos testes a communione submovendos *add. as rubric* M

² Ag. - 35 CPSA; Ex conc. Agathensi, cap. 37 M

³ Censuimus *add.* M, *om.* CPBSA

39**¹Concilium² Martini episcopi, cap. 10*

Si quis voluntarie homicidium fecerit, ad ianuam ecclesie catholice semper subiaceat, et communionem in exitu vite sue recipiat. Si autem non ex voluntate, sed ex casu aliquo homicidium fecerit, prior canon septem annis agere penitentiam iussit, quinque secundus mandavit.

(*Ex libro synodorum greca nicorum Marti. Bracar. episcopi, cap. 79*) *Ctp 2.47.78] (Dist. 50, c. Si quis.)*

¹ De poenitentia eius qui voluntarie homicidium fecerit *add. as rubric* M

² Conc. CPBS; Ex concilio M; Canones A

40*¹*Augustinus, Questionum in Exod. cap. 42*²

Si autem cornu percusserit taurus virum aut mulierem, et mortuus fuerit, lapidibus lapidabitur taurus, et non manducabuntur carnes eius; dominus autem tauri³ innocens erit. Ad iustitiam pertinet ut animal hominibus noxium perimatur. Et quod de tauro positum est, a parte totum intelligendum est⁴.

(*quaest. 81 in 21 cap. Exodi*)

¹ Quid de tauro agendum sit si hominem occiderit *add. as rubric* M

² cap. 42 CPS; *om.* M

³ [tauri non est in orig.] *add. Fr*

⁴ CPBS *end.* quidquid de pecoribus usui humano subditum infestum est hominibus *add. M*; hominibus occidi *add. A*

41*¹*Capitularium lib. I, cap. 64*²

Non occidatur homo, nisi lege iubente.

(*cap. 67*)

¹ Ut homo non occidatur, nisi iubente lege. *add. as rubric* M

² 64 CPBAM; 54 S

42*¹*Capit. lib. III, cap. 4*

Si aliquis post pacificationem alterum occiderit, componat illum, et perdat manum qua periuravit, et insuper bannum dominicum solvat.

¹ De poena eius qui post pacificationem alterum occiderit. *add. as rubric* M

43*¹*Capitul. lib. V, cap. 197*

Qui per odium vel malum ingenium, et nisi propter iustitiam faciendam hominem punierit, honorem suum perdat, et legibus contra quem iniuste fecit, secundum penam quam intulerit emendet.

IP 8.9

¹ Ut nullus nisi pro iustitia hominem puniat *add. as rubric* M

44*¹*Capitul' lib. IV, cap. 17*

Qui hominem publicam penitentiam agentem interfecerit, bannum nostrum in triplo componat, et vvirgildum² eius, proximis eius persolvat.

¹ De poena eius qui poenitentem occiderit *add. as rubric* M

² [vverghildum] *add. M*

cf RegP 2.30, below 16.276]

45*

¹*Capitularium lib. VII, cap. 124*

Sacerdotes neque Christianorum neque Pagano rum sanguinem fundant.
(*cap. 92*)

¹ Ut sacerdos nec Christiani nec pagani sanguinem fundat *add. as rubric M*

46*

¹*Cap. 212²*

Qui hominem voluntarie occidere voluerit, et perpetrare non potuerit, ut homicida puniatur.
(*cap. 151*)

¹ Quod voluntas occidendi pro homicidio reputetur *add. as rubric M*

² 212 CRVSAM; 221 P; 222 B

47*

¹*Cassiodorus in prologo² Tripartite historie lib. IX, cap. 30*

Cladem plenam valde gemitibus audiens Ambrosius, cum princeps Theodosius Mediolanum venisset, et solemniter in sacrum voluisset intrare templum, occurrit foris ad ianuas, et ingredientem his sermonibus a sacri liminis ingressu prohibuit, Nescis, imperator, perpetrare necis³ a te quanta sit magnitudo, neque post pausam tanti furoris mens tua molem presumptionis agnoscit. Sed forte recognitionem peccati prohibet potestas imperii; decet tamen ut ducat⁴ ratio potestatem. Item. ⁵Ambrosius imperatori, Quoniam, inquit, furori tuum iudicium commisisti, et non ratio protulit sententiam, sed potius iracundia, scribe legem que decreta furoris evacuet, et in hac triginta diebus⁶ sententia necis atque proscriptionis in litteris tantummodo maneat, et iudicium rationis expectet. Quibus transactis diebus ira videlicet iam cessante, ratio causam iudicans, apud semetipsam que cognoverit sub veritate disponat. In his enim diebus agnoscetur, an iusta sit quam protuleris, an iniusta sententia. Et si quidem ratio probaverit iniusta, que sunt prolata dirumpet; si vero iusta, firmabit. Dierum vero numerus ad hec examinanda sufficet. Hanc admonitionem imperator animo libenti suscipiens, et optimam esse confidens, legem conscribi repente precepit, et proprie manus litteris confirmavit. Quo facto, vinculum eius absolvit Ambrosius. Que lex hactenus observatur. Est enim huiusmodi, Imperator Gratianus, Valentinianus et Theodosius Augusti, Flaviano prefecto pretorii Illirici. Si vindicari in aliquos severius contra nostram consuetudinem pro cause

¹ De induciis homini dandis a iudicibus, antequam occidatur *add. as rubric M*

² in prol. CPBSA; *om. M*

³ [caedis, orig.] *add. Fr*

⁴ ducat CPBS; vincat MA, [ducat] *add. M, Vict. add. Fr*

⁵ (ibidem post aliquam multa) *add. M²*

⁶ (Tripart. hist. hodie sic legit, ut triginta diebus, etc.) *add. M²*

intuitu iusserimus, nolumus⁷ statim eos aut subire penam, aut excipere⁸ sententiam, sed per dies triginta super statu eorum sors et fortuna suspensa sit.

(*Theodoritus eccl. Hist., l. V, c. 17, sed paulo aliter.*) Ctp 3.20.11-12; IP 8.10 from Est enim huiusmodi. Imperator

⁷ tamen *add. and canc. S*

⁸ *corr. fr. explere S*

48*

¹*Vita beati Ambrosii*

Maximum imperatorem a communionis consortio segregavit Ambrosius, admonens ut effusi sanguinis domini sui, et (quod est gravius) innocentis, ageret penitentiam, si sibi apud Dominum vellet esse consultum. Causa Thessalonensis civitatis non minima tribulatio successit Ambrosio, cum pene comperisset civitatem deletam. Promiserat enim illi imperator se veniam daturum civibus supradicte civitatis, sed agentibus comitibus occulte cum imperatore, sacerdote ignorante, usque ad horam tertiam gladio civitas est donata, atque plurimi interfecti sunt innocentes. Quod factum ubi comperisset sacerdos, copiam imperatori ecclesiam ingrediendi denegavit, nec prius iudicavit dignum cetu ecclesie vel sacramentorum communione quam publicam ageret penitentiam.

(*auctore Paulino*)

¹ Quod Theodosium imperatorem beatus Ambrosius propter indiscretum homicidium ab ingressu ecclesiae prohibuit. Ex *add. M*

49*

¹*Institutionum lib. IV, titulo III*

Si quis alienum² alienamve quadrupedem, que pecudum numero sit, iniuria occiderit, quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur. Quod autem non precise de quadrupede, sed de ea tantum que pecudum numero est cavetur, eo pertinet ut, neque de feris bestiis, neque de canibus cautum esse intelligamus, sed de his tantum que gregatim proprie pasci dicuntur, quales sunt equi, muli, asini, boves, oves, capre. De suibus quoque idem placuit; nam et sues pecorum appellatione continentur, quia et hi gregatim pascuntur. Item.³ Iniuria occidere intelligitur, qui nullo iure occidit. Itaque qui latronem insidiantem occiderit, non tenetur, utique si aliter periculum effugere non potest. Ac ne is quidem hac lege tenetur qui casu occidit, si modo culpa eius nulla inveniatur; nam alioquin non minus ex dolo quam ex culpa quisque hac lege tenetur. Itaque si quis dum iaculis ludit vel exercetur, transeuntem servum tuum traiecerit, distinguitur. Nam si id a milite eo campo ubi solitum est exercitari admissum est, nulla culpa eius intelligitur. Si alius tale quid admisit, culpe reus est. Idem iuris est de milite, si in alio loco quam qui exercitandis militibus destinatus est id admisit. Item si putator ex arbore deiecto ramo servum tuum transeuntem occiderit; si prope viam publicam, aut

¹ De diversis materiis homicidiorum et poena eorum *add. as rubric M*

² alienum CPSBH; hominem alienum A; alienum hominem M

³ paulo post. *add. in mg. Fr*

vicinalem id factum est, neque proclamavit, ut casus evitari posset, culpe reus est. Sin proclamavit, neque ille curavit cavere, extra culpam est putator. Extra culpam eque esse intelligitur, si seorsum a via forte, vel in medio fundo cedebat, licet non proclamaverit, quia eo loco nulli extraneo ius fuerat versandi. Preterea si medicus, qui servum tuum secuit, dereliquerit curationem, atque ob id mortuus fuerit servus, culpe reus est. Imperitia quoque culpe adnumeratur, veluti si medicus ideo servum tuum occiderit, quod eum male secuerit, aut perperam ei medicamentum dederit. Impetu quoque mularum, quas mulio propter imperitiam non potuerit retinere, si servus tuus oppressus fuerit, culpe reus est mulio. Sed etsi propter infirmitatem retinere eas non potuerit, cum alius firmior retinere potuisset, eque culpa tenetur. Eadem placuerunt de eo quoque, qui cum equo veheretur, impetum eius aut propter infirmitatem, aut propter imperitiam suam retinere non potuerit. His autem verbis legis (quanti in eo anno plurimi fuerit) illa sententia exprimitur, ut si quis hominem tuum qui hodie claudus, aut mancus, aut luscus erat, occiderit, qui in eo anno integer aut pretiosus fuerit non tanti teneatur quanti hic hodie erat, sed quanti in eo anno plurimi fuerit; qua ratione creditum est penalem esse huius legis actionem. Item. ⁴Si quis ex pari mularum unam, vel ex quadrigis equorum unum occiderit, vel ex comedis⁵ unus servus fuerit occisus; non solum occisi fit estimatio, sed eo amplius id quoque computatur, quanto depretiati sunt qui supersunt. Item⁶. Si quis hominem alienum, aut pecus ita induxerit⁷ ut fame necaretur, aut iumentum tam vehementer egerit ut rumperetur, aut pecus intantum exagitaverit ut precipitaretur, aut si quis alieno servo persuaserit ut in arborem ascenderet, vel in puteum descenderet, et is ascendendo vel descendendo mortuus fuerit, vel aliqua parte corporis lesus erit, utilis in eum actio datur. Sed si quis alienum servum de ponte, aut de ripa in flumen deiecerit, et is suffocatus fuerit, eo quod proiecerit corpore suo damnum dedisse, non difficulter intelligi poterit⁸.

(*lege Aquilia*). *CB Varia IA 44 to huius legis actionem only.*

⁴ (ibidem aliquanto post) *add. M*

⁵ [collegis] *add. M*

⁶ (ibidem sub finem) *add. M*

⁷ induxerit CPBSHA; incluserit M (induxerit) *add. M², Vict. add. Fr*

⁸ ideoque Aquilia lege tenetur *add. Fr, om. CPBSHAM*

50*

¹*Institutionum lib. IV, tit. VI*

Si quis hominem claudum aut luscum occiderit, qui eo anno integer et pretii magni fuerit, tantum damnatur, quantum² in eo anno plurimi fuerit³.

CB Varia IA 46b] Ctp 3.20.13

¹ De damnatione eius qui hominem claudum vel luscum occiderit *add. as rubric M*

² (is homo inseritur in orig.) *add. Fr*

³ fuerit CPBSAM; erit *Fr*

51*

¹*Iohannes VIII Cennomoco Venetiensi*² *episcopo*

Miror minus doctam sententiam tuam sacerdotem putare post perpetratum homicidium, posse in sacerdotio ministrare, immo (quod est ineptius) nobis suadere velle ut ipsi tali presumptioni preberemus assensum. Quis enim tam demens tamque perversi sensus tale quid estimaret, vel post quantamcumque penitentiam concedendum, cum omni sit canonice discipline contrarium? Debet ergo sacerdotio privatus lacrimarum fonte flagitium tam immane diluere ut talibus saltem remediis curatus, salutis possit invenire suffragium.

CB Ioh. VIII 48 pt.; Ctp 1.63.6, cf 6.114 above] IP 3.153*

¹ Ut presbyter homicida sacerdotio careat *add. as rubric M*

² -iensi CRBM; -icensi PVSA; -ensi H

52*

¹*Iohannes VIII Ludovico imperatori*

Qualiter Raginaldus² Castri Felicitatis episcopus super homicidio tam penes apostolicam, quam penes imperatoriam sedem, publico murmure fuerit denotatus, et Gregorio dilecto filio nomenclatore misso, et apocrisario sancte sedis nostre cum Georgio illustri magistro militum, ac venestario sacri nostri patriarchi apud dilectissimam filiam nostram imperatricem Augustam consistente, a matre perempti iuvenis aliisque parentibus fuerit impetitus, et ad purificandum se a nobis per frequentes excommunicatorias epistolas accesserit Romam coactus, serenitati vestre credimus manifestum. Sed quia idem Romam veniens purgationis sue tempus preripuit, et indicta pro se sinodo deputatum sibi a nobis locum fraudulentus excedens, more furis per urbis se muros deiecit, et vera fuisse crimina que sibi illata sunt iudicium subterfugiens propalavit, hunc auctoritate Dei omnipotentis, sanctorum apostolorum principum, et nostre mediocritatis ab omni ecclesiastica simul et Christiana communione penitus sequestramus.

CB Ioh. VIII 53

¹ De excommunicatione et irrecuperabili dispositione homicidae episcopi *add. as rubric M*

² Raginaldus PVBS; Rainaldus CRM; Ragenaldus A

53*

¹*August. Questionum in Exod. cap². 84*

Si autem perfodiens inventus fuerit fur, et percussus mortuus fuerit, non est illi homicidium. Si autem oritur sol super eum, reus est, et morte moriatur. Intelligitur ergo tunc non pertinere ad homicidium, si fur nocturnus occiditur, si autem diurnus, pertinere. Hoc est enim quod ait, Si orietur sol super eum; poterat quippe discerni, quod ad furandum non ad occidendum venisset, et ideo non deberet occidi³. Hoc et in legibus

¹ Quod non homicidium, si fur nocte domum perfodiens occisus fuerit *add. as rubric M*

² cap. CPBSA; quaest. M

³ (ff. ad l. Aquiliam, l. IV) *add. M²*

antiquis secularibus, quibus tamen ista est antiquior, invenitur, impune occidi furem nocturnum quomodo diurnum⁴, si se⁵ telo defenderit, iam enim plus est quam fur.

⁴ autem *add. A, om. CPBSHM*

⁵ [Aug. hodie sic legit, quoquomodo diurnum autem si se, etc.] *add. M², et sic antiq. codex S. Germ. add. Fr; CPSA as here*

53A* (S)

Nich' Vinfredo Morinensis ecclesie episcopo

Clericum autem qui paganum occiderit non oportet ad gradum maiorem provehi, qui carere debet acquisito. Homicidium est enim. Nam cum discreti sint milites seculi a militibus ecclesie non convenit militem ecclesie seculo militare, per quod ad effusionem sanguinis necesse sit pervenire. Denique, sicut turpe ac perniciosum est laicum missas facere, sacramenta corporis et sanguinis Christi conficere, ita ridiculum et inconveniens est clericum arma sustollere et ad bella procedere, cum Paulus egregius dicat, Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. Ac si liquido versa vice dicat, Nemo militans mundo implicat se negotiis spiritualibus.

JL 2688, Ctp 1.62.48; cf above 6.120]

54*

¹*Urbanus II Godefrido Lucano episcopo*

Excommunicatorum interfectoribus, prout morem Romane ecclesie nosti, secundum ipsorum intentionem modum congrue satisfactionis iniunge. Non enim eos homicidas arbitramur, quod adversus excommunicatos zelo catholice matris ardentes, eorum quoslibet trucidasse contigerit. Ne tamen eiusdem ecclesie matris disciplina deseuiat, tenore quem diximus penitentiam eis indicito congruentem, qua divine simplicitatis oculos adversus se complacare pervaleant, si forte quid duplicitatis pro humana fragilitate in eodem flagitio contraxerunt.

Ctp 3.20.14; IP 8.11 from Non enim eos to contigerit

¹ Quod non sint homicidae aestimandi qui excommunicatos zelo ecclesiae occiderint *add. as rubric M*

55*

¹*Augustinus de nuptiis et concupiscentia*

Aliquando eo usque pervenit hec libidinosa crudelitas vel libido crudelis, ut etiam sterilitatis venena procuret, et si nihil valuerint, conceptos fetus aliquo modo intra viscera extinguat ac fundat, volendo suam prolem prius interire quam vivere, aut si in utero vivebat, occidi antequam nasci. Prorsus si ambo² sunt, coniuges non sunt, et si ab initio tales fuerunt, non per connubium, sed per stuprum potius convenerunt. Si autem ambo non sunt tales, audeo dicere, Aut illa est quodammodo mariti meretrix, aut ille adulter uxoris.

(Lib. 1 ca. 15) Ctp 3.20.15 (32, q. 2, c. Aliquando)

¹ De illis qui fetus in utero occidunt *add. as rubric M*

² [tales sibi, orig.] *add. Fr*

56*¹*Augustinus in Exodo quest. cap.42*²

Quod non formatum puerperium noluit ad homicidium pertinere, profecto nec hominem deputavit, quod tale in utero geritur³. Hic de anima questio solet agitari, utrum quicquid formatum non est, nec animatum quidem possit intelligi, et ideo non sit homicidium, quia nec⁴ exanimatum⁵ dici potest⁶, si adhuc animam non habebat. Item⁷. Si illud informe puerperium iam quidem fuerat⁸, sed adhuc quodammodo informiter animatum, quoniam magna de anima questio non est precipitanda indiscussa temeritate sententiae, ideo lex noluit ad homicidium pertinere, quia nondum dici potest anima viva in eo corpore, quod sensu caret.

(q. 80, in cap. XXI) Ctp 3.20.16; IP 8.12 (32, q. 2, c. Quod vero non formatum.)

¹ Quare lex non formatum puerperium noluit esse homicidium *add. as rubric* M

² in Ex. qu. cap. 42 CPBS; quest. in Exodo cap. 42 A; lib. Quaest. in Exod. M

³ geritur CPBHM; agitur S

⁴ nec CPVSHAM; neque B

⁵ exan- PVBSAM; anim- CRH

⁶ pot. dici P *before corr.*

⁷ (ibidem paulo post) *add.* M²

⁸ [fuerit] *add.* M, orig. *add.* Fr

57*¹*August. ²Questionum de Veteri et Novo³ Testamento, cap. 2*

Moyses tradidit, Si quis percusserit mulierem in utero habentem, et abortierit, si formatum fuerit, det animam pro anima; si autem informatum fuerit, multetur pecunia, ut probaret non esse animam ante formam. Itaque si iam formato corpori datur, non in conceptu corporis nascitur cum semine derivata. Nam si cum semine et anima existit ex anima, multe anime quotidie pereunt, cum semen fluxu quodam non proficit nativitati. Sed si prius⁴ respiciamus, videbimus quid sequi debeamus. Contemplemur facturam Ade, in Adam enim exemplum datum est, ut ex eo intelligatur, quia iam formatum corpus accepit animam. Nam potuerat animam limo terre admiscere et sic formare corpus, sed ratione informabatur, quia primum oportebat domum compaginari, et sic habitorem induci. Anima certe quia spiritus est, in sicco habitare non potest, ideo in sanguine fertur. Cum ergo lineamenta⁵ compacta non fuerint, ubi erit anima?

Ctp 3.20.17; IP 8.13 (32, q. 2, c. Moyses.)

¹ Quod anima formato corpori infundatur *add. as rubric* M

² lib. *add.* M

³ Vet. et Novi CPBM; Novi et Vet. S

⁴ [propius, orig.] *add.* Fr

⁵ [corporis, orig.] *add.* Fr

58*¹*Hieronimus ad Gasium de questione*²

Sicuti semina paulatim formantur in utero, et tamdiu non reputatur³ homicidium⁴, donec elementa confecta suas imagines membraque suscipiant, ita sensus⁵ ratione conceptus, nisi in opera proruperit, adhuc ventre retinetur, et cito ab hostio⁶ perit. (t. IV, ep. cuius initium est, *Filius meus Apodemius*). Ctp 3.20.18; IP 8.14 (32, q. 2, c. Sicuti semina.)

¹ De informato corpore *add. as rubric* M

² ad G. - quest. CPBSA; ad Algasiam, quaestione 4 M

³ *corr. fr.* -antur P

⁴ (Apud Hiero. est Homo, quae vera est lectio, quamquam alteram et Gratianus habeat) *add.* M²

⁵ sensus CPBM; *om.* S

⁶ ab hostio CPBSHLA; abortio M; [ab hoste Grat.] *add. Fr*

59*¹*Augustinus ad Bonifacium*²

Querant³ schismatici ab apostolo quam ecclesiam significabat Sara, quando persecutionem faciebat ancille. Liberam quippe matrem nostram celestem Hierusalem, id est veram Dei ecclesiam, in illa muliere dicit fuisse figuratam, que affligebat ancillam. Si autem melius discutiamus, magis illa persequebatur Saram superbiendo quam illam Sara coercendo. Illa enim domine faciebat iniuriam, ista imponebat superbie disciplinam. Deinde⁴ quero, si boni et sancti nemini faciunt persecutionem, sed tantum modo patiuntur, cuius putant in psalmo esse vocem, ubi legitur, Persequar inimicos meos et comprehendam illos, et non convertar donec deficiant?. Si ergo verum dicere vel agnoscere volumus, est persecutio iniusta quam faciunt impii ecclesie Christi, et est persecutio iusta quam faciunt impiis ecclesie Christi. Ista itaque beata est, que persecutionem patitur propter iustitiam; illi vero miseri, qui persecutionem patiuntur propter iniustitiam. Proinde ista persequitur diligendo, illi seviendo; ista ut corrigat, illi ut evertant; ista ut revocet ab errore, illi ut precipitent in errorem; denique ista persequitur inimicos, et comprehendit donec deficiant in vanitate; isti, ut in vanitate proficiant. Item⁵. Schismatici dicunt⁶, Cui vim Christus intulit, quem coegit? Ecce habent apostolum Paulum, agnoscant in eo prius cogentem Christum, et postea docentem, prius ferientem, et postea consolantem. Mirum est autem quomodo ille qui pena corporis ad Evangelium coactus intravit, plus illis omnibus qui solo verbo vocati sunt, in Evangelio laboravit, et quem maior timor compulit ad caritatem, eius perfecta caritas foras misit timorem, Cur ergo non cogeret ecclesia perditos filios ut redirent, si perditii filii coegerunt alios ut perirent? Quamvis etiam illos quos non coegerunt, sed tantummodo seduxerunt, si per terribiles, sed salubres leges in eius gremio revocentur, blandius pia mater amplectitur, et de illis multo amplius, quam de his quos nunquam perdidit gratulatur. An non pertinet ad diligentiam pastorem, etiam illas oves que non violenter erepte, sed blande

¹ Quod boni iuste et pie persequuntur malos, mali autem iniuste bonos *add. as rubric* M

² comitem *add.* M, *om.* CPBSA

³ Fuerant L

⁴ Querant – Deinde *om.* H

⁵ (ibidem post multa) *add.* M²

⁶ Dic. sch. A

leniterque seducte a grege aberraverint, et ab alienis ceperint possideri, inventas ad ovile Dominicum, si resistere voluerint, flagellorum terroribus, vel etiam doloribus revocare? Item⁷. A Christo coactum ostendimus Paulum. Imitatur itaque ecclesia in istis cogendis Dominum suum, que prius ut neminem cogeret expectavit, ut de fide regum atque gentium predicatio prophetica compleretur. Etiam hinc non absurde intelligitur apostolica illa sententia, ubi Paulus beatus dixit, Parati ulcisci omnem inobedientiam, cum completa fuerit prior inobedientia vestra. Unde et ipse Dominus ad magnam cenam suam prius convivas adduci iubet, postea cogi. Nam cum ei servi respondissent, Domine, factum est quod iussisti, et adhuc locus est, Exite, inquit, in vias, et sepes, et quoscumque inveneritis cogite intrare. In illis ergo qui leniter primo adducti sunt, completa est prior obedientia; in istis autem qui coguntur, inobedientia coercetur. Item⁸. Si potestate, quam per religionem ac fidem regum, tempore quo debuit divino munere accepit ecclesia, hi qui inveniuntur in viis et sepibus, id est in heresibus et schismatibus, coguntur intrare, non quia coguntur reprehendant, sed quo coguntur attendant. Item⁹. Maximianus episcopus Vagiensis auxilium petivit ab imperatore Christiano contra hostes ecclesie, non tam sui ulciscendi causa quam tuende ecclesie sibi credite. Quod si pretermisisset, non eius fuisset laudanda patientia, sed negligentia merito culpanda. Neque enim et apostolus Paulus vite sue transitorie, sed ecclesie Dei consuluit, quando contra illos qui eum occidere conspiraverant, consilium illorum ut tribuno proderetur effecit. Unde factum est ut eum ad locum quo fuerat perducendus deduceret miles armatus, ne illorum pateretur insidias. Item¹⁰. Quis enim nostrum velit non solum aliquem inimicorum perire, verum etiam aliquid perdere? Sed si aliter non meruit habere pacem domus David, nisi Absalon filius eius in bello quod contra patrem gerebat, fuisset extinctus quamvis magna cura mandaverat suis ut eum quantum possent, vivum salvumque servarent, ut esset cui penitenti paternus affectus ignosceret, quid ei restitit nisi perditum flere, et sui regni pace acquisita¹¹ suam mestitiam consolari?

(*epist. 50*). *Ctp 3.20.19* (23, q. 4, c. *Si Ecclesia.*), (22, q. 6, c. *Schismatici.*), (23, q. 3, c. *Maximianus.*), (23, q. 5, c. *Quis enim.*)

⁷ (post pauca) *add. M*². Schismatici dicunt, Cum – Item. *om. HL*

⁸ (paulo post) *add. M*²

⁹ (post aliquam multa) *add. M*²

¹⁰ (ibidem aliquanto post) *add. M*²

¹¹ *acquisita CPBM; restituta <sive adq.> S*

60*

¹*Augustinus de sermone Domini in monte, libro primo*

Ea vindicta non prohibetur que ad correctionem valet, ipsa enim etiam pertinet ad misericordiam. Nec impedit illud propositum, quo quisque paratus est ab eo quem correptum esse vult, plura perferre. Sed huic vindicte referende non est idoneus, nisi qui odium quo solent flagrare qui se vindicare desiderant, dilectionis mansuetudine superaverit. Non enim metuendum est, ne odisse parvulum filium parentes videantur, cum ab eis vapulat peccans, ne peccet ulterius. Et certe perfectio dilectionis ipsius Dei Patris imitatione nobis proponitur, cum in sequentibus dicitur, Diligite inimicos vestros,

¹ Quod non sit idoneus ad exercendam vindictam nisi qui superavit odium mansuetudine *add. as rubric M*

benefacite his qui oderunt vos, et orate pro eis qui vos persequuntur. Et tamen de ipso dicitur per Prophetam, Quem enim diligit Dominus corrigit, flagellat autem omnem filium quem recipit. Dicit et Dominus, Servus qui nescit voluntatem domini sui, et facit digna plagis vapulabit paucis, Servus autem qui scit voluntatem domini sui, et facit digna plagis, vapulabit multis. Non ergo queritur, nisi ut et ipse vindicet cui rerum ordine potestas data est, et ea voluntate vindicet, qua pater parvulum filium, quem per etatem odisse nondum potest. Hinc enim apertissimum exemplum datur, quo satis appareat posse peccatum amore potius vindicari quam impunitum relinqui, ut illum quem vindicat, non pena miserum, sed correctione beatum velit, paratus tamen si opus sit equo animo plura tolerare ab eo illicita², quem vult esse correptum; sive in eum habeat potestatem coercendi, sive non habeat.³ Magni autem et sancti viri, qui iam optime scirent mortem istam que animam dissolvit a corpore non esse formidandam, secundum eorum tamen animum qui illam timerent, nonnulla peccata morte puniverunt, quo et viventibus utilis metus incuteretur, et illis qui morte puniebantur non ipsa mors noceret, sed peccatum quod augeri posset, si viverent. Non temere illi iudicabant, quibus tale iudicium donaverat Deus. Inde est quod Elias multos morte affecit, et propria manu, et igne divinitus impetrato. Quod et alii multi magni et divini viri eodem spiritu, consulendo rebus humanis, non temere fecerunt. De quo Elia cum exemplum dedissent discipuli, Domino commemorantes quid ab eo factum sit, ut etiam ipsis daret potestatem petendi de celo ignem, ad consumendum eos qui sibi hospitium non preberent reprehendit in eis Dominus, non exemplum prophete sancti, sed ignorantiam vindicandi, que adhuc erat in rudibus, animadvertens eos non amare⁴ correptionem, sed odio desiderare vindictam. Itaque posteaquam eos docuit quid esset diligere proximum tanquam seipsum, infuso etiam Spiritu sancto, quem decem diebus completis post ascensionem suam desuper, ut promiserat, misit, non defuerunt tales vindicte quamvis multo rarius quam in Veteri Testamento. Ibi enim ex maiori parte servientes timore premebantur, hic autem maxime dilectione liberi nutriebantur. Nam et verbis apostoli Petri Ananias et uxor eius, sicut in actibus apostolorum legimus, exanimis ceciderunt, nec resuscitati sunt, sed sepulti. (cap. 37) Ctp 3.20.20 (23, q. 4, c. Ea vindicta.)

² [illata habet August.] *add.* M²

³ Augustinus de sermone – non habeat *om.* H; (Ibid., c. 38.) *add.* M²

⁴ amare CPBSAM; [amore, orig. ms. S. Ger.] *add.* Fr

61*

¹Augustinus contra Cresconium grammaticum, lib. I²

Quisquis³ Christianum iniquus⁴ persequitur, Christi est inimicus. Verum dicis, si non⁵ hoc in illo persequitur quod Christo est inimicum. Neque enim⁶ dominus in servo, pater in filio, maritus in coniuge cum sint utriusque Christiani, non debent persequi vitia

¹ Quod Christi est inimicus qui Christianum iniuste persequitur *add. as rubric* M

² lib. i CPBSA; *om.* M

³ enim *add.* V, *om.* CPBSM

⁴ iniquus CPBM (inquis habet Augus. ut verba sint Cresconii) *add.* M²; iniquus S; iniquis A

⁵ si non CPBSAM [sed non, ms. S. Ger.] *add.* Fr

⁶ ss P

Christiane contraria veritati? An vero si non persequantur, non rei negligentie merito tenebuntur?

(lib. III, c. 51). Ctp 3.20.21; IP 8.15

62*

¹Augustinus ad Macedoniam

Debet homo diligere proximum tanquam seipsum, ut quem potuerit hominem vel beneficentiae consolatione, vel informatione doctrine, vel discipline coertione² adducat ad colendum Deum.

(epist. 52). Ctp 3.20.22; IP 8.16 (25, q. 4, c. Debet.)

¹ Quod coercere proximum sit diligere eum *add. as rubric* M

² cohercitione P²V

63*

¹Augustinus ad Donatum presbiterum

Qui diliguntur male sue voluntati impune et crudeliter permittendi non sunt, sed ubi potestas datur, et a malo prohibendi et ad bonum cogendi. Nam si voluntas mala² semper permittenda est libertati, quare Isrelitici recusantes et murmurantes tam duris flagellis a malo prohibebantur, et ad terram compellebantur promissionis? Si voluntas mala³ permittenda est libertati, quare Paulus non est permissus uti pessima voluntate quia⁴ persequeretur ecclesiam, sed prostratus est, ut excecaretur, excecatus ut mutaretur, mutatus ut mitteretur, missus ut qualia fecerat in errore talia pro veritate pateretur? Si voluntas mala semper sue permittenda est libertati, quare monetur pater in Scripturis sanctis filium durum non solum verbis corripere, sed etiam latera eius tundere, ut ad bonam disciplinam cogatur, et Dominus diligatur⁵?

(epist. 204). Ctp 3.20.23; IP 8.17

¹ Quod mala voluntas non est permittenda suae libertati *add. as rubric* M

² mala CPBM; *om.* S

³ suae *add. Fr, om.* CPBSM

⁴ quia CPBS; qua M

⁵ cogatur - diligatur CPBSHM, [apud Aug. hodie sic legitur, coactus et domitus dirigatur] *add.* M²; coactus et Dominus dirigatur A

64*

¹Augustinus ad Donatistas

Quod erraverat, inquit Dominus, non revocastis, et quod perierat non requisistis. Hoc vobis per nos Dominus ipse facit, sive obsecrando, sive minando, sive corripiendo, sive damnis, sive laboribus, sive per suas occultas admonitiones vel visitationes, sive per potestatum temporalium leges.

(epist. 166). Ctp 3.20.24

¹ Quod corripiendi sunt homines. *add. as rubric* M

65*¹*Crisostomus super Mattheum, homilia 17*

Occidit Phinees hominem, et reputatum est ei ad iustitiam, Abraham vero non homicida solum verum etiam parricida (quod certe est gravius) effectus, magis Deo² magisque placuit. Sed et Petrus geminum fecit homicidium, fuit tamen opus spirituale quod factum est. Non sola igitur respiciamus opera, sed tempus, et causam, et voluntatem, et personarum differentiam, et quantacumque alia ipsis operibus acciderunt³ diligentissime requiramus. Non enim possumus ad veritatem aliter pervenire⁴.
(*in op. perfec. ad c. V Matth.*) *CB Varia IB 30] IP 8.18 (23, q. 8, c. Occidit Phinees.)*

¹ Quod non omnis hominem occidens homicida sit *add. as rubric* M

² Deo CPBSH; Domino M

³ -erunt CPBS; -erint M

⁴ Non enim - perv. *in mg.* S

66*¹*Responsiones Adriani pape contra obiectiones quorundam ad Carolum, cap. 16*

Sanctus Gregorius in dialogis suis meminit de beato Bonifacio, qualiter miserum illum qui cum simia veniens cimbala percussit, sermone suo cum merore ad mortem iaculavit.

CB Varia IC 41

¹ Responsiones CPBSA; De eodem. Ex responsionibus M

67*¹*Gregorius in dialogo, lib. I²*

Cum beatus Bonifacius ad Fortunati mensam venisset, priusquam Deo himnum diceret, sicut quidam cantandi arte solent victum querere, repente ante ianuam vir cum simia astitit, et cimbalum percussit, quem sanctus vir audiens sonitum dedignatus dixit, Heu, heu, mortuus est miser iste, mortuus est miser iste. Ego ad mensam refectionis veni, os nondum ad laudem Dei aperui, et ille cum simia veniens cimbalum percussit. Subiunxit tamen atque ait, Ite et pro caritate Dei³ cibum potumque tribuite, scitote tamen quia mortuus est. Qui infelix vir dum panem et vinum ex eadem domo percepisset egredi ianuam voluit, sed saxum ingens subito de tecto cecidit, eique in verticem venit. Ex qua percussione prostratus in manibus iam semivivus levatus est. Deinde vero altero⁴ die⁵ secundum Dei viri⁶ sententiam funditus vitam finivit. Qua de re, Petre, pensandum est quantus sanctis viris timor sit exhibendus, templa enim Dei sunt, et cum ad iracundiam vir sanctus trahitur, quis alius ad irascendum nisi eiusdem templi inhabitator excitatur?

¹ Item de eadem re *add. as rubric* M

² in D. - i CPBSA; Dialogorum lib. I M

³ Dei RPVBSA; ei (*after erasure*) CR²; ei [Dei] M

⁴ altero CRPVB²S; altera BM

⁵ Deinde - die CPBSM; Die vero altero A

⁶ Dei viri CPBA; viri Dei S; dicti viri [viri Dei] M, Vict. *add. Fr*

Tanto ergo metuenda est ira iustorum, quanto et constat, quia in eorum cordibus ille presens est, qui ad inferendam ultionem quam voluerit, invalidus non est.

Gregorius in dialogo, lib. II⁷

Petrus qui⁸ Tabitham mortuam orando suscitavit, Ananiam et Sapphiram mentientes morti increpando tradidit⁹, neque enim¹⁰ orasse in eorum extinctione legitur, sed solummodo culpam quam perpetraverant increpasse. Constat ergo quia aliquando¹¹ ex potestate, aliquando¹² exhibentur ex postulatione, dum et istis vitam increpando abstulit, et illi reddidit orando.

(cap. 9) *CB Varia IC 72a, c] IP 8.19 from Petrus Tabitham only (23, q. 8, c. Petrus.)*

⁷ Greg. - dial. lib. II CBSAL; Greg. - dial. P; Item Dialogorum lib. II M, (cap. 30) *add. M*²

⁸ qui CPBS; *om. M*

⁹ tradidit CBSLM; tradit PVB²

¹⁰ enim CPBS; eum M

¹¹ talia *add. M, om. CPBS*

¹² *ss P*

68*

¹Iohannes VIII Marino et Pulcari

Sed et pro primiciis² vestre fidelitatis vobis iniungimus, ut cum aliquibus navibus vestros milites robustissimos presentialiter destinatis, qui quadraginta Sarracenos, qui dudum Grecorum nostrorum navibus in mare fugere, quique postea terrestrium nostrorum militum exspoliati armis omnibus, virtute in montis Circei latibulis evaserunt, una cum nostris pedestribus apprehendant, quia nos pro tantillis Sarracenis dromones nostros fatigare nolumus, dum de vobis confidere (sicut et ipsi velle dicimini) provocamur modis omnibus confidentes. Quia si obedientie vestre constantiam et fidei puritatem cum virtutis efficacia circa sanctam Romanam ecclesiam amodo senserimus, non solum de his tribus, quibus vos ultra consuetudinem pregravatos dicitis, in quantum ratio postulaverit levigabimus, verum etiam ut propriam sancti Petri familiam, terra marique vos tueri, domino confortante, studebimus.

CB Ioh. VIII 5

¹ De vindicta quam Iohannes papa in quosdam fieri iussit *add. as rubric M*

² pro primiciis PVBSA; provinciis CRM; [pro primiciis Vict.] *add. Fr*

69*

¹Iohannes VIII Angeberge² imperatrici

Siquidem cum virtute Dei melius quam Kaletam, que nostra sunt defendemus, et illorum in nullo penitus indigemus, dromones videlicet cum ceteris navibus construentes, et cetera vasa bellica et apparatus, quin potius et ipsos animos hominum preparantes, et adversus hostiles incursus indesinenter armantes.

CB Ioh. VIII 11

¹ De defensione quam contra hostes fecit *add. as rubric M*

² Ang- R PVBSFr; Amg- CM

70*¹*Iohannes VIII² Domagol duci glorioso³*

Preterea devotionis tue studium⁴ exhortamur, ut contra marinos latrunculos qui sub pretexto tui nominis in Christicolos debacchantur, tanto vehementius accendatur, quanto illorum pravitate famam tui nominis obfuscatam fuisse cognoscis, quoniam licet credi possit quod, te nolente, illi navigantibus insidientur, tamen quia a te comprimi posse dicuntur, nisi eos compresseris, innoxius non haberis. Scriptum quippe est, Qui crimina cum potest emendare, non⁵ corrigit, ipse committit.

CB Ioh. VIII 36b] IP 8.20 (23, q. 8, c. Preterea.)

¹ Quod crimina committit qui non corrigit cum possit *add. as rubric M*

² *in mg. C*

³ *glor. CPBM; om. S*

⁴ *tue stud. CPBM; stud. tue S*

⁵ *ss S*

71*¹*Iohannes VIII imperatori et imperatrici*

Cum reversi fuisset, omnia littora nostra depredata, etiam et in fundis et in Terracina, velut in domo propria multos Sarracenos invenimus residere, pro quibus non plusquam quinque diebus in urbe manentes, quamvis corporis non modica detineremur molestia, exivimus cum fidelibus nostris, quorum Domino adiuvante cepimus naves octodecim. Sarraceni vero multi occisi sunt, captivos autem fere sexcentos liberavimus. Ideo vobis venientibus necesse valde est, ut talis in littoribus marinis fortitudo virorum remaneat, quorum virtute nostra omnia salva consistant, et ea que necdum depredata sunt loca, non predentur.

CB Ioh. VIII 46

¹ Quomodo Iohannes papa Sarracenis restiterit *add. as rubric M*

72*¹*Hieronimus ad Riparium*

Legi siromasten Finees², auctoritatem³ Elie, zelum Simonis Cananei, Petri severitatem Ananiam et Sapphiram trucidantem, Pauli constantiam qui Elimam magum viis Domini resistentem eterna severitate⁴ damnavit. Non est crudelitas pro Deo⁵ pietas. Unde et in lege dicitur, Si frater tuus et amicus et uxor que est in sinu tuo depravare⁶ voluerit a veritate, sit manus tua super eum⁷, et effunde sanguinem ipsorum.

¹ Quod non est crudelitas punire malos pro Deo, sed pietas *add. as rubric M*

² *Fin- CPBS; Phin- M*

³ *auctoritatem CPBSA; austeritatem M, [auctoritatem] add. M², Vict. add. Fr*

⁴ *severitate CPBS; cecitate AM; [severitate] add. M², Vict. add. Fr*

⁵ *sed add. M, [Gratian sic. crimina pro Deo punire] add. M²*

⁶ *te add. M, om. CPBS*

⁷ *eum CPBS; eos M*

(tom. III, epist. cuius initium, *Acceptis primum litteris*). CB Varia IC 79a] IP 8.21

73*

¹*Leo IV Ludovico*² regi

Petrum et Adrianum³ nunquam recipiemus ad habitandum nobiscum, et si, quod minus credimus, aut preces nostras quas pro eorum retentione vobis misimus, aut honores Romani pontificis pro nihilo existimastis, et nos minus quam Adrianum et Petrum amastis, quod in posterum iam ordinatum habeamus, vestre edicimus magnitudini.⁴ Certe Romane sedis presules tempore quo per unamquamque ecclesiam cum suis clericis tendebant ob missarum officium, vel alias more solito, utilitates ecclesiasticas disponendas, nihil aliud tam ipsi quam clerici ipsorum nisi sacerdotalia indumenta ferebant, quod secuti usque nunc nos egimus. Sed amplius nequaquam agere oportet, si viros quos nec querimus unquam, nec volumus mandare decreveritis. Et hoc ad ultimum pro certo notum facimus quoniam ad quamcumque ecclesiam locumque alium nobis merito subiectum digressi fuerimus, ne de mortis nostre periculo triumphatores existant, cum debueramus ob divinum cultum sive timorem orarium solummodo planetamque deferre, lanceam et scutum et gladium baiulare precipiemus.

CB Leo IV 35]

¹ Quod propter remissionem malorum, in collegio episcoporum arma sint ferenda. *add. as rubric M*

² [Lothario] *add. M*

³ Pet. et Ad. CPBSM; Ad. et Pet. A

⁴ Petrum et Adrianum – magnitudini *om. H*

74*

¹*Ex historia Anastasii bibliothecarii Romane ecclesie*

Multo divino zelo motus Michael piissimus imperator contra Manicheos qui Pauliciani dicuntur, capitalem animadversionem Racephori sanctissimi patriarche ac aliorum patrum predicamentis promulgans, aversus est per alios nequam consiliarios, obtentu penitentiae, cum esset impossibile illos penitentiam agere qui capti fuissent errore. Dogmatizabant autem indocte non licere sacerdotibus promulgare contra impios mortem, per omnia divinis super hoc adversantes Scripturis. Si enim vertex apostolorum Ananiam et Sapphiram ob mendacia tantum mortificavit, et Paulus magnus clamat, Qui talia, inquam, agunt digni sunt morte, hoc de solo mortali peccato, quomodo non horum contrarii erunt, qui omni spirituali et corporali spurcitia plenos quique demonibus serviunt a gladio redemerint?

¹ Licere sacerdotibus contra impios promulgare mortem *add. as rubric M*

75*

¹*Dialogus*² *Augustini contra Petilianum*

Petilianus dixit, Si apostoli persecuti sunt aliquem, aut aliquem tradidit Christus. August. respondit, Possem quidem dicere ipsum Satanam omnibus malis hominibus esse peiorem, cui tamen tradidit apostolus hominem in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die domini Iesu. Item alios de quibus dicit, Quos tradidi Satane, ut discant non blasphemare. Et Dominus flagellatos expulit ex templo improbos mercatores, ubi etiam connexum est testimonium Scripture dicentis, Zelus domus tue comedit me. Ecce invenimus apostolum traditorem, Christum persecutorem.³ Quare per violentissimas turbas, etiam ultro improbi estis ecclesiis catholicis, ubi advertere potueritis, quod innumerabilibus exemplis res ipsa indicat? Sed dicitis vos loca vestra defendere, et resistitis fustibus et cedibus quibuscumque potueritis. Quare ibi non audistis vocem Domini dicentis, Ego tamen dico vobis. Non resistere malo? Aut si fieri potest, ut aliquando recte per vim corporalem resistatur violentis, nec ideo preceptum violetur, quod audimus a Domino, Ego autem dico vobis non resistere malo, cur non etiam hoc fieri potest, ut per ordinatas et legitimas potestates, de sedibus que illicite usurpantur, vel ad iniuriam Dei retinentur, pius expellat impium, et iustus iniustum? Neque enim eo modo persecutionem passi sunt pseudoprophete ab Elia, quomodo ipse Elias a rege iniquissimo, aut quia flagellatus est Dominus a persecutoribus, propterea passionibus eius comparandi sunt, quos ipse de templo flagellatos eiecit. Restat ergo, ut nihil aliud requirendum esse fateamini, nisi utrum iuste an impie vos separaveritis a communione orbis terrarum. Nam si hoc inventum fuerit quod impie feceritis, non miremini, si non desunt ministri Deo per quos flagellamini, quia persecutionem patimini non a nobis, sed sicut scriptum est, ab ipsis factis vestris. Item.⁴ Si de rebus vel de locis ecclesiasticis quos tenebatis et non tenetis, querimini, possunt et Iudei se iustos dicere, et iniquitatem nobis obiicere, quia locum in quo impii regnaverunt modo Christiani possident⁵. Quid ergo indignum, si ea que tenebant heretici secundum parem Domini voluntatem Catholici tenent? Ad omnes enim similes, id est ad omnes impios et iniquos illa vox Domini valet, Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti iustitiam. An frustra scriptum est, Labores impiorum iusti edent? Quapropter magis mirari debetis quod adhuc tenetis aliquid quam quod aliquid amisistis. Item⁶. Si qua iam concisi possidere cepistis, quia vobis ablata nobis Dominus dedit, non ideo concupiscimus aliena, quia illius imperio cuius sunt omnia, facta sunt nostra, et iuste nostra sunt. Vos enim his utebamini ad precisionem, nos ad unitatem. Alioquin et primo populo Dei possent illi obiicere aliene rei concupiscentiam, qui divina potestate ab eorum facie, quia ea terra male utebantur, expulsi sunt. Et ipsi Iudei a quibus ablatum est regnum, secundum verba Domini, et datum est genti facienti iustitiam, possunt obiicere aliene rei concupiscentiam, quia ecclesia Christi possidet, ubi persecutores Christi regnabant. Item⁷. Qui peccat non peccat

¹ Quod non sint culpandi iudices sed laudandi, qui haereticos et schismaticos persequuntur, et bona eorum diripiunt *add. as rubric M*

² Dial. CPBSA; Ex lib. Dialogorum M

³ (ibid. cap. 19) *add. M*²

⁴ Petilianus dixit, Si – vestris. Item *om. H*

⁵ (at nunc, pro dolor, impii Mahumetistae) *add. M*²

⁶ (cap. 59 eiusdem libri) *add. M*²

⁷ (cap. 79) *add. M*²

legis auctoritate, sed contra legis auctoritatem. Quia vero interrogas que sit ratio persequendi, vicissim te interrogo cuius sit vox in psalmo dicentis, Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequer. Quere itaque persecutionis vel causam, vel modum, et noli tanta imperitia generaliter malorum persecutiones reprehendere. Item⁸. Quod autem etiam Christus corporaliter persecutus fuerit eos quos de templo flagellando expulit, iam supra diximus. Item⁹. Nec persequimur vos, nisi quemadmodum persequitur veritas falsitatem. Item¹⁰. Ad fidem nullus est cogendus, sed per severitatem, imo et per misericordiam Dei, tribulationum flagellis solet perfidia castigari. Numquid quia mores optimi libertate voluntatis eliguntur, ideo mores pessimi non legis integritate puniuntur? Sed tamen male vivendi ultrix disciplina prepostera est, nisi cum precedens bene vivendi doctrina contemnitur. Si que igitur adversus vos leges constitute sunt, non eis benefacere cogimini, sed male facere prohibemini. Nam benefacere nemo potest nisi elegerit, nisi amaverit, quod est in libera voluntate. ¹¹Cum aliquid adversus vos reges constituunt, admoneri vos credite, ut cogitetis quare ista vos patiamini. Si propter iustitiam, re vera illi persecutores vestri sunt, vos autem beati qui persecutionem passi propter iustitiam, possidebitis regnum celorum. Si autem propter iniquitatem schismatis vestri, illi quidem correctores vestri sunt, vos autem sicut ceteri diversorum scelerum rei qui penas legibus pendunt, profecto infelices et in hoc seculo et in futuro. Item¹². Pro membris Christi adversus vos seviunt, et vobis resistunt quicumque in catholica eo animo sunt¹³, quo tunc Petrus fuit, cum ferrum pro Christi nomine strinxit. Sed multum interest inter vestram persecutionem et istorum. Vos similes estis servo sacerdotis, quia servientes principibus vestris adversus ecclesiam catholicam, id est adversus Christi corpus armamini. Isti autem tales sunt, qualis tunc Petrus fuit, qui pro Christi corpore, id est pro ecclesia etiam corporaliter pugnant. Item¹⁴. Si propterea persecutor non fuit Nabuchodonosor, quia scelus in sanctum Danielem commissum iustissime vindicavit, quomodo vindicandum est a regibus quod Christi sacramenta exsufflantur, si prophete membra quia in periculum missa sunt, sic vindicari meruerunt? Item¹⁵. Neque in homine bono aliquis Dei sacramenta fugiat, neque in homine malo. Item¹⁶. Si laudanti amico non est credendum, neque inimico detrahenti. Item¹⁷. Apud nos quicumque mali vel penitus latent, vel quibusdam noti propter bonos quibus ignoti sunt, et apud quos convinci non possunt, propter unitatis et pacis vinculum tolerantur, ne cum zizaniis eradicetur et triticum, ita sue malitie sarcinam portant. ¹⁸Neminem recte iudicari puto innocentem, qui hominem non convictum crediderit nocentem. Item¹⁹. Illud quis ferat quod sacrilega dicit sacramenta Christi, etiam si vere, sicut calumpniatur, a traditoribus haberentur que in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ritu evangelico celebrantur? Hic fortasse dicat

⁸ (ad calcem, c. 80) *add.* M²

⁹ (cap. 82) *add.* M²

¹⁰ (cap. 83) *add.* M²

¹¹ (ibidem, cap. 84.) *add.* M²

¹² (ibidem, cap. 88) *add.* M²

¹³ (Apud Aug. inseritur, parvae adhuc fidei) *add.* M²

¹⁴ (ibidem, cap. 92, sub finem) *add.* M²

¹⁵ (ibidem, cap. 104) *add.* M²

¹⁶ (lib. III Contra litteras Petilia. c. 10) *add.* M²

¹⁷ (ibidem, c. 36) *add.* M²

¹⁸ (August., ca. 8, lib. De unico bapt. contra Petilianum) *add.* M²

¹⁹ (cap. 59) *add.* M²

iam non esse Christi sacramentum quod a sacrilegis datur. Cur non ergo dicit non esse etiam nomen Christi, quod a sacrilegis dicitur? Item²⁰. O quam detestandus²¹ qui clarorum virorum quedam non recte facta laudabiliter se imitari putant, a quorum virtutibus alieni sunt. Sic enim et nonnulli Petro apostolo comparare se possunt, si Christum negaverint. Item²². Si est illa humanitas in rebus humanis, puto nos iustius posse reprehendi, si ignotos homines quos criminantur inimici, neque horum crimen ulla testificatione demonstrant, nocentes potius quam innocentes crediderimus. Quia si forte se aliter Veritas habet, ipsi certe humanitati debitum redditur, cum homo de homine nil mali temere suspicatur, nec cuiquam criminanti facile credit, quando sine teste ac sine ullo documento crimen obiiciens maledicus potius conviciator quam veridicus accusator extiterit. Item²³. Si factum est quod accusant, quid peccaverunt ecclesiastici iudices, qui crimina etiam si vera et ad se delata, sibi tamen non probata, damnare nullo modo debebant? Item²⁴. Si autem vos contra ecclesiam Christi altaria erexisse, et a Christiana unitate (que toto orbe diffunditur) sacrilego schismate separatos esse, et corpori Christi (quod est ecclesia toto orbe diffusa) et rebaptizando et blasphemando, et quantum potestis oppugnando, adversari sancta et canonica Scriptura convincit, vos impii atque sacrilegi, illi autem qui vos pro tanto scelere tam leviter damnorum admonitionibus vel locorum vel honorum vel pecunie privatione, deterrendos coercendosque decernunt, ut cogitantes quare ista patiamini, sacrilegium vestrum cognitum fugiatis, et ab eterna damnatione liberemini, et rectores diligentissimi et consultores piissimi deputantur.²⁵ Item²⁶. De persecutione vestra querela sedabitur, si cogitetis et intelligatis prius non omnem persecutionem esse culpabilem. Alioquin non laudabiliter diceretur, Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequer. Nam quotidie videmus et filium de patre, tanquam de persecutore suo conqueri, et coniugem de marito, et servum de domino, et colonum de possessore, et reum de iudice, et militem vel provincialem de duce vel rege, cum illi plerumque ordinatissima potestate sibi homines subditos per terrores levium penarum a gravioribus malis prohibeant atque compescant, plerumque autem a bona vita et a bonis factis, minando et seviendo deterreant. Sed cum a malo et illicito prohibent, correctores et consultores sunt; cum autem a bono et licito, persecutores et oppressores sunt. Culpantur etiam qui prohibent a malo, si modum peccati modus correctionis excedat.

(lib. 2 contra literas Petiliani, cap. 10) Ctp 3.20.25 (q. 7, c. Si de rebus.), (25, q. 4, c. Qui pecc.), (23, q. 5, c. Ad fidem.), (23, q. 3, c. Pro membris.)

²⁰ (ibidem, cap. 13) add. M²

²¹ [est error hominum, additur apud Aug.] add. M²

²² (ibidem, cap. 16) add. M²

²³ (lib. De unitate Ecclesiae contra episto. Petilia. cap. 2) add. M²

²⁴ (ibidem, cap. 17) add. M²

²⁵ Item. Quod autem etiam Christus corporaliter – deputantur om. H

²⁶ (ibidem aliquanto superius) add. M²

76*

¹*Augustinus super epistolam Iohannis, cap.*² 7

Non putes nunc³ te amare servum tuum, quando eum non cedis, aut tunc amare filium tuum quando non das disciplinam, aut tunc amare vicinum tuum quando non corrigis eum. Non est ista caritas, sed languor; ferveat caritas ad emendandum, ad corrigendum; sed si sunt boni mores, delectent; si sunt mali emendentur.

(*Tractatu 7) Ctp 3.20.26; IP 8.22 (23, q. 5, c. Non putes.)*

¹ Quod caritas est corrigere proximum *add. as rubric M*

² cap. CPBSAM; tractatu *Fr*

³ nunc CRPVBSA; tunc P²M

77*

¹*Augustinus de civitate Dei, lib. XIX*

Non est innocentie, parcendo sinere ut in malum gravius incidatur. Pertinet ergo ad innocentis officium non solum nemini malum inferre, verum etiam cohibere a peccato, vel punire peccatum, ut aut ipse qui prius oditur, corrigatur experimento, aut alii terreantur exemplo.

(*cap. 16) Ctp 3.20.27*

¹ De eodem. *add. as rubric M*

78*

¹*Augustinus in libro Quest. Novi et Veteris Testamenti, cap. 104*²

Videns Petrus apostolus³ insurgentes hostes, protulit gladium et amputavit auriculam servi sacerdotis. Tunc Iesus dixit Petro ut reconderet gladium in thecam suam, Omnis enim, inquit, qui acceperit gladium, gladio peribit. Ut quid parari iussit, qui prohibuit percutere,⁴ cum non utique iniuste videatur apostolus percussisse? Quantum enim pertinet ad rem⁵, percussit eum quem contra se armatum videbat. Resistere enim debuit ingratis servis, et ad Dominum necandum armatis. Item⁶. Quare contuens Dominus factum apostoli Petri, eum qui gladio usus fuerit gladio dixit perire, cum non iniuste percussisse videatur Nam sicut significatur in Luca, ipso Domino permittente percussit, et sic prohibitus hec audivit. Ideo etenim permissum est ut et vindicare se posse videretur, sed nolle; et virtus ostenderetur in eo manere in quo fuerat, et in utroque vindicare se posse non ambigeretur. Inimici vero pro certo haberent datam ab eo potestatem ut hec facerent, non enim victus apparebat, sed tradens se voluntati eorum. Quare ergo sententia data est ut qui accipit gladium, gladio pereat, nisi quia nulli licet, excepto iudice, gladio quemquam occidere? Apostolo autem Petro usque ad hoc permissum est, quod dolorem

¹ Quod nulli liceat gladio iuste occidere excepto iudice *add. as rubric M*

² 104 PVBSA; 4 CR; *om. M*

³ Pet. ap. CPBSM; ap. Pet. V

⁴ eum etiam morti designans [reum etiam mortis designans eum *add. M*²] qui percusserit gladio *add. M, om. CPBSA*

⁵ [Petrum] *add. M*

⁶ (aliquanto post) *add. M*²

faceret, non quod occideret. Hoc enim audiens, ne iterum percuteret dicit⁷. Preterea⁸ quia Christianis iam factis occidere non licet; in misericordia enim positus, lege iuris mundo crediti uti non licet aspere.

(*cap. 104*) *IP 8.23 from* Quare ergo sententia *only*

⁷ dicit CPBS; didicit M

⁸ [Aug. vulgo nunc sic habet, Ob hoc enim audiebat, ne iterum percuteret. Didicit praeterea, etc.] *add.* M²

79*

¹*Augustinus ad Lecarium*²

Qui vitiiis nutriendis parcat et fovet, ne contristet peccantium voluntatem, tam non est misericors, quam qui non vult cultrum rapere puero, ne audiat plorantem, et non timet ne vulneratum doleat vel extinctum.

(*Ctp 3.20.28; IP 8.25 (23, q. 5, c. Qui vitiiis.)*)

¹ Quod non est misericors, qui vitiiis parcat et fovet ea *add. as rubric* M

² Lecarium CPBS; Necarium A; Laetarium M [Lectarium, Gratia. legit Lotharium] *add.* M²

80*

¹*Augustinus ad Emeritum*²

Nostri adversus illicitas et privatas vestrorum violentias (quas et vos ibi qui talia³ facitis, doletis et gemitis) a potestatibus ordinatis vincionem⁴ petunt, non quod hos persequantur, sed quia se defendant.

(*epist. 164*). *Ctp 3.20.29; IP 8.26*

¹ Quod [non *add. Fr*] liceat Christiano se defendere *add. as rubric* M

² Emeritum PVBSM; Emertium C; Demercium R; Donatistam *add.* M

³ non *add.* M, *om.* CPBS

⁴ vinct- CPBS; tuit- M

81*

¹*Vita beati Ambrosii*²

Cum consulatus sui tempore imperator Honorius in urbe Mediolanensi Libicarum ferarum exhiberet munus, populo illuc concurrente, data copia est missis militibus ab Stilicone comite hortatu Eusebii prefecti, ut Cresconius quidam de ecclesia raperetur, quem confugientem ad altare Domini sanctus episcopus cum clericis qui in tempore aderant, defendendum circumdedit. Sed multitudo militum, que duces suos habebat de perfidia Arianorum, prevaluit adversum paucos, atque ablato Cresconio exultantes ad amphitheatrum reversi sunt, ecclesie luctum non modicum derelinquentes.

¹ Qualiter beatus Ambrosius quemdam defendit, ne de ecclesia raperetur Ex *add.* M

² (auctore Paulino). *add.* M²

82**¹Gesta² Adriani pape*

Adrianus Desiderii regis adventum appropinquasse cognoscens, aggregans universum populum Tuscie, Campanie, et ducatus Perusini, et aliquantos de civitatibus Pentapoleos, munivit hanc civitatem Romanam, omnesque armati parati erant vel si ipse rex adveniret, fortiter ei³ cum Dei⁴ et beati⁵ Petri, orationibus fulti predicti sanctissimi presulis, illi resisterent. Nam ecclesias beati Petri et Pauli exornare fecit eius sanctitas, et cuncta eorum cimilia⁶ et ornatus in hanc civitatem Romanam introduxit, claudi faciens omnes ianuas ecclesie beati Petri, et de intus seris supponi ac muniri iussit, ut si ipse protervus rex sine comite et permissu pontificis advenisset, minime aditum in eandem ecclesiam introeundi haberet, nisi brachio ad sue anime interitum ipsas confringeret ianuas.

¹ Qualiter se Adrianus papa adversus Desiderium regem ad resistendum munivit *add. as rubric* M

² Gesta CPBSA; Ex gestis M

³ ei CPBSM, *om.* A

⁴ auxilio *add.* M, *ss after* Petri P, in (*cancelled*) auxilio *add.* V; *om.* CBSA

⁵ beati CPBSA; sancti M

⁶ cimilia PVBSA; timilia CRL; thymilia [cymbala] M

83**¹Ex registro² Leonis IV Ludovico³ augusto*

Igitur cum sepe adversa a Sarracenorum partibus perveniant nuntia, quidam in Romanum portum Sarracenos⁴ clam furtiveque venturos esse dicebant, pro quo nostrum congregari precipimus populum, maritimumque ad littus descendere decrevimus, et egressi sumus Roma.

CB Leo IV 1b] IP 8.27

¹ De defensione Leonis papae contra Sarracenos *add. as rubric* M

² Ex reg. CPBSM; *om.* A

³ [Lothario] *add.* M

⁴ Sarrac. CPBS; *om.* M

84**¹Leo IV Ludovico² imperatori*

Scire vos oportet quod nunquam ab aliquibus nostros homines³ sinimus opprimi, sed si necessitas illis incurrerit, presentialiter inde dicamus⁴, quia nostri gregis in omnibus ultores esse debemus, et precipui adiutores.

CB Leo IV 7] IP 8.28

¹ De eodem *add. as rubric* M

² Ludovico CPBSHM; Lothario A

³ nost. hom. CPBM; hom. nos. S

⁴ inde dic. CPBS; vindicamus M

85**¹Item² Iohanni archiepiscopo*

Pro certo scitote quod nunquam permittimus nostros a vobis lacerari aut opprimi homines atque subiectos, sed si (quod non speramus) huius nostre monitionis dicta neglexeritis, et amplius aliquas oppressiones prefatis vel aliis nostris hominibus feceritis, presentialiter eos vindicabimus, et omnia vestra eripere curabimus, furibunda crudelique audacia.

CB Leo IV 8b]

¹ Item de eodem *add. as rubric* M

² Item CPBSA; Idem M

86**¹Item² iudici Sardinie*

Celsitudinem vestram duximus obsecrandam, ut nobis quantos tua previderit magnificentia, armatos sive pueros, sive adultos, ac iuvenes cum armis suis mandare dignemini, qui nobis quotidiana iussa possint explere.

CB Leo IV 17a]

¹ Qualiter auxilium a iudice Sardiniae petiit *add. as rubric* M

² Item CPBSA; Idem M

87**¹Item² exercitui Francorum*

Omni timore ac terrore deposito contra inimicos sancte fidei et adversarios omnium regionum viriliter agere studete.

Item

Ubi usque nunc parentes vestri publicum moverunt procinctum, semper victores extiterunt, nullaque eos multitudo populi superare potuit. Non enim audivimus ut aliquando sine fama victoriae reversi fuissent.

Item

Omnium vestrum nosse volumus caritatem, quoniam quisquis (quod non optantes dicimus) in hoc belli certamine fideliter mortuus fuerit, regna illi celestia minime negabuntur. Novit enim omnipotens, si quislibet vestrorum morietur, quod pro veritate fidei et salvatione patrie ac defensione Christianorum mortuus est, ideo³ ab eo pretitulatum⁴ premium consequetur.

CB Leo IV 21; Ctp 1.60.15-19 (pt only)] IP 8.30

¹ Quod regnum coelorum consequantur qui pro defensione Christianorum occisi fuerint *add. as rubric* M

² Item CPSA; Idem M

³ P *obsc.*

⁴ pre- *ss* P²

88**¹Item² Lothario augusto³*

De illis tribus iam publice condempnatis et reprobis viris Georgio, Adriano, et Petro, ut vestra nobis mandavit sublimitas quod adhuc ad aliud confiteri iudicium debebant, omnino mirati sumus, quibus iam missis vestris presentibus iuxta legem Romanam sententia prefixa ac promulgata est. Et nisi tunc Paschalis adesset festivitas, qua mortis prohibente lege sententiam dare licitum non est, vivere eos illorum malitia atque iniqua presumptio non sineret. Pro hac itaque ratione, solummodo usque ad tempus suspensa est sententia utrorumque.

CB Leo IV 43a

¹ De damnatione Georgii cuiusdam, Adriani, et Petri *add. as rubric* M

² Item CPSA; Idem M

³ augusto CPBSA*Fr*; episcopo [augusto] M

89**¹Item² ex cronica Francorum*

Adrianus papa in die sancto Pasche, presente Carolo imperatore, anathematizavit Thasmonem ducem Bavariorum, nisi in omnibus obediret eidem imperatori et filiis eius, ac genti Francorum, sicut iuraverat patri suo Pippino, et sibi. Quod si nollet, et sanguinis effusio fieret, vel aliud aliquid mali, hoc supra³ eundem ducem et eius consentaneos esset⁴, et prefatus rex et sui ab ea culpa⁵ immunes essent.

CB Varia II 83] IP 8.31

¹ De excommunicatione Thasmonis ducis Bavariorum *add. as rubric* M

² Item CPS; Ier' A; Idem M

³ supra CPBSA; super M

⁴ *after* ducem S, *not* CPBM

⁵ ab ea culpa CPBM; *om.* S

90**¹Gregorius Veloci magistro militum*

Utile visum est, ut aliquanti illuc milites transmittantur, quos gloria tua admonere et hortari studeat, ut parati sint ad laborem. Item. Si huc, vel ad Ravennates partes, nec dicendum Arnulfum cognoveritis excurrere, vos a dorso eius ita (sicut viros fortes condecet) laborate, quatenus opinio vestra ex laboris vestri caritate² amplius in Romano populo³ (domino auxiliante) proficiat.

(lib. XII. regist. epist. c. 21). CB Varia II 112]

¹ Exhortatio Gregorii papae ad defensionem Rom. pont. *add. as rubric* M

² (qualitate habet hodie Gregor. forte legen. claritate) *add.* M²

³ [Republicae orig.] *add.* *Fr*

91**¹Ex gestis Caroli magni iuxta Alcuinum*

Rogatu et precibus Adriani Romane urbis episcopi exoratus, Carolus rex bellum contra Longobardos suscepit, quod prius quidem, et a papa Stephano eius² patre supplicante³ cum magna difficultate susceptum est.

cf above 9.103AJ IP 8.32 (23, q. 8. c. Hortatu.)

¹ Quod Carolus rex adversus Longobardos rogatus Adriani papae bellum suscepit *add. as rubric M*

² Steph. eius CPBSM; eius Steph. A

³ (Gratia sic legit. quod prius quidem et a patre eius Pippino papa supplicante, etc.) *add. M²*

92**¹Augustinus retractationum lib. II, cap. 5*

Dixi, mihi non placere ullius secularis potestatis impetu schismaticos ad communionem violenter arctari et vere mihi tunc non placebat, quoniam nondum expertus eram vel quantum mali eorum auderet impunitas, vel quantum eis in melius mutandis conferre posset diligentia discipline.

¹ Retractatio sententiae illius Augustini, qua dixerat non placere sibi schismaticos cogi ad communionem *add. as rubric M*

93**¹Nicolaus papa ad consulta Bulgarorum*

Si nulla urget necessitas, non solum quadragesimali, sed omni tempore est a preliis abstinendum. Si autem inevitabilis urget opportunitas, nec quadragesimali est tempore pro defensione tam sua quam patrie, seu legum paternarum bellorum procul dubio preparationi parcendum, ne videlicet Deum videatur homo tentare. si habet quod faciat et sue ac illorum² saluti consulere non procurat, et sancte religionis detrimenta non precavet.

(cap. 46).] IP 8.37

¹ Quod quadragesimali et omni tempore a praeliis sit abstinendum, nisi necessitas cogat *add. as rubric M*

² illorum CPBSM; aliorum *Fr*

94**¹Innocentius papa Eusebio episcopo, cap. 3*

Quesitum est etiam super his qui pro baptismo administraverunt, et aut tormenta sola exercuerunt, aut etiam capitalem protulere sententiam. Nihil de his legibus a maioribus definitum; meminerant enim a Domino potestates has fuisse concessas, et propter vindictam noxiorum gladium fuisse permissum, et Dei ministrum esse datum in huiusmodi vindicem. Quomodo igitur reprehenderent factum quod auctore Domino viderent esse concessum? De his ergo, ut hactenus servatum est, sic habeamus ne aut disciplinam avertere, aut contra auctoritatem Domini venire videamur. Ipsis autem in

¹ Quod ministri iudicum de administratione sua non damnentur *add. as rubric M*

ratione reddenda omnia gesta sua servabuntur. Item. Dum² legum auctoritas in improbos exercetur, erit dictator immunis.³

BD 6.44, Ctp 1.38.23 to gesta sua servabuntur]

² Dum CPBAM; Cum S

³ Item. Dum legum – immunis *om.* H

95*

¹*Pelagius Patricio Valeriano*²

Non persequitur, nisi qui ad malum cogit. Qui vero malum vel factum iam punit, vel prohibet ne fiat, non persequitur iste, sed diligit. Nam si, ut quidam putant, nemo aut reprimendus a malo nec³ retrahendus ad bonum est, humanas ac divinas leges necesse est evacuari, que et malis penam et bonis premia iustitia suadente constituunt; malum autem schisma est etiam per exteris potestates opprimendum.

CB Pel. 66 pt] IP 8.36

¹ Quod qui malum punit, non persequitur, sed diligit *add. as rubric* M

² Pat. Val. CPBSM; Val. Pat. A

³ nec CPBSA; aut M

96*

¹*Ciprianus in nono genere abusionis*

Rex debet furta cohibere, adulteria punire, impios de terra perdere, parricidas et periurantes non sinere vivere, filios suos non sinere impie agere.

(Exstat hic liber hodie August. tit. tom. IX.) IP 8.33 (23, q. 5, c. Rex.)

¹ Quod rex mala punire debeat *add. as rubric* M

97*

¹*Ambrosius de² officiis, lib. I*

Fortitudo que vel in bello tuetur a barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel a latronibus socios, plena iustitie est.

(cap. 27) Ctp 3.20.30; IP 8.34 (23, q. 3, c. Fortitudo.)

¹ Bellum quod tuetur patriam plenum iustitie esse. *add. as rubric* M

² de CPBSA; *om.* M

98*

¹*Augustinus de civitate Dei, lib. I*

Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est, hominem occidit, nulla civitatis sue lege reus² homicidii. Immo nisi fecerit, reus³ imperii deserti atque

¹ Quod non sit reus homicidii miles, qui obediens potestati hominem occidit *add. as rubric* M

² est *add.* M, *om.* CPBS

³ est *add.* M, *om.* CPBS

contempti est⁴. Quod si sua sponte atque auctoritate fecisset⁵, crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque unde punitur si fecit iniussus, inde punietur nisi fecerit iussus⁶.

(cap. 26) Ctp 3.20.31; IP 8.35a (23, q. 5, c. Miles.)

⁴ est CPB; om. M

⁵ in add. Fr, om. CPBSM

⁶ after corr. C

99

¹Augustinus super Iohannem, parte I, cap. 11

Quando vult Deus potestates concitare adversus hereticos, adversus schismaticos, adversus dissipatores ecclesie, adversus exsufflatores Christi, adversus blasphematores baptismi, non mirentur, quia Deus concitat ut a Sara verberetur Agar. Cognoscat se Agar, ponat cervicem, quia cum humiliata discederet a domina sua, occurrit ei angelus, et dixit ei, Quid est Agar ancilla Sare. Cum vero questa esset de domina, quid audivit ab angelo? Revertere ad dominam tuam. Item². Mirantur autem quia commoventur pastores fidei Christiane³ adversus detestandos dissipatores ecclesie. Nisi ergo moverentur, quomodo redderent rationem Deo pro imperio suo? Intendat caritas vestra quid dicam, quia pertinet hoc ad reges regas seculi Christianos, ut temporibus suis pacatam velint matrem suam ecclesiam.⁴

(trac. 2 ad c. III Ioan.) (23, q. 4, c. Quando.)

¹ Quod reges Christiani defendere debent matrem ecclesiam add. as rubric M

² (ibidem) add. M²

³ (potestates Christianae) add. M², orig. add. Fr

⁴ Item. Mirantur autem quia commoventur – ecclesiam om. HL

100

¹Augustinus super Iohannem, parte II, cap. 42

Plus peccat qui potestati innocentem occidendum livore tradit quam potestas ipsa, si eum timore alterius maioris potestatis occidit. Talem quippe Deus Pilato dederat potestatem ut esset etiam sub Cesaris potestate. Quapropter non haberes, inquit, adversum me potestatem ullam, id est quantulumcumque habes, nisi hoc ipsum tibi esset datum desuper Sed quoniam scio quantum sit (non enim tantum est ut tibi omnimodo liberum sit) propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Ille quippe non metuendo potestati tradidit, sed invidendo; tu vero eandem potestatem in me exerciturus es metuendo. Nec timendo quidem presertim innocentem homo hominem debet occidere, sed tamen id zelando facere, multo magis malum est quam timendo. Et ideo non ait verax Magister, Qui me tibi tradidit ipse habet peccatum, tanquam ille non haberet, sed ait

¹ Quod plus peccat qui potestati innocentem ex invidia occidendum tradit quam ille qui alterius potestatis timore eum occidit add. as rubric M

maius peccatum habet², ut etiam se habere intelligeret. Neque enim propterea illud nullum³ est.⁴

(tract. 116 ad c. XIX Ioan.)

² pecc. hab. CRVM; hab. pecc. PS

³ nullum CPBSFr; multum M

⁴ Neque - est CP(mg.)VBSM; Fr adds quia hoc maius est

101

¹Augustinus de libero arbitrio, lib. I

Si homicidium est hominem occidere, potest occidere aliquando sine peccato. Nam et miles hostem, et iudex vel minister eius nocentem, et² cui forte invito atque imprudenti telum manu fligit³, non mihi videntur peccare cum hominem occidunt. Respondet⁴, Assentior; sed homicide isti appellari non solent. Item. Respondet⁵, Militi iubetur lege ut hostem necet, a qua cede si temperaverit, ab imperatore penas luit. Non⁶ istas leges iniustas, vel potius nullas dicere audebimus? Nam mihi lex esse non videtur, que iusta non fuerit. Augustinus⁷. Legem quidem satis video esse munitam contra huiuscemodi accusationes, que in eo populo quem regit, minoribus malefactis, ne maiora committat⁸ licentiam dat⁹, multo minus¹⁰ enim est eum qui aliene vite insidiatur quam eum qui suam tuetur, occidi; et multo immanius vitium hominem stuprum perpeti quam eum a quo illa vis infertur ab eo cui ferre conatur, interimi. Iam vero miles in hoste interficiendo minister est legis, quare officium suum facile nulla libidine implevit. Porro ipsa lex que tuendi populi causa lata est, nullius libidinis argui potest. Siquidem ille qui tulit, si Dei iussu tulit, id est quod precipit eterna iustitia, expers omnino libidinis id agere potuit. Si autem ille cum aliqua libidine hoc statuit, non ex eo fit, ut ei legi cum libidine obtemperare necesse sit, quia bona lex et a non bono fieri¹¹ potest. Non enim si quis, verbi causa, tyrannicam potestatem nactus, ab aliquo cui hoc conducit, pretium accipiat, ut statuatur nulli licere ve ad coniugium feminam rapere, propterea mala lex erit, quia iniustus atque corruptus hanc tulit. Potest ergo illi legi, que tuendorum civium causa, vim hostilem eadem vi repelli iubet, sine libidine obtemperari. Et de omnibus ministris qui iure atque ordine potestatibus quibuscumque subiecti sunt, id dici potest. Sed illi homines lege inculcata, quomodo inculpati queant esse non video. Liberum eis itaque est, neminem necare pro his rebus quas inviti possunt amittere, et ob hoc amare non debent. De vita enim fortasse cuipiam sit dubium utrum anime nullo pacto auferatur, dum hoc corpus interimitur. Sed si auferri potest contemnenda est, si non potest, nihil metuendum. De pudicitia vero quis dubitaverit quin ea sit in ipso animo constituta, quandoquidem

¹ Quod potest homo aliquando occidi sine peccato *add. as rubric* M

² et CPBS; vel M

³ flig- CPBSM; fig- Fr

⁴ Evodius *add. M, om.* CPBS

⁵ R' CPB; *om.* SM. (ibid. cap. 5) *add.* M²

⁶ Non CPBS; Num M

⁷ (paulo post) *add.* M²

⁸ [committerentur] *add.* M

⁹ Respondet, Assentior, sed – licentiam dat *om.* H

¹⁰ minus CPBS; mitius [minus] M

¹¹ fieri CRPBS; ferri [fieri] M

virtus est? unde a violento stupratore, nec ipsa eripi potest. Quicquid igitur erepturus erat ille qui occiditur, id totum in nostra potestate non est, quare quemadmodum nostrum appellandum sit non intelligo. Quapropter legem quidem non reprehendo, que tales permittit interfici, sed quo pacto istos defendam qui interficiunt non invenio. Respondet Evodius, Multo minus ego invenire possum, cur hominibus defensionem queras, quos reos nulla lex tenet.¹²

(*cap. 4) Ctp 3.20.32 to appellari non solent; IP 8.38 to iusta non fuerit (23, q. 5. c. Si homicidium.)*

¹² Iam vero miles in hoste – tenet *om.* H

101A (H)

Ambrosius Paterno

Hostem feriri victoria est, reum equitas, innocentem homicidium.

102

¹*Augustinus super psalmum CVIII*

Ulciscendi libido vitiosa est, magisque ad iudicem pertinet inter alios hoc discernere, quam bonum hominem sibi expetere. Paucorum est dignoscere, quomodo placeat pena inimicorum accusatori inimicitia sese saturare cupienti, et quam longe alio modo iudici² recta voluntate peccata punienti. Ille quippe reddit malum pro malo, iste autem etiam cum vindicat non reddit malum pro malo, quoniam iustum reddit iniusto. Quod autem iustum est, utique bonum est. Punit ergo non delectatione aliene miserie, quod est malum pro malo, sed dilectione iustitie, quod est bonum pro malo.

(*ad versiculum Et posuerunt adversum me mala pro bonis*)

¹ Quod iudex cum vindicat, non reddat malum pro malo *add. as rubric M*

² [placeat orig.] *add. Fr*

103

¹*August.* ²*questionum in Exodum cap. 27*³

Cum minister iudicis occidit eum quem iudex iussit occidi, profecto si id sponte faciat homicida est, etiam si eum occidat. quem scit occidi a iudice⁴ debuisse.

(*Quest. 39 ad c. XI Exod.*.) *Ctp 3.20.33; IP 8.39 (23, q. 5, c. Cum minister.)*

¹ Quo minister occidens quem iudex iusserit, non id sponte facere debet *add. as rubric M*

² *lib. add. M*

³ *cap. 27 CPS; xxv.... B; 21 L; om. M*

⁴ *occ. a iud. CPBS; a iud. occ. M*

104¹August.² *questionum in Levitico*³, cap. 71⁴Cum homo iste⁵ occiditur, lex eum occidit, non tu.*(Quest. 68 ad c. XIX Levitic.)] Ctp 3.20.34; IP 8.41*¹ Quod lex occidit hominem, non minister. *add. as rubric* M² lib. *add.* M³ -ico CPBS; -icum M⁴ cap. 71 CRVSL; cap. 72 P; lx....B; *om.* M⁵ iste CPBS; iuste M**105**¹Augustinus *de diversis ecclesie observationibus*, cap. 15

Apud veros Dei cultores etiam ipsa bella pacata sunt, que non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, ut mali coerceantur, et boni sublevantur.

*Ctp 3.20.35 (32, q. 1, c. Apud veros Dei.)*¹ Quod etiam bella apud veros cultores Dei pro pace suscepta pacata sunt *add. as rubric* M**106**¹Aug.² *questionum super Mattheum*³

Officia vindicte possunt implere boni bono animo, quomodo lex, quomodo iudex.

*(lib. I. Q. Evangelii. quaest. 10.)] Ctp 3.20.36; IP 8.40 (23, q. 5, c. Officia.)*¹ De vindictis *add. as rubric* M² lib. *add.* M³ super Mattheum CPBS; evangeliorum M**107a**¹Augustinus *ad Marcellinum*

Si terrena ista respublica precepta Christiana custodiat, et ipsa bella sine benevolentia non gerentur, ut ad pietatis iustitiaeque pacatam societatem victis facilius consoletur². Nam cui³ licentia iniquitatis eripitur, utiliter vincitur, quoniam nihil est infelicius felicitate peccantium, qua⁴ penalis nutritur impunitas, et mala voluntas velut hostis interior roboratur. Item. ⁵Misericorditer enim si fieri posset, etiam bella gererentur⁶ a bonis, ut, licentiosis cupiditatibus domitis, hec vitia perderentur, que iusto imperio vel extirpari vel premi⁷ debuerunt. Nam si Christiana disciplina omnia⁸ bella culparet, hoc potius militibus consilium salutis petentibus in Evangelio diceretur, ut abiicerent arma,

¹ Quod Christiana disciplina non omnia bella culpat. *add. as rubric* M² consoletur CPBS; consulatur M³ *corr. fr.* quia P⁴ qua CRVSM; quia PB⁵ (ibidem paulo post) *add.* M²⁶ -re- *ss* C⁷ (deprimi orig.) *add.* Fr⁸ omnia C

seque militie omnino subtraherent. Dictum est autem eis, Neminem concusseritis, nullam⁹ calumpniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere precepit, militare utique non prohibuit.

(*epist. 5*) *IP 8.42*

⁹ nullam CPBSM; nulli *Fr*

107b

Augustinus ad Macedonium

Non est iniquitas¹ sed potius humanitatis societate devictus², qui propterea est criminis persecutor, ut sit hominis liberator.

(*epist. 54*) *Ctp 3.20.37a (23, q. 5, c. Non est iniquitatis.)*

¹ iniquitas CPBS; iniquus P²V; iniquitatis [iniquus] M

² *corr. to -inctus C*

108

¹*Item*

Non frustra instituta sunt potestas regis, ius cognitoris², ungue carnificis, arma militis, disciplina dominantis, severitas etiam boni patris. Habent ista omnia modos suos, causas, rationes, utilitates; hec cum timentur, et coercentur mali, et quieti³ inter malos vivunt boni. Item. ⁴Cum homo ab homine occiditur, multum distat utrum fiat nocendi cupiditate, vel iniuste aliquid auferendi, sicut fit ab inimico, sicut a latrone; an ulciscendi vel obediendi ordine, sicut a iudice, sicut a carnifice; an evadendi vel subveniendi necessitate, sicut interimitur latro a viatore, hostis a milite. Et aliquando qui causa mortis fuit potius in culpa est quam ille qui occidit, vel ut si quispiam decipiat fideiussorem suum, atque ille pro isto supplicium legitimum luat; nec tamen omnis qui causa aliene mortis est, reus est, velut si quisquam⁵ stuprum petat, seseque, si non impetraverit, interimat. Quid, si filius timens patris pia verbera, precipitio pereat? quid, si alius homine liberato, vel ne alius liberetur, sibi ipse mortem inferat? num propter istas alienorum motuum⁶ causas, aut sceleri consentiendum est, aut vindicta peccati que fit non nocendi sed corrigendi studio, etiam paterna tollenda, aut opera misericordie cohibenda sunt? Hec cum accidunt, debemus eis humanum dolorem, non propterea, illa ne accidant, recte factorum reprimimus⁷ voluntatem.

(*ibid. post multa, circa medium*) *Ctp 3.20.37b (23, q. 5, c. Non frustra.)*

¹ CPS *break above at* Non est iniquitatis; Quod non frustra instituta est potestas regis *add. M*

² (gladii inseritur in orig.) *add. Fr*

³ [quietius] *add. M, orig. add. Fr*

⁴ Non frustra instituta – boni. Item *om. H*; (aliquanto post) *add. M²*

⁵ (quid si enim quisque, orig.) *add. Fr*

⁶ (alienarum mortium, orig.) *add. Fr*

⁷ [reprimere] *add. M*

109**¹Augustinus ad Bonifacium comitem²*

Gravi de pugna conquereris³ dubites nolo, utile tibi⁴ tuisque dabo consilium. Arripi manus arma⁵, oratio aures pulset auctoris, quia quando pugnatur, Deus apertis celis⁶ spectat, et partem quam inspicit iustam⁷ibi⁸ dat palmam.
(*epist. 194.*)] *Ctp 3.20.38; IP 8.43*

¹ Quod in pugna Deus orandus est *add. as rubric* M

² comitem CPS; *om.* M

³ *after corr.* C, ut *add.* M, *om.* CPS; ?B

⁴ tibi RHM; tuis C; tui PVBS

⁵ arma man. *before corr.* C

⁶ [oculis] *add.* M, orig. *add.* Fr

⁷ A (fo. 192) *resumes*

⁸ ibi CPSAM; sibi Fr

110**¹Augustinus, lib. II, cap. 2²*

Qui gladio usus fuerit, gladio cadet. Ille autem utitur gladio qui nulla superiore ac legitima potestate vel iubente vel cedente³, in sanguinem alicuius armatur. Item.⁴ Sive Deo, sive aliquo legitimo imperio iubente, gerenda bella suscipiuntur a bonis, cum in eo rerum humanarum ordine inveniuntur, ubi eos tale aliquid vel iubente⁵, vel in talibus obedire⁶ ordo ipse constringit. Alioquin Iohannes cum ad eum baptizandi milites venirent dicentes, Et nos quid faciemus? responderet eis, Arma abiicite, militiam istam⁷ deserite, neminem percutite, prosternite neminem. Sed quia sciebat eos cum hec militando facerent, non esse homicidas, sed ministros legis, et non ultores iniuriarum suarum, sed salutis publice defensores, respondit eis, Neminem concusseritis, nulli calumpniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Item. ⁸Dominum Iesum Christum audiant Manichei hoc stipendium iubentem reddi Cesari, quod Iohannes dicit⁹ sufficere militi, Reddite, inquit, Cesari que Cesaris sunt, et Deo que Dei sunt. Et adhuc¹⁰ enim Dei¹¹ tributa prestantur, ut propter bella necessarium multis¹² stipendium prebeat. ¹³ Item. ¹⁴Interest quibus causis, quibusque auctoritatibus¹⁵ homines bella gerenda suscipiant; ordo tamen ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli

¹ Quod, Deo vel aliquo legitimo imperio iubente, recte bella suscipiuntur. Item *add. as rubric* M

² Lib. ii cap. 2 CPBA; *om.* M; *no insc.* H

³ ced- CPBS; conced- M

⁴ (*ibid.* c. 74) *add.* M²

⁵ -ente CPBS; -ere M

⁶ iuste *add.* Fr, *om.* CPBSM

⁷ mil. istam CPBS; istam mil. M

⁸ (*ibidem paulo post*) *add.* M²

⁹ debere *add.* M, *om.* CPBS

¹⁰ Et adhuc CPBS; Ad hoc M

¹¹ Dei CPBSM; *om.* Fr

¹² multis CPS; militis B; multi A; militi M

¹³ Qui gladio usus – prebeat. Item *om.* H

¹⁴ (*ibid.* c. 75) *add.* M²

¹⁵ auctoritatibus CVBSM; auctoribus PA

auctoritas atque consilium penes principem sit, exequendi autem iussa bellica ministerium milites debeant paci salutique communi. Bellum autem quod gerendum Deo auctore suscipitur, recte suscipi, dubitare fas non est. Item. ¹⁶Cum vir iustus, si forte sub rege homine etiam sacrilego militet, recte possit illo iubente bellare, cui ¹⁷ pacis ordinem servans; cui quod iubetur, vel non esse contra Dei preceptum certum est, vel utrum sit certum non est, ita ut fortasse reum regem faciat iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi, quanto magis in administratione bellorum innocentissime deversatur ¹⁸, qui Deo iubente belligerat? Quem male ¹⁹ aliquid iubere non posse, nemo qui ei servit ignorat. ²⁰

(*Aug. lib. XXII, contra Faustum, c. 70*). *Ctp 3.20.39 to alicuius armatur only; IP 8.44-47 (23, q. 4, c. Ille gladium.)*, (23, q. 1, c. *Qui culpatur.*)

¹⁶ (ibidem post pauca) *add. M*²

¹⁷ cui CPBS; civicae M

¹⁸ dev- CPBS; div- M

¹⁹ male CPBM; *om. S*

²⁰ Item. Cum vir iustus, si – ignorat *om. H*

111*

¹*Hieronimus super Ioel*

Non solum homines ministri sunt et ultores ire Dei his qui malum operantur, et non² sine causa portant gladium, sed et³ contrarie fortitudines que appellantur furor et ira Dei.

(*ad cap. II*]. *Ctp 3.20.40; IP 8.48 (23, q. 5, c. Non solum.)*)

¹ De ministris Dei *add. as rubric M*

² (unde non) *add. M*²

³ *ss S*

112*

¹*Hieronimus super Isaiam, lib. V*

Non est crudelis qui crudeles iugulat, sed quia crudelis patientibus esse videbatur². Nam latro suspensus patibulo crudelem iudicem putat.

(*ad c. XIII, paulo post principium*). *Ctp 3.20.41; IP 8.49 (23, q. 5, c. Non est crudelis.)*

¹ Quod non est crudelis qui crudeles iugulat *add. as rubric M*

² -ebatur CPBS; -eatur M

113*

¹*Item² super Sophoniam*

Si quis fortitudinem latronis et pirate diripiat infirmosque reddat, prodest illi³ sua infirmitas. Debilitata enim membra, quibus prius non bene abutebantur, a malo opere cessabunt.

¹ Quod bene facit qui latronis vel piratae fortitudinem infirmitat *add. as rubric M*

² Item CPBSA; Idem M

(ad c. I)] Ctp 3.20.42; IP 8.50 (23, q. 3, c. Si quis.)

³ illi CBSA; illis PM; ill' V

114*

¹Ier² super Ezechielem, lib. III

Qui malos percutit in eo quod mali sunt, et habet vasa interfectionis ut occidat pessimos, minister est Domini.

(Ad c. IX; in principio.)] Ctp 3.20.43; IP 8.51; (23, q. 5, c. Qui malos)

¹ Quod minister Dei est, qui malos in eo quod mali sunt punit. *add. as rubric* M

² Ier' CPS; Iheron' B; Ir' A; Idem M

115a*

¹Item² super epistolam ad Galatas, lib. II³

Iudex non est auctor sceleris, neque⁴ homines vinciendo.

(in c.31 ad Gal., circa fin.) Ctp 3.20.44; IP 8.52 (23, q. 5, c. Iudex.)

¹ Quod iudex puniens non est effusor sanguinis, sed minister legis *add. as rubric* M

² Item RPBSA; Idem M

³ II CPBSM; IV A

⁴ neque CPBS; nequam M

115b*

Item¹ super Hieremiam

Homicidas enim et sacrilegos, et venenarios punire non est effusio sanguinis, sed legum ministerium.

(ad c. 22 init.) Ctp 3.20.45; IP 8.53 (23, q. 5 c. Homicidas.)

¹ Item CBSH; om. PV; Idem M; Super Hier. Hom. - minist. om. A

116*

¹Isidorus Etimologiarum lib. XVIII, cap. 3²

Iustum bellum est quod ex edicto geritur de rebus repetendis³, aut pro⁴ pulsandorum hostium causa.⁵ Iudex dictus est quia ius dictat populo, sive quod iure disceptet. Iure autem disceptare est iuste iudicare. Non est enim iudex si non in eo iustitia est.

Ctp 3.20.46; IP 8.54

¹ Unde iudex dicatur *add. as rubric* M

² cap. 3 CPS; cap. 4 A; om. M

³ (repetitis. orig.) *add. Fr*

⁴ ss C

⁵ (cap. 15) *add. Fr*

117*¹*Stephanus Luitwario episcopo*

Non autem sine causa gladium portat rex, vindex est enim contra omnes iniquos, ut terrore comprimat quos nequit corrigere monitis salubribus, Aggrediatur igitur secure que sunt Deo placita, in nullo ei beatus Petrus aberit cum suo ancipiti gladio, si tamen patrie saluti consulat.

CB Stephen V 6b] IP 8.55

¹ Quod non sine causa gladium portat rex *add. as rubric M*

118*¹*Pandectarum lib. I, tit. I²*

Vim atque iniuriam propulsemus; nam iure hoc venit, ut quod quisque ob tutelam sui corporis fecerit, iure fecisse estimetur.

CB Varia II 16a] Ctp 3.20.47; IP 8.56

¹ Quod quisque tutelam corporis sui iuste faciat *add. as rubric M*

² I CPBSA(CB); III M

119*¹*Augustinus² quest. in³ Numeri, cap. 44⁴*

Notandum est sane quemadmodum iusta bella gerebantur a filiis Isrel contra Amorreos, innoxius enim transitus negabatur, qui iure humane societatis equissimo patere debebat.

(Lib. Quaest. 4 super Nume., ad c. XXI. 2. 44] Ctp 3.20.48; IP 8.57

¹ De iusto bello Israelitarum contra Amorraeos *add. as rubric M*

² lib. *add. H*

³ libro *add. H, om. CRPBSM*

⁴ 44 CRPBSM; 43 H

120*¹*Ambrosius de officiis, lib. I*

Non in inferenda, sed² depellenda iniuria lex virtutis est. Qui enim non repellit a socio iniuriam, si potest, tam est in vitio quam ille qui facit.

(cap. 36) Ctp 3.20.49; IP 8.58

¹ De pellenda iniuria *add. as rubric M*

² in *add. M, om. CPBS*

121*¹*Augustinus ad Bonifacium comitem*

Quid distat inter Arrianos et Donatistas?² Quomodo reges Domino serviunt in timore, nisi ea que contra Domini iussa fiunt religiosa severitate prohibendo atque plectendo? Aliter enim servit quia homo est, aliter quia etiam rex est. Quia homo est, servit vivendo fideliter; quia³ etiam rex est, servit leges iusta precipientes et contraria prohibentes convenienti vigore sanciendo.

(*epist. 50*)]. *Ctp 3.20.50; IP 8.59 (23, q. 4, c. Si Ecclesia in fine.)*

¹ Quod rex aliter servit Deo ut homo, aliter ut rex *add. as rubric M*

² Quid - Don. CRPBSA; *om. HM*

³ vero *add. AFr, om. CPBSM*

122*¹*Concilium Arelatense I², cap. 3*

Qui arma proiiciunt in prelio, placuit eos abstinere a communione.

¹ De poenitentia eorum qui arma in praelio proiiciunt *add. as rubric M*

² I CPBSM; lib. I A

123*¹*Gregorius Theodoro medico*

Valde mihi durum videtur, ut ab eius servitio milites suos prohibeat imperator, qui et ei omnia tribuit, et dominari eum non solum militibus, sed etiam sacerdotibus concessit. Numquid si intentio servandarum rerum² est, non poterant ea ipsa monasteria que milites suscepissent alienas res reddere, atque ad conversionem homines tantummodo habere?

(*lib. II regist., epist. 64, seu cap. 104*)

¹ Quod milites Deo et ecclesiis servire debeant. *add. as rubric M*

² *in mg. P*

124*¹*Gregorius lib. VIII² registri³ omnibus episcopis de lege Mauriti augusti*

Legem quam piissimus imperator dedit, ne fortasse hi qui militie vel rationibus sunt publicis obligati, dum causarum suarum periculum fugiunt, ad ecclesiasticum habitum veniant, vel in monasteriis convertantur, vestre studii fraternitati transmittere. Hoc maxime excitat⁴, quod hi qui seculi actionibus implicati sunt, in clero ecclesie prepropere suscipiendi non sunt, quia dum in ecclesiastico habitu non dissimiliter quam vixerant vivunt, nequaquam student seculum fugere, sed mutare. Quod si etiam tales quoque monasterium petunt, suscipiendi nullo modo sunt, nisi prius actionibus publicis

¹ Ut milites antequam in monasterio recipiantur per triennium probentur. *add. as rubric M*

² VIII CPSHAM; VII B

³ Reg. CPBSM; *om. A*

⁴ [exhortans. orig.] *add. Fr*

fuerint absoluti. Si qui vero ex militaribus numeris⁵, in monasteriis converti festinant, non sunt temere suscipiendi, nisi eorum vita subtiliter fuerit inquisita. Et iuxta normam regularem debent in suo habitu per triennium probari, et tunc monachicum habitum Deo auctore suscipere.

(*Greg. epist. 9 lib. VII, ad episcopos Sicilie*)] Ctp 3.20.51 (Dist. 53, c. Legem.)

⁵ [viris] *add. M, orig. superadd. Fr*

125a*

¹*Augustinus de verbis Domini, tract. 19*

Militare non est delictum, sed propter predam militare peccatum est. Nec rempublicam gerere criminis est, sed ideo agere rempublicam, ut rem familiarem potius augeas, videtur esse damnabile. Propterea enim providentia quadam militantibus sunt stipendia constituta, ne dum sumptus queritur, preda² grassetur. Item³. Dominus ipse dixit, Reddite que sunt Dei Deo, et que sunt Cesaris Cesari, igitur quod Cesar precipit ferendum est, quod imperii⁴ dicit⁵ tolerandum est. Sed fit intolerabile, dum illum⁶ preda exactionis accumulatur. Item⁷. Interrogaverunt Iohannem milites dicentes, Quid faciemus et nos? Ait illis. Neminem concutiatis, neque calumpniam faciatis, sed contenti estote stipendiis vestris. Sic autem cognoscere se debet omnis homo qui militat; non enim tantum de his militantibus Scriptura loquitur qui armata militia detinentur, sed quisquis⁸ militie sue cingulo utitur, dignitatis sue miles ascribitur, atque ideo hec sententia potest dici, verbi gratia, militibus, protectoribus, cunctisque rectoribus, Quicumque sibi stipendia publice decreta consequitur, si amplius querit, tanquam calumpniator et concussor, Iohannis sententia condempnatur.⁹

(*in Matth. de ver. Domini serm. 19*). Ctp 3.20.52; IP 8.60 (23, q. 1, c. Militare.)

¹ Quod non est delictum militare, nisi pro praeda et huiusmodi *add. as rubric M*

² [praedo] *add. M*

³ Item CPBM; *om. S. (ibidem post pauca) add. M²*

⁴ imperii CPBSA; imperator M

⁵ dicit CPBAM; dixit S; indicit *Fr*

⁶ illum CPBSA; illud M

⁷ (ibidem aliquando post) *add. M²*

⁸ -quis CPBSM; -que *Fr*

⁹ Item. Dominus ipse dixit – condempnatur *om. H*

125b*

Augustinus¹ ad Bonifacium comitem

Milites sub armis militare non prohibuit Iohannes, quibus suum stipendium sufficere debere precepit.

(*episti. inter eas quae recens inventae ad calcem episto. accessere*) Ctp 3.20.53a

¹ August. CPBSM; Amb. A

126*¹*Item*

Noli existimare neminem Deo placere posse qui in armis bellicis militat. In his erat sanctus David, cui Dominus tam magnum perhibuit testimonium; etiam in his plurimi illius temporis iusti. In his erat et ille centurio qui Domino dixit, Non sum dignus ut intres sub tectum meum.

(*ibidem paulo ante*) Ctp 3.20.53b

¹ Item CPBA; Aug. ad Bonifacium comitem H (*which omits c 125b*); Quod non est existimandum milites Deo non placere. Idem *with break* M; *no break* S

127*¹*Vita beati Gregorii lib. I², cap. 16*

Dum³ ad clericalem professionem tam ex ecclesiastica quam ex seculari quoque militia diversis occasionibus quotidie pene innumerabilis multitudo conflueret, pastor ad omnia providus nequaquam eos ad ecclesiastici decoris officium, sed ad capiendum solummodo monachicum propositum suscipiendos esse censebat.

(*auctore Iohanne diacono Rom. Ecclesie*).

¹ Quod milites non sint ad clerum suscipiendi, sed ad monachicum habitum. Ex *add.* M

² I CPBSA; II M

³ Dum CPSAM; Cum B

128*¹*Item² lib. III, cap. 51³*

Porro Mauricio tunc avarissimo, simulque rapacissimo principi, suggestionibus inimicorum suorum funestissimam legem ferenti, ut nulli militum qui videlicet in manu signatus fuisset, converti liceret, inter cetera sic respondit, Ad hoc potestas super omnes homines pietati dominorum meorum celitus data est, ut qui bona appetunt, adiuventur, ut celorum via largius pateat, ut terrestre regnum celesti regno famuletur. Et ecce aperta voce dicitur, ut ei qui semel in terrena militia signatus fuerit, nisi aut expleta militia aut pro debilitate corporis repulsus, Christo militare non liceat. Ad hec etiam⁴ per me servum ultimum suum et vestrum Christus respondet dicens, «Ego te de notario comitem excubitorum, de comite excubitorum Cesarem, de Cesare imperatorem, non solum hoc, sed etiam patrem imperatorum feci. Sacerdotes tue manui commisi, et tu a meo servitio milites tuos subtrahis?» Responde, ergo⁵, piissime domine, servo tuo, quid venienti et hec dicenti responsurus es in iudicio Domino tuo? Et post pauca, Requirat ergo⁶ Dominus meus⁷ quis prior imperatorum talem legem dederit, et subtilius estimet si debuit dari⁸.

¹ Ut imperator nulli militum prohibeat, si converti voluerit. *add. as rubric* M

² Item CPBSA; *Ibidem* M

³ 51 CPBSA; 50 M

⁴ etiam CPSM; ecce A; [al. ecce orig.] *add. Fr*; ?B

⁵ ergo CPBSA; rogo [ergo] M

⁶ ergo CPBSM; rogo A

⁷ meus CPBSA; misericors M; [al. meus, orig.] *add. Fr*

⁸ deb. dari CPBSA; dari debuerit M

129**¹Idem Theodoro medico post aliqua²*

Peccatis, inquit, meis facientibus, ex quorum suggestione vel consilio, nescio, talem in republica sua legem protulit imperator, ut nullus qui actionem publicam egit, nullus qui officio vel manu signatus, vel inter milites fuit habitus, ei in monasterio converti liceat, nisi forte militia eius fuerit expleta. Quam legem primum (sicut hi dicunt qui leges veteres noverunt) Iulianus protulit, de quo scimus omnes quantum Deo adversus fuit.

(*Greg. lib. II regist., ep. 64*).

¹ Quod imperator milites converti prohibens Deo adversus sit *add. as rubric M*

² post aliqua CRVSA; post aliam P; post pauca B; *om. M*

130*De homicidiis voluntariis¹. Ex concilio Triburiensi, cap. 4*

Si quis spontanea voluntate homicidium perpetraverit, iuxta decreta Melchiadis pape, et Triburiensis concilii statuta, talem penitentiam accipere debet². In primis, ut licentiam non habeat ecclesiam intrandi illos proximos quadraginta dies, nudis pedibus incedat, et nullo vehiculo utatur. In laneis vestibis sit absque femoralibus, arma non ferat, et nihil sumat in his quadraginta diebus nisi tantum panem et salem, et puram aquam bibat, et nullam communionem cum ceteris Christianis neque cum alio penitente habeat in cibo et potu, antequam quadraginta dies adimpleantur, et ex cibo quem sumit nullus alius manducet. Considerata vero persone qualitate vel infirmitate, de pomis vel oleribus, seu leguminibus, prout visum fuerit, aliquid pro misericordia indulgeatur, maxime si quis coactus, et non sponte homicidium fecerit. Et ei omnimodis ex canonica auctoritate interdicitur, ut in his diebus cum nulla femina misceatur, nec ad propriam uxorem accedat, nec cum aliquo homine dormiat. Iuxta ecclesiam sit, ante cuius ianuas peccata sua defleat, diebus ac noctibus non de loco ad locum pergat, sed in uno loco his quadraginta diebus sit. Et si forte habuerit insidiatores vite sue, interim differatur ei penitentia, donec ab episcopo pax ei ab inimicis concedatur. Et si infirmitate detentus fuerit, ita ut non possit digne penitere, differatur penitentia donec sanitati restituatur. Si autem longa egritudine detentus fuerit, ad sententiam episcopi pertinebit, quo modo reum et infirmum sanare disponat. Completis quadraginta diebus, aqua lotus, vestimenta et calceamenta accipiat, et capillum incidat.

(*cap. 55, sed sententiis in plerisque transpositis*). *BD 6.1]*

¹ et modo poenitentiae eorum *add. M*

² Si quis - accipere debet *is the rubric to BD 6.1; in text CPBM*

131

Quid in primo anno observare debeat. Ex eodem concilio, cap. 5

¹In primo anno post quadraginta dies, totum illum annum a vino, a medone, et mellita cervisia, a carne, et caseo et pinguibus piscibus abstineat, nisi festis diebus qui in illo episcopio a cuncto populo celebrantur. Et nisi forte in magno itinere, vel in hoste, vel diu ad Dominicam curtem², vel infirmitate detentus sit, tunc liceat uno denario, vel pretio unius denarii, aut tres pauperes pascendo tertiam feriam, quintam feriam, et sabbatum redimere, ita duntaxat, ut una re de tribus utatur³. Postquam domum venerit, aut sanitati fuerit restitutus, nullam licentiam habeat redimendi. Completo anni circulo in ecclesiam introducatur, et pacis osculum ei concedatur.

(cap. 56). *BD 6.2]*

¹ (locus obscurus) *add. M*²

² [curtim] *add. M*

³ (ut vel carne, vel vino, vel medone, id est de tribus una re utatur, non omnibus vescatur. Ita codex conciliorum) *add. M*²

132

Quid in secundo et tertio anno observare debeat. Ex eodem, cap. 6

In secundo et tertio anno similiter ieiunet¹, nisi quod tertiam feriam, et quintam, et sabbatum potestatem habeat redimendi pretaxato pretio ubicumque est. Cetera diligenter omnia observet, ut in primo anno.

(ita codex conciliorum. cap. 57). *BD 6.3]*

¹ (poeniteat) *add. M*²

133

Quid in reliquis quatuor annis observare debeat. Idem de eodem, cap. 7¹

Quatuor anni deinde restant, per quos singulos ieiunet tres quadragesimas. Unam ante Pascha cum ceteris Christianis, abstinendo de vino, medone, mellita cervisia, carne et sagimine, et ovis, et pinguibus piscibus. Alteram ante nativitatem sancti Iohannis Baptiste, si aliquid remanet de quadraginta diebus, post missam sancti Iohannis impleat. Tertiam ante Natalem Domini ieiunet, ut supradictum est. Et in quatuor supradictis annis tertia et quinta feria et Sabbato utatur quicquid vult. Et secundam et quartam feriam redimere potest pretio iam supradicto, sextam omnimodis observet in pane et aqua, et nequaquam redimat. His expletis, sacram communionem accipiat.

(cap. 58). *BD 6.4]*

¹ 7 CRVBSM; 6 P

134

De homicidiis et calumpniis episcoporum et reliquorum ordinum. Ex concilio apud Theodonis villam, cap. 1

In concilio apud Theodonis villam ubi interfuerunt triginta duo episcopi, Aistolfus, Maguntiensis archiepiscopus, cum suis suffraganeis¹; Hecti² Treverensis archiepiscopus cum suis suffraganeis;³ Ebo⁴, Remensis archiepiscopus, cum suis suffraganeis, cum nuntiis reliquorum episcoporum Gallie et Germanie, ob nimiam presumptionem quorundam tyrannorum in sacerdotes Domini bacchantium, et propter factum quod in Vasconia noviter acciderat de episcopo Iohanne inhoneste et inaudite mordridato, decretum est ut communi consensu et humili devotione supplicarent auribus principis, si sue pietati complaceret, ut calumpnia in Christi sacerdotes peracta, iuxta sinodica determinaretur pleniter statuta. Hoc idem episcoporum iudicio placeret, si ex toto secundum potestatem ipsorum posset definiri, id est, ut canonica ferirentur sententia, hi videlicet qui timorem Domini post ponentes in ministros suos grassari presumerent. Quod si vero pietati illius complaceret, iuxta capitula regum precedentium, ubi eorum provisio misericorditer in offensis pecunie quantitatem interposuit, pro consolatione⁵ sancte ecclesie, ut prefate res per pecuniam ab imperatoribus sacerdotibus⁶ ad defensionem concessam, et per penitentiam determinarentur episcoporum iudicio, si pietas illius collaudare voluerit, sic definiri eis complaceret. Si quis subdiaconum calumpniatus fuerit, vulneraverit, vel debilitaverit, et convaluerit, 5 quadragesimas sine subditis annis peniteat, et 300 solidos cum sua compositione et episcopalibus bannis episcopo componat. Si autem mortuus fuerit, singulas supradictas quadragesimas cum sequentibus annis peniteat, et 400 solidos cum tripla sua compositione, et episcopalibus bannis triplicibus episcopo componat⁷. Si diaconum calumpniatus fuerit, et convaluerit, sex quadragesimas sine subditis annis peniteat, et 400 solidos cum compositione sua et episcopalibus bannis componat; si autem mortuus fuerit, singulas supradictas sex quadragesimas cum sequentibus annis peniteat, et 600 solidos cum tripla sua compositione, et episcopalibus bannis triplicibus episcopo componat. Si⁸ presbiterum calumpniatus fuerit et passaverit⁹ quadragesimas sine subditis annis peniteat, et 600¹⁰ solidos cum triplici sua compositione, et episcopalibus bannis triplicibus episcopo componat. Si autem mortuus fuerit, duodecim annorum penitentia secundum canones ei imponatur, et 900 solidos cum triplici compositione sua, et episcopalibus bannis triplicibus episcopo componat. Si quis episcopo insidias posuerit, comprehenderit, vel in aliquo dehonestaverit, decem quadragesimas cum subditis annis peniteat, et presbiteri non occisi triplicem compositionem componat. Si autem casu et non sponte occiditur,

¹ Hetti - suff. *om.* S

² Hecti CPB; Hecto [Hetto] M

³ Hecti – suffrag. *in lower mg.* R. Hadabaldus archiepiscopus cum suis suffraganeis *add.* M, *om.* CRPB, [Coloniensis, orig.] *superadd.* Fr

⁴ [Ebbo] *add.* M

⁵ (levigatione poenitentiae placuit) *add.* M²

⁶ (et a sibi succedentibus) *add.* M²

⁷ (cum compositione sua et episcopalibus bannis episcopo componat) *add.* M²

⁸ quis *add.* M, *om.* CPBS

⁹ fuerit et passaverit 6 CPBS; vulneraverit vel debilitaverit et convaluerit 7 [12] M, (alia lectio 600 orig.) *add.* Fr

¹⁰ 600 CPBS; 900 M

cum comprovincialium episcoporum concilio homicida peniteat. Si quis autem sponte eum occiderit, carnem non comedat, vinum non bibat omnibus diebus vite sue, cingulum militare deponat, absque spe coniugii in perpetuo maneat. Aistolfus Magontiensis episcopus dixit, Si principibus placuerit aliisque suis fidelibus, rogemus ut collaudetur et subscribatur. Et collaudatum est, et subscriptum est tam a principe quam a ceteris omnibus.

(*sub Paschale I*) BD 6.5] (17, q. 4, c. Si qui subdiaconum.)

135

*De eadem re. Ex concilio Triburiensi cap. 1. Capitulum ecclesiasticum apud Triburiam¹
a Carolo magno, et primis Gallie et Germanie collaudatum et subscriptum*

Placuit nobis et fidelibus nostris, ut sicut ab episcopis et reliquis sacerdotibus, ac Dei servis alio anno apud Theodonis villam admoniti fuimus et rogati, ut episcopi et eorum ministri, quos Deus suo non humano iudicio reservavit, iuxta sanctorum canonum, sanctorumque patrum ac capitularium precedentium regum coram positorum statuta, et Dei sacerdotes eorumque cooperatores, quorum intercessionibus supplicationibusque sancta Dei ecclesia constare videtur, intacti permaneant, constituamus.² Ut si quis subdiaconum calumpniatus fuerit et convaluerit, penitentia canonica peniteat, et 300 solidos episcopo componat. Et si mortuus fuerit, iuxta id quod canones precipiunt peniteat, et 400 solidos episcopo componat.³ Si diaconum quis calumpniatus fuerit, et convaluerit, peniteat secundum canones, et 400 solidos episcopo componat. Si non convaluerit iuxta precepta sinodalia peniteat, et 600 solidos episcopo componat.⁴ Si presbiterum quis male tractaverit et passaverit⁵, secundum eius episcopi sententiam peniteat, et 900 solidos episcopo componat. Si autem mortuus fuerit, ut sinodus diiudicaverit peniteat, et 1200⁶ solidos episcopo componat.⁷ Et si quis episcopo insidias posuerit, comprehenderit, vel in aliquo dehonesterit, peniteat secundum canonum statuta, et presbiteri non occisi triplicem compositionem cum iustitiis que in superiori capitulo scripte et confirmate esse videntur, componat.⁸ Si quis per industriam episcopum occiderit, iuxta id quod apud Theodonis villam a triginta duobus episcopis⁹ decretum est, et quod ibi a nobis, et a primatibus totius Germanie et Gallie benigna collaudatione collaudatum est et subscriptum est, peniteat et pecuniam a nobis concessam ecclesie viduate persolvat. Et hoc de nostro adiecimus, ut si quis in his supradictis sanctorum canonum nostrique decreti sanctionibus, episcopis inobediens et contumax extiterit, primum canonica sententia feriat, deinde in nostro regno beneficium non habeat, et allodis¹⁰ eius in bannum mittatur, et si annum et diem in nostro banno permanserit, ad

¹ (Codex conciliorum attribuit Theonis villensi concilio) *add.* M², praecedenti, post quod haec habentur *superadd.* Fr

² (Cap. 1.) *add.* Fr

³ (Cap. 2.) *add.* Fr

⁴ (Cap. 3.) *add.* Fr

⁵ spass- Fr

⁶ 1200 CPBS; 120 M; [900 habet codex Conciliorum] *add.* M²

⁷ (Cap. 4.) *add.* Fr

⁸ (Cap. 5.) *add.* Fr

⁹ [Triburiam, a 22 episc. sic codex conc.] *add.* M²

¹⁰ [allodium] *add.* M

fiscum nostrum redigatur, et captus in exilium relegatur, et ibi tam diu custodiatur et constringatur donec coactus Deo et sancte ecclesie satisfaciatur, quod prius gratis facere noluerat. Et si omnibus vobis ista complacuerint, dicite. Et tertio ab omnibus conclamatum est, Placet. Et imperatores, et pene omnes Gallie et Germanie principes subscripserunt, singuli singulas facientes cruces. Et ecclesiasticus ordo Deo et principibus laudes referentes, himnum, Te Deum laudamus decantabant, et sic soluta est sinodus.

BD 6.6]

136

De eadem re. Ex concilio Maguntensi, cap. 24¹

Qui presbiterum occidit, duodecim annorum ei penitentia secundum canones imponatur; aut si negaverit, si liber est cum 72 iuret. Si autem servus super duodecim vomeres ferventes se expurget. Convictus noxe usque ad ultimum vite tempus militie cingulo careat, et absque spe coniugii maneat.

BD 6.7] (17, q. 4, c. Qui presbyterum.)

¹ 24 CPBSH; 19 M

137

De interfectoribus sacerdotum. Ex concilio Vormatiensi, cap. 3¹

Qui sacerdotem voluntarie occiderit, carnem non comedat, et vinum non bibat cunctis diebus vite sue. Ieiunet usque ad vesperam, exceptis diebus festis atque Dominicis. Arma non sumat, equum non ascendat, ecclesiam per quinque annos non ingrediatur, sed ante fores ecclesie stet. Post quinque annos ecclesiam ingrediatur, nondum vero communicet, sed inter audientes stet. Cum autem fuerit duodecim anni cursus finitus, communicandi ei licentia concedatur, et equitandi tribuatur remissio. Maneat autem in reliquis observationibus tres dies per hebdomadam, ut perfectius purificari mereatur.

(conc. Magunt. sub Arnulpho imper. c. 16, et Tribur. c. 5). BD 6.8]

¹ 3 CPSH; 4 B; 13 M

138

De presbiteris depositis et sic occisis. Ex concilio Turonico, cap. 3

Nuntiatum est nobis quod aliqui qui olim dixerunt se fuisse sacerdotes, et postea degradati pro suis peccatis penitentiam agendo, suffragia sanctorum per diversa loca transeuntes quesierunt, trucidati sunt; huiuscemodi interfectoribus omnem ecclesiasticam dignitatem denegamus, donec dignam penitentiam pro reatu suo, secundum iudicium episcoporum exsolvant, quia gravius aliis homicidis penitere debent.

BD 6.9]

139

De presbiteris qui sine orario occiduntur. Ex concilio Triburiensi, cap. 26, cui interfuit Arnulfus rex

Ut presbiteri non vadant nisi stola vel orario induti. Et si in itinere spoliantur vel vulnerantur, aut occiduntur non stola vestiti, simplici emendatione sua solvantur; si autem cum stola, triplici.

BD 6.10] (14, q. 4, c. Ut presbyteri.)

140

De presbitero interfecto ad quem eius compositio pertineat. Ex eodem concilio, cap. 5

Presbiteri interfecti compositio episcopo ad cuius parociam pertinebat solvatur, ita videlicet ut medietatem wirigeldi¹ eius utilitatibus ecclesie cui prefuit tribuat, et alteram medietatem in eleemosinam eius iuste dispartiat, quia nullus nobis eius heres proximior videtur quam ille qui ipsum Domino sociavit.

(cap. 4) (capitul. l. IV, c. 15) BD 6.11 and cf above 10.8] (17, q. 4, c. Omnes presbyteri.)

¹ [wergeldi] *add.* M²

141

De illis qui per insidias homicidium perpetraverint. Ex concilio Nannetensi, cap. 2

Si quis voluntarie et per insidias hominem interfecerit, iugi penitentiae se submittat. Et si hoc publice actum constat, si laicus est, a communionem orationum quinquennio removeatur. Post quinquennium tantum in orationum communionem recipiatur, non autem offerat, non corpus Domini contingat. In quo perdurans quatuordecim annis, tunc ad plenam communionem cum oblationibus recipiatur.

(cap. 17). BD 6.12]

142

Item de homicidio sponte commisso. Ex concilio Ancirano, cap. 21

Qui voluntarie homicidium fecerint, penitentiae quidem iugiter submittant se, perfectionem vero circa vite exitum consequantur.

(et concil. Tribur. c. 54). BD 6.13]

143

¹*De eadem re. Ex concilio Parisiensi, cap. 6*

Si quis homicidium sponte commiserit, et non violento resistens, sed vim faciens, innocentem et simpliciter gradientem interfecerit, usque ad finem vite sue graviter peniteat, sic tamen ut si penitentiam bene peregerit, in exitu ei communionis viaticum non denegetur.

BD 6.14]

¹ Item *add.* M

144

De homicidio non sponte commisso. Ex concilio Ancirano, cap. 12¹

De homicidiis non sponte commissis prior quidem definitio per septennem penitentiam perfectionem consequi precipit; secunda vero quinquennii tempus explere. (et concil. Tribur. c. 52). *BD 6.15]*

¹ 12 CPBS; 22 M

145

De eadem re. Ex concilio Nannetensi, cap. 2

Si quis casu, non volens, homicidium perpetraverit, quadraginta dies in pane et aqua peniteat. Quibus peractis, biennium ab oratione fidelium segregetur, nec communicet, nec offerat. Post biennium in communionem orationis suscipiatur, offerat autem, non tamen communicet. Post quinquennium ad plenam communionem recipiatur¹. Abstinentia ciborum in arbitrio sacerdotis maneat. (cap. 18). *BD 6.16]*

¹ offerat autem non – recipiatur *in mg.* V

146

De illo qui domino suo precipiente homicidium fecerit. Ex eodem¹, cap. 25²

Si quis liber iubente domino suo servum eius occiderit, ut homicidium sponte commissum peniteat³. *BD 6.17]*

¹ concil' *add. S, om.* CPBM

² *corr. fr.* 15 P

³ lugeat (vel peniteat *ss*) V

147¹

De illo qui servum suum interfecerit. Ex concilio Agathensi, cap. 62

Si quis servum proprium sine conscientia vel iudicio² iudicis occiderit, ut homicidium sponte commissum lugeat. (Et conc. Wormat., c. 38, sed in quibus sic legitur, Excommunicatione, vel poenitentia biennii reatum sanguinis emundabit.) *BD 6.18]*

¹ *Whole cap. in mg.* V

² vel iudicio *om.* Fr

148

De femina que in furore suo ancillam suam verberaverit et sic perierit. Ex concilio Eliberitano, cap. 5

¹Si qua domina furore zeli accensa flagellis verberaverit ancillam suam, ita ut infra diem tertium animam cum cruciatu effundat, eo quod incertum sit voluntate, an casu occiderit; si voluntate, post septem annos; si casu, post quinquennii tempora, acta legitima penitentia, ad communionem placuit admitti. Quod si infra tempora constituta fuerit infirmata², accipiat communionem.

(et Wormat. c. 39). *BD 6.19*

¹ S adds Si quis servum proprium *repeated from c 147*

² [infirmate gravata] *add. M²*

149

De eadem re¹. Ex decretis Silvestri pape

Si quis hominem publice penitentem interfecerit, ut homicidium sponte commissum dupliciter peniteat, et nisi in fine non communicet.

BD 6.20]

¹ De eadem re CPB; De eo qui hominem publice poenitentem occiderit M

150

De illis qui in opere necessario casu homicidium perpetraverint. Ex concilio Wormatiensi, cap. 5

Sepe contingit ut dum quis operi necessario insistens arborem incidit, aliquis subtus ipsam veniens deprimatur; et idcirco si voluntate vel negligentia incidentis arborem factum est, ut homicida penitentiae debet omnino submitti. Quod si non voto, nec incuria illius, non denique hoc cum scientia contingit, sed dum ille operi necessario fortassis incumberet, iste insperatus occurrit sub arbore, et sub ipsa oppressus, incisor arboris non tenetur pro homicida.

(*cap. 29*). *BD 6.21] Ctp 3.20.54 (Dist. 50, c. Sepe contingit.)*

151

De eadem re. Ex concilio Triburiensi, cap. 17

Si duo fratres in silva arbores succiderint, et appropinquante casura unius arboris, frater fratri dixerit, Cave, et ille fugiens in pressuram arboris inciderit, et mortuus fuerit, vivens frater innocens de sanguine germani diiudicetur.

(*cap. 36*). *BD 6.22] Ctp 3.20.55 (Dist. 50, c. Si duo.)*

152

De illis qui in publico bello homicidium committunt. Ex concilio Magontiensi, cap. 2

Oportet autem diligentius eos admonere qui homicidia in bello perpetrata de nihilo ducunt, excusantes se non ideo necesse habere de singulis facere penitentiam, eo

quod iussu principum peractum sit, et Dei iudicio ita finitum. Scimus enim quod Dei iudicium semper iustum est, et nulla reprehensione dignum. Sed tamen oportet eos considerare, qui hanc necem nefariam cupiunt, utrum se coram oculis Dei quasi innoxios excusare possint, qui propter avaritiam, que omnium malorum radix est, et idolorum servituti comparatur, atque propter favorem dominorum suorum temporalium eternum Dominum contempserunt, et mandata illius spernentes non casu, sed per industriam homicidium fecerunt. Nam de his legimus qui homines non sponte interfecerunt, Dominum per legislatorem urbes refugii deputasse, ad quas confugientes salvarentur ab ultore sanguinis proximi sui, et non morerentur. Unde in Deuteronomio scriptum est, Hec erit lex homicide cui vita servanda est. Qui percusserit proximum nesciens, et heri et nudius tertius nullum contra eum habuisse odium comprobatur, sed abiisse simpliciter cum eo in silvam ad ligna cedenda, et in succisione lignorum securis fugerit de manu, aut ferrum lapsum de manubrio amicum eius percusserit et occiderit, hic ad unam urbium supradictarum confugiat, et vivat, ne proximus eius cuius sanguis effusus est, stimulo doloris percutiat animam eius. De eo vero qui per industriam aliquem occiderit, in Exodo scriptum est, Si quis de industria et per insidias occiderit proximum, ab altari meo evelles eum ut moriatur. Et in Deuteronomio, Si quis odio habens proximum suum, insidiatus fuerit vite eius, et surgens percusserit eum, et mortuus fuerit, et fugerit ad unam de supradictis urbibus, mittent seniores civitatis illius, et rapiant eum de loco refugii, et tradent eum in manus proximi eius cuius sanguis effusus est, et moriatur, nec misereberis eius. Si ergo illum quem dignum morte esse iudicavit Dominus, reum non esse quis dicit, quomodo contrarius legis Dei non extitit, qui hoc quod Dominus precipit casum esse contendit? Sed inter hec sciendum est quod magna distantia est inter legitimum principem, et seditiosum tyrannum, inter eum qui subvertere nititur Christiane pacis tranquillitatem, et illum qui armis contra iniquitatem certat defendere equitatem.

BD 6.23]

153

De illis qui de homicidio sunt infamati, si negaverint. Ex concilio Turonensi, cap. 2

Ubi manifestari potest quemlibet hominem perpetrasse homicidium, secundum canonicam auctoritatem condignum penitentiae iudicium illi ingeratur. Si autem manifestis indiciis non potest probari eum homicidam esse, nec ipse vult confiteri, omnipotentis Dei iudicio, cui omnia occulta manifesta sunt, reservetur, ei tamen indicetur publice a presbitero quod communionem ecclesiasticam indignus sit, et ea carere debeat, donec perpetratum crimen confiteatur, et per confessionem et penitentiam condignam ab hoc crimine se absolvere certet.

BD 6.24]

154

De insano si homicidium perpetraverit. Ex eodem, cap. 7

Si quis insaniens aliquem occiderit, si ad sanam mentem pervenerit, levior ei penitentia imponenda est, quam ei qui sana mente tale quid commiserit. Cui quamvis penitentia sit imponenda, quia ipsa infirmitas causa peccati fuisse creditur, tantum tamen

levior quam ei qui sanus aliquem occiderit, quantum inter sanum et insanum, et irrationabile et rationabile constat esse discriminis.

(*conc. Vorm. c. 28*). *BD 6.25*]

155

De illis qui veneficio homicidia committunt. Ex concilio Eliberitano, cap. 5¹

Si quis vero veneficio interfecerit alterum, eo quod sine idololatria perficere scelus non potuit, nisi in fine impertiendam non esse illi communionem.

BD 6.26]

¹ 5 CPS; ? B; 6 M

155A (H, replacing c. 155)

Augustinus in libro de summo bono

Secundum catholicam fidem sanamque – quod nocuit

Below, 14. 9

156

De illo per cuius delationem aliquis interfectus fuerit. Ex eodem concilio, cap. 1¹

Delator si quis extiterit fidelis, et per delationem eius aliquis fidelium fuerit proscriptus vel interfectus, placuit eum non nisi in fine accipere communionem. Si levior causa fuerit, infra quinquennium accipere communionem poterit. Si catecumenus fuerit, post quinquennii tempora admittatur ad baptismum.

BD 6.27] (5, q. 6, c. Delator.)

¹ 1 CPS; ? B; 73 M

157

Quod tria genera sunt¹ homicidarum. Ex epistola Clementis pape, cap. 16

Homicidarum vero tria genera esse dicebat, et penam eorum parilem fore dicebat. Sicut enim homicidas interfectores fratrum, ita et detractatores eorum eosque odientes homicidas esse manifestabat. Quia et qui occidit, et qui fratrem suum odit, et qui detrahit ei, pariter homicida esse monstratur. Omnes enim a carnalibus desideriis que militant adversus animam abstinere, et bonam eorum conversationem ac innocentem omnibus monstrare rogabat². Ex corde enim cunctos attentius invicem diligere insinuabat, seniores venerari, et iuniores diligere, episcopos, suos sacerdotes ac cunctos reliquos ecclesie ministros, atque omnem plebem sibi commissam verbis et mandatis divinis instruere et amare, hosque omnes eorum episcopos tota animi virtute diligere³, ut oculos suos, qui oculi sunt illorum, preceptis in omnibus obedire, etiam si ipsi aliter (quod absit) agant quam deceat, memores scilicet illius Dominici precepti. Que dicunt facite; que autem faciunt, facere nolite.

(*epist. 4 ad Eccl. Hieros.*). *BD 6.28]*

¹ gen. sunt CP; ? B; sint genera M

² (post plura) *add. Fr*

³ [dirigere orig.] *add. Fr*

158

Quod homicide ab ecclesiastica communione sint submovendi. Ex concilio Agathensi, cap. 10¹

Itaque censuimus homicidas a communione ecclesiastica submovendos, nisi penitentie satisfactione admissa crimina diluerint
BD 6.29] (24, q. 3, c. Itaque.)

¹ 10 CPBSH; 37 M

159

De eadem re¹. Ex concilio Turonensi, cap. 7

Homicidiis penitus non communicandum, donec per confessionem penitentie ipsorum crimina diluantur.
(Turon. I). BD 6.30]

¹ eadem re CPBS; eodem M

160

De illis quorum consilio homicidia fiunt. Ex dictis¹ Augustini

Periculose se decipiunt, qui existimant eos tantum homicidas esse, qui manibus hominem occidunt, et non potius eos per quorum consilium et fraudem et exhortationem homines extinguuntur. Nam Iudei Dominum nequaquam propriis manibus interfecerunt, sicut scriptum est, Nobis non licet interficere quemquam, sed tamen illis Domini mors imputatur, quia ipsi eum lingua crucifixerunt, dicentes, Crucifige eum. Unde unus Evangelista dicit Dominum crucifixum hora tertia, alius sexta, quia Iudei crucifixerunt eum hora tertia² lingua, milites hora sexta manibus. Qui ergo hominem tradit, eum ille interficit, Domino dicente, Maius peccatum habet qui me tradidit tibi. Unde Psalmista, Filii hominum dentes eorum arma et sagitte, lingue eorum gladius acutus. Subiiciant ergo se penitentie, quorum consilio sanguis funditur, si veniam promereri voluerint.

(Decerpta hec videntur ex enarra. Psal. LVI ad versic. Dormivi conturbatus, et proximos.) BD 6.31]

¹ sancti add. M

² alius sexta quia – tertia in mg. P

161

De illis qui pro vindicta parentum homicidia committunt. Ex penitentiali Theodori

Qui pro vindicta fratris aut aliorum parentum occiderit hominem, ita peniteat ut homicidia sponte commissa, cum ipsa Veritas dicat, Mihi vindicta, et ego retribuam.
BD 6.32]

162

De illo qui propter cupiditatem Iudeum interfecerit. Ex concilio Magontiensi, cap. 6

Qui odii meditatione, vel propter cupiditatem Iudeum vel paganum occiderit, quia imaginem Dei et spem future conversionis extinxerat, quadraginta dies in pane et aqua peniteat.

(*Cap. 27 conc. Vorm. fere his verbis legitur*) BD 6.33] (*Dist. 50, c. Qui vero.*)

163

De parricidis et fratricidis. Ex concilio Triburiensi, cap. 5

Statuimus ut parricide et fratricide¹ per unius anni circulum ante fores ecclesie orantes Domini clementiam, perseverent. Completo anni circulo introducantur in ecclesiam, tamen inter audientes usque dum unius anni spatium finiatur, stent. His ita peractis. si penitentiae fructus in eis conspicitur, corporis et sanguinis Domini participes fiant, ut non obdurentur desperatione. Carnem non manducant omnibus diebus vite illorum; ieiunent autem usque ad nonam quotidie, exceptis festis diebus atque Dominicis, abstineant autem se a vino, medone atque mellita cervisia, tres dies per hebdomadam; arma portare non audeant, nisi contra paganos. Et ubicumque ire maluerint, nullo vehiculo deducantur, sed pedibus propriis pergant. Ab uxoribus, si habuerint, non separentur. Tempus autem huius penitentiae in episcoporum ponimus arbitrio, ut secundum conversationem illorum, aut extendere vel minuere valeant.

(*Conc. Vor. c. 30, id habetur*) BD 6.34]

¹ parr. et frat. CRPBSM; frat. et patr. H

164

De eadem re. Ex concilio Magontiensi, cap. 11

Parricidium autem quam sit detestabile crimen, in iudicio facto inter Cain et Abel fratrem suum Dominus ipse ostendit, cum ad Cain parricidam ait, Maledictus eris super terram, que aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cum operatus fueris terram, non dabit tibi fructus suos; et vagus et profugus eris super terram. In quo etiam posuit signum ut tremens et gemens et profugus viveret semper, nec auderet uspiam sedes habere quietis. Sed quia modernis temporibus parricide profugi discurrunt per diversa loca, et variis vitiis atque gule illecebris deserviunt, melius nobis videtur ut in uno loco manentes penitentia districta semetipsos castigent, si forte a Domini pietate indulgentiam facinoris sui percipere mereantur. Non enim eis licebit ultra militie cingulum sumere, et nuptiis atque coniugii copula uti¹, quia sacri canones hoc eis non consentiunt.

(*sub Leone IV., c. 20*). BD 6.35]

¹ [coniugiis copulari, orig.] *add. Fr*

165

De illis qui infantes suos non sponte interficiunt. Ex concilio Triburiensi, cap. 21¹

Si quis filium suum non sponte occiderit, iuxta homicidia non sponte commissa peniteat.

(cap. 53). *BD 6.36]*

¹ cap. 21 CPSH; *om. M; ? B*

166

De illo qui uxorem legitimam sine iudicio interfecerit¹. Ex decretis Pii pape, cap. 26

Quicumque propriam uxorem absque lege, vel sine causa et certa probatione interfecerit, aliamque duxerit uxorem, armis depositis, publicam agat penitentiam. Et si contumax fuerit, et episcopo suo inobediens extiterit, anathematizetur quousque consentiat. Eadem lex erit illi qui seniore suum interfecerit.

BD 6.37] (33, q. 2, c. Quicumque.)

¹ De illo - interf. CPHM; *om. S*

167

De eadem re. Ex concilio Magontiensi, cap. 1

Si maritus uxorem, aut uxor maritum interfecerit, equum iudicium sit super eos, dicente Domino, Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Et post pauca ita inquit, Parvum audietis ut magnum, nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est. Idcirco uterque eorum in huiusmodi criminis actione, si negaverit, pari iudicio examinetur. Si negaverit et non potest vinci manifesti indiciis; si liber est, iuret cum duodecim; si servus, ferventi ferro se purget. Sin autem moriens, maritum uno vel duobus audientibus de morte eius inculpaverit, non ideo erit victus, sed si liber est, cum septuaginta duobus iuret; si servus, super duodecim vomeres ferventes se purget. Eadem lex erit marito uxorem accusanti.

BD 6.38]

168

De eadem re. Ex concilio Eliberitano, cap. 85

Si mulier causa fornicationis maritum suum interfecerit¹, aut quacumque arte perimere facit, quia dominum et seniore suum occidit, seculum relinquat, et in monasterio peniteat.

(*in fragmentis*). *BD 6.39]*

¹ [veneno. orig.] *add. Fr*

169

De uxore in mariti mortem consentiente. Ex concilio apud Vermerias, cap. 3

¹Si qua mulier mortem viri sui cum aliis conciliata est, et ipse vir aliquem illorum se defendendo occiderit, et si hoc probare potest ille vir eam ream esse consilii, potest (ut nobis videtur) ipsam uxorem dimittere. Ipsa autem insidiatrix penitentiae subiecta, absque spe coniugii maneat.

(*Legitur ad calcem conc. Eli.*)BD 6.41 (13, q. 1, c. Si qua mulier.)

¹ rubric and insc. in main hand at end of fo.233va, and text from Ipsa autem at head of fo. 233vb; Si qua mul. - dimittere in smaller hand at head of fo. 233vb C

170

De hoc¹, si plures unum impugnaverint. Ex eodem concilio, cap. 98

Si quatuor aut quinque homines, seu etiam plures contra unum hominem rixati fuerint, et ab his vulneratus mortuus fuerit, quicumque eorum plagam ei imposuit, secundum statuta canonum, ut homicida iudicetur; reliqui autem qui eum impugnabant volentes eum interficere, similiter peniteant. Qui vero nec eum impugnabant, nec vulnerabant, nec concilio nec auxilio cooperatores fuerunt, sed tantum affuerunt, extra noxam sint.

BD 6.42] Ctp 3.20.56 (23, q. 8, c. Si quatuor.)

¹ De hoc CPBHM; om. S

171

De vindicta non prohibenda. Ex dictis apostoli, Hieronimi, Augustini, Gregorii

De vindicta non prohibenda in Novo Testamento Hieronimus¹ de personis dignis ad vindictam, ait, Qui percutit malos in eo quod mali sunt, et habet causam interfectionis ut percutiat pessimos, minister Dei est. Item. Lex² et ministri eius coerceant inimicos et constringant.» apostolus inquit, Regi quasi precellenti, et ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. Item Hieronimus³. Homicidas et sacrilegos et venenarios punire non est effusio sanguinis, sed legum ministerium. Augustinus ait, Que ista vanitas, parcere uni, et omnes in discrimen adducere? Polluuntur enim omnes uno peccante, unde et in lege iubetur, Maleficos non patiaris vivere. Unde propheta, Mortificabant animas que non vivunt. Unde Gregorius, Non morientem quippe mortificat, qui iustum damnat; et non victurum vivificare nititur, qui reum a supplicio solvere conatur. Elias namque multos affecit morte propria manu nece et igne divinitus inspirato. In Novo etiam Testamento Petrus Ananiam et Sapphiram terrificè multavit.

BD 6.43]

¹ (in Ezech. lib. III, ad c. IX) add. M²

² Lex CRPBSM; Rex L

³ (Hier. in XXII cap. Hiere. statim post principium) add. M²

171A (S)

De illis qui post baptismum capitalem protulerunt sententiam. Ex decr' Innocentii pape, cap. xxiii

Quesitum est etiam super his qui post baptismum administraverunt et aut tormenta sola exercuerunt aut etiam protulerunt capitalem sententiam. De his nil legimus a maioribus definitum, meminerant enim a Deo potestates has fuisse concessas et propter vindictam noxiorum gladium fuisse permissum, et Dei ministrum esse datum in huiusmodi vindicem. Quomodo igitur reprehenderent factum quod ab auctore Deo viderent esse concessum? De his ergo ita ut hactenus servatum est sic habeamus, ne aut disciplinam evertere aut contra auctoritatem Domini venire videatur. Ipsis autem in ratione reddenda gesta sua omnia servabuntur.

BD 6.44]

172

De illis qui in confractione idolorum occisi fuerint. Ex concilio Eliberitano, cap. 70¹

Si quis idola fregerit, et ibidem occisus fuerit, quia in Evangeliiis scriptum non est, neque invenitur sub apostolis unquam factum, placuit in numerum eum non recipi martirum.

BD 6.45]

¹ 70 CPSH; 60 M; ? B

173

De eo qui matrem suam occiderit, qualiter penitere debeat. Ex epistola Nicolai pape ad Radulphum sancte Argentee Retensis ecclesie episcopum

Nicolaus episcopus, servus servorum Dei, reverendissimo et sanctissimo Radulpho episcopo sancte Argentee Retensis ecclesie. Dum de universis mundi partibus credentium agmina Principis apostolorum liminibus properant, quidam vir nomine Thiohart, venit, vestre beatitudinis epistolam gerens, quam nostro contulit presulatu, cuius paginam perlegentes matricidam illum esse cognovimus. Quod facto multis fletibus lacrimisque profusis valde doluimus. Idcirco precipimus, et patrum aliorum censuris statuimus, ut sub penitentiae iugo permaneat, ita ut unum per annum ecclesiam non ingrediatur, sed ante fores basilice orans ac deprecans Dominum perseveret, qualiter tanto eripiatur piaculo. Completo vero anni circulo, introeundi in ecclesiam habeat licentiam, tamen inter audientes stet et nondum communicet. Completis autem trium annorum circulis, sacre communionis illi gratia concedatur, oblationes vero non offerat, nisi postquam aliorum septem annorum curricula expleantur. In his autem omnibus annis atque temporibus carnem non manducet, nec vinum bibere presumat, exceptis festis diebus atque Dominicis, et a Pascha usque ad Pentecosten, et quocumque ire voluerit, nullo vehiculo deducatur, sed pedibus proficiscatur, arma non sumat nisi contra paganos. Ieiunet autem tres dies per hebdomadam usque ad vesperum, a propria quidem ac legitima sua coniuge non separetur, ne in fornicationis voraginem corruat, quod ne fiat optamus. Si autem ante trium annorum cursum finis vite illius appropinquaverit, corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi particeps fiat. Sin autem, ut supra statuimus, efficiatur; tamen si illius conversationem et lacrimarum fontem in omnibus videritis

floridis actionibus, et optimis operibus pullulare, humanius circa eum vestra sollicitudo pervigil appareat, mitisque omnibus demonstretur. Optamus vos in Christo bene valere.¹
BD 6.46] [C 33 q 2 c 15]

¹ Optamus vos in Christo bene val. *om.* H

174

Si quis clericus¹ homicidium fecerit ab ordine cessare debet². Ex concilio Triburiensi cui interfuit Arnulfus rex, cap. 11

Si quis clericus quamvis nimium coactus, homicidium fecerit, sive sit presbiter, sive diaconus, deponatur. Legimus in canonibus apostolorum quod episcopus, presbiter, et diaconus qui in fornicatione aut periurio, aut furto captus est, deponatur, quanto magis is qui hoc immane scelus fecerit ab ordine cessare debet? Qui enim Christum sequi desiderat, debet sicut ille ambulavit, et ipse ambulare. Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum percuteretur non repercutiebat, cum pro nobis pateretur non comminabatur. Et ipse in Evangelio suo precepit, Si quis te percusserit in unam maxillam, prebe illi et alteram. Non enim debemus occidere, cum Dominus dicat, Audistis quid dictum est antiquis; Non occides, Qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Nec malum pro malo reddere, sed sicut apostolus Romanis scribens ait, Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. Si quis clericorum presens erit ubi homicidium factum fuerit, et neque consensu, neque consultu, neque in aliquo homicidii reatu pollutus esse convincitur, nihil ei obsit quin consecratus in gradu permaneat, non consecratus, si alias dignus sit, promotus accedat.

BD 6.47

¹ Si quis cl.CPBSH; Ut cl. qui M

² debet CPBSH; cogatur M

175

De eo si quis in hoste contra paganos dimicans interfecit captivos Christianos. Ex eodem concilio cui interfuit Arnulfus rex, cap. 34

Sepe fit victoria Christianorum, victa est pars¹ paganorum. Quare si una cum interfectis paganis perempti fuerint Christiani captivi a barbaris, quia impetu belli nequeunt distingui. Idcirco iustum esse decernentes statuimus cum interfecto misericordius agendum, ita ut, 40 diebus penitentiae indulgentius transactis, penes episcopum sit auctoritas et potestas, ut perpendat culpam et agat indulgentiam.

BD 6.48]

¹ pars CPBM; *om.* S

176

De eo qui Christianum mancipium seduxerit, et sic vendiderit. Ex concilio apud Confluentiam, cui interfuerunt Henricus et Carolus reges, cap. 7¹

Item interrogatum est, quid de eo faciendum sit qui Christianum hominem seduxerit, et sic vendiderit. Responsumque est ab omnibus, homicidii reatum ipsum hominem sibi contrahere.

BD 6.49]

¹ cap. 7 CPBHM; *om. S*

177*

¹Alexander secundus Guillelmo Petragoricensi, Duranno Toletensi² episcopis, et Hugoni abbati

Presentium portitor litterarum ad nos perveniens lacrimabiliter confessus est se fratricidii crimen incurrisse. Qui licet tanti facinoris efficiens causa fuerit, tamen minime voluntate sua peractum intimavit. Cum enim fratrem suum inimicantem sibi paratis insidiis cepisset, et ipsum ut secum iret percussione capuli ensis coegisset, consobrinus quidam suus secum perveniens sine consilio et premeditatione sine voluntate etiam ipsius, ut astruit, eum interfecit. Cui licet condignam religio vestra iniunxerit et laudabilem penitentiam, tamen circa eum misericordie viscera exhibentes, precipimus ut cum domum redierit, medietatem totius patrimonii sui pro fratris animeque sue remedio pauperibus tribuat, alterius quoque hereditatis sue portionem nihilominus pro eadem causa distribuens, usum fructumque necessitati sue reservet. Et sic omnibus ordinatis suis liber in monasterium ingrediatur, et ibi per unum annum huiusmodi penitentia maceretur, scilicet ut a Pentecoste usque ad sancti Michaelis festivitatem bis in unaquaque hebdomada in pane et aqua; dehinc autem usque ad quadragesimam tribus diebus ieiunet similiter in pane et aqua, et ut a corpore et sanguine Domini usque ad tres annos expletos abstineat, nisi periculum mortis immineat. Quadragesimam totam preter dies Dominicos ieiunet, arma nullo modo in vita sua induat, coniugio usque ad peractam septem annorum penitentiam non utatur. Sexta feria, donec vixerit, ieiunet. Hec omnia ita illi iniunximus, ut si infirmitatem eius minime ferre posse providentia vestra presenserit, licentiam habeat miserendi prout placuerit.

CB Alex. II 1]

¹ De poenitentia eius qui fratricidium fecerit *add. as rubric M*

² Toletensi CPBSHM, [Tholosano] *add. Fr*; Tolotensi A

178*

¹Alexander Wiltinensis ecclesie clericis

Diligentia vestra noscat huic Theuderico² pro parricidio, morte videlicet filii sui non sponte commisso, auctoritate beatissimorum apostolorum et canonum penitentiam nos septennio imposuisse, in eodem peracte penitentie tempus connumerantes, ita ut amodo usque ad sancti Martini festum duobus diebus in hebdomada ieiunet, quarta feria

¹ Item de patricidis et fratricidis *add. as rubric M*

² Theuderico CRSH; Tedorico P; Theodorico V; Teuderico B; Teuderigo A; Theoderico M

videlicet et sexta in pane et aqua; a sancti Martini festivitate usque ad Domini Nativitatem, continuum agat ieiunium in pane et aqua, exceptis Dominicis et quinta feria, in quibus quadragesimali cibo vescatur; ab octavis Epiphannie usque ad quadragesimam duobus in hebdomada ieiunet diebus, quarta et sexta feria in pane et aqua, exceptis festis principalibus, in quibus eleemosina se redimat. In quadragesimali vero tempore continuum est agendum ieiunium in pane et aqua, exceptis Dominicis diebus. In quinta feria tantum vinum ei bibere, et quadragesimali uti cibo concedimus. Post annum vero completum in toto anno duobus diebus in unaquaque hebdomada in pane et aqua ieiunet. In quadragesima tamen continuum agat ieiunium in pane et aqua, et in unoquoque anno usque ad expletum penitentiae tempus huiusmodi ieiunium agendum est, et a carne se absteineat, per unum annum ecclesiam ei denegamus. Post ingressum ecclesie tribus annis a communione separamus, nisi mortis fuerit timore preventus. Si quis autem episcopus vel religiosus presbiter causa pietatis aliquid sibi remedii relaxare voluerit, hoc ei ex apostolica auctoritate concedimus.

CB Alex II 11]

179*

Gregorius secundus¹

De his vero dicimus qui patrem, matrem, fratrem, aut sororem occiderint ut toto vite sue tempore corpus non suscipiant Dominicum, nisi sui temporis exitu pro viatico. Abstineant enim se et a carnis comestione et potu vini donec advixerint. Ieiunent secundam et quartam et sextam feriam, ut sic possint deflendo diluere commissum scelus.

CB Bon. 15; Ctp 1.57.4] Ctp 3.20.57

¹ Gregorius II CPBSHA; De eodem. Gregorius III. Bonifacio M

180a*

¹Nicolaus Carolo episcopo et eius suffraganeis

De parricidis et fratricidis precipimus ut per unius anni circulum ante fores basilice orantes Domini clementiam, perseverent; completo vero anni circulo introducantur in ecclesiam, tamen inter audientes usque dum unius anni spatium finiatur, stent, cum ad missarum solemnias vel alia sacra audire officia venerint. His itaque peractis si penitentiae fructus in eis conspicitis, corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi participes fiant, ne desperationis indurentur caligine. Carnem non manducant omnibus diebus vite eorum. Ieiunent autem usque ad nonam diei horam quotidie, exceptis festis diebus atque Dominicis, vinum atque pulmentum sumere non presumant, nisi tres dies per hebdomadam, arma gerere non audeant vel sumere nisi contra paganos, et ubicumque ire voluerint nullo vehiculo deducantur, sed pedestri more proficisci studeant. Tempus huius penitentiae in vestre beatitudinis arbitrio ponimus, ut secundum conversationem illorum aut extendere, aut minuere valeatis, ab uxoribus, si habuerint, non separentur. Si autem non habuerint, et se continere non valuerint, legitimas in coniugio accipiant feminas, ne fornicationis voraginem incidere videantur. Si autem antequam duorum

¹ Item de eodem, et de cognatorum suorum interfectoribus *add. as rubric M*

predictorum finiantur curricula annorum, finis vite illorum pervenerit, viaticum illis non negetur.

180b*

Nicolaus papa ad consulta Bulgarorum, cap. 24²

Quid parricida, id est qui patrem aut matrem occiderit, vel etiam qui fratrem aut sororem interficit, pati debeat, leges indicant. Porro si ad ecclesiam confugerint, id quod episcopus loci vel sacerdos qui ab illo constitutus est, previderit, agendum decernimus. Item³. De his qui proximum, id est consanguineum suum, ut est frater, consobrinus, aut nepos, trucidaverit, venerande leges proprium robur obtineant. Sed si ad ecclesiam convolaverint, mortis quidem legibus eruantur, penitentiae vero quam antistes loci vel presbiter consideraverit, absque dubio submittantur.

² 24 CPBM; 23 S

³ (cap. 26) *add. Fr*

180A* (CRSA)

Gregorius tertius Bon'

De his vero dicimus qui patrem, matrem, fratrem occiderint, ut toto vite sue tempore corpus dominicum non accipiant¹ nisi sui tempore² exitus pro viatico. Abstineant³ enim se et a carnis comestione et potatione⁴ vini donec advixerint. Ieiunent⁵ secundam, quartam et sextam ferias⁶ ut sic deflentes possint⁷ diluere commissum scelus. *cf 10.179*

¹ dom. non accip. CRS; non sus. dom. A

² -ore CRS; -oris A

³ -eant CRS; -eat A

⁴ pot. CRS; pota A

⁵ advixerint. Ieiunent CRS; vixerit. Ieiunet A

⁶ feriam CR

⁷ defl. poss. CS; possint deflentes R; possit deflens A

180B* (CRSA)

Nicholaus papa Radulfo Argentee Retensis episcopo

Precipimus et patrum aliorum censuris statuimus ut sub penitentiae iugo permaneat matricida, ita ut unum per annum ecclesiam non ingrediatur, sed ante fores basilice orans ac deprecans Deum perseveret qualiter tanto eripiatur piaculo. Completo vero anni circulo, introeundi in ecclesiam licentiam habeat, tamen inter audientes stet et nondum communicet. Completis autem trium annorum circulis, sacre communionis illi gratia concedatur. Oblationes vero non offerat, nisi postquam aliorum septem annorum curricula expleantur. In his autem omnibus annis atque temporibus carnem non manducet, nec vinum presumat bibere exceptis festis diebus atque dominicis et a Pascha usque Pentecosten¹, et quocumque ire voluerit nullo vehiculo deducatur sed pedibus proficiscatur. Arma non sumat nisi contra paganos. Ieiunet autem tres dies per

¹ -en CRS; -es A

ebdomadam usque ad vesperum, a propria quidem ac legitima sua uxore² non separetur ne fornicationis voragine corruat, que non fiat optamus. Si³ ante trium annorum cursum finis vite illius appropinquaverit, corporis et⁴ sanguinis domini nostri Ihesu Christi⁵ particeps fiat, sin autem ut supra statuimus efficiatur. Tamen si illius conversationem et lacrimarum fontem in omnibus videris floribus⁶ actionibus et optimis operibus pullulare, humanius⁷ circa eum vestra sollicitudo appareat pervigil⁸ mitisque omnibus demonstretur.

cf 10. 173 above]

² uxore CRS; coniuge A

³ autem *add. A, om. CRS*

⁴ et CRA; ac S

⁵ Christi CRA, *om. S*

⁶ vid. flor. CRS; vid. floridis R²; videritis floridis A

⁷ -nius CS; -nis A

⁸ app. perv. CS; perv. app. A

181*

Anciranum concilium¹, cap. 21²

De mulieribus que fornicantur et partus suos necant, vel que agunt secum ut utero conceptos excutiant, antiqua quidem definitio usque ad exitum vite eas ab ecclesia removet; humanius autem nunc diffinimus, ut eis decem annorum tempus secundum prefixos gradus penitentie largiantur³.

(cf 8.314; Ctp 2.2.10 is var.)

¹ Anciranum concilium PBSA; Achir. conc. C; De mulieribus quae partus suos necant. Ex Ancirano concilio M

² 21 CPSA; 30 M; ? B

³ -antur CPSAM; -amur *Fr*

182* (CRSAM)

Hilerdense² concilium, cap. 2

Qui male conceptos ex adulterio fetus vel editos necare studuerint vel in matrum ventribus potionibus aliquibus colliserint, in utroque sexu adulteris post septem annorum curricula communio tribuatur, ita tamen ut omni tempore vite sue humilitati et fletibus insistant. Si vero clerici fuerint, officium eis ministrandi recuperare non liceat.

Ctp 2.34.2a, cf above 9.102b] Ctp 3.20.58

¹ De eadem re. *add. as rubric M*

² Hilerdense CRSH; Ilerdense A; Ex Ilerdensi M

183* (CRSAM)¹*Canones Martini episcopi² ad laicos, cap. 9*

Si qua mulier fornicata fuerit, et infantem habuerit, et illum occiderit, et que studuerit abortum facere, et quod conceptum est necare, aut certe ut non concipiat elaboraverit, sive ex adulterio, sive ex legitimo coniugio, has tales mulieres in morte recipere communionem priores canones decreverunt. Nos iterum³ pro misericordia sive tales mulieres, sive conscias scelerum ipsarum, decem annis agere penitentiam iudicamus.

(*ex lib. synod. Greca. Mart. Bracaren episc. c. in universum 78*). Ctp 2.47.77]

¹ Item de eodem. *add. as rubric M*

² ep. CRAM; *om. S*

³ iterum CRS; tamen AM

184*¹*Nicolaus Domno episcopo et Carolo regi*

Quidam vestre dioceseos vir, Hugo nomine, venit, qui lacrimoso affatu nostro pontificio retulit qualiter fratricidium antiquo hoste cogente fecerat, et qualiter sub penitentiae iugo pro tanto facinore a vestra fuerat constitutus beatitudine. Nos autem tante adversitatis piaculum, et fraterni sanguinis audientes effusionem, non paucas fundentes lacrimas contristati sumus. Tamen quia, ut aiebat, tante macule culpam lacrimarum fonte ablueret fraterna iubente gratia malit, sancimus ut proprias possessiones que ab eo pro hoc facto ablate sunt, incunctanter recipiat, ne paupertatis inopia constrictus ad peiora deducatur. Nam et propria legitimaque uxor illius a qua separatus est, vestra sanctitas illi ut statim reddatur satagat, ne in fornicationis voraginem, quod nolimus, incidere videatur. In reliquis vero secundum penitentiae modum quam illi instruxistis peragere, maneat.

¹ De quodam qui fratrem suum occiderat *add. as rubric M*

185*¹*Nicolaus Salomoni Constantiensi episcopo*

Constat parricidas, fratricidas, et incestuosos, de quibus consulis utrum possint coniugio copulari, penitentiam agere, et ideo non posse carnali copule iungi. Quos oportet in castitate omnibus diebus vite sue permanere mentis et corporis, servata duntaxat propter misericordiam etiam circa hos beati pape Leonis vigesima quarta decretalium regula.

¹ De poenitentia parricidarum et incestuosorum *add. as rubric M*

185A* (SA)*Augustinus de patientia*

Si parricida eo sceleratius est quam quilibet homicida, quia non tantum hominem verum etiam propinquum necat, inque ipsis parricidis quanto propinquiorem quisque

perimit¹, tanto immanior, sine dubio peior est qui se occidit, quia nemo est homini² se ipso propinquior.

¹ perimit S; peremerit A

² -ni S; -nis A

186*

¹*Stephanus tertius Lamberto episcopo Cenomannico*

Lecta epistola a sanctitate tua nobis directa, que hanc feminam, nomine Hildegardam, filios suos interfecisse, et septennem penitentiam egisse fatebatur, valde doluimus. Unde quia mandasti ut viscera pietatis ei preberemus, volumus et misericorditer mandamus, ut sacris festivitibus, id est reverende Nativitatis, et sancti Pasche, atque Pentecostes et Natalis apostolorum sacrum corpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi sumere debeat, et diebus vite sue in monasterio retrusa monachicam vitam regulariter ducat.

CB Steph. V 26]

¹ De quadam quae filios suos necaverat *add. as rubric* M

187*

¹*Honorius Anatholio magistro militum*

Lator presentium prece nobis flebili supplicavit, asserens a quodam milite castris Salernitani germanum suum fuisse peremptum, insuper et rebus propriis post eius interitum spoliatum, propter ea quam impium quamque contra legum statuta sit noxium ipsis rerum documentis in propatulo omnibus tenetur expertum, ut sanguis innocenter effusus a committente nullatenus ulciscatur. Qui hec vindicare possunt, et pro conniventia ulcisci negligunt, sint profecto scituri quia si defensare insontem sanguinem neglexerint, in futuro tremendoque examine de eis uti huius facinoris participibus tale commissum scelus exigetur. Propterea gloria vestra ad vindicandum ulciscendumque funesto homicidii crimine irretitum, ab agmine militari disiungat, et iudici provincie tradendum ac puniendum iustitie impulsu festinet. Res vero ab eo vi latrociniali ablatas supradicto precatore si germanus eius extiterit, indubitanter restituat, quatenus nobis imminente disciplina is qui scelus commisit semper exspectet, et incunctanter excipiat, et militaris integritas unius ob noxam homicidali contagio nequaquam subiaceat.

CB Varia II 3]

¹ Quod iudex qui peccata vindicare potest et non facit, reus sit peccati. *add. as rubric* M

188*

¹*Bracarense concilium, cap. 32²*

Qui per ferrum, aut per venenum, aut precipitium, aut suspendium, vel quolibet modo violentie sibi ipsis inferunt mortem, nulla pro eis in oblatione commemoratio fiat,

¹ De his qui sibi mortem inferunt. *add. as rubric* M

² Br. – 32(102 H) CRPBSHA; Ex primo concilio Bracarense, cap. 34 M

neque cum psalmis eorum cadavera ad sepulturam deducantur. Multi enim sibi hoc per ignorantiam usurpant. Similiter et de his fieri placuit qui pro suis sceleribus puniuntur. *cf below 15.40, BD 19.130] (23, q. 5, cap. Placuit ut si qui.)*

DECRETI PARS UNDECIMA

Hec pars continet¹ de incantatoribus, de auguribus², de³ divinis, de⁴ sortilegis, de⁵ sortiariis, et variis illusionibus diaboli, et de singulorum penitentia⁶

1*

⁷*Decretum Gregorii iunioris*

Si quis hariolos, aruspices, vel incantatores observaverit, aut philacteriis usus fuerit, anathema sit.

(*Greg. 3 c. 12 suorum decretorum, in conc. Romano I*) BD 10.23; Ctp 1.56.1b] IP 8.61 (26. q. 5, c. Si quis hariolos.)

¹ Hec pars cont. CRPS; Hec undecima pars cont. P²VM; Hec pars undecima cont. BH; *om. Fr*

² de auguribus CRBSFr; de auribus PV; haruspibus M; *om. H*

³ de CPBSFr; *om. M*

⁴ de CPBSFr; *om. M*

⁵ de CPBSFr; *om. M*

⁶ M *adds capitulatio 1-106.*

⁷ Ne quis ariolos, haruspices vel incantatores observet *add. as rubric M*

2*

¹*Anciranum concilium, cap. 24²*

Qui divinationes expetunt, et morem gentilium subsequuntur, vel in domos suas huiusmodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte magica, aut experiendi³ causa sub regula quinquennii iaceant secundum gradus penitentiae definitos.

BD 10.5, cf 11.33A below] IP 8.62 (26, q. 5, c. Qui divinationes.)

¹ De eadem re. *add. as rubric M*

² Anc. - 24 (23 H) CPBHA; S *damaged*; Ex Ancyranensi concilio cap. 23 M

³ experiendi CPBS; expiandi M

3*

¹*Laodicense² concilium, cap. 36*

Non oportet sacris officiis deditos vel clericos³, magos aut incantatores existere, aut facere philacteria, que animarum suarum vincula comprobantur.

Vers. Dion. c. 36 [EOMIA ii.1, 373] (et concil. Agath. c. 68, = vers.Hisp.) IP 8.63.(26, q. 5, c. Non oportet.)

¹ Ne clerici incantatores sint *add. as rubric M*

² Laod. CPBSHA; Ex Laodicensi M

³ *corr. fr. clerics S*

4*

¹*Agatense concilium, cap. 39*

Aliquantum clerici sive laici student auguriis, et sub nomine fictae religionis per eas, quas sanctorum sortes vocant, divinationis scientiam profitentur, aut quarumque²

¹ Quid agendum sit de sortilegis. Ex *add. M*

scripturarum inspectione futura promittunt. Hoc quicumque clericus aut laicus detectus fuerit vel consulere vel docere, ab ecclesia habeatur extraneus.

(cap. 42, et Venet. c. 16). Ctp 2.28.41] IP 8.69 (26, q. 5, c. Aliquant.)

² quarumque CRPVB; quarumcumque SM

5*

¹Toletano concilio, cap. 30

Si quis episcopus, aut presbiter, aut diaconus, vel quilibet ex ordine clericorum aruspices aut hariolos, aut certe augures vel sortilegos, vel eos qui profitentur artem magicam, aut aliquos eorum similia² exercentes consuluisse fuerit deprehensus, ab honore dignitatis sue depressus³, monasterii curam excipiat, ibique perpetue penitentiae deditus scelus admissi sacrilegii solvat.

(conc. Toleta, IV, c. 28). Ctp 2.37.9] IP 3.169, 8.64 (26, q. 5, c. Si quis episcopus.)

¹ De poenitentia clericorum qui augures consuluerint. Ex *add.* M

² [sublimia, habet codex conc.] *add.* M²

³ depressus CPBS; depositus M

6*

¹Ambrosius super epistolam primam ad Corinthios

Spiritus mundi hic est, per quem corripuntur² phanatici qui sine Deo sunt. Est enim inter mundanos spiritus potior; unde solet coniecturis que mundi sunt divinare, quem Pithonem appellant. Hic est qui per verisimilia fallitur, et fallit, hic est qui per Sibillam locutus est sensum nostrorum secutus, locum volens inter celestes habere.

(ad cap. II) CB Varia IC 74a*

¹ De Pythonico spiritu *add. as rubric* M

² [arripiuntur] *add.* M²

7*

¹Zacharias Bonifacio episcopo

De Kalendis Ianuariis², vel ceteris auguriis, philacteriis, et incantationibus, vel aliis diversis observationibus, que gentili more observari dixisti apud Beatum Petrum apostolum, vel in urbe Roma, hoc et nobis et omnibus Christianis detestabile et perniciosum esse iudicamus.

(epist. ult.) CB Bon. 8d

¹ De Calendis vel auguriis non observandis *add. as rubric* M

² -ariis CPBSM; -arii RH

8*

¹Leo IV episcopis Britannie

Sortes quibus vos cuncta in vestris discriminatis provinciis, nihil aliud quam quod alii patres damnaverunt, divinationes et maleficium esse discernimus. Quam ob rem volumus illas omnino damnari, et ultra inter Christianos nolumus nominari, et ut abscondantur sub anathematis interdictu prohibemus.

¹ De maleficis damnandis *add. as rubric* M

CB Leo IV 18m; Ctp 1.60.10] IP 8.70

9*

¹*Hieronimus super Iesu Nave, homilia 7*

Illi, qui cum Christiani sint, solemnitates gentilium celebrant, anathema in ecclesiam introducunt. Et qui de astrorum cursibus vitas hominum et gesta perquirunt; qui volatus avium, et cetera huiusmodi, que in seculo prius observabantur inquirunt, de Iericho anathema inferunt in ecclesiam, et polluunt castra Domini, et vinci faciunt populum Dei.

(Id habet Origenes, interprete Hiero. circa med.)

¹ De his qui cursus astrorum et volatus avium observant *add. as rubric M*

10*

¹*August. lib. questionum super Deuteronomium, cap. 19*

Intelligi voluit Dominus etiam illa que a divinantibus non secundum Deum dicuntur; si acciderint que dicuntur, non accipienda sic ut fiant que precipiuntur ab eis, aut colantur que coluntur ab eis.

(in cap. 13 Deuter.) Ctp 3.21.1

¹ Non credendum his qui non secundum Dominum divinant *add. as rubric M*

11*

¹*Conc. IV, Carthag. cap. 57*

Clericus maledicus, maximeque in sacerdotibus cogatur ad postulandam veniam. Si noluerit, degradetur, neque unquam ad officium absque satisfactione revocetur.

Ctp 2.18.56] (Dist. 46, c. Clericus maledicus.)

¹ De depositione clerici maledici. Ex *add. M*

12*

Eliberritanum concilium¹

Si quis maleficio interficiat² aliquem, eo quod sine idololatria perficere non potuit scelus, nec in finem³ percipiendam esse⁴ communionem.

Ctp 2.30.2]

¹ Elib. conc. (I *add. P*) CPVBSA; Ex conc. Heliberitano cap. 5 H; De damnatione eius qui aliquem maleficio interfecerit. Ex Eliberitano concilio, cap. 6 M

² in fiat B

³ finem CPBSA; fine M

⁴ perc. esse CPBSHM; impertiendam esse A; [impertiendam illi orig.] *add. Fr*

13*

¹*Augustinus de doctrina Christiana, lib. II*

Illud quod est secundum institutiones hominum, partim superstitiosum est, partim non est superstitiosum. ²Superstitiosum est, quicquid institutum est ab hominibus ad facienda et colenda idola, pertinens vel ad colendam, sicut Deum, creaturam partemve ullam creature; vel ad consultationes et pacta quedam significationum cum demonibus placita atque federata, qualia sunt molimina magnificarum artium, que quidem commemorare potius quam docere solent poete. Ex quo genere sunt, sed quasi licentiore vanitate, aruspicum et augurum libri. Ad hoc genus etiam pertinent omnes ligature atque remedia, que medicorum quoque disciplina condemnat, sive in precantationibus, sive in quibusdam notis quas characteres vocant, sive in quibusque rebus suspendendis atque ligandis, vel etiam saltandis quodammodo non ad temperationem corporum, sed ad quasdam significationes aut occultas aut manifestas, quam eminentiore³ nomine phisicam vocant, ut quasi non superstitione⁴ implicare, sed natura prodesse videantur sicut sunt in aures in summo singularum aurium, aut de struthionum ossibus ansule in digitis, aut cum tibi dicitur singultienti ut dextera manu pollicem⁵ teneas. His adiunguntur millia inanissimarum observationum; si membrum aliquod salierit, si iunctim ambulantis amicus lapis, aut canis aut puer medius intervenerit.⁶ Hinc etiam sunt illa: Limen calcare, cum ante domum suam transit, redire ad lectum, si quis dum se calciat sternutaverit; redire domum, si procedens offenderit; vel si⁷ vestis a soricibus⁸ roditur⁹. Item,¹⁰ Neque¹¹ ab hoc genere perniciose superstitionis segregandi sunt, qui Genethliaci propter naturalium¹² considerationes dierum, nunc autem vulgo mathematici vocantur. Nam et ipsi, quamvis veram stellarum positionem, cum quisque nascitur, consecantur et aliquando etiam pervestigant, tamen quod inde conantur vel actiones nostras, vel actionum eventa predicere, nimis errant. Item de eodem,¹³ Hoc genus fornicationis anime, salubriter divina auctoritas non tacuit, neque ab ea sic deterruit animam ut propterea talia negaret esse sectanda, quia falsa dicuntur a professoribus eorum, sed etiam si dixerint vobis, inquit, et ita evenerit, ne credatis eis. Non enim quia imago Samuelis mortui Sauli vera prenuntiavit, propterea talia sacrilegia quibus illa imago presentata est, minus execranda sunt, aut quia in Actibus apostolorum femina ventriloqua verum testimonium perhibuit apostolis Domini, ideo apostolus Paulus pepercit spiritui illi, ac non potius feminam illius demonii correptione atque exclusione mundavit. Omnes igitur artes huiusmodi vel nugatorie, vel noxie superstitionis ex quadam pestifera societate hominum et demonum, quasi pacta infidelis et dolose amicitie constituta, penitus sunt repudianda et fugienda Christiano. Item,¹⁴ Doctrine omnes gentilium non solum simulata et superstitiosa

¹ Quod constitutiones hominum partim sint superstitiosae, partim non *add. as rubric* M

² (ibi. cap. 20) *add.* M²

³ [mitiore] *add.* M, [orig.] *superadd.* Fr

⁴ superstitione CRVBSA; superstitione PM; [superstitione] *add.* M, [Vict.] *superadd.* Fr

⁵ poll. CPBSM; sinistrum poll. A; [sinistrum pollicem] *add.* M

⁶ (Post pauca) *add.* M², Item *add.* A

⁷ vel si C (*followed by lacuna*) RPBSA; cum M

⁸ soricibus CPSM; socribus B

⁹ plus timere suspicionem futuri mali quam praesens damnum dolere *add.* M; *om.* CPSA

¹⁰ (ibidem, ca. 21) *add.* M²

¹¹ illi *add.* AM, *om.* CPBS

¹² naturalium CRPBS; natalium AM; [naturalium] *add.* M

¹³ (ibidem cap. 23) *add.* M²

¹⁴ (ibidem, cap. 39) *add.* M²

figmenta, gravesque sarcinas supervacui laboris habent, que unusquisque nostrum duce Christo de societate gentilium exiens, debet abominari atque devitare, sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, et quedam morum precepta utilissima continent, deque uno ipso Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum, tanquam aurum et argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divine providentie que ubique infusa est, eruerunt, et quo perverse atque iniuriose ad obsequia demonum abutuntur; cum ab eorum misera societate sese animo separat, debet ab eis auferre Christianus ad usum iustum predicandi evangelii. Vestem quoque illorum, id est hominum quidem instituta, sed tamen accommodata humane societati, qua in hac vita carere non possumus, accipere atque habere licuerit¹⁵ in usum convertenda Christianum.

(Cap. 19) Ctp 3.21.2-3

¹⁵ [licebit] *add.* M

14*

¹*Pandectarum libro XVII, titulo II*

Si maleficii societas coita sit, constat nullam esse societatem. Generaliter enim traditur rerum inhonestarum nullam esse societatem.²

(lege 57). CB Varia IA 17c

¹ Rerum inhonestarum nullam esse societatem *add. as rubric* M

² Generaliter enim traditur – societatem *in mg* V

15*

¹*Augustinus super epistolam ad Galatas*²

Intelligat lector ad tantum periculum anime pertinere superstitionas temporum observationes, ut dicat apostolus: Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis. Quod cum tanta celebritate atque auctoritate per orbem terrarum in ecclesiis legatur, plena sunt conventicula nostra hominibus qui tempora rerum agendarum a mathematicis accipiunt. Iam vero ne aliquid inchoetur, aut edificiorum, aut huiusmodi quorumlibet operum diebus quos Aegyptiacos vocant, sepe etiam nos monere³ non dubitant.

(ad cap. 4) Ctp 3.21.4

¹ De non observandis diebus Aegyptiacis *add. as rubric* M

² Galatas CRVBSHAM; Agathas P

³ mon- PVBSM; admon- CRH

16*

¹*Sermo*² *Augustini de kalendis Ianuarii qui sic incipit*³, *Dies kalendarum*⁴

Sunt qui Kalendis Ianuariis ita auguria observant ut focum de domo sua vel aliud quodcumque beneficium cuicumque petenti non tribuant; diabolicas strenas⁵ et ab aliis accipiunt et ipsi aliis tradunt.

¹ De non observandis Calendis Ianuariis *add. as rubric* M

² Sermo CPBHA; *om.* S; Ex sermone M

³ qui sic incipit CPBHM; in sermone S

⁴ Dies kal. *in mg.* P

(*Exstant huius sermonis et alia quaedam fragmenta in Milleloquio Aug. ad titulum Calendarum*) Ctp 3.21.5

⁵ tegnas (id est orfes ss) Vall.

17*

¹*Sermo*² *Augustini Dominica prima post Pascha, qui sic incipit, Hodiernus dies*

Vos ante omnia tam viros quam feminas qui filios in baptismo suscepistis, moneo, ut vos cognoscatis fideiussores apud Deum pro illis extitisse quos visi estis de sacro fonte suscipere. Ideo semper eos admonere ut castitatem diligant, iustitiam custodiant, caritatem teneant, hoc omnibus faciant quod sibi fieri volunt, auguria non observent, ad arbores et ad fontes vota non reddant, precantatores et caragios, et sacrilega philacteria, velut diaboli venena, refugiant, nec furtum faciant, nec falsum testimonium dicant. Ante omnia Simbolum et Orationem Dominicam et vos ipsi tenete, et illis quos excepistis ostendite.

(*Recensetur et hic sermo ad calcem Milleloquii inter Paschales num. 34. Caeterum eadem habentur etiam serm. De tempore 163, 215 et 24*) cf above, 1.134; Ctp 3.21.6.

¹ Quod viri vel feminae filios vel filias susceptas in baptismo docere debeant *add. as rubric* M

² Ex serm. M

18*

¹*Augustinus ad Ianuarium, lib. II*²

Eos³ culpat apostolus, qui dicunt: Non proficiscar⁴, quia⁵ posterus est⁶, aut⁷ quia luna sic fertur; vel: Proficiscar ut prospera cedant, quia ita se habet positio siderum: Non agam hoc in mense commercium, quia illa stella mihi agit mensem; vel: Agam, quia suscepit mensem: Non plantabo vineam in hoc anno, quia bissextus est. Non autem quisquam sapiens arbitratur observatores temporum reprehendendos, qui dicunt: Non proficiscar hodie, quia tempestas exorta est; aut: Non navigem, quia hiberne sunt reliquie; aut: Tempus seminandi, quia imbribus autumnalibus terra satiata est; vel si qui forte alii naturales effectus circa motum eris et humoris ad variandas temporum qualitates in siderum ordinatissima conversione notati sunt⁸.

(*ep. 119, c. 7*)] Ctp 3.21.7; IP 8.81.

¹ Quid sit Dies observatis et menses, etc. *add. as rubric* M

² lib. II CVBSA; lib. I RH; lib. III P; *om.* M

³ Eos CRPVBM; Hos SH

⁴ aut *add.* P, hodie *add.* Fr, *om.* CRVSHM

⁵ dies *add.* M, *om.* CPBSHA

⁶ [posterum est] *add.* M²

⁷ aut CPBSHM; *om.* A

⁸ sunt CPBHM; sint S

19*

¹*Augustinus in libro Encheridion, cap. 75*²

Quis estimaret quam magnum peccatum sit dies observare, et menses, et annos, et tempora, sicut observant qui certis diebus, sive mensibus, sive annis volunt

¹ De eodem, quod peccatum sit dies observare et menses, etc. *add. as rubric* M

² libro Encheridion cap. 75 CPBSA; Enchyridio, cap. 79 M

vel nolunt aliquid inchoare, eo quod secundum vanas doctrinas hominum fausta vel³ infausta existiment tempora, nisi huius mali⁴ magnitudinem ex timore apostoli pensaremus, qui talibus ait: Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis?

Ctp 3.21.8; IP 8.80

³ vel CPBM; et S

⁴ mali CPBSM; *om. Fr*

20*

¹*August. Confessionum lib.² IV*

Illos planetarios³ quos Mathematicos vocant, plane consulere non desistebam, quod quasi nullum eis⁴ sacrificium, et nulle preces ad aliquem spiritum ob divinationem dirigerentur, quod tamen Christiana et vera pietas consequenter expellit⁵ et damnat.

(cap. 3). Ctp 3.21.9; IP 8.79 (26, q. 2, c. Illos planetarios.)

¹ De damnatione Mathematicorum *add. as rubric M*

² Conf. lib. CPBS; lib. Conf. M

³ *corr. fr. platen- S*

⁴ *esset add. Fr, om. CPBSM*

⁵ [rep. orig.] *add. Fr*

21*

¹*Hieronimus super Ionam*

Non statim debemus sub exemplo Ione sortibus credere, vel illud de Actibus apostolorum huic testimonio copulare, ubi sorte² in apostolatum Mathias eligitur, cum privilegia singulorum non possint legem³ facere communem.

(ad cap. I). Ctp 3.21.10; IP 8.73 (26, q. 2, c. Non statim.)

¹ Quod non sit credendum sortibus *add. as rubric M*

² sorte PBSM; forte CRV

³ leg. fac. CPBHM; fac. leg. S

22*

¹*Isidorus Etimologiarum lib. VIII, cap. 9*

Sortilegi sunt, qui sub nomine fictae religionis per quasdam quas sanctorum vocant sortes, divinationis sententiam² profitentur, aut quarumcumque scripturarum inspectione futura promittunt.

Ctp 3.21.11

¹ Qui sint sortilegi *add. as rubric M*

² sententiam CPBSH; scientiam M

23**¹Gregorius Ianuario episcopo² Sardinie*

Paulum vero clericum qui sepe dicitur in maleficiis deprehensus, qui despecto habitu suo ad laicam reversus vitam in Africam fugerat, si ita est, corporali prius preveniente vindicta, previdimus in penitentiam dari.

(*lib. III regist. epist. 24*).

¹ De clerico in maleficiis deprehenso *add. as rubric M*

² (episcopo Caralitano legitur in Gratia. Gregor.) *add. M²*

24**¹Capitularium lib. VII, cap. 222*

Vaticinatores qui se futura denuntiant scire, cesi de civitate iacentur.

IP 8.71

¹ De vaticinatoribus *add. as rubric M*

25**¹Gelasius Secundino Wisinensi*

Atroces iniurias indecorum prorsus ducimus ministrorum ecclesie vocibus irrogari, talia laicorum cum plerumque refugiant actiones. Tempus bonum² siquidem honesta femina didicerat a magistro Paulo diacono,³ non solum se suggerit criminibus appetitam, verum etiam in damnata⁴ arte magice execrationis conscientiam miscuisse. Et ideo, frater, inter supradictos te decrevimus cognitorem, ut si predictum diaconum protervitas ista convincit, postquam indecenter probatus fuerit mulierem incivilliter appetisse: aut eundem ad astruenda que iactavit astringas, aut digna correptione compescas.

CB Gel. 6]

¹ De correctione eius qui magica arte mulierem criminatus sit *add. as rubric M*

² (locus depravatus) *add. M²*

³ quae *add. M, om. CPBSA*

⁴ -ata CBSAM; -atam PV

26**¹Pandectarum lib. IV, tit. 19*

Venefici capite damnentur, qui artibus odiosis, venenis, vel susurris² magicis homines occiderint, vel mala medicamenta publice vendiderint.

CB Varia IA 49c

¹ Ut venefici capite damnentur *add. as rubric M*

² susurriis CPS; susurris BA; susurris [susurriis] M

27**Alexander II Landulfo principi Beneventano¹*

Non parum miramur quod secularibus legibus diaconum tuum pro crimine maleficii velis impetere. Unde apostolica precipimus auctoritate, ut, post positus

¹ Al. - Benev. A; *om. CPBS*; Quomodo impetendus sit clericus de maleficiis. Item M

parilibus legibus que servis potius quam ecclesiasticis debentur ordinibus, canonicam ab eo purificationem recipias.

CB Alex. II 38 [‘Engelberto Tursano episcopo’]

28*

¹*Ex libro pontificali*²

Paschalis non post multum³ tempus ab officio archidiaconatus propter aliquas incantationes et luculos quos colebat, vel sordes⁴ quas cum aliis respectoribus tractabat, Dei beatique Petri apostolorum principis interveniente iudicio privatus est, et a Sergio in monasterio retrusus. Post quinquennium pre cordis duritia impenitens defunctus est.

IP 8.82

¹ De damnatione Paschalis archidiaconi pro incantationibus suis *add. as rubric M*

² Ex lib. Pont. *in mid-text P, as insc. CSM*

³ post (*corr. fr. potest P*) multum CPBM; multum post S

⁴ [forte, sortes] *add. M*²

29¹*

*Augustinus ad inquisitiones Ianuarii, lib. I*²

Hi qui de paginis³ evangelicis sortes legunt, etsi optandum est ut id potius faciant quam⁴ ad demonia consulenda concurrant, tamen ista mihi displicet⁵ consuetudo, ad negotia secularia⁶ et ad vite huius vanitatem divina oracula velle convertere.

(*epist. 119, c. 20, Idem prohibitum, infra cap. 52.*) *Ctp 3.21.12; IP 8.74 (26, q. 2, c. Hi qui.)*

¹ *canon om. B*

² Aug. - lib. I CPSHA; De sortilegis et consultoribus daemonum. Aug. - Ian. M

³ (Si qui de paganis) *add. M*²

⁴ ut *add. Fr, om. CP(with lacuna)SAM*

⁵ displicet RPSHAM; dispicet C

⁶ neg. sec. CPM; sec. neg. S

30

*Ut episcopi de parociis suis sortilegos et maleficos expellant*¹. *Ex concilio Anquirensi*², cap. 1

Ut episcopi eorumque ministri omnibus viribus elaborare studeant, ut perniciosam et a zabulo³ inventam sortilegam et maleficam artem penitus ex parociis suis eradicent, et si aliquem virum aut mulierem huiuscemodi sceleris sectatorem invenerint, turpiter dehonestatum de parociis suis eiciant. Ait enim apostolus, Hereticum post unam et secundam admonitionem devota, sciens quia⁴ subversus est qui eiusmodi est. Subversi sunt et a diabolo capti tenentur qui, derelicto Creatore suo, a diabolo suffragia querunt, et ideo a tali peste mundari debet sancta ecclesia. Illud etiam non omittendum, quod quedam scelerate mulieres retro post Satanam converse, demonum illusionibus et phantasmatis seducte, credunt se et profitentur nocturnis

¹ et de vana illusionem daemonum *add. M*

² Anquir- CPBS; Ancyr- M

³ zabulo CPBS; zabulo [diabolo] M; diabolo *Fr*

⁴ quia CPBM; quod S

horis cum Diana paganorum dea, vel cum Herodiade et innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias et multa terrarum spatia intempeste noctis silentio pertransire, eiusque iussionibus velut domine obedire, et certis noctibus ad eius servitium evocari⁵. Sed utinam he sole in perfidia sua periissent, et non multos secum in infidelitatis interitum pertraxissent. Nam innumera multitudo hac falsa opinione decepta hec vera esse⁶ credit, et⁷ credendo a recta fide deviat, et in errore paganorum revolvitur, cum aliquid divinitatis aut numinis extra unum Deum arbitratur. Quapropter sacerdotes per ecclesias sibi commissas populo omni instantia predicare debent, ut noverint hec omnimodis falsa esse, et non a divino, sed a maligno spiritu talia phantasmata mentibus infidelium⁸ irrogari. Siquidem ipse Satanus, qui transfiguratur se in angelum lucis cum mentem cuiuscumque muliercule ceperit, et hanc sibi per infidelitatem et incredulitatem subiugaverit, illico transformatur se in diversarum personarum species atque similitudines, et mentem quam captivam tenet in somnis deludens, modo leta, modo tristia, modo cognitans, modo incognitas personas ostendens, per devia queque deducit. Et cum⁹ solus spiritus hoc patitur, infidelis mens hec non in animo, sed in corpore evenire opinatur. Quis enim non in somnis et nocturnis visionibus extra seipsum educitur, et multa videt dormiendo, que nunquam viderat vigilando? Quis vero tam stultus et hebes sit, qui hec omnia que in solo spiritu fiunt, etiam in corpore accidere arbitretur, cum Ezechiel propheta visiones Domini in spiritu non in corpore vidit, et Iohannes apostolus Apocalipsis sacramenta in spiritu, non in corpore vidit et audivit, sicut ipse dicit¹⁰, Statim, inquit, fui in spiritu¹¹. Et Paulus non audeat se dicere raptum in¹² corpore? Omnibus itaque publice annuntiandum est, quod qui talia et his similia credit, fidem perdit, et qui fidem rectam in Deo non habet, hic non est eius, sed illius in quem credit, id est diaboli. Nam de Domino nostro scriptum est: Omnia per ipsum facta sunt. Quisquis ergo aliquid credit posse fieri, aut aliquam creaturam in melius aut in deterius immutari, aut transformari in aliam speciem, vel in similitudinem, nisi ab ipso Creatore qui omnia fecit, et per quem omnia facta sunt, procul dubio infidelis est, et pagano deterior.

(in fragm.).BD 10.1] IP 8.75 (26, q. 5, c. Episcopi.)

⁵ (Idem refert et Aug. li. De spiritu et anima, cap. 18) *add.* M²

⁶ vera esse CPSM; esse vera B

⁷ et CPBM; *om.* S

⁸ infidelium CPVS; fidelium [infidelium] M, [Vict.] *superadd.* Fr

⁹ cum CPBSM; enim RH

¹⁰ dicit CPBS; *om.* M

¹¹ [sicut ipse dicit: Statim inquit fui in spiritu.] *add.* M²

¹² spiritu *add. and canc.* S

31

De cultoribus arborum. Ex registro Gregorii¹

Pervenit ad nos quosdam² (quod³ dici nefas est) arbores colere, et multa alia contra Christianam fidem illicita perpetrare. Et miramur cur hoc fraternitas tua districta emendare ultione distulerit. Propterea scriptis presentibus adhortamur hos diligenti investigatione perquiri, et ut veritate cognita talem in eis faciatis exercere

¹ ad Adrianum notarium *add.* RH (*cf c 33 below*), *om.* CPVBSM

² quosdam CRPVSM; *om.* BH

³ quos B

vindictam, quatenus et Deus placari possit, et aliis eorum ultio correctionis exemplum sit.

(l. VII, ind. 1, ep. 20, ad Agnellum episc. Terratinae). BD 10.2]

32

*De cultoribus idolorum*¹. Ex eodem cap. 15²

Contra idolorum cultores, vel aruspicum atque sortilegorum fraternitatem tuam vehementius pastorali hortamur invigilare custodia, atque publice in populo contra huius rei viros sermonem facere, eosque a tanti labe sacrilegii, et divini intentione iudicii, et presentis vite periculo³ adhortatione suasoria revocare. Quos tamen si emendare a talibus atque corrigere nolle repereris, ferventi comprehendere zelo te volumus; et quidem, si servi sunt, verberibus cruciatibusque, quibus ad emendationem pervenire valeant, castigare. Si vero sunt liberi inclusione digna, districtaque sunt in⁴ penitentia dstringendi⁵, ut qui salubria et a mortis periculo revocantia audire verba contemnunt, cruciatus saltem eos corporis ad desideratam mentis valeat reducere sanitatem.

(eiusdem l. ep. 66 ad Ianuar. episc. Calarit.). BD 10.3] (26, q. 5, c. Contra idolorum.)

¹ et poena eorum *add.* M

² cap. 15 CPH; *om.* M; Ex - 15 *om.* S

³ [al. pabulo] *add.* Fr

⁴ in CPBS; *om.* M

⁵ [in poenitentiam dirigendi] *add.* M²

33

*De eadem re. Item*¹ *ex eodem cap. 16*² *ad Arrianum*³ *notarium*

Pervenit ad nos quod quosdam incantatores atque sortilegos fueris insecutus. Et omnino nobis sollicitudinem hanc zelumque tuum gratum fuisse cognoscas; sed moleste tulimus, quod te dubitare, ne ab eis nobis contra experientiam tuam subripi potuisset, didicimus, cum certus esse ac scire debueris hoc tibi apud nos ad commendationem magis proficere, non ad culpam ascribi; et ideo studii tui sit sollicite querere, et quoscumque inveneris huiusmodi Christi inimicos, ita districta ultione corrigere, ut et nos de experientia tua melius possimus habere iudicium, et Deo te nostro (quod maxime studendum est) valeas commendare.

(l. IX regist., ep. 47). BD 10.4] (26, q. 5, c. Pervenit ad nos)

¹ Item CPS; *om.* BM

² cap. 16 CPS; cap. 13 B; *om.* M

³ Arrianum CRPVBS; Hadrianum M

33A (BS)

De illis qui divinationes requirunt. Ex concilio Ancirano, cap. 23

Qui divinationes expetunt et more gentilium subsecuntur, aut in domos suas huiuscemodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte malefica aut expiandi causa, sub regula quinquennii iaceant secundum gradus penitentiae definitos.

BD 10.5, cf 11.2 above]

34

De illis qui ritum paganorum observant. Ex concilio Bracarenensi, cap. 6

Si quis paganorum consuetudinem sequens divinos et sortilegos in domum suam introduxerit, quasi ut malum foras mittat, aut maleficia inveniat, quinque annos peniteat.

(c. 72, syn. Graec. Martini Bracar. episcopi) *BD 10.6]* (26, q. 5, c. Non liceat.)

35

De illis qui auguriis et incantationibus subserviunt. Ex concilio¹ Carthaginensi, cap. 89

Auguriis vel incantationibus servientem a conventu ecclesie separandum², similiter et in³ Iudaicis superstitionibus vel feriis inherentem.

BD 10.7] *IP 8.72* (26, q. 5, c. Auguriis.)

¹ IV *add. M, om. CPBSH*

² *decernimus add. M, om. CPBS*

³ *in CPBS, om. M*

36

De eadem re. Ex penitentiali Romano

Qui auguriis vel divinationibus inserviunt, vel qui credit ut aliqui hominum sint immissores tempestatum, vel si qua mulier divinationes vel incantationes diabolicas fecerit, septem annos peniteat.

BD 10.8]

37

De illis qui sortes observant

Auguria vel sortes, que dicuntur false sanctorum, vel divinationes qui observaverint, vel quarumcumque scripturarum, vel votum voverint, vel persolverint ad arborem vel ad lapidem, vel ad quamlibet rem, excepto ad ecclesiam, omnes excommunicentur. Si ad penitentiam venerint, clerici annos tres, laici unum et dimidium peniteant.

BD 10.9]

38

De¹ arboribus quas vulgus colit. Ex concilio Nannetensi, cap. 8²

Summo studio decertare debent episcopi et eorum ministri, ut arbores demonibus consecrate quas vulgus colit, et in tanta veneratione habet, ut nec raram vel surculum inde audeat amputare, radicitus excidantur atque comburantur. Lapides quoque quos in ruinosis locis et silvestribus demonum ludificationibus decepti venerantur, ubi et vota vovent et deferunt, funditus effodiantur, atque in tali loco proiciantur, ubi nunquam a cultoribus suis venerari³ possint. Et omnibus annuntietur quantum scelus sit idololatria, et qui hec veneratur et colit quasi Deum suum negat, et

¹ *excidendis add. M, om. CPBSH*

² *8 CRPBSM; 9 H*

³ *[inveniri] add. M*

Christianitati abrenuntiat, et talem penitentiam inde suscipiat quasi idola adorasset. Omnibusque interdicitur ut nullus votum faciat, aut candelam vel aliquod munus pro salute sua rogaturus alibi deferat, nisi ad ecclesiam Domino Deo suo. Scriptum est enim: Vovete et reddite Domino Deo vestro. Novimus siquidem quanta Dominus antiquo populo per prophetas suos minatus est, qui in lucis sacrificabant, et in excelsis immolabant, si quis hec transgressus fuerit, fidem perdidit, et est infideli deterior. Et idcirco omnimodo a sancte ecclesie consortio abscindatur, et nisi digne penituerit, non recipiatur.

(*sub Formoso, c. 20*). *BD 10.10*

38A (S)

De illis qui diebus et menses observant. Ex dictis Ambrosii

Apostolus dicit, Dies observatis et menses et tempora et annos. Timeo ne sine causa laboraverim in vobis. Dies observant qui dicunt, Puto crastina proficiscendum non est. Post crastinum enim non debet aliquid inchoari, et sic solent magis decipi. Hi autem colunt menses qui cursum lune perscrutantur dicentes, Septima luna strumenta conficere non debeat, nona autem luna emptum servum domum duci non oportet. Et per hec facilius solent adversa pervenire. Tempora vero observant cum dicunt, Hodie veris initium est, et Deo festivitas est. Et rursum, Posterum est, domum egredi non licet. Annos sic colunt cum dicunt, Kal' Ian' novus annus est, quasi non cotidie annus impleatur. Hec superstitio longe debet esse a servis Dei. Si quis in hac perfidia detegitur, clerici annum unum, laici dimidium peniteant.

BD 10.11; cf 4.1 above]

39

De illis qui demonibus immolant. Ex penitentiali Theodori

Nam de his qui demonibus immolant Theodori episcopi constitutiones habemus¹, in quibus scriptum est: Qui immolant demoniis in minimis, anno uno peniteant; qui vero in magnis, decem annos peniteant.

BD 10.12]

¹ [habentur] *add. M*

40

De illis qui traditiones gentilium observant. Ex concilio Bracarense, cap. 20

Non licet Christianis traditiones gentilium¹ observare, vel colere elementa, aut lunam, aut stellarum cursum, et inanem signorum fallaciam considerare pro domo facienda, et ad coniugia socianda. Scriptum est enim: Omnia quecumque facitis in verbo aut in opere, in nomine Domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes Deo. Si quis autem² fecerit, severissime corripiatur, et canonicè peniteat.

(*c. 73 syn. Graec. Marti. Bracar. episc.*). *BD 10.13]* (26, q. 5, c. *Non liceat Christianis.*)

¹ Non licet Christianis traditiones gentilium CRPBSHM; Non liceat Christianis tenere traditiones gentilium et *Fr*

² [aliter] *add. M*

41

De mulierculis que infantes suos pro sanitate in fornace, aut super tectum ponunt. Ex penitentiali Bede presbiteri

Mulier si qua filium¹ suum ponit super tectum aut in fornacem pro sanitate februum, annum unum peniteat.

BD 10.14

¹ [infantem] *add.* M

42

Quod non liceat iniquas observationes agere kalendarum. Ex decretis¹ Martini pape²

Non licet iniquas observationes agere Kalendarum, et otii vacare, neque lauro aut viriditate arborum cingere domos. Omnis hec observatio paganorum est.

(*c. 74 syn. Graec.*). *BD 10.15]* (26, q. 7, c. *Non licet iniquas.*)

¹ *decr.* CRPBSM; concilio H

² pape CPBSH; episcopi M

43

De illis qui kalendas Ianuarii¹ ritu paganorum colere presumunt. Ex decretis Zacharie pape, cap. 11

Si quis kalendas Ianuarii ritu paganorum colere vel aliquid plus novi facere propter novum annum, aut menses² cum lampadibus vel epulis in domibus suis preparare, et per vicos et plateas cantores et choros ducere presumpserit, anathema sit. *BD 10.16]* (26, q. 7, c. *Si quis Kalendas.*)

¹ Ianuarii M; Ian' CPVS; Ian'r B; Ianuarias RH

² (Gratia. habet, mensas) *add.* M²

44

De eadem re. Ex concilio Rothomagensi, cap. 3

Si quis in Kalendis Ianuarii aliquid fecerit quod a paganis inventum est, et dies observat, et menses, et lunam, et eorum effectiva potentia aliquid sperat in melius aut in deterius verti, anathema sit.

BD 10.17]

45

De bubulcis vel venatoribus qui suas incantationes exercuerint. Ex eodem, cap. 4

Perscrutandum est, si aliquis subulcus vel bubulcus sive venator, vel ceteri huiusmodi dicat diabolica carmina super panem, aut super herbas, aut super quedam nefaria ligamenta, et hec aut in arbore abscondat, aut in bivio, aut in trivio proiciat ut sua animalia liberet a peste et clade et alterius perdat, que omnia idololatriam esse nulli fidelium dubium est, et ideo summopere sunt exterminanda.

BD 10.18]

46

Quod non liceat mulierculas¹ Christianas vanitates in suis lanificiis observare. Ex concilio Bracarense, cap. 10²

Non liceat³ mulieres Christianas vanitatem in suis lanificiis observare, sed Deum invocent adiutorem, qui eis sapientiam texendi donavit.

(cap. 76 syno. Graeca. Marti. Braca.) BD 10.19 (26, q. 5, c. Non liceat Christianis.)

¹ mulierculas CPBHM; mulieres Fr

² 10 CPSH; 11 M

³ -eat CRHM; -et PVS

47

Quod non licet cum incantationibus herbarum collectionem fieri¹. Ex eodem, capitulo 21

Non licet in collectione herbarum medicinalium aliquas observationes vel incantationes attendere², nisi tantum cum Simbolo divino, et Oratione Dominica, ut Deus et Dominus noster honoretur.

(ib., c. 75) BD 10.20] (26, q. 5, c. Non liceat Christianis.)

¹ licet - fieri CPBSH; liceat in herbarum collectionibus incantationes adhibere M

² [observare] add. M²

48

De illis qui ad fontes vel ad arbores faculas incenderint¹. Ex eodem, cap. 22

Si in alicuius presbiteri parocia infideles aut faculas accenderint, aut arbores, aut fontes, aut saxa venerantur, si hoc eruere neglexerint, sacrilegium se fecisse cognoscat presumptor aut hortator rei ipsius. Si admonitus hoc emendare neglexerit communione², privetur.

(conc. Arelat. II, c. 23). BD 10.21]

¹ incenderint CPBSH; accenderint M

² [sacrilegii se esse reum cogn. add. Fr] Dominus autem vel ordinator rei ipsius. Si admonitus [emend. noluerit add. Fr], et c. [orig. add. Fr]. Sic in volumine Conci. add. M²

49

Ut vaticinatores cesi eiciantur. Ex concilio Arelatensi, cap. 11

Vaticinatores qui se futura scire dicunt cesi de civitate eiiciantur.

BD 10.22]

50

Item de mulierculis incantatricibus. Ex penitentiali Romano

Mulier si divinationes vel incantationes diabolicas fecerit, annum unum peniteat, vel tres quadragesimas, vel quadraginta dies, secundum qualitatem delicti.

BD 10.24]

51

De illis qui manducant aut bibunt, aut portant super se aliquid ad Dei iudicium subvertendum. Ex concilio Triburiensi, cap. 4

Si quis manducat, aut bibit, aut portat super se unde existimat Dei iudicium pervertere posse, et exinde comprobatus fuerit, eadem sententia feriatur qua magi et harioli et incantatores feriuntur.

BD 10.25]

52

De illis qui in tabulis aut in codicibus futura requirunt¹. Ex penitentiali Theodori

In tabulis vel codicibus sorte futura non sunt requirenda, et ut nullus in Psalterio vel in evangelio, vel in aliis rebus sortiri presumat, nec divinationes aliquas in aliquibus rebus observare. Quod si fecerit, quadraginta dies peniteat.

BD 10.26]

¹ requir- CRPBSM; relinq- H

52A (S)

De illis qui sortes sanctorum requirunt. Ex concilio Agatensi, cap. 3

Nec illud pretereundum quod maxime fidem religionis infestat, quod aliqui clerici vel laici student auguriis, et sub nomine fidei religionis quam sortes sanctorum vocant, divinationis scientiam profitentur, aut quarumcumque scripturarum inspectione futura promittunt. Quicumque clericus vel laicus in eo detectus fuerit talia consulere vel docere ab ecclesia deiciatur.

BD 10.27]

53

De illis maleficis qui¹ sperant se mentes hominum posse pervertere. Ex penitentiali² Romano

Malefici vel incantatores, vel immissores tempestatum, vel qui per invocationem demonum mentes hominum perturbant, anathematizati abiiciantur. Et si emendare voluerint, clerici tres annos, laici unum annum peniteant.

BD 10.28]

¹ qui CRPBSM; quibus H

² -entialem CBSH; -entiam P; -ent. VM

54

De eadem re. Ex concilio Agatensi, cap. 4

Perquirendum¹ si aliqua femina sit que per quedam maleficia et incantationes mentes hominum se immutare posse dicat. id est ut de odio in amorem, aut de amore in odium convertat, aut² bona hominum aut damnet aut subripiat. Et si³ aliqua est que se dicat cum demonum turba in similitudinem mulierum transformatam certis

¹ est *add.* HM, *om.* CPBS

² aut CPSM²; ut M

³ *ss* C

noctibus⁴ equitare super quasdam bestias, et in eorum consortio adnumeratam esse, hec talis omnimodis scopis correcta ex parocia eiiciatur.

(*annectitur ad calcem*) *BD 10.29*] *IP 8.76*

⁴ [nocturnis horis] *add.* M²

55

De illis qui ad suas vanitates perficiendas demones invocant. Ex penitentiali Bede presbiteri¹

Quicumque pro curiositate futurorum vel invocatorem demonum², vel divinos quos hariolos appellant, vel aruspices qui auguria colligunt, consuluerit, clerici ab omni officio remoti, tres annos; laici, duos annos peniteant.

BD 10.30]

¹ presb. CRPBSM; *om.* H

² invocatorem dem. CPSM; invocationem (-ione H) dem. RH; [invocator est daemonum] *add.* M²

56

De illis qui nocturna sacrificia demonum celebraverint¹. Ex penitentiali Romano

Quicumque nocturna sacrificia demonum celebraverint, vel incantationibus demones quacumque arte ad vota sua invitaverint, tres annos peniteant.

BD 10.31]

¹ -erint CPBSHFr; -erunt M

57

De illis qui ad arbores, vel ad fontes¹ aliqua vota voverint. Ex concilio Agatensi, cap. 5

Perscrutandum est, si aliquis vota ad arbores, vel ad fontes, vel ad lapides quosdam quasi ad altaria faciat, aut ibi candelam seu quodlibet munus deferat, veluti ibi quoddam numen sit quod bonum aut malum possit inferre.

BD 10.32]

¹ vel ad lapides *add.* P; *om.* CVSM (*with BD*); vel ad fontes *om.* B

58

De illis qui quando luna obscuratur clamores suos et maleficia sua exercuerint¹. Ex concilio Arelatensi, cap. 5²

Quicumque exercuerint hec quando luna obscuratur, ut³ cum clamoribus suis a maleficiis⁴ et sacrilego usu se posse defendere credunt, et⁵ quicumque divinos precantatores, philacteria etiam diabolica, vel characteres diabolicos, vel herbas, vel succinos suis vel sibi impendere tentaverint, vel quintam feriam in honorem Iovis vel

¹ -uerint CRPBSM; -erit H

² 5 CRPBSM; 1 H

³ [et] *add.* M

⁴ [maleficiis suis] *add.* M²

⁵ Quicumque exercuerint – credunt et *om.* H

Kalend. Ianuarii secundum paganam consuetudinem honorare presumpserint, monachus quinque, clericus quatuor, laicus duos annos peniteat.

BD 10.33]

59

De illis qui vanitates suas in excubiis exercuerint. Ex eodem concilio, cap. 3

Laici qui excubias funeris observant, cum timore et tremore et reverentia hoc faciant. Nullus ibi presumat diabolica carmina cantare, non ioca et saltationes facere, que pagani diabolo docente adinvenerunt. Quis enim nesciat diabolicum esse, et non solum a religione Christiana alienum, sed etiam humane nature esse contrarium, ibi leteri, inebriari, cantare et cacinnis ora dissolvi, et omni pietate et affectu caritatis postposito quasi de fraterna morte exultare, ubi luctus et planctus fidelibus¹ vocibus debuerat resonare pro amissione cari fratris? Patres si quidem Veteris ac Novi Testamenti mortes sanctorum virorum legimus multis in locis cum fletu deplorassee; in nullo autem loco qui a seculo recesserant, exultasse. Nam et Iacob patriarcham flevit tota Aegiptus septuaginta diebus. Et Ioseph et fratres eius cum patrem deferrent in terram Canaan ad sepeliendum, celebrantes exequias ad aream Athel², que sita est trans Iordanem, planctu magno atque vehementi impleverunt septem dies. Tantus autem fuit planctus ut locus inde nomen acceperit. Et de beato Stephano legimus quod sepelierunt eum, sive curaverunt viri timorati, et fecerunt planctum magnum super eum. Et ideo talis inepta letitia et pestifera cantica ex auctoritate Dei interdicenda sunt. Si quis autem cantare desiderat. Kyrie eleison cantet; sin aliter³, omnino taceat. Sin autem tacere non vult, in crastino a presbitero taliter coerceatur, ut ceteri timeant. (*Annectitur conc. III. Arelatens.*) *BD 10.34]*

¹ fidelibus CPBS; flebilibus M, [fidelibus] *add.* M², [Vict.] *superadd.* Fr

² [al., Atad] *add.* Fr

³ [autem] *add.* M

60

De eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 10

Placuit prohiberi, ne femine in cemeterio pervigilent, eo quod sepe sub obtentu orationis et religionis, latenter scelera committant.

(*et conc. Eliberit., cap. 35*). *BD 10.35]*

61

De conviviis que fiunt ritu paganorum. Ex concilio Affricano, cap. 27

Illud etiam petendum, ut, quoniam contra precepta divina convivia multis in locis exercentur, que ab errore gentili attracta sunt (ita ut nunc a paganis Christiani ad hec celebranda cogantur, ex quare temporibus Christianorum imperatorum persecutio altera fieri occulte videatur) vetari talia iubeant, et de civitatibus et de possessionibus imposita pena prohiberi, maxime cum etiam in natalibus beatissimorum martirum per nonnullas civitates et in ipsis locis sacris talia committere non reformident. Quibus diebus etiam (quod pudoris est dicere) saltationes sceleratissimas per vicus atque plateas exercent, ut matronalis honor et innumerabilium feminarum pudor devote venientium ad sacratissimum diem, iniuriis lascivientium appetatur, ut etiam ipsius sancte religionis pene fugiatur accessus.

(*sub. Caelest. I*). *BD 10.36]*

62*De eadem re. Ex decretis Leonis pape*

Si¹ convivio solo gentilium, et escis immolatiis usi sunt, possunt ieiuniis et manus impositione purgari, ut deinceps ab idolothitis abstinentes sacramentorum Christi possint esse participes. Si autem aut idola adoraverunt, aut homicidiis vel fornicationibus contaminati sunt, ad communionem eos, nisi per penitentiam publicam, non oportet admitti.

(*ep. 92 Leonis pap. I, ad Rusticum Narbonen. episc., c. 17*). *BD 10.37*

¹ Qui *Fr*

63*Ne fideles in cemeteriis prandere presumant. Ex concilio¹ Bracarense, cap. 70*

Non liceat Christianis prandia ad defunctorum sepulcra deferre, et sacrificare mortuis.

(*c. 70 syn. Graeca. Marti. Braca.*) *BD 10.38* (*De cons. dist., c. Non oportet.*)

¹ secundo *add. M, om. CPBSH*

64*De illis qui balationes fecerint, et se in alienas formas transmutaverint. Ex eodem concilio, cap. 80*

Si quis balationes ante ecclesias sanctorum fecerit, seu qui faciem suam transformaverit¹ in habitu muliebri, et mulier in habitu viri, emendatione pollicita tribus annis peniteat.

BD 10.39

¹ transf. CPBS; transmutaverit RHM, [transformaverit] *add. M²*

65*Quod incantationes et magice artes laquei diaboli sint. Ex dictis Augustini*

Admoneant sacerdotes fideles populos, ut noverint magicos artes incantationesque quibuslibet infirmitatibus hominum nihil posse remedii conferre, non animalibus languentibus, claudicantibusve, vel etiam moribundis quidquam mederi; sed hec esse laqueos et insidias antiqui hostis, quibus ille perfidus genus humanum decipere nititur; et si quis hec exercuerit, clericus, degradetur, laicus, anathematizetur.

BD 10.40 (*26, q. 7, c. Admoneant.*)

66

De illis qui salutem non a Salvatore, sed ab eius creatura requirunt. Augustinus¹ in libro de civitate Domini²

Omnis sapientia a Domino Deo est et apud illum fuit semper, et est ante eum. Arenam maris et pluvie guttas, et dies seculi quis dinumeravit? Altitudinem celi et latitudinem terre et profundum abissi quis dimensus est? Sapientiam Dei precedentem omnia quis investigavit? Prior omnium creata³ est sapientia, et intellectus prudentie ab evo. Fons sapientie verbum Dei in excelsis, et ingressus illius mandata eterna.⁴ Qui enim⁵ sine Salvatore salutem vult habere, et sine vera sapientia estimat se prudentem fieri posse, non salvus sed eger, non prudens sed stultus, in egritudine assidua laborabit, et in cecitate noxia stultus et demens permanebit. Ac proinde omnis inquisitio et omnis curatio que a divinis, et magis vel ab ipsis demoniis in idolorum cultura expetitur, mors potius dicenda est quam vita, et qui ea sectantur, si se non correxerint, ad eternam perditionem tendunt, Psalmista dicente: Omnes dii gentium demonia sunt, qui per deceptos homines alios decipere quotidie gestiunt, ut perditionis sue faciant eos esse participes. Itaque hec vanitas magicarum artium ex traditione angelorum malorum in toto terrarum orbe plurimis seculis valuit, per quamdam scientiam futurorum et infernorum, et per inventiones eorum inventa sunt aruspicia, augurationes, et ipsa que dicuntur oracula, et necromantia.

BD 10.41] Ctp 3.21.13 (26, q. 2, c. Qui sine Salvatore)

¹ dicit *add.* PVB, *om.* CSM

² Domini CPS; Dei VBLM

³ (creaturarum) *add.* M²

⁴ Omnis sapientia a Domino – eterna *om.* H

⁵ enim CRPBSM; *om.* H

67

De eadem re. Ex dictis eiusdem¹

Nec mirum de magorum prestigiis, quorum in tantum prodire² maleficiorum artes, ut etiam Moisi in illis signis resisterent, vertentes virgas in dracones, aquas in sanguinem cum³ fertur etiam in gentilium libris, quod quedam maga, famosissima Circe, socios Ulissis mutaverit in bestias. Legitur et de sacrificio quod Arcades Deo suo Lio⁴ immolabant, ex quo quicumque sumerent in bestiarum formas converterentur. Sed hec omnia⁵ magicis prestigiis potius fingeantur quam rerum veritate complerentur. Ut ergo ipsi errores ignorantibus manifesti fiant, de eorum proprietate atque inventoribus, iuxta traditionem maiorum, primum dicere congruum arbitramur. Magi sunt, qui vulgo malefici ob facinorum⁶ magnitudinem nuncupantur. Hi permissu Dei elementa concutiunt, turbant mentes hominum minus confidentium in Deo ac sine ullo veneni haustu, violentia tantum carminis interimunt. Unde et Lucanus:

Mens hausti nulla sanie polluta veneni
Incantata perit.⁷

¹ De - eiusd. CPS; De inventoribus magicæ artis, et necromantia. Ex dictis August. M

² *corr. fr.* -ididere P

³ cum CPBS; *om.* M

⁴ Lio CPBS; Lyceo M; Dyceo *Fr*

⁵ hec omn. RPBSM; omn. hec C

⁶ suorum *add.* M, *om.* CPBS

⁷ (LUCANUS, lib. VI, Pharsal.) *add.* M², (vers. 457) *superadd.* *Fr*

Demonibus enim accitis audent ventilare, ut quisque suos perimat malis artibus inimicos. Hi etiam sanguine utuntur, et victimis sepe contingunt corpora mortuorum.⁸ Necromantii sunt, quorum precatationibus⁹ videntur resuscitati mortui divinare¹⁰ et ad interrogata respondere; nicro¹¹ enim Grece mortuus, mantia¹² divinatio nuncupatur. Ad quos suscitandos cadaveri sanguis adiicitur; nam amare demones sanguinem¹³ dicuntur. Ideoque quoties necromantia fit, cruor aque¹⁴ miscetur, et¹⁵ colore sanguinis facilius provocantur¹⁶. Hidromanci¹⁷ ab aqua dicti. Est enim hidromantia in aque inspectione umbras demonum evocare, et imagines ludificationis¹⁸ eorum videre, ibique ab eis aliqua audire. Ut adhibito sanguine etiam inferos perhibentur suscitare. (*Isidorus, lib. VIII Etym., c. 9, D. promptum ex Aug. lib. XVIII De civitate Dei, c. 17 et 18*).BD 10.42] Ctp 3.21.14; IP 8.65 (26, q., c. Nec mirum.

⁸ Nec mirum de magorum – mortuorum *om.* H

⁹ precat- CPBSH; precant- M

¹⁰ *corr. fr.* suscitare S

¹¹ nicro CPBS; νεκρος M

¹² mantia CPBS; μαντεία M

¹³ dem. sang. CPBS; sang. dem. M

¹⁴ [aqua] *add.* M

¹⁵ et CPBS; ut M

¹⁶ -antur CPBS; -entur M

¹⁷ -manci CPBS; -mantici M

¹⁸ [imagineas ludificationes; imagines et ludificationes] *add.* M²

68

De eadem re¹. Ex dictis eiusdem

Igitur genus divinationis a Persis fertur² allatum³. Varro⁴ autem dicit divinationis quatuor esse genera, terram, aquam, erem et ignem. Hinc geomantiam, hidromantiam, eromantiam, piromantiam, dictam autumant⁵. Divini dicti sunt, quasi deo pleni; divinitate enim plenos se esse assimulant, astutia quadam fraudulenta⁶ hominibus futura coniectant. Duo autem sunt genera divinationis, ars et furor. Incantatores vero dicti sunt, qui artem verbis peragunt. Arioli vocati sunt, propter quod circa aras idolorum nefarias preces emittunt, et funesta sacrificia offerunt, hisque celebritatibus demonum accipiunt responsa. Aruspices nuncupantur, quasi horarum inspectores. Dies enim et horas in agendis negotiis operibusque custodiunt, et quid per singula tempora observare debeat homo intendunt. Hi etiam exta pecudum inspiciunt, et ex eis futura predicunt. Augures sunt qui volatus avium et voces intendunt, aliaque signa rerum vel observationes improvisas hominibus occurrentes ferunt. Idem et auspices. Nam auspicia sunt que iter facientes observant; dicta autem sunt⁷ auspicia quasi avium aspicia; et auguria quasi avium garria, hoc est avium voces et lingue. Item augurium quasi avigerium, quod aves gerunt. Duo autem sunt⁸ genera auspicio- rum, unum ad oculos, alterum ad aures⁹ pertinens. Ad oculos scilicet volatus,

¹ De eadem re CPS; De variis generibus divinationum M

² [videtur] *add.* M

³ all- CVBSM; abl- P

⁴ *corr. fr.* Varo CP

⁵ -ant CRBHM; -at C²PVS

⁶ [fallendi] *add.* M

⁷ autem sunt CPBM; *om.* S

⁸ *ss* C

⁹ *corr. fr.* ures C

ad aures vox avium. Pithonisse a Picio¹⁰ Apolline dicte, quod is auctor fuerit¹¹ divinandi. Astrologi dicti sunt eo quod in astris auguriantur¹². Genethliaci appellati sunt propter natalitiorum considerationes dierum; geneses enim hominum per duodecim celi signa describunt, siderumque cursus, nascentium mores, actus et eventus predicere conantur. Idem¹³ quis quasi¹⁴ signo fuerit natus, aut quem effectum habeat vite qui nascitur interpretantur. Hi sunt qui vulgo mathematici vocantur, cuius superstitionis genus constellationes Latini vocant, id est notationes siderum, quomodo se habeant cum quisque nascitur. Primum autem¹⁵, id est stellarum interpretes, magi nuncupantur, sicut de his legitur qui in evangelio natum Christum annuntiaverunt. Postea hoc nomine soli mathematici dicti sunt, cuius artis scientia usque ad evangelium fuit concessa, ut Christo edito nemo exinde nativitatem alicuius de celo interpretetur. Horoscopi dicti sunt, quod horas nativitatis hominum specularentur dissimili et diverso fato¹⁶. Sortilogi sunt, qui sub nomine fictae religionis, per quasdam quas sanctorum sortes vocant, divinationis scientiam profitentur, aut quarumcumque scripturarum scientie inspectione¹⁷ futura promittunt. Salisatores vocati sunt, quia dum eis membrorum quaecumque partes salierint, aliquid sibi¹⁸ exinde prosperum seu triste significari predicunt¹⁹.

(*ibid.*, proxime post). *BD 10.43] Ctp 3.21.15; IP 8.66 (26, q. 4, c. Igitur genus.)*

¹⁰ Picio CVBS; Phicio C²R; *obsc.* P; Pythio M

¹¹ fuerit CPBM; sit S

¹² -riantur CPBS; -rantur M

¹³ Idem CPBS; id est M

¹⁴ quasi CPBS; quali M

¹⁵ genus *add.* M, *om.* CPBS

¹⁶ *corr. fr.* facto C

¹⁷ scientie insp. CS?M; sententiae insp. PV

¹⁸ sibi CPSM; *om.* Fr

¹⁹ *corr. fr.* -iunt C

69

De execrabilibus remediis que medici suis in precantationibus¹ faciunt. Ex dictis eiusdem²

Ad hec omnia supradicta pertinent et ligature execrabilium remediorum, que ars commendat³ medicorum, seu in precantationibus seu in characteribus, vel in quibuscumque rebus suspendendis atque ligandis. In quibus omnibus ars demonum est ex quadam pestifera societate hominum et angelorum malorum exorta. Unde cuncta vitanda sunt Christiano et omni penitus execratione repudianda atque damnanda. Auguria autem sunt avium. Hec autem Phruges primi invenerunt. Prestigium vero Mercurius primus dicitur invenisse. Dictum est⁴ autem prestigium quod prestringat aciem oculorum. aruspicine artem⁵ primus Etruscis tradidisse dicitur quidam Strages⁶. Hic ex horis aruspicinam dictavit, et postea non apparuit.⁷ Nam dicitur fabulose, arante quodam rustico, subito hunc⁸ ex glebis exiluisse et

¹ in prec. CRPBS; imprec- H; prec- M

² Ex – eiusd. *om.* H

³ (condemnat, habet et August. et Isido.) *add.* M²

⁴ est CRM; *om.* PBS

⁵ *after corr.* C

⁶ Strages RPBS; Tages C²M; [Strages, orig. et Vict.] Fr

⁷ H *omits rest of cap. from here*

⁸ hunc CPB; hic M; ? S

aruspicinam dictasse qua die et mortuus est. Quos libros Romani ex Etrusca⁹ lingua in propriam mutaverunt¹⁰. His ergo portentis per demonum fallaciam illuditur curiositas humana, quando id impudenter appetunt scire, quod nulla ratione eis competit investigare. Ac ideo datur potestas immundis spiritibus, ut per vasa sibi apta, hoc est pravos homines, seducant illos qui spernunt veritatem et credunt mendacio, et, iuxta Pauli sententiam, sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus, et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. Onerati peccatis dicuntur¹¹ variis desideriis semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. Quemadmodum autem Iannes, et Mambres resisterunt Moisi, ita et isti resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed ultra non proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. Nec ideo quisquam credere debet quoslibet magicis artibus aliquid facere posse sine permissu Dei, qui omnia que fiunt aut iusto iudicio facit, aut permissu suo ita fieri sinit. Quod predicti magi leguntur similia fecisse Moisi, qui virgam suam proiecit, et conversa est in draconem, proieceruntque ipsi¹² singuli virgas suas, que verse sunt in dracones, sed devoravit virga Aaron virgas eorum.¹³ Non ergo¹⁴ fuerunt creatores draconum nec magi, nec angeli mali, quibus ministris illa operabantur. Insunt enim rebus corporeis per omnia elementa quedam occulte seminarie rationes, quibus cum data fuerit opportunitas temporalis atque causalis, prorumpunt in species debitas suis modis et finibus. Et sic non dicuntur angeli qui ista faciunt, animalium creatores, sicut nec agricolae segetum vel arborum, vel quorumque¹⁵ in terra gignentium, creatores dicendi sunt, quamvis noverint prebere quasdam visibiles opportunitates et causas, ut illa nascantur. Quod autem isti faciunt visibiliter, hoc illi invisibiliter; Deus vero solus unus creator est, qui causas ipsas et rationes seminarias rebus inseruit.¹⁶ Preterea quidam querendum putant, quomodo Scriptura narret Pithonissam Samuelem prophetam suscitasse ad colloquium Saul impiissimi regis, si Pithonica divinatio errori magice artis deputanda sit. Quibus ita responderi potest indignum¹⁷ omnino facinus esse¹⁸, si secundum verba historie commodetur assensus. Quomodo enim poterat fieri, ut arte magica attraheretur vir et nativitate¹⁹ sanctus, et vite operibus iustus; aut si non attractus est, consensit? Quod utrumque de viro iusto credere, adversum²⁰ est. ²¹Nullum suffragium habet iustitia si aut²² voluntarius, amisit meritum spiritualis quem²³ positus in carne quesiverat. Quod valde absurdum est, quia hinc²⁴ qui iustus recedit, permanet iustus. Porro autem hoc est prestigium Satane, quo ut plurimos fallat, etiam bonos in potestate se habere confingat. Quod apostolus inter cetera ostendit dicens: Ipse Satanah transfiguratur se in

⁹ E- ss P

¹⁰ (Hactenus Isidorus) *add.* M²

¹¹ dic- CPBS; duc- C²RP²VM

¹² ipsi CPBM; *om.* S

¹³ (Aug, L. q. super Exod., q. 21) *add.* M²

¹⁴ ergo CPBS; enim M

¹⁵ -que RPVBS; -cumque CM

¹⁶ (August. lib. Quaest. Veteris et Novi test., c. 27.) *add.* M²

¹⁷ [malignum] *add.* M²

¹⁸ esse CPBM; *om.* S

¹⁹ [a nativitate] *add.* M²

²⁰ adversum CPBS; absurdum M, [adversum] *add.* M²

²¹ Si enim invitatus adductus est *add.* M, *om.* CPBS

²² aut CPBS; autem M

²³ spiritualis quem CBS; spiritual' quem P; spirituale quod M

²⁴ hinc CPBM; *om.* S

angelum lucis. Ut enim errorem faceret, in quo²⁵ gloriaretur, in habitu viri iusti et nomine se subornavit, ut nihil proficere spem quam predicabant Dei cultoribus mentiretur, quando hinc exeuntes iustos finxit in sua esse potestate. Sed hoc quosdam fallit, quod de morte Saul et filii²⁶ eius non sit mentitus, quasi magnum sit diabolo ante occasum mortem corporis providere, cum signa quedam soleant apparere morituris, quippe a quibus Dei protectio amota videtur, quanto magis diabolo, quem angelica maiestate sublimem prophetica oracula fuisse testantur, de cuius magnitudine apostolus ait: An ignoratis altitudinem Satane? Quid mirum ergo si imminet prope mortem potuit providere, cum hoc sit unde fallit et se in Dei potestate vult adorari? Nam tanta hebetudine demens effectus est Saul, ut ad Pithonissam confugeret; depravatus enim causa peccati, ad hec se contulit que damnaverat. Sed si quis propter historiam et ea que verbis expressa sunt, putet non pretermittenda ne ratio historie inanis sit, recte faciet quidem, si tamen minime istud ad veri rapiat rationem, sed ad visum et intellectum Saul. Neque enim reprobis factus poterat bonum intellectum habere. Historicus enim mentem Saul et habitum Samuelis descripsit, ea que dicta et visa sunt exprimens, pretermittens si²⁷ vera an falsa sint. Quid enim ait? Audiens in quo habitu esset excitatus? Intellexit, inquit, hunc esse Samuel²⁸. Quid intellexerit retulit, et quia bene non²⁹ intellexit, contra Scripturam alium adoravit quam Dominum, et putans Samuelem, adoravit diabolum, ut fructum fallacie sue haberet Satanus. Hoc enim nititur, ut adoretur quasi Deus. Si enim vere Samuel illi apparuisset, non utique vir iustus permisisset se adorari, qui predicaverat Dominum³⁰ solum esse adorandum. Et quomodo homo Dei qui cum Abraham in³¹ refrigerio erat³², dicebat ad virum pestilentie, dignum ardore gehenne: Cras mecum eris? His duobus titulis subtilitatem fallacie sue providit³³ improvidus Satanus, quia et adorari se permisit sub habitu et nomine Samuelis contra legem, et virum peccatis³⁴ pressum (cum magna distantia peccatorum et iustorum sit) cum Samuele iustissimo futurum mentitus est. Verum potest videri³⁵ sed³⁶ de Samuelis nomine taceatur, quia Saul cum diabolo futurus erat, ad eum enim transmigravit quem adoravit. Semper ergo³⁷ diabolus sub velamine latens prodit se, dum ea confingit que horreant³⁸ personis per quas fallere nititur. Si autem quislibet³⁹ opponit, ac dicit: Quomodo eveniunt illa que illi divini predicunt futura, aut quomodo possunt egris prebere medelam, aut sanis immittere egritudinem, si aliquid proprie virtutis ac potestatis non habent? Hoc a nobis recipiat responsum, quod ideo quisquam non debet eis credere, quia aliquando eveniunt que predicunt, aut sanare videntur languidos⁴⁰, vel⁴¹ ledere sanos, quia hoc

²⁵ et ipse *add.* M, *om.* CPBS

²⁶ filii CPBS; filiorum M

²⁷ [sive] *add.* M

²⁸ -uel CP; -uhel S; -uelem M

²⁹ bene non CPBS; non bene M

³⁰ Dominum CPBS; Deum M

³¹ in CPBSM; *om.* Fr

³² *corr. fr.* erit S

³³ providit CPBS; prodidit M

³⁴ *in mg.* C

³⁵ P *obsc.*

³⁶ sed CPBS; si M

³⁷ ergo CPBS; enim M

³⁸ horr- CP?BS; abhorr- M

³⁹ quisl- CPBSM; quil- Fr

⁴⁰ languidos CPSM; infirmos B

⁴¹ vel CPM; ? B; aut S

permissu Dei fit, ut ipsi qui hec audiunt vel vident probentur, et appareat quali fide sint, vel devotione erga⁴² Deum. Sicut in Deuteronomio legitur Moises verbo Domini populo Dei precepisse, ita⁴³ dicens: Si surrexerit in medio tui propheta, aut qui somnium vidisse se dicat, et predixerit signum ac portentum, et venerit⁴⁴ quod locutus est, et dixerit: Eamus et sequamur deos alienos ignorans⁴⁵, et serviamus eis, non audies verba prophete aut somniatoris, quia tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat utrum diligatis eum, an non. In toto corde et in tota anima vestra Dominum Deum vestrum sequimini, et ipsum timete, mandata illius custodite et audite vocem eius. Ipsi servietis, et ipsi adherebitis⁴⁶, etc. ⁴⁷Ubi sane intelligi voluit, etiam illa que a divinantibus non secundum Deum dicuntur, si acciderint que dicuntur, non accipienda etiam si fiant⁴⁸ que precipiuntur ab eis, aut colantur que coluntur ab eis. Nec preter suam potestatem Deus ostendit esse quod ista contingunt, sed quasi quereretur cur ea permittat, causam tentationis exposuit, ad cognoscendam utique eorum dilectionem, utrum eam habeant erga Deum suum. Cognoscendam vero ab ipsis potius quam ab illo, qui scit omnia antequam fiant.

(*ibid. proxime subiungitur. Principium decerptum est ex lib. II August, De doct. Chri. c. 20 et 23*). *BD 10.44*] *IP 8.67 (26, q. 5, c. Nec mirum.)*, (26, q. 4, c. *Sciendum.*)

⁴² erga CPBM; apud S

⁴³ pop. Dei prec. ita CPM; prec. pop. Dei S

⁴⁴ ven- CPBS; even- M

⁴⁵ ignorans CPBS; quos ignoras M

⁴⁶ Ipsi serv. - adh. *om. B, in CPSM*

⁴⁷ [August., L. quaest. super Deut., q. 19.] *add. M²*

⁴⁸ vel etiam si fiant CPBS; sic ut fiant M, [vel etiam si fiant *add. M²*]; [Vict.] *superadd. Fr*

70

De natura demonum. Ex dictis eiusdem

Sciendum vero est¹ hanc demonum esse naturam ut erei corporis sensu terrenorum corporum sensum facile precedant: celeritate etiam, propter² erei corporis superiorem mobilitatem, non solum cursus quorumlibet hominum vel ferarum, verum etiam volatus avium incomparabiliter vincant. Quibus duabus rebus quantum ad ereum corpus attinet predicti³, hoc est acrimonia sensus et⁴ celeritate motus, multo ante cogitata⁵ prenuntiant, vel nuntiant que homines pro sensus terreni tarditate⁶ mirentur. Accessit etiam demonibus per tam longum tempus quo eorum vita protenditur, rerum longe maior experientia, quam potest hominibus propter brevitatem vite provenire. Per has efficacias quas erei corporis natura sortita est, non solum multa futura predicunt demones, verum etiam mira multa⁷ faciunt. Que quoniam homines dicere ac facere non possunt, eos dignos quidam quibus serviant, et quibus honores divinos deferant arbitrantur, investigante⁸ maxime vitio curiositatis, propter amorem felicitatis false atque terrene, et excellentie temporalis. Qui autem se ab eis cupiditatibus mundant, nec eis se feriendos rapiendosque⁹ permittunt, sed inquirunt et amant aliquid

¹ *ss C*

² propter CPBM; *om. S*

³ predicti C²RVBSM; predicti CP

⁴ et CPBM; *om. S*

⁵ cogitata CPBS; cognita M

⁶ tarditate CV²BSM; tradite P; ? V

⁷ mira multa CPBS; multa mira M

⁸ invest- CPBS; inst- M

⁹ [fallendos capiendosque] *add. M²*

quod eodem modo semper est, cuius participatione beati sint, primum considerant non ideo sibi preponendos esse demones, quod acriore sensu corporis prevalent eris¹⁰ scilicet, hoc est subtilioris elementi: quia nec ipsis terrenis corporibus bestias sibi preponendas putant, que acrius multa persentiunt: veluti sagacem canem, quia latentem feram olfactu acerrimo sic invenit, ut ad eam capiendam ducatum quemdam homini prebeat: non utique prudentiore intellectu animi, sed acutiore corporis sensu; vel vulturem, quia proiecto cadavere ex improvisa longinquitate advocat; nec aquilam, quia sublimer volans de tanto intervallo natantem sub¹¹ fluctibus piscem dicitur pervidere, et graviter illisa, exertis pedibus atque unguibus rapere; nec alia multa animantium genera que inter herbas saluti sue noxias pascendo circumerrant, nec aliquid eorum quo ledantur attingunt, cum eas homo vix experimento capere didicerit, et multa innoxia quod sint inexperta, formidet. Unde coniicere facile est quantum possit in ereis corporibus sensus esse acrior, nec ideo tamen demones qui eo preediti sunt bonis hominibus preponendos prudens quisque censuerit. Hoc et de corporum celeritate dicimus: et hac enim prestantia non solum a volucris homines, verum etiam a multis quadrupedibus ita superantur, ut in eorum comparatione plumbei deputandi sint: nec tamen ideo sibi hec animantium genera existimant preponenda, quibus capiendis et mansuefaciendis atque in sue voluntatis usum commodumque redigendis, non vi corporis, sed rationis imperitant.¹² Illam vero tertiam demonum potentiam quod diuturna rerum experientia quemadmodum prenoscant atque prenuntiant multa didicerunt, ita contemnunt qui hec vigilanter curant a verissime lucis veritate discernere, ut nec malos senes plura expertos et ob hoc quasi doctiores, ideo probi adolescentes sibi antecellere existiment, ut nec medicos, nec nautas, nec agricolas, quos prave voluntatis et iniquis moribus viderint, ideo putent sibi esse preferendos quod illi de valetudinibus, illi de tempestatibus, illi de arbustorum generibus multa ita prenuntiant, ut harum rerum inexperto divinare videantur. Quod vero non solum quedam demones futura predicunt, verum etiam quedam mira faciunt, pro ipsa utique sui corporis excellentia, cur non contemnatur a prudentibus, cum plerique iniqui ac perditii homines ita exerceant corpora sua, tantaque diversis artibus possint, ut ea qui hec nesciunt, nec aliquando viderunt, etiam narrata vix credant? Quam multa funambuli ceterique theatrici artifices, quam multa opifices maximeque mecanici miranda fecerunt? Num ideo meliores sunt bonis, et sancta pietate preeditis hominibus? Que ideo commemoravimus, ut qui hec sine pervicacia et sine vana resistendi animositate considerat, simul cogitet, si de subiacenti crassiore materia, vel sui quisque corporis vel terre et aque, lapidum atque lignorum metallorumque variorum tanta quidem homines possunt, ut eos illi qui hec non possunt¹³ plerumque stupendo in sui comparatione divinos vocent, cum quidam illorum sint artibus potentiores, quidam istorum moribus meliores: quanto meliora et maiora pro subtilissimi corporis, hoc est erei facultate ac facilitate, demones possint, cum tamen sint pravitate voluntatis maximeque superbie fastu et evidenti malitia spiritus immundi atque perversi. Quantum autem valeat eris elementum quo eorum corpora prevalent, ad multa visibilia invisibiliter molienda, movenda, mutanda atque versanda, longum est nunc demonstrare, et putamus quod vel mediocriter consideranti facile occurrat.

(*August., c. 3 lib. De divinatione daemonum*). *BD 10.45] Ctp 3.21.16 and IP 8.68 to.et excellentie temporalis only.*

¹⁰ [aerei] *add.* M

¹¹ [in] *add.* M

¹² (*Ibid., c. 4.*) *add.* M²

¹³ ut eos illi – possunt *ss* V

71

De divinatione demonum. Ex dictis eiusdem¹

Igitur nunc primum sciendum est, quoniam de divinatione demonum questio est, illos ea plerumque prenuntiare que ipsi facturi sunt. Accipiunt enim sepe potestatem et morbos immittere, et ipsum erem vitiando morbidum reddere, et perversis atque amatoribus terrenorum commodorum malefacta suadere, de quorum moribus certi sunt, quod sint eis talia suadentibus consensuri. Suadent enim miris et invisibilibus modis, per illam subtilitatem corporum suorum corpora hominum non sentientium penetrando, et se cogitationibus eorum per quedam imaginaria visa miscendo, sive vigilantium sive dormientium. Aliquando autem non que ipsi faciunt, sed que naturalibus signis futura prenoscunt, que signa in hominum sensus venire non possunt, ante predicunt. Neque enim quia previdet medicus quod previdere nescit huius artis ignarus, ideo iam divinus habendus est. Quid autem mirum, si quemadmodum ille in corporis humani vel perturbata vel modificata temperie, seu bonas seu malas futuras previdet valetudines, sic demon in eris affectione atque ordinatione sibi nota, nobis ignota, futuras previdet tempestates?² Aliquando et hominum dispositiones, non solum voce prolatas, verum etiam cogitatione conceptas, cum signa quedam ex animo exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt, atque hinc etiam multa futura prenuntiant, aliis videlicet mira, qui ista disposita non noverunt. Sicut enim apparet concitator animi motus in vultu, ut ab hominibus quoque aliquid forinsecus agnoscat, quod intrinsecus agitur: ita non debet esse incredibile, si etiam leniores cogitationes dant aliqua signa per corpus, que obtuso sensu hominum cognosci non possunt, acuto autem demonum possunt.³ Hac atque huiusmodi facultate multa demones futura prenuntiant, cum tamen ab eis longe sit altitudo illius prophetie, quam Deus per sanctos angelos suos et prophetas operatur. Nam si quid de illa Dei dispositione prenuntiant, audiunt ut prenuntiant: et cum ea predicunt que inde audiunt non fallunt, veracissima enim sunt angelica et prophetica oracula. Sic⁴ autem indignanter⁵ accipitur, quod aliqua etiam talia demones audiant et predicant, quasi aliquid indignum sit, ut quod ideo dicitur ut hominibus innotescat, hoc non solum boni, verum etiam mali non taceant: cum in ipsis hominibus etiam vite bone precepta videamus pariter a iustis perversisque cantari: nec obesse aliquid, imo etiam prodesse ad maiorem notitiam famamque veritatis, cum de illa etiam hi quicquid noverunt dicunt, qui ei perversis moribus contradicunt⁶. In ceteris autem suis predictionibus demones plerumque et fallunt et falluntur. Falluntur quidem quia cum suas dispositiones prenuntiant⁷, ex improvise desuper aliquid iubetur, quod eorum consilia cuncta perturbat: velut si aliquid disponant quilibet homines quibusque potestatibus subditi, quod non prohibuitur suos prepositos arbitrentur, idque facturos se esse promittant. At illi penes quos maior potestas est ex alio superiore concilio hoc totum dispositum atque preparatum repente prohibeant. Falluntur etiam, cum causis naturalibus aliqua, sicut medici, et naute, et agricole, sed longe acutius longeque prestantius pro erei corporis sensu solertiore et excitatore prenoscunt: quia et hec ab

¹ eiusdem CPBM; beati Augustini S

² (Vide II Retract. c. 30.) *add.* M²

³ (Eiusdem lib. De divinati. c. 6.) *add.* M²

⁴ Sic CPBS; Si M; [sic] *add.* M², [Vict.] *superadd.* Fr

⁵ [Apud Aug. hodie legitur, non indignanter] *add.* M²

⁶ et qui ei perv. mor. cont. ss V

⁷ [pronuntiant] *add.* M²

angelis Deo summo pie servientibus ex alia dispositione ignota demonibus ex improvise ac repente mutantur: tanquam si aliquid egro extrinsecus accedat quo moriatur, quem medicus veris salutis precedentibus signis victurum esse promiserat. Aut si eris qualitate provisa⁸, diu flaturum illum ventum nautarum aliqui predixissent, cui Dominus Christus cum discipulis navigans, ut quiesceret imperavit, et facta est tranquillitas magna, vel si agricola illo anno fructificaturam vitem aliquam polliceatur, naturam utique terre et numeros seminum callens, quo tamen anno eam vel improvisa celi intemperies arefaciat, vel aliqua iussio potentioris eradicet: ita multa etiam ad prescientiam predictionemque demonum pertinentia, que minoribus et usitatoribus causis futura prevedentur, eadem maioribus et occultioribus causis impedita mutantur. Fallunt autem etiam studio fallendi, et invida voluntate quia⁹ hominum errore letantur. Sed ne apud cultores suos pondus auctoritatis amittant, id agunt ut interpretibus suis signorumque suorum coniectorebus culpa tribuatur, quando vel decepti fuerint, vel mentiti. Nonnunquam vero ipsi maligni spiritus et illusores hominum, atque invisores salutis eorum solent predicere defectum culture sue et idolorum ruinam, quatenus prescii videantur quid in singulis regnis aut locis venturum sit, et quid adversi sue factioni contingere possit. Quod etiam illi qui gentilium historias legunt non ignorant. Quid ergo mirum si iam imminente temporum et simulacrorum eversione, quam prophete Dei summi tanto ante predixerant, Serapis demon alicui cultorum suorum hoc de proximo prodidit, ut suam quasi divinationem recedens vel fugiens commendaret?¹⁰ Fugantur enim isti vel etiam iussis superioribus colligati abstrahuntur, et alienantur a locis suis, ut de rebus in quibus colebantur, fiat voluntas Dei, qui hoc tanto ante per omnes gentes futurum esse predixit, et ut per suos fideles fieret imperavit. Cur autem non hoc sineretur demon predicere, cum sibi iam prenosceret¹¹ imminere, cum hec predictio et in prophetis attestaretur, a quibus sunt ista conscripta, ut prudentibus daretur intelligi quam vigilanter esset demonum cavenda fallacia cultusque fugiendus? Qui cum ante per tam longum tempus in templis suis hec futura tacuissent, que per prophetas predicta ignorare non possent, posteaquam appropinquare ceperunt voluerunt ea quasi predicere, ne ignari victique putarentur.

(*eiusdem lib. cap. 5*). *BD 10.46*] *Ctp 3.21.17 to vel fugiens commendaret only*.

⁸ [praevisa] *add. M*²

⁹ quia CPBS; qua [quia] M, [Vict.] *add. Fr*

¹⁰ (Ibidem, c. 7.) *add. M*²

¹¹ demon predicare cum – prenosceret *in mg. P*

72

De eadem re. Ex dictis eiusdem

Cum igitur tam longe ante predictum esset atque conscriptum, ut alia interim taceamus, dicamus illud quod Sophonias propheta dicit: Prevalebit Dominus adversus eos et exterminabit omnes deos gentium terre, et adorabunt eum unusquisque de loco suo, omnes insule gentium¹. Aut non credebant ista sibi eventura qui in templis gentium colebantur, et hec ideo per suos vates ac fanaticos frequentare noluerunt: aut cum ea ventura certissime scirent, ideo per sua templa tacuerunt, ne iam tunc inciperent ab hominibus intelligentibus desereri atque contemni, quod de templorum et simulacrorum suorum futura eversione eis a prophetis attestaretur, qui eos coli prohibebant. Nunc vero posteaquam tempus advenit, quo complerentur vaticinia

¹ (Post pauca) *add. M*²

prophetarum Dei unius, qui istos deos falsos dicit, et ne colantur vehementissime precipit, cur non hoc etiam ipsi compertum predicere sinerentur, ut inde clarius appareret eos hec antea vel minime credidisse, vel suis cultoribus enuntiare timuisse: in fine autem tanquam nihil amplius habentes quod agerent, etiam ibi voluisse suam ostentare divinitatem, ubi iam produntur diu simulasse divinationem?² Tamen nec ista ipsa que ab eis vix raro et clanculo proferuntur, movere nos debent, si cuiquam demonum extortum est id prodere cultoribus suis, quod didicerat ex eloquiis prophetarum, vel ex oraculis angelorum, quod cur non fieret, cum et ista non sit oppugnatio, sed attestatio veritatis? Illud enim quod solum ab ipsis fanaticis flagitandum est, nec unquam antea protulerunt, nec unquam postea nisi forte confictum proferre conabuntur, aliquid deos suos per vates suos contra Deum Israel ausos fuisse predicere³, de quo Deo doctissimi eorum auctores qui omnia illa legere ac nosse potuerunt, magis quesiverunt quis Deus esset, quam Deum negare potuerunt. Porro autem Deus iste quem nullus eorum negare ausus est verum Deum, quia etsi negaret non solum subiaceret debitis penis, verum etiam certis convinceretur effectibus. Iste ergo Deus quem nemo, ut diximus, illorum negare ausus est verum Deum, illos falsos esse deos et omnino deserendos, eorumque templa et simulacra et sacra evertenda, per suos vates, hoc est prophetas, aperta denuntiatione predixit, aperta potestate precepit, aperta veritate complevit. Unde quis est qui usque adeo desipiat ut non eum potius colendum eligat, quem coli non prohibent quos colebat? Quem procul dubio cum colere ceperit, illos utique non est culturus, quos prohibet coli quem colit.⁴ Quod autem ipsum essent culture gentes exterminatis diis falsis quos antea colebant, a prophetis eius esse predictum paulo ante commemoravimus, et nunc repetamus. Prevalebit, inquit, Dominus, adversus eos, et exterminabit omnes deos gentium terre, et adorabunt eum unusquisque de loco suo omnes insule gentium. Neque enim sole insule hic intelligende sunt, sed potius omnes gentes in his posite adorabunt Deum. Nec mirum, quandoquidem alibi non insulas nominat, sed universum orbem terrarum, dicens, Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terre, et adorabunt in conspectu eius universe patrie gentium, quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium. Hec autem per Christum fuisse complenda, et aliis⁵ pluribus te timoniis, et in eodem ipso psalmo unde hoc commemoravimus, satis apparet. Cum enim paulo superius futuram passionem suam per prophetam ipse loqueretur dicens: Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea, ipsi vero consideraverunt et inspexerunt me, diviserunt sibi vestimenta mea, super vestem meam miserunt sortem; paulo post infert illud quod posuimus: Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terre, etc. Quanquam et illud testimonium quod prius adhibui, ubi dictum est: Prevalebit Dominus adversus eos, et exterminabit omnes deos gentium terre, in eo quod positum est, Prevalebit, satis ostendit etiam hoc prenuntiatum, quod pagani prius oppugnaturi essent ecclesiam, nomenque Christianum quantum valerent persecuturi, ut si fieri posset de terra omnino deleretur, et quia eos patientia martirum, et magnitudine miraculorum, et consequente fide populorum erat superaturus⁶, ideo sic dictum est: Prevalebit Dominus adversus eos. Non enim diceretur, prevalebit adversus eos, nisi oppugnando illi resisterent. Unde et in psalmo ita prophetatum est: Ut quid

² (Ibid. paulo post, c. 8) *add.* M²

³ [prodere] *add.* M

⁴ (Ibidem, c. 9.) *add.* M²

⁵ autem per Chr. - aliis *in mg.* P

⁶ [superatura] *add.* M²

fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terre, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum eius. Et paulo post dicit, Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te, postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terre. His atque huiusmodi propheticis documentis predictum ostenditur quod videmus impleri per Christum, futurum fuisse ut Deus Israel, quem unum verum Deum intelligimus, non in una ipsa gente quae appellata est Israel, sed in omnibus gentibus coleretur, et omnes falsos Deos gentium et a templis eorum, et a cordibus cultorum suorum amoliretur.⁷ Eant nunc isti, et adhuc contra Christianam religionem, contra verum Dei cultum vanitates pristinas defensitare audeant, ut cum strepitu pereant. Nam et hoc de illis predictum est in psalmis, dicente propheta, Sedisti super thronum qui iudicas equitatem, increpasti gentes et periit impius, nomen eorum delesti in eternum, et in seculum seculi. Inimici defecerunt framee in finem, et civitates eorum destruxisti; periit memoria eorum cum strepitu, et Dominus in eternum permanet. Necesse est ergo ut impleantur hec omnia. Nec etiam illud quod adhuc audent ipsi pauci qui remanserunt, vaniloquas suas ostentare doctrinas, et Christianos tanquam imperitissimos irridere, nos commovere debet, dum in eis impleri ea que predicta sunt videamus.⁸ Ex quo enim fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania adversus Dominum, et adversus Christum eius? quando ab eis fundebatur sanguis sanctorum, et vastabatur ecclesia, usque ad hoc tempus et deinceps quotidie minuuntur. Nos autem adversus eorum opprobria et superbas irrisiones fortissimos reddunt oracula Dei nostri, que de hac quoque re videmus et gaudemus impleri. Sic enim nos alloquitur per prophetam: Audite me qui scitis iudicium, populus meus in quorum corde lex mea est, opprobria hominum nolite metuere, et detractio eorum ne superemini, nec quod vos spernunt magni duxeritis. Sicut enim vestimentum, ita per tempus absumentur, et sicut lana a tinea comedentur; iustitia autem mea in eternum manet.⁹ Attendendum est ergo atque omni studio cavendum, ne nostris temporibus in quibus videmus Christianam religionem in toto orbe dilatam, propter desidiam magistrorum et inertiam doctorum pauci illi qui adhuc supersunt, confundant ritum culture veri Dei, et demoniacis illusionibus depravati divinationes falsas in populo Dei agant, rusticos et imperitos seducentes, ita ut deserta ipsa veritate que lux est mundi, et illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum tenebrarum harum, querant scientiam futurorum, et a deceptoribus hominum querant salutem animarum, sive corporum suorum; his enim prevaricationibus maxime irritatur Deus, et ad vindictam provocatur. Unde per Ezechielem comminatur dicens: Ve prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, et nihil vident. Quasi vulpes in desertis prophete tui Israel erant. Numquid non visionem cassam vidistis, et divinationem mendacem locuti estis? et dicitis: Ait Dominus, cum ego non sim locutus. Propterea hec dicit Dominus Deus: Quia locuti estis vana, et vidistis mendacium, ideo ecce ego ad vos, ait Dominus Deus, et erit manus mea super prophetas qui vident vana et divinant mendacia. In concilio populi mei non erunt, et in scriptura domus Israel non scribentur, nec in terram Israel ingredientur. Ad doctores autem per eundem prophetam increpans eorum inertiam ita loquitur, dicens: Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prelio in die Domini. Et rursum. Ve, inquit, pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus? Lac comedebatis et lanis operiebamini, et quod crassum erat occidebatis, gregem

⁷ (Ibid. c. 10.) *add.* M²

⁸ (Paulo inferius) *add.* M²

⁹ (Hactenus eo loci August.) *add.* M²

autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit non consolidastis, et quod egrotum non sanastis, quod fractum est non alligastis, et quod abiectum non reduxistis, et quod perierat non quesistis: sed cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia. Et disperse sunt oves mee, eo quod non esset pastor, et facte sunt in devorationem omnium bestiarum agri, et disperse sunt. Hinc et per Ieremiam dicitur: A minimo usque ad maximum omnes avaritiam sequuntur, a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium. Et sanabant contritionem filie populi mei ad ignominiam. dicentes: Pax, pax cum non esset pax: confusi sunt, quia abominationem fecerunt. Idcirco hec dicit Dominus Deus exercituum Deus Israel: Ecce ego cibabo populum istum absinthio, et potum dabo eis aquam fellis, et dispergam eos in gentibus quas non noverunt ipsi et patres eorum, et mittam post eos gladium donec consumantur. Qualiter ergo displiceat Deo omnipotenti pastorum negligentia et subditorum error, non solum prophetica testimonia ostendunt, sed etiam facta antiquorum declarant, cum in libro Regum legitur quomodo malignus spiritus deceperit Achab regem Israel per falsos prophetas, ita ut credens eis interierit. Et quomodo Ochozias filius eius egrotans miserit nuntios ad consulendum Beelzebub deum Accaron, utrum vivere atque convalescere posset de infirmitate sua. Ob quod Elias propheta a Domino missus increpat eum, dicens: Quia misisti nuntios ad consulendum Beelzebub deum Accaron, quasi non esset Deus in Israel a quo posses interrogare sermonem, ideo de lectulo super quem ascendisti non descendes, sed morte morieris. Mortuus est autem ipse iuxta sermonem Domini quem locutus est Elias, et salutem quam querebat non invenit. Quapropter curandum summopere est omnibus modis, hoc est prelatis et subditis, maioribus et minoribus, sacerdotibus et plebi, ne aliquem seducat per huiusmodi illusionem fraus, dolus, et nequitia hostis antiqui, ita ut a mendacibus velimus discere veritatem, et a pestiferis morbis mortisque auctoribus queramus infirmitatis nostre remedium, sed magis ad Deum vivum et vivificatorem omnium confugiendo, devoto corde properemus, per orationes sacras, ieiunia, et eleemosinas illum deprecantes, ut ipse propter benignitatem suam consulat servis suis, eripiens nos de omnibus inimicis nostris, doceatque nos facere voluntatem suam, quia ipse est Dominus Deus noster; spiritumque suum bonum nobis tribuat, qui nos ducat in viam rectam, vivificetque nos in equitate sua quatenus eius magisterio omni tempore vite nostre gratum ei servitium exhibentes, post hanc vitam per eius gratiam mercamur beatitudinem possidere sempiternam¹⁰.

(*ibid. proxime post*). *BD 10.47*

¹⁰ [coelestem] *add. M*

73

De sacerdotibus, et reliquis ecclesiasticis ordinibus qui magos, hariolos aut divinos consulunt. Ex concilio Toletano, cap. 39

Si quis episcopus, aut presbiter, sive diaconus, vel quilibet ex ordine clericorum magos, aut aruspices, aut hariolos, aut certe augures, vel sortilegos, aut eos qui profitentur artem magicam, aut aliquos eorum similia exercentes consuluisse fuerit deprehensus, ab honore dignitatis sue depositus monasterii censuram excipiat, ibique perpetue penitentiae¹ deditus scelus admissi sacrilegii luat.

(*concil. Tolet. IV, c. 28*). *BD 10.48*

¹ [al. poenam] *add. Fr*

74

De his qui ad fascinum incantationes fecerint. Ex concilio Cabilonensi, cap. 5

Si quis precantaverit ad fascinum, vel qualescumque precantationes, excepto Simbolo et Oratione Dominica; qui cantat, et cui cantatur, tres quadragesimas in pane et aqua peniteat.

BD 10.49]

75

Quod demoniacum petras, vel herbas sine incantatione liceat portare. Ex dictis Hieronimi

Demonium sustinenti licet petras vel herbas habere sine incantatione.

BD 10.50]

76*

¹*Sinodus*² *Eugenii pape tempore Ludovici et Lotharii augustorum, cap. 11*

Sacerdos³ ludos aliquos coram se fieri non delectetur⁴. Transgressor quippe inventus admonitione episcopi ulterius agere desinat; sin autem, canonicè iudicetur.

¹ Ne sacerdos inanibus ludis delectetur *add. as rubric M*

² Syn. CPBSHA; Ex synodo M

³ -dos PVBSM; -dotes CRH

⁴ -etur PVBSM; -entur CRH

77*

¹*Cap. 35*

Sunt quidam et maxime mulieres, qui festis ac sacris diebus, atque sanctorum natalitiis, quibus debent Deo vacare, non delectantur ad ecclesiam venire, sed balando, ac verba turpia decantando, ac ducendo, similitudinem paganorum peragendo advenire procurant. Tales enim si cum minoribus veniunt ad ecclesiam, cum maioribus peccatis revertuntur. In tali enim facto debet unusquisque sacerdos diligentissime populum admonere, ut pro sola oratione his diebus ad ecclesiam recurrant, quia ipsi qui talia agunt, non solum se perdunt, sed etiam alios deperire attendunt.

¹ Ne mulieres festis diebus vanis ludis vacent *add. as rubric M*

78*

¹*Laodicensi*² *concilio*³, *cap. 54*⁴

Non oportet ministros altaris, vel quoslibet clericos spectaculis aliquibus que aut in nuptiis aut in cenis exhibentur, interesse; sed antequam thimelici ingrediantur, surgere eos de convivio, et abire debere.

Ctp 2.7.26] (De cons. dist. 5, c. Non oportet ministros.)

¹ Ne presbyteri spectaculis intersint *add. as rubric M; Ex add. M*

² -ensi PVM; -ense CRBSH

³ reg. *add. A, om. CPBSM*

⁴ cap. 54 CPBHM: *om. S*

79*¹*Concilio IV² Carthaginensi, cap. 58³*

Clericum scurrilem, et verbis turpibus iocularem ab officio retrahendum.
(cap. 60) *Ctp 2.18.59, cf BD 2.171] (Dist. 46, c. Clericum.)*

¹ De scurrilibus clericis. Ex *add.* M. Ex *add.* H

² IV CPBM; *om.* S

³ 58 CPSHA; ? B; 59 M

80*¹*Ambrosius de officiis², lib. I*

³Interdum honesta ioca et suavia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula, quoniam que in Scripturis non reperimus, ea quemadmodum⁴ usurpare possumus? Cavendum etiam in fabulis, ne inflectant gravitatem severioris propositi. Ve vobis qui ridetis, quia flebitis, ait Dominus, et non ridendi materiam requirimus, ut hic ridentes illic fleamus? Non solum autem profusos, sed omnes etiam declinandos arbitror; plenum tamen suavitatis et gratie sermonem esse, non est indecorum.
(cap. 23).

¹ De iocis vitandis *add. as rubric* M

² de off. CPBS; lib. officiorum M

³ Item *add.* A, Licet *add.* M; *om.* CPBSH

⁴ [quomodo] *add.* M²

81**Sermo¹ Augustini de decimis qui sic incipit, Propicio Christo*

Hoc admonete, fratres, ut cantica turpia et luxuriosa castitati et honestati inimica, familie vestre ex ore non proferant: quia non est iustum ut ex illo ore ubi Eucaristia Christi ingreditur, canticum luxuriosum et amatorium proferatur.
(*Serm. 219 de tempore: sed hoc inde non est desumptum*)

¹ Sermo CPSA; Sermo sancti B; De eodem. Ex sermone M

82*¹*Vita sancti Pannutii²*

Etiam si latro sit aliquis, aut in scena positus, etiam si cultum ruris exerceat, et coniugio videatur astrictus³, etiam si negotiator dicatur, et mercimoniis inserviat, tamen in omni ordine humane vite sunt anime Deo placentes, et habentes actus aliquos occultos⁴, quibus delectatur Deus. Unde constat non tantum professionem vite, aut habitus speciem Deo esse placitam, quantum sinceritatem et affectionem mentis, et operum probitatem.

¹ Quod in omni ordine sint animae Deo placentes. Ex *add.* M

² Iann- B

³ etiam si cultum – astr. *in mg.* V

⁴ [excultos] *add.* M²

83**Ciprianus ad Eucratium de histrione¹*

Consulendum me existimasti, frater carissime, quid mihi videatur de histrione quodam, qui apud vos constitutus in eiusdem adhuc artis sue dedecore perseverat, et magister et doctor non erudiendorum, sed perdendorum puerorum, id quod male didicit ceteris quoque insinuat, an talis debeat communicare nobiscum. Quod puto ego nec divine maiestati, nec evangelice discipline congruere, ut pudor et honor ecclesie tam turpi et infami contagione fedetur. Nam cum in lege prohibeantur viri induere muliebrem vestem, et maledicti eiusmodi iudicentur, quanto maioris est criminis, non tantum muliebria indumenta accipere, sed et gestus quoque turpes et molles, et muliebres magisterio impudice artis exprimere? Nec excuset se quisquam, si a theatro ipse cessaverit, cum tamen hoc ceteros doceat. Non potest enim videri cessasse, qui vicarios substituit, et qui pro se uno plures succidaneos suggerit, contra constitutionem Dei erudiens et docens, quemadmodum masculus frangatur in feminam, et sexus arte mutetur, et diabolo divinum plasma maculanti per corrupti atque enervati corporis delicta placeatur. Quod si penuriam talis et necessitatem paupertatis obtendit, potest inter ceteros qui ecclesie alimentis sustentur², huius quoque necessitas adiuvari: si tamen contentus sit frugalioribus et innocentibus cibis: nec putet salario se esse redimendum, ut a peccatis cesset, quando hoc non nobis sed sibi prestat.

(lib. I, epist., 10, cuius initium: Pro dilectione). CB Varia 1B 58]

¹ de hist. before Cip. M

² [sustentantur] add. M²

84**Augustinus super Iohannem, pars² II*

Donare res suas histrionibus vitium est immane, non virtus. Et scitis de talibus quam sit frequens fama cum laude, quia sicut scriptum est, laudatur peccator in desideriis anime sue, et qui iniqua gerit benedicitur.

(tract. 100 ad c. XVI Ioan.) Ctp 3.21.18.

¹ Vitium esse res suas histrionibus donare add. as rubric M

² pars CPBSM; parte Fr

85**Nicolaus papa ad consulta Bulgarorum, cap. 41*

De his² autem qui Christianitatis bonum suscipere renuunt, et idolis immolant, vel genua curvant nihil aliud possumus scribere vobis, nisi ut eos ad fidem rectam monitis, exhortationibus, et ratione potius quam vi, quod vane sapiunt, convincatis.

¹ Idololatrias non vi, sed ratione convertendos add. as rubric M

² his CRVSHA; iis PBM

86**Item¹*

¹ Item with break CSH; Item with no break PA; De eodem. Idem. [ibid. add. Fr] M

Nulla cum iis² qui non credunt, idolaque adorant miscenda communio est. Porro illis violentia ut credant nullatenus inferenda est: nam omne quod ex voto non est, bonum esse non potest³.

² iis CPBM; his SH; hiis V

³ *after corr.* P

87*

Cap. 91¹

Neque² quod Christianus persequitur, et a pagano percutitur et occiditur animal: neque quod paganus persequitur, et Christianus occidit comedendum est.

¹ Cap. 91 CBHM; Item cap. 91 P; *om. with lacuna* S

² enim *add.* CH, *om.* PVBSM

88*

¹Sermo² Leonis pape, in Natale Domini, qui sic incipit, Festivitatis hodiernae³

Nonnulli etiam Christiani adeo se religiose facere putant, ut priusquam ad beati Petri apostoli basilicam, que uni Deo vivo et vero dedicata est, perveniant, superatis gradibus quibus ad suggestum are superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem se solem convertant⁴, et curvatis cervicibus in honorem se splendidi orbis inclinent. Quod fieri partim ignorantie vitio, partim paganitatis spiritu multum tabescimus et dolemus.

(*Serm. VII, c. 4*).

¹ Ne sol, velut sancti, venerationem accipiat *add. as rubric* M

² Sermo CPBSA; Ex serm. M

³ etc. *add.* M

⁴ [reflectant, orig.] *add.* Fr

89*

¹Augustinus de Trinitate, lib. XII, cap. 7

Opera misericordie nihil prosunt, sive paganis sive Iudeis qui Christo non credunt, sive quibuscumque hereticis et scismaticis, ubi fides et dilectio et sobria sanctificatio non invenitur.

CB Var. 1C 67

¹ Quod opera non prosint sine fide *add. as rubric* M

90*

¹Iohannes VIII² Neapolitanis, Salernitanis³ et Amalphitanis

Conscientia vestre in Christo dilectionis iuste diiudicet quantum Christo aversi sunt hi qui cum eius infidelibus contra prohibitionem Pauli tanti apostoli pollutam federis ineunt unitatem. Cum enim regis rebellionibus quocumque participio coniunguntur, pariter maiestatis criminibus obnoxii iudicantur, parique sententia

¹ De vitandis inimicis Christi *add. as rubric* M

² [VII] *add.* M²

³ [Falerianis] *add.* M²

condemnantur⁴; quantum a corpore Christi probantur extranei, qui eius hostibus federati, membra ipsius tanto perniciosius lacerant, quanto⁵ vicinius ecclesie Dei collimant? Item. Quantum autem Deo sit execrabile cum impio federa pangere, luculenter ex hoc deprehenditur: quod Iosaphat rex Iuda, qui tot de anteacta vita preconii extollitur, de Achab amicitii increpatur, cum ei per Iehu propheta dicitur: Impio prebes auxilium, et his qui oderunt Dominum amicitia iungeris. Et idcirco iram quidem Domini merebaris, sed bona opera inventa sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Iuda⁶. Quantum preterea sit Deo delectabile ab inimicorum Dei pace desistere, noster psalmographus manifestat, cum dicit: Nonne qui oderant te, Domine, oderam illos, et super inimicos tuos tabescebam? perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi. Ex quo, dilectissimi filii, patenter ostenditur, quanto crimine cum pessimis pax tenetur, si propheta tantus hoc velut in hostiam Deo obtulit, qui contra pravos pro Deo inimicitias excitavit. Hinc Levi tribus, assumptis gladiis per castrorum media transiens, quia feriendis noluit peccatoribus parcere, Deo manus suas dicta est consecrasse, hinc Phinees peccantium civium gratiam spernens, coeuntes cum Madianitis perculit, et iram Dei iratus placavit.

CB Ioh. VIII 50a for part

⁴ [puniuntur] *add. M*²

⁵ pernit. lac. quanto *in mg P*

⁶ eo quod abst.- Iuda *in mg P*

91*

¹*Gregorius II Bonifacio episcopo*

Quos a paganis baptizatos esse asseruisti, si ita habetur, ut denuo baptizes in nomine S. Trinitatis, mandamus. Item². De immolatiis autem escis consuluisti, si a fidelibus superductum fuerit vivificie crucis signum, edi liceret, an non. Illud sufficit respondere, quod beatus apostolus Paulus dicit, Si quis dixerit quia hoc immolatum est idolis, nolite edere propter eum qui indicavit, et propter conscientiam.

CB Bon. 15a, 16 (ii); Ctp 1.57.3 has to mandamus only

¹ Ut baptizatus a paganis rebaptizetur *add. as rubric M*

² (epist. 14) *add. Fr*

92*

¹*Ex historia Anastasii bibliothecarii*² *Romane ecclesie*

Tertio imperii sui anno Iustinianus Augustus promulgavit legem, ne militarent pagani nec heretici, nisi soli orthodoxi.

¹ Ut soli orthodoxi militent *add. as rubric M*

² S. *add. M*

93*

¹*Beda in historia Anglorum, lib. I, cap. 25*²

Credienti³ fidei quia⁴ et conversioni ita congratulatus rex esse perhibetur, et ipse conversus, ut nullum tamen cogere ad Christianismum, sed tantummodo credentes arctiori dilectione, quasi concives sibi regni celestis amplecteretur. Didicerat enim a doctoribus auctoribusque sue salutis servitium Christi voluntarium, non coactivum esse debere.

¹ Servitium Christi voluntarium esse, non coactivum *add. as rubric* M

² 25 CPBSA; 26 M

³ Credenti CPBSA; Credentium M

⁴ quia CPBSA; *om.* M

94*

¹*Gregorius Ianuario episcopo Calaritano*

Si cuiuslibet episcopi paganum rusticum invenire potero, in eundem episcopum fortiter vindicabo. Iam vero si rusticus tante fuerit perfidie et obstinationis inventus, ut ad Deum minime venire consentiat, tanto pensionis onere gravandus est, ut ipsa exactionis sue pena compellatur ad rectitudinem festinare. (*lib. III, epist. 26*). *Ctp 1.55.90 has from Iam vero only*] (23, q. 6, c. *Iam vero*)

¹ De exactione in rusticum paganum facienda *add. as rubric* M

95*

¹*Gregorius Ianuario episcopo Sardinie*

Contra idolorum quoque cultores, vel aruspices atque sortilegos fraternitatem vestram vehementius pastoralis hortamur invigilare custodia, atque publice in populo contra huius rei viros sermonem facere, eosque a tanti² labe sacrilegii et divini intimatione iudicii, et presentis vite periculo adhortatione suasoria revocare. Quos tamen si emendare se a talibus atque corrigere nolle repereris, ferventi comprehendere zelo te volumus, et si quidem servi sunt, verberibus cruciatibusque quibus ad emendationem pervenire valeant, castigare. Si vero sunt liberi, inclusione digna districtaque sunt in penitentia religandi. (*lib. VII, epist. 66*). *Vide supra c. 32*)

¹ De zelo contra cultores idolorum seu aruspices habendo *add. as rubric* M

² [tanta] *add.* M

96*

¹*Ambrosius in prima epistola ad Corinthios*

Licet aliquid pollutum sit per accidentiam, id est oblationem idoli, cum hoc tamen nescit qui emit, nullum patitur scrupulum, et apud Deum immunis est. (*ad cap. 10.1 ad Corinth.*)] *Ctp 3.21.19.*

¹ De idolothytis *add. as rubric* M

97*

¹*Sermo*² *Ambrosii de quadragesima qui sic incipit, Intellexisse vos*

Observant diem et mensem, qui Kalendis Ianuarii aut non ieiunant, aut non procedunt ad ecclesiam, sed procedunt ad campum. Ergo, fratres, omni studio gentilium festivitates et ferias declinemus, ut quando illi epulantur et leti sunt, tunc nos simus sobrii atque ieiuni: quo intelligant letitiam suam nostra abstinentia condemnari. Non solum autem gentilium, sed et Iudeorum consortia vitare debemus, quorum etiam confabulatio est magna pollutio.

(*Id nunc legitur serm. 17 de Calend. Ianuar, cuius initium: Est mihi adversus*)] Ctp 3.21.20

¹ Quid sit: Dies observatis et menses, etc. *add. as rubric* M

² Sermo CPBSHA; Ex serm. M

98*

¹*Augustinus ad Publicolam*

Si de area aut² torculari tollitur aliquid ad sacrificia demoniorum sciente Christiano, ideo³ peccat si fieri permittit ubi prohibendi potestas est. Quod si factum non comperit, aut prohibendi potestatem non habuit, utitur mundis reliquis fructibus, unde illa sublata sunt. Item. ⁴Si quis de aliqua carne dubitat, utrum sit immolatitia, et non est immolatitia, sed eam cogitationem tenuerit quod immolatitia non sit, et ea vescatur, non utique peccat: quia non est, nec putatur iam immolatitia, etsi antea putabatur. Neque enim non licet corrigere cogitationem a falsitate in veritatem. Si quis autem putaverit bonum esse quod malum est, et fecerit hoc putando, utique peccat: et ea sunt omnia peccata ignorantie, quando quisque bene fieri putat quod male fit.

(*epist. 154*)] Ctp 3.21.21 to sublata sunt only.

¹ Ne Christiani de area vel torculari suo aliquid ad immolandum idolis sumi patiantur *add. as rubric* M

² aut CPVBS; aut de RH; vel M

³ [in Deo] *add.* M

⁴ (ibidem aliquanto post) *add.* M²

99*

¹*Augustinus ad Bonifacium episcopum*

Recte dicuntur parentes vel quicumque maiores filios seu quoslibet parvulos baptizatos demoniorum sacrilegiis obligare conantes, spiritualiter homicide. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt, sed quantum in ipsis est, interfectores fiunt.

(*epist. 23*).

¹ Quod spiritualiter homicidae sunt qui baptizatos sacrilegiis demoniorum obligant *add. as rubric* M

100*

¹*Hieronimus ad Ruristium*²

Nequaquam gentilis plangendus est atque Iudeus, qui in ecclesia non fuerunt, et semel mortui sunt, de quibus Salvator dicit, Dimitte mortuos ut sepeliant mortuos

¹ Quod soli hi plangendi sint qui per scelera egrediuntur ecclesiam *add. as rubric* M

² Ruristium CRP²VS; Rusticum M; Rustium P; Ruritium B; Rustitium A

suos³, sed hi qui per scelera atque peccata egrediuntur de ecclesia, et nolunt ultra reverti ad eam⁴ damnatione⁵ vitiorum.

Tomo I, cuius initium: Quod ignotus ad ignotum.

³ suos PVBM; om. CS

⁴ [adeant damnationem] add. M²

⁵ [dominatione] add. M²

101*

¹August.² Quest. Veteris et Novi Testamenti

Diabolus non spirituale³ nomen est, sed commune: in quocumque enim opera diaboli fuerint inventa, sine dubio diabolus appellandus est. Operis enim nomen est, non nature.

(*quaest. 90*).

¹ Diabolus quis appellandus sit add. as rubric M

² li. add. M, om. CPSA

³ spirituale CPBS; spiritale H; speciale M

102*

¹Beda super Lucam lib. III, cap. 5

Nostri temporis sacerdotes, qui per exorcismi gratiam demones eiicere norunt, solent dicere patientes non aliter valere curari, nisi (quantum sapere possunt) omne quod ab immundis spiritibus visu, auditu, gustu, tactu, vel alio quolibet corporis vel animi sensu vigilantes dormientesve protulerint, confitendo patenter exponant. Et maxime quando vel viris in specie feminea, vel in virili habitu feminis apparentes (quos demones Galli dusios vocant) infando miraculo spiritus incorporei corporis humani concubitus petere se ac patrare confingunt. Et nomen demonis quo se censi dixerit, et degerendi² modos, quibus amoris sui fedus alterutrum pepigerint, prodendos esse precipiunt, mendacio simili mores.³

(*lib. III, c. 31 ad VIII c. Lucae*).

¹ Quomodo daemones curari possint add. as rubric M

² degerendi CRP?B?A; deierandi VM

³ mend. sim. mores CRPBA; que mendacio mores S; Que mendacio simillima res, sed adeo vera et plurimorum est attestazione notissima, ut quidam vicinus mihi presbyter retulerit se quandam sanctimoniam a demonio curare cepisse, sed quamdiu res latebat, nihil apud eam proficere potuisse. Confessa (-esso M) autem quo molestabatur phantasmate, mox et ipsum orationibus ceterisque que oportebat purificationum generibus effugasse, et eiusdem femine corpus ab ulceribus que demonis tactu contraxerat, medicinali studio adiuncto, sale benedicto curasse. Sed dum unum de ulceribus quod altius lateri infixum reppererat nullatenus posset, quin continuo panderetur, obducere, ab eadem ipsa quam sanare volebat consilium quo sanaretur accepisse. Si, inquit, oleum pro infirmis consecratum eidem medicamento asperseris, sicque me unxeris, statim sanitati restituar. Nam vidi quondam per spiritum in quadam longius posita civitate, quam nunquam corporalibus oculis vidi, puellam quandam pari calamitate laborantem, taliter a sacerdote curatam. Fecit ut illa suggererat, statimque ulcus remedium quod ante respuerat accipere consensit. VM

103**¹Collatio Sireni I², cap. 13*

Communione demoniacis sacrosanctam³ a senioribus nunquam meminimus interdictam, quinimo si possibile esset etiam quotidie eis impertiri⁴ eam⁵ debere censebant.

¹ De communione daemniacis danda *add. as rubric* M

² Coll. Sirini I C; Coll. Sireni C²PV; Coll. Sireni I BS; Ex Collation. Syricii M

³ dem. sac. CPBSA; sac. daem. M

⁴ impert- CPBSA; impart- M

⁵ eam CPBSA; *om.* M

104**¹Nicolaus Alwino Iovanensi² archiepiscopo*

Clerici qui in adolescentia a demonibus cognoscuntur obsessi, ad superiorem sacri regiminis gradum accedere non possunt.

Ctp 1.62.20

¹ Ne clerici daemniaci ad superiores gradus ascendant *add. as rubric* M

² Iovanensi CPBSHA*Fr*; Iovansi M

105**¹August.² quest. super Genesim, cap.³ 3⁴*

Credibilius est homines iustos, appellatos vel angelos, vel filios Dei, concupiscentia lapsos peccasse cum feminis, quam angelos carnem non habentes usque ad illud peccatum descendere potuisse, quamvis de quibusdam demonibus qui sint improbi mulieribus, a multis tam multa dicantur, ut non facile sit de hac re definienda sententia.

(ad VIII c. Genes.)

¹ De coitu daemonum cum mulieribus. *add. as rubric* M

² lib. *add.* M, *om.* CPBSA

³ cap. CPBHA; *om.* S; quaest. M

⁴ cap. 3 CPBHAM; *om.* S

106**¹Hieronimus super Iesu Nave, homelia 15*

Mihi videtur esse² infinitus quidam numerus contrariarum virtutum, pro eo quod per singulos pene homines sunt spiritus aliqui diversa in iis peccatorum genera molientes. Verbi causa, est aliquis fornicationis spiritus, est alius spiritus ire, alius est avaritie, alius vero superbie; et si eveniat aliquem hominem esse qui his omnibus malis, vel etiam pluribus agitetur, omnes hos vel etiam plures in se habere inimicos putandus est spiritus. Unde et per singulos plures esse credendi sunt, quia non singula singuli homines habent vitia, vel peccata committunt, sed plura ab unoquoque videntur admitti. Et iterum non est putandum quod unus fornicationis spiritus seducat eum, qui, verbi gratia, in Britannia fornicatur, et illum qui in India, et in aliis locis. Neque puto unum esse ire spiritum qui diversis in locis diversos homines inflammat:

¹ De multiplicitate daemonum fideles infestantium *add. as rubric* M

² esse *here* CPBSHA; *after* quidam M

sed puto magis principem quidem fornicationis spiritum unum esse, innumeros vero esse qui in hoc ei officio pareant, et per singulos quosque homines diversi spiritus sub eo³ principe militantes, ad huiusmodi eos peccata sollicitent. Similiter et iracundie spiritum principem unum esse arbitror, innumeros vero esse sub ipso agentes, qui per singulos quosque homines huiusmodi vitii peccata succendant. Similiter et avaritie, et superbie, et ceterorum malorum; et ideo non unus principatus dicitur in contrariis virtutibus ab apostolo, sed plures, adversus quos sibi esse pugnam et nobis omnibus scribit. Esse tamen reor horum omnium principem velut eminentiorem quemdam in nequitia, et in scelere celsiorem, qui totum mundum, quem isti ad peccata singuli quique per peccatorum species per partes sollicitant, solus velut omnium princeps et dux totius⁴ militie nefande⁵ magister, exagitet. Puto sane quia sancti quique repugnantes contra istos incentores peccatorum spiritus, et vincentes eos, atque eorum unumquemque superantes, imminuant exercitum demonum, et velut quamplurimos eorum interimant. Verbi causa, ut is qui caste pudiceque vivendo fornicationis spiritum superaverit, non ultra fas sit illum spiritum qui ab illo sancto victus est, impugnare iterum alium hominem, sed sicut illi spiritus rogabant Iesum, ne in abissum mitterentur, quod tunc interim Dominus pro presenti dispensatione concessit, ita consequens videtur, quod singuli quique maligni spiritus cum vincuntur a sanctis, vel in abissum, vel in exteriores tenebras, vel ut quisque ille locus eis dignus est, collocentur a iusto iudice Christo. Et inde esse quod plurimo demonum numero iam devicto, ad credulitatem gentes venire relaxentur; que utique nullatenus sinerentur, si integre eorum sicut prius fuerant, subsisterent legiones.

(Orig. ex Hiero. interpretatione)

³ [diversos spiritus qui sub eo, etc.] *add.* M²

⁴ [principum dux, et totius] *add.* M²

⁵ mil. nef. CPBSA; nef. mil. M

DECRETI PARS DUODECIMA

Hec pars continet¹ de mendacio et periurio. De accusatoribus, de² iudicibus, de defensoribus et falsis testibus. Et de singulorum penitentia³

1

⁴Augustinus ex⁵ libro⁶ de mendacio

Primum est capitale mendacium, longeque⁷ fugiendum, quod fit in doctrina religionis, ad quod mendacium nulla conditione quisquam debet adduci.⁸ Secundum, ut aliquem ledat iniuste, quod tale est ut et nulli prosit, et obsit alicui.⁹ Tertium quod ita prodest alteri, ut obsit alteri¹⁰, quamvis non ad immunditiam obsit corporalem.¹¹ Quartum sola mentiendi fallendique libidine, quod mirum¹² mendacium est. Quintum¹³ quod fit placendi cupiditate de suaviloquio. His omnibus penitus evitatis atque reiectis, sequitur sextum genus, quod et nulli obest et prodest alicui, velut si quispiam pecuniam alicuius iniuste tollendam sciens, ubi sit nescire se¹⁴ mentiatur.¹⁵ Septimum quod et nulli obest et prodest alicui, velut si nolens hominem ad mortem quesitum prodere, mentiatur.¹⁶ Octavum est genus mendacii, quod et nulli obest, et ad hoc prodest ut ab immunditia corporali aliquem tueatur.¹⁷ Non¹⁸ igitur¹⁹ mentiendum²⁰ doctrina pietatis, quia²¹ magnum scelus est, et primum genus detestabilis mendacii²². Non est mentiendum secundo genere, quia nulli facienda est iniuria. Non est mentiendum tertio genere, quia nulli cum alterius iniuria consulendum est. Non est mentiendum quarto genere, propter mendacii libidinem, que per se ipsam vitiosa est. Non est mentiendum quinto genere, quia nec ipsa veritas fine placendi hominibus enuntianda est, quanto minus mendacium quod per se ipsum, quia mendacium est, utique turpe est²³. Non est mentiendum sexto genere, neque enim recte etiam testimonii veritas pro cuiuscumque²⁴ temporali commodo ac salute corrumpitur, ad sempiternam vero salutem nullus ducendus est opitulante mendacio.

¹ Hec pars cont. CRPVBS; Haec duodecima pars cont. LM; Hec pars duodecima cont. H; *om. Fr*

² de CRPBSM; et H

³ *M adds capitulatio cc. 1-87*

⁴ De octo generibus mendaciorum *add. as rubric M*

⁵ ex CPBS; de H; *om. M*

⁶ libro CPBSM; libris RH

⁷ longeque CRPBSM; omnino H

⁸ *ii add. PBS, om. CRVM*

⁹ *iii add. PBS, om. CRVM*

¹⁰ *ut obs. alteri ss V*

¹¹ *iiii add. S, om. CRPVBM*

¹² *mir- CPS; mer- M*

¹³ *repeated S*

¹⁴ *lacuna follows P*

¹⁵ *vii add. P²BS, om. CPRVM*

¹⁶ *viii add. PBS, om. CRVM. Septimum quod et nulli – mentiatur at foot of leaf V*

¹⁷ *(Ibidem, c. 21) add. M²*

¹⁸ *est add. VM, om. CPBS*

¹⁹ *canc. P²*

²⁰ *in add. C²RP²LM, om. CPVBS*

²¹ *quia PVM; om. CRBLS*

²² *Non igitur - mend. in upper mg. P*

²³ *Non est ment. quintum - turpe est om. S, in CPBM*

²⁴ *-cumque CRVLM; -que PBS*

Neque septimo genere mentiendum est²⁵, non enim cuiusquam commoditas aut salus temporalis perficiende fidei preferenda est, nec se²⁶ quisquam in recte factis nostris tam male movetur²⁷, ut fiat etiam animo deterior, longeque a pietate remotior²⁸. Nec octavo genere mentiendum est, quia et in bonis castitas animi, pudicitia corporis²⁹, et in malis id quod ipsi facimus eo quod fieri sinimus maius est. In his autem octo generibus tanto quisque minus peccat cum mentitur, quanto emergit ad octavum, tanto amplius, quanto mergit³⁰ ³¹ ad primum. Quisquis autem esse aliquod genus mendacii quod peccatum non sit, putaverit, decipiet se ipsum turpiter, cum honestum se deceptorem arbitratur aliorum.

Lib. de mendacio ad consentium, cap. 14] Ctp 3.22.1; IP 8.82A (= 8.124) (22, q. 2, c. Primum est.)

²⁵ opitulante - ment. est *om. with note of omission - ? add. in mg. P, in CVBMS*

²⁶ se CPBS; si M

²⁷ *uncertain P*

²⁸ propterea recte facta deserenda sunt *add. M, om. CPVBS*

²⁹ -oris CPBM; -oralis S

³⁰ emergit ad octavum - emergit ? *in mg. C, om. B, in text PVSM*

³¹ mergit RPVS; emergit CB; evergit [mergit (Vict. *superadd. Fr*)] M

2*

¹Toletano concil' VIII, cap. 4²

Omne quod in pacis federa venit tunc solidius subsistit cum iuramenti hoc interpositio roborat. Sed et omne quod animos amicorum conciliat tunc fidelius durat, cum eos sacramenti vincula ligant. Omne enim quod testis astipulatur, verius constat, cum id adiectio iurationis affirmat. Quod et si testis deficiat, innocentis fidem sola iurisiurandi taxatio manifestat.

Ctp 3.22.2; IP 8.83

¹ De soliditate iuramenti *add. as rubric M*

² Toletano (-anum BSA) conc. VIII c 4 CPBSHA; Ex conc. Tolet. VIII c 2 M

3*

¹August. super epistolam ad Galatas

Non est contra preceptum Dei iuratio, que a malo non iurantis est², sed incredulitatis³ a quo iurare cogitur. Nam hinc intelligitur ita Dominum prohibuisse a iurando, ut quantum in ipso est, quisque non iuret, quod multi faciunt, in ore habentes iurationem tanquam magnum et suave aliquid. Nam utique Apostolus noverat preceptum Domini, et iuravit tamen. Non enim audiendi sunt qui has iurationes esse non putant. Quid enim facient de illa, Quotidie morior per vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro, quam Greca exemplaria manifestissimam⁴ esse iurationem convincunt? Quantum ergo in ipso est non iurat Apostolus, non enim appetit iurationem cupiditate aut dilectione⁵ iurandi. Amplius est enim quam est, est; non, non, et ideo a malo est, sed infirmitatis aut incredulitatis eorum, qui non⁶ aliter moventur ad fidem.

¹ Iuramentum non esse contra praeceptum Domini *add. as rubric M*

² non iur. est CPBS; est non iur. M

³ eius *add. M, om. CPBS*

⁴ -issimam CPBM; -am S

⁵ dilectione CPBS; delectatione M

⁶ non CPBSM; *om. Fr*

(in c. I ad Galatas sub finem; et lib. I De sermone Domini in monte, c. 30). Ctp 3.22.3; IP 8.84 (22, q. 1, c. Non est contra.)

4*

¹Epistola Augustini² ad Publicolam

In Novo Testamento dictum est ne omnino iuremus, quod mihi quidem propterea dictum videtur, non quia iurare peccatum est, sed quia periurare³ immane peccatum est; a quo nos longe esse voluit, qui omnino ne iuremus commonuit.⁴ Item⁵. Quamvis dictum sit, Ne iuremus, nusquam in scripturis sanctis legi⁶ memini ne ab alio iurationem accipiamus.

(epist. 154). Ctp 3.22.4; IP 8.85 (22, q. 1, c. In Novo Testamento.)

¹ Non iurandum, ut quam longissime absimus a periurio *add. as rubric* M

² Ep. Aug. CPBS; Aug. M

³ periurare CPBM; peierare S

⁴ In novo testamento – commonuit *om. H, running the end of c 4 onto c 3 without a break*

⁵ (ibid. post aliquot versus) *add. M²*

⁶ legi CPBS; legisse me M

5*

¹August. de sermone Domini in monte, lib. I²

Tu non malum facis, qui bene uteris iuratione, que³ etsi non bona, tamen necessaria est, ut alteri persuadeas quod utiliter suades, sed a malo est illius, cuius infirmitate iurare cogeris.

(cap. 30). Ctp 3.22.5; IP 8.86 (22, q. 1, c. Tu non malum.)

¹ Quod liceat iuramento ad aliorum utilitatem uti *add. as rubric* M

² lib. I CP?BM; *om. S*

³ que CBPSH; quia A; quae [quia] M

6*

¹Hieron. super Mattheum, lib. I

Considera quod Salvator non per Deum iurare prohibuerit, sed per celum, et per terram, et per Hierosolimam, et per caput tuum. Et hoc quasi parvulis fuerat lege concessum, ut quo modo victimas immolabant Deo, ne² eas immolarent idolis, sic et iurare permetterentur in Deum, non quod recte hoc facerent, sed quod melius esset Deo id exhibere, quam demoniis.

Ctp 3.22.6; IP 8.87

¹ Quod per Deum sit iurandum, non per creaturas *add. as rubric* M

² ne R²PVBSM; nec CRH

7*

¹Isidorus, Sententiarum libro secundo, cap. 31

Non est contra Dei preceptum iurare; sed dum iurandi usum facimus, periurii crimen incurrimus.

Lib. 2 de summo bono, c. 31] Ctp 3.22.7; IP 8.88 (22, q. 1, c. Non est contra.)

¹ Non esse frequentanda iuramenta *add. as rubric* M

8*

¹*Aug. de verbis apostoli, sermo 28*²

Si peccatum esset iuratio, nec in veteri lege diceretur, Non periurabis, reddes autem Domino iusiurandum tuum, non enim peccatum preciperetur nobis. Item³. Non vobis dicimus non nos⁴ iurare; si enim hoc dicimus mentimur. Quantum ad me pertinet iuro, sed quantum mihi videtur, magna necessitate compulsus, cum videro nisi faciam mihi non credi, et ei qui mihi non credit non expedire quod non credit. Hac perpensa ratione et consideratione librata, cum magno timore dico, Coram Deo, aut Testis est Deus, aut Scit Christus quod scit sic⁵ esse in animo meo. Et video quia plus est, id est, quod amplius est⁶ quod⁷, Est, est; non, non; sed hoc quod⁸ amplius est, a malo est, et si non a malo iurantis, a malo est non credentis.

CB Varia 1C 13b-c] Ctp 3.22.8; IP 8.89 (22, q. 1, c. Si peccatum esset.)

¹ Non esse iurandum nisi magna necessitate *add. as rubric* M

² Aug. - 28 CPSA; Ex serm. XXVIII August. de verbis Apostoli, qui sic incipit, Prima lectio quae nobis M

³ (ibidem post aliqua multa) *add.* M²

⁴ non nos CPBSH; nos non M

⁵ scit sic CPBS; sic est M

⁶ est CPBM; *om.* S

⁷ quod CPBS; quam M

⁸ quod amplius est – quod *in mg.* R²

9*

¹*Toletano concilio VIII, cap. 4*²

Si publicis sacramentorum gestis, quod Deus avertat³, a quibuslibet illicita vel non bona extitisset conditio alligata, que aut iugulare animam patris aut agere compelleret stuprum sacratissime⁴ virginis, numquid non tolerabilius esset stulte promissionis reicere vota, quam per inutilium promissorum custodiam exhorrendam criminum implere mensuram?

cap. 2] Ctp 3.22.9; IP 8.90 (22, q. 4, c. Si publicis.)

¹ Iuramenta quae contra naturam sunt non esse tenenda *add. as rubric* M

² Tol. conc. (Toletanum concilium SHA) VIII cap. 4 CPBSHA; Ex conc. Toletano VIII M

³ Deus av. CPBS; av. Deus M

⁴ [sacratae] *add.* M

10*

¹*Ambrosius de officiis lib. I*²

Est etiam contra officium nonnunquam promissum solvere sacramentum, ut Herodes, qui iuravit quoniam quicquid petitus esset daret filie Herodiadis, necem Iohannis prestavit, ne promissum negaret.

cap. 50] Ctp 3.22.10; IP 8.91 (22, q. 4, c. Est etiam contra.)

¹ De eadem re *add. as rubric* M

² De - I CPBSA; lib. Offic. I M

11*

¹*Sermo*² Augustini in decollatione sancti Iohannis, qui sic incipit, Cum sanctum evangelium legeretur³

Video David pium⁴ hominem⁵ sanctum in iurationem temerariam cecidisse⁶, et maluisse non facere quod iuraverat, quam iurationem suam fuso hominis sanguine implere. Item⁷. Iuravit David⁸ temere, sed non implevit iurationem maiori pietate⁹. Ecce David sanctus non quidem iratus sanguinem hominis fudit, sed eum falsum iurasse negare quis poterit? De duobus peccatis elegit minimum, sed minus fuit illud in comparatione peioris¹⁰. Nam per se ipsum appensum magnum malum est falsa iurare.

(Serm. 11 de sanctis, cuius principium est, propter hunc. In calce tomi X). Ctp 3.22.11; IP 8.92-3 (22, q. 4, c. Quod David.)

¹ Item de eodem *add. as rubric* M

² Sermo CPSA; Ex serm. M

³ legeretur CBSFr; om. M

⁴ pium PVBSM; primum CRH

⁵ et *add. M, om. CPBS*

⁶ cec- CRPVM; inc- BS

⁷ (ibidem paulo post) *add. M²*

⁸ David CPBM; Dominus S

⁹ mai. piet. CPBM; piet. mai. S

¹⁰ peioris CPVSA; maioris [peioris] M

12*

¹*Isidorus in Sinonimis, lib. II*

In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto² muta decretum. Quod incaute vovisti non facias. Impia est promissio que scelere adimpletur.

Isidorus in dialogo sive synonymis] Ctp 3.22.12; IP 8.93A

¹ Item de eodem *add. as rubric* M

² turpi voto CVM; turpe votum RPBSH

13*

¹*Beda in libro homiliarum, homilia 43²*

Si aliquid forte nos incautius iurare³ contigerit, quod observatum peiorem vergat in exitum, libere illud consilio salubriori mutandum noverimus, ac magis instante necessitate peierandum⁴ nobis, quam pro vitando periurio in aliud crimen gravius esse divertendum. Denique iuravit David per Dominum occidere Nabal virum stultum et impium, atque omnia que ad illum pertinerent demoliri; sed ad primam intercessionem Abigail femine prudentis, mox remisit minas, revocavit ensem in vaginam, neque aliquid culpe se tali periurio contraxisse doluit. Item⁵. Non solum in iurando, sed in omne⁶ quod agimus hec est moderatio solertius observanda, ut si in talem forte lapsum versuti hostis inciderimus insidiis, ex quo sine aliquo⁷ peccati

¹ Item de eadem re *add. as rubric* M

² 43 CPBM; 42 S

³ iurare CPBS; iurasse M

⁴ peier- PBSM; peior- C

⁵ (post versum) *add. M²*

⁶ omne CPBS; omni M

⁷ -quo CPB; ?S; -qua M

contagio⁸ surgere non possimus, illum⁹ potius evadendi aditum petamus, in quos minus periculi nos perpessuros esse cernimus.

(in decollatione S. Ioannis Baptistae)] Ctp 3.22.13; IP 8. 93B, 94-5 (22, q. 4, c. Si aliquid forte.)

⁸ -gio CPBS; -gione M

⁹ corr. fr. illud C

14*

¹Augustinus de bono coniugali

Si² ad peccatum admittendum adhibetur fides, mirum si fides appellatur; verumtamen qualiscumque sit, si et contra ipsam fit, peius fit, nisi cum propterea deseritur, ut ad fidem veram legitimamque redeatur, id est ut peccatum emendetur voluntatis pravitate correctam³, tanquam quisque⁴ cum hominem solus expoliare non possit, inveniatur socium iniquitatis et cum eo paciscatur vel⁵ simul id faciant, spoliisque partiantur quo facinore commisso totum solus auferat; dolet quidem ille, et fidem sibi servatam non esse conqueritur, verum in ipsa sua querela cogitare debet, potius in bona vita ipsi humane⁶ societati⁷ fuisse servandam ne preda iniqua ex homine fieret, si sentit quam inique sibi in peccati societate servata non fuerit, ille quippe utrobique perfidus profecto sceleratior iudicandus est. Item⁸. Mulier si fide coniugali violata fidem servet adultero, utique mala est⁹, si nec adultero peior est. Porro si eam flagitii peniteat, et ad castitatem rediens coniugalem, pactam ac placitam adulterinam rem scindat¹⁰, miror si eam fidei violatricem vel ipse adulter putabit¹¹.
cap. 4] Ctp 3.22.14; IP 8.96-7 (22, q. 4, c. Si ad peccatum.)

¹ Utrum fides appellanda sit, quae in peccatis admittendis adhibetur *add. as rubric M*

² Si CPVSM; Et si exigua palea pre multo auro pene (penes H) res nulla est, fides tamen cum in negotio paleae sicut in auro sincera servatur, non ideo minor est quia in re minori servatur. Cum vero RH

³ H ends cap. here

⁴ quisque CPBS; si quis M

⁵ vel CPBS; ut M

⁶ humane CPBM; soli S

⁷ fidem *add. M, om. CPBS*

⁸ (ibidem eodem cap.) *add. M²*

⁹ sed *add. M, om. CPBS*

¹⁰ pac. ac plac. ad. rem scindat CPBS; pacta ac placita adulterina rescindat M

¹¹ ad. put. CPBHM; put. ad. S

15*

¹Actio² 4 VII Sinodi

Iohannes apocrisiarius Orientalium sedium dixit, Significat sermo patris nostri Sophronii, quod melius sit iurantem periurare, quam conservare sacramentum in confractione sanctarum imaginum. Hoc autem dicimus, quia quidam se sacramento excusant.

¹ De non servando iuramento iniusto *add. as rubric M*

² Actio RPA; Ex actione M

Tharasius patriarcha dixit

Quia pater Sophronius noverat bonitatem Dei, propterea transgredi voluit impium iuramentum. Item. Tharadius patriarcha dixit, Herodes observavit¹ sacramentum², et periit, Petrus vero negavit cum iuramento, et conversus flevit et salvatus est. Omne enim peccatum bonus Deus indulget, si quis ex toto corde peniteat.

¹ obser- CPBS; ser- M

² sacr. CPBS; iuramentum M

Sancta sinodus dixit

Sic docet nos¹ sancta scriptura. Item. Leontius Pothie² episcopus dixit, Scriptum est, Iuramentum mendax ne diligatis. Qua de causa nostrum iuramentum mendax dissolvitur³, quasi nullam habens virtutem.

(*In principio. Longe post init. multum variat in Graeco.*) Ctp 2.12.2] IP 8.98-100 (22, q. 4, c. *Actione quarta.*)

¹ doc. nos CPSM; nos doc. S

² Pothie CPBS; Phociae M

³ -itur CPBS; -atur M

16*

¹ *Toletanum concilium*² VIII, cap. 4³

Duo mala licet omnino sint cautissime precavenda, tamen si periculi necessitas ex his unum temperare⁴ compulerit, id debemus resolvere, quod minori nexu noscitur obligare. Quid autem levius ex his, quidve sit gravius pure rationis acumine investigemus. Etenim dum periurare compellimur, Creatorem quidem offendimus, sed nos tantummodo maculamur. Cum vero noxia promissa complemus, et Dei iussa superbe contempnimus, et proximis impia crudelitate nocemus, et nos ipsos crudeliori mortis gladio trucidamus; illic enim duplici culparum telo percutimur, hic tripliciter iugulamur.

Ctp 3.22.15; IP 8.119 (*Dist. 13, c. Duo mala.*)

¹ Quod in duobus malis minus malum eligendum est *add. as rubric* M

² Toletanum concilium RHA; Tolet. conc. PS; Toletano conc. V; Toletan. conc. C; Ex conc. Tolet. M

³ 4 CPSHA; 2 M

⁴ temperare CPSMA; [tentare, alias temerare] *add.* M

17*

¹ *Ambrosius de*² *officiis, lib. III*³

Unusquisque simplicem sermonem proferat, vas suum in sanctificatione possideat, nec fratrem circumscriptione inducat verborum, nihil promittat inhonestum; aut si promiserit, tolerabilius est promissum non facere, quam facere quod turpe sit. Sepe plerique constringunt se⁴ iurisiurandi sacramento, et cum ipsi cognoverint promittendum non fuisse, sacramenti tamen contemplatione faciunt quod spoponderunt, sicut de Herode supra scripsimus, qui saltatrici premium turpiter promisit, crudeliter solvit. Turpe quod regnum pro saltatione promittitur, crudele quod

¹ Non semper promissa omnia solvenda esse *add. as rubric* M

² de CRPVSA; lib. M

³ lib. III CPBS; lib. I RH; *om.* M

⁴ const. se CPBM; se const. S

mors prophete pro iurisiurandi religione donatur. Quanto tolerabilius tale⁵ fuisset periurium homicidio⁶, si tamen periurium posset⁷ dici, quod ebrius inter vina iuraverat, quod eiuratus⁸ inter saltantium choros promiserat. ⁹Infertur disco prophete caput, et hoc estimatum est fidei esse, quod amicitie fuit. Item. Non semper promissa omnia solvenda sunt. Denique ipse Dominus frequenter suam mutat sententiam, sicut Scriptura indicat.

(lib. III, c. 12). Ctp 3.22.16; IP 8.101, from Saepe plerique to amicitiae fuit, 8.102 from Non semper to end (22, q. 4, c. Unusquisque.), (22, q. 4, c. Non semper.)

⁵ tale CPBS; tali M

⁶ homicidio C²RM; sacramento PVBS

⁷ -set CPBS; -sit M

⁸ eiuratus C²RPBM; om. S

⁹ (Ibidem, paulo post) add. M²

18*

¹*Sinodus Aurelianensis*² tempore Childeberti³ regis, cap. 8

De periurio vero id censuimus observandum, ut si quis clericus in causis que sub iureiurando finiende sunt, prebuerit iuramenta, et post rebus evidentibus detegitur periurasse, biennii tempore a communione pellatur.

¹ De poenitentia periurii add. as rubric M

² III add. M

³ Child- RPBHM; Gild- C; Cild- S

19*

¹*Augustinus super epistolam*² Iohannis, tract. 4³

Quotquot habet ecclesia periuros, fraudatores, maleficos, veneficos, inquisitores nugarum, adulteros, ebriosos, feneratores, mangones, et omnia que enumerare non possumus, si contraria sunt doctrine Christi, contraria sunt verbo Dei. Verbum autem Dei Christus est. Quisquis autem verbo Dei contrarius est, Antichristus est.

¹ Quod omnis contrarius verbo Dei Antichristus est add. as rubric M

² -la M

³ 4 CPBSA; 3 M

20*

¹*Sermo*² Augustini in decollatione sancti Iohannis³, qui sic incipit, Cum sanctum evangelium legeretur

Tam magnum peccatum est iurare falsum, ut propter reatum false iurationis Dominus prohibuerit omnem iurationem. Item⁴. Non est peccatum verum iurare, sed quia grande peccatum est falsum iurare, longe est a peccato falsum iurandi, qui omnino non iurat; propinquat false iurationi qui vel verum iurat. Item⁵. Aliquando

¹ Quod tutus sit a periurio qui nunquam iurat add. as rubric M

² Sermo here VBSA, after decoll. P; om. CR, Ex sermone M

³ Baptistae add. M, om. CPBS

⁴ (ibidem aliquanto post) add. M²

⁵ (ibidem paulo inferius) add. M²

nolens hoc⁶ iurat cum verum putat esse quod iurat. Non est quidem tantum peccatum quantum eius qui scit falsum esse, et tamen iurat.
(*ad calcem tomi X*).

⁶ hoc CPBS; homo AM; [al. hoc, Vict.] *add. Fr*

21*

¹*Hieronimus super Malachiam*

Nequaquam putemus levia esse peccata periurium, et mercedem non reddere laboranti, et calumniari viduam et pupillum, et opprimere alienigenam et peregrinum, que maleficio, et veneficiis, et adulterio comparantur.
(*in cap. 3*)

¹ Quod periurium adulterio comparetur *add. as rubric M*

22*

¹*Hieronimus super Ieremiam, lib. I*

Animadvertendum est² quod iusiurandum hos habeat comites, veritatem, iudicium, atque iustitiam. Si ista defecerint, nequaquam iuramentum erit, sed periurium.

(*ad c. IV in principio*). *Ctp 3.22.17; IP 8.123 (22, q. 2, c. Animadvertendum.)*

¹ Quid sit periurium *add. as rubric M*

² est CRHM; *om. PVBS*

23*

¹*Capitularium lib. I, cap. 9*

Parvuli qui sine rationabili etate sunt non cogantur iurare, et qui semel periuratus fuerit, nec testis sit post hec, nec ad sacramentum accedet², nec in sua causa, vel alterius iurator existat.

(*cap. 63*). *cf 12.69 below; Ctp 3.22.18; IP 8.103 (22, q. 5, c. Parvuli.)*

¹ Quod testis esse non possit qui periurii convictus fuerit *add. as rubric M*

² -det CRPB; -dat R²VSHM

24*

¹*Alexander II² Landulpho et Arialdo clericis*

Possumus³ in periurio aliquo crimine lapsis misericordie manum porrigere, sed non debemus ad future perditionis⁴ exemplum licentiam dare.

CB Alex. II 46]

¹ Non ita esse indulgendum periuris, ut periurandi detur occasio *add. as rubric M*

² Alex. II CPM; *om. B; Ambrosius S*

³ Noss- B

⁴ [prohibitionis] *add. M²*

25*

¹*Honorius papa Hisatio patricio et exarcho Italie*

Quorumdam scriptis didicimus quosdam episcopos in transpadanis partibus quedam verba episcopali actui inimica Petro Pauli filio edixisse, atque monitu impie suasionis innuere, asserentes in se periurii reatum suscipere, ut non Adulubaldo regi, sed potius Ariopalto tyranno consentiret. Et quoniam prefatus gloriosus Petrus pravis eorum (si fas est dicere) sacerdotum respuit suasionibus inclinari, sed magis sacramenta que Acono² regi patri predicti Adulubaldi prestiterat, firmiter custodire. Et quia tantum facinus Deo et piis mentibus est inimicum, ut hi qui hoc ab aliis prohibere debuerant ne fuisset commissum, ipsi potius ut fieret hortati sunt. Cum nutu superne virtutis vobis laborantibus prefatus Adulubaldus in suum regnum fuerit restitutus, prefatos episcopos in has Romanas partes adiuvante vos Deo, destinare dignamini, quia huiusmodi scelus nulla patiemur ratione inultum.

CB Varia II 5

¹ De vindicta periurii *add. as rubric M*

² Acono PVSA; Cono C²R; a Cono B; Cono [Acono] M; [Vict.] *add. Fr*

26*

¹*Matisconense concilium² tempore Guntranni regis, c. 21*

Si quis convictus fuerit alios ad falsa testimonia vel periuria attraxisse, aut quacumque corruptione sollicitasse, ipse quidem usque ad exitum non communicet. Hi vero qui ei in periurio consensisse probantur, postea ab omni testimonio sunt removendi, et secundum legem infamia notabuntur.

(*conc. Matic. I c. 17) cf BD 16.8] Ctp 3.22.19 (22, q. 5, c. Si quis convictus.)*

¹ De excommunicatione eorum qui alios secum in periurium trahunt, et de infamia consentientium *add. as rubric M*

² Mat. (Matisnense B) conc. CPBSA; Ex concilio Matisconensi M

27*

¹*Gelasius Rufino et Iusto episcopis*

Honorati et primarii² Varulane civitatis fuis nobis precibus supplicarunt, sicut habetur in subditis. Quibus etiam subscriptionem propriam commodarunt, se ab Agnello diacono gravi contumeliarum genere fuisse maceratos, ut etiam reos periurii (sicut ipsi dicunt) se asserant inclinatos. Et ideo, fratres carissimi, secundum petitorii³ fidem, supradicto diacono ad vestrum iudicium imminente Laurentio Romane ecclesie defensore mox deducto, veritatis assertionem discussa, si constiterit integritas supplicantium, aut intenta doceat diaconus, aut de eius protervitate noveritis esse vindicandum, quatenus de tantis excessibus memorate improbe temeritatis exclusus ultio digna comitetur, et qui se conviciis trivialibus implicavit, sacre communionis arceat accessibus.

CB Gel. 19]

¹ De vindicta eius qui alteri periurium iniuste intentat *add. as rubric M*

² -arii CRPBSM; -atii H

³ [petitoris] *add. M²*

28*

¹Sermo² Augustini³

Si quis provocaverit te ad iurationem, ut forte sic sibi⁴ existimet satisfieri posse, si iuraveris de ipsa re quam putat te commisisse aut fecisse, et⁵ forsitan non fecisti, ne remaneat in eo mala suspicio, si iuraveris, tu non sic peccas quomodo ille qui te provocavit. Item⁶. Si ab alio⁷ provocatus fueris, ab ipsius malo erit quod iuras, non a tuo. Item⁸. Ille homo qui alium provocat ad iurationem, et scit eum falsum iurare⁹, vincit homicidam, quia homicida corpus occisurus est, ille animam, immo duas animas, et eius quem iurare provocavit, et suam. Scis verum esse quod dicis, falsum esse quod dicit ille, et iurare compellis? Ecce iurat¹⁰, periurat, ecce perit, quod tu¹¹ invenisti? immo tu quia et qui¹² de illius morte satiari voluisti.

Serm. 11 De sanctis cuius initium, Propter hunc locum, in calce tom X.] IP 8.107-8

¹ Quod peior sit homicida qui ab eo iuramentum postulat, quem scit peieraturum *add. as rubric* M

² Sermo PVSA; Ex sermone M

³ beati Augustini episcopi R; in decollatione Ioan. Baptistae *add. M, om. CPBS. No insc.* H

⁴ sibi CPBM; *om. S*

⁵ aut fec. et CR²M; aut fec. te R; ac fec. te (quam *add. ss P*) PV; aut fec. te B; aut f.... te fec. S

⁶ beati Augustini *add. L, (ibidem) add. M²*

⁷ [illo] *add. M*

⁸ Si quis provocaverit te ad – a tuo. Item *om. H; Item CPBM; om. S; (ibidem) add. M²*

⁹ iurare CPBS; esse iuraturum M

¹⁰ ecce *add. M, om. CPBS*

¹¹ quod tu CRPBS; quid tu H; tu quid M

¹² tu quia et qui (*subs. canc. P*) PBS; tu (*lacuna*) qui C; tu qui et C²RH; tu quia V; quia et tu periisti qui M

29*

¹Augustini² Questiones in Levitico, cap. 1³

⁴Hoc videtur dicere, peccare hominem, quo audiente iurat aliquis falsum, et scit eum falsum iurare, et tacet. Tunc autem scit, si ei rei de qua iuratur testis fuit, aut videns, aut conscius fuit, id est aliquo modo cognovit, aut oculis suis conspexit, aut ille ipse qui iurat illi indicavit, ita enim potuit esse conscius, sed inter timorem huius peccati et timorem prodicionis hominum non parva existit plerumque tentatio. Possumus enim paratum ad periurium admonendo vel prohibendo a tam gravi peccato revocare. Sed si non audierit, et coram nobis de re quam novimus⁵ falsum iuraverit, utrum prodendus, si proditus etiam in periculum mortis incurrat, difficillima questio est. Sed quia non hic⁶ expressit cui hoc indicatum est⁷, utrum illi cui iuratur, an sacerdoti, vel cuiquam qui non solum eum⁸ persequi non potest irrogando supplicium, sed etiam orare pro illo potest, videtur mihi quod se⁹ hoc solvat etiam a¹⁰ peccati

¹ Cui prodendus sit quem scimus peierasse *add. as rubric* M

² lib. *add. M*

³ cap. 1 PVSA; lib. I cap. C; lib. 1 cap. 1 RH; *om. M*

⁴ RHL *add here*: Anima que peccaverit et audierit (*corr. fr. –unt R*) vocem periurantis, et testis fuerit (*corr. fr. –unt R*), aut ipse viderit (*corr. fr. –unt R*), aut conscius fuerit (erit *corr. fr. fuerit R*), nisi indicaverit portabit iniquitatem (12. 79 below)

⁵ novimus CPBM; noverimus S

⁶ non hic CPBS; hic non M

⁷ est CPBS; sit M

⁸ eum RPVM; cum CBS

⁹ ab *add. M, om. CPBS*

¹⁰ et. a CPBS; *om. M*

vinculo, si indicet talibus, qui magis possint prodesse quam obesse periuro, sive ad corrigendum eum, sive ad Deum pro eo placandum, si et ipse confessionis adhibeat medicinam.

(*quaest. 1 ad c. V Levit.*) Ctp 3.22.20; IP 8.109 (22, q. 5, c. Hoc videtur.)

30*

¹*Sermo Augustini de periurio*², qui sic incipit, *Prima lectio*

Qui exigit iurationem, multum interest si nescit illum iuraturum falsum, an scit. Si enim nescit, et ideo dicit, Iura mihi ut fides ei sit, non audeo dicere non esse peccatum, tamen humana temptatio est; si autem novit fecisse, si scit eum fecisse³, vidit fecisse⁴, et cogit iurare, homicida est. Ille enim se suo periurio interimit; sed iste manum interficientis et impressit⁵ et pressit.

(*serm. 30 de verbis Apost.*). IP 8.110 (22, q. 5, c. Qui exigit.)

¹ Quod homicida est qui cogit alterum scienter falsa periurare *add. as rubric M*

² periurio CPBSHA; non iurando M

³ novit fec. - fec. (et *add. C*) CPBS; scit eum fecisse, novit fecisse M

⁴ et vid. fec. *in mg.* C²

⁵ [expressit] *add. M*²

31*

¹*Actio I sinodi I Stephani pape III*

Christophorus primicerius notariorum dixit, Allatis sacrosanctis quatuor evangeliiis, et venerabili crismate, et ceteris Dei misteriis, sacramentum mutuo prebuimus, quod nullus alius extra Romanam electionem pontificatum egisset, sed eum quem ex communi consilio divina providentia tribuisset ex corpore nostre sancte ecclesie, videlicet de sacerdotibus, cardinalibus, diaconibus, iuxta huius apostolice sedis traditionem, nobis elegerimus antistitem.

¹ Super quibus rebus iuramentum fieri possit *add. as rubric M*

32*

¹*Novellarum constitutio 68², cap. 1*

Si quis per capillum vel barbam Dei iuraverit, vel alio modo contra Deum blasphemia aliqua usus fuerit, officio perfecti urbis ultimo supplicio subiiciatur. Si quis autem hominem talem non manifestaverit, non est dubium quod divina condemnatione similiter coercebitur.

(21, q. 1. *Si quis per capillum.*)

¹ De supplicio eius qui per capillum Dei vel barbam iurat *add. as rubric M*

² 68 CRPBSM; 64 H

33*

¹*Capitularium lib. I, cap. 60*

Qui in sanctis habet iurare, hoc ieiunus faciat et omni honestate et timore Dei. (*cap. 63. cf below 12.69*) IP 8.120 (22, q. 5, c. *Honestum.*)

¹ Ut unusquisque ieiunus iuret *add. as rubric M*

34*

¹*Sermo*² *Augustini de periurio*³, qui sic incipit, *Prima lectio*⁴

⁵Quisquis es⁶ pravi et perversi cordis, si dicas Per Deum, iuras, si dicas, Testis est Deus, non iuras? Quid enim est, per Deum, nisi testis est Deus? Aut quid est, testis est Deus, nisi per Deum? Quid autem est⁷ iurare, nisi ius Deo reddere quando per Deum iuras, ius saluti tue reddere, quoniam⁸ per salutem tuam iuras, ius filiis tuis reddere, quando per filios tuos iuras?⁹ Quod autem ius debemus saluti nostre, filiis nostris, Deo nostro, nisi caritatis, veritatis, et non falsitatis? Maxime autem cum per Deum fit, ipsa est vera iuratio. Quia et cum dicit quisque Per meam salutem, salutem¹⁰ suam Deo obligat, quando dicit Per filios meos, oppignerat filios suos Deo, ut hoc veniat in caput eorum, quod exit de ore¹¹ ipsius, si verum, verum; si falsum, falsum. Cum ergo filios suos, vel caput suum, vel salutem suam quisque in iurationem¹² nominans, quicquid nominat obligat¹³, quanto magis quando iurat¹⁴ per ipsum Deum? Item. Ecce dico caritati vestre, et qui per lapidem falsum iurat, periurus est. Unde hoc dico? Quia multi et in hoc falluntur, et putant quia nihil est per quod iurant, non se crimine teneri periurii. Prorsus periurus es, quia per id quod sanctum non putas, falsum iuras. Sed ego illud sanctum non puto. Sanctum putat cui iuras¹⁵. Non enim quando iuras tibi iuras, aut lapidi iuras, sed proximo iuras, homini iuras ante lapidem, sed numquid non ante Deum? Non te audit lapis loquentem, sed punit Deus te¹⁶ fallentem. Item¹⁷. Ream mentem¹⁸ non facit nisi mens rea.
(*serm. 30 De verbis Apost.*), IP 8.115-6 (22, q. 5, cap. Ecce dico)

¹ Quod periurus est qui per lapidem falsum iurat *add. as rubric M*

² Sermo CPSHA; Ex sermone M

³ periurio CRPSHA; non iurando M

⁴ etc *add. M*

⁵ Itane vero *add. M, om. CPSA*

⁶ es R²PVM; est CRBS

⁷ aut. est CPBHM; enim est R; est aut. S

⁸ quoniam CPBS; quando RP²VHM

⁹ ius filiis tuis – iuras *in mg. V*

¹⁰ sal. CPBS; *om. M*

¹¹ eius *add. PBS, om. CRVHM*

¹² -ionem CPBS; -ione M

¹³ Deo *add. M, om. CPBS*

¹⁴ [peierat habent excusi codices]. (Ibid. sub finem) *add. M²*

¹⁵ Sed ego illud - iuras CPBM; *om. S*

¹⁶ Deus te CPB; te Deus SM

¹⁷ (ibidem, non procul a principio) *add. M²*

¹⁸ mentem CRPBSM; linguam R²P²HFr; mentem lingua V

35

¹*Epistola Augustini ad Publicolam*

Movet te utrum eius fide utendum sit, qui ut eam servet per demonia iuraverit. Ubi te volo prius considerare, utrum si quispiam per deos falsos iuraverit se fidem servaturum, et eam non servaverit, non tibi videatur bis peccasse? Si enim tali iuratione promissam servaret fidem, ideo tantum peccasse iudicaretur quia per tales

¹ Quod minus malum est per deos falsos iurare veraciter, quam per verum Deum iurare fallaciter. Ex *add. M*

deos iuravit. Illud autem nemo reprehenderet² quia fidem servavit. Nunc vero quia et iuravit per quos non debuit, et contra pollicitam fecit fidem quod non debuit, bis utique peccavit. Ac per hoc qui utitur fide illius quem constat iurasse per deos falsos, et utitur non ad malum, sed ad licitum et bonum, non peccato illius se sociat quo per demonia iuravit, sed bono pacto eius quo fidem servavit. Neque hic eam fidem³ dico servari qua⁴ fideles vocantur, qui⁵ baptizantur in Christo. Illa enim longe alia est, longeque discreta a fide humanorum placitorum atque pactorum, verumtamen⁶ sine ulla dubitatione minus malum est per deos falsos iurare veraciter, quam per Deum verum fallaciter. Quanto enim per quod iuratur magis sanctum est, tanto magis est penale periurium. Alia⁷ questio est, utrum non peccet qui per falsos deos sibi iurari fecit, quia ille qui ei iurat falsos deos colit. Cui questionem possunt illa testimonia suffragari que ipse commemorasti de Laban et Abimelech, si tamen Abimelech per deos suos iuravit, sicut Laban per Deum Sachoth⁸.

(*epist. 154*). *Ctp* 3.22.21; *IP* 8.117 (22, q. 1, cap. *Movet*.)

² -det *Fr*

³ *after* servari *V*

⁴ qua *CVBSM*; quia *P*

⁵ *after corr.* *C*

⁶ *Movet* te utrum eius – verumtamen *om.* *H*

⁷ ergo *add.* *M*, *om.* *CPBS*

⁸ Sachoth *CRH*; Sachot <vel Nachor> *P*; Nachor <vel> Sochot *V*; ..choth *B*; Iacob *S*; Nachor *M*

36

¹*Isidorus, Sententiarum lib. II, cap. 31*

Quacumque arte verborum quisque iuret, Deus tamen, qui conscientie testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui iuratur intelligit. Dupliciter autem reus fit, qui cum² Dei nomen in vanum assumit, et proximum dolo capit. Non est conservandum³ sacramentum quo malum incaute promittitur, veluti si quispiam adultere perpetuam cum ea permanendi fidem polliceatur. Tolerabilius est enim non implere sacramentum, quam permanere in stupri flagitio.

(*Lib. 2 de summo bono, c. 31*) *Ctp* 3.22.22; *IP* 8.112-3 (22, q. 1, c. *Qui iurat*.)

¹ Quod Deus sic iuramentum accipit, sicut ille cui iuratur intelligit *add. as rubric* *M*

² qui cum *CPBS*; quia [qui] et *M*

³ cons- *CPBSH*; obs- *M*

37

¹*August. Quest. super Iesu Nave*

Queri potest quomodo iurationem servandam esse crediderint Hebrei Gabaonitis, quibus ita iuraverant tanquam de longinqua terra venientibus, sicut illi mentiti fuerant. Sciebant enim se debellandos, si cognitum esset Hebreis in ea terra eos habitare, quam promissam fuerant retenturi. Mentientibus ergo quod longinqua terra ad eos venissent, iuraverunt eis Israelite, postea vero quam cognoverunt eos ibi habitare, ubi omnes quos invenerant secundum Dei preceptum debellare oportebat, noluerunt tamen frangere iurationem. Et licet eos mentitos esse didicissent, parcere maluerunt causa iurationis, cum possent utique dicere se tanquam illis iurasse, quos eos esse crediderant, id est de longinquo venientes. Cum vero aliud cognoverunt,

¹ Quod magis Deo placet non servare iuramentum nocivum, quam servare *add. as rubric* *M*

preceptum Domini circa eos implendum erat, ut sicut ceteri expugnarentur. Deus autem hoc approbavit, nec parentibus consensit²; quamvis eum non interrogassent quinam illi essent, et ideo eos illi fallere valuissent. Unde non inopportune utique credendi sunt, et si fallere homines pro sua salute voluerunt, non tamen fallaciter Deum timuisse in populo eius, propterea nec consensit³ Dominus iurantibus aut⁴ parentibus; ut postea Gabaonitas ipsos, tanquam populi sui homines de domo Saul vindicaverit, sicut regnorum ostendit historia. Et quoniam iuratio sic servata est, quamvis in hominibus qui mentiti sunt, ut ad clementiam sententia flecteretur, non displicuit Deo. Nam si e contrario iurassent aliquos se interfectorum, quos Gabaonitas in terra promissionis esse putavissent, et postea didicissent eos esse ab illa terra extraneos, et de longinquo ad se venisse, nullo modo arbitrandum est quod eos essent debellaturi causa iurationis implende, cum propter ipsam parcendi clementiam sanctus David etiam post verba quibus se Nabal interfectorum esse iuraverat, utique sciens quem fuerat interfectorum, parcere maluit, nec in re duriore implere iuramentum, magis Deo placere existimans, si quod ita perturbatus ad nocendum iuraverat, non fecisset, quam si perfecisset.

(*quaest. 13, in IX Iosue*)

² consensit CPBS; succensuit M, [contradixit] *add.* M²

³ consensit CPBS; succensuit M

⁴ [atque] *add.* M

38

¹*Actio 3 sinodi I Stephani pape III*

Christophorus primicerius dixit, Quando nos absolvit Constantinus, ita illi coram omnibus sacramentum prebui dicens, Quia per Deum omnipotentem fidelis sum et semper ero sancte Dei ecclesie, et beato Petro atque Romano pontifici, et nunquam ego, vel filius meus Sergius, contra sanctam Romanam ecclesiam, atque populum Romanum adversa quoque modo percogitabo atque pertractabo, et penitus nomen ipsius Constantini nullo modo nominabo; sed tamen² certus sum, quia sacramentum illud habet argumentum, et ideo confessionem vobis facio me deliquisse pro sacramento³.

¹ De sacramento Christophori cuiusdam primicerii *add. as rubric* M

² [tantum] *add.* M

³ [per sacramentum] *add.* M²

39

¹*Aug. de verbis apost., sermo 28*

Homines enim² falsum iurant, vel cum fallunt, vel cum falluntur. Aut³ putat⁴ homo verum esse quod falsum est et temere iurat; aut scit vel putat falsum esse, et tamen pro vero iurat, et nihilominus cum scelere iurat.⁵ Distant autem ista periuria

¹ Quae distantia sit inter eum qui verum putat, et falsum iurat; et eum qui falsum scit vel putat, et pro vero iurat *add. as rubric* M

² enim CPBSH; *om.* M

³ enim *add.* M, *om.* CPBS

⁴ *corr. fr.* -ant C

⁵ aut scit vel putat falsum esse et tamen iurat pro vero – iurat *in mg.* V

que duo commemoravi. Fac illum iurare quia⁶ verum putat esse pro quo iurat, verum putat esse, et tamen falsum est. Non ex animo iste periurat, fallitur, hoc pro vero habet quod falsum est, non pro re falsa sciens iurationem interponit. Da alium, scit falsum esse, et dicit verum esse, et iurat tanquam verum sit, quod scit falsum esse. Videtis quam ista detestanda sit bellua, et de rebus humanis exterminanda. Quis enim fieri⁷ velit? Omnes homines talia detestantur. Fac alium, putat falsum esse, et iurat tanquam verum sit⁸, forte verum est. Verbi gratia, ut intelligatis, pluit in illo loco, interrogas hominem, et⁹ pluisse, et ad negotium ipsius competit, ut dicat Pluit, sed putat non pluisse. Dicitur enim¹⁰, Vere pluit? Vere, et iurat, et tamen pluit ibi, sed ille nescit, et putat non pluisse, periurus est. Interest quemadmodum verbum procedat ex animo. Ream linguam non facit, nisi rea mens.

(Tomo X) CB Varia 1C 13a] Ctp 3.22.23; IP 8.111 (22, q. 2, c. Homines.)

⁶ quia CPBS; qui M

⁷ fieri CPBS; hoc fieri [sibi fieri] M

⁸ et *add. M, om. CPBS*

⁹ putat *add. M, respondet add. P²V, om. CPBS*

¹⁰ enim CPBS; ei M

39A (S)

Cornelius papa Rufo episcopo, cap. 1

Sacramentum hactenus a summis sacerdotibus vel reliquis exigi nisi pro fide recta minime cognovimus, nec sponte eos iurasse reperimus. Item. Non est iurandum neque per celum, quia thronus est Dei, neque per terram quia scabellum pedum est, neque per capillum suum, quia non potest unum capillum creare. Unusquisque enim secus altare Dei stans timorem habet pre oculis et propriam conscientiam mundam servans Deo, quod in memoriam retinet, nullatenus habet intermittere, quoniam os quod mentitur occidit animam.

cf 12.77 below, Ctp 1.19.1 to iurasse reperimus.

40

¹*Maragdus², De pressuris ecclesiasticis, parte I*

Nunc, quod absque iniuria sancte Dei ecclesie dicere non possumus, heu in tantum hoc aboletur, ut inordinata etiam accusatione vix locus maneat legitime defensionis. Nec approbata iudicant que inique obiiciunt, sed tantummodo vindicare queque illata querunt. Quod si de defensione apud eos queritur, omni sinodali censura postposita, suis adinventionibus talem fieri diiudicant, quam accusati implere minime valeant, vel que illos iure officii omnino impediunt, ut in sacerdotes Dei liberius sevant, quippe cum secundum Paulum apostolum ipsi sibi sint lex, accusatores, iudices et testes non ratione, sed vi ipsi simul existunt. Satisfactionem igitur accusati sacerdotis sub iureiurando minime dicunt valere, nisi plures etiam sacerdotes secum compellat iurare. In quibus hec assumentes in testimonium, quod factum se legisse iactant in actibus Romanorum pontificum. Nam quod de Damaso, et Sixto, et Simmacho venerabilibus pontificibus invenitur, eo quod dum a quibusdam perversis de criminibus accusarentur, collectis episcoporum conciliis, sinodice purgati sint. Hec se his verbis penitus intelligere fatentur, quod omnes prefati episcopi cum ipsis

¹ Quomodo sacerdotes se sacramento purgare debeant *add. as rubric M*

² Mar- CPBS; Smar- M

pontificibus pro illatis iurassent criminibus, quasi non eos propria tantummodo absolveret satisfactio, nisi hec etiam predictorum confratrum firmaret iuratio. Nobis tamen quod sic intelligendum sit, re vera non patet. Plane enim a predictis episcopis prefatos pontifices purgatos accepimus, sed ipsorum suggestionem propria tantummodo satisfactione, ipsis etiam faventibus, eos alienos a criminibus fuisse firmatum est. Sed si pro alicuius iusti innocentia alicui placuit sacramentum prebere caritatis causa, ut eum vel sic a persequentibus liberaret, omnimodis placet. Verumtamen licet perversorum infestatione quasi in primitiva ecclesia hoc fieri potuisset, nullum tamen exemplum in posterum relinqui debuit. Quo etenim sancto concilio, vel cuius catholici et apostolici viri decreto sancitum sit, sacerdotes Dei a criminibus absolvi non posse, nisi confratrum satisfactione, penitus ignoramus. Cum enim sacramenta omnibus interdicta sint Christianis, valde perniciosum est sacerdotes ad hec etiam alios cogere, unde tam se custodire, quam et illos debuerunt arguere.

41* (CRSHLAM)

¹*Gregorius in Moralium*² lib. III, cap. 18³

Summopere cavendum est omne mendacium, quamvis nonnunquam sit aliquod mendacii genus culpe levioris, si quisquam⁴ prestando mentiatur. Sed quia scriptum est, Os quod mentitur, occidit animam; et, Perdes omnes qui loquuntur mendacium, hoc quoque mendacii genus perfecti viri summopere fugiunt, ut ne vita cuiuslibet per eorum fallaciam defendatur, ne sue anime noceant, dum prestare carni nituntur aliene, quanquam hoc ipsum peccati genus facillime credimus relaxari. Nam si quelibet culpa sequenti solet pia operatione⁵ purgari, quanto magis hec facile abstergitur, quam mater boni operis pietas ipsa comitatur?

¹ Omne mendacium cavendum *add. as rubric* M

² -ium CRHAM; -ibus S

³ in Mor. lib. III cap. 18 CRSHA; lib. XVIII Moralium, cap. 2 M

⁴ vitam *add.* M, *om.* CRSHA

⁵ sol. pia op. RSHAM; op. sol. pia C

42*

*Item*¹. *Augustinus de verbis apostoli, cap.*² 29

Cum ergo³ humilitatis causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris quod evitaras. Veritas in te non est, nisi te ita dixeris peccatorem, ut etiam esse cognoscas. Veritas autem ipsa est, ut quod es dicas; nam quomodo est humilitas, ubi regnat falsitas?

CB Varia IC 14b] Ctp 3.22.24; IP 8.128 (22, q. 2, c. Cum humilitatis.)

¹ Item CBA; *om.* PS; Quod causa humilitatis nemo mentiri debeat M

² cap. CPBSA; serm. M

³ ergo CVBSAM; vero P

43*

¹*Aug. Questionum² super Genesim, cap. 145³*

Quod ait⁴ fratribus suis Ioseph⁵, Nesciebatis quia non est⁶ augurio homo qualis ego⁷? De hoc⁸ augurio etiam mandavit eis dicendum per hominem suum, quid sibi⁹ velit queri solet, an quia non serio sed ioco dictum est, ut exitus docuit, non est habendum mendacium. Mendacia enim a mendacibus serio aguntur¹⁰, non ioco. Cum autem que non sunt tanquam ioco dicuntur, non deputantur mendacia.

Ctp 3.22.25; IP 8.129 (22, q. 2, c. Quod ait.)

¹ Quod mendacia quae ioco dicuntur, mendacia non sint *add. as rubric* M

² Quest. CPSHA; *om.* B; lib. Quest. M

³ 145 CVBSAM; 45 P

⁴ ait CPBAM; autem S

⁵ ait *add. S, om.* CPBAM

⁶ est CPBS; *om.* A; est in M

⁷ *corr. fr.* homo S

⁸ hoc CPBA; hoc audire S; quo M

⁹ quid sibi CPBAM; *om.* S

¹⁰ aguntur CPBAM; habentur S

44*

¹*Augustinus de conflictu vitiorum atque virtutum, cap. 18²*

Nec artificioso mendacio nec simplici verbo oportet decipere quemquam, quia quolibet modo mentitur quis, os quod mentitur occidit animam. Ex³ omnibus mendacibus pars illorum erit in stagnum ardentis sulphuris⁴.

(cap. 19 tomo 9) Ctp 3.22.25 to occidit animam (22, q. 2, c. Nec artificioso.)

¹ Ut nullus alium decipiat artificioso seu callido mendacio *add. as rubric* M

² cap. 18 CPBSA; *om.* M

³ Ex CRPBSH; Et M

⁴ stag. – sulph. CRPBH; stagnum sulph. ard. S; stagno ignis ardentis, et sulphure M

45*

¹*Augustinus in libro Encheridion, cap. 25²*

In quibus rebus nihil interest ad capessendum Dei regnum, utrum credantur, an non, et utrum vera sive sint sive putentur, an falsa, in his errare, id est aliud pro alio putare, non est arbitrandum esse peccatum, aut si est, minimum esse atque levissimum.

(cap. 21) IP 8.132 (22, q. 2, c. In quibus.)

¹ Non esse peccatum in quibusdam rebus errare *add. as rubric* M

² lib. Encher. (Anchir- A) cap. 25 CPBA; lib. Encher. S; Enchiridio M

46*

¹*Augustinus in V psalmo²*

Ne quis arbitretur perfectum et spiritualement hominem pro ista temporali vita, in cuius mortem³ occiditur anima, sive sua sive alterius debere mentiri. Sed quoniam

¹ Quid distet inter mentiri, et verum occultare *add. as rubric* M

² V ps. CPBSHA; ps. V M

³ -tem CPBSH; -tem non A; -te non M

aliud est mentiri, aliud est verum occultare, siquidem aliud est falsum dicere, aliud verum tacere, si quis forte vel ad istam visibilem mortem non vult hominem prodere, paratus esse debet verum occultare, non falsum dicere, ut⁴ neque prodat neque mentiatur, nec occidat animam suam pro corpore alterius.⁵ Item. Duo sunt genera mendaciorum in quibus non magna culpa est, sed tamen non sunt sine culpa, cum autem⁶ iocamur, aut pro⁷ proximo mentimur. Illud primum in iocando ideo non est perniciosum, quia non fallit. Novit enim ille cui dicitur ioci causa esse dictum, secundum autem ideo mitius⁸ est, quia retinet nonnullam benevolentiam. Illud vero quod non habet duplex cor, nec mendacium quidem dicendum est, tanquam verbi gratia, si cui gladius commendetur, et promittat se redditurum cum ille qui commendavit poposcerit⁹, si forte gladium suum repetat furens, manifestum est non esse reddendum, ne vel se occidat vel alios, donec ei sanitas restituatur. Hoc ideo non habet duplex cor, quia ille cui commendatus¹⁰ est gladius, cum promittebat se redditurum poscenti, non cogitabat furem posse repetere. Manifestum est non esse culpandum aliquando verum tacere, falsum autem dicere non invenitur concessum sanctis.

(ad vers. 7 *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*) Ctp 3.22.27-8; IP 8.130 (22, q. 2, c. *Ne quis.*)

⁴ ut CPBHAM; om. S

⁵ (Ibidem, paulo inferius) add. M²

⁶ autem CRVBESHM; aut R²PFr

⁷ pro R²PSM; om. CRVBH; ut A

⁸ mitius CP[?]VBSHA; minus [mitius] M, [Vict.] add. Fr

⁹ obsc. mark of corr. added P

¹⁰ -endatus CPBSH; -odatus M

47*

¹Augustinus ad Oceanum

Nullo modo mihi videtur tropicam locutionem recte dici posse mendacium. Non enim mendacium est cum letum diem dicimus, quod letos nos faciat, aut triste lupinum, quod gustantem amaro sapore contristet. Nequaquam ista sunt mendacia
Ctp 3.22.29

¹ Quod tropica locutio non sit mendacium add. as rubric M

48*

¹Augustinus contra mendacium

Mendacium est falsa significatio cum voluntate fallendi. Item². Faciat homo etiam pro temporali hominum salute quod potest. Cum autem ad hunc articulum ventum fuerit, ut tali saluti consulere nisi peccando non possit, iam se existimet non habere quid faciat, quando id reliquum esse³ prospexerit, quod recte faciat⁴.
(c. 12) IP 8.125

¹ Descriptio mendacii add. as rubric M

² (ibidem c. 17) add. M²

³ esse CPSAM; est B

⁴ recte fac. CRPBS; fac. recte H; recte non fac. M

49**¹Isidorus in Sinonimis, libro primo*

Omne genus mendacii summopere fuge. Nec casu nec studio loquaris falsum, nec ut prestes² mentiri studeas, nec qualibet fallacia vitam alicuius defendas. Cave mendacium in omnibus. Item. Nullum iustum mendacium, omne mendacium peccatum.

(*Isido. in dialogo hominis et rationis lib. II, cap. 10*) IP 8.126 (22, q. 2, c. *Omne genus.*)

¹ Omne genus mendacii fugiendum esse *add. as rubric* M

² [per testes, orig.] *add. Fr*

50**¹Vitas patrum. Vita sancti Iohannis²*

Cavendum omnibus modis mendacium, sive pro malo sive etiam pro bono proferri videatur; quia omne mendacium non est a Deo, sed sicut Salvator dicit, a malo est.

IP 8.127

¹ De eodem *add. as rubric* M

² Vitas - Ioh. CPBSA; Ioannes, in Vita Patrum M

51**¹August., in libro Encheridion cap. 23²*

Nonnulli eo usque progrediuntur, ut et peierare, et de rebus ad Dei cultum pertinentibus, ac de ipsa Dei natura falsum aliquid dicere, nonnunquam bonum piisque opus esse contendunt. Mihi autem videtur peccatum quidem esse omne mendacium, sed multum interesse quo animo, et de quibus rebus quisque mentiatur. Non enim sic peccat qui consulendi, quomodo ille qui nocendi voluntate mentitur, aut tantum vero nocet qui viatorem mentiando in diversum iter mittit, quantum is qui viam vite mendacio fallente depravat. Nemo sane mentiens iudicandus est qui dicit falsum quod putat verum, quoniam quantum in ipso est non fallit ipse³, sed fallitur. Non itaque mendacii⁴ temeritatis arguendus est, quia falsa incautius credit ac pro veris habet, potiusque e contrario quantum in ipso est, ille mentitur, qui dicit verum quod putat falsum. Quantum enim ad animum eius⁵ attinet, quia non quod sentit hoc dicit, non verum dicit, quamvis⁶ verum invenitur⁷ esse quod dicit. Nec ullo modo liber est a mendacio qui ore nesciens verum loquitur, sciens autem voluntate mentitur⁸. Item⁹. In ipsarum consideratione rerum que dicuntur, tantum interest qua in re quisque fallatur sive mentiatur, ut cum fallit¹⁰ quam mentiri minus sit malum, quantum pertinet ad hominis voluntatem, tamen longe sit tolerabilius in his que a religione¹¹ sunt seiuncta

¹ De distinctione inter falli et mentiri, et voluntatem fallendi et falli *add. as rubric* M

² lib. - 23 CPBSA; Enchiridio M

³ ipse CPBM; ipso S

⁴ sed aliquando *add. A*, sed aliquante *add. M, om. CPBS*

⁵ an. eius CPBAM; eius an. S

⁶ *in mg. C*²

⁷ -itur CPBS; -iatur AM

⁸ *H ends canon here*

⁹ (ibidem paulo post) *add. M*²

¹⁰ fallit CPBS; falli P²VAM

¹¹ *corr. fr. reg- P*

mentiri, quam in his sine quorum fide vel notitia¹² Deus coli non potest, falli. Item¹³. Homo non solum quando scit ipse quid¹⁴ verum sit, sed etiam quando errat et fallitur sicut homo, hoc debet loqui quod animo gerit, sive illud verum sit sive putetur et non sit. Omnis autem qui mentitur, contra id quod animo sentit loquitur voluntate fallendi. (*cap. 18*) IP 8.133 from Nemo sane mentiens

¹² vel not. CPBAM; om. S

¹³ (ibidem, c. 22) add. M²

¹⁴ quid PVBA; qui CR; quod SM

52*¹

²Augustinus in IX psalmo³

Nonnulli habent in labiis veritatem, et in corde non habent. Tanquam si aliquis dolose ostendat viam, sciens in ea esse latrones, et dicat, Si hac ieris a latronibus tutus eris, et contingat ut vere non ibi⁴ inveniantur latrones, verum ille locutus est, sed non in corde suo. Aliud enim putabat, et nesciens verum dixit. Ergo parum est verum loqui, nisi etiam in corde ita sit.

(*ad vers. 3 Qui loquitur veritatem in corde suo*) IP 8.134.

¹ Whole canon in mg. to P, marked for insertion after c 56

² Quod non sufficiat verum loqui, nisi et corde ita sentiatur add. as rubric M

³ in IX psalmo CPSHA; in VIII ps. B; psalmum XIV M

⁴ non ibi R²BHAM; non ibi non CR; ibi non PVS

53*

¹Hieronimus super psalmum VIII

Brevitatem promisimus, et necessitate compulsi sumus latius disputare, mentiti sumus, sed mendacium utilissimum est. Utinam Herodes mentitus esset et periurasset. Et nos igitur nunc minora promisimus, et orantibus vobis maiora prebuimus.

¹ De utilitate cuiusdam mendacii add. as rubric M

54*

¹Gregorius in Pastoralis, lib. II²

Laudandi sunt simplices, quod studeant nunquam falsa dicere, sed admonendi sunt, ut noverint nonnunquam vera reticere. Sicut enim semper dicentem falsitas lesit, ita nonnunquam quibusdam audita vera nocuerunt. Unde coram discipulis Dominus locutionem suam silentio temperans ait, Multa habeo vobis dicere, sed nunc non potestis illa portare.

(*admon. 12*)

¹ Quod prosit aliquando vera tacere add. as rubric M

² II CPBSA; III M

55*

¹*Augustinus de conflictu vitiorum atque virtutum, cap. 20*

Modus tenendus est in loquendo, et ab ipsis nonnunquam utilibus verbis parcendum, sicut Psalmista dicit, Humiliatus sum, et silui a bonis.
(cap. 22)

¹ De eodem *add. as rubric M*

56*

¹*Augustinus in libro Encheridion, cap. 22²*

Diligentius considerata veritate, cum aliud nihil sit errare quam verum putare quod falsum est, falsum quod verum est, vel certum habere pro incerto, incertum vero pro certo³, sive falsum sive sit verum, idque tam sit in animo deforme atque indecens, quam pulchrum atque decorum esse sentimus vel in loquendo, vel in assentiendo est est, non non; profecto ob hoc ipsum est vita ista misera qua vivimus, quod ei nonnunquam ut non amittatur, error est necessarius.
(cap. 17).

¹ Quod nonnunquam in hac vita error necessarius est *add. as rubric M*

² libro Encheridion cap. 22 CPBSA; Enchiridio M

³ incertum vero pro certo *in mg. P*

57*

¹*Augustinus super epistolam ad Galatas*

Falsum dicere nihil licet, aliquando autem aliquid veri tacere utile est.
(in cap. 2) IP 8.131

¹ Quod verum tacere aliquando sit utile *add. as rubric M*

58

Ut multiplicia genera iuramentorum extirpentur¹. Ex concilio Meldensi, cap. 10

Ut² multiplex iuramentorum et periuriorum confusio, per quam multorum fidelium anime in toto hoc regno perditae esse noscuntur, quam sit detestanda et Deo odibilis, attentius omnibus annuntietur. Tantum namque hoc malum est, ut ad sanctuaria martirum ubi diversorum egritudines sanantur, ibi periuri, licet manifeste, interdum vexari non videantur, iusto Dei iudicio a demonibus arripiantur. Et sicut sanctus Gregorius dicit, ad horum corpora egri veniunt et curantur, periuri veniunt et a demonio vexantur.

BD 12.1]

¹ Ut - ext. CPBS; Quod ad memorias martyrum periuri saepe a daemonio corripantur M

² Ut CPBM; Et S

59

De illis qui nomen Dei in vanum sumunt. Ex dictis Hieronimi

Habemus in lege Domini scriptum, Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen Domini Dei¹ tui, et, Ne assumas nomen Dei tui in vanum. Ideo admonendi sunt omnes, ut diligenter caveant periurium, non solum in altari seu sanctorum reliquiis, sed in communi loquela. Item. Cavendum est ne aliquis plus aurum honoret quam altare, ne ei² Dominus dicat, Stulte, quid maius est aurum, an altare, quod sanctificat aurum?³

BD 12.2] (22, q. 1, c. Habemus.)

¹ Dei CPSM; om. B

² ne ei PVBS; ne C; om. R; cum R²; cum [ne ei] M, [Vict.] add. Fr

³ (Matth. XXIII) add. M

60

De illis qui per cupiditatem periurium fecerint. Ex Penitentiali Romano.

Si quis per cupiditatem periuraverit, omnes res suas vendat et pauperibus distribuatur, et monasterium ingressus iugi penitentiae se subdat.

BD 12.3]

61

De illis qui iubentibus¹ dominis suis periurium fecerint. Ex decret. Pii pape, cap. 2

Qui compulsus a domino periurat se sciens, utrique sunt periuri, et dominus et miles, dominus, quia precepit; miles, quia plus dominum quam animam dilexit. Si liber est, quadraginta dies in pane et aqua peniteat, et septem sequentes annos. Si servus est, tres quadragesimas et legitimas ferias peniteat.

(in fragm.). BD 12.4] (22, q. 5, c. Qui compulsus.)

¹ iub- CPBSM; vid- RH

62

De illis qui periurant se in manu episcopi, aut in cruce consecrata, aut non consecrata. Ex penitentiali Theodori¹

Qui periurat se in manu episcopi, aut in cruce consecrata, tres annos peniteat. Si vero in cruce non consecrata, unum annum peniteat. Qui autem seductus fuerit et ignorans se periuraverit, et postea cognoscit, tres quadragesimas peniteat.

BD 12.5] (22, q. 5, c. Qui periurat.)

¹ Ex – Theod. om. S, which also omits text of c 62 and insc. of c 63

63

De illis qui pro vita redimenda periurium fecerint. Ex penitentiali Romano

Si quis coactus pro vita redimenda, vel pro qualibet causa vel necessitate se periurat, quia plus corpus quam animam dilexit, tres quadragesimas peniteat. Alii iudicant tres annos, unum ex his in pane et aqua peniteat¹.

BD 12.6] (22, q. 5, c. Si quis coactus.)

¹ peniteat CRPBSH; om. M

64

De illis qui iniusta vota iuramento firmaverint. Ex concilio Toletano, cap. 9¹

Necesse est enim ut male iurans dignam penitentiam agat, eo quod nomen Domini contra preceptum illius sumpsit in vanum. Quia in Exodo scriptum est, Nec enim insontem habebit Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra. Et in Levitico, Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen Domini tui; ego Dominus. Malum tamen quod facturum se sacramento devoverat omnino non faciat, quia stulta vota frangenda sunt.

(*Conc. Tolet. VIII, c. 2*).BD 12.7] Ctp 3.22.30 (21, q. 5, c. *Necesse.*)

¹ cap. 9 CPS; ? B; *om.* M

65

De eadem re¹. Ex decretis Fabiani pape, cap. 11

Quicumque sciens se periuraverit, quadraginta dies in pane et aqua, et septem annos sequentes peniteat, et nunquam sit sine penitentia, et nunquam in testimonium recipiatur, et post hec communionem percipiat.²

(*in fragm.*) BD 12.8]

¹ De eadem re CPBSH; De non recipiendo in testimonium periuro M

² perc- CRPBSM; rec- H

66

De eadem re¹. Ex decret. Pelagii pape, cap. 11²

Si quis se periuraverit, et alios sciens in periurium duxerit, quadraginta dies in pane et aqua, et septem sequentes annos peniteat, et nunquam sit sine penitentia. Et alii si conscii fuerint similiter peniteat; sin autem, singuli ut periurium non sponte commissum, peniteant.

BD 12.9] (22, q. 5. *Si quis.*)

¹ De eadem re CPBS; De poenitentia eius qui in periurium alios secum pertraxerit M

² cap. 11 CPBSHFr; *om.* M

67

Quod Deus sic iuramenta percepit¹ ut ille cui iurata fuerint². Ex dictis Isidori³

Sicut mentiri non potest, qui non loquitur, sic periurare non poterit, qui iurare non appetit. Cavendum igitur est iuramentum, nec eo utendum nisi in sola necessitate. Non est contra Dei preceptum iurare, sed dum usum iurandi facimus, periurii crimen incurrimus. Nunquam ergo iuret qui periurare timet. Multi dum loquuntur iurare semper delectantur, dum oporteat hoc tantum esse in ore Est est, Non non, amplius enim quam est et non est, a malo est. Multi ut fallant periurant, ut per fidem sacramenti fidem faciant verborum, sicque fallendo dum periurant et mentiuntur,

¹ -epit CP; -ipit R; ?B; -eperit S

² Quod - fuerint CPBS; Quod graviter delinquent qui sibi loquentes iurare compellunt, et quid sit iurare Dei M

³ Ex - Is. CPBS; Isidorus M

hominem incautum decipiunt. Interdum et falsis lacrimis seducti decipimur, et creditur dum plorant, quibus credendum non erat. Plerumque sine iuramento loqui disponimus, sed incredulitate eorum qui non credunt quod dicimus, iurare compellimur, talique necessitate, iurandi consuetudinem facimus. Sunt multi ad credendum pigri, qui non moventur ad fidem verbi. Graviter autem delinquunt qui sibi loquentes iurare cogunt. Quacumque arte verborum quisque iuret, Deus tamen qui conscientie testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui iuratur intelligit. Dupliciter autem reus erit, qui⁴ et Dei nomen in vanum assumit, et proximum dolo capit. Non est conservandum sacramentum, quo malum incaute promittitur, veluti si quispiam adultere perpetuo cum ea permanendi fidem polliceatur. Tolerabilius est enim non implere sacramentum, quam permanere in stupri flagitio. Iurare est Dei⁵ illa providentia que statuit non evellere statuta. Penitentia autem Dei, rerum mutatio est. Non penitere autem, statuta non revocare; ut est illud, Iuravit⁶ et non penitebit eum, id est, que iuravit non mutabit.

(lib. II De summo bono, c. 31) BD 12.10] IP 8.114 from Iurare est Dei

⁴ qui CPBS; quia [qui] M, [orig. et Vict.] add. Fr

⁵ est Dei CPBS; Dei est M

⁶ Dominus add. M, om. CPBS

68

De illis qui se scienter¹ periuraverint. Ex penitentiali Theodori

Si quis suspicatur² ad periurium inducatur, et tamen ex consensu iurat, quadraginta dies peniteat et septem sequentes annos, et nunquam sit sine gravi penitentia.

BD 12.11]

¹ -ter CPS; -es M

² susp. CPBS; suspectus RH; susp. quod M

69

Quod unusquisque ieiunus iurare debeat. Ex decret. Cornelii pape, cap. 5

Sed et nobis honestum etiam et iustum videtur, ut qui in sanctis audet iurare, hoc ieiunus faciat cum omni honestate et timore Dei, et ut pueri ante quatuordecim annos non cogantur iurare.

BD 12.12] IP 8.104 from Pueri ante, IP 8.120A (22, q. 5, c. Honestum.)

70

De eadem re. Ex concilio Aurelianensi, cap. 10

Et hoc sancta sinodus decrevit, nisi pro pace facienda, ut omnes fideles ieiuni ad sacramenta accedant.

BD 12.13]; IP 8.121

71

Qualem penitentiam periuri accipere debeant. Ex decretis Eutichiani pape, c. 26

Predicandum etiam, ut periurium fideles caveant, et ab hoc summopere abstineant, scientes hoc grande scelus esse, et in lege et prophetis in Evangelio

prohibitum. Audivimus autem quosdam parvipendere hoc scelus, et levem quodammodo periuris penitentiae modum imponere. Qui etiam nosse debent talem de periurio penitentiam imponere debere, qualem et de adulterio, de fornicatione, de homicidio sponte commisso, et de ceteris criminalibus vitiis. Si quis vero perpetrato periurio, aut quolibet perpetrato criminali peccato timens penitentiam longam ad confessionem venire noluerit, ab ecclesia repellendus est, sive a communione et consortio fidelium, ut nullus cum eo comedat, neque bibat, neque oret, neque in sua domo eum recipiat.

BD 12.14] (22, q. 1, c. Praedicandum.)

72

De illis qui per¹ capillum Dei aut per² caput iurant, vel alio modo blasphemia contra Deum immortalem utuntur. Ex decret. Pii pape, cap. 5

Si quis per capillum Dei vel per caput³ iuraverit, vel alio modo blasphemia contra Deum usus fuerit, si est ex ecclesiastico ordine, deponatur, si laicus, anathematizetur. Et si quis per creaturas iuraverit, acerrime castigetur, et iuxta id quod synodus diiudicaverit, peniteat. Si quis talem hominem non manifestaverit, non est dubium quod divina condemnatione similiter coerceatur. Et si episcopus ista emendare neglexerit⁴, a synodo corripatur.

(in fragm.). BD 12.15] (22, q. 1, c. Si quis per capillum.)

¹ ss C

² per CPBSH; om. M

³ per caput CRH; caput PVBS; per caput [barbam] M

⁴ [al. acerrime] add. Fr

73

De iuramento Herodis. Ex dictis Hieronimi

Cum iuramento pollicitus est Herodes saltatrici dare quodcumque postulasset ab eo. Si ob iusiurandum fecisse se dicit, si patris matrisque interitum postulasset, facturus erat, ac non? Quod in suis ergo repudiaturus fuit, contempnere debuit et in propheta.

(in c. 14 Matth.) BD 12.16]

74

De illis qui odium sempiternum inter se iuramento firmaverint. Ex concilio Hilerdensi, cap. 6¹

Qui sacramento se obligaverit, ut litiget cum quolibet, nec ad pacem ullo modo redeat, pro periurio uno anno a corpore et sanguine Domini segregetur, et reatum suum ieiuniis et eleemosinis absolvat. Ad caritatem vero que operit multitudinem peccatorum celeriter redeat.

BD 12.17] (22, q. 4, c. Qui sacram.)

¹ 6 CPSH; 5 B; 7 M

75

De illis qui¹ incaute iuraverint. Ex decretis Soteris pape, cap. 3

Si aliquid forte incautius nos iurasse contigerit quod observatum peiorem vergat in exitum, illud consilio² salubriori mutandum noverimus, ac magis instante necessitate periurandum nobis, quam perfecto iuramento³ in aliud crimen maius esse divertendum.

BD 12.18] Ctp 3.22.31; IP 8.118 (22, q. 4, c. Si aliquid.)

¹ added C²

² cons- CPBS; conc- M

³ perfecto iur. CPBSH; pro vitando periurio [perfecto (vel pro facto *add. Fr*) iuramento] M

76

¹Epistola² Fulberti episcopi

De forma fidelitatis aliquid scribere monitus, hec vobis que sequuntur breviter ex librorum auctoritate notavi. Qui domino suo fidelitatem iurat, ista sex in memoria semper³ habere debet⁴, incolume, tutum, honestum, utile, facile, possibile. Incolume videlicet, ne sit in dampnum domino de corpore suo; tutum, ne sit ei in dampnum de secreto suo, vel de munitionibus per quas tutus esse potest; honestum, ne sit ei in dampnum⁵ de sua iustitia, vel de aliis causis que ad honestatem eius pertinere videntur; utile, ne sit ei in dampnum⁶ de suis possessionibus; facile vel possibile, ne id bonum quod dominus suus leviter facere poterat faciat ei difficile, neve id quod possibile erat, reddat ei impossibile. Ut fidelis hec nocumenta caveat iustum est, sed non ideo casamentum⁷ meretur. Non enim sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est. Restat ergo ut in eisdem sex supradictis consilium et auxilium domino suo fideliter prestet, si beneficio dignus videri vult, et salvus esse de fidelitate quam iuravit. Dominus quoque fideli suo in his omnibus vicem reddere debet. Quod si non fecerit, merito censebitur malefidus; sicut ille, si in eorum prevaricatione vel faciendo vel consentiendo deprehensus fuerit perfidus et periurus⁸.

(Ep. 85 ad Guillelmum Aquitaniae ducem) Augm. 4L, of Arundel 173, fo. 20v, cf Fowler-Magerl ZRG 1997, 177n] Ctp 3.22.32; IP 8.122 (22, q. 5, c. De forma fidelitatis.)

¹ De his qui fidelitatem dominis suis iurant. Ex *add.* M

² beati *add.* RH, *om.* CPBSM

³ in mem. semp. CPBS; semp. in mem. M

⁴ hab. deb. CPBM; deb. hab. S

⁵ in damp. RPBSHLM; *om. but with obsc. add. in mg.* C

⁶ ei in dampnum RPBSHLM; in dampnum domino C

⁷ casamentum CPV²S; casamentu B; cassamentum VHM; [causamentum] *add.* M²

⁸ perf. et peri. CPBS; peri. et perf. RHM

77

Qualiter sacerdotes iurare debeant. Epistola Cornelii pape, cap. 3

Cornelius episcopus, Rufo coepiscopo, in Domino salutem. Exigit dilectio tua, frater carissime, ut ex auctoritate sedis apostolice¹ tuis deberemus consultis respondere. Quod licet non prolixè, sed succincte agere festinarem propter quasdam importunitates, que nostris prepedientibus peccatis in nos supervenere, tuis tamen per reliqua sanctorum patrum instituta studiis perquirere latius et investigare

¹ ut ex auct. sed. ap. *ss* V

committimus. Non enim potest mens attrita, et oneribus atque importunitatibus gravata, tantum boni peragere, quantum delectata et oppressionibus soluta. Non ergo ista ob id pretulimus, ut hec et alia que necessaria fore cognoverimus, tue sanctitati velimus denegare; sed quod hic minus invenitur, latius perquiratur. Sacramentum autem hactenus summis sacerdotibus vel reliquis Dei ministris exigi, nisi pro fide recta, minime cognovimus, nec sponte² eos iurasse comperimus. Summopere ergo sanctus Iacobus apostolus prohibens sacramentum loquitur dicens, Ante omnia, fratres mei, nolite iurare, neque per celum, neque per terram, neque aliud quodcumque iuramentum. Sit autem sermo vester Est est, Non non, ut non sub iudicio decidatis. Et Dominus in evangelio ait, Audistis quia dictum est antiquis, Non periurabis, reddes autem. Domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, Non iurare omnino, neque per celum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum eius est; neque per Hierosolimam, quia civitas magni regis est; neque per caput tuum, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. Sit autem sermo vester, Est est, Non non. Quod his autem³ abundantius est, a malo est, id est ab exigente, et a iurante. Hec, frater carissime, ipse Dominus perhibet⁴, id est, non iurare debere. Hec⁵ apostoli maxime omnes, hec sancti viri predecessores nostri qui huic sancte universali apostolice ecclesie pre fuerunt, hec prophete, et reliqui sancti doctores per universum mundum dispersi ad predicandum iuramenta fieri⁶ vetant. Quorum nos exempla si ceperimus enumerare, aut in scedula hac inserere, ante deficiet hora diei quam eorum exempla de hac causa exhibita. Que nos sequentes sanctorum apostolorum eorumque successorum iura firmamus, et sacramenta incauta fieri prohibemus. Unde et ipse Dominus in tabulis lapideis quas Moisi dedit, propria manu scripsit dicens, Vide ne assumas nomen Dei tui in vanum, et reliqua. Unusquisque enim propriam conscientiam mundam debet servare Deo, et in memoria retinere, Os quod mentitur occidit animam. Et Apostolus ait, Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra; et alibi, Nolite mentiri invicem. Hec precepta sunt Salvatoris, hec prophetarum, hec sanctorum patrum instituta, que si quis in vanum duxerit, hostis est anime sue, quia nemo contra prophetas, nemo contra Apostolum, nemo contra Evangelium facit aliquid absque periculo.

(*epist. 2) BD 12.19]*

² [spontaneos, orig.] *add. Fr*

³ his autem CPS; autem his M

⁴ perhibet CPS; prohibet M, [perhibet] *add. M², [Vict.] superadd. Fr*

⁵ frater carissime - Hec CPSM; *om. B*

⁶ *in mg. C*

78

De illis qui sacramentum regis violant. Ex dictis beati Augustini

Si quis¹ laicus iuramentum violando profanat quod regi et domino suo iurat, et postmodum perverse eius regnum et dolose tractaverit, et in mortem ipsius aliquo machinamento insidiatur, quia sacrilegium peragit, manum suam in christum Domini mittens, anathema sit, nisi per dignam satisfactionem penitentiae emendaverit, sicuti constitutum a sancta synodo est, id est seculum relinquat, arma deponat, in monasterium eat, et peniteat omnibus diebus vite sue. Verumtamen communionem in exitu vite cum eucaristia accipiat. Episcopus vero, presbiter, vel diaconus, si hoc crimen perpetraverit, degradetur.

¹ clericus *add. and canc. H*

BD 12.21] (22, q. 5, c. Si quis laicus.)

79

De illo qui audierit vocem periurantis, et assensum prebet. In Levitico legitur¹

Anima que peccaverit, et audierit vocem periurantis, et testis fuerit, quod aut ipse vidit aut conscius est, nisi indicaverit, portabit iniquitatem².

BD 12.22]

¹ In - leg. (added S²) CPBS; Levi. ca. 5 M

² suam add. M, om. CPBS

80

Quod definitio incauta solvenda sit¹. Ex concilio Eliberitano, cap. 1

Definitio incauta laudabiliter solvenda², nec prevaricatio est, sed temeritatis emendatio.

(in fragm). BD 12.25] Ctp 3.22. 33 (22, q. 4, cap. Definitio.)

¹ sed temeritas corrigenda add. M

² [dissolvitur] add. M²

81

De eadem re. Ex eodem¹, cap. 3

Si puella sita in puerili etate in domo patris, illo nesciente, se iuramento constrinxerit, et si pater statim ut audierit contradixerit, vota eius et iuramenta irrita erunt, et facilius emendabitur.

(ibidem) BD 12.26] IP 8.105

¹ concilio add. M, om. CPBSH

82

De eadem re. Ex concilio Aurelianensi, cap. 2

Iuramentum filii et filie nesciente patre, et vota monachi nesciente abbate, et iuramenta pueri irrita sunt.

BD 12.27] IP 8.106

83

Ut¹ omnibus modis cavendum sit² mendacium

Gregorius dicit. Noli, fili, negare gratiam Dei, ne incurras pro bono in malum, pro humilitate in mendacium. Cavendum namque est omnibus modis mendacium, sive pro malo, sive etiam pro bono proferri videatur, quia omne mendacium non est ex Deo, sed sicut Salvator dicit, a malo est.

BD 12.28]

¹ Ut CPS; om. M

² sit CPS; esse M

84

Item de iuramento¹. Ex concilio Toletano²

Etenim dum periurare compellimur, Creatorem quidem offendimus, sed nos tantummodo maculamur. Cum vero noxia promissa complemus, et Dei iussa superbe contempnimus, et proximis impia crudelitate nocemus, et nos ipsos crudeliore mortis gladio trucidamus. Illic enim duplici culparum telo percutimur, hic tripliciter iugulamur. Restat ergo ut eo nostra pergat sententia, quo misericordie patuerit via. Que ita Domino probatur accepta ut plus eam cupiat quam sacrificia veneranda, dicente ipso, Misericordiam volo et non sacrificium. Hac indulgentie concessa licentia, miserationis ipsius opus in gloriosi principis potestatem redigimus, ut quia Deus illi miserendi aditum patefecit, remedia pietatis ipse quoque non deneget. Que ita principali discretione moderata persistent, ut et illis ita sit misericordia contributa, ut et nusquam gens aut patria per eosdem aut periculum quodcumque perferat, aut iacturam. Hec miserationis obtentu temperasse sufficiat. Ceterum iuramenta pro regie potestatis salute, vel constitutione gentis et patrie, que hactenus sunt exacta, vel deinceps extiterint exigenda, omni custodia omnique vigilantia indissolubiliter decernimus observanda, membrorum truncatione mortisque sententia religione penitus absoluta. Sed ne pravaram mentium versuta nequitia nosmetipsos ad periurii aliquando provocet culpam, nec a sancte fidei regula hanc asserat venire sententiam, tam divine auctoritatis oracula quam precedentium Patrum huic narrationi curavimus innectenda. ³Sic enim per Ieremiam dicit, Repente loquar adversus gentem et adversus regnum ut eradicem et disperdam illud. Si penitentiam egerit gens illa a malo suo quod locutus sum adversus eam, agam et ego penitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei. Et per Ezechielem, Si dixero, inquit, iusto quod vita vivat, et confisus in iustitia⁴ sua fecerit iniquitatem, omnes iustitie eius oblivioni tradentur, et in iniquitate sua quam operatus est, in ipsa morietur. Si autem dixero impio, Morieris, et egerit penitentiam, vita vivet et non morietur. Si ergo nostra conversio sic divinam mutat sententiam, cur miserorum tante lacrimae vel pressure tam crudam non temperent ex miseratione vindictam?

BD 12.29a]

¹ servando vel non servando *add.* M

² VIII, cap. 2 *add.* M

³ (Ibid., paulo post.) *add.* M²

⁴ [conversus a justitia] *add.* M²

85

De his qui contra episcopos suos conspiraverint. Ex epistola Calixti pape ad omnes Gallie episcopos

Conspirationum vero crimina vestris in partibus vigere audivimus, et plebes contra episcopos suos conspirare nobis mandatum est. Cuius criminis astutia, non solum inter Christianos abominabilis est, sed etiam inter ethnicos, et ab exteris lege prohibita. Et idcirco huius criminis reos, non solum ecclesiastice, sed etiam seculi dampnant leges, et non solum conspirantes, sed et consentientes eis. Antecessores vero nostri cum plurima turba episcoporum quicumque eorum in sacerdotali ordine sint constituti, aut existunt clerici, honore quo utuntur carere preceperunt; ceteros vero communionem privari, et ab ecclesia extorres fieri iusserunt, et non solum facientes, sed¹ eis consentientes.

¹ et *add.* SM, om. CRPVBH

BD 10.64] (I, q. 1, c. Conspirationum.)

86

De eadem re. Ex concilio Tungrensi¹, cap. 5²

Quisquis per dolum mittit manum suam in christum Domini, episcopum videlicet, patrem et pastorem suum, quia sacrilegium grave committit, et qui ecclesiam Dei devastat et incendit, quia et hoc sacrilegium est, placuit sancte sinodo, ut in uno loco, id est in monasterio, peniteat omnibus diebus vite sue.

BD 10.65] (24, q. 3, c. Quisquis.)

¹ Tungrensi CPS; ? B; Tongrensi VHM, [al. Gangrensi] *add. Fr*

² cap. 5 CPVBM; cp. 6 H; *om. S*

87

De clericis vel monachis coniurantibus vel conspirantibus contra episcopum suum.

Ex concilio Calcedonensi, cap. 15¹

Si qui ergo² clerici vel³ monachi reperti fuerint coniurantes, aut conspirantes, aut insidias ponentes episcopis aut clericis, gradu proprio penitus abiiciantur.

BD 10.68] IP 4.35B (11, q. 1, c. Si qui clerici. [c 23])

¹ 15 CPBS; 18 M

² *add. ss C²*

³ vel CRPBSM; <a>ut H

88

De eadem re. Ex concilio Toletano, cap. 8

Igitur si clerici aut monachi inventi fuerint coniurati, aut per coniurationem calumniam machinantes¹ episcopis vel clericis, proprium amittant gradum.

(conc. Tol. X, c. 2).BD 10.69] IP 4.35A (11, q. 1, c. Si clerici.)

¹ [conspirantes] *add. M²*

DECRETUM XIII

Hec pars continet¹ de raptoribus, de furibus², de venatoribus, de maledicis et contentiosis, de comessationibus et ebrietatibus, de furiosis, de Iudeis, et eorum correctione³

1

Iohannes papa Zacharie archiepiscopo. De pervasoribus rerum alienarum⁴

Est in antiquis ecclesie statutis decretum ut qui aliena invadit non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituat. Unde et in Evangelio scriptum est, Quod si aliquid defraudavi, reddo quadruplum, et in legibus seculi cautum habetur, Qui rem subripit alienam, illi cuius res direpta est, in undecuplum que sublata sunt restituat. Et in lege divina legitur, Maledictus omnis qui transfert terminos proximi sui, et dicet omnis populus, Amen. Talia ergo non presumantur absque ultione, nec exercentur absque⁵ dampnatione.

Ctp 1.53.2]

¹ Hec - cont. CRPVS; Hec tertiadecima pars cont. LM; Hec pars tertiadecima cont. H; *om. Fr*

² de usurariis [et *add. Fr*] feneratoribus *add. M*

³ correctione CPVBS²*Fr*; correptio L; correptione RHM; *M adds a capitulatio 1-119*

⁴ De pervasoribus rerum alienarum, et pena eorum *before insc.* M; *no rubric LH*

⁵ sua *add. PVS, om. C(after erasure)RLHM*

2

Ex libro questionum Exodi sancti Augustini episcopi¹. Quod tollendo ab Egiptiis aurum et cetera non fecerunt furtum Israelite et ne quis hoc sumat in exemplum ad expoliandum² isto modo proximum³

Dixit Dominus ad Moisen, Petat vir a proximo, et mulier a proxima vasa aurea et argentea, et vestem. Non hinc quisquam sumendum exemplum putare debet ad expoliandum isto modo proximum; hoc enim Deus iussit, qui noverat quid quemque pati oporteret, nec Isrelite furtum fecerunt, sed Deo iubente ministerium prebuerunt.

Quemadmodum cum minister iudicis occidit eum quem iudex iussit occidi, profecto si id sponte faciat homicida est, etiam si eum occidat quem scit a iudice debuisse occidi⁴.

(quest. 39 ad c. II Exod.).BD 11.53var., cf 14. 114B below] Ctp 3.23.1 (14, q. 5, c. Dixit Dominus.)

¹ Ex - ep. (*om. BSH*) CPVBSLH; August. lib. Quest. i Exodi M; *rubric before insc. PM, as here CS*

² ad expol. CRPBSL, *om. H*

³ Quod - proximum CRP(*mg.*)BLH; *om. V*; Quod Hisraelite non fecerunt furtum tollendo ab Egiptiis aurum et cetera et ne quis sumat in exemplum ad expoliandum isto modo proximum S; Quod filii Israel non fecerint furtum spoliando Egyptios M

⁴ deb. occ. CPBLHM; occ. deb. S

3

Idem ex¹ eodem libro. Quid inter furtum sit et rapinam²

Penale³ est occulte auferre, multo maioris pene est visibiliter eripere. Auferre ergo nolenti sive occulte, sive palam, habet preceptum suum. Furti enim nomine bene intelligitur omnis illicita usurpatio rei aliene, non enim rapinam permisit qui furtum prohibuit, sed utique sub furti nomine in lege Veteris Testamenti et rapinam intelligi voluit. A parte enim totum significavit, quicquid illicite rerum proximi aufertur. (Aug. q. 71, lib. Q. 20, super c. XI Exod.). BD 11.54 var.] Ctp 3.23.2 (14. q. 5, c. Penale.)

¹ ex CRPBSL; in H

² Idem - lib. Quid - rap. CPBSHL; Quid intersit inter furtum et rapinam. Ibidem M

³ corr. fr. Venale S

4

¹Augustinus in epistola² ad Armentarium et Paulinam

Si res aliena propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur penitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittetur peccatum nisi restituatur ablatum, sed ut dixi cum restitui potest. Plerumque enim qui aufert amittit, sive alios patiendos malos, sive ipse male vivendo, nec aliud habet unde restituat. Huic certe non possumus dicere, Redde quod abstulisti, nisi cum habere credimus et negare. Ubi quidem si aliquos sustinet cruciatus repente, dum existimatur habere quod reddat, nulla est iniquitas. Quia et si non est unde luat³ ablatam pecuniam, tamen dum eam per molestias corporales reddere compellitur, peccati quo male ablata est penas luit. Sed inhumanum non est etiam pro talibus intercedere, non ad hoc ut minime restituantur aliena, sed ne frustra homo in hominem seviat.

(epist. 54 ad Macedonium.). cf 15.25 below] Ctp 3.23.3, cf 3.28.6 (14, q. 6, c. Si res.)

¹ Quod non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum *add. as rubr.* M

² in ep. after Paulinam RH

³ [reddat, legit Gratian.] *add.* M²

5

Ex dictis Gregorii. Quod non recipienda sint furta cum augmento ab ecclesia¹

Sunt quidam qui habentes subsidia furtum perpetrant, et sunt alii qui in hac re ex inopia delinquent. Unde necesse est ut quidam dampnis, quidam verberibus, quidam districtius, quidam vero levius corrigantur. Sed absit ut ecclesia cum argumento recipiat quod de terrenis rebus videtur amittere, et lucra de vanis querat.

(c. 4 ad interrogationes Augustini) Cleop. C VIII 106v; Ctp 1.55.23]

¹ Quod - eccl. CPS; Quod non sint ab Ecclesia recipienda furta cum aliquo auctario *before insc.* M

6*¹Ex libro Capitularium*

De furibus et malefactoribus decrevimus observari, ut si quinque aut septem bone fidei homines absque inimicitia preposita criminorum, cum sacramenti interpositione, esse dixerint, sicut contra legem fecit, sic secundum legem iudicetur.

¹ Quod fures per septem bone fidei homines convinci possunt *add. as rubr.* M

7**¹Sinodus² Eugenii³ pape, cap. 3⁴*

Sacerdos fenoris aliquid, aut rustica ministeria non exerceat, quem⁵ sine ornatu sacerdotali extra domos apparere non convenit.

(*synod. Rom. sub Eugen. II, c. 11*).

¹ Ne sacerdos fenus vel rusticum ministerium exerceat *add. as rubr.* M

² Synodus CSPHA; Ex synodo M

³ [Gregorii] *add.* M

⁴ 3 CPMA; 2 S

⁵ quem CRPSM; quos HA

8**¹Niceno concilio², cap. 17*

Si quis inventus fuerit usuras accipiens, aut ex adinventione aliqua vel quolibet modo negotium transigens, aut hemiola et sescupla exigens, vel aliquid tale prorsus excogitans, turpis lucri gratia, deiciatur a clero, et alienus existat a regula.

(*Ctp 2.1.8b*) (*Dist. 47 et 14, q. 4, c. Quoniam multi.*)

¹ Ut clericus fenerator deponatur. *as rubr.* Ex *add.* M

² Niceno concilio CRPM; Nicenum concilium SHA; I *add.* M

9**¹Concilio III Carthaginensi, cap. 16*

Nullus clericorum amplius recipiat quam accommodaverit; si pecuniam, pecuniam; si speciem, speciem eandem, quantam dederit, accipiat.

(*Ctp 2.17.9*) (*IP 3.158 (14, q. 4, c. Nullus clericorum.)*)

¹ Ne clericus amplius recipiat quam mutuo dedit. *as rubr.* Ex *add.* M

10**¹Concilium I Arelatense², cap. 10³*

De ministris qui fenerantur, placuit eos⁴ abstinere a communione.⁵

¹ Ut ministri feneratores a communione abstineant *as rubr.* Ex *add.* M

² Conc. I Arel. CPSHA; Ex concilio I Arelatensi M

³ 10 CPBSH; 11 A; 12 M

Ctp 2.23.4] (14, q. 4, c. Ministri.)

⁴ iuxta formam divinitus datam *add. Fr with Ctp; om. CPBSHAM*

⁵ *Whole cap. as rubric to c 11 B*

11*

¹*II concil. 14*²

Si quis clericus pecuniam dederit ad usuram, aut conductor aliene rei voluerit esse, aut turpis lucri gratia genus aliquod negotiationis exercuerit, depositus a clero a communione alienus fiat.

(Cap. 14, ex 18 cap. Nicene synodi.) Cleop. C VIII, fo. 81v

¹ Ut clericus fenerator seu negotiator a communione suspendatur *add. as rubr. M*

² II conc. 14 (24 H) CPBSHA; Ex secundo concilio Arelatensi. M

12¹*

²*Eliberitanum concilium*³, *cap. 20*

Si quis clericorum detectus fuerit usuras accipere, placuit⁴ degradari et abstinere.
IP 3.156 (Dist. 47, c. Si quis clericorum.)

¹ *Whole canon in mg. V*

² De eodem *add. as rubr. M*

³ El. conc. CPSA; Ex concil. Eliberita. M

⁴ eum *add. M, om. CRPBSH*

13*

¹*Terraconense concilium cap.*²

Quicumque in clero esse voluerit, emendi vilius vel vendendi carius studio non utatur. Certe si voluerit³ exercere, cohibeatur a clero.

(cap. 2) Ctp 2.31.1b] (14, q. 4, c. Canonum statutis.)

¹ Item de eodem *add. as rubr. M*

² Terrac. conc. cap (*followed by lacuna*) CPA; Terrac. concil. V; Terr. conc. cap. x S; Ex concilio Terraconensi M; C² *adds in mg .x.*

³ *hec add. Fr, om. CPSAM*

14¹*

*Item 3*²

Si quis clericus in necessitate solidum prestiterit, hoc de vino vel de frumento accipiat, quod mercandi causa tempore statuto decretum fuerit venundari. Ceterum si speciem non habuerit necessariam³, ipsum quod dedit sine ullo augmento recipiat.

¹ *after c 15 H*

² Item 3 PVSA; cap. 3 C; Item cap. iii R; ? B; Ex concilio Terraconensi cap. 3 H; De eadem re. Ibidem, cap. 3. M

³ *-iam CPSAM; -iam Fr*

Ctp 2.31.2] IP 3.159 (14, q. 4, c. Si quis clericus.)

15*

¹*Canones² apostolorum, cap. 44³*

Episcopus, aut presbiter aut diaconus usuras a debitoribus exigens, aut certe dampnetur aut desinat⁴, et⁵ communione privetur⁶.

IP 3.157 (Dist. 47, c. Episcopus.)

¹ De eadem re *add. as rubr.* M

² Canones CPSA; Ex cano. M

³ 44 CRPBSM; 43 H

⁴ aut (*corr. fr. et P*) des. *here* CPSA; *after* exigens HM

⁵ a *add.* M

⁶ et comm. priv. CRPBSM; *om.* H

16*

¹*Augustinus de verbis Domini, tract. 35*

Nolite velle elemosinas facere de fenore et usuris. Item². Qui habetis aliquid de malo, facite inde bonum, qui non habetis de malo, nolite acquirere de malo. Esto bonus tu qui bonum facis de malo, et cum ceperis aliquid boni facere de malo, noli remanere tu malus. Nummi tui convertuntur in bonum, et tu remanes malus?

(Serm. 35 de verbis Domini) Ctp 3.24.1 (14, q. 5, c. Nolite.) (14, q. 5, c. Qui habetis.)

¹ Ut qui aliquid habet de malo faciat inde bonum *add. as rubr.* M

² (ibidem aliquanto post) *add.* M²

17*

¹*Augustinus in XXXVI psalmo²*

Si feneraveris hominem³, id est, si mutuuum dederis pecuniam tuam, a quo plusquam dedisti expectes, non pecuniam solam, sed aliquid plusquam dedisti, sive illud triticum sit, sive oleum, sive vinum, sive quodlibet aliud; si plus quam dedisti expectes accipere, fenerator es, et ob hoc improbandus, non laudandus.

(ad vers. Tota die miseretur)] Ctp 3.24.2 (14, q. 3, c. Si feneraveris.)

¹ Quod fenerator est omnis, qui plus acceperit quam dederit *add. as rubr.* M

² XXXVI ps. CPBSHA; ps. XXXVI M

³ -inem CPBHA; -ini M

18*

¹*Hieronimus super Ezechielem, lib. VI*

Putant quidem usuram tantum esse in pecunia, quod providens² divina Scriptura, omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non recipias quam dedisti. Item³. Alii pro

¹ De eodem *add. as rubr.* M

² prov- CPBSHA; prev- M

pecunia fenerata solent munuscula accipere diversi generis, et non intelligunt usuram appellari et superabundantiam⁴, quicquid illud est, si ab eo, quod⁵ dederint plus reacceperint⁶.

(in c. XVIII). *Ctp 3.24.3; IP 3.160 (14, q. 3, c. Putant.)*

³ (aliquanto post) *add. M*²

⁴ ut plus non - superab. CPAM; *om. S*

⁵ (cui) *add. M*

⁶ reac- CPSHM; ac- A

19*

¹*Codicum lib. II, cap. 23*

Improbum fenus exercentibus, et usuras usurarum illicite exigentibus, infamie macula irroganda² est.

Ctp 3.24.4

¹ De his qui usuras de usuris exigunt *add. as rubr. M*

² irrog- CVSHAM; erog- P

20*

¹*Item. Capitulum 22 tit. 27²*

Nulla modo usure usurarum a debitoribus exigantur. Item³. Diffinimus nullo modo licere cuiquam usuras preteriti vel futuri temporis in sortem redigere, et earum iterum usuras stipulare.

¹ De eodem *add. as rubr. M*

² Cap. 22 tit. 27 CPVSA; Cap. 21 tit. 27 RH; Lib. cap. 125 M

³ Item CPAM; *om. S*

21*

Capitulum cap. 125¹

Quicumque tempore vindemie, vel tempore messis, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam, aut vinum, verbi gratia de duobus denariis comparat modium unum, et servat dum venundare possit denariis quatuor, aut sex, aut amplius, hoc turpe lucrum dicimus. Si hoc propter necessitatem comparat, ut sibi habeat et aliis tribuat, negotium dicimus.

(l. I, c. 131). (14, q. 4, c. *Quicumque.*)

¹ Cap. - 125 CPSHA; De differentia inter turpe lucrum et negotium. Ibidem M

22*¹*Augustinus libro locutionum, cap. 39*

Fenerationem Scriptura dicit mutuo datam pecuniam, etiamsi usure non accipiantur.

(*Locutionum de Deuter. lib. 5 locuti. 39*)

¹ Quid sit feneratio *add. as rubr. M*

23*¹*Cap. 42*

Fenus fenerabis² fratri tuo quantumcumque postulat, et quantum eget. Hic certe cum opera misericordie precipiat, utique usurarum crudelitas suscipienda non est.

¹ De eodem. Ibidem *add. as rubr. M*

² (Deute. 15 sed pro quo nunc legimus, Mutuum dabis) *add. M²*

24*¹*Ambrosius super Epistolam ad Timotheum²*

Turpia lucra dicit Apostolus esse, si sub pia professione questibus studeatur. Turpis enimprehenditur, cum se purum ostentat.

(*In cap. 3 prioris epist. ad Timot.*)

¹ Quid sit turpe lucrum *add. as rubr. M*

² *H places this insc. before c 26, but has none here*

25*¹*Leo Rustico Narbonensi episcopo*

Qualitas lucri negotiantem aut honestat², aut arguit, quia est et honestus questus, et turpis. Verumtamen penitenti utilius est dispendia pati quam periculis negotiationis obstringi, quia difficile est inter vendentis et ementis commercium non intervenire peccatum.

(*Epist. 92, c. 9) Ctp 1.43.14] (De penit. Dist. 1, c. Qualitas lucri.)*

¹ Quod difficile est inter vendentem et ementem non esse peccatum *add. as rubr. M*

² honestat CPSA; excusat (honestat) M

26¹*²*Ambrosius de officiis, lib. III*

Sanctus David negat se in negotiationem introisse, quia pretiorum captare incrementa, non simplicitatis, sed versutiae est. Et alius ait, Captans pretia frumenti maledictus in plebe est. Diffinita est sententia, nihil disputationi relinquens, sed hoc

¹ *H omits all until Plerique refugientes below*

² De his qui fruges suo labore sibi natas in cara tempora reservant *add. as rubr. M*

controversie genus³ solet dicendi esse, cum alius alleget agriculturam laudabilem apud omnes haberi, fructus terre simplices esse triplos, plus qui seminaverit eum probatiorem fore, uberiores redditus industrie non fraudari, negligentiam magis et incuriam ruris inculti reprehendi solere. Aravi, inquit, studiosius, uberius seminavi, diligentius excolui, bono collegi proventu⁴, sollicite⁵ recondidi, servavi fideliter, provide custodivi, nunc in tempore famis vendo, subvenio esurientibus, vendo frumentum, non alienum, sed meum, non pluris quam ceteri, imo etiam minori pretio. Quid hic fraudis est, cum multi etiam possent periclitari, si non haberent quod emerent? Num industria in crimen vocatur? Num diligentia reprehenditur? Num providentia vituperatur? Fortasse dicant⁶, Et Ioseph in abundantia frumentum collegit, in caritate⁷ vendidit. Num alius⁸ aliquis emere compellitur? Num vis adhibetur emptori? Omnibus defertur emendi copia, nulli irrogatur iniuria. His ergo quantum cuiusque fert ingenium disputatis, exurgit alius dicens, Bona quidem est agricultura, que fructus ministrat omnibus, que simplici industria accumulatur terrarum fecunditatem, nihil doli, nihil fraudis interserens. Si bene aliquis seminavit, melius metet. Fecunda est terra, multiplicatum reddit quod accipit; fidelis est ager, fenerator solet restituere proventus. De redditibus igitur uberis glebe expectare debes tui mercedem laboris, de fertilitate pinguis soli iusta sperare compendia. Cur ad fraudem convertis nature industriam? cur invides usibus hominum publicos partus? cur populi minuis abundantiam? cur affectas inopiam? cur optari facis a pauperibus sterilitatem. Cum enim non sentiunt beneficia fecunditatis, te auctionante pretium, te continente⁹ frumentum, optant potius nihil nasci quam te de fame publica negotiari. Ambis frumentorum indigentiam, alimentorum penuriam, uberis soli partus ingemiscis, fles publicam fertilitatem, horrea plena frugum deploras, exploras quando sterilior preventus sit, quando exilior partus. Votis tuis gaudes arrisisse maledictum, ut nihil cuiquam nasceretur. Tunc messem tuam venisse letaris, tunc tibi de omnium miseria opes congeris; et hanc tu industriam vocas, hanc diligentiam nominas, que calliditatis versutia, et astutia fraudis est? Et hoc tu remedium vocas, quod est commentum nequitie¹⁰? Latrocinium hoc, an fenus appellem? Captantur tanquam latrocinii tempora, quibus in viscera omnium durus insidiator obrepas; augetur pretium tanquam sorte cumulatum fenoris. Tibi condite frugis multiplicatur usura, tu frumentum tanquam fenerator occultas, quasi venditor auctionaris.

³ sed hoc controversie genus CPSA; quale controversiarum genus; (sed hoc controversie genus etc) *add.* M²

⁴ (bonos collegi proventus) *add.* M²

⁵ (sollicitus) *add.* M²

⁶ -ant CPSA; -at M

⁷ (raritate) *add.* M²

⁸ alius CPSA; carius M

⁹ (condente) *add.* M

¹⁰ [malitie] *add.* M²

cap. 6.

Ambrosius¹ de Nabuthe

Feneratores, accipitis aurum argentumque pro pignore, et adhuc illum debitorem² dicitis, qui plus vobis credit, quam accepit a vobis? Creditores asseritis vos, qui amplius debetis?

¹ Ambrosius CPBSA; Idem M

² et adhuc illum deb. *ss* V

Item¹

Plerique refugientes precepta legis, cum dederint pecuniam negotiatoribus, non in pecunia usuras exigunt, sed de mercibus eorum tanquam usuram (usurarum) emolumenta percipiunt. Ideo audiant quid lex dicat, Neque usuram, inquit, escarum accipies, neque omnium rerum.

(*cap. 14 lib. De Tobia*) *Ctp 3.24.5a (14, q. 3, c. Plerique.)*

¹ H replaces Item with the *insc.* to c 24 above, beginning the *cap.* here

Item¹

Esca usura est, et vestis usura est, et quodcumque sorti accedit usura est, quod velis ei nomen imponas, usura est.

Ctp 3.24.5b

¹ (ibidem paulo inferius) *add.* M²

Item¹

Si quis instaurandum convivium putat, ad negotiatorem mittit, ut absinthiaci capellam sibi gratis deferat, ad cauponem dirigit, ut Picenum vinum aut Tiriacum requirat, ad lanium ut vulvam² sibi procuret, ad alium, ut sibi poma adornet³.

Ctp 3.24.5c

¹ (ibidem post aliquot versus) *add.* M²

² [Hilam, nunc habet Ambr. et Gratia.] *add.* M²

³ ad alium – adornet *om.*H

27**¹Item²*

Ab illo exige usuram cui nocere merito desideras, cui iure inferuntur arma; huic legitime inferuntur usure, quem bello non potes facile vincere; ab hoc usuram exige quem non sit crimen occidere. Sine ferro dimicat qui usuram flagitat, sine gladio se de hoste ulciscitur, qui fuerit usurarius exactor inimici. Ergo ubi ius belli, ibi ius usure.

(*eiusdem lib. c. 15*). *Ctp 3.24.5d (14, q. 4, c. Clerici.)*

¹ Quod sine ferro alium iugulat, qui usuram ab eo flagitat *add. as rubr.* M

² Item CPSHA; Idem M

28*

¹*Gelasius papa*² *per Lucaniam, Britias*³, *et Siciliam, cap. 12*⁴

Clerici aut ab indignis questibus noverint abstinendum, et ab omni cuiuslibet negotiationis ingenio vel cupiditate cessandum; aut in quocumque gradu sint positi mox clericalibus officiis abstinere cogantur.

(*epist. 1, c. 17*)] *Ctp 3.24.6 (14, q. 4, c. Clerici.)*

¹ De clericis usurariis *add. as rubr.* M

² episcopis *add.* M

³ Britias CPSHA; Brutios M

⁴ cap. 12 CPSHA; *om.* M

29*

¹*Bonifacius Guiberto*² *episcopo.*

Servi Dei ut venationes et silvaticas vagationes cum canibus, et ut accipitres et falcones non habeant, prohibuimus³.

cf CB Bon. 13b]

¹ De servis Dei venationes et huiusmodi exercentibus *add. as rubr.* M

² Guib- CRHM; Wib- PVBS; Wirb- A

³ -uimus CPBSHA; -emus M

30*

¹*Agatense concilio cap. 54*²

Episcopis, presbiteris, diaconibus canes ad venandum, aut accipitres habere non liceat, quod si quis talium personarum in hac voluntate³ detectus fuerit; si episcopus, tribus mensibus se a communione suspendat⁴; presbiter, duobus mensibus se absteat; diaconus uno ab omni officio vel communione cesset.

(*cap. 55*) *Ctp 2.28.54]* (*Dist. 34, c. Episcopum, presbyterum.*)

¹ De eodem, et pena eorum *as rubr.* Ex *add.* M

² Ag. - 54 CPBSHA; Concilio Agathensi M

³ [voluptate] *add.* M²

⁴ suspendat CPBSHA; absteat M, (suspendat) *add.* M²

31*

¹*Augustinus super psalm. CII*

Qui venatoribus donant, quare donant? dicant mihi, quare dant venatori? Hoc in illo amant in quo nequissimus est, hoc in illo pascunt, hoc in illo vestiunt, ipsam nequitiam publicam² spectaculis omnium. Qui donat histrionibus, qui donat meretricibus, quare donat? Numquid non et ipsi hominibus donant? Non tamen naturam ibi attendunt

¹ Nil esse dandum venatoribus et histrionibus *add. as rubr.* M

² (publicant habet Gratia.) *add.* M²

operis Dei, sed nequitiam operis humani. Item³ Qui venatori donat, non homini donat, sed arti nequissime, nam si homo tantum esset et venator non esset, non ei donares, honoras in eo vitium non naturam.

cap. 2 (ad vers. 6). Ctp 3.25.1 (Dist. 86, c. Qui venatoribus.)

³ in eumd. psalm. paulo inferius *add. M*²

32*

¹*August. super psal. CXLVII*²

Vident homines venatorem, et delectantur; ve miseris si non se correxerint. Qui enim vident venatorem et delectantur³, videbunt Salvatorem et contristabuntur.

Ctp 3.25.2 (Dist. 86, c. Vident)

¹ Ne videntes venatorem delectentur *add. as rubr. M*

² CXLVII CPBHAM; cap. XLVII S

³ miseris si non – delect. *in mg. V*

33*

¹*Hieronimus super psal. XC*

Esau venator erat, quoniam peccator erat. Et penitus non invenimus in Scripturis sanctis sanctum aliquem venatorem; piscatores invenimus sanctos.

(ad versum Sperabo in Domino)] Ctp 3.25.3 (Dist. 86, c. Esau.)

¹ Quod sancti inveniantur piscatores, nulli venatores *add. as rubr. M*

34*

¹*Ambrosius de omelia quadragesima*², *que sic incipit, Diximus superiori Dominica*

Quid prodest ieiunare visceribus, et luxuriari venatibus? abstinere cibis, errare peccatis? Item³. An putatis illum ieiunare, fratres, qui primo diluculo non ad ecclesiam vigilat, non beatorum martirum sancta loca perquirat, sed surgens congregat servulos, disponit retia, canes producit, saltus silvasque perlustrat? Servulos, inquam, secum pertrahit, fortasse magis ad ecclesiam festinantes, et voluptatibus suis peccata accumulata aliena, nesciens reum se futurum tam de suo delicto quam de perditione servorum.

(serm. XXXIII). Ctp 3.25.4 (Dist. 86, c. Quid prodest.)

¹ Quod nihil prodest ieiunare visceribus, et luxuriari venatibus *add. as rubr. M*

² Ambrosius de omel' XL CPBSH; Sermo Ambrosii de quadragesima A; Ambrosius homilia M

³ (paulo post) *add. M*²

35*

¹*Institutionum lib. II, tit. I*

Fere² bestie, et volucres, et pisces, id est omnia animalia que in terra, mari celoque nascuntur, simul atque ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur³, nec interest feras bestias et volucres utrum in suo fundo quisque capiat an⁴ in alieno. Plane qui⁵ alienum fundum ingreditur venandi aut aucupandi gratia potest a domino, si is providerit, prohiberi ne ingrediatur. Quicquid autem ceperis eousque tuum esse intelligitur, donec tua custodia coercetur. Cum autem evaserit custodiam tuam, et in naturalem libertatem se receperit, tuum esse desiit, et rursus occupantis sit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo, ut difficilis sit eius⁶ persecutio. Illud quesitum est an si fera bestia ita vulnerata sit, ut capi possit, statim tua esse intelligatur. Quibusdam placuit tuam esse, et eousque tuam videri, donec eam persequaris; quod si desieris persequi desinit⁷ tua⁸ esse, et rursus fieri occupantis. Alii⁹ non aliter putaverunt tuam esse quam si ceperis. Sed posteriorem sententiam nos confirmamus, quia multa accidere solent ut eam non capias. Apum quoque natura fera est. Itaque que in arbore tua considerint¹⁰, antequam a te alveo includantur, non magis tue esse intelliguntur quam volucres que in tua arbore nidum fecerint; ideoque si alius eas incluserit, is earum dominus erit. Favos quoque, si quos effecerint, quilibet eximere potest. Plane integra re, si provideris¹¹ ingredientem in¹² fundum tuum, potes eum iure prohibere ne ingrediatur. Examen quoque ex alveo tuo si evolaverit, eousque tuum intelligitur, donec in conspectu tuo est, nec difficilis eius persecutio est, alioquin occupantis fit. Pavonum et columbarum fera¹³ natura est, nec ad rem pertinet quod ex consuetudine avolare et revolare solent, nam et apes idem faciunt, quarum constat feram esse naturam. Cervos quoque ita quidam¹⁴ mansuetos habent¹⁵, ut in silvas ire et redire soleant, quorum et ipsorum feram esse naturam nemo negat. In his autem animalibus que ex consuetudine abire et redire solent, talis regula comprobata est ut eousque tua esse intelligantur¹⁶, donec animum revertendi habeant. Nam cum revertendi animum habere desierint, etiam tua esse desinunt, et fiunt occupantium. Revertendi autem videntur animum¹⁷ desinere habere, cum revertendi consuetudinem deseruerint. Gallinarum et anserum non est fera natura; idque ex eo possumus intelligere

¹ Que bestie vel aves sint fere, que non *add. as rubr.* M

² *corr. fr.* Vere H

³ *corr. fr.* inc- P

⁴ an CPSAM; *om. Fr*

⁵ *short erasure follows* C

⁶ diff. sit eius CPAM; sit eius diff. S

⁷ -it CPSHA; -ere M

⁸ tua CPBS; tuam AM

⁹ autem *add.* M, *om.* CPSHA

¹⁰ consid- CPBSA; consed- C²VHM

¹¹ pro- CPSA; pre- M

¹² in CPSA; *om.* M

¹³ *short lacuna follows* P

¹⁴ soleant *add. and canc.* P

¹⁵ mans. hab. CPBAM; hab. mans. S

¹⁶ -antur P²VAM; -atur CRPBSH

¹⁷ vid. an. CPSA; an. vid. M

quod alie sunt galline quas feras vocamus. Item alii anseres sunt quos feras appellamus. Ideoque si anseres¹⁸ tui, aut tue galline¹⁹ aliquo casu²⁰ turbati, turbateque²¹ evolaverint, licet conspectum tuum effugerint, quocumque loco sunt, tui tueve esse intelliguntur, et qui lucrandi animo ea animalia retinet, furtum intelligitur committere.

CB Varia IA 29d to revertendi habeant] Ctp 3.25.5; IP 5.76

¹⁸ domestici *add. ss H*

¹⁹ domestice *add. ss H*

²⁰ *corr. fr. casu M*

²¹ -teque CPSH; -taque A; -teve M

35A (CRBS)

Ut res ecclesie cum multiplicatione restituantur. Ex decretis Eusebii pape, cap. 3

Est etiam in antiquis ecclesie statutis decretum ut qui aliena invadit non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituat. Unde et in evangelio scriptum est, Quod si aliquem defraudavi reddo quadruplum.

BD 11.25] cf 5.249b ,13.1a above

35B (H)

Aug' in sermone de periculo sacerdotis

Si totum quod alteri abstulisses egentibus dedisses, nec talia opera diligit Deus. Dicit tibi, Stulte, iussi ut dares, sed non de alieno. Si habes, da de tuo. Si non habes quod des de tuo, melius nulli dabis quam alterum expoliabis.

36

Quod ecclesiasticarum rerum incendia et depredationes pro emunitate sint emendande.

Ex epistola¹ Gregorii pape ad Constantiam reginam Gallie

Cum devotissimam² dominam sciam de celesti vita atque remedio³ anime sue sedulo cogitare, culpam me committere vehementer existimo, si ea que pro timore omnipotentis Dei sunt suggerenda, siluero, et te sanctissimam de ecclesiastica pace sedulo non commonuero. Nimis me Iuliani fratris et cepiscopi nostri proclamatio nuper contristavit, maxime cum ville sue videlicet ecclesie a nequissimis predonibus sint depredate, atque nocturnis incendiis more furum combuste. Et dum iidem maligni, iuxta nostri predecessoris Bonifacii decreta, pro emunitate illud emendare noluerunt, dum et seculi leges hec eadem ita habere voluerint⁴, lege vulgari teste, in qua sic scribitur. Si quis manu armata usque ad quatuor homines, in vicum alterius ad malefaciendum venerit, ille qui prior est, pro illicita presumptione componat solidos 900, sequaces vero eius unusquisque solid. 80. Si vero ibi incendium fecerint, sibi novies tantum componant, predam vero in quadruplum restituant. Si seculi leges talem iustitiam habere voluerint, lex divina cur inferior esse debet, cum in ipsius Veritatis presentia a Zacheo collaudatum sit. si alicuem defraudaret, ut in quadruplum restitueretur? Et quia summum in regibus bonum est iustitiam colere, ac sua cuique iura servare, et in subiectos non

¹ beati *add. RH, om. CPVBSM*

² dev. CPSM; *om. Fr*

³ vita atque rem. CRPBS; rem. atque vita H

⁴ dum et seculi – vol. *ss V*

sinere quod potestatis est fieri, sed quod equum est custodiri; quod vos et diligere et omnino confidimus studere. Quapropter excellentie vestre mense Novembrio presentis anni, secunda indictione, Petrum fratrem et cepiscopum nostrum a gremio sancte Romane ecclesie transmittemus, ut fratribus eiusdem provincie in unum congregatis, emunitas, et presumptio, et sacrilegium canonica auctoritate, et vestra regia dignitate talem terminum accipiant, ne posthac membra diaboli, filii nequam in sancta ecclesia, te etiam ibi regnante, talia presumant.

(lib. 4 regist., epist. 33, seu cap. 77). BD 11.26] (12, q. 2, c. Cum devotissimam.)

37¹

De rebus ecclesiasticis, quomodo restitui debeant. Ex decr' Eusebii pape, cap. 8

Et in legibus seculi cautum habetur, Qui rem subripit alienam, illi cuius res direpta est, in undecuplum que sublata sunt restituat. Et in lege divina legitur, Maledictus omnis qui transfert terminos proximi sui, et dicet omnis populus, Amen. Talia ergo non presumantur absque ultione, hec exercentur absque dampnatione. Pacem, et non dampnum, aut iniustitiam alicuius sectamini in invicem, et in omnes. Proinde si quis ecclesiasticas oblationes, et quod Deo consecratum fuerit, rapuerit vel consenserit facientibus, ut sacrilegus diiudicetur, et dampnum in quadruplum restituat, et canonicè peniteat.

(Euseb. epist. 2 ad Egyptios) BD 11.27] (12, q. 2, c. In legibus.)

¹ om. H

37A (H)

Aug' in sermone de cp' evangelii ubi ait, Remittite et remittetur, d et d v

Videamus quid tibi facit vicinus malus, potens malus, videamus quid tibi facit. Iustum te inveniatur, fidelem te inveniatur, Christianum te inveniatur, quid tibi facturus est? Quod Stephano Iudei fecerunt, faciendo malum, miserunt ad bonum. Ergo quid? Ut liberet te Deus ab homine malo, attende te, noli tibi parcere, a te te liberet. Quomodo te a te liberat? Dimittendo peccata, donando merita, dando tibi vires pugnandi adversus concupiscentias tuas, inspirando virtutem, donando meriti tue celestem dilectionem, qua omnis delectatio terrena superetur. Hec tibi cum prestat Deus, liberat te a te, et securus expectas in huius seculi malis transitoriis, cum eis venturum Dominum bonis qua transire non potest.

Augustine, Sermo 42 (CCSL 41. 506 lines 68-78)

38

Quod sacrilegi sint ecclesiarum predones. Ex concilio Magontiensi, cap. 3

Sacrilegi sunt ecclesiarum predones. Unde et in concilio Agathensi sub 4 cap. decretum habetur ita¹, Amico quidpiam rapere furtum est, ecclesie vero fraudari vel abstrahi subripique, sacrilegium. Omnes enim contra legem facientes, resque ecclesie diripientes, vel ecclesias sacerdotesque contra divinas sanctiones vexantes, sacrilegi vocantur, atque indubitanter infames sacrilegique habendi sunt.

BD 11.28]

¹ hab. ita CPSH; ita hab. M

39

De eadem re. Ex epistola Pii pape, Italii¹ fratribus missa

Ad sedem autem² apostolicam perlatum est quod sint inter vos contentiones, et emulationes, et predia divinis usibus tradita quidam humanis applicent usibus³, et Domino Deo cui tradita sunt ea subtrahant, ut suis usibus inserviant. Quapropter ab omnibus illa usurpationis contumelia depellenda est, ne predia sub secretis celestibus vindicata⁴ a quibusdam irruentibus vexentur. Quod si quis presumpserit, sacrilegus habeatur, et sicut sacrilegus iudicetur. Ipsos autem qui hoc agunt, clericos et Domini sacerdotes persequi eosque infamare audivimus, ut malum super malum addentes deteriores fiant, non intelligentes quod ecclesia Dei in sacerdotibus consistat, et crescat in templum Dei, et sicut qui ecclesiam Dei devastat eiusque predia et donaria expoliat et invadit, fit sacrilegus, sic et ille qui eius sacerdotes insequitur, sacrilegii reus existit, et sicut sacrilegus iudicatur.

(*Epist. 2) BD 11.29] (12, q. 2, c. Predia.)*

¹ -lis CRBS; -libus PV; -licis M

² autem CPS; *om.* M

³ tradita quidam – usibus *in mg.* P

⁴ [usibus secretorum celestium dicata, sic codex concil.] *add.* M²

40

De his qui truncationes membrorum, depredationes¹ et domorum incendia fecerint. Ex decretis Eutichiani pape

Si quis membrorum truncationes, domorum incendia fecerit, sive facere iusserit, aut facienti consenserit, quousque de his unicuique legaliter et amicabiliter coram episcopo civitatis aliisque civibus non emendaverit, ab ecclesia se privatum cognoscat. Si vero post secundam et tertiam conventionem cuncta in quibus arguitur, non emendaverit, tanquam ethnicus et publicanus ab omni Christianorum collegio separetur.

(*in frag.*) *BD 11.30] Ctp 3.26.1 (23, q. 8, c. Si quis.)*

¹ depred. CPSH; *om.* M

41

¹Ex dictis Hierononimi de furibus²

Fur³ autem non solum in maioribus, sed⁴ in minoribus etiam iudicatur. Non enim quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur, quomodo in fornicatione, non idcirco diversa sit fornicatio, si mulier pulchra aut deformis, ancilla, aut ingenua, pauper aut opulenta; sed qualiscumque illa fuerit, una est fornicatio. Ita in furto quantumcumque quis abstulerit, furti crimen incurrit.

(*in c. II Ep. ad Tit.*) *BD 11.55] (14, q. 6, c. Fur autem.)*

¹ Quod furtum ita sit in parvo, sicut in magno *add. as rubr.* M

² Ex - furibus CPBS; Hierony. M

³ Cur B

⁴ et *add.* CRM, *om.* PVBS

42*De eadem re¹. Ex penitentiali Theodori*

Si quis per necessitatem furatus fuerit cibaria, vel vestem, vel pecus, per famem, aut per nuditatem, peniteat hebdomadas tres. Si reddiderit, non cogatur ieiunare.

BD 11.56] Ctp 3.26.2

¹ ead. re CPSH; furibus L; penitentia furti M

43*De eadem re. Ex concilio Aurelianensi, cap. 8*

Nam¹ si quis publicam rapinam seu furtum fecerit, publicam inde agat penitentiam, iuxta sacrorum canonum sanctiones. Si vero occulte, sacerdotum consilio peniteat, quoniam raptores, ut Apostolus ait (nisi inde veram egerint penitentiam) regnum Dei non possidebunt. Qui vero de rebus ecclesie aliquid abstulerit, gravius inde iudicetur, quia, quamvis ultio furum et raptorum ad comites respiciat, penitentia tamen ad episcopos pertinet.

BD 11.57]

¹ Nam CRPBSM; Iam H

44*De eadem re. Ex penitentiali Theodori*

Si quis furtum capitale commiserit, id est quadrupedia tulerit, vel casas effregerit, 7 annos peniteat, et quod furatum est reddat. Si quis vero de minoribus semel aut bis furtum fecerit, reddat quod tulit, et annum unum peniteat. Si quis sepulcrum violaverit, septem annos peniteat, tres ex his in pane et aqua.

BD 11.58] (27, q. 4, c. Si quis furtum.)

45*De eadem re¹. Ex concilio Triburiensi, cap. 5*

Fures et latrones si in furando et predando occiduntur, visum est pro eis non orandum. Si comprehensi aut vulnerati presbitero vel diacono confessi fuerint, communionem eis non negamus.

(c. 31, quanquam non iisdem verbis). BD 11.59] (13, q. 2, c. Fures et latrones.)

¹ De ead. re CPS; Quod pro furibus et latronibus in furto seu depredatione occisis non sit orandum M

46

De eadem re¹. Ex concilio Aurelianensi, cap. 1

Si fur aut latro captus in preda absque occisione² potest comprehendi, et tamen interficitur, quia ad imaginem Dei creati, et in nomine eius baptizati sunt, interfectores eorum 40 diebus non intrent ecclesiam, lanea veste induti ab escis et potibus, qui interdicti sunt, a toro et gladio et equitatu se absterneant. In tertia, quinta feria, et Sabbato aliquo genere leguminum vel olerum et pomis parvisque piscibus, cum mediocri cervisia vicissim utantur, et temperate. Sin autem a veridicis comprobatur testibus, quod sine odii meditatione se suaque liberando diaboli membra interficiunt, et capi non poterant, penitentiam pro homicidio eis non iniungimus, nisi ipsi voluerint aliquid quod humanitatis est facere.

BD 11.60 has more] (13, q. 2, c. Si fur et latro.)

¹ De eadem re CPSH; Utrum penitere debeant qui furem vel latronem in preda captum postea interficiunt M
² occis- CPSM; occas- Fr

47

De eadem re. In Exodo dicitur¹

Si infringens fur domum sive effodiens fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Quod si orto sole fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur. Si non habuerit quod pro furto reddat venundabitur. Si inventum fuerit apud eum quod furatus est, vivens sive bos, sive asinus, sive ovis, duplum restituet.

BD 11.61]

¹ In Ex. dic. CPS; Exodi XXII. M

48

De servo qui fugerit dominum suum¹

Ex epistola Hieronimi ad Pacasium² Alexandrinum³. De servo qui dominum suum fugerit, interrogabas, si ille in illa fuga mortuus fuerit, utrum pro eo liceret orare, an non. Hoc in divinis libris non invenimus prohibitum; sed tamen scimus ab apostolis firmiter preceptum ut servi subditi sint in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis. Et⁴ in Gangrensi concilio⁵ ita scriptum est, Si quis servum sub pretextu divini cultus doceat dominum proprium contempnere, ut discedat ab eius obsequio, anathema sit. Unde datur intelligi quod si ille anathema meruit, qui docet servum proprium dominum contempnere, et ab eius obsequio recedere, quanto magis ille qui dominum spernit, et eius servitio subdi noluerit. Sed tamen distantia est inter illum qui per superbiam fecerit, et illum qui per necessitatem coactus crudelitate domini sui.

BD 11.62]

¹ Ex epistola Hieronimi *add.* PVS, *om.* CRBHM

² ad Pac- CRPVBHM; ad Pasch- VM; *om.* S

³ Ex ep. (beati *add.* H) - Alex. *as insc. only* CRBHM

⁴ Et CPBM; *om.* S

⁵ (Gang. conc. cap. 3) *add.* M²

49

De clericis si in demoliendis sepulcris comprehensi fuerint. Ex concilio Toletano V¹, cap. 45

Si quis clericus in demoliendis sepulcris fuerit deprehensus, quia facinus hoc pro sacrilegio legibus publicis sanguine vindicatur, oportet in tali scelere proditum a clericatus ordine submoveri, et penitentie triennio deputari.

BD 11.63]

¹ V CPSH; IV M

50

De clericis aut¹ monachis si furtum fecerint. Ex concilio Agatensi, cap. 2

Si quis clericus aut monachus furtum fecerit (quod potius sacrilegium dici potest) id censuimus ordinandum, ut iunior virgis cesus tanti criminis reus nunquam officium ecclesiasticum² excipiat. Si vero iam ordinatus³ in hoc facinore fuerit deprehensus, nominis ipsius dignitate privetur; cui sufficere potest pro actus sui levitate, impleta penitentie satisfactione, sola communio.

(Ex regula Patrum. Simile quid habetur huius co. ca. 4 et 5) BD 11.64].

¹ aut CPS; vel M

² [clericatus] *add. Fr*

³ [clericus, orig.] *add. Fr*

51

De illis qui de ministerio ecclesie aliquid furati fuerint¹. Ex penitentiali Romano

Si aliquis de ministerio ecclesie quolibet modo aliquid furatus fuerit, 7 annos peniteat.

BD 11.65]

¹ fur. fuer. CPSM; fuerit *Fr*

51A (S)

De monachis si de furto infamati fuerint quomodo se expurgare debeant. Ex concilio Garm' cap. x

Sepe contingit ut in monasteriis monachorum furta perpetrentur. Idcirco statuimus ut quando ipsi fratres de talibus se expurgare debuerint, missa ab abbate celebretur vel ab aliquo presentibus fratribus, et sic expleta missa omnes communicent in hec verba, Corpus Domini sit mihi ad probationem hodie.

BD 11.66]

52

Ut maledici nisi se corrigant regnum Dei non possidebunt¹. Ex dictis Hieronimi

Apostolus dicit, Neque maledici regnum Dei² possidebunt. Si quis hoc peccatum admiserit tam grande peniteat, quam grande perpetravit scelus, quo a regno Dei non separetur.

BD 10.51]

¹ Ut - poss. CPS; De maledicis et pena eorum. M

² mal. reg. Dei CVBSM; reg. Dei mal. P

53

De illis qui murmurant¹. Ex concilio Magontiensi, cap. 8

Si quis murmurans exstiterit, videat ne penam murmurantium incurrat, de qua Apostolus dicit, Neque murmuraveritis sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore. Iuxta mensuram opusque peccati, quia in hoc sententia Apostoli pleniter declaratur, sacerdotis iudicio peniteat.

BD 10.52] (Dist. 90, c. Alienus sit.)

¹ De - murmurant CPSH; De murmuratoribus M

54

De eadem re. Ex eodem

Qui contentiosus aut murmurans exstiterit, secundum arbitrium prioris ita peniteat, qualiter culpe qualitas extat¹.

BD 10.53] (Dist. 90, c. Si quis monachus.)

¹ [modus] *add.* M

55

De eadem re.¹

Apostolus dicit, Omnia facite sine murmurationibus; alienus sit a fratrum unitate qui murmurat, et opus eius abiiciatur.

BD 10.54]

¹ Apostolus ait PBS; *om.* CRVM

56

De contentiosis. Ex decretis Hilarii pape, cap. 15

Si quis videtur contentiosus esse, dicente Apostolo, Nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia Dei, si quis hoc facit, notetur usquequo corrigatur.

(ad calcem decreto. Hilarii) BD 10.55]

57

De his qui in lingua lascivi fuerint¹. Ex penitentiali Theodori

Si quis lascivus in lingua fuerit², triduana penitentia expietur³.

BD 10.56]

¹ De his - fuerint CPSH; De illis qui lasciva sunt lingua M

² [extiterit] *add.* M²

³ expietur CRBSHM; excipietur PV

58

De illis qui per odium dissidentes extiterint¹. Ex dictis Isidori

Si quis discors, et litigans, et per odium dissidens extiterit, quousque ad concordiam redeat a conventu et societate ecclesie, ut canones iubent, alienus existat.

BD 10.57]

¹ illis - extit. CPBS; dissidentibus et litigantibus M

59

De illo qui odio habet aliquem et ad pacem reverti noluerit¹. Ex eodem

Si quis odio habet aliquem, ita ut ad pacem reverti non velit, sicut sancti Patres statuerunt, excommunicetur, et ab ecclesia separetur donec reconcilietur.

BD 10.58]

¹ illo - noluerit CPS; his qui de odio ad pacem nolunt redire M

60

De eadem re. Ex decretis Fabiani pape, cap. 5

Si quis contristatus noluerit reconciliari satisfaciente eo qui contristavit, acerrimis maceretur inediis, usque dum gratanti animo satisfactionem recipiat.

(in fragm.).BD 10.59] (Dist. 90, c. Si quis contristatus.)

61

De eadem re. Ex eodem

Si quis non vult reconciliari fratri suo quem odio habet, tamdiu in pane et aqua peniteat, usque dum reconcilietur ei¹.

BD 10.60]

¹ rec. ei CPM; ei rec. S

62

De eadem re. Ex concilio Agathensi, cap. 7¹

Placuit etiam, ut (sicut plerumque fit) quicumque odio aut longinqua inter se lite dissenserint, et ad pacem revocari diuturna contentione nequiverint. a sacerdotibus civitatis primitus arguantur, qui si inimicitias deponere perniciose intentione noluerint, de ecclesie cetu iustissima excommunicatione pellantur.

BD 10.61] (Dist. 90, c. Placuit etiam.)

¹ 7 CPSH; 31 M

63

De illis qui contentiones et rixas amaverint. Ex eodem concilio, cap. 5¹

Si quis contentiones et² rixas amaverit, vel manifestum convicium fratri intulerit, iuxta arbitrium Rectoris modumque peccati, diuturna expietur penitentia.

(Additur ad calcem co. Aga.) BD 10.62] (Dist. 90, c. Si quis monachus.)

¹ cap. 5 CPM; om. S

² et CRVM; vel PBS

64

De his qui faciles sunt ad detrahendum. Ex eodem, cap. 10

Si quis promptus facilisque est ad detrahendum, dicens quod verum non est, 7 dies in pane et aqua sequestratus a fraterno consortio peniteat.

(annectitur et hoc ad calcem eiusd. concii.) BD 10.63]

65

De eadem re¹. Ex concilio Tungrensi², cap. 5

Quisquis per dolum mittit manum suam in Christum Domini, episcopum videlicet Patrem et pastorem suum, quia sacrilegium committit, et qui ecclesiam devastat, et incendit, quia et hoc sacrilegium est, placuit sancte sinodo ut in uno loco, id est in monasterio, peniteat omnibus diebus vite sue.

BD 10.65]

¹ De - re CPS; De penitentia eius qui manum mittit in episcopum M

² Tung- CBSM; Tong- PV

66

De clericis maledicis. Ex concilio Carthaginensi¹, cap. 57

Clericus maledicus maximeque a² sacerdotibus³, cogatur ad postulandam veniam; si noluerit, degradetur, nec unquam ad officium absque satisfactione revocetur.

BD 10.66] (Dist. 46, c. Clericus maledicus.)

¹ IV add. M

² maximeque a CPS; maxime in M

³ [maximeque a sacerdotibus] add. M²

67

De illis qui detrahunt suis prioribus. Ex dictis Basilio

Si quis detraxerit ei qui preest, septem dies a conventu ecclesie separatus, ut Maria soror Aaron que detraxit¹ Moisi, peniteat.
(in regulis brevioribus ad quest. 27). BD 10.67]

¹ -axit CPS; -axerat M

68

¹Aurelius aug. in epistola² ad Aurelium episcopum

Comessationes et ebrietates ita concesse et licite putantur, ut in honorem etiam beatissimorum martirum, non solum per dies solemnes (quod ipsum quis non lugendum videat, qui hec non carnis oculis inspicit), sed et quotidie celebrentur. Et post pauca. Non ergo aspere (quantum existimo) non duriter, non modo imperioso ista tolluntur; sed magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine; severitas autem exercenda est in peccata paucorum, et si quid minamur, cum dolore fiat, de Scripturis comminando vindictam futuram, ne nos ipsi in nostra potestate sed Deus in nostro sermone timeatur. Ita prius movebuntur spirituales vel spiritualibus proximi, quorum auctoritate et lenissimis quidem, sed instantissimis admonitionibus cetera multitudo frangatur.

Epist. 64] Ctp 3.26.3 (Dist. 44, c. Comessationes.)

¹ Quibus modis tollende sint comessationes et ebrietates *add. as rubr.* M

² Aurelius aug. in ep. CPBH; August. in epist. SM

69

Quod crapula multum sit Christianis contraria. Ex dictis¹ Benedicti

Nihil sic contrarium est homini Christiano quomodo crapula et ebrietas, sicut ait Dominus in Evangelio, Videte ne graventur corda vestra crapula et ebrietate.
BD 14.1]

¹ sancti *add.* C²M, *om.* CRPVBS

70

Ut malum ebrietatis omnino vitetur¹. Ex decret. Euthichiani pape, cap. 8

Magnum malum ebrietatis², unde omnia vitia pullulant, Christianis modis omnibus cavere precipimus. Qui autem hoc vitare noluerit, excommunicandum esse decrevimus, usque ad congruam emendationem.

(ad calc. decretorum Euty.) BD 14.2]

¹ Ut - vit. CPHM; *om.* S

² mal. ebr. CVBSHM; ebr. mal. P

71

Quod¹ episcopi et eorum ministri crapula et ebrietate non debeant gravari². Ex decretis eiusdem, cap. 9

Episcopi et Dei ministri non debent comessionibus et vinolentiis nimiis incumbere, sed considerent sententiam Domini dicentis, Attendite ne graventur corda vestra crapula et ebrietate. Moderate enim cibum et necessarium sumptum sumant, ut, iuxta Apostolum, sobrii sint et parati ad servitium Domini³.

(ad calcem decretorum eiusdem) BD 14.3]

¹ Quod CPSH; Ne M

² non deb. grav. CPSH; graventur M

³ Domini CPSH; Dei M

72

De eadem re. Ex concilio Cabilonensi, cap. 10¹

Ut sobrietatem sacerdotes teneant, et hanc habendam fidelibus predicent, quia non potest libere sobrietatem predicare qui se mero usque ad alienationem mentis ingurgitat. Hoc et de comessionibus et ceteris pestibus ad gastrimargiam pertinentibus observandum est.

(Cabilo. conc. 2 cap. 10) BD 14.4 var.]

¹ cap. 10 CPHM; om. S

73

De eadem re. In canone¹ apostolorum, tit.² 42

Episcopus, presbiter, aut diaconus alee atque ebrietati deserviens, aut desinat, aut certe dampnetur. Subdiaconus, aut lector aut cantor similia faciens aut desinat, aut communione privetur. Similiter etiam laicus.

BD 14.5] IP 3.170 (Dist. 35, c. Episcopus.)

¹ In can. CPS; Ex canonibus M

² tit. CPS; cap. M

74

Ex eodem¹, cap. 43

Si quis episcopus aut aliquis ordinatus in consuetudine ebriosus fuerit, aut desinat, aut deponatur.

BD 14.6]

¹ Ex eod. CPS; Ex canone apostolorum H; De eadem re. Ibidem M

75

Quales convive sacerdotum¹ epulis interesse debeant. Ex decretis Eusebii pape, cap. 10

Oportet episcopum moderatis epulis contentum esse suosque convivas ad comedendum et potandum non urgere, quin potius semper sobrietatis prebeat exemplum. Removeatur ab eius convivio cuncta turpitudinis argumenta², non ludicra spectacula, non acromatum vaniloquia, non fatuorum stultiloquia, non scurrilium admittantur prestigia. Adsint peregrini, et pauperes, et debiles, qui de sacerdotali mensa Christum benedicentes benedictionem percipiant. Recitetur sacra lectio, subsequatur vive vocis exhortatio, ut non tantum corporali cibo, imo verbi spiritualis alimento convivantes se refectos gratulentur, ut in omnibus honorificetur Deus, per Iesum Christum Dominum nostrum. *(annectitur ad calcem decretorum Eusebii) BD 14.7]*

¹ sac. CPSH; episcoporum M

² [augmenta] *add.* M²

76

De eadem re¹. Ex penitentiali Theodori episcopi

Sacerdos quilibet si inebriatur per ignorantiam, septem dies peniteat in pane et aqua. Si per negligentiam, quindecim dies. Si per contemptum, quadraginta dies.² Diaconus vel monachus secundum ordinem (ut scriptum est) ceu et reliqui clerici et ministri iuxta ordinem iudicio sacerdotis peniteant. Laici velut vota non habentes, si inebriantur arguantur a sacerdote, quod ebriosi regnum Dei non possidebunt, et interitus sit ebrietas, et compellat eos penitere. Qui cogit hominem ut inebrietur humanitatis gratia, acerrime corripitur, et septem dies peniteat; si per contemptum triginta dies. Nullus Christianus alium Christianum plus bibere cogat quam nature sufficiat. Quod si fecerit, iuxta id quod in penitentiali habetur, peniteat.

BD 14.8]

¹ De eadem re CPS; De penitentia sacerdotum et reliquorum ordinum si inebriati fuerint M

² Si per cont. – dies ss V

77

De eadem re. Ex dictis Fructuosi episcopi

Si quis ecclesiastica peditus ordinatione, aut monachus repertus fuerit ebriosus, in pane et aqua tribus mensibus peniteat.

BD 14.9]

78

Ex decretis Eutichiani pape, cap. 13. De eadem re¹

Observandum est vobis ut et vos ab ebrietate abstineatis, et ut plebes subdite abstineant, predicetis². Et neque per tabernas eatis bibendo aut comedendo, neque domos

¹ De ead. re CPH; *om.* S; Ut clerici et ipsi a comessionibus et ebrietatibus abstineant, et subditos abstinere precipiant *before insc.* M

² [precipiatis] *add.* M²

aut vicos curiositate qualibet peragretis; neque cum feminis aut cum quibuslibet personis impuris convivia exerceatis, nisi forte paterfamilias quilibet vos ad domum suam invitaverit, et cum coniuge sua et prole velit vobiscum spirituali gaudio letari, et verborum vestrorum refectionem accipere, et vobis refectionem carnalem charitatis officio exhibere. Oportet enim ut, si quando quislibet fidelium carnalibus vos reficit epulis, a vobis reficiatur epulis spiritualibus.

(*ad calcem decretorum Eutychiei*) *BD 14.10]*

79

Qui ebrius fuerit ut ordo patitur peniteat¹. Ex concilio Agathensi, cap. 10²

Itaque eum quem ebrium fuisse constiterit (ut ordo patitur) aut 30 dierum spatio a communione statuimus submovendum, aut corporali dandum supplicio.

BD 14.11] (Dist. 35, c. Ante omnia.)

¹ Qui - pen. CPSH; De penitentia eius qui ebrius fuerit M

² 10 CPSH; 41 M

80

Quod vino inebriari non liceat sed fugiendum sit¹. Ex dictis Augustini

Fuge vinum velut venenum, ne ebrietas superet te, expoliatumque virtutibus te nudum efficiat. Vinum enim, ut sancta Scriptura dicit, apostatare facit etiam sapientes. Attende Ne virum sapientem et sanctum quomodo per ebrietatem nudatus est dormiens. Attende et Lot patriarcham qui per ebrietatem se miscuit filiabus impudenter. Hinc beatus Basilius dicit, Multi per vinum a demonibus capti sunt; nec est aliud ebrietas quam manifestissimus demon². Hinc propheta ait, Fornicatio et vinum, et ebrietas aufert cor. Ebrietas enim perturbationem parit, gignit mentis furorem, et flammam suscitatur libidinis, Apostolo teste, Nolite inebriari vino in quo est luxuria. Si quis autem contra hec fecerit sanctorum statuta, dignam et longam agat penitentiam, quia unum est ex his peccatis que hominem separant a regno Dei, dicente apostolo Paulo, Neque ebriosi regnum Dei possidebunt.

BD 14.12]

¹ vino - sit CPS; vinum ut venenum sit fugiendum M

² (Basilius tomo II, in admonitione ad filium spiritualem) *add.* M²

81

De illis qui per ebrietatem¹ vomitum fecerit. Ex penitentiali Romano

Qui per ebrietatem vomitum facit, si presbiter aut diaconus est, quadraginta dies peniteat; si monachus, triginta dies; si clericus, viginti dies; si laicus, quindecim dies.

BD 14.13]

¹ illis - ebriet. CPSH; penitentia eius qui ex ebrietate M

82*De eadem re. Ex Penitentiali Bede presbiteri*

Laicus si per ebrietatem vomitum facit, tres dies a carne et vino, et cervisia abstineat.
BD 14.14]

83*De illis qui per superbiam alios inebriant¹*

Si quis per nequitiam alium inebriat, quadraginta dies peniteat. Quod si in consuetudine habuerit, communionem privetur, donec digne peniteat, et emendationem promittat.
BD 14.15]

¹ illis - inebriant CPS; penitentia eius qui per nequitiam alios inebriat M. Nota *in mg.* L

84*Quod fugienda sit ebrietas. Ex decr. Clementis pape, cap. 35*

Ebrietatem oppido prohibebat, et ebriosos corpore et animo mortuos esse predicabat. De quibus per exemplum aiebat, Ve qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam, ut vino estuetis. Cithara, et lira, et timpanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris, et opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis. Et iterum, Ve qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem, qui iustificatis impium pro muneribus, et iustitiam iusti aufertis ab eo. Propter hoc, sicut devorat stipulam lingua ignis, et calor flamme exurit, sic radix eorum quasi favilla erit, et germen eorum ut pulvis ascendet. Abiecerunt enim legem Domini exercituum, et eloquium sancti Isrelis blasphemaverunt; ideo iratus est furor Domini in populo suo, et extendit manum suam super eum, et percussit eum, et conturbati sunt montes, et facta sunt morticina eorum quasi stersus in medio platearum. In omnibus his non est aversus furor eius, sed adhuc manus eius extenta.
(episto. 1 ad Iacobum fratrem Domini) BD 14.16]

85*De eodem¹. Isidorus dicit*

Esce crapulam, potus ebrietatem generant. Ebrietas autem perturbationem gignit mentis, furorem cordis, flammam libidinis. Ebrietas ita mentem alienat, ut ubi sit nesciat. Unde etiam malum non sentitur quod per ebrietatem committitur. Verum est quod iuxta prophetam dicitur, Fornicatio et ebrietas auferunt cor. Fornicatio enim, sicut ait Salomon, infatuat sapientem. Ebrietas, sicut in Lot, sensum rationis captivat; unde et in Proverbiis, Potentes, inquit, qui iracundi sunt vinum non bibant, ne, cum biberint, obliviscantur sapientiam. Plerisque laus est multum bibere, et non inebriari. Audiant hi adversum se dicentem prophetam, Ve qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem. Vino multo deditos et luxuriose viventes Isaias sic arguit dicens,

¹ De eodem CPS; Que mala ebrietas in corpore et mente hominis generet M

Ve qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam, ut vino estuetis. De talibus et alio loco dicitur, Ve tibi, civitas cuius rex iuvenis est, et cuius principes mane comedunt. Multi enim a mane usque ad solis occubitum ebrietati et gule voluptatibus serviunt, nec intelligunt cur nati sint, sed consuetudine belluina detenti, luxurie tantum tota die epulisque inserviunt. Clamat Iel propheta his qui ebrietati deserviunt, dicens, Expergiscimini ebrii, et flete, et ululate omnes, qui bibitis vinum in dulcedine. Quo testimonio non ait tantum, Flete omnes, qui bibitis vinum, ut bibere omnino non liceat, sed adiecit in dulcedine, quod ad voluptuosam pertinet et prodigam effusionem. Nam quantum satis est necessitati edocet Timotheum bibere Apostolus dicens, Vino modico utere. Non solum ex vino inebriantur homines, sed etiam ex ceteris potandi generibus, que vario modo conficiuntur. Unde et Nazareis qui se sanctificabant Domino, preceptum est vinum et siceram non bibere, utraque enim statum mentis evertunt, et ebrios faciunt, luxuriam quoque carnis utraque equaliter gignunt. Quidam continentes sicut panem cum pondere edunt, ita et aquam cum mensura sumunt, asserentes ad castimoniam carnis etiam aque abstinentiam convenire.

(lib. II De summo bono, ca. 43.) BD 14.17]

86*

¹Lib. VI² Institutionum³, tit. I

Quod infans vel furiosus perdidit possessori, vel corrumpit, impunitum est.

CB Varia 1A 10]

¹ De impunitate furiosi si quid per eum perditum fuerit *add. as rubr.* M

² VI PVSA; VII CRHM

³ Inst. CPSHM; *om.* A

87*

¹Institut. lib.² XXIII³, tit. II

Furor contrahi matrimonium non sinit, quia consensu opus est, sed recte contractum non impedit.

(Digest. lib. 23 tit. II, l. 16). CB Varia 1A 22]

¹ Furiosis matrimonia non contrahenda, contracta non dirimenda *add. as rubr.* M

² Inst. lib. CRHM; Lib. Inst. PV; Lib. A

³ XXIII CPVSA; XXIV HM

89*[88 CRPVBSA]

Liber III titul. 19¹

Furiosus quoque nullum negotium gerere potest, quia non intelligit quod agit.

(lib. III Instit., tit. XX).

¹ Lib. III tit. 19 PVBSA; Lib. III Instit. tit. 19 CRH; Item, de furiosis. Lib. III Instit. titu. 20 M

88*[89 CRPVBSA]¹*Ambrosius super Lucam, Lib. I titul. 6*²

Furiosus licet ducere uxorem non possit, retinere tamen matrimonium potest.
(*Digest. lib. I, tit. 6 l. 8*) *CB Varia II 16f*] *Ctp 3.26.4, cf 3.29.126*

¹ Item, de eodem *add. as rubr. M*² *Lib. I tit. 6 CPSA; om. M***90***¹*Novellarum constit.*²104

Si furiosus filius vel quecumque persona liberorum sit in furore, eadem teneantur
que superius de furiosis parentibus diximus.
Ctp 3.26.5

¹ Quod idem sit sentiendum de furiosis filiis et parentibus *add. as rubr. M*² *cap. add. M, om. CPSA***91***¹*Ambr. Exameron*², *in tract. prime diei*³

In iudiciis istiusmodi voluntarios reos non ex necessitate compulsos culpa stringit,
pena condempnat. Neque enim si furore aliquis innocentem peremerit, obnoxius morti
est; quin etiam ipsius divine legis oraculo, si quis per imprudentiam intulerit necem,
accipit impunitatis spem, refugii facultatem, ut possit evadere. Hoc igitur de eo quod
proprie malum videtur, dictum sit. Mala enim non sunt, nisi que crimine mentem
implicant, et conscientiam ligant.

*(lib. I, c. 1). Ctp 3.26.6*¹ De impunitate furiosi *add. as rubr. M*² Exam. CPSA; li. Hexeme. M³ i diei CPAM; diei i S**92***¹*August. in*² *lib. Questionum Veteris et Novi Testamenti, cap. 2*

Aliquos scimus subito dementes factos ferro, fuste, lapidibus, morsibus multis
nocuisse, quosdam et occidis. Captos autem industria et iudiciis oblatos minime reos
factos, eo quod non voluntate, sed, impellente vi nescio qua hec gesserint nescientes.

Quomodo enim reus constituitur, qui nescit quod³ fecerit?

*Ctp 3.26.7 (15, q. 1, c. Quos scimus.)*¹ De eodem *add. as rubr. M*² in CPSHA; *om. M*³ quod RVBSH; quid CM;?P

93*¹*Institutionum lib. II, tit. XII*

Testamentum non possunt facere² impuberes, quia nullum eorum animi iudicium est; item furiosi, quia mente carent. Nec ad rem pertinet si impubes postea pubes³, aut furiosus postea compos mentis factus fuerit, et decesserit. Furiosi autem si per id tempus fecerint testamentum quo furor eorum intermissus est, iure testati⁴ esse videntur.⁵

CB Varia IA 33b; cf 16.188 below] Ctp 3.26.8, cf 3.29.121

¹ Quod impuberes et furiosi non possint testamentum facere *add. as rubr.* M

² non poss. fac. CPSH; fac. non poss. AM

³ post pubes *in mg.* P

⁴ testamenti (vel testati *ss*) R

⁵ *A has here (at foot of fo. 183v) Canones apostolorum capitulo 42 (cf above 13.73); top of fo. 184 blank*

94¹*Toletano concilio*² *cap. 58*

De Iudeis precepit sancta sinodus nemini deinceps vim inferri ad credendum. Item³. Iudei non vi sed libera arbitrii voluntate⁴ ut convertantur, suadendi non potius⁵ impellendi.

(Tolet. conc. 4 cap. 56). cf Ctp 2.37.18] (Dist. 45, c. De Iudeis.)

¹ Iudeos non esse cogendos ad fidem Christianam *as rubr.* Ex *add.* M

² Toletano concilio PVM; Toletan' conc' CB; Toletanum concilium RS

³ (eodem conc.) *add.* M²

⁴ [liberi arbitrii facultate] *add.* M²

⁵ non pot. CPS; potius sunt quam M

95¹*Item*

Quicumque episcopus, sive clericus, sive secularis, ullis Iudeis contra fidem Christianam vel munere vel favore auxilium prestiterit, vere ut profanus et sacrilegus, anathema effectus ab ecclesia catholica et regno Dei efficiatur extraneus, quia dignum est ut a corpore Christi separetur, qui eius inimicis patronus efficitur. *(cap. 57).*

¹ Ut nullus Iudeis in errore suo patrocinetur *add. as rubr.* M

96¹*Item*

Infirmari oportet eorum testimonium, qui in fide falsi docentur, nec eis esse credendum qui veritatis fidem a se abiecerunt.

(Eiusdem conc. cap. 63)] (2, q. 7, c. Non potest.)

¹ De infirmando Iudeorum testimonio *add. as rubr.* M

97¹*Item*

Ii² qui ex Iudeis, officia publica nullatenus appetant, quia sub hac occasione Christianis iniuriam faciunt, ideoque iudices provinciarum cum sacerdotibus, eorum subreptiones fraudulentas suspendant, et officia publica eos agere non permittant. Si quis autem hoc permiserit, velut in sacrilegum excommunicatio proferatur, et is qui subreperit publicis codicibus³ deputetur.

(*ibidem*, ca. 64) *Ctp* 2.37.24] (27, q. 4, c. *Constituit sanctum*.)

¹ Ne publica officia Iudeis committantur *add. as rubr.* M

² Ii CPS; Hii M

³ vel conditionibus *add. ss R*; [cedibus, orig.] *add. Fr*

98*¹*Item*

Iudeis non liceat Christianos servos nec Christiana mancipia emere, nec cuiusquam consequi largitate. Nefas est enim ut membra Christi serviant membris Antichristi. Quod si deinceps servos Christianos vel ancillas Iudei habere presumpserint, sublatis ab eorum dominatu libertatem a principe consequantur.

(*Eiusdem concii. cap. 65*)

¹ Ne Iudei mancipia Christiana emere presumant *add. as rubr.* M

² A fo. 179 resumes

99*¹*Sinodus Aurelian' tempore Gildeberti² regis, cap. 13*

Christianis convivium³ interdicimus Iudeorum in quibus si forte fuisse probantur, annuali excommunicationi pro huiusmodi contumacia subiacebunt.

(*Aureli. conc. 3 cap. 13*)

¹ Ne Christiani Iudeorum convivii intersint *add. as rubr.* M

² Syn. Gildeb. (Ghildeb. A) CPBSA; Ex concil. Aurelian. tempore Childeberti M

³ -vium CRPBSH; -via M

100*¹*Item cap. 29*

Iudei a die Cene Domini usque in secundam Sabbati in Pascha, hoc est ipso quadriduo procedere inter Christianos, neque catholicis populis se ullo modo² vel quacumque occasione miscere presumant.

¹ Ne Iudei a Cena Domini usque ad secundam feriam in publico appareant *add. as rubr.* M

² [loco, orig.] *add. Fr*

101**¹Gregorius Petro episcopo Terracinensi²*

Ioseph presentium lator Iudeus insinuavit nobis, quod de quodam loco, in quo ad celebrandas festivitates suas Iudei in Terracinensi castro consistentes convenire consueverant, tua eos fraternitas expulerit, et in alium locum pro colendis similiter festivitatibus suis te quoque noscente et consentiente, migraverint, et nunc de eodem loco expulsos denuo se conqueruntur. Sed si ita est, volumus ut tua fraternitas ab huiusmodi se querela suspexdat, et locum quem (sicut prediximus) cum tua conscientia quo congregentur adepti sunt, eis (sicut mos fuit) ibidem liceat convenire. Hos enim qui a Christiana religione discordant, mansuetudine, benignitate, admonendo, suadendo ad unitatem fidei necesse est congregare, ne quos dulcedo predicationis et preventus futuri iudicis terror ad credendum invitare poterat, minis et terroribus repellantur.

(*lib. I regist. epist. 34.*)

¹ Quod omni mansuetudine et benignitate Iudei ad fidei sint vocandi *add. as rubr. M*

² Terracinsi A

102**¹Gregorius lib. III² Iohanni episcopo Caralitano*

Pervenit ad nos servos ancillasque Iudeorum fidei causa ad ecclesiam fugientes, aut infidelibus restitui dominis, aut eorum ne restituantur pretium dari. Hortamur igitur ut nullatenus tam pravam consuetudinem manere permittas, sed quilibet Iudeorum servus ad venerabilia loca fidei causa confugerit, nullatenus eum patiamini preiudicium sustinere, sed sive olim Christianus, sive nunc fuerit baptizatus, sine ullo Christianorum pauperum dampno, religioso ecclesiastice pietatis patrocinio in libertatem modis omnibus defendatur.

(*epistola 9*)

¹ De servis Iudeorum ad ecclesiam confugientibus *add. as rubr. M*

² registri *add. M, om. CPSA*

103**¹Item Iohanni episcopo Siracusano*

Felix presentium portitor questus nobis est, cum sit de Christianis natus parentibus, a quodam Christiano Samareo se (quod dici scelus est) esse donatum. Et dum huiusmodi superstitionis homines Christiana quolibet modo mancipia possidere nec ratio legis, nec reverentia religionis admittat, se tamen per decem et novem annos in eius asserit servitio permansisse. Sed cognoscente hoc decessore vestro sancte memorie Maximiano, ab eo se zelo (sicut decuit) sacerdotali commoto, de Samarei servitio nefario dicit liberatum. Sed quia eiusdem Samarei filius post quinque annos factus dicitur Christianus, et supradictum Felicem in eius servitium (quantum ipse dicit) quidam nituntur redigere, sanctitas vestra hec que edocti sumus diligenter inquirat, et si ita ea esse constiterit, eum tueri studeat, et a nullo sub qualibet occasione gravari permittat, quia, dum superstitione secte mancipia dominos suos ad fidem precedentia servitio eorum

¹ De Felice Christiano, quem quidam Samarites servituti subiicere volebat *add. as rubr. M*

redigi aperte iura prohibeant, quanto magis hic de Christianis parentibus natus et factus a parvulo Christianus, hanc non debet questionem aliquo modo sustinere.

(*Lib. VII regist. ind. 1, ep. 22*).

104*

¹*Item Gregorius Ianuario episcopo Caralitano*

Iudei de civitate vestra huc venientes questi nobis sunt quod sinagogam eorum que Caralis sita est, Petrus qui ex eorum superstitione ad Christiane fidei cultum, Deo volente, perductus est, adhibitis sibi quibusdam indisciplinatis, sequenti die baptismatis sui, hoc est Dominico in ipsa festivitate paschali cum gravi scandalo, sine vestra occupaverit voluntate, atque imaginem illic Genitricis Dei Dominique nostri, et venerandam crucem vel birrum album, quo de fonte surgens indutus fuerat, posuerit. Item². His hortamur affatibus, ut sublata exinde cum ea qua dignum est veneratione, imagine atque cruce, debeatis quod violenter ablatum est reformare, quia, sicut legalis definitio novas Iudeos non patitur erigere sinagogas, ita quoque eos sine inquietudine veteres habere permittit.

(*Lib. regist. 7, indicti. 2, epist. 5*)

¹ Ut veteres synagogas Iudei obtineant *add. as rubr. M*

² Item CPSA; Paulo post M

105*

¹*Item Paschasio episcopo Neapolis²*

Iudei habitantes Neapoli questi nobis sunt, asserentes quod quidam eos a quibusdam feriarum suarum solemnitatibus irrationabiliter nitantur arcere, ne illis sit licitum festivitatum suarum solemnities colere, sicut eis nunc usque et parentibus eorum longis retro temporibus licuit observare vel colere. Quod si ita se veritas habet, supervacue rei videntur operam adhibere.

(*Lib. regist. 11, epist. 15*) Ctp 1.55.17 pt.] (*Dist. 45, c. Qui sincera.*)

¹ Ne Iudei a solemnitatibus suis vi arceantur *add. as rubr. M*

² -olis CPSA; -olitano M

106*

¹*Gregorius Fortunato Neapolitano episcopo*

Fraternitatem² vestram oportet esse sollicitam, si de Iudeorum servitio non solum Iudeus, sed etiam quisquam paganorum fieri voluerit Christianus postquam voluntas eius fuerit patefacta, nec hunc sub quolibet ingenio vel argumento cuiquam Iudeorum venundandi facultas sit, sed is qui ad Christianam converti fidem desiderat, defensione vestra in libertatem modis omnibus vindicetur. Hi vero quos huiusmodi oportet servos amittere, ne forsitan utilitates suas irrationabiliter existiment impediri sollicita vos hoc convenit consideratione servare, ut si paganos, quos mercimonii causa de externis finibus

¹ De mancipiis Iudeorum si fieri Christiani voluerint, quid agendum sit *add. as rubr. M*

² Frat. CPSM; Firmitatem A

emerint, infra tres menses dum emptor cui venditi fuerant non invenitur, fugere ad ecclesiam forte contigerit, et velle se dixerint fieri Christianos, vel etiam extra ecclesiam hanc talem voluntatem prodiderint, pretium eorum a Christiano, scilicet emptore, percipiant. Si autem post prefinitos tres menses quisquam huiusmodi servorum Iudaicorum velle suum dixerit, et fieri voluerit Christianus, nec aliquis eum postmodum emerit, nec dominus qualibet occasionis specie audeat venundare, sed ad libertatis procul dubio premia perducatur, quia hunc non ad vendendum, sed ad sibi serviendum dicitur comparasse³.

(*Lib. 5 regist. cap. 131, seu ep. 31*) *Ctp 3.26.9 (Dist. 54. c. Fraternitatem.)*

³ [reservasse, orig.] *add. Fr*

107*

¹*Ambrosius in epistola ad Vercellenses ad Theodosium augustum*²

Relatum est a comite orientis militarium partium incensam esse sinagogam, idque auctore factum episcopo. Non assero expectandam fuisse assertionem episcopi; sacerdotes enim turbarum moderatores sunt studiosi pacis, nisi cum et ipsi moventur iniuria Dei aut ecclesie contumelia. Item. Quid mandas in absentem iudicium? habes presentem, habes confitentem reum. Proclamo quod ego sinagogam incenderim, quod illis mandaverim, ne etiam esset locus in quo Christus negaretur. Item. Non vides, imperator, quia Deus se pro illis prohibet rogari, quos tu vindicandos putas? Item. Quis habet sinagogam vindicare? Christus, quem occiderunt, quem negaverunt? An Deus Pater vindicabit eos qui nec Patrem recipiunt? Item. Si de causis pecuniariis comites tuos consulis, quanto magis in causis religionis sacerdotes Domini equum est consulas? Item. Integra adhuc tibi sunt omnia, in hoc me ego Deo nostro pro te obligo, nec verearis sacramentum. Numquid Deo displicere poterit, quod pro eius emendatur honorificentia? Item. Quod honorificentius fieri potuit, feci, ut me magis audires in regia, ne si necesse esset audires in ecclesia.

(*epist. 29 ad Theodo. imperatorem*)

¹ De zelo sacerdotum Christianorum contra Iudeos *add. as rubr. M*

² Verc. (Vercellienses A) ad Theod. aug. (Theodosio augusto A) CPSHA; Wercellenses M

108*

¹*Hieronimus super Isaiam lib. II*

Non est mirum si apud Iudeos perierit omnis dignitas bellatorum, cum militandi sub gladio et arma portandi non habeant potestatem.

(*in cap. 3 Esa.*)

¹ Quod Iudei bellandi potestatem amiserint *add. as rubr. M*

109*¹*Codicum lib. I.*

Iudei et bonorum proscriptio et perpetuo exsilio dampnabuntur, si nostre fidei hominem circumcidisse eos, vel circumcidendum mandasse constiterit.

(*L. Iudei. 2 C. de Iud. et celico*)

¹ De damnatione Iudeorum si Christianum circumciderint *add. as rubr. M*

110*¹*Vita beati Greg. lib. III cap. 42*²

Quemadmodum Iudeos violenter baptizari Gregorius denegabat, ita Christianos eis quoquo modo subiici nullatenus permittebat. Item³. Iudeorum mancipia semel confugientia ad ecclesiam nusquam quibuslibet suasionibus reddi permittebat. Item⁴. Non solum Christiana mancipia in libertatem pristinam legaliter revocabat Gregorius, verum paganorum ad fidem venire volentia, vendi nullo modo permittebat.

¹ De mancipii Iudeorum, si ad Ecclesiam confugerint *as rubr. Ex add. M*

² III c. 42 CPBS; c 42 A; IV, cap. 43 M

³ (ibid., c. 45) *add. M*²

⁴ (ibid., c. 46) *add. M*²

111*¹*Stephanus omnibus episcopis, cap. 1*

Accusator vestrum nullus sit servus aut libertus, nullaque suspensii rea, aut infamis persona. Repellantur etiam cohabitantes inimicis, et omnes laici, quos ad infestationem blasphemie affectio amicitie incitare solet.

¹ Quod nulla infamis persona accusare possit *add. as rubr. M*

112¹*Gelasius Quinagesio episcopo*

Vir clarissimus Telesinus, quamvis Iudaice credulitatis esse videatur, talem se nobis approbare contendit, ut eum merito nostrum² appellare debeamus qui pro Antonio³ parente suo specialiter postulavit, ut eum dilectioni tue commendare debeamus. Et ideo fratrem⁴ supradictum voluntatis nostre mandatorumque respectu ita te habere convenit, ut non solum in nullo penitus opprimatur, verum etiam in quo ei opus fuerit, solatio tue se gaudeat dilectionis adiutum.

CB Gel. 18]

¹ Ut Iudei conversi honorentur *add. as rubr. M*

² [vestrum] *add. M*

³ [Antio] *add. M*

⁴ [frater] *add. M*

113

¹*Gelasius Siracusio, Constantio et Laurentio episcopis*

Iudas qui Iudaice professionis existit mancipium, iuris sui quod ante paucos annos se asserit comparasse, nunc ad ecclesiam Venefranam confugisse suggestit, sicut petitorii tenor annexus ostendit, eo quod dicat sibi ab infantia Christiano nuper a prefato domino signaculum circumcisionis infixum. Quapropter diligenter vestra inter utrumque sollicitudo rerum fideliter examinet veritatem, quatenus nec religio temerata videatur, nec servus hac obiectione mentitus competentis iura domini declinare contendat.

CB Gel. 65; Ctp 1.46.58]

¹ Qua diligentia examinandum sit de servis Iudeorum *add. as rubr. M*

114

¹*Alexander papa II omnibus episcopis Hispanie*²

Placuit nobis sermo, quem nuper de vobis audivimus, quomodo tutati estis Iudeos qui inter vos habitant, ne interimerentur ab illis qui contra Sarracenos in Hispaniam proficiscebantur. Illi quippe stulta ignorantia, vel forte ceca cupiditate commoti, in eorum necem volebant sevirere, quos fortasse divina pietas ad salutem predestinavit. Sic etiam beatus Gregorius quosdam qui ad eos delendos exardescebant prohibuit, impium esse denuntians eos delere velle qui Dei misericordia servati sunt, ut patria libertateque amissa, diuturna penitentia Patrum preiudicio, in effusione sanguinis Salvatoris dampnati, per terrarum orbis plagas dispersi vivant. Dispar nimirum est Iudeorum et Sarracenorum causa. In illis enim qui Christianos persequuntur, et ex urbibus et propriis sedibus pellunt iuste pugnatur, hi ubique parati sunt servire. Quemdam etiam episcopum sinagogam eorum destruere volentem³ cohibuit.

CB Alex. II 56] IP 8.29 from Dispar

¹ Quod Iudei servari debeant, non occidi *add. as rubr. M*

² [Gallie] *add. M*

³ vol. CPHM; volente *before* destruere B; violente S

115

¹*Berengario Narbonensi vicecomiti*

Noverit prudentia vestra nobis placuisse quod Iudeos qui sub vestra potestate habitant, tutati estis ne occiderentur. Non enim gaudet Deus effusione sanguinis, neque letatur in perditione malorum.

CB Alex. II 60]

¹ De eodem *add. as rubr. M*

¹*Willefredo*² *Narbonensi archiepiscopo*

Omnes leges tam ecclesiastice quam seculares, effusionem humani sanguinis prohibent.

CB Alex. II 61a]

¹ Item *add. as rubr.* M

² [Wilfredo] *add.* M²

116¹*Septime sinodi canones*², *cap. 11*

Nullus eorum qui in sacro sunt ordine aut laicus azima Iudeorum manducet, aut cum eis habitet, aut eos, in infirmitatibus suis vocet, aut medicinam ab eis accipiat, aut cum eis in balneo lavet. Si vero quisquam hoc fecerit; si clericus est, deponatur; si laicus vero, excommunicetur.

Ctp 2.11.5]

¹ Ne medicina a Iudeo accipiat *as rubr.* Ex *add.* M

² Sept. syn. can. (canoum V) PVBS; Septima synodo CM; Septima synodus RH

117¹*Concilio Agatensi cap. 11*²

Omnes clerici sive laici Iudeorum convivia vitent, nec eos ad convivium quisquam accipiat, quia, eum apud Christianos cibis communibus non utantur, indignum est atque sacrilegum eorum cibos a Christianis sumi, cum ea que Apostolo permittente nos sumimus ab illis iudicentur immunda, ac sic inferiores incipiant esse Christiani quam Iudei, si nobis que ab illis vitantur apponuntur, illi³ vero a nobis oblata contempnant.

Ctp 2.28.39] (28, q. 1, c. Omnes deinceps clerici.)

¹ Ne Christiani cum Iudeis ineant convivia *as rubr.* Ex *add.* M

² Concilio Agat. cap. 11 CRPB; Concilium Agattense cap. 11 S; Ex conc. Agat. cp 11 H; Ex concilio Agat. cap. 40 M

³ [nosque ab illis ponuntur utamur, illi, etc.] *add.* M²

118¹*Matisconense concilium*² *tempore Guntranni regis*³, *cap. 16*

Ne Iudei Christianis preliis⁴ iudices deputentur, aut telonarii esse permittantur, per quod illis (quod Dominus avertat) Christiani videantur esse subiecti.

(Matic. conc. I, cap. 13)

¹ Ne Iudei iudices vel telonarii constituentur *add. as rubr.* M

² Matisconense concil' CRBS; Matisconense concilio P; Ex conc. Matisconensi M

³ temp. G. regis CPBM; *om.* S

⁴ [populis, orig.] *add.* Fr

119

¹ *Eliberitano concilio*², cap. 50

Si aliquis clericus sive fidelis fuerit qui cum Iudeis cibum sumpserit, placuit eum a communione abstinere, ut debeat emendari.

¹ De penitentia eorum qui cum Iudeis cibum sumpserint *as rubr.* Ex *add.* M

² El. conc. CRPVB; Ex liberitano conc. S; Ex Heliberitano conc. H; Ex conc. El. M

DECRETUM XIV

Hec pars continet¹ de excommunicatione iusta vel iniusta, et quibus de causis, et quo ordine facienda sit excommunicatio²

1*

³[*Epistola prima Clementis ad Iacobum*]⁴

Clementi trado, ait beatus Petrus⁵, a Domino mihi traditam potestatem ligandi atque solvendi, ut de omnibus quibuscumque decreverit in terris, hoc decretum sit et⁶ in celis. Ligabit enim quod oportet ligari, et solvet quod expedit solvi; tanquam qui ad liquidum ecclesie regulam noverit.

(*epistola 1 ad Iacobum fratrem Domini statim post princip.*) IP 5.77a

2*

¹ Hec pars cont. CRPVBSH; Hec quartadecima pars cont. LM; *om. Fr*

² excom. CPBSL; *om. M, adding capitulatio 1-126*

³ Qua discretione beatus Petrus docuerit in uno Clemente omnes Ecclesie presules ligare et solvere *add. as rubr. M*

⁴ Ep. - Iac. A; *om. CPSLHM*

⁵ Petrus CPLHM; Paulus S; P. A

⁶ et CPAM; *om. S*

*Item*⁷

Omnes, O Clemens, cum tanta reverentia tua⁸ verba suscipiant, ut sciant legatum te et preconem esse⁹ veritatis, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum¹⁰ et in celo, et quodcumque solveris etiam ibi esse solvendum¹¹, quoniam quidem¹² (ut dixi) que oportet ligabis, et que expedit solves.¹³

(ibidem aliquanto post) IP 5.77b

3*

⁷ de eodem *add.* M

⁸ *ss* S

⁹ esse CPBHM; *om.* S

¹⁰ erit ligatum CHM; erunt ligata RPVBS; erunt ligatam A

¹¹ etiam - solv. CPVS; ibi etiam esse solv. RH; si etiam - solv. A; super terram, erit solutum et in celo M

¹² quoniam quidem CPSA; quandoquidem [quoniam quidem *add.* M²] M

¹³ -ves PVBSM; -vet CRH

¹⁴*Gregorius in homilia 26*

Plerumque contingit ut¹⁵ iudicis locum teneat, cuius ad locum vita minime concordat; ac sepe agitur ut vel dampnet immeritos, vel alios ipse ligatus solvat. Sepe in solvendis ac ligandis subditis sue voluntatis motus, non autem causarum merita sequitur pastor; unde fit ut ipsa ligandi ac solvendi potestate se privet, qui hanc pro suis voluntatibus, et non pro subditorum moribus exercet. Sepe fit ut erga quemlibet proximum odio vel gratia moveatur pastor. Iudicare autem digne de subditis nequeunt, qui in subditorum causis sua vel odia vel gratiam sequuntur. Unde recte per Prophetam dicitur, Mortificabant animas que non moriuntur, et vivificabant animas que non vivunt. Non morientem quippe mortificat, qui iustum dampnat, et non victurum vivificare nititur, qui reum a supplicio absolvere nititur¹⁶. Cause ergo pensande sunt, et tunc ligandi atque solvendi potestas exercenda, videndum que culpa, aut que sit penitentia secuta post culpam, ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos sententia pastoris absolvat. Tunc enim vera est absolutio presidentis, cum interni arbitrium sequitur iudicis. Quod bene quatruiduani Lazari illa resurrectio designat, que videlicet demonstrat quia¹⁷ mortuum Dominus vocavit, et vivificavit dicens, Lazare, veni foras, et postmodum is qui vivens fuerat egressus a discipulis est solutus, sicut scriptum¹⁸ est, Cumque egressus esset qui fuerat ligatus institis, tunc dixit discipulis, Solvite eum et sinite abire, et ecce illum discipuli iam viventem solvunt, quem magister resuscitaverat mortuum. Si enim discipuli mortuum solverent, fetorem magis ostenderent quam virtutem. Ex qua consideratione vobis¹⁹ intuendum est quod illos nos debemus per pastorem auctoritatem solvere, quos auctorem nostrum intelligimus per suscitantem gratiam vivificare. Que nimirum vivificatio ante rectitudinem operis in ipsa iam cognoscitur confessione peccati. Unde et huic ipsi²⁰ mortuo²¹ nequaquam²² dicitur, Revivisce, sed, Veni foras. Omnis quippe peccator dum culpam suam intra conscientiam abscondit, introrsus latet, in suis penentralibus occultatur. Sed mortuus venit foras, cum peccator nequitas suas sponte confitetur. Lazaro ergo Veni foras dicitur²³, ac si aperte cuilibet mortuo in culpa diceretur, Cur reatum tuum intra conscientiam abscondis? Foras iam per confessionem egredere, qui apud te per cogitationem²⁴ interius lates. Veniat itaque foras mortuus, id est culpam confiteatur peccator. Venientem vero²⁵ solvant discipuli, ut pastores ecclesie ei penam debeant amovere, quam meruit qui non erubuit confiteri quod fecit. Hec de solutionis ordine dixerim breviter²⁶, ut sub magno moderamine pastores ecclesie vel solvere studeant, vel ligare²⁷.

¹⁴ Ne prelatus propriam sequens voluntatem aut solvere noxios, aut ligare conetur insontes *add. as rubr.* M

¹⁵ hic *add.* M, *om.* CPSLHA

¹⁶ nititur CPLHA; conatur SM

¹⁷ que – quia] quem L; prius *add.* M, *om.* CPSA

¹⁸ *erasure follows* C

¹⁹ vobis CPS?LH; nobis AM

²⁰ huic ipsi CVAM; hinc ipsi RPBLH; ipsi huic S

²¹ *corr. fr.* peccato S

²² nequaquam CPHAM; non S

²³ Veni for. dic. CPSH; dic. Veni for. AM

²⁴ cogitationem C²RLHM; considerationem P?; confessionem VB?SA; [negationem] *add.* M

²⁵ [foras inseritur in orig.] *add. Fr*

²⁶ dix. brev. CPSA; brev. dix. M

²⁷ *corr. fr.* -ari CR

(lib. *Quadragesima hom.*) *Ctp* 3.27.1 *to* arbitrium iudicis; *IP* 5.78-81 (11, q. 3, c. *Plerumque.*)

4*

²⁸*Gregorius in moralibus lib. III*²⁹

Cum sancti viri maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc ex voto ultionis, sed ex iustitie examine erumpunt³⁰. Intus subtile Dei iudicium aspiciunt, et mala foris exsurgentia, qua maledictione ferire debeant cognoscunt, et eo maledicto non peccant, quo ab interno iudice³¹ non discordant.

IP 5.82a (24, q. 3, c. *Cum sancti viri.*)

5*

²⁸ Quod sancti minime delinquant cum peccantes maledicti sententia feriunt *add. as rubr.* M

²⁹ III CPSA; IV, cap. 6. M

³⁰ [prorumpunt] *add.* M

³¹ [iudicio, orig.] *add.* Fr

*Item*³²

Scriptura sacra duobus modis maledictum memorat, aliud videlicet quod approbat, aliud quod dampnat. Aliter enim³³ maledictum profertur iudicio iustitie, ut ipso primo homine peccante prolatus est, cum audivit, Maledicta terra in opere tuo; et cum Abrahe dicitur, Maledicentibus tibi maledicam. Rursum quia maledictum non iudicio iustitie profertur, sed livore vindicte promitur, voce Pauli predicantis admonemur, qui ait, Benedicite et nolite maledicere.

(Grego. Moral. l. IV, c. 5) IP 5.82b

³² Quod duobus modis maledictum proferatur, et iniusta vincula iusto non esse metuenda *add. as rubr. M; no break PVA. H has here rubric to cap. 4*

³³ *over erasure C*

Augustinus de verbis³⁴ Domini³⁵, cap. 16

Cepisti habere fratrem tuum tanquam publicanum, ligas illum in terra, sed ut iuste alliges vide, nam iniusta vincula dirumpit iustitia. Cum autem correxeris et concordaveris cum fratre³⁶ tuo, solvisti illum in terra; cum solveris in terra, solutus erit³⁷ et in celo.
Ctp 3.27.2; IP 5.83 (11, q. 3, c. Cepisti.)

6*

³⁴ verbis CPSHA; verbo M

³⁵ secundum Mattheum *add. M, om.* CPSA

³⁶ confratri CRP²SHA; cum fratre PM; cum fratri B

³⁷ sol. erit CPSHA; erit sol. M

³⁸*Hieronimus super epistolam Pauli ad Philemonem*

Si quis dixerit iustum iniustum, et iniustum iustum, abominabilis uterque apud Deum est. Similiter qui sanctum dicit esse non sanctum, et rursus non sanctum asserit sanctum uterque³⁹ abominabilis apud Deum est.

(*ad locum Gratias ago Deo meo*)] *Ctp* 3.27.3; *IP* 5.84 (11, q. 3, c. *Si quis dixerit.*)

7*

³⁸ Quod abominabilis sit Deo qui vel iustum ligaverit, vel solverit iniustum *add. as rubr.* M

³⁹ uterque PVSA; *om.* CRBM

⁴⁰*Hieronimus super*⁴¹ *Mattheum libro tertio*

Tibi dabo claves regni celorum, et quodcumque⁴² ligaveris super terram, erit ligatum⁴³ et in celo; et quodcumque solveris super terram, erit solutum⁴⁴ et in celo⁴⁵. Istum⁴⁶ locum episcopi et presbiteri non intelligentes, aliquid sibi de Phariseorum assumunt supercilio, ut vel dampnent⁴⁷ innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Deum⁴⁸ non sententia sacerdotum, sed reorum vita queratur.⁴⁹ Legimus in Levitico de leprosis, ubi iubentur quod⁵⁰ ostendant se sacerdotibus, et si lepram habuerint, tunc a sacerdote immundi fiant, non quod⁵¹ sacerdotes immundos⁵² faciant, sed quod⁵³ habeant notitiam de leprosis, et non leprosis, et possint discernere qui mundus, quive immundus sit. Quomodo ergo⁵⁴ sacerdos⁵⁵ immundum leprosum non facit, sic et hic⁵⁶ alligat vel solvit episcopus vel⁵⁷ presbiter⁵⁸ eos qui insontes sunt vel noxii, sed pro officio suo cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, qui solvendus.
(in c. XVI). Ctp 3.27.4 (cf 3.2.23, 3.8.5); IP 5.85-6

8*

⁴⁰ Quod apud Deum non sententia sacerdotum, sed unumquemque vita defendat aut damnet *add. as rubr.*

M

⁴¹ super CPAM; supra S⁴² quodc- CPVSAM; quec- P²⁴³ erit ligatum C²VSLM; erunt ligata CP; e.l. A⁴⁴ erit solutum C²VSM; erunt soluta CP⁴⁵ et quodcumque solveris – in celo *om.* L⁴⁶ Istum CV²BSLAM; Iustum PV?⁴⁷ *corr. fr.* -ant C⁴⁸ Deum CPSA; Dominum M⁴⁹ H *omits all to here*⁵⁰ quod CPBSLH; ut AM⁵¹ quod CPSA; quo M⁵² *in mg.* C⁵³ quod CPSA; quo M⁵⁴ *ibi add.* M, *om.* CPSA⁵⁵ mundum vel *add.* M, *om.* CPSA (A *with lacuna*)⁵⁶ hic CVBSA; hic non C²LM; sic P⁵⁷ vel CPSA; et M⁵⁸ non *add.* PVBSA, *om.* CLM

⁵⁹*Gelasius episcopis orientalibus, de communione Acatii*⁶⁰ *vitanda*

Cui est illata sententia, deponat errorem, et vacua est. Si iniusta est, tanto eam curare non debet, quanto apud Deum et ecclesiam eius neminem potest iniqua gravare sententia. Ita ergo ea se non absolvi desideret, qua se nullatenus perspicit obligatum. *CB Varia 1B 1p] Ctp 3.27.5 (11, q. 3, c. Cui est illata.)*

9*

⁵⁹ Sententiam iniuste prolatam nullatenus esse metuendam *add. as rubr. M*

⁶⁰ Acatii PVAM; Acarii CBSLH

⁶¹Augustinus⁶² *de summo bono*

Secundum catholicam fidem sanamque doctrinam, nec Dei nature nocere quisquam potest, nec natura Dei iniuste nocere cuiquam, nec nocere iniuste patitur quemquam. Qui enim nocet, ait Apostolus, recipiet hic quod nocuit.

CB Varia 1C 98] Ctp 3.27.6 (11, q. 3, c. Secundum catholicam.)

10*

⁶¹ Non impune cedere si quis patitur iniuste *add. as rubr.* M

⁶² Aug. CPSM; Isidorus A

⁶³*Augustinus de sermonibus*⁶⁴ *Domini in monte*

Temerarium iudicium plerumque nihil nocet ei de quo iudicatur temere. Ei autem qui temere iudicat, ipse temeritas necesse est ut noceat.

(*lib. 2, c. 29*). *CB Varia 1C 101] Ctp 3.27.7 (11, q. 3, c. Temerarium.)*

11*

⁶³ Nullum damnari nisi pro iniqua conscientia *add. as rubr.* M

⁶⁴ -onibus CPVH; serm' A; -one BSM

⁶⁵*Augustinus in epistola ad clerum Hipponiensem*⁶⁶

Nunc si vobis placet ut nomen presbiteri non recitetur, ne iis qui ad ecclesiam nolunt accedere, sicut ait Apostolus, demus occasionem, non erit hoc nostrum factum. Quid enim obest homini, quod ex illa tabula non vult eum recitari humana ignorantia, si de libro viventium non eum delet iniqua conscientia.
(*episto. 137*). *CB Varia 1C 102] Ctp 3.27.8*

12*

⁶⁵ Item *add. M*

⁶⁶ -iensem CPBA; -ensem SM

⁶⁷*Augustinus ad Secundinum Manicheum*

Senti⁶⁸ de Augustino quicquid libet, sola me in oculis Dei conscientia non accuset.

(*tom. 6, lib. contra Secundinum Manich. cap. 1) CB Varia 1C 103] Ctp 3.27.9 (11, q. 3, c. Sent.)*)

13*

⁶⁷ De eodem *add. as rubr. M*

⁶⁸ Senti CPSM; Sentit A

⁶⁹*Augustinus super psal. XXXVII*⁷⁰

Etsi ad tempus dampnaris ab homine, et si dixeris sententiam proconsuli⁷¹ in Ciprianum, aliud est sella terrena, aliud tribunal celeste, ab inferiore accipit sententiam, a superiore coronam.

(ad versum Nec damnabit eum cum iudicabitur illi) CB Varia 1C 104] Ctp 3.27.10 (11, q. 3, c. Etsi tempus.)

14*

⁶⁹ In iudicio solam timendam esse conscientiam *add. as rubr. M*

⁷⁰ XXXVII CPSA; XXXVI M

⁷¹ [dixeris sententiam proconsulis] *add. M²*

⁷²*Augustinus super psal. XXVIII*⁷³

Custodi intus innocentiam tuam ubi nemo opprimit causam tuam. Prevaluit in te falsum testimonium, sed apud homines. Numquid apud Deum valebit, ubi causa tua dicenda est? Quando Deus erit iudex, alius testis quam conscientia tua non erit. Inter iudicem iustum et conscientiam tuam noli timere, nisi causam tuam.

(*ad versum Quoniam in te speravi*) *CB Varia 1C 105; Ctp 3.27.11 (11, q. 3, c. Custodi.)*

⁷⁴*Augustinus super psal.*⁷⁵ *CII*

Qui iustus est et iniuste maledicatur, premium illi redditur.

(*ad versum Faciens misericordiam Dominus*) *CB Varia 1C 106a] Ctp 3.27.12*

15*

⁷² Iusto pro maledicto iniuste illato premium fore sperandum *add. as rubr.* M

⁷³ XXVIII CPSHA; XXXVII M

⁷⁴ Item *add.* M

⁷⁵ super ps. CPM; ps. S; *om.* A

⁷⁶*Sardicense concilio*⁷⁷, *cap. 16*⁷⁸

Si quis episcopus forte iracundus, quod esse non debet, cito et aspere commovetur adversus presbiterum sive diaconum, et exterminare eum de ecclesia voluerit, videndum est ne innocens dampnatur, aut perdat communionem. Et ideo habeat potestatem is qui abiectus est, ut episcopos finitimos interpellet, et causa eius audiatur, ac diligentius tractetur, quia non oportet ei negari audientiam roganti. Et ille episcopus qui iuste aut iniuste eum abiectit, patienter accipiat aut ⁷⁹ negotium discutiatur, ut vel probetur sententia eius a plurimis, vel emendetur. Tamen priusquam omnia diligenter et fideliter examinentur, eum qui fuerit a communionem separatus, nullus debet presumere ut communioni societ.

Ctp 2.5.10 pt] IP 5.127 (11, q. 3, c. Si episcopus forte iracundus.)

16*

⁷⁶ Ut presbyter vel diaconus ab episcopo suo quocunque modo deiectus a provincialibus episcopis discutiatur, et ante hoc a nemine in communionem recipiatur. *as rubr.* Ex *add.* M

⁷⁷ -ilio PM; concil' CV; conc' BS; -ilium LHA

⁷⁸ 16 CPSLHA; 17 M

⁷⁹ accipiat aut PBSL; aut C; accip. ut VAM

⁸⁰*Agathense concilio cap. 2*⁸¹

Episcopi si sacerdotali moderamine postposito, innocentes ac minimis causis culpabiles⁸² excommunicare presumpserint, aut ad gratiam festinantes recipere fortasse noluerint, a vicinis episcopis cuiuslibet provincie litteris moneantur; et si parcere⁸³ noluerint, communicatio illis usque ad tempus sinodi a reliquis episcopis denegetur.
(*Agath. concil. cap. 3) Ctp 2.28.2 pt] IP 5.128 (11, q. 3, c. Episcopi.)*)

17*

⁸⁰ Ut episcopis qui subiectis vehementes fuerint et implacabiles a vicinis episcopis communicatio denegetur
add. as rubr. M

⁸¹ Ag. - 2 CPSA; Ex Arelatensi concilio, cap. 11 M

⁸² *corr. fr. -is P*

⁸³ parcere CPBSHA²; parere AM

⁸⁴*Gregorius Magno episcopo*⁸⁵ *Mediolani*⁸⁶

Comperimus quod Laurentius quondam frater et coepiscopus noster, nullis te
culpīs exstantibus communione privaverit, ideoque huius precepti nostri auctoritate
munitus officium tuum securus perage, et communionem sine aliqua sume formidine.
(*lib. 2 regis. epi. 26 c. 65*)] *IP 5.129 (24, q. 3, c. Comperimus.)*

18*

⁸⁴ Exemplum huius rei *add. as rubr.* M

⁸⁵ A *obsc. corr.*; [presbytero habet Greg.] *add.* M

⁸⁶ -ani PESHAM; -anensi C

⁸⁷*Gregorius Maximiano Siracusano episcopo*

Frequenter me admonuisse⁸⁸ vos recolo, ut in proferenda sententia esse precipites nullatenus deberetis, et nunc ecce cognovi quia reverendissimum virum abbatem Eusebium commota furore vestra fraternitas excommunicavit; quod ego valde miratus sum.

(li. 12 regis. epistola 26)] IP 5.130

19*

⁸⁷ Ne episcopus precipitem sententiam dictet *add. as rubr.* M

⁸⁸ me ad. CPBSM; ad. me H

⁸⁹*Epistola Augustini*⁹⁰ *ad Auxilium episcopum*

Precor ut ignoscas precanti veniam excommunicato, si agnoveris⁹¹ culpam. Si autem nihil eum peccasse prudenter advertis, fac quod sanctum virum facere oportet, ut si tibi contigit tanquam homini, quod utique homo dicit in psalmo, Turbatus est pre ira oculus meus, exclames ad Deum, Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum, ut porrigat tibi dexteram suam, et comprimat iracundiam tuam, et tranquillet mentem tuam ad videndam faciendamque iustitiam. Aufer gesta ecclesiastica que perturbatior quam consideratior forsitan fecisti.

(*epist. 75*) *IP 5.131*

⁸⁹ Ut sana ratio corrigat quod mens turbata peccaverit *add. as rubr.* M

⁹⁰ Ep. Aug. CPSA; Augustinus M

⁹¹ -eris CPSA; -erit M

20^{92*}

⁹³*Rabanus De pressuris ecclesiasticis, lib. I*

Non in perpetuum dampnamur⁹⁴ cum iuste⁹⁵ iudicamur, dicente Psalmista, Nec dampnabit illum cum iudicabitur illi. Multi denique sacerdotum culpam zelo Dei se persequi profitentur, sed dum⁹⁶ indiscrete hoc agunt, sacrilegii facinus incurrunt, et dum precipites quasi ad emendandum ruunt, ipsi quoque multo magis deterius cadunt.
IP 5.132 (24, q. 3, c. Non in perpetuum.)

21

⁹² *in* CPAM; *om.* S

⁹³ Sugillatio sacerdotum qui ad persequendas culpas prosiliunt incaute *add. as rubr.* M

⁹⁴ -amur CPBM; -antur A

⁹⁵ iuste CPVBA; iniuste C²M

⁹⁶ dum PVBAM; cum C

*Ex concilio Parisiensi tempore Ludovici. De illicita excommunicatione*⁹⁷

De illicita excommunicatione lex Iustiniani catholici imperatoris, quam probat et servat ecclesia catholica constitutione 118, capite 451, decrevit ut nemo episcopus, nemo presbiter, excommunicet aliquem, antequam causa probetur propter quam ecclesiastici canones hoc fieri iubent. Si quis autem adversus ea aliquem excommunicaverit, ille quidem qui excommunicatus est maioris sacerdotis auctoritate ad gratiam sancte communionis redeat. Is autem qui non legitime excommunicavit, in tantum⁹⁸ abstineat a sacra communionem tempus⁹⁹, quantum maiori sacerdoti visum fuerit, ut id¹⁰⁰ quod iniuste fecit ipse iuste patiat. Et hinc sanctus Gregorius ad Iohannem episcopum¹⁰¹ iniuste excommunicantem inter cetera scripsit, dicens, Cassatis prius atque ad nihilum redactis predictae sententiae tue decretis, ex beati Petri apostolorum principis auctoritate decrevimus¹⁰² 30 dierum spatio sacra te¹⁰³ communionem privatum, ab omnipotente¹⁰⁴ Deo tanti excessus veniam cum summa penitentia ac lacrimis exorare. Quod si hanc sententiam nostram te cognoverimus implese remissius, non iam tantum iniustitiam, sed et contumaciam fraternitatis tue cognoscas, iuvante Domino, severius puniendam, quia nemo prepropere vel prepostere, scilicet¹⁰⁵ non communitus neque conventus est iudicandus. De conventionem huiusmodi patris manifestorum criminum lex dicit. Quicumque tribus auctoritatibus iudicis conventus, vel tribus edictis fuerit ad iudicem provocatus, aut uno pro omnibus peremptorio, id est quod causam extinguit, fuerit evocatus, et presentiam suam apud eum¹⁰⁶ iudicem a quo ei denuntiatus est exhibere noluerit, adversus eum quasi in contumacem iudicari potest, quin immo nec retractari per appellationem negotia possunt, quoties in contumacem fuerit iudicatum. Et hanc sententiam de tribus auctoritatibus conventis ex evangelica veritate Celestinus ad Nestorium scribens, et Ephesina synodus de eodem decernens¹⁰⁷, et beatus Gregorius ad Iohannem scribens¹⁰⁸ comprobant. De peremptorio autem scripto, Africanum concilium monstrat de Cresconio, ut si conventus resipiscere¹⁰⁹ detrectaverit, suo contemptu et contumacia faciente, auctoritate iudiciali protinus excludatur. Et item beatus Gregorius de sententia in contumacem, scribens ad Maximum presumptorem Salonitanum episcopum dicit¹¹⁰, Hortamur ut ad nos venire omni postposita excusatione festines, quatenus servata iustitia hec de quibus accusaris et cognoscere et finire secundum canonica instituta, Christo revelante possimus. Ita autem fac ut ad veniendum amplius iam moras non ingeras, ne ipsa te magis absentia obnoxium his que dicuntur assignet, et

⁹⁷ De ill. exc. CPLHS; Qualiter in prelatum vindicari debeat, qui subiectum illicite damnaverit *before insc.*

M

⁹⁸ tempus *add.* RHM, *om.* CPBL; ? S

⁹⁹ tempus CPBL; *om.* RHM; ? S

¹⁰⁰ id CLHM; *om.* P; ??S

¹⁰¹ (lib. 2 regist. cap. 45, epist. 6, prime Iustiniane) *add.* M²

¹⁰² decrev- CPLH; decern- M; ? S

¹⁰³ sacra te P²VM; sacrata CH; sacra P; se...crata B; ? S

¹⁰⁴ -ente CPBLH; ? S; -enti M

¹⁰⁵ -ciet C

¹⁰⁶ eum CPSM; *om.* Fr

¹⁰⁷ (episto. concii. Ephesini ad Nestorium) *add.* M²

¹⁰⁸ (cap. 44) *add.* M²

¹⁰⁹ *after corr.* P

¹¹⁰ (Lib. 5 regist. epist. 3. seu ca. 103) *add.* M²

nos in te hec res non solum propter dicta crimina que purgare subterfugis, sed etiam propter inobedientie culpam durius scilicet ut in contumacem, cogat ex concilio ferre iudicium.

Hinmar, Opusculum LV capit. cc 30, 28 (PL 126. 411-2, 402); cf Jasper, Papstwahldekret, 22 n. 76 for occ. in 4L] Ctp 3.27.13; IP 5.124 (24, q. 3, c. De illicita.)

22*

¹¹¹*Epistola 1 Clementis ad Iacobum*

Quedam¹¹² ex vobis ipsis intelligere debetis, si que sunt que episcopus vester propter malorum hominum insidias non potest evidentius et manifestius proloqui, verbi gratia, si inimicus est alicui pro actibus suis, nolite expectare ut ipse vobis dicat, Cum illo nolite amici esse; sed prudenter observare debetis, et voluntati eius absque contentione obsecundare, et avertere vos ab eo cui ipsum sentitis adversum. Sed nec loqui his quibus ipse non loquitur, ut unusquisque qui in culpa est, dum cupit omnium vestrorum amicitias ferre, festinet citius ei reconciliari qui omnibus preest, et per hoc redeat ad salutem, cum obedire ceperit monitis presidentis. Si quis vero amicus fuerit his quibus ipse amicus non est, et locutus fuerit his quibus ipse non loquitur, unus est, et ipse ex illis qui exterminare volunt Dei ecclesiam, et cum corpore vobiscum esse videatur, et mente et anima contra vos est, et multo est nequior hostis hic, quam hi qui foris sunt, et evidenter inimici sunt.

23*

¹¹¹ Quales subiecti erga eos esse debeant qui animum offenderint presidentis *as rubr.* Ex *add.* M

¹¹² Quedam CPSM; Quidam A

¹¹³*Calixtus episcopus Gallie*

Excommunicatos quoque a sacerdotibus nullus recipiat ante utriusque partis iustam examinationem, nec cum eis in oratione, aut cibo, vel potu, vel osculo communicet, nec Ave eis dicat. Quia quicumque in his vel aliis prohibitis scienter excommunicatis communicaverit, iuxta apostolorum institutionem¹¹⁴, et ipse simili excommunicationi subiaceat¹¹⁵.

(*epist. 2*) cf *BD 11.38; Ctp 1.14.12 med.] (11, q. 3, c. Excommunicatos.)*

24*

¹¹³ Ut communicans excommunicatis similem sortiatur vindictam *add. as rubr. M*

¹¹⁴ (cap. 11 Can. Apost.) *add. M²*

¹¹⁵ -ceat CPSHA; -cebit M

¹¹⁶*Fabianus papa ecclesie comministris*

Cum excommunicatis non est communicandum. Et si quis cum excommunicato avertendo regulas scienter saltem in domo simul locutus fuerit vel oraverit, ille communionem privetur.

(*epistola 1) Ctp 1.18.1a] IP 5.95 (11, q. 3, c. Sicut apostoli.)*

25*

¹¹⁶ De eadem re *add. as rubr. M*

¹¹⁷*Sardicense*¹¹⁸ *concilio*¹¹⁹, *cap. 15*¹²⁰

Sive diaconus, sive presbiter, sive quis clericorum ab episcopo suo communione fuerit privatus, et ad alterum perrexit¹²¹ episcopum, et scierit¹²² ad quem confugit¹²³ eum ab episcopo suo fuisse abiectum, non oportet ut ei communionem indulgeat. Quod si fecerit, sciat se convocatis¹²⁴ episcopis causam esse dicturum.

Ctp 2.5.9 pt] IP 5.100

26*

¹¹⁷ Ne quis episcopus alterius episcopi presbytero vel diacono communione privato scienter communicet. *as rubr. Ex add M*

¹¹⁸ Sardice V

¹¹⁹ -ilio PM; -ilium A; -il' CVS

¹²⁰ 15 CPSA; 16 M

¹²¹ -xit CPSA; -xerit M

¹²² ille *add. P²?Fr. om. CVBSAM*

¹²³ -ugit CPBAM; -ugerit S

¹²⁴ -atis CPSAM; -is *Fr*

*Antiochenum concilium*¹²⁵ *cap. 2*

Si quis de episcopis aut¹²⁶ presbiteris vel¹²⁷ diaconis, seu quilibet ex clero
deprehensus fuerit cum excommunicatis communicare, etiam iste privetur communione,
tanquam qui regulam confundit ecclesie.

[Vers. D] (*Anth. I, sub Iulio I*) IP 5.97

27*

¹²⁵ Ant. (-ene A) conc. CPSHA; Ut quilibet ecclesiastici ordinis ministri excommunicatis communicantes
communione priventur. Ex Antiochensi conc.

¹²⁶ aut CPBSHA; vel M

¹²⁷ vel PVBSAM; aut CH

¹²⁸Cap. 6

Si quis a proprio episcopo communione privatus est, non ante suscipiatur ab aliis quam suo reconcilietur episcopo, aut certe ad sinodum que congregatur occurrens, pro se satisfaciat.

[Vers. D] IP 5.101 (11, q. 3, c. Si quis a proprio.)

28*

¹²⁸ Ne quis clericum communione privatum recipiat, nisi aut suo episcopo reconciliatum, aut synodali satisfactione purgatum. Ex eodem conc. *add.* M

¹²⁹*Concilium II Carthagin. cap. 8*¹³⁰

Qui merito facinorum suorum ab ecclesia expulsi sunt, si ab aliquo episcopo aut¹³¹ presbitero, vel clerico¹³² fuerint in communionem suscepti, etiam ipsi pari crimine cum¹³³ eisdem teneantur obnoxii.

Ctp 2.16.4 mod.] IP 5.98 (11, q. 3, c. Qui merito.)

¹³⁴*Concilium IV Carthaginiense cap. 71*¹³⁵

Qui communicaverit vel oraverit cum excommunicato, sive clericus sive laicus, excommunicetur.

(Cap. 73) Ctp 2.18.72] IP 5.99 (11, q. 3, c. Qui communicaverit).

29*

¹²⁹ Ab Ecclesia eliminatum quisquis clericorum in communionem receperit pari lege iudicetur *as rubr.* Ex *add.* M

¹³⁰ 8 CPBSA; 6 R; 7 HM

¹³¹ aut CPSA; vel M

¹³² [diacono] *add.* M²

¹³³ crim. cum CPSM; cum crim. A

¹³⁴ De eadem re. *as rubr.* Ex *add* M. H *omits all cap. from here.*

¹³⁵ cap. 71 CPSA; *om.* M

¹³⁶*Cesaraugustense concilium*¹³⁷ *cap. 5*

Hi qui per disciplinam aut sententiam episcopi ab ecclesia fuerint separati, ab aliis episcopis non sunt recipiendi. Quod si scientes episcopi fecerint, non habeant communionem.

30*

¹³⁶ De eadem re *add. as rubr.* M

¹³⁷ Ces. conc. CPSA; Ex Cesaraugustensi conc. M

¹³⁸Toletano concilio I cap. 16¹³⁹

Si quis laicus abstinetur, ¹⁴⁰ad domum eius, vel clericorum vel religiosorum nullus accedat. Similiter et clericus si abstinetur, a clericis devitetur. Si quis cum illo colloqui aut convivari fuerit deprehensus, etiam ipse abstinenceatur. Sed hoc pertineat ad eos clericos qui eius¹⁴¹ sunt episcopi, et ad omnes qui moniti fuerint de eo qui abstinetur sive laico quolibet sive clerico.

Ctp 2.35.7] (11, q. 3, c. Si quis laicus.)

31*

¹³⁸ De eadem re *add. as rubr.* M

¹³⁹ Tol. conc. I cap. 16 CP; Toletanum concilium I cap. 16 SA; Ex conc. Tolet. I, cap. 15 M

¹⁴⁰ ad hunc vel *add. M, om.* CPSA

¹⁴¹ eius CPSA; unius [eiusdem] M

¹⁴²*Canones Martini*¹⁴³ *ad laicos*

Non liceat communicare excommunicatis, neque in domos eorum intreuntes orare cum eis. Si autem aliquis episcopus, aut presbiter, aut diaconus, aut quilibet ecclesiasticus excommunicato communicaverit, quasi perturbans omnem disciplinam ecclesie, excommunicetur.

(cap. 85) Ctp 2.47.84] IP 5.96

32*

¹⁴² De eadem re *add. as rubr.* M

¹⁴³ Can. Mart. CPSLHA; Ex canonibus Martini episcopi M

¹⁴⁴*Gregorius Ianuario episcopo Sardinie*
Eis¹⁴⁵ qui ab ecclesiastica excommunicatione suspensi sunt, nullus religiosus
secundum canonum statuta iungatur.
(*li. 3 regist. epist. 24*)

33*

¹⁴⁴ Item de eodem *add. as rubr. M*

¹⁴⁵ Eis CPAM; His S

¹⁴⁶*Gelasius Maiorico, Serano et Iohanni episcopis*¹⁴⁷

Celestinus presbiter fratris et coepiscopi nostri Serani, qui contra pontificale iudicium contraque apostolice sedis mandata prorumpens, supradictis communionem sacram ministrare presumpsit, cum non poterit ignorare sententiam proprii sacerdotis, ab officio protinus ecclesiastico repellatur, ut nullus ecclesie ministrorum contra pontificalia constituta¹⁴⁸ venire contendat.

CB Gel. 55b]

34*

¹⁴⁶ Ne quis contra ecclesiasticam satisfactionem excommunicatis communicet *add. as rubr. M*

¹⁴⁷ et Ioh. ep. CPAM; *om. S*

¹⁴⁸ constituta CPBSH; *statuta M*

¹⁴⁹*Regula sancti Benedicti, cap. 25*¹⁵⁰

Si quis frater presumpserit sine abbatis iussione¹⁵¹ fratri excommunicato quolibet modo se iungere aut loqui cum eo, vel mandatum ei dirigere, similem sortiatur excommunicationis vindictam.

34A (PVBS)

Ex concilio Carthag. cap. 29

Si quis excommunicatus fuerit, sive episcopus sive quilibet clericus, et tempore excommunicationis sue ante audientiam communionem presumpserit, ipse in se dampnationis iudicetur protulisse sententiam.

Canones in causa Apiarii c. 29 [35], CC 149. 110, 128; cf above 5.314] Ctp 3.27.14

35*

¹⁴⁹ De eadem re *as rubr.* Ex *add.* M

¹⁵⁰ 25 CPSH; ? A; 26 M

¹⁵¹ abb. iuss. CPSA; iuss. abb. M

¹⁵²*Iohannes VIII clero et ordini Salernitano*

De illis presbiteris qui tempore sanctissimi decessoris¹⁵³ nostri domini pape Nicolai excommunicati sacrum ministerium contingere presumpserunt¹⁵⁴, ipsi in se dampnationis, sicut sancti canones statuerunt, sententiam intulerunt. Tamen quia miseratio apostolica veniam solet prestare correctis, ob multitudinem misericordie illis hanc indulgentiam exhibemus, ut sancta communione saginati studeant tribus continuis annis per hebdomadam omni secunda et sexta feria, aut¹⁵⁵ vino aut aceto penitus ieiunare¹⁵⁶, et ultra lugenda nequaquam committere.

CB John VIII 32b] IP 5.104 (11, q. 3, c. De illis presbyteris.)

36*

¹⁵² Ut excommunicatus ante examen non communicet, statuta misericorditer penitentia his qui aliter fecerint
add. as rubr. M

¹⁵³ dec- CPSA; pred- HM

¹⁵⁴ -erunt V²BSAM; -erint CPVH

¹⁵⁵ aut CPSH; aut a A; a M

¹⁵⁶ [omni tempore, 2 et 4 et 6 feria a vino et carne penitus ieiunare. Sic Grat.] *add. M²*

¹⁵⁷*Iohannes VIII Michaeli regi Bulgarorum*

Si ab his quos excommunicatos habebamus sacramenta quecumque suscipitis, constat quia idololatriam, non ut Catholici essetis, sed ut schismatici efficeremini, reliquisse videmini.

CB John VIII 34b] IP 5.105

37*

¹⁵⁷ Ut nullus ecclesie Sacramenta ab excommunicatis accipiat *add. as rubr. M*

¹⁵⁸*Niceno conc.* ¹⁵⁹, *cap. 5*

De his qui communione privantur, seu ex clero, seu ex laico ordine, ab episcopis per unamquamque provinciam sententia regularis obtineat, ut hi qui abiiciuntur, ab aliis non recipiantur.

Vers. D.

38*

¹⁵⁸ Item ut clericus sive laicus a suo episcopo damnatus ab aliis non recipiatur *add. as rubr. M*

¹⁵⁹ Nic. conc. PV; Nicen' conc' CRB; Nicenum concilium SHA; Ex conc. Niceno M

¹⁶⁰*Epistola Carthag. concilii ad Celestinum papam*

Deprecamur ut deinceps ad aures vestras hinc venientes non facilius admittatis, nec a nobis excommunicatos in communionem ultra velitis excipere, quia etiam hoc Niceno concilio definitum facile advertit venerabilitas tua. Nam si de inferioribus clericis vel laicis videtur ibi precaveri, quanto magis hoc de episcopis voluit observari, ne in provincia a communionem suspensi a tua sanctitate prepropere vel indebite videantur communionem restitui? Presbiterorum quoque et sequentium clericorum improba refugia (sicut te dignum est) repellat sanctitas tua¹⁶¹.

(*Exstat inter decreta conc. Africani. cap. 105, cap. 5*)

39*

¹⁶⁰ De eadem re. *as rubr.* Ex *add.* M

¹⁶¹ sanct. tua CPHAM; tua sanct. S

¹⁶²*Nicolaus Epiphanio archiepiscopo*¹⁶³

Sancimus ut si quis presbiter pro aliquo neglectu aut crimine a proprio excommunicatus fuerit episcopo¹⁶⁴, ab alio episcopo¹⁶⁵ non communicetur. Si vero ante audientiam communicare presumpserit, dampnationis in se illatam cognoscat sententiam.
IP 5.102

40*

¹⁶² Item de eadem re *add. as rubr.* M

¹⁶³ archiep- CPVBSA; ep- RHM

¹⁶⁴ fuerit ep. *over erasure* C

¹⁶⁵ alio ep. *in mg.* P

¹⁶⁶*Canones*¹⁶⁷ *apostolorum, cap. 11*

Si quis¹⁶⁸ excommunicato saltem in domo locutus¹⁶⁹ fuerit vel oraverit, iste a¹⁷⁰ communione privetur.

IP 5.103 (11, q. 3, c. Sicut apostoli.)

¹⁷¹*Ex libro Pontificali*

Anastasius¹⁷², natione Romanus, sedit anno uno, mensibus 11, diebus 24. Et multi presbyteri et¹⁷³ clerici eiecerunt se a communione ipsius eo quod sine consilio eorum communicasset diacono Thessalonicensi¹⁷⁴ qui communis erat Acacio, et quia occulte voluit revocare Acacium, et non potuit, quia divino nutu percussus est Acacius.

CB Varia II 125] (Dist. 19, c. Anastasius.)

41*

¹⁶⁶ De eadem re *add. as rubr.* M

¹⁶⁷ Canones CPSA; Ex canon. M

¹⁶⁸ cum *add. A, om.* CPMS

¹⁶⁹ -ut- *ss P*

¹⁷⁰ a C(*followed by lacuna*)PSA; *om.* M

¹⁷¹ Exemplum cavendi *add. as rubr.* M

¹⁷² II *add.* M

¹⁷³ et CPSA; atque M

¹⁷⁴ -consi CPA; -ensi S; - en. M

¹⁷⁵*Alexander II Gervasio Remensi archiepiscopo*

Iuste non potest fieri, ut prius quis a quoquam prelato excommunicetur, quam missa sinodica canonice ad respondendum vocetur.

CB Alex. II 81]

42*

¹⁷⁵ Quod nemo possit iuste damnari, nisi canonice ad audientiam vocatus *add. as rubr. M*

¹⁷⁶*Novellarum constitut. 11, cap. 11*¹⁷⁷

Nemo episcopus, nemo presbiter excommunicet aliquem, antequam causa probetur propter quam ecclesiastici canones hoc fieri iubent.¹⁷⁸ Si quis autem adversus ea excommunicaverit aliquem, ille quidem qui excommunicatus est, maioris sacerdotis auctoritate ad gratiam sancte communionis redeat, is autem qui non legitime excommunicavit, in tantum abstineat tempus, quantum maiori sacerdoti visum fuerit, ut quod iniuste fecit, ipse iuste patiatur.

CSem 2.183] cf above 5.371 (2, q. 1, c. Nemo episcopus.)

43*

¹⁷⁶ Ut prelati si quem ante probationem cause damnaverit, maiori audientie addictus recipiat et ipse quod fecit *add. as rubr.* M

¹⁷⁷ 11 CPSLA; 20 M

¹⁷⁸ L *lacks all from here*

¹⁷⁹Decreta¹⁸⁰ Gregorii VII

Quoniam multos peccatis nostris exigentibus, pro causa excommunicationis perire quotidie cernimus, partim ignorantia, partim nimia simplicitate, partim timore, partim etiam necessitate, devicti misericordia, anathematis sententiam ad tempus prout possumus temperamus. Apostolica itaque auctoritate ab anathematis vinculo hos subtrahimus, videlicet uxores, liberos, filios, servos, ancillas seu mancipia, nec non rusticos, et servientes, et omnes alios qui non adeo curiales sunt, ut eorum consilio scelera perpetrentur, et eos qui ignoranter excommunicatis communicant, sive illos qui communicant cum eis qui excommunicatis communicant. Quicumque autem aut arator sive¹⁸¹ peregrinus aut viator in terram excommunicatorum devenerit ubi non possit emere, vel non habeat unde emat, ab excommunicatis accipiendi licentiam damus. Et si quis excommunicatis non pro sustentatione¹⁸² superbie, sed humanitatis causa dare voluerit, non prohibemus.

Ctp 3.27.15; IP 5.125 (11, q. 3, c. Quoniam multos.)

44*

¹⁷⁹ Quo moderamine sedes apostolica in ferenda sententia qualitibus hominum condescendat *add. as rubr.*

M

¹⁸⁰ Decreta CPSA; Ex decretis M

¹⁸¹ sive CPSA; aut M

¹⁸² pro sust. RPVBHLAM; per sustentationem CS

¹⁸³ *Epistola*¹⁸⁴ *Augustini ad Auxilium episcopum*

Si habes de hac re sententiam certis rationibus vel Scripturarum testimoniis exploratam, nos docere digneris quomodo recte anathematizetur pro patris peccato filius, aut pro mariti uxor, aut pro domini servus, aut quisquam in domo etiam nondum natus, si eo tempore quo universa domus est anathemate obligata nascatur, nec eis¹⁸⁵ possit per lavacrum regenerationis in mortis periculo subveniri. Nec enim¹⁸⁶ corporalis est pena, qua legimus quosdam contemptores Dei cum suis omnibus qui eiusdem impietatis participes fuerunt, pariter interfectos. Tunc quippe ad terrorem viventium mortalia corpora perimebantur, quandoque etiam moritura. Spiritualis autem pena, qua fit quod scriptum est, Que ligaveris super terram erunt ligata et in celo, animas obligat, de quibus dictum est, Anima patris mea est; et anima filii mea est; Anima que peccaverit ipsa morietur. Audistis fortassis¹⁸⁷ aliquos magni nominis sacerdotes cum domo sua quempiam anathematizasse peccantium. Ego autem si quis ex me quesierit, utrum recte fiat, quid ei respondeam non invenio. Nunquam hoc facere ausus sum de quorundam facinoribus unanimiter adversus ecclesiam perpetratis, nisi gravissime commoverer. Item.¹⁸⁸ Quomodo possumus vel Deo vel hominibus iustam reddere rationem, si animas innocentes pro scelere alieno quod non trahunt, sicut ex Adam in quo omnes peccaverunt, originale peccatum spirituali supplicio puniamus? Etenim Classiciani filius et si traxit ex patre noxam primi hominis sacro fonte baptismatis expiandam, tamen quicquid postea qui eum genuit, peccati pater eius admisit, ubi particeps iste non fuit, ad eum non pertinere quis ambigat? Quid dicam de coniuge? quid dicam de tot animabus in universa familia? (*epist. 75) Ctp 3.27.16 to grav. commoverer; IP 5.126 (24, q. 3, c. Si habes.)*)

45*

¹⁸³ Utrum uno quolibet peccante tota domus eius anathemate ferienda sit *add. as rubr.* M

¹⁸⁴ Epist.- CPSA; Ex epist. M

¹⁸⁵ eis CPS; ei AM

¹⁸⁶ Nec enim CBSLH; Hec enim PV; Neque enim hec A; Hec [nec] enim M

¹⁸⁷ -sis CPSA; -se M

¹⁸⁸ (pauculis interiectis) *add. M², om. CPSA*

¹⁸⁹*Urbanus II Gibehardo*¹⁹⁰ *Constantiensi episcopo*

Diu¹⁹¹ excommunicationis questione tractata, sancti predecessoris nostri Gregorii sententiam confirmantes, ita eam domino inspirante determinavimus. Primo siquidem gradu Ravennatem heresiarcham Romane ecclesie invasorem ab omnibus catholice ecclesie membris alienum et excommunicatum esse censemus. Secundo eos qui armis, pecunia consilio aut obedientia ecclesiasticos maxime ordines aut honores ab eis accipiendo, eorum nequitie adminiculum subministrant. Hos igitur principaliter anathematis vinculis astringentes, in tertio gradu communicantes eis nos quidem non excommunicavimus, sed quia ipsi se eorum communione¹⁹² condemnant, in nostram eos societatem sine penitentie ultione et absolutione nequaquam recipimus. Sanctis quippe canonibus cautum constat, ut qui excommunicatis communicaverit, excommunicetur. Ipsi tamen penitentie atque absolutionis modos ea moderatione decrevimus, ut quicumque seu ignorantia, seu timore, seu necessitate negotii cuiusquam maximi et maxime necessarii, eorum se coniunctum¹⁹³, salutatione, oratione osculove contaminaverit¹⁹⁴, minoris penitentie medicina societatis nostre participium sortiatur. Eos vero qui aut spontanee aut negligenter inciderint, sub ea volumus discipline coercitione¹⁹⁵ suscipi, ut ceteris metus incutiatur.

CB Urban II 38a] IP 5.107 from Sanctis quippe canonibus

46*

¹⁸⁹ Apostolice sedis exemplum, quomodo quosdam excommunicatos publice pronuntiet, quosdam quasi dissimulet, quos tamen salvandos penitentie medicamento monet *add. as rubr.* M

¹⁹⁰ Gib- CPSM; Gib... B; Geb- A

¹⁹¹ Diu CPSA; Qui ?B; *om.* M

¹⁹² [excommunicatione] *add.* M²

¹⁹³ coniunctum CPS; convictu AM

¹⁹⁴ eum *add.* A, *om.* CPSM

¹⁹⁵ coercitione C²P²M; cohertione PVBS; choercione A

¹⁹⁶*Nicolaus*¹⁹⁷ *Himario*¹⁹⁸ *Remorum archiepiscopo*

Excellentissimus rex Carolus apostolatam nostrum consuluit, quid agendum sit de his qui communicant cum his qui cum Ingeltrude¹⁹⁹ sepe dampnata communicant femina, quoniam eam cum communicatoribus et fautoribus suis pari vinculo anathematis retineri constat astrictam. Quapropter nunc beatitudini tue iniungimus ut super hoc nostra auctoritate freta curam de his sumere studeat. Et quia docta divinitus sanctitas tua valde novit aliud esse ex necessitate, aliud ex ignorantia, atque aliud quod ex studio delinquitur, istudque posterius duobus prioribus strictius esse puniendum, idcirco solerter invigilet et cauta discretione singulorum modos diudicet et²⁰⁰ quatenus hi qui²⁰¹ ex necessitate vel ignorantia delinquunt auctoritate nostra per te absolvantur, si tamen ipsa eorum ignorantia vel necessitas vera et non simulata, vel non ex voluntate processerit. Quia ut bene nosti, plerique sunt qui possunt quidem, sed non volunt recta nosse. Unde Psalmista de huiusmodi, Noluit, inquit, intelligere²⁰² ut bene ageret. Illos autem qui studio suo obligantur et contemptu interdicta nostra postponunt, non nisi digna satisfactione preveniente volumus a te prorsus absolvi.

Ctp 1.62.34] IP 5.106 (11, q. 3, c. Excellentissim.)

47*

¹⁹⁶ De eadem re *add. as rubr.* M

¹⁹⁷ papa *add.* M, *om.* CRPBSH

¹⁹⁸ Himario CPBS; Hicmario C²; Himaro VH; Hinmaro A; Hincmaro M

¹⁹⁹ -gel *ss* A; [Engiltrude] *add.* M²

²⁰⁰ et CPSH; *om.* AM

²⁰¹ hi qui CVBSH²A; qui hi P; hi HM

²⁰² intell. CPSM; *om.* A

²⁰³*Augustinus super Iohannem pars I*²⁰⁴, *tract.*²⁰⁵ 44

Cum excommunicat ecclesia, in celo ligatur excommunicatus; cum reconciliat ecclesia, in celo solvitur reconciliatus.

(*Milleloquium August. ad titulum Excommunicationis tribuit cap. 49, sed nec ibi legitur.*)] Ctp 3.27.17; IP 5.87

48*

²⁰³ Quod ratum sit in celo Ecclesie iudicium *add. as rubr.* M

²⁰⁴ pars I PVBA; *om.* CSL; parte I M

²⁰⁵ tract. CPBAM; tit. S

²⁰⁶*Chrisostomus super epistolam ad Hebreos, sermone*²⁰⁷ 4

Nemo contempnat vincula ecclesiastica. Non enim homo est qui ligat, sed Christus, qui hanc potestatem dedit, et dominos fecit homines tanti honoris.
(*homel. 4 ad cap. 2 Epistolae ad Hebrae.*)] *Ctp* 3.27.18; *IP* 5.88 (11, q. 3, c. *Nemo contempnat.*)

49*

²⁰⁶ Item de potestate ecclesie *add. as rubr.* M

²⁰⁷ sermone M; sermo CL; PVBSA *uncertain*

²⁰⁸*Quinte sinodi actio*²⁰⁹ V

Certum est quod qui impius demonstratus est, omnimodo separatus est a Deo; sicut etiam ille qui anathematizatus tanquam impius separatus est. Nihil enim aliud significat anathema, nisi a Deo separationem²¹⁰.

IP 5.89 (24, q. 3, c. Certum est.)

*Actio*²¹¹ VIII

Iudicium anathematis nihil aliud est, nisi a Deo separatio, quod impius licet in verbo ab aliquo non suscepisset, tamen anathema reipsa subinfert²¹² per suam impietatem, semetipsum a vera vita separans.

50*

²⁰⁸ Quid sit anathematizari *as rubr.*. Ex *add.* M

²⁰⁹ actio BSA; act' CP; aut' V; actione M

²¹⁰ -tionem CPSAM; -tio *Fr*

²¹¹ Actio PVBSA; Act' C; Actione M

²¹² subinfert CPSA; subi infert C²; sibi infert M

²¹³*Augustinus de verbis Apostoli serm. 68*

Omnis Christianus, dilectissimi, qui a sacerdotibus excommunicatur, Satane tradi dicitur. Quomodo? Scilicet quia extra ecclesiam est diabolus, sicut in ecclesia Christus. Ac per hoc quasi diabolo tradi dicitur, qui ab ecclesiastica communione removetur. Unde illos quos tunc Apostolus Satane esse traditos predicat, excommunicatos a se esse demonstrat.

(Milleloquium tribuit, ca. 14, nec ibi reperitur.). Ctp 3.27.19 (11, q. 3, c. Omnis Christianus.)

51*

²¹³ Quam grave sit periculum anathematizari *add. as rubr. M*

²¹⁴*Iohannes VIII Liubret*²¹⁵ *archiepiscopo Maguntino*

Helgentrudem²¹⁶ uxorem Bosonis noveris non solum excommunicatione (que a fraterna societate separat), sed et anathemate, quod ab ipso corpore Christi, quod est ecclesia, recidit, crebro percussam.

CB John VIII 14; Ctp 1.63.3]

52*

²¹⁴ Quid intersit inter excommunicationem et anathema *add. as rubr.* M

²¹⁵ Liubret CPVBS; Lyubret H; Liutberto A; Luitberto M

²¹⁶ Helgentrudem (-en V) CRVBS; Hengeltrudem (-dim A) PA; Ingeltrudam H; Engeltruden M

²¹⁷*Historia*²¹⁸ *Anastasio bibliothecarii Romane ecclesie*

Tharasius patriarcha cum eligeretur, dixit, Anathema procul a Deo emittit, et a regno celorum expellit, ducens in tenebras exteriores.

53*

²¹⁷ Quam sit grave anathema. *as rubr.* Ex *add. M*

²¹⁸ *Historia CPM; Hi sunt SA*

²¹⁹*Eutichianus episcopis per Siciliam*

Quibus regnum Dei²²⁰ excluditur²²¹, procul dubio et ecclesia denegatur. De quibus Dominus in Evangelio, potestatem apostolorum eorumque successorum annuntians, ait, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum alligaveritis peccata, alligata erunt, id est quibus ecclesiam interdixeritis, nisi reconciliati per satisfactionem fuerint ipsis ianua regni celestis clausa erit.
(*epistola 2*)

54*

²¹⁹ Quod regnum celorum intercluditur quibus Ecclesia clauditur *add. as rubr.* M

²²⁰ [celorum] *add.* M

²²¹ excl- CPSHA; praecl- M

²²²*Gregorius Maximo presumptori Salone*

Additur inauditum nefas, quod post interdictionem quoque nostram, que sub excommunicatione quoque nostra ordinantiumque te facta est, cesis presbiteris, diaconibus, ceteroque clero manu militari ad medium diceris deductus. Quam rem nos consecrationem dicere nullo modo possumus, quia ab excommunicatis est hominibus consecrata²²³.

(*li. 3 regist. epistola 20*)

55*

²²² Quod ordinatio que ab excommunicatis fit nullam vim habet *add. as rubr. M*

²²³ consecrata CPSHM; [al., celebrata] *add. Fr; celebrata A*

²²⁴*Ex decretis VII Gregorii pape*

Gregorius papa sinodo presidens dixit, Ordinationes illorum qui ab excommunicatis sunt ordinati, sanctorum Patrum sequentes vestigia irritas fieri censuimus.

56*

²²⁴ De eadem re *add. as rubr. M*

²²⁵*Paulus in Vita Gregorii, lib. IV, cap. 8*²²⁶

Cum Dalmaticorum²²⁷ generalitas Honoratum archidiaconum, quem Gregorius ex presbitero in diaconum converterat, sibi proficiendum concorditer elegissent, eorumque decretum pontifex approbasset, factione Malchi episcopi rectoris apostolici patrimonii, manu militari, Maximus multis criminibus involutus episcopatum Salonitane civitatis invasit. Quod Gregorius audiens Dalmatinis et Iadectinis episcopis, ne illis manus imponerent sub magna interminatione prohibuit. At vero Maximus, qui episcopatus sedem contra canones invaserat, etiam sacerdotium contra Deum per Simoniacam heresim ab episcopis duntaxat excommunicatis pretio corruptis, non timuit promereri.

57*

²²⁵ Exemplum cavendi *add. as rubr.* M

²²⁶ 8 CPSA; 9 M

²²⁷ -icorum CPSA; -inorum M

²²⁸*Alexander II Willemo*²²⁹ *Marcioni*

Audivimus quod Henricus, Ravennas dictus archiepiscopus, nisus sit te²³⁰
excommunicare quod, quia excommunicatus te excommunicare non potuit, apostolica
auctoritate te tuosque absolventes, mandamus exinde non curare.

CB Alexander II 85] IP 5.133 (24, q. 1, c. Audivimus.)

58*

²²⁸ Quod qui excommunicatus est alium excommunicare nequit *add. as rubr.* M

²²⁹ Willemo CPSH; Willermo A; Guillelmo M

²³⁰ sit te CVBSAM; te sit P

²³¹*Nicolaus papa Michaeli Augusto*

Ait Celestinus papa episcopis orientalibus scribens, Si quis ab episcopo Nestorio aut ab aliis qui eum sequuntur, ex quo talia predicare ceperunt, vel excommunicatus vel exutus est seu antistitis seu clerici dignitate, hunc in nostra communione et durasse, et durare manifestum est, nec iudicamus eum esse²³² remotum, quia non poterat quemquam eius remove sententia, qui se iam prebuerat ipse removendum.
Ctp 1.62.65] IP 5.134 (24, q. 1, c. Ait Celestinus.)

59*

²³¹ De eadem re *add. as rubr. M. A precedes with: Urbanus II Petro - Vallisumb. Scripsistis nobis - deposuimus (CB Urban II 30d)*

²³² eum esse RPVBSAM; esse eum C

²³³*Idem*²³⁴ *ad clerum Constantinopolitanum*

Aperte, inquit, sedis nostre sanxit auctoritas nullum, sive episcopum sive²³⁵ clericum, seu professione aliqua Christianum qui a Nestorio vel eius similibus, ex quo talia predicare ceperunt, vel loco suo vel communionem deieci sunt, vel eiectum vel excommunicatum videri. Sed hi omnes in nostra communionem et fuerunt et huc usque perdurant, quia neminem deicere vel remove potest, qui predicans talia titubabat. Intellexisti, imperator, ex supra memoratis non potuisse ut non dicamus prelatum suum²³⁶ saltem quemlibet remove qui fuerant olim remoti, nec deicere quemquam iam ante prostrati.

Ctp 1.62.66] IP 5.135 (24, q. 1, c. Aperte, inquit.)

60*

²³³ De eadem re *add. as rubr. M. PA run into previous canon, with insc. in black*

²³⁴ *Idem* CPSA; Item M

²³⁵ sive CBSAM; seu PV

²³⁶ *in mg. P*

²³⁷*Leo Rustico Narbonensi episcopo*

De communione privatis et ita defunctis, horum causa Dei iudicio servanda est, in cuius manu fuit, ut talium obitus non usque ad communionis remedium differretur. Nos autem quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus. (*epistol. 29 cap.6 Ctp 1.43.12] IP 5.118 (24, q. 2, c. De communione.)*)

61*

²³⁷ Nos non debere communicare defunctis quibus in vita non communicavimus *add. as rubr. M*

²³⁸*Gelasius papa Fausto*²³⁹ *magistro militie*

Mortuos suscitasse legimus Christum, in errore mortuos absolvisse non legimus. Et qui hoc certam faciendi solus habuit potestatem beato Petro apostolo principaliter mandat. Quecumque²⁴⁰ ligaveris super terram²⁴¹ erunt ligata et in celo, et quecumque solveris super terram erunt soluta et in celis. Super terram, inquit, nam in alligatione²⁴² defunctum nusquam dixit absolvendum.

(*epist. 4) Ctp 1.46.2 med.] IP 5.119*

62*

²³⁸ De eadem re *add. as rubr.* M

²³⁹ Fausto SVAM; Fauto CRPBL

²⁴⁰ Quec- CBSLAM; Quodc- PV

²⁴¹ lig. super ter. CPSA; super ter. lig. M

²⁴² allig- CPSA; hac allig- M; hac lig- *Fr*

²⁴³Actio²⁴⁴ I quinte sinodi

²⁴⁵Vane²⁴⁶ profertur a quibusdam, qui dicunt non oportere²⁴⁷ post mortem hereticos anathematizari, et sequi in hoc doctrinam sacrorum Patrum, qui non solum viventes hereticos condempnaverunt, sed et post mortem, utpote in sua²⁴⁸ impietate mortuos, anathematizaverunt, sicut eos qui iniuste condempnati sunt revocaverunt post mortem, et in sacris diptichiis²⁴⁹ scripserunt, quod factum est in Iohanne²⁵⁰ et in Flaviano²⁵¹ religiose memorie episcopis Constantinopolitanis.

IP 5.115; (21, q. 2, c. Sane profertur.)

Augustinus ait²⁵²

Si forte isti libri ita designant traditorem suum, sicut designavit Dominus Iudam, legant in eis nominatim et expresse vel Cecilianum vel eius ordinatores eorumdem librorum fuisse traditores, et si non eos anathematizavero, ipse coniudicer²⁵³ tradidisse. Item. Que modo recitata sunt a Gelasio²⁵⁴ sancte memorie, conveniunt statui tenenti ab initio²⁵⁵ in ecclesia, impium²⁵⁶ dogma iam inculpatum et condempnatum, et eos qui tali dogmati obnoxii sunt anathematizari vult ecclesie traditio, licet mortui essent. Ideo et sancte memorie Augustinus dixit²⁵⁷, Si modo convinceretur Cecilianus de his que inferuntur ei, etiam post mortem illum²⁵⁸ anathematizo. Item²⁵⁹. Multi episcopi congregati, et quedam de diversis causis²⁶⁰ ad ecclesiasticum statum pertinentibus disponentes, de episcopis statuerunt defunctis qui suas facultates hereticis relinquunt, ita²⁶¹ ut et post mortem anathemati subiciantur. Item²⁶². Et si vera sunt que Ceciliano obiecta sunt, et nobis aliquando possent monstrari, ipsum mortuum anathematizaremus. Sunt autem etiam Augustini sancte memorie epistole dicentes quod si qui in vita sua non recte sapuerunt, licet non condempnati fuissent adhuc viventes, ut demonstrato peccato, isti etiam²⁶³ post mortem anathemati subiciantur²⁶⁴. Item. Dicis licere mihi etiam de

²⁴³ Quod licet hereticos etiam post mortem anathematizari *add. as rubr.* M

²⁴⁴ Actio CPSA; Ex actione M

²⁴⁵ (Hac de re multa sub finem Edicti Iustiniani imperatoris Ioanni pape II, transmissi: exstat ad calcem tom. I Concil.) *add.* M²

²⁴⁶ Vane CPSA; Mane B; Sane M

²⁴⁷ non op. RPBVA; op. non C; op. M

²⁴⁸ sua CVBSAM; suam P

²⁴⁹ *in Greek* M

²⁵⁰ (Theodo, eccles. Histo. lib. 5, ca. 34 et 35) *add.* M²

²⁵¹ (in concilio Chalcedon.) *add.* M²

²⁵² Aug. ait PVBS; Actio V. Aug. ait A; Item. Aug. ait M; *om.* C

²⁵³ coniudicer CPSA; cum eis iudicer M

²⁵⁴ a Gelasio CPS(*followed by lacuna*)M; Augustinus A

²⁵⁵ [Aug. sancte memorie consuluit et statuit teneri ab initio, etc. Sic Gratia.] *add.* M²

²⁵⁶ enim *add.* A, *om.* CPSM

²⁵⁷ dixit CPSA; dicit M

²⁵⁸ illum CPAM; eum S

²⁵⁹ (conc. Aphri. c. 48) *add.* M². L *omits all cap. to here*

²⁶⁰ causis CPSAM; *om.* Fr

²⁶¹ ita CPSA; *om.* M

²⁶² (August. epist. 50 ad Bonifacium) *add.* M²

²⁶³ isti et CPA; ita ut et S; isti etiam M

²⁶⁴ Sunt autem etiam - subic. *before* Item. Et si vera A, *as here* CPM; *om.* S

mortuis iudicare, quia iudicium non tantum de vivis, sed etiam de mortuis fieri potest. Item²⁶⁵. Rambulas²⁶⁶ sancte memorie²⁶⁷ episcopus factus Edessene civitatis, qui in sacerdotibus explenduit, Theodorum Mopsuenum²⁶⁸ etiam post mortem, in ecclesia anathematizavit. Item. Etiam Romanorum ecclesia ante paucos²⁶⁹ annos Dioscorum²⁷⁰, qui fuit papa ecclesie eiusdem²⁷¹, et post mortem anathematizavit, cum nec in fidem peccasset; et hoc sciunt omnes qui hic degunt Romani, et maxime qui in dignitatibus existunt, qui etiam eidem Dioscoro communicatores permanserunt usque ad eius mortem. Item. Etiam Origenem²⁷² si ad tempora Theophili sancte memorie, vel superius aliquis recurrerit, post mortem inveniet anathematizatum; quod etiam non²⁷³ in isto fecit et nostra²⁷⁴ sanctitas et Vigilius religiosissimus papa antiquioris Rome. Item. Sancta²⁷⁵ synodus dixit, Sufficiunt quidem que dicta et prolata sunt, ecclesiasticam traditionem demonstrare, quod oportet hereticos, et post mortem anathematizari.

(lib. De unit. Eccles.) IP 5.116

63*

²⁶⁵ (Refert Liberatus Breviarii sui cap. 10, ex episto. Ibe ad Marim. Persam, cuius fragmentum exstat actione 10 Chalce. conc.) *add.* M²

²⁶⁶ Rambulas CPSA; Rabulas M

²⁶⁷ *corr. fr.* Marie A

²⁶⁸ Mopsuenum PVA; Mopsvenustum C; inopsvenustum RS; Mopsuestenum M

²⁶⁹ [quatuor] *add.* M²

²⁷⁰ (Locus ut apparet depravatus vel mutius, forte: Quod excommunicationem dictasset in Leonem, qui fuit, etc.) *add.* M²

²⁷¹ eccl. eiusdem CPSM; eiusdem eccl. A

²⁷² (Socrates, Histo. eccles. li. 6, ca. 10 et li. 7, cap. 45; Zozomenus li. 8, c. 14; Nicephorus li. 17, c. 27 et 28; Liberatus in Breviario, cap. 23) *add.* M²

²⁷³ non CPSA; *om.* M

²⁷⁴ nostra CPS; vestra VAM

²⁷⁵ sancta CPSA; sacra M

²⁷⁶*Actio quarta*²⁷⁷

Sancta²⁷⁸ synodus dixit, Augustini religiose memorie, qui inter episcopos Africanos splenduit, diverse epistole recitate sunt, significantes quod oportet hereticos et post mortem anathematizari. Talem autem ecclesiasticam traditionem et alii Africani reverendissimi episcopi servaverunt, sed etiam²⁷⁹ sancta Romana ecclesia quosdam episcopos et post mortem anathematizavit, licet pro fide in vita sua non essent accusati, et utrumque apud nos habita gesta significant.

IP 5.117

64*

²⁷⁶ De eadem re *add. as rubr.* M

²⁷⁷ Act. quarta CPA; Item actio quarta C; Actione IIII eiusdem synodi M

²⁷⁸ sancta CPSA; sacra M

²⁷⁹ etiam CPS; et AM

²⁸⁰*Iohannes VIII Rostaino*²⁸¹ *archiepiscopo*

Aito²⁸² presentium lator dum in nostro servitio fideliter excubaret, quemdam virum feminam sibi desponsatam queritur rapuisse, et ideo fraternitas tua auctoritate nostra suffulta suffraganeos suos episcopos presentialiter convocet, sicque unanimi sententia, si sponsam huic raptor non reddiderit, tam idem quam rapta, si ad sponsum pristinum remeare noluerit, omni communione priventur²⁸³.
CB Johannes VIII 13; Ctp 1.63.2] (27, q. 2, c. Atho presentium.)

65*

²⁸⁰ Ut qui sponsam alterius rapuerit, et reddere noluerit, cum ipsa quam rapuit excommunicetur, si ad sponsum illa redire contempserit *add. as rubr.* M

²⁸¹ -aino CPSA: -anio M

²⁸² Aito CPVA; Atho SM

²⁸³ comm. priv. CPAM; priv. com. S

²⁸⁴*Iohannes VIII, in concilio apud Ravennam, cap. 12*²⁸⁵

Cure sit omnibus episcopis, excommunicatorum omnino nomina tam vicinis episcopis quam suis parochianis pariter indicare, eaque in celebri loco posita pre foribus ecclesie cunctis venientibus inculcare, quatenus in utraque diligentia excommunicatis ubique ecclesiasticus aditus excludatur, et excusationis causa omnibus auferatur.
cf BD 11.49; CB Varia II 124] Ctp 3.27.21 (11, q. 3, c. Cure sit omnibus.)

66*

²⁸⁴ Ut notentur excommunicatorum nomina *add. as rubr.* M

²⁸⁵ cap. 12 CPAM; *om.* S

²⁸⁶*Iohannes VIII Petro episcopo*

Si Deodatus et Gregorius statuto iam tempore ad nos venire, et omnia iuste atque canonice emendare contempserint, gravioribus eos perpetui anathematis vinculis innodabimus, eorumque scelera et excommunicationes et anathemata scribentes, ante sanctissimam beati Petri apostoli imaginem suspendemus, ut omnibus de toto mundo ad limma apostolica venientibus illorum sit nota iniquitas, et consortio sacre ecclesie videantur extranei.

CB Iohannes VIII 12]

67*

²⁸⁶ De eodem *add. as rubr. M*

²⁸⁷*Eliberritanum concilium*²⁸⁸, *cap.*²⁸⁹ 28
Episcopum placuit, ab eo qui non communicat, munera non accipere²⁹⁰.

68*

²⁸⁷ Excommunicati munera non suscipienda *add. as rubr.* M

²⁸⁸ El. conc. CPSA; Ex Eliberi. co. M

²⁸⁹ cap. CPSM; concil' A

²⁹⁰ debere *add.* M

²⁹¹*Urbanus Guimundo episcopo Aversano*²⁹²

Sane quod super Richardo Burrelli filio vestra fraternitas egisse innotuit pro zelo Dei et animarum charitate, laudamus, sed non adeo timendum, non adeo vobis ab eius elemosinis abstinendum. Inter ceteros quippe nostre fidei Patres, beatus Leo doctor egregius²⁹³, Quibus, inquit, vivis non communicavimus, nec mortuis communicare debemus. Constat ergo, quoniam quibus vivis (ut ex opposito loquamur) communicavimus, mortuis quoque communicare possumus. Nos plane inter duo oppugnantia positi, impiis quidem et schismaticis communicare nullo modo possumus, istis autem, licet peccatoribus et prebonibus, dispensative pro tempore communicamus²⁹⁴, quia et hactenus ecclesiam sustentaverunt et se fideliores in posterum pollicentur, alioquin oportet nos de his²⁹⁵ mundi partibus exire. Sub qua etiam sponsione nos eis nuper in beati Petri natalitiis absolutionem indulsumus. Quia ergo predictus vir neque nominative excommunicatus, neque communicans²⁹⁶ excommunicatis ex nomine obiit, sed in domini sui fide atque servitio, licet nobis eius, dispensative, id est quandiu eos nos patimur, elemosinis communicare, et defuncti animam Christiane religionis moribus adjuvare.

CB Urban II 16] IP 5.123 (24, q. 2, c. Sane quod.)

69*

²⁹¹ Eleemosynam eius qui excommunicatus fuit, si resipuerit, accipiendam *add. as rubr.* M

²⁹² ep. Avers. CPSH; ep. Averbano A; Aversano episcopo. M

²⁹³ (epist. 92, c. 6) *add.* M²

²⁹⁴ [Gratia. habet, propterea communicamus] *add.* M²

²⁹⁵ his CPSHA; huius M

²⁹⁶ *corr. to excomm-* P

²⁹⁷*Carthagin. concil.*²⁹⁸ *VII, cap. 1*
Definimus eum²⁹⁹ rite ad accusationem non admitti, qui postea quam
excommunicatus fuerit, in ipsa adhuc excommunicatione constitutus, sive sit clericus sive
laicus, accusare voluerit.
Ctp 2.21.1b] IP 4.72 (4, q. 1, c. Definimus.)

70*

²⁹⁷ Excommunicato non licere quempiam accusare *add. as rubr. M*

²⁹⁸ Carthag. conc. CPSA; Ex Cartag. conc. M

²⁹⁹ eum CPSM; cum A

³⁰⁰*Nicolaus Michaeli imperatori*

Quod hi qui a fratre³⁰¹ Ignatio depositi et excommunicati fuerant nullam adversus eum intorquere dampnationem³⁰² potuerint, ex secunda universali sinodo declaratur, cum dicitur, si ecclesiasticum fuerit crimen quod episcopo illatum fuerit, tunc probari oportet accusantium personas, ut primo quidem hereticis non liceat accusationes contra orthodoxos episcopos pro ecclesiasticis negotiis facere³⁰³. Sed ne hos hereticos esse denegetis, audite sequentia, Hereticos, inquit, esse dicimus tam eos qui olim ab ecclesia proiecti sunt quam qui post hec a nobis anathematizati sunt. Porro si adhuc nec sic creditis, quod subditur audite, Preter hos autem aiunt, et eos qui fidem quidem sanam simulant confiteri, schismaticos etiam et eos qui seorsum a communicantibus nobis episcopis collectas faciunt. Deinde vero et si quidam ab ecclesia super causis quibusdam fuerint reprehensi, et proiecti aut excommunicati, sive ex clero sive ex laicali ordine, nec his licere accusare episcopum, antequam proprio crimine primitus exuantur. Similiter autem et eos qui sub accusatione prioris³⁰⁴ existunt, non ante esse acceptabiles in episcopi accusationem aut aliorum clericorum, quam innoxios semetipsos illatorum sibi ostenderit criminum.

CB Varia II 115b] IP 4.73 (4, q. 1, c. Quod autem hi.)

71*

³⁰⁰ De eadem re *add. as rubr.* M

³⁰¹ qui a fratre CPM; quia sunt S; qui *and lacuna* A

³⁰² [sententiam damnationis] *add.* M²

³⁰³ (Conci. Constantinop. I, ca. 6, ut idem aliquanto superius admonet, apud nos non reperitur) *add.* M²

³⁰⁴ -oris CPSA; -ori M

³⁰⁵*Ex Regula sancti Benedicti, cap. 67*

Ordinamus atque constituimus ut nulli liceat quemquam fratrum suorum excommunicare aut cedere, nisi cui potestas ab abbate data fuerit. Peccantes autem coram omnibus arguantur, ut et ceteri metum habeant.

(*cap. 70*)

72*

³⁰⁵ Quod non liceat cuiquam alium excommunicare, nisi cui potestas fuerit concessa *add. as rubr. M*

³⁰⁶*Calixtus episcopis Gallie*

Nemo alterius terminos usurpet, nec alterius parochianum iudicare aut excommunicare presumat, quia talis diiudicatio, aut excommunicatio, vel dampnatio, nec rata erit, nec vires ullas habebit, quoniam nullus alterius iudicis nisi sui sententia tenebitur aut dampnabitur. Item. Nullus primas vel metropolitanus diecesani ecclesiam, vel parochianum, aut aliquem de eius parochia presumat excommunicare vel iudicare vel aliquid agere, absque³⁰⁷ consilio vel iudicio.

(*epist. 2) Ctp 1.14.4a, 5a] (9, q. 2, c. Nullus alterius.) (9, q. 3, c. Nullus primas.)*

73*

³⁰⁶ Ut nullus alterius subiectum excommunicare, nec metropolitanus aliquid in paroecia suffraganei agere presumat *add. as rubr.* M

³⁰⁷ absque CPM; sine S; absque eius A

³⁰⁸*Regula sancti Benedicti, cap. 23*

Secundum modum culpe et³⁰⁹ excommunicationis debet vel discipline³¹⁰ extendi mensura; qui culparum modus ex abbatis pendet iudicio³¹¹. Si quis tamen frater in culpis levioribus culpabilis invenitur, a mense participatione privetur. Privati autem a mense consortio, ista erit ratio, ut in oratorio psalmum aut antiphonam non imponat, nec lectionem recitet, usque ad satisfactionem. Refectionem autem cibi post fratrum refectionem solus percipiat, ut si fratres, verbi gratia, reficiunt sexta hora, ille frater nona; si fratres nona, ille vespera, usque dum satisfactione congrua veniam consequatur. (*cap. 24*)

³¹²*Cap. 43*

Qui pro gravi culpa ab oratorio et a mensa excommunicatur, hora qua opus Dei in oratorio celebratur, ante fores oratorii prostratus iaceat, nihil dicens, nisi tantum posito in terra capite prostratus pronus, omnium de oratorio exeuntium pedibus³¹³ conculcetur, et hoc tam diu faciat, usque dum abbas iudicaverit satisfactum esse. Qui dum iussus ante abbatem venerit, provolvat se pedibus ipsius abbatis, deinde omnium vestigiis fratrum, ut orent pro eo. Et tunc, si iusserit abbas, recipiatur in choro, vel quo abbas decreverit ordinet ita plane, ut psalmum vel lectionem, vel aliud quid non presumat in oratorio imponere, nisi iterum abbas iusserit. Et omnibus horis dum completur opus Dei, proiciat se in terra in loco in quo stat, et sic satisfaciat usque dum iubeat abbas ut quiescat iam ab hac satisfactione. Qui vero pro levibus culpis excommunicantur tantum a mensa, in oratorio satisfaciant, et usque ad iussionem abbatis hoc faciant, usque dum benedicat eis, et dicat, Sufficit. (*cap. 44*)

74

De sede episcoporum, cur in ecclesia altius ceteris sedere debeant. Ex epistola Urbani pape

³⁰⁸ Ut pro qualitate peccati penitentia imponatur *as rubr.* Ex *add.* M

³⁰⁹ et CPB; aut S; *om.* M

³¹⁰ debet vel disc. CP; deb. disc. RBS; vel disc. deb. VM

³¹¹ [in abbatis pendeat arbitrio] *add.* M²

³¹² Ibidem *add.* M. L *lacks all from here to end of cap.*

³¹³ [sed posito in terram capite pronus sternatur omnium de oratorio exeuntium pedibus; sic hodie codices excusi] *add.* M²

Quod autem sedes episcoporum non nisi in ecclesiis excelsae constitutae, et preparatae inveniuntur in throno³¹⁴, speculationem et potestatem iudicandi, et solvendi atque ligandi a Domino sibi datam maxime docent. Unde ipse Salvator in Evangelio ait, Quaecumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in celo, et alibi, Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt. Ideo ista pretulimus, charissimi, ut intelligatis potestatem episcoporum vestrorum, in eisque Deum veneremini, et eos ut animas vestras diligatis, et quibus illi non communicant non communicetis, et quos eiecerint non recipiatis. Valde enim timenda est sententia episcopi licet iniuste liget, quod tamen summopere providere debet.
(Epist. Urbani I ad omnes episco. De communi vita fidelium, c. 4). BD 11.1]

³¹⁴ [al. ut thronus] *add. Fr*

Episcopus cum excommunicare vel anathematizare aliquem pro certis et manifestis sceleribus dispositum habet, post lectionem evangelii clerum et plebem ita debet alloqui³¹⁵. Ex concilio Rothomagensi, cap. 3

Noverit charitas vestra, fratres mei, quod quidam vir nomine ille³¹⁶, diabolo suadente³¹⁷, postponens Christianam promissionem³¹⁸ quam in baptismo professus est, per apostasiam conversus post Satanam cui abrenuntiavit et omnibus operibus eius, vineam Christi, id est ecclesiam eius, devastare et depredari non pertimescit, pauperes Christi quos pretioso sanguine suo redemit, violenter opprimens et interficiens, et bona eorum diripiens. Unde quia filius huius nostre ecclesie, cui, Deo auctore, presidemus, debuerat esse, quia in ea per aquam et Spiritum sanctum renatus est, et inter adoptivos filios Dei adnumeratus, quamvis modo filius diaboli sit³¹⁹ imitando diabolum, solliciti ne per negligentiam pastorem aliqua de ovibus nobis creditis deperiret, pro qua in tremendo iudicio ante principem pastorum Dominum nostrum Iesum Christum rationem reddere compelleremur, iuxta quod ipse terribiliter nobis comminatur, dicens, Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem eius de manu tua requiram, misimus ad eum³²⁰ presbiterum nostrum et litteras commonitorias semel, et iterum, atque tertio, invitantes eum canonice ad emendationem, et satisfactionem et penitentiam, corripientes eum paterno affectu. Sed ipse pro dolor, diabolo cor eius indurante, monita salutaria³²¹ sprexit³²², et in incepta malitia perseverans, ecclesie Dei, quam lesit superbie spiritu inflatus, satisfacere dedignatur. De talibus itaque transgressoribus, et sancte religionis pacisque quam Christus suis discipulis dedit atque reliquit, violatoribus, precepta Dominica et apostolica habemus, quibus informamur quid de huiusmodi³²³ prevaricatoribus agere nos oporteat. Ait enim Dominus in Evangelio, Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum. Fratres in unumquemque, nostrum peccat, qui in sanctam ecclesiam peccat. Si enim sancta ecclesia unum corpus est³²⁴, cuius corporis³²⁵ caput Christus est, singuli autem sumus alter alterius membra, et si³²⁶ patitur unum membrum compatiuntur omnia membra, procul dubio in nos peccat qui membra nostra ledit. Iubet ergo Dominus ut frater, id est Christianus, in nos³²⁷ peccans, primo secreta corripiatur, deinde cum³²⁸ testibus redarguatur, novissime in conventu ecclesie publice conveniatur³²⁹. Quod si has tres commonitiones et pias correptiones contempnit, et satisfacere despicit, post hec sit tibi, inquit, sicut ethnicus et publicanus, id est gentilis atque paganus, ut iam non pro Christiano, sed pro pagano habeatur. Et in alio loco,

³¹⁵ cum exc. - alloqui CPS; excommunicaturus aliquem qualiter alloqui debeat clerum et plebem M

³¹⁶ ille CPS; N. M

³¹⁷ [instigante] *add.* M²

³¹⁸ [professionem] *add.* M²

³¹⁹ diab. sit PVS; Dei non (*ss* C) sit CR; Dei non sit [diaboli sit] M

³²⁰ mis. ad eum *in mg.* S

³²¹ sal- CVBSM; sol- P

³²² [spernit] *add.* M

³²³ huiusmodi RPVBSM; huius modi C

³²⁴ cuius corporis est *add. and canc.* P

³²⁵ et *add. and canc.* P

³²⁶ cum *add.* M, *om.* CPS

³²⁷ in nos *ss* P

³²⁸ *ss* C

³²⁹ [corripiatur] *add.* M²

membrum quod a sua compage resolvitur et a iunctura³³⁰ caritatis dissociatur, et omne corpus scandalizat, Dominus et abscidi et proici iubet, dicens, Si oculus, manus, vel pes tuus scandalizat te, erue eum et proice³³¹ abs te. Et Apostolus, Auferte, inquit, malum a³³² vobis. Et item, Si quis frater nominatur, et est fornicator, aut adulter, aut homicida, aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere licet. Et Iohannes dilectus pre ceteris Christi discipulis talem nefarium hominem salutare prohibebat, dicens, Nec ei Ave dixeris, nec eum in domum receperis; qui enim ei Ave dicit, communicat operibus eius malignis. Dominica itaque atque apostolica precepta adimplentes, membrum putridum et insanabile quod medicinam non recipit, ferro excommunicationis a corpore ecclesie abscidamus, ne tam pestifero morbo reliqua membra corporis veluti³³³ veneno inficiantur.
BD 11.2] IP 5.91 has catena from here

76

³³⁰ *corr. fr. iuc- P*

³³¹ *eum add. PS, om. CRBM*

³³² *a CPS; ex M*

³³³ *veluti CPS; velut M*

*Prima excommunicatio. Ex eodem cap.*³³⁴

Igitur quia monita nostra et crebras exhortationes contempsit, quia tertio secundum Dominicum preceptum vocatus, ad emendationem et penitentiam venire despexit, quia culpam suam necdum cognovit, nec confessus est, nec missa nobis legatione, qui causam eius exquirimus, quia parochianus noster est, veniam postulavit, quia in cepta malitia, diabolo cor eius indurante, perseverat, et iuxta quod Apostolus dicit, secundum duritiam suam et cor impenitens thesaurizat sibi iram in die ire; idcirco nos eum cum universis complicibus et communicatoribus fautoribusque suis, iudicio Dei omnipotentis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et beati Petri principis apostolorum et omnium sanctorum, nec non et nostre mediocritatis auctoritate, et potestate nobis divinitus collata ligandi et solvendi in celo et in terra, a pretiosi corporis et sanguinis perceptione, et societate omnium Christianorum separamus, et a liminibus sancte matris ecclesie in celo et in terra excludimus, et excommunicatum et anathematizatum decernimus, et dampnatum cum diabolo et angelis eius et omnibus reprobis in igne eterno iudicamus, nisi forte a diaboli laqueis resipiscat, et ad emendationem et penitentiam redeat, et ecclesie Dei quam lesit satisfaciatur. Et respondeant omnes tertio, Amen, aut, Fiat, fiat, aut, Anathema sit. Debent enim duodecim sacerdotes episcopum circumstare, et lucernas ardentes in manibus tenere, quas in conclusione anathematis vel excommunicationis proiicere debent in terram, et conculcare pedibus. Post hec episcopus plebi ipsam excommunicationem communibus verbis debet explanare, ut omnes intelligant quam terribiliter dampnatus sit, et ut noverint quod ab illa hora in reliquum non pro Christiano, sed pro pagano habendus sit, et qui illi quasi Christiano communicaverit aut cum eo manducaverit, aut biberit, aut eum osculatus fuerit, vel cum eo colloquium familiare habuerit, nisi forte ad satisfactionem et penitentiam eum provocare studuerit, aut in domo sua eum receperit, aut simul oraverit cum eo, procul dubio similiter sit excommunicatus. Deinde epistole presbiteris per parochias mittantur, continentes modum excommunicationis. In quibus iubeatur, ut Dominicis diebus post lectionem Evangelii, plebibus sibi commissis publice annuntient ipsam excommunicationem, ut ne quis per ignorantiam communicet excommunicato. Oportet etiam ut aliis episcopis ipsa excommunicatio manifestetur. Precepit enim Toletanum concilium³³⁵ ut invicem mox scripta percurrant per omnes provincie episcopos quoscumque adire potuerint, ut excommunicatus audiatur. Seniori etiam eius ipsa excommunicatio debet nota fieri.

BD 11.3]

³³⁴ 4 *add.* M

³³⁵ (Toleta. conc. I cap. xi) *add.* M²

Item³³⁶ excommunicationis allocutio. Ex concilio Aureliano, cap. 1

Audistis, dilectissimi, quanta et quam horrida pravitatis et iniquitatis opera ille³³⁷ a diabolo instigatus perpetrare non timuerit, et quomodo per apostasiam a totius Christiane religionis cultu profana mente recesserit. Audistis quemadmodum canonicè ad satisfactionem evocatus sit, sed venire distulerit; quomodo frequenter admonitus ut resipisceret a diaboli laqueis quibus tenetur astrictus³³⁸, saluberrimas admonitiones obduratis³³⁹ auribus cordis audire contempserit. Dominus dicit in Evangelio de tali contumaci fratre, qui ecclesiasticam renuit suscipere correptionem, Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus, id est, iam non est computandus inter Christianos, sed inter paganos. Hinc Paulus Domini et magistri doctrinam³⁴⁰ sequens, Corinthios redarguit, quare cum criminosis et sceleratis communionem haberent, dicens, Vos estis inflati, et non magis luctum habuistis, ut tollatur vir de medio vestrum, id est, separetur a vestro consortio, qui tale scelus operatus est, et adiungit, Ego quidem absens corpore, presens autem spiritu, iam iudicavi ut presens eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis in unum et meo spiritu cum virtute Domini mei Iesu Christi tradere huiusmodi Satane in interitum carnis. Et post pauca, Scripsi vobis ne commisceamini fornicariis. Et statim infert, Si is qui frater nominatur (id est, Christianus) fornicator est aut rapax, cum huiusmodi nec cibum sumere. Et alibi, Auferte malum ex vobis, et, Infidelis si discedit discedat. Una enim ovis morbida omnem gregem contaminat, et, Modicum fermentum totam massam corrumpit, et plerumque unum membrum putridum totum corpus inficit. Et ideo tam perniciose pestis a corpore ecclesie radicitus evellatur.

BD 11.4]

78

Excommunicatio secunda. Ex eodem concilio

³³⁶ Item CPS; *om.* M

³³⁷ ille CPS; N. M

³³⁸ [irretitus est] *add.* M²

³³⁹ [obturatis] *add.* M²

³⁴⁰ [vestigia] *add.* M

Dominicis igitur atque apostolicis informati preceptis, iudicio Patris³⁴¹, et Filii³⁴² Domini nostri Iesu Christi, et Spiritus sancti, et auctoritate et potestate apostolis apostolorumque successoribus a Deo concessa, una vobiscum predictum pessimum virum³⁴³ a liminibus³⁴⁴ sancte matris ecclesie excludimus, et ab omni societate et communione Christiana separamus³⁴⁵, separatumque esse in eternum decernimus, id est in presenti seculo et in futuro. Nullus ei Christianus Ave dicat, aut eum osculari presumat. Nullus presbiter missam celebrare cum eo audeat³⁴⁶, vel sacrosanctum corpus et sanguinem Domini tradere. Nemo ei iungatur in consortio, neque in aliquo negotio. Et si quis ei se sociaverit, et communicaverit eius operibus malignis, noverit se simili percussum anathemate; his exceptis, qui ob hanc causam ei iunguntur, ut eum revocent ab errore, et provocent ad satisfactionem. Nisi forte resipuerit, et, Dei gratia inspirante³⁴⁷, ad penitentiam et remedium conversus fuerit, et digna emendatione ecclesie Dei quam lesit, humiliter³⁴⁸ satisfecerit.

BD 11.5] IP 5.92

79

Excommunicatio tertia. Ex concilio Turonico, cap. 2

³⁴¹ iud. Pat. CPM; Pat. iud. S

³⁴² eius *add.* M, *om.* CPS

³⁴³ pess. vir. CPS; vir. pess. M

³⁴⁴ -inibus CPS; -itibus M

³⁴⁵ separamus CVBSM; speramus P

³⁴⁶ [eo presente celebrare audeat] *add.* M²

³⁴⁷ insp- CVBSM; sp- P

³⁴⁸ *in mg.* V

Canonica instituta et sanctorum Patrum exempla sequentes, ecclesiarum Dei violatores, videlicet raptores, depredatores, et homicidas, N. in nomine Patris, et Filii, et virtute Spiritus sancti, nec non auctoritate episcopis per Petrum principem apostolorum divinitus collata, a sancte matris ecclesie gremio segregamus, ac perpetue maledictionis anathemate condempnamus. Sintque maledicti in civitate, maledicti in agro, maledictum horreum eorum, et maledicte reliquie illorum, maledictus fructus ventris eorum, et fructus terre eorum. Maledicti sint ingredienti, et maledicti sint egredientes, sintque in domo maledicti, in agro profugi, veniantque super eos omnes ille maledictiones, quas Dominus per Moisen in populum³⁴⁹ divine legis prevaricatorem se esse missurum intentavit, sintque anathema, maranatha, id est pereant in secundo adventu Domini. Nullus eis Christianus Ave dicat, nullus presbiter missam cum eis celebrare presumat, vel sanctam communionem dare. Sepultura asini sepeliantur, et in sterquilinum sint super faciem terre. Et sicut he lucerne de manibus nostris proiecte hodie extinguuntur, sic eorum lucerna in eternum extinguatur³⁵⁰, nisi forte resipuerint et ecclesie Dei, quam leserunt, per emendationem et condignam penitentiam satisfecerint.

BD 11.6]

79A (S)

Ne episcopi precipites sint aliquem excommunicare. Ex epistola Evaristi pape, cap. 2

Deus omnipotens ut nos a precipitantis prolatione sententie compesceret, cui omnia nuda et aperta sint oculis eius, mala tamen Sodome noluit audita iudicare priusquam manifesta agnosceret que dicebantur. Unde ait, Descendam et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint an non est ita ut sciam. Cuius exemplo monemur ne ad proferendam sententiam unquam precipites simus, aut temere indiligerterque indiscussa quoquomodo iudicemus.

BD 11.9] cf 6.312A

³⁴⁹ veniantque super – populum ss L

³⁵⁰ sic eorum lucerna – exst. om. H, with ...ngatur eorum lucerna *part ploughed in mg.*

*De eadem re*³⁵¹. *Ex concilio Meldensi, cap. 3*

Ut nemo episcoporum quemlibet sine certa et manifesta peccati causa communionem privet ecclesiastica. Sub anathemate autem sine conscientia archiepiscopi aut coepiscoporum³⁵² nullus³⁵³ ponat, nisi unde canonica docet auctoritas, quia anathema eterna est mortis dampnatio, et non nisi pro mortali debet interponi crimine, et illi qui aliter non poterit corrigi.

(cap. 56). *BD 11.10] IP 5.93 (11, q. 3, c. Nemo episcoporum.)*

81

De eadem re. Ex concilio Agathensi, cap. 4

³⁵¹ re CVBSM; om. P

³⁵² episcopus *add.* PVBS, *om.* CRHLM

³⁵³ -us CPVM; nullum BS

Episcopi vero qui sacerdotali moderatione posthabita³⁵⁴, innocentes, aut in minimis causis culpabiles excommunicare presumpserint, et ad gratiam festinantes recipere fortasse noluerint, a vicinis episcopis cuiuslibet provincie litteris moneantur, et si parcere³⁵⁵ noluerint, a communione confratrum usque ad proximam sinodum suspendantur, et ibi rationem pro facto dent, ne fortasse in excommunicatores peccatum excommunicati³⁵⁶ longo tempore morte preveniatur.
(*cap. 3). BD 11.11; Ctp 2.28.2]*

³⁵⁴ moder. posthabita PVBS *BD*; moderamine posthabito CRM

³⁵⁵ [parere] *add. M*²

³⁵⁶ [per excommunicatoris peccatum, sic codex concil.] *add. M*²

82³⁵⁷

*Ut nullus*³⁵⁸ *graviter ferat cuius*³⁵⁹ *parochianus ab alio episcopo pro certa culpa excommunicatus fuerit. Ex concilio apud Compendium, cap. 5*

Placuit etiam pro communi utilitate ut³⁶⁰ et instanti necessitate, ut nullus episcoporum graviter ferat, si eius parochianum, pro depredationis causa, alter episcopus excommunicaverit.

BD 11.12] IP 5.89A (6, q. 3, c. Placuit.)

83

De illis qui in parochia consistentes aliquid contra Deum fecerint, quotiens ab episcopo ad emendationem vocari debeant. Ex concilio Meldensi, cap. 3

³⁵⁷ *cap. added at foot of leaf V²*

³⁵⁸ *episcoporum add. M*

³⁵⁹ *cuius CPVS; si eius M*

³⁶⁰ *ut CPS; om. VM*

Episcopus in cuius parochia aliquis consistens aliquid iniuste fecerit, semel et³⁶¹ bis atque tertio si necesse fuerit, vocabit illum sua admonitione per suum nuntium canonice ad emendationem sive compositionem, et ad penitentiam, ut Deo et ecclesie satisficiat, quam³⁶² lesit. Si autem despexerit atque contempserit eius admonitionem et saluberrimam invitationem, feriat illum pastoralis virga, hoc est sententia excommunicationis, ut a communione sancte ecclesie omniumque Christianorum sit separatus usque ad congruam satisfactionem, et dignam emendationem. Quam excommunicationem debet idem episcopus seniori illius notam facere, et omnibus suis³⁶³ coepiscopis, et omnibus suis parochianis, ne eum recipiant, usque ad satisfactionem.
BD 11.13] IP 5.90

84

³⁶¹ semel et VBS *BD* ; semel CRM; et semel et P

³⁶² quam CVSM; qua P

³⁶³ et omn. suis RPVBM; *om. with mark of omission C*; et omn. S

De eadem re. Ex eodem³⁶⁴, cap. 6

Episcopus qui eos quolibet munere vel favore aut negligentia monere, aut excommunicare distulerit³⁶⁵, qui contra Deum et ecclesie pacem faciunt, ut aut revertentes suscipiat, aut contempnentis de ecclesia eiiciat, excommunicatus habeatur a collegio ceterorum, quousque vel emendationis vel dampnationis eorum ab eo sententia promulgetur.

BD 11.14]

85

Quod aliud sit peccare in Deum, aliud in hominem. Ex dictis Augustini

³⁶⁴ concilio *add. M*

³⁶⁵ [noluerit] *add. M²*

Attendendum est quod Dominus dicit, Si peccaverit in te frater tuus. Aliud est peccare in nos, aliud in Deum. Si in nos aliquis peccaverit, non est nostri arbitrii. Scriptum quippe est, Si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus, si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo? Nos e contrario in Dei iniuria benigni et misericordes sumus, et Dei offensam (quasi in nostra potestate sit eius velle et eius nolle) impune absque congruenti penitentiae vindicta donamus, cum tamen quod in nobis commissum est, nec saltem verbum contumeliosum leviterque prolatum³⁶⁶, sine vindicta pertransire patimur. Dimittamus ergo propter Deum quod in nobis perpetratum est et quod commissum est Deo, quia dimittere non possumus, iuxta constitutiones sanctorum Patrum, secundum canonicam auctoritatem vindicemus.
(Simile quid habet sermo de sanctis 47.) BD 11.15]

86

De eadem re. Ex concilio Meldensi, cap. 5

³⁶⁶ *in mg. P*

Ut pervasores rerum ecclesiasticarum, qui easdem res contra auctoritatem non solum retinere, verum et crudeliter depopulari noscuntur (quidam enim facultates etiam ecclesie in diversa collaboratione et redditibus eas exspoliant, sed et pauperes et vicinos et circummanentes immisericorditer affligunt, devastant, et opprimunt) ut rapaces qui secundum Apostolum a regno Dei excluduntur, ex criminali et publico peccato publica penitentia multentur. Quod si hoc agere noluerint, proferatur contra eos apostolica terribilisque sententia qua dicitur, Si quis frater nominatur et est rapax, cum huiusmodi nec cibum quisquam sumere presumat, quia iniquum et sacrilegum est (ut Simmachus papa³⁶⁷, et post eum beatus Gregorius³⁶⁸ Sabino³⁶⁹ subdiacono scribit) si quis quod venerabilibus locis relinquitur, prave voluntatis studiis suis compendiis tentaverit retinere, secundum instituta canonum, ab omni ecclesiastica communione ut sacrilegus debet arceri, donec studeat digna satisfactione quod admisit corrigere.
(cap. 61). *BD 11.16*]

³⁶⁷ (3 Rom. syno. sub Symmac. cap. 3) *add.* M²

³⁶⁸ (lib. 8 regist. epist. 6) *add.* M²

³⁶⁹ [Savino habet Grego.] *add.* M²

*Quod sanctum sanctorum sit quicquid Deo offeratur*³⁷⁰. *Ex decretis Bonifacii pape, cap. 5*

Nulli liceat ignorare,³⁷¹ omne quod Domino consecratur sive fuerit homo, sive animal, sive ager, vel quicquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino³⁷², et ad ius pertinet sacerdotum; propter quod quia³⁷³ inexcusabilis erit omnis qui³⁷⁴ a Domino et ecclesia cui competunt, aufert, vastat, invadit, vel eripit usque ad emendationem ecclesieque satisfactionem, ut sacrilegus diiudicetur, et si emendare noluerit excommunicetur.³⁷⁵

(Additur ad calcem decretorum Bonifa. 1) BD 11.17] IP 5.113 (12, q. 2, c. Nulli liceat.)

³⁷⁰ offeratur CPS; offertur M

³⁷¹ quod *add. Fr, om.* CPSM

³⁷² erit Dom. CPS; Dom. erit M

³⁷³ quia CPSM; *om. Fr*

³⁷⁴ que *add. Fr, om.* CPSM

³⁷⁵ et si emend. – excomm. *ss V*

*De his qui Christi pecunias auferunt, vel rapiunt. Ex epistola Anacleti pape cunctis fidelibus missa*³⁷⁶

Qui abstulit, inquit, aliquid patri³⁷⁷, homicide particeps est. Pater noster sine dubio Deus est, qui nos creavit. Mater vero nostra ecclesia, que nos in baptismo spiritualiter regeneravit. Ergo qui Christi pecunias et ecclesie aufert, rapit aut fraudat, homicida est, atque ante Deum homicida deputatur. Qui enim res ecclesie abstulerit, sacrilegium facit, et ut sacrilegus iudicandus est.

(epist. 1)(Idem habet et Lucius papa, episto. ad Gal. et Hispa. episc.) BD 11.18]

³⁷⁶ cunctis - missa CPM; *om.* S

³⁷⁷ vel matri, et dicit hoc non esse peccatum *add. Fr.*, vel matri *add. P²VM, om.* CPBSH

De eadem re. Ex decretis Lucii pape, cap. 10³⁷⁸

Rerum ecclesiasticarum et facultatum raptores, a liminibus sancte matris ecclesie anathematizantes apostolica auctoritate pellimus et dampnamus, atque sacrilegos esse iudicamus. Et non solum eos, sed etiam omnes consentientes eis, quia non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, rei iudicantur. Augustinus dicit, Qui aliquid de ecclesia furatur aut rapit, Iude proditori comparatur.³⁷⁹
(*epist. ad Galliae et Hispa. episcopos, c. 6; et Anacl. ep. 1*). *BD 11.19] (17, q. 4, c. Omnes rapt.)*

³⁷⁸ cap. 10 CPLM; *om. S*

³⁷⁹ Aug. dicit – comp. *om. H*

De eadem re. Ex concilio Gangrensi³⁸⁰, cap. 8

Hic³⁸¹ qui dederit vel acceperit oblationes altaris, preter episcopum vel eius
missum, et qui dat et qui accipit, anathema sit.

Vers. D; BD 11.20]

91

De eadem re. Ex concilio apud sanctum Medardum, cap. 1

Si quis oblationes ecclesie extra ecclesiam rapere vel dare voluerit preter
conscientiam episcopi, vel eius cui huiusmodi officia commissa sunt, anathema sit.

(ex con. Gangren. cap. 7). BD 11.21]

92

³⁸⁰ Gangr- CBSM; Grangr- PV

³⁸¹ Sic B

*De eadem re*³⁸². *Ex decretis Iohannis pape, cap. 10*

Ut hi qui monasteria, et loca Deo sacrata, et ecclesias infringunt, et deposita et alia quelibet exinde abstrahunt, dampnum novies componant, et emunitatem tripliciter, et velut sacrilegi canonice sententie subigantur³⁸³.

BD 11.22] cf above 3.124; Ctp 3.27.20

93

De his qui domum Dei contemptibilem ducunt. Ex concilio Magontiensi, cap. 7

³⁸² De ead. re CPS; Qui sacratis Deo locis vim inferunt, quomodo vindicentur M

³⁸³ [subiiciantur] *add. M*²

Quisquis fastu superbie elatus domum Dei ducit contemptibilem³⁸⁴, et possessiones Deo sacratas, atque ad honorem Dei sub regie emunitatis defensione constitutas, inhoneste tractaverit, vel infringere presumpserit, aut incendia vel vastationes ausu temerario perpetraverit, quasi invasor et violator ecclesie Dei, que est domus Dei vivi, a communione omnium fidelium abscindatur.

BD 11.23]

94

De eadem re. Ex eodem, cap. 6

Si quis cuiuscumque munuscula ecclesie sanctis scripturarum titulis collecta, nefaria calliditate abstulerit, fraudaverit, invaserit, retentaverit, atque subriperit, et non statim a sacerdote commonitus Deo collata reddiderit, ab ecclesie catholice communione pellatur.

BD 11.24]

95

Quod cum excommunicato orare non liceat. Ex dictis Isidori

³⁸⁴ duc. cont. CPB; cont. duc. M

Cum excommunicato neque orare neque loqui, nisi ea que ad eandem excommunicationem pertinent, neque vesci cuique³⁸⁵ liceat.
BD 11.31] (11, q. 3, c. Cum excommunicato.)

96*De eadem re. Unde supra*

Si quis frater aut palam, aut absconse cum excommunicato fuerit locutus, communem statim cum eo excommunicationis contrahet penam.
(ex Reg. magist., c. 13). BD 11.32] (11, q. 3, c. Si quis frater.)

97*De eadem re. Ex dictis Fructuosi episcopi*

Cum excommunicato nullus loquatur, neque qualibet eum compassione vel miseratione refoveat, neque ad contradictionem vel superbiam confortare presumat.
(cap. 14). BD 11.33; Ctp 2.50.10]

98*De eadem re. Ex concilio Antiocheno, cap. 2*

Cum excommunicatis non licet communicare, nec cum his qui per domos conveniunt devitantes orationes ecclesie, ubi simul orandum est. Si quilibet autem ex clero deprehensus fuerit cum excommunicatis communicare, etiam iste privetur communione.
BD 11.34]

99

³⁸⁵ cuique CPS; cuiquam M

De eadem re³⁸⁶. Ex canone³⁸⁷ apostolorum

Si quis cum excommunicato saltem in domo simul oraverit, iste communione privetur.

(cap. 11) BD 11.35]

100

De eadem re. Ex concilio Niceno, cap. 5

De his qui communione privantur, seu ex clero, seu ex laicali ordine ab episcopis, per unamquamque provinciam sententia regularis obtineatur, ut hi qui abiiciuntur, ab aliis non recipiantur. Requiritur autem ne pusillanimitate, aut contentione, vel alio quolibet vitio episcopi videatur a communione seclusus.

BD 11.36]

101

De eadem re. Ex concilio Antiocheno, cap. 6

Si quis a proprio episcopo communione privatus est, non ante suscipiatur ab aliis episcopis, quam suo reconcilietur episcopo.

BD 11.37] (11, q. 3, c. Si quis.)

102

De eadem re. Ex decretis Calixti pape, cap. 4

³⁸⁶ *rubr. after insc. S, not CPM*

³⁸⁷ *-one CPS; -onibus M*

Excommunicatos quoque a sacerdotibus nullus recipiat ante utriusque partis examinationem iustam, nec cum eis in oratione, aut cibo vel potu, aut osculo communicet, nec Ave eis dicat, quia quicumque in his vel aliis prohibitis scienter excommunicatis communicaverit, iuxta apostolorum institutionem³⁸⁸, et ipse simili excommunicationi subiaceat.

(epist. 2, ad episco. Gallie). BD 11.38] IP 5.94 (11, q. 3, c. Excommunicatos.)

103

De eadem re. Ex concilio Antiocheno

³⁸⁸ (cap. 11, can. Apost.) *add. M*²

Non autem liceat communicare incommunicatis³⁸⁹, neque per domos ingredi, et cum eis orare qui ecclesie in oratione non participant, nec in alteram ecclesiam recipi, qui ab alia excommunicantur. Quod si visus fuerit quilibet episcoporum, vel presbiterorum, aut diaconorum, vel etiam qui in canone detinentur excommunicatis communicare, et hunc oportet communione privari tanquam ecclesie regulas confundentem.
(cap. 2 et 85 cap. Graecarum synod. Marti. Braca. episc.) BD 11.39]

104

De eadem re. Ex decretis Fabiani pape episcopis Gallie missis

³⁸⁹ incomm- CPS; excomm- M

Si quis sponte³⁹⁰ communicaverit excommunicato³⁹¹ verbo, oratione, in cibo vel potu, 40 dies peniteat in pane, sale, et aqua³⁹². Qui vero eis communicaverit in homicidiis vel flagitiis erit ire et vindicte Dei omnipotentis quem spernit, quia hec omnia divina ei voce interdicta sunt, et secundum Apostolum, obedire Deo oportet magis quam hominibus, et secundum quod deliquit, digne, iuxta decreta canonum, peniteat, et si penitere noluerit, excommunicetur.

BD 11.40]

105

³⁹⁰ [forte] *add.* M²

³⁹¹ *comm. exc. CPS; exc. comm. M*

³⁹² [in pana et aqua] *add.* M²

*De eadem re*³⁹³. *Ex concilio Meldensi, cap. 10*

De his qui pro delicto suo³⁹⁴ a communione separantur, ita placuit, ut in quibuscumque locis fuerint exclusi, eodem loco consequantur communionem.

BD 11.41]

³⁹³ De eadem re CPS; Ut excommunicati ubi fuerint exclusi ibidem consequantur communionem M

³⁹⁴ delicto suo CPM; delictis suis S

*De eadem re*³⁹⁵. *Ex concilio Rothomagensi, cap. 3*

Sunt aliqui qui culpis exigentibus a proprio episcopo³⁹⁶ excommunicantur, et ab aliis ecclesiasticis vel laicis presumptuose in communionem accipiuntur; quod omnino sanctum Nicenum concilium³⁹⁷, simul et Chalcedonense nec non et Antiochenum³⁹⁸, atque Sardicense³⁹⁹ fieri prohibent.

BD 11.42]

107

De eadem re. Ex concilio Carthaginensi, cap. 9

³⁹⁵ De eadem re CPS; Ut a proprio episcopo vel presbytero excommunicati, alibi in communionem non recipiantur M

³⁹⁶ prop. ep. CRM; ep. prop. PVBS *BD*

³⁹⁷ (Nic. c. 5) *add.* M²

³⁹⁸ (Ant. c. 2) *add.* M²

³⁹⁹ (Sard. c. 16) *add.* M²

Augustinus episcopus legatus Numidie provincie dixit⁴⁰⁰, Hoc statuere dignemini, ut si qui forte merito facinorum suorum ab ecclesia pulsi sunt, si ab episcopo aliquo vel presbitero fuerint in communionem suscepti, etiam ipse pari cum eis crimine teneatur obnoxius, refugientibus sui episcopi regulare iudicium. Ab universis dictum est, omnibus placet.

(Conc. Carth. 2 cap. 7). BD 11.43] (11, q. 3, c. Qui merito)

⁴⁰⁰ [Genedius episcopus dixit: sic in volumine conc.] *add. M*²

De eadem re. Ex eodem⁴⁰¹, cap. 73

Qui communicaverit, vel oraverit cum excommunicato, si laicus est, excommunicetur, si clericus, deponatur.

(Con. Carth. 4 cap. 73; vide supra, c. 28) BD 11.44] (11, q. 3, c. Qui communicaverit.)

109

De illis qui ex alia parochia sunt, et depredationes faciunt. Ex concilio Meldensi, cap. 2

⁴⁰¹ concilio *add. M, om. CPS*

De illis autem⁴⁰² qui infra parochiam beneficium aut hereditatem habent, et alterius episcopi parochiani sunt et de loco ad locum iter faciunt, rapinas et depredationes peragunt, placuit ut excommunicentur, nec ante ex parochia exeant quam que perpetrarunt digne emendent. Quorum excommunicatio seniori eorum et proprio episcopo significanda est, ne eos recipiant, antequam illuc redeant ubi rapinam fecerunt, et omnia pleniter emendent.⁴⁰³
BD 11.45]

110

De illis qui defendunt delinquentes. Ex dictis Basilii

Qui consentit peccantibus, et defendit alium delinquentem, maledictus erit apud Deum et apud homines, et corripietur increpatione severissima. Hinc et quidam sanctissimus Pater ait, Si quis errori alterius consenserit, sciat se cum illo simili modo culpabilem iudicandum et excommunicandum.
(ex Regula Orientalium). BD 11.46]

111

⁴⁰² *om. L*

⁴⁰³ Quorum excommunicatio – emendent *om. H*

*De illis qui intra annum causam suam tractare neglexerint. Ex decretis Gelasii pape,
cap. 2⁴⁰⁴*

Quicumque igitur intra anni spatium civiliter sive publice causam suam coram
suis excommunicatoribus non peregerint, ipsi sibi audientie clausisse aditum videantur⁴⁰⁵.
Quod si obstinato animo sine communione defuncti fuerint, nos illius⁴⁰⁶ causam, iuxta
beati Leonis predecessoris nostri sententiam⁴⁰⁷, divino iudicio reservantes, quibus vivis
non communicavimus, mortuis communicare non possumus.

BD 11.47] IP 5.136 (11, q. 3, c. Quicumque.)

112

De eadem re. Ex decretis eiusdem, cap. 3

⁴⁰⁴ cap. 2 CPM; *om.* S

⁴⁰⁵ [iudicabuntur] *add.* M²

⁴⁰⁶ illius CPS; illorum M

⁴⁰⁷ (epistola 92, cap. 6) *add.* M²

Hi sane qui ante audientiam communicare tentaverint, donec per penitentiam reatum suum defleant, ad communionem nullo modo perducantur, excepto mortis interitu urgente. Qui vero excommunicato scienter communicaverit⁴⁰⁸, et animo saltem in domo simul oraverit, atque latebras defensionis ne cominus⁴⁰⁹ ad satisfactionem perducatur, prebuerit, donec ab excommunicatore penitentiam suscipiat, corporis et sanguinis Domini communionem privatum se esse cognoscat, et delictum secundum canones peniteat.

BD 11.48]

113

Ut notentur excommunicatorum nomina, et in foribus ecclesie prefigantur. Ex decretis

Honorii pape, cap. 11

Cure sit omnibus episcopis, excommunicatorum omnino nomina tam vicinis episcopis quam suis parochianis pariter indicare, eaque in celebri loco posita pre foribus ecclesie cunctis convenientibus inculcare, quatenus in utraque diligentia et excommunicatis ubique ecclesiasticus aditus excludatur, et excusationis causa omnibus auferatur.

(Alibi tribuitur Ioanni VIII in concil. Ravenna. ca. 12.) BD 11.49] (11, q. 3, c. Cure sit.)

114

De illis qui excommunicati moriuntur. Ex concilio Epaonensi, cap. 10

⁴⁰⁸ [se iunxerit] *add.* M²

⁴⁰⁹ cominus CPS; quo minus [cominus *add.* M²] M

Si episcopus ante dampnati absolutionem obitu rapiatur, correptum aut penitentem successorem⁴¹⁰ licebit absolvere.

(cap. 28). *BD 11.50] Ctp 3.27.22; IP 5.121 (11, q. 3, c. Si episcopus.)*

De eadem re. Ex eodem⁴¹¹, c. 11

Si aliquis⁴¹² excommunicatus fuerit mortuus, qui iam sit confessus et testimonium habet bonum, et non poterat⁴¹³ venire ad sacerdotem, sed preoccupavit eum mors in domo, aut in via, faciant pro eo parentes eius oblationem ad altare, et dent redemptionem pro captivis.

BD 11.51] Ctp 3.27.23; IP 5.120

114A (S)

De eadem re. Ex epistola Iohannis pape, cap. 21

Horum causa Dei iudicio reservandum est, in cuius manu fuit ut talium obitus usque ad communionis remedium non differetur. Nos autem quibus viventibus non communicavimus mortuis communicare non possumus.

BD 11.52]

114B (S)

De furibus et furtis. Ex dictis Augustini

Dixit Dominus ad Moisen, Accipiat unusquisque a proximo et proxima vasa argentea et aurea et vestes et cetera. Non hinc quisque exemplum sumendum putare debet ad expoliandum proximum. Hoc enim Deus iussit qui noverat quid quemque pati oporteret. Hec Israelite fecerunt, sed Deo iubenti ministerium prebuerunt quemadmodum cum minister occidit eum quem iudex iussit occidi

BD 11.53, cf 13.2 above]

114C (S)

De eadem re. Ex dictis eiusdem

Penale est occulte auferre, multo maioris pene est visibilem eripere. Auferre ergo nolenti sive occulte seu palam habet preceptum suum. Furti enim nomine pene intelligitur omnis illicita usurpatio rei aliene. Non enim rapinam permisit qui futum prohibuit, sed sub furti nomine rapinam intelligi voluit. A parte enim totum significavit quicquid auferatur.

BD 11.54]

⁴¹⁰ -orem CPS; -ori M

⁴¹¹ De ead. re ex eod. CPS; Et M

⁴¹² aliquis PVBS; quis CRLM

⁴¹³ [poterit] *add.* M

115

De illis qui colonorum flagella defendunt. Ex concilio Eliberitano, cap. 9

Decrevit sancta synodus, ut episcopi ac ministri episcoporum pro criminibus colonos flagellare cum virgis potestatem habeant, propter metum aliorum ut ipsi criminosi corrigantur, et vel inviti penitentiam agant, ne eternaliter pereant. Si vero seniores ipsorum colonorum indigne tulerint, et aliquam vindictam exinde exercere voluerint, aut eosdem colonos, nedistringantur defendere presumpserint, sciant se excommunicationis ecclesiasticae sententia feriendos.

(in fragm.).BD 11.67]

116

De episcopis qui apud Romanam sedem accusati fuerant, quod cum excommunicatis communicarent⁴¹⁴. Ex concilio apud Altheum⁴¹⁵

Regno Conradi piissimi et Christianissimi regis quinto, congregata est sancta generalis synodus apud Altheum, in pago Rethia, presente videlicet domini Iohannis pape apocrisario, sancte Ostiensis ecclesie Petro venerabili episcopo, aliquo⁴¹⁶ modo diabolica semina in nostris partibus exorta exstirpare, et nefandissimas machinationes quorundam perversorum hominum sedare, et eliminando purgare debere. Transacto igitur triduo ieiunio, et sacris litaniis more debito celebratis, convenimus in ecclesiam Sancti Iohannis Baptiste, et mesti consedimus. Tum demum pretatus S. Petri et domini Iohannis pape missus protulit chartam apostolicis litteris inscriptam, qua commovebamur, arguebamur, et instruebamur de omnibus ad veram religionem Christiane fidei pertinentibus. Que omnia (ut iustum et dignum erat) humiliter accepimus, diligenter tractavimus, et devoto affectu omnimodo amplectebamur. Ergo evangelicam preceptionem et institutionem saluberrimam lacrimabili voce protulimus, qua arguebantur Pharisei et Scribe, Mundate, inquit, prius que intus sunt. Et Item, Eice primum trabem de oculo tuo. Ac propheticum illud, Ruina populi sacerdotes mali, perpendentes et discutiendo nosmetipsos inspicientes, et in medium penitentiae sancte digno fructu ad terram nos proiicientes, deflevimus negligentias innumerabiles, et peccata nostra gravissima. Deinde hortatu Domini Petri contra nosmetipsos et vitia irati, adiuvante primo sancto Spiritu et miserante, capitula infra notata ad correptionem tam nostram, quam Christiani populi statuendo⁴¹⁷ collegimus.

BD 11.68]

117

⁴¹⁴ comm- CBSM; excomm- PV

⁴¹⁵ [Altheim] add. M

⁴¹⁶ [hoc quatenus aliquo, etc.] add. M²

⁴¹⁷ statuendo CPM; statuere S

*De episcopis qui sibi subiectos seducunt, communicantes cum excommunicatis*⁴¹⁸. *Ex eodem conc. cap. 6, cui interfuit Conradus rex*

Scimus sacra auctoritate scriptum, qui excommunicato communicaverit, excommunicetur. In hoc nos fatemur episcopi, et presbiteri, et clerici penaliter peccasse, quod in posterum Deo auxiliante, et emendare et evitare cupimus et precipimus.
BD 11.69]

118

De eadem re. Ex eodem concilio, cap. 7

Placuit sancte sinodo, hunc errorem quasi impium ab ecclesia amovere, quia animarum curam a Domino accepimus, non pecuniarum. Inde et reddituri sumus Domino rationem, et accepturi propter suam misericordiam eternam retributionem, vel iustam dampnationem.
BD 11.70]

119

⁴¹⁸ comm. cum excomm. CPS; excomm. communicantes M

De episcopis, ut non sint malum exemplum populo. Ex eodem⁴¹⁹, cap. 8

Bonum exemplum populis seipsos episcopi et sacerdotes debent prebere, et ostendere non solum dictis, verum et factis. Propter hoc enim statuimus, minime unquam in posterum contra sacra statuta aliquo modo communicemus excommunicatis, diiudicamus et nosmetipsos, quatenus in futuro non iudicemur a Domino. Sequi cupimus dicta et statuta sancti Gregorii pape, et penitentiam dignam agere volumus secreta in monasterio, quia publice nequivimus, in futuroque predicta omnibus modis, Deo propitio, vitare volumus. Eandemque legem statuentes presbiteris, diaconibus et omni clero, si de gradu deponi noluerint, ut fideliter observent, et aliis servare predicent.

BD 11.71]

120

De correctione episcoporum qui cum excommunicatis communicaverint. Ex eodem concilio, cap. 9

Auctoritate apostolica firmamus dicta et precepta sanctorum canonum, et interdiciamus, quandiu quis excommunicatus sit, ut nullus nostrorum episcoporum ei audeat communicare, vel cum eo in ecclesia orare. Et laici qui secuti sunt nos, ut dicunt, errando et sequendo nos modo, nos autem nosmetipsos per penitentiam macerantes corrigendo, et viam eis vite predicantes et aperientes, ut respiscant a diaboli laqueis, a quibus per nostra mala exempla capti tenentur, et ad veram matrem ecclesiam per penitentiam revertantur.

BD 11.72]

121

De his qui contempnunt bannum ab episcopis impositum. Ex concilio Triburiensi, cap. 8, cui interfuit Arnulphus rex

⁴¹⁹ concil. *add. M, om.* CPS

Nemo contempnat neque transgrediatur bannum ab episcopis superimpositum. Sciat et abhorreat, in epistola beati Clementis dictum contra se scriptum, Si vobis episcopis non obedierint omnes tam maioris quam inferioris ordinis, atque reliqui populi, tribus et lingue, non solum infames, sed et extorres a regno Dei et consortio fidelium et a liminibus sancte Dei ecclesie alieni erunt. Et audiant ipsum Dominum in Evangelio dicentem, Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Quapropter nos evangelicam et apostolicam considerantes auctoritatem, non questum pecuniarum, sed lucrum querentes animarum, statuimus et confirmamus, ut si quis post hanc huius sancti concilii definitionem inventus fuerit corrupisse ab episcopis bannum impositum, 40 diebus castigatione corripiatur, tantum in pane⁴²⁰ et aqua.
(*Epist. 3 de officio sacerdotis et clericorum*) *BD 11.73*]

⁴²⁰ sale *add. M, om. CPSH*

*De eo*⁴²¹ *pro quibus causis quemlibet hominem anathematis vinculo ligari oporteat. Ex eodem concilio, cap. 30, cui interfuit Arnulfus rex*⁴²²

Quesitum est⁴²³ in eadem synodo, pro quibus causis quemlibet hominem episcopali auctoritate vinculo anathematis ligari oporteat. Atque unanimi cunctorum sententia decretum est, pro his tribus criminibus fieri debere, cum ad synodum canonice iussus venire contempnit, aut postquam illuc venerit sacerdotalibus respuit obedire preceptis, aut ante finitam cause sue examinationem a synodo profugus abire presumit. *BD 11.74] IP 5.112 (11, q. 3, c. Certum est.)*

⁴²¹ De eo CPS; *om.* M

⁴²² cui - Arn. rex CBS; cui - rex Arn. P; *om.* M

⁴²³ etiam *add.* S, *om.* CPBM

*De illis qui rapinam et furtum exercuerint. Ex eodem concilio, cap. 31, cui interfuit rex Arnulfus*⁴²⁴

Tranquillitatem sancte Dei ecclesie inquietari, et pacem fraternam infestari testantur fures et latrones, qui ambulant inter nos ovina pelle obumbrati, sed lupina mente recedunt alienati, seva mente res ecclesiarum adducti rapientes, et gregem Dominicum spoliando lacerantes. De quibus Salvator in Evangelio commemorat, Qui non intrat per ostium in ovile ovium, ille fur est et latro. Atque subiunxit, Fur non venit nisi ut furetur, et mactet, et perdat. Ubi quamvis hereticos qui fidem furantur ecclesie designet, tamen insecutione furum et latronum turbatam monstrat pacem ecclesiarum. De talibus Apostolus ad Philippenses, Videte canes, videte malos operarios. Canes vocavit qui non habent verecundiam, Malos operarios qui nulla faciunt que pietati conveniunt. Et Dominus per Isaiam prophetam, Ego Dominus diligens iudicium, et odio habens rapinam. Unde nos que Dominus diligit diligentes, et que odit odio habentes, statuimus et iudicamus, ut si quis post hec evangelica et apostolica, atque prophetica verba et definitionem pacatissime sinodi inventus fuerit, furtum aut rapinam exercere, et in ipso diabolico actu mortem meretur incurrere, nullus pro eo presumat orare, aut elemosinam dare, et elemosina pro eo data in memoriam clericorum nec pauperum veniat, sed execrabilis sordescat. Beatus Augustinus de talibus horribilem profert sententiam, dicens, Nemo te post mortem tuam fideliter redimit, quia tu te redimere noluisti. Si autem ille fur vel latro vulneratus elabatur, et exspectatione mortis desperatus putatur, atque reconciliari se misteriis sacrosanctis habitu corporis et voluntate pie mentis deprecatur, Deoque et sacerdoti vita comite, emendationem et actum confitetur, communionis gratiam non negamus tribuendam.

BD 11.75]

124

De illis qui in patibulis suspenduntur. Ex concilio Magontiensi, cap. 5

Quesitum ab aliquibus fratribus de his qui in patibulis suspenduntur pro suis sceleribus post confessionem Deo peractam, utrum cadavera illorum ad ecclesias deferenda sint, et oblationes pro eis offerende, et misse celebrande an non. Quibus respondemus, Si omnibus de peccatis suis puram confessionem agentibus, et digne penitentibus, communio in fine secundum canonicum iussum, danda est, cur canones interdiciunt eis, qui pro peccatis suis penam extremam persolvunt, et confitentur vel confiteri desiderant? Scriptum est enim, Non iudicat Deus bis in idipsum.

(c. 27, et cons. Vormat. sub Leone IV, c. 80.) BD 11.76] Ctp 3.27.24; IP 5.122 (13, q. 2, c. Quesitum.)

125

⁴²⁴ cui - rex Arn. CPS; om. M

De episcopis, qui cum excommunicatis communicaverint. Ex concilio apud Erphesfurt, cap. 9, cui interfuit rex Henricus⁴²⁵

Decrevit sancta synodus cum consilio serenissimi principis⁴²⁶, si deinceps aliquis episcopus sui ministerii oblitus, sciens cum excommunicato communicaverit, sive in salutatione, sive in oratione, sive in iniusta confortatione, sive in cibo, sive in potu, excommunicatus habeatur tam a principe, quam a ceteris omnibus, quousque in proxima synodo audiatur, et Deo et ecclesie sue satisfacere cogatur.

BD 11.77]

⁴²⁵ *corr. fr.* Ernulphus P

⁴²⁶ cons. ser. princ. CPM; ser. princ. cons. S

De clericis qui fugerint ecclesias suas, et de servis, qui dominos proprios fugerint. Ex concilio apud Altheum habito, cap 26⁴²⁷ cui interfuit Conradus rex

Sanctus Gregorius dicit, Clericum fugientem ab ecclesia sua, vel servum fugientem proprium dominum, et nolentem reverti, iudicamus communione privari, quousque ad propriam ecclesiam, vel ad dominum suum redeat. Et item, Clericum fugitivum suo episcopo decernimus apostolica sententia restitui, vel excommunicari, una cum illis qui ei communicaverint.

BD 11.78]

126A (H)

Aug' ex libro de catecizandis rudibus. Ut Christiani scolastici solecismos quorundam pie tolerant sacerdotum

Sedulo monendi sunt scolastici ut humilitate induti, discant non contempnere – tamen benedictio dici.

ID 6.383, Ctp 3.10.18

⁴²⁷ cap. 26 *after* rex M

DECRETUM XV

**Hec pars continet¹ de penitentia sanorum et infirmorum, et qua commutatione
leviari² possit penitentia³**

1

⁴*Gregorius*⁵

Penitentia⁶ est peccata preterita deflere, et deflenda non admittere.
(*hom. 134 Evangeliorum*) (*De penit. dist. 3, c. Penitentia.*)

2

¹ Hec pars. cont. CPVBSLH; Haec quintadecima pars cont. M; *om. Fr*

² leviari RPBSLH; ? C; levari V; leniri M

³ M *adds capitulatio 1-205*

⁴ Quid sit poenitentia *add. as rubr.* M

⁵ Gregorius CM; ex dict. Greg. PV; *om.* BS; Gregorius dicit RL; Gennadius in libro de ecclesiasticis dogmatibus cp. xxiiii H

⁶ vera *add.* H, *om.* CRPBSM

*Ex concilio Carthagin. II. Ut presbiter penitentem iussus ab episcopo suo reconciliet*⁷

Aurelius episcopus dixit, Si quisquam in periculo fuerit constitutus, et se reconciliari divinis altaribus petierit; si episcopus absens fuerit, debet utique presbiter consulere episcopum, et sic periclitantem eius precepto reconciliare, quam rem debemus salubri consilio roborare. Ab universis episcopis dictum est, Placet quod sanctitas vestra necessario nos instruere dignata est.

(cap. 4) *BD 18.13; Ctp 2.16.3] (26, q. 6, c. Aurelius episcopus.)*

⁷ *rubr. before insc. M, not CPS*

*Ut penitentibus iuxta peccatum modus penitentie detur. Ex concilio Carthagin. III⁸ cap.
31⁹*

Ut penitentibus secundum differentiam peccatorum, episcopi arbitrio penitentie tempora decernantur.

Ctp 2.17.22] (26, q. 7, c. Penitentibus.)

⁸ III CPLHM; *om. S*

⁹ cap. 31 *after* detur PVBS, *here* CRLHM

¹⁰Cap. 32

Ut presbiter inconsulto episcopo non reconciliet penitentem, nisi absente episcopo necessitate cogente. Cuiuscumque penitentis publicum et vulgatissimum crimen est quod universam ecclesiam commoverit, ante absidam manus ei imponatur.

Ctp 2.17.23] (26, q. 6, c. Presbyter.)

¹⁰ Ne presbyter clam episcopo reconciliet poenitentem *as rubr.*. Ex eodem concilio *add. M*

Ex concilio Carthag. IV¹¹, Ut ex¹² penitentibus ordinatus clericus deponatur¹³, cap. 68

Ex penitentibus (quamvis sit bonus) clericus non ordinetur. Si per ignorantiam episcopi factum fuerit, deponatur a clero, quia se ordinationis tempore non prodidit fuisse penitentem. Si autem sciens episcopus ordinaverit talem, etiam ipse episcopatus sui ordinandi duntaxat potestate privetur.

Ctp 2.18.67] (Dist. 50, c. Ex penitentibus.)

6

¹¹ IV CPM; *om. S*

¹² *ss C*

¹³ *rubr. before insc. SM, here CRPBLH*

De lege penitentium. Ex eodem concilio, cap. 79¹⁴

Ut sacerdos penitentiam imploranti¹⁵ absque persone acceptione penitentiae leges iniungat.

Ctp 2.18.73] (26, q. 7, c. Sacerdos.)

7

De negligentibus penitentibus. Ex eodem concilio, cap. 75

Ut negligentiores penitentes tardius reconcilientur.

Ctp 2.18.74]

8

De poscentibus penitentiam, si postea obmutescant. Ex eodem concilio, cap. 76

Is qui penitentiam in infirmitate petit, si casu dum ad eum sacerdos invitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesin versus fuerit, dent testimonium qui eum audierint, et accipiat penitentiam. Et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, et infundatur ori eius eucharistia. Si supervixerit, admoneatur a supradictis testibus petitioni suae satisfactum, et subdatur statutis penitentiae legibus, quandiu sacerdos, qui penitentiam dedit, probaverit.

BD 18.10; Ctp 2.18.75] (26, q. 6, c. Qui in infirmitate.)

9

De penitentibus, ut in morte viaticum accipiant. Ex eodem concilio, cap. 77

Penitentes qui in infirmitate sunt, viaticum accipiant.

Ctp 2.18.76]

10

De penitentibus si post viaticum supervivant. Ex eodem concilio, cap. 78

Penitentes qui in infirmitate viaticum eucharistiae acceperint, non se credant absolutos sine manus impositione, si supervixerint.

BD 18.23; Ctp 2.18.77]

11

De penitentibus si casu aliquo moriantur. Ex eodem concilio, cap. 79

Penitentes qui attente leges penitentiae exsequuntur, si casu in itinere vel in mari mortui fuerint, ubi eis subveniri non possit, memoria eorum et orationibus et oblationibus commendetur.

BD 19.128; Ctp 2.18.78] (26, q. 7, c. Sacerdos penitentiam.)

12

¹⁴ 79 CPS; 74 M

¹⁵ -anti RPBSLM; -andi C

Ut penitentes mortuos efferant et sepeliant. Ex eodem¹⁶, cap. 81
Mortuos ecclesie penitentes efferant et sepeliant.
Ctp 2.18.80]

13

¹⁶ conc. *add. M, om. CPS*

*Ut penitentes semper genua flectent*¹⁷. *Ex eodem concilio, cap. 82*
Penitentes etiam diebus remissionis genua flectent¹⁸.
[Ctp 2.18.81]

14

¹⁷ -ent CPBS; -ant C²RP²VLHM

¹⁸ -ent CPBS; -ant C²RVLHM

Ex concilio Arelatensi II. Ut penitentia coniugatis¹⁹ ex consensu detur²⁰, cap. 22
Penitentiam coniugatis non nisi ex consensu dandam.
Ctp 2.24.7] (33, q. 4, c. Penitentiam.)

15

¹⁹ non nisi *add. M, om. CPS*

²⁰ *rubr. before insc. M, not CPS*

*Ex eodem concilio, cap. 25. De apostatis si non revertuntur*²¹

Hi²² qui post sanctam religionis professionem apostatant, et ad seculum redeunt, et postmodum penitentiae remedia non requirunt, sine penitentia communionem penitus non accipiant. Quos etiam iubemus ad clericatus officium non admitti. Et quicumque ille sit, post penitentiam habitum secularem non presumat²³.
[Ctp 2.24.9]

²¹ *rubr. before insc. CVM, here PS*

²² Hi CRPVFr; Si BM; Shi S; *om.* H

²³ quod si praesumpserit ab ecclesia alienus habeatur *add. M, om. CPS*

*De clericis penitentiam volentibus*²⁴. *Ex concilio Arausico, cap. 4*
Penitentiam desiderantibus clericis²⁵ non negandam.
Ctp 2.26.3]

²⁴ volentibus CPS; petentibus M

²⁵[etiam, orig.] *add. Fr*

*Ex concilio Agathensi, cap. 15. Qualiter maiores penitentiam accipiant, que minoribus²⁶
non facile committenda est²⁷*

Penitentes tempore quo penitentiam petunt, impositionem manuum, et cilicium super capita a sacerdote, sicut ubique constitutum est, consequantur. Si autem comas non deposuerint, aut vestimenta non mutaverint, abiiciantur. Et nisi digne penituerint, non recipiantur. Iuvenibus autem penitentia non facile committenda est, propter etatis fragilitatem. Viaticum tamen omnibus in morte positus non negandum.

Ctp 2.28.13] (Dist. 50, c. Penitentes.)

²⁶ minoribus CPS; iunioribus M

²⁷ rubr. before insc. M

Ex concilio Aurelianensi, cap. 8. Si presbiter aut diaconus se²⁸ pro reatu aliquo ab eucharistia²⁹ suspenderit³⁰

Si diaconus vel³¹ presbiter pro reatu suo se ab altaris communione sub penitentis confessione submoverint, sic quoque si alii defuerint, et causa certe necessitatis exoritur, poscentem baptismum liceat baptizare.

(Aurel. conc. I, c. 14). Ctp 2.29.8] (Dist. 81, c. Si diaconus.)

19

²⁸ se CPS; om. M

²⁹ se *add.* M, om. CPS

³⁰ -int CPS; -it M. *rubr. before insc.* M, not CPS

³¹ vel CPS; aut M

Ex concilio Toletano III, cap. 12. De his qui penitentiam poscunt, si vir est prius tondeatur³², si femina prius habitum mutet³³

Quicumque ab episcopo, vel presbitero sanus vel infirmus penitentiam postulat, id ante omnia episcopus observet et presbiter; ut si vir est, si sanus vel infirmus, prius eum tondeat, aut in cinere, et cilicio habitum mutare faciat, et sic penitentiam ei tradat. Si vero mulier fuerit, non accipiat penitentiam, nisi prius aut velata fuerit, aut mutaverit habitum. Sepius enim laicis cum feminis tribuendo desidiose penitentiam, ad lamentanda rursum facinora post acceptam penitentiam relabuntur³⁴.

Ctp 2.36.5]

³² -eatur C²RP²VM; -atur CPBS

³³ *rubr. before insc. M, not CPS*

³⁴ re- ss C

³⁵*Gregorius Petro subdiacono*

De lapsis sacerdotibus, vel quolibet ex clero observare te volumus, ut in rebus eorum nulla contaminatione miscearis, sed pauperrima regularia monasteria require, que secundum Deum vivere sciunt, et in eisdem monasteriis ad penitentiam lapsos trade, et res lapsorum in eo loco proficiant, in quo agere penitentiam traduntur, quatenus ipsi ex rebus eorum subsidium habeant, qui de correptione eorum sollicitudinem gerunt. Si vero parentes habent, res eorum legitimis parentibus dentur, ita autem, ut eorum stipendia, qui in penitentiam dati fuerint, sufficienter debeant procurari. Si qui vero ex familia ecclesiastica sacerdotes, vel levite, vel monachi, vel clerici, vel quilibet alii lapsi fuerint, similiter dari eos in penitentiam volumus, sed res eorum ecclesiastico iuri non subtrahi, ad usum tamen suum accipiant, unde ad penitentiam subsistant, ne si nudentur, locis in quibus dati fuerint, onerosi sint.

(li. I Regist., epist. 42) Ctp 1.55.95] (16, q. 6, c. De lapsis.)

³⁵ Qualiter lapsi quilibet de clero, et in monasterium pro agenda poenitentia trusi, sustententur *add. as rubr.*
M

³⁶*Augustinus in*³⁷ *libro primo de baptismo*

Redire dimissa peccata, ubi fraterna charitas non est, apertissime Dominus in evangelio docet, de illo servo, quem cum invenisset debitorem decem millium talentorum, deprecanti omnia dimisit; ille autem conservum suum qui ei debebat centum denarios, cum miseratus non fuisset, iussit eum dominus reddere que ei dimiserat. (*Lib. I de baptis. contra Donatist., cap. 12) Ctp 3.28.1*

³⁶ Dimissa peccata denuo ad eum reverti, qui non vult in se peccanti dimittere *add. as rubr.* M

³⁷ in CPS; *om.* M

*Ex dictis Augustini. De his qui in ultimo penitentiam petunt*³⁸

Sane quisquis positus in ultima necessitate egritudinis sue, acceperit penitentiam, et mox ut reconciliatus fuerit, exierit de corpore, fateor vobis, non illi negamus quod petit, sed non presumo dicere quod hinc bene exierit. Si securus hinc exierit, ego nescio. Penitentiam dare possumus, securitatem autem dare non possumus. Numquid dico, dampnabitur? Sed nec dico liberabitur. Vis ergo a dubio liberari? Vis quod incertum est evadere? Age penitentiam dum sanus es. Si sic agis, dico tibi quia securus es, quia penitentiam egisti eo tempore, quo peccare potuisti. Si autem vis agere penitentiam quando iam peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu peccata.

(lib. 50 Homeliarum, homel. 41). BD 18.12] Ctp 3.28.2 (De penit., dist. 7, c. Si quis posit.)

³⁸ rubr. before insc. M, not CPS

³⁹*Item Augustinus in*⁴⁰ *libro de penitentia*⁴¹

In actione autem penitentiae ubi tale commissum est, ut is qui commisit, a Christi etiam corpore separetur, non tam consideranda est mensura temporis quam doloris. Cor enim contritum et humiliatum Deus non spernit. Verum quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, nec in aliorum notitiam per verba, vel quecumque alia signa procedit, cum sit coram illo, cui dicitur, Gemitus meus a te non est absconditus; recte constituuntur ab his, qui ecclesiis presunt, tempora penitentiae, ut satisfiat etiam ecclesie, in qua remittuntur ipsa peccata; extra eam quippe non remittuntur.⁴² Ergo cum tanta est plaga peccati, atque impetus morbi, ut medicamenta corporis et sanguinis Domini differenda sint, auctoritate antistitis debet se quisque ab altario remove ad agendam penitentiam, et eadem auctoritate reconciliari.

(Ex penitentiarii cuiusdam prefatione, quam reperies in admonitione beat. Rhenani, ad calcem Tertul. ea quoniam pene tota ex Aug. consarcinata est, hic August. tribuitur. Porro hic locus decerptus est ex Enchir. c. 65)] Ctp 3.28.3 (De penitentia, Dist. 1, c. In actione.)

³⁹ Ut gravium criminum rei auctoritate pontificis segregentur ab altari, et iterum reconcilientur *add. as rubr.*

M

⁴⁰ Aug. in RPVBSL; in C; Aug. M

⁴¹ de pen. CPM; penitentiali S

⁴² Hactenus eo loci August. *add.* M²

⁴³*Item in*⁴⁴ *libro de penitentia*

Iudicet seipsum homo⁴⁵ voluntate dum potest, et mores convertat in melius, ne cum iam non poterit, etiam preter voluntatem a Domino iudicetur. Et cum in se protulerit severissime medicine sententiam, veniat ad antistites, per quos illi claves in ecclesia ministrantur, et tanquam bonus iam incipiens esse filius, maternorum membrorum ordine custodito, a preposito sacramentorum accipiat satisfactionis sue modum, et in offerendo sacrificio contribulati cordis, persistat devotus et supplex. Id tamen agat, quod non solum ipsi prosit ad recipiendam salutem, sed etiam ceteris ad exemplum, ut si peccatum eius non solum in gravi eius malo, sed etiam in tanto scandalo aliorum est, atque hoc expedire utilitati ecclesie videtur antistiti, in notitiam multorum, vel etiam totius plebis agere penitentiam non recuset; non resistat, nor lethali et mortifere plage per pudorem addat tumorem.⁴⁶ Multi enim corriguntur ut Petrus, multi tolerantur ut Iudas, multi nesciuntur donec veniat Dominus qui, et illuminet abscondita tenebrarum, et manifestet cogitationes cordis.

(*Lib. 50 homeliarum, home. 50 cap. xi*)] Ctp 3.28.4

*Item Augustinus in epistola ad Macedonium*⁴⁷

⁴⁸Caute salubriterque provisum sit, ut locus illius humillime penitentiae semel in ecclesia concedatur, ne medicina vilis minus utilis esset egrotis, que tanto magis salubris est, quanto minus contemptibilis fuerit; quis tamen audeat Deo dicere, Quare huic homini qui post primam penitentiam rursus se laqueis iniquitatis astringit⁴⁹, adhuc iterum parcis? Quis audeat dicere erga istos non agi, quod Apostolus ait, Ignoras quia patientia Dei ad penitentiam te adducit? Aut istis exceptis esse definitum, quod scriptum est, Beati omnes qui confidunt in eum? Aut ad istos non pertinere quod dicitur, Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Dominum? Cum igitur super peccatores tanta sit patientia, tanta misericordia Dei, ut in hac temporali vita moribus emendatis non dampnetur in eternum, qui nullius, que sibi prebeatur exspectat misericordiam, quoniam nemo est illo beator, nemo potentior⁵⁰, nemo iustior, quales nos esse oportet homines erga homines, qui hanc vitam nostram, quantacumque laude cumulemus⁵¹, eam sine peccato esse non dicimus? Quod si dixerimus nosipsos (sicut scriptum est) decipimus, et veritas in nobis non est.

(*Episto. 54*)] Ctp 3.28.5 (*Dist. 1, c. Iudicet.*) (*Dist. 50, c. Quamvis*)

⁴³ Quantum condescendi oporteat poenitentibus *add. as rubr.* M

⁴⁴ in CPS; *om.* M

⁴⁵ homo CPSM; in istis *Fr*

⁴⁶ (Cap. 12.) *add. Fr*

⁴⁷ (epist. 45, post init.) *add. Fr*

⁴⁸ Quamvis *add. M, om. CPS*

⁴⁹ [obstr. or.] *add. Fr*

⁵⁰ nemo pot. *in mg.* P

⁵¹ (commendemus, or.) *add. Fr*

⁵²*Augustinus in epistola ad Armentarium et Paulinam*

Si res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur penitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittetur peccatum nisi restituatur ablatum, sed, ut dixi, cum restitui potest

(*epist. 54 ad Macedonium*) cf 13.4 above] Ctp 3.28.6, cf 3.23.3 (11, q. 6, c. Si res aliena.)

26

Quod ultima conversio mente potius estimanda sit quam tempore. Ex decretis Celestini pape, cap. 20

Vera ergo ad Deum conversio in ultimis positorum, mente potius estimanda est quam tempore, propheta hoc taliter asserente, Si conversus ingemueris, tunc salvus eris. Cum ergo Dominus sit cordis inspector, quovis tempore non est deneganda penitentia postulanti, cum ille se obliget iudici, cui occulta omnia noverit revelari.

(*episto. 2 ad Gallie episc., cap. 2*) BD 18.1]

27

⁵² Non posse perfecte poenitere pro aliquo ablato, nisi restituatur, si potest restitui *add. as rubr. M*

Quod omnis fidelis in ultimis positus sanctificato oleo ungi⁵³ debeat. Ex decretis Calixti pape

Beatus enim Iacobus apostolus in epistola sua scripsit, Infirmatur quis in vobis, inducat presbiteros ecclesie, et orent super eum, ungentes eum oleo, in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum. Hoc et apostoli in Evangelio fecisse leguntur, et nunc ecclesie consuetudo tenet, ut infirmi oleo consecrato ungantur a presbiteris, et oratione comitante sanentur. Non solum presbiteris uti licet hoc sacro oleo in suis infirmitatibus, sed, ut Innocentius papa describit⁵⁴, etiam omnibus Christianis uti licet eodem oleo, in sua, aut suorum necessitate ungendero. Quod tamen oleum non nisi ab episcopis licet confici. Nam quod ait, Oleo in nomine Domini, significat, oleo in nomine Domini⁵⁵ consecrato, vel certe quia etiam, cum unguunt infirmum, nomen Domini super eum invocare debent. Et si in peccatis sit, dimittuntur ei. Multi propter peccata in animam facta, infirmitate aut etiam morte plectuntur corporis. Unde ait Apostolus Corinthiis, Quia corpus Domini indigne percipere erant soliti, ideo inter vos multi infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi. Si ergo infirmi in peccatis sint, et hec presbiteris ecclesie confessi fuerint, ac perfecto corde ea derelinquere atque emendare sategerint, dimittentur eis. Neque enim sine confessione emendationis⁵⁶ queunt dimitti. Unde recte subiungitur, Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini.

BD 18.2]

28

De illis, qui propter timorem mortis in ipsa infirmitate confitentur peccata sua. Ex concilio Nannetensi, cap. 2

Infirmus qui necessitate mortis urgente confitetur peccata sua, sub ea conditione a sacerdote reconcilietur, ut si ei Dominus vitam donaverit, sanitatemque reddiderit, secundum qualitatem delicti, et secundum canonum statuta, et penitentialium probatorum peniteat.

BD 18.3]

29

De illis qui in necessitatis tempore et penitentiam et reconciliationem desiderant. Ex decretis Leonis pape, cap. 9

⁵³ ungi RPVBSM; ungui C

⁵⁴ (Innocen. I epist. 1, ca. 8) *add.* M²

⁵⁵ significat - Dom. *in mg.* C

⁵⁶[confessionis emendatione] *add.* M²

His autem qui in⁵⁷ tempore necessitatis, et in periculis urgente instantia, presidium penitentiae, et mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda, quia misericordiae Domini nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire, apud quem nullas patitur venie moras conversio⁵⁸, dicente Domino per prophetam, Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris, et alibi, Dic tu iniquitates tuas prior ut iustificeris. Item, Quia apud Dominum misericordia est, et copiosa apud eum redemptio. In dispensandis itaque Dei donis, non debemus esse difficiles, nec se accusantium gemitus, lacrimasque negligere, cum ipsam penitenti afflictionem⁵⁹ ex Dei credamus inspiratione conceptam, dicente Apostolo, Ne forte det illis Deus penitentiam, ut resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.
(*Leo. pa. I, episto. 91 ad Theodorum*) *BD 18.4*] (26, q. 6, c. *His qui in tempore.*)

30

De eadem re. Ex decretis Innocentii pape, cap. 22

⁵⁷ in CPVBLH; *om.* SM

⁵⁸[vera] *add. Fr*

⁵⁹[al. poenitendi affectionem] *add. Fr*

Et hoc quesitum est, quid de eis⁶⁰ observari oporteat qui post baptismum omni tempore incontinentie voluptatibus dediti, in extremo fine vite sue penitentiam simul et reconciliationem communionis exposcunt. De his observatio prior, durior; posterior, interveniente misericordia, inclinatio est. Nam consuetudo prior tenuit ut concederetur eis penitentia, sed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebre persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu, merito negata communio est concessa penitentia, ne totum penitus negaretur, et duriolem remissionem fecit temporis ratio. Sed postquam Dominus noster pacem ecclesiis suis reddidit, iam terrore depulso, communionem dari obeuntibus placuit, et propter misericordiam, quasi viaticum profecturis, et ne Novatiani heretici negantis veniam, asperitatem et duritiam subsequi videamur. Tribuitur ergo cum penitentia extrema communio, ut homines eiusmodi, vel in supremis suis permittente Salvatore nostro, a perpetuo exitio vindicentur.

(Innocen. pa. I epist. 3 ad Exuperium, c. 2). BD 18.5]

⁶⁰ eis CPS; iis M

De illis qui ad exitum veniunt, ut ultimo et necessario viatico minime⁶¹ priventur. Ex concilio Niceno, cap. 13

De his qui ad exitum veniunt, etiam nunc lex antiqua, regularisque servabitur, ita ut si quis egreditur de corpore, ultimo et necessario viatico minime privetur. Quod si desperatus, et consecutus communionem oblationisque particeps factus, iterum convaluerit, sit inter eos qui communionem orationis tantummodo consequuntur. Generaliter autem omni cuilibet, in exitu posito et poscenti sibi communionis gratiam tribui, episcopus probabiliter ex oblatione debebit dare.

BD 18.6] (26, q. 6, c. De his vero.)

⁶¹ minime CPS; non M

Quod penitentia possit abolere⁶² peccata, etiam si in ultimo vite spiritu⁶³ peniteat. Ex concilio Magontiensi, cap. 2

Penitentiam posse abolere peccata indubitanter credimus, etiam si in ultimo vite spiritu admissor⁶⁴ peniteat, et vel publica lamentatione peccata prodantur, quia Dei propositum, quo decrevit salvare quod perierat, stat immobile. Et ideo, quia voluntas eius non mutatur, sive emendatione vite, si tempus conceditur, sive supplici confessione, si continuo vita exceditur, venia peccatorum fideliter presumatur ab illo, qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur a perditione penitendo, et salvetur miseratione Domini ut vivat⁶⁵. Si quis aliter de iustissima pietate Dei sentit, non Christianus, sed Novatianus est.

(August. id habet lib. De ecclesias. dogmati. cap. 80.) BD 18.7]

33

⁶² -ere CPS; -eri M

⁶³ quis *add.* M, *om.* CPS

⁶⁴ admissor CPS; admissorum [admissor *add.* M²] M

⁶⁵ [et salvatus miseratione Domini vivat. Sic hodie August.] *add.* M²

*De lapsis in ultimis⁶⁶ positis, ut viatico munere, si rogaverint, eis debeat subveniri. Ex
epistola Siricii pape*

Quicumque carnali fragilitate ceciderint viatico munere, cum ad Dominum
ceperint proficisci, si rogaverint, per communionis gratiam volumus subveniri.
BD 18.8]

34

*De illis infirmis, qui dum penitentiam petierint, et antequam sacerdos veniat, officium
oris amittunt. Ex epistola Leonis pape*

⁶⁶ -imis CPS; -imo M

Ita ergo talium necessitati auxiliandum est, ut nec actio illis penitentiae, nec communionis gratia denegetur, si eam etiam amisso vocis⁶⁷ officio per iudicia integri sensus querere comprobentur. Quod si ita aliqua egritudine fuerint aggravati, ut, quod paulo ante poscebant, sub presentia sacerdotis significare non valeant, testimonium fidelium circumstantium illis prodesse debet⁶⁸ simul tamen et⁶⁹ penitentiae, et reconciliationis beneficium consequantur.

(epistola 91) BD 18.9]

35

De eadem re. Ex decret. Eusebii pape, cap. 10

⁶⁷[oris] *add.* M

⁶⁸ debet CRLH; debent PVBS; debet ut M

⁶⁹ simul tamen et CPS; simul et [simul tamen et, etc. *add.* M²] M

Si quis penitentiam petens, dum sacerdos venerit, fuerit officio lingue privatus, constitutum est ut, si idonea testimonia habuerit, quod ipse penitentiam petiisset, et ipse per motus aliquos sue voluntatis aliquod signum facere potest, sacerdos impleat omnia, sicut supra circa egrotantem penitentem scriptum est, id est orationes dicat, et unget eum oleo sancto, et eucharistiam ei donet, et postquam obierit, ut cum ceteris fidelibus ei subministret⁷⁰.

BD 18.11]

36

De infirmis in periculo mortis constitutis. Ex penitentiali Theodori

Ab infirmis in periculo mortis positus, per presbiteros pura inquirenda est confessio peccatorum; non tamen illis imponenda quantitas penitentiae, sed innotescenda, et cum amicorum orationibus, et elemosinarum studiis pondus penitentiae sublevandum. Et si forte migraverint, ne obligati et a communione alieni, vel consortio venie fiant. A quo periculo si divinitus ereptus convaluerit, penitentiae modum a suo confessore impositum diligenter observet. Et ideo secundum canonicam auctoritatem, ne illis ianua pietatis clausa videatur, orationibus et consolationibus ecclesiasticis sacra cum unctione olei animati, secundum statuta sanctorum Patrum communione viatici reficiantur.

(Mogunt. sub Leone IV, c. 26). BD 18.14] Ctp 3.28.7 (26, q. 7, c. Ab infirmis.)

37

⁷⁰ *after corr. C*

*De quodam qui Christum negaverat⁷¹, quomodo in extremis viatico liberatus est.
Dionisius in ecclesiastica historia dicit⁷²*

In historia ecclesiastica Dionisius rescribens ad Fabianum inducit quamdam historiam dicens, Serapionem quemdam fuisse apud Alexandriam, unum ex his qui lapsi sunt, eumdem⁷³ sepe deprecatum esse, ut susciperetur, nec tamen impetrasse. Oppressum deinde hunc egritudine, ita ut tres dies sine voce prorsus iaceret, paululum vero quarto die respirantem, vocasse ad se filiolum suam, et dixisse fertur, Quousque me detinetis? queso vos, cito aliquis presbiterorum veniat, ut possim dimitti. Et cum hoc dixisset, rursum sine voce permansit. Abiit cito cursu ad presbiterum puer noctis tempore. Infirmabatur presbiter, venire non potuit; tamen quia preceptum fuerat, ut lapsis in exitu nemo reconciliationis solatia denegaret, et maxime his, quos prius id rogasse constat⁷⁴, parum eucharistie puero dedit. Regrediente puero, adhuc antequam ingrederetur domum, rursum Serapion, Redisti, inquit, fili? Licet presbiter venire non potuit, tamen imple quod tibi imperatum est, ut possim recedere. Cumque accepisset eucharistiam, velut catenis quibusdam vinculisque diruptis, letiorem iam spiritum reddidit. Ex quo constat huius boni auxilio nullum debere fraudari.

(Eusebi. eccle. Hist. lib. 6, ca. 34, ex translatione Rufini) BD 18.15]

38

*Ut presbiteri de occultis peccatis iussu episcopi penitentes reconcilient. Ex decreto
Evaristi pape, cap. 3*

Ut presbiteri de occultis peccatis iussione episcopi penitentes reconcilient, et (sicut supra premisimus) infirmantes absolvant et communicent.

BD 18.16] Ctp 3.28.8 (26, q. 6, c. Presbyteri.)

39

⁷¹ Ot begins -rat

⁷² dicit after Dionysius M, not CPBSOt

⁷³ -que add. M, om. CPBSOt

⁷⁴ -at CPBSOt; -abat M

De penitente, si in ipsa penitentia de corpore exierit, et reconciliari desiderat. Ex concilio Arausico⁷⁵, cap. 3

Qui recedunt de corpore penitentes, placuit sine reconciliatoria manus impositione eis communicare; quod moriente⁷⁶ sufficit⁷⁷ consolatione⁷⁸ secundum diffinitiones patrum, qui huiusmodi communionem congruentem⁷⁹ viaticum nominarunt. Ut⁸⁰ si⁸¹ supervixerint, stent in ordine penitentium⁸² ut, ostensis necessariis⁸³ penitentiae fructibus, legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione percipiant.
BD 18.17] (26, q. c. 6, c. Qui recedunt.)

⁷⁵ I *add. Fr, om.* CPSM

⁷⁶ -te CPBSOt; -tis M

⁷⁷ -ecit CPBSLOt; -icit VM

⁷⁸ consolatione CRBSLOt; ad (*ss* P) consolationem PV; consolationi [reconciliationi *add.* M²] M

⁷⁹ -tem CPBSOt; -ter P²M; -ent' V

⁸⁰ Ut CPVBSM; Et Ot

⁸¹ [quod si, or.] *add. Fr*

⁸² -tum CPBOtM; -tium S

⁸³ -ariis CPVBSM; -ius Ot

Ut quinta feria ante Pascha penitentibus sit remittendum; ante autem, si ad desperationem infirmitatis devenerint. Ex epistola Innocentii⁸⁴ pape, cap. 7

De penitentibus autem qui sive ex gravioribus commissis, sive ex levioribus penitentiam gerunt, si nulla intervenit egritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum Romane ecclesie consuetudo demonstrat. Ceterum de pondere estimando delictorum, sacerdotis est iudicare, ut attendat ad confessionem penitentis, et ad fletus atque lacrimas corrigentis, ac tum iubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem. Sane si quis in egritudinem incidit, atque usque ad desperationem devenerit, ei est ante tempus Pasche relaxandum, ne de hoc⁸⁵ seculo absque communione discedat.

(Inno. I epist. 1 ad Decentium, cap. 7) BD 18.18] (De cons., dist. 3, c. De penitentibus.)

⁸⁴ in capite in mg. C

⁸⁵ om. Migne

*De illis qui in ecclesia remitti peccata non crediderint*⁸⁶. *Ex dictis Augustini*
Qui vero⁸⁷ in ecclesia remitti peccata non credens, contempnit divini muneris
largitatem, et in hac obstinatione⁸⁸ mentis diem claudit extremum, reus est illo
irremissibili peccato in Spiritum sanctum, in quo Christus peccata dimittit.
(in *Enchi. c. 83*). *BD 18.19*]

⁸⁶ non cred. CPB; negaverint M

⁸⁷ vero CPBSM; *om.* Ot

⁸⁸ Ot *ends ob-*

Quod infirmis⁸⁹ omni hora cibum sumere liceat. Ex concilio Magontiensi, cap. 23
Infirmis licet omni hora cibum potumque sumere, quotiescumque desiderant.
BD 18.20] Ctp 3.28.9

⁸⁹ *corr. fr. -mus C*

*De illis sacerdotibus qui morientibus penitentiam denegaverint*⁹⁰. *Ex decretis Iulii pape*

Si quis presbiter penitentiam abnegaverit morientibus, reus erit animarum, quia Dominus dicit, Quacumque die fuerit conversus peccator, vita vivet, et non morietur. Vera enim conversio⁹¹ in ultimo tempore potest esse, quia Dominus non solum temporis, sed etiam cordis inspector est, sicut latro unius momenti penitentia meruit esse in paradiso in hora ultima confessione⁹².

(*ad calcem decretorum Iulii*). *BD 18.21] Ctp 3.28.10 (26, q. 6, c. Si presbyter.)*

44

Quod nulli ultima penitentia sit deneganda. Ex decretis Celestini pape, cap. 10

⁹⁰ -averint CBSM; -ant PV

⁹¹ [al. confessio] *add. Fr*

⁹² ultima confessione CPBSH; ultima L; ultimae confessionis M

Agnovimus enim penitentiam morientibus denegari, nec illorum desideriiis annui, qui obitus sui tempore hoc anime sue cupiunt remedio subveniri. Horremus, fateor, tante impietatis aliquem reperiri, ut de Dei pietate desperet, quasi non possit ad se quovis tempore concurrenti succurrere, et periclitantem sub onere peccatorum hominem, pondere quo se ille expedire⁹³ desiderat, liberare. Quid hoc rogo aliud est quam morienti mortem addere, eiusque animam sua erudelitate, ne absoluta esse possit, occidere? cum Deus ad subveniendum paratissimus, invitans ad penitentiam sic promittat peccatori, In quacumque die conversus fuerit, peccata eius non reputabuntur ei. Et iterum, Nolo mortem peccatoris, sed tantum ut convertatur, et vivat. Salutem ergo homini adimit quisquis mortis tempore penitentiam⁹⁴ denegaverit, et desperaverit de clementia Dei, qui eum ad subveniendum morienti sufficere vel momento posse non credidit. Perdidisset latro in cruce premium ad Christi dextram pendens, si illum unius hore penitentia non iuvisset. Cum esset in pena penituit, et per unius sermonis professionem habitaculum paradisi, Deo promittente⁹⁵, promeruit.

(*Coelest. I episto. 2 ad epis. Gallie, cap. 2*) *BD 18.22*] (26, q. 6, c. *Agnovimus.*)

45

Ut in capite Quadragesime omnes publice penitentes in civitatem veniant, et ante fores ecclesie nudis pedibus et cilicio induti episcopo suo se representent. Ex concilio Agathensi, cap. 9

⁹³ [expediri] *add. M*; [se expediti, or.] *add. Fr*

⁹⁴ [speratam inseritur in orig. et Gr.] *add. Fr*

⁹⁵ -en- *ss C*

In capite Quadragesime⁹⁶ omnes penitentes qui publicam suscipiunt aut susceperunt penitentiam, ante fores ecclesie se representent episcopo civitatis, sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu et vultu proclamantes. Ibi adesse debent decani, id est archipresbiteri parociarum, et presbiteri penitentium, qui eorum conversationem diligenter inspicere debent, et secundum modum culpe penitentiam per prefixos gradus iniungant. Post hec in ecclesiam eos introducat, et cum omni clero septem penitentiae psalmos in terram prostratus cum lacrimis pro eorum absolutione decantet. Tunc resurgens⁹⁷ ab oratione iuxta quod canones iubent manus eis imponat, aquam benedictam super eos spargat, cinerem prius mittat, deinde cilicio capita eorum cooperiat, et cum gemitu et crebris suspiriis eis denuntiet, quod sicut Adam proiectus est de paradiso, ita et ipsi ab ecclesia pro peccatis abiiciuntur. Post hec iubeat ministris, ut eos extra ianuas ecclesie expellant. Clerus vero prosequatur eos cum responsorio, *In sudore vultus tui vesceris pane*, etc., ut videntes sanctam ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam atque commotam, non parvipendant penitentiam. In sacra autem Domini cena rursus ab eorum decanis, et eorum presbiteris ecclesie liminibus represententur.

(*Dist. 50, c. In capite.*) *BD 19.26] Ctp 3.28.11*

45A (S)

Ut penitentes quando penitentiam petunt impositionem manuum consequantur. Ex eodem concilio, cap. 7

Penitentes tempore quo penitentiam petunt impositionem manuum et cilicium super capita a sacerdote sicut ubique constitutum est consequantur. Si autem comas non deposuerint aut vestimenta non mutaverint abiciantur.

BD 19.27]

46

Qua auctoritate modus penitentiae peccata confitentibus imponi debeat. Ex concilio Maguntiensi, cap. 10

Modus tempusque penitentiae peccata sua confitentibus aut per antiquorum canonum institutionem, aut per sanctarum Scripturarum auctoritatem, aut per ecclesiasticam consuetudinem probatam imponi debet a sacerdotibus. Nam qui peccatis gravibus leves quosdam et inusitados imponunt penitentiae modos, consuunt pulvillos, secundum propheticum sermonem, *sub omni cubito manus*, et faciunt cervicalia sub capite universe etatis, ad capiendas animas. Sed discretio servanda est inter penitentes publice et absconse. Nam qui publice peccat, oportet ut publice multetur penitentia, et secundum ordinem canonum pro merito suo excommunicetur et reconcilietur.

(*Cabillon. 2 cap. 38*) *BD 19.28]*

⁹⁶ cap. Quad. CPM; Quad. cap. S

⁹⁷ [exurgens] *add. M*²

47

Quod diversitas culparum diversitatem faciat penitentiarum. Ex dictis Augustini

Diversitas culparum diversitatem facit penitentiarum. Nam et corporum medici diversa medicamenta componunt, ut aliter vulnera, aliter morbum, aliter tumores, aliter putredines, aliter caligines, aliter confractiones, aliter combustiones curent. Ita et spirituales medici diversis curationum generibus animarum vulnera sanare debent. Sed quia hoc paucorum est, ad purum scilicet cuncta cognoscere et curare, et mederi, atque ut integrum salutis statum valeant revocare, ideo solerter admonemus doctum quemque sacerdotum Christi, ut non ex suo sensu, sed secundum canonum statuta, et traditiones Patrum universa disponat, et conditionem utriusque sexus, etatem, paupertatem, causam, statum, personam cuiusque penitentiam agere volentis, ipsum quoque cor penitentis inspiciat, et secundum hec ut sibi visum fuerit, ut sapiens medicus, singula queque diiudicet.

BD 19.29]

48

Quod multi sint fructus penitentie. Ex dictis eiusdem

Multi sunt penitentie fructus, per quos⁹⁸ ad expiationem criminum pervenitur. Non enim tantum simplici illo penitentie nomine salus eterna repromittitur, ut illud apostolicum, Penitemini igitur, inquit, et convertemini, ut deleantur peccata vestra. Et illud prophetam, Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris. Propter illum nudum gemitum, et propter illud nudum nomen penitentie nullus salvabitur, sed per veram confessionem, et sacerdotis intelligentis consilium, et per charitatis affectum, et per elemosinarum fructum peccatorum moles subruitur.

BD 19.30]

49

⁹⁸ per quos *in mg. P*

Cur canones non perfecte prefigant pro⁹⁹ unoquoque crimine tempus et mensuram penitentiae. Ex dictis Hieronimi

Mensuram autem temporis in agenda penitentia, idcirco non satis aperte prefigunt canones pro unoquoque crimine, ut de singulis dicant, qualiter unumquodque emendandum sit, sed magis in arbitrio sacerdotis intelligentis relinquendum statuunt. Quia apud Deum non tam valet mensura temporis quam doloris, nec abstinencia tantum ciborum quam mortificatio vitiorum. Propter quod tempora penitentiae fide et conversatione penitentium abbrevianda precipiunt, et negligentia protelanda existimant. Tamen¹⁰⁰ pro quibusdam culpis modi penitentiae sunt impositi, iuxta quos cetere perpendende sunt culpe, cum sit facile per eosdem modos vindictam et censuram canonum estimare.

(Id habes in prefatione poenitentiarum illius cuius supra meminimus ad ca. 23) BD 19.31] (De penitent. dist. I, c. Mensuram.)

50

De illis, qui penitentiam sibi iniunctam adimplere festinant. Ex penitentiali Romano

Unumquemque hominem accedentem ad penitentiam, si videris acriter et assidue stare in penitentia, statim remissius age adversus eum. Qui vero potest implere quod impositum est ei, noli prohibere, sed permitte. Magis enim laudandi sunt hi qui celeriter debitum pondus persolvere festinant, quia ieiunium debitum est pondus, et sic amandum his qui penitentiam agunt, quia si ieiunaverit et compleverit quod illi mandatum est a sacerdote, purificabitur a peccatis. Quod si iterum ad pristinam consuetudinem peccati reversus fuerit, sic est quomodo canis, qui revertitur ad vomitum proprium. Omnis itaque penitens, non hoc solum debet ieiunare quod illi mandatum est a sacerdote, verum etiam postquam compleverit ea que illi iussa sunt, debet quantum ipsi visum fuerit ieiunare. Si enim egerit ea que illi sacerdos preceperit, illa peccata tantum que confessus est remittentur. Si vero postea ex sua voluntate ieiunaverit, mercedem sibi acquirat et regnum celorum. Qui ergo totam septimanam ieiunat pro peccatis, Sabbato et Dominica die manducet et bibat quicquid ei appositum fuerit. Custodiat tamen se a crapula et ebrietate. Quia omnis luxuria de ebrietate nascitur. Ideo beatus Paulus prohibuit, dicens, Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, non quia in vino est luxuria, sed in ebrietate.

BD 19.32]

51

⁹⁹ pro CPS; om. M

¹⁰⁰[Exstant tamen impositi] add. M²

Ut quotiescumque aliquis ad penitentiam accesserit¹⁰¹, sacerdotes ieiuniis et orationibus cum eis communicare debeant. Ex Penitentiali Theodori

Quotiescumque Christiani ad penitentiam accedunt, ieiunia iniungimus, et nos communicare cum eis debemus in ieiunio unam aut duas septimanas, aut quantum possumus, ut non dicatur nobis, quod sacerdotibus Iudeorum dictum est a Domino, Ve vobis legis peritis, qui aggravatis homines, et imponitis super humeros eorum onera gravia, et importabilia, ipsi autem uno digito vestro non tangitis sarcinas ipsas. Nemo enim potest sublevare cadentem sub pondere, nisi inclinaverit se, ut porrigat ei manum. Neque ullus medicorum vulnera infirmantium potest curare, nisi fetoribus fuerit particeps. Ita quoque nullus sacerdotum vel pontifex peccatorum vulnera curare potest, aut animabus peccata auferre, nisi prestante sollicitudine et oratione lacrimarum. Necesse est ergo, vos fratres charissimi, sollicitos esse pro peccantibus, quia simus alterutrum membra. Ideoque et nos si viderimus aliquem in peccatis iacentem, festinemus eum ad penitentiam per nostram doctrinam revocare, et quotiescumque dederis consilium peccanti; simul quoque da illi penitentiam statim, quantum debeat ieiunare, aut elemosinis redimere peccata sua, ne forte obliviscaris que tibi iam dixerat, et iterum tibi necesse sit interrogare, et forsitan erubescat iterum peccata sua confiteri, et invenietur iam amplius iudicari.

BD 19.33]

¹⁰¹ aliquis ad poen. accesserit CPS; aliqui ad poen. accesserint M

Quod contingat hominem interdum animi motu, interdum carnis¹⁰² fragilitate peccare. Ex concilio Cabillonensi¹⁰³, cap. 32

Sed et hoc emendatione indigere perspeximus, quod quidam, dum confitentur peccata sua sacerdotibus, non plene id faciunt. Quia ergo constat hominem ex duabus esse substantiis, anima videlicet et corpore, et interdum animi motu, interdum carnis fragilitate peccatur, solerti indagatione debent inquiri ipsa peccata, ut ex utrisque plena sit confessio, scilicet ut et ea confiteantur que per corpus gesta sunt, et ea quibus in sola cogitatione delinquitur. Instruendus itaque est peccatorum suorum confessor, ut de octo principalibus vitiis sine quibus in hac vita difficile vivitur, confessionem faciat, quia aut cogitatione, aut (quod est gravius) opere eorum instinctu peccavit. Odium etenim, invidia, superbia, et cetera huiusmodi anime pestes tanto periculosius ledunt quanto subtilius serpunt.

BD 19.34]

52A (BS)

Ut penitentia absque persone acceptatione iniungatur. Ex concilio Cart', cap. 73

Ut sacerdos penitentiam imploranti absque persone acceptatione penitentie leges iniungat.

BD 19.35] cf previous canon

53

De incestis occulte commissis. Ex dictis Augustini

¹⁰² carnis CPM; animi S

¹⁰³ II *add. M, om. CPS*

Si quis incestum occulte commiserit, et sacerdoti occulte confessionem egerit, indicetur ei remedium¹⁰⁴ canonicum¹⁰⁵ quod subire debuisset, si eius facinus publicatum fuisset. Verum quia latet commissum, detur ei a sacerdote consilium, ut saluti anime sue pro occulta penitentia proficiat, hoc est, ut veraciter ex corde se graviter deliquisse confiteatur, et per ieiunia et elemosinas, vigiliis atque sacras orationes cum lacrimis se purgare contendat, et sic se ad spem venie pro misericordia Dei pervenire confidat.
BD 19.36]

¹⁰⁴ *corr. fr.* iudicium P

¹⁰⁵ [canonum] *add.* M²

*Ut¹⁰⁶ inter penitentes¹⁰⁷ publice et absconse¹⁰⁸ discretio observanda sit. Ex concilio
Magontiensi, cap. 21*

Ut discretio servanda sit inter penitentes qui publice et qui absconse penitere
debeant.

(concil. Remens. c. 31, et Cabil. II, c. 38). BD 19.37]

54A (S)

¹⁰⁶ Ut CPS; Quod M

¹⁰⁷ penitentes CPS; *om.* M

¹⁰⁸ poenitentes *add.* M, *om.* CPS

De illis qui negligunt penitentiam. Ex concilio Cart', cap. 75¹⁰⁹
Ut negligentiores penitentes tardius recipiantur
BD 19.38]

55

¹⁰⁹ *corr. fr. xxv S*

*Ut penitentem ex corde¹¹⁰ magna exhilaratione sacerdotes suscipere debeant¹¹¹. Ex dictis
Basili episcopi*

Penitentem ex corde ita oportet suscipi, sicut Dominus ostendit, cum dicit, quia convocavit amicos suos et vicinos dicens, Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quam perdideram.

(in regulis brevioribus respo. ad interrog. 8). BD 19.39] (26. q. 7, c. Penitentem.)

55A (S)

*Ut secundum differentiam peccatorum episcopi arbitrio penitentie tempora discernantur.
Ex concilio Africano*

Ut penitentes secundum differentiam peccatorum episcopi arbitrio penitentie tempora decernantur, et ut presbiter, inconsulto episcopo, non reconciliet penitentem nisi absentia episcopi necessitate cogente. Crimen quod universam ecclesiam commoverit ante absidam manus eius imponatur.

BD 19.40]

56

De his qui iam cessaverunt peccare, et perfecte penituerunt, ut communio eis in ipsa penitentia concedatur. Ex concilio Laodicensi, cap. 2

¹¹⁰ penitentem ex corde CVBS; penitentes ex corde RL; poenitentes P; ex corde poenitentem M

¹¹¹ susc. debeant CPBS; suscipiant M

De his qui facinoribus diversis peccaverunt, et perseverantes in oratione¹¹², conversionem a malis habuere perfectam, pro qualitate delicti, talibus post penitentiae tempus impensum propter clementiam et bonitatem Dei communio concedatur.

BD 19.41] (26, q. 7, c. His qui.)

56A (S)

De lapsis quomodo eos fraterne affectu corripere et consolari debeant, ut non inciderit in insidias diaboli et desperent. Ex epistola Calixti pape

Sed si aliquis lapsus quoquomodo fuerit portemus eum et fraterno corripiamus affectu, sicut ait beatus apostolus, Si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis huiusmodi instruite in spiritu levitatis, considerans te ipsum ne et tu temperis. Alter alterius onera portate, et sic ad adimplebitis legem Christi. Porro sanctus David de criminibus mortiferis agit penitentiam, et tamen in honore permansit. Beatus quoque Petrus amarissimas lacrimas fudit quando Dominum negasse penituit, et tamen apostolus permansit, et Dominus per prophetam peccantibus pollicetur dicens, Peccator in quacumque die conversus ingemuerit omnium iniquitatum illius non recordabor. Errant enim qui putant sacerdotes post lapsum si condignam egerint penitentiam Domino ministrare non posse, et suis honoribus frui si bonam deinceps vitam duxerint, et suum sacerdotium condigne custodierint. Et ipsi qui hoc putant non solum errant sed etiam traditas ecclesiae claves dissipare et abigere videntur. De quibus dictum est, Quaecumque solveris super terram erunt soluta et in celo. Alioquin hec sententia aut omni non est aut non vera. Nos vero indubitanter tam Domini sacerdotes quam reliquos fideles post dignam satisfactionem posse revocari ad honores credimus, testante Domino per prophetam, Numquid qui dormit non adiciet ut resurgat? Et alibi, Nolo, inquit Dominus, mortem peccatoris sed ut convertatur et vivat. Et propheta David penitentiam agens dixit, Redde mihi letitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me. Ipse namque post penitentiam et alios docuit et sacrificium Deo obtulit, dans exemplum doctoribus sancte ecclesiae si lapsi fuerint et si condignam penitentiam gesserint, utrumque facere posse, et offerre et alios docere.

BD 19.42] cf IP 3.148 pt

57

De lapsis in ordinibus sacris, si restaurari possint

¹¹² [confessionis et poenitentiae, inser. in orig.] *add. Fr*

Augustinus ad Petrum diaconum de fide scribens, ait, Omni homini in hac vita esse potest utilis penitentia, quam quocumque tempore homo egerit, quamlibet iniquus, quamlibet annosus, si toto corde renuntiaverit peccatis preteritis, et pro eis in conspectu Dei non solum corporis, sed etiam cordis lacrimas fuderit, et malorum operum maculas bonis operibus diluere curaverit, omnium peccatorum indulgentiam mox habebit. Hoc enim nobis Dominus prophetico promittit eloquio, dicens, Si conversus fueris, et ingemueris salvus eris. Et alio loco dicitur. Fili, peccasti, ne adicias iterum, sed et de preteritis deprecare, ut tibi dimittantur. Nunquam peccanti esset indicta pro peccatis deprecatio, si deprecanti non esset remissio concedenda. Sed etiam penitentia peccatori tunc prodest, si eam in ecclesia catholica gerat, cui Deus in persona beati Petri ligandi solvendique tribuit potestatem, dicens, Que alligaveris super terram, erunt ligata et in celis; et quecumque solveris super terram, erunt soluta et in celis. In quacumque igitur etate homo veram peccatorum suorum egerit penitentiam, et vitam suam, Deo illuminante, correxerit, non privabitur munere indulgentie, quia Deus, sicut per prophetam dicit, non vult mortem peccatoris, quantum ut revertatur a via sua mala, et vivat anima eius. Verumtamen nullus hominum debet sub spe misericordie Dei in suis diutius remanere peccatis, cum etiam in ipso corpore nemo velit sub spe future salutis diutius egrotare. Tales enim qui ab iniquitatibus suis recedere negligunt, et sibi de Deo indulgentiam repromittunt, nonnunquam ita preveniuntur repentino Dei furore ut nec conversionis tempus, nec beneficium remissionis inveniant. Ideo unumquemque nostrum sancta Scriptura benigne premonet, dicens, Ne tardaveris converti ad Dominum, et ne differas de die in diem; subito enim veniet ira eius, et in tempore vindicte disperdet te. Dicit etiam beatus David, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Cui beatus quoque Paulus concordat his verbis, Videte fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo vivo, se adhortamini vosmetipsos per singulos dies, nec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Obdurato ergo vivit corde qui se non convertit, desperans de indulgentia peccatorum, sive qui sic misericordiam Dei sperat, ut usque in finem vite presentis in suorum criminum perversitate remaneat. Proinde diligentes misericordiam Dei, metuentesque iustitiam, nec de remissione peccatorum desperemus, nec remaneamus in peccatis, scientes quia illa omnium hominum debita sit exactura equitas iustissimi iudicis, que non dimiserit misericordia clementissimi Redemptoris. Sicut enim misericordia suscipit, absolvitque conversos, ita iustitia repellet et puniet obduratos. Hi sunt, qui peccantes in Spiritum sanctum, neque in hoc seculo, neque in futuro remissionem accipient peccatorum¹¹³. Nam et de hoc Isidorus Hispalensis episcopus ad inquisitionem Massonis episcopi, ita rescripsit, dicens, Verum quod sequenter in epistolis venerabilis fraternitas tua innotuit, nulla est in huiusmodi sententiis decretorum diversitas intelligenda, quod alibi legitur in lapsu corporali restaurandum honoris gradum post penitentiam, alibi post huiusmodi delictum nequaquam reparandum antiqui ordinis meritum. Hec diversitas hoc modo distinguitur. Illos enim ad pristinos officii gradus redire canon precipit, quos penitentie precessit satisfactio, vel digna peccatorum confessio. At contra hi, qui neque a vitio corruptionis¹¹⁴ emendantur, atque hoc ipsum carnale delictum quod admittunt, etiam vindicare quadam superstitiosa temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam communionis recipiunt. Ergo ita est utraque dirimenda sententia ut necesse sit

¹¹³ Hactenus August. *add.* M²

¹¹⁴ [correpti, or., corporis Grat.] *add.* Fr

illos restaurari in locum honoris, qui per penitentiam, reconciliationem meruerunt divine pietatis; hi non immerito consequuntur adepte dignitatis statum, qui per emendationem penitentiae recepisse noscuntur vite remedium. Id autem ne forte magis ambiguum sit, divine auctoritatis sententia confirmetur, Ezechiel enim propheta sub typo prevaricatricis Hierusalem ostendit post penitentiae satisfactionem pristinum restaurari posse honorem, Confundere, inquit, o Iuda, et porta ignominiam tuam. Et post paululum, Et tu, inquit, et filie tue revertimini ab iniquitate vestra¹¹⁵. Quod dixit, Confundere, ostendit post confusionis, id est, peccati opus debere quemque erubescere, et¹¹⁶ pro admissis sceleribus verecundam frontem humi prostratam demergere, pro eo quod dignum confusionis perpetraverat opus. Deinde precepit ut portet ignominiam depositionis sue, lugens cum humilitate quod peccaverat. Sicque revocari secundum prophetam ad priorem statum poterit.

(cap. 3), BD 19.43b] (dist. 50, Domino sancto)

¹¹⁵ ab iniq. vestra CPS; ad antiquitatem vestram [ab iniquitate vestra *add.* M²] M

¹¹⁶ [post confessionem, inseretur in or.] *add.* M

*Quod anima multis gentibus nobilior sit deflenda¹¹⁷, et multis urbibus pretiosior¹¹⁸.
Exceptum¹¹⁹ de libro sancti Iohannis Constantinopolitani ad Theodorum, cap. 59*

Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrimarum? Opportunius multo nunc a me, quam tunc a propheta Dei, dicitur? Licet enim non urbes multe, nec gens integra lamentanda sit, anima tamen flenda est, multis gentibus nobilior multisque urbibus pretiosior. Nam si unus, qui fecerit voluntatem Dei melior est quam multitudo iniquorum, melior ergo et tu eras quondam quam multitudines Iudeorum. Propter quod nemo miretur, si forte prolixioribus ego nunc utar lamentationibus, et amariores profundam fletus, quam tunc propheta profudit. Non enim urbis (ut dixi) capte excidia defleo, nec vilis vulgi captivitatem lamentor, sed insignis anime lapsum, et templi in quo Christus habitabat, excidium. Hec enim lamentatio insignis anime, quam ego defleo, tanto est illa durior et amarior quanto et verior.¹²⁰ Inde utique est quod ego irremediabiliter plango, quia novi, et incessabiliter lugeo dum recordor, usquequo iterum te tripudiare¹²¹ videam ad prioris glorie statum. Quod etsi apud homines impossibile videtur, apud Dominum tamen omnia possible sunt. Ipse est enim qui allevat de terra inopem, et de stercore erigit pauperem, ut collocet eum cum principibus populi sui. Ipse est qui sterilem facit matrem super filios letantem. Non ergo dubites, neque desperes mutari te posse in melius. Si enim tantum potuit diabolus, ut a celsis virtutum fastigiis in profundum te duceret malorum, quanto magis poterit Deus ad bonorum verticem revocare, et non solum in id te restituere, quod fuisti, sed beatiorem multo quam prius videbaris efficere! Tantum ne concidas animo, neque spem abscondas bonorum. Ne queso te, ne accadat tibi quod impiis solet. Non enim peccatorum multitudo in desperationem adducit animam, sed impietas. Impiorum ergo est desperare salutem, non peccatorum¹²². Unde divina misericordia pollicetur, dicens, Gaudium erit in celo coram angelis Dei super uno peccatore. Et post pauca. Stantibus, si ceciderint, minatur penam Dominus; lapsis, ut surgere appetant, promittit misericordiam. Illos terret, ne presumant in bonis; illos refovet, ne desperent in malis.¹²³ Iustus es? iram pertimesce, ne corruas. Peccator es? presume de misericordia, ut surgas.¹²⁴ Et sicut lapsus¹²⁵ gravissimus¹²⁶ cervicibus anime incumbens¹²⁷, eam semper deorsum in terram cogit aspicere, ad Deum vero sursum non sinit oculos levare¹²⁸, sic¹²⁹ virilis animi est¹³⁰ sue pondus, ut ait propheta¹³¹, Sicut oculi ancille in manibus domine sue, ita oculi nostri ad Dominum Deum, donec misereatur

¹¹⁷ sit defl. CPBS; om. M

¹¹⁸ sit, ideoque si lapsa fuerit, admodum deflendam *add.* M, om. CPBS

¹¹⁹ Exceptum PVBSL; Excerptum CRM

¹²⁰ Paulo post. *add.* M²

¹²¹ [repedare] *add.* M²

¹²² (Hec aliunde petita sunt) *add.* M²

¹²³ (De poen. homil. 80, ad populum Antiochenum) *add.* M²

¹²⁴ (Ex superiori lib. ad Theodorum) *add.* Fr

¹²⁵ [lapis] *add.* M²

¹²⁶ ita desperatio *add.* P²V

¹²⁷ -ens RPVBSM; -es C

¹²⁸ allevare V

¹²⁹ sic CBSM; sed PV

¹³⁰ vir. animi est PVM; vir. CS; vir. anime <est> R; vir. anime BL. et preclare mentis deicere a cervicibus anime *add.* P²V; vir. est animi ducere a cervicibus anime M

¹³¹ ut ait propheta CPS; Inimicum immo deprimentem se abicere diabolium et imperare anime sue, ut canens verba prophetica dicat ad Deum *add.* P²(*in upper mg.*)V; ut canat cum propheta Domino M

nostri. Post pauca. Etenim mulier illa, que in Evangeliiis drachmam quam perdidit, invenit, convocat amicas et vicinas, ut congratulentur ei. Et ego convocabo amicos tuos, meosque et vicinos nostros, deprecabor eos convenire, non ut gaudeant, sed ut lugeant mecum, nec ut gratulentur, sed ut lamententur, et ingentem planctum sublevatis ad celum una mecum vocibus reddant, dicendo ad eos, Ululate mecum, amici, plangite, et profundite fontes fletuum, non quia auri pondus immensum, nec talenta auri perdidit, sed quia horum omnium charior, et omni auro, omnique gemmarum nobilitate pretiosior amicus, nescio quomodo lapsus, usque in idipsum fertur perditionis profundum¹³². Noli desperare de lapsu, ne cadas; qui enim alium desperat, habet veniam; qui vero desperaverit semetipsum, nullam, quia ille non est dominus mentis alterius¹³³. Sicut ergo et anima, si semel salutem suam ceperit desperare, iam nec intelligit quomodo vel in que mala precipitetur, ita et qui desperatione capti sunt, intolerabiles fiunt, et per omnes malitie vias discurrunt. Exsurge, exsurge, queso, expergiscere aliquando, et diabolicam hanc depone temulentiam. Parce cunctis, qui pro tua desperatione desperant, ne putent se viam virtutis incedere, si te ad eam redisse non videant. Respice, queso te, quantus nunc meror omnium sanctorum fratrum habeat chorum, et quanta letitia atque exsultatio incredulis fiat, quantaque eis ad precipitia luxurie de te crescat¹³⁴ auctoritas. Nec erit post hec aliquis, qui quolibet lapsu deiectus non statim resurgere cupiat, et statim se reparare festinet.

(Tomo V, ex parenesi ad Theodorum lapsum, nisi quod hec vetus est translatio. Porro numerum hunc capituli referendum puto ad Penitentiarium, ex quo hec videntur desumpta.). BD 19.44]

59

Quod nullus a consolatione vulnerati fratris se subtrahere debeat. Item Iohannis Constantinopolitani ad eundem Theodorum de lapsu Bacharii, cap. 60

¹³² (Post aliquot paginas non ita procul ab epilogo prioris parenesis) *add.* M²

¹³³ (Aliquanto inferius, sed preter diversam translationem nonnullis etiam immutatis) *add.* M²

¹³⁴ de te cresc. P²V^S; decrescat C; accrescat RL; decrescat [de te crescat *add.* M²] M

Ubi est misericordia Christiane religionis, quam magister noster sacrificio docuit esse meliorem? Ecce iacet frater ab hoste percussus, adhuc forsitan palpitans, et vos quasi sine vulnere revertimini, nec consolationem plage illius deferre tentatis. Nolite esse sine formidine, fratres, fortiorem percussit inimicus, ut facilius ei aditus esset ad reliquos. Ut quid ergo spernitis vulneratum, aut sicut putatis et mortuum? Melior concubina Saul filia Respha¹³⁵, que corpora defunctorum, quos David pro Gabaonitarum ultione percusserat, eoque accincta sacco, hoc est cilicio, custodivit, donec eis roraret aqua de celo, id est, donec pro venia eorum misericordie celestis scintilla deflueret¹³⁶. Melior fuit ille Iudas Machabeus, qui etiam pro mortuis fratribus orationem credidit esse faciendam, quos dampnata de Iampnia civitate idolorum dona prostraverant. Ut quid rogo medicus noster inter librorum suorum loculos tot constituit genera pigmentorum, si nihil est ex emplastris eius quo sanari possit vulnus, quod percussit inimicus? Et si placet, aperiamus scholam medicine nostre, et a principio canonis vulnerum ac medicaminum species perquiramus. Ecce in ipsius introitu schole, occurrunt illi seminis carnalis auctores, qui venenato serpentis dente percussi, non statim pene mortis addicti sunt, sed eiecti de paradisi deliciis, id est, de ecclesie libertate et sacri communionis ministerii¹³⁷.
(*Nisi mentitur inscriptio mutila est parenesis ad Theodorum.*). *BD 19.45]*

60

De eadem re. Ex epistola Iohannis Constantinopolitani ad Theodorum

Unde vides quia peccati contagione maculamur? Ne, queso, beatissime mi, fratrem nostrum, in profundum putei sub iniqui principis potestate demersum, desperationis lapidibus obruamus. Imitemur illum Ethiopem qui sanctum Ieremiam in lacu ab iniquo rege demersum, assumptis 30 hominum auxiliis, et missis ad eum pannis et funibus veteribus, liberavit. Facilis esto ad lapsum ruinamque miserorum. Porrige manum iacenti fratri, qui confusus pudore peccati nec erigere se, aut oculos audet attollere. Comple legem Moisi, Cecidit asinus fratris sub pondere, hoc est, caro evicta peccato, acclina te, et humilia, et subleva de ruina. Quid erubescis coniungi homini peccatori? Respice illum, qui dicit, Noli nimium esse iustus. Magister noster a latronibus vulneratum, non solum cura dignum iudicat, verum etiam ad stabulum suum et ovile perduxit. Et tu ergo collige fratrem, quem diabolus atro percussit. Consigna stabulario, id est beato episcopo, qui si aliquid in eo impenderit, amplius a Domino consequetur.
BD 19.46]

61

De eadem re. Ex epistola eiusdem Iohannis Constantinopolitani ad Theodorum

¹³⁵ (Locus corruptus, forte sic restituendus, Melior Respha filia Ahia concubina Saul) *add.* M²

¹³⁶ [stilla deflueret] *add.* M²

¹³⁷ ministerii CPS; misterii VBM; [ministerii *add.* M²]

Evangelicus sermo dixit, Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum solus. Si te audierit, lucratus es eum, et cetera que continet sermo precepti. Vide quid dicat, Ne exhilarentur filii incircumcisorum. Filii enim incircumcisorum sunt homines seculi, in preputii sui errore et gentilitate viventes. Hi ergo exhilarantur, cum audiunt ruinam militis Christi. Peccatum igitur celetur, et adhibeatur emendatio. Nos autem consolationis linteamina, et celestis spei pigmenta tribuamus. Ipse autem infra sepulchrum secreti sui confessus, peccati pudore contineatur, ubi conscientie verme laceretur, qui totas in eo oblingat¹³⁸ putredines peccatorum, donec nullum ex se fetorem fame turpis emittat. (*Nec hoc ibi reperitur.*) *BD 19.47*

¹³⁸ oblingat CPS; obliniat [oblingat *add.* M²] M

*De eadem re. Item ex epistola eiusdem Iohannis*¹³⁹

Qualiter rogo de misericordia Dei possumus desperare, qui etiam Pharaonem arguit, quare nequaquam penitere dignatus sit, dicens, Brachia Pharaonis regis Egipti contrivi, et non est deprecatus ut daretur in eo sanitas, et redderetur ei virtus ad comprehendendum gladium? Salomon ille mirabilis, qui meruit astritici Dei, hoc est, sapientie Dei copulari, in alienigenarum incurrit amplexus, et vinculo libidinis laqueatus, etiam sacrilegii horrore se polluit, quia simulacrum Camos Moabitico idolo fabricavit. Sed quia per prophetica[m] vocem culpam erroris agnovit, nunquam misericordie celestis extorris est. At forsitan dicas, In neutro Testamento lego, neque eum penituisse, neque misericordiam consecutum¹⁴⁰.
(*Et hec desiderantur.*). *BD 19.48]*

63

De eadem re. Ex decretis Siricii pape, cap. 14

¹³⁹ ad Theodorum *add.* M

¹⁴⁰ etc *add.* M, *om.* CPS

Illud quoque nos par fuit providere, ut sicut penitentiam agere cuiquam non conceditur¹⁴¹ clericorum, ita et post penitentiam ac reconciliationem nulli unquam laico liceat honorem clericatus adipisci. Quia quamvis sint omnium peccatorum contagione mundati, nulla tamen debent gerendorum sacramentorum instrumenta suscipere, qui dudum fuerint¹⁴² vasa vitiorum.

(epist. 1 ad Himerium, cap. 14) BD 19.49] (Dist. 50, c. Illud quoque.)

64

De eadem re. Ex decretis Gelasii pape, cap. 17

¹⁴¹ *Ot begins again; [solemniter non conceditur, etc.] add. M²*

¹⁴² *-erint CPBSLH; erant M*

Comperimus etiam horrendis quibusdam criminibus implicatos, tota discretione submota, non solum de factis atrocibus necessariam penitudinem non habere, sed, nec aliqua correctione penitus succedente, ad divinum ministerium honoremque contendere. Nonnullos autem in ipsis ordinibus constitutos, gravibus delinquentes facinoribus non repelli, cum et Apostolus clamet, Nemini cito manus imponendas, neque communicandum peccatis alienis, et maiorum veneranda constituta pronuntient, huiusmodi etiam, si forte subrepserint, tam qui ante peccaverunt, deiectos oportere depelli, quam sacre professionis¹⁴³ oblitos, prevaricatoresque sancti propositi, procul dubio submovendos¹⁴⁴.

(ep. I ad epis. per Lucaniam, c. 20). BD 19.50]

65

¹⁴³ [promissionis] *add. M*²

¹⁴⁴ *after corr. C; (Nicaeni concil. cap. 9 et 10) add. M*²

De illis qui loca sanctorum sub pretextu religionis inconsulte peragrant¹⁴⁵. Ex concilio Cabilonensi, cui interfuit Carolus rex, cap. 45¹⁴⁶

Nam et¹⁴⁷ quibusdam qui Romam, Turonumve et alia quedam loca sub pretextu orationis inconsulte peragrant, plurimum erratur. Sunt presbiter et diacones, et ceteri in clero constituti, qui negligenter viventes, in eo purgari se a peccatis putant, et ministerio suo fungi debere, si prefata loca attingant. Sunt nihilominus laici, qui putant impune se aut peccare, aut peccasse, quia hec loca oraturi frequentant. Sunt quidam potentum qui acquirendi census gratia sub pretextu Romani sive Turonici itineris multa acquirunt¹⁴⁸, multos pauperum¹⁴⁹ opprimunt, et quod sola cupiditate faciunt, orationum sive sanctorum locorum visitationis causa se facere videri affectant. Sunt pauperes qui vel ideo id faciunt ut maiorem habeant materiam mendicandi, de quorum numero sunt illi, qui circumquaque vagantes, illo se pergere mentiuntur, vel quia tantum sunt vecordes ut putent se sanctorum locorum sola invisione a peccatis purgari, non attendentes quod ait beatus Hieronimus¹⁵⁰, Non Hierosolimam vidisse, sed Hierosolimis bene vixisse laudandum est. De quibus omnibus imperatoris, qualiter sint emendanda, sententia exspectetur. Qui vero peccata sua sacerdotibus¹⁵¹, in quorum sunt paroeciis, confessi sunt, et ab his agende penitentiae consilium acceperunt, si orationibus insistendo elemosinas largiendo, mores componendo, vitam emendando, apostolorum limina, vel quorumlibet sanctorum invisere desiderant¹⁵², horum est devotio modis omnibus collaudanda.
(*conc. Cabil. II*). *BD 19.51*]

¹⁴⁵ -agrant C²RP2VOtLM; -gant CPBS

¹⁴⁶ 14 Ot

¹⁴⁷ a *add.* P²VM; *om.* CPBSOt

¹⁴⁸ [conquirunt] *add.* M²

¹⁴⁹ -erum CPBSOt; -eres M

¹⁵⁰ (epist. ad Paulinum, cuius initium Bonus homo) *add.* M²

¹⁵¹ -otibus CPBSM; -otis Ot

¹⁵² *corr. fr.* festinant S

*De omni peccatore, quoties ceciderit quod¹⁵³ toties resurgere debeat. Ex dictis Sosii¹⁵⁴
cuiusdam eremite*

Dum¹⁵⁵ quidam frater abbatem Sosium¹⁵⁶ tali sermone frequenter requireret, dicens, Quid faciam, pater, quoniam cecidi? Ille respondit, Surge, inquit. Illo vero, se exsurrexisse, et iterum cecidisse professo, respondit, Et¹⁵⁷ iterum adhuc surge. Cum autem frater¹⁵⁸ frequenter surrexisse et frequenter cecidisse¹⁵⁹ narraret, eodem vero senex utebatur sermone, exclamans, Ne desistas surgendo. Cui frater ait, Usquequo possum surgere, pater, explana. Senex dixit, Usquequo aut in bono opere, aut in malo deprehensus¹⁶⁰ occumbas. In quo enim opere fuerit homo deprehensus¹⁶¹ in eo iudicabitur.

BD 19.52]

67

¹⁵³ *after* peccatore M

¹⁵⁴ Sos- CPBSOt; Zos- M

¹⁵⁵ Dum CPSOtM; Cum RVBL

¹⁵⁶ Sos- CP(*with obsc. entry ss*)BSOt; Zos- M

¹⁵⁷ Et CRPBSOt; *om.* M

¹⁵⁸ *se add.* M, *om.* CPVBSOt (freq. frater B)

¹⁵⁹ *Ot ends ceci-*

¹⁶⁰ [depressus] *add.* M²

¹⁶¹ [depressus] *add.* M²

*Ut*¹⁶² *iustum sit Dei homini, quod se reprehendat. Ex dictis Pimenis cuiusdam eremite*
Quidam frater requisivit abbatem Pimenem, dicens, Quid est, pater, quod dicit
Apostolus, Omnia munda mundis? At ille dixit ei, Si quis ad hunc sermonem pervenire
potuerit, ut eum intelligat, videbit se minorem esse totius creature. Cui frater, Et quomodo
possum minorem me videre ab eo qui homicida est? Respondit senex, Si potuerit homo
ad hunc sermonem Apostoli pervenire, et viderit hominem qui forte occidit alium, dicit in
semetipso, Iste quidem hoc solum fecit, ego autem omni hora homicidium committo, me
ipsum interficiens. Et cum frater requireret quomodo posset fieri, respondit, Hec sola est
hominis iustitia, ut semetipsum reprehendat. Tunc enim iustus est, cum sua peccata
condempnat.¹⁶³
BD 19.53]

68

Ut nullus fratrem condempnet antequam Deus illum diiudicet. Ex dictis cuiusdam eremite

¹⁶² Ut CPBS; Quod M

¹⁶³ Tunc enim – cond. ss P

Venit aliquando abbas Isaac in cenobio, et vidit illic fratrem negligentem, et iratus iussit eum expelli de cenobio. Cum ergo regrederetur ad habitaculum suum, venit angelus Domini, et stetit ante ostium cellule eius, dicens, Non te permitto ingredi. At ille rogabat ut culpa eius manifestaretur. Et respondens angelus dixit, Dominus transmisit me, dicens, Vade, dic Isaac, Ubi iubes ut mittamus illum fratrem qui peccavit? At ille egit mox penitentiam, dicens, Peccavi, Domine, indulge mihi. Et dixit¹⁶⁴ ei angelus, Exsurge, indulget¹⁶⁵ tibi Dominus, sed ne iterum hoc facias, ut quemquam condempnes, antequam illum Dominus iudicet. Tulerunt homines sibi iudicium, et non mihi illud dimittunt, dicit Dominus. Hoc autem dictum est, quia si contigerit de illis perfectis aliquem vel in parvo peccare, non mox prodatur¹⁶⁶.
BD 19.54]

¹⁶⁴ dixit CSM; dicit PVB

¹⁶⁵ [indulgeat] *add.* M²

¹⁶⁶ prodatur C²RPVL; prodeatur CBS; perdatur M

Quod¹⁶⁷ iusta obedientia iustis muneribus remuneretur. Ex dictis eiusdem

Quidam ex patribus, in exstasi positus, vidit quatuor ordines ante Deum; et primus quidem ordo erat hominum infirmantium, et gratias agentium Deo. Secundus vero erat eorum qui hospitalitatem sectantur, et in hoc ministrant. Tertius autem illorum qui solitudinem sectantur¹⁶⁸. Quartus vero eorum qui propter Deum in obedientia subiecti sunt patribus. Erat ergo illis tribus ordinibus hic ordo superior qui obedientiam exhibebat, et habebat torquem auream, et maiorem gloriam pre ceteris possidebat. Dicit autem senex ei qui sibi hoc in exstasi demonstrabat¹⁶⁹. Quia isti alii omnes habent aliquam requiem ad implendas proprias voluntates¹⁷⁰. Hic ergo qui obedientiam exercet omnes voluntates relinquens, totus pendet in voluntate patris iubentis, et ideo maiorem gloriam pre ceteris est sortitus.

BD 19.55]

70

De illis qui ex industria peccant, et promittunt sibi quamdam impunitatem peccandi, propter largitionem elemosinarum. Ex concilio Cabillonensi, cap. 36

Sed nec hoc pretereundum putavimus quod quidam ex industria peccantes, propter elemosinarum largitionem quamdam sibi promittunt impunitatem. Elemosina enim exstinguit peccata, iuxta illud, Ignem ardentem exstinguit aqua, et elemosina exstinguit peccata, sed ea que aut necessitate, aut casu, aut qualibet fiunt fragilitate. Ea vero que ex industria ad cuiuslibet libidinem explendam idcirco fiunt, ut elemosinis redimantur, nequaquam eis redimi possunt, quia qui hoc perpetrant, videntur Deum mercede conducere, ut eis impune peccare liceat. Non ergo quis idcirco peccare debet, ut elemosinam faciat, sed ideo elemosinam facere debet, quia peccavit. Mentem enim et corpus que libido traxit ad culpam, afflictio et contritio debet reducere ad veniam.

(conc. Cabil. 2) BD 19.56]

71

De his qui peracta penitentia ad pristina redeunt volutabra. Ex decretis Siricii pape, cap. 10

De his vero non incongrue dilectio tua apostolicam sedem credidit consulendam, qui, acta penitentia, tanquam canes ac sues ad vomitus pristinos et ad volutabra redeunt, et militie cingulum, et ludicras voluptates, et nova coniugia, et inhibitos denuo appetiere concubitus, quorum professam incontinentiam generati post absolutionem filii prodiderunt. De quibus quia iam suffugium non habent penitendi, id duximus discernendum, ut sola intra ecclesiam fidelibus oratione iungantur. Sacre ministeriorum celebritati (quamvis non mereantur) intersint, a Dominice autem mense convivio segregentur, ut hac saltem distractione correcti, et ipsi sua errata castigent, et aliis exemplum tribuant, quatenus ab obscenis cupiditatibus retrahantur; quibus tamen, quoniam carnali fragilitate ceciderunt, viatico munere cum ad Dominum ceperint

¹⁶⁷ ex patribus *add. P, om. CVSM*

¹⁶⁸ [sectantur, et non vident homines] *add. M²*

¹⁶⁹ Quare hic (*after corr. V*) ordo quartus maiorem gloriam ceteris (cet. glor. M) habet? Ille autem respondit ei dicens *add. P²(mg)VM, om. CPBS BD*

¹⁷⁰ [adimplendo quamvis in bonis operibus proprias, etc.] *add. M²*

proficisci, per communionis gratiam volumus subveniri. Quam formam et circa mulieres, que se post penitentiam talibus pollutionibus devinxerunt, servandam esse censemus. (*epist. 1 ad Himerium, episto. cap. 5) BD 19.57] (33, q. 2, c. De his vero.)*

72

De penitente femina, que, defuncto viro, aliis¹⁷¹ nubere presumpserit. Ex concilio Arelatensi, cap. 3

Penitentes femine, que defunctis viris aliis nubere presumpserint, vel suspecta vel interdicta familiaritate cum extraneo vixerint, cum eodem ab ecclesie liminibus arceantur. Hec etiam de viris in penitentia positus placuit observari.

(*Conc. Arela. 2 cap. 21) BD 19.58]*

73

¹⁷¹ aliis CPS; alii M

*Quod in danda penitentia nulla sit personarum acceptio. Ex concilio Cabilonensi, cap. 34, cui interfuit Carolus rex*¹⁷²

Quia¹⁷³ igitur¹⁷⁴, Apostolo teste, non est personarum acceptio apud Deum, et in omnibus iudiciis cavenda est, multo magis in hoc penitentiae iudicio precaveri debet, ut nullus sacerdotum unquam aut gratia, aut odio alicuius persone secus iudicet quam quod in canonibus sacris invenerit, aut quod illi secundum sanctarum scripturarum auctoritatem, et ecclesiasticam consuetudinem rectius visum fuerit. Si ergo medici qui corporibus medicinam inferre conantur, nequaquam, propter persone cuiuslibet acceptionem, his quos sanare cupiunt cauterio, aut terro, aut duris aliis quibuslibet rebus parcunt, multo magis his observandum est qui non corporum, sed animarum medici existunt. Neque enim pensanda est penitentia quantitate temporis, sed ardore mentis et mortificatione corporis. Cor autem contritum et humiliatum Deus non despicit.
BD 19.59]

¹⁷² Car. rex CRLM; rex Car. PVBS

¹⁷³ *corr. fr.* Qui V

¹⁷⁴ igitur C²RPVSM; ergo CB

De illis qui peccata sua sine condigna penitentia sibi relaxari falluntur¹⁷⁵. Ex dictis Augustini

Quisquis ergo malorum operum sine condigna penitentia quemquam veniam a Deo percipere posse dixerit, penitus errat, et cum deceptus alios decipere festinat, duplici noxa constringitur, hoc est, proprii erroris et aliene deceptionis.

BD 19.60]

75

Quod tamdiu laborare quisque debeat, donec possideat Christum. Ex dictis Gregorii

¹⁷⁵ falluntur CP²VBSL; faciunt P; arbitrantur M

Usque tunc laborare debet¹⁷⁶ homo, usquequo possideat Christum. Qui autem semel illum adeptus fuerit, iam non laboret. Permittit tamen Dominus laborare electos suos, ut rememorent tribulationum labores, unde semetipsos custodiant, timentes ne tantos labores amittant. Nam et filios Israel ideo Deus per desertum quadraginta annis circumduxit, ut, rememoratis tribulationibus, non redirent retrorsum.

BD 19.61]

76

Ut nullus episcopus seu presbiter alterius penitentem sine litteris sui episcopi suscipiat.

Ex epistola Felicis pape, cap. 2

Curandum vero maxime, et omni cautela providendum, ne quis fratrum cepiscoporumque nostrorum, aut etiam presbiterorum in alterius civitate, vel diecesi penitentem, vel sub manu positum sacerdotis, aut eum qui reconciliatum se esse dixit, sine episcopi vel presbiteri testimonio et litteris, ad cuius pertinet parociam, suscipiat.

(Felix papa 3 epist. decretalis, cap. 6) BD 19.62]

77

¹⁷⁶ lab. deb. CPBSM; deb. lab. RL

*Ut¹⁷⁷ penitentes secundum canones, nisi peracta penitentia, communicare non debeant.
Ex dictis Pii pape, cap. 10*

Penitentes non debent communicare ante consummationem penitentiae.
BD 19.63]

¹⁷⁷ Ut CPS; Quod M

*Quod pro ethnico et publicano sit habendus, qui pro peccato commisso penitere¹⁷⁸
noluerit. Ex dictis Augustini*

Erga eum qui pro peccato commisso non penitet, tales esse debemus, sicut Dominus precepit dicens, Sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Et sicut Apostolus iubet, Subtrahite vos, inquit, ab omni fratre inordinate ambulante, et non secundum traditionem quam tradidi¹⁷⁹ vobis.

(26, q. 7, c. *Erga eum.*) BD 19.64]

79

*Quod a licitis se abstinere debeat, qui illicita se commisisse meminerit. Ex dictis Gregorii
pape*

¹⁷⁸ penitere CPM; penitentiam agere S

¹⁷⁹ -idi C²RP²B²LM; -idit PBS; trad<i>dimus V

Qui se illicita meminit commisisse¹⁸⁰, a licitis etiam studeat abstinere, quatenus per hoc conditori suo satisfaciat, ut qui commisit prohibita, sibimetipsi abscindere debeat etiam concessa.

(hom. 20). BD 19.65]

¹⁸⁰ -misisse RPVBSLM; -isse C

Ut nullus¹⁸¹ post penitentie actionem ad militiam secularem redire debeat¹⁸². Ex epistola Leonis pape, cap. 25¹⁸³

Curandum¹⁸⁴ omnino ecclesiasticis regulis¹⁸⁵ post penitentie actionem redire¹⁸⁶ ad militiam secularem, cum Apostolus dicat, Nemo militans Deo implicat se secularibus negotiis. Unde non est liber a laqueis diaboli, qui se militie mundane voluerit implicare. (*ep. 92, c. 10 De peniten.*) *BD 19.66] (Dist. 5, c. Contrarium vero.)*

81

De eadem re. Ex concilio Arelatensi, cap. 3

¹⁸¹ Ut nullus CPS; Quod nulli M

¹⁸² debeat CPS; liceat M

¹⁸³ cap. 25 CPM; *om. S*

¹⁸⁴ Curandum CPS; Iurandum V; Contrarium est M

¹⁸⁵ ecclesiasticis regulis CSM; ecclesiastici ordinis regulis <ne quis> P; ecclesiastici regulis ne quis V

¹⁸⁶ redire CPSM; redeat P²V

Hi¹⁸⁷ qui¹⁸⁸ post sancte religionis¹⁸⁹ propositum apostatant, et ad seculum redeunt, et postmodum penitentiae remedia non requirunt, communionem non accipiant sine penitentia, quos etiam iubemus ad clericatus officium non admitti, et quicumque ille est, post penitentiam habitum secularem non presumat. Quod si presumpserit, alienus ab ecclesia habeatur.

(Concil. Arela. 2 cap. 25) BD 19.67; Ctp 2.24.9] (Dist. 50, c. Hi qui.)

82

Quod nullus religiosus et sanctus careat peccato. Ex dictis Augustini

¹⁸⁷ Hi CRPVSLM; Si BH

¹⁸⁸ ss L, om. R

¹⁸⁹ [Si qui post sanctum religionis, etc.] add. M²

Nullus sanctus et verus¹⁹⁰ caret peccato, nec tamen ex hoc desinit esse iustus, vel sanctus, cum affectu teneat sanctitatem. Non enim nature viribus, sed propositi adiumento per gratiam Dei acquirimus sanctitatem, et ideo veraciter se omnes sancti pronuntiant peccatores, quia in veritate habent quod plangent, et si non reprehensione conscientie, certe mutabilitate et mobilitate prevaricatricis nature.
(De ecclesiasticis. dogmatibus, c. 86) BD 19.68]

¹⁹⁰ verus CPS; iustus M

*Ut¹⁹¹ penitentes a conviviis et ornamentis abstinere debeant. Ex decretis Lucii pape, cap.
5*

Quod penitentes a conviviis et ornamentis atque alba veste abstinere debeant, et
discordes pellantur ab ecclesia donec ad pacem redeant.

BD 19.69]

84

*Ut presbiter penitentes non reconciliet, nisi episcopus suus iubeat. Ex concilio Africano,
cap. 30*

¹⁹¹ Ut CPS; Quod M

Ut presbiter non interrogato¹⁹² episcopo non reconciliet penitentem, nisi, absentia episcopi, necessitate compellente¹⁹³.

(cap. 10, et Carth. 3, c. 32) BD 19.70; cf Ctp 2.17.23] (26, q. 6, c. Presbyter.)

84A (S)

Ut nullus ex ecclesiastico ordine per manus impositionem remedium accipiat penitendi.

Ex decretis Leonis, cap. 16

Alienum est autem a consuetudine ecclesiastica ut qui in presbiterali ordine aut in diaconii gradu fuerint consecrati, hi pro crimine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant penitendi. Quod sine dubio ex apostolica traditione descendit, secundum quod scriptum est, Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro eo? Unde huiusmodi lapsis ad promerendam misericordiam Dei privata est expetenda secessio, ubi illis satisfactio si digna fuerit sit etiam fructuosa.

BD 19.71]

85 (CRSLHM)

¹⁹² [inconsulto, orig.] *add. Fr*

¹⁹³ compellente CPM; cogente S

Ut¹⁹⁴ ordinati in gravioribus peccatis deprehensi, non manus impositionem, ut laici, accipere debeant. Ex concilio Carthaginensi, cap. 27

Item confirmatum¹⁹⁵ est ut si quando presbiteri vel diaconi in aliqua graviore culpa convicti fuerint, qua eos a ministerio necesse sit removeri, non eis manus tanquam penitentibus, vel tanquam fidelibus laicis imponatur, neque¹⁹⁶ permittendum ut rebaptizati ad clericatus gradum promoveantur.

(Conc. Carth. 5 cap. 11) BD 19.72; Ctp 2.19.11] (Dist. 50, c. Confirmatum est.)

86

De clericis qui corporali delicto delinquant, si restaurari possint. Ex epistola Isidori ad Masonem

Nulla est in huiusmodi sententiis decretorum diversitas intelligenda, quod alibi legitur in lapsu corporali restaurandum honoris gradum post penitentiam, alibi post huiusmodi delictum nequaquam reparandum prioris ordinis meritum. Hec enim diversitas hoc modo distinguitur. Illos enim ad pristinos officii gradus redire precepit canon, quos penitentie precesserit satisfactio, vel digna peccatorum confessio. At contra hi qui neque a vitio corporis emendantur, et hoc ipsum carnale delictum quod admittunt, etiam vindicare quadam superstitiosa temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam communionis recipiant.

(Habetur supra c. 57, et citatur dist. 50, Domino sancto.) BD 19.73]

87

¹⁹⁴ Ut CS; Quod M

¹⁹⁵ -atum CS; -amentum RL

¹⁹⁶ unquam *add. Fr, om.* CSM

De his qui altario Dei serviunt, si subito flenda carnis fragilitate corruerint. Ex concilio Elerdensi¹⁹⁷, cap. 5

Hi¹⁹⁸ qui altario Dei serviunt, si subito flenda carnis fragilitate corruerint, et Domino respiciente digne penituerint, ita ut mortificato corpore, cordis contriti sacrificium Deo offerant, maneat in potestate pontificis vel veraciter afflictos non diu suspendere, vel desidiosos prolixiore tempore ab ecclesie corpore segregare. Ita tamen ut sic officiorum suorum loca recipiant, ne possint ad altiora officia ulterius promoveri. Quod si iterato, velut canes, ad vomitum reversi fuerint, et velut sues, in volutabris immersi fuerint, non solum dignitate officii careant, sed etiam sanctam communionem non nisi in exitu percipiant.

BD 19.74; Ctp 2.34.5] (Dist. 50 et 15 c. Hi qui altario.)

¹⁹⁷ Elerd' CPVSH; Helerd' C²; Hilerdensi RL; Ilerdensi M

¹⁹⁸ Si V

88¹⁹⁹

Quod coniugati in Quadragesima abstinere debeant ab uxoribus. Ex concilio Eliberitano, cap. 5

Qui in Quadragesima ante Pascha cognoverit uxorem suam, et noluerit abstinere ab ea, unum annum peniteat, aut pretium videlicet 25 solidorum ad ecclesiam tribuat, aut pauperibus dividat. Si per ebrietatem et sine consuetudine acciderit, 40 dies peniteat.
(in fragm.). BD 19.75]

89

¹⁹⁹ *Whole canon in mg. V*

*De illis²⁰⁰ qui in Quadragesime diebus carnem manducare presumunt. Ex concilio
Toletano, cap. 9*

Quicumque in quadragesime diebus²⁰¹ esum carniū attentare presumpserit, non solum reus erit resurrectionis Dominice, verum etiam alienus ab eiusdem diei sancta communione. Et hoc illi cumuletur ad penam, ut in ipsius anni circulo ab omni esu carniū abstineat, quia sacris diebus abstinentie oblitus est disciplinam²⁰².
(*Toleta. conc. 8 cap. 9*) *BD 19.76*]

²⁰⁰ illis CRPBSM; his H

²⁰¹ quadr. diebus CPSH; sive inevitabili necessitate atque fragilitate, et evidenti languore seu etiam impossibilitate aetatis, diebus Quadragesimae M

²⁰² obl. est disc. CPBS; disc. obl. est RLHM

*De fratre non peccante ad mortem*²⁰³. *Ex epistola Iohannis evangeliste*

Qui scit fratrem suum peccare non ad mortem, postulet pro eo, et dabit ei vitam Deus. Si quis usque ad mortem peccat, quia est peccatum usque ad mortem, non pro eo dico ut quis roget.

(I Ioan. V) BD 19.77]

91

Quod difficile sit graviter peccanti sub gradu, manere in gradu. Ex dictis Hieronimi

Quicumque dignitatem gradus divini non custodiunt, contenti fiant animam salvare. Reverti enim in eum gradum in quo antea fuerant difficile est.

BD 19.78]

92

²⁰³ non peccante ad mortem CRL; non peccante ad mortem et ad mortem peccantem PV; non peccante ad mortem et ad mortem S; peccante non ad mortem M

De eadem re. Item²⁰⁴ eiusdem

Qui sub gradu peccat, debet excommunicari, quia magna est dignitas huius nominis. Tamen potest redimere animam suam post penitentiam; ad priorem enim gradum venire difficile est.

BD 19.79j

²⁰⁴ Item CPBM; Ex dictis S

De eadem re²⁰⁵. Ex dictis²⁰⁶ Augustini

Qui sub gradu cecidit post penitentiam contentus fiat baptizare, communionem dare infirmis, et altario tantummodo ministrare.

BD 19.80]

94

De eadem re. Ex dictis Isidori

²⁰⁵ re CVBSM; om. P

²⁰⁶ dictis CVBSLM; concilio P

Isidorus in evangelio²⁰⁷ Ephesi prepositum id²⁰⁸ sacerdotem ostendit, iuxta Malachiam qui dicit, Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est. Candelabrum enim sacerdotis, quia charismata intelliguntur honoris, tunc penitus iuxta Ioannem movetur, quando post delicta, neglecta penitentia, admissa scelera non deflentur. Non enim dicit quia cecidisti, movebo candelabrum tuum; sed, nisi penitentiam egeris, movebo candelabrum tuum.
BD 19.81]

²⁰⁷ evangelio CPVBSL *BD*; angelo P²M

²⁰⁸ -itum id CBS; -itum ac RL; -itum id est PV; -ito M

Quod post septem annos penitentem sacerdotem censura canonum in pristinum statum remeare²⁰⁹ precipiat. Item Isidorus dicit²¹⁰

Canonum censura post septem annos remeare penitentem sacerdotem in statum pristinum precipit, non expletione proprii arbitrii, sed potius ex sententia divini iudicii. Nam legitur quia Maria soror Aaron prophetissa dum obtrectationis adversus Moisen incurrisset delictum, illico stigmatate lepre percussa est. Cumque petisset Moisen²¹¹, ut emundaretur, Dominus precepit eam extra castra egredi septem diebus, et post emundationem rursus eam castris reverti. Maria ergo soror Aaron caro intelligitur sacerdotis, que dum superbie dedita, sordidissimis corruptionum maculatur erroribus, moretur extra castra septem diebus, id est a collegio sancte ecclesie septem annis proiiciatur, quibus post emendationem vitiorum²¹² expletis, loci, sive pristinae dignitatis recipiat meritum.

BD 19.82]

96

De illis qui scabiem aut vermiculos comedunt, vel urinam bibunt. Ex penitentiali Bede

²⁰⁹ remeare RP²VLM; remanere CPB²SH

²¹⁰ dicit CPVSL; *om.* M

²¹¹ [Moyses] *add.* M

²¹² [vitae] *add.* M

Qui comedit scabiem aut vermiculos qui pedule²¹³ dicuntur, vel urinam bibit, sive stercora comedit, si infantes sunt vel pueri, vapulent; si in virili etate, septem dies peniteant, et utrique cum impositione manus episcopi sanentur.

BD 19.84]

97

De illis qui animalia a bestiis dilacerata, vel laqueis strangulata comedunt. Ex penitentiali Theodori

Animalia que a lupis seu a canibus lacerantur, non sunt comedenda, nec cervus nec capreus, si mortui inventi fuerint, nisi forte ab homine adhuc viva occidantur prius, sed porcis et canibus dentur. Aves vero, et animalia cetera, si in retibus strangulantur, non sunt comedenda, nec si oppresserit accipiter, et si sic mortua inveniuntur, quia in actibus apostolorum precipitur abstinere a fornicatione, a sanguine suffocato, et idololatria.

BD 19.85]

98

²¹³ pedule CPVS; pediculi M

*De apibus si hominem occiderint.*²¹⁴*Eiusdem*²¹⁵

Apes si occidunt hominem, ipse quoque occidi festinentur, mel tamen manducetur.

BD 19.86]

²¹⁴ Item *add.* CRLM, *om.* PVBS

²¹⁵ Eiusd. *before* De S, *not* CPVM

*De porcis et gallinis, si sanguinem hominis comederint. Item eiusdem*²¹⁶

Si porci vel galline sanguinem hominis comedunt, mox occiduntur, et intralia proiciantur, et cetera caro manducetur. Si autem tardatur occisio, non comedatur. Si autem cadavera laceraverint mortuorum, macerentur, et post anni circulum comedantur. Si autem porci occiderint hominem, statim interficiantur et sepeliantur.

BD 19.87]

²¹⁶ Item eiusd. CPM; *om. S*

*De illis qui carnem immundam vel morticinam comedunt. Item eiusdem*²¹⁷
Qui manducat carnem immundam, aut morticinam, aut dilaceratam a bestiis, 40
dies peniteat. Si enim necessitate famis contingit, multo levius est.
BD 19.88]

101

*De illis qui cibum immunda manu tactum comederint, vel si canis, aut aliquod animal
immundum cibum tetigerit. Item eiusdem*

²¹⁷ Item eiusdem CPM; *om. S*

Quod si casu²¹⁸ quis immunda manu cibum tangit, vel si canis vel pilax, aut catus, musve aut animal immundum sanguinem hominis edit, non nocet. Et qui pro necessitate famis manducat animal quod immundum videtur, vel avem, vel bestiam, misericorditer peniteat.

BD 19.89j

²¹⁸ casu CVBSM; casu P

De illis qui sanguine vel²¹⁹ aliquo immundo polluuntur. Item eiusdem
Qui sanguine, vel quocumque immundo polluitur, si nescit qui manducat, leve est.
Si autem scit, peniteat iuxta modum pollutionis.
BD 19.90]

103

²¹⁹ vel PVS; aut B; *om.* CRM

De illis qui²²⁰ sanguinem aut semen biberint. Item eiusdem
Qui sanguinem aut semen biberit pro aliqua re, tres annos peniteat.
BD 19.91]

²²⁰ aut *add. CR, om. PVBSM*

*De piscibus mortuis in flumine inventis. Item eiusdem*²²¹

Piscis mortuus in flumine inventus, non est edendus, quia non est venatio hominis. Si vero piscando tactus fuerit, et ipso die inventus fuerit, qui non hesitat, manducet; qui autem dubitat, non manducet.

BD 19.92]

²²¹ Item eiusdem CPM; *om. S*

De clericis si²²² a demonio vexantur. Ex concilio Aurelianensi, cap. 6

Si quis clericus vexatus fuerit a demonio, decem annos peniteat, et inter audientes sit, et ad sacros ordines non adducatur. Si bene egerit, et per Dei gratiam²²³ liberatus fuerit, sit in reliquis officiis ecclesiasticis.

BD 19.93]

106

De illis qui parentum honorem non servant. Ex penitentiali Romano

²²² si CPS; qui M

²²³ [misericordiam] *add.* M²

Si quis²²⁴ inhonoraverit patrem aut matrem, tres annos peniteat. Quod si manum levaverit, aut percusserit, septem annos peniteat.
BD 19.94]

107

²²⁴ quis RVSB²(?)LHM; qui CBP

Quod penitenti nulla negotia exercere conveniat. Ex decretis Leonis pape²²⁵

Qualitas lucri negotiantem aut excusat, aut arguit, quia est honestus questus, et turpis. Verumtamen penitenti utilius est dispendia pati, quam periculis negotiationis obstringi. Quia difficile est inter ementis vendentisque commercium non intervenire peccatum.

(ep. 91, c. 9, De penit.). BD 19.95] (Dist. 5, c. Qualitas.)

108

Ut sacerdotes nulli penitentiam iniungant ex corde, sed auctoritate. Ex concilio Magontiensi, cap. 24

²²⁵ Ex - pape CPM; om. S

Omnibus his actis²²⁶ ventilata²²⁷ est ratio penitentiae, ut sacerdotes certius intelligerent quomodo confessiones recipere, et penitentiam secundum canonicam institutionem penitentibus deberent indicare²²⁸.

BD 19.96]

109

²²⁶ auctis V

²²⁷ -ata CVBSM; -atis P

²²⁸ [indicere] *add.* M²

*Ut unusquisque presbiter octo principalia vitia per ordinem²²⁹ sciat. Ex eodem concilio,
cap. 5²³⁰*

Ventilata est ratio octo principalium vitiorum, ut unusquisque presbiter diversitatem illorum sciat, et ab illis, Domino auxiliante, se intelligat custodire, et aliis predicare.
BD 19.97]

²²⁹ per ordinem CVBSM; *om.* P

²³⁰ cap. 5 CPBM; *om.* S

Ut sacerdotes diligenter examinent confitentium peccata. Ex eodem, cap. 6²³¹

Ut episcopi et presbiteri examinent qualiter confitentibus peccata diiudicent, et tempus penitentiae constituent.

BD 19.98]

²³¹ pecc. - 6 CPM; *om. S*

Ut singuli presbiteri capitula auctoritativa habeant ad succurrendum penitentibus. Ex eodem, cap. 26²³²

Ut unusquisque presbiter capitula habeat de maioribus et minoribus vitiis, per que cognoscere valeat, vel predicare subditis, ut caveant ab insidiis diaboli.

BD 19.99]

112

²³² Ex - 26 CPM; *om. S*

De presbiteris qui culpas peccantium reticent vel minus digne penitentes ad reconciliationem adducunt. Ex decret. Alexandri pape²³³

Ut nemo presbiterorum xenium, vel quodcumque emolumentum temporale, immo detrimentum spirituale a quocumque publice²³⁴ peccante, vel incestuoso accipiat, ut episcopo vel ministris eius peccatum illius reticeat, nec pro respectu cuiusque persone, aut consanguinitatis, vel familiaritatis alienis communicans peccatis hoc episcopo innotescere detrectet, nec a quoquam penitente aut gratiam, aut favorem aut munus suscipere presumat, aut minus digne penitentem ad reconciliationem adducat, et ei testimonium reconciliationis ferat, vel quocumque livore alium quemlibet dignius penitentem a reconciliatione removeat, quia hoc Simoniacum, et Deo et hominibus contrarium est.

(ad calcem decret. Alexan. I) BD 19.100]

113

De illis qui truncationes membrorum fecerint. Ex penitentiali Romano

Qui per rixam ictu debilem vel deformem hominem fecerit, reddat impensas medici, et medium annum peniteat. Si non habuerit unde reddat, unum annum peniteat. Si laicus per dolum sanguinem effuderit, reddat illi tantum quantum nocuit, et si non habet unde reddat, solvat in opera proximi, sui, quandlu ille infirmus est, et postea 40 dies peniteat in pane et aqua.

BD 19.101]

114

De eadem re. Ex penitentiali Bede

²³³ Ex - pape CPM; om. S

²³⁴ [publico vel, orig.] add. Fr

Qui ictum proximo dederit, et non nocuerit, tres dies peniteat in pane et aqua. Si clericus, annum vel dimidium. Si quis alicui quodlibet membrum voluntate sua²³⁵ truncaverit, tres annos peniteat, unum ex his in pane et aqua. Parvuli invicem se percutientes, tres dies. Si vero adolescentes, viginti dies peniteant.
BD 19.102]

115

De illis qui ducatum prestant, et depredatores super Christianos ducunt. Ex penitentiali Romano

²³⁵ [voluntarie] *add.* M²

Si quis prebet ducatum super Christianos, ut depredentur, et non acciderit strages Christianorum, tres annos peniteat. Sin vero eiectis²³⁶ armis usque ad mortem mundo mortuus vivat.

BD 19.103]

116

De illis qui per amorem venefici fiunt. Ex penitentiali Theodori

²³⁶ [abiectis] *add.* M²

Si quis per amorem veneficus²³⁷ fit, et neminem perdiderit, si clericus est, unum annum peniteat in pane et aqua; si subdiaconus, duos; si diaconus, tres, unum ex his in pane et aqua. Et laicus dimidium annum peniteat, maxime si per hoc mulieris partum deceperit quisque, tres annos unusquisque superaueat in pane et aqua, ne homicidii reus sit.

BD 19.104]

117

De illis qui hereticis nescientes se in aliquibus commiscuerint. Ex decr. Eutichiani pape

²³⁷ per am. ven. CRPSM; ven. per amorem B

Si quis dederit aut²³⁸ acceperit communionem de manu heretici, et nescit quod catholica ecclesia contradicit, postea intelligens, annum integrum peniteat. Si autem scit, et neglexerit, et postea penitentiam egerit, decem annos peniteat; alii iudicant septem, et humanius quinque annos peniteat. Si quis permiserit hereticum missam celebrare in ecclesia catholica, et nescit, quadraginta dies peniteat; si pro reverentia eius, annum integrum peniteat; si pro dampnatione ecclesie catholice et consuetudinis Romanorum, proiiciatur ab ecclesia sicut hereticus, nisi habeat penitentiam. Si habuerit decem annos peniteat. Si recesserit ab ecclesia catholica, in congregationem hereticorum, et alii persuaserit, et postea penitentiam egerit, duodecim annos peniteat, quatuor annos extra ecclesiam, et sex inter auditores, et duos adhuc extra communionem. De his in canone dicitur, ut decimo anno communionem sine oblatione recipiant. Si episcopus aut abbas iubet monacho suo pro hereticis mortuis missas cantare, non licet, et non expedit obedire eis. Si presbitero contigerit ubi missam cantaverit, et alius recitaverit nomina mortuorum, et simul nominaverit hereticos cum catholicis, si post missam intellexerit, hebdomada peniteat; si frequenter fecerit, annum integrum peniteat. Si quis autem pro morte heretici missam ordinaverit, et pro religione sua eius reliquias ibi tenuerit, et nescit differentiam catholice fidei, et postea intellexerit, penitentiamque egerit, reliquias ibi debet igne concremare, et annum peniteat. Si autem scit et neglexerit, penitentia commotus decem annos peniteat. Si quis a fide catholica discesserit sine ulla necessitate, et postea ex toto animo penitentiam acceperit, tres annos extra ecclesiam, id est, inter audientes, iuxta Nicenum concilium²³⁹, septem annos in ecclesiis inter²⁴⁰ penitentes, et duos annos adhuc extra communionem peniteat.

BD 19.105]

118

De illis qui comedunt aut bibunt ab immundis animalibus tactum vel intinctum. Ex penitentiali Romano

Qui comedit vel bibit intinctum a familiari bestia, id est cane vel catto, et scit, centum psalmos cantet. Si nescit, duos dies ieiunet; vel si redimere voluerit, quinquaginta psalmos cantet. Qui dederit alicui liquorem, in quo mus, vel mustela mortua inventa sunt, si laicus est, septem dies peniteat. Si in cenobiis contigerit, trecentos psalmos cantet. Qui postea noverit quod talem potum biberit, centum quinquaginta psalmos cantet. Si quis semicoctum comederit inscius, tres dies peniteat, vel Psalterium cantet, sciens autem septem dies peniteat. Pro modico furto 20 dies peniteat, qui est 20 annorum. Puer qui est decem annorum, aliquid furti faciens, septem dies peniteat. Si quis tinxerit manum in aliquo cibo liquido, et non idonea manu, 100 palmatis emendetur. Si in farina, aut in aliquo cibo sicco, aut in pulte, aut in lacte coagulato mus vel mustela mortua inveniuntur, quod in circuitu eius est, totum proiicietur foras, quod reliquum est manducetur.

BD 19.106]

119

²³⁸ aut CPS; vel M

²³⁹ (cap. 11) *add.* M²

²⁴⁰ *illeg. marginal add.* S

*Quod diabolus internas cogitationes anime non videat, sed ex motu²⁴¹ corporis intelligat.
Ex dictis Augustini²⁴²*

Internas anime cogitationes diabolus non videre certissimum est, motivas²⁴³ corporis ab illo et affectionum indicibus colligi, experimento didicimus; secreta autem cordis solus ille novit, ad quem dicitur, Tu solus nosti corda filiorum hominum.
(*De ecclesiast. dogmat. c. 81*) *BD 19.107*]

120

²⁴¹ quandoque *add. M, om. CPS*

²⁴² *Ex - Augustini CVBSM; Dicit Augustinus P*

²⁴³ *motivas CRPBS BD; motu vero R²L; motu eas P²; motu vero eas V; motu vero has M*

De eadem re. Ex dictis²⁴⁴ eiusdem

Non omnes male cogitationes nostre semper diaboli instinctu excitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrii motu emergunt; bone autem cogitationes semper a Deo sunt.
(ibid., ca. 82) BD 19.108]

²⁴⁴ Ex dictis CPSM; Item *Fr*

*De illis qui alios in culpa sua defendere nituntur. Item²⁴⁵ ex dictis eiusdem
Reos sanguinis non defendat ecclesia, ne effusione²⁴⁶ sanguinis particeps fiat.
BD 19.109]*

122

De eadem re. Ex decretis Eusebii pape, cap. 15

²⁴⁵ Item CPM; om. S

²⁴⁶ -ione CPS; -ionem M

Ut²⁴⁷ qui alium in culpa sua defendere vel excusare nititur, excommunicetur.
BD 19.110]

123

²⁴⁷ Ut CPLHM; Et S

Ut penitentia coniugatis²⁴⁸ ex consensu detur. Ex concilio Arelatensi, cap. 6

*Ut penitentia coniugatis ex consensu amborum detur²⁴⁹. Penitentiam coniugatis²⁵⁰
non nisi ex consensu dandam.*

(Conc. Arela. 2 cap. 22) BD 19.111; cf 15.14 above; Ctp 2.24.7]

²⁴⁸ non nisi *add. M, om. CPVS*

²⁴⁹ Ut - detur CPS; *om. M*

²⁵⁰ coniugatis CPS; *om. M*

Quot modis anime defunctorum solvi debeant. Ex dictis Origenis²⁵¹

Anime defunctorum quatuor modis solvuntur, aut oblationibus sacerdotum, aut precibus sanctorum, aut carorum elemosinis, aut ieiunio cognatorum.

(August. lib. De cura pro mortuis, cap. 2) BD 19.112]

125

De nutriendis infirmis. Ex dictis Hieronimi

Nutrire infirmos et fovere Christum nihil interest. Nutriendus enim est infirmus, quia Christus infirmum se esse profitetur.

BD 19.113]

126

²⁵¹ Origenis CPS; Gregorii M

Quod non noceant²⁵² preterita, si non placeant presentia. Ex dictis Augustini

Non nocent mala preterita, si non placeant presentia, precipue si multis elemosinis sint expiata.

BD 19.114]

127

De illis qui hospites recipere neglexerint. Ex Penitentiali Romano

Quicumque hospites non recipit in domo sua, sicut Dominus precepit, et propter hoc regna celorum promisit, quanto tempore hospitibus humanitatem denegavit, et mandata evangelica iuxta possibilitatem suam non adimplevit, nec pedes lavit, nec elemosinam dedit, tanto tempore pleniter in pane et aqua, si non emendet, peniteat.

BD 19.115]

128

Ut clerici superflua pauperibus erogent. Ex penitentiali Romano

²⁵² mala add. M, om. CPS

Clericus habens superflua, donet ea pauperibus. Sin autem, post peniteat tempore quo vivat, in contritione, et²⁵³ in penitentia remotus vivat.
BD 19.116]

129

²⁵³ contritione et M; contradictione CBS; contradictione P²; contritione V

De illo qui alicui fratri suum imputat²⁵⁴ peccatum nisi prius²⁵⁵ seorsum eum arguerit.

Item ex eodem

Qui peccatum imputando fratri imponit, priusquam seorsum arguat eum, satisfaciens ei, tres dies peniteat.

BD 19.117]

130

²⁵⁴ suum imp. CSM; imp. suum PV; ? B

²⁵⁵ nisi prius CPS; priusquam M

De illis qui diu reticent²⁵⁶ peccata. Ex penitentiali Bede²⁵⁷
Sciendum vero est, quanto quis tempore moratur in peccatis, tanto eis²⁵⁸
augenda²⁵⁹ est penitentia.
BD 19.118]

131

²⁵⁶ reticent CRLHM; retinent PV; ? B; recitent S

²⁵⁷ Ex - Bede CPM; *om.* S

²⁵⁸ eis CPS; ei RM

²⁵⁹ agenda H; [agenda] *add.* M

De illo²⁶⁰ qui aliquem in ira percusserit. Ex concilio Rothomagensi, cap. 9

Si quis alium per²⁶¹ iram percusserit, et sanguinem effuderit, si laicus est, 20 dies peniteat; clericus, 30. Illi autem qui gradum habent, amplius compelli debent. Diaconus, sex menses; presbiter, unum annum; episcopus, duos annos et sex menses.

BD 19.119]

132

*De illis qui ad feriendum hominem surrexerint, volentes eum occidere, sed non potuerunt.
Ex penitentiali Romano*

²⁶⁰ illo VLM; ill' PS; illis CRB

²⁶¹ per CBSLM; in PV

Qui ad feriendum hominem surrexerit²⁶², volens eum occidere, tres hebdomadas peniteat. Si clericus fuerit, 6 menses. Quod si vulneraverit, 40 dies peniteat. Si clericus, clericum, annum totum; sed et pecuniam pro modo vulneris cui infixit tribuat.

BD 19.120]

133

De illis qui reticuerint peccatum fratris, quod est ad mortem. Ex penitentiali Theodori

Qui reticuerit delictum fratris quod est usque ad mortem, neque eum corripuerit, iuxta regulam evangelicam, primo inter se et ipsum solum, deinde inter alios, deinde ad ecclesiam culpam referens, si necesse fuerit, et quanto tempore fuit, tanto peniteat.

BD 19.121]

134

Quod non liceat diacono penitentiam dare alicui. Ex penitentiali Romano

Non licet diacono alicui dare penitentiam, sed episcopus aut presbiter dare debet.

BD 19.122]

135

²⁶² surrexerit CVBSM; surrexit P

Ut penitentia que dilata est, cum petita fuerit²⁶³, non negetur²⁶⁴. Ex decretis Leonis pape, cap. 21²⁶⁵

Dissimulatio hec potest non de contemptu esse remedii, sed de metu gravius delinquendi. Unde penitentia que dilata est, cum studiosius petita fuerit, non negetur, ut quoquo modo ad indulgentie medicinam anima vulnerata perveniat.
(*epistola 92, cap. 7, De peniten.*) *BD 19.123] (Dist. 1, c. Penitentia que.)*

136

De illis qui despiciunt eos qui fideliter agapas fecerint. Ex concilio Gangrensi, cap. 11

Si quis despicit eos qui fideliter agapas, id est convivium pauperibus exhibent, et propter honorem Domini convocant fratres, et noluerit communicare huiusmodi vocationibus, parvipendens quod geritur, anathema sit.
BD 19.124] (Dist. 42, c. Quis despicit.)

137

De illis qui dicunt se non habere peccata. Ex concilio Africano, cap. 70

²⁶³ ut *add.* C?PS; *om.* C²RP²VBM

²⁶⁴ non neg- CP²S; ne neg- V; non deneg- M

²⁶⁵ cap. 21 CPM; *om.* S

Item placuit, ut quod ait sanctus Apostolus Iohannes²⁶⁶, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos decipimus, et veritas in nobis non est, quisquis sic accipiendum putaverit, ut dicat, propter humilitatem oportere dici nos habere peccatum, non quia vere ita est, anathema sit. Sequitur enim apostolus, et adiungit, Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est et iustus qui remittat nobis peccata, et mundet nos ab omni iniquitate. Ubi satis apparet hoc non tantum humiliter, sed etiam veraciter dici. Poterat enim dicere apostolus, Si dixerimus, non habemus peccatum, nosmetipsos extollimus, et humilitas in nobis non est. Sed cum ait, Nosmetipsos decipimus, et veritas in nobis non est, satis ostendit eum qui dixerit se non habere peccatum, non verum loqui, sed falsum.

(cap. 81, et conc. Milevi. ca. 6) BD 19.125]

²⁶⁶ ap. Ioh. CPS; Ioh. ap. M

De illis sanctis²⁶⁷ qui dicunt in oratione dominica²⁶⁸, Dimitte nobis debita nostra. Ex eodem concilio, cap. 71

Item placuit ut quicumque dixerit in Oratione Dominica ideo dicere sanctos, Dimitte nobis debita nostra, ut non pro seipsis hoc dicant, quia non est eis necessaria ista petitio, sed pro aliis, qui sunt in suo populo peccatores; et ideo non dicere unumquemque sanctorum, dimitte mihi peccata mea, sed dimitte nobis debita nostra, ut hoc pro aliis potius quam pro se iustus petere intelligatur, anathema sit. Sanctus enim et iustus erat apostolus Iacobus cum dicebat, In multis offendimus omnes. Nam quare additum est, omnes, nisi ut ista sententia conveniret et psalmo, ubi legitur, Non intres in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Et in oratione sapientissimi Salomonis, Non est homo qui non peccet. Et in libro sancti Iob, In manu omnis hominis signum, ut sciat omnis homo infirmitatem suam. Unde etiam Daniel sanctus et iustus cum in oratione pluraliter diceret, Peccavimus, iniquitatem fecimus, et cetera que ibi veraciter et humiliter confitetur, ne putaretur (quemadmodum quidam sentiunt), hoc non de suis, sed de populi sui potius dixisse peccatis, postea dixit, Cum orarem et confiterer peccata mea, et peccata populi mei Domino Deo meo, noluit peccata nostra dicere, sed populi sui dixit et sua, quoniam futuros istos, qui tam male intelligerent, tanquam propheta, previdit.

(cap. 82, et con. Milevi. cap. 7). BD 19.126]

²⁶⁷ sanctis CPS; *om.* RL

²⁶⁸ in Or. dom. CRPBSLM; *om.* H

*De illis qui se affligunt de obitu carorum. Ex epistola Anastasii primi pape, cap. 2²⁶⁹,
Neriano nobilissimo viro directa*

Nos autem qui novimus, qui hoc credimus et docemus, contristari nimium de obeuntibus non debemus, ne quod apud alios pietatis tenet speciem, hoc magis in culpa sit nobis. Nam diffidentie quodammodo genus est, contra hoc agere quod quisque predicator querit²⁷⁰ iustitiam amans, dicente Apostolo, Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et ceteri qui spem non habent. Hac itaque, frater charissime, ratione perspecta, studendum nobis est, ut (sicut diximus) non de mortuis affligamur, sed affectum viventibus impendamus, quibus et pietas ad utilitatem, et sit ad fructum dilectio. Depone ergo, charissime, merorem, et assume spiritualem fructum letitie, ad utilitatem sancte Dei ecclesie, servorumque eius profectum, et vite huius quecumque sunt spatia eternis divinisque officiis illustrare contende, ut qui insignem te prestitit, reddat sibi per secula clariorem.

(Epistola 2) BD 19.129]

140

De illis qui sibi ipsis voluntarie mortem inferunt. Ex concilio Bracarenensi, cap. 10

Placuit ut hi qui sibi ipsis voluntarie aut per ferrum, aut per venenum, aut per precipitium, aut per suspendium, vel quolibet modo inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neque cum psalmis ad sepulturam eorum cadavera deducantur. Multi enim sibi hoc per ignorantiam usurparunt. Similiter et de his placuit fieri, qui pro suis sceleribus puniuntur.

(Conc. Braca. I cap. 34). BD 19.130] (23, q. 5, c. Placuit ut hi.)

141

De eadem re. Ex concilio Cabilonensi, cap. 5

²⁶⁹ cap. 2 CPS; *om. M*

²⁷⁰ [contra quod quis. praed. queritur. orig.] *add. Fr*

Quicumque se propria voluntate aut in aquam deiecerit²⁷¹, aut collum ligaverit, aut de arbore precipitaverit, aut ferro percusserit, aut cuilibet voluntarie se morti tradiderit, istius oblatio non recipiatur²⁷².

(Antisiodor. conc., cap. 17) BD 19.131]

142

De illis qui cum infidelibus cibum sumere presumunt. Ex conc. Eliberitano

²⁷¹ deiecerit CRM; iactaverit PVBS; [iactaverit] *add.* M²

²⁷² (paululum variat in orig.) *add.* Fr

Si vero clericus vel fidelis cum Iudeis cibum sumpserit, placuit eum a
communione abstinere, ut debeat²⁷³ emendari.
(cap. 50) *BD 19.132*

143

²⁷³ debeat C^{PSH}; possit M

*De illis qui apostatant, et ad idololatriam se convertunt. Ex eodem concilio*²⁷⁴

Adiectum est etiam quosdam Christianos ad apostasiam (quod dici nefas est) transeuntes et idolorum cultu ac sacrificiorum contaminatione profanatos, quos a Christi corpore et sanguine, quo dudum redempti fuerant renascendo, iubemus abscindi, et si resipiscentes forte aliquando fuerint, ad lamenta conversi, his, quandiu vivunt, agenda penitentia est, ut in ultimo fine suo reconciliationis gratia tribuenda, dicente Domino, Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat.

(id habet Siricius papa ep. 1, c. 3). BD 19.133]

144

De eadem re. Item ex eodem

²⁷⁴ eod. conc. CRBSM; conc. eod. PV

De his qui apostatant, et raro se ad ecclesiam representant, nec quidem penitentiam agere querunt, et postea infirmitate arrepti, petunt communionem, placuit non dandam eis communionem, nisi revelaverint fidem suam rectam, et egerint²⁷⁵ fructus dignos penitentiae²⁷⁶.

(conc. Arelat. I, c. 23). BD 19.134]

145

De illis qui Christiana mancipia captivaverint. Ex penitentiali Theodori

²⁷⁵ [revaluerint (revelaverint *Fr*), et egerint. Sic codex concili.] *add.* M²

²⁷⁶ fructus dignos pen. CPVS; dignos pen. fructus RL; dignos fructus pen. BHM

Si quis cumque²⁷⁷ hominem quolibet ingenio captivaverit, aut transmiserit, tribus annis peniteat.
BD 19.135]

146

²⁷⁷ quis cumque CPBSH; quis RL; quemcumque V; quis aliquem M

De illis qui domum vel²⁷⁸ aream proximi sui incenderint. Ex penitentiali Romano

Si quis domum vel aream cuiuscumque voluntarie igne cremaverit, sublata vel incensa omnia restituat, et tribus annis penitentiam agat.

BD 19.136]

147

De illis qui libidinose obtrectaverint puellam aut mulierem. Ex eodem

Si quis obtrectaverit puelle aut mulieris pectus, vel turpitudinem earum; si clericus est, quinque dies; si laicus, tres dies peniteat. Monachus vel sacerdos a ministerio divino suspensi, si aliquid tale fecerint, 20 dies peniteant. Scriptum est enim, Neque tetigeritis neque obtrectaveritis turpitudinem feminarum.

BD 19.137]

148

De illis qui in balneo cum mulieribus se laverint. Ex penitentiali Theodori

Si quis in balneo cum mulieribus se lavare presumpserit, tres dies peniteat, et ulterius non presumat.

BD 19.138]

149

²⁷⁸ domum vel CRLM; *om.* PVBS

De administratione sinodochii²⁷⁹ et decime. De eodem

Si quis sinodochias²⁸⁰ pauperum administrat, vel decimas populi suscepit, et si quis exinde vel suis lucris sectandum aliquid subtraxerit, quasi rerum alienarum invasor, reus²⁸¹ dampnum restituat, et sub canonico iudicio reformatur, et agat penitentiam annis tribus. Scriptum est enim, Talem dispensatorem Dominus querit, qui sibi de suis nihil usurpet.

BD 19.139]

150

Ut femine menstruate non offerant

Ut mulieres menstruo tempore non offerant, nec sanctimoniales, nec laice. Si presumpserint, tres hebdomadas peniteant.

BD 19.140]

151

²⁷⁹ sinodochii CPVH; senod- S; xenodochiae [synodochiae *add.* M²] M

²⁸⁰ sin. CPS; xenodochias [synodochias *add.* M²] M

²⁸¹ [rerum] *add.* M²

De illis feminis que ante mundum sanguinem ecclesiam intrant²⁸², et que nupserint his diebus. Ex penitentiali Theodori

Mulier que intrat ecclesiam ante mundum sanguinem post partum, si masculum genuerit, 33 dies peniteat; si feminam, 46. Si qua autem presumpserit ante tempus prefinitum ecclesiam intrare, tot dies peniteat in pane et aqua, quot ecclesia carere debuerat. Qui autem concubuerit cum ea his diebus, decem dies peniteat in pane et aqua. *BD 19.141]*

²⁸² intrant CPS; intraverint M

Quod monachi secularibus penitentiam dare²⁸³ debeant. Ex concilio Magontiensi, cap. 22
Liberi²⁸⁴ sunt monachi ad dandam penitentiam secularibus.
BD 19.142]

153

Ut penitentes ante peractam penitentiam non reconcilientur. Ex eodem concilio, cap. 23
Non reconcilientur penitentes, si necessitas non cogit, nisi post actam
penitentiam.
BD 19.143]

154

²⁸³ non add. C²RLHM, om. CPVBS

²⁸⁴ non add. C²RLHM, om. CPVBS *BD*

De illis²⁸⁵ qui ad confessionem veniunt, necesse est ut²⁸⁶ primum de livore invidie et²⁸⁷ avaritia interrogentur. Ex penitentiali Theodori

Sane quia de livore invidie, et de ira, necnon et de avaritia, ut superius digestum est, oriuntur homicidia, recte (ut arbitrator) censuimus de ipso vitio, primum qualiter sacerdotali iudicio canonicè penitus sit corrigendum ostendere, ac deinde, secundum ordinem vitiorum, ita remedium subsequatur quo facilius undecumque penitens purgari voluerit, sine dilatione in singulis capitulis inveniatur.

BD 19.144]

155

De illis qui soli Deo peccata sua confitenda esse affirmant. Ex penitentiali Theodori

Quidam Deo solummodo confiteri debere dicunt peccata, ut Greci, quidam vero sacerdotibus confitenda esse percensent, ut tota sancta ecclesia. Quod utrumque non sine magno fructu intra sanctam fit ecclesiam, ita duntaxat ut et Deo, qui remissor est peccatorum, confiteamur peccata nostra, et hoc perfectorum est, et cum David dicamus, Delictum meum cognitum tibi feci, et iniustitiam meam non abscondi. Dixi, Confitebor adversum me iniustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei. Sed tamen apostoli institutio nobis sequenda est, ut confiteamur alterutrum peccata nostra, et oremus pro invicem, ut salvemur. Confessio itaque que Deo soli fit, quod iustorum est, peccata purgat. Ea vero que sacerdoti fit docet qualiter ipsa purgentur peccata. Deus namque salutis et sanitatis auctor et largitor, plerumque hanc prebet sue potentie invisibili administrationem, plerumque medicorum operatione.

(et conc. Cabilo. 2, c. 33, De peniten.). BD 19.145] Ctp 3.28.12 (Dist. 1, c. Quidam Deo.)

156

²⁸⁵ De illis CPBS; Ut M

²⁸⁶ nec. est ut CPBS; om. M

²⁸⁷ et B(?)SM; aut CRL; et de ira et PV

De illis qui accipiunt penitentiam, et plus desiderant temporis constituti expletionem quam peccati remissionem. Ex penitentiali Bede²⁸⁸

Multi, quod non sine dolore dicendum est, in penitentia non tam peccati remissionem quam temporis constituti exspectant expletionem. Et si carnum et vini usus eis interdictus est, mutata non voluntate, sed eiusdem cibi aut potus perceptione, intantum deliciis suis indulgent ut deliciosius his interdictis aliorum ciborum, vel potionum appetitu vivere cognoscantur. Spiritualis autem abstinencia, que in penitentibus potissimum vigere debet, quorundam ciborum ac potionum perceptiones²⁸⁹, et desiderium fugere debet. Ille, inquam, magis parcimonie servire censendus est, qui sibi non solum quarundam rerum perceptiones, sed delectationes corporis penitus interdicit.²⁹⁰

(conc. Cabillon. 2, ca. 35) BD 19.146]

157

Quod secundum canonum et penitentialium statuta penitentiae dande sunt. Ex concilio Magontiensi, cap. 20

Cum igitur omnia concilia canonum que recipiuntur sint a sacerdotibus legenda et intelligenda, et per ea sit eis vivendum et predicandum, necessarium duximus ut ea que ad fidem pertinent, et ubi de exstirpandis vitiis, et plantandis virtutibus scribitur, hoc ab eis crebro legatur, et bene intelligatur et in populo predicetur.

(Cabilonen 2, cap. 37) BD 19.147]

158

Ut nullus iniustas mensuras, et pondera iniusta, et a civibus non collaudata, lucri causa dare presumat. Ex eodem concilio, cap. 21

Ut mesure et pondera iusta fiant, sicut in divinis legibus sancitum est, et in capitulari Dominico continetur, et iste sacer conventus statuit, sic omnibus nobis observare placet. Et si quis iustas mensuras et iusta pondera lucri causa mutare presumpserit, in pane et aqua 20 dies peniteat.

BD 19.148]

159

²⁸⁸ Ex - Bede. CRPLM; *om.* S; Beda S²; Ex - Bede presbiteri H

²⁸⁹ [illecebras] *add.* M²

²⁹⁰ Ille inquam magis - interdicit *om.* H

De matre que infantem suum iuxta focum posuerit, et sua negligentia mortuus est. Ex concilio Triburiensi, cap. 14, cui interfuit Arnulphus rex²⁹¹

Mater si iuxta focum infantem posuerit, et alius homo aquam in caldariam miserit, et ebullita aqua infans superfusus mortuus fuerit, pro negligentia mater peniteat, et ille homo securus sit.
(cap. 37) *BD 19.149*

²⁹¹ cui - rex CPM; *om. S*

*De viris ordinatis, quorum occulta peccata sunt*²⁹². *Ex concilio Toletano*

De viris ordinatis, quorum occulta peccata sunt, nec manifeste ab aliquo argui possunt; si salubriter compuncti pro peccatis suis confessionem episcopo sive presbitero occulte faciunt, bonum mihi videtur, ut secundum id, quod sibi decretum fuerit, ab episcopo sive presbitero penitentiam agant, non tepide nec tarde, sed ferventer et sollicite; ac si se veniam peccatorum a Domino percepturos, et gradum se retenturos confidant.
BD 19.151]

²⁹² occ. pecc. sunt CPS; pecc. sunt occ. M

Ut nullus alius²⁹³ presumat penitentiam dare vel confessionem audire, nisi episcopus, aut presbiter. Ex penitentiali Romano

Sicut enim sacrificium offerre non debent nisi episcopi et presbiteri, quibus claves regni celestis tradite sunt, sic nec penitentium iudicia alii usurpare debent.

BD 19.153]

162

²⁹³ alius CP(repeated)S; om. M

²⁹⁴*Item ex eodem*

Si autem necessitas evenerit, et presbiter non fuerit presens, diaconus suscipiat penitentem ad sanctam communionem.

BD 19.154]

163

De temporibus quibus se continere debeant coniugati ab uxoribus. Ex concilio Eliberitano

In tribus quadragesimis anni, et in die Dominico et in quarta feria, et sexta, coniugales se continere debent, nec illis diebus copulari quandiu gravata fuerit uxor, id est, a quo die filius in utero motum fecerit, usque ad partum; a partu post 33 dies, si filius est; si autem filia, post 56.

BD 19.155]

164

²⁹⁴ Quod absente presbytero liceat diacono suscipere poenitentes, necessitate tamen cogente *add. as rubr.* M

De femina que sponte filium suum²⁹⁵ occiderit. Ex eodem²⁹⁶

Si mater filium suum sponte occiderit, quindecim annos peniteat, et nunquam mutet, nisi in die Dominico. Mulier autem paupercula si fecerit pro difficultate nutriendi, sex annos peniteat.

BD 19.156]

165

²⁹⁵ sponte fil. suum CPS; fil. suum sponte M

²⁹⁶ Ex eodem CPM; *om.* S

De illis qui in dominico die²⁹⁷ nupserint. Ex concilio Triburiensi, cap. 51²⁹⁸

Si quis nupserit die dominico, petat a Deo indulgentiam, et quatuor dies peniteat.
BD 19.157]

²⁹⁷ dom. die CPM; die dom. S

²⁹⁸ cap. 51 CPM; om. S

De illis qui confessa iterantur²⁹⁹. Ex concilio Toletano

Ea que frequenti prevaricatione iterantur, frequenti sententia condempnentur.
BD 19.158]

167

*De penitentia fidelium, ut confessio eorum non publice fiat. Ex epistola Leonis pape, cap.
2*

Illam etiam contra apostolicam regulam presumptionem, quam nuper agnovi, a quibusdam illicita usurpatione committi, modis omnibus constituo submoveri. De penitentia scilicet que a fidelibus postulatur, ne de singulorum genere peccatorum libellis scripta confessio publice recitetur, cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta. Quamvis enim plenitudo fidei videatur esse laudabilis, que propter Dei timorem apud homines erubescere non veretur, tamen quia non omnium huiusmodi sunt peccata, ut ea qui penitentiam poscunt, non timeant publicare, amoveatur improbabilis consuetudo, ne multi a penitentiae remediis arceantur, dum aut erubescunt, aut metuunt inimicis suis sua facta reserari, quibus possint legum constitutione percelli. Sufficit enim illa confessio, que primum Deo fertur, tunc etiam sacerdoti, qui pro delictis penitentium precatore accedit. Tunc enim plures ad penitentiam poterunt provocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis.

(ep. 80 ad epis. Campan., c. 2). BD 19.159]

168

²⁹⁹ -antur CPS; -ant M

De abstinentia carnis et sanguinis³⁰⁰ in subscriptis temporibus. Ex concilio Salegunstat³⁰¹ habito³⁰²

Ut quatuordecim dies omnes Christiani ante festivitatem sancti Iohannis Baptiste in abstinentia carnis sint et sanguinis³⁰³, nisi infirmitate impediante, aut alicuius festi solempnitate, que in illo episcopo celebris habetur, intercedente. Et ante natalem Domini similiter, et in vigilia Epiphantie, et in omnium vigiliis apostolorum, et in vigilia Assumptionis sancte Marie, et in vigilia sancti Laurentii; necnon etiam in vigilia Omnium Sanctorum, adiacentes predictis vigiliis unam horam refectionis, excepta infirmitate, et nisi aliquis sit qui proprio voto maiori abstinentia uti velit.

BD Appx c 1]

³⁰⁰ et sanguinis RPVBL; et sagiminis CM; ac sanguinis S

³⁰¹ -at CPLH; -ad S; -adt M

³⁰² cap. 1 *add. M, om. CPSLH*

³⁰³ sanguinis PVBSLHM; sagiminis CR²

Quibus temporibus³⁰⁴ legitima coniugia prohibenda sint³⁰⁵. Ex eodem³⁰⁶

De legitimis autem coniugiis ita visum est, quod nullus Christianus uxorem ducere debeat ab Adventu Domini usque in octavas Epiphanie, et a Septuagesima usque in octavas Pasche, nec in supra notatis 14 diebus ante festivitatem sancti Iohannis Baptiste, neque in predictis ieiuniorum diebus, sive in omnium solempnium dierum precedentibus noctibus.

BD Appx c.3]

³⁰⁴ etiam *add. M, om. CPS*

³⁰⁵ *proh. sint CVBSL; proh. sunt P; contrahere non liceat M*

³⁰⁶ *cap. 3 add. M, om. CPS*

Ut presbiter qui³⁰⁷ post gallicantum bibit, nisi necessitas cogat, sequenti die missam celebrare non audeat. Ex eodem concilio³⁰⁸

Decretum est etiam in eodem concilio ut presbiter aliquis post gallicantum estivis noctibus bibens, proximo die missam non celebret; hiemalibus similiter, nisi necessitas cogat.

BD Appx c. 4] Ctp 3.28.13

³⁰⁷ *ss C*

³⁰⁸ *cap. 4 add. M, om. CPS*

Ut presbiter non amplius³⁰⁹ quam tres missas in die celebret. Ex eodem³¹⁰

Item decretum est ut³¹¹ unusquisque presbiter in die non amplius quam tres missas celebrare presumat.

BD Appx c. 5]

³⁰⁹ pres. non amp. CPM; ,<non> amp. pres. S

³¹⁰ concilio, cap. 5 *add. M, om. CPS*

³¹¹ *ss C*

Ut nemo corporale ad exstinguendum incendium in³¹² ignem proiiciat. Ex eodem³¹³

Conquestum est etiam in sancto concilio, de quibusdam stultissimis presbiteris, ut quando incendium videant, corporale Dominico corpore consecratum ad exstinguendum incendium temeraria presumptione in ignem proiiciant. Ideoque decretum est, sub anathematis interdictione, ne ulterius fiat.

BD Appx c. 6]

³¹² *ss C*

³¹³ concilio, cap. 6 *add. M, om. CPS*

*De hoc, si duo inculpati fuerint in adulterio et unus negat, alter profiteretur, quid inde agendum sit. Ex eodem*³¹⁴

Interrogatum, si duo in adulterio inculpati fierent³¹⁵, et unus profiteretur, et alter negaret, quid inde agendum esset. Decretum est etiam a sancto concilio ut ille, qui negaverit, probabili iudicio se expurget. Et qui confessus fuerit, digne penitentiam agat. *BD Appx c. 7]*

³¹⁴ Ex eodem CP; Ex eodem, cap. 7 M; *om.* S

³¹⁵ [fuerint] *add.* M

Ut nemo gladium in ecclesiam³¹⁶ portet. Ex eodem³¹⁷

Decretum est³¹⁸ etiam in eodem concilio ut nemo gladium in ecclesiam portet,
regali tantum excepto.

(Ex eodem, cap. 8.) BD Appx c. 8]

175

³¹⁶ glad. in eccl. CPS; in eccl. glad. M

³¹⁷ Ex eodem CPS(*before* Ut)L; Ex eodem cap. 8 M

³¹⁸ est CRPVBS; *om.* LHM

*Ne mala colloquia in ecclesia, aut in atrio ecclesie fiant. Ex eodem*³¹⁹

Statuit etiam sancta synodus, ut mala consuetudo, que apud omnes pene iam inolevit, omnino prohibeatur, hoc est, quod colloquia sua in atrio alicuius ecclesie constituunt habenda, et tunc ea in ipsa maxime exercent ecclesia, ubi orationes et divina tantum fieri equum est officia.

BD Appx c. 9]

³¹⁹ cap. 9 *add. M, om. CPS*

De Evangelio, In principio erat Verbum, et missis peculiaribus ne fiant nisi suis temporibus³²⁰

Quidam etiam laicorum, et maxime matrone, habent in consuetudine ut per singulos dies audiant Evangelium, In principio erat Verbum, et missas peculiare, hoc est, de sancta Trinitate, aut de sancto Michele, et ideo sancitum est in eodem concilio ut hoc ulterius non fiat, nisi suo tempore, et nisi aliquis fidelium audire velit pro reverentia sancte Trinitatis, non pro aliqua divinatione. Et si voluerint ut sibi misse cantentur, de eodem die audiant missas, vel pro salute vivorum, aut³²¹ pro defunctis.

BD Appx c. 10]

³²⁰ Ex eodem, cap. 10 *add. M, om. CPS*

³²¹ aut CPLM; vel S

*De computatione consanguinitatis. Ex eodem*³²²

Quidam etiam generationem consanguinitatis ita volunt numerare, ut frater et soror primi sint. Hoc autem statuit sancta synodus, sicut etiam ab antiquis Patribus decretum est, ut ita non esset, sed ut nepos et neptis, id est, filius fratris ac filia sororis, primi habeantur.

BD Appx c. 11; cf H above after 9.64]

³²² cap. 11 *add. M, om. CPS*

*Ut edificia laicorum in atrio ecclesie non ponantur. Ex eodem*³²³

Statutum est etiam ut edificia laicorum, que ecclesiis adiuncta sunt, auferantur, et nulla in atrio ecclesie ponantur, nisi tantum presbiterorum.

BD Appx c. 12]

³²³ Ex eodem CPB; Ex eodem, ca. 12 M; *om. S*

Ut nullus laicus presbitero ecclesiam suam³²⁴ commendet sine licentia episcopi. Ex eodem concilio³²⁵

Item decretum est ut nullus laicorum alicui presbitero suam commendet ecclesiam, preter consensum episcopi, sed eum prius mittat episcopo suo, vel eius vicario, ut probetur si scientia, etate, et moribus talis sit ut sibi populus Dei commendetur.
BD Appx c 13]

³²⁴ pres. eccl. suam CPS; eccl. suam pres. M

³²⁵ cap. 13 *add. M, om. CPS*

*Si duo de adulterio accusati fuerint, quid inde faciendum sit. Ex eodem*³²⁶

Statuit quoque sancta synodus, si duo de adulterio accusati fuerint, et ambo negaverint, et orant sibi concedi, ut alter illorum utrosque divino purget iudicio; si unus in hoc deciderit, ut ambo rei habeantur.

BD Appx c. 14]

³²⁶ Ex eodem CP; Ex eodem, cap. 14 M; *om. S*

*Ut bannitum ieiunium ab omnibus diligentissime observetur. Ex eodem*³²⁷

Decretum est etiam, ut omnes bannitum ieiunium, in quocumque episcopio celebratur, diligentissime observent. Et si quis illarum octo interdictarum rerum aliquam redimere voluerit, unum pauperem, prout sua facultas erit, eadem die reficiat.

BD Appx c 15]

³²⁷ Ex eodem CP; Ex eodem, cap. 15 M; *om. S*

*De illis qui Romam ituri sunt*³²⁸. *Ex eodem*³²⁹

³³⁰Decrevit quoque sancta sinodus, ut Romam non³³¹ eat, nisi cum licentia sui
episcopi vel eius vicarii.

BD Appx c 16]

183

³²⁸ ituri sunt CPS; proficisci cupiunt M

³²⁹ cap. 16 *add.* M, *om.* CPBS

³³⁰ B *omits text of c 182 and insc. to c 183*

³³¹ non CRL; *om.* PS; *nemo before Romam* P²V; nullus M

Ut carina³³² non dividatur penitenti. Ex eodem³³³

Et³³⁴ illud sub anathemate preceptum est, ut nullus presbiterorum cuiquam penitenti carinam dividere presumat, si infirmitas non intervenerit.

BD Appx c. 17]

³³² [for. carena] *add.* M²

³³³ cap. 17 *add.* M, *om.* CPSH. *See previous cap. for B*

³³⁴ Et CPSM; Ut B

De illis qui penitentiam a sacerdotibus³³⁵ accipere nolunt. Ex eodem concilio³³⁶

Quia multi tanta mentis sue falluntur stultitia, ut in aliquo capitali crimine inculpati penitentiam a sacerdotibus suis accipere nolint, in hoc maxime confisi, ut Romam euntibus apostolicus omnia sibi dimittat peccata; sancto visum est concilio ut talis indulgentia illis non prosit, sed prius iuxta modum delicti penitentiam sibi datam a suis sacerdotibus adimpleant, et tunc Romam ire, si velint, ab episcopo proprio licentiam et litteras ad apostolicum ex iisdem rebus deferendas accipiant.

BD Appx c. 18]

³³⁵ pen. a sac. CPM; a sac. pen. S

³³⁶ cap. 18 *add. M, om. CPS*

*Ut omnis penitens dum carinam suam ieiunat, de loco ad locum non migret. Ex eodem*³³⁷

Decretum est etiam, ut omnis penitens dum carinam suam ieiunat, de loco ad locum non migret, sed ibi permaneat, ubi suam acceperit penitentiam, ut proprius sacerdos sibi prebeat testimonium. Si autem ibi propter hostiles insidias³³⁸ ieiunare non poterit, suus sacerdos eum confratrum suorum alicui, ubi pacifice possit ieiunare, diligentissime commendet.

BD Appx c. 19]

³³⁷ cap. 19 *add. M, om. CPS*

³³⁸ [iniurias, or.] *add. Fr*

*Ut nullus presbiter quemquam penitentem in ecclesiam introducat. Ex eodem*³³⁹

In eodem quoque concilio decretum est ut nullus presbiterorum quemquam nisi iussu episcopi in ecclesiam introducere presumat, cui pro aliquo delicto illam ingredi non liceat.

BD Appx c. 20]

³³⁹ Ex eodem CP; Ex eodem concilio R; Ex eodem, cap. 20 M; *om.* VS

³⁴⁰*Ex penitentiali*³⁴¹ *laicorum*

Si quis hominem occiderit sponte, 7 annos peniteat; si immeritum, 10 annos peniteat. Si diaconum, 14 annos peniteat. Si presbiterum, 21 annos peniteat. Si quis hominem non sponte occiderit, 3 annos peniteat. Si in publico bello, annum unum peniteat. Si quis hominem debilitaverit, 3 quadragesimas peniteat. Si membrum principale alicui tulerit, 3 annos et dimidium peniteat. Si quis Sodomitice, vel cum pecude semel peccaverit, 7³⁴² annos peniteat. Si consuevit, 14 annos peniteat. Si fornicatur inter femora semel, 4 quadragesimas peniteat. Si consuevit, 3 annos peniteat. Si parvulus oppressus hoc patitur, una quadragesima peniteat. Si per semetipsum, duabus quadragesimis peniteat. Si consuevit, uno anno peniteat. Si quis adulterat semel, 5 annos peniteat; si dupliciter, 10 annos peniteat.³⁴³ Si quis raptum fecerit, 3 annos, uno de his foris ecclesiam peniteat. Si quis nonnam corruerit, 7 annos peniteat; si quis consanguineam, 5 annos peniteat. Si quis divinos consulit, 3 annos peniteat. Si quis sacrilegus vel periurus exstiterit, septem annos peniteat. Si quis iurat contra pacem, uno anno peniteat, et cum elemosinis redimat. Si quis pertinaciter odit, excommunicetur. *Reg. P 2.51; Pen. Fulberti] Ctp 3.28.14*

187A (H)

Augustinus in sermone de confessione peccatorum

In omnibus scripturis divinis, fratres karissimi – nos agnoscimus, ille ignoscit.

187B (H)

Item

Multi sic fugiunt confessionem peccati ut – cogere omnino non potest.

187C (H)

Idem in sermone de cap. psalmi quadragesimi, id est de peccato David

Omnis qui ad malum opus currit – opere nefaria revocaret.

187D (H)

Item in libro de penitentia remedio vel eius tribus modis

Quam sit utilis ut necessaria penitentiae medicina – meritorum enumeratione securus..

187E (H)

Idem in sermone de psalmo quadragesimo octavo. Et de ebrietatis vitio

Nolite contempnere fratres mei peccata in quibus – Dominus aperire dignetur.

188*Penitentia mulierum*

Si qua mulier duobus fratribus nupserit, 5 annos peniteat. Si qua partum necat, aut excutit sponte, si iam vivit 12 annos peniteat, si non vivit, sex annos peniteat, et semper sexta feria ieiunet. Si mater dormiens filium vel filiam oppresserit, tribus annis peniteat.

³⁴⁰ Quanto tempore paenitere debeat qui hoc vel illud fecerit *add. as rubr. M*

³⁴¹ -entia CHM; penit' P; penitentia VBS

³⁴² [duodecim] *add. M*²

³⁴³ si dupliciter – pen. ss V

Si infans alicubi ceciderit et obierit, parens unum annum peniteat. Si infans mortuus fuerit per negligentiam sine baptismo, tribus annis peniteat, uno ex his foris ecclesiam, et semper sexta feria ieiunet.

Pen. Fulberti] Ctp 3.28.15

189

Penitentia illius anni, qui in pane et aqua ieiunandus est, isto ordine observari debet

Penitentia unius anni, qui in pane et aqua ieiunandus est, talis esse debet. In unaquaque hebdomada, 3 dies, id est, secundam feriam, quartam feriam, sextam feriam in pane et aqua ieiunet. Et tres dies, id est, tertiam feriam, quintam et sabbatum a vino, medone, mellita cerevisia, a carne et sagimine, et a caseo et ovis, et ab omni pingui pisce se absteineat. Manducet autem minutos pisciculos, si habere potest. Si habere non potest, tantum unius generis pisces, et legumina, et olera, et poma, si vult, comedat, et cerevisiam bibat. Et in diebus Dominicis, in Natali Domini illos quatuor dies, et in Epiphania Domini unum diem. Et in Pascha usque in octavum diem, et in Ascensione Domini, et Pentecoste 4 dies, et in missa sancti Ioannis Baptiste, et sancte Marie, et 12 apostolorum, et sancti Michelis, et sancti Remigii, et Omnium Sanctorum, et sancti Martini, et in illius sancti festivitate qui in illo episcopatu celebris habetur. In his supradictis diebus faciat charitatem cum ceteris Christianis, id est utatur eodem cibo et potu quo alii. Sed tamen ebrietatem et ventris distentionem semper in omnibus caveat. *BD 19.9]*

190

³⁴⁴Iste³⁴⁵ annus secundus est ab illo anno qui in pane et aqua observandus est, et post illum ieiunandus, qui etiam dandus est illis qui viros ecclesiasticos sponte occidunt, et in consuetudine habent Sodomiticum scelus, et in consuetudine habent contra naturam peccare, et in ecclesiis homicidia sponte committunt, et ecclesias incendunt, et in ecclesiis adulteria committunt³⁴⁶, et qui alia huiusmodi perpetraverint.³⁴⁷

Penitentia illius anni talis esse debet, ut duos dies, id est, 2 et 4 feriam in unaquaque hebdomada ieiunet, usque ad vesperam, et tunc reficiatur de sicco cibo, id est, pane et leguminibus sicci, sed coctis, aut pomis, aut oleribus crudis, unum eligat ex his tribus, et utatur; et cerevisiam bibat, sed sobrie; et tertium diem, id est sextam feriam, in pane et aqua observet, et tres quadragesimas ieiunet, unam ante Natalem Domini, secundam ante Pascha, tertiam ante missam sancti Iohannis. Et si totam quadragesimam ante missam sancti Iohannis implere non possit, post missam impleat. Et in his tribus quadragesimis ieiunet duos dies in hebdomada ad nonam, et de sicco cibo comedat, ut supra notatum est, et sexta feria ieiunet in pane et aqua, et in diebus Dominicis, et in Natali Domini illos 4 dies, et in Epiphania Domini unum diem, et in Pascha usque in octavum diem, et in Ascensione Domini, et Pentecoste quatuor dies, et in missa sancti

³⁴⁴ Modus poenitentiae secundi anni *add. as rubr. M; only para mark in CPS; only break R*

³⁴⁵ observandus *add. S, om. CRPM*

³⁴⁶ et ecclesias incendunt – committunt *in mg. P*

³⁴⁷ H(*but not L*) *replaces* Iste annus secundus – perpetraverint *with the rubric: Annus secundus ab illo qui in pane et aqua observandus est a sponte occidentibus ecclesiasticos viros et habentibus in consuetudine Sodomiticum scelus, contraque naturam peccare, et ecclesias consecratas sceleribus vel flagitiis violantibus.*

Ioannis Baptiste, et sancte Marie, et 12 apostolorum, et sancti Michelis, et sancti Remigii, et Omnium Sanctorum, et sancti Martini, et in illius sancti festivitate, qui in illo episcopatu celebris habetur. In his supradictis diebus faciat charitatem cum ceteris Christianis. Sed tamen ebrietatem, et ventris distentionem semper in omnibus caveat.
BD 19.10]

191

De illis qui ieiunare possunt et adimplere quod in penitentiali scriptum est

Qui ieiunare potest et implere quod in Penitentiali scriptum est, bonum est, et Deo gratias referat. Qui autem non potest, per misericordiam Dei consilium damus tale, ut nec sibi, nec alicui necesse sit, nec desperare, nec perire.

BD 19.11] Ctp 3.28.16

192

De redemptione illius anni, quem in pane et aqua ieiunare debet

Pro uno die quem in pane et aqua ieiunare debet, quinquaginta psalmos genibus flexis in ecclesia, si fieri potest, decantet. Sin autem, in loco convenienti eadem faciat, et unum pauperem pascat, et eodem die, excepto vino, carne et sagimine, sumat quicquid velit.

BD 19.12] Ctp 3.28.17

193

Alio modo ex eodem³⁴⁸

Si³⁴⁹ autem talis est, quod tam diu in genibus iacere non possit, faciat autem sic, infra ecclesiam si fieri potest, sin autem, in uno loco stando intente, 70 psalmos per ordinem decantet, et pauperem pascat, et eo die, excepto vino, et carne et sagimine, sumat quicquid velit.

BD 19.13]

194

Item alio modo

Qui in ecclesia genua flexerit centies, id est, si centies veniam petierit, si fieri potest ut in ecclesia fiat, hoc iustissimum est. Si autem hoc fieri non potest, secreto in loco convenienti eadem faciat. Si sic fecerit, eo die, excepto vino, carne et sagimine, sumat quicquid placeat.

BD 19.14]

195

Item alio modo

Qui psalmos non novit, unum diem quem in pane et aqua penitere debet, dives

³⁴⁸ ex eodem CPM; *om.* S

³⁴⁹ Si CRSLHM; Sin PVB

tribus denariis, et pauper uno denario redimat, et eo die, excepto vino, carne et sagimine, sumat quicquid velit.

BD 19.15] Ctp 3.28.18 to denario redimat

196

Item alio modo

Pro uno die quem in pane et aqua penitere debet, tres pauperes pascat, et eo die, excepto vino, carne et sagimine, sumat quod placeat³⁵⁰.

BD 19.16]

197

Item alio modo

Quidam dicunt 20 palmatas valere pro uno die.

BD 19.17]

198

³⁵⁰ -eat CPS; -et M

De redemptione unius hebdomade, quam³⁵¹ in pane et aqua ieiunare debet. Ex eodem³⁵²

Pro una hebdomada quam in pane et aqua ieiunare debet, trecentos psalmos genibus flexis in ecclesia decantet. Si autem hoc facere non potest, tria psalteria in ecclesia, vel in loco convenienti intente decantet. Et postquam psallerit, excepto vino, carne et sagimine, sumat quicquid velit.

BD 19.18]

199

De redemptione unius mensis, quem in pane et aqua ieiunare debet

Pro uno mense, quem in pane et aqua ieiunare debet, psalmos mille ducentos flexis genibus decante. Si autem hoc facere non potest sine flexione genu, sedendo, aut stando, in ecclesia, si fieri potest, sin autem, in uno loco 1680 psalmos decantet. Et omni die, si velit, et se abstinere non vult, reficiat se ad sextam, nisi quartam feriam et sextam ieiunet ad nonam. Et a carne, et sagimine, et a vino totum mensem se abstineat; alium autem cibum postquam psalmos supradictos decantaverit, sumat. Isto ordine totus ille annus redimendus est.

BD 19.19]

200

³⁵¹ quam CPS; qua M

³⁵² Ex eodem CPM; om. S

De illis qui ieiunare non possunt, et psalmos nesciunt, quomodo penitentiam unius anni quem in pane et aqua ieiunare debent³⁵³, redimere possint

Qui vero psalmos non novit et ieiunare non potest, pro uno anno, quem in pane et aqua ieiunare debet, det pauperibus in elemosinam 22 solidos, et omnes sextas ferias ieiunet in pane et aqua, et tres quadragesimas, id est 40 dies, ante Pascha, et 40 dies ante festivitatem sancti Ioannis Baptiste, et si ante festivitatem aliquid remanserit, post adimpleat, et 40 dies ante Natalem Domini. In istis tribus quadragesimis quicquid suo ori preparatur in cibo vel potu, vel cuiuscumque generis sit, illud estimet quanti pretii sit vel esse possit, et medietatem illius pretii distribuatur in elemosinam pauperibus et assidue oret, et roget Deum ut oratio eius et elemosine apud Dominum acceptabiles sint.

BD 19.20]

201

Item redemptio illius anni, quem in pane et aqua ieiunare debent. Ex Penitentiali Theodori

Item qui ieiunare non potest, et observare quod in Penitentiali scriptum est, faciat quod sanctus Bonifacius papa constituit. Pro uno die quem in pane et aqua ieiunare debet, roget presbiterum ut missam cantet pro eo, nisi sint crimina capitalia, que confessa prius lavari cum lacrimis debent, et tunc ipse adsit et audiat missam, et devote ipse offerat propriis manibus panem, et vinum manibus sacerdotis, et intente respondeat, quantum sapit, ad salutationes, et ad exhortationes sacerdotis, et humiliter Deum deprecetur, ut oblatio quam ipse et presbiter pro se et pro peccatis suis Deo obtulerint, Deus omnipotens misericorditer per angelum suum suscipere dignetur. Et eo die, excepto vino, et carne et sagimine, comedat quicquid vult, et sic redimat reliquos anni dies.

BD 19.21]

202

De illis qui ieiunare non possunt, et habent unde redimere possint

³⁵³ -ent P²VM; -et CPBSL

Si quis forte non³⁵⁴ potuerit ieiunare, et habuerit unde possit redimere; si dives fuerit, pro 7 hebdomadibus, det solidos viginti; si non habuerit unde tantum possit dare, det solidos decem; si autem multum pauper fuerit, det solidos tres. Neminem vero conturbet, quia iussimus dare solidos 20, aut minus, quia si dives fuerit, facilius est illi dare solidos 20, quam pauperi tres. Sed attendat unusquisque cui dare debeat, sive pro redemptione captivorum, sive super sanctum altare, sive Dei servis, seu³⁵⁵ pauperibus in elemosinam.

BD 19.22]

203

De illis qui non possunt adimplere quod in Penitentiali scriptum est

Qui non potest sic agere penitentiam, ut superius diximus, faciat sic, si tres annos continuos ieiunare debet, et ieiunare non potest, sic redimere potest. In primo anno eroget in elemosinam solidos 26. In secundo anno eroget in elemosinam solidos 20. In tertio anno, solidos 18, hi sunt solidi 64. Potentes enim homines plus dare debent, quia cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Et qui illicita committunt, etiam a licitis se abstinere debent, et corpus debent affligere ieiuniis, vigiliis et crebris orationibus. Caro enim leta trahit ad culpam, afflicta autem reducit ad veniam.

BD 19.23]

204

De illis qui ieiunare non possunt, et non habent unde redimere possint. Ex Penitentiali Bede

³⁵⁴ ss S

³⁵⁵ seu CPVS; sive LM

Qui ieiunare non potest, et non habet unde redimat, et psalmos novit, pro uno die³⁵⁶ quem in pane et qua ieiunare debet, tribus vicibus Beati immaculati in via, usque ad, Ad Dominum cum tribularer, decantet; et sexies, Miserere mei, Deus. Et septuagies prosternat se in terram, et per singulas genuflexiones, Pater noster decantet. Qui autem psalmos nescit, pro uno die quem in pane et aqua ieiunare debet, centies prosternat se in terram, et per singulas genuflexiones, Pater noster³⁵⁷.

BD 19.24]

205

De redemptione septem annorum. Ex penitentiali Romano

Item alio modo 12 triduane singule cum psalteriis 3 impletis, et cum palmatis 300, per singula Psalteria, excusant unius anni penitentiam. Et 2 biduane similiter cum 3 psalteriis, et cum 300 palmatis per singula psalteria, excusant duos annos, 75 psalmi cum totidem veniis per noctem, et cum palmatis trecentis excusant biduanam. Centum psalmi cum veniis per noctem, et cum palmatis 300 excusant triduanam. Centum viginti misse speciales singule cum 3 psalteriis, et cum trecentis palmatis excusant annum. Centum solidi dati in elemosinam annum excusant.

BD 19.25]

³⁵⁶ pro uno die *in mg. C*

³⁵⁷ dicat *add. M, om. CPSH*

DECRETUM XVI

Hec pars continet¹ de officiis laicorum et causis eorumdem²

1

³Ait beatus Clemens Petri successor apostoli in epistola prima ad Iacobum fratrem Domini, Hierosolimitanum videlicet episcopum, Mare hic mundus habeatur. Ventorum vero varietates, turbinum diversis tentationibus conferantur. Persecutiones, tribulationes, et pericula fluctibus exequentur. Terreni vero spiritus qui vel de torrentibus, vel de vallibus spirant, pseudoprophetarum et seductorum, seu prave doctrine verba dicantur. Promontoria vero et loca confragosa, hi qui in potestatibus seculi sunt iudices, et pericula minantur et mortes. Bithalassa vero loca, que duplicibus unde fallacis estibus verberantur, dubiis mente, et de promissionum veritate nutantibus conferantur⁴. Hipocrite vero et dolosi, piratis similes habeantur. Iam vero rapidus vortex et tartarea charibdis, et saxis illisa naufragia, ac mortifere submersiones, quid aliud estimanda sunt quam peccata? Restat igitur ut hec navis cursu prospero tuta possit portum desiderate urbis intrare, et ita Deo precem fundere, ut naufragantes mereantur audiri.

cf Ctp 1.1.10 pt]

¹ Hec pars cont. CPVBSL; Hex pars sextadecima cont. H; Hec sextadecima pars cont. M; *om. Fr*

² M *adds capitulatio for 1-362*

³ Tropica disputatio beati Clementis, quanta vel qualia mundi discrimina patiatur Ecclesia *add. as rubr. M*

⁴ [atque his qui irrationabili fidem nostram ratione discutiunt, inseritur in or.] *add. Fr*

2

¹*Episcopi impositam a Deo sibi curam in populis protegendis non ambigant. Ex concilio Toletano² cap. 32³*

Episcopi in protegendis populis ac defendendis, impositam a Deo sibi curam non ambigant. Ideoque dum conspiciunt iudices ac potentes pauperum oppressores existere, prius eos sacerdotali admonitione redarguant, et si contempserint emendare, anathematizentur.

BD 15.1]

¹ Ut *add. M, om. CPS*

² Ex conc. Tol. CPM; *om. S*

³ cap. 32 CRPVB; cap. 33 S; IV, cap. 31 M

3

De illis qui in episcopiis predam fecerint. Ex concilio Carthaginensi, cap. 8

Ut si quis quemlibet exspoliaverit, et admonente episcopo non reddiderit, excommunicetur.

BD 15.2]

4

Ut episcopi potestates admoneant, ut pauperes non opprimant. Ex concilio Aurelianensi¹, cap. 4

Ut iudices aut potestates² qui pauperes opprimunt, si commoniti a pontifice suo non emendaverint, excommunicentur.

(*Conc. Turo. 2 cap. 27*) BD 15.3]

¹ Ex - Aur. CPM; om. S

² [potentes, orig.] add. Fr

5

De eadem re. Ex concil. Magontiensi, cap. 8

Ut episcopi potestatem habeant res ecclesiasticas providere, regere, et gubernare, atque dispensare, secundum canonum auctoritatem, volumus ut laici in eorum ministerio obediant episcopis, ad regendas ecclesias Dei, viduas et orphanos defendendos, et ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam, et episcopi consentientes comitibus et iudicibus ad iustitias faciendas, et ut nullatenus per aliquorum mendacium, vel falsum testimonium neque per periurium, aut per premium lex iusta in aliquo depravetur.

(*Magun. concil. 1 cap. 8 sub Leone III*). BD 15.4]

6

De secularibus ecclesiam vel clericum iniuste calumniantibus. Ex concilio Agathensi, cap. 32¹

Si quis secularium pro calumnia ecclesiam aut clericum fatigare tentaverit, et evictus fuerit, ab ecclesie liminibus et catholicorum communione (nisi digne penituerit) arceatur.

BD 15.5] (5. q. 6, c. Si quis vero secularium.)

¹ Ex – 32 RL] Ex penitentiali Bede H

7

Ut contemptores canonum excommunicentur. Ex concilio Carthaginiensi, cap. 15

Ut laici contemptores canonum excommunicentur, clerici honore priventur.
(*Conci. Cart. 1 cap. 14 sub Iul. I*) BD 15.6]

8

De prevaricatoribus divinarum legum. Ex concilio apud Lauriacum, cap. 10

Si quis publicus divine legis prevaricator, vel pro manifestis criminibus sanctorum canonum contemptor repertus fuerit, ac sanctorum Patrum constitutionibus episcopalibus obtemperare distulerit, anathematizetur.

(*cap. 1*). BD 15.7]

9

Quod non liceat imperatoribus vel cuiquam potentum aliquid agere contra divinum mandatum. Ex concilio¹ Adriani pape, cap. 16²

Non licet ergo imperatori vel cuiquam pietatem custodienti aliquid contra mandata divinitatis presumere, nec quicquam quod evangelicis propheticisque seu apostolicis regulis obviet, agere. Iniustum enim iudicium et definitio iniusta, regio metu vel iussu a iudicibus ordinata non valeat. Nec quicquam quod contra evangelicam, et propheticam, aut apostolicam doctrinam, constitutionemque eorum sive sanctorum Patrum actum fuerit, stabit. Et quod ab infidelibus aut hereticis factum fuerit, omnino cassabitur.

(*post concilium Nicenum II ex diversis collec.*). BD 15.8] Ctp 3.29.1

¹ conc. CRM; decretis PVBS

² cap. 16 CPBM; om. S

9A (B)

cf below, 16.11A

10

Ut nemo contra canones esse presumat. Ex concil. Triburiensi, cap. 10¹

Ut constitutiones contra canones et decreta presulum Romanorum, vel bonos mores, nullius sint momenti.

(*ex capitulis Adriani pape*). BD 15.9] Ctp 3.29.3 (*Dist. 10. c. Constitutiones.*)

¹ Ut - x CPM; Ut constitutiones contra canonum nemo esse presumat S

11

De imperatoria lege. Ex decretis Pii pape, cap. 3¹

Lex imperatorum non est supra legem Dei, sed subtus.

(*C. Lege imperatorum.*) BD 15.10] Ctp 3.29.4

¹ cap. 3 CPBM; om. S

11A (PV; B as 9A)

¹*Quod imperatori non sit obediendum si aliquid precepit contra Deum. Augustinus in psalmis*

Iulianus extitit infidelis imperator, nonne extitit apostata, iniquus idolatra? Milites Christiani servierunt imperatori infideli. Ubi veniebatur ad causam Christi, non agnoscebant nisi illum qui in celo erat. Quando volebat ut thurificarent preponebant² illi Deum. Quando autem dicebat, Producite aciem, ite contra illam gentem, statim

¹ Quando canonica ventilantur, nisi sint religiosi, laici non intersint. Ex concilio Cabilonensi, cap. 6, *add. and canc.* (*cf below, c. 12*) P

² -bant P; -bat B

obtemperabant. Distinguebant Dominum eternum a³ domino temporali, et tamen subditi propter Dominum eternum etiam domino temporali.

Ctp 3.29.2 (cf above 5.7, 16.9A)

³ ss V

12

Quando canonica ventilantur, nisi sint religiosi, laici non intersint. Ex concilio Cabilonensi, cap. 6

Quando ea que canonica sunt ventilantur, vel quando regularia examinantur, neque aliquos laicos interesse, nisi religiosos, oportet, et nisi hos tantummodo, qui in propria appellantur persona.

BD 15.11] Ctp 3.29.5

13

Ut laici in sinodo, nisi clericis iubentibus, docere non audeant. Ex concilio Carthaginiensi, cap. 118¹

Laici in sinodo, presentibus clericis, nisi ipsis iubentibus, docere non audeant.
BD 15.12]

¹ cap. 118 CPS; IV, cap. 98 M

14

Ut¹ populus docendus sit, non sequendus. Ex decretis Celestini pape, cap. 22

Docendus est populus, non sequendus, nosque² si nesciunt quid liceat, quidve non liceat commonere, non his consensum prebere debemus. Quisquis vero conatus fuerit tentare prohibita, sentiet censuram canonicam minime defuturam.
(epist. III, cap. 3). BD 15.13] (Dist. 62, c. Docendus.)

¹ Ut CPS; Quod M

² nosque CPSM; eosque Fr

15

De illo qui contra decretum episcopi venerit. Gregorius dicit¹

Si quis venerit contra decretum episcopi, ab ecclesia abiciatur.

BD 15.14]

¹ Greg. dicit CPB; om. S; Greg. dictum M

16

Admoneatur¹ imperator, ut constitutis apostolice sedis obtemperet. Ex decretis Anastasii pape

Illud vero peculiarius pro amore imperii vestri, et beatitudine que² consequi poterit regnum, pro apostolico officio predicamus, ut (sicut decet, et Spiritus sanctus dictat) monitis nostris obedientia prebeatur, ut bona omnia vestra respublica consequatur, sicut in Exodo promittitur, Si audieris vocem Domini Dei tui, et que placent feceris coram eo, et obedieris preceptis eius, et custodieris omnem iustitiam eius, omnem infirmitatem, quam importavi Egypitiis, non importabo in te. Ego enim sum Dominus qui salvum facio te. Et illic iterum tuba potentissima canitur, Et nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus postulat a te aliud, quam ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in omnibus viis eius, et diligas eum, et servias Domino Deo tuo ex toto corde, et ex tota mente tua? Custodi precepta Domini Dei tui, et iustitias quas ego mando tibi. Hec me suggerentem frequentius non spernat pietas tua, ante oculos habens Domini in Evangelio verba, Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit; et qui me spernit, spernit eum qui me misit. Nam et Apostolus concinens Salvatori nostro ita loquitur, Quapropter qui hec spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui dedit Spiritum suum sanctum in nobis. Pectus clementie vestre sacrarium est publice felicitatis, ut per instantiam vestram, quam velut vicarium presidere iussit in terris, evangelicis, apostolicisque preceptis non dura superbia resistatur, sed per obedientiam, que sunt salutifera, compleantur.

(Anasta. 2 ad Anastasium August., cap. 6). BD 15.15]

¹ Admon. CPS; Quod admonendus sit M

² ss S; [qua] add. M

17

Generalis admonitio regum. Ex registro¹ Gregorii² ad Aldebertum regem Anglorum, cap. 264³

Propter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad populorum regimina perducit, ut per eos omnibus, quibus prelati fuerint, dona sue potestatis⁴ impendat. Quod in Anglorum gente factum cognovimus, cui vestra gloria idcirco est preposita ut bona que vobis concessa sunt, etiam subiecte vobis genti superno beneficio restaurentur. Et ideo, gloriose fili, eam quam accepisti divinitus gratiam sollicita mente custodi. Christianam fidem in populis tibi subditis extendere festina, zelum rectitudinis tue in eorum conversione multiplica, idolorum cultus insequens fanorum edificia evertit. Subditorum mores in magna vite munditia exhortando, terrendo, corrigendo et boni operis exempla monstrando, edifica, ut illum retributorem invenias in celo cuius nomen atque cognitionem dilataveris in terra. Ipse enim vestre quoque glorie nomen etiam posteris gloriosius reddet cuius vos honorem queritis et servatis in gentibus. Sic enim Constantinus quondam piissimus imperator, Romanam rempublicam a perversis idolorum cultibus revocans, omnipotenti Deo Domino nostro Iesu Christo secum subdidit, seque

¹ sancti add. M, om. CPS

² Greg. PVM; om. CRBS

³ 264 CPS; 263 M

⁴ [pietatis] add. M

cum subiectis populis tota ad eum mente convertit. Unde factum est ut antiquorum principum nomen suis vir ille laudibus vinceret, et tanto in opinione predecessores suos, quanto et in bono opere superaret. Et nunc itaque vestra gloria cognitionem unius Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti regibus ac populis sibimet subiectis festinet infundere, ut et antiquos gentis sue reges laudibus ac meritis transeat, et quanto in subiectis suis etiam aliena peccata detererit, tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terribile examen securior fiat. Paulo post. Preterea scire vestram gloriam volumus, quia sicut in Scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis agnoscimus, presentis mundi iam terminus iuxta est, et sanctorum regnum venturum est, quod nullo unquam poterit fine finiri. Appropinquante autem eodem mundi termino, multa imminet, que antea non fuerunt, videlicet immutationes eris, terroresque de celo, et contra ordinationem⁵ temporum tempestates, bella, fames, pestilentie, terremotus per loca; que tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies subsequuntur. Vos itaque si qua ex his evenire in terra vestra cognoscitis, nullo modo vestrum animum perturbetis, quia idcirco hec signa de fine seculi premittuntur, ut de animabus nostris debeamus esse solliciti, et de mortis hora suspecti, ut venturo Iudici in bonis actibus inveniamur esse prepositi⁶.
(lib. regist. 9, epist. 60) BD 15.16]

⁵ [ordinem] *add.* M²

⁶ esse prep. CPS; preparati M

18

Alia admonitio principum. Ex Registro Gregorii, ad Iustinum pretorem Sicilie. cap. 2

Quod lingua loquitur, attestatur conscientia, quia dudum vos, et nullius dignitatis occupationibus implicatos, multum dilexi multumque veneratus sum. Ipsa namque incessus vestri modestia quibusdam conatibus exagebat ut diligi etiam a nolente debuisset. Et cum vos venisse ad administrandam preturam¹ Sicilie audirem, valde gavisus sum; et quia quamdam inter vos atque ecclesiasticos simulationem subrepere comperi, vehementissime contristatus sum. Nunc vero quia et vos administrationis cura, et me studium huius regiminis occupat, in tantum vos recte diligere specialiter possumus, in quantum generalitati minime nocemus. Unde per omnipotentem Dominum rogo, in cuius tremendo iudicio nostrorum actuum posituri rationem sumus, ut eius respectum semper gloria vestra ante oculos habeat, et nunquam quodlibet, ex quo inter nos vel parva dissensio proveniat, admittat. Nulla vos lucra ad iniustitiam pertrahant. Quam sit vita brevis aspiciate; ad quem quandoque ituri estis iudicem, qui iudiciariam potestatem geritis, cogitate. Solerter ergo intuendum est quod cuncta lucra hic relinquimus, et solas dispensativorum² lucrorum causas nobiscum ad iudicium deportamus. Illa ergo nobis sunt commoda querenda, que nequaquam mors adimat, sed mansura in perpetuum presentis vite finis ostendat.

(lib. I regist., ep. 2). BD 15.17]

¹ [prefecturam] *add.* M²

² dispens. CPBSM; dispensiosorum P²V; [dispensiosorum] *add.* M²

19 (CRBV²SLM)

Item adhortatio principum. Ex registro Gregorii, ad Gennadium patricium et exarchum, cap. 72¹

Si non ex fidei merito et Christiane religionis gratia tanta excellentie vestre bellicorum actuum prosperitas eveniret, non summopere miranda fuerant, cum sciamus hec etiam antiquis bellorum ducibus fuisse concessa. Sed cum futuras, Deo largiente, victorias non carnali providentia, sed magis orationibus prevenitis, fit ut hoc in stuporem veniat, quod gloria vestra non terreno consilio, sed Deo desuper largiente discedat². Ubi³ enim meritorum vestrorum loquax non discurrit opinio, que et bella vos frequenter appetere non desiderio fundendi sanguinis, sed dilatande causa reipublice in qua Deum coli conspicimus, loquitur, quatenus Christi nomen per subditas gentes fidei predicatione circumquaque discurrat? Sicut enim exteriora vos virtutum opera eminentes in hac vita constituunt, ita et internorum⁴ ornamenta ex corde mundo procedentia, in futura vita celestium gaudiorum participatione glorificant.

(lib. I regist. ep. 73). BD 15.18] (23, q. 4, c. Si non.)

¹ 72 CS; 75 RL

² discedat CRBSL; descendat [dispensat add. M²] M

³ Ibi VL

⁴ [interna morum, habet Grego.] add. M²

20 (CRBV²SLHM)

Qualiter studendum sit regibus, sacerdotum vel populi peccata ulcisci. Ex registro Gregorii ad Brunichildem¹ reginam Francorum, cap. 272

Cum scriptum sit, Iustitia elevat gentem, miseros autem facit populos peccatum, tunc regnum stabiliri creditur, cum culpa que cognoscitur, citius emendatur. Multorum igitur ad nos relatione pervenit (quod dicere sine afflictione cordis nimia non valemus), ita quosdam sacerdotes in illis partibus impudice ac nequiter conversari ut et audire nobis opprobrium et lamentabile sit referre. Ne ergo postquam huius nequitie huc usque se tetendit opinio, aliena pravitas aut nostram animam, aut vestrum regnum peccati suo iaculo feriat, ardentem ad hec debemus ulciscenda consurgere, ne paucorum fames multorum esse possit perditio. Nam causa sunt ruine populi sacerdotes mali. Quis enim pro populi peccatis se intercessor obiiciat, si sacerdos qui exorare debuerat, graviora committat, Sed quoniam eos, quorum est locus hec insequi, nec sollicitudo ad requisitionem, nec zelus excitat ad vindictam, scripta ad nos vestra discurrant, ut personam, si precipitis, cum vestre auctoritatis assensu transmittamus, que una cum aliis sacerdotibus hec et subtiliter querere, et secundum Deum debeat emendare. Nec enim dissimulanda sunt que dicimus, quia qui emendare potest et negligit, participem se, procul dubio, delicti constituit. Providete ergo anime vestre, providete nepotibus, quos cupitis regnare feliciter, providete provinciis, et priusquam Creator noster manum suam ad feriendum excutiat, de correctione huius sceleris studiosissime cogitate, ne tanto postmodum acrius feriat, quanto modo diutius et clementer exspectat. Scitote autem quia magnum Deo nostro sacrificium placationis offeretis, si tanti labem facinoris de vestris citius finibus amputatis. Data die X Kal. Iulii, indictione IV.

¹ -dam V

(li. 9 regist. ep. 64) BD 15.19]

21 (CRBV²SLHM)

Unde supra. Ex registro ad Theodoricum regem Francorum, cap. 274

Excellentie vestre index cordis epistola quanta in vobis fulgeat cum regia potestate¹ prudentia, ita luculenti copia sermonis edocuit ut dubium esse non valeat quicquid laudabile de vobis fama narraverit. Et quoniam exhortationem nostram adeo regiis animis per laudis predicamenta placuisse signastis, ut quicquid ad Dei nostri cultum, quicquid ad ecclesiarum reverentiam, quicquid ad honorem pertinere cognoscitis sacerdotum, studiose statui et velitis in omnibus custodire, iterata vos per vestram mercedem² adhortatione pulsamus, ut congregari sinodum iubeatis. Et sicut dudum scripsimus corporalia in sacerdotibus vitia, et Simoniace heresis pravitatem omnium episcoporum definitione dampnari, atque a regni vestri amputari finibus faciatis, nec plus illic³ per pecuniam obtinere quam precepta Dominica precipiunt permittatis. Nam dum omnis avaritia idolorum sit servitus, quisquis hanc in dandis honoribus et maxime ecclesiasticis, vigilanter non precavet, infidelitatis perditioni subiicitur, etiamsi tenere fidem quam negligit videatur. Sicut ergo contra exteriores hostes, ita quoque contra interiores animarum adversarios studete esse solliciti, ut per hoc quod Dei nostri inimicis fideliter repugnatur, et hic feliciter ipsius protectione regnetis, et ad eterna postmodum gaudia eius duce gratia veniatis.

(li. 9, epist. 53) BD 15.20]

¹ ss V

² [pro vestra magna mercede] add. M²

³ [illis] add. M²

22

Quod multorum solamen sit, si prudentes viri regibus adhereant. Ex registro Gregorii, ad Asclepiodum¹ patricium Anglorum², cap. 271

Prudentes viros sicut estis regibus adherere multorum solamen est. Nam dum prestari sibi locum ad anime datum utilitatem intelligunt, certum est quia mercedis causas alias, ubi inveniunt, non preponunt.

(li. 12 regist. epistola 17) BD 15.21]

¹ -piodum CPS; -piodotum M

² Anglorum CRPSL; Gallorum M

23

Ut regum adversarii excommunicentur. Ex concilio apud Lauriacum, cap. 13¹

Si quis potestati regie (que non est, iuxta Apostolum, nisi a Deo) contumaci et inflato spiritu contradicere vel resistere presumpserit, et eius iustis et rationabilibus imperiis secundum Deum et auctoritatem ecclesiasticam obtemperare noluerit, anathematizetur

¹ 13 CPSM; 14 Fr

(cap. 3). BD 15.22] Ctp.3.29.6

24

De illis qui principi non obediunt. Ex concilio Toletano¹

In libro Regum legitur, Qui non obedierit principi, morte moriatur. In concilio autem Agathensi precipitur ut anathematizetur.

BD 15.23]

¹ Ex - Tol. CPM; om. S

25

De illis qui in adversitate proprie gentis, aut patrie, culpabiles inveniuntur. Ex eodem concilio

Nobis igitur ratio persuasit sinodaliter decernere, ut quicumque laicorum adversitate proprie gentis, aut patrie, vel regie potestatis ad exteras partes se conferendo noxius fuerit, ultra repertus perpetua sit excommunicatione dampnatus, et nunquam illi preter in ultimo mortis sue, communio tribuatur.

(Tolet, conc. 6. cap. 12, quanquam non iisdem verbis) BD 15.24]

26

Ut nullus presumat, principe vivente, alium eligere regem. Ex eodem concilio cap. 17¹

Quanquam in concilio anteriori², quod anno primo gloriosissimi principis nostri habitum est, de huiusmodi re fuerit promulgata sententia, tamen placet iterata, iuxta quod convenit, custodire. Itaque regis vita constante, nullus sibi aliquo opere, vel deliberatione, seu cuiuscumque dignitatis laicus, seu gradu episcopatus, presbiterii, aut diaconii consecratus, ceterisque clericatus officiis deditus, futurum regem provideat contra viventis regis utilitatem et procul dubio voluntatem, blandimento vel suasionem per eandem spem, aut alios in se trahat, aut ipse in alium acquiescat. Iniquum enim et valde execrabile a Christianis debet haberi futuri temporis illicitis prospicere, et vite sue ignaros ventura disponere. Quod si quisquam iam talia iniqua deliberatione cum quocumque est meditatus, hoc sibi noverit esse sacerdotali moderamine concessum, ut si venialiter possit, hoc sine mora presentis principis auribus studeat publicare. Si autem obticeat, et deliberationis sue machinamenta noluerit dicere, pessimo plectatur anathemate.

(Eiusdem conc. cap. 17) BD 15.25]

¹ cap. 17 CPVS; cp. xvi B; om. RLM

² (cap. 4, conc. Toleta. 5) add. M²

27

Ut nemo intendat in interitum regis. Eiusdem VII, cap. 18¹

Iam quidem in antecedente universali sinodo salutis nostrorum principum constat esse consultum, sed libet iterare bene sancita, et digna auctoritate munire salubriter ordinata. Ideoque contestamur coram Deo, et omni ordine angelorum, coram prophetarum atque apostolorum, vel omnium martirum choro, coram omni ecclesia catholica et Christianorum cetu, ut nemo intendat in interitum regis, nemo vitam principis nece attrectet, nemo regni eum gubernaculis privet, nemo tyrannica presumptione apicem regni sibi usurpet, nemo quolibet machinamento in eius adversitatem sibi coniuratorum manum associet. Quod si in copiam horum quisquam nostrorum temerario ausu presumptor exstiterit, anathemate divino percussus, absque ullo remedii loco habeatur condempnatus eterno iudicio.

(cap. 2 et 3 Toletan. conc. V). BD 15.26]

¹ (Ex add. C²) Eiusd. VII cap. 18 CPBS; Ex eodem RL; Ex concilio Toletano VI cp. xviii H²; Ex eodem concil. VI, cap. 18 M

28

De fidelibus regum. Ex eodem concilio¹

Proinde² decrevit concilium sanctum omnes qui pro fidei³ obsequio et sincero servitio voluntatibus vel iussis paruerint principis, totaque intentione salutis eius, custodiam vel vigilantiam habuerint regni, a successoribus nec a dignitate, nec a rebus pristinis causa repellantur iniusta, sed et nunc ita pro uniuscuiusque utilitate principis moderentur discretione, sicut eos prospexerit necessarios esse patrie, et sic illis impertiatur benignitas ut in ceteris maneat gratia et potestas, quatenus ita omnia in rebus iuste conquisita lucrentur, ut posteris relinquendi, vel quibus voluntas eorum decrevit conferendi, spontaneo fruantur arbitrio. Ceterum si infidelis quisquam in capite regio, aut inutilis in rebus commissis exstiterit, in clementie eius manu, posteritatis nutu constet huiusmodi moderatio. Nefas est enim in dubium deducere ius potestatis, cui omnium gubernatio superno constat delegata iudicio. Quod si post eius discessum quispiam repertus fuerit eius vite fuisse infidelis, quicquid largitate ipsius in rebus habuit conquisitis careat, confiscandum, et fidelibus largiendum.

(cap. 6, conc. Toleta. 5) BD 15.27]

¹ VI cap. 14 add. M, om. CPS

² ut anno primo serenissimi principis nostri add. M, om. CPS

³ fidei CPS; fideli M

29

De regum sobole. Ex eodem concilio VII¹, cap. 16

Sicut insolentia malorum regum odiosa semper et execrabilis existit subiectis, ita bonorum provida utilitas amabilis efficitur populis. Quocirca quis ferat, aut quis talem errantem Christianum videat, qui regiam sobolem, aut posteritatem conetur exspoliare rebus, aut privare dignitatibus? Quod deinde ne fiat, generalis promatur de filiis principis

¹ VII CPB; om. S; VI M

sententia nostra, id est, de presentis excellentissimi Chintillani regis posteritate dentur apta nobis decreta, ut ea que sinodus² preterito anno in hac ecclesia habita constituit, circa omnem posteritatem eius universitas regni sui conservet, hoc est, ut prebeatur filiis³ dilectio benigna et firma, et tribuantur ubi loci opportunitas exhibuerit, defensiones ad adminicula iusta, ne de rebus iuste profligatis, aut parentum dignitate procuratis, vel largitate principum, aut alicuius impensis, aut etiam proprietate debitis, fraudentur qualibet insidia calliditatis, neve a quoquam ledendi eos prebeantur argumenta machinationis⁴. Quia dignum est ut cuius regimine habemus securitatem, eius posteritati decreto concilii impertiamus quietem.

BD 15.28]

² (cap. 4, co. Toleta. 5) *add. M*²

³ filiis CP²VBSM; *om. P; [eius] add. Fr*

⁴ *arg. mach. ss P*

30

Quod quicquid commotus animus fecerit, hoc iustum putet¹. Ex registro Gregorii ad Mauricium augustum, cap. 213

Omnipotenti Deo reus est qui serenissimo domino, in omne quod agit et loquitur, purus non est. Ego autem indignus pietatis vestre famulus, in hac suggestionem mea, neque ut episcopus, neque ut servus iure reipublice, sed iure privato loquor. Quia, serenissime domine, et illo iam tempore dominus meus fuisti, quando adhuc dominus omnium non eras.² Illa prepositorum sollicitudo utilis, illa est cautela laudabilis, in qua totum ratio agit, et furor sibi nil vindicat. Restrungenda ergo sub ratione potestas est, nec quicquam agendum prius quam concitata ad tranquillitatem mens redeat. Nam commotionis tempore, iustum putat ira quod fecerit.

(lib. 2 regist. ep. 61, seu cap. 100) BD 15.29] Ctp 3.29.7

¹ -et CPS; -at M

² (D. Gregor. I. VIII Regist., ep. 12 ad Guidiscalcum duc. Camp., et citat. 11, q. 3, c. Illa prepositorum.) *add. Fr*

31

Quod laici presbiteros, qui ecclesias illorum tenent, non aliud quam divinum officium facere cogant. Ex dictis Augustini

Admoneo, vos, dilectissimi, Deum timere, sacerdotes honorare, reddentes eis debitum sanctitatis, ut vobis adiuvantibus ipsi inconturbati valeant atque securi salutaria predicare, et regulam atque vigorem ecclesiasticum conservare, ita ut clerici omnes suis subiaceant episcopis, et ab illis doceantur. Preceptum quippe est a Domino, Reddite que sunt Cesaris Cesari, et que sunt Dei Deo. Apostolicum preceptum vobis mando, ut nullus secularis clericum in suum habeat obsequium, sed illi, cuius signaculum in capite habet, mente deserviat et corde, educatus in his que a suo precipiuntur episcopo. Detestabile est enim et iniquum opus clericum in ludis inveniri, aut cum accipitribus vel venationibus degere vitam, tantisque scenicis causis sauciatum ad episcopatum aut presbiterium, vel quibuslibet sacerdotalibus officiis accedere, non bonis, sed malis vitiis plenum. Scriptum namque est, Qui diligitis Dominum, odite malum. Nam et hoc hortamur Christianitatem

vestram, ut iuxta sanctorum canonum instituta, nec ecclesiis a vobis fundatis aliunde veniens presbiter suscipiatur, nisi a vestre ecclesie fuerit episcopo consecratus, aut ab eo per commendatitias litteras suscipiatur. Multi enim sibimetipsi mendaces, multoties servi cuiusquam fugam arripientes dominis suis semetipsos quasi consecratos presbiteros annuntiant, dum non sint. Sunt autem ministri diaboli, et non Dei, et qui eos suscipiunt similiter, quia scriptum est, Videbas furem, et cum eo currebas, etc.

JE 2288; BD 15.30] Ctp 3.29.8

32

Ut Iudei super Christianos non ponantur. Ex concilio Meldensi, cap. 3

Ne Iudei administratorio usu sub ordine villicorum atque exactorum Christianam familiam regere audeant, nec eis hoc a quoquam fieri precipiatur. Si quis vero contra hec agere presumpserit; si episcopus, presbiter, aut diaconus fuerit, proprio submoveatur gradu. Si vero monachus fuerit, communione privetur. Similiter et laicus. Et si perseveraverint inobedientes, anathematizentur.

BD 15.31]

33

Quod sancta ecclesia unum Patrem habeat in celis. Ex concilio Cabilonensi, cap. 51

Quia ergo constat in ecclesia diversarum conditionum homines esse, ut sunt nobiles et ignobiles, servi, coloni, inquilini, et cetera huiusmodi nomina. oportet ut quicumque eis prelati sunt, clerici sive laici, clementer erga eos agant, et misericorditer eos tractent, sive in exigendis ab eis operibus, sive in accipiendis tributis, et quibusdam debitis; sciantque eos fratres suos esse, et unum habere Patrem Deum, cui sic clamant, Pater noster, qui es in celis, unam matrem sanctam ecclesiam, que eos intemerato sacri fontis utero gignit. Disciplina igitur eis misericordissima, et gubernatio opportuna adhibenda est. Discipline indiscipline vivendo auctorem suum offendunt, gubernationes in quotidianis vite commeatibus prelatorum adminiculo destitute, fatiscunt.

(Cabi. conc. 2) BD 15.32]

34

De illo qui pro catholica fide tribulationes patitur. Ex concilio Carthag.¹ cap. 43

Christianum catholicum qui pro catholica fide, et pro ecclesiasticis rebus et Christiana religione tribulationes patitur, omni honore a sacerdotibus honorandum, etiam et per diaconum² victus ei ministretur³.

BD 15.33]

¹ IV *add. M, om. CPS*

² *ut add. M, om. CPS*

³ *decretum est add. M, om. CPS*

35

De heredibus, si iussa testatoris non impleverint, ut episcopus adimpleat. Ex concilio Magontiensi, cap. 1

Si heredes iussa testatoris non adimpleverint, ab episcopo loci illius omnis res que his relicta est canonice interdicitur, cum fructibus et ceteris emolumentis, ut vota defuncti impleantur.

BD 15.34] Ctp 3.29.9

36

Ut laici, quamvis religiosi, ecclesiastica non disponant. Ex eodem concilio, cap. 5¹

Laicis quamvis religiosis nullo modo de ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi unquam attribuatur facultas.²

(co. Roma. 3 sub Symmacho, cap. 3) BD 15.35] Ctp 3.29.10 (16, q. 7, c. Laicis.)

¹ 5 CPM; 6 S

² Laicis quamvis religiosis – facultas *at foot of leaf* V

37

De illis qui res ecclesie a regibus petunt. Ex concilio Lugdunensi, cap. 11¹

Qui res ecclesie petunt a regibus et horrende² cupiditatis impulsu egentium substantiam rapiunt, irrita habeantur que obtinent, et a communione ecclesie, cuius facultatem auferre cupiunt, excludantur.

BD 15.36] Ctp 3.29.11

¹ De illis – 11 *in outer mg.* V

² -de CPSM; -di Fr

38

De eo, si episcopus ecclesiasticum, et comes seculare placitum una die condixerint. Ex concilio Triburiensi cap. 9, cui interfuit rex Arnulfus¹

Cum autem episcopus ecclesiam a Domino Deo sibi commissam regens, episcopatum circumeundo perrexerit, et placitum canonice constitutum decreverit, populumque sibi creditum illo invitaverit, atque comes eadem die sciens placitum ab episcopo conductum, vel nesciens placitum cum populo suum condixerit, et banno illuc venire preceperit, placitum comitis omnes postponant, et comes ipse, idemque populus post episcopum festine pergant, scientes se non illic seditiosa contentione decertare, sed pro fide catholica invigilare, non cumulum pecuniarium, sed lucrum congregare animarum. Unde in eadem epistola beati Clementis, Vestrum, qui legatione domini fungimini, est docere populos, eorum vero est vobis obedire, ut Deo. Et in epistola Alexandri pape successoris Evaristi, Si quis autem legationem vestram impedit, non unius, sed multorum profectum avertit. Et sicut multis nocet, ita a multis est arguendus; et quia Dei causam impedit, et statum ecclesie conturbat, ideo a liminibus eius arceatur. Quapropter nullus comes, nullusque iudex, nullus omnino in clericatu vel seculari habitu

¹ cui - Arn. CPM; *om.* S

constitutus, legationem episcoporum impediatur, vel conturbare presumat. Ut autem unanimitas et concordia sit inter episcopos et comites, placuit ut si quis episcopus domi residens conventum populi esse voluerit, et comes nihilominus in ipsa eademque die placitum condixerit, effectum obtineat, qui prior iudicaverat, salva tamen dignitate et potestate episcopi.

BD 15.37] Ctp 3.29.12

39 (CRBV²SLHM)

De regibus bene regentibus. Ex dictis Isidori

Qui intra¹ seculo bene temporaliter imperat, sine fine in perpetuum regnat, et de gloria seculi huius ad eternam transmeat gloriam. Qui vero prave regnum exercent, post vestem fulgentem et lumina lapillorum, nudi et miseri ad inferna torquendi descendunt. Reges a recte agendo vocati sunt; ideoque recte faciendo regis nomen obtinetur, peccando amittitur. Nam et viros sanctos proinde reges vocari in sacris eloquiis invenimus, eo quod recte agant, sensusque proprios bene regant, et motus resistentes sibi rationabili discretione componant. Recte igitur illi reges vocantur, qui tam semetipsos quam subiectos bene regendo modificare noverunt. Quidam ipsum nomen regiminis ad immanitatem transvertunt crudelitatis, dumque ad culmen potestatis venerint, in apostasiam statim labuntur, tantoque se tumore cordis extollunt, ut cunctos subditos in sui comparatione despiciant, eosque quibus preesse contigit non agnoscant. Quibus congrue per ecclesiasticum dicitur, Ducem te constituerunt? noli extolli. Dum mundi reges se ceteris sublimiores sentiunt, mortales tamen se esse cognoscant, nec regni gloriam, qua in seculo sublimantur aspiciant, sed opus quod secum ad inferos deportent, intendant. Si ergo carebunt huius temporibus gloria, illa agant que post finem sine fine possideant. Dum Apostolus dicat, Non est potestas nisi a Deo, quomodo per prophetam de quibusdam potestatibus dicitur, Ipsi regnaverunt, sed non ex me? Quasi diceret, Non me propitio, sed me² irato. Unde inferius per eundem prophetam dicit, Dabo, inquit, tibi regem in furore meo. Quo manifestius elucet, bonam malamque potestatem a Deo ordinari, sed bonam propitio, malam irato. Reges quando boni sunt, muneris esse Dei, quando vero mali, sceleris esse populi. Secundum meritum enim plebeium disponitur vita rectorum, testante Iob, Qui regnare facit hipocritam propter peccata populi. Irascente enim Deo talem rectorem populi suscipiunt qualem pro peccato merentur. Nonnunquam pro malitia plebis etiam reges mutantur, et qui ante videbantur esse boni, accepto regno, fiunt iniqui.

(lib. 3 De summo bono, cap. 48) BD 15.38]

¹ intra CRS; in hoc M

² [etiam summe, orig.] *add. Fr*

40 (CRBV²SL(H)M)

De eadem re. Ex dictis eiusdem

Qui recte utitur regni potestate, ita se prestare omnibus debet, ut quanto magis honoris celsitudine claret, tanto in semetipso humiliet mentem, proponens sibi exemplum humilitatis David, qui de suis meritis non tumuit, sed humiliter sese deiiciens, dixit, Vilis incedam, et vilis, apparebo ante Dominum qui me elegit. Qui recte utitur regni potestate,

formam iustitiae factis magis quam verbis instituet. Iste nulla prosperitate erigitur, nulla adversitate turbatur. Non innititur propriis viribus, nec a Domino recedit cor eius. Regni fastigio humili presidet animo. Non eum delectat iniquitas, non inflammat cupiditas. Sine defraudatione alicuius ex paupere divitem se facit, et quod iuxta potestatem a populis extorquere poterat, sepe misericordia clementia donat.¹ Dedit Deus principibus presulatum pro regimine populorum, et illis eos preesse voluit, cum quibus una est eis nascendi moriendique conditio. Prodesse ergo debet populis principatus non nocere, nec dominando premere, sed condescendendo consulere, ut vere sit utile hoc potestatis insigne, et dono Dei pro tuitione utantur membrorum Christi. Membra enim Christi fideles sunt populi, quos dum ea potestate quam accipiunt, optime regunt, bonam utique vicissitudinem Deo largitori restituunt. Bonus rex facilius ad iustitiam a delicto regreditur, quam de iustitia ad delictum transfertur. Ut noveris hoc esse casum, illud propositum. In proposito eius esse debet, nunquam egredi a veritate. Quod si casu titubare contigerit, mox resurgere.

(*ibid. cap. 49) BD 15.39]*

¹ Qui recte utitur – donat *om.* H

41

De patientia regum. Ex dictis eiusdem¹

Plerumque princeps iustus etiam malorum errores dissimulare novit, non quod iniquitati eorum consentiat, sed quod aptum tempus correctionis exspectet, quando eorum vitia vel emendare valeat, vel punire. Multi adversus principes coniurationis crimine deteguntur, sed probare volens Deus clementiam principum, illos male cogitare permittit, istos non deserit. De illorum malo bene istis facit, dum culpas quas illi agunt, isti mira patientia indulgent. Reddere malum pro malo vicissitudo est iustitiae. Sed qui clementiam addit iustitiae, non malum pro malo culpatis reddit, sed bonum pro malo offensis impertit.

(*ibi. ca. 50) BD 15.40] Ctp 3.29.13*

¹ eiusdem CBSM; Isidori P

42

De delictis regum seu exemplis¹. Ex dictis eiusdem²

Difficile est principem regredi ad melius, si vitiis fuerit implicatus. Populi enim peccantes iudicem metuunt; reges autem, nisi solo Dei timore metuque gehenne coerceantur, libere in preceps proruunt, et per abruptum licentie in omne facinus vitiorum labuntur. Quanto quisque in superiori constitutus est loco, tanto in maiori versatur periculo; et quanto splendoris honore quisque celsior est, tanto, si delinquit, peccato maior est. Potentes enim potenter tormenta patientur. Cui enim plus committitur, plus ab eo exigitur, etiam cum mensura³ penarum. Reges vitam subditorum facile exemplis suis vel edificant vel subvertunt, ideo principem non oportet delinquere, ne formam peccandi

¹ seu exempl. CPS; *om.* M

² Ex - eiusd. *here* CPM, *before* De S

³ [usura] *add. Fr*

faciat, peccati eius impunita licentia. Nam rex qui ruit in vitiis cito viam ostendit erroris. Sicut legitur de Ieroboam, qui peccavit et peccare fecit Israel. Illi autem ascribitur quicquid exemplo eius a subditis perpetratur. Sicut nonnulli bonorum principum Deo placita facta sequuntur, ita facile multi prava eorum exempla sectantur. Plerique autem apud iniquos principes, necessitate magis quam voto, mali existunt, dum imperiis eorum obediunt. Nonnulli autem sicut prompti sunt sequi reges in malum, sic pigri sunt imitari illos in bonum. Sepe unde mali reges peccant, inde boni iustificantur, dum precedentium cupiditatem et malitiam corrigunt. Nam re vera peccatis eorum communicant, si quod illi diripuerunt, isti retentant. Cuius peccatum quisque sequitur, necesse est ut eius⁴ penam sequatur. Neque enim erit impar supplicio, cuius errore quisque par est ac vitio.
(*ibid. cap. 51*) *BD 15.41*] *Ctp 3.29.14*

⁴ nec. - eius *in mg.* C

43

Quod reges legibus teneantur. Ex dictis eiusdem¹

Iustum est principem legibus obtemperare suis. Tunc enim iura sua ab omnibus custodienda existimet, quando et ipse illis reverentiam prebet. Principes legibus teneri suis, nec in se posse dampnare iura que in subiectis constituunt. Iusta est enim vocis eorum auctoritas, si quod populis prohibent, sibi non licere patiantur. Sub religionis disciplina seculi potestates subiecte sunt. Et quamvis culmine regni sint prediti, vinculo tamen fidei tenentur astricti, ut fidem Christi suis legibus predicent, et ipsam fidei predicationem moribus bonis conservent.

(*ibidem cap. 52*) *BD 15.42*] *Ctp 3.29.15* (*Dist. 9, c. Iustum est.*)

¹ Ex - eiusd. *here CPM, before Quod S*

44

De disciplina regum in ecclesia. Ex dictis eiusdem

Principes seculi¹ nonnunquam intra ecclesiam potestatis adepti culmina tenent, ut per eandem potestatem disciplinam ecclesiasticam muniant. Ceterum intra ecclesiam potestates necessarie non essent, nisi ut quod non prevalet sacerdos efficere per doctrine sermonem, potestas hoc imperet² per discipline terrorem. Sepe per regnum terrenum celeste regnum proficit, ut qui intra ecclesiam positi contra fidem et disciplinam ecclesie agunt, rigore principum conterantur³, ipsamque disciplinam, quam ecclesie humilitas exercere non prevalet, cervicibus superbiorum potestas principalis imponat, et sic venerationem meretur, ut virtutem potestatis impertiat⁴. Cognoscant principes seculi Deo debere reddere se rationem propter ecclesiam, quam a Christo tuendam suscipiunt. Nam sive augeatur pax et disciplina ecclesie per fideles principes, sive solvatur, ille ab eis rationem exiget qui eorum potestati suam ecclesiam credidit.

(*ibid. cap. 53*) *BD 15.43*] *Ctp 3.29.16* (*23, q. 5, c. Principes seculi.*)

¹ seculi PVBSM; *om.* CRLH

² [impleat] *add.* M²

³ [coerceantur] *add.* M²

⁴ [et ut venerationem accipiat, virtutem, etc. Sic hodie Gratia. et Isi.] *add.* M²

45

*Cur Deus alios ad libertatem, alios autem ad servitutem discrevisset*¹. *Ex dictis eiusdem*
 Propter² peccatum primi hominis humano generi pena divinitus illata est
 servitutis, ita ut quibus aspicit non congruere libertatem³, his misericordius irroget
 servitutem. Et licet peccatum humane originis per baptismi gratiam fidelibus cunctis
 dimissum sit, tamen equus Deus ideo discrevit hominibus vitam, alios servos constituens,
 alios dominos, ut licentia male agendi servorum, potestate dominantium restringatur.
 Nam si omnes sine metu fuissent, quis esset, qui a malis quempiam cohiberet? Inde et in
 gentibus principes regesque electi sunt, ut terrore suo populos a malo coercerent, atque ad
 recte vivendum legibus subderent. Quantum pertinet ad rationem, non est personarum
 acceptio apud Deum, qui mundi elegit ignobilia, et contemptibilia et ea que non sunt, ut
 ea que sunt destrueret, ne gloriatur omnis caro, hoc est, carnalis potentia coram illo. Unus
 enim Dominus equaliter et dominis fert consultum et servis. Melior est subiecta servitus
 quam elata libertas. Multi enim inveniuntur Deo libere servientes sub dominis constituti
 flagitiosis, qui, etsi subiecti sunt illis corpore, prelati tamen sunt mente.
BD 15.44] Ctp 3.29.17

¹ -isset CPS; -erit M

² Propter P²VFr BD; Principes CS; Per RLM [propter *add.* M²]; P *erased*

³ [dignitatem] *add.* M²

46*

¹*Chalcedonense concilium*², *cap. 4*

Nullum recipi in monasteriis servum obtentu monachi, preter domini sui
 conscientiam volumus. Transgredientem vero hanc diffinitionem nostram,
 excommunicatum esse decrevimus³.
(actione 15) Ctp 2.10.4 pt] (15, q. 16, c. Qui vere pureque).

¹ Ut nullus servus monachus fiat invito domino suo *add. as rubr.* M

² Chal. conc. CPSA; Ex Chalcedonensi conc. M

³ decrevimus CPSM; decernimus A

47*

¹*Gelasius per*² *Lucaniam, Brucies*³ *et Siciliam episcopis, cap. 11*⁴

Quisquis episcopus, presbiter et diaconus, vel eorum qui monasteriis preesse
 noscuntur, serviles et originarias personas apud se tenentes non restituendas patronis, aut
 deinceps vel ecclesiastice servituti, vel religiosis congregationibus putaverint
 applicandas, nisi voluntate forsitan dominorum et subscriptione⁵, vel testimonio primitus

¹ De eadem re *add. as rubr.* M

² per P²VBAM; super CRPSLH

³ -cies CPSA; -tios M

⁴ cap. 11 CPSA; *om.* M

⁵ [sub scripture testim. orig.] *add. Fr*

absolutas, vel legitima transactione concessas, periculum se honoris sui non ambigant communionisque subituros.

(*epist. 1, c. 16*)

48*

¹*Aurelianense concilium*² *tempore Childeberti regis, cap. 7*

Quecumque mancipia ab ingenuis dominis servitute laxantur, in ea libertate maneant quam tunc a dominis perceperunt. Huiusmodi libertas, si a quocumque pulsata fuerit, cum iustitia ab ecclesiis defendatur, preter eas culpas, pro quibus leges collatas servis revocare iusserunt libertates.

(*Aurel. 5*).

¹ Ne mancipia manumissa servituti denuo mancipentur *add. as rubr.* M

² Aurel. conc. CPS; Aurel. conc. III A; Ex concilio Aurelianensi M

49*

¹*Gregorius Mariniano*² *episcopo Ravenne*

Iohannes, presentium portitor, queritur uxorem suam, molestias Georgii cuiusdam refugientem, diu in septis venerabilibus residere, et nullum hactenus invenire solatium. Cuius quia de conditione esse controversiam asserit, et vestre eam fraternitati petiit commendandam, his vos hortamur affatibus, ut eidem mulieri servata equitate tuitionem debeatis impendere, et a nullo eam contra rationis ordinem gravari aliquo modo permittatis.

(*lib. 7 regist. epist. 21*)

¹ Exemplum eiusdem rei *add. as rubr.* M

² Mariniano CPBS; Martiniano A; Mariano M

50*

¹*Agathense concilium*². *cap. 6*

Si quos de servis ecclesie bene meritis episcopus libertate donaverit, collatam libertatem a successoribus placuit custodiri, cum eo quod eis manumisser in libertate contulerit. Quod tamen iubemus 20 solidorum modum, in terrula, vineola, vel hospitio tenere. Quod si amplius datum fuerit, post manumissoris mortem ecclesie revocetur.

(*cap. 7*). *Ctp 2.28.6 pt] (12, q. 2, c. Si quos de servis.)*

¹ De eo, si quem ecclesiastice familie episcopus servitute laxaverit *add. as rubr.* M

² Ag. conc. CPSA; Ex Agathensi concilio M

51*¹*Cap. 28*

Libertos, legitime a dominis suis factos, ecclesia, si necesse fuerit, tueatur. Quod si quis ante audientiam aut pervadere eos, aut expoliare voluerit vel presumpserit, ab ecclesia repellatur.

(cap. 29) Ctp 2.28.27] IP 2.82 (Dist. 87, c. *Libertos legitime.*)

¹ Ut libertos, si opus fuerit, Ecclesia tueatur *add. as rubr.* M

52*¹*Toletanum concilium*² IV, cap. 73

Liberti quicumque³ manumissi sunt, atque ecclesie patrocini commendati existunt, sicut regule antiquorum Patrum constituerunt, sacerdotali defensione a cuiuslibet insolentia protegantur, sive in statu libertatis eorum, sive in peculio quod habere noscuntur.

(cap. 71) Ctp 2.37.29] IP 2.83; Dist. 87, c. *Liberti qui a quibuscumque.*)

¹ Exemplum huius rei *add. as rubr.* M

² Tol. conc. CBSHA; Toletano concilio PV; Ex concilio Toletano M

³ quicumque CPBSM; quibuscumque A

53*¹*Vita beati Gregorii, lib. III, cap. 47*

Libertatem cuiusque hominis Gregorius contra iudicum insolentias, liberis nihilominus vocibus defendebat.

(authore Ioan. diacono R. Ecclesie) IP 2.83A

¹ De eadem re *as rubr.* Ex *add.* M

54*¹*Gelasius*² *Leontio exconsuli*³

Unum hoc bene et constanter novi, quia et si quam in rebus publicis fraudem fecit libertinus, substantia eius cedi debuit, non libertas. Nam in hoc quod liberi ceduntur, ut taceam, quod omnipotens Deus offenditur, ut taceam, quod vestra opinio vehementer gravatur, piissimi tamen imperatoris nostri tempora omnino fuscantur. Hoc enim inter reges gentium, et imperatorem regum distat, quia reges gentium⁴ domini servorum sunt; imperator vero, Romanorum dominus liberorum. Unde et vos quicquid agitis, prius quidem servata iustitia, deinde custodita per omnia libertate agere debetis

(lib. regist. 8, cap. 51)

¹ De eadem re *add. as rubr.* M

² Gelasius CPBS; Item (following two Gelasius cc. from CB) A; Gregorius M

³ -ulis H

⁴ et imperatorem regum – gentium *in mg.* V

55*¹*Item, Petro subdiacono*

Plerosque cognovimus de amissis mancipiis conqueri dicentes quia, si servus cuiuspiam fortasse fugiens dominum suum, iuris ecclesiastici se esse professus est, rectores ecclesie protinus hunc ut servum ecclesiastici iuris habeant, nullo agentes iudicio, sed servi vocem defendentes. Quod mihi tantum displicet, quantum a veritatis iudicio abhorret. Unde volo ut experientia tua, quecumque ita facta cognoverit, postposita tarditate, corrigat, et talia queque mancipia, si qua nunc iure ecclesiastico habentur, sicut sine iudicio ablata sunt, ita restitui ante iudicium decet, et si quid in eis sancte ecclesie legitime competit, tunc eorum possessores debent ordinata actione pulsari.

¹ De mancipiis fugitivis, ne quis ecclesiastico iure illa tueatur *add. as rubr.* M

56*¹*Capitularium lib. III, cap. 43*

Si quis per cartam ingenuus dimissus fuerit, et a quolibet homine in servum interpellatus fuerit, primum legitimum auctorem sue libertatis proferat, et in sua libertate perseveret. Si vero legitimus actor defuerit, testimonio bonorum hominum qui tunc aderant, quando liber dimissus fuerat, se defendere permittatur. Si vero testes defuerint, cum duabus aliis chartis, que eiusdem cancellarii manu firmate sint vel scripte, suam chartam, que tertia est, veram et legitimam esse confirmet. Cancellarius autem talis esse debet, qui pagensibus loci illius notus fuisset et acceptus. Si autem qui interpellatus fuerit ad servitium, nec actorem nec testimonia habuerit, neque alias duas chartas ad suam confirmandam invenire potuerit, tunc is qui eum interpellavit, secundum legem ipsam chartam falsam efficiat, et servum conquirat.

Ctp 3.29.18

¹ Quomodo defendere se debeat, qui libertate donatus ad servitutem revocatur *add. as rubr.* M

57* (CRSLHAM)¹*Capitularium lib. VI, cap. 46²*

Servo penitus non credatur, si super aliquem crimen obiecerit, aut si etiam dominum suum crimine impetierit. Nam etiamsi in tormentis positus exponat quod obiecit, credi tamen illi non oportet.

cf 16.224 below] Ctp 3.29.19, 3.29.151; IP 5.27 (2, q. 7 et 8. De accusat. v. can. si testes, et per totam 4, q. et 3.)

¹ Ne servo credatur cuiuspiam crimen imponenti *add. as rubr.* M

² 46 CSM; vi RL; cap. x.xlvi A

58*¹*Cap. 159*²

Libertus vel liberta in nullis negotiis contra quemquam testimonium dicere admittantur, excepto in aliquibus causis, ubi ingenuitas deesse cognoscitur, sicut permissum est et de servis.

Ctp 3.29.20

¹ Item, ne servilis conditionis persone contra aliquem testantur, nisi ingenui desint *add. as rubr.* M

² 159 CPVBM; 158 RLH

59*¹*Lib. VII, cap. 208*

Si servi facinora dominorum confessi sunt, nullo modo audiantur, nisi forte eos deferant maiestati.

Ctp 3.29.21

¹ Servi testimonio adversus dominum minime standum *add. as rubr.* M

60*¹*Codicum lib. IV cap. 20, titulo VIII*

Servos pro dominis, quemadmodum adversus eos, interrogari non posse, pro facto autem suo posse interrogari non ambigitur.

(tit. 20, l. 7)] Ctp 3.29.22

¹ De eadem re *add. as rubr.* M

61*¹*Lib. IX, cap. 1, tit. XX*

Si quis ex familiaribus, et² ex servis cuiuslibet domus, cuiuscumque criminis delator atque accusator emerit, eius existimationem, caput, vel fortunas periturus, cuius familiaritati vel dominio inheserit, ante examinationem iudicii in ipsa expositione criminum, atque accusationis exordio, ultore gladio feriatur.

(tit. I, l. 20)] Ctp 3.29.23

¹ Item de eadem re *add. as rubr.* M

² et CPSHA; vel M

62*¹*Tit. XXI*

Liberti, si accusatores manumissorum, heredumve eorum presumpserint esse, eodem quo servi supplicio tenebuntur, luituri penas ante prohibite delationis exordium.

(ibid. l. 21) Ctp 3.29.24

¹ Liberti patronos accusantes perinde puniendi ac servi *add. as rubr.* M

63*¹*Novellarum constitutio 69², cap. 2*

Si libertus contra patronum suum ingratus fuerit, rescindi debet libertas; cavere autem oportet ingratitudines, que legibus cognite sunt, veluti si libertus manus suas contra patronum moveat, vel si contumelias atroces ei fecerit, vel si magnum et intolerabile dampnum ei dederit, id est, si ad dedecus eius pertinentes iniurias effuderit. Si enim horum aliquid patronus vel liberi eius probaverint, ad pristinum statum convictus revertetur libertus³.

Ctp 3.29.25

¹ Libertum ad ingratitudinem erga patronum revocari debere in servitatem *add. as rubr.* M

² 69 CPVBM; 70 RLH

³ revertetur (-atur M) lib. CRPVBSLH; lib. rev. A

64*¹*Carthaginense concilium² VII, cap. 2*

Omnes servi, vel proprii liberti ad accusationem publice non admittantur, omnes etiam infamie maculis aspersi, id est histriones, aut turpitudinibus subiecte persone; heretici etiam, sive pagani, seu Iudei. Sed tamen omnibus quibus accusatio denegatur, in causis propriis accusandi licentia non neganda est.

cf Ctp 2.21.2] (4, q. 1, c. Diffinimus eum, et 4, q. 6, c. Omnibus quibus.)

¹ Que persone a publica accusatione arceantur *add. as rubr.* M

² Carth. conc. CRPA; Carthaginensi conc. V; Cartaginiense concilio B; Ex concilio Carthaginensi M

65*¹*Toletanum concilium² IV, cap. 69³*

Liberto adversus ecclesiam, cuius iuris exstitit, accusandi vel testificandi denegetur licentia. Quod si presumpserit, placet ut in servitatem proprie ecclesie revocetur, quia⁴ nocere conatur.

(cap. 67) Ctp 2.37.26b] (12, q. c. Episcopus qui mancipium.)

¹ Ne libertus ecclesiam cuius antea servus fuerat, accusare presumat *add. as rubr.* M

² Tol. conc. CPSA; Ex Toleta. concil. M

³ IV - 69 CPAM; *om.* S

⁴ quia CPSAM; cui *Fr*

66*¹*Ispalense concilium² II, cap. 9³*

Libertorum statum, quem⁴ contra episcopum suum, vel patronam ecclesiam nituntur, decidi potius quam conservari convenit, ut quorum libertas perniciosa est, sit

¹ De eodem *add. as rubr.* M

² Isp. conc. (-ilio B) PVBSA; Hispal. conc. CR; Ex Hispalensi conc. M

³ *inscription applied to c. 67 L*

salutifera servitus, et qui superbire noverunt adepta libertate elati, perdita discant⁵ obedire subiecti.

(*cap. 8 concil. Spalensis 2) Ctp 2.49.4b] (12, q. 2, c. Octava discussio.)*

⁴ quem CPBSL; qui AM

⁵ discant CPSAM; [rediti, discant, orig.] *add. Fr*

67*

¹*Toletanum concilium*² *VIII*³, *cap. 16*

Libertis ecclesie eorumque propagini ex omnibus que de iure ecclesie noscuntur habere, nihil licebit in extraneum dominium transactione quacumque deducere. Sed si ex his quelibet fortasse vendere voluerint, sacerdoti eiusdem ecclesie offerent convenienter emenda, earumque rerum pretia, ut eis placuerit, aut dispensent, aut habeant. Nam in dominium partis alterius rei sue censum nullo modo transire permittimus. Suis autem filiis, vel propinquis eiusdem vel servitio vel patrocinio subiugatis, quecumque vendere vel donare voluerint, aditus omnino patebit.

¹ Liberti, eorumque posteri qualiter cum rebus ab Ecclesia sibi commissis agere debeant *add. as rubr.* M

² Tol. conc. CPSA; Ex Toleta. concil. M

³ VIII CPVBS; IX AM

68*

¹*Gelasius*² *Bonefacio episcopo*

Metuentes famuli dominos si ad ecclesie septa confugerint, intercessionem debent quarere, non latebras, ne hec ipsa presumptio tarditatis temeritatem augeat renitendi. Filius etenim noster vir spectabilis Petrus queritur servum suum in ecclesia S. Clementis diutius commorari, cui cum deputasset sacramenta prestari, illum egredi nulla ratione voluisse. Et ideo supradictus homo de presenti cum eo quem elegerit esse mittendum, cum de impunitate eius sacramenta prebuerint, eum facias ad dominum suum modis omnibus remeate. Aut si in hac pervicacia forte perstiterit, post sacramentum sibi prestitum, reddatur invitus.

(*17, q. 4, c. Metuentes.*)

¹ Famulos ad ecclesiam confugientes contra voluntatem dominorum suorum non esse tuendos *add. as rubr.*

M

² Gelasius CPSA; Gregorius M

69*

¹*Petro subdiacono Campanie*

Mancipia si qua in monasterio Sancti Severini, vel in alia ecclesia eiusdem castelli de civitate refugerint, mox ut ad notitiam tuam pervenerit, nullo modo illic ea immorari permittas, sed intra civitatem in ecclesiam revocentur. Et si iustam contra dominos suos

¹ De eadem re *as rubr.*; Idem *add.* M

querelam habuerint, congrua ordinatione de ecclesiis exire necesse est. Si vero venialem culpam commiserint, dominis suis accepto de venia sacramento, sine mora reddantur.
(*lib. Regist. II, epist 1, seu c. 46*)

70*¹*Arelatense concilium*², cap. 6

Si quis mancipia clericorum pro suis mancipiis ad ecclesiam fugientibus, crediderit occupanda, per omnes ecclesias districtissima dampnatione feriatur.

¹ Ne quis mancipia clericorum pro suis occupet *add. as rubr.* M

² Arelatense conc. CBSAL; Aurelianense conc. PV; Ex Arelatensi concilio M

71*¹*Codicum lib. VI, cap. 1 titulo IV*

Quicumque fugitivum servum in domo vel in agro inscio domino eius susceperit, cum compari alio vel 20 solidis reddat.

(*tit. I, l. 4*) *Ctp 3.29.26*

¹ Si quis fugitivum servum clam domino suo susceperit, quo damno mulctetur *add. as rubr.* M

72*¹*Tit. VI²*

Alienum servum sine voluntate domini qui sciens vendidit, seu donavit, vel alio modo alienavit, nihil ei diminuere potest. Et si contrectet, vel apud se detinuerit, furtum facit.

(*tit. 2, l. 6*)] *Ctp 3.29.27*

¹ Quod furti reus sit, qui servum a domino suo quolibet modo alienaverit *add. as rubr.* M

² VI CPMA; II S

73*¹*Gregorius*² *Anthemio subdiacono*

Presentium lator Gaudentius³ insinuavit nobis, ab actoribus sancte Romane cui Deo auctore presidemus ecclesie, sibi violentiam irrogari, asserens quod filios suos iuri predictae velint ecclesie vindicare. Oblatis etenim ab eo documentis, novimus Siricam uxorem presentium portitoris, ab Etia quondam beate memorie, Morene cuidam femine titulo donationis fuisse largitam, et ab eadem Morena per epistolam manumissam. Et ideo indecens esse credimus ut progeniti ex libera muliere filii ad servitium retrahantur. Propterea experientie tue presenti auctoritate precipimus, ut his ipsis documentis, sicut et nos didicimus, exuto a curis animo, diligenter intendat, quatenus si documenta nulla sunt

¹ Ne quis apostolice sedis censura manumissum, ad servitium retrahat *add. as rubr.* M

² Gregorius AM; Gelasius CRPVS

³ Gaudentius CPSHM; Gaudiosus A; [Gaudiosus est apud Gregor.] *add.* M²

ab ecclesie parte, que documentis huius hominis debeant obviare, ab eius se molestia sine aliqua retractatione suspendat. Durum est enim ut, si alii pro mercede sua libertates tribuunt, ab ecclesia, quam tueri hec oportuerat, revocentur.

(*lib. I Regist. ep. 53*)

74* (CRSLAM)

¹*Pandectarum lib. XXI, tit. I²*

Qui ad amicum domini deprecaturus confugit, non est fugitivus. Immo si ea mente aut non impetrato auxilio, domum non revertatur, nondum fugitivus est³.

(*tit. I, l. 43*) *CB Varia IA 19*] *Ctp 3.29.28*

¹ Servum non esse fugitivum qui ad amicum domini sui, causa intercessionis confugerit *add. as rubr.* M

² *insc. applied to c. 73 L*

³ fug. est CAM; est. fug. S

75*

¹*Lib. XLIV, titulo secundo*

Si servus quem possidebam fugerit, etiamsi pro libero gerat, videbitur a domino possideri. Sed hoc tunc intelligendum est, cum si² apprehensus fuerit, non sit³ pro libertate sua litigare; nam si paratus est litigare, non videbitur a domino possideri cui se adversarium preparavit.

(*lib. 41, tit. 3, L. 15, § Si servus quem.*) *CB Varia IA 24b*] *Ctp 3.29.29; IP 5.47*

¹ Quod servus fugiens, servi per hoc iugum non abiiciat *add. as rubr.* M

² is *add. M, om. CPSA*

³ non sit CPSA; nolit M

76* (CRSLAM)

¹*Tit. VIII*

De his servis qui ad² edem sacram vel statuam principum confugiunt, precepit³ ut si intolerabilis videatur dominorum sevitia, cogantur servos bonis conditionibus vendere, ut pretium dominis detur. Et recte; expedit enim reipublice ne quis re sua male utatur. Cuius rescripti ad Elium Martianum emissi verba sunt hec; dominorum quidem potestatem in servos suos illibatam esse oportet, ne cuiquam hominum ius suum detrahatur. Dominorum interest, ne auxilium contra sevitiam vel famem, vel intolerabilem iniuriam denegetur his, qui iuste deprecantur. Ideoque cognosce de querelis eorum, qui ex familia Iulii Sabini ad statuam confugerint, et si vel durius habitos quam equum est, vel infami iniuria affectos⁴ cognoveris, vendere iube, ita ut in potestatem domini non revertantur.

Ctp 3.29.30

¹ De dominis si famulis intolerabiles fiant *add. as rubr.* M

² ad CSM; *om. A*

³ (Diu [DivusFr] Antoninus) *add. in text M, om. CSA*

⁴ mecum est vel – affectos *in mg.* V

77* (CRBSAM)¹*Gelasius Iohanni episcopo Vivonensi*²

Uxor Felicis et filia Romam (quia sic oportuit) pervenerunt. Siquidem hunc ipsum primum se ad barbarorum basilicam conferentem, seque bonas causas habere iactantem, egredi sub hac conditione precepimus, ut si actus suos fideliter et rationabiliter allegaret, nihil contra eum prorsus asperum fieri, durumque pateremur. Alioquin si contra fidem et utilitatem dominicam venisse probaretur, ipse sibimet imputaret atque ordinationi congrue subiaceret. Qui superveniente filio nostro viro spectabili Orthasio, sic est ad singula queque convictus, ut os aperire non posset, et vera esse que huic obiicerentur, propria voce fateretur. Ideoque tenetur mancipatus custodie.

CB Gel. 77; Ctp 1.46.46] (17, q. 4, c. Uxor Felicis)

¹ Exemplum vindicte in eos qui se iustas habere causas mendaciter fingunt *add. as rubr. M*

² Vivon- CSA; Vivan- M; [Viennensi legit Gratia.] *add. M*²

78* (CRSHAM)¹*Pandectarum lib. IX, tit. II*

Si servum tuum latronem insidiantem mihi, occidero, securus ero. Nam adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere. Lex duodecim tabularum furem noctu deprehensum occidere permittit, ut tamen id ipsum cum clamore testificetur. Interdiu autem deprehensum, ita permittit occidere, si is telo se defenderit, ut tamen eque cum clamore testificetur.

(titu. 2, l. 4)] Ctp 3.29.31

¹ Quod homicidii reus non sit, qui alienum servum insidiantem sibi occiderit *add. as rubr. M*

79* (CRSLAM)¹*Tit. IV*

Si servus sciente domino occidit, in solidum dominum obligat; ipse enim videtur dominus occidisse. Si autem inscienter, noxalis est. Nec enim debuit ex² maleficio servi in plus teneri quam ut noxe eum dedatis³.

(tit. 4, l. 2); Ctp. 3.29.32

¹ Quod dominum par culpa constringat, si quem eo sciente servus occiderit *add. as rubr. M*

² ex CSA; *om. M*

³ dedatis CSA; *dedat M*

80*¹*Agathense concilium*², cap. 60³

Si quis servum proprium sine conscientia iudicis occiderit, excommunicatione vel penitentia biennii, reatum sanguinis emundabit⁴.

(cap. 62) cf BD 6.18; Ctp 2.28.61]

¹ Penitentia eius qui proprium servum extra iudicis conscientiam peremerit *add. as rubr.* M

² Ag. conc. CPSA; Ex Agathensi conc. M

³ 60 CPSHM; 61 A

⁴ [emend., or.] *add. Fr*

81*¹*Gregorius Petro subdiacono Sicilie*

Cognovimus quod si quis ex familia ecclesie culpam fecerit, non in ipso, sed in eius substantia² vindicetur. De qua re precipimus ut, si quis culpam fecerit, in ipso, sicut dignum est vindicetur; a commodo autem eius absterneatur. Nisi forte parum aliquid, quod in usum exsecutoris qui ad eum mittitur, proficere possit³.

(li. I regist., epist. 42 [MGH ed. i. 65 lines 14-18]). Ctp 1.55.89 to absterneatur] (16, q. 6. c. Cognovimus.)

¹ Si quis peccaverit, in eo non in substantia eius vindicandum *add. as rubr.* M

² *corr. fr.* familia S

³ [non possit habet Greg.] *add. M². A continues*, Item. Si qui ex familia ecclesiastica - iuri ecclesie conserventur (MGH i. 67, lines 14-19), *om.* CPSHM

82*¹*Gregorius in pastoralis, lib. II*

Servi admonendi sunt ne dominos despiciant, ne Deum offendant, si ordinationi illius superbiendo contradicant.

(parte 3, admonitione 6)

¹ Qualiter admonendi sint servi *add. as rubr.* M

83*¹*Ambrosius super epistolam*² primam ad Corinthios

Si³ qui sub iugo sunt servi, dominos suos dignos omni honore existiment, ne nomen Dei et doctrina blasphemetur. Hec de illis scribit Apostolus, qui infideles habent dominos, precipiens eis, ut omne obsequium suis prebeant dominis, licet sint a pietate alieni.

¹ Item admonitio servorum *add. as rubr.* M

² epist. CPSM; *om.* A

³ Si CPVBSM; Hi R²LH

84*

¹*In argumento epistole ad Philemonem.*

Servos omne servile obsequium suis dominis prebere precipit Apostolus cum omni sollicitudine, sive impios habeant, sive pios dominos.

¹ De eadem re *as rubr.* Eiusdem *add.* M

85*

¹*Sermo Augustini in Quadragesima de*² *concordia, qui sic incipit, Dies isti sancti*

Aliquando dominus homo peccat in servum suum, quia etsi ille dominus est, ille servus, ambo tamen servi alieni sunt, quia ambo Christi sanguine redempti sunt; tamen durum videtur, ut hoc etiam iubeam, hoc precipiam, ut si forte dominus peccat in servum suum iniuste litigando, iniuste cedendo, dicat illi, Ignosce mihi, da mihi veniam quia non debet facere, sed ne ille incipiat superbire. Quid ergo? ante oculos Dei peniteat eum, ante oculos Dei puniat cor suum. Et si non potest servo dicere, quia non oportet, Da mihi veniam, blande illum alloquatur; blanda enim appellatio, venie est postulatio.

(*homel. 40, lib. quinquagin. homel.*)] *Ctp 3.29.33*

¹ Qualiter dominus servum placare debeat iniuste a se lesu *add. as rubr.* M

² *fraterna add.* M, *om.* CPSHA

86*

¹*Codicum libro III, cap. 22*², *tractat. 20*³

Non⁴ servum, quem res tuas detinere assueveras, sed eius dominum de rebus repetendis conveniendum esse perspicis.

(*tit. 32, l. 20*)] *Ctp 3.29.34*

¹ De servo qui res detinet alienas *add. as rubr.* M

² 22 CPVBSLA; 32 M

³ 20 CVBSAM; 15 P; 30 RLH

⁴ Non CRPSLM; Con BH; []on V

87*

¹*Tract. 23*

Si mancipium tuum per vim aut per furtum ablatum alii ex nulla iusta causa distraxerunt, vindicanti tibi dominum, solvendi pretium nulla necessitas irrogetur.

(*l. 23*) *Ctp 3.29.35*

¹ Quod mancipium furtim et iniuste distractum dominus sine pretio vindicabit *add. as rubr.* M

88*¹Cap. 41, tract. 2

Si servi vestri, inscientibus vobis, aut etiam prohibentibus, furtim arbores ceciderunt, frustra veremini, ne ex persona eorum ultra noxe deditionem sitis obstructi, cum ex delictis servorum domini ignorantes, vel prohibentes, ita condempnari debeant, ut aut noxe dedere servum, aut condempnationes sufferre in sua habeant potestate.

(tit. 41, l. 2)] Ctp 3.29.36

¹ De servis furtim arbores succidentibus *add. as rubr.* M

89*¹Cap. 13, titulo V

Ex patroni, vel ex domini contractu, liberti vel servi conveniri non possunt.

(lib. 4, tit. 13, l. 5)] Ctp 3.29.37

¹ Quod patronis vel dominis peccantibus, liberti vel servi sint innocentes *add. as rubr.* M

90*¹Cap. 20, tit. I

Servus tuus, pecuniam mutuam accipiens, ita demum te institoria actione obligavit, si cum eum officio alicui, vel negotiationi exercende preponeres, etiam ut faceret, ei permissum a te, probetur. Quod si ea actio locum non habet, si quid in rem tuam versum probabitur, actione in eadem re proposita cogaris exsolvere.

(tit. 25, l. 1)] Ctp 3.29.38

¹ Si servus mutuam accepit pecuniam, quidquid ex ea in usum domini transierit, domino solvendum *add. as rubr.* M

91*¹Titulo III

Institoria adversus eum actio competit, a quo servum mense prepositum dicis, si eius negotii causa, quod per eum exercebatur, depositam pecuniam nec redditam, potest probari.

(tit. 25, l. 3) Ctp 3.29.39

¹ De eodem *add. as rubr.* M

92*¹Cap. 27², tit. III

Etiam³ mandante, neque subscribente, neque iubente domino, pecuniam mutuam Prisce dedisses, tamen ea quantitas si in rem domine eius iustis erogationibus versa est,

¹ De eadem re *add. as rubr.* M

² 27 CPSA; 26 M

³ si neque *add. AM, om. CPVS*

apud suum iudicem eam conveni, consecuturus secundum iuris formam, id quod tibi deberi apparuerit.

(*tit. 26 l. 3*)] *Ctp 3.29.40*

93*

¹*Lib. VI, cap. 6, titulo I*

Contra patronum tuum famosam actionem instituere non potes.
(*lib. 4, ti. 6, l. 1*)] *Ctp 3.29.41*

¹ Neminem contra patronum suum publice posse clamare *add. as rubr.* M

94*

¹*Lib. IX², cap. 15³, tit. VIII*

Nexum⁴ non facit prediorum, nisi persona que iure potuit obligare. Per servum autem, procuratorem, colonum, vel actorem, conductoremve preiudicium possessioni, invito vel inscio domino, imponi non posse, in iure et legum actoribus⁵ declaratur.

(*lib. 8, titu. 16, l. 8*)] *Ctp 3.29.42; IP 5.48*

¹ Nulli servilis conditionis inscio domino vel invito licere possessionibus preiudicium facere *add. as rubr.* M

² IX CRPSL; VIII H

³ 15 CPVSA; 16 RLHM

⁴ Sexum V

⁵ act- CPSA; auctoritatibus *corr. to* auctoribus R; auctori L; auth- M

95*

¹*Cap. 51², titulo I³*

Si invito vel ignorante te, partus ancille tue expositus est, repetere eum non prohiberis⁴; sed restitutio eius (si non a fure vindicaveris) ita fiat, ut si qua in alendo eo, vel forte ad discendum artificium iuste consumpta fuerint, restituantur.

(*tit. 52, l. 1*)] *Ctp 3.29.43; IP 5.51*

¹ De partu ancille, si inscio vel invito domino expositus fuerit *add. as rubr.* M

² Cap. 51 CVBSLHM; Cap. 51, cap. 1 P; Cap. l. i. A

³ tit. i *om.* H

⁴ -eris PV²BSAM; -ueris CRL; ? V

96*

¹*Titulo II*

²Unusquisque sobolem suam nutriat; quod si exponendam putaverit, animadversioni que constituta est, subiacebit. Sed nec dominis vel patronis repetendi aditum relinquimus, si ab ipsis expositos quodammodo ad mortem, voluntas que

¹ Item de partu servili *add. as rubr.* M

² Sancimus - procreatus (*cf c 97*) *add. and canc.* S

misericordie est amica, non collegerit. Nec enim suum dicere poterit, quem pereuntem contempsit.

(tit. 52. l. 2)] Ctp 3.29.44; IP 5.52

97*

¹Titulo III

Sancimus nemini licere, sive ab ingenuis genitoribus puer parvus² procreatus, sive a libertina³ progenie, sive servili conditione maculatus, expositus sit, eum puerum in suum dominium vindicare, sive nomine⁴, sive ascriptione, sive colonarie conditionis. Sed neque his qui eos nutriendos sustulerunt licentiam concedi penitus eum⁵ quadam distinctione⁶ eos tollere, et educationem eorum procurat⁷ sive masculi sint sive femine, ut eos vel loco liberorum, vel loco servorum, aut colonorum habeant, sed nullo discrimine habito, hi qui ab huiusmodi hominibus educati sunt, liberi et ingenui appareant.

(tit. 53, l. 3)] Ctp 3.29.45; IP 5.53

¹ Ne quis puerum cuiuscunque conditionis expositum sibi vindicet in servum *add. as rubr.* M

² parvus CPSL; parvulus AM

³ sive a lib. *in mg.* C

⁴ dictum (?) *add.* A, domini *add.* M, *om.* CPS

⁵ eum CPS; cum AM

⁶ [distinctione M²] ita *add.* M, *om.* CPSA

⁷ -at CPSA; -are M

98*

¹Cap. 50, tit I

Servorum capitis criminibus dampnatorum peculia dominis non auferri notum est; sed quod servum dominus habuisse probaverit, recipiet.

(lib. 9, tit. 49 l. 1)] Ctp 3.29.46

¹ De servis damnatis, quid rerum suarum ad dominos pertineat *add. as rubr.* M

99*

¹Cap. 2, tit. II

Si cuiusdam crimini servus² obnoxius postulatur, dominus eum defendere potest, et in iudicio sistere accusatoris intentionibus responsurum. Post probationes³ autem criminis non ipse dominus sed servus pro suo delicto condemnationem sustinebit⁴.

(lib. 9, titu. 2, l. 2) Ctp 3.29.47

¹ Quod dominus servum defendere possit in iudicio accusatum *add. as rubr.* M

² cuiusdam (cuius L, cuidam M, cuiusquam P²?) crimini servus CPBSHM; cuius servus crimini R; cuiusquam servus criminis V

³ probat- CPBSLH; propriat- A; probationem M

⁴ Post - sustinebit CPBSLHAM; *om.* Fr

100*¹*Capitularium lib. VII, cap. 342*

Qui metu et impressione alicuius terroris, apud acta presidis servum se esse mentitus est, postea statum suum defendendi non preiudicatur.

Ctp 3.29.48; IP 5.49

¹ Quod libertatem non amittat, si quis territus apud iudicem servum se esse mentiatur *add. as rubr. M*

101*¹*Lib. V, cap. 306*

Si quis ex servo alieno aliquid² comparaverit nesciente domino suo; si dominus firmam³ noluerit⁴ esse emptionem, reddet pretium emptori, ut emptio nihil habeat firmitatis.

Ctp 3.29.49; IP 5.50

¹ De eo qui a servo alieno aliquid comparaverit nesciente domino suo *add. as rubr. M*

² *in mg. C*

³ fir- CRPSLHA; infir- M

⁴ nol- C²PVA; vol- RSLHM

102*¹*Hieronimus ad Paschasium Alexandrinum*

De servo qui fugerat dominum suum interrogabas, si ille in illa fuga mortuus fuerit, utrum liceret pro eo orare, an non. Hoc in divinis libris non invenimus prohibitum; sed tamen ab apostolis firmiter preceptum, ut servi sint subditi in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis, et in Gangrensi concilio², ita scriptum est, Si quis servum sub pretextu divini cultus doceat proprium dominum contempnere, ut sic discedat ab eius obsequio, anathema sit. Unde datur intelligi quia si ille anathema meruit qui docet servum proprium contempnere dominum, et ab eius obsequio discedere, quanto magis ille qui dominum spernit, et eius servitio subdi noluerit! Sed tamen distantia est inter illum qui per superbiam fecerit, et illum qui per necessitatem coactus est crudelitate domini sui.

Ctp 3.29.50

¹ Quod uterque anathema sit, et servus qui dominum suum superbe fugerit, et is qui eum ad huiusmodi fugam incitaverit *add. as rubr. M*

² (cap. 3) *add. M²*

103*¹*Pandectarum lib. XXII*

Nec patroni patroneve adversus libertos, neque liberti adversus patronos cogantur testimonium dicere.

(tit. 5, l. 4) CB Varia IA 20c] Ctp 3.29.51

¹ Ne patroni et liberti mutuo sese testimonio impetere cogantur *add. as rubr. M*

104*¹*Lib. XLIV, tit. VIII*

Apud omnes eque² gentes animadvertere possumus dominis in servos vite necisque potestatem esse, et quodcumque per servum acquiritur, id domino acquiritur.
CB Varia IA 27a] Ctp 3.29.52

¹ Dominos habere potestatem in servos servandi eos atque perdendi *add. as rubr.* M

² eque CPSM; pereque A

105*¹*Institutionum lib. II, tit. VI*

Si is ad quem ancille pertinet ususfructus², partum suum esse credens, vendiderit aut donaverit, furtum non committit; furtum enim sine affectu furandi non committitur.
Ctp 3.29.53; IP 5.54

¹ Quod furtum non faciat, qui rem ancille proprie, quoquo modo donaverit *add. as rubr.* M

² ususfructus CPAM; usus S

106*¹*Lib. III, tit. XXX*

Ex maleficio² servorum, velut si furtum fecerit, aut bona rapuerit, aut dampnum dederit, aut iniuriam commiserit³, noxales actiones prodite sunt, quibus domino dampnato permittitur aut litis estimationem sufferre, aut hominem noxe dedere. Noxa autem est corpus quod nocuit, id est servus; noxia ipsum maleficio, velut furtum, dampnum, rapina, iniuria. Summa autem ratione permissum est noxe deditioe perfungi. Namque erat iniquum nequitiam eorum ultra ipsorum corpora dominis dampnosam esse. Dominus noxali iudicio servi sui nomine conventus, servum actori quidem noxe dedendo liberatur, nec minus perpetuum eius dominium a domino transfertur. Si autem dampnum ei cui deditus est resarcierit, quesita pecunia auxilio pretoris invito domino, manumittetur. Item⁴. Si dominus in servum suum aliquid commiserit, nec si manumissus vel alienatus fuerit servus, ullam actionem contra dominum habere potest.

(lib. 4, ti. 8)] Ctp 3.29.54

¹ De servis malefacientibus *add. as rubr.* M

² -icio CPSA; -iciis M

³ fecerit ..[etc]. commiserit CPSA; fecerint - commiserint M

⁴ (aliquanto post) *add. M*². H lacks all to Si dominus

107*¹*Tit. XXXII*²

Admonendi sumus acquiri nobis non solum per nosmetipsos, verum etiam per eas quoque personas, que in nostra potestate sunt, veluti per servos nostros, et filios, ut tamen

¹ De his que filii acquirunt et servi *add. as rubr.* M

² Tit. XXXII CPSA; Lib. III, tit. XXIX M

quod per servos quidem nobis acquiritur, totum nostrum fiat; quod autem per liberos quos in potestate habemus, ex obligatione fuerit acquisitum, hoc dividatur secundum imaginem rerum proprietatis, id est ususfructus quem nostra decrevit constitutio, ut quod ab actione commodum perveniat, huius usumfructum quidem habeat pater, proprietatem autem filio servetur.

CB Varia 1A 41] Ctp 3.29.55

108*

¹*Lib. IV, tit. I*

Illud quesitum est, cum Titius servum Mevii sollicitaverit, ut quasdam res domino subriperet, et ad eum perferret, et servus id ad Mevium pertulerit; Mevius dum vult Titium in ipso deprehendere, permisit servum quasdam res ad eum perferre, utrum furti, an servi corrupti teneatur Titius, an neutro. Et cum nobis super hac dubitatione suggestum est, et antiquorum prudentium super hoc alterationes perspeximus, quibusdam neque furti neque servi corrupti² actionem prestantibus, quibusdam furti tantummodo, nos huiusmodi calliditati obviam euntes, per nostram decisionem sanximus, non solum furti actionem, sed etiam servi corrupti contra eum dari. Licet enim is servus deterior a sollicitatore minime factus est, et ideo non concurrant regule que servi corrupti actionem introducant, tamen consilium corruptoris ad perniciem probitatis servi introductum est, ut sit ei penalis actio imposita, tanquam si re ipsa fuerit servus corruptus, ne ex huiusmodi impunitate, et in alium servum qui possit corrumpi tale facinus a quibusdam perpetretur.

(tit. 2) CB Varia 1A 42b] Ctp 3.29.56

¹ Exemplum iuste ultionis, ne quis alienum servum corrumpere vel sollicitare presumat *add. as rubr.* M
² teneatur Titius an neutro. Et – corrupti *at foot of leaf V*

109*

¹*Tract.² VI*

Si iussu domini cum servo negotium gestum fuerit, in solidum pretor adversus dominum actionem pollicetur, scilicet quia qui ita contrahit, fidem domini sequi videtur.

(tit. 7) CB Varia 1A 47] Ctp 3.29.57

¹ De servo cum quo negotium gestum fuerit *add. as rubr.* M

² Tract. CBSAM; Tit. PV

110*

¹*Prosper, lib. II de vita contemplativa, cap. 4²*

Domini servos velut eorum in Christo conservi, misericorditer tractent, et servi dominis ita ex corde deserviant ut voluntatem non solum dominorum suorum, sed etiam Dei hoc ipsum iubentis efficiant.

CB Varia II 8d] Ctp 3.29.58

¹ De dominis et servis quomodo sese sibi conformare debeant *add. as rubr.* M

² 4 CPSA; 3 M

111**¹Gelasius Honorio episcopo*

Illud etiam sinceritatem tuam non latere volumus, ad nos fuisse perlatum, quod amplius conductor, quem non solum servum constat ecclesie, sed ita rationibus a multis temporibus implicatum, ut, etiamsi esset ingenuus, donec ratiocinia cuncta deduceret, modis omnibus obnoxius haberetur, ausu temerario molitus fuerit condere paginam testamenti, cuius omne peculium ecclesiastico iuri legibus non dubitetur obstrictum. Quapropter his presumptionibus vice nostra, tua fraternitas contradicat, nec fieri prorsus aliqua subreptione permittat. Ac si eidem quicquam humanitatis forte contigerit, quia grandevus esse memoratur, mox eius sine dilatione substantiam unanimitas tua filiis eius duntaxat, quibus patrimonium probatur commissum, sub fideli descriptione contradat, donec temporibus universis quibus hoc patrimonium gubernasse cognoscitur, partes Dominicas cogatur reddere indempnes.

CB Gel 61; Ctp 1.54.54] (13, q. 2, c. Illud etiam.)

¹ De hominibus ecclesiastici iuris, ne testamenti sibi paginam faciant *add. as rubr. M*

112**¹Thelesphorus papa fratribus episcopis*

Tu quis es qui iudicas alienum servum? Procul dubio transgressor es legis Dei et apostolorum atque prophetarum, et non solum harum, sed etiam humanarum. Omnes enim leges, tam divine quam humane, alienum servum iudicare prohibent.

CB Varia 1B 64]

¹ Ne quis servum iudicet alienum *add. as rubr. M*

113**¹Institutionum lib. IV, tit. IV*

Servis ipsis quidem nulla iniuria fieri intelligitur, sed domino per eos fieri videtur. Non tamen iisdem modis quibus etiam per liberos et uxores. Sed ita cum quid latrocinii commissum fuerit, et quod aperte ad contumeliam domini respicit, veluti si quis alienum servum verberaverit; et in hunc casum actio proponitur. At, si quis servo convicium fecerit, vel pugno eum percusserit, nulla in eum actio domino competit. Si communi servo iniuria facta sit, equum est non pro ea parte qua dominus quisque est, estimationem iniurie fieri, sed ex dominorum persona, quia ipsis fit iniuria.² Quod si ususfructus in servo Titii est, proprietas Mevii, magis Mevio fieri iniuria intelligitur. Sed si libero qui tibi bona fide servit, iniuria facta sit, nulla tibi actio dabitur, sed suo nomine id experiri poterit, nisi in contumeliam tuam pulsatus sit; tunc enim competit et tibi iniuriarum actio. Idem ergo est et in servo alieno bona tibi fide servienti, ut toties admittatur iniuriarum actio, quoties in contumeliam tuam ei iniuria facta sit.

CB Varia 1A 45a pt.] Ctp 3.29.59-60

¹ De eadem re uberius *add. as rubr. M*

² H ends cap. here; RL have break

114*

¹*Augustinus super Iohannem pars² I, tract. 44*

Aliquando illicito iugo et improbo subiecti fugiunt ad ecclesiam, qua retinentur ingenui a servitute. Interpellatur episcopus, et nisi curet operam impendere ne ingenuitas opprimatur, immisericors deputatur.

Ctp 3.29.61

¹ Quod plerunque illicite oppressi ecclesie patrociniū querunt subiecti *add. as rubr.* M

² pars CRPVBSA; parte HM

115

¹*Novellarum Iustiniani, Constitutio 1, cap. 1*

Si quis parentem, vel filium, vel fratrem, vel patronum heredem constituerit, et legatum sive fidei commissum ab eo legibus non incognitum alicui reliquerit, si quidem voluntatem defuncti scriptus heres impleverit, et sine frustratione legatum exsolverit, habeat firmiter hereditatem defuncti, et iudicio potiatur eius cuius everti iudicium passus non est. Si autem reluctandum esse voluntati testatoris existimaverit, et legatario moras fecerit, in tantum ut etiam legatarius iudicem adeat, et victricem sententiam capiat, et tamen nihilominus heres moras similiter faciat, et post iudicalem calculum, annale pretereat spatium, tunc solam legitimam portionem sibi debitam heres institutus habeat, et reliquam partem amittat.

Ctp 3.29.62

¹ De rebus defuncti testatoris *add. as rubr.* M

116¹

²*Cap. 4³*

Intra annum modis omnibus relictum prestetur legatum; initium autem anni esse oportet illud tempus, quo iudiciali sententia reus admonitus est propter legati solutionem; anno autem transacto, heres qui legata non solverit, hereditatem testatoris amittat.

Ctp 3.29.63

¹ *whole cap. in mg.* R

² Ut infra annum heres legata solvat *add. as rubr.* M

³ Cap. 4 CPM; *om.* S

117

¹*Constitutio 4, cap. 1*

Si quis crediderit alicui, et fideiussorem vel mandatorem acceperit, vel eum qui pecuniam pro eo constituerit, non prius contra tales personas actiones moveat suas quam adversus ipsum reum principalem egerit, eumque inopem invenerit vel in solidum, vel

¹ Quid creditorem agere oporteat, cui debitum die statuto non solvitur *add. as rubr.* M

pro parte. Postquam enim egentia laborare noscitur reus sive in solidum, sive pro parte, tunc contra fideiussores vel mandatores creditorem intendere oportet. Item². Hec autem sic intelligenda sunt ut nullam facultatem habeat creditor res vindicare, priusquam personales actiones exerceat, tam contra ipsum reum principalem quam contra fideiussores eius et mandatores, eosque non solvendo esse appareat.

Ctp 3.29.64

² (ibid. c. 2) *add. M*²

118

¹*Cap. 2*

Si quis pecuniam mutuaverit, debitor autem pecuniam non habuerit, mobilem rem creditori prestat, si habet. Si autem rem mobilem non habeat, tunc immobilem rem suam, si habet, vendere debet, et pecuniam debitam ex pretio rei solvere. Sin autem emptorem non inveniatur, tunc predium quod optimum habet creditori suo prestat, et actione qua obstrictus est liberetur. Ubi autem emptorem predii sui invenerit, caveat creditori pecuniam debitam soluturum se, et post cautionem liceat ei constituere venditionis contractum. Creditoris autem appellatione significatur non solum is qui mutuum dedit alicui pecuniam, sed etiam omnes qui aliquam actionem contra aliquem habent.

(ibid. c. 3) Ctp 2.29.65

¹ Qui mutuum acceperit pecuniam quid facere debeat, si pecuniam non habuerit quam reddat *add. as rubr.*
M

119

¹*Cap. 10*

Capitali crimine dampnatorum bona, non ad lucrum presidis² preferri³, sed cognatis punitorum reddi oportet.

Ctp 3.29.66; IP 5.55

¹ Quid fieri debeat de bonis capitaliter damnati *add. as rubr.* M

² -dis RPBSLM; -diis C

³ pref- CPBS; perf- M

120

¹*Constitutio 24, cap. 2*

Si consultatio speretur, et princeps occupatus non possit senatum ad hoc ipsum colligere, allegationes litigatorum maneant in eadem figura, et nullum preiudicium patiantur, quamvis tempus statutum transactum sit, usque eo videlicet donec princeps vacationem habens, senatores convocaverit.

Ctp 3.29.67

¹ Ut allegationes litigatorum permaneant ut sunt, donec princeps accipiat tempus iustitiam iudicandi *add. as rubr.* M

² cap. 2 CPM; *om.* S

121¹*Constitutio 31 cap. 1*

Hec constitutio iubet neminem lenonem esse, neque in urbe imperiali, neque in provinciis et hoc prohibere debent pretores et presides. Ultimo enim supplicio subiiciuntur qui contra constitutionis normam lenones esse ausi sunt. Omnia autem instrumenta et fideiussiones apud lenones interpositas, vel a lenonibus contra bonos mores factas, infirmas atque invalidas esse constitutio iubet.

(*Consti. 14, § Item, Si quis.*) J Ctp 3.29.68; IP 5.56

¹ Ut lenones nusquam esse sinantur, imo et manuscripta eorum inania sint *add. as rubr.* M

122¹*Constitutio 32² cap. 1*

Si quis nefarium et incestum atque dampnatum matrimonium contraxerit, liberos autem ex priore legitimo matrimonio non habuerit, statim suis facultatibus careat, et dos que data est ei fisci viribus³ vindicetur. Post publicationem autem et cinguli sui patiatu amissionem, et exilio puniatur. Quod si vilior sit, et corporali questionem subsistat, et uxor eius contra leges nupta easdem penas patiatu, scilicet si nulla iusta excusetur ignorantia.

(*Consti. 12, § 1.*) J IP 5.57

¹ Quo supplicio plectatur incestum matrimonium *add. as rubr.* M

² 32 CRPVBSM; 34 H

³ vir- CPS; iur- M

123¹*Constitutio 34, cap. 4²*

Si quis nepotes ex filio reliquerit et ex filia, nepotes vel neptes pariter ad hereditatem ab intestato avi defuncti vocentur, et non minus tertiam partem sicut ante capiant, sed integram portionem consequantur, nepotes ex filia talem accipiant nati qualem accipiunt nepotes ex filio procreati. Item³. Si avia decesserit nepotibus ex filio et nepotibus⁴ ex filia derelictis, omnes pariter ad hereditatem avie sue vocentur, et omnino nulla sit differentia, utrum omnes nepotes sint aut⁵ neptes, utrum ex filio an ex filia procreati sint⁶.

(*Constit. 18, § Neque illo quidem.*) Ctp 3.29.69; IP 5.58

¹ Qualiter nepotes et neptes avi vel avie hereditates inter se partiantur *add. as rubr.* M

² cap. 4 CPM; *om.* S

³ (eodem §.) *add.* M²

⁴ nepotibus CPS; neptibus M

⁵ aut CPS; an M

⁶ sint C²RPVHM; sunt CS

124*¹Constitutio 35 cap. 4²*

Si quis prolata manu sua negaverit et dixerit talem scripturam suam non esse, postea actor probatione vexetur, et aliis difficultatibus³, vel si litteras quidem suas agnoverit, dixerit autem pecuniam sibi numeratam a creditore non esse, in utrumque casum convictus, in duplo debitam quantitatem prestat. Quod si iudex contra presentem legem iudicaverit, ipse penam actoris reddat. Si quis autem dixerit sibi nullam adnumeratam esse pecuniam, postea autem confessus sit, et dixerit se etiam particulares solutiones solvisse, quamvis re vera persolverit, attamen nihilominus integram sortem⁴ existat⁵.

(§ *Studium vero.*) Ctp 3.29.70

¹ Quid patiat debitor qui tempore redditionis voluerit frustrare creditorem *add. as rubr.* M

² 4 CRPBLM; 5 H

³ [Haloand. Et hoc habentem suas litteras, ut in ea comprobanda magnis negotiis actor implicari cogatur. Ita quoque Grecus codex.] Post pauca *add.* M²

⁴ sortem CRPBSLM; partem H

⁵ existat CRPS; exolvat M

125 (CRSHM)

¹Si mulier post mortem mariti, necdum annali spatio completo, ad secundas properaverit nuptias, omni quidem modo inter infames erit. Sed si quidem liberos ex priori matrimonio non habeat, infamiam quidem solvere poterit, si preces imperatori porrexerit, et divino principis nutu priori opinioni restituta fuerit, res autem a priori marito sibi relictas nullo modo lucrabitur.

(*Const. 22, § Ac prime.*) cf above 8.272

¹ De muliere nubente intra annum luctus, ut infamis sit *add. as rubric* M

126*¹Cap. 23²*

Si mulier liberis suis res quasdam³ donaverit, posteaque ad secundas pervenerit nuptias, et ingratitude velamento donationem semel a se factam revocare maluerit, nullo modo hoc poterit facere, nisi specialiter probaverit, vel quod vite eius filius insidiatus sit, vel quod ei manus impias intulerit, vel quod tales insidias concinnaverit ut facultatibus suis totis privaretur.

(§ *Mater sane.*)] Ctp 3.29.71

¹ De muliere que secundo nubens, res filiis suis ante donatas retrahere tentaverit *add. as rubr.* M

² 23 CPS; 33 M

³ quasdam CVBSHM; quasdas P

127 (CRSLHM)¹*Cap. 24*

Mulier, que ad secundas migraverit nuptias, privilegiis vel dignitatibus prioris mariti non utatur².

(§ *Neque item.*) cf above 8.273] Ctp 3.29.72

¹ Quod mulier secundo nubens, privilegia prioris mariti amittat *add. as rubr.* M

² utatur RSL; utitur C

128 (CRSHM)¹*Cap. 25*

Si liberta² mulier patrono suo copulata nuptiis quidem eius renuntiaverit, ad secundum autem matrimonium migrare voluerit, id facere invito patrono non poterit, alioquin si contra voluntatem eius nupserit, non fiunt nuptie, sed ut meretrix coniuncta esse videtur.

(§ *Huiusmodi eleganter autem.*) cf 8.57a] Ctp 3.29.73

¹ De liberta patroni sui uxore *add. as rubr.* M

² liberta CS; libera R

129 (CRSHM)¹*Cap. 27*

Si mulier libertorum² suorum tutelam administraverit, et post inchoatam administrationem ad secundas voluerit migrare nuptias, prius filiis suis impuberibus tutorem petere debet, eique ministracionem³ administrationis sue⁴ reddere, et post, reddita ratione, si debetrix appareat, debitum suum persolvere debet, deinde si velit, ad matrimonium secundum perveniat. Si autem hac observatione contempta secundas contraxerit nuptias, non solum res ipsius, id est matris, liberis eius hypothetice⁵ titulo supponatur, sed etiam res vitrici ex presentis constitutionis auctoritate.

(§ *Ad hec si tutelam.*)] Ctp 3.29.74; IP 6.72

¹ De muliere que liberorum suorum tutelam assumens, denuo nubere vult *add. as rubr.* M

² libertorum CRHS; -erorum M

³ minist. CRS; *om.* M

⁴ rationem *add.* M, *om.* CRSH

⁵ -etice CRS; -ece M

130 (CRSLHM)¹*Constitutio 38, c. 2*

Si mulier defuncto marito antequam annus legitimus transeat, ad secundas nuptias non migraverit, more autem meretricum ab aliquo stuprata conceperit et pepererit, ut sit clarum id quod natum est defuncti mariti non esse, easdem penas patiat, quas ex superiori constitutione patitur ea que ante tempus legitimum nuptias secundas contraxerit.

¹ De muliere que intra annum luctus citra matrimonium conceperit, ut perinde infamis sit ac si nupsisset *add. as rubr.* M

(Const. 39, § Fin.) cf above 8.312]

131

¹Constitutio 42, cap. 2

Si hereticus contra hereticum litiget, liceat cuivis eorum² hereticum testem adducere. Sin autem orthodoxus contra hereticum litiget, pro orthodoxo quidem heretici etiam³ testimonium valeat, contra orthodoxum autem⁴ solius orthodoxi testimonium valeat⁵. Orthodoxis autem litigantibus, ad testimonium nullus heretico pateat aditus.

(Constit. 45, § fin.) J Ctp 3.29.75; IP 5.28a

¹ Quales testes adesse oporteat heretico contra hereticum, vel orthodoxo contra hereticum, aut certe catholicis invicem litigantibus *add. as rubr.* M

² eorum CPSM; alium *Fr*

³ her. et. CRPVBLM; et. her. H

⁴ autem CRPVSM; au' BL; aut H

⁵ contra orth. - val. *in mg* P

132

¹Constitutio 45, cap. 2²

Omnes litigatores postquam iusiurando suo³ addunt, quia non delationis nec calumnie causa, nec vexandi adversarii gratia probationes in tota causa ab adversario suo exigant; nam antea in unoquoque capitulo, cum litis litigator ab adversario suo probationes exegisset, iurare compellebatur, quod non calumnie causa complura sacramenta prestaret; ideoque unum iusiurandum sufficiat.

(Consti. 50, § Fin.) J Ctp 3.29.76

¹ Quod ad dirimendam partium controversiam unum sufficiat iusiurandum *add. as rubr.* M

² Const. - 2 *in mg* S

³ iusiurando suo CPS; iusiurandum suum M

133

¹Constitutio 48, cap. 3

Si quis ex sententia iudicis admonitus fuerit, habeat post admonitionem viginti dierum spatium.

Item

Intra vicesimum diem litis contestatio facta nullius² momenti est. Si quis autem iudicem recusaverit, et alium pro eo petierit, eumque iterum recusare maluerit, ut aliquem sibi iudicem petat, non audietur³.

(Consti. 53, § Sed et illud sub finem, § Ubi vero) J Ctp 3.29.77; IP 5.46c from Si quis autem

¹ Iudicialie conventus quanto secum spatio deliberare debeat, et ne quis iudicem spernat *add. as rubr.* M

² *corr. fr.* nullus C

³ -etur CPS; -iatur M

134*¹Constitutio² 52, cap. 1*

Si quis debitorem suum egrotantem et periclitantem mori, molestare voluerit pro debito suo, non liceat ei hoc facere, cum neque uxori eius, neque liberis aliquam inquietudinem afferre permittatur, neque signa edibus eius imponere, nisi post mortem debitoris consistente³ iudicialis calculus probatus fuerit, et legitima ordinatio secuta sit, sed neque mortuo debitore deductionem eius, et funus impediatur. Si enim tale aliquid perpetraverit suis actionibus cadit, sive iustas habeat intentiones, sive non, et non solum debitam sibi quantitatem amittat, sed etiam alterum tantum heredibus eius pro iniuria defuncti prestare compellatur, et non sufficiunt iste pene, cum et tertia pars bonorum eius publicetur, et ipse infamia notetur.

Ctp 3.29.78

¹ Quid pati debeat qui debitorem suum egrotantem molestare, vel defuncti funus impedire presumpserit *add. as rubr.* M

² Constituo S

³ [Haloand., non prius decreto et legitimo ordine post eius mortem, qui debere dicebatur custodito] *add.* M²

135*¹Constitutio² 63³, cap. 11⁴*

Ab initio antequam administrationes⁵ immisceant tutor vel curator cuiusvis persone, sacramentum prestare compellitur per divinas Scripturas, quod omnia gesturus est que pupillo commoda esse putaverit. Eadem dicimus et de iis qui curas egerint.

(Constit. 72, § fin.)] Ctp 3.29.79

¹ De tutoribus pupillorum *add. as rubr.* M

² Constituo S

³ 63 CRPVSLM; 43 B; 53 H

⁴ 11 CPBSL; 1 RHM

⁵ -iones CPBS; -ioni se M

136*¹Constitutio 64, cap. 1*

Si quis depositum in alicuius cautelam dare voluerit, necessarii sunt ei tres testes. Nam littere depositarii sole non sufficiunt depository, ad plenissimam depositi dati probationem. Testimonia autem sic exhiberi oportet, ut dicant testes quod sub presentia sua vel susceptum est depositum, vel quod depositarius suscepisse conscripsit.

(Const. 73, § si quis igitur.)] Ctp 3.29.80; IP 5.19 from Testimonium autem

¹ De his qui res suas apud alios deponunt *add. as rubr.* M

137¹Cap. 2

Si quis sine tabellione componere instrumentum maluerit, sive de mutuo, sive de deposito, sive de aliqua quacumque causa, tres testes adhibeat. Alioquin littere ipsius sole credende non sunt. Nulla autem differentia est, utrum subscripsissent testes, an presentibus eis instrumentum compositum esset.

(*Post pauca*)] Ctp 3.29.81

¹ Qua cautela conficienda sint instrumenta *add. as rubr.* M

138¹Cap. 5

Instrumenta quoque que apud tabelliones componuntur, subscriptione testium sicut dictum est, muniri precipimus ante completionem, scilicet a tabellione insertam.

(§ *Sed et si instrumenta.*)] Ctp 3.29.82

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

139¹Cap. 10

Si sine scriptura aliqui contraxerint, liceat eis vel testimoniis vel iurisiurandi religione veritatem manifestare, scilicet actore quidem testes producente.

(§ *fin. ibi, Nam si quis.*)] Ctp 3.29.83

¹ Quomodo manifestanda sit veritas absque scriptura *add. as rubr.* M

140

¹Liceat patri in testamento suo legitimos successores sibi scribere filios naturales, ut tamen illi post mortem parentis supplicent imperatori, et testamentum patris ostendant, et principe annuente intantum capiant paternitatem, in quantum scripti sunt.

(*Const. 74, § Sit igitur licentia.*)] Ctp 3.29.84a

¹ Quod a principe confirmari debeat filiis testamentum defuncti patris naturalis. Item *add. as rubr.* M; *no break* RH

141¹Item

Legitimis filiis natis non aliter legitimi naturales fiunt, nisi dotalia instrumenta pater cum matre eorum confecerit.

(*Post pauca.*)] Ctp 3.29.84b

¹ Quomodo filii naturales efficiantur legitimi *add. as rubr.* M

142 (CRSLHM)*¹Constitutio 65, cap. 1²*

Si quis divinis tactis Scripturis, iuraverit mulieri legitimam se eam uxorem habiturum, vel si in oratorio tale sacramentum dederit, sit illa legitima uxor, quamvis nulla dos, nulla scriptura alia interposita sit.

(§ *Illud quoque ibi. quoniam autem.*)] *Ctp 3.29.85*

¹ Matrimonium consensu contrahi, etiam sine dotis promissione aut scriptura alia *add. as rubr.* M

² cap 1 CRS; *om.* M

143*¹Constitutio 66, cap. 2*

Si cui preses provincie suspectus esse videtur, et litigare apud eum solum noluerit, liceat ei ad episcopum invocare, ut cum ipso considente causam audiat, et vel amicali compositione litigatores transigere faciant. vel cognitaliter, ita tamen ut sententia legibus consentanea imponatur.

Ctp 3.29.86

¹ Quod ei liceat episcopum appellare, cui provincie preses fuerit infensus *add. as rubr.* M

144 (CRSLHM)*¹Constit. 69, cap. 1²*

Si libertus circa patronum suum ingratus fuerit, rescindi debet libertas. Cavere autem oportet ingratitudines que legibus cognite sunt, veluti si libertus manus suas contra patronum moveat, vel si contumelias atroces ei fecerit, vel si magnum et intolerabile dampnum ei dederit, id est si ad dedecus eius pertinentes iniurias effuderit; si enim horum aliquid patronus vel liberi eius probaverint, ad pristinum statum convictus libertus revertitur.

(*Const. 78, § Statuimus.*)

¹ De liberto qui patrono suo fuerit ingratus *add. as rubr.* M

² 1 CRM (cap. 1 *before* Const. R); 2 S

145a (CRSM)*¹Cap. 3*

Si quis libertam suam uxorem ducere voluerit, dotalia instrumenta cum ea componat, et habeat legitimam uxorem, quamvis ipse summa dignitate prefulgeat. Et si liberi ex tali connubio procreati fuerint, legitimi successores patri suo succedunt.

Ctp 3.29.87

145b*Cap. 4*

¹ Ancillam si dominus manumiserit et uxorem duxerit, etiam filii eius liberi sint, quos de eo adhuc in servitute genuit *add. as rubr.* M

Si quis ex ancilla sua liberos habuerit, eamque manumittere velit, et dotalibus instrumentis factis uxorem legitimam habere, compositione instrumentorum dotalium liberi eius manumitti videntur.

Ctp 3.29.88

146

¹*Constitutio 70, cap. 1*

Si quis cum monachis aut² sanctimonialibus habeat litigium, non audeat monachum vel sanctimonialem ad civilem iudicem accusare vel trahere, sed magis a deat civitatis episcopum. Ille enim estimabit utrum representari principalis persona³ debeat, an per economos, vel apocrisiarios defendi, cum omni scilicet honestate, ita ut episcopus legibus et canonibus consentaneam sententiam proferat.

Ctp 3.29.89

¹ De eo qui cum monachis et sanctimonialibus causam habuerit *add. as rubr.* M

² aut CPBSHM; vel RL

³ [principali persone] *add.* M²

147

¹*Constitutio 73, cap. 5*

Iudices sententiam scriptis dicant, et provocationes condempnato non denegentur, nisi forte ter appellare aliquis maluerit, vel contumax in absentia fuit; nam et tertia provocatio preiudicata est, et contumaces condempnati appellare non possunt.

Ctp 3.29.90; IP 5.46d

¹ Quomodo sententia proferatur *add. as rubr.* M

148

¹*Cap. 12*

In summa constituimus post hec licitum non esse ut cum sacramento litigatorum arbiter eligatur. Etsi enim suam contra ius sententiam dederit, ipse denuo rationem daturus est.

Ctp 3.29.91

¹ Ne cum litigatorum sacramento arbiter eligatur *add. as rubr.* M

149

¹*Cap. 14*

Omnes lites² secundum leges et constitutiones dirimantur, quamvis iussio nostra vel pragmatica sanctio contrarium statuerit.

Ctp 3.29.92

¹ Qualiter lites componi debeant *add. as rubr.* M

² *corr. fr.* leges C

150*¹Constitutio 74, cap. 1*

Si quis cum clerico litigium habuerit, si quidem de causa pecuniaria, adeat prius episcopum, cuius iudicio clericus suppositus est. Ille autem sine dampno, sine dilatione, competentem finem liti impositurus est. Sin autem noluerit episcopus litem dirimere, tunc ad civiles iudices disceptatio cause perveniat. Ubi autem causam dirimere episcopus vult, sine scriptura omnia procedant, et definitiva sententia ab eo sine scriptis inferatur. Quod si de criminali causa litigium emerit, tunc competentes interpellati consentaneum legibus terminum cause imponant, ita tamen ut disceptatio litis duorum mensium spatium non excedat, a litis contestatione numerandum. Non aliter autem puniatur clericus, nisi obnoxius repertus sacerdotio nudatus fuerit ab episcopo suo, vel clericatus honore. Sin autem crimen ecclesiasticum est, tunc secundum canones episcopo soli cause examinatio, et pena procedat, nullam communionem aliis iudicibus in huiusmodi causis habentibus.

Ctp 3.29.93

¹ Quid faciat qui contra clericum querimoniam habuerit *add. as rubr.* M

151*¹Constitutio 79*

Nemo intelligatur concubinam habere, qui cum multis mulieribus concumbere solet. Nam quemadmodum qui legitimam uxorem habet, aliam habere durante eodem matrimonio non potest, ita et qui unam concubinam habet, non potest alias eo tempore habere.

Ctp 3.29.94

¹ Neminem posse plures concubinas simul habere *add. as rubr.* M

152*¹Constitutio 80, cap. 1*

Nullius recipiatur testimonium, nisi eius qui sit bona opinione, vel quem dignitas commendat, vel militia, vel vite honestas, vel artis titulus laudabilis, vel etiam aliorum testium vox, de bona vita eius consentiens. Alius autem testis vilissimus si productus in iudicio fuerit, liceat iudici si hoc estimaverit², tormentis eum subigere. Si quis autem scripserit se debere alicui pecuniam, postea autem dicat se sine scriptis eam solvisse, non audiatur, quamvis testes produxerit, nisi secundum observationem nostre constitutionis, sic³ tamen ut testes duorum alterum dicant, vel quod presentibus ipsis et ad ipsum rogatis debitor creditori pecuniam solvit, vel quod ad hoc ipsum accepti audierunt⁴ creditorem dicentem pecuniam sibi solutam fuisse. Non admittimus autem testimonia eorum qui

¹ Quod non sit audiendus testis, nisi probabilis vite, et quomodo iudicande sint tergiversationes debitorum *add. as rubr.* M

² estim- CRM; existim- PVBS

³ sic CVBSM; si P

⁴ -unt CPS; -int M

dicere solent transeuntes se audisse aliquem dicentem pecuniam sibi solutam⁵ esse sed nec tabulariorum⁶ sola presentia sufficit, nisi testes quoque rogati subscripserint⁷. Item. Plurium et bonorum⁸ testimonia sequi oportet, et eos qui contraria dixerint, si quidem per errorem, convenit admittere; sin autem per astutias aliquas, tormentis subicere.

Ctp 3.29.95; IP 5.25 to tormentis eum subigere, then from Non admittimus autem - rogatis subscripserint

⁵ fuisse. Non - sol. CPM; om. S

⁶ tab- CPM; stab- S

⁷ -int CVBSM; -it P. H ends cap. here

⁸ bonorum PVBSM; bona CR

153

¹Cap. 4

Si testis productus servus esse dicatur, ille autem dicat se liberum esse, siquidem ingenuum², scribatur quidem testimonium eius, postea autem si probatus fuerit servus, nullius momenti sit. Sin autem libertinum se esse dixerit, siquidem instrumentum³ manumissionis sue ostenderit, dicat testimonium; sin autem in alio loco dicat instrumenta⁴ sui status habere, scribatur quidem testimonium eius; postea autem si non produxerit instrumenta⁵, nullius momenti sit.

Ctp 3.29.96; IP 5.26

¹ Testis qui putatur ingenuus, quando servus fuerit comprobatus, testimonium eius nihil valere *add. as rubr.* M

² -uum RPVBSM; -ium C

³ instr- C²RSM; str- CPVB

⁴ instr- C²RM; str- CPVBS

⁵ instr- C²RM; str- CPVB; tor str- S

154

¹Cap. 5

Si quis dixerit testem productum inimicum suum esse, si quidem ex criminali causa, omnino non dicat testimonium. Sin autem ex alia occasione, dicat² testimonium, sed perscriptio³ eius ei opponatur.

Ctp 3.29.97; IP 5.28b

¹ Testem non audiendum quem inimicum eius esse claruerit, contra quem productus est *add. as rubr.* M

² Sin autem ex - dicat *in mg.* P

³ per- CPBS; pre- M

155 (CRPVSMH)¹Cap. 6²

Si quis mediatorem partium se³ dixerit, ideoque se non oportere in dubium testimonium in alterutrum eorum dicere, illi autem consenserint ut producat, consequens est ut in hoc casu etiam invitus testimonium dicat.

Ctp 3.29.98

¹ De eo qui se mediatorem partium profitetur *add. as rubr.* M

² Cap. 6 PVS; *om. CRH with no break*, M

³ se CRSM; *om. PV*

156¹Cap. 7

Testium² productio non aliter habeatur, nisi presente quoque adversaria parte, vel contumaciter non veniente, scilicet ut salva ei prescriptio³ competit⁴, quam opponendam⁵ existimaverit. Contumaciter autem non videtur abesse qui ex necessitate abfuit forte enim intra loca sanctorum fugerat.

Ctp 3.29.99; IP 5.20

¹ Ut testes non producantur nisi presentibus adversariis *add. as rubr.* M

² Testium B

³ ei *add. PVBS, om. CRM*

⁴ -it CPS; -at M

⁵ -am CVBSM; -um ?P

157¹Constitutio 84, cap. 1

Si mater marito defuncto² filiorum suorum tutelam gubernare maluerit, renuntiet secundis nuptiis in iudicio sine iusiurando; res autem suas impuberi filio suo obliget, atque ita ei tutela committatur.

cf 8.274 above] Ctp 3.29.100; IP 6.73

¹ De muliere que post obitum viri filiorum tutelam acceperit *add. as rubr.* M

² mar. def. CPBM; def. mar. S

158¹Constitutio 99, cap. 1²

Nullus hereticus militet, vel curas publicas gerat. Item³. Omnino eos qui non communicant in ecclesia hereticos vocamus, quamvis nomen Christianorum usurpent.

Ctp 3.29.101

¹ Ut nullus qui ecclesie non communicat, functiones publicas agat *add. as rubr.* M

² 99 cap. 1 CPM; 105 cap. 7 (*cf c 159, where S repeats it*) S

³ *an erased insc. here S*

159 (CRSM)¹*Constitutio 105, cap. 7*

Si in adulterio maritus putaverit suam uxorem convinci, prius debet inscriptiones deponere vel contra mulierem vel contra adulterum, et si talis accusatio vera comprobata fuerit, tunc repudium mittat.

Ctp 3.29.102

¹ Maritus accusaturus uxorem adulterii, necesse habeat inscribere *add. as rubr.* M

160 (CRSM)¹*Cap. 8*

Si vite mulieris quocumque modo insidiatus fuerit maritus, vel si aliis hoc facientibus conscius, non manifestaverit mulieri, et secundum leges eam non vindicaverit, si castitati mulieris insidiatus fuerit, vel aliis eam in adulterium prodere conatus fuerit; item si maritus ei de adulterio inscriptiones posuerit, et adulterium probare non poterit, licoat mulieri repudium mittere marito. Item. Illis penis subiiciatur maritus si adulterii accusationem non probaverit, quas mulier passura fuisset, si convicta fuisset. Item. Si in eadem domo in qua mulier cum ipso habitat, contempnens eam, cum alia muliere inveniatur in domo manens, vel in eadem civitate degens in alia domo cum alia muliere frequenter manens convincatur, et semel et bis criminatus, vel per parentes suos, vel per parentes mulieris, vel per alias idoneas personas, huiusmodi turpitudine nisi abstinerit, liceat mulieri dissolvere nuptias.

Ctp 3.29.103

¹ Quando mulier repudium mittat marito *add. as rubr.* M

161 (CRSM)¹*Cap. 14*

Si quis suspicatus fuerit de aliquo velle eum pudori uxoris sue illudere, liceat ipsi marito testationes in scriptis habitas ad suspectum hominem mittere, et ter ei denunciare per ipsas testationes et idoneos testes continentes, ne cum uxore sua inveniatur; et si post tres testationes in scriptis habitas, et idoneos homines habentes, invenerit eum quem contestatus est cum uxore sua, vel in sua domo vel in domo mulieris, vel in domo illius adulteri, vel in popina, vel in prastino, liceat marito sine ullo periculo manibus suis eum occidere. Sin autem in alio loco deprehenderit eum colloquium habentem cum uxore sua, convocatis idoneis testibus tribus, per quos possit probare apud iudicem invenisse eum cum uxore sua colloquium habentem, tradat eum iudici; et si iudex invenerit post tres testationes hominem suspectum collocutum mulieri fuisse, nullo alio exquisito, quasi adulterum puniat.

¹ Quomodo maritus adversus eum quem habet suspectum adulterii procedere debeat *add. as rubr.* M

162 (CRSM)¹*Cap. 15*

Si post tres contestationes invenerit maritus uxorem suam in sacro loco cum suspecto homine colloquium habentem, tradat eos ecclesie defensori vel aliis clericis, ut separatim custodiantur in periculo defensoris vel clericorum, ut auditos iudex mittat ad religiosum civitatis episcopum, et auctoritate ipsius accipiat eos, et penis contra adulteros positus utrosque afficiat, nullo alio requisito, si post tres contestationes inventus est cum muliere locutus. Est autem iustissimum neque adulteros, neque raptos mulierum sacrorum septis vindicari, et multo magis si quis de ipso adulterio intra sacra aliene mulieri locutus est. Et generaliter definimus, si quis invenerit uxorem, vel filiam, vel neptem, vel nurum deprehenderit cum aliquo colloquium habentem, et suspicatus fuerit turpitudinis causa eos convenisse, liceat ambos tradere defensori ecclesie vel aliis clericis, periculo eorum separatim custodiendos, donec iudici innotescere fecerit, et ille secundum leges personas acceperit, et causam discussit.

Ctp 3.29.104

¹ De eadem re *add. as rubr.* M

163a (CRSLHM)¹*Pandectarum libro*²

Si quis iudicio se sisti promiserit, et valetudine, vel tempestate, vel vi fluminis prohibitus, se sistere non possit, exceptione adiuvatur.

Item³. Quod diximus succurri ei etiam qui tempestate aut vi fluminis prohibitus non venit, tempestatem sic intelligere debemus sive maritima sive terrestris sit, tempestatemque intelligere debemus talem, que impedimento sit itineri vel navigationi. Vis fluminis etiam sine tempestate accipienda est. Vim fluminis intelligimus, si magnitudo eius impedimento sit, sive pons solutus sit, vel navigium non stetit. Si quis tamen cum posset non incidere in tempestatem vel in fluminis vim, si ante profectus esset, vel tempore opportuno navigasset, ipse se arctaverit, numquid exceptio et minime prosit? quod quidem causa cognita erit statuendum. Nam neque sic arctandus erit, ut possit ei dici, cur non multo tempore ante profectus est quam dies promissionis veniret? Neque iterum permittendum est ei, si quid sit quod ei imputetur, causari tempestatem vel vim fluminis. Quid enim, si quis cum Rome est et ipso tempore promissionis sistendi, et nulla necessitate urgente, voluntatis causa in municipium profectus sit, nonne indignus est cui hec exceptio patrocinetur? Aut quid si tempestas quidem in mari fuit, terra autem iste potuit venire, vel flumen circumire? Eque dicendum est non semper ei exceptionem prodesse, nisi angustie non patiebantur terra iter metiri vel circumire, cum tamen vel flumen sic abundasset ut implesset omnem locum in quo sisti oportuit, vel aliqua fortuita calamitas eundem locum evertit, vel prescientiam venienti periculosam fecit; ex bono et equo et hic exceptio ei accommodanda est. Simili modo exceptio datur ei, qui cum ad iudicium venire volebat, a magistratu retentus est, et retentus sine dolo malo ipsius. Nam si ipse hoc affectavit, vel causam prestiterit, non ei proderit exceptio, sed ipsi quidem

¹ De his qui ad iudicium venire aliqua necessitate impediuntur *add. as rubr.* M

² lib⁷ CRPV; liber SH; libro M. *Inscr. before 163b below PV*

³ (paulo post, § Quod diximus) *add. M*²

dolus eius oberit, ceterorum non oberit qui malo dolo fecerunt ut retineretur, sed si privatus eum detinuerit, nullo modo ei proderit hec exceptio.

(*lib. 2 tit. 11 l. 2 § Si quis iudicio*) *CB Varia 1A 2a*] *Ctp 3.29.105a*

163b

Item⁴

Si funere quis domestico impeditus non venit, debet ei exceptio dari.

(*Ibidem l. 4 § Illud*) *CB Varia 1A 2b*] *Ctp 3.29.105b*

⁴ Item CSHM; Pandectarum lib' PV (*cf above*)

164

¹Ne quis messium vindemiarumque tempore adversarium cogat ad iudicium venire, oratione divi Marci exprimitur, quia occupati circa rem rusticam in forum compellendi non sunt. Sed si pretor aut per ignorantiam vel socordiam evocare eos perseveraverit, hi qui sponte venerint siquidem sententiam dixerint, presentibus illis et sponte iitigantibus sententia valebit, tametsi recte non fecerit, qui eos vocaverit². Item³ Solet etiam messis, vindemiarumque tempor eius dici de rebus que tempore vel morte periture sunt, veluti furti, dampni, iniurie, iniuriarum atrocium que de incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata rapuisse dicuntur, et si que similes sunt.

(*Lib. 2, tit. 12, l. 1.*) *CB Varia 1A 2b-c*] *Ctp 3.29.105c*

¹ Item de feriis *add. as rubr.* M

² voc- CPS; evoc- M

³ (*ibidem l. 3*) *add. M*²

165

¹Pacta² que turpem causam continent, non sunt observanda³. Item⁴. Contra iuris civilis regulas pacta conventa, rata non habentur.

(*Tit. 14, l. 27, § Pacta que*) *CB Varia 1A 3a-b*] *Ctp 3.29.105d*

¹ De pactis *add. as rubr.* M

² Facta H

³ Pacta – observanda *as rubr.* V

⁴ Item CRPVM; *om.* BS. (*ibidem, l. 28*) *add. M*²

166

Item¹

Si cum ea quis nuptias vel sponsalia constituat, quam uxorem ducere vel non potest, vel fas non est, erit notatus.

(*Lib. 3, tit. 2, l. 13, § Cum autem.*) *CB Varia 1A 6d*] *Ctp 3.29.105e*

¹ Contrahentem matrimonium illicitum, infamem fieri *add. as rubr.* M

167¹*Titul. 4*²

Solvendo quisque, pro alio licet invito et ignorante, liberat eum. Quod autem alicui debetur, alius sine voluntate eius non potest iure exigere.

(*Tit. 5, l. 39) CB Varia 1A 6d] Ctp 3.29.106a*

¹ De solutionibus *add. as rubr.* M

² Tit. 4 CPS; *om.* M

168

¹Quod metus causa gestum erit, ratum non habeo². Item³ Vim accipimus atrocem, et eam que adversus bonos mores fiat, non eam quam magistratus recte intulit, scilicet iure licito et item iure honoris quem sustinet.⁴ Metum autem presentem accipere debemus, non suspicionem inferendi eius.⁵ Metus autem causa abesse videtur qui iusto timore mortis vel cruciatus corporis conterritus abest.

(*Lib. 4, tit. 2, l. 1) CB Varia 1A 7, catena] Ctp 3.29.106b*

¹ De eo quod metus causa sit *add. as rubr.* M

² -beo CPS; -bebo M

³ (ibid. l. 3, § Sed vim) *add.* M²

⁴ (Ibid. l. 9) *add.* M²

⁵ (Lib. 4, tit. 6, l. 3) *add.* M²

169

¹Reipublice causa eos solos² abesse intelligimus, qui non sui commodi causa, sed coacti sunt.

(*Lib. 4, tit. 7, l. 16) CB Varia 1A 7b] Ctp 3.29.106c*

¹ Quis reipublice causa absit *add. as rubr.* M

² solos CPBHM; *om.* S

170*Item*¹

Si de re sua quis arbiter factus sit, sententiam dicere non potest.

(*Lib. 4, tit. 8, l. 56) CB Varia 1A 7 end] Ctp 3.29.106d*

¹ Ne quis sit iudex vel arbiter in re propria *add. as rubr.* M

171

¹Nauta, et caupo, et stabularius mercedem accipiunt non pro custodia, sed nauta ut traiciat vectores, caupo ut viatores manere in caupona patiat, stabularius ut permittat iumenta apud eum stabulari, et tamen custodie nomine tenetur, nam et fullo et sarcinator

¹ Naute, caupones, stabularii, unde mercedem accipiant *add. as rubr.* M

non pro custodia, sed pro arte mercedem accipiunt, et tamen custodie nomine ex locato tenentur.

(*Lib. 4, tit. 9, l. 5) CB Varia 1A 8] Ctp 3.29.106e*

172

¹*Lib. IX, tit. II*²

Itaque si servum tuum latronem insidiantem mihi occidero, securus ero. Nam adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere. Lex duodecim Tabularum furem noctu deprehensum occidere permittit, ut tamen id ipsum cum clamore testificetur. Interdum autem deprehensum ita permittit occidere, si is et telo defenderet, ut tamen eque testificetur. Item³. Qui occiderit adulterum deprehensum servum alienum, hac lege non tenebitur. Item⁴. Si quis in stipulam suam, vel spinam, comburende eius causa, ignem immiserit, et ulterius evagatus et progressus ignis alienam segetem vel vineam leserit, inquiramus num imperitia eius aut negligentia id accidit; nam, si die ventoso id fecerit, culpe reus est. Nam et qui occasionem prestat, dampnum fecisse putatur. In eodem crimine est, et qui non observavit ne ignis longius procederet. At si omnia que oportuit observavit, vel subita vis venti ignem longius produxit, caret culpa. Item⁵. Qui pecus alienum in agro suo deprehenderit, non iure id includit, nec agere illud aliter quam (ut supra diximus) quasi suum, sed abiicere debet sine dampno, vel admonere dominum ut suum recipiat.

CB Varia 1A 13 catena] Ctp 3.29.107

¹ Quod securus sit qui alienum servum sibi insidiantem occiderit; et de quibusdam aliis *add. as rubr.* M

² (*lib. 4) add. M*²

³ (*ibid. l. 30) add. M*²

⁴ (*ibi. § In hac quoque) add. M*²

⁵ (*ibid. l. 39) add. M*²

173

¹*Titulo IV*²

Si servus sciente domino occidit, in solidum dominum obligat; ipse enim videtur dominus occidisse. Si autem insciente eo, noxalis est actio; nec enim debuit ex maleficio servi in plus teneri quam ut noxe eum dedatis³.

(*lib. II) CB Varia 1A 14 a] Ctp 3.29.108a*

¹ Quod dominus quoque culpabilis sit, quo sciente servus aliquem occiderit *add. as rubr.* M

² IV PVBSM; III C; II RL

³ -atis CPS; -at M

174

¹*Item*

Ob rem igitur honestam datum ita repeti potest, si res propter quam datum est secuta non est. Quod si turpis causa accipientis fuerit, etiamsi res secuta sit, repeti potest.

¹ De conditione, causa data, causa non secuta *add. as rubr.* M

CB Varia 1A 15 b] Ctp 3.29.108b

175

¹*Tit. I, Lib. XVI*²

Qui patitur ab alio mandari ut sibi credatur, mandare intelligitur.
(*lib. XVIII. CB Varia 1A 16 end] Ctp 3.29.109*)

¹ Quod mandare intelligitur, qui mandari ab alio patitur ut sibi credatur *add. as rubr.* M

² Tit. I Lib. XVI CPS; Lib. XVII, tit. I M

176

¹*Tit. II*

Societas si dolo malo, aut fraudandi causa coita sit, ipso iure² nullius momenti est, quia fides bona contraria est fraudi et dolo. Item³. Quod autem ex furto, vel ex alio maleficio quesitum est, in societatem non oportere conferri⁴ palam est, quia delictorum turpis ac feda communitio est. Item⁵. Si maleficii societas coita sit, constat nullam esse societatem. Generaliter enim traditur rerum inhonestarum nullam esse societatem.
(*Lib. III, § Societas.*) *CB Varia 1A 17a] Ctp 3.29.110 to esse societatem*

¹ Nullius momenti esse societatem dolo ac fraude compositam *add. as rubr.* M

² *in mg C*

³ (*ibid.*, l. 53) *add. M*²

⁴ conferri CPS; converti M [conferri *add. M*²]

⁵ (*lib. 57*) *add. M*

177

¹*Lib. XXI, tit. I*²

Qui ad amicum deprecaturus confugit, non est fugitivus, imo si ea mente ut non impetrato auxilio domum non revertatur, non est fugitivus.
(*Lib. XLIII, § Qui ad amicum.*) *CB Varia 1A 19] Ctp 3.29.111*

¹ Non esse fugitivum qui ad amicum deprecaturus confugerit *add. as rubr.* M

² 1 CPM; 2 S

178

¹*Tit. II*

Si quis rem meam vendidit minoris quam mandavi, non videtur alienata.
CB Varia 1A 20a] Ctp 3.29.112

¹ Rem non alienari que minoris venditur quam mandatur *add. as rubr.* M

179¹*Lib. XXII, tit. II*²Ei³ incumbit probatio qui dicit, non qui negat.*CB Varia 1A 20b] Ctp 3.29.113; IP 5.18*¹ Ad quem probatio cause pertineat *add. as rubr.* M² II CPS; III M³ Ei CRPBM; Si L**180**¹*Tit. IV*²

Ne invito denuntietur, ut testimonium litis dicat adversus socerum, generum, vitricum, privignum, sobrinum, sobrinam, sobrino natum, eosve qui priore³ gradu sint. Item. Ne liberto ipsius, liberorum eius, parentum, viri, uxoris. Item. Patrone et ut⁴ ne patroni⁵ patrone, adversus libertos, neque liberti adversus patronum cogantur testimonium dicere.

*(lib. IV) CB Varia 1A 20c] Ctp 3.29.114a; IP 5.32*¹ Qui testes sint cogendi, vel non *add. as rubr.* M² IV CPS; V M³ -ore CPS; -ori M⁴ Item. Patrone - ut CPS; Et M⁵ vel *add. M, om.* CPS**181***Item*¹

Idonei non videntur esse testes, quibus imperari potest ut testes sint². Testis idoneus pater filio, aut filius patri non est. Item³. Qui falso vel varie testimonia dixerunt, vel utrique parti prodiderunt, a iudicibus puniuntur. Item⁴. Pater et filius qui in⁵ potestate eius est. Item⁶. Duo fratres qui in eiusdem patris potestate sunt, testes utrique in eodem testamento, vel eodem negotio fieri possunt, quoniam nihil nocet ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi. Item⁷. Ex eo quod prohibet lex Iulia de adulteriis testimonium dicere condempnatam mulierem, colligitur etiam mulieres testimonium in iudicio dicendi⁸ ius habere.

*(lib. VI) CB Varia 1A 20d] Ctp 3.29.114b; IP 5.33-7*¹ Item CPS; Qui testes non sint idonei M² Item *add. M, om.* CPS. (lib. 9) *add. M*²³ (ibid., l. 16) *add. M*²⁴ (ibid., l. 17) *add. M*²⁵ in PVSM; non C⁶ Qui falso vel varie – Item *om.* H⁷ (ibid. l. 18) *add. M*²⁸ *in mg* S

182*¹Item. Lib. XXIII, cap. 1²*

Sponsalia, sicut nuptie, consensu fiunt contrahentium, et ideo sicut nuptiis, ita sponsalibus filiamfamilias consentire oportet. ³Que patris voluntati non repugnat, consentire intelligitur. Tunc autem dissentiendi a patre licentia conceditur, si indignus moribus, vel turpis sponsus ei a patre eligitur.

(*tit. I, l. II) CB Varia 1A 2b] Ctp 3.29.115a*

¹ Qualiter sponsalia fieri debeant *add. as rubr.* M

² Item. Lib. - cap. 1 CS; Lib. - cap. 1. Item P; Item lib. XXIII M

³ Item *add.* M, *om.* CPS. (lib. 12) *add.* M²

183

¹Filiofamilias dissentiente, sponsalia eius nomine fieri non possunt.²In sponsalibus contrahendis etas contrahentium definita non est, ut in matrimoniis. Quapropter a primordio etatis sponsalia effici possunt, si modo id fieri ab utraque persona intelligatur, id est, si non sint minores quam septem annis. Tit. II³. Furor contrahi matrimonium non sinit, quia consensu opus est, sed recte contractum non impedit.⁴In libere mulieris consuetudine, non concubinatus, sed nuptie intelligende sunt, si non corpore questum fecerit.⁵Item⁶. Que in adulterio deprehensa est, quasi publico iudicio dampnata est. Proinde si adulterii condempnata esse proponatur, non tantum quia deprehensa est, erit notata, sed quia et publico iudicio dampnata. Generaliter definiendum est, donec certum est maritum vivere in captivitate constitutum, nullam habere licentiam uxores eorum migrare ad aliud matrimonium.

CB Varia 1A 21c-2, 24 pt] Ctp 3.29.115b, 116

¹ Item, de diversa qualitate et conditione nubentium *as rubr.* M. (Lib. 13) *add.* M². *No break* PCS

² (lib. 14) Item *add.* M²

³ (lib. 16, § Furor) *add.* M²

⁴ (lib. 24) Item *add.* M²

⁵ *H omits all to here*

⁶ (lib. 43, § Que in adulterio.) *add.* M²

184*¹Institutionum lib. I, tit II*

²Non scripto in ius venit, quod usus probavit. Nam diuturni mores consensu utentium comprobati, legem imitantur. Item.³ Ea que ipsa sibi queque civitas constituit, sepe mutari solent, vel tacito consensu principis⁴, vel alia postea lege data⁵.

(*§ Ex non scripto.*) *CB Varia 1A 25 pt] Ctp 3.29.117; IP 5.59*

¹ Diuturnos mores plerumque pro iure teneri *add. as rubr.* M

² *Ex add.* M, *om.* CPVS

³ (Paulo post) *add.* M²

⁴ *pp add.* PVS, *om.* CRBLM

⁵ data CPS; lata M

185¹*Tit. III*²

Ingenuus is est qui statim ut natus est liber est, sive ex duobus ingenuis matrimonio editus, sive ex libertinis, sive ex altero libertino et altero ingenuo. Sed et si quis de matre libera nascitur patre servo, ingenuus nihilominus nascitur, quemadmodum qui ex matre libera et incerto patre natus est, quoniam vulgo conceptus est. Sufficit autem liberam habuisse matrem eo tempore quo nascitur, licet ancilla conceperit. Et ex contrario³ si libera conceperit, deinde ancilla facta pariat, placuit eum qui nascitur liberum nasci, quia non debet calamitas matris ei nocere qui in utero est Ex his et illud quesitum est, si ancilla pregnans manumissa sit, deinde ancilla⁴ postea facta pepererit⁵, liberum an servum pariat. Marcellus probat liberum nasci; sufficit enim ei qui in ventre est, liberam matrem vel medio tempore habuisse; quod et verum est.

(§ *Ingenuus.*) *CB Varia 1A 26J Ctp 3.29.118; IP 5.60a*

¹ De his qui de utrisque parentibus ingenuis, vel diversa conditione generantur *add. as rubr.* M

² III CPS; IV M

³ ex cont- CPS; e cont- M

⁴ pregnans - anc. ss. P

⁵ -erit CPSM; -erit *Fr*

186¹*Tit. VIII*²

Apud omnes pereque gentes animadvertere possumus, dominis in servos vite necisque potestatem esse, et quodcumque per servum acquiritur, id domino acquiri. Item³. Qui sine causa servum suum occiderit, non minus puniri iubetur quam qui servum alienum occiderit. ⁴Pius⁵ Antonius⁶ consultus a quibusdam presidibus provinciarum, de his servis qui ad edem sacram, vel statuam principum confugiunt, precepit ut si intolerabilis videatur dominorum sevitia, cogantur servos bonis conditionibus vendere, ut pretium dominis detur. Et recte, expedit enim reipublice ne quis re sua male utatur. Cuius rescripti ad Elium Martianum emissi verba hec sunt, Dominorum quidem potestatem in servos suos illibatam esse oportet, ne cuiquam hominum ius suum detrahatur; dominorum interest ne auxilium contra sevitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriam denegetur iis qui iuste deprecantur. Ideoque cognosce de querelis eorum qui ex familia Iulii Sabini ad statuam confugerunt, et si vel durius habitos quam equum est, vel infami iniuria affectos⁷ cognoveris, vendere iube, ita ut in potestatem domini non revertantur.

CB Varia 1A 27 ptJ Ctp 3.29.119

¹ Quod eque puniri debeat qui sine causa proprium, quam qui alienum servum occiderit, et varia causatio de fugitivis servis *add. as rubr.* M

² lib. I *add. M, om. CPS.* (§ Nam apud omnes.) *add. M*²

³ H *omits all to here;* (§ Sed hoc tempore) *add. M*²

⁴ (Post pauca) *add. M*²

⁵ Pius PBSM; Prius CR

⁶ -onius CPS; -oninus M

⁷ quam mecum est vel infami iniuria affectos *in mg.* V

187¹*Libro X², titulo X*

Duo³ fratres qui in eiusdem potestate patris⁴ sunt, utrique testes in uno testamento possunt fieri, quia nihil nocet ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi. In testibus autem non debet esse qui in potestate testatoris est.

(§ *Pater*) *CB Varia IA 33J Ctp 3.29.120*

¹ Quod plures ex una domo testes alieno negotio adhiberi possint *add. as rubr.* M

² X CPS; II M

³ Quo V

⁴ pot. pat. CPS; pat. pot. M

188¹*Tit. XII*

Non omnibus licet facere testamentum. Statim enim ii qui alieno iuri subiecti sunt, testamenti faciendi ius non habent. Item². Testamentum facere non possunt impuberes, quia nullum eorum animi iudicium est.³ Item. Furiosi, qui⁴ mente carent, non⁵ ad rem pertinet, si impubes postea pubes factus, aut⁶ furiosus postea compos mentis factus fuerit, et decesserit. Furiosi autem si per id tempus fecerint testamentum, quo furor eorum intermissus est, iure testati esse videntur. Item⁷. Mutus et surdus⁸ non semper testamentum facere possunt. Utique autem de eo surdo loquitur⁹ qui omnino non exaudit, non qui tarde exaudit¹⁰. Nam et mutus is intelligitur, qui eloqui nihil potest, non qui tarde loquitur.

CB Varia IA 34J Ctp 3.29.121; IP 5.60b

¹ Quinam testamenta facere possint *as rubr.* Lib. II *add.* M. (§ Non tamen) *add.* M²

² (§ Preterea testamentum) *add.* M²

³ L *ends cap. here*

⁴ qui CPS; quia M

⁵ non CPS; Neque M

⁶ *lacuna follows C*

⁷ (Item. § Surdus) *add.* M²

⁸ Mut. et sur. CPS; Sur. et mut. M

⁹ -itur CPS; -imur M

¹⁰ -iat CPS; -it M

189¹*Libro II, tit. I²*

Si quis mulierem in suo contubernio copulaverit, non ab initio affectione maritali, ea tamen cum qua potuerit habere coniugium, et ex ea liberos sustulerit, postea vero affectione procedente etiam nuptialia instrumenta cum ea fecerit, filiosque vel filias habuerit, non solum eos liberos qui post dotem editi sunt, iustos, et in potestate esse patris, sed etiam anteriores, quia et iis qui postea nati sunt occasionem legitimi nominis

¹ De filiis ancille quos de domino suo forte genuerit, et postmodum manumissa et legitime copulata, alios liberos procreaverit *add. as rubr.* M

² I PVS; II CRM; ? B

prestiterunt, obtinere censuimus, etiam si non progeniti fuerint post dotale instrumentum confectum liberi, vel etiam nati ab hac luce subtracti fuerint, ita demum tamen nepos neptisve et pronepos proneptis suorum³ heredum numero sunt⁴.

CB Varia 1A 35a] Ctp 3.29.122

³ *corr. fr.* eorum P

⁴ ita demum - numero sunt CPS; *om.* M

190

¹*Tit. XVIII*

Quod turpi ex causa promissum est, veluti si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat, non valet.

(Instit. lib. 3, tit. 20 § Quod turpi) CB Varia 1A 39a] Ctp 3.29.123

¹ Nihil valere quod turpi ex causa promittitur *add. as rubr.* M

191

¹*Lib. I, tit. II*

²Vim atque iniuriam propulsemus; nam iure hoc venit ut quod quisque ob tutelam sui corporis fecerit, iure fecisse estimetur.

(Pandect. lib. I, tit. I, l. 3) CB Varia II 16a] Ctp 3.29.124

¹ Vim atque iniuriam propellendam *add. as rubr.* M

² Ut *add.* M, *om.* CPS

192

¹*Tit. 2²*

Cum lex in preteritum quid indulget, in futurum vetat.

(tit. 3, l. 22) CB Varia II 16b pt] Ctp 3.29.125; IP 5.60c

¹ Quod lex preterita sic errata remittit, ne tale quid ulterius fiat *add. as rubr.* M

² Tit. II CRVBSL; Item P; Tit. III H; Item. tit 2 M

193

¹*Titulo V²*

Septimo mense nasci perfectum partum iam receptum est, propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis, et ideo credendum est eum qui ex iustis nuptiis septimo mense natus est, iustum filium esse. Item³. Cum legitime nuptie facte sint⁴, patrem liberi sequuntur, vulgo quesiti matrem sequuntur⁵. Item⁶. Vulgo concepti dicuntur, qui patrem

¹ De his qui diverse nascuntur *add. as rubr.* M

² (lib. 12) *add.* M²

³ (ibid. l. 19) *add.* M²

⁴ sint CPS; sunt M

⁵ vulgo ques. - seq. CPV²LM; *om.* SV

demonstrare non possunt vel qui possunt quidem, sed eum habent quem habere non licet. Item⁷. Lex nature hec est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur.⁸ Item⁹. Qui in utero sunt, in toto pene iure civili intelliguntur in rerum natura esse; nam et legitime hereditates his restituuntur, ita ut si pregnans mulier ab hostibus capta sit, id quod natum erit, quamvis apud bone fidei emptorem pepererit, tanquam furtivum usu non capitur. Item¹⁰. Furiosus licet ducere uxorem non possit, retinere tamen matrimonium potest.

CB Varia II 16 pt] Ctp 3.29.126; IP 5.61-5 to usu non capitur

⁶ (ibid. l. 23) *add. M*²

⁷ *H lacks* Cum legitime nuptie – Item; (lib. 24) *add. M*²

⁸ *H ends cap. here*

⁹ (lib. 26) *add. M*²

¹⁰ Item *add. M, om. CPS. (lib. I, tit. 6, l. 8) add. M*²

194

De¹ lege Theodosiana. De illicito pacto²

Si inter aliquos conveniat, ut de admittendo crimine, vel inferenda violentia, vel faciendo quod leges aut honestas prohibet, aut de rebus alicuius, aut de bonis inventis aliqui paciscantur; hec pacta valere non possunt.

Ctp 3.29.127

¹ De CPS; Ex M

² *rubr. before insc. M*

195

¹Item in² lib. V

Si aliquis unam rem per legitimas scripturas duobus donaverit, uni prius et alteri postea, non querendum est in his donationibus qui prius qui posterius acceperit, sed qui rem tradente donatore possederit, is eam cui est tradita possidebit. Nec interest utrum in parentes, an in extraneos facta sit talis donatio.

Ctp 3.29.128; IP 5.66a

¹ De re, mediante scriptura, duobus diversis temporibus tradita *add. as rubr. M*

² in CPS; *om. M*

196

De petitione¹ debiti

Licet prior petitor offerat sacramentum, tamen cum nulla probatio est debiti, is qui accusatur potest fidem suam iurisiurandi² religione firmare.

Ctp 3.29.129a; IP 5.66b

¹ -ione CRBSLM; -ionum P; -ionibus V

² iuris- CRP²V²BSLM; ius- PVHFr

197

¹Si quando pulsatus repetenti² pecuniam obtulerit sacramentum, et ille ei iurisiurandi³ necessitatem ultro concesserit, non potest postea ab eo debitum postulare.
Ctp 3.29.129b; IP 5.66c

¹ De eadem re *add. as rubr. M; no break in P*

² -enti CPSM; -endi Fr

³ iuris- CPSM; ius- HFr

198

¹Heres eius cui pecunia credita dicitur, ad sacramentum vocari non potest, quia que² egerit auctor³ suus ad integrum scire non potuit.
Ctp 3.29.129c; IP 5.66d

¹ Pro re obtinenda quis debeat iurare *add. as rubr. M*

² que CPS; quid M

³ auctor CPS; actor M

199

¹Quidquid in rem commodatam ob morbum, vel aliam rationem impensum est, a domino recipi potest.

Si factio incendio, ruina, naufragio, aut quolibet simili casu res commodata amissa sit, non tenebitur eo nomine is cui commodata est, nisi forte cum possit rem commodatam salvam facere², suam pretulit.

Si servum vel equum vel quecumque alia aliquis ab altero ad usum tantum servienti commodata susceperit, et eos ad pugnam vel ubi vite periculum incurrant duxerit, ad redditionem commodate rei merito a domino retinetur.

Si factio³ pretio rem vendendam aliquis cuicumque⁴ crediderit, et dum ab eo vendenda profertur, quacumque occasione perierit, ei perit qui eam dederat distrahendam. Ceterum si rem acceptam, non rogante domino, sed promittente⁵ eo qui accepit, dum velit venundare, perdiderit, sibi rei perditae ingerit detrimentum.

Creditor si sine conditione pignus sibi depositum tenens ter debitorem suum convenerit, ut soluto debito pignora sua recipiat. Quod si debitor noluerit post tres admonitiones, soluto debito, pignora sua suscipere⁶, creditor distrahendi pignoris liberam habebit potestatem.

Ctp 3.29.129d; IP 5.67-8, 69a

¹ De impensis in res commodatas factis, et ad quid commodatarius teneatur *add. as rubr. M*

² *corr. fr. dicere C*

³ Si factio] Facto si B

⁴ cuicumq- CRVBShL; qui- P; cuiusq- M

⁵ prom- CRP²VBSH; perm- P?M

⁶ *obsc. corr. P*

200*De sociis*

Sicut lucrum, ita dampnum inter socios communicatur, nisi quid culpa socii vel fraude eversum sit.

Ctp 3.29.129e

201*De pactis*

Pacta¹ que ab invitis contra leges constitutionesque fiunt, nullam vim habere indubitati est iuris.

²Pactum³ quod mala fide est factum, irritum esse debet. Privata conventio iuri publico nihil derogat.

Ctp 3.29.129f

¹ Facta H

² Item *add.* M

³ Factum H

202

¹In criminalibus causis si quis antequam moriatur, non fuerit de facti sui scelere conventus atque convictus, si post eius obitum quod ab eo cuiusdam reddendum erat, fuerit apud successores eius fortasse repertum, hoc tantum ab herede reddendum est, quod ad eum cognoscitur pervenisse. Ceterum in tali re heres nec ad penam, nec ad aliquam satisfactionem² tenetur obnoxius.

Ctp 3.29.130

¹ Que actiones in heredes transeant *add. as rubr.* M

² al. sat. CPS; sat. al. S

203*Qui debeant¹ iurare*

Lex precipit ut probatio non a possessore, sed a petitoris partibus requiratur, quia omnem probationem ab eo queri debere dicit, qui petitam rem desiderat obtinere, non ab illo qui se iuste tenere contendit, preter illum tantum casum, ubi interrogare necesse est possidentem, utrum ex sua persona, an ex successione ceperit possidere.

Ctp 3.29.131; IP 5.17

¹ -eant CPM; -ent S

204

*De iuramento testium*¹

Testes priusquam de causa interrogentur, sacramento debent constringi, ut² iurent se nihil falsi esse dicturos, honestioribus autem magis quam vilioribus fides adhibeatur. Unius autem testimonium, quamlibet splendida et idonea videatur esse persona, nullatenus audiendum.

Si quis ingenuus ingenuum vel servum percusserit, ut sanguis non exeat, pro unoquoque ictu usque ad tres solidos .i.³ culpabilis iudicetur. Si vero homo ecclesiasticus aut regius hoc fecerit, sol. 3. Similiter si servus homini ecclesiastico, vel regio, vel franco hoc fecerit, solidos 3, aut cum 6 iuret.

Si servus ingenuo aut regio vel ecclesiastico homini sanguinis effusionem fecerit, 5 solid. et dimidio culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret. Similiter si ingenuus, regius, aut ecclesiasticus homo servo os fregerit, 9 sol. culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret. Quod si servus homini franco hoc fecerit, 36 sol. aut cum 6 iuret⁴. Si vero regio aut ecclesiastico homini hoc fecerit, sol. 18⁵.

Quod si servus servum percusserit bis vel ter, propter pacis studium 4 denar. culp.⁶ iudicetur. Si sanguinem effuderit, sol. 3 et dimidium; si os ei fregerit, 5 sol.

Quod si oculum, auriculam, pedem, nasum excusserit, 18 sol., aut cum 6 iuret. Si quis ingenuus ingenuum⁷ percusserit, 18 sol. culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret.

Si quis ingenuus ingenuo in quolibet membro os fregerit, vel si eum transpunerit, vel intra coxas plagaverit⁸, 36⁹ sol. culpabilis iudicetur, aut cum 6 iuret.

Si pollicem ingenuus ingenuo excusserit, 50 sol., si pollex ibidem pependerit¹⁰, 36 sol.

Si secundus digitus unde sagittatur, excussus fuerit, 36 sol. componatur.

Si quis alicui manum aut¹¹ pedem truncaverit, vel oculum effoderit, auriculam vel nasum amputaverit, 100 sol. culpabilis iudicetur. In omni vero mancatione, si membrum mancatum pependerit, medietatem componat quam componere debuerat si ipsum membrum abscissum fuisset. Si medium digitum excusserit, 15 sol.; si quartum vel quintum, simililiter; si dentem, 5¹² sol.

Si quis hominem in capite ita¹³ plagaverit¹⁴ ut sanguis ad terram cadat, 15 sol. culpabilis iudicetur.

Ista omnia si negaverit, cum 6 iuret.

¹ et qualiter iudicabitur qui sic et sic deliquerit. *add.* M

² *ss* C

³ i C²RPBS; *om.* CM; id est R

⁴ Quod si servus homini - iuret CPBM; *om.* S

⁵ xviii VS; viiix P; xviii B; ix CRM

⁶ culp' PVBS, *om.* CRM

⁷ -nuum CVBS; -n' P; -nuam M

⁸ -gaverit CPM; -giaverit S

⁹ 36 RPVBSLM; 35 C

¹⁰ pependerit CRLM; pendiderit PVBS

¹¹ aut CPS; vel M

¹² 5 CRLM; 15 PVBS

¹³ ita CBSLM; *om.* PV

¹⁴ -gaverit CPLM; -giaverit S

Si quis hominem regium vel ecclesiasticum interfecerit, 100 sol. culpabilis iudicetur, aut cum 12 iuret. Si servum, 36 sol.¹⁵ aut cum 6 iuret.¹⁶ Unde autem liber homo 15 sol. persolvit, regius homo vel ecclesiasticus medietatem componat, vel deinceps quantumcumque¹⁷ culpa ascenderit.

Si quis ingenuus ingenuum interfecerit, et eum cum ramis cooperuerit, vel in puteo, vel in quocumque loco celare voluerit, quod dicitur mortridum, 600 sol. culpabilis iudicetur, aut cum 72 iuret. Ubicumque autem 600¹⁸ solidis accedunt, simili modo 72 iuratores.

Ctp 3.29.132; IP 5.21 to nullatenus audiendum

¹⁵ sol. CPM; *om.* S

¹⁶ Si servum 36 – iuret *in mg.* V

¹⁷ quantumcumque CPSM; quantumque *Fr*

¹⁸ 600 CPS; de M

205

¹De lege Theodosiana

Qui autem aliquem in carcerem detrussit, ut aliquid ab eo ei extorqueretur, quicquid ob hanc causam factum est, nullius est momenti.²

Dolus est cum aliud agitur, aliud simulatur. Qui dolum vel metum adhibuit, ut res ad alium transiret, uterque de vi et dolo actione tenebitur.³

Si quis id quod minori etate gessit, postquam maior effectus est silentio suo et taciturnitate revocare noluerit, de hac re integri restitutionem retinere non potest.

Ctp 3.29.133

¹ Lex de diversis causis *add. as rubr.* M

² Qui autem aliq. – momenti *om.* L

³ Qui autem – tenebitur *om.* H

206

¹De quinto libello Capitularium², cap. 102

Quicumque iudex aut secularis, presbitero, aut diacono, aut cuilibet clerico, aut de iunioribus absque audientia episcopi, vel archidiaconi, vel archipresbiteri iniuriam inferre presumpserit, anathema ab omnium Christianorum consortio habeatur.

cf Chartres BM 172, 6.403 above; Ctp 3.29.134

¹ Ut anathema sit omnibus secularibus quicumque clerico cuilibet iniuriam fecerit *add. as rubr.* M

² De - Cap. CPS; Capitular. lib. V M

207¹206²

De latronibus ita precipimus observandum, ut pro prima culpa non moriatur, sed unum oculum perdat³. De alia vero culpa nasus ipsius latronis truncetur. De tertia culpa, si non emendaverit, moriatur.

cf Chartres BM 172; Ctp 3.29.135

¹ De latronibus, qui quali sententia paulatim multandi sint *add. as rubr.* M

² 206 CPS; Ca. 106 M; Capitul. c. 6 *Fr*

³ sed unum oc. perd. *in mg* P

208¹309

Placuit ut testes non admittantur qui sunt socii criminis, nec infames, nec calumniatores, vel ceteri quos canones et lex prohibet.

Ctp 3.29.136; IP 5.29/30

¹ Ne infames persone testes fiant *as rubr.* cap. *add.* M

209¹313

Placuit, ut qui de se confessus est, super alium non credatur.

Ctp 3.29.137; IP 5.31

¹ De eadem re *as rubr.*, cap. *add.* M

210¹314

Ut testimonium unius hominis non accipiatur. Nam, si ex utraque parte plures sint, veraciores atque religiosiores et honestiores eligantur, qui sacramento suum confirmant testimonium, nihil se falsi esse dicturos.

Ctp 3.29.138; IP 5.22

¹ Unius testimonium non recipiendum *as rubr.*, cap. *add.* M

211¹343

Fur² nocturno tempore captus in furto, dum res furtivas secum portat, si fuerit occisus, nulla ex hoc homicidio querela nascatur.

Ctp 3.29.139

¹ Nequaquam homicidii esse reum, qui noctu furem res furtivas gestantem occiderit *as rubr.* cap. *add.* M

² Cur B

212¹344

Si quis de² fure nesciens aliquid comparaverit, querat accepto spatio venditorem. Quem si non potuerit invenire, probet se cum sacramento et testibus innocentem, et quod apud eum cognoscitur restituat, et furem querere non desistat. Quod si furem celare voluerit, et periurans postea detectus fuerit, tanquam ille fur ita iste in crimine dampnetur.
Ctp 3.29.140

¹ Quid facto opus sit ei qui nesciens a fure aliquid comparaverit *as rubr.*, cap. *add.* M

² furto vel *add.* RL, *om.* CPVBSH

213¹345

Si quis occulte, vel in die, alterius caballum, aut bovem, aut aliquod animal occiderit, et negaverit, et postea exinde probatus fuerit, tanquam furtivum componat.
Ctp 3.29.141

¹ De eo qui alterius animal quodcumque occiderit *as rubr.*, cap. *add.* M

214¹346

Si quis causa faciente occiderit alienum² animal, et non negaverit, simile dare non tardet et cadaver mortui accipiet³.
Ctp 3.29.142

¹ De eodem *as rubr.*, cap. *add.* M

² *in mg.* C

³ -iet CPSH; -iat M

215¹347

Si quis furtivam rem scienter emere presumpserit, et exinde probatus fuerit, similem reddat illi cuius pecuniam comparavit, salva videlicet eius iustitia in altero.
Ctp 3.29.143

¹ De eo qui furtivam rem scienter emerit *as rubr.* cap. *add.* M

216¹348

Si quis de latrone furtivam rem scienter ad custodiendum acceperit, quasi fur componat.
Ctp 3.29.144

¹ De eo qui latronis rem furtivam scienter acceperit custodiendam *as rubr.* *add.* M

217¹353

Si quis viam publicam, aut litostratum², vel viam communem alicui clausurit contra legem, cum sua lege componat, et clausuram quam ibi fecit tollat. Quod si negare voluerit, cum 12 sacramenta talibus³ iuret.⁴

Ctp 3.29.145

¹ De eo qui communem viam alicui clausurit *as rubr.* cap. *add.* M

² lito- CPM; lico- S

³ sac. tal. CRPLHM; sacramentalibus P²VBS

⁴ *End of cap. apparently over erasure V*

218¹²354

Si quisquam convicinalem vel pastorem clausurit, cum sua lege componat, et ipsam viam aperiat. Similiter, et de semita faciendum est.

Ctp 3.29.146

¹ *Whole cap. apparently over erasure V*

² De eodem *as rubr.*, cap. *add.* M

219¹355

Si quis fontem quacumque invidia coinquinaverit vel maculaverit, emendet eum primo, ut nulla sit coinquinationis in eo suspicio, et cum lege sua vicinis² hoc emendet. Si autem plurimorum vicinorum puteus fuerit, compositionem inter se mutuentur.

Ctp 3.29.147

¹ De eo qui fontem vel puteum per invidiam coinquinaverit *as rubr.*, cap. *add.* M

² *Whole text to vicinis over erasure V*

220¹356

Si cui aurum, vel argentum, aut ornamenta, vel quecumque species fuerint commodate, sive ad custodiendum tradite sint, vel vendende, et in domo ipsius cum rebus suis forsitan fuerint incendio cremate, una cum testibus qui commodata susceperant, prebeat sacramenta nihil exinde suis profuisse compendiis, et nihil cogatur exsolvere, excepto auro et argento quod ardere non poterat. Si vero que commodata fuerant, furto probantur ablata, ei qui commodata perdiderat spatium tribuatur, donec furem sua investigatione perquirat, et si eum invenerit, commodatori res proprias tantummodo reformare procuret. Compositio vero furti ad eum qui habuit commodata pertineat. Quod si fur non fuerit intra statutum tempus inventus, medietas rerum commodatarum domino

¹ De eo cui metallum aliquod vel species alicue fuerint commodate *as rubr.* cap. *add.* M

suscipiente reddatur. Dampnum vero medium utrique sustineant, et si, postmodum dominus apud eum qui commodaverit quecumque fuerint suppressa, repererit, sicut furtiva ab eo exigantur.

Ctp 3.29.148

221¹

²365

Si quis vendiderit res alienas sine voluntate domini sui, aut servum, aut ancillam, aut quamcumque rem, ipsam legibus reddat. Et si ipsam non potest invenire, duos consimiles et equalis meriti³ reddat.

Ctp 3.29.149

¹ c 221 after c 223 S

² De eo qui quamcumque rem alienam sine voluntate domini sui vendiderit *as rubr.* cap. *add.* M

³ meriti CRPBL; metiri H

222 (CRSLHM)

¹Cap.² 366

Si quis alicuius caballo, vel bovi, vel cuiuslibet quadrupedi unum oculum excusserit, appretietur illud pecus quod valet, et partem tertiam componat.

¹ De dampno dato *add. as rubr.* M

² cap. CRM; *om.* S

223

¹De sexto lib. capitul.² 293

Quicumque post illam missam sancti Iohannis preteriti anni cuidam latroni mansionem³ dederit, si Francus est, cum 12 similibus Francis iuret quod latronem eum fuisse non scisset, licet pater eius sit aut frater, vel aliquis propinquus. Si hoc iurare non potuerit, et ab alio convictus fuerit quod latronem in hospicio suscepisset, quasi latro sit, quia infidelis est noster et Francorum; et qui illum suscepit similis est illi. Si autem audivit quod latro fuisset, et tamen non scit firmiter, iuret solus quod nunquam eum audisset nec per veritatem nec per mendacium latronem; aut sit paratus, si ille postea de latrocinio convincitur, ut similiter dampnetur.

Ctp 3.29.150

¹ De eo qui latronem hospicio receperint *add. as rubr.* M

² De - capitul. (capitul. C, cap' RPV, capitularium S) CRPVS; Capitularium lib. VI, cap. M

³ [manumissionem] *add.* M²

224¹344

Servo penitus non credatur si super aliquem crimen obiecerit, aut si etiam dominum suum in crimine impetierit. Nam si in tormentis positus exponat quod obiicit, credi tamen illi nullo modo oportebit.

cf 16.57 above] Ctp 3.29.151

¹ Servum non audiendum crimen alicui impingentem *as rubr.* cap. *add.* M

225¹355

Apud quem scelus agnoscitur, et pars rapine fuerit inventa, statim socios suos nominare cogatur. Quos si nominare noluerit, teneatur ad vindictam. Quod si honestior persona est, et pro scelere rationem reddat, et que ablata vel eversa fuerant quadrupliciter restituat. Quod si certe apud servum rapine pars reperiatur, centum quadraginta flagella publice extensus accipiat, et socios suos nominare non differat.

Ctp 3.29.152

¹ De his apud quos pars rapine deprehensa fuerit *as rubr.*, cap. *add.* M

226¹*Ex septimo libro capitul.*² 181

In civilibus causis vel levioribus criminibus legibus³ dilatio prestanda est. Homicide, adulteri, malefici, venefici convicti, si appellare voluerint, non audiantur. *cf below 16.315] Ctp 3.29.153, cf 3.29.226, 238; IP 5.42*

¹ De levioribus peccatis dilationem esse prestandam, et de sceleribus convictos si appellare voluerint, non audiendos. *add. as rubr.* M

² Ex - cap. (capitularium C; cap' PVS) CPS; Capitularium, lib. VII, ca. M

³ legibus CPSM; legum *Fr*

227¹298

Si facto pretio rem vendendam aliquis cuicumque tradiderit, et² dum ab eo vendenda profertur, quacumque occasione³ perierit, ei perit qui eam dederat distrahendam. Ceterum si rem acceptam, non rogante domino, sed permittente eo qui accepit, dum vellet venundare, perdiderit, sibi rei perditae ingerit detrimentum.

Ctp 3.29.153A

¹ Si quis alicui rem suam tradiderit venundandam *as rubr.*, cap. *add.* M

² Si facto pretio – trad. et *subseq. cancelled* L, which omits *rest.*

³ *add. at foot of leaf R*

228 (CRSHM)
¹299

Creditor si sine conditione pignus sibi depositum tenens, ter debitorem convenerit ut soluto debito pignora sua recipiat, et debitor noluerit post tres admonitiones soluto debito pignora sua recipere, creditor distrahendi pignoris habebit liberam potestatem.
Ctp 3.29.153B

¹ De creditis rebus *as rubric* cap. *add.* M

229
¹303

Si quis debeat alicui solidos decem, et ille qui debet de quacumque ratione debeantur illi a creditore suo solido 5 et veniens creditor totos 10 solidos a debitore petat; si probaverit ille debitor sibi ab eo quinque solidos deberi, quare illum in solidum pro totis 10 solidis convenit, causam perdat, qui noluit debitum compensare. Similis ratio est de frumento, vel de aliis speciebus.

Ctp 3.29.154

¹ *no insc. no break H*; De debitis solvendis, et de compensatione *as rubr*, cap. *add.* M

230
¹304

Qui filiofamilias contra interdicta legum inscio patre pecuniam commodavit, eam nec vivente nec mortuo patre ab eodem poterit postulare.

Ctp 3.29.155

¹ Si filiofamilias inscio patre pecunia fuerit commodata. *as rubr*, cap. *add.* M

231
¹313

Si quis creditor, debitore in solutionem tardante, rem sibi pro debito positam distraxerit, si quid amplius acceptum fuerit quam debebatur, quod amplius acceptum est restituatur debitori.

Ctp 3.29.156

¹ De pignoris vend[i]tione. *as rubr.* cap. *add.* M

232
¹308

Si quis cuilibet mandet ut rem suam 10 solidis vendat, et ille eam octo vendiderit, pretium quod ei mandatum est, quicquid minus ab emptore percepit mandatori complere compellatur; venditio tamen rescindi non potest.

¹ Si quis rem alienam minoris vendiderit. *as rubr.* cap. *add.* M

Ctp 3.29.157

233

¹326

Omnibus qui contra voluntatem defuncti faciunt ut indignis auferatur hereditas.
Ctp 3.29.158

¹ Ut nemo contra voluntatem defuncti faciat. *as rubr.*, cap. *add.* M

234

¹327

Qui per² testamentum sibi aliquid derelictum acceperit et vindicaverit, et voluerit contra voluntatem defuncti agere, licentiam penitus non habebit.

Ctp 3.29.159

¹ De eodem *as rubr.* cap. *add.* M

² per CPBSM; *om.* RLH

235

361¹

Qui in alterius famam in publico scripturam aut verba contumeliosa confixerit², et repertus scripta non probaverit, flagelletur. Et ea qui prius invenerit, rumpat; si non vult auctoris ficti causam incurrere.

Ctp 3.29.160

¹ 361 CPS; De eo qui ad ledendam alterius famam, scripturam aut verba contumeliosa confixerit M

² confixerit RPBSM; confixerit C; [confixerit] *add.* M²

236

Ex tertio libro capitul.¹ De pace servanda², 61³

De latronibus qui magnam habent blasphemiam, quicumque aliquem ex his comprehenderit, nullum dampnum exinde patiatur.

cf below 16.271] Ctp 3.29.161a

¹ capitularium CM; cap' PVBS; capitul' H

² cap. *add.* CRH, *om.* PVBS

³ Ex - cap. De - 61 CBPSH; De pace serv. Capitularium lib. III cap. 61 M

237

¹De pace et iustitia infra² patriam, sicut sepe per alia capitula iussi adimpletum fiat.

¹ De pace et iustitia intra patriam servanda *add. as rubr.* M; *no break* P; *whole canon as rubr. to c 238* CRVBH

Ctp 3.29. 161b

² infra CRPS; intra M

238

¹*Ex quarto libro², cap. 13*

Si quis aut ex levi causa, aut sine causa, hominem in ecclesia interfecerit, de vita componat. Si vero foris rixati fuerint, et unus alterum in ecclesia fugerit, et ibi se defendendo eum interfecerit, et si huius facti testes non habuerit, cum 12 iuratoribus legitimis per sacramentum affirmet se defendendo eum interfecisse³, et post hec 10 sol. ad partem ecclesie quam illo homicidio polluerat, et insuper bannum nostrum solvere cogatur. Is vero qui interfectus est, absque compositione iaceat. Ac deinde interfector secundum iudicium canonicum congruam facinori quod admisit penitentiam accipiat. Si proprius servus hoc commiserit, iudicio aque ferventis examinetur, utrum hoc sponte, an se defendendo fecisset, et si manus eius exusta fuerit, interficiatur. Si autem non fuerit, dominus eius iuxta quod wergelt illius est, ad ecclesiam persolvat; aut eum si voluerit eidem ecclesie tradat. De ecclesiastico et fiscalino beneficiario servo volumus ut pro una vice wergeldis eius pro eo componatur, altera vice ipse servus ad supplicium tradatur. Hereditas tamen liberi hominis, qui propter tale facinus ad mortem fuerit iudicatus, ad legitimos heredes illius perveniat. Si in atrio ecclesie, cuius porta reliquiis sanctorum consecrata est, huiuscemodi homicidium perpetratum fuerit, simili modo emendetur, vel componatur. Si vero porta ecclesie non est sacrata, eodem modo componatur sicut componi debet quod immunitate violata committitur.

cf RP 2.31] Ctp 3.29.162

¹ De violata immunitate Ecclesie *add. as rubr.* M

² Ex quarto lib. CPS; Capitularium lib. IV M

³ interfecerit et si huius - interf. *at foot of leaf* S

239

¹*Cap. 27*

Si liber homo de furto accusatus fuerit, et res proprias habuerit, in mallo ad presentiam comitis se adhramiat². Et si res non habet, fideiussores donet, qui eum adhramire³, et in placitum adduci faciant. Et liceat ei prima vice per sacramentum se secundum legem idoneare, si potuerit, aut si alia vice, duo vel tres eum de furto accusaverint, liceat ei contra unum ex his cum scuto et fuste in campo contendere. Quod si servus de furto accusatus fuerit, dominus eius pro eo emendet, aut eum sacramento excuset; nisi tale furtum perpetratum habeat, propter quod ad supplicium tradi debeat.

Ctp 3.29.163

¹ Liber homo seu servus quomodo se de furto purgare debeat *add. as rubr.* M

² [adhramiat] *add.* M²

³ [adhramire] *add.* M²

240
¹45

De iniustis occasionibus et consuetudinibus noviter institutis, sicut sunt tributa, et telonia in media via, ubi nec aqua, nec palus, nec pons, nec aliquid tale fuerit, unde iuste census exigi possit, vel ubi naves subtus pontes transire solent, sive in medio flumine ubi nullum obstaculum est, ut auferantur. Antiqua autem ad nostram notitiam deferantur.

Ctp 3.29.164

¹ Ut iniuste consuetudines noviter illate tollantur. *as rubr*, cap. *add.* M

241
¹63²

De forestibus nostris, ut ubicumque fuerint, diligentissime inquirent quomodo salve sint et defense, et ut comitibus denuntient, ne ullam forestem noviter instituant, et ubi noviter institutas sine nostra iussione invenerint, dimittere debeant.

Ctp 3.29.165

¹ Ut forestes nove dimittantur. *as rubr*, cap. *add.* M

² 63 CPBLM; 43 RH

242

De pacto legum

Communes causas absentibus consortibus alii consortes agere possunt, si illi qui presentes sunt caveant acceptum esse illis qui absentes sunt, quicquid fuerit iudicatum, aut in presenti fideiussorem dederint, ut omnia que definita fuerint implere non differant.

Ctp 3.29.166

243

¹Si quis pervasor finium fuerit approbatus, eo quod priusquam aliquid iudicio finiretur, id quod alter tenuerat invasisset, non solum illud quod male pervasit, amittat, sed ne unusquisque rem alienam occupet, cum fuerit in causa devictus, pervasor iuris alieni tantum spatii restituat. quantum presumpsit invadere.

Ctp 3.29.167

¹ De pervasore finium *add. as rubr.* M

244

¹Cum inter ementem atque vendentem fuerit res definito pretio comparata, quamvis plus valeat quam ad presens venditur, hoc tantummodo requirendum est, si nihil fraudis vel violentie egit ille qui comparasse probatur; et si voluerit revocare qui vendidit, nullatenus² permittatur.

¹ De rebus venalibus *add. as rubr.* M

² nullatenus CPM; nullo modo S

Ctp 3.29.168

245

¹Prior ordinatio legis fuerat, ut si unus ex consortibus pro quacumque necessitate rem vendere voluisset, extraneus emendi licentiam non haberet, sed hoc melius probatur indultum, ut quicumque de suis rebus libero utatur arbitrio, et pretermisissis consortibus vel propinquis, cui voluerit vendendi² habeat liberam³ potestatem.

Ctp 3.29.169

¹ Item de eodem *add. as rubr.* M

² *corr. fr.* vendidi P

³ hab. lib. CPS; lib. hab. M

246

¹Si contigerit ut maritus uxore superstitute moriatur, quecumque a muliere marito in dote data fuerant, ad suum dominium femine revocabunt, nec heredes defuncti mariti hoc vindicare presumant.

Ctp 3.29.170

¹ De dotalibus *add. as rubr.* M

247

¹*In² libro nono³*

Quicumque alium de homicidii crimine periculosa vel capitali obiectione pulsaverit, non prius a iudicibus audiatur quam se similem penam quam⁴ reo intendit, conscripserit subiturum; et si servos alienos accusandos esse crediderit, se simili inscriptione constringat, futurum ut supplicia innocentum servorum aut pena capitis sui, aut facultatum amissione compenset.

Ante inscriptionem nemo efficiatur crimosus, nam inscriptione per ordinem facta, tunc a iudice suscipiendus est reus, et custodie cum accusatore tradendus est, ea tamen ratione ut tam accusati quam accusatoris dignitas estimetur, et unumquemque ante discussionem ita iudex faciat custodire, ut eorum natalis aut dignitas patiuntur. Sane⁵ hi⁶ qui crimina sua in questione confessi sunt, de aliis si dicere voluerint, a iudice non credantur, quia iure et legibus constitutum est, ut spontanea professione reus reum non faciat, neque illi de altero credatur, qui se crimosum esse confessus est.

Ctp 3.29.171; for pt b see too above 5.286, Ctp 3.9.10; IP 5.14-15a to amissione compenset

¹ De eo qui capitali obiectione pulsatur *add. as rubr.* M

² In CPS; *om.* M

³ nono CPVS; octavo RL

⁴ quam CPSM; quum *Fr*

⁵ *corr. fr.* Sine P

⁶ hi RPVBS; ii CM

248 (CRSM)

¹Qui famosam chartam ad cuiuscumque iniuriam et² maculam conscripserit, et in secreto et³ in publico affixerit⁴, inveniendamque proiecerit, illum contra quem proposita est chartula non nocebit, nec fame eius aliquid derogabit. Sed si inveniri potuerit qui huiusmodi chartulam fecit, constringatur ut probet que⁵ conscripsit; qui si etiam que scripsit probare non potuerit, fustigetur qui infamare maluit quam accusare.

Ctp 3.29.172

¹ De famosis libellis *add. as rubr.* M

² *om.* R

³ et CRS; vel M

⁴ affixerit C²RM; afflixerit S

⁵ que CRS; quam M

249

¹Quicumque inscriptione premissa cuiuscumque criminis reum accusare voluerit, ab eo die quo inscripsit intra annum peragat propositas actiones. Qui si distulerit, infamis effectus, bonorum suorum quarta parte² multabitur.

Ctp 3.29.173; IP 5.15b

¹ De eo qui per inscriptionem aliquem accusaverit, lib. IX *add.* M

² quarta parte CRM; quartam partem PVS

250

¹Iudices qui inscriptione premissa criminalia negotia audire ceperint, a die inscriptionis si inducias aut accusator aut reus petierit, intra annum prestare debebunt, ut hec actio intra anni circulum finiatur. Quod si accusator intra annum que proposuit probare distulerit, absoluto reo penam suscipiat legibus superioribus comprehensam. Quod si talis persona sit ad cuius deformitatem infamia non pertineat, exilio deputetur. Tamen, si inter accusatorem et reum ita iudice presente convenerit, ut pro inscriptione utriusque partis integre inducie tribuantur, debet a iudice non negari futurum, ut pars que post inducias fuerit superata, districtiori sententia feriat.

Ctp 3.29.174; IP 5.41 to superioribus comprehensam

¹ Ut intra annum criminalia negotia terminentur, cap. 18 *add.* M

251

¹Si quem penituerit accusasse criminaliter, et inscriptionem fecisse de eo quod probare non potuerit, si ei cum accusato innocente convenerit, invicem se absolvant. Si vero iudex eum qui accusatus est criminis esse cognoverit, et inter reum et accusatorem factum per corruptionem consensum, de colludio penam excipiat legibus constitutam.² Abolitionem invito reo postquam fuerit officii custodie traditus, intra dies 30, accusatori petenti dari permittimus, post hoc tempus nisi reus consentiat, censemus

¹ Si quem penituerit se alium criminaliter accusasse, cap. 20 *add.* M

² *Break here* RL

non esse tribuendam. Si criminis accusator intra dies 30 abolitionem petierit, etiam invito reo a iudice concedatur, et liberi et accusatus, et accusator abscedant. Post 30 vero dies quam accusatus custodie fuerit traditus, nisi abolitionem et reus et accusator a iudice petierint, accusatori soli non esse prestandam. Quod si testes exhibiti ad petitionem accusatoris fuerint, et in custodiam missi fuerint³, et abolitio petita prestitaque⁴ fuerint, sumptus quos fecerunt testes, eis accusator exsolvat⁵. Nam, si testes exhibiti⁶ ab accusatore pene subiacuerint, etiamsi consentiant partes, abolitio a iudicibus denegetur; sed aut in accusatum si convictus fuerit, aut in accusatorem si non convicerit, legibus sententia iudicis penam quam passurus erat reus, accusator excipiat.

Ctp 3.29.175

³ et in cust. missi fuerint *om.* S

⁴ petita prestitaque CPBS; 'r' *add. in mg.* C²; praestita petitaque M; praest. penitaque *Fr*

⁵ *corr. fr.* abs- S

⁶ ad petitionem accusatoris – exhibiti *in mg.* P

252

¹Si princeps cuiuscumque gravi accusatione commotus quemquam occidi preceperit, non statim a iudicibus que ab irato principe iussa sunt, compleantur, sed 30 dies qui puniri iussus est, reservetur donec pietas dominorum iustitie amica subveniat.

Ctp 3.29.176

¹ Ut iudices precipites non sint ad explendam sententiam principis ira dictatam, cap. 30 *add.* M

253

¹*Ex lib. I Pauli Sententiarum*²

Si alienum animal cuiquam dampnum intulerit, aut alicuius fructus leserit, dominus eius aut estimationem dampni reddat, aut ipsum animal tradat; quod etiam de cane similiter est statutum.

Ctp 3.29.177; IP 5.69b

¹ De eo si alienum animal damnum alicui fecerit *add. as rubr.* M

² Pauli sententia (sententia C, sent' P, sentent' S) CPSH; sent. Pauli M

254

¹Ei qui irritatu suo feram bestiam vel quamcumque aliam quadrupedem in se proritaverit², eaque dampnum dederit, neque in eius dominum, neque in custodem actio datur.

Ctp 3.29.178; IP 5.69c

¹ Si qualecunque animal ab aliquo irritatum damnum intulerit. *Lib. IV add.* M

² pror- CPS; irr- M

255

¹Cum multi fideiussores institerint, etiam si ad solvendum² que promiserunt probantur idonei, et possint omnes in solidum retineri, tamen restitutio debiti inter eos dividenda est, ut unusquisque id quod eum pro portione sua contigit³, exsolvat.

Ctp 3.29.179; IP 5.70a

¹ Ut fideiussores solutionem debiti equaliter inter se dividant, lib. V *add.* M

² ad solv. PVBSM; absolv- CRP²

³ -igit CRBM; -ingit PVS

256

¹*Ex libro V*

In eos auctores qui famosos libellos in contumelia² alterius proposuerint, extra ordinem usque ad religionem³ insule vindicatur ista in tempore⁴.

Ctp 3.29.180

¹ De his qui in contumeliam alicuius scripturam composuerint *add. as rubr.* M

² -lia CPS; -liam M

³ relig- CPS; releg- P²VM

⁴ in tempore CPVS; temeritas M

257

¹Convicium iudici ab appellatoribus fieri non oportet, alioquin infamia notantur, ista in tempore non ind².

Confessi debitores pro iudicatis habentur; ideoque ex die confessionis tempora solutionis prestituta computantur, ista in t' non ind³.

Ctp 3.29.181-2

¹ Ne quis iudici convicium inferre presumat, cap. 11 *add.* M

² ista interp. [*lacuna*] non ind' P; ista int' non ind' V; ista in tempore non dec' B; ista in tempore non ind' S; *om.* CRM

³ ista in t' non ind' CRPVS; *om.* M; in tempore non indiget [interpretatione non indicet] *Ctp.* B *lacks all from* Confessi debitores

258

¹Quicumque tribus auctoritatibus² iudicis conventus, vel tribus edictis ad iudicem fuerit provocatus, aut uno pro omnibus peremptorio, id est quod causam exstinguit, fuerit evocatus et presentiam suam apud eum iudicem, a quo ei denuntiatur est exhiberi noluerit, adversus eum quasi in contumacem iudicari potest, quinimmo nec retractari per appellationem negotia possunt, quoties in contumacem fuerit iudicatum.

Ctp 3.29.183; IP 5.43

¹ De eo qui legitime vocatus ad iudicem venire noluerit. cap. 16 *add.* M

² [actionibus] *add.* M²

259

¹Si quando dum causa a iudice auditur, sacramentum petente ex litigatoribus uno, alter obtulerit litigator, qui iudicibus appellare voluerit, tunc appellare debet, quando sacramentum offertur, non postquam iuratur.

Ctp 3.29.184

¹ De eo qui in iudicio appellare voluerit, cap. 19 *add.* M

260

¹Si quando inter litigatores de dampno presentie sue² fideiussore³ contentio est, si aliquis in cautione verborum preiudicium timeat, et propter hoc fideiussorem dare nolit, potest certum aliquid de rebus suis pene causa deponere; sed, si contra eum fuerit iudicatum, et ipse defuerit, perdet quod deposuit.

Ctp 3.29.185

¹ De eo qui preiudicium timens fideiussorem dare noluerint, cap. 30 *add.* M

² sue CPVS²; tue S; sui M

³ -ore CPS; -oris M

261

De personis a quibus non sunt res accipiende. Ex libro I capitularium¹, cap. 83²

Statutum est ut nullus quilibet ecclesiasticus ab his personis res deinceps accipere presumat, quarum liberi aut propinqui hac inconsulta oblatione possunt rerum propriarum exheredari. Quod si aliquis deinceps hoc facere tentaverit, sinodali vel imperiali sententia modis omnibus feriat.

Ans. i. 83] Ctp 3.29.186

¹ Ex lib. I (*om.* R) Capit. (-arum B) CRPB; Capitularium libro I M

² cap. 83 PBSM; *om.* CRL

262

De mansis uniuscuiusque ecclesie. Cap. 85

Sancitum est, ut unicuique ecclesie unus mansus integer absque alio servitio attribuatur, et presbiteri in eis constituti non de decimis, neque de oblationibus fidelium, non de domibus, neque de atriis, vel de hortis iuxta ecclesiam positos, neque de prescripto manso aliquod servitium faciant, preter ecclesiasticum, et si aliquid amplius habuerint, inde senioribus suis debitum servitium impendatur.

Ans. i. 85; cf BD 3.52, 55] Ctp 3.29.187

263

De villis novis et ecclesiis in eis noviter constitutis. Cap. 86

Sancitum est de villis novis et ecclesiis in eis noviter constitutis, ut decime de ipsis villis ad easdem ecclesias conferantur.

Ans. i. 87] Ctp 3.29.188

264

¹*Cap. 87*

De sacris vasis ecclesie que in pignus a nonnullis in quibusdam locis dari comperimus, inhibitum est ne deinceps a quoquam fieri presumatur, nisi solummodo necessitate redimendorum captivorum compellente.

Ctp 3.29.189

¹ Ne quis sacra vasa in pignus dare presumat *add. as rubr.* M

265

De his qui¹ ad casam² Dei res³ tradere volunt. Cap. 135

Qui res suas pro anima sua ad casam⁴ Dei tradere voluerit, domi traditionem faciat coram testibus legitimis. Et que honeste⁵ facte sunt traditiones, de quibus nulla est questio, stabiles permaneant.

Ans. i. 135] Ctp 3.29.190

¹ qui CRPVB; que *Fr*

² casam CRPVB; causam M

³ suas *add. M, om.* CPBS

⁴ casam CRPBS; causam RM

⁵ honeste M; inhoneste CR; in hoste PVBS

266

De teloniis. Ex III lib. Capitularium, cap. 12

Placet nobis ut antiqua et iusta telonea a negotiatoribus exigantur, tam de pontibus quam de navigiis seu mercatis. Nova ergo seu iniusta ubi vel funes tenduntur, vel cum navibus sub pontibus transitur, seu his similia in quibus nullum adiutorium itinerantibus prestatur, similiter etiam nec de his qui sine negotiandi causa substantiam suam de una domo sua ad aliam, aut ad palatium, aut in exercitum ducunt, telonium nullatenus ab eis exigatur.

Ctp 3.29.191

267

De servo qui dampnum quodlibet perpetrat. Cap. 44

Neminem liceat servum suum propter dampnum ab illo cuilibet illatum dimittere, sed iuxta qualitatem dampni dominus pro illo respondeat, vel eum in compositionem, aut penam petitori offerat. Si autem servus perpetrato scelere fugerit, ita ut a domino penitus inveniri non possit, sacramento se dominus eius excusare studeat, quod hoc sue voluntatis nec conscientie fuerit, quod servus eius tale facinus commisit.

Ans. iii.44] Ctp 3.29.192

268¹*De mannitione² secundum legem ad mallum. Cap. 45*

Si quis ad mallum legibus mannitus³ fuerit, et non venerit, si eum somnis non tenuerit⁴ 15 sol. culpabilis iudicetur; sic ad secundam et tertiam. Si autem ad quartam venire contempserit, possessio eius in bannum mittatur donec veniat, et de re qua interpellatus fuerit iustitiam faciat. Si infra annum non venerit, de rebus eius que in bannum⁵ misse sunt rex interrogetur, ut quicquid inde iudicaverit, fiat. Prima mannitio⁶ super noctes 7, secunda super noctes 14, tertia super noctes 21, quarta super noctes 42 fiat⁷. Similiter et de beneficio hominis, si forte res proprias non habuerit, mittatur in bannum usque dum rex interrogetur.

cf below 16.301A] Ctp 3.29.193

¹ repeated in S as cap. 301A

² mann- C?PVB; bann- C²RM

³ mann- C?PVB; bann- C²RM

⁴ somnis non ten. CPVB; sontus non ten. S; somnis non detinuerit S (c 301A); bannitus non ten. RM

⁵ -num CRPBM; -nos S

⁶ mann- PBS²; bann- C²RVM

⁷ fiat CPBSM; om. S (301A)

269

*De hominibus ad mortem iudicatis, et postea eis vita concessa, si iustitiam quesierint.
Cap. 47*

De illis hominibus qui propter eorum culpas ad mortem iudicati fuerint, et postea eis vita fuerit concessa, si ipsi iustitiam ab aliis requisierint, aut eis iustitiam querere voluerint, qualiter inter illos iudicium terminetur. Primo omnium de illis causis pro quibus iudicatus fuerat ad mortem nullam potest facere repetitionem, quia omnes res sue secundum iudicium Francorum in publico fuerunt revocate. Et si aliquid postmodum, postquam ei vita concessa est, cum iustitia acquirere potuerit, in sua libertate teneat et defendat secundum legem; in testimonium autem non suscipiatur, nec inter scabinos ad legem iudicandam teneatur. Et si ad sacramentum aliquid iudicatum fuerit quod iurare debeat, si aliquis ipsum sacramentum falsum dicere voluerit, contendant¹.

Ctp 3.29.194

¹ [concedatur] add. M²

270

De non cogendo ad pontem ire causa telonii¹. Cap. 54

Ut nullus cogatur ad pontem ire vel ad fluvium transeundum propter telonii causas, quando ille in alio loco compensius² illud flumen transire potest. Similiter in plano campo, ubi pons nec traiectus est, omnibus precipimus ut ibi telonium non exigatur.

Ctp 3.29.195

¹ telonii CBSM; tenolii P; telonei V

² [competentius] add. M²

271*De nimium blasphemis¹ latronibus. Cap. 61²*

De latronibus qui magnam habent blasphemiam, quicumque aliquem ex his comprehenderit, nullum dampnum exinde patiat.

Ctp 3.29.161, cf above 16.236

¹ -ematis V; *corr. fr.* -miis C

² 61 RPBSM; 41 C

272*De eo qui domum alienam cuiuslibet fregerit. Cap. 65*

Si quis domum alienam cuiuslibet infregerit, quicquid exinde per vim abstulerit aut rapuerit, aut furatus fuerit, secundum legem et vadios, illi cuius domus fuerit infracta et spoliata, in triplum componat, et insuper bannum dominicum solvat. Si servus hoc fecerit, sententiam¹ superiorem accipiat, et insuper, secundum suam legem, compositionem faciat. Si quislibet homo aliquod tale dampnum alicui fecerit, pro quo plenam compositionem facere non valeat, semetipsum in wadio pro servo dare studeat, usque dum plenam compositionem adimpleat.

Ctp 3.29.196

¹ sent. CPS; iustitiam [sententiam *add.* M²] M

273*De uxoris defunctorum quam partem post obitum maritorum de collaboratione accipere debent¹. Ex libro IV, cap. 9*

Volumus ut uxores defunctorum post obitum maritorum tertiam partem collaborationis, quam simul in beneficio collaboraverunt, accipiant. Et de his rebus quas is qui illud beneficium habuit aliunde adduxit vel comparavit, vel ei ab amicis suis collatum est, has volumus tam ad orphanos defunctorum quam ad uxores eorum pervenire.

Ctp 3.29.197

¹ -ent CPS; -eant M

274*De viduis, pupillis et pauperibus. Cap. 15*

Precipimus ut quandocumque in mallum ante comitem vidue, pupilli et pauperes venerint, primo eorum causa audiatur et definiatur. Et, si testes per se ad causas suas querendas habere non potuerint legemque nescierint, comes illos vel illas adiuvet, dando eis talem hominem qui rationem eorum teneat, vel pro eis loquatur.

Ctp 3.29.198

275*De raptu viduarum. Cap. 16*

Qui viduam intra primos 30 dies viduitatis, vel invitam, vel volentem sibi copulaverit, bannum nostrum, id est 60 sol. in triplo componat; et si invitam eam duxerit, legem suam componat, illa vero ulterius non attingat.

Ctp 3.29.199

276*De homine publicam penitentiam agente interfecto. Cap. 17*

Qui hominem publicam penitentiam¹ agentem interfecerit, bannum nostrum in triplo componat, et wirgildum² proximis eius persolvat.

Ctp 3.29.200, cf above 10.44

¹ pub. pen. PVBM; pen. pub. CR²S; penitentem vel pen. publ. R

² wirgildum (*corr. fr. -gul- P*) PVBS; wirgaldum C²; wigildum R; wergelt M

277*De homine libero ut potestatem habeat, ubicumque voluerit res suas dare, et qualiter hoc facere debeat. Cap. 18*

Si quis res suas pro salute anime sue, vel ad aliquem venerabilem locum, vel propinquo suo, aut cuilibet alteri tradere voluerit, eo tempore, quando intra ipsum comitatum fuerit, in quo ille res posite sunt, legitimam traditionem facere studeat. Quod si eodem tempore quo illas tradere vult, extra eundem comitatum fuerit, sive in exercitu, sive in palatio, sive in alio quolibet loco, adhibeat sibi, vel de suis pagensibus, vel de aliis qui eadem lege vivant qua ipse vivit, testes idoneos, vel si illos habere non potuerit, tunc de aliis quales sibi meliores invenire possit, et coram eis rerum suarum traditionem faciat. Et postquam hec traditio ita facta fuerit, heres illius nullam de predictis rebus valeat facere repetitionem. Insuper et ipse fideiussorem per se faciat eiusdem investiture, ne heredi ulla occasio remaneat hanc traditionem immutandi, sed potius necessitas incumbat illam perficiendi; et si nondum res suas cum heredibus suis divisas habuit, non ei hoc sit impedimento, sed coheres eius, si sponte noluerit, aut per comitem aut per missum eius distringatur, ut divisionem¹ cum illo faciat ad quem defunctus hereditatem suam voluit pervenire. Et si cuilibet ecclesie eam tradere rogavit, coheres eius eam legem cum illa ecclesia² de predicta hereditate habeat, quam cum alio coherede suo habere debuit. Et hoc observetur erga patrem et filium et nepotem usque ad annos legitimos, postea ipse res ad immunitatem ipsius ecclesie remaneant³.

Ctp 3.29.201

¹ aut permissum eius – divisionem *in upper mg.* V²

² *ss V*

³ remaneant CPS; redeant RVBLM

278*De adulteratoribus monete. Cap. 31*

Quicumque falsam monetam percussisse comprobatus¹ fuerit, manus eius amputetur. Et qui hoc consensit, si liber est, 60 sol. componat, si servus, 60 ictus accipiat.
Ctp 3.29.202; IP 5.70b

¹ compr- CRPS; pr- M

279*De terra tributaria. Cap. 35*

Quicumque terram tributariam unde tributum ad partem nostram exire solebat, vel ad ecclesiam, cuilibet alteri tradiderit, is qui eam susceperit, tributum quod inde solvebatur, omni modo ad partem nostram persolvat, nisi forte talem firmitatem de parte Dominica habeat, per quam ipsum tributum sibi per donatum possit ostendere.
Ctp 3.29.203

280*De terra censali¹. Cap. 37*

Si quis terram censualem habuerit, quam antecessores sui, vel ad aliquam ecclesiam, vel ad villam nostram dederunt, nullatenus eam secundum legem tenere potest, nisi ille voluerit ad cuius potestatem vel illa ecclesia, vel illa villa pertinet, nisi forte filius aut eius nepos sit qui eam tradiderit, et ei eadem terra ad tenendum placitata sit. Sed in hac re considerandum est utrum ille qui hanc tenet dives an pauper sit, et utrum aliud beneficium habeat, vel etiam proprium. Et qui horum neutrum habet, circa hunc misericorditer agendum est, ne ex toto dispoliatus in egestatem incidat, aut talem ille censum inde persolvat, qualis ei fuerit constitutus, vel portionem aliquam inde in beneficium accipiat, unde se sustentare valeat.

Ctp 3.29.204

¹ -ali CPS; -uali M

281*De debito ad opus Dominicum rewadiato. Cap. 56*

Ut¹ debito, quod ad opus nostrum fuerit rewadiatum, talis consideratio fiat, ut is qui ignoranter peccavit, non totum secundum legem solvere cogatur, sed iuxta quod possibile visum est. Is vero qui tantum mala voluntate peccavit, totam legis compositionem cogatur exsolvere.

Ctp 3.29.205

¹ Ut CRPVB; At de H

282

De eo qui per invidiam, vel per dolum, liberi vel servi domum incenderit. Ex lib. V Capitularium¹, cap. 351

Si quis per aliquam invidiam, vel dolum in nocte vel in die ignem imposuerit, et incenderit liberi vel servi domum, primo omnia edificia restituat. Et quicquid ibi arserit componat, et insuper 40 solidis sit culpabilis, et publica penitentia secundum iudicium sacerdotum multetur. Et quanti homines de ipso incendio evaserint, unicuique secundum legem componat, et omnia que ibi perdiderint restituat.

Ctp 3.29.206

¹ Capitularium CRM; *om.* PVS

283

Ut si quis servum¹ iniuste accusaverit, ²domino simile mancipium pro hoc facto reddat Cap. 352

Si quis servum iniuste accusaverit alienum, et innocens tormenta pertulerit, domino simile mancipium pro hoc facto reddat. Si vero innocens in tormentis mortuus est, duos servos eiusdem meriti sine dilatione domino restituat.

Ctp 3.29.207

¹ alienum *add.* M, *om.* CPS

² alienum *add.* V

284

De eo qui causam alterius tulerit de loco suo. Cap. 360

Si quis causam alterius tulerit de loco suo, ipsam illesam reddat aut similem. Si vero foras¹ aliquam traxerit et absconderit, atque negaverit interrogatus, furtivam componat.

Ctp 3.29.208

¹ *ss* V

285

De venditionibus vili pretio detractis vel vitiosis¹. Cap. 352

Placuit in venditione hanc formam servari, ut seu res, seu mancipia, vel quodlibet genus animalium venundetur, nemo propterea venditionis firmitatem irrumpat, quod dicit se vili pretio² vendidisse, sed, postquam factum est negotium, non sit mutatum, nisi forte vitium sibi a venditore celatum invenerit. Si autem venditor dixerit vitium, stet emptio, et non sit mutata. Si autem non dixerit, mutare potest in illa die, et in alia, sive in tertia die. Et si amplius de tribus noctibus illud habuerit, postea non potest mutare, nisi forte eum invenire intra tres³ dies non poterit, tunc, quando invenerit, recipiat, quia vitium vendidit.

¹ detr. vel vit. CPS; vel cum vitio distractis M

² venditionis firmitatem – pretio *in mg.* V²

³ *in mg.* V

Et si noluerit recipere, iuret cum suis sacramentalibus, quod vitium ibi nullum sciebat in illa die, quando⁴ negotium fecit, et stet factum.

Ctp 3.29.209

⁴ invenerit recipiat, quia – vendidit. Et si non voluerit - die quando *in mg.* V²

286

Ut qui arrhas dederit pro quacumque re, pretium reddere compellatur. Cap. 363

Qui arrhas dederit pro quacumque re, pretium¹ cogatur implere, quod placuit emptori.

Ctp 3.29.210

¹ re pret. *ss* V²

287

Ut peregrinos transeuntes nemo inquietet. Cap. 364

Placuit ne peregrinos transeuntes quis inquietare presumat, eisque nocere audeat, quia alii propter dominum, alii propter suas discurrunt necessitates. Quod si aliquis presumptuosus fuerit, qui peregrino nocuerit vel eum assilierit, aut dispoliaverit, leserit, plagaverit, ligaverit, vendiderit, vel occiderit, ipsi peregrino sigillatim dupliciter, sicut de alio homine solet componi, aut suo seniori vel socio cum sua lege componat¹. Quod si mortuus fuerit, et seniore ibi vel socium non habuerit, tunc episcopus aut sacerdotes eiusdem pagi ipsam compositionem in duplo, sicut de indigena distringente iudice accipiant, et in suam elemosinam illa tribuant, et insuper 60 sol. fisco cogatur persolvere. Et si peregrinum viventem reliquerit, omnem iniuriam ei factam, et quicquid illi intulit, dupliciter ut predictum est et per singula illi componat, sicut solet de infra provinciam aliquem componere. Si autem eum occiderit, ut liberum hominem de ipsa provincia, in duplo componat, et ipsa pecunia a memoratis sacerdotibus in sua detur elemosina.

Quoniam Dominus ait, Peregrinum et advenam non contristabis.

Ctp 3.29.211

¹ suo seniori vel – componat *in mg.* V²

288

De eo qui alicuius quadrupedi¹ unum oculum excusserit. Cap.² 366

Si quis alicuius caballo vel bovi, vel cuilibet de quadrupedibus unum oculum excusserit, appretietur illud pecus quod valet, et partem tertiam componat.

Ctp 3.29.212

¹ -edi CRPVB; -edis SM

² Cap. 366 PVSM; Cap. 365 R; *om.* C

289

De eo qui iussu regis vel ducis aliquem occiderit. Cap. 367

Si quis iussione regis vel ducis illius qui ipsam provinciam regit, hominem occiderit, non requiratur ei, nec propterea faidosus sit, quia lex et iussio dominica occidit eum, et ipse non potuit contradicere. Princeps vero et successores eius defendant eum, et totam progeniem eius, ne ob hoc pereat, aut malum patiat. Quod si propterea ipse aut eius progenies aliquid mali passi fuerint, aut occisi, dupliciter componantur.

Ctp 3.29.213

290

De eo qui scripturas¹ protulerit, ut veritatem eius testibus probet. Cap. 368²

Si quis scripturam profert, veritatem eius testibus probare debet. Quia in omnibus causis constitutum est ut scripturam prolator affirmet.

Ctp 3.29.214

¹ -uras CSM; -uram PVB?

² 368 cap. *before* De eo S

291

De asino, bove, ove, omnique iumento, amico ad custodiendum tradito. De VI libro¹, cap. 23

Si quis commendaverit amico asinum, bovem, ovem, et omne iumentum ad custodiam, et mortuum fuerit aut debilitatum, vel captum ab hostibus, nullusque hoc viderit, iusiurandum erit in medium, quod non extenderit manum in rem proximi sui, suscipiatque dominus iuramentum, et ille reddere non cogatur. Si furto sublatum fuerit, restituat dampnum domino suo. Si comestum a bestia, deferat ad eum quod occisum est, et non restauretur. Qui a proximo suo quicquam horum mutuo postulaverit, et debilitatum aut mortuum fuerit, domino non presente, reddere compellatur. Quod si impresentiarum dominus fuerit, non restituatur, maxime si conductus venerit pro mercede operis sui.

cf below 354A] Ctp 3.29.215

¹ De VI lib. CPS; *om.* M

292

¹Qui seduxerit virginem desponsatam, vel dormierit cum ea. Cap. 24

Si seduxerit quis virginem desponsatam, et dormierit cum ea, dotabit eam et habebit uxorem.

Ctp 3.29.216

¹ De eo *add.* S, *om.* CPM

293

De patre puelle si eam dare noluerit, ut reddat pecuniam iuxta morem dotis. Cap. 25¹

Si pater noluerit virginem dare, reddat pecuniam iuxta morem dotis quam virgines accipere consueverunt.

Ctp 3.29.217

¹ Cap. 25 before De S

294

De eo qui propter Deum furtum confessus fuerit. Cap. 38

Si propter Deum confessus fuerit homo furtum quod fecit, reddat capitalem et quintam partem desuper ei in quem peccavit.

Ctp 3.29.218

295

De his qui fidelium oblationes auferunt, vel vastant, aut sine proprii episcopi iussione dant vel accipiunt. Cap. 84¹

Qui fidelium oblationes ab ecclesiis vel a iure sacerdotum auferunt, vel ablatas accipiunt, non solum aliena vota dirumpunt, sed et² sacrilegium operantur, nec non et ecclesie Dei fraudatores existunt. Quia ecclesie aliquid fraudari, vel auferri, sacrilegium esse a maioribus approbatur³.

Ctp 3.29.219

¹ Cap. 84 here RSLHM, before rubric C, 84 here B; Cap. 79 before rubric PV (rubr. as beginning of text V)

² et CSM; om. P

³ a mai. app. CPLM; app. a mai. S

296

Ne episcoporum vel reliquorum sacerdotum vita turbetur. Cap. 104

Nullis vita presulum turbetur excessibus, quia valde indignum est ut qui throni Dei vocantur, aliqua motione turbentur, aut inique tractentur. Unde est illud, Qui vos tangit, quasi pupillam oculi mei tangit; et illud, Qui vos audit me audit, et qui vos spernit me spernit; et rursus, Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, melius est illi ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris.

Ctp 3.29.220

297

De his que¹ a singulis principibus ecclesiis sunt concessa et que singuli antistes impetraverunt² quod sacrilegium sit hec auferentibus³. De clericis ut non accusentur⁴ ad iudices seculares sed ad episcopos proprios. Cap. 111

Quecumque a singulis regibus circa sacrosanctas ecclesias sunt constituta, vel singuli quique antistes pro causis ecclesiasticis impetrarunt, sub pena sacrilegii iugi solidata eternitate servantur. Clerici etiam non secularibus iudicibus, sed episcopali audientie reserventur; fas enim non est ut divini muneris ministri temporali potestati subdantur.

Ctp 3.29.221

¹ qui C(*before corr.*)RB

² impetr- CVBS; imper- P

³ et *add.* C²RP²?VH; *om.* CPBS

⁴ De his - accusentur (-antur P?) CPVBS; Quod sacrilegium sit auferre que a principibus concessa sunt ecclesiis, vel que singuli antistes impetraverunt, et ut clerici non accusentur M

298

De his qui ecclesiastica privilegia violant vel dissimulant. Cap. 116

Si ecclesie venerabilis privilegia cuiusquam fuerint temeritate violata, vel dissimulatione neglecta, commissum hoc in triplo, iuxta legum¹ sanctionem, ecclesie cui factum est, componatur, nobisque bannus noster in triplo, hoc est ter 60 sol. persolvantur².

Ctp 3.29.222

¹ *ss* V²

² persolvantur CPVB; componantur S; persolvatur M

299

Ut socios suos nominet apud quem pars rapine fuerit inventa. Capitulo 137

Apud quem scelus agnoscitur, et pars rapine fuerit inventa, statim socios suos nominare cogatur. Quod si nominare noluerit, teneatur ad vindictam.

IP 5.70c

300

Contra priorum definitionem¹ filio vel heredi² non licere venire. Cap. 150

Filio vel heredi contra priorum iustam aut legitimam definitionem venire non liceat, quia iuste repellitur presumptio illius qui facta seniorum iniuste conatur irrumpere.

Ctp 3.29.223; IP 5.70d

¹ priorum def. CRM; def. PVB?; def. priorum S

² priori *add.* PV, *om.* CRSM

301

De his qui cum¹ furibus conscii fuerint. cap. 160

Non solum ille qui furtum fecerit. sed etiam et quicumque conscius fuerit, vel furto ablata sciens susceperit, in numero furantium habeatur, et simili vindicte subiaceat.
Ctp 3.29.224; IP 5.70e

¹ cum PVBS; *om.* CRM

301A (S)

De eo qui ad mallum legibus bannitus fuerit, et non venerit. 211

Si quis ad mallum legibus mannitus fuerit et non venerit - usque dum rex interrogetur.
cf above 16.268]

302

De eo qui filios¹ non habuerit, et in eorum locum alium sibi heredem facere voluerit.² 212

Qui filios non habuerit, et alium quemlibet heredem sibi facere voluerit, coram rege, vel coram comite et scabinis, vel missis dominicis qui ab eo ad iustitias faciendas in provincia fuerint ordinati, traditionem faciat.

Ctp 3.29.225

¹ -ios CPBSM; -ium V

² cap. *add.* VM, *om.* CPBS

303

De fugitivis et peregrinis, ut dstringantur. 222¹

De fugitivis ac peregrinis ut dstringantur, ut scire possimus qui sint aut unde venerunt.

Ctp 3.29.226

¹ 222 CPVB; *om.* S; cap. 222 M

304

De armillis et bruniis negotiatoribus¹ non dandis.² 223

Ut armille et brunie non dentur negotiatoribus.

Ctp 3.29.227

¹ brun. neg. CBSM; brunioribus P

² cap. *add.* M; *rubr.* *om.* V

305

Ne presumat hominem aliquis¹ sine causa ad iudicium mittere.² 228³

Ut nullus presumat hominem ad iudicium mittere sine causa, nisi iudicatum fiat.
Ctp 3.29.228

¹ pres. hom. aliquis CPS; quis pres. hom. M

² ca. add. M; rubr. om. V

³ inscr. to cc 305-6 reversed S

306

Ut nullus presumat telonium rodaticum vel pulveraticum recipere.¹ 243

Ut nullus homo presumat telonium per vias vel per villas rodaticum, nec pulveraticum recipere.
Ctp 3.29.229

¹ ca. add. M; rubr. om. V

307

De eo cui non recte iudicatur.¹ 253

Ut si aliquis² voluerit dicere quod iuste ei non iudicetur, tunc in presentiam nostram veniat, aliter vero non presumat in presentiam nostram³ venire pro alterius iustitia dilatanda.

Ctp 3.29.230

¹ cap. add. M

² corr. fr. quis V

³ veniat, aliter – nostram in mg. V²

308

Ne aliquis de¹ ignoto homine equum, bovem, vel aliud animal emat.² 294

Ut nullus comparet caballum, bovem, aut iumentum, vel aliud animal, nisi illum hominem cognoscat qui eum vendidit, et de quo est, et ubi manet, et quis est eius senior.
Ctp 3.29.231; IP 5.71

¹ de CPS; ab M

² c. add. M; rubr. om. V

309

De episcopo qui ab aliquo impetitur, ut si ipse questionem aliquam retulerit ut¹ per episcopos iudices causa terminetur.² 309

Si quis episcopus a quoquam impetitur, vel ille aliquam questionem retulerit, per episcopos iudices causa finiatur, sive quos eis primates dederint, sive quos ipsi vicinos ex consensu delegerint.

Ctp 3.29.232

¹ ut CPS; *om.* M

² cap. *add.* M; ut si ipse – term. *om.* V

310

Si possessor per violentiam expellatur.¹ 353²

Quicumque violenter expulerit possidentem priusquam pro ipso iudicis sententia procedat, si causam meliorem habuerit, ipsam causam de qua agitur perdat. Ille vero qui violentiam pertulit, universa in statu quo fuerant recipiat, et que possedit securus teneat. Si vero illud invadit quod per iudicium obtinere potuit, et causam amittat, et aliud tantum quantum invasit reddat expulso.

Ctp 3.29.233

¹ cap. *add.* M

² 353 RPBS; 354 CM; *om.* V

311

Si ad diripiendum quisque alios invitasse reperiatur.¹ 353

Si quis ad diripiendum alios invitaverit, ut cuiuscumque rem evertat, aut pecora vel animalia quecumque diripiat, illi cuius res direpta est in septuplum que sublata sunt restituat; si vero qui cum ipso fuerint, ingenui sint, quinos solidos componere compellantur². Aut, si non habuerint unde componant, 150 flagella suscipiant. Si vero servi hoc sine domini voluntate commiserint, centenis quinquagenis flagellis verberentur, et ab eis res omnes integro in statu reddantur.

Ctp 3.29.234

¹ cap. *add.* M

² *in mg. replacing erasure in text* V

312

¹366

Quicumque litem habens sive possessor sive petitor fuerit, vel in initio litis, vel decursis temporum curriculum, sive cum negotium peroratur, sive cum iam ceperit promi sententia, si iudicium elegerit sacrosancte legis antistitis, illico sine aliqua dubitatione, etiamsi alia pars refragatur, ad episcoporum iudicium cum sermone litigantium dirigatur.

¹ Ut iudicandus si ita maluerit, ad episcopale iudicium dirigatur, et quidquid episcoporum fuerit sententia definitum, immobile permaneat, et ut unius etiam episcopi testimonium ratum sit, *as rubr.* cap. *add.* M

Multa enim, que in iudicio captione prescriptionis vincula promi non patiuntur, investigat et promit sacrosancte religionis auctoritas. Omnes itaque cause que vel pretorio iure vel civili tractantur, episcoporum sententiis terminate, perpetuo stabilitatis iure firmentur. Nec liceat ulterius retractari negotium quod episcoporum sententiis deciderit. Testimonium etiam ab uno, licet episcopo, perhibitum, omnes iudices indubitanter accipiant, nec alius audiatur, cum testimonium episcopi a qualibet parte fuerit repromissum. Illud est enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod a sacrosancto² homine conscientia mentis illibate protulerit. Hoc nos edicto salubri aliquando³ censuimus, hoc perpetua lege firmamus, malitiosa litium semina comprimantes.

Ctp 3.29.235; IP 5.23 from Omnes itaque cause

² -to RPVBSM; -ta C

³ sal. al. RP²VBS(*over erasure*)M; salubriali quando CP

313

Ex libro legum Theodosii tertio, cap. XII, de incestis.¹ 410²

Quod³ incesti non sint legitimi heredes, sed infamia sint notate utreque persone.

Ctp 3.29.236

¹ cap. *add.* M

² 410 CPM; 310 S

³ Quod CPV(*erasure follows*)BSM; Ut RL; Qui H

314

Ut ita valeat commutatio, sicut et emptio. 417¹

Commutatio si non fuerit per vim et metum extorta, talem qualem et emptio habeat firmitatem.

Ctp 3.29.237

¹ 417 *here* CS, *before* Ut PVB; cap. 417 *here* RM

315

De homicidis, maleficis, veneficis, convictis, appellare volentibus non audiendis, de¹ lib. VII, cap. 181

In civilibus causis vel levioribus criminibus legibus dilatio prestanda est. Homicide, adulteri, venefici, convicti, si appellare voluerint, non audiantur.

cf above 16.226j Ctp 3.29.238, cf 3.29.153; IP 5.42

¹ de CPSLH; ex M

316

De causis in iudicio convincendis, et de sententia adversus absentes infirmanda, et de causis in iudicio non revolvendis, et ut absentes non dampnentur, et quod absentes per alium nec accusare nec accusari possint. Cap. 204

Convinci nemo potest in iudicio sine testibus aut scriptura. Sententia, absente parte alia, a iudice data, nullam obtinet firmitatem. Causa inter presentes iudicata, post decennium¹ revolvi, non potest, nec inter absentes post vicennium². In causa capitali absens nemo dampnetur, neque absens per alium accusatorem accusari potest.

Ctp 3.29.239; IP 5.16

¹ -ennium CPS; -endium M

² -ennium CPS; -endium M

317

Ut ea que¹ ad perpetuam utilitatem sunt instituta, inconvulsa permaneant.² 227

Que ad perpetuam utilitatem sunt instituta, nulla commutatione varientur. Nec ad privatum trahantur commodum, que ad bonum sunt commune prefixa. Et manentibus terminis quos statuerunt patres, nemo dampnet alienum, sed intra fines proprios atque legitimos, prout quis voluerit, in latitudine se caritatis exercent.

Ctp 3.29.240; [C 25 q 1 c 3]

¹ ea que RPBSM; aque C

² cap. *add.* M

318

De iudicibus contra legem iudicantibus, et legem audire nolentibus,¹ 249

Quicumque iudex oblatas sibi in iudicio leges vel iuris species audire noluerit, et contra eas iudicaverit, ex hac re convictus, in carcerem deportetur.

Ctp 3.29.241

¹ cap. *add.* M

319

¹De criminibus definitis non liceat postmodum movere certamen,² 291

De his criminibus de quibus quis³ absolutus est, ab eo qui accusavit refricari accusatio non potest.

Ctp 3.29.242; IP 5.46a

¹ Quod *add.* M, *om.* CPSL

² cap. *add.* M

³ quis CPSLH; *om.* M

320

De tenendis ad solutionem qui debitum promittunt,¹ 297

Si quis pro alterius debito se pecuniam promiserit redditurum, ad solutionem statute promissionis est retinendus.

Ctp 3.29.243

¹ cap. *add.* M

321 (CRSHM)

De his qui ad vendendum alterius rem acceperint, quid agendum sit.¹ 298

Si facto pretio rem vendendam aliquis cuicumque² tradiderit, et dum ab eo vendenda profertur, quacumque occasione perierit, ei perit qui eam dederat distrahendam. Ceterum, si rem acceptam, non rogante domino, sed promittente eo qui accepit, dum vellet venundare, perdiderit, sibi rei perditae ingerit detrimentum.

cf 16.227 above

¹ cap. *add.* M

² -que *ss* C

322 (CRSM)

De his qui aliis aliquid debent, et ipsis ab eis aliquid debetur, ut in solutionem computentur.¹ 303²

Si quis debeat alicui solidos decem, et ille qui debet de quacumque ratione debeantur illi a creditore suo solidi quinque, et veniat creditor, totos decem solidos a debitore petat; si probaverit ille debitor sibi ab eo quinque solidos deberi quare illum in solidum pro totis decem solidis convenit, causam perdit qui noluit debitum compensare. Similis ratio est de frumento, vel de aliis speciebus.

cf 16.229 above]

¹ cap. *add.* M

² 303 CR; *om.* S; cap. 303 M

323 (CRSM)

De his qui¹ filiisfamilias aliquid commodaverit² quid agendum sit.³ 304

Qui filiofamilias contra interdicta legum in scio patre pecuniam commodavit, eam nec vivente nec mortuo patre ab eodem poterit postulare.

cf 16.230 above

¹ qui CRM; *om.* S

² -erit CS; -erint RM

³ cap. *add.* RM

324 (CRSHM)

*De pervasoribus finium priusquam causa iudicio terminetur.*¹ 425²

Si pervasor finium fuerit approbatus, eo quod priusquam aliquid iudicio terminetur, id quod alter tenuerat invasisse, non solum illud quod male presumpserit amittat; sed ne unusquisque rem alienam occupet, cum fuerit in causa devictus pervasor iuris alieni, tantum spatii restituat quantum presumpserit invadere.

Ctp 3.29.244

¹ ca. *add.* M

² 425 CM; 322 R; 325 S

325 (CRSLM)

*Quod non solum qui furtum fecerint, sed et qui ad hoc¹ perficiendum adiutorium aut consilium dederint, furti actione² sunt tenendi.*³ 340

Non tantum qui furtum fecerit, sed etiam is⁴ cuius opere aut consilio furtum factum fuerit, furti actione tenebitur.

Ctp 3.29.245

¹ qui *add.* S, *lacuna* C, *om.* RM

² act- C²RM; auct- S

³ cap. *add.* RM

⁴ is RSM; his C

326

*Qui sint agnati et qui sint cognati.*¹ 341

Agnati sunt, qui per virilem sexum descendunt. Cognati autem qui per femineum. Et ideo patruum vel patruorum filii et² agnati sunt, et non³ cognati; avunculi vero et avunculorum filii, cognati sunt et non agnati.

cf H after 9. 64 above] Ctp 3.29.246

¹ cap. *add.* M

² et CRPVBS; *om.* LM

³ non CR²LM; etiam R; *om.* PVBS

327

De his qui domos effregerint vel villas exspoliaverint aut expugnaverint vel rapinas fecerint quid agendum sit. 343¹

Si qui edes aliquas villasve exspoliaverint, effregerint, expugnaverint², si quidem id turba cum telis coacta fecerint, capite puniantur. Telorum autem appellatione omnia ex quibus saluti hominis noceri possit accipientur.

Ctp 3.29.247

¹ 343 CRP²VH; cap. 343 M; *om.* S

² vel rapinas fecerint *add.* M, *om.* CRPBSHCtp

328

De his qui latrones vel reliquos malefactores susceperint,¹ 344

Receptores² aggressorum, itemque latronum, eadem pena afficiuntur qua ipsi latrones. Sublatis enim susceptoribus crassantium³ cupido conquiescit.

Ctp 3.29.248

¹ cap. *add.* RM

² Recep- CRSLHM; Precep- PB; Decep- V

³ crass- CPVBLH; grass- SM

329 (CRSLHM)

De his qui incendium fecerint. Cap. 345¹

Si aliquis malitie studio incendium² miserit, de hoc crimine convictus penis gravissimis iubetur interfici. Quod si per negligentiam factum incendium comprobatur, dampnum quod cuicumque illatum fuerit, resque³ que incendio perierit, duplici satisfactione sarciatur.

Ctp 3.29.249

¹ Cap. 345 RLM; 345 C; 345 *before* De S

² -dum C

³ resque M; et (*superscr.*) res C; res RSLH

330

Quod hi, qui pro iniuria mediocri dampna subire compelluntur, infames efficiantur.¹ 353

Qui pro iniuria mediocri estimate iniurie dampna subire compellitur, quamvis civiliter videatur addictus, tamen infamis efficitur.

Ctp 3.29.250

¹ cap. *add.* M, *om.* CPS

331

Ut hi¹ qui res alienas violenter occupant, quicquid ibi perditum vel alienatum fuerit, eis quibus competebant pleniter restaurent. 355²

Si ex rebus quas violenter aliquis occupavit, quelibet sub quacumque occasione perierint aut arserint, vel servi violenter occupati mortui fuerint, qualibet fraude illius qui occupavit id quod perit factum non videatur, tamen ab ipso quecumque perierint reddenda sunt, qui rem iuris alieni violenter visus est occupasse.

Ctp 3.29.251

¹ Ut hi CRPBSH; De his M

² 355 CP(*mg.*)VB; cap. 355 RM; *om.* S

332

De familiaribus, vel hominibus tam liberis quam servis dominum accusantibus, vel secreta eius prodentibus, quid agendum sit. 440¹

Si quis ex familiaribus vel ex servis cuiuslibet domus, cuiuscumque criminis delator atque accusator emerit, eius existimationem, caput atque fortunas petiturus cuius familiaritati vel dominio inheserit, ante exhibitionem testium, ante examinatum iudicium, in ipsa expositione criminum atque accusationis exordio ultore gladio feriat. Vocem enim funestam potius intercidi quam audiri oportet. Eorum vero accusandi sacerdotes vel testificandi in eos os obstruimus, quos non humanis, sed divinis vocibus mortuos esse scimus.

Ctp 3.29.252; IP 5.45

¹ 440 CPB; 460 V; cap. 440 RM; *om.* S

333

De causis definitis minime renovandis.¹ 450

Flagitari iudicium non debet de causa que definita vel iudicata est.

Ctp 3.29.253

¹ cap. *add.* RM, *om.* CPBS

334

De eo qui post veritatem repertam aliquid deinceps discutit¹

Quisquis enim post veritatem repertam aliquid ulterius discutit, mendacium querit. Idcirco ab omnibus caute agendum est².

Ctp 3.29.254

¹ *after corr.* C. cap. 370 *add.* M, *om.* CRPBSH

² Idcirco - est *in mg.* P

335

De his qui servorum matrimonia dirimunt. Cap. 372¹

Dictum nobis est quod quidam legitima servorum matrimonia potestativa quadam presumptione dirimant, non attendentes illud evangelicum, Quod Deus coniunxit², homo non separet. Unde nobis visum est ut coniugia servorum non dirimantur, etiamsi diversos dominos habeant, sed in uno coniugio permanentes dominis suis serviant. Et hoc in illis observandum est, ubi legalis coniunctio fuit, et per voluntatem dominorum.

Ctp 3.29.255

¹ cap. 372 M; *om.* CRPS

²coniunxit RPBSM; iunxit C

336*De his qui ex industria peccant. Cap. 375¹*

Sed nec hoc pretereundum putamus, quod quidam ex industria peccantes propter elemosinarum largitionem quamdam sibi promittunt impunitatem, elemosina enim exstinguit peccata, iuxta illud, Ignem ardentem² exstinguit aqua, et elemosina exstinguit peccata; sed ea que aut necessitate, aut casu, aut qualibet fiunt fragilitate. Ea vero que ex industria ad cuiuslibet libidinem explendam idcirco fiunt ut elemosinis redimantur, nequaquam eis redimi possunt. Quia, qui hoc perpetrant, videntur Deum mercede conducere, ut eis impune peccare liceat. Non ergo idcirco quis peccare debet ut elemosinam faciat, sed ideo elemosinam facere debet, quia peccavit. Mentem enim et corpus que libido traxit ad culpam, afflictio et contritio debet reducere ad veniam.

Ctp 3.29.256

¹ cap. 375 M; *om.* CPSL

² Ign. ard. CRPBSL; Ard. ign. M

337*Ut comites et iudices viles personas non admittant ad testimonium. Cap. 371¹*

Summopere admonendi sunt comites et iudices ne viles et indignas personas coram se permittant ad testimonium accedere, quoniam multi sunt qui periurare² pro nihilo ducunt³, in tantum ut pro unius diei satietate, aut pro quolibet parvo pretio ad iuramentum conduci possint, animas suas periurio perdere minime formidant. Quamobrem tales nequaquam ad quodlibet testimonium admittendi sunt. Et hoc notandum quod non solum illi qui periurant, sed etiam qui periuris consentiunt, simili plectendi sunt dampnatione.

Ctp 3.29.257; IP 5.24

¹ cap. 371 M; *om.* CRPVSL

² per- *add.* ss V

³ duc- C²RP²VSLM; dic- CPB

338*De eo qui decimam dare neglexerit ecclesie cuius esse debet, alterique ecclesie eamdem dederit¹*

Quicumque decimam abstrahit de ecclesia ad quam per iustitiam dari debet, et eam presumptuose, vel propter munera aut amicitiam vel aliam quamlibet occasionem ad alteram ecclesiam dederit, a comite vel a misso nostro dstringatur, ut eiusdem decime quantitatem cum sua lege restituat.

Ctp 3.29.258

¹ cap. 377 *add.* M, *om.* CRPVSLH

339*De malis scabinis eiciendis¹*

Ut missi nostri ubicumque malos scabinos inveniunt eiciant, et totius populi consensu in loco eorum bonos eligant, et cum electi fuerint, iurare faciant ut scienter iniuste iudicare non debeant.

Ctp 3.29.259

¹ cap. 378 *add. M, om. CRPVS*

340*De melioribus et veracioribus eligendis¹*

Ut in² omni comitatu hi qui meliores et veraciores inveniri possunt eligantur a missis nostris ad inquisitiones faciendas et rei veritatem dicendam, et adiutores comitum sint ad iustitias faciendas.

Ctp 3.29.260

¹ cap. 379 *add. M, om. CRPVS*

² in PBVS; *om. CRM*

341*De scabinis qui propter munera aut amicitiam iniuste iudicaverint¹*

Volumus ut quicumque de scabinis deprehensus fuerit propter munera aut propter amicitiam vel inimicitiam iniuste iudicasse, per fideiussores missus ad presentiam nostram veniat. De cetero omnibus scabinis² denuntietur, ne quis deinceps etiam iustum iudicium vendere presumat.

Ctp 3.29.261

¹ cap. 380 *add. M, om. CRPVS*

² *ss V²*

342*De eo qui res alienas malo ingenio emptas filio suo aut cuilibet persone legitimos annos¹ non habenti tradiderit²*

Quicumque res alienas cuilibet homini vendiderit, et ipse homo easdem res comparatas habet per malum ingenium, proprio filio aut alteri cuilibet, necdum per³ legitimos annos habenti, iustitie tollende causa tradiderit, volumus atque firmiter precipimus ut, si pater eiusdem parvuli vixerit, ipse intret in causam rationem reddendi pro filio suo. Si autem ipse pater mortuus est, tunc legitimus eius propinquus, qui iuste ei tutor aut defensor esse videtur, pro ipso rationem reddere compellatur. Similiter de aliis omnibus iustitiis ad eum pertinentibus, excepta sua legitima hereditate que ei per successionem parentum suorum legitime evenire debuit. Quod si quis hanc nostram

¹ annos RLM; *om. CPVS*

² cap. 381 *add. M, om. CRPVSL*

³ per CRPBSL; *om. M*

iussionem contempserit vel neglexerit, sicut de ceteris contemptoribus, ita de eo agatur. Is vero qui easdem res primus invasit, nec non et emptores excepta sola persona parvuli, hoc quod fraudulenter admiserunt intra patriam emendare cogantur, et postea sicut contemptores iussionis nostre sub fideiussoribus ad nostram presentiam venire compellantur.

Ctp 3.29.262

343

[De eo qui de obiectis se expurgare noluerit. Cap. 382]¹

Probat illa vera² esse, que adversum³ se dicta sunt, qui ad ea confutanda minime vult adesse. Unde in secularibus legibus invenitur scriptum, Iniuste victus infra tres menses reparet causam, quod si facere neglexerit, sententia que adversum⁴ eum collata fuerit perseveret. Et ne sit vobis contrarium, vel etiam ne miremini quod de secularibus legibus locutus sum in nostro iudicio, quia ecclesiastice leges et divine eas recipiunt.

Ctp 3.29.263; IP 5.44

¹ De eo - 382 M; *om.* CRPVSH

² illa vera RPVHM; vera illa CBS

³ -sum CRBSM; -sus PV

⁴ -sum CRPS; -susn V; -sus V²M

344

[Ut quos regia potestas in gratiam receperit, his etiam minores potestates communicent. Cap. 383]¹

Si quos culpatorum regia potestas aut in gratiam benignitatis receperit, aut mense sue participes effecerit, hos etiam sacerdotum et populorum conventus suscipere in ecclesiastica communione debet, et quod principalis pietas recipit, nec a sacerdotibus Dei extraneum habeatur.

Ctp 3.29.264

¹ Ut quos - 383 M; *om.* CRPVSLH

345

¹Libelli secundi XL²

Qui sacerdotum admonitionibus nolunt obedire, volentes in suis criminibus perdurare, oportet eos per disciplinam secularis potentie a tam prava coerceri consuetudine.

Ctp 3.29.265

¹ Ut seculari potentia compescantur qui monitis sacerdotum obedire contemnunt *add. as rubr.* M

² XL CPVS; cap. xl RL. cap. 384 *add.* M; *om.* CRPVSLH

346
¹16

Homines liberi qui uxores fiscalinas regias, et femine libere que fiscalinos homines regio accipiunt, nec de hereditate parentum, nec de causa querenda, nec de testimonio pro hac re abiciantur.

cf 8.51 above] Ctp 3.29.266; IP 5.38

¹ De hominibus impari conditione coniugatis *as rubr.*, cap. *add.* M

347
¹23

Quicumque latroni mansionem dederit, si Francus, cum duodecim similibus Francis iuret quod ipse latronem eum fuisse non scisset. Si iurare non poterit, quasi latro iudicetur.

Ctp 3.29.267

¹ De eo qui latroni dederit mansionem (*as rubr.*) cap. *add.* M

348

¹Si irrixati² fuerint viri, et percusserit alter proximum suum lapide vel pugno, et ille mortuus non fuerit, et iacuerit in lecto, si surrexerit et ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit, ita tamen ut operas et impensas eius in medicis restituat.

Ctp 3.29.268

¹ De rixantibus, si alter eorum quoquomodo percussus lecto decubuerit *add. as rubr.* M

² irrix- PBS; rix- CRVLHM

349
¹16

Si quis aperuerit cisternam et foderit, et² operuerit eam, cecideritque bos vel asinus in eam, dominus cisterne reddet pretium; quod autem mortuum est, ipsius erit.

Ctp 3.29.269

¹ Si in apertam negligenter cisternam quoddam ceciderit iumentum *as rubr.*, cap. *add.* M

² non *add.* M, *om.* CPVS

350

¹*Cap. 17*

Si bos² alienus³ bovem alterius vulneraverit, et ille mortuus fuerit, vendent bovem vivum, et dividunt pretium et cadaver. Si vero sciebat dominus eius quod bos vitiosus erat, et noluit eum custodire, reddat bovem pro bove, et cadaver integrum accipiat⁴.

¹ Si bos alienus bovem alterius vulneraverit, domino sciente vitiosum esse bovem suum *add. as rubr.* M

² Si bos CRPVSLM; Cibos B

³ alienus CRBSLM; alicuius PV

Ctp 3.29.270; IP 5.72

⁴ acc. int. *marked for reversal C*

351

¹18

Qui furatus fuerit bovem, aut ovem, quinque boves pro uno restituat, et quatuor oves pro una.

Ctp 3.29.271; IP 5.73

¹ De eo qui furatus fuerit ovem aut bovem *as rubr.* M; cap. *add.* CRM, *om.* PVBS

352

¹19

Si effregerit fur domum, sive suffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Quod si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit.

Ctp 3.29.272; IP 5.74

¹ De fure, si inter furandum occisus fuerit *as rubr.* M; cap. *add.* CRM, *om.* PVS

353

¹20

Si leserit quispiam agrum vel vineam, et dimiserit iumentum suum ut depascatur aliena, quicquid optimum habuerit in agro vel in vinea, pro dampni estimatione restituat.

Ctp 3.29.273; IP 5.74 bis

¹ De eo qui ledit agrum vel vineam, et sinit iumentum suum aliena depascere *as rubr.*, cap. *add.* M

354

¹21

Si egressus ignis invenerit spicas, et comprehenderit acervos frugum, sive stantes segetes in agris, reddat dampnum qui ignem succenderit.

Ctp 3.29.274; IP 5.75

¹ De eo qui ignem accendit per quem alicui damnum evenit *as rubr.* M; cap. *add.* CRM, *om.* PVS

354A (S)

23

Si quis commendaverit asinum ovem, bovem et omne- est et non restauretur.
cf 16.291a above]

355¹157²

Si advocatus in causa suscepta in qua³ cupiditate fuerit repertus, a conventu honestorum, iudiciorumque communione separetur, et videant ne iudicis, et assertoris personam accipiat.

Ctp 3.29.275

¹ Vindicta in advocatum cupidum *add. as rubr.* M

² 157 CPVBS; cap. 57 RM

³ in qua CPBS; in aliqua R; iniqua VM

356¹177

Servus si² super dominum³ fuerit delator etiam si obiecta probaverit, puniatur.

Ctp 3.29.276; IP 5.40

¹ Pena servi delatoris domini sui *as rubr.*, cap. *add.* M

² Servus si CPVBHM; Si servus RL

³ suum *add.* RLM, *om.* CPS

357¹215

Omnium anathematum vox in accusatione vel testimonio, aut humano iudicio plenius non audiatur.

Ctp 3.29.277; IP 5.39

¹ Omnes qui sunt anathema ne publicam habeant vocem *as rubr.*, cap. *add.* M

358¹258²

De furibus et malefactoribus, decrevimus observari ut si quinque aut septem bone fidei homines absque inimicitia preposita criminorum cum sacramenti interpositione esse dixerint, sicut contra legem fecit, sic secundum legem moriatur.

Ctp 3.29.278

¹ Ut fures et malefactores idoneis testibus convicti secundum legem moriantur *add. as rubr.* M

² 258 CPVS; cap. 257 M

359¹334

Si quis contempto fideiussore debitorem suum tenere maluerit, fideiussor ut heres eius a fideiussione liberatur.

Ctp 3.29.279

¹ Ne quis debitorem teneat contempto fideiussore *as rubr.*, cap. *add.* M

360¹386²

Peccatorum alienorum conscii nisi emendationis et salutis causa prodiderint, delinquent.

Ctp 3.29.280

¹ De consciis alienorum peccatorum *add. as rubr.* M

² 386 CPVS; cap. 336 M

361

*Ut contra extraneos parentela aut propinquitas testimonium minime dicat,*¹ 348

Fratres, sorores, uterini, patru, avunculi, matertere, seu eorum filii, item nepotes, neptes, consobrini, vel amitini, seu etiam quidam ex propria consanguinitate in iudicio adversus extraneos testimonium dicere non permittimus, nisi forsitan parentes eiusdem cognationis inter se litem habuerint, aut in causa de qua agitur aliam omnino ingenuitatem deesse constiterit.

Ctp 3.29.281

¹ cap. *add.* M

362

*Quod ea que Domino consecrantur, ad ius ecclesiasticum pertineant,*¹ 394

Ea que Domino offeruntur vel consecrantur ad ius pertinent sacerdotum. Et sacrilegi sunt omnes qui ea auferunt, vel in aliud transferunt.²

Ctp 3.29.282

¹ cap. *add.* M

² Deo gratias *and ends, fo. 248va* B

FH *continue:*

Ieron' ad Amandum presbiterum

Ista soror que ut dicit vim – voluerit non potest.

CSEL liv. 494-5; Ars. 713 fo. 135r

Item ad Eustochium

Quamquam apostolus orare nos semper¹ – referatur gloria creatori.

Ep. 22, CSEL liv. 201

¹ semper orare nos F

Augustinus in libro de cura pro mortuis gerenda

Orantes de membris corporis sui faciunt – humiliter atque frequentius¹.

CSEL 41. 632

¹ ferventius orig.

Ex sermone eius ad coniugatos

Fratres mei, audiunt me viri, audiunt – Pretium suum attendat, tabulas legat.

Sermo 392 c 4, PL 39. 1711

Ex epistola eiusdem ad Egidiam

Factum est ut vinculum continentie quo se – refectio, vobis autem angustia.

Ep. 262 CSEL 57. 64-7

Actio prima quinte synodi

Sane¹ profertur a quibusdam qui dicunt – memorie episcopis Constantinopolitanis.

above 14.62a; IP 5.115

¹ Vane F

Actio iiiii

Sancta synodus dicit, Augustini religiosi memorie – nos gesta significant.

above 14.63; IP 5. 117

EXPLICIT LIBER COLLECTARUM SENTENTIARUM FELICITER

F [fo. 222v] *continues (without obvious change of hand):*

app. 1

ORDO LEGENDORUM PER ANNI CIRCULUM IN MATUTINALI OFFICIO ET
CAUSAE EORUM

In Septuagesima cantatur et legitur, In principio, id est – apostolus concorditer predicavit.

IP 8.137 (Brant)

short lacuna

app. 2

Gg Constantie auguste

Salonitane civitatis episcopus me ac responsali meo – excommunicationis interpositione
mandavi.

Polyc. 1.6.2; +D 63 c 24a

app. 3

Ambrosius libro iiiii super Lucam

Mitte hamum et eum piscem qui primus ascenderit tolle – misera cupiditate subiectus.

cf 183T 75.7; 3L 1.9.10

app. 4*Idem libro viii super Lucam*

Imaginem Cesaris non habet Christus, qui imago est – nisi prius renuntiaverit mundo.

app. 5*Aug' super Iohannem Omelia vi*

Noli dicere, Quid mihi et regi? Quid tibi et – quo possessiones possidentur.

*cf above 3.194 end; IP 2.63end***app. 6***Gg Theotiste patricie*

Ecce serenissimus dominus imperator fieri simiam leonem iussit – ministerium infirmo commisit. [fo. 223v]

*Vat. lat 3829 fo. 254***app. 7***Qualiter concilium agatur provinciale prima, secunda et tertia die*

Sancta synodus bis – [fo 224v] sic solvatur.

*Cf Konzilsordines ed. Schneider, Ordo 18, collating this copy, and notes above to 4. appx under H***app. 8***Augustinus in libro de cathecizandis rudibus [fo. 225, with change of hand]*

Sedulo monendi sunt scolastici ut humilitate induti – benedictio dici potest.

*cf 6.383 above, also H 14.126A above***app. 9***Idem in libro de penitentia*

Plerique boni Christiani propterea tacent et sufferunt – in quoquam crimine nominantur.

*ends as 3L 2.26.14; C 2 q 7 c 27 as here, ? from Alger 1.40***app. 10***Idem in libro de x cord'*

Si et in illo quod male facit - caput ecclesie Christum.

app. 11*Idem in questionibus super Ihesu nave*

Qui in ecclesia Christi morbidum aliquid pravumque – persistunt, heretici sunt.

*183T 93.1; AL 12.5; 3L 3.3.14 (none with this insc.); Polyc. 7.5.23; C 24 q 3 c 31 (var. insc.)***app. 12***Idem contra Faustum maniceum cap. xxii*

Maneat nobis adversus hereticos potius pro veritate – in falsitate concordia.

app. 13*Idem in Enchiridion*

Merito dividuntur qui ecclesiam dividunt iuxta – fueritis remetietur vobis.

app. 14*Idem contra Faustum manicheum [fo. 225v]*

Quid culpatur in bello? An quia moriuntur – ostendat ordo serviendi.
3L 3.17.20-1

app. 15

Item idem contra eundem

Morticinium puto quod ad escam usus – committit peccata condempnans.

app. 16

Idem ad Pollentium [?change of hand]

Cum non iubeat Dominus homini Christiano – fieri remissio peccatorum.
Paris BN lat. 3858C fo. 35v; Florence Ashburnham 1554 fo. 61v

app. 17

Idem in libro de correctione et gratia [fo. 226]

Si aliquando timore non corripimus ut aliquis – te et ipsum solum.
Dd 4.226

app. 18

Ambrosius in libro de penitentia

Merito reprehenduntur qui sepius agendam penitentiam – abneget et totus commutetur.
Florence, Ashburnham 1554 fo. 68v

app. 19

Augustinus ad Marcellinum

Non itaque verum est quod dicitur, Semel recte factum – sed quando facit.
Ibid. fos 67v-8

app. 20

Ieronimus in prima epistola ad Corinth'

Non ex sola opinione vitanda est si – detegitur separari iubetur.

app. 21

Ambrosius in eadem

Sicut modicum fermentum totam massam corrumpit – corripitur vel vitiatur.

app. 22

Ieronimus in secunda ad eosdem

Exiit et separamini, dicit Dominus, actu, conversatione, familiaritate, non loco.

app. 23

Aug' in epistola ad Donatum

Putas te non ad fidem debere cogi sed – ad bonum cogendi.
9L 1.83; XP 3.5.2.2

app. 24

Ex registro Urbani pape secundi

Convenit Troië in Apulia concilium episcoporum fere lxxv, abbatum xii, in quo actum est de consanguinitatis linea coniugati, cum nemo tamen dictum sacramenti vellet assertione firmare, preceptum est ut episcopi quorum diocesani sunt eos per congrua spatia trina advocacione conveniant. Tunc si duo vel tres viri consanguinitatem iureiurando firmaverint, vel ipsemet forte confessi fuerint, coniugia dissolvantur. Si vero neutrum

contigerit, episcopi eos per baptismum, per fidem, per iudicium Christi in vera obediencia obtentur, quatinus palam faciant utrum se sicut fama est consanguineos recognoscant, si negaverint sibi ipsis relinquendi sunt, ita tamen ut si aliud in conscientia habeant, se a liminibus ecclesie et a corpore et sanguine Domini ac fidelium communionem noverint segregatos atque infames effectos, donec ab incesti facinore desinant. Si se episcoporum iudicio segregaverint, si iuvenes sunt alia matrimonia contrahere non prohibeantur. [fo. 226v]

Above 9. 83; Ctp 3.16.14; XP 8.15.2.2

app. 25

[in mg.] Agatho papa omnibus¹ episcopis de firmitate sanctionum ecclesie

Sic omnes apostolice sedis sanctiones accipiende sunt tanquam ipsius divini oraculi voce firmate.

above 4.238; Ashburnham 1554 fo. 14v; Dd 1.145; Ctp 3.8.1; IP 2.101; 3L 1.10.2

¹ Ag. – omn. in a different hand, ? over erasure

app. 26

Stephanus papa de consecratione pontificis¹

Quia sancta Romana ecclesia cui Deo auctore – imperialis honorificentia minuatur.

IP 3.1b; D 63 c 28

¹ pontificis *ms.*

app. 27

Constitutio Silvestri pape

Constituimus ut presbiterum Arrianum resipiscentem nemo – non potest confirmaverit.

IP 3.128

app. 28

Stephanus v. Sigiberto episcopo

Quia te quasi obnoxius iudicas, eo quod a Sarracenis captus homines interfecisse videris, bene facis. Sed quoniam non tua sponte interfecisse cognosceris, inde canonicè nullo modo iudicaris.

IP 3.155; D 50 c 38

app. 29

Quod nullatenus oves pastorem reprehendant nisi in fide erraverit

Fabianus presul omnibus episcopis. Statuentes apostolica auctoritate iubemus ne pastorem suum – qui potestati resistit.

IP 4.41

app. 30

Ex decretis Adriani pape de acusatore et acusato

In criminalibus causis nec accusator nisi per se – se defendere permittitur.

AL 3.89h; IP 4.56; C 5 q 3 c 2

app. 31

Ex decretis Fabiani quod nemo potest esse semel acusator et testis

Nullus unquam presumat accusator simul esse – ad minuendam causam.

AL 3.72; IP 4.81; C 4 q 4 c 1

app. 32

Ex dec' Iulii pape quod¹ debeant esse iudices

Iulius episcopus omnibus episcopis. Iudices alii non debent esse – sancte sedis delegaverint.

AL 3.18; IP 4.109

¹ sic ms

app. 33

Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat

Novellarum institutionum l' xiiii, titulo ii. Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat.

ID 16.179; IP 5.18

app. 34

Ex registro Gg de eodem

Nunquam ratio ei qui accusatur necessitatem probationis imponit, sed hoc onus non tibi sed accusantibus incumbit [fo. 227]

cf C 6 q 5 c 1

app. 35

[change of hand] Interrogatio de coniugiis

De patribus qui iurant inter se, filiis nescientibus, vel infra annos positus an sit coniugium.

R. Non. Quia [] fuit par consensus utriusque, et stulte iurant, nec coguntur infantes propter hoc.

Item. Si quis iurat se accepturum aliquam tali conditione si pater suus dederit ei x marcas vel huiusmodi simile, quere si sit coniugium. R. Non. Et si interim habet rem cum alia non est adulterium quia non fuit consensus de presenti, sed de futuro, et si ille non dederit in termino constituto pecuniam, fides eius salva remanet, nec cogetur ut recipiat.

Item. Si quis dat fidem absque conditione se accepturum aliquam usque ad tempus definitum, et interim aliam receperit, periurio tenebitur sed non separab[untu]r. Non enim fuit coniugium.

Item. Si quis <puer in mg.> infra annos positus det fidem alicui item infra annos, quando uo' ad annos quocumque eorum nolente, non erit coniugium. Et si tunc fieri velint, legalis consensus est faciendus.

Item. Si quis habens annos det fidem alicui infra annos, et illa postquam ad annos venerit voluerit, utrum ille possit eam non accipere, ad quod est dicendum secundum quosdam quod non debet cogi, cum non esset coniugium cum illa esset infra annos. Magister autem Anselmus dicebat quod in una persona erat coniugium, in alia non.

app. 36

Gg papa in sinodo ad universos de decimis

Decimas quas in usu pietatis concessas esse – dampnationis periculum incurrere.

AL 5.45; C Lateran II c 10a in IP 8 appx; C 16 q 7 c 1

app. 37

Clemens papa cap' de obedientia

Vestrum est qui legatione Christi funguntur – vitium cavere monemus.

Ctp 1.1.20

app. 38

Simachus papa de inuasoribus, petitoribus, largitoribus

Nec aliquo se ante tribunal Christi obstaculo –[fo. 227v]- ut preceptum est iudicemur.

Ctp 1.48.9

app. 39

Sententia Simachi pape de rerum ecclesiasticarum invasione

Indigne ad altare Domini properare permittitur qui res – pauperum derelicta dispergit.

Ctp 1.48.10

app. 40

Calixtus papa ii de iure pontificum

Sanctorum patrum instituta sequentes, statuimus ut deinceps nullus abbatum, nullusque monachorum que ad episcopalia iura pertinent temptare presumat, videlicet missas communes facere, penitentiam dare nisi sibi commissis, infirmos visitare, nullatenus sine proprii episcopi licentia audeat, nullam ecclesiam etiam in suo alodio positam ordinare presumat, non decimas, non aliquid ad episcopale ius pertinens infestare temptaverit, ecclesias vel que ecclesie sunt nullomodo per secularem personam vel potestatem nullo favore retinere aut conturbare presumat. Alioquin si hec nostra decreta firmiter non observaverint, et contra ea emere venire temptaverint, anathemati subiaceant. *I Lateran c 17 (the β version) in Mansi 21.285 and 304, though fuller here, and widely variant from any published version I know; cf COD³ 285*

app. 41

Calixtus papa ii ut laici quamvis religiosi sint de rebus ecclesiis¹ nullam habeant potestatem

Preterea iuxta beatissimi pape Stephani sanctionem statuimus ut laici quamvis religiosi sint nullam tamen de ecclesiasticis rebus aliquid disponendi habeant <facultatem *in mg.*>, sed secundum apostolorum canones omnium negotiorum ecclesiasti[fo. 228]

I Lateran c 4 in Mansi 21.282, c. 8 in COD³ 191 (no striking variants)

¹ sic ms

[s. xiv-xv]

Hunc librum emi ego fr Federicus de Fulg' in sacra theologia humilis magister a Ciano ?? sub istis pactis quod si usque ad competens tempus ipsum librum velit rehabere possit restituta pecunia trium librorum.

cf the description by Giorgia Corso in A. Cadei (ed.), Il Trionfo sul tempo: Manoscritti illustrati dell' Accademia Nazionale dei Lincei, Modena 2002, 191-2 no. 80, and see a second version below.

[s. xii²]

HU. sanctę Pisanę ecclesię Dei gratia archiepiscopus Venerabili et karissimo fratri R. eadem gratia Populoniensi episcopo, salutem et omne bonum. Sicut tua bene novit prudentia te quoque et me presente dominus papa ecclesiam tuam Pisane supposuit ecclesię, et mihi ut metropolitano tuo tibi decetero precepit obedire. Nosti quidem non obedire et nolle adquiescere ut scelus deputatur ydolatrię. Super his etiam iam bis per sapientes et industrios viros monitus ut venires distulisti, et obedientiam ex <ore> domini pape tibi iniunctam neglexisti. Nunc igitur tertio te fraterna in Domino caritate monemus et ut ad nos ulterius venire non differas, per iniunctam tibi obedientiam obtestamur. Paratus enim sum te ut fratrem karissimum recipere, diligere, et honorare. Alioquin valida est manus Domini, et beati Petri contemptorem tangere, et in directum reducere.
pr Kehr, Nachrichten Göttingen Ph. hist. Kl. (1903) 161

[s. xiii]

AD MCCLVIII Ind. ii m. Aprelis intrante Paganellus Bonfilioli promisit stare cum domino episcopo iii menses pretio vii libr' domini pape min'

[further later notes I can't read; fo. 228 ends. Fos 227-8 are a single bifolium, apparently once the outer leaves of a quire. Fos 228v-9 blank, fo. 229v also originally blank but more difficult later scribbles; one is largely a repetition of the note above on fo. 228:]

Hunc librum emi ego fr Federicus de Fulg' Iciano (?) pretio trium libr', et si ipsum rehabere voluerit usque ad competens tempus restituatur pro eodem pretio. Emptus fuit anno Domini MCCCLXXXVIII^o in princ' Ianuarii

Fos. 229-34 were a quire of eight, which has lost leaves after 229 and 233 (i.e. a bifolium)

[fo. 230]

app. 42

sed relinquit in potestate. Pro pudicitia enim que est virtus animi que a violento stupratore – humana cede sunt polluti?

cf ID 7.140, Ctp 3.14.6, C 32 q 5 c 6, though none is source

app. 43

Ex decretis Zacharie pape

De gradibus propinquitatis super quibus parvitatem meam – Qui vero aliorum sentiunt, antiChristi sunt.

Polyc. 6.4.63; C 35 q 5 cc 3-4

app. 44

Urbanus papa in Claromontensi concilio

Iudicatum est ab omni synodo ut altaria et ecclesię que monasteriis perpetualiter datę sunt defunctis personis statim in potestatem episcopi redeant, nec ulterius huiusmodi donationes episcopi faciant, nec ab eis aliqui accipiant.

9L 9.5.1

app. 45

Cap. ii

In ecclesiis ubi monachi habitant populus per monachum non regatur, sed capellanus qui populum regat ab episcopo per consilium monachorum constituatur, ita tamen ut ex solius episcopi arbitrio tam eius ordinatio quam et depositio et totius vite sue conversatio pendeat.

9L 9.5.2

app. 46

Cap. viii [fo. 230v]

Ut nullus fiat decanus vel prepositus in ecclesia nisi presbiter, nullus archidiaconus nisi levita.

9L 9.5.8

app. 47

Cap. xv

Ut omnis clericus ad eundem titulum ad quem primum fuerit ordinatus semper ordinetur.

9L 9.5.15

app. 48

Cap. xx

Ut nullus presbiter capellanus alicuius laici esse audeat nisi concessione episcopi sui.

9L 9.5.19

app. 49

Aug' in libro de penitentia

Non sufficit mores in melius commutare – sacrificium cooperantibus elemosinis.

AL 11.4; Polyc. 6.19.20; De pen. D 1 c 63

app. 50

Idem libro de Trinitate i cap. iii

Non omnia que ab omnibus conscribuntur – ad alios autem sic.

Collectio XIII librorum, Vat.lat.1361, fo. 186r

app. 51

Idem ad Vincentium Victorem

Facta nocentium que innocentibus demonstrari vel – vitium est Christum annuntiabunt.

AL 12.54k (etc)

app. 52

De ordinando abbate ex regula S. Benedicti cap. lxxiii

In abbatis ordinatione illa semper consideretur ratio – peccatum si neglegant.

Coll. Verona 64 fo. 73v ; XP 3.47.1.1 (insc. as here)

app. 53

Aug. libro ii question' evangelii [in another hand, following direction in mg.]

Iacob quod matre fecit auctore ut patrem fallere –[fo. 231]- recte dici potest.

app. 54*Idem contra mendacium ad Consortium*

Quod scriptum est Deum benefecisse cum Hebreis – fallacia sed benivolentia.

app. 55*Idem libro de baptismo*

Quero quis peccet gravius, an qui nesciens – avaro scienti coeqatur.

app. 56*Aug' de adulterinis coniugiis*

Quod tibi durum videtur ut post adulterium – creditur miseratione deletum?

above 8.242a; IP 7.35; XP 8.8.1.1

app. 57*Idem de sermone Domini in monte*

Fieri potest ut vir dimittat uxorem causa fornicationis – quibuslibet stupra committere.

above 8.237b; IP 7.4b; Ctp 3.15.84

app. 58*Idem de adulterinis coniugiis*

Apostolus nec ad tempus ut vacetur orationi – fornicationis causa exceptit?

above 8.133; IP 6.79; Ctp 3.15.56

app. 59*Idem ad Bonifacium comitem*

Nichil aliud est credere quam fidem – consona voluntate coaptabitur.

app. 60*Idem libro ii de baptismo*

Non impeditur baptismi gratia quominus omnia peccata [fo. 231v] – contingunt in ecclesia.

Collectio V librorum (Vat.lat.1348) 2.25.2; XP 1.14.1.3

app. 61*Idem ad Paulum*

Queritur utrum debeat homo sine peccato – debere quam potest.

app. 62*Idem in libro retractationum de vera religione*

Usque adeo voluntarium malum est peccatum – voluntate est contractum.

[c. 13]

app. 63*Ambrosius libro de penitentia*

Non potest quisquam iustificari a peccato nisi fuerit peccatum ante confessus.

9L 2.283a; XP 10.11.1.3a

app. 64

Aug' contra Cresconium grammaticum libro iii

Si inter bonos ministros cum sit alius – eorum sed illius est.

above 1. 160 pt; IP 1.30; XP 1.13.1.1

app. 65*Idem de unico baptismo libro iii*

Non autem sicut heresis hereticorum est – debet dici ipsorum.

above 1.164 pt; IP 1.32; XP 1.13.2.1

app. 66*Idem in eodem*

Catholica ecclesia propterea non debet iterare – exeundo non possunt.

above 1.164 pt; IP 1.86; XP 1.29.1.4

app. 67*Urbanus papa omnibus Christianis*

Omnes fideles per manus impositionem episcoporum – pleni Christiani inveniantur.

above ID 1.296; IP 1.113 (etc)

app. 68*Pelagius papa Gaudentio episcopo*

Multi sunt qui in nomine solummodo Christi una etiam mersione – Trinitatis nomine baptizabis.

ID 1.161 pt; IP 1.62 as here; XP 1.22.1.1

app. 69*Item eidem in eadem [fo. 232]*

Qui vero apud dilectionem tuam eorum qui converti – cuiusdam spiritu videatur effectum.

cf above 1.161b; IP 1.90

[The next rubric follows on from the middle of the line where the Pelagius extract ends]

Hec i pars continet de fide et scramento fidei, id est baptisate, et ministerio baptizandorum et baptizatorum et de observatione singulorum et quid conferat baptisma, et quid confirmatio.

There follows a complete *capitulatio* for each book of the main (abbreviated) collection, lacking 3. 4-184 for lack of a fo. after 233, and ending incomplete at the foot of fo. 242 (the last leaf of a complete quire of 8) with 13. 79, where the book ends. The *capitulatio* takes account of all the additions and erasures made in F earlier.

DECRETUM XVII

Hec pars continet¹ speculativas sanctorum Patrum sententias de fide, caritate et spe²

1

³Tanta dignitas humane conditionis esse scitur⁴, ut non solum iubentis sermone, ut alia sex dierum opera, sed consilio sancte Trinitatis, et opera divine maiestatis creatus sit homo, ut ex primo conditionis honore intelligeret quantum suo Conditori deberet, dum tantum in conditione mox dignitatis privilegium prestatit ei Conditor ut tanto ardentius amaret Conditorem, quanto mirabilius se ab eo conditum intelligeret. Faciamus, inquit, hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Nec ob hoc solum quod sancte Trinitatis consilio sic ab excellentia Conditoris conditus sit⁵, sed etiam quod ad imaginem et similitudinem suam ipse Creator omnium eum creavit, quod nulli alii ex creaturis donavit. Que imago diligentius interioris hominis nobilitate est consideranda. Primo siquidem, ut sicut Deus semper ubique totus est, omnia vivificans, movens, et gubernans, sicut Apostolus confirmat dicens quod in eo vivimus, movemur, et sumus, sic anima in suo corpore ubique tota viget, vivificans illud, movens et gubernans. Neque enim in maioribus sui corporis membris maior est, in minoribus minor; sed in minimis tota, et in maximis tota. Et hec est imago unitatis omnipotentis Dei quam anima habet in se, que quoque quamdam sancte Trinitatis habet similitudinem. Primo in eo, quia sicut Deus est, vivit et sapit, ita anima secundum suum modum est, vivit et sapit. Est quoque et alia Trinitatis similitudo in ea qua ad imaginem sui Conditoris perfecte quidem et summe Trinitatis, que est in Patre, et Filio et Spiritu sancto condita est. Et licet unius sit illa nature, tres tamen in se dignitates habet, id est, intellectum, voluntatem, memoriam. Quod idem licet aliis verbis, in evangelio designatur, cum dicitur, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, id est, ex toto intellectu, et ex tota voluntate, et ex tota memoria. Nam sicut ex Patre generatur Filius, ex Patre et Filio procedit Spiritus sanctus, ita per intellectum generatur voluntas, et ex his item ambobus procedit memoria, sicut facile a sapiente quolibet intelligi potest. Nec enim anima perfecta potest esse sine his tribus, nec horum trium unum aliquid, quantum ad suam pertinet beatitudinem, sine aliis duobus integrum constat. Et sicut Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, non tres dii sed unus est Deus, tres habens personas, ita et anima intellectus, anima voluntas, anima memoria, non tamen tres anime in uno corpore, sed una anima tres habens dignitates, atque in his tribus eius imaginem mirabiliter gerit in sua natura noster interior homo, ex quibus quasi excellentioribus anime dignitatibus iubemur diligere Conditorem, ut quantum intelligitur, diligatur, et quatenus diligitur semper in memoria habeatur. Nec solum sufficit de eo intellectus, nisi fiat voluntas in amore; nec duo hec sufficiunt, nisi memoria addatur, qua semper in mente intelligentis et diligentis maneat Deus, sic ut nullum possit esse momentum, quo presentem eum non

¹ Hec pars continet CRPVS; Hec septimadecima pars cont. LM

² car. et spe CPS; spe, car. L; spe et car. M. M *adds capitulatio 1 -137*

³ Quanta sit dignitas conditionis humane, et ne quis ab ea servili conditione degeneret *add. as rubr.* M

⁴ scitur CPS; dignoscitur M

⁵ [sit excellenter a Conditore conditus] *add.* M²

habeat memoria. Et hec de imagine habeto. Nunc ergo⁶ de similitudine aliqua intellige, que in moribus cernenda est, ut sicut Deus creator, qui hominem ad similitudinem suam creavit caritas est, et bonus est, et iustus, patiens, mundus, et misericors⁷, et cetera virtutum insignia que de eo leguntur, ita homo creatus est, ut virtutes easdem haberet, quas quanto plus quisque in semetipso habet, tanto propinquior est Deo, et maiorem sui Conditoris gerit similitudinem. Quando vadit aliquis per devia vitiorum et divortia criminum, ab hac nobilissima sui Conditoris similitudine degener oberrat; tunc fiet de eo quod scriptum est, Et homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis. Quis maior honor potuit homini esse quam ut ad similitudinem sui Conditoris conderetur, et eisdem virtutum vestimentis ornaretur quibus et Conditor? Ita nullum debet esse momentum, quo homo utens Dei bonitate et misericordia, non sit memor eius⁸ de quo scriptum est, Dominus regnavit, decorem indutus est, id est, omnium virtutum et totius bonitatis decore ornatus. Sed quod maius homini potest esse dedecus, aut infeliciores miseria, quam ut hac similitudinis gloria Dei conditoris amissa, ad informem et irrationabilem brutorum iumentorum dilabatur similitudinem? Quapropter quisque diligentius prime conditionis sue excellentiam, et verendam sancte Trinitatis in seipso imaginem agnoscat, honoremque similitudinis divine ad quam creatus est, nobilitate morum, exercitio virtutum, dignitate meritorum habere contendat, ut quando apparebit qualis sit, similis ei appareat, qui se mirabiliter ad similitudinem suam in primo Adam condidit, mirabiliusque in secundo reformavit.

(Aug. tract. de primi hominis creatione, tomo IX)

⁶ ergo CPS; vero M

⁷ [multum et misericors] *add.* M²

⁸ Ita - eius *in square brackets* M, Haec in Aug. non leguntur *add.* M²

⁹*Augustinus ad litteram*

Animam vero non esse corpoream non me putare, sed plane scire, audeo profiteri; tamen habere posse corporis et corporalium omnino membrorum similitudinem quisquis negat potest negare animam que in somnis videt vel ambulare se, vel sedere, vel hac atque illac egressu, aut etiam volatu ferri ac referri, quod sine quadam similitudine corporis non fit. Proinde si hanc similitudinem etiam apud inferos gerit, non corporalem, sed corpori similem, ita etiam in locis videtur esse non corporalibus, sed corporalium similibus, sive in requie, sive in doloribus. Quanquam et illud me nondum invenisse confiteor, inferos appellatos, ubi iustorum anime requiescunt. Et Christi quidem animam venisse usque ad ea loca in quibus cruciantur peccatores, ut eos solveret a tormentis, quos esse solvandos occulta sua nobis iustitia iudicabat, non immerito creditur.

(*de Genesi ad litteram lib.12, c. 33*)

⁹ Quod anima cum sit incorporea corporis tamen possit habere similitudinem *add. as rubr. M*

¹⁰Me non parum movet, quamvis nullius hominis anima sit in lumbis patris sui, secundum carnem tamen in lumbis Abrahe constitutum Levi decimatum, et ibi constitutum secundum carnem Christum non decimatum. Secundum rationem quippe illam seminalem ibi fuit Levi, qua ratione per concubitum venturus erat in matrem, secundum quam rationem non ibi erat Christi caro, quamvis secundum ipsam ibi fuerit Marie caro. Quapropter nec Levi nec Christus in lumbis Abrahe secundum animam, secundum carnem vero, et Levi et Christus. Sed Levi secundum concupiscentiam carnalem, Christus autem secundum solam substantiam corporalem. Cum enim sit in semine et visibilis corpulentia, et invisibilis ratio, utrumque cucurrit¹¹ ex Abraham, vel etiam ex ipso Adam usque ad corpus Marie, quod¹² et ipsum eo modo conceptum et exortum est; Christus autem visibilem carnis substantiam de carne virginis sumpsit. Ratio vero conceptionis eius non a semine virili, sed de longe aliter ac desuper venit. Proinde secundum hoc quod de matre accepit, etiam de¹³ lumbis Abrahe fuit. Ille est ergo decimatus in Abraham, qui licet secundum carnem tantum, sic tamen fuit in lumbis eius, quemadmodum in sui patris etiam ipse Abraham, id est qui est sic natus de patre Abraham, quemadmodum de suo patre natus est Abraham, per legem scilicet in membris repugnantem legi mentis, et invisibilem concupiscentiam, quamvis eam casta et bona iura nuptiarum non sinant valere, nisi quantum ex ea possunt generi substituendo prospicere. Non autem et ille ibi decimatus est, cuius caro inde non fervorem vulneris, sed materiam medicaminis traxit. Nam cum ipsa decimatio ad prefigurandam medicinam pertinuerit, illud in Abrahe carne decimabatur quod curabatur, non illud unde curabatur. Eadem namque caro non Abrahe tantum, sed ipsius primi, terrenique hominis simul habebat et vulnus prevaricationis, et medicamentum vulneris. Vulnus prevaricationis in lege membrorum repugnante legi mentis, que per omnem inde propagatam carnem seminali ratione quasi transcribitur. Medicamentum autem vulneris in eo quod inde sine opere concupiscentiali in sola materie corporali per divinam conceptionis formationisque rationem de virgine assumptum est, propter mortis sine iniquitate consortium, et sine falsitate resurrectionis exemplum.

(*ibidem lib. 10, cap. 20*)

¹⁰ Quod etiam Christus secundum carnem fuit in lumbis Abrahae quando Levi decimatus est. Augustinus *add. as rubr. M; break CRS, no break P*

¹¹ cucurrit CPS; concurrir VM; [cucurrit] *add. M*

¹² [quia] *add. M*

¹³ de CPS; in [de] M

¹⁴*Augustinus in Enchiridion*¹⁵

A parvulo enim recens nato usque ad decrepitem senem, sicut nullus est prohibendus a baptismo, ita nullus est qui non peccato moriatur in baptismo. Sed parvuli tantum originali, maiores autem etiam his omnibus moriuntur peccatis, quecumque male vivendo addiderunt ad illud quod nascendo traxerunt.

Sed ideo etiam ipsi peccato mori plerumque dicuntur, cum procul dubio non uni, sed multis peccatis omnibusque moriantur, quecumque iam propria commiserunt, vel cogitatione, vel locutione, vel opere. Quia etiam per singularem numerum pluralis numerus significari solet, sicut ait ille, Uterumque armato milite complent,¹⁶ quamvis hoc multis militibus fecerint. Et in nostris litteris legitur, Ora ergo ut auferat a nobis serpentem. Non ait serpentes, quos patiebatur populus, ut hoc diceret et innumerabilia talia. Cum ergo et illud originale unum alio¹⁷ numero significatur, quando dicitur in remissionem peccatorum baptizari parvulos, nec dicimus in remissionem peccati, illa contraria locutio est, qua per pluralem locutionem significatur numerus singularis, sicut in Evangelio de Herode mortuo dictum est, Mortui sunt enim qui querebant animam pueri. Non dictum est, mortuus est. Et in Exodo, Fecerunt, inquit, sibi deos aureos, cum unum vitulum fecerint tantum, de quo dixerunt, Hi sunt dii tui, Isrel, qui te eduxerunt de terra Egipti. Et hic pluralem ponentes pro singulari.
(cap. 42, 43, 44).

¹⁴ Quod omnia peccata in baptismo deleantur *add. as rubr.* M

¹⁵ -ion CPS; -io M

¹⁶ (VIRG. 2 Aeneid. Nume. 21) *add.* M

¹⁷ [plurali] *add.* M

¹⁸Quamvis et in illo peccato uno, quod per unum hominem intravit in mundum, et in omnes homines pertransiit, propter quod etiam parvuli baptizantur, possint intelligi plura peccata, si unum ipsum in sua quasi membra singula dividatur. Nam et superbia est illie, quia homo in sua potius esse quam in Dei potestate dilexit; et sacrilegium, quia Deo non credit; et homicidium, quia semetipsum precipitavit in mortem; et fornicatio spiritalis, quia integritas mentis humane serpentina suasionem corrupta est; et furtum, quia cibis prohibitus usurpatus est; et avaritia, quia plusquam illi sufficere debuit appetivit; et si quid aliud in hoc uno admissio diligenti consideratione inveniri potest.

(*Enchirid. cap. 45*)

¹⁸ Quod in uno Adae peccato plura inveniantur peccata. Ex eodem *add. as rubr. M; break CS, no break PV*

¹⁹Parentum quoque peccatis parvulos obligari, non solum primorum hominum, sed etiam suorum de quibus ipsi nati sunt non improbabiler dicitur. Illa quippe divina sententia, Reddam peccata patrum in filios, tenet eos utique antequam per regenerationem ad Testamentum Novum incipiant pertinere.²⁰ Quod Testamentum prophetabatur, cum diceretur per Ezechielem, non accepturos filios peccata patrum suorum, nec ulterius futuram in Isrel parabolam illam, Patres manducaverunt unam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt. Ideo enim quisque renascitur, ut salvetur²¹ in eo quicquid peccati est cum quo nascitur. Nam peccata que male agendo postea committuntur, possunt et penitendo sanari, sicut etiam post baptismum fieri videmus. Ac per hoc non est instituta regeneratio nisi quia vitiosa est generatio, usque adeo ut etiam de legitimo matrimonio procreatus dicat, In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis mater mea me in utero aluit. Neque hic dixit, in iniquitate vel peccato, cum et hoc recte dici possit, sed iniquitates et peccata dicere maluit. Quia etiam in illo uno quod in omnes homines pertransiit, atque tam magnum est, ut in eo mutaretur et converteretur in necessitatem mortis humana natura, reperiuntur, sicut supra disserui, plura peccata et alia parentum, que²² non ita possunt mutare naturam, reatu tamen obligant filios, nisi gratuita gratia et misericordia divina subveniat.

(cap. 46).

¹⁹ Parvulos ante baptismum parentum suorum peccatis obligari. Ex eodem *add. as rubr.* M

²⁰ (Cap. 18.) *add.* M²

²¹ [solvatur] *add.* M²

²² [qui etsi] *add.* M²

²³Sed de peccatis aliorum parentum, quibus ab ipso Adam usque ad patrem suum, progenitoribus suis quisque succedit, non immerito disceptari potest, utrum omnium malis actibus, et multiplicatis delictis originalibus quis cum nascitur implicetur, ut tanto peius quanto posterius quisque nascatur. An propterea Deus in tertiam et quartam generationem de peccatis parentum eorum posteris comminetur, quia iram suam quantum ad progeneratorum culpas non extendit ulterius moderatione miserationis sue, ne illi quibus regenerationis gratia non confertur, nimia sarcina in ipsa sua eterna dampnatione premerentur, si cogerentur ab initio generis humani omnium precedentium parentum suorum originaliter peccata contrahere et penas eis debitas pendere.²⁴ An aliud aliquid de re tanta Scripturis sanctis diligentius perscrutatis tractatis valeat, vel non valeat reperiri, temere affirmare non audeo.

(*cap. 47*).

²³ De eadem re. Ex eodem *add. as rubr. M; break CRS, no break PV*

²⁴ -tum suorum orig. - pendere *over erasure V²*

48²⁵

Illud tamen unum peccatum, quod tam magno in loco et habitatione felicitatis²⁶ admissum est, ut in uno homine originaliter, atque ut ita dixerim radicaliter, totum genus humanum dampnaretur, non solvitur ac diluitur, nisi per unum mediatorem Dei et hominum, Iesum Christum, qui solus potuit ita nasci ut ei opus non esset renasci. (*cap. 48*).

9

²⁵ 48 CPS; *om.* R; Originale delictum non posse solvi, nisi per Christum. Ex eodem M

²⁶ [magnum in loco et habitu tante infoelicitatis, sic hodie August.] *add.* M²

²⁷Iam vero de resurrectione carnis, non sicut quidam revixerunt iterumque sunt mortui, sed in eternam vitam, sicut Christus ipse resurrexit, quemadmodum possim breviter disputare, et omnibus questionibus, que de hac re moveri solent, satisfacere, non inveno. Resurrecturam tamen carnem omnium quicumque nati sunt hominum, atque nascentur, et mortui sunt atque morientur, nullo modo potest dubitare Christianus. (*cap. 84*).

²⁷ De resurrectione mortuorum. Item. Ex eodem *add. as rubr. M; no break CPV, break RS*

87²⁸

Unde primo occurrit de abortivis fetibus questio, qui iam quidem nati sunt in uteris matrum, sed nondum ita ut iam possint renasci. Si enim resurrecturos eos dixerimus, de his qui iam formati sunt tolerari potest utcumque quod dicitur. Informes vero abortus quis non proclivius perire arbitretur, sicut semina que concepta non fuerint? Sed quis negare audeat, etsi affirmare non audeat, id acturam resurrectionem, ut quicquid forme defuit impleatur? Atque ita iam non desit perfectio que accessura erat tempore, quemadmodum non erunt vitia que accesserant tempore, ut neque in eo quod adversum atque contrarium dies attulerant, natura turpetur, sed integretur quod nondum erat integrum, sicut instaurabitur quod fuerat vitiatum.
(*cap. 85*).

11

²⁸ 87 CPS; De abortivis vel informibus partibus. Ex eodem M

88²⁹

Ac per hoc scrupulosissime quidem inter doctissimos queri ac disputari potest, quod utrum ab homine inveniri possit ignoro quando incipiat homo in utero vivere. Utrum sit quedam vita occulta que nondum motibus viventis appareat. Nam negare vixisse puerperia, que propterea membratim exsecantur et eiiciuntur ex uteris pregnantium, ne matres quoque, si mortua ibi relinquuntur, occidant impudentia nimia videtur. Ex quo autem incipit homo vivere, ex illo utique iam mori potest. Mortuus vero, ubicumque illi mors potuit evenire, quomodo ad resurrectionem non pertineat mortuorum, reperire non possum.
(*cap. 86*).

12

²⁹ 88 CPS; Quid resurrecturus sit infans, etiamsi recepto vitali spiritu mortuus fuerit antequam natus. Ex eodem M

³⁰*Augustinus dicit*

Animas hominum non esse dicimus ab initio inter ceteras intellectuales naturas, nec simul creatas, ut Origenes finxit, neque cum corporibus per coitum seminari, sicut Luciferiani, Cirillus et aliqui Latinorum presumentes affirmant, quasi nature consequentia serviente; sed dicimus corpus tantum per coniugii copulam seminari, Dei vero iudicio coagulari in vulva, et compingi atque formari; formato iam corpore, animam creari atque infundi, ut vivat in utero homo ex anima constans et corpore, egrediaturque vivus ex utero plenus humana substantia; creationem vero anime solum Creatorem omnium nosse. (*De ecclesi. dogmati. cap. 14*) *BD 20.1*]

³⁰ Animam non humano semine propagari, sed formato iam corpore divinitus creari *add. as rubr. M*

Quod due anime non sint in uno homine, sed una tantum. Item³¹ Augustinus

Non duas animas esse dicimus in uno homine, sicuti quidam Iacobus et alii Sirorum disputatores scribunt, ut una animalis sit, qua animetur corpus, et immista sit sanguini, et altera spiritualis que rationem ministret; sed dicimus unam esse eandemque in homine, que et corpus sua societate vivificet, et semetipsam sua ratione disponat, habens in se libertatem arbitrii, ut in sua substantia eligat cogitationem quam vult.
(*ibidem ca. 15*). *BD 20.2]*

14

Quod solus homo habeat substantivam animam. Item Augustinus

³¹ Item CPM; *om. S*

Solum hominem credimus habere animam substantivam ex qua corpus vivit, et rationem suam et ingenia vivaciter tenet³² Neque cum corpore moritur sicut Arabs³³ asserit, neque post modicum intervallum, sicut Zenon, quia substantialiter vivit.
(*ibid. ca. 16) BD 20.3]*

15

³² [quae exuta corpore vivit, et sensus suos atque ingenia etc. Sic hodie August.] *add.* M²

³³ [Aratus habet August.] *add.* M²

Quod³⁴ pecudum anime cum carnis morte³⁵ finiantur. Item Augustinus

Pecudum anime non sunt substantive, sed cum ipsa carnis vivacitate nascuntur, et cum carne mortis finiuntur. Et ideo nec ratione reguntur, sicut Plato et Alexander putant, sed ad omnia nature incitamenta ducuntur³⁶.

(ibid. ca. 17) BD 20.4]

³⁴ Quod CRM; Ut PVS

³⁵ carnis morte CPS; carne mortis M

³⁶ *corr. fr.* nascuntur Smg

Quod anima humana non cum carne³⁷ moriatur. Item³⁸ Augustinus
Anima humana non cum³⁹ carne moritur, quia non cum carne, ut superius
diximus, seminatur, sed formato in ventre matris corpore, Dei iudicio dicimus eam creari
et infundi, ut vivat homo intus in utero, et sic nativitate procedat in mundo⁴⁰.
(*ibid. c. 18) BD 20.5]*

³⁷ non cum carne CPS; cum carne non M

³⁸ Item CPM; *om.* S

³⁹ *ss* V

⁴⁰ -do CPS; -dum M

Quod homo constet⁴¹ duabus substantiis. Item⁴² Augustinus

Duabus substantiis constat homo, anima tantum et carne. Anima cum ratione sua, et caro cum sensibus suis, id est visu, auditu, gustu, odoratu, et tactu, quos tamen sensus absque anime societate non movet caro, anima vero et sine carne rationem suam integram⁴³ tenet.

(ibid. ca. 19) BD 20.6]

⁴¹ ex *add.* V, *om.* CPSM

⁴² Item CRPV; *om.* SM

⁴³ -gram CPS; -gre M

Quod spiritus non tertius sit in substantia hominis⁴⁴, ut quidam affirmant. Item⁴⁵ August.

Non est tertius in substantia hominis spiritus, ut Didimus contendit, sed spiritus ipsa est anima. Anima vero pro spirituali natura, vel pro eo quod spiret in corpore, spiritus est appellata. Anima vero ex eo vocatur quod ad vivificandum animet corpus. Tertium vero qui ab Apostolo cum corpore et anima inducitur spiritum, gratiam sancti Spiritus esse intelligamus, quam orat Apostolus ut integra perseveret in nobis, nec nostro vitio aut minuat aut fugetur a nobis, quia Spiritus sanctus discipline effugiet fictum. (*ibid. ca. 20) BD 20.7]*

⁴⁴ spiritus - hominis CPS; sit tertius in substantia hominis spiritus M

⁴⁵ Item CPS; *om.* M

Quod Deus sicut ex nihilo bona facere potuit, ita, cum voluit, per incarnationis sue misterium etiam perdita bona reparavit. Gregorius in suis Moralibus dicit⁴⁶

Omnipotens Deus sicut ex nihilo bona facere potuit, ita, cum voluit, per incarnationis sue misterium etiam perdita bona reparavit.

(lib. 4 Mora, cap. 8) BD 20.8a]

⁴⁶ dicit CRPV; *om.* SM

⁴⁷Duas vero ad intelligendum se creaturas fecerat, angelicam videlicet et humanam. Utramque vero superbia perculit, atque ab statu ingenite rectitudinis fregit, sed una tegmen carnis habuit, alia vero nihil infirmum de carne gestavit. Angelus namque solummodo spiritus, homo vero et spiritus est et caro. Misertus ergo Creator ut redimeret, illam ad se debuit reducere, quam in perpetratione culpe ex infirmitate aliquid constat habuisse, et eo amplius debuit apostatam angelum repellere, quo cum a persistendi fortitudine corruit, nihil infirmum ex carne gestavit. Unde et recte Psalmista, cum misertum redemptorem hominibus diceret, ipsam quoque causam misericordie expressit, dicens, Et memoratus est quia caro sunt. Ac si diceret, Quo eorum infirma vidit, eo districte culpas punire noluit.

(cap. 9). BD 20.8b]

⁴⁷ Hominem idcirco per Christum ad Dei gratiam revocatum, quia carnis infirmitate peccavit; apostatam vero angelum non posse reparari, quia sponte cecidit. Ex eodem *add. as rubr. M; no break CPS*

Quod tres Deus vitales spiritus crearet⁴⁸, unum, qui carne non tegetur, alium, qui carne tegetur, sed non cum carne moretur, tertium, qui carne tegetur, et cum carne moretur. Ex dialogo Gregorii⁴⁹

Habent etiam infideles fidem, sed utinam in Deum. Quam si utique haberent, infideles non essent. Sed hinc in sua perfidia redarguendi sunt, hinc ad fidei gratiam provocandi, quia si de ipso suo visibili corpore credunt quod minime viderunt, cur invisibilia non credunt, que corporaliter videri non possunt?⁵⁰ Nam quia post mortem carnis vivat anima, patet ratio, sed fidei admista. Tres quippe vitales spiritus creavit omnipotens Deus, unum qui carne non tegitur; alium qui carne tegitur, sed⁵¹ non cum carne moritur; tertium qui carne tegitur, et cum carne moritur⁵². Spiritus namque est qui carne non tegitur, angelorum; spiritus qui carne tegitur, sed cum carne non moritur, hominum; spiritus qui carne tegitur et cum carne moritur, iumentorum, omniumque brutorum animalium. Homo itaque, sicut in medio creatus est, ut esset inferior angelo, superior iumento, ita aliquid habet commune cum summo, aliquid commune cum infimo, immortalitatem scilicet spiritus cum angelo, mortalitatem vero carnis cum iumento, quousque et ipsam mortalitatem carnis gloria resurrectionis absorbeat, et inherendo spiritui caro servetur in perpetuum, quia et ipse spiritus inherendo carni servatur in Deum. Que tamen caro nec in reprobis inter supplicia perfecte deficit, quia semper deficiendo subsistit, ut qui spiritu et carne peccaverunt, semper essentialiter viventes, et carne et spiritu sine fine moriantur.

(lib. 4, ca. 2) BD 20.9]

⁴⁸ -ret CPS; -rit VM

⁴⁹ Ex dial. Greg. CPS; Ibid. M

⁵⁰ (Ibid. cap. 3.) *add.* M²

⁵¹ *in mg.* C

⁵² tertium qui - moritur *in mg.* C

Quod homo in prima conditione sua libero arbitrio donatus sit. Augustinus dicit⁵³ in libro de Civitate Dei⁵⁴

Libertati arbitrii sui commissus est homo statim in prima conditione, ut sola vigilantia mentis adnitente, etiam perfecta custodia perseveraret, si vellet, in id quod creatus fuerat. Postquam vero seductione serpentis per Evam cecidit a nature bono, perdidit pariter vigorem arbitrii, non tamen electionem, ne non esset suum quod emendaret peccatum, nec immerito indulgeretur quod arbitrio diluisset. Manet ergo ad querendam salutem arbitrii libertas, id est rationalis voluntas, sed admonente prius Deo et invitante ad salutem, ut vel eligat, vel sequatur, vel agat occasionem salutis, hoc est inspirationem Dei. Ut autem consequatur quod eligit, vel quod sequitur, vel quod occasione agit, Dei esse, libere confitemur. Initium ergo salutis nostre, Deo miserante, habemus⁵⁵, ut acquiescamus salutifere inspirationi, nostre potestatis est. Ut adipiscamur quod acquiescendo admonitioni cupimus⁵⁶, divini est muneris. Ut non labamur, adepto salutis munere, sollicitudinis nostre est, et celestis pariter adiutorii; ut labamur, potestatis nostre est et ignavie.

(Lib. De spiritu et anima, ca. 48) BD 20.10]

23

Quod omnes homines in prevaricatione Ade naturalem possibilitatem perdidissent. Ex decretis Celestini pape, cap. 5

⁵³ dicit CRPV; *om.* S

⁵⁴ in lib. - Dei CPS; *om.* M

⁵⁵ (Haec non leguntur in Augustino) *add.* M²

⁵⁶ [quod adipisci desideramus] *add.* M²

In prevaricatione Ade omnes homines naturalem possibilitatem et innocentiam perdidisse, et neminem de profundo illius ruine per liberum arbitrium posse consurgere, nisi eum gratia Dei miserantis⁵⁷ erexerit, pronuntiante beate memorie papa Innocentio atque dicente in epistola sua ad Carthaginense concilium⁵⁸, Liberum enim arbitrium olim ille peressus, dum suis inconsultius utitur bonis, cadens, in prevaricationis profunda demersus est, et nihil quemadmodum exinde resurgere posset, invenit, suaque in eternum libertate deceptus, huius ruine latuisset⁵⁹ oppressus, nisi eum post Christi, pro sua gratia, relevasset adventus, qui per nove regenerationis purificationem omne preteritum vitium sui baptismatis lavacro purgavit.

(epist. 1, ad epis. Galliae, cap. 4) BD 20.11]

24

De eadem re. Ex decretis eiusdem

⁵⁷ [miserantis] *add.* M²

⁵⁸ (ep. 25) *add.* M²

⁵⁹ ruine latuisset CPS; ruina iacuisset [ruine latuisset] M

Quod nemo nisi per Christum libero bene utatur arbitrio, idem magister in epistola ad Milevitanum concilium data⁶⁰ predicat, dicens, Adverte tandem pravissimarum mentium perversa doctrina⁶¹, quod primum hominem ita libertas ipsa decepit, ut dum indulgentius frenis eius utitur, in prevaricationem presumptionis ceciderit, nec ex hac potuit erui, nisi ei providentia regenerationis, statum pristinae libertatis Christi Domini reformasset adventus.

(ibid. c. 7) BD 20.12]

⁶⁰ (ep. 26) *add.* M²

⁶¹ prav. ment. perversa doctrina PVS; prav. ment. perversam doctrinam CR; prav. ment. perversam doctrinam [o pravissimarum mentium doctrina] M

Quod homo sic positus sit in paradiso, si obediens permaneret⁶² quandoque ad celestem patriam sine⁶³ carnis morte transiret. Greg. in suis Moralibus dicit⁶⁴

Ad hoc in paradiso homo positus fuerat, ut si se ad Conditoris sui obedientiam vinculis caritatis astringeret, ad celestem patriam angelorum quandoque sine carnis morte transiret. Sic namque est immortalis conditus, ut tamen si peccaret, et mori posset. Et sic mortalis est conditus, ut si non peccaret, etiam non mori posset, atque ex merito liberi arbitrii beatitudinem illius regionis attingeret, in qua vel peccare vel mori non posset. Ubi igitur post redemptionis tempus carnis morte interposita, electi transeunt, illuc procul dubio parentes primi si in conditionis sue statu perstitissent, etiam sine morte corporum transferri potuissent.

(lib. 4 Moral. c. 30) BD 20.13]

⁶² ut *add.* M; *om.* CPS

⁶³ sine CPM; *sue* S

⁶⁴ Greg. - dicit CRP; Greg. - ait S; *om.* M

Quod nos⁶⁵ carnales in huius exilii cecitate nati, puero in carcere nato et nutrito comparemur. Ex dialogo Gregorii⁶⁶

Postquam de paradisi gaudio⁶⁷ culpa exigente pulsus est primus⁶⁸ humani generis parens, in huius exilii atque cecitatis quam patimur erumnam venit, quia peccando extra semetipsum fusus, iam illa celestis patrie gaudia, que prius contemplabatur, videre non potuit. Homo quippe in paradiso assueverat verbis Dei perfrui, et beatorum angelorum spiritibus cordis munditia, et celsitudine visionis interesse; sed postquam huc cecidit, ab illo quo implebatur mentis lumine recessit. Ex cuius videlicet carne, nos in huius exilii cecitate nati audimus quidem esse celestem patriam, audimus eius cives angelos Dei, audimus eorundem angelorum socios spiritus iustorum et perfectorum, sed carnales quique quia illa invisibilia scire non valent per experimentum, dubitant utrumne sit quod corporalibus oculis non vident. Que nimirum dubietas primo parenti nostro inesse non potuit, quia exclusus a paradisi gaudiis, hoc quod amiserat, quoniam viderat, recolebat. Hi autem sentire vel recolere audita non possunt, quia eorum nullum, sicut ille saltem, de preterito experimentum tenent. Ac si enim pregnans mulier mittatur in carcerem, ibique puerum pariat, qui natus, in carcere nutriatur et crescat, cui si fortasse mater que genuit eum, solem, lunam, stellas, montes et campos, volantes aves, currentes equos nominet, ille vero qui in carcere natus est et nutritus, nihil aliud quam tenebras carceris sciat, et hec quidem esse audiat, sed quia per experimentum non novit, veraciter esse diffidat, ita in hac exilii sui cecitate nati homines, dum esse summa et invisibilia audiunt, diffidunt an vera sint, quia sola hec in quibus nati sunt, infima et visibilia noverunt. Unde factum est ut ipse invisibilium et visibilium Creator ad humani generis redemptionem Unigenitus Patris veniret, et Spiritum sanctum ad corda nostra mitteret, quatenus per eum vivificati crederemus, que hic⁶⁹ scire per experimentum non possumus. Quotquot ergo hunc spiritum hereditatis nostre pignus accepimus, de vita invisibilium non dubitamus. Quisquis autem in hac credulitate adhuc solidus non est, debet procul dubio maiorum dictis prebere fidem, eisque iam per Spiritum sanctum invisibilium experimentum habentibus credere, quia stultus puer est, si matrem ideo estimat de luce mentiri, quia ipse nihil aliud quam tenebras carceris agnoverit⁷⁰.

(lib. 4 Dialogo cap. 1) BD 20.14]

27

Quod per semetipsum nemo bonus fieri possit. Ex decr. Celestini pape

Neminem esse per semetipsum bonum, nisi participationem sui ille donet qui solus est bonus. Nunquid nos de eorum post hec rectum mentibus estimemus, qui sibi se putant deberi quod boni sunt, nec illum considerant cuius quotidie gratiam consequuntur, qui sine illo tantum se assequi posse confidunt?

(epist. 1, ad episcopos Galliae, c. 5). BD 20.15]

⁶⁵ ss C

⁶⁶ ex dial. Greg. CPS; om. M

⁶⁷ gaudio CPS; gaudiis M

⁶⁸ ss V

⁶⁹ [adhuc] add. M

⁷⁰ -verit CPVS; -vit RM

28*De eadem re. Ex decretis eiusdem*

Neminem etiam baptismatis gratia renovatum idoneum esse ad superandas diaboli insidias, et ad devincendas⁷¹ carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adiutorium Dei perseverantiam bone conversationis acceperit. Nam quamvis hominem redimeret a preteritis ille peccatis, tamen eum sciens iterum posse peccare, ad reparationem sibi, quemadmodum posset illum et post ista corrigere, multa servavit, quotidiana prestans illi remedia, quibus nisi freti confisque nitamur, nullatenus humanos vincere poterimus errores. Necesse est enim ut quo auxiliante vincimus, eo iterum⁷² non adiuvante vincamur.

(ibid. cap. 6) BD 20.16]

29*De eadem re. Ex decretis eiusdem*

⁷¹ devincendas CRM; evincendas PS; diaboli insidias et ad vincendas *in mg.* V²

⁷² *lacuna follows C*

Quod, ita Deus in cordibus hominum atque in ipso libero operetur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bone voluntatis ex Deo sit, quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus. Ad hanc enim nos professionem idem doctor instituit, qui cum ad totius orbis episcopos de divine gratie opitulatione loqueretur. Quod ergo, ait, tempus intervenit quo eius non egeamus auxilio? In omnibus igitur actibus, causis, cogitationibus, motibus, adiutor et protector orandus est⁷³. Superbum est enim ut quicquam sibi humana natura presumat, clamante apostolo, Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed contra principes et potestates eris huius, contra spiritalia nequitiæ in celestibus. Et sicut iterum ipse dicit, Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. Et iterum, Gratia Dei sum id quod sum, et gratia eius in me vacua non fuit, sed plus illis omnibus laboravi. Non ego autem, sed gratia Dei mecum.
(*ibid. cap. 9) BD 20.17]*

⁷³ (Zosimus papa in epi. nobis ignota) *add. M*²

Quod gratia divina non solum peccata dimittat, sed etiam adiuvet ne committantur. Greg. in suis Moralibus dicit⁷⁴

Quod gratia Dei non solum peccata dimittat, sed etiam adiuvet ne committantur, et lex impleatur, non sicut Pelagius ait, facile, quasi sine gratia Dei difficilius possit impleri. Illud etiam quod intra Carthaginensis sinodi decreta constitutum est, quasi proprie apostolice sedis amplectimur, quod scilicet tertio capitulo definitum est, ut quicumque dixerit gratiam Dei qua iustificamur per Iesum Christum Dominum nostrum, ad remissionem solum peccatorum valere que iam commissa sunt, non etiam ad adiutorium⁷⁵, ut non admittantur, anathema sit. Et iterum quarto capitulo, Quisquis dixerit gratiam Dei per Iesum Christum, propter hoc tantum nos adiuvere ad non peccandum, quia per ipsam nobis revelatur et aperitur intelligentia mandatorum Dei, ut sciamus quid appetere et quid vitare debeamus, non autem per illam nobis prestari, ut quod faciendum cognovimus, etiam facere diligamus atque valeamus, anathema sit. Cum enim dicat Apostolus, Scientia inflat, caritas vero edificat, valde impium est ut credamus ad eam que inflat nos habere gratiam Christi, et ad eam que edificat non habere, cum sit utrumque donum Dei, et scire quid facere debeamus, et diligere ut faciamus, ut, edificante caritate, scientia non possit inflare. Sicut autem de Deo scriptum est, Qui docet hominem scientiam, ita etiam scriptum est, Caritas ex Deo est. Item quinto capitulo, ut quisquis⁷⁶ dixerit ideo nobis gratiam iustificationis dari, ut quod facere per liberum iubemur arbitrium, facilius possimus implere per gratiam, quanquam et si gratia non daretur non quidem facile, sed tamen possemus etiam sine illa implere divina mandata, anathema sit. De⁷⁷ fructibus etiam⁷⁸ mandatorum Dominus loquebatur, ubi non ait, Sine me difficilius potestis facere; sed ait⁷⁹, Sine me nihil potestis facere.
BD 20.18]

31

⁷⁴ Greg. in suis Mor. dicit CRP; *om.* S; Greg. in Mor. M

⁷⁵ ad- *ss* V

⁷⁶ quisquis CPSM; si quis V

⁷⁷ De PVM; Ut CR; Ve S

⁷⁸ [enim] *add.* M

⁷⁹ sed ait *ss* V

Quod predestinatio Dei ita sit ordinata, ut ea nociva que predestinata sunt electorum precibus solvi queant. Gregorius in dialogo suo⁸⁰ dicit⁸¹

Obtineri⁸² nequaquam possunt que predestinata non fuerint, sed ea que sancti viri orando efficiunt, ita predestinata sunt ut precibus obtineantur. Nam ipsa quoque perennis regni predestinatio ita est ab omnipotenti Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore perveniant, quatenus postulando mereantur accipere, quod eis omnipotens Deus ante secula disposuit donare. PETRUS. Probari mihi apertius velim si potest predestinatio precibus adiuvari.

BD 20.19]

Item de predestinatione. Gregorius in d' suo dicit⁸³

Hoc quod ego, Petre, intuli, concite valet⁸⁴ probari. Certe etenim nosti, quia ad Abraham Dominus dixit, In Isaac vocabitur tibi semen. Cui etiam dixerat, Patrem multarum gentium constitui te. Cui rursus promisit dicens, Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas celi, et sicut arenam que est in littore maris. Ex qua re aperte datur intelligi quia omnipotens Deus semen Abrahe predestinaverat per Isaac multiplicare, et tamen scriptum est, Deprecatus est Isaac Dominum pro uxore sua eo quod esset sterilis, qui exaudivit eum, et dedit conceptum Rebecce. Si ergo multiplicatio generis Abrahe per Isaac predestinata fuit, cur coniugem sterilem accepit? Sed nimirum constat quia predestinatio precibus impleretur, quando is in quo Dominus multiplicare semen Abrahe predestinaverat, oratione obtinuit ut filium habere⁸⁵ potuisset.

Li. I Dia. c. 8) BD 20.20]

32 (CRV²SM)

⁸⁰ dial. suo CPV²; suis Moralibus SV; dialogo RS²

⁸¹ Greg. - dicit CPVS; *om.* M

⁸² -ere R

⁸³ Item - dicit CPS; Gregorius VM (M *with no break*)

⁸⁴ volet *Fr*

⁸⁵ habere CVSM; Abrahe P

De Dei providentia et simul⁸⁶ providentia. Augustinus in libro de predestinatione dicit

Omne iudicium secundum sui naturam que sibi subiecta sunt comprehendit. Est autem semper Deo eternus, ac presentarius status. Scientia quoque omnem temporis supergressa motionem, in sue manet simplicitate presentie, infinitaque preteriti ac futuri spatia complectens, omnia quasi iam gerantur in sua simplici cognitione considerat. Itaque si presentiam pensare quis velit qua cuncta dignoscit, non esse presentiam, quasi futuri, sed scientiam nunquam deficientis instantie rectius estimabit. Unde non previdentia, sed providentia potius dicitur, quod porro ab rebus infimis constituta, quasi ab excelso rerum cacumine cuncta prospiciat. Quid igitur dicendum est, ut necessaria fiant que divino lumine lustrentur, cum ne homines quidem necessaria faciant esse que videant? Num enim que presentia cernuntur, aliquam eis necessitatem videntis addit intuitus? Minime. At qui si est divini humanique presentis⁸⁷ digna collatio, uti homines hoc temporario presenti quedam vident, ita illo omnia suo cernit eterno. Quare hec divina prenotio naturam rerum proprietatemque non mutat, taliaque apud se presentia spectat, qualia in tempore olim futura provenient; nec rerum iudicia confundit, unoque sue mentis intuitu tam necessarie quam non necessarie ventura dignoscit. Sicuti aliquis cum pariter ambulare in terra hominem, et oriri in celo solem videt, quanquam simul sit, utrumque in conspectu tamen discernit, et hoc voluntarium illud esse necessarium iudicat, ita igitur cuncta respiciens divinus intuitus, qualitatem rerum minime perturbat, apud se quidem presentium, ad conditionem vero temporis, futurarum. Quo fit ut hoc non sit opinio, sed veritate potius nixa cognitio, cum extaturum quid esse cognoscit, quod idem existendi necessitate carere non nesciat. Hic si quis dicat quod eventurum Deus videt id non evenire non posse, quod autem non potest non evenire, id ex necessitate contingere, respondebit illi, res quidem solidissime veritatis, sed cui vix aliquis nisi divini speculator accesserit. Firmatur namque idem venturum cum ad divinam notitiam refertur necessarium, cum vero in sua natura perpenditur, liberum prorsus atque absolutum videri. Due etenim sunt necessitates, simplex una, veluti qua necesse est omnes homines esse mortales; altera conditionis, ut si aliquem ambulare quis sciat, eum ambulare necesse est. Quod enim quisque novit, id esse aliter ac notum est nequit. Sed hec minime secum illam simplicem trahit. Hanc enim necessitatem non propria facit natura, sed conditionis adiectio. Nulla enim necessitas cogit incedere voluntate gradientem, quamvis eum tum cum graditur, incedere necessarium sit. Eodem ergo modo si quid providentia presens videt, id esse necesse est, tametsi nullam nature habeat necessitatem. Atqui ea Deus futura que ex arbitrii libertate proveniunt, presentia contuetur. Hec igitur ad intuitum relata divinum, necessaria fiunt per dispositionem divine notionis, per se vero considerata, ab absoluta nature sue libertate non desinunt. Fient igitur procul dubio cuncta que futura Deus esse prenoscit, sed eorum quedam de libero proficiscuntur arbitrio, que, quamvis eveniant existendo, tamen naturam propriam non amittunt, quia priusquam fierent, etiam non evenire potuissent.

BD 20.21]

⁸⁶ et sim. CM; sim. et RVS

⁸⁷ ss V

Quod divina eternitas nec fuisse, nec futurum esse habeat. Gregorius in suis Moralibus dicit⁸⁸

Sed quia beatus Iob sancto eternitatis Spiritu impletur, et fuisse vel futurum esse eternitas non habet; cui nimirum nec preterita transeunt, nec que⁸⁹ futura sunt veniunt⁹⁰, quia cuncta per presens videt.

(lib. 4, c. 32) BD 20.22]

⁸⁸ suis Mor. dic. CPS; Mor. M

⁸⁹ nec que CPSM; nec (vel que *ss*) V

⁹⁰ sunt ven. *ss* V

*Quod cuncta que hominibus fiunt, absque Omnipotentis occulto consilio non veniant.
Gregorius in Moralibus suis dicit⁹¹*

Nulla que in hoc mundo hominibus fiunt, absque omnipotentis Dei occulto consilio veniunt. Nam cuncta Deus secutura presciens, ante secula decrevit, qualiter per secula disponantur.

(lib. 12, ca. 1) BD 20.23]

⁹¹ suis dic. CPM; dic. V; *om.* S

*De eadem re. Gregorius in suis Moralibus dicit*⁹²

Nec propheta igitur fallax, quia tempus mortis innotuit, quo vir ille mori merebatur, nec Dominica statuta convulsa sunt, quia ut ex largitate Dei anni vite crescerent, hoc quoque quod ante secula prefixum fuit, atque spatium vite quod inopinante foris est additum, sine augmento prescientie Dei fuit intus statutum.

(lib. 16, c. 6, quanquam non iisdem verbis). BD 20.24]

36

Quod Deus singulis dies suos prefigat, ut nec minui nec augeri possint. Gregorius in Moralibus

Prefixi dies singulis ab interna Dei prescientia, nec augeri possunt nec minui, nisi contingat ut ita presciantur, ut aut cum optimis operibus longiores sint, aut pessimis breviores, sicut Ezechias augmentum dierum meruit impensione lacrimarum, et sicut de perversis scriptum est, Indisciplinatis obviat mors. Sed sepe iniquus, quamvis in occulta Dei presentia longa vite eius tempora non sint predestinata, ipse tamen qui carnaliter vivere appetit longos animo dies proponit, et quia ad illud tempus pervenire non valet quod expectat, quasi antequam dies illius impleantur, perit. Quod tamen intelligere et aliter possumus. Plerumque enim quosdam cernimus et perverse agere, et usque ad senectutem ultimam pervenire. Quomodo enim dicitur, Antequam dies eius impleantur, peribit, cum in quibusdam sepe videamus quia etate longa iam membra deficiunt, et tamen pravitatem suam eorum desideria exsequi non desistunt.

(li. 12, c. 25) BD 20.25]

37

Quod Deus peccata dissimulet. Gregorius in Moralibus

⁹² in suis Mor. dicit CP; in Mor. V; in suis Mor. S; om. M

Omnipotens Deus, quid⁹³ nobis profuturum esse valeat sciens, dissimulat exaudire dolentium vocem, ut augeat utilitatem, ut purgetur vita per penam, et quietis tranquillitas, que hic inveniri non valet, alibi queratur.

(lib. 14, c. 18) BD 20.26]

38

Quod Deus cuncta disponat et consideret universorum finem. Gregorius in Moralibus

⁹³ *corr. fr. qui V*

Tempus ergo posuit tenebris, et universorum finem ipse considerat. Universorum nomine et electos voluit et reprobos comprehendi. Nam bona faciens et ordinans Deus, mala vero non faciens, sed ab iniquis facta ne inordinate eveniant, ipse disponens, considerat universorum finem, et patienter tolerat omnia, atque intuetur electorum terminum, quo ex malo mutantur ad bonum. Intuetur etiam reproborum finem, quo de malo opere dignum se trahantur ad supplicium. Vidit finem persequentis Sauli, quo prostratus diceret, Domine, quid me vis facere? Vidit finem quasi obsequentis discipuli, quod pro commisso⁹⁴ scelere guttur laqueo stringeret, seque et peccantem puniret, et deterius puniendo deciperet. Vidit Ninivitas delinquentes, sed consideravit finem delinquentium penitentia correctorum. Vidit quoque Sodomam delinquentem, sed consideravit finem ardoris luxurie, ignem gehenne. Vidit gentilitatis finem, quod possessa iniquitatum tenebris, quandoque fidei luce claresceret. Vidit etiam terminum Iudee, quod ab ea luce fidei quam tenebat, obdurate perfidie tenebris cecaretur.

(lib. 18, c. 17) BD 20.27]

39

Item de predestinatione. Ex dictis Fulgentii

⁹⁴ *corr. fr. prom- V*

Fulgentius in libro de predestinatione ita ait⁹⁵. Neque enim est alia Dei predestinatio, nisi futurorum operum eius eterna preparatio. Et hic preparationem predestinationem nominavit. Proinde sive preparationem seu predestinationem in sanctorum dictis positum invenerimus, unum idemque significare docemur.
(lib. De praedest.inatione) BD 20.28]

40

Item de predestinatione. Ex dictis Ambrosii

His omnibus testimoniis predestinati ostenduntur mali ad penam, sed non predestinati ad peccatum. Quoniam eorum que facturus est Deus, predestinator est. Que vero non fecit nec facturus est, ea non predestinavit. Quia autem iudicaturus est mundum et impios iusto supplicio pro iniquitatibus suis dampnaturus, propterea et eos predestinavit ad penam, et penam predestinavit illis. Ad peccatum autem eos non predestinavit, quoniam non est Deus auctor iniquitatis. Quoniam sicut iustitia ex Deo est, et omne opus bonum, ita iniquitas et omne opus pravum ex diabolo.
BD 20.29]

41

Item de predestinatione. Ex dictis Augustini

Predestinationis enim nomine non aliqua voluntatis humane coactitia necessitas exprimitur, sed misericors et iusta divini operis sempiterna dispositio preiudicatur.
BD 20.30]

42

Item de predestinatione. Ex dictis Isidori

⁹⁵ Fulgentius - ait CPS; om. M

Quia ergo Deus nulla necessitate compellitur, ut aliquid nolens promittat; nullius itaque adversitatis impeditur obstaculo quo id quod promisit aut minus quam vult, aut tardius faciat. Proinde potuit, sicut voluit, quosdam predestinare ad gloriam, quosdam ad penam. Sed quos predestinavit ad gloriam, predestinavit ad iustitiam. Quos autem predestinavit ad penam, non predestinavit ad culpam. Item, paulo inferius⁹⁶. In sanctis igitur coronat Deus iustitiam quam eis gratis ipse tribuit, gratis servavit, gratisque perfecit. Iniquos autem condempnat pro impietate vel iniustitia quam in eis ipse non fecit. In illis enim opera sua glorificat, in istis autem opera sua⁹⁷ condempnat.

BD 20.31]

43

Item de predestinatione. Ex dictis Augustini

Fidelibus congruit credere et fateri Deum bonum et iustum prescisse quidem peccatores homines, quia nihil eum latere potuit futurorum. Neque enim vel futura essent si in eius presentia non fuissent, non tamen predestinasse quemlibet hominem ad peccatum; quia si ad peccatum aliquod Deus hominem predestinaret, pro peccatis hominem non puniret. Dei enim predestinatione aut peccatorum preparata est pia remissio, aut peccatorum iusta punitio.

BD 20.32]

44

Item de predestinatione. Ambrosius dicit

Iniquos itaque quos prescivit Deus hanc vitam in peccato terminaturos predestinavit supplicio interminabili puniendos. In quo sicut culpanda non est prescientia humane iniquitatis, ita predestinatio iustissime laudanda est ultionis, ut agnosceretur non ab eo predestinatum hominem ad quaecumque peccatum, quem predestinavit peccati merito puniendum. Deus itaque omnia hominum opera sive bona sive mala prescivit, quia cum latere nihil potuit, sed sola bona predestinavit, que se in filiis gratie facturum esse prescivit. Mala vero futura opera illorum quos non predestinavit ad regnum, sed ad interitum prescivit potentissima divinitate, et ordinavit provida bonitate.

BD 20.33]

45 (CRV²SM)

Item de predestinatione. Ex dictis Augustini.

Dominus ipse suo sermone nos perdocuit in eo, quod a se ostendit paratum non solum regnum ubi letentur boni, sed et ignem eternum ubi crucientur mali. Bonis etenim dicturus est, Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi. Malis autem dicturus est, Ite, maledicti, in ignem eternum, qui preparatus est diabolo et angelis eius. Ecce ad quid Deus iniquos et impios predestinavit, id est, ad supplicium iustum, non aliquod opus iniustum, ad penam non ad culpam, ad punitionem non ad transgressionem, ad interitum quem ira iusti iudicis peccantibus

⁹⁶ inferius CPS; superius M

⁹⁷ eorum *add. supersc.* P²

reddidit, non ad interitum, quo in se iram Dei peccantium iniquitas provocavit. Quod beati Apostoli predicatio manifestat, qui malos quos in eternum dampnatus est Deus, vasa vocat ire, non culpe. Ait enim, Quod si volens Deus iram ostendere, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa ire apta in interitum, ut ostenderet divitias glorie sue in vasa misericordie que preparavit in gloria. In hac extrema sententia notandum quod de Evangelio sumens testimonium, ait predestinatos malos in ignem eternum, eo quod dicturus est Dominus in iudicio non solum bonis ut percipiant regnum Dei paratum a constitutione mundi, verum quod malis dicturus est, Ite, maledicti, in ignem eternum, qui paratus est diabolo et angelis eius. Ex hoc enim approbat quod iniquos et impios Dominus predestinaverit ad supplicium, ex eo quod illis dicturus est, Ite in ignem eternum. Unde qui volunt dicere quod pena predestinata sit iniustis, non iniusti predestinati ad penam, viderint qualiter huius auctoris dicta intelligant. Cui enim paratur pena, is nimirum preparatur ad penam.

BD 20.34]

46

Item de eodem⁹⁸. Augustinus

Vasis⁹⁹ vero ire nunquam Deus redderet interitum, si non spontaneum inveniretur homo habere peccatum; quia nec Deus peccanti homini iuste inferret iram, si homo ex predestinatione Dei cecidisset in culpam.

BD 20.35]

47

Item de predestinatione. Ex dictis Fulgentii

⁹⁸ de eodem SM; de eodem. Item CV; om. P

⁹⁹ ? *corr. to* Causis V

Sicut enim prescientia¹⁰⁰ neminem compellit ad peccatum, cum utique prescierit singulorum ante secula eterna peccata; ita quoque et predestinatio eius neminem compellit ad penam, licet et antequam nascatur aliquis predestinatus sit permansurus in iniquitate ad penam¹⁰¹.

(li. De praedestina.) BD 20.36]

48

Item de predestinatione. Ex dictis Ambrosii

¹⁰⁰ Dei *add.* P²VM, *om.* CRPS

¹⁰¹ [praedestinatus sit, si permansurus est in iniquitate, etc.] *add.* M²

Sicut enim¹⁰² nemo potest imputare Deo quod peccat, ita quoque quod pro peccatis puniendus sit. Peccat enim propria voluntate delinquens, puniendus est autem iusto iudicio iudicantis. Et sicut peccati causa non ex Dei prescientia descendit, quia nullus idcirco peccat, quia Deus eum peccaturum prescierit, sed idcirco, quia magis proprie concupiscentie obedierit, quam precepto prohibentis Dei a peccato; ita quoque nullus idcirco ad penam vadit, quia hoc in predestinatione Dei ante fuerat. Ex eo enim quod prescitus est in peccatis permansurus, et sine penitentiae fructu vitam presentem terminaturus, ex eo deputatus est ad penam. Et sicut causa peccati concupiscentia est, qua magis obeditur voluntati carnis quam precepto divino; ita pene deputatio causa est peccati perpetratio, et postea pro peccato nulla digna satisfactio.
BD 20.37]

¹⁰² *om. V*

Item de predestinatione. Ex dictis¹⁰³ eiusdem

Et¹⁰⁴ Scriptura dicit, Considera opera Domini, quia nemo potest corrigere, quem ille despexerit.

BD 20.38]

50

Item de predestinatione. Ex dictis Augustini

¹⁰³ de pred. Ex dictis *om.* V

¹⁰⁴ Et CPV²M; Ut VS

Nemo quisque¹⁰⁵ bene credit in Deum, qui dubitat prescientia illius celum
terramque contineri, mundumque providentia divina regi. Et sicut nihil latet sapientiam
eius, ita dispositio illius universa moderatur et regit. Sicut nulla est creatura occulta in
conspectu eius.

BD 20.39]

¹⁰⁵ quisque CRS; quisquam M; ? P; quippe V

*De creatione angelorum*¹⁰⁶. *Item*¹⁰⁷ *Augustinus*

In principio creavit Deus celum et terram, et aquam ex nihilo, et cum aquam ipsam adhuc tenebre¹⁰⁸ occultarent, et aquam terra¹⁰⁹ absconderet, facti sunt angeli et omnes celestes virtutes, ut non esset otiosa Dei bonitas, sed haberet in quibus per multa ante spatia bonitatem suam ostenderet, et ita hic visibilis mundus ex his que creata fuerant¹¹⁰, factus¹¹¹ et ornatus¹¹².

(*De ecclesiasti. dogma. cap. 10*) *BD 20.40*]

¹⁰⁶ De cr. ang. *in mg.* P

¹⁰⁷ Item CPV; *om.* S; Idem M

¹⁰⁸ aq. ips. ad. ten. CPVS; ips. aq. ad. ten. R; ad. ten. aq. ips. M

¹⁰⁹ aquam terra CRS; aquam terram P; aqua terram VM

¹¹⁰ [materia quae a Deo facta fuerat. Sic hodie August.] *add.* M²

¹¹¹ est *add.* M, *om.* CPVS

¹¹² ornatus CPVS; ordinatus M

*Quod nihil sit incorporeum et invisibile preter solum Deum*¹¹³. *Augustinus*

Nihil incorporeum et invisibile in natura credendum, nisi solum Deum. Qui ideo incorporeus creditur, quia ubique est, et omnia implet atque constringit. Ideo et invisibilis omnibus creaturis est, quia incorporeus est.

(ibi. cap. 11). BD 20.41]

¹¹³ solum Deum CSM; Deum solum PV

Quod omnis creature sit corporea. Item¹¹⁴ Augustinus

Creatura omnis corporea¹¹⁵, angeli et omnes¹¹⁶ celestes virtutes corporee, licet non carne subsistant. Ideo autem corporeas esse credimus intellectuales creaturas, quoniam localiter circumscribuntur, sicut et anima humana que carne clauditur, et demones, qui substantia¹¹⁷ angelice nature sunt.

(ibid. c. 12). BD 20.42]

¹¹⁴ Item CPV; *om.* SM

¹¹⁵ est *add.* M, *om.* CPS

¹¹⁶ et omnes] P *unclear*

¹¹⁷ [per substantiam] *add.* M²

Quod omnes intellectuales¹¹⁸ nature immortales sint. Item¹¹⁹ Augustinus
Immortales esse credimus intellectuales naturas, quia carne carent, nec habent
quod cadat, ut resurrectione egeat post ruinam.
(*ibi. ca. 13*) *BD 20.43*]

¹¹⁸ int. omn. *marked for reversal C*

¹¹⁹ Item CPS; *om. M*

Quod omnes apostate angeli ante ruinam liberum arbitrium¹²⁰ habuerit¹²¹. Item Augustinus¹²²

Unaqueque enim res quasi tot passibus ad aliud tendit, quot mutabilitatis sue motibus subiacet. Sola autem natura incomprehensibilis ab statu suo nescit moveri, que, ab eo quod semper idem est, nescit immutari. Nam si angelorum substantia a mutabilitatis motu fuisset aliena, bene ab auctore condita, nequaquam in reprobis spiritibus a beatitudinis sue arce cecidisset. Mire autem omnipotens Deus naturam summorum spirituum bonam, sed mutabilem condidit, ut, si qui permanere nollent, ruerent, et qui in conditione persisterent, tanto in ea iam dignius, quanto ex arbitrio starent, et eo maioris apud Deum meriti fierent, quo mutabilitatis sue motum voluntatis statione fixissent. (*Gregor. lib. Mor. 5, c. 27*) *BD 20.44*]

¹²⁰ lib. arb. *before* ante V

¹²¹ -uerit CS; -erent RPV; -uerint M

¹²² Item Aug. CRPV; Aug. S; *om.* M

Cur angelorum spiritus irremissibiliter peccarent¹²³, cum carnis commixtione non tenerentur¹²⁴. Gregorius in suis Moralibus dicit¹²⁵

Angelorum spiritus idcirco irremissibiliter peccaverunt, quia tanto robustius stare poterant, quanto eos carnis admistio non tenebat. Homo vero idcirco post culpam¹²⁶ veniam meruit, quia per carnale corpus aliquid quo semetipso minor esset, accepit. Unde et apud respectum iudicis argumentum pietatis est hec eadem infirmitas carnis.
(lib. 9, c. 36) BD 20.45]

¹²³ -ent CPS; -int M

¹²⁴ cum - tenerentur CPS; homo vero peccans veniam meruerit M

¹²⁵ suis Mor. dicit CRPV; Mor. SM

¹²⁶ post culpam ss V

Quod angeli custodes hominibus preponantur. Gregorius¹²⁷

Quia vero angeli hominibus presint per prophetam testatur angelus, dicens, Princeps regni Persarum restitit mihi. Quod vero angeli a superiorum angelorum potestatibus dispensentur, Zacharias propheta perhibet, qui ait, Ecce angelus qui loquebatur in me egrediebatur¹²⁸, et angelus alius egrediebatur in occursum eius, et dixit ad eum, Curre et loquere ad puerum istum, dicens, Absque muro habitabitur Hierusalem. (*Moral. li. 4, cap. 31*). *BD 20.46*]

¹²⁷ Greg. CPM; Greg. dicit RL; *om. S*

¹²⁸ *corr. to ing- V*

*Quod singulis hominibus singuli angeli dentur custodes. Ex dictis cuiusdam in Vita¹²⁹
Patrum*

Abbas Paulus simplex habebat gratiam ut ingredientes in ecclesiam senes aspiceret, et ex ipsa facie eorum uniuscuiusque cogitationes, sive male essent seu bone, sentiret. Cum ergo venissent ad ecclesiam et ingrederentur senes, vidit eos clara facie et leto animo ingredi, et angelos eorum cum gaudio pariter cum ipsis, unum autem nigrum et nebulosum habentem corpus, et demones hinc atque inde trahentes eum cum admissio freno in naribus, et angelum sanctum eius de longe sequentem tristem. Beatus ergo Paulus cepit flere amarissime, et pectus suum tondere, sedens ante ecclesiam, propter eum quem talem viderat. Omnes autem alii senes videntes eum sic flentem, ceperunt eum rogare, ut si quid in illis vidisset, cum eis ingrederetur in congregationem. Ille autem noluit ingredi, sed semper flebat propter eum quem sic viderat. Post paululum autem cum absoluta congregatio discederet, iterum omnium vultus circumspiciebat, si tales egrederentur quales ingressi¹³⁰ sunt. Et vidit illum quem antea viderat nigrum et nebulosum, egressum de ecclesia clara facie et candido corpore, et demones de longe sequentes eum, et sanctum angelum eius prope eum hilarem et gaudentem super eo¹³¹ nimis.

BD 20.47]

¹²⁹ Vita PVS; Vitas CR; Vitis M

¹³⁰ *corr. fr.* egr- V

¹³¹ eo CPS; eum M

Quod dextra Dei¹³² sit angelorum pars electa, sinistra autem eius pars angelorum¹³³ reprobata. Gregorius in Moralibus¹³⁴

Quid est ergo quod exercitus celi a dextris et sinistris eius stare perhibetur? Deus enim qui ita est intra omnia, ut etiam sit extra omnia, nec dextra nec sinistra concluditur; sed dextra Dei, angelorum pars electa, sinistra autem, angelorum reprobata pars designatur. Non enim ministrant¹³⁵ solummodo boni qui adiuvent, sed etiam alii qui reproberent¹³⁶. Non solum qui a culpa redeuntes sublevent, sed etiam qui redire nolentes gravent. Nec quod celi exercitus dicitur, angelorum pars reprobata in eo intelligi posse prohibetur. Quas enim suspendi in ere novimus, aves celi nominamus. Et de iisdem spiritibus Paulus dicit, Contra spiritualia nequitiæ in celestibus. Quorum caput enuntians ait, Secundum principem potestatis eris huius. A dextera ergo Dei et sinistra angelorum exercitus stat, quia et voluntas electorum spirituum divine pietati concordat, et reproborum sensus sue malitiæ serviens, iudicio districtiōnis eius obtemperat. Unde et mox fallax spiritus in medium propositiū describitur, per quem Achab rex exigentibus suis meritis decipiatur. Neque enim fas est credere bonum spiritum fallaciæ deservire voluisse, ut diceret, Egrediar et ero mendax spiritus in ore omnium prophetarum eius. Sed quia Achab rex peccatis precedentibus dignus erat ut tali debuisset deceptione dampnari, quatenus qui sepe volens ceciderat in culpam, quandoque nolens caperetur ad penam. Occulta iustitiæ licentia malignis spiritibus datur, ut quos volentes in peccatis laqueo strangulant, in peccati penam etiam nolentes trahant. Quod ergo illic a dextris et sinistris Dei exercitus celi astitisse describitur, hoc hic inter filios Dei Satan adfuisse perhibetur. Ecce a dextris Dei steterunt angeli qui nominantur filii Dei; ecce a sinistris stant angeli, quia adfuit inter eos etiam Satan.

(lib. 2 Moralium, cap. 21) BD 20.48]

¹³² Dei RPSM; om. C

¹³³ ss V²

¹³⁴ Greg. in Mor. CRPV; om. S; Greg. M

¹³⁵ Deo add. M

¹³⁶ alii qui reproberent CPS; alii qui probent V; mali qui probent M, [alii qui reproberent] add. M²

*Quod immundi spiritus in hoc celi terreque medio vagentur. Gregorius in Moralibus*¹³⁷
¹³⁸Paulo ante iam diximus¹³⁹; unde et aves celi nominamus. Et scimus quod
immundi spiritus qui e celo ethereo lapsi sunt, in huius celi terreque medio vagantur, qui
tanto magis corda hominum ascendere ad celestia invident, quanto se a celestibus per
elationis sue immunditiam proiectos vident.
(*lib. 2 Moral., cap. 34*) *BD 20.49*]

61

¹³⁷ in Mor. CPS; *om.* M

¹³⁸ Celum vero aerem dici *add.* M; *om.* CPS, *BD*

¹³⁹ -imus RPVSM; -erimus C

De hoc, si pax in sublimibus retineatur. Gregorius in Moralibus¹⁴⁰

Sed inter hec libet inquirere, si pax in sublimibus summa retinetur, quid est quod per angelum Danieli dicitur, Ego veni propter sermones tuos, princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus, et ecce Michael unus de principibus primis venit in adiutorium mihi. Et paulo post, Nunc revertar ut preliar adversus principem Persarum Cum enim egrederer, apparuit princeps Grecorum adveniens Quos itaque alios principes gentium, nisi angelos appellat, qui sibi resistere exeunti potuissent?¹⁴¹ Que ergo pax in sublimibus esse potest, si inter ipsos quoque angelicos spiritus preliandi certamen agitur, qui semper conspectui veritatis assistunt? sed quia certa angelorum ministeria dispensandis singulis quibusque gentibus prelata sunt, cum subiectorum mores adversus se vicissim prepositorum spirituum opem merentur, ipsi qui presunt spiritus contra se venire referuntur. Is namque angelus qui Danieli loquebatur, captivis Israelitici populi in Perside constitutis prelatus cognoscitur. Michael autem eorum qui de eadem plebe in Iudea terra remanserant, prepositus invenitur. Unde et ab hoc eodem angelo paulo post Danieli dicitur, Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester. De quo et hoc quod premisisimus, dicit, Et ecce Michael unus de principibus primis venit in adiutorium mihi. Qui dum nequaquam simul esse, sed venire in adiutorium dicitur, aperte ei populo prelatus agnoscitur, qui captus in alia parte tenebatur.

(lib. 17 Moral. cap. 7) BD 20.50]

¹⁴⁰ in Mor. CPS; om. M

¹⁴¹ Quos - potuissent in mg. P

*Quod diaboli voluntas semper sit¹⁴² iniqua, potestas autem eius nunquam iniusta.
Gregorius in Moralibus dicit¹⁴³*

Sciendum vero est quia Satane voluntas semper iniqua est, sed nunquam potestas iniusta, quia a semetipso voluntatem habet, sed a Domino potestatem, quod enim ipse facere inique appetit, hoc Deus fieri non nisi iuste permittit. Unde bene in libris Regum dicitur, Spiritus Domini malus irruebat in Saul. Ecce unus idemque spiritus, et Domini appellatur et malus, Domini videlicet, per licentiam potestatis iuste; malus autem, per desiderium voluntatis iniuste. Formidari igitur non debet qui nihil nisi permissus valet. Sola ergo vis illa timenda est que, cum hostem sevire permiserit, ei ad usus iusti iudicii et iniusta illius voluntas servit. Paululum vero manum postulat extendi, quia exteriora sunt que expetit conteri. Neque enim Satan aliquid multum se facere putat, nisi cum in anima sauciat, ut ab illa patria feriens revocet¹⁴⁴
(lib. 2 Mora. cap. 10) BD 20.51]

¹⁴² semper sit CPS; sit semper M

¹⁴³ in Mor. dicit PS; in Mor. CRV; om. M

¹⁴⁴ a qua ipse longe telo superbiae suae prostratus iacet add. M, om. CPVS

*Quod quatuor modis loquatur Deus ad diabolum, et tribus modis diabolus ad Deum.
Gregorius in Moralibus¹⁴⁵*

Sciendum vero est quia, sicut hoc loco discimus, quatuor modis loquitur Deus ad diabolum, tribus modis diabolus ad Deum¹⁴⁶, quia et vias iniustas eius arguit, et electorum suorum contra illum iustitiam proponit, et tentandam eorum innocentiam ei concedendo permittit, et aliquando eum ne tentare audeat prohibet. Iniustas enim vias eius redarguit, sicut iam dictum est, Unde venis? Electorum suorum contra illum iustitiam proponit, cum ait, Considerasti servum meum Iob, quod non sit similis ei super terram? Tentandam eorum¹⁴⁷ innocentiam ei concedendo permittit, sicut dicit, Ecce universa que habet in manu tua sunt. Rursusque eum a tentatione prohibet, cum dicit, Tantum in eum ne extendas manum tuam. Tribus autem modis loquitur diabolus ad Deum, cum vel vias suas insinuat, vel electorum innocentiam fictis criminibus accusat, vel tentandam eandem innocentiam postulat. Vias quippe suas insinuat, quia ait, Circuivi terram, et perambulavi eam. Electorum innocentiam accusat, quia dicit, Nunquid frustra timet Iob Deum? Nonne tu vallasti eum ac domum eius, universamque substantiam per circuitum? Tentandam eandem innocentiam postulat, cum dicit, Extende manum tuam, et tange cuncta que possidet, nisi in faciem benedixerit tibi.

(lib. 2 Moral. cap. 7) BD 20.52]

¹⁴⁵ in Mor. CPS; om. M

¹⁴⁶ Greg. - Mor. Sciendum - Deum in mg. P

¹⁴⁷ in mg. C

Quod non sit palma victoriae nisi¹⁴⁸ labore certaminis. Ex Dialogo Gregorii¹⁴⁹

Sine labore certaminis non est palma victoriae. Unde ergo victores sunt, nisi quia contra antiqui hostis insidias decertaverunt? Malignus quippe spiritus cogitationi, locutioni, atque operi nostro semper assistit, si fortasse quid inveniatur unde apud examen eterni iudicis accusator existat. Vis etenim nosse quomodo ad decipiendum semper assistat? Quidam qui nunc nobiscum sunt rem quam narro testantur, quod vir vite venerabilis, Stephanus nomine, Valerie provincie presbiter fuit, huius nostri Bonifacii diaconi atque dispensatoris ecclesie cognatione proximus. Qui quadam die de itinere domum regressus, mancipio suo negligenter loquens, precepit, dicens, Veni, diabole, discalcea me. Ad cuius vocem mox ceperunt se caligarum corrigie in summa velocitate dissolvere, ut aperte constaret quod ei ipse qui nominatus fuerat ad extrahendas caligas diabolus obedisset. Quod mox ut presbiter vidit, vehementer expavit, magnisque vocibus cepit clamare, dicens, Recede, miser, recede, non enim tibi sed mancipio meo locutus sum. Ad cuius vocem protinus recessit, ita ut invente sint magna iam ex parte dissolute corrigie, ex parte remanserint. Qua in re colligi potest antitiquus hostis, qui tam presto est factis corporalibus, quam nimiis insidiis nostris cogitationibus insistit.

(li. 3 Dial. c. 20) BD 20.53]

¹⁴⁸ nisi CRM; sine PVS

¹⁴⁹ Ex Dial. Greg. CPS; Gregorius M

De creatura et natura¹⁵⁰, ministerio et¹⁵¹ angelorum, et de casu apostatarum. Sanctus Isidorus in libro Officiorum sic loquitur

Angelorum nomen officii est, non nature. Nam secundum naturam spiritus nuncupantur. Quando enim de celis ad annuntiandum hominibus mittuntur, ex ipsa annuntiatione angeli nominantur. Natura enim spiritus sunt. Tunc autem angeli vocantur, quando mittuntur. Natura angelorum mutabilis est, sed facit eos incorruptos caritas sempiterna. Gratia dicimus, non natura esse incommutabiles angelos. Nam si natura incommutabiles essent, diabolus utique non cecidisset. Mutabilitati itaque nature suffragatur in illis contemplatio Creatoris. Inde et privatus est apostata angelus, dum fortitudinem suam non a Deo, sed a se voluit custodiri. Ante omnem creaturam angeli facti sunt, dum dictum est, Fiat lux. De ipsis enim dicit Scriptura, Prior omnium creata est sapientia. Lux enim dicuntur, participando luci eterne; sapientia vero dicuntur, ingenite inherendo Sapientie. Et dum mutabiles sint natura, non tamen sinit eos contemplatio mutari divina. Ante omnem creaturam¹⁵² mundi creati sunt angeli, et ante omnem creationem angelorum diabolus conditus est, sicut scriptum est, Ipse est principium viarum Dei. Unde et ad comparationem angelorum archangelus appellatus est. Prius enim creatus extitit ordinis prelatione, non temporis quantitate. Primatum habuisse inter angelos diabolum excellentia prelationis constat, ex qua fiducia cecidit, ita ut sine reparatione laberetur. Cuius prelationis excellentiam propheta his verbis annuntiat, Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei, abietes non adequaverunt summitatem illius Omne lignum paradisi non est assimilatum ei, quoniam speciosiore fecit eum Deus. Distat conditio angeli a conditione hominis; homo enim ad Dei similitudinem conditus est; archangelus vero qui lapsus est, signaculum Dei similitudinis appellatus est, testante Domino per Ezechielem, Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti. Quanto enim subtilior est eius natura, tanto plenius extitit ad similitudinem divine veritatis expressa. Prius de celo cecidisse diabolum liquet quam homo conderetur. Nam mox ut factus est, in superbiam erupit, et precipitatus de celo est. Nam, iuxta Veritatis testimonium, Ab initio mendax fuit, et in veritate non stetit, quia statim ut factus est, cecidit. Fuit quidem in veritate conditus, sed non stando confestim a veri tate est lapsus. Uno superbie lapsu, dum Deo per tumorem se conferunt, et homo cecidit, et diabolus. Sed homo reversus ad penitentiam Deo se inferiorem esse cognoscit; diabolus vero non solum hoc contentus quod se Deo equalem existimans cecidit, insuper etiam superiorem se Deo dicit, secundum Apostoli dictum, qui ait de Antichristo, Qui adversatur, et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Diabolus ideo iam non petit veniam, quia non compungitur ad penitentiam. Membra vero eius sepe per hipocrisin deprecantur, quod tamen pro mala conscientia adipisci non merentur. Discat humana miseria quod ea causa citius provocetur Deus prestare veniam, dum infirmo compatitur homini, quia ipse homo traxit ex parte inferiori infirmitatem peccandi, hoc est ex carne, qua inclusa anima detinetur. Apostate vero angeli ideo veniam non habent, quia carnalis fragilitatis nulla infirmitate gravati sunt ut peccarent. Homines autem post peccatum idcirco revertuntur ad veniam, propterea quod ex lutea materia pondus traxerunt infirmitatis, ideoque pro infirma carnis conditione reditus patet homini ad salutem, sicut et Psalmista dicit, Ipse scit figmentum nostrum. Memento, Domine, quod

¹⁵⁰ cr. et nat. CP; cr. et nat. et RV; nat. et cr. et S; cr. nat. M

¹⁵¹ et CP; om. RVSM

¹⁵² [creationem, or.] add. Fr

terra sumus. Et iterum, Memorare, inquit, que sit mea substantia. Postquam apostate angeli ceciderunt, reliqui perseverantia eterne beatitudinis solidati sunt. Unde et post celi creationem in principio repetitur, Fiat firmamentum. Et vocatum est firmamentum celum. Nimirum ostendens quod post angelorum ruinam, hi qui permanserunt firmitatem meruerunt eterne perseverantie et beatitudinis, quam antea minus acceperant. Unde oportet agnosci quod malorum iniquitas sanctorum serviat utilitati, quia unde mali corruunt, inde boni proficiunt. Bonorum angelorum numerus, qui post ruinam angelorum malorum est diminutus, ex numero electorum hominum supplebitur, qui numerus soli Deo est cognitus. Inter angelos distantia potestatum est, et pro graduum dignitate ministeria eisdem sunt distributa, alique aliis preferuntur, tam culmine potestatis quam scientia virtutis. Subministrant igitur alii aliorum preceptis atque obediunt iussis. Unde et ad prophetam Zachariam angelus angelum mittit, et quecumque annuntiare debeat precipit. Novem esse distinctiones, vel ordines angelorum sacre Scripture testantur, id est, angeli, archangeli, throni, dominationes, virtutes, principatus, potestates, cherubim et seraphim. Horum ordinum numerum etiam Ezechiel propheta describit sub totidem nominibus lapidum, cum de primatu apostate angeli loqueretur, Omnis, inquit, lapis pretiosus operimentum tuum, sardius, et topazius, et iaspis, chrysolithus, et onyx, et berillus, sapphirus, carbunculus, et smaragdus, quo numero lapidum ipsi ordines designati sunt angelorum; quos apostata angelus ante lapsum, quasi in vestimento ornamenti sui affixos habuit, ad quorum comparisonem dum se clariorem cunctis aspexit, confestim intumuit, et cor suum ad superbiam elevavit. Angeli semper in Deo gaudent, non in se. Malus vero ideo est diabolus, quia non que Dei, sed que sua sunt requisivit. Nulla autem maior iniquitas, quam non in Deo, sed in se velle quempiam gloriarum. Angeli in verbo Dei cognoscunt omnia antequam fiant in re; et que apud homines adhuc futura sunt, angeli, iam revelante Deo, noverunt. Prevaricatores angeli, etiam sanctitate amissa, non tamen amiserunt vivacem nature angelice sensum. Triplici enim modo pre scientie acumine vigent, id est, subtilitate nature, experientia temporum, revelatione superiorum potestatum. Quoties Deus quocumque flagello huic mundo irascitur, ad ministerium vindicte apostate angeli mittuntur; qui tamen divina potestate coercentur, ne tantum noceant quantum cupiunt. Boni autem angeli ad ministerium salutis humane deputati sunt, ut curas administrarent mundi, et regant omnia¹⁵³ iussu Dei, testante. Apostolo, Nonne omnes, inquit, sunt administratorii spiritus in ministerium missi, propter eos qui hereditatem capient salutis? Angeli corpora in quibus hominibus apparent de superno ere sumunt, solidamque speciem ex celesti elemento induunt, per quam humanis obtutibus manifestius demonstrantur. Singule gentes prepositos angelos habere creduntur, quod ostenditur testimonio angeli Danieli loquentis, Ego, inquit, veni ut nuntiarem tibi, sed princeps regni Persarum mihi restitit. Et post alia, Non est qui me adiuvet nisi Michael princeps noster. Item omnes homines angelos habere probantur, loquente Domino in Evangelio, Amen dico vobis quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in celis est. Unde et Petrus in Actibus apostolorum cum pulsaret ianuam dixerunt intus apostoli, Non est Petrus, sed angelus eius est. Si Deum angeli contuentur et vident, cui Petrus apostolus dicit, In quem desiderant angeli Dei conspicerem? Item. Deum non contuentur, nec vident quo modo, iuxta sententiam Domini, angeli eorum semper vident faciem Patris, qui in celis est? Sed bene utrumque est. Nam veraciter credimus quod

¹⁵³ [animas] *add.* M

Deum angeli et vident et videre desiderant, et habent et habere festinant, et amant et amare nituntur. Si enim sic videre desiderant, ut effectum¹⁵⁴ desiderii non perficiantur, desiderium hoc necessitatem habet. Necessitas ista penalis est et¹⁵⁵ beatis angelis omnis pena longe est, quia nunquam simul pena et beatitudo conveniunt. Rursum si eos dicimus Dei visione satiari, satiety fastidium habere solet; et scimus illos Dei visionem, quam et desiderant, fastidire non posse. Quid ergo est, nisi ut miro modo simul utrumque credamus, quia et desiderant et satiantur? Sed desiderant sine labore, et satiantur sine fastidio. Ne enim sit in desiderio necessitas, desiderantes satiantur. Et iterum. Ne sit in satiety fastidium, satiati¹⁵⁶ desiderant. Vident ergo angeli faciem Patris per satiety, sed quia satiety ista fastidium nescit, angeli desiderant in eum prospicere semper. Ubiqumque in Scripturis sanctis pro Deo angelus ponitur, non Pater, non Spiritus sanctus, sed pro incarnationis dispensatione, solus Filius intelligitur. Ante Dominice incarnationis adventum, discordia inter homines et angelos fuit; veniens autem Christus pacem in se et angelis et hominibus fecit. Eo quippe nato clamaverunt angeli, In terra pax hominibus bone voluntatis. Per incarnationem igitur Christi, non solum Deo reconciliatus est homo, verum etiam pax inter angelos et homines reformata est. Discordia igitur ante adventum Christi angelorum et hominum fuisse per id maxime intelligitur, quod salutati in Veteri Testamento ab hominibus angeli, despiciunt resalutari¹⁵⁷ ab eis. Quod in Novo Testamento a Iohanne factum, non solum reverenter angelus suscipit, verum etiam ne faciat interdicat. Ob hoc homo in Veteri Testamento despicitur, nec resalutatur ab angelo, eo quod homo adhuc nondum transisset in Deum. Suscipitur autem homo a Deo, et reverenter salutatur ab angelo. Nam et Mariam angelus Gabriel legitur salutasse, et Iohanni angelum salutanti ab eodem angelo dicitur, Vide ne feceris, conservus enim tuus sum et fratrum tuorum. Per quod agnoscitur per incarnationem Dominicam pacem hominibus fuisse et angelis redditam.

(li. I de summo bono, cap. 12) BD 20.54]

66

Quod supernorum civium numerus et finitus sit, et infinitus. Gregorius in Moralibus

¹⁵⁴ [affectu] *add.* M²

¹⁵⁵ [sed a, or.] *add.* Fr

¹⁵⁶ [satiari, or.] *add.* Fr

¹⁵⁷ resalutari CPS; se salutari M, *add.* [resalutari] M²

Supernorum civium numerus et infinitus et definitus exprimitur, ut qui Deo est numerabilis, esse nobis innumerabilis demonstratur, quamvis aliud est assistere, aliud ministrare. Assistunt enim ille procul dubio potestates, que ad quedam hominibus nuntianda non exeunt. Ministrant vero hi qui ad explenda officia nuntiorum veniunt, sed tamen ipsi quoque contemplatione ab intimis non recedunt. Et quia plures sunt qui ministrant quam hi qui principaliter assistunt, assistentium numerus quasi definitus, ministrantium vero infinitus ostenditur.¹⁵⁸ Angelicos vero spiritus recte Dei milites dicimus, quia decertare eos contra potestates ereas non ignoramus. Que tamen certamina non labore sed imperio peragunt, quia quicquid agendo contra immundos spiritus appetunt, ex adiutorio cuncta regentis possunt.

(lib. 17, c. 7) BD 20.55]

67

Quod omnis culpa ante discessum munere oblationis solvatur. Ex Dialogo Gregorii

¹⁵⁸ (Ibid. cap. 8.) *add. M*²

Sed neque hoc silendum existimo quod actum in monasterio meo ante hoc¹⁵⁹ triennium reminiscor. Quidam namque monachus, Iustus nomine, medicinali arte fuerat imbutus, qui mihi, in eodem¹⁶⁰ monasterio constituto, sedulo obsequi atque in assiduis egritudinibus meis excubare consueverat. Hic itaque languore corporis preventus ad extrema deductus est. Cui in ipsa molestia sua frater germanus, nomine Copiosus, serviebat, qui ipse quoque nunc in hac urbe per eandem medicine artem temporalis vite stipendia sectatur. Sed predictus Iustus cum iam se ad extrema pervenisse cognovisset, eidem fratri suo Copioso quia occultos tres aureos haberet innotuit. Quod nimirum fratribus non potuit celari. Sed subtiliter indagantes, atque illius omnia medicamenta perscrutantes, eosdem tres aureos in medicamine invenerunt absconsos. Quod mox ut mihi nuntiatum est, tantum malum de fratre, qui nobiscum communiter vixerat, equanimiter ferre non valui; quippe quia eiusdem mei monasterii semper regula fuerat, ut cuncti fratres ita communiter viverent quatenus eis singulis nulla habere propria¹⁶¹ liceret. Tunc nimio merore percussus, cogitare cepi, vel quid ad purgationem morientis facerem, vel quid ad exemplum viventibus fratribus providerem. Pretioso igitur eiusdem monasterii preposito ad me ascito dixi, Vide ut nullus ex fratribus se ad eum morientem iungat, nec sermonem consolationis ex cuiuslibet eorum ore percipiat, sed cum in morte constitutus fratres exquisierit, ei suus frater carnalis dicat quia, propter aureos quos occulte habuit, a cunctis fratribus abominatus sit, ut saltem in morte de culpa mentem ipsius amaritudo transverberet, atque a peccato quod perpetravit, purget. Cum vero mortuus fuerit, corpus illius cum fratrum corporibus non ponatur, sed quolibet fossam in sterquilinio facite, et in ea corpus eius proiicite, ibique super¹⁶² eum tres aureos quos reliquit iactate, omnes simul clamantes, Pecunia tua tecum sit in perditionem, et sic eum terra cooperite. In quibus utrisque rebus unam morienti, alteram vero volui viventibus fratribus prodesse, ut et illum amaritudo mortis a culpa solubilem faceret, et istos avaritiae tanta dampnatio misceri in culpa prohiberet¹⁶³. Quod ita factum est; nam cum idem monachus pervenisset ad mortem, et anxie quereret fratribus se commendare, nullusque e fratribus se ei applicare, et loqui dignaretur, ei carnalis frater cur ab omnibus esset abominatus innotuit. Qui protinus de reatu vehementer gemit, atque in ipsa tristitia e corpore exivit. Qui ita est sepultus ut dixi. Sed fratres omnes, ex eadem eius sententia perturbati, ceperunt singuli extrema queque et vilia, que eis semper habere regulariter licuerat, ad medium proferre, vehementerque formidare ne quid apud se esset unde reprehendi potuissent. Cum vero post mortem eius triginta iam essent dies evoluti, cepit animus meus defuncto fratri compati, eiusque cum dolore gravi supplicia pensare, et si quod esset ereptionis eius remedium querere. Tunc evocato ad me eodem Pretioso monasterii mei preposito, tristis dixi, Diu est quod frater ille qui defunctus est in igne cruciatur, debemus ei caritatis aliquid impendere, et eum, in quantum possumus, ut eripiatur adiuvare. Vade itaque, et ab hodierna die diebus triginta continuis offerre pro eo sacrificium stude, ut nullus omnino pretermittatur dies, quo pro absolute illius salutaris hostia non immoletur¹⁶⁴. Qui protinus abscessit, et paruit. Nobis autem alia

¹⁵⁹ *ss V*

¹⁶⁰ *ss V*

¹⁶¹ *in mg. C*

¹⁶² *ss V*

¹⁶³ [terreret et a culpa prohiberet] *add. M²*

¹⁶⁴ [offeratur] *add. M²*

curantibus, atque evolutos dies non numerantibus, idem frater qui defunctus fuerat, nocte quadam fratri suo germano Copioso per visionem apparuit. Quem ille cum vidisset, inquisivit dicens, Quid est, frater? Quomodo es? Cui ille respondit, Nunc usque male fui, sed iam modo bene sum, quia hodie communionem recepi. Quod idem Copiosus pergens protinus fratribus in monasterio indicavit. Fratres vero sollicite computaverunt dies, et repererunt quod ipse dies extitit, quo pro eo tricesima oblatio fuit impleta. Cumque et Copiosus nesciret quid pro eo fratres egissent, et fratres ignorarent quid de illo Copiosus vidisset, uno eodemque tempore, dum cognoscit ille quid isti egerant, atque illi cognoscunt quid ipse viderat, concordante simul visione et sacrificio, res apte claruit quia frater, qui defunctus fuerat, per salutarem hostiam supplicium¹⁶⁵ evasit.
(*li. 4, c. 55*) *BD 20.56*]

¹⁶⁵ -ci- ss V

*Quod sacra oblatio post mortem animabus prodesse possit, si non sunt¹⁶⁶ culpe
indissolubiles. Ex Dialogo Gregorii*

Si culpe post mortem insolubiles non sunt, multorum solet animas etiam post mortem sacra oblatio hostie salutaris adiuuare, ita ut hanc nonnunquam ipse defunctorum anime expetere videantur. Nam predictus Felix episcopus a quodam venerabilis vite presbitero, qui usque ante biennium vixit, et in diecesi Centumcellensis urbis habitabat, atque ecclesie Beati Iohannis que in loco qui Tauriana dicitur sita est, preerat, cognovisse se asserit quod idem presbiter in eo loco in quo aque calide vapores nimios faciunt, quoties necessitas corporis exigebat, lavari consueverat. Ubi dum die quadam fuisset ingressus, invenit quemdam incognitum virum ad suum obsequium preparatum, qui sibi de pedibus calceamenta abstraheret, vestimenta susciperet, et exeunti de caloribus sabana preberet, atque omne ministerium cum magno famulatu perageret. Cumque hoc sepius fieret, idem presbiter die quadam ad balnea iturus, intra semetipsum cogitans dixit, Viro illi qui mihi solet tam devotissime ad lavandum obsequi, ingratus apparere non debeo, sed aliquid me necesse est ei pro munere portare. Tunc duas secum oblationum coronas detulit. Qui mox ut pervenit ad locum, hominem invenit, atque ex more eius obsequio in omnibus usus est. Lavit itaque, et cum iam vestitus voluisset egredi, hoc quod secum detulerat, obsequenti sibi viro pro benedictione obtulit petens ut benigne susciperet quod ei caritatis gratia offerret. Cui ille merens afflictusque respondit, Mihi ista quare das, Pater? Iste panis sanctus est, et ego hunc manducare non possum. Etenim quem vides, aliquando huius loci dominus fui, sed pro culpis meis hic post mortem deputatus sum. Si autem mihi prestare vis, omnipotenti Deo pro me offer hunc panem, ut pro peccatis meis intervenias, et tunc te¹⁶⁷ exauditum esse cognosce, cum huc ad lavandum veneris, et me minime inveneris. In quibus verbis disparuit, et is qui homo esse videbatur, evanescendo innotuit quia spiritus fuit. Idem vero presbiter hebdomada continua sese pro eo in lacrimis afflixit, salutarem quotidie hostiam obtulit, et reversus postea ad balneum, eum minime invenit. Qua ex re quantum prosit animabus immolatio sacre oblationis ostenditur, quando hanc et ipsi mortuorum spiritus a viventibus petunt, et signa indicant quibus per eam absoluti videantur.

(li. 4, c. 55) BD 20.57]

¹⁶⁶ sunt CRPV; ? S; sint M

¹⁶⁷ ss V

Quod beatius sit quemque liberum hinc exire, quam post mortem libertatem querere. Ex Dialogo Gregorii¹⁶⁸

Cunctis ostendatur¹⁶⁹ quia si insolubiles culpe fuerint, ad absolutionem prodesse minime etiam mortuis victima sacre oblationis possit. Sed sciendum est quia illis sacra victima mortuis prosit, qui hic vivendo obtinuerint, ut eos etiam post mortem bona adiuvent que hic pro ipsis ab aliis fiunt. Inter hec autem pensandum est quod tutior via sit, ut bonum quod quisque post mortem suam sperat agi per alios, agat, dum vivit, ipse per se. Beatius quippe est liberum exire quam post vincula libertatem querere.

(ex Dialogis Gregorii li. 4, c. 58) BD 20.58]

¹⁶⁸ Ex dial. Greg. CR; Ex dial. P; Greg. ex dial. V; om. SM

¹⁶⁹ -atur CRSM; -itur PV

Quod nullus debeat rogare pro peccato quod est ad mortem. Gregorius in Moralibus suis¹⁷⁰

Peccatum quippe usque ad inferos ducitur, quod ante finem vite presentis per correctionem ad penitentiam non emendatur. De quo videlicet peccato per Iohannem dicitur, Est peccatum ad mortem; non pro illo dico ut roget quis. Peccatum namque ad mortem est peccatum usque ad mortem, quia scilicet peccatum quod hic non corrigitur, eius venia frustra postulatur. De hoc adhuc subditur, Obliviscatur eius misericordia. Omnipotentis Dei misericordia oblivisci eius dicitur, qui omnipotentis Dei iustitiam fuerit oblitus. Quisquis enim eum nunc iustum non timet, post invenire non valet misericordem. *(lib. 16, c. 31) BD 20.59]*

¹⁷⁰ suis CPV; *om.* RSM

*Quod*¹⁷¹ *omnes anime electorum credende sint esse in celo, et iniquorum anime in inferno. Ex Dialogo Gregorii*¹⁷²

Inquisitioni mee iam video sufficienter satisfactum, sed et hoc est adhuc quod questione animam pulsat, quia, cum superius dictum sit esse iam sanctorum animas in celo, restat procul dubio ut iniquorum quoque anime esse non nisi in inferno credantur. Et quid de hac re habeat veritas¹⁷³ ignoro. Nam humana estimatio non habet peccatorum animas posse ante iudicium cruciari. Gregorius¹⁷⁴. Si esse sanctorum animas in celo sacri eloquii satisfactione credidisti, oportet ut per omnia esse credas et iniquorum animas in inferno, quia ex retributione eterne iustitie ex qua iam iusti gloriantur, necesse est per omnia ut et iniusti crucientur. Nam sicut electos beatitudo letificat, ita credi necesse est quod a die exitus sui ignis reprobos exurat.

(lib. 4, c. 28) BD 20.60]

72

Quod sicut finis non est gaudio bonorum, sic finis non est tormentis malorum. Ex Dialogo Gregorii

¹⁷¹ Quod CRM; Ut SPV

¹⁷² Petrus *add.* PV, *om.* CRSM

¹⁷³ *ss* V

¹⁷⁴ Greg. RPVM; *om.* C

Petrus interrogat. Responsio Gregorii¹⁷⁵. Numquidnam, queso te, dicimus eos qui semel illic mersi fuerint semper arsueros? Gregorius. Constat nimirum et incunctanter verum est quia, sicut finis non est gaudio bonorum, ita finis non erit tormentis malorum. Nam cum Veritas dicat, Ibunt hi in supplicium eternum, iusti autem in vitam eternam, quia verum est quod promisit, falsum procul dubio non erit quod minatus est Deus.
(lib. 4, c. 44). BD 20.61]

¹⁷⁵ Petrus - Greg. CRP; *om.* S; Petrus VM

Quod ita non¹⁷⁶ sit, ut quidam affirmant, quod Deus ob hoc minatus sit eternam penam peccantibus ut corrigeret a malis. Ex Dialogo Gregorii

Petrus¹⁷⁷. Quid¹⁷⁸ si quis dicat, Idcirco Deus peccantibus eternam penam minatus est, ut eos a peccatorum perpetratoe compesceret? ¹⁷⁹Si falsum est quod minatus est ut ab iniustitia corrigeret, etiam falsa est pollicitus, ut ad iustitiam provocaret. Sed quis hoc dicere, vel insanus presumat? Et si minatus est quod non erat impleturus, dum asserere cum misericordem volumus, fallacem, quod nefas est dicere, predicare compellimur. (*proxime post*). *BD 20.62]*

¹⁷⁶ ita non CPS; non ita M

¹⁷⁷ Petrus CPVM; *om.* S

¹⁷⁸ Quid CRVM; Quod PS

¹⁷⁹ Gregorius *add.* VM, *om* CPS

*Cur peccata que cum fine perpetrata sunt, sine fine puniantur. Ex Dialogo Gregorii*¹⁸⁰
¹⁸¹Scire velim quomodo iustum sit ut culpa, que cum fine perpetrata est, sine fine puniatur. ¹⁸²Hoc diceretur recte¹⁸³ si districtus Iudex non corda hominum, sed facta pensaret. Iniqui enim ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt. Nam voluissent utique, si potuissent, sine fine vivere, ut potuissent sine fine peccare. Ostendunt enim, quia in peccato semper vivere cupiunt, qui nunquam desinunt peccare dum vivunt. Ad magnam ergo iustitiam iudicantis pertinet, ut nunquam careant supplicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato.
(*Ibidem*) BD 20.63]

¹⁸⁰ Greg. ; om. V

¹⁸¹ Petrus add. VM, om. CRP

¹⁸² GREGORIUS add. VM

¹⁸³ dic. recte CPVS; recte dic. M

Quod pius sit Deus, et non pascatur cruciatu miserorum, iustus autem, et ideo non sedetur¹⁸⁴ in perpetuum ab iniquorum ultione. Ex Dialogo Gregorii¹⁸⁵

¹⁸⁶Sed nullus iustus crudelitate pascitur, et delinquens servus a domino iusto idcirco cedi precipitur ut a nequitia corrigatur. Ad hoc enim vapulat ut emendari debeat. Iniqui autem gehenne igni traditi, si ad correctionem non veniunt, quo fine semper ardebunt? Gregorius. Omnipotens Deus quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur. Quia autem iustus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Sed iniqui omnes eterno supplicio deputati sua quidem iniquitate puniuntur, et tamen ad aliquid ardebunt, scilicet ut iusti omnes et in Deo videant gaudia que percipiunt, et in illis respiciant supplicia que evaserunt, quatenus in eternum tanto magis divine gratie debitores se esse cognoscant quanto magis in eternum mala puniri conspiciunt, que eius adiutorio vicerunt. (*ibidem*) BD 20.64]

¹⁸⁴ -etur CPS; -atur M

¹⁸⁵ om. V

¹⁸⁶ Petrus add. VM, om. CPS

*De hoc, si ante restitutionem corporum anime iustorum in celum recipiantur. Ex Dialogo Gregorii*¹⁸⁷

¹⁸⁸Placet quod dicis. Sed velim nosse si nunc ante restitutionem corporum, in celum recipi valeant anime sanctorum. ¹⁸⁹Hoc neque de omnibus iustis fateri possumus, neque de omnibus negare. Nam sunt quorundam iustorum anime que a celesti regno quibusdam adhuc mansionibus differuntur. In quo dilationis dampno quid aliud innuitur, nisi quod perfecte iustitie aliquid minus habuerunt? Et tamen luce clarius constat quia perfectorum iustorum anime mox ut huius carnis claustra exeunt, in celestibus sedibus recipiuntur. Quod et ipsa per se Veritas testatur, dicans, Ubi cumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et anime. Quia ubi ipse Redemptor noster est corpore, illuc procul dubio colliguntur et anime iustorum. Et Paulus dissolvi desiderat, et cum Christo esse. Qui ergo Christum esse in celis non dubitat, nec Pauli animam esse in celo negat. Qui etiam de dissolutione sui corporis atque in habitatione patrie celestis dicit, Scimus quia si terrestris domus nostra huius habitationis dissolvatur, quod edificationem habemus ex Deo, domum non manufactam, sed eternam in celis.

(li. 4, c. 44). BD 20.65]

77

Quod iusti in die iudicii animarum simul et corporum gloria letabuntur. Ex Dialogo Gregorii

¹⁸⁷ om. V

¹⁸⁸ Petrus add. VM, om. CPS

¹⁸⁹ Gregorius add. VM, om. CPS

¹⁹⁰Si igitur nunc in celo sunt anime iustorum, quid est hoc quod in die iudicii pro sue iustitie retributione recipiunt¹⁹¹? Hoc in¹⁹² eis nimirum crescit in iudicio, quod nunc animarum sola, postmodum vero etiam corporum beatitudine perfruantur, ut in ipsa quoque carne gaudeant, in qua dolores pro Domino cruciatusque pertulerunt. Pro hac quippe geminata eorum gloria scriptum est, In terra sua duplicia possidebunt. Hinc etiam ante resurrectionis diem de sanctorum animabus scriptum est, Date sunt illis singule stole albe, et dictum est illis ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleretur numerus conservorum et fratrum eorum. Qui itaque nunc singulas acceperunt, in iudicio binas stolas habituri sunt, quia modo animarum tantummodo, tunc autem animarum simul et corporum gloria letabuntur.

(ibidem) BD 20.66]

¹⁹⁰ PETRUS *add. M, om. CPVS*

¹⁹¹ recipiunt CRS; suscipiunt PV; recipient. GREGORIUS M

¹⁹² in CPS; *om. M*

De hoc, si boni bonos in regno, vel si¹⁹³ mali malos in supplicio agnoscunt¹⁹⁴. Ex Dialogo Gregorii

Petri interrogatio¹⁹⁵. Nosse vellem si boni bonos in regno, vel¹⁹⁶ mali malos in supplicii agnoscant? Gregorius¹⁹⁷. Huius rei sententia in verbis est dominicis, quam iam superius protulimus, luce clarius demonstrata. In quibus cum dictum esset, Homo quidam erat dives, et induebatur purpura et bisso, et epulabatur quotidie splendide, et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius ulceribus plenus, cupiens saturari de micis que cadebant de mensa divitis, et nemo illi dabat, sed et canes veniebant et lingebant ulcera eius subiunctum est, quod Lazarus mortuus portatus est ab angelis in sinum Abrahe, et mortuus dives sepultus est in inferno. Qui elevans oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe et Lazarum in sinu eius, et ipse clamans dixit, Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam ut refrigeret linguam meam. Cui Abraham dixit, Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. Dives autem de seipso iam spem salutis non habens, ad promerendam suorum salutem convertitur, dicens, Rogo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei; habeo enim quinque fratres, ut testetur illis ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Quibus verbis aperte declaratur quia et boni bonos, et mali malos agnoscant. Si igitur Abraham Lazarum minime recognosceret, nequaquam ad divitem positum in tormentis de transacta eius contritione loqueretur dicens quod mala receperit in vita sua. Et si mali malos non recognoscerent¹⁹⁸, nequaquam dives in tormentis positus fratrum suorum etiam absentium meminisset. Quomodo enim presentes non posset agnoscere, qui etiam pro absentium memoria curavit exorare? Qua in re illud quoque ostenditur quod nequaquam ipse requisisti, quia et boni malos, et mali cognoscunt bonos. Nam et dives ab Abraham cognoscitur, cui dictum est, Recordare quia recepisti bona in vita tua; et electus Lazarus a reprobo est divite cognitus, quem mitti precatur ex nomine, dicens, Mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam. In qua videlicet cognitione utriusque partis cumulus retributionis excrescit, ut et boni amplius gaudeant, qui secum eos letari conspiciunt quos amaverunt, et mali dum cum eis torquentur quos in hoc munde despecto Deo, dilexerunt, eos non solum sua, sed etiam eorum pena consumat. Fit autem in electis quiddam mirabilius, quia non solum eos cognoscunt quos in hoc mundo noverunt, sed velut visos ac cognitos cognoscunt bonos, quos nunquam viderunt. Nam cum antiquos Patres in illa eterna hereditate viderint, eis incogniti per visionem non erunt quos in opere semper noverunt. Quia enim illic omnes communi claritate Deum conspiciunt, quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciunt? Nam quidam noster vite venerabilis vir, religiosusque valde et laudabilis, cum ante triennium moreretur, sicut religiosi alii qui presentes fuerunt testati sunt, in hora sui exitus Ionam prophetam Ezechielem quoque et Danielelem cepit aspicere. Quos dum venisse ad se diceret, et depressis luminibus eis reverentiae obsequium preberet, ex carne eductus est. Qua in re aperte datur intelligi que erit in illa incorruptibili vita notitia, si vir iste adhuc in carne positus, prophetas sanctos, quos nimirum nunquam viderat, agnovit.

¹⁹³ si CPS; *om.* M

¹⁹⁴ -unt CPS; -ant M

¹⁹⁵ Pet. int. CRS; *om.* P; Petrus VM

¹⁹⁶ si *add.* PV, *om.* CSM

¹⁹⁷ Greg. P²VM; *om.* CRPS

¹⁹⁸ re- *ss* V

Solet autem plerumque contingere ut egressura anima eos etiam recognoscat, cum quibus pro qualitate culparum vel etiam premiorum, in una est mansione deputanda; quod multi in eo exitu vident, quos aut in regno aut in supplicio pares habebunt.

(lib. 4, c. 33) BD 20.67]

79

*De hoc si¹⁹⁹ ignis purgatorius credendus sit qui post mortem animas a peccatis expurget.
Ex Dialogo Gregorii²⁰⁰*

Petri interrogatio²⁰¹. Discere vellem si post mortem ignis purgatorius²⁰² esse credendus est. Gregorius. In Evangelio Dominus dicit, Ambulate dum lucem habetis. Per prophetam quoque ait, Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adiuvi te. Quod Paulus apostolus exponens dixit, Ecce nunc tempus acceptabile, etc. Salomon quoque ait, Quodcumque potest manus tua facere, instanter operare, quia nec opus, nec²⁰³ ratio, nec scientia, nec sapientia erit apud inferos quo tu properas. David quoque ait, Quoniam in seculum misericordia eius. Ex quibus nimirum sententiis constat quia qualis hinc quisque egreditur, talis in iudicio presentatur. Sed tamen de quibusdam levibus culpis esse ante iudicium purgatorius ignis credendus est, eo quod Veritas ait, Quia si quis in Spiritum sanctum blasphemiam dixerit, neque in hoc seculo dimittetur ei, neque in futuro. In qua sententia datur intelligi quasdam culpas in hoc seculo, quasdam vero in futuro posse laxari. Quod enim de uno negatur, consequenter intellectus patet quia de quibusdam conceditur. Sed tamen ut predixi hoc de parvis minimisque peccatis fieri posse credendum est, sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum cure rei familiaris, que vix sine culpa ab ipsis agitur, qui culpas qualiter declinare debeant sciunt, aut non in gravibus rebus error ignorantie, que cuncta etiam post mortem gravant, si adhuc in hac vita positus minime fuerint relaxata. Nam et cum Paulus dicat Christum esse fundamentum, atque subiungat, Si quis superedificaverit super hoc fundamentum, aurum, et argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscuiusque opus quale sit ignis probabit; si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Quamvis hoc de igne tribulationis in hac nobis vita adhibito possit intelligi, attamen si quis hec de igne future purgationis accipiat, pensandum sollicite est quia illum dixit per ignem posse salvari, non qui super hoc fundamentum ferrum, es, vel plumbum edificat, id est peccata maiora, et idcirco duriora, atque iam tunc insolubilia, sed ligna, fenum, stipulam, id est peccata minima atque levissima, que ignis facile consumit. Hoc tamen sciendum est quia illic saltem de minimis nil quisque purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac vita adhuc positus ut illic obtineat promereatur.

(lib. 4, c. 39) BD 20.68]

80

¹⁹⁹ ss C

²⁰⁰ Ex – Greg. om. V

²⁰¹ Petri interr. CPSL; P. V; PETRUS M

²⁰² ignis purg. CRLM; purg. PS; purg. ignis V

²⁰³ ss V

*Quod unus sit gehenne ignis, sed non uno modo omnes cruciet. Ex Dialogo Gregorii.²⁰⁴
Petri interrogatio²⁰⁵*

Queso te, Unus esse gehenne ignis credendus est, an quanta peccatorum diversitas fuerit, tanta quoque et ipsa estimanda sunt incendia esse preparata? Gregorius²⁰⁶. Unus quidem est gehenne ignis, sed non uno modo omnes cruciat peccatores. Uniuscuiusque etenim quantum exigit culpa, tantum illic sentietur pena. Nam sicut in hoc mundo sub uno sole multi consistunt, nec tamen eiusdem solis ardorem equaliter sentiunt, quia alius plus, atque alius minus estuat, ita illic in uno igne non unus est modus incendii, quia quod hic diversitas corporum, hoc illic agit diversitas peccatorum, ut et ignem non dissimilem habeant, et tamen eosdem singulos dissimiliter exurat.

(lib. 4, c. 43). BD 20.69]

81

Quot genera sint oblationis pro defunctis facienda. Ex dictis Augustini

Quatuor sunt genera oblationis, pro valde bonis gratiarum actiones sunt, hoc est, Deo gratias agunt quia bene vixerunt; pro non valde bonis, ut plena remissio fiat; pro non valde malis, propitiationses sunt, ut tolerabilior sit dampnatio; pro valde malis etsi nulla sunt adiumenta mortuorum, qualescumque consolationes vivorum sunt.

(Enchi. c. 110) BD 20.70]

82

²⁰⁴ Ex – Greg. *om.* V

²⁰⁵ Petri interr. CRPS; Petrus VM

²⁰⁶ Greg. P²VM; *om.* CRPS

*Cur sanctorum anime pro peccatoribus non orent, quando eos in igne eterno ardere prospexerint*²⁰⁷. *Ex Dialogo Gregorii. Petri interrogatio*²⁰⁸

Et ubi est quod sancti sint, si pro inimicis suis quos tunc ardere viderint non orabunt? quibus utique dictum est, Pro inimicis vestris orate? Gregorius. Orant²⁰⁹ pro inimicis suis eo tempore quo possunt ad fructuosam penitentiam eorum corda convertere, atque in ipsa conversione salvare. Quid enim aliud pro inimicis orandum est, nisi hoc quod apostolus ait, ut det illis Deus penitentiam ad cognoscendam veritatem, et respiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem?²¹⁰ Et quomodo pro illis tunc orabitur²¹¹, qui iam nullatenus possunt ad iustitie opera ab iniquitate commutari?²¹² Eadem itaque causa est²¹³ non oretur tunc pro hominibus²¹⁴ eterno igne dampnatis, que nunc etiam causa est ut non orent sancti homines pro hominibus infidelibus²¹⁵ impiisque defunctis, nisi quia de eis quos utique deputatos eterno supplicio iam noverint, ante illum iam iudicis iusti conspectum orationis sue meritum cassari refugiunt? Quod si nunc quoque viventes iusti mortuis et dampnatis iniustus minime compatiuntur, quando adhuc aliquid iudicabile de sua carne sese perpeti etiam ipsi noverunt, quanto districtius tunc iniquorum tormenta respiciunt, quando ab omni vite corruptione exuti, ipsi iam iustitie vicinius atque arctius inherebunt? Sic quippe eorum mentes per hoc quod²¹⁶ iustissimo iudici inherent vis distractionis absorbet, ut omnino eis non libeat²¹⁷ quicquid ab illius eterne regule subtilitate discordat.

(*li. 4, c. 44*). *BD 20.71]*

83

²⁰⁷ -int M; -unt V

²⁰⁸ Petri interr. CRP; *om. S*; Petrus VM

²⁰⁹ Erant V

²¹⁰ PETRUS *add. M*

²¹¹ -itur CPVSL; -it M

²¹² GREGORIUS. *add. M, om. CPVS*

²¹³ causa est PVL; ratio cur M

²¹⁴ infidelibus *add. V, om. PSLM*

²¹⁵ eterno igne dampnatis – infidelibus] eterno igne dampnatis – ut non oretur pro diabolo angelisque eius eterno supplicio deputatis. Que nunc etiam infidelibus *in mg. V*²

²¹⁶ *in mg. V*

²¹⁷ libeat C(vel liceat *in mg.*)PV; liceat RSLM; [libeat] *add. M*²

*Quod duobus modis vita dicatur, duobus etiam mors intelligatur. Ex Dialogo Gregorii.
Interrogatio Petri²¹⁸*

Non est iam quod responderi debeat aperte rationi, sed hec nunc questio mentem movet, Quomodo anima immortalis dicitur, dum constat quod in perpetuo igne moratur²¹⁹? Gregorius²²⁰. Quia duobus modis vita dicitur, duobus etiam modis mors debet intelligi. Aliud est namque quod in Domino vivimus, aliud vero quod in hoc quod conditi vel creati sumus, id est, aliud beate vivere, et aliud essentialiter. Anima itaque et mortalis esse intelligitur et immortalis. Mortalis quippe, quia beate vivere amittit. Immortalis autem, quia essentialiter vivere nunquam desinit, et nature sue vitam perdere non valet, nec cum in perpetua fuerit morte dampnata. Illic enim posita beata esse perdet, et esse non perdet. Ex qua re semper agitur²²¹ ut et mortem sine morte, et defectum sine defectu, et finem sine fine patiatur.

(lib. 4, c. 45). *BD* 20.72]

²¹⁸ Petri int. CR; Int. Petri P; *om.* S; Petrus VM

²¹⁹ moratur CPV; moriatur RSM

²²⁰ Greg. P²VM; *om.* CRPS

²²¹ [cogitur] *add.* M²

*Quod electi seu reprobi ad loca communia deducantur in tormentis. Ex Dialogo
Gregorii²²²*

Quod vero sive electi sive reprobi, quorum communis causa in opere fuerit, ad loca etiam communia deducantur, Veritatis verba nobis satisfacerent, etiam si exempla deessent. Ipsa quippe Veritas propter electos in Evangelio dicit, In domo Patris mei mansiones multe sunt. Si enim dispar in illa beatitudine eterna retributio non esset, una potius mansio quam multe essent. Multe ergo mansiones sunt, in quibus et distincti bonorum ordines propter meritorum consortium communiter letantur, et tamen unum denarium omnes laborantes accipiunt, qui multis mansionibus distinguuntur, quia et una est beatitudo quam illic percipiunt, et dispar retributionis qualitas, quam per opera diversa consequuntur. Que nimirum Veritas iudicii sui diem denuntians ait, Tunc dicam messoribus, Colligite zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum. Messores quippe angeli zizania in fasciculos ad comburendum ligant, dum pares paribus in tormentis similibus sociant, ut superbi cum superbis, luxuriosi cum luxuriosis, avari cum avaris, fallaces cum fallacibus, invidi cum invidis, infideles cum infidelibus ardeant. Cum ergo similes in culpa ad tormenta similia adducantur, quia eos locis penalibus angeli deputant, quasi zizaniorum fasciculos ad comburendum ligant.

(lib. 4, c. 35) BD 20.73]

85

De hoc quod in domo Dei multe mansiones sunt. Gregorius in Moralibus

In evangelio Veritas dicit, In domo patris mei mansiones multe sunt. Sed in eisdem multis mansionibus erit aliquo modo ipsa retributionum diversitas concors, quia tanta vis amoris in illa pace nos sociat ut quod in se quisque non acceperit, hoc se accepisse in alio exultet. Unde et non eque laborantes in vinea, eque cuncti denarium sortiuntur. Et quidem apud Patrem mansiones multe sunt, et tamen eundem denarium dispares laboratores accipiunt, quia una cunctis erit beatitudo letitie, quamvis non una sit omnibus sublimitas vite.

(lib. 4, c. 42) BD 20.74]

86

²²² *om. V*

*Quod illum quem semel culpa ad penam pertrahit, misericordia ulterius ad veniam non reducat. Gregorius in Moralibus suis*²²³

Sicut consumitur nubes et pertransit, sic qui descendit ad inferos, non ascendet. Nubes quippe ad altiora suspenditur, sed densata vento impellitur ut currat; calore autem solis dissipatur, ut evanescat. Sic nimirum corda sunt hominum que per accepte rationis ingenium ad alta emigrant; impulsa autem maligni spiritus flatu, pravis²²⁴ desideriorum suorum motibus huc illucque pertrahuntur, sed districta²²⁵ respectu superni iudicis quasi solis calore liquefiunt, et semel locis penalibus tradita ad operationis usum ultra non redeunt. Vir igitur sanctus elationis cursum defectumque humani generis exprimens dicit, Sicut consumitur nubes et pertransit, sic qui descendit ad inferos, non ascendet. Ac si aperte loqueretur, dicens, In altum currendo deficit, qui superbiendo ad interitum tendit; quem si semel culpa ad penam pertrahit, misericordia ulterius ad veniam non reducit. (*lib. 8, c. 14*). *BD 20.75*]

²²³ suis CPV; *om.* RSM

²²⁴ *ss* V

²²⁵ [districto] *add.* M²

Quod Deus dicatur²²⁶ zelans, dicatur iratus, dicatur penitens, dicatur misericors, dicatur prescius. Gregorius in Moralibus

Deus ergo quomodo zelans est, qui in custodienda castitate nostra nullo mentis cruciatu tangitur? Quomodo irascitur, qui in ulciscendis vitiis nostris nulla perturbatione animi commovetur? Quomodo est penitens, qui id quod semel fecerit, te fecisse nequaquam dolet? Quomodo habet misericordiam, qui nunquam cor miserum habet? Quomodo est prescius, dum nulla nisi que futura sunt presciantur? Et scimus quia Deo nihil futurum est, ante cuius oculos preterita nulla sunt, presentia non transeunt, futura non veniunt; quippe quia omne quod nobis fuit et erit in eius prospectu presto est, et omne quod presens est, scire potest potius quam prescire. Et tamen dicitur zelans, dicitur iratus, dicitur penitens, dicitur misericors, dicitur prescius. ut quia castitatem anime uniuscuiusque custodit, humano modo zelans vocetur, quamvis mentis cruciatu non tangatur, et quia culpas percutit, dicitur irasci, quamvis nulla animi perturbatione moveatur, et quia ipse immutabilis id quod voluerit mutat, penitere dicitur, quamvis rem mutet, consilium non mutet; et cum miserie nostre subvenit, misericors vocatur. (li. 20, c. 24) *BD 20.76 adding, quamvis miseris subvenit - presens videt.*

²²⁶ dic. Deus marked for reversal C

Cur Deus suos electos sic permittat mori, ut non²²⁷ in vita illorum ostendat cuius sanctitatis sint. Ex Dialogo Gregorii. Interrogatio Petri. Responsio Gregorii²²⁸

Quid est hoc, queso te, quod omnipotens Deus sic permittit mori, quos tamen post mortem, cuius sanctitatis fuerint non patitur celari? Gregorius²²⁹. Cum scriptum sit, Iustus quacumque morte preventus fuerit, iustitia eius non auferetur ab eo; electi qui procul dubio ad perpetuam vitam tendunt, quid eis obest si ad modicum dure moriantur? Et est fortasse nonnunquam eorum culpa, licet minima, que in eadem debeat morte researi. Unde fit ut reprobis potestatem quidem contra viventes accipiant, sed illis morientibus hoc in eis gravius vindicatur quod contra bonos potestatem sue crudelitatis acceperunt, sicut idem carnifex qui eundem venerabilem diaconum viventem ferire permissus est; gaudere super mortuum permissus non est. Quod sacra quoque testantur eloquia. Nam vir Dei contra Samariam missus, quia per inobedientiam in itinere comedit, hunc in eodem itinere leo occidit. Sed statim illic scriptum est, Quia stetit leo iuxta asinum, et non comedit de cadavere. Ex qua re ostenditur quod peccatum inobedientie in ipsa morte fuit laxatum, quia idem leo qui viventem presumpsit occidere, contingere non presumpsit occisum. Qui enim occidendi ausum habuit, de occisi cadavere comedendi licentiam non accepit, quia is qui culpabilis in vita fuit, punita inobedientia erat iam iustus ex morte. Leo ergo qui prius peccatoris vitam²³⁰ necaverat, custodivit postmodum cadaver iusti.
(lib. 4, c. 24) BD 20.77]

²²⁷ after illorum M, here CPS²; om. VS

²²⁸ Int. P., Gregorius respondit CS; Petri interr. R; Int. P. Resp. Greg. P; Petrus VM

²²⁹ Greg. P²VM; om. CRPS

²³⁰ ss V

*Quod miseris mors fiat sine morte*²³¹. *Gregorius in Moralibus*

Fit ergo miseris mors sine morte, finis sine defectu, quia et mors vivit, et finis semper incipit, et deficere defectus nescit. Quia igitur et mors perimit, et non extinguit; dolor cruciat, sed nullatenus pavorem fugat; flamma comburit, sed nequaquam²³² tenebras decutit²³³.

(*lib. 9, c. 48*) *BD 20.78*]

²³¹ fiat sine morte CPS; sine morte fiat M

²³² *corr. fr.* nequam V

²³³ quantum ad notitiam praesentis vite colligitur, supplicia ordinem non habent, quae non suam per omnia qualitatem tenent *add. M, om. CPS with BD*

Quod in inferno peccatoribus ad consolationem ignis non luceat²³⁴, sed ut magis torqueat. Gregorius in Moralibus

Quamvis illic ignis et ad consolationem non lucet²³⁵, et tamen ut magis torqueat, ad aliquid lucet. Nam sequaces quosque suos secum in tormento reprobis flamma illustrante usuri sunt, quorum amore deliquerunt, quatenus qui eorum vitam carnalem contra precepta Conditoris amaverunt, ipsorum quoque eos interitus in augmento sue dampnationis affligat.

(Proxime post ibidem ca. 49) BD 20.79]

²³⁴ *corr. fr.* liceat V

²³⁵ -et CVSM; -eat P

De eadem re. ²³⁶*In Moralibus*

Sicut ergo electis ignis ardere novit ad solatium, et tamen ardere ad supplicium nescit, ita e diverso gehenne flamma reprobis et nequaquam lucet ad consolationis gratiam, et tamen lucet ad penam, ut dampnatorum oculis supplicium et nulla claritate candeat, et ad doloris cumulum qualiter crucientur ostendat. Quid hic mirum si gehenne ignem credimus habere supplicium simul obscuritatis et luminis, quando experimento novimus, quia et tedarum flamma lucet obscura? Tunc edax flamma comburit quos nunc carnalis delectatio polluit. Tunc infinite patens inferni barathrum devorat quos nunc inanis elatio exaltat; atque qui quolibet ex vitio hic voluntatem callidi persuasoris expleverunt, tunc cum suo duce reprobi ad tormenta perveniunt²³⁷ Et quamvis angelorum atque hominum longe sit natura dissimilis, una tamen pena implicat, quos unus in crimine reatus ligat.

(eodem cap.) BD 20.80]

²³⁶ Gregorius *add. C*, Gregoribus *add. R, om. PVSM*

²³⁷ *(Ibidem, ca. 50) add. M²*

*Quod humana anima ita immortalis sit ut et mori²³⁸ possit et non possit²³⁹. Gregorius in
Moralibus²⁴⁰*

Quia ergo nostre immortalitatis²⁴¹ hoc tempus non ita ut male sit, sed ita perit ut non sit, querendum est quid sit quod non ita ut non²⁴² sit, sed ita perire optatur, ut male sit. Humana enim anima seu angelicus spiritus ita immortalis est, ut mori possit, ita mortalis ut mori non possit. Nam beate vivere, sive per vitium, sive per supplicium perdit, essentialiter autem vivere, neque per vitium, neque per supplicium amittit. A qualitate enim vivendi deficit, sed omnimodo subsistendi interitum nec moriens sentit. Ut ergo breviter dixerim, et immortaliter mortalis est, et mortaliter immortalis.

(lib. 4. c. 7). BD 20.81]

²³⁸ et *add. ss* V

²³⁹ sit ut - possit CPS; sit ut et mori possit, et ita mortalis ut mori non possit M

²⁴⁰ suis dicit *add. PV, om.* CSM

²⁴¹ immort- CRPS; mort- R²VM

²⁴² ut non *ss* V

*Quod corporeus sit ignis gehenne, et non indigeat alia materia nisi reproborum cruciatu.
Gregorius in suis²⁴³ Moralibus*

Miro valde modo paucis verbis expressus est ignis gehenne. Ignis namque corporeus ut esse valeat ignis, corporeis indiget fomentis. Qui cum necesse est ut reservetur, per congesta ligna procul dubio nutritur, nec valet nisi succensus, esse, et nisi refotus, subsistere. At contra gehenne ignis cum sit corporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur, sed creatus semel durat inextinguibilis, et succensione non indiget, et ardore non caret Bene ergo de hoc iniquo dicitur, Devorabit eum ignis qui non succenditur. Quia omnipotentis iustitia futurorum prescia ab ipsa mundi origine gehenne ignem creavit, qui in pena reproborum esse semel inciperet, sed ardorem suum etiam sine lignis nunquam finiret. Sciendum vero est quod omnes reprobi, quia et in anima et carne simul peccaverunt, illic in anima et carne pariter cruciantur.

(lib. 15, c. 14) BD 20.82]

94

Cur anima in corpore manens et egrediens videri non possit. Ex Dialogo Gregorii

Quid mirum, Petre, si egredientem animam non vidisti, quam et manentem in corpore non vides? Nunquidnam modo cum mecum loqueris, quia in me videre non vales animam meam, idcirco me esse exanimem credis? Natura quippe anime invisibilis est, atque ita ex corpore invisibiliter egreditur, sicut in corpore invisibiliter manet. Petrus. Sed vitam anime in corpore manentis pensare possum ex ipsis motibus corporis, quia nisi corpori anima adesset, eiusdem membra corporis moveri non possent. Vitam vero anime post carnem in quibus motibus, quibusve operibus videam, dicas ut ex rebus visis esse colligam, quod videre non possum.

(li. 4, c. 5) BD 20.83]

95

²⁴³ suis CPS; om. VM

Ut²⁴⁴ nullus dubitare debeat esse ea invisibilia que Deo invisibili ministrant. Ex Dialogo Gregorii

Sicut vis anime vivificat et movet corpus, sic vis divina implet que creavit omnia, et alia inspirando vivificat, aliis vero tribuit ut vivant, aliis hoc solummodo prestat ut sint. Quia vero esse non dubitas creantem et regentem, implentem et circumplectentem, transcendentem et subsistentem, incircumscriptum atque invisibilem Deum, ita dubitare non debes hunc invisibilia obsequia habere. Debent quippe ea que ministrant ad eius similitudinem tendere cui ministrant, ut que invisibili serviunt, esse invisibilia non dubitentur. Hec autem que esse credimus, nisi sanctos angelos et spiritus iustorum? Sicut ergo motum considerans corporis, vitam anime in corpore manentis perpendis animo, ita vitam anime excuntis a corpore perpendere debes a summo, quia potest invisibiliter vivere, quam oportet in obsequio invisibilis Conditoris manere. Petrus. Recte totum dicitur, sed mens refugit credere quod corporeis oculis non valet videre.

(Proxime post) BD 20.84]

²⁴⁴ Ut CPS; Quod M

*Quod nulla visibilia videri vel cognosci possint, nisi per invisibilia. Ex Dialogo*²⁴⁵
Gregorii

Cum Paulus dicat, Est enim fides sperandarum rerum substantia, argumentum non apparentum²⁴⁶, hoc veraciter dicitur credi quod non valet videri. Nam credi iam non potest quod videri potest. Ut tamen te breviter reducam ad te, nulla visibilia nisi per invisibilia videntur. Ecce enim cuncta corporea oculus tui corporis aspicit, nec tamen ipse corporeus oculus aliquid videret corporeum, nisi hunc res incorporea ad videndum acueret. Nam tolle mentem que non videtur, et incassum patet oculus qui videbat. Subtrahe animam corpori, remanent procul dubio oculi in corpore aperti. Si igitur per se videbant, cur discedente anima nihil vident? Hinc ergo intellige, quia quoque ipsa visibilia non nisi per invisibilia videntur. Ponamus quoque ante oculos mentis domum edificari, immensas moles levare, pendere magnas in machinis columnas, quis, queso te, hoc opus operatur? Corpus visibile quod illas moles manibus trahit, an invisibilis anima que vivificat corpus. Tolle enim quod non videtur in corpore, et mox immobilia remanent cuncta, que moveri videbantur visibilia corpora metallorum. Qua in re pensandum est quia in hoc quoque mundo visibili, nihil nisi per creaturam invisibilem disponi potest. Nam sicut omnipotens Deus aspirando vel implendo ea que ratione subsistunt, et vivificat et movet invisibilia, ita ipsa quoque invisibilia implendo movent, atque sensim vivificant²⁴⁷ carnalia corpora que videntur. Petrus.²⁴⁸ Istis fateor allegationibus libenter victus, prope nulla iam esse hec visibilia existimare compellor; qui prius in me infirmantium personas suscipiens de invisibilibus dubitabam. Itaque placent cuncta que dicis; sed tamen sicut vitam anime in corpore manentis ex motu corporis agnosco, ita vitam anime post corpus apertis quibusdam rebus attestantibus agnoscere cupio.
(ibidem) BD 20.85]

²⁴⁵ Dial. CPM; diabolo [*sic*] S

²⁴⁶ -tum CPS; -tium M

²⁴⁷ sens. viv. CPS; sensificant M, [sensim vivificant] *add.* M²

²⁴⁸ In *add.* V

*Quod incorporeus spiritus in inferno a corporeo igne affligatur. Ex Dialogo Gregorii*²⁴⁹

Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore, cur non post mortem cum incorporeus spiritus sit, etiam corporeo igne teneatur? Petrus. In vivente quolibet idcirco incorporeus spiritus tenetur in corpore, quia vivificat corpus.

(lib. 4, c. 29) BD 20.86]

²⁴⁹ Ex – Greg. *om.* V

Quod incorporeus spiritus vivificare possit, et ibi teneri²⁵⁰ ubi a corporeo²⁵¹ cruciatur igni. Ex Dialogo Gregorii²⁵²

Si incorporeus spiritus, Petre, in hoc teneri potest quod vivificat, quare non penaliter et ibi teneatur ubi mortificatur? Teneri autem per ignem spiritum hominis dicimus, ut in tormento ignis sit vivendo atque sen tiendo. Ignem namque eo ipso patitur, quod videt, et quia cremari se aspicit, crematur. Sicque fit ut res corporea incorpoream exurat, dum ex igne visibili ardor ac dolor invisibilis trahitur, ut per ignem corporeum mens in incorporea etiam incorporea flamma crucietur. Quamvis colligere ex dictis evangelicis possumus quia incendium anima non solum videndo, sed etiam experiendo patiatur. Veritatis etenim voce dives mortuus in inferno dicitur sepultus. Cuius anima quia in igne teneatur insinuat vox divitis qui Abraham deprecatur, dicens, Mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Dum ergo divitem peccatorem dampnatum Veritas in ignibus perhibet, quis iam sapiens reproborum animas teneri ignibus neget? Petrus. Ecce ratione et testimonio ad crudelitatem flectitur animus, sed dimissus iterum ad rigorem redit. Quomodo enim res incorporea a re corporea teneri atque affligi possit²⁵³ ignoro.

(Proxime post) BD 20.87]

²⁵⁰ -eri CPS; -ere M

²⁵¹ *corr. fr.* corpore V

²⁵² Greg. CPM; *om.* S; Ex – Greg. *om.* V

²⁵³ possit C²?RPVM; posset C; pos set S

De apostatis spiritibus, quod non incorporei²⁵⁴ credendi sint²⁵⁵. Ex Dialogo Gregorii²⁵⁶

Dic, queso te, apostatas spiritus a celesti gloria deiectos, corporeos an incorporeos esse suspicaris²⁵⁷? Petrus. Quis sane sapiens esse spiritus corporeos dixerit.²⁵⁸
(*Ibidem*) BD 20.88]

100

²⁵⁴ non incorporei CR²PS; non corporei R; incorpore M; incorporei V

²⁵⁵ cred. sint CPV²; cred. sunt V; sint S; sint cred. M

²⁵⁶ Ex Dial. Greg. CRPS; Gregorius M

²⁵⁷ -aris CRM; -ari PS

²⁵⁸ Petrus. Quis – dix. *in mg.* V²

Quod gehenne ignis corporeus esse²⁵⁹ credendus sit. Ex Dialogo Gregorii²⁶⁰

Gehenne ignem esse corporeum, an incorporeum fateris?²⁶¹ Petrus. Ignem gehenne corporeum esse non ambigo, in quo corpora certum est cruciari.

(Ibidem) BD 20.89]

101

²⁵⁹ *om.* V

²⁶⁰ Ex Dial. Greg. CRPV; Gregorius SM

²⁶¹ Quod gehenne – Greg. Gehenne – fateris *in mg.* V²

De hoc quod scribitur, Deum nemo vidit unquam, et qualiter illud intelligendum sit.
*Gregorius in Moralibus*²⁶²

Deum nemo vidit unquam²⁶³. Rursumque cum testamenti veteris Patres intueor, multos horum, teste ipsa sacre lectionis historia, Deum vidisse cognosco. Vidit quippe Iacob Dominum, et ait, Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea. Vidit Moises Dominum, de quo scriptum est, Loquebatur Dominus ad Moisen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum. Vidit Dominum Iob qui dixit, Auditum auris audivi te, nunc autem oculus meus videt te. Vidit Isaias Dominum qui ait, Anno quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum. Vidit Micheas Dominum qui dicit, Vidi Dominum sedentem super solium suum, et omnem exercitum celi assistentem ei a dextris et a sinistris. Quid ergo est quod tot veteris testamenti patres Deum se vidisse testati sunt, et tamen de hac sapientia que Deus est, dicitur, Abscondita est ab oculis omnium viventium. Et Iohannes ait, Deum nemo vidit unquam, nisi hoc quod patenter datur intelligi, quia quandiu hic mortaliter vivitur, videri per quasdam imagines Deus potest, sed per ipsam nature sue speciem non potest, ut anima gratia spiritus afflata per figuras quasdam Deum videat, sed ad ipsam vim eius essentie non pertingat? Hinc est quod Iacob qui Deum se vidisse testatur, hunc non nisi in angelo vidit. Hinc est quod Moises qui cum Deo facie ad faciem loquitur, sicut loqui solet homo ad amicum suum, inter ipsa verba sue locutionis dicit, Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifeste, ut videam te. Certe enim si Deus non erat cum quo loquebatur, ostende mihi Deum diceret, et non ostende temetipsum. Si autem Deus erat cum quo loquebatur facie ad faciem, cur petebat videre quem videbat? Sed ex hac eius petitione colligitur quia eum sitiebat per incirconscripam nature sue claritatem cernere quem iam ceperat per quasdam imagines videre, ut sic superna essentia mentis eius oculis adesset, quatenus ei ad eternitatis visionem nulla imago creata temporaliter interesset. Et viderunt ergo patres testamenti veteris Dominum, et tamen iuxta Iohannis vocem, Deum nemo vidit unquam. Et iuxta beati Iob sententiam, Sapientia, que Deus est, abscondita est ab oculis omnium viventium quia in hac mortali carne consistentibus, et videri potuit per quasdam circumscripitas imagines, et videri non potuit per incirconscripium lumen eternitatis. Sin vero a quibusdam potest in hac adhuc mortali carne consistentibus, sed tamen inestimabili virtute crescentibus, quodam contemplationis acumine eterna Dei claritas videri potest²⁶⁴.

(lib. 18, c. 37) BD 20.90]

²⁶² suis *add.* PV, *om.* CRSM

²⁶³ inquit Iohannes *add.* M, *om.* CPS

²⁶⁴ potest CPS; etc M

*De duplici pena dampnatorum. Ex dictis Isidori*²⁶⁵

Duplex dampnatorum pena est in gehenna, quorum et mentem urit tristitia, et corpus flamma iuxta vicissitudinem²⁶⁶, ut qui²⁶⁷ mente tractaverunt quod perficerent corpore, simul et animo puniantur et corpore. Ignem gehenne ad aliquid lumen habere, et ad aliquid non habere, hoc est, habere lumen ad dampnationem, ut videant impii unde doleant, et non habere ad consolationem, ne videant unde²⁶⁸ gaudeant. Apta fit comparatio de camino trium puerorum, ad exemplum ignis gehenne. Nam sicut ille ignis non arsit ad trium puerorum supplicium, et arsit ad comburenda ligamina vinculorum, ita ignis gehenne et lucebit miseris ad augmentum penarum, ut videant unde doleant, et non lucebit ad consolationem, ne videant unde gaudeant. Inter huius vite et future infelicitatis miseriam multa discretio est. Illic enim et miseria est propter cruciationem dolorum, et tenebre propter lucis aversionem. Quorum unum in hac vita, id est miseria, est, aliud non est. In inferno autem utrumque est.

(*li. I De summo bono, c. 31*) BD 20.91]

103*De penis impiorum. Ex dictis eiusdem*

²⁶⁵ Ex dict. Is. CRPM; Isidorus S

²⁶⁶ iuxta vic. RPSM; vic. C; iuxta vicissitudine V; [iuxta vicissitudine] *add.* M

²⁶⁷ quia V

²⁶⁸ *in mg.* V

Sicut fasciculi lignorum ad combustionem²⁶⁹ similibus colligantur, ita in die iudicii similis culpe rei suis similibus iungentur, ut ex equo pena constringat quasi in fasciculum, quos actio similes fecit in malum. Sicut unusquisque sanctus in futuro²⁷⁰ iudicio pro quantitate virtutum glorificabitur, ita et unusquisque impius pro quantitate facinorum dampnabitur. Nec deerit in supplicio futuro dampnationis ordo, sed iuxta qualitatem criminum discretio erit penarum, propheta firmante. De charorum suorum quoque suppliciis additur etiam pena defunctis, sicut apud inferos diviti sermo predicat evangelicus, sicut pro augendo Iude supplicio dicit etiam psalmus, Commotione moveantur filii eius, et mendicent. Impii ex hoc durius²⁷¹ in iudicio puniendi sunt mentis dolore, ex quo visuri sunt iustos glorie beatitudinem meruisse. Cunctis videntibus est precipitandus diabolus, quando sub aspectu omnium bonorum angelorum et hominum, cum eis qui de parte eius erunt, in ignem eternum mittendus est. Dum sublatus fuerit diabolus ut dampnetur, multi electi, qui in corpore sunt inveniendi, Domino ad iudicium veniente, metu concutiendi sunt, videntes tali sententia impium esse punitum, quo terrore purgandi sunt, quia si quid eis ex corpore adhuc peccati remanserit, metu ipso quo diabolum dampnari conspiciunt, purgabuntur. Hinc est quod ait Iob, Cum sublatus fuerit timebunt angeli, et terri purgabuntur. Multos perire posse ex eis in die iudicii, qui nunc electi esse videntur et sancti, dicente Propheta, Vocabit Dominus iudicium ad ignem, et devorabit abissum multam, et comedet partem domus. Pars quippe domus devorabitur, quia illos etiam infernus absorbebit, qui nunc se esse in preceptis celestibus gloriantur. De quibus et Dominus ait, Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, in nomine tuo demonia eiecimus. virtutes multas fecimus? Tunc confitebor illis, quia nunquam novi vos. Discedite a me, qui operamini iniquitatem; nescio qui estis.

(ibid. ca. 32) BD 20.92]

104

De Antichristo. Ex dictis eiusdem

²⁶⁹ de *add. M, om. CPS*

²⁷⁰ *ss V*

²⁷¹ *ss V*

Omnis qui secundum professionis sue²⁷² normam, aut non vivit aut aliter docet, Antichristus est. Plerique autem Antichristi tempora non visuri sunt, et tamen in membris Antichristi inveniendi sunt. Antequam veniat Antichristus, multa membra eius precesserunt, et prave actionis merito caput proprium prevenerunt, secundum Apostoli sententiam, qui iam iniquitatis misterium operari illum affirmat, etiam antequam reveletur. Magnitudo signorum faciet²⁷³ sub Antichristo, ut electi, si fieri potest, in errorem mittantur. Sed si electi, quomodo sunt in errorem mittendi? Ergo ibunt in errorem titubationis ad modicum, propter multitudinem prodigiorum; non tamen deiciendi sunt a stabilitate sua terrorum impulsu atque signorum. Unde et ideo ponitur, si fieri potest, quia electi perire non possunt, sed cito resipiscentes cordis errorem religione coercebunt, scientes predictum esse a Domino ut, dum hoc fecerint adversarii, non conturbentur sancti. Tam mira facturus est prodigia et signa dum venerit Antichristus, ut etiam electis quoddam cordis gignatur scrupulum, quod tamen cito exsuperet in illis ratio, per quam scient in deceptionem reproborum, et electorum probationem eadem fieri signa. In quo tempore per patientiam gloriosi erunt sancti, non per miracula sicut sancti martires fuerunt priores. Illi enim et persecutores sustinebunt, et facientes prodigia. Proinde et durius bellum sustinebunt, quia non solum contra persequentes, sed etiam contra miraculis corruscantes dimicaturi sunt. Gravius sub Antichristi temporibus contra ecclesiam desequet Sinagoga, quam in ipso adventu Salvatoris Christianos est persecuta. Dum in martires diabolus iam exercuerit magnam crudelitatem etiam ligatus, crudelior tamen erit sub Antichristi temporibus, quando etiam erit solvendus. Nam si tanta ligatus facere potuit, quanta solutus faciet? Quanto propinquius finem mundi diabolus videt, tanto crudelius persecutiones exercet, ut quia se continuo dampnandum conspicit, socios sibi multiplicet cum quibus gehenne ignibus addicatur. Quanto breve tempus videt diabolus sibi restare²⁷⁴ ut dampnetur, tanto in magna persecutionis ira movetur, divina iustitia permittente, ut glorificentur iusti, sordidentur iniqui, et²⁷⁵ ut diabolo durior crescat dampnationis sententia.

(*ibid.* ca. 28) BD 20.93]

²⁷² prof. sue CPS; Christiane prof. M

²⁷³ [fiet] *add.* M

²⁷⁴ *ss* V

²⁷⁵ *erased* C

Quod ante diem iudicii etiam electi casuri sint²⁷⁶ in adventu Antichristi. Gregorius in Moralibus²⁷⁷

In diebus eius stupebunt novissimi, et primos invadet horror. Tanta enim tunc contra iustos²⁷⁸ iniquitate effrenabitur ut etiam electorum corda non parvo pavore feriantur. Unde scriptum est, Ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Quod videlicet dicitur, non quia electi casuri sunt, sed magnis terroribus trepidaturi. Tunc vero contra eum certamen iustitie et novissimi electi habere narrantur et primi, quia videlicet et hi qui in fine mundi electi reperiuntur, in morte carnis prosternendi sunt; et illi etiam qui a prioribus mundi partibus processerunt, Henoch scilicet et Elias ad medium revocabuntur, et crudelitatis eius sevitiam in sua adhuc mortali carne passuri sunt. Huius vires in tantam potestatem²⁷⁹ laxatas novissimi obstupescunt, et primi metuunt, quia, licet iuxta hoc quod spiritu superbie sublevatur, omnem temporalem eius potestatem despiciunt, iuxta hoc tamen quod ipsi adhuc in carne mortali sunt, in qua cruciari temporaliter possunt, ipsa que fortiter tolerant, supplicia perhorrescunt, ita ut in eis uno eodemque tempore et constantia ex virtute sit, et pavor ex carne, quia etsi electi sunt, ut tormentis vinci nequeant, per hoc tamen quod homines sunt, et ipsa metuunt tormenta²⁸⁰.
(li. 14. c. 12) BD 20.94]

²⁷⁶ casuri sint (sunt S) CPS; periclitabuntur M

²⁷⁷ Greg. - Mor. CRM; Greg. - Mor. suis PV; om. S

²⁷⁸ [nos] add. M²

²⁷⁹ potestate ss V

²⁸⁰ quae vincunt add. M, om. CPS

²⁸¹*De Antichristo. Gregorius in Moralibus*²⁸²

Videt²⁸³ enim quod in fine mundi Satan hominem ingrediens, quem sacra Scriptura Antichristum appellat, tanta elatione extollitur, tanta virtute principatur, tantis signis et prodigiis in sanctitatis ostensione elevatur ut argui ab homine eius facta non valeant, quia cum potestate terroris adiungit etiam signa ostense sanctitatis. Et ait, Quis arguet coram eo viam eius? Quis videlicet hominum illum increpare audeat, cuius visum ferre pertimescit? Sed tamen eius viam non solum Elias et Henoch, qui in eius exprobrationem ad medium deducuntur, sed etiam omnes electi arguunt dum contempnunt, dum virtute mentis eius malitie resistunt.

(*li. 15, c. 28*) *BD 20.95*]

²⁸¹ Item *add. M, om. CRPS*

²⁸² *suis add. P, om. CVSM*

²⁸³ -det CPS; -dit M

*Item de Antichristo. Gregorius in Moralibus suis dicit*²⁸⁴

Hoc in loco homo humana sapiens²⁸⁵ dicitur, sed cum plus sint omnes quam innumerabiles, querendum nobis est cur ante se innumerabiles, et post se omnes trahere dicatur, nisi quod antiquus hostis reprobum tunc hominem ingressus, cunctos quos carnales invenerit sub sue iugum ditionis rapit, qui et nunc priusquam appareat, innumerabiles quidem, non tamen omnes carnales trahit, quia quotidie a carnali opere ad vitam multi revocantur, adque statum iustitiae, alii per brevem, alii per longam penitentiam redeunt, et nunc innumerabiles rapit cum falsitatis sue stupenda hominibus signa non exhibet; cum vero coram carnalium oculis miranda eis prodigia fecerit, post se tunc non innumerabiles, sed omnes trahit, quia qui bonis presentibus delectantur, potestati illius se absque retractione subiciunt. Sed sicut prefati sumus, quia plus est omnem hominem quam innumerabiles trahere, cur prius dicitur quod omnem trahit, et post in augmento innumerabiles subiiciuntur? Ratio namque expetit ut prius quod minus est, et post in augmento quod maius est diceretur. Sed sciendum quia in hoc loco plus fuit innumerabiles dixisse quam omnes. Post se enim omnem hominem trahit, quia in tribus annis et dimidio omnes quos in studiis vite carnalis invenerit, iugo sue dominationis²⁸⁶ astringit. Ante se vero innumerabiles trahit, quia per quinque millia, et adhuc amplius annorum curricula, quamvis carnales omnes trahere minime potuit; multo tamen plures sunt in tam longo tempore hi, quos ante se innumerabiles rapit, quam omnes quos in tam brevi tempore rapiendos invenerit. Bene ergo dicitur, Post se omnem hominem trahit, et ante se innumerabiles, quia et tunc minus tollit, cum omnes tulerit, et nunc amplius diripit, cum corda omnium invadit.

(*li. 15 c. 30. BD 20.96*)

²⁸⁴ suis dic. CPS; *om.* VM

²⁸⁵ sapiens CPVS; sapientia M

²⁸⁶ [dampnationis] *add.* M²

*Quod in novissimis omnes Israelite²⁸⁷ per predicationem Elie converti debeant.
Gregorius in Moralibus²⁸⁸*

Sed²⁸⁹ extremo Israelite omnes ad fidem cognita Elie predicatione concurrunt, atque ad eius protectionem quem fugerant redeunt, et tunc illud eximium multiplici aggregatione populorum convivium celebratur.
(Decerptum videtur ex li. 35, cap. 15) BD 20.97]

²⁸⁷ omnes Isr. CPV²S; omnes V; Isr. omnes M

²⁸⁸ suis *add.* P, *om.* CRVSM

²⁸⁹ in *add.* RP²V, *om.* CPSM

De hoc, cur in hac vita²⁹⁰ sepius bonis male sit. Gregorius in Moralibus suis²⁹¹

Cum valde occulta divina sint iudicia, cur in hac vita nonnunquam bonis male sit, malis bene, tunc occultiora sunt, cum et bonis hic bene est, et malis male. Nam cum bonis male est, malis bene, hoc fortasse deprehenditur, quia et boni si qua deliquerunt, hic recipiunt, ut ab eterna plenius dampnatione liberentur, et mali bona que pro hac vita faciunt hic inveniunt, ut ad sola in posterum tormenta pertrahantur. Unde et ardenti in inferno diviti dicitur, Memento, fili, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. At cum bonis hic bene est, et malis male, incertum valde fit utrum boni ideo bona accipiant, ut provocati ad aliquid melius crescant, an iusto latentique iudicio hic suorum operum remunerationem percipiant, ut a premiis vite sequentis inanescant; et utrum malos idcirco adversa feriant, ut ab eternis suppliciis corrigendo defendant, an hic eorum pena incipiat, ut quandoque complenda eos ad ultima gehenne tormenta perducant.

(lib. 5, ca. 1) BD 20.98]

²⁹⁰ hac vita CPM; vita hac S

²⁹¹ in Mor. suis CP; om. V; in Mor. RSLM

*Quod etiam omnes²⁹² resurgere debeant ad tormenta, non ad iudicium. Gregorius in
Moralibus suis²⁹³*

Resurgunt vero impii²⁹⁴ infideles, sed ad tormenta, non ad iudicium. Non enim eorum tunc²⁹⁵ causa discutitur, quia ad conspectum districti iudicis iam cum dampnatione sue infidelitatis accedunt. Professionem vero fidei retinentes, sed professionis opera non habentes, redarguuntur ut pereant. Qui vero nec fidei sacramenta tenuerunt, increpationem Iudicis in extrema examinatione non audiunt, quia preiudicati infidelitatis sue tenebris, eius quem despexerant invectione redargui non merentur. Illi saltem verba Iudicis audiunt, quia eius saltem fidei verba tenuerunt; isti in²⁹⁶ dampnatione sua eterni Iudicis nec verba percipiunt, quia eius reverentiam nec verbo tenus servare voluerunt. Illi legaliter pereunt, quia sub lege positi peccaverunt; istis in perditione sua de lege nihil dicitur, quia nihil legis habere conati sunt.

(lib. 26, c. 24). BD 20.99]

111

²⁹² impii *add.* P²V, *om.* CRPSM

²⁹³ Greg. - suis CPV; *om.* S; Greg. - Mor. RM

²⁹⁴ vero impii CS; vero impii et R; vero impios et P; ergo impii et V; etiam omnes M

²⁹⁵ *ss* V

²⁹⁶ *ss* V

*Quod omnes homines resurgere debeant. Augustinus dicit*²⁹⁷

Omnium hominum erit resurrectio. Si omnium erit, ergo omnes moriuntur, ut mors in Adam data²⁹⁸ omnibus eius filiis dominetur, et maneat illud privilegium in Domino, quod de eo specialiter dicitur, Non dabis sanctum tuum videre corruptionem. Hanc rationem maxima Patrum turba tradente suscepimus. Verum quia sunt et alii eque catholici et eruditi viri, qui credunt anima in corpore manente immutandos ad incorruptionem et immortalitatem eos qui in adventu Domini vivi inveniendi sunt, et hoc eis reputari pro resurrectione ex mortuis, quod mortalitatem immutatione deponant, non morte, quolibet quis acquiescat modo, non est hereticus nisi ex contentione hereticus fiat. Sufficit enim in ecclesie lege carnis resurrectionem credere fieri²⁹⁹ de morte.
(De ecclesi. dogma., c. 7). BD 20.100]

²⁹⁷ dicit CPV; *om.* RSM

²⁹⁸ [ab Adam ducta] *add.* M²

²⁹⁹ fieri CPS; *futuram* M

*De eadem re*³⁰⁰. *Item*³⁰¹ *Augustinus*

Quod autem dicimus in Simbolo in adventu Domini vivos et mortuos iudicandos, non iustos tantum ac peccatores significari, sicut Diodorus putat, sed et vivos eos qui in carne inveniendi sunt, credimus. Qui ob hoc morituri creduntur vel immutandi, sicut alii volunt, ut suscitati continuo vel reformati a mortuis iudicentur³⁰².
(*ibid. cap. 8) BD 20.101]*

³⁰⁰ De eadem re CPVS; Quomodo intelligatur quod vivi et mortui dicuntur iudicandi M

³⁰¹ Item CRPV; *om. S*; Idem M

³⁰² [cum ante mortuis iudicentur, sic hodie Aug.] *add. M*²

Quod angeli apostate et impii homines post tormenta quasi suppliciiis expurgati, non iustorum societati³⁰³ donentur³⁰⁴

Post resurrectionem et iudicium non credamus restitutionem futuram, quam Origenes delirat, ut demones vel impii homines post tormenta, quasi suppliciiis expurgati, vel illi in angelicam qua creati sunt redeant dignitatem, vel isti iustorum societate donentur, eo quod hoc divine conveniat pietati, ne quid ex rationalibus³⁰⁵ pereat creaturis, sed quolibet modo salvetur. Sed nos credamus ipsi Iudici omnium, et retributori iusto qui dixit, Impii ibunt in supplicium eternum, iusti autem in vitam eternam, ut percipiant fructum operum suorum. Et iterum, Ite in ignem eternum, qui paratus est diabolo et angelis eius³⁰⁶.

(*ibid.*, c. 9). *BD 20.102*]

114

Quod resurrectio fieri debeat in etate perfecte iuventutis que profectu non indigeat. Ex dictis Isidori

Inchoatio pacis sanctorum est in hac vita, non perfectio. Tunc autem erit plenitudo pacis, dum ad Dei contemplationem absorpta carnis infirmitate convaluerint. Resurrectio mortuorum, ut Apostolus ait, in virum perfectum, in mensuram etatis plenitudinis Christi futura est, in etate scilicet iuventutis que profectu non indiget, et absque inclinatione defectus in perfectione ex utraque parte et plena est et robusta. Quamvis nunc filiorum Dei nomine homines fideles vocentur, tamen ex eo quod hanc servitutem corruptionis patiuntur adhuc iugo servitutis addicti, sunt accepturi plenam filiorum Dei libertatem, dum corruptibile hoc induerit incorruptionem. Nunc Deus per speculum agnoscitur, in futuro autem quisque electus facie ad faciem presentabitur, ut ipsam speciem contempletur, quam nunc per speculum videre conatur. In hac vita electorum numero ad dexteram pertinentium, et reproborum qui ad sinistram ituri sunt, ecclesiam Dei compleri dicitur, in fine autem seculi zizania a frumento disiungi.

(*li. 1 de summo bono, cap. 29*) *BD 20.103*]

114A (CRPVS)

³⁰³ non iust. soc. CPVS; iustorum societate non M

³⁰⁴ Item Aug. *add. M, om. CPS*

³⁰⁵ -bi- ss V

³⁰⁶ (*Ibid.*) *add. M*

Quod districtus³⁰⁷ iudex ad iudicium veniens peccatorem videat ut feriat non ut salvet.

Gregorius in Moralibus³⁰⁸

In iudicium quidem³⁰⁹ Dominus veniens peccatorem videt³¹⁰ ut feriat, sed non videt ut³¹¹ ad largiendam salutis gratiam cognoscat. Culpas examinat et vitam pereuntium ignorat.

BD 20.104]

³⁰⁷ *obsc. corr.* R

³⁰⁸ *cf 17.115* (M)

³⁰⁹ *quidem* CPVS; *quippe* R

³¹⁰ *licet add. and canc.* R

³¹¹ *om.* R

*Quod Deus ad iudicium veniens ad ferendum videt et ad salvandum non videt*³¹².

Gregorius in Moralibus

Districtus Iudex ad iudicium veniens, et ad salvandum non videt, et ad ferendum videt, quia quem in presenti vita dispensationis sue miseratione non respicit, respiciendo postmodum per iustitiam extinguit. Nunc enim peccator quisque Deum non metuit et vivit, blasphematur et proficit, quia scilicet misericors Creator quem expectando vult corrigere, aspiciendo non vult punire, sicut scriptum est, Dissimulans peccata hominum propter penitentiam. Sed tunc peccator cum respicitur non subsistit, quia cum districtus Iudex merita subtiliter inquirat, reus ad tormenta non sufficit. Quamvis hoc etiam iustorum voci congruit, quorum mens semper sollicita venturo examini intendit. Omne enim quod agunt metuunt, dum caute considerant ante quantum Iudicem stabunt. Intuentur potentiam illius magnitudinis, et pensant quanto reatu constricti sunt proprie infirmitatis. Enumerant mala proprii operis, et contra hec exaggerant bona gratie Conditoris. Considerant prava quam districte iudicet, bona opera quam subtiliter penset, et perituros se absque ambiguitate presciunt, si remota pietate iudicentur. Quia hoc ipsum quoque quod iuste videmur vivere culpa est, si vitam nostram cum indicat, hanc apud se divina misericordia non excusat.

(li. 8, ca. 13) BD 20.105]

³¹² Deus - videt CPS; Item V; districtis iudex ad iudicium veniens, peccatorem videat ut feriat, non ut salvet
M

Quod in die iudicii duo ordines in quatuor dividantur³¹³. Ex dictis Isidori

Due sunt differentie vel ordines hominum in iudicio, hoc est electorum et reproborum. Qui tamen dividuntur in quatuor. Perfectorum ordo unus est, qui cum Deo iudicat, et alius qui iudicatur. Utrique tamen cum Christo regnabunt. Similiter ordo reproborum partitur in duo, dum hi qui intra ecclesiam sunt mali iudicandi sunt et dampnandi. Qui vero extra ecclesiam inveniendi sunt, non sunt iudicandi, sed tantum dampnandi. Primus igitur eorum ordo qui iudicantur et pereunt, opponitur illi ordini bonorum, de quo sunt qui iudicantur et regnant. Secundus eorum ordo qui non iudicantur et pereunt, opponitur illi ordini perfectorum, in quo sunt hi, qui non iudicantur et regnant. Tertius ordo eorum qui iudicantur et regnant, illi ordini contrarius est, de quo sunt qui iudicantur et pereunt. Quartus ordo eorum qui non iudicantur et regnant, opponitur illi contrario ordini, in quo illi sunt qui non iudicantur et pereunt³¹⁴. Gemina punitur sententia impius, dum aut hic pro suis meritis cecitate percutitur ne veritatem videat, aut dum in fine dampnabitur ut debitas penas³¹⁵ exolvat.³¹⁶

(li. 1 de summo bono, cap. 30) BD 20.106]

³¹³ -antur CPS; -entur M

³¹⁴ opponitur illi ordini - pereunt *at foot of leaf S*

³¹⁵ *ss V*

³¹⁶ persolvat V

Quod liber vite sit ipsa visio advenientis Iudicis, quia quicquid quis fecerat³¹⁷, ipso viso statim intelliget³¹⁸

Libri aperti sunt, et alius liber apertus est, qui est vite, et iudicati sunt mortui ex his que scripta erant in libris. Liber namque vite est ipsa visio advenientis Iudicis, in quo quasi scriptum est omne mandatum, quia quisquis eum viderit, mox teste conscientia quicquid non fecit intelligit. Libri aperti referuntur, quia iustorum tunc vita conspicitur, in quibus mandata celestia opere impressa cernuntur. Et iudicati sunt mortui ex his que scripta erant in libris, quia in ostensa vita iustorum, quasi in expansione librorum legunt bonum quod ipsi agere noluerunt, atque ex eorum qui fecerunt comparatione dampnantur. Ne ergo unusquisque tunc videns eos, quod non fecit defleat, nunc in eis quod imitetur attendat; quod quidem facere³¹⁹ non cessant.

(lib. 24, c. 9. Vide Aug. lib. 20 de civitate Dei, cap. 14) BD 20.107]

118

De gloria sanctorum post mortem. Ex dictis Isidori

³¹⁷ -erat CPVS; -erit M

³¹⁸ -get CPVM; -geret S. Gregorius in *Moralibus add. M, om. CPVS*

³¹⁹ electi *add. M, om. CPS*

Non faciet in futurum cor miserum iustorum³²⁰ compassione dampnatorum condolendi affectio; ubi tantum erit sanctorum de Dei contemplatione gaudium ut tristitie nullum tribuat introitum. Sicut comparatus color candidus nigro colori fit pulchrior, ita sanctorum requies comparata dampnationi malorum gloriosior erit; sic iustitia iniustitie, sic virtus vitio. Crescit ergo sanctorum gloria, dum debita dampnantur impii pena. Post resurrectionem sanctis in carne promissa est celorum ascensio, dicente ad Patrem Christo, Volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum. Si enim membra capitis sumus, et unus in se et in nobis est Christus, utique ubi ipse ascendit, et nos ascensuri sumus.

(lib. 1 de summo bono, cap. 33) BD 20.108]

³²⁰ ex add. M, om. CPS

Quod finito iudicio incipiat³²¹ esse celum³²² novum, et terra nova³²³. Ex dictis eiusdem

Ut ait beatus Augustinus, peracto finitoque iudicio tunc esse desinet hoc celum et hec terra, quando incipiet esse celum novum et terra nova. Mutatione namque rerum, non omnimodo interitu transibit hic mundus. Unde et Apostolus dicit, Preterit enim figura huius mundi, figura ergo preterit, non natura.

(Aug. l. 20 De civitate Dei, ca. 14) BD 20.109]

120

Contra eos qui dicunt si, post factum iudicium, erit conflagratio mundi, ubi tunc esse poterunt sancti, qui non contingantur flamma incendii. Ex dictis eiusdem

Hanc questionem beatus Augustinus dissolvit. Querat, ait, forsitan aliquis si post factum iudicium mundus iste ardebit, antequam pro illo celum novum et terra nova reponantur, eo ipso tempore conflagrationis eius, ubi erunt sancti, cum eos habentes corpora in aliquo corporali loco esse necesse sit? Possumus respondere futuros esse in superioribus partibus, quo ita non ascendet flamma illius incendii, quemadmodum nec unda diluvii. Talia quippe illis erunt corpora ut illic sint ubi esse voluerint, sed nec ignem conflagrationis illius pertimescent immortales atque incorruptibiles facti, sicut virorum trium corruptibilia corpora atque mortalia in camino ardenti illesa vivere potuerunt.

(Aug. li. 20 de civi. Dei, cap. 18) BD 20.110]

121

³²¹ -iat CPS; -iet M

³²² celum RP²VSM; seculum CP

³²³ terra nova CRV; nova terra P; terra nove M

³²⁴Sane cavendum est ne quisquam³²⁵ existimet infanda illa crimina, qualia qui agunt regnum Dei non possidebunt, quotidie perpetranda, et elemosinis quotidie redimenda. In melius est quippe vita mutanda, et per elemosinas de peccatis preteritis est propitiandus Deus, non ad hoc emendus quodammodo, ut ea semper liceat impune committere. Nemini enim dedit laxamentum peccandi, quamvis miserando deleat iam facta peccata, si non satisfactio congrua neglegatur.
(*Ench. c. 70*).

³²⁴ Ut nullus se putet elemosynis peccata sua posse redimere, nisi studeat vitam suam corrigere. Augustinus
add. M

³²⁵ quisq- CP²VM; quicq- PS

71³²⁶

De quotidianis autem brevibus levibusque peccatis, sine quibus hec vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium satisfacit. Eorum est enim dicere, Pater noster, qui es in celis, qui iam Patri tali regenerati sunt ex aqua et Spiritu sancto. Delet omnino hec oratio minima et quotidiana peccata. Delet et illa a quibus vita fidelium etiam scelerate gesta, sed penitendo in melius mutata discedit, si quemadmodum veraciter dicitur, Dimitte nobis debita nostra, quoniam non desunt que dimittantur, ita veraciter dicatur, Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, id est, fiat quod dicitur. Quia et ipsa elemosina est veniam petenti homini ignoscere.

(ibi. cap. 71)

123

³²⁶ 71 PVS; Cap. 71 CR; Levia peccata Dominica nobis dimitti oratione, si tamen debitoribus nostris ita dimittimus, sicut et nobis dimitti volumus. Aug. M

72³²⁷

Ac per hoc ad omnia que utili misericordia fiunt, valet quod Dominus ait, Date elemosinam, et ecce omnia munda sunt vobis. Non solum autem qui dat esurienti cibum, sitiienti potum, nudo vestimentum, peregrinanti hospitium, fugienti latibulum, egro vel incluso visitationem, captivo redemptionem, debili subiectionem, ceco deductionem, tristi consolationem, non sano medelam, erranti viam, deliranti³²⁸ consilium, et quod cuique necessarium est indigenti, verum etiam qui dat veniam peccanti, elemosinam dat. Et qui emendat verberare in quem potestas datur, vel coercet aliqua disciplina, et tamen peccatum eius quo ab illo lesus aut offensus est, dimittit ex corde, vel orat ut ei dimittatur, non solum in eo quod dimittit atque orat, verum etiam in eo quod corripit, et aliqua emendatoria pena plectit, elemosinam dat, quia misericordiam prestat. Multa enim bona prestantur invitis, quando eorum consulitur utilitati non voluntati, quia ipsi sibi inveniuntur esse inimici, amici vero eorum potius illi quos inimicos putant, et reddunt errando mala pro bonis, cum reddere mala Christianus non debeat, nec pro malis. Multa itaque sunt genera elemosinarum, que cum facimus, adiuvamur ut dimittantur nobis nostra peccata³²⁹.
(*ibi. c. 72*)

124

³²⁷ 72 PVS; Cap. 72 CR; Quod non solum tunc elemosyna detur, quando solatium aliquod indigenti, sed etiam quando vel venia peccanti, vel disciplina datur erranti. Aug. M

³²⁸ deliranti CPVS; deliberanti [deliranti] M

³²⁹ nost. pecc. CPS; pecc. nost. V; debita nostra M

73³³⁰

Sed ea nihilominus que³³¹ ex corde dimittimus quod in nos quis peccavit. Minus enim magnum est erga eum esse benevolum, sive etiam beneficium, qui tibi nihil mali fecerit; illud multo grandius et magnificentissime bonitatis est, ut tuum quoque inimicum diligas, et ei qui tibi malum vult, et si potest facit, tu bonum semper velis, faciasque cum possis, audiens dicentem Iesum, Diligite inimicos vestros; benefacite eis qui vos oderunt, et orate pro eis qui vos persequuntur. Sed dona perfectorum³³² sunt ista filiorum Dei, quo quidem se debet omnis fidelis extendere, et humanum animum ad hunc affectum orando Deum, secumque agendo luctandoque perducere.

(*ibid.*, c. 73)

125

³³⁰ 73 CPVS; Perfectorum esse filiorum Dei, retribuere bona pro malis. Aug. M

³³¹ nihilominus que CPVS; nihil est maius qua M

³³² [sed quoniam perfectorum, sic August.] *add.* M²

74³³³

Tamen quia hoc tam magnum bonum tante multitudinis non est, quantam credimus exaudiri, cum in oratione Dominica dicitur, Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, procul dubio verba sponsionis huius implentur, si homo qui nondum ita profecit ut iam diligat inimicum, tamen quando rogatur ab homine qui peccavit in eum, ut ei dimittat, dimittit ei ex corde, quia etiam sibi roganti vult utique dimitti cum orat et dicit, Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, id est, sic dimitte debita nostra rogantibus nobis, sicut nos dimittimus rogantibus debitoribus nostris.

(Proxime post)

126

³³³ 74 CPVS; Quomodo ab imperfectis impleantur verba Dominice orationis, Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus, etc. Aug. M

³³⁴Sane qui sceleratissime vivunt, nec curant talem vitam moresque corrigere, et inter ipsa facinora et flagitia sua elemosinas frequentare non cessant, frustra sibi ideo blandiuntur, quoniam Dominus ait, Date elemosinam, et ecce omnia munda sunt vobis. Hoc enim quam late pateat non intelligunt, sed ut intelligant, attendant quibus dixerit, nempe in evangelio sic scriptum est, Cum loqueretur, rogavit illum quidam Phariseus ut pranderet apud se, et ingressus recubuit. Phariseus autem cepit intra se reputans dicere quare non baptizatus esset ante prandium. Et ait Dominus ad illum, Nunc, vos Pharisei, quod deforis est calicis et catini mundatis, quod autem intus est vestrum, plenum est rapina et iniquitate. Stulti, nonne qui fecit id quod foris est, etiam id quod intus est fecit? Verumtamen quod. superest, date elemosinam, et ecce omnia munda sunt vobis. Ita ne hoc intellecturi sumus, ut Phariseis non habentibus fidem Christi, etiam si non in eum crediderint, nec renati fuerint ex aqua et Spiritu sancto, munda sint omnia, tantum si elemosinas dederint, sicut isti eas dandas putant, cum sint immundi omnes quos non mundat fides Christi, de qua scriptum est, Mundans fide corda eorum. Et dicat apostolus, Immundis autem et infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum mens et conscientia. Quomodo ergo Phariseis omnia munda essent, si elemosinas darent, et fideles non essent? Aut quomodo infideles³³⁵ essent, si in Christum credere, atque in eius renasci gratia voluissent³³⁶? Et tamen verum est quod audierant, Date elemosinam, et ecce omnia munda sunt vobis.

(*ibid.* ca. 75)

³³⁴ Quod nihil valeat elemosyna quando non corrigitur vita. Aug. *add.* M

³³⁵ inf. CPVS; fideles M, [infideles] *add.* M²

³³⁶ vol. CPVS; noluisent M, [voluissent] *add.* M²

75³³⁷

Iam vero qui eum in quem peccavit hominem rogat, si peccato suo movetur ut roget, non est adhuc deputandus inimicus, ut eum diligere sit difficile, sicut difficile erat quando inimicitias exercebat.

(ibi. ca. 74)

128

³³⁷ 75 CPVS; Quod non sit vocandus inimicus qui veniam rogare disponit. Aug. M

76³³⁸

Quisquis autem roganti et peccati sui penitenti non ex corde dimittit, nullo modo existi met a Domino sua peccata dimitti, quoniam mentiri veritas non potest. Quem vero Evangelii lateat auditorem, sive electorem quis dixerit, Ego sum veritas? Qui cum docuisset orationem, hanc in ea positam sententiam vehementer commendavit, dicens. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester celestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra. Ad tam magnum tonitruum qui non expergiscitur, non dormit, sed mortuus est. Et tamen potens est ille etiam mortuos excitare.

(Proxime post)

129

³³⁸ 76 CPVS; Non remitti peccata nisi remittenti ex corde in se peccanti M

78³³⁹

Qui enim³⁴⁰ vult ordinate dare elemosinam a seipso debet incipere, et eam sibi primum dare. Est enim elemosina opus misericordie, verissimeque dictum est, Miserere anime tue placens Deo. Propter hoc renascimur, ut Deo placeamus cui merito displicet quod nascendo contraximus. Hec est prima elemosina quam nobis dedimus, quoniam nos ipsos miseros per miserantis Dei misericordiam requisivimus, iustum iudicium eius confitentes, quo miseri effecti sumus, de quo dicit Apostolus, Iudicium quidem ex uno in condemnationem. Et magne caritati eius gratias agentes, de qua idem ipse dicit gratie predicator, Commendat autem suam dilectionem Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, ut et nos veraciter de nostra miseria iudicantes, et Dei caritatem quam donavit ipse, diligentes³⁴¹, pie recteque vivamus. Quod iudicium et caritatem Dei cum Pharisei preterirent, decimabant tamen propter³⁴² elemosinas quas faciebant, etiam queque minutissima fructuum suorum. Et ideo non dabant elemosinam a seipsis incipientes, secumque prius misericordiam facientes, sicut isti eas dandas putant. Propter quem dilectionis ordinem dictum est, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Cum ergo increpasset eos quod forinsecus se lavarent, intus autem rapina et iniquitate pleni essent, admonens quamdam elemosinam quam sibi homo debet primitus dare, et interiora mundare, Verumtamen, inquit, quod superest, date elemosinam, et ecce omnia munda sunt vobis. Deinde ut ostenderet quid admonuisset, et quid ipsi facere non curarent, ne illum putarent elemosinas eorum ignorare, sed ve vobis, inquit Phariseis, tanquam diceret, Ego quidem commonui vos ad elemosinam dandam, per quam vobis munda sint omnia, sed ve vobis qui decimatis mentham, et rutam, et omne olus, has enim novi elemosinas vestras, ne de illis me vos nunc admonuisse arbitremini, et preteritis iudicium et caritatem Dei. Qua elemosina possetis ab omni inquinamento interiori mundari, ut vobis munda esent et corpora que lavatis, hoc est enim omnia, et interiora scilicet et exteriora. Sicut alibi legitur, Mundate que intus sunt, et que foris sunt munda erunt. Sed ne istas elemosinas que fiunt de fructibus terre respuisse videretur, Hec, inquit, oportuit facere, id est, iudicium et caritatem Dei, et illa non preterire, id est, elemosinas fructuum terre novorum³⁴³.

(*ibid.* c. 76)

130

³³⁹ 78 CPVS; Item quomodo largienda sit elemosyna. Augustinus M

³⁴⁰ enim CPS; autem M

³⁴¹ Dei caritatem quam – dilig. *in mg.* V²

³⁴² propter CPS; preter [propter] M

³⁴³ terre novorum CPS; terrenorum M

79³⁴⁴

Non ergo se fallant, qui per elemosinas quaslibet largissimas fructuum suorum, vel cuiusque pecunie impunitatem se emere existimant in facinorum suorum immanitate ac flagitiorum nequitia permanendo. Non solum enim hec faciunt, sed ita diligunt ut in eis semper optent, tantum si possint, impune versari. Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam, et qui odit animam suam non est misericors, sed crudelis. Diligendo eam quippe secundum seculum, odit eam secundum Deum. Si ergo vellet ei dare elemosinam, per quam munda illi essent omnia, odisset eam secundum seculum, et diligeret secundum Deum.³⁴⁵ Nemo autem dat elemosinam quamlibet, nisi unde det ab illo accipiat qui non eget. Et ideo dictum est, Misericordia eius preveniet me.

(*ibid.* c. 77)

131

³⁴⁴ 79 CPVS; Ne quis impunitatem sibi peccandi dari putet, elemosynam dando. Aug. M

³⁴⁵ Si ergo vellet ei – Deum *in mg*, marked for insertion after sed crudelis above V²

80³⁴⁶

Que sint autem levia, que gravia peccata, non humano sed divino sunt pensanda iudicio. Videmus enim quedam ab ipsis quoque apostolis ignoscendo fuisse concessa, quale illud est quod venerabilis Paulus coniugibus ait, Nolite fraudare invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi, et iterum in idipsum revertimini, ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram. Quod putari posset non esse peccatum, misceri scilicet coniugi, non filiorum procreandorum causa, quod bonum est nuptiale, sed carnalis etiam voluptatis, ut fornicationis, sive adulterii, sive cuiusquam alterius immunditie mortiferum malum, quod turpe est etiam dicere, quo potest tentante Satana libido pertrahere, incontinentium devitet infirmitas. Posset ergo, ut dixi, hoc putari non esse peccatum, nisi addidisset, Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Quis autem iam esse peccatum neget, cum dari veniam facientibus apostolica auctoritas fateatur? Tale quiddam est ubi dicit, Audet quisquam vestrum adversus alterum negotium habens, iudicari apud iniquos, et non apud sanctos? Et paulo post, Secularia igitur iudicia, si habueritis, inquit, eos qui contemptibiles sunt in ecclesia, hos collocate ad iudicandum. Ad reverentiam vobis dico, Sic non est inter vos quisquam sapiens, qui possit fratrem suum iudicare³⁴⁷. Sed frater cum fratre iudicio contendit, et hoc apud infideles. Nam et hic posset putari iudicium habere adversus alterum non esse peccatum, sed tantummodo id extra ecclesiam velle iudicari, nisi secutus adiungeret, Iam quidem omnino delictum est inter vos, quia iudicia habetis vobiscum. Et ne quisquam ita hoc excusaret, ut diceret iustum se habere negotium, sed iniquitatem se pati, quam velit a se iudicium sententia removeri, continuo talibus cogitationibus vel excusationibus occurrit atque ait, Quare non magis iniquitatem patimini? quare non potius fraudamini? Ut ad illud redeatur quod Dominus ait, Si quis voluerit tunicam tuam tollere, et iudicio tecum contendere, dimitte illi et pallium. Et alio loco, Qui abstulerit, inquit, tua, noli repetere. Prohibuit itaque suos de secularibus rebus cum aliis habere iudicium; ex qua doctrina apostolus dicit esse delictum. Tamen cum sinit in ecclesia talia iudicia finiri inter fratres, fratribus iudicantibus, extra ecclesiam vero terribiliter vetat, manifestum est etiam hic quid secundum veniam concedatur infirmis. Propter hec atque huiusmodi peccata, et alia, licet iis minora, que fiunt verborum et cogitationum offensionibus, apostolo Iacobo confitente ac dicente, In multos enim offendimus omnes, oportet ut quotidie crebroque oremus Deum, atque dicamus, Dimitte nobis debita nostra, nec in eo quod sequitur mentiamur, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.

(*Ibid.*, ca. 78.)

132

³⁴⁶ 80 CPVS; Pro inimicis similiter ut pro maximis peccatis orandum. Aug. M

³⁴⁷ fratrem suum iudicare CPV; inter vos fratrem suum iudicare S; inter fratrem suum iudicare M, [inter fratrem et fratrem iudicare] *add.* M²

81³⁴⁸

Sunt autem quedam que levissima putarentur, nisi in Scripturis demonstrarentur opinione graviora. Quis enim dicentem fratri suo, Fatue, reum gehenne putaret, nisi Veritas diceret? Cui tamen vulnere subiecit continuo medicinam, preceptum fraterne reconciliationis adiungens; mox quippe ait, Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, etc. Aut quis estimaret quam magnum peccatum sit³⁴⁹ dies³⁵⁰ observare et menses, et annos, et tempora, sicut observant qui certis diebus, sive annis, sive mensibus, volunt vel nolunt aliquid inchoare, eo quod secundum vanas doctrinas hominum fausta vel infausta existiment tempora, nisi huius mali magnitudinem ex timore Apostoli pensarem, qui talibus ait, Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis.

(*Ibid. ca. 79*)

133

³⁴⁸ 81 CPVS; Quaedam esse peccata gravia, quae ab hominibus levia putantur. Augustinus M

³⁴⁹ *om. V*

³⁵⁰ *in mg. C*

82³⁵¹

Huc³⁵² accedit quod peccata quamvis magna et horrenda, cum in consuetudinem venerint, aut parva, aut nulla esse creduntur, usque adeo ut non solum non occultanda, verum etiam iam predicanda ac diffamanda videantur. Quando sicut scriptum est, Laudatur peccator in desideriis anime sue, et qui iniqua gerit, benedicitur. Talis in divinis libris iniquitas clamor vocatur, sicut habes apud Isaiam prophetam de vinea mala, Expectavi, inquit, ut faceret iudicium, fecit autem iniquitatem, et non iustitiam, sed clamorem. Unde est et illud in Genesi, Clamor Sodomorum et Gomorrhoeorum multiplicatus est. Quia non solum iam apud eos non puniebantur illa flagitia, verum etiam publice velut lege frequentabantur. Sic nostris temporibus ita multa mala, etsi non talia in apertam consuetudinem iam venerunt ut pro his non solum excommunicare aliquem laicum non audeamus, sed nec clericum degradare. Unde cum exponerem ante aliquot annos Epistolam ad Galatas, in eo ipso loco ubi ait Apostolus, Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis, exclamare compulsus sum, Ve peccatis hominum! que sola inusitata exhorrescimus, usitata vero pro quibus abluendis Filii Dei sanguis effusus est, quamvis tam magna sint, ut omnino claudi contra se faciant regnum Dei, sepe vivendo omnia tolerare, sepe tolerando nonnulla etiam facere cogimur; atque utinam, o Domine, non omnia que non potuerimus prohibere, faciamus. Sed vide³⁵³ utrum me immoderatus dolor incaute aliquid compulerit dicere.

(*ibid.* c. 80).

³⁵¹ 82 CPVS; Quale peccatum clamor in scriptura sancta appelletur. August. M

³⁵² Huc CPVS; Hinc M

³⁵³ [videro] *add.* M²

83³⁵⁴

Hoc nunc dicam, quod quidem et in aliis opusculorum meorum locis sepe iam dixi. Duabus ex causis peccamus, aut nondum videndo quid facere debeamus, aut non faciendo quod debere fieri iam videmus. Quorum duorum illud ignorantie malum est, hoc infirmitatis. Contra que quidem pugnare nos convenit, sed profecto vincimur, nisi divinitus adiuvemur, ut non solum videamus quid faciendum sit, sed etiam accedente sanitate delectatio iustitia vincat in nobis earum rerum delectationes, quas vel habere cupiendo, vel amittere metuendo, scientes videntesque peccamus; iam non solum peccatores, quod eramus etiam cum per ignorantiam peccabamus, verum etiam legis prevaricatores, cum id non facimus quod faciendum esse iam novimus, vel facimus quod non faciendum esse iam scimus. Quapropter non solum si peccavimus ut³⁵⁵ ignoscat, propter quod dicimus, Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, verum etiam ne peccemus ut rogat³⁵⁶, propter quod dicimus, Ne nos inferas in tentationem. Ille rogandus est, cui dicitur in psalmo, Dominus illuminatio mea, et salus mea, ut illuminatio detrahat ignorantiam, salus infirmitatem.

(*ibid.* c. 81)

135

³⁵⁴ 83 CPVS; 82 R; Quod duabus ex causis peccemus. Augustinus M

³⁵⁵ *om.* V

³⁵⁶ ut rogat CPS; ut regat R; protegat V; concedat M, [ut regat] *add.* M²

84³⁵⁷

Nam et ipsa penitentia quando digna causa est secundum morem ecclesie ut agatur, plerumque infirmitate non agitur. Quia et pudor timor est displicendi, dum plus delectat hominum estimatio quam³⁵⁸ iustitia, qua se quisque humiliat penitendo. Unde non solum cum agitur penitentia, verum etiam ut agatur Dei misericordia necessaria est. Alioquin non diceret Apostolus de quibusdam, Ne forte det illis Deus penitentiam. Et ut Petrus amare fleret, premisit evangelista et ait, Respexit eum Dominus.

(*ibid.* c. 82)

136

³⁵⁷ 84 CRPVS; Sine misericordia Dei hominem infructuosam agere poenitentiam. Aug. M

³⁵⁸ S ends

85³⁵⁹

Qui vero³⁶⁰ in ecclesia remitti peccata non credens, contempnit tantam divini muneris largitatem et in hac obstinatione mentis diem claudit extremum, reus est illo irremissibili peccato in Spiritum sanctum, in quo Christus peccata dimittit. De qua questione difficili in quodam propter hoc solum conscripto libello, enucleatissime, quantum potui, disputavi.

(*ibid. ca. 83*)

137

De rebus ad venerabilem locum pertinentibus non alienandis

³⁵⁹ 85 CRPV; Irremissibile fore peccatum illius, qui non credit in ecclesia sancta posse omnia peccata dimitti. Augustinus M

³⁶⁰ vero PVM; cum C; cumque R

Omnes omnino sacerdotes a rerum ecclesiasticarum alienatione se abstineant, penas timentes quas Leoniana constitutio minatur, id est, ut is quidem qui comparaverit rem loco venerabili, reddat cuius et antea fuerat, scilicet cum fructibus aliisque emolumentis, que in medio tempore facta sunt. Economist autem ecclesie qui prestare omne lucrum ex huiusmodi prohibita alienatione senserit, vel qui ecclesie dampnum effecerit, a ministerio submoveatur, ita ut in posterum economist non sit. Non solum autem ipse, sed etiam successores eius hac lege teneantur, sive archieconomus alienaverit, sive respiciens alienantem episcopum non prohibuerit, multo magis si consenserit. Tabellionem, qui talia interdicta instrumento conscripsit, perpetuo exilio tradi oportet. Magistratus autem qui eadem instrumenta admiserunt, et officiales qui operam dederunt, monumentis intimentur, et donationes vel certe alienationes actis intervenientibus infirmentur. Non solum magistratus, sed etiam dignitates alie facultatibus suis cedant. Remittit autem constitutio ea que in preterito tempore acta sunt. Excipit autem quosdam contractus, quos in sequentibus exponit capitulis, per quos ecclesiarum immobiles res alienari possunt. Xenodochium, id est, locus venerabilis, in quo peregrini suscipiuntur;³⁶¹ ptochotrophium, id est, locus venerabilis, in quo pauperes et infirmi homines pascuntur; nosocomium, id est, locus venerabilis, in quo egroti homines curantur; orphanotrophium, id est, locus venerabilis, in quo parentibus orbi pueri pascuntur; gerontocomium, id est, locus venerabilis, in quo pauperes, et propter senectutem solam infirmi homines curantur; brephothrophium, id est, locus venerabilis in quo infantes aluntur.

(*Novel. const. 7, § Si vero, et sequent.*).

Explicit liber canonum³⁶²

C (*another hand, for which see Somerville, 1994*)

Ex synodo habita Rome in consistorio Lateranensi a beato Eugenio papa. Ubi clerici consistere debeant

Necessaria etenim res existit ut - exornet quam dehonestet.

³⁶¹ Xenodochium id est – suscipiuntur *in mg.* V²

³⁶² Expl. liber Deo gratias. Amen *here C; after next canon R; Expl. lib. can P; a series of .; as end marker V; Finis M*

C² *adds*

[]x *concilio Triburiensi*

[]i quis in atrio ecclesie pugnam committit, aut homicidium fecerit, quicquid pro emunitate ecclesie violata emendandum altario solvatur, cuiuscumque fuerit illa ecclesia. *BD 3.196; above 3.113*

C(fo.333ra)R(fo. 339rb)L *add*

*Item de eodem.*¹ *Iohannes episcopus Anselmo Lemovecine*² *ecclesie*

Ad limina beatorum Petri et Pauli apostolorum principum – fo. 339ra – aliquatenus separari debuisse.

[*cf I. 306 above*]

¹ *Item de eodem R; om. C*

² *Lemon- C*

Domnus Urbanus II papa. Due leges sunt, una publica, alia privata
Publica lex est que a sanctis patribus - estis sub lege.

Idem Urbanus papa secundus
Mandamus et mandantes universaliter interdicimus - in choro maneat.

Pascalis papa II Rothoni preposito et ceteris fratribus S. Fridan...
Vite regularis propositum in primitiva ecclesia - est regno Dei. Data Lateranis ii
n' Martii

Ex concilio Calixti pape II habito Remis
Sanctorum patrum exempla sequentes et - auctoritate apostolica prohibemus.
C. Lateran I (1123); cf Councils and Synods i(2) 728-30, Brett in Proceedings of the Berkeley Congress (1985) 13-28.

Exvii pape cap..
Episcopus in synodo residens post congruam - tali sacramento constringat.

Ex eodem
Amodo in antea quicquid nosti - te Deus adiuvet.

Item ex dec' ...
Videte fratres ut Domino reddatis iuramenta - vestra fiat damnatio.

Statuta concilii a Will' Cantuariensi archiepiscopo et sancte Romane ecclesie legato
apud Westmon' celebrati anno incarnationis Domini nostri Iesu Christi MCXXVII, regni
vero Henrici gloriosi regis Anglorum anno xxvii

Ecclesias et ecclesiastica beneficia, prebendas - vel cattinis nigris.
C. Westminster (1127): Councils and Synods i(2) 746-9

[Henricus rex primus s. xvi]
Henricus rex Anglie archiepiscopis, episcopis, abbatibus - comite Cestrie apud
Lundoniam.
ibid. 749

Leiden BPL 184 fos. 1-41

An abbreviated copy of Ivo' *Decretum*

To fo. 23 the inscriptions are in the margin and in the text; from then on in mg. only.
Many of the coloured initial letters are mistaken.

Begins incomplete in 1. 3 med. at: Unitum ergo carni verbum Dei, then, with omissions, to nostra corpora destinaret.

Leo III episcopis Bittanie

Magna voce pronuntiare non timeo – retinere vel credere
ID 4.72 end; IP 2.118 [etc]

Change of hand

Et extra Pascha et Pentecosten baptisma non celebretur sancti canones prohibent nisi aliquod periculum – gradibus ecclesiasticis abstineant.

In mg.: Ex iii; BD 4.6 (ID 1.201) abbrev.

later hands add:

Symbolum cuiusdam concilii (twice)/fo. 1v

Primus liber de baptismo. Leo Anathalio episcopo

Tantum divinitus privilegium Nicena sinodus est consecuta – fuerit constitutione divisum.
ID 4.112b

Leo secundus Constantino augusto

Sicut recipimus quinque sanctas universales sinodos – eis connumerari precipimus
ID 4.120b

Then ID 4.132, 134a, 136pt, 221, 235b

ID 1.45pt, 50, 52+, 61-2, 64-5, 67 (with insc. of 66), 70+, 71, 75+, 76+ and 121+, 115+, 116+, 127b+, 130+, 132+, 134+, 135+, 136+, 146, 148+, 152, 160b, 161+, 162a+, 162b+ (x2), 169+, 170+, 171, 176, 177+, 182+, 185+, 197A, 204, 208, 211 (Gennadius de ecclesiasticis dogmatibus, cf H)+, 212+, 213, 218 (Ex decretis Ignatii pape c. x, cf H), 220, 231, 232+, 237+, 241, 242+, 244+, 245, 251, 255+, 257+, 261+, 262, 266, 270, 274+, 276+, 278+, 282+, 284, 285+, 288-90, 292+, 293+, 304+, 306+, 309+ /fo. 4v.

[This is clearly a further abbreviation from a Harley-type abbreviation, for it has no canons which that does not, has the conjunction of 1.76 and 121, the eccentric inscriptions of cc 211 and 218, and the additional canon after 1.197, all as FH only]

Much of fo. blank, and new heading at foot: Secundus de corpore et sanguine Domini. Augustinus de penitentie remedio/ fo. 5r

ID 2.4+, Nulli est aliquatenus ambigendum – abscedat (added, as FH), 4+, 6+, 7+, 25 (in sequence as FH), 8+, 9+, 11+, 19+, 22+, 26+, 29, 24+, 33, 34, 36+, 37, 38+, 39, 43, 45, 47-8, 52+, 54-7, 58+, 60+, 61, 70+, 72+, 73+, 74+, 76+, 77+, 80+, 81+, 82-3+, 89+, Augustinus de libro questionum, Nimia iusticia incurrit peccatum, temperata iusticia – Dei imitator est, 94+, 100, 102+, 106+, 107A+ (as FH), 112+, 114+, 117+, 118+, 121+, 122+, 123+, 124+, 125+, 127+, 131, 132+, 133, 137, 138+, 139+. 141-3 (fo. 8r ends)

fo. 8v begins with no heading:

ID 3.8, 9+, 10, 2, 7+, 13-4, 11, 16-7, 18+, 20-1, 23+, 26-30, 32-3, 37+, 38+, 39+, 41+, 44, 45b, 51, 56+, 57+, 59+, 61+, 69+, 74, 75+, 76, 77+, 79+, 86, 88, 96a+, 98+, 100+, 103+, 104+, 106+, 107+, 108+, 111+, 114+, 124, 132+, 138+, 143, 152+, 148+, 154, 153, 155+, 156+, 157+, 160, 162, 163+, 168, 172+, 173+, 174+, 177+, 178+, 179+, 180+, 182+, 184, 185+, 189 (pt 2 only, as H), 196+, 198,

202+, 203+, 213+, 227+, 230+, 231, 234+, 237+, 238+, 249, 266+, 266B (as FH), 270b, 272+, 273, 280, 281+, 283+, 284+

rest of fo. 11v blank. Fo. 12r begins without heading:

ID 4.9, 11, 22, 22A, 36+, 39+, 48+, 53, 60, 161, 169, 173+, 183, 187+, 190, 200+, 202, 223+, 219, 226, 234+, 240-1, 243+, 244, 245+

Rest of fo. 13 largely blank. At foot:

Quintus de primatu Romane ecclesie et iure primatum et metropolitanorum et episcoporum, et ordinationem eorum. Anacletus in tertio decretali /fo.13v

ID 5.2+, 6+, 8+, 9+, 17+, 18+, 19A, 19+, 22+, 27+, 48, 51+, 54+, 57, 46+, 3+, 4+, 13+, 55+, 56, 59+, 60+, 61+, 63, 69, 72b, 74, 79+, 80, 81+, 84, 86+, 90+, 99, 101+, 103+, 104+, 92+, 105+, 109+,
Ex decretis Paschasii pape cap. viiii Si quis autem obiecerit non consecrationes – neutrum vendere derelinquit (cf Dd 4. 94 med, ID 2.84 med, IP 3.123 etc, none ending as here), 112+, 116+, 120+, 124, 130+, 135-6, 139+, 140+, 142+, 145, 154+, 156, 159+, 161, 163+, 168+, 169, 174+, 182+, 183+, 192-3, 195+, 194+, 207, 211, 215, 214, 218+, 221+, 223, 231+, 236+, 236A (as H), 238+, 239a, 239A (as H), 240+, 241+, [fo. 18]180+, 243b+, 244+, 246b+, 247+, 248+, 249+, 250+, 258-9, 260+, 261+, 262+, 264+, 266, 270+, 274+, 278, 279+, 283, 285, 287+, 289+, 291+, 292b+, 294+, 295+, 296+, 300, 304+, 307+, 309+, 310+, 313+, 314+, 310+, 315+, 316+, 325+, 328+, 330+, 336+, 338, 339+, 341, 345+, 347+, 348+, 350+, 351+, 357, 362, 363+, 365, 366+, 367, 368+, 374, 378+, 352+

Most of the rest of fo. 20v blank. At foot:

Sextus de clericorum conversatione et ordinatione, correctione et causis (*repeated below in another hand*); Ieronimus ad Nepotianum/fo. 21r

ID 6.1+, 2+, 12, 13+, 14-9, 21, 26, 30+, 34, 36, 37+, 38+, 39, 41+, 46+, 48+, 50+, 55+, 53, 58+, 59+, 63+, 64+, 69+, 70+, 72+, 73+, 76+, 77, 80, 82+, 83+, 85+, 86+, 89+, 93+, 95+, 97+(Felici episcopo), 106+, 107+, 111+, 114+, 117+, 120+, 121+, 122+, 124+, 125, 126+, 128+, 133+, 134, 136, 137+, 141, 140+, 150, 151+, 152, 159, 162, 172+, 173+, 180, 197, 201+, 202+, 204, 206, 210, 218, 220+, 222+, 244, 249+, 250+, 252+, 268+, 226A+ (as H), 227+, 224, 228+, 231, 229+, 234, 236+, 237, 240, 241+, 271, 276+, 281+, 288+, 296+, 300+, 304+, 308, 313+, 316+, 334+, 335+, 337+, 338, 341 (Gg Iohanni defensori), 343+, 344, 346+, 351, 356+, 362+, 367+, 368, 374+, 400+, 405+, 406, 410-1, 412+, 413+, 415+ (*add. only, as HL, qv*), 423+, 427+, 428+

Much of rest of fo. 24v blank. At foot:

Septimus de monachis et sanctimonialibus (*repeated in another hand*). SBD in large letters/fo. 25
ID 7,11+, 13+, 14-5, 23+, 30+, 32-3, 39-43,50, 51+, 55+, 58+, 60+, 64, 71+, 72, 87+, 99, 115, 149+

Much of rest of fo. 25v blank. In other hands: DP in large letters; Octavus de legitimis conubiis et virginibus et viduis. fo. 26:

ID 8.4+, 7-8, 10A (as H), 21-2, 25, 27, 31+, 34, 44, 46, 54+, 56+, 57b, 63, 64+, 65+, 67+, 71+, 78, 81, 84, 86, 88+, 96+, 110+, 124, 126+, 128, 133+, 136+, 127+, 142, 146, 156+, 164+, 166, 181, 195, 201+, 202, 205, 207+, 210+, 212+, 213+, 242d, 244+, 246, 247-8+, 256, 274, 281+, 180

Rest of fo. 27v blank except for: Nonus de incesta copulatione et in qua li nea fide<le>s coniungi et separari debeant et fornicatione (repeated in second hand below) /fo. 28

ID 9.1+, 3-4+, 9, 22-3+, 32, 33, 44, 27+,46+, 64+, Arbor, 64A+(as M), Zacharia cui GG iunior consonat in eodem De his quoque qui mortua prima uxore – genealogie eos abstinere (*cf c 20, very loosely*), 70-1+, 72-3, 76, 78+, 79+, 80, 81+, 82+, 85-6, 87+, 88+, 90, 92+, 93(as CH), 96-7+, 100, 103-4+, 123+

Rest of fo. 29v blank, except for: Aug' ad Publicolam. Decimus de homicidiis et eorum penitentia (in the second hand of previous headings, only) /fo. 30

10.1+, 4A+(as H), 5, 9(cf H), 14+, 15+, 16+, 19+, 21, 24+, 33+, 39+, 42, 44, 49+, 53+, 54+, 57+, 59+, 63+, 73+, 93+, 94+, 98, 108+, 130-3, 134+, 136, 137, 140+, 145, 146, 147, 148+, 149, 154+, 156, 161, 162, 163, 164+, 165, 167+, 168+, 169+, 170+, 172, 173+, 174+, 176+, 177, 178+, 179, 188+, 11.5, 21, 18+, 47+, 52, 62+, 67+, 60, 74, 91+, 94, 98+, 105, 12.14+, 28+, 30, 79 with 29+(cf HL), 34+, 35+, 36+, 42+, 46+, 47+, 52, 60, 61+, 62, 75+, 78, 82, 69+, 70, 74.

A long lacuna follows on fo. 34, followed by:

xiii^{us} de raptoribus, furibus, venatoribus, ebriosis, furiosis, Iudeis, et eorum correctione
13.1+, 2, 3+, 4+, 5+, 6, 27+, 40, 42, 44, 45, 46, 48+, 119, 116

fo. 34v then has long lacuna; at foot:

xiii^{us} de excommunicatione iusta vel iniusta/*fo. 35:*

14.1, 3+, 5a+, 7+, 10+, 14a, 17, 21+, 15+, 16, 22+, 28, 34, 35+, 43, 46+, 54+, 60+, 61+, 65, 68+, 75-6+, 79+, 80, 82, 84+, 92, 94, 104+, 109 (ending as H), 111+, 115+, 121+, 122, 124, Ambrosius in epistola de traditione basilice Noli te gravare imperator ut putes te – Publicorum tibo menium ius commissum est non sacrorum, Idem in epistola vii ad Simplicianum []ibi solum peccavi. Regali enim subnixus fastigio – dominus est potestatum

A long lacuna of fo. 36v; at foot:

xv^{us} de penitentia sanorum et infirmorum

Gennadius de ecclesiasticis doctmatibus/*fo. 37*

15.1(cfH), 4+, 10, 13, 17+, 22+, 28+, 45, 51+, 63+, 70+, 88, 89+, 97+, 106, 114, 112+, 117+, 134+, 143+, 146, 147+, 149, 151, 152, 155+, 158+, 159, 164, 188+, 168+, 170+, 178+, 179+, 180+, 183+, 185+, 186+, 187+, 187A (cf H), 187E+ (?), cf H, Omne peccatum consuetudine vilescit, et fit homini – peior fit q' ceditur), 189+, 190+, a catena from 192-3, 195, 204.

A lacuna follows on fo. 38v, followed by:

xvi^{us} de officiis et causis laicorum

16.7, 10, 12, 24, 32, 35, 38+, 39-44+, 58, 62+, 63+, 65+, 67+, 78, 80, 85+, 98, 101, 125, 129, 134+, 135+, 136+, 142, 145b, 163+, 172+, 181+, 183+, 186+, 188+, 193+, 195, 196, 199+, 207+, 211, 212, 213+, 215, 216, 220+, 222, 224, 225+, 229, 230, 231, 232, 238+, 239+, 253-4, 267, 268, 269, 272+, 273, 274+, 277+, 278, 285+, 289+, 291+, 310+, 312+, 343+, 307, 275, 283, 285+, 197, 126, 326+, 332+, 347, 348, 349, 350, 351, 353; H app. 3, app. 4+, app. 5+.

Fo. 41r ends. Verso is in distinct hand.

Canons marked with '+' are significantly abbreviated, paraphrased, or both. 'Significantly' is not an exact term, and almost all have some variants even when not so marked.

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							1	

Concordance between canons of Burchard, the Decretum of Ivo, Arsenal 713B, Panormia, Collectio Brittanica, Tripartita A and B, and the abbreviations in Harley 3090 and Lincoln 193

NB. There are a number of canons in ID which bear a generic resemblance to those found in BD and Trip, but are neither exact parallels nor in apparently significant sequence. These are not usually noted here.

BD	ID	Ars.	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harley ¹	Lincoln ¹
	01.001						+	+ ²
	01.002		1.007			3.1.1x	+	+
	01.003 ³						+	
	01.004 ⁴							
	01.005							
	01.006							
	01.007							
	01.008							
	01.009							
	01.010							
	01.011							
	01.012							
	01.013							
	01.014							+
	01.015							
	01.016							
	01.017							
	01.018							
	01.019							
	01.020							+
	01.021							
	01.022							
	01.023							+
	01.024							+
	01.025							+
	01.026		1.008					
	01.027		1.009					+
	01.028							
	01.029							+
	01.030							
	01.031							
	01.032							
	01.033							
	01.034							
	01.035							
	01.036							

¹ *capp. marked ^a are significantly shorter; the scale of the abbreviation is noted in the main text. Generally F follows H, but its specific changes and additions are noted briefly here, more fully in the main text.*

² *In L a run of canons omitted earlier is added at the end of most books; these are signalled by brackets, as are others entered out of sequence in the book proper.*

³ *The rubric to the first book occurs here in the complete mss but before c. 1 in the abbreviations and the ed.*

⁴ *cc 4-44 are taken from Fulgentius, De fide ad Petrum, ed. Fraipont in CCL 91A, 744-60 (cc 47 (iv) – 87 (xliv)a)*

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							2	
	01.037							
	01.038							
	01.039							
	01.040							
	01.041							
	01.042							
	01.043							
	01.044							
	01.045				1.43.43a		+	
	01.046				1.43.43b			
	01.047		1.018		1.43.44			
	01.048				1.43.50			
	01.049	fo. 117	1.010				+	
	01.050	+	1.011				+	
	01.051	+						
	01.052	+					+	
	01.053	+						
	01.054	+	1.102					+
	01.055	+						
	01.056	+		Gel 36a	1.46.33a		+	
	01.057	+						
	01.058	+	1.016				+	
	01.059	+	1.017				+	
	01.060	+	1.020				+	
	01.061	+	1.037x				+	
	01.062	+	1.022		1.55.71		+	+
	01.063	+	1.021	Gel 11b			+	
	01.064	+	1.024				+	+
	01.065	+	1.025		2.18.99		+	+
	01.066	+						+
	01.067	+	1.023				+ ⁵	+
	01.068	+						+
	01.069	+						+
	01.070	+					+	+
	01.071	+					+	+
	01.072	+			1.46.7ax		+	+
	01.073	+			2.43.4b			+
	01.074	+			2.46.7ax		+	+
	01.075	+			2.46.1a		+	
	01.076	+	1.035				+ ⁶	
	01.077	+	1.036					
	01.078	+	1.076					
	01.079	+						+
	01.080	+						
	01.081	+						
	01.082	+	1.038a					
	01.083	+	1.038b					
	01.084	+						
	01.085	+						
	01.086	+						
	01.087	+	1.040					
	01.088	+					+	

⁵ with *insc. to c 66*

⁶ *continuing*: Quibus tamen ad consecrationem - ac responsione purgentur (*cf 1.121 below*)

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							3	
	01.089	+						
	01.090	+	1.041					
	01.091	+						
	01.092	+						
	01.093	+						
	01.094	+	1.042				+	
	01.095	+	1.043					
	01.096	+					+	
	01.097	+	1.044a					
	01.098	+						
	01.099	+	1.044b					
	01.100	+	1.045					
	01.101	+						+
	01.102	+	1.046					
	01.103	+	1.047					
	01.104	+	1.048					
	01.105	+						+
	01.106	+	1.049					
	01.107	+						
	01.108	+	1.050					+
	01.109	+	1.051				+	
	01.110	+	1.052					
	01.111	+						
	01.112	+	1.103				+ ⁷	
	01.113	+						
	01.114	+		StV 25a	1.64.5			
	01.115	+	1.053x	1c 6b			+	
	01.116	+	1.054	1c 3d			+	
	01.117	+		1c 6g				
	01.118	+						
	01.119	+						
	01.120	+	1.012				+	+
	01.121	+					(+) ⁸	
	01.122	+						+
	01.123	+	1.013					+
		+	1.014					
	01.124	+	1.015	1c 41			(F ²) ⁹	
	01.125	+						
	01.126	+						+
	01.127	+					+	+
	01.128	+	1.058					
	01.129	+	1.059					
	01.130	+	1.060				+	
		(173)			1.55.102		+	
	01.131	+	1.061					
	01.132	+	1.080				+	+
	01.133	+	1.081				+	
	01.134	+	1.082				+	
							* ¹⁰	

⁷ F originally had a cap. beginning 'T' here, but it was erased and replaced by: Aug' de unico baptismo lib.

iii. Si pro eo qui – pro se loquatur (ID I. 124)

⁸ cf end of 1.76 above

⁹ see n. to 1.112 above

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							4	
	01.135	+	6.123			3.1.20	+	
	01.136	+	6.124			3.1.21	+	
	01.137 ¹¹	+	7.063	II 132		3.1.22	+	
	01.138	+			1.62.23			+
	01.139	+	6.129		1.56.1			+
	01.140	+	1.066					+
	01.141	+	1.067					+
	01.142	+	1.068					+
	01.143	+	1.069					+
	01.144	+	1.070					+
	01.145	+						
	01.146	+	1.092				+	
	01.147	+	1.093		2.19.6			+
	01.148	+	1.029				+	+
	01.149	+	1.089					
04.043x	01.149A ¹²	+	1.065			3.1.23		
	01.150	+		Bon 5				
	01.151	+			1.47.1		+	
	01.152	+	1.083		2.17.28		+	
	01.153a	+	1.088					
	01.153b	+	1.064				+	
	01.154	+					+	
	01.155	+						
	01.156	+	1.031a			3.1.2a		
	01.157	+	1.031b			3.1.2b		
	01.158	+	1.031c			3.1.2c	+ ^a	
	01.159	+	1.031d			3.1.2d	+	
	01.160a	+				3.1.3		
	01.160b	+				3.1.4	+	
	01.160c	+	1.028			3.1.5		+
	01.160d	+					+	+
	01.160e	+	1.030					+
	01.161a	+	1.062+	Pel 8b			+ ^a	
	01.161b	+	1.090	Pel 8b			+	
	01.162a	+		1c 7		3.1.6	+	
	01.162b	+	1.087	1c 1b		3.1.7	+ ^a	
	01.163	+		1c 1j			+ ^a	
							(*) ¹³	
	01.164a	+	1.086	1c 3			+ ^a	
	01.164b	+	1.032	1c 3				
	01.165	+	1.034	1c 4a			+ ^a	
	01.166	+		1c 4b				
	01.167	+	1.033	1c 5			+ ^a	
	01.168	+		1c 6a				
	01.169	+	1.063	Bon 6			+ ^a	
	01.170	+		1c 8b		3.1.8	+	
	01.171	+	1.095			3.1.9	+	+

¹⁰ F² *add in mg.*: SILVEST' De prolibus duorum compatrum vel commatrum coniunctio interdicenda non est, nisi illis tamen personis in quibus Christianitas fit. Quod autem quesistis de muliere que tenet puerum ad capillos benedicendos, sciatis q' aml nunquam inde invenimus, et ideo ut putamus quia non computatur inter sacramenta baptismatis.

¹¹ *cf below 9.35*

¹² *cf below 1.237; in mg. P*

¹³ F² *Beda super actus apostolorum*. Ideo Spritus sanctus in columba - non curavit exuere

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							5	
	01.172	+	1.084					+
	01.173	+	1.085					+
	01.174	+						
	01.175	+					+	
	01.176	+					+	
		+ ¹⁴						
		+ ¹⁵	1.106					
	01.177	+	1.109	1c 87		3.1.10a	+	
		+		1c 88				
	01.178	+		1c 4		3.1.10b	+ ^a	
	01.179	+					+	
	01.180	+						
	01.181	+					+	
	01.182	+					+ ¹⁶	
	01.183	+						
	01.184	+	1.111	1c 108-9		3.1.11	+ ^a	(+)
	01.185	+	1.112				+	
	01.186	+						
	01.187	+	1.056	1c 29				
	01.188	+						
	01.189	+						
	01.190	+						
	01.191	+	1.026			3.1.12		
	01.192	fo.123						
	01.193						+	
	01.194a		1.055				+ ^a	
	01.194b		1.057				+	
	01.195							
	01.196							
04.002	01.197						+	
							* ¹⁷	
							* ¹⁸	
04.003	01.198							
04.004	01.199						+	
04.005	01.200						+	
04.006	01.201						+	
04.007	01.202							
04.008	01.203		1.039				+	
04.009	01.204						+	
04.010	01.205						+	
04.011	01.206							
04.012	01.207							
04.013	01.208					3.1.13	+	+
04.014	01.209							
04.015	01.210						+	
04.016	01.211		1.107-8			3.1.14	+	
04.017	01.212						+	

¹⁴ Ambrose, Audio vos dolere - sint mecum

¹⁵ Ag' de civitate Dei lib. xiii. Quicumque non percepto regenerationis lavacro – sacro fonte baptismatis

¹⁶ F lacks end from Capitulo cii

¹⁷ Ecclesia paradiso comparata indicat - ecclesiam reperitur (*Aug. De baptismo iv. c 1, De cons. D 4 c 45*).
Both this and the succeeding text are over an erasure in H

¹⁸ Manus impositio non sicut baptismus - oratio super hominem (*Aug. De baptismo iii. c. 16 [CSEL li. 213], C 1 q 1 c 74*)

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							6	
04.018	01.213						+	
04.019	01.214							
04.020	01.215						+	
04.021	01.216							
04.022	01.217							
04.024	01.218		1.077				+	+
04.025	01.219		1.078				+	
04.026	01.220		1.079				+	
04.027	01.221						+	+
04.028x	01.222						+	+
04.029	01.223						+	
04.030	01.224							
04.031	01.225							+
04.032	01.226							+
04.033	01.227						+	+
04.034	01.228						+	
04.035	01.229							
04.036	01.230							
04.037	01.231						+	
04.038	01.232						+	+
04.039	01.233							(+)
04.040	01.234						+	+
04.041	01.235							
04.042	01.236		1.091				+	
04.043	01.237 ¹⁹		1.065x			3.1.23	+	(+)
04.044	01.238		1.094				+	
04.045	01.239							
04.046	01.240						+	
04.047	01.241						+	+
04.048	01.242						+	
04.049	01.243						+	+
04.050	01.244		1.121			3.1.15	+	
04.051	01.245		1.122			3.1.16	+	
04.052	01.246						+	
04.053	01.247						+	
04.054	01.248							
04.055	01.249							
04.056	01.250						+	
04.058	01.251						+	
04.057	01.252						+	
04.059	01.253							
04.060	01.254		1.119					
04.061	01.255		1.114				+	
04.062	01.256							
04.063	01.257						+	
04.064	01.258							
04.065	01.259							
04.066	01.260						+	
04.067	01.261		1.120				+	
04.068	01.262						+	
04.069	01.263		1.116				+	
04.070	01.264		1.117				+	+
04.071	01.265						+	+

¹⁹ cf above 1.149A

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							7	
04.072	01.266		1.100				+	+
04.073	01.267							
04.074	01.268		1.096					
04.075	01.269							(+)
04.076	01.270		1.101				+	
04.077	01.271							+
04.078	01.272						+	
04.079	01.273							
04.080	01.274						+	
04.081	01.275		1.071				+	
04.082	01.276		1.072				+	
04.083	01.277		1.073					
04.084	01.278		1.074				+	
04.085	01.279		1.075				+	
04.086	01.280							
04.087	01.281							
04.088	01.282						+	
04.089	01.283						+	
04.090	01.284						+	(+)
04.091	01.285						+	
04.092	01.286						+	
04.093	01.287		1.098					
04.094	01.288		1.099				+	
04.095	01.289						+	
04.096	01.290						+	
04.097	01.291							
04.098	01.292						+	
04.099	01.293						+ ^a	
04.100a	01.294a		1.097					+
04.100b	01.294b		1.027					+
04.101	01.295							
	01.296	125	1.113		1.15.5a			
	01.297	+	1.115					
	01.298	+						
	01.299	+						
	01.300	+	1.118					+
	01.301	+						
	01.302	+	6.125					+
	01.302A ²⁰	+					+	
	01.303	+	6.126		1.57.6			
	01.304	125 ^v	6.126xx			3.1.17	+	+
17.44	01.305	157 ^v	6.127			3.1.18		
	01.306 ²¹					3.29.appx	+	(+) ²²
	01.307		6.128			3.1.19	+ ^a	
	01.308			1c 82				
	01.309		1.104	1c 83			+ ^a	+
	01.310		1.105	1c 84			+	
	01.311			1c 85				

²⁰ cf 1.261 above; om. M

²¹ MRFH only

²² at end of Bk 17

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							8	

BOOK II

	02.001a	1.123a				+	+	
						* ²³		
	02.001b				3.2.1a	(+ ²⁴)	+	
	02.001c				3.2.1b		+	
	02.001d					+		
	02.002							
	02.003							+
	02.004	1.136				+ ^a		
						* ²⁵		
		1.129		2.14.32		+ ^a		
	02.005	1.138				+ ^a		
	02.006	1.144				+ ^a		
	02.007	1.141				+ ^a		+ ²⁶
		1.124a						
		1.127						
	02.008	1.130				+ ²⁷		
		1.131						
		1.142						
		1.133						
		1.135						
	02.009	1.137a				+ ²⁸		
		1.128						
		1.139						
		1.125						
		1.137b						
		1.110						
		1.137c						
		1.143						
	02.010	1.126				+ ^a		
05.001	02.011	1.146				+		
05.002	02.012					+		
05.003	02.013							
05.004	02.014							
05.005	02.015					+		

²³ Si apostolus Paulus quamvis adhuc portaret sarcinam corporis quod corrumpitur – significandum et demonstrandum

²⁴ *after 2. 61*

²⁵ *Idem <in sermone add. ss F> de infantibus.* Nulli est aliquatenus ambigendum tunc unumquemque fidelium – Christi constitutus abscedat. (cf 2. 1 c above). *In F this is in smaller cramped script.*

²⁶ Vero ait caro Christi - sacramentum verum est. Ante benedictionem alia - corda sanctorum. Absit ut se quisque - anime percipimus. Singuli accipiunt Christum - interius creditur *only, and* Talis erat Iudas - ad mortem. Escam vite accepit - indifferenter accipiat. L

²⁷ Signacula quidem rerum divinarum – referat dilectionem. Sacrificium visibile invisibile – visibilis forma. Vota mea reddam. Sacramenta – cibus ille est cordis. Invitat dominus servos et preparavit – fructum habet spiritualem. Prima heresis in discipulis Christi velut a duricia – non consumitur morsibus. Quid est Christum manducare? Non hoc – tormentum. Talis erat Iudas – accepit ad mortem. Escam vite accipit – indifferenter accipiat.

²⁸ Si tanta vis – alimento. Accesserunt Iudei - suum bibere. Modo – biberunt. Hoc accipite in pane – vitam. Hanc confessionem – disputatur. Aliter enim – exequitur. Quid namque sit sanguis – cordis hauritur. Dicit aliquis Quod tu asseris – non per speciem. Speciem autem et pro veritate – signum accipimus.

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							9	
05.006	02.016							+
05.007	02.017						+	
05.008	02.018							
05.009	02.019						+	(+)
05.010	02.020	1.147						+
05.011	02.021 ²⁹	1.148					+	+
05.012	02.022						+	+
05.013	02.023							
05.014	02.024						+	
05.015	02.025	1.149			3.2.2		(+ ³⁰)	+
05.016	02.026				3.2.3		+	+
05.017	02.027	1.150					+	+
05.018	02.028							+
05.019	02.029						+	
05.020	02.030				3.2.4		+	
05.021	02.031	1.152			3.2.5		+ ³¹	
05.022	02.032	1.151						
05.023	02.033						+	
05.024	02.034						+	
05.025	02.035							
05.026	02.036						+	
05.027-8	02.037						+	
05.029	02.038						+	
05.030	02.039	1.153					+	+
05.031	02.040							
05.032	02.041							
05.033	02.042							
05.034	02.043						+	+
05.036	02.044							(+)
05.035	02.045						+	(+)
05.037	02.046							
05.038	02.047						+	
05.039	02.048						+	
05.040	02.049							
05.041	02.050							
05.042	02.051						+	+
05.043	02.052	1.159x					+	+
05.044	02.053							
05.045	02.054						+	
05.046	02.055	1.154					+	+
05.047	02.056	1.155			3.2.6		+	+
05.048	02.057						+	+
05.049	02.058						+	+
05.050	02.059							+
05.051	02.060	1.156					+	+
05.052	02.061						+	+
							* ³²	
05.053	02.062							+
	02.063							+

²⁹ cf 2.85A below

³⁰ after 2. 7 pt.

³¹ F replaces 2. 31 by; *Augustinus contra epistolam Parmeniani, libro ii. Per Ysaïam dicit Dominus, facinorosus qui sacrificat – non corporaliter separent (2. 97 below; the whole text is palimpsest).*

³² 2. 1b above followed by *Idem in libro de utilitate credendi. Hereticus est qui alicuius - ac pietatis illusus.*

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							10	

02.064					1.1.12			
02.065					1.1.12A ³³		+	
02.066					1.1.12B		+	
02.067					1.2.2a-4a			
02.068a					1.4.3-4			+ ^a
02.068b					1.4.5		+	
02.069					1.4.6			
02.070					1.5.1		+	(+)
02.071					1.6.3-4		+	
02.072					1.10.1a		+	+
02.073					1.18.3		+	
02.074					1.21.2		+	+
02.075					1.38.5a		+	
02.076					1.50.1		+	+
02.077		1.157			1.54.1		+	+
02.078					1.55.17		+	+
02.079					1.55.19		+	
02.080					1.55.22		+	
02.081						3.2.7	+	+
02.082	172v	5.012			1.62.60		+	+
02.083	+	5.013			1.62.61		+	+
02.084		3.123				3.29.[289]	+	
							* ³⁴	
02.085						3.2.8		+
02.085A ³⁵					1.1.13-4			
							* ³⁶	
02.086a					1.1.15		+	
02.086b ³⁷					1.1.16			
02.086A ³⁸			1.1.17					
02.087					1.43.51			
02.088					1.46.17		+	
02.089					1.46.39		+	+
02.090					1.46.50		+	
02.091					1.64.5			
02.092					2.11.10		+	
02.093		3.078	Ic 3c			3.2.9	+	
02.094			Ic 4, 11, 21			3.2.10	+ ³⁹	
02.095	131		Bon 17	1.58.2		3.2.11		
02.096	+		Bon 7			3.2.12		
02.097		3.077				3.2.13	(+) ⁴⁰	
02.098						3.2.14a		
02.099						3.2.14b	+ ^a	
02.100		3.079				3.2.15	+	

³³ also 1.1.17a

³⁴ Aug' ad Renatum Quis offerat corpus Christi nisi –fuisset pro domino crucifixus.

³⁵ cf 2.21 above; om. MD

³⁶ H here replaces 2. 87 with: Leo Dioscoro Alexandrino episcopo. Ut in omnibus observantia nostra concordet – fide et actibus congruamus

³⁷ cf 6.87 below; om. MD

³⁸ cf 6.88 below; om. MD

³⁹ FH widely variant. Begin: Idem in libro questionum veteris testamenti. Cum lex iustum predicet, contra Salomon ait – qui Dei imitator est. Then Idem lib' IIII de baptismo. Forte in prelio [populo F] Dei stat iuxta te avarus – corripe, excommunica, degrada.

⁴⁰ Not in H, but entered over an erasure by F after 2. 30 above

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
----	----	-----	-----	----	--------	--------	-------	------

05/25/06

11

	02.101				3.2.16	+ * ⁴¹ * *	+	
	02.102	131x			3.2.17	+		
	02.103				3.2.18	+		
	02.104				3.2.19			
	02.105				3.2.20	+		
	02.106				3.2.21a	+		
	02.107				3.2.21b			
	02.108				3.2.22	+ ^a * ⁴² * * *		
	02.109 ⁴³				3.2.23 ⁴⁴		+	
	02.110				3.2.24		+	
	02.111				3.2.25			
	02.112		1.145		3.2.26	+ (* ⁴⁵)		
	02.113				3.2.27	+		
	02.114			2.43.1		+		
	02.115			2.46.4x			+	
02.050	02.117					+	+	
02.052	02.118					+		
02.054	02.119							
02.070	02.120						+	
02.071	02.121					+	+	
02.092	02.122					+	+	
02.093	02.123					+		
03.070	02.124			2.39.1x		+		
03.071	02.125					+		
03.072	02.126					+		
03.074	02.127		1.158			+	+	
03.075	02.128					+	+	
03.076	02.129							
03.078	02.130							
03.096	02.131		1.160			+	+	
03.097	02.132					+	(+)	
03.098	02.133					+		
03.099	02.134		1.161			+		
03.100	02.135					+		

⁴¹ F mg. adds the following three texts: *Pelagius Viatori*. Noli quasi nulla scismatorum et ecclesie se ipsum diviserit. *Augustinus ad Vincentium donatistam*. Ex catholica ecclesia sunt omnia sacramenta –ibi un’ habetis. *Idem ad donatistas*. Sicut ficti veraciter conversi recipiuntur – ad iudicium permanente

⁴² The four canons that follow are: a) In missarum sollempniis illud - sollempnia celebrantur. b) Sacramentum est in aliqua celebratione cum res gesta ita fit ut aliquid significare intelligatur --- reconditam habet dipensationem. c) Leprosis si fideles Christiani fuerint, dominici corporis et sanguinis participatio tribuatur. d) Orationem dominicam iccirco mox - hostiam consecratur.

⁴³ cf 5.48 below

⁴⁴ cf 3.8.5

⁴⁵ F add: *Augustinus contra Crescentium*. Romane sedi prefuerunt non solum dampnandi –vigoris stabilitate permansit

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							12	

03.101	02.136							
03.102	02.137						+	+
03.103	02.138						+	(+)
03.104	02.139						+	+
03.105	02.140						+	
03.106	02.141						+	+
03.107	02.142						+	+
03.108	02.143			1.162			+	+

BOOK III

	03.001				1.1.10ax		+	+
	03.002						+	+
03.001	03.003		2.001				+	+
03.002	03.004						+	+
03.003	03.005						+	+
03.004	03.006		2.002				+	+
03.005	03.007		2.003				+	+
03.006	03.008		2.006				+	
03.007	03.009						+	+
03.008	03.010						+	
03.010	03.011		2.018			3.3.9	(+) ⁴⁶	
03.009	03.012					3.3.10	+	+
03.011	03.013		2.020				+	+
03.012	03.014		2.021				+	+
03.013	03.015		2.022			3.3.11		
03.014	03.016		2.019			3.3.12	+	+
03.015	03.017		2.015				+	
03.015A ⁴⁷	03.018				1.55.100		+	
03.016	03.019							
03.017	03.020		2.017				+	
03.018	03.021						+	
03.019	03.022						+	
03.020	03.023		2.012				+	
03.058	03.024 ⁴⁸		2.010-1				+	
03.062	03.025		2.014				+	
03.021	03.026						+	
03.022	03.027						+	
03.023	03.028						+	+
03.024	03.029						+	+
03.025	03.030		2.032				+	
03.026	03.031						+	
03.027	03.032		2.013				+	
03.028	03.033		2.041			3.3.1	+	+
03.029	03.034						+	+
03.030	03.035						+	+
03.031	03.036							+
03.032	03.037						+	

⁴⁶ After c. 14 HF

⁴⁷ The text is here in some Italian mss of Burchard

⁴⁸ in B also appears as 3.61A (in sequence)

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							13	

03.033	03.038						+	
03.034	03.039						+	
03.035	03.040		2.055					+
03.036	03.041		2.056				+	
03.037	03.042						+	+
03.038	03.043 ⁴⁹		2.023-4					
03.039	03.044		2.016				+	+
03.040	03.045a ⁵⁰							
03.041	03.045b						+	
03.042	03.046							
03.043	03.047		2.042				+	
03.044	03.048		2.043				+	+
03.045	03.049		2.044					+
03.046	03.050							
03.047	03.051						+	+
03.048	03.052		2.045					
03.049	03.053						+	+
03.051	03.054							
03.052	03.055				3.3.2		+	+
03.053	03.056				3.3.3		+	
03.054	03.057		2.028				+	
03.055	03.058							
03.056	03.059		2.030-1				+	
03.057	03.060		2.033				+	
03.058a	03.061						+	
03.058b	03.061A ⁵¹							
03.059	03.062						+	
03.060	03.063							
03.061	03.064							+
03.063	03.065		2.040				+	+
03.064	03.066						+	
03.065	03.067							
03.066	03.068		2.030A				+	(+)
							(*) ⁵²	
03.067	03.069						+	
03.068	03.070						+	+
03.081	03.071							
03.080	03.072							
03.082	03.073						+	
03.083	03.074						+	
03.084	03.075a						+	
03.085	03.075b							
03.086	03.076		2.039				+	+
03.087	03.077		2.054				+	+
03.088	03.078						+	
03.089	03.079		2.037				+	
							* ⁵³	

⁴⁹ *om. CRB*

⁵⁰ *In PV only*

⁵¹ *B only, cf above 3.24*

⁵² *F mg. add: Ex dec' Urb' pape ii, cap. xx. Ut in sabbato Pasche officium non - officium, non diei*

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							14	

03.090	03.080		2.038					
03.091	03.081							
03.092	03.082							+
03.093	03.083							+
03.094	03.084							
03.109	03.085							
03.110	03.086						+	
03.111	03.087		2.047					
03.112	03.088		2.046				+	
03.113	03.089		2.048				+	+
03.114	03.090		2.049				+	
03.115	03.091							
03.116	03.092							
03.117	03.093						+	
03.118	03.094		2.050					+
03.119	03.095		2.051				+	
03.120	03.096a		2.052				+ ^a	
03.121	03.096b		2.053					+
03.122	03.096c							
03.123	03.096d							
	03.097				1.46.25		+	
	03.098a		2.080	1b 20a		3.3.4	+	
	03.098b		2.079	1b 20b		3.3.5	+	
01.069	03.099					3.3.6	+	
	03.100						+	
	03.101		2.027		1.55.82		+	
	03.102				1.60.14		+	
	03.103				2.6.3		+	
	03.104		2.081			3.3.7	+	+
	03.105				2.7.7			
	03.106		2.064		2.10.7		+	
03.190	03.107						+	+
03.191	03.108		2.072				+	+
03.192	03.109		2.073					
03.193	03.110		2.077				+	
03.194	03.111		2.075				+	
03.195	03.112						+	+
03.196	03.113					3.3.13		+
03.197	03.114						+	+
	03.115		2.074		1.46.34		+	
	03.116						+	
	03.117		2.076		2.34.7		+	
	03.118a				2.26.5		+	
	03.118b						+	
	03.119				1.46.51		+	
	03.120				1.46.52			
	03.121		2.078		2.43.3			
	03.122					3.3.14	+	
	03.123					3.3.15	+	+

⁵³ Gr' Christiano. Si in eodem loco nullum corpus - diligenter consecrabis

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							15	

11.022	03.124						+	
	03.125		2.071					
11.007	03.126						+	
	03.127		2.070				+	+
	03.127A ⁵⁴				2.7.7		+	
							* ⁵⁵	
							* ⁵⁶	
							* ⁵⁷	
	03.128				2.7.13			
	03.129		3.023		2.37.6			
	03.130		3.022		2.37.7			
	03.131		2.067		2.37.11			+
	03.132				2.39.2b		+	
	03.133					3.3.16		
	03.134					3.3.17	+	
	03.135		2.069	Gel 23	1.46.29		+	
	03.136				1.54.11		+	
	03.137				2.36.8			
	03.138				2.36.10		+	
	03.139				1.15.1-2			
	03.140				1.20.1-3		+	
	03.141				1.46.4		+	
	03.142				1.46.5		+	
	03.143				1.46.6		+	
	03.144				1.46.11		+	
	03.145				1.55.12			
	03.146		2.066		1.55.58		+	
	03.147		2.065		1.46.20		+ ^a	
	03.148				1.48.8		+	
							(*) ⁵⁸	
	03.149 ⁵⁹				1.55.2			(+)
	03.150			Gel 56a	1.46.47		+	
	03.151a			Gel 63	1.46.57		+	
	03.151b			LeoIV 18i	1.60.7		+	
	03.152				1.62.13a		+	+
	03.153				2.19.4		+	
	03.154		2.084		2.26.6		+	
	03.155				2.27.11		+	
	03.156				2.28.24		+	
	03.157				2.28.25		+	
	03.158				2.28.26		+	
	03.159				2.28.27		+	
	03.160				2.28.44		+	
	03.161				2.28.48			

⁵⁴ CRH only, cf 3.105 above

⁵⁵ Ieronimus in explanatione fidei ... Alia monachi causa est - altare non defero

⁵⁶ Idem super Isaiam. Ille doctor - esse beatum

⁵⁷ Gr. epp. Sicilie. Delatum nobis est - deflectere debuistis

⁵⁸ F (over erasure): Ambrosius de officiis libro i. Bellicarum rerum studium – libramento equitatis examinet

⁵⁹ om. PVB; cf 13.1, 13.35A

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							16	

	03.162				2.28.52		+	
	03.163				2.28.55		+	
	03.164				2.28.56			
	03.165				2.28.57		+	
	03.166				2.28.58			
	03.167		2.085					
	03.168				2.36.1		+	
	03.169				2.40.1a		+	+
	03.170				2.40.2			
	03.171				2.40.3		+	
	03.172				2.47.4		+	
	03.173				2.47.17		+	
	03.174						+	+
	03.175					3.3.18		
	03.176				1.55.106			
	03.177					3.3.19	+	+
	03.178					3.3.20	+	+
	03.179					3.3.21	+	
	03.180					3.3.22	+	
	03.181							
	03.182				1.48.10		+	
	03.183					3.3.23		
	03.184						+	
	03.185						+	
	03.186						+	
	03.187						+	
	03.188						+ ^a	
	03.189					3.3.24	+ ^a	
	03.190							
	03.191							
	03.192						+	
	03.193			1a 29		3.3.25	+ ^a	
	03.194		2.063			3.3.26	+ ^{a60}	
03.129	03.195						+	
03.130	03.196		2.058				+	
03.131	03.197		2.057					
03.132	03.198		2.059				+	+
03.133	03.199		2.060					
03.134	03.200		2.062					
03.135	03.201						+	
03.136	03.202		2.061				+	
03.137	03.203		2.007				+	
03.138	03.204							+
03.139	03.205						+	
03.140	03.206		2.005				+	+
03.141	03.207							+
03.142	03.208a ⁶¹					3.3.27		
03.143	03.208b ⁶²						+	

⁶⁰ F² has more than H

⁶¹ in PVM only; cf 3.155

⁶² om. M; cf 3.139 med.

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							17	

03.144	03.209						+	
03.145	03.210							
03.146	03.211					3.3.28	+	
03.147	03.212		2.068				+	
							(*) ⁶³	
03.149	03.212A ⁶⁴							
							(*) ⁶⁵	
03.151	03.213						+	
03.152	03.214							+
	03.215					3.3.29		
03.153	03.216							
03.154	03.217							
03.155	03.218							
03.156	03.219							
03.157	03.220							
03.158	03.221		2.025					+
03.159	03.222					3.3.30	+	
03.160	03.223					3.3.31		+
03.161	03.224							
03.162	03.225							
03.163	03.226							+
03.166	03.227						+	
03.167	03.228						+	
03.168	03.229						+	
03.169	03.230						+	
03.170	03.231		2.086				+	
03.171	03.232		2.087				+	+
03.172	03.233							
03.173	03.234						+	
03.174	03.235						+	
03.175	03.236							
03.176	03.237						+	
03.177	03.238						+	
03.178	03.239						+	
03.179	03.240							
03.180	03.241		2.088				+	
03.181	03.242						+	
03.182	03.243							
03.184	03.244							
03.185	03.245							
03.186	03.246							
03.187	03.247							
03.188	03.248							
03.189	03.249						+	
03.198	03.250		2.089a					
03.199	03.251							
03.200	03.252						+	

⁶³ F²: *Ex concil' Calcedonensi cap. xvii.* Singularum aecclesiarum rusticas parochias manere – movere certamen decrevimus.

⁶⁴ *in BF² only, cf 3.144 above*

⁶⁵ F²: *Ex concil. Maticensi.* Ut de rebus ecclesiarum –contineri solent

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							18	

03.201	03.253						+	+
03.202	03.254							
03.203	03.255		2.004					
03.205	03.256							
03.206	03.257						+	+
03.207	03.258						+	+
03.208	03.259						+	
03.209	03.260						+	
03.210	03.261							
03.211	03.262						+	
03.212-3	03.263						+ ^a	
03.214	03.264						+	
03.215	03.265							
03.216	03.266						+	+
							*66	
03.217	03.267							
03.228	03.268							
03.229	03.269							
03.225	03.270a		2.034			3.3.32		
03.226	03.270b		2.035				+	+
03.230	03.271						+ ⁶⁷	
03.231	03.272						+	
03.232	03.273		2.036			3.3.33	+	
03.233	03.274							
03.234	03.275							
03.235	03.276							
03.236	03.277						+	
							*68	
03.237	03.278							
03.238	03.279						+	+
03.240	03.280						+	
03.239	03.281						+	
03.223	03.282					3.3.34	+ ^a	
03.224	03.283						+	
03.241	03.284						+	+

BOOK IV

10.011 ⁶⁹	04.001					3.4.1	+	+
	04.002						+	+

⁶⁶ *add. : Item in eadem. Si forte quispiam presbiter – suscepturum penam. Anacletus papa iii a Petro in primo decretali. Ut episcopus sacrificans testes secum habeat. Episcopus Deo sacrificans testes secum – Romana tenet ecclesiam.*

⁶⁷ *after 3.272*

⁶⁸ *Ieronimus super Iohalem. In tempore ieiunii non serviat sponsus et sponsa operi nuptiali – pudica expleat penitentia.*

⁶⁹ *End is quite distinct*

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							19	
	04.003				1.8.1		+	
	04.004				1.21.1a		+	+
	04.005				1.30.4			+
	04.006		2.169		1.55.50-1		+	+
	04.007				2.18.63			+
	04.008				2.18.87			
	04.009				2.28.19		+	
	04.010				2.28.62			
	04.011				2.29.22		+	
	04.012				2.29.20 2.36.11		+	
	04.013				2.50.8			
02.077	04.014					3.4.2	+	
02.078	04.015						+	
02.081	04.016 ⁷⁰		2.170				+	
02.082	04.017							+
02.088x	04.018				2.1.20			+
	04.019				2.22.1			
02.083	04.020		2.172					
02.084	04.021							
02.085	04.021A ⁷¹							
02.086	04.021B ⁷²		2.171					+
02.087	04.022						+	+
02.088	04.022A ⁷³						+	+
	04.023					3.5.1	+	
	04.024		2.195			3.5.2	+	
	04.025		2.174		1.6.1		+	+
	04.026		2.175		1.14.1		+	
	04.027		2.176		1.31.3		+	+
	04.028		2.177		1.38.3		+	
	04.029				1.55.69		+	+
	04.030				2.4.2			
	04.031		2.178				+	
	04.032		2.179		2.50.7			+
20.suppl	04.033		2.181			3.5.3	+	+
13.001	04.034		2.182				+	
							(*) ⁷⁴	
							(*) ⁷⁵	
13.002	04.035		2.180				+	
13.003	04.036		2.183 2.173				+	+
13.004	04.037							
13.005	04.038							
13.006	04.039						+	+
13.007	04.040							

⁷⁰ cf 4.21A below

⁷¹ CR only, cf 4.16 above

⁷² CRPVBL only;

⁷³ CRPVBL only; cf 4.18 above

⁷⁴ F²: *Ex decretis Urbani pape II. Cap. xviii* Ut ieiunium verni temporis in ebd' Pentecostes

⁷⁵ F²: *Ex dec. Urbani pape II. Cap. xvii.* Ut nemo post acceptos cineres in capite ieiunii carnem comedat

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							20	
13.008	04.041						+	
13.009	04.042						+	
13.010	04.043						+	
13.011	04.044		2.190				+	(+) ⁷⁶
13.012	04.045		2.184			3.5.4		+
13.013	04.046						+	+
13.014	04.047						+	+
13.015	04.048						+	
13.017	04.049						+	
13.018	04.050							
13.019	04.051						+	
13.020	04.052							
13.021	04.053					3.5.5	+	
13.022	04.054							
13.023	04.055		2.185					
13.024	04.056		2.186					
13.025	04.057							
13.026	04.058							
13.027	04.059						+	
13.028	04.060						+	+
03.217-8	04.061		2.089b					+
03.219-20a	04.062		2.089c					+
03.222	04.063		2.090					+
03.220c	04.064		2.091				+	+
03.221	04.065		2.123					+
03.124	04.066		2.157				+	
03.125	04.067						+	
03.126	04.068		2.158			3.6.1	+	
03.127	04.069		2.159			3.6.2		+
03.128	04.070					3.6.3	+	
	04.071	135v	2.120	1c 63		3.6.4		
	04.072	+	2.118	LeoIV 16k		3.6.5	+	
	04.073	+				3.6.6		
	04.074	+	2.119			3.6.7	+	
	04.075	+		II 10a			+	
	04.076	+					+	
	04.077	+						
	04.078	+						
	04.079	+	2.122					
	04.080	136					+	
	04.081	136v						
	04.082	+	2.094					
	04.083	+		1c 42				
	04.084	+						
	04.085	+	2.133					
	04.086a	+	2.138	II 114a	1.62.3		+	
	04.086b	137	2.139					
	04.087	139						
	04.088	+						

⁷⁶ after 4.47

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
----	----	-----	-----	----	--------	--------	-------	------

05/25/06

21

	04.089	+	2.095					
	04.090	+	2.096					
	04.091	+	2.097					
	04.092	+						
	04.093	+						
	04.094	+	2.098					
	04.095	+						
	04.096	+						
	04.097	+	2.099a					
	04.098	+	2.099b					
	04.099	+	2.102					
	04.100	+						
	04.101	+			1.62.69			
	04.102	+		IoVIII 1b				
	04.103	+						
	04.104	139					+	
	04.105	140	2.124				+	
	04.106	+	2.125a		2.10.8		+	
	04.107a	+	2.125b				+	
	04.107b	+	2.105				+	
	04.108	+	2.106				+	
	04.109	+						
	04.110	+						
	04.111	+						
	04.112	+					+	
	04.113	+						
	04.114	+						
	04.115	+					+	
	04.116	+					+	
	04.117	+			2.10A.3		+	
	04.118	+						
	04.119	+	2.112	1c 115a				
	04.120	+					+ ^a	
	04.121a	+			2.10A.4			
	04.121b	+			2.10A.5			
	04.122	+			2.10A.6		+	
	04.123	+			2.10A.8a			
	04.124	+	2.114					
	04.125	+	2.113 2.111		2.10A.2x			+
	04.126	+		1c 46				
	04.127	+		1c 50			+	
	04.128	+	2.116	1c 54			+	
	04.129	+	2.115					
	04.130	+						
	04.131	+			2.12.pr			
	04.132	+	2.103	II 129	2.10A.1		+	
	04.133	+		IoVIII 50				
	04.134	+	2.117a		2.10A.8b		+	
	04.135	+	2.100 2.117b		1.62.15		+	

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							22	

	04.136	+					+ ^a	
	04.137	+					+	
	04.138	+		1c 2g II 62			+ ^a	
	04.139	+		Al II 4a			+	
	04.140	+		1b 52				
	04.141	+	2.126	1c 53			+	
	04.142	+					+	
	04.143	+	2.092					
	04.144	+						
	04.145	+						
	04.146	+		1c 114				
	04.147	+					+	
	04.148	+					+ ^a	
	04.149	+						
	04.150	+					+	
	04.151	+	2.127-8			3.6.8-9		
	04.152	+						
	04.153 ⁷⁷	+					+	
	04.154	+					+ ⁷⁸	
	04.155	+	2.129					
	04.156	+					+	+
	04.157	+					+	
	04.158	+						
	04.159	+						
	04.160	+	2.130				+	+
	04.161	+			1.55.14b		+	+
	04.162	+	2.131				+	+
	04.163	+						+
	04.164	+	2.132					+
	04.165	+						+
	04.166	+						+
	04.167	+	2.137-6				+ ^a	+
	04.168	+	2.142			3.6.10	+	+
	04.169	+	2.143			3.6.11	+	+
	04.170	+	2.144			3.6.12		+
	04.171a	+	2.145a			3.6.13		+
	04.171b ⁷⁹	+	2.145b					
	04.172	+	2.146					+
	04.173	+	2.147	1a 24a			+	+
	04.174	+	2.148					
	04.175	+						
	04.176	+	2.149	LeoIV 29a			+	
	04.177	+				3.6.14		
	04.178	+				3.6.15	+	
	04.179 ⁸⁰	+	2.150	Gel 22a	1.46.28a		+	
	04.180	+	2.151	Gel 55	1.46.38			

⁷⁷ after c 145 V

⁷⁸ repeated

⁷⁹ PV only

⁸⁰ cf 6.104 below

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							23	
	04.181	+	2.152	LeoIV 25,43			+	
	04.182	+		LeoIV 44				
	04.183	+	2.153			3.6.16	+	
	04.184	+	2.154			3.6.17		+
	04.185	+		Gel 50a	1.46.47		+	
	04.186	+		LeoIV 14	1.60.1		+	
	04.187	+	2.140	II 114b	1.62.4		+	
	04.188 ⁸¹	+		II 114g	1.62.7	3.6.18	+	
	04.189	+						
	04.190	+					+	
							(*) ⁸²	
	04.191	+					+	+
	04.192	+						
	04.193	+					+	
	04.194	+	2.160	1a 25b			+	
	04.195	+		1c 2f			+	
	04.196	+		LeoIV 45			+	
	04.197	+	3.004	II 129			+	
	04.198	+					+ ^a	
	04.199	+					+ ^a	
	04.200	+	2.161			3.7.1	+	+
	04.201	+	2.162			3.7.2		
	04.202	+	2.163			3.7.3	+	
	04.203	+	2.164			3.7.4	+	
	04.204	+				3.7.5	+	+
	04.205 ⁸³	+						
	04.206	+	2.168			3.7.6	+	
	04.207	+	2.165a			3.7.7		+
	04.208	+	2.165b	1c 3a		3.7.8		+
	04.209	+		1c 5j			+	
	04.210	+		LeoIV 36			+ ^a	
	04.211	+	2.156a		1.62.14 1.62.17		+ ^a	
	04.212	+	2.156b					
	04.213	+	2.166			3.7.9	+	
	04.214	+						
	04.215	+				3.7.10		
	04.216	+	2.121			3.7.11		
	04.217	+						
	04.218	+						
	04.219	+					+	
	04.220a	+			2.37.2b			
	04.220b	+						
	04.221	+						
	04.222	+						
	04.223	+	2.155				+	
	04.224	+		1c 91				
	04.225	+		1c 44				

⁸¹ ID, Ctp B as Cyprian, CB, CtpA as Nicholas I

⁸² F²: *Isidorus Ethimologiarum lib. v De legibus cap. ii Omnes leges aut divine – communi est usu*

⁸³ *om. V*

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							24	
	04.226	+		1b 11	1.39.2		+	
	04.227	+		1c 2d		3.7.12	+	
	04.228	+	2.093	1c 30				
	04.229	+		1c 48				
	04.230	+		IoVIII 49a	1.63.7			
	04.231	+	2.141				+	
	04.232	fo 146	2.107					
	04.233					3.7.13		
	04.234		2.167			3.7.14	+	
	04.235			1c 4a		3.7.15	+	
	04.236			II 63		3.7.16		
	04.237					3.7.17		
	04.238	fo.139v	2.101	II 27		3.8.1	(+) ⁸⁴	
	04.239			II 47 ⁸⁵	1.54.29B			
	04.240				2.19.1		+	
01.043	04.241		4.013		1.43.24		+	
	04.242				1.48.3		+	
	04.243				2.10.19		+	
	04.244						+	
	04.245				2.24.1		+	
	04.246							+
	04.247							+
	04.248							+
	04.249							+
	04.250							+
	04.251							+
	04.252							+
	04.253							+
	04.254							+
	04.255							+
	04.256							+
	04.257 ⁸⁶							+
							*87	
							*88	
							*89	
							*90	

BOOK V

01.001 ⁹¹	05.001		3.082		1.2.14-5			+
	05.002		4.004		1.2.20-2		+	

⁸⁴ F 16. *app. no. 25*

⁸⁵ *cf* Pel. 46d

⁸⁶ 6. 246-57 *are a synodal order*

⁸⁷ H *only*: Ad Arelatensis episcopi - vice sua dirigat

⁸⁸ H *only*: Si quis autem adesse - fuerit absolutus

⁸⁹ H *only, a distinct synodal order*: Sancta synodus bis in anno - die sic solvatur. *cf* F *end.*

⁹⁰ H *only*: *five further caps, qv*: Cum provincialibus suis - non excusaverint. Propter utilitates ecclesiasticas - esse commissa. Placuit ut non sit ultra - provinciis iudicentur. Placuit etiam peti - sola subscribat. Quotiescumque concilium congregandum - esse contentos.

⁹¹ *BD is much shorter, but begins so. ID as Ctp A*

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							25	
	05.002A ⁹²		4.136		1.11.1			
	05.003				1.5.2-5		+	
	05.004				1.12.3-4		+	
	05.005 ⁹³				2.14.6			
	05.006				1.43.1		+	
							(*) ⁹⁴	
	05.007 ⁹⁵					3.29.2		
	05.008		4.006-7	II 35		3.8.9	+	
	05.009 ⁹⁶				1.46.2b		+	
							(*) ⁹⁷	
							(*) ⁹⁸	
	05.010		4.008		1.48.4		+	
	05.011				1.55.32		+	
	05.012				1.54.2		+	
	05.013			StV 23	1.64.3		+	
	05.014			LeoIV 34	1.60.18		+	
	05.015			II 17	2.14.5			
	05.016				1.61.2			
	05.017			II 71	1.62.1		+	
	05.018			II 113	1.62.2		+	+
	05.019		4.011	II 115e	1.62.5		+	
	05.019A ⁹⁹			II 31	1.62.38		+	+
	05.020				1.62.54b	3.8.2	+	
	05.021			LeoIV 40	1.60.22			
	05.022			LeoIV 41	1.60.23		+	
	05.023			II 64		3.8.3		
	05.024			1c 2		3.8.4		
	05.025				2.50.17			
	05.026							
	05.027				2.5.6		+	
	05.028							
	05.029							
	05.030							
	05.031	fo 139v		Al II 20a				
	05.032	fo 139v		1b 9a			+	
	05.033	fo 139v		II 130b	1.62.10-1			
	05.034	fo 140		II 11				
	05.035 ¹⁰⁰	+		II 31	1.62.38			+
	05.036	+					+	+
	05.037	+					+	
	05.038	+					+	

⁹² PV only; cf 6.316

⁹³ MD only, cf below 5.368A, 378A

⁹⁴ F²: *Ex epistola Clementis prima. Verba Petri ad populum. Convenientes ad Clementum – dispergit ac vastat*

⁹⁵ here MD, as 16.11A PV, as 16.9 B, om. CR

⁹⁶ 5.9 after 5.6 in PB

⁹⁷ F²: *Ex decretis Gelasii pape cap. ii. Cuncta per mundum – est appellare permissus*

⁹⁸ F²: *Ex decretis Nicholai pape cap. i. Nemini est de sedis –divinitus collatum*

⁹⁹ CRHL only, cf 5.35

¹⁰⁰ cf 5.19A

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							26	
	05.039	+					+	
	05.039A ¹⁰¹	fo 140			1.55.1x		+	
	05.040							
	05.041							
	05.042							
	05.043							
	05.044						+ ^a	
	05.045						+ ^a	
01.002	05.046						+	
	05.047				1.1.1a		* ¹⁰²	
	05.048					3.8.5 ¹⁰³	+	
	05.049		4.001		1.31A.1			
01.220	05.050					3.8.6 ¹⁰⁴	+	+
	05.051			II 103		3.8.7	+	
	05.052			II 104		3.8.8	+ ^a	
	05.053		4.023	1b 5	1.2.15-7		+	
	05.054		4.025-6		1.9.3-6		+	
	05.055				1.62.64		+ ^a	
	05.056		4.029		1.62.74 1.62.50		+	
01.003	05.057						+	
01.004	05.058						+	
01.005	05.059						+	
01.006	05.060						+	
01.007	05.061					3.9.2C	+	+
01.008	05.062						+	
01.009	05.063						+	
01.010	05.064						+	+
01.011	05.065					3.9.2B	+	
01.012	05.066							
01.013	05.067							
01.014	05.068							
01.015	05.069		3.012, 3.017				+	
01.016	05.070							
01.017	05.071							
01.018	05.072a						+	
	05.072b ¹⁰⁵		3.005			3.9.3		
01.019	05.073							
01.020	05.074						+	
01.021 ¹⁰⁶	05.075							
01.022	05.076						+	
01.023	05.077						+	
	05.078		3.116					
01.112 ¹⁰⁷	05.079	fo 129	3.125-6				+ ^a	

¹⁰¹ *om. M, in CRPVBD; cf 5.349b*

¹⁰² *H text widely variant (qv)*

¹⁰³ *cf 3.2.23*

¹⁰⁴ *cf 3.2.23, 3.27.4*

¹⁰⁵ *here CRHM, after 5.378 PVBD*

¹⁰⁶ *cf ZRG 1997, 149*

¹⁰⁷ *in later form*

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							27	
	05.080	+					+	
	05.081	+				3.9.1	+	+
	05.082	+						
	05.083	+					+	
	05.084	+					+	
	05.085	+	3.117					
01.113x	05.086	+	3.120-1		1.55.13b		+	+
	05.087	+						
	05.088	+	3.119				+ ^a	
	05.089	+					+	+
	05.090	+					+	+
	05.091	+						
	05.092	+					+	
	05.093	+						
	05.094	+						
	05.095	+					+ ^a	+
	05.096	+						
	05.097	fo 130	3.124					
	05.098				1.2.19			
	05.099				1.7.1		+	
01.066a	05.100		4.027a		1.14.5a			
01.066bx	05.101		4.027b-8		1.14.5b		+	
	05.102				1.39.1		+	
01.074	05.103				1.43.25		+	
	05.104				1.45.1		+	
	05.105				1.43.34-5		+	
	05.106				1.43.37a			
	05.107				1.43.37b			
	05.108				1.55.13		+	
	05.109		3.014		1.55.24		+	
	05.110				1.55.36			
	05.111				1.55.40			
	05.112		2.194		1.55.45-6		+ ^a	
	05.113				1.38.18		+	
	05.114							
	05.115			LeoIV 18a	1.60.2			
	05.116			LeoIV 18b	1.60.3		+	
	05.117				2.1.4		+	
	05.118 ¹⁰⁸		3.118		2.10.2			
	05.119							+
	05.120			II 105	2.12.6		+	+
	05.121			II 106	2.12.7			+
	05.122		3.008	II 107	2.13.1			+
	05.123		3.009			3.9.2		
	05.124		3.018		2.18.2		+	
	05.125		3.070		2.18.26			
	05.126				2.14.4			
	05.127							
	05.128				2.46.3			+

¹⁰⁸ cf below 5.213A

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							28	
	05.129				1.55.99			
	05.130 ¹⁰⁹				1.55.100		+	
	05.131				1.55.103			
	05.132							
	05.133						+	
	05.134 ¹¹⁰		3.132bisx					
01.024	05.135						+	
01.025	05.136		3.011				+	
01.026	05.137							
01.027	05.138		3.015					
01.028	05.139		3.010				+	
01.029	05.140						+	
01.030	05.141		3.020					
01.031	05.142						+	
01.032	05.143 ¹¹¹							
01.033	05.144							
01.034	05.145						+	
01.035	05.146							
01.036	05.147							
01.037	05.148							
01.038	05.149						+	
01.039	05.150		4.016A				+	
01.040	05.151							
01.041	05.152						+	
01.042	05.153		4.014					
01.044	05.154		4.015-6				+	
01.045	05.155		4.018					
01.046	05.156						+	
01.047	05.157						+	
01.048	05.158							
01.049	05.159		4.017				+	
01.050	05.160							
01.051	05.161		4.019				+	
01.052	05.162							
01.053	05.163					3.9.4	+	
01.054	05.164						+	
01.055	05.165		4.020				+	
01.056	05.166							
01.057	05.167		4.022				+	
01.058	05.168		4.021				+	+
01.059	05.169						+	
01.060	05.170							
01.061	05.171							
01.062	05.172						+	
01.064	05.173						+	
01.065	05.174						+	
01.067	05.175 ¹¹²						+	

¹⁰⁹ cf 6.380 below

¹¹⁰ cf 14.57 below

¹¹¹ DM only; cf 5.107 above

¹¹² cf 3.131 above

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							29	
01.068	05.176							
01.070	05.177							
01.071	05.178							+
01.072	05.179						+	+
01.073	05.180						+	+
01.075	05.181							
01.076	05.182						+	
01.077	05.183						+	
01.078	05.184							
01.079	05.185							
01.080	05.186						+	
01.081	05.187							
01.082	05.188							
01.083	05.189						+	
01.084	05.190							
01.085	05.191						+	+
01.086	05.192						+	+
01.087	05.193						+	
01.088	05.194						+ ¹¹³	
01.089	05.195						+	
01.090	05.196							
01.095	05.197							
01.096	05.198							
01.097	05.199							
01.098	05.200						+	
01.099	05.201						+	
01.100	05.202							
01.101	05.203						+	
01.102	05.204							
01.103	05.205						+	
01.104	05.206							
01.105	05.207						+	
01.106	05.208							
01.107	05.209							
01.108	05.210							
01.109	05.211						+	
01.110	05.212						+	
01.111	05.213							
01.112	05.213A ¹¹⁴							
01.114	05.214						+	
01.115	05.215						+	
01.116	05.216							
01.117	05.217							
01.118	05.218						+ ^a	
01.119	05.219							
01.120	05.220							+
01.121	05.221						+	
01.122	05.222							
01.123	05.223						+	

¹¹³ after 195

¹¹⁴ PV only, cf 5.118 above

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							30	
01.124	05.224						+	+ ¹¹⁵
01.125	05.225							
01.126	05.226							
01.127	05.227		3..083					
01.128	05.228						+	
01.129	05.229						+ ^a	
01.130	05.230							
01.131	05.231						+ ^a	
01.133	05.232						+	
01.134	05.233						+	
01.135	05.234		4.038 4.054a				+	+
	05.235				1.14.2a-3			
	05.236				1.14.4		+	
							* ¹¹⁶	
	05.237		4.060x		1.2.1-2a		+	
	05.238a		4.058		1.2.11-2		+	
	05.238b		4.034		1.2.13		+	
	05.239a		4.084		1.2.22A-3a		+	+
	05.239b		4.040		1.2.23a-4			+
							* ¹¹⁷	
	05.240a		4.037		1.3.3b		+	
	05.240a		4.059		1.3.3b-4		+	
	05.240b		4.116x		1.3.5		+	
	05.241		4.118		1.4.1		+	
	05.242		4.035		1.4.2			
	05.243a		4.036		1.8.3		+ ^a	
	05.243b				1.8.4-5		+	
	05.244a		4.113x		1.12.2-3a		+ ^a	
	05.244b		4.134		1.12.3b ¹¹⁸			
	05.244c				1.12.4			
	05.245		4.135		1.13.1		+	
	05.246		4.042-3		1.13.2		+	
	05.247		4.095 4.114		1.22.1		+	
	05.248a		4.044 4.048 4.057 4.054x		1.24.4b-6a		+	
	05.248b				1.24.6b-7		+	
	05.249		4.045-7 4.050		1.30.2a		+	
01.136	05.250		4.040				+	+ ^a
01.137	05.251						+	
01.138	05.252						+	
01.139	05.253		4.039				+	+
01.140	05.254						+	

¹¹⁵ before 5.220

¹¹⁶ Si est ulla humanitas - accusator extiterit

¹¹⁷ Testes antiquitus superstites – silentio opprimunt

¹¹⁸ and *insc.* to 1.12.4

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							31	
01.142	05.255						+	
01.141	05.256		4.049				+	
01.144	05.257		4.124-6 4.055b				+ ^a	
01.145	05.258						+	
01.146	05.259						+	
01.147	05.260						+	
01.148	05.261		4.120-2				+	
01.149	05.262						+	
01.150	05.263							
01.151	05.264 ¹¹⁹		4.090x				+	+
01.153	05.265						+	
01.154	05.265A ¹²⁰							
01.156	05.266						+	
01.157	05.267						+	
01.158	05.268						+	
01.159	05.269						+	
01.160	05.270		4.106				+	
01.161	05.271		4.105				+	
01.162	05.272							
01.163	05.273							
01.164	05.274		4.067				+	
01.165	05.275							
01.166	05.276							
01.167	05.277						+	
01.168	05.278						+	
01.169	05.279						+	
01.170	05.280					3.9.5	+	
	05.281		4.127			3.9.6	+	+
	05.282		4.128			3.9.7		+
	05.283		4.129			3.9.8a	+	+
	05.284		4.130			3.9.8b		+
	05.285		4.131			3.9.9	+	+
	05.286 ¹²¹		4.068			3.9.10 3.29.171b	+	+
	05.287		4.101				+	+
	05.288		4.087-8 4.069-70				+	+
01.171	05.289		4.093 4.085x				+	
01.172	05.290						+	
01.173	05.291						+	+
01.174-5	05.292						+	
01.177	05.293		4.053				+	
01.178	05.294						+	
01.179	05.295						+	(+)
01.180	05.296		4.102				+ ^a	
01.181	05.297							

¹¹⁹ cf 6.334 below

¹²⁰ PV only; cf 5.245 above, 5.267 below

¹²¹ Also 16.147b

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							32	

01.182	05.298							
01.183	05.299						+	
01.184	05.300						+	
01.185	05.301							
01.186	05.302						+	
01.187	05.303						+	
[01.199]	05.303A ¹²²							
01.188	05.304						+	
01.189	05.305							
01.190	05.306							+
01.191	05.307						+ ^a	
01.193	05.308						+	+
01.194	05.309		5.005				+	
01.195	05.310						+	
01.196	05.311		5.006					
01.197	05.312							
01.198	05.313		5.004				+	+
01.199	05.313A ¹²³							
01.200	05.314					3.9.11	+	+
01.201	05.315						+	
01.202	05.316						+	
01.203	05.317						+	
01.204	05.318							+
01.205	05.319							
01.206	05.320							
01.207	05.321							
01.208	05.322							
01.209	05.323		5.005A					
01.210	05.324							
01.211	05.325						+	
01.212	05.326							
01.213	05.327							
01.214	05.328						+	
01.215	05.329						+	
01.216	05.330						+	
01.217	05.331							
01.218	05.332					3.9.12	+	
01.219	05.333					3.9.13		
	05.334			II 116	1.62.9			
01.221	05.335							
01.222	05.335A ¹²⁴							
01.223	05.336						+	
01.224	05.337						+	
01.225	05.338		3.019				+	
01.226	05.339						+	
01.228	05.340							
01.229	05.341						+	
01.230	05.342						+	

¹²² D only; cf 5.313A

¹²³ PVB only; cf 5.303A above, 5.362 below

¹²⁴ PVB only; cf 6.336 below

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							33	

01.231	05.343					3.9.14		
01.232	05.344		3.132				+	
	05.345				1.36.5		+	
	05.346				1.43.21			
	05.347		3.006		1.43.22	3.9.2A	+	
	05.348				1.43.23		+	
	05.349				1.55.1			
	05.350				1.55.44		+	
	05.351				1.55.49		+	+
	05.352				1.62.19		+	
	05.353				1.62.56-7			
	05.354			II 38	1.63.1		+	
	05.355			II 75		3.9.15		
	05.356			II 85	1.57.8x			(+)
	05.357				1.62.62		+	
	05.358			1b 17	1.54.30			
	05.359			II 58		3.9.16		
	05.360			II 59		3.9.17		
	05.361			II 60		3.9.18		
	05.362 ¹²⁵				2.6.2		+	
	05.363				2.21.5		+	
	05.364				2.27.3		+	
	05.365				2.18.14		+	
	05.366				2.28.54		+	
	05.367				2.37.8		+	
	05.368				1.55.107		+	
	05.368A ¹²⁶				2.14.6			
	05.369					3.9.19-20	+ ^a	+
	05.370					3.9.21		+
	05.371 ¹²⁷					3.9.22		+
	05.372				2.12.5			+
	05.373				2.12.8			
	05.374				2.12.9		+	
	05.375				2.12.10			
	05.376				2.12.11			
	05.377			II 61 ¹²⁸	2.12.13			
	05.378		5.108-9			3.9.23	+	
	05.378A ¹²⁹				2.14.6			
	05.378B ¹³⁰							

	06.001						+	+
	06.002						+	+
	06.003							+
	06.004							+

¹²⁵ cf 5.313A above

¹²⁶ PVB only, cf above 5.5, below 5.378A

¹²⁷ cf 14.42 below

¹²⁸ has beginning only

¹²⁹ CR only; cf 5.5, 5.368 above

¹³⁰ PVBD only, cf 5.72b above

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							34	
	06.005							+
	06.006							+
	06.007							+
	06.008							+
	06.009							+
	06.010							+
	06.011 ¹³¹							+
	06.012		3.033		2.18.3		+	
	06.013		3.034		2.18.4		+	
	06.014		3.035		2.18.5		+	
	06.015		3.036		2.18.6		+	
	06.016		3.037		2.18.7		+	
	06.017		3.038		2.18.8		+	
	06.018		3.039		2.18.9		+	
	06.019		3.040		2.18.10		+	
03.050x	06.020		3.041			3.10.1		
02.001	06.021		3.021			3.10.2	+	
02.002	06.022		3.024					
02.003	06.023						+	
02.004	06.024		3.026				+	
02.005	06.025							
02.006	06.026		3.027				+	
02.007	06.027							
02.008	06.028							
02.009	06.029		3.028				+	
02.010	06.030		3.029				+	+
02.011	06.031		3.030				+	+
02.012	06.032		3.031					
02.013	06.033						+	
02.015	06.034		3.042				+	+
02.016	06.035							
02.017	06.036						+	+
02.018	06.037		3.047				+	+
02.023	06.038						+	
02.019	06.039						+	
02.020	06.040							
02.021	06.041		3.048			3.10.3	+	
	06.042a					3.10.4	+	
02.178	06.042b					3.10.5		
	06.043			II 86	1.46.22			
	06.044				1.2.15x			
	06.045				1.4.6			
	06.046				1.9.7		+	
	06.047				1.13.3			
	06.048		3.148x		1.14.9-10		+	
	06.049		3.148x		1.14.11		+	
	06.050				1.36.4		+	(+) ¹³²
	06.051				1.36.6		+	
	06.052				1.36.7			

¹³¹ cc 1-11 are from Isidore, De Officiis eccl.

¹³² after 6.30 above

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							35	
	06.053				1.36.8		+	
	06.054				1.36.9		+	
	06.055				1.38.6		+	
	06.056				1.38.7		+	
	06.057				1.38.10		+	
	06.058		3.043		1.38.11		+	
	06.059		3.130ax		1.38.12		+	
	06.060		3.130b 3.058		1.38.13		+	
	06.061				1.38.14		+	
	06.062				1.38.16		+	
	06.063				1.38.17		+	
02.022x	06.064				1.43.5		+	
	06.065				1.43.6		+	
	06.066				1.43.7		+	
	06.067				1.43.9		+	
02.114x	06.068		3.106		1.43.10		+	
	06.069				1.43.26		+	
	06.071 ¹³³		3.013		1.43.36		+	
	06.070				1.43.40		+	
	06.072				1.43.41		+	
	06.073				1.51.1		+	
	06.074		3.025		1.46.9		+	
	06.075				1.46.10			
	06.076				1.55.52		+	
	06.077				1.55.53		+	
	06.078		3.133		1.55.54		+	
	06.079				1.55.55		+	
	06.080		3.145		1.55.56		+	
	06.081				1.55.61		+	
	06.082		3.076		1.55.64		+	
	06.083				1.55.66		+	
	06.084				1.55.68b		+	
	06.085		3.147		1.55.77		+	
	06.086		3.108		1.55.87		+	(+) ¹³⁴
	06.087 ¹³⁵				1.1.16		+	(+)
	06.088 ¹³⁶				1.1.17			
	06.089				1.1.18		+	
	06.090				1.1.21			
	06.091				1.36.10		+	
	06.092				1.36.11		+	
	06.093				1.37.1		+	
	06.094 ¹³⁷		3.094x		1.38.21		+	
	06.095		3.045		1.38.25		+	
	06.096				1.38.26 ¹³⁸		+	+

¹³³ Fronteau's edition reversed the order of 71,70, against M and the mss.

¹³⁴ 6.86-7 before 6.31 above

¹³⁵ cf 2.86A above

¹³⁶ cf 2.86B above, 6.87 below

¹³⁷ cf 6.194 below

¹³⁸ as in the 'A' form

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							36	
	06.097				1.43.45		+	
	06.098				1.43.48		+	
	06.099 ¹³⁹				1.46.13			
	06.100				1.46.16		+	
	06.101				2.3.8			+
	06.102							
	06.103							
	06.104 ¹⁴⁰		2.150	Gel 22	1.46.28		+	
	06.105 ¹⁴¹		2.069	Gel 23	1.46.29			
	06.106			Gel 27a	1.46.30		+	
	06.107		3.055	Gel 31	1.46.31		+	
	06.108			Gel 50	1.46.41		+	
	06.109			Gel 57	1.46.49			
	06.110 ¹⁴²			Gel 58	1.46.50			
	06.111			Pel 21(2)	1.54.14		+	+
	06.112			Pel 43	1.54.21		+	
	06.113			Pel 44	1.54.22		+	
	06.114 ¹⁴³		3.153	IoVIII 48a	1.63.6		+	
	06.115			IoVIII 49	1.63.7-8			
	06.116			Bon 2	1.57.1			
	06.117			Bon 3	1.57.2		+	
	06.118		3.044	StV 28	1.64.8		+	
	06.119				1.62.45			
	06.120				1.62.48		+	(+) ¹⁴⁴
	06.121				1.62.51		+	
	06.122				1.62.55		+	(+)
	06.123				2.11.3			
	06.124				2.11.9		+	
02.024	06.125						+	
02.025	06.126		3.046				+	
02.026a	06.127							
02.027	06.128						+	
02.028	06.129						+	
02.029	06.130							
02.030	06.131						+	
02.031	06.132	fo. 125 ¹⁴⁵	3.163					
02.032	06.133						+	
02.033	06.134		3.059a				+	
02.034	06.135		3.059b					
02.035	06.136		3.060				+	
02.036	06.137						+	
02.037	06.138		3.061					
02.038	06.139		3.062					
02.039	06.140							

¹³⁹ cf 1.252 above

¹⁴⁰ cf 4.179 above

¹⁴¹ cf 3.135 above

¹⁴² cf 2.90 above

¹⁴³ cf 10.5 below

¹⁴⁴ 6.122, 235, 120 after 6.179

¹⁴⁵ Ars. (and IP) lack beginning and end

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							37	
02.040	06.141						+	
02.041	06.142							
02.042	06.143						+	
02.043	06.144							
02.044	06.145						+	
02.045	06.146							
02.046	06.147						+	
02.047	06.148						+	
02.048	06.149		3.150					
02.049	06.150		3.151				+ ¹⁴⁶	
02.055	06.151						+	
02.056	06.152						+	
02.057	06.153							
02.058	06.154							
02.059	06.155 ¹⁴⁷							
02.060	06.156							
02.061	06.157							
02.062	06.158							
02.063x	06.159						+	
02.064	06.160						+	
02.065	06.161							
02.066	06.162						+	
02.067	06.163							
02.068	06.164							
02.069	06.165							
02.072	06.166							
02.073	06.167							
02.074	06.168							
02.079	06.169							
02.080	06.170		3.071					
02.094	06.171							
02.095	06.172		3.072				+	
02.096	06.173		3.073				+	
02.097	06.174							
02.098	06.175							
02.099	06.176		3.074					
02.100	06.177							
02.101	06.178							
02.102	06.179							+
02.103x	06.180						+	
02.104	06.181							
02.105	06.182							
02.106	06.183							
02.107	06.184							
02.108	06.185		3.091x					+
02.109	06.186		3.112x				+	
02.110	06.187							
02.111	06.188						+	
02.112	06.189							

¹⁴⁶ with rubr. and insc. to c 149

¹⁴⁷ after 156 V

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							38	
02.113	06.190							
02.115	06.191							
02.116	06.192							
02.117	06.193							
02.118	06.194							
	06.194A ¹⁴⁸							
	06.194B ¹⁴⁹							
02.119	06.195							
02.120	06.196							
02.122	06.197						+	
02.123	06.197A ¹⁵⁰							
02.124	06.198						+	
02.125	06.199							
02.126	06.200 ¹⁵¹		3.161				+	
02.127	06.201		3.162				+	+
02.128x ¹⁵²	06.202						+	
02.129	06.203							
02.130	06.204						+	+
02.131	06.205							+
02.132	06.206						+	
02.133	06.207						+	
02.134	06.208							
02.135	06.209						+	
02.136	06.210		3.065				+	
02.137	06.211						+	
02.138	06.212		3.066					
02.140	06.213						+	
02.141	06.214		3.067				+	
	06.214A ¹⁵³							
02.142	06.215							
02.143	06.216						+	
02.144	06.217						+	
02.145	06.218						+	
02.146	06.219						+	
02.147	06.220						+	
02.148	06.221							
02.149	06.222						+	
02.150	06.223							
02.151	06.242 ¹⁵⁴						+	
02.152	06.243						+	+
02.153	06.244						+	
02.154	06.245							
02.155	06.246						+	
02.156	06.247						(*) ¹⁵⁵	

¹⁴⁸ PV only

¹⁴⁹ PV only

¹⁵⁰ PVB only; cf 6.65 above, though remotely

¹⁵¹ after 197A in B

¹⁵² cf 19.95

¹⁵³ D only

¹⁵⁴ Only M has order 6.223-268; rest as here

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							39	

02.157	06.248 ¹⁵⁶		3.022					
02.158	06.249						+	
02.159	06.250						+	
02.160	06.251						+ ¹⁵⁷	
02.161	06.252					3.10.6	+	+
02.162	06.253						+	
02.163	06.254							
02.164	06.255							
02.165	06.256						+	
02.166	06.257						+	
02.167	06.258							
02.168	06.259						+	
02.169	06.260						+	
02.170	06.261						+	
02.171	06.262						+	
02.172	06.263		3.172				+	
02.173	06.264						+	
02.174	06.265						+	
02.175	06.266						+	
02.176	06.267		3.173				+	
02.177	06.268						+	
							* ¹⁵⁸	
02.179	06.224						(+) ¹⁵⁹	
02.180	06.225						(+)	
02.181	06.226		5.001			3.10.7	+	
02.182	06.227		5.010			3.10.8	+	
02.183	06.228							
02.184	06.229		5.002			3.10.9	+	
02.185	06.230					3.10.12		
02.186	06.231		5.009			3.10.13	+	
02.187	06.232					3.10.14	+	
02.188	06.233		5.011				+	
02.189	06.234						+	
02.190	06.235						+	(+) ¹⁶⁰
02.191	06.236					3.10.15	+	
02.192	06.237		3.080			3.10.16	+	
02.193	06.238						+	
02.194	06.239							
02.195	06.240						+	
02.196	06.241						+	
02.197	06.269							
02.235	06.270		3.075				+	
02.198	06.271		4.064				+	
02.199	06.272						+	
02.200	06.273						+	

¹⁵⁵ after 268

¹⁵⁶ cf 3.130 above

¹⁵⁷ H reverses the texts, but not the rubrics, of cc 251-2

¹⁵⁸ 6. 247 above

¹⁵⁹ 6. 224-5 (and 6. 360) after 6. 229

¹⁶⁰ see above under 6.120

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							40	
02.201	06.274						+	
02.238	06.275							
02.202	06.276		4.097				+	
02.203	06.277							
02.204	06.278						+	
02.237 ¹⁶¹	06.279							
02.205	06.280						+	
02.206	06.281						+	+
02.207	06.282							+
02.208	06.283							
02.209	06.284						+	
02.210	06.285							
02.211	06.286		3.168				+	+
02.212	06.287							
02.213	06.288		3.167				+	+
02.214	06.289							
02.215	06.290						+	
02.216	06.291						+	
02.217	06.292							
02.218	06.293							
02.219	06.294							
02.220	06.295						+	
02.221	06.296						+	
02.222	06.297							+
02.223	06.298							
02.224	06.299							
02.225	06.300						+	+
02.226	06.301						+	
02.234 ¹⁶²	06.302							
02.228x	06.303							
02.229	06.304						+	
02.230	06.305							
02.231	06.306							
02.232	06.307						+	
02.233	06.308					3.10.17	+	+
02.236	06.309							
02.237	06.310							
	06.311				2.12.12			
	06.312		4.059		1.3.4		+	+
	06.312A ¹⁶³		4.116a		1.3.5			
	06.313				1.6.2		+	
	06.314				1.6.5		+	
	06.315				1.6.6		+	
	06.315A ¹⁶⁴				1.8.4			
	06.315B ¹⁶⁵				1.8.5			
	06.316		4.119		1.11.1		+	

¹⁶¹ after 204 in Vat. 969

¹⁶² after 226 in Vat. 969

¹⁶³ PVB only; cf 5.240b above

¹⁶⁴ PVB only; cf 5.243b above and (partially) 13.39 below

¹⁶⁵ PVB only; cf 5.243c above

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							41	
			4.136					
	06.317		4.103-4 4.115 4.119b 4.119A		1.11.2		+	
	06.318				1.11.3		+	
	06.319		4.087-8a		1.11.4		+	
	06.320		4.061		1.18.5		+	
	06.321		4.081ax		1.18.6		+ ^a	
	06.322				1.18.7			
	06.323		4.123a		1.18.10		+	
	06.324		4.074-5		1.18.11-2		+	
	06.325				1.19.2-3		+	
	06.326 ¹⁶⁶				1.20.1		+	
	06.327		4.079 4.071 4.062		1.21.4		+	+
	06.328 ¹⁶⁷		4.053		1.21.5		+ ^a	+
	06.329-30 ¹⁶⁸				1.24.1-2			+
	06.331 ¹⁶⁹		4.078		1.24.7		+	+
	06.332		4.076		1.25.1a		+	+
	06.333		4.092		1.25.1b		+	+
	06.334 ¹⁷⁰		4.091		1.31B		+	
	06.335a		4.098		1.33.1a		+	
	06.335b		4.099		1.33.1b		+	
	06.336		4.100		1.33.2		+	+
	06.337		4.080 4.077		1.35.1		+	
	06.338 ¹⁷¹		4.105		1.40.1		+	
	06.339				1.43.2		+	
	06.340				1.48.1		+	
	06.341				1.48.2		+	
	06.342				1.55.62		+	
	06.343		4.082 4.094x		1.55.79		+	
	06.344				1.55.80		+	
	06.344A ¹⁷²				1.55.81			+
	06.345				1.1.6		+	
	06.346 ¹⁷³				1.14.12		+ ^a	
	06.347				1.35.3		+	+
	06.348				1.35.4		+	+
	06.349				1.38.22		+	
	06.349A ¹⁷⁴				1.38.23			

¹⁶⁶ cf 3.140a above

¹⁶⁷ cf 5.293a above

¹⁶⁸ cf 5.267 above

¹⁶⁹ cf 5.248d above

¹⁷⁰ cf 5.264 above

¹⁷¹ cf 5.271 above

¹⁷² CRPVBL only; cf 5.310 above

¹⁷³ cf 12.85, 14.23 below

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							42	
	06.350				1.38.27		+	
	06.351				2.2.8a		+	
	06.352				2.30.7			
	06.353		3.164	Gel 15	1.46.26		+	
	06.354		3.165	Gel 17a	1.46.27		+	
	06.355 ¹⁷⁵			II 71	1.62.1			
	06.356				1.62.28		+	
	06.357 ¹⁷⁶		5.100		2.5.9			
	06.358				2.10.8			
	06.359				2.10.9			
	06.360				2.10.10		(+) ¹⁷⁷	
	06.361				2.10.20			
	06.362				2.17.5a		+ ^a	
	06.363		4.133		2.17.6a			
	06.364		4.083		2.21.4		+	+
	06.365		4.132x		2.22.11			+
	06.366				2.28.1			
	06.367				2.28.30-1x		+	+
	06.368 ¹⁷⁸				2.29.8		+	
	06.369 ¹⁷⁹		3.159		2.31.2			(+) ¹⁸⁰
	06.370 ¹⁸¹				2.34.7x		+	
	06.371				2.37.17		+	
	06.372				2.38.1			
	06.373				2.41.5			
	06.374		3.056		2.47.21		+	
	06.375				2.47.40			
	06.376		3.097		2.47.39			
	06.377				2.47.41			+
	06.378				2.47.66			+
	06.379				1.55.94		+	
	06.380 ¹⁸²				1.55.95			
	06.380A ¹⁸³				1.55.100			
	06.381				1.55.105		+	
	06.382							
	06.383					3.10.18	(*) ¹⁸⁴	
	06.384					3.10.19	+	
	06.385					3.10.20		
	06.386					3.10.21		
	06.387					3.10.22		
	06.388					3.10.23	+	

¹⁷⁴ PVB only, cf 10.94 below

¹⁷⁵ cf 5.17 above

¹⁷⁶ cf 14.25 below

¹⁷⁷ before 6.231 above

¹⁷⁸ cf 15.18 below

¹⁷⁹ cf 13.14 below

¹⁸⁰ after 6.378

¹⁸¹ cf 3.117 above

¹⁸² cf 15.20 below

¹⁸³ PVB only; cf 5.130 above

¹⁸⁴ H 14.126A; F 16. app. no. 8

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							43	
	06.389					3.10.24		
	06.390					3.10.25	+	
	06.391					3.10.26		
	06.392					3.10.27		
	06.393 ¹⁸⁵			II 76x		3.10.28		
	06.394					3.10.29		
	06.395			II.76x		3.10.30		
	06.396					3.10.31		
	06.397					3.10.32	+	
	06.398					3.10.33	+	
	06.399				2.50.9	3.10.34		
19.150	06.400		3.152			3.10.35	+	
	06.401					3.10.36		
	06.402					3.10.37		
	06.403 ¹⁸⁶					3.10.38		
	06.404					3.10.39 ¹⁸⁷		+
	06.405			Al II 82		3.10.40	+	
	06.406			Ur II 38b	1.67.1	3.10.41	+	
	06.407			Ur II 23b				
	06.408						+	+
	06.409			Al II 54			+	+
	06.410		3.051	Ur II 47 ii		3.10.42	+	+
	06.411					3.10.43	+	
	06.412					3.10.44	+	
	06.413 ¹⁸⁸					3.10.47	+	
	06.414			1b 22	2.14.7			
	06.415 ¹⁸⁹	fo. 134v				3.10.45	+	+
	06.416					3.10.36		
	06.417					3.10.48		
	06.418				1.24.6b	3.10.49	+	
	06.419		5.003			3.10.50	+ ^a	
	06.420 ¹⁹⁰					3.10.11		
	06.421							
	06.422							
	06.423						+	
	06.424							
	06.424A ¹⁹¹				2.28.54			
	06.425				2.40.4			(+)
	06.426							+
	06.427					3.50.51 ¹⁹²	+	
	06.428		3.183	Al II 86		3.50.52	+	
	06.429				1.62.59			
	06.430				1.64.9		+	+

¹⁸⁵ 6.393-6 are from Quad. 4.313, 315-7

¹⁸⁶ cf 16.206 below

¹⁸⁷ cf 3.29.172

¹⁸⁸ as 413 CMH; as 417 PVB; om. D

¹⁸⁹ RHLA begin Sicut satius est mori fame – concubitu stirpem querere; cf *Leiden BPL 184* after 6. 413.

¹⁹⁰ CRM only

¹⁹¹ PV only; cf 5.366, 6.288 above, 13.30 below

¹⁹² cf 3.29.33

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							44	

	06.431		4.117			3.10.53		+
	06.432					3.10.54	+	+
	06.433 ¹⁹³							
02.227	06.434 ¹⁹⁴							
	06.435 ¹⁹⁵							

	07.001		3.174		2.10.4			+
	07.002		3.175			3.11.1	+	
	07.003		3.176			3.11.2	+	
	07.004		3.177			3.11.3	+	
	07.005		3.178			3.11.4		
	07.006							
	07.007		3.180			3.11.5	+	
	07.008		3.179			3.11.6		
	07.009					3.11.7a		
	07.010					3.11.7b		
	07.011		3.181		1.55.18		+	
	07.012				1.55.37a			
	07.013				1.55.37b		+	
	07.014				1.55.38		+	
	07.015				1.55.9		+	
	07.016				1.36.3		+	+
	07.017		3.215A		1.38.8		+	+
	07.018				1.38.9			
	07.019		3.182		1.43.17		+	
08.002	07.020				1.43.18		+	
	07.021				1.43.19		+	+
	07.022					3.11.8	+	
	07.023			Pel 14	1.54.6		+	+
	07.024			Pel 15	1.54.7		+	
	07.025				2.12.14			
08.003	07.026		3.185					
08.001	07.027		3.186					
08.004	07.028						+	
08.005	07.029							
08.006	07.030						+	
08.007	07.031						+	
08.009	07.032					3.11.9	+	
08.010	07.033		3.187			3.12.1	+	
08.011	07.034 ¹⁹⁶							
08.014	07.035							
08.015	07.036		3.189				+	
08.016	07.037		3.191					
08.017	07.038		3.194				+	
08.018	07.039		3.190				+	
08.019	07.040					3.12.2	+	
08.020	07.041		3.184				+	

¹⁹³ M only

¹⁹⁴ M only

¹⁹⁵ M only

¹⁹⁶ PVM only

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							45	

08.022	07.042					3.12.3	+	
08.023	07.043		3.188			3.12.4	+	
08.024	07.044							
08.025	07.045							
08.026	07.046						+	
08.027	07.047							
08.028	07.048						+	
08.030	07.049							
08.031	07.050						+	
08.032	07.051						+	
08.033	07.052		3.196					
08.034	07.053							
08.035	07.054		3.198				+	
08.036	07.055		3.197				+	
08.037	07.056					3.12.5		
08.038	07.057							
08.039	07.058						+	
08.040-1	07.059		3.208					
08.042	07.060						+	
08.043	07.061		3.201				+	
08.044	07.062							
08.045	07.063		3.204				+	
08.046	07.064		3.203				+	
08.047	07.065 ¹⁹⁷		3.205-6			3.12.6		
08.048	07.066							
08.049	07.067						+	
08.050	07.068							
08.051	07.069		3.207					+
08.052	07.070							
08.053	07.071						+	
08.054	07.072					3.12.7	+	
08.055	07.073							
08.056	07.074						+	
08.057	07.075							
08.058	07.076		3.209			3.12.8	+	
08.059	07.077		3.212					
08.060	07.078		3.213				+	
08.061	07.079							
08.062	07.080		3.214				+	
08.063	07.081							
08.064	07.082							
08.065	07.083					3.13.1		
08.066	07.084		3.215					
08.067	07.085						+	
08.068	07.086					3.13.2		
08.069	07.087						+	
08.070	07.088						+	
08.071	07.089						+	
08.072	07.090							

¹⁹⁷ cf 7.152 below

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							46	
08.073	07.091							
08.074	07.092						+	
08.075	07.093							
08.076	07.094						+	
08.077	07.095							
08.078	07.096							
08.079	07.097							
08.080	07.098		3.210					
08.081	07.099						+	
08.082	07.100						+	
08.083	07.101						+	
08.084	07.102						+	
08.085	07.103							
08.086	07.104					3.13.3		
08.087	07.105						+	+
08.088	07.106						+	
08.089	07.107						+	
08.090	07.108							
08.091	07.109							
08.092	07.110						+	
08.093	07.111							
08.094	07.112		3.211					
08.095	07.113							
08.096	07.114					3.13.4	+	
08.097	07.115						+	(+)
08.098	07.116					3.13.5		
08.099	07.117							
08.100	07.118							
08.101	07.119						+	
	07.120	fo.153v				3.13.6	+	
	07.121	+						
	07.121A ¹⁹⁸	fo.154			1.46.18			
	07.122	+						
	07.123	+				3.13.7	+	
	07.124	+	3.192-3			3.13.8		
	07.125	+		Pel 33			+	
	07.126	+		Pel 36				
	07.127	+		Ib 59				
	07.128	+		Ib 61			+	
	07.130 ¹⁹⁹	+		Ioh 33				
	07.129	+	3.195	Bon 12				
	07.131	+		StV 20				
	07.132	+		II 1				
	07.133	+					+	
	07.134	+						+
	07.135	+						
	07.136	+					+ ^a	
	07.137	+				3.14.1	+ ^a	
	07.138	+				3.14.2		

¹⁹⁸ in PBV only; cf 7.51 above

¹⁹⁹ only M has order 7.129-30

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							47	

	07.139	+				3.14.3-5	+ ^a	
	07.140	+				3.14.6		
	07.141	+				3.14.7		
	07.142	+				3.14.8-9		
	07.143	+					+	
	07.144	+					+	
	07.145	+	3.199					
	07.146	+	3.200					
	07.147	+					+	
	07.148	fo 156		Pel 49				
	07.149				2.13.2		+ ^a	
	07.150		2.029	II 90		3.11.10	+	
	07.151			Al II 27		3.11.11	+	
08.047	07.152 ²⁰⁰							
	07.153							
	07.154						+	
	07.155					3.11.12		
	07.156					3.11.13	+	+
	07.157					3.11.14		+
	07.158						+	+

	08.001	158v	6.001	Ia 28a		3.15.1	+	+
	08.002	+	6.014			3.15.2	+	+
	08.003	+	6.015			3.15.3		
	08.004-5	+	6.031		1.3.2	3.15.4	+	
	08.006a	+	6.009			3.15.5a		
	08.006b	+	6.032			3.15.5b		
	08.006c	+				3.15.6	+	
	08.007	+	6.008a			3.15.7	+	
	08.008	159	6.008b			3.15.8-9	+	+
	08.009 ²⁰¹		7.006			3.15.10	+	
	08.010		6.045			3.15.11	+	
	08.010A ²⁰²						+	
	08.011					3.15.12	+	
	08.012		6.074a			3.15.13		
	08.013		6.074b			3.15.14		
	08.014a		6.075			3.15.15a	+	
	08.014b		6.016			3.15.15b	+	
	08.015		6.030			3.15.16		
	08.016 ²⁰³							
	08.017	159	6.107			3.15.17	+	
	08.018	+			2.36.4a	3.15.18a		
	08.019a	+			2.36.4b	3.15.18b		
	08.019b	+				3.15.19	+	
	08.020-2	+	6.011-3	Ia 21		3.15.20	+ ^a	
	08.023	+	6.108	UrII 29		3.15.21	+	

²⁰⁰ PVBM only

²⁰¹ cf 8.235 below

²⁰² Idem [etc], Mortuo viro cum quo - adulterium fuit, in RH only

²⁰³ PVBM only

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							48	

	08.024	+	6.109	UrII 41b		3.15.22		
	08.025	+				3.15.23	+	+
	08.026a	+	6.053			3.15.24	+	+
	08.026b	+				3.15.25	+	+
	08.026c	159v				3.15.26	+	
	08.027	159		Pel 32		3.15.27	+	
	08.028	160					+	
	08.029	+						
	08.030	+				3.15.28	+	
	08.031	+	6.051				+	
	08.032	+		Ia 34		3.15.29	+	
	08.033	160	6.010					
	08.034	160v				3.15.30	+	+
	08.035	+				3.15.31		
	08.036	+	6.052					
	08.037	+	6.058					
	08.038	160v	6.057			3.15.32	+	
	08.039		7.052			3.15.33	+	
	08.040		6.033			3.15.34	+	+
	08.041		6.034			3.15.35		
	08.042							
	08.043		7.007					
	08.044	161	6.007			3.15.36	+	
	08.045	+				3.15.37	+	
	08.046	+			2.30.11a		+	
	08.047	+	6.003				+	
	08.048	+	6.067					
	08.049	+					+	
	08.050	+						
	08.051 ²⁰⁴	+	5.038			3.15.38	+	
	08.052	+				3.15.39		
	08.053	+				3.15.40		
	08.054	+				3.15.41	+	
	08.055	+		Pel 51			+	
	08.056	+	6.110			3.15.42	+	
	08.057 ²⁰⁵	+					+	
	08.058	+					+	
	08.059	+		StV 9b			+	
	08.060	+	6.046				+	
	08.061	+	6.047	Ic 1h			+	
	08.062	+	6.048	Ia 22b			+	
	08.063	+					+	
	08.064	+	6.049		2.35.9		+	
	08.065	+	6.027			3.15.43	+	
	08.066	+	6.050				+	
	08.067	+		Pel 59			+	
	08.068	+		II 16c			+	
	08.069	+		II 16c			+	
	08.070	+		II 16d-e			+	

²⁰⁴ cf below 16.346

²⁰⁵ for 8.57a cf 16.128 below; RH reverse 57a-b

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							49	

	08.071a	+		Ia 26			+	
	08.071b	+				3.15.44	+	+
	08.071c	+				3.15.45	+	+
	08.072	+	6.004			3.15.46		
	08.073	+				3.15.47		
	08.074	+	6.023				+	
	08.075	+	6.024	II 15d				
	08.076	+	6.025	II 15e				
	08.077	+	6.029					
	08.078	+	6.112				+	
	08.079	+	6.113			3.15.48	+	
	08.080	+	6.114				+	
	08.081	+					+	
	08.082	+						
	08.083	+					+	
	08.084	+	6.021				+	
	08.085	+	7.049				+	
	08.086	+					+	
	08.087	+				3.15.49	+	
	08.088	+			1.55.72, 74	3.15.50-2	+ ^a	
	08.089	+	7.026				+ ^a	
	08.090	+		Ic 18				
	08.091	+	7.050					
	08.092	+	7.051				+	
	08.093	+					+	
	08.094	+	7.043					
	08.095	+	7.044					
	08.096	+	7.045				+	
	08.097	+	7.046					
	08.098	+	7.047-8			3.15.53	+	
	08.099	+	7.021		1.1.4b-5a		+	
	08.100	+						
	08.101	+	6.017					
	08.102	+	7.022				+	
	08.103	+						
	08.104	+	7.019				+	
	08.105	+	7.020				+	
	08.106	+	7.027					
	08.107	+	7.023					
	08.108	+						
	08.109	+					+	
	08.110	+					+	
	08.111	+				3.15.54	+	
	08.112	+					+	
	08.113	+					+	
	08.114	+					+	
	08.115	+					+	
09.050,52	08.116	+	7.024				+	
	08.117	+	7.025				+	
	08.118	+		IoVIII 51				
	08.119	+		IoVIII 52			+	

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							50	

	08.120	+					+	
	08.121	+					+	
	08.122	+					+	
	08.123	fo 164v		II 16f				
	08.124 ²⁰⁶	fo 165	7.014		1.62.24		+	
	08.125	+	7.015				+	
	08.126	+	7.016				+	
	08.127	+	6.076				+	+
09.049a	08.128	+	6.077				+	+
	08.129	+	6.078		1.55.31x		+	+ ^a
	08.130	+	6.079a				+	
	08.131	+						
	08.132	+				3.15.55		
	08.133 ²⁰⁷	+	6.079b			3.15.56-8	+ ^a	
	08.134	+				3.15.59		
	08.135	+						+
	08.136	fo 165v	6.080			3.15.60-2	+ ^a	+ ^a
	08.137		6.081				+	
	08.138							
09.001	08.139		6.035 ²⁰⁸				+	
09.002	08.140		6.036				+	
09.003	08.141		6.005			3.15.63	+	
09.004	08.142		6.002			3.15.64	+	
09.005	08.143		6.020					
09.006	08.144		6.006				+	
09.007	08.145						+	
09.008	08.146						+	
09.009	08.147		6.094					
09.010	08.148						+	
09.011	08.149		6.054x					
09.012	08.150		6.054x					
09.013	08.151						+	
09.014	08.152						+	
09.015	08.153		6.043a					
09.016	08.154		6.043b					
09.017	08.155							
09.018	08.156		6.037-8				+	
09.019	08.157		6.039				+	
09.020	08.158						+	
09.021	08.159						+	
09.022	08.160							
09.023	08.161						+	
09.024	08.162							
09.025	08.163							
09.026	08.164		6.041 ²⁰⁹				+	
09.027	08.165		6.042					
09.028	08.166		6.093				+	+

²⁰⁶ *cf below 8.333*

²⁰⁷ RH *continue* [Hec] enim et illa - nisi ex consensu; Ars. has variant of this

²⁰⁸ *cf IP 6.23*

²⁰⁹ *cf IP 6.111*

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							51	

09.029	08.167		6.040				+	
09.030	08.168		6.092				+	
09.031	08.169		6.018				+	
09.032	08.170							
09.033	08.171						+	+
09.034	08.172						+	+
09.035	08.173						+	
09.036	08.174		6.055					
09.037	08.175						+	
09.038	08.176		6.019				+	
09.039	08.177		6.056					
09.040	08.178		6.115				+	
09.041	08.179		6.118					
09.042	08.180		6.119					
09.043	08.181		6.120				+	+
09.044	08.182		6.116					
09.045	08.183				2.14.22		+	+
09.046	08.184		6.082			3.15.65	+	
09.047	08.185					3.15.66	+	+
09.048	08.186		6.084				+	
09.051	08.187					3.15.67	+	
09.053	08.188		6.083					
09.054	08.189		6.091			3.15.68		
09.055	08.190 ²¹⁰		6.086					
09.056	08.191							
09.057	08.192		6.088					
09.058	08.193							
	08.194		6.117			3.15.69		
09.059	08.195		6.097a			3.15.70	+	
09.060	08.196		6.097b			3.15.71	+	
09.061	08.197		6.098			3.15.72		
09.062	08.198							
09.063	08.199							
09.064	08.200						+	
09.065	08.201		7.012			3.15.73	+	
09.066	08.202		7.009			3.15.74	+	
09.067a	08.203							
09.078	08.204							
09.068	08.205						+	
09.069	08.206							
09.070	08.207						+	
09.071	08.208		7.002					
09.072	08.209						+	
09.073	08.210		7.013				+	+
09.074	08.211		7.010-1			3.15.75	+	
09.075	08.212		6.099			3.15.76	+	+
09.076	08.213		6.102				+	
09.077	08.214						+	
09.079	08.215		7.039				+	

²¹⁰ after 191 V

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							52	

09.080	08.216		7.040				+	
09.081	08.217		7.041			3.15.77	+	
09.082	08.218		7.042			3.15.78	+	
	08.219	fo 169						
	08.220a	+	6.085a	Al II 14a		3.15.79	+	
	08.220b	+	6.085b	Al II 14b				
	08.221	+						
	08.222	+		IoVIII 16	1.63.5			
	08.223a	+		IoVIII 18				
	08.223b	+		IoVIII 20d				
	08.224	+		Bon 12c	1.58.1		+	
	08.225	+			1.62.25			
	08.226	+			1.62.35-7		+ ^a	
	08.227	+			1.62.40-1			
	08.228	+				3.15.80		
	08.229	+						
	08.230	+			2.22.7x			
	08.231 ²¹¹	+	6.106		2.28.23			
	08.232	+	6.103			3.15.81		
	08.233	+	7.008				+	
	08.234	+	6.026a			3.15.82		
	08.235a	+	6.026b				+	
	08.235b ²¹²	+	7.006					
	08.235c	+	7.005					
	08.236	+						
	08.237	+	7.004			3.15.83-4		
	08.238	+	6.104			3.15.85		
	08.239	+				3.15.86		+
	08.240	+	7.003			3.15.87	+ ^a	
	08.241 ²¹³	+					+	
	08.242a	+	7.035					
	08.242b	+	7.036			3.15.88		
	08.242c	+	7.037			3.15.89		
	08.242d	+				3.15.90	+	
	08.242e	+	7.017			3.15.91		
	08.243a	+	7.038				+	
	08.243b	+	7.034				+	
	08.244	+	6.087-8		1.43.28-31		+ ^{a214}	
	08.245	+	6.089				+	
	08.246	+	6.090	Ia 24a			+	
	08.247	+	7.028				+ ^a	
	08.248	+	7.029					
	08.249	+	7.030				+	
	08.250	+	7.031				+	
	08.251	+	7.032			3.15.92		
	08.252	+						
	08.253	+	7.033	Ib 28b		3.15.93	+	

²¹¹ cf 8.328 below

²¹² cf above 8.9

²¹³ cf 10.166 below

²¹⁴ ending with further clause: qua de re excusabili - poterat expiare

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							53	

	08.254	+	6.105 6.028 ²¹⁵			3.15.94-5		
	08.255	+				3.15.96		
	08.256	+					+	
	08.257	+						
	08.258	+						
	08.259	+						
	08.260	+						
	08.261	+						
	08.262	+						
	08.263	+				3.15.97		
	08.264 ²¹⁶	+						(+)
	08.265	+						
	08.266	+					+	
	08.267	+						
	08.268	+	6.059				+ ^a	
	08.269	+	6.060-1 6.022			3.15.98-9		
	08.270	+	6.062			3.15.100-2	+ ^a	
	08.271	+	6.069			3.15.103	+	
	08.272 ²¹⁷	+	6.070			3.15.104		
	08.273 ²¹⁸	+ ²¹⁹	6.071			3.15.105	+	
	08.274 ²²⁰	+	6.073				+	
	08.275	+					+	
	08.276	+						
	08.277	+						
		221						
	08.278	+						
	08.279	fo 170				3.15.106	+	
	08.280	fo 164v			2.24.22		+	
	08.281	+					+	
	08.282	+						
	08.283	+			2.35.3			
	08.284a	+			2.47.76		+	+
	08.285	+	3.143					
	08.284b	fo 164v					+	+
	08.286	fo 152v					+	
	08.287	+						
	08.288	+					+	+
	08.289	+						

²¹⁵ part only

²¹⁶ cf 8.206 above

²¹⁷ cf 16.125 below

²¹⁸ cf 16.127 below

²¹⁹ A adds in mid-text: Cap. xxvii. Si mulier liberorum suorum tutelam amministraverit - matrimonium secundum perveniat. cf below 16.129

²²⁰ cf 16.157 below

²²¹ A adds here: Augustinus contra mendacium, Gravius avaricia quam misericordia furtum facere - quam furari avaricia. Ier' super epistolam ad Ephesios l' i, Carnis peccatum est in pudicia atque luxuria et ea que per ministerium eius in libidinibus explentur.

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							54	

	08.290	+	6.063					
	08.291	+	6.064			3.15.107	+	
	08.292	+					+	
	08.293	+					+	
	08.294	+	6.065-6			3.15.108		
	08.295	+					+	
	08.296	+						
	08.297	+	6.068				+	+
	08.298	+						
	08.299	+						
	08.300	+						
	08.301	153						
	08.302	152					+	
	08.303	152	6.095-6		1.38.15x			
	08.304	170		Ia 8b			+	
	08.305 ²²²	+				3.29.68	+	
	08.306	+			2.10.4x		+	
	08.307	+		Ia 15d			+	+
	08.308	+		Ic 73g				
	08.309	+		II 6				
	08.310	+						
	08.311	+				3.15.109		
	08.312 ²²³	+					+	(+)
	08.313	170v						(+)
	08.314				2.2.10			(+)
	08.315				2.3.3		+	
	08.316				2.4.10		+	
	08.317				2.4.14		+ ²²⁴	
	08.318				2.4.15			
	08.319				2.4.16		+	
	08.320				2.4.17			
	08.321				2.4.20			
	08.322				2.10.26		+	
	08.323				2.18.97		+	
	08.324				2.18.98		+	
	08.325				2.18.99			
	08.326				2.18.100		+	
	08.327				2.18.108		+	
	08.328 ²²⁵		6.106		2.28.23			
	08.329		7.001		2.42.2			
	08.330				2.47.75		+	
	08.331				2.47.76		+	+
	08.332 ²²⁶				2.47.80			
	08.333 ²²⁷				1.62.24			
	08.334				1.62.26			

²²² cf 16.121 below

²²³ cf 16.130 below

²²⁴ after 8.319

²²⁵ PVBM only; cf 8.231 above

²²⁶ PVBM only, cf 8.158 above

²²⁷ PVBM only, cf 8.124 above

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							55	

	09.001	fo 157v	7.053	Ia 28		3.16.1	+	
	09.002 ²²⁸			Ia 6d		3.16.2	+	
	09.003					3.16.3	+	
	09.004					3.16.4	+	
	09.005	fo 156	7.054	Ib 46-7			+	
	09.006	+	7.055-6	Al II 50			+	
	09.007	+	7.074			3.16.5	+	
	09.008	+						
	09.009	+		Al II 18			+	
	09.010	+		Al II 21			+	
	09.011	+		LeIV 16e			+	
	09.012	+						
	09.013	+						
	09.014	+						
	09.015	+						
	09.016	+						
	09.017	+				3.16.6		
	09.018	+				3.16.7	+	
	09.019	+	7.057		1.56.1		+	+
	09.020	+	7.058					
	09.021	+	7.059				+	
09.001x	09.022	+			1.46.6-7x		+	
	09.023	+			1.14.7-8x		+	
	09.024	+					+	
	09.025 ²²⁹	+			2.28.60x			
07.011x	09.026 ²³⁰	+					+	
	09.027	+	7.060-1				+	
	09.028	+	7.062					
07.003x	09.029 ²³¹	+			2.34.4		+	
	09.030	+						
	09.031	+			1.62.22		+	
	09.032	+	7.083	Al II 19			+	
	09.033	+	7.086	Ur II 35		3.16.8	+	
	09.034 ²³²	+	6.123					
	09.035 ²³³	+	7.063	II 132				
	09.036	fo 157v	7.064		1.62.23			
	09.037			Al II 78			+	
	09.038		7.068		1.55.111			
07.002	09.039					3.16.9		
07.003	09.039A ²³⁴					3.16.10		
07.004	09.040						+	
07.005	09.041							
07.006	09.042							

²²⁸ cf 16.166

²²⁹ cf 9.40 below

²³⁰ cf 9.46A below

²³¹ cf 9.39A below

²³² cf 1.135 above

²³³ cf above 1.137

²³⁴ CRPVS only, cf 9.29 above

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							56	

07.007	09.043							
07.008	09.044		7.069				+	
07.009	09.045		7.075					
07.010	09.046		7.076			3.16.11	+ ^a	
07.011	09.046A ²³⁵		7.077					
07.012	09.047		7.078					
07.013	09.048		7.079					
07.014	09.049		7.080a					
07.015	09.050		7.081			3.16.12		
07.016	09.051		7.082				+	
07.017	09.052	fo 172v	7.084			3.16.13		
	09.053					3.16.14		
07.018	09.054		7.070				+	
07.019	09.055	fo 174x	7.071					
07.020	09.056	fo 174x	7.072-3					
07.021	09.057		7.085			3.16.15	+	
07.022	09.058							
07.023	09.059							
07.024	09.060							
07.025	09.061		7.087			3.16.16	+	+
07.026	09.062		7.088			3.16.17	+	+
07.027	09.063		7.089			3.16.18	+	+
07.028	09.064		7.090			3.17.1 ²³⁶	+ ²³⁷	+
07.029	09.065							+
07.030	09.066							+
17.001	09.067						+	+
17.002	09.068						+	+
17.003	09.069							+
17.008	09.070						+	+
17.009	09.071					3.16.19	+	+
17.012	09.072					3.16.20	+	+
17.013	09.073					3.16.21	+	+
17.014	09.074							+
17.015	09.075						+	
17.016	09.076						+	+
17.019	09.077		6.121					+
17.020	09.078						+	+
17.021	09.079						+	+
17.022	09.080 ²³⁸		6.125x			3.16.22	+	+
17.023	09.081		7.065			3.16.23	+	+
17.024	09.082		7.066			3.16.24	+ ^a	+
17.025	09.083						+	+
17.026	09.084							+
17.027	09.085						+	+
17.028	09.086						+	+
17.029	09.087						+	+
17.030	09.088						+	+

²³⁵ CRPVS only, cf 9.26 above

²³⁶ as 3.16.18A in the 'A' mss

²³⁷ Either side of the arbor that follows H adds ID 16.326 and 15.177

²³⁸ cf 1.302 above

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							57	

17.031	09.089							+
17.032	09.090						+	+
17.033	09.091					3.16.25		+
17.034	09.092					3.16.26	+	+
17.035	09.093						+ ²³⁹	+
17.036	09.094							+
17.037	09.095							+
17.045	09.096		7.067			3.16.27	+	+
17.046	09.097					3.16.28	+	+
17.047	09.098							+
17.048	09.099							
17.049	09.100					3.16.29	+	
17.050	09.101						+	
17.051-2	09.102						+ ²⁴⁰	
17.053	09.103						+ ²⁴¹	
17.054	09.103A ²⁴²				2.2.10			
17.055	09.104						+	
	09.105	fo 170v						
	09.106	+				3.16.30	+	
	09.107	+				3.16.31	+	
	09.108	+			2.47.81		+	
	09.109	+			2.30.12		+	
	09.109A ²⁴³	+						
	09.109B ²⁴⁴	+						
	09.110	+						+ ^a
	09.111	+				3.18.1		
	09.112	+				3.18.2	+	
	09.113	+				3.18.3		
	09.114	+						
	09.115	+					+	
	09.116	+				3.19.1	+	
	09.117	+				3.19.2	+	(+)
	09.118	+						(+)
	09.119	+						
	09.120	+			1c 94			
	09.121	fo 171v					+ ^a	
	09.122	fo 172v					+	
	09.123	+				3.18.4	+	
	09.124 ²⁴⁵	fo 172v					+	
	09.125	fo 173					+	
	09.126a	+					+	
	09.126A ²⁴⁶							

²³⁹ begins: Monachus parvulorum insectator

²⁴⁰ *The end of the cap, from De illis mulieribus to insistant, appears in a modified form as the rubric to c. 103; cf ms C.*

²⁴¹ *with long variant rubric*

²⁴² *S only, cf 8.314 above, 10.91 below*

²⁴³ *S only, cf 9.88 above*

²⁴⁴ *S only, cf 9.89 above*

²⁴⁵ *cf 8.185 above*

²⁴⁶ *SA: Itaque pervenit ad nos Fantinum defensorem - debet ultionem suscipere.*

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							58	

	09.126b	+				3.19.3	+	+
	09.127	+				3.19.4		+
	09.128	+						
	09.129	fo 173v						

	10.001a		8.004					+
	10.001b		8.001			3.20.1	+ ^a	+
	10.002							+
	10.003							+
	10.004	fo 185	8.002			3.20.2	+ ^a	+ ^a
							* ²⁴⁷	
	10.005	+					+	+
	10.006	+					+	+
	10.007	+				3.20.3		
	10.008 ²⁴⁸	+	8.006 ²⁴⁹			3.20.4	+	
	10.009	+	8.007			3.20.5	+	
	10.010	+	8.008			3.20.6		
	10.011	+	8.005					
	10.012	+		Gel 33				
	10.013	+		Gel 47a				
	10.014	+		Al II 3			+	
	10.015	+	5.007-8	Al II 49			+	+
	10.016	+		Al II 59			+	
	10.017	+		Io VIII 55				
	10.018	+		II 41x		3.20.7		
	10.019	+					+	
	10.020	+				3.20.8		
	10.021	+		Al II 55				
06.019	10.022 ²⁵⁰	+			2.30.1			
	10.023	+					+ ^a	
	10.024	+			1.62.43		+	
	10.025	+					+	
	10.026	+		Io VIII 42				
	10.027	+		StV 24	1.64.4	3.20.9	+	+
	10.028	+						
	10.029	+					+	+
	10.030	+		Al II 7			+	
	10.031	+		Al II 84			+	
	10.032	+		1a 13b-c		3.20.10		+
	10.033	+		1c 32			+	
	10.034	+						
	10.035 ²⁵¹	+		Bon 5x				
	10.036	+						
16.004	10.037	+					+	

²⁴⁷ Idem in libro de civitate Dei XIII c. vii. Cum sit mors peccati retributio – uberior nasceretur

²⁴⁸ cf 10.140 below

²⁴⁹ and cf 8.3A

²⁵⁰ cf below 10.148

²⁵¹ cf above 1.150

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							59	

	10.038	+			2.28.86			
	10.039	+			2.47.78		+	
	10.040	+					+	
	10.041	+						(+) ²⁵²
	10.042	+					+	
	10.043	+	8.009					
	10.044 ²⁵³	+					+	
	10.045	+						
	10.046	+						
	10.047	+	8.010			3.20.11-2		
	10.048	+						
	10.049	+		1a 44x			+	
	10.050	+		1a 46b		3.20.13		
	10.051 ²⁵⁴	+	3.153	Io VIII 48	1.63.6		+	
	10.052	+		Io VIII 53				
	10.053	+					+	+
	10.053A ²⁵⁵	+			1.62.48			+
	10.054	+	8.011			3.20.14	+	
	10.055	+				3.20.15		
	10.056	+	8.012			3.20.16	+	
	10.057	+	8.013			3.20.17	+	
	10.058	+	8.014			3.20.18	+	+
	10.059	+				3.20.19	+ ^a	+ ^a
	10.060	+				3.20.20	+ ^a	
	10.061	+	8.015			3.20.21		
	10.062	+	8.016			3.20.22		
	10.063	+	8.017			3.20.23	+	
	10.064	+				3.20.24		
	10.065	+	8.018	1b 30			+	+
	10.066	+		1c 41				
	10.067a	+		1c 72a				+
	10.067b	+	8.019	1c 72c			+	+
	10.068	+		Io VIII 5				
	10.069	+		Io VIII 11				
	10.070	+	8.020	Io VIII 36b				+
	10.071	+		Io VIII 46			+	+
	10.072	+	8.021	1c 79a				
	10.073	+		LeoIV 3			+ ^a	
	10.074	+						
	10.075	+				3.20.25	+ ^a	
	10.076	+	8.022			3.20.26		
	10.077	+				3.20.27	+	
	10.078	+	8.023					
	10.079	+	8.025			3.20.28		
	10.080	+	8.026			3.20.29		
	10.081	+						
	10.082	+					+	+

²⁵² see note to 10.106 below

²⁵³ cf below 16.276

²⁵⁴ cf above 6.114

²⁵⁵ S only; cf above 6.120

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							60	

	10.083	+	8.027	LeoIV 1b				
	10.084	+	8.028	LeoIV 7			+	+
	10.085	+		LeoIV 8b			+	+
	10.086	+		LeoIV 17a				
	10.087	+	8.030	LeoIV 21	1.60.15-9x			
	10.088	+		LeoIV 43a				
	10.089	+	8.031	II 83				+
	10.090	+		II 112				+ ^a
	10.091 ²⁵⁶	+	8.032					+
	10.092	+					+	
	10.093	+	8.037				+	+
06.044 ²⁵⁷	10.094	+			1.38.23		+ ^a	
	10.095	+	8.036	Pel 66			+	
	10.096	+	8.033				+	+
	10.097	+	8.034			3.20.30	+	+
	10.098	fo 191v ²⁵⁸	8.035a			3.20.31	+	+
	10.099						+ ^a	+ ^a
	10.100							
	10.101		8.038			3.20.32	+ ^a	
							* ²⁵⁹	
	10.102						*	
	10.103		8.039			3.20.33		+
	10.104		8.041			3.20.34		+
	10.105					3.20.35		
	10.106		8.040			3.20.36		(+) ²⁶⁰
	10.107a		8.042				+ ^a	
	10.107b					3.20.37a		
	10.108					3.20.37b	+ ^a	
	10.109	fo 192	8.043			3.20.38	+	(+)
	10.110	+	8.044-7			3.20.39	+ ^a	
	10.111	+	8.048			3.20.40	+	
	10.112	+	8.049			3.20.41	+	+
	10.113	+	8.050			3.20.42	+	+
	10.114	+	8.051			3.20.43		+
	10.115a	+	8.052			3.20.44		(+)
	10.115b	+	8.053			3.20.45	+	(+)
	10.116	+	8.054			3.20.46	+	(+)
	10.117	+	8.055	StV 6b			+	(+)
	10.118	+	8.056	II 16a		3.20.47	+	(+)
	10.119	+	8.057			3.20.48	+	
	10.120	+	8.058			3.20.49	+	(+)
	10.121	+	8.059			3.20.50	+ ^a	
	10.122	+					+	(+)
	10.123	+					+	
	10.124	+				3.20.51	+	
	10.125a	+	8.060			3.20.52	+ ^a	+

²⁵⁶ cf above 9.103A

²⁵⁷ to gesta sua servabuntur *only* (i.e. lacks last sentence), as does Ctp

²⁵⁸ incomplete; a leaf missing here

²⁵⁹ Ambrosius Paterno. Hostem feriri victoria est, reum equitas, innocentem homicidium.

²⁶⁰ L runs: 114,118,120,106,109,41,122,115, 116,117, 125 and then returns to sequence

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							61	

	10.125b	+				3.20.53a		+
	10.126	+				3.20.53b	+	
	10.127	+						
	10.128	+						
	10.129	+						
06.001	10.130						+	
06.002	10.131						+	
06.003	10.132						+	
06.004	10.133						+	
06.005	10.134						+	
06.006	10.135							
06.007	10.136						+	
06.008	10.137						+	
06.009	10.138							
06.010	10.139							
06.011	10.140 ²⁶¹						+	
06.012	10.141							
06.013	10.142						+	
06.014	10.143							+
06.015	10.144							
06.016	10.145						+	+
06.017	10.146						+	
06.018	10.147						+	
06.019	10.148						+	
06.020	10.149						+	+
06.021	10.150					3.20.54	+	+
06.022	10.151					3.20.55	+	+
06.023	10.152							
06.024	10.153							+
06.025	10.154						+	
06.026	10.155							
							* ²⁶²	
06.027	10.156						*	
06.028	10.157							
06.029	10.158						+	
06.030	10.159						+	
06.031	10.160							+
06.032	10.161						+	+
06.033	10.162						+	+
06.034	10.163						+	
06.035	10.164						+	
06.036	10.165						+	
06.037	10.166						+	
06.038	10.167						+	
06.039	10.168						+	
06.041	10.169						+	
06.042	10.170					3.20.56	+	+
06.043	10.171							+ ^a

²⁶¹ *cf above 10.8*

²⁶² H replaces c. 155 with: *Augustinus in libro de summo bono. Secundam catholicam fidem sanamque doctrinam nec Dei nature nocere potest quisque – quod nocuit.*

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							62	

06.044	10.171A ²⁶³							
06.045	10.172						+	
06.046	10.173						+ ^a	
06.047	10.174						+	
06.048	10.175							+
06.049	10.176						+	
	10.177	fo 184		Al II 1			+	
	10.178	+		Al II 11			+	
	10.179	+		Bon 15	1.57.4	3.20.57	+	
	10.180	+					+ ^a	
	10.180A ²⁶⁴	+						
	10.180B ²⁶⁵	+						
	10.181 ²⁶⁶	+			2.2.10x			+
	10.182 ²⁶⁷	+			2.34.2a	3.20.58	+	+
	10.183 ²⁶⁸	+			2.47.77			
	10.184	+					+	
	10.185	+					+	
	10.185A ²⁶⁹	+						
	10.186	+		StV 26			+	
	10.187	+		II 3			+	
19.130	10.188 ²⁷⁰	fo 185					+	

10.023	11.001	fo 175	8.061		1.56.1b		+	+
10.005	11.002	+	8.062				+	
	11.003	+	8.063				+	
	11.004	+	8.069		2.28.41		+	
	11.005	+	3.169 8.064		2.37.9		+	
	11.006	+		1c 74a			+	
	11.007	+		Bon 8d			+	
	11.008		8.070	LeoIV 18m	1.60.10		+	
	11.009	+					+	
	11.010	+				3.21.1	+	
	11.011	+			2.18.56		+	
	11.012	+			2.30.2		+	
	11.013	+				3.21.2-3		
	11.014	+		1a 17c		3.29.110 ²⁷¹		
	11.015	+				3.21.4	+	
	11.016	+				3.21.5	+	
	11.017	+				3.21.6		+
	11.018	+	8.081			3.21.7	+	+

²⁶³ S only

²⁶⁴ CRS only, cf above 10.179

²⁶⁵ CRS only, cf above 10.173

²⁶⁶ cf above 8.314

²⁶⁷ CRSLHM only, cf above 9.102b

²⁶⁸ CRSM only

²⁶⁹ S only

²⁷⁰ cf below 15.40

²⁷¹ First sentence only

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							63	

	11.019	+	8.080			3.21.8		
	11.020	+	8.079			3.21.9		
	11.021	+	8.073			3.21.10	+	+
	11.022	+				3.21.11	+	+
	11.023	+					+	
	11.024	+	8.071				+	
	11.025	+		Gel 6				
	11.026	+		1a 49c			+	
	11.027	+		Al II 38				
	11.028	+	8.082					
	11.029	fo 176	8.074			3.21.12	+	
10.001	11.030		8.075				+	
10.002	11.031						+	
10.003	11.032						+	
10.004	11.033							
10.005	11.033A ²⁷²							
10.006	11.034						+	
10.007	11.035		8.072				+	
10.008	11.036						+	
10.009	11.037						+	
10.010	11.038						+	
10.011	11.038A ²⁷³							
10.012	11.039						+	
10.013	11.040						+	
10.014	11.041							
10.015	11.042						+	
10.016	11.043						+	(+) ²⁷⁴
10.017	11.044							
10.018	11.045							
10.019	11.046						+	
10.020	11.047						+	
10.021	11.048						+	+
10.022	11.049						+	
10.024	11.050						+	
10.025	11.051						+	(+)
10.026	11.052						+	(+)
10.027	11.052A ²⁷⁵							
10.028	11.053						+	
10.029	11.054		8.076				+	
10.030	11.055						+	
10.031	11.056						+	
10.032	11.057							
10.033	11.058						+ ^a	
10.034	11.059							
10.035	11.060						+	
10.036	11.061							
10.037	11.062						+	

²⁷² BS only, cf 11.2 above

²⁷³ S only, cf above 4.1

²⁷⁴ 43, 51, 52, 88 between 1 and 17

²⁷⁵ S only

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							64	

10.038	11.063						+	
10.039	11.064						+	
10.040	11.065							+
10.041	11.066					3.21.13	+ ^a	+
10.042	11.067		8.065			3.21.14	+ ^a	
10.043	11.068		8.066			3.21.15	+	
10.044	11.069		8.067				+ ^a	
10.045	11.070		8.068			3.21.16		
10.046	11.071					3.21.17		
10.047	11.072							
10.048	11.073						+	
10.049	11.074						+	
10.050	11.075							
	11.076	fo 181v					+	
	11.077	+					+	
	11.078	+			2.7.26		+	
02.171x	11.079	+			2.18.59		+	
	11.080	+					+	
	11.081	+					+	
	11.082	+						
	11.083	+		Ib 58			+	
	11.084	+				3.21.18	+	
	11.085	+					+	
	11.086	+					+	
	11.087	+					+	
	11.088	+						(+)
	11.089	+		Ic 67			+	
	11.090	+		Io VIII 50ax			+	
	11.091	+		Bon 15a, 16	1.57.3x		+	
	11.092	+					+	
	11.093	+						
	11.094	+			1.55.90x		+	
	11.095	+					+	
	11.096	+				3.21.19	+	
	11.097	+				3.21.20	+	
	11.098	+				3.21.21	+	
	11.099	+						
	11.100	fo 182v						
	11.101	fo 183					+	
	11.102 ²⁷⁶	+						
	11.103	+						
	11.104	+					+	
	11.105	+					+	
	11.106	fo 183v					+	

	12.001		8.082A ²⁷⁷			3.22.1	+	+
	12.002	fo 177v	8.083			3.22.2	+	
	12.003	+	8.084			3.22.3	+	

²⁷⁶ VM only have a substantial addition here

²⁷⁷ 8.124 in edition

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							65	

	12.004	+	8.085			3.22.4	+ ^a	
	12.005	+	8.086			3.22.5	+	
	12.006	+	8.087			3.22.6	+	
	12.007	+	8.088			3.22.7	+	
	12.008	+	8.089	1c 13		3.22.8	+	
	12.009	+	8.090			3.22.9	+	
	12.010	+	8.091			3.22.10	+	
	12.011	+	8.092-3			3.22.11	+	
	12.012	+	8.093A			3.22.12	+	+
	12.013	+	8.093B-5			3.22.13		+
	12.014 ²⁷⁸	+	8.096-7			3.22.14	+ ^a	
	12.015	+	8.098-100		2.12.2			
	12.016	+	8.119			3.22.15	+	
	12.017	+	8.101-2			3.22.16	+	
	12.018	+					+	
	12.019	+						
	12.020	+						
	12.021	+					+	
	12.022	+	8.123			3.22.17	+	+
	12.023 ²⁷⁹	+	8.103			3.22.18	+	
	12.024	+		Al II 46			+	
	12.025	+		II 5				
16.008x	12.026	+				3.22.19		
	12.027	+		Gel 19			+	
	12.028	+	8.107-8				+ ^a	+
	12.029 ²⁸⁰	+	8.109			3.22.20	+	+
	12.030	+	8.110				+	+
	12.031	+						+
	12.032	+					+	+
	12.033 ²⁸¹	+	8.120				+	+
	12.034	fo 178v ²⁸²	8.115-6				+	+
	12.035		8.117			3.22.21	+ ^a	
	12.036		8.112-3			3.22.22	+	+
	12.037							+
	12.038							
	12.039		8.111	1c 13a		3.22.23	+	
	12.039A ²⁸³				1.19.1x			
	12.040							
	12.041 ²⁸⁴	fo 180v					+	
	12.042	+	8.128	1c 14b		3.22.24	+	+
	12.043	+	8.129			3.22.25	+	+
	12.044	+				3.22.26	+	
	12.045	+	8.132					
	12.046	+	8.130			3.22.27-8	+	

²⁷⁸ RH are widely variant at the beginning: Et si exigua palea pro multo auro [etc]

²⁷⁹ cf below 12.69

²⁸⁰ RHL put 12.79 at beginning of cap.

²⁸¹ cf below, 12.69

²⁸² ends incomplete; leaf missing

²⁸³ S only, cf 12.77 below

²⁸⁴ CSLHM only

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							66	

	12.047	+				3.22.29	+	
	12.048	+	8.125				+	
	12.049	+	8.126					
	12.050	+	8.127					
	12.051	+	8.133				+ ^a	
	12.052	+	8.134				+	
	12.053	+					+	
	12.054	+					+	
	12.055	+						
	12.056	+						
	12.057	fo 181	8.131				+	
12.001	12.058							
12.002	12.059							
12.003	12.060						+	
12.004	12.061						+	
12.005	12.062 ²⁸⁵						+	
12.006	12.063						+	+
12.007	12.064					3.22.30		
12.008	12.065						+	+
12.009	12.066						+	
12.010	12.067		8.114					
12.011	12.068						+	
12.012	12.069		8.104 8.120A				+	
12.013	12.070		8.121				+	
12.014	12.071						+	
12.015	12.072						+	
12.016	12.073							
12.017	12.074						+	
12.018	12.075		8.118			3.22.31	+	
	12.076		8.122			3.22.32	+	+
12.019	12.077							
12.021	12.078						+	
12.022	12.079							(+) ²⁸⁶
12.025	12.080					3.22.33	+	+
12.026	12.081		8.105				+	
12.027	12.082		8.106					+
12.028	12.083							
12.029a	12.084							
10.064	12.085						+	
10.065	12.086						+	
10.068	12.087		4.035B				+	
10.069	12.088		4.035A				+	

	13.001				1.53.2		+	+
11.053x	13.002 ²⁸⁷					3.23.1	+	+
11.054x	13.003					3.23.2	+	+

²⁸⁵ S lacks text of 62 and insc. of 63

²⁸⁶ see note to 12.29

²⁸⁷ cf below, 14.114B

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							67	

	13.004 ²⁸⁸					3.23.3 ²⁸⁹	+	+
	13.005				1.55.23		+	+
	13.006						+	
	13.007	fo 176v					+	
	13.008	+			2.1.8b		+	
	13.009	+	3.158		2.17.9		+	+
	13.010	+			2.23.4		+	(+) ²⁹⁰
	13.011	+					+	
	13.012	+	3.156				+	
	13.013	+			2.31.1b			
	13.014	+	3.159		2.32.2		+ ²⁹¹	
	13.015	+	3.157				+	
	13.016	+				3.24.1		+
	13.017	+				3.24.2	+	
	13.018	+	3.160			3.24.3	+	
	13.019	+				3.24.4	+	
	13.020	+					+	
	13.021	+					+	+
	13.022	+					+	+
	13.023	+					+	
	13.024	+						
	13.025	+			1.43.14			
	13.026	+				3.24.5a-c	+ ^a	
	13.027	+				3.24.5d	+	
	13.028	fo 177				3.24.6	+	
	13.029	fo 182v		Bon 13b			+	
	13.030	+			2.28.54		+	
	13.031	+				3.25.1	+	
	13.032	+				3.25.2	+	
	13.033	+				3.25.3	+	
	13.034	+				3.25.4	+	
	13.035	fo 183	5.076	1a 29dx		3.25.5	+	
11.025	13.035A ²⁹²							
							* ²⁹³	
11.026	13.036						+	
11.027	13.037							
							* ²⁹⁴	
11.028	13.038						+	
11.029	13.039							
11.030	13.040					3.26.1	+	+
11.055	13.041							
11.056	13.042					3.26.2	+	+
11.057	13.043						+	
11.058	13.044						+	(+) ²⁹⁵

²⁸⁸ *cf below, 15.25*

²⁸⁹ *cf below 3.28.6*

²⁹⁰ *before 12.5 above*

²⁹¹ *after 12. 15*

²⁹² *CRBS only; cf above 5.249b, 13.1a*

²⁹³ *H has here: Aug' [etc]. Si totum quod alteri abstulisses – alterum expoliabis.*

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							68	

11.059	13.045						+	
11.060	13.046						+	
11.061	13.047							
11.062	13.048						+	
11.063	13.049						+	
11.064	13.050						+	
11.065	13.051						+	+
11.066	13.051A ²⁹⁶							
10.051	13.052							
10.052	13.053						+	
10.053	13.054							
10.054	13.055							
10.055	13.056						+	
10.056	13.057						+	
10.057	13.058							
10.058	13.059							
10.059	13.060						+	
10.060	13.061							
10.061	13.062						+	
10.062	13.063							
10.063	13.064						+	
10.065	13.065							
10.066	13.066							
10.067	13.067							
	13.068					3.26.3	+	
14.001	13.069							
14.002	13.070						+	
14.003	13.071						+	
14.004x	13.072						+	+
14.005	13.073		3.170					
14.006	13.074						+	
14.007	13.075						+	
14.008	13.076							
14.009	13.077							
14.010	13.078						+	
14.011	13.079						+	+
14.012	13.080							
14.013	13.081						+	+
14.014	13.082							+
14.015	13.083							+
14.016	13.084						+	
14.017	13.085							
	13.086	fo 183v		1a 10			+	
	13.087	+		1a 22			+	
	13.089 ²⁹⁷	+					+	
	13.088	+		II 16f		3.26.4 ²⁹⁸		

²⁹⁴ H inserts here: Aug' [etc] Videamus quid tibi facit vicinus - transire non potest

²⁹⁵ at end of book

²⁹⁶ S only

²⁹⁷ M alone reverses 89-8

²⁹⁸ cf 3.29.126

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							69	

13.090	+					3.26.5		
13.091	+					3.26.6		
13.092	+					3.26.7	+	
13.093 ²⁹⁹	fo 183v		1a 33b			3.26.8 ³⁰⁰	+	
13.094					2.37.18x			
13.095								
13.096								
13.097					2.37.24			
13.098	fo 179 ³⁰¹							
13.099	+						+	
13.100	+							
13.101	+						+	
13.102	+						+	
13.103	+						+	
13.104	+							
13.105	+				1.55.17			
13.106	+					3.26.9		
13.107	+						+	
13.108	+						+	
13.109	+						+	
13.110	+							
13.111	fo 179							
13.112			Gel 18					
13.113			Gel 65	1.46.58			+	
13.114		8.029	Al II 56				+	
13.115a			Al II 60					
13.115b			Al II 61a					
13.116					2.11.5		+	
13.117					2.28.39		+	
13.118								
13.119							+	

14.001	fo 146	5.077a					+	+
14.002	+	5.077b					+	
14.003	+	5.078-81				3.27.1	+	+
14.004	+	5.082a						
14.005a	+	5.082b					+	
14.005b	+	5.083				3.27.2	+	
14.006	+	5.084				3.27.3		
14.007	+	5.085-6				3.27.4 ³⁰²	+ ^a	+
14.008	+		1b 1p			3.27.5	+	+
14.009	+		1c 98			3.27.6		
14.010	+		1c 101			3.27.7	+	
14.011	+		1c 102			3.27.8		
14.012	+		1c 103			3.27.9		
14.013	+		1c 104			3.27.10		

²⁹⁹ *cf below 16.188*

³⁰⁰ *cf 3.29.121*

³⁰¹ *incomplete, after missing leaf*

³⁰² *cf 3.2.23, 3.8.5*

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							70	

	14.014a	+		1c 105		3.27.11	+	
	14.014b	+		1c 106a		3.17.12		
	14.015	+	5.127		2.5.10		+	+
	14.016	+	5.128		2.28.2		+	
	14.017	+	5.129				+	
	14.018	+	5.130				+	
	14.019	+	5.131					
	14.020 ³⁰³	+	5.132					
	14.021		5.124			3.27.13	+	+
	14.022	+					+	
11.038x	14.023	+			1.14.12		+	
	14.024	+	5.095		1.18.1a		+	
	14.025	+	5.100		2.5.9			
	14.026	+	5.097				+	
	14.027	+	5.101					
	14.028a	+	5.098		2.16.4x		+	
	14.028b	+	5.099		2.18.72			
	14.029	+					+	
	14.030	+			2.35.7			
	14.031	+	5.096		2.47.84		+	+
	14.032	+						
	14.033	+		Gel 55b			+	
	14.034	+					+	
	14.034A ³⁰⁴					3.27.14		
	14.035	+	5.104	Io VIII 32b			+	
	14.036	+	5.105	Io VIII 34b				
	14.037	+					+	
	14.038	+					+	
	14.039	+	5.102				+	
	14.040a	+	5.103					
	14.040b	+		II 125				
	14.041	+		Al II 81			+	
	14.042 ³⁰⁵	+						+ ^a
	14.043	+	5.125			3.17.15	+	+
	14.044	+	5.126			3.27.16	+	(+) ³⁰⁶
	14.045	+	5.107	Ur II 38a			+	
	14.046	+	5.106		1.62.34		+	
	14.047	+	5.087			3.27.17		(+) ³⁰⁷
	14.048	+	5.088			3.27.18		+
	14.049a	+	5.089					
	14.049b	+						
	14.050	+				3.27.19		(+)
	14.051	+		Io VIII 14	1.63.3		+	
	14.052	+						
	14.053	+					+	
	14.054	+	3.132				+	

³⁰³ *om. S*

³⁰⁴ *PVBS only; cf 5.314 above*

³⁰⁵ *cf above 5.371*

³⁰⁶ *12.44, 47, 50, 73a, 75-8, 85, 98, 124 in sequence after 12.114*

³⁰⁷ *before 12.43*

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							71	

	14.055	+						
	14.056	+						
	14.057	+	5.133	Al II 85			+	
	14.058	+	5.134		1.62.65			
	14.059	+	5.135		1.62.66			
	14.060	+	5.118		1.43.12		+	+
	14.061	+	5.119		1.46.2		+	+
	14.062a	+	5.115				(+) ³⁰⁸	+
	14.062b	+	5.116					+ ^a
	14.063	+	5.117				(+)	
	14.064	+		Io VIII 13	1.63.2			
11.049x	14.065	+		II 124		3.27.21	+	+
	14.066	+		Io VIII 12			+	
	14.067	+						
	14.068	+	5.123	Ur II 16			+	
	14.069	+	4.072		2.21.1b			+
	14.070	+	4.073	II 115b				
	14.071	+						
	14.072	+						
	14.073	fo 149						(+ ^a)
11.001	14.074							
11.002	14.075		5.091				+	(+)
11.003	14.076						+	(+)
11.004	14.077						+	(+)
11.005	14.078		5.092				+	(+)
11.006	14.079						+	(+)
11.009	14.079A ³⁰⁹							
11.010	14.080		5.093				+	+
11.011	14.081				2.28.2		+	+
11.012	14.082		5.089A				+	+
11.013	14.083		5.090				+	
11.014	14.084						+	
11.015	14.085							(+)
11.016	14.086							
11.017	14.087		5.113				+	+
11.018	14.088						+	
11.019	14.089						+ ^a	+
11.020	14.090							
11.021	14.091						+	
11.022	14.092 ³¹⁰					3.27.20	+	
11.023	14.093							
11.024	14.094						+	
11.031	14.095							+
11.032	14.096							
11.033	14.097				2.50.10			
11.034	14.098						+	(+)
11.035	14.099							
11.036	14.100						+	+

³⁰⁸ H has 14.62a, 63 at end of 16

³⁰⁹ S only; cf 6. 312A

³¹⁰ cf above, 3.124

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							72	

11.037	14.101						+	
11.038	14.102		5.094				+	
11.039	14.103							
11.040	14.104						+	
11.041	14.105						+	
11.042	14.106							
11.043	14.107							
11.044	14.108						+	
11.045	14.109						+ ^a	+
11.046	14.110							
11.047	14.111		5.136				+	+
11.048	14.112						+	+
11.049	14.113							
11.050	14.114a		5.121			3.27.22	+	+
11.051	14.114b		5.120			3.27.23		+
11.052	14.114A ³¹¹							
11.053	14.114B ³¹²							
11.054	14.114C							
11.067	14.115						+	
11.068	14.116							
11.069	14.117							
11.070	14.118							
11.071	14.119							
11.072	14.120							
11.073	14.121						+	
11.074	14.122		5.112				+	
11.075	14.123							
11.076	14.124		5.122			3.27.24	+	(+)
11.077	14.125						+	
11.078	14.126						+	
							* ³¹³	

	15.001						+	+ ³¹⁴
18.013	15.002				2.16.3		+	+
	15.003				2.17.22		+	+
	15.004				2.17.23		+	+
	15.005				2.18.67		+	+
	15.006				2.18.73			+
	15.007				2.18.74		+	+
18.010	15.008				2.18.75		+	+
	15.009				2.18.76			+
18.023	15.010				2.18.77		+	+
19.128	15.011				2.18.78		+	+
	15.012				2.18.80			+
	15.013				2.18.81		+	+
	15.014				2.24.7		+	+

³¹¹ 14.114A-C in S only

³¹² cf above, 13.2

³¹³ H adds: Aug' ex libro – sacerdotum. Sedulo monendi – dici (above 6.383); F app. no. 8.

³¹⁴ a change of hand after blank leaves

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							73	

	15.015				2.24.9		+	+
	15.016				2.26.3			+
	15.017				2.28.13		+	+
	15.018				2.29.8		+	+
	15.019				2.26.5			+
	15.020				1.55.95		+	+
	15.021					3.28.1	+	+
18.012	15.022					3.28.2	+	+
	15.023					3.28.3	+	+
	15.024a					3.28.4	+	+
	15.024b					3.28.5	+	+
	15.025					3.28.6 ³¹⁵		+
18.001	15.026						+	+
18.002	15.027						+	+
18.003	15.028						+	+
18.004	15.029						+	+
18.005	15.030						+	+
18.006	15.031						+	+
18.007	15.032							+
18.008	15.033						+	+
18.009	15.034						+	+
18.011	15.035						+	+
18.014	15.036					3.28.7	+	+
18.015	15.037							+
18.016	15.038					3.28.8	+	+
18.017	15.039							+
18.018	15.040						+	+
18.019	15.041							+
18.020	15.042					3.28.9	+	+
18.021	15.043					3.28.10	+	+
18.022	15.044						+	+
19.026	15.045					3.28.11	+	+
19.027	15.045A ³¹⁶							
19.028	15.046						+	+
19.029	15.047						+	+
19.030	15.048							+
19.031	15.049							+
19.032	15.050							+
19.033	15.051						+	+
19.034	15.052						+	+
19.035	15.052A ³¹⁷							
19.036	15.053							+
19.037	15.054							+
19.038	15.054A ³¹⁸							
19.039	15.055							+
19.040	15.055A ³¹⁹							

³¹⁵ cf 3.23.3

³¹⁶ S only

³¹⁷ BS only

³¹⁸ S only

³¹⁹ S only

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							74	

19.041	15.056							+
19.042	15.056A ³²⁰		3.148x					
19.043b	15.057							+
19.044	15.058							+
19.045	15.059							+
19.046	15.060						+	+
19.047	15.061						+	+
19.048	15.062							+
19.049	15.063						+	+
19.050	15.064						+	+
19.051	15.065							+
19.052	15.066							+
19.053	15.067							+
19.054	15.068							+
19.055	15.069							+
19.056	15.070						+	+
19.057	15.071						+	+
19.058	15.072						+	+
19.059	15.073						+	+
19.060	15.074						+	+
19.061	15.075						+	+
19.062	15.076						+	+
19.063	15.077						+	+
19.064	15.078							+
19.065	15.079							+
19.066	15.080						+	+
19.067	15.081				2.24.9		+	+
19.068	15.082							+
19.069	15.083							+
19.070	15.084				2.17.23x		+	+
19.071	15.084A ³²¹							
19.072	15.085 ³²²				2.19.11		+	+
09.073	15.086							+
19.074	15.087				2.34.5		+	+
19.075	15.088						+	+
19.076	15.089						+	+
19.077	15.090							+
19.078	15.091							+
19.079	15.092							+
19.080	15.093							+
19.081	15.094							+
19.082	15.095						+	+
19.084	15.096							+
19.085	15.097						+	+
19.086	15.098						+	+
19.087	15.099						+	+
19.088	15.100						+	+
19.089	15.101						+	+

³²⁰ S only

³²¹ S only

³²² CRSLHM only

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							75	

19.090	15.102						+	+
19.091	15.103						+	+
19.092	15.104						+	+
19.093	15.105							+
19.094	15.106						+	+
19.095	15.107						+	+
19.096	15.108							+
19.097	15.109							+
19.098	15.110							+
19.099	15.111							+
19.100	15.112						+	+
19.101	15.113						+	+
19.102	15.114						+	+
19.103	15.115							+
19.104	15.116							+
19.105	15.117						+	+
19.106	15.118							+
19.107	15.119							+
19.108	15.120							+
19.109	15.121							+
19.110	15.122						+	+
19.111	15.123							+
19.112	15.124							+
19.113	15.125							+
19.114	15.126							+
19.115	15.127						+	+
19.116	15.128							+
19.117	15.129							+
19.118	15.130						+	+
19.119	15.131						+	+
19.120	15.132						+	+
19.121	15.133							+
19.122	15.134						+	+
19.123	15.135						+	+
19.124	15.136						+	+
19.125	15.137							+
19.126	15.138						+	+
19.129	15.139						+	+
19.130	15.140						+	+
19.131	15.141							+
19.132	15.142						+	+
19.133	15.143						+	+
19.134	15.144						+	+
19.135	15.145						+	+
19.136	15.146						+	+
19.137	15.147						+	+
19.138	15.148						+	+
19.139	15.149						+	+
19.140	15.150							+
19.141	15.151						+	+
19.142	15.152						+	+

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							76	

19.143	15.153						+	+
19.144	15.154							+
19.145	15.155					3.28.12	+	+
19.146	15.156						+	+
19.147	15.157							+
19.148	15.158						+	+
19.149	15.159						+	+
19.151	15.160							+
19.153	15.161							+
19.154	15.162							+
19.155	15.163							+
19.156	15.164						+	+
19.157	15.165							+
19.158	15.166							+
19.159	15.167						+	+
Appx 1	15.168						+	+
Appx 3	15.169						+	+
Appx 4	15.170					3.28.13	+	+
Appx 5	15.171						+	+
Appx 6	15.172						+	+
Appx 7	15.173						+	+
Appx 8	15.174						+	+
Appx 9	15.175							+
Appx 10	15.176						+	+
Appx 11	15.177						(+) after 9.64	+
Appx 12	15.178						+	+
Appx 13	15.179						+	+
Appx 14	15.180						+	+
Appx 15	15.181							+
Appx 16	15.182							+
Appx 17	15.183						+	+
Appx 18	15.184						+	+
Appx 19	15.185						+	+
Appx 20	15.186						+	+
	15.187					3.28.14	+	+
							* ³²³	
	15.188					3.28.15	+	+
	15.189						+	+
19.010	15.190						+ ^a	+
19.011	15.191					3.28.16	+	+
19.012	15.192					3.28.17	+	+
19.013	15.193						+	+
19.014	15.194						+	+
19.015	15.195					3.28.18	+	+
19.016	15.196						+	+
19.017	15.197							+
19.018	15.198						+	+
19.019	15.199						+	+
19.020	15.200						+	+

³²³ H adds here five canons

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							77	

19.021	15.201						+	+
19.022	15.202							+
19.023	15.203						+	+
19.024	15.204						+	+
19.025	15.205						+	+

	16.001				1.1.10x		+	+
15.001	16.002							+
15.002	16.003						+	+
15.003	16.004						+	+
15.004	16.005						+	+
15.005	16.006						+	+
15.006	16.007						+	+
15.007	16.008							+
15.008	16.009					3.29.1		+
	16.009A ³²⁴					3.29.2		
15.009	16.010					3.29.3	+	+
15.010	16.011					3.29.4		+
	16.011A ³²⁵					3.29.2		
15.011	16.012					3.29.5	+	+
15.012	16.013							+
15.013	16.014						+	+
15.014	16.015							+
15.015	16.016						+	+
15.016	16.017							+
15.017	16.018							+
15.018	16.019 ³²⁶							+
15.019	16.020 ³²⁷						+	+
15.020	16.021 ³²⁸						+	+
15.021	16.022							+
15.022	16.023					3.29.6	+	+
15.023	16.024							+
15.024	16.025							+
15.025	16.026							+
15.026	16.027						+	+
15.027	16.028							+
15.028	16.029							+
15.029	16.030					3.29.7		
15.030	16.031					3.29.8		+
15.031	16.032						+	+
15.032	16.033						+	+
15.033	16.034							+
15.034	16.035					3.29.9	+	+
15.035	16.036					3.29.10		+
15.036	16.037					3.29.11	+	+
15.037	16.038					3.29.12	+	+

³²⁴ B only, cf 5.7 above, 16.11A below

³²⁵ PV only, cf above 5.7, 6.9A

³²⁶ CRBV²SLM only

³²⁷ CRBV²SLHM only

³²⁸ CRBV²SLHM only

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							78	

15.038	16.039 ³²⁹						+	+
15.039	16.040 ³³⁰						+ ^a	+
15.040	16.041					3.29.13	+	+
15.041	16.042					3.29.14	+	
15.042	16.043					3.29.15	+	+
15.043	16.044					3.29.16	+	+
15.044	16.045					3.29.17		+
	16.046	fo 125			2.10.4			+
	16.047	fo 125v					+	+
	16.048	fo 125v					+	
	16.049	+						
	16.050	+			2.28.6		+	+
	16.051	+	2.082		2.28.27			+
	16.052	+	2.083		2.37.29		+	+
	16.053	fo 125v	2.083A					+
	16.054	fo 125v					+	
	16.055	+					+	+
	16.056	+ ³³¹				3.29.18	+	+
	16.057 ³³²	+	5.027			3.29.19 ³³³	+	+
	16.058	+				3.29.20	+	+
	16.059	+				3.29.21		+
	16.060	+				3.29.22		+
	16.061	+				3.29.23	+	+
	16.062	+				3.29.24	+	+
	16.063	+				3.29.25	+	+
	16.064	+			2.21.2x		+	+
	16.065	+			2.37.26b		+	+
	16.066	fo 126			2.49.4b			+ ³³⁴
	16.067	fo 126v					+	+
	16.068	+						+
	16.069	+						+
	16.070	+					+	+
	16.071	+				3.29.26	+	+
	16.072	+				3.29.27		+
	16.073	+					+	
	16.074 ³³⁵	+		1a 19		3.29.28		+ ³³⁶
	16.075	+	5.047	1a 24b		3.29.29		+
	16.076 ³³⁷	+				3.29.30		+
	16.077 ³³⁸	+		Gel 77	1.46.46			
	16.078 ³³⁹	+				3.29.31	+	

³²⁹ CRBV²SLHM only

³³⁰ CRBV²SLH*M only

³³¹ fuller text on fo 128

³³² CRBSLHM only; cf 16.224 below

³³³ cf 3.29.151

³³⁴ L reverses inscriptions of 66-7

³³⁵ CRSLM only

³³⁶ under insc. for 73

³³⁷ CRSLM only

³³⁸ CRBSM only

³³⁹ CRSHM only

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							79	

	16.079 ³⁴⁰	+				3.29.32		
06.018x	16.080	+			2.28.61		+	+
	16.081	+			1.55.89 ³⁴¹		+	
	16.082	+						+
	16.083	+					+	+
	16.084	+						+
	16.085	+				3.29.33	+	
	16.086	+				3.29.34	+	+
	16.087	+				3.29.35	+	+
	16.088	+				3.29.36		
	16.089	+				3.29.37	+	+
	16.090	+				3.29.38		+
	16.091	+				3.29.39		
	16.092	+				3.29.40		
	16.093	+				3.29.41		+
	16.094	+	5.048			3.29.42	+	+
	16.095	+	5.051			3.29.43	+	+
	16.096	+	5.052			3.29.44	+	+
	16.097	+	5.053			3.29.45		+
	16.098	+				3.29.46	+	
	16.099	+				3.29.47	+	+
	16.100	+	5.049			3.29.48		+
	16.101	+	5.050			3.29.49	+	+
	16.102	+				3.29.50		
	16.103	+		1a 20c		3.29.51	+	
	16.104	+		1a 27a		3.29.52	+	+
	16.105	+	5.054			3.29.53		+
	16.106	+				3.29.54	+ ^a	+
	16.107	+		1a 41		3.29.55	+	
	16.108	+		1a 42b		3.29.56		+
	16.109	+		1a 47		3.29.57		+
	16.110	+		II 8d		3.29.58	+	
	16.111	+		Gel 61	1.54.34		+	
	16.112	+		1b 64			+	+
	16.113	+		1a 45a		3.29.59-60	+ ^a	+
	16.114	fo 128				3.29.61	+	+
	16.115					3.29.62	+	+
	16.116					3.29.63		+
	16.117					3.29.64	+	+
	16.118					3.29.65	+	+
	16.119		5.055			3.29.66	+	+
	16.120					3.29.67		
	16.121		5.056			3.29.68		+
	16.122		5.057				+	
	16.123		5.058			3.29.69	+	
	16.124					3.29.70	+	+
	16.125 ³⁴²						+	
	16.126					3.29.71	+	+

³⁴⁰ CRSM only

³⁴¹ lacks last sentence

³⁴² CRSHM only; cf above 8.272

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
----	----	-----	-----	----	--------	--------	-------	------

05/25/06

80

	16.127 ³⁴³					3.29.72	+	+
	16.128 ³⁴⁴					3.29.73	+	
	16.129 ³⁴⁵	fo 169v ³⁴⁶	6.072			3.29.74	+	
	16.130 ³⁴⁷						+	+
	16.131		5.028a			3.29.75	+	+
	16.132					3.29.76		+
	16.133a					3.29.77a		
	16.133b		5.046c			3.29.77b		
	16.134					3.29.78	+	+
	16.135					3.29.79	+	+
	16.136		5.019			3.29.80	+	+
	16.137					3.29.81		+
	16.138					3.29.82		+
	16.139					3.29.83	+	+
	16.140	fo 172				3.29.84a	+	+
	16.141	fo 172				3.29.84b	+	+
	16.142 ³⁴⁸					3.29.85	+	+
	16.143					3.29.86	+	+
	16.144 ³⁴⁹						+	
	16.145a ³⁵⁰					3.29.87		
	16.145b					3.29.88	+	
	16.146					3.29.89	+	+
	16.147		5.046d			3.29.90	+	+
	16.148					3.29.91		
	16.149					3.29.92		+
	16.150					3.29.93		
	16.151					3.29.94	+	+
	16.152		5.025			3.29.95	+ ^a	+
	16.153		5.026			3.29.96	+	+
	16.154		5.028b			3.29.97	+	? ³⁵¹
	16.155					3.29.98	+	?
	16.156		5.020			3.29.99	+	?
	16.157 ³⁵²		6.073			3.29.100	+	?
	16.158					3.29.101	+	?
	16.159 ³⁵³					3.29.102		?
	16.160 ³⁵⁴					3.29.103		?
	16.161 ³⁵⁵							?
	16.162 ³⁵⁶					3.29.104		?

³⁴³ CRSLHM only; cf above 8.273

³⁴⁴ CRSHM only; cf above 8.57a

³⁴⁵ CRSHM only

³⁴⁶ after 8.273

³⁴⁷ CRSLHM only; cf above 8.312

³⁴⁸ CRSLHM only

³⁴⁹ CRSHM only

³⁵⁰ CRSM only

³⁵¹ L microfilm omits one leaf

³⁵² cf 8.274 above

³⁵³ CRSM only

³⁵⁴ CRSM only

³⁵⁵ CRSM only

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							81	

	16.163a ³⁵⁷			1a 2a		3.29.105a	+	+
	16.163b			1a 2b		3.29.105b	+	+
	16.164			1a 2b-c		3.29.105c	+	+
	16.165			1a 3a-b		3.29.105d	+	+
	16.166			1a 6d		3.29.105e	+	+
	16.167			1a 6d		3.29.106a	+	+
	16.168			1a 7a		3.29.106b	+	+
	16.169			1a 7b		3.29.106c	+	+
	16.170			1a 7d		3.29.106d	+	+
	16.171			1a 8		3.29.106e	+	+
	16.172			1a 13		3.29.107	+	+
	16.173			1a 14a		3.29.108a		+
	16.174			1a 15b		3.29.108b		+
	16.175			1a 16		3.29.109		+
	16.176			1a 17a		3.29.110	+	+
	16.177			1a 19		3.29.111		+
	16.178			1a 20a		3.29.112	+	+
	16.179	5.018		1a 20b		3.29.113		+
	16.180	5.032		1a 20c		3.29.114a		+
	16.181	5.033-7		1a 20d		3.29.114b	+ ^a	+
	16.182			1a 21b		3.29.115a		+
	16.183			1a 21c-2, 24		3.29.115b-6	+ ^a	+
	16.184	5.059		1a 25		3.29.117		+
	16.185	5.060a		1a 26		3.29.118		+
	16.186			1a 27		3.29.119	+ ^a	+
	16.187			1a 33		3.29.120		
	16.188	5.060b		1a 34		3.29.121	+	+ ³⁵⁸
	16.189			1a 35a		3.29.122		+
	16.190			1a 39a		3.29.123	+	+
	16.191			II 16a		3.29.124	+	+
	16.192	5.060c		II 16b		3.29.125	+	+
	16.193	5.061-5		II 16c		3.29.126	+ ^a	+
	16.194					3.29.127	+	+
	16.195	5.066a				3.29.128	+	+
	16.196	5.066b				3.29.129a	+	+
	16.197	5.066b				3.29.129b	+	+
	16.198	5.066d				3.29.129c	+	+
	16.199	5.067-9a				3.29.129d	+	+
	16.200					3.29.129e	+	+
	16.201					3.29.129f	+	+
	16.202					3.29.130		+
	16.203	5.017				3.29.131		+
	16.204	5.021				3.29.132		+
	16.205					3.29.133	+ ^a	+ ^a
	16.206 ³⁵⁹					3.29.134	+	+
	16.207					3.29.135	+	+
	16.208	5.029-30				3.29.136	+	+

³⁵⁶ CRSM only

³⁵⁷ CRSLHM only

³⁵⁸ to animi iudicium est only

³⁵⁹ cf 6.403 above

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							82	

	16.209		5.031			3.29.137	+	+
	16.210		5.022			3.29.138	+	+
	16.211					3.29.139	+	+
	16.212					3.29.140	+	+
	16.213					3.29.141	+	+
	16.214					3.29.142	+	+
	16.215					3.29.143	+	+
	16.216					3.29.144	+	+
	16.217					3.29.145	+	+
	16.218					3.29.146	+	+
	16.219					3.29.147	+	+
	16.220					3.29.148	+	+
	16.221					3.29.149	+	+
	16.222 ³⁶⁰						+	+
	16.223					3.29.150	+	
	16.224 ³⁶¹					3.29.151	+	
	16.225					3.29.152	+	+
	16.226 ³⁶²		5.042			3.29.153 ³⁶³	+	+
	16.227					3.29.153A		(+) ³⁶⁴
	16.228 ³⁶⁵					3.29.153B	+	
	16.229					3.29.154	+	+
	16.230					3.29.155	+	+
	16.231					3.29.156	+	+
	16.232					3.29.157	+	+
	16.233					3.29.158	+	+
	16.234					3.29.159	+	+
	16.235					3.29.160	+	+
	16.236 ³⁶⁶					3.29.161a	+	
	16.237					3.29.161b	(+)	
	16.238					3.29.162	+	
	16.239					3.29.163	+	
	16.240					3.29.164	+	
	16.241					3.29.165	+	
	16.242					3.29.166		+
	16.243					3.29.167		
	16.244					3.29.168		+
	16.245					3.29.169		+
	16.246					3.29.170		+
	16.247 ³⁶⁷		5.014-5a			3.29.171		+
	16.248 ³⁶⁸					3.29.172		
	16.249		5.015b			3.29.173		+
	16.250		5.041			3.29.174		+

³⁶⁰ CRSLHM only

³⁶¹ cf 16.57 above

³⁶² cf below 16.315

³⁶³ cf below 3.29.226

³⁶⁴ L copies out first line, then cancels

³⁶⁵ CRSHM only

³⁶⁶ cf below 16.271

³⁶⁷ 16.247b is also 5.286 above, whence Ctp 3.9.10

³⁶⁸ CRSM only

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							83	

	16.251					3.29.175		+
	16.252					3.29.176		+
	16.253		5.069b			3.29.177	+	+
	16.254		5.069c			3.29.178	+	
	16.255		5.070a			3.29.179		+
	16.256					3.29.180		
	16.257 ³⁶⁹					3.29.181-2		
	16.258		5.043			3.29.183		+
	16.259					3.29.184		+
	16.260					3.29.185		
	16.261					3.29.186	+	+
03.052x ³⁷⁰	16.262					3.29.187		+
	16.263					3.29.188	+	+
	16.264					3.29.189	+	+
	16.265					3.29.190		+
	16.266					3.29.191	+	
	16.267					3.29.192	+	
	16.268 ³⁷¹					3.29.193	+	
	16.269					3.29.194	+	
	16.270					3.29.195	+	+
	16.271 ³⁷²							+
	16.272					3.29.196	+	
	16.273					3.29.197	+	+
	16.274					3.29.198	+	
	16.275					3.29.199	+	
	16.276 ³⁷³					3.29.200	+	
	16.277					3.29.201	+	+
	16.278		5.070b			3.29.202	+	+
	16.279					3.29.203	+	+
	16.280					3.29.204	+	+
	16.281					3.29.205	+	
	16.282					3.29.206	+	+
	16.283					3.29.207		
	16.284					3.29.208	+	+
	16.285					3.29.209	+	+
	16.286					3.29.210	+	+
	16.287					3.29.211	+	
	16.288					3.29.212		+
	16.289					3.29.213	+	+
	16.290					3.29.214	+	+
	16.291 ³⁷⁴					3.29.215	+	+
	16.292					3.29.216		+
	16.293					3.29.217		+
	16.294					3.29.218	+	+
	16.295					3.29.219	+	+

³⁶⁹ B lacks second sentence

³⁷⁰ cf also 3.55

³⁷¹ cf below 16.301A

³⁷² cf above 16.236

³⁷³ cf above 10.44

³⁷⁴ cf 16.354A below

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							84	

	16.296					3.29.220		
	16.297					3.29.221		
	16.298					3.29.222	+	
	16.299		5.070c					+
	16.300		5.070d			3.29.223		+
	16.301		5.070e			3.29.224	+	
	16.301A ³⁷⁵							
	16.302					3.29.225	+	
	16.303					3.29.226	+	+
	16.304					3.29.227		
	16.305					3.29.228		
	16.306					3.29.229	+	
	16.307					3.29.230	+	+
	16.308		5.071			3.29.231	+	+
	16.309					3.29.232	+	
	16.310					3.29.233	+	+
	16.311					3.29.234	+	
	16.312		5.023			3.29.235	+	
	16.313					3.29.236	+	+
	16.314					3.29.237	+	+
	16.315 ³⁷⁶		5.042			3.29.238	+	+
	16.316		5.016			3.29.239	+	+
	16.317					3.29.240	+	+
	16.318					3.29.241	+	+
	16.319		5.046a			3.29.242	+	+
	16.320					3.29.243	+	+
	16.321 ³⁷⁷						+	
	16.322 ³⁷⁸							
	16.323 ³⁷⁹							
	16.324 ³⁸⁰					3.29.244	+	
	16.325 ³⁸¹					3.29.245		+
	16.326					3.29.246	(+) ³⁸²	+
	16.327					3.29.247	+	
	16.328					3.29.248	+	+
	16.329 ³⁸³					3.29.249	+	+
	16.330					3.29.250		
	16.331					3.29.251	+	
	16.332		5.045			3.29.252	+	+
	16.333					3.29.253	+	+
	16.334					3.29.254	+	+
	16.335					3.29.255		
	16.336					3.29.256		+

³⁷⁵ S only, cf above 16.268

³⁷⁶ cf above 16.226+

³⁷⁷ CRSHM only; cf 16.227 above

³⁷⁸ CRSM only; cf 16.229 above

³⁷⁹ CRSM only; cf 16.230 above

³⁸⁰ CRSHM only

³⁸¹ CRSLM only

³⁸² after 9.64 above

³⁸³ CRSLHM only

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							85	

	16.337		5.024			3.29.257		+
	16.338					3.29.258	+	+
	16.339					3.29.259		
	16.340					3.29.260		
	16.341					3.29.261		
	16.342					3.29.262	+	+
	16.343		5.044			3.29.263	+	
	16.344					3.29.264	+	+
	16.345					3.29.265	+	+
	16.346 ³⁸⁴		5.038			3.29.266		
	16.347					3.29.267		+
	16.348					3.29.268	+	+
	16.349					3.29.269	+	+
	16.350		5.072			3.29.270	+	+
	16.351		5.073			3.29.271	+	
	16.352		5.074			3.29.272		+
	16.353		5.074bis			3.29.273	+	
	16.354		5.075			3.29.274	+	+
	16.354A ³⁸⁵							
	16.355					3.29.275	+	+
	16.356		5.040			3.29.276	+	+
	16.357		5.039			3.29.277	+	+
	16.358					3.29.278	+	+
	16.359					3.29.279	+	+
	16.360					3.29.280	+	+
	16.361					3.29.281	+	+
	16.362					3.29.282	+	+
							* ³⁸⁶	

	17.001							+
	17.002							+
	17.003							+ ³⁸⁷
	17.004 ³⁸⁸							+ ³⁸⁹
	17.005							
	17.006							
	17.008							
	17.009							
	17.010							
	17.011							
20.001	17.012							
20.002	17.013							
20.003	17.014							+
20.004	17.015							
20.005	17.016							

³⁸⁴ cf 8.51 above

³⁸⁵ S only; cf above 16.291a

³⁸⁶ H adds seven further capp. and ends

³⁸⁷ to substantiam corporalem only

³⁸⁸ 17.4-11 are drawn from Aug. Enchiridion, cc. 42-86

³⁸⁹ to nascendo traxerunt only

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							86	

20.006	17.017							
20.007	17.018							
20.008a	17.019							
20.008b	17.020							
20.009	17.021							
20.010	17.022							
20.011	17.023							+
20.012	17.024							
20.013	17.025							+
20.014	17.026							
20.015	17.027							
20.016	17.028							
20.017	17.029							
20.018	17.030							
20.019-20	17.031							+
20.021	17.032 ³⁹⁰							
20.022	17.033							
20.023	17.034							
20.024	17.035							
20.025	17.036							
20.026	17.037							
20.027	17.038							
20.028	17.039							
20.029	17.040							
20.030	17.041							
20.031	17.042							
20.032	17.043							
20.033	17.044							
20.034	17.045 ³⁹¹							
20.035	17.046							
20.036	17.047							+
20.037	17.048							
20.038	17.049							
20.039	17.050							
20.040	17.051							
20.041	17.052							
20.042	17.053							
20.043	17.054							
20.044	17.055							
20.045	17.056							
20.046	17.057							+
20.047	17.058							+
20.048	17.059							
20.049	17.060							
20.050	17.061							
20.051	17.062							
20.052	17.063							
20.053	17.064							
20.054	17.065							

³⁹⁰ CRV²SM *only*
³⁹¹ CRV²SM *only*

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							87	

20.055	17.066							
20.056	17.067							+
20.057	17.068							+
20.058	17.069							
20.059	17.070							
20.060	17.071							+
20.061	17.072							
20.062	17.073							
20.063	17.074							
20.064	17.075							
20.065	17.076							
20.066	17.077							
20.067	17.078							
20.068	17.079							+
20.069	17.080							
20.070	17.081							+
20.071	17.082							+
20.072	17.083							+
20.073	17.084							
20.074	17.085							+
20.075	17.086							
20.076a	17.087							
20.077	17.088							
20.078	17.089							+
20.079	17.090							
20.080	17.091							
20.081	17.092							
20.082	17.093							
20.083	17.094							
20.084	17.095							
20.085	17.096							
20.086	17.097							
20.087	17.098							
20.088	17.099							
20.089	17.100							
20.090	17.101							
20.091	17.102							
20.092	17.103							
20.093	17.104							
20.094	17.105							
20.095	17.106							
20.096	17.107							
20.097	17.108							
20.098	17.109							
20.099	17.110							
20.100	17.111							
20.101	17.112							
20.102	17.113							
20.103	17.114							

BD	ID	Ars	Pan	CB	Trip A	Trip B	Harl.	Linc
05/25/06							88	

20.104	17.114A ³⁹²							
20.105	17.115							+
20.106	17.116							+
20.107	17.117							+
20.108	17.118							+
20.109	17.119							
20.110	17.120							
	17.121 ³⁹³							
	17.122							
	17.123							
	17.124							
	17.125							
	17.126							
	17.127							
	17.128							
	17.129							
	17.130							
	17.131							
	17.132							
	17.133							
	17.134							
	17.135							
	17.136							
	17.137 ³⁹⁴							
								+ 395 *

³⁹² CRPVS only

³⁹³ cc 121-36 are drawn from Aug. Enchiridion, cc. 70-83

³⁹⁴ Novellae 7

³⁹⁵ H inserts here 1. 306, and R repeats it

INSCRIPTION INDEX. Ivo, Decretum

Decretum chiefly based on CP, with add. canons from M, B, S and ‘Harley’ group. It does not include the appendix to bk 16 found only in F.

This is a deliberately ‘fuzzy’ index. In order to keep broadly similar inscriptions as close together as is reasonably possible, they have been standardised in several ways. Brackets give some indication of the different forms here lumped together, but only a general one. Where c. numbers are followed by another in brackets, this usually means that the mss are divided – though numbers found only in M are rarely recorded, and deviations in copies other than P are entered occasionally and inconsistently. Entries are in square brackets where the inscription is either partly an inference, or can only be extracted from the text itself, or is a variant. It should be stressed that this is a rough index to what the inscriptions say, not to actual formal sources.

Actio quarta	ID 14.63
Adiecti capitular. <i>see</i> Capitularia	
Adrianus p. ad Ingelrannum (Mediomatr. ep. tradita) c.38	ID 5.38
-- c.49	ID 4.156
-- c.62	ID 4.154
-- c.66	ID 10.37
Adrianus p. ad Tarasium patr.	ID 4.122
--	ID 4.158
Adrianus p. ad sinodum apud Trecas	ID 5.34
-- conc. c.16	ID 16.9
-- contra obiect. quor. (ad Carolum) c.16	ID 10.66
-- (ad Carolum) c.17	ID 4.141
-- c.18 (ad Agarum)	ID 4.83
-- c.23	ID 4.225
-- c.25	ID 4.128
-- c.35 (ad Carolum)	ID 4.126
-- c.49 (ad Carolum)	ID 4.229
-- c.60	ID 4.127
-- decr. c.2	ID 3.251
-- c.15	ID 6.140
-- c.38	ID 6.273
Adrianus p. Gesta	ID 10.82
<i>and see</i> Synodus septima	
Agatho p. ad omnes epp.	ID 4.238
[Agatho p. ad Constantinum, Heraclium, Tiberium augg.]	ID 5.42]
Alcuinus	ID 10.91
Alexander p.	ID 2.81
Alexander p., ad omnes epp.	ID 5.241-2
-- c.13	ID 5.230
-- decr.	ID 5.169
--	ID 15.112
-- c.5	ID 2.15
-- decr. ad omnes epp. c. 30	ID 5.229
-- I decr.	ID 2.68
--	ID 5.241-2
-- II decr.	ID 2.69
--	ID 6.45
Alexander II p. ad Adelardum ep. Suession.	ID 10.31
Alexander II p. ad Amalgerium ep. Civitan.	ID 10.14

Alexander II p. ad Aumoldum ep. Const.	ID 10.21
Alexander II p. ad Berengarum Basil. ep.	ID 9.10
Alexander II p. ad Berengarum Narbon. vicecom.	ID 13.115a
Alexander II p. ad Gervasium Remensem archiep.	ID 14.41
Alexander II p. ad omnes epp. Hispanie	ID 13.114
Alexander II p. ad Landulfum principem Beneventanum	ID 11.27
Alexander II p. ad Landulfum in Corsica	ID 8.220
Alexander II p. ad Landulfum et Arial dum clericos	ID 12.24
Alexander II p. ad Mangisum Venet. ep.	ID 9.9
Alexander II p. ad clericos Neapolit.	ID 9.6
Alexander II p. ad Philippum regem Francorum	ID 5.31
Alexander II p. ad Rainaldum Cumanum ep.	ID 10.15
Alexander II p. ad Rumaldum Const. ep.	ID 6.409
Alexander II p. ad clerum Vultur nensem	ID 10.16
Alexander II p. ad Wilfredum Const. ep.	ID 10.30
Alexander II p. ad Wilfredum Narbon. archiep.	ID 13.115b
Alexander II p. ad Willelmum marcionem	ID 14.57
Alexander [II] p. ad Wiltinensis eccl. clericos	ID 10.178
Ambrosius	ID 5.132
Ambrosius, ad Gratianum de Trinitate	ID 2.7d
Ambrosius, ad Hilarium	ID 8.253
Ambrosius, ad Ireneum	ID 2.8d
--	ID 8.121
Ambrosius, ad Paternum	ID 8.101
--	ID 9.5
--	ID 10.101A
Ambrosius, ad Siagrium	ID 7.136
Ambrosius, ad Theodosium aug.	ID 13.107
Ambrosius, ad Vercellenses	ID 8.290
-- ad Theodosium aug.	ID 13.107
Ambrosius, ad hortationem virginitatis, i	ID 7.120
-- (exhort.) ii	ID 8.2
Ambrosius, contra Axentium de tradendis basilicis	ID 4.140
Ambrosius, (liber) de Abraham	ID 9.115
Ambrosius, de Consolatione	ID 1.177n
Ambrosius, de Lapsu virginis consecrate	ID 7.134-5
--	ID 7.138
Ambrosius, de Misteriis	ID 1.144
Ambrosius, de Misteriis initiandis	ID 2.7c
Ambrosius, de Nabuth	ID 13.26b-7
Ambrosius, (liber) de Officiis	ID 2.6a
--	ID 3.180
-- i	ID 5.96
--	ID 8.291
--	ID 10.97
--	ID 10.120
--	ID 11.80
--	ID 12.10
-- iii	ID 12.17
--	ID 13.26a
Ambrosius, de Questionibus Veteris et Noui testamenti c.65	ID 8.85
Ambrosius, (liber) de Sacramentis	ID 2.7f
--	ID 2.9m
--	ID 2.8q

--	i	ID 1.79
--	i	ID 1.106
--	i	ID 1.109
--	ii	ID 1.126
--	ii	ID 1.111
--	ii	ID 1.141
--	iii	ID 1.142
Ambrosius, de Simbolo	i	ID 1.113
Ambrosius, de Spiritu Sancto	iii	ID 2.7a
Ambrosius, de Tobia		ID 13.26c-7
[Ambrosius], de Trinitate ad Gratianum		ID 2.7d
Ambrosius, de Virginibus,	ii	ID 7.137
Ambrosius, Dicta		ID 11.38A
--		ID 17.40
--		ID 17.44
--		ID 17.48-9
Ambrosius, Hexaameron in tr. prime diei		ID 13.91
--	in t. diei quarti	ID 8.91
--		ID 8.232
Ambrosius, Homelia xl, Diximus		ID 13.34
Ambrosius, Homelia in Ps. xxiii	xi	ID 2.8e
--	lxv	ID 2.8f
Ambrosius, in (super) Corinth.		ID 8.19b
--	in (super) I Corinth.	ID 1.70
--		ID 2.6b
--		ID 2.7 med.
--		ID 8.84
--		ID 8.92
--		ID 8.257
--		ID 8.308
--		ID 11.6
--		ID 11.96
--		ID 16.83
Ambrosius, in ep. ad Galathas		ID 4.1
Ambrosius, in ep. ad Hebreos		ID 2.6c
Ambrosius, in (super) Lucam,	i	ID 8.75
--	i t.6	ID 13.88
--	ii	ID 8.76
--	x	ID 1.190
Ambrosius, in argumento epistole ad Philemonem		ID 16.84
Ambrosius, in Psalmum xxiii	<i>see</i> Homelia	
Ambrosius, in (super ep. ad)Timotheum		ID 13.24
Ambrosius, Pastorale		ID 5.95
--		ID 8.292
[Ambrosius], Sermo ad Neophitos		ID 2.9g
Ambrosius, Sermo de accusato Domino		ID 8.120
Ambrosius, Sermo de Cain et Abel		ID 2.7b
Ambrosius, Sermo de Quadragesima, Intellexisse		ID 11.97
Ambrosius, Sermo de Sancto Iohanne		ID 8.30
Ambrosius, Sermo in Natali martyrum		ID 4.150
Ambrosius, (Sermo) Dominica post Theophaniam		ID 2.7e
Ambrosius, Vita		ID 10.48
--		ID 10.81
Anacletus p. ad cunctos fideles		ID 6.245

--	ID 14.88
Anacletus p. ad omnes episcopos	ID 5.237
--	ID 5.269
--	ID 5.294
Anacletus p. ad epp. Italie	ID 5.238
-- c. 1	ID 5.69
-- c.22	ID 6.25
Anacletus p. ad omnes sacerdotes Christi c.1	ID 5.250
Anacletus p. I decr.	ID 2.67
--	ID 3.266B
Anacletus p. II decr.	ID 5.1
--	ID 5.53
-- (ad epp. Italie)	ID 5.238
--	ID 6.44
Anacletus p. III decr.	ID 5.2
--	ID 5.239
--	ID 6.312
[--	ID 6.312A]
-- c.28	ID 5.58
Anacletus p. ep. III ad omnes epp. (et rel. sacerdotes)	ID 5.58
--	ID 5.98
Anastasius p. ad Anastasium aug.	ID 1.151
Anastasius p. ad omnes Germanicos	ID 6.93
Anastasius p. ad epp. Germ. et Burgund.	ID 2.138
-- ad Nerianum nobil. virum c.2	ID 15.139
Anastasius ad Epictetum ep.	ID 1.196
Anastasius p. decr.	ID 16.16
Anastasius biblioth., Historia	ID 4.172
--	ID 10.74
--	ID 11.92
--	ID 14.52
-- prol.	ID 4.78
--	ID 4.129-31
Anastasius patriarcha ad Felicem p.	ID 5.15
Anicius p.	ID 6.46
Anicius p. ad ecclesias Gallie	ID 5.139
Anicius p. ad epp. Gallie	ID 5.54
-- decr. c.3	ID 2.38
Anter p., ep. c.15	ID 1.260
Anter p. ad epp. per Beticam et Tolet. prov.	ID 5.183
Apollonius, dicta	ID 4.32
Apostolus ait	ID 13.55
Apostolus dicit	ID 8.147
Apostolus, Hieronimus, Augustinus, Gregorius, dicta	ID 10.171
Athanasius Alexandrinus ad Marcum p.	ID 4.108
Augustinus	ID 1.187
--	ID 8.96
-- lib. ii c.2	ID 10.110
Augustinus, ad Armentarium et Paulinam	ID 8.134
--	ID 8.137
--	ID 13.4
--	ID 15.25
Augustinus, ad Aurelium	ID 7.7
Augustinus, ad Aurelium ep.	ID 8.276

[--	ID 13.68]
Augustinus, ad Auxilium ep.	ID 14.19
--	ID 14.44
Augustinus, ad Bonefacium	ID 1.171
--	ID 2.4
--	ID 4.184
--	ID 2.8c
--	ID 6.385-7
--	ID 10.59
--	ID 10.109
-- c.30	ID 3.122
-- de baptismo	ID 6.17
--	ID 6.417
Augustinus ad Bonefacium comitem	ID 7.9-10
--	ID 8.16
--	ID 10.121
--	ID 10.125b-6
Augustinus, ad Bonefacium ep.	ID 11.99
Augustinus, ad Casulanum presb.	ID 4.68
Augustinus, ad Claudium <i>see</i> contra Iulianum	
Augustinus, in ep. concilii ad Donatistas	ID 2.101
Augustinus, ad Donatistas	ID 10.64
Augustinus, ad Donatum presb.	ID 10.63
Augustinus ad Egdidiam	ID 16.app.
Augustinus, ad Editiam	ID 8.136
Augustinus, ad Emeritum	ID 10.80
Augustinus, ad Eudoxium	ID 7.8
Augustinus, ad Eusebium	ID 6.390-1
Augustinus, ad Fortunatianum	ID 4.237
Augustinus, (in libro) ad Fortunatum	ID 1.191
Augustinus, ad Hieronimum ep. i	ID 4.215
-- iiii	ID 4.216
-- viii	ID 4.74
-- de origine anime	ID 6.416
[Augustinus], ad Hilarium	ID 8.253
Augustinus, ad clerum (et universam populum) Hippon.	ID 6.388
--	ID 14.11
Augustinus, ad Hireneum	ID 2.9b
Augustinus, ad hominem qui se dicit penitentem	ID 2.116
Augustinus, ad Ianuarium	ID 2.26
-- (in lib. responsionum)	ID 2.111-2
--	ID 4.2
-- iii (iii)	ID 11.18
-- ad inquisitiones Ianuarii	ID 4.206
-- i	ID 11.29
Augustinus, ad Iulianum	ID 8.138
Augustinus, ad Lecarium	ID 10.79
Augustinus ad literam	ID 17.2
Augustinus, ad Macedonium	ID 10.62
--	ID 10.107b-8
--	ID 15.24b
Augustinus, ad Marcellinum	ID 10.2-3
--	ID 10.107
Augustinus, ad Maximianum	ID 1.172

Augustinus, ad Neophitos <i>see</i> homelia	
Augustinus, ad Oceanum	ID 12.47
Augustinus, ad questionem Orosii	ID 1.160c
Augustinus, ad Pascentium comitem Arrianum	ID 6.392
Augustinus, ad Paulinum ep. Nolanum de Pelagio	ID 1.311
[Augustinus, ad Petrum diaconum de fide	ID 15.57]
Augustinus, ad Prosperum et Hilarium, de Vita sanctorum	ID 4.228
Augustinus, ad Publicolam	ID 10.1
--	ID 11.98
--	ID 12.4
--	ID 12.35
Augustinus, ad Renatum de Anima	ID 1.188
Augustinus, ad Secundinum Manicheum	ID 14.12
Augustinus, ad Seleucianum (Seletianum)	ID 1.77
--	ID 1.309
Augustinus, ad Valerium	ID 6.389
--	ID 8.108
Augustinus, ad Valerium contra Iulianum	ID 1.50
--	ID 9.128
Augustinus, ad Victorem <i>see</i> de Anime origine	
Augustinus, ad Vincentium	ID 3.179
--	ID 4.236
Augustinus, ad Vincentium Victorem	ID 1.310
Augustinus, ad Vincentium Victorem ii	ID 4.73
Augustinus, Confessiones iii	ID 4.178
--	ID 9.105
--	iv
--	ID 11.20
--	viii
--	ID 8.33
Augustinus, contra Aduersarium legis et prophetarum ii	ID 8.269
Augustinus, contra Cresconium grammaticum i	ID 10.61
--	ii
--	ID 1.160d
--	iii
--	ID 4.80
Augustinus, contra Faustum	ID 2.8b
--	i c.31
--	ID 8.82
--	ii
--	ID 9.116
--	ii c.2
--	ID 4.151
--	iii
--	ID 1.160e
--	viii
--	ID 2.8i
Augustinus, contra Felicianum hereticum	ID 2.8v
Augustinus, contra Iulianum	ID 1.184
--	ID 9.128
--	i
--	ID 8.77
--	iii
--	ID 1.92
--	iv
--	ID 1.93
--	iv [iii]
--	ID 1.118-9
--	v (ad Claudium)
--	ID 8.105
--	ID 8.265
--	ID 9.106
--	ID 9.129
<i>and see</i> ad Valerium	
--	contra Mendacium
--	ID 12.48
<i>and see</i> (liber) de mendacio	
--	contra epistolam Parmeniani ii
--	ID 2.97
Augustinus, contra Petilianum <i>see</i> Dialogus	

Augustinus, de Adulterinis coniugiis	ID 8.133
--	ID 1.125
--	ID 8.73
--	ID 8.236
--	ID 8.247
--	ID 8.255
--	ID 8.235b
--	ID 8.242
--	ID 8.259
--	ID 8.262
Augustinus, de Agone Christiano	ID 2.9aa
Augustinus, de Anime origine ad Victorem, i	ID 1.192
Augustinus, de Baptismo (de consuetudine)	ID 4.234
--	ID 15.21
--	ID 4.235
--	ID 2.8 med.
<i>and see</i> contra Faustum	
Augustinus, de Baptismo parvulorum	ID 1.197A
-- (liber)	ID 4.233
Augustinus, de Baptismo unico <i>see</i> de Unico bapt.	
Augustinus, de Bono coniugali	ID 8.9-10
--	ID 8.65
--	ID 8.102
--	ID 8.234-5a
--	ID 8.254
--	ID 8.294
--	ID 9.110
--	ID 12.14
-- (sermo)	ID 6.415
--	ID 7.146
Augustinus, de Bono uiduitatis	ID 8.268
--	ID 2.1
Augustinus, (liber) de Catechizandis rudibus	ID 2.8a
--	ID 4.224
--	ID 6.383
--	ID 14.126A
Augustinus, (liber) de Civitate Dei	ID 7.139
--	ID 11.66
-- (dicit)	ID 17.22
--	ID 9.123
--	ID 10.98
--	ID 10.4
--	ID 2.6e
--	ID 2.8c-d
--	ID 8.39
--	ID.1.177n
--	ID 10.4A
--	ID 10.77
Augustinus, de Concordia <i>see</i> Sermo in Quadrag.	
Augustinus, de Conflictu vitiorum et virtutum c.18	ID 12.44
--	ID 12.55
--	ID 8.72
--	ID 4.217
Augustinus, (liber) de Cura pro mortuis (gerenda)	ID 16.app.
--	

Augustinus, de Decem cordis	ID 8.263
Augustinus, de Diversis ecclesie observationibus c.15	ID 10.105
Augustinus, de Doctrina Christiana ii, iii	ID 2.8e
-- ii	ID 4.82
--	ID 11.13
<i>and see</i> Augustinus, Liber de Doct.	
Augustinus, de Ecclesiasticis regulis	ID 1.160b
-- c.70	ID 8.295
Augustinus, de Fide ad Petrum diaconum	ID 1.4ff
<i>and see</i> Augustinus ad Petrum	
Augustinus, de Fide et operibus	ID 8.251
[Augustinus], de Infantibus	ID 2.4add
<i>and see</i> Augustinus, Sermo	
Augustinus, de Libero Arbitrio i	ID 7.140
--	ID 8.104
--	ID 10.101
-- iii	ID 1.120
Augustinus, (Liber) de Mendacio	ID 12.1
--	ID 12.48
Augustinus, (Liber) de Nuptiis et concupiscentia	ID 8.10A
--	ID 8.12-15
--	ID 8.132
--	ID 10.55
Augustinus, de Patientia	ID 10.185A
Augustinus, (liber) de Penitentia	ID 1.76
--	ID 1.121
--	ID 15.23-4a
[Augustinus], (liber) de Penitentie remedio	ID 2.4b
--	ID 15.187D
Augustinus, (liber) de Predestinatione	ID 17.32
Augustinus, de Sacramentis iv	ID 2.8w
<i>and see</i> Sermo	
Augustinus, (liber) de Sancta virginitate	ID 8.11
Augustinus, de (in) Sermone Domini in monte	ID 8.237-8
--	ID 14.10
-- i	ID 2.8t
--	ID 8.248-50
--	ID 10.60
--	ID 12.5
-- ii	ID 2.8p
Augustinus, de Simbolo i	ID 1.89
--	ID 1.94
--	ID 1.96
--	ID 1.113
--	ID 1.189
-- iv	ID 1.98
Augustinus, de lxx heresibus	ID 1.53
Augustinus, de Summo bono	ID 10.155A
--	ID 14.9
Augustinus, de Trinitate	ID 1.2
-- ii	ID 2.8u
-- iii Prol.	ID 4.71
-- iv	ID 2.1add
-- xii c.7	ID 11.89

Augustinus, de Vera religione	ID 4.169
Augustinus, de Verbis apostoli c.29	ID 12.42
-- sermo 28	ID 12.8
--	ID 12.39
-- 68	ID 14.50
Augustinus, de Verbis Domini	ID 2.8k
--	ID 8.90
-- ii	ID 1.154-5
-- t.11	ID 1.154
-- t. 11 c. 16	ID 9.126b
-- c.16	ID 14.5b
-- c.17	ID 8.103
-- t.19	ID 10.125
-- t.35	ID 13.16
-- t.47	ID 8.45
-- t.48	ID 8.122
-- t.63	ID 1.155
Augustinus, de Verbis evangelii	ID 2.104
-- c. 10	ID 2.102
-- c. 28	ID 2.103
Augustinus, de Vita clericorum	ID 6.384
<i>and see Sermo</i>	
Augustinus, de Vita sanct. <i>see ad Prosperum et Hil</i>	ID 4.228
Augustinus, de Unico Baptismo (liber)	ID 2.3
--	ID 5.236A
-- i	ID 1.116
--	ID 1.170
--	ID 8.61
-- ii	ID 1.162b-3
--	ID 2.93
--	ID 4.138
--	ID 4.195
[--	ID 4.227]
--	ID 5.24
-- iii	ID 1.116
--	ID 1.164
--	ID 4.208
-- iv	ID 1.124
--	ID 1.165-6
--	ID 1.177-8
--	ID 2.94
-- v	ID 1.117
--	ID 1.167
--	ID 4.209
-- vi	ID 1.115
-- vi	ID 1.168
-- viii	ID 1.162a
Augustinus, de Unitate baptismi ii	ID 4.227
Augustinus, Dialogus contra Petilianum	ID 2.98-9
--	ID 4.183
--	ID 10.75
--	ID 10.7
Augustinus, dicta (dicit)	ID 1.211
--	ID 2.25

-- (ad Ianuarium)	ID 2.26
--	ID 2.119
--	ID 3.72
--	ID 3.80
--	ID 3.82
--	ID 3.214
--	ID 3.225
--	ID 5.206
[--	ID 5.319]
--	ID 5.323
--	ID 6.22
--	ID 6.151
--	ID 6.154
--	ID 6.170
--	ID 6.177
--	ID 6.183
--	ID 6.203
--	ID 6.208
--	ID 8.153-4
--	ID 8.208
--	ID 10.160
--	ID 11.65
--	ID 11.67-72
--	ID 12.78
--	ID 13.80
--	ID 14.62b
--	ID 14.85
--	ID 14.114B-C
--	ID 15.22
--	ID 15.41
--	ID 15.47-8
--	ID 15.53
--	ID 15.74
--	ID 15.78
--	ID 15.82
--	ID 15.93
--	ID 15.119-21
--	ID 15.126
--	ID 16.31
--	ID 17.12-8
--	ID 17.41
--	ID 17.43
--	ID 17.45-6
--	ID 17.50-55
--	ID 17.81
--	ID 17.111-3
Augustinus, Enchiridion	ID 17.4-9
[--	ID 17.121-36]
-- c.22	ID 12.56
-- c.23	ID 12.51
-- c.25	ID 12.45
-- c.48	ID 17.8
-- c.71	ID 17.122
-- c.72	ID 17.123

--	c.73	ID 17.124
--	c.74	ID 17.125
--	c.75	ID 11.19
--		ID 17.127
--	c.76	ID 17.128
--	c.78	ID 17.129
--	c.79	ID 17.130
--	c.80	ID 17.131
--	c.81	ID 17.132
--	c.82	ID 17.133
--	c.83	ID 17.134
--	c.84	ID 17.135
--	c.85	ID 17.136
--	c.87	ID 17.10
--	c.88	ID 17.11
Augustinus, Homel.		ID 2.106-7
Augustinus,	iii	ID 1.194
--	iiii	ID 1.195
--	xxvi <i>see</i> super Iohannem	
	<i>and see</i> super Ps. xxxiii, xlv	
Augustinus, Homel. ad neophytos, Omnis quidem		ID 1.193
[Augustinus], in libro Sententiarum Prosperi		ID 2.8m
Augustinus, Liber de doctrina Christiana		ID 4.24
Augustinus, Liber locutionum c. 8		ID 9.17
--	c. 39	ID 13.22
--	c. 42	ID 13.23
	<i>and see</i> de Baptismo parvulorum	
Augustinus, Liber pro defunctis ii		ID 2.113
Augustinus, (Liber) questionum super Deuteronomium c.19		ID 11.10
--	c.37	ID 8.311
Augustinus, Liber questionum evangelicarum		ID 4.23
Augustinus, (Liber) questionum in Exodo		ID 13.2-3
--	c.27	ID 10.103
--	c.38	ID 8.279
--	c.42	ID 10.40
--		ID 10.56
--	c.84	ID 10.53
Augustinus, Liber questionum super Genesim c.3		ID 11.105
--	c.42	ID 9.117
--	c.44	ID 9.118
--	c.145	ID 12.43
--	c.153	ID 8.94
--	(ad litteram) x	ID 9.120
Augustinus, Liber questionum super Iesu Naue		ID 12.37
Augustinus, (Liber) questionum super Leuiticum c.1		ID 12.29
--	c.72	ID 10.104
--	c.75	ID 9.108
--	c.76	ID 1.178n
--		ID 9.17
--	c.77	ID 9.18
Augustinus, (Liber) questionum super Mattheum		ID 10.106
Augustinus, (Liber) questionum in Numeris c.23		ID 10.57
--	c.44	ID 10.119
--	c.53	ID 8.98

Augustinus, Liber questionum Veteris Testamenti	ID 2.100
[Augustinus], (Liber) questionum Veteris et Novi testamenti	ID 11.101
-- c.2	ID 10.57
--	ID 13.92
-- c.65	ID 8.85
-- c.104	ID 10.78
-- c.106	ID 8.95-6
-- c.127	ID 8.89
Augustinus, Liber responsionum <i>see</i> ad Ianuarium	
Augustinus, Retractationes ii c.5	ID 10.92
Augustinus, sermo	ID 12.28
Augustinus, sermo de confessione peccatorum	ID 15.187A
Augustinus, sermo ad coniugatos	ID 16.app.
Augustinus, sermo de cp. evangelii	ID 13.37A
Augustinus, sermo de cap. psalmi xl	ID 15.187C
Augustinus, sermo de psalmo xlviii	ID 15.187E
Augustinus, sermo de Decimis	ID 11.81
[Augustinus], sermo de Infantibus	ID 2.1c
Augustinus, sermo de kalendis Ianuarii	ID 11.17
Augustinus, sermo de periculo sacerdotis	ID 13.35B
Augustinus, sermo dominica prima post Pascha, Hodierna	ID 1.134
Augustinus, sermo in Decollatione sancti Iohannis, Cum	ID 12.11
--	ID 12.20
Augustinus, sermo in oct. Pasche	ID 1.145
Augustinus, sermo de Periurio, Prima lectio	ID 12.30
--	ID 12.34
Augustinus, sermo in Quadragesima de concordia	ID 16.85
[Augustinus], sermo de Sacramentis	ID 2.1b
Augustinus, sermo de Tribus caritatibus	ID 8.313
[Augustinus], sermo de Utilitate agende penitentie	ID 2.2
Augustinus, sermo de Verbis apostoli	ID 12.39
Augustinus, sermo de Verbo Domini	ID 2.102-3
Augustinus, sermo de Verbis Domini	ID 8.90
Augustinus, sermo de Verbis Euangelii	ID 2.8k
--	ID 2.104
Augustinus, sermo II de Vita clericorum	ID 3.177-8
Augustinus, Speculum	ID 1.1
Augustinus, super I Corinthios	ID 1.176
Augustinus, super (in) Galathas	ID 8.275
--	ID 11.15
--	ID 12.3
--	ID 12.57
Augustinus, super Genesim <i>see</i> Liber	
Augustinus, super (in tr. evang. sec.) Iohannem	ID 2.8j
--	ID 2.8l
-- c.7	ID 10.76
-- i. t. 2	ID 8.93
-- i t. 5	ID 1.156-60
-- i. t.6	ID 3.194
-- i c.11	ID 10.99
-- i. t.44	ID 14.47
--	ID 16.114
-- ii	ID 11.84
-- ii t. 26	ID 1.122

--	ii c.42	ID 10.100
--	xxvi(?)	ID 1.308
--	[xxvii]	ID 2.8i
--	ii t.124	ID 4.149
--	homilia 26	ID 1.308
--	tract. 4	ID 12.19
	Augustinus, super Lucam x	ID 1.190
	Augustinus, super (in expositione) [Matthei]	ID 2.9 med.
	Augustinus, super (in) Ps.	ID 2.6 med
--		ID 2.9x
--	contra hereticos	ID 2.105-6
--		ID 5.7
--		ID 16.9A, 11A
	Augustinus in tit. Ps. iii	ID 2.8 med.
	Augustinus, super Ps. v	ID 12.46
	Augustinus, super (in) Ps. ix	ID 12.52
	Augustinus, super Ps. x	ID 2.105
	Augustinus, super Ps. xx	ID 2.8f
	Augustinus, super (in tr.) Ps. xxi	ID 2.8g
	Augustinus, super (in hom.) Ps. xxviii	ID 2.9 med.
--		ID 14.14a
	Augustinus, super (hom. secunda) Ps. xxxiii	ID 2.9 med.
	Augustinus, super Ps. xxxvi	ID 13.17
	Augustinus, super Ps. xxxvii	ID 14.13
	Augustinus, super Ps. xxxix	ID 2.9y
--		ID 2.9z
	Augustinus, super (in hom.) Ps. xlv	ID 2.10b
	Augustinus, super (in exp.) Ps. liiii	ID 2.8h
	Augustinus super (in hom.) Ps. lxxv	ID 2.9 med.
	Augustinus, super Ps. [lxxi]	ID 2.9bb
	Augustinus, super Ps. cii	ID 13.31
--		ID 14.14b
	Augustinus, super Ps. cviii	ID 10.102
	Augustinus, super Ps. cxlvii	ID 9.127
--		ID 13.32
	<i>and see</i> Epistola concilii, Sermo	
	Augustinus, ep. Anglorum, interrogatio	ID 2.51
	Aurelius aug. ad Aurelium ep.	ID 13.68
	Basilii, dicta	ID 6.303
--		ID 7.32
--		ID 8.183
--		ID 8.220b
--		ID 9.93
--		ID 13.67
--		ID 14.110
--		ID 15.55
--	c. 27	ID 4.69
	Beda, de Tabernaculo	ID 7.121
	Beda, de Temporibus	ID 4.119
--		ID 4.146
--	c. 639	ID 4.125
	Beda, Historia Anglorum c. 34	ID 9.27
--	c. 37	ID 9.28
--	i	ID 9.111

--	i c.25	ID 11.93
--	i c.44	ID 8.88
--	ii c.1	ID 4.96
--	ii c.6	ID 4.175
Beda, hom. i hom.	19	ID 1.105
--	37	ID 1.173
Beda, hom. 20		ID 5.97
--	43	ID 12.13
Beda, super Actus apostolorum		ID 1.163B
--		ID 1.298
--		ID 4.90
Beda, super Esdram, ii		ID 1.85-6
Beda, super Lucam i c.1		ID 4.218
--	iii c.5	ID 11.102
Beda, super Marcum c.31		ID 8.135
Beda, super Mattheum		ID 5.25
Beda, super parabolas Salomonis i		ID 4.84
Beda, super Regum ii		ID 1.100
--		ID 4.85
Beda, super Regum iv		ID 1.91
<i>and see</i>	Penitentiale	
Benedictus ad universos epp. per Galliam et Europam		ID 5.39A
Benedictus p. ad Hincmarum		ID 4.136
Benedictus, dicta		ID 3.71
--		ID 6.182
--		ID 13.69
Benedictus, Reg. c.23		ID 14.73a
--	c.25	ID 14.34
--	c.43	ID 14.73b
--	c.67	ID 14.71
--	c.69 (19)	ID 4.88
Berengar		ID 2.10
Bonefacius, ad ep. Guibertum		ID 13.29
Bonefacius m., ad Hiltribaldum regem Angl.		ID 7.129
--		ID 8.224
Bonefacius m., ad Zachariam p.		ID 2.95
Bonefacius m., legatus Romane eccl. Gesta		ID 5.23
Bonefacius p. decr.		ID 5.231
--		ID 5.316
--	c.5	ID 14.87
--	c.6	ID 3.31
--	ep.	ID 5.180
Bonefacius (IV), conc.		ID 7.22
Bonefacius p., ad epp. Gallie		ID 5.167
--		ID 5.271
--		ID 5.278
--		ID 5.300
--	c.1	ID 6.338
Calixtus p. ad Benedictum ep.		ID 6.48-9
--	de ieiunio	ID 4.26
--	fratrem et coop.	ID 5.100-1
Calixtus p. (decr.) ad (omnes) epp. Gallie		ID 5.174
--		ID 5.186
--		ID 14.23

--		ID 14.72
--		ID 12.85
--	c.4	ID 9.22
--	c.5	ID 9.23
--	c.17	ID 5.289
Calixtus p. decr.		ID 15.27
--	c. 4	ID 3.53
--		ID 14.102
--	II decr.	ID 5.236
Calixtus p. ep.		ID 15.56A
--	c. 1	ID 5.234-5
Calixtus p. ep. II		ID 6.346
Canones apostolorum		ID 1.217
--		ID 5.184
--		ID 6.163
--		ID 6.164
--		ID 6.194
--		ID 6.210
--		ID 6.234
--		ID 14.99
--	c.3	ID 2.18
--	c.4	ID 2.16
--	c.7	ID 8.287
--	c.11	ID 14.40a
--	c.14	ID 5.181
--	c.22	ID 6.193
--	c.30	ID 5.78
--	c.31	ID 3.85
--		ID 5.119
--	c.39	ID 5.324
--	c.42	ID 13.73
--	c.43	ID 13.74
--	c.44	ID 13.15
--	c.50	ID 1.128
Capitularia (Liber capit.)		ID 3.100
--		ID 3.123
--		ID 5.332-3
[--		ID 5.50]
--		ID 6.401
--		ID 13.6
--	c.125	ID 13.21
[--	c.159	ID 16.58]
--	c.357	ID 6.432
--	i c.9	ID 12.23
--	i c.60	ID 12.33
--	i c.64	ID 10.41
--	i c.83	ID 16.261
--	i c.85	ID 16.262
--	i c.86	ID 16.263
--	i c.87	ID 16.264
--	i c.99	ID 8.26b
--	i c.135	ID 16.265
--	iii c.4	ID 10.42
--	iii c.12	ID 16.266

--	iii c.16	ID 8.51
--	iii c.43	ID 16.56
--	iii c.44	ID 16.267
--	iii c.45	ID 16.268
--	iii c.47	ID 16.269
--	iii c.54	ID 16.270
--	iii c.61	ID 16.236
--		ID 16.271
--	iii c.65	ID 16.272
--	iv	ID 8.26c
--	iv c.9	ID 16.273
--	iv c.13	ID 16.238
--	iv c.15	ID 16.274
--	iv c.16	ID 16.275
--	iv c.17	ID 10.44
--		ID 16.276
--	iv c.18	ID 16.277
--	iv c.27	ID 16.239
--	iv c.31	ID 16.278
--	iv c.35	ID 16.279
--	iv c.37	ID 16.280
--	iv c.45	ID 16.240
--	iv c.56	ID 16.281
--	iv c.63	ID 16.241
--	v pref.	ID 4.174
--	v c.6	ID 1.175
--	v c.7	ID 1.302
--	v c.18 (19)	ID 9.124
--	v c.20	ID 8.52
--	v c.21	ID 8.256
--	v c.90	ID 10.8
--	v c.102	ID 16.206
--	v c.185	ID 6.402
--	v c.191	ID 6.403-4
--	v c.197	ID 10.43
--	v c.206	ID 16.207
--	v c.261 (265)	ID 10.9
--	v c.300	ID 8.241
--	v c.306	ID 16.101
--	v c.309	ID 16.208
--	v c.313	ID 16.209
--	v c.314	ID 16.210
--	v c.343	ID 16.211
--	v c.344	ID 16.212
--	v c.345	ID 16.213
--	v c.346	ID 16.214
--	v c.347	ID 16.215
--	v c.348	ID 16.216
--	v c.351	ID 16.282
--	v c.352	ID 16.283
--		ID 16.285
--	v c.353	ID 16.217
--	v c.354	ID 16.218
--	v c.355	ID 16.219

--	v c.356	ID 16.220
--	v c.360	ID 16.284
--	v c.362	ID 16.285
--	v c.363	ID 16.286
--	v c.364	ID 16.287
--	v c.365	ID 16.221
--	v c.366	ID 16.222
--		ID 16.288
--	v c.367	ID 16.289
--	v c.368	ID 16.290
--	vi c.23	ID 16.291
--	vi c.24	ID 16.292
--	vi c.25	ID 16.293
--	vi c.38	ID 16.294
--	vi c.46	ID 16.57
--	vi c.70	ID 10.5
--	vi c.77	ID 1.112
--	vi c.84 (79)	ID 16.295
--	vi c.90	ID 10.10
--	vi c.91	ID 8.80
--	vi c.95	ID 8.53
--	vi c.104	ID 16.296
--	vi c.111	ID 16.297
--	vi c.116	ID 16.298
--	vi c.137	ID 16.299
--	vi c.150	ID 16.300
--	vi c.159	ID 16.58
--	vi c.160	ID 16.301
--	vi c.211	ID 16.301A
--	vi c.212	ID 16.302
--	vi c.222	ID 16.303
--	vi c.223	ID 16.304
--	vi c.228	ID 16.305
--	vi c.243	ID 16.306
--	vi c.253	ID 16.307
--	vi c.293	ID 16.223
--	vi c.294	ID 16.308
--	vi c.309	ID 16.309
[--	vi c.310	ID 16.313]
--	vi c.344	ID 16.224
--	vi c.353	ID 16.310
--		ID 16.311
--	vi c.354	ID 16.311
--	vi c.355	ID 16.225
--	vi c.366	ID 16.312
[--	vi c.410	ID 16.313]
[--	vi c.417	ID 16.314]
--	vii c.124	ID 10.45
--	vii c.181	ID 16.226
--		ID 16.315
--	vii c.200	ID 4.157
--	vii c.204	ID 16.316
--	vii c.208	ID 16.59
--	[vii] c.212	ID 10.46

--	vii c.222	ID 11.24
--	vii c.227	ID 16.317
--	vii c.249	ID 16.318
--	vii c.291	ID 16.319
--	vii c.297	ID 16.320
--	vii c.298	ID 16.227
--		ID 16.321
--	vii c.299	ID 16.228
--	vii c.303	ID 16.229
--		ID 16.322
--	vii c.304	ID 16.230
--		ID 16.323
--	vii c.308	ID 16.232
--	vii c.313	ID 16.231
--	vii c.325	ID 16.324
--	vii c.326	ID 16.233
--	vii c.327	ID 16.234
--	vii c.340	ID 16.325
--	vii c.341	ID 16.326
--	vii c.342	ID 16.100
--	vii c.343	ID 16.327
--	vii c.344	ID 16.328
--	vii c.345	ID 16.329
--	vii c.353	ID 16.330
--	vii c.355	ID 16.331
--	vii c.361	ID 16.235
[--	vii c.370	ID 16.334]
[--	vii c.371	ID 16.337]
[--	vii c.372	ID 16.335]
[--	vii c.375	ID 16.336]
[--	vii c.377	ID 16.338]
[--	vii c.378	ID 16.339]
[--	vii c.379	ID 16.340]
[--	vii c.380	ID 16.341]
[--	vii c.381	ID 16.342]
[--	vii c.382	ID 16.343]
[--	vii c.383	ID 16.344]
[--	vii c.384	ID 16.345]?
--	vii c.425	ID 16.324
--	vii c.440	ID 16.332
--	vii c.450	ID 16.333
[--	vii c.470	ID 16.334]
[--	vii c.472	ID 16.335]
--	vii c.494	ID 1.133
--	ix	ID 16.247
	Adiecti capitular. c.6	ID 1.302A
--	c.18	ID 4.86b
--	c.55	ID 8.54
	Carolus rex (imperator), Capitula	ID 5.50
--		ID 5.332-3
--	Gesta	ID 10.91
	<i>and see</i> Liber capitularium	
	Cassiodorus, Historia tripartita prol.	ID 4.143
--	prol. ix.30	ID 10.47

Celestinus p. ad episcopos Gallie	ID 5.72
-- c.12	ID 1.205
Celestinus p. decr.	ID 17.27-9
-- c.5	ID 17.23-4
-- c.10	ID 15.44
-- c.18	ID 5.61
-- c.20	ID 15.26
-- c.22	ID 16.14
Celestinus p. ep. c.20	ID 6.251
<i>see also</i> C.Carthage	
Chronica Francorum	ID 10.89
Ciprianus, ad Euchratium	ID 2.31
--	ID 11.83
Ciprianus, ad presbiteros, diacones plebemque Furnens.	ID 6.393-6
Ciprianus, ad Iubianum	ID 4.188
Ciprianus, ad Pomponium	ID 7.127-8
Ciprianus, ad Pupianum	ID 5.360
Ciprianus, ad Rogatianum	ID 5.355
Ciprianus, ad Romanos	ID 5.359
Ciprianus, de Abusionibus seculi ix	ID 10.96
Ciprianus, de Unitate ecclesie	ID 5.361
Ciprianus et alii sanctorum patrum, dicta	ID 2.28
Cirillus, ad Iohannem Antioch.	ID 5.344
Clemens p. ad cunctos fideles	ID 1.210
--	ID 2.123
Clemens p., ad Iacobum	ID 2.21
--	ID 2.24
Clemens p., I ad Iacobum	ID 3.1
--	ID 8.99
--	ID 10.36
--	ID 14.1-2
--	ID 14.22
[--	ID 16.1]
-- p. II ad Iacobum	ID 2.64-6
Clemens ad Iulium et Iulianum	ID 9.119
Clemens p. decr.	ID 5.251
-- c.15	ID 5.224
-- c.22	ID 3.62
-- c.29	ID 5.226
-- c.30	ID 5.227
-- c.35	ID 13.84
-- c.37	ID 5.225
-- c.38	ID 5.232
Clemens p. epistola	ID 3.266
--	ID 3.266A
--	ID 6.171
-- c.16	ID 10.157
-- c. 28	ID 2.21
-- c. 32	ID 2.24
Clemens p. ep. I	ID 5.6A
--	ID 5.47
--	ID 6.345
Clemens p. ep. II	ID 2.85A-6
--	ID 6.87-90

Codicum liber	1	ID 13.109
--	2.23	ID 13.19
--	[22.27]	ID 13.20
--	3.13.5	ID 16.89
--	3.20.1	ID 16.90
--	3	ID 16.91
--	3.22.20 (15)	ID 16.86
--	23	ID 16.87
--	3.27.3	ID 16.92
--	3.41.2	ID 16.88
--	4.20.8	ID 16.60
--	5.19.10	ID 8.79
--	6.1.4	ID 3.118b
--		ID 16.71
--	6	ID 16.72
--	6.6.1	ID 16.93
--	7.15.3	ID 8.31
--	8.52.1	ID 4.201
--	2	ID 4.202
--	9.1.20	ID 16.61
--	21	ID 16.62
--	9.2.2	ID 16.99
--	9.5	ID 8.113
--	9.9.2	ID 8.266
--	9.11	ID 8.114
--	9.15.1	ID 16.95
--	2	ID 16.96
--	3	ID 16.97
--	8	ID 16.94
--	9.29	ID 8.115
--	9.50.1	ID 16.98
Concilium Africanum		ID 15.55A
--	c.1	ID 3.270a
--	c.3	ID 6.180
--	c. 4	ID 2.14
--	c.6 (5)	ID 5.57
--	c.6	ID 6.260
--	c.11	ID 7.93
--	c.12	ID 1.230
--	c.17(18)	ID 5.60
--	c.27	ID 11.61
--	c.28(29)	ID 5.314
--	c.29	ID 6.230
--	c.30	ID 15.84
--	c.39	ID 1.239
--	c.42	ID 5.163
--		ID 6.142
--	c.43	ID 4.[App.]
--	c.46	ID 6.232
--	c.50	ID 3.57
--	c.51	ID 6.179
--	c.53	ID 5.166
--	c.54	ID 5.297
--		ID 6.35

-- c.57	ID 7.34
-- c.59	ID 6.290
-- c.61	ID 5.145
-- c.63	ID 8.200
-- c.64	ID 3.69
-- c.66 (77)	ID 1.228
-- c.67	ID 6.36
-- c.70	ID 15.137
-- c.71	ID 5.177
--	ID 15.138
-- c.75	ID 6.271
-- c.76	ID 5.176
-- c.93-4	ID 2.47-8
C. Agatense	ID 2.33
--	ID 2.128
--	ID 5.331
-- c.1	ID 6.200
-- c.2	ID 6.148
--	ID 6.366
--	ID 13.50
--	ID 14.16
-- c.3	ID 1.224
--	ID 3.277
--	ID 6.189
--	ID 6.235
--	ID 11.52A
-- c.4	ID 6.226
--	ID 11.54
--	ID 14.81
-- c.5	ID 6.145
--	ID 11.57
--	ID 13.63
-- c.6	ID 5.326
--	ID 16.50
-- c.7	ID 13.62
--	ID 15.45A
-- c.8	ID 9.40
-- c.9	ID 15.45
-- c.10	ID 10.158
--	ID 13.64
--	ID 13.79
-- c.11	ID 13.117
-- c.12	ID 1.223
-- c.15	ID 15.17
-- c.18	ID 2.33
-- c.21	ID 4.9
-- c.23	ID 8.231
[-- c.25	ID 8.328]
-- c.26	ID 3.156
-- c.27	ID 3.157
-- c.28	ID 3.158
--	ID 16.51
-- c.29	ID 3.159
-- c.32	ID 6.367

--		ID 16.6
--	c.35	ID 1.275
--		ID 10.38
--	c.36	ID 5.159
--	c.39	ID 11.4
--	c.45	ID 3.160
--	c.48	ID 3.161
--	c.53	ID 3.162
--	c.54	ID 13.30
--	c.55	ID 5.366
--		ID 6.424A
--	c.56	ID 3.163
--	c.57	ID 3.164
--	c.58	ID 3.165
--	c.59	ID 3.166
--		ID 9.25
--	c.60	ID 16.80
--	c.62	ID 10.147
--	c.63	ID 4.10
	C.Agrippinense c.3	ID 3.43
--	c.5	ID 3.54
--	c.6	ID 3.201
--		ID 9.50
	C. apud Alteum	ID 14.116
--	c.10	ID 5.272
--	c.11	ID 5.162
--	c.38	ID 6.302
	C. apud Alteum presente Conrado rege c.5	ID 8.211
--	c.6	ID 14.117
--	c.7	ID 14.118
--	c.8	ID 14.119
--	c.9	ID 14.120
--	c.16	ID 5.342
--	c.26	ID 14.126
--	c.36	ID 5.343
	C. Anciranum, Anquirense c.1	ID 2.49
--		ID 11.30
--	c.8	ID 9.87
--	c.10	ID 8.176
--	c.12	ID 2.50
--		ID 10.144
--	c.13	ID 4.48
--	c.14	ID 3.257
--	c.15	ID 9.88
--	c.16	ID 9.89
--		ID 9.109A
--	c.17	ID 5.147
--		ID 9.109B
--	c.20	ID 8.284b
--	c.21	ID 8.314
--		ID 10.142
--		ID 10.181
--	c.23	ID 10.25
--		ID 11.33A

-- c.24	ID 11.2
-- c.25	ID 9.24
CC. Anciranum et Caesareanse c.9	ID 6.295
C. Antiocenum	ID 14.103
-- c.2	ID 14.26
--	ID 14.98
-- c.4	ID 5.313A
--	ID 5.362
-- c.5	ID 3.103
--	ID 6.238
-- c.6	ID 14.27
--	ID 14.101
-- c.7	ID 6.211
-- c.10	ID 5.154
-- c.11	ID 6.268
-- c.12	ID 6.225
-- c.13	ID 5.210
-- c.14	ID 5.263
-- c.16	ID 5.150
-- c.17	ID 5.148
-- c.18	ID 5.152
-- c.20	ID 3.263a
--	ID 4. [App.]
-- c.21	ID 5.179
-- c.23	ID 5.178
--	ID 5.301
C. apud Aquisgrani c.3	ID 8.171
-- c.4	ID 3.17
-- c.5	ID 3.27
-- c.6	ID 3.19
-- pres. Ludovico pio c.6	ID 7.56
C. Arausicum c.2	ID 4.42
--	ID 5.306
-- c.3	ID 5.207
--	ID 15.39
-- c.4	ID 15.16
-- c.5	ID 3.112
--	ID 3.126
-- c.6	ID 3.247
--	ID 6.135
--	ID 7.61
-- c.7	ID 3.154
-- c.11	ID 1.232
--	ID 4.18
-- cc.13-4	ID 1.247-8
-- cc. 17-8	ID 1.213-4
-- c.20	ID 5.141
-- c.22	ID 1.248
-- c.54	ID 3.95
--	ID 7.99
C. Arelatense c.1	ID 3.34
[--	ID 5.215]
-- c.2	ID 6.172
-- c.3	ID 3.92

--	ID 5.70
--	ID 6.176
--	ID 7.44
--	ID 11.59
--	ID 15.72
--	ID 15.81
-- c.5	ID 3.253
--	ID 5.138
--	ID 11.58
-- c.6	ID 3.118a
--	ID 5.74
--	ID 8.144
--	ID 9.103
--	ID 15.123
--	ID 16.70
-- c.7	ID 7.69
-- c.9	ID 1.283
-- c.10	ID 9.104
-- c.11	ID 11.49
-- c.15	ID 8.155
-- c.16	ID 5.149
-- c.18	ID 5.228
-- c.20	ID 5.216
C. Arelatense I c.1	ID 4.19
-- c.3	ID 10.122
-- c.10	ID 8.258
--	ID 13.10
C. Arelatense II c.14	ID 13.11
-- c.18	ID 4.245A
-- c.19	ID 4.245B
-- c.20	ID 8.280
-- c.22	ID 15.14
-- c.25	ID 15.15
C. Arelatense III c.3	ID 6.134
C. Arvernense, Avernense, apud Avernas	ID 5.176
--	ID 6.259
-- c.1	ID 5.168
-- c.3	ID 6.168
-- c.7	ID 6.304
-- c.9	ID 6.306
-- c.13	ID 5.302
-- c.15	ID 5.155
-- c.25	ID 5.175
-- c.30 (80)	ID 1.281
C. Aurelianense	ID 3.107
-- c.1	ID 3.10
--	ID 13.46
--	ID 14.77-8
-- c.2	ID 5.66
--	ID 6.169
--	ID 12.82
-- c.3	ID 2.120
--	ID 3.8
--	ID 3.76

--		ID 3.250
--		ID 6.289
--		ID 7.54
--	c.4	ID 2.22
--		ID 3.64
--		ID 3.109
--		ID 6.166
--		ID 7.85
--		ID 16.4
--	c.5	ID 1.254
--		ID 2.59
--		ID 2.141
--		ID 3.8
--		ID 5.205
--		ID 6.125
--		ID 6.277
--		ID 7.60
--	c.6	ID 2.60
--		ID 3.16
--		ID 4.40
--		ID 6.167
--		ID 6.250
--		ID 6.300
--		ID 9.69-70
--		ID 15.105
--		ID 16.70
--	c.7	ID 3.15
--		ID 3.195
--	c.8	ID 2.143
--		ID 6.139
--		ID 6.212
--		ID 6.368
--		ID 13.43
--		ID 15.18
--	c.9	ID 2.140
--		ID 6.287
--	c.10	ID 2.130a
--		ID 3.93
--		ID 5.151
--		ID 6.39
--		ID 6.241
--		ID 9.49
--		ID 12.70
--	c. 11	ID 2.130b
--	c.12	ID 5.63
--	c.13	ID 4.36
--	c.20	ID 4.12
--		ID 6.143
--		ID 9.49
--	c.22	ID 4.11
--	c.23	ID 7.57
--	c.30	ID 2.142
--	c.36	ID 6.199
--	c.39	ID 3.108

C. Aurelianense sub Childeberto c. 1	ID 4. [App.]
-- tempore Childeberti (Gildeberti) regis c.7	ID 8.285
--	ID 16.48
-- c.8	ID 12.18
-- c.10	ID 8.301
-- c.13	ID 13.99
-- c.29	ID 13.100
C. Autissiodorensis, Augustodunensis c.5	ID 7.100
-- c.15	ID 1.132
-- c.17	ID 10.6
C. Belvacensis	ID 3.232
-- c.8	ID 1.288
C. Belvacensis presente Ludovico c.10	ID 3.227
-- c.11	ID 3.228
-- c.12	ID 3.229
-- c.13	ID 3.230
C. (Sinodus) Beneventanum c.1	ID 5.72b
--	ID 5.378B
C. Bracarense c.1	ID 5.64
-- c.2	ID 5.191
--	ID 5.128
-- c.3	ID 1.203
-- c.4	ID 3.220
-- c.6	ID 11.34
-- c.9	ID 5.195
-- c.10	ID 11.46
--	ID 15.140
-- c.20	ID 11.40
-- c.21	ID 11.47
-- c.22	ID 11.48
-- c.30	ID 3.240
-- c.31	ID 3.241
-- c.32	ID 3.242
--	ID 10.188
-- c.47	ID 7.45
-- c.70	ID 11.63
-- c.80	ID 11.64
-- c.81	ID 8.158
C. Bracarense I c.21	ID 1.51
C. Bracarense II c.1	ID 1.75
-- c.7	ID 1.74
-- c.8	ID 6.276
C. Bracarense III c.8	ID 5.85
C. Cabillonensis c.1	ID 3.211
-- c.3	ID 3.133
--	ID 6.159
-- c.4	ID 3.134
--	ID 6.161
--	ID 9.81
-- c.5	ID 1.287
--	ID 4.44-5
--	ID 6.160
--	ID 9.54
--	ID 11.74

--		ID 15.141
--	c.6	ID 5.165
--		ID 16.12
--	c.10	ID 7.82
--		ID 13.72
--	c.12	ID 7.81
--	c.18	ID 3.198
--	c.25	ID 6.149
--	c.27	ID 8.174
--	c.30	ID 8.167
--	c.32	ID 15.52
--	c.36	ID 15.70
--	c.39 (38)	ID 3.66
--	c.41	ID 6.270
--	c.42	ID 3.88
--	c.51	ID 16.33
C. Cabillonense cui interfuit Carolus rex	c.34	ID 15.73
--	c.45	ID 15.65
C. Caesaraugustanum	c.5	ID 14.29
C. Calcedonense		ID 4.243
--	c.2	ID 5.118
--		ID 5.213A
--	c.3	ID 6.218
--		ID 7.1
--	c.4	ID 7.48
--		ID 16.46
--	c.5	ID 3.110
--	c.6	ID 6.26
--	c.7	ID 7.28
--	c.8	ID 6.358-9
--	c.9	ID 6.228
--		ID 6.360
--	c.10	ID 6.173
[--	c.11	ID 6.26]
--		ID 6.216
--	c.12	ID 5.146
--	c.15	ID 12.87
--	c.16	ID 7.49
--	c.17	ID 3.106
--		ID 3.212A
--		ID 8.322
--	c.20	ID 6.361
--	c.23	ID 3.17
--	c.24	ID 3.24
--	c.25	ID 5.135
--	c.27	ID 8.173
--	Actio i	ID 4.92
--	Actio ii	ID 4.148
--	Actio iv	ID 4.93
C. apud Carisiacum	c.2	ID 3.234
--	c.3	ID 3.235
C. Cartaginense		ID 2.62
--		ID 3.77
--		ID 5.337

--		ID 6.42
--	c.1	ID 1.235
--		ID 5.62
--		ID 7.101
--	c.3	ID 3.58
--		ID 5.28
--	c.5	ID 1.212
--		ID 5.29
--		ID 5.213
--		ID 6.240
--	c.6	ID 1.231
--		ID 2.40
--		ID 6.26
--		ID 6.144
--	c.7	ID 6.223
--	c.8	ID 5.30
--		ID 16.3
--	c.9	ID 6.137
--		ID 14.107
--	c.10	ID 3.21
--	c.11	ID 6.239
--		ID 7.43
--	c.12	ID 5.262
--		ID 6.256
--	c.14	ID 6.242
--	c.15	ID 16.7
--	c.16	ID 5.197
--		ID 6.31
--		ID 6.198
--	c.19	ID 5.173
--		ID 5.270
--	c.20	ID 6.280
--		ID 6.298
[--		ID 6.143]
--	c.23	ID 2.13
--		ID 5.214
--	c.24	ID 6.162
--	c.25	ID 5.172
--		ID 6.204
--	c.26	ID 5.203
--	c.27	ID 6.283
--		ID 7.94
--		ID 15.85
--	c.28	ID 3.74
--	c.29	ID 14.34A
--	c.31	ID 6.42b
--	c.33	ID 3.239
--	c.35	ID 6.213
--	c.36	ID 6.214
--	c.38	ID 2.23
--	c.43	ID 16.34
--	c.44	ID 6.265
--		ID 6.284
--	cc.47-8	ID 3.96

--	c.48	ID 6.285
--	c.49	ID 3.96
--	c.56	ID 6.267
--	c.57	ID 13.66
--	c.60	ID 6.263
--	c.61	ID 6.266
--	c.62	ID 6.261
--	c.65	ID 4.7
--	c.70	ID 6.264
--	c.73	ID 14.108
--		ID 15.52A
--	c.75	ID 15.54A
--	cc.75-6	ID 1.206-7
--	c.78	ID 6.136
--	c.80	ID 6.262
--	c.88	ID 4.8
--	c.89	ID 11.35
--	c.92	ID 3.263
--	c.102	ID 7.73
--	c.104	ID 7.58
--	c.118	ID 16.13
--	ep. ad Celestinum p.	ID 14.38
	C. Cartaginense II	ID 15.2
--	c.8	ID 14.28a
	C. Cartaginense III c.9	ID 6.362
--	c.10	ID 6.363
--	c.16	ID 13.9
--	(c.23)	ID 2.13
--	c.31	ID 15.3
--	c.32	ID 15.4
--	c.34	ID 1.123
--	c.41	ID 1.152
	C. Cartaginense IV (Huic interfuit Augustinus)	ID 6.12
--	c.2	ID 5.124
--	cc.4-10	ID 6.13-19
--	c.9	ID 4.160
--	c.13	ID 8.6b
--	c.27	ID 5.125
--	c.28	ID 1.65
--	c.57	ID 11.11
--	c.58	ID 11.79
--	c.68	ID 15.5
--	c.71	ID 14.28b
--	c.75	ID 15.7
--	c.76	ID 15.8
--	c.77	ID 15.9
--	c.78	ID 15.10
--	c.79	ID 15.6
--		ID 15.11
--	c.81	ID 15.12
--	c.82	ID 15.13
--	c.98	ID 1.65
--	(Huic interfuit Augustinus)	ID 8.323
--	c.99	ID 8.324

--	c.100	ID 1.65	
--		ID 8.325	
--	c.101	ID 8.326	
--	c.103	ID 8.327	
--	c.104	ID 7.147	
C. Cartaginense V	c.4	ID 3.153	
--	c.6	ID 1.147	
C. Cartaginense VI	c.5	ID 5.363	
C. Cartaginense VII	c.1	ID 14.69	
--	c.2	ID 16.64	
--	c.4	ID 6.364	
C. apud Compendium	c.1	ID 4.15	
--	c.2	ID 4.16	
--	c.3 (4)	ID 1.201	
--		ID 7.90	
--	c.5	ID 1.268	
--		ID 14.82	
--	c.6	ID 4.20	
--		ID 8.185	
--	c.7	ID 4.21	
--	c.8	ID 4.21A,B	
--	c.10	ID 4.22	
--		ID 7.89	
--	c.20	ID 8.180	
--	presente Carolo imperatore	c. 5	ID 4.17
C. apud Confluentiam	c.8	ID 3.284	
--	qui interf. Henr. et Car. reg.	c.1	ID 9.66
--		c.5	ID 3.281
--		c.6	ID 3.280
--		c.7	ID 10.176
C. Constantinopolitanum	c.6	ID 3.36	
C. (Sinodus) Constantinopolitanum	ccclxxxiii patrum sub Ioh. VIII actio v	ID 7.149	
C. apud Convicinum	<i>see</i> Nicholas p.		
C. Eliberitanum, Heliberitanum		ID 10.22	
--		ID 11.12	
--		ID 15.142-4	
--		ID 15.163-4	
--	c.1	ID 3.40	
--		ID 12.80	
--	c.3	ID 2.32	
--		ID 9.102	
--		ID 12.81	
--	c.4	ID 8.203	
--	c.5	ID 8.152	
--		ID 10.148	
--		ID 10.155	
--		ID 15.88	
--	c.7	ID 8.198	
--	c.9	ID 8.199	
--		ID 14.115	
--	c.11	ID 8.306	
--	c.20	ID 13.12	
--	c.23	ID 4.31	
--		ID 6.352	

-- c.28	ID 14.67
-- c.50	ID 13.119
-- c.54	ID 8.46
-- c.69	ID 8.281
-- c.70	ID 8.264
--	ID 10.172
-- c.71	ID 9.109
-- c.78	ID 8.282
-- c.85	ID 10.168
C. Epaonense c.10	ID 3.30
--	ID 7.92
--	ID 14.114a
-- c.11	ID 14.114b
-- c.25	ID 3.78
C. Ephesinum, Simbolum	ID 1.3
--	--
-- actio ii	ID 2.4
C. Ereloense c.8	ID 5.43
C. apud Erphesfur (iussu) Henrici regis	ID 6.370
-- c.2	ID 4.59-60
-- c.9	ID 4.53
C. Gangrense	ID 14.125
-- (post Nicenum) c.2	ID 8.321
-- c.4	ID 4.30
-- c.5	ID 3.258
--	ID 3.84
-- [c.5]	ID 6.247
-- [c.5]	ID 12.86
-- c.7	ID 13.65
-- c.8	ID 3.209
--	ID 3.210
-- c.9	ID 14.90
--	ID 7.79
-- (post Nicenum) c.10	ID 7.98
-- c.11	ID 8.316
-- c.13	ID 15.136
-- c.14	ID 7.78
--	ID 8.229
-- c.15	ID 8.317
-- c.16	ID 8.318
-- c.17	ID 8.319
--	ID 7.80
-- c.18	ID 8.320
-- c.19	ID 4.51
-- [c.21]	ID 4.38
C. Gerundense c. 4	ID 8.321
-- c.5	ID 1.60
-- c.6	ID 1.226
C. Hilerdense, Elerdense c.2	ID 3.68
-- c.3	ID 10.182
-- c.4	ID 8.142
-- c.5	ID 9.29
-- c.6	ID 15.87
	ID 6.291

--	(5)	ID 12.74
--	c.7	ID 6.292
--	c.8	ID 3.117
[--		ID 6.370]
--	c.10	ID 6.229
--		ID 9.39A
--	c.14	ID 1.249
--	c.20	ID 6.34
--		ID 9.52
	<i>and see Rabanus</i>	
	C. Hispalense <i>see</i> C. Spalense	
	C. apud Lauriacum c.10	ID 16.8
--	c.13	ID 16.23
[C. Laodicense		ID 3.128]
--	c.1	ID 8.162
--	c.2	ID 15.56
--	c.3	ID 1.216
--	c.4	ID 6.27
--	c.8	ID 3.259
--	c.13	ID 6.28
[--	c.14	ID 6.29]
--	c.19	ID 2.42
--		ID 6.165
--	c.20	ID 6.296
[--	c.21	ID 3.105]
--		ID 3.127A
--	c.24	ID 6.205
--	c.28	ID 3.73
--	c.31	ID 8.204
--	c.32	ID 3.260
--	c.34	ID 3.261
--	c.36	ID 11.3
--	c.40	ID 5.157
--	c.41	ID 6.146
--	c.43	ID 2.135
--	c.46	ID 1.204
--	c.48 (49)	ID 1.259
--	c.50	ID 4.41
--	c.51	ID 4.43
--	c.52	ID 8.49
--	c.53	ID 8.148
--	c.54	ID 11.78
--	c.58	ID 3.63
--	c.59	ID 3.262
--	c.67	ID 1.229
	C. Lugdunense c.3	ID 1.266
--		ID 4.14
--	c.5	ID 3.29
--	c.10	ID 9.48
--	c.11	ID 16.37
--	c.47	ID 1.250
	C. Magontiense, Moguntiense	ID 3.89
--		ID 6.178
--	c.1	ID 10.167

--		ID 16.35
--	c.2	ID 1.220
--		ID 4.35
--		ID 9.71
--		ID 10.152
--		ID 15.32
--	c.3	ID 13.38
--	c.4	ID 6.141
--	c.5 (3)	ID 1.258
--		ID 1.289
--		ID 3.86
--		ID 4.37
--		ID 9.79
--		ID 9.84
--		ID 14.124
--		ID 15.109
--		ID 16.36
--	c.6	ID 4.39
--		ID 7.55
--		ID 7.95
--		ID 9.77
--		ID 10.162
--		ID 14.94
--		ID 15.110
--	c.7	ID 3.125
--		ID 14.93
--	c.8	ID 3.199
--		ID 13.53-4
--		ID 16.5
--	c.9	ID 1.291
--		ID 7.105
--		ID 8.206
--	c.10	ID 15.46
--	c.11	ID 10.164
--	c.13	ID 2.137
--	c.15	ID 7.97
--	c.16	ID 7.96
--	c.17	ID 7.29
--	c.18	ID 7.75
--		ID 7.104
--	c.19	ID 7.74
--		ID 7.105
--	c.20	ID 7.106
--		ID 15.157
--	c.21	ID 7.107
--		ID 15.54
--		ID 15.158
--	c.22	ID 7.108
--		ID 15.152
--	c.23	ID 7.109
--		ID 15.42
--		ID 15.153
--	c.24	ID 7.110
--		ID 10.130

--		ID 15.108
--	c.25	ID 7.111
--	c.26	ID 7.112
--		ID 15.111
--	c.27	ID 7.113
--	c.28	ID 3.87
--		ID 6.237
--	c.29	ID 3.87
--	c.38	ID 3.197
--	c.40	ID 6.236
--	c.42	ID 3.35
--	c.51	ID 3.273
--	c.52	ID 3.274
	C. Magunt. a Riculfo archiep. habito c.2	ID 6.246
	C. Magunt. cui interf. Carolus imp. et Ric. archiep. in cl. S. Albani	c.13 ID 7.76
--		c.14 ID 7.77
--		c.20 ID 7.26
	C. Magunt. in claustro S. Albani cui interf. Ludov. imp.	ID 9.82
	C. Matisconense, Maticense, Maticense c.3	ID 6.153
--		ID 9.44
--	c.4	ID 3.233
--	c.5	ID 9.75
--	c.6	ID 3.252
--	c.10	ID 8.157
--	c.16	ID 1.282
--	c.50	ID 2.41
--	tempore Guntramni regis c.16	ID 13.118
--		c.21 ID 12.26
	C. Mediolanense c.2	ID 8.146
	C. Mediomatricis c.1	ID 3.46
--	c.2	ID 3.114
--	c.3	ID 3.200
	C. Meldense c.1	ID 1.269
--	c.2	ID 6.217
--		ID 7.68
--	c.2 (1)	ID 8.197
--		ID 14.109
--	c.3	ID 1.261
--		ID 5.156
--		ID 5.194
--		ID 14.80
--		ID 14.83
--		ID 16.32
--	c.5	ID 1.271
--		ID 5.190
--		ID 6.184
--		ID 8.170
--		ID 14.86
--	c.6	ID 1.273
--		ID 6.24
--		ID 6.219
--		ID 7.70
--		ID 14.84
--	c.7 (6)	ID 1.208

--	ID 8.205
--	ID 9.51
-- c.8	ID 3.11
--	ID 3.56
--	ID 6.288
-- c.9	ID 3.213
-- c.10	ID 3.52
--	ID 3.221
--	ID 8.172
--	ID 11.60
--	ID 12.58
--	ID 14.105
-- c.11	ID 5.171
-- c.15	ID 6.220
-- c.18	ID 6.286
-- c.43	ID 5.75
-- c.45	ID 3.12
-- c.48	ID 1.209
-- c.65	ID 8.177
-- c.69	ID 8.201
C. Milevitanum c.9	ID 4. [App.]
-- c.10	ID 4. [App.]
-- c.14	ID 6.147
-- c.17	ID 8.230
-- c.24	ID 6.365
-- c.26	ID 7.37
C. Nannetense	ID 3.269
--	ID 6.195
-- c.1	ID 5.208
-- c.2	ID 10.141
--	ID 10.145
--	ID 15.28
-- c.3	ID 6.257
-- c.5	ID 2.118
--	ID 6.258
-- c.6	ID 3.204
--	ID 8.207
-- c.8	ID 3.51
--	ID 6.152
--	ID 7.103
--	ID 11.38
-- c.10	ID 6.192
--	ID 6.252
-- c.11	ID 3.222
--	ID 6.253
-- c.12	ID 6.254
-- c.13	ID 6.255
-- c.19	ID 2.122
-- c.25	ID 10.146
-- c.30	ID 3.70
-- c.60	ID 6.181
C. Neocesariense c.1	ID 6.185
--	ID 9.67
-- c.3	ID 8.160

-- c.5	ID 1.215
-- c.6	ID 1.225
--	ID 8.48
-- c.7	ID 6.207
--	ID 6.215
-- c.8	ID 6.150
-- (quod prius fuit Niceno [etc])	ID 8.315
-- c.12	ID 1.227
--	ID 6.101
-- c.13	ID 2.53
-- c.14	ID 6.294
C. Nicenum	ID 6.433
-- pref.	ID 5.26
-- c.3	ID 6.186
-- c.4	ID 5.117
-- c.5	ID 14.37
--	ID 14.100
-- c.9	ID 6.33
-- c.11	ID 4.18
-- c.13	ID 15.31
-- c.14	ID 1.107
-- c.15	ID 6.174
-- c.16	ID 5.211
--	ID 6.175
-- c.17	ID 6.196
--	ID 13.8
-- c.18	ID 2.36
-- c.20	ID 4.22A
-- capp. add.	ID 5.273
C. Parisiense, Parisiacense	ID 3.175
-- c.2	ID 1.221
-- c.6	ID 8.25
--	ID 10.143
-- c.10	ID 6.301
-- c.22	ID 5.209
-- sub Ludovico imperatore	ID 5.123
--	ID 14.21
C. Remense c.1	ID 6.127
-- c.2	ID 2.39
-- c.2	ID 3.2
--	ID 3.48
-- c.3	ID 2.133
--	ID 8.184
-- c.4	ID 2.117
--	ID 3.91
--	ID 6.190
-- c.5	ID 2.121
-- c.5	ID 2.132
--	ID 6.233
-- c.6	ID 2.131
--	ID 3.94
-- c.8	ID 3.49
--	ID 6.158
-- c.10	ID 1.262

--	ID 3.96d
-- c.11	ID 2.139
--	ID 3.50
--	ID 5.198
-- c.19	ID 5.170
-- c.43	ID 5.220
C. Remense presente Ludovico imp. c.5	ID 7.102
C. Remense [1047]	ID 1.71
C. Romanum	ID 9.58-60
-- c.15	ID 1.290
C. Rotomagense c.2	ID 2.129
--	ID 3.267
--	ID 6.156
-- c.3	ID 3.196
--	ID 6.157
--	ID 7.84
--	ID 11.44
--	ID 14.75-6
--	ID 14.106
-- c.4	ID 11.45
-- c.5	ID 1.233
--	ID 2.121
--	ID 3.90
-- c.6	ID 5.187
--	ID 6.155
-- c.8	ID 5.222
-- c.9	ID 6.310
--	ID 7.53
--	ID 15.131
-- c.11	ID 5.196
C. apud Sanctum Medardum c.1	ID 14.91
-- c.5 (presente Carolo imperatore)	ID 4.17
--	ID 5.340
-- c.8	ID 6.269
-- c.11	ID 3.236
<i>and see</i> Leo p.	
C. Sardicense c.1	ID 5.185
-- c.2	ID 5.73
-- c.4	ID 5.303A
-- c.5	ID 5.137
-- c.6	ID 5.142
-- c.7	ID 5.27
-- c.13	ID 5.71
--	ID 5.218
-- c.15	ID 5.188
--	ID 14.25
-- c.16	ID 6.357
--	ID 14.15
-- c.21	ID 5.219
C. Salegonstat habitum	ID 4.33
--	ID 9.64B
--	ID 15.168-86
C. Spalense, Hispalense	ID 3.174
-- c.1	ID 5.215

-- c.2	ID 5.204
-- c.3	ID 5.276
-- c.4	ID 5.189
-- c.5	ID 5.328
--	ID 6.102
-- c.7	ID 6.103
-- c.8	ID 5.258
-- c.9	ID 5.259
--	ID 5.303
-- c.10	ID 5.160
--	ID 5.327
--	ID 7.71
C. Spalense, Ispalense II c.9	ID 16.66
C. Terraconense	ID 13.13
-- c.3	ID 6.197
--	ID 6.369
--	ID 13.14
-- c.6	ID 1.244
-- c.9	ID 3.38
-- c.13	ID 5.158
C. apud Theodonis villam c.1	ID 10.134
-- c.4	ID 1.284
-- c.8	ID 9.47
-- c.11	ID 3.111
C. Toletanum	ID 3.96c
--	ID 3.202
--	ID 3.248-9
--	ID 5.315
--	ID 6.128-31
--	ID 7.35
--	ID 8.175
--	ID 12.84
--	ID 15.160
--	ID 15.166
--	ID 16.24-5
-- c.1	ID 6.138
-- c.2	ID 6.38
-- c.4	ID 3.132
-- c.5	ID 5.192
--	ID 6.243
--	ID 7.41
-- c.6	ID 5.193
--	ID 6.224
--	ID 7.27
-- c.8	ID 12.88
-- c.9	ID 12.64
--	ID 15.89
-- c.17	ID 16.26
-- c.25	ID 3.212
-- c.27	ID 6.248
-- c.30	ID 11.5
-- c.32	ID 6.132
--	ID 16.2
-- c.33	ID 3.243

--	ID 3.255
--	ID 6.133
-- c.39	ID 6.297
--	ID 11.73
-- c.58	ID 13.94-8
-- c.68	ID 3.237
-- c.71	ID 3.244
-- c.74	ID 6.126
C. Toletanum I c.8	ID 8.283
-- c.16	ID 14.30
-- c.17	ID 8.64
C. Toletanum II c.5	ID 9.42
-- c.8	ID 1.73
C. Toletanum III	ID 3.167
-- c. 4	ID 3.168
-- c.10	ID 8.18-19a
-- c.12	ID 15.19
-- c.19	ID 3.137
-- c.21	ID 3.138
C. Toletanum IV c.7 [5]	ID 1.129
-- c.10	ID 7.62
-- c.18	ID 4.244
-- c.26	ID 3.129
-- c.27	ID 3.130
-- c.28	ID 5.367
-- c.34	ID 3.131
-- c.45	ID 8.286
-- c.50	ID 6.371
-- c.57	ID 7.66
-- c.69	ID 16.65
-- c.73	ID 16.52
C. Toletanum V c.4	ID 3.169
-- c.5	ID 3.170
-- c.6	ID 3.171
-- c.7	ID 1.276
-- c.9	ID 1.280
-- c.17	ID 4.220a
-- c.19	ID 4.220b
-- c.20	ID 6.32
-- c.25	ID 5.202
-- c.27	ID 6.248
--	ID 6.226A
-- c.30	ID 6.222
-- c.40	ID 1.277
-- c.45	ID 7.47
--	ID 13.49
-- c.49	ID 7.30-1
-- c.62	ID 1.278
-- c.69	ID 1.279
--	ID 3.238
-- c.70	ID 3.245
-- c.72	ID 3.246
C. Toletanum VI c.4	ID 5.82
C. Toletanum VII	ID 16.28

--	c.5	ID 6.372
--	c.16	ID 16.29
--	c.18	ID 16.27
C. Toletanum VIII c.2		ID 2.124
--	c.3	ID 5.330
--	c.4	ID 12.2
--		ID 12.9
--		ID 12.16
--	c.5	ID 5.83
--	c.16	ID 16.67
C. Toletanum IX c.10		ID 6.425
--	c.11	ID 6.373
[--	c.16	ID 16.67]
C. Toletanum XI c.1		ID 4.245
--	c.8	ID 1.73
--		ID 5.126
--	c.9	ID 5.127
--	c.11	ID 5.84
C. Toletanum XII		ID 3.121
--	c.3	ID 5.144
--	c.4	ID 2.115
--	c.5	ID 2.114
--	c.8	ID 8.329
C. Triburiense		ID 3.113
--	c.1	ID 9.78
--		ID 10.135
--	c.3	ID 8.181
--		ID 8.202
--	c.4	ID 3.59
--		ID 6.278
--		ID 10.130
--		ID 11.51
--	c.5	ID 6.41
--		ID 10.131
--		ID 10.163
--		ID 13.45
--	c.6	ID 9.76
--		ID 10.132
--	c.7	ID 10.133
--	c.8	ID 9.83
--	c.10	ID 7.33
--		ID 16.10
--	c.11	ID 7.42
--	c.15	ID 3.278
--	c.16	ID 3.215
--	c.17	ID 10.151
--	c.20	ID 3.45a
--	c.21	ID 6.227
--		ID 10.165
--	c.51	ID 15.165
C. Triburiense cui interfuit Arnulfus rex		ID 6.279
--	c.5	ID 10.140
--	c.6	ID 6.309
--		ID 7.117

--	c.7	ID 7.118
--	c.8	ID 8.212
--		ID 14.121
--	c.9	ID 3.282
--		ID 16.38
--	c.10	ID 9.100
--	c.11	ID 10.174
--	c.14	ID 6.282
--		ID 15.159
--	c.15	ID 7.114
--		ID 8.213
--	c.16	ID 7.115
--	c.17	ID 7.116
--	c.22	ID 1.295
--	c.23	ID 6.281
--	c.26	ID 10.139
--	c.27	ID 6.283
--	c.30	ID 14.122
--	c.31	ID 14.123
--	c.32	ID 3.283
--	c.34	ID 10.175
--	c.42	ID 9.101
--	c.46	ID 8.210
--	c.47	ID 9.96-7
--	c.50	ID 6.308
--	tempore Arnulfi regis c. 26	ID 5.341
C. Tungrense c.5		ID 12.86
--		ID 13.65
C. Tullense		ID 3.181
C. Turonense c.1		ID 10.156
-- c.2		ID 3.75a
--		ID 10.153
--		ID 14.79
-- c.3		ID 1.274
--		ID 1.286
--		ID 3.75b
--		ID 10.138
-- c.4		ID 2.19
-- c.6		ID 6.191
-- c.7		ID 5.339
--		ID 10.154
--		ID 10.159
-- c.11		ID 7.91
--		ID 9.65
-- c.37		ID 3.276
-- c.38		ID 3.275
-- c.57		ID 4.52
C. Urbicum		ID 3.270b
--		ID 7.119
C. apud Valentiam, Valentias c.2		ID 1.270
-- c.3		ID 3.206
-- c.4		ID 3.208a
-- c.16		ID 3.33
-- c.50		ID 3.231

-- c.101	ID 8.143
C. Vasense c.3	ID 6.305
-- c.4	ID 3.155
-- c.5	ID 1.267
-- c.6	ID 6.307
-- c.8	ID 5.364
-- c.9	ID 3.254
-- c.10	ID 1.272
-- c.16	ID 5.365
C. Veneticum c.1	ID 6.244
C. apud Vermeriam, Vermerias c.3	ID 10.169
-- c.4	ID 9.72
--	ID 9.80
-- c.5	ID 9.73
-- c.6	ID 8.189
--	ID 9.74
-- c.98	ID 10.170
-- cui interfuit rex Pipinus c.7	ID 8.164
-- c.8	ID 8.165
-- (temporibus Pipini regis) c.17	ID 8.179
C. Warmatiense, Wormatiense, Vormatiense c.1	ID 1.222
--	ID 3.42
-- c.2	ID 1.253
--	ID 2.12
--	ID 9.39
-- c.3	ID 10.137
-- c.5	ID 1.234
--	ID 2.20
--	ID 3.23
--	ID 10.150
-- c.6 (3)	ID 1.256
--	ID 3.9
-- c.8	ID 6.272
-- c.10	ID 1.202
--	ID 9.103A-4
--	ID 13.51A
-- c.18	ID 3.55
<i>and see</i> Adrianus, Dionisius, Eugenius, Gregorius, Liberius, Urbanus II pp.	
Constantinus imp., Constitutum	ID 5.49
Constitutio, Novelle Iustiniani 1.1	ID 4.172
--	ID 16.115
-- 1.2 (1)	ID 4.194
-- 1.4	ID 16.116
-- 4.1	ID 16.117
-- 4.2	ID 16.118
-- 4.10	ID 16.119
-- 5.1	ID 7.153
-- 5.2	ID 7.154
-- 5.4	ID 7.155
-- 5.6	ID 7.156
-- 5.7	ID 7.157
-- 6.7	ID 6.421
-- 7.1	ID 3.183
-- 2	ID 3.184

--	5	ID 3.185
--	6	ID 3.186
--	8	ID 3.187
--		ID 3.188
--	8[10]	ID 3.189
[--	73	ID 4.192]
--	11	ID 7.143
[--	11.5	ID 4.189]
--	11.11	ID 14.42
--	24.2	ID 16.120
--	31.1	ID 8.305
--		ID 16.121
--	32.1	ID 9.3
--		ID 16.122
--	32.2	ID 9.4
--	32.3	ID 8.34
--	34.4	ID 16.123
--	35.4	ID 16.124
--	35.23	ID 16.126
--	35.24	ID 16.127
--	35.25	ID 16.128
--	35.27	ID 16.129
--	37	ID 8.56
--		ID 8.81
[--	37.5	ID 8.57a]
--	37.7	ID 8.35
--	37.11	ID 8.272
--	23	ID 8.273
--	37.25	ID 8.57
--	37.28	ID 6.422
--	38.2	ID 8.312
--		ID 16.130
--	42.2	ID 16.131
--	45.2	ID 16.132
--	46.1	ID 8.37
--	48.3	ID 16.133
--	49.2	ID 3.190
--		ID 6.423
--	50.1	ID 3.191
--		ID 6.424
--	52.1	ID 16.134
--	59 (58).1	ID 3.192
--	61.5	ID 4.189
--	63.11	ID 16.135
--	64.1	ID 16.136
--	64.2	ID 16.137
--	64.5	ID 16.138
--	64.10	ID 16.139-41
--	64.14	ID 8.36
--	65.1	ID 8.44
--		ID 16.142
--	66.1	ID 7.158
--	66.2	ID 16.143
--	67.1	ID 6.426

--	68.1	ID 12.32
--	69.1	ID 14.144
--	69.2	ID 16.63
--	69.3	ID 8.57b
--		ID 16.145a
--	69.4	ID 16.145b
--	70.1	ID 16.146
--	73.5	ID 16.147
--	73.12	ID 16.148
--	73.13	ID 4.192
--	73.14	ID 16.149
--	74.1	ID 6.427
--		ID 16.150
--	79	ID 8.60
--		ID 16.151
--	80.1	ID 16.152
--	80.4	ID 16.153
--	80.5	ID 16.154
--	80.6	ID 16.155
--	80.7	ID 16.156
--	84.1	ID 8.274
--		ID 16.157
--	99.1	ID 16.158
--	103.1	ID 4.193
--	104	ID 13.90
--	105.7	ID 8.109
--		ID 16.159
--	105.8	ID 16.160
--		ID 8.110
--	105.14	ID 8.111
--		ID 16.161
--	105.15	ID 8.112
--		ID 16.162
--	115.1	ID 4.115
	Cornelius p. ad Rufum episcopum c.1	ID 12.39A
--	c.5	ID 12.77
	Cornelius p. decr.	ID 5.308
--	c.5	ID 12.69
--	decr. II ad Rufum ep.	ID 6.325
	Cornelius p., ep. c.3	ID 12.77
	Crisostomus, Sermo de titulo Ps. 50	ID 8.130
--	super Hebreos, serm. 4	ID 14.48
--	super Matt. hom. 17	ID 10.65
--	c.109	ID 8.233
--	homel. 3	ID 6.414
	Cuiusdam eremite dicta	ID 15.68-9
	Damasus p.	ID 5.287
--	ad Stephanum et conc. Africe	ID 5.266
--	ad Stephanum et universos epp. Africe c.10	ID 5.290
[--	ad Stephanum archiep. Mauretanie (epist. decr.)	ID 6.337]
--	decr. c.1	ID 5.136
--	c.3	ID 5.265
--	c.8	ID 5.345
	Damasus p. ep. II	ID 6.347

Damasus p. ep. ultima	ID 6.348
Decreta pontificum	ID 2.63
Desiderius (Deusdedit) p., dec.	ID 1.305
Dionisius Areopagita, dicta	ID 3.67
Dionisius p. ad Seuerum coep.	ID 5.288
-- conc. c.4	ID 3.47
Dionisius, Ecclesiastica Historia	ID 15.37
Dioscurus, Vita	ID 9.113
Eleuterus p. I decr.	ID 5.2A
--	ID 6.316-9
Epistola ad hominem qui se dicit penitentem	ID 2.116
Epistola concilii ad Donatistas	ID 2.101
Eremita quidam, dicta	ID 15.68-9
Eugenius p. decr. c.6	ID 1.243
-- c.17	ID 2.46
-- c.26	ID 7.72
-- synodus c.3	ID 13.7
-- synodus tempore Ludovici	ID 4.214
-- tempore Ludovici et Lotharii augg. c.11	ID 11.76
-- c.35	ID 11.77
-- c.36	ID 8.127
Eusebius, Historia ecclesiastica	ID 4.58
Eusebius Emisenus	ID 2.4
Eusebius p.	ID 4.5
Eusebius p. ad fratres per Campaniam et Tusciam c. 2	ID 1.297
-- c.22	ID 1.257
Eusebius p. decr.	ID 7.40
-- c.3	ID 13.35A
-- c.8	ID 13.37
-- c.10	ID 4.49
--	ID 8.151
--	ID 13.75
--	ID 15.35
-- c.15	ID 15.122
-- c.17	ID 5.275
-- decr. II ad fratres per Alex. et Egypt.	ID 5.249
-- ep. c.20	ID 5.252
-- c.51	ID 2.134
[Eutichianus p. ad epp. Sicilie	ID 6.332-3]
--	ID 14.53
Eutichianus p. decr.	ID 8.195-6
--	ID 13.40
--	ID 15.117
-- c.2	ID 2.45
-- c.8	ID 13.70
-- c.9	ID 13.71
-- c.13	ID 7.38
--	ID 13.78
-- c.26	ID 12.71
Evaristus p. ad epp. Africe	ID 5.240
-- c.2	ID 8.4-5
Evaristus p. ad fratres per Egyptum	ID 5.201
-- c.4	ID 5.182
-- c.6	ID 5.233

--	c.18	ID 5.254
Evaristus p.,	decr. c.3	ID 15.38
--	c.4	ID 3.32
Evaristus p. ep.	c.2	ID 14.79A
Exemplum	formate	ID 6.434-5
Exodus		ID 13.47
Fabianus p. ad ecclesie	comministros	ID 14.24
Fabianus p. decr.	c.4 (3)	ID 2.27
--	c.5	ID 2.34
--		ID 8.168
--		ID 13.60-1
--	c.8	ID 9.57
--	c.10	ID 2.35
--		ID 2.44
--	c.11	ID 12.65
Fabianus p. decr. ad epp.	Gallie	ID 14.104
Fabianus p. decr. ad ep.	Hilarium c.26	ID 5.260-1
Fabianus p. decr. ad fratres	oriental.	ID 6.30
--	c.19	ID 5.299
Fabianus p. II decr.		ID 2.73
--	ad orientales episcopos	ID 6.320-2
--	III decr.	ID 6.323-4
Fabianus p. ep. c.2		ID 6.293
Felix p.		ID 3.24
Felix p. ad epp. per Egypt.	c.1	ID 5.277
--	c.18	ID 5.279
Felix p. ad fratres	Egypt.	ID 5.296
Felix p. ad omnes episcopos		ID 2.76
--		ID 3.60
Felix p. ad Paternum ep.	c.4	ID 5.267
Felix p. capp. add. ad C.	Nicenum	ID 5.273
[Felix p. decr. I ad Anastasium	et Egyptios	ID 6.335
--	c.17	ID 6.336]
Felix p., decr. c.1		ID 1.293
--	c.4	ID 5.335
--	c.10 (ad epp. per Egypt.)	ID 5.256
--	c.11	ID 5.161
--	c.18	ID 5.335A
[Felix p. decr. I ad Paternum	coop.	ID 6.329-30
Felix p. decr. II ad epp.	Gallie	ID 5.248
--		ID 6.331
--		ID 6.418
--	c.9	ID 5.292
Felix p., ep. c.2		ID 15.76
Felix IV p., ad diversos epp.		ID 3.61
Fructuosus		ID 6.399
--	dicta	ID 13.77
--		ID 14.97
Fulbertus ep., epistola		ID 12.76
Fulgentius, ad Alexandrinum,	Anastasium Ant. epp.	ID 4.81
--	dicta	ID 17.39
--		ID 17.47
Gagius p. decr. c.7		ID 5.253
Gelasius		ID 2.88

--	ID 4.75
Gelasius ad Anastasium imp.	ID 4.190
Gelasius ad Anthemium subdiaconum	ID 16.73
Gelasius ad Bonifacium ep.	ID 3.115
--	ID 16.68
Gelasius ad epp. per Campaniam, Briceis et Siciliam	ID 1.72
Gelasius ad Crispinum et Sabinum epp.	ID 6.108
Gelasius ad Epiphanium ep.	ID 3.119
Gelasius ad Faustum mag. fung. legat. off. Constant.	ID 5.9
Gelasius ad Faustum magistrum militum	ID 14.61
Gelasius ad Fortunatum episcopum	ID 6.109
Gelasius ad ep. Helpidium ep.	ID 2.90
--	ID 6.110
Gelasius ad Herculentium, Stephanum et Iustum epp.	ID 6.354
Gelasius ad Honorium ep.	ID 16.111
Gelasius ad Iohannem ep.	ID 10.13
Gelasius ad Iohannem ep. Vivonensem	ID 16.77
Gelasius ad Iustinum archid. et Fausto defens.	ID 3.151
Gelasius ad ep. Iustum	ID 3.135
--	ID 6.105
Gelasius ad Leontium exconsulem	ID 16.54
Gelasius ad epp. per Lucaniam et Brutiam	ID 3.203
Gelasius ad epp. per Lucaniam uel Siciliam	ID 6.99-100
Gelasius (ad epp.) per Lucaniam, Bricies et Siciliam	ID 1.64
--	ID 1.72
--	c.11 ID 16.47
--	c.12 ID 13.28
--	c.17 ID 7.121A
Gelasius ad epp. Maioricum et Iohannem	ID 2.89
--	ID 10.18
Gelasius ad (epp.) Maioricum, Serenum et Iohannem	ID 3.150
--	ID 4.185
--	ID 14.33
Gelasius ad Martirium et Iustum epp.	ID 6.353
Gelasius ad Maximum et Eusebium epp.	ID 3.97
Gelasius ad epp. orientales	ID 14.8
Gelasius ad Palladium ep.	ID 6.107
Gelasius ad Petrum subdiaconum (Campanie)	ID 3.116
--	ID 16.55
--	ID 16.69
Gelasius ad Philippum et Cassiodorum	ID 10.12
Gelasius ad Quinigesium ep.	ID 13.112
Gelasius ad Rufinum et Aprilum epp.	ID 4.179
--	ID 6.104
Gelasius ad Rufinum et Iustum epp.	ID 12.27
Gelasius ad Sabinum ep.	ID 1.56
Gelasius ad Secundinum Wisinensem	ID 11.25
Gelasius ad epp. Sicilie	ID 3.144
--	ID 3.147
--	decr. c.9 ID 7.64
Gelasius ad Siracusum, Constantium, Laurentium epp.	ID 13.113
Gelasius ad clerum et pop. Tarenti	ID 1.63
Gelasius ad Theodericum regem	ID 4.180
Gelasius ad Victorem ep.	ID 6.106

Gelasius ad Victorem, Constantinum, Martitium [etc] epp.	ID 3.120
Gelasius, de vinculo anathematis	ID 4.75
Gelasius, decr.	ID 4.64
-- (generalia decreta) c.1	ID 3.141
-- c.2	ID 3.142
--	ID 14.111
-- c.3	ID 3.143-4
--	ID 5.9A
-- (c.8)	ID 14.112
-- c.7 (6)	ID 1.252
-- c. 9 (ad. Sicil. epp.)	ID 7.64
-- c.10	ID 1.199
-- c.12	ID 7.36
-- c.13	ID 6.74
-- c.17	ID 15.64
-- c.18	ID 6.75
-- c.20	ID 7.51
-- c.21	ID 7.53
-- c.22	ID 8.159
-- c.26	ID 2.136
Gelasius, ep.	ID 5.76
-- c. 5	ID 1.265
-- c.11	ID 3.212B
-- c.16	ID 6.37
-- c.19	ID 6.40
-- c. 27	ID 3.203
Gelasius, Registrum	ID 6.43
Gregorius	ID 2.8b
--	ID 2.79
-- ep. urbis Rome dixit	ID 5.349
--	ID 7.14
Gregorius ad Adrianum notarium (ex reg. c. 16)	ID 11.33
[Gregorius] ad Adrianum notar. (ex reg. c. 80)	ID 8.186
Gregorius ad Agnellum ep. (ex reg. c.125)	ID 5.223
Gregorius ad Aldebertum regem Anglorum (ex reg. c. 264)	ID 16.17
Gregorius ad Anatolium Constant. diac. (ex reg.)	ID 5.304
Gregorius ad Andream ep. Tarent.	ID 6.344A
--	ID 10.23
-- (ex reg.)	ID 5.310
Gregorius ad Anterum ep. (ex reg.)	ID 5.307
Gregorius ad Antemium subd. (Campanie)	ID 7.122
-- (ex reg. c. 201)	ID 6.274
<i>and see</i> Gelasius	
Gregorius ad Antonium subdiac. Camp. (ex reg.iv.)	ID 5.129
Gregorius ad Asclepiodum patr. Anglorum (ex reg. c.271)	ID 16.22
Gregorius [respondens] ad Augustinum (Angl. ep.)	ID 1.62
--	ID 1.186
--	ID 2.52
--	ID 2.80
--	ID 2.108A
--	ID 4.29
--	ID 6.86
--	ID 7.15
--	ID 9.28

--	ID 9.111
<i>and see Beda</i>	
Gregorius (ex reg.) ad Bacaudum ep. Formiens.	ID 3.39
Gregorius ad Bonefacium (ep.)	ID 2.108C
--	ID 7.63
Gregorius ad Brunichildam reginam Franc.	ID 5.90
--	ID 5.93
-- (ex reg.)	ID 5.311
-- (ex reg. c.272)	ID 16.20
Gregorius ad Castorium ep. Arimin. (ep. 87)	ID 7.12
Gregorius ad Chlotharium regem Francorum	ID 5.94
Gregorius ad Christianum	ID 3.79A
Gregorius ad Ciriacum ep. Constantinop.	ID 5.350
Gregorius ad Constantiam reginam Gallie	ID 13.36
Gregorius ad Constantinum Mediol. ep. (ex reg.)	ID 6.79-80
Gregorius ad Demetrium et Valentinum cler. Firm.	ID 3.145
Gregorius ad Desiderium ep.	ID 4.161
-- (ex reg. c.180)	ID 5.199
Gregorius ad Domitianum metropolitanum	ID 9.122
[Gregorius] ad Donum	ID 3.176
Gregorius ad Etherium ep.	ID 8.289
Gregorius ad Etherium, Virgilium et Desiderium epp.	ID 5.91
--	ID 5.112
Gregorius ad Fantinum defensorem	ID 1.61
Gregorius ad Felicem ep.	ID 9.26
--	ID 9.125
Gregorius ad Felicem ep. Sipontinum	ID 8.29
Gregorius ad Fortunatum ep. Neapol.	ID 1.55
--	ID 13.106
-- (ex reg.)	ID 7.88
Gregorius ad epp. Gallie	ID 9.46A
[Gregorius ad epp. Gallie, Europe, Germanie	ID 5.11]
[--	ID 5.349]
--	ID 5.368
[Gregorius] ad Gennadium patr. et exarchum Africe (ex reg.)	ID 5.268
-- (ex reg. c.72)	ID 16.19
Gregorius ad Gregorium ep. Caralit. c.200	ID 1.264
[Gregorius ad universos epp. per Helladam	ID 5.108-9]
Gregorius ad Ianuarium ep.	ID 2.78
--	ID 5.351
Gregorius (ex reg.) ad Ianuarium ep. Caralitan.	ID 1.264
-- (ex reg.)	ID 6.78
--	ID 7.123
--	ID 11.94
--	ID 13.104
Gregorius ad Ianuarium Rav. ep.	ID 3.18
Gregorius (ex reg.) ad Ianuarium ep. Sardinie	ID 3.101
--	ID 11.23
--	ID 11.95
--	ID 14.32
Gregorius ad universos epp. Illyric. (ex reg. c.42)	ID 5.221
Gregorius ad Iohannem defensorem c.40	ID 6.343
Gregorius ad Iohannem ep. Bellitranens. (ex reg.)	ID 3.79
Gregorius ad Iohannem ep. Caralit. lib. iii	ID 13.102

Gregorius ad Iohannem ep. Const., Eulogium [etc]	ID 4.117
Gregorius ad Iohannem ep. prime Iustiniane (ex reg.)	ID 5.298
Gregorius ad Iohannem ep. Larisseum	ID 4.205
Gregorius ad Iohannem ep. Panorm.	ID 6.84
--	ID 9.126
Gregorius ad Iohannem ep. Ravenn.	ID 6.82
--	ID 8.178
-- (decreta missa)	ID 3.18
Gregorius ad Iohannem ep. Siracusan.	ID 2.108D
--	ID 13.103
Gregorius ad Iohannem ep. Squilat.	ID 8.288
Gregorius (ex reg.) ad Iohannem ep. Terrac,	ID 1.285
Gregorius ad Iustinum imp. (ex reg.)	ID 5.309
Gregorius ad Iustinum pretorem Sicilie (ex reg.) c.2	ID 16.18
Gregorius ad Landulfum principem Salern.	ID 1.179
Gregorius ad Leandrum ep.	ID 1.130
Gregorius ad epp. per Lucaniam, Bricies et Siciliam	ID 1.64
Gregorius ad Magnum ep. Mediol.	ID 14.17
Gregorius ad Marianum ep. Ravenne	ID 16.49
Gregorius ad Maurentium mag. militum	ID 4.199
Gregorius ad Mauricium aug. (ex reg. c.213)	ID 16.30
Gregorius ad Maximianum ep. Sirac.	ID 8.58
--	ID 14.18
Gregorius ad Maximum presumpt. Salone	ID 5.89
--	ID 5.133-4
--	ID 14.54
Gregorius ad clerum Mediolan.	ID 5.130
--	ID 6.380A
Gregorius ad Natalem ep. (in i. libro Reg.)	ID 6.379
Gregorius ad Natalem ep. Salonitanum	ID 6.342
Gregorius ad universos epp. Numidis	ID 4.204
Gregorius ad omnes episcopos	ID 6.344
-- de lege Mauricii (lib. viii reg.)	ID 10.124
Gregorius ad Pantaleonem notarium	ID 8.28
Gregorius ad Paschasium ep. Neapolis	ID 13.105
[Gregorius ad Petrum subdiaconem	ID 3.116]
--	ID 3.146
--	ID 6.380
--	ID 15.20
Gregorius ad Petrum subdiaconem Sicilie	ID 16.81
<i>and see</i> Gelasius	
Gregorius ad Petrum ep. Terrac.	ID 13.101
Gregorius ad Quirinum ep. in Hibernia	ID 1.153
Gregorius ad clerum et populum Ravenne	ID 4.116
-- (in l.vi Reg.)	ID 6.381
Gregorius ad cives Rome	ID 4.6
--	ID 6.76
Gregorius ad Secundinum ep. Taurominitanum	ID 8.219
Gregorius ad Secundinum inclusum	ID 1.246
--	ID 3.41
--	ID 4.118
--	ID 6.85
--	ID 6.275
Gregorius ad Siagrium (ex reg. c.122)	ID 5.217

Gregorius ad Siagrium, Betherium, Virgilio etc	ID 5.91
Gregorius ad episcopos Sicilie c. 102	ID 3.127D
Gregorius ad Simmachum	ID 6.81
Gregorius ad Sipontinum ep. (ex reg.)	ID 7.67
Gregorius ad clerum et plebem Tarensem	ID 1.63
Gregorius ad Theodericum regem Franc.	ID 5.92
-- (ex reg. c.274)	ID 16.21
Gregorius ad Theodericum et Theudebertum	ID 5.110-11
Gregorius ad Theodorum medicum	ID 10.123
--	ID 10.129
Gregorius ad Theotistam patriciam	ID 8.129
Gregorius ad Valentinum ab.	ID 1.130A
Gregorius ad Velocem magistrum militum	ID 10.90
Gregorius ad Venantium Lun. ep.	ID 6.83
[Gregorius ad Venerium Caralitan.	ID 9.38]
Gregorius ad Virgilium Arelatens. ep.	ID 5.131
Gregorius ad Virgilium et Theodorum ep. Massilie	ID 1.180
Gregorius ad [Vitalianum] Sipont. ep.	ID 7.67
Gregorius, C. Romanum	ID 9.58-60
Gregorius, decr. c.5	ID 3.45b
Gregorius, decr. de Quiete monachorum	ID 7.11
Gregorius, Dial. (dicit in)	ID 3.216-9
--	ID 3.256
--	ID 9.98
--	ID 17.21
--	ID 17.26
--	ID 17.31
--	ID 17.64
--	ID 17.67-9
--	ID 17.71-80
--	ID 17.82-4
--	ID 17.88
--	ID 17.94-100
-- i	ID 10.67a
-- ii	ID 4.91
--	ID 10.67b
-- iv	ID 2.81
-- iv	ID 2.8n
Gregorius, dicta (dicit)	ID 3.226
--	ID 5.317
--	ID 5.320
--	ID 5.322
--	ID 8.149-50
[--	ID 12.83]
--	ID 13.5
--	ID 15.1
--	ID 15.75
--	ID 15.79
--	ID 16.15
Gregorius et Paulus ap., dicta	ID 5.68
Gregorius, epistola	ID 4.34
--	ID 6.231
--	ID 8.182
Gregorius, hom. xl, prol.	ID 4.97-8

--	4	ID 5.86
--	13	ID 5.88
--	17	ID 5.87
--	24	ID 1.80
--		ID 1.103
--	26	ID 14.3
--	hom. paschalis	ID 2.8k
--	hom. in octavis Pasche	ID 2.8s
	Gregorius, Moralia (dicit)	ID 17.19-20
--		ID 17.25
--		ID 17.30
--		ID 17.33-38
--		ID 17.56-7
--		ID 17.59-63
--		ID 17.66
--		ID 17.70
--		ID 17.85-7
--		ID 17.89-93
--		ID 17.101
--		ID 17.105-10
--		ID 17.114A-5
[--		ID 17.117]
--	iii	ID 14.4-5a
--	iii c.18	ID 12.41
--	iv	ID 1.49
--	xviii c.2	ID 12.41
--	xxi	ID 8.100
	Gregorius, Pastoralis ii	ID 12.54
--		ID 16.82
	Gregorius, Registrum	ID 5.312
--		ID 6.77
--		ID 7.83
--		ID 11.31
--	c 15	ID 11.32
--	c 16 (ad Adrianum notarium)	ID 11.33
--	c.239	ID 5.305
--	ad Ianuarium ep. Caral. c. 200 (90)	ID 1.264
--	viii omnibus episcopis	ID 10.124
	Gregorius, Vita i c.16	ID 10.127
--	iii c.34	ID 4.165
--	iii c.42	ID 13.110
--	iii c.47	ID 16.53
--	iii c.51	ID 10.128
--	iv c.8 (Paulus in)	ID 14.56
--	iv c.42	ID 1.183
--	iv c.71	ID 4.144
	Gregorius II (iunior)	ID 1.139
--		ID 5.16
--		ID 10.179
	Gregorius II (iunior), ad Bonifacium	ID 1.303
--	(presb.)	ID 6.117
--		ID 8.78
--	(ep.)	ID 11.91
--	ad universos epp.	ID 6.116

--	decr.	ID 9.19
--		ID 11.1
	[Gregorius ad Bonefacium	ID 3.115]
	Gregorius III, ad Bonefacium	ID 1.127
--		ID 1.146
--		ID 1.149-50
--		ID 10.180A
	Gregorius IV, ad Bonefacium	ID 1.146
	Gregorius VII, decr.	ID 5.36
--		ID 14.43
--		ID 14.55
--	c.11	ID 5.81
	Gregorius [VII], ad Herimannum ep. Mett.	ID 5.378
	Gregorius VII, ad Wimundum Aversanum ep.	ID 4.213
	Gregorius VII et Urbanus II, decr.	ID 6.410
	Gregorius Nazanzenus ipsis imp. loquitur	ID 5.5
--		ID 5.368A
--		ID 5.378A
	Hadrianus <i>see</i> Adrianus	
	Haimo, super I ad Corinthios	ID 1.174
	Haimo, super Deuteronomium	ID 1.301
	Haimo, super Genesim	ID 8.267
--		ID 9.114
	Haimo, super (I) ad Romanos	ID 1.54
--		ID 10.11
	Henricus I, Constitutum	ID 5.52
	Hermes, Liber Pastoris, mand. 4	ID 8.243
	Hieronimus	ID 8.43
	Hieronimus, ad Aggeruntiam de monogamia	ID 8.299
	Hieronimus, ad Amandum	ID 4.103
--	(presb.)	ID 8.239
--		ID 16. app.
	Hieronimus, ad Damasum de prodigo filio	ID 4.162
	Hieronimus, ad Edibiam	ID 2.5a
	[Hieronimus ad Eliodorum monachum	ID 3.127B]
	Hieronimus, ad Epitalamium	ID 6.194A
	Hieronimus, ad Eustochium (de virginitate)	ID 4.163
--		ID 16. app.
	Hieronimus, ad Gasium de questione	ID 10.58
	Hieronimus, ad Fabiolam de veste sacerdotali	ID 8.297
	Hieronimus, ad Letam de institutione (const.) filie sue	ID 4.87
--		ID 4.155
	Hieronimus, ad Nepotianum	ID 6.1
--		ID 8.50
	Hieronimus, ad Oceanum	ID 6.382
--	c. 18	ID 8.296
--	de morte Fabiole	ID 8.240
	Hieronimus, ad Pammachium	ID 8.270
--	v c. 33	ID 8.271
	[Hieronimus, ad Paschasium Alexandrinum	ID 13.48]
--		ID 16.102
	Hieronimus, ad Paulinum pr. de inst. clericorum	ID 7.2
	Hieronimus, ad Paulum et Eustochium	ID 4.152
	Hieronimus, ad Riparium	ID 10.72

Hieronimus, ad Riparium et Desiderium presbb.	ID 7.3
Hieronimus, ad Rusticum	ID 11.100
Hieronimus, ad Rusticum mon.	ID 5.356
-- de labore monachorum	ID 7.4-6
Hieronimus, ad Tranquillinum	ID 4.142
Hieronimus, contra Iovinianum	ID 7.124
-- i	ID 8.298
Hieronimus, contra Rufinum	ID 6.413
Hieronimus, de Institutione clericorum <i>see</i> ad Paulinum	ID 7.2
Hieronimus, de Labore monachorum <i>see</i> ad Rusticum	ID 7.7.4
Hieronimus, de Prodigio filio <i>see</i> ad Damasum	
Hieronimus, de Virginitate <i>see</i> ad Eustochium	
Hieronimus, dicta (dicit)	ID 3.81
--	ID 3.223-4
--	ID 4.54
--	ID 5.318
--	ID 5.321
-- (ait)	ID 8.40-3
--	ID 8.163
--	ID 11.75
--	ID 12.59
--	ID 12.73
--	ID 13.41
--	ID 13.52
--	ID 15.49
--	ID 15.91-2
--	ID 15.125
Hieronimus, Explanatio fidei ad Augustinum et Alippium	ID 3.127B
Hieronimus, homelia super Leviticum	ID 2.5d
<i>and see</i> in Iesu Nave	
Hieronimus, in Amos	ID 2.108
Hieronimus, in ep. ad Ephesios	ID 2.5b
-- (super) iii	ID 4.166
--	ID 8.277
Hieronimus, in (super) Ezechielem, iii	ID 10.114
-- vi	ID 9.121
--	ID 13.18
-- vii	ID 8.86
Hieronimus, in (super) Galathas, ii	ID 10.115a
Hieronimus, in (super) Ieremiam	ID 10.115b
-- i	ID 12.22
Hieronimus, in (super) Iesu Naue hom. v	ID 8.310
-- hom. vii	ID 11.9
-- hom. xv	ID 11.106
Hieronimus, in (super) Ioel	ID 3.277A
--	ID 10.111
Hieronimus, in (super) Ionam	ID 11.21
Hieronimus, in (super) Isaiam	ID 2.5c
--	ID 3.127C
-- lib. ii	ID 13.108
-- lib. v	ID 10.112
Hieronimus, in (super) Malachiam	ID 12.21
Hieronimus, in (ev. secundum) Mattheum	ID 2.9 med.
--	ID 2.109

-- (super)	ID 5.48
-- i	ID 12.6
-- iii	ID 14.7
Hieronimus, in (super) Oseam, i <i>and see liber</i>	ID 8.38
Hieronimus, in (super ep. ad) Philemon	ID 14.6
Hieronimus, in (super) Ps. viii	ID 12.53
Hieronimus, in Ps. xc	ID 13.33
Hieronimus, in (super) Romanos i	ID 7.141
Hieronimus, in (super) Sophoniam	ID 2.110
--	ID 10.113
Hieronimus, in (super) ep. ad Titum	ID 8.97
Hieronimus, liber ii explanationum libri Osee	ID 2.8o
Hieronimus, Sermo in vigilia Pasche	ID 8.87
Higinus p. decr. c.3	ID 3.44
-- c.4	ID 3.13
-- c.5	ID 3.26
-- c.6	ID 3.14
-- c.10	ID 1.218
-- decr. I ad omnes epp.	ID 5.99
Hilarius, liber de Trinitate	ID 2.4
Hilarius p. ad Ascanium et epp. Tarrag.	ID 5.114
-- ad Victurum et cet. epp.	ID 5.32
Hilarius p., decr. c.15	ID 13.56
Hilarius p. synodo presidens	ID 5.37
-- c.5	ID 5.104
Hincmarus, Hicmarus, Igmarius	ID 8.194
-- Remorum ep. ad Iohannem coep.	ID 6.420
Hincmarus Remens. archiep. de causa Lotharii regis et uxoris sue	ID 4.177
-- c.13	ID 8.260
-- c.21	ID 8.261
Historia Langobardorum v c.25 <i>and see Anastasius</i>	ID 4.171
Honorius ad Anatholium magistrum militum	ID 10.187
Honorius p. ad Hisatium patricium et exarchum Italie	ID 12.25
Honorius p. ad Iohannem ep. et Gaudium notarium Campan.	ID 7.132
Honorius p. ad Petrum ep. Siracus.	ID 8.309
-- decr. c.3	ID 5.325
-- c.11	ID 14.113
Hormisdas p.	ID 5.39
-- decr. c.2	ID 8.161
-- c.4	ID 1.251
-- c.6	ID 8.141
-- c.10	ID 3.20
-- ep.	ID 5.77
Innocentius p. ad Anastasium ep. Thessal.	ID 6.98
Innocentius p. ad Decentium ep. c.3	ID 1.263
-- c.4	ID 4.28
Innocentius p. ad Eusebium ep.	ID 10.94
Innocentius p. ad Exuperium Tolos. ep.	ID 6.57
--	ID 6.95
--	ID 6.349A
Innocentius p. ad Felicem ep. Nucер.	ID 6.58-9
--	ID 8.302

--	c.4	ID 6.60
--	c.6	ID 6.61
Innocentius	p. ad Ianuarium ep. Aquil.	ID 6.97
Innocentius	p. ad Maximum et Seuerum epp.	ID 6.96
Innocentius	p. ad Probum	ID 8.245
Innocentius	p. ad Rufum et Eusebium epp. Macedon.	ID 6.350
--		ID 6.351
--		ID 8.303
Innocentius	p. ad epp. in Tolos. syn. c.3	ID 6.62
--	c.4	ID 6.63
Innocentius	p. ad Victricium Rothom. ep.	ID 5.113
--		ID 6.55
--		ID 6.94
--		ID 6.349
--	c.6	ID 6.56
Innocentius	p., decr. c. 1	ID 4.67
--	c. 8	ID 2.75
--	c.12	ID 7.17
--	c.13	ID 7.18
--	c.18	ID 4.70
--	c.22	ID 15.30
--	c.23	ID 10.171A
--	c.24	ID 8.214
--	c.26	ID 8.209
--	c.36	ID 3.279
--	c.52 (2)	ID 1.292
Innocentius	p., ep. c.7	ID 15.40
Institutionum,	<i>see</i> Liber [Institutionum]	
Iohannes ep. Constant.	ad Felicem ep. Sicilie	ID 9.55-6
Iohannes ep. Constant.	ad Theodorum	ID 15.60-2
--	c.59	ID 15.58
--	c.60	ID 15.59
Iohannes euangelista,	ep.	ID 15.90
Iohannes p. ad Anselmum ep.	Lemozine	ID 1.306
Iohannes p. ad archiep.	Zachariam	ID 3.149
--		ID 13.1
--	ad apocrisarios suos	ID 4.77
Iohannes I p. ad epp.	Italie	ID 3.37
Iohannes I p., decr.	c.10	ID 3.124
--	c.21	ID 14.92
Iohannes p. ep.	c.21	ID 14.114A
Iohannes VIII p. ad Angebergam	imperatricem	ID 10.69
Iohannes VIII p. ad Ansbertum	archiep. Mediol.	ID 8.119
Iohannes VIII p. ad Bertarem	abb.	ID 4.102
Iohannes VIII p. ad Bulcred	regem Saxonum	ID 7.130
Iohannes VIII p. ad Cennemocum	ep. Venet.	ID 6.114
--		ID 10.51
Iohannes VIII p. ad Domagol	ducem gloriosum	ID 10.70
Iohannes VIII p. ad imperatorem	et imperatricem	ID 10.71
Iohannes VIII p. ad Liubret	archiep. Magon.	ID 14.51
Iohannes VIII p. ad Ludovicum	imp.	ID 4.230
--		ID 6.115
--		ID 10.52
Iohannes VIII p. ad Marinum	et Pulcar	ID 10.68

Iohannes VIII p. ad Michaelem regem Bulgarorum	ID 14.36
Iohannes VIII p. ad Neapolitanos, Salernitanos et Amalfitanos	ID 4.133
--	ID 11.90
-- (commonitorium) ad Paulum ep.	ID 8.223b
Iohannes VIII p. ad Petrum ep.	ID 14.66
Iohannes VIII p. ad Potnium patr.	ID 4.76
Iohannes VIII p. ad Rostainum archiep.	ID 14.64
Iohannes VIII p. ad clerum et ordinem Salernit.	ID 14.35
Iohannes VIII p. ad Sigigodum ep. Narbon.	ID 10.26
Iohannes VIII p. ad Theiburgam reginam et Albericum filium eius	ID 8.118
Iohannes VIII p. ad Totzilem com.	ID 8.222-3a
Iohannes VIII p., excommunicatio	ID 10.17
Iohannes VIII p. in conc. apud Rav. c.12	ID 14.65
Iohannes VIII p. in conc. apud iii Rav.	ID 5.354
Iohannes VIII p. in libro Gothice legis	ID 3.98
Isidorus c.8	ID 5.153
Isidorus, ad Ludefredum Cordub. ep.	ID 6.20
Isidorus, ad Massionem (Masonem) ep.	ID 6.397-8
--	ID 15.86
Isidorus, de Consonantia novi et veteris testamenti c.3	ID 8.66
Isidorus, de Generibus clericorum	ID 6.2
Isidorus, de Officiis ii c.5	ID 8.300
-- ii c.17	ID 8.7-8
-- ii c.19	ID 1.101
-- ii c.20	ID 1.88
-- ii c.23	ID 1.66
--	ID 1.123A
<i>and see Liber officiorum</i>	
Isidorus, de Septem gradibus consanguinitatis	ID 9.64
Isidorus (ep.), Dicta	ID 1.294
--	ID 3.83
--	ID 3.207
--	ID 7.86
--	ID 9.45-6
--	ID 9.94-5
--	ID 12.67
--	ID 13.58-9
--	ID 13.85
--	ID 14.95-6
--	ID 15.94-5
--	ID 16.39-45
--	ID 17.42
--	ID 17.102-4
--	ID 17.114
--	ID 17.116-20
Isidorus, ep. in capite canonum	ID 4.107
--	ID 4.110
Isidorus, Etimologie.	ID 2.108B
--	ID 5.239A
-- v c.1	ID 4.170
-- v.c.2 (c.104)	ID 4.190A
-- v.c.3	ID 4.200
-- v c.20	ID 4.168
-- v c.24	ID 8.26a

--	vi. c. 7	ID 4.89
--	vii c.12 (20)	ID 1.299
--	viii c.9	ID 11.22
--	ix c.4	ID 8.71b
--	c.5	ID 8.71c
--	c.7	ID 8.3
--	xi c.6	ID 9.7
--	xviii c.3	ID 10.116
Isidorus, Liber officiorum		ID 6.4-11
--		ID 17.65
Isidorus, Sententie c.39		ID 8.106
--	i	ID 9.112
--	i c.18	ID 1.185
--	ii c.31	ID 12.7
--		ID 12.36
--	ii c.39	ID 8.278
--	iii c.13	ID 4.167
Isidorus, Sinonima i		ID 12.49
--	ii	ID 4.207
--		ID 7.142
--		ID 12.12
Isidorus, super Exodum c.29		ID 8.107
Iudicii examinatio		ID 8.215
Iulius p.		ID 2.85-6
--	ad epp. per Egyptum	ID 2.11
--	ad Eusebium, Tegno, Teodoro etc.	ID 4.111
--	decr.	ID 2.85
--		ID 3.127
--		ID 9.43
--		ID 15.43
--	c.4	ID 8.156
--	c.5	ID 3.3
--	decr. (epistola) ad orientales epp.	ID 5.292b
--	c.18	ID 5.257
--		ID 5.280
--	ad usurarios c.131	ID 6.201
--	dicta	ID 9.43
Iuramentum testium		ID 9.62
Lanfrancus		ID 2.9a
Leges Theodosiane quas interp. Paulus		ID 5.284
--	c.35	ID 5.281
--	c.36	ID 5.282
--	c.37	ID 5.283
--	c.38	ID 5.285
Leges Theodosiane 3.12.410		ID 16.313
--	3.12.417	ID 16.314
--	lib.vii c.181	
--	lib. ix	ID 5.286
--	c. 341	ID 9.64A
<i>and see</i> Lex, Theodosius		
Leo (p.)		ID 5.143
--	c. 11	ID 1.197
Leo p. ad univ. epp. per Africam		ID 5.105-7
--	c.1	ID 8.293

Leo p. ad Anastasium ep. Thessal. c.2	ID 5.346
-- c.5	ID 5.347
-- c.6	ID 5.348
-- c.7	ID 4.241
-- c.8	ID 5.103
-- c.9	ID 6.69
Leo (p.) ad Anatolium ep.	ID 2.9i
--	ID 4.112-3
--	ID 6.339
Leo p. ad epp. per Campaniam et Picenum	ID 6.64
-- c.2	ID 6.65
-- c.3	ID 6.66
Leo p. (decr. et responsum) ad Carolum imp.	ID 6.419
Leo p. ad Dioscorum (Alexandrinum ep.)	ID 2.87
-- c. 1	ID 6.70-1
-- c. 2	ID 3.268
[Leo p. ad universos epp. Germaniarum et Galliarum	ID 6.72]
Leo p. ad Leonem ep. Raven.	ID 1.48
Leo p. ad Martianum aug.	ID 5.27A
Leo p. ad Nicetam ep. Aquil.	ID 1.242
-- (decr.) c. 47	ID 8.244
Leo p. ad Rusticum ep. Narbon.	ID 8.74
--	ID 13.25
--	ID 14.60
-- c.1	ID 5.65
-- c.2	ID 6.67
-- c.3	ID 6.68
-- c.12	ID 7.19
-- c.13	ID 7.20
-- c.14	ID 7.21
-- c.28	ID 1.238
Leo p. ad universos epp. per Siciliam	ID 1.45-7
--	ID 1.59
-- c.29	ID 1.236
Leo (p.) ad Turibium	ID 4.145A
--	ID 4.153
Leo p. ad universos epp. Viennensis prov.	ID 5.6
Leo p. apud S.Medardum	ID 1.219
Leo p. decr.	ID 6.202
--	ID 7.46
--	ID 11.62
--	ID 15.107
--	ID 5.59
-- c.9	ID 15.29
-- c.16	ID 15.84A
-- c.18	ID 8.139
-- c.21	ID 15.135
-- c.49	ID 7.87
<i>and see</i> ad Nicetam	
Leo p. ep.	ID 6.249
--	ID 8.140
--	ID 15.34
-- c.2	ID 15.167
-- c.3	ID 6.197A

--	c.10	ID 6.206
--	c.25	ID 15.80
--	c.34	ID 6.221
--	c. 42	ID 8.190
--	c. 43	ID 8.191
--	c.44	ID 8.193
--	c.45	ID 8.192
Leo p.	Sermo de ieiunio septimi mensis	ID 2.8h
Leo p.	Sermo in Natale Domini, Festivitatis	ID 11.88
Leo p.	Sermo de Passione Domini	ID 2.8j
Leo II (p.)	ad Constantinum aug.	ID 4.120
Leo [III],	Purgatio	ID 5.313
Leo IV p.	ad epp. Brittanie	ID 4.72
--		ID 5.115-6
--		ID 9.11
--		ID 11.8
Leo IV p.	ad Carolum regem	ID 3.102
--		ID 5.21
Leo IV	ad Coloroth archiep. et Bertusum	ID 4.186
Leo IV p.	ad exercitum Francorum	ID 10.87
Leo IV p.	ad Iohannem archiep.	ID 10.85
Leo IV p.	ad Lotharium augustum	ID 4.176
--		ID 4.181
--		ID 4.210
--		ID 10.88
Leo IV p.	ad Lotharium et Ludovicum augg.	ID 5.14
Leo IV p.	ad Ludovicum augustum (ex reg.)	ID 10.83
Leo IV p.	ad Ludovicum imp.	ID 5.22
--		ID 10.84
Leo IV p.	ad Ludovicum regem	ID 10.73
Leo IV p.	ad iudicem Sardinie	ID 4.196
--		ID 10.86
Leo IV p.	ad Widonem comitem	ID 4.182
Leo IV p.	conc. episcoporum lxxii, c.5	ID 5.35
--	sinodum	ID 9.15
Leo IX,	ad Henricum regem Francorum	ID 9.8
Leo IX,	ad Michaelem patr.	ID 4.147
Leo IX.	ad Michaelem patr. Const.	ID 4.223
--		ID 5.44
Leo IX,	contra Nicetam abbatem	ID 4.105
Leo IX,	decr.	ID 7.150
Leo IX,	in sinodo habita Remis	ID 1.71
Lex	Theodosiana	ID 16.194
--		ID 16.205
--	v	ID 16.195
Leviticus		ID 12.79
Libellus	ii xl	ID 16.346
Liber	Constitutionum Theodosii	ID 4.170
Liber	Constitutionum <i>see</i> Liber Institutionum	
Liber	de utilitate credendi	ID 2.61A
Liber	Diurnus	ID 4.132
--		ID 4.197
--	Actio vii contra falsam sinodum	ID 4.198
Liber	Institutionum, Constitutionum cc.6-7	ID 5.369

--	c.9	ID 5.370
--	c.11	ID 5.371
--	i. t.1	ID 3.193
--		ID 4.194
--	t.2	ID 4.173
--		ID 16.184
--		ID 16.191
--		ID 16.192
--	i. t.3	ID 16.185
--	i. t.4	ID 8.71a
--	i. t.5	ID 16.193
--	i. t.6	ID 13.88
--	i. t.8	ID 16.186
--	i. t.9	ID 8.1
--	i. t.10	ID 9.1
--	ii. t.1	ID 3.193
--		ID 13.35
--		ID 16.189
--	ii. t.6	ID 16.105
--	ii. t.10	ID 16.187
--	ii. t.12	ID 13.93
--	ii. t.18	ID 16.190
--	iii. t.1 (Sacrarum inst.)	ID 8.32
--	iii. t.19	ID 13.89
--	iii. t.30	ID 16.106
--	iii. t.32	ID 16.107
--	iv. t.1	ID 16.108
--	iv. t.3	ID 10.49
--	iv. t.4	ID 16.113
--	iv. t.6	ID 10.50
[--		ID 16.109]
--	vi. c.1	ID 13.86
--	vi c.7	ID 6.421
--	x t.10	ID 16.187
--	t.12	ID 16.188
--	xxiii t.2	ID 13.87
Liber Pontificalis		ID 1.57
--		ID 1.69
--		ID 4.79
--		ID 4.94-5
--		ID 4.124
--		ID 4.145
--		ID 4.197-8
--		ID 11.28
--		ID 14.40b
	<i>and see Capitularia, Pontificale</i>	
Liberius p. conc. c.4		ID 4.46
--	c.5	ID 4.47
Liberius p. decr. c.2		ID 4.50
Ludovicus I imp., Constitutum		ID 5.51
Lucius p. ad occidentales		ID 5.164
--	ad omnes epp. Gallie et Hisp. (I decr.)	ID 3.140
--		ID 6.326
--	decr. c.5	ID 15.83

--	c.10	ID 14.89
Maragdus,	De pressuris eccl. p. i	ID 12.40
Marcellus p.	decr. c.3	ID 3.205
Marcellus p.	decr. II	ID 4.240
Marcus p.	ad Athanasium ep.	ID 4.109
Marcus p.	ad epp. Egipt.	ID 5.200
Martianus p.,	decr. c.3	ID 1.241
Martinus (ep.),	Canones ad laicos	ID 9.107
--		ID 14.31
--	c.8	ID 8.284
--	c.9	ID 10.183
Martinus p. (ep.)	conc. c.10	ID 10.39
--	c.14	ID 3.172
--	c.18	ID 3.173
--	c.21	ID 6.374
--	c.40	ID 6.375-6
--	c.41	ID 6.377
--	c.68	ID 6.378
--	c.76	ID 8.330
--	c.78	ID 8.331
--	c.80	ID 8.332
Martinus p.	decr.	ID 11.42
--	c.1	ID 6.209
--	c.8	ID 9.68
--	c.20	ID 5.329
Martinus Bracarensis	<i>see</i> Martinus p.	
Melchiades p.	ad epp. Hispan.	ID 4.27
--	c.2	ID 5.46
--	c.6	ID 1.255
Melchiades p.	decr. c.1	ID 2.17
--	c.8	ID 3.4
--	c.10	ID 3.7
--	c.12	ID 3.6
--	decr. I ad epp. Hispaniarum	ID 4.27
Nicholas p.		ID 8.187
Nicholas p.	ad Adonem archiep. Vienn.	ID 3.152
Nicholas p.	ad Airardum archiep. Turon.	ID 6.429
Nicholas p.	ad Alvinum archiep.	ID 8.333
Nicholas p.	ad Alvinum Iovan. archiep. (ep.).	ID 5.352-3
--		ID 7.152
--		ID 11.104
Nicholas p.	ad epp. Britannie	ID 8.131
Nicholas p.	ad Carolum archiep. (ep.) Magont.	ID 8.166
--		ID 9.30
--	et suff. eius	ID 1.138
--		ID 7.133
--		ID 7.145
--		ID 8.124
--		ID 9.13
--		ID 9.31
--		ID 9.36
--		ID 10.28
--		ID 10.180a
Nicholas p.	ad Carolum regem	ID 8.116

--		ID 8.128
Nicholas p. ad Carolum imp.		ID 5.334
Nicholas p. ad Carolum regem maiorem		ID 4.104
Nicholas p. ad consulta Bulgarorum		ID 1.135
--		ID 10.93
--	c. 1	ID 9.34
--	c.24	ID 10.180b
--	c.41	ID 1.181-2
--		ID 11.85-6
--	c.48	ID 8.47
--	c.51	ID 8.63
--	c.63	ID 8.83
--	c.70 ad fidem conversorum	ID 2.82-3
--	c.91	ID 11.87
--	c.96	ID 8.228
--	c.104	ID 1.148
--	lib. i	ID 8.6a
Nicholas p. ad clerum Constantinop.		ID 14.59
Nicholas p. ad epp. in conc. Convicinum		ID 4.187
Nicholas p. ad Domnum ep. et Carolum regem		ID 10.184
Nicholas p. ad Epiphanium archiep.		ID 14.39
Nicholas p. ad archiepp. Gallie		ID 5.33
Nicholas p. ad omnes archiepp. Gallie et Germanie		ID 8.225
Nicholas p. ad epp. (et archiepp.) Gallie, Italie et Germ.		ID 5.19A
--		ID 8.226
Nicholas p. ad Hosbaldum corep. Quadrant.		ID 10.24
Nicholas p. ad Igmaram, Hincmarum, Himarium		ID 4.137
--		ID 4.203
--		ID 4.212
--	(ep.)	ID 8.17
--	(archiepp.)	ID 14.46
Nicholas p. ad Ieremiam ep.		ID 9.12
Nicholas p. ad Iohannem archiep. Ravenne		ID 1.87
--		ID 10.19
Nicholas p. ad Lotharium		ID 8.188
Nicholas p. ad Lotharium regem		ID 5.357
--		ID 8.227
Nicholas p. ad Michaelem augustum		ID 4.101
[--		ID 5.8]
--		ID 5.45
--		ID 5.55
--		ID 14.58
--	ad Michaelem imperatorem	ID 4.114
--		ID 5.17-19
--		ID 6.355
--		ID 14.70
Nicholas p. ad omnes epp. in regno Ludovici		ID 6.356
Nicholas p. ad Photium		ID 4.135
--		ID 4.211
Nicholas p. ad Radoaldum Port. et Iohannem Phicol. epp.		ID 8.334
Nicholas p. ad Radulfum ep. Argentee Retensis		ID 10.173
--		ID 10.180B
Nicholas p. ad Radulfum (Rud.) archiep. Bitur.		ID 1.304
--		ID 5.20

--	ID 5.56
--	ID 6.121
--	ID 8.125
Nicholas p. ad archiep. Ravenn.	ID 8.221
Nicholas p. ad Rivoladrum ep.	ID 10.33
Nicholas p. ad Salomonem ep.	ID 1.136
-- ep. Const.	ID 1.137
--	ID 6.122
--	ID 9.35
--	ID 10.185
Nicholas p. ad Taddonem ep. (archiep.) Mediol.	ID 9.14
--	ID 10.20
--	ID 10.29
Nicholas p. ad Theiburgam reginam	ID 8.117
Nicholas p. ad Vinfredum ep. Morin.	ID 6.120
--	ID 10.53A
Nicholas p. decr. c. 1 (c.9)	ID 5.9B
Nicholas p. ep. c.5	ID 7.65
Nicholas p. in conc. apud Convicinum (<i>and see</i> ad epp. in conc.)	ID 4.86a
Nicholas [II] ad omnes epp.	ID 3.104
Nicholas p. (iunior) in sinodo in eccl. Constant.	ID 5.79-80
Novelle <i>see</i> Constitutio	
Oratio simplex eulogie	ID 2.37b
Ordo qualiter ab episcopo sinodus agatur	ID 4.246-57
Origenes, dicit (dicta)	ID 5.67
--	ID 15.124
Otto I, Constitutum	ID 5.52
Pandectarum	ID 16.163-6
--	ID 16.168-71
-- t.4	ID 16.167
-- 1 t.1	ID 10.118
-- 1 t.5	ID 8.68-70
-- 1 t.12	ID 8.123
-- 3 t.2	ID 9.2
-- 4 t.2	ID 8.304
-- 4 t.19	ID 11.26-7
-- 9 t.2	ID 10.32
--	ID 16.78
--	ID 16.172
-- t.4	ID 16.173-4
-- t.4	ID 16.79
-- 12 t.4	ID 8.307
-- 16 t.1	ID 16.175
-- 2	ID 16.176
-- 17 t.2	ID 11.14
-- 21 t.1	ID 16.74
--	ID 16.177
-- 21 t.2	ID 16.178
-- 22	ID 16.103
-- 22 t.2	ID 16.179
-- 22 t.4	ID 16.180
-- 23 t.1	ID 8.20-2
-- 23 c.1	ID 16.182
-- 23 t.2	ID 8.62

--		ID 16.183b
--	24 t.2	ID 8.246
--	44 t.2	ID 16.75
--	8	ID 16.76
--		ID 16.104
	Paphnutius eremita, Dicta	ID 9.99
	Paphnutius, Pannutius, Vita	ID 11.82
	Paschalis (Paschasius) p. decr. c.18	ID 2.84
	Paschalis p. ep. c.11	ID 7.50
	Paulus ap. dicta	ID 4.57
--		ID 5.68
	Paulus, Sententie i	ID 16.253
--	v	ID 16.256
	<i>and see</i> Gregorius, Vita; Leges Theodosiane	
	Pelagius p. ad Antoninam, Patriciam et Deciam	ID 7.23
	Pelagius p. ad Catellum Reat. et Marcellinum Amertin. epp.	ID 7.148
	Pelagius p. ad Childebertum regem	ID 5.358
	Pelagius p. ad epp. Constant. congregat.	ID 5.12
	Pelagius p. ad Cresconium illustrem	ID 3.136
	Pelagius p. ad Gaudentium ep.	ID 1.161
	Pelagius p. ad universos Gall. et Germ. epp.	ID 2.77
	Pelagius p. ad Iohannem comitem	ID 4.191
	Pelagius p. ad Marcellum ep. Atoniensem	ID 6.113
	Pelagius p. ad Melleum subd.	ID 7.24
--		ID 8.55
	Pelagius p. ad Potentium defensorem	ID 8.27
	Pelagius p. ad Rufinum ep.	ID 6.111
	Pelagius p. ad Secundinum defensorem	ID 7.125
	Pelagius p. ad Severum	ID 7.126
	Pelagius p. ad Sindulam mag. militum	ID 8.67
	Pelagius p. ad Tullianum Grument. ep.	ID 6.112
	Pelagius p. ad Valerianum patricium	ID 4.239
--		ID 10.95
	[Pelagius, de Ordine tenendarum prefationum	ID 2.77]
	Pelagius p. decr. c.11	ID 12.66
	Penitentia illius anni	ID 15.189
	Penitentia mulierum	ID 15.188
	Penitentiale	ID 15.191-200
--		ID 15.203
	Penitentiale Bede (presb.)	ID 2.55
--		ID 11.41
--		ID 11.55
--		ID 13.82-3
--		ID 15.96
--		ID 15.114
--		ID 15.130
--		ID 15.156
--		ID 15.204
	Penitentiale laicorum	ID 15.187
	Penitentiale Romanum	ID 2.58
--		ID 2.61
--		ID 9.91
--		ID 11.36-7
--		ID 11.50

--	ID 11.53
--	ID 11.56
--	ID 12.60
--	ID 12.63
--	ID 13.51
--	ID 13.81
--	ID 15.50
--	ID 15.106
--	ID 15.113
--	ID 15.115
--	ID 15.118
--	ID 15.127-9
--	ID 15.132
--	ID 15.134
--	ID 15.146-7
--	ID 15.161-2
--	ID 15.205
Penitentiale Theodori	ID 2.57
--	ID 9.85-6
--	ID 9.90
--	ID 9.92
--	ID 10.161
--	ID 11.39
--	ID 11.52
--	ID 12.62
--	ID 12.68
--	ID 13.42
--	ID 13.44
--	ID 13.57
--	ID 13.76
--	ID 15.36
--	ID 15.51
--	ID 15.97-104
--	ID 15.116
--	ID 15.133
--	ID 15.145
--	ID 15.148-51
--	ID 15.154-5
--	ID 15.201
--	ID 1.245
c.14	ID 4.55-6
Pimenius eremita, dicta	ID 15.67
--	ID 13.39
Pius p. ad fratres Italicos	ID 5.243
-- ad omnes ecclesias	ID 7.39
-- decr.	ID 12.61
-- c.2	ID 2.37a
-- c. 3	ID 2.56
--	ID 16.11
-- c. 4	ID 2.125
-- c. 5	ID 12.72
--	ID 10.166
-- c. 26	ID 4.3
-- decr. I	ID 6.315A
--	

[--	ad omnes ecclesias	ID 4.3]
--	decr. II	ID 5.243b
--	dicta c.10	ID 15.77
--	epistola	ID 4.66
	Pontificale	ID 2.63
	Prosper, de Vita contemplativa ii c.4	ID 16.110
	Liber sententiarum	ID 2.8med.
	Rabanus	ID 1.108
--	c.28	ID 1.140
--	c.29	ID 1.143
	Rabanus archiep. ad Heribaldum ex conc. Hilerd. c.10	ID 6.400
	Rabanus, de institutione clericorum i c.7	ID 1.68
--	c.25	ID 1.82
--	c.26	ID 1.81
--		ID 1.84
--	c.27	ID 1.78
--	c.27	ID 1.90
--	c.27	ID 1.95
--	c.27	ID 1.97
--	c.27	ID 1.99
--	c.27	ID 1.102
--	c.27	ID 1.104
--	c.28	ID 1.110
--	c.30	ID 1.300
	Rabanus, de pressuris ecclesiasticis i	ID 14.20
--	ii	ID 4.164
	Rabanus, super Ephesios ii	ID 1.131
	Rabanus, super Galathas ii	ID 1.131
	Rabanus, super Mattheum ii	ID 8.252
	Reconciliatio coniugatorum	ID 8.217-8
	Regula clericorum	ID 6.3
	Responsa <i>see</i> Nicholas p. ad consulta	
	Sacramentum de incestuoso discidio	ID 9.63
	Sacramentum de parentela	ID 9.61
	Sacre institutiones <i>see</i> Liber institutionum	
	Separatio incestu copulationis	ID 8.216
	Silverius p., decr.	ID 6.73
--	c.1	ID 3.28
--	c. 3	ID 2.29
	Silvester	ID 1.134A
	Silvester p., decr.	ID 10.149
--	c.2	ID 5.264
--	c.4	ID 6.299
--	c.7	ID 2.43
	Silvester p., sinodalia gesta	ID 6.334
	Simmachus p. ad Cesarium c.3	ID 7.144
	Simmachus p. decr. c.3	ID 5.336
--	sententia	ID 3.182
--	sin. V	ID 4.100
--		ID 4.242
--		ID 5.10
--		ID 6.340-1
--	sin. VI	ID 3.148
--		ID 4.231

Simplicius p. ad Equitium, Florentinum et Severum epp.	ID 5.212
Simplicius p. ad Iohannem Rauennat. ep.	ID 5.140
Sinodus quinta actio i	ID 14.62a
--	ID 16.app.
-- actio iv	ID 14.63a
--	ID 16.app.
-- actio v	ID 14.49a
-- actio viii	ID 14.49b
-- die tertia	ID 4.99
Sinodus sexta	ID 2.92
--	ID 4.92
-- c.2	ID 4.106
--	ID 4.134
-- c.7	ID 6.123
-- c.10	ID 6.124
-- actio iv	ID 5.42
-- actio viii	ID 4.221-2
-- actio xiii	ID 4.158
Sinodus septima, actio ii	ID 4.122
--	ID 4.159
-- (Adrianus papa ex)	ID 5.40
-- actio iv	ID 4.121a
--	ID 12.15
-- actio vi tom.i contra falsam vii sin.	ID 4.121b
--	ID 5.41
-- c.2	ID 5.372
-- c.3	ID 5.120
-- c.6	ID 5.373
-- c.11	ID 5.374
--	ID 13.116
-- c.12	ID 5.375
-- c.14	ID 5.376
-- c.15	ID 6.311
-- c.16	ID 5.377
-- c.19	ID 7.25
-- c.20	ID 5.121
-- epist. ad Iustinianum fil. Const.	ID 4.123
Sinodus octava c.11	ID 5.122
<i>and see</i> Concilium, Eugenius, Leo IV, Nicholas iunior, Simmachus, Stephanus	
Sirenius, Collationes I c.13	ID 11.103
Siricius p. ad Himerium ep. Terrac.	ID 1.58
--	ID 6.50
--	ID 6.91-2
-- c.11	ID 6.51
-- c.12	ID 6.52
-- c.13	ID 6.53
-- c.14	ID 6.54
Siricius [p. ?], Collationes c.13	ID 11.103
Siricius p. decr. c.2	ID 1.200
-- c.5	ID 6.188
-- c.6	ID 7.16
-- c.10	ID 15.71
-- c.12	ID 6.187
-- c.14	ID 15.63

Siricius p., ep.	ID 15.33
-- c. 4	ID 8.169
Sixtus p. decr.	ID 3.264
Sixtus p. decr. c.5	ID 1.240
Sixtus p. I decr.	ID 2.70
--	ID 5.3
Sixtus p. II decr. ad fratres per Hispaniam	ID 5.247
Smaragdus, <i>see</i> Maragdus	
Sosius eremita, dicta	ID 15.66
Sother p. decr.	ID 2.72
-- c.3	ID 12.75
-- c.5	ID 2.30
--	ID 8.145
-- c.8	ID 2.126
-- c.10	ID 2.127
-- c.13	ID 2.54
-- epistola	ID 3.265
Statuta patrum	ID 4.13
Stephanus p. ad Adonem archiep. Vienn.	ID 6.119
Stephanus p. ad Hilarium	ID 5.291
Stephanus p. ad omnes epp. per Italiam	ID 7.131
Stephanus p. ad Liutwarium ep.	ID 10.117
Stephanus (p.) ad Luithobium ep. Magunt.	ID 4.232
-- (Ludbertum)	ID 10.27
Stephanus p. ad omnes epp. c.1	ID 13.111
Stephanus p. ad Robertum ep. Mettens.	ID 6.118
Stephanus p. ad Stilianum archiepiscopum	ID 1.114
Stephanus p. ad Stilianum, Anastasium, Eusebium [etc]	ID 2.91
Stephanus p. ad Walbertum patr.	ID 5.13
Stephanus p. decr. c.6	ID 5.255
-- c.8	ID 5.293
-- c.11	ID 5.274
-- decr. I ad Hilarium amicum	ID 2.74
-- decr. II ad omnes epp.	ID 6.327-8
Stephanus p. III ad Lambertum ep. Const.	ID 10.186
Stephanus p. III, Sinodus I actio i	ID 12.31
-- actio iii	ID 12.38
Stephanus p. V ad Hastulfum	ID 8.126
Stephanus p. V ad Leonem ep. Thian.	ID 6.430-1
Stephanus p. V ad Stilianum archiep.	ID 1.114
Stephanus p. V ad Theodosium ep.	ID 8.59
Tarasius, Tharasius, patr.	ID 12.15b
Telesphorus p. ad fratres epp.	ID 16.112
Telesphorus p. ad omnes episcopos	ID 4.25
Telesphorus p., decr.	ID 2.71
-- ep. c.6	ID 3.65
Telesphorus p. decr. I omnibus epp.	ID 6.313-5
Theodetus archiep., dicta	ID 5.338
and <i>see</i> Penitentiale	
Theodosius <i>see</i> Liber Constitutionum, Leges Theod., Lex	ID 4.170
Urbanus (p.) ad Guimundum ep. Aversanum	ID 14.68
Urbanus p. ad omnes Christianos c.7	ID 1.296
Urbanus p. decr. c.2	ID 3.5
-- c.4	ID 3.208b

Urbanus decr. I ad omnes Christianos	ID 3.139
Urbanus p., ep.	ID 14.74
Urbanus II ad Anselmum archiep. Mediol.	ID 6.407
Urbanus II ad Ciriacum Genuensem ep.	ID 9.33
Urbanus II ad Gebehardum ep. Const.	ID 6.406
--	ID 14.45
Urbanus II ad Girardum ep. Tervan.	ID 4.219
Urbanus II ad Godefridum Lucanum ep.	ID 10.54
Urbanus II ad Hugonem Lugd. ep.	ID 6.412
Urbanus II ad Radulfum comitem	ID 6.408
Urbanus II ad abbatem S. Rufi	ID 6.411
Urbanus II ad Sancium regem Aragonum	ID 8.24
Urbanus II p. decr. c.17 (c.25)	ID 4.34B
-- c.18 (c. 24)	ID 4.34A
-- c.20	ID 3.68A
Urbanus II in conc. Benevent. c.1	ID 5.72b
Urbanus II, iudicium de filia Iordanis principis	ID 8.23
Urbanus II ex registro	ID 9.53
<i>and see</i> Gregorius VII	
Victor p. ad fratres per Alexandriam	ID 1.198
[--	ID 5.244]
Victor p. ad ep. Theophilum ep. c.1	ID 1.52
Victor p. decr. I	ID 5.4
[-- decr. I ad ep. Theophilum et fratres per Alex.	ID 4.4]
Vigilius p. ad Euterum fratrem c.4	ID 3.25
Vita <i>see</i> Ambrosius, Gregorius	
Vite patrum, Vita S. Iohannis	ID 12.50
-- dicta cuiusdam in	ID 17.58
Zacharias p. c.1	ID 9.20
-- c. 5	ID 9.21
Zacharias p. ad Bonifacium (Mogunt. archiep.)	ID 1.149A
--	ID 1.169
--	ID 1.237
-- (martirum)	ID 2.96
--	ID 10.35
--	ID 11.7
Zacharias p. ad Theodorum ep. Ticin.	ID 1.307
-- decr. c.11	ID 11.43
-- c.13	ID 3.272
-- c.14	ID 3.271
Zacharias p. in capite capitularium ad omnibus in regno Franc.	ID 10.34
Zepherinus p. I decr.	ID 6.47
-- c.4	ID 7.59
-- ad omnes epp. Sicilie	ID 5.245
-- c.2	ID 5.265A
Zepherinus p. II decr. ad fratres per Egipt.	ID 5.246
-- c.10	ID 6.23
Zosimus p. ad epp. Narbonn. prov.	ID 4.226
[-- ad Hesichium ep. Salonitanum	ID 5.102]
Zosius eremita, dicta	ID 15.66